

14
25

De la...

11-25

2 488 40 **Stalpa** MADE IN SPAIN

DISPUTATIONVM

ROBERTI BELLARMINI

POLITIANI,
SOCIETATIS IESV.

DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE
fidei, aduersus huius temporis haereticos,

Tomus tertius.

AD S. D. N. CLEMENTEM VIII. PONT. MAX.

Accessit huic editioni index sacrae Scripturae, auctoris ipsius sua expositione
illustratus: Rerum vero index priore copiosior & ordinatior
effectus est, & nonnulla alia, quibus haec editio &
ornatior, & illustrior est reddita.

DE LA LIBRERIA
DEL REAL COLEGIO MAYOR
Reunido de Santa Cruz, y
Santa Catalina.
E. C. N.

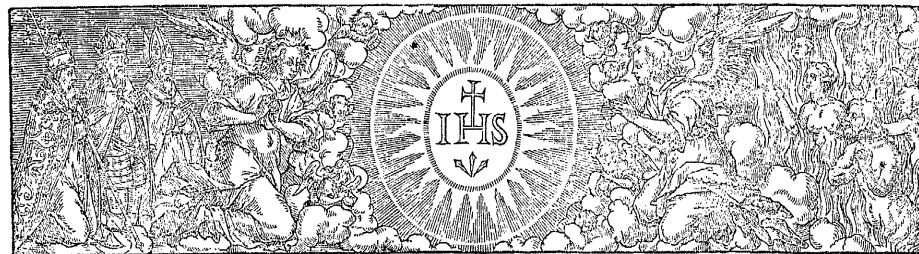
LVGDVNI.

Apud IOANNEM PILLEHOTTE, sub signo nominis IESV.

M. D. XCVI.

CVM PRIVILEGIO.

BEATISSIMO
SANCTISSIMOQUE
PATRI CLEMENTI VIII.
PONTIF. MAX.

ROBERTVS BELLARMINVS.

LABORIOSVM opus & arduum, PATER BEATISSIME, quod aduersus omnes huius temporis hæreses iamdudum molior, nõ semel nec breui tempore interruptum & impeditum, nunc demum Dei benignitate perfectum, sub tuo sanctissimo nomine prodit in lucem. Quamquam haud scio, si mihi data fuisset optio, an opportunius tempus eligere potuissem, quo postrema hæc mea cum Hæreticis concertatio lucem aspiceret, quam initium Pontificatus tui.

Video enim ad bellum hoc spirituale conficiendum, & Remp. Christianam, extinctis hæresibus, aliquando pacificandam, multa & magna in Sanctitatem Tuam præsidia diuinitus esse collata. Nam vt studium hæresum profligandarum, Catholicæque religionis propagandæ nulli Pontificum Maximorum defuerit: illud certè negari non potest, quibusdam etatem propè iam exactam, aliis valetudinem nimis infirmam, magno ad res præclarè gerendas impedimento fuisse.

Tu verò Sanctissime Pater, ea primùm ætate ad Apostolatam vocatus es, quæ & maturata sit ad consilium, & non impar ad labores, vt senis prudentiam habeat cum paciëntia iuuenis. Deinde corporis firmitatè diuino munere nactus es, qualè ea mens requirebat, quæ præter instantia quotidiana tum Romani Episcopatus amplissimi tum nobilissimi Ecclesiastici Principatus, omnium, quæ vsquam sunt, Ecclesiarum sollicitudinem gerit. Ad hæc, non vt alij, vastitatem atque exitium, quod multis prouinciis hæresis attulit, per literas & nuncios cognouisti, sed ipse coram aspexisti atque tractasti: quippe qui totum ferme Occidentem, & Septentrionem ob negotia Christianæ Reipub. peragraisti.

Sed illud longè maximum cum ad hæreses tam varias reprimèdas, tum ad collapsam morum disciplinam restituendam videtur: quod ea vitæ innocentia, ea morum sanctitate, ea doctrina, prudentia, vigilantiâ, eo denique zelo diuini honoris præditum esse te, ac semper fuisse, orbis Christianus intelligit, vt nec tibi potestas, aut voluntas constituenda Christianæ Reipub. deesse possit: nec improbi homines exèplo vitæ tuæ perditos mores suos vlla ratione tegere, vel excusare queant: Hæreticorum verò calumnia, atque mædacia in Apostolicam sedem, eodem vitæ tuæ exemplo, nobis etiam tacentibus, refellatur. Tanto igitur nunc alacrius atque ardentius cum hostibus fidei congredi audebimus, quanto certio rem fore victoriam, te cœlestis huius militiæ Duce, atque Imperatore confidimus.

Quod autem ad me attinet, si libri, qui nomini tuo inscripti apparent, sapientissimo, acerrimoque iudicio Sanctitatis Tuæ non improbatifuerint, facile sperare potero, non solum Ecclesiæ Catholicæ, cui regendæ præfides, sed ipsi etiam Christo, cuius vices in

terris geris, non ingratum fore quaecunque hoc meae tenuitatis atque humilitatis obsequium. Te vero, Pater optime, munusculum hoc meum, quamuis nulla ex parte tanta Maiestate dignum, non aspernaturum, eximia illa, quae tibi non sine causa nomen dedit benignitas, & clementia pollicetur.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

NON me fugit, optime Lector, non Paucos esse, qui mirentur, cur editio huius tertij tomi tam longo tempore dilata fuerit. Sed ij mirari desinent, si causas, quae omnino verae & multis notae sunt, huius dilationis attenderint. Nam & opuscula quaedam ob varias occasiones non sine magno labore conficere hoc ipso tempore me oportuit: & aduersa valetudine non semel tentatus studia remittere, veleriam penitus intermittere aliquando coactus sum. Nec defuerunt in Vrbe occupationes plurimae tum publicae, tum priuatae, quae saepe menses, interdum annos huic à me instituto operi eripuerunt.

Accessit postremò Gallicana peregrinatio, non minus diuturna, quam periculosa, siquidem in eorum numerum, qui SIXTI V. iussu Legatum Apostolicum comitabantur, adscitus, annum integrum & eo amplius, partim in variis itineribus conficiendis, partim in tolerandis obsidionis Parisiensis incommodis ita consumpsi, vt in tanto armorum strepitu vix aliquid commentationi, aut scriptioni operae & laboris impenderim.

Et quoniam in mentionem huius legationis incidimus, & ego insignium virtutum Henrici Caietani Cardinalis & Legati spectator & testis fui, iniuriam posteritati facere me arbitrarer, nisi hoc loco testatum relinquerem, Legatum Caietanum primariae nobilitatis virum ea pietatis, sapientiae, fortitudinis, liberalitatis, comitatis, doctrinae etiam & ingenij laude roto legationis tempore floruisse, vt vna esset omnium vox, ad ea negotia tot periculis obnoxia totque difficultatibus implicata, nullum ab Apostolica sede mitti potuisse hominem aptiorem. Eius certè incredibili animi magnitudini, in summa rerum omnium desperatione, salutem suam debere se Galliarum metropolis Lutetia libenter agnoscit, & praedicat.

Ego verò cum itinerum laboribus, bellorumque periculis essem aliquando liberatus, retuli me ad opus iam pridem institutum: sed non ita pristinas occupationes effugere potui, quin mihi rursus annus alius quasi de manibus elaberetur. Itaque hyeme superiore, vt omnino ab occupationibus caeteris me subducerem, secessi in Tusculanum, atque in ea solitudine paucis mensibus tandem perfecti, quod alioqui multis annis perficere non potueram. Tertius igitur hic tomus, quo totum opus concluditur, & absoluitur, ante quadriennium inchoatus, nunc demum Deo iuuante prodit in lucem.

Quamuis autem cōtrouersias omnes temporis nostri complecti, certaque methodo in vnum quasi corpus conferre vulerim: tamen controuersiam de Indulgentiis, quae caeteris omnibus occasionem dedit, video nondum esse tractatam. Nam cum in libris de Pœnitentia ea disputatio locum habere debuisset, & ego rebus aliis impeditus ante nundinas autumnales manui illi extremam imponere non potuissem, malui sine hac disputatione tomum illum secundum tunc emittere, quam cum Typographi dispendio propter vnus libri additionem, vnales nundinas expectare.

Caeterum si Deus vitam mihi paulò longiorem donare dignabitur, & aliquid otij nactus fuero: in alia totius operis editione non solum librum de Indulgentiis, sed etiam alia quaedam, quae nonnullis desiderari videntur, adiungam. Interim his meis laboribus, quales sunt, vnus diuinæ gloriae, & vtilitatis tuae causa susceptis, pie Lector, vtere, meque apud Deum precibus tuis iuuā.

DISPVATIONVM DE CONTROVERSIIS CHRISTIANAE FIDEI ADVERSVS NOSTRI TEMPORIS HÆRETICOS.

Tomus tertius.

CONTROVERSIAM PRIMA GENERALIS. DE GRATIA GENERI HVMANO IN PRIMO PARENTE COLLATA.

VNICO LIBRO EXPLICATA.

INDEX LIBRORVM TOMI TERTII.

Tomus tertius tres habet controuersias generales, VNAM de gratia generi humano in primo parente collata. ALTERAM de amissione gratia, & statu peccati. TERTIAM de reparatione gratia, per Iesum Christum Dominum nostrum.

Prima Controuersia generalis.

De gratia primi hominis liber unus.

Secunda Controuersia generalis.

De amissione gratia, & statu peccati libri sex.

- LIBER I. De definitione, & partitione peccati, vbi etiam de peccato mortali, & veniali.
 II. De causa peccati, ac praesertim an Deus sit causa peccati.
 III. De peccato primi hominis.
 IV. De propagatione primi peccati.
 V. De natura, & ratione peccati originalis.
 VI. De poena, & effectibus eiusdem peccati.

Tertia Controuersia generalis.

De Reparatione gratiae tres sunt controuersiae principales: VNA de gratia, & libero arbitrio. ALTERA de Iustificatione impij. TERTIA de bonis operibus, & fructibus iustificationum.

Prima Controuersia principalis.

De gratia, & libero arbitrio libri sex.

- LIBER I. De gratia in genere, id est, de nomine, definitione, & partitione gratiae.
 II. De communicatione gratiae, & de praedestinatione.
 III. De natura liberi arbitrij, actu, subiecto, obiecto, &c.
 IV. De viribus liberi arbitrij, & gratiae necessitate in operibus naturalibus.
 V. De viribus liberi arbitrij, & gratiae necessitate in operibus moralibus.
 VI. De viribus liberi arbitrij, & gratiae necessitate in operibus supernaturalibus.

Secunda Controuersia principalis.

De iustificatione impij libri quinque.

- LIBER I. De Fide iustificante, siue de praeparatione ad iustificationem.
 II. De iustitia inhærente habituali.
 III. De incertitudine, inaequalitate, mutabilitate iustitiae.
 IV. De necessitate, & veritate iustitiae actualis.
 V. De meritis operum bonorum.

Tertia Controuersia principalis.

De operibus bonis in particulari libri tres.

- LIBER I. De oratione.
 II. De Ieiunio.
 III. De Eleemosyna.

INDEX

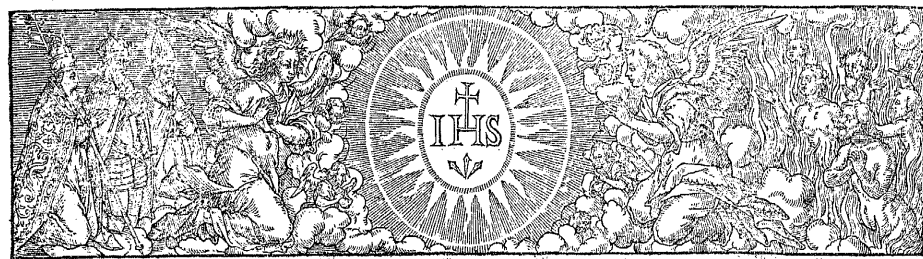

INDEX CAPITVM PRIMAE CONTROVERSIAE, VNICO LIBRO EXPLICATAE.

DE GRATIA PRIMI
HOMINIS.

LIBER VNVS.

- CAP. I. Proponitur controuersia, fuerit nec ne primus homo cum dono aliquo supernaturali conditus.
 II. Hominem non esse initio conditum qualis nunc nascitur, sed multo feliciorum.
 III. Primum hominem gratiam gratum facientem in creatione accepisse.
 IV. Non eguisse primum hominem in statu innocentia auxilio speciali: quo excitaretur ad bene operandum, vel ad vitanda peccata.
 V. Supernaturale donum fuisse rectitudinem, quam primus homo in creatione accepit.
 VI. Probatur veritas quarta propositionis.
 VII. Refelluntur argumenta contra superiores sententiam.
 VIII. Adamum eiusque posteros nequaquam mori potuisse nisi peccassent.
 IX. Immortalitatem primi hominis supernaturalem fuisse, non naturalem.
 X. Paradisum, terrestrem corporalemque fuisse, in quo Adam in statu innocentia habitauit.
 XI. Soluuntur obiectiones.
 XII. Locum terrestrem paradisi à cognitione humana remotissimum esse.
 XIII. Soluuntur obiectiones.
 XIV. Paradisum adhuc superesse.
 XV. In Paradiso non solum homines in statu innocentia, sed etiam animantia rationis expertia habitura fuisse.
 XVI. Cherubin custodientia Paradisum, non spectra aliqua, sed veros sanctosque Angelos fuisse.
 XVII. Cur diceretur lignum quoddam arbor scientiae boni & mali.
 XVIII. Lignum vita perfectam immortalitatem adferre potuisse.
 XIX. Soluuntur obiectiones.

ORATIO IN SCHOLIS

HABITA.

ANNVM iam decimum cum Lutheranis in hac palaestra depugno. Nec mihi tamen umquam venit in mentem, ut antequam novum certamen ingrediari, quale tandem sit animal, Lutheranus, aperiam, cum praesertim apud eos agatur, quorum non pauci fortasse numquam eiusmodi monstra viderunt. Sed hoc anno rei, de qua agitur, magnitudo admonuit, ut quoniam concertatio gravissima, non cum uno, vel altero grege Lutheranorum, sed cum omnibus omnino, quamvis inter se non minus, quam à nobis dissidentibus, futura est, non ante in hanc arenam pugnaturus ingrediari, quam breviter exposuero, quid sit quod vulgò dicitur Lutheranus.

Ac ut nemo dubitet, orationi meae fidem habere, nihil ipse fingam, nihil adferam meum, sed eum virum auctorem, ac testem producam, cuius vel solum nomen ad fidem faciendam sufficiat. Is erit Apostolus & Euangelista Ioannes, qui in illa sua divinisima Apocalypsi, posteaquam de prioribus saeculis multa longè prospiciendo perscripserat, ubi ad hoc saeculum venit, Lutherum per stellam de caelo cadentem, Lutheranam doctrinam per fumum de tartaro ascendentem, ipsos autem Lutheranos per exercitum innumerabilium atque horribilium locustarum, ita suis coloribus, ita ad vivum, ita luculenter expressit, ut nihil dici potuisse videatur apertius. Quamobrem si quae Ioannes de stella, de fumo, & de locustis in Apocalypsi scripsit, paulò diligentius pro temporis brevitatem exposuerimus, nemo erit, qui non intelligat, quod genus bestiarum sit, cum quo, Deo bene iuvante, pugnare aggredimur.

Igitur de stella, quae primo loco inspicienda est, ita loquitur nonum caput Apocalypseos: Et quintus Angelus tuba cecinit, & vidi stellam de caelo cecidisse in terram, & data est ei clavis putei abyssi. Et aperuit puteum abyssi. Septem Angelos Ioannes inducit, qui toti orbi terrarum septem ingentes calamitates septem tubarum clangore praeannuntiant. De primis quatuor cum adversariis convenimus, quatuor principales haereses, quae Catholicam Ecclesiam suis temporibus afflixerunt, tubis illis mysticis indicari. De sexta & septima tuba nulla dubitatio esse potest. Satis enim aperte sexta tuba postremam, eamque gravissimam Antichristi persecutionem. Septima vero mundi totius interitum, & (ut Scriptura loquitur) consummationem significat.

De Vaticinio quintae tubae nonnulla controversia est, dum illud in nos quadrare Lutherani clamant, Nos in illos aptissime convenire non solum dicimus, sed etiam apertissime comprobamus. Illi enim Vaticinium quintae tubae in Catholicos retorquere nullo modo queunt, nisi quintam, ac sextam tubam ita confundant, ut unam efficiant ex duabus, & sacrum, ac mysticum tubarum numerum penitus destruant. Neque enim Catholica nostra Ecclesia ullam certam haereses notam inurunt, sed eam in Antichristi regnum degenerasse, degeneres ipsi, & vere adulterini filij mentiuntur. Regnum autem, & tempora Antichristi ad sextam tubam, non ad quintam pertinere, & res ipsa loquitur, & interpretes eius loci summa consensione testantur.

DESCRIPTIO LVTHERI ET LVTHERANORVM.

Multò igitur verius, ac probabilius est, ut quatuor primis tubis quatuor principales haereses designantur, ita etiam quinta tuba haeresim quandam multiplicem, & deterrimam significari, quae Antichristi persecutionem proximè praecurrat, eique viam patefaciat, atque sternat: quam haeresim Lutheranam esse, non ego solus, vel primus, sed plurimi ante me ex coniecturis non leuibus docuerunt. Sed quidquid sit de proprio, ac germano sensu verborum Ioannis, neque enim audeo de Vaticinio obscurissimo quidquam temerè pronunciare. Illud affirmo, quae Ioannes hoc loco de stella, de fumo, de locustis loquitur, in Lutherum & Lutheranos mirifice conuenire.

Quid enim aliud (ut à stella cadente exordiar) vobis esse videtur, stellam de caelo cadere, nisi hominem caelesti vita addictum, à terra longissimo interuallo remotum, sacri celibatus, ac monasticae professionis splendore, & puritate micantem, subito ad terrenas delicias, atque ad negotia huius mundi delabi, mortali coniugio implicari, in carne & sanguine vortutari? Lutherum autem quis tandem ignorat, cum aliquando monasticam vitam, perfectam, pauperem, continentem, caelestem planè, ac diuinam in clarissimo quodam ordine profiteretur, repentino atque horribili casu ex Sacerdote laicum, ex paupere diuitem, ex continente maritum, ex monacho politicum factum? monasterium in palatium, pannosam vestem in sericam, victum sobrium ac tenuem in opiparas cœnas, & prandia commutasse? Denique qui propter Christum, uxorem, liberos, agros, nummosque contempserat: iterum propter uxorem & liberos, propter agros, & nummos, Christum reliquisse.

Quia vero Lutherus praecipuum studium suum in Apostolica sede oppugnanda positurus erat, seque Christi vicario Antagonistam singularem professurus, pulchrè Ioannes dicit, stellae de caelo cadenti clauem abyssi datam. Ita nimirum oportebat, ut sicut Christus Apostolo Petro, eiusque successoribus claves regni caelorum attribuit, ita etiam Satanas cum Apostolo suo primario clauem abyssi communicaret: & sicut Petrus caelesti clauem diuinam oracula reserbat, ac populis sibi creditis doctrinam salutarem de caelo adferebat, sic Lutherus abyssi clauem infernalem puteum aperiret, ac tetros inde errores antiquarum haeresum colluuiem, dogmata perniciose, tartareaque deduceret.

Atque hoc est, quod sequitur in Apocalypsi: Et aperuit puteum abyssi, & ascendit fumus putei sicut fumus fornacis magnae, & obscuratus est Sol, & aer de fumo putei. Fumum istum, qui Lutheri casum consecutus est, planè est cacus, & stupidus, qui non sentit. Antequam enim stella ista laberetur è caelo, totus ferme Occidens, vel potius Latina Ecclesia uniuersa, uno Boemiae angulo excepto, eiusdem fidei, & religionis erat, & quocumque aliquis iret, fratres suos continuo agnoscebat. Siquidem omnes versabantur in lumine. Una erat omnium fides, eadem praedicatio, idem ritus Sacramentorum, eadem ieiuniorum festorumque observatio: non erat altare contra altare, nec domus contra domum, sed ubique ad unum atque idem sacrificium à Sacerdotum Principe colligebamur, atque in unum ouile ab uno pastore congregabamur, & ad vbera eiusdem matris Catholicae Ecclesiae nutriebamur. At posteaquam stella huius fulgor in tenebras est plangenda conuersione mutatus, & abyssi clauem puteum tenebrarum aperuit: tantus est fumus haeresum, schismatum, sectarum exortus, ut iam nec in eadem prouincia, nec in eadem ciuitate, vel domo, unus alium internoscat. En quanto miraculo separauit Deus Israel ab Aegyptijs: Nos enim, ad quos Dei beneficio, fumus ille tartareus non peruenit, non solum in Italia, Hispania, Gallia, sed in ipsa etiam Germania, & Britannia, & in ultimis orbis terrae partibus fratres nostros videmus, cum Aegyptij Boreales, quorum terram operuere tenebrae Aegyptijs densiores, & quorum populos caligo feracis inuoluit, in eadem (ut dixi) domo inter se non agnoscant.

Obscurauit quoque hic fumus (ut in Apocalypsi dicitur) Solem & aërem. Nam per Solem, Christum accipiendum esse, qui de se ipse dicit. Ego sum lux mundi, per aërem, Scripturas, per quas in huius vitae laboribus quodammodo respiramus, & nostri, & aduersarij, hoc est, & Catholici, & Haeretici libenter admittunt. Et Christum quidem, quam vehementer fumus iste teterimus obscurauit, testis est Transyluania, & finitimae regiones, ubi

ORATIO IN SCHOLIS HABITA.

à nouis Ebionitis, Samosatensis, & Arianis, qui omnes è Lutheri Gymnasio prodierant, Christi diuinitas palam, ac sine ullis ambagibus abnegatur. Testis Morauia, Hollandia, & nescio quot alia nationes, ubi Anabaptista, qui & ipsi Lutheri, si non parente, certe auo, & maiore gloriantur, Christo veram carnem, atque animam suis erroribus adimunt. Testis etiam ipsa Germania, ubi qui veri, ac rigidi Lutherani dici volunt, per nouum nescio quod figmentum ubiuitatis humanam Christi naturam cum diuina confundunt.

Non defuerunt olim Heretici veteres, qui Christum iustitia Solem varijs errorum nebulis obscurare tentarunt: sed nulli umquam liberius, nulli impudentius, nulli horribilius, quam ij, quos mundo Lutheri schola produxit. Quis enim in antiquis Hereticis legit, Christum non modo non esse Deum, sed neque adorandum, aut inuocandum, eundem etiam de salute desperasse, atque esse damnatum? Et omittam Cerberos tricipites, & tricorpores Geryones, Deum fictitium, imaginarium, phantasticum, aliaque id genus nomina blasphemica, quae pijsissimi scilicet isti Theologi usurpant, cum sacrosanctae Trinitatis arcana explicare, vel potius temerare nituntur. Horror est audire, vel legere quanta temeritate hoc tempore de Christi mysterijs disputetur, ut iam dubitari non possit, quin isti sibi non leuibus nebulis, sed fumo teterrimo, atque tractabili Christum Solem obduxerint.

Porrò Scripturas, quae (ut dixi) per aërem significantur, incredibile dictu est, quam densis tenebris hic fumus inuoluerit. Tot enim iam extant interpretationes contrariae, tot commentaria inter se pugnancia, tot lites, & contentiones de intelligentia verbi Dei, ut ea, quae olim clarissima omnibus erant, nunc obscurissima, ac veluti aenigmata quaedam esse videantur.

Ioannis Euangelium quis nescit aduersus Cherintum, & Ebionem praecipue scriptum fuisse, qui Christum sempiternum, ac Deum esse negabant? Et quid illis verbis clarius pro Christi diuinitate, atque aternitate dici potest: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum? Et tamen hodie Transyluani locum istum ita suis commentarijs peruerterunt, ac deprauarunt, ut ex isto ipso loco argumentum ducant, quo probent Christum neque esse Deum, neque ante Matrem Virginem existisse. Quid in re sacramentaria? Dicitur ne potest aliquid planius illis verbis: Hoc est corpus meum? At hoc tempore pauca ista verba tam altè in Cymmerias tenebras demersa à Lutheranis, & Zwinglianis sunt, ut nuper quidam ducentas collegerit horum verborum vel apertas deprauationes, vel inter se dissidentes interpretationes. Exempla generis eiusdem prope innumerabilia possem adferre, nisi me locusta iam dudum ad se inspiciendas inuitarent.

De fumo igitur putei prodijisse Ioannes vidit agmina quadam admirabilium, & furcantium locustarum, quae paulò post etiam equorum, & scorpionum, & leonum, & curruum volitantium, & hominum armatorum speciem praeseferrent. Primum locusta sordidum, atque ut ita dicam, ventrosum est animal, totum siquidem eius corpus nihil ferè est, nisi venter. Quocirca nec incedere, nec volare rectè potest, sed saltitando erigit se in sublime quasi volatura, & mox nimio ventris pondere ad terram depressa turpiter cadit. Tales omnino sunt Heretici Lutherani, homines ventri addicti, hostes ieiuniorum, continentiae inimici, & ea de causa nec possunt rectè viuendo per viam mandatorum incedere, neque pennis contemplationis, sese ad res caelestes, ad diuinas intuepdas erigere. Nituntur quidem interdum sese attollere, & mores emendare, sed more locustarum continuo iterum cadunt, ac deprimuntur ad terram.

Testis esse potest Saxonica visitatio. Nam cum Lutherus animaduertet aliquando ob Euangelicam libertatem à se tot annis praedicatam, omnesque leges Ecclesiasticas abrogatas, & ipsum decretum publicè in foro excustum, populos Germania iam sine ullo freno in vitia ruere, quandam instituit visitationem, atque admonuit verbi Ministros, ut praedicarent penitentiam, timorem Dei, obedientiam, opera bona. Sed saltus fuit locusta, nam nec ipse mores emendauit suos, nec populi pastorum admonitionibus paruerunt. Nec sanè immerito. Quorsum enim bonis operibus studeant, quibus sufficit una fides?

DESCRIPTIO LVTHERI ET LVTHERANORVM.

Pari ratione conantur plerique eorum per contemplationem volare, & scribunt iam passim libros de tribus personis, de duabus naturis, de vera Christi diuinitate, deque alijs summis fidei nostrae mysterijs, sed interim ita cadunt, ut non tibias tantum, sed etiam caput ad terram allidant. Rari enim admodum sunt apud Lutheranos, qui in libris de Christo editis vel Ebionem, vel Arium, vel Nestorium, vel Eutychetem non sapiunt.

Habent deinde locusta illud etiam proprium, quod cum Rege careant, tamen turmatim incedunt. Sic enim legimus in prouerbis Salomonis: Regem locusta non habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Sic etiam Regem Lutherani non habent. Nullum enim esse volunt, qui toti Ecclesiae cum potestate praesit, neque aliud magis in Catholicis reprehendunt, quam quod vni omnes obediant, quòdque vnum agnoscant Christi in terris Vicarium, Petri Apostoli successorem, Ecclesiae vniuersae patrem, & pastorem. Sed licet Rege careant noua ista locusta, breui tamen ita propagata, atque aucta sunt, ut turmatim ingenti agmine progrediantur. Quod quidem nonnulli non mediocriter admirantur. Qui fieri potest (inquiunt) ut doctrina ista noua non sit à Deo, & tamen tot populos, tot prouincias, tot regna tam breui tempore occupauerit? Sed si ita liceat philosophari, magis adhuc mirabimur, cur Mahumeti Alcoranum in magna parte orbis terra tam facile obtinuerit.

Sed nulla est, mihi credite, causa admirationis, & Alcoranum Mahumeti, & Euangelium Lutheri, carni, ac sensibus commodissime accidant. Christi Euangelium, quod res difficillimas ad credendum, & laboriosissimas ad operandum imperat, quòdque carni & sanguini penitus aduersatur, piscatorum opera tam felici progressu in toto orbe terrarum breuissimo tempore disseminatam, receptumque fuisse, verè est admirandum, certissimumque diuinae potentiae argumentum. At Mahumeti Lutherique doctrinam nihil est mirum, & facile, & in multis locum reperisse, multa enim, edque difficillima fidei nostrae mysteria sustulit, & simul fræna libidinibus laxauit, & omnibus sceleratis hominibus aditum patefecit.

Aspicite enim, qui sint qui ad Lutheranos plerumque deficiunt. Gulæ addicti ad eos accurrunt, quòd non sint apud eos stata ieiunia: incontinentes, quòd apud eos etiam Monachis, & Monialibus matrimonia concedantur: desertores monasteriorum, quòd omnia apud eos vota laxentur, omnia claustra referentur, continentia cum coniugio, cum diuitiis paupertas, obedientia cum licentia commutetur. Homines auari, & ambitiosi, quòd eis Lutherani non solum opes Ecclesiae, sed etiam personas, & ipsam fidem ac religionem inaudita adulatione subiiciant: Itèmq; otiosi, quòd Lutheri religio sola fide contenta, opera non requirat. Denique improbi, & scelerati omnes, quòd nec peccata sacerdotibus confiteri, nec ulli hominum vitæ suæ rationem reddere teneantur.

Et miramur adhuc si crescat numerus locustarum. Homines enim ita comparati à natura sunt, ut id facile, & libenter credant, quòd cupiunt, quòd placet, quòd delectat. Non est difficile voluptariis & carnalibus hominibus persuadere, Sacerdotes & Monachos coniugio alligari oportere, continentiam esse rem supra vires, ieiunia superuacanea, delectum ciborum superstiosum. Non est difficile apud auaros excusare & suras, apud ambitiosos Simoniam, apud lasciuos fornicationem.

Legite Euangelium: Audiebant (inquit S. Lucas) omnia hæc Pharisei, qui erant auari, & deridebant eum. Non credebant Pharisei differenti Domino, ac dicenti: Non potestis Deo seruire, & Mammonæ. Quare? quia erant auari, neque à Mammona auelli se patiebantur. Et alio loco ad ambitiosos Dominus: Quomodo (inquit) vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quaeritis? Non miror (inquit) vos non credere, mirarer si crederetis, quando superbia atque ambitio ita oculos vestros excacauit, ut humilem Christum, & gloria contemptorem agnoscere non possitis. Accepissent sanè Pharisei libenter Christum, si non cruce, non egestatem, non humilitatem predicasset, sed primos accubitus in cænis, primas cathedras in synagogis, salutationes in foro, denique magnas opes, & clarissimos honores hic in terris suis sectatoribus attulisset.

Quæ cum ita sint, nihil est cur quisquam miretur, si tam multi, & tam facile Mahumeto, ac Lutheri carnis libertatem praedicantibus manus dederunt. Erant enim utroque tempore, ut ex historicis cognosci potest, mores hominum Christianorum magna ex parte corruptissimi, sacramenta, religiones,

disciplina

disciplina Ecclesiastica contemnebantur, conculcabantur, iacebant: florebant verò ac vigeabant, vel potius dominabantur, ac regnabant omnia genera vitiorum, ut iam homines sic affecti, sanam doctrinam non sustinerent, sed quærent sibi magistros prurientes auribus. Non fiebant heretici, quod nemo esset qui hereses prædicaret. Sed iam erant ipsi ad hæresim suscipiendam præparati. Ligna erant arida, atque ad flammam concipiendam idonea. Expectabatur solum qui ignem excitaret, atque subiiceret. Non defuit Satanas muneri suo, ac per Mahumetum in Oriente, per Lutherum in Occidente tantum incendium excitauit, quantum multis annis, & magno labore restingui non poterit. Habemus igitur, cur Locusta tam subito propagentur, ut per turmas plenis agminibus gradientur. Videmus nunc, si placet, quibus verbis à spiritu describantur.

Ait igitur beatus Ioannes, vidisse se in locustis faciem humanam, capillos muliebres, caudam scorpionum, dentes Leonum, caput corona quasi aurea insigne, pectus lorica ferrea communitum: Atque addit, Fuisse eas quasi equos paratos ad prælium, & sonitum alarum ipsarum, quasi currus equorum properantium ad certamen, & habuisse Regem supra se Angelum abyssi, qui dicitur Hebraicè Abaddon, Græcè Appollyon. Latine Exterminator. Percurramus breuiter singula.

Facies, humana, blanda, muliebris designat initium hereticæ prædicationis. Nihil enim se docturos affirmant, nisi simplicem veritatem, ac purissimum Dei verbum, nolle se aliquid immutare, vel innouare, sed repurgare tantum nescio quos abusus, ac breuiter doctrinam fidei, & religionem Christianam ad purissimos fontes Euangelij reuocare. Ita nimirum simplices alliciunt, sibi que audientiam parant.

Cauda scorpionis significat exitum lethiferum, ac venenatum. Nam posteaquam Dei verbum Lutheranus Minister proposuit, continuo illud peruersa interpretatione deprauat, atque ad varios detorquet errores, & eo modo quasi retorta cauda aculeum insigens in audientium mentes lethiferum virus infundit. Scriptum est (inquit) Bibite ex hoc omnes, perperam igitur, & contra Euangelium faciunt, qui calicem Domini non omnibus præbent. Agnosco Dei verbum, ac veneror: Bibite ex hoc omnes: At bone vir, quo tandem verbo Dei probabis, vocabulum (omnes) ad omnes omnino homines, & non ad omnes certi alicuius generis pertinere? Alioqui si ita videtur, demus etiam Turcis, Iudæis, Ethnicis, infantibus, morionibus sacrum calicem. Nam & isti inter homines numerantur. Scriptum est (inquit) Honorabile connubium in omnibus. Ergo in Apostolum peccant, qui connubium in laicis venerantur, in Sacerdotibus, & Monachis reprehendunt. Sed si ita est, & in omnibus connubium honorare oportet, honoremus connubium parentis cum filia, fratris cum sorore, aui cum nepte. Quid quòd connubium dixit Apostolus, non sacrilegium? Coniugia verò post solennia vota, non connubia, sed sacrilegia à sanctis Patribus nominantur.

Sed pergamus ad cetera. Dentes Leonum detractiones sunt, quibus assidue & literis, & sermonibus Lutherani famam lacerant Monachorum, Sacerdotum, Pontificum, ipsorum etiam Sanctorum, qui cum Deo feliciter regnant. Et sanè detractionibus ita delectantur Lutherani, ut eis nutriri, sustentari, ac viuere videantur. Et tam multa dicunt, & scribunt, quæ nec sunt, nec fuerunt, fortasse etiam nunquam erunt, ut videantur omnem penitus sensum pudoris, atque omnem conscientiam exuisse. Certe si ex eorum disputationibus, & concionibus, ex commentariis, & libris detractiones detraherentur: sic ab eis tota substantia, & succus omnis abscederet, ut ingentia illa volumina, quibus bibliothecas nunc replent, in pauca folia contrahi possent.

Corona in capite locustarum superbia atque arrogantia est. Qua se Lutherani super omnes efferrunt. Extat liber Lutheri ad Ducem Georgium, in eo sic ait: A tempore Apostolorum nullus Doctor aut Scriptor, nullus Theologus, aut Iurifconsultus tam insigniter, & clarè conscientias secularium statuum confirmauit, instruxit, & consolatus est, sicut ego feci. Per singularè Dei gratiam hoc certò scio, quoniam neque Augustinus, neque Ambrosius, qui tamen in hac re optimi sunt, mihi in hoc æquales sunt. Et rursus in sermone de euerfione Hierusalem: Tam copiosè (inquit) prædicatū est à nobis Euangelium, ut ne Apostolorum

quidem

quidem tempore tam clarum fuerit. Quid quòd in libro contra Bullam Leonis X. summi Pontificis, audeo homo priuatus Pontificem Maximum, cum vniuersa, quæ illi paret, Ecclesia excommunicare? Quis unquam legit, vel audiuit, Episcopum à presbytero, ne dicam summum Pontificem à Monacho excommunicari potuisse? Exhorruit quondam Chalcedonense Concilium Dioscori audaciam, qui Concilio Ephesino secundo prædens, Leonem primum Pontificem excommunicare præsumpserat. At quæ comparatio esse potest inter Dioscorum Patriarcham secundæ sedis generali Concilio prædentem, & Lutherum priuatum Monachum in suo cubiculo delirantem? Quid quòd non modo Lutherus, & Calvinus nihili faciunt mille Cyprianos, & mille Augustinos, sed etiam quiuis eorum minister pro asinis, & stipitibus ducit omnes Catholicos?

Erant autem coronæ illæ quasi aureæ, id est, auræ videbantur, sed non erant: simulant enim se Dei zelo ad ea, quæ dicunt incitari, cum tamen nihil minus, quàm zelum Dei nouerint. Vel ideo coronæ dicuntur quasi aureæ, quia magnis se nominibus ornant, cum se Prophetas, Euangelistas, Helias tertios, Repurgatores doctrinæ, Instauratores fidei ac religionis, appellant: ceterum solo fulgore, ac sonitu insignium vocabulorum, cum in re nihil subsit, inaniter gloriantur.

Pectus lorica ferrea armatum obstinationem designat. Lutherani siquidem, sed magis adhuc Calvinistæ, & maximè omnium Anabaptistæ ita animum obdurant, atque obfirmant, ita pectus obstinatione, & pertinacia muniunt, ut quamuis apertissimè conuincantur, malint tamen millies mori, quàm ab errore recedere.

Iam verò similitudo equorum, qui parati videbantur ad bellum, signum est audaciæ, ac temeritatis. Si quis Lutherum audiat, putabit omnino se Goliath Philistæum, vel Thraionem quempiam audire: Adeste (inquit in assertionem art. 25.) adeste huc omnes Papistæ in vnum, conflante studia vestra omnia in vnum, si fortè possitis hoc vinculum dissoluere. Et ibidem: Hanc ratiunculam, inquit, neque soluent vmquam omnes Papistæ in vnum chaos confusi. Sed quàm temerè gloriosus miles ista effutierit, Episcopus Rossensis beatissimus Martyr ostendit, qui vincula illa Lutheri iudicio indissolubilia, tanquam fila araneorum momento dissoluit.

Porro volantes currus miram indicant velocitatem, qua noua ista secta instar pestifera tabis sese per varias regiones effudit. Nā non contenta Occiduis, & Aquilonaribus regnis, ad Orientem quoque, & Meridiem, ad Græcos, ad Indos, ad ipsum nouum orbem nauigare ausa est, quamquam & à Græcis cum ignominia repulsa fuit, & apud Indos non permisit Dominus, ut vestigium figere posset. Neque enim tam horribile flagellum, innocens illa ac tenera Christi Ecclesia merebatur.

Ad extremum: Regem supra se locustæ habere dicuntur Angelum Abyssi. Nam etsi Regem aspectabilem, & corporalem Locustæ non habent, ut supra ex Salomone docuimus, inuisibili tamen Rege, velint nolint, carere non possunt. Ipse est enim (ut ait S. Iob) Rex super omnes filios superbiæ: in filiis autem superbiæ principem locum Heretici tenent.

Porro exterminator dicitur Rex locustarum, quòd per nullam vmquam heresim, aut persecutionem Satanas Ecclesiam ita vastare, atque ad vltimum exterminium vocare conatus sit, ut hoc tempore fecit per Lutheranos. Ceteræ hereses caput aliquod religionis petebant, sed ordinem, ac disciplinam, aliæque vel munimenta, vel ornamenta Ecclesie pro viribus conseruabant. Hæresis Lutherana partim per se, partim per suas proles, Confessionistas, Zuinglianos, Anabaptistas, Libertinos, Samosatenos, Arianos, Vbiquistas, omnia omnino Ecclesie bona in iis locis, ubi grassari potuit, instar sæue grandinis prostravit, dissipauit, perdidit, exterminauit.

Percurrite mecum cælum, terras, purgatorium, gehennam. Quid est in cælo? Deus, Christus, Angeli, Beati. Quid in his intactum reliquerunt? planè nihil. Deum spoliarunt Trinitate, Christum Deitate, & humanitate, Sanctos homines beatitudine, eosdem cum Angelis omni cultu, & veneratione.

Ab Ecclesia, quæ est in terris, quid non abstulit Lutherana tempestas? magnam partem Scripturæ, omnia penè Sacramenta, omnes traditiones, sacerdotium, sacrificium, vota, ieiunia, festos dies, templa, altaria, reliquias, cruces, imagines, vno verbo monumenta omnia pietatis, leges Ecclesiasticas, disciplinam, atque ordinem vniuersum, populorum erga principes obedientiam, principum erga inferiores potestatem, denique omnem modestiam, omnem virtutem, omnem domus Dei decorem, ac pul-

cbritu

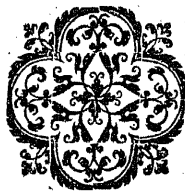
ORATIO IN SCHOLIS HABITA.

chritudinem exterminauit.

Quid iam de Purgatorio dicam? ubi non modò pias illas mentes, & uiuorum suffragiis priuauit, sed ipsum totum Purgatorium funditus euertere, extinguere, exterminare conata est. Sed fortè inferis pepercit, ne suo Regi Angelo Abyssi iniuriam facere uideretur: Non ita est. Nam etiam inferos ueros, & locales multi Lutheranorum negant, & imaginarios, nescio quos, inferos ex capite suo fingunt. Vera igitur exterminatrix hæc dici potest, & eo Rege digna, qui Hebraicè Abaddon, Græcè Appollyon, Latine Exterminator appellatur. Et mirum sane esset, si non etiam Lutherani ipsi hoc exterminium mirarentur, nisi à fumo illo putei planè obcæcati fuissent.

Sed una in tot malis consolatio est. Quod ut Iohannes in eodem loco scribit: Locustæ istæ herbas virides, florentesque arbores non lædunt: sed ligna solùm arida, atque ad incendium præparata. Lutherana etenim secta, cum tota carnalis sit, non facile uiros bonos, & in quorum animis uiret ac floret religio, & pietas, fallere potest: & rarò aut numquam fortasse contigit, ut Ecclesia Catholica deserta ad Lutheranos transfugerit, qui non antea corruptè, & perditè inter Catholicos uixerit.

Cum area ventilari incipiunt, non frumenta, sed paleæ vento abripiente separantur ab area. Ita prorsus cum Ecclesia per Ethnicorum persecutiones, uel Hæreticorum deceptiones, Deo permittente, cribatur, aut ventilatur à Satana, non uiri sancti, & graues, sed improbi, leues, curiosi, lasciuia ab Ecclesia auolantes ad Ethnicos, Hæreticosue transfugiunt, nec ferè solet accidere, ut antè circa fidem aliquis naufraget, quàm naufragare cæperit circa mores. Quare ut hoc tempore improba uita gradus quidam est ad hæresim Lutheranam, sic etiam contra pestem eandem antidotum præsentissimum, atque optimum erit innocentia uita, & studium operum bonorum.

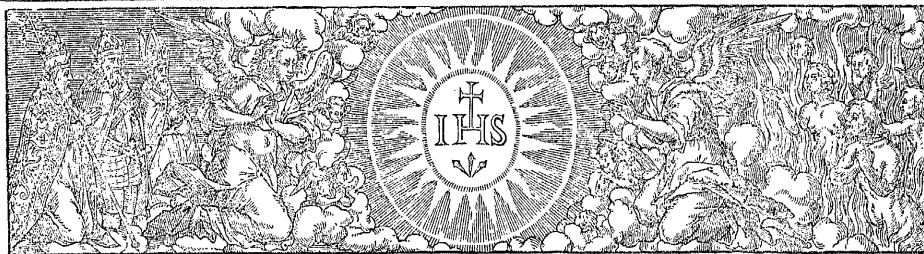
APPRO

APPROBATIO.

VM tomus hic tertius de fidei Christianæ Controuersis, autore R. P. ROBERTO BELLARMINO, Societatis IESU, duobus eiusdem tomis iam antè optimo consilio, maximòque cum fructu editis pulcherrimè respondeat atque cohæreat, adeòque veram & salutarem Catholicæ Ecclesiæ doctrinam aduersus malè sanos & pestiferos veterum ac recentium sectariorum errores, non minùs eruditè solidèque, quàm tomis illi duo, defendat, confirmet, explicet: non minùs profectò ipse, quàm illi, lucem & laudem mereri, & adeò dignus esse uidetur, qui ad communem Reipub. Christianæ utilitatem typis vulgetur, & ab omnibus veritatis studiosis perquam studiosè legatur.

*Sic censeo ego ALBERTVS HUNGERVS,
S. Theolog. D. Professor, & Procancelarius,
atque Theologici Collegij pro tempore Decanus,
in Academia INGOLSTADIANA.*

DE GRATIA PRIMI HOMINIS LIBER VNVS.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur controuersia, fuerit necne primus homo cum dono aliquo supernaturali conditus.

VM in hac postrema nostri operis parte de gratia humano generi in primo nostro parente collata; deque eius gratiae per peccatum eiusdem primi hominis amissione; ac demum de gratiae per Iesum Christum Dominum nostrum reparatione propositum nobis sit (Deo benè iuuante) disserere: ratio ordinis postulat, vt ab eo, quod primo loco positum est, disputandi principium faciamus.

Igitur de gratia primi hominis disputaturus, ac de gratia triplici, videlicet de gratia Animae, quae dicitur iustitia originalis; de gratia Corporis, id est, de corporis immortalitate; & de gratia Loci, hoc est, de Paradiso; ab ea quaestione ducemus exordium, quae naturae ordine ceteras antecedit. Est autem ea quaestio, Vtrum primus homo cum dono aliquo supernaturali conditus fuerit. In qua quaestione, ex vno eodemque principio Pelagiani, ac Lutherani in contrarias, pugnantisque sententias abierunt.

PELAGIANI enim cum in primo homine nullum supernaturale donum, sed naturales tantum facultates agnoscerent, & simul animaduertent, nihil in homine nunc desiderari; quod ad naturam humanam constituentem requiratur, in eam sententiam venerunt, vt existimarent per Adami peccatum nihil omnino homines perdidisse, talemque nunc quoque humanam esse naturam, qualem initio primus homo de manu conditoris acceperat.

Contra Lutherani cum pro comperto habeant, hominem per lapsum primi parentis factum esse deteriorem, & cum nulla supernaturalia dona (in quo cum Pelagianis conueniunt) in primo homine fuisse contendunt, eò venire compulsi sunt, vt dicant aliquid naturale quale in primis est liberum arbitrium, naturae hominis nunc deesse.

Porro Catholici Doctores, qui multis supernaturalibus donis primum nostrum parentem initio creationis ornatum fuisse non dubitant, duos illos errores sine vlla difficultate declinant. Docent enim per Adae peccatum totum hominem verè deteriorem esse factum, & tamen, nec liberum arbitrium, neque alia naturalia dona, sed solum supernaturalia perdidisse.

Erroris Pelagianorum testis est S. Augustinus, qui tum in lib. de haeresibus, cap. 88. tum apertius in epist. 106. ad Paulinum scribit, sensisse Pelagianos talem omnino con-

Aditum fuisse primū hominem, quales nunc ceteros homines nasci videmus. nasci autem nunc homines sine vllis supernaturalibus donis, extra controuersiam est.

In eodem principio cum Pelagianis conuenire Lutheranos, ceterosque huius temporis haereticos facile demonstrabimus. Ioannes enim Caluinus in primo lib. Instit. cap. 15. §. 8. describens primi hominis conditionem, nullam mentionem facit supernaturalium donorum, in eoque ponit discrimen inter naturam humanam, qualis initio fuit, & qualis nunc est, quod initio habuerit liberum arbitrium, nunc eo careat. Ergo, inquit, animam hominis Deus mente instruxit, quae bonum à malo, in illi ab iniusto discerneret, ac quid sequendum, vel fugiendum sit, praecunte rationis luce videret. Huic adiunxit voluntatem, penes quam est electio. His praeclearis dotibus excelluit prima hominis conditio. Et paulò post. In hac integritate libero arbitrio pollebat homo, quo, si vellet, adipisci posset vitam aeternam.

BHanc autem integritatem fuisse primo homini naturalem, declarat idem Caluinus in verbis sequentibus, vbi describit eiusdem primi hominis lapsum: *Hinc tanta, inquit, Philosophis obiecta caligo, quod in ruina aedificium, & in dissipatione aptas iuncturas querebant. Principium illud tenebant, non fore hominem rationale animal, nisi inesset libera boni & mali electio. Veniebat etiam illis in mentem, alioqui tolli discrimen inter virtutes, & vitia, nisi proprio consilio vitam homo institueret. Probdè quidem haecenus, si nulla fuisset in homine mutatio, quae dum ipsos latuit, nihil mirum si caelum terrae miscant, qui verò Christi se discipulos esse professi, in homine perditio, & in spirituale exitium demerso, liberum arbitrium adhuc quarunt: inter Philosophorum placita, & caelestem doctrinam partiendo planè desipiunt, vt nec caelum nec terram attingant.* Quibus verbis dum fateatur Caluinus rectè à Philosophis iudicatum esse non fore hominem rationale animal, nisi inesset libera boni & mali electio: satis apertè significat, ad naturam hominis pertinere, vt in se in eo libertas arbitrij, quemadmodum ad naturam eiusdem hominis pertinet, vt sit animal rationale. Quare cum mutatione, quae per peccatum facta est, Caluinus in liberi arbitrij amissione constituat, efficitur vt integritatem illam, in qua primus homo conditus fuit, omnino naturalem fuisse Caluinus affirmet.

CSed multò adhuc apertius Martinus Lutherus rem eandem asseruit in commentario ad tertium caput Ge-

nefos. Differēs enim de originali iustitia primi hominis, ita concludit: *Quare statuimus iustitiā non fuisse quoddam donum, quod ab extrā accederet, separatim à natura hominis, sed fuisse verè naturalem, vt natura Adæ esset diligere Deum, credere Deo, agnoscere Deum, hæc tam naturalia fuisse in Adamo, quam naturale est, quod oculi lumē recipiunt.* Et infra: *Porro, inquit, hæc probant, originalem iustitiā esse de natura hominis, ea autem per peccatum amissa, non mansisse integra naturalia, vt Scholastici delirant.*

Neque opus erit in aliorum hæreticorum sententiis referendis laborare, tum quòd Lutherum, vel Caluiniū penè omnes pro summis doctoribus habeant, tum etiam quoniam quotquot sunt ab Ecclesia Catholica ob Lutheri dogmata separati, luctam illam carnis ac spiritus, quam omnes experimur, verè proprièque peccatum esse definiunt, quamuis homo sit iustus, & concupiscentiā motibus strenuè repugnet. Ex eo verò id sequitur, vt non potuerit homo ex eorum sententia talis in initio conditi, qualis nunc nascitur, quia videlicet semper ac necessariò ex ipsa sui institutione peccaret, ac per hoc eius peccata in auctorem naturā Deum refunderentur. Originalis igitur iustitia, quæ rebellionem illam carnis coercerebat, ex aduersariorum sententia, ad naturalem hominis constitutionem, non ad dona supernaturalia pertinebat. Huc etiam referri debent articuli quidam ante paucos annos à duobus summis Pontificibus damnati, Pio V. & Gregorio XIII. Sic enim habet articulus 21. *Humane nature sublimatio, & exaltatio in consortium diuine nature, debita fuit integritati primæ conditionis, ac proinde naturalis dicenda est, non supernaturalis.* Et articulus 26. ita se habet: *Integritas primæ conditionis non fuit indebita humana nature exaltatio, sed naturalis eius conditio.*

CAPVT SECVNDVM.

Hominem non esse in initio conditum, qualis nunc nascitur, sed multò feliciorē.

Nunc aduersus contrarios illos errores, quatuor propositiones adferre, ac probare decreuimus.

P R I M A propositio. Homo non fuit creatus qualis nunc nascitur, pronus ad malum, infirmus, ignorans; sed rectus, iustus, sapiens, sine concupiscentia, & difficultate, quam ipsi in nobis assidue experimur.

S E C V N D A. Primus homo non quamlibet animi relictitudinem, sed ipsam etiam gratiam gratum facientem in creatione accepit.

T E R T I A. Primus homo iustitia originali, & habitu gratiæ gratum facientis ornatus, non eguit auxilio illo speciali, quo excitaretur ad bonè operandum, vel ad vitanda peccata.

Q U A R T A. Integritas illa, cum qua primus homo conditus fuit, & sine qua post eius lapsum homines omnes nascuntur, non fuit naturalis eius conditio, sed supernaturalis euectio.

P R I M A igitur propositio, quæ aduersus Pelagianorum errorem pugnat, ex diuinis literis satis aperte colligitur. Nam quod legimus primo capite Geneseos; *Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam*, communis expositio Patrum, ita accipiendum esse docet, vt imago ad naturam intelligentiæ, & voluntatis, similitudo ad sapientiam, & iustitiam referatur. Ex quo sequitur vt primus homo non solum naturam in creatione accepit, cum qua nunc etiam homines nasci videmus, sed etiam ornamenta quædam sapientiæ, & iustitiæ, quibus sine dubitatione caremus. Sed Patrum sententias audiamus.

S. Irenæus lib. 5. aduersus hæreses, cap. 6. *Si defuerit, inquit, anima spiritus, animalis est verè qui est talis, & car-*

A nalis derelictus imperfectus erit, imaginem habens in plasmate, similitudinem verò non assumens per spiritum.

S. Cyprianus in sermone de bono patientia, non procul ab initio: *Sic, inquit, perfectos dixit fieri filios Dei, sic consummari ostendit, & docuit cælesti natiuitate reparatos, si patientia Dei Patris maneat in nobis, si similitudo diuina, quam peccato Adam perdidit, manifestetur, & luceat in actibus nostris.*

S. Ambrosius in libro de dignitate conditionis humanæ, capite secundo, docet, imaginem Dei sitam esse in natura trium facultatum animæ rationalis, memoriæ, intelligentiæ, voluntatis. Deinde capite tertio docet, similitudinem in iustitia, & probitate consistere: *Quas virtutes, inquit, quanto plus quisque in se ipse habet, tanto propius est Deo, & maiorem sui conditoris similitudinem gerit.*

B S. Basilius homilia decima Examer. quarit, cur Moses, cum dixit, *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*, adiungat continud, & creauit Deus hominem ad imaginem suam, & nihil dicat de similitudine. Respondet, huius rei causam esse, quoniam imago, quæ est ipsa natura mentis, & voluntatis à solo Deo fieri potuit: Similitudo autem, quæ in virtute, & probitate consistit, à nobis quoque, Deo iuuante, perficitur. Ac inter alia de differentia imaginis, & similitudinis ita loquitur: *Per imaginem animæ impressam meam, obtinui rationis usum: verum Christianus effectus, vique similis efficior Deo.*

S. Hieronymus in commentaria ad caput 28. Ezechielis, explicans illud, *Tu signaculum similitudinis: Et notandum, inquit, quod imago tunc facta sit tantum, similitudo in Baptismate compleatur.* Quæ verba non sic accipienda sunt, quasi in ipsa creatione non accepimus in primo nostro parente similitudinem Dei. Id enim contrarium esset Scripturæ, quæ dicit, *ad similitudinem Dei creauit illum*, Genesim quinto, & ipsius etiam Hieronymi sententiæ repugnaret, qui paulò superius dixerat hominem per Christum recipere similitudinem, quam vitio suo antè perdidit. Itaque in verbis citatis significare voluit, nos ex prima creatione imaginem solum habere, quæ, vt ipse idem docet in epistola ad Damascum de filio prodigo, in natura liberi arbitrij potissimum sita est, similitudinem autem non ex prima creatione, sed ex Baptismi regeneratione percipere. Nam tamen Adam in initio illam habuerat, tamen peccando, & sibi & nobis amiserat.

S. Ioannes Chrysostomus homilia nona in Genesim, *Sicut, inquit, imaginem dixit ob principatus rationem, ita & similitudinem, vt pro viribus humanis similes fiamus Deo, mansuetudine, inquam, & lenitate, & virtutibus Deo similes efficiamur. quod & Christus dicit, Similes estote Patri vestro, qui in cælis est.*

S A U G U S T I N U S in lib. contra Adimantum, capite quinto: *Filij, inquit, Dei sunt homines renouati ad eius imaginem, & similes facti usque ad dilectionem inimici.* Quo loco sanctus Augustinus similitudinem in virtute ponit. Dicit verò hominem renouari ad imaginem, non quòd imago perierit, sed quia deformata per peccatum, & obscurata fuerat amissa perfectione, quæ illis ex virtutibus accedebat; quam perfectionem imaginis, similitudinem appellamus.

Eucherius lib. 1. in Genesim. *Inter similitudinem, inquit, & imaginem hoc interest. Imago Dei, omnium; similitudo paucorum. Hic namque imago ab excellentia diuine similitudinem distat, quod imago Dei anima peccatrix esse non desinit: ad Dei autem similitudinem nisi anima sancta fuerit, non peruenit, quia illa anima creata est per naturam, hæc dabitur conformari per gratiam.*

S. Ioannis Damascenus lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 12. *Hic, inquit, verbis, ad imaginem, vis intelligendi, arbitrijque libertas significatur: his autem, ad similitudinem virtutis, quoad eius fieri potest, expressa similitudo.*

S. Bernardus serm. 1. de Annunciatione: *Ad imaginem, inquit, & similitudinem Dei factus est homo, in imagine arbitrij libertatem, virtutes habens in similitudine. Et similitudo quidem perijt, verum tamen in imagine pertransijt homo. Imago siquidem in gebenna vri poterit, non exuri, ardere, sed non deleri. Similitudo non sic, sed aut manet in bono, aut si peccauerit anima, mutatur miserabiliter iumentis insipientibus similita.* Similia habet idem auctor in tractatu de gratia, & libero arbitrio. Ex his igitur tot Patrum testimoniis cogimur admittere non esse omninò idem imaginem, & similitudinem, sed imaginem ad naturam, similitudinem ad virtutes pertinere: proinde Adamum peccando non imaginem Dei, sed similitudinem perdidisse, & quia nunc homines nascuntur Adamo similes in eo quod erat cum filijs gigneret post peccatum, non in eo quod fuerat ante peccatū: propterea rectè concludimus, non fuisse primū hominē creatum quales nunc homines nascuntur, sed conditionis longè melioris, & felicioris.

Deinde Genesim 2. legimus de primis nostris paribus: *Erant autem ambo nudi, & non erubescerent.* Huius rei causam Patres assignant, quòd primi nostri parentes ante peccatum careret pudèda illa rebellionem membrorum, ob quam nunc erubescimus, si nudi conspiciamur.

S. Augustinus lib. 14. ciu. Dei, ca. 17. *Sicut, inquit, scriptum est, nudi erant, & non confundebantur: non quod eis sua nuditas esset incognita, sed turpis nuditas nondum erat, quia nondum libido membra illa præter arbitrium commouebat: nondum ad hominis inobedientiam redarguendam suā inobedientia caro quodammodo testimonium perhibebat.*

S B E R N A R D U S serm. 1. de Anniciat. *Nome, inquit, contrariam legem inuenerat in membris suis, quos de nouo pudere coperat nuditatis? Neque his dissimilia scribunt Chrysostomus, Eucherius, Rupertus & alij in commentario secundi capitis libri Geneseos, Gregorius Nazianzenus orat. 2. de Pascha, & Cyrillus Alexandrin. lib. 3. in Iulianum. Huc etiam pertinet illud Apostoli, Roman. 7. *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Vocat enim peccatum rebellionem carnis, quia ex peccato nata fuerat. Ex quo sequitur vt Adam ante peccatum rebellionem illa caruerit, sine qua nullus iam hominum nascitur. Præterea, *creauit Deus in initio hominē rectum, vt legimus Ecclesiastæ 7. & secundum se vestiuit illum virtute.* Ecclesiastici 17. Nunc autem *sumus natura filij iræ, vt ait Apostolus ad Ephes. 2. non igitur tales nunc nascimur, qualis in initio primus homo conditus fuerat.* Ad hæc, *Fecit Deus hominem inextermibilem, Sapiens. 2. & ideo ad præcepti custodiam, pœnam illam comminatus fuerat, Quacunque die comederis, morte morieris, Gen. 2. Quare cum nunc ex ipso ortu mortis debitum circumferamus, neque vllus sit, qui mortis imperium effugere queat, certè sequitur longè deterioris conditionis esse hominum propagationem, quàm fuerit prima creatio.**

Denique planè felicem vitam duorum illorum hominum, qui paradysum voluptatis ante peccatum securi incolebant, breuiter indicat Scriptura diuina in secundo capite libri Geneseos, quod paulò fufius his verbis explicat S. Augustinus lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 10. *Quid, inquit, timere vel dolere poterant illi homines in tantorum affluentia honorum, vbi nec mors metuebatur, nec vlla corporis mala valetudo, nec aberat quicquam, quod bona voluntas adipsiceretur, nec inerat, quod carnem animamque hominis feliciter viuētis offenderet? Et infra: *Quàm felices erant primi homines, & nullis agitantur perturbationibus animorum; nullis corporum ladebantur incommodis: tam felix vniuersa societas esset humana, si nec illi malum, quod in posteros trañcerent, nec quisquam ex eorum stirpe iniquitatem committeret, quæ damnationem reciperet.* Vide copiosiore descriptionem felicitatis primorum hominum apud Proserpium in 2. lib. de vita contemplatiua, cap. 18. At nunc tantam experimur omnes corporis*

A animique miseriam, vt Apostolus exclamet Rom. 7. *Infelix ego homo quis me liberabit, ac corpore mortis huius.* Et ante eum Ecclesiasticus cap. 40. *Græue iugum super filios Adam à die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulchræ in matrem omnium.* Et Iob adhuc antiquior: *Homo (inquit c. 14.) natus de muliere, breui viuens tempore repletur multis miserijs, qui quasi flos egredijtur, & conuertitur, & fugit velut vmbra, & numquam in eodem statu permauerit.* Vide plura de hac re, in 3. lib. de peccato originali, vbi differimus de pœna, & consequentibus malis peccati originalis.

CAPVT TERTIVM.

Primum hominem gratiam gratum facientem in creatione accepisse.

S E Q V I T V R nunc altera Propositio: *Primus homo non quamlibet animi relictitudinem, sed ipsam etiam gratiam gratum facientem in creatione accepit.* Non desunt quidam Theologi, qui iustitiam originalem primo parenti in creatione concessam separant à gratia gratum faciente, ac doceant accepisse Adamum in initio habitum quædam, qui partem inferiorem superiori subiiceret, non tamen accepisse gratiā illam gratum facientem, quæ filios, & amicos Dei efficit, quæque ad vitam æternam promerendam necessaria est. In qua sententia videtur fuisse Petrus Lomban. in 2. lib. Sent. dist. 24. & qui eum sequitur, Ioann. Scotus, & alij quidam. Nos Albertum Magnum in comment. eiusdem dist. & S. Thom. 1. part. q. 95. art. 1. & alios sequimur, qui iustitiam originalem cum gratia gratū faciente ita cōiungunt, vt obedientia patris inferioris ad superiorem, à gratia gratum faciente, quæ partem superiorem Deo obsequentem reddebat, veluti à fonte, & radice dependeat, siue autem gratia gratū faciens dicenda sit pars originalis iustitiæ, siue tantum radix, & causa, non multū referre videtur. Quare id solum probare aggrediemur, primū parentem nostrū cum gratia gratum faciente conditū fuisse.

Ac primū diuina literæ satis aperte hoc indicat, cum dicunt nos per Christum renouari ad eam iustitiam, in qua in initio conditi sumus: *Renouamini* (inquit Apostolus ad Eph. 4.) *spiritu mentis vestræ, & induite nouū hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis.* Qui renouari iubetur, fuit aliquando nouus, quod si renouatio consistit in eo vt induamus hominē Christo similem, creatum secundum Deum, in iustitia, & sanctitate veritatis, fuimus igitur aliquando, videlicet in primo nostro parente, homines noui, conditi secundum Deum in iustitia, & sanctitate veritatis. Dicit autem B. Paulus, *Renouamini spiritu mentis vestræ, tum vt intelligamus in Adamo non solum carnem, sed etiā mentem nostram fuisse vitiatam per amissionem gratiæ, tum quia non renouamur in hoc mundo ad eam innocentiam, quæ fuit in carne primi hominis, sed solum ad eam quæ fuit in mente expectantes interim redemptionem corporis nostri, vt idem Apostolus ait ad Rom. 8.*

Similis locus est in epistola ad Colossenses cap. 3. *Nolite* (inquit B. Paulus) *mentiri inuicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, cum qui renouatur in agnitionem, secundum imaginem eius, qui creauit illum.* Homo qui renouatur in agnitionem secundum imaginem Dei, ad quam in initio conditus fuerat, animus noster est, qui per Christi gratiam quotidie proficit in agnitione Dei, & sanctitate, ac iustitia, & eo modo renouatur in eo diuina imago, quæ per peccatum obscurata fuerat. Ex quo sequitur vt ante verustatem, & obscurationem istam, fuerit in homine agnitio Dei, & sanctitas, atque adeo noua, & splendidissima Dei imago. Neque ab similibus est locus ille ex posteriore epistola ad Corinth. c. 4. *Sed licet is qui foris est noster homo corrumpitur, tamen is qui intus est renouatur de die in diem.*

Præter hæc testimonia Scripturæ diuinæ habemus testimonium Concilij II. Araucanici, canone 19. in hæc verba: *Natura humana etiam si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante, seruaret: vnde cum sine gratia Dei salutem non possit custodire, quam accepit, quomodo sine Dei gratia poterit reparare quod perdidit?* Ex quo loco colligimus, nos, cum per Christi gratiam iustificamur, id reparare, quod in Adamo perdidimus: reparamus autem gratiam gratum facientem, quia filij Dei per adoptionem effici-mur, hanc igitur gratiam perdidimus in Adamo.

Concilium Trident. sess. 5. in decret. de peccato originis, sic ait: *Si quis non confitetur primū hominē Adam, cum mandatum Dei in paradiso fuisse transgressus, statim sancti-tatem, & iustitiā, in qua constitutus fuerat, amisisse, &c. ana-thema sit.* Et paulo infra: *Si quis Adæ præuicationē sibi soli, & non eius propagini asserit nocuisse, & acceptam à Deo sanctitatem & iustitiā, quam perdidit, sibi soli, & non nobis etiam eum perdidisse, &c. anathema sit.* Fuit igitur Adam in paradiso non solum iustus, sed etiam sanctus, Sanctos autem non facit, nisi Spiritus sanctus per gra-tiam inhabitans corda hominum, vt sanctus Basilius do-cet in libro de Spiritu sancto ad Amphilo-chium, cap. 15. Quare habuit Adam in paradiso Spiritum sanctum inha-bitantem. Accedant nunc testimonia veterum Patrum.

S. IRENEVS lib. 3. contra hæreses, cap. 37. Adamum ita loquentem inducit: *Quoniam eam quam habui à Spiritu sancto istam stolam amisi per inobedientiam, &c.* Et in eodem libro, ca. 20. antea dixerat: *Vt quod perdidimus in Adam, in Christo Iesu recuperemus.* Stola sanctitatis à Spiritu sancto accepta non videtur aliud significare posse, nisi gratiam quæ infunditur in cordibus per Spiritum sanctum. Præsertim cum hæc sit sanctitas, quam per Christum recuperamus. Et Ireneo teste id recuperemus per Christum, quod perdidimus in Adamo.

S. Cyprianus serm. 3. qui est de bono patientiæ: *Adam, inquit, contra præceptum celeste cibi leuhalis impatiens in mortem cecidit, nec acceptam diuinitus gratiam patientia custode seruauit.* Idem in epistola ad Pompeium exponit illa verba Genesios: *Inspirauit in faciem eius spiraculum vite.* de gratia Spiritus sancti, à Deo in animam primi parentis infusa. Quemadmodum etiam ante ipsum eundem locum exposuerat S. Irenæus lib. 5. contra hæreses.

S. BASILIUS homil. in Psalm. 43. explicans illud: *Homo enim in honore esset, &c. Insuper inquit, in faciem, hoc est, propria gratia partem aliquam homini immisit, vt per simile simile cognoscat.* Idem in libro de Spiritu sancto ad Amphilo-chium, cap. 15. *Per Spiritum sanctum, inquit, contigit restitutio in paradysum, reditus in adoptionem filiorum, &c.* Fuimus igitur ante peccatum Adæ (Sancto Basilio teste) filij Dei per adoptionem. Et homil. Quod Deus non sit auctor malorum, de Adamo sic loquitur: *Quod verò erat ei præcipuum bonum? assidisse Dei & coniunctio per dilectionem, &c.* Vide totum hunc locum.

S. AMBROSIVS lib. 6. Examer. cap. 7. vbi cum multa dixisset de imagine gratiæ, ac inter cætera docuisset secundum hanc imaginem animam nitere gratia virtutum, & luce pietatis, sapientiæ atque iustitiæ, subiungit: *Secundum hanc imaginem Adam ante peccatum, sed vbi lapsus est, deposuit imaginem celestis, sumpsit terrestres effigiem.* Idem libro 7. in Lucam, ca. 47. explicans parabolam Samaritani: *Qui sunt, inquit, hi latrones, nisi Angeli noctis, & tenebrarum? Hi autem despoliant quæ accepimus indumenta gratiæ spiritualis, & sic vulnera inferre consueverunt. Caue ergo ne ante nuderis sicut Adam ante nudatus est.* Habuit igitur Adam ante peccatum indumenta gratiæ spiritualis.

S. Gregorius Nazianzenus in oratione de Pascha, enar-rans primi hominis creationē, dicit eum fuisse angelū ter-restrem, & eundē spiritum, & carnē, spiritū propter gra-tiā, & vt cum Deo maneret, ac benefactorem glorificaret.

A S. Iohannes Chrysolomus homil. 16. in Gen. *Videns inquit, super terram angelum terrestrem, & inuidia iabescens demon malorū auctor, magna vsus est machinatione, vt & hominem gratia Dei priuaret, & ingratum factū tantis bonis per diuinam bonitatem ipsi concessis nudare posset.*

S. Augustinus lib. de correptione & gratia, ca. 11. *Quid ergo? Adam non habuit Dei gratiā? immo verò habuit magnam, sed disparem.* Et infra: *Nec ipsum Deus esse voluit sine sua gratia, quem reliquit in eius libero arbitrio.* Et lib. 11. de Gen. c. 31. & lib. 13. de ciu. Dei c. 13. *Moyses, inquit, vt præceptū transgressi sunt, extrinsecus gratia deserente omnino nudati in sua membra oculos iniecerunt.* Quod autem idem S. Augustinus scribit libro de correptione & gratia, cap. 10. sic Deum condidisse Angelos, & primum hominē, vt prius in eis ostenderet, quid posset eorum liberum arbitriū, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium, non significat, Angelos, & primum hominem initū, sine gratia Dei fuisse, (contrarium enim habetur capite sequenti) sed sensus eorum verborum est, primum voluisse Deum ostendi in Angelis, & Adamo quid posset liberum arbitriū, gratiā quidem adiutum, sed in gratia non confirmatū, deinde quid posset gratiæ beneficium in iis, qui confirmantur in bono per beatitudinē, quidve iustitiæ iudiciū in obstinatis, atque ad inferos condemnatis.

S. Cypillus lib. 2. in Iohannem, cap. 3. *Fuit, inquit, Adam in paradiso, quousque gratiam creatoris Spiritu sancto inhabitante seruauit.* Vide eundem lib. 1. c. 15. lib. 11. ca. 25. lib. 12. cap. 6. & in lib. de adoratione in Spiritu ante medium.

S. Leo Papa serm. 1. de ieiunio decimi mēsis, *Ad quam inquit, quotidie nos vtique reparat gratia Saluatoris, dum quod cecidit in Adam primo, erigitur in secundo.*

S. Gregorius lib. 5. epist. 14. & lib. 6. epist. 31. affirmat animam Adæ statim atque peccauit mortuam esse, nimium priuatione gratiæ. Sic enim ipse se declarat, cum, ait: *Non est eius anima ita mortua, vt non esset, sed vt beata non esset.* Intelligit autem de beatitudine inchoata per gratiā non consummata per gloriam, nam subiungit continuū: *Qui tamen Adam post modum per penitentiam ad vitam redijt.* Vbi idem significat per vitam, quod paulo ante per beatitudinem; neque dubitari potest, quin post penitentiam fuerit Adam beatus beatitudine gratiæ non gloriæ: Quod idem colligimus ex verbis superioribus, vbi sanctus Gregorius dicit, nos mortuos esse cum Adamo, & nūc quidem per Christum liberari à morte animæ, postmodum autem liberandos etiam esse à morte corporis.

Ex his intelligi potest, auctorem questionum quæstionum noui ac veteris testamenti non solum non esse sanctum Augustinum, vt in titulo eius libri scribitur, sed neque esse hominem Catholicum, tamen sanctus Thomas in prima parte, quæst. 95. artic. 1. ad 2. piē eum interpretari conetur. Nam is auctor in quæst. 12. disertis verbis refellit eos, qui dicunt Adamum accepisse Spiritum sanctum, & filium Dei fuisse per adoptionem, & eam adoptionem per ipsius Adami inobedientiam perditam nos per Christi obedientiam, ac merita recuperare. Quæ sententia non est, vt ille auctor dicit, Patrum quorundam simplicium, sed Patrum doctissimorum, cum Græcorum, tum Latinorum, & ex Apostolo, vt supra ostendimus, satis apertè colligitur. Neque in hac re solum auctor ille errauit cōuincitur, sed in aliis etiā plurimis. Si quidem quæstione secunda scribit, mundum à Deo conditum ob diaboli præsumptionem, quæst. 21. scribit, fœminam non esse creatam ad imaginem Dei, quæst. 43. scribit, septem nullum habere iustitiæ testimonium, cum tamen habeat tam præclarum apud Apostolum ad Hebræos 11. quæst. 109. scribit, Melchisedech esse Spiritum sanctum, & Sacerdotem, non tamen summū. Quam sententiam reprehendit S. Hieronymus in epist. ad Euagrium de Melchisedech. vbi admonet auctorem eius operis, in quo asseritur Melchisedech esse Spiritum sanctum, esse imperitum scientiā, & sermone.

Est

Est autem valde probabile hunc ipsum, de quo agimus illum esse, quem sanctus Hieronymus reprehendit. Fuit enim hic auctor paulo antiquior sancto Hieronymo, quippe qui quæstione quadagesima quarta testatur, fluxisse ab excidio Hierosolymæ vsque ad sua tempora annos circiter trecentos: & verè imperitum se prodit scientiā, & sermone.

At non sine testimonio Scripturæ affirmat auctor ille, Adamum Spiritu sancto caruisse. Scribit enim Apostolus in epistola priorē ad Corinthios, cap. 15. *Primum hominem, id est, Adamum factum in animam viuentem, secundum, id est, Christum, in spiritum viuificantem.* Respondeo, Apostolum eo loco conferre corpus recens formatum Adami, quod animale erat, ciboque ac potui, vt sustentaretur egebat, cum corpore Christi glorioso post resurrectionem; quod spirituale dici poterat, cum nec fami, nec siti, nec vili corporali necessitati, aut indigentia subiaceret. Differit enim eo loco B. Paulus de resurrectione corporum; ac dicit prius esse corpus animale, deinde corpus spirituale, ac de corpore animali exponit illa verba Genesios. Factus est homo in animam viuentem, de corpore spirituali, adiungit ipse, secundus homo factus est in spiritum viuificantem. Et hæc est expositio Chrysolomi, Theophylacti, Ambrosij, Anselmi, Thomæ, & aliorum in commentario eius loci, & sancti Augustini in epistola 146. & lib. 13. de ciuitate Dei, c. 2. & 23. quamuis autem corpus Adami in paradiso animale fuerit, potuit tamen animus eius spiritualis esse, vt reuera fuit per spiritum sanctum in eius pectore habitantem.

CAPVT IV.

Non eguisse primum hominem in statu innocentie auxilio speciali, quo excitaretur ad bene operandum, vel ad vitanda peccata.

Melius intelligatur qualis fuerit gratia primi hominis in statu innocentie, sit propositio tertia: *Primum homo iustitia originali, & habitu gratiæ gratum facientis ornatus non eguit auxilio speciali, quo excitaretur ad bene operandum, vel ad vitanda peccata.* Hac propositio sic explicatur. Quatuor dona Dei pos-sunt in homine considerari. Primum est habitus gratiæ naturam perficiens, vt pars inferior superiori, & superior Deo subiecta maneat. Secundum conseruatio eius habitus, est enim commune omnibus rebus creatis, vt permanere non possint, nisi Deo eas perpetuè conseruante. Tertium cooperatio Dei cum homine per auxilium generale in operibus naturalibus & speciale in supernaturalibus. Neque enim possunt secundæ causæ operari, nisi cooperante cum eis prima causâ. Quartum est motio quædam Dei per auxilium excitans, quæ facit hominem vti prioribus donis. Priora enim tria dona, non prestant homini, vt operetur, sed tantum vt possit operari, si velit: quartum autem donum facit hominem velle, & operari. Id quod explicat sanctus Augustinus in libro de correptione, & gratia, capite 12. & libro 14. de ciuitate Dei, capite vigesimo septimo, per similitudinem alimentorum. Sicut enim qui præbet homini cibos, & relinquit in eius arbitrio, vt comedat, si velit, non præstat ei, vt viuat, sed vt possit viuere, si velit, qui verò non solum alicui cibos præbet, sed etiam ipsos in os eius infundit, is non tantum præstat posse viuere: sed etiam viuere: sic & Deus per habitum gratiæ infusum, & eius habitus conseruationem, & per hoc quod promptus est ad cooperandum, dat homini posse bene operari, si velit, non tamen dat velle, at speciali illa motione & excitatione vt faciens habitu gratiæ, dat velle, & operari.

Iam igitur primum homo habuit tria priora dona, quarto non eguit, neque illud habuit. nos post lapsum eius indigemus omnibus, & omnia de Dei benignitate

A per Christi merita obtinemus. Ratio huius discriminis est, quia primum donum in Adamo non solum mentem subiciebat Deo, sed etiam carnem spiritui, vt supra diximus, proinde non impediatur, nec retardatur, Adam à bono opere, neque ad peccandum incitatur per car-nalem concupiscentiam: in nobis autem primum illud donum mentem subicit Deo, sed non carnem spiritui, ideo propter carnales illecebres, quæ assidue vel incitant ad peccandum, vel à bono retardant, desidesque ac dormitantes efficiunt, egerum auxilio excitante, dirigente, ac protegente. Hæc omnia ex doctrina sancti Augustini confirmari possunt. Ac primum datum fuisse Adamo donum gratiæ, quod carnem spiritui, & spiritum Deo subieceret, ex multis testimoniis supra probauimus, & insigne est testimonium illud libro quarto in Iulianum, capite vltimo: *Gratia Dei magna ibi erat, vbi terrenum, & animale corpus bestialem libidinem non habebat.*

B DEINDE indignisse Adamum secundo illo dono, quo conseruationem primi doni diximus contineri, perspicuum est ex libro 8. de Genes. ad litteram cap. 12. vbi sic legimus: *Neque tale aliquid est homo factus, vt deserente eo, qui fecit, possit aliquid agere bene tanquam ex seipso, &c.* Et ponit similitudinem: *Sicut, inquit, aer præ-sente lumine non factus est lucidus, sed fit quia si factus esset, non fieret, sed etiam absente lumine lucidus maneret. Sic homo Deo sibi presente illuminatur, absente autem continuo renebratur, à quo non locorum interuallis, sed voluntatis auersione disceditur.*

C TERTIO autem dono, id est, cooperatione diuina, siue auxilio adiuuante, præter gratiam habitualement, optus habuisse Adamum, indicat sanctus Augustinus illis verbis in libro de natura, & gratia, cap. 26. *Sicut oculus corporis etiam plenissime sanus, nisi candore lucis adiuuus non potest cernere: sic homo etiam perfectissime iustificatus, nisi æterna luce iustitiæ diuinitus adiuuetur, rectè non potest viuere.* Neque subtilius inquirendum est hoc loco, quomodo lux cooperetur oculo ad videndum. Si quidem sanctus Augustinus in eo solo similitudinem constituit, quod sicut oculus perfectissime sanus etiam non potest cernere, nisi extrinsecus adiuuetur: Sic etiam homo plenissime iustificatus, non potest bene viuere, nisi extrinsecus illi adsit cooperatio omnipotentis boni. Neque illud mouere nos debet quod paulo antè à luce similitudinem duxerit Augustinus ad probandam conseruationem, nunc ab eadem luce similitudinem petat ad probandam cooperationem. Nam variæ sunt rerum earundem proprietates, & ideo ab iisdem rebus variæ similitudines trahuntur, prout materia, de qua differret, locus, tempus, occasio postulant. Sed habemus alia loca præterea ad rem eandem comprobandam. In epist. 106. *Natura humana si in illa integritate, in qua condita est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo non adiuuante seruaret.* Et in Enchirid. cap. 106. *Et si peccatum in solo libero arbitrio erat constitutum, non tamen iustitiæ retinendæ sufficiebat liberum arbitrium, nisi participatione immutabilis boni diuini adiutorium præberetur.* Et in lib. de corrept. & grat. capit. 11. *Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem, in illa quippe eum fecerat, qui fecerat rectum dederat adiutorium, sine quo in ea non posset permanere, si vellet, &c.* Denique in lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 27. *Cir non permitteret Deus, vt ab illo primus homo tentaretur, quandoquidem sic erat institutus, vt si de adiutorio Dei fideret, bonus homo malum Angelum vinceret: Si autem creatorem, atque adiutorem Deum superbe sibi placendo desereret, vinceretur?*

D QUARTO dono, id est auxilio excitante, & suadente interius non eguisse, atque ob id eo caruisse Adamum, facile potest intelligi primum ex illis verbis S. Augustini de corrept. & grat. cap. 11. *Ille non opus habebat eo adiutorio, quod implorant isti, cum dicunt, Video aliam legem in*

membris meis, &c. Deinde ex eo quod idem S. Augustinus dicit in lib. de bono perseverantia, cap. 7. ubi quaerit. An non possit homo non peccare, id est, perseverare in bono, resistere omni tentationi, servare omnia mandata, &c. & respondet: *Non est hoc in viribus liberi arbitrij, quales nunc sunt, fuerat in homine antequam caderet.* Et in lib. 3. Hypognost. circa principium: *Respondemus, inquit, neminem posse per se sibi, id est, per liberum arbitrium implere quod vult. recte dicimus, nisi protoplastum solum potuisse, cum volumus liberi arbitrij fuisse sana ei ante culpam.* Et infra: loquens de sanitate liberi arbitrij: *Ipsi, inquit, est prima gratia, qua primus homo stare potuisset, si mandata servare voluisset.*

In his locis S. Augustinus non significat, fuisse in viribus liberi arbitrij ante lapsum Adæ, perseverare in bono sine vlla Dei gratia, id enim repugnat, plurimis testimoniis paulò antè adductis: neque significat, post lapsum Adæ non esse in viribus liberi arbitrij: adiuncta gratia Dei, perseverare in bono: sed significat fuisse in statu innocentia in viribus liberi arbitrij perseverare in bono, quia ipsa etiam gratia, sine qua perseverare non potuisset, erat in potestate liberi arbitrij. Nam gratia habitualis iam illi aderat, eaque uti poterat cum volebat, conseruatio quoque gratia non deerat, nec defutura erat, nisi ipse spòte à Deo recedere voluisset. comparatio diuina promptissima erat, sed in actu primo (vt sic loquar) illi assistens, non in actu secundo, nisi cum ipsi Adamo operari aliquid libuisset.

Dicitur autem post lapsum Adæ in viribus liberi arbitrij non esse perseverare in bono, quia prater gratiam habitualement conseruationem, & cooperationem in actu primo, egemus ob naturæ corruptionem vocatione, & suasionem interna, quæ non est in nostra potestate, quâuis enim consentire vocationi sit in nostra potestate, tamen ipsum vocari, & præsertim sic vocari, vt Deus videt, nobis aptum, congruumque esse, vt vocationi non resistamus, sine dubio non est in nostra potestate. Sed de his plura suo loco dicemus. Illud hic satis est didicisse ex doctrina sancti Augustini; non eguisse Adamum vlla gratia prater eam, quæ illi semper aderat, quæque quodammodo in eius erat potestate. Quocirca in lib. de correptione, & gratia, cap. duodecimo, & lib. 14. de ciuitate Dei, capite 27. comparat gratiam, & omnia auxilia concessa primo homini, cum alimentis, quibus vitur, si volumus: non vitur, si non volumus. Et in iisdem locis sæpius repetit, habuisse primum hominem gratiam, qua posset perseverare, si vellet, vt autem vellet, relicto fuisse in eius libero arbitrio. Neque ab hac sententia dissentiant Theologi Scholastici, vt videtur est apud Magistrum in libro 2. Sentent. distinctione 24. §. 4. sanctum Bonauenturam in eadem distinctione, quaestione secunda. Gregorium Ariminensem distinct. 29. quæst. 1. art. 1. conclus. 3. & S. Thomam in 1. 2. quæst. 109. art. 9.

CAPVT V.

Supernaturale donum fuisse reëctitudinem, quam primus homo in creatione accepit.

PROPOSITIONEM primam, secundam, & tertiam, quæ erant aduersus Pelagianos, satis (vt opinor) pro instituta breuitate, probauimus: Nunc postrema, contra Lutheranos asserenda & confirmanda est. Quarta igitur Propositio hæc esse potest: *Reëctitudo illa cum qua Adam creatus fuit, & sine qua post eius lapsum homines omnes nascuntur, donum supernaturale fuit.* Hæc est aduersus hereticos huius temporis. Sed antequam probetur, explicanda est.

Sciendum igitur est primò, hominem naturaliter constare ex carne, & spiritu, & ideo partim cum bestiis, partim cum Angelis comunicare naturam, & quidem ratione carnis & communione cum bestiis habere propensio-

nem quandam ad bonum corporale, & sensibile, in quod fertur per sensum, & appetitum: ratione spiritus & communionis cum Angelis habere propensionem ad bonum spirituale & intelligibile, in quod fertur per intelligentiam & voluntatem. Ex his autem diuersis, vel contrariis propensionibus existere in vno eodemque homine pugnam quandam & ex ea pugna ingentem bene agendi difficultatem, dum vna propensio alteram impedit.

Sciendum secundò, diuinam prouidentiam inuitio creationis vt remedium adhiberet huic morbo, seu languori naturæ humanæ, qui ex conditione materiæ oriebatur: addidisse homini donum quoddam in signe, iustitiam videlicet originale, qua veluti aureo quodam fræno pars inferior parti superiori, & pars superior Deo facile subiecta contineretur. Sic autem subiectam fuisse carnem spiritui, vt non posset ipso inuito moueri, neque ei rebellis fieri, nisi ipse fieret rebellis Deo: in potestate tamen spiritus fuisse, rebellem Deo fieri, & non fieri.

Sciendum tertio, multis modis dici aliquid naturale. Primum enim naturale dicitur id omne, quod habetur à natuitate, qua significatione dicimur naturâ filij iræ, Ephes. 2. & hoc modo iustitiam originale fatemur dici posse naturalem. Sed hæc significatio ad quaestionem presentem non pertinet, propterea quòd naturale hoc modo acceptum non opponitur supernaturali, cum tam naturalia, quàm supernaturalia dona possint haberi à natuitate, vt notum est. Secundò naturale dici potest id, quod est naturæ consensaneum, quòdque eam non destruit, sed ornac ac perficit. Quæ notione S. Augustinus lib. de Spiritu & littera cap. 27. dictum esse docet ab Apostolo: *Gentes que legem non habent, naturaliter que legis sunt faciunt, Ro. 2.* Quia enim vitium est contra naturam, gratia verò sanat naturam, cum ex gratia lex impletur, naturaliter impleri non inepte dici potest. Cæterùm de naturali hoc modo accepto, nulla quaestio est, cum eiusmodi naturale non supernaturale, sed ei quod est contra naturam opponatur, & non solum iustitia originalis, sed etiam gratia donum quocumque, & ipsa etiam vita æterna hoc modo dicenda sit naturalis. Tertio dicitur naturale, quod tamen si donum sit gratuitum, tamen naturam iuuat, ac perficit in operibus naturalibus, neque eam eleuat ad operã vlla supernaturalia. Et hoc modo iustitia originalis, si distincta esse intelligatur à gratia gratum faciente, donum naturale dici potest. vt loquitur Andreas Vega lib. 2. in Cõcil. Trident. cap. 11. Quartò naturale vocatur, quod aut est pars naturæ, aut fluit à principiis naturæ. Quæ significatione corpus & animus, facultates quoque tum sentiendi, tum intelligendi: & operationes, quæ ab eisdem facultatibus exercentur, naturalia esse dicuntur. Atque hæc est significatio, de qua hoc loco propriè disputamus, & naturali hoc modo cõsiderato valde propriè opponitur supernaturale.

Potest autem duobus modis dici aliquid supernaturale, per se, & per accidens. Per se dicitur supernaturale, quod ex genere suo non est aptum fluere ex principiis naturæ, qualis fuit ascensio Heliaë igneo curru in cœlum, robur Sampsonis, & alia id genus. Per accidens supernaturale vocatur quod interdù obtrinetur diuino miraculo, licet alioqui ex naturæ principiis fluere soleat. Talis fuit sensus videndi, quem Dominus cæco nato restituit, sapientia diuinitus Salomoni tributa, & alia non pauca, quæ in Scripturis leguntur. Iam igitur aduersarij censent, reëctitudinem illam, in qua creatus est Adam, fuisse illi naturalem hoc vltimo modo: nimirum quod fuerit veluti quadam sanitas debita naturæ, aptaque nasci ex ipsa natura bene constituta, id est, non corrupta: & nunc hominibus qui eam reëctitudinem amiserunt in Adamo, deesse bonum aliquod naturale, quale deesset pecudì si cæca, vel claudicans, vel febricitans nasceretur. Et si nunc alicui homini originalis illa iustitia diuinitus redderetur, dicerent eam esse donum supernaturale per ac-

cidents

cidents, non per se, vt diximus de oculis redditis cæco nato.

Nos verò existimamus reëctitudinem illam etiam partem inferioris, fuisse donum supernaturale, & quidem per se, non per accidens, ita vt neque ex naturæ principiis fluxerit, neque potuerit fluere. Et quia donum illud supernaturale erat, vt statim probaturi sumus eo remoto natura humana sibi relicta, pugnam illâ experiri cœpit partis inferioris cum superiore, quæ naturalis futura erat, id est, ex cõditione materiæ sequutura, nisi Deus iustitiam donum homini addidisset. Quare non magis differt status hominis post lapsum Adæ à statu eiusdem in puris naturalibus, quàm differat spoliatus à nudo, neque deterior est humana natura, si culpam originale detrahatur, neque magis ignorancia, & infirmitate laborat, quàm esset, & laboraret in puris naturalibus condita. Proinde corruptio naturæ, non ex alicuius doni naturalis carentia, neque ex alicuius malæ qualitatis accessu; sed ex sola doni supernaturalis ob Adæ peccatum amissione profiuxit. Quæ sententia communis est Doctorum Scholasticorum veterum, & recentiorum. Neque enim, quod nos docemus, ex vno Dominico à Soto accepimus, neque contrarium scripsit sanctus Thomas cum cæteris probatoribus auctoribus, (vt quidam viri alioqui insigniter eruditi censent) sed vt dixi, est hæc sententia communior, vt testimonia, quæ subiungimus, indicabunt.

Primum igitur sanctus Thomas 1. part. quæst. 95. artic. 1. sic loquitur de reëctitudine cum qua cõditus fuit Adam: *Manifestum, inquit, est, quod illa subiectio corporis ad animam, & inferiorum virium ad rationem non erat naturalis, alioqui post peccatum permanserint.* Et infra: *Ex quo datur intelligi se deserente gratia soluta est obedientia carnis ad animam, quod per gratiam in anima existentem inferiora ei subdebantur.* Ex hoc loco aperte dicimus, hominem in puris naturalibus conditum habiturum fuisse rebellionem illam carnis ad spiritum, quam nunc post amissionem iustitiæ originalis carnis ad spiritum non fuit in primo homine naturalis, sed supernaturalis, & gratuita. Proinde iustitia originalis diuinitus homini collata non conseruauit solum, sed atulit, & fecit reëctitudinem partis inferioris.

Idem sanctus Thomas 1. 2. q. 82. art. 1 ad 3. *Ex peccato, inquit, originali sequitur aliqua inclinatio in actum inordinatum, non directè, sed indirectè, scilicet per remotionem prohibentis, id est, originalis iustitiæ, quæ prohibebat inordinatos motus.* Fuissent igitur in homine inordinati motus, nisi donum supernaturale accessisset. Idè auctor 1. 2. quæst. 87. artic. 7. dicit ex peccato originali factum esse, vt natura humana sibi ipsi relinqueretur destituta auxilio iustitiæ originalis. Idem auctor in q. 4. de malo. art. 1. sic loquitur: *Est autem considerandum, quòd primo homini in sua institutione datum fuerat aliquid supernaturale donum, scilicet originalis iustitiæ per quam ratio subdebatur Deo, & inferiores vires rationi & corpus animæ, &c.* Idem auctor lib. 4. cont. Gent. cap. 52. *Secundum doctrinam* (inquit) *fidei ponimus hominè à principio taliter esse institutum, quòd quadiu ratio hominis Deo esset subiecta, & inferiores vires ei sine impedimento deseruissent, & corpus ab eius subiectione impediri non posset per aliquod impedimentum corporale, Deo & sua gratia supplente quòd ad hoc perficiendum natura minus habebat.* Idè in 2. Sent. dist. 31. q. 1. art. 1. *Deus, inquit, humane naturæ in sui principio supra conditionem suorum principiorum contulerat, vt esset in ratione reëctitudo quadam originalis iustitiæ, quam sine aliqua resistentia imprimere posset inferioribus viribus. Quia hoc gratis collatum fuerat, ideo iuste per ingratitude inobedientie subtrahatum est, vnde factum est, vt primo homine peccante natura humana que in ipso erat, sibi ipsi relinqueretur, vt consisteret secundum conditionem suorum principiorum.*

Natura igitur humana talis nunc est ex sententia sancti

Thomæ, qualis fuisset si donum illud supernaturale nunquam habuisset, eo excepto, quòd nunc est pœna ex peccato inflicta, quòd tunc ex natura, & conditione materiæ profiuxisset. Neque his repugnat, quòd idè sanctus Thomas docet 1. 2. quæst. 82. artic. 3. ad 1. cõcupiscere esse homini naturale, in quàm est, secundum ordinem rationis; inesse autem homini contra naturam in quantum transcendit limites rationis. Neque enim his verbis significatur non fuisse futuram in homine condito in puris naturalibus concupiscenciam transcendendam limites rationis: cõtrarium enim expresse docuit S. Thomas, cum ait, inordinatos motus consequutos esse ex peccato originali, tanquam ex remouente prohibens. Id igitur significatur istam concupiscenciam non fuisse futuram, vt bonum aliquod naturale, sed vt languorem & vitium naturæ: non ex intentione cõditoris, sed ex conditione materiæ consequens, quale vitium est in gladio ferreo, subiectum esse rubigini. Omne enim vitium cõtra naturam dici potest.

Multò minùs his repugnat quòd scripsit sanctus Thomas in 1. 2. quæst. 81. artic. 1. & 2. per peccatum non solum priuari hominem donis supernaturalibus, sed etiam diminui bonum naturæ. Nam in eo loco non disputat sanctus Thomas de peccato originis in specie, sed de peccato in vniuersum, ac dicit, bonum naturæ diminui per peccatum, quia ex actu peccandi oritur in eo, qui peccat, inclinatio ad idem peccatum, & per hoc diminuitur inclinatio ad virtutem oppositam, quæ inclinatio ad virtutem boni naturæ dici potest. Ex qua generali doctrina sequitur vt ex peccato actuali oriatur propensio verbus ad idem peccatum (vt idem auctor disertis verbis docet in eadem quæst. 85. art. 3.) ex peccato autem originali, quòd non in actu, sed in habitu consistit, non oriatur directè vlla inclinatio ad malum, sed indirectè (vt sanctus Thomas loquitur) tanquam ex remouente prohibens. Atque hæc sunt vulnera singulari potentiarum, de quibus loquitur idem sanctus Thomas 1. 2. quæst. 85. art. 3. quia enim iustitia originalis languorem illum impendebat, qui in natura humana existere potuisset ex conditione materiæ. Ideo remoto originali iustitiæ dono, languor ille se prodidit, & factum est vulnus peccati, quòd languor naturæ esse potuisset.

Denique eam esse sententiam S. Thomæ, quam nos diximus, perspicuum esse potest ex omnibus eius interpretibus. Omnes enim communi consensu docent, reëctitudinem primi hominis effectum fuisse doni, cuiusdam supernaturalis, & eo dono remoto mansisse naturam, qualis esset, si in puris naturalibus condita fuisset, quòd attinet ad motus inordinatos partis inferioris. Vide Ioannem Capreolum in 2. Sent. dist. 30. quæst. 1. artic. 1. Thomam, Caietanum 1. 2. quæst. 85. art. 3. ad 2. dubium, & quæst. 109. art. 2. Franciscum Ferraricem, in comment. 4. libr. contra gentes: cap. 52. Denique Conradum Kællium, & Bartholomæum Medinam 1. 2. quæst. 85. art. 3. & 6. qui auctor postremus addit hæc esse communem sententiam omnium Theologorum. Et certè Io. Scotus disertis verbis eam docet, cum sic loquitur in 2. Sent. dist. 29. quaestione vnica: Potest dici ergo, quòd si originalis iustitia habuit illum effectum, facere scilicet perfectã tranquillitatem in anima quantum ad omnes potentias, ita quòd natura inferior non inclinaretur cõtra iudicium superioris, aut si inclinaretur quantum est ex se, posset tamen ordinari, & regulari sine difficultate superioris, & sine tristitia inferioris: cum hoc non habuerit potentia facta in puris naturalibus, necesse est ipsam ponere donum supernaturale, quo sit illa tranquillitas perfecta in anima.

Nec minùs aperte docet eam Durandus in 2. Sentent. distinct. 20. quæst. 5. vbi cum dixisset, iustitiam originale propriè esse reëctum ordinem virium, inferiorum, & superiorum, ita vt inferiores superioribus subiectæ essent, infra numero septimo, sic loquitur: Iustitia

originalis, quamvis esset conditio corporalis, erat tamen merè donum Dei, & non proprietas naturalis, alioquin mansisset post peccatum, sicut natura mansit cum suis naturalibus proprietatibus, ergo iustitia originalis non fuisset transfusa à parente in prole, sed fuisset proli à Deo infusa, sicut parentibus fuit à Deo gratis collata. Et dist. 30. q. 1. admittit cum sancto Thoma, mortem, & ceteros defectus humanos, in quos per Adæ peccatum incurrimus, esse à natura, ut à causa per se, à culpa verò sicut à causa remouente prohibens, quia videlicet per culpam Adæ amisimus donum iustitiæ originalis, quæ defectus illos prohibebat. Idem aperitissime docent Gabriel in 2. distinctione trigesima, quæstione prima, Marcellus in 2. quæst. decima octaua, & decima nona, & alij, quos longum esset, & minime necessarium huc adducere.

Porro veteribus Scholasticis consentiunt recentiores Doctores: ac ut paucos de multis proferam, Ioannes Driedo libro primo de gratia, & libero arbitrio, capite tertio, parte quarta, in fine. Ex horum, inquit, consideratione facile potest quis intelligere temperaturam illam, seu consonantiam omnium virium sub imperio rationis, non fuisse hominis secundum naturam eius constitutam ex anima rationali & carne, sed secundum peculiarem gratiam Dei dantis primo homini, ut inquit Sapiens virtutem continentem omnia per quam non solum inferiores animæ vires, sed & totum corpus continebatur sub rationalis animæ imperio: per quam & corporales defectus, ut mors, morbi: & humorum corruptiones poterat cohiberi. Per peccatum autem amissa virtute hac, quæ erat originalis iustitia, iam natura humana sibi relicta secundum diuersitatem naturalium complexionum diuersimodè mouetur.

Ruardus Tapper in defensione articuli secundi ponit aliquot propositiones de peccato originali. Quarum duas hic adscribam, secundam & tertiam. Secunda Propositio hæc est. Fide firma & infallibili, credendum est, quod virium rebellio, & motiones inordinatæ, ignorantia, infirmitates, mors, & vniuersa miseræ, quas patiuntur homines, sunt pena peccati, & non naturales hominis conditiones. Tertia propositio hæc, Vniuersa hæc mala potuissent esse naturales hominis conditiones & proprietates, ut si homines creasset sine gratia, & iustitia originali; quæ sola impediabat ne hæc mala essent in homine, sine qua sequuta fuissent principia naturæ, sicut & nunc sequitur naturam ab ea destituta, quemadmodum earum, plurimæ sunt in cæteris animalibus. Hæc ille.

Andreas Vega libr. 2. in Concilium Tridentinum, ca. 11. Ipsa, inquit, lex membrorum, carnis scilicet rebellio ad Spiritum, ex conditione est naturæ nostræ, & non ex aliqua mala qualitate transfusa in nos à parentibus nostris, ut communiter docent Scholastici contra Gregorium Ariminensem, & perinde atque in nobis, fuissent in omnibus creatis in puris naturalibus. Habent tamen hæc in nobis rationem pænæ, quam non haberent in creatis in puris naturalibus, quia Deus hos defectus naturales reformauerat per iustitiam originalem, quam perdidimus per peccatum. Vide in eandem sententiam Dominicum à Soro libro primo de natura & gratia, capite decimo tertio. Albertum Pighium controuersia prima, & alios. Denique nescio, quo modo possit vllus hoc tempore Catholicus dubitare, fuerit ne primi hominis integritas naturalis, an supernaturalis, cum, ut supra notauimus, duo summi Pontifices, Pius V. & Gregorius XIII. articulum illum damnauerint, Integritas primæ conditionis non fuit indebita naturæ humanæ exaltatio, sed naturalis eius conditio.

CAPVT SEXTVM.
 Probatur veritas quartæ Propositionis.
 VNC TANDEM Propositio quarta superiore capite explicata, ex diuinis litteris, veterum testimoniis & argumentis ex ratione ductis, comprobanda est. Quo loco illud animaduertere oportebit, testimoniis omnibus nostram sententiam confirmari: quæ vel ostendunt integritatem primi hominis fuisse supernaturalem, vel certè donum aliquod supernaturale primo homini fuisse collatum. vtrumque enim in controuersiam venit, & suos habet oppugnatores.

Primum igitur sacre litteræ quid ex conditione sua naturæ sit homo, indicant illis verbis: *Puluis es, & in puluerem reuereris, Genes. 3.* hæc enim est sententia illorum verborum. Quamquam te valdè gloriosum mea benignitate effecerim, ita ut posses neque mortem, neque mala vlla formidare, tamen ex natura tua puluis eras, mortalis, fragilis, doloribus, laboribusque obnoxius. & quia dono illo meo superaddito culpa tua spoliatus es, & in statum tuum naturalem recidisti, idèd nunc etià puluis es, & in puluerem reuereris. Ad hæc in Psalm. octauo describitur his verbis hominis prima creatio, *Quid est homo quia memor es eius: aut filius hominis, quia visitas eum, minuiisti eum paulò minus ab Angelis, gloria & honore coronasti eum. & constituisti eum super opera manuum tuarum.* Casus autem eiusdem describitur in Psalm. 48. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* quibus duobus modis indicatur, fuisse primum hominem donis supernaturalibus ornatum, primum, quoniam miratur Propheta hominem fere Angelis æquatum. Quid est homo (inquit) quod memor es eius quasi dicere vellet, mirum esse hominem naturæ suæ corporatum, mortalem, animalium cæterorum affectibus obnoxium, ad eam gloriam euectum, ut parum omnino ab Angelis abesseret. Deinde accedit, quòd dona illa primo homini initio collata, vocat honorem, & gloriam: honor autem, & gloria sine dubio aliquid extrinsecum, & superadditum designant.

Item Ecclesiastici 17. *Deus creauit hominem de terra, & secundum se restituit illum virtute.* Quo loco creatio refertur ad naturam, indumentum virtutis ad superaddita dona. Quemadmodum enim de honore, sic etiam de indumentis rectè dici potest esse quid extrinsecum, & superadditum. Quo etiam pertinet parabola de eo qui incidit in latrones, Lucæ 10. primum enim despoliauerunt eum, deinde plagis impostis abierunt semiuivum relicto. Vbi non solum intelligimus ex nomine vestium, quæ (ut diximus) extrinsecum quid significant, colligi posse donis supernaturalibus priuatum fuisse primum hominem, sed etiam animaduertimus, plagas naturæ humanæ ex despoliatione consequutas esse. Neque enim sine causa Dominus in parabola illa prius dixit, hominem spoliatum, posterius autem vulneratum fuisse, cum tamen contra accidere soleat in veris latrocinis, nimirum indicare voluit in hoc spiritali latrocinio ex ipsa amissione iustitiæ originalis nata esse vulnera nostræ naturæ: siquidem donum illud iustitiæ non solum tegebat & ornabat, sed etiam curabat & sanabat languorem illum, qui ex conditione materiæ alioquin pullulasset. Proinde ex natura humana dono illo iustitiæ spoliata, sibi quæ relicta continud plagæ illæ, & vulnera eruperunt. Quæ omnes ex Adamo nati experimur. Porro parabolam istam de iactura donorum, & virtutum, quam primum homo peccando fecit, exponunt communi consensu Patres, sanctus Ambrosius, Beda, Theophylactus, & sanctus Basilius, quem in cathena citat sanctus Thomas, in commentario huius loci, nec non sanctus Augustinus libr. 2. quæstionum Evangelicarum, quæstion. 19. & sanctus Bernardus sermon. 1. de Anunciacione.

Acce

Accedant secundò testimonia veterum Patrum. S. Dionysius Areopagita, libro de diuinis nominibus, capite quarto, parte quarta, de demonibus loquens: *Nec Angelica, inquit, muneribus tributa aliquando permutata, sed integra sunt, penitusque conspiciua.* Quæ verba ita edisserit in commentario eius loci Marcellus Ficinus. Sicut (inquit) nocturnus aer dicitur tenebrosus, non quia vel rem nouam iubeat, vel naturam amittat suam: Sed quia deest ei solis lumen, quod rem per se tenebrosam efficit lucidam: sic animus, ac demon malus cognominatur, non propterea quod vel naturale quiddam perdat vel suscipiat alienum: sed quia deficit à beneficio Dei muneris. Hæc ille. Atque hinc acceperunt Scholastici Theologi communem illam sententiam, Naturalia in demonibus post casum (Dionysio teste) mansisse integra. Quod idem sine dubio de homine quoque intelligi debet. Quod si naturalia in Angelo, & homine post lapsum integra remanserunt, & satis constat iustitiam, in qua conditi sunt in eis post lapsum non mansisse, certè manifestè sequitur, iustitiam illam Angelo & homini naturalem non fuisse.

Neque repugnat quòd hoc loco ex Dionysio docemus, naturalia in Angelo, & homine post lapsum integra remansisse, cum eo, quod supra non semel docuimus, naturam nostram per Adæ peccatum vulneratam, & corruptam esse, nam eadem nostra, & demonum natura, si referatur ad eum statum, in quo esse potuisset, si in puris naturalibus creati fuisset, integra dici debet, & in hoc sensu integra dicitur à Dionysio, & Theologis: Si verò statum illum respiciamus, ad quem benignitate conditoris fuerat euecta, vulnerata, & corrupta dicenda est. Exemplum huius rei habemus in Sampson, qui post crines resectos cum insignem illam fortitudinem diuinitus acceperat amisisset, infirmus factus dicitur, non quòd esset iam infirmior quàm homines, ut plurimum esse soleant, sed quòd esset infirmior, quàm ipse antea fuisset.

S. Basilius in lib. de Spiritu sancto ad Amphiloichium, cap. 16. *Sanctificatio, inquit, non est absque Spiritu, non enim natura sanctæ sunt calorum virtutes, sed iuxta proportionem eminentiæ inter ipsas, sanctificationis mensuram à Spiritu sancto habent.* Hæc ille. Neque dubitari potest, quia quòd de Angelis sanctus Basilius scripsit, idem in primum hominem aptè conueniat. Quare non naturæ sanctus fuit primus homo dum paradisi incoleret, sed à Spiritu sancto mensuram sanctificationis acceperat: prouidetur iustitia illa originalis, diuinæque similitudo, qua præditus erat, non conditio naturalis, sed donum supernaturale fuit.

S. Ioannes Chrysostomus hom. 15. in Genesim de Adamo & Eva, qui cum nudi essent, tamen ob iustitiam originalem non erubescerant, ita loquitur: *Gloria, inquit, quæ supernè venerat, vestiri erant.* Vbi vides iustitiam originalem comparari indumento & indumento supernè venienti: ut intelligas eam non ex naturæ principis, sed è caelo, ac supra naturæ conditionem primis parentibus accessisse.

S. Cyrillus lib. 1. in Ioannem cap. 9. de Adamo loquens: *Participatione, inquit, luminis splendet super naturam suam glorificantis Dei gratia, & variis donorum ornamentis ascendens.* Et infra: *Misericos enim verè Dominus est, qui creaturam paruam, atque abiectam secundum naturam, magnam atque mirabilem suam efficit bonitate.* Et cap. 13. *Creatura cum serua sit, nutu solum, & voluntate Patris ad supernaturalia vocatur.* Et in lib. de adorat. in Spiritu ante medium: *Vbi, inquit, Deo conditore animal hoc, id est, homo sua natura rationibus absolutum est, accipit statim similitudinem ad illum.* Denique in lib. quod Spiritus sit Deus propè initium: *Cum, inquit, posse facere, & concedere creaturis dignitatem, quæ creaturam excedit amplius sit, quam ferat creaturarum natura, & Spiritus desicet, quomodo esset creatura, & non imago Deus, utpotè Deificus.* Ex his

sancti Cyrilli doctrinæ hominis testimoniis aperitissime discimus, Adamum præter naturalia ornamenta, multa etiam dona supernaturalia accepisse, & naturam humanam, per se paruam, atque abiectam esse, sed conditoris benignitate ad ingentem gloriam exaltari. Neque his dissimilia tradunt Patres Latini.

S. Ambrosius in lib. de Isaac, & anima, cap. 5. *Nec Adam, inquit, nudus erat, quando eum innocentia vestiebat.* Et lib. 2. de Iacob, & beata vita, cap. 5. *Sic, inquit, despoliatus Adam, nudus inuentus est.* Et lib. de Heliæ, & ieiunio, cap. 4. *Operius, inquit, erat Adam virtutum velamine, priusquam prauaricaretur, sed tanquam exutus prauaricatione vidit se esse nudum, quia indumentum quod habebat, amisserat.* Innocentia autem illius vestem, non naturalem, sed gratuitam fuisse, indicat tum ipsa vestis appellatio, quæ superadditum quid significat, tum id quod idem auctor scribit lib. 7. in Lucam, cap. 47. Vbi explicans parabolam eius, qui incidit in latrones, & eam applicans ad Adam, & nos omnes: *Qui sunt, inquit, isti latrones nisi Angeli nostri, & tenebrarum? Hi autè despoliant quæ accepimus indumenta gratiæ spiritualis: & sic vulnera inferre consueverunt.* Et in lib. de paradiso, cap. 14. *Quid est, inquit, Adam ubi es? id est, non in quo, sed in quibus es: non ergo interrogatio est, sed increpatio, de quibus (inquit) bonis, de qua beatitudine de qua gratia, in quam miseriam recidisti.*

S. Hieronymus in cap. 3. Olee: *Dæmones, inquit, qui lapsi sunt à propria dignitate, & nihil aliud quæ possidentes aridi sunt, & vetèri siccitate marcentes.* Ex quo loco habemus, Angelos per peccatum dona supernaturalia perdidisse. Si enim nomine gratiæ dona naturalia intelligeremus, consequens esset, ut Angeli nihil naturalium donorum post peccatum retinerent, atque adèd ad nihilum redacti essent. Est autem eadem ratio hominum, & angelorum, ut aduersarij consentunt, & colligitur ex sancto Augustino, lib. de correptione & gratia, cap. 10. & 11. non igitur negandum est, homines per lapsum Adæ, dona supernaturalia amisisse.

S. Augustinus lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 9. de Angelis ita loquitur: *Simul in eis condens naturam, & largiens gratiam.* Vbi aperitissime distinguit in Angelis naturam à gratia, & lib. 15. cap. 11. de primis nostris parentibus sic ait: *Postquam præcepti transgressio facta est gratia deserente diuina, de corporum suorum nuditate confisi sunt.* Et lib. 11. de Genesi cap. 31. *Mox, inquit, ut præceptum transgressi sunt intrinsecus gratia deserente, omnino nudati in sua membra oculos iniecerunt.* Et libro 4. in Iulianum, cap. vltimo: *Quid est, inquit, gustato cibo prohibito nuditas indicata, nisi peccato nudatum quod gratia contegebat? gratia quippe Dei magna ibi erat, ubi terrenum & animale corpus bestialem libidinem non habebat. Qui ergo vestitus gratia, non habebat in suo corpore quod puderet, spoliatus gratia sensit quod operire deberet.*

Vides in his locis, semper ab Augustino innocentiam illam, iustitiamque originalem primi hominis, gratiam nominari. Vides item eam indumento, quod superadditur extrinsecus humano corpori perpetud comparari. Vides denique bestialem libidinem terreno, & animali corpori naturaliter conuenire, & idèd non ex natura, sed ex magna Dei gratia corpus Adami terrenum, & animale libidine illa in statu innocentie carnisse. Adde quod idem sanctus Augustinus libro 3. de libero arbitrio, cap. 25. & 22. & 24. non obscure docet, potuisse creati hominem sine iustitia originali, neque eum locum in Retractionibus correxit, sed confirmauit potius, cum in libro primo Retractionum, capite nono, ita loquutus est: *Ignorantia & difficultas, etiam si essent hominis primordia naturalia, nec sic culpandus Deus, sed laudandus esset.* Ac si iustitia originalis naturalis esset, non potuisset homo sine ea creati, nisi Deus rem naturaliter mancam, & imperfectam sponte condere voluisset, quod abhorretere videtur

ab

ab eius sapientia, & bonitate: *Dei enim perfecta sunt opera. Deuter. 32.*

S. Anselmus in libro de conceptu virginali, & peccato originali, cap. 22. de Adamo sic loquitur: *Quoniam, inquit, in tante gratia celsitudine positus, quae bona sibi & aliis seruanda acceperat, sponte deseruit, idcirco filij perdidit quae pater illis cum seruando dare posset, non seruando abstulit.*

Denique sanctus Bernardus in primo sermone de annunciatione dicit, Adamum praeruaricando amisisse indumenta virtutum, & similitudinem ad Deum, non autem imaginem diuinam, quia illa (vt ipse loquitur) non erat assumpta, sed insita, atque ipsi impressa natura. Quocirca ex testimonio sancti Bernardi iustitia, ceteraque virtutes, quarum iacturam primus homo peccando fecit, non erant insita, & impressa ipsi naturae, vt sunt dona naturalia, sed extrinsecus assumpta, ac superaddita, vt sunt dona supernaturalia. Atque haec ex Patribus sufficiant. Addamus nunc argumenta ex ratione petita.

P R I M A ratio. Naturale est corpori animali sensu, & appetitu praedito concupiscere bonum sensibile: naturale est spiritui rationali concupiscere bonum spirituale: quare si fiat vna natura ex spiritu rationali, & corpore animali constata, naturale erit illi habere diuersas & inter se pugnantis propensiones. Quod igitur primi parentes nostri ante peccatum pugna ista diuersarum appetitionum carerent, donum erat supernaturale, non conditio naturalis.

S E C U N D A ratio. Si corruptio, quae nunc est in natura humana, non est consequuta ex sola remotione doni supernaturalis, neque fuisset in homine in puris naturalibus condito: quare causam eius, aliqua enim causa esse debet rebellionis carnis ad spiritum. Respondent quidam, causam esse Deum, at Scripturae partim reclamant, quae concupiscentiam non esse ex Deo, multis in locis testantur. Ioannes in epist. 1. cap. 2. dicit, concupiscentiam non esse ex Patre, sed ex mundo. Iacobus in epistola sua cap. 1. scribit, neminem a Deo tentari, sed a concupiscentia sua, quod certe non scriberet, si concupiscentia ipsa, quae fons est tentationum, a Deo nobis esset inserta. *Lex, non concupisces, sancta & bona, quam & legem mentis Apostolus vocat ad Romanos septimo, sine dubio est a Deo: quomodo igitur lex membrorum, quae illi repugnat, est a Deo? & quomodo iubet Deus vt non faciamus quod ipse in poenam peccati cogit nos facere?*

Porro S. Augustinus scribit quidem multis in locis, inobedientiam carnis a Deo retributam homini in poenam peccati, sed explicat id factum esse per ablationem gratiae, non per immisionem concupiscentiae. Sic enim loquitur lib. 11. de Genesi, cap. 31. *Mox vt praecceptum transgressi sunt, intrinsecus gratia deserente omnino nudati in sua membra oculos iniecerunt.* Et lib. 4. in Iulianum, cap. 13. *Non in fructu, inquit, ligni fuit libido, & ideo bonum erat lignum, sed mala est inobedientia libidinis, qua aduersus hominis inobedientiam, quam in ligno admisit Deo deserente surrexit.* Audis, Deo deserente non Deo inferente libidinem surrexisse? Et similiter loquitur in aliis locis supra citatis. Quemadmodum etiam cum idem Augustinus docet, peccatum aliquando poenam esse peccati, & per hoc a Deo, a quo est omnis iusta poena, non intelligit peccatum esse a Deo inferente malitiam, sed non impertiendo misericordiam. Libro 6. in Iulianum, cap. 3. *Cum, inquit, dicitur homo tradi desideris suis, inde fit reus, quia desertus a Deo cedit eis, atque consentit, vincitur, capiuntur, trahuntur, possidentur, & fit ei peccatum consequens praecedentis poena peccati.* Et in epist. 105. ad Sixtum: *Non obdurat Deus impertiendo malitiam, sed non impertiendo misericordiam.* Et tractatu 53. in Ioannem: *Sic excecatur, sic obdurat Deus: deserendo, & non adiuvando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.* Itaque non est Deus concupiscentiae siue corruptionis nostrae naturae causa, nisi vt remouens,

prohibens, vt sanctus Thomas loquitur in locis supra citatis.

Omitto sententias illas, quae causam huius corruptionis referunt in pomum veritum, siue in statum serpentis, tum quod plane sint improbabilis, tum quod in disputatione de peccato originis commodius refelli possint. Quare cum nulla possit reddi causa huius corruptionis praeter conditionem materiae, vt causam efficientem, & peccatum Adami vt causam demeritoriam, & diuinam iustitiam dono supernaturali hominem spoliantem, vt causam remouentem prohibens, in his est acquiescendum, neque alia causa quaerenda est.

T e r t i a ratio, Ex peccatis, quae ab hominibus post lapsum primi hominis committuntur, quamuis plurimis, & grauissimis, amittitur solum donum gratiae supernaturalis, & acquiritur propensio quaedam ad idem peccatum iterum committendum, & minuitur inclinatio ad virtutem peccato illi contrariam, sed non corrumpitur principium, aut donum aliquod naturale, neque acquiritur, aut augetur propensio ad omnia vitia, neque minuitur inclinatio ad omnes virtutes: vt experientia ipsa testatur. At peccatum Adae cum fuerit certum quoddam, & actuale peccatum, & eiusdem generis cuius sunt caetera, quae ab hominibus committuntur, non videtur alium effectum producere potuisse, quam producant caetera, eo excepto, quod illud, vt capitis totius naturae, in omnes posteros redundauit: non igitur probabile est ex peccato Adae naturalia principia, siue dona potuisse corrumpi, neque concupiscentiam illam nasci, quae est propensio ad omnia vitia, nisi ea, remoto iustitiae originali dono, ex ipsa natura composita, ex contrariis consecuta fuisset.

Q u a r t a ratio. Si natura humana, qualis nunc est, remota culpa, mala est, & necessarii labitur in peccata, & ideo non potuit a Deo creari, vt aduersarij volunt, siue iustitia originali: certe sequitur, non posse hominem mortuum a Deo reuocari ad vitam, nisi praeditum originali iustitia: idem enim sequitur absurdum, siue creetur, siue reparatur a Deo natura mala & quae necessarii peccet. Non enim reparatio illa minus est opus solius Dei, quam creatio. Et sicut Deus diceretur auctor peccati, si naturam crearet, quae non posset peccata vitare: sic etiam censeretur peccati auctor, si naturam repararet, praesertim solus & immediata sua actione, quae non posset peccato abstinere. At multos nouimus ex facris literis a mortuis excitatos diuina virtute, & ex iis nonnullos, quos omnino credibile est a peccato originis fuisse purgatos, qualis fuit Lazarus frater Marthae, & infantes illi, quos Helias, & Helisaeus a mortuis reuocauerunt: qui tamen sine dubitatione vlla etiam in nota illa vita iustitia originali carebant, & tales erant quales sunt caeteri, qui ex parentum carne per generationem via ordinaria propagantur. Adde quod haec ratio a maiori duci potest. Nam si Deus animas iustas Lazari & infantium, de quibus diximus, coniungere potuit corpori mortali, animali, concupiscentiae, & ignorantiae obnoxio: cur non magis potuit initio animas, neque iustas neque iniustas simili corpori coniungere?

Q u i n t a ratio proprie pugnat aduersus illos, qui non solum qualemcunque rectitudinem, sed etiam omnia dona primis parentibus in creatione concessa naturalia fuisse contendunt. Primi parentes euecti fuere ad eam dignitatem vt essent filij Dei, & Dij quidam, id est, diuinae consortes naturae, vt sanctus Petrus loquitur de iis, qui iustificantur per Christum. Neque id aduersarij negant, & nos in sequenti disputatione fuissemus comprobabimus; at profecto absurdissimum est, rem creatam, qualis est homo, Deum, vel Dei filium naturaliter facere. Quocirca S. Augustinus in 3. lib. aduersus Maximin. cap. 15. *Idem, inquit, homo fit gratia filius, quia non est natura.* Et S. Cyrillus li. 1. in Ioan. c. 18. *Alia, inquit, natura est ratio, alia adoptionis,*

& alia

& alia veri filij, alia adoptati. Sumus autem nos filij Dei adoptione. Verè igitur ac naturaliter ille filius est, per quem nos in filiationem adoptari, & supra dixerat: Quoniam gentes filium per fidem receperunt, potestatem etiam accipiunt vt filij Dei fiant. Accipiunt autem a filio, cui soli naturaliter hoc inest.

CAPVT VII.

Refelluntur argumenta contra superiorem sententiam.

Q U I E R I T U R nunc aliquot obiectiones, quae aduersus quartam propositionem fieri solent. **P R I M A** obiectio; Si iustitia originalis supernaturalis fuisset, sequeretur concupiscentiam carnis futuram fuisse naturalem, ac per hoc bonam, & a Deo. At Ioannes in 1. epist. cap. 2. dicit eam non esse ex patre, sed ex mundo. Et Paulus ad Rom. 7. dicit se eam odisse. & S. Augustinus lib. 6. contra Iulian. cap. 5. & alibi multis in locis probat eam esse malam, ac naturae contrariam.

R E S P O N S I O, Concupiscentia carnis nunc quidem poena peccati est, tamen homini conditio in puris naturalibus fuisset sine dubio naturalis, non quidem vt bonum aliquod naturae, sed vt defectus, & quasi morbus quidam naturae, ex conditione materiae consequens. Quare rectissime dicitur non esse ex Deo, odio, non amore dignam, mala, natura quae contrariam, propter duas causas, primum quia non ex intentione auctoris naturae, sed praeter eius intentionem in homine exstitisset, si in puris naturalibus homo creatus fuisset. Deinde quia Deus illam sustulerat; & ex ipsius hominis culpa locum in nobis habet.

S e c u n d a obiectio, sanctus Augustinus in Enchirid. cap. vndecimo scribit, animorum quaecumque sunt vitia, naturalium esse priuationes bonorum. Sunt autem vulnera nobis ex peccato primi parentis relicta vitia quaedam animorum: igitur ea vulnera naturalium sunt priuationes bonorum: iustitia igitur originalis, & prima illa natura humanae integritas, cui priuatiue vulnera opponuntur, naturalis erat.

R e s p o n s i o, Videtur sanctus Augustinus eo loco per naturalia bona non formas, sed subiecta intelligere, vt sententia eius sit, mala illa quae dicuntur vitia, priuationes esse naturalium bonorum, quia in bonis naturis insunt, eaque contrariis virtutibus priuant. Nam paulo antè dixerat, eadem forma loquendi vtens, corporales morbos esse priuationes bonorum, quia substantia bona est, quae accidente morbo sanitate priuatur. Quod si hoc modo accipiamus verba S. Augustini, verissima sunt, neque pugnant contra sententiam nostram, neque enim negamus animos humanos, qui virtutibus priuantur succedentibus vitiis, naturalia bona dici debere, & esse. Praeterea loquitur sanctus Augustinus de vitiis, quae sunt habitus quidam per iteratos malos actus acquisiti, non de concupiscentia, ignorantia, infirmitate, & malitia, cum quibus nascimur. Porro vitia omnia priuationes sunt naturalium bonorum, id est, naturalis rectitudinis, non qualis in primo homine fuit, sed qualis esse potuit, si in puris naturalibus conditus fuisset. Natura enim creata sine iustitia, & sine peccato (id enim vocamus in puris naturalibus) suam quandam habet rectitudinem, quatenus videlicet nullam habet vitij curitatem. Denique si cogemur per naturalia bona apud Augustinum, intelligere iustitiam originalem diuinitus datam, & superadditam naturae: promptum esset respondere, donum illud naturale bonum vocari, quia naturam non destruat, sed perficiat: quemadmodum è contrario vitium dicitur contra naturam, quia naturam non perficit, sed corrumpit.

T e r t i a obiectio, sanctus Augustinus libro duodecimo de ciuitate Dei, capite primo, sic loquitur de Angelis: *Cum vitium creaturae Angelicae dicitur, quod non adhaeret Deo, hinc apertissime declarat eius naturam, vt Deo adhaeret,*

conuenire. Quod si naturale est Angelo adhaerere Deo, certe naturale erit etiam homini: non igitur opus fuit dono aliquo supernaturali, vt primus homo Deo adhaereret, ac per hoc iustus & rectus esset.

R e s p o n s i o, Docet eo loco sanctus Augustinus, naturae Angelicae conuenire, vt per charitatem adhaereat Deo, & in hoc distingui à naturis ratione caritibus, quibus non conuenit, vt vt per caritatem adhaereant Deo, ac de ipso beatae sint quamquam nec miserae esse possint. Sed non docet, id Angelorum naturae naturaliter conuenire, quasi possit Angelus suis solis viribus Deo per caritatem inhaerere, aut certe quasi donum caritatis infusa necessarium Angelis debeatur, ita vt naturae, non supernaturali: debitum, non gratuitum dici debeat. **Q u i n** potius contrarium disertis verbis docet in eodem lib. 12. cap. 9. cum sic loquitur: *Et istam (bonam voluntatem) quis fecerat nisi illa, qui eos cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhaerent, creauit, simul in eis, & condens naturam, largiens gratiam?* Et infra: *Conferendum est igitur cum debita claudere creatoris, non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiam de sanctis Angelis posse dici, quod caritas Dei diffusa sit in eis per spiritum sanctum, qui datus est eis.* Haec ille, qui apertissime distinguit in Angelis naturam à caritate, quam gratiam vocat, & non per recreationem, sed per spiritum sancti inspirationem diffusam in eis fuisse scribit. Denique nihil aliud hoc loco de Angelis dicit, nisi quod de hominibus dixit libro de praedestinatione Sanctorum, cap. 8. posse habere fidem, & caritatem, naturae esse hominum, habere autem, gratiae fidelium.

Q u a r t a obiectio, sanctus Augustinus in libro de correptione & gratia, capite 11. & in Enchiridio, cap. 106. scribit, felicitatem illam, per quam homo neque peccare, neque mori poterit, id est, vitam aeternam vnde esse munus gratiae, quae merces meriti futura erat, si primus homo in statu innocentiae permansisset. Ex quo sequi videtur, vt in statu innocentiae, nulla gratia opus esset ad vitam aeternam promerendam, ac per hoc iustitia originalis, & ipsa caritas per quam meremur, non donum gratiae, sed conditio naturalis primis parentibus fuerit.

R e s p o n s i o, Ex sententia sancti Augustini, merita vitae aeternae vt nobis post lapsum Adae sunt ex gratia, ita quoque Angelis sanctis, & ipsi Adae ante lapsum fuerunt ex gratia: proinde in omni statu vita aeterna & merces est & gratia. Non potuisse Angelos, aut primum hominem in statu innocentiae, meritum vitae aeternae habere sine gratia, docet Augustinus in iisdem locis: vnde sumpta est obiectio. Nam in Enchiridio, cap. 106. cum dixisset, *Natura humana (felicitatem, quia mori non poterit) est acceptura per gratiam quam fuerat, si non peccasset, acceptura per meritum,* continuè subiungit, *Quamuis sine gratia nec tunc vllum meritum esse potuisset.* Et lib. de correptione & gratia, capite 11. de statu primi hominis ante lapsum dicit: *Nec ipsum, inquit, Deus esse voluit sine gratia sua, quia liberum arbitrium ad malum sufficit, ad bonum autem parum est, nisi adiuuetur ab omnipotenti bono.* Vides igitur ex Augustino neque Angelis, neque primo homini ante lapsum felicitatem esse potuisse mercedem, & non gratiam, cum sine gratia nulla bona merita habere poterint. Nobis autè post lapsum Adae vitam aeternam non esse solam gratiam, sed etiam mercedem, docet idem sanctus Augustinus in epistola 105. ad Sixtum; *Nullane, inquit, sunt merita iustorum? sunt plane, sed vt iusti fierent, merita non fuerunt.* Et infra: *Sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iustitiae tanquam stipendium vita aeterna.*

C u r ergo (inquit) si & nobis & illis vita aeterna est merces, & gratia, sanctus Augustinus dicit in locis citatis, nobis vitam aeternam esse donum gratiae, quae merces meriti futura erat, si Adam non peccasset? Respondeo,

propter duas causas, Primum quia Angeli, & primus homo ante lapsum habuerunt solum gratiam, qua possent bene mereri, & perseverare si vellent, ut autem vellent, relicta est in eorum libero arbitrio. Sancti vero post lapsum Adæ, non habent solum gratiam, qua possint bene mereri, & perseverare, si velint, sed habent gratiam quandam potentiorum, quæ sit velint, ut sanctus Augustinus docet libro de correptione, & gratia, capite vndecimo, & duodecimo. Itaque respectu huius gratiæ, quæ facit nos velle, & perseverare, dicitur vita æterna nobis donum gratiæ, Angelis autem, & primo homini, si non peccasset, merces meriti: Quamvis, ut ostendimus, absolute utriusque sit merces & gratia. Quemadmodum autem gratia illa, quæ facit nos velle, non tollat liberum arbitrium, dicemus postea suo loco.

Altera causa est, quia non post Adæ peccatum indigni facti sumus beatitudine, & digni miseria sempiterna, neque solum non habemus velle bonum, sed neque posse id velle, nisi ex nova Dei benignitate id assequamur. Quare respectu huius novæ benignitatis, qua non eguerunt Angeli sancti, neque primus homo, si non peccasset, eguisset, dicitur nobis beatitudo donum gratiæ, quæ alioqui merces meriti futura erat. Atque hoc est, quod docet sanctus Augustinus in Enchiridio, cap. 106. cum ait: *Sed post illam ruinam maior est misericordia Dei, quando est ipsum liberum arbitrium liberandum est a servitute, cui dominatur cum morte peccatum.* Exemplum huius rei esse possit, si Rex quispiam athletas multos ad certamen pro insigni obtinendo brauium sua benignitate admitteret, eosdemque armis, & ceteris necessariis rebus instrueret: Deinde aliqui ex iis fortiter pugnando ad palmam pertingerent, alij victi discederent: sed Rex victos illos, iterum ex nova liberalitate melioribus armis instrueret, atque ad pugnam rursus admitteret, ac demum efficeret, ut ipsi quoque victores euaderent. Tamen enim absolute brauium omnibus, qui vicissent & merces esset, & gratia: tamen si priores cum posterioribus conferrentur, recte dici possit, prioribus mercedem meriti, posterioribus donum gratiæ brauium illud fuisse.

Quinta obiectio, Sanctus Augustinus lib. 3. de libero arbitrio, cap. 18. sic loquitur: *Approbare falsa pro veris ut erret inuitus, & resistente atque torquente dolore carnalis vinculi non posse a libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.* Respondeo, Loquitur de natura, qualis fuit in primo homine, non qualis esse potuit. Nam in eodem libro (ut supra notauimus) idem Augustinus scribit: Si ignorantia & difficultas essent hominis primordia naturalia, non potuisset reprehendi, sed laudari creatoribus: Et satis copiose disputat capite 20. & sequent. potuisse hominem creati, qualis nunc nascitur, etiam si nullum peccatum antea præcessisset.

Sexta obiectio, Sanctus Leo sermone 13. de passione Domini, vocat innocentiam primi hominis naturalem, cum sic ait: *Libertatem itaque innocentia naturalis, quam primorum parentum præuaricatione perdidimus, nulla per se sanctorum præcedentium merita receperunt.* Responso, Innocentiam naturalem vocat, quia ab initio conditionis cum ipsa natura tributa, & per modum naturæ in posteros propaganda fuerat. Quemadmodum nunc peccatum originis dici potest naturale, iuxta illud. *Erasmus & nos natura filij i. Ephes. 2.* Sed sicut peccatum illud, quamvis à naturitate trahatur, tamen extrinsecus accedit naturæ, non autem ex naturæ principis fuit: ita quoque donum innocentia originalis, etiam si cum natura transfusus fuisset, non tamen naturæ principis, sed ex munere supernaturalis gratiæ profluxisset.

Septima obiectio, Concilium Tridentinum sessione quinta docet, propter peccatum originis incurrisse nos potestatem diaboli, totumque hominem secundum cor-

pus, & animam in deterius esse mutatum. Hoc autem non est solum priuari dono originalis iustitiæ ac gratiæ; nam homo in puris naturalibus sine gratia, in potestate diaboli minime fuisset: non solum ratione mortalitatis nostræ, sed etiam ratione peccati. Responso, Nemo nostrum negat, propter peccatum originis non solum iustitia originali, & gratia nos esse misere spoliatos, sed etiam incurrisse in diaboli potestatem, & totum hominem secundum corpus, & animam in deterius esse mutatum. Neque illud dicimus, hominem in puris naturalibus conditum, futurum fuisse in diaboli potestate, sed futurum fuisse quales nos sumus, quoad moralitatem corporis, rebellionem membrorum, ignorantiam, difficultatem & similia: ac proinde mutationem totius hominis secundum corpus, & animam in deterius ex amissione iustitiæ originalis natam esse, ita ut non sit opus dicere, Deum vel diabolum rebellionem carnis nobis inseruisse, aut nos dedita opera excæcasse, cum ignorantia, & cupiditas, & alia id genus mala ex amissione iustitiæ originalis, ut ex remouente prohibens, dimanare poterint.

Octava obiectio, Naturalem carnis nostræ impetum magis nunc esse rebellem, quam ante peccatum sine gratia futurus erat, ex doctrina Augustini clarissima argumenta peti possunt. Hac enim sunt verba Augustini, libro de correptione & gratia, cap. 12. *Ille Adam videlicet in bonis suæ naturæ erat, nos in malis naturæ sumus. Ille non eguit morte Christi, supple, ut sanitatem conseruaret. Nos egemus, supple, ut sanitatem recuperemus, clamante Paulo, Quis me liberabit, &c. Ille non opus habuit adiutorio contra rixam carnis, nos illo opus habemus. Ille denique accepit gratiam, qua potuit si vellent, nos accepimus ut velimus, idque tantum velimus, tantoque ardore diligamus, ut voluntatem contraria concupiscentem voluntatis Spiritus vincamus.* Hac ille. Haud dubie igitur pura illius naturalia, seculæ gratia, & dono iustitiæ, multo erant saniora, & puriora, ut quæ minori remedio conseruabantur, seu perficiebantur, quam nostra sunt, sublata iam gratia.

Responso, Ex his verbis S. Augustini non potest vltra ratione colligi naturalem carnis nostræ impetum magis nunc esse rebellem, quem ante peccatum sine gratia futurus erat, neque illud, pura naturalia fuisse saniora, & puriora ante peccatum, quam modò sunt post peccatum. Nam primum non dicit Augustinus, Adamum fuisse in bonis naturæ, non esse in malis naturæ. Sed hæc sunt verba eius: *Ille in bonis erat, quæ bonitate sui conditoris acceperat.* Et paulò post. *Sancti vero in hac vita, ad quos pertinet liberationis hæc gratia, in malis sunt, &c.* Vbi nulla fit mentio naturæ. Et ex superioribus verbis intelligimus, eum loqui de bonis gratiæ, non naturæ. Sic enim ait: *Quid ergo? Adam non habuit Dei gratiam? imò verò habuit magnam, sed disparem: ille in bonis erat, quæ bonitate sui conditoris acceperat, &c.* Itaque sensus eorum verborum esse videtur, Adamum fuisse in bonis gratiæ, originalisque iustitiæ, nos esse in malis quæ ex amissione gratiæ redudârunt.

Sed fac, Augustinum dixisse, Ille erat in bonis naturæ, nos sumus in malis naturæ; quid inde colliges, nisi Adamum habuisse naturam per supernaturale donum sanam ab eo morbo, qui ex conditione materiæ nasci poterat, nos habere naturam dono illo priuatam, ac per hoc naturali ægritudini obnoxiam, atque subiectam? Deinde quod addit Augustinus, Adamum non eguisse morte Christi, nos egere; illam habere causam, quam ibidem idem Augustinus indicat; cum ait, nos à reatu hereditario & proprio Christi sanguine liberari: hinc enim sequitur, ut Adam in illo statu Christi sanguine non eguerit, quia nullum habebat reatum hereditarium, vel proprium, à quo liberandus esset; nos verò Christi sanguine egemus, quia reatum proprium, vel hereditarium omnes habemus. Quid autem hoc pertinet ad probandum, pura naturalia

fuisse

fuisse in primo homine seculæ gratia, saniora, quam nostra sint?

Quod ibidem addit Augustinus, Adamum non eguisse adiutorio contra rixam carnis, nihil est mirum, cum in eo iustitia originalis sustulerit rixam carnis; neque enim scribit Augustinus Adamum in puris naturalibus, seculæ originali iustitia, nō opus habuisse adiutorio contra rixam carnis, sed Adamum in illis bonis, id est, in statu illo felicitatis, in quo diuino munere originalis iustitiæ ornatus, atque instructus nullas carnis molestias patiebatur, non habuisse opus illo adiutorio, quod nos assidue imploramus, cum dicimus: Video aliam legem in membris meis, &c. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Proinde lætior gratia donatus fuit Adam, nos potentior, quia gratia in illo non solum mentem subiciebat Deo, sed etiam carnem spiritui; in nobis verò relicta pugna carnis cum spiritu, gratia Dei tanto ardore mentem subiicit Deo, ut appetitum inferiorem contraria concupiscentem appetitu superiore vincamus. Hinc denique factum est ut placuerit Deo, primo homini iustitia originali prædico dare solum gratiam, qua possit iustitiam operari, si vellet, nobis autem iustitia illa spoliatis dare gratiam potentiorum, qua re ipsa vellemus.

NONA obiectio, in paruulis quam primum adulescunt, maxima vanæ cupiditatis abundantia apparet, suaque sponte immani impetu in vitia vel omnia, vel plurima præcipites feruntur. De qua re lege Augustinū lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 22. Non sic homo in puris naturalibus in lucem editus fuisset, nuda enim in illo fuisset possibilitas peccandi, non præceps aliqua inclinatio.

RESPONSO. Probanda erat assumptio argumenti. Gratia enim assumitur, non talem fuisse futurum hominem in puris naturalibus conditum, ut in eo præter peccandi possibilitatem, esset etiam præceps in vitia inclinatio, qualis in nobis cernitur post lapsum Adæ. Quin potius apertissima ratio docet, talem omnimodum fuisse futurum hominem in puris naturalibus, ut in eo esset præceps illa in vitia inclinatio. Tum quia obiecta sensuum propinqua, & præsentia sunt, obiecta autem spiritus quodammodo absentia, ac longè remota; Tum quia toto infantia, & pueritia tempore vix vllum habemus rationis vsum, ob naturalem organorum indispositionem, sensus autem & appetitus inferior quouis tempore vigent: tum denique quia nisi ex materiæ conditione illa inclinatio ad vitia oriatur, nulla eius causa demonstrari potest, ut supra ostendimus.

DECIMA obiectio, si talis sensualitatis impetus, saltem secundum quid, & ratione materiæ contra hominis naturam, in primo homine fuisset, tunc sanè etiam ante peccatum corruptam naturam, & ad peccatum allicientem homo habuisset. Sed si hoc ponatur, difficillimum erit Deum excusare, ne sit auctor peccati, qui imperum tam rebellem, & iniquum, ideòque malum, & quidem peccatum, quia inobedientia quadam est contra dominantem mentis (ut ait Augustinus libro quinto, capite tertio, contra Iulianum) ipsi naturæ ante vllum hominis demeritum indidit. Sed contra clamat Scriptura, quod Deus fecerit hominem rectum, utique sine tali curuitate, ipse autem se immiscuerit infinitis questionibus, rixis videlicet, & pugnis carnalibus.

RESPONSO. In hoc argumento non rectè confunditur status, in quo Adam re ipsa conditus fuit, cum eo in quo conditi potuissent. Quod enim Scriptura clamat à Deo rectum hominem esse factum, ipsum autem se immiscuisse infinitis questionibus, verissimum est, quia Deus hominem (ut sæpè iam diximus) condidit vestitum originali iustitia, quæ pacem summam, ac lætissimam inter carnem & spiritum faciebat: ipse verò peccando iustitiam illam amisit, atque ita pugnam carnis, ac spiri-

tus sibi ipse peperit. Sed si Deus hominem in puris naturalibus condidisset, fecisset quidem rectum in eo sensu, quia nullum ei vitiosum habitum iniecerat, sed obnoxium tamen rebellionem carnis ad spiritum.

Neque propterea difficile est demonstrare quemadmodum Deus non sit auctor peccati. Primum enim rebellionem illam Deus non fecisset, etiam si hominem in puris naturalibus condidisset, sed ea præter intentionem agentis ex conditione materiæ conuectus fuisset. Nam neque faber ferrarius rectè dici potest auctor rubiginis, quam gladius ferreus corrahit, tamen si gladium ferreum ipse fecerit. Deinde rebellio illa nec proprie peccatum est (ut in libris de peccato originis demonstrabimus. Vbi etiam locum Augustini in argumento adductum exponemus) nec necessariò ad peccatum inducit, ut sanctus Augustinus disputat in libro tertio de libero arbitrio. Nam vel homini creato in puris naturalibus præberet auxilium, quo posset concupiscentiam coercere, aut certè cupiditatibus eius non consentire, vel non præberet: Si præberet, non necessariò homo concupiscentiæ cederet; Si non præberet, cederet quidem, sed non sua culpa cederet, proinde nec peccaret. Atque hoc ipsum his verbis sanctus Augustinus scribit in libro de correptione & gratia, cap. 11. *Si autem hoc adiutorium vel Angelo, vel homini quam primum facti sunt, defuisset, quoniam non talis natura facta erat, ut sine diuino adiutorio posset manere si vellet, non vique sua culpa cecidisset: adiutorium quippe defuisset, sine quo manere non possent.*

VNDECIMA obiectio, contra accusatores naturæ solent Patres peccati originis corruptelam nostro vitio iniectam opponere, non ipsam naturam, ut faciunt Ethnici, noueram vocare. Vide Augustinum libro quarto in Iulianum, libro secundo, capite vigesimo secundo, de peccatorum meritis & remissione. Et libro decimo quarto, capite decimo septimo de ciuitate Dei. Responso, rectè Patres docent non esse naturam accusandam, sed in originale peccatum nostrarum omnium ærumnarum causam referendam. Nam (ut supra non semel diximus) Deus hominem in ipsa conditione felicitissimum fecerat, sed eundem hominem sua inobedientia miserimum reddidit.

At iniquis, quod Philosophi Ethnici naturam accusant, eamque nobis non patentem, sed noueram fuisse dicant, argumento est naturam humanam, qualis nunc est, non talem esse, qualis naturaliter esse deberet. Respondeo, Philosophos Ethnicos contraria de natura nostra sensisse, ut ostendit Theodoretus libro quinto ad Græcos. Alij enim hominem miserimum, alij felicissimum à natura conditum dicebant. Tullius in tertio libro de Republica, apud Augustinum libro quarto in Iulianum, capite duodecimo, naturam nobis noueram fuisse queritur. Contra Plato in tertio item de Republica scribit, hominem per corpus fieri posse beatum, esseque animantium omnium felicissimum. Nec minus Galeus in libris de partibus, passim celebrat auctorem naturæ, ut qui cum hominum genere præclarissimè egerit.

Porro cur Philosophi Ethnici inter se de natura humana dissenserint, causa esse potuit, quia nonnulli spectarunt in homine in puris naturalibus constituto multa egregia bona, quæ in eo inesse, ac mirificè elucere nemo inficiari potest. Alij mentis oculos conuerterunt ad eos defectus, qui ex conditione materiæ præter intentionem agentis in hominis natura existunt, & quoniam æquum esse censebant, ut naturæ auctor hos etiam defectus suo beneficio summoueret. Ignorabant autem quod nos ex diuinis Scripturis didicimus, defectus illos à Deo in primi hominis conditione sublatos, rursus in pœnam peccati ex conditione materiæ oriri permisos, id sanctus Augustinus in quarto libro aduersus Iulianum, capite duodecimo, rectè scripsit, Philosophos, qui naturam no-

Tomus tertius.

B

uercam appellabant, rem vidisse, causam ignorasse.

D V O D E S I M A obiectio. Concupiscentia carnalis inordinati motus maximè in generalibus apparent. Sed illorum ante peccatum nullus fuisse inordinatus motus, sed generationi seruissent sine vilo libidinis actu, vt longa disputatione contra Pelagianos demonstrat Augustinus. Ergo nec alius vllus concupiscentia contra rationem impetus in puris naturalibus locū habere potuit. Respondeo, assumptio argumenti probanda fuerat. Nam sanctus Augustinus longa disputatione contra Pelagianos demonstrat quidem non fuisse in primo homine iustitia originali prædito vllum libidinis actum, de qua re nulla apud nos dubitatio est: non tamen demonstrat in tot locis à nobis suprâ citatis. Quare conclusio illa (ergo nec alius vsus in puris naturalibus locum habere potuit) nec Augustino, nec veritati consentanea est.

Addi potest obiectio decimatertia in hunc modum. Æterna beatitudo finis est hominis naturalis, vt sanctus Thomas docet in prima parte, quæstione duodecima, articulo primo, debuit igitur homo media naturalia habere ad eum finem consequendum. Alioqui rebus omnibus esset inferior, & abiectionis, cum res ceteræ fines suos propriis, ac naturalibus viribus assequantur. Iustitia ergo, & ceteræ virtutes, quæ ad beatitudinem adipiscendam necessaria sunt, primo homini necessaria fuerunt.

R E S P O N D E O, non parua quæstio est, sit ne sempiterna beatitudo, quæ in visione Dei sua est, finis hominis naturalis, an supernaturalis. Sed quia non multum facit ad rem nostram illius quæstionis explicatio, admittam parte affirmante. Respondeo, beatitudinem finem hominis naturalem esse quoad appetitum, non quoad consequutionem. Neque est aut nouum, aut hominis natura indignum, vt naturaliter appetat, quod non nisi supernaturali auxilio consequi valeat. Non est, inquam, nouum, siquidem animæ hominum solutæ corporibus naturale habent ordinem, & propensionem ad corpora, quorum formæ fuerunt, nec tamen iterum coniungi corporibus sine supernaturali auxilio poterunt. Non est autem natura humana indignum, sed contra potius ad maximam eius pertinet dignitatem, quod ad sublimiorem finem condita sit, quam vt eum solis naturæ suæ viribus attingere possit.

D I C E T forte quispiam, Esto egeat homo supernaturalibus mediis: tamen id sequetur, vt non potuerit sine mediis illis creari, ac per hoc non potuerit talis creari, qualis nunc nascitur, neque enim ad finem inferiorem condi potuit, nisi natura eius mutaretur; neque negari media potuerunt ad finem naturalem obtinendum.

R E S P O N D E O, æquum omnino fuisse, vt Deus homini ad finem tam sublimem ordinato media necessaria non negaret: tamen nihil absurdi se iururum, si negasset. Nam tamen summa illa beatitudo sit finis hominis naturalis, tamen est finis improportionatus, & præter eum habet alium finem naturalem sibi omnino proportionatum, qui est ratiocinando inquirere veritatem. Quare potuit Deus hominem per naturalia media ad finem naturæ suæ proportionatum perducere, nec alius euehere. Cuius rei exemplum habemus in vespertione, qui naturalem habet capacitatem, & appetitum videndi solem, & tamen credibile est nunquam futurum, vt is videat solem; sed lumen tantum debile, ac subobscurum quod est obiectum oculorum eius, non solum

naturale, sed etiam proportionatum.

A

CAPVT VIII.

Adamum, eiusque posteros nequaquam mori potuisse, nisi peccassent.

I S S E R V I M V S hæcenus de donis supernaturalibus, quæ ad animum primi hominis in statu innocentia pertinebant. Nunc de corporis immortalitate disputandum erit. Duo siquidem errores, quemadmodum de iustitia originali, ita etiam de corporis immortalitate reperiuntur.

P R I O R fuit Pelagianorum, qui affirmabant hominem fuisse moriturum, etiam si non peccasset, vt sanctus Augustinus testatur in libro de hæres. cap. 88. Ad quem errorem proximè accessit Augustinus Eugubinus in annotationibus ad secundum caput Genesios. Scribit enim ex Adami lapsu genus humanum in mortem animæ, non corporis incurrisse, & fuisse homines morituros, quamuis non peccassent. Addit tamen se id, si fortè contra fidem sit, omnino damnare, ac retractare.

P O S T E R I O R eorum est, qui non solum docent, hominem, nisi peccasset, non moriturum, sed etiam illam eius immortalitatem naturalem dicendam esse volunt, non supernaturalem. Quæ sententia videtur sequi ex illa, quam suprâ referauimus de iustitia originali. Et huc pertinet articulus septuagesimus quintus eorum, quos nuper Pius V. & Gregorius XIII. damnauerunt. Sic enim habet: *Immortalitas primi hominis non erat gratia beneficium, sed naturalis eius conditio.* Nos igitur vtrumque errorem breuiter confutabimus, ac primum ex Scripturis, ex Patrum testimoniis, ex ratione ipsa perspicue demonstrabimus, mortem pœnam esse peccati, ac per hoc neque Adamum, neque eius posteros potuisse mori, nisi culpa præcederet. Deinde probabimus, hanc primi hominis immortalitatem non naturalem, sed supernaturalem, non debitam, sed gratuitam, non naturæ conditionem, sed gratiæ beneficium esse nominandum.

Quod igitur ad primum attinet, mortem pœnam esse peccati, colligitur ex verbis illis Genesio secundo: *Quæcumque die comederis, morte morieris.* Quorum enim mortis comminatio in præuaricationis pœnam, si Adam etiam non peccando moriturus erat? Respondebant olim Pelagiani (teste sancto Augustino lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 2.) hunc locum de morte animæ, non de morte corporis intelligendum esse, quemadmodum intelligimus illum, *Sine mortuos sepe iure mortuos suos.* Sed refellit sanctus Augustinus hanc explicationem ex verbis illis Genesio tertio: *Puluis es, & in puluerem reuerteris.* Dominus enim his verbis Adamum damnat ad eam pœnam, quam illi fuerat antea comminatus. Proinde vnus locus alium explicat. Certum autem est, corpus, non animam ex puluere factum esse, & per mortem in puluerem rediturum. Quare beatus Hieronymus in quæstionibus Hebraicis laudat Symmachum quod hoc loco verterit, quacumque die comederis, mortalis eris, quia videlicet Adam per transgressionem non erat continuè moriturus, sed certè morti obnoxius futurus.

Neque his repugnat quod sanctus Gregorius libro quinto, epistola decimaquarta exponat hunc locum de morte animæ. Nam de vtraque morte intelligi potest, & plenus commentarius erit, si explicationem Augustini, & Gregorij coniungentes dicamus, Deum minaturum esse Adamo mortem animæ, & consequenter necessitatem moriendi etiam corporaliter, cum immortalitas corporis (vt paulò post demonstrabimus) ex vita animæ, id est, ex Dei gratia, & amicitia depederet. Immo sanctus Augustinus lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 12. hunc locum de triplici morte intelligit propter eandem rationem, quia vna est causâ alterius, de morte videlicet animæ per

amissio

amissionem gratiæ, de morte corporis per amissionem animæ, & de morte nouissima per amissionem gloriæ. Et ante eum S. Ambrosius in lib. de paradiso, cap. 9. scribit, ideo dictum esse morte morieris, & non simpliciter morieris, quia de morte corporis, & animæ sermo erat.

Sed præter hunc locum, habemus alia multa, eaque tam perspicua, vt nullo modo in aliam sententiam deroderi valeant. Quid enim apertius illis verbis? Sapient. 1. *Deus mortem non fecit.* Et Sapient. 2. *Deus creauit hominem inextremabilem: inuidia autem diaboli mors intravit in orbem terrarum.* Et Rom. 5. *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors.* Et Rom. 6. *Stipendium peccati mors.* Et Rom. 8. *Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, &c.* Notat autè sanctus Augustinus libro primo de peccatorum meritis & remissione, cap. 5. Apostolum noluisse dicere, corpus mortale est propter peccatum, sed mortuum, quia etiam ante peccatum corpus Adami erat aliquo modo mortale, sed per peccatū coniectum est in necessitatem ineuitabilem moriendi. Id autem quod necessariò breui futurum est, quodque iam imminet, vsitate dicitur factum. Denique 1. Corinth. 15. Sanctus Apostolus non semel repetit hanc veritatem, cum ait: *In Adamo omnes moriuntur.* Et: *Per hominem mors.* Et: *Stimulus mortis peccatum est.*

H I s accedunt Conciliorum definitiones. Sic enim legimus in Concilio Mileuitano, can. 1. *Placuit, vt quicumque dicit, Adam primum hominem mortalem factum, ita vt sine peccato, sine non peccaret, moreretur in corpore, hoc est, de corpore exiret, non peccati merito, sed necessitate naturæ, anathema sit.* Et in Concilio Arausico, can. 2. *Si quis soli Adæ præuaricationem suam, non etiam eius propagini asserit nocuisse, aut certè mortem tantum corporis, quæ pœna peccati est, non autem & peccatum quod mors est animæ, per vnum hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contradicens Apostolo dicenti: Per vnum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* Atque his similia leguntur in Conc. Trident. sess. 5.

Accedit vltimò (vt Patrum testimonia, quæ obuia sunt, omitamus) argumentum ex ratione petitur. Non potest homo defungi vita nisi vno ex his quatuor modis, vt scilicet aut externa vi opprimatur, aut fame, sitive deficiat, aut morbis ex interna humorum intemperie extingatur, aut tandem senio contabescat. At primus homo sapientissimus erat, & rebus omnibus, quæ infra ipsum erant, liberè dominabatur, vt perspicuum est ex nominibus, quæ animantibus omnibus impositus, et illa Dei voce: *Dominamini piscibus maris, & volatilibus celi, &c. Gen. 1. & 2.* Quare nouerat omnia noxia, & ea vitare poterat, & debebat, & nisi vitasset, peccatum haud dubiè commisisset, ac proinde nõ in statu innocentia perisset.

Ne autem dormienti noxium aliquid accideret, aut alio modo Adam extrinsecus læderetur, vigilabat oculus diuinæ prouidentia, & Angelorum custodia. Quod enim de homine iusto legimus: *Dominus custodiet te ab omni malo. Psalm. 120.* Et: *Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis, Psalm. 90.* dubitari non potest, quin etiam de Adamo, quo tempore iustus, & amicus Dei erat, dici potuisset.

Vt autem ciborum inopiâ homo nõ moreretur, prouiderat Deus multos artorum fructus, ex quibus si vesci nollet ad vitam sustentandam, planè peccaret. Nam & Deus dixerat: *De omni ligno comedet, &c. Gen. 3.* Et ratio naturalis, id est, lex diuina in corde scripta dicebat necessarium esse vt cibis, quos Deus creauerat.

Ad hæc, ne ex humorum intemperie morbi, ac mors accideret possent, data fuerat homini iustitia originalis, quæ non solum appetitum inferiorem rationi, sed etiam

corpus animæ perfectè subiiciebat, vt homo in eo statu felicitatis incredibili pace intus & extra frueretur.

Denique ne senio ex debilitate virtutis nutrientis contabesceret, ac deficeret, constituerat Deus, aut per vsum ligni vitæ corroborare vim nutrientem, aut antè transferre homines ad statum gloriæ, quàm senescendi tempus accederet. Loquor autem sub disfunctione, quia duæ sunt opiniones de vsu ligni vitæ, vt in vltimo capite demonstrabitur.

CAPVT IX.

Immortalitatem primi hominis supernaturalem fuisse, non naturalem.

A M VÈRÒ primi hominis immortalitatem supernaturalem fuisse, non naturalem, constans est sanctorum Patrum sententia. Sanctus Augustinus lib. 6. de Genes. ad literam, cap. 25. *Aliud est, inquit, non posse mori, aliud posse non mori. Secundum quandam modum primus creatus est homo immortalis, quod ei præstatur de ligno vitæ, nõ de constitutione naturæ.* Et paulò post: *Mortalis ergo erat conditione corporis animalis, immortalis autem beneficio conditoris.* Lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 20. loquens de immortalitate primorum hominum: *Qui status, inquit, eis de ligno vitæ, quod in medio paradisi cum arbore vitæ simul erat, mirabili Dei gratia præstatur.* Et lib. 1. de pec. merit. & retriis. *Si Deus, inquit, ista vestimenta, & calcamenta præstitit, quod per tot annos non sunt obtrita, quid mirum si obedienti homini eiusdem potentia præstaretur, vt animale & mortale habens corpus, haberet in eo quandam statum quo sine defectu esset amicus, tempore quo Deus vellet, à mortalitate ad immortalitatem sine media morte venturus? Sicut enim hæc ipsa caro, quam nunc habemus, nõ ideo non est vulnerabilis, quia non est necesse vt vulneretur: Sic illa non ideo non fuit mortalis, quia non erat necesse vt moreretur. Talem puto habitudinem adhuc in corpore animali, atque mortali etiam illis, qui sine morte hinc transiit sunt, fuisse concessam. Neque enim Henoch & Helias per tam longam ætatem senectute maruerunt.*

Hoc loco multis modis docet Augustinus primi nostri parentis corpus naturâ suâ fuisse mortale, solâ autem gratiâ conditoris immortale. Primò, quia comparat immortalitatem primi hominis cum vestimentis, & calcamentis Israelitarum, quæ in solitudine per annos quadraginta obtrita non sunt. Neque enim dubitari potest, quin ea vestimenta, & calcamenta naturaliter corrupti debuerint. Secundò, quia comparat statum primi hominis ante peccatum cum statu Henoch & Helias: quos certum est corpus habere mortale, & aliquando moriturum, tamen diuinâ gratiâ per tot seculorum curricula conseruatum. Tertio, quia bis, terve dicit, corpus primi hominis fuisse mortale, & à mortalitate ad immortalitatem quandoque sine media morte venturum. Quod si mortale erat, certè naturâ mortale erat: nisi quis ita desipiat, vt mortalitatem primi hominis adscribat gratiæ, immortalitatem naturæ. Quartò, quia dicit sic fuisse mortale corpus illud, quamuis nunquam moriturum, quemadmodum caro nostra vulnerabilis est, quamuis non sit eam necesse vulnerari. Caro autem nostra naturâ vulnerabilis est, sed diligenti custodia fieri potest, vt nunquam vulneretur. Igitur & illud corpus naturâ mortale erat, sed diuinâ gratiâ futurum erat, vt nunquam moreretur.

Sanctus Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 15. *Rationale, inquit, animal homo a Deo productus, quia naturâ suâ incorruptibilis, atque perpetuus esse non poterat, spiritu vitæ signatus immortalitatis bonum super naturam suam consequutus est.* Eandem sententiam habent Theologi Scholastici cum Magistro Sententiarum lib. 2. distin. 19. quam etiam ratio

euidens ac certa confirmat. Nam cum hominis natura ex contrariis elementis, atque humoribus constet, intrinsecam potentiam ad corruptionem habet: proinde immortalitas est ei prater naturam, vel potius supra naturam, mortalitas autem naturalis. Præterea homo in statu innocentia generabilis erat, cum ei dictum esset Genes. 1. *Crescite & multiplicamini*: igitur & corruptibilis natura sua, quamuis diuino beneficio futurum erat ut non corrumpereetur. Item in statu innocentia natura humana cibo, & potu indigebat, ut perspicuum est ex cap. 1. Genes. ubi dantur herbae, atque arborum fructus tum homini, tum animantibus cæteris in escam: At corpus, quod cibo indiget, ut conferuetur, & si non alatur, perit, certè mortale natura sua esse conuincitur. Huc denique pertinet locus ille Scripturæ Genes. 3. *Pulvis es, & in puluerem reuerteris*, ut supra initio disputationis deduximus.

OBIICIET aliquis testimonium sancti Augustini ex lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 15. ubi sic legitur: *Constat inter Christianos veraciter Catholicam tenentes fidem, etiam ipsam nobis corporis mortem, non lege natura, sed merito infligam esse peccati*. Respondeo, significat his verbis sanctus Augustinus, moriendi necessitatem, quæ ex natura hominis secutura erat, per Dei gratiam fuisse sublatam, & ideo mortem, quæ nunc regnat in nobis, non lege natura sed merito infligam esse peccati.

SECUNDO potest obiici testimonium Concil. 2. Arausiaci, can. 2. ubi dicuntur iniustitiam Deo dare, qui asserunt homines morituros fuisse, quamuis non peccassent. Nam si mors homini naturalis esset, profectò sine vlla Dei iniustitia homines mori possent: quemadmodum animantia cætera sine vlla Dei iniustitia moriuntur. Respondeo, si in puris naturalibus homo fuisset conditus, potuisset vtique sine vlla Dei iniustitia mori: quia verò Dei benigntate moriendi necessitas ab hominis natura sublata, & in peccati stipendium commutata fuerat, non potuit sine iniustitia fieri, ut homi sine vlla culpa merito moreretur. Præterea mors, quæ homini in puris naturalibus condito natura debitum fuisset, nunc sine dubio poena est: Poena autem iusta esse non potest, nisi quam culpa præcessit. Quare iniustitiam nunc Deo daret, qui diceret hominem ex naturæ debito, non ex peccati merito vitam finire.

Obiici potest vltimò, animam rationalem natura immortalem esse, proinde corpus illi dandum fuisse, quod esset naturaliter immortale, ac per hoc immortalitatem homini naturalem esse, mortalitatem autem præter naturam. Respondeo, animam rationalem, quæ immortalis est, corpus immortale aptissimè congruebat: quia tamen eadem anima corporis forma est simpliciter ei corpus attribuentum fuit, quod esset aptum ad functiones, quas eadem anima in corpore exercere debebat. Porro functiones, quas nunc exercemus, & quæ nobis etiam in statu innocentia exercendæ fuissent, requirunt corpus ex contrariis humoribus, & qualitatibus temperatū, ex qua temperatione moriendi necessitas naturaliter sequitur. Itaque absolute corpus primi hominis natura sua mortale dici debuit, per gratiam opificis immortale.

CAPVT X.

Paradisum terrestrem, corporalemque fuisse, in quo Adam in statu innocentia habitauit.

DISSEMINVS hætenus de gratia, & de immortalitate primi hominis, id est, de bonis animi & corporis eidem à conditore concessis: nunc de bonis externis, de paradiso, & ligno vitæ breuiter differemus.

Est autem prima quaestio, fueritne paradysus locus, aliquis verus, & corporalis, vt Scriptura in libro Genesios significare videtur, an potius spiritalis, ac (vt sic loquar) allegoricus. Non defuerit ex veteribus, qui totam illam historiam de paradiso, de fluminibus, & arboribus

A destruerent, & in meras allegorias transmutare voluerint. Nota est sententia Philonis Hebraei in lib. 1. Allegoriarū, Valentini hæresiarchæ apud Irenæum lib. 1. aduersus hæreses, cap. 1. ante medium, & Origenis in commentario libri Genesios. Sed nostro seculo (quod mirum videri debet) sententiam iam olim à Patribus damnatam, iterum reuocari ad lucem, ac propugnare conatus est Franciscus Georgius in tomo primo problematum, exponens illa verba: *Plantauerat Dominus paradisum voluptatis, Genes. 1.* Et in Harmonia mundi, cantico primo, Tom. 7. can. 21. cuius rationes paulò post resellemus.

Igitur paradisum locum fuisse corporeum plantis veris, corporatisque plenum, & veros fontes, fluminibusque irriguum probare possumus, primò ex diuinis literis, quæ ita describunt paradisum, vt ambigi non possit quin sit locus verus, & corporalis, Gen. 2. *Plantauerat autem Dominus Deus paradisum voluptatis à principio, & in eo posuit hominem, quem formauerat*. At plantari corporum est, & homo corporalis & animalis, qualem fuisse Adamum omnes fatentur, in loco vero & corporali poni debuit. Item ibidem additur: *Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita, nomen vni Pison, &c.* At flumina ista vera, corporalia, aspectabilia, nauigabilia, & potabilia sunt, vt perspicuum est de Euphrate & Tigri notissimis maximisque fluminibus. Rurfus, cap. 3. Adam & Eva absconderunt se inter ligna paradisi, conseruantesque sibi perizoniata de foliis ficus. Erant igitur in paradiso vera, & corporalia ligna, inter quæ lateere poterant homines veri & corporales. erant etiam folia ficulnea vera, quibus vera hominum membra tegi poterant. Denique ibidem legitur eiectum fuisse Adamum de paradiso, custodiãque Angelorum adhibitam, ne aditus ei pateret ad lignum vitæ. At si lignum vitæ fuisset solum spiritale, sapientia videlicet, aut virtus aliqua, vt quidam somniant, tanta diligentia Deus non cauisset, ne ad ipsum hominibus aditus pateret. Siquidem in libro Prouerb. cap. 3. ubi sapientia dicitur lignum vitæ, passim homines inuitantur ad sapientiam & virtutem.

Accedant secundo, testimonia Patrum, qui sententiam Origenis, vt planè erroneam, & cum orthodoxa fide pugnantem resellunt. Sanctus Methodius apud Epiphaniū in hæresi, quæ est 64. *Paradisus, inquit, vnde in primo parente eiecti sumus, ex hac terra palam est locus eximius ad incundam quietem, & vitam meliorem sanctis destinatus. Ab ipso Tigris & Euphrates, & reliqui flumini, qui illis profunduntur, hic apparent fluxionum excursus in nostrum continentem inundantes; non enim ex supernis de caelis effunduntur, ac eliduntur: nam neque sustinere potuisset terra, vt tantam aquæ molem aceruatim ex alto dilabentem suscipere, &c.*

Sanctus Epiphanius in epist. ad Ioan. Episcopum Hierosolymæ: *Quis, inquit, audiat in tertio celo donantem nobis Originem paradisum, & illam, quem Scriptura commemorat, de terra ad caelestia transferentem, & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi sic allegoricè intelligentem, quod scilicet arbores Angelicae fortitudines sint, cum hoc veritas non recipiat?*

Sanctus Hieronymus in epist. ad Pammachium de erroribus Ioan. Hierosol. enumerans Origenis errores: *Sextum, inquit, quod sic paradisum allegorizet, vt historia auferat veritatem, pro arboribus Angelos, pro fluminibus virtutes caelestes intelligens, totamque paradisi continentiam tropologica interpretatione subuertens*. Et in commentar. cap. 10. Daniel. exponens illud: *Die autè vicesima & quarta mensis primi erant iuxta fluum magnum, qui est Tigris. Vnde, inquit, eorum deliramenta conticescant, qui vmbros, & imagines in veritate querentes, ipsam conantur euertere veritatem, vt flumina, & arbores, & paradisum putent allegorie legibus se debere subruere.*

Sanctus Ioan. Chrysofostomus hom. 13. in Gen. Idcirco, inquit, *nomen loci scripturis inseruit B. Moses, vt non liceat nugari voluntibus imponere simpliciorum auribus, ac dicere, nullum esse in terra hortum, quem dicunt paradisum, sed in caelo, & fabulas quasdam eiusmodi somnare.*

Sanctus Augustinus lib. 13. de ciui. Dei cap. 21. posteaquam pluribus verbis confutauerat eos, qui paradisum ita spirituales faciebant, vt corporalem esse negarent, concludit hoc modo: *Hæc & si qua alia commodius dici possunt, de intelligendo spiritualiter paradiso, nemine prohibente dicantur, dum tamen & illius historia veritas fidelissima rerum gestarum narratione commendata credatur*. Et lib. 8. de Gen. c. 1. eorum sententiam probari sibi affirmat, qui paradisum corporalem simul, & spirituales fuisse docent. E quorum numero est sanctus Basilius, qui in libro de Paradiso, tamen Origenis, & errorum eius non fecerit mentionem, exponit tamen narrationem de paradiso, & secundum historiam veritatem, & secundum intelligentiam spirituales. Quod idem fecisse S. Ambrosium paulò post demonstrabo. Vide etiam Theodoret. q. 24. & 29. in Genes. Ioan. Damasco. lib. 2. de fide orthodoxa, cap. 11. Bedam, Eucherium & Rupertum in cap. 2. lib. Gen. adde & Scholasticos Doctores in 2. Sent. dist. 17. Omnes enim communè consensus paradisum corporalem faciunt. Adde postremò argumenta Francisci Georgij leuissima esse, vt meritò mirari possis, virum alioqui doctum ob tam debiles ratiunculas à communi totius Ecclesie sententia recedere potuisse.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

IGITUR prima eius obiectio talis est. Nusquam legitur in Scriptura, paradisum in terra fuisse plantatum. Respondeo, satis id colligitur ex eo quòd dicitur plantatus. Neque enim nisi in terra plantari queunt horti. Quod idem aperuissimè docent arbores, & flumina, & cætera quæ in paradiso descriptione ponuntur. Alioqui eadem forma argumentationis ita colligere possemus, nusquam legitur in scriptura primum hominem habuisse præcordia: non igitur habuit ille præcordia.

SECUNDA obiectio, si paradysus terrenus, & corporalis esset, certè tertia die condi debuisset, tunc enim iussu Dei protulit terra herbam viridem, & omnes arbores. At paradysus & arborum eius productio post sextum diem facta describitur. Respondeo, sanctus Basilius in libro de Paradiso existimat paradisum, eiusque arbores creatas fuisse speciali quadam prouidentia Dei, non cum cæteris plantis tertia die, sed seorsim alio tempore. Sed possumus etiam dicere, arbores paradisi, atque adeò ipsum paradisum tertia die fuisse conditum, ceterum quia res erat maximè memorabilis, fufius descriptam fuisse productione eius post narrationem operum sex dierum. Nam Adami quoque productio ex limo terræ, & Eua ex latere viri describitur post narrationem operum sex dierum, & tamen constat eos creatos fuisse sexta die. Fortasse etiam ideo interpres Latinus reddidit, Plantauerat autem Dominus paradisum; & non, plantauit Dominus paradisum; vt significaret, non tunc primum conditum paradisum, sed multò antea, nimirum tertia die.

TERTIA obiectio, frustra paradisus ille terrenus creatus fuisset, quippe qui nulli vsui esset futurus, cum nõ ignoraret Deus hominem peccaturū, & ex eo loco proticiendum. Respondeo, Theodoret. quaest. 24. in Genes. annotauit, non frustra conditum paradisum, quamuis Adam omninò modico tempore in eo habiturus esset, primū quidem quia non parum utilis esse potuit homini deinceps ad peccatum fugiendum recordatio tam incunda habitationis, à qua ob inobedientiam se excidisse nouerat. Deinde quia Deus non punit homines antequam peccent, neque desinit eis benefacere ex eo solum, quod

A prædiderit peccaturos. Addunt alij nunc etiam vltimò esse aliquem paradysum, cum in eo Henoch & Helias habitare credantur. Addi potest, vtilem quoque nunc esse nobis terrenum illum paradisum, vt in descriptione illa tam insignis loci, tanquam in imagine quadam intueamur excellentiam spiritalis ac caelestis paradisi. Denique si non frustra datum fuit homini vt posset non mori, & nõ peccare, & vt originali iustitia insignis esset, quamuis non ignoraret Deus, hominem peccaturum & moriturum, & dona illa eximia breui amissurum; profectò nec frustra dici debet conditus paradysus, tamen si Adamus eo diu esset vsurus.

QUARTA obiectio, sanctus Hieronymus in quaestionibus Hebraicis, exponens illud: *Plantauerat Dominus paradisum voluptatis à principio*, scribit, paradisum ante caelum & terram fuisse creatum: At fieri non potest, vt paradisum terrenum, & corporalem Hieronymus crediderit ante caelum & terram extitisse: igitur sententia sancti Hieronymi paradysus non est terrenus, & corporalis, sed diuinus, & spiritalis. Respondeo, sanctus Hieronymus aut eo loco ex aliorum sententia loquutus est, vt sapè fecit in commentariis epistolæ ad Ephesios, & in aliis locis: aut significare voluit, paradisum conditum fuisse antequam caeli & terræ fabrica omninò perficeretur, quod verissimum est. Nam etiam tertia die, qua paradysus conditus creditur, caeli & terræ opificium inchoatum esset, non tamen absolutum erat. Nam quarto die caelum syderibus, quinto autem & sexto terra animantibus ornata fuit. Certè de sancti Hieronymi sententia nullo modo dubitari potest, vt paulò antè ex verbis eius ostendimus.

Addere possumus ad has quatuor Francisci Georgij obiectiones, duas alias.

Est igitur quinta obiectio, qua vtebantur veteres Valentiniani & Origeniani: Apostolus Paulus in epist. posteriore ad Cor. c. 12. scribit se raptum fuisse in tertium caelum, & continè idipsum repetens dicit, se raptum in paradisum: igitur in tertio caelo est paradysus. Respondeo, beatus Methodius apud Epiphaniū, & ipse sanctus Epiphanius locis antea notatis docent, duos fuisse Apostoli raptus, vnum in tertium caelum, alterum in paradisum, proinde non debere ex hoc loco colligi, in tertio caelo esse paradisum. Facilius responderi potest, non esse eundem paradisum, ex quo eiectus fuit Adam, & in quem raptus fuit Paulus, vt resè docet commentarius sancto Ambrosio inscriptus in cap. 6. prioris ad Corinthios. Vox enim *Paradisus* locum deliciarum, sive hortum significat, & in Scripturis interdum accipitur pro paradiso corporali, nõ solum Genes. 2. & 3. sed etiam Eccles. 2. ubi enim nos legitur: *Feci mihi hortos, & pomaria*, in Hebraeo habetur, *hortos & paradisos*. Et Cantico. 4. *Emissiones tuæ paradysus malorum puniceorum cum pomorum fructibus*: 1. tertium autem pro paradiso spiritali, cuius corporalis ille figura fuit, vt Ezechiel. 28. *In deliciis paradisi fuisti* Luc. 23. *Hodie mecum eris in paradiso*. Et Apocal. 2. *Vinceni dabo edere de ligno vitæ quod est in paradiso*. Et sine dubio sic accipiendus videtur paradisus 2. ad Corinth. 12.

SEXTA obiectio ducitur ab auctoritate S. Ambrosij, qui non solum in libro de Paradiso totam illam narrationem mysticè, & spiritualiter explicat, sed etiã in epist. 42. ab Sabinum, iam (vt ipse dicit) veteranus Sacerdos, interrogatus à Sabino per literas, quid sentiret de paradiso, respondit, se de ea re librum integrum scripsisse: & commemoratis aliorum sententis, dicit, in eo conuenire omnes, vt spiritalis sit: *Omnes, inquit, congruunt, in paradiso & lignum vitæ radicatam, & lignum scientie, quæ discernat bonum & malum: cætera quoque ligna plena vigoribus, plena viuificationis spirantia & rationabilia*. Ex quibus colligitur paradisum ipsum non terrenum videri posse, non in solo aliquo, sed in nostro principali, quod animatur, & viuificatur animæ virtutibus, & infusione Spiritus

Dei. Respondeo, sanctus Ambrosius non negavit, paradisum in quo fuit Adam, corporalem fuisse, sed eo posito, ut certo ex historia sacra, totus fuit in explicandis paradisi significationibus, atque mysteriis occupatus. Quod multis modis probare possumus.

PRIMÒ, quia in libro de paradiso capite primo, habet hæc verba: *In hoc ergo paradiso Deus hominem posuit, quem plasmauit. Intellige quòd non eum hominem, qui secundum imaginem Dei est, posuit, sed eum qui secundum corpus incorporalis enim in loco non est.* Hæc verba satis aperte indicant, paradisum ex Ambrosij sententia fuisse corporalem, cum in eo positus fuerit Adam, quæ corpore, non quæ spiritu præditus erat.

SECUNDÒ, quia in eodem lib. cap. 3. fatetur Ambrosius de paradiso egredi flumina illa, Phison, Geon, Tigrim, & Euphratem, & explicat, Phison ipsum esse Gangem, Geon autem Nilum, flumina verissima, atque notissima. Et addit Tigrim & Euphratem, quæ fluunt de paradiso, ipsa esse, quæ ita mediam includunt Mesopotamiam vt inde ea regio nomen acceperit. Quòd si flumina corporalia in paradiso oriri, & inde egredi S. Ambrosius credidit, profectò paradisum ipsum corporalem fuisse minime dubitavit.

TERTIÒ, quia in eodem libro, cap. 7. proponit questionem, unde mors Adæ acciderit, vt cum à natura ligni, an à Deo, & responderi, mortem neque à natura ligni, neque à Deo accidisse, sed ab obedientia Adami, qui de fructu ligni vetiti gustare præsumpsit. In qua questione, & questionis solutione, pro comperto accipit illud lignum fuisse corporale.

QUARTÒ, quia in epist. 42. supra citata ad Sabinum, posteaquam dixerat, varias de paradiso extare sententias, ita subiungit: *Nam Iosephus, inquit, vt potè Historiographus, locum dicit refertum arboribus, virgulisq; plurimis, irrigari etiã flumine, qui diuiditur in quatuor fluuios, &c.* Vbi Iosephum non damnat, sed tantum indicat, eum vt historicum de solius historia descriptione fuisse sollicitum. Ex quo intelligimus, historiam rei gestæ ab Ambrosio non negari, sed omitti vt rem notam, atque ab aliis explicatã, alioquin non diceret, Iosephum, vt historiographum, paradisum corporalem descripsisse, sed vt Iudæum nihil nisi corporales delicias somniantem.

QUINTÒ, quia in eadem epistola dicit, omnes in eo conuenire vt in paradiso fuerint ligna spirantia & rationabilia. Quòd quidem si de paradiso mysticè accepto intelligatur, verum erit: si de paradiso simpliciter, neque verum est, neque potuit sancto Ambrosio in mentem cadere, vt id verum crederet. Nam, vt omittam scripta sancti Epiphaniij contra Origenistas negantes paradisum corporalem, quæ non videntur incongrua sancto Ambrosio esse potuisse: Certè legerat idem Ambrosius librum S. Basilij de paradiso, quem admodum enim ex homilijs Basilij de opere sex dierum, composuit Ambrosius suum Exameron, ita ex lib. eiusdem de paradiso multa in suum librum de paradiso transtulit. Basilij autem apertissimè paradisum corporalem fuisse scribit, & simul mysticas eiusdem paradisi significationes exponit. Quòd igitur Ambrosius ait, paradisum ipsum non terrenum videri posse non in solo aliquo, sed in nostro principali, nõ de quocunque paradiso accipiendum est, sed de eo tantum, in quo paulò antè, dixerat, inesse ligna spirantia, & rationabilia.

CAPVT XII.

Locum terrestrem paradisi, à cognitione humana remotissimum esse.

TERRA de paradiso questio est, in qua parte terrarum sit paradisus. Quidam arbitrati sunt, totum orbem terrarum esse paradisum illum, de quo Scriptura loquitur Genes. 2. In qua sententia videtur esse Iosephus libro primo

antiquitatum, cap. 2. vbi dicit, Flutium qui paradisum irrigabat, esse amnem quemdam totam terram ambientem, quo nomine Oceanum significare creditur. Sed repugnat huic sententiæ Scriptura diuina. Nam si Deus hominem extra paradisum de limo terræ formatum in paradisum introduxit, ac deinde è paradiso eiecitum in eam regionem reduxit vbi conditus fuerat, vt legimus Genes. 2. & 3. quomodo fieri potest, vt sit vniuersa terra paradisus? nisi fortè extra orbem terrarum fuerit limus, ex quo Adam formatus fuit, & ipse Adam post lapsum extra vniuersam terram pulsus fuerit, vt omittam custodiam Angelorum paradiso appositam, ne hominibus reliquam terram incolentibus aditus ad paradisum pateat. Accedit quoque scriptorum penè omnium consensus, qui paradisum quoddam esse volunt orbis terræ pomarij, & quasi regiam principis animalium.

ALIA sententia in altero extremo aliorum est, qui docent paradisum esse extra totam terram, quam nos incolimus. Existimant enim terram nostram vndique cingi ab Oceano. Oceanum autem cingi ab alia terra, longè maiore, eamque esse, & nominari paradisum. Tribuit hæc sententiam S. Ephrem Bar. Cepha in libro, quem scripsit de paradiso. Sed neque hæc sententia satis cum diuinis literis, aut Patrum traditione congruit. Siquidem Tigris & Euphrates, & cætera flumina, quæ oriuntur ex paradiso, in hac terra nostra inueniuntur, neque credibile est ea per immensum tractum, ad nos peruenire ex illo alio orbe terrarum, qui fingitur vltra Oceanum. Deinde videtur iam satis compertum varijs multorum navigationibus, neque ab Oceano cingi omnem terram, neque esse vltra Oceanum aliam terram. Denique communis est opinio, & secundum versionem LXX. interpretum colligitur ex ipsa diuina Scriptura Genes. 2. paradisum situm esse ad orientem. Ex quo sequitur vt sit situm ab eo cingi Oceanum vniuersum.

TERTIA est aliorum sententia, paradisum esse locum quandam sublimem, & vsque ad globum lunæ pertingentem. Tribui solet hæc sententia venerabili Bedæ, sed in eius operibus nusquam eam reperire potui. Extat autem in quadam glossa Brideferi Ramensis ad cap. 41. Bedæ de ratione temporum, & eam refert, nec refellit Petrus Lombardus in 2. lib. Sentent. dist. 17. At profectò incredibile est eum esse situm paradisi, tum quòd ea regio insaluberrima sit, atque adeò inhabitabilis propter nimiam aëris subtilitatem, & perpetuam agitationem, tum quia si tanta esset eius loci sublimitas, ab aliqua regione paradisus conspiceretur, & vel nobis, vel antipodis nostris aliquando solis & lunæ conspectum eriperet: præsertim cum eadè illa opinio ad orientem paradisum constituat, vt perspicuum est ex glossa Brideferi supra citata. Tum denique quia si vlla esset proportio altitudinis paradisi ad latitudinem, non sufficeret totius terræ amplitudo ad basim eius capiendam; siquidem Mathematici demonstrant à superficie terræ vsque ad globum lunæ intercedere spatium supra centum millium milliariorū. Sed fortasse auctor eius sententiæ hyperbole vti voluit, vt ex altitudine hyperbolica paradisi excellentiam demonstraret, vt admonet S. Thomas 1. part. quæst. 102. art. 1. Quemadmodum intelligimus verba sancti Basilij qui in libro de Paradiso scribit; paradisum ob situs sublimitatem nullas tenebras admittere; & Ioannis Damasceni, qui lib. 2. de fide, cap. 11. scribit, paradisum esse terram nostram sublioriorem; & Ruperti, qui lib. 1. in Genes. cap. 37. scribit, paradisum esse locum calo proximum; & denique Alchimi Auiti, qui lib. 1. carminum de initio mundi, cap. 9. de paradisi situ ita cecinit:

*Ergo vbi, transmissis mundi caput incipit Indis,
Quo perhibent terram consinia iungere calo,
Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce
Permanet.*

Quo

Quo alludit Cl. Marius Victor cum libro primo carminum in Genesim ait:

*Eoos aperit falix quæ terra recessus
E ditior globo nentoris paradisi amoni
Panditur. & tertis distinguitur ordine sylæ.*

QUARTA sententia est recentiorum quorundam Augustini, Eugubini, Hieronymi ab Oleastro, Francisci Vatabli in annotationibus ad caput 2. Genes. & Cornelij Iansenij in cap. 143. Concordiæ Euangelicæ, qui existimant paradisum fuisse in Mesopotamia, sed diluuij tempore ita eius pulchritudinem, & amœnitatem perisse, vt nullum remanserit vestigium paradisi, & iam neque sit opus custodia Cherubim, & flamme gladij, & non solum heminibus quibuscuque, sed etiam bestiis pateat ad eum locum aditus.

Mihi verò multis de causis hæc sententia non probatur. Primum, quoniam est opinio noua, & repugnans communi Doctorum consensui, non solum Patrum, sed etiam Scholasticorum. Deinde in ipso paradiso oriebatur fluuius, qui inde diuidebatur in quatuor capita, quorum nomina sunt Euphrates, Tigris, Phison, & Geon: at in Mesopotamia nullus eiusmodi fluuius oritur. Fluunt quidem per Mesopotamiam Euphrates, & Tigris, cæterum non ibi oriuntur, sed in Armenia fontes suos habent. Quare secundum hanc rationem Armenia potius (quod tamen nullus dixit) quàm Mesopotamiæ paradisi nomen congrueret. Porro Phison & Geon neque in Mesopotamia fontes habent, neque in ea vilo modo reperiuntur. Respondet aliqui, in Mesopotamia Euphratè, & Tigrim coniungi, at paulò post iterum separari, atque ita effici quatuor capita ac veluti flumina, & quidem duo priora esse Tigrim & Euphratem, duo posteriora Phison & Geon, quamuis his nominibus hoc tempore non vocentur.

Sed non videtur satis apta responsio. Nam Scriptura non dicit, flumina aliunde venientia in paradiso coniungi, sed inde primum exoriri, & post egressionem de paradiso diuidi in quatuor capita: *Fluuius, inquit Scriptura, egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita.* Itaque quod in Mesopotamia nullus oriatur fluuius, sed flumina iam diuisa, aliunde venientia, illic cernantur, argumento est non fuisse in eo loco, neque esse paradisum.

DEINDE Phison & Geon dicuntur circuire varias regiones, illa autem duo capita, quæ nascuntur ex diuisione Trigris & Euphratis breuissimo, rectissimòque tractu in mare Persicum demerguntur. Si tamen verum est quod isti dicunt. Nam alioqui ego inspiciens tabulas Geographicas nõ video Tigrim & Euphratem post coniunctionem iterum seungi, sed simul in mare Persicum exonerari. Non igitur dici possunt duo illa capita, Phison & Geon.

AD HÆC Phison & Geon à multis, grauissimisque scriptoribus dicuntur esse Ganges & Nilus. Sic enim docet Iosephus lib. 1. antiquit. cap. 2. Epiphanius in epist. ad Ioan. Hierosolym. Ambrosius lib. de paradiso, cap. 3. Hieronymus in locis Hebraicis; Augustinus lib. 8. de Genes. 7. Alchimus Auitus, & Claud. Marius Victor locis paulò antè citatis, Eucherius in Genes. & alij. Et quod maius est, Hierem. 2. vbi vulgata editio habet: *Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam?* In septuaginta interpretibus legitur: *Vt bibas aquam Geon.* Et sanctus Hieronymus in commentario eius loci testatur semper in communi editione fuisse Geon. Neque repugnat vulgata editio cum editione septuaginta, siquidem aquam Nili, qui à septuaginta interpretibus dicitur Geon, verè turbidam esse testatur in eodem loco sanctus Hieronymus.

Adde etiam quòd ipsa diuina Scriptura Eccles. 24. docere videtur Phison & Geon, esse Gangem & Nilum: *Qui adimplet, inquit, quasi Phison sapientiam, & sicut Ti-*

gris in diebus nouorum. Qui adimplet quasi Euphrates sensum: qui multiplicat quasi Iordanis in tempore messis: qui mittit disciplinam sicut lucem, & assistens quasi Geon in die vindemiæ. Quo loco Raban. Iansenius, & alij interpretes sine dubio per Phison, Gangem: per Geon, Nilum intelligi volunt. Nam Ganges est flumen amplissimus, & hoc ipsum significat nomen Phison, dicitur enim à *Phis* passib, quod est redundare, quia præter cætera flumina impleri solet. Et ad hanc etymologiam alludit Ecclesiasticus dicens: *Qui adimplet quasi Phison, sapientiam.*

Porro Nilus incrementum accipere incipit post solstitium æstiuum, & in tempore vindemiæ plenissimum esse solet. Et ideo dixit Ecclesiasticus, & sicut Geon in die vindemiæ. Præterea vt rectè notauit Iansenius, comparare volens Ecclesiasticus sapientiam Dei quinque celeberrimis fluminibus, descripsit ea flumina illo ordine, quem verè inter se habent. Primum enim ab oriente est Ganges, secundus Tigris, tertius Euphrates, quartus Iordanis, vltimus Nilus. Itaque ipse ordo narrationis cogit, vt per Phison intelligamus Gangem, per Geon Nilum, cum videamus primo loco nominari Phison, vltimo loco Geon, neque vlla ratio esse possit cur Iordanis prius nominatus sit quam Geon, nisi quia prior est, quoad situm. Quòd si Phison, & Geon sunt Ganges & Nilus, vt tot, & tam graues auctores constanter affirmant, profectò neque capita illa ex Tigris & Euphratis diuisione exorta, dici possunt Phison & Geon, neque in Mesopotamia collocandus est paradisus, cum duo ista flumina paradisi ad Mesopotamiam nulla ratione pertineant.

Ex quo etiam refellitur quòd alij dicunt Phison & Geon fuisse quidem circa Mesopotamiam, sed aut mutasse vocabula, aut exaruisse. Quamquam hoc postremum repugnat expressè Scripturæ sacre, quæ vt diximus Ecclesiastici vigesimo quarto, indicat Phison & Geon fuisse flumina ingentia, qualia non faciliè exarescunt, nec præter Tigrim & Euphratem, in ea regione conspiciuntur. Nam etiam si quis obstinatè cõtenderet Phison & Geon apud Ecclesiasticum, non esse Gangem & Nilum: tamen nullo modo negare posset esse flumina maxima & celeberrima, non autem exundantiam, aut ramos aliorum fluminum: nisi veller Ecclesiasticum ineptè comparasse summam affluentiam diuinæ sapientiæ exiguis fluuijs, & eisdem exiguis fluuijs coniunxisse celeberrimis fluminibus Tigris & Euphrati.

Accedit ad hæc, quòd paradisus ita describitur à S. Basilio in libro de Paradiso, à Ioan. Damasceno lib. 2. de fide, cap. 11. à sancto Augustino lib. 1. de ciuitate Dei, cap. 10. Ab Alchimo Auito, & Claud. Mario Victore, & alijs supra citatis. Ildorus lib. 14. etymolog. cap. 3. & alijs communiter, vt fuerit in eo verè perpetuum, nulla frigora, nulli aestus, nullæ pluuia, niues, grandines, nullæ etiam nubes; quod ipsum significat Scriptura, cum dicit primos homines in paradiso fuisse nudos.

*Hic (inquit Alchimus) verè assiduum calis clementia seruat,
Turbidus auster abest, semperque sub aëre sudo
Nubila diffingunt iugi cessura sereno.
Nec poscit natura loci quos non habet imbres,
Sed contenta suo dotantur germina rore.
Sic cum desit hyems, nec torrida ferueat aestas,
Fructibus Autumnos, Ver floribus occupat annum.*

At Mesopotamia, quamquæ est amœnissima regio, sua tamen habet frigora, suos aestus, pluuias, grandines, &c. Neque responderi potest ob diluuium mutatam esse magna ex parte loci illius felicitatem. Nam diluuium nõ mutauit situm locorum, & aëris temperamentum. Itaque perierint ob diluuium arbores, perierint fructus & flores, temperamentum aëris perire non potuit. Quo magis Luther. miror, qui in comment. 2. c. Gene. scribit in paradiso non fuisse hyemem, sed verè perpetuum, & tamen contendit,

B 4

paradisum fuisse Syriam, Mesopotamiam, Aegyptum & Damascum, in quibus regionibus non potest fuisse ver perpetuum, nisi alius tunc fuerit cursus solis, quam nunc est.

Accedit postremo quoddam sententia est grauiſſimorum auctorum Henoch & Heliam translatos esse in paradisum, vnde expulsus fuit Adam, atque illic nunc vita felicissimam degere. Credo autem nemini vnquam venisse in mentem vt diceret, Henoch & Heliam translatos fuisse in Mesopotamiam. Vide Irenæum lib. 5. aduersus hæres. cap. 5. vbi ex traditione presbyterorum, qui Apostolos audierunt, scribit, Henoch & Heliam translatos esse in paradisum, vbi fuit Adam. Vnde etiam Atbanasium in libro siue epistolæ. Quod Nicæna Synodus, &c. Hieronymum in epistolæ ad Pammach. de erroribus Ioan. Hierosolym. & Augustinum lib. 1. de peccat. mer. & remis. c. 3. & lib. 2. de peccat. origin. c. 23. & confirmatur hæc sententia ex illo Eccl. 44. Henoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus penitentiam. Non est quidem in eodice Græco vox illa (in paradisum) tamen est in omnibus codicibus vulgata editionis Latinæ, quam reicere non possumus, si Concilio generali Tridentino, sess. 3. (vt debemus) obtemperare volumus. Et quanquam vox paradisi quælibet hortu significare possit, vt supra diximus, tamen cum in Scriptura absolute ponitur, non solet significare, nisi exitum illum paradisum, in quo fuit Adam, aut eum, cuius ille figura fuit, id est, caelestem. Certum autem est Henoch in caelestem paradisum non ascendisse, nemo enim inde descendet, vt det gentibus penitentiam.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones.

NEQVE verò eiusmodi sunt argumeta sententiarum contraria, vt solui non possint.

Obiiciunt enim primo, quod Scriptura testetur paradisum plantatum fuisse in Eden ad Orientem, Genes. 2. Eden autem locus sit prope Charan in Mesopotamia, vt intelligi potest ex illo Ezech. 27. Charan & Chene, & Eden negotiatores tui. Et ex illo 4. Reg. 19. Nunquid liberauerunt Dy gentium singulos, quos vastauerunt Patres mei, Goran videlicet, & Charan, & Reseph, & filios Eden, qui erant in Thalassar. Et denique ex illo Genes. 4. Egressusq; Cain à facie Domini, habitauit profugus in terra ad Orientalem plagam Eden. Secundo, quod in Mesopotamia reperiantur flumina, quæ dicuntur fuisse in paradiso. Tertio, quod ea sit regio amoenissima.

Sed respondemus vocem Eden in Scriptura nunc esse nomen loci, nunc verò significare delicias, seu voluptatem, vt notum est linguæ Hebraicæ peritis. Et quidem in locis citatis Eden esse nomen loci perspicuum est, sed non esse eum locum vnde eiectus fuit Adam, non leue argumentum esse videtur, quod in eodem dicatur habitasse Cain, nisi quis ita desipiat, vt existimet datu fuisse Caino pro exilio paradisum. Præterea ex Eden, vbi erat paradisus, oriebatur flumen, quod inde diuiditur in quatuor capita Genes. 2. At ex Eden, quod est prope Mesopotamiam nullum eiusmodi flumen oriri compertissimum est. In secundo autem cap. Genes. non esse nomen loci, sed voluptatem significare satis nobis persuadet auctoritas editionis vulgatae, & sancti Hieronymi, qui non solum ita vertit, sed etiam in quæstionibus Hebraicis notat, sic vertisse Symmachum, & ipsos etiam septuaginta. Quod atinet ad flumina, & loci amoenitatem, iam ostendimus in Mesopotamia nullu oriri ex fluminibus paradisi, neque eam esse amoenitatem, quæ fuisse dicitur in paradiso. Proinde eam sententiam melius refelli, quam confirmari argumento fluminum, & amoenitatis.

EST aliud argumentum quod contra nos fieri posset de fontibus Euphratis & Tigris, qui noti esse perhibentur. Sed respondent S. Augustinus lib. 8. de Genes. cap. 7. Theodoret. quæst. 28. in Gen. & Rupertus lib. 2. in Gene.

cap. 24. Sed vnus Augustini verba hoc loco adducemus: Quoniam (inquit sanctus Augustinus) locus ipse paradisi à cognitione hominum est remotissimus, inde quatuor aquarum partes diuidi credendum est, sicut fidelissima Scriptura testatur. Sed ea flumina, quorum fontes noti esse dicuntur, alicubi ipse sub terras, & post tractus prolixarum regionum locis alijs erupisse, vbi tanquam in suis fontibus noti esse perhibentur. Nam hoc solere nonnullas aquas fucere, quis ignorat?

CAPVT XIV.

Paradisum adhuc superesse.

TRACTATUR alia quæstio à Theologis; Num aquæ diluuij paradisum destruxerint: & quidem recentiores illi, quos capite superiore nominamus, Eugubinus, Ianfenius, & alij omnino contendunt, nulquam in terris nunc extare paradisum illum, in quo Adam habitauit. Quod probant tum ex cap. 7. Genes. vbi dicuntur aquæ diluuij cooperuisse omnes montes excelsos sub omni caelo, tum quia paradisus in Mesopotamia situs erat, quæ regio notissima est, nec in ea vllus cernitur paradisus.

Quia verò nullum vnquam ex veteribus legi, qui paradisum terrestrem vel aquis diluuij, vel alia de causa periisse scripserit: & contra legi plurimos, qui illum extare affirmant, vt Scholasticos ferè omnes in 2. Sentent. distin. 17. & sanctum Thomam 1. part. quæst. 102. art. 1. ac præterea veteres Patres, Irenæum, Hieronymum, Augustinum, Theodoretum, Bedam, Alchimū Auitum, & cæteros, quos capite superiore citauimus, non facile audeo tam communi, celebrique opinione recedere. Præsertim cum sanctus Augustinus videatur ad fidem Catholicam hoc referre, cum sic loquitur in secundo libro de peccato originali, cap. 23. Longè aliter se habent quæstiones istæ, quas esse præter fidem arbitratur, quam sunt illæ, in quibus salua fide, qua Christiani sumus, aut ignoratur quid verum sit: & sententia definitiua suspenditur, aut aliter quam est, humana, & infirma suspicione conicitur, veluti cum queritur, qualis vel vbi sit paradisus, vbi constituit Deus hominẽ, quem formauit ex puluere, cum tamen esse illum paradisum fides Christiana non dubitet. Hæc ille.

Nec videtur satis aptè responderi, si dicatur, Augustinum non velle significare, paradisum nunc extare, sed non esse rem fictam, aut parabolicam id, quod in Genes. de paradiso narratur. Nam imprimis quæstiones illæ, quæ salua fide disputari possunt, qualis sit, & vbi sit paradisus, præsupponunt, paradisum esse etiam nunc in rerum natura; alioqui posset etiam, vel potius deberet dari. Sine paradiso, antequam quæretur, qualis sit, vel vbi sit. Deinde id cognosci potest ex alia quæstione, quam ibidem continud subiungit Augustinus: Vel, inquit, cum queritur vbi sint nunc Heias vel Henoch, an ibi, an alibi, quos tamen non dubitamus, in quibus nati sunt corporibus viuere. Quo loco sicut dixerat, paradisum esse fides Christiana non dubitat: ita dicit, Henoch & Heliam non dubitamus in suis corporibus viuere. At certum est, non solum Henoch & Heliam non esse res fictas, sed etiam re ipsa hoc tempore extare & viuere: igitur eodem modo certum est apud Augustinum paradisum non solum non esse rem fictam, sed etiam nunc re ipsa extare. Denique idem Augustinus libro secundo in Genesim, capite vigesimo quarto dicit, non posse dubitari quin flumina oriantur ex paradiso, quia Scriptura hoc dicit, licet fontes alibi videantur. Vbi aperte indicare videtur non posse dubitari, quin hoc tempore extet paradisus.

Accedit etiam ratio probabilis, cur paradisus conseruari debuerit, videlicet vt Henoch & Helias, quos certum est in suis corporibus viuere, congruentem suo statui sedem haberent, donec tempus esset, vt cum Antichristo congedientes vitam cum morte commutarent.

Hos

CAPVT XV.

In paradiso non solum homines in statu innocentie, sed etiam animalia rationis expertia habitatura fuisse.

SOLET etiam quæri à Theologis, soli ne homines, an etiam animalia rationis expertia in paradiso locum habitura fuissent, si homo non peccasset. Et quidem Ioan. Damascen. id negat lib. 2. de fide, c. 11. eum sequitur sanctus Thomas 1. part. quæst. 102. art. 2. & alij quidam ex Scholasticis in 2. Sent. dist. 17.

At grauior nobis auctoritas esse videtur sancti Basilij in libro de Paradiso, & sancti Augustini libro decimoquarto, de ciuitate Dei, cap. 11. qui contra sentiunt. Verba sancti Augustini hæc sunt: In paradiso corporali cum duobus illis hominibus masculo & femina animalia etiam terrestria cætera subdita, & innoxia versabantur. Et sanè non modicum ornamentu terreno paradiso defuisset, si nulli in aquis pisces, nulla in syluis auiculae, nulla in pratis, & campis pecora conspici potuissent, vt illud omitterent, non frustra primis hominibus dictum à Deo fuisse, vt piscibus, volucribus, cæteris animalibus dominarentur.

Neque verò metuendum erat, ne animalia bruta sumerent de fructibus ligni vite, & immortalia fierent. Nam neque illa cibos sumpsissent naturæ suæ non congruentes, neque si fructibus ligni vite vesci potuissent, immortalitatem vlla ratione consequerentur. Siquidem lignum non ex natura sua, sed ex inspiratione salubritatis occultæ immortalitatem hominibus attulisset, ferè ad eum modum, quo Sacramenta Christiana corporalia, ac sensibilia gratiam spiritualem, atque inuisibilem, operantur. Sic enim docet sanctus Augustinus lib. 8. de Genesim, cap. 4. Erat ei in lignis cæteris alimentum, in isto autem sacramentum. Et capite quinto: Illud quoque addo, quæquam corporalem cibum, talem tamen illam arborem præstitisse, quo corpus hominis sanitate stabili firmaretur, non sicut ex alio cibo, sed nonnulla inspiratione salubritatis occultæ. Profecto enim licet vsuatus panis aliquid tamen amplius habuit, cuius vna collyride hominem Deus ab indigentia famis dierum quadraginta statio vindicauit. Vide in eandem sententiam Theodoretum quæst. 26. in Genesim, Eucheriu lib. 1. in Genesim, cap. 13. & ipsum Augustinum lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 20. Quare quemadmodum animalia bruta, si fortè sacratissimam Eucharistiam gustarent, nullum inde fructum spiritualem consequerentur: ita neque ex ligno vite immortalitatem adipisci vlla ratione potuissent.

CAPVT XVI.

Cherubim custodierunt paradisum, non spectra aliqua, sed veros, sanctosque Angelos fuisse.

QUÆRUNT adhuc nonnulli, quidnam fuerint illa Cherubim, quæ ad paradisi custodiam adhibita fuisse diuina Scriptura commemorat. Theodoretus quæst. 40. in Genesim, & eum sequitur Procopius Gazæus in enarratione tertij capitis libri Genesios, docent nullo modo esse credendum, sanctos Angelos in paradisi custodia occupari, sed Cherubim illa nihil esse aliud, nisi spectra quædam, siue formas horribiles animalium, quæ ingredi cupientes in paradisum terrefaciebant. Refert etiam Sixtus Senensis libro quinto Bibliothecæ sanctæ, annot. 58. nouum hæresiarum Iacobum Chium (qui fortè is est, qui se Palæologum nominabat, & Romæ nuper ab hæresi ad fidem Catholicam conuersus est) in explanatione Symboli asseruisse Cherubim ista fuisse simulacrum hominis horribili forma, laruaque cõrectum, atque in paradisi foribus à Domino collocatum, ad eum planè modum, quo soler agricolæ in fati, & hortis palos defigere lacris vestium pannis indutos ad auiculas abigendas.

Sed

Sed hæc opinio tam est inepta, & ridicula, ut vix vlla responsione opus habeat. Nam ut omitam in diuinis literis nomine Cherubin passim Angelos significari: Et non fuisse Adamum tam rudem, ut simulacro inanimi terri potuerit: certè grauissimi Patres, Cherubin hoc loco veros sanctosque Angelos fuisse non dubitarunt. Sanctus Augustinus libro vndecimo de Genesi, capite quadragesimo: *Et ordinavit, inquit, Cherubin, & flammam rompheam quæ vertitur, custodire viam ligni vite. Hoc per celestes vique potestates etiam in paradiso visibili factum esse credendum est, ut per Angelicum ministerium esset illic ignea quedam custodia.* Quod idem scribit Eucherius libro primo in Genesim, capite trigesimo. Rupertus libro tertio in Genesim, capite trigesimo secundum, & alij passim.

CAPVT XVII.

Cur diceretur lignum quoddam arbor scientiæ boni, & mali.

ES t alia quæstio de ligno scientiæ boni, & mali, vnde videlicet ea arbor hoc nomen habuerit. Iosephus lib. 1. antiquit. cap. 2. scribit eam arborem vim habuisse acuendi ingenium, ac prudentiam augendi: quam sententiam sequuti videntur hæretici illi, qui à Tertulliano de præscript. hæreticorum, & ab Epiphano hæres. 37. dicuntur Ophitæ; qui pro Christo serpentem colunt, quod hominibus auctor fuerit adipiscendi scientiam, cum esum ligni vetiti persuasit. 10. Damasc. lib. 2. de fide, cap. 11. docet, arborem illam lignum scientiæ appellatam, quod adferret cognitionem propriæ naturæ. Eam verò cognitionem adultis, & perfectis vtilem esse, imperfectis autem, & ad concupiscentiam pronis, inutilem, & noxiam, ideo prohibitum fuisse Adamo adhuc imperfecto existenti arborem illam contingere.

Sed hæc improbabilia sunt. Nam Deus prohibuisset hominibus arborem, quæ prudentiam auget, ac per hoc vtilissima illis esset: neque Adam eo tempore rudis, & imperfectus erat, sed perfectus & sapiens, quippe qui nomina omnibus animantibus imposuit: neque naturam suam ignorare potuit, qui naturas rerum omnium nouerat.

VERA igitur sententia est, lignum scientiæ boni, & mali, sic appellatum, quod gustatum, ob inobedientiæ culpam multa mala adferret, ac per hoc homines experiendo discerent discrimen boni & mali; quod antea sola contemplatione didicerant. Ita docet sanctus Augustinus lib. 14. ciuit. cap. 17. & lib. 8. Genes. cap. 6. Sanctus Cyrillus lib. 3. in Iulianum, Theodoretus quæst. 26. in Genes. & Eucherius lib. 1. in Genes.

CAPVT XVIII.

Lignum vite perfectam immortalitatem afferre potuisse.

VLTIMA restat quæstio de vi, atque efficacia ligni vite. Duæ sunt enim de hac re Patrum sententiæ: Vna sancti Augustini, quem Theologi Scholastici ferè sequuntur, lignum vite institutum fuisse ad arcendam mortem, quæ contingere solet ex senio. Quamuis enim per communes cibos reparatur humidum illud, quod ex generatione accepimus, quodque assidue per actionem caloris naturalis absumitur; tamen extranea illa substantia, quæ ex alimento accedit præexistenti humido, nunquam est tantæ virtutis, quantum fuerat illa, quæ deperdita est. Ita paulatim vis nutriens diminiuitur, ac tandem funditus perit, & ea pereunte vita animalis extinguitur. Vult igitur sanctus Augustinus cum fuisse vsum ligni vite, ut vim nutrientem roboraret, & eo modo hominè à senectute, & mor-

te defenderet. *Cibus, inquit lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 26. aderat ne esuriret, potus ne sitiret, lignum vite ne illum senectus dissoluere, nullus intrinsecus morbus, nullus icthys metuebatur extrinsecus.* Vide eundem lib. 6. de Genes. cap. 27. & lib. 8. cap. 7. & lib. 1. de peccatorum meritis, & remis. cap. 3. & lib. 13. de ciuit. Dei, cap. 20.

ALITER sententia multorum est veterum Patrum & (nisi ego fallor) valde conformis Scripturæ sacræ, & rationi. Docet hæc sententia lignum vite eam vim habuisse, ut vel semel gustatum perfectam adferret immortalitatem, qualem habebimus post resurrectionem, & ideo non ante sumendum fuisse, quàm transferendi essent homines de statu gratiæ, in quo poterant non mori, ad statum gloriæ, in quo nõ possent amplius mori. Glosa interlinearis in illa verba: *Ne forte sumat de ligno vite, &c.* sic loquitur: *Impleto electorum numero gustaturi erant de ligno vite, &c. sic ad beatum statum migraturi.* Rupertus libro tertio in Genesim, capite trigesimo: *Nequaquam, inquit, ut nonnulli arbitrantur, frequentandum erat necessarium lignum, tanquam perpetuande vite transituum medicamentum, sed semel hoc sumpto viueret corpus in æternum.* Theodoretus quæstione vigesima sexta in Genesim scribit, lignum vite positum fuisse in medio paradisi tanquàm præmium obedientiæ. Non erat autem futurum obedientiæ præmium corroboratio virtutis nutriens, sed perfecta immortalitas. Sanctus Ioannes Chrysostomus (quæ imitatus videtur Theodoretus) homilia decima octaua in Genesim scribit, duas fuisse arbores in paradiso præter cæteras admirabiles, vnam mortis, alteram vite; priorem in stipendium inobedientiæ, posteriorem in præmium obedientiæ. Ex quo sequitur, ut quemadmodum arbor scientiæ, quæ erat arbor mortis, semel gustata, necessitatem attulit moriendi: Sic etiam arbor vite semel gustata, æternitatem esset allatura viuendi.

Sanctus Irenæus lib. 3. aduersus hæreses, cap. 37. scribit, Adamum de paradiso fuisse expulsum, ne lignum vite attingere posset. Idque nõ tam ex indignatione, quàm ex misericordia, ne videlicet fieret miser in æternum, & malum eius esset irreparabile. *Eiecit, inquit, eum de paradiso, & à ligno vite longè transtulit, non inuidens ei lignum vite, sed miserans eius, ut non persueraret semper transgressor, neque immortalis esset circa eum, & malum interminabile.* Idem habet sanctus Hilarius in commentario Psalmi sexagesimi octauis, in illa verba: *Quem tu percussisti percussit sunt. Non peperceras, inquit, primo illi de terra limo Adæ, quem de paradiso post culpam, ne lignum vite attingens in æternitate pæna maneret, eiecit.* Idem his verbis breuiter significat sanctus Gregorius Nazianzenus oratione secunda de Pascha: *Inde (Adam de paradiso eiectus, & à ligno vite separatus) lucratur quippiam, mortem nempe, ac peccati abscessionem, ne malum esset immortale, sitque pæna misericordia.* Vide in eandem sententiam sanctum Hieronymum in cap. 67. Isaiæ: sanctum Cyrillum libro tertio aduersus Iulianum circa medium, Eucherium libro primo in Genesim, & Rupertum libro tertio in Genesim, cap. 29.

Neque responderi potest ad ista loca Patrum, sententiam ipsorum esse, eiectum fuisse Adamum de paradiso, ne sæpius recurrendo ad arborem vite conseruaret virtutem nutrientem, & eo modo nunquàm moreretur. Nam si lignum vite non habuisset aliã vim quàm roborandi, & conseruandi virtutem nutrientem, non solum non fecisset post peccatum Adæ homines immortales, sed parum omninò profuisset ad vite diuturnitatem. Siquidem post lapsum Adæ maxima pars hominum extinguitur ante senium febre, peste, fame, ferro, præcipicio, aliisque innumerabilibus casibus; rarissimi sunt, qui solo senio moriantur. Patres autem dicunt homines post peccatum futuros fuisse planè immortales, & perpetuò miseris, & malum eorù interminabile, quale est peccatum &

infœli

infelicitas dæmonum, si lignum vite attingere potuissent. Sentiebant igitur Patres lignum vite non solum virtutem nutriendi roborasse, sed perfectam immortalitatem attulisse.

Porro fauet huic sententiæ vehementer testimonium illud Scripturæ diuinæ: *Dixit Deus, ne forte mittat manum suam & sumat de ligno vite, & viuat in æternum, &c.* Illa enim particula, *ne forte*, ut Rupertus annotauit, cogere videtur, ut ex hoc loco intelligamus lignum vite etiam semel casu gustatum perfectam immortalitatem allaturum: quod verò quidam dicunt, Deum loquutum esse ironicè, cum ait, *& viuat in æternum*: non est probabile, tum quia repugnat testimoniis Patrum quos citauimus: tum quia eiectio Adæ de paradiso, & Angelus cum gladio flammeo constitutus ad custodiendam viam ligni vite, satis indicant Deum non ironicè, sed propriè, & feridè esse loquutum.

Quod autem alij dicunt, illud, *in æternum* significare, in longum tempus, non autem in perpetuum, propterea quòd vox Hebraica בֹּלַם *bolam*, hoc loco scribatur sine litera ך *vau* parum mouere debet. Illa enim obferuatio S. Hieronymi in commentario primi capitis epistolæ ad Galatas, de voce בֹּלַם *bolam*, & בֹּלַם *bolam*, vera est, sed non perpetua. Sæpe enim confunduntur hæc vocabula, ut ex hoc ipso loco perspicuum est. Scribit enim sanctus Hieronymus loco citato, בֹּלַם *bolam*, sine litera ך *vau* significare spatium quinquaginta annorum, quo numero definitur tempus Iubilei apud Hebræos. Et tamen Gene. 3. vbi legimus: *Ne forte sumat de ligno vite, & viuat in æternum*, habetur vox illa בֹּלַם *bolam*, sine ך *vau* & certum est ea non significari spatium quinquaginta annorum. Cur enim timeri poterat, ne viueret Adam quinquaginta annos auxilio ligni vite, cum vixerit sine ligno vite supra nongentos?

Accedit postremò etiã ratio. Nam non videtur fuisse necessarium lignum vite, ut conseruaret homines in statu innocentie, ne scilicet eos dissoluere; si enim absque iustitia originali, & extra paradysum inter tot angustias, & pericula vixerunt multi supra nongentos annos, ut Adam, Seth, Enos, Cainan, Jared, Mathusalem, Noë: certum originali iustitia, in regione saluberrima paradisi, & in summa corporis, atque animi tranquillitate longè diutius viuere potuissent, quousque videlicet transferendi essent de statu gratiæ ad statum gloriæ. Neque enim credibile est tempus vite, & meriti, quod in Angelis breuissimum fuit, in hominibus futurum fuisse longissimum. Ex his duabus sententiis fateor equidem hanc posteriorem mihi probabiliorè videri, quamuis priorem propter Augustini, & Scholasticorum multorum auctoritatem non negem etiam esse probabilem. Vtramque certè arbitror sine erroris periculo posse defendi. Solum igitur duas obiectiones, quæ contra posteriorem sententiam fieri solent.

CAPVT XIX.

Soluntur obiectiones.

BITICVNT quidam primò, lignum vite fuisse in medio paradisi, & per hoc notum, & in promptu, ex quo sequi videtur, ut Adam pro arbitrio potuerit de fructu eius sumere, quocumque tempore veller, præsertim cum non fuisset illi interdicta vlla arbor præter arborem scientiæ boni, & mali, immò à contrario imperatum, ut de omni ligno vesceretur. Non igitur semel tantum; idque sub finem status illius gustandum fuerat lignum vite.

S E C V N D ò obijciunt, non fuisse transferendo: homines ad vitam simpliciter beatam, & immortalem, nisi post impletum numerum electorum: interea verò opus fuisse remedio aliquo aduersus mortem, & senectutem: neque aliud fingi posse, cui hoc tribuatur præter lignum vite.

R E S P O N D E T ad primum Rupertus loco citato, Neque Adamum, neque ipsum etiam dæmonem sciuisse vbi esset lignum vite, alio, qui sicut persuaserat illi Satan, ut comederet de ligno scientiæ, ut faceret eum miserum, sic etiam persuasurum fuisse, ut comederet de ligno vite, ut faceret perpetuò miserum. Et ideo addit Rupertus (ut supra notauimus) dictum esse à Deo, ne forte sumat de ligno vite, quia poterat fieri ut casu incidere Adam in arborem vite, licet vbi esset, ignoraret.

Possumus etiam respondere, sciuisse Adamum vbi esset lignum vite, sed non fuisse de illo sumpturum, nisi suo tempore, id est, cum esset transferendus de statu gratiæ ad statum gloriæ. Neque enim ignorabat Adam se aliquando ad statum longè sublimiorem euehendum, & tunc fore tempus sumendi de ligno vite; & simul sciebat parum prodesse immortalitatem sine beatitudine, neque erat curiosus, nec aliqui stimulabatur concupiscentia mala gustandi aliquid ante tempus. Itaque abstinuisset se ab eo cibo vsque ad præfinitum tempus, & sic præceptum illud impleuisset: *De omni ligno, quod est in paradiso, comede, suo tempore videlicet, neque enim oportebat eum vno die fructus omnium arborum degustare.* At post lapsum factus erat intemperans, & curiosus, & periculum erat, ne in suam perniciem sumeret lignum vite, ideo iustissimo, & ipsi homini vtilissimo Dei consilio de paradiso fuit eiectus.

Ad secundam obiectionem respondeo, non esse vsque adeò certum, vtrum, si Adam non peccasset, omnes simul electi transferendi fuissent vno eodè tempore ad beatam vitam, an verò alij post alios, ita ut filij parentibus in statu innocentie succederent, & qui priores in hanc vitam intrarent, priores etiam ad aliam peruenirent. Sanctus enim Augustinus in lib. de Gen. ad literam, cap. 6. quæstionem hanc mouet, & insolutam relinquit. Itaque probabile est tempus meriti fuisse futurum certo aliquo annorum numero definitum, ut 50. vel 100. annorum, & ut quis eum terminum attingeret, & toto eo tempore in bonis operibus perdurasset, ad sempiternam gloriam transferendum. Quemadmodum hoc tempore non expectant animæ sanctæ, ut impleatur numerus electorum, sed quæ prius absoluerunt tempus peregrinationis, & vite, eæ prius ad patriam, & gloriam euehuntur.

Quòd si etiam demus, debuisse impleri numerum electorum, antequam vllus de statu innocentie ad statum gloriæ transmigraret, nõ tamen ideo cogemur tempus illud meriti & vite in longum sic extendere, ut necessarius fuerit vsus ligni vite ante finem communis, & vniuersalis translationis. Atque hæc de paradiso pro instituti nostri ratione sufficiant. Quia verò non ita pridem in lucem prodierunt disputationes eiusdem argumenti à Benedicto Pererio in commentariis in Genes. & à Gregorio de Valentia in primam partem sancti Thomæ, editæ, quæ præclaræ & accuratissimæ esse dicuntur: Lectorem admonendum censui, hæc nostra, qualiacumque sunt, ante multos annos scripta, & auditoribus in scholis tradita fuisse: neque mihi vnquam libros doctissimorum illorum Theologorum ordinis mei, euoluere per otium licuisset.

Finis primæ Controversiæ generalis.

C O N

SECUNDA
CONTROVERSIÆ
GENERALIS.

DE AMISSIONE GRATIÆ
ET STATV PECCATI.

SEX LIBRIS EXPLICATA, QVORVM
TRES POSTERIORES TRACTANT DE
Peccato originis.

I N D E X
LIBRORVM ET CAPITVM
SECVNDÆ CONTROVERSIAE
GENERALIS.

LIBER PRIMVS.

De statu peccati, qui est de peccato in genere.

- Cap. I. De Peccati definitione.
II. Peccati partitiones.
III. De discrimine peccati mortalis & venialis.
IV. Referuntur sententiæ hæreticorum.
V. Refellitur sententia Ioviniani & Pelagij.
VI. Diluuntur obiectiones Pelagianorum.
VII. Refellitur error Ioannis VVicleffi, & Ioan. Caluini.
VIII. Refellitur error Lutheranorum.
IX. Peccatum veniale naturâ sua distingui à mortali, ostenditur ex Scripturis.
X. Idem ostenditur ex traditione Ecclesiæ & Patrum.
XI. Idem probatur ex ratione.
XII. Diluuntur obiectiones ex Scripturis.
XIII. Soluuntur obiectiones ex Patribus.
XIV. Diluuntur obiectiones ex naturali ratione petita.

LIBER SECVNDVS.

De statu peccati, qui est de causa peccati primi hominis, ac
de causa peccati in genere.

- Cap. I. De erroribus circa primariam causam peccati.
II. Explicatur status quæstionis.
III. Sententiæ Zuinglij, Caluini, & Beza, in medium adducuntur.
IV. Ex sententia Zuinglij, & Caluini, & Beza rectè colligi, Deum esse auctorem peccatorum quæ à nobis fiunt.
V. Ex Zuinglij, Caluini, & Beza sententia sequi, Deum verè ac propriè peccare.
VI. Ex doctrina Caluini, Zuinglij, Beza, & similium colligi, Deum solùm verè peccare, non autem homines.
VII. Ex doctrina Zuinglij, Caluini, & Beza non malè colligi, nihil esse peccatum, nisi falsam opinionem, vt volunt Libertini.
VIII. Probatur ex diuinis literis Deum non peccare, nec esse peccati auctorem.
IX. Probatur testimoniis Patrum, Deum non esse peccati auctorem.
X. Eadem veritas rationibus comprobatur.
XI. Refelluntur obiectiones depromptæ ex diuinis literis.
XII. Soluuntur obiectiones ex aliis testimoniis Scripturæ.
XIII. Soluuntur obiectiones ex aliis Scripturæ locis.
XIV. Soluuntur obiectiones ex Scripturæ testimoniis petita.
XV. Explicantur alia Scripturæ testimonia.
XVI. Explicantur loca aliquot Augustini, quæ in speciem fauere videntur aduersariis.
XVII. Soluuntur obiectiones ductæ ex ratione.
XVIII. Soluitur obiectio quæ à Theologis proponi solet veritatis cognoscendæ gratia.

LIBER TERTIVS.

De statu peccati, qui est de peccato primi hominis.

- Cap. I. De Tentatione quæ peccatum primorum parentum præcessit, quòd tentatio ad peccandum fuerit, quòdque primi parentes verè peccauerint.
II. Cur Deus permiserit tentari hominem, quem sciebat casurum.
III. De serpente qui Euam seduxit, quòd verus & naturalis fuerit serpens, quòdque per eum diabolus sit locutus.
IV. Primum peccatum parentum primorum fuisse superbiam.
V. Soluuntur obiectiones, & explicatur quæ fuerit superbia primorum hominum.
VI. Primos parentes amisisse fidem, & quæ fuerit eorum infidelitas.
VII. Adamum propriè non fuisse seductum.
VIII. Primi Adami peccatum non potuisse esse veniale.
IX. Peccatum Adami grauius fuisse quàm peccatum Euæ.
X. Peccatum primi hominis fuisse aliquo modo peccatorum omnium grauisimum, non tamen absolutè.
XI. De pœna primi peccati.
XII. De pœnitentia & salute primorum hominum.

LIBER QVARTVS.

De statu peccati, qui est primus de peccato originis.

- Cap. I. Proponitur materia disputationis sequentis, & qui de ea scripserint breuiter explicatur.
II. Referuntur errores circa primam quæstionem, quæ est an sit aliquod peccatum originis.
III. Deriuari ex peccato Adami in posteros aliquod veri nominis peccatum, probatur ex cap. 5. ad Romanos.
IV. Idem probatur ex aliis testimoniis Scripturæ diuinæ.
V. Probatur eadem veritas testimoniis Patrum, qui ante Pelagianam hæresim exortam scripserunt.
VI. Probatur eadem veritas ex definitione Ecclesiastica.
VII. Res eadem rationibus confirmatur.
VIII. Diluuntur obiectiones ex Scripturis.
IX. Explicantur testimonia Patrum, quæ Pelagianis in speciem fauere videntur.
X. Diluuntur argumenta ducta ex ratione.
XI. Explicatur quæstio de origine anima.
XII. Explicatur quomodo peccatum originis traducatur, & soluitur argumentum Pelagianorum quod cap. 10. extremo propositum fuit.
XIII. Non ab Eua, sed à solo Adamo peccatum originale trahi.
XIV. Ad filios fidelium peccatum originis pertinere, quemadmodum ad filios infidelium.
XV. B. Virginem Mariam sine peccato originali conceptam fuisse.
XVI. Soluuntur argumenta quæ aduersus immaculatam B. Virginis conceptionem fieri solent.
XVII. Refelluntur mendacia & calumniæ Kemnitij circa B. Virginis conceptionem.
XVIII. Non transisse ad posteros per generationem omnia peccata parentum, sed primum tantùm primi hominis lapsus.

LIBER QVINTVS.

De statu peccati, qui est secundus de peccato originis.

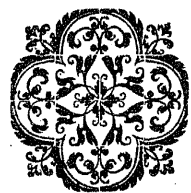
- Cap. I. Proponitur sententia siue potiùs absurdissima hæresis Illyrici.
II. Refutatur error Illyrici, qui asseruit, peccatum originis esse substantiam.
III. Soluuntur argumenta Illyrici.
IV. Proponitur & refellitur secundus error, qui est multorum Lutheranorum.
V. Proponitur tertius error, qui est communis omnibus Lutheranis & Caluinistis.
VI. Refutatur calumniæ & mendaciæ hæreticorum.
VII. Refutatur ex Scripturis tertius error, qui est Lutheranis communis.
VIII. Refellitur idem error ex testimoniis sanctorum Patrum.
IX. Refellitur idem error variis rationibus.
X. Soluuntur argumenta aduersariorum, deprompta ex ca. 6. 7. & 8. ad Romanos.
XI. Soluuntur obiectiones ex aliis Scripturæ locis depromptæ.

- XII. Soluuntur obiectiones ex Patribus.
 XIII. Respondetur ad loca quæ producuntur ex Augustino.
 XIV. Soluuntur obiectiones ex ratione.
 XV. Refellitur eorum Catholicorum sententia, qui peccatum originis in quadam positiva qualitate constituunt.
 XVI. Refellitur error Alberti Pighij, & Ambrosij Cathariini.
 XVII. Explicatur vera sententia de natura peccati originis.
 XVIII. Probatum sententia in superiori capite explicata.
 XIX. Probatum altera pars eiusdem sententiæ.
 XX. Refelluntur obiectiones, quæ fieri possunt contra doctrinam capitis superioris.

LIBER SEXTVS.

De statu peccati, qui est tertius de peccato originis.

- Cap. I. Variæ sententiæ de pœna peccati originalis post hanc vitam.
 II. Refellitur prima & secunda sententia, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes, mortis æternæ pœna esse damnandos.
 III. Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.
 IV. Refellitur quinta opinio, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes, non puniendos pœna sensus, siue ignis sensibilis.
 V. Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.
 VI. Refellitur tertia opinio, & asseritur probabile esse, paruulos non baptizatos passuros interiorẽm animi dolorem quamuis mitissimum.
 VII. Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capitis superioris.
 VIII. Proponitur methodus futuræ disputationis, de pœna peccati in hac vita.
 IX. Enumerantur morbi siue vulnera mentis humanæ.
 X. De morbis ac vulneribus voluntatis.
 XI. De vulnere partis animæ inferioris.
 XII. De Miseriis hominum quoad corpus.
 XIII. De Miseriis naturæ humanæ, quæ extrinsecus accidunt.
 XIV. Ostenditur contra Pelagianos concupiscentiam esse malam.
 XV. Non solum concupiscentiam, sed omnes miseriis humanæ naturæ pœnas esse peccati.
 XVI. De effectu peccati originalis, quid sentiant nostri temporis hæretici.

CONTRO

SECUNDA
 CONTROVERNSIA
 GENERALIS.

QVÆ EST DE AMISSIONE GRATIÆ,
 SIVE DE STATV PECCATI.

Ordo Disputationis.

DISSERVIMVS hætenus de gratia collata humano generi in primo nostro parente Adamo: Nunc de gratia eiusdem amissione, & consequentibus malis differemus. Erit autem hic ordo disputationis, ut primum generatim explicemus definitionem, partitionemque peccati, ubi partitio illa in peccatum mortale, & veniale potissimum discutietur. Deinde consideremus peccatum ipsum primi hominis, ubi simul de prima peccati causa differetur. Postremò de propagatione eius peccati, id est, de peccato originis, eiusque pœna, & affectibus differemus.

LIBER PRIMVS.

DE STATV PECCATI, QVI
 EST DE PECCATO IN GENERE.

CAPVT PRIMVM.

De Peccati definitione.

DE PECCATO multa à Theologis disputantur, quæ non videntur multum ad rem nostram facere. Quare iis omnis definitionem solum, & partitionem, causam, & discrimina peccati trademus, quæ necessaria, vel certè valde utilia sunt ad eas controuersias, quas habemus præ manibus explicandas.

Est igitur in initio animaduertendum, non esse idem peccatum & vitium. Peccatum enim est nomen operationis malæ, quæ opponitur operationi virtutis: vitium autem est nomen habitus mali, qui opponitur virtuti, ut virtus habitum significat. In hoc enim mala bonis præstant, quòd vocabulis magis abundat. Nam ad significandam actionem virtutis nullam habemus propriam vocem, & idcirco utimur nomine virtutis tum ad actionem, tum ad habitum designandum. Ad significandam autem actionem, quæ nascitur ex vitio, habemus plurimas voces, peccatum, crimen, delictum, scelus, facinus, flagitium, culpam, erratum, & alia. Esse autem vitium nomen habitus, non actionis, ex corporalibus rebus intelligi potest, unde nomina ad res spirituales transferri solent. Dicimus enim vitium esse in equo, quando habet permanentem aliquam qualitatem, ob quam sæpe aut celsipat, aut terretur, aut frano retineri nequit: sed si casu id accidat

A semel, atque iterum, non propterea dicitur equus vitiosus. Quocirca rectè Aristoteles in 7. lib. de moribus, cap. 8. vitium comparat cum hydropisi, quæ est sitis permanens. Et sanctus Augustinus in lib. de perfectione iustitiæ, cap. 4. simile esse dicit vitium curuitati tibie, peccatum autem claudicationi.

Prætermisso igitur vitio, de quo non est nobis in præsentia disputandum. Peccatum sic definitur à S. Augustino lib. 1. de consensu Evangelistarum, cap. 4. Peccatum est transgressio legis. Quæ definitio generalissima est, & conuenit in peccata omnia non solum morum, sed etiam naturæ & artis. Nihil est enim aliud peccatum, nisi declinare, ac recedere à regula. Quod etiam breuissimè docuit, sanctus Ioannes in epistola prima, capite tertio, his verbis, Peccatum est iniquitas. Et clarius Græcè ἀμαρτία ἐστὶν ἀνομία.

B At peccatum in moribus de quo solo nos agimus, definit idem sanctus Augustinus libro vigesimo secundo, contra Faustum, capite vigesimo septimo: dictum, vel factum, vel conceptum, contra legem æternam. Quam definitionem Theologi magno applausu receperunt, nec immeritò. Nam cum duo quoddam in peccato reperiantur, substantia, quæ est materiale, & ratio ipsa, quæ est formale peccati: utrumque Augustinus ea definitione complexus est. Substantia peccati est actio aliqua volun-

aria, vel voluntaria actionis omiffio. Ratio peccati eft ipfa declinatio, & recessio à regula in illa actione, vel eius omiffione. Et quoniam tria funt instrumenta generalia actionum, cor, lingua, manus: & rursus tria funt genera actionum, vnum planè spiritualium, vt desideriorum, aliud planè corporalium, vt factorum; aliud partim spiritualium, partim corporalium, vt verborum: propterea sanctus Augustinus vt comprehenderet, quidquid est in peccato materiale, dixit, peccatum esse dictum, vel factum, vel concupitum. Non meminit autem omiffionis, quia definitiones debent esse breues, & negatio ex affirmatione colligitur.

Potè peccati rationem, atque aded ipsum formale peccati indicauit Augustinus, cum ait, contra legem aternam, nec dicere voluit, contra rationem vt loquuntur Philosophi, neque contra legem Dei, vt loquitur sanctus Ambrosius libro de paradiso, capite octauo, neque contra legem simpliciter, sed contra legem aternam, nimirum vt comprehenderet omnes leges, & ipsam legum radicem. Siquidem omnis lex tum naturalis, tum positua; & positua tum Dei, tum hominum: ideo est lex, quia congruit cum lege aterna, quæ est ipsa Dei ratio summa, ac perfectissima regula; neque est aliud quælibet vera lex, nisi adumbratio quædam, atque participatio legis aternæ.

Vnum desiderari videtur in Augustini definitione, vt videlicet voluntarij mentio in ea fieret. Non enim quoduis dictum, id factum, concupitum; sed dictum, factum, concupitum voluntarium contra legem aternam, est peccatum. *Vsq; aded*, inquit Augustinus in libro de vera religione capite decimoquarto: *Peccatum voluntarium est malum, vt nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium*. Sed non sine causa hoc loco Augustinus voluntarium pratermisit. Poterat enim ex alijs partibus definitionis facillè colligi. Siquidem non est proprie contra legem, nisi id quod voluntarium. Neque enim lex proprie datur nisi ijs, qui habent vsum liberi arbitrij.

Hæc de definitione peccati hoc loco sufficiant. Illud solùm obiter obseruandum est, tantam esse aliquorum ex Lutheranis imperitiam, vel impudentiam, vt Augustini definitionem, tacito eius nomine inter errores numerare non vereantur, idque non alia de causa, nisi quia eandem definitionem apud scriptores Catholicos inuenerunt. Tilmannus Heshusius, qui se Episcopum Sambiensem vocitat, in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum, loco quarto, numero primo: *Pontificij*, inquit, *hoc modo definiunt plerumque peccatum, quod sit vel dictum, vel factum, vel cupitum, contra Dei legem*. Et numero 2. *Tantumquam immotam*, inquit, *regulam vrgent, vsque aded voluntarium est peccatum, vt non sit peccatum, si non sit voluntarium*. Deinde enumeratis alijs aliquot eiusmodi sententijs antidotum tanquam contra venena subiungit.

At vel ignorabat Heshusius has esse sancti Augustini sententias, vel non ignorabat: Si ignorabat, valde imperitus sit necesse est, cum hæc sint sententiæ celeberrimæ, ac ferè omnibus notæ: Si non ignorabat, impudentissimus est, cum tantum Doctorem contemnere non dubitauerit, ac præsertim in ea re, in qua (vt ipse idem Augustinus loquitur loco citato, de vera religione, capite decimo quarto) nulla Doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentit. Agimus tamen gratias quod dum Augustini sententias, vt Pontificiorum errores damnar, Augustinum Pontificium fuisse concedit,

CAPVT II.

Peccati partitiones.

NAM VERO quinque sunt peccati partitiones. Prima sumitur ab obiectis, ac proinde specifica partitio est; Siquidem actiones ab obiectis species sumunt. Ab obiectis autem generatim duo ducuntur genera peccatorum. Alia enim sunt peccata carnalia, alia spiritualia, iuxta illud Apostoli, 1. Corint. 7. *Emundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus*. Est autem hæc plena atque perfecta partitio. Siquidem res omnes, ad quas inordinate conuertimur, cum peccamus, aut sunt bona apprehensa sensibus carnis, vt cibus, potus, concubitus, aut intelligentia, vt honor, potestas, diuitia. Per conuersionem ad priora sunt peccata carnalia per conuersionem ad posteriora sunt peccata spiritualia. Illa nos reddunt similes beluis ista dæmonibus; & Latine dicuntur illa flagitia, ista scelera, vel facinora.

ALTERA partitio ducitur ab origine, dicuntur enim alia peccata actualia, alia originalia. Actualia sunt quæ propria voluntate committimus. Originalia sunt, quæ trahuntur à primo parente Adamo, per Carnalem propagationem, quæque voluntaria sunt, aliena, non propria voluntate; sed de peccato originis plura dicemus infra suo loco.

TERTIA partitio sumitur à lege. Dicuntur enim alia peccata commissiois, alia omiffionis. Commissiois peccata sunt, quæ pugnant cum lege negante, ac prohibente aliquid, vt adulterium, homicidium, furtum, quæ legibus illis repugnant. *Non machaberis, Non occides, Non furaberis*. Omiffionis verò ea peccata dicuntur, quæ violant leges affirmantes, & imperantes aliquid, vt cum quis parentibus debitum honorem non exhibet, contra illud: *Honora parentes*. Et quidem commissio, Peccatum omiffio, delictum proprie dici solet, vt sanctus Augustinus quæstione vigesima in Leuiticum colligit ex capite septimo Leuitici, vbi alia sacrificia instituantur pro peccatis, alia pro delictis.

QUARTA partitio sumitur ab eorum varietate, qui potissimum peccato læduntur: Alia enim peccata committuntur in Deum, alia in proximum, alios in nos ipsos. Aduersus quæ peccata nos munit Apostolus, cum ait in epistola ad Titum, capite secundo: *Sobriè, iuste, & pie viuamus in hoc seculo*. Sobriè videlicet quoad nos, iuste quoad proximum, pie quoad Deum. Et Propheta Dauid in Psalmo quinquagesimo, aduersus eadem peccata Spiritum sanctum, spiritum rectum, spiritum principale à Deo petebat.

QUINTA partitio nascitur ex grauitate culparum, siue ex reatu pœnæ, qui peccantes consequitur. Dicuntur enim peccata quædam lethalia, alia venialia. Lethalia sunt quæ hominem planè auertunt à Deo, & quibus pœna debetur aterna. Venialia, quæ non nihil impediunt cursum ad Deum, non tamen ab eo auertunt, facili negotio expiantur. Priora dicuntur crimina, posteriora peccata, vt sanctus Augustinus monet in Enchiridio, capite sexagesimo quarto, vbi scribit, sine crimine iustos homines viuere, sine peccato non viuere. Denique simile est mortale peccatum vulneri lethifero, quod subito vitam exstringit, veniale autem plaga leui, quæ sine vitæ periculo suscipitur, & facillè curatur. Illud enim cum caritate, quæ vita est animæ pugnat, hoc non tam contra, quam præter caritatem est. Et quoniam hæc potestrema partitio præter ceteras ab aduersarijs oppugnatur de ea copiosius distremus.

CAPVT III.

De discrimine peccati mortalis, & venialis.

DE DISCRIMINE peccati mortalis, & venialis non leuis controuersia est. Sed vt ita causæ facillè possit intelligi, præmittenda sunt partitiones quædam peccati venialis.

PRIMA partitio est trimembris; peccata venialia à causa, ab euentu, ex natura, & ratione peccati. Peccatum veniale à Causa dicitur peccatum, quod ex ignorantia, vel ex infirmitate committitur, quod genus peccati non dicitur veniale, vt distinguatur contra quodcumque mortale, sed contra peccatum mortale ex malitia. Tameñ enim peccata ex ignorantia, vel ex infirmitate sapè sunt merè mortalia, tamen dicuntur omnia venialia, quia est in eis aliquid imminuens culpæ prauitatem, & ratione cuius, is qui peccauit est vicinior indulgentia. De quo genere peccati loquitur Apostolus in epistola priore ad Timotheum, ca. 1. cum ait: *Fui blasphemus & contumeliosus, & persecutor, sed misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*.

Peccatum veniale ab euentu dicitur id, quod per pœnitentiam expiatur, iuxta illud S. Ambrosij in lib. de paradiso, ca. 14. *Venialis culpa quam sequitur confessio delictorum*. Quæ significatione videtur accepisse S. Augustinus veniale peccatum in lib. de ciuit. Dei, ca. vlt. cum ait: *Nunc verò dum venialis iniquitatis, etiam si perseveret, ignoratur modus, profectò & studium in meliora proficiendi orationi instando vigilantius adhibetur, & faciendi de mammona iniquitatis sanctos amicos cura non spernitur*. Eadem notione vsus est auctor libri de vera & falsa pœnitentia, cap. 18. qui scripsit, peccata per pœnitentiam fieri venialia. Hæc quoque venialia non opponuntur absolute mortalibus, sed ijs, quæ re ipsa nunquam remittuntur, ac per hoc ad mortem perducunt aternam.

Peccata venialia Ex natura & ratione peccati dicuntur ea, quæ non sunt contraria caritati Dei, & proximi, quæque proprie, & absolute mortalibus opponuntur. De venialibus primi, & secundi generis nulla controuersia est. Nemo est enim, qui neget peccatorum alia ex ignorantia, vel infirmitate, alia ex malitia posse committi; & rursus alia per pœnitentiam expiari, alia per pœnitentiam non expiari in aeternum puniri. De venialibus tertij generis est tota quæstio. Quæ venialia rursus in duo genera diuiduntur. Alia enim dicuntur venialia ex genere suo, alia ex imperfectione operis.

Venialia Ex genere suo dicuntur ea quæ habent pro obiecto rem malam, & inordinatam, sed quæ caritati Dei vel proximi non repugnet, quale est verbum otiosum, risus nimius, & alia id genus: & his contraria sunt peccata mortalia ex genere suo, vt perurium, adulterium, & similia, quæ aperte cum caritate Dei vel proximi pugnant.

Venialia Ex Imperfectione Operis ea sunt, quæ tameñ ex genere suo mortalia esse possent, tamen ob imperfectionem operis venialia efficiuntur, quia videlicet sola imperfectio operis facit, vt cum caritate pugnare non iudicentur. His verò contraria sunt mortalia ex parte agentis, quæ quidem ex genere suo venialia esse possunt, & tamen ex dispositione quadam peccati mortalia sunt, tale peccatum esset, si quis aded delectaretur otiosis confabulationibus, vt paratus esset in ijs tempus conterere, etiam cum ex diuino præcepto aliquid aliud ei necessarium faciendum incumbere.

Rursus peccata venialia ex imperfectione operis in duo membra secari solent. Alia enim dicuntur venialia ex subreptione, alia ex paruitate materiæ. Ex subreptione dicuntur ea, quæ non sunt perfecte voluntaria, quales sunt subiti motus cupiditatis, iræ, inuidentiæ, & alij similes, qui prius in animo existunt, quæ ratio planè delibe-

rare poterit, essent nec ne admittendi; qui quidem & peccata sunt cum prauentiri, aut continuo repelli potuissent, si ratio vigilasset: & tamen venialia sunt, cum pleno voluntatis assensu caruerint. Ex Materiæ Paruitate dicuntur ea, quæ in re parua, ac leui committuntur, quale esset furtum vnus oboli, quod neque proximum notabiliter lædit, neque eiusmodi est, vt apud æquos homines amicitiam tollere queat.

CAPVT IV.

Referuntur sententiæ hereticorum.

IS Ita constitutis ad sententias aduersariorum explicandas accedamus. Primi fuerunt Iouinianus, & Pelagius, qui discrimen peccati mortalis, & venialis sustulerunt è medio. Iouinianus enim docuit, peccata omnia esse paria, vt breuiter indicauit sanctus Augustinus libro de hæresibus, capite 82. sed clarius sanctus Hieronymus in 20. libro aduersus Iouinianum, non procul à fine, his verbis: *De eo autem quod miseris approbare, conuicium, & homicidium, raca, & adulterium, otiosum sermonem, & impietatem vno supplicio reponari, iam supra tibi responsum est*. Et infra: *Non tibi habebunt tantas gratias, quos de humili in sublimem leuas, quantum irascuntur, quos propter leue, quotidianumque peccatum in exteriores tenebras retrusisti*. Hæc ille. Quocirca valde mirum est quid Alphonso de Castro venerit in mentem, vt in suo lib. 12. contra hæreses, verbo peccatum, hæresi 8. scriberet, hunc errorem, de peccatorum æqualitate, nusquam à sancto Hieronymo in duobus libris aduersus Iouinianum, ipsi Iouiniano adscribi. Nam per multas paginas in secundo lib. contra Iouinianum sanctus Hieronymus non solum hunc errorem nominatim Iouiniano tribuit, sed etiam omnia eius argumenta proponit & soluit. Et sanctus August. in epist. 29. ad Hieronymum, hunc Iouiniani errorem ab ipso Hieronymo præclare confutatum fuisse testatur.

Iouinianum sequutus pelagius quolibet peccato iustitiam amitti docebat, ac per hoc omne peccatum esse mortale, & quoniam multos iustos esse negare non poterat, affirmabat posse hominem in hac vita, sine omni peccato viuere. Ita refert sanctus Hieronymus in 1. & 2. Dialogo contra Pelagianos. Et sanctus Augustinus in lib. de hæresibus, cap. 88. *In id etiam, inquit, Augustinus, progrediuntur, vt dicant, vitam iustorum in hoc seculo nullum omnino habere peccatum, & ex his Ecclesiam Christi in hac mortalitate perfici, vt sit omnino sine macula, & ruga, quasi non sit Christi Ecclesia, quæ in toto terrarum orbe clamat ad Deum: Dimitte nobis debita nostra*.

Post hos Ioannes Vvicleffus (vt refert Thomas Vvaldensis tomo 2. de Sacramentis, cap. 154. & sequentibus) rotam Ecclesiam reprehendebat, quod ignoraret distinctionem peccati mortalis, & venialis. Docebat verò ipse, omnia peccata esse mortalia, & venialia. Docebat intelligatur id quod est mortis aternæ inductiuum. Si verò per mortale intelligatur id quod de facto mortem aternam adducit, tunc omnia peccata reproborum esse mortalia, electorum venialia ex natura sua. Ex qua sententia illud manifestè sequitur, vt omnia sint mortalia.

Nostro seculo quo veteres errores penè omnes resuscitantur, nulli sunt heretici qui verum discrimen agnoscat inter peccata mortalia, & venialia. Martinus Lutherus in assert. omnium articulorum suorum, cum in articulo 32. dixisset, omne opus hominis iusti esse peccatum, & hoc Leo X. Pontifex damnasset, ita suum errorem auxit, vt diceret, omne opus hominis iusti esse peccatum ex natura sua mortale, & ex sola Dei misericordia veniale. Idem Lutherus in libro de captiuitate Babylonica, capite de Baptismo, indicat omnia peccata esse venialia præter incredulitatem, cum ait: *Ita vides quam*

diues sit homo Christianus, sine baptizatus, qui etiā volens non potest perdere salutem suam quantūcumque peccatis, nisi nolit credere. Quod non ita accipiendum est, quasi existima: Lutherus non esse vlla peccata ex natura sua mortalia prater incredulitatem; sed illud dicit, quia sibi persuasit omnia peccata condonari, vel non imputari credentibus; non credentibus autem nullum condonari, cum fides sola, eius opinione, iustificet, ita reditur ad primum errorem, vt quouis peccata natura sua mortalia sint, sola verò Dei misericordia venialia.

PHILIPPVS Melanchthon in locis communibus, titul. de discrimine peccati mortalis & venialis videtur quidem agnoscere distinctionem aliquam, inter hec peccata, sed reuera à Lutheri sententia non recedit. Scribit enim peccata mortalia esse, quæ excutiunt Spiritum sanctum; venialia, quæ non excutiunt. Sed inter explicandum satis apertè prodit errores suos. Primum enim docet, discrimen peccati mortalis, & venialis non habere locum in non renatis: *Quamquam, inquit, Nero, & Epicurus multò atrocius peccant, quam Cato: tamen utriusque sunt oppressi peccatis mortalibus horrendis, & ira Dei æterna. Nec necesse est in non renatis querere discrimen peccati mortalis, & venialis, quia omne quod non est ex fide, peccatum est. Quod si peccata non renatorum sunt omnia mortalia, id omnino sequitur, vt nulla sint peccata ex natura sua venialia. Nam si quæ essent ex natura sua venialia, etiam in non renatis essent venialia.*

SECUNDO docet, in renatis venialia peccata esse motus prauos qui rationem ita præueniunt, aut rapiunt, vt voluntarij dici non possint. Quique nobis inuitis, & repugnantibus in nobis interdum existunt. Et quia poterat aliquis occurrere, ac dicere, ea quæ non sunt voluntaria non esse peccata. nec mortalia, nec venialia; subiungit, vulgatum illud dictum (Quod non est voluntarium, non est peccatum) intelligendum esse, quoad iudicium ciuile, non quoad iudicium legis diuinæ. Itaque omnia illa, quæ sunt ex sententia Catholicorum vera peccata, id est, quæ sunt aliquo modo voluntaria, omnia (inquam) ex Philippi sententia sunt mortalia, & sola illa apud eum venialia sunt, quæ apud Catholicos nulla peccata sunt.

TERCIO docet, peccata venialia esse verè contra legem Dei, & magnam deformitatem adferre; atque adeò iram Dei mereri. Sed venialia dici, quia condonantur iis, qui Deo grati sunt. Quod est illud ipsum, quod Lutherus voluit, cum ait, omnia opera iustorum esse peccata mortalia ex natura sua, sed venialia ex misericordia Dei, quia credentibus non imputantur: *Quamquam, inquit, renati, in quibus est accensa cognitio Christi, & vera innocentiæ, & inchoata est obedientia, sunt iusti, placent Deo, & habent Spiritum sanctum: tamen in eis adhuc in hac vita manet ingens infirmitas, videlicet caligo in mente de Deo, & voluntatis, ac cordis praua inclinatio, & multi vitiosi affectus, &c. Et paulò post: Hæc mala in renatis sunt contra legem Dei, vt Paulus testatur Rom. 7. & quanta sit deformitas, quanta magnitudo horum malorum, p̄ in veris doloribus aliquo modo agnoscunt. Sed quia persona accepta est, accensa agnitione Christi, & fide in corde, & donata Spiritu sancto, & aliquo modo infirmitatem agnoscit, & deplorat, & expauescit; agnitione iræ Dei aduersus peccatum, & petit condonationem, & repugnat primis incendijs, sunt huic persona hæc mala venialia peccata, id est, condonata, ita vt non excutiunt Spiritum sanctum, & fidem, ac maneat persona in gratia. Et rursus paulò inferius: Etsi, inquit, morbi hærentes adhuc in renatis in hac vita, & vitiosi affectus, non sunt leuia, aut contemnenda mala, nec sunt tantum à rectitudine prater legem Dei, vt Monachi sinxerunt, sed verè sunt contra legem Dei; tamen donec manet in renatis bona conscientia, & fides, manet etiam Spiritus sanctus.*

QUARTO docet, peccata mortalia esse illa omnia,

quæ excutiunt fidem, id est, quæ simul cum fide consistere nequeunt: talia autem esse omnia peccata voluntaria: *Postremò, inquit, hæc duo impossibile est simul existere, malam conscientiam, id est, propositum peccandi, & fidem, quæ est fiducia misericordie Dei, propter Christum promissa. Quia habens propositum peccandi, contemnit aut fugit Deum, non accedit ad Deum. At fiducia misericordie accedit ad Deum Pontifice Christo. Ex his habemus Philippum non agnoscere vlla peccata venialia nisi inuoluntaria, & ea venialia esse non ex natura sua, sed quia ob fidem non imputantur.*

Eandem sententiam exprimit Tilmannus Heshusius in libro de erroribus Pontificiorum, tit. 4. qui est de peccato. num. 24. his verbis: *Contendunt Pontificij discrimen inter peccatum mortale, & veniale non in eo consistere, quod venialia peccata testata, & condonata sint, mortalia verò æterna damnationi obnoxia, sed quod discrimen sit in ipsa peccatorum natura, & actione, hoc modo, quod peccata mortalia sint eiusmodi, vt repugnent iustitiæ caritati, & legi diuinæ, & mereantur æternam damnationem; venialia verò caritati, nec iustitiæ nec legi aduersentur, nec etiam mereantur mortem, vel iram Dei, sed sint digna venia.*

In eandem sententiam concurrunt Magdeburgenses. I. lib. 2. cap. 4. colum. 171. vbi sic loquuntur de discrimine peccatorum ex doctrina (vt ipsi putant) Apostolica: *Docent (Apostoli) veniale peccatum nullum quidem per se esse, dum asserunt omnia peccata pugnare cum lege diuina, & mereri iram Dei, & æternas penas: Sed per accidens, hoc est, propter causas aliunde incidentes, nempe propter remissionem peccatorum, quæ contingit fidelibus propter Christum. Et paulò antè dixerant: Qui natus est ex Deo, peccatum non committit, hoc est, non committit peccatum mortale; sed venialia eius sunt peccata, seu peccata propter fidem in Christum ipsi non imputantur. Et col. 173. Impius, inquit, & incredulus non tantum scelera externa contra legem Dei adferunt mortem, & condemnationem, verum etiam deprauata natura, & interni affectus mali, & opera externa, etiam ciuilitè honesta. Renatis verò mortem adferunt omnia actualia peccata, siue interna, vt cogitationes, & affectus, siue externa, vt dicta & facta contra legem Dei, si non repugnent ipsi fide, sed assentiantur ad efficiendum ea, siue in actum perducantur, siue non. Et paulò infra: Peccata mortalia excutiunt fidem, & Spiritum sanctum, & bonam conscientiam.*

Eandem est sententia Martini Kemnitij in prima parte Examinis Concilij Trid. pag. 926. & 927. *Peccata mortalia, inquit, excutiunt fidem, & Spiritum sanctum, & tunc desunt esse iusti. Venialia verò peccata sunt etiam in renatis, nec propterea desunt esse iusti. Et infra: Licet sint differentia, & gradus peccatorum, nullum tamen tam minutum, & leue peccatum est, quod non sit à diabolo, hoc est, prauaricatio legis diuinæ. Et infra: Lex accusat & damnat etiam illa peccata, quæ venialia vocantur, nisi tegantur & non imputentur propter Christum.*

Porro Ioanes Calu nus partim Lutherò, partim Iouiniano, partim Vvicleffo assentitur. Nā lib. 2. Institutionū, ca. 8. §. 59. ita concludit: *Habent filij Dei omne peccatum mortale esse, quia est aduersus Dei voluntatem rebellio, quæ eius iram necessariò pronocat: quia est legis prauaricatio, in qua editum est sine exceptione Dei iudicium: Sanctorum delicta venialia esse, non ex suapte natura, sed quia ex Dei misericordia veniam consequuntur. Et lib. 3. cap. 4. §. 28. Caterum, inquit, fidelium peccata venialia esse: non quia non mortem mereantur, sed quia Dei misericordiā nulla est condemnatio ijs, qui sunt in Christo Iesu, quia non imputantur, quia venia delentur. Neque his diffimilia scribit in Antidoto Concilij Tridentini fess. 6. cap. 12.*

Atque hæc quidem cōsentanea sunt doctrinæ Lutherianorum. Sed quia idem Caluinus libro tertio Institutionum, capite secundo, §. 11. docet, fidem esse donum proprium electorum, & semel verè habitam, non posse vnuquam amitti; inde consequitur, vt ex doctrina Caluini

peccata omnia reprobatorum sint mortalia, electorum autem venialia, vt Vvicleffum etiam sensibile demonstrauimus. Hoc tamen interest inter Vvicleffum, & Caluinum, quod Vvicleffus absolute peccata electorum facit venialia; Caluinus autem vult esse venialia, quæ sunt ab electis post fidem semel adeptam, non autè quæ ante fidem.

Itaque opinio Caluini peccata fidelium electorum sunt venialia, non tam quia electi sunt, quæ quia manent cum fide, quæ semel habita nunquam perit, & propria electorum est, in quo Caluinus Iouinianum sequitur, qui docuit hominem semel baptizatum non posse vnuquam à gratia Dei excidere, teste sancto Hieronymo libro 2. aduersus Iouinianum. Verba autè Caluini lib. 3. Inst. c. 2. §. 11. hæc sunt: *Reprobi nunquam sensum gratiæ nisi confusum percipiunt, vt vmbra potius apprehendant, quam solidum corpus. Quia peccatorum remissionem spiritus propriè in solis electis obsequat, vt eam speciali fide in usum suum applicent. Et paulò antè: Ergo, inquit, vt solos electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, vt nunquam discedat semen vite eorum cordibus instum, ita solidè in illis obsequat adoptionis suæ gratiam, vt stabilis, ac rata sit.*

His omnibus erroribus contraria est sententia communis Theologorum Catholicorum apud Magistrum Sententiarum in 2. libr. Sentent. dist. 42. & S. Thomam 1. 2. quæst. 88. art. 1. & omnium ferè scriptorum, qui aduersus hereticos de hac controuersia disseruerunt. Docent enim communi consensu peccata quædam ex natura sua, nulla ratione habita ad prædestinationem, vel reprobationem, aut ad statum renatorum, vel non renatorum, esse mortalia, quædam venialia, & prioribus quidem indignum reddi hominem amicitia Dei, & mortis æternæ reum. Posterioribus temporis tantum supplicij, paternæque castigationis hominem reum constitui. Excipiuntur Ioan. Gerson. 3. parte Theologia, tractat. de vita spiritali anima, lect. 1. Iacobus Almain tractat. 3. cap. 20. & Ioann. Episcopus Rossensis in refutatione articulo 31. Lutheri, qui non nihil à communi Theologorum sententia deflexerunt, sed absque pernicacia, & longè alia ratione, quàm hostes fidei faciunt.

CAPVT QVINTVM.

Refellitur sententia Iouiniani, & Pelagij.

REFELLEMVS nunc ordine, Primo Iouinianum, & Pelagium. Deinde Vvicleffum, & Caluinum. Tertio Lutherum, Philippum, Kemnitium, & ceteros eiusdem sectæ. Postremò aduersus omnes simul probabimus Catholicam sententiam de distinctione peccati mortalis, & venialis ex natura sua.

Igitur Iouinianus & Pelagius, qui simpliciter distinctionem peccati mortalis, & venialis tollebant à medio, ex iis Scripturis apertissimè refelluntur, quæ docent peccata quædam iniustos homines constituere, quædam in ipsis iustis ita harere, vt non propterea iusti esse desinant. Ad Primum caput illa pertinent Ezechielis decimo octauo, vbi posteaquam Dominus per Prophetam descripsit hominem probum, qui leuauerit oculos ad idola domus Israël, non adultetium, non furtum fecerit, hominem non contristauerit, &c. subiungit: *Hic iustus est, vita viuet, quasi dicere velit, si secus fecerit, iustus non erit, sed iniustus. Et idè paulò post addit: Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominaciones, quas operari solet impius, nunquid viuet? Eodem pertinet illud Apostoli 1. Cor. 6. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculinorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledicti, neque rapaces regnum Dei possidebunt, & hæc quidem fuisse, sed abluti estis, sed sanctificati estis in nomine Domini Iesu Christi, & in spiritu*

Dei nostri.

Vbi Apostolus tribus modis ostendit, peccata quæ hic enumerantur, facere homines iniustos, siue cum iustitia non posse consistere. Primò, quia docet eos, qui talia agunt, esse iniquos. Nam cum dixisset: *Nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt,* continuo explicuit qui sint appellandi iniqui, cum addidit: *Neque fornicarij, neque idolis seruientes, &c.* Secundo, quia purgationem ab eiusmodi peccatis non solum ablutionem vocat, sed etiam iustificationem, nimirum, vt indicaret iniustos esse qui talia agunt, vel egerunt, donec per Dei gratiam iustificentur. Tertio, quia testatur eiusmodi peccatis excludi homines, ac priuari possessione regni colorum, quæ merces est operum bonorum, & corona iustitiæ. Multa possent alia huc adduci, sed non est opus, cum hanc partem omnes admittant.

Ad Alterum igitur caput, de quo solo potest esse dubitatio, pertinet illud Propheta Psalm. 31. *Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno.* Vbi illud: *Pro hac,* refertur ad peccati remissionem, de qua paulò antè dixerat: *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Cum igitur pro remissione peccati oret omnis Sanctus, manifestè sequitur esse quædam peccata, quæ in Sanctis aliquando inueniuntur, nec tollunt sanctitatem. Eodem pertinet illud Psalm. 98. *Moyse, & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius, custodiebant testamentum eius, & præceptum quod dedit illis, Domine Deus noster, tu exaudiebas eos, Deus tu propitius fuisti eis, & misericors in omnes aduersiones eorum.* Ex hoc loco discimus Moysem, Aaron, & Samuelem viros iustos fuisse, & custodiisse præcepta Domini. Et tamen non defuisse illis peccata, ob quæ propitiatione Dei in digere, & à Domino paternè castigarentur. Simile est illud Salomonis Proverbiorum vigesimo quarto: *Septies in die cadet iustus, & resurget.* Et Ecclesiastici septimo: *Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.* Et in Testamento nouo docuit Christus, Apostolos, & omnes alios fideles, quantumuis iustissimos, quotidie dicere: *Dimitte nobis debita nostra, Matthæi sexto.* Et sanctus Ioannes, qui sine dubio sanctus, & iustus erat, de se, & alijs dicit, 1. Ioannis primo: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* Et beatus Iacobus similiter de se, & ceteris pronunciat: *In multis offendimus omnes, Iacobi tertio.*

Igitur ex diuinis literis apertè conuincitur, esse peccata quædam, quæ cum iustitia, & sanctitate non pugnet. Idem probari potest ex definitione Conciliorum. Nam Concilium Mileuitanum, canone septimo, ita de hac re loquitur: *Item placuit vt cuiuscumque dixerit in oratione Dominica ideo dicere sanctos, Dimitte nobis debita nostra, vt non pro se ipsis hoc dicant, quia non est eis iam necessaria ista petitio, sed pro alijs, qui sunt in suo populo peccatores, & ideo non dicere vnumquemque Sanctorum, Dimitte mihi debita mea, sed, Dimitte nobis debita nostra, vt hoc pro alijs potius, quàm pro se petere intelligatur, anathema sit.* Similia habentur can. 6. & 8. Cui Concilio ante mille & centum annos celebrato subscripsit Concilium Oecumenicum Tridentinum, cum ait fess. 6. ca. 11. *Licet in hac mortali vita, quantumuis sancti & iusti in leuia saltem, & quotidiana, quæ etiam venialia dicuntur, peccata quandoque cadant, non propterea desunt esse iusti. Nam iustorum illa vox est humilis, & verax, Dimitte nobis debita nostra.*

Accedit præterea sanctorum Patrum consensus. Sanctus Cyprianus in sermo. de elemosyna: *Si autem, inquit, nemo esse sine peccato potest, & quisquis se inculpatum dixerit, aut superbus, aut stultus est, quam necessaria, quam benigna est clementia diuina, quæ cum sciat non deesse sanatis quædam postmodum vulnera, dedit curandis denotò, sanandisque vulneribus remedia salutaria.*

S. BASILIVS oratione in Pfal. 114. Qui in peccato, inquit, mortali haret, dicat, Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Quo loco sanctus Basilius cum peccatum mortale nominat, significat, inueniri etiam peccatum veniale, ob quod non sit opus dicere, Circumdederunt me dolores mortis.

S. AMBROSIVS in Pfalm. 118. fer. 16. explicans illud: Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam. Non potest, inquit, hoc iustus negare, quia nemo sine peccato.

B. GREGORIUS Nazianzenus oratione secunda in Iulianum, ultra medium: Magnum, inquit, est, neque ab initio peccare, aut saltem non in maximis delinquere. Quoniam penitus a peccato liberum esse, Deus supra humanam naturam ordinavit. Ex quo loco intelligimus, peccata quedam leuia in omnibus hominibus, quanuis iustis, & sanctis reperiri.

S. HIERONYMVS lib. 2. aduersus Pelagianos, non procul ab initio: Iustus, inquit, esse concedo, sine omni autem peccato omnino non assentior. Idem fufissimè docet toto libr. 2. & 3. contra Pelagianos, & lib. 2. contra Iouinianum.

S. AUGUSTINVS lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 14. Nullus, inquit, in Ecclesia rectè possit ordinari minister, si dixisset Apostolus, si quis sine peccato, vbi ait, si quis sine crimine est. Multi quippè fideles baptizati, sunt sine crimine sine peccato autè in hac vita neminem dixerim. Et libr. 4. cap. 3. Quamuis, inquit, diabolus sit auctor, & princeps omnium peccatorum, non tamen filios diaboli faciunt quæcumque peccata. Peccant enim & filij Dei, quoniam si dixerint se non habere peccatum, se ipsos seducunt, & veritas in eis non est. Idem lib. de natura & gratia, cap. 36. scribit, omnes omnino Sanctos, excepta sancta Virgine Deipara dicere potuisse illa verba S. Ioan. iam citata: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

IOANNES Cassianus collat. 22. c. 13. Ceterum, inquit, iustus, ac sanctos viros non esse immunes à culpa manifestè Scriptura pronunciat, dicens, Septies in die cadit iustus, & resurgit. Quid enim aliud est cadere, quàm peccare? & tamen cum dicatur septies cadere, iustus nihilominus pronunciat, nec iustitia eius præiudicat lapsus fragilitatis humanae, quia multum interest inter sancti, & peccatoris hominis lapsum: Aliud enim est admittere mortale peccatum, & aliud est cogitatione, quæ peccato non careat, præueniri, &c.

S. GREGORIUS lib. 21. Moralium, cap. 9. Hoc, inquit, inter peccatum distat, & crimen, quod omne crimen peccatum, est non tamen omne peccatum crimen est: & in hac vita multi sine crimine, nullus verò esse sine peccatis valet. in qua videlicet peccatorum, & criminum distinctione pensandum est, quia nonnulla peccata animam pollunt, quam crimina extinguunt.

S. BERNARDVS in sermone de cœna Domini: Et vnde, inquit, scimus, quia ad diluenda peccata que non sunt ad mortè, & à quibus plene cauere non possumus ante mortem ablutio ista pertineat? Vide eundem in libro de præcepto, & dispensatione, vbi ex Scripturis, ex regula sancti Benedicti, & ex ipsa ratione demonstrat, quedam esse peccata lethaliter criminalia, vt ipse loquitur, quedam autem venialia. Vide etiam eiusdem æqualem Richardum de sancto Victore, qui librū integrum scripsit de distinctione peccati mortalis, & venialis, ac docuit, omnes Sanctos in hac vita venialiter aliquando peccare, & privilegiū esse beatorum in cœlo regnantium venialibus omnino carere. Huc etiā pertinere possunt argumeta, quæ paulò post aduersus Lutheranos sententiam proponemus.

CAPVT SEXTVM.

Diluuntur obiectiones Pelagianorum.

PELAGIANI (vt referūt sancti Patres Hieronymus & Augustinus) loca quædam ex Scripturis vrgebant, ex quibus effici arbitrabantur, posse, ac debere homines peccatis omnibus carere, ac per

hoc nullum esse peccatum quod iustitia non repugnet.

PRIMA obiectio sumitur ex illis testimoniis, quæ docent, homines debere esse perfectos, Deut. 18. Tu autem perfectus eris coram Domino Deo tuo. Matth. 5. Estote perfecti, sicut Pater vester cœlestis perfectus est. Certè perfectus dici non potest, cui aliquid deest, deesse autè aliquid ei, qui in peccatis est, negari non potest. Possimus igitur & debemus omni peccato carere; & hoc Deus iubet, qui iubet vt simus perfecti, si amici, & filij eius esse volumus.

RESPONSIO, Perfectio in Scripturis nõ vno modo accipitur. Interdum enim perfecti dicuntur, qui semper actu diligunt Deum, & omnia que faciunt in ipsum actu referunt. Cum qua perfectione nullū peccatum, ac ne veniale quidem cõsistere potest. Sed hæc perfectio propria beatorū est, neq; nobis in hac vita à Domino imperatur. Itaque Apostolus de hoc perfectionis gradu loquens in epistola ad Philipp. cap. 1. ait: Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim. Sequor autem si comprehendam, &c. Interdum perfecti dicuntur, qui tamen nõ semper actu Deū cogitent, & diligant, vt beati perfectos non totos se Deo consecrant, atque omnia deserunt, vt Deo placeat, iuxta illud Matth. 19. Si vis perfectus esse, vende omnia, que habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me. Atque hæc perfectio non imperatur, sed consilium, vt sanctus Augustinus docet in epist. 89. q. 4. & ante eum sanctus Ambrosius in libro de viduis, & sanctus Hieronymus in libro cõtra Vigilantiū. Denique perfecti dicuntur, & quidem valde frequenter, qui Deum super omnia diligunt, & licet non deserant actu res suas, tamen parati sunt potius omnium rerum, & ipsius vite iacturam facere, quàm Dei gratiam, & amicitiam perdere: atque ita seruant omnia diuina madata, dum nihil admittunt, quod charitati, quæ finis est præcepti, repugnet.

Hunc perfectionis gradū Christus imperauit, cum ait: Estote perfecti. Matt. 5. & de eodè loquitur Scriptura Gen. 6. cum ait: Noè vir iustus atque perfectus fuit. Et ca. 17. Ambula coram me, & esto perfectus. Et Deut. 18. Tu autem perfectus eris cum Domino Deo tuo. Et Philipp. 3. Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus. Isti autem duo gradus perfectionis non excludunt omnia peccata, sed ea solùm, quæ caritati repugnant. Nam certè Apostoli perfecti erant iuxta illud iam citatum ad Philippen. 3. Quicumque perfecti sumus. Et in priore ad Cor. cap. 2. Sapientiam loquimur inter perfectos: Et tamen Apostoli erant, qui dicebant: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c. Et: In multis offendimus omnes. Et Apostolos Dominus orare docuit: Dimitte nobis debita nostra.

SECUNDA obiectio sumitur ex illis testimoniis quæ veram iustitiam omni macula carere oportere affirmant. Pfalm. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiã, Pfal. 17. Ero immaculatus cũ eo, & obseruabo me ab iniquitate mea. Pfal. 118. Beati immaculati in via qui ambulant in lege Domini. Ephes. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati.

RESPONSIO: sanctus Augustinus in libro de perfectione iustitiæ, dicit Sanctos in hac vita appellari posse immaculatos, non quòd nullas contrahant maculas, sed quia cupiunt ac student nullas contrahere, & si quas contrahunt, continuò eas per orationem tergunt. Possent etiam responderi maculam propriè non otiri ex peccato veniali, sed solùm ex mortali, vt sanctus Thomas docet 1. 2. quest. 89. art. 1. Siue autem dicamus cum sancto Augustino iustos in hac vita nominari immaculatos, quia sunt desiderio, ac studio tales, siue cum sancto Thoma, quia veniale peccatum non efficit maculam, illud negari non potest, in Scripturis vocari immaculatos etiam eos, qui venialibus peccatis nõ carent, cum si de vllis hominibus dici possit, Beati immaculati in via; &, Qui ingreditur sine macula; &, Vt essemus sancti, & immaculati;

id sine

id sine dubio de Apostolis dici possit: & tamen clamat vnus ex ipsis: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.

Obiectio Tertia sumitur ex testimonio illo 1. Ioan. 3. Omnis qui natus est, ex Deo peccatum non facit, quoniam semen ipsius manet in eo, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Responso, S. Augustinus libr. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 7. dicit, iustus in hac vita partim esse filios Dei ratione gratiæ iustificantis, partim filios huius sæculi, ratione carnalis concupiscentiæ, quæ ex peccato primi hominis in nobis relicta est; & quidem vt filios Dei non peccare, sed perfecti quotidie magis ac magis; tamen vt filios huius sæculi perfecti ratione infirmitatis nondum omnino sublata: aliquando labi. S. Bernardus serm. 1. de Septuagesima refert hunc locum ad prædestinationem, ac dicit, filios Dei non peccare, ita vt in peccato permanent: Omnis, inquit, qui natus est ex Deo non peccat, id est, non permanet in peccato, quia conseruat illum (vtique vt perire non possit) que falli non potest, generatio cœlestis. Sed optimè omnium videtur hunc locum exposuisse S. Augustinus tract. 5. in epist. S. Ioannis, & S. Hieronymus lib. 1. aduersus Pelagianos, qui docent, homines iustos, dum iusti sunt, non posse peccare eo peccati genere, quod repugnat iustitiæ, siue charitati, quæ est verissima, perfectissimaque iustitia. Itaque de venialibus peccatis, quæ cum charitate non pugnant, scripsit S. Ioannes: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c. De lethalibus autem: Qui natus est ex Deo, non peccat, &c.

Obiectio Quarta sumitur ex testimonio illo Luc. 1. Erant autem iusti ambo, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Videtur enim hoc loco sanctus Euangelista Lucas, posteaquàm dixerat, Erant autem iusti ambo, explicare voluisse quid sit esse iustum, & ideo adiunxisse, incedentes in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela. Quæ explicatio remouere videtur ab homine iusto peccata omnia non solùm graua, sed etiam leuia. Et confirmabat hoc argumentum Pelagius ex commentario S. Ambrosij in hunc locū Euangelij, vbi S. Ambrosius inuehitur in eos, qui putant homines non posse absque peccato viuere.

RESPONSIO, Ad locum Euangelij responderet S. Augustinus in lib. de perfectione iustitiæ, & in libro de gratia Christi, ca. 48. & 49. aliud esse viuere sine querela, aliud viuere sine peccato: illum enim sine querela viuere, de quo homines queri non possunt, qui nemini noceat, omnibus proficit, scandalum nulli tribuat, licet coram Deo peccatis venialibus non careat, & tales fuisse Zachariam, & Elizabeth. Ad commentarium S. Ambrosij responderet ibidem Augustinus, S. Ambrosium aut postea sententiam suam humiliter correxisse, aut solùm significare voluisse, posse homines sine peccato viuere non absolute, sed secundum quandam modum, ita vt sine querela inter homines conuerterentur. Nam idem Ambrosius in commentario (saxi) (quem Augustinus eo loco citat) aperte scribit, neminem in hac vita sine peccato, aut omnino immaculatum esse posse.

Est autem hoc loco obseruandum, quod tamen dixerimus, nullum, quantumuis iustum, & sanctum potuisse in hac vita sine peccatis venialibus viuere, semper tamen excipimus Dominum nostrum Iesum Christum, & eius matrem semper Virginem Mariam. Nam potissima causa, cur à peccatis venialibus omnino liberari nequeamus in hac vita, est concupiscentia illa carnis, quæ & peccati fomes à Theologis dicitur, quam ex iustitiæ originalis amissione contraximus; Christus autem concupiscentia illa omnino caruit, quippe qui de Virgine virtute Spiritus sancti conceptus fuit. Ipsa autem sancta Virgo (vt sanctus Thomas docet in 3. part. quaest. 27. art. 3.) in prima sanctificatione, vel à fomite planè liberata, vel (quod ipse magis probat) tanta gratiæ copia repleta fuit, vt fo-

mes in ea ligatus manserit, ac deinde in ipsa filij conceptione penitus ablatum fuerit. Itaque de Christo legimus: Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, 1. Petri 2. De Virgine autem: Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te, Cant. 4.

De eadem S. Cyprianus (vel quicumque fuit auctor, sine dubio antiquus & doctus) in sermone de Natiuitate Christi: Plurimum, inquit, à cæteris diffrens (Maria) natura communicabat, non culpa. De eadem sanctus Ambrosius sermone vltimo in Pfal. 118. Suscipe, inquit, me non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit Virgo, sed Virgo per gratiam ab omni integra labe peccati. Et sanctus Augustinus libro de natura, & gratia, cap. 36. Excepta, inquit, sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo questionem. In de enim scimus, quòd ei plus collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quia concipere, ac parere meruit eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Et sanctus Anselmus lib. de conceptu virginali, ca. 18. Decuit, inquit, vt ea puritate Virgo miteret, qua maior sub Deo nequit intelligi. Et sanctus Bernardus in epistola 174. Equo, inquit, puto, quòd & copiosior sanctificationis benedictio in eam descendit, que ipsius non solùm sanctificaret ortum, sed & vitam deinceps ab omni peccato custodierit immunem, quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Decuit nimirum Reginam Virginum singularis privilegio sanctitatis absque omni peccato ducere vitam, qua dum peccati, mortisque pareret Redemptorem, munus vite, & iustitiæ omnibus obtineret. Idem docet sanctus Thomas in 3. part. q. 27. art. 2. Sanctus Bonauentura, & cæteri Theologi in 3. Sentent. dist. 3. & copiosè Richardus de S. Victore in 2. lib. de Emanuele. Denique Cõcilium Tridentinum sess. 6. can. 23. ita concludit: Si quis dixerit, hominem semel iustificatum posse in tota vita peccata omnia etiam venialia vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de beata Virgine tenet Ecclesia, anathema sit.

Neque mouere debent testimonium Chrysofomi, Ambrosij, & Augustini, quæ contra citat Caluinus in Antidoto huius canonis Concilij Tridentini. Nam testimonium Ambrosij, quod ille citat, nusquam extat; testimonium autem Augustini generale est, & exceptionem admittit, quam ipse Augustinus in alio loco adhibet, vt nos ostendimus. Chrysofomus videtur quidem aliquid dicere aduersus ea, quæ communiter Patres docent: tamen & verba eius benignè exponi possunt, & ipse sibi anteferi sine dubio patietur communem Patrum cõsentium, & ipsas Græcas Liturgias, in quibus asseritur beata Virgo planè irreprehensa, & incontaminata, sanctior Cherubin, & Seraphin. Vide plura apud Canisium nostrum lib. 1. de beata Virgine, ca. 10. & lib. 4. ca. vltimo.

CAPVT SEPTIMVM.

Refellitur error Ioan. Vicleffi, & Ioan. Caluini.

DEMONSTRAVIMVS hætenus, esse discrimen aliquod inter peccata, & quadam eorum lethalia, quadam venialia rectè nominari. Nunc ij refellendi sunt, qui distinctionem istam admittunt, sed peruersa interpretatione deprauant. Ac in primis occurrunt Ioan. Vicleffus, & Ioan. Caluinus, qui (vt supra ostendimus) peccata venialia dici volunt omnia peccata prædestinatorum, mortalia verò peccata omnia reproborum. Quam sententiã non solùm Catholici Doctores, sed etiã Lutherani ex Scripturarum exemplis firmissima ratione confutant. Nam perfectò Adam prædestinatus erat, & nũc in cœlo cum beatis spiritibus regnat. Nam inter hæreticos numerat Tatianum, qui negabat, Adamū saluum esse. Iren. lib. 1. cap. 31. Tertullian. lib. de præscript. hæretic. Epiphanius hæresi. 46. & Augustinus in libro de hæresibus, cap. 25. & tamen

eundem

eundem Adamum lethaliter peccaffe, & verè à gratia Dei excidiffe nemo vnquam negauit, cum Apoftolus dicat: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Rom. 5. Et cum Deus tam apertè comminatus effer: *Quacunq; die comederis ex eo, morte morieris.* Gen. 2. Quod de morte non folùm corporis, fed etiam animæ intelligendum effe docent fancti Patres, Ambrofius libro de paradifo, cap. 9. Auguftinus libr. 13. ciuit. cap. 12. & Gregorius lib. 5. epift. 14.

Adde etiam quòd non folùm lapfus eft Adam in peccatum lethalis inobedienciæ, fed etiã fidem amiffit, quam amitti non poffe Caluinus exiftimat. Audi Tertullianum in fecundo libro aduerfus Marcionem: *Quis dubitabit ipfum illud Adæ delictum heresim pronuntiare?* Et infra: *Rudis admodum hereticus (Adam) fuit.* Audi fanctum Ambrofius in epift. 33. ad fororem Marcellinam: *Agnoſcis Adam, eſſe te nudum, quia bona indumenta fidei perdidisti.* Et lib. 7. in Lucam, cap. 47. dicit. Adamum exutum fuiſſe fidei veſtimento, cum primùm peccauit. Audi fanctum Auguſtinum libro 14. de ciuitate Dei, cap. 17. *Hoc itaque cognouerunt, quod felicitas ignorarent, ſi Deo credentes, & obediens non committerent, quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobediencia quid nocerent.* Et libro 1. in Iulianum, cap. 2. idem probat teſtimonio S. Olympi Epifcopi Hiſpani. Audi fanctum Proſperum in reſponſione ad tertium dubium Genuenſium: *Credendo Adam diabolo non credidit Deo.* Et infra: *Quomodo fides in Adam perdua, in quoquam filiorum eius inueniretur, niſi eam idem ſpiritus, qui omnia in omnibus operatur, infunderet?* Et infra: *Omnes igitur quod Adam perdidit, perdiderunt. Perdidit autem primitus fidem, quam omnes, quia primam potuimus amittere, primã habemus accipere.* Cum igitur Adam electus, ac prædeſtinatus fidem ſemel habitam peccando perdidit, & reus mortis æternæ conſtitus fuerit, falſum omninò eſſe conuincitur, quod Vvicleſſus, & Caluinus, & ante eos Iouiniãſus aſſeruit, peccata prædeſtinatorum non poſſe eſſe lethalia, præfertim ſi fidem aliquando habuerint.

Alterum exemplum eſt fancti Prophætæ Dauid, quem prædeſtinatum fuiſſe atque aded faluum, & fanctum eſſe nemo negare poteſt, cum Dominus dicat in Euangelio, Luc. 13. *Cum videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei.* Certè enim ſi omnes Prophetæ erunt in regno Dei, ſine dubio nõ aberit Dauid, qui per excellentiam Prophætæ cognomen inuenit. Eundẽ fuiſſe fidelem, & iuſtum, antequam in peccatum adulteriũ, & homicidiũ laboretur, atque certum eſt. [Nam Apoftolus Paulus Act. 14. ſic ait de eo; *ſuſcitauit illis (Deus) Dauid Regem, cui teſtimonium perhibens dixit. Inueni Dauid filium Ieſu virum ſecundum cor meum.* Et Pſalmi eius apertè indicant fuiſſe Dauidem plenum fide, & Spiritu ſancto.

Porrò eundem lapſum eſſe in peccata mortalia eaque grauiffima, ac per hoc Spiritum ſanctum excuſſiſſe, & à gratia excidiſſe facile probari poteſt. Nam imprimis hoc apertiffimè docet ipſe Dauid in Pſal. 51. vbi propriè (vt ex titulo conſtat) deſcribit adulterium ſuum, & homicidium occaſione Bethſabæ commiſſum, vbi inter cetera dicit: *Tibi ſoli peccavi, & malum coram te feci.* Et: *Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum inuina in viſceribus meis.* Nec fanè peteret cor mundum in ſe creari, & renouari ſpiritum rectum, niſi crederet per peccatũ munditiem cordis, & rectitudinẽ ſpiritus ſe amiſſiſſe. Quod verò ſubiungitur: *Et ſpiritus ſancti tuum ne auferas à me.* Non ſignificat, in eo peccante remaſiſſe habitorem Spiritum ſanctum, qui in ſolis iuſtis propriè inhabitat: Sed ſignificat (Auguſtino teſte) ſpiritum ceppiſſe iterum Dauidi adefſe, cum ei penitentiam inſpirauit, & ideo Dauidem, qui donum Dei non ignorabat, peccatum eſſe à Deo, vt ſpiritum illum ſanctum penitentia lachrymas in ſe excitantem non auferret. Quod autem Dauid reconciliatio-

nem adhuc expectaret, & peteret, perſpicuum eſt ex verbis ſequentibus: *Redde mihi lætitiã ſalutaris tui.* Et rurſum: *Audiu meo dabis gaudiũ, & lætitiã, & exultabit oſſa humiliata.* Et *Cor contritum & humiliatũ Deus non deſpicias.*

His accedunt teſtimonia Patrum. Nam fanctus Ambroſius in libro de Apologia Dauid, cap. 16. explicans illud: *Libera me de ſanguinibus, &c.* Ad *Vrie mortem*, inquit, *poſt referti, quod mandata meis eius conſcius veniam tanti poſcat admiſſi.* Et infra: *Quibus vinculis ſe onerari deſiderans diuinum ſibi precatur auxilium, vt ab omni criminis perpetrati labe mundetur.* Et infra: *Non eſt mirum, quòd tam grauiter doleat fundendi ſanguinis innoxij ſibi obrepiſſe peccatum. Ideo liberari ſe à ſanguinibus, hoc eſt, à peccatis mortalibus poſtulauit.* His verbis Ambroſius Dauidis adulterium, & homicidium peccata mortalia fuiſſe docet, cum & crimina, vincula, & tanta admiſſa, & expreſſe peccata mortalia nomen.

S. AVGVSTINVS in Pſal. 50. ita Dauidem loquentem inducit: *Miferere mei ſecundum magnam miſericordiam tuam. Subueni graui vulneri ſecundum magnam medicinam tuam. Graue eſt quod habeo, ſed ad omnipotentem conſugio. De meo tam lethali vulnere deſperarem, niſi tantum medicum reperirem.* Et hic vides peccatum Dauidis graue, & lethale nominari, & eiufmodi, vt ferè ad deſperationem poſſet adducere.

S. HIERONYMVS in epift. ad Oceanum de obitu Fab. ola deſcribit penitentiam publicam Dauidis, qualis in Eccleſia pro magnis ſceleribus fieri ſolet. Ex quo fatis indicat graue admodum fuiſſe peccatum Dauidis.

S. GREGORIUS lib. 22. Moralium, cap. 13. ſcribit, peccatorem ſimilem eſſe Lazaro mortuo, qui Domini voce reuocatur ad vitam: atque exemplum Dauidis adducens ait: *Vnde Dauid Propheta ab illa tanti molis facinoris reuincens ad vocem Domini, quaſi foras exiit, dum per Nathan correptus quod fecerat accuſauit.* Ex his igitur manifeſtum eſt, Dauidem prædeſtinatum, fidelem, & iuſtum in peccatum mortale incidiffe, & rurſus per penitentiam ad gratiam Domini rediſſe: ac proinde falſam, atque etiam apertiffimè falſam Vvicleſſi, & Caluini eſſe ſententiam.

Tertium exemplum eſt Apoftoli Petri, quem prædeſtinatum fuiſſe, & nunc faluum, fanctum, & beatum eſſe nemo negat, cum beatus Ioannes in extremo Euangelio ſuo tam luculentum teſtimonium reddiderit beatæ morti ipſius. Nam cum Dominus Petro dixiſſet: *Cum ſenue- ris alius cinget te, & ducet quòd tu non vis,* ſubiunxit Euangelifta: *Hoc autem dixit, ſignificans qua morte clarificaturus eſſet Deum.* Eundem Petrum fidelem, & iuſtum fuiſſe antequam Dominum ter abnegaret: teſtis eſt Chriſtus ipſe, qui & Matth. 16. eum *beatum* appellauit, & Ioan. 13. eidem dixit: *Qui lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet. Et vos mundi eſtis, ſed non omnes, &c.*

Eundem autem mortale peccatũ, & quidem grauiffimum admiſiſſe, cum ad vocem ancillæ Domini negauit, nec ſolùm negauit, ſed etiam iureiurãdo, & anathematizando, negationem confirmauit, teſtantur lachrymæ, & penitentia eius. Nam (vt ſcribit Mart. c. 26.) poſt tantum admiſſum facinus amarè fleuit. Teſtantur etiã fancti Patres idipſum paſſim, ſed vt nõ laboremus in re pèſpicua, vnus hoc loco ſufficiet Auguſtinus, qui tract. 66. in Ioan. non ſolùm hoc docet, ſed etiam contendit ita eſſe, nec poſſe falſa fide aliter dici. Inter alia ſic Petrum alloquitur: *Timeo mortem carnis tue, mortem dabis animæ tuæ. Quanta enim vita eſt conſideri Chriſtum, tanta mors eſt negare Chriſtum.* Et infra: *In anima Petri contigit, quod offerrebat in corpore, non tamen pro Domino, quòd temerè præſumebat, præceſſit, ſed aliter quàm putabat: namque ante mortem, & reſurrectionem Domini, & mortuus eſt negando, & reuixit plorando. Sed mortuus eſt, quia ſuperbe præſumpſit: reuixit autem, quia benignè ille reſpexit. Ecce*

quoties

quoties Auguſtinus repetit, Petrum in anima mortuum eſſe, ac proinde peccatum mortale commiſiſſe, cum Chriſtum negauit. Et audet tamen Caluinus dicere, Fideles prædeſtinatos lethaliter peccare non poſſe.

His omnibus accedat manifeſta ratio ex aduerſariorum ducta principiis. Aſtiones illas Adami, Dauidis, Petri ex genere ſuo peccata fuiſſe nemo negare poteſt, niſi præuaticatio cœleſtis mandati ſpecialis, adulterium, homicidium, Chriſti abnegatio cum execratione, & periurio alicui non videantur eſſe peccata: ea verò peccata à ſcientibus, & volentibus commiſſa, atque aded voluntaria fuiſſe extra controuerſiam eſt. Quæ igitur, an ea peccata ſimul cum fide iuſtificante in hominibus illis Adamo, Dauide, Petro, conſiſtere poterint, an non poterint. Nam ſi non poterunt, excuſſerunt fidem iuſtificantem, ac per hoc lethalia fuerunt, quòd nos contendimus. Neque ipſi hoc negare poſſunt, cum ex communi aduerſariorum doctrina illa ſint mortalia peccata, quæ cum fide conſiſtere nequeunt.

Si verò dicat Caluinus, peccata illa Adami, Dauidis, Petri, cum fide conſiſtere potuiſſe: ſequitur, poſſe homines ſemel iuſtificatos liberè præuaticari Dei mandata, adulteria, & homicidia perpetrare, Chriſtum abnegare; addita etiam execratione, atque periurio. Nam ſi hæc in hominibus ſemel iuſtificatis cum ipſa fide iuſtificante manent, hoc ipſo à Deo non imputantur, nec tam ſunt venialia, & remittenda, quàm reipſa condonata, atque dimiſſa: neque reum faciunt vilius pœnæ, ac ſupplicij. Hoc verò dogma nemo non videt quàm ſit abſurdum, & pernicioſum. Huc igitur diſputationis ſumma perducitur, vt vel concedere cogatur Caluinus poſſe homines fideles & prædeſtinatos peccare lethaliter, ac per hoc non eſſe peccata omnia prædeſtinatorum, poſt fidem ſemel adeptam, venialia: vel prædeſtinatis fidelibus, id eſt, verè fidelibus licentiam tribuat adulteria, homicidia, periuria, & alia id genus ſcœlera impunè, ac liberè perpetrandi.

Videret autem Caluinus hoc poſterius membrum eligere. Nam tametsi in Antid. Conc. T riden. ſeſſ. 6. can. 27. ſcripſerit, vbi fides regnat nullum eſſe poſſe peccatum: tamen cano. 28. addit, ſemen fidei, id eſt, fidem veram, & viuam, ſed ſopitam manere cum grauiffimis lapſibus: *Semè, inquit, aliquod fidem manere in homine licet ſuffocatum, etiam inter grauiffimos lapſus non nego, id quantumcumque eſt, particulam eſſe fateor verè fidei, addo etiam viuæ, quando aliter non poſſet ex ea oriri fructus. Verùm quoniam non apparet ad tẽpus, nec ſe vſitatis ſignis exerit, perinde habetur atque emortua, quoad vſum noſtrum.* Itaque cum velit manere fidem veram, & viuam, in homine cum grauiffimis lapſibus, licet ea non ſe prodat exterius, & certò ſibi perſuaſerint aduerſarij, fidem iuſtificare, & facere vt nulla peccata imputentur, ſequitur vt crediderit Caluinus grauiffimos lapſus fidelibus non imputari.

CAPVT VIII.

Reſellitur error Lutheranorum.

LUTHERANI, vt ſuprà oſtendimus ex Lutheranis, Melancthone, Illyrico, Heſuſio & Kemnitio, tria præcipuè docent. Primò, peccata venialia eſſe illa, quæ à Deo non imputantur, quamuis ex ſe digna ſint pœna, ac ſupplicio ſempiterno. Secundo, illa peccata à Deo non imputari, quæ ſimul in homine cum fide, id eſt, cum fiducia miſericordiæ conſiſtunt. Tertio, illa ſola peccata cum fide conſiſtere, quæ ſunt inuoluntaria. Ex quibus ſequitur quantum, omnia peccata in infidelibus eſſe mortalia, & conſequenter omnia peccata ex natura ſua eſſe mortalia. De quo quarto capite, quia commune eſt etiam quibuſdam alijs ſcripto-ribus non Lutheranis, ſeorum poſtea diſſeremus. Nunc tria priora capita, quæ propria videntur eſſe Lutheranorum breuiter reſellamus.

Quod igitur primo loco aſſerunt, peccata venialia

eſſe ea quæ non imputantur, repugnat apertè ſcripturis, & Patribus. Scriptura ſiquidè in iis locis, vbi de peccatis venialibus ex conſenſu etiam Lutheranorum loquitur, manifeſtè docet, oportere à Deo peri remiſſionem eorum peccatorum: non igitur ea ſunt recta, & condonata vel non imputata (vt ipſi dicunt) ſed imputantur, & ligant, ac reũ faciunt, quamuis facile condonentur, ac remittantur. Conuenit inter nos & Lutheranos, de venialibus agi, Matth. 6. *Dimitte nobis debita noſtra;* quia iuſtorum etiam eſt hæc humilis, & vera confeſſio. At hic videmus peri à iuſtis remiſſionem peccatorum venialium: Proinde non fuiſſe anrea condonata, vel non imputata: eadem ratio eſt de loco illo 1. Ioan. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c.* continuo ſubiungitur: *Si conſiteamur peccata noſtra, fidelis eſt, & iuſtus, vt remittat nobis peccata noſtra, & emundet nos ab omni iniquitate.*

At ſi peccata iuſtorum, quia perſona grata eſt, non imputantur, quid opus eſt remiſſione? & cur oportet confeſſionem ante præmittere nec diſſimilis eſt locus ille Pſalm. 31. *Pro hac (id eſt, pro remiſſione peccati) orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno.* Et illud Pſal. 98. *Tu propitiuſ fuiſti eis, & viciſſens in omnes adinventiones eorum.* Certè ſi viciſcebatur Deus peccata ſecutorum ſuorum fidelium, Moſis, Aaronis, & Samuelis, imputabat eis, nec tegebat donec purgata eſſent. Huc etiam pertinet illud Ioan. 13. *Qui lotus eſt, non indiget niſi vt pedes lauet,* quòd fancti Patres ad peccata venialia pertinere docuerunt. Qui enim lotus eſt ab impietate, & lethalibus criminibus, adhuc eger lotione pedum, id eſt, remiſſione venialium, quæ inſtar pulueris in via vitæ huius pedibus noſtris adhærent: *Dominus dicit* (inquit S. Auguſtinus tract. 56. in Ioan.) *Veritas loquitur, quòd opus habeat pedes lauare etiam ille, qui lotus eſt. Quid fratres mei, quid putatis, niſi quia homo in ſancto quidem Baptiſmo totus abluitur, non præter pedes, ſed totus omninò: verum tamen cum in rebus humanis poſtea viuatur, vique terra calcatur. Ipſi igitur humani affectus, ſine quibus in hac mortalitate non viuatur quaſi pedes ſunt, vbi ex humanis rebus afficimur, & ſic afficimur, vt ſi dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos decipiamus, & veritas in nobis non ſit. Quotidie igitur lauat pedes nobis, qui interpellat pro nobis, & quotidie nos opus habere, vt pedes lauemus, id eſt, vias ſpiritualium greſſuum dirigamus, in ipſa oratione Dominica conſitemur, cum dicimus, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris. Si enim conſiteamur, ſicut ſcriptum eſt, peccata noſtra, profeſſò ille qui lauit pedes diſcipulorum ſuorum, fidelis eſt & iuſtus, qui dimittet nobis peccata noſtra, & mundabit nos ab omni iniquitate, id eſt, vſque ad pedes quibus cõuerſamur in terra.* Hæc S. Auguſt. ex quibus omnibus perſpicuum eſſe poteſt, quàm falſò & temerè dixerit Philippus (vt citauimus c. 4.) peccata venialia eſſe peccata condonata. Et Illyricus, eſſe peccata quæ propter fidem in Chriſtum non imputantur, & Heſuſius, eſſe peccata recta, & Caluinus, eſſe peccata quæ iis, qui ſunt in Chriſto Ieſu, non imputantur.

Quòd autè ſecundo loco dicunt, illa peccata non imputari: ac per hoc eſſe venialia, quæ ſimul cum fide conſiſtunt, facili negotio conuincitur eſſe falſum. Nam ſi id ita eſſet, vt aduerſarij volunt, ſequeretur nullum eſſe mortale peccatum præter infidelitatem, ac proinde ſacrilegia, homicidia, adulteria, furta, rapinas, non eſſe peccata mortalia, quòd eſt & contra manifeſtam Chriſti, & Apoftolorum doctrinam, & contra ipſorum Lutheranorum ſententiã. Sequi autem ex dogmate aduerſariorum, nullum eſſe mortale peccatum præter infidelitatem, probatur, Nam nullum eſt peccatum, quòd fidem neceſſariò excludat, præter id quòd ei opponitur, quòd eſt infidelitas, quòd idem experientia ipſa manifeſtè reſtat. Nam ſi per fidem intelligatur aſſenſus certus & indubitatus, ſi omnibus rebus adhibitus, quas Eccleſia, ex verbo Dei

Tomus tertius.

D

feripto, vel tradito credendas esse docet: multos videmus inter Catholicos publicos peccatores, homicidas, fornicarios, fures, ebriosos, qui tamen sine ulla dubitatione fidem habent iis omnibus, quæ Ecclesia credenda proponit.

Si verò per fidem accipiamus id, quod Lutherani falsò sibi persuaserunt esse fidem, fiduciam videlicet misericordie propter Christum, & quidem specialem, qua vnusquisque certò credat, & confidat, sibi Deum propter Christum esse propitium, videmus plurimos inter hereticos qui eiusmodi fidem se habere dicant, cum vitam turpissimam ducant, & errores etiam grauissimos de Christo, de Ecclesia, de Sacramentis, de peccatis, de iustificatione, ceterisque rebus ad doctrinam fidei pertinentibus doceant. Nam huic speciali fidei Lutheranorum non repugnat qualibet infidelitas, sed ea solùm, qua quis non certò credit sibi Deum esse propitium.

Quòd si forte Lutherani dicant, se nullos habere errores, & fidem illam suam specialem esse non posse in iis, qui homicidia, adulteria, & alia id genus peccata committunt: suis dimissis aliarum sectarum homines parumper inspiciant. Certè Calvinianus in erroribus multis, & magnis versari, atque adeò blasphemus, & facilem esse, neque ignorant, neque tacent, & tamen negare non poterunt, eos sibi certò persuadere se Deo propter Christum esse carissimos, ac proinde habere fidem illam specialem, quæ apud eos sola iustificat. Quòd idem dicere possumus de Anabaptistis, de Trinitariis, & aliis, qui Lutheranis heretici sunt, & tamen certò credunt sibi Deum propter Christum esse propitium. Quòd si fiducia illa concipi potest ab iis, qui in erroribus contra verbum Dei pertinacissimi sunt, cur non poterit etiam concipi ab iis, quos homicidia, adulteria, furta, & alia similia peccata delectant?

At (inquit Philippus in locis, tit. de discrimine peccati mortalis, & venialis) qui habet propositum peccandi, non accedit ad Deum, sed eum contemnit ac fugit: Fides autem ad Deum accedit per Christum Pontificem. Igitur impossibile est hæc duo simul consistere propositum peccandi, & fidem. Respondeo, eum qui habet propositum peccandi, si apprehendat Deum ut iustum iudicem, & qui peccata, dum in nobis manent, odit, ac punit, quemadmodum eum Catholici apprehendunt, sine dubio fugere à Deo: at si Deum apprehendat (vt eum Lutherani apprehendunt) ita misericordem, & facilem, vt peccata in nobis verè inhererentia, & viuientia non punire, sed regere, ac pro eis Christi iustitiam, & merita nobis imputare, nego eum ad Deum non accedere. Qui enim sibi persuadere potuit peccata verè in se manentia sibi à Deo non imputari, & iis non obstantibus, se Deo propter Christum carum, & gratum esse; eadem facilitate credere poterit, propositum peccandi sibi à Deo non imputari, dummodo Christi merita, sua faciat per fidem. Certè Calvinus non existimauit impossibile propositum peccandi cum fide coniungere, quando in Antidoto can. 28. sess. 6. Concilij Trid. scripsit, etiam in magnis lapsibus remanere fidem veram & vitam. Ac ne ipse quidem Lutherus tam certò credidit, non posse duo illa coniungi, vt credidit Philippus. Nam in li. de captiuit. Babyl. ca. de Baptismo scribit, non posse hominem damnari quantuscumque peccatis, si stet, vel redeat fides. Quo loco per illam distinctionem, si stet, vel redeat fides, apertè significauit, non se certò statuisse non posse stare fidem cum magnis lapsibus.

Habemus igitur ex ipsa natura, & ratione fidei, omnia peccata cum ipsa fide posse consistere, præter infidelitatem, vel diffidentiam fidei, vel fiduciam contrariam: ac per hoc omnia peccata præter infidelitatem, vel diffidentiam prædictam esse venialia, quæ si omnia illa dici debent venialia, fidem non excludunt. Sed probatur hoc idem rursus ex doctrina Patrum, & ex communi sensu, & consensu omnium gentium. Nam si peccata omnia, vel saltem grauiora, quæ nos mortalia nominamus, cum fide confi-

stere non possent, sequeretur non posse hominem Christianum labi in fornicationem, furtum, homicidium, aut aliud simile peccatum, quin eodem momento fieret hereticus. Nam fidem iustificantem amitteret, quæ sola est vera fides: qui autem fidem veram amittunt, heretici dicuntur. At hoc repugnat toti antiquitati, & sensui, ac consensui omnium gentium. Semper enim in Ecclesia latissimum discrimen agnatum est inter hereticos, & malos Catholicos, cum illi discessionem faciant ab Ecclesia, isti intra Ecclesiam perdite viuant: illi doctrinam oppugnant, isti disciplinam violent: illi zizanias, isti paleas, illi lupis rapacibus, illi morbidis omnibus comparantur.

Denique inauditum est in Ecclesia, vt ob solam fornicationem, vel adulterium, aut aliud simile peccatum Christianus aliquis fidem amisisset, atque adeò infidelis, aut hereticus factus fuisset dicitur. Sanctus Augustinus in libro questionum in Matth. quaest. 11. Inter hereticos, inquit, & malos Catholicos hoc interest, quòd heretici falsa credunt, illi autem vera credentes, non viuunt, ita vt credunt. Et libro quarto de Bap. contra Donatistas, cap. 8. Constituumus, inquit, aliquem castum, continentem, non auarum, non idolis seruientem, hospitalitatem inuigentibus ministrantem, non cuiusquam inimicum, non contentiosum, patientem, quietum, nullum emulantem, nulli inuidentem, sobrium, frugalem, sed hereticum, nulli viique dubium est propter hoc solùm, quòd hereticus est, regnum Dei non possessurum. Constituumus alium fornicantem, immundum, luxuriosum, auarum, vel etiam apertè idolis dedicatum, venesicrum, discordiosum, contentiosum, amulum, animosum, seditiosum, inuidum, ebriosum, comestitorem, sed Catholicum: nunquid propter hoc solùm, quòd Catholicus est, regnum Dei possidebit, agens talia, de quibus sic concludit Apostolus, quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt? Si hoc dicimus, nos ipsos seducimus. Neque opus est alia Patrum testimonia superaddere, cum res adeò sit perspicua, vt mirum sit ab vilo hominum in dubium reuocari potuisse.

Probatum igitur est, sequi ex doctrina Lutheranorum, vt adulteria, homicidia, furta, & alia id genus peccata sint omnia venialia, cum fidem, vt que ea accipiantur, non excludant. Esse autem hoc dogma contra doctrinam Christi, & Apostolorum, & contra eorundem Lutheranorum sententiam, quæ erat assumptio nostri argumenti, facile potest ostendi. Christus enim, Matth. 5. Qui dixerit, inquit, fratri suo fatue, reus erit gehennæ ignis. Ex quo intelligimus, verbum contumeliosum in fratrem peccatum esse lechale. Et Matthæi 25. Ite maledicti in ignem æternum: Esuriunt enim, & non dedistis illis manducare, &c. Ex quo loco rectè colligit sanctus Augustinus libro de fide & operibus, capite 15. non communicare bona sua cum indigentibus, & multò magis rapere aliena, peccata esse mortalia, etiam in his, qui fidem nunquam amiserunt: Erit ergo, inquit, æterna combustio, & eos in illam ituros veritas dicit, quorum non fidem, sed bona opera defuisse declarauit. Apostolus autem vt paulò ante idem Augustinus commemorauit, 1. Cor. 6. ad Ephes. 1. & ad Galat. 1. enumerat aliquot genera peccatorum, & subiungit, Qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt.

Denique Philippus Melancthon (vt supra citauimus) discretis verbis scripsit in locis communibus, tit. de discrimine peccati mortalis & venialis: Peccata voluntaria contra legem Dei, omninò esse mortalia. Dixi, inquit, de veniali peccato. Sed cum hi, qui fuerunt renati, licentes, & volentes violant legem Dei, vt cum amplectuntur impias opiniones, aut stabiliunt eas sua approbatione, aut indulgent odiis, ambitione, flammis libidinum, auaritia, aut externis factis ruunt contra legem Dei, vt David rapens alienam coniugem, & astutè maritum interficiens. Hæc actiones contra conscientiam sunt peccata mortalia. Hæc ille. Cum igitur voluntarium adulterium, vel homicidium, vel aliud simile pec-

catum, ipso etiam teste Philippo, sit mortale, & tamen (vt ante ostendimus) cum fide consistere possit, manifestè sequitur, aut falsum esse quòd idem Philippus cum Lutheranis ceteris docet, omnia peccata quæ simul cum fide consistunt, esse venialia, aut certè ipsorum sententias inter se esse pugnantes, & alteram ab altera destitui, atque vnã ex altera refutari.

Iam verò tertium caput, quod continebat, illa sola peccata, quæ sunt planè inuoluntaria, cum fide posse consistere, ex iis quæ dicta sunt apertissimè conuincitur esse falsum. Iam enim ostendimus, non solùm peccata inuoluntaria, sed etiam voluntaria simul cum fide consistere, præter id solùm, quòd fidei contrarium est, hæresim videlicet, aut infidelitatem. Deinde peccata prorsus inuoluntaria apud eos, qui rectè iudicare possunt non venialia, sed nulla sunt. Et si sancto Augustino credimus, repugnantia loquitur, qui dicit peccatum inuoluntarium cum de ratione peccati sit esse voluntarium: Vtque aded, inquit Augustinus libro de vera religione, capite 14. peccatum voluntarium est malum, vt nullo modo sit peccatum, si non sit voluntarium. Neque loquitur sanctus Augustinus de iudicio ciuili, vt Philippus nugatur, sed diuino. Nam loquitur de peccato in genere, vt comprehendit etiam peccata malorum Angelorum, quæ ad iudicium ciuile nullo modo pertinent. Sed de hoc paradoxo Lutheranis in disputatione de concupiscentia, & de libero arbitrio plura dicemus.

CAPVT IX.

Peccatum veniale natura sua distingui à mortali, ostenditur ex Scripturis.

NVNC tandem ad veram sententiam comprobendam accedimus, ex cuius comprobatione non solùm supradicti errores omnes, radicitus euellentur, sed etiam resurabuntur sententiæ eorum scriptorum, qui à communi Theologorum, & Ecclesiæ doctrina quauis ratione discesserunt. Probandum igitur nobis est peccatum veniale ex natura sua distingui à mortali, ac sine vlla relatione vel ad prædestinationem, vel ad misericordiam Dei, vel ad statum renatorum, esse eiusmodi, vt penam quidem mereatur, sed non æternam, & Deum offendant, sed non vsque ad amicitiam dissolutionem. Id primum probabitur ex Scripturis, Tum ex definitionibus Ecclesiasticis, Deinde ex doctrina Patrum, Postremò ex ratione.

Quòd attinet ad primum, Matthæi quinto, sic legitur: Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, qui dixerit raca, reus erit consilio, qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Hoc loco non respicit Dominus prædestinationem, neque discutit, quid possit, aut velit diuina misericordia, sed res ipsas diiudicat, & peccatorum mensuram. Facit autem tres gradus iracundiæ, Vnum eius, quæ ita leuis est, vt in vocem nullam erumpat; Alterum eius, quæ paulò grauior est, non tamen peruenit vsque ad apertum conuicium, Tertium eius, quæ grauissima est, & manifestum conuicium parit. Quamuis enim possit, interdum iracundia interior esse grauissima, & tamen dissimulari exterius, nihilominus ordinariè quo est maior, eò se magis prodit, & ideo Dominus leuissimam iracundiam vocat eam quæ non manifestatur vilo signo exteriorè.

Quòd verò dicitur in secundo gradu: Qui dixerit fratri suo raca, non est omninò certum, quid propriè significet. S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini in monte, cap. 9. & S. Gregorius lib. 21. Moral. ca. 5. scribunt, esse interiectionem irascentis, quæ nihil determinatè significet, sed solùm exprimat animum esse commotum. Quæ interpretatio probabilis est, præsertim cum dicat Augustinus, se id accepisse ab Hebræis. Quamuis enim non inueniatur in Scripturis eiusmodi interiectio, neque in Dictionariis Hebræicis, & Caldaicis, quæ nunc extant. Poruit tamen

eo tempore fuisse in vsu, ac deinde obsoleuisse, neque etiam necesse est in Dictionariis omnino voces inueniri. Denique quòd ea vox translata non fuerit in Græcum aut Latinum, argumento est, nihil ea propriè significari. Ceterum sanctus Hieronymus in commentario huius loci annotauit vocem Raca, significare hominem vacuum. Nam à verbo רָקָא raiac, quòd est euacuare, fit nomen רָקָא rac, vacuum, & addito ס. more Syrorum fit רָקָא raca.

Sed quòd addit idem auctor, hoc loco significare hominem vacuum cerebro, non caret difficultate, tum quia in Scripturis non facile inuenitur ea vox in hoc sensu, tum quia vocare hominem vacuum cerebro, non videtur esse minus conuicium, quàm si vocetur stultus. Non possum autem me continere, quin Theodori Beza ineptias hoc loco paucis perstringam. Is enim in annotatione ad hunc locum versionem Hebræicam huius Euangelij reprehendit, quòd pro Raca, habeat רָקָא ragbah, quia (vt ipse dicit) maius conuicium est vocare hominem רָקָא ragbah, id est, malum, quàm fatuum, & tamen ipse idem suspicatur, Christum sua lingua dixisse רָקָא rasebagh, pro eo quòd nos habemus raca, neque animaduertit maius conuicium significari per vocem רָקָא rasebagh, quàm per vocem ragbah, illa enim impium significat, hæc malum, & sapissimè accipitur non pro malo, id est, facerato, sed pro tenui, aut deformi, aut macilento, vt omittam quòd littera ו nò redditur Latine per ch, sed per Sc, aut per S, simpliciter, vt patet in vocibus, Hofanna, Salomon, Sabaoth, Sabathum, & similibus. Probabile igitur est, Raca hoc loco significare hominem vacuum opibus, aut dignitate, aut certè vanum, & ociosum. Nam & in his significationibus inuenitur ea vox in Scripturis, & longe minus laedit, quàm vox fatuus. Sed quidquid sit de propria significatione eius vocabuli, illud nobis hoc loco fatis est, minus graue peccatū describi per Raca, quàm per fatue.

His autem tribus gradibus peccatorum respondent tres reatus, iudicij, consilij, & gehennæ ignis. Et quidem reus iudicij dicitur (vt rectè explicat sanctus Augustinus loco supra notato) qui aliquid fecit, vnde in iudiciū vocari possit, vt causa eius discutiatur. Reus Consilij dicitur, cuius culpa certa est, sed ambiguum quanta sit, & quàm pœnam mereatur, & ideo iudices inter se conueniunt in Consilio, vt definiant pœnam mensuram. Reus gehennæ ignis dicitur, cuius culpa, & mensura culpa, ac per hoc etiam pœnæ grauitas certa est. Significari autem per gehennam ignis, mortem æternam apud inferos, docet in commentario huius loci Hilarius, Augustinus, Chrysostomus & Theophylactus. Hieronymus hoc loco nihil dicit, sed in commentario, capite decimo, in illa verba: Timeat eum qui potest animam, & corpus perdere in gehennam, scribit nomine gehennæ semper in Euangelio significari pœnas æternas.

Ex his igitur conficitur argumentum eiusmodi, Manifestum conuicium, teste vel iudice Christo, facit, reum gehennæ ignis, ac per hoc est peccatum mortale iracundia, sono vocis expressa, sed ad malum conuicij non pertingens facit reum consilij, id est, non constat, an mereatur gehennæ, sed aut pœna, aut ea minore digna est: Inueniuntur igitur peccata quadam, quæ leuiora sunt, quàm vt gehennam ignis mereantur. Quorum enim cogereur consilium ad discernendum, nū aliqua culpa gehennæ ignis punienda esset, si omnes culpæ gehennam ignis mererentur? Suor igitur culpæ aliqua, quæ diuino iudicio sola pœna temporali multandæ sunt. Rursus iracundia quæ nullo signo exteriorè foras erupit non facit reum consilio, sed iudicio, hoc est non constat, an mereatur pœnam aliquam, an nullam, ex quo sequitur, vt sine dubio, si pœnam meretur temporalem, non æternam mereatur, cum sit leuior culpa, quàm ea esset, de qua dubium esse poterat, temporale ne supplicium, an æternū mereretur.

Neque digna videtur refponfione annotatio Beza ad hunc locum Euangelij. Scribit enim inæqualia peccata hęc defcribi à Domino, & minus effe reum fieri iudicio, quàm concilio, & concilio, quàm gehennæ ignis: addit tamen omnia peccata, quamuis inter fe inæqualia, mortem mereri, quia ftipendium peccati mortem effe fcribit Apoftolus ad Romanos fexto. At fi per mortem idem intelligit Apoftolus, quod per gehennam **C H R I S T V S**, cum eam vitæ æternæ opponat, dicentis: *Stipendium peccati mors: gratia Dei vita æterna*: fieri non potest, vt omnia peccata mortem mereantur, nisi gehennam omnia mereantur. Iam autem demonftrauimus ex Chrifti fententia non omnia peccata reum facere gehennæ ignis. Non igitur ftipendium effe omnis peccati mors, fed eius tantum peccati, quod opponitur gratiæ, & amicitia cum Deo, de quo Apoftolus loquebatur. Itaque diuerfis gradibus peccatorum, qui defcribuntur à Domino, non refpondent diuerfi gradus fuppliciorum in gehenna, vt Beza exiftimat: quia fi ita effet, non recte Dominus de folo tertio gradu dixiffet, reus erit gehennæ ignis: fed refpondent diuerfi gradus fuppliciorum, quorum alia funt æterna, alia temporalia, alia breuiffima. Atque hac de primo testimonio Scriptura.

Alia duo testimonia habentur Matthæi 23. & Luc. 6. in quibus locis Dominus peccata quædam comparat rebus natura fua leuiffimis, alia verò grauiffimis. *Duces ceci*, inquit Matth. 23. *excolantes culicem, camelum autem glutientes*. Hęc videmus peccata quædam conferri culicibus, alia camelis, arguit enim Dominus Pharifæos, quod grauiffima præcepta legis facillè transgredierentur, minuta verò diligentiffimè obferuarent, atque ita peccata leuiffima ftudiofè cauerent, maxima verò fine ftipulo perpetrarent. Conftat autem inter culicem, & camelum tantum effe ex natura rei difcrimen, vt nulla ferè inter ea proportio effe videatur.

Rurfus Lucæ 6. *Quid*, inquit, *vides feftucam in oculo fratris tui, trabem autem, qua in oculo tuo est, non consideras?* Certè inter feftucam, & trabem tanta ex natura rei differentia effe, vt feftuca leuiter portari queat, trabs autem fit importabilis, & non folum oculum deftruat, fed etiam totam corpus hominis opprimat, fi illi imponatur. Si autem omnia peccata ex natura fua morte fempiterna digna effent, quis credat, ita quædam ab ipfo Domino extenuari potuiffet, vt cum feftuca, & culice conferrentur: Præfertim cum alia camelis, & trabibus ab eodem Domino fuerint comparata?

Eft aliud testimonium Lucæ duodecimo: *Dico tibi, non exies inde, donec etiam nouiffimum minutum reddas*. Per nouiffimum minutum intelligunt Patres peccata minuta, & leuiffima; pro quibus in carcere purgatorij fatisfaciendum effe, ni fi in hac vita purgata vel relaxata fuerint. Tertullianus in libro de anima, capite decimo feptimo, per nouiffimum quadrantem fiue minutum, exponit, modica quæque delicta purganda ante refurrectionem. Origenes homilia trigefima quinta in Lucam, dicit eos reddere nouiffimum quadrantem, qui modicum debent, & vfque ad certum tempus detinentur in carcere. Hieronymus in comment. ad cap. 5. Matr. *Hoc effe*, inquit, *quod dicit, non egredieris de carcere, donec etiam minuta peccata perfoluas*. Denique Cyprianus lib. 4. ep. 2. Ambr. in comment. ad c. 12. Lucæ, & Eufebius Emiffenus (feu potius Cæfarius Arelatenfis) hom. 3. de Epiphania, fcribunt, per nouiffimum quadrantem intelligi ea peccata, quæ poft hanc vitam in locis purgatorij expiantur, quæ fine dubio venialia funt. Nam qui cum peccato mortali deedit ex hac vita, continuè ftipendium peccati, mortem videlicet fempiternam accipit. Iam igitur cum debitum vnus minuti minimum fit, neque in vilo tribunali pro tam exiguo debito vllus damnari poffit ad mortem: fi Dominus peccata venialia cum tali debito rectè comparauit, fequitur vt

A peccata venialia ex natura fua mortem æternam nulla ratione mereantur.

Ad hac Apoftolus Paulus 1. Corin. 3. peccata venialia rebus natura fua leuiffimis comparat, quo, fæno, ftipulis: *Si quis*, inquit, *superadificat fupra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiofos; ligna, fænum, ftipulam, vnufcuiusque opus manifeftum erit. Dies enim declarabit, quia in igne reuelabitur, & vnufcuiusque opus quale fit, ignis probabit. Si cuius opus manferit quod fuperadificauit, mercedem accipiet: fi cuius opus arferit, detrimentum patietur, ipfe autem faluus erit, fic tamen quali per ignem. Quo loco vt exponunt Ambrosius ferm. 10. in Plaim. 1. 8. Hieronymus lib. 2. aduerfus Iouinianum: Auguftinus libro 21. de ciuit. Dei, cap. 26. Gregorius libro quarto Dialogorum, cap. 39. & alij.) fignificat Apoftolus per aurum, & argētum, & lapides pretiofos, opera perfecta, & laudabilia, quæ in iudicio Dei examinata, nihil ni fi mercedem promerentur: per lignum, fænum, & ftipulas, opera inutilia, & reprehenfione digna, fed venialia, quæ detrimentum quidem adferant, & purgatione indigeant, non tamen à falute excidere faciunt. Nunquam autem beatus Paulus peccata venialia cum fæno, & ftipula comparaffet, ni fi reuera effent, vt loquitur fæctus Gregorius loco notato, peccata minuta atque leuiffima. Peccata enim ex natura fua mortalia ferro potiùs, aut ari vel plumbo (vt idem Gregorius dicit) comparanda fuiffent.*

Accedat his testimonium S. Iacobi Apoftoli, qui in primo cap. fuæ epiftolæ diftinguit tentationem à peccato, & peccatum à crimine: *Vnufcuiusque*, inquit, *tentatur à concupifcentia fua abftinens, & illeftus*. *Concupifcentia verò cum cõceperit, parit peccatum: peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem*. Vbi S. Iacobus non diftinguit motus concupifcentiæ in inuoluntarium, & voluntarium.

Nec dicit omnem motum voluntarium effe peccatum mortale, omnè inuoluntarium effe veniale, vt Philippus Melanchthon voluiffet. Sed diftinguit tres motus concupifcentiæ, vnum inuoluntarium, quo quis ad peccatum incitatur, fine vilo fua confenfu, cum ait: *Vnufcuiusque tentatur à concupifcentia fua abftinens, & illeftus*: & hunc motum non dicit Apoftolus effe peccatum, fed cauffam peccati, fi nimirum accedat confenfus. Alterum motum vult effe imperfectè voluntarium, cum addit, *Concupifcentia verò cum conceperit, parit peccatum*. Effè autem hunc motum imperfectè voluntarium, & proinde peccatum, fed veniale, patet, quia nominatur peccatum, & tamen diftinguitur à peccato consummato, & mortem generante. Ex quo intelligimus hunc fecundum motum nõ effe peccatum consummatum, nec generare mortem, ac per hoc non effe peccatum mortale. Tertium denique adiungit perfectè voluntarium, & hunc motum effe peccatum mortale, declarat Apoftolus dicens, *Peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem*.

Neque verò fufpicari debemus, peccatum consummatum hoc loco dici folum peccatum opere perpetratum: quafi defideria illicita mortali peccata nominari nõ poffent ni fi opere compleantur. Nam cum inter prima decem præcepta legis diftinctè nominentur, tanquam duo diuerfa mandata: *Non machaberis*. Et: *Non concupifces uxorem proximi tui*. Et cum Dominus in Euangelio, Matth. 5. dixerit: *Qui viderit mulierem, ad concupifcendum eam, iam machatus effe eam in corde fua*: Dubium effe non potest, quin peccatum consummatum, & generans mortem, fit concupifcentia, cui perfectus, & consummatus adhibetur affenfus, tamen ni nunquam opere compleatur. Neque refpondere poffunt Lutherani, peccatum illud, de quo fæctus Iacobus loquitur, cum ait: *Concupifcentia cum conceperit, parit peccatum*, effe peccatum veniale ex misericordia Dei, quia videlicet fidelibus non imputatur, non autem effe tale ex natura fua. Nam ipfi folum ea dicunt non imputari, quæ funt planè inuolun-

taria.

taria. Hoc autem, de quo loquimur, non effe omninò inuoluntarium. Nam alioqui non potuiffet diftinguere fæctus Iacobus concupifcentiam illicitentem, & parientem peccatum ab ipfo peccato, quod ab ea concupifcentia paritur. Si quidem (vt paulò antè diximus) non potest fingi, quemadmodum concupifcentia peccatum pariat, ni fi eliciendo à voluntate confenfum.

Accedant vltimò duo loca, in quibus de peccatis quibusdam longè mitiùs Scripturæ loquuntur, quàm de iis loqui folet, quæ funt omnium confenfu peccata lethalia. Matth. 12. *De omni verbo ociofo, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij*. Aliud profectò effe, verbum ociofum non effe fine culpa, & ideo difcutiendum in die iudicij: Aliud verò, *Ite in ignem æternum, ligatis manibus, & pedibus eius, proicit eum in tenebras exteriores: Difcedite à me omnes operarij iniquitatis*; & alia id genus, quæ paffim occurrunt in Euangelij. Ephes. 5. *Fornicatio, & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, ficut decet Sanctos, aut turpitudine, aut ftultiloquium, aut fcurritas, quæ ad rem non pertinet, fed magis gratiarum actio. Hoc enim fcitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quòd effe idolorum feruitus, non habet hereditatem in regno Chrifti, & Dei*. Non tamerè beatus Apoftolus cum lex peccatorum genera cauenda effe pronunciaffet, quæ videlicet apud gentiles vix pro peccatis agnofcebantur, fornicationem, immunditiam, auaritia, turpia verba, & ftultiloquia, & fcurritas, de tribus prioribus tantum adiunxit, eos, qui talia agunt, non habere hereditatem in regno Chrifti, & Dei. Nimirum enim docere volebat tria posteriora debere quidem effe aliena ab ore fæctificato fidelium, non tamen ex genere fua talia effe quæ excludant ab hereditate Chrifti, & Dei.

Neque hęc locum habet quod aduerfarij dicere folet, quædam effe peccata venialia, quæ non excludant à regno Dei, fed ea non effe talia ex natura fua, fed ex misericordia Dei non imputante. Nam vt fæpè diximus, ea fola venialia ipfi agnofcunt, ac non imputari dicunt, quæ funt inuoluntaria. At peccata, de quibus hęc agunt Chriftus & Paulus, voluntaria funt videlicet, verba ociofa, minus honefta, ftulta, & fcurrilla.

C A P V T X.

Idem oftenditur ex traditione Ecclefia, & Patrum.

PECCATA quædam ex natura fua venialia effe, non folum Scripturæ, quæ hæctenus protulimus, oftendunt, fed etiam testimonia Ecclefia & Patrum. Nam Concilium Mileuit. can. 7. & 8. docet, fæctos & iuftos homines habere peccata quædam, quæ tamen fæctitati, & iuftitia non repugnent, tamen verè peccata funt, & remiffione indigeant. Sed quia poffent aduerfarij refpondere, peccata illa Sanctorum effe venialia ex misericordia Dei, non ex natura fua, profereamus commentarium fæcti Auguftini, qui eorum canonum auctor fuit, vt ipfe fua verba exponat. Tamen enim canones illi nomine totius Concilij editi funt, tamen qui eos composuit, Auguftinus fuit. Is autem in lib. de natura & gratia, cap. 35. 36. & 37. profert eandem Scripturam: *Dimittite nobis debita nofta*. Et: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, &c.* quæ protulerat in illis canonibus Mileuitanis.

Deinde cap. 38. explicat de quibus peccatis Scripturæ illa intelligenda funt: *Ita inquit, nec commemorandum fuit, fi Abel, quamuis meritò iuftus appellatus effe, paulò immoderatius aliquando rifu, vel animi remiffione iocatus effe, vel vidit aliquid ad concupifcendum, vel aliquando immoderatius poma decerpfit, vel pufculo cibo crudior fuit, vel cum oraret, cogitauit aliquid, vnde eius in aliud auocaretur in-*

A *tentio, & quoties illi ifta, ac fimilia multa fubpreferunt*. Hęc ille. Vbi fatis oftendit, peccata venialia non effe folum primos, & inuoluntarios motus concupifcentiæ, quos aduerfarij peccata mortalia ex natura fua, & venialia ex Dei misericordia effe docent, fed etiam actiones quædam malas, & voluntarias, vt rifum immoderatum, cibum nimium, iocum non neceffarium: quæ actiones fi effent peccata mortalia ex natura fua, fine dubio imputarentur à Deo & hominem damnarent, ac per hoc cum iuftitia nulla ratione confifterent. Sola enim inuoluntaria (ex fententia aduerfariorum) non imputantur, & cum iuftitia confiftunt. At hæc peccata ex doctrina fæcti Auguftini, & Concilij Mileuitani venialia funt, & cum iuftitia confiftunt, igitur non funt mortalia ex natura fua, fed ex natura, & ex genere, & modis omnibus, abfolutè & fimpliciter venialia.

B Confirmatur hoc idem (propter Catholicos) ex Trident. Concilio. Nam feff. 14. cap. 5. docetur, in confessione Sacramentali peccata mortalia omnia quæ menti occurrunt poft diligentem confcientiæ difcuiffionem, effe neceffario aperienda: venialia verò vtiliter aperiiri, non neceffario: ex quo fequitur, vt peccata venialia non folum in hominibus iuftis, fed etiam in impiis effe poffint, alioqui homines impij omnia omninò peccata in confessione neceffario aperiiri deberent, quòd effe contra doctrinam Concilij, & fentum Ecclefia: vniuerfa. At peccata venialia ex misericordia Dei ea non imputante, non funt in impiis, fed in folis piis & iuftis, ex fententia aduerfariorum; igitur peccata venialia, quæ in impiis effe Concilium Tridentinum admittit, non funt venialia ex misericordia Dei ea non imputante, fed ex natura fua. Denique his accedat quod in Bulla Pij V. Pont. Max. per Gregorium XIII. renouata, in qua multi errores damnantur, vnus effe, nulla effe peccata venialia ex natura fua.

C Præter hæc testimonia non defunt etiam Patrum Gregoriorum & Latinorum fententia. Intelligimus enim fæctos Patres, cum de peccatis venialibus verba faciunt, ea venialia peccata fignificare velle, quæ natura fua talia funt, ex eo quòd leuiffima, minuta, quotidiana vocant. Neque enim minuta, & leuia rectè dici queunt, quæ ex natura fua reum mortis æternæ conflituunt, licet ex misericordia condonentur.

Origenes homil. 35. in Lucam, fic ait: *Vnufcuiusque pro qualitate & quantitate peccati diuerfam multæ fententiam expendit. Si parum effe, quòd peccas, ferieris damno minuti, vt Lucas fcripfit, vt verò Matthæus, quadrantis. Veruntamen neceffe effe hoc ipfum, quòd extitiffi debitor, foluere. Non enim inde exies, ni fi & minima quæque perfolueris*. Hęc loquitur Origenes de venialibus, non de mortali, ne fortè quis dicat, minima dici ab eo peccata, minima inter mortalia: nam in fine homilia fcribit, eos qui debent vnum quadrantem, certo tempore detineri in carcere (videlicet in purgatorio) qui debent ingentem summam, fempiterno tempore cruciari: *Si, inquit, qui parum debet, non egreditur, ni fi exoluat minutum quadrantem: vtique qui tanto debito fuerit obnoxius infinita ei ad reddendum fecula numerabuntur*. Itaque venialia peccata vocat minima, & ideo minima, quia qualitate, & quantitate funt minima. Nam (vt ipfe dicit) pro qualitate, & quantitate peccati fupplicia decernuntur. Porro peccata minima qualitate & quantitate, ex natura & ratione fua minima funt. Tertullianus in lib. de anima, cap. 17. peccata, quæ temporariam purgationem admittunt, modica delicta nominauit, vt fuprà citauimus.

D S. Ioannes Chryfoftomus hom. 24. in Matth. exponens illud, ca. 7. *Quid vides feftucam in oculo fratris, &c.* peccata venialia, quæ flagitijs opponuntur, delicta leuiffima, & culpas paruulas appellauit.

S. Hieronymus in commentario cap. 5. Euangeliftæ Matthæi, eadem venialia peccata, peccata minuta nomi-

manda cenfuit. Et ibidem explicans illud: *Qui viderit mulierem ad concupifcendum eam, &c.* dicit eſſe diſcrimen inter *ad hoc* & *concupifcendum*, quod *ad hoc* fit deſiderium cum conſenſu: *concupifcendum* ſit titillatio ſine conſenſu, & addit *concupifcendum* culpam habere vitij, non tamen teneri in crimine. Vbi aperte docet, titillationem eſſe peccatum aliquod, ſed leue, nec dici poſſe crimen, niſi accedat conſenſus, quia videlicet in illa titillatione non ſit niſi peccatum negligentia in præcauendo, vel cito reiſciendo, quod præcauendum, vel reiſciendum erat. Idem libro 2. aduerſus Ioviniam. qui peccata paria eſſe docebat: *Non tibi, inquit, habebunt tantas gratias, quos de humili in ſublime leuas, quantum irafcentur, quos propter leue, quotidianaque peccatum in exteriores tenebras retruſiſti.* Vbi S. Hieronymus aperitiſſimè docet, leuia, quotidianaque peccata, qualia ſunt (vt ipſe ibidem ait) verba ocioſa non mereri ex natura ſua pœnam gehenna. Nam ſi talem pœnam ea peccata mererentur, nulla fieri homini iniuria, ſi ob cuiuſmodi delicta in exteriores tenebras truderetur, neque iuſtè inde queri vel irafci poſſet. Sed nec leuia vilo modo nominanda eſſent, ob quæ in tenebras exteriores detrudi aliquis poſſet.

S. Auguſtinus lib. de natura & gratia, cap. 3. *Quia, inquit, ſepe in leuiſſimis, & aliquando incautiſſis obrepiſt peccatum, & iuſti fuerunt, & ſine peccato non fuerunt.* Hoc loco videmus, venialia peccata quæ iuſtitiam non auferunt, vel ideo talia eſſe quia in re leuiſſima conſiſtunt, vel quia obrepiunt incautiſ. Proinde ratio cur peccatum aliquod ſit veniale, non eſt, quia non imputatur, licet imputari poſſit (vt aduerſarij docent) ſed quia in re leuiſſima conſiſtit, vt in verbo ocioſo, in riſu nimio, in ioco ſuperuacaneo, vel quia obrepiunt incautiſ, vt euagatio mentis tempore orationis, vt cum Auguſtino Catholici docent.

Idem auctor de ſpiritu & lit. c. 6. *His, inquit, conſtitutis, peccatum erit hominis ex fide viuente, aliquando alicui delectationi illicitæ conſentire: non tantum in illis horrendis facinoribus, & flagitijs perpetrandis, verum etiam in iſtis leuioribus, vt vel aurem alicui voci, quæ audienda non eſſet, vel linguam alicui, quæ dicenda non eſſet, accomodet.* Et in Enchiridio, cap. 71. *De quotidianis, inquit, breuiſſimis, leuiſſiſſisque peccatis, ſine quibus hæc vita non ducitur, quotidiana fidelium oratio ſatisfacit. Eorum enim eſt dicere, Pater noſter qui eſ in cælis, qui iam patri tali regenerati ſunt ex aqua, & ſpiritu ſancto, delet omnino hæc oratio minima, & quotidiana peccata.* Et ſermone 41. de ſanctis: illo, inquit, tranſitorio igne, de quo dixit Apoſtolus, ipſe autem ſaiuus erit, ſic tamen quaſi per ignem, non capitata, ſed minuta peccata purgantur. Et infra: *Quibus peccatis licet occidi animam non credamus, ita tamen eam veluti quibuſdam puſtulis, & quaſi horrenda ſcabie replentis deformem faciunt, vt eam ad amplexus illius ſponſi cæleſtis, aut vix aut cum grandi conſuſione venire permittant.*

Ex his locis colligimus, ſenſiſſe Auguſtinum peccata venialia ex natura eſſe talia. Tum quia vocat ea breuia, leuia, leuiſſima, minuta, minima, quotidiana. Tum quia comparat ea cum puſtulis, & ſcabie, quæ non ſolum non occidunt, ſed etiam ex natura ſua non ſunt morbi lethales. Tum denique, quia peccata venialia vocat non ſolum ſubitoſ quodaſ concupiſcentiaſ motus, quos ſolos aduerſarij pro venialibus habent, arque à Deo non imputari dicunt, ſed etiam peccata quodaſ omnino voluntaria, vt iocos ſuperuacaneos, riſum nimium, & ſimilia, quæ ex natura ſua in rebus leuiſſiſſiſ conſiſtunt, quibus adiungit etiam mendacia officioſa in Enchiridio capite 22. cum ſic loquitur: *Non ideo mendacium poterit aliquando laudari, quia nonnunquam pro ſalute quorundam mouetur. Peccatum ergo eſt, ſed veniale, quod beneuolentia excuſat.*

CAPVT XI.

Idem probatur ex ratione.

IAM verò peccata quodaſ ex natura ſua venialia eſſe, ac per hoc non eſſe tam graua, vt reatum ſempiternaſ mortis efficiant, his argumentis ex naturali ratione ductis confirmari poſſet.

Primum argumentum. Si peccata venialia ex natura ſua eſſent mortalia, & ſolum fidelibus ob fidem, quam habent, non imputarentur, certè infidelibus omnino imputarentur, & mortalia eſſent: Id verò manifeſtè falſum, atque abſurdum eſt: igitur falſum quoque, & abſurdum erit, peccata venialia ex natura ſua eſſe mortalia. Propoſitio ab aduerſarijs conceditur, neque vlla probatione eget. Nam ſi ſola fides cauſa eſt cur peccata aliqua ſint venialia, ſine dubio peccata omnia mortalia erunt iis, qui fide carent. Aſſumptio igitur argumenti probatur. Nam in eodem genere peccati grauius Deum fidelis, quàm infidelis offendit. Si quidem fidelis magis tenetur perfectè vitæ ſtudere, quàm infidelis, cum & maiori lumine ſit præditus, & plura à Deo beneficia, plura contra peccatum remedia, plura denique adiuuenta receperit: *Ille ſeruus* (ait Chriſtus Luca duodecimo) *qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non præparauit, & non fecit ſecundum voluntatem eius, vapulabit multis: qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis.* *Omni autem cui multum datum eſt, multum quaeretur ab eo: & cui commendauerunt multum, plus petent ab eo.* Item ad Hebraeos decimo: *Quanto magis* (inquit, Apoſtolus) *putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & ſpiritu gratiæ contumeliam fecerit?* Contra verò idem Apoſtolus docet, peccata infidelium ob ignorantiam, eſſe leuiora, cum de ſe ita loquitur in epiſtola priorè ad Timotheum, capite primo: *Miſericordiam conſequutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate.*

Quare meritò ſanctus Thomas in primo ſecundo quaſtione 89. articulo quinto ſcribit, irrationabiliter dici motus illos ſenſualitatis, qui infidelibus peccata ſunt venialia, in infidelibus eſſe mortalia, cum dignitas perſonaſ non minuat, ſed augeat rationem culpaſ. Et ſanè quiſ capiat, verbum ocioſum infideli alicui peccatum eſſe mortale, mihi autem veniale, cum ego diſertis verbis Deum dixiſſe legerim: *De omni verbo ocioſo, quod loquuti fuerint homines, reddent rationem in die iudicij.* Ille autem nihil cuiuſmodi nouerit: & cum ſine vlla comparatione magis teneat ego perfectioni ſtudere, quàm ille: igitur cum non ſit Euangelio, neque rectæ rationi conſentaneum, vt peccata fidelium venialia, mortalia ſint infidelibus, ſequitur vt etiam infidelibus ſint venialia, ac per hoc ex natura ſua, non ex coniunctione cum fide, vel alia ratione extincta ſint venialia.

Secundum argumentum. Si propriè loqui velimus, non ideo peccatum aliquod eſt veniale, quia Deus illud ad reatum mortis æternaſ non imputat, ſed ideo Deus ad reatum mortis æternaſ non imputat, quia veniale eſt. Veniale ſiquidem dicitur quod eſt venia dignum, ſiue in quo aliquid eſt, cur mitiùs puniri debeat. Quæro igitur quid illud ſit, quod facit vt peccatum aliquod ſit venia dignum, & ad reatum mortis à Deo non imputetur. Reſpondebunt, eſſe fidem, cum qua peccatum illud ſimul conſiſtit. Sed ruruſ quaero, cur peccatum aliquod cum fide ſimul conſiſtat, & ſit veniale, aliud fidem excludat, & ſit mortale. Reſpondebunt, quia illud inuoluntarium eſt, hoc voluntarium. Id enim, vt ſuprà diximus, Philippus Melancthon, & cæteri Lutherani docent. At quid eſt hoc aliud, niſi diſcrimen peccatorum mortalium, & venialium ad ipſam peccati rationem, &

naturam referre, & verbo negare quod re ipſa affirmare cogaris: nam voluntarium eſſe, vel inuoluntarium ad ipſam peccati naturam, & rationem pertinet. Siquidem peccatum, quod magis eſt voluntarium, eodem magis eſt peccatum, quod minus eſt voluntarium, eodem minus eſt peccatum, eſt nullo modo voluntarium ſit, nullo modo peccatum erit, vt ſuprà ex Auguſtino docuimus.

Tertium argumentum ex S. Thoma 1. 2. q. 87. art. 4. & 3. p. q. 86. art. 4. Peccatum veniale ex natura ſua non ponit in homine auerſionem à Deo; cum non repugnet caritati, vt perſpicuum eſt: at pœna æterna non debetur peccato, niſi ratione auerſionis à bono æterno, quod eſt Deus. Igitur peccatum veniale ex natura ſua non eſt cuiuſmodi, vt reum faciat hominem ſupplicij ſempiterni.

Quartum argumentum. Si natura ſua quæuis offenſio diſſolueret amicitiam Dei, eadem ratione diſſolueret quamuis aliam amicitiam. Quod enim ex natura ſua rei conuenit, ſemper & vbi que conuenit. At multum diſtat offenſio grauis, & capitalis à leui & veniali inter homines. Qui enim amicum vel incautè lædit, vel in re leuiſſima, iudicio prudentium non cenſetur ſoluendæ amicitiaſ ſatis iuſtam cauſam dediſſe; & ſanè ſtultiſſimus haberetur, qui ob quamcunque offenſionem inimici amico efficeretur, eumque vſque ad mortem infectari vellet: igitur eam etiam amicitiam, quæ nobis cum Deo intercedit, non diſſoluet ex natura ſua quælibet culpa, neque vilo modo probabile eſt riſum immoderatum, aut verbum ocioſum ex natura ſua tale eſſe, vt hominem aliqui iuſtum, & Dei amicum dignum efficiat perpetuo odio Dei & ſempiterno cruciatu.

Quintum argumentum. Peccatum non dicitur vniuoçè de mortali & veniali, ſed per analogiam quandam, & proinde peccatum veniale non eſt perfectè peccatum ſicut mortale, ſed imperfectè: vt rectè docent Albertus, ſanctus Bonauentura, & alij in 2. Sentent. diſtinct. 42. & ſanctus Thomas in 1. 2. quaſt. 88. art. 1. ad 1. igitur non debetur ei pœna mortis æterna, quæ eſt ſimpliciter & perfectè pœna, vel potiùs pœnarum omnium grauiffima.

Antecedens huius argumenti, quod ſolum in controuerſiam venire poſſet, hac ratione probo. Ad peccatum conſtituendum duo potiſſimùm requiruntur, vt ſit voluntarium, & contra legem, vt in iudicio huius libri demonſtrauimus. Peccatum autem veniale emne aut non eſt perfectè voluntarium, aut non eſt perfectè contra legem, igitur nullum eſt veniale peccatum, quod perfectè, & ſimpliciter ſic peccatum, ſed imperfectè, vt diximus, & ſecundum quid.

Aſſumptio declaratur, & probatur. Nam peccatum veniale triplex eſt, vt ſuprà diximus, aut enim eſt veniale ex genere ſuo, vt verbum ocioſum, aut ex imperfectione operis, & hoc vel ex ſubreptione, vt deſiderium illicitæ rei non plene deliberatum, vel ex paruitate materiaſ, vt furtum aſtium oboli, vel alterius rei, nullo, aut viliffimo pretio æſtimata. Peccatum igitur veniale ex ſubreptione non eſt perfectè voluntarium, proinde nec perfectè peccatum. Peccatum autem veniale ex paruitate materiaſ eſt quidem perfectè voluntarium, ſed non perfectè contra legem. Lex enim non prohibet furtum vnui oboli in ſpecie, ſed prohibet furtum in genere. Et quia ſiſis præcepti eſt caritas, qui prohibet furtum, prohibet iniuriam, & læſionem proximi, & furtum quidem rei notabilis quo ſimpliciter proximus læditur, prohibet ſimpliciter, furtum rei minimaſ quo proximus non læditur, niſi ſecundum quid, non prohibet, niſi ſecundum quid. Quod autem lege prohibente furtum exempli cauſa diximus, idem de cæteris ſimilibus legibus intelligendum eſt. Quare peccatum veniale ex imperfectione operis non eſt perfectè contra legem, proinde nec perfectè peccatum.

Denique peccatum veniale ex genere ſuo eſſe poſt perfectè voluntarium; & perfectè contra legem, ſi lex alia ſpecialis de eo ſit, ſed ea lex non erit perfectè, & in rigore lex, vt ſic loquamur. Nam cum (vt diximus, vel potiùs vt Apoſtolus dicit) ſiſis præcepti ſit caritas, & ex ſine menſurètur præcepta, ſi quod præceptum conſtituatur de re, quæ parum admodum ad eum ſinem pertineat, vt ſi ſpeciali præcepto caueatur ne quis verbum ocioſum loquatur, id præceptum non poterit eſſe perfectè, & in rigore, atque (vt aliqui loquuntur) antinomatiçè lex. Ita videmus, omnia peccata venialia, aut non eſſe perfectè voluntaria, aut non eſſe perfectè contra legem, quæ perfectè & in rigore ſit lex. Et quia quod non eſt perfectè voluntarium, hoc ipſo etiam non eſt perfectè contra legem, niſi materialiter, propterea rectè dicunt Theologi peccata venialia, cuiuſcunque tandem generis ſint, non eſſe contra legem, ſed præter legem.

Quod totum hac etiam ratione confirmari poſſet. Si peccatum veniale perfectè, ac propriè eſſet contra legem, ſequeretur hominem iuſtum ſtatim atque vnum aliquod peccatum veniale commiſiſſe, eſſe verè ac perfectè legis præuicatoreſ, & per hoc reum omnium cæleſtium præceptorum, iuxta illud Apoſtoli Iacobi: *Qui offendit in vno, factus eſt omnium reus, Iacobi 2.* Hoc autem falſum, & abſurdiſſimum eſſe conſtat ex eo, quod Scriptura vocat homines ſimpliciter ſanctos, & iuſtos, & legis diuinaſ obſeruatores, etiam cum peccatis venialibus, non carent. Nam de Zacharia & Elizabeth ſic ſcribit Lucas cap. 1. *Erant autem iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini ſine querela.* Hos autem non caruiſſe peccatis venialibus etiam tunc, cum (teſte Euangelifta) incedebant in omnibus mandatis Domini, dubium eſſe non poſſet, cum Apoſtolus Ioan. de ſe, & ſui ſimilibus dicat: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus. I. Ioan. 1.* Et Alius Apoſtolus: *In multis offendimus omnes, Iacobi 2.*

Denique peccata venialia non excludunt caritatem, nam aliqui in hominibus iuſtis eſſe non poſſent, cum (teſte Auguſtino libro de natura, & gratia, cap. vlt.) caritas ſit vera, perfectèque iuſtitia: *Qui autem diligit legem impleuit, vt Apoſtolus ait Rom. 13.* non igitur legis præuicator eſt, qui ſola habet peccata venialia, quin potiùs iis etiam præſentibus legem implere dicitur. Quare non ſunt peccata venialia propriè contra legem, neque perfectè, ſimpliciterque peccata.

CAPVT XII.

Diluuntur obiectiones ex Scripturis.

RESTAT nunc, vt obiectiones, quæ contra ea quæ diximus, fieri ſolent, breuiter diluamus.

PRIMA obiectio ſumitur ex Scripturis quæ generatim de omni peccato ita pronunciant. *Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis huius.* Deut. 27. *Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur, Ezech. 18. Si pendium peccati mors, Rom. 6. Qui offenderit in vno, factus eſt omnium reus, Iacobi 2. Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, minimus vocabitur in regno cælorum, Matth. 5.* Hæc dicuntur de peccatis vniverſe, igitur omnia peccata reum faciunt maledictionis diuinaſ, & mortis æternaſ, & à regno cælorum excludunt. Quare ſunt omnia ex ſe mortalia, & ſi quæ venialia ſunt, id non habent ex natura ſua, ſed ex miſericordia Dei.

Ac ne fortè quis dicat, peccata venialia non eſſe ſimpliciter, & abſolutè peccata, Scripturas autem allegataſ de veris, perfectèque peccatis eſſe accipiendas: probari

potest ex A postolo Ioanne, peccata venialia simpliciter, & absolute peccata, & iniquitates in diuinis literis nominari. De venialibus enim loquitur in epist. i. c. r. cum ait: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est: si autem confiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, ut remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate. Apostolus quoque Iacobus cap. 3. suæ epistolæ peccata venialia offensiones appellat, cum ait: In multis offendimus omnes: & ipse idem cap. 2. de offensionibus generatim ait: Qui offendit in vno, factus est omnium reus.

Denique si minima mandata violari non possunt, sine amissione regni celestis (minimum enim vocari in regno cælorum nihil est aliud, quam non habere locum in regno cælorum) nulla peccata tam parua erunt, quæ non possint hominem damnare, si à Deo absque misericordia iudicemur.

RESPONDEO, Quamuis peccata venialia, si cum mortalibus conferantur, non sint perfecte peccata, vt in extremo capite superiore docuimus, absolute tamen peccata nominari possunt, vt in sacris literis nominantur. Nam iuxta communioræ philosophorum doctrinam, ens non vniuocè dicitur de Deo, & rebus creatis, neque de substantia, & accidente, & sunt res omnes creatæ, res imperfectæ, cū creatore collatæ, & accidentia, entia sunt imperfecta, si cū substantia conferantur, nomen tamen entis non solum Deo, sed etiam rebus creatis, & ipsi quoque accidentibus, absolute communicatur. Itaque non negamus peccata venialia, absolute peccata, & iniquitates, atque offensiones dici posse, & re ipsa his nominibus in diuinis literis appellari: sed dicimus vocabula ista non vniuocè peccatis mortalibus, & venialibus conuenire, & idcirco, non esse ex solis his vocibus de rebus ipsi pronunciandum, sed oportere ex adiunctis antecedentibus & sequentibus iudicare, vbi Scripturæ diuinæ de peccatis mortalibus, & vbi de venialibus loquantur.

Porrò in locis in argumento allatis, non de peccatis in vniuersum, sed de solis mortalibus agi facile probare possumus. Primum quia si Scripturæ illæ peccata venialia comprehenderent, sequeretur homines iustos ob sola peccata venialia non solum excidere posse, à vita gratiæ, sed etiam re ipsa excidere, non enim Scripturæ illæ dicunt animam quæ peccauerit, posse mori: si Deus impetare velit peccatum, sed planè mori: neque dicunt eum qui non permanferit in præceptis Domini, posse maledici, si Deus voluerit, sed iam esse maledictum: & stipendium peccati non dicunt, posse esse mortem, sed re ipsa esse: neque ait S. Iacobus eum qui offendit in vno posse fieri omnium reum, sed factum esse omnium reum. Et denique in Evangelio Dominus non ait, Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & docuerit sic homines, minimum vocari poterit in regno cælorum, sed absolute pronunciat minimum, id est, nullum, eum esse vocandum in regno cælorum. At ne ipsi quidem aduersarij concedunt, ob sola peccata venialia hominem iustum excidere à vita gratiæ, vel maledici à Domino, vel fieri totius diuinæ legis violatæ reum, vel excludi continuò ab hereditate regni celestis: igitur loca illa non de venialibus delictis, sed de criminibus tantum accipienda sunt.

Deinde hoc idem ostenditur ex adiunctis præcedentibus, vel sequentibus. Siquidem maledictio, illa Deuteronomij refertur, ad violatores mandatorum, quæ in eo ipso tradita fuerant. Id enim significat illud pronomen huius, cùm dicitur, maledictus qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis huius: Ea verò mandata sunt omnia longè grauissima de cauenda idololatria, incestu, homicidio, & similibus, quæ consensu omnium crimina sunt, ac peccata lethalia. Pari ratione Ezechiel, vbi ait, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, enumerat varia scelera, quæ sunt omnia genere suo mor-

alia, & quidem ex grauioribus, & ideo abominaciones, & res detestandas, atque impietates ea nominat. De eiusmodi autem peccatis rectissime dicitur: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.

Iam verò B. Paulus in toto 6. cap. epist. ad Romanos, de peccato illo differit, quod pugnat cum gratia, & simul cum Iustitia manere non potest, & quod qui habet, mortuus est, qui non habet, viuus: qualia sunt non omnia peccata, sed solum lethalia, venialibus enim gratia, iustitiam, & vitam non excludi, & Catholici, & Lutherani admittunt. De his igitur peccatis in extremo capite concludit, stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita æterna.

S. Iacobus in epistola sua cap. 2. cùm ait: Qui offenderit in vno, factus est omnium reus; explicat satis aperte de criminibus se loqui, quæ proprie, perfecte sunt cõtra legem. Sic enim subiungit continuò: Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit, & non occides. Quod si non mœchaberis, occides autem, factus est transgressor legis. Cur autem dixerit, reum esse omnium mandatorum, qui vnum transgressus fuerit, etiam si cetera obseruasse videatur, causam reddit S. Augustinus in epist. 29. ad S. Hieronymum, quem sequitur Beda in commentario huius loci, & Occumenius, quia videlicet omnia mandata ad vnum reuocantur, quod est mandatum dilectionis, vt Apostolus docet Rom. 13. hinc enim sequitur, vt qui vnum aliquid præceptum violat, consequenter caritatem violat, qui autem caritatem violat, totam legem quodammodo violat: efficitur enim ita simpliciter transgressor legis, & reus mortis æternæ, ac si nullum vnquam præceptum seruasset. Et quemadmodum, vt pulchrè docet auctor operis imperfecti in Mathæum homil. 35. in 2. tomo S. Ioannis Chrysostomi, ei qui vnam solum corporis partem non armatam reliquit, & inde vulnus accepit, & perit, nihil prodest, quod reliqua membra magno labore munierit, ita nihil prodest ad mortem æternam euadendam omnia præcepta seruare, si quis offendat, ac labatur in vno, cùm omnia sint in caritate connexa, & qui caritatem violat, amicus Dei esse non possit.

Ex his autem perspicuum est B. Iacobum, per offensionem in vno, hoc loco non intelligere quamlibet offensionem, sed eam tantum, quæ caritatem excludat, qualis certè non est offensio, quam venialem dicimus, quippe quæ in hominibus iustis, & caritate flagrantibus reperitur. Neque enim sine caritate erat discipulus ille, quem diligebat Iesus, cùm de se, & ceteris diceret: Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &c. Quare S. Iacobus longè aliter accipit offensionem, cùm dicit cap. 2. Qui offendit in vno, factus est omnium reus. Et cùm postea cap. 3. dicit: In multis offendimus. Ibi enim de offensione criminali, hic de veniali loquutus est, & idè ibi de eo qui offendit in vno, subiunxit, factus est omnium reus, hic autem addidit: Qui autem non offendit in verbo, hic perfectus est vir, vbi de ea offensione loqui se declarauit, quæ perfectioni, non de ea quæ necessitate integritati opponitur.

Restat vltimus locus ex Evangelio Matth. 5. quem locum præter ceteros vrgit Caluinus, in Antidoto Concilij Tridentini sess. 6. cap. 12. Vbi primum obseruandum est, non dixisse Dominum: Qui fecerit peccatum minimum, minimus vocabitur in regno cælorum: neque etià dixisse, qui soluerit vnum ex his mandatis minimis, minimus vocabitur, &c. Sed: Qui soluerit vnum de his mandatis minimis, & docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cælorum. Vbi Dominus, excludit à regno non eos, qui quomodocunque solunt mandata legis diuinæ, sed qui solunt praua interpretatione illa destruentes, quod Scribæ & Pharisei faciebant, qui sic prædicabant dilectionem amicorum, vt inimicos odio haberi præciperent, & sic adulterium damnabant, vt concupiscentiam solo corde conceptam prohibitam esse negarent. Hinc enim

Dominus clamabat: Non veni legem (mortalem videlicet) solvere, id est, abrogare, ac tollere; sed adimplere, id est, perfecte explicare, & vites ad eam seruandam fidelibus suppeditare. Itaque hoc modo vnum ex minimis mandatis solvere, non est peccatum minimum, ac veniale, sed ingens, ac lethale crimen, cùm sit deprauare, ac corrumpere verbum Dei.

Et hoc modo intelligit hunc locum S. Hieronymus in commentario, vbi dicit, à Domino sugillari Scribas, & Phariseos, qui mandata diuina perperam exponendo corrumpebant. Sanctus etiam Augustinus in lib. 1. de sermone Domini in monte cap. 16. scribit illud: Qui soluerit, & docuerit sic homines, ita esse accipiendum, vt sensus sit: Qui soluerit, & docuerit sic, id est, secundum id quod soluit, non secundum id, quod inuenit, & legit.

Deinde si quis contendat excludi hoc loco à regno cælorum non solum qui peruersè docet, sed etiam qui non obseruat mandata minima, etiam si fortè rectè doceat: possumus aliam adhibere solutionem. Nam per mandata minima rectè possunt intelligi mandata legis veteris: Non occides: Non mœchaberis, &c. de quibus paulè antè dixerat: Non veni legem solvere, sed implere, & hoc modo hunc locum intelligit S. Augustinus in lib. 1. de serm. Domini in monte c. 18. & S. Anselmus in commentario: dicuntur enim illa minima, quia peccatum minimum, aut leue committant, qui ea prauaricantur; sed quia minus perficiunt hominem, quàm ea quæ Christus explicando, & perficiendo tradidit. Minus enim perfectus est, qui tantum non mœchatur, quàm qui etiam non videt ad concupiscendum, & minus perfectus est qui tantum non occidit; quàm qui etiam nullum verbum contumeliosum dicit.

Denique si quis omnino velit per mandata, minima intelligi mandata, quæ Christus adiecit, supra iustitiam Scribarum, & Phariseorum, vt exponunt Chrysostomus, & Theophylactus: tum solutionem tertiam adferemus. Dicemus enim mandata minima vocari, Non concupiscere mulierem alienam; Non dimittere propriam, nisi ob fornicationem: Non aliam ducere priore viuente; Nò dicere proximo, fatue; Non odisse inimicos, & similia, quæ vera, & propria mandata sunt, quæque sine crimine violari non possunt. Nam vt docent Chrysostomus, & Theophylactus, non vocauit ea Christus minima mandata, quia reuera sint leuia, & exigua, sed vt modestè de rebus suis loqueretur, & nos doceret etiam in hac doctrina humilitatem, vel etiam quia minus peccatum est hæc violare, quàm superiora. Minus enim malum est concupiscere, quàm re ipsa mœchari; & dicere fatue, quàm occidere. Quocirca sicut non occidere, & non mœchari sunt minima, quoad perfectionem, vt dicebat S. Augustinus, & S. Anselmus, & è contrario sunt maxima, quoad reatum, quem inducunt, si violentur: sic etiam non concupiscere, & non conuiciari sunt minima, quoad reatum, & è contrario sunt maxima quoad perfectionem.

Sed obiectiones inter Christi mandata non solum inueniri; Non conuiciari, sed etiam non irasci, & non dicere raca, quæ qui non obseruant, peccant venialiter, & tamen iuxta Domini sententiam, qui mandata illa minima soluerit, minimus vocabitur in regno cælorum.

Respondeo, illa non esse proprie, & per se mandata, sed gradus eiusdem mandati. Dominus enim explicare volens perfecte mandatum illud legis; Non occides, quod à Scribis, & Phariseis perperam exponebatur: docuit non solum re ipsa, sed etiam verbis, & cogitatione proximum ledere, peccatum esse, & simul explicuit discrimen horum graduum, cùm ait: Qui irascitur, reus erit iudicio; Qui dixerit raca, reus erit Concilio; Qui dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Itaque docuit, mandatum de non occidendo, perfecte solum obseruari ab eo, qui ne irascitur quidem proximo sine causa, si verò quis leuiter irascitur, ita vt

non prorumpat in vocem indignationis, aut certè non in apertum conuicium, eum iam recedere à perfecta obseruatione legis, sed tamen ceteri secundum quid, non autem simpliciter prauaricatore, & idè non esse reum gehennæ ignis, sed pena longè mitioris. Si quis autem manifestum conuicium in proximum iaciat; quod certè ex amico peccatore progredi nequit, tum demum non à perfecta obseruatione, sed simpliciter ab obseruatione legis eum cecidisse, atque ad eum gehennæ ignis factum esse, & si reus sit simpliciter violatæ legis, qui verbo laedit, multò magis reum esse, qui verbis, aut mortè fratrem suum afficit. Atque hæc de prima obiectione.

Alia obiectiones sumuntur ex aliis Scripturæ sacræ testimoniis, quæ non ita directè, sed quasi ex obliquo pugnant videntur contra ea, quæ nos supra docuimus.

Est igitur secunda obiectione, quam Ioannes Caluinus producit in medium, illud Matth. 22. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Ex quo loco eiusmodi argumentum conicit in Antidoto Concilij Tridentini sessione sexta, cap. 12. Quæro, inquit, an vllum sit omnino quamlibet leue peccatum, quod non legis obseruantia repugnet? quæ enim vitiosa cogitatio obrepet in hominis animo, si totus Dei amore occupetur? non autem satisfacit legi, nisi cum diligitur Deus ex toto corde.

RESPONDEO, dilectio Dei ex toto corde, duobus modis intelligi potest, Vno modo, vt idem sit ex toto corde, quod super omnia alia integrè ac perfecte, vt nihil Dei amori anteponatur, vel adæquetur; Altero modo vt semper actu Deus cogitetur, & diligitur, & sic animi Dei amor occupatù teneat, vt nihil obrepere possit, quod sit (non inquam) contra, sed præter Dei, vel proximi caritatem. Priore modo fateatur imperari nobis, vt Deum ex toto corde diligamus, sed cum hæc dilectione negamus pugnat peccata venialia. Ac per hoc falsum esse cõtendimus repugnare obseruantia legis quamlibet leue peccatum. Posteriore modo fateatur, nullam vitiosam cogitationem obrepere posse ei, qui totus in Dei amore occupetur, sed eam dilectionem, quæ propria est beatorum, nobis in hac vita non proprie imperari, sed tantum indicari asserimus, vt nimirum sciamus quòd spem, ac desideria dirigere debeamus.

Hæc autem ita se habere in libro de Monachis, cap. 2. & 13. iam antea demonstraui. Sed hoc loco nobis illud vnum argumentum sufficit, quod Scriptura testetur Dauidem in toto corde suo sequutum esse Deum, 1. Reg. 14. & similiter Iosiam, 4. Reg. 23. & de Zacharia, & Helizabæth scribat Lucas cap. 1. ambulasse eos in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini. Neque enim diceretur ambulasse in omnibus mandatis, qui primum, & maximum, quod est de diligendo Deo ex toto corde neglexissent. Quod autè de Dauide, Iosia, Zacharia, & Helizabæth Scripturæ testantur, ambigi non potest; quin etià dici possit de Abrahamo, de Moise, de Helia, de Ioanne Baptista, de Apost. Petro, Paulo, Ioan. Iacobo, & ceteris: & tamen Ioannem dixisse scimus, Si dixerimus quia peccati non habemus, nos ipsos seducimus. 1. Ioan. 1. & Iacobum similiter: In multis offendimus omnes. Iacobi. 3. Quare non repugnat obseruantia legis imperantis dilectionem ex toto corde leuia illa peccata, quæ in illis fuerunt, qui Deum ex toto corde dilexerunt.

Tertia obiectione sumitur ex illo Ioan. 13. Si non lauero te, non habebis partem mecum. Nam S. Augustinus in commentario huius loci interpretatur per solutionem pedum, purgationem à peccatis venialibus, cuius expositionem sequitur etiam sanctus Bernardus in sermone de cœna Domini. Quod si peccata venialia excludunt à parte Domini, id est, à regno celesti, profectò naturà sua non venialia, sed mortalia dicenda sunt. Adde quod S. Basilius libro primo de baptismo, capite 2. dicit, Iacobum ideo dixisse; Qui offendit in vno, factus est omnium reus, quia

audierat à Domino, fi non lauro te non habebis partem mecum. Ex quo intelligimus ad venialia peccata etiam pertinere illud, Qui offendit in vno, factus est omnium reus.

R E S P O N D E O, illud (fi non lauro te non habebis partem mecum) duobus modis exponi potest. Vno modo ad literam de materiali pedum lotione, vt videlicet notetur inobedientia Apostoli Petri, qui Domino parere nolebat in eo, vt fineret sibi pedes lauari, & hoc modo accepit S. Basilius hanc Domini cõminationem, & rectè dixit, tale peccatum esse non obedire Domino, vt qui in eà vna te offendat, fiat omnium præceptorum reus, non enim veniale, sed mortale peccatum fuisset, si Apostolus Petrus respecta Domini voluntate obstinatè resistere omnino decreuisset.

A L T E R O modo de spiritali lotione à peccatis venialibus, quomodo acceperunt hunc locum S. Augustinus, & S. Bernardus, præsertim propter illa verba: *Qui lotus est, non indiget, nisi vt pedes lauet;* quibus verbis significatur homines iustos esse quidem lotos, & tamen egere in hac vita purgatione à peccatis venialibus, quasi sordibus pedum ex humana conuersatione contractis. Quamuis autem fieri non possit, vt quis cum eiusmodi sordibus in regnum cælorum ingrediatur, quo nihil coinquinatum intrabit, Apocalypsi 21. & ideo rectè dictum sit, si non lauro te, non habebis partem mecum, tamen non simpliciter eiusmodi peccata excludunt à regno, sed solum ad tempus, donec videlicet purgata non fuerint, & quia non merentur ex natura sua pœnã æternam, sed temporalem, idè ex natura sua non excludunt à regno, nisi pro tempore illo, quod ad sui purgationem exigunt.

Quarta obiectio sumitur ex illo Matth. 10. *Quicumque dederit vni ex minimis istis calicem aque frigide, non perdet mercedem suam.* Sic enim quidam ratiocinantur, Minima opera bona merentur vitam æternam, vt ex testimonio allato perspicuum est: igitur & minima peccata merentur supplicium sempiternum.

R E S P O N D E O multis modis argumētum hoc peccat. Primum enim non ait Dominus de eo, qui dederit calicem aquæ frigide, vitam æternam possidebit, sed non perdet mercedem suam. Quare ex eo testimonio effici non debet, minima peccata mereri mortem æternam, sed non perditura esse pœnam suam, quod quidem libenter concedimus, sed non continuò pœna illa erit sempiterna. Deinde etiam si Dominus disertis verbis promississet regnum cælorum iis, qui darent calicem aquæ frigide, non tamen consequens esset, vt minimo peccato deberetur pœna gehennæ. Dare enim minimo operi maximum præmium, ingens liberalitas, & misericordia esset. Dare autem minimo peccato maximam pœnam, iniustitia & crudelitas esset. Denique dare calicem aquæ frigide ex caritate Dei, non est minimum opus, sed valdè magnum, & verè meritorium vitæ æternæ. huic autem operi bono non est opponendum peccatum veniale, quod simul cum caritate consistit, sed mortale quod caritati repugnat. Quodlibet autem peccatum caritati repugnans, etiam si alioqui minimum videtur, non minimum, sed magnum erit, & verè mortis æternæ meritorium.

Alia quædam obiectio proponi possent ex illis Scripturæ testimoniis, quæ docere videntur, animas in purgatorio non esse certas de salute: ex quo deducitur peccata venialia, quæ in illis fortè hærent, cum de hac vita discedunt, mortem sempiternam promereri. Sed eæ solutæ sunt in 2. lib. de Purgatorio, cap. 5.

C A P V T XIII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

N A M verò ex Patribus primo loco obiici solet sanctus Basilius, qui in quæstionibus compendio explicatis quæst. 4. scribit, nullum peccatum esse contemnendum vt paruum, cum te vera nullum sit paruum, quando beatus Paulus de omni peccato generatim pronunciauerit, stimulum mortis peccatum esse, & rursus quæst. 293. affirmat in nouo Testamento nullam inueniri differentiam grauium & leuium peccatorum.

R E S P O N D E O, Non certò constat, an eæ quæstiones sint Magni Basilij, an potius Eustachij Sebasteni, cuius multi, & graues errores damnantur in Concilio Gangrensi. Huic enim auctori à multis hoc opus olim adscriptum fuisse testes sunt Sozomenus lib. 3. hist. c. 13. & Nicephorus lib. 9. cap. 16. & lib. 13. cap. 29. Huc etiã accedit, quod auctor harum quæstionum, quæst. 1. & q. 95. non videtur admittere traditiones non scriptas, cum è contrario S. Basilius in lib. de Spiritu sancto ad Amphiloichium, c. 27. acriter eas defendat. Quare cum valdè probabile sit eas quæstiones editas esse ab homine parum probatæ fidei, non est cur earum testimonium magni faciamus.

Postumus tamen eas sententias cuiuscunque sint, in bonum sensum explicare. Solum enim videtur auctor ille demonstrare voluisse, nullum peccatum apud Christianos, ac potissimum apud Monachos, vt paruum ac leue, contemnendum esse. Quamuis enim vnum peccatum sit alio grauius, vt idem auctor docet quæst. 106. tamen omnia, etiam leuissima Christiano homini, à quo maior vitæ perfectio exigitur, quam à Iudæo, pro vitibus cauenda sunt. Quòd si id Christianis in commune rectè præcipitur, quanto magis Monachis, quos auctor ille potissimum instituendos susceperat, præcipiendum erit? Quòd verò ille addit, omne peccatum esse stimulum mortis, potest etiam admitti, quia omne peccatum, aut mortem efficit, si est mortale, aut ad eam disponit, si est veniale.

S E C V N D O loco obiici potest testimonium S. Hieronymi, qui in 2. dialogo aduersus Pelagianos antè medium, videtur omnia peccata habere pro mortalibus, cum ita loquitur: *Si ira, & sermone iniuria, atque interdum iocus iudicio, concilioque, & gehennæ ignibus delegatur, quid merebitur turpium appetitio, & auaritia, quæ radix est omnium malorum?*

R E S P O N D E O, sine vlla dubitatione sanctus Hieronymus non accepit illos reatus coniunctim, quasi existimauerit, iram, vel iocum reos homines efficere iudicij, Concilij, & gehennæ ignis. Si enim hoc vellet, pugnet cum ipsa Domini sententia, quam ipse idem Hieronymus paulò antè adduxerat. Siquidem in ea sententia tres reatus tribus peccatorum generibus, vel potius tribus gradibus eiusdem peccati respondent, singuli singulis, non singulis omnnes. Et quamuis Hieronymus in enumerandis gradibus peccati, Primo loco posuerit iram, Secundo sermonis iniuriam, Tertio iocum: In enumerandis autem reatibus, Primo loco posuerit iudicium, Secundo Concilium, Tertio gehennam ignis: tamen non responderet ioco gehennæ ignis, sed sermonis iniuria, vt ex Euangelij textu colligitur. Quare S. Hieronymus non habuit rationem ordinis in illa enumeratione, sed tantum numeri.

T E R T I O obiiciunt aliqui S. Augustinum, qui in lib. 2. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 3. habet hæc verba: *Quis cum spe aliqua adipiscenda salutis æternæ, de hac vita migraret, manente illa sententia, quòd quicumque totã legem serauerit, offendat autè in vno, factus est omnium reus, nisi post paululum sequeretur, superexaltat autem misericordia iudicij?* Videtur enim his verbis S. August. significare, peccata

quæcum

quæcumque etiã venialia ex se mereri mortem æternam, & reuera ob quodlibet peccatum damnandos homines nisi misericordia iudicij mitigaret. Cui sententiæ similis est illa eiusdem auctoris in epist. 29. *Cum Rex iustus sedet in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? aut quis gloriabitur, mundum se esse à peccato? quæ igitur spes est, nisi superexaltet misericordia iudicij?* Et illa, ex confessionibus lib. 9. ca. vlt. *Vt etiam laudabili vitæ hominum, si remota misericordia discutiatur eam.*

Sunt præterea multa loca eiusdem auctoris, quæ docent, multa venialia simul collecta damnare hominem: ex quo sequi videtur: vt si pauca venialia non damnent, id fiat ex misericordia Dei, non ex natura ipsius peccati. Loca sunt hæc in epistola 29. ad Hieronymum: *Denique, inquit, S. Iacobus iam ex isto loco de misericordia operibus loquitur, vt quos vehementer illa sententia terruerat, consolatur cum admonet, quomodo etiam quotidiana peccata sine quibus hic non viuatur quotidianis remedijs expientur: ne homo, qui cum in vno offenderit fiat omnium reus: in multis offendendo, quia in multis offendimus, propter magnum aggerem reatus sui minutatim collectum ad tribunal tanti iudicis perueniat, & eam, quam non fecit, misericordiam non inueniat, sed potius dimittendo, atque dando mereatur sibi dimitti peccata, reddique promissa.* In epist. 108. ad Seleucianam: *Est etiam, inquit, penitentia bonorum & humilium fidelium pœna quotidiana, in qua peccata tundimus dicentes: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim ea nobis dimitti volumus, quæ dimissa non dubitamus in baptismo, sed illa vtique, quæ humane fragilitati, quamuis parua, tamen crebra subreperunt, quæ si collecta contra nos fuerint, ita nos grauabunt, & opprimunt, sicut vnum aliquod grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur, & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam, & per negligentiam derelicta, atque contempta impleat nauem, atque submergat?*

In concione 3. super Psal. 118. *Sed quoniam, inquit, tentatio est vita hominis super terram, etiam si à criminibus longè simus, non tamen deest, vbi desiderijs peccati, vel facti, vel dicti, vel cogitatu obediamus, quando aduersus maiora vigilantibus quedam incautis minuta subreperunt, quæ si aduersus nos colligantur, etiam si non singula suis motibus contempunt, omnia tamen aceruo nos obruunt.* Tract. 12. in Ioan. *Quomodo, inquit, minuta peccata si negligantur, occidunt? minuta sunt gutta, quæ flumina implent. Minuta sunt grana arena, sed si multa arena imponatur, premit, atque opprimunt. Hoc facit sentina neglecta, quod fluctus irruens paulatim per sentinam intrat, sed diu intrando, & non exhauriendo mergit nauim.* Denique tract. 1. in epistolam Ioan. *Ista leuia, inquit, quæ diximus, noli contemnere; si contempnis, quando appendis, expauesce quando numeras. Leuia multa faciunt vnum grande. Multa gutta implent flumen. Multa grana faciunt massam.*

R E S P O N D E O, Duo quædam pro compertis habenda sunt, ex quibus pendet horum locorum explicatio. Primum est, S. Augustinum non existimasse, eum qui venialiter offendit in vno, fieri omnium reum, iuxta sententiam S. Iacobi, sed solum eum, qui lethaliter offendit. Id quod perspicuum est ex epist. 29. ad Hieronymum, vbi S. Augustinus non semel repetit, idè qui offendit in vno, fieri omnium reum, quia pugnat contra caritatem, ex qua pendunt omnia mandata. Quare ex sententia S. Augustini, qui peccat salua caritate, non ita offendit, vt fiat omnium reus. Idem autem S. Augustinus in eadem epistola scribit, peccata venialia committi à filiis Dei iustis, & caritatem habentibus, sed non tantam, quantam in patria cælesti habebunt. Ex eo enim quòd non est in hac vita caritas tam perfecta, quam erit in futura vita, omnia peccata venialia committi dicit.

Itaque vult peccata lethalia simpliciter cum caritate

non posse consistere: peccata autem venialia consistere quidem cum caritate, sed non cum perfectione illi caritatis, quam habebimus in patria. Ex quo sequitur, vt qui lethaliter offendit in vno, fiat omnium reus, non autem qui venialiter. Quocirca in extrema epistola, vbi loquitur de peccatis venialibus, dicit eos qui multa peccata leuia & quotidiana committunt, terri à B. Iacobo dicente: *Qui offendit in vno, factus est omnium reus, non quia vnum peccatum leue, & quotidianum eam vim habeat, vt faciat omnium reum; sed quia magna congeries peccatorum leuium videatur æquare vnum aliquod grande peccatum, quod qui commiserit, fiet omnium reus.* Hoc enim significant illa verba supra citata, quos vehementer illa sententia terruerat, consolatur cum admonet, quomodo etiam quotidiana peccata, sine quibus hic non viuatur, quotidianis remedijs expientur, ne homo qui cum in vno offenderit, fiat omnium reus; in multis offendendo, quia in multis offendimus, propter magnum aggerem reatus sui minutatim collectum ad tribunal tanti iudicis perueniat, &c.

A L T E R V M est, sententias illas S. Augustini, in quibus docet multa peccata leuia simul collecta occidere, & damnare hominem non secus atque vnum grãde peccatum, non sic esse accipiendas, quasi multitudo peccatorum venialium, dum venialia manent, æquari possit vni mortali. Id enim apertissimis rationibus conuincitur esse falsum. Nam venialia peccata, ex consensu omnium Theologorum, neque tollunt, neque minuunt habitum caritatis, sed solum actum, & feruorem eius impediunt: quare etiam si omnia peccata venialia simul colligerentur in vnum, nunquam efficerent id, quod facit vnum lethale peccatum, quod videlicet continud caritatem excludit. Deinde pœna mortalis peccati sempiterna est, pœna venialis temporaria: at nulla spacia temporalia æternitatem adæquare queunt: igitur nec vlla multitudo venialium peccatorum vnus mortalis peccati grauitatem vnquam adæquabit. Siquidem ea est proportio pœnæ ad pœnam, quæ culpæ ad culpã, cum pœna sequatur culpam. Adhuc si multa venialia vni mortali æqualia essent, incredibilis ambiguitas in animis fidelium existeret, cum neque Scripture, neque cõsilia, neque vlli auctores vnquam definierint quot venialia requirantur ad vnum mortale efficiendum. Denique oporteret venialia peccata, cum multa sunt, necessariò in confessione sacramentali sacerdotibus aperire. Quod & Concilio Tridentino sess. 14. ca. 5. & cõmuni Christianorum sensui, & consuetudini repugnat.

Sententia igitur S. Augustini (vt rectè docet B. Thomas in 1. 2. quæst. 88. art. 3.) eã fuit, multa venialia, si contempnantur, & negligantur, paulatim disponere hominem ad mortale crimen perpetrandum: quemadmodum vnus curabile, si negligatur paulatim gignit apostema lethiferum, & eo modo dicitur fieri incurabile. Id quod apertius scribit S. Gregorius lib. 10. Moral. c. 14. illis verbis: *Si curare parua negligimus, insensibiliter sedenti aunderet etiam maiora perpetramus.* Et ante vtrumque idem scripsit Ecclesiasticus cap. 19. cum ait: *Qui spernit modica, paulatim decidet.* Posset etiam dici, multa venialia, secundum Augustini sententiam æquari vni mortali, quoad pœnam temporalem in purgatorio luendam.

His duobus præmissis, respondeo ad primum testimonium ex libro 2. de peccatorum meritis, & remissis. duabus de causis sanctum Augustinum scripsisse, *Quis cum aliqua spe adipiscendæ salutis, &c.* Primò, quia quodlibet crimen, quamuis solum, & minimum sit, sufficit ad æternam hominis perditionem, & nemò certò nouit, an non habeat, vel habuerit aliquod eiusmodi crimen, vnde iram Dei sibi conciliauerit, & ad gratiã eius per veram penitentiam non redierit. Et idè nemo cum spe adipiscendæ salutis de hac vita migraret, nisi sciret, se bonum Dominum habere, & speraret per eius misericordiam

cor

cordiam peccata fua, præfertim lethalia, iam effe dimiffa: fecundò, quia in venialibus offendimus omnes, multa autem venialia difponunt (vt diximus) ad mortale; qui verò offendit in vno mortaliter, efficitur omnium reus: idèd nifi Deus præuidiffet nobis quotidiana remedia ad quotidiana purganda peccata, nemo ferè effet, qui cum fpe aliqua adipifcendæ falutis, de hac vita migraret.

Ad alterum locum ex epiftol. 29. & ad tertiu ex lib. 9. confeffion. Refpondeo, loqui S. Auguftinum de pœna purgatorij, quæ acerbiffima eft, & quam vix vlli iufti homines, nifi ex magna Dei mifericordia euadunt, ita vt rectè ex corpore ad cœlum euolent. Hoc autem ita effe perfpicuum eft ex eodem lib. 9. confeff. cap. vltimo. Nam oraturus Auguftinus pro anima matris fuæ defunctæ, quam vehementer laudauerat, ne quis fortè miraretur, cur pro ea oraret, quam tantopere commendauerat, reddit rationem dicens: *Væ etiam laudabili vitæ hominum, fi remota mifericordia difcutias eam.* Vbi fi illud, *væ*, refpiceret damnationem æternam, non fuiffet ratio, cur pro defuncta matre orandum effet: neque enim pro damnatis orare licet.

Itaque fignificare voluit, homines etiam vitæ laudabiles, non carere peccatis venialibus, ob quæ, fi feuerè iudicentur, grauiffimas pœnas in purgatorio luere debeant. Pœnas autem purgatorij maiores effe omnibus pœnis, & fupplicij huius vitæ, & propterea rectè dici, *Væ* illis, qui ad eas luendas defcendunt: testatur idem Auguftinus tractatu in Pfalm. 37. vbi fic ait: *Saluus erit quafi per ignem, grauior tamen erit ille ignis, quam quidquid potest homo pati in hac vita.* Ad alia loca iam refponfum eft.

CAPVT XIV.

Diluntur obiectiones ex naturali ratione petite.

VERSVNT adhuc pauca quædam obiectiones, quæ ex ipfa naturali ratione ducuntur. **P**RI MA obiectio, Quælibet culpa iuffè potest à Deo puniri pœna mortis & temporalis, & æternæ, igitur quælibet culpa naturæ fuæ mortalis eft, & fola Dei mifericordiæ venialis. Antecedens probatur. Nam malum culpæ etiam leuiffimæ malus eft quolibet malo pœnæ etiam grauiffimæ, igitur iuffè potest quælibet culpa puniri quauis pœna etiam mortis æternæ. Antecedens huius argumenti posterioris probatur, quia potius fubeunda eft quauis pœna quamuis grauiffima, quam peccatum aliquod etiam leuiffimum perpetrandum: nam alioqui peccatum aliquando licitum effet, quod nullo modo fieri potest cum repugnantia fint, aliquid effe peccatum & effe licitum.

RESPONDEO, potest quidem Deus de rebus fuis facere quicquid libuerit, & non folum hominè qui venialiter peccauit interficere, fed etiam in nihilum redigere: tamen fi id faceret, Dominum fe probaret, non iudicem. Nam (vt S. Auguftinus ait lib. 3. aduerfus Iulianum ca. 18. *Bonus eft Deus, iuftus eft Deus, potest alios quos sine bonis meritis liberare, quia bonus eft: non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia iuftus eft.* Ita poffumus & nos dicere, bonus eft Deus, iuftus eft Deus: potest aliquos fuprà condignum remunerari, quia bonus eft: non potest quemquam fuprà condignum punire, quia iuftus eft. Quare negamus quod in antecedenti illo affumitur, poffe Deum iuffè punire peccatum quodlibet etiam veniale, pœna omnium grauiffima, quæ eft mors æterna.

Ad probationem Refpondemus, culpam quidem etiam leuiffimam effe maius malum, quam fit pœna quæcunquè etiam grauiffima. Nam culpa eft malum fimpliciter, & nullo modo eligibilis: pœna autem eft malum illi, qui punitur, non tamen fimpliciter, quin etiam bona, & iuffa dici debet, & eft eligibilis ad vitandum malum

A culpa. Sed non idèd debetur maxima pœna leuiffimæ culpæ, quia pœna ex genere fuo minus eft malum, quam culpa. Non enim debetur culpæ ex ratione iuftitiæ maximum aliquod malum fimpliciter, fed malum pœnæ, quod cum malo culpæ proportionem habeat: ita vt graui culpæ grauis pœna, grauiori grauior, grauiffimæ grauiffima: & contrà, leui leuis, leuiori leuior, leuiffimæ leuiffima pœna refpondeat. Itaque tamen mors potius oppetenda fit, fi optio detur, quam ociofum verbum proferendum. Non tamen ociofum verbum prolatum fempiterna morte vindicandum erit, quo fupplicio parricidia, atque adulteria, aliæque eiufdem generis crimina vindicantur.

B Altera obiectio, Peccatum veniale infinitam habet malitiam, eftque infinito odio dignum; igitur infinitam pœnam ex natura fuæ meretur. Probatur antecedens, nam non debet peccatum veniale committi ad quoduis bonu etiam infinitum adipifcendum, ergo non minus eft odibile peccatum veniale, quam fit amabile bonum infinitum, bonum autem infinitum infinito amore dignum eft, ergo peccatum veniale infinito odio dignum eft, habet igitur peccatum veniale infinitam malitiam, ficut bonum infinitum infinitam bonitatem.

RESPONDEO, peccatum veniale non habet malitiam infinitam, cum non auertat hominem à Deo fummo atque infinito bono. Ea enim cauffa eft, cur peccatu mortale dicatur infinitam malitiam habere; quia mutat vltimum finem, ac facit vt homo relicto Deo, qui verè eft infinitus, in rem creatam vt in fuum finem vltimum conuertatur. Quod autem non oporteret peccatum veniale committere ad bonum infinitum adipifcendum, non ea eft ratio, quia fit ipfum etiam malum infinitum, fed quia eft fimpliciter malum, vt non poffit villo modo fieri bonum, ac per hoc non fit eligibile, neque medium ad vllum bonum confequendum.

C Tertia obiectio, Peccatum veniale potest nunquam remitti: atqui peccatum, quod nunquam remittitur, fempiternè puniri potest: igitur peccatum veniale fempiternè puniri potest. Proinde quod temporaliter, & non in æternum puniatur, non eft ex natura eius, fed ex mifericordia Dei, propositio huius argumenti probatur, nam peccatum veniale remitti non potest fine gratia Dei: quod autem ex gratia Deus facit, potest haud dubio non facere, igitur potest veniale peccatum nunquam remittere, & confirmari potest argumentum ex fententia S. Thomæ, qui in prima fecundæ quæftione 87. articulo quinto, fcribit, peccata venialia in hominibus ad inferos condemnatis, fempiterno fupplicio puniri.

RESPONDEO, peccatum veniale potest nunquam remitti, fed non oritur id ex natura ipfius peccati, fed aliunde. Poffunt autem duo quædam in peccato confiderari. Primò deformitas, fiue macula, quæ ex peccato relinquitur in anima. Secundò reatus pœnæ ob iniuriam Deo factam, & quidem deformitas, quam parit peccatum mortale, oritur ex amiffione gratiæ Dei, quæ eft quafi lux quædam, & vita ipfius animæ, & quia nemo potest fe ipfum à morte reuocare, idèd peccatum mortale, quod tollit principium vitæ, id eft, gratiam, ex natura fuæ eft quodammodo irremiffibile. Nihil enim relinquit in homine, vnde per fe refurgere poffit, fed fi fortè refurgit, id fit ex peculiari, & magna Dei mifericordia: at peccatum veniale non excludit gratiam Dei, non tollit principium vitæ, fed tantum impedit aliquo modo feruorem caritatis, & idèd propriè non efficit maculam, feu deformitatem in anima: quod fi deformitas dicenda fit, priuatio illa feruoris, ea facile tolli potest per actum dilectionis, qui quidem eft in potestate hominis iufti, & habitu caritatis præditi. Quare peccatum veniale, quod attinet ad maculam, feu deformitatem, non eft ex natura fuæ irremiffibile, fed remiffibile, cum relinquat in homi-

ne, caritatem, ex cuius actu facile remitti potest.

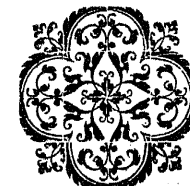
QUOD fi in homine peccatore fit veniale peccatum, in eo irremiffibile erit, donec non remittitur peccatum mortale. Sed hoc erit per accidens, nimirum ratione fubiecti, quia videlicet homo ille gratia Dei, & vita (pirituali priuatus, non potest actum vllum caritatis effecere, quo peccata venialia delect. Quod autem attinet ad reatum, peccatum mortale per fe inducit reatum pœnæ fempiternæ, ficut per fe eft irremiffibile. Neque enim debet deformitas fempiterna fine pœna fempiterna manere, vt pulchritudo, quæ de operibus Dei per culpam perpetuò tollitur, per decorem iuftitiæ perpetuò reparetur. Contra autem veniale peccatum quemadmodum non eft per fe, & ex natura fuæ irremiffibile, ita non inducit per fe, & ex natura fuæ reatum pœnæ fempiternæ, fed temporalis: quamuis per accidens fieri poffit, vt per omnem æternitatem puniatur, ficut per accidens fieri diximus, vt aliquando per omnem æternitatem minime delectur.

B Ex his ad formam argumenti propofiti refpondemus, ac primum concedimus peccatum veniale poffe nunquam remitti, & fempiternè puniri, fed per accidens, vt diximus, non per fe. Ex quo etiam foluitur confirmatio ex auctoritate S. Thomæ.

Ad illud autem, quod obieciatur in probatione propofitionis, (peccatum veniale remitti nõ potest fine gratia; quod autem ex gratia Deus facit, potest non facere: igitur potest veniale peccatum nunquam remittere.) Refpondemus, vel gratiam in argumento fumi pro habitu gratiæ in anima inhærente; vel pro liberali condona-

A tione pœnæ. Et quidem fi accipitur pro habitu gratiæ, non negamus abfque gratia peccatum remitti non poffe; fed eam gratiam iam habet homo iuftus, qui peccatum veniale purgare debet, proinde non eget noua infufione gratiæ, fed fatis illi erit, fi ex ipfa gratia quam habet, actum aliquem dilectionis eliciat. Si verò gratia accipitur pro liberali condonatione pœnæ: fatemur poffe Deum abfolute non condonare pœnam, quod enim ex gratia facit, potest non facere; fed tamen cum promiferit difertis verbis in Euangelio donum remiffionis, fi & ipfi remiferimus debitoribus noftris: *Si enim remiferitis hominibus* (inquit Matth. 6.) *peccata eorum, dimittet eò vobis pater vester cœleftis delicta veftra: Profectò, finon abfolute, certè ratione promiffionis & pacti, non poterit non remittere, fi & nos remiferimus, etque dixerimus, vt ipfe nos docuit: *Dimittite nobis debita noftra, ficut eò nos dimittimus debitoribus noftris.* Itaque S. Auguftinus in lib. de correptione, & gratia cap. 13. dicit in iudicio mifericordiam bonis meritis iuftorum effe reddendam. Merentur enim qui benè operantur, vt Deus mifericorditer indulgeat, fi quid manente caritate deliquerint.*

Adde poftrè, quòd fi vellet Deus non condonare, fed omninò exigere pœnam peccati venialis ab eo, qui culpam ipfam venialem per actum dilectionis purgaffet; temporalem tantum, non autem fempiternam exigere poffet. Quocirca etiam fi nullum effet pactum Dei nobiscum de remiffione pœnæ, adhuc tamè perfpicuum effet, peccatum veniale ex natura fuæ non inducere reatum pœnæ fempiternæ. Atque hęc fit huius difputationis terminus.

LIBER SECVNDVS,
DE STATV PECCATI QVI
EST DE CAVSSA PECCATI PRIMI
HOMINIS, AC DE CAVSSA
peccati in genere.

DISSERVIMVS in primo libro de peccati definitione & partitione: nunc de peccato primi hominis, cuius merito diuina gratia iacturam genus humanum fecit, Deo iuuante differemus. Ac Primum quidem de causa illius peccati; tum de ipso peccato disputandum erit. Porro de causa peccati illius, atque adeo de causa peccati in vniuersum, grauissima controversia est, quenam sit propria, & precipua causa peccati, an ea videlicet in hominem, an potius in Deum referenda sit. Qua controuersia explicata, ubi consulerit, Deum non esse causam peccati, subiiciuntur tres alia quaestiones breuiore de tentatione, quam satis constat causam fuisse minus principalem, & extrinsecam eiusdem peccati: Vnam, cur Deus tentari permiserit primum hominem, quem non ignorabat ea tentatione vincendum: Alteram, quid fuerit serpens ille, qui primum hominem in paradiso tentauit: Tertiam, qualis fuerit illa tentatio.

CAPVT PRIMVM.

De erroribus circa primariam causam peccati.

MULTI fuerunt tum ex antiquis, tum ex recentioribus hereticis, qui primariam peccati causam, in genti, blasphemiam, in Deum ipsum reulerunt. Princeps huius erroris ille ipse fuit, qui simpliciter primus fuisse dicitur omnium hereticorum. Sic enim de Simone Magō scribit Vincentius Lirinensis in communitario aduersus prophanas vocum nouitates. Quis ante Magum Simonem Apostolica districtione percussus, a quo vetus ille turpitudinem gurgis usque in nouissimum Priscillianum continua, & occulta successione manauit, auctorem malorum, id est, scelerum, impietatum flagitiorumque nostrorum ausus est dicere creatorem Deum?

Deinde Cerdonista, Marcionista, Manichaei, Priscillianista, Albigenfes, qui variis seculis, & in diuersis regionibus scholas impietatis aperientes, duoque prima principalia, ac veluti duos Deos vnum bonum, alterum malum introducentes, primariam peccati causam Deum malum esse voluerunt. De Cerdonistis, vide Tertullianum in libro de praescriptione aduersus haereticos; De Marcionistis Irenaeum lib. 1. cap. 29. aduersus haereses. De Manichaeis S. Augustinum in lib. de haeribus cap. 49. De Priscillianistis S. Leonem in epistola ad Turpium 93. cap. 6. De Albigenibus S. Antoninum in summa Theologica p. 4. tit. 11. cap. 7. §. 5. Sed quauquam isti omnes Deum peccati causam esse dicerent, tamen sententiam suam aliquo modo temperabant. Nam Simon Magus non docebat aperte Deum velle, aut imperare, aut etiam

Afficere mala, sed ea ratione peccatorum nostrorum causam esse, quod eam naturam nobis dederit, quae non possit non peccare. Cerdon, Marcion, Manichaeus, & ceteri, qui duo rerum principia statuebant, referebant quidem peccati causam in principium quoddam primum, & sempiternum, sed illud non Deum, sed diabolum, aut certe Deum non bonum, sed malum nominabant. Primus igitur, qui aperte Deum, & bonum Deum auctorem peccati fecit, Florinus quidam fuit, qui ex Montani discipulo, per nouum hoc dogma haereticum fieri meruit. De quo Florino recte scripsit Irenaeus (vt refert Eusebius Caesariensis li. 3. hist. c. 20.) eum fuisse plusquam haereticum, cum id ausus fuerit palam asserere quod nullus haereticorum vsque ad id tempus asseruerat. S. Augustinus in lib. de haer. c. 99. scribit Seleucianorum haereticum fuisse, malum aliquando esse à Deo, aliquando à materia. Sed non explicuit, an de malo naturali, an de morali, quod proprie dicitur peccatum, Seleuciani loquerentur. Florinum, Irenaeo (vt diximus) plusquam haereticum, nostro hoc seculo non pauci sequuti sunt. Praecipui sunt, qui dicuntur Libertini, quorum sectam (quoniam alios auctores non habemus) ex Caluino didicimus, & ex eodem historiam, quam hoc loco recensemus, petere coacti sumus. Scripsit enim Ioannes Caluinus duos libros aduersus Libertinos, quorum alter inscribitur, Instructio contra Libertinos, alter est epistola ad Rotomagenses, aduersus Franciscanum quendam Libertini erroris sectarium. Igitur auctores dogmatis fuerunt Coppinus & Quintinus, Sutores Flandri. Quorum alter, id est, Quintinus Tornaci à Catholico magistratu tum ob multa flagitia, tum etiam ob nouam, eamque valde perniciosam haereticam interfectus est, sed prius erroribus abiuratis.

Primarius

Primarius eorum fuit error, vnum esse tantum spiritum immortalem, videlicet Deum, Angelos, demones, animas nihil esse prater opinionem. Hinc verò permulta eaque absurdissima dogmata colligebant. **PRIMVM** erat, quae cunctae fieri videntur ab hominibus, siue bona, siue mala illa sint, omnia fieri non ab hominibus, sed ab illo vno spiritu Dei, qui omnia in omnibus operatur.

ALTERVM, peccatum nihil esse prater inanem, & falsam opinionem, cum Deus omnia faciat, qui nihil mali facere potest.

TERTIVM, non debere reprehendi eos qui occidunt, machantur, furantur, id enim esset Deum reprehendere.

QUARTVM, regenerationem esse depositionem conscientiae, abiectionem scrupulorum, ignorationem discriminis inter bonum & malum. Nam in statu innocentiae ignorabat Adam discrimen boni, & mali, atque ad eum statum redire dicunt Libertini eos, qui sine scrupulo quidlibet agunt, & hanc esse Christianam libertatem & mortificationem veteris Adami. Quocirca si quem vident reformidare actiones malas, dicere solent, à Adam adhuc aliquid vides, adhuc poni illius gustum retiaes.

QVINTVM, poenitentiam nihil esse aliud, nisi agnoscere, & profiteri se nihil egisse mali, atque ea de causa dicunt, Petro peccatum fuisse dimissum, quia crediderit, se, non peccasse, cum Christum negauit: Iuda non fuisse dimissum, quia crediderit se peccasse, neque potuerit conscientiam illam exuere, vt ex illis eius verbis cognoscitur: Peccavi tradens sanguinem iustum.

SEXTVM, posse hominem in hac vita ad summam perfectionem & innocentiam peruenire, quia videlicet si abiciat omnes scrupulos, omni peccato carebit.

SEPTIMVM, Christum nihil esse nisi quiddam compositum ex spiritu Dei, & opinione. Tunc autem mortuum esse Christum, quando aboleuit illam opinionem, quod peccatum sit aliquid: tunc verò ab inferis rediisse; & nos omnes in vitam reuocasse, cum docuit nos esse ipsum Dei spiritum, qui semper viuunt, & regnat; neque aliam expectandam esse resurrectionem.

OCTAVVM, licitum esse simulare, ac dissimulare omnia, & cum Catholicis Catholicè, cum Lutheranis Lutheraneè viuere.

NONVM, Scripturas sacras non esse magni faciendas, cum spiritus sufficiat. Porro ipsi Lutherani non solum Scripturas, sed etiam Scriptores sacros ita contemnebant, vt per eorum meliam S. Ioannem iuuenè stolidum, S. Matthaeum seneratorem, S. Paulum vas contractum, S. Petrum Christi abnegatorem nominarent.

Quamuis autem horrendas istas blasphemias, Caluinus detestari se dicat, & eas etiam (vt diximus) editis libellis refutare conatur: Omnino tamen probabile est: vt Anabaptista ex Lutheranis, sic Libertinos ex Caluinianis promanasse. Nam in libris Caluini, & Magistri eius Zvinglij, ac discipuli eius Beza, necnon Martini Bucerii, & Petri Martyris, qui in multis cum Caluino conveniunt, inueniuntur apertissima sententia, ex quibus colligitur Deum esse auctorem omnium scelerum, quae ab hominibus perpetrantur.

Docuerunt idem olim Lutherus & Melancthon, vt perspicuum est ex assertionem art. 36. vbi Lutherus scribit neminem habere in potestate, vt cogitet bonum vel malum; & clarius, ex comentario Melancthonis in c. 8. ad Rom. vbi legitur, sic esse opus Dei Davidis adulterium & Iuda proditorem, vt Pauli vocationem. Ceterum vterque sententiam retractauit. Nam Lutherus in lib. de visitatione Saxonica agnoscit, & docet liberum arbitrium in rebus ciuilibus tam ad bonum, quam ad malum; & Melancthon in locis communibus anno M. D. XXXVI. editis, titulo de causa peccati, studiosè refellit sententiam illam, quae refert in Deum actiones malas. Multi etiam Luthe-

A ranorum, vt Heshusius, Castellio, & alij Caluini sententiam de causa peccati libris editis refutarunt. Quae sit autem Caluini sententia, in 3. cap. demonstrabimus.

CAPVT II.

Explicatur status quaestionis.

QUIA praecipua controuersia cum Zvinglio & Caluino, & ijs qui in eodem errore versantur, disputanda est: operari peccatum esse duxi, statum quaestionis breuiter explicare: nam si sub his verbis controuersia proponatur. An Deus sit auctor malorum, vel, An peccare possit, vel, An sit causa cur nos peccemus: nulla quaestio erit. Si quidem illa omnia non solum Catholici, sed etiam Caluinista, & ipsi quoque Libertini negant.

B De Libertinis id refert Caluinus in epistola ad Rotomagenses aduersus Franciscanum quendam libertinum, his verbis: *Confessatur, inquit, sibi longe aliam esse mentem sequi Deum mali auctorem facere nolle affirmat: sed quid prodest eiusmodi subterfugium in re tam aperta?* Itaque Libertini, tametsi ad altera, homicidia, rapinas & cetera hominum scelera, atque flagitia in Deum referunt, negabant tamen se facere Deum auctorem malorum: quia videlicet non iudicabant illa esse mala, cum à Deo fierent, qui nihil mali facere potest.

C Zvinglius in sermone de providentia cap. 5. & 6. non semel repetit, Deum iniustum non esse, nec peccare vlla ratione posse, Ioannes verò Caluinus non vno in loco disertis verbis affirmat Deum non esse auctorem malorum. Praefatione libri de aeterna Dei praedestinatione: *Inter omnes pios, inquit, fixum hoc, & confessum esse debet, non esse cur suis peccatis socium homines Deum adscribant, vel vilo modo secum inuoluant ad partem culpae sustinendam.* Et in fine eiusdem libri. *Ergo, inquit, cum iustia de causa, licet nobis ignota, à Domino procedat, quae sceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur: etiam si rerum omnium prima causa sit eius voluntas peccati, tamen eum esse auctorem nego.* Et paulò post: *Turpi quidem, inquit, & illiberali calumnia nos grauant, qui Deum peccati auctorem fieri obtendunt, si omnium quae aguntur causa est eius voluntas.* Et libro 1. Inst. cap. 17. §. 3. *Ad hanc modestiam, inquit, quicumque erunt compositi, neque in praeteritum de rebus aduersis contra Deum fremunt, neque scelerum culpam in ipsum regerent.* Et ibidem reprehendit Lyconidem, qui apud Plautum dicit: *Deus impulsor fuit, credo Deos voluisse.* Denique, idem Caluinus in admonitione aduersus Libertinos longa disputatione probare nititur, Deum non esse causam peccati. Petrus Martyr in Commentario 1. capit. epist. ad Roma. scribit quidem Deum vere, ac proprie impellere homines ad peccandum: tamen simul negat, Deum peccare, aut esse auctorem peccati.

D Denique Theodorus Beza tum in responsione ad Heshusium, tum in alia ad Castellionem, diligenter purgat se & Caluinum ab illa nota, quod Deum auctorem peccati faciat. Ac (vt omitam cetera) in responsione ad Castellionem triginta & octo aphorismis explicat totam sententiam suam, & praecceptoris sui Caluini. Eorum Aphorismorum octauus sic habet: *Non consequitur ex istis vlla istarum blasphemiarum, nempe vel Deum esse auctorem peccati, siue delectari iniquitate, aut etiam velle iniquitatem, vel Satanam, aut homines male agendo, obedire Deo, aut quatenus male agunt, facere quod Deus vult, ac proinde esse extra culpam. Absint verò quam longissimè omnes eiusmodi blasphemiae non tantum à linguis, sed etiam à cogitationibus nostris.*

Quare cum aduersarij verbo fateantur id quod Catholici docent, frustra laboraremus in resumptione Scripturae, & Patrum adducendis, quibus probatur Deum non esse causam peccati, nisi antea doceremus, eos se ipsa sentire quod verbo profiteri non audent; ideo nobis

Tomus tertius.

E 2

tris praftanda erunt. Primò explicandum, quid ipfi doceant de cauffa peccati ex parte Dei. Secundò an ex eo quod ipfi docent, fequatur, Deum effe auctorem peccati. Tertio, an fit vera eorum fententia, ac proinde, an Deus fit auctor peccati.

CAPVT III.

Sententia Zvvinglij, & Beza ex verbis ipforum in medium adducitur.

VOD igitur ad primò attinet, fententia Zvvinglij, Caluini, & Beza de cauffa peccati ex parte Dei quinq; propofitionibus cõprehendi potest.

Prima eft, Deus non folùm permittit, fed etiam vult fieri quæcunque fiunt ab hominibus peccata; fed non folùm vult fieri, fed etiam ab æternitate decreuit, vt fierent, quæcunque fiunt ab hominibus peccata; idque non præuifa determinatione voluntatis humanæ. Deus enim non decreuit quidquam quia præfciuit futura, quia ipfe decreuit vt fierent. Tertia, Deus non folùm ab æternitate decreuit, vt fierent quæcunque fiunt ab hominibus peccata, fed etiam imperat Satanæ, & improbis hominibus, vt concipiant maleficia, eõsque ad hoc inclinat, impellit, & etiam cogit. Quarta, Deus non folùm imperat Satanæ, vel eum inclinat, & impellit, vt homines ad peccandum inducat, fed etiam ipfe operatur in mentibus hominum impiorum, & per eõs, vt per fua inftrumenta, ipfe tanquam prima cauffa facit ea omnia, quæ refpectu hominum dicuntur, & funt verè peccata. Quinta, tamen fi ea, quæ refpectu hominum dicuntur, & funt verè peccata, fiant a Deo volente, deficiente, imperante, & operante; tamen refpectu Dei non poffunt dici, nec funt peccata, fed opera bona, & iufta, quia homines mala intentione, Deus autè bono confilio illa omnia facit. Proinde Deus neq; ipfe peccat, neque eft auctor, & cauffa peccati. Hanc effe Zvvinglij, Caluini, & Beza fententiam, ex ipforum libris, & confeffione facili negotio demonftrabimus.

P R I M U M igitur Zvvinglius in ferm. de prouidentia, quem fcripfit ad Principem Cattorum Philippum anno M. D. XXX. has teterrimas, ac planè tartareas blasphemias habet. Nam cap. 7. ita loquitur: Porro in iuftitiam in fe fe nobis oftendere numen cum nulla ratione poffet, vt quod vndique verum, bonum, fanctum natura fit, per creaturam iniuftitia exemplum produxit, non quafi creatura illam fuo Marte produxerit, quæ nec eft, nec viuat, nec operatur fine Numine, fed quod Numen ipfum auctor eft eius quod nobis eft iniuftitia, illi verò nullatenus eft. Et infra: Cum igitur Angelum tranfgrefforem facit, & hominem, ipfe tamen tranfgreffor non conftituitur. Et cap. 6. Quod Deus operatur per hominem, homini vitio vertitur, non etiam Deo. Et infra: Num igitur, atq; idem facinus, puta adulterium, aut homicidium, quantum Dei eft auctoris, motoris, impulforis, opus eft, crimen nõ eft: quantum autem hominis eft, crimen ac scelus eft. Et infra: Cũ mouet ad opus aliquod, quod perficienti inftrumento, fraudi eft, fibi tamen non eft, ipfe enim liberè mouet, neque inftrumento facit iniuriam, cum omnia fint magis fua, quam cuiusque artificis fua inftrumenta, quibus non facit iniuriam, fi nunc lincam in malleum, & contra malleum in lincam conuertat. Mouet ergo latronem ad occidendum, innocentem etiam ac imperatum ad mortem. Hac ille.

Sed iam Caluini audiamus. Is primùm in lib. I. Inftit. c. 17. §. 1. fic loquitur: Verum ubi in memoriam reuocant diabolum, totamque improborum cohortem fic omnibus partibus manu Dei tanquam freno cohiberi, vt nec concipere vllum aduerfus nos maleficium, nec conceptum moliri, nec ad perpetrandum, fi maximè moliantur, digiti mouerè queant, niſi quantum ille permiferit, immò niſi quantum ille mandarit, nec compedibus tantùm eius teneri ligatos, fed etiam ad obfequia præftanda freno cogi, habent vnde fe præ-

Alixè conſolentur. Nam vt domini eft, eorum furorem armare, & conuertere, doſinarèque quo libuerit; ita & modum finemque ftatuere, ne pro fua libidine licentioſè exiſtent. Hæc ille. In quibus verbis habemus tertiam propofitionem, quam paulò antè notauimus in explicanda Caluini fententia. Hic enim difertis verbis Caluinus dicit, Deum non folùm permittere, fed etiam mandare, vt Satan, & probi concipiant maleficia, & ea moliantur aduerfus probos, & furorem ipſorum armari, & deſtinari à Deo, quò ipſe voluerit, & tandem cog. quali freno Satanam, & impios ad obfequia præftanda, id eſt, vt iuxta Dei mandatum maleficia concipiant, & moliantur.

Rurfus in eodem libro cap. 18. §. 1. *Absurdum*, inquit, videtur volente, ac iubente Deo excæcari hominem, qui mox cæcitatibus fuis penas daturus eſt, tergierando itaq; effugiunt, Dei tantùm permiſſi, non etiam voluntate hoc fieri, ipſe verò palàm fe facere pronuncians, effugium illud repudiat. Quod autem nihil efficiant homines, niſi arcano Dei nutu, nec quidquam deliberando agitent, niſi quod ipſe iam apud fe decreuerit, & arcana fua directione conſtituat, innumeris, & claris testimonijs probatur. Et §. 2. Et certè, inquit, niſi intus operaretur in mentibus hominum, non rectè dictum eſſet, auferre labium à veracibus, & ſenibus prudentiam. Et paulò poſt. Sed nihil, inquit, clarior poteſt deſiderari, quàm vbi toties pronunciat ſe excæcare hominum mentes, ac verrigine percutere, ſpiritu ſoporis inebriare, incutere amentiam, obdurare corda. Hæc etiam ad permiſſionem multi reſciunt, ac ſi deſerendo reprobos, à Satana excæcari ſineret. Sed cum diſertè exprimat ſpiritus, inſto Dei iudicio inſtigi cæcitatem, & amentiam, nimis frigida eſt ſolutio.

Et paulò poſt de ſceleribus Aſyriorum: *Apparet*, inquit, certa deſtinatione Dei fuiſſe impuſos. Et infra: Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes: ſed vnde hoc, niſi quod à Deo ipſo manat efficacia erroris vt mendacis credant, qui renuntiare veritati. Et §. 4. *Homò*, inquit, iuſto Dei impuſu agit, quod ſibi non licet. Ex his habemus quatuor priores propoſitiones, audimus enim Deum non folùm permiſſione, & deſertione, ſed voluntate, decreto, impuſu, præcepto, interna operatione efficere, vt homines cogitent, deliberent, agant quæ ſibi non licet.

Idem auctor libro 2. Inſtit. cap. 4. §. 2. *Satan*, inquit, alioqui prauos Chaldeorum animos venenatis ſuis aculeis ad perpetrandum id flagitium inſtigat: illi ad iniuſtitiam furioſè ruunt omniaque membra ſcelere obſtringunt, ac contaminant. Propriè ergo agere dicitur Satan in reprobis, in quibus regnum ſuum, hoc eſt, nequitia, exercet. Dicitur & Deus ſuo modo agere quod Satan ipſe, inſtrumentum enim ſit iræ eius, pro eius nutu, ac imperio, huc, atque illuc ſe inſectit ad exequenda eius iuſta iudicia. Omittit hic vniuerſalem Dei motionem vnde creatura omnes, vt ſuſtinentur, ita efficaciam quiduis agendi ducunt, de illa ſpeciali actione tantùm loquitur, que in vnoquoque facinore apparet. Idem ergo facinus Deo, Satana, homini aſſignari, videmus non eſſe absurdum.

Rurfus §. 3. poſteaquam dixerat Caluinus, Deum poſſe dici excæcare homines deſerendo, adiungit aliam rationem his verbis: *Secunda ratio, que multò propius accedit ad verborum proprietatem, quòd exequenda ſua iudicia, per miniſtrum iræ ſue Satanam, & conſilia eorum deſtinat, quò viſum eſt, & voluntates excitat, & conatus firmat.* Et §. 4. Poſtea, inquit, dicit ſe aggrauaſſe cor illius & induraſſe, an indurauit non emolliendo? id quidem verum eſt: ſed plus aliquid fecit, quod obſtinatione peccatus eius obſtremandum Satana mandauit. In his locis tertia propoſitio aperitiſſimè continetur. Audimus enim ſpecialem illam actionem, quæ in facinore cernitur Deo auctori tribuendam eſſe, quòd ipſe per miniſterium Satanae voluntates impiorum excitet ad malum, & corda eorum obduret, ne obediant, &c.

Idem auctor in 3. lib. Inſtit. cap. 23. §. 4. ita ſibi ipſe obicit: *Nonne*, inquit, ad eam, que nunc pro damnationis cauffa

obtendi

obtenditur, corruptionem, Dei ordinatione prædeſtinati ante fuerant: cū ergo in ſua corruptione peruenit, nihil aliud, quàm penas luunt eius calamitatis in quam ipſius prædeſtinatione lapſus eſt Adam, ac poſteros quæcipites ſeci traxit, an non itaque iuſtus, qui creaturis ſuis tam crudeliter illuduit? Huic obiectiõni ita reſpondet: Fateor ſanè, in hanc, qua nunc illigati ſunt, conditionis miſeriam, Dei voluntate deciſiſſe omnes filios Adam, atque id eſt, quod principid dicebam, redeundum tandem ſemper eſſe ad ſolùm diuinæ voluntatis arbitrium, cuius cauffa ſit in ipſo abſcondita. Et §. 7. Diſertis, inquit, verbis hoc extare negam decretum fuiſſe à Deo, vt ſua deſertione periret Adam, quaſi verò idem ille Deus, quem Scriptura prædicat, facere quacumque vult, ambiguo ſine conſiderit nobiliſſimam ex ſuis creaturis.

Et paulò poſt: *Decretum quidem*, inquit, horribile, fateor, inſiciari tamen nemo poteſt, quin præſciuerit Deus quem exitum eſſet habiturus homo, antequam ipſum conderet, & idem præſciuerit, quia decreto ſuo ſic ordinauerat. Et §. 8. *Quamquam*, inquit, inquit, nec ipſum quidem probabile eſt, ſola Dei permiſſione, nulla ordinatione hominem ſibi acceſſiſſe, interitum. Et paulò poſt: *Cadit igitur homo*, Dei prouidentia ſic ordinante. Et §. 9. *Excusabiles*, inquit, peccando haberi vult reprobis, quia euadere nequeunt peccandi neceſſitatem, præſertim cum ex Dei ordinatione ſibi injiciatur huiusmodi neceſſitas. Nos verò inde negamus rui excuſari, quando quidem Dei ordinationi, qua ſe exitio deſtinatos conſequuntur, ſua conſtet æquitas: nobis quidem incognita, ſed illi certifiſſima.

Ex his locis ſatis aperte colliguntur prima & ſecunda propoſitio Caluini erroris. Diſertis enim verbis nõ ſemel Caluinus repetit, nõ ſolùm Dei permiſſione, ſed volente, ordinatione, prædeſtinatione primum hominem lapſum eſſe, quia Deus id voluerat, & ordinauerat, idèd etiam præſciuiſſe; nec ſolùm primum hominè, ſed omnes eius poſteros ex Dei prædeſtinatione incidiffe in peccandi neceſſitatem.

P O R R ò hæc omnia iterum repetit, & copioſius etiam tractat in lib. de æterna Dei prædeſtinatione. Quia verò liber eius valdè prolixus eſt, neq; diſtinctionem vllã habet capitum, aut ſectionum aliarum, citabo numerum paginarum iuxta editionem opuſculorum Geneueſem, anni M. D. LII. in fol. Sic igitur loquitur pag. 905. *Arcanum Dei conſilium, quo præordinatus fuerat hominis lapſus, qua decet ſobrietate et procul adoret fides noſtra.* Et pag. 906. *Ad iuſtam hominis damnationem ſatis erat in via ſalutis cum eſſet collocatus, inde ſponte excidiſſe. At fieri aliter nõ potuit. Quid tum an idèd culpa liberatur, que tota in eius voluntate reſidet.* Vides Lector hoc loco, Caluini concedere non potuiſſe hominem non cadere, quia æterno Dei decreto fuerat iam eius caſus præordinatus.

Rurfus pag. 616. *Non niſi ſciente, atque ita ordinãte Deo cecidit Adam, ſeque & poſteros perdidit.* Et pag. 917. *Quomodo autem Dei præſciencia, & decreto ſtatutum fuerit, quod de homine futurum erat: neque tamè in culpa ſocietatem trahendus ſit Deus, quaſi tranſgreſſionis vel auctori ſit, vel approbator, cum longè altiùs humane mentis perſpicacia eſſe arcana palàm ſit, ne ignorantiam noſtram faſeri pudeat. Immo ne quem ex fidelibus neſcire piget, quod Dominus lucis ſue inaccuſſe fulgore abſorbet.* Hoc verò Caluinus dixit, inexplicabile, vel potiùs inintelligibile eſſe, quomodo Deus non ſit auctor peccati, ſi eius decreto primus homo peccauit. Nam, vt paulò poſt demonſtrabimus, aperitiſſimè falſum eſt, Deum non eſſe auctorem peccati, ſi eius decreto homines peccant, quod autem falſum eſt, mirum non eſt, ſi explicari, & intelligi nequeat.

Rurfus pag. 944. *Hinc certè iam colligere promptum eſt, quam inanè & fluxum ſit illud diuinæ iuſtitie patrocinium, que mala ſunt, non eius voluntate, ſed permiſſu dicitur fieri: equidem quatenus mala ſunt, que malo animo perpetrant homines, vt ſtatim plamè exponã, Deo minime placere fateor, ſed quod otioſum ea permittere ſingunt, que Scriptura non*

A tantùm eo volente, ſed auctore fieri pronunciat, nimis friuolum eſt effugium. Et pag. 946. *Ergo cum iuſta de cauffa licet nobis ignota, à Domino procedant, que ſceleratè ab hominibus maleficia perpetrantur, etiamſi rerum prima cauffa ſit eius voluntas, peccati tamen eum eſſe auctorem nego.* Nec verò obliuione regenda eſt illa, quam poſui cauſarum diuerſitas, quod alia eſt propinqua, alia autem remota cauffa: vt ſciamus quam longa inter æquabilem Dei prouidentiam, & turbulentos hominum imperus, ſit diſtantia. Hæc ille. Ex quibus habemus primam, ſecundam & quintam Ioannis Caluini propoſitionem.

Sed eandem quintam propoſitionem fuſiùs & aperitiùs explicat idem Caluinus in inftrudione aduerſus Libertinos cap. 14. vbi poſteaquam dixerat, in omni opere tam bono, quàm malo eſſe homines inftrumenta Dei, ſubiungit hæc verba: *Magna eſt differentia inter opus Dei, & opus impij, cum eo Deus vice inftrumenti vtiur. Impius enim ſua auaritia, aut ambitione, aut inuidia, aut crudelitate incitatur ad facinus ſuum, nec alium finem ſpectat, idèd ex radice illa, id eſt, ex animi affeccione, & fine quem ſpectat, opus qualitatem ſumit, & meritò malum iudicatur, ſed Deus reſpectum omninò contrarium habet, nempe vt iuſtitiam ſuam exerceat, &c.* Et infra, ſimilem eſſe dicit Deum Soli, qui radijs ſuis in cadauere corruptionem generat, & tamen impuritatem nullam ad fe trahit.

Addam nunc etiã Theodori Beza testimonia, vt exactè intelligatur, quid Caluinus, & eius ſeclatores de hac ſentiant. Is igitur in reſponſione ad Sebaſtianum Caſtellionem de æterna Dei prædeſtinatione, in reſutatione ſecundæ calumniæ ita loquitur de caſu Adam: *Deus hominem conditurus ad gloriam tùm miſericordiæ, tùm ſeueritatis ſuæ declarandam, Adamum condidit ad imaginem ſuam, id eſt, ſanctum, ac innocentem. Cur nam id verò? nempe quia bonus cum ſit, non poteſt ab eo vitioſum factum viam patefacere æternis Dei conſilijs, id eſt, tùm miſericordiæ tùm ſeueritatis ipſius declarandæ. Oportuit ergo Deum quoque hanc viam ſibi aperire, id eſt, Adam lapſum ordinare, ſed ad eum, quem dixi finem, qui cum ſit iuſtiſſimus, & ſanctiſſimus, iuſtam quoque ipſius ordinationem eſſe conſequitur.* Et paulò poſt: *Querenda*, inquit, eſt vitij origo in inftrumentorum ſpõtaneo motu, quo ſit vt Deus iuſtè decreuerit, quod illi iniuſtè fecerunt. At enim dices, Non poterunt reſiſtere Dei voluntati, id eſt, decreto: fateor, ſed ſicut non poterunt, ita etiam noluerunt. Verum non poterant aliter velle. Fateor quoad euentum, & vltimè, ſed voluntas tamen Adami coacta non fuit.

Idem Beza paulò poſt explicat ſententiam Caluini, & ſuam triginta octo aphoriſmũ, ac in primis ſeptemdecim nihil aliud docet, niſi Deum eſſe cauſam primam omnium rerum, quæ fiunt, & determinaffe omnia ab æterno ante omnem præuiſionem determinationis ſecundarum cauſarum. Secundas autè cauſas, ſiue ea ſint rationis expertes, ſiue rationis prædita, in omni opere ſuo eſſe inftrumenta Dei. Vbi (vt oſtendat Deũ non eſſe cauſam peccati) multa tradit de inftrumentorum varietate. Ac tandem ſubiicit 5. aphoriſmos 18. 19. 20. 21. & 22. in quibus conſiſtit rotius rei ſuma; quos ij dè verbis huc referre placuit.

Aphoriſmus XVIII. *Iam igitur iſta ad Deum ipſum accõmodemus, cuius efficacitatem ante probabimus, in omnibus que fiunt interuenire ſine vlla exceptione: & ita quidem, vt per ea, que condidit tanquam per inftrumenta, exequatur ſuo tempore quicquid ab æterno decreuit.*

Aphoriſmus XIX. *Quicquid agit Deus, bonum eſt, cum à ſummo bono nihil mali poſſit proficiſci: omnia autem efficit, omnia igitur bona ſunt, quatenus à Deo efficiuntur: & diſcrimen illud boni, & mali, in inftrumentis duntaxat locũ habet.*

XX. Nam si hac instrumenta bona sunt, & respiciunt patescentiam Dei voluntatem, bene agunt, & Deus quoque bene agit per illa. Quo fit ut id opus omnibus modis sit bonum.

XXI. Mala autem instrumenta, mala, inquam, non ex creatione, sed ex corruptione, quatenus quidem agunt, male semper agunt, id est, quatenus iuste incurrunt in iram Dei: quatenus autem Deus per illa agit, bono Dei operi, vel inuita, vel per ignorantiam seruiunt. Nam Deus, per quacunque agat instrumenta, semper bene agit.

XXII. Sic autem agit per illa instrumenta, ut non tantum sinat illa agere, nec tantum moderetur euentum, sed etiam excitet, impellat, moueat, regat, atque idem, quod omnium est maximum, etiam creet, ut per illa agat quod constituit. Quæ omnia recte agit Deus, & sine ulla iniustitia.

Atque hæc quidem omnino sufficiunt ad sententiam Caluini, & Beza intelligendam. Addam tamen adhuc vnum aphorismum, ut ex eo discamus quam acutè Beza de his rebus differere soleat. Sic igitur loquitur in aphorismo 31. Agit (Deus) sui operis respectu: permittit verò eius operis respectu quod mala ipsa instrumenta sponte peragunt; siue quatenus actiua sunt, non passiuia instrumenta, ut visitata in scholis verba retineamus. Iuste tamen permittit, quod ista iniuste agunt, quoniam peccata, quatenus à Deo nolente permittuntur peccata non sunt, sed peccatorum pœna. Iustum enim est coram Deo peccata etiam peccatis vlcisci. Sed ista eadem actiones, quatenus à Satana, & à malis per Satanam, & per propriam concupiscentiâ sollicitatis proficuntur, eatenus demum peccata sunt quæ Dominus iuste suo tempore vlciscitur. Niquam enim Dominus peccata quatenus peccata sunt, permittit, immò semper prohibet ac vetat.

Sequuntur autem ex hoc eleganti aphorismo tria quædam notatu dignissima. Primò sequitur, ea quæ sunt ab instrumentis malis, sub eadem ratione permitti, & non permitti. Nam quæ sunt ab instrumentis malis, quatenus ea instrumenta actiua sunt, non sunt à Deo, sed permittuntur, ut habet initium aphorismi huius 31. & illa eadem, sub eadem ratione, id est, ut sunt ab instrumentis malis, quatenus ea instrumenta actiua sunt, non permittuntur à Deo. Deus enim peccata non permittit, sed prohibet, ut habet finis eiusdem aphorismi, peccata autem sunt ea quæ sunt ab instrumentis malis, quatenus actiua sunt, ut habet aphorismus 21. Igitur eadem opera sub eadem ratione permittuntur, & non permittuntur.

Secundò sequitur, eadem illa opera sub eadem ratione esse peccata, & non esse peccata. Nam quæ sunt ab instrumentis malis, quatenus ea actiua sunt, mala sunt, id est, peccata, ut docet aphorismus 21. Sed rursus illa eadem sub eadem ratione peccata non sunt, Deus enim peccata non permittit, sed prohibet, ut docet aphorismus 31. permittit autem opera quæ sunt ab instrumentis malis, quatenus actiua sunt, ut docet idem aphorismus; igitur eadem opera sub eadem ratione peccata sunt, & peccata non sunt.

Tertio sequitur, instrumenta mala, quatenus actiua sunt inuito Deo vel ignorante operari. Nam vel nouit Deus quid illa agant, vel ignorat. Si ignorat, igitur ignorante Deo instrumenta Dei opera sua perficiunt. Si nouit aut consentit, aut repugnat, aut permittit, neque fingi potest quartum membrum: nam qui permittit, medius est inter consentientem, & repugnantem. Quocirca S. Augustinus in Enchiridio cap. 95. scribit, nihil omnino fieri posse nisi Deo, vel faciente, vel permittente. Nam eo repugnante nihil fieri posse extra controuersiam esse credidit. At per aphorismum Beza, quæ sunt ab instrumentis malis, quatenus actiua sunt, Deo nec agente, nec permittente sunt, quia peccata sunt; & Deus peccata nec facit, nec permittit. Igitur ea Deo, vel ignorante, vel repugnante fiunt.

C A P V T I V.

Ex sententia Zvvinglij, Caluini, & Beza rectè colligi, Deum esse auctorem peccatorum, quæ à nobis fiunt.

PROPOSITA sententia Zvvinglij, Caluini, & Beza de causa peccati ex parte Dei; sequitur ut probemus ex ea sententia rectè colligi, Deum esse auctorem peccati, quatenus id ipsi, ne inuidiam tam horribilis blasphemiam subeant, nec palam affirmare audeant, & non raro disertis verbis inficiuntur. Ac ut sit clarior disputatio, & impietas aduersariorum magis elucescat, quatuor absurda, & blasphemia ex sententia aduersariorum sequi demonstrabo. Primum enim erit, Deum verè, & propriè esse auctorem peccatorum quæ sunt ab hominibus. Secundum, Deum solùm verè peccare. Quartum, si hæc negentur, veram fore Libertinorum sententiam, quæ habet, nihil esse peccatum, nisi falsam opinionem. Ex quibus intelligitur absurdissimum dogma Libertinorum, quod ab ipso Caluino refutatum est, ab eiusdem Caluini doctrina, tanquam à radice furculum germinasse.

Veniamus ad primum: Deus (ex sententia aduersariorum) impellit homines ad peccandum atque adeo cogit eos peccare. Sic enim Zvvinglius scribit in sermone de prouidentia, cap. 6. Nec dicit quisquam, innocens igitur est latro; Deus enim impulsore egit. Nam contra legè peccauit. At, inquit, coactus est ad peccandum. Permittit, inquit, coactum esse, sed in hoc ut alter transferretur, & alter cruci adfigeretur. Vbi fatetur Zvvinglius, cogi latronem à Deo ad homicidium, sed ad eum finem, ut occisus à latrone transferretur ad cœlum, & ipse latro ex sententia iudicis affigatur in cruce. Sic enim seipse exponit.

Caluinus sic loquitur lib. 1. Instit. cap. 18. §. 4. Homo in isto Dei impulsu agit quod sibi non licet. Et supra cap. 17. §. 11. dixerat, impios à Deo cogi quasi fræno ut maleficia concipiant, & moliantur. At qui impellit, & cogit alium ad opus quodcumque faciendum, eiusdem operis auctor primarius est, & dicitur apud omnes Gentes, neque finit vilo modo naturale lumen intelligentiæ nostræ insitum hoc negari: igitur Deus ex sententia aduersariorum auctor primarius est eorum peccatorum quæ ab hominibus perpetrantur.

Rursus Deus ex sententia aduersariorum iubet Satanæ, & impijs ut maleficia concipiant, & moliantur; ut in loco proxime citato, idè Caluinus scribit: At opus quodcumque, ex communi consensu omnium Gentium, magis pertinet ad imperantem, quam ad exequentem, igitur Satanæ, & impiorum maleficia magis pertinet ad Deum, ut auctorem, quam ad ipsos impios, & Satanam.

Ad hæc, Impij dum peccant, instrumenta Dei sunt, ut passim in locis citatis Caluinus, & Beza testatur: At qui vitur instrumentum, auctor est primarius eius operis, quod ipse per instrumentum facit; igitur Deus ex sententia Caluini & Beza, auctor est primarius omnium peccatorum.

Denique Deus ab aternitate voluit, & decreuit, ut primus homo caderet in peccatum, non autè prauisâ determinatione voluntatis humanæ, se ex mero, & aboluto beneplacito suo, ut Caluinus docet lib. 3. Instit. cap. 23. & in libro de prædestinatione, quæ loca supra fusè citauimus. At si Deus permisisset primò homini, ut staret, vel caderet pro arbitrio suo, & nõ potius efficaciter procurasset ut caderet, facilè decretum illud frustrari potuisset; igitur necesse fuit, ut Deus primi hominis casum efficaciter procuraret, atque adeo primo homini peccandi necessitatem iniiceret. Quod ipsum libenter Caluinus

admit

admittit in locis citatis. At qui procurat & quidem efficaciter, ut aliquis peccet, is eius peccati verissimus auctor dici debet, nisi cum ipso naturæ lumine pugnet velimus: igitur Deus ex Caluini sententia verissimus auctor peccati, quod primus homo commisit, haberi potest, ac debet.

Hæc argumenta, quæ partim ex aduersariorum pronuntiatione, partim ex certissimo lumine naturæ, & consensu confessioneque omnium Gentium contexta sunt, non non difficulter Zvvinglius, & Caluinus vnica distinctione sibi videntur eludere. Dicunt enim Deum impellere & cogere impios ad scelera concipienda, & molienda, sed ea non esse scelera, quatenus sunt Deo impellente & cogente, sed quatenus procedunt à mala impiorum voluntate, & ideò, non Deum, sed ipsos impios esse auctores sceleris suorum. Pari ratione dicunt Deum iubere impijs, ut scelera concipiant, itè esse impios instrumenta Dei, & denique Deum efficaciter procurare ut homines cadant: sed opera illa impiorum non posse dici, neque esse peccata, quia parre à Dei mandato, prouidentia, vel motione procedunt: sed ea solùm ex parte qua sunt ipsorum instrumentorum, id est, hominum impiorum.

Cur autem mala sit voluntas hominis, quæ flagitium eligit, non autem sit mala voluntas Dei, quæ idem flagitium eligi voluit, cur in eodem opere, bona sit voluntas Dei, mala voluntas hominis; tres causas reddunt. Vna est, quia natura humana vitio primi hominis tota, corrupta est, sed ista ratio (quàm alio loco copiosius refutabimus) non soluit quaestionem. Nam peccatum primum primi hominis, ut etiam peccatum primum Satanæ, non ortum dicit ex aliqua præexistente naturæ corruptione, ut aduersarij consentunt. Ex quo etiam refellitur alia ratio, quæ adferri potest, cur Deus non sit auctor peccati, quia videlicet non velit peccatum ut culpam, sed ut pœnam alterius peccati. Nam ista ratio non potest habere locum in primo peccato primi hominis, & Angeli, quod cum fuerit primum, nullius præcedentis peccati pœna esse potuit.

Querimus igitur cur in eodem opere mala fuerit voluntas primi hominis ante naturæ humanæ deprauationem & ante alium lapsum, Dei autem voluntas non fuerit mala. Ergo prima illa ratione omiſſa secundam adhibent; quàm etiam multis in locis vsque ad nauseam repetunt. Scribunt enim Dei voluntatem esse bonam, dum ad flagitia impellit, vel ea iubet, aut procurat, aut per impios, tanquam per sua quædam instrumenta perficit, quia bonum finem Deum propositum habet. Vult enim homines peccare, ut habeat quos iuste damnet, & quorum libera-liter misereatur, ut ea ratione iustitia, misericordiaque suæ gloriam manifestet.

Porro impiorum voluntatem esse malam, quia in illo ipso opere, quod imperantem, impellente, & mouente Deo faciunt, malum finem spectant, videlicet ut libidinem suam expleant, non ut gloriæ Dei seruiant. Hanc rationem reddit Zvvinglius in serm. de prouidentia cap. 6. Quod, inquit, Deus facit, liberè facit, alienus ab omni affectu noxijs, igitur & absque peccato, ut adulterium Dauid, quod ad auctorem Deum pertinet, non magis Deo sit peccatum. Eandem rationem reddit Caluinus lib. 1. Instit. c. 17. §. 5. & in li. de aeterna Dei prædestinatione, pag. 94. & in instr. aduersus Libertinos, c. 14. & Beza in responsione ad Sebastianum Castellionem, in refutatione secundæ caluiniæ, & in aphorismis, ut supra citauimus. Sed hæc eorum doctrinam, quæ torius erroris fundamentum est, nullo negotio solidissimè possumus refutare.

Primum enim doctrina Apostolica est, non esse faciendi mala, ut veniant bona, Rom. 3. non igitur bona intentio, & finis bonus animo conceptus id efficere potest, ut liceat ea facere, quæ per se intrinsecè & ex obiecto ma-

la sunt. Alioqui reprehendi non deberet, qui causa electi mosynæ furtum faceret: neque his, qui priuata auctoritate hominem interficeret, ne his exemplo, aut factu suo alijs noceret: neque ille, qui suscipiendæ prolis gratia committeret adulterium. Siquidem isti omnes bonum finem spectarent. Quod si hominū furta, homicidia, adulteria, verè peccata sunt, & homines eorum scelerum auctores iustissimè puniuntur, tametsi bona intentione facta esse re vera dicantur, & sint; cur Deus eorumdem operum auctor ob solam intentionem bonam excusandus erit? fallitur igitur aduersarius, & quia mala intentio vitiat opus alioqui bonum; perperam ipse colligit opera mala ex intentione bona iustificari. Nam opus bonum nascitur ex integra causa, malum autem ex quouis defectu oriri potest. Id quod nemo ignorat qui vel prima moralis philosophiæ rudimenta didicerit.

Denique quæram ab aduersario, vtrum mala hominis intentio sit à Deo, nec ne. Nam si malæ intentionis est auctor Deus, sequitur omnino peccati auctorem esse Deum. Quomodo enim non est auctor peccati, qui non solùm actionis malæ auctor est, sed etiam ipsius intentionis malæ, vnde habet actio, Caluino, & Beza doctoribus, ut sit mala, & peccatum propriè nominetur? porro Deum intentionis malæ auctorem esse, negare non possunt aduersarij, nisi secum ipsi manifestè pugnare velint. Nam si Deus, ut ipsi volunt, impellit homines ad peccatum, & peccatum non est sine mala intentione, certè impellit etiam ad malam intentionem. Et si ab aternitate decreuit ad misericordiam, & iustitiam suam ostendendam, ut homo peccaret; & peccatum non est peccatum, nisi mala intentione fiat, neque potest ex misericordia verè remitti, aut ex iustitia verè puniri, nisi verè peccatum sit, hoc est, nisi mala intentione fiat, manifestè sequitur, Deum ab aternitate voluisse, & statuisse, ut homo mala intentione operaretur, & eo modo caderet. Et quia decretum Dei non debet esse incertum, neq; ab arbitrio creaturæ pendere; oportuit ipsum Deum efficaciter procurare, ut homo mala intentione operaretur, & non minus intentionis malæ, quàm ipsius operis auctorem esse.

Tertia ratio propria est Zvvinglio, qui idè tradit malam esse hominis voluntatem in opere malo, Dei non malam, quia Deo non est posita lex, homini autem posita est, proinde in eodem opere voluntas hominis transgreditur legem, & mala est, Dei voluntas non transgreditur legem, & mala non est. Sic enim loquitur in eodem sermone, de prouidentia cap. 6. Quod, inquit, Deus facit non est peccatum, quia non est contra legem, illi enim non est lex posita, ut potè in isto, nam iustus non ponitur lex, iuxta Pauli sententiam. Vnum igitur, atque idem facinus, puta adulterium, aut homicidium, quantum Dei est auctoris, motoris, ac impulsoris, opus est, crimen non est, quantum autem hominis est, crimen ac scelus est. Ille enim lege non tenetur, hic autem lege etiam damnatur. Et supra cap. 5. Cum, inquit, Deus Angelum, vel hominem transgressorem facit, ipse tamen non transgreditur, ut qui contra legem non veniat. Non est igitur peccatum quod Deus facit, sed homini, atque Angelo est, illos enim lex premit, atque accusat. Deo cum creaturis suis liberè licet agere, non minus quàm patrifamilie cum rebus suis, quàm figulo cū lutulo. Vt cunq; igitur creaturâ huc impellat, aut illuc agat, tantum abest ut peccet, ut hæc citra insignem bonum non faciat, cum interim homo, cui lex est præfixa, etiam cum impellitur, peccet, aduersus enim legem operatur. Hæc ille.

Sed hæc Zvvinglij doctrina sibi ipsa repugnat, & euidentissimè refutatur. Primum, si Deus impellit hominem ad adulterium (ut ipse dicit) quemadmodum artifex instrumentum ad opus; vult igitur ut homo sibi pareat in adulterio perpetrando, quemadmodum vult artifex ut sibi pareat in instrumentum in opere facièdo; proinde ille impulsus Dei, est præceptum, & lex, quam homo implere tenetur, ut instrumentum tenetur obsequi artifi. i.

E 4

à quo mouetur. Ergo homo impulfus à Deo, adulterium committens prauaricatur, & nõ prauaricatur Dei legem, peccat & non peccat. Et Deus illum impellens vult eum feruare & non feruare legem, peccare & non peccare.

DEINDE, licet Deo non fit lex pofita ab aliquo fupere legi laore, tamen fua fapientia ipfi eft lex, & (vt ipfe Zvinglius ibidẽ docet) quod nobis eft lex, Deo eft ingeniu & natura. Non minùs ergo tenetur Deus, nõ repugnare ingenio, fapientia, & natura fua, quàm teneatur, homines non repugnare legi Dei. Quare fi Deus impelleret homines ad ea, quæ funt contraria legi æternæ, ac proinde ingenio, & fapientia Dei, quale eft adulteriu, mala effer eius voluntas, quippe quæ repugnaret regula diuinæ fapientia, & Deus feipfum negaret, quod nullo modo fieri poteft, vt Apoftolus ait.

TERTIÒ, Deo non eft lex pofita ex fententia Zvinglij, quomodo iufto non eft lex pofita. At iufto nõ eft lex pofita, quæ eum terreat, quia fpoie fua legem feruat; non autem quia non peccet, fi forte contra legem aliquid faciat. Nam Ezech. 18. Dominus teftatur, iuftum planè peccaturum, & dammandum, fi fecerit ea, quæ funt lege prohibita. Igitur eodem modo Deo non eft lex pofita, quia fpoie fua, immò ex natura fua femper conformis eft voluntas eius fapientia ipfius; non quòd liceat Deo feipfum negare ad ea homines impellendo, quæ repugnant æternæ legi, quæ eft ipfa Dei infinita ratio, & fapientia.

QUARTÒ, non poteft vilo modo fieri, vt homo Deo impellente faciat quod lege Dei prohibitum eft, & tamẽ Deus impellens non fit auctor criminis, fed operis. Nam quid aliud eft crimẽ, nifi patratio operis lege Dei prohibiti; quomodo igitur Deus non eft auctor criminis fi eft auctor operis lege diuina prohibiti; & quomodo Zvinglius dicit à Deo factum effer hominem, & Angelum trãgreflorem legis, fi Deus non eft auctor tranfgreffionis, fed operis tantum? Omitto hãc quanta fit impietas docere, à Deo puniri homines, quia faciant ea, quæ Deus ipfe cogit vt faciant. Habemus igitur ex Zvinglij, Caluini, & Beza fententia rectiffimè colligi, Deum verè ac propriè auctorem effer peccati, tameti ipfi verbo id negent.

CAPVT V.

Ex Zvinglij, Caluini, & Beza fententia, fequi Deum verè, ac propriè peccare.

SEQUITVR nunc, vt probemus, Deum ex fententia aduerfariorum, non folum effer peccati auctore; fed verè, ac propriè peccare; quæ eft blafphemia horribilis, & quam ne ipfi quidem Libertini liberè proferre audent. Sciendum eft igitur, ad hoc, vt aliquis verè ac propriè peccet, non id requiri, vt is velit peccatum fub ratione peccati, id eft, eligat ipfam peccati turpitudinem atque malitiam; fed vt fit cauffa actionis malæ, quatenùs ex ipfa actione confequitur ea malitia. Nullus enim eft, qui velit malum fub ratione mali, cum malum fit extra obiectum voluntatis, & nihil habeat vnde appeti, eligive poffit. Itaque facinorofi omnes in peccatis non ipfam peccati turpitudinem, fed bonum aliquod, vt lucrum, aut voluptatem fpectant; fed idè verè ac propriè peccare dicuntur, quia lucrum aut voluptatem quarunt per actionem, cui eft annexa turpitudò, & eius actionis ipfi cauffa funt, non quoque modo, fed vt ex illa actione neceffario fequitur turpitudò. Hinc enim fit vt peccati turpitudò ipfis iure, ac merito tribuatur.

PORRÒ tria requiruntur vt ad actionem aliquam turpitudò fequatur, ac per hoc tria requiruntur, vt aliquis verè, ac propriè peccare dici poffit. Primum eft, vt actio repugnet legi five pofitiuæ, five naturali, five temporali, five æternæ. Nam vt libro fupiore docuimus ex Scriptura, & Patribus, nihil eft aliud peccatum, nifi præ-

uaricatio legis. Denique extra controuerfiam eft, actionem non effer malam, quæ nulli legi repugnet. Proinde extra controuerfiam etiam effer debet, quòd primo loco pofuimus, requiri in actione, ad quam fequitur turpitudò, vt alicui legi repugnet.

Alterum eft, vt ea actio à cauffa libera efficiatur. Hæc enim fola ratio eft, cur animantia bruta, pueri, ftulti, dormientes non peccent, quamuis ea faciant, quæ alioqui cum regula rectæ rationis apertiffimè pugnant, vt fi hominem interimant, aut blafphemum aliquid proferant: (nam & piftaci, & corui interdum ad loquendum affuefiunt) aut res facras turpiter fcedent, aut aliquid aliud eiusdem generis perpetrent.

TERTIUM, quòd ad veram peccati rationem exigitur eft, vt, qui actionem cum lege pugnantem facit, non folum liberè faciat, fed etiam faciat vt cauffa particularis, ita vt actio talis fit in fpecie, quia à tali cauffa procedit quia enim cauffa vniuerfalis limitatur, ac determinatur à cauffa particulari: & ex fe indifferens eft ad hanc actionem, & ad illam non poteft rectè dici hanc actionem effer talem in fpecie, quia eft à cauffa vniuerfali, fed folum quia eft à tali cauffa particulari. Et quoniã deformitas illa quæ cernitur in peccato, confequitur actionem vt eft talis in fpecie. Idèd non poteft ea deformitas in cauffam vniuerfalem, fed folum in particularem propriè referri. Cerrè cum oriuntur monftra five in hominibus, five in animantibus brutis, nemo dicit cauffam monftrofitatis, quæ eft quoddam naturæ peccatum, referendam effer in cælum aut aliam cauffam vniuerfalem, fed folum in cauffas propinquas, cælum enim influxu fuo non magis produccret hominem quàm equum, aut plantam, & fi hominem, non magis iftum, quàm illum, nifi à cauffa particulari determinaretur. Proinde monftrofitas, quæ in homine cernitur, cauffa eft alter homo, qui hominem illu genuit, non cælum, quod influxum præftitit eiusmodi vt cum eo perfectus homo gigni potuiffet, nifi in cauffa proxima impedimentum extitiffet.

IAM igitur, fi Deus concurrat cum homine ad actionem illam, quæ peccatum eft, folum vt cauffa vniuerfalis, facile poterit intelligi quomodo & actionis illius cauffa fit, & cauffa peccati non fit. Erit enim verè cauffa actionis, quia verè concurrat ad fubftantiam, five entitatem (vt fic loquamur actionis illius producendam; & tamen cauffa peccati non erit, quia concurrat influxu quodam vniuerfali, & indifferenti ad hanc actionem, & ad contrariam; ac per hoc non erit talis actio in fpecie, quia à Deo, fed quia ab homine prodit: & tota culpa erit hominis, qui cõcurfu Dei abuti voluit ad iftam actionem, cum ad aliam benè vti potuiffet. Quæ ratio etiam non dicitur Deus cauffa peccati, quod libera hominis voluntate committitur, licet liberam voluntatem homini ipfe dederit, eamque conferuet; quia videlicet, libera voluntate poteft homo benè vti fi velit, & eam illi Deus adèd dedit, vt ea benè vteretur, non vt illa in fuam perniciem, & donatoris iniuriam abuteretur.

Quòd fi Deus non folum, vt cauffa vniuerfalis ad eas actiones, quæ malæ funt, concurrat, fed etiam vt cauffa particularis eas, vt tales funt in fpecie, intendat, eafque imperet, vel ad eas hominem impellat, vel per homines vt per inftrumenta, actiones illas in fpecie efficiat: nullo modo intelligi poterit, quemadmodum Deus ipfe non peccet. Non enim homines alia de cauffa peccare dicuntur, & verè, ac propriè reipfa omnium confenfu peccant, nifi quia funt cauffa libera, & particulare earum actionum, quæ cum ratione, atque æterna lege pugnant. Deformitas enim illa, & malitia, in qua peccati ratio propriè confiftit, neceffario fequitur ad eiusmodi actiones, vt fuprà demonftratum eft.

IAM VERÒ Caluinus, & Zvinglius nõ negat Deum concurreret ad actiones quafdam, quæ cum æterna lege

concurreret ad actiones quafdam, quæ cum æterna lege

Pugnant, & ex obiecto funt mala: neque illud etiam negant, Deum liberè ac (vt Apoftolus loquitur) fecundum confilium voluntatis iux omnia operari. In quibus duobus ab eis non diffenimus: fed de tertio illo capite, quod ad peccandum requiri diximus, tota controuerfia eft: Nos enim Deum dicimus concurrere ad eas actiones folum vt cauffam vniuerfalem, per influxum quandam indifferenter tam, ad eas, quàm ad contrarias; & præterea, fi non de phyfica fed de morali cauffa agatur, dicimus actiones illas in fpecie à Deo non intendi, nec imperari, fed è contrario, improbari, prohiberi, damnari; atque idèd non poffe vilo modo in Deum referri earum malitiam, ac turpitudinem.

At aduerfarij non vno in loco docent, Deum non folum vt cauffam vniuerfalem ad actiones illas concurrere, fed etiam eas, vt tales funt in fpecie, velle, & imperare, ac per inftrumenta fua propriè efficere, ac per hoc effer cauffam particularem, tum moralem, tum phyficã. Quod certè nihil eft aliud, nifi verè, & propriè peccare. Audi Caluinum lib. 2. Inftit. ca. 4. §. 2. Omitto, inquit, hanc vniuerfalem Dei motionem, vnde creatura omnes, vt fufinentur, ita efficaciam quidam agendi dicunt. De illa fpeciali actione autem loquor, quæ in vno quoque facinore apparet: idem ergo facinus Deo, Satana, homini, assignari, videmus non effer abfurdum. Hæc ille.

Vbi vides, quemadmodum Caluinus velit ipfum facinus, quod à Satana, vel ab homine perpetratur assignari debere etiam Deo, cuius Satan, & homo inftrumenta funt, quia Deus non influxu tantum generali cum Satana, vel homine cooperatur: fed etiam fpecialem illam actionem, quæ cernitur in facinore, ipfe intendit, & ad eam inflectit hominis, & Satana voluntatem, ac denique illam propriè ipfe facit.

Idem etiam lib. 1. Inftit. cap. 18. §. 2. vbi explicat, quemadmodum homines excæcari, ac decipi Scripturæ doceant; dicit, Deum non tantum finere, vt Satan homines decipiat, fed ipfum Deum intus in mentibus operari, atque ab ipfo Deo, manare efficaciam erroris. Hæc enim funt verba eius: Certè, inquit, nifi operaretur intus in mentibus hominum, non rectè dictum effer, auferre labium à peracibus. Et infra: Dicitur etiam idem Satan excæcare infidelium mentes, fed vnde hoc, nifi quòd à Deo ipfo manat efficaciam erroris? Hæc ille.

Itaque quemadmodum fanchi Patres, Auguftinus tract. 26. in Ioan. & libro de prædeltinatione Sanctorum, cap. 8. & Gregorius lib. 11. Moral. cap. 5. & alij docent, fuffra concionatores exterius exhortari, nifi Deus, intus operetur, & idèd cõuersionem peccatoris effer opus Dei. Ita Caluinus docet fuffra Satanam conari ad excæcandos, & decipiendos nifi Deus operetur intus, & idèd efficaciam erroris ab ipfo Deo manare: & ficut in cõuersione peccatoris Deus eft, qui propriè illuminat, & conuertit: ita in peruersione iufti, Deum effer, qui propriè feducit, & peruertit. At illuminare, & conuerrere, opus eft bonum, & rectæ rationi congruens; & contra feducere, & peruerrere, opus eft malum, & à recta ratione abhorrens; igitur ficut Deus bene facit illuminando: & conuertendo: ita malè facit & peccat feducendo, & peruertendo.

Zuinglius in fermone de prouidentia, cap. 5. dicit, fuffe neceffariam iniuftitiam, vt iuftitia cognofci poffet. Et ca. 6. dicit, fuffe neceffariam mendaciam, vt veritas cognofceretur, & idèd, Deum impuliffe Angelum, & hominem ad mendaciam, & iniuftitiam. Igitur ex fententia Zuinglij Deus voluit, & propriè intendit in particulari actionem mendacij, & iniuftitiae. Ac per hoc mala fuit eius voluntas, ac manifefte peccauit.

Porro Beza in Aphorifmo 22. docet, Deum non folum excitare, & impellere inftrumenta ad actiones illas quæ malæ funt, & peccata refpectu inftrumentorum, fed

etiam creare ipfa inftrumenta, id eft, homines ad eum finem, vt actiones illas ab ipfo intentas, & decretas iam inde ab æternitate, perficiant. Ex qua Beza doctrina manifeflum eft, actiones malas vt tales funt in fpecie à Deo effer intentas, & ipfi vt veræ, & propriæ, ac principali cauffa effer tribuendæ; ex quo fequitur (vt ex iam dictis patet) Deum ex fententia Beza, verè, ac propriè peccare.

Sed præter hoc argumentum, idem colligitur ex iis, quæ diximus capite fupiore. Nam fi rectè colligimus, ex aduerfariorum fententia, Deum effer verè, ac propriè auctorem peccatorum, quæ à nobis funt: certè rectè etiam colligere poffumus, verè ac propriè Deum peccare. Qui enim eft alteri auctor, vt peccet, continuo ipfe etiam peccat. Neque enim magis pugnat cum æterna lege velle mentiri: aut fornicari, aut innoxium punire, quàm velle efficere, vt alius mentiar, aut fornicetur, aut innoxium puniat. Itaque in omni Republ. non minùs puniri folet is, qui homicidium fecit, quàm is, qui vt illud fieret, imperauit. Non autem punitur, nifi qui peccat; igitur confenfu omnium, qui peccatum imperat, ipfe etiam peccat.

NEQUE verò fatifacit fimilitudo illa de Sole, & cadauere, quam Caluinus adducere folet, vt oftendat, Deum non peccare, licet fit cauffa, cur alij peccent. Quam quidem fimilitudinem adèd propriam, & ad rem illuftrandam appofitam exiftimauit, vt eam multis in locis repetierit, vt lib. 1. Inftitutionum, cap. 17. §. 5. in Inftitutione contra Libertinos, cap. 14. & in epiftola contra Francifcanum quandam Libertinum. Eft autem hæc fimilitudo, quam verbis eius referam ex lib. 1. Inftitutionum: Et vnde quefo, inquit, factor in cadauere, quod calore Solis tum purefactum, tum reueratum fuerit? radis Solis excitari omnes vident, nemo tamen illos fectere idèd dicit. Itaque cum in homine malo fubideat mali materia, & culpa: quid effer quod inquinamentum aliquod contrahere poffit Deus, fi ad fuum arbitrium vtatur eius minifterio? Hæc ille.

At tribus in rebus peccat hæc fimilitudo. Primum, quòd ante actionem Solis ponatur cadauer, id eft, corpus iam corruptum. Neque enim ex corpore integro, Solis radij factorem excitare potuiffent. At Deus ab aduerfarijs affirmatur, peccatum excitaffe in voluntate primi hominis, cum adhuc ea integra, & omninò fana, & innocens effer.

DEINDE Sol eft cauffa vniuerfalis, neque corruptionem, fed calefactionem intendit: quæ calefactio effer indifferens effer ad effectus varios producendos, & à cauffis particularibus limitatur, & determinatur ad hoc potius, quàm illud efficiendum. Itaque, cur ex cadauere calefacto exciterur factor, expomo, aut aromate fimiliter calefacto exiftat odor, non in Solem, fed in cauffas particulares cauffa referenda effer. Deus autem, vt fuprà docuimus, non folum vt cauffa vniuerfalis, fed etiam vt particularis, ex doctrina Caluini, & Beza, concurrat ad actiones malas, quæ ab hominibus funt.

Eas enim in particulari. Deus intendit, imperat, & per humanas voluntates, vt per fua inftrumenta perficit.

DEINDE, Sol etiam effer cauffa particularis, non tamen corrumpetur corrupendo alia, quia non agit libera voluntate, neque per actionem vllam immanentem: fed per actio: em in aliud tranfeuntem, & neceffariam. At qui libera voluntate facit alium peccare, is etiam continuo peccat, nec poteft corruptione peccati alium putrefacere, nifi fimul etiam ipfe putrefcat. Nam ea voluntas, qua vult alium peccare in ipfo effer, non in alio, & cum ea fit mala, quippe quæ liberè fertur in obiectum cum recta ratione non congruens; fequitur vt ipfe etiam fit malus, & peccet.

CAPVT VI.

Ex doctrina Caluini, Zvvinglij, Bezae, & fimilium colligi, Deum folum verè peccare, non autem homines.

STENDIMVS hætenus, fequi ex doctrina Zvvinglij, Caluini, & Bezae, Deum elle auctorem omnium peccatorum, quæ ab hominibus perpetrantur, & ipfum etiam Deum verè peccare. Nunc demonftrandum eft, folùm Deum (ex fententia eorundem) ita peccare, vt homines à peccato immunes iudicari debeant. Vt autem hac ratiocinatione, Nemo peccat in eo quod vitare non potefl: primi parentes noflri in ftatu innocentia; actiones malas vitare non potuerunt: igitur primi parentes noflri in actionibus malis non peccarunt. Quod fi primi parentes quo tempore gratia Dei, & libero arbitrio præditi erant, peccatum vitare non poterant, ac per hoc non peccant etiam fi malè agerent; certè multò minus poffunt homines poft Adæ peccatum malas actiones vitare, cum gratia Dei, & libero arbitrio, ex aduerfarij fententia careant, ac proinde non peccant, etiam fi in omnia fclerum, & flagitiorum genera dilabantur.

PROPOSITIO illa, Nemo peccat in eo, quod vitare non potefl: certum eft. Nam vt S. Auguftinus ait lib. de vera religione cap. 14. ita manifeflum eft, peccatum non elle, quod non eft voluntarium, vt nulla hinc doctorem paucitas, nulla indoctorum turba diflentiat. Neque verò debet eo loco voluntarium diftingui contra coactionem, fed contra neceffitatem. Nam paulò infra explicans idem Auguftinus, quid fit volùtate benè facere, aut malè: Tales, inquit, feruos fuos meliores elle Deus iudicauit, fi ei feruierint liberatiter, quod nullo modo fieri poffet, fi nõ voluntate, fed neceffitate feruierit. Et in fine capituli: Quod autem, inquit, homini à peruerfo angelo perfuafum dicitur, etiam ad hoc vitique voluntate confenfit. Nam fi neceffitate id feciffet, nullo peccati crimine teneretur. Hæc ille.

Vbi vides, primum hominem non potuiffe teneri crimine, fi neceffitate peccaffet, id eft, peccatum vitare non potuiffet. Quod etiam affirmat idem S. Auguftinus in libro de correptione & gratia, quem librum lenex confcripfit, exorta iam antea hærefi Pelagiana (ne forte Caluinus librum de vera religione contemnendum cenfeat, quod ab Auguftino iuvene fcriptus fuerit) in libro igitur de correptione & gratia, cap. 11. fic loquitur S. Auguftinus de Adamo: Tunc ergo dederat homini Deus bonam voluntatem: in illa quippè cum fecerat qui fecerat rectum: dederat adiutorium, fine quo in ea non poffet permanere, fi vellet, vt autem vellet, in eius reliquerat libero arbitrio. Poffet ergo permanere, fi vellet, quia dederat adiutorium, per quod poffet, & fine quo non poffet perfeueranter boni tenere, quod vellet. Sed quia noluit permanere, profectò eius culpa eft, cuius meritum fuiffet, fi permanere voluiffet. Et mox: Si autem hoc adiutorium, vel Angelo, vel homini, quam primum facti fuit, defuiffet, quomò nõ valis natura facta erat, vt fine diuino adiutorio poffet manere, fi vellet, non vitique fua culpa cecidiffent. Adiutorium quippè defuiffet, fine quo manere non poffunt. Hæc ille. Itaque ex fententia S. Auguftini, Angelus, & primus homo non fua culpa ceciderunt, fi calum vitare non potuerunt.

Neque id refponderi potefl: (quod Caluinus & Beza folent) videlicet, eos qui non poffunt vitare peccatum, verè tamen peccare, quia volunt peccare. Nam qui non poffunt vitare peccatum, non poffunt non velle peccare, quia fi poffent non velle, poffent etiam non peccare, cum in voluntate peccatum fit: qui autem non poffunt non velle peccare, non habent adiutorium, quo in bona voluntate manere poffint. De his autem pronunciat S. Auguftinus, eos non fua culpa cadere, quibus tale adiuto-

rium fuerit denegatum.

Iam verò affumptio primi argumenti, videlicet, primos parentes noftros in ftatu innocentia non potuiffe vitare peccatum, difertis verbis ab aduerfarijs affirmatur. Nam vt fuprà in cap. 4. citauimus, hæc funt verba Zvvinglij cap. 6. de prouidentia: At, inquit, coactus eft homo ad peccandum, permittit, inquam, coactus elle. Hæc ille. Et vt in 3. cap. recitauimus, hæc funt verba Caluini libro 3. Inftit. cap. 13. §. 7. Decretum quidem horribile, fateor, inficiari tamen nemo potefl, quin præfciuerit Deus quem exitum effet habiturus homo antequam ipfum conderet, & ideo præfciuerit, quia decreto fuo fic ordinauerat. Vbi docet Caluinus Deum ex fua fola voluntate, antequam determinationem liberi arbitrij primi hominis præiuderet, decreuiffe hominis lapfum, & quia Dei voluntati nemo refiftere potefl, fequitur, non potuiffe primum hominem effugere lapfum illum. Quod idem Caluinus agnofcit, cum fubiungit. §. 9. Excufabiles peccando haberi volunt reprobi, quia cadere nequeunt peccandi neceffitatem: præfertim cum ex Dei ordinatione fibi iniciatur cuiusmodi neceffitas. Nos verò inde negamus ritè excufari, quando quidem Dei ordinationi, qua fe exitio deftinatos conueruntur, fua confiet æquitas, nobis quidem incognita, fed illi certiffima. Vbi non negat Caluinus, hominem neceffariò peccare, fed dicit elle inexcuabilem, quia Deo fua confiat ratio, cur homini peccandi neceffitatem iniecerit.

Nos verò hoc loco nihil aliud probare contendimus, nifi primum hominem, vt etiam cæteros omnes ex Caluini fententia peccatum vitare non potuiffe. Quod cum ille concedat, nihil defideramus amplius. Porro idem Caluinus in lib. de æterna Dei prædeterminatione, pag. 966. de re eadem fic loquitur. Ad iuftam hominis damnationem factis erat in via falutis cum effet collocatus, inde fponit excidiffe. At fieri aliter non potuit. Quid tunc? an ideo culpa liberatur, qua tota in eius voluntate refidet? Quo loco turrim fatetur, primum hominem non potuiffe vitare peccatum, fed ideo vult, eum elle inexcuabilem, quia culpa in eius voluntate refideat, id eft, quia peccare voluerit, & fponit peccauerit, tamen fi non voluerit non velle peccare.

Quod etiam docet Beza in refponfione ad Castellionem de æterna Dei prædeterminatione, cum ait: Quercunda eft vitij origo in instrumentorum fponaneo motu. Quo fit vt Deus iufte decreuerit, quod illi iniufte fecerunt. At enim dices, non potuerunt refiftere Dei voluntati, fateor, fed ficut non potuerunt, ita etiam noluerunt. Verum non poterant aliter velle, fateor, quoad euentum, & velle, fed voluntas tamen Adami coacta non fuit. Quibus verbis tum Caluinus, tum Beza apertiffimè confitentur non potuiffe Adamum non velle peccare, & ideo neceffariò peccaffe; tamen fi non coactè, fed fponit voluerit, & peccauerit. Quæ ipforum cõfelfio, quamuis abftineat à vocabulo coactionis, à quo Zvvinglius non abftinuit, tamen factis nobis eft ad probandum affumptionem argumenti, quod initio propofuimus. Id enim folam affumpfimus, primos parentes noftros non potuiffe vitare peccatum.

Quod autem Caluinus & Beza dicunt, primum hominem neceffariò quidem, fed tamen fponit peccaffe, nihil eos iuuat. Iam enim ex Auguftino docuimus, primos parentes fi neceffitate peccarunt, nullo culpæ crimine detineri; & fi nõ habuerunt adiutorium, quo poffent permanere in bona voluntate, id eft, quo poffent non velle peccare, non fua culpa cecidiffe. Alioqui fi fufficeret ad peccandum, fponit aliquid velle, & non requireretur, non neceffariò velle, nulla effet ratio cur pueri, atque amentes, & ipfa etiam beftia non peccarent, cum hominem lædunt aut aliquid magni pretij deftruant. Agunt enim ifta omnia fponit, & fponit appetunt, non coactè, ea quæ con poffunt non agere, vel non appetere.

Habemus igitur quod initio propofuimus, ex doctrina Zvvinglij, Caluini & Bezae, rectè colligi Deum elle

peccati

peccati auctorem, ipfum etiam peccare, & folùm ipfum propriè, ac verè peccare. Quamquam de eo, quod homo non fit reus culpæ, fi neceffariò peccat, in tractatu de libero arbitrio copiofius differemus.

CAPVT VII.

Ex doctrina Zvvinglij, Caluini, & Bezae, non malè colligi nibile elle peccatum, nifi falfam opinionem vt volunt Libertini.

UOD fi blaphemum, & Christianis auri-bus intolerandum videtur, vt fanè videri debet, Deum & peccati elle auctorem, & folùm ipfum verè peccare: nihil reftat aliud, nifi vt aduerfarij dicant, nullum elle, neque vnquam fuiffe peccatum. Nam neque homines peccant cum quicquid agunt, Deo iubente, & impellente, atque ad eò neceffitatem adferente faciant: neq; Deus etiam peccat, cum ipfe, qui fumum eft bonum, nihil facere poffit mali. Atque hoc ipfum eft, quod Libertini volunt, quos Caluinus à fe genitos immeritò recufat agnofcere.

Tanta eft autem Libertini huius dogmatis abfurditas vt vel ex ipfa fatis admoneri Caluinus potuerit, vt cogitaret quam peffilentem, ac perniciofam doctrinam in orbem terrarum inuexerit. Nam fi femel tollatur difcrimè boni, & mali, quemadmodum illud tollere conantur Libertini, cõtinuò & fides, ac religio, qua Christiani fumus, tollitur à medio, & omni politica gubernatio, per quam homines cum hominibus fociantur, penitus interibit. Nam fi nullum elle potefl: in mundo peccatum, tota Scriptura diuina, quæ paffim peccata reprehendit, falfa erit: nulla quoque erit gehenna, quam tam fæpe Dominus peccatoribus comminatur: nullum erit futurum iudicium in fine fæculi, quod idem Dominus non femel prædixit: Ipfe etiam Chriftus fruflra venerit in hunc mundum peccatos faluos facere, fruflra crucem, & mortem pertulerit, vt fua obedientia Adami inobediencia expiaret, fruflra inftituerit Sacramenta, quæ effent & remedia peccatorum præteritorum, & præfidia ad cauenda futura.

Quod fi Scriptura diuina falfa eft, fi inania Sacramenta, fi Chrifti incarnatio, paffio, refurrectio nihil profant, fi nullus eft iudicij, aut gehennæ metus, quorū fum Christiani fumus? Ac vt omittamus religionem, fi patricidia, adulteria, furta, proditiones peccata non funt, certè iufte puniri nequeunt; fi verò impunè talia perpetrentur, quo pacto vlla focietas hominum diu stare poterit? Sed non eft opus hunc errorem verbis, aut rationibus confutare, qui cum ipfo lumine rationis apertiffimè pugnat. Rectè enim admonuit Ariftoteles lib. 1. Topic. cap. 9. eos, qui de rebus clariffimis dubitant, non elle verbis fed verbiculis coércendos.

CAPVT VIII.

Probatur ex diuinis literis, Deum nec peccare, nec elle peccati auctorem.

QVITVR tertia pars difputationis de caufa peccati ex parte Dei: in qua demonftrandum erit ex Scripturis, & Patribus, & naturali etiam ratione, Deum nec peccare, nec elle vilo modo peccati auctorem: iam enim offendimus, abfurdiffimum itum errorem Libertinis cum Caluino, & Beza elle commune.

PRIMUM igitur Scripturæ difertis verbis affirmant, à Deo peccata non fieri. Gen. 1. Vidit Deus cuncta qua fecerat, & erant valdè bona. Deut. 32. Deus fidelis, & abfque vlla iniquitate. Habac. 1. Mundi funt oculi tui, ne videant malum, & refpicere ad iniquitatem non poteris. Rom. 3. Nunquid iniquus eft Deus? abft, alioqui quomodo iudicabit

Deus hunc mundum? Rom. 9. Nunquid iniquus apud Deum abft, 1. Ioan. 3. Peccati in eo non eft. Sap. 11. Nihil odifti eorum qua fecifti. Et Sap. 14. Odio eft Deo impius, & impietas eius. Denique Scriptura plena eft eiusmodi testimonijs. Neque aduerfarij tam funt impudentes, vt apertè dicere audeant à Deo peccata fieri, ita vt ipfe peccet: quamuis id ex eorum doctrina, vt fuprà offendimus, colligatur.

SECVNDO, Scriptura docet, Deum non velle peccata, ac proinde non decreuiffe ab æterno vt peccata fierent. Pfal. 5. Non Deus volens iniquitatem tu es. Pfal. 27. Odifti omnes qui fornicantur abs te. Ezech. 18. Nunquid voluntatis mea eft mors impij? dicit Dominus. 2. Petr. 3. Deus neminem vult perire.

Ad hæc, & fimilia, quæ adduci poffent, respondent Caluinus, & Beza locis citatis. Et Petrus Martyr in comment. 1. cap. epift. ad Rom. Deum non velle peccata fieri ea voluntate, quæ nobis in Scripturis declarata eft, quam Theologi voluntatem figni nominare folent; & de hac voluntate elle accipienda testimonia fuprà citata. Nihilominus tamen alia quadam voluntate omnino velle Deum, vt homines peccent, quoniam alioqui non affligeretur finem fibi propofitum declaranda gloriæ fuæ in conditione, vel punitione peccati.

Sed ifti dum dicunt, voluntatem Dei in fcripturis patefactam, eam elle, quæ prohibet peccata: fatiſ oſtendunt, illam aliam voluntatem, qua Deus vult peccata, non elle in fcripturis patefactam; feque eam non ex fcripturis, fed ex proprio capite deduiffe. Præterea cum in Deo non poffint elle contraria voluntates, & velle peccatum, ac non velle peccatum, funt contraria; fi Deus vult peccata, fequitur vt in eo non fit voluntas, quæ nolit peccata, ac per hoc fequitur, vt voluntas declarata in fcripturis, fiue voluntas figni, nihil aliud fit, nifi voluntas mētendi. Quid enim eft, velle peccata, & tamen velle indicare, ac declarare fe nolle peccata, nifi velle mentiri? nifi fortè mendacium non fit fignificare te nolle, quod maximè velis. Ad hæc voluntas figni dicitur à Theologis ipfum præceptum, vel prohibitio: proinde illa fola Scriptura loca continent voluntatem figni, quæ præcepta, vel prohibitiones continent. Illa igitur testimonia, quæ nos paulò antè adduximus, Non deus volens iniquitatem tu es, & fimilia, quæ per modum indicandi, non per modum imperandi proponuntur, non funt ad voluntatem figni propriè referenda.

TERCIO, Scriptura manifefte docet, Deum non imperare peccata, ac per hoc nõ elle auctorem peccatorum, vt cauffam moralem, Eccl. 15. Nemini mandauit impiè agere. Hierem. 19. A difcauerunt excelfa Baalim, qua non præcepti, nec loquutus fum, nec afcenderunt in cor meum. Denique, Deus feueriffimè prohibet, & punit omnia peccata. Non igitur imperat vt fiant, nifi fortè fecum ipfe pugnare credatur. Quid ad hæc loca refpondere foleant aduerfarij, iam fuprà diximus, & eorum tergiverfationem refutauius, vbi offendimus ex fententia aduerfarij, rectè colligi, Deum elle peccatorum auctorem, quia ex eorum fententia, Deus imperat, vt ea fiant, quæ non poffunt, nifi malè fieri.

QUARTO, Scriptura docet, Deum non incitare, ac multò minus compellere homines ad peccandum. Iacobi 1. Nemo cum tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur. Deus enim intentator malorum eft. Ipfe autem neminem tentat. Eccl. 15. Non dicas, per Deum abeft. Quæ enim odit ne feceris. Non dicas, ille me imptauit. Non enim neceffarij funt ei homines impij. Quo testimonio Spiritus fãctus ftudiofè refutare voluiffe videtur fententiam aduerfarij, quia ex eo Petrus ille falfo Martyr nominatus, in commentario 1. cap. ad Rom. duobus modis dicit, Deum impellere homines ad opera mala, vno modo ita deferèdo, vt nulla ratione poffit homo tentationi refiftere: altero modo præbendo peccandi incitamenta intus in animo, & etiam extra.

Con

Contra priorem modum clamat Spiritus sanctus : Non dicas per Deum abesse. Contra posteriorem, addit : Non dicas, ille me implauit. Et quoniam Beza docet Deum voluisse, ac decreuisse, vt primus homo peccaret, & peccando nos omnes peccatores efficeret, quoniam nisi homines peccatores essent, nõ posset Deus gloriam iustitiæ, & misericordiæ suæ partim puniendo, partim miserando patefacere, ex quo sequitur, vt necessarij Deo sint homines impij. Ideo Spiritus sanctus addi voluit illam rationem: Non enim necessarij sunt ei homines impij.

Ad hæc S. Paulus in epist. prior. ad Corinth. cap. 10. Fidelis Deus, inquit, qui non sinet vos tentari supra id quod potestis. Profecto qui non permittit nos tentari supra vires, multo minus ipse nos tentat, aut impellit ad peccandum. Petrus Martyr loco citato respondet ad testimonium sancti Iacobi à nobis primo loco adductum; ac primum reicit distinctionem S. Augustini, qui lib. 2. de consensu Euangelistarum cap. 30. scribit, duplex esse genus tentationis, vnum ad probandum, alterum ad seducendum; & de priore scriptum esse, tetrauit Deus Abraham, Gen. 22. de posteriore scriptum esse, Deus intentator malorum est, ipse autem neminem tentat, Iacobi 1.

Hanc distinctionem tanti auctoris, & per se etiam certissimam, atque verissimam superbe cõtemnit Petrus Martyr, in qua re magnum causæ suæ præiudicium fecit. Quis enim non malit sancto Augustino, quàm isti Petro solo nomine Martyri fidem habere? Adferre autem ipse aliam distinctionem, ac dicit, tentationum alias esse externas, alias internas, externas interdum esse à Deo, & idem non loqui Iacobum de tentationibus, quæ extrinsecus adhibentur, sed de ijs, quæ intus in animo suggeruntur. Sed quoniam istas etiam internas tentationes à Deo esse paulo antè docuerat idem auctor, idcirco adiungit, sententiam Iacobi esse, Deum non tentare internis suggestionibus, ita, vt homo sit excusabilis. Nam in homine Deus inuenit materiam, & quasi eminatium tentationum, innatam videlicet concupiscentiam.

At hæc Petri doctrina repugnat omnino sententiæ B. Iacobi, qui absolute pronunciat, à Deo neminem tentari, & Deum tentatorem malorum esse; non enim rectè dicitur non tentare is qui reuera tentat, licet non reddat excusabilem eum, qui tentatur, alioquin ipse etiam Satan dici posset, neminem tentare, & intentator malorum esse, cum ipse quæque non reddat homines, quos tentat, inexcusabiles, & non sit ipse origo mali, sed inueniat in hominibus materiam, & seminatum tentationum, insitam videlicet concupiscentiam.

Quintò Scriptura docet, peccatum esse proprium creaturæ, ex quo sequitur, vt nullo modo in creatorè referri possit. Osee 1. Perditio tua ex te Israël, tantummodo in me auxilium tuum. hoc est, nihil ex me habes, nisi adiutorium, ruinam ex te solo habes. Ioan. 8. Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur. Quia mendax est, & pater eius. 1. Ioan. 3. Qui facit peccatum ex diabolo est. Deniq; 1. Ioan. 1. legimus, Deus lux est, & tenebræ in eo non sunt vlla.

Respondent Caluinus & Martyr, originem mali esse in homine propter naturæ corruptionem, & hoc significari testimonio illo Osee Prophetæ, & alijs similibus. At peccatum primum Adami non habuit originem ex naturæ corruptione, sed ipsum est, quod naturam corrumperet: quare si illud etiam comminatum est impellente Deo, vt supra Caluinum velle demonstrauimus, sequitur vt vel de Adamo dici non poterit; Perditio tua ex te: vel Caluini sententia falsa sit.

Deinde ipsam concupiscentiam, & peccatum originis inferri esse in humana natura ab ipso Deo, docet Petrus Martyr loco citato in c. 1. ad Rom. Igitur non solum de Adamo, sed neq; de cæteris hominibus verè dici potest; Perditio tua ex te. At, inquit Martyr, concupiscentia, ipsumque originale peccatum insertum quidem est in homine

à Deo, sed in penam peccati Adami. Ita prima origo perditionis humane non est Deus, sed Adam.

Omitto (quod non dixi Præpheta) Perditio tua ex Adamo, sed ex te; & quod si peccatum ipsum Adami refertur in Deum, in Deum quoque referri debeat peccatum nostrum originale, quod ex illo fluxit. Hoc tantum accipio, absurdum, & iniquum esse, vt vnus puniatur pro alio, ea præsertim pœna quæ sit etiam propriè peccatum, dicente Domino per Ezech. c. 18. Anima qua peccauerit, ipsa morietur; & filius non portabit iniquitatem patris. Quæ igitur ratione fieri potest, vt Deus iustissimus in penam peccati Adami, inferret vnum peccatum in omnibus eius filijs, & nepotibus?

His accedit, quod non solum ait Propheta: Perditio tua ex te; sed etiam addit: In me tantummodo auxilium tuum. Quibus verbis duo significantur, non esse alium, qui possit auxiliari generi humano iam perditio, præter Deum; & in Deo nihil esse aliud, nisi auxilium, proinde non tentationem, nec impulsione ad peccatum, neque vllam ruinam, & perditionis causam. Neque aliud denique quod auxilio sit contrarium. Vt sensus sit, ex te perditio, ex me non perditio, sed auxilium tantum.

Sextò, Scriptura docet, Deum hortari homines vt non obdurent corda sua; Psal. 94. Nolite obdurare corda vestra. Item pulsare ad ostium cordis, ac paratum esse ingredi, si aperuerit, Apoc. 3. Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum. Item inuitare omnes ad se, Matth. 22. Venite ad me omnes. Non igitur Deus potest esse causa peccati indurando pr. priè corda hominum, & intus efficaciter operando, vt aduersarij dicunt. Alioqui videretur Deus sibi ipse contrarius. Quorsum enim dicit, Nolite obdurare corda vestra, si ea vult obdurari, & ipse est, qui ea quasi manibus suis obdurat; & quorsum stat ad ostium, & pulsat, si ipse claudit corda, & efficaciter operatur, ne aperiantur? quorsum etiam omnes vocat, atque inuitat, si ipse aggrauat aures, ne fortè audiant, & conuertantur, & viuant.

CAPVT IX.

Probat ut testimonij Patrum, Deum non esse peccati auctorem.

Ad Scripturarum testimonium addemus traditionem Ecclesiasticam. Igitur S. Dionysius Areopagita in lib. de diuinis nominibus cap. 4. Non igitur, inquit, Deus auctor est mali. Et paulò post demonstrat, Angelos, & animas fieri malas, cum à Dei bonis deficiunt. S. Iustinus in Dialogo cum Tryphone, propè extremo: Illud quoque, inquit, ante docuit, Deum non esse causam, cur ij, quorum peccata ante cognita sunt, siue Angeli, siue homines improbi efficiantur, sed sua quisque culpa tales sunt.

S. Irenæus integrum opus aduersus hæc hæresim scripsit, teste Eusebio lib. 5. hist. c. 19. cum enim Florinus quidam doceret, Deum esse auctorem mali, reprehendit eum S. Irenæus his verbis, quæ apud Eusebium loco citato reperies: Ista dogmata Florini, vt tecum agam humanius, sana doctrina, & sententiæ non sunt. Ista dogmata sunt Ecclesiæ repugnantiâ, vt potè quæ eos, qui illis obsequuntur, in maximam impietatem deuiciunt. Ista dogmata ne hæretici quidem, qui erant ab Ecclesia exturbati inquam affirmare audebant. Ista dogmata Presbyteri, qui ante nos fuerunt, quique erant Apostolorum discipuli, minime tibi tradiderunt.

Clemens Alexandrinus libr. 1. Stromatum, circa medium, ostendit causam peccati non posse referri in Deum, cum Deus non impediat, quo minus liberum arbitrium eligat quod voluerit. Qui, inquit, non prohibuit liberam animæ electionem, iuste iudicat, vt vel maximè quidem Deus nobis non sit causa vitij. Et lib. 1. Pædagog. cap. 8. Culpa,

inquit,

inquit, est eius qui eligit; in Deum autem culpa conferri nequit. ORIGENES lib. 4. contra Celsum post medium: Post hæc, inquit, purgat Celsus naturam malorum cognoscere difficile est non philosophantibus, & satis est vulgus doceri, mala non esse à Deo sed materiam verari circa mala. Et infra: Est quidem verum, inquit, mala non esse ex Deo. Nam & noster Hieremias, manifestè docet, quod ex ore Domini non egredientur mala cum bonis: ceterum materiam, quæ versetur circa mortalia, causam esse malorum, falsum est. Nam sua cuique ratio causa est existens in ipso malitiæ, quæ quidem malum est, male quoque actiones, quæ ex ea proueniunt.

EUSEBIUS CÆSARIENSIS lib. 6. de præparatione Euangelica, ca. 5. Impius, inquit, profecto iudicabitur, immò verò pessimus omnium qui à creatore vniuersi alios ad adulteria, alios ad rapinas, alios ad alia vitia impelli arbitretur. Vnde sequitur, aut hæc peccata nõ esse, aut peccadi causam in creatorè referri. Et inf. Quare nõ iure homo, sed creator eius peccator erit, quo dogmate nihil scelesti cogitari potest.

S. ATHANASIVS in orat. contra Idola, non procul ab initio, demonstrat, Deum auctorem mali esse non posse: Id, inquit, absurdum simul & impossibile fuerit. Non enim ex bono malum neque in eo est, neque per eum. Alioqui pro bono haberi non posset, cum aut miscellaneam, contrariamque naturam haberet, aut causam, auctoremque malorum existeret. Idem Athanasius eandem sententiam tribuit S. Antonio, eius vitam describens.

S. BASILIUS hom. 2. de opere sex dierum. At, inquit, à Deo malum profuisse pius non est dicere. Idem integram orationem scripsit de eo, quod Deus non sit auctor malorum.

S. GREGORIUS NYSSENVS lib. 7. Philosophiæ cap. 1. Non enim, inquit, Deo fas est adscribere turpes actiones, & iniustas.

S. GREGORIUS NAZIANZENSIS, ora. 1. in Iulianum, ante medium, differens de cõsilijs diuinæ prouidentie: A quibus, inquit, cõsilijs non ille quidem ad malum excitatus est (Deus enim nullo modo causa est mali, quippe natura bonus, vitiumque eius est, qui elegit) haud tamen ab impetu suo, animique proposito repressus est.

S. IOANNES CHRYSOSTOMVS homil. 23. in Acta Apost. Nullus, inquit, dicat, Deus nobis auctor malorum est. Et infra: Satis fuerit, sexcentis defodi, quàm Deum audire talia per nos. Et hom. 3. in Gen. Propter hoc, inquit, creaturam hæc omnem produxit, & nos formauit, nõ vt pericemus, neque vt supplicij nos torquet, sed vt saluet. Et hom. de interdictione arboris ad Adæ, quæ habetur post homilias in Genesim: Nã, inquit, manifestum est, Deum noluisse Adam peccare, qui voluit eum ante delictum prastruere: potuit Adæ Deo parere, quod voluit, qui consentire diabolo maluit. Quæ duo loca pugnant aperte eum sententia Caluini, & Bezæ, qui dicunt à Deo creatos homines, vt eos perderet, & Deum voluisse, vt Adam peccaret, & omnes posteros peccato suo inficeret, quo aditus ipsi Deo aperiretur ad iustitiam, & misericordiam ostendendam.

S. EPIPHANIUS hæresi 66. quæ est Manichæi, non procul ab initio: Absurdum, inquit, est malitiã Deo tribuere, & diuinam, ac Ecclesiasticam Scripturam charactè hoc cõstitur, Deum penitus alienum, & impermixtum à malo esse, Deus enim nihil mali fecit, sed omnia valde bona: vt qui bonus sit natura, incõprehensibilis essentia, omnia continens & ipse à nemine contentus. Neque igitur malum semper erat, neque ex Deo factum est malum. Et infra: Iuxta permissionem liberi arbitrij omnibus propria voluntate vri concedi, vt quisque quod voluerit, faciat, quod ipse quidem malorum causa non sit, &c.

THEODORETVS in Epitome diuinorum decretorum, cap. de Antichristo: Deus, inquit, non est causa malorum, vt volunt etiam externi philosophi. Nec enim ipse Cain effecit homicidam. Idem auctor serm. 5. ad Græcos, copiosè hoc ostendit, adductis testimonijs Platonis, & aliorum.

S. CYRILLVS ALEXANDRINVS lib. 3. in Iulia-

num circa medium: giter bona quidem, & bene operans, immò ipsa bonitas est diuina, & inffabilis natura: nõ ignorauit autem malum, sed non nõ practicè, sed quod non sentimus, in omne venientes malum. Hæc ille, vbi docet, Deum scire bonum, & malum, sed bonum theoricè, & practicè, quia semper bonè operatur; malum autem theoricè, non practicè, quia nunquam malè operatur.

S. IOANNES DAMASCENVS lib. 4. de fide, cap. 20. nihil aliud docet, nisi Deum, non esse auctorem mali, & explicat testimonia Scripturæ, quæ secus habere videntur. Atque hæc quidem sunt Græcorum testimonia, Addemus nunc etiam Latinorum.

TERTULLIANVS in lib. aduersus Hermogenem: Iam ergo, inquit, malum ab ipso, qui est mali si non auctor, quia non effector, certe permissor, quia dominator. Et in lib. de Trinitate: Nec enim potest fieri, vt si iniurator, aut artifex vllius mali operis, qui nomen sibi perfecti vendicat, & parentis, & iudicis.

S. AMBROSIVS lib. de paradiso, ca. 15. Deus, inquit, operatur quod bonum est, non quod malum. Idem in lib. 1. Exameron c. 8. Numquid, inquit, malitiã Deus creauit? sed ea ex nobis orta non à creatore Deo condita, morum lenitate generatur. Et infra: Eradicari hæc Deus vult de animis singulorũ. Quomodo ipse eam generaret, cum clamer Propheta, desine à malitijs vestris? & præcipue S. David: Desine, inquit, à malo, & fac bonũ. Quomodo ergo ei inuiti à Domino damus? sed hæc opinio feralis eorũ, qui perturbant Ecclesiã putauerunt.

S. HIERONYMVS in commen. 1. cap. ad Ephes. explicans illud: Qui vniuersa operatur secundum consiliũ voluntatis suæ: Non, inquit, quo omnia quæ in mudo fiãt, Dei voluntate, & cõsilio peragantur: alioquin & mala Deo poterit imputari: sed quo vniuersa, quæ faciunt, cõsilio facit, & voluntate. Et in cõmentario cap. 7. Eccles. explicans illa verba, Deus creauit hominẽ rectum: Ne videretur, inquit, cum auctorem mali facere, argute præcauit, & ait bonos nos à Deo creatos, sed quia libero sumus arbitrio derelicti, vitio nostro ad peiora delabi. Vide eundem lib. 12. in Ilaïam extremo; & in principio primi libri contra Pelagianos.

S. AUGUSTINVS tres libros de libero arbitrio ca potissimũ de causa scripsit, vt ostenderet, Deum non esse causam peccati. Idem August. in epist. 105. ad Sixtũ: Iniquitatem, quam relictissima veritas improbat, damnare non ipse, non facere. Et li. 1. de Trin. ca. 12. Modus, inquit, quo traditum est homo in diaboli potestatem, non ita debet intelligi, quã hoc Deus fecerit, aut fieri iussit, sed quod tantum permisit. Et lib. 3. de ciuit. Dei cap. 8. A Deo sunt omnes potestates, quæ ab illo nõ sint omnium voluntates. Et cap. 9. Sic ut omnium naturarũ creator est, ita omnium potestatum dator, nõ voluntatum. Male quippe voluntates ab illo non sunt, quomam contra naturam si ni, quæ ab illo est. Lib. 12. Cõfess. c. 11. Hoc solũ à te non est, quod non est, motusq; voluntatis à te qui es, ad id quod minus est, quia tuis motus delictũ, aut quæ peccatũ est.

Idem lib. de spiritu & litera, ca. 31. Nusquã, inquit, sequimus, non est voluntas nisi à Deo, & rectè non scriptũ est, quia verum non est. Alioquin etiam peccatorum, quod absit, auctor est Deus, si nõ est voluntas nisi ab illo, quoniam mala voluntas iam sola peccatũ est, etiam si desit effectus, id est si nõ habeat potestatem. Et lib. 2. de peccatorũ meritis & remissione, ca. 17. Nullius, inquit, culpa humane in Deũ referas causam. Et c. 18. Mala voluntatè ad auctore Deum esse referendam, nefas est dicere. Itẽ: Si ergo voluntas aut bona est, aut mala, & vitij, malã non habemus ex Deo, restat, vt bonã habeamus ex Deo. Lib. de prædestin. Sanctorum, ca. 10. Præscire, inquit, potes est Deus, etiam quæ ipse non facit, sicut quæcumque peccata.

Quo loco demonstrat S. Augustinus, prædestinationẽ sine præsciẽtia esse nõ posse. Possẽ autẽ esse sine prædestinatione præsciẽtia: prædestinavit enim Deus bonã, quæ se præsciẽbat esse facturũ. Mala autẽ præsciuit, sed nõ prædestinavit, proinde nõ fiunt mala (vt Caluinus dicit) ex decreto Dei. Idem auctor li. 3. de libero arbitrio cap. 16. ita

concludit: Omnino non inuenio, nec inueniri posse, & prorsus non esse confirmo, quomodo tribuantur peccata nostra creatori nostro Deo: quando & in ipsis cum laudabile inuenio, non solum quod ea punit, sed etiam quod tunc sunt, cum ab eius veritate recedunt. Denique in 1. lib. de ordine, c. 1. Sequitur, inquit, aut diuina providentia non usque ad hæc imoportendi, aut certe mala omnia Dei voluntate committi, verumque impia, sed magis posterius. Quid clarius contra Caluinum, & Bezam dici potuit: similia passim in Augustino reperiuntur.

Auctor libri Hypognostici, qui habetur inter opera eiusdem Augustini, libro 6. circa mediū, disserens de peccato Iude proditoris: Absit, inquit, hoc à summo bono iudice, auctore omnium bonorum Deo, damnatore vero cunctorum malorum. quia mala Iudæ, ut prædixi, præsciuit, non fecit.

S. PROSPER in responsione ad capitula Gallorum, cap. 12. Voluntas Dei nunquam vult nisi bona: Præscientia autem, & bona noscitur, & mala: sed bona quæ aut ipse faciat, aut etiam ut nos faciamus, imperat: mala autem, quæ omnino ipse non facit, nec fieri iussit, aut impulit. Et c. 14. Infidelitas non creditur Evangelio, nequaquam ex Dei prædestinatione generatur. Bonorum enim Deus auctor est, non malorum. Vide etiam responsionem ad capitula Vincentiana, c. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.

S. LEO Pontifex auctor est Sententiarum, quæ in Concilio Arausicano II. definitæ sunt, in quarum vigesima quinta, quæ est postrema, ita legimus: Aliquos ad malum diuina potestate prædestinatos esse, non solum non credimus, sed etiam si sunt, qui tantum malum credere velint, cum omni detestatione illis anathema dicimus. Quam sententiam iterum confirmauit, & quasi suam fecit Synodus Valentina, quæ tempore Lotharij Imperatoris in Galliis celebrata est, c. 3. Idem sanctus Leo sermone 16. de passione Domini: Nunquid, inquit, iniquitas persequitur Christum ex Dei est orta consilio? & illud facimus, quod omni manus est crimine, manus diuina præparationis armanit: non hoc planè de summa iustitia sentiendum est.

S. FULGENTIUS in libro primo ad Monimum toto, disputat hanc questionem, Vtrum peccata fiant ex prædestinatione Dei. Quæ est ipsa quæstio, quam nunc tractamus aduersus Caluinistam. Nam (ut idem Fulgentius testatur in eodem libro primo ad Monimum, capite vltimo) paulò post obitum sancti Augustini non defuerunt aliqui, qui ex libro de prædestinatione Sanctorum beati Augustini, malè intellecto, collegerunt, Deum prædestinasse impios ad opera mala, & proinde fieri opera mala ex decreto, & impulsu Dei. Quem errorem copiosissimè refutauit Primò sanctus Prosper deinde sanctus Leo, & Concilium Arausicanum, supra citatum: tum sanctus Fulgentius, & auctores, qui eos sequuti sunt, ut Leo IX. & alij.

Sed operæpretium erit aliquid ex lib. sancti Fulgentij huic adducere. Sic igitur ipse loquitur lib. 1. ad Monimum, c. 13. Potuit, inquit, sicut voluit, prædestinare quosdam ad gloriam, quosdam ad penam. Sed quos prædestinauit ad gloriam, prædestinauit ad iustitiam: quos autem prædestinauit ad penam, non prædestinauit ad culpam. Posset enim peccatum aliquod ex prædestinatione Dei esse, si posset aliquis hominum iuste peccare. Nullus autem hominum iuste peccat, quamuis eum Deus iuste peccare permittat. Et infra: In Sanctis coronat Deus iustitiam, quam eis gratis ipse tribuit, gratis seruauit, gratisque perfecit: iniquos autem condemnabit pro impietate, vel iniustitia, quam in eis ipse non fecit. In illis enim opera sua glorificat, in istis autem opera non sua condemnat. Et c. 21. Si enim cum à Deo fieret homo, sic erat in presenti opere Dei bonus, ut in prædestinatione eius esset malus: procul dubio Dei opere malus futurus erat, à quo ad peccandum prædestinatus fiebat. Vbi statim illa consequetur absurditas, ut dicitur, quia Deus de quo Propheeta dicit, Qui fecit quæ futura sunt, in se habuit, quod absit, iniquitatis originem: Si hominem à se factum ipse prædestinauerat peccatorem. Præde-

stinatio enim eius præparatio est operum eius. Et sicut com-
petit Deo bono, ut causa sit totius operis boni: sic incon-
gruum est, ut imputetur causa cuiuslibet operis mali.

S. GREGORIUS libro 29. Moralium, cap. 21. Dominus, inquit, auctor est nature, non culpæ. Et homil. 9. in Ezechielem, in principio: Sed sciendum, inquit, quia mala nostra solummodo nostra sunt, bona autem nostra & omnipotentis Dei sunt, & nostra.

LEO IX. Pontifex in epist. ad Petrum Antiochenum, tradens fidei Catholicæ confessionem: Credo, inquit, Deum prædestinasse solum bona, præsciuisse autem bona, & mala.

HUGO de sancto Victore, lib. 1. de Sacramentis, parte quinta, ca. 27. Malis, inquit, Deus potestatem tribuit solum, non voluntatem, quia licet ex ipsis permissione sit, quod mali possunt, ex inspiratione tamen eius non est, quod mali volunt. Malorum enim voluntatum Deus ordinator est, non creator.

His addere possumus tria gentilium testimonia, qui sapientissimi præter cæteros haberi solent. Vnū est Mercurij Trimegisti in Pimandro, cap. vltimo, ubi legitur: A Deo factore nihil turpe, nihil malum prodire. Alterū est Platonis in secundo Dialogo de Republica, qui sic ait: Bonorum quidem solus Deus causa est dicendus, malorum autem quamlibet aliam, præter Deum causam querere decet. Et infra: Malorum alicui causam esse Deū, cum bonus sit, refellendum est omnino, nec permittendum hoc quæquam dicere, in sua ciuitate, si bonis instrui legibus ciuitas debet. Nec insuper quenquam audire, siue sit ille iunior, siue carminibus hæc inserantur, siue soluta oratione narratur, tanquam quæ neque dictu sancta sint, neque aliis utilis, nec inter se consona. Tertium est Maximi Tyrij, qui in sermone vigesimo quinto, ubi de causa mali disserit, ita loquitur de malo morali, quod propriè dicitur peccatum: Eius, inquit, nomen est improbitas, causamque ab eligentis arbitrio nascitur, Deo semper extra omnem causam constituto.

CAPVT X.

Eadem veritas rationibus comprobatur.

AD HÆC testimonia rationes addi possunt. Prima ratio sit ea, qua vtitur S. Anselmus in lib. de libero arbitrio, ca. 8. Iusta voluntas hominis est ea tantum, quæ vult id, quod Deus vult eam velle; iniusta verò è contrario est ea, quæ vult id, quod Deus non vult eam velle: Ergo si Deus vellet hominem peccare, quod aduersarij dicunt, vellet hominem velle id, quod non vellet eum velle, quæ est manifesta contradictio. Quare non solum non vult Deus hominem peccare, sed nec potest vlla ratione id velle. Ex quo etiam sequitur, ut non sit Deus auctor peccati, nec hortando, nec imperando, nec impellendo, nec vilo alio modo. Vel enim id faceret nolens, aut volens, non utique nolens, ergo volens: Quod si volens, sequitur ut diximus, apertissima contradictio.

SECUNDA ratio esse potest ea, quæ est apud sanctum Fulgentium libro primo ad Monimum, cap. 21. 22. & 23. In Dei operibus nihil esse potest non plenum sapientiæ, & rationis; nulla autem potest excogitari ratio cur Deus velit, aut faciat homines peccare; non igitur id vult, nec facit. Assumptio demonstratur hoc modo: In omni opere Dei, aut iustitia, aut misericordia cernitur. Nam omnes viæ eius misericordia, & veritas, p. salmo vigesimo quarto. Et quidem cur Deus hominem ex iniusto faciat iustum, ratio reddi potest, quia in eo opere misericordia diuina mirificè declaratur: at cur ex iusto facere velit iniustum, non potest reddi ratio, cum in hoc opere nec misericordia, nec iustitia, sed iniquitas potius, & crudelitas locum habeant.

Dicit fortassis aliquis, etiam si in hoc opere, quo quis efficitur iniustus, nulla cerni possit misericordia, vel iustitia, tamen potest hoc opus ordinari ad finem, in quo

miserico-

misericordia, vel iustitia luceat: Proinde poterit reddi ratio cur Deus velit aliquos iniustos facere, nimirum, ut habeat, quorum miseretur, & quos puniat. Hæc enim est ratio Theodori Beza, ut supra vidimus, qui docuit, Deū decreuisse lapsum primi hominis, & omnium filiorum eius, ut viam patefaceret misericordiæ, & iustitiæ suæ manifestandæ. At (ut rectè dicit sanctus Fulgentius loco citato, libro primo ad Monimum, capite vigesimo secundo) Iustitia iusta non erit, si puniendum reum non inuenisse, sed fecisse dicitur; quin potius maior erit iniustitia, si lapsus Deus tribuat pœnam, quem stantem prædestinasse dicitur ad ruinam.

Porrò misericordia illa crudelis, & immisericos esset, quæ hominem impium faceret, ut eum ab impietate postea liberaret, nisi forte à clementia laudandus esse videatur, qui hominem spoliat, ut vestiat; vulneret, ut sanet: in putrem deiicit, ut eum inde extrahat. Pulchrè sanctus Augustinus libro tertio Confessionum, capite secundo, dicit, maleuolam beneuolentiam (quod esse non potest) omnino de futurum, si quis miserum aliquem esse velit, ut ei misereatur. Adde quod non poterat Deo deesse plurimæ rationes gloriæ suæ manifestandæ, etiam si homines non peccassent. Rectè enim scripsit Ecclesiasticus, capite decimo quinto, non esse Deo necessarios homines impios.

TERCIA ratio est sancti Augustini lib. 83. quæstionum, quæst. 3. Nullo sapiente homine auctore sit homo deterior. Non enim parua ista culpa est, imò tanta est, quæ in sapientem quemuis hominem cadere nequeat. Est autem Deus omni homine sapiente præstantior. Multò minùs igitur Deo auctore sit deterior. Item quæstione vigesima prima: Quisquis omnium quæ sunt, auctor est, & ad cuius bonitatem id tantum pertinet, ut sit omne quod est, non esse, ad eum pertinere nullo pacto potest. Omne autem quod deficit, ab eo quod est, esse deficit & tendit in non esse. Esse autem, & in nullo deficere, bonum est; & malum est deficere. At ille, ad quem non esse non pertinet, non est causa deficiendi, id est, tendendi ad non esse, quia, ut ita dicam, essendi causa est. Boni igitur tantummodo causa est, & propterea ipse summum bonum est, quocirca mali auctor non est, qui omnium, quæ sunt, auctor est, quia in quantum sunt, in tantum bona sunt. Hæc ita. Simili ratione vnum ferè omnes Patres, supra citati, ac præsertim Athanasius, Basiliius, Nazianzenus, Epiphanius, qui ex eo, quod Deus naturâ bonus est, & summum, purumque bonum, colligunt fieri non posse, ut ab ipso sit origo mali, cum simile à simili, non à contrario producat.

QUARTA ratio est sancti Ambrosij libro primo Exameron, capite octauo, Deus cupit eradicari malitiam, & ideo prohibet, ac punit peccata: Et ipse Dei filius venit, ut tollat peccata mundi, ut dissoluat opera diaboli, ut destruat corpus peccati: qua ratione igitur fieri potest, ut Deus velit homines peccare, & ideo non solum peccata permittat, sed etiam incitet, & impellat homines ad peccatum, & ut aduersarij blasphemant, ipse per homines, tanquam per instrumenta sua, illa omnia efficaciter peragat, quæ sceleratè sunt ab illis?

QUINTA ratio talis esse potest, si Deus esset auctor peccati, ipse quoque peccaret. At peccare non minùs Deo repugnat, quàm non esse Deū: igitur fieri nequit, ut Deus sit auctor peccati. Propositio certissima est. Nam si Deus esset auctor peccati, certè vellet homines peccare: Homines peccare est malum, igitur Deus vellet malum, ac per hoc voluntas eius esset mala, ubi autem est voluntas mala, ibi est peccatum. Assumptio primi argumenti probatur ex ipsa Dei natura, quæ planè tollitur, ac destruitur, si peccatum in ea ponatur. Nam peccare est deficere, Deus autem; si potest deficere, non est summum, & infinitum esse, proinde nec est Deus. Item, peccare non potest, qui

non errat aliqua in re, neque enim voluntas potest appetere malum, nisi sub ratione boni. Vnde est illud Sapientis: Errant qui operantur malum, Proverbiorum vigesimo secundo. Et illud Philosophi: Omnis malus ignorans, tertio Ethicorum, capite primo, Deus autem, si potest errare, non est summa, & infinita sapientia, proinde nec est Deus.

Rursus peccare est recedere à regula legis aeternæ, quæ est ipsa diuina sapientia; Deus autè à diuina sapientia recedere non potest, quin à se ipse recedat, cum sit ipsa diuina sapientia. Denique peccare est auerti ab vltimo fine, & summo bono, quod nihil est nisi Deus: igitur sicut repugnat Deū à se auerti: ita repugnat Deū peccare.

Accedat Postrema ratio ex eo quod omnes communiter execrantur Marcionem, Manichæum, & alios veteres hæreticos, qui aliquo modo Deum faciebant auctorem peccatorum: at longè magis execrandi sunt Libertini, & Caluinistæ. Siquidem illi veteres, cum non audeant in Deum bonum referre causam mali, duos Deos finxerunt, vnum bonum, bonorum auctorem, & alterum malum, auctorem malorum. Libertini verò, & Caluinistæ vnum, & eundem Deum auctorem faciunt omnium scelerum, & flagitiorum, quæ ab hominibus perpetrantur. Sed de his hætenus.

CAPVT XI.

Refelluntur obiectiones depromptæ ex diuinis literis.

VEREST ut ad argumenta respondeamus, & quoniam multa loca diuinæ Scripturæ ab aduersariis adferuntur, reuocabimus omnia ad certa capita.

PRIMUM igitur obiciuntur ea testimonia, quibus significari videtur, Deū velle, & decreuisse, iam ab æternitate, ut fiant mala opera. Huc pertinet illud Genes. 45. Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc misus sum. Et ca. 50. Nolite timere, num Dei possumus resistere voluntati? In quibus duobus locis excusat Ioseph scelus fratrum suorum, qui eum vendiderant Madiianitis, quia sic Deus voluerit, cuius voluntati resistere nemo possit.

Huc etiam pertinent illa: Hunc desinito consilio, & præscientia Dei traditum, per manus iniquorum affligentes interfecistis, Actuum secundo. Et: Conuenerunt verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum Iesum, quem misisti, Herodes, & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis Israël. Face- re que manus tua, & consiliū tuum decreuerunt fieri. Act. 4.

RESPONSO, In malis operibus sæpè accidit, ut actio sit mala, & passio bona. Venditio enim Patriarchæ Ioseph, & occisio Domini nostri IESU CHRISTI, si considerentur ex parte agentium, id est, vendentium, & occidentium, scelera erant grauissima. Si ex parte patientium, videlicet Ioseph, & Christi, æquo animo ferentium venditionem, vel mortem, opera erant summæ patientiæ, ac per hoc valdè bona. Deus igitur voluit, ac prædefiniuit opera ista virtutum, quæ in passione consistunt, cum voluit, ac prædefiniuit, ut Ioseph venderetur, & Christus occideretur. Opera autem mala vendentium Ioseph, & occidentium Christum, non voluit, nec prædefiniuit, sed præsciuit, & permisit, ut multi sancti Patres, supra citati, docent, & in iis Augustinus, Prosper, Fulgentius, qui accuratius de iis rebus differuerunt. Ad hoc enim, ut infallibiliter fieret quod Deus voluerat, & prædefiniuerat, ut videlicet Ioseph venderetur, & Christus occideretur, satis erat Deum præuidisse malas voluntates fratrum Ioseph, & Iudæorum, ac Pilati, & simul voluisse permittere, ut mala illa voluntates suo tempore parerent, quod sceleratè conceperant.

Ac ut singula loca in argumento proposito breuiter

Tomus tertius.

F 2

explicemus, in capite quadragesimo quinto, & quinquagesimo, libri Genesios, non dicit Ioseph à Deo impulsos fuisse fratres suos ad scelus, sed Deum conuertisse malum eorum in bonum. Sic enim ait: *Vos cogitasti de me malum, sed Deus vertit illud in bonum, ut exaltaret me, & saluos faceret multos populos.* Consolatur autem Ioseph fratres suos, ostendens bonum rei euentum ex diuina prouidentia, quæ malum illud permisit, ut multa, & magna bona inde eliceret. Id enim significat illa verba, capite quadragesimo quinto: *Nolite timere, neque duru vobis videatur, quod me vendidistis in his regionibus. Pro salute enim vestra misit me Dominus ante vos.* Neque enim parua consolatio est ei, qui peccauit, & quæ peccati iam poenitet, si videat occasione peccati sui magnum aliquod bonum esse consequutum.

Illud autem: *Non vestro consilio, sed Dei voluntate huc missus sum,* in eundem sensum recidit. Pertinet enim (vt exponit Chrysostomus homilia sexagesima quarta in Genesim) ad consolationem fratrum, & sensus est, Nisi Deus permittere voluisset id, quod de me facere conabamini, non potuissetis vestro consilio quidquam agere: propterea non vestro consilio, sed Dei prouidentia ad scribo causam ingressus mei in Ægyptum, quod etiam docet sanctus Ambrosius libro de Ioseph, capite duodecimo, ubi scribit sanctum Ioseph non tam atredidisse quod à fratribus missus fuisset ad mortem, quam quod à Deo missus fuisset ad vitam, & ideo fraternam caritatem conarum esse peccatum illorum excusare, & causam ingressus sui in Ægyptum, non illorum impietati, sed Dei prouidentia tribuisse.

Illud autem ca. 50. *Nolite timere, num Dei possumus resistere voluntati?* longè alium sensum habet, quam prima fronte verba præ se ferre videantur. Non enim significat, non potuisse fratres Ioseph resistere Dei voluntati, quæ erat, vt Ioseph Ægyptiis venderetur: sed nõ potuisse ipsum Ioseph resistere Dei voluntati, quæ erat vt fratribus suis ignosceret. Verba enim Hebræa hæc sunt, *Nolite timere, nam sub Deo sum ego* אלהים אתי אלהים אתי אלהים אתי. *al thirau chi habuth elohim ani,* & concordat textus Græcus, & Chaldaus, & sensus est (vt exponit Chrysostomus homilia vltima in Genesim) Deum timeo, & illi subiectus sum, & ideo illum imitari, eique obedire debeo. Quare cum ille tam magna bona mihi præstiterit per occasionem huius venditionis, non debeo, nec possum vobis irasci, ne ingratus erga Deum videar. Itaque verba illa interpretis Latini: *Num Dei possumus resistere voluntati?* ad solum Ioseph referenda sunt, qui de se in numero multitudinis loquitur, quod non est inusitatum, præsertim cum de ea re loquatur, quæ ad omnes pertinet, qui verè Deum timeant.

Neque aliam responsionem exigunt duo testimonia ex actis Apostolorum, de quibus sic loquitur sanctus Leo sermone 16. de passione Domini: *Mulum dixerunt, multumque contrarium est id, quod in malignitate Iudeorum est præcognitum, & quod in Christi est passione dispositum. Non inde processit voluntas interficiendi, vnde moriedi, nec de vno exitu spiritus acroicitas sceleris, & tolerantia redemptoris. Non enim impias furentium manus immisit in se Dominus, sed amiserit, nec præsciendo quod faciendum esset, coegit vt fieret, cum tamen ad hoc carnem suscepisset, vt fieret.* Hæc ille. Nihil igitur aliud ex locis illis colligi potest, nisi Deum voluisse, ac definituisse, vt CHRIS TVS passione, ac morte sua mundum redimeret. Non autem voluisse, aut definituisse, vt Iudas CHRIS TVS proderet, Iudæi ad Pilatum adducerent, Pilatus morti adiudicaret, milites denique illum crucifigerent, & occiderent, sed hæc omnia præuidisse futura, si ipse permitteret; & voluisse, ac de-

creuisse permittere.

CAPVT XII.

Soluntur obiectiones ex aliis testimoniis Scripturæ.

EC V N D O loco obiciuntur ea testimonia, quibus significatur, Deum creare impios, vt postea in eorum poenis iustitia diuina reluceat. Sic enim legimus Prouer. 16. *Omnia propter semetipsum operatus est Dominus, impium quoque ad diem malum.* Et Rom. 9. *An nõ habet potestatem figulus facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* Exodi 9. *Idcirco autem posui te, vt ostendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.* Vel vt Apostolus citat Rom. 9. *In hoc ipsum excitauit te, vt ostendat in te virtutem meam, &c.*

RE S P O N D E O, Deum non creare impios nisi materialiter, vt in scholis Theologi loquuntur, id est, creare eos, quos videt futuros impios, vt eorum impietate, quæ ipse non fecit, sed tantum præciuit, vtatur ad iustitiam, & potentiam suam manifestandam. Sic sanctus Augustinus loquitur in epistola centesima sexta ad Paulinum: *Quamuis peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quæ per se ipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamen ex arbitrio voluntatis futura essent vitia peccatorum, & in multis talia, quibus esset æterna poena reddenda, quis nisi Deus creauit? Quare, nisi quia voluit? quare autem voluerit, nõ homo, tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quare sic me fecisti? annon habet potestatem figulus luti ex eadem conspersione facere, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam.* Hæc ille.

Item in Enchiridio, capite vigesimo septimo, posteaquam dixerat, totam naturam infectam esse peccato originali, sic ait: *Non sanè creatoris desistente bonitate, & hominum, quamuis de propagine vitiosa damnataque nascentium: formare semina, & animare, & ordinare membra per temporum atates, per locorum spatia, vegetare sensus, alimenta donare. Melius enim indicauit de malis benefacere, quam mala nulla esse permittere.* In Prouerbiis igitur cum legimus, Deum omnia propter semetipsum operari, impium quoque ad diem malum; nihil aliud intelligendum est, nisi Deum, qui omnia produxit in gloriam suam; eos etiam, quos vidit impios fore, si crearentur, nihilominus procreasse, vt reddita eis poena, quam merentur, iustitiæ suæ gloriam patefaciat.

Itaque negamus aliquos à Deo creati ad interitum semperiternum, sed eos, qui ad malum, siue interitum præuidentur ituri, dicimus creati propter gloriam Dei. Hoc enim dicit Salomon, Deum omnia propter semetipsum operari, impium quoque ad diem malum; (videlicet iturum) propter semetipsum, id est, ad gloriam suam operari.

Tota autem quaestio in eo sita esse videtur, an impij creentur ad gloriam diuinæ iustitiæ, in eorum supplicis demonstrandam, ob decretum Dei, quod omnem culpæ præuisionem antecesserit, vt Caluinus, & Beza docent; an potius, quod nos credimus, quia Deus ob eorum præuisionem peccata, eos decreto suo ab æternitate damnauerit. Tantum autem abest, vt Salomon dixerit, Deum ante peccati præuisionem decreuisse aliquos damnare, vt potius contrarium significasse videatur, cum ait, Deum omnia operari propter semetipsum, id est, vt gloriam misericordiae, iustitiæ suæ demonstraret. Nam damnationem decernere ob præuisionem peccata, iustitia est: Sine præuisione autè peccatorum damnationem decernere, iniustitia esse videtur, sic enim loquitur sanctus Augustinus libro tertio in Iulianum, capite decimo octauo: *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest aliquos sine bonis meritis liberare, quia bonus est, non potest quemquam sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Et in epist. 106. ad Paulinum: *Quenquam immeritum, & nulli peccato obnoxium, si Deus*

damnare

damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur. Non potuit igitur Deus ante præuisionem peccati decernere damnationem alicuius, vt iustitiam suam ea damnatione monstraret.

Quod etiam manifestius fiet ex testimonij secundi explicatione. Nam quod dicitur Deus fecisse vasa quaedam in contumeliam, non sic accipiendum est, quasi ipse ex materia nobili, aut indifferenti fecerit vasa in contumeliam, sed quod ex materia damnata, & contumeliosa fecerit vasa, qualia materia ipsa postulabat, cum tamè ex eadem materia fecerit alia quaedam in honorem, pro voluntate sua, non pro conditione materiæ, quomodo si figulus ex luto vasa quaedam lutea faceret, eaque vt materia ipsa requirit, vilissimis ministerijs deputaret; quaedam autem ex eodem luto facta, supra materiæ conditionem auro, & gemmis ornaret, & ad nobilissimos vsus adhiberet. Ex quo sequitur, vt vasa facta in contumeliam, à Deo habeant, vt sint vasa: à materia verò, vt sint in contumeliam; vasa verò facta in honorem, à Deo vtrumque habeant, & quod vasa sint, & quod in honorem sint.

Ita exponit sanctus Augustinus in epistola centesima quinta ad Sixtum: *An nõ habet, inquit, potestatem figulus luti ex eadem massa, vti que meritis, recteque damnata, facere aliud vas in honorem indebitum, propter misericordiae gratiam, aliud in contumeliam debitam propter iræ iustitiam.* Et rursus ibidem: *Quamuis itaque Deus faciat vasa iræ in perditionem, vt ostendat iram, & demonstret potentiam suam, qua bene etiam vitur malis, & vt notas faciat diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiae, quæ fecit in honorem, non damnabitur massa debitum, sed suæ gratiæ largitate donatum, tamen in eisdem iræ vasis, propter meritum masse in contumeliam debitam factis ad est, hominibus, propter naturam bonum creatis, sed propter vitia supplicio destinatis, iniquitatem, quam rectissima veritas improbat, damnare nouit ipse, non facere.* Et in epistola centesima sexta ad Paulinum: *Hæc massa, inquit, si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluerit, proculdubio quod ex ea sunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordiae: quod verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.*

SE D Theodorus Beza animaduertens hunc locum ita explicatum erroris suo, ad quem stabilendum eum adduxerat, nihil fauere, confidenter sancti Augustini sententiam reuocit, & per massam, ex qua sunt vasa in honorem, & in contumeliam, intelligendum esse contendit genus humanum non creatum, & vitio primi peccati corruptum, sed creandum, siue lutum illud, ex quo Deus Adamum, & in illo omnes homines finxit. Sic enim loquitur in responsione ad acta colloquij Montisbelgardensis, parte prioris, paginâ centesima quinquagesima quinta: *Sed requirit, inquit, D. Andreas aliquid expressius. Cum igitur idem Apostolus Deum testatur instar figuli ex eadem massa quaedam vasa bonori, quaedam dederit fecisse, quomodo dictum istud explicari verè, & commode poterit, quin ad ipsum vsque Adami opificium ascendant? nec enim massa nomen humano generi condito, sed condendo conuenit, nedum vt masse appellatione corruptum humanum genus intelligatur. Nam si ita esset, minime dixisset Apostolus, Deum ex illa massa facere vasa iræ, sed quæ iam essent iræ vasa, in illa misera massa relinquere, nec Apostolo laborandum fuisset in afferenda Dei iustitia in reproborum exitio. Deus igitur illic conseruitur cum figulo, cui si conceditur vasa iusti ad honestos, tum ad turpes vsus arbitrio suo condere, neque luto propterea fieri putatur iniuria: an non multo magis Deo sic lutum illud, ex quo humanum genus in vno homine conderet, disponere licuit, vt inde alios educeret, in quibus iustam iram suam exerceret, alios quos per insignem*

suam bonitatem bearet. Quomodo verò illa condidit? certè in Adamo, ad cuius etiã creationem proculdubio respexit Apostolus, cum figuli, & luti meminit. Et pagina 164. *Nec etiam ignoro, inquit, ipsum Augustinum saepe per luti massam intelligere humanum genus, non solum vt iam conditum, sed etiam originis peccato vitiatum, vnde nascantur, quorum miseretur, & quos iuste induret. Sed si valet istud, tam nota esset causa destinationis ad iram, quam destinationis ad misericordiam. Cur autem Apostolus, si ita esset, exclamaret, O altitudo diuitiarum!*

SE D facile est, istam Bezae sententiam refutare, & eius obiectionibus respondere. Nam vt omittam quod per massam, genus humanum peccato corruptum, intelligit præter Augustinum, Ambrosius, Haymo, Primasius, Beda, Anselmus, Thomas, & alij in hunc locum, id ipsum indicat Apostolus cum ait: *Si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ, in vasa misericordiae, quæ præparauit in gloria.* Quibus verbis significatur, Deum quidem valde odisse vasa illa contumeliam, & voluisse primo quoque tempore in eorum contractione ostendere iram, & potentiam suam: tamen sustinuisse vasa illa in multa patientia, quia id vtile esset vasis misericordiae, quæ præparata erant in gloriam.

At certè si Deus fecisset vasa contumeliam propria sua voluntate, non id exigente conditione materiæ, non ea odisset, neque iure infringere vellet. Nihil enim Deus odit eorum, quæ fecit. Et cur, quæso, sustinere deberet Deus in multa patientia vasa illa, si ea sponte ipse fecisset, & talia esse voluisset? certè figulus si ex luto faciat vasa lutea, eaque vilissimis ministerijs deputet, non propterea illa odit, neque illis irascitur, neque contracta videre cupit.

DE I N D E B eza quamuis sancti Augustini auctoritatem Beza repudiet, eius tamè rationem velit, nolit, admittere debet. Est enim illud insolubile argumētum, si massa aliqua ita esset media, vt nec boni, nec mali aliquid mereretur (vt Beza existimat) non frustra videretur iniquitas apud Deum, si is ex ea faceret vasa in contumeliam: at non est, nec esse potest iniquitas apud Deum: igitur massa, ex qua fiunt vasa in contumeliam, est antè corrupta per peccatum, & iram Dei, contumeliamque meretur.

Quod verò Beza dicit, non fieri vasa in contumeliam, nisi interueniente lapsu Adami, parum valet ad iustitiam demonstrandam. Nam vt ipse ibidem (in responsione ad acta colloquij Montisbelgardensis, paginâ centesima quinquagesima quinta, & centesima sexagesima quarta,) dicit: *Decretum Dei de faciendis ex eadem massa vasis aliis in honorem, aliis in contumeliam, antecedit omnem præuisionem culpæ, & omnem omnino causam; sed quia non poterat Deus executioni huius decreti via aperire, nisi homo peccaret, ideo ordinauit lapsum Adami, vt haberet quorum miseretur, & quos iuste puniret.* Itaque interuentus ille lapsus primi hominis non ad decretum diuinum de perendis in æternum reprobis, sed ad executionem decreti pertinet. Quod certè iniustitiam Dei non tollit, sed auget. Sicut enim iniustum est in executione damnare hominem nihil merentem; ita iniustum est, decernere hominem damnare, cuius nullum extet malum meritum, ne in præuisione quidem, cum sit decretum. Cum enim iustitia exigat, vt poena respondeat culpæ, sicut executio damnationis iniusta est, culpa non præcedente, ita etiam decretum damnationis iniustum est, nisi ob culpam, salutem præuisionem fiat.

Dixi autem iniustitiam non solum non tolli, sed etiam augeri, quia additur nouum genus iniustitiæ, cum dicitur Deum decreuisse, & ordinasse primi hominis lapsum, vt haberet, quos iuste puniret, quin etiam magis iniustum est, vt Deus velit, & ordinet, vt homo peccet, vt habeat quos puniat, quam vt simpliciter absque culpa puniat.

Maius enim malum est culpa, quam pœna, & ideo maior iniuftitia est alicui nihil mali merito auctorem esse culpæ, quam pœnæ.

Sed respondeamus ad argumenta, quibus Beza probat, maffam apud Apoftolũ non esse genus humanũ, originis vitio iam deprauatum. Primum argumentum: Si ita effet, inquit, nõ diceret Apoftolus, Deum ex illa maffa facere vafa iræ, fed quæ ita effent iræ vafa in illa miffa maffa relinqueret. Refpondeo, rectè Apoftolum dixiffe, à Deo vafa fieri ex maffa, non autem relinqui in maffa; quia homines nondum nati non funt in maffa, nec funt vafa, nifi in potentia. Cũ autem actũ nascuntur tunc incipiunt effe actũ vafa, & quidem ex maffa corrupta formata, id est, ex genere humano originali vitio infecto propagata.

SECUNDVM argumentum. Si de maffa iam corrupta loqueretur Apoftolus, non laboraret in afferenda Dei iuftitia in reproborũ exitio. Tam enim nota effet cauffa destinationis ad iram, quam destinationis ad misericordiam. Cur autem si ita effet, exclamaret, ò altitudo diuitiarum. Refpondeo, non laborare Apoftolum in afferenda Dei iuftitia in reproborum exitio, fed in eo, quod in pari cauffa Deus vnus miferetur, alterius non miferetur. Quod Jacob diligit, Esau odio habet, antequã quidquam boni, vel mali egerint, cum vterque naturã sit filius iræ: Quod denique ex eadem maffa, corrupta videlicet, & vitiatã, alia vafa efficiat, vt maffa ipsa meretur, in contumeliam, alia præter omne meritum efficiat in honorem. Huius enim discretionis nulla cauffa assignari potest, nisi Dei voluntas, quemadmodũ etiam illius, qua figulus ex eadem maffa aliud vas deputat cibus, aliud sordibus excipiendis, & illud ornatur auro, & pictura, hoc luteum, vt est, relinquit. Atque ad hanc discretionem perpetuò refert sanctus Augustinus illam Apoftoli exclamationem: O altitudo diuitiarum! ac præsertim in epistola centesima quinta ad Sixtum, vbi tractans illud: O altitudo. Nec, inquit, de inscrutabilibus iudicijs eius audeant iudicare, cur in vna eademq; cauffa super aliũ veniat misericordia eius, super aliũ maneat ira eius. Qui enim sunt isti, qui respondeant Deo? Et ibidem: Cur autem istum potius, quam illum liberet, aut non liberet, scrutetur, qui potest, iudiciorum eius tam magnum profundum, verumtamen caueat præcipitium.

TERTIVM argumentum. Ad primi hominis creationem proculdubio respexit Apoftolus, cum figuli, & luti meminit. Refpondeo, id non esse necessarium, nec verifimile, cum extet locus apertiffimus in Ifaia, capite quadragesimo quinto, ad quem Apoftolus, Caluino etiã, & Petro Martyre testibus, quos Beza præceptores agnoscit, allufit: Nunquid dicit luti figulo suo, quid facis, &c. vbi Propheta non tractat de prima hominis formatione, sed dicit, non minũs posse Deum de hominibus pro arbitrio difponere, quam figulum de vasis. Præterea si propriè loqui velimus, ex luto, vnde formauit Deus prima hominem non funt facta multa vafa, sed vnũ tantũ, idque in honore. Cæteros enim homines nõ ex luto Deus fingit, sed ex alijs hominibus per carnalem generationem quotidie propagat. Proinde maffa, ex qua funt vafa alia in honorem, alia in contumeliam, non est lutum illud, ex quo primus homo solus, & extraordinario quodam modo formatus est, sed homines ipsi funt, ex quibus per naturalem generationis viam alij homines procreantur.

RESTAT vltimus locus ex capite nono Exodij, & c. 9. ad Romanos: In hoc ipsum posui, siue excitauit, te, vt ostendam in te potentiam meam, &c. videtur enim his verbis colligi Pharaonem ideo fuisse à Deo creatum, vt peccaret, & ob peccata punitus, Dei potentiam demonstraret. Sed facile est ex iis, quæ antea dicta funt, hunc locum explicare, siue enim illud, posui, aut excitauit te, significet, creauit te, siue ad regnum promouit, siue conferuat, cum amandum mori debuiffes (omnia enim hæc patitur vox Hebræa הָיִיתָ לְמֵתָא heghemadthicha, quæ ad verbum

sonat, stare feci te) semper intelligendum est, præuifum peccatum, quod Deus non facit, sed ordinat in bonum.

Itaque sensus est, cum præuiderim fore te mihi contrarium, & obstinata mentè præceptis meis repugnaturum; & cum potuerim impedire, ne nascereris, aut ne ad regnũ confcenderes, vel etiam statim te de medio tollere, cum primũ peccare cœpisti, ideo tamen vitam, & regnum tribui tibi, idque ad non breue tempus, vt malitia tua vterer ad exercitium populi mei, & iuftitiam, ac potentiam meam in tuo supplicio demonstrarem.

S. A. V. G. V. S. T. I. N. V. S. quæstione trigesima secunda in Exodum, ita hunc locum exponit: Et propter hoc ipsum conseruatus es, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Hæc Scripturæ verba & Apoftolus posuit, cum in eodẽ loco perdifficili versaretur. Ibi autem & hoc ait, si autem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, parcendo vtique iis, quos malos futuros esse præscierat, quæ vasa dicit perfecta in perditionem. Et infra: Nouit ergo Deus vti malis, in quibus tamen humanam naturam non ad malitiã creat, sed eos perfert patienter, quousque scit oportere, non inaniter, sed vtendo eis ad admonitionem, vel exercitationem bonorum. Hæc enim vt annuncietur nomen Dei in vniuersa terra, vasis misericordiæ vtique prodest. Ad eorum itaque vtilitatem Pharaon seruatũ est, sicut & Scripturæ testatur, & exitus docet.

Porrò Rupertus Tuitienfis hunc eundem locum explanans, ita ait: Nam idcirco potius Deus Pharaonem excitauit, subauditur in regnum, & idcirco summam illi potestatem contulit, quia vas iræ fuit, & quia iam dudum apus erat in interitum, idcirco corripiendis superpositus est misericordiæ filijs, vt esset vira furoris, & baculus in manu Domini super eos, quos per tribulationem in gloriam trãsserre præparauit. Igitur cum dicit, idcirco excitauit te, subaudiendum est, in regnũ, permittendo videlicet, non agendo vt in summum ascenderes imperium, vt haberes potestatem secundum nequitiam, vel duritiem cordis tui sciendi in populum meum. Hæc ille.

Caluinus, & Petrus Martyr in commentario, capituli noni ad Romanos referunt illud: Excitauit te, ad inobedientiam Pharaonis, vt sensus sit, In hoc ipsum incitauit te, vt populum meum affligeres, & mihi resisteres, quo in te demonstraretur potetia mea. Et si quidem vellent, Pharaonem excitatum, vt eius inobedientia, præuifa Deus vteretur ad populi iustam castigationem, & potentia suã ostensionem, idem dicerent, quod nos cum sancto Augustino paulò antè diximus. Sed si velint, quod sanè velle videntur, Deum ante omnem peccati Pharaonis præuisionem absolutè Pharaonem excitasse, vt sibi resisteret, apertiffimè Deum auctore peccati faciunt, & sancto Augustino repugnant, qui in loco, paulò antè citato, dixit, Deum nõ creare homines ad malitiam, sed iis, quos malos scit futuros, benè vti. Neq; ex verbis Moïsis, aut Pauli, aliud colligi potest, quam Pharaonẽ, à Deo fuisse creatum, vel conseruatum, vel ad regnum promotum, quamuis eum inobedientem, & obstinatum futurum sciret, vt iuftitiam, & potentiam suam manifestaret.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones ex alijs Scripturæ locis.

TERTIVM caput continet ea loca, in quibus significatur, Deum impellere homines ad mala, & iis quasi instrumentis vti ad ea operanda, quæ sine peccato perfici nequeunt, Lib. 2. Regum, cap. 24. Addidit iræ furorem Domini contra Ifrael, commouitque Dauid in eis dicentẽ, Vade, numera Ifrael. Eodem lib. cap. 16. Dominus præcepit Semei, vt malediceret Dauid. 3. Reg. 22. dicit Deus spiritui malo, qui promiserat se decepturum Achab, Decipies, & præualebis, vade, &

fac ita.

fac ita. Item lib. 3. Regum, cap. 11. & 12. & libro quarto, cap. 9. & 10. dicitur à Deo fuisse rebellio Hieroboam, contra Roboam, & Hiehu contra Achab, & tamen constat vtrumque peccãtẽ vnũ cum populo, qui à legitimis Regibus defecit.

Iob primo: Dominus dedit, Dominus abstulit, vbi dicitur Deus abstulisse, quæ Chaldæi abstulerant, quia illi instrumenta Dei fuerant in eo opere. Isaiã decimo, Sennacherib dicitur Serra in manu Domini. Et ibidem, vira furoris, & baculus iræ eius. Et cap. 13. Ecce ego suscitabo contra vos Medos, qui de argento non cogitant, nec aurum desiderant: arcibus suis pueros configent, & fructus ventris non miferentur, nec parcat filijs oculis eorum. Et ab initio capitis, Præcepi, inquit, sanctificatis meis. Vbi Medos, & Persas sanctificatos suos vocat, quia instrumenta erant iræ suæ. Hieremia 51. Excitauit Dominus Spiritum Regum Medorum, quoniam cogitatio eius est contra Babel. Et cap. 50. vocatur Rex Babylonis malleus vniuersæ terræ. Et Ezech. 12. vocatur idem Rex rete Dei, ad capiendos Israëlitas, expansum. Huc etiam pertinent loca illa Psalmorum, Psalm. 104. Declinasti semitas nostras à via tua. Psalm. 104. Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius. Psalm. 108. Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiã. Psalm. 140. Non declines cor meum in verba malitiæ. Denique illud, Et ne nos inducas in tentationem, Matth. 6.

RESPONDEO, Quatuor modis posse intelligi, vt Deus impellat, siue inclinet aliquem ad malum. Primus modus est, Si Deus per se, & propriè impelleret, vel physicè, id est, mouendo immediatè voluntatem, vel moraliter, id est, verè, & propriè imperando. Sed hic modus est manifestè falsus, & in Deum impius, ac blasphemus. S. Augustinus tractatu quinquagesimo tertio in Ioãnem: Fecerunt, inquit, peccatum Iudæi, quod eos non compulit facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse præuidit, quem nihil laet. Et paulò post: Hoc omninò pietas religioforum inconcussum debet, inuolantemque tenere, sicut Apoftolus dicit, cum eandem tractaret difficillimam quæstionem, nunquid inquit as apud Deum absit. Et libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 20. Quomodo, inquit, dixerit Dominus Semei maledicere Dauid, quis sapiens, & intelliget? non enim iubendo dixit, vbi obedientia laudaretur. Nam si iubenti obtemperasset, laudandus potius, quam puniendus esset, sicut ex hoc postea nouimus esse punitum. Itaque S. Augustinus negat peccatores compelli à Deo ad peccatum, quia esset iniquitates apud Deum, & simul etiam negat à Deo propriè imperari peccatoribus, vt peccent, quia illi obtemperantes Deo laudandi potius, quam puniendi essent.

Hoc igitur modo, vt impio, prætermisso, Secundus modus est, vt intelligamus, Deum in Scripturis dici excitare, & prouocare aliquos ad malum, vel etiam imperare, vt malè operentur, eisque tanquam instrumentis vt, quia permittit eos malè agere. Quamuis enim non omnis, qui aliquid permittit, rectè dicatur imperare, vt illud fiat, neq; excitare, & prouocare ad illud, tamen Deus, sine cuius permissione nihil fieri potest, cum ad certum aliquem finem consequendum, fieri finit aliquid, rectè dicitur per quendam tropum, illud imperare, atque ad illud excitare. Quemadmodum etiam vsitate dicimus, à venatore immiffum fuisse canem in leporem, quamuis venator funem solum laxauerit, quo canis retinebatur ne leporem persequi posset.

Id apertè discimus ex historia Iob. neque enim Deus diabolum excitauit in Iob, sed potenti facultatem eum vexandi concessit illis verbis: Ecce vniuersa quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum non extendas manum tuam. Neque necesse erat vt Deus incitaret diabolum in Iob, neque vt illi imperaret, vt sanctum illum virum tam atrociter diuexaret. Ipse enim diabolus satis per se oderat Iobum, & omnem suam potentiam in eum experi-

ri cupiebat, quia tamen ei nocere non poterat, nisi Deus permitteret, & quamdiu, quousque, quomodo permitteret, ideo Scriptura totam illam afflictionem Deo potius, quam diabolo tribuit. Nam & Iob dicit: Dominus dedit, Dominus abstulit. Et diabolus dixit: Extende manum tuam, & tange cuncta, quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi. Et Deus ipse dicit: Tu autem commouisti me, vt affligerem eum frustra. Videmus igitur Deo tribui actiones illas, cum solum eas fieri ipse permitteret.

Idem patet ex Augustino, qui libro secundo ad Simplicianum, quæst. 2. explicans testimonium Iob, dicit, Satanam per se habuisse malam voluntatem nocendi sancto Iob, à Deo autem nihil petiuisse, nisi permissionem exequendi quod iam conceperat. Et libro de gratia, & libero arbitrio, capite vigesimo tertio, sic ait: Cum auditis, inquit, ego Dominus seduxi Prophetam illum, vel quem vult inducat, eius merita cogitate, quem sic obdurari, vel seduci permittit.

TERTIVS modus est, vt dicatur Deus excitare ad malum, vel imperare malum, vel vt malis impiorum voluntatibus tanquam instrumentis, quia non solum permittat impios malè agere, sed etiam deserat eos, qui affliguntur, & sic donet impijs in eos victoriam. Sic dicitur Deus imperasse spiritui, vt deciperet Achab, quia non solum permittit spiritui, vt loqueretur mendacia per ora omnium Prophetarum Achab. Sed etiam non dedit illi lumen, quo discerneret mendacium à veritate. Sic etiam dicitur Deus vsus Assyrio Rege, tanquam vira, & baculo, vel etiam malleo, & securi, ad percutiendos filios Israël, quia non solum permittit Regem illum armari in Israëlitas, sed etiam deseruit populum suum, auertit adiutorium gladij sui, & non est auxiliatus ei in bello, vt dicitur in Psalmo octogesimo octauo. Sic etiam exponit sanctus Augustinus in epistola octagesima nona, quæstione secunda illud: Et ne nos inferas in tentationem. Intelligitur, inquit, ne nos inferri deserendo permittas.

Sed si fortè isti modi non per omnia satisfaciant, accedat alius, qui omninò satisfaciet. Deus igitur non solum permittit impios agere multa mala, nec solum deserit pios, vt cogantur pati quæ ab impijs inferuntur, sed etiam præsidet ipsis voluntatibus malis, easque regit, & gubernat, torquet, ac flectit in eis inuisibiliter operando, vt licet vitio proprio malè sint, tamen à diuina prouidentia ad vnũ potius malum, quam ad aliud non posituè, sed permiffuè ordinentur.

Explicat hoc Hugo de sancto Victore lib. 1. de Sacramentis, parte quinta, capite 29. his verbis: De illo autem modo diuinæ moderationis, quo malas etiam voluntates præsidens occulta, & inuisibili operatione ad suum arbitrium temperat, & inclinat, hoc sentiendum, vt credatur, Deus malis voluntatibus non dare corruptionem, sed ordinem. Et infra: Voluntati ergo malæ, vitium est ex ipsa, quo mala est, ordo autem ex Deo est, quo per velle siue ad hoc, siue ad illud est. In voluntate ergo vitium est, & ipsum malum est, & ex ipso voluntas mala est. In velle autem & vitium est, in quantum velle ex voluntate mala est, & ordo est, in quantum ad hoc, vel ad hoc ex disponente est. Et cum ipsum velle ad hoc aliquid est, malum est, quod ad hoc est, quia mala voluntate est: quod autem potius ad hoc, quam ad illud est, bonum est, quia ordo est, & ex benè disponente est. Potest ergo voluntas mala in se corrumpi, & resolu per proprium vitium, quod ei aliunde non datur, sed non potest per velle extra se præcipitari, nisi quæ ei via aperitur. Et qui præcipiti quæ vult ad ruinam viam aperit, quodammodo ipsam inclinat, non impellendo, sed permittendo, & non tenendo; nec auctor illi est ruendi, sed incedendi ordinat. Hæc ille.

F 4

His autem addi potest ex sancto Thoma in commentario cap. 9. ad Romanos, Deum non solum inclinare voluntates malas ad vnum potius; quam ad aliud permitendo, vt ferantur in vnum, & non permitendo, vt ferantur in aliud, vt Hugo rectè docuit; sed etiam posituè, inclinando in vnum, & auertendo ab alio, non quidem per se, & physicè mouendo voluntatem ad vnum, & remouendo ab alio, quod libertati arbitrij præiudicare videretur, sed occasionaliter, vt sanctus Thomas loquitur, & moraliter, immittendo videlicet cogitationem aliquam bonam, ex qua malus ob suum vitium occasionem sumat iudicandi, melius esse huic nocere, quam illi, siue huic potius iniquitati seruire, quam illi. Et iuxta hunc modum sanctus Augustinus, & Theodoretus exponunt illud Psalmi centesimi quarti: *Conuertit cor eorum, vt odierent populum eius. Dicitur enim Deum id fecisse non peruertendo corda Ægyptiorum, sed beneficiendo populo suo, vnde Ægyptij maioris odij occasionem acceperunt.* Ita igitur Deus, licet malas non faciat voluntates, eis tamen præsidet, & regit, atque ordinat in bonum electorum suorum, quemadmodum (vt docet sanctus Basilius in oratione, quod Deus non sit auctor malorum) medici vtuntur viperæ veneno, quod ipsi non fecerunt ad corpora curanda.

Atque ex his explicari possunt omnia loca supra citata. Quod enim libro secundo Regum, capite vigesimo quarto, dicitur à Deo eorum motum Dauidem, vt numeraret populum, in qua numeratione grauitur peccauit; ex lib. 1. Paralip. cap. 21. explanatur, vbi sic legitur: *Coniurauit autem Saai contra Israël, & incitauit Dauid, vt numeraret Israël.* Itaque is, qui propriè Dauidem incitauit ad peccatum, non Deus, sed diabolus fuit: tribuitur tamè hæc incitatio etiam Deo, quia nisi Deus permisisset, diabolus id non fecisset. Permisit autem Deus, quia id peccatâ populi merebantur.

Ad illud de maledictione Semæ, iam dictum est, quemadmodum intelligi debeat, Deum præcepisse Semæ, vt malediceret Dauid. Dicitur enim Deus præcepisse, quia corruptam Semæ voluntatem inclinauit ad maledicendum Dauidi: Inclinauit autem (vt diximus ex Hugone) non compellendo, sed apertendo illi viam ad hoc malum, & claudendo ad alia, id est, permittendo, vt hoc solum malum vellet, & perageret, ex multis, ad quæ parata erat.

Eadem est responsio ad aliud de spiritu decipiente Achabum. Ipse enim spiritus obtulit se Deo, ad decipiendum Regem, nec tam imperio, quam permissione diuina egebat, cum ex se promptissimus ad omne malum, immo & cupidissimus nocendi esset. Sed vrget Caluinus libro primo Institutionum, capite decimo octauo, §. 1. *Si Dei iudicium est excæcatio, & amentia Achab, nuda permissionis signum enanescit: quia ridiculum esset, iudicem tantum permittente, non etiam decernere quid fieri velit, & mandare executionem ministris.*

Et sancto Augustino ridiculum non est visum iudicem tantum permittente, cum ait libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 23. *Cum auditis, ego Dominus decepi Prophetam illum, & quem vult induci, eius merita cogitate, quem sic obdurari, & seduci permisit.* Vbi cum sanctus Augustinus dicit, ob merita hominum Deum permittente deceptionem, & indurationem, satis ostendit, Deum vt iudicem illa permittente. Quamuis enim simpliciter permittente soleat etiam is, qui non est iudex; tamen si quis in manu sua habeat impedire, vel permittente, vt vnus alteri noceat, & decernat non impedire, sed permittente, vt hæc ratione puniat eum, qui tali pœna dignus est, is profectò iudicem in ea permissione agat.

Ad alia duo de Hieroboam, & Hiehu eadem responsio adhiberi possit, sed probabilis dici posse arbitror, vtrumque fuisse legitimum Regem, & à Deo propriè

A electum. Quamuis enim Caluinus libro primo Institutionum, capite vltimo, velit Hieroboam & Hiehu deficiendo à proprijs Dominis, & regnum inuadendo grauius peccasse, & idem de Hieroboam sentiat Petrus Martyr in commentario capituli vndecimi libri tertij Regum. Tamen sanctus Augustinus libro decimo septimo de ciuitate Dei, capite 21. & 22. aperte docet, neque Hieroboam, neque populum in ea defensione peccasse: *Apparuit, inquit, nullum in ea re nec Regis Israël, nec populi fuisse peccatum, sed voluntatem Dei vindicantis impletam.* Et profectò Scriptura sancto Augustino manifestè fauet. Nam lib. 3. Regum, capite 11. posteaquam Anias Propeta nomine Dei Regnum promiserat Hieroboamo, subiungit hæc verba: *Si audieris omnia que præcepero tibi, & ambulaueris in vijs meis, & feceris quod rectum est coram me, custodiens mandata mea, & præcepta mea, sicut fecit Dauid seruus meus, ero tecum, & edificabo tibi domum stabilem, quomodo edificauit Dauid domum.* At certè Deus non conferret Hieroboamum cum Dauide, neque illi promitteret protectionem in regno, & fidelem successorem, si eum non verum Regem, sed Tyrannum, & inuaforem fuisse sciuisset.

Præterea cap. 12. cum Roboam aciem armatam educere vellet in Hieroboam, vt vniuersum regnum reciperet, misit Deus Semeiam Prophetam, qui diceret Regi Roboam, & vniuerso populo: *Non ascenditis, neque bellabitis contra fratres vestros, filios Israël. A me enim factum est verbum hoc.* Quo audito, cessauerunt ab intentione bellandi, & agnouerunt Hieroboam vt legitimum Regem, atque à Deo creatum super decem tribus, quemadmodum Rex erat Roboam super tribum Iuda & Benjamin. Itaque licet postea Hieroboam, scelestissimus fuerit, & schisma fecerit in religione, tamen cum regnum accepit, bonus erat, & electione diuina, ac totius populi consensu & vocatione legitime regnare cepit.

Quod idem constat de Hiehu, non enim regnum ambiuit, sed ad eum, nihil tale cogitantem, misit Helisæus vnus de filijs Prophetarum, qui eum nomine Dei vngeret Regem super Israël, & imperaret vt occideret Achabum Regem, Iezabelem Reginam, & omnem eius domum exterminaret. Ac deinde cum id ipse perfecisset, dixit ad eum Dominus: *Quia studiosè egisti quod rectum erat, & placebat in oculis meis, & omnia que erant in corde meo, fecisti contra domum Achab, filij tui vsque ad quartam generationem sedebunt super thronum Israël.* libro 4. Regum capite nono, & decimo. Quis autem credat, Deum laudatum fuisse factum Hiehu, ac dicturum, eum studiosè fecisse, quod rectum erat, si Hiehu ex ambitione rebellasset, & iniuste Dominum suum occidisset, vt Caluinus docet: Non igitur rectè probauit Caluinus, ex Deo esse, quæ peruersè sunt ab hominibus, quia fuerit auctor regni Hieroboam, & Hiehu.

Sed Obicit Caluinus, quod in Osæ cap. 8. Deus videatur improbare Regnum Hieroboam, cum ait: *Ipsi regnauerunt, & non ex me principes extiterunt, & non cognouit.* Quem locum sanctus Hieronymus etiam de Hieroboam interpretatur. Respondeo, duobus modis dici posse Hieroboam regnasse non ex Deo, id est, Deo non approbante. Primum enim exponi potest hic locus (vt sanctus Thomas admonet in commentario capituli decimi tertij, epistolæ ad Romanos) de vsu regni, non de institutione, & hoc modo certum est, non fuisse ex Deo regnum Hieroboam, neque aliorum, qui eum sequuti sunt. Omnes enim impij Reges fuerunt.

DEINDE potest hic idè locus exponi de causa, siue occasione institutionis Regni Hieroboam, ea siquidem non fuit ex Deo, ac per hoc nec ipsa institutio, nimirum, si ad occasionem respiciatur, fuit ex Deo. Deus enim non volebat Salomonem ita grauius peccare, vt mereretur diuisionem regni, neq; absolutè volebat Regnum diu-

ditamen posito peccato Salomonis, placuit Deo, vt regnum diuideretur, & ideo ipse partem eius regni tradidit Hieroboam. Quæ ratione conciliare solemus duo illa loca: *Deus mortem non facit.* Sap. 1. Et: *Dominus mortificat, & viuificat.* Reg. 2. Deus enim vere neci dat quos vult, sed tamen id non faceret, nisi in primo parente totum genus humanum mortis reatum contraxisset.

Neque aliud voluisse sanctum Hieronymum, perspicitur potest ex eo, quod ipse testimonium Osæ non exponit de solo Hieroboam, sed etiam de Saule. Constat autem Saulem verum, & legitimum Regem fuisse, & à Deo electum, iuxta illud 1. Reg. 10. *Certe videris quem elegit Dominus, quoniam non est tibi similis in omni populo.* Et tamen quia peccauit populus in perendo Rege, vt habemus 1. Reg. 1. Occasio eligendi Saulem, siue instituendi Regni in populo Dei, non fuit ex Deo, & verè dicere potuit Deus per Prophetam, *Ipsi regnauerunt, & non ex me.* Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

Ad illud Psalmi. 43. *Declinasti semitas nostras à via tua.* Respondeo, Declinationem illam semitarum à vijs Domini, non esse declinationem ad peccata, sed declinationem ab auxilio, & fauore diuino. Præcedit enim in eo locus: *Hæc omnia vniuerum super nos. Nec obiti sumus te, & inique non egimus in testamento tuo.* Et paulò post sequitur: *Et declinasti semitas nostras à via tua.* Et mox adiungitur explicatio: *Quoniam humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos umbra mortis.*

Adde, quod licet videatur per affirmationem dici, *Declinasti semitas nostras à via tua*: tamen possumus subintelligere negationem, quæ habetur ad initium versiculi, iuxta regulas Hebræorum, vt sensus sit, Non recessit retrò cor nostrum, & non declinasti semitas nostras à via tua, id est, te adiutore, non declinauimus à via tua, tantum abest, vt retrocesserit à te cor nostrum. Itaque sanctus Hieronymus vertit. Non recessit retrò cor nostrum, nec declinauerunt semite nostræ à vijs tuis. Ad alia loca non est opus alia responsione. Iam enim exposuimus quemadmodum intelligenda sint.

CAPVT XIV.

Soluntur obiectiones ex Scriptura testimonij petiæ.

ARTVM caput continet ea loca, in quibus Deus dicitur excæcare, vel indurare corda hominum: vt non velint nec possint bene agere. Exod. 7. 8. & 9. *Indurauit Dominus cor Pharaonis.* Deut. 2. *Indurauerat Dominus spiritum Sebon.* Iosue 1. *Dominus sententia fuerat, vt indurarentur.* 1. Reg. 2. *Non audierunt vocem Patris sui, quia voluit Dominus occidere eos.* 3. Regum 12. *Non acquieuit Rex populo, quoniam auersatus eum fuerat Dominus.* Job duodecimo. *Qui commutat labium veracium, doctrinam senum aufert, qui immutat cor principum, & decipit eos, vt frustra incedant per inuicium, palpabunt quasi in tenebris, & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios.* Elia 19. *Dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis.* Et capite 63. *Quare errare nos fecisti de vijs tuis, indurasti cor nostrum ne timeremus te?* Hieremias vigesimo. *Seduxisti me Domine, & seductus sum.* Ioann. duodecimo. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, Excæcavit oculos eorum, & indurauit cor eorum, &c.* Rom. 1. *Tradidit eos Deus in reprobum sensum, vt faciant que non conueniunt.* Et Rom. 9. *Cuius vult miseratur, & quem vult indurat.*

RESPONDEO, ex communi sanctorum Patrum sententia, Deum non esse causam excæcationis, & indurationis. posituè (vt sic loquar) sed negatiuè, videlicet, permittendo, deferendo, non miserando. Quod iustum esse negari non potest, cum Deus non deserat, nisi de-

A lectus, & iustum sit, vt qui deserunt, deserantur, vt sanctus Augustinus docet libro de natura, & gratia, capite vigesimo sexto, & tractatu secundo in Ioannem. Et quamuis Petrus Martyr in commentario primi capituli ad Romanos fateatur, omnes Patres ita exponere (vt diximus) non grauaor tamen aliqua testimonia sancti Augustini in medium adducere. Igitur in epistola 107. ad Sixtum, sic ait: *Non obdurat Deus impartiendo misericordiam, sed non impartiendo misericordiam.* Item libro primo ad Simplicianum, quæst. 2. circa medium: *Obdurare, inquit, Deum est nolle misereri, nec ab illo irrogatur aliquid, quod sit homo deterior, sed tantum quo sit melior, non erogatur.* Et libro 5. in Iulianum, cap. 3. *Cum ergo, inquit, dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo cedit eis, atque consentit, vincitur, capitur, trahitur, possidetur.* Denique in Ioan. tract. 53. Sic, inquit, excæcat Deus, sic obdurat, deferendo, non adiuuando, quod occulto iudicio facere potest, iniquo non potest.

Similia habet sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 3. in epistolam ad Rom. vbi ponit exemplum ducis milites suos in acie deserentis. Similia etiam sanctus Gregorius lib. 25. Moralium, cap. 2. & 13. & Iamafenus libro 4. de fide, cap. 20. Ildorus lib. 2. de summo bono, cap. 19. Sed quia non quælibet permisso, vel deserto dici potest excæcatio, vel induratio, res tota paulò diligentius explicanda est.

PRIMO igitur obseruandum est, cæcitatē mentis, vt etiam cordis obdurationem esse peccatum, causam peccati, & effectum, seu pœnam peccati. Sic enim scribit sanctus Augustinus libro quinto contra Iulianum, capite tertio: *Cæcitas, inquit, mentis, quam solus illuminator Deus remouere potest, & est peccatum, quo in Deum non creditur, & est pœna peccati, quæ cor superbum digna animaduersione puniunt, & est causa peccati, cum aliquid mali cæci cordis errore committitur.* Quod idem de obduratione cordis intelligitur, nam eo loco promissuè loquitur sanctus Augustinus de cæcitate, & obduratione. Et in Scripturis de vtraque homines reprehunduntur, tanquam de vero, maximoque peccato. Matth. 13. *Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauius audiverunt, & oculos suos clauserunt, ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertantur, & sanent eos.*

Itaque cæcitas cordis, de qua loquimur, non est simplex, carentia luminis, sed affectus prauus, quo quis illustrationes diuinas repellit, vel impedimentum ponit, quo minus à Deo illuminetur. Quare dicitur in eodem homines, Matthæi decimo tertio. videntes videre, & non videre, quia vident quidem vnde illuminari possent, sed ex malitia sua nolunt aduertere, atque ita excæcat eos malitia ipsorum. Pari ratione cordis obduratio est prauus affectus, quo quis admōitiones diuinas, siue internas, siue externas contēnit, & semper magis ac magis eis resistit, donec ad eum statum deueniat, vt eas ne sentiat quidem. Hinc enim cor dicitur durum, lapideum, graue, crassum, quando non mouetur ad correptiones, & increpationes diuinas, quia quæ sunt eiusmodi nec cedunt, nec sentiunt. Sicut è contrario cor dicitur tenerum, molle, & carneum quando facile acquiescit Deo, vel homini admonenti, quia caro mollis, ac tenera facile penetratur, & exigua etiam punctiones percipit: *Cor durum,* (inquit S. Bernardus lib. 1. de consideratione) *nec strepsim exhorrescit, quia seipsum non sentit, non mouetur precibus, nimis non cedit, flagellis magis duratur.*

Hinc habemus permissionem illam, qua Deus sinit primum hominem labi, & qua nunc etiã sinit iustos peccare, nō posse dici excæcationem, vel indurationem, quia excæcatio, & induratio cum sit pœna peccati, non potest esse primum peccatum, neque excæcantur, vel indurantur iusti, sed peccatores. Roman. 1. *Sicut non probauerunt, Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum*

fenfum. Item: Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium & coluerunt, ac seruiuerunt creaturæ potius quam creatori: propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie. Et 2. ad Theſſal. 2. Eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut ſalvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.

S E C V N D O loco obſeruandum eſt, ad excacationem, & obdurationem, non ſufficere vt quis non videat, vel non cedat, ſed requiri vt non poſſit moraliter videre, nec cedere. Id enim oſtendit nomen excacationis, & obdurationis. Cæci ſiquidem non dicuntur qui videre poſſunt, licet non videant, & res duræ illæ dicuntur, quæ nec cedunt, ſi comprimantur, nec cedere queunt, & potius franguntur, quàm cedant. Hinc Ioan. 12. legimus: *Idco non poterant credere, quia iterum dixit Iſaias, Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua.* Et Eccleſiaſtæ. 7. *Conſidera opera Dei, quod nemo poſſit corrigere, quem Deus deſpexerit.* Ex quo intelligimus, nõ dici Deum excacare, vel indurare, quando iuuat hominem auxilio ſuo, ita vt ille verè poſſit, ſi velit, licet perhibeat eum labi, & catenus deſerat, quia non præbet auxilium quo ille infallibiliter velit. Alio quo omnes qui peccant, eſſent excacati, & obdurati, cum nemo peccet niſi permittente, atque aliquo modo deſerente Deo. Conſtat autem non omnes qui peccant, excacatos, vel obduratos propriè dici poſſe.

Illæ igitur ſola permiſſio, atque deſertio, excacatio, & obduratio dicitur ex parte Dei, qua fit vt homo iuſto Dei iudicio, peccata præterita punientis, ita deſtituatur auxilio diuino, vt non poſſit moraliter non cedere; quod pulchrè oſtendit ſimilitudo illa Chryſoſtomi de duce milites in prælio deſerente. Ex quo etiam ſoluitur quod obicere ſolet Caluinus, dum argumentatur: excacationem & obdurationem non poſſe referri ad ſolam permiſſionem, vel deſertionem, cum Deus iudicem agat in hac re, & iudicis fit non ſolum permittere, vel deſerere, ſed etiam re ipſa punire. Nam iſta permiſſio, ac deſertio grauiſſima eſt puniſio, cum homo in pœnam peccati præteriti in medio hoſtium nudus, atque inermis diuino iudicio relinquatur.

T E R T I O obſeruandum eſt, hanc impotentiam, qua homo excacatus, vel obduratus, non poſſet videre quod videndum eſt, nec agere quod agendum eſt, non eſſe abſolutam, ſed ex hypotheſi. Nam licet homo, dum eſt cæcus, & obduratus, non poſſit cernere, & cedere, tamen abſolutè poſſet, quia poſſet cum Dei gratiâ remouere cæcitatem, & obdurationem, quibus remotis cernere poterit, & cedere. Nunquam enim Deus ita deſtituit, quin ſaltem iuuet ad impetrandam gratiam, & vires, quibus obduratio tolli poſſit, quando tenetur homo conuerti ad fidem, vel iuſtitiam, & niſi faciat peccet. Proinde qui non poſſet facere quod debet, ſua culpa non poſſet, & ideo peccat, quia ſi peteret auxilium, vtique impetraret.

Et hinc eſt quod Exod. 8. & alibi in Scripturis obdurati reprehenduntur, & puniuntur; quia culpâ ſua indurationem incurrant, & in ea perſeuerant. Sanctus Ioannes, qui cap. 12. dixerat de quibusdam: *Propterea non poterant credere, quia dixit Iſaias, Excaca cor populi huius.* Idem cap. 15. dicit de iſdem: *Excusationem non habent de peccato ſuo.* Et S. Auguſtinus tractatu 13. in Ioannem, tractans illud: *Propterea non poterant credere,* monet, vt nemo audeat propter eiufmodi impotentiam negare liberum arbitrium, aut excuſare peccatum, & rationem inſinuat, quia licet cæci non poſſint videre, tamen poſſunt ex cæcis fieri videntes.

Sed occurrit aliquis, atque obicit incertum fore iudicium Dei, quod in pœnam peccati præteriti aliquos obdurat, & excacat, ſi in illorum poteſtate eſt non excacari, vel obdurari, aut continuò cæcitatem, obdurationemque repellere. Reſpondeo, certitudinem diuini iudicij ex

A eo pendere, quod eum, qui excacari, atque obdurari meretur, Deus non ſolum deſerit, ac deſertione ſua vinci ſinit ab hoſtibus, & in peccata varia trahi, atque perducit, ſed etiam non dat gratiam congruentem eius ingenio ad impetrandas vires, quæ eſt alia occultior diſertionis ſpecies, id eſt, non eum excitat, & vocat, quomodo præiudicat illi aptum eſſe, vt ſequatur excitantem, & vocantem, & quamuis non denegat auxilium, quo ille abſolutè poſſit auxilium petere: tamen certiffimè videt eum auxilio illo non uſurum, atque ita cuius vult miſeretur, & quem vult obdurat, vt dicitur Rom. 9.

Q U A R T O obſeruandum eſt, hanc deſertionem ſecundum morem loquendi Scripturæ rectè ſignificari per vocabula actionem exprimentia, quamuis reuera non ſit actio, ſed actionis omiſſio. Nam in ſecundo libro Regum, cap. 12. dicitur Dauid occidiſſe Vriam Hereum, cum tamen Dauid eum per ſe non occiderit, nec iuſſerit propriè occidi, ſed tantum imperauerit Duci Ioab, vt eum conſtitueret in loco, vbi fortiffimum eſſet prælium, ibique eum deſereret, vt vinceretur, & moreretur. Sic igitur Deus rectè dicitur tradere in reprobum ſenſum, inducere in tentationem, mittere operationem erroris, obdurare, & excacare, licet hæc omnia non faciat niſi permittendo, & deſerendo.

Neque tamen hinc ſequitur, Deum eſſe cauſam peccati, aut peccare deſerendo homines in tentationibus, licet Dauid peccauerit, & cauſa fuerit peccati iubendo Vriam deſeri in prælio. Nam Vrius innocens erat, nec poterat iuſtè à Davide, vel Ioabo interfici, & ideo peccauit Dauid, cum iuſſit eum in prælio derelinqui, vt moreretur: At ſi Vrius necem promeruiſſet, potuiſſet vtique Dauid eum illa ratione de medio tollere, & quamuis tunc etiam verè diceretur cauſa mortis Vriæ, tamen neque ipſe peccaret, neque eſſet cauſa peccati Ammonitarum, quorum gladio ille periit. Neque enim Dauid iuſſit Ammonitis, vt Vriam occiderent, ſed cum illi ſponte ſua raperentur ad cædem filiorum Iſraël, vt voluit Dauid eorum impetu ad necem Vriæ, quem relinqui iuſſit, non ad necem aliorum, quos à prælio ſubduxit.

Ita quoque & Deus cum aliquos iuſto iudicio deſerendo tradit in reprobum ſenſum, excacat, obdurat, in tentationem inducit, neque ipſe peccat, quia iuſtè deſerit, neque eſt cauſa peccati, quia non excitat ipſe Satanam ad tentandum, & hominem ad conſentiendum (niſi vt ſuprà diximus, excitare ſit, non impedire) ſed vitur vtique nequitia ad eum puniendum, qui tali pœna dignus eſt.

P O R R O Caluinus lib. 2. Inſtitutionum, cap. 4. §. 4. admittit Deum ſæpè obdurare ſolum deſerendo: tamen addit eſſe alia testimonia, quæ ultra procedant: *Qualia ſunt,* inquit, *de Pharaonis induratione. An indurauit non emolliendo? id quidem verum eſt; ſed plus aliquid fecit, quod obſtinatione peccus eius obfirmadum Satanæ mandauit.* Hæc ille. Sed hoc quod ipſe dicit de Satana iuſſu Dei obfirmante cor Pharaonis, ex diuiniſ litteris non colligitur: neque ipſe locum vllum vllum proferit, vnde id probeatur. Quamuis exponi facillimè poſſet, vt ſuprà expoſuimus illud: *Dominus præcepit Semei maledicere Davidi.*

Q U I N T O eſt obſeruandum, actionem excacandi, & obdurandi interdum tribui in Scripturis etiam illis rebus, quæ ſunt occaſiones potius quàm cauſæ eiufmodi actionum. Sic enim dicuntur munera excacare oculos ſapientum, Exod. 23. & Eccleſiaſtici. 20. Sic creaturæ dicuntur factæ in muſcipulam pedibus inſipientium, Sapient. 14. Sic vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, Eccleſiaſtici 19. Sic patientia Dei aliquo modo indurat, Rom. 2. Cæterum cum occaſione talium rerum homines excacantur, vel indurantur, non dicitur Deus eos excacare, vel indurare, niſi fortè per accidens, ſed ipſi homines abutentes rebus bonis, ſeipſos excacant, vel

obdurant.

obdurant. Deus enim, cum in Scripturis dicitur excacare, vel indurare, id facit vt iuſtus iudex, & ideo non conuerſionem, & pœnitentiam, ſed pœnam & ruinam eorum intendit, qui excacantur, vel obdurantur. At cum patienter expectat, vel peccata diſſimulat, non pœnam & ruinam, ſed conuerſionem & pœnitentiam intendit: *Diſſimulat enim peccata hominum propter pœnitentiam,* vt dicitur Sapient. 11. & Apoſtolus ait: *Ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? tu autem ſecundum duritiam tuam, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ, & iuſti iudicij Dei,* Rom. 2.

Quare patientia Dei ad pœnitentiam adducit, & ideo qui inde excacantur, non excacantur à Deo, ſed excacat eos malitia ipſorum, vt dicitur Sapient. 5. Et verè ſi Deum excacare nihil eſſet aliud, niſi patienter expectare, orandus eſſet Deus, vt ſanctus Auguſtinus rectè colligit lib. 5. in Iulianum, cap. 3. vt nos excacaret. Igitur loca initio capitis adducta, quæ ſignificant à Deo homines indurari, vel excacari, non poſſunt commodè explicari de excacatione, & obduratione, per patientiam, ſed per deſertionem, vt ſuprà diximus, & vt perſpicuum erit, ſi eorum aliqua percurramus.

P R I M V M testimonium ſumptum fuerat ex cap. 7. 8. & 9. Exodi, vbi agitur de induratione Pharaonis. Videmus autem in iis locis aliquando tribui cauſam efficienſem indurationis ipſi Pharaoni, qui ex patientia Dei ſumebat occaſionem contemendi ipſum Deum, & obfirmandi cor ſuum in propoſito non obediendi; aliquando tribui ipſi Deo, qui non ita illuſtrabat, neque mouebat per gratiam cor illius; vt videbat congruum illi eſſe, vt attenderet, & fleſceteret: *Videns Pharaon* (inquit Moſes Exodi octauo) *quod data eſſet requies, ingrauaui cor ſuum, & non audivit eos, ſicut præceperat Dominus.* Ecce quomodo abutitur Pharaon Dei patientia ad indurationem. Et rurſus cap. 9. *Videns Pharaon, quod ceſſaſſet pluuia, & grandis & tonitrua, auxit peccatum, & ingrauaui cor ſuum, & ſeruum illius, & induratum nimis,* quia videlicet flagella Dei ceſſabant, exiſtimabat Pharaon nihil iam eſſe periculi, & grandinem, ac tonitrua caſu accidiſſe, ideo conſtituit propoſitum non parendi. Sed quia, quod non cogitaret idem Pharaon, flagelloſum ceſſationem prouenire ex precibus Moſis, naſcebatur ex iuſto Dei iudicio, quod decreuerat, non miſereri Pharaonis, neque eum illuſtrare, & mouere, vt videbat eius ingenio congruum, aptumque eſſe, propterea in iſdem locis ſæpè repetitur, *Indurauit Dominus cor Pharaonis.*

E O R U M modo explicanda ſunt loca ſimilia adducta ex Deuteronomio, Ioſue, libris Regum, ex Iſaiâ, & ex Apoſtolo. Illud autem Iob: *Qui commutat labium veracium, & doctrinam ſenem auferit, & qui immutat cor principum, & decipi,* non habet difficultatem. Non enim Deus immutat labium veracium mentiando, ſed vel permittendo, vt decipiantur, vt diximus capite ſuperiore, vel reddendo mutos, & elingues prudentiffimos conſiliarios. Neque etiam Deus immutat cor principum, faciendo ex bono malum, vel aliquam falſam notitiam eis inſpirando, ſed immittendo bonam aliquam cogitationem, aut certè indiſſerentem, ex qua tamen impediuntur à propoſito ſuo, atque ita decipiuntur, cum Dei prouidentia fiat, vt non attequantur quod cupiebant.

Exemplum habemus in Abſalone, qui cum patrem ſuum ex vrbe Regia expulſiſſet, & eum omninò perdere deſideraret, vt ipſe vnus regno vniuerſo liberè potiretur, Dei prouidentia agente conſilium conuocauit, & audito conſilio Achitophel, ac probato, quod quidè ad implendum eius deſiderium vtiliffimum erat, Deo inſpirate, audite voluit etiam conſilium Chufai, quod in ſpeciem erat vtile, re autè vera pernicioſum: effecit verò Deus, vt Abſalon attenderet ad conſilium Chufai, & rationes eius ponderaret, oblitus conſilij Achitophel, atque ita immutauit

A cor eius, ac fecit, vt reprobato conſilio Achitophel eligeret conſilium Chufai, ex quo impeditus eſt ab eo, quod maximè cupiebat. Vide lib. 2. Regum, cap. 17.

Simile eſt quod accidit S. Athanaſio. Nam cum in nauicula fugeret perſequutores ſuos, Deo inſpirate conuertit nauiculam, & obuiam ire perrexit aduerſariis, qui per idem flumen eum inſequebantur. Egit verò diuina prouidentia, vt illi eum non agnoſcentes, ab illo ipſo peterent, quantum inde Athanaſius abeſſet, quo reſpondente non longè abeſſe, illi citato curſu deſcendere feſtinarent. Atque ita ſine vllò mendacio ab Athanaſio, vel à Deo potius iuſtiſſimè decepi palpabant, vt inquit Iob, quaſi in meridie, & errabant velut ebrj, cum eo magis ab Athanaſio recederent, quo ſe ad eum propius accedere cogitabant. Vide Theodoretum hiftoriam libro 3. cap. 8. vel Ruſſini lib. 1. cap. 34.

Illud Hieremias 20. *Seduxiſti me Domine, & ſeduxiſti ſum,* rectè exponitur à S. Hieronymo, quod ambiguitate, non falſitate contigerit. Audiuerat enim Hieremias: *Ece Propheta in gentibus dedi te.* Et rurſus: *Ece conſtitui te ſuper gentes, & regna.* Itaque libenter munus prophetandi aſſumpſerat tanquam contra gentes, à quibus populus Domini vexabatur prophetaturus: aduertit tamen poſtea, ſe perpetuò contra gentem ſuam, & Reges ſuos Domino iubente perſequare, ex quo multas, & varias calamitates patiebatur. Accedit, quod cum prædiceret, capiendam urbem Hieroſolymam à Chalदैis ita loquebatur, ac ſi ſtatim id eſſet implendum, vnde cum non ita accideret, putabatur mentitus, & à populo, tanquam impoſtor deludebatur. Ita igitur ambiguitate verborum Domini, partim quoad gentes, partim quoad tempus deceptum ſe dicit, cum aliter videret impleri ſermones Domini, quàm antè crederat.

C Denique illud Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iſaias, Excacauit oculos eorum, & c.* duobus modis intelligi poteſt, Aut enim cauſa, cur Iudæi credere non poſſent, erat, quia id prædixit Iſaias futurum. Aut quia excacati erant iuxta vaticinium Iſaiæ: Si dicatur Primum, tunc res eſt perſpicua. Non enim præſcientia, & prædictio futurorum imponit rebus neceſſitatem, & ideo ſolum dicuntur non potuiſſe credere, quos Iſaias prædixit non credituros, quia non poterat fieri, quin eueniret, quod Propheta ſpiritu Dei euenturum prædixerat, quanquam liberè euenturum eſſet. Imò non poterat fieri, vt non liberè id eueniret, cum peccatum eſſet, ac proinde liberè factum, id quod euenturum Propheta prædixerat. Si dicatur Secundum, quod etiam eſt probabilis, tunc cæcitas erit quidem cauſa, cur non poſſent Iudæi credere, ſed cauſa erit (vt ſuprà diximus) ex hypotheſi, non abſolutè, quia licet dum excacati erant, credere non poſſent, poterant tamen mutari cum Dei gratia, & ex cæcis fieri videntes, & credere.

D Simile eſt illud Ioan. 5. *Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, qua à ſolo Deo eſt, non queritis?* Neque enim Dominus dicere volebat, eos abſolutè non poſſe credere, quorſum enim toto illo capite, & ſequenti eos hortaretur ad credendum, quos ſciter non poſſe credere? Sed monebat, deſiderium humanæ gloriæ impedimentum illis eſſe, quo minus credere poſſent; & ideo gloriam humanam contemnerent, & gloriam, qua à ſolo Deo eſt, quærerent, ſi credere, & ſaluti eſſe cuperent.

CAPVT XV.

Explicatur alia Scripturæ testimonia.

Q U I N T V M & poſtremum caput ea loca complectitur, in quibus dicitur, Deus te ipſa operari, & efficere ea, quæ mala ſunt, 2. Reg. 12. *Hæc dicit Dominus, ego ſuſcitabo ſuper te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis in oculis ſolis huius.*

Tu enim fecisti absconditè, ego autem faciam verbum istud in conspectu omnis Israël, & in conspectu solis huius. Vrgit huc locum Calvinus lib. 2. Inst. c. 18. §. 1. Absalon, inquit, incesto coitu patris sui polluens, detestabile scelus perpetrat: Deus tamen hoc opus suum esse pronunciat. Verba enim sunt, Tu fecisti occultè, ego verò palam faciam, & coram sole hoc.

Similia sunt illa: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israël, Luc. 2. Et apertius: Ecce pono in Sion lapidem offensivum, & petram scandali. Rom. 9. Vbi Deus ipse (vt expendit Beza) dicit se ponere in Sion lapidem offensivum, & petram scandali. Addit Beza in responsione ad Castellionem de aeterna Dei prædestinatione in refutatione secundæ calumniam, locum illum Ephes. 1. Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis sue. Quem locum sine vlla exceptione de omnibus omninò rebus, quæ in mundo fiunt, intelligendum esse contendit, vt sensus sit, Omnia, quæ fiunt, siue bona, siue mala, Deo solùm præsciente, & permittere, sed etiam volente, discernente, & operante fieri. Sed ex iis, quæ supra dicta sunt, factè erit hæc testimonia explicare.

Quod enim primo loco dicitur, de incestu Absalon, dicitur Deus malum illud fecisse, non quæ culpa Absalonis, sed quæ pœna Davidis erat. Quamvis enim malum esset Absalonem peccare, quod non volebat, sed prohibebat Deus, bonum tamen, ac iustum erat puniri Davidem, quod voluit, & fecit Deus. Fecit autem non incitando Absalonem ad malum, neque illud ei suadendo, vel imperando, sed permitiendo, cum facilè impedire posset, vel etiam voluntate eius ad multa scelera inclinatam auertendo, & cohibendo ab aliis, atque ad hoc vnum illi viam aperiendo, id est, sinendo ruere in hoc, non sinendo ruere in alia.

Porrò eiusmodi permissionem secundum morè Scripturæ, dici posse opus Dei, siue facientis, siue imperantis, perspicuum est ex historia S. Iob, vbi dicitur Deus afflixit sanctum Iob, cum tamen ex historia illa constet, diabolus non à Deo fuisse incitatum, vt affligeret Iobum, sed solam Dei permissionem optasse, & impetrasse.

Ilia verò loca ex Luc. 2. & Rom. 9. de Christo posito in ruinam, & in petram scandali, non significat à Deo Christum ideò fuisse missum in mundum, vt esset causa, vel occasio ruinæ, vel scandali, sed missum quidem vt esset causa salutis, tamen futurum etiam fuisse, vt esset occasio ruinæ, & scandali, non ipso præbente occasione, sed hominum malitia eam accipiente. Ita S. Fulgentius lib. 1. ad Thrasymundum Regem, ca. 4. tractans hæc loca: Lapis ille, inquit, qui ab edificatibus reprobatus, in caput scilicet est angulis, quibus istam prauam credulitatis cæcitate possessis lapis offensivus, & petra scandali efficitur. Et paulò infra: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum, ibi ergo malè credentibus ruinam perfidia generat, vbi rectè credulitas fideles exultat. Non itaq; lapis ipse à Deo positus, sed cæcitas in eum offendentis, id est, perfidia, ruinam generat. Sic etiam Theodoret. q. 12. in Exod. adducens hæc loca, & præterea illud Io. 9. Ego in iudicium veni, vt qui non vident videant, & qui vident cæci fiant, monet non fuisse scopum, Dei Christum mittentis, vt videntes cæci fierent, & stantes ruerent, vel ambulantes in petram offenderent, sed Scripturam indicasse, id quod futurum erat, quemadmodum etiam quod legimus Ioan. 2. Soluite templum hoc, & ego in triduo excitabo illud, non significat, imperatum fuisse à Christo Iudæis, vt illud facerent, sed eos id facturos fuisse prædictum. Et cum ait Iudæ Io. 13. Quod facis, fac citius, non ei mandauit prodicionem, sed indicauit breui eum facturum, & impleturum se permittere, quod iam diu desiderauerat.

Sententia igitur Simeonis hæc est: Ecce positus est hic in ruinam, & in resurrectionem multorum, hoc est, Ecce à Deo missus est Christus, qui multis eum propter passionem, & ignominiam crucis despicientibus erit occasio ruinæ,

multis autem in eum fideliter credentibus erit causa resurrectionis, & salutis. Eadem est sententia B. Pauli ad Rom. 9. Quod enim ipse ait: Ecce pono in Sion lapidem offensivum, & petram scandali, hunc habet sensum, Ecce pono in Sion lapidè, qui erit lapis offensivus, & petra scandali. Nam & Simeon, & Paulus ad prophetiam Isaiæ respexit, quæ habetur c. 8. vbi non dicitur Deus facturus, vt Christus sit in ruinam, & in petram scandali, sed simpliciter prædicatur Christus futurus in ruinam, & in petram scandali, occasionem videlicet ruinæ & scandali accipiente hominum cæcitate ex Christi passione, & morte: Dominum, inquit, exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, & ipsa error vester, & erit vobis in sanctificationem: in lapidem autem offensivum, & in petram scandali duabus domibus Israël, in laqueum, & in ruinam habitantibus in Hierusalem, & offendent ex eis plurimi, & cadent, & conterentur, & irruentur, & captentur.

Quod autem B. Paulus ait: Ecce pono in Sion lapidem, sumptum est ex cap. 28. eiusdem Prophetæ, vbi Deus per Isaiam dicit: Ecce mittam in Sion lapidem angularem, probatum, electum, in fundamentum fundatum. Sed quia coniunxit Apostolus hæc verba diuersorum capitum in vnam sententiam, ideò paulò duritius loqui visus est. Sed si exponatur, vt diximus, omnia coherent, neque diuersa videbitur sententia Isaiæ à sententia Pauli, nimirum posuit Deus in Sion lapidem, qui ex intentione ipsius Dei esset angularis, pretiosus, electus; vt dicitur ca. 28. quamvis ex incredulitate hominum futurus esset etiam multis in lapidem offensivus & petram scandali.

Illud denique Ephes. 1. Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis sue, in quo aphorismos suos itaqum in optimo fundamento Beza construxit, nihil omninò facit ad rem. Non enim Apostolus dicit, Deum operari omnia absolute, quæ fiunt in mundo, ita bona, quam mala, cum è contrariò Deus oderit peccata, & nihil faciat eorum, quæ odit, vt legimus Sap. 11. Sententia igitur Apostoli est, Deum operari omnia, quæ operatur, non temerè, neque inuitum, sed liberè, & prudèter, id enim est secundum consilium voluntatis sue. Quemadmodum viri prudentes dicuntur omnia maturè agere, non quòd omnia ipsi agant, sed quòd quidquid agant, cum consilio agant.

Itaque S. Hieronymus quasi Beza commentarium præuidisset, ita scriptum in hunc locum: Operatur, inquit, omnia Deus secundum consilium voluntatis sue, non quòd omnia, quæ in mundo fiunt, Dei voluntate, & consilio peragantur (alioquin & mala Deo poterunt imputari) sed quòd inuersa, quæ facit, consilio faciat, & voluntate, quòd scilicet, & ratione plena sint, & potestate facientis. Ad hæc si daremus Beza in his Apostoli verbis significari omnia omninò fieri à Deo, quæ in mundo fiunt, non tamen inde sequeretur, peccata, quæ ab hominibus fiunt, etiam à Deo fieri, cum peccatum facere, non sit facere, sed deficere, neque peccatum sit res aliqua, sed corruptio rei aliquid. Quemadmodum autem Deus faciat quidquid in actione mala inest rei, & boni, & tamen non sit auctor corruptionis, & defectus, qui in actione illa cernitur, explicauimus cap. 7. & rursus explicabimus cap. 17.

CAPVT XVI.

Explicantur loca aliquot sancti Augustini, quæ in speciem fauere videntur aduersariis.

POST loca Scripturarum obiciunt Calvinus & Beza testimonia quædam sancti Augustini ex libro 5. contra Iulianum, ex Enchiridio, & ex lib. de gratia, & libero arbitrio. Illa igitur, & alia, quæ nobis interim occurrunt, breuiter explicabimus.

Incipiamus à primo tomo operum eius. Lib. 9. confess.

cap. 3. Sic loquitur sanctus Augustinus de sancta Monica, quæ in pueritia per conuicium famulæ curata est à violentia, cui dedita esse ceperat: Quid, inquit, egisti Deus meus? unde curasti? unde sanasti? nonne protulisti durum, & acutum ex altera anima conuicium, tanquam medicinale ferrum, ex occultis prouisionibus tuis, & vno istu putredinem illam præcidisti? Hic iam Calvinus, si in hunc locum incidisset, dicere non dubitaret famulam illam à Deo incitatam, & compollam fuisse, vt Dominæ suæ conuiciaretur: Idque significari illis verbis, Nonne protulisti durum, & acutum ex altera anima conuicium?

Sed aliam omninò fuisse mentem S. Augustini, ex verbis eiusdem in extremo capite positus intelligitur: Tu Domine, inquit, rector calitum, & terrenorum ad vsus tuos contorquens profunda torrentis, fluxum seculorum ordinans turbulentum, etiam de alienis animæ insaniam sanasti alteram, ne quisquam cum hoc aduertit, potentie suæ tribuatis, si verbo eius alter corrigatur, quem vult corrigi. Ex his enim verbis intelligimus, non fuisse à Deo incitatum, vel compollam famulam illam ad conuicium, sed conuicium illud iam animo conceptum, & foras per voces erumpens à Dei prouidentia ordinatum fuisse ad vitium Monica sanandum. Neque enim Deus sors est, unde turbulenti scelerum torrentes manant, sed artifex est mirabilis, qui ad vsum suum torrentes illos per se fluentes contorquet, & ordinat ad bonum aliquod perticiendum.

Itaque dicitur Deus protulisse conuicium illud ex anima famulæ illius tanquam ferrum medicinale ex occultis prouisionibus suis, quia non poterat famulæ illa cõitium concipere, vel proferre, nec alio tempore, nec alio loco, in aliam personam, quam Deus permisisset, Deus autem non permisit ab illa conuicium concipi aut proferri, nisi quòd vile esset ad conuicium curandum, & ideò illo tempore & loco solùm permisit, quo tempore, & loco prouidit, vile fore ad Monica sanandam.

Aliud testimonium extat in Enchiridio, cap. 100. quòd à Caluino, & Beza non semel citatur. Sic igitur loquitur sanctus Augustinus: Propterea namque magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, vt miro, & ineffabili modo, non fiat præter eius voluntatem, quòd etiam contra eius sit voluntatem, quia non fieret, si non sineret: nec utique nolens sinit, sed volens, nec sineret bonus fieri mala, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene. Duo quædam ex hoc loco aduersarij colligunt. Primb, mala, seu peccata, non fieri præter Dei voluntatem, proinde velle Deum, vt fiant, re ètque ab ipsis dictum esse, decreto, & voluntate Dei, Adamum lapsum esse. Secundò, Deum permittere mala non inuitum, nec ociosè spectantem, sed volentem, ac per hoc inanem esse Catholicorum distinctionem, qui dicunt mala fieri non Deo volente, sed Deo permittere, quasi permissio non includat voluntatem. Sed non erit difficile respondere, si priùs breuiter explicemus, quemadmodum se habeat voluntas Dei erga peccata.

Dico igitur; Deum erga peccata non habere posituè velle, aut nolle, sed negatiuè non velle: non habet Deus posituè velle peccata, quia bonus, & iustus est. Nec esset, bonus & iustus, si peccata (id est mala) & iniquitates vellet. Non habet etiam posituè nolle, quia omnipotens est, neque esset omnipotens, si aliquid fieret ipso inuito. Fieret autem aliquid ipso inuito, si fieret aliquid, quod ipse fieri nollit. Non igitur habet velle, aut nolle, sed non velle, iuxta illud Psalmi quinti: Non Deus volens iniquitatem, tu es.

Sed occurrit Beza in responsione ad acta colloquij Monpelgardensis, pagina centesima octogesima tertia, ac dicit, si Deus respectu peccatorum non habeat velle, aut nolle, sed tantum non velle, sequi vt eorum, quæ in mundo geruntur, longè maxima pars fiat Deo vel imprudèter, vel non curante, quorum illud ab eius prouidentia, istud ab eius potentia penitus est alienum. Respondeo, neu-

trum sequi, nam etiam si Deus non velit peccata fieri, tamen nouit ea futura, & posset impedire, si vellet, proinde non sunt eo imprudentes; præterea vult non impedire, vult permittere, vult ordinare, vult punire, proinde non sunt eo non curante, & quasi ociosè spectante. Neque nos dicimus, quod in superiore pagina idem Beza reprehendit, diuinam prouidentiam non se extendere nisi ad mala ordinanda, & quasi limitibus definienda, ita vt moliri possit Satan contra Ecclesiam quidquid ei libuerit, quamvis non quidquid libuerit perficere queat. Non, inquam, hoc solùm damus prouidentia Dei, sed etiam addimus, nihil fieri posse, nisi Deo permittere, ac per hoc, non solùm non perficiat Satan contra Ecclesiam, quidquid ei libuerit, sed nec molietur, quidquid ei libuerit, sed quidquid ei permittere Deo placuerit.

Obseruandum est præterea, id quod diximus, Deum respectu peccati non habere posituè nolle, debere intelligi de voluntate beneplaciti, quæ absoluta est. Nam habet Deus nolle fieri peccata, voluntate signi, quæ non absoluta, sed conditionata est. Voluntas enim signi dicitur præceptum, siue prohibitio, quæ voluntas ideo conditionata dici potest, quia cum Deus præcipit, vt aliquid non fiat, simul addit pœnam, si fiat. Proinde cum aliquid prohibet non absolute, vult illud non fieri, sed vult aut non fieri aut puniri eum, qui facit. Quare semper inuicta manet voluntas diuina, neque ei villo modo resisti potest. Nam etiam si aliqui legem eius prauaricentur, & faciant quod ipse fieri prohibuit, nõ tamen euadunt supplicium, quod ipse idem prauaricatoribus comminatur.

Ex his testimonium sancti Augustini facillimè poterit explicari. Dicit enim non fieri præter eius voluntatem, quod fit contra eius voluntatem, non quia ipse velit illud fieri, sic enim secum ipse pugnaret, sed propter alias duas causas, quas ibidem idem auctor posuit. Prima causa est, quia (vt diximus) eum Deus peccata prohibet, non simpliciter vult non fieri, sed aut non fieri, aut puniri eum, qui facit. Altera causa est, quia licet Deus non velit peccata fieri, tamen vult permittere, vt fiant, ordinatiuis illa pro sua infinita potentia, & sapientia in bonum.

Priorem causam ponit Augustinus in præcedentibus verbis, dum sic ait: Hæc sunt magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, & tam sapienter exquisita vt cum Angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipse fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, quæ factum est quod creator voluit, impleti ipse quod voluit, bene vult & malis tanquam summè bonus ad eorum damnationem, quos iustè prædestinavit ad pœnam, & eorum salutem, quos benignè prædestinavit ad gratiã. Quantum enim ad ipsos pertinet, quod Deus voluit (voluntate signi) fecerunt, quantum verò ad omnipotentiam Dei nullo modo id efficere voluerunt. Hoc quippe ipso, quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas Dei. Ecce quia ratione non fiat præter Dei voluntatem, quia videlicet facit ipse de peccantibus quod vult, dum eos æterna damnationi, quam peccantibus fuerat comminatus, addicit.

Posteriorem causam ponit in verbis sequentibus sic loquens: Propterea namque omnia opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, vt miro, & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quòd contra eius sit voluntatem, quia non fieret, si non sineret. Ideo igitur non fiunt peccata præter Dei voluntatem, quia non fierent, si non sineret, ac per hoc, licet non habeat Deus velle fieri, habet tamen velle permittere.

Sed (inquiunt aduersarij) velle permittere includit velle fieri. Nam hic subiicit Augustinus, Non utique sinit nolens, sed volens. Et paulò antè capite in octogesimo quinto: Non ergo, inquit, fit aliquid, nisi omnipotens fieri velit, vel sinendo vt fiat, vel ipse facièdo. Vbi S. Augustinus apertè dicit Deum velle fieri id, quòd sinit fieri. Et capite 96. dicit, bonum esse vt mala sint. Quamvis, inquit, quæ

mala sunt, in quantum malo sunt, non sint bona, tamen, ut non solum bona, sed etiam sine & mala, bonum est. Quod autem bonum est, Deus vult, igitur mala esse, seu fieri Deus vult. Addit Petrus Martyr in caput nonum epistolæ ad Romanos, vocem permissionis in Scripturis significare etiam voluntatem, & operationem Dei, non solum negationem. Et allegat illud i. ad Corinthios decimosexto: Spero me aliquantulum temporis manere apud vos si Dominus permiserit. Et illud ad Hebræos sexto: Et hoc faciemus, siquidem permiserit Deus.

Respondeo, propriè permittere non includere velle, sed non nolle, siue non impedire, & verissimè esse Theologorum Catholicorum doctrinam, qui dicunt Deum velle bona, mala autem non velle, sed permittere, & longè aliud esse, velle fieri mala, & velle permittere, ut fiant mala. Siquidem velle fieri mala, est malè voluntatis, quæ vel delectatur malis, vel uti vult eis ad bona, contra illam regulam, *Non sunt faciendæ mala, ut eveniant bona.* At velle permittere mala, potest esse bonæ voluntatis, ac præsertim in summo rerum omnium moderatore, ad quem spectat non impedire cursum rerum, quamvis defectibilium, ut hinc ostendat Primùm, quid per se possit liberum arbitrium, Deinde quid eius gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium, ut loquitur sanctus Augustinus libro de corrept. & gratiâ, ca. 12. Cùm igitur idem Augustinus dicit, Deum permittere mala non nolentem, sed volentem; intelligimus Deum permittere non inuitum sed volentem permittere. Non autem propriè volentem, illa fieri. Cùm verò dicit, nihil posse fieri, nisi Deus velit fieri, aut sinendo ut fiat, aut ipse faciendo ipse se explicat. Non enim diceret, aut sinendo, aut faciendo, si propriè Deus vellet fieri tam bona, quàm mala. Nam Deus voluntate agit. Et ideo, quidquid vult fieri, fit, & ideo fit, quia ipse volendo facit.

Itaque si Deus vellet fieri mala, non permetteret, sed faceret mala. Quorum ergo Augustinus distingueret permissionem ab opere, dicens, aut sinendo, ut fiat, aut ipse faciendo, si existimaret, Deum propriè velle tam quæ facit, quàm quæ permittit, cùm non ignoraret, Deum volendo facere? Sententia igitur eius loci talis est, Nihil potest fieri, nisi Deus velit fieri, saltem per accidens, id est, nisi velit permittere ut fiat ab aliis, aut etiam velit ipse illud procurare, & facere.

Porrò quòd adiungit, bonum esse, ut sint mala, eodem modo explicandum est, videlicet bonum esse, ut sint Deo permittere, non Deo agente & volente: & quod est per accidens esse bonum, quia coniunctum est cum aliquo per se bono. Mala enim per se nihil ornamentum adferunt rebus cæteris, tamen ordinata à Deo, & suo loco posita, faciunt, ut res bonæ magis emineant, ut idem Augustinus docet in eodem libro, capite vndecimo, qui etiam de eadem re sic loquitur in libro tertio, de libero arbitrio, capite nono: *Quomodo, inquit, iustè peccata puniuntur, quæ si defuissent, creatura eius plena & perfecta non esset? Hic responderetur, non ipsa peccata, vel ipsam miseriam perfectioni vniuersitatis esse necessaria, sed animas, in quantum anima sunt, quæ si velint, peccant, si peccauerint, miserae sunt.* Hæc ille. Quare non tam est bonum, ut peccata sint, quàm ut ordinentur, posteaquam Deo permittere existunt.

Quocirca sanctus Augustinus ex eo quòd dixit, bonum est, ut mala sint, non colligit, Deum velle mala, sed tantùm permittere. Hæc enim sunt verba eius: *Nec dubitandum est, Deum facere bene etiam sinendo fieri, quocumque sunt malè, Non enim hoc nisi iusto iudicio finit, & profectò bonum est, quod iustum est. Quamuis ergo quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen ut non solum bona, sed etiam sine & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, ut essent & mala, nullo modo esse sinerentur ab omnipotente bono. Cui profectò quàm facile est, quod*

A *vult facere, tam facile est, quod non vult esse, non sinere.* Neque in Scripturis vllus est locus, ubi vox (permittere) non possit rectè exponi de propriè dicta permissione, quæ non significat velle, sed non impedire. Nam quod dicitur i. Corinth. 6. *Spero me apud vos aliquantulum temporis permansurum, si Dominus permiserit*: rectissimè intelligitur dictum esse pro eo, quod est, si Dominus non impedierit. Sapè enim Apostolus cogitabat aliquo ire, & Dominus aliò cum destinabat. A Cor. 16. *Transseuntes autem Phrygia, & Galatia regionem vtrius sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia, Cùm venissent autem in Mysiam, tentabant ire in Bithiniam, & non permisit eos Spiritus* 18 s. v. Et ad Rom. 1. *Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum usque adhuc.* Quod etiam dicitur Hebr. 6. *Et hoc faciemus, siquidem permiserit Dominus*: eundem sensum habet. Scribit enim Apostolus nolle se ampliùs de rudimentis fidei differere, de penitentia ab operibus mortuis, de Baptismo, impositione manuum, & similibus, sed de iis, quæ ad perfectionem vitæ Christianæ pertinent. Addit autem, Siquidem permiserit Dominus, quia videlicet ignorabat, an Deus permisiserit esset eum facere, an ad alia opera vocaturus. Ostendit enim his verbis, se omninò pendere à prouidentia Dei, & quæ Deo annuente aggreditur, eadem Deo volente perficere, aut eo impediente dimittere.

B Aliud testimonium rursus obiciunt Caluinus & Beza in eodem Enchiridio, capite 101. ubi sic loquitur sanctus Augustinus: *Aliquando bona voluntate homo vult aliquid, quod Deus non vult, & rursus fieri potest, ut hoc velit, homo voluntate mala quòd Deus vult bona. Tantum interest quid velle homini, quid Deo congruat, & ad quem finem suam quisque referat voluntatem, ut aut approbetur, aut improbetur.* Videtur enim his verbis Augustinus admittere, Deum velle id ipsum, quod volunt homines mali, dum mala operantur, sed ideo bonam esse Dei voluntatem quia bona intentione Deus vult, quod impij mala intentione volunt.

C Sed facillimè id soluitur. Nam in his rebus, quæ sunt per se mala, & in nullo casu possunt fieri bene, nunquam Deus vult id, quod volunt homines mali. In rebus autem, quæ sunt malè ratione præcepti positiui eas prohibentis, aut alicuius circumstantiæ, facillè fieri potest, ut Deus bona voluntate velit, quòd mala voluntate volunt homines mali, & quod nolunt bona voluntate homines boni, ut magis congruant cum bona voluntate Dei illi qui nolunt, quàm illi qui volunt, quod ipse vult. Exempla sunt in eodem loco sancti Augustini, vult Deus aliquem hominem mori, quia id merentur eius peccata voluntas hæc Dei iusta est, ac per hoc bona: fortè etiam vult hoc Deus, quia prouidet illum, si diutius uiuat, grauiùs peccaturum, & atrocius apud inferos puniendum, ex quo nõ solum iusta, sed etiam misericors est voluntas Dei, quæ vult illum de medio tolli. Conringit autem, ut filius eius, non quia scit patrem mereri mortem, aut grauiùs peccaturum, si vixerit, sed quia eum odit, aut cupit citò possidere paternam hereditatem, velit eundem mori; sine dubio hæc filij voluntas, quamuis id velit, quod vult, & Deus, iniquissima est. Tenetur enim filius parentes diligere, & iuuare, ac multò magis non odisse. Proinde magis congruet cum bona Dei voluntate, voluntas huius filij, si noller quod vult Deus, quàm nunc congruat, quando vult, quod Deus vult.

D Sed non potest vilo modo ex his colligi, Deum esse auctorem peccatorum, aut velle peccata fieri. Nam etiã si Deus vult aliquando id, quod peccator vult, non tamen vult Deus, ut ille hoc velit, imò contrarium vult, scilicet voluntate signi, qua prohibuit illi, ne id vellet. Quod si Deus filio imperaret, ut parentem occideret, sicut imperauit Abraham ut occideret filium, tunc non mala volutate

filius vellet mori parentem suum, dum id non odio patris, sed ut obsequeretur Deo iubenti id vellet. Sin autem filius non habeat Dei mandatum de parente occidendo, & tamen fortè nouerit, Deo placere ut is moriatur, non debet quidem obmurmurare Deo, sed contra potius eum laudare, & acquiescere in eius voluntate, paratus æquo animo ferre mortem patris, cùm acciderit: sed interim ei deesse non debet, quia mandatum habet honorandi parentes, eòsque iuuandi, ac sustentandi, & placebit sine dubio Deo studium filij in parente conseruando, licet ipse alia via sibi nota, parentem illum occidi decreuerit.

Sequitur Aliud testimonium, quod obiciunt ex lib. 6. de Genesi ad literam, cap. 15. ubi legimus, voluntatem Dei esse rerum necessitatem, atque id necessariò futurum, quod Deus voluerit. Vt hoc testimonio Caluinus lib. 3. Inst. ca. 23, §. 8. ut probet, Deum decreuisse ab æterno, ac voluisse, ut primus homo peccaret, & cum tota posteritate in damnationis reatum incurreret.

A Sed facilis est responsio. Fatemur enim id omne, quod Deus vult, infallibiliter impleri, Dei enim volutati nemo resistere potest. Sed probandum erat Caluino, Deum ex sententia beati Augustini voluisse, ut primus homo peccaret. Nam in loco citato, non hoc scribit sanctus Augustinus; sed deserit de creatione hominis, ac dicit hominem formatum ex limo, quia Deus ita voluit, neque id repugnare causis naturalibus generationis humanæ, quia Deus dedit illis causas, ut inde possit homo generari, non autem suam potestatem illis causis alligauit.

Aliud testimonium obiciunt ex lib. 5. contra Iulianum, cap. 3. ubi tractans illud: *Tradidit eos in passionem ignominie, &c.* Sequitur, inquit, propter hoc tradidit illos Deus in passionem ignominie. Audis propter hoc, & queris inaniter quomodo intelligendus sit tradere Deus, multum laborans, ut ostendas eum tradere deserendo. Quibus verbis videtur sanctus Augustinus, non admittere explanationem illam, quam nos supra sequuti sumus, quod Deus deserendo tradat.

B Respondeo, à sancto Augustino non reprehendi Iulianum, quod dixerit, Deum tradere deserendo, sed quia dixerit, vnum peccatum non esse penam alterius peccati, & existimauerit, id bene probari, si ostendisset, Deum tradere deserendo. Itaque ipse S. Augustinus demonstrat, vnum peccatum esse penam alterius peccati, siue Deus tradat homines desideris tuis deserendo, siue alio modo, ac per hoc inaniter laborasse Iulianum, ut ostenderet, Deum tradere deserendo: *Audis, inquit, propter hoc, & queris inaniter quomodo intelligendus sit tradere Deus, multum laborans, ut ostendas eum tradere deserendo. Sed quomodo libet tradat propter hoc tradidit, propter hoc deseruit. Curauit enim Apostolus dicere, quanta pena sit traditio in passionibus ignominie, siue deserendo, siue alio vel explicabili, vel inexplicabili modo, quo facit hæc summè bonus, & ineffabiliter iustus.*

C Ad hæc reprehendit Augustinus Iulianum, quod per (deserere) non intellexerit, destituere, seu non iuuare cadetem, sed permittere, ut quis in desiderijs, in quibus iam erat, hæret, ac demonstret Augustinus, tradi in desideria, nõ esse permittere, ut in aliquo sint desideria mala, sed deserte, ac deserendo finire, ut desiderijs malis cõsentiantur. Sic enim loquitur Augustinus, ponens, & reprehendens verba Iuliani: *Tam flagitiorum, inquit, desiderijs estuabant. Et adiungis, ac dicit, quomodo ergo per potentiam tradentis Dei putandi sunt in talia facta cecidisset? Quid ergo plus factum est, obsecro te, aut ut quid diceret, tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, si iam erant possessi quodammodo malis desiderijs cordis sui? Nunquid autem consequens est, ut si habet aliquis cordis desideria mala, iam etiam consentiat eis ad committenda eadem mala? ac per hoc aliud est habere mala desideria cordis, aliud tradi eis, utique ut consentiant eis possideatur ab eis quod fit cum diuino iudicio traditur eis.*

A Quod autem S. Augustinus non reprehendat, sed approbet, Deum tradere deserendo, patet ex sequentibus verbis: *Cum ergo, inquit, dicitur homo tradi desiderijs suis, inde fit reus, quia desertus à Deo cedit eis, atque consentit, vincitur, trahitur, capitur, possidetur, a quo enim quis deuictus est, huic & seruus additus est, & fit ei peccatum consequens præcedentis pena peccati.*

Sed obiciunt rursus ex eodem capite illa verba: *Quid est autem quod dicit, cum desiderijs suis traditi dicuntur, relictis per diuinam patientiam intelligendi sunt, non per potentiam in peccata compulsi. Quasi non simul posuerit hæc duo idem Apostolus, & patientiam & potentiam ubi ait, si autem volens Deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, attulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditione.* Vbi videtur sanctus Augustinus concedere, aliquos à Deo per potentiam in peccata compelli.

B Respondeo, rectè S. Augustinum docere contra Iulianum. Deum tradere aliquos suis desiderijs, non esse per solam patientiam deserre, quasi ideo solum dicatur Deus tradere aliquos suis desiderijs, quia eos patienter tolerat, & impunitos ad tempus relinquit. Nam alioqui, ut cap. sequent. idem Augustinus colligit, qui à Deo petit, ne se tradat desiderijs suis, id peteret, ne sit patienter erga se bonitas eius. Quare ex hoc loco perspicue intelligimus Iulianum non accepisse desertionem Dei pro destitutione auxilij diuini, ut nos cum Augustino accepimus, sed pro simplici, permissione, & tolerantia, quomodo fatemur, non sola desertione Deum tradere aliquo: desiderijs suis.

C Porrò non solum patientiam, sed etiam potentiam Dei cerni in obduratione peccatorum, duobus modis intelligi potest, iuxta mentem S. Augustini, Primò, quia finis obdurationis est, ut in punitione peccatoris obdurati, quæ sine dubio mirabilis, & horribilis erit, appareat iustitia, & potentia Dei. Et hoc habent verba Apostoli ab Augustino adducta: *Si autem Deus volens ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, &c.* Et rursus: *In hoc ipsum excruciatui te, ut ostendam in te potentiam meam.* Neque dubitari potest, quin Deus potentiam suam magis ostenderit in flagellis, & submersione Pharaonis obdurati, quàm in ipsa eiusdem Pharaonis obduratione. Secundo, quia Deus non solum deserit peccatores, cùm eos tradit desiderijs cordis eorum, sed eorum malas voluntates, quas ipse non fecit, sed futuras non ignorauit, ita mirabiliter torquet, regit, ordinat, ut ex eis bonum eliciat & faciat, ut etiã inuitæ, ac nolentes sibi seruiant, & hoc ipso quòd libenter faciunt, iusto Dei iudicio grauissimè puniantur.

D Quare potest rectissimè dici, Deum per potentiam tradere aliquos desiderijs suis, eòsque, per potentiam excacare & obdurare, non quidem quòd deserere, non illuminare, non emollire ad potentiam pertinere, aut quòd Deus possit ad malum compellat, aut impellat, sed quia (ut diximus, & explicauimus fusiùs cap. 13.) mirabili potentia regat corda etiam impiorum, & impediatur, ne aliud perficiant, conentur, velint, cogitent, quàm quod ipse permittit, ipsamque culpam eis vertat in penam, & ad multa bona malis eorum voluntatibus ipse summè potens, summèque bonus vtatur. Atque hoc est, quod scribit idem Augustinus, in hoc ipso libro quinto contra Iulianum, c. 4. cùm ait: *Facti hæc miris, & ineffabilibus modis, qui noui iusta iudicia sua non solum in corporibus hominum, sed in ipsis cordibus operari, qui non faciunt voluntates malas: sed vtitur eis ut voluerit, cùm aliquid iniquè velle non possit.*

Quamuis autem admittamus iuxta mentem sancti Augustini, Deum per potentiam tradere impios desiderijs suis, eòsque excacare, & obdurare: non tamen admittimus impios à Deo per potentiam in peccata compelli. Nam neque hoc loco sanctus Augustinus id vsquam dicit, & in alijs locis à nobis supra citatis, sæpè contrarium dicit. Vnum locum hic notare sufficere, tract. 5. in Ioannem: *Fecerunt, inquit, Iudæi peccatum, quod eos non compellit*

facere, cui peccatum non placet, sed facturos esse prauit, quem nihil latet.

Alia testimonia proferunt ex lib. de gratia, & libero arbitrio, cap. 20. & 21. Nam cap. 20. sic legitur: Scriptura diuina, si diligenter infpiciatur, ostendit, non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, sed etiam illas, que conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate vt eas quo voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad penas quibusdam ingerendas, vel ad beneficia quibusdam prestanda, sicut ipse iudicat, occultissimo quidem iudicio, sed sine ulla dubitatione iustissimo. Et infra: Voluntatem proprio vitio malam in hoc peccatum iudicio suo iusto, & occulto inclinavit. Et cap. 21. Operatur Deus in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocumque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum, iudicio vtique suo aliquando aperto, aliquando occulto, semper autem iusto.

Respondeo, hæc loca iam esse explicata superius, videlicet, ca. 13. siquidem eo loco ostendimus ex Hugone Victorino, qui Augustinum sequutus est, Deum operari in cordibus inclinando ad vnum malum potius, quam ad aliud, non quidem malitiam inferendo, aut inclinata corda ad bonum, peruertendo, sed inclinata vitio proprio ad malum, impediendo ne ferantur in aliud, & non impediendo vt ferantur in hoc. Id quod idem Augustinus in hoc lib. indicat, cum ait, ca. 20. Deum inclinare voluntatem proprio vitio malam. Et cum apertius c. 21. concludit, dicens: Cum ergo auditis, ego Dominus seduxi Prophetam illum, & quem vult indurat, eius merita cogitate, quem sic obdurari vel seduci permisit. Vbi vides, ipsam permissionem seductionis, & obdurationis iudicio diuino tribui, quia videlicet, nisi id mererentur hominum peccata, Deus eos non ira seduci, neque obdurari sineret.

Aliud testimonium obicit solet ex lib. de corrept. & gratia, c. 7. vbi sic loquitur S. Augustinus: Cum, inquit, audimus, nonne ego vos duodecim elegi, & vnus ex vobis diabolus est: illos debemus intelligere electos per misericordiam, illum per iudicium. Illos ergo elegit ad obtinendum regnum suum; illum ad effundendum sanguinem suum. Quod si Christus elegit Iudæ ad opus proditoris, vnde sanguinis effusio sequuta est, certe videtur omnino voluisse, & ab æterno decreuisse, vt Iudas illud immane scelus perpetraret.

Respondeo Christum præsciuisse ab æterno Iudam, si permitteretur, fore pecuniarium cupidum, & ex ea cupiditate Magistri sui, ac Domini scelestissimum proditorem, & simul præuidisse, quantum boni ex illo scelere ipse elicere posset, si illud permitteret, & ideo decreuisse omnino permittere. Hoc autem permissionis decretum, ex quo infallibiliter sequebatur sanguinis sui effusio, vocat Augustinus electionem Iudæ ad effundendum sanguinem suum. Nam paulò antè dicit, Iudam fuisse electum ad opus, cui congruebat. Quibus verbis significat, Iudam per se illi operi cõguisse, & ideo satis fuisse, vt Deus illum permitteret facere, quod cupiebat. Et paulò post idem explicat apertius his verbis: Ab illo quippe electus est, qui nouit bene vti etiam malis, vt per eius opus damnabile, illud propter quod ipse venerat, opus venerabile cõpleretur. Itaque Christum elegisse Iudam ad effundendum sanguinem suum, nihil est aliud, nisi Christum decreuisse vti mala voluntate Iudæ, quam se permittere in eo futuram prænouerat, ad passionem suam, & mundi redemptionem peragendam.

Postremò addunt, Caluinus in lib. 3. Instit. cap. 23. §. 7. & Theodorus Beza in responsione ad Acta colloquij Monpelgardensis, pag. 155. testimonium S. Augustini ex lib. de corrept. & gratia, cap. 10. ad probandum, mala non solum præsciri, sed etiam decerni à Deo, & lapsum Adami non solum à Deo præcognitum, sed etiam volitum, & definitum. Nunc audimus, inquit, Augustinum loquentem libro de correptione & gratia. Saluberrimè confitemur, quòd reuerentissimè credimus, Deum, Dominumque rerum omnium, qui

A creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exortura præsciuit (præscientiam autem Augustinus nunquam à proposito Dei se iungit) & sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere, etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere; sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt in ea prius ostenderet, quid posset liberum arbitrium; Deinde quid posset gratia sua beneficium, iustitiamque iudicium.

Hoc testimonium, si remoueat illa parenthesis Beza, (præscientiam autem Augustinus nunquam à proposito Dei se iungit) nihil omnino probat. Non enim dicit S. Augustinus, Deum decreuisse, vt mala ex bonis orirentur, sed dicit pertinuisse ad eius omnipotentissimam bonitatem, potius de malis benefacere, quam mala esse non sinere. Nec dicit, Deum sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt prius necessariò peccaret, deinde propter peccata puniretur. Sed dicit, Deum sic ordinasse Angelorum & hominum vitam, vt prius ostenderet, quid posset gratia beneficium, iustitiamque iudicium, id est, prius ostenderet, potuisse Angelos per liberum arbitrium cadere, & non cadere; & deinde potuisse Deum Angelos, qui ex libero arbitrio ceciderunt, iuste punire; qui verò per liberum arbitrium steterant, tanta gratia plenitudine donare, vt iam amplius cadere non possent. Homines similiter in statu innocentie constitutos potuisse per liberum arbitrium cadere, & non cadere, & si quidem non cecidissent, potuisse Deum ad perfectam beatitudinem eos perducere; Sin autem cecidissent, potuisse iuste punire, vel misericorditer liberare, vt in sequentibus Augustinus explicat. Quare omnia verissima sunt, nec vlla ex parte Beza sententiã inuãt.

Potèrò illa parenthesis (præscientiam autem nunquam Augustinus à proposito Dei se iungit) Primum petit principium, id enim probandum suscepit initio, quod nunc tanquam certum & concessum assumit: Deinde falsum est, si de peccatis agatur, vt hoc loco agitur. Sanctus enim Augustinus lib. de prædestinatione Sanctorum, c. 10. dicit, prædestinationem (quæ idem est cum decreto) non posse separari à præscientia, tamen præscientiam posse separari à prædestinatione, siue decreto, Deus enim nihil decernit, ac definit, quin præsciat se facturum; multa autem præscit futura; quæ ipse non decernit, nec definit. Prædestinatione, inquit, sine præscientia esse non potest. Potest autem esse sine prædestinatione præscientia. Prædestinatione quippe Deus præsciuit quæ fuerat ipse facturum. Præscire autem potest etiam ea, quæ ipse non facit, sicut quocumque peccata.

Idem cognosci potest ex responsione sancti Prosperi ad obiectiones Vincentianas 10. 11. 12. 13. 14. 15. & 16. Nam cum quidam suspicarentur ex doctrina sancti Augustini, qui id, quod nunc Caluinus, & Beza defendunt, mala fieri non solum præsciente, sed etiam prædestinate, & decernente Deo; respondet Prosper, istas sententias blasphemias esse, & à sancti Augustini doctrina prorsus alienas. Inter cætera sic loquitur in responsione ad obiectionem vndecimam: Obiectio, Quod quando incestant patres filias, & matres filios, vel quando serui Dominos occidunt, ideo fiat, quia Deus prædestinavit vt fieret. Responso, Si diabolus obiceretur, quod talium facinorum ipse auctor, ipse esset inceptor, puro quòd aliqua ratione exonerare se hac posset inuidia, & talium scelerum paratorem, de ipsorum voluntate vinceret: quia etsi delectatus est furore peccantium, probaret tamen se non intulisse vim criminum. Quæ ergo insipientia, quæve dementia desinitur ad Dei referendum esse consilium, quòd nec diabolus in totum adscribi potest, qui in peccatum flagitiis illecebrari adiutor, nõ voluntati credendus est esse generator: nihil ergo talium negotiorum Deus prædestinavit vt fieret; nec illam animam nequiter, turpiterque victuram, ad hoc vt taliter viveret, præparauit: sed talem futuram non ignorauit, & de tali iuste se iudicaturum esse præsciuit. Atque ita ad prædestinationem eius nihil aliud referri potest, nisi quòd aut ad debitam iustitiæ retributionem, aut ad in-

D debitam

debitam pertinet gratiæ largitatem. Hic certè videmus, quàm luculenter sanctus Prosper pro Augustino respondens, cõparet præscientiam à consilio, definitione & prædestinatione Dei, cum de malis agitur: & contra quàm falsò scripserit Beza, Dei præscientiam à decreto, seu proposito nunquam ab Augustino se iungi.

CAPVT XVII.

Soluntur obiectiones duæ ex ratione.

UPEREST vt ad rationes, quas proferunt, breuiter respondeamus.

Prima ratio Caluini lib. 3. Instit. cap. 23. §. 7. Si Deus non decreuit ab æterno, vt primus homo cum tota posteritate laberetur, sequitur Deum ambiguo sine condidisse nobilissimam creaturam. Non enim condidit, vt staret, vt perspicuum est ex eo quòd non stetit; vel igitur condidit, vt laberetur, & sic aperiretur via misericordie, & iustitiæ diuine: vel condidit in finem ambiguum, atque incertum, vt ex euentu penderet id, quòd Deus postea facturum esset, quòd certè valde absurdum esse videtur.

Respondeo, Deum condidisse hominem in finem bonum & certum, videlicet ad gloriam misericordie, iustitiæque in eo manifestandam. Licet enim Deus non decreuerit, neque voluerit, vt primus homo peccaret: neque ad hunc finem eum condiderit, vt peccaret: tamen præsciuit eum peccaturum, si conderetur, qualis conditus est; & simul præsciuit, se posse tale remedium eius peccato adhibere, vt inde iustitia, & misericordia sua mirificè patefieret, quem admodum si quis dum cogitat domum adificare, animaduertat, si domus in tali loco adificetur, fore, vt pateat pestilentibus ventorum flatibus, & simul videat, se posse optimum remedium adhibere, quòd non solum status ventorum arceat, sed etiam ornamento sit toti adificio: si profectò si domum tali loco adificet, nec dici poterit cupiuisse domum patere flatibus pestilentium ventorum, neque verè diceret eo imprudente id accessisse, sed eum vt sapientem architectum prouidisse quòd accedere poterat, & nihilominus voluisse in eo loco domum extruere, quia vidit, se posse arte sua omni incommodo facillè mederi.

At dicit Caluinus, Deus præsciuit hominem casurum, quia iam decreuerat, & prædestinauerat eius lapsum. Prior ergo fuit prædestinatio, quam præscientia, proinde quando decreuit Deus hominem condere, vel in ambiguum finem condere voluit, vel certè in eum finem, vt laberetur, & per eius lapsum aperiretur via misericordie, ac iustitiæ Dei manifestanda.

Respondeo, Deum cognitione simplicis intelligentiæ cognouisse hominem casurum; si conderetur, non solum antequam eum conderet, sed etiam antequam condere decerneret. Itaque prior est (secundum modum nostrum intelligendi) cognitio illa conditionalis propositionis, nimirum si homo creetur, peccabit, quàm decretum absolutum hominis condendi. Priora enim sunt in Deo, quæ necessaria sunt, quàm quæ libera, cum ista in Deo possint non esse, illa non possint. Necessarium autem est Deum cognoscere omnia omnino quæ cognosci possunt, siue ea sint absolute futura, siue ex hypothesi, alioqui nõ esset infinita scientia, ac per hoc esset Deus. Non fuit autem necessarium, sed liberum, vt Deus decerneret hominem condere.

Potèrò cognosci posse à Deo non solum illa, quæ futura sunt absolute, sed etiam ea, quæ essent, si tales, vel tales causa sine ponerentur, licet re ipsa nunquam futura sint perspicuum est ex diuinis literis. Nam 1. Reg. 23. interrogatus Dominus à Dauide, an si ipse maneret in vrbe Ceilam proderetur à ciuibus illius vrbs in manus Saulis, respon-

A dit, tradent. Sciebat ergo Deus futurum, vt Dauid proderetur, si maneret in Ceilam, & tamen quia non mansit, non fuit proditus, & absolute non erat futurum, vt proderetur. Et Marth. 11. Dominus ait: Si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, olim in cinere, & cilicio penitentiam egissent. Sciebat igitur Dominus, fore vt Tyrij, & Sidonij conuerterentur ad penitentiam, si miracula illis ostendisset, quæ Bechaida fecerat, quòd tamen absolute futurum non erat.

Sanctus etiam Augustinus in epistola quadragesima nona quaestione secunda, docet, Christum antiquis temporibus non venisse, quia præsciebat homines illorum temporum, etiam visis miraculis maximis minime credituros. Idem etiam cum tam sæpè reperit, Deum vocare electos, sicut videt eis aptum esse, vt sequantur vocantem: reprobos autem non ita vocare, quòd certo sumit, Deum nosse, tali vocatione oblata, eum qui vocatur, sequenturum, alia verò similiter oblata non sequenturum. Vide librum primum ad Simplicianum, quaestione secunda, & librum de bono perseuerantia, capite decimo quarto. Hinc idem sanctus Augustinus libro de corrept. & gratia, cap. 10. scribit, eum creasse hominem, & Angelum, vt Primum in eis ostenderet, quid posset liberum arbitrium, Deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium. Qui finis non erat incertus, aut ambiguus, quia nouerat Deus, Angelos per liberum arbitrium partim casuros, partim non casuros, hominem autem cum omni posteritate lapsurum, atque ideo tum in Angelis, tum in hominibus demonstrare, se posse misericordiam, & iudicium. Et in eodem cap. 11. aperit docet Deum præsciuisse primum hominem lapsurum, sed eum ad hoc non cõegisse: Præsciente, inquit, Deo quid ille esset facturum in iuste, præsciente tamen, non ad hoc cogente, sed simul sciente, quid ipse de eo facturum esset iuste.

C Adde præterea quòd etiam si daremus, Deum non præuidisse, antequam decerneret hominem creare, quid homo facturum esset, si crearetur: tamen non propterea in ambiguum finem creatam à Deo fuisse nobilissimam naturam. Deus enim omnia propter semetipsum, id est, ad gloriam suam declarandam operatur, hic autem finis impediri non poterat vilo modo, quidquid tandem homo pro arbitrij sui libertate faceret, & si peccaret, non effugeret Dei iustitiam, si non peccaret, Dei gratiam magis ac magis sibi conciliaret. Semper autem Dei gloria eluceret, siue per excellentem gratiam homo coronandus esset, siue per iustam iudicium puniendum. An autem homo misericordiam, an iustitiam Dei experturus esset, ambiguum aliquo nodo fuisse, sed absque vilo detrimento gloriæ Dei, Nam & ambiguitas ista ex Dei decreto manserit, qui hominem in manu consilij sui relinquere voluisset, & (vt diximus) semper ei gloria siue coronando, siue puniendo locum suum habuisset.

D Altera ratio eiusdem Caluini ibidem eiusmodi est. Non est factum naturaliter, vt à salute exciderent omnes vnus parentis culpa. Cum igitur hoc natura adscribi nequeat, ab admirabili consilio Dei profectum esse minime obscurum est. Quid ergo prohibet fateri de primo homine (quòd videlicet decreto Dei lapsus sit) quòd inuiti de toto humano genere concedunt?

Respondeo, negare nos, quòd inuitos concedere Caluinus assumit. Factum enim asserimus omnino naturaliter, vt primo homine cadente genus humanum vniuersum caderet. Naturam enim in se primum homo vitiauit, cum iustitiam illam originalem amissit, quam Deus illi pro se, & pro toto genere humano donauerat. Quare qui per naturalem propagationem filij Adami efficiuntur, naturaliter iniusti, & peccatores nascuntur, quòd a postulo docet, cum ait, Ephes. 2. Erasmus & nos natura filij ire, sicut & ceteri. Idem passim docet sanctus Augustinus, qui etiam tracta. 44. in Ioannem, scribit, omnes homines

natura esse filios iræ, quia peccante primo homine vitium pro natura inoleuit. Et (quod magis est admirandum) ipse idem Caluinus ita exponit verba Apostoli in commentario eius loci, vt probet peccatum originale, quia in omnibus naturaliter hoc peccatum inest, cum sit omnibus eadem natura communis: *Locus*, inquit, *est insignis contra Pelagianos, & quicumque peccatum originale negat. Nam quod naturaliter inest omnibus, id certe est originale. Naturaliter verò nos omnes damnationi obnoxios Paulus docet.* Hæc ille. Quamuis igitur Adamus non naturaliter, sed voluntariè peccauerit, tamen posito peccato Adam, & naturæ corruptione, quæ ex eo peccato consequuta est; sine alio Dei decreto, per ipsam naturalem propagationem nascimur omnes peccatores, atque iræ filij.

TERTIA ratio Caluini & Beza, homo non potuit labi Deo inuito, vel ignorante, vel otiosè spectante. Quia Primum repugnat Dei potentia, Secundum Dei sapientia, Tertium Dei prouidentia, igitur Deo volente, & decernente lapsus est.

RESPONDEO, non benè colligi conclusionem Nam lapsus est homo Deo permittente, & ex lapsu illo per suam potentiam, sapientiam & prouidentiam, ingens bonum elicente. Atque ita non est homo lapsus, Deo volente, aut decernente, sed neque eo inuito, aut ignorante aut otiosè spectante. Quemadmodum non diceretur aliquis otiosè spectare fluium sponte currentem, si cursum illius detorqueret ad agrum aliquem irrigandum, quamuis non ipse fluius impetum illum dedisset.

QUARTA ratio. Sæpè vnum peccatum est pœna alterius peccati, vt ex Scripturis manifestè probat Sanctus Augustinus libro quinto, contra Iulianum, capite tertio. At pœnæ auctor est Deus, igitur & peccati, quod pœna est alterius peccati.

Respondeo, peccatum bifariam considerari posse, Primum, vt egreditur à voluntate, & actio quædam est. Secundò, vt recipitur in ipsa voluntate, & passio est. Vt igitur peccatum à voluntate egreditur, non est pœna, sed culpa; pœna enim non actionem, sed passionem significat: vt autem recipitur in voluntate, eamque bono rectitudinis priuat, sic pœna est, quamuis non omninò propriè & in rigore, sed largo modo, quia pœna propriè dicta simpliciter inuoluntaria esse debet, vt culpa simpliciter voluntaria. Iam igitur Deus non est auctor peccati, vt culpa est, quod peccato propriè & simpliciter conuenit, sed solum vt habet rationem pœnæ, quod (vt diximus) non simpliciter, sed secundum aliquid tantum peccato conuenit.

Sed præterea obseruandum est, Deum non esse auctorem peccati, vt pœna est impellendo ad peccatum, sed deferendo, permittendo, non miserendo (vt supra explicauimus) ita vt non tam ipsum peccatum, quam desertio Dei pœna iusto Dei iudicio inflicta dici debeat. Sic enim loquitur sanctus Augustinus libro de gratia, & libero arbitrio, capite 2. *Cum auditis, ego Dominus decepi Prophetam illum, & quem vult obdurat, eius merita cogitate, quem Deus ita seduci, vel obdurari permisit.*

QUINTA ratio esse potest (qua vitur Zuinglius in sermone de prouidentia, capite quinto & sexto.) Oportebat, vt homo cognosceret veritatem, & iustitiam Dei, (ad hanc enim contemplandam creatus est) at veritas, & iustitia planè cognosci nequeunt, nisi ex contrario, mendacio videlicet, & iniustitia, ergo Deus procurare debuit mendacium & iniustitiam. Non autem potuit in seipso exemplum mendacij, vel iniustitiæ præbere, debuit igitur efficere vt creatura aliqua id præstaret. Similem rationem adducit Beza in responsione ad Castellionem sæpè citata. Scribit enim Deum ab æterno decreuisse iustitiam, & misericordiam suam manifestare: & quia non poterat id efficere, nisi homo liberetur in culpam, cum

alioqui non esset qui iuste puniri, vel qui misericorditer liberari posset, ideo Deum ab æterno decreuisse, & voluisse primi hominis, & vniuersæ eius posteritatis lapsum.

Respondeo hanc rationem multis modis solui posse. Primum enim falsum est, non posse cognosci veritatem, & iustitiam, nisi ex contrario: mendacio videlicet, & iniustitia. Nam veritas & iustitia per se cognoscibiles sunt, neque à mendacio, aut iniustitia pendunt, cum sine illis esse possint, & fuerint in Deo ab æterno, & in Angelo & homine, antequam mendacium, & iniustitia existerent. Verum quidem est, mendacium, & iniustitiam, vt mortem, cecitatem, & reliqua, quæ boni alicuius priuationem significant, neque esse, neque intelligi posse sine contrario bono. Sed non est eadem ratio de forma & priuatione, cum priuatio pendeat à forma, forma non pendeat à priuatione.

Deinde esto, non possent veritas & iustitia sine notitia mendacij, & iniustitiæ planè cognosci, non tamen idèd necessarium erat, vt mendacium, & iniustitia re ipsa existerent. Potuit enim vtriusque mali natura cognosci etiam si nunquam existeret, alioqui non solum homo, sed etiam Deus eguisset mendacio, & iniustitia ad ipsum mendacium & iniustitiam, & per ea ad veritatem & iustitiam cognoscendam. Quod verò vulgò dici solet, non cognosci bonam valetudinem ab iis, qui in morbum non inciderunt, neque pacis bona ab iis, qui belli mala experti non sunt, non tam ad cognitionem, quam ad æstimationem referendum est. Multò enim plurius æstimat, appetit, quærit, conseruari sanitatis bonum, qui contrarium malum tolerare coactus est, quam qui nunquam ægrotauit. Nec tamen idèd mentiendum est, aut iniustitia committenda, vt charior sit veritas & iustitia, nec vulnerandus est proximus, vt sit ei postea bona valetudo iucundior, quia non sunt facienda mala, vt eueniant bona, iuxta verbum Apostoli, Rom. 3.

Ad rationem Beza pari facilitate respondeo, Primum, non fuisse necessarium absolute, vt Deus misericordiam, & iustitiam suam mundo patefaceret. Neque enim mundum necessariò Deus creauit, sed liberè, & potuisset non creare, cum ipse seipso beatus nullare proflus indigeat. Deinde addimus, potuisse Deum misericordiam & iustitiam suam ostendere, etiam si peccatum nunquam existeret. Neque enim absque misericordia indigenti Deus res creatas è nihilo producit, sustentat, mouet, nouis quotidie beneficiis cumulat, ac perficit, neque sine iustitia coronat benè merentes, & promissiones suas adimplet.

At, inquis, non apparet iustitia vindicariua, nisi sint impij, qui meritò puniantur. Respondeo, non esse necessarium, vt omnes iustitiæ partes hominibus innotescant. Quid enim si placuisset Deo, peccatoribus omnibus iniuriam misericorditer condonare, an non licebat ei quod volebat facere? Itaque congruens, & æquum fuit, posteaquam Angelus, & homo peccauerant, vt Deus ostenderet, quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium; tamen si aliquid aliud Domino placuisset, id quoque sine dubio congruens æquumque fuisset. Id enim est æquum, & congruens, quod Domino placet: sed si Angelus, aut homo peccare noluisset, quod verè & propriè in eorum potestate fuit, non potuit Deus eos impellere ad peccandum, vt iniustitiam, & misericordiam patefaceret, quia (vt sæpè diximus) ex Apostoli sententia, non sunt facienda mala, vt veniant bona. Malum est autem, & à lege æterna, quæ est ipsa Dei sapientia, & ratio planè abhorrens, impellere aliquem ad peccandum, & Deus ipse contrarius esset, seque ipse negaret, si homines ad peccandum, id est, ad ea facienda compelleret, quæ fieri æterna lege prohibuit.

C A P V T XVIII.

Soluitur obiectio, qua à Theologis proponi solet veritatis explicanda gratia.

NA restat obiectio, quam Catholici Theologi veritatis explicanda causa proponere solent. Ea est huiusmodi, Deus est causa totius entitatis, quæ in mala actione cernitur, cum secundum Scripturas, per ipsum omnia facta sint, & sine ipso factum sit nihil, igitur videtur etiam esse causa deformitatis quæ in actione illa inest, quæ propriè peccatum dicitur.

Probatur consecutio, Primo; Is qui est causa causæ, est etiam causa causati, at Deus est causa actionis vnde resultat deformitas, igitur etiam causa est deformitatis, quæ ex actione illa resultat.

Secundò, is verè ac propriè peccare dicitur, qui sciens, & volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas, licet ipsam deformitatem fortè non velit; Deus autem sciens, & volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas, igitur peccare dicens est, licet deformitatem illam nolit.

Tertiò, qui sciens, & volens concurrat cum alio ad actionem malam, particeps est criminis, quod ille committit. Deus autem sciens, & volens concurrat cum omnibus, qui peccant, ad eorum malas actiones, igitur particeps esse videtur criminum, quæ ab omnibus iis perpetrantur, qui peccant.

Quartò, actiones quædam ita sunt per se, atque intrinsecè malæ, vt deformitas ab eis sit omninò inseparabilis, & prohibita; quia malæ, non malæ quia prohibita; ac denique nullo modo benè fieri possint, quales sunt mentiri, odisse Deum, & alia id genus. Deus autem ad eiusmodi actiones, non minus, quam ad alias omnes concurrat, igitur fieri non posse videtur, vt Deus omninò liberetur à culpa.

Quintò, nulla est ratio cur homo dicatur peccare, dum mentitur, aut blasphematur, si non peccat Deus, dum cum homine concurrat ad mendacium, vel blasphemiam illam producendam. Vterque enim liberè operatur, vterque facit opus intrinsecè malum, vterque totam actionem illam efficit. At homo verè peccat omnium iudicio; igitur & Deus.

Hoc argumentum non ab omnibus eodem modo soluitur. Primum enim non defuerunt, qui existimarent, Deum non esse causam actionum, quæ à rebus creatis efficiuntur, nisi mediatè; quatenus videlicet Deus dedit rebus virtutes operativas, & ipsas conseruat. Ita Durandus in 2. sent. dist. 1. quæst. 5. & dist. 37. quæst. 1. Sed hæc sententia meritò passim ab omnibus refutatur, vt quæ Scripturæ diuinæ, & sanctis Patribus contraria sit. De qua re plura dicemus in 2. libro de libero arbitrio, cap. 3. vbi quaestio huius proprius locus est.

Alia est aliorum solutio, qui dicunt Deum esse causam actionum omnium; & cum omnibus secundis causis operari, sed ideo non peccare, quod non teneatur vllis legibus, homines autem peccare, quia legibus teneantur. Hæc sententia Zuinglij hæresarchæ est (vt supra retulimus, & refutauimus capite 4.) est etiam aliorum quorundam, qui tamen cum Zuinglio non conueniant in eo, quod ille docet, Deum impellere homines ad peccata, tamen non aliter nituntur ostendere, quemadmodum Deus non peccet, cum actionem illam cum homine producit, quæ homini peccatum est, nisi quia Deus nulla lege tenetur; & nihil est peccatum, nisi præuicatio legis.

Cæterum non est hæc solida defensio veritatis propter duas causas. Primum, quia multæ sunt actiones ita per se, & intrinsecè malæ, vt semper pugnent cum le-

ge æterna, & ratione recta, & non possint vlla addita circumstantia reddi licita: & quia Deus, quamuis nulli legi propriè subiectus sit, tamen non potest aliquid agere, quod repugnet sapientiæ suæ, quæ est lex æterna, ideo non potest actiones illas efficere, aut ad eas concurrere, cum se ipse negare non possit. Deinde quia tametsi Deus multa, quæ non sunt per se, & intrinsecè mala, facere possit, quæ hominibus sunt prohibita, qualia sunt occidere homines etiã innocentes, & quod est vnius, alteri donare etiam iusto inuito, cuius antea fuerat; tamen ista, & alia, si qua sunt eiusdem generis, potest quidem Deus, vt Dominus rerum omnium facere per se, vel alios, vt voluerit, cæterum non potest homines iuuare, cum ista ipsa opera faciendo peccant, quia per se, & intrinsecè malum est, iuuare aliquem vt peccet, siue (quod est idem) participem, & socium esse peccantis.

Exemplo nobis sint Abraham, & David, Imperauit Deus Abrahamo, vt filium innocentem occideret. Potuit sine dubio Deus cum Abrahamo concurrere ad Isaacum innocuum occidendum, quia cædes illa, nec Deus peccatum erat, qui vt Dominus omnium potest rebus suis, vt voluerit, vt; neque Abrahamo, qui non propria auctoritate, sed imperio diuino filium occidebat. David Vriam innocentem gladio filiorum Ammon neci dedit. Non potuit Deus cum Dauide ad eandem illam concurrere, quia David in ea re legem Domini violauit, nec potuit Deus Dauidem iuuare, vt id faceret, quod ipse fieri prohibuerat: quamuis alioqui potuisset Deus Vriam, non minus quam Isaacum iubere de medio tolli.

Quod idem in rebus humanis cernimus. Potest Rex condonare vitam reo, non tamen potest iudici cooperari, vt ipse sententia sua, eum, quæ scit reum, innocuum pronunciet. Potest aliquis vxorem ducere, pecunias possidere, carnis vesci, non tamen potest operam suam commodare, vt ista faciat, cui ex voto, quo se ipse Deo obligauit, ista non licent. Nondum ergo solutus est nodus obiectio illius, qua efficiebatur, Deum non posse à culpa liberari, si iniqua agentibus cooperetur.

Vera igitur solutio illa est, quam indicauimus capite 5. quæ vt apertius ac fufius explicetur, pauca quadam obseruanda sunt.

Primum est, peccati, quod non tam actio, quam defectio est, non esse quarendam causam efficientem, sed deficientem. Sic enim loquitur S. Augustinus, lib. 11. de ciuit. Dei. cap. 7. *Nemo querat efficientem causam malæ voluntatis. Non enim est efficiens, sed deficiens; quia nec illa effectio est, sed defectio.* Quare si ad vnum aliquem effectum mutæ causæ concurrant, & aliqua deficiant, aliqua non deficiant, illa sola vera causa dicenda erunt peccati, quod in effectu cernitur, quæ in agendo defecerint. Exempli causa gignitur monstrum, homo videlicet longè breuior iusto, aut aliquo membro carens, ad generationem hominis illius concurrat Deus, sol, pater, & mater, præterea virtus seminalis vt instrumentum, monstrum vt materia; sed quia non deficit, nisi materia, ei soli tribuitur causa monstri. Ambulat claudus deformi incessu, sed quia non deficit Deus, neque virtus motrix, quæ in homine est, sed sola tibia quæ ob curuitatem, non plenè subiicitur virtuti motrici, soli tibia tribuitur causa claudicationis. Quod exemplum adfertur à S. Augustino in lib. de perfect. iustitiæ, resp. 4.

Secundò obseruandum est, peccatum, quod est malum morale, formaliter consistit in priuatione rectitudinis, quæ in actu voluntatis debuit inesse, videlicet conformitatis ad regulam rectæ rationis, siue legis diuinæ, causam autem huius priuationis per se non posse esse aliquid positium, sed aliam priuationem, seu defectum, vt ostendit S. Thomas lib. 3. contra Gent. cap. 10. & in quæst. 1. de malo, art. 3. Triplex autem defectus assignari potest, in quem referenda est causa peccati: Primum,

atque aded proximus, & immediatus defectus est, non attendere ad regulam rationis. Inde enim oritur, vt voluntas producat actum non conformem rationi, qui (vt diximus) peccatum est, quia non respicit regulam rationis, dum operatur. Hic autem defectus, licet non sit actus aliquis positius, sed negatio quedam, tamen est voluntarius, quia alioqui non esset causa peccati; nec rament voluntarius, quia sit actus elicited a voluntate, sed quia est in potestate voluntatis attendere, vel non attendere ad regulam. Non minus enim liberè voluntas operatur, quam non operatur. Neque est hic defectus, quatenus præcedit actum peccati, malum aliquod naturale, aut voluntarium, sed simplex negatio. Non est (inquam) malum naturale, quia tunc peccatum etiam, quod inde nascitur, esset naturale, nec posset homo non semper peccare: proinde nec propriè peccaret, neque est malum voluntarium, quia esset peccatum, & oporteret quarere defectum præcedentem, & sic daretur progressus in infinitum. Est igitur defectus ille, vt præcedit peccatum, tempore, aut naturâ, causa mali, vt autem comitatur actum, induit rationem mali. Malum est enim non attendere ad regulam, dum quis operatur, siue operari non attendendo ad regulam.

Alter defectus, sed remotus, est, quod voluntas creata non sit summum bonum: inde enim sit, vt voluntas non semper ad regulam attendat, & defectus sit capax, quia non est bonum summum. Sic enim scribit S. Augustinus in Enchirid. cap. 12. *Natura omnes, quoniam naturarum omnium conditor summè bonus est, bonæ sunt: sed quia non sicut earum conditor, summè, atque incommutabiliter bonæ sunt; idè in eis & minui, & augeri bonum potest.*

Tertius defectus, ac remotissimus est, quod voluntas humana, ex nihilo sit creata. Inde enim non est summum, & infinitum bonum, in quod defectus cadere non potest, quia ex nihilo facta est. Augustinus lib. 2. de nuptiis, & concupiscentia cap. 28. *Nec idè, inquit, potuit ex bono oriri voluntas mala, quia bonum factum est à Deo bono, sed quia de nihilo factum est, non de Deo.* Idem etiam habet lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 1.

Ex his intelligimus, non esse necessarium, vt Deus ad peccatum concurrat, & nullo modo fieri posse, vt Deus peccet. Non enim est necessarium, vt Deus ad peccatum concurrat, quia & ipsum peccatum propriè non res aliqua, sed priuatio est: & causæ, siue radix & origo peccati, similiter negatio est, non res. Porro Deus nullo modo peccare potest, quia non potest esse causa deficiens, cum sit bonum summum, & infinitum, & non possit eius voluntas non semper ad regulam sapientiæ suæ respicere, cum in Deo sapientiæ, & voluntas idem sint, ac per hoc voluntas Dei sit ipsa regula omnis bonæ actionis.

Tertiò obseruandum est, in actu peccati tria necessariò requiri, quorum vno deficiente definit esse peccatum. Primum est, vt non congruat cum sua regula, ista enim declinatio à lege (vt sæpe diximus) est formale peccati. Alterum, vt producat à libero arbitrio. Actus enim non est moralis per se nisi elicited à libera voluntate, siquidem actus aliarum potentiarum, non sunt morales secundum substantiam, sed solum quatenus imperantur à libera voluntate, & eo modo participant rationem morales, quocirca pecudes, & homines furiosi, vel infantes, aut dormientes nullum habent actum moralem, nec peccare possunt, quia peccatum est malum morale. Tertium est, vt sit actus particularis, vel potius singularis, determinatus, in certa specie constitutus. Neque de hoc vlla dubitatio esse potest. Non enim actus morales nisi certi, & singulares esse queant, neque alios producere potest causa particularis, qualis est humana voluntas.

Hec tria quæ ad peccatum constituendum requiri diximus, ad primum reuocari possunt, non enim esse potest actus non conformis regula, id est, legi, nisi sit particula-

ris, & à libero arbitrio productus. Lex enim non est nisi de actibus particularibus, & certis; neque legis capax est, nisi potentia libera, qualis est voluntas.

Eaque non potuit rectius, & breuius definiti peccatum, quam vt à S. Ioanne fuit definitum illis verbis, Peccatum est iniquitas, vel (vt clariùs, habetur Græcè) *ἀδικία ἐστὶν ἀνομία*. 1. Ioan. 3. Ex his apertissima erit ratio, cur Deus non peccet, neque peccati causa in re dici possit, quamuis concurrat ad actionem illam efficiendam, quæ homini est peccatum. Ratio enim est, quia Deus non efficit actionem illam, vt causa particularis, sed vt causa vniuersalis, præbens vim, & influxum quandam indifferentem, & communem ad illam actionem, & ad contrariam, ita vt actio illa non sit talis in specie, quia à Deo fit, sed solum quia fit à sua particulari causa, quæ est humana voluntas. Hæc enim est, quæ vitio suo non attendens ad regulam, abiicitur auxilio Dei generali ad hanc actionem, cum eodem auxilio ad aliam actionem, benè vti potuisset, & debuisset.

Hanc rationem reddit S. Thomas (cuius testimonium Beza in hac controuersia magni facit) in 1. 2. q. 80. a. 1. ad 3. vbi sic loquitur: *Dicendum quod Deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quod determinatur ad malum consilium voluntas humana, hoc dicitur quidem est ex voluntate humana, & à diabolo per modum persuadentis, & appetibilia proponentis.* Et in eadem parte, q. 10. art. 4. dicit, diuinam motionem recipi in causis secundis iuxta earum dispositionem. Et fusius hoc explicat in q. 3. de malo, art. 2. *Attendendum, inquit, est, quod motus primi mouentis non recipitur vniiformiter in omnibus mobilibus, sed in vnoquoque secundum proprium modum.* Et in quaestione eadem art. 7. ad 13. dicit, Deum agere cum omnibus secundis causis, sed cum liberis ita agere, vt eas non determinet ad vnum, sed relinquat determinationem in potestate liberi arbitrij. Denique in lib. 3. Contra Gentes cap. 66. dicit, causas secundas esse particulares, & determinantes actionem primi agentis. Vult igitur S. Thomas, Deum mouere voluntatem ad operandum, sed eius motum, atque influxum generalem esse, & ab ipsa voluntate determinari ad hanc, aut illam actionem particularem, ita vt actio particularis sit à Deo, sed non idè sit talis, quia est à Deo, sed quia est à voluntate.

Neque multum refert hoc loco, vtrum cum S. Thoma dicamus, Deum concurrere ad actiones secundarum causarum, mouendo ipsas causas secundas, an verò cum aliis sentiamus, Deum concurrere operando immediatè in ipsum effectum, modò illud teneamus, concursum Dei esse generalem, & à concursu secundæ causæ limitari: Quod exemplo Solis facillè potest ostendi, quemadmodum enim ad productionem hominis concurrit sol cum homine, sed non idè qui nascitur est homo, quia producit à sole, sed quia producit ab homine; potuisset enim per eundem Solis concursum produci bos, aut equus, si talis fuisset causa secunda: & si fortè defectus reperitur in homine illo recens nato, nemo referet causam defectus illius in solem, sed in hominem, non tam quia sol sit causa necessaria, quam quia per solis concursum potuisset homo perfectus procreari, si defectus in causa proxima nullus fuisset: ita quoque ad actionem voluntatis humanæ concurrat Deus cum libero arbitrio, sed quia Deus generali tantum concursu adest, non est talis actio, quia à Deo, sed quia à libero arbitrio producit: & si fortè actio mala est, defectus ad Deum nullo modo pertinet, cum per eius concursum potuisset contraria actio aequè produci, atque ea, quæ producta est.

Dicet fortassis aliquis, Qui gladium præbet ei, quem scit illo malè vsurum, sine dubitatione peccat, etiam si potuerit ille gladio benè vti, si voluisset: cur igitur non peccat Deus concursum suum illi adiungens, quem scit eo ad peccandum abusurum: respondeo, hominem qui

præbet

præbet gladium ei, quem scit malè vsurum, idè solum peccare, quia tenebatur impedire malum, quod forebat euenturu, cum tam facillè potuisset: Deum autem non teneri ad mala impedienda, quæ certo nouit euentura: Tum, quia summus prouisor est, Tum quia potest ex malis elicere bona, Tum, quia aequum est, vt naturas conferuer, neque eis deneger auxilium, sine quo operari non possunt: Tum denique, quia si Deus omnia mala impedire veller, plurima bona mundo deessent, cum nihil ferè sit in rebus creatis, quo non aliqui abutantur. Quid: quod etiam in rebus humanis non peccat magistratus, si meretricibus certum locum verbis incolendum attribuat, quamuis certò sciat eo loco ipsas non benè vsuras. Potest enim permittere minus malum, vt maiora impediatur.

Rursus obiicit aliquis, concursus Dei cum voluntate ad actionem vnam, differt specie à concursu Dei cum voluntate ad actionem contrariam: non est igitur vnus, atque idem concursus, communis atque indifferens. Respondeo, concursus illos Dei, vt limitatos à voluntate humana, differre specie, vt ipsæ actiones differunt, tamen ex se vnus & eundem concursum esse communem, atque indifferentem.

Item obiicit, Actio humana non solum vt res quedam, sed etiam vt actio talis in specie, est aliquid, igitur vt talis in specie, est à Deo. Respondeo, actionem humanam planè totam esse à Deo, & ab ipso habere, non solum esse genericum, sed etiam specificum, & singulare: ceterum id habere per concursum Dei determinatum ad actionem talem à voluntate humana. Proinde non habere esse specificum ex modo agendi Dei, sed ex modo agendi voluntatis humane.

Obiicit postremò, Si Deus non est causa peccati, quia concurrat, vt causa generalis, igitur non erit etiam causa actionis bonæ moraliter, quia ad illam actionem concurrat, vt causa generalis. Respondeo, magnum esse discrimen inter bonas, & malas actiones. Nam actiones bonæ, si sunt supernaturales, fiunt à Deo per auxilium speciale, & habent ab ipso vt sunt tales, id est, supernaturales: si verò sunt bonæ tantum moraliter, sunt quidem à Deo per auxilium generale, tamen duas ob causas rectissimè tribuuntur Deo etiam vt tales sunt in specie. Primum, quia sunt à Deo intentæ, Deus enim idè nobis dedit liberum arbitrium, & auxilium generale, vt iis benè vteremur ad vitam secundam rationem traducendam, quamuis permitat, vt secus etiam, si liberit, faciamus, vt S. Augustinus docet lib. 3. de libero arbitrio, cap. 1. & 6. Deinde, quia Deus actiones bonas suadet, imperat, laudat, atque ad eas hortatur, & inuitat: eadem verò ratione non potest actio mala Deo tribui, quia neque eam intendit, neque imperat, sed contra potius vetat, improbat, dissuadet, atque ab ea deterrit, & avertit. Itaque non solum turpitudine peccati, sed ipsum etiâ, quod materiale Theologi vocant, sit vt tale est in specie consideretur, Deo tribuendum non est, cum Deus (vt diximus) non solum turpitudinem, sed etiam actiones ipsas turpes auerteret, & lege sua prohibeat. Ex his facillè erit ad quinque argumenta initio capituli proposita respondere.

Primum argumentum erat, Qui est causa causæ, est etiam causa causati: Deus autem est causa causæ, id est, actionis, ex qua deformitas peccati exoritur, igitur est

causa ipsius deformitatis. Respondeo, propositionem illam, Quod est causa causæ, est etiam causa causati, vt plurimum non habere locum in causa vniuersali, quæ adhibet influxum quandam communem, & indifferentem ad multa. Nam sæpe accidit vt causa secunda egrediatur ab ordine primæ, vel vt defectus sit in secunda causa, & non in prima; vel vt defectus oriatur ex re, vt est talis in specie, quod habet à secunda causa & non à prima ac per hoc multis modis fieri potest, vt causa vniuersalis sit causa causæ, & tamen non sit causa causati.

Hinc S. Thomas in 1. 2. q. 79. art. 1. docet, non rectè concludi, Deum esse causam peccati, quia sit causa voluntatis humane, quæ peccatum facit. Non enim voluntas humana peccatum facit, quatenus à Deo facta est, sed quatenus declinat ab ordine Dei, & nos supra demonstrauimus, deformitatem peccati non posse tribui Deo, tum quia defectus est in sola causa secunda, tum quia deformitas illa sequitur actionem, vt est talis in specie, quæ habet à secunda causa: quæ etiam ratione monstrat, quæ sunt peccata nature, non tribuuntur causis vniuersalibus, sed solum propriis, & particularibus.

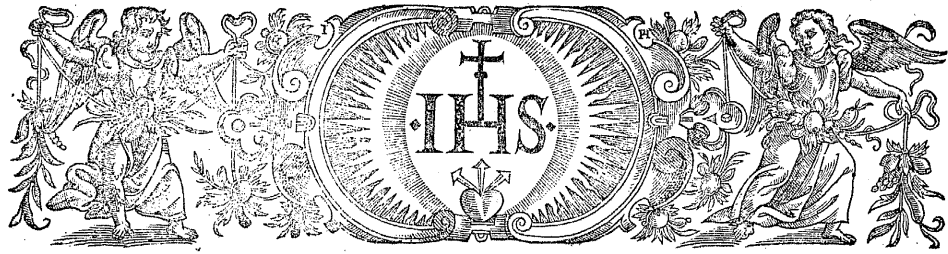
Alterum argumentum erat, Qui sciens & volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas, verè ac propriè peccat; Deus sciens ac volens est causa actionis, cum qua est annexa deformitas; igitur Deus verè ac propriè peccat. Respondeo, propositionem esse veram de causa particulari actionis non de vniuersali, qualis est Deus. Quoniam causa vniuersalis est causa actionis per influxum quandam generalem, & indifferentem, ex quo non potest sequi actio deformis, nisi causa secunda abutens influxu illo bono, eum detorqueat ad malum. Itaque Deus sciens, & volens causa est actionis, quæ, quod atinet ad influxum ipsius, bona est, & simpliciter bona esset, nisi per influxum secundæ causæ corrumpeteretur.

Tertium argumentum erat, Qui sciens, & volens cum aliquo ad actionem malam concurrat, is particeps criminis esse videtur: Deus autem sciens, & volens concurrat cum omnibus qui peccant, ad eorum malas actiones: Deus igitur particeps esse videtur omnium criminum quæ ab hominibus perpetrantur. Respondeo, Propositionem esse veram de iis, qui concurrunt vt causa particulares: ij siquidem verè concurrunt ad actionem malam. Deus autem, & ceteræ causæ vniuersales non concurrunt propriè ad actionem malam, sed ad actionem indifferentem ex se, vt supra satis explicuimus.

Quartum argumentum erat, Deus concurrat ad actiones intrinsecè malas, à quibus deformitas nullo modo separari potest, igitur Deus, vt est causa actionis, ita est causa deformitatis. Respondeo, Actiones intrinsecè malas nullas esse, nisi vt sunt determinatæ, & tales in specie; nam entitas ipsa adij Dei, si per se consideretur, non est mala, sed solum vt est talis entitas, Deus autem (vt sæpe diximus) non est causa specificans actionem, cum sit causa vniuersalis, & ex se indifferens ad vnam actionem, & ad contrariam.

Quintum argumentum erat, Nulla est ratio, cur homo dicatur peccare, & non Deus, cum eandem actionem vterque sciens, & volens faciat. Respondeo, iam rationem esse allatam, quia videlicet ad actionem illam Deus concurrat vt causa vniuersalis, homo vt causa particularis.

LIBER

LIBER TERTIVS DE STATV PECCATI QVI EST DE PECCATO PRIM HOMINIS.

DISPUTATVM est libro superiore, de causa peccati primi hominis primaria: nunc de ipso peccato differendum erit. Ac primum de tentatione praua, Deinde de ipsa culpa, Tum de penitentia, Postremo de pena, & consequentibus malis.

CAPVT PRIMVM.

De tentatione, qua peccatum primorum parentum praecessit, quodque primi parentes Verè peccauerint.

DE tentatione primorum parentum primò quari potest, An omnino tentari potuerint primi illi homines ad peccandum. Non enim defuerunt in hoc nostro seculo, in quo nullus cogitari potest tam absurdus error, qui non continuò patronos inueniat, qui asseruerint, primos parentes neque peccasse, neque peccare potuisse, ac ne tentationi quidem, quæ ad peccandum inducat, obnoxios vlla ratione fuisse. Nam vt Lutherus refert in commentario I. cap. Gen. inuenti sunt, qui dicerent, præceptum datum à Deo primis hominibus, vt de ligno scientiæ boni, & mali non ederent, non fuisse legem, sed admonitionem tantum, qualia sunt præcepta medicorum, cum aliquid noxium prohibent. Quod quidem confirmabant argumento ex principiis Lutheranis satis aptè deducto, quia videlicet lex iusto non est posita, sed peccatori, vt Apostolus scribit I. Timoth. I. primi autem homines in paradiso degentes isti erant omnium consensu. Et quoniam vbi non est lex, nec prauaricatio esse potest, vt idem Apostolus docet Rom. I. colligebant, primos homines, cum pomum vetitum gustauerunt, non incidisse, neque incidere potuisse in prauaricationem, ac per hoc nec in peccatum, cum peccatum sit a culpa, id est, prauaricatio legis, teste Ioanne in I. epist. cap. 3. Sed hic error aded crassus, & absurdus est, vt vix refutatione indigeat.

Primum enim, præceptum illud de pomo vetito veram fuisse legem, & primos parentes pomo illo degustato verè, grauitèrque peccasse, testis est pœna, quæ pomi esum consequuta est. Cur enim de paradiso expulsus, à ligno vitæ exclusus, mortis necessitate constrictus, atque ad victum cum dolore, & labore querendum damnatus fuit, si nihil peccauerit? Quod si fortè respondeant, mortis necessitatem, & arumnas ceteras ex natura pestiferi illius cibi, non ex peccati merito, aut ex sententiâ iusti iudicis manasse: occurrerit Scriptura diuina, quæ responsionem istam refellat. Eccl. 25. A muliere initium peccati, & per illam morimur omnes Rom. 5. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors. Rom. 6. Stipendium peccati mors, Rom. 8. Corpus quidem

A mortuum est propter peccatum. Vides igitur, mortem non ex natura ligni scientiæ boni, & mali, sed ex peccato natam.

D. inde lignum scientiæ sine dubio bonum erat, nam vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, Gen. I. Non igitur ex natura ligni illius tanta mala nasci poterat, quibus præsertim obruerent innocentes.

Ad hæc immortalitas primorum hominum in paradiso (vt in lib. de statu innocentie demonstrauimus) non erat homini naturalis, sed ex gratia, & amicitia diuina pendebat: non igitur eam natura ligni alicuius, sed sola culpa, & auersio ab amicitia, & gratia Dei corrumpere poterat.

Quod si fortè aduersarij Scripturas cõtemnant, quamuis ad veritatem oppugnandam earum testimoniis abuti voluerint: ex peccatis, quæ in præsentia ab hominibus committuntur, eorum error manifesta ratione vincetur.

B Siquidem ex eo quod ipsi docent primos homines non peccasse, quia legem non habuerunt, cum essent iusti: sequitur, nullos homines peccare, quin etiam fieri non possit, vt vlli homines peccent. Nam si peccatum prærequirit legem, cum peccatum sit prauaricatio legis: & lex prærequirit peccatum, cum lex iusto non ponatur, sed peccatori; ergo peccatum semper prærequirit peccatum, nullum igitur fuit primum peccatum. Et si primum non fuit, vnde cætera extiterunt. Quare necesse est, vt vel fuerit lex ante peccatum, & falsa sit aduersariorum opinio, vel certè nulla sint, nec fuerint vnquam in mundo peccata, qui est error Libertinorum, quorum impudentia (vt diximus libro superiore) non argumentis, sed tormentis, & suppliciis tantum coercenda esset.

C Quorum enim rationibus cum iis agatur, qui rationem ipsam negant, & Religionem, ac Rempublicam, omnem fidem, & omnia iura simul euertunt? & sanè credibile est, eos, qui Lutherò auctore peccatum primorum hominum negant, de grege esse Libertinorum, quos Lutherus ipse, & Caluinus imprudentes genuerunt. Et viderint ipsi qua æquitate oppugnent, quos ex schola sua prodidisse negare non possunt; & quorum argumenta, si sibi ipsi repugnare nolint, refutare non queunt. Nam

certè

certè argumentum illud, lex iusto non est posita, primi homines iusti erant, igitur lex illis non fuit posita: Lutherus loco citato multum laborat, vt soluat, & multis frustra consumptis verbis verè non soluit. Summa solutionis eius est, quod dicitur à Timotheo. loquatur de lege lata post peccatum, ac de ea verè dixerit, legem iusto non esse positam, sed peccatoribus: esse autem aliam legem ante peccatum latam, & eam ad iustos pertinere.

At concedet aduersarius, Apostolum loqui de lege post peccatum lata, sed argumentum iterum tenet hoc modo. Post peccatum lex lata est propter peccatores, & ideo solis peccatoribus, non autem iustis posita est, igitur quando nulli erant peccatores, sed iusti omnes, vt in statu innocentie, nulla lex ferenda fuit. Vel certè hoc modo, lex post peccatum idè ad iustos non pertinet, quia iusti sunt, nam si peccatores essent, ad eos sine dubio pertineret; At qui Adam, & Heua in paradiso iusti erant: Igitur lex ad eos minime pertinebat.

Adde quod distinctio illa de lege ante peccatum vel post peccatum lata, omnino inanis est. Nam inuenimus legem post peccatum latam, quæ iustis data est; lex enim circumcisionis, post peccatum, data est Abrahamo viro iusto, & eius posteritati, vt esset signaculum iustitiæ fidei, Rom. 4. Inuenimus etiam legem ante peccatum latam, quæ non minus ad peccatores, quàm ad iustos pertinet; lex enim, quæ naturalis dicitur ab ipsa hominis creatione cœpit, quippe quæ in corde omnis hominis ratione ventis scripta est, & ea sine dubio tam iustos, quàm peccatores obligat. Frustra igitur scribit Lutherus, legem datam post peccatum ad peccatores, legem datam ante peccatum ad iustos pertinere. Sed loci Paulini explicationem, Lutherò dimisso, à sanctis Patribus, Ambrosio, & Augustino sumamus.

C S. Ambrosius in expositione Psalm. 36. tractans versiculum illum: Lex Dei eius in corde ipsius, docet verba Apostoli (iusto non est lex posita, sed iniustus, & peccatoribus) debere intelligi de renouatione legis, quæ fit quando scribitur in tabulis, aut libris. Lex enim non ponitur in tabulis propter iustos, qui legem seruant, & eam in corde fideliter retinent, iuxta verba Psalmi, lex Dei eius in corde ipsius, sed propter peccatores, qui legis obliuiscuntur, & ita viuunt, ac si legem non haberent. Vnde idem Apostolus cum ait, sed iniustus, græcè posuit ἀνόμοιος, id est, ex legibus, siue legis prauaricatoribus. Ex quo aperte significauit, legem non idè poni iniustus, quia non tenerentur etiam antea lege, sed quia obliuiscuntur legis: nec idè poni iustus, quia iusti carere debeant lege, sed quia legem in corde se habere per opera bona testantur. Ponit igitur primis hominibus in statu innocentie dari lex tum naturalis, tum etiam positua, sed non fuit opus renouatione, aut descriptione in tabulis lapideis, Quod propter iniquos postea factum est, vt peccatum cognosceretur, vt Apostolus disputat Rom. 7.

D S. Augustinus lib. de spiritu, & litera cap. 10. hunc eundem locum Apostoli ex cap. I. prioris ad Tim. iusto non est lex posita, sed iniustus, vult similem esse locis illis eiusdem Apostoli. Non estis sub lege, sed sub gratia, Rom. 6. & Si spiritu ducimini, non estis sub lege, Gal. 5. quæ loca non significant, iustos non teneri legibus, vel non peccare, si legem non seruent, sed non habere legem supra se, quasi ceruicibus imminentem, & flagello minantem, ac terrentem, vt habent iniusti, qui timore pœnæ bonum operantur. Operantur enim iusti bonum amore iustitiæ, ac libenti animo, operantur etiam, si lex non esset, vel penam nullam minaretur. Quocirca in lege potius sunt, quàm sub lege, vt Apostolus de se loquitur I. Cor. 9. vbi dicit, se sub lege non esse, & tamen sine lege Dei non esse, sed in lege esse Christi. Sic igitur primi homines in paradiso, quoad innocentiam conseruarunt, sub lege non erant, neque lex eis posita, id est, quasi iugum noleantibus

A imposita erat. Cum tamen sine lege non essent, se in lege creatoris essent.

CAPVT II.

Cur Deus permiserit tentari hominem, quem sciebat casurum.

QM satis iam constet, primos homines tentatos, & tentatione deuictos fuisse, sequitur alia quæstio, cur Deus tentari eos voluerit, aut promiserit, quos non ignorabat tentatione vincendos.

Noti sunt errores Zuinglij, Caluini, & eorū qui Zuinglijani, & Caluiniani potius, quàm Christiani, & Catholici dici voluerunt. Nam (vt in libro superiore docuimus) placuit nouatoribus istis asserere, Deum voluisse, ac decreuisse, vt primi homines laberentur, & idè non solùm permissione, sed etiam voluntate, & ordinatione Dei fuisse tentatos. Porro lapsum primorum parentum voluit Deus, si Zuinglio credimus, quia necessarium erat peccatum, vt iustitia ab homine cognoscere ur, cum contraria ex contrariis innotescant: vel (si credimus Caluino) quia non poterat Deus aditum patefacere misericordie & iustitiæ suæ, nisi homo per peccatum miser, & supplicio dignus efficeretur. Sed hæc iam refutata sunt libro superiore, & nos magis credimus Apostolo Petro dicenti, Deum neminem velle perire, 2. Petr. 3. & cooperatore suo Iuliano Iamario, Non esse faciendâ mala, vt veniant bona, Rom. 3. & sapienti concionanti, Deo non esse necessarios peccatores, Eccles. 15.

His igitur dimissis S. Prosper. lib. 2. de vita contemplatiua, cap. 19. videtur in ea fuisse sententia, vt existimaret primos homines ante tentationem in superbiam quâdam elatos, occultè peccasse, & idè permisso fuisse tentari in pœnam peccati: Non tentarentur, inquit, nisi deserui, nec desererentur nisi ipsi prius deseruissent Deum, &c. Quod idem videtur dicere S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 30. vbi sic loquitur: Quando his verbis crederet mulier, nisi inisset menti quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat conuincenda, & humilianda? At hæc opinio falsa esse conuincitur, tum ex Scriptura, quæ dicit diabolum fuisse homicidam ab initio, Ioan. 8. non autem ipse occidisset, si iam antea primi homines per superbiam perissent, tum ex eo, quod occasione superbendi primi homines habuerunt ex permissione illa, eritis, sicut Di.

Porro S. Augustinus loco citato, non loquitur absolute de tentatione, sed de tentatione vincente. Quod aperte scripsit lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 5. his verbis: Nec arbiurandum est, quod esset hominem deiecturus iste tentator, nisi præcessisset in anima hominis quædam elatio comprimenda, vt per humiliationem peccati, quam de se falsò præsumpserit disceret. Itaque superbia illa occulta non fuit causa, cur Deus permiserit hominem tentari, cum tentatio superbiam præcesserit, sed cur permiserit induci in tentationem, siue à tentatore perducatur in apertam inobedientiam. Fortasse etiam verba S. Properi eodem modo intelligi possunt, quo Sancti Augustini verba intelligenda esse diximus. Sed quicquid de hoc sit, illud constat, non fuisse peccatum causam permissionis tentationis.

Hæc igitur opinione reiecta sanctum Augustinum audiamus, qui tria quædam docet: Primò, nullam fecisse Deum iniuriam homini, quod eum à diabolo tentari permiserit, cum eum tantis viribus instruxerit, vt facillè potuerit aduersarium superare: Secundò, primariam causam huius permissionis Deo soli esse notam: Tertiò, rationes illas probabiliter reddi posse, quia id requirerent, omnipotentia, prouidentia, misericordia, & iustitia

Dei,

Dei, pulchritudo vniuersi, & ipsa hominis gloria, atque utilitas.

Non fecisse Deum iniuriam homini, docet Augustinus lib. 14. de ciu. Dei, c. 17. *Cur non permitteret, inquit, vt ab Angelo malo primus homo tentaretur, quandoquidem sic erat institutus, vt sic de adiutorio Dei fideret, bonus homo malum Angelum vinceret?* Et lib. de corrept. & gratia c. 12. *Ille Adam, inquit, & terrente nullo, & insuper contra Dei terrentis imperium libero vsus arbitrio non stetit in tanta felicitate, in tanta non peccandi facilitate. Et infra: Tales vires habebat eius voluntas, quæ sine vilo fuerat instituta peccato, & nihil illi ex seipsa concupiscentia aliter resistebat, vt dignè tanta bonitati, & bene viuendi facilitati perseverandi committeretur arbitrium.* Et infra: *Fortissimo (a damo videlicet) dimisit atque permisit facere quod vellet; infirmis seruaui, vt ipso donante inuictissimè quod bonum est; vellei & hoc desere inuictissimè nolent.* Non igitur iuste queri potuit Adæ quod à diabolo tentari permissus sit, cum tanta facilitate de hoste suo triumphare potuerit.

Iam verò primariam causam huius permissionis soli Deo notari efficit, dicitur idem Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam c. 4. *Si ergo, inquit, queritur, cur Deus tentari permisit hominem quem tentationi consensurus esse præciebat; aliquid enim quidem bonitatis eius penetrare non possumus, & longe supra vires meas esse confiteor.* Et in epist. 106. ad Paulinum ad similem questionem cur videlicet Deus eos procreet, quos æterni igni dimittos præuidet, respondet: *Deum id facere quia vult, cur autem velit, tu qui es, inquit, qui respondeas Deo? an non habet potestatem sigulus faciendi vasa alia in honorem, alia in contumeliam?*

Sed quamquam hæc ita se habet, tamen probabiles sunt rationes illæ quas paulò ante tetigimus. Ac primò de omnipotentia Dei, quæ in hac permissione perspicitur, ita loquitur Augustinus in lib. de corrept. & gratia cap. 10. *Qui creauit omnia bona valde, & mala ex bonis exortura esse præcinit; sciuit magis ad suam omnipotentissimam bonitatem pertinere etiam de malis benefacere, quam mala esse non sinere.* Idem docet in Enchiridio cap. 11.

De præuidentiâ, idem Augustinus loquitur in lib. 7. de ciu. Dei, cap. 30. *Sic, inquit, administrat omnia quæ creauit, vt etiam ipsa proprios exercere, & agere motus sinat.* Ideo igitur permisit Deus primos homines labi, quia ad præuidentiâ eius pertinebat, vt homines libero arbitrio præditos sine re pro arbitratu suo resistere, vel cedere tentatori. Quod idem docet in lib. de corrept. & gratia, cap. 10. vbi scribit, Deum sic instituisse angelorum hominumque naturam, vt primum in ea ostenderetur, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium iustitiæque iudicium.

De misericordia, & iustitia loquitur Augustinus loco proximi citato de corrept. & gratia cap. 10. *Deus igitur permisit hominem tentari, quem sciebat esse casurum, quia simul videbat, eo casu se vti posse ad misericordiam, & iustitiam declarandam; dum ex damnata massa alios iuste puniet, alios misericorditer liberabit.*

De pulchritudine vniuersitatis, quæ ex hac permissione confluit, loquitur idem Augustinus in lib. 3. de libero arbitrio, cap. 9. vbi proposita questione: *Cur Deus non fecerit, vt nulla creatura ad miseriam perueniret.* Neque enim id aut omnipotens non potuit, aut bonus inuidit, & respondet, ordinem creaturarum à summa vsque ad infimam gradibus iustis ita decurrere, vt ille inuideat, qui dixerit, ista non esset, inuideat etiam ille, qui dixerit, ista talis esset. Si enim quis diceret, unam aut omnino non fieri, aut certe æqualem soli fieri debuisse, inuideret non paruum ornatum rerum vniuersitatis, sic etiam qui diceret, animas rationales aut creandas non fuisse, aut ita creandas vt nunquam peccarent, ita vt nulla esset anima, quæ peccato misera fieret, is inuideret ornatum aliquem mundo. Siquidem anima illa, quamuis misera, meliore

quolibet corpore, & ornat locum, in quo à Deo pro merito suæ actionis ponitur.

Quemadmodum, vt idem Augustinus ait, nihil est in domo nobilior homine, nihil abiecius cloaca, & tamen seruus in peccato tali deprehensus, vt mundanda cloaca dignus habeatur, ornat eam etiam turpitudine sua, & verumque horum, id est turpitudine serui, & mundatio cloacæ iam coniunctum, & redactum in quendam sui generis vnitatem, ita disposita domui coaptatur, atque subtextitur, vt eius vniuersitati ordinatissimo decore conueniat. Sed quatinus ex peccato omnipotentia Dei id bonum eliciat, atque inde rerum vniuersitatem exornet; non tamen propterea, aut peccata necessaria fuerunt, aut non potuit Deus angelos, atque homines omnes à peccato, & miseria liberare, non enim peccata, aut miseria ordinem vniuersitatis exornant, sed angeli, aut animæ, quæ pro merito culpæ ordinantur ad pœnas: neque Deo deesse poterat ratio exornandi rerum vniuersitatem, si nullus angelus & nullus homo peccare voluisset, quemadmodum (vt ibidem Augustinus ait) si seruus peccare noluisset, non defuisset domesticæ disciplina alia prouisio, qua cloacæ & loca cætera mundarentur.

Itaque sic fecit ad rerum pulchritudinem, vt Deus permisit tentari primos homines quos casuros esse præuiderat, vt tamen alio modo rerum pulchritudini consuli potuerit, si aut homo non fuisset casurus, aut Deus id quod futurum præuiderat, permittere noluisset, de qua re vide eundem Augustinum lib. 3. de libero arbitrio cap. 12.

Superest vltima ratio, quæ ab ipsis hominis utilitate sumitur. Primum enim (vt Augustinus scribit lib. 11. de Gen. ad literam, c. 4.) non videtur magnæ laudis fuisse futurum hominem, si propterea posset bene viuere: quia nemo malè viuere suaderet. Deinde perspiciebat Deus valde vtile id futurum ad eruditionem sanctorum, nimirum vt casus primi hominis præberet futuris sanctis contra superbiam timorem pium (vt ait S. Augustinus in eodem lib. cap. 6.) Ad hæc permisit Deus tentationem, & casum primi hominis, quia præcius erat, quod ab eius semine adiuto sua gratia, ipse diabolus fuerat sanctorum gloria maiore vincendus, vt idem loquitur Augustinus lib. 14. de ciu. Dei, cap. 27. Deique addere possumus, occasione peccati primorum hominum Christum nobis donatum, per quem maiora Dei manera suscepimus, quam ea fuerint, quæ per Adam amissimus. Nam (vt Apostolus testatur Rom. 5. *Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia.* Et: *Non sicut delictum, ita & donum.* Validus, inquit S. Leo serm. 12. de passione Domini, *donum factum est libertatis, quam debuit seruitutis.* Et vt idem ait in serm. 3. de Pentecoste: *Si homo diabolica fraude deceptus, à lege sibi posita, per concupiscentiam non deuissset, creator mundi creatura non fieret.* Quod etiam docet S. Augustinus serm. 9. de verbis Apostoli, cum ait: *Nulla causa fuit veniendi Christo Domino, nisi peccatores saluos facere.* Itaque Ecclesia cum exultatione, & gratiarum actione in vigiliis paschalibus canit, o felix culpa, quæ talem, ac tantum meruit habere redemptorem.

CAPVT III.

De serpente, qui Heuam seduxit, quod verus & naturalis fuerit serpens, quodque per eum diabolus sit loquutus.

QUÏTVR vt de primorum hominum tentatore pauca dicamus, præsertim cum & hanc doctrinam partem hæretici variè deprauarint.

Antiquissima hæresis à Græca voce, *ὄφης* quæ serpentem significat, Ophitarum fuit, cuius meminerunt

Irenæus lib. 1. de hæresibus cap. 34. Tertullianus in lib. de præscriptione aduersus hæreticos cap. 47. Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum, Epiphanius hæresi 27. Hieronymus in dialogo aduersus Luciferianos, Augustinus in libro de hæresibus cap. 17. Philastrius, Theodoretus, Damascenus, & alij, qui de hæresibus scribunt. Hi docebant, sapientiam Dei serpentem illum esse, qui primorum hominum oculos aperuit, vt bonum, malumque dignoscere. Idque fecisse in odium creatoris, cui ipsa contraria esset.

Eundem errorem postea docuit etiam Manichæus (Augustino teste in libro de hæresibus, cap. 46.) qui serpentem illum Christum esse volebat. Origenes etiam more suo ad allegoriam omnia, quæ absurda illi videbantur transferens, per serpentem delectationem intelligi voluit. Primum enim delectatio sensum, quasi Heuam, titillat, & seducit. Deinde sensus mentem, hoc est, Adamum ad consentiendum, & peccandum inlestat. Vide Ambrosium libro de paradiso capite secundo, vbi hanc sententiam, tacito nomine Origenis refert. Nec defuerunt (teste Procopio in commentario tertij capitis Genesios) qui asseruerunt diabolum induisse corpus phantasticum ad similitudinem serpentis. Iulianus denique (vt est apud Cyrillum lib. 3. in Iulianum) narrationem Moysi de serpente fabuloso, omnino fuisse contendit, eo præsertim nomine, quod serpens humana voce loquutus fuisse perhibeatur.

Cæterum verum illum, & naturalem serpentem fuisse, sed per eum diabolum esse loquutum, tam ex literis sacris perspicuum est, vt vix vlla probatione opus esse videatur. Nam quæ dicuntur cap. 3. Gen. de pœna serpentis, quod maledictus sit super omnia animantia, & bestias terræ: quod super pectus suum gradiatur; quod terram comedat; quod inicitia perpetua sit inter filios Heuæ, & serpentes; aptissimè in verum & naturalem serpentem quadrat, vt notum est; in sapientiam Dei, vel delectationem nulla ratione conueniunt. Quocirca summo consensu sancti Patres docent, verum illum fuisse serpentem, vt Chrysostronus homilia 16. in Genes. Basilus in oratione quod Deus non sit auctor malorum, Epiphanius in hæresi Ophitarum, Augustinus lib. 11. de Genes. cap. 2. & alij.

Non autem ipsum per se mutum serpentem, sed diabolum per eum esse loquutum, restatur liber Sap. cap. 2. his verbis: *Deus creauit hominem inextermiuabilem, & ad imaginem similitudinis sue fecit illum: inuidiâ autem diaboli mors introiit in orbem terrarum, imitatur autem illum, qui sunt ex parte illius.* Testatur etiam Christus Ioan. 8. cum ait: *Vos ex parte diaboli estis, & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit.* Homicida enim ab initio non aliter fuit, nisi quia primos homines, vt loquitur S. Leo veneno suæ mortificationis inuidiæ. Testatur quoque S. Ioannes in Apocalypsi ca. 20. vbi non alia de causa diabolum vocat serpentem antiquum, nisi quia diabolus initio serpentem induit. Testatur denique omnes Patres, tum ij, qui librum Genesios interpretantur, vel quæstiones in eum scripserunt, vt Hieronymus, Theodoretus, Eucherius, Beda, Rupertus, Chrysostronus, & Augustinus, tum etiam Cyprianus in sermone de zelo, & liuore, Basilus in oratione, quod Deus non sit auctor malorum, Ambrosius in libro de paradiso, Cyrillus lib. 3. in Iulianum, & alij passim.

Quod verò Iulianus serpentem loqui potuisse, fabulosum putat, rectè reprehendit Cyrillus loco notato, cum apud Ethnicos, quorum opiniones Iulianus sequi se fatebatur, & equi, & fluuij aliquando loquuti esse credantur: cæterum apud Christianos non existimantur animantia bruta per se loqui posse, sed posse tamen spiritus angelicos siue bonos, siue malos id per ora bestiarum facile præstare. Non enim serpens dumtaxat spiritu dia-

boli plenus loquutus est, sed etiam asina Balaam, bono angelo eam mouente hominis voce, loquens prohibuit propheta insipientiam, vt loquitur S. Petrus in epistola posteriore cap. 2. & nota est historia ex cap. 22. Num.

Vna superest dubitatio, An diabolus sponte sua serpentem elegerit, per quem Heuam seducere conaretur, an aliam bestiam non sit à Deo permittens assumere, quam serpentem. S. Ioannes Chrysostronus homil. 16. in Genesim scribit, diabolum de industria serpentem elegerisse, quod is aptissimus videretur ob naturalem suam caliditatem ad insidias mulieris faciendas.

Sed probabilior videtur sententia S. Augustini lib. 11. de Gen. cap. 3. qui docet. Satanam non fuisse permittentem alio instrumento vti, quam serpentis ore. Cum enim mens diaboli eò tenderet, vt seduceret, facilius sperare potuit se consequuturum quod quærebat, si insidias tegeret, quam si aperiret. Tegeret autem si columbam aut ouem assumeret, quæ sunt animalia naturæ simplicis, & innocentis. Sed voluit Deus, vt si diabolus hominem tentare vellet, id non faceret nisi per serpentem, vt sicut diabolo permittebat tentare, ita hominem admoneret ex ipsa forma serpentis, quem callidum animal esse non ignorabat, vt caueret insidias. Quod verò S. Chrysostronus dicit, diabolum quæsiuisse idoneum animal ad insidias faciendas, locum haberet, si ea calliditate, quæ naturaliter in serpente inest, Heua decipi potuisset: sed cum non serpentis muti, sed diaboli ipsius astutia necessaria fuerit ad hominem seducendum, æquè potuit diabolus per serpentem, ac per columbam, & (vt diximus) occultiore consilio, & maiori fraude per columbam negotium seductionis peragere.

CAPVT IV.

Primum peccatum parentum primorum fuisse superbiam.

DISSERVIMVS de tentatione; nunc de ipso peccato differendum est, ac prima se offert illa quæstio, quodnam fuerit primorum hominum primum & principale peccatum.

Non defuerunt ex veteribus, qui sentirent, in eo peccasse primos homines, quod antea uerterint vsum ligni scientiæ boni, & mali, vt S. Augustinus refert lib. 11. de Gen. ad literam, cap. 41. quorum sententia, si mysticè accipiatur, fortasse non improbanda erit. Fieri enim potest, vt per lignum scientiæ contemplationem aliquam significatam esse velint, quæ solis beatis congruat: ac per hoc non ante tempus debitum appetendam: sic enim interpretatur arborem scientiæ S. Gregorius Nazianzenus oratione de Natali Domini, & orat. 2. de Pascha.

Sed certè ad literam ea sententia vera esse non potest. Neque enim Deus ad tempus eum ligni scientiæ prohibuit, sed in perpetuum, cum ait, *Quacumque die comederis ex eo, morte morieris.* Minus etiam probabilis eorum sententia est, qui teste Augustino in eodem loco, dicebāt primum peccatum Adami, atque Heuæ fuisse intemperantiam, quod videlicet ante legitimum tempus vsum coniugij arripuissent, & nuptias suas quodammodo furati essent. Satis enim ex historia sacra constat, Adamum cognouisse uxorem suam, posteaquam propter peccatum ex paradiso exactus fuisset, vt intelligi potest ex cap. 4. Gen. Deinde non potuit primum peccatum esse intemperantiam carnis, cum nulla esset, neque esse posset in statu innocentie concupiscentia carnalis rectè rationi repugnans, nisi prius ipsa ratio Deo repugnare cepisset, vt in lib. de ftatu innocentie demonstrauimus. Adde, quod etiam si continuò post creationem suam primi homines, liberis operam dare voluissent, nulla erat lex, qua prohiberentur id facere. Nam neque infantes, aut pueri, sed

viribus, & statura perfecti creati fuerant, ut aetas matura expectanda non esset, & iam audierant, Crescite & multiplicamini, & Adamus diuinitus edoctus pronunciauerat, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Et, propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhaerebit uxori suæ.

Sunt aliæ Duæ sententiæ, quæ sanctos Patres habent auctores, Sanctus enim Ambrosius in lib. de paradiso cap. 12. scribit, peccasse Heuam, quod addiderit aliquid ad verba Domini. Nam cum Deus prohibuisset, ne vescerentur fructu ligni scientiæ boni, & mali, alioqui futurum ut morerentur: illa retulit prohibitum sibi fuisse, ne vescerentur de ligno scientiæ, neque illud tangerent, ne forte morerentur. Vbi addidit vetitum fuisse contactum ligni, & absolutam mortis interminationem reuocauit in dubium per vocem illam (forte) S. Ioannes Chrysostomus homil. 16. in Genesim scribit, initium peccati fuisse, quod Heua cum diabolo colloqui cæperit.

Cæterum sancti isti Patres, non videntur accuratè de peccato primæ parentis differere voluisse, sed obiter, ex eo quod acciderat occasionem accipere admonendi populum, tum vt fideliter, & religiosè verba Dei recitarent, tum vt diligenter, & studiosè malorum colloquia præcauerent. Et quamuis illa additio ad verbum Dei, & colloquium cum diabolo aliquo modo peccata dici possint, quia fuerunt occasiones peccati, quod postea commissum est: propriè tamen peccata non fuerunt. Nam Heua non mutauit sententiam Domini, quamuis non totidem verbis illam expresserit, ac Deus illam initio pronunciauerat. Neque sciebat diabolus esse, qui secum per serpentem loquebatur. Et præterea satis instructa erat, ac munita gratiæ diuinæ præsidio, vt posset tutò cum ipso etiam diabolo apertè colloqui, si tentationi eius resistere voluisset.

His igitur opinionibus dimissis, in quarum refutatione cum hæreticis nostris temporis cõuenimus; videamus quæ inter nos, & illos controuersia supersit. Martinus Lutherus in commentario 3. cap. Genes. contendit, primum peccatum primorum parentum fuisse infidelitatem, quod videlicet non crediderint se morituros; si fructum illum degustassent. Id Lutherus probat; tum ex verbis Scripturæ, tum ex ratione. Nam Scriptura Gen. 3. refert, serpentem hoc potissimum persuadere conatum esse mulieri, vt crederet se non morituram; & mulierem non prius ausam respicere poma illius arboris, ac multò minus decerpere, quam audisset nequaquam moriuram. Scit, enim Deus, quia quacunque die comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij scientes bonum, & malum. Ratio autem id suadet, vt sicut initium, & radix iustitiæ est fides, ita radix, & initium peccati sit infidelitas.

Eadem est sententia Ioannis Caluini, qui lib. 2. Institut. cap. 1. §. 4. ita breuiter explicat sententiam suam: Infidelitas radix defectiõnis fuit. Hinc autem emerfit ambitio, & superbia quibus annexa est ingratiudo. Et infra: Infidelitas ambitioni ianuam aperuit: ambitio vtrò contumacia fuit mater. Et rationem hanc reddit, quia nunquam repugnare Dei imperio ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus.

At sententia Theologorum Catholicorum communis est, primum peccatum Heuæ fuisse superbiam. Vide S. Thomam in 2. 2. quæst. 161. & Theologos cæteros in 2. sent. dist. 21. & 22. De Adamo S. Bonauentura, & Scotus loco citato existimant; primum eius peccatum fuisse inordinatum amorem erga coniugem; amorem autem non carnalis concupiscentiæ, sed humanæ amicitiae. Sanctus verò Thomas loco notato, vtriusque parentis primum peccatum docet fuisse superbiam, quæ sententia omnino recipienda est. Nam & cum diuinis literis,

& cum testimoniis Patrum, & cum ipsa ratione maximè congruit.

Incipiamus à Scripturis, Eccles. 10. Initium superbiæ hominis apostatare à Deo, quoniam ab eo, qui fecit eum, recessit cor eius. Et rursum: Initium, inquit, omnis peccati superbia. Quo loco duobus argumentis sapiens ostendit, superbiam esse vitiũ maximè detestabile. Primum, quia principium superbiæ humanæ, id est, primum actus superbiæ hominis apparuit in illa defectiõne primi hominis, qui à Deo, qui eum recens creauerat, spontè recessit, nolens subiici eius imperio. Deinde, quia illa primi hominis superbia fuit initium omnis peccati; siue omnium peccatorum, quæ ab hominibus commissa sunt, & quotidie committuntur. Quod idem confirmat Tobias illis verbis, quæ habentur cap. 4. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in tuo verbo dominari permittas. In illa enim initiũ sumpsit omnis perditio. Quauis enim hæc loca referri possent ad peccatum Angeli, quod fuit absolutè omnium primũ: tamen credibilis est Ecclesiasticũ, & Tobiam respexisse ad primum peccatum primorum hominum, quod notius erat vulgo, quàm peccatum angeli.

Ad hæc B. Paulus in ca. 5. epist. ad Rom. Sicut, inquit, per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi, ita per obedientiam vnus hominis iusti constituti sunt multi. Quo loco Apostolus loquitur de peccato Adami potius, quàm Heuæ, siquidem in Adamo omnes moriuntur. 1. Cor. 15. Et per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, in quo omnes peccauerunt. Rom. 5. Et loquitur de primo peccato, non de cæteris, quæ post primum commisit: nam per primum peccatum amisit gratiam Dei, & originale iustitiã, cuius priuatio est in eius posteris originale peccatum. Porro actus primus superbiæ est, nolle subiici imperio, & præceptis alterius, quæ propriè dicitur inobediencia: sicut è contrario humilitas est, subiici imperio & præceptis aliorum, quæ propriè dicitur obedientia. Hinc legimus Eccles. 10. Initium superbiæ hominis apostatare à Deo. Quod non ita accipiendum est, quasi apostasia sit prior quàm superbia, sed significat Ecclesiasticus, primam partem, siue primum superbiæ actum fuisse nolle parere Deo, vt S. Thomas rectè exponit in 2. 2. q. 162. art. 7. ad 2. hinc etiam Hierem. 2. dicitur homini: A siculo confregisti iugum meum, rupisti vincula, dixisti non seruiam.

Sanctus etiam Augustinus pro eodem habet superbiam, & inobedientiam, humilitatem, & obedientiam. lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 13. Bonum est, inquit, sursum habere cor, non tamen ad se ipsum quod est superbia, sed ad Dominum, quod est obedientia, quæ nisi humilitas esse nõ potest. Et in eodem loco: Melius esse possent Dij summo, verò que principio coherendo per obedientiam, quam sibi sibi existendo per superbiam. Quo loco opponit Augustinus tanquàm contraria obedientiam, & superbiam, quia videlicet inobediencia est quædam superbia; & obedientia quædam humilitas. Et lib. 8. de Genesi ad literam, cap. 14. Nec fieri potest, vt voluntas propria non grandi ruine pondere, super hominem cadat, si eam voluntati superioris extollendo præponat. Hoc expertus est homo contemnens præceptum Dei, & hoc experimento didicit, quid interest inter bonum, & malum, bonum scilicet obedientia, malum autem inobediencia, id est, superbia, & contumacia. Apostolus igitur considerauit, peccatum primi hominis cæpisse ab occulta inobediencia, qua in superbiam elatus, non imperio Dei subiici, sed in sua potestate esse dilexit, & inde erupisse in apertã inobediencia, qua fructum vetitum gustare præsumpsit; & ideò propriè, & apertissimè dixit, per vnus inobediencia multos peccatores esse constitutos.

Quòd si primum peccatum hominum primorũ fuisset infidelitas, aut amor cõiugis; non verè, aut certè non propriè S. Paulus illud peccatũ inobediencia appellasset. Neque enim infidelitas, vel amor coniugis nanius inobediencia propriè dici potest: superbia verò quauis

ex se latius pateat quàm inobediencia, & non omnis superbia inobediencia sit; omnis tamen inobediencia formaliter sumpta, superbia est, ac per hoc superbia, qua quis contemnit præceptum, nec parere vult legi superioris, propriè contumacia, siue inobediencia dici potest. Quemadmodum etiam humilitas, quæ reddit hominem subiectum superiori, quoad omnia, latius patet, quàm obedientia, quæ reddit hominem subiectum superiori, quatenus aliquid præcipit: tamen quædam humilitas, ea videlicet, quæ hominem præcepto superioris subiicit simul & humilitas, & obedientia dicitur. Atque hæc de testimoniis Scripturarum.

Probemus nunc testimoniis Patrum, primum peccatum parentum primorum, non infidelitatem, neque aliquid aliud, sed superbiam fuisse. S. Basilius in oratione quòd Deus non sis auctor malorum: Quamobrem, inquit, dolis hominem aggressus eadem ambitionis cupiditate, quam ipse ab initio habuit, velle similem esse Deo, hac rursus ad decipiendos nos vsus lignum ostendit, per cuius degustationem pollicitus est hominem similem fore Deo. S. IOANNES Chrysostomus homil. 16. in Genes. Igitur, inquit, vt diuinitatem mente sua imaginata est ad eum properauit. S. AUGUSTINVS lib. 8. de Genesi ad literam, cap. 13. loquens de primo peccato: Denique, inquit, à peccante nihil aliud appetitũ est, nisi non esse sub dominatione Dei quòd illud admissum est, in quo ne admitteretur sola deberet iussio dominantis attendi. Sed clariùs lib. 11. cap. 30. Quando, inquit, his verbis crederet mulier à bona atque vtili re diuinitus se fuisse prohibita, nisi iam inest menti amor ille propriæ potestatis, & quædam de se superba præsumptio, quæ per illam tentationem fuerat conuincenda, & humilianda? His verbis apertissimè S. Augustinus refellit sententiã, quam Lutherus & Caluinus tuentur. Illi enim volunt ex infidelitate superbiam natam esse, contra autem S. Augustinus disputat, non potuisse infidelitatem in animo primæ parentis locum inuenire, nisi in eo superbia præcessisset. Idem Augustinus in Enchirid. ca. 45. enumerans actus malos, & quasi partes peccati primi hominis, primo loco ponit superbiam; Superbia, inquit, est illic, qua homo in sua potestate esse, quàm in Dei potestate dilexit. Item in lib. 14. de ciuit. Dei, c. 13. de vtroque primo parente loquens: In occulto, inquit, mali esse cæperunt, vt in apertam inobedientiam laberentur. Noe enim ad malum opus perueniretur, nisi præcessisset mala voluntas. Porro mala voluntatis initium, quid potuit esse nisi superbia? Initium enim omnis peccati superbia. Et infra. Manifesto ergo apertòque peccato vbi factum est, quod Deus fieri prohibuerat, diabolus hominem non capisset, nisi iam ille sibi placere capisset. Hic enim delectauit quod dictum est, Eratis sicut Dij quod melius esse possent summo vtròque principio coherendo per obedientiam, non quàm suum sibi existendo principium per superbiam.

S. LEO serm. 5. de Natiuitate Domini: Quid, inquit, sanandis agris, illuminandis cæcis, viuificandis mortuis aptius fuit, quàm vt superbia vulnera humilitatis remedijs curaretur? Vbi vocat superbiæ vulnera mala inflicta humano generi ex peccato Adami. Itè in eodè loco: Illi (Adamo) per elationem lapsò dictum est, terra es, & in terrã ibis. Huic per humilitatem exaltato dictum est, sede à dextris meis, &c.

S. PROSPER lib. 2. de vita contemplatiua ca. 19. Et mihi quidem, inquit, videtur quod non ederent de ligno prohibito, nisi concupissent; nec concupissent, nisi tentati; nec tentarentur, nisi deserti; nec desererent à Deo, nisi ipsi prius desererent Deum; nec desererent Deum, nisi superbirent, & similitudinem Dei miserabiliter appetissent.

S. FVLGENTIVS in lib. 2. de Incarnatione, & gratia Christi, c. 22. Quia primus homo in superbia est diabolica persuasione deiectus, perdidit humilitatem.

S. GREGORIUS lib. 4. Moral. cap. 9. Duas, inquit, ad intelligendum se creaturas fecerat, angelicam videlicet &

humanam; vtramque verò superbia perculit, atque abstrata ingentia restitutum fregit. Eucherius lib. 1. in Genes. & alij non pauci idem docent.

Accedat Postremò etiam ratio, nam inter actus malos priores fuerunt interiores, quàm exteriores, tam circa obiectum intelligibile, quàm circa sensibile. Cum enim pars inferior subiecta esset superiori, nec ab ea deficere posset, donec ipsa non deficeret à Deo, non potuit concupiscentia sensibilis alicuius boni in animo præualere, nisi prius ipse animus à Deo auersus ad infirma corruisset. Quare fieri non potest, vt amor erga vxorem immoderatus, primum peccatum Adami fuerit: nec solum de amore carnalis concupiscentiæ loquor, sed etiam de amore illo socialis beneuolentiæ quem Bonauentura & Scotus primum peccatum statuunt. Nam & ille amor rei sensibilis erat, videlicet cõsortij humani, & socialis vitæ quam amittere Adamus nolens, maluit legem Dei transgredi, quàm vitæ sociam contumescere.

Porro inter actus interiores, & circa bonum intelligibile prior est actus circa finem, quàm circa media, siquidem media appetuntur propter finem, non contra. Finis autem hominis in malis est excellentia propria, quæ superbiæ est obiectum. Non igitur infidelitas, aut aliquid aliud, sed superbia primum peccatum vtriusque primi parentis fuit.

Præterea (vt sententiam Lutheri, & Caluini propriè refellamus) non potuit mens primorum parentum diuino lumine illustrata, in errorem induci, nisi antea per auersionem à Deo lumine illo destituta fuisset, vt Augustinus ratiocinatur lib. 14. de ciuit. Dei cap. 13. Quemadmodum nemo potest credere solem non lucere, dum solem ipsum respicit: ergo infidelitatem primorum parentum auersio à Deo, & peccatum præcessit; non igitur infidelitas primum peccatum fuit.

Ad hæc mater infidelitatis est superbia, vt idem Augustinus docet in lib. de pastoribus cap. 8. igitur superbia infidelitatem præcessit, non è contrario, nisi filiam matre antiquiorem faciamus.

Denique prior in peccatis est conuersio ad bonum creatũ, quàm auersio à bono increato: neque enim auersio per se appetibilis est, cum non sit bona, & solum bonum sit obiectum voluntatis. Itaque quia conuertimur ad bonum creatum, sequitur, vt auertamur ab increato, non autem primo, & per se auersio ipsa à voluntate eligitur: At non velle Deo credere, qui est actus infidelitatis est auersio quædam à Deo, igitur infidelitas non est primus actus malus, sed alium aliquem priorem, quo ad bonum creatum conuertimur, sequitur. Quare Scripturæ diuinæ non vno in loco testantur, mala opera præcedentia esse causam consequentis infidelitatis: 1. Tim. 1. Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. Et 1. Tim. 6. Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt à fide.

Solutur obiectiones, & explicatur, quæ fuerit superbia primorum hominum.

VPEREST obiectiones aliquas soluere quæ contra ea, quæ capite superiore docuimus, adferri solent.

PRIMA obiectio Lutheri. Satanæ tentatio eò tendebat, vt primum crederet Heua non esse verum, quod Deus dixerat, morituros videlicet, qui fructum ligni vetiti gustarent; deinde fructum illũ gustando legem Dei præuicicaretur: succubuit autem Heua tentationi; igitur primum peccatum non credendo, deinde fructum vetitum, degustando, & inobediencia, sed etiam ad superbiam adducere conabatur Heua. Nam ideò dixit, scit enim Deus, quia quacunque die comedere

humanam; vtramque verò superbia perculit, atque abstrata ingentia restitutum fregit. Eucherius lib. 1. in Genes. & alij non pauci idem docent.

Accedat Postremò etiam ratio, nam inter actus malos priores fuerunt interiores, quàm exteriores, tam circa obiectum intelligibile, quàm circa sensibile. Cum enim pars inferior subiecta esset superiori, nec ab ea deficere posset, donec ipsa non deficeret à Deo, non potuit concupiscentia sensibilis alicuius boni in animo præualere, nisi prius ipse animus à Deo auersus ad infirma corruisset. Quare fieri non potest, vt amor erga vxorem immoderatus, primum peccatum Adami fuerit: nec solum de amore carnalis concupiscentiæ loquor, sed etiam de amore illo socialis beneuolentiæ quem Bonauentura & Scotus primum peccatum statuunt. Nam & ille amor rei sensibilis erat, videlicet cõsortij humani, & socialis vitæ quam amittere Adamus nolens, maluit legem Dei transgredi, quàm vitæ sociam contumescere.

Porro inter actus interiores, & circa bonum intelligibile prior est actus circa finem, quàm circa media, siquidem media appetuntur propter finem, non contra. Finis autem hominis in malis est excellentia propria, quæ superbiæ est obiectum. Non igitur infidelitas, aut aliquid aliud, sed superbia primum peccatum vtriusque primi parentis fuit.

Præterea (vt sententiam Lutheri, & Caluini propriè refellamus) non potuit mens primorum parentum diuino lumine illustrata, in errorem induci, nisi antea per auersionem à Deo lumine illo destituta fuisset, vt Augustinus ratiocinatur lib. 14. de ciuit. Dei cap. 13. Quemadmodum nemo potest credere solem non lucere, dum solem ipsum respicit: ergo infidelitatem primorum parentum auersio à Deo, & peccatum præcessit; non igitur infidelitas primum peccatum fuit.

Ad hæc mater infidelitatis est superbia, vt idem Augustinus docet in lib. de pastoribus cap. 8. igitur superbia infidelitatem præcessit, non è contrario, nisi filiam matre antiquiorem faciamus.

Denique prior in peccatis est conuersio ad bonum creatũ, quàm auersio à bono increato: neque enim auersio per se appetibilis est, cum non sit bona, & solum bonum sit obiectum voluntatis. Itaque quia conuertimur ad bonum creatum, sequitur, vt auertamur ab increato, non autem primo, & per se auersio ipsa à voluntate eligitur: At non velle Deo credere, qui est actus infidelitatis est auersio quædam à Deo, igitur infidelitas non est primus actus malus, sed alium aliquem priorem, quo ad bonum creatum conuertimur, sequitur. Quare Scripturæ diuinæ non vno in loco testantur, mala opera præcedentia esse causam consequentis infidelitatis: 1. Tim. 1. Habens fidem, & bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragauerunt. Et 1. Tim. 6. Radix omnium malorum est cupiditas, quam quidam appetentes, errauerunt à fide.

Solutur obiectiones, & explicatur, quæ fuerit superbia primorum hominum.

VPEREST obiectiones aliquas soluere quæ contra ea, quæ capite superiore docuimus, adferri solent.

PRIMA obiectio Lutheri. Satanæ tentatio eò tendebat, vt primum crederet Heua non esse verum, quod Deus dixerat, morituros videlicet, qui fructum ligni vetiti gustarent; deinde fructum illũ gustando legem Dei præuicicaretur: succubuit autem Heua tentationi; igitur primum peccatum non credendo, deinde fructum vetitum, degustando, & inobediencia, sed etiam ad superbiam adducere conabatur Heua. Nam ideò dixit, scit enim Deus, quia quacunque die comedere

ritis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum. Quare mulier in eo primùm à tentatore seducta, & deucta est, quòd in superbiam elata affectavit esse sicut Deus, sciens bonum & malum, deinde per superbiam excacata credidit diabolo, & non credit Deo, & in apertam inobedientiam lapsa est.

S E C U N D A obiectio Lutheri, & Caluini, fides est radix, & origo iustitiæ, ergo infidelitas radix, & origo iniustitiæ. Resp. nō. Ex antecedente ab aduersariis posito, sequitur oppositum consequentis. Quia enim fides est origo iustitiæ, sequitur infidelitatem non esse originem, sed finem iniustitiæ. Nam quod est primum in generatione, est vltimum in resolutione. Fundamentum est principium ædificationis, sed eversio fundamēti non est principium, sed finis destructionis. Qui enim ædificat à fundamento incipit, in tecto desinit: qui destruit incipit à tecto, desinit in fundamento. Et in animantibus cor primum incipit viuere, vltimum desinit viuere. Quare nunquam in Scripturis dicitur, radix omnium malorum est infidelitas, sicut dicitur radix omnium malorum est cupiditas, id est, amor sui, siue propriæ excellentiæ, quæ est superbia. Neque legimus vsquam, initium omnis peccati infidelitas, sicut legimus, initium omnis peccati superbia.

T E R T I A obiectio Caluini, Nunquam repugnare imperio Dei ausus fuisset Adam, nisi eius verbo incredulus. Responso, Adam non fuisset ausus imperio Dei manifesto, & expresso, quo lignum scientiæ vetabatur, repugnare, nisi verbo eius incredulus: sed nec fuisset verbo Dei incredulus, nisi per elationem à Deo auersus diuina luce destitutus, tenebreferre cœpisset, vt sanctus Augustinus de Heua scribit, lib. 11. de Genesi ca. 30. & lib. 14. de ciuitate Dei, ca. 13. atque hinc explicari potest alius locus eiusdem S. Augustini ex lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 17. vbi videtur primum peccatum primorum hominum constitutum in infidelitate cum dicit: *Hoc itaque cognouerunt, quod felicius ignorarent, si Deo credentes, & obediētes non committerent, quod eos cogeret experiri, infidelitas & inobediētia quid nocerent.* Solum enim ex hoc loco probatur, fuisse in peccato primorum hominum infidelitatem, & inobediētiā, apertam videlicet, quam commiserunt dum lignum vetitum degustarūt: sed non probatur non præcessisse superbiam, & inobediētiā occultam, de qua idem Augustinus loquitur loco citato, in eodem libro cap. 13.

Q U A R T A obiectio est Bonauenturæ, & Scoti, qui adferunt testimonium S. Augustini ex lib. 11. de Genesi ad Literam, cap. 42. & ex lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 11. vbi S. Augustinus scribit, Adamum incidisse in peccatum inobediētiæ ex amore immoderate erga coniugem, ac per hoc primum peccatū Adami fuisse amorem illū vxoris, non autem superbiam. Ac ne forte respōdeatur, amorem nimium erga coniugem fuisse priorem inobediētiā manifesta, non autem inobediētia, vel superbia occulta, notandus est locus adductus ex lib. 11. de Genesi ad Literam, cap. 42. vbi Augustinus scribit, Adamum fuisse in statu innocentie, quando vxorem immoderate amare cœpit, sic enim loquitur. *Adam noluit Heuam contristari, quam credebat posse sine suis solatio cōtrahere, si ab eius alienaretur animo, & omnino illā interire discordiā, nō quidem carnis vitium concupiscentiā, quam nondum senserat in resistente lege membrorum legi mentis suæ, sed amicali quadam beneuolentiā, qua plerumque fit, vt offendantur Deus, ne homo ex amico fiat inimicus.* Et confirmari potest hoc argumentum ex cap. 3. Gen. vbi Deus enumerans peccata Adami, primum ponit, quòd auerit vocem vxoris suæ, secundum, quòd comederit de ligno vetito.

R E S P O N D E O S. Augustinus vult quidem amorem inordinatum erga vxorem fuisse priorem in Adamo, quam esset aperta inobediētia, vt loca citata demon-

strant, tamen non vult priorem fuisse, quam superbiam occultam. Nam lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 13. contrarium his verbis docet: *Spontaneus est autem iste affectus, quoniam si voluntas in amore superioris immutabilis boni, à quo illustrabatur, vt videret, & accendebatur, vt amaret, stabilis permaneret, non inde ad sibi placendum auerteretur, & ex hoc tenebreferret, & frigeret, vt in illa verum crederet dixisse serpentem, vel ille Dei mandato vxoris proponeret voluntatem, &c.*

Primò igitur secundum Augustinum fuit superbia occulta in animo Adami, deinde vitium inordinati amoris erga vxorem, postremò aperta mandati diuini transgressio. Neque in lib. 11. de Genesi ad Literam, cap. 42. dicit S. Augustinus, Adamum fuisse in statu innocentie, quādo immoderate vxorem amare cœpit, sed dicit, nondum sensisse concupiscentiam carnis repugnantis legi mentis. Potuit enim fieri, vt amissa innocentia, originali que iustitia non continuo extiterit in carne motus ille pudendus, quamuis continuo existere poterit. Nam etiam hoc tempore, quo iustitia originali caremus, non semper patimur carnis rebellionem, & Heua non solum per superbiam inuoluitur, sed etiam per exteriorem inobediētiā lapsa fuerat in peccatum, & tamen non continuo sensit carnis rebellionem, alioqui nuditatem suam agnouisset, & erubisset antequam virum suum ad peccandum induceret.

Q U I N T A obiectio, quæ Scoti est. Homo prius cognoscit alia, quam se, ergo prius amat amore amicitie alios quam se, ac per hoc prius fuit in Adamo inordinatus amor vxoris, quam propriæ excellentiæ.

R E S P O N D E O, Hæc obiectio in multis peccat. Primum enim cum Adam habuerit scientiam insulam à Deo, potuit prius cognoscere se, quā alia. Deinde quicquid sit de aliis rebus, certe prius cognouit se, quā vxorem, cum aliquanto tempore vixerit, antequam vxor eius existeret. Præterea non est necessarium, vt quod prius cognoscitur, prius ametur, cum possit aliquid cognosci, & non amari: denique mulieris primū peccatum fuit amor proprius, vt Scotus fatetur, cur igitur non potuit etiam primum peccatum viri esse amor proprius?

S E X T A obiectio, Si per superbiam prima homines initio lapsi essent, id profectò accidisset, quia cupierunt fieri, sicut Dij, vt Satan illis promittebat. Quæto igitur, an crediderint se posse fieri, sicut Deos, an verò nō crediderint: nam si crediderunt certe in errorem, atque adeò in infidelitatem prius, quam in elationem, & superbiam lapsi sunt: si nō crediderunt, non apparet quemadmodum appetere potuerint, fieri sicut Dij. Neque enim id appeti potest, quod non posse fieri creditur.

R E S P O N D E O, S. Augustinus in explicatione Psalmi 68. tractās illa verba: *Quæ non rapui, tunc exolebam, scribit primos homines rapere voluisse diuinitatem, & perdidisse felicitatem. Quod non ita accipiendum est, quasi voluerint mutare naturā & ex hominibus Dij per essentiam fieri. Nam idem ipse Augustinus in plurimis locis explicat superbiam primorum hominum in eo sitam fuisse, quòd oprauerint fieri Dij per imitationem, & similitudinem, vt sicut Deus scit bonum, & malum, nec eger aliquo rectore, & gubernatore, nec alicuius potestati subditus est; ita ipsi scirent bonū, & malū, nec Dei prouidentia indigerent, neque illius imperio, & potestati subessent. Lib. 2. de Genesi contra Manichæos, cap. 15. Videmus, inquit, his verbis, per superbiam peccatū esse persuasum. Ad hoc enim valet, quod dictum est, eritis sicut Dij. Quid hic intelligitur, nisi persuasum esse, vt sub Deo esse nolent, sed in sua potestate potius sine domino, vt legem eius non obseruarent, quasi inuidentes sibi ne se ipsi regerent, non indigentes illius interno lumine, sed vtentes propria prouidentia, quasi oculis suis ad dignoscendum bonum, & malum, quòd ille prohibuisset. Hoc est ergo, quod persuasum est, vt*

suam

suam potestatem nimis amarent, &c. Tract. 4. in epist. Ioan. Contempsit Adam in paradiso positus præceptū Dei, & crexit cernicem, veluti in potestate sua esse cupiens, & nolens subdi potestati Dei. Idem docet in Enchiridio, cap. 45. lib. 8. de Genesi ad Literam, cap. 14. & lib. 11. cap. 30. & lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 13. quæ loca capite superiore citauimus.

Potro initium huius superbiæ potuit esse, ac fuit in homine sine vllo præcedente errore per solam incogitantiam, siue inconsiderationem. Non enim cœpit superbia hominum ab illo actu, Nolo esse sub Dei potestate, sed post audita verba diaboli, Eritis sicut Dij, scientes bonum, & malum (quæ verba mulier ab ipso diabolo, vir à muliere audiuit, sicut è contrario præceptum Dei vir ab ipso Deo, mulier à viro audierat, teste Augustino lib. 11. de Genesi cap. 34.) voluere cœperunt intra se, pulchrum esse non pendere ab alio, & simul cœperunt delectari propria potestate, eamque appetere, ac vehementer placere sibi; & occupati eiusmodi cogitatione, delectatione, ac desiderio, non exerevit animum ad Deum, neque cogitauerunt, id neque fieri posse, neque sibi expedire, atque ita paulatim ad se magis, ac magis conuersi, & à Deo auersi excutere cœperunt, & fidem habere verbis Satanae, & Dei præceptum, minasque contemnere. Sic enim (vt docet Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 28.) gradatim pergitur in via iniquitatis ab amore sui vsque ad contemptum Dei, quemadmodum in via iustitiæ ab amore Dei, vsque ad contemptū sui. Itaque simile videtur fuisse peccatum primum hominum primotū ei peccato, quod à Theologis dicitur delectatio morosa. Neque enim qui circa pecunias, aut dignitates, aut voluptates delectationem morosam habent, statunt furis, ambitioni, aut fornicationi operam dare, neque cogitant, fieri ne possit an non quod animo voluūt, sed solum ea cogitatione delectantur, ac si res ipsa præstō esset, & peccatum non imaginatione, sed opere patraretur.

C A P V T V I.

Primos parentes amisisse fidem, & que fuerit eorum infidelitas.

D I S S E R V I M V S de superbia primorum hominum, quam ostendimus fuisse principium primi peccati, & simul explicauimus quānam superbia fuerit. Nunc de infidelitate eorundem breuiter differendum erit, & simul explicandum, in quo errauerint. Nam etiam si contēdimus, primum peccatum primorum hominum non fuisse infidelitatem, non tamen negamus, eos post superbiæ peccatum incidisse in infidelitatem, quæ est communis patrum sententia.

T E R T V L I A N V S in 2. lib. aduersus Marcionem cap. 2. Quis, inquit, dubitabit, ipsum illud Adæ delictum hæresim pronuntiare, quod per electionem suā potius, quam diuinā sententiā admisit? Ambrosius in epistol. 33. lib. 5. ad Marcellinam sororem scribens, inducit Deum ita loquentem ad Adamum: *Agnosce esse te nudum, quia bona indumenta fides perdidisti.* Augustinus in Enchiridio cap. 45. enumerans partes primi peccati, primo loco ponit superbiam, secundo infidelitatem: *Sacrilegium, inquit, illic est, quia Deo non credidit.* Item lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 17. *Hoc itaque cognouerunt, quod felicius ignorarent, si Deo credentes, & obediētes non committerent, quod eos cogeret experiri infidelitas, & inobediētia, quid nocerent.* Denique lib. 1. aduersus Iulianum cap. 3. citat Augustinus in eandem sententiā Olympium Episcopum Hispanum.

P R O S P E R in responsione ad capitula Genuesium, dubio 3. Quid est, inquit, quòd eidem naturæ solam fidem non vult esse præceptam, quam nisi primam (Adam) amisisset, ceteris bonis omnibus non careret? Credendo enim Adam diabolo, nō credidit Deo. Et infra: *Quomodo fides in Adam perditā, in quoquam filiorum eius inueniretur, nisi eam idem peritū, qui omnia in omnibus operatur infunderet?* Idem in lib.

contra Collatorem cap. 9. *Perdidit, inquit, Adam fidem, perdidit continentiam, perdidit caritatem.* Et cap. 21. *Iustitiam inquit as depulit, humilitatem superbia destruxit, infidelitas rapuit fidem, captiuū as absulit libertatem.*

S. L E O ferm. 4. de Natiuitate Domini: *Homo primus, inquit, inuido, & deceptoris temerè, atque infeliciter credidit.* S. Fulgentius lib. 2. de incarnatione, & gratia Christi cap. 22. *Primus, inquit, homo perdidit fidem, perdens autem fidem, perdidit diuinam protectionem: scriptum est enim, qui non credit Deo, non protegetur ab eo.*

Sed meritò quæri potest, quid illud sit, quod primi homines Deo non crediderunt. Ac de sœmina quidem duæ sunt opiniones, quidam enim existimant, eam non credidisse, mortem subsequituram, si fructum arboris veritè degustaret, quin potius credidisse, Deū esse mentitum, & ex inuidia prohibuisse fructum illum optimum, & vtilissimum. Et in hunc sensum exponunt verba illa: *Cur præcepit vobis Deus, &c.* Et: *Nequaquam moriemini. Scit enim Deus, quia quacunq; die comederitis, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum.* Ita docet Cyrillus lib. 3. in Iulianum. Chrysostomus homil. 16. in Genesim. Augustinus lib. 2. de Genesi contra Manichæos ca. 15. Rupertus, Rabanus, & alij permulti in commentario cap. 3. Genes.

Alij volunt Heuam credidisse, non fuisse à Deo prohibitum fructum ligni scientiæ boni & mali, sed eam ac virum suum non bene intellexisse verba Domini. Atque in hanc sententiā exponunt verba illa: *Cur præcepit vobis Deus, vt non ederetis de omni ligno, &c.* Ac si dictum esset, cur præcepisset Deus, vt à fructu alicuius arboris manum abstineretis, cum omnes sint bonæ, & salutares? Non est igitur cur credatis vos morituros, si lignū scientiæ gustaueritis, scit enim Deus eam arborē vtilissimam esse, quippe quæ scientiam atgeat, & ideò cum bonus sit, & vestri curam gerat, nunquam rem tam bonam vobis prohibuisset. Inducant hanc sententiā S. Augustinus lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 30. his verbis: *Arbitror, quod putauerit (Heua) Deum alicuius significationis causa dixisse, si manducaueritis, morte moriemini, atque ideò sumpsit de fructu eius, & manducauit, & dedit etiam viro suo.* Eandem insinuat Epiphanius in hæresi Caianorum, quæ est 38. vbi dicit, diabolum, vt mulierem seduceret, simulasse se amicum Dei: *Diabolus, inquit, per mendacium decepit Heuam, & Adam, alia pro aliis dicens, & amicitiam cum creatore demonstrans.* Non igitur Deum mendacem, & inuidum facere voluit, si amicitiam cum illo demonstrauit.

Eidem sententiæ non parum fauet quòd Apostolus 2. Cor. 11. comparat seductionem Heuæ per serpētem cum seductione Cōthinthiorum per Pseudoapostolos. Neque enim illi apertè Deum calumniabantur, sed transfigurantes se in Apostolos Christi, pratexebant honorem Dei, & verum Christi Euangelium. Fauet quoque eidem sententiæ, quòd mulier non audierit à Deo immediatè præceptum, sed per Adamum illud acceperit, vt S. Augustinus docet lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 34. & Ambrosius de Institut. Virginis, cap. 4. hinc enim facile fuit illi persuadere, aut præceptum non esse datum, aut non sic accipiendum, vt Adam illi dixerat. Fauet denique huic expositioni textus Hebraicus, siquidem illa vox aphebi אֶפְהָבִי quam noster interpretes vertit, cur magis ad verbum redderetur per particulam, *verè quod, aut, etiam quod*, vt sensus sit, est ne verum, quòd Deus præcepit vobis, ne de omni ligno comederitis? vbi videmus insinuari dubitationem de ipso præcepto, datum ne fuerit à Deo, an non.

Accedit, quòd secundum hanc explicationem claris apparet seductio mulieris, & astutia serpentis. Nam seducitur quis, cum ei persuadetur aliquid falsum sub specie veritatis: mulieri iustæ, & innocenti Deū esse inuidum,

& mendacem, non potuit prima fronte verifimile videri; fe autem non bene intellexiffe verba Dei, planè credibile videri potuit. Exemplum habemus in hæreticis, qui Satanam in feducendis fidelibus studiosè imitantur, neque enim Caluiniani dicunt, mentium effe Chriflum cum pane in manibus fumpto ait, Hoc eft corpus meum; fi enim hoc dicerent, neminem feducerent, fed ab omnibus vt blafphemi, & impij repellerentur; fed dicunt, à Catholicis non rectè intelligi verba Chrifli, & per tropum accipienda quæ à Catholicis fine tropo accipiuntur. Et fimiliter faciunt omnes alij hæretici, qui non Deum mendacem, fed Catholicos imperitos effe contendunt, & hac ratione multis imponunt.

Hæc fententia pofterior mihi valdè probatur; tamen ob reuerentiam grauiſſimorum auctorum, qui priorem fequuntur, non audeo hanc pofteriorem ita priori illi anteponere, vt non illam etiam vt probabilem recipiendam effe cenſeam. Atque hæc de infidelitate mulieris.

De viro, hoc eft, Adamo, minor quæſtio eft, Nam teſte B. Paulo in epiſt. 1. ad Tim. cap. 2. *Vir non eſt ſeducus, mulier autem ſeducita in præuaricatione fuit.* Et in ipſa ſacra hiſtoria legimus dixiſſe mulierem Gen. 3. *Serpens ſeducit me.* Virum autem non dixiſſe ſe fuiſſe ſeducum, ſed comediſſe pomum ſibi à muliere allatum. Quare ſiue diabolus perſuadere voluerit, Deum effe inuidum, & mendacem; ſiue præceptum de fructu ligni ſcientiæ non edendo, non fuiſſe accipiendum propriè, ſed cum aliquo tro-po; id mulier credidit, ac per hoc ſeducita in præuaricatione fuit: vir autem non credidit, nec ſeducus fuit, ſed alia ratione errauit, nimirum (vt S. Auguſtinus multis in locis docet) exiſtimauit veniale fore, ſi contra præceptum Dei de fructu illo comederet, ne ſociam, eamque vnicam contriſtaret. In eo quoque errauit, quòd cum videret, vxorem manducato cibo illo non effe mortuam, ſibi ipſe perſuaſit, ſe quoque non moriturum, ſi cibum eundem manducaret. Quia verò credere tenebatur verbo Dei, quo dictum fuerat, Quocunque die comederis ex eo morte morieris, ideò Patres rectè dicunt, Adamum Deo non credidiſſe, & infidelem, vel vt Tertullianus loquitur, hæreticum effe factum.

Denique tum ex præcedente elatione, tum ex habita experientia dubitare cœpit, an fortè verum eſſet quòd diabolus dixerat, eritis ſicut dii: non enim Deus ironicè dixiſſet, Ecce Adam ſicut vnus ex nobis factus eſt, niſi Adam aliquo modo credidiſſet ſe futurum ſicut Deum, cibum illum comedendo: hoc autem erat fidem habere diabolo, & non habere Deo.

Sed Auguſtinum audiamus lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 11. *Inexpertus, inquit, diuina ſeueritatis (Adam) in eo falli potuit, vt veniale crederet eſſe commiſſum.* Et lib. eodem cap. 13. *Vel, inquit, illa crederet verum dixiſſe ſerpentem; vel ille Dei mandato vxoris præponeret voluntatem, putaretque ſe venialiter tranſgreſſorem eſſe præcepti, ſi vitæ ſuæ Sociam non deſereret, etiam in ſocietate peccandi.* Et lib. 11. de Geneſi ad literam cap. 3. *Dedit, inquit, viro ſuo fortalle cum verbo ſuaſorio, quòd Scriptura tacens intelligendum reliquit. An fortè nec ſuaderi iam opus erat viro, quando illam eo cibo mortuam non eſſe cernebat?* Et lib. eodem cap. vlt. Poſteaquam dixerat, Adamum comediſſe fructum veritum, ne coniugem contriſtaret ſubiungit: *Ergo alio quodam modo etiam ipſe deceptus eſt, ſed dolo illo ſerpentino, quo mulier ſeducita eſt, nullo modo illum arbitror potuiſſe ſeduci in illo modo quo illa potuit. Hanc autem propriè ſeducionem appellauit Apoſtolus, quia id quòd ſuadebatur, cum falſum eſſet, verum eſſe putatum eſt.* Et infra. *Sed etiam ſi virum propter aliquam mentis elationem, quæ Deum inter-norum ſcrutatores latere non potuit ſolicitant, aliqua expericndi cupiditas, cum mulierem videret accepta illa eſca non eſſe mortuam ſecundum ea, quæ ſuperius tractauimus, non tamen eum arbitror, ſi iam ſpiritali mente præditus erat,*

nullo modo credere potuiſſe, quòd eos Deus ab eſca illius ligni inuidendo prohibuiſſet.

CAPVT VII.

Adamum propriè non fuiſſe ſeducum.

LX his, quæ diximus capite ſuperiore, ſolui poteſt alia quæſtio. Vtrum videlicet Adam propriè ſeducus dici poſſit. Nam ab Vna parte B. Pauli verba clariffima ſunt: *Vir non eſt ſeducus, mulier autem ſeducita in præuaricatione fuit.* 1. Timoth. 2. Et ruruſ: *Timeo, ne ſicut ſerpens Heuam ſeducit aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri.* 2. Corinth. 11. Vbi nulla mentio fit Adami. Ab Altera parte communis patrum ſententia id videtur habere, vt Adam fuerit ſeducus.

S. I. G. N. A. T. I. V. S. in epiſtola ad Trallianos: *Diabolus, inquit, per mulierem ſeducit Adam patrem generis noſtri.* S. Irenæus lib. 3. cap. 35. alias 37. *Ab altero Adam ſeducus ſub occaſione immortalitatis, ſtatum timore corripitur, &c.* S. Epiphanius hæreſi 38. quæ eſt Caianorum: *Ipſe, inquit, Diabolus per mēdaciūm decepti Heuam, & Adam.* S. Ioannes Chryſoſtomus hom. 9. in priorem ad Timotheum: *Ad comparationem, inquit, mulieris dicit illum non fuiſſe ſeducum.* Vbi docet Adamum ſeducum fuiſſe, ſed minori ſeducione, ita vt ad comparationē mulieris videatur non fuiſſe ſeducus. S. Cyrillus Alexandrinus lib. 2. in Ioan. cap. 3. *Sed poſteaquam diabolica fraude ſeducus, Dei præcepta contempſit, & ſpecto mandato gratiam perdidit, terram ſe eſſe, & in terram reuerſurum audiuit.*

S. H. I. L. A. R. I. V. S. (vt ad Latinos veniamus) canon. 3. in Matthæum: *Serpēs, inquit, Adam pellegerat, & in mortem fallendo traduxerat.* S. Ambroſius in lib. de paradifo c. 4. *Mulier, inquit, prior decepta eſt, & virum ipſa decepti.* S. Auguſtinus tractatu in Palam. 68. in illud, *Quæ non rapui tunc exolvebam: Quis, inquit, rapuit? Adam. Quis primum rapuit? ille ipſe qui ſeducit Adam.* S. Proſper in li. contra Collatorem cap. 21. *Poſtquam Adam ſe deceptori ſuo ſubdidit, perdidit boni ſcientiam.* S. Leo ſerm. 2. de Natiuitate Domini: *Gloriabatur, inquit, diabolus ſua fraude deceptum hominem diuinis caruiſſe muneribus.* S. Fulgētius lib. 2. de Incarnatione, & gratia Chriſti cap. 22. *Quia primus homo, inquit, in ſuperbia, diabolica eſt perſuaſione deictus, perdidit humilitatem, perdidit fidem, &c.*

Propter hanc apparentem ſanctorum Patrum cum Apoſtolo Paulo diſcordiam, multi conati ſunt verba B. Pauli ita interpretari, vt ex iis non poſſet colligi, Adamum verè ac propriè non fuiſſe ſeducum: ſed ex interpretationes non omnino conuenire videntur verbis, & intentioni Apoſtoli. Percurram breuiter præcipuas. Prima eſt; Vir non eſt ſeducus (id eſt) à Diabolo. Nam à muliere ſeducus eſt, Secunda, Vir non eſt ſeducus (id eſt) non eſt ſeducus prior. Nam ante eum mulier ſeducita fuit. Tertia, Vir non eſt ſeducus (id eſt) non ſcribitur in Geneſi eius ſeducio; quemadmodum Melchife-dech dicitur ab Apoſtolo Hebr. 7. ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, quia nihil horum de eo legitur in Scripturis. Quarta, Vir non eſt ſeducus (id eſt) in præuaricationem ſicut mulier ſeducita eſt in præuaricationem. Nam mulier ſeducita, fuit auctor præuaricandi viro ſuo. Vir autem ſeducus, non fuit vlli auctor præuaricandi.

Hæ quatuor explicationes nō videntur quadrare omnino in hunc locum Apoſtoli, Tum quia abſolutè ipſe pronūnciat, Vir non eſt ſeducus, mulier autem ſeducita in præuaricatione eſt; ac ſi diceret, vterque præuaricatus eſt, ſed vir ſine aliquo ſeducete ſe, mulier ab alio circum-uenta atque ſeducita; Tum quia intentio Apoſtoli eo loco erat, demonſtrare mulieres non ita poltere iudicio, ac vigore animi, ac viros, & propterea non debere eas

docere

docere in Eccleſia, ſed à viris diſcere. Nam cum dixiſſet: *Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio.* Vtrumq; probat. Et primùm, quòd mulier non debeat dominari in virum, ſed ſubiecta eſſe, inde colligit, *Quia prior Adam formatus eſt, deinde Heua.* Et (vt addit 1. Cor. 11.) *Mulier ex viro, nō vir ex muliere, & mulier propter virum, non vir propter mulierem formatus eſt.* Quòd autem mulier diſcere debeat, non docere, probat, *Quia, vir non eſt ſeducus, mulier ſeducita in præuaricatione eſt.* Quòd quidem eò tendit, vt oſtendatur mulier ſimplicioris eſſe naturæ, minoris iudicij, & prudentiæ, quàm vir; nam (vt notat Chryſoſtomus in commentario huius loci) maluit Apoſtolus dicere, vir non eſt ſeducus, mulier eſt ſeducita, quàm, Adam non eſt ſeducus, Heua eſt ſeducita, vt oſtenderet id quòd accidit Adamo, & Heuæ proueniſſe ex diſferentia naturali viri, & mulieris, & naturaliter viros eſſe prudentiores, & ingenij, ac iudicij melioris, & maturioris, quàm fœminæ ſint, ac propterea mulieres, quæ tam facilè ſeducuntur, non eſſe idoneas ad docendum.

Iam verò quatuor illæ interpretationes, ſi veræ eſſent redderent argumentum Apoſtoli planè infirmum, ac debile. Non enim propterea cenſendum eſt, mulieres immaturi iudicij eſſe, & ad docendum ineptas, quòd Heua ſeducita fit à Diabolo, & Adam à muliere, vel quòd Heua fit prius ſeducita, quàm Adam, vel quòd Heuæ ſeducio ſcripta fit in Geneſi, Ad ſeducio non fit ſcripta, vel denique quòd Heuæ ſeducio fuerit cauſa præuaricationis, Adæ non contra: Nam quòd Heua ſeducita fit à diabolo, Adam à muliere, tantùm abeſt vt arguat mulierem ſimplicioris eſſe naturæ, quàm virum, vt potius arguat contrarium, ſiquidem longè difficilius eſt, euadere inſidias diaboli, quàm mulieris. Quòd autem Heua prior ſeducita fuerit, Adam poſterior, quòdque vnus ſeducio ſcripta fit, non alterius, nihil ad rem propoſitam facere videntur, cum per accidens ſe habeant ad vigorem animi demonſtrandum. Quòd denique Heuæ ſeducio cauſa fuerit præuaricationis viri, per accidens factum eſt, tum quia prior ipſa ſeducita eſt, tum quia nullus tunc erat, cui vir præuaricandi occaſionem dare poſſet.

Veriſſima igitur eſt S. Auguſtini ſententia, quæ ſuperiore capite ſequuti ſumus; videlicet Adamum propriè non fuiſſe ſeducum, & verba Apoſtoli ſine vlla additione propriè, & formaliter (vt more ſcholæſtico loquamur) eſſe accipienda, cum ipſe ait, *Vir non eſt ſeducus, mulier ſeducita in præuaricatione eſt.* Nam in tribus errauit Adam (vt ſuprà diximus) quòd crediderit peccatum eſſe veniale, mandatum Dei præuaricari; quòd crediderit, ſe manducando cibum veritum, non eſſe moriturum; quòd crediderit, ſe futurum ſimilem Deo, & nullius prouidentia, imperioque ſubiectum.

PRIMUS erroris cauſa fuit, amor nimius erga coniugem, ac per hoc non ſeducio alicuius, qui per dolum eum deeeperit, ſed propria ipſius prauitas, & cæcitas ex præcedente elatione ſubſequenti. Secundi erroris cauſa fuit, præter propriam cæcitatē, experientia, quam habuit cum videret vxorem, illo cibo manducato non eſſe mortuam, fortalle etiam vxoris adhortatio, quæ tamen propriè ſeducio dici non poterat, cum ipſa non animo fallendi, ſed ſimpliciter, quòd verum eſſe credebat, viro ſuo proponeret. Tertij erroris occaſio fuit, verbum ſerpentis à muliere viro ſuo relatum (eritis ſicut dii) cauſa autem fuit non ipſius ſerpentis, aut mulieris auctoritas, vel perſuaſio, ſed tum experientia præcedens, quæ vt fecit eum dubitare de illo (morte moriemini) ita fecit propendere ad credendum illud (eritis ſicut dii.) Tum propria ſuperbia, id eſt, amor propriæ poteſtatis, libenter enim & facilè credimus quòd amamus. Vide Auguſtinum lib. 11. de Geneſi ad literam, cap. vlt. & lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 1.

Neque verò ſancti illi Patres, qui ſcribunt, Adamum ſeducum fuiſſe cum Apoſtolo pugnant, aut Apoſtolum non legerunt, vel non intellexerunt; ſed de ſeducione Adami alio modo loquuti ſunt. Nam ipſe etiam Auguſtinus alicubi ſcribit, Adamum fuiſſe ſeducum, alicubi non fuiſſe ſeducum, nec tamen ſecum ipſe pugnat, ſed alio, atque alio modo ſeducionem accipit. Itaque Patres id ſolum ſignificare voluerunt, Adamum à Diabolo, non quidem immediatè, & propriè, ſed mediatè, occaſionaliter, & materialiter (vt ſic loquamur) fuiſſe ſeducum. Qua ſignificatione eandem vocem accipit B. Paulus cum ait, *Peccatum per mandatum, ſeducit me, & per illud occidit.* Rom. 7. & *Qui ſe exiſtimat aliquid eſſe, cum nihil fit, ſeipſum ſeducit.* Gal. 6. & ſapiens cum dicit: *Creaturas factas in muſcipulam pedibus inſipientium.* Sap. 14. & Daniel cum ad ſenem illum ſelectum loquitur, *Species decepit te, & concupiſcentia ſubvertit cor tuum.* Dan. 13.

Poſſent etiam iuxta hanc ſententiam rectè accipi, duæ priores interpretationes ex illis quatuor, quas reſutauimus. Nam prima interpretatio quæ erat, Vir non eſt ſeducus (id eſt) à ſerpente; veriſſima eſt, ſi hunc habeat ſenſum; Mulier verè & propriè ſeducita eſt, quia ſerpens eam animo fallendi aſtutè decepit, cum ei propoſuit falſum ſub ſpecie veritatis vir ſeducus quidem aliquo modo eſt à muliere, ſed non propriè, quia nec illa intentionem habuit fallendi, nec ipſe ob eius perſuaſionem, ſed ob eius amorem excæcatus eſt, & hoc exiſtimo S. Ioannem Chryſoſtomum ſibi voluiſſe, cum interpretationem illam excogitauit. Ipſe enim primus eſt auctor illius interpretationis.

Secunda interpretatio, quæ erat, Vir non eſt ſeducus id eſt, prior, quæ magnos quoque auctores habet, S. Epiphanius hæreſi 38. S. Thomam, Theodororum, & Oecumenium in commentario, vera erit, ſi hoc modo accipiatur, vir non eſt ſeducus prior, quia videlicet diabolus agnoſcens virum ſapienterem, non auſus eſt illum immediatè aggredi, ſed à muliere, quæ facilis ſeduci poterat, incepit, vt ea ſeducita, virum etiam deiiceret, ſi non propriè ſeducendo, at certè blanditiis mulieris inſeſtendo, atque ad peccandi ſocietatem impellendo.

CAPVT VIII.

Primum Adami peccatum non potuiſſe eſſe veniale.

CCAſIONE verborum S. Auguſtini, qui ſcribit Adamum exiſtimari ſe venialiter peccatum, ſi legem Domini violaret, tractari ſolet alia quæſtio, videlicet, An primum peccatum in ſtatu innocentia potuerit eſſe veniale. Et quidem non deſunt, qui exiſtunt fieri potuiſſe, vt primum peccatum primorum parentum veniale eſſet. Ita enim Scotus docet in 2. ſententiarum diſt. 21. & alij quidam pauci, qui eum ſequuntur. Sed grauiores Theologi contrarium docent, vt S. Thomas in 1. 2. quæſt. 89. art. 3. Albertus, S. Bonauentura, Richardus, Durandus, Egidius, & alij in 2. ſent. diſt. 21. & Alexander Alenſis in ſumma Theologica part. 2. q. 104. num. 6.

Huius autem rei, Duplex eſt ratio, quarum altera dicitur ab effecta, altera à cauſa, & vtraque ſancti Auguſtini auctoritate corroboratur. Prior igitur ratio eſt, quia ſi peccatum veniale in ſtatu innocentia locum haberet, ſequeretur etiam timorem, ac dolorem in eo ſtatu locum habiturum. Culpam enim ſequitur pœna; & quia culpa venialis non tollit gratiam & amicitiam Dei, neque in ſtatu innocentia originalem iuſtitiam ſuſtulſſet, neque hominem ex paradifo voluptatis eieciſſet, fuiſſet vti-que in paradifo, & in ſtatu illo felicitatis aliqua pœna, ac per hoc timor, & dolor. Quòd eſſe abſurdiſſimum,

H 4

docet S. Auguftinus in lib. 14. de ciuit. Dei, cap. 10.
 P O S T E R I O R ratio, quæ à cauffa ducitur, talis eft. Peccatū veniale, aut tale eft ex fubreptione, aut ex genere fuo. Rurſus quod ex fubreptione eft, aut oritur ex appetitu carnis præueniente rationem, vt imperfectum defiderium adulteri; aut ex ipſa voluntate præueniente perfectam rationis deliberationem, vt imperfectus motus infidelitatis. Quod autem eft veniale ex genere fuo, vt mendacium officioſum, ſemper oritur ex aliquo inordinato amore vel timore, ac per hoc ex aliqua rebellionem partis inferioris à ſuperiore, vel ipſius voluntatis à ratione. At in ftatu innocentie nulla eſſe poterat rebellio partis vnius ab altera, neque fieri poterat, vt appetitus inferior voluntatem, aut voluntas rationem præueniret. Id enim effiebat iuſtitia originalis, vt perfecta ſubordinatio maneret partis inferioris ad ſuperiorem, & præterea nullus erat in homine error, nulla difficultas, ergo nulla via, nullus aditus patebat peccato, manente in homine originali iuſtitia. Ea verò iuſtitia niſi per mortale peccatum amitti non poterat: peccato igitur veniali nullus in ftatu innocentie locus eſſe poterat.

Hinc S. Auguftinus lib. 14. de ciuitat. Dei, cap. 10. *Erat, inquit, in paradifo deuitatio tranquilla peccati, qua manente, nullum omnino aliunde malum, quod contriſtaret irruerat. An forte cupiebant prohibitum lignum ad veſcendum contingere, ſed mori metuebant: ac per hoc & cupiditas & metus iam tunc illos homines etiam in illo perturbabat loco abſit vt hoc exiſtimemus fuiſſe vbi nullum erat omnino peccatum. Et in eodem lib. c. 26. Sicut in paradifo nullus eſtus, aut frigus, ſic in eius habitatore nulla ex cupiditate vel timore accedebat voluntatis offenſio, nihil omnino triſte, nihil erat inanimiter letum, gaudium verum perpetuabatur ex Deo, in quem flagrabat charitas ex corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Atque inter ſe coniugum ſida ex honeſto amore ſocietas, concors mentis corporiſque vigilia, & mandati ſine labe cuſtodia. Argumenta, quæ contra hanc ſententiam fieri ſolent, & facilia ſunt, & à Caietano rectè ſoluuntur in commentatio S. Thomæ 1. 2. q. 89. art. 3. & ea de cauffa prætereunda mihi eſſe cenſui.*

CAPVT IX.

Peccatum Adami grauius fuiſſe, quam peccatum Heua.

RACTATUR à Doctõribus alia quæſtio, vter peccauerit grauius, vir primus, an mulier prima. Et quidem S. Ioannes Chryſoſtomus homil. 7. ad populum Antiochenum diſertis verbis docet, peccatum mulieris grauius fuiſſe, quam peccatum viri. Quam ſententiam plerique ſcholasticorum ſequuntur in 2. ſent. diſt. 22. Contra autem S. Ambroſius in libr. de Inſtitutione virginis cap. 4. multis argumentis contendit, virum grauius peccaſſe, quam feminam. S. Auguſtinus loquens de primo actu malo primorum parentum, id eſt, de motu ſuperbiæ, lib. 11. de Geneſi ad litteram, c. 37, dicit, eam peccaſſe impari ſexu, pari faſtu. Et tam in eo libro, quam in lib. 14. de ciuit. Dei, ſemper ita loquitur, ac ſi æquale putauerit fuiſſe peccatum mulieris peccato viri. Sed quoniam cap. 6. duas opiniones probabiles eſſe diximus, de infidelitate mulieris vnã, quod crediderit Deum eſſe inuidum, & mendacem; alteram quod crediderit, Deum non prohibuiſſe lignum ſcientiæ; ſequè aut virum ſuum non bene intellexiſſe, verba Domini: idcirco nunc etiam duas opiniones probabiles eſſe, affirmare cogimur de grauitate peccati viri, ac mulieris.

Probabilis enim eſt ſententia S. Ioannis Chryſoſtomi, & multorum ſcholasticorum, qui docent, mulierem grauius peccaſſe, quam virum, quia ſi mulier credidit Deum ex inuidia eſſe mentitum, cum ait, *Quacunque die*

A *comederis, morte morieris, quod (vt dixi) Doctores illi probabiliter ſentiunt, certè mulieris ſuperbia, & infidelitas longè fuit grauior quam ſuperbia, & infidelitas viri. Mulier enim voluit inuito Deo, fieri ſicut Deus, quæ eſt ſuperbia planè intolerabilis, & credidit Deum eſſe inuidum, & mendacem, quæ eſt ſpecies infidelitatis extrema, & blaſphemiam continet inauditam. Vir enim non credidit, Deum eſſe inuidum, vel mendacem, ſed veniale fore peccatum ſuum, ac per hoc ſe non moriturum tranſgrediendo præceptum, fortè etiam futurum, ſicut Deum. Proinde cupiuit quidem fieri ſicut Deus, ſed non inuito Deo, & infidelis fuit, ſed abſque blaſphemia illa, & errore grauiſſimo, quæ in peccato mulieris fuerunt.*

Probabilior tamen nobis videtur (vt ſuprà etiam diximus) mulierem non credidiſſe Deum eſſe inuidum & mendacem, ſed ſolùm præceptum Dei à ſe, vel à viro ſuo non bene intellectum, ac per hoc cum S. Ambroſio arbitramur, virum abſolutè grauius peccaſſe, quam feminam, licet quod ad aliquos actus æquè peccaucit mulier, ac vir, vt S. Auguſtinus rectè docuit.

Sed vt hæc omnia faciliùs perſpiciantur, ſciendum eſt, in peccato viri fuiſſe ſeptem actus malos, & in peccato femine totidem, ſed non omnino eoſdem. Primus actus malus in peccato viri, ſuperbia fuit, qua in ſua potiùs eſſe, quam in Dei poteſtate dilexit. Teſtis Auguſtinus in Enchiridio, capit. 45. Secundus, amor coniugis immoderatus. Teſtis idem Auguſtinus libr. 11. de Geneſi capit. vltim. Tertius, infidelitas, qua Deo non credidit dicenti, *morte morieris*; & diabolo credidit, *eritis ſicut Dñj*. Auguſtinus in Enchiridio, can. 45. Quartus, curioſitas, *Sollicitauit enim eum quedam experienti cupiditas*, inquit Auguſtinus libr. 11. de Geneſi, cap. vlt. Quintus, inobediencia particularis, & expreſſa. *Comediſti de igno de quo præceptam ne comederes*, inquit, Deus ad Adamum, Geneſ. 3. Sextus, excuſatio peccati. *Mulier quam dediſti mihi ſociam, dediſti mihi*, Geneſ. 3. Septimus, læſio proximi. *Nam in Adam omnes moriuntur*, 1. Cor. 15.

In peccato mulieris Primus fuit, ſuperbia, Auguſtinus libr. 11. de Geneſi, capit. 30. Secundus, infidelitas, qua ſerpenti credidit, & Deo non credidit, Auguſtinus ibidem: Tertius, concupiſcentia cibi prohibiti. *Vidit enim lignum, quod eſſet pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaum*, Geneſ. 3. Quartus, inobediencia particularis, & notiſſima. *Sumpſit enim de fructu, & manducauit*, Geneſ. 3. Quintus, inductio viri ad peccandum. *Attulit viro, qui & ipſe comedit*, Geneſ. 3. Sextus, excuſatio peccati. *Serpens decipit me*, Geneſ. tertio. Septimus, læſio generis humani. *Nam à muliere inuitum peccati, & per illam omnes morimur*, Eccleſ. 25.

Iam verò ſi conferamus actus ipſos malos inter ſe, inueniemus peccatū viri æquale eſſe, aut aliquanto grauius peccato mulieris: ſi conferamus perſonas peccantes, inueniemus in multis peccatum viri eſſe grauius, in pauciſſimis grauius eſſe peccatum mulieris.

PRIMVS actus vtriuſque, fuit ſuperbia, & ſuperbia planè eadem. De vtroque enim ſcribit Auguſtinus libro 11. de Geneſi, cap. 34. *Quid mirum, ſi ſuperbi volentes eſſe ſicut Dñj, euauerunt in cogitationibus ſuis?* Et cap. 35. *Impari ſexu, pari faſtu.*

SECONDVS actus vtrique communis fuit infidelitas, & infidelitas eadem, aut ſeuſimilis, vterque credidit ſe non moriturum, ſed futurum, ſicut Deum, hoc ſolùm videtur eſſe diſcriminis, quod mulier credidit, præceptum non eſſe datum, aut à ſe non bene intellectum, vir credidit veniale fore peccatum, ſi præceptum tranſgrediretur, ac per hoc non ita accipiendum præceptum, vt verba ſonare videbantur. Itaque ſerè in idem recidit infidelitas vtriuſque.

TERTIVS actus vtrique communis, fuit inobediencia, & inobediencia omnino eadem, vt notum eſt.

QUARTVS actus communis vtrique fuit excuſatio peccati. Et in hoc actu grauior fuit iniquitas viri, quam mulieris. Vir enim ſociam accuſauit, mulier hoſtem: & præterea vir in Deum culpam reiecit, cum ait: *Mulier quam dediſti mihi, &c.* Mulier in ſerpentis aſtutiam, & in tuam ſimplicitatem: *Serpens*, inquit, *decipit me.*

QUINTVS actus communis vtrique, fuit læſio generis humani, & in hoc etiam actu ſine controuerſia grauius Adam, quam Heua peccauit. Nam Heua occaſionem dedit perditioni generis humani, ſed Adam vera, ac propria cauffa fuit eius perditionis. Nam ſi ſola Heua peccaſſet, non propterea corruptum eſſet genus humanum, ſiquidem *per vnius hominis inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, & in vno homine*, Adamo videlicet, *omnes peccaucrum*, Rom. 5.

SEXTVS actus viri proprius, fuit amor nimius in coniugem, cui reſpondet ſextus actus mulieris proprius, inuitatio viri ad peccandum. Qui duo actus videntur omnino ſimiles, cum Heua non alia de cauffa virum incitauerit ad cibum vetitum deguſtandum, niſi quia valde diligebat eum, & vt bonum, quod ſe inueniſſe credebat, cum eo communicaret.

SEPTIMVS actus viri proprius, fuit cupiditas experienti, an cibus ille mortem adferret: cui reſpondet ſeptimus actus mulieris proprius, concupiſcentia cibi illius, qui vel ipſo aſpectu ſpeciem, & ſuauiorem præ ſe ferebat. In hoc verò actu quis non videt, grauiorem eſſe viri culpam, quam mulieris? nam curioſitas illa viri tentatio Dei erat, & quidem periculoſa admodum, cupiditas mulieris tentatio fuit gulæ. Quæ ab obiecti præſentia facile irritatur. Actus igitur mali per ſe conſiderati, magis virum, quam mulierem damnant.

Quòd ſi perſonas conſideremus, aliãſque actuum illorum circumſtantias longè clariùs apparebit maiorem viri, quam femine culpam eſſe iudicandam. Primùm enim, vir erat ſapientior, & fortior. Deinde, vir caput erat mulieris, & eam docere, non eam audire debuit. Quod excuſans illi Deus ait: *Quia audiſti vocem vxoris tue, &c.* Tertio, vir hoſtem habuit debiliorem, mulier fortiorem, vt notum eſt. Quarto, vir à Deo præceptum acceperat, mulier à viro (vt ſuprà ex Ambroſio, & Auguſtino docuimus.) Quinto, mulier magis agnouit culpam, quam vir, ſiquidem confeſſa eſt errorem, cum ait, *Serpens decipit me*: vir neque errorem, neque culpam agnouiſſe videtur. Sexto, Deus longè grauius Adamum reprehendit, quam Heuam. Ait enim per irriſionem: *Ecce Adam ſicut vnus ex nobis factus eſt, &c.* Septimo, cum Deus & virum, & mulierem propria pœna mulcaſſet, pœnam mortis, quæ vtrique communis futura erat, ſoli Adamo ſignificauit, dicens; *Puluis es, & in puluerem reuerteris.*

CAPVT X.

Peccatum primi hominis fuiſſe aliquo modo peccatorum omnium grauiſſimum, non tamen abſolutè.

VLTIMA quæſtio de peccato primi hominis eſſe ſolet, an fuerit peccatorum omnium grauiſſimum. Eſt autem communis Doctõrum reſponſio, non abſolutè, ſed ſecundum aliquod omnium peccatorum fuiſſe grauiſſimum. Vide S. Thomam in 2. 2. q. 163. art. 3. & cæteros Theologos in 2. ſent. d. 21.

Et quidem, quòd non fuerit omnium peccatorum abſolutè grauiſſimum, facile probari poteſt. Illud enim peccatum abſolutè dicitur grauius, quòd ſecundum ſpeciem ſuam eſt grauius, illud abſolutè grauiſſimum, quòd ſecundum ſpeciem ſuam eſt grauius, cuius obiectum maiori bono contrarium eſt, & ideo cum nihil ſit amori Dei præferendum, nullaq; ſit virtus caritate præſtantior eſſi-

A citur vt nihil ſit in malis deterius odio Dei. Porrò peccatum primi hominis non fuit propriè odium Dei, ſed ſuperbia, inobediencia, infidelitas, quæ non caritati, ſed humilitati, obedientiæ, ac fidei propriè opponuntur.

Quòd autem ſecundum aliquid peccatum illud peccatorum omnium grauiſſimum fuerit, demonſtrat S. Auguſtinus ex triplici capite: Primùm ex facilitate non peccandi, quæ maior fuit in Adam, quam in aliis hominibus vnquam. Habuit enim præceptum vnum tantum, idq; leuiſſimum, habuit multa, quæ ad ſeruandum impellerent, Dei iubentis auctoritatem, & grauiſſimas pœnas tranſgreſſori propoſitas: caruit concupiſcentia, quæ ad peccandum induceret. Sed Auguſtini verba audiamus, li. 14. de ciuit. Dei, cap. 12. *Hoc, inquit, de vno cibi genere non comedendo, vbi aliorum tanta copia ſubiacebat, iam leue præceptum ad obſeruandum, tam breue ad memoria retinendum, vbi præſerim nondum voluntati cupiditas reſiſtebat, quod de pœna tranſgreſſionis poſtea ſubſequutum eſt, tanto maiore inuſtitia violatum eſt, quanto faciliore poſt obſeruantia cuſtodiri.* Et in eodem lib. c. 15. *Vbi enim magna eſt inobediencia pœna propoſita, & res à creatore facilis imperata, quiſquam ſaris explicet, quantum malum ſit non obedire in re facili, & tantæ poteſtatis imperio, & tanto terrenti ſupplicio?*

Altera ratio ducitur ab ingratitude primi hominis, qui ſumma felicitate in paradifo fruebatur. Nunc enim maxima à Deo beneficia habemus, ſed partim in fide, vt beneficium incarnationis, partim in ſpe, vt ſempiternam felicitatem; ex quo fit, vt parum admodum illa cognoſcamus: deinde admiſta nunc ſunt beneficia flagellis, & conſolationes tribulationibus. Quocirca non eſt adeò mirū, ſi in his tenebris & in hoc exilio multi Deum deſerant, & ad temporalia bona declinent. At Adam plurima habuit Dei beneficia, maximum lumen, nullas tribulationes, nullam ignorantiam, & tamen Deum deſeruit: *Quia* (inquit S. Auguſtinus li. 14. de ciu. Dei, ca. 15.) *contemptus eſt Deus iubens, qui hominem creauerat, qui ad ſuam imaginem eum fecerat, qui cæteris animalibus præpoſuerat, qui in paradifo conſtituerat, qui verum omnium copiam, ſalutis que præſtiterat, &c. inſta damnatio ſubſequuta eſt.* Et lib. 21. cap. 12. *Sed pœna æterna idcirco dura, & iniuſta ſenſibus videtur humanis, quia in hac infirmitate moribundorum ſenſuum, deſt ille ſenſus aliſſime, puriſſimè que ſapientie, quo ſenſu poſſit, quantum niſas in illa prima prauaricatione commiſſum ſit. Quam o enim magis homo fruebatur Deo, tanto maiore iniquitate dereliquit Deum, & factus eſt malo dignus æterno, qui hoc in ſe peremit bonum, quod eſſe po, et æternum.*

TERTIA ratio ſumitur à læſione generis humani. Peccatum enim in eadem ſpecie tantò maius eſt, quanto pluribus nocet. Nullum autem fuit vnquam peccatum, quòd pluribus noceret, quam peccatum Adæ. Sic quidem vnuerſum genus hominum damnationi addixit: *Hinc eſt,* (inquit Auguſtinus loco citato) *vnuerſa generis humani maſſa damnata, quoniam qui hoc primitus admiſit, cum ea, que in illo fuerat radicata, ſua ſirpe puniuit eſt.* Vide eundem Auguſtinum in Enchiridio, cap. 26. & 27.

CAPVT XI.

De pœna primi peccati.

EXPLICAVIMVS tentationem, & peccatum primorum parentum, nunc de pœna eiufdem peccati, quam in præſenti tempore patimur, paucis diſſeremus.

Ac pœna quidem, quæ propriè primo peccato quaſi è regione reſpondet, iactura fuit originalis iuſtitie, & ſupernaturalium donorum, quibus Deus naturam noſtram inſtruxerat, vt S. Thomas docet in 2. 2. quæſtio. 164. art. 1. hæc enim eſt pœna, quam æqualiter patiuntur quot quot ex Adamo originem ducunt, & in ipſo, ac per ipſum

initio peccauerunt. Cætera verò mala tã corporis, quàm animi, quæ nos in hac valle miferiarum premunt, sunt quidẽ primi peccati pœnæ, quia ex prima illa pœna hoc est ex originali iustitiæ amiffione nascuntur, tamen non ita propriè, & immediatè vt illa donorum ablatio. Illa enim est quasi pœna à iudice taxata, vt S. Thomas loquitur cætera mala eam pœnam consequuntur, ad eum modum quo sequitur inundatio fluminum, aut maris, aggeribus diruptis, quibus aquarum impetus continebatur, atq; iea causa est, cur cætera mala non æqualiter omnes premant, licet in primo peccato sint omnes homines pares.

Sed quamuis hæc ita se habeant, tamen Deus in libro Geneseos capite 3. cum describit pœnas tum viri, tum mulieris, non meminit amiffionis iustitiæ originalis, sed malorum consequentium. Tum quia primam illam, & propriam peccati sui pœnam iam sentiebant, & nuditate, erubescencia, ac fuga, inobedienciæ pœnam se luere testabantur: Deus autem non quid iam paterentur, sed quid deinceps passuri essent, indicere eis volebat: Tum etiam vt ab effectibus discerent, quàm grauis pœna sit illa originalis iustitiæ carentia, quando quidem ex illa vna toraliæ calamitates sequuntur essent.

Porro mala illa consequentia, primam primi peccati pœnam, sunt ferè innumerabilia, de quibus paulo fufius differemus in 3. libr. de peccato originali, Deus autem in Genesi capite 3. solum attingit, ea, quæ ad vitam ipsam corporalem pertinent, quoniam cum vita sit fundamentum bonorum omnium temporalium, mala, quæ ad vitam pertinent, sunt omnium communissima, & notissima.

Tria verò sunt mala, quæ ad vitam corporalem ex pœna peccati redundarunt. Vnum mulieribus proprium, Alterum proprium viris, Tertium vtrifque commune. Ingressus hominum in vitam, grauis est mulieribus, quæ cum labore gerunt in vtero conceptum fœtum, & cum dolore pariunt: conseruatio vitæ laboriosa est viris, ad quos præcipuè spectat & sibi, & vxori, ac proli victum querere. Denique exitus è vita siue moriendi necessitas, tum viris, tum fœminis summam tristitiam adfert.

Hæc tria mala Deus in Genesi describit, ac primùm de primo, quod ad vitæ ingressum pertinet, sic loquitur, Mulieri quoque dixit, multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, in dolore paries filios, & sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Quid sibi velint hæc verba, non est facillè explicare, præsertim cum multiplicatio conceptuum ad benedictionem pertineat, & in paradiso, ac ftatu innocentie futura esset, iuxta illud, Crescite & multiplicamini, Gen. 1.

Non defuerunt grauißimi Patres, qui existimauerint, propagationem generis humani per opus nuptiarum, ac per hoc conceptum, & partum, & subiectionem fœminæ ad virum non fuisse futura in ftatu innocentie. Et idcirco rectè inter pœnas primi peccati numerari. Ita sentit Gregorius Nyßenus in libro de creatione hominis, cap. 18. Ioannes Chrystostomus homil. 18. in Gene. Et Ioannes Damascenus lib. 2. de fide orthodoxa. capit. 30. & libr. 4. cap. 25. Sanctus etiam Hieronymus in 1. lib. contra Iouinianum, huic sententiæ non audent apertè repugnare. Scribit enim incertum esse, an in ftatu innocentie propagatio per nuptias futura fuisset.

Sed hæc opinio merito refellitur à S. Thoma in 1. par. quæst. 98. art. 2. & à Theologis cæteris in 2. sent. dist. 20. & à S. Augustino lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 21. & seq. & lib. 9. de Genesi ad literam, cap. 3. & sequent. & à cæteris latinis Patribus, qui post Augustini tempora scripserunt, vt Eucherio, Ruperto, & cæteris, & sanè Scriptura diuina non obscure testatur, propagationem hominum in paradiso per masculi, & fœminæ coniunctionem fuisse futuram. Nam in primo capite Geneseos legitur: Masculum & fœminam creauit eos, & dixit, crescite, & multiplicamini,

Et c. Vbi videmus ante peccatum homines cum sexuum diuerfitate creatos, idque in eum finem vt crescerent, & multiplicarentur.

Quod verò Gregorius Nyßenus, & Ioannes Damascenus respondet, sexuum diuerfitatem idè institutam, quia præuiderat Deus fore, vt Adam peccaret, & propter peccatum sexuum diuerfitate ad opus generationis egeret, non rectè dicitur. Tum, quia per peccatum natura non est mutata, quoad partes, & membra naturalia, sed solum quoad actiones, & officia. Tum, quia non decuit diuinam prouidentiam, vt prius in homine ostenderet vestigia pœnæ, quàm in eo extitisset vestigium culpæ.

R v r s v s cap. 2. Dixit Deus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi. Ex quo loco rectè colligit Augustinus, mulierem idè potissimum institutam, vt in propagatione filiorum virum iuuaret. Neque enim aliud est opus, in quo non melius vir à virò, quàm à fœmina iuari possit. Ac præsertim in paradiso, vbi nullus erat labor subeundus, nulla indigentia timebatur, nulla fuit causa, cur fœmina viro necessaria esset nisi propter generationem.

A c c e d i t, quod in ipso loco felicitatis ante peccatum commissum dixit Adam: Relinquet homo patrem & matrem, & adheret vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Quæ verba ad matrimonium, atque ad maritalem coniunctionem pertinere testatur Christus in Euangelio Matth. 19. & Apostolus ad Ephes. 5.

D e n i q u e homo in ftatu innocentie, quamuis per donum supernaturale, id haberet vt posset non mori, tamen corpus habuit verè animale, quod vt cibo egebat, vt conseruaretur, ita etiam generatione opus habebat, vt propagaretur.

Fuisset igitur, si homo non peccasset, sanctum conubium, & torus immaculatus, absq; libidinoso carnis ardore, gestasset mater in vtero conceptum sine labore, peperisset sine dolore: Vt enim (inquit, Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 26.) ad parvendum non doloris gemitus, sed maturitatis impulsus fœminea viscera relaxaret: sic ad fœtandum & concipiendum non libidinis appetitus, sed voluntarius vsus naturam vtramque coniungeret. Fuisset etiam subiectio vxoris ad virum, sed charitatis, non conditionis, & spontaneæ voluntatis, non violentæ coactionis, vt idem Augustinus docet lib. 11. de Genesi ad literam, cap. 37.

Quare pœna peccati est, quod fœminæ cum fastidio, & labore conceptum fœtum in vtero gerant, quod cum dolore pariant, quod viris ita subiciantur, vt etiam iniuri illis parere, eòsque non solum diligere, sed etiam timere cogantur. Atque hoc est, quod Heuæ Deus prænuñciavit, cum ait, Multiplicabo ærumnas tuas, & c. Quod autem dicit Deus, Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, non ita accipiendum est, quasi multiplicatio conceptuum absolutè ad pœnam pertineat, sed vel Hebraica phrasi dictum est, Multiplicabo ærumnas, & conceptus, pro eo quod est, Multiplicabo ærumnas conceptuum, & idè fortasse septuaginta interpretes ad rem explicandam, omiserunt vocem conceptus, quæ in Hebræo habetur, & simpliciter posuerunt multiplicabo tristitias, & gemituum tuum. Vel dictum est, multiplicabo conceptus, quia si Adam, & Heua, non peccasset, soli illi fœtus concepti fuissent, qui ad maturitatem peruenturi erant, nunc autem sæpenuerò fœminæ fœtum concipiunt, & cum labore, & tristitia gerunt, qui antè exinguntur, quàm lacem videre incipiat. Quæ multiplicatio conceptuum grauißima sanè pœna iudicanda est.

Quod autem aliqui dicant, multiplicationem conceptuum referri ad tẽpus, quo fœtus gestatur in vtero, nunc enim ex pœna peccati nouem mensibus fœtum gestari, in paradiso verò conceptum fœtum continuè fuisse pariendum, neque probabile est, neque verbis Scripturæ conuenit, neque sententiæ S. Augustini, qui (vt paulò

antè

antè citauimus) scribit maturitatis impulsu, fœminea viscera relaxanda fuisse.

Porro quod in describenda pœna mulieris dicitur, sub viri potestate eris, vel vt habent graeca, ad virum tuum conuersio tua, duobus modis accipi potest propter ambiguitatem vocis Hebrææ תַּשְׁבּוּת, teshchubabee, quæ tum conuersionem, & obedientiam, tum desiderium, & concupiscentiam significare solet. Vel igitur sensus erit, mulierem seruiendo & obediendo ad virum conuertendam, vt ab eius ore, & mandatis pendear: vel certè significabitur, mulierem etiam post laborem gerendi vteri, & dolorem pariendi adhuc virum desideraturam. Siquidem non leuis est pœna, ab eo se continere non posse, quod tam ingentem laborem, & tristitiam adferat.

Iam verò quod attinet ad pœnam viris propriam, quæ est in parando victu, qui & sibi & vxori, & liberis satis esse possit, ea describitur his verbis, Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ. Spinæ, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo. Quibus verbis triplex labor agricolarum describitur.

P r i m u s nascitur ex terræ sterilitate, de qua dicitur, Maledicta terra in opere tuo, in labore comedes ex ea. Maledictio enim in Scripturis sterilitatè significat, vt contra benedictio fœcunditatem. Itaque multi requiruntur labores, vt quis ex terra sterili comedere (id est) fructum ad cibum idoneum colligere possit.

S e c u n d u s labor nascitur ex spinis, malisque herbis, quæ ex terra etiam fœcunda cum bonis frugibus oriuntur. Et quia nisi magno labore spinæ, ac tribuli, & herbæ noxiæ euellantur, bonas herbas habere non possumus, idè dicitur spinæ, & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, hoc est, herbas quidem habere poteris, sed non absq; impedimento spinarum, & tribulorum.

T e r t i u s labor est in colenda terra quamuis fœcunda, & spinis, ac tribulis vacua. Tot enim labores exanthlandi sunt in arando, ferendo, metendo, in vitibus, & arboribus plantandis, & putandis aliisque id genus rebus faciendis, vt meritò dictum sit, In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Quo loco nomine panis omnis cibus intelligitur, secundum morem Scripturæ familiarem.

Illud hoc loco prætereundum non est, quod nos habemus in editione Latina, maledicta terra in opere tuo, in Hebraicis codicibus esse, maledicta terra בעבורך baghaburecha (id est) propter te. Ex quo intelligimus illud, in opere tuo, non significare, in opere terræ colendæ, sed in peccato tuo. Vt S. Hieronymus monet in quæstionibus Hebraicis in Genesim. Vbi etiam notat aliquos verisimè, propter te, aliquos (in trãgessione tua.) Nisi forte interpres בעבורך baghaburecha legerit בעבורך baghabudecha.

Restat pœna communis viris, ac mulieribus, quæ est necessitas moriendi, quam Deus cum pœnis, quæ ad virum magis propriè pertinent coniungere voluit. Tum, quia peccatum viri propriè causa mortis fuit, Tum, quia viro dictum fuerat, Quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Tum, quia in viro mulier intelligitur, cum vir sit caput mulieris, Tum denique, vt supra nouimus, quia vir grauius peccauit, quàm mulier. Porro hæc pœna in illis verbis continetur, Puluis es, & in puluerem reuerteris. Ex quibus verbis intelligimus, illud, Quacunque die comederis, morte morieris. Nihil aliud significare, nisi morti certissimæ obnoxius eris: Vide plura de hac re in libro de gratia primi hominis, cap. 8.

Pœnæ Adami, atque Heuæ adiunxit Deus pœnam serpentis, dixit enim Dominus ad serpentem, Quia fecisti hoc maledictus es inter omnia animalia, & bestias terræ. Super peccatum tuum gradieris, & terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Inimicitias ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius, ipsa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Quæ verba tum ad serpentem corpo-

raleni, vt exponit Chrystostomus homilia decima septima in Gen. tum ad ipsum diabolum, vt explicat Augustinus lib. 11. de Gen. cap. 36. commodè referuntur. Quamuis enim serpens corporalis propriè non peccauerit, quippe qui rationis est expertus, tamen puniri debuit, vt iram Dei aduersus peccatum intelligeremus. Magnus est enim iræ indicium, cum non solum peccati auctor punitur sed instrumenta etiam, quibus peccatum commissum est, conteruntur.

Exponamus breuiter pœnam serpentis, primùm vt ad serpentem corporalem, deinde vt ad ipsum diabolum pertinet. Dixit igitur Dominus ad serpentem, Quia fecisti hoc: serpentem Deus alloquitur, non quod ipse verba illa intelligere posset, sed propter Adamum, & Heuam, qui præsentès aderant, quemadmodum etiam Christus aliquando ficulnæ maledixit, aliquando imperauit mari, & ventis.

Porro non quæ fuit Deus à serpente, quare id fecisset, quemadmodum ab Heua quæsiuit, neque enim serpens ille corporalis rationem aliquam facti sui reddere potuisset, sed simpliciter ait, Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animalia, & bestias terræ, hoc est, quia instrumentum diaboli ad homines seducendos, & perdendos fuisti, abiectissimum eris animal, & omnibus inuisum, & execrabile: & cum antea non toto corpore reperes, sed solum parte posteriore, anteriore autem reclus incederes, deinceps super ventrem, & super peccus tuum gradieris: terram quoque perpetuè comedes, cum antea nequaquam terra, sed herba cibus tuus esset: denique cum in paradiso cum animantibus cæteris, & cum ipso homine pacificè viueres, bellum erit post hac inter te, & mulierem, & prolem tuam, ac proles mulieris, quod nullo vnquam tempore sopietur.

I a m verò si ad ipsum diabolum hæc verba pertineant non dixit Dominus diabolo, quare hoc fecisti, sed quia hoc fecisti, quia videlicet diabolus ita est obduratus in malo, vt nullo modo emendari queat. Est verò idem ipse maledictus inter omnia animalia, & bestias terræ, quia miser, ac vilis effectus est super omnes, siue angelos, siue homines peccatores. Quemadmodum enim iustitia angelos, atque homines Deos quodammodo facit, sic è contrario peccatum eisdem bestias facit.

Super peccus autem diabolus graditur, Tum quia in astutia, & calliditate sua confidit, vt Hieronymus explicat in quæstionibus Hebraicis, Tum, quia permittitur à Deo de superbia, & falsa potestate gaudere, qui antea de veritate, & caritate gaudebat. Non enim parua pœna est, cum aliquis adhuc peccare, & de peccato gaudere sinitur, vt explicat Augustinus lib. 1. de Genes. contra Manichæos cap. 17.

Porro terram diabolus comedit, siue quia terrenos, ac reprobos homines vorat, non sanctos, atque electos, vt Augustinus docet lib. 2. de Gen. contra Manichæos, cap. 18. siue quia in terrena sanctorum corpora potestatem exercet, animas autem non potest occidere, vt docet Ambrosius in lib. de paradiso cap. 15.

I d verò faciet cunctis diebus vitæ suæ, hoc est vsque ad diem iudicij, tandiu enim diabolus nocere sinetur, & tandiu viuere se putabit, quamdiu nocere poterit.

Denique inimicitia erit perpetua inter diabolum, & mulierem, & inter vtriusque semen, & diabolus quidem insidiabitur calcaneo, sed interim tamè caput suum contritum referet. S. Augustinus loco notato, per semen diaboli suggestiones malas, per semen mulieris fructum boni operis intelligendum esse docet. Diabolus enim mala suggerendo calcaneo insidiatur, vt hominem iustum labi faciat, sed ille caput serpentis conterit, quia ipsa suggestionum initia statim comprimit. Vide alias explanationes apud Irenæum libr. 3. c. 8. Leonem serm. 2. de natali Domini, Hieronymum in quæstionibus Hebraicis, & alios.

CAPV T

CAPVT XII.

De pœnitentia, & falute primorum hominum.

RESTAT pars vltima huius difputationis, quæ erat de primorum parentum pœnitentia, & falute. Fuit enim vna ex Tatiani hærefibus, primos homines post mortem æternæ damnationi addictos fuiffe. Qui error communi Patrum, & Ecclefiæ confenfu reiectus eft. Nam in primis quotquot scribunt de hærefibus Tatianum reprehendunt, quod faluti primorum parentum contradicere aufus fuerit.

Vide Irenæum lib. 1. cap. 30. & 31. Tertullianum in lib. de præfcriptione aduerfus hæreticos ca. 12. Epiphanium in hærefi Tatiani, quæ eft 46. Philaftrium in Catalogo hæreticorum. Auguftinum in lib. de hærefibus c. 23. Quibus adde eiuſdem S. Auguftini teftimonium ex epift. 99. ad Equodium in hæc verba: *Et de illo quidem primo homine patre generis humani, quod eum ibidem (Chriftus ad inferna descendens) foluerit, Eccleſia ferè tota confentit. Quod eam non inaniter credidiſſe credendum eſt, vnde cumque hoc traditum fit, etiamſi canonicarum Scripturarum hinc expreſſa non proferatur auctoritas. Quanquam illud, quod in libro Sapient. cap. 10. ſcriptum eſt, hæc illum, qui primus factus eſt patrem orbis terrarum, cum ſolus eſſet creatus, cuſtodiuit, & educit illum à delicto ſuo, & dedit ei virtutem continendi omnia, magis pro hæc ſententia, quam pro vilo alio intellectu facere videatur.*

Quo loco S. Auguſtinus primùm probat ex traditione non ſcripta, Adamum ſaluatum eſſe, deinde ex Scriptura; neque reuocat in quæſtionem, an liber Sapientia fit canonicus, ſed an verba eius libri ita perſpicuè pro hæc ſententia faciant, vt nihil contra obiici poſſit. Et planè (vt ipſe etiam indicat) non apparet, quomodo aliter intelligi poſſint illa verba (*educit eum à delicto ſuo*) quàm de pœnitentia, & falute primi hominis.

Ad hæc S. Irenæus in lib. 3. cap. 34. & ſequ. multis rationibus probare conatur primos parentes ſaluos eſſe. Primùm, quia noua eſt ſententia contraria, & ab ipſo Tatiano primùm excogitata. Deinde, quia Deus non maledixit Adamo, & Heuæ, ſicut maledixit ſerpenti, cuius ſalus omnino deplorata erat. Quo argumento vtitur etiam Tertullianus in lib. 2. aduerſus Marcionem: *Ideo, inquit, nec maledixit ipſum Adam, & Heuam, vt reſtitutionis candidatos, vt confeſſione reuelatos.* Tertio, quia Adam, & Heuæ in ſignum pœnitentiæ induerunt ſe aſperis perizoniatis ex foliis ficulneis, quali ſacco, & cilicio. Quarto, quia non videretur bonus paſtor ouem centeſimam, quæ perierat, propriè inueniſſe, ſi primus homo, qui per eam ſignificabatur, ſaluus non eſſet. Quintò, quia poſſet diabolus meritò gloriari, ſe à Chriſto victum non eſſe, ſi filij, ac poſteri primorum parentum nõ ipſi primi parentes, de captiuitate liberarentur. Diabolus enim primos parentes propriè ſuperauit, ceteros autem homines ideo iure captiuos tenet, quod filij ſint eorum, quos ipſe iure belli ſeruos ſuos fecit. A quo enim quis ſuperatur, eius ſeruus efficitur.

Addit Epiphanius hærefi 46. aliud argumentum ex eo quod non ſine ingenti myſterio Adam ſepultus fuiffe traditur in eo ipſo loco, vbi Chriſtus in Cruce pendens

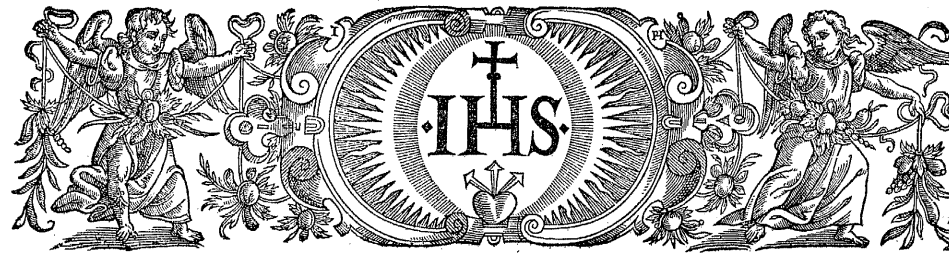
anguinem ſuum fudit. Qui quidem locus à cranio primi hominis ibi reperto Caluarie nomen accepit. Quorſum enim diuina prouidentia hoc procurafſet, vt cadauer primi hominis ea potiffimum terra contegeretur, quæ languine Redemptoris aſpergenda erat, niſi vt intelligeremus, ipſum etiam primum hominem à peccato ſuo Chriſti ſanguine expiatum?

Nam quod S. Hieronymus in comment. Matt. cap. 27. & epift. ad Ephes. cap. 5. hæc ſententiam de primi hominis ſepultura in monte Caluarie reſellit exiſtimat ex lib. Iofuæ cap. 14. vbi dicitur, Magnus Adam ſepultus in Cariath Arbe, qui locus dictus videtur Cariath Arbe, id eſt, ciuitas quatuor, quia quatuor ſummorum hominum oſſa contineat, Adam, Abraham, Iſaac, & Iacob. Non multum nos mouet. Nam ſententia illa de ſepultura Adami in monte Caluarie non ſolius Epiphanius, ſed aliorum multorum eſt, vt Origenis tract. 35. in Mattheum, Athanaſij in ſermone illo breuiſſimo de paſſione Domini, qui incipit, *Hominum certè peccata*, Baſilij in cap. 5. Iſaie, Ioannis Chryſoſt. homil. 84. in Ioannem, Anaſtaſij Sinaitæ lib. 7. contemplationum in Exameron, Germani in theoria rerum Eccleſiaſticarum, Euthymij, & Theophil. in cap. 27. Matt. Ex Latinis antiquiſſimus Tertullianus ita de hæc re ſcripſit in lib. 2. aduerſus Marcionem carmine ſcripto.

*Golgotha locus eſt, capitis Caluarie quondam,
Lingua paterna prior, ſic illum nomine dixit.
Hic medium terra eſt, hic eſt victoria ſignum,
Os magnum hic veteres noſtri docuere repertum,
Hic hominem primum ſuſcepimus eſſe ſepultum.
Hic patitur Chriſtus, pro ſanguine terra madefcit
Puluis Adæ vt poſſit veteris cum ſanguine Chriſti
Commixtus ſtillantis aqua virtute leuari.*

Hæc ille. Idem poſtea ſcripſit Cyprianus, vel quicumque eſt auctor, ſermone de Reſurrectione Domini. Ambroſius epift. 19. ad Horontianum, & in cap. 23. Lucae. Auguſtinus ſerm. 71. de tempore, & quod magis admirandum videtur, ipſe Hieronymus in epiftola ad Marcellam in qua hortatur illam, vt veniat in Palæſtinam.

Ad argumentum illud, quo dicebatur, Adam ſepultus in Hebron, quæ eſt Cariath Arbe, reſponderi poteſt, per Adam maximum non intelligi eo loco primum parentem, ſed hominem quendam magnum, qui dicebatur proprio nomine Arbe. Nam vox Hebraica אדם, Adam communis eſt ad nomen proprium primi parentis, & ad commune omnibus hominibus, ſed quando præfigitur (אדם) demonſtratiuum, vt hoc loco, vbi habemus אדם האדם, non ſolet eſſe nomen proprium, ſed commune. Præterea in eo loco, Iofuæ 14. v. 15. dicitur, Arbe homo maximus inter Enacim. Cur autem ſic dicatur, colligitur ex cap. 15. v. 13. & ex cap. 21. verſ. 11. vbi legitur, Arbe fuiſſe patrem Enac, ac proinde caput, & principem omnium Enacitarum. Itaque dicebatur Hebron Cariath Arbe, quia erat ciuitas Arbe, qui Arbe fuit maximus homo inter Enacitas, quia erat pater Enaci, à quo Enacitæ omnes ducebant originem. Fortaſſis etiam fuit maximus homo proceritate corporis: ſiquidem Enacitæ gigantes erant, vt perſpicuum eſt cap. 13. Num. vbi terram promiſſionis luſtrauerant, dicunt, *Ibi vidimus monſtra quædam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati quaſi locuſta videbamur.*

LIBER QVARTVS,
DE STATV PECCATI, QVI
EST PRIMVS DE PECCATO
ORIGINIS.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur materia diſputationis ſequentis, & qui de ea ſcripſerint breuiter indicatur.

DE PECCATO originis quod à peccato primi hominis, de quo in ſuperiore libro diſſeruiſimus, in vniuerſum genus humanum deriuatum eſt, diſputationis ordo nunc poſtular vt diſſeramus.

Ac tres ſunt de peccato originis præcipuæ quæſtiones; Prima, ſit ne aliquod peccatum originis. Secunda, quid ſit illud peccatum. Tertia, quæ ſit eius propria pœna. Ad hæc enim quæſtiones reuocari poſſunt alia omnes, vt illæ: *Quomodo peccatum hoc traducatur, à quo traducatur, ad quos traducatur, vnùm ne tantum, an alia etiam peccata traducantur.*

Eſt autem hæc de peccato originis diſputatio, vna ex grauiffimis fidei noſtræ controuerſijs. Nam vt S. Auguſtinus docet in libro de peccato originali, c. 24. in cauſa duorum hominum, quorum per vnum venundati ſumus ſub peccato, per alterum redimimur à peccatis, propriè fides Chriſtiana conſiſtit. Et idcirco in lib. 1. aduertus Iulianum cap. 2. idem Auguſtinus de controuerſia hæc ita loquitur. *Alia ſunt, in quibus inter ſe aliquando etiam doctiſſimi, atque optimi regula Catholica defenſores, ſalua fidei compage, non conſonant, & alius alio de vna re melius dicit, & verius. Hoc autem vnde nunc agimus, ad ipſa fidei pertinet fundamenta. Quiſquis in Chriſtiana fide vult labefactare quod ſcriptum eſt, Per hominem mors, & per hominem reſurrexerunt mortuorum, & ſicut in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes viuificabuntur, totum quod in Chriſtum credimus auferre molitur.*

Scripterunt de peccato originis auctores multi, tum Veteres, tum Recentiores. Primus omnium S. Auguſtinus (eius enim tempore quæſtio hæc orta eſt, vt ipſe teſtatur lib. 3. de peccatorum meritis, & remiſſione cap. 5. 6. & 7.) controuerſiam de peccato originis copioſiſſimè diſputauit in lib. vnicò de peccato originali contra Pelagium, in duobus ad Valerium de nuptijs, & concupiſcentia; in tribus ad Marcellinum de peccatorum meritis & remiſſione, in quatuor ad Bonifacium contra duas epiftolas Pelagianorum; in ſex ad Claudium aduerſus Iulianum; & in alijs libris, & epiftolis ſuis frequentiffimè.

Post Auguſtinum ſcripſerunt de re eadem ex profeſſo, S. Proſper ad capitula Genuenſium, reſponſione 3. S. Fulgentius libro de gratia Chriſti, cap. 4. & 13. & ſeq. Hugo de S. Victore lib. de Sacramentis, part. 7. à cap. 24.

Anſelmus in lib. de conceptu virginali, & peccato originali. Petrus Lombardus lib. 2. ſent. d. 30. & 31. & in eadem diſtinctionem Theologi Scholaſtici omnes.

Item Albertus 2. p. tracta. 17. Alexander Alenſis in 2. par. q. 122. S. Thomas in 1. 2. q. 81. & lib. 4. contra Gentes à cap. 50. Henricus quodlib. 1. q. 21. & 23. Egidius quodlib. 6. q. 19. Guilielmus Parisienſis in tractatu de viijs, & peccatis.

Et noſtro hoc ſæculo plurimi circa idem argumentum laborarunt. Vt Albertus Pighius in controuerſia prima, quæ eſt de peccato originis. Ambroſius Catharinus in li. de peccato originali. Dominicus à Soto in lib. 1. de natura & gratia, cap. 7. Alphoſus à Caſtro in lib. 12. aduerſus omnes hæreſes. Andreas Vega lib. 2. in Concilium Tridentinum. Diegus Payua lib. 3. orthodoxarum diſſertationum, & lib. 5. deſenſionis Concilij Tridentini. Ioannes Driedo li. 1. de gratia & libero arbitrio, tract. 3. Ruardus Tapperus in explicatione art. 2. Cunerus Petri in lib. de peccato originali. Theodoros Pelanus in diſſertatione de peccato originis. Iodocus Tiletanus in Apologia pro Concilio Tridentino. Vvillhelmus Lindanus lib. 4. Panopliæ c. 10. Andreas Fabricius in harmonia confeſſionis Auguſtinae art. 2. vbi ponit varios tractatus ingnium Theologorum de hæc re Thomas Stapletonus lib. 1. & 2. de iuſtificatione.

Ex aduerſarijs Huldericus Zvvinglius ſcripſit de peccato originis in lib. de baptiſmo tract. 3. & rurfus copioſius in libro, qui inſcribitur, Declaratio de peccato originis ad Vrbanum Rhegium. Martinus Lutherus in aſſer. 2. & 3. articul. Philippus Melanchthon in locis tit. de peccato originis. Ioannes Caluinus lib. 2. Inſtit. c. 1. & lib. 4. c. 15. & in Antidoto Concilij Tridentini. Martinus Bucerus, & Petrus Martyr in commentario cap. 5. ad Rom. Martinus Kemnitius in Examine Concilij Tridentini. Henricus Bullingerus ſerm. 10. Decadis 3. Matthias Illyricus multa ſcripſit de peccato originali. Primùm in Centurijs, Centuria prima, lib. 2. cap. 4. Deinde in lib. de eſſentia imaginis Dei, & diaboli, in lib. de occaſione vitandi erroris. in libro de eximia vtilitate huius doctrina; in libro, Noſce te ipſum. Denique in reſutatione quorundam contrarium ſentientium. Scripſerunt autem contra Illyricum multj ex aduerſarijs, vt Ioan. Vviganus, Martinus Kemnitius, Tilemanus Heſhufius, Ioachimus Merlinus, & alij.

CAPVT II.

Referuntur errores circa primam quæftionem, quæ
eft, an fit aliquod peccatum originis.

QUOD attinet ad primam quæftionem qua
quæritur, fit ne aliquod peccatum originis,
id est, quod per generationem ex parentibus
trahatur; primus Pelagius nouum dogma ex-
cogitare cepit, vt sanctus Auguftinus testatur in lib. de
peccato originali, ab initio vsque ad cap. 16. & in lib. 1. de
peccatorum meritis, & remiffione, cap. 2. & seq. & lib. de
hærefibus, cap. 88. vbi scribit dogma Pelagij, & discipuli
eius Cælestij fuisse, peccatum Adami soli ipsi nocuisse,
non autem posteritati: Quod autem omnes qui ex Ada-
mo originem trahunt, moriantur, fieri naturaliter: nam
etiam Adamum fuisse moriturum, quamuis non peccaf-
set. Itaque volebat nasci nunc homines sine virtute, & si-
ne vitio, & talem fuisse Adamum ante lapsum.

Operæpretium verò est animaduertere, qua callidi-
tate Pelagius sefellerit Synodum Palæftinam, apud quam
nouæ huius hæresis caussa fuerat accusatus. Nam (vt san-
ctus Auguftinus refert in lib. de peccato originali, cap.
15.) anathematizauit in æ Synodo Pelagius, eos qui dice-
rent peccatum primi hominis posteris non nocuisse, &
infantes tales nunc nasci, qualis erat Adam ante lapsum.
Sed postea discipulis suis respondit, id eò se illa obiecta
damnaffe, quia peccatum primi hominis nocuit posteris
non propagatione, sed exemplo, eum enim imitati sunt
omnes, qui postea peccauerunt: & infantes non tales na-
fcuntur, qualis fuit Adam ante lapsum, quia carent infan-
tes vsu liberi arbitrij, & præcepti capaces non sunt, Adam
autem ante lapsum & liberi arbitrij vsu habuit, & præ-
cepti capax fuit. Hæ sunt videlicet artes hæreticorum.

Est alius error Pelagianorum, qui conuicti, (vt ap-
paret) argumentis Catholicorum, primum hominem
non moriturum, si non peccasset, & post peccatum mor-
talem factum, mortales filios genuisse, docere ceperunt,
mortem corporis trahi per generationem ex Adamo,
non tamen peccatum, quod est mors animæ. Ita refert
S. Auguftinus in libro 4. contra duas epistolas Pelagia-
norum, cap. 2. & 4.

VTERQUE error, tam prior ille Pelagij, quam hic
posterior Pelagianorum patronos reperit hoc nostro sa-
culo. Priorem errorem, qui nec peccatum, nec mortem
ex Adamo trahi contendit, tuentur hoc tempore Ana-
baptiftæ, vt cognosci potest ex argumentis, quæ nos refu-
tauimus in libro de Baptismo, cap. 9. Nam argumentum
30. 32. & 33. inde ducebantur ad probandum, infantes non
esse baptizandos, quod careant peccato originali. Idem
testatur Petrus Martyr in commentario c. 5. ad Roma-
nos, vbi dicit, eos non tantum negare originale pecca-
tum, sed etiam mortem, & afflictiones huius vitæ ita re-
ferre ad causas naturales, vt nullo modo velint ex pec-
cato primi hominis deriuari. Aduersus quam sententiam,
quod attinet ad mortem corporis, in libro de ftatu Inno-
centiæ differuimus.

Eiusdem sententiæ videntur fuisse Albigenfes, teste
sancto Antonino in summa Theologica, par. 4. tit. 11. cap.
7. §. 5. & ante Albigenfes Petrus Abailardus. Is enim (vt
scribit sanctus Bernardus in epistola 188.) non rectè sen-
sit de peccato originis. Quis autem eius error fuerit, in-
finuat idem Bernardus in epist. 190. vbi posteaquam di-
xerat, Abailardum docuisse, Christum non venisse in
mundum, nec passum, & mortuum esse, nisi vt nos
verbo, & exemplo doceret, ac institueret: inde colligit,
ex sententia Abailardi, Adamum nobis non nocuisse,
nisi exemplo, & infantes, qui institutionis & exemplo-
rum capaces non sunt, neque in Adam periiffe, neque
per Christum saluari.

A Posterioriorem errorem, qui mortem corporis, aliisque
morbos, & mala ex Adamo trahi concedit, non tamen
peccatum, quod est mors animæ, renouant hoc acu-
lo Huldericus Zvvinglius, Iacobus Faber, & Desiderius
Erasmus. Ac de Iacobo quidem Fabro nulla est ambi-
guitas, satis enim apertè in commentario cap. 5. ad Ro-
manos, & in Apologia pro suis commentarijs docet, ni-
hil nos ex Adam trahere, nisi obligationem ad mor-
tem.

Erasmus purgare se studuit à suspitione huius erro-
ris, tamen non videtur planè purgatus. Nam cum in an-
notationibus ad cap. 5. ad Romanos, scripiffet, in Adamo
omnes peccasse imitatione, & hoc modò exposuiffet il-
lud, in quo omnes peccauerunt: Ac deinde vidiffet
propter eam explicationem se incidiffe in suspicio-
nem hæreseos Pelagianæ, in alia editione negauit, se esse
Pelagianum, & peccatum originis agnoscere se, disceris
verbis testatus est. Cæterum in tam longa disputatione
nunquam dicit aliquid, vnde intelligi possit, eum credi-
diffe peccatum originis non imitatione, sed generatione
trahi. Hoc autem dicere debuit, si verè purgari cupie-
bat, cum id effet, quod ei potiffimum obieciatur.

B Quid? quod non solum non dicit, peccatum originis
generatione, non imitatione ad nos deriuari, sed multa
dicit, quibus indicat, se contrà sentire. Primum verba
B. Pauli, quibus nulla sunt apertiora pro peccato origina-
li, omnino contendit non esse intelligenda de vera pro-
pagatione peccati, vt Catholici omnes intelligunt, sed
de imitatione, vt Pelagiani volebant.

DEINDE auctorem commentariorum breuium in
omnes epistolas Pauli, quæ falsè tribuuntur sancto Hie-
ronymo, commendat, vt virum valdè doctum. Is enim
auctor exponit illa verba: *In quo omnes peccauerunt*, de
imitatione. At auctorem illorum commentariorum
fuisse Pelagium, aut Pelagianum aliquem, extra con-
trouersiam est. Pelagium enim scripiffet commen-
taria breuia in epistolas Pauli, testis est Auguftinus libro
tertio, de peccatorum meritis, & remiffionè, capite
primo, quinto, & duodecimo, & quamuis non extet nunc
in illis commentarijs argumentatio quedam, quam in il-
lis se legiffe Auguftinus dicit, non propterea certum est,
ea commentaria non esse Pelagij; Si quidem fieri potest,
vt argumentatio illa sublata fuerit ab ijs, qui eum librum
sancti Hieronymi nomine venditare voluerunt. Sed
quidquid de hoc fit, illud certum est, iudicio Doctorum
omnium auctorem illum esse, si non Pelagium, certè
Pelagianum.

AD Hæc Erasmus sanctum Ioannem Chrysofto-
mum Pelagianum facere nititur, vt videlicet insignem
patronum hæresis Pelagianæ acquirat, quem tamen san-
ctus Auguftinus lib. 2. in Iulianum, cap. 2. diligenter pur-
gat, & Iulianum acriter reprehendit, qui eandem notam
eidem Chrysoftomo inurere conabatur.

PRÆTEREA, quia videbat Erasmus, multum se
premi auctoritate sancti Auguftini, qui totis viribus Pe-
lagianam hæresim oppugnauit, idcirco enumerat eius-
dem S. Auguftini errata, siue quæ ipsi arbitrantur errata,
vt imminuat, atque extenuet quantum potest eius aucto-
ritatem: neque erubescit scribere S. Auguftinum, S. Hie-
ronymum, & S. Ambrosium, in disputationibus aduersus
hæreticos, non sincere Scripturas interpretari, eaque ad
victoriam detorqueere.

DEINDE diligenter monet, prouidendum nobis
esse, ne nimis oderimus Pelagianos. Adde, quod in en-
comio matrimonij apertè testatur, se non audire eos,
qui dicunt scdam libidinem, non à natura, sed à pecca-
to esse profectam. Quæ omnia mirum est, si non Eraf-
mum Pelagianum esse significent, quamuis ipse verbo
Pelagianum se esse neget.

Veniamus ad Zvvinglium. Is in commentario cap. 5.

ad Roma

ad Romanos scribit, peccatum de quo Apostolus loqui-
tur, eum ait: *In quo omnes peccauerunt*, non esse proprie
peccatum, sed effectum peccati, id est, morbum, ac defe-
ctum. Sed apertius hoc docet in lib. de Baptismo, tractat.
3. in digressione de peccato originali; & apertiffimè in
libro qui inscribitur, Declaratio de peccato originali ad
Urbanum Rhegium. Sed quia Henric. Bullinge, in serm.
10. Decad. 3. Martinus Bucer, in commentario c. 5. epist.
ad Roman. Et Rodolphus Gualterus in Apologia pro
Zvvinglio, nituntur eum ab hac nota modis omnibus li-
berare, ac dicunt, Zvvinglium distinguere voluisse pec-
catum originale à peccato actuali, & cum negauit pec-
catum originale esse proprie peccatum, loquuntur esse de
peccato, vt significat actionem sceleratam; quæ propria
voluntate committitur: idcirco necessarium esse duxi
paulò diligentius Zvvinglij sententiam explicare, atque
ex verbis ipsius ostendere, non posse eum à Pelagij er-
rore purgari.

PRIMUM igitur fatetur Zvvinglius sententiã suam,
qua dicit, peccatum originis morbum esse, non peccatum,
contrariam esse communi sententiæ scholarum Catholi-
carum. Sic enim loquitur in libro de Baptismo, tractat. 3.
in digressione de peccato originali: *Pauca quadam de
peccato originali nobis dicenda sunt, nec ignoro quot conui-
ctorum plaustra nobis à Pontificiorum rabie, & fremitu ex-
pellenda sint, qui me etiam hanc ob causam hæreticum esse
clamabant, qui Scripturas nec ipse intelligam, nec exponam
alij, sed falsis interpretationibus corrumpam, & conuellam.
Sed vt fruantur, peccatum originale nihil aliud esse dicimus,
quàm morbum illum, qui hereditario iure ab Adamo primo
omnium nostrum parente in nos deriuatus est. Et infra: Vnde
colligimus peccatum originale morbum quidem esse, qui ta-
men per se culpabilis non est, nec damnationis penam inferre
potest, vt inquit hic nobis Theologorum disputationes & sen-
tentie reclamant. Hæc ille.*

Ar Catholici Theologi non docent, peccatum origi-
nis non distingui ab actuali, neque dicunt esse actionem
sceleratam propria voluntate commissam, & tamen sen-
tentiam esse verè, propriè peccatum, quod hominem nõ
solum miserum, sed etiam peccatorem, & reum damna-
tionis efficiat. Zvvinglius igitur non solum negauit, pec-
catum originis esse peccatum actuale, vt eius defensores,
& patroni contendunt, sed etiam esse verè, ac proprie
peccatum, quod peccatorem, & reum mortis faciat. Id
enim Doctores Catholici sentiunt, à quibus ille se dis-
sentire libere confitetur. Adde quod Bucerus in com-
mentario cap. 5. ad Roma. fatetur Theologos Catho-
licos, qui scholastici dicuntur, rectam sententiam de pec-
cato originis tradidisse, quare secum ipse Bucerus pu-
gnat, cum Zvvinglium defendit, qui scholasticorum sen-
tentiam de peccato originis totis viribus oppugnavit.

DEINDE idem Zvvinglius disertis verbis negat,
morbum originalem proprie esse peccatum, & solum
per metonymiam peccatum dici posse cõcedit: *Theologi,
(inquit in lib. de Baptismo, tract. 3.) morbum hunc, &
contagionem naturæ nostræ hereditariam, peccatum origi-
nale vocare consueuerunt, Pauli Apostoli dictum, quo ad
Roma. 5. cap. vtiitur, minus probè intelligentes. Qui enim fieri
potest, vt quod morbus, & contagio est, peccati nomen me-
reatur, vel peccatum revera sit. Et in declaratione de pec-
cato originis inquit: Quid, inquit, breuius aut clariùs dici
potuit, quàm originale peccatum non esse peccatum, sed mor-
bum, & Christianorum liberos propter morbum istum non
addici eterno supplicio? contra verò quid imbecillius dici po-
tuit, & à canonica Scriptura alienius, quàm Baptismi lau-
cro hanc calamitatem leuari, & non tantum esse morbum,
sed etiam reatum?*

Et infra, cum dixisset, peccatum originis non esse pec-
catum, sed morbum, definit morbum, ac dicit, esse natu-
ralem defectum, quo nemo vel peior, vel sceleratior dicitur

A potest; & ponit exemplum, vt balbutire, laborare podagra,
caccutire, &c. & statim addit: *Sic ergo diximus, originale
contagionem morbum esse, non peccatum, &c.* Et infra: *Hoc,
inquit, volo culpam originalem non verè, sed metonymicè à
primi parentis admissio culpam vocari: esse autem nihil aliud,
quàm conditionem, mixtam quidè illam, at multò leuiorem
quàm crimen meruerat.* Et infra: *Est ergo, inquit, ista ad
peccandum amore sui propensio peccatum originale, quæ qui-
dem propensio non est proprie peccatum, sed fons quidam, ac
ingenium.*

Videmus igitur Zvvinglium non solum distinguere
peccatum originis à scelerata actione, quæ peccatum actua-
le dicitur, vt etiam Catholici distinguunt, sed apertè doce-
re peccatum originale, non esse proprie peccatum, nec
inducere reatum, & solum per metonymiam interdum
appellari peccatum, quia efficit us peccati. Nam vt ipse
ibidem dicit, quod Recentiores actuale peccatum vo-
cant, id solum est proprie peccatum.

PRÆTEREA idem Zvvinglius in lib. de Baptismo, tract. 3.
non semel, sed sæpius repetit, morbum originalem non
posse damnationem adferre, nisi erumpat in actionem le-
gi diuinæ contrariam, qualis actio in ijs solum inueniri
potest, qui vsu rationis habent. Ex quo intelligimus id,
quod aliquoties scribit, peccatum originale omnes dam-
nare, nisi remedio sanguinis Christi curetur, dictum esse
propter adalios, qui ex peccato originali in actualia de-
labuntur, & quod addit, se loqui de filijs fidelium tantum,
cum dicit, peccato originis infantes nõ damnari, additum
esse ad mitigandam inuidiam; quam ipse sibi ex hac opi-
nionè confluera. Nam ratio, qua ipse probat, peccatum
originale non posse damnare; non ducitur ex sanguine
Christi, sed ex eo quod non damnat hominem, nisi trans-
gressio legis, & legem transgredi non potest, qui eam non
non nouit, quales sunt infantes. Quæ ratio non minus ef-
ficat, filios infidelium nõ posse dånari, quàm filios fidelium.

Sed verba eius audiamus: *Colligimus, inquit, peccatum
originale morbum quidem esse, qui tamen per se culpabilis
non est, nec damnationis penam inferre potest, vt inquit hic
nobis Theologorum disputationes, & sententie reclamant,
donec homo contagione hac corruptus, legem Domini trans-
greditur, quod tum demum fieri consuevit, cum legem sibi
positam videt, & intelligit.* Et infra: *Paulus (inquit) ad Rom.
3. peccati cognitionem per legem oboriri dicit. Vbi ergo legis
cognitio nulla est, ibi nec peccati cognitio esse potest. Vbi verò
cognitio peccati non est, ibi nec præuaricatio est, adeoque nec
damnatio quoque ibidem esse potest. Idem enim hoc Paulus
testatur Roma. 4. dicens, siquidem vbi non est lex, ibi nec trans-
gressio est. Tam ergo testimoniorum istorum vim, & poten-
tiam considera, quæ ita est, vt omnia omnium Theologorum
de originali peccato commenta penitus subruat, morbus enim
hic nobis damnationem adferre nequit, quæ tum demum sub-
sequitur, cum legem oculis nostris expositam, conspiciat ad-
huc, tamen morbo hoc & affectu corrupta naturæ impulsu,
legem transgredimur. Nunquam enim hoc faller ratio, qua
transgressionem nullam prorsus illic esse dicimus, vbi legis co-
gnitio nulla est: vbi autem transgressio non est, ibi nec damna-
tio esse potest. Supina igitur iacet Theologorum sententia, &
omnibus constat, fidelium liberos propter originalem illum,
& hereditarium morbum damnationem subire nullam, quo-
ad legem, & legis sententiam ignorant.*

Vides ne quàm perspicuè Zvvinglius neget pecca-
tum originis damnare, & quod dicit de filijs fidelium,
atque de filijs infidelium cõuenire? Non enim filios fidelium
excipit à damnatione propter pactum aliquod à Deo
cum parentibus initum, vel propter fidem parentum,
aut suam, vel propter speciale aliquod Christi benefi-
cium, sed quia legem, & legis sententiam ignorant, & vbi
legis cognitio non est, nec transgressio, nec damnatio
esse potest, quæ ratio non minus filios infidelium, quàm
fidelium eximit à damnationis periculo.

Quocirca idem Zvvinglius in declaratione de peccato originali docet, probabile esse, per Christum vniuersam naturam esse restitutam, ita vt nulli omnino infantes, siue Gentilium, siue fidelium filij sint, pereant; nulli etiam adulti, quamuis gentiles, si opus legis scriptum ostendant in cordibus suis. Vbi quod dicit de restitutione per Christum, non alio refertur videtur, quam ad errorem te-gendum, & inuidiam declinadam. Nam Christi sanguis, omnium cōsensu, tūm Catholicorum, tūm etiam Luther-anorum, non prodest, nisi instrumento aliquo applicetur, Sacramento videlicet, fide, aut si quod est aliud. Proinde nulla ratione fingi potest, Christi sanguine naturam vniuersam à peccato originali absolutè, & generaliter esse liberatam. Et ratio qua Zvvinglius probat peccatum originis non posse damnare infantes, non fundatur (vt supra ostendimus) in beneficio Christi, sed in eo, quod vbi non est prauaricatio, ibi non est damnatio; & non est prauaricatio, vbi non est cogitio legis.

DE NI QV E quod Zvvinglius omnino crediderit, peccatum originis non solum distingui ab actuali peccato, sed verè, & propriè non esse peccatum, nec facere hominem reum, perspicuum est ex eodem lib. qui inscribitur, Declaratio de peccato originali, vltra medium libri, vbi dicit, infantes, quando legis capaces non sunt, in ftatu esse innocentia. Quomodo enim poterat clariùs infantes à ftatu peccati eximere, quam asserendo eos in ftatu innocentia degete?

Sed obicitur Zvvinglij defensores, Gualterus, Buce-rus, & Bullingerus confessionem quandam Zvvinglij, in qua peccatum originis agnoscere se dicit, & per illud omnes perire, nisi Christi sanguine redimantur. Respon-deo, non esse mirum, neq; nouum, vt heretici vel secum ipsi pugnent, vel fraudulentas confessiones edant, quod etiam Pelagium fecisse, supra docuimus. Itaque verisimile est, Zvvinglium, ne à Lutheranis omnibus hæreticos damnaretur, in verbis confessionis cum Luthero conuenisse. Et tamen eadem illa verba multò aliter intellexisse, quam Lutherus, & Lutherani existimarent. Fortè enim significare voluit, per originale peccatum omnes perire, nisi Christi sanguine redimantur, quia propensio ad pec-catum, quæ apud ipsum est originale peccatum, omnes ad peccandum impellit, cum legis cognitionem habere incipiunt, vt ipse in eodem lib. sæpe repetit.

V N V M hoc loco non est prætereundum, Zvvinglij sententiam alio, atque alio modo Lutheranis, & Catholi-cis esse contrariam. Nam tria Zvvinglius docet, primò, ex peccato primi hominis redundare in omnes homines morbum quendam, id est, propensionem quandam ad peccandum, quæ concupiscentia ab alijs dici solet. Secundo, hunc morbum non esse propriè, sed metonymicè peccatum, id est, effectum, & causam peccati. Tertio, hunc ipsum morbum esse peccatum originale, ac per hoc originale, peccatum non propriè, sed metonymicè tantum esse peccatum.

Ex his tribus, in primo conuenimus omnes, in secundo conuenit Zvvinglius cum Catholicis, dissentit à Lutheranis, Catholici enim (vt in disputatione de concupi-scentia demonstrabimus) concupiscentiam, radicem, seu fontem peccatorum esse volunt, non tamen peccatum, nisi ei ratio ipsa consentiat, Lutherani contra concupi-scentiam verum peccatum esse contendunt, siue illi ratio consentiat, siue repugnet. In tertio conuenit Zvving-lius cum Lutheranis, dissidet à Catholicis. Nos enim (vt paulò post docebimus) præter concupiscentia agno-scimus in homine ex Adami semine propagato iustitia priuationem, & habitualem quandam ab ipso Deo auer-sionem, nec non reatum quendam, & macula, quæ ipsum hominem verè, ac propriè peccatorem efficiunt, exitio sempiterno addicunt, nisi Christi sanguine redimatur: Lu-therani autem, vt donum iustitiæ originalis naturæ super-

additum atque habituale minimè agnoscunt, ita nec eius priuationem agnoscere possunt, & idèd peccatum origi-nis in ipsa concupiscentia, quam tamen propriè pecca-tum esse volunt, constituere, & collocare coguntur. Ex quo sequitur, vt ipsi etiam Lutherani peccatum originis negent, quamuis acriter pro eo asserendo contra Zvvin-glium pugnent. Nam (vt diximus paulò antè, & suo loco infra probabimus) concupiscentia illa non est pecca-tum, nisi metonymicè, vt Zvvinglius docet. Sed de his postea.

C A P V T III.

Deriuari ex peccato Adami in posteros aliquod veri nominis peccatum. probatur ex cap. 5. ad Roma.

N A M veritas Catholica fidei, quæ aduersus Pe-lagianos, tūm vereres, tūm recentes docet, pec-catum verè, ac propriè dictum, in posteros Adami per generationem deriuari, confirmanda est, Pri-mum, testimonijs Scripturarum. Deinde, traditione Cō-ciliorum, ac Patrum. Postremò, etiam rationibus.

P R I M V M igitur, ac præcipuum Scripturæ testimo-nium habetur in epist. ad Rom. c. 5. in illis verbis: *Propter ea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt.* Et infra: *Per inobedien-tiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi.* Ex his verbis tale argumentum duci potest, Per vnum hominem intrauit in hunc mundum quoddam peccatum, quod omnes homines peccatores, & per hoc morti obnoxios fecit: At eiusmodi peccatum non potest esse actuale, id est, actuali volūtate commissum, cum etiam infantes sint morti obnoxij, & sæpè moriantur antequam quicquam boni vel mali, propria voluntate designare potuerint: igitur est peccatum originale.

Hoc argumentum tribus modis infirmari posset. Pri-mum, si quis diceret, peccatum, in illis verbis: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit*, non significare peccatum originale, sed Apostolum de peccato non propriè, sed metonymicè esse loquutū, vt sensus sit, Per vnū hominem peccatum in hunc mundum intrauit, hoc est, peccante vno homine morbus quidam, id est, pronitas ad peccandum, mortalitas quoque, & alia nō leues ærumnæ in mundum intrarunt. Hos enim peccati effectus beatus Paulus per figuram metonymiæ peccatum nominauit. Ita exponit idem Zvvinglius in commentario capituli quinti epistolæ ad Romanos. Et eandem fuisse credibile est, sententiam Pelagianorum, qui non ipsum peccatum, sed effectum peccati ex Adamo trahi dicebant.

Denique tertio modo posset argumentum nostrum omnino labefactari, si quis ostenderet, peccatum in mū-dum introisse, non propagatione, sed imitatione, vt post Pelagium Erasmus demonstrare conatus est, qui (vt ani-maduertit Titelmanus in collocatione de epistola ad Ro-manos) totam versionem suam ad hanc sententiam ac-commodauit. Nā vbi antiqua versio habebat, per vnū hominem, ipse reddidit propter vnum hominem, & vbi legebamus, in omnes homines mors pertransiit, verit ipse,

in omnes homines mors pertransiit. Et vbi antè erat in quo omnes peccauerunt, posuit ipse, quatenus omnes pec-cauimus.

Sed facillè erit (Deo iuuante) tres istas expositiones, vel potius deprauationes euertere; & illam vnam expla-nationem stabilire, quæ sola est vera, quæ docet, pecca-tum propriè acceptum, non imitatione, sed propagatio-ne in mundum, hoc est, Adami posteros per vnum homi-nem, Adamum videlicet, introisse.

P R I M A igitur illa expositio, quæ vocem (*peccatum*) interpretatur de peccato actuali ipsius Adami, refellitur satis aperte, quia non per vnum hominem, sed per vnum Angelum, peccatum in hunc mundum intrauit, si pecca-tum intrasse dicitur in mundum, quia peccata cœpit ali-quis, qui erat in mundo. Vel si de mundo corporali ser-mo sit, non per vnum hominem, id est, Adamum, sed per vnam fœminam peccatum in hunc mundum intrauit. Si-quidem Heua antè peccauit, quam Adam, & ipsa pec-cante, cœpit esse peccatum in mundo.

Si quis obiiciat Ambrosium in commentario expo-suisse, per vnum hominem, id est, per Heuam: Responde-bimus, commentaria illa non censeri à viris doctis esse S. Ambrosij, & cuiuscunque sint, eam expositionem, per vnum hominem, id est, per Heuam, communiter reiici non solum à nostris, sed etiam ab aduersarijs, vt à Zvvin-glio, & cæteris, nec immeritò. Nam illud, per vnum, quod est generis masculini, satis indicat per hominem, hoc loco significari virum, non fœminam. Quod etiam confirma-tur ex verbis illis: *In quo omnes peccauerunt.* Nam de eo-dem loquitur Apostolus, cum ait: *Per vnum.* Et *In quo,* vtrumque autem est generis masculini.

Accedit quòd in toto capit. confertur Christus cum Adamo, vt etiam 1. ad Corinth. 15. vbi dicitur: *In Adam omnes moriuntur, in Christo omnes viuificabuntur.* Itaque cum Apostolus causam peccati, quod in mundum intra-uit, referat in Adamum, & non possit hoc intelligi de peccato actuali, cum illud non per Adamum, sed per He-uam initium cœperit, sequitur, vt necessariò intelligatur de peccato originali.

Refellitur secundo eadem expositio ex illis verbis: *Et per peccatum mors.* Nam ita intrauit peccatum in mun-dum, vt intrauit mors: Sed mors non intrauit in mundum ratione solius Adami, quasi ipse solus, aut primus sit mor-tuus; nam ante ipsum Abel mortuus est, & omnes, vt ex-perimur, etiam infantes moriuntur. Non igitur peccatum intrauit in mundum ratione solius Adami, quia ipse vide-licet actualiter peccauerit, & sic peccatum fuerit in mun-do, quia fuit in Adamo, quia erat pars mundi, alioqui oportuisset Apostolum dicere, per Adamum peccatum in mundum intrauit, & per Abelem mors.

T E R T I Û refellitur ex verbis sequentibus. Nam cum Apostolus addit: *Et ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt:* Explicat per mundum, se intel-lexisse omnes homines. Colligit enim ex eo quòd pecca-tum est causa mortis, idèd in omnes homines mortem transisse, quia per vnum hominem in omnes homines peccatum transierat. Quare cum ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit,* id est, ac si dixisset, Per vnum hominem peccatum in omnes homines intrauit. Et quoniam non intrauit in omnes homines actuale pecca-tum Adæ, sequitur, vt intrauerit originale.

Iam altera expositio, quæ propriè Fabri, Zvvinglij, & Pelagianorum est, qui per peccatum, quod in mundum intrauit, effectus peccati, intelligi volunt, manifesta ratio-ne refellitur. Siquidem Apostolus vtrumque distinctè ponit, peccatum vt causam, & mortem vt effectum. Sic enim ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Quòd si nomine peccati intelligeretur effectus peccati, certè per peccatum mors intelligeretur, quæ est primarius, & clarissimus peccati

effectus. Ac per hoc cum dicitur, peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, sensus esset, mors in hunc mundum intrauit, & per mortem mors.

Si quis dicat, per peccatum hoc loco non intelligi mortem, sed alium peccati effectum, quem præcipuum Zvvinglius esse docet, pronitatem videlicet ad peccan-dum; in promptu est responsio: non enim pronitas ad pec-candum est causa mortis, sed ipsum verum, & propriè dictum peccatum. Nam *stipendium peccati mors*, ad Ro-manos sexto. Et, *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur*, Eze-chielis decimo octauo. Et Adamo non dixit Deus, quæ-cunque die pronus fueris ad peccandum, sed, quacunque die comederis de ligno vetito, morte morieris. Denique, apud nos qui re ipsa furantur, aut occidunt, non qui pro-ni sunt ad furandum, vel occidendum, extremo suppli-cio affici solent.

Præterea licet peccatum metonymicè pro pœna pec-cati interdum accipiat: tamen verbum (peccare) non videtur nisi violentè & durissimè exponi posse pro eo, quod est, puniri, aut mortalem fieri, aut corpora-liter mori; neque in Scripturis vllum testimonium, vt existimo, pro hac acceptance inuenietur.

Cum igitur Apostolus non solum dixerit, peccatum in mundum intrasse per vnum hominem: sed etiam in vno homine omnes peccasse, & quia peccauerunt, & peccatum habent, & peccatores constituti sunt, idèd morri, quæ pœna peccati est, addictos esse: non potest non Apostolo repugnare, qui per vnum hominem so-lam pœnam peccati, non etiam ipsum verum, propriè-que dictum peccatum ad reliquos homines promanasse dixerit. Adde vltimò, quòd (vt Concilium Arausica-num II. can. 2. docet) *Iniustitiam Deo dare conuincitur, qui mortem, quæ est pœna peccati, sine peccato, quòd est me-ritum mortis, ad nos transisse dicit.*

T E R T I A expositio, quæ maiorem habet verisimi-litudinem, paulò accuratius refellenda est, vt eam refellit S. Augustinus libro 1. de peccatorum meritis & remis-sione, cap. 9. & sequentibus, & in epist. 89. ad Hilarium, quæstione 3. Primum igitur, peccatum non imitatione, sed propagatione per vnum hominem in hunc mundum intrasse probatur ex intentione, & proposito beati Pauli, Nam in tota serè epistola ad Romanos, aut certè in ma-iore parte eius propositum beato Paulo erat ostendere, omnes homines, tam Iudæos, quam Gentiles, vocatos esse ad gratiam Euangelij sine vllis præcedentibus meri-tis. Id autem efficaciter probat in capite quinto, quod nunc habemus in manibus, ex eo quòd nullus est ho-mo, qui peccatum non habeat ad se ex prima origine deriuatum; quique Adamo peccante, non peccauerit; qui denique non sit peccator ex prima primi hominis inobedientia constitutus: Quod argumentum Apostoli debile prorsus, atque infirmum esset, si peccatum pri-mi hominis ad posteros sola imitatione transisset. Quis enim affirmare auderet, omnes homines Adami imi-tatione peccasse, aut deinceps peccaturos, cum plu-rimi nihil vnquam de Adamo, aut eius peccato cog-nouerunt.

S E C V N D ò probatur ex illa particula (*Sicut*) cum enim Apostolus dicit, Propterea sicut per vnum homi-nem peccatum in hunc mundum intrauit; & per pecca-tum mors. Illa particula comparatiua (*Sicut*) requirit al-teram partem comparationis, quæ non alia potest esse, quam ista, ita per vnum hominem (Christum videlicet) intrauit iustitia; & per iustitiam vita; certum autem est iustitiam non intrasse in mundum per imitationem Chri-sti, sed per regenerationem, quæ est per Christum. Ex quo sequitur, vt similiter peccatum nō intrauerit in mun-dum per imitationem Adami, sed per generationem ex Adamo. Non posse autem aliam esse comparationem ab Apostolo indicatam, quam illam, quæ est inter Christum,

& Adamum, perfpicuum erit fi confulamus interprete- huius loci. Omnes enim expofitiones in eandem fenten- tiam recidunt, res omnino expofitiones inuenio.

PRIMA est Origenis, quam fequuntur Ambrofius, Haymo, & alij permulti. Docent hi fenfum Apoftoli effe imperfectum, alteram enim partem comparationis omiffam effe, fed fupplendam, vt nos fuprà pofuimus.

ALTERA expofitio est S. Auguftini libro 6. in Iulianum, capite primo, in editione Louaniensi quarta, alteram partem comparationis haberi in fuperioribus verbis, vbi legimus, nos per Chriflum Deo reconciliatos effe. Vult enim S. Auguftinus, quem fequitur fanctus Thomas in commentario huius loci, Apoftolum reddere rationem, cur per Chriflum fimus Deo reconciliati, ac dicere, propterea nos per Chriflum, quali per fecundum Adamum Deo reconciliari debuiffet, quia per vnum hominem, qui est primus Adamus, peccatum in hunc mundum intrauerat, & per peccatum mors. Ita vt verba hoc modo connectantur, Gloriamur in Deo per Iefum Chriflum Dominum noftrom, per quem nunc reconciliationem accepimus, propterea ficut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, id est, propterea reconciliationem accepimus per Chriflum, ficut per vnum, id est, quia eodem modo per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

TERTIA expofitio, quæ apertiffima mihi videtur est eiuſdem Origenis in commentario, & fancti Auguftini in explicatione aliquot propofitionum epiftolæ ad Roma. alteram partem comparationis haberi paulò inferius in illis verbis: *Igitur ficut per vnius delictum in omnes homines in condemnationem: fic & per vnius iuftitiam in omnes homines in iuftificationem vita.* Familiare enim est Apoftolo interumpere orationem aliquibus interpoſitis, ac deinde refumere, & perficere, quod inchoauerat.

Videmus igitur quæcunque expofitio eligatur femp fieri comparationem inter Adamum, & Chriflum. Quod enim Iacobus Faber dicit, fuperuacaneam effe coniunctionem, & atq; hoc modo legendam effe Apoftolicam ſententiam: Propterea ficut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, ita in omnes homines mors pertranſiit; quemadmodum etiam legit Zyvinglius in libro de Baptiſmo; indignum eſt refutatione, cum omnes codices, Græci, Latini, Syri, eam coniunctionem habeant, nec vlla fit hæc tene obſeruata in hoc loco lectionis varietas, & Origenes antiquiffimus auctor, ac poſtmodum alij multi notaue- rint imperfectam videri Paulinam ſententiam, ob illam coniunctionem, & quia non dixit Paulus, ita in omnes homines, fed, & ita in omnes homines mors pertranſiit.

TERTIO probatur ex illis verbis: *Per vnum hominem.* Nam ſi de imitatione ageretur, non dixiſſet Apofto- lus, per vnum hominem, fed per vnum Angelum pecca- tum intrauit in mundum. Ille enim eſt primus qui pecca- uit, & eum imitantur, qui ſunt ex parte illius, vt dicitur Sap. 2. Præterea illud (*per*) eſt particula cauſalis, vt patet ex toto iſto cap. vbi ſepiffimè ponitur (*per*) & ſemper ſignificat veram cauſam, qualis cauſa non eſt is, quem ſolum per accidens, aut materialiter alij imitantur. Et quoniam qui peccant, non idèd peccant, vt imitentur Adamum, cum (vt ſuprà diximus) multi nihil audierint de Adamo, & qui de illo aliquid audierunt, non ſoleant de eo cogitare dum peccant, ſequitur, vt non poterit rectè Apoftolus dicere, per Adamum peccare ceteros.

Atque hoc quidem Erasmus vidit, & idèd mutauit illud (*per*) in (*propter*) vt Apoftolus dicere videatur, propter Adamum, id eſt, occasione Adami peccatum in mundum introiſſe. Sed id fecit Erasmus, & contra codicum Latinorum etiam vetuſtiſſimorum auctoritatem; in omnibus enim legitur (*per*) & contra regulas Græcæ linguæ, quæ id poſtulant, vt particula (*διὰ*) cum regit

genitiuum, ſignificet (*per*) cum regit accuſatiuum, ſignificet (*propter*) quas regulas ipſe etiam Erasmus vbi- que obſeruare ſolet. Nam capite quarto ad Romanos (vt non longè petamus exempla) inuenitur (*διὰ*) cum accuſatiuo in vltima periodo, quater, & ſemper vertit Erasmus, vt etiam ceteri interpretes (*propter*) capite autem quinto inuenitur (*διὰ*) cum genitiuo plus quàm duodecies, & ſemper verterunt tum Erasmus, tum ceteri (*per*) præterquam hoc loco, vbi placuit Erasmio mutare (*per*) in (*propter*). Et mirabile eſt, quòd cum Apoftolus in eadem periodo bis ponat (*διὰ*) cum genitiuo, dicens: *δι' ενός ἀνομιῶν ἢ ἀμαρτίας εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ δὲ δέναντος.* Erasmus primo loco reddiderit (*propter*) ſecundò (*per*). Perſpicuum igitur eſt, veram lectionem eſſe per vnum hominem, ac per hoc, Adamum veram cauſam fuiſſe peccati, cum quo omnes naſcuntur.

QUARTO probatur ex illis verbis: *Et per peccatum mors.* Docet enim Apoftolus ita peccatum cauſam eſſe mortis, vt Adam cauſa fuit peccati, quod in mundum intrauit. Sic enim ait: *Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors.* Sed certè peccatum non eſt cauſa mortis, per imitationem, aut improprie, vel per accidens, & ex occasione, fed quia peccatum generat mortem, vt fanctus Iacobus loquitur in epiftola ſua, cap. 1. Igitur Adamus etiam cauſa peccati fuit, non per imitationem, vel improprie, aut per accidens, & ex occasione. Sed quia peccator ipſe effectus, peccatores filios genuit.

QUINTO probatur ex verbis ſequentibus: *Et ita in omnes homines mors pertranſiit.* Nam verbum illud (*pertranſiit*) indicat modum, quo peccatum, & mors in hunc mundum intrauerunt. Nimirum peccatum, & mors, non in ipſo Adamo conſtituerunt, fed cum ad filios tranſiſſent, non in ipſis quoque ſinem acceperunt, fed per filios ad nepotes, per nepotes ad pronepotes, per illos ordine ſuo ad omnes poſteros tranſierunt, vt eadem ſit ratio propagationis naturæ, atque peccati.

Quocirca Erasmus noluit hoc loco vertere, (*pertranſiit*) vt antiquus interpreſes fecerat, fed (*peruaſit*) quod verbum non ita explicat propagationem peccati, vt non poſſit etiam referri ad imitationem. Ceterum, noſtra lectio non ſolum nititur auctoritate interpreſis antiquiſſimi, & ab vniuerſa Eccleſia approbatæ, fed etiam editione Syriacæ, in qua pro Græco verbo *διὰ*, eſt verbum *עבר* *ghauar*, quod eſt Hebraicum, & proprie tranſire ſignificat. Vnde eſt etiam *עברת מגבואר* vadum, ſeu tranſitus. Adde quod fanctus Auguſtinus ſermon. 4. de verbis Apoftoli, propè ſinem, noſ ſolum agnoſcit noſtram lectionem, fed etiam expendit vim verbi (*pertranſiit*) & inde probat propagationem peccati originalis.

SEXTO probatur ex illis verbis: *In quo omnes peccarunt.* Nam (vt fanctus Auguſtinus colligit libro quarto contra duas epiftolas Pelagianorum, capite quarto (neceſſe eſt illud (*in quo*) ſignificare, in quo Adamo, vel in quo peccato, vel in qua morte. Non enim facta eſt mentio in ſuperioribus verbis eiuſdem ſententiæ, niſi horum trium; & aliquid ſine dubio antecedens referre debet pronomen (*quo*.) Porro non poteſt rectè exponi (*in quo*) id eſt, in quo peccato, quia peccatum in lingua Græcæ eſt generis fœminini, *ἀμαρτία*, & in quo, Græcè *ἐν* eſt generis maſculini.

Nec poteſt accipi, in quo, in qua morte, tamenſi mors Græcè ſit generis maſculini, *θάνατος*, quoniam non peccant homines in morte, fed in peccato potius moriuntur, reſtat igitur, vt, *in quo*, ſignificet, in quo Adamo, ſit ſi explicatio eius, quod dictum erat, per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit. Idèd enim per vnum hominem peccatum in mundum intrauit; & per peccatum mors, & ita in omnes homines, mors pertranſiit, quia

in illo vno homine omnes peccauerunt. Quod ſi in illo vno homine, Adamo videlicet, omnes peccauerunt, negari non poteſt originale peccatum propagatione, non imitatione trahi. Non enim qui Adamum peccando imitatur, in illo peccariſſe dici poſſunt, fed qui propterea peccatum habent, quia ex illo naſcuntur, qui cum peccaret, omnium perſonam in ſe vno gerebat.

Sed occurrit Erasmus, ac docet, illud Græcum *ἐν* eſt, verendum fuiſſe (*quatenus*) vel (*in quantum*) ſiue eò quòd, Græcè enim propoſitionem, *ἐν*, non eſſe (*ἐν*) ſed (*ἐν*) & idèd ſic ipſe vertit, & eodem modo vertunt hoc tempore omnes Sectarij, qui non tam veritate, quàm nouitate gaudent.

Ceterum etiam ſi non (*in quo*) ſed (*quatenus*) legemur, non idèd tamen argumentum noſtrum labefactaretur. Nam ſi mors in omnes homines pertranſiit, quatenus omnes peccauerunt, ſine dubio infantes etiam peccariſſe negari non poterit, cum eos quoque mortales eſſe, & ſapè in ipſa infantia mori videamus, at quod eſt peccatum infantium, ſi nullum eſt originale peccatum actuale peccatum in eis inueniri poterit, de quibus Scriptura teſtatur, nihil eos egiffe boni, vel mali? Sed non eſt opus ad hæc deſcendere, cum lectio illa, (*in quo*) veriſſima ſit & nullo negotio ab aduerſariorum calumnijs defendatur, ſi videlicet nouitati ipſorum obſiſciamus conſentium veterum, non ſolum Latinorum, fed etiam Græcorum, qui proculdubio meliùs nouerant vim propoſitionis Græcæ, quàm Erasmus aut Faber.

Igitur Chryſoſtomus, Theophylaſtus, Ocuemenius Græci, diſertis verbis explicant (*in quo Adamo*.) Similiter expoſuiſſe Hilariuſ, teſtatur Auguſtinus lib. 4. contra duas epiftolas Pelagianorum, cap. 4. Eadem expoſitio eſt in commentario, qui tribuitur Ambroſio. Eadem eſt Haimonis, Anſelmi, Thomæ, & aliorum. Porro S. Auguſtinus non ſolum hoc eodem modo conſtanter vbi que ſemper expoſuit, fed etiam in lib. 6. contra Iulianum, c. 12. refert expoſitionem, quam nunc Erasmus, & Nouatores ſequuntur, fuiſſe à Iuliano propoſitam, vt (*in quo*) ſignificet (*in quantum*) vel (*eò quòd*) & addit eſſe eam explanationem nouam, diſtortam, falſam, & hominis mirabiliter impudentis, vel potiùs infanientis. Neque verum eſt, quòd Erasmus dicit (*ἐν*) non ſignificare (*in*) in epiftola ad Hebræos, cap. 9. quod Græcè habetur *ἐν* *θρόνῳ*, Erasmus ipſe cum ceteris vertit, in cibus: & illud: *ἐν* *νεφέλαις*, vertit in mortuis. Nec deſunt alia teſtimonia, fed hæc duo ſufficiunt.

Illud hoc loco addendum eſt, fruſtrà ab Erasmio reprehendiſſe fanctum Auguſtinum, quod illud (*in quo*) ſignificare putauerit, in quo peccato; cum tamen peccatum Græcè ſit generis fœminini. Nam S. Auguſtinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſ. cap. 10. cum fortè textum Græcum non conſuluiſſet, ſcripſit, illud (*in quo*) ſiue referatur ad Adamum, ſiue ad peccatum, euident eſſe teſtimonium pro peccato originali. Idem tamen (vt paulò antè diximus) in lib. 4. contra duas epift. Pelag. cap. 4. diſertis verbis monuit (*in quo*) non poſſe referri ad peccatum, cum (*in quo*) ſit generis maſculini, & peccatum apud Græcos generis fœminini.

SEPTIMO, probatur ex verbis ſequentibus: *Vſque ad legem enim peccatum erat in mundo. Peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet: fed regnauit mors ab Adam vſque ad Moſem, etiam in eos, qui non peccauerunt in ſimilitudine præuaricationis Adæ.* Docet enim hiſ verbis Apoftolus, ante legem datam peccatum non fuiſſe cognitum, ac per hoc nec reputatum eſſe peccatum: tamen reuera fuiſſe in mundo peccatum, non ſolum actuale, quòd per legem cognosci cepit, fed etiam originale, quòd colligi poteſt ex morte, quæ repugnauit in omnes etiam paruulos, qui non peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, id eſt, actu, ac propria voluntate, vt

peccauit Adam. Sunt autem hoc loco duæ lectiones, Vna eſt cum negatione, vt nos citauimus, & expoſuimus, & hanc ſequuntur Chryſoſtom. & alij Græci poſteriores, & S. Auguſtinus in epiftola 89. ad Hilariuſ. Altera eſt ſine negatione, *Regnauit mors ab Adam vſque ad Moſem, etiam in eos, qui peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ*, & hanc ſequuntur Origenes, & commentarius, qui Ambroſio inſcribitur, & iuxta hanc lectionem ſenſus eſſet, regnauit mors, ab Adam vſque ad Moſem, etiam in eos, qui ſolum peccauerunt in ſimilitudinem præuaricationis Adæ, hoc eſt, propter ſimilitudinem, quam habent cum Adamo ob communicationem eiuſdem peccati.

OC TAVO, probatur ex illis verbis: *Qui eſt forma futuri.* Nam omnium conſenſu dicitur Adam forma futuri, id eſt, Chriſti, quia fuit illi ſimilis in genere, non in ſpecie. Verge enim in filios ſuos aliquid diſſudit, fed diſſimiliter quantum ad ſpeciem, quia peccatum Adamus, Chriſtus iuſtitiam. Porro Chriſtus iuſtitiam non imitatione, fed regeneratione diſſudit: igitur & Adam peccatum non imitatione, fed generatione tranſmiſit. Et fanè (vt S. Auguſtinus admonet in libro primo, de peccatorum meritis, & remiſſione cap. 14.) Si beatus Paulus de ſimilitudine eorum loqueretur, qui exemplum peccandi, vel benè agendi ceteris præbuerunt, non conſerret Adamum cum Chriſto, fed cum Abele. Nam quemadmodum primus fuit Adam, qui exemplo ceteros peccare docuit: ſic primus fuit Abel, qui ceteris benè viuendo præluxit; & quem omnes omnino imitari potuerunt. Chriſtum enim qui tot ſæculis poſterior Adamo fuit, quantum ad carnem, quomodo tam multi, qui eum præceſſerunt, imitari potuiſſent?

NONO, probatur ex verbis illis: *Iudicium quidem ex vno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem.* Nam vt idem Auguſtinus in eodem libro primo de peccatorum meritis, & remiſſione, cap. 12. & 13. docet, ſi Adam non eſſet cauſa peccati, quod eſt in eius poſteris, niſi quia poſteri illum imitantur, nulla ratio reddi poſſet, cur Apoftolus diceret, iudicium ex vno, gratia ex vno, vel iudicium ex multis, gratia ex multis? Nam quemadmodum iudicium Dei homines condemnat ob multa delicta, quæ ex vno illo Adami delicto didicerunt: ita gratia Dei homines iuſtificat à multis delictis, quæ ex illo vno Adami delicto didicerunt. Sicut enim inter delictum Adami, & damnationem aliorum ſunt media multa propria delicta: Sic etiam inter delictum Adami, & iuſtificationem aliorum ſunt media multa propria delicta.

At ſi concedatur, Adamum cauſam fuiſſe peccati omnium poſteriorum per generationem, cauſa illius diuerſitatis in promptu eſt. Propterea ſiquid iudicium, eſt ex vno in condemnationem, gratia verò ex multis delictis in iuſtificationem, quòd Adamum vnum tantum in nos delictum carnali generatione tranſmiſerit, & ex eò tota maſſa generis humani damnata ſit; Chriſtus verò non ab vno illo duntaxat quod naſcendo contraximus, fed ab omnibus alijs, quæ malè viuendo adieciimus, ſpiritu- ali nos regeneratione iuſtificet.

DECIMO probatur ex illis verbis: *Sicut per inobedientiam vnius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita per vnius obedientiam iuſti conſtituentur multi.* Hic enim non ſolum habemus comparationem Adami cum Chriſto, de qua ſapè iam loquuti ſumus, fed etiam vnam vnius Adami inobedientiam, communem fuiſſe multis, & ita communem, vt per illam peccatores verè conſtituantur. Quia verò non poſſunt peccatores alij per aliorum peccata conſtitui, ſequitur vt inobedientia Adami, non vt in illo erat, fed vt ad poſteros generatione tranſfunditur, omnes eos peccatores conſtituat, qui ex ipſo naſcuntur.

Accedat postremo definitio Concilij Mileuitani, cap. 2. que docet, locum Apostoli ad Roma. 5. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, &c. non aliter esse intelligendum, quam de peccato originali, quod generatione contrahitur. Quod autem Erasmus dicit, Concilium fuisse particulare, ac propterea se decretis eius minime teneri, superbe, ac temere dictum nobis videtur, praesertim cum illud Concilium ab Apostolica sede sit confirmatum, ut constat ex epistola Innocentij I. ad Concilium Mileuitanum, quae epistola habetur in primo tomo Conciliorum, & inter epistolas S. Augustini numer. 93. Relatum quoque est hoc decretum Concilij Mileuitani in corpus iuris canonici, de consecratione dist. 4. can. Placuit. Et denique Concilium vniuersale nostro hoc saeculo Tridenti celebratum, sess. 1. idem decretum verbis isdem renouauit, ut iam nulli, qui Catholicus haberi velit, de huius loci Apostolici explicatione liceat dubitare.

CAPVT IV.

Idem probatur ex alijs testimonijs Scripturae Diuinae.

PRATER locum Apostoli iam explicatum, sunt alia multa in Scripturis vtriusque testamenti, ex quibus nos praecipua adducemus. PRIMVS locus est in libro Iob, cap. 14. quem sanctus Augustinus, caterique Patres passim allegare solent ex versione septuaginta Interpretum, his verbis: Nemo mundus a sordibus, nec infans, cuius est vnus diei vita super terram, &c. respondent verba Graeca: Τis γαρ κτισθησθε, & ουκ εστιν ο υιος ημεραν, & ουκ εστιν ο υιος ημεραν. In codice Hebraico non difficulter idem sensus inuenitur. Sic enim legitur: מי יתן טהור מבטן אדם מי יתן טהור מבטן אדם אחר אם הרוגים ימוך אחר אם הרוגים ימוך, quae verba hoc sonant: Quis dabit mundum ab immundo? non vnus (mundus videlicet est) etiam si breues dies eius. Interpres noster sic reddidit: Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? nonne tu quis solus es? breues dies hominis sunt. Quae lectio, tametsi aliquid addit ad verba Hebraica per modum paraphrae, tamen quoad sententiam optime conuenit cum ipso Hebraico textu, praesertim ut nunc scribitur & distinguitur. Nam illud מבטן mittama, proprie (ab immundo) vel (de immundo) significat, cui noster interpres explicandi gratia adiunxit, Semine. Septuaginta vero, aut acceperunt immundum pro immunditia, aut legerunt תומה tumeh pro תמה thame, illud autem תמה למ lo thad, noster interpres accepit per modum interrogantis, & ideo verit, nonne tu quis solus, siue vnus es?

Septuaginta vero interpretati sunt per modum negantis, & ideo dixerunt, Sed ne vnus. Sic etiam interpres noster illum, Breues dies eius, coniunxit cum sequenti versu, ut coniungunt etiam Hebraei, qui inde incipiunt non solum nouum versum, sed etiam nouum caput, & ideo verit: Breues dies hominis sunt, numerus mensium eius apud te est. At septuaginta coniunxerunt ea verba cum praecedentibus, & ideo verterunt, etiam si vna dies sit vita eius. Itaque vtramque versionem, & nostram Latinam vulgatam, & illam septuaginta virorum verba Hebraica ferre possunt. Et cum nostram ista Concilio Oecumenico approbata, & illa ab omnibus penè veteribus, quod attinet ad hunc locum, celebrata, neutra contemnenda est.

Et quidem iuxta nostram editionem sumitur argumentum pro peccato originali, ex eo quod si solus Deus potest mundare hominem de immundo conceptum semine, sequitur eundem hominem ab ipsa conceptione esse immundum. Non enim mundari egent, nisi immundi,

Hac autem immunditia sine dubio non corporalis, sed spiritalis est: nam a corporali immunditia; mundari homo etiam ab homine potest. Denique in Scripturis immunditia pro peccato accipitur, Isa. 64. Facti sumus vt immundi omnes nos, & tanquam pannus menstruatae omnes in stitia nostrae. Et Zacha. 3. Auferte vestimenta sordida ab eo, & dixit ad eum, ecce abstuli a te iniquitatem tuam. Per hoc iuxta editionem Septuaginta interpretum testimonium est adhuc illustrius. Nam si non est mundus a sordibus infans vnus diei, profecto peccatum quoddam omnibus nobis ab ipsa conceptione inharet.

ALTERVM testimonium habetur in Psalmo 50. in illis verbis: Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Vbi primo loco sciendum est, non impedire argumentum pro peccato originis, quod in numero multitudinis dicitur homo concepti in peccatis, cum peccatum originis vnus sit, non multa. Nam reuera in Hebraico sote numerus est singularis; בן בעורון הוה ובהטא יהמחני אמרי ben begbauen holaletbi vbhet ithemathui immi, & ideo S. Hieronymus, & alij ferè omnes reddiderunt in iniquitate, & in peccato. Adde quoque ex S. Augustino in Enchiridio, cap. 44. & 45. posse etiam peccatum originale significari nomine peccatorum, & iniquitatum, tum quia non est inuitata in Scripturis, & in prophanis auctoribus figura intellectio, qua numerus multitudinis ponitur pro numero singulari, & contra numerus singularis pro numero multitudinis, tum quia in peccato illo primo Adami, quod a posteris generatione contrahitur, multae fuerunt iniquitates, superbia, infidelitas, inobedientia, & aliae.

DEINDE illud est obseruandum non posse hunc locum deprauari ab aduersarijs, quasi peccatum in hoc testimonio accipiatur improprie, id est, pro mortalitate, aut morbo aliquo. nam ex voces עון ghauan & טאמ het proprie verum peccatum significant, & eadem voces in eodem Psalmo saepius repetuntur, & semper accipiuntur pro vero, & proprie dicto peccato, quale fuit adulterium, Dauidis cum Bethsabee, quod in eo Psalmo potissimum deploratur.

Postremo non licet hanc Dauidis confessionem detorque ad peccata parentum, qui eum genuerunt, quasi dicere voluerit, parentes suos peccasse, cum genuerunt. Nam in primis satis constat, Dauidem esse ex fornicatione, vel adulterio, sed ex honesto, & sancto conjugio natum. Deinde cum Dauid in toto hoc Psalmo argumenta cõquirat, quibus diuinam misericordiam ad se hestat, non debuit peccata parentum allegare, sed miseriam suam exponere. Et hoc est, quod facit, cum se miserum ab ipsa conceptione fuisse dicit. Praeterea verbum illud הוללהתי holaletbi, non refertur ad actionem gignendi, in qua peccatum esse solet, quando parentes gignendo peccant, sed ad formationem corporis, quae post parentum concubium a Deo fit. Verè enim, ac sapienter dixit sancta illa Martyrum Machabæorum mater: Nescio qualiter in vtero meo apparuisti, neque enim ego spiritum, & animam donavi vobis, & vitam: & singula membra non ego ipsa compegi, sed enim mundi creator, qui formauit hominis naturam, quique omnium inuenit originem, &c. in libro 2. Machabæorum 7. cap.

Sic etiam altera illa vox יהמחני ithemathui, proprie non significat gignere aut concipere, sed calefacere, & fouere. Proinde refertur ad illud tempus, quo foetus iam formatum, & animatum mater in vtero fouet, & fouendo calefacit. Certum autem est nullum interuenire parentum peccatum, vel cum proles concepta formatur, vel cum iam formata in vtero cofouetur. Et fortasse ad calumnias futurorum haereticorum tollendas, Spiritus sanctus noluit hoc loco uti vocabulis, quae proprie significant gignere, vel concipere, quae sunt ילד יאלד & חרה חרה. Nam verò ex nouo testamento habemus in primis verba

illa

illa Praecursoris Domini, Ioan. 1. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Quo loco in textu Graeco legitur in num. singulari, τὸν ἀμαρτίαν τὴν ὑπομῶν, Ecce qui tollit peccatum illud mundi. Quod est autem peccatum illud mundi, nisi commune illud peccatum, quod per vnum hominem in hunc mundum intravit, vt ex Apostolo supra citauimus?

DEINDE habemus illud Ioan. 3. Qui non credit in Filium, ira Dei manet super eum. Vbi notat S. Augustinus libro 6. in Iulianum, c. 12. non esse dictum, ira Dei veniet super eum, sed manet super eum, quia iam antea erat, & manet in omnibus filijs Adæ, nisi per Christum tollatur.

TERTIÒ habemus illud Roma. 3. Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Certè enim si omnes peccauerunt, non excipiuntur paruuli a peccato. Paruuli autem propria voluntate nihil boni, aut mali egerunt, vt idem Apostolus ait ad Roman. nono. Igitur omnes peccasse dicuntur, quia filij illius sunt in quo omnes peccauerunt, ad Roman. quinto.

QUARTÒ habemus comparisonem illam Adami cum Christo, gratiam cum peccato, resurrectionis cum morte, quam idem Apostolus facit in priore epistola ad Cor. c. 15. ex qua comparatione manifestè colligitur, ita omnes, qui ex Adamo nascuntur, peccatum, & mortis aeternae debitum contrahunt, sicut omnes, qui renascuntur in Christo, gratiam iustificacionis, & beatæ resurrectionis pignus acquirunt.

QUINTÒ habemus insignem illam Apostoli ratiocinationem in epist. posteriore ad Corinthios cap. 5. Si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus. Vbi primum conditionalis consequentio ponitur, si vnus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Deinde absolute assumitur, Christus pro omnibus mortuus est. Relinquitur autem, vt absolute concludamus, ergo omnes mortui sunt. Et satis aperte loquitur B. Paulus de morte omnium, non tam corporali, quam spiritali. Dicit enim Christum mortuum esse, vt qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed Deo. Et paulò post clarius, quod dixerat, Christum pro nobis mortuum, dicit, Nos Deo per Christum reconciliatos. Et paulò post clarissime, dicit: Eum qui peccatum non fecerat, pro nobis peccatum, id est, hostiam pro peccato, factum, vt nos efficeremur iustitia Dei in illo. Iam igitur cum constet, Christum pro nobis omnibus omnino mortuum, atque hostiam pro peccato factum esse, sequitur omnes omnino, sine vlla exceptione conditionis, sexus, gratias, mortuos esse in Adamo, & redemptore, seu iustificatore indignissime.

SEXTÒ habemus illud Galat. 3. Conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt remisso per Christum daretur credentibus. Est enim sententia huius loci, Scripturam demonstrare, omnes homines esse peccatores, nec posse nisi per Christum ad indulgentiam peruenire.

SEPTIMÒ habemus illud Ephes. 2. Eramus & nos natura filij irae, sicut & ceteri. Dicimur enim natura filij irae, quia a natiuitate, vel quia ex natura peccato primi hominis vitata, reatum peccati trahimus, ex quo ira, atque vindicta diuinæ obnoxij sumus. Aliqui interpretantur illud (naturā) ac si dictum esset, prorsus. Quam interpretationem S. Hieronymus in commentario non reiecit, quin etiam faretur, vocem esse ambiguam, tametsi priorem ipse expositionem sequitur.

Sanctus autem Augustinus libro 6. in Iulianum, c. 4. grauiore censura eam interpretationem dignam esse censuit. Sic enim ait: Quod autem dicit, vbi ait Apostolus, naturā filij irae, posse intelligi, prorsus filij irae. Nonne hinc admoneri debuisti, antiquam contrariam defendi Catholicam fidem: quia non ferè inuenitur Latinus codex, si non a vobis nunc incipiat emendari, vel potius in mendum mutari, vbi non natura, sit scriptum? Quod vtiq; cauere debuit interpretum antiquitas, nisi etiam fidei haec esset antiquitas, cui

illa

capit vestra resistere nouitas. Hic ille, qui ex eo, quod omnes codices Latini habent, natura, rectè colligit, hoc loco non esse vocem ambiguam, quoniam si ita esset, aliquis veritatem (prorsus) aliquis (naturā) nunc autem omnes eodem modo, verterunt, quia omnes eodem modo, testimonium hoc Apostolicum intellexerunt. Ac de Scripturis quidem haec loca sufficiant.

CAPVT V.

Probatur eadem veritas testimonijs Patrum, qui ante Pelagianam haeresim exortam scripserunt.

SECUNDO loco confirmanda est veritas testimonijs, ac traditione Ecclesiae. Ac primò adferemus testimonia Patrum illorum qui ante Pelagianam haeresim exortam scripserunt. Deinde addemus Ecclesiae decreta, quae proprie haeresim istam damnauerunt.

PRIMVS igitur prodeat S. Dionysius Areopagita, qui in lib. de Eccles. hierarch. c. 3. part. 3. peccatum primi hominis toti naturæ humanae adscribit: Humanam, inquit, naturam, inuicem stolidè a diuinis beneficijs prolapsam, obnoxia passionibus varijs vita suscepit, & mortis corruptibilis finis. Quippe permissa illa à vera bonitate defectio, & sacre in paradiso legis preuaricatio eam, qua sponte sua blandè multo centibus, atque infestis aduersarijs fratribus cedens, vitale excusserat iugum, his qua sunt diuinis bonis contraria tradidit. Quibus verbis Dionysius primùm docet, humanam naturam diuinis beneficijs, quae in creatione acceperat spoliatam, obnoxiam factam esse passionibus, quoad animam, & morti, quoad corpus. Deinde rationem reddit huius spoliacionis, ac dicit, id factum esse, quia natura humana sponte cedens fraudibus Satanæ vitale iugum excussit. Ita enim defectio à vera bonitate tradidit eam his, quae sunt contraria diuinis bonis, id est, passionibus & mortalitati.

Vbi vides S. Dionysium non solum penam, sed etiam culpam toti naturæ tribuere. Quod idem paulò infra his verbis docet: Oberrans itaque (natura humana) & à recto itinere ad eum, qui veraciter Deus est, tendente auersa, & perdidit, atque maleficis turmis subiecta, minime aduertit, se pro Dijs, atque amicis, infestis hostibus fuisse obsequantem.

SECUNDVS testis prodeat S. Ignatius, qui in epistola ad Trallianos ita loquitur: Vos ergo succincti mansuetudine imitatores estote passionum Christi, & dilectionis eius, qua dilexit nos, dans semetipsum pro nobis, vt nos sanguine suo mundaret ab antiqua impietate.

TERTIVS sit S. Iustinus Martyr, qui in dialogo cum Tryphone sic ait: Ad amem eum non ideo venisse pro comperto habemus, quòd vel Baptismi lauacione, vel Spiritus in specie columbae aduentu opus ei fuerit, sicut nec nasci, & crucifigi propter functionis huiusmodi indigentiam, sustinuit: sed humani generis causa, quod per Adam in mortem, & fraudem, seductionemque serpentis conciderat, vt interim propriam pro se malignè agentis, cuiusque culpam taceam. Hic videmus, non solum mortem, sed etiam serpentis seductionem toti generi humano communem esse, & Christum crucifixum esse pro peccato, tum communi toti naturæ humanae, tum proprijs vnus cuiusque, id est, pro peccato tum originali, tum actuali.

QUARTVS sit S. Irenaeus, libro 5. c. 17. Deleuit, inquit, christographum debita nostra, affigens illud cruci, vii quem admodum per lignum facti sumus debitores Deo per lignum accipiamus debiti remissionem. Vide eundem lib. 3. c. 20. & rursum alium locum apud Augustinum lib. 1. in Iulian. c. 2.

QUINTVS sit Tertullianus, qui in lib. de anima, cap. 40. sic ait: Omnis anima eousque in Adam censetur, donec in Christo recensatur: tandiu immunda, quandiu recensatur. Peccatrix autem, quia immunda.

S E X T V S, Origenes homil. 8. in Leuiticum: *Quæcumque anima, inquit, in carne nascitur, iniquitatis, & peccati, forde polluitur, propter quod dictum est, Nemo mundus à forde, nec infans, cuius est vnus diei vita super terram.*

S E P T I M V S, S. Cyprianus lib. 3. epist. 8. ad Fidum: *Infans, inquit, recens natus nihil peccauit, nisi quod secundum Adam carnaliter natus, contagium mortis antiquæ primæ natiuitate contraxit.*

O C T A V V S S. Athanasius ferm. in illud: *Omnia mihi tradita sunt, sub initium: Postquam, inquit, peccauerat, & lapsus fuerat homo, eiusque lapsu perturbatis omnibus, mors inuoluitur ab Adam vsque ad Christum, terræque execrationi data esset, infernus apertus, paradysus clausus, cælum infensum, & tandem corrupto, & intercepto homine inuoluitur diabolus contra nos, &c.*

N O N V S, S. Hilarius, qui in explicacione Psalmi 118. exponens illa verba ad finem totius Psalmi: *Vniuerse anime meæ, & laudabit te, sic ait: Vivere se in hac vita non reputat, quippe qui dixerit, Ecce in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea. Scit se sub peccati origine, & sub peccati lege esse natum.*

D E C I M V S, S. Basilus, qui in expositione Psalmi 32. explicans illud: *Diligit misericordiam, & iudicium, misericordia Domini plena est terra. Nequit, inquit, homo mundo corde, ac liber omnino à forde peccati inueniri, etiam si vnus diei tempore supra terram vixerit. Quamobrem, si quis videat quo tidie malitiam inualescentem, ac depascemem homines, & fragile genus hominum mille moribus delictorum gratia dignum, tanto admirabitur magis diuicias bonitatis diuine tolerantie, & longanimitatis. Vide aliud locum eiusdem apud Augustinum lib. in Iulianum primo, cap. 2.*

V N D E C I M V S, S. Ambrosius, qui in Apologia Dauid cap. 11. sic ait: *Antequam nascamur, maculamur contagio, antequam vsuram lucis, originis ipsius excipimus iniuriam, in iniquitate concipimur. Et infra: Merito Dauid deplorauit in se ipsa inquinamenta natura, quod prius inciperet in homine macula, quam vita. Itē lib. 1. de penitentia, c. 2. sic ait: Omnes homines sub peccato nascimur, quorum ipse ortus in vultu est, sicut habes lectum, dicente Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum. Vide alia multa loca etiam clariora apud Augustin. lib. 1. in Iulian. cap. 2. & lib. de nuptijs, & concupiscentia, cap. 35. & lib. 1. ad Bonifacium, capite 11.*

D V O D E C I M V S, auctor commentariorum in epistolas B. Pauli, quæ sancto Ambrosio tribuuntur. Is enim, vt Ambrosius à viris doctis esse non creditur, ita æqualis Ambrosij sine dubio fuit. Vixit enim tempore Damasi Papa, vt ipse testatur in commentario cap. 3. prioris ad Timoth. Hic igitur auctor in comment. cap. 5. ad Romanos, sic ait: *Manifestum est itaque in Adam omnes peccasse, tanquam in massa, ipse enim per peccatum corruptus, quos genuit, omnes nati sunt in peccato. Ex eo igitur omnes peccatores, quia ex ipso sumus omnes. Itē in com. c. 4. ad Hebræos: Iuxta similitudinem carnis sine peccato, quia natura, quam veram suscepit, similis est carnis nostræ, peccata verò nequam habuit, quæ caro nostra de parentibus contraxit, quia tale fuit originale peccatum in carne primi hominis, unde & pena, & remedium fieri potuisset.*

T E R T I V S D E C I M V S, Cyrillus Hierosolymitanus catechesi. 2. *Per hunc, inquit, Pater noster Adam pulsus est, & pro paradiso, admirandos quodammodo sponte sua fructus ferente, terram spiniferam accepit. Quid igitur (dixit aliquis) decepti perimus: nunquid non est deinceps saluus? cecidimus, an non licet resurgere?*

Q V A R T V S D E C I M V S, S. Gregorius Nazianzenus oratione 2. de pace, sic ait: *Totus lapsus sum, atque ex primi genit hominis inobediencia, & diaboli fraude condemnatus sum. Et in 2. oratione in sancto Pascha, dicit, nos omnes ab initio per peccatum lapsos. Vide etiam alia loca apud Augustinum lib. 1. in Iulianum, cap. 2.*

Q V I N T V S D E C I M V S, S. Hieronymus in commentatio c. 6. Osee Propheta: *Et ibi, inquit, cæcus, hoc est in paradiso, omnes preuicati sunt in me, & in similitudinem preuacacionis Adam. Non enim mirum si quod in parente præcessit, etiam in filiis condemnatur. Item in commentario cap. 2. Michæ: *Vnusquisque nostrum cùm Adam de paradiso cecidit, & in huius mundi captiuitate versatur. Vide alium locum apud Augustinum loco citato.**

S E X T V S D E C I M V S, Rufinus in commentatio Psalmi 50. *Ego, inquit, conceptus contraxi mecum iniquitatem originalis delicti. Nunquid de adulterio Dauid natus erat, de Iesse iusto viro, & coniuge eius? Quid est ergo quod se dicit, in iniquitatibus conceptum esse, nisi quia detrahatur iniquitas ex Adam: nemo nascitur, nisi trahens culpam, & culpe penam. Fortasse Rufinus hæc scripsit post hæresim Pelagianorum exortam: tamen placuit eius testimonium hic adscribere, quia vixit idem auctor etiam ante illud tempus.*

S E P T I M V S D E C I M V S, S. Siricius Papa, in epistola 1. ad Himerium, cap. 2. sic ait: *Infantibus, qui necdum loqui valent per ætatem, vel his quibus in qualibet necessitate opus fuerit sacra vnda Baptismatis, omni volumus celeritate succurrere, ad nostrarum perniciem tendat animarum, si negato desiderantibus fonte salutari vnusquisque exiens de seculo, & regnum perdat, & vitam.*

D E C I M V S O C T A V V S, S. Ioannes Chrysostomus in ho. ad Neophytos: *Veni, inquit, semel Christus, inuenit nostrum chyrographum paternum, quod scripsit Adam. Ille initium induxit debiti, nos sanus auxilius posterioribus peccatis. Sic enim veritè verba de verbis sanctus Augustinus lib. 1. in Iulianum, vbi etiam diligenter notauit, Chrysostomum non fuisse contentum dicere: *chirographum paternum, sed addidisse, nostrum, vt intelligeremus, ad nos etiam pertinere, & nostrum esse ipsum Adæ peccatum. Alia loca Chrysostomi vide inferius c. 8. vbi soluuntur argumenta.**

D E C I M V S N O N V S, S. Augustinus in lib. 1. ad Simplicianum (quem scripsit antequam Pelagiana hæresis orta esset, vt ex retractacionibus perspicuum est (nam in eo libro quaestione 1. sic ait: *Illud est ex pena originalis peccati; hæc est, pena frequentati peccati cum illo, in hanc vitam nascimur, hoc viuendo addimus. Et rursus quaest. 2. Sunt igitur omnes homines, quandoquidem, vt Apostolus ait, in Adam omnes moriuntur, à quo in vniuersum genus humanum origo dicitur offensionis Dei, vna quedam massa peccati, supplicium debens diuine, summaque iustitia, quod sine exigatur, sine donetur, nulla est iniquitas. His addi possunt Reticus, & Olympus; duo veteres Patres, quorum opera non extant, sed eorum testimonia citat S. Augustinus lib. 1. in Iulianum, cap. 2. Habemus igitur auctores supra viginti, qui futuram Pelagianam hæresim de peccato originali redarguendo, ac refellendo prauenerunt.*

C A P V T VI.

Probatnr eadem veritas ex definitione Ecclesiastica.

N V N C adferemus iudicia non singulorum hominum, sed ipsarum Ecclesiarum, siue Conciliorum, quibus error ille Pelagij, Cælestij, & Iuliani, quem Faber, Erasmus, & Zyvinglius nostro saeculo renouarunt, publicè damnatus fuit. Habemus autem iudicia totius orbis terrarum.

P R I M V M enim in Oriente Concilium Palestinum, Episcoporum 14. errorem hunc ita damnauit, vt Pelagium ipsum ad eundem errorem damnandum compulerit. Meminit huius Synodi S. Augustinus lib. 1. in Iulianum, cap. 2. epist. 106. & alibi.

D E I N D E in Occidente habemus ex Africa Con-

cilium Mileuitanum, quod in secundo canone ita statuit: *Placuit, vt quicumque paruulos recentes ab vtris matrum baptizandos negat, aut dicit, in remissionem peccatorum eos quidem baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod lauacro regenerationis expietur, anathema sit.*

Habemus item ex Africa Concilium Carthaginense nationale frequentissimum, Episcoporum videlicet CCXVII. quod post confirmationem à Zozimo summo Pontifice obtentam, à toto orbe receptum fuit, vt refert S. Prosper in Chronico ad annum CCCCXX.

Ex Hispania habemus Concilium Toletanum VI. canone primo, vbi sic legimus: *Ex his tribus diuinitatis personis solum Filium facimur ad redemptionem humani generis propter culpam debitam, quæ per inobedientiam Adæ originali trahitur, & nostro libero arbitrio contraximus, resoluenda à secreto Patris, arcanoque prodijisse, & humanitatem sine peccato de sancta semper Virgine assumpsisse. Vide etiam Concilium Toletanum XII. can. 2.*

Ex Gallia habemus Concilium Araucanum II. can. 2. vbi sic legimus: *Si quis soli Adæ præuacacionem suam, & non eius propagini asserit nocuisse; aut certè mortem tantum corporis, quæ pena est peccati. Non autem & peccatum, quod est mors animæ, per vnum hominem in omne genus humanum transisse testatur, iniustitiam Deo dabit, contradicens Apostolo dicenti, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, &c.*

Ex Germania habemus Concilium Moguntinum, can. 5. vbi sic legimus: *Hoc primorum hominum peccatum propagatione in omnes homines transiit, & secum penam suam trahit, vt sint omnes homines in æ, damnationis, & mortis rei, & ad peccatum proni.*

Ex Italia habemus responsa veterum summorum Pontificum, Innocentij, Zozimi, Cælestini, Leonis, Gregorij. Nam B. Innocentius I. exortum errorem istum, tempore sui Pontificatus, apertè damnauit, vt Augustinus testatur lib. 1. in Iulianum, cap. 2. & epist. 117. Extat autem epistola eiusdem Innocentij ad Concilium Mileuitanum; in qua confirmat eius Concilij decreta, & inter alia sic loquitur: *Si ergo nihil volumus officere, non renasci, fatentur necesse est, nec regenerationis sacra fluente prodesse, &c. Beati Zozimi Epistola ad Episcopos totius orbis non extat, sed eius hæc verba recitat S. Augustinus in epist. 157. ad Optatum. Fidelis Dominus in verbis suis, eiusque Baptismus vt ac verbis, id est, opere, confessione, & remissione vera peccatorum, in omni sexu, ætate, conditione generis humani, eandem plenitudinem tenet. Nullus enim, nisi qui peccati seruus est, liber efficitur, nec redemptus dici potest, nisi qui verè per peccatum fuerit antè captiuus, sicut scriptum est. Si vos Filium liberauerit, verè liberi eritis. Per ipsum enim renascimur spiritaliter, per ipsum crucifigimur mundo: ipsius morte mortis ab Adam omnibus nobis introducitur, atque transmissa vniuersæ animæ illud propagatione contractum chyrographum rumpitur in quo nullus omnino natorum, antequam per Baptismum liberetur, non tenetur obnoxius. Post hæc verba recitata ita subiungit Augustinus: *In his verbis Apostolica sedis tam antiqua, atque fundata, certa, & clara est Catholica fides, vt nefas sit de illa dubitare Christiano.**

B. Cælestinus in epist. ad Gallos prima, post finem epistolæ annectit aliquot capitula, quibus quidquid contrarium est, minimè Catholicum habendum esse pronunciat, in 4. c. sic ait: *In præuacacione Adæ omnes homines naturalem possibilitatem, & innocentiam perdidisse. In cap. 12. sic rursus loquitur: Illud, quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniiformiter agit, non otiosè contemplantur inuitu, cùm siue paruuli, siue iuuenes ad regenerationis veniunt Sacramentum, non prius fontem vitæ adeunt, quàm exorcismis, & exsufflationibus clericorum, spiritus ab eis immundus abigatur: vt tunc verè appareat, quo-*

modo princeps mudi huius mittatur foras, & quo modo prius alligeretur fortis, & deinceps vasa eius dripiantur in possessionem translata veltoris, qui captiuam ducit captiuitatem, & dat dona hominibus.

S. Leo I. in epistola 86. ad Nicetam Aquileiensem ita loquitur: *Sed ab istis idè per naturalem industriam dicitur præueniri, vt que ad gratiam proprio clara sit studio, nullo videatur peccati originalis vulnere sauciata. Idè etiam paruulos dicunt, si sine Baptismo hinc de seculo exierint, non posse damnari, neque reos in peccato Adæ teneri, sed ad regnum, vel ad vitam eternam sine vlla cunctatione venire, cùm Apostolus dicat, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, propter quod & ipsi paruuli baptizantur.*

S. Gregorius in epistola 53. libr. 7. ad Secundinum: *Illud, inquit, incertum non est, quia nisi sacri Baptismatis gratia, fuerit renatus homo, omnis anima originalis peccati vinculis est obstricta. His accedunt postremò Concilia vniuersalia duo, Florentinum, & Tridentinum, quorum illud in literis vnionis sic docet: *Illorum autem animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernum descendere, penis tamen disparibus puniendas: Istud autem sessio quinta in decreto de peccato originali, ad verbum repetit decreta Conciliorum veterum, Mileuitani, & Araucanici. Quæ cùm ita sint, nulla omnino remanet de fide Catholice Ecclesiæ dubitatio: vt non potuerint Erasmus, Faber, Zyvinglius, atque Anabaptista sine incredibili temeritate errorem toties damnatum, iterum innouare.**

C A P V T VII.

Res eadem rationibus confirmatur.

S E D accedant postremò etiam rationes, ex varijs principijs ductæ. Prima ratio ducitur ex Baptismo, eaque inuicta prorvs, & insolubilis, qua veteres passim vsi sunt. Infantes continuò baptizandi sunt, si periculum sit, ne in ea ætate moriantur, vt ex Apostolica traditione docet S. Dionysius in lib. de Ecclesiastica Hierarchia, cap. vlt. Origenes homil. 8. in Leuiticum, B. Cyprianus lib. 3. epist. 8. sanctus Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos extremo, sanctus Augustinus lib. 4. de Baptismo, contra Donatistas, cap. 24. neque id Pelagiani, aut Zyvinglius, vel Erasmus, negauerunt: & semper in Ecclesia fuit hæc sollicitudo fidelium, vt diligentissimè prouiderent, ne quis omnino, siue adultus, siue infans absque Baptismo decederet, vt perspicuum est ex epist. Siricij, supra citata, ad Himerium, cap. 2. & ex epist. 28. sancti Augustini, ad sanctum Hieronymum. Et præter Apostolicam traditionem habemus verbum ipsum scriptum, quod ea traditio nobis explicuit clariùs: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto non potest intrare in regnum Dei. Ioan. 3.*

Certum autem est, Baptismum dari ad remissionem peccati. Nam qui baptizantur, renascuntur ex aqua, & Spiritu sancto. Ioan. 3. Cur autem renasci debet per gratiam, cuius generatio corrupta non fuit per peccatum?

I T E M qui baptizantur, moriuntur peccato, & resurgunt *vt in nouitate vitæ ambulent. Roma. 6. Quomodo verò mori potest peccato, qui peccatum nullum habet? Rursus qui baptizantur, mundantur, & lauantur. Ephes. quinto: *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ. Tit. 3. Per lauacrum regenerationis, & renouationis, &c. A. stor. 22. Ablue peccata tua innocato nomine ipsius. Qui autem fieri potest, vt mundetur, & lauetur, qui fordes at maculas nullas habet?**

D E N I Q V E idem ostendit forma Baptismi. Siue enim

per formam intelligamus verba illa. Ego te baptizo, &c. Siue symbolum illud externum, quod est similitudo rei internæ; falſa erit forma Baptifimi, vt Concilia allegata teſtatur, ſi Baptifimus nõ datur in remiffionem peccatorum. Nam quid eſt: Ego te baptizo, niſi, ego te lauo, vel mundo, iuxta Scripturas definiẽtes Baptifimum, lauacrum regenerationis, quo mundatur in verbo vitæ? quid verò ſignificat ſymbolum illud externum, quo mergimur in aquam, & emergimus in aqua, niſi (vt Apoſtolus ipſe docet Roma. 6. Morinos peccato, vt reſurgamus iuſtitia: Quare dubitari non poteſt, quin infantẽs, quibus neceſſarium eſſe Baptifimum ex verbo Chriſti, & Apoſtolica traditione monſtratum eſt, peccatum habeant, quòd ſecum ex vtero matris adduxerint.

SECVNDA ratio ducitur à caremonijs Baptifimi antiquiſſimis, & in Eccleſia vniuerſa celebratis; exorcifmo videlicet, & exufflatione. Quo argumento vtitur paſſim ſanctus Auguſtinus, vt libro I. de peccatorum merit. & remiff. c. 34. lib. I. de nuptijs, & concupiſcentia, cap. 20. & lib. 6. in Iulianum, c. 2. vtruntur etiam Caſteſinus Papa in epift. ad Gallos, & alij poſteriores. Nam Pelagiani reprehendere nec poterant, nec audebant vſum vniuerſæ Eccleſiæ, quo per exorcifmum, & exufflationem ab infantibus baptizandis ſpiritus immundus abigitur. Sic enim ſcribit Auguſtinus lib. 6. in Iulianum, cap. 2. Id tu commemorare iuuuiffi, tanquam ipſe à toto orbe exufflandus eſſes. ſi huic exufflationi, qua Princeps mundi à paruulis eijcitur foras, contradicere voluiſſes. Quod ſi ſpiritus immundus infantẽs ante Baptifimum poſſidet, negari non poteſt, quin eos per peccatum captiuos teneat. Neque enim permitteret Deus creaturam ſuam à diabolo poſſideri, niſi ſibi eam per peccatum ipſe antea ſubieciſſet. A quo enim quis ſuperatur, eius & ſeruus efficitur.

TERCIA ratio ex circumciſionis myſterio. Circumciſio ſiquidem, ex ſententia ſancti Auguſtini lib. 16. de ciuitate Dei cap. 27. ſancti Gregorij libro 4. Moralium, c. 2. ſancti Bernardi in epift. 77. & Innocentij III. c. Maiores, de Baptifimo, & eius effectu, ad peccatum originis purgandum inſtituta fuerat: ex aliorum verò ſententia, ſi non ad tollendum peccatum originale, certè ad ſignificandam eius purgationem referebatur. Nam ideò in eo membro fieri iuſta eſt, in quo euidentiùs peccati illius effectus apparèt, & per quod genus humanum carnaliter propagatur, & propagatione inſicitur. Vide Auguſtinum tract. 30. in Ioannem.

QUARTA ratio ex pœna peccati. Mors pœna peccati eſt, vt ex eo conſtat, quod dictum eſt primo parenti: Quacunque die comederis ex eo, morte morieris. Genef. 2. Moriuntur autem omnes, & ipſi etiam infantẽs, qui propria voluntate nihil egerunt boni, vel mali, igitur peccatum quoddam in infantibus ineſt, quod nõ committitur propria voluntate, ſed ipſa propagatione à parentibus trahitur.

Neque reſponderi poteſt, mortem fuiſſe pœnam Adamo, filijs autem non eſſe pœnam, ſed infortunium, & calamitatem, quemadmodum cum quis ob culpam ſuam ad inopiam redactus, filios pauperes gignit, ipſi quidem inopia pœna peccati eſt, filijs autè infelicitas, & miſeria.

Hoc, inquam, reſponderi non poteſt. Nam Deus per Ezechielem teſtatur, ſe non affligere filios ob culpas parentum. Sic enim legitur Ezech. 18. Quid eſt, quod parabolam iſtam veritatis in prouerbiũ in Iſraël, dicentes, Patres comederunt viuas acerbas, & dentes filiorum obſtupescunt? Vno ego, dicit Dominus, ſi erit vltra vobis parabola hæc in prouerbiũ Iſraël. Ecce omnes animæ meæ ſunt, vt anima patris, ita anima filij mea eſt. Anima que peccauerit, ipſa morietur, filius non portabit iniquitatem patris, nec pater portabit iniquitatem filij.

Neque huic loco repugnat quod legitur in Exodo, cap. 20. Ego ſum Dominus Deus tuus fortis, & zelotes, viſitans

peccata patrum in filios in tertiam & quartam generationem. Nam Deus punit peccatum patrum in filijs non ſemper, ſed tunc ſolum, cum filij imitari peccata patrum, vt docent ſancti Patres, Hieron. in comment. ad ca. 18. Ezech. Auguſtinus in Pſal. 108. in illa verba: In memoriam redeat iniquitas patrum eius. Et in libro contra Adimantum, ca. 7. Chryſoſtomus homil. 29. in Genef. tractans illud: Maledictus puer Chanaan, & homil. 75. in Matth. Gregorius lib. 15. moralium, ca. 22. & Thomas in 1. 2. quaſt. 87. art. 8. Quos ſequuntur ferè omnes Recentiores, & hoc ipſum indicat Scriptura, cum ait: His qui oderunt me. Non enim ſimpliciter Deus dicit, ſe puniaturum peccata patrum in filijs, ſed in his, qui eum oderunt.

Itaque non puniuntur filij pro patribus, quaſi nõ mereantur eam pœnam peccata filiorum, aut magis puniantur, quàm meriti ſunt, ſed quia, niſi præceſſiſſent peccata parentum, Deus eos forteſt non puniſſet in hoc mundo, ſicut parentes eorum non puniuit. Cùm igitur infantẽs non ſint rationis capaces, ac per hoc non imitentur peccatum patrum, & tamen puniantur pœna omnium grauiffima, quæ eſt mors temporalis, & æterna, ſequitur neceſſariò, vt habeant aliquid aliud peccatum, ob quod iuſtè puniantur, & hoc eſt, quod originale vocamus.

Quocirca ſanctus Paulus abſolutè pronunciat, Mortem ſtipendium eſſe peccati, ad Roma. 6. Et, Aculeum mortis eſſe peccatum. 1. ad Corinth. 15. Et in lib. Sapientiæ, cap. 12. legitur: Cùm ergo ſis iuſtus, iuſtè omnia diſponis, ipſum quoque qui non debet puniri, condemnare exterum æſtimas à tua virtute. Et Iob. cap. 4. Quis vnquam innocens perijt? aut quando recti delicti ſunt? Denique S. Auguſtinus lib. 1. retract. cap. 9. Omnis, inquit, pœna, ſi iuſta eſt, pœna peccati eſt, & ſupplicium nominatur.

QUINTA ratio ex paſſione, & morte Domini. Dominus enim pro iniuſtis paſſus, & mortuus eſt, Iſaia 53. Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum. ad Roma. 5. Chriſtus ſecundum tempus pro impijs mortuus eſt. 1. Petr. 3. Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis. Mortuus autem eſt pro omnibus, vt eadem Scriptura teſtatur 2. ad Corinth. 5. Pro omnibus mortuus eſt Chriſtus. 1. ad Timoth. 2. Dedit redemptionem ſeipſum pro omnibus. Igitur omnes iniuſti, & peccatores ſunt, aut certè fuerunt.

SEXTA ratio ex parabolis, & figuris. Nam ouis centeſima, quæ aberrauit à grege, & drachma perdita. Luc. 15. omnium conſenſu naturam humanam vniuerſam ſignificabant. Ille etiam, qui Lucæ 10. deſcendens ab Hieruſalem in Hiericho incidit in latrones, atque ab eis ſpoliatus, & ſemiuiuus relictus, iacebat in via, ſiue controuerſia genus humanum deſignat, quod à Satana in primo parente gratiæ cœleſtis indumento exutum, & plagis conſectum ita iacebat, vt ſemiuiuus rectè dici poſſet, cum ablata eſſet animæ vita gratiæ, non vita naturæ.

SEPTIMA ratio ex diuerſo iudicio, & ſenſu Sanctorum, Ethnicorum in natalitijs hominum. Siquidem Ethnicis, qui peccatum originis ignorabant, magna celebritate colebant natales dies, ac potiſſimum Reges & Principes. Genef. 40. Pharaò celebrabat conuiuium ſolemnè die natalitiorum ſuorum: idem facit Matth. 14. Herodes. idem paſſim legitur in hiſtorijs gentilium. Contra verò Sancti diem ſuum natalem ob originis corruptionem deplorant: Pereat dies, in qua natus ſum, inquit Iob cap. 3. & Hieremias cap. 20. Maledicta dies, in qua natus ſum. Abraham quoque filij ſui non diem natalem, ſed diem ablationis celebravit Genef. 21. Porrò Eccleſia Chriſtiana natalitia Sanctorum feſtiuiſ gaudijs recollit, ſed ea natalitia vocat, non quibus cum peccato naſcuntur ad vitam mortalem, ſed quibus per temporalem mortem tranſeunt ad vitam beatam, & immortalem. Sic enim Pretioſam eſſe in conſpectu Domini Sanctorum eius mortem. Pſalm. 15. Et, Beatos eſſe

mortuos,

mortuos qui in Domino moriuntur. Apocal. 14.

Octaua ratio ex antiquitate ſententiæ Catholicæ, & nouitate erroris contrarij. Vna enim ex præcipuis notis hæreſeos eſt, ſi poſt fidem Catholicam prædicatam, & receptam, & longo tempore cultam noua aliqua opinio exoriatur, quæ nouitate ſua perturbet animos fidelium aſſuetos iam dudum contrariæ doctrinæ. Talem fuiſſe doctrinam Pelagij, quæ negat originale peccatum, teſtatur hiſ verbis S. Auguſtinus in lib. 3. de pec. merit. & remiff. cap. 6. & 7. Vnde nobis hoc negotium repenti emerſerit, neſcio. Nam ante paruorum tempus à quibuſdam tranſitoriè colloquentibus, curſim mihi aures perſtrixit, cum illic apud Carthaginem eſſemus, non ideo paruulos baptizari, vt remiffionem acciperent peccatorum, ſed vt ſanctificentur in Chriſto. Quæ nouitate permotus, & quia opportunum non fuit, vt contra aliquid dicerem, & non tales homines erant, de quorum eſſem auctoritate ſolicitus, facile hoc in tranſactis, atque aboliis habui. Et ecce contra Eccleſiam iam ſtudio flammante defenditur, ecce ſcribendo etiam memoria commendatur, ecce res in hoc diſcrimine adducitur, vt hinc etiã à fratribus conſulamur, ecce contra diſputare, & ſcribere cogimur. Hæc ille, qui in eodem loco teſtatur, ſe apud nullum ſcriptorem ante Pelagium vnquam legere potuiſſe, homines naſci ſine peccato originali. Quin etiam adeò fuiſſe hoc dogma de peccato originis in Eccleſia fixum, ac certum, vt ex eo quaſitione alia ſoluerentur.

Hoc etiam noſtro ſeculo Pelagiana hæreſis iam dudum extincta, Iacobus Faber, & Zuinglius, qui eandem hæreſim ab inferis excitauit, aperte fateantur, ſententiã ſuam eſſe contrariam doctrinæ omnium ſcholarum, ac per hoc nouam, ſiue potiùs, vt diximus, renouatam.

CAPVT VIII.

Diluntur obiectiones ex Scripturis.

PRÆEST vt argumenta ſoluamus, quæ Primùm à Scripturis, Deinde à Patribus, Poſtremò à ratione ducuntur. Primò loco adferantur teſtimonia Scripturarum, quæ olim Pelagiani obiecebant: Deinde quæ Zuinglius poſtea adiecit. Primùm teſtimonium ex teſtamento veteri, erat illud, Ezech. 18. Filius non porciabit iniquitatem Patris. Hoc teſtimonium, vt potiſſimum in hac cauſa prorulerat olim Iulianus, protulit etiam noſtro ſeculo Zuinglius in lib. de Baptifimo, in digreſſione de peccato originis.

Reſpondit S. Auguſtinus lib. 6. in Iulianum c. 12. verba Ezechielis eſſe prophetica, iſtque promitti beneficium teſtamenti noui, quo per regenerationem delendum erat chirographum paternum, vt non amplius noceret peccatum veteris Adami, iſi, qui ad nouum Adamum per Baptifimum pertinere ceperunt. Quod euidentiùs ſcribitur à Hieremia, cap. 31. hiſ verbis: In diebus illis non dicent, Patres manducauerunt vitam acerbam, & dentes filiorum obſtupuerunt. Sed vnusquisque in ſuo peccato morietur. Omnis homo, qui comederit vitam acerbam, obſtupescunt dentes eius. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domi Iuda fedus nouum, non ſecundum pactum quod pepigi cum patribus veſtris in die, qua apprehendi manum eorum, & in educerem eos de terra Aegypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum, dicit Dominus. Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Iſraël poſt dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in viſceribus eorum, & in corde eorum ſcribam eam, & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum, quia propitiabor iniquitati eorum, & peccati eorum non memorabor amplius.

Hæc obſeruandum eſt hoc loco, duobus modis poſſe fieri, vt filius non portet iniquitatem patris, Vno modo ſi per nouam generationem transferatur ab illo patre ad alium; & hoc modo promittit Deus per Hieremiam futurum in teſtamento nouo, vt homines per generationem tranſlati ab Adamo ad Chriſtum, non portent iniquitatem Adami: Altero modo, ſi non imitetur iniquitatem

patris, nec ſit particeps peccati illius; & hoc modo videtur Ezechiel dicere, Filium non portaturum iniquitatem patris, vt expoſuimus capite ſuperiore. Ezechiel enim aperit prohibet ipſis Iudæis nomine Dei, ne vrantur eo prouerbio. Patres comederunt viuas acerbas, & dentes filiorum obſtupescunt. Et rationem reddit, quia æque ſunt via Domini & omnes animæ eius ſunt, &c. Et iuxta hanc expoſitionem promptum eſt Pelagianis reſpondere, Filios non regeneratos, non portare iniquitatem patris, ſed ſuam, peccatum enim originale tamenſi ab Adamo eſt, non tamen Adami, ſed noſtrum eſt.

Itaque idem S. Auguſtinus, qui hoc loco contentus fuit dicere, filios non portare iniquitatem patris, quando regenerati ſunt; in eodem lib. 6. in Iulian. cap. 4. dicitur, etiam ante regenerationem filios non portare aliena peccata, ſed propria: Parentum, inquit, peccato modo quodam dicuntur aliena, & rursus modo quodam reperuntur & noſtra. Aliena quippe proprietate ſunt actiõis, & noſtra ſunt contagione propaginis. Quod ſi falſum eſſet, profeclò graue iugum ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris eorum, nullo modo iuſtum eſſet. Hæc ille.

Secundum teſtimonium adferbant Pelagiani ex illis verbis Rom. 5. Sicut per vnus hominis inobedientiam peccatores conſtituti ſunt multi, &c. Si enim non imitatione, ſed propagatione peccatores conſtituerentur homines ob inobedientiam Adami, non diceret Apoſtolus, multi, ſed omnes. Reſpondet S. Auguſtinus in eodem libro 6. in Iulian. ca. 12. per multos intelligi debere omnes, qui naſcuntur ex Adamo, qui verè ſunt multi. Poſſunt enim aliqua eſſe omnia, quæ tamen non ſint multa, vt Euangelia quatuor, ſunt omnia, non multa: Poſſunt etiam eſſe multa, quæ non ſint omnia, vt credentes in Chriſtum multi ſunt, non tamen omnes, quia non omnium eſt fides.

Apoſtolus igitur valde propriè dixit, multos conſtitui per Adamum peccatores, & multos iuſtos per Chriſtum, quia omnes qui naſcuntur ex Adamo, conſtituuntur peccatores, & illi ſunt multi, non tamen omnes ſimpliciter, cum Heu ſit homo, & tamen non ſit per Adamum iniuſta conſtituta, & Chriſtus etiam ſit homo, & tamen nec ſit ex Adamo, nec peccator; & ſimiliter omnes, qui renaſcuntur in Chriſto, conſtituuntur iuſti, & hi ſunt multi, ſed non omnes ſimpliciter, quia nõ omnes renaſcuntur in Chriſto.

Porrò Scriptura vtrumque dixit, & multos, & omnes. Ait enim: Sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per vnus iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ: ſicut enim per inobedientiam vnus hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per vnus obedientiam iuſti conſtituuntur multi. Cùm dicit, omnes, ſignificat, neminem eſſe ex Adamo, qui non ſit peccator, neminem ex Chriſto, qui non ſit iuſtus: & ſimiliter neminem eſſe peccatorem, qui non ſit ex Adamo, neminem eſſe iuſtum, qui non ſit ex Chriſto. Cùm dicit (multos) ſignificari illos, quos dixit omnes, non eſſe omnes ſimpliciter, ſed tamen abſolutè, & ſimpliciter multos.

Similis locus eſt in ca. 17. Gen. Patrem multarum gentium poſuit te. Et cap. 22. In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Vbi videmus eos, qui promittuntur Abraham in filios, nunc dici multos, nunc omnes, quia omnes ſunt in quodã genere, & tamen ſimpliciter nõ omnes, ſed multi.

Dicit aliquis, ſi omnes, qui naſcuntur ex Adamo, contrahunt originale peccatum, cur Apoſtolus in eodem ca. ſcribit: Gratiam Dei per Chriſtum abundaſſe in plures, quàm peccatum abundauerit per Adamum? Reſpondeo, vocem illam (plures) non ſignificare comparationem eo loco, ſed æquialere voci (multos). Nam in textu Græco non eſt πολλοις, ſed πολλοίς. Itaque ſenſus eſt, Gratiam Dei per Chriſtum non fuiſſe reſtrictam ad vnum, vel duos, ſed abundaſſe in plures, ſicut peccatum non ſolum inſecit Adamum, & filios, ſed alios plurimos. Atque hoc quod eſt abudare in plures, multò magis conuenit gratiæ, quàm

Tomus tertius.

K

ledit. & peccati laqueis effent implicati, per vnus iustitiam dedit omnibus salutem. Vides in his verbis apertiffimam Theodoret sententiam de peccato originis. Nimirum affirmat. Ad amo peccante, omnes homines peccati laqueis implicatos sub maledicto, & morti traditos fuisse.

Sed rursus in eodem capite ita loquitur idem Theodoretus: Quando vnus peccauit, omnes condemnati sunt: nunc autem cum omnes peccauerint, omnibus volentibus salus propofita est per fidem. Cùm sic ostendisset, vnus iustitiam fuisse communis peccati salutare medicamentum, ostendit per ipsum quoque fuisse peractam mortis dissolutionem. Quid clariùs dici poterat, quàm Adami peccatum fuisse commune peccatum, & vno peccante omnes homines condemnatos?

Rursus ibidem hæc Theodoretus subiungit: Seruamur non lege, sed diuina misericordia iustitiam assequentes. Lex enim, quod iustum est, omnes ad supplicium adduxit. Omnes enim fumus peccati perpetratores. Si enim, cum vnus peccasset, genus condemnatum est, erat vtrique omnino iustus eos, qui sub peccato fuerunt, subire supplicium.

Sed explicemus breuiter loca, quæ contrà allata sunt. Cùm igitur in Primo testimonio ex commentario, cap. 5. ad Rom. Theodoretus indicat, peccatum primi hominis ex occasione ad posteros peruenisse, loquitur sine dubio de peccato actuali, quod propria voluntate committitur. Quamuis enim Theodoret. dicat, ex occasione primi peccati cœpisse posteros Adami in varia peccata delabi, non tamen ideo negasse existimandus est originale peccatum, quin potius illud asseruisse.

Nam idcirco dixit, peccatum primi hominis viam patefecisse peccatis nostris actualibus, quia naturam corruptam, & vitiatam ex Adamo trahimus. Quod clariùs expressit, cùm subiunxit, peccatum, & mortem ad nos ex Adamo peruenisse, & non propter peccatum primi hominis, sed propter suum vnumquemque nostrum decretum mortis suscipere. Quorum verborum hæc sententia est, vnumquemque nostrum mortis sententiæ subiacere, non propter peccatum, quod in ipso Adamo fuit, sed propter illud, quod ex Adamo deriuatum, in vnoquoque nostrum hæret, loqui enim hoc loco Theodoret. de peccato originis, non de actuali, certum est, quia ex ipsius Theodoret sententiâ peccata nostra actualia decretum mortis non præcedant, sed sequantur. Ideo enim (vt ipse in eodem comment. scripsit) actu peccamus, quia mortis necessitati, & variis passionibus obnoxij nascimur.

Itaque quod ait, vnumquemque nostrum ob suum peccatum mortis decretum suscipere, necessariò accipi debet de peccato originis, quod verè in nobis causa mortis, siue mortalitatis est, cum peccata actualia è contrario sint eiusdem mortalitatis non causa, sed effectus.

Quod attinet ad Alterum testimonium ex epitome diuinorum decretorum, exposuit quidem Theodoret. sententiâ illam Apostoli (Sicut per vnus inobedienciã, &c.) de peccatis actualibus, quæ occasione primi peccati intrauerunt in mundum, cùm rectius de peccato originali sententiâ illam exponere potuisset: tamen in eadem epitome (vt supra demonstratum est apertiffimis testimoniis) idem Theodoretus orthodoxam doctrinam de peccato originis tradidit.

CAPVT X.

Diluuntur argumenta ducta ex ratione.

ESTAT nunc vt argumenta illa breuiter diluamus quæ ducuntur ex ratione.

Prima obiectio, Christi iustitia non credentibus nihil prodest, igitur & peccatum Adami non peccantibus nihil obest: infantes autem non peccant, quippe qui (Apostolo teste) ad Rom. 9. Nihil boni, vel mali agunt, igitur peccatum Adami infantibus ni-

cauit,

hil obest. Responder Augustinus lib. 3. de peccat. merit. & remiff. cap. 2. Christi iustitiam nihil prodesse iis, qui nullo modo, hoc est, nec sua voluntate nec aliena credunt: & ad eundem modum peccatû Adami nihil obesse iis, qui nullo modo, hoc est, nec sua, nec aliena voluntate peccant. Porro infantes nihil quidem agere, vel egisse voluntate propria, vt Apostolus scribit ad Rom. 9. tamen aliena voluntate peccasse, cùm ille peccauit, in quo omnes peccauerunt, vt idem Apostolus testatur ad Romanos quinto.

Secunda obiectio, Deus remittit peccata propria; non igitur credibile est ab eo imputari aliena. Responder idem Augustinus in eodem libro octauo, Deum remittere peccata propria spiritu regeneratis, non carne generatis: nec imputare peccata omnino aliena, sed ea, quæ tamen aliena dicantur, quia aliena voluntate commissa sunt, tamen etiam propria dici possunt; quia in iis hærent quibus imputantur. Sic autem originale peccatum & alienum, & proprium rectè dici, supra non semel docuimus.

Tertia obiectio, Ad rationem veri peccati pertinet vt sit voluntarium: atqui peccatum originis non est voluntarium paruulis, cum sit (vt iam dictum est) aliena voluntate commissum: igitur peccatum originis paruulis non est verè peccatum. Respondeo, peccatum bifariam sumitur. Nam & actio mala dicitur peccatum, & reatus, ac macula, quæ transeunte actu residens in anima eius, qui peccauit, peccatum nihilominus appellatur. Voluntarium igitur ad rationem actionis malæ per se pertinet, ad rationem autem reatus, & maculæ non pertinet, nisi ratione causæ suæ; siue enim velit, siue nolit, qui actionem malam voluntate libera perpetravit reatum, & maculam peccando contrahit. Porro in infantibus non actionem malam, sed reatum duntaxat, & maculam ponimus, ac per hoc non requiritur voluntas propria, vt infantes peccatum originale à parentibus trahant, sed sufficit aliena.

Itaque sanctus Augustinus libro secundo de nuptiis, & concupiscentia, capite 28. & libro primo retract. cap. 13. & 15. & aliis in locis cùm queritur, quemadmodum peccatum originale sit voluntarium, responder esse voluntarium voluntate primi parentis. Quia tamen reatus, & macula ex mala actione dimanant, nec possunt in iis hætere, ad quos actio mala nullo modo pertinet, ideo sanctus Augustinus multis in locis docet, Adamum, cùm primum peccauit, totius humani generis gessisse personam, & præceptum de pomo verito non edendo, non solum Adamum, sed omnes qui in limbus eius erant, pariter obligasse, vt sicut gratia primo illi homini collata ad omnes posteros pertinebat, ita etiam præcepti illius transgressio ad omnes posteros pertineret: Vnde (inquit Augustinus libro tertio de peccatorum meritis & remiff. cap. 7.) nec illud liquidè dici potest, quod peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit, cùm Scriptura dicat, In quo omnes peccauerunt. Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tanquam omnino ad paruulos non pertineant. Si quidem in Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa insita, in qua eos gignere poterat, adhuc omnes, ille vnus, fuerunt, sed dicuntur aliena quia nondum ipsi agebant vitas proprias, sed quidquid erat in futura propagine, vita vnus hominis continebat.

Si quem moueat, cur Deus voluerit, vt peccatum Adami in posteros omnibus imputaretur, ac si omnes idem peccatum patrauissent, respondebimus cum sancto Augustino libro 5. aduersus Iulianum, cap. 3. & cum sancto Bernardo in sermone primo, de dominica prima post octauas Epiphaniæ, Iudicium hoc Dei iustum esse, sed occultum: Nostra est, inquit Bernardus, Adami culpa, quia est in alio, nos tamen peccauimus; & nobis iusto Dei iudicio imputabatur, licet occulto. Adde quod originale peccatû, est voluntarium nobis est, quatenus Adam, cùm pec-

cauit,

cauit, totius natura personam gessit, tamen inter omnia peccata minimum habet de voluntario, & ideo minus graue est in ratione voluntarij, quàm quodlibet veniale, quamuis sit in ratione mali grauiffimum, cùm priuè hominem gratia Dei, ac sempiterna felicitate. Vide sanctum Thomam 3. part. quæst. 1. art. 4. & in 2. Sentent. distinct. 33. quæst. 2. articul. 1. ad 2. & de malo, quæst. 5. art. 1. in responsione ad 9.

Quarta obiectio, Si peccatum originis per generationem à parentibus traheretur, videretur malum esse coniugium, quippe quod esset causa peccati. Responder ad hoc argumentum S. Augustinus duobus libris, quos inscripsit de nuptiis, & concupiscentia. Summa solutionis hæc est, non esse per se ex coniugio, quod proles nascatur cum peccato; sed per accidens. Non enim ideo proles cum peccato nascitur, quia ex coniunctione viri, & feminae nascitur, quod est proprium coniugij: (Nam etiam in statu innocentia fuisset coniunctio viri, & feminae, & tamen proles, sine peccato nata fuisset) sed quia accidit natura, quæ per coniugium propagatur, vt à primo parente corrupta, ac vitata fuerit. Quare coniuges dum filios gignant, naturam quidem corruptam, ac vitatam propagant: sed eius corruptionis culpa non ad ipsos, sed ad primum hominem pertinet.

Quinta obiectio, Non peccat (dicebat olim Iulianus) iste qui nascitur, non peccat ille qui genuit, non peccat ille qui condidit. Per quas ergo rimas inter tot præfida innocentia peccatum fingis, ingressum? Responder S. Augustinus lib. 2. de nuptiis, & concupiscentia. cap. 28. Quid queris, inquit, latentem rimam, cùm habeas apertiffimam ianuam? Per vnum hominem, ait Apostolus, peccatum in hunc mundum intravit. Et in eodem lib. cap. 26. Voluntarium peccatum hominis primi originalis est causa peccati. Itaque ad argumentum Iuliani negari poterit consequutio. Quamuis enim non sit peccati originalis causa pater, qui generat, nec filius, qui nascitur, nec Deus qui condidit: tamen non sequitur, nullam esse causam eius peccati, cùm Apostolus dicat, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit.

Sexta obiectio, Sapè qui gignit, à peccato iustificatus est, quo pacto igitur trahit peccatum in filium, quod ipse non habet? Responder sanctus Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 25. 26. & 27. & in aliis locis, hominem regeneratum in Christo, ac per hoc iustificatum, non generare carnalem prolem secundum id, quod est regeneratus, id est, secundum Spiritum, sed secundum id, quod habet de veritate, id est, secundum carnem: & ea de causa prole non sanctam, sed peccatricem nasci. Adhibet similitudines lib. 6. in Iulianum, cap. 2. & 3. Olestri, qui insertus in oleam, fit olea, & tamen ex eius semine non olea nascitur, sed Oleaster. Item Hebræorum, qui circumcisi cùm sint, filios, tamen gignant circumcisos.

Possent adhiberi alio solutio. Generat enim homo sibi similem in specie, non in indiuiduo, hoc est, communicat cum filio quæ toti naturæ humanæ communia sunt, non ea quæ sibi vt tali personæ conueniunt. Tamen enim aliqua accidentia personali transfundat aliquando pater in filium, tamen id neque necessarium est, nec semper fit. Iam igitur homo iustificatus, cùm filium gignit, non communicat cum eo iustitiam, quæ est accidens personale, sed naturam, qualis est in se post Adæ peccatum; ea verò corrupta, & vitata est.

Septima obiectio, Si peccatum originis traheretur per generationem, certè naturale vitium esset: atqui hoc est valde absurdum: Tum, quia Deo naturæ auctori tribuendum esset, cui tribuuntur omnia naturalia; Tum, quia quod naturale est, propriè peccatum esse non potest, Tum demum, quia desperanda esset liberatio à peccato. Respondeo, Peccatum originis aliquo

modo naturale dici posse, iuxta illud Apostoli ad Ephes. 2. Eramus naturæ filij iræ; nam & à nativitate trahitur, & est vitium naturæ potius quàm personæ, vt supra diximus: non tamen est naturale, quasi sit pars naturæ, aut ex natura profluxerit. Est enim priuatio quædam, & defectus illic non ex natura, sed ex libera primi hominis voluntate manauit.

Ex quo sequitur primò, vt non in Deum, sed in Adam inobedientiam vt in propriam causam referri debeat: sequitur deinde vt peccatum propriè dici possit: illa enim naturalia vitia, peccata propriè dici nequeunt, quæ in libertatem arbitrij non referuntur, qualia sunt cæcitas, surditas, & quæuis monstrifitas à nativitate contracta. Sequitur, postremò, non esse desperandam huius peccati liberationem. Non enim vt hic morbus curetur, destruenda natura, sed perficienda est, quod facile potest medicus ille cælestis, qui venit querere, & saluum facere quod perierat. Itaque sanctus Augustinus lib. 2. in Iulianum. cap. 1. Nec perfectio, inquit, est desperanda virtutis per eius gratiam, qui ex origine vitiatam mutare potest, & sanare naturam.

Octaua obiectio, Peccatum definitur dictum, vel factum, vel cogitatum contra legem æternam: At infantes nec dicere, nec facere, nec cogitare aliqui possunt. Respondeo, definiti per ea verba peccatum, vt accipiatur pro actu peccati, non autem pro reatu, & macula, quæ remanent transeunte actu. Porro in infantibus non actum peccati, sed reatum, & maculam inesse dicimus vt supra docuimus.

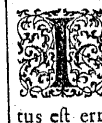
Nona obiectio, Si nascuntur homines mali, & diabolipotestati subiecti, igitur videtur diabolus conditor eorum. Nec enim Deus conderet, quos diaboli potestati subiceret. Respondeo, quod homines nascuntur mali, & diaboli potestati subiecti, non esse causam in conditore naturæ, sed in corruptore: Deus enim, & initio naturam bonam condidit, & nunc quod in ea bonum est, propagat; porro vitium accidit illi ex peccato primi hominis, & ipsum est vitium, quod eam spiritui immundo subiecit: Nos (inquit Augustinus lib. 2. in Iulianum cap. 2. dicimus, non diabolus, sed Deum verum, & verè bonum esse hominum conditorem, munda de immundis ineffabiliter operantem, quamuis hominum nemo mundus nascatur, & ideo donec mundeatur spiritus sancto, sub spiritu immundo esse cogatur.

Decima obiectio, Peccatum non in carne; sed in anima sedem habet: sed anima non trahitur ex Adamo, aut si trahitur, non propagatione, sed imitatione trahitur.

Hoc argumentum semper Augustino difficillimum, ac penè insolubile visum est. Quæ etiâ de causa nunquam certò sibi persuadere potuit, animas creati ex nihilo, non à parentibus trahi. Et quoniam non desunt hoc tempore, quia in ea S. Augustini dubitatione hærendum esse censeant, ideo in sequenti capite, quæstionem de anima origine paulò planius explicare, & tunc demum de modo, quo peccatum traducitur, disserere, & ad obiectiõnem propositam respondere decreuimus.

CAPVT XI.

Explicatur quæstio de origine anime.

IGITUR de origine anime semper fuit grauisissima concertatio, Primum apud ethnicos philosophos, deinde apud Christianos Theologos. Nam ex errore Stoicorum natus est error Manichæi, & Priscillianis: ex errore Platonis error Origenis: ex errore Aristotelis, vel certè ex Aristotelis sententiâ non bene percepta: error Apollinaris, vt iure Tertullian. in libro aduersus Hermoge-

nem, Philofophos Patriarchas hareticorum nominandos cenfuit.

Sex vniuerfum fuiffe video fententias de origine animæ. Quis omnes breuiter referemus, & quid de vnaquaque fentendum fit indicabimus.

Prima fententia eft, animas humanas eſſe particulas ſubſtantia Dei, proinde nec propriè creati, nec à parentibus traduci; ſed à Deo mirabiliter inſpirari. Hunc Stoicum errorem primus defendit Philo Iudæus in eo libro, quem inſcripfit: Quod deterius potiori inſidetur, eundem poſtea ſequuti ſunt Gnoſtici, Manichæi, Prifeillianiſtæ, vt ſanctus Auguſtinus refert in lib. de hæreſibus, cap. 6. 45. & 70.

Eſt autem hæc fententia hæreſis explorata. Siquidem diuina ſubſtantia immutabilis, atque inuolabilis eſt. Ego Deus, & non mutor, Malach. 3. Apud quem non eſt tranſmutatio, nec viciffitudinis obumbratio, Iacobi 1. Tu autem idem ipſe es, & ami tui non deficiet, Pfal. 101. At anima humana mutabilis, & violabilis eſt, cum ex bona poſſit fieri mala per peccatum, & rurfus ex mala bona per gratiam. Quare meritò damnata eſt hæreſis hæc fententia in primo Concilio Bracarenſi, cap. 5. & in epiſtola S. Leonis ad Turbium, cap. 5.

Quod verò obiciebant aduerſarij ex cap. 2. Gen. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, facile ſoluitur: Nam ex illis verbis intelligimus, hæc humanum ſpiritu ad Deo eſſe productum (inſpirare enim, eſt ſpiritu alicui dare) non tamen ex eo neceſſariò colligitur, ex Dei ſubſtantia eſſe ſpiritu hominis. Poſſe enim Deus tribus modis ſpiritu producere; Vno modo ex propria ſubſtantia, quomodo producit, ac inſpirat ſpiritu ſanctum; Altero modo ex nihilo, quomodo produxit ſpiritu angelicos; Tertio modo ex materia creata, quomodo produxit ac producit animas beſtiarum, quas Eccleſiaſtes ſpiritu appellat cap. 3.

Iam verò ad quem iſtorum modorum fit referenda productio animæ humanæ, non poſſe colligi ex illis ſolis verbis: Inſpirauit ſpiraculum vitæ. Tamen ſi addamus non poſſiſſe animam humanam produci ex Dei ſubſtantia, quia mutabilis eſt, neque ex materia creata, quia materialis non eſt, ſequetur productam eſſe ex nihilo.

Altera fententia eſt, Animas humanas creatas quidem à Deo fuiffe, & ex nihilo, ſed omnes ſimul vnà cum Angelis, ac deinde ſaſtudio affectas bonorum illorum ſpiritalium, quibus in cælo fouebantur; amare, cœpiſſe res terrenas, atque idcirco à Deo in corpora tanquam in carceres detruſi.

Platonico hunc errorem, quem tuetur Origenes in lib. 1. c. 2. hoc eſt, de principiis c. 7. & alijs in locis, damnauit Concilium Bracarenſe primum cap. 6. & S. Leo in epiſtola citata ad Turbium cap. 10. Eundem errorem antea reprehenderant ſancti Patres, Epiphanius in epiſtola ad Ioannem Hieroſolymitanum, Hieronymus in epiſt. ad Pammachium contra eundem Ioannem, Theophilus Alexandrinus in lib. 1. Paſchali, Auguſtinus in epiſt. 28. ad Hieronymum, & præclariffimè Cyrillus Alexandrinus lib. 1. in Ioannem, cap. 9. vbi viginti tribus argumentis hunc errorem expugnat. Nos principales rationes breuiter attingemus.

Prima ratio eſt poſſe, quia ſi anima in corpora, tanquam in carceres ſupplicij gratiâ detruderentur, ſequerentur multa, quæ abſurdiſſima ſunt. Nam in primis impuderent Deus tempore diuini ſceleratos omnes occidiſſet, & iuſtum Noè conſeruaſſet; nec minus improuidè Sodomitas perdiſſet, Loth verò ab incendio liberaſſet. Nihil enim id fuiffet aliud, niſi viros improbos è carceribus dimittere, probos in vinculis retinere. Deinde maximas gratias agere deberemus diabolo, qui mortem nobis procurauit, id eſt, ianuam carceris aperuit, nullas verò Chriſto, qui reſurrectionem nobis acquiſiuit, id eſt, in

A carcerem eumque perpetuum reuocauit. Præterea benedictiones illæ. *Crefcite & multiplicamini*, Gen. 1. & 9. *Et parcem multarum gentium conſtitui te, faciãque te crefcere vehementiſſimè*, Gen. 17. Et: *Addat Deus ad hunc numerum multa millia*, Deut. 1. non benedictiones, ſed maledictiones eſſent. Quid enim eſſet aliud, multiplicari homines, quam impleri carceres?

Rurfus, cum Deus Annæ ſupplicanti filioſ donauit, & Ezechia vitam protogauit, & Lazarum, ac filium viduæ à mortuis reuocauit, non beneficium, ſed iniuriam feciſſet. Denique cur Deus in lege maleficos iubet occidi, innocentes conſeruari; & cur in omni Republica bene inſtituta latrones & parricidæ de medio tolluntur, ſi detineri in corpore ſupplicium eſt, edu. i. de corpore beneficium?

B Altera ratio eſt, quia ſi omnes animæ in cælo peccaſſent; & ideo ad corpora damnata fuiffent, falſum eſſet, quod ait Apoſtolus ad Rom. 5. *Regnauit mors ab Adam vsque ad Moſem, etiam in eos, qui non peccauerunt*. Et ad Rom. 9. *Cum nondum nati eſſent, nec aliquid boni, vel mali egiffent*. Et in poſteriore ad Cor. cap. 5. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnusquisque propria corporis, ſicut geſſit, ſive bonum, ſive malum*.

C Tertia ratio, ſi animæ de cælo ad terras, de luce ad tenebras, de clariffimo domicilio beatorum ad deterrimum carcerem damnatorum deſcenderent, cum in corpore viuere incipiunt, falſa eſſet Scriptura diuina quæ ait: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem venientem in hunc mundus*, Ioan. 1. Et rurfus: *Muli dicunt, quis oſtendit nobis bona? ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*, Pfal. 4.

Porrò argumentum Origeniſtarum facilia ſunt, ad eò vt S. Patres ea potius indicare, quam refellere voluerint. Adferebant illud ex Pfal. 114. *Conuertere, vel reuertere anima mea in requiem tuam*. Et illud ex Pfal. 118. *Prinſquam humiliarer, ego deliqui*. Et illud ex Pfal. 141. *Educ de cuſtodia animam meam*. Et illud ex cap. 1. Ioannis: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*.

Sed in primo teſtimonio gratias agit Propheta Deo, quod à magnis periculis liberatus, ingenti ſolicitudine iam caretet, & ſimul horraſſet ſe ipſe ad internam pacem, & animi tranquillitatem repetendam, quam ob frequentes timores, & anguſtias penè perdiderat. Poſſet etiam hic locus intelligi de requie ſempiterna, à cuius ſpe per peccatum excidimus, & ad quam per pœnitentiam reuocamur.

In ſecundo teſtimonio agnoſcit Propheta, & quilibet alius iuſtus, ſe non immeritò à Domino interdum flagellari, & per tentationes humiliari. Quandoquidem peccata ſua pœnam eiufmodi mereantur.

D In tertio: ad literam loquitur Dauid de ſpelunca, in qua latebat ob Saulis perſequutionem, vt perſpicuum eſt ex titulo Pfal. Itaque Deum precatur, vt ſe aliquando liberet ab obſidione illa, ne ſemper cogatur in ſpelunca, quaſi in cuſtodia deliteſcere. Spiritualiſter autem hic locus intelligi po eſt de carcere corporis huius mortalis, à quo ſancti viri educi cupiunt: *Quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam*, vt ait Sapiens c. 9. vnde eſt illa vox Apoſtoli ad Rom. 7. *Quis me liberauit de corpore mortis huius? Quibus vocibus non cupiunt ſancti homines ſimpliciter à corpore liberari, ſed à corpore mortali*. Vt in hunc locum annotauit S. Auguſtinus. Nam, alioqui qui redemptionem corporis magno deſiderio expectant, vt ait Apoſtolus ad Rom. 8. & ſi fieri poſſet (vt ait idem Apoſtolus 2. Cor. 5) non cuperent ſpoliari, ſed ſuperueſtiti, vt abſorberetur quod mortale eſt à vita.

In quarto teſtimonio non ſignificatur, hominem venire in hunc mundum, quaſi antea extra mundum fuiffet, ſed quia cum ſibi eſſet, ac per hoc in mundo non eſſet,

per generationem cœpit eſſe, & viuere in hoc mundo, vt S. Cyrillus in commentario rectè docet.

Tertia ſententia eſt, Animas humanas ſimul cum Angelis initio conditas fuiffe, ac deinde modò vnã, modò aliam ad corpus mitti. Inter eſt autem inter hæc ſententiam, & ſuperiorem, quod hæc non docet animas in cælo peccaſſe, neque in pœnam peccati corporibus includi, vt ſuperior docebat: ſed ideo ſoldm affirmat, animas omnes initio fuiffe creatas, ne concedere cogatur, Deum aliquid noui feciſſe poſt diem ſeptimum, cum ſcriptum fit Gen. 1. eo die ceſſaſſe Deum ab opere quod inſtituerat.

Huius ſententiæ ſunt Rabini aliqui Hebræorum, vt intelligi poſſet ex commentario Rabbi Salomonis in c. 33. Deuter. & ex alijs eorum libris. Eandem ſententiam tradit Gregorius Nyſſenus in libro de anima, cap. 6. Si tamen is liber eſt eius, & non potius Nemeſij, aut alicuius alterius, cum Gregorius Nyſſenus in lib. de opificio hominis, cap. 28. & 29. ex inſtituto hæc ſententiam refellat. Alios etiam nonnullos ex Catholicis Doctõribus euſdè ſententiæ fuiffe, ſcribit S. Hieronymus in epiſtola ad Marcellinum, & Anaplychiam, quæ eſt 27. inter epiſtolas S. Auguſtini.

Hanc ſententiam B. Hieronymus loco citato, vocat ſtultam perſuaſionem. Et S. Leo in epiſtola ad Turbium, cap. 10. his verbis reprehendit: *Catholica fides conſtanter prædicat, atque veraciter, quod anima hominum, prius quam ſuis inſpirarentur corporibus, non fuit*.

Denique S. Thomas in prima parte ſummæ, quaſt. 118. art. 3. eandem ſententiam hoc argumento refellit. Anima eſt natura imperfecta, & pars hominis non totus homo, ac per hoc naturaliter coniungitur cum corpore, vt forma cum ſua materia. At abſurdum eſt, Deum inchoaſſe opus ſuum à re imperfecta, cum Dei perfecta ſint opera, nec minus abſurdum eſt, vnã partem hominis factam eſſe initio mundi, alteram fieri poſt multa ſæcula, igitur anima non fuit antequam corpori inſpiraretur.

Propoſitio, quæ ſola probatione indigere videtur, probatur: nam ſi anima per ſe perfecta ſubſtantia eſſet, non poſſet eſſe forma corporis, formam autem eſſe certum eſt tum aliunde, tum ex definitione Concilij Lateranenſis ſub Leone X. ſeſſ. 8.

Item ſi anima non maneretur naturaliter cum corpore, violenter in eo coniungeretur, neque eſſet nobis beneficium vitæ, ſed pœna.

Denique ſi anima perfecta eſſet abſque corpore, neque eſſet pars hominis naturalis, quari poſſet, vtrum ſua voluntate cum corpore copuletur, an aliena. Et ſiquidem ſua voluntate, tria ſequuntur abſurda. Primum quod fruſtra velit coniungi cum corpore, cum non egeat eius opera. Alterum, quod tot ſæculis manſerit ſeparata, & nunc demum quaſi mutata ſententia velit eſſe in corpore. Tertium, quod caſu fiat vt in corpus delabatur. Neque enim poſſet non caſu fieri vt vno tempore concurrat voluntas hominis generantis, ac diſponentis materiam cum voluntate animæ deſcendere cupientis ad eam informandam. Sin autem aliena voluntate cum corpore copuletur, certè cogitur à ſuperiori poſtate in pœnam peccati præcedentis. Qui eſt error Origenis paulò antè reſutatus.

Neque reſponderi poſſet, eam non cogi in pœnam peccati, ſed voluntate Dei applicari ad regendum corpus humanum, quemadmodum Angeli applicantur ad incitanda corpora cœleſtia. Nam Angeli non ſunt formæ cælorum, neque in eis tanquam carceribus detinentur, neque pœnam vllam ex eo miniſterio capiunt: animæ verò ita copulantur corporibus, vt eorum formæ efficiantur, neque intelligunt, dum ſunt in corpore, niſi per phantaſmata corporalia, vt meritò in tenebris eſſe videantur, denique mala corporis ita redundant in animas, vt Sapiens dixerit cap. 9. *Corpus quod corrumpitur, aggrauat*

A animam. Itaque ſi anima in cælo fuerunt antequam cum corpore iungerentur, negari non poſſet quin in pœnam alicuius peccati inuita detrudantur in corpora, quemadmodum ſceleſti homines inuiti coguntur ad carceres.

B Argumenta contraria duo ſunt, quæ breuiter reſellenda videntur. Obicitur primò Scriptura, quæ in 1. cap. libri Genef. refert, hominem ſexta die creatum fuiffe ad imaginem & ſimilitudinem Dei: ac deinde cap. 2. refert, hominem poſt ſeptimam diem formatum fuiffe ex limo terræ. Videtur enim ex his locis ſatis aperte colligi hominem creatum fuiffe quoad animam, in qua propriè eſt imago Dei, ſexta die: quoad corpus, quod ex limo terræ conſtat, poſt ſeptimam diem. Et quia eadem eſt ratio cæterorum hominum, videtur dicendum, animas omnes creatas fuiffe ſexta die inter opera primæ creationis rerum, corpora verò poſt ſeptimam diem paulatim per generationem multiplicari.

C Obicitur ſecundò, abſurdum eſſe, vt aliquid noui producat à Deo poſt ſeptimam diem, in qua ſinem impoſuit omnibus operibus ſuis. Produceret autem aliquid noui ſi animas quotidie procrearet ex nihilo, id eſt, quæ neque in potentia materia, neque in virtute ſeminali in primis ſex diebus condita fuiffent.

D Ad primam obiectionem reſpondeo, in duobus illis locis narrari productionem totius hominis, ſed in vno breuius, in altero plenius. Itaque totus homo conditus fuit ſexta die, tum quoad animam, tum quoad corpus, ſed quia id fuerat in primo capite Geneſeos breuiter indicatum, & res erat magni momenti, placuit ſpiritu ſancto in ſecundo capite iterum retexere narrationem eandem, & totum ordinem creationis humanæ ſubiùs explicare. Et quamuis imago Dei propriè reſideat in anima, tamen ratione animæ totus homo rectè dicitur conditus ad imaginem Dei. Et certè Scriptura in primo illo capite Geneſeos non dicit, factum eſſe animam ad imaginem Dei, ſed factum eſſe hominem, eumque maſculum, & fœminam, eiſque dictum: *Crefcite & multiplicamini*. Quæ certè non ſoli animæ, ſed toti homini conueniunt.

Ad alteram obiectionem S. Auguſtinus in epiſt. 28. ad Hieronymum, reſponderi poſſe dicit, Deum ceſſaſſe die ſeptimo ab opere ſuo, quia nihil poſtea fecit nouum, ſed gubernauit, & multiplicauit opera, quæ primis illis diebus fecerat. Itaque animarum creationem non eſſe nouam, quia iam animam vnã eiufdè ſpeciei cum cæteris ſexto die fecerat.

Poſſumus etiam reſpondere, animas dici poſſe creatas fuiffe omnes ſexta die, non actu, ſed virtute. Nam cum Deus produxit principia generationis humanæ, hoc eſt, virum, & fœminam, eiſque dixit: *Crefcite & multiplicamini*, tum non ſoldm produxit in virtute omnia corpora humana, quæ per generationem propaganda erant, ſed etiam voluit, vt quotieſcunque materia ritè præparata eſſet ad humanam generationem, continuò anima exiſteret, & corpus illud animaret, ac per hoc non ſoldm corpora, ſed totos homines in virtute produxit, cum duos illos homines condidit, eiſque vim generis propagandi attribuit.

Quare licet animæ creentur ex nihilo in eo ipſo temporis puncto, quo corporibus inſpirantur, tamen ita eſt hoc perpetuum, & ſecundum naturæ ordinem initio conſtitutum procedit, vt pro miraculo habendum fit, ſi anima corpori diſpoſito, ac præparato ſuo tempore deſit.

Quarta ſententia eſt; Animas non minùs à parentibus trahi, quàm corpora; ita vt ex anima patris, fit anima filij, quemadmodum ex corpore patris, eſt corpus filij. Auſtor huius ſententiæ primus inter Chriſtianos Tertullianus fuit, quem ſequutus eſt Apollinaris, vt ſanctus Hieron. refert, in epiſtola ſuprà citata ad Marcellinum,

& Anapſychiam. Vbi etiam idem auctor dicit, in eadem ſententia fuiſſe maximam partem occidentalium. Eandem ſententiam attributam fuiſſe Luciferianis, teſtatur ſanctus Auguſtinus in libro de hæreſibus, capite octogefimo primo.

Hanc ſententiam vt exploratum errorem reiſciunt, ac reſellunt omnes Theologi Scholaſtici, cum Magiſtro ſententiarum lib. 2. diſtinct. 17. & 18. eamque S. Thomas in prima parte, quaſtione 118. art. 2. diſertis verbis hæreſim appellat.

Ac primum reſutari ſolet hæc ſententia ex cap. 2. Geneſeos. Nam Deus vt diſcrimen oſtenderet inter animam humanam, & animas beſtiarum, de beſtiis dixerat, cap. 1. *Producat aqua reptile animæ viuæ, & volatile ſuper terram.* Et ruruſ: *Producat terra animam viuæ in genere ſuo, & reptilia, & beſtias, &c.* At de homine, non ait, producat terra, ſed, formauit ipſe hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. Ex quo intelligimus, animas beſtiarum materiales eſſe, & ex materia ipſa eductas, animam humanam non ex limo eductam; ſed ab ipſo creatore inſpiratam.

Neque nos mouere debet, quod Philaſtrius in Catalogo hæreticorum, cap. 99. inter hæreticos numerat eos, qui cenſent ſpiraculum illud vitæ eſſe animam rationalem, & non potiùs gratiam Spiritus ſancti. Nam Philaſtrius in ea re parùm conſideratè loquutus eſt, vt ſanctus docet Auguſtinus, lib. 13. de ciuitate Dei, cap. 24. tantum enim abeſt, vt hæc ſententia ſit hæretica, vt contraria non ſolum repugnet ſanctis Patribus, Chryſoſtomo hom. 12. & 13. in Geneſim. Hieronymo in epiſtola ad Pammachium, de erroribus Ioannis Hieroſolymitani, Auguſtino lib. 12. de ciuitate Dei, cap. 23. & lib. 13. cap. 24. Theodoro quaſtione 23. in Geneſim. Eucherio lib. 1. in Geneſim, & aliis: ſed etiam Apoſtolo Paulo, qui in epiſtola priorè ad Corinthios, cap. 15. dicit, hominem initio conditum fuiſſe animale, deinde poſt reſurrectionem futurum ſpiritualem. Et probat, quia ſcriptum eſt: *Factus eſt homo in animâ viuente.* Porrò hæc verba, quæ Apoſtolo citat, ſcripta ſunt in ſecundo capite Geneſeos, vbi legitur, *Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & factus eſt homo in animam viuente.* Quare ſpiraculum illud vitæ (Apoſtolo teſte) non dedit homini eſſe ſpirituale, quale haberet per gratiam Sancti Spiritus, ſed eſſe animale, quod haberet per animam, quæ præſtat corpori eſſe, & viuere.

Eſt autem propriè ſententia huius loci: *Inſpirauit Deus in faciem* (ſue vt Hebræa verba ſonant) *in nares eius ſpiraculum vitæ,* hoc eſt, poſuit Deus in naribus corporis illius ex limo terræ conſtati ſpiritu, ac fecit, vt ſpirare, ac viuere inciperet. Reſpiratio enim ſignum eſt vitæ; quia verò non viuunt homo ſine anima, quæ eſt vitæ principium, ideo cum dicitur, Deus dediſſe homini, vt ſpiraret, ac viuere, intelligunt animam quoque dediſſe, per quam fit, vt homo ſpiret, ac viuat. Quod ſi Patres aliqui (vt Irenæus, Cyprianus, Baſilius, quos citauimus in libro de gratia primi hominis capite 3.) interdum hunc locum exponunt de gratia Spiritus ſancti, non de anima rationali, ij non ad literam, ſed myſticè Scripturam accipiunt.

Sed obſeruandum eſt, hunc locum ſatis efficaciter demonſtrare, animam primi hominis non ex materia eductam, ſed à Deo ex nihilo fuiſſe creatam. Cæterum non cogere vt idem de animabus reliquis iudicemus. Poſſet enim reſponderi, quemadmodum Deus primi hominis corpus ex limo terræ formauit, reliqua verò corpora non per ſe ex limo terræ, ſed per generationem ex parentum corporibus procreat: ita primi hominis animam à Deo propriè, atque ex nihilo fuiſſe creatam, nunc verò ex illa prima reliquis propagari.

Quare vt S. Auguſtinus diſputat in epiſt. 28. ad Hie-

ronymum, nullus fortasſe Scripturæ locus inuenietur, in quo perſpicuè doceatur, animas non fieri ex propagine, ſed creati. Nam loca illa, *Qui fingit ſigillatim corda eorum,* Pal. 32. Et, *Spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum,* Eccl. 12. Et, *Flatum omnem ego feci,* Iſa. 57. Probat quidem animarum omnium conditorem eſſe Deum, tamen non indicant modum quo à Deo ſint condita, vtrum per creationem ex nihilo, an per propagationem ex anima primi hominis.

Nos igitur in omiſſis duobus modis efficaciter demonſtrare conabimur, animas non propagari ex parentibus, ſed creati; Primum traditione Eccleſiaſtica, Deinde rationibus euidenter ductis ex principiis fidei. Quod ad primum atinet, adferemus teſtimonia Patrum, qui ſententiam de propagine animarum aperte reprehendunt.

S. Hilarius lib. 10. de Trinitate ante medium libri: *Anima, inquit, hominis opus eſt Dei, carnis verò generatio ſemper ex carne eſt.* Et infra: *Vt per ſe ſibi aſſumpſit ex Virgine corpus, ita ex ſe ſibi animam ſumpſit, quæ vique nunquam ab homine gignentium originibus præbetur.*

S. Ambroſius libro de Noë & Arca, cap. 4. *Plerumque, inquit, Angelos filios Dei Scriptura vocat, quia ex nullo homine generantur anima.* Item libro de paradifo cap. 11. *Conſidera, inquit, quia de corpore coſtam ſumpſit, non de anima portionem, hoc eſt, non anima ex anima, ſed os de oſſibus, & caro de carne.*

S. Hieronymus in commentario capitis poſtremi Eccleſiaſtæ: *Satis, inquit, ridendi ſunt, qui putant animas ex corporibus ſeri, & non à Deo, ſed à corporum parentibus generari.* Item in lib. 3. Apologiæ aduerſus Ruſſinum, vltima medium, & in epiſtola ad Pammachium de erroribus Ioannis Hieroſolymitani ante medium, recitat ſententiis Origenis, Tertulliani, & Apollinaris Hæreticorum de anima, dicit: *Eccleſiaſticum dogma eſſe, vt Deus quotidie animas fabricetur.* Vbi cum opponat Eccleſiaſticum dogma ſententiis Hæreticorum, videtur omnino ſenſiſſe, Catholica fide eſſe tenendum, animas non traduci à parentibus, ſed creati.

Sancti Ioannes Chryſoſtomus homil. 23. in varia loca Matthæi: *Anima, inquit, nec generat, nec generatur, nec vllum agnoſcit patrem, præter eum, cuius voluntate creata eſt.*

S. Gregorius Nyſſenus in libro de anima cap. 6. reſellit ex propoſito ſententiam de propagatione animarum ex parentibus, tanquam exploratum errorem.

Theodoretus lib. 5. ad Græcos, qui eſt de natura hominis circa medium libri: *Formari priùs, inquit, in aluo matris infantem ait (Moles) ac tum denique iam perfectò corpore animari, non ita quidem vt anima præexiſtens alimunde corpori inſeratur. Neque vt enaſcatur è ſemine, ſed diuino inſtituto, ſicut ab initio inſita nature lex fuit, creationem accipiat.* Addit in eodem loco Theodoretus, hoc eſſe dogma, in quo conueniant omnes Scripturæ Apoſtolorum & Prophetarum.

S. Cyrillus lib. 1. in Ioannem, c. 9. *Opportunè, inquit, ac iuſtè non peccare in hac carne iubemur: quoniam eo cœpimus eſſe tempore, quo vna cum corpore in hunc mundum venimus, ac quaſi à loco quodà à nihilo ad eſſe peruenimus.* Quo loco Cyrillus ſcribit, non ſolum animam ante corpus non fuiſſe, ſed etiam à nihilo ad eſſe perueniſſe, Quamuis enim de toto homine loqui videatur, cum ait, non peccare in carne iubemur, &c. tamen de ſola anima loquitur, quæ per intellectiõnis figuram homo etiam dici ſolet, vt perſpicuum eſt ex tota illa diſputatione.

S. Auguſtinus, quamuis (vt paulò poſt dicemus) incertam eſſe crediderit originem animarum, & in lib. 10. de Geneſi cap. 23. ſcripſerit, opinionem, quæ aſſerit propagationem animarum, niſi fortioribus argumentis, quam

ſententia

ſententias cæteras: tamen in epiſtola 157. Ad Optatum, quam ſcripſit multò poſteriùs, apertiſſimè reſellit eam ſententiam, quam nos modò reſutare conamur: *Itaque illi, inquit, qui propaginem animarum inconfiderata temeritate defendunt, &c.* Et in eadem epiſt. loquens de ſententia Tertulliani, ſic ait, *Quo quid peruerſius dici poſſit?*

S. Leo in epiſtola ad Turbium, cap. 10. *Catholica fides, inquit, conſtanter prædicat, atque veraciter, quod anima hominum priùsquam ſuis inſpirarentur corporibus, non fuere, nec ab illo incorporentur, niſi ab opifice Deo qui & ipſarum eſt creator, & corporum.* Idem in epiſt. 11. ad Iulianum, docet eo modo nobis animas inſpirari, quo fuit inſpirata Chriſto: at certum eſt, Chriſti animam non fuiſſe propagatam ex parentibus, vt docet S. Auguſtinus libro 10. de Geneſi cap. 19. ſed creatam à Deo.

Vide in eandem ſententiam auctorem de operibus Cardinalibus Chriſti (quod opus habetur inter opuscula S. Cypriani) in ſermone de reſurrectione; auctorem libri De Eccleſiaſticis dogmatibus, cap. 14. quod opus habetur in quarto tomo S. Auguſtini, S. Bernardum ſermone 27. in cantica, Innocentium III. in commentario Palami 50. Denique concilium Lateranènſe ſub Leone X. ſeſſ. 8.

Ad quæ teſtimonia poteſt etiam addi populorum conſenſus; eſt enim ita inſitum in mentibus fidelium animas à Deo recens creati, cum foetus in vteris matrum animantur, vt etiam agricola, fabri, ſutores, muliercula, pueri hoc ſciant, & ſi quis contrarium publicè doceret, peſſimè omnino apud Catholicum populum audiret: *Miraris, inquit S. Hieronymus in 2. lib. Apologiæ aduerſus Ruſſinum, ſi contrate fratrum ſcandala concitentur, cum id neſcite ire iures, quod Chriſti Eccleſiæ ſe noſſe fateantur?* Venio ad rationes, quæ ducuntur ex principiis fidei. Si quidem ea, quæ euidenter deducuntur ex articulis fidei, pertinent etiam ad fidem.

Prima ratio, animas hominum eſſe immortales principium eſt fidei, & quidem primarium, & certiffimum, & in Scripturis ſanctis omnium conſenſu luculenter expreſſum. At ſi anima hominum ſunt immortales, neceſſariò per ſe ſubſiſtunt. Nam ſi non per ſe ſubſiſterent, ſed penderent à corpore, vt anima pecudum, illo pereunte, & ipſas interire necelle eſſet. Ruruſ ſi anima hominum per ſe ſubſiſtant, certè etiam per ſe producuntur. Illa enim per ſe producuntur, quæ per ſe ſubſiſtunt, illa producuntur, ad productionem alterius quæ ad exiſtentiã alterius exiſtunt. Denique ſi anima hominum per ſe producuntur, id manifeſtè ſequitur, vt non fiant ex propagine, ſed creentur ex nihilo. Quæ enim ex propagine fiunt, vt anima omnium beſtiarum, non per ſe fiunt, ſed ad compoſiti generationem exiſtunt. Anima igitur hominum aut per ſe fiunt, quod eſt creati, non traduci, aut non ſunt immortales, quod eſt (vt diximus) contra fidem.

Secunda ratio, ſi anima hominum à parentibus trahuntur, vel trahuntur ex corpore, vel ex anima parentum; ſic ex corpore, ſunt igitur corporales, ac per hoc mortales, vt cætera, quæ ex corporali ſemine producuntur. Si ex anima, vel ex tota, vel ex parte: ſi ex tota, igitur vel parens caret deinceps anima, quippe qui totam tranſfudit in filium, vel tota manet in parte, & in filio. Vtrumque eſt euidenter falſum; nam experientia teſtatur, parentem per generationem anima non deſtitiui; & non eſſe vnã, atque eandem animam patris, & filij; vt omittam ſingulare, ac proprium eſſe diuinæ nature ob eius infinitatem, vt vna numero ſit in pluribus perſonis. Sin autem non ex tota, ſed ex parte anima patris exiſtit anima filij, igitur anima paribilis eſt, ac per hoc corporalis & mortalis. Ita ſemper reditur ad articulu de anima immortalitate.

Dices, non ſi anima ex corpore, neque ex anima patris, ſed ex ſemine anima, quod cum ſemine corporis

tranſfunditur in vterum matris. Id enim ſenſiſſe eos qui animam fieri ex propagine contendebant, teſtatur ſanctus Auguſtinus lib. 10. de Geneſi, cap. 20. Reſpondeo vel ſemen animæ corporale eſt, vel ſpirituale: ſi ſpirituale, iterum quæremus, ſit ne ſubſtantia, vel accidens. Nam ſi ſubſtantia eſt, vel ex nihilo fiet, vel ex alia ſubſtantia; ſi ex nihilo, igitur creabitur ab homine ſubſtantia ſpirituale, ſi ex alia ſubſtantia, iterum quæremus, ſit ne illa corporalis, an ſpirituale, & ſic dabitur progreſſio in infinitum. Si verò ſit accidens, virtus ſcilicet quædam ſeminalis, tum ſemen animæ non erit materia, ſed inſtrumentum agentis. At nos materiam quærimus, niſi: quis ita deſpiciat vt velit patrem ex nihilo animam facere, quod ſoli conuenit creatori.

Tertia ratio, omnis forma, quæ per veram generationem producitur, ſi à corpore ſeparatur, neceſſariò perit. Id enim eſt forma per veram generationem produci, de potentia materia vitæ producentis educi. Quod autem de potentia materia educitur, ita pender à materia, vt ſine ea neque fieri, neque eſſe queat. Eſt autem anima humana vera corporis forma, vt in Concilio Lateranenſi ſeſſione 8. declaratum eſt, & ſi à parentibus trahitur, per veram generationem ſine dubitatione producitur. Neque enim homines aliter filios gignunt, quam animantia cætera, tantumque abeſt, vt homines propria aliqua actione, quæ ſoli homini conueniat gignant, vt potiùs vſum rationis in ipſo actu generationis amittant. Quare ſi anima humana traducitur, non ſecus atque anima beſtiarum, & generabitur ex materia, & à materia ſeparata deficiet, ac peribit. Sic igitur demonſtratum ſit animas humanas non fieri ex propagine, ſed creati. Neque argumenta quæ contra fieri ſolent, magnam vim habent.

Obiici ſolet Primum illud Geneſ. 46. *omnes animæ, quæ egreſſæ ſunt de femore Iacob, fuere ſexaginta ſex,* Reſpondetur, per animas eo loco intelligi debere ipſos homines, qui anima conſtant. Frequens enim eſt in Scripturis vſus eius figuræ, quæ dicitur intellectio, cum videlicet aut totum ex parte, aut ex toto pars intelligitur. Sic in lib. 1. Regum cap. 58. dicitur Samuel apparuiſſe Sauli, cum ei anima Samuelis apparuiſſet. Sic in lib. Leuitici cap. 5. accipitur anima pro homine, cum dicitur, ſi peccauerit anima, & audierit vocem iurantis. Item, anima, quæ tetigerit aliquid immundum. Item, anima, quæ iurauerit, &c.

Obiicitur Secundò, argumentum ductum ex cap. 7. epiſtola ad Hebræos, hoc modo, Chriſtus, & Leui, fuerunt in lumbis Abraham, quando is decimas obtulit ſummò ſacerdoti Melchizedech: & tamen Leui decimatus dicitur, cum pater eius Abraham decimatus fuit. Chriſtus autem non dicitur decimatus (inde enim probat Apoſtoloſ ſacerdotum Chriſti præſtantius eſſe ſacerdotio Leuitico) quia ſacerdotium Chriſti eſt ſecundum ordinem Melchizedech, qui ab ipſo Leui in lumbis Abraham deliteſcente decimas accepit, igitur non eodem modo fuerunt in lumbis Abraham Chriſtus, & Leui, ſed propria quadam, & certa ratione fuit Leui, quæ non fuit Chriſtus. Fuit autem Chriſtus in lumbis Abraham ratione corporis, ergo Leui in iſdem lumbis fuit ratione corporis, & ratione anima.

Hoc argumentum proponit, & ſoluere conatur S. Auguſtinus libro 10. de Geneſi, cap. 19. nos breuiter Reſpondemus, aliter fuiſſe in lumbis Abraham Leui, quam Chriſtum, non quod Leui fuerit in lumbis Abraham ratione anima, & corporis, Chriſtus autem ſolum ratione corporis, ſed quia Chriſtus fuit in lumbis Abraham ſecundum materiam carnis, non ſecundum rationem ſeminalem, Leui autem ſecundum vtrumque. Si quidem Chriſtus matrem habuit ex proge Abraham, non patrem: mater autem in generatione materiam præbet, non vim actionem, quæ ſolum reſidet in ſemine viri, quæque tanquam inſtrumentum viri format corpus quod genera-

tur.

itur. Notum est enim ex Euangelio, Christum à Virgine per Spiritus sancti virtutem conceptum, & ex Virgine in trahitèr natum esse. Porro Leui & matrem habuit ex progenie Abrahæ, atquæ ideo in lumbis eius fuit, secundum materiam carnis ratione matris, & secundum rationem seminalem ratione patris. Atque hæc causa fuit, cur Christus non contraxerit originale peccatum, neque opus habuerit decimas soluere, Leui autem & peccato subiectus & in Abrahamo decimatus fuerit.

Obiici solet tertio, si animæ non trahantur à parentibus, sed creentur à Deo, & corporibus per generationem dispositis inspirentur, sequi hoc absurdum, ut Deus adulteris, & fornicariis in procreatione hominis cooperetur. Quippe qui fornicariis, & adulteris conceptibus animas largiatur. Quod argumentum ab Apollinate excogitatum Gregorius Nyssenus 2. lib. de anima, cap. 6. penè insolubile iudicant.

Sed respondit S. Hieronymus in lib. 3. Apologia contra Rufinum, non magis absurdum esse, ut Deus adulteris conceptibus inspiret animas, quam ut terra gremio suo confoueat semina, quæ sator furto sustulerit, vel immunda proiecerit manu. Quam similitudinem elegantissimam esse scribit S. Augustinus in epistola 28. ad Hieronymum.

Sed si quis scholasticam solutionem requirat, breuiter respondemus in fornicatione, & adulterio, duo quædam considerari posse, actionem naturalem generationis humanæ, & vitium transgredientis legem Dei in opere illo peccando, ac primum quidem bonum esse, & ei bono bonum Deum cooperari, cum animas in materiam ritè dispositam, ac præparatam infundit: secundum esse malum, & ei Deum nulla ratione cooperari.

Quinta sententia eorum est, qui censent, latere originem animæ, neque esse aliquid temere definiendum. Huius sententiæ ad mortem usque fuit sanctus Augustinus, ut intelligi potest ex libro 10. de Genesi. Idem ex quatuor libris de origine animæ, quos scripsit iam senex, & ideo scripsit, ut ostenderet, sed de hac re non sine magna causa non audere certam proferre sententiam. Rursum in epist. 28. ad Hieronymum, & ex epist. 157. ad Opatum. Denique ex lib. 2. Retractionum cap. 56. S. Augustini cunctationem sequuti sunt S. Gregorius in epistola ad Secundinum, quæ habetur in registro epistolarum eius lib. 7. cap. 27. & Eucherius in commentario secundi capitis libri Geneseos. Neque desunt, qui in eadem dubitatione adhuc perseverandum esse velint.

Nos tamen hoc tempore hanc sententiam minimè tutam esse censemus, & ideo sententiæ sextæ subscrībimus, quæ docet, hominibus singulis animas singulas, non ex propagine, sed ex nihilo, tunc primum creati, atque infundi, cum in vteris matrum foetus concepti, atque ad animationem præparati sunt. Quæ sententia est omnium auctorum, quos adduximus contra sententiã quartam, exceptis Augustino & Gregorio Nysseno.

Porro ratio, cur quintam sententiam explodendam, & hanc sextam amplectendam esse iudicemus, duplex est. Primum enim habemus hoc tempore præter testimonia Patrum, qui sancti Augustini tempora præcesserunt, rescriptum sancti Leonis primi, supra citatum ad Turbium, decretum Leonis decimi in Concilio Lateranensi, consensum Theologorum omnium, qui his quingentis annis floruerunt, denique rationes egregias à Theologis excogitatas; quibus argumentis sanctus Augustinus caruit.

Deinde tota causa, quæ sanctum Augustinum impediuit, ne creationem nouarum animarum certè sibi persuaderet, fuit argumentum Pelagianorum contra peccatum originale, quod superiori capite proposuimus. Nam argumenta cætera contra nouam animarum creationem

idem Augustinus facile se putauit posse dissoluere, & re ipsa dissoluit in epist. 28. ad Hieronymum, sed in eadem epistola, ut etiam in 157. ad Opatum, ingenuè confitetur, se neque legendo, neque orando, neque ratiocinando inuenire potuisse, quomodo cum animarum creatione peccatum originis defendatur.

Ceterùm remota quaestione peccati originalis, S. Augustinus sententiam de creatione animarum verissimam esse non dubitauit. Nam in primo libro de origine animæ capite 19. postquam enumerauit quatuor errores, qui in quaestione de anima cauendi sunt, ita scripsit: *Nihil ergo istorum quatuor dicentes, quoniam quodlibet eorum falsum, atque impium est, hæc sententiam suam (de noua creatione animarum) non solum me non vetante, sed etiam fauente, & gratias agente defendant.* Et in epist. 28. Nam licet, inquit, nemo faciat optando, ut verum sit quod verum non est, tamen si fieri posset, optarem, ut hæc sententia vera esset, sicut opto, ut si vera est, abs te liquidissimè, atque inuidiosissimè defendatur. Et in epist. 157. Et si inueneris, inquit, quod te querere admonui, quod ipse ad huc fateor, non inueni, defende quantum potes, atque asserere animarum infantium eiusmodi esse nouitatem, ut nulla propagatione ducantur: & nobiscum quod inueneris fraterna charitate communica. Si autem non inueneris, nec si iam temere in aliam sententiam tua deflectatur assensio, ut eas ex illa vna credas propagando traduci, ne forte alius inuenire possit, quod ipse non possis, aut aliquando inuenias quod nunc non potes. Et infra sic ait: *Si potes animas sic alienas à propagatione defendere, ut tamen hoc chirographo, quod sola Christi morte rumpendum est, rectissima ratione demonstrentur obstrictæ, non solum nemine prohibente defende, verum etiam id nobis quomodo tecum defendere possimus ostende. Si autem non potes, melius origo animæ lateat.*

Ex his locis perspicuum est, Augustino, sententiam nostram de creatione animarum, vitam esse longè veriore, quam sententiam de propagatione. Neque obiici debet, quod in lib. 10. de Genesi, cap. 23. videatur magis propendere in sententiam de propagatione. Neque enim confert eo loco sententiam cum sententia, sed argumenta cum argumentis, ac dicit, sententiam de propagatione niti fortiori argumento. Non tamen inde sequitur eam sententiam vitam illi fuisse veriore.

Adde quod epistolam ad Hieronymum de origine animæ, scripsit Augustinus posterius, quam libros de Genesi, & epistolam ad Opatum adhuc posterius, & post utramque scripsit libros quatuor de origine animæ, iam valde senex, ut ex lib. 2. Retractionum intelligi potest. In his autem scriptis semper magis, ac magis inuenitur recessisse à sententia de propagine, & accessisse ad sententiam de creatione animarum. Igitur sola traductio peccati originalis Augustinum impediuit, quo minùs creationem animarum crederet.

At reuera neque animarum creatio impedit peccati traductionem, ut in sequenti capite demonstrabimus: neque propagatio animarum ex anima Adami propagationem peccati iuuat, siquidem Adamus; quoad animam, iustificatus fuit à peccato antequam filios generaret; sæpe etiam parentes iusti, & peccato originali carentes filios gignunt: non potest autem ex anima iusta trahi anima iniusta, ac per hoc non ideo traducitur peccatum in prolem, quia anima fit ex anima.

Quare cum argumentum illud de peccato originis solum cunctationis S. Augustino causa fuerit: illud autem non minùs facile dissoluatur postea creatione animarum, quam posita propagine, ut mox, Deo volente, docebimus, nulla causa est, cur amplius dubitandum esse credamus: certè quidem S. August. si nunc inter homines viueret, non solum faueret, sed etiam gratias ageret illi, qui nostram hanc sententiam tueretur.

CAPVT XII.

Explicatur quomodo peccatum originis traducatur, & soluitur argumentum Pelagianorum quod cap. 10. extremo propositum fuerat.

EXPLICATA quaestione de origine animæ, explicandus est modus, quo peccatum originale traducitur. Hinc enim solutio pendet argumenti Pelagianorum, quod semper est habitum difficillimum.

Igitur S. Augustinus nunquam planè in hac quaestione sibi satisfecit. Hinc est illud in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 22. nihil esse peccato originali ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius. Hoc est, nihil esse notius, quam peccatum originale traduci, nihil obscurius, quam quomodo traducatur. Hinc etiam in epistola 29. ad Hieronymum consolatur se his verbis: *Eleganter dictum esse narratur, quod huic rei satis aptè conuenit. Cum quidam ruisset in puteum, ubi aqua tanta erat, ut eum exciperet, ne moreretur, quam suffocaret, ne loqueretur, accessit alius, & eo viso admirans, ait, quomodo huc cecidisti, at ille, obsecro (inquit) cogita quomodo hinc me liberares, non quomodo huc ceciderim queras. Ita quoniam fatemur, & fide Catholica tenemus, de reatu peccati tanquam de puteo, etiam paruuli infantis animam Christi gratia liberandam, satis est ei, quod modum quo salua fiat, nouimus, etiamsi nunquam quomodo in malum illud deuenit, nouerimus.* Hæc eo loco.

Tamen in lib. 5. aduersus Iulianum, cap. 3. explicat sententiam suam de proposita quaestione his verbis: *Profecto aut vtrumque vitium ex homine trahitur, aut alterum in altero tanquam in vase vitiatò corruptitur; ubi occulta iustitia diuine legis includitur. Quid autem horum sit verum, libentius disco, quam dico ne audeam docere quod nescio.* Horum verborum sensus hic est, Aut, vtrumque, id est, anima & corpus, secundum illorum sententiam, qui propaginem animarum defendunt, vitiatum trahitur; aut alterum in altero, id est, anima in corpore itaquam in vase vitiatò corruptitur, secundum sententiam eorum, qui animas à Deo creati censent; & solum carnem corruptam à parentibus traduci volunt.

Porro carnem ideo corruptam trahi, scribit idem Augustinus, quia cum libidine generatur. Non enim generationem, sed libidinem esse, quæ propriè peccatum traducit. Vide Augustinum, libro 1. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 9. lib. 1. de nuptiis, & concupiscentia, capite 24. lib. 5. in Iulianum, capite 9. & Fulgentium libro de fide ad Petrum, capite 2.

Hæc sententia si accipiat ut verba sonant, ut eam accepisse videntur Petrus Lombardus in secundo sententiarum, distinctione 31. & Gregorius Ariminensis, & Gabriel in eodem loco, ferenda non videtur. Primum enim non potest intelligi, quemadmodum caro, quæ corpus est, animam inficiat, quæ spiritus est. Deinde labes carnis propriè peccatum esse non potest, præsertim antequam anima rationalis accedat, quare tamen caro animam inficeret, non tamen inficeret contagione peccati. Ad hæc, certum est, in Adamo vitium prius in anima, quam in carne fuisse, & ab anima ad carnem, non à carne ad animam transiisset. Ab animo (inquit Augustinus lib. 5. in Iulianum, cap. 3. *capit elatio, & ad præceptum transgrediendum inde consensio, tunc est caro facta peccati, &c.* Cur igitur in filiis Adami, ad quos hæreditas peccati eiusdem deuoluta est, non idem ordo seruetur?

Præterea, si quis iam ex nihilo crearetur, quales nos nascimur, quod posse fieri supra demonstratum est, is neque haberet, neque traduceret in posteros originale peccatum, ut Concilium Tridentinum statuit scis. 6. cap. 3.

ubi dicit, eos solos peccatum originis trahere posse, qui ex Adami semine procreantur; at is non careret concupiscentia, & ardore libidinis, ut notum est ex iis, quæ supra docuimus; igitur non est propriè carnis vitium, quod animam inficit, & peccatum in posteros traicit.

Præterea si duo homines, vir, & femina, ex Adamo nati, singulari priuilegio Dei, sine libidine generarent, peccatum nihilominus in filios suos transmitterent, quia filij horum parentum, verè filij essent Adami, & in eo peccassent, in quo omnes peccauerunt, Rom. 5. neque gratia personalis proximorum parètum in eos transfunderetur. Non igitur libido generantium originalis est causa peccati.

Accedat postremò, quod si libido esset causa peccati, ille maius peccatum traheret, qui cum maiori libidine conciperetur. Quod est manifestè falsum, cum peccatum originis in omnibus hominibus sit æquale.

Fuerunt igitur qui existimarent, animam in carne vitiatam, non quod vel in carne peccatum propriè dictum hæreat, vel caro spiritum propriè inquinare possit, sed quod caro destituta originali iustitia, ac rebellis rationi effecta animam deorsum trahat, ac per hoc obliquam, & distortam efficiat. Illa verò obliquitas est peccatum. Ita sensisse videtur Alexander Aletius in 2. parte quaestione 105. membro 4. & S. Bonauentura ibidem art. 1. quaestione 2.

Sed hæc sententia refellitur iisdem argumentis, ac præsertim quatuor postremis. Et præterea, si res ita se haberet, sequeretur paruulos ante vsum rationis non habere peccatum originis, nisi in potètia. Neque enim anima trahitur deorsum à carne, nisi quando caro concupiscit contra spiritum, quod non fit ante vsum rationis. Deinde vel spiritus carni malè concupiscenti resistit, vel succumbit: si resistit, non peccat: si succumbit, peccatum actuale committit.

Est Alia sententia, quam verissimam esse non dubitò, S. Anselmi in libro de conceptu virginali, cap. 7. & 10. S. Thomæ in 1. 2. quaestione 81. articulo 1. & quaestione 4. de malo, articulo 1. necnon Scoti, Durandi, & aliorum in secundum sententiarum, distinctione 31. ad traductionem peccati originalis nihil aliud requiri, nisi ut homo per veram generationem ab Adamo descèdat. Hoc enim ipso, quod aliquis in lumbis Adæ fuit, cum is præceptum in paradiso transgrediretur, in illo eius peccato communicauit. Nam (ut Apostolus loquitur ad Rom. 5.) *In illo omnes peccauerunt*, omnes, inquam, qui in lumbis eius erant.

Neque aliud sibi volunt verba S. Augustini: *Alterum in altero tanquam in vase vitiatò corruptitur.* Significatur enim his verbis, animam non pollui, cum creatur à Deo, sed cum per coniunctionem cum carne ex Adamo tracta, pars hominis efficitur. Neque enim anima, ut consideratur antequam corpori inspiretur, filia est Adami, sed homo est filius Adami: homo autem tunc primum existit, cum anima carni coniungitur.

Pari ratione cum S. Augustinus tam sæpe repetit, non generationem, sed libidinem esse, quæ peccatum traducit, non vult significare, ipsam libidinem actualem esse veram causam originalis peccati, quod absurdum esse paulò ante demonstrauimus, sed indicare vult, causam peccati originalis non esse simpliciter propagationem, nam etiam in paradiso propagatio fuisse, ubi tamen peccatum non fuisse, sed propagationem ex natura corrupta, cuius argumentum certissimum est ardor libidinis, sine quo ardore, ne sanctissimi quidem coniuges generare solent.

Ex his, quæ hæcenus dicta sunt, facile erit argumentum illud Pelagianorum soluere, quod ad finem capituli decimi propositum fuit. Argumentum hoc erat: Peccatum non in carne, sed in anima sedem habet, sed

anima non trahitur ex Adamo, igitur nec peccatum trahitur ex Adamo.

RESPONDEMVVS ad assumptionem argumenti, animam non trahi ex Adamo, quasi ab Adamo fiat, vel ex Adami anima fiat, sed tamen esse partem hominis, qui verè trahitur ex Adamo. Quare neganda est illa consequutio: Igitur nec peccatum trahitur ab Adamo. Neque enim (vt peccatum ex Adamo trahatur) necessarium est, vt anima fiat ab Adamo, sed satis est, si homo ipse, cuius pars est anima, fiat ab Adamo.

Porrò verè, & propriè dicitur homo hominem generare, tamen anima non producatur ab homine, sed inspirètur à Deo. Nam generatio nò terminatur ad productionem formæ, vel materiæ, sed compositi. Proinde qui animam cum carne coniungit, is verè hominem facit. Coniungit autem animam cum carne is, qui materiam ita disponit, quod facit homo per generationem, vt infallibiliter anima consequatur. Homo igitur hominem per generationem verè producit, vnde cunque existat anima.

Ex quo intelligimus, non solum non impediri traductionem peccati ex eo, quod animæ creentur à Deo: sed neque multum iuari, vel illustrari, si animæ hominum intelligantur fieri ex propagine; quemadmodum animæ bestiarum fiunt. Nam bestiarum animæ non fiunt ex propagine quasi pars aliqua animæ parentum traiciatur in prolem: (pater enim solum præbet semen, quod est superfluum alimenti, & mater sanguinè menstruum, qui est etiam superfluum alimenti, & neutrum est pars animantis) sed quia parentes generando disponunt materiam vsque ad animarionem.

ITAEQUE siue animæ fiant ex propagine, siue inspirèntur à Deo, non potest reddi commodior, & expeditior ratio traductionis peccati, quam sit ea, quam assignauimus, quia videlicet quicumque per carnalem generationem concipiuntur, veri sunt Adæ filij. Proinde nulla causa est: cur propter originale peccatum de animarum creatione amplius dubitemus.

CAPVT XIII.

Non ab Heua, sed à solo Adamo peccatum originale trahi.

EXPLICAVIMVS hætenus primam controuersiam de peccato originis, quæ erat: An sit aliquod peccatum, quod per generationem traiciatur in posteros. Nunc autè quàm ad alteram controuersiam principalem, quæ erit de natura peccati originis, veniamus: tractandæ videntur Tres quæstiones breuiores. Prima, vnde hoc peccatum trahatur. Altera, ad quos trahatur. Tertia, quod peccatum trahatur.

De Prima quæstione illud est certum, hoc peccatum ex Adamo trahi. De illo enim Apostolus dicit: *Per vnum hominem peccatum intravit in mundum, &c.* ad Rom. 5. Et: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificantur,* 1. ad Corinth. 15. Duo sunt, quæ in controuersiam vocari possunt. Vnum, si Heua sola peccasset, Adamo in innocentia permanente, An peccatum Heuæ ad posteros traducetur. Alterum, si primi parentes non peccasset, peccasset autem Cain, vel aliquis alius ex posteris Adæ, vtrum peccatum illud ad filios dimanaret.

Quod ad Priorem quæstionem attinet, conueniunt omnes, peccatum propriè dictum non fuisse traiciendum in posteros, si sola Heua peccasset, tamen in eo dissentiunt, quòd aliqui existimant, ex peccato solius Heuæ dimanaturam in filios moriendi necessitatem, & cætera incommoda, quæ mortalitas secum trahit.

ALII contra disputant, neque peccatum, neque mo-

riendi necessitatem in filiis Adæ locum habitura ex peccato solius Heuæ. Quæ sententia posterior est sancti Thomæ in prima secundæ, quæstione 81. articulo 5. & sine dubitatione verissima. Nam peccatum originale contrahimus, quia cum Adâ peccauit, in illo fuimus, vt in actiuo principio. Non fuimus autem in Heua, vt in actiuo principio, cum mater non virtutem actiuam, sed materiam solum ad prolem generandam præbeat. Quòd si peccatum ab Heua non trahimus, certè nec mortem ab illa trahimus, quæ est pœna peccati. *Stipendium enim peccati mors,* Rom. 6. Quare Scriptura non dicit, In Heua omnes moriuntur, sed in Adam omnes moriuntur, 1. Corinth. 15. & tamen cum Heua prius peccauerit, quàm Adamus, si ab Heua mortem traheremus, omnino dicendum fuisset, In Heua omnes moriuntur.

Scribit quidem Ecclesiasticus cap. 25. A muliere initium factum est peccati, & per illam morimur omnes. Sed aliud est, per illam, aliud, in illa, per illam morimur, quia illa occasione peccandi viro suo præbuit, vnde mors consequta est, at non in illa, sed in Adam omnes moriuntur, quia non Heuæ, sed Adæ peccatum commune fuit omnibus, & ideo illo peccante, omnes in illo peccauimus, & illo moriente, omnes in illo mortui sumus. Denique Concilium Arausicum canon. 2. statuit, non posse mortem sine peccato ad homines transire, nisi iniustitia Deo detur, & contradicatur Apostolo dicenti, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors.

IAM verò quod attinet ad Alteram quæstionem, communis sententia est, si primus homo non peccasset, qui totius naturæ personam gerebat, quocunque alio peccante, peccatum futurum fuisse personale & particulare, & ideo posteritatem eius infici & vitari minimè potuisse. Videtur quidem S. Thomas contrarium indicare in quæst. 5. de malo, artic. 4. ad vltimum, sed fortasse corruptus est is locus, & ratio est, quoniam quicumque in statu innocentie primus peccasset, continuò originali iustitia caruisset: non autem ad posteros transmittere potest vllus id, quod ipse non habet, igitur naturam primus ille peccator iustitia originali carentem, ac per hoc à Deo auersam, & inquinatam, atque adeo peccatricem transmississet.

CAPVT XIV.

Ad filios fidelium peccatum originis pertinere, quemadmodum ad filios infidelium.

ALTERA quæstio erat, ad quos peccatum originale traiciatur. Et quidem in controuersiam reuocari non debet, an traiciatur ad eos, qui ex Adamo per carnalem generationem minimè descendunt. Neque enim dubitari potest, quin Dominus Iesus Christus, qui non ex semine viri, sed Spiritus sancti virtute in vtero Virginis conceptus fuit, originali peccato caruerit. Et eadem ratio esset, si aliquis alius per diuinam potèriam aliunde quàm ex Adam originem duceret. Itaque solum quæstio est, Vtrum omnes, qui per carnalem generationem ex Adamo nascuntur, trahant originale peccatum. Siquidem non pauci ex hæreticis sine peccato originis concipi, ac nasci volunt omnes filios fidelium: multi autem ex Catholicis, Virginem Deiparam omnino omnino peccati, etiam originalis expertem fuisse contendunt. De vtraque sententia breuiter differemus.

Igitur Hulderichus Zuinglius in lib. de baptismo, & in declaratione de peccato originis, tanquam rem certam, & exploratam docet, nihil esse in filiis fidelium, etiam ante baptismum, quod propriè peccatum dici possit, quamquam probabiliter idem dici posse censet

de filiis infidelium; quin etiam absolutè peccatum originis negat, vt supra demonstraui.

IOANNES Caluinus in Antidoto Concilij Tridentini ad cap. 5. sess. 6. & libro 4. Instit. cap. 16. §. 24. & 25. docet, filios fidelium non imputari peccatum originis, & etiam ante baptismum esse sanctos, & membra Ecclesiæ.

Similia docent Martinus Bucerus in caput 3. Matth. Petrus Martyr, & Henricus Bullingerus in cap. 7. prioris ad Cor.

SED hæc eorum sententia, vel hæresis potiùs apertè repugnat verbo Dei, Traditioni Patrum, decretis Conciliorum, atque Pontificum, & Ecclesiæ vniuersæ consuetudini.

PRIMUM enim testimonia, quæ supra attulimus ex Scripturis ad probandum originale peccatum, vniuersalia sunt, & homines omnes, siue fidelium, siue infidelium filios comprehendunt. Deinde, locus ille Psalm. 50. *Eccc enim in iniquitatibus conceptus sum, &c.* Non quemcunque hominem, sed Dauidem ipsum in peccato conceptum fuisse docet; porrò Dauidem filium fuisse hominis fidelis & iusti dubitari non potest. Ruffinus in hunc locum (vt etià supra citauimus) *Dauid, inquit, natus erat de Iesse viro iusto, & coniuge eius. Quid est ergo quod de se dicit, in iniquitatibus conceptus esse, nisi quia detrahitur iniquitas: ex Adam nemo nascitur, nisi trahens culpam, & culpa pœnam.*

ITEM illud Apostoli ad Ephes. 2. *Eramus & nos natura filij iræ, sicut & ceteri.* Apertissimè dicitur de filiis fidelium qualis erat Apostolus, qui ad Philip. 3. scribit, se fuisse de genere Israël, ex tribu Benjamin, Hebræum ex Hebræis. Et ad Galat. 2. dicit, se naturâ, hoc est, à natiuitate Iudæum, non ex gentibus peccatorem. Denique cum cuncto Dei mandato (Genes. 17.) filiis fidelium adhibenda erat, & tamen ea peccati originis vel tollebat, vel tollendum significabat, vt veteres omnes concedunt.

AD hæc accedit traditio Patrum. Nam sanctus Cyprianus lib. 3. epist. 8. ad Fidum de filiis fidelium interrogatus fuerat, vtrum ante octauum diem baptizari possent. Neque enim infideles filios suos baptizari procurabant, aut sinebant. Respondit autem Cyprianus baptizandos esse eiusmodi paruulos etiam ante octauum diem, si opus sit, propter contagium mortis antiquæ, quod vniuersisque eorum prima natiuitate contra it.

SAMBROSIVS de filiis fidelium sine dubio loquebatur, cum diceret in Apologia David cap. 11. *Antequam nasceretur, maculatur cõtagio.* Nã se quoque in eo numero ponit, & alios qui de Christianis parentibus nascuntur.

SHERONYMVS in epist. ad Lætam de institutione filie: *Christiani, inquit, non nascuntur, sed fiunt.* Quod antea scripserat etiam Tertullianus in Apologetico cap. 17. non igitur filij fidelium nascuntur sancti, & Ecclesiæ membra, vt aduersarij docent.

SAVESTINVS lib. 2. de peccato originali, ca. 40. *Regeneratus, inquit, non regenerat filios carnis, sed generat, ac per hoc in eos non quod regeneratus, sed quod generatus est, traicit.* Sic igitur, siue reus infidelis siue absolutus fidelis, non generat, absolutus vterque, sed reos. *Quomodo non solum oleastri, sed etiam oleæ semina non oleas generant, sed oleastros.* Idem docet lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 18. 19. & 20. lib. 6. aduersus Iulianum ca. 1. & 3. & lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 25. & duobus seq.

Addi possent multa similia Patrum testimonia, sed non est opus, cum ne vnus quidem ex Patribus adduci possit, qui contrà senserit.

IAM verò quod attinet ad Conciliorum, atque Pontificum decreta, Concilium Mileuitanum can. 2. cum dicit anathema iis, qui negant paruulos recenter ab veteris matrum baptizandos esse in remissionem peccatorum; & B. Sirisius in epist. 1. ad Himerium, cap. 2. cum in-

fantibus iubet per baptismum omni celeritate succurri, sine dubio de filiis fidelium præcipuè loquuntur. Nam (vt supra diximus) infideles, vt plurimum, aut non sinebant, aut non procurabant, vt filij ipsorum per baptismum regenerarentur.

Denique Ecclesiæ vniuersæ consuetudo, magnam vim in eiusmodi rebus habere debet. Semper autem in Ecclesia fuit hæc sollicitudo fidelium, vt summo perè cauerent, ne filij ipsorum in quauis ætate sine baptismo decederent: *Quisquis* (inquit Augustinus epist. 28. ad Hieronymum) *dixerit, quod in Christo viuificantur etiam paruuli, qui sine Sacramenti eius participatione de vita exeunt, hic profectò & contra Apostolicam prædicationem venit, & totam condemnat Ecclesiam, vbi propterea cum baptizandis paruulis festinatur & curritur, quia sine dubio creditur, aliter eos in Christo viuificari non posse. Qui autem non viuificatur in Christo, restat vt in eadem damnatione maneat, de qua dicit Apostolus, Per vnus delictum in omnes homines in condemnationem.*

Certè si in Ecclesia cum baptizandis paruulis festinatur, & curritur: à fidelibus, qui in Ecclesia sunt, festinatur, & curritur; ne videlicet filij fidelium sine baptismo decedentes non sint in regno cælorum cum parentibus fidelibus, sed apud inferos cum aliis filiis infidelium. Certè etiam Zuinglius, & Caluinus, & ceteri, qui paruulos fidelium in Christo viuificari dicunt, etiam si absque Sacramenti ipsius participatione decedant, contra prædicationem Apostolicam veniunt, & totam condemnant Ecclesiam.

Accedit postremò illa consuetudo, quæ semper in Ecclesia celeberrima fuit, exorcizandi, & exufflandi filios fidelium baptizandos. Illa enim apertissimè testatur, filios etiam fidelium immundo spiritui subditos esse, donec Spiritu sancto in eos superueniente mudentur: *Perum est* (inquit S. Augustinus in lib. 6. contra Iulianum, cap. 2.) *quòd antiquitus veraci fide Catholica prædicantur, & creditur per Ecclesiam totam, quæ filios fidelium, nec exorcizaret nec exufflaret, si non eos de potestate tenebrarum, & à principe mortis ereret.*

PORRO argumenta, quibus aduersarij ad hanc nouitatem, contra totius Ecclesiæ aduentum, immò etiam (vt ostendimus) contra ipsum Dei verbum asserendam permoti videntur, leuissima sunt, & à nobis refutata in lib. de baptismo, cap. 4.

PRÆCIPUUM fundamentum eorum, sunt illa verba: *Ero Deus tuus, & seminis tui post te,* Gen. 17. Quamuis enim hoc dictum sit soli Abraham, tamen intelligitur dictum esse omnibus eius posteris, quia promissio æterna est. Sic enim loquitur Deus: *Statuam pactum meum inter me, & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis federe sempiterno, vt sim Deus tuus, & seminis tui post te.* Itaque quod dixit Deus Abraham, idem intelligitur dictum filio eius, & nepoti, & ceteris vsque in sempiternum. Nos autem per Christum facti sumus etià Abraham filij, & coniuncti populo Dei. Quare vniciuque nostrum dictum esse existimandum est: *Ero Deus tuus, & seminis tui,* ac per hoc filij fidelium, hoc ipso quod filij sunt fidelium, ad frædus illud pertinent, & populo Dei aggregati esse censentur.

RESPONDEO, promissionem illam, quatenus spiritalis erat, & ad vitam æternam pertinebat, factam esse semini Abraham, non secundum carnem, sed secundum fidem, vt exponit Apostolus ad Rom. 4. & 9. & ad Gal. 3. & 4. Proinde filij fidelium non hoc ipso, quod sunt filij fidelium secundum carnem, pertinent ad frædus, & ad populum Dei, sed tunc primum incipiunt deputari in semen, & in federe contineri, cum incipiunt imitari fidem parentum suorum, quod faciunt vel credendo, vel Sacramentum fidei suscipiendo, quamuis ipsum Sacramentum fidei suscipere sit etiam quoddam credere, vt

Augustinus docet lib. I. de peccatorum meritis, & remissione cap. 27. ubi etiam disertis verbis refellit, quod Caluinistæ dicunt, filios fidelium ante baptismum pertinere ad oves Christi: *Quoniam, inquit, de omnibus eius esse non incipiunt parvuli, nisi per baptismum: profecto si hoc non accipiunt, peribunt.*

CAPVT XV.

B. Virginem Mariam sine peccato originali conceptam fuisse.

M A M verò de Beatissima Deipara, quàm multi ex Catholicis sine peccato originis conceptam fuisse contendunt, ideo solum disputare cogimur, quoniam non desunt, qui Ecclesiam vniuersam, & ipsum Concilium Tridentinum accusant, quòd opinionem illam de immaculata Virginis conceptione (quam ipsi manifestum errorem esse credunt) non solum tolerare, sed etiam vt piam, & probabilem recipere videatur. Neque desunt, qui impudenter affirmant, ab Ecclesia Romana defendi conceptionem immaculatam Virginis Mariæ, tanquam articulum fidei.

Nos igitur Trîa breuiter demonstrare aggredimur. Primum, non haberi apud Catholicos pro re certa, & explorata, ac fide Catholica tenenda, B. Virginem sine peccato fuisse conceptam. Secundò, hanc ipsam opinionem non esse vilo modo hæreticam, vel erroneam iudicandam. Tertio, non esse etiam temerariam, sed piam admodum, ac probabilem, atque adeo contraria sententia longè probabiliorem.

Quod attinet ad Primum, Ioannes Pomeranus vnus ex primis Lutheri discipulis, in commentario capit. 1. & 44. Hieremiæ scribere ausus est, pro articulo fidei, apud Catholicos haberi B. Virginem sine vilo peccato, immò etiam de Spiritu sancto fuisse conceptam.

Sed hoc impudentissimum mendacium satis apertè refellunt duæ Pontificum cõstitutiones, & Concilij Oecumenici decretum, quibus constitutionibus, ac decretis Catholici omnes libenter obediunt.

Sextus IV. Pontifex Max. in ea constitutione, quæ incipit, *Græue nimis*, de reliquijs & veneratione Sancto- rum, disertis verbis pronũciat, nondum esse quæstionem istam, de conceptione B. Virginis, ab Ecclesia Romana & Apostolica sede definitam, & ideo pœnæ excommunicationis statuit in eos, qui alterutram sententiam, vt hæreticam damnare audent.

Iudicium Sixti Pontificis sequutum est Concilium Tridentinum sess. 7. ac demum nostro tempore Pius V. in constitutione, quam edidit de conceptione Beatissimæ Virginis Mariæ. Porro Concilium Basiliense sessione 36. definiuit quidem, B. Virginem sine peccato fuisse conceptam; sed nec ea definitio facit certam fidem, cum Concilium illud ab Apostolica sede probatum non fuerit; nec ipsum Concilium sententiam suam pro articulo fidei haberi voluit. Solum enim statuit, eam sententiam amplectendam esse vt piam, & consonam cultui Ecclesiastico, fidei Catholice, scripturis & rationi.

Iam verò quod attinet ad Secundum, Matthias Illyricus, cent. 9. cap. 10. ubi tractat de quodam auctore, qui dicitur Idiota, sententiam illam, quæ facit B. Virginem omnis peccati, etiam originalis expertem, erroneam esse docet. Idem habet Tilemannus Heshusius in libro de sexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de peccato, num. vlt. Idem etiam Martinus Kemnitius in examine sess. 7. Concilij Tridentini, vbi aliquoties repetit sententiam de conceptione immaculata Virginis Mariæ, contra verbum Dei defendi; & in extrema disputatione eum dixisset, non posse adferri pro hac sententia Scripturas, aut traditionem, aut Patres, sed solas reuelationes, & mira-

cula, addit Pontificios, cum nouos articulos fidei condere voluit, non curare verbum Dei scriptum, vel traditum.

Ab hac aduersariorum temeritate longè ab sunt omnes Catholici. Tamen enim nõ desunt inter Catholicos, qui propensiores ad veritatem existentiam esse sententiã illam, quæ præter Christum, neminem excipit à communi lege peccati originalis: tamen illi ipsi sententiam contrariam neque damnant vt erroneam, neque damnare possunt, nisi decretis generalis Concilij Tridentini, & summorum Pontificum Sixti IV. ac Pij V. resistere velint: quod si facerent, inter Catholicos numerandi non essent.

Probat igitur sententiam de immaculata Virginis cõceptione, fidei Catholice minimè repugnare. Id enim Catholice fidei repugnat, quod asseritur vel contra expressum Dei verbum, quale est, Deum non esse vnum aut esse corporalem; aut non creasse cœlum, & terram, & similia; vel contra verbum Dei ab Ecclesia declaratum vt filium Dei non esse Patri consubstantialem, Spiritum sanctum à Patre, & Filio non procedere, Christum non habere duas voluntates, & alia id genus. Virginem autem Deiparam ab originali peccato fuisse immunè, non repugnat expresso Dei verbo, neque Ecclesiæ declarationi, vt vel ex eo perspicuum esse potest, quod nullus aduersariorum adhuc locum vllum Scripturæ, vel Conciliorum protulit, vbi disertis verbis legatur, B. Virginem Mariam in peccato originali fuisse conceptam. Profertur quidem Scripturæ, & Conciliorum testimonia quædam generalia, sed ea satis commodè explicantur ab iis, qui B. Virginem à generalibus illis sententijs excipiendam esse volunt.

D I C T O S, Si res ita se habet, non erit contra fidem, si non solum Virgo Deipara, sed quiuis etiam alius ab originali peccato asseratur immunis. Neque enim de vilo homine disertis verbis Scripturæ, aut Concilia docent, eum in peccato fuisse conceptum, nisi de Davide, qui de se ait in Psal. 50. *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum; & in peccatis concepit me mater mea.*

R E S P O N D E O, fidem Catholicam id solum requirere, vt credamus, omnes homines, qui per carnalem generationem ex Adamo nascuntur, ex eodem trahere originale peccatum, nisi forè singulari priuilegio à communi lege aliquis excipitur. Proinde cum ad singulos descenditur, non erit continuò hæreticus, qui hunc, aut illum negauerit in peccato fuisse conceptum, sed tamen temerè id negabit, & iure, ac meritò præsumetur hæreticus, nisi probabiles rationes attulerit, cur singulare illud priuilegium in hunc, aut illum hominem conuenire censuerit. Quales rationes nemo adhuc protulit, nisi pro conceptione vnius Virginis Mariæ. Sed hæc omnia erunt clariora, cum argumenta aduersariorum profligata fuerint.

Quod attinet ad Tertium, probandum est breuiter, non temerè, sed piè, ac rectè existimari B. Virginem Mariam singulari Dei priuilegio ab omni omnino peccato fuisse immunem. Neque verò expectandum est, vt expressum Dei verbum adferamus, aut certam aliquam Ecclesiæ definitionem. Id enim si facere possemus, non solum piè, ac rectè existimari hoc diceremus, sed pro hæreticis haberemus, qui contra sentirent. Probabiles igitur tantum, congruentisque rationes adferendæ sunt, primùm ex Scripturis, deinde ex Patribus, tum ex consensu Ecclesiæ, postremò ex ratione.

Ex Scripturis habemus imprimis duas insignes figuras. Primum hominem Christi figuram gessisse, vel (vt Apostolus loquitur) *formam fuisse futuri*, id est, Christi, docet idem Apostolus ad Rom. 5. & 1. Corinth. 15. Constat autem primum hominem non ex concubitu maris, & fœminæ generatum, sed ex terra, eaque nondum ma-

ledicta,

ledicta, ab ipso Deo conditum fuisse. Decuit igitur vt secundus homo, qui similitè non ex concubitu maris, & fœminæ, sed opera Spiritus sancti formandus erat, ex terra non maledicta, id est, ex Matre Virgine, quæ omnis maledictionis, ac per hoc omnis peccati expertis fuerit, formaretur. Atque hinc fortasse ab Angelo, Benedicta inter mulieres salutata est. Hanc figuram primus obseruasse videtur S. Andreas Apostolus, cuius hæc verba referunt Presbyteri Achaia in lib. de passione eiusdè Apostoli, & Martyris Andreæ: *Sicut de terra immaculata factus fuerat homo primus, ita necesse erat, vt de immaculata Virgine Christus nasceretur.*

D E I N D E Heuam Mariæ typum, ac figuram fuisse, docet Epiphanus hæresi 68. & alij præterea multi, quos non est necesse numerare. Satis autem constat, Heuam sine peccato fuisse, cum primùm formata est. Decebat igitur vt mater omnium viuētium vita spiritali sine peccato conciperetur, cum mater omnium viuētium vita animalis sine peccato condita fuerit.

A D hæc accedunt loca illa ex Canticis: *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias*, Cantic. 2. Et: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te*, Cant. 4. Et: *Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*, ibidem. Hæc enim tametsi de Ecclesia vniuersa, qualis præsertim erit in cœlis, intelligi possint, tamen B. Virgini quoque aptissimè conuenire negari non debet, cum & multi sanctorum Patrum de B. Virgine hæc omnia exposuerint, & Ecclesia ipsa Catholica in festis eiusdem Beatissimæ Virginis, vel in officio matutino, vel in sacrificio Missæ lectiones ex Canticis recitari iubeat.

Iam verò ex testimonij Patrum habemus in primis S. Ambrosium, qui scrip. 22. in Psal. 118. explanans vltimum versiculum, sic ait: *Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria, vt incorrupta sit Virgo, sed virgo per gratiam ab omni integra labe peccati.*

Habemus deinde S. Hieronymum, qui in explanatione Psal. 77. tractans illud: *Deduxit eos in nube diei*, dicit nubem illam esse Virginem Mariam, & addit hæc verba: *Pulchre dixit, diei, quia nubes illa non fuit in tenebris, sed semper in luce.*

Habemus Tertio S. Augustinum, qui in lib. de natura & gratia, sic ait: *Excepta sancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini nulla prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem. Inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere, ac parere meruit cum, quem constat nullum habuisse peccatum.*

Ad hunc locum responderi solet, S. Augustinum de peccato actuali, non de originali esse loquutum. Ceterum multa sunt, quæ nos contra sentire cogunt.

P R I M U M, quòd S. Augustinus dicat, se nullam prorsus quæstionem de sancta Virgine habere velle, cum de peccatis agitur. Quibus verbis satis indicat, se quæstionem etiam de sancta Virgine habere nolle, cum agitur de peccato originali.

D E I N D E quòd addat, illi gratiam fuisse collatam ad vincendum omni ex parte peccatum. Quomodo enim omni ex parte peccatum vicit, si peccato originali contaminata fuit?

T E R T I O quòd dicat, se propter honorem Domini de sancta Virgine quæstionem habere nolle, cum de peccatis agitur. At certè honor Domini non minus postulare videtur, vt eius mater caruerit originali peccato, quàm actuali, cum illud mortale necessariò fuerit, hoc veniale esse potuerit.

D E I N D E, quia ex Augustini sententia, nemo viuuit sine peccato actuali, qui habuit peccatū originale. Hæc enim sunt eius verba in lib. 5. in Iulianum, cap. 9. *Profecto peccatum etiam maior fecisset, si paruulus habuisset. Nā propterea nullus est hominum præter ipsum, qui peccatum non*

fecerit grandioris ætatis accessu, quia nullus est hominū præter ipsum, qui peccatum non habuerit infantilis ætatis exortu. Cum ergo sancta Virgo non fecerit ex Augustini sententia actuale peccatum, vt ex loco citato de natura & gratia, etiam aduersarij colligunt; sequitur ex eiusdem Augustini sententia, vt neque habuerit originale peccatum, si doctrinam suam ex lib. 5. aduersus Iulianum, Augustinus admittat.

Habemus Quarto Sedulium, qui in 1. libro mirabilium diuinorum canens expulsionem Adami ex paradiso, sic ait:

*Et veluti è spinis mollis rosa surgit acuta,
Nil quod ledat habens, matrè que obscurat honore:
Sic, Ene de stirpe sacra veniente Maria,
Virginis antique facinus noua virgo piaret.*

Habemus Quintò auctorem sermonum de operibus Cardinalibus Christi, qui Cypriani titulum ferunt. Is enim in serm. de Nariuitate, sic ait: *Non sustinebat institia, vt illud vas electionis (Maria) communibus lassaretur iniurijs: quoniam plurimum à cæteris differens naturâ communicabat, non culpâ.*

Habemus Sextò Sophronium Patriarcham Hierosolymorum, qui in epistola ad Sergium Episcopum Constantinopolis, quæ lecta est in sexta Synodo act. 11. sic loquitur: *Vterum intactum virginitatis ingressus, castitatem lustratam Mariæ sanctæ, proclareque, & quæ Dei sunt, sapientis & ab omni contagione liberata & corporis & anime, & intellectus incarnatus qui erat incarnatus, & c.*

Habemus Septimò Ioannè Damascenum, qui in orat. 1. de Natali B. Virginis multa scribit, de immaculata eius conceptione, & inter alia sic ait: *Natura gratiam antecurrere ausa non est. Quibus verbis apertè significat, non prius B. Virginem naturam accepisse, quàm gratiam.*

Habemus Octauò vetustum auctorem, cognomine Idiotam, qui paulò post annum Domini DCCC. floruit. Is enim in contemplatione Virginis Mariæ cap. 2. sic ait: *Tota pulchra es Virgo gloriosissima, non in parte, sed in toto, & macula peccati sine mortalis, sine venialis, sine originalis, non est in te.* Idem etiam cap. 6. scribit, Virginem Mariam præseruatam fuisse à peccato originali.

Habemus Nonò Petrum Damiani, qui in sermone de Natali S. Ioannis Baptiste scribit, Altiore genere sanctificationis B. Virginem mundatam fuisse à peccato quàm Ioanncm, vel Hieremiam, qui in vtero sanctificati leguntur. Non videtur autem aliud genus sanctificationis fingi posse, quàm vt B. Virgo mundata sit à peccato, in quod necessariò incidisset, nisi per gratiam præseruata fuisset, Ioannes verò, & Hieremias sanctificati sunt à peccato, in quod iam re ipsa incididerant. Idem Petrus in serm. de Annuntiatione B. Mariæ: *Cum fecerit inquit, Deus omnia opera sua valde bona, hoc melius fecit, consecrans sibi in ca reclinatorem aureum, in qua sola se post tumultus Angelorum, & hominum reclinarer, & requiem inueniret.*

Habemus Decimò S. Brunonem, qui in commentario Psal. 101. tractans illa verba: *Dominus de caelo in terram aspexit, dum de regalibus sedibus in vterum Virginis venit. Hæc est incorrupta terra illa, cui benedixit Dominus, ab omni propterea peccati contagione libera.*

Habemus Vndecimò S. Anselmum, qui in libro de conceptu virginali, & peccato originali cap. 18. sic ait: *Decēbat, vt illius conceptio (Christi videlicet) de matre purissima fieret, nempe decens erat, vt ea puritate, qua maior sub Deo nequit intelligi, virgo illa niteret, & c.* At profecto maior puritas, etiam sub Deo posset intelligi, si B. Virgo aliquando peccati macula inquinata fuisset. Angeli siquidem sub Deo puritate nitent, & tamen nulla vnquã macula inquinati fuerunt. Idem Anselmus in commentario cap. 5. posterioris ad Corinth. *Omnis, inquit, mortui sunt in peccatis nemine prorsus excepto, dempta Matre Dei, siue originalibus, siue etiam voluntate additis.*

Habemus Duodecimo Catenam Græcorum in Cantica à Theodoro compofitam. Nam in lib. 3. propè extremo legimus: *Virginem Mariam ideo columbam; eamque unicam in antiquis nominari, quòd Cherubim, & Seraphim puritate vngat.* At certè nò vinceret puritate Cherubim, & Seraphim, in quibus nullum vnquam peccatum fuit, fi fuiffet in ipfa originale peccatum.

Omitto testimonia recetiorum fcriptorum, vt B. Laurentij, Iuftiniani, S. Bernardini Senenſis, & aliorum. Solum enim testimonia illorum adferenda eſſe cenſui, qui ante floruerunt, quam in Eccleſia controuerſia iſta cœpiſſet.

Venio ad conſenſum Eccleſiæ, qui certè ab annis non paucis maximus eſt. Nam Inprimis caput Eccleſiæ ſummus Pontifex Sixtus IV. in extrauaganti, Cum præ excella, & in altera, quæ incipit, Graue nimis, ſatis apertè teſtatur hanc ſententiam de immaculata Virginis conceptione piam, & probabilem eſſe. In eadem ſententia fuiffe Alexandrum VI. Iulium II. & Leonem X. perſpicuum eſt ex eo; quòd ordinem quandam religioſum in honorem immaculatæ conceptionis inſtitutum confirmarunt, & priuilegiis ornarunt.

DEINDE Concilium Baſilienſe, in quo decretum eſt, hanc ſententiam vt probabilior eſſe tenendam; tamenſi certam fidem non faciat, vt Concilium Oecumenicum, tamen ex eo facile poteſt intelligi multos Eccleſiæ Doctores ex variis Prouincijs cõgregatos ita ſenſiſſe. Accedit præterea quòd Academiæ illuſtres, ac poſtiſſimum Pariſienſis, hanc ipſam ſententiam amplectuntur. Adde Vltimo, quòd totius ferè orbis Chriſtianus celebrat feſtum diem conceptionis Virginis Mariæ, eamque conceptionem immaculatam vocat.

Sed nec rationes deſunt ad hanc ipſam ſententiam confirmandam. Nam certum eſt, Deum potuiſſe B. Virginem à peccati originali contagione præſeruare, probabile autem eſt, etiam voluiſſe, igitur probabile eſt, eam ab euſmodi contagione fuiſſe præſeruata. Potuiſſe Deum hoc facere, negari non poteſt. Nam neque ex parte Dei, neque ex parte creaturæ vlla repugnantia cernitur. Non quidem ex parte Dei, quia eſt omnipotens, & non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum: nò item ex parte Creaturæ, nam nihil obſtat, quominus eodem temporis puncto anima rationalis creetur à Deo, & gratia repleatur. Quòd factum eſſe credimus in creatione Angelorum, & animæ primorum parentum, & multo certius in creatione animæ Chriſti.

DEINDE ſi poteſt anima iuſtificari, poſteaquam peccatum habere cœpit, ac per hoc de iniuſta fieri iuſta, vt in nobis fieri non dubitamus, cur non poterit anima in ipſa creatione ſanctificari, antequam incipiat eſſe peccatrix?

DIRES, non repugnat abſolutè diuinæ potentæ, aut voluntati, præſeruare aliquem à peccato, repugnat tamen poſto decreto illo diuino, & immutabili, quo ſtatuit Deus, vt ſi Adam non peccaret, omnes homines conciperent iuſtitia originali præditi, ſin autem peccaret, conciperentur in iniquitate, & eſſent naturà filij iræ.

RESPONDEO, decretum illud diuinum ita eſſe intelligendum, vt ſi Adam peccaret, omnes homines, qui ex ipſo originem traherent, ex vi conceptionis obnoxij eſſent peccato, neque vllum ius haberent ad iuſtitiam illam, quam in primo parente acceperant, non tamen eo decreto poteſtatem Deo eſſe ablatam, quominus ex miſericordia, & priuilegio ſingulari poſſet, aliquem à peccatore ipſa præſeruare. Nam ex Adam non ſolum peccatum, ſed etiam mortem in totū genus humanū redundaffe credimus, idque ob decretum Dei, quo dictum eſt: *Quacumque die comederis, morte morieris.* Vnde Apoſtolus 1. Cor. 15. *In Adam, inquit, omnes moriuntur.* Et tamè quis ambigat poſſe Deum efficere, vt aliquis reipſa non mo-

riatur: decreto enim ſatiſfieri videtur, ſi omnes Adæ poſteri morti obnoxij ſint.

Sic etiam ob decretum illud Dei, non ſolum concipiuntur, ſed etiam naſcuntur omnes homines in peccato, quòd attinet ad vim generationis humanæ, & ideo neceſſe habent naſci denuo, quia quòd natum eſt ex carne, caro eſt, & niſi renaſcantur ex aqua & Spiritu ſancto, non poſſunt introire in regnum Dei, vt Dominus loquitur Ioan. 3. & tamen legimus Hieremiam ſanctificatum antequam de vulua matris ſuæ egrederetur, Hiere. 1. & de S. Ioanne Angelus dicit ad Zachariam, Spiritu ſancto replebitur adhuc ex vtero matris ſuæ, Lucæ 1. & de ipſa Virgine Maria nulla quæſtio eſt apud Catholicos, quin ſaltem ante natiuitatem in vtero matris ſanctificata fuerit.

Habemus igitur, Deum potuiſſe Virginem Mariam ab omni peccato liberam conſeruare, & ſanctam, ac iuſtam in ipſa creatione efficere. Voluiſſe autem, ſatis probabiliter demonſtrari exiſtimamus ex illis rationibus, quibus S. Thomas in 3. par. q. 27. ar. 4. probat, Matrem Dei omnis peccati actualis expertem eſſe debuiffe.

PRIMA ratio eſt, quia tam honor, quam ignominia matris redundat in prolem.

SECUNDA, quia mater Chriſti ſingulari affinitate, & coniunctione cum ipſo habet, quæ autem conuenit Chriſti ad Belial.

TERTIA, quia ſingulari modo Dei filius, qui eſt ipſa Dei ſapientia habitauit in matre: at, *in maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis,* vt dicitur Sap. 1.

QUARTA, quia debuit in Virgine testimonium illud ſponſi cœleſtis impleri, *Tota pulchra eſt amica mea, & macula non eſt in te,* Cant. 4.

Hæ certè rationes nò minùs probat decuiſſe Dei matrem ab omni actuali peccato immunem eſſe, quam ſi fieri potuit, ab originali: immò etiam magis ab originali, quam ab actuali veniali; cum originale magis inquinet, & deformet, & cum Belial coniungat, & corpus atque animam peccato ſubdat, quam veniale.

Addi poteſt alia Quinta ratio. Nam cum Deus ſtatuerit, ſanctiſſimam hæc Virginem euehere ad ſummam dignitatem, vt omnibus putis creaturis, etiam angelicis præſter, de qua re nulla controuerſia eſſe poteſt, certè par erat, vt nullum eſſet priuilegium alicui puræ creaturæ collatum, quòd nò etiam huic Virgini conferretur, niſi fortè conditioni, ſtatui, naturæ, aut ſexui repugnaret.

At ſanctificari in ipſa creatione datum eſt primis parentibus, ſanctificari autem in ipſa creatione, & nullo vnquam pollui peccato, datum eſt Angelis ſanctis, & priuilegium hoc conditioni, ſtatui, naturæ, ſexui B. Virginis non repugnat: igitur pium eſt credere, euſmodi priuilegio Dei matrem minimè caruiſſe.

Accedant poſtremò reuelationes diuinæ, quas de hac re ſe habuiſſe S. Brigitta teſtatur in libro 1. c. 9. & lib. 6. cap. 49. & 55. quæ quidem reuelationes contemnendæ non ſunt, cum à viris grauiſſimis diligenter excuſſæ, & approbatæ fuerint.

CAPVT XVI.

Soluuntur argumenta quæ aduerſus immaculatam B. Virginis conceptionem fieri ſolent.

NUNC argumenta ſoluenda ſunt tum ea quibus hæretici probare conantur, noſtram ſententiã fidei Catholice repugnare, tum ea quibus alij nonnulli ſibi perſuaſerunt, ſententiam noſtræ contrariam verior eſſe, atque tutiorem.

SED antequam ad argumenta ipſa veniamus, explicandum erit breuiter, quemadmodum accipiendum ſit,

quod

quòd dicimus, Beatam Virginem originali peccato ſemper caruiſſe.

TRIBVS modis peccatum primi parentis cum filiis eius communicatur. Primum enim dicuntur Adæ filij in ipſo Adamo peccariſſe, cum ille præceptum Domini in Paradifo tranſgreſſus eſt. Et quoniam tunc non erant ipſi in actu, ſed in potentia, ideo quoque tunc peccatum non actu, ſed potentia contraxerunt. Siue, quòd eſt idem, non in ſe, ſed in parente ſubſiſtebant. Hinc S. Auguſtinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remiſſione, cap. 10. *Certe,* inquit, *manifeſtum eſt, alia eſſe propria cuique peccata, in quibus ſi tantum peccat, quorum peccata ſunt, aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerunt.*

DEINDE rursus dicuntur in peccato concipi omnes Adæ filij, cum primum factus in vtero matris exiſtere incipit, quamuis informis, & inanimis. Tamenſi enim peccatum propriè non poſſit eſſe, niſi in anima rationali, & factus conformari incipit longo tempore ante animationem, tamen quia tunc reuera incipit homo exiſtere, ratione vnus ſuę partis, (vnde dicuntur filij in vteris matrum nouem menſibus geſtari, 2. Machab. 7.) & pars illa ex corrupta natura originem habet, & vitiata rectè nominari poteſt, atque ei ex vi ſuę generationis debetur, vt cum primum animam rationalem ſortita fuerit, inde exiſtat homo peccator, & iræ diuinæ filius. Propterea non immeritò, dicuntur homines tunc primum in iniquitatibus generari. Explicat hoc multis verbis S. Anſelmus in libro de conceptu virginali, & peccato originali, cap. 7. & de hac prima conceptione exponit illud, Pſalm. 50. *Eccc enim in iniquitatibus conceptus ſum.*

TERTIO denique dicuntur homines concipi in peccato, cum animæ corporibus inſpirantur. Tunc enim primum incipiunt propriè, & re ipſa eſſe homines, & habere voluntatem originali iuſtitia denudata, à Deo auerſam, & deformem.

Iam igitur quòd attinet ad Primum modum, non deſunt, qui exiſtunt Beatam Virginem non peccaſſe in Adamo. Dicunt enim legem de non guſtando ligno ſcientiæ boni, & mali datam fuiſſe primo parenti pro ſe, & omnibus poſteris, excepta Virgine Maria. Proinde illam, vt erat in lumbis Adæ, guſtaſſe cum illo cibum vetitum, non tamen peccaſſe, quia prohibitio ad eam non pertinebat.

Quæ ſententia nobis non admodum tuta eſſe videtur, & contraria omnino ſubſcribimus. Nam inter Catholicos conuenit, B. Virginem per Chriſti ſanguinem verè fuiſſe redemptam, & quòd Apoſtolus ait: *Chriſtus pro omnibus mortuus eſt,* 2. Corinth. 5. ſine vlla exceptione eſſe accipiendum. At ſi B. Virgo neque actu, neque potentia, neque in ſe, neque in parente ſuo peccauit. Quomodo quæſo redempta dici poteſt?

Quòd attinet ad Secundum modum, ſi beata Virgo non fuit libera, vt diximus, à peccato primi parentis quatenus in lumbis eius erat, proſectò prima eius conceptio ſimilis fuit conceptioni aliorum. Nimirum originem habuit ex natura corrupta, eique ex vi generationis debebatur, vt peccatum contraheret, cum primum ad eam anima rationalis accederet.

Quòd attinet ad Tertium modum, ſine peccati originali macula fuiſſe exiſtimamus animam B. virginis in ipſo etiam primo inſtanti ſuę creationis, & inſuſionis in corpus, ita vt nunquam perſona illa actu exiſtens peccatum habuerit. Atque hoc ſolum eſt, in quo B. Virgo differt à cæteris, qui per gratiam Dei, Chriſtiſque paſſionis meritum à peccato originali liberati fuerunt, quòd alij communiter liberati ſunt poſt natiuitatem, aliqui pauci ante natiuitatem, ſed poſt animationem, ipſa ſola in ipſo inſtanti animationis.

Ex his quæ diximus facile ſolui poſſunt argumenta,

quæ ab aduerſariis proferuntur, ſive ex Scripturis, ſive ex Patribus, ſive ex ratione ducantur. Primum igitur profert Kemnitius in Examine Concilij Tridentini ſeſſio. 5. pag. 518. Scripturas, quæ (vt ipſe dicit) ſolum Chriſtum excipiunt à peccato, 2. Corinth. 5. *Eum qui peccatum non nouerat,* &c. Hebr. 7. *Talis decebat vt nobis eſſet Pontifex, innocens, impollutus, ſegregatus à peccatoribus.*

RESPONDEO, Scripturæ iſtæ à Kemnitio allatæ, dicunt quidem Chriſtum non nouiſſe peccatum, & innocens, & impollutus, & ſegregatus à peccatoribus fuiſſe: tamen non addunt, id ſoli Chriſto conuenire. Quin potiùs, ſi ſonum verborum tantum attendamus, inueniemus ſimilia nonnullis alijs in Scripturis tribui. De Iob legimus: *Erat vir ille ſimplex, & rectus & timens Deum, & recedens à malo,* Iob 1. Et de parentibus Præcurſoris: *Erat iuſti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis, & iuſtificationibus ſine querela.* Fatemur tamen rectè dici poſſe, Chriſtum ſolum ab originali peccato immunem fuiſſe, quia ſolus ipſe ex vi generationis peccatum euariſt, & neque in ſe, neque in Adamo peccauit, quippe qui ſolus non ex ſemine viri, ſed Spiritu ſancti virtute à Virgine conceptus, & ex Virgine natus ſit. Virgo autem Beata caruit quidem originali macula, ſed priuilegio gratiæ diuinæ, non vi generationis humanæ, & licet in ſe polluta non fuerit, in parente tamen fuit. Similia ſunt, cum ſolus Deus dicitur bonus, Marc. 10. *Solus ſapientis,* Rom. 16. *Solus immortalis,* 1. Timoth. vlt. Quia videlicet ſolus ipſe talis eſt per eſſentiam, cæteri autem ſive angeli ſive homines, per participationem.

SECUNDO, profert testimonia illa, quæ omnes homines in peccato conſtituunt. Rom. 5. *In quo omnes peccauerunt.* 1. Corinth. 15. *In Adam omnes moriuntur.* Ephel. 2. *Eramus naturà filij iræ, ſicut & cæteri.* Reſpondeo, non negamus B. Virginem in Adamo peccaſſe, eo modo quo peccare poterat, quæ nondum erat, niſi in potentia, ac per hoc obnoxiam fuiſſe, vt quando actu eſſe inciperet, reipſa in ſe peccatum haberet. Tamen addimus, præuentam fuiſſe ſingulari gratia, ac priuilegio Dei, vt ſimul & eſſe, & iuſta eſſe inciperet.

Neque illud negamus, eandem Virginem in Adamo eſſe mortuam, hoc eſt, propter Adæ peccatum mortis debitum contraxiſſe & ſoluiffe. Nam etiamſi in primo ſuæ creationis inſtanti anima eius per gratiam à peccati macula liberata fuit, redemptionem tamen corporis non continud habuit, quemadmodum nos omnes, ſeriùs quidem, quam B. Virgo, à peccato originali liberati ſumus, & tamen renouati ſpiritu mentis noſtræ adhuc redemptionem corporis expectamus, & ideò morti, & ærumnis, atque calamitatibus ſubiecti ſumus, quæ ex peccato primi hominis in genus humanum redundarunt.

Denique non negamus, B. Virginem naturà fuiſſe filiam iræ, ſed addimus gratiã ſemper fuiſſe filiam miſericordiæ. Ex natura enim corrupta parentum ſuorum quid hæreditare potuiſſet, niſi corruptionem? mandauit tamen Deo, ſic eam in benedictionibus dulcedinis præuenire, vt nunquam eſſet peccatrix, quòd poſtulabat natura, ſed ſemper eſſet iuſta, quòd gratia conferebat.

TERTIO, obiciunt alij verba illa beati Pauli, 2. Cor. 5. *Si vnus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt, & pro omnibus mortuus eſt Chriſtus.* Reſpondeo, concedi mus B. Virginem aliquo modo mortuam eſſe morte peccati (de hac enim morte ſine dubitatione Apoſtolus loquitur) vt etiam verum ſit, pro ipſa viuificanda, vt pro cæteris omnibus, mortuum eſſe Chriſtum. Cæterum mortua dicitur Virgo beata, quòd obnoxia fuerit morti, & neceſſariò mortura ex vi ſuæ generationis, niſi eam gratia præueniſſet. Similis eſt locus Rom. 8 *Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus verdè viuus propter iuſtificationem,* quo loco dicuntur corpora fidelium iuſtificationem mortua, non quòd reipſa iam mortua ſint, ſed

L 4

quod morti obnoxia, & neceffariò mortura, quamuis dubitandum non fit, quin poffit Deus aliquos à morte eximere, fi ita iudicet ad fuam gloriam expedire.

DICIT aliquis, fi B. Virgo femper fuit iufta, quippe quæ in ipfo primo instanti creationis gratiam iuftificationis accepit, nullo igitur tempore peccato inuenietur obnoxia. Neque enim obnoxia peccato fuit, antequam efferet in rerum natura, neque poftquam in rerum natura efferet, cum fimul efferet, & iufta efferet.

RESPONDEO, B. Virginem tribus temporibus peccato fuiffe obnoxiam. Primo, quamdiu in lumbis Adæ, & ceterorum parentum fuorū fuit. Toto enim illo tempore ficut fuit in potentia Adæ filia, fic fuit in potentia peccato obnoxia. Deinde rurfus, quando concepta eft in vtero matris ante animationem. Tameñ enim tunc non fuerit integrè in rerū natura, fuit tamen ex parte, & ratione illius partis dicebatur ipfa verè exiftere, fic enim (vt fupra notauimus) dicuntur proles in vtero matris nouem menfibus delitefcere. Toto autem illo tempore, quod inter primam conceptionem, & infufionem animæ rationalis interceffit, fuit illa non in potentia, fed in actu, quamuis ratione vnius partis, peccato originali obnoxia, quo sine dubio polluta fuiffet, nifi per gratiam præferuata fuiffet.

Denique obnoxia peccato fuit ipfa integrè exiftens in primo instanti coniunctionis animæ rationalis cum corpore. Tameñ enim in eodem instanti temporis iuftificata fuerit, tamen quia ordine naturæ prius eft fubiectum, quam accidentia, idè prius fuit ordine naturæ, pèrfona illa extra fuas cauffas, quam aut peccatum, aut iuftitia in illa inhæreret. Itaque in illo priori instanti naturæ fuit obnoxia peccato, quia sine dubio continuò peccatum contraxiffet, nifi in illo ipfo temporis puncto iuftitiæ luce ornata fuiffet, quo peccati labe infici debuiffet. Habemus igitur testimonia Scripturarum nihil omnino efficere contra immaculatam B. Virginis conceptionem.

SECUNDO loco producit Kemnitius testimonia Patrum. Primum testimonium Auguftini eft in libro de natura & gratia, cap. 36. vbi S. Auguftinus fcribit, gratiam B. Virgini collatam fuiffe ad vincendum omni ex parte peccatum, *Manifestiffimum, inquit Kemnitius, eft, quod non fentiat, Mariam sine peccato conceptam fuiffe. Alias enim non opus fuiffet conferri ipsi gratiam ad vincendum peccatum.*

RESPONDEO, fi beatiffima Virgo naturā fuā fuiffet impeccabilis (quod nemo Catholicorū dicit) sine dubio gratia non eguiffet ad vincendum omni ex parte peccatum. At cum per gratiam in ipfa creatione infufam vice-rit originale peccatum, hoc effer, aditum ei omnino præclufit, & rurfum per gratiam tum habitualet, tum directionis, & protectionis, tum etiam cooperationis diuinæ maculas omnes peccati actualis euafert: profecto falsum eft, quod Kemnitius, dicit, non opus fuiffe conferri B. Mariæ gratiam ad vincendum peccatum, fi sine peccato concepta fuit. An non Adam, & Heua sine peccato creati fuerunt, & tamen ad vincendum peccatum gratia eguerunt? non igitur concipi sine peccato, fed impeccabilem effer naturā, requiritur, & fufficit, vt quis non egeat gratia ad vincendum omni ex parte peccatum.

SECUNDO testimonium eft eiuſdem Auguftini in lib. de fide ad Petrum, cap. 26. *Firmiffimè tene, & nullatenus dubites omnem hominem, qui per concubitum viri, & mulieris concipitur, cum peccato originali nafci, &c.* Cui testimonio addit Kemnitius aliud in eandem ſententiam ex lib. de nuptiis & concupifcentia. Et rurfum aliud S. Ambroſij ex commen. in Luc. lib. 2. in hæc verba: *Solus enim per omnia ex natis de famina ſanctus Dominus Iefus, qui terrenæ contagia corruptelæ immaculati partus nouitate, non fenfit.* Addit aliud in eandem ſententiam ex commentario eiuſdem Ambroſij in Iſaiam.

RESPONDEO, nihil aliud his testimoniis probatur, niſi nullum effer, præter Christum, qui ex vi generationis

non traxerit originale peccatum. Nam ideo S. Ambroſius addidit, Christum ſolum immaculati partus nouitate non ſenſiſſe terrenæ contagia corruptelæ, quia videlicet ſolus ipſe cum ſit ex Virgine, ac de Spiritu ſancti virtute conceptus, peccatum ex vi generationis excluſit. Ceteri omnes aut peccatum re ipſa cõtrahunt, aut illud non ex vi generationis, ſed priuilegio gratiæ ſingularis effugiunt.

Ad eundem modum intelligi debe, quod ex homil. 2. de Natali Domini Eufebij Emiſſeni adduci ſolet. Non enim auctor ille ait: *A peccati originalis nexu nullus immunitis exiſtit, nec ipſa genitrix redemptoria.* Quomodo hunc locum Caietanus adducit, ſed: *A peccati originalis nexu nemo per ſe liber exiit, &c.* vbi illud, *per ſe*, ſignificat, ex vi generationis, ſue ex natura, non ex gratia.

TERTIUM testimonium Auguftini eft in libro de perfectione iuftitiæ: *Quisquis, inquit Auguſtinus, effer vel fuiffe in hac vita aliquem hominem, vel aliquos homines putat, excepto vno Mediatore Dei, & hominum, quibus neceſſaria non fuerit remiſſio peccatorum, contrarius effer diuina Scripturæ, vbi Apoſtolus ait, Per vnum hominem peccatum in mundum intrauit, &c.*

RESPONDEO, non negamus B. Virgini neceſſariam fuiffe remiſſionem peccatorum, & Christum eius fuiffe, vt ceterorum omnium, redemptorem: fed dicimus remiſſa ei fuiffe peccata non in quæ incidit, ſed in quæ incidiffet, niſi gratiā Dei per Christi merita præuenta fuiffet. Neque effer hic modus loquendi à Scripturis diuinis, vel ab Auguſtini diſputationibus alienus. Certè in Plal. 85. dicit Propheta: *Eruiſti animam meam de inferno inferiori.* Et in Plal. 143. *Redemiſti ſeruum tuum de gladio maligno.* Nec tamen in infernum inferiorem Propheta ceciderat, aut à gladio maligno cæſus fuerat, ſed quia periculum erat, ne id fieret, & gratiā Dei periculum illud euafert, ideo gratias agit, ac dicit: *Eruiſti, &c.*

In quem locum S. Auguſtinus ita loquitur: *Quomodo ſi medicus videat tibi imminentem ægrotudinem forte ex aliquo labore, & dicat, parce tibi, ſic tetracta, requieſce, his tibi vitæ, nam ſi non feceris, ægrotabis: tu autem ſi feceris, & ſalvus eris, rectè dicit medico, liberasti me ab ægrotudine, non in qua iam eras, ſed in qua futurus eras. Neſcio quis habens cauſam moleſtam, mittendus erat in carcerem, venit alius, defendit eum, gratias agens, quid dicit? *erniſti animam meam de carcere.* Suspendendus erat debitor, ſolutum effer pro eo, liberatus dicitur de ſuſpendio. In his omnibus non erant: ſed quia talibus meritis agebantur vt niſi ſubuentum effer, ibi effer, inde ſe rectè dicit liberari, quo per liberatores ſuos non ſunt permiſſi perduc.*

Ex qua ſententia B. Auguſtini explicari poſſunt alia duo testimonia. Scribit enim Zozimus Papa in epiftola quam refert idem Auguſtinus epift. 157. in hunc modum: *Nullus, niſi qui peccati ſeruus effer, liber efferitur, nec redemptus dici poteſt, niſi qui verè per peccatum fuerit antè captiuus.* Scribit item S. Leo ſerm. 1. de Natiuitate Domini: *Sicut nullum à reatu liberum repetit, ita pro liberandis omnibus venit.* Sed his verbis ſignificatur (vt ex Auguſtino didicimus) nullum poſſe liberari, vel redimi, niſi fuerit ſeruus vel captiuus reipſa, aut certè effer debuerit, niſi eum liberatoris, ac redemptoris gratia præueniſſet. Et per ſe nullum à reatu liberum fuiffe, & ideo Christum pro liberandis omnibus adueniſſe.

QUARTUM testimonium effer eiuſdem Auguſtini in lib. 5. aduerſus Iulianum, cap. 9. *Si ſine dubio, inquit, caro Christi non effer caro peccati, ſed ſimilis carni peccati? quid reſtat vt intelligamus, niſi ea excepta omnè reliquam humanam carnem effer peccati? & hinc apparet illam concupifcentiam, per quam Christus concipi noluit, feciſſe in genere humano propaginem mali: quia Mariæ corpus quamuis inde venerit, tamen eam non traiecit in corpus, quod non inde concepit. Ceterum corpus Christi inde dictum effer in ſimilitudine carnis peccati, quia omnis alia hominum caro peccati effer, quiſquis*

negat,

negat, & *carnem Christi ita carni comparat naſcentium hominum ceterorum, vt aſſerat vitamque effer puritatis æqualis, deteſtandus hæreticus inuenitur.*

RESPONDEO, fatemur carnem Christi non fuiffe carnem peccati, & carnem aliorum hominum, etiam B. Virginis Mariæ, carnè fuiffe peccati: nec tamè inde fareri cogimur, in ipſo primo instanti creationis animæ Beatiffimæ Virginis, non fuiffe illi gratiam iuftificationis infuſam, qua peccati originalis maculæ omnis omnino aditus præcluderetur: Neque enim caro peccati dicitur ea, quæ peccatum in ſe habeat, ſed quæ ex ſe, & ex natura ſua peccatum haberet, niſi gratia illud excluſerit: item quæ non ſine libidine parentum propagata effer, quæque ſi naturali ordine gignat, peccatum in prolem omnino traiciat: quæ denique morti, aliſque malis ex peccato primi parentis exortis ſubdita ſit.

Iam verò B. Virgo (vt ſæpe diximus) ex natura ſua, & vi conceptionis peccato originali ſine dubio polluenta fuiffet, niſi priuilegium gratiæ ſingulare interceſſiſſet: Item, non ſine libidine parentum concepta morti, atque ærumnis ex Adæ peccato manantibus ſubdita fuit. Denique, ſi eadem Virgo (quod effer ſignum euidentis corruptæ naturæ, quoad carnem) ſolemniter morte ex complexu virili filios concepiſſet, illæ eius proles originali peccato minime caruiſſent. Ita rectè dicitur caro B. Virginis caro fuiffe peccati, Christus autem qui non carnem peccati, ſed ſimilitudinem habuit carnis peccati: ex vi conceptionis peccato pollui non potuit, ſine libidine enim conceptus fuit, mortem, & ærumnas ſponte ſua aſſumpſit, & liberò ſi gignere voluiſſet, abſque originali peccato ſine controuerſia genuiſſet.

QUINTUM testimonium S. Bernardi effer, qui ſic ait: *Excepto homine Christo vniuerſos reſpicit, quod vnus humiliter conſtetur, in iniquitatibus conceptus ſum, & in peccatis concepit me mater mea.*

RESPONDEO, testimonium hoc à Kemnitio ex epift. 175. ad Canonicos Lugdunenſes depromptum effer. In qua tamen epiftola, tria ſunt contra Kemnitium, nihil pro Kemnitio. Primum contra Kemnitium effer, quod S. Bernardus aperte tradit. B. Virginem antè ſanctam fuiffe, quam natam: *Sed, inquit, ortum Virginis didici in Eccleſia indubitanter habere feſtiuum, atque ſanctum, firmiffimè cum Eccleſia ſentiens, in vtero eam accepſiſſe, vt ſancta prodiret. Et paulò poſt: Fuit, inquit, procul dubio Mater Domini antè ſanctam, quam nata.*

SECUNDO, contra eundem effer, quod in eodem loco S. Bernardus addit. B. Virginem fuiffe omnium peccati æqualis expertem: *Ego, inquit, puto, quod & copioſior ſanctificationis benedictio in eam deſcenderit, quæ ipſius non ſolum ſanctificaret ortum, ſed & vitam ab omni deinceps peccato cuſtodiret immunem, quod nemo aliter in natis quidem mulierum creditur effer donatum.*

TERTIO, grauiffimè contra Kemnitium pugnat, quod S. Bernardus in hac re, vt in aliis rebus omnibus ſententiam ſuam Eccleſiæ Romanæ iudicio voluit effer ſubiectam. Sic enim epiftolam claudit: *Quæ autem dixi, abſque præiudicio ſanctè dicta ſunt ſanius ſapientis, Romanæ præſertim Eccleſiæ auctoritate, atque examini totum hoc, ſicut & cætera, quæ eiuſmodi ſunt vniuerſa reſeruo: ipſius ſi quid aliter ſapio, paratus iudicio emendare.* Si hanc obedientiam ſancti viri, non voolas hinc inde temerè collectas, imitari dignarentur hæretici, hæretici non efferent, neque vlla nobis cum Kemnitio controuerſia remaneret.

Hæc igitur contra illum faciunt: pro illo autem nihil effer in tota epiftola, facile demonſtrabo. Nam effer S. Bernardus dicit B. Virginem in vtero ſanctificatam, non tamen dicit id factum effer poſt infuſionem animæ rationalis, non autem in ipſa infuſione, quod nos aſſerimus: Quod verò idem vir ſanctus aſſerit, B. Virginem in peccato effer conceptam, ac per hoc conceptionem eius

non fuiffe ſanctam, de prima conceptione, quæ in ipſo concubitu parentum fieri ſolet, non de animatione accipiendum effer. Nam inde probat S. Bernardus eam conceptionem non fuiffe ſanctam, quia inter amplexus maritales non ſe immiſciſſet ſanctitas. At qui amplexus maritales in prima conceptione, non in ſecunda, quæ magis propriè dici poſſet animatio, locum habent.

Deinde illud ſemper vrget idem auctor, quod ſolus Christus de Spiritu ſancto conceptus ſit, & B. Virgo de Spiritu ſancto conceperit, non autem fuerit de Spiritu ſancto concepta. Quod argumentum nihil aliud probat, niſi primam conceptionem ſolius Christi verè fuiffe ſanctam.

Ex qua explicatione ſoluitur etiam quod ex Anſelmo poſſet adduci, licet eius testimonij Kemnitius nõ meminerit. Sanctus enim Anſelmus in 1. lib. cur Deus homo, cap. 16. aperiffimè ſcribit, B. Virginem in peccato effer conceptam & natam. Sed loquitur de prima conceptione ſeminiſ, & de natiuitate, quæ ſit in vtero, non de ea, quæ ſit ex vtero, hoc effer, de formatione factus, per quam incipit homo effer in mundo, iuxta illud Mat. 1. *Quod in ea natum effer, de Spiritu ſancto effer.* Nam idem Anſelmus in libro de conceptu virginali, & peccato originali, cap. 7. ſcribit, homines in peccato originali concipi ante infuſionem animæ, non quod caro ſine anima ſit capax peccati, ſed quod homo ex femine, & ex ipſa conceptione trahat neceſſitatem, vt cum animam rationalem habuerit, ſimul etiam peccatum habeat.

Et de hac prima conceptione, quæ propriè dicitur conceptio, exponit ibidem Anſelmus verba illa Iob, *Quis poteſt facere mundum de immundo conceptum ſeminem?* Et illa Dauidis: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, &c.* Neque vlla ratione credibile effer S. Anſelmum aſſerere voluiſſe B. Virginem in peccato originali natam ex vtero matris, cum eius tempore Eccleſia vniuerſa feſtum diem Natiuitatis beatæ Virginis coleret, eandemque Virginem prius ſanctam fuiffe, quam natam publicè prædicaret. Quod ex ſermonibus Petri Damiani de Natali Virginis intelligi poteſt, qui venerabilis Petrus S. Anſelmi æqualis fuit, vel eo paulò maior.

Ex his, quæ hæcenus dicta ſunt nullo negotio ſolui poſſunt argumenta omnia, quæ vel Capreolus, vel Caietanus, vel alij ſolent adducere, non vt lentè demonſtrant damnet, ſed vt ſuam probabiliorẽ effer demonſtrent. Nam testimonia Scripturæ, Cõciliorum, & Patrum, quæ pro ſe facere arbitrantur, maxima ex parte generalia ſunt, ac per hoc non impediunt, quo minùs aliquis ſingulari priuilegio excipi poſſit. Concilium enim Tridentinum, cui nemo Catholicorum reſiſtere auderet, cum doctrinam communem, & vniuerſalem de peccato originis tradidiſſet, aperte ſubiunxit: *Non fuiffe ſententiam ſanctæ Synodi B. Virginem his decretis includere.* Quo facto docuit tuto nos idem poſſe dicere de Concilio Mileuitano, & Arauſicano, & ſi quæ alia ſunt, in quibus vniuerſalis doctrina de peccato tradatur: Testimonia verò Patrum, quæ B. Virginem nominatim attingunt, aut iam explicata ſunt, aut eodem modo explicari poſſunt. Quod verò ad alias obiectiones attinet nulla effer, quæ ex iis, quæ diximus, non facile diluatur.

Obiiciunt Primò, B. Virginem non verè fuiffe redemptam, ſi nunquam fuit captiua. Sed iam oſtendimus, illos veriſſimè redimi, qui neceſſariò captiuu fuiffent, niſi redemptoris gratia intercederet.

Obiiciunt Secundò, Christum mortuum effer pro omnibus, & tamen eundem non pro iuſtis, ſed pro peccatoribus mortuum effer. Ad hoc etiam iam reſpondimus, Christum mortuum effer pro peccatoribus, qui iam erant, vel qui neceſſariò fuiffent, niſi eis mors eiuſdem Christi mirabili gratia ſuccuriſſet.

Obiiciunt Tertio, B. Virginem cum libidine paren-

tum fuiffe conceptam, libidinem autem instrumentum effe, quo traicitur in prolem originale peccatum. Refponfio ex his, quæ diximus, in promptu est. Nam libido parentum signum est naturæ corruptæ, ex natura autem corrupta naturaliter caro vitata concipitur, sed nihil prohibet, quò minus possit Deus, cum animam rationalem cum carne vitata coniungit, simul in eam gratiam iustificationis infundere, qua peccati macula penitus arceatur.

Obiiciunt Quarto, B. Virginem multas ærumnas, atque ipsam etiam mortem, quæ sunt peccati pœnæ, esse perpessam. Sed iam diximus, B. Virginis animam à peccati macula præseruatam, non autem carnem fuiffe redemptam, nisi cum post mortem singulari Dei gratia gloriosa surrexit.

Obiiciunt Quintò, detrabi de gloria filij Dei, si priuilegium immaculatæ conceptionis alicui alteri tribuatur. Sed gloria filij Dei propria illa est, quòd de Spiritu sancto conceptus ex vi generationis peccatum contrahere non potuerit. Accedit ad eius gloriam, si per ipsius meritum non solum iustificari possint, qui peccatum iam habent, sed etiam præseruari à peccato aliquem, qui in illud alioqui necessarid incidisset.

CAPVT XVII.

Refelluntur mendacia & calumnia Kemnitij circa B. Virginis conceptionem.

ROSTRUM argumentorum, quæ speciem aliquam soliditatis habere videbantur, dissolutionem, refellenda sunt etiam mendacia, & calumnia Kemnitij, quæ simplicioribus negocium facere possent.

IGITUR Kemnitius pag. 120. demonstraturus quemadmodum sensum crescant errores, & superstitiones, dum sine verbo Dei de rebus eiusmodi disputatur, primo loco ponit, tempore Petri Lombardi ignorari adhuc fuiffe opinionem de immaculata Virginis conceptione. Sed hoc falsum esse perspicuum est ex Patribus à nobis citatis, ac præsertim ex Anselmo in comment. capitis 5. posterioris ad Corinthios. Fuit autem Anselmus antiquior Petro Lombardo, quid quòd ipse Kemnitius post duas paginas hanc ipsam opinionem tribuit Anselmo, quam hoc loco negat cognitam fuiffe tempore Lombardi: ita nimirum eius dicta inter se pulchre cohærent.

SECUNDO loco dicit, Petrum Lombardum arrepta occasione ex verbis S. Augustini disputare cepisse B. Virginem in conceptione Christi ab omni peccato, atque etiam à fomite liberatam. Sed non fuiffe primum Lombardum, qui tam insignem puritatem B. Virgini tribuerit, intelligi potest ex Anselmo libr. 2. cur Deus homo, c. 16. & libro de conceptu virginali, can. 18. & ex ipso Augustino lib. de natura & gratia, cap. 36. & ex alijs.

TERCIO dicit, eos, qui Lombardum sequuti sunt, excogitasse sanctificationem in utero, & sanctam natiuitatem eiusdem Virginis Mariae. At hoc est insigne mendacium cum sanctificatio in utero, & sancta natiuitas Virginis in vniuersa Ecclesia celeberrima fuerit etiam tempore sancti Bernardi, & Petri Damiani, qui Petrum Lombardum non sequuti sunt, sed eius æquales, vel maiores fuerunt.

QUARTO dicit, post ea tempora natam esse opinionem de immaculata eiusdem Virginis conceptione. Et licet S. Thomas, & S. Bonaventura eidem opinioni restiterint, tamen in quibusdam locis instrui cepisse festum conceptionis. Hic quoque insigne mendacium cernitur. Nam si festum conceptionis instrui cepit, post tempora S. Thomæ, vel eius ætate, vt hoc loco Kemnitius dicit, quomodo S. Bernardus, qui centum annis S. Thomam

A præcessit in epist. 174. quam idem Kemnitius supra citauit, meminit huius festi: quomodo S. Anselmus, qui annis ferme ducentis eodem S. Thomæ fuit antiquior, eodem teste Kemnitio festi Conceptionis originem tradidit?

QUINTO dicit, Concilium Tridentinum in appendice illa de Conceptione B. Virginis, cum Sixti III. Pontificis constitutionem obseruari iussit, id voluisse, vt liberum esset, extra, præter, aut etiam contra verbum Dei opinari, an B. Virgo concepta fuerit sine peccato originali. Sed hoc, vt alia quæ sequuntur, tam est impudens calumnia, atque mendacium, vt nihil impudentius fingi queat. Ideo siquidem tum Sixtus Pontifex, tum Concilium Tridentinum libertatem opinandi circa conceptionem B. Virginis permiserunt, quod probè intelligerent, neutram partem verbo Dei apertè repugnare. Quod enim contra verbum Dei non sit opinio vlla libera, non est quòd Kemnitius nos docere contendat. Id enim nemo apud Catholicos ignorare permititur. Sed de his hæcenus, ne frustra bonas horas in nugis Kemnitianis consumpsisse videamur.

CAPVT XVIII.

Non transire ad posteros per generationem omnia peccata parentum, sed primum tantum primi hominis lapsum.

ROSTREMA restat quæstio ex tribus illis, quas capite decimo tertio proposuimus.

Est igitur quæstio, quòdnam peccatum per generationem traiciatur ad posteros, illud ne vnum, quod Adam primo commisit, an cætera omnia tum ipsius Adæ, tum aliorum parentum?

Et quidem S. August. in Enchirid. c. 46. sic ait: *Parentum quoque peccatis paruulos obligari non solum primorum hominum, sed etiam suorum, de quibus nati sunt, non improbabilius dicitur.* Idem repetit in lib. 6. aduersus Iulianum, cap. 2. eiusque sententiam iisdem verbis tradidit S. Leo in epistol. 86. ad Nicetam. S. etiam Gregorius lib. 15. Moralium, can. 22. ad eandem sententiam, vt videretur, accessit.

Cæterum sancti isti Patres, forsasse non de contagione culpæ, sed de communicatione pœnæ loquuti sunt. Deus enim (vt supra diximus) & ex Scripturis diuinis euidenter colligitur, Visitat peccata Patrum in filios in tertiam, & quartam generationem his, qui oderunt eum.

Nam quòd attinet ad culpam, extra controuersiam esse debet, vnum tantum, hoc est, primum primi parentis peccatum, ad posteros carnali generatione transmitti. Sic enim B. Apostolus loquitur in epistola ad Rom. 5. *Iudicium quidem ex vno (delicto) in omnes homines in condemnationem, gratia verò ex multis delictis in iustificationem.* Quo loco differentiam ponit Apostolus inter peccatum, quo damnata est massa generis humani, & gratiam, qua liberatur, ac dicit, peccatum vnum fuiffe, quod omnes homines perdidit, gratiam verò non ab illo vno solum, sed etiam ab omnibus alijs liberare.

Hinc in eodem loco ipse idem Apostolus ait: *Vnius delicto multi mortui sunt. Et: Vnius delicto mors regnauit. Et: Vnius delicto in omnes homines in condemnationem.* Et: *Per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi.* Hinc etiam in eodem loco vocat Adamum formam futuri, id est, Christi, & in epistola 1. ad Corinth. cap. 15. Apostolus comparat Adamum cum Christo, & illum vocat primum hominem, hunc secundum hominem, quia nimirum ille solus omnem suam posteritatem perdidit, hic solus omnem suam posteritatem reparauit. Quòd si peccata non solum primi parentis, sed aliorum etiam per generationem traheremus, neque solus Adam rectè diceretur forma futuri, neque Christus rectè diceretur secundus homo. Id quod diligenter notauit

S. Augustinus, & ex Augustino S. Prosper in libro sententiarum Augustini, sententia 299.

Deinde sancti Patres hoc idem summa consensione testantur. Nam S. Ignatius in epistola ad Trallianos, peccatum quod nascendo trahimus, vocat antiquam impietatem. S. Irenæus lib. 5. aduersus hæreses vocat chirographum, quod scripsit Adam. S. Cyprianus lib. 3. epistol. 8. vocat contagium mortis antiquæ. S. Ioannes Chrysofostomus in priorem epist. ad Corin. homil. 40. vocat radicale peccatum. S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos extremo, non agnoscit in paruulis vllum peccatum, præter primam primi parentis præuaricationem, idque testimonio Cypriani confirmat. S. Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione cap. 10. vnum esse dicit peccatum, in quo omnes peccauerunt. Et apertius in Enchiridio cano. 43. scribit, paruulos soli peccato originali mori cum baptizantur, adultos autem illis omnibus peccatis mori, quæ malè viuendo addiderunt ad illud vnum, quod nascendo traxerunt. Deinde addit cap. 44. cum adulti dicuntur mori peccato per baptismum, & paruuli dicuntur baptizari in remissionem peccatorum, vtramque sententiam esse tropicam, in illis enim ex numero singulari intelligi numerum multitudinis, in istis contrà ex numero multitudinis intelligi numerum singularem. Denique can. 45. adiungit, peccatum originale vnum tantum esse, sed interdum significari numero multitudinis, quia multas partes, & quasi membra continet, cum in illo vno peccato superbia sacrilegium, fornicatio spiritalis, & alia quædam cerni potuerint, S. Anselmus in lib. de conceptu virginali, & peccato originali, cap. 23. quæstionem proponit, an peccatum, quod à parentibus trahimus, sit vnum, vel multa, & responderet esse vnum. Quæ sententia

A fuit etiam Petri Lombardi, & scholasticorum Theologorum lib. 2. sent. dist. 35.

HIS accedunt rationes, nam si Adam non peccasset, transmisisset quidem ad posteros iustitiam originalem, quæ non tam ipsi, quam toti naturæ in ipso data fuerat: non autem transmisisset dona sua personalia, sapientiam, prudentiam, acquiras virtutes, & alia id genus: igitur ratio postulat, vt non transmittat etiam peccata sua personalia, sed illud vnum duntaxat, propter quod iustitia originali priuatus fuit, quod naturæ peccatum à Theologis nominatur.

DEINDE experientia docet, sæpè viros ad modum malos genuisse viros admodum bonos, hoc est, ab ineunte ætate pronos ad virtutes, & opera egregia. Achaz enim, & Amon Reges deterrimi filios genuerunt Ezechiam, & Iosiam, qui & viri optimi, & Reges præstantissimi ab ipsa penè infantia fuiffe narantur. At si vitia parentum omnium transirent ad proles, laborassent certè parentum vitis Ezechias, & Iosias, saltem initio ætatis, neque enim vno die tot vitia funditus eradicari potuissent.

Neque verò sanctus Augustinus, sancto Leo, & sanctus Gregorius in locis initio adductis contrarium sentiunt. Non enim de contagione culpæ, sed de communicatione pœnæ loquuti sunt. Quod vel ex eo perspicuum esse potest, quod allegant verba illa Exodi 20. *Qui reddis peccata patrum in filios in tertiam, & quartam generationem.* Quod esse intelligendum de filiis illis, qui peccata parentum imitantur, idem Gregorius loco citato docet, iuxta verbum Domini Ezechielis cap. 18. *Filius non portabit iniquitatem patris.* Sed de hac re supra disseruimus, cap. 7. & 8. huius libri.

LIBER QVINTVS,
DE STATV PECCATI, QVI
EST SECVNDVS DE PECCATO
ORIGINIS.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur sententia, siue potius absurdiſſima hæreſis Illyrici.

EXPLICVMVS libro superiore primam illam quæſtionem, ſit ne aliquod verum peccatum, quod per carnalem generationem traiciatur ad poſteros. Sequitur nunc altera quæſtio de natura, & ratione eiusdem peccati. Sunt autem quinque errores in hac parte vitandi, de quibus ordine diſſeremus, antequam ad eam ſententiam explicandam, & defendendam veniamus, quam veriſſimam eſſe cenſemus.

PRIMVS igitur error eſt Matthiæ Illyrici, hominis ad monſtra excogitanda quodammodo nari. Is multos libros conſcripſit de natura peccati originis, quorum vnus inſcribitur: Demonſtrationes euidentiffimæ de eſſentia imaginis Dei, & diaboli. Alter, De occaſione vitandi erroris. Tertius, De eximia vtilitate huius doctriinæ. Quartus, Noſce teipſum. Quintus, Refutatio quorundam contrariarum ſententiarum. Extat etiam liber cuiuſdam Illyrici diſcipuli, qui inſcribitur, Methodica probatio propoſitionis, quod peccatum originale ſit ſubſtantia per D. M. Pauli. Rei. D. V. V. in quo libro peccatum paſſim dicitur ſubſiſtens quiddam, præſens, & operans in homine, &c. Sententia verò eius his propoſitionibus comprehendere poteſt.

PRIMA propoſitio, Peccatum ſi generatim ſumatur, res eſt tranſcendens omnia prædicamenta, ſpecialiter verò quædam peccata pertinent ad prædicamentum ſubſtantia, alia ad prædicamentum quantitatis, vel qualitatis, vel vbi, vel habitus, & ſic de cæteris. Secunda propoſitio, Peccatum originis ſubſtantia eſt, non qualitas, vel relatio, vel aliquid eiufmodi. Tertia, Peccatum originis nihil eſt aliud, niſi ſubſtantialis imago diaboli. Quarta, Anima rationalis per peccatum primi hominis ſubſtantialiter tota corrupta eſt, ac transformata in imaginem diaboli ex imagine Dei: vt quemadmodum in homine mortuo forma ſubſtantialis cadaveris eſt loco animæ, ita poſt peccatum Adæ ſit in anima forma quædam terribiliffima ſubſtantialis pro ea, quæ antè fuerat. Quinta, Mutatio iſta non poteſt proprie dici generatio, vel creatio, ſed transformatio, qualis eſt, cum vinum vertitur in acetum.

Hanc ſuam ſententiam plurimis argumentis Illyricus confirmare nititur, quorum alia ducuntur à Scriptura, & ratione, quæ nos paulò poſt ſuo loco reſellemus, alia petuntur ex variis Martini Lutheri teſtimoniis, quæ nos Kemnitio, & VVighando, nec non Heſhuſio, & Merlino enodanda relinquimus. Scripſerunt enim aduerſus Illy-

ricum quatuor iſti Theologi Lutherani, quamuis alioqui Ioannes VVighandus cuiusdem Illyrici collega fuerit in Centuriis conſcribendis.

Et fortalle, ſi Lutheri ſcripta, & ſententias ſcrutari vellemus, & ex iis, vt Illyricus poſtulat, de præſenti controverſia iudicium faceremus, non quatuor illi Magiſtri, ſed vnus Illyricus victoriam reportaret. Certè enim Martinus Lutherus in comm. ca. 3. libri Geneſeos, explicans illa verba, *Tunc aperti ſunt oculi amborum*, non obſcurè ſignificat, peccatum originis ad ſubſtantiam hominis pertinere: *Vide, inquit, quid ſequatur ex illa ſententia, ſi ſtatuerimus iuſtitiam originalem non fuiſſe nature, ſed donum quoddam ſuperfluum, ſuperadditum. An non ſicut ponis iuſtitiam non fuiſſe de eſſentia hominis: ita etiam ſequatur, peccatum quod ſucceſſit, non eſſe de eſſentia hominis?* Hæc Lutheri verba ſatis aperte Illyrico fauent, nec ſatis faciunt gloſſæ quorundam, qui alioſum ea detorquere conantur.

Idem etiam Lutherus in explicatione Pal. 50. traſtans illa verba: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum*, ſic ait, *Non loquitur David de viliſ operibus, ſed ſimpliciter de materia, & ipſo eſſe, & dicit ſemen humanum, id eſt, maſſa ex qua conceptus ſum, tota eſt vitio & peccato corrupta. Materia ipſa eſt vitiosa. Lutum illud, ex quo vaſculum hoc fingi cepit, damnabile eſt. Et paulò poſt: Fœtus, inquit, in vtero, antequam naſcitur, & homines eſſe incipimus, peccatum eſt. Hæc Lutherus.*

Rurſus illi ipſi, qui aduerſus Illyricum diſputationes longiſſimas ediderunt, non pauca ſcribunt, quæ cauſam Illyrici meliorem facere videantur. Nam Ioannes VVighandus in propoſitionibus de peccato originis, propoſ. 119. ſcribit, peccatum originis, eſſe rem ream, & naturâ ſua dignam morte æterna, & damnatam à Deo, niſi per Chriſtum remiſſio fiat. At proſeçto rem eſſe ream, & dignam æterna morte niſi remiſſio fiat, non conuenit accidenti, ſed ſubſtantia, & ſubſtantia viuenti, ac rationali. Neq; enim furtum dignum eſt patibulo, ſed fur, nec furto, ſed furi poteſt remiſſio fieri. Quare viderur VVighandus id ipſum aſſerere, quod oppugnat, peccatum videlicet originis ſubſtantiam eſſe, non accidens. Idem auctor propoſ. 213. ſcribit, per peccatum primi hominis totam ſubſtantiam hominis eſſe corruptam, ac deprauatam & non accidentia eius tantum, vt Sophiſta antea docebant.

At Scholaſtici Theologi, quos iſte more ſuo Sophiſta vocat, ideo dicunt, non ſubſtantiam hominis, ſed accidentia per peccatum eſſe corrupta, quia non pars aliqua

eſſentia, ſiue ſubſtantia humanæ, ac ne potentia quidem aliqua perit, ſed iuſtitia amiſſa eſt, & in eius locum iniuſtitia, prauitasque ſucceſſit, & tam iuſtitiam, quam iniuſtitiam accidentia eſſe vſque ad hoc ſeculum, in quo monſtra opinionum paſſim naſcuntur, extra controuerſiam ſunt.

Iſte igitur VVighandus, qui contra Sophiſtarum ſententiam docet, non accidentia ſolum, ſed etiam ſubſtantiam hominis eſſe corruptam, quid aliud ſignificat niſi iuſtitiam, & iniuſtitiam non accidentia, ſed ſubſtantiam eſſe? atque hoc eſt quod Illyricus tot ſuis libris conabatur efficiere.

Rurſus Tilemânus Heſhuſius alter Illyrici antagoniſta, in libro de hac ipſa quæſtione conſcripto, non ſolum fatetur, totam hominis ſubſtantiam per peccatum corruptam, ac deprauatam eſſe, ſed etiam aperte docet, imaginem Dei in homine fuiſſe ſubſtantiam; imaginem autem Dei per peccatum amiſſam, & in eius locum imaginem diaboli ſucceſſiſſe, non Tilemânus ſolus, ſed omnes Lutherani concedunt. Ex quo ſequitur, priorem hominis ſubſtantiam petiſſe, & aliam, per transformationem quandam videlicet acceſſiſſe. Neſcio autem quid aliud Illyricus optare queat, niſi quod iſti eius aduerſarij tam liberaliter dant.

Denique Martinus Kemnitius, qui inter primos hoſtem ſe Illyrici proficitur, in reſolutione de peccato originis dicit, oram maſſam animæ corruptam eſſe ſumma, atque extrema deprauatione. Idem in Examine Concilij Tridentini ſeſſione quinto, pag. 454. dicit, peccatum eſſe, quicquid repugnat diuinæ legi, ſiue ſit defectus, ſiue inclinatio, ſiue ratio. Itaque ipſam etiam rationem, quæ eſt ſuprema pars hominis, Kemnitius vult eſſe peccatum quia ipſa etiam legi Dei repugnat. At quid quæſo aliud docet Illyricus? Videmus igitur hoſtes Illyrici, ſiue imprudentes, ſiue præuatiçates non raro in eius caſtra tranſire; ſed quicquid de illis ſit, ſententiam Illyrici falſam, atque abſurdam eſſe, & verbo Dei, ſymbolo fidei, traditioni Patrum, & maniſeſtiſſimæ rationi repugnare contendimus.

CAPVT II.

Refutatur error Illyrici, qui aſſeruit peccatum originis eſſe ſubſtantiam.

SCRIPVTVA diuina non obſcurè docet, peccatum non eſſe ſubſtantiam, ſiue naturam aliquam, ſed priuationem, ac defectum. Nam ſanctus Ioannes dicit: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Ioan. 1. Sanctus autem Paulus addit: *Omnis creatura Dei bona eſt.* 1. Timoth. 4. Ex quibus duobus locis euidenter ſequitur nullam ſubſtantiam, ſiue naturam eſſe malam, ac per hoc neque eſſe peccatum. Nam cum peccatum omnium conſenſu ſit malum, ſi idem peccatum ſubſtantia eſſet, vel non omnis ſubſtantia eſſet facta à Deo, quod repugnat Euangelio, vel nõ omnis creatura Dei bona eſſet, quod repugnat Apoſtolo.

DEINDE argumentari poſſumus ex Scriptura, iuxta Lutheranorum communem explicationem. Nam beatus Paulus (vt Lutherani communiter docent) de peccato originali diſſerit ad Rom. 7. cum ait: *Scio quod non habitat in me, hoc eſt, in carne mea bonum. Non enim quod volo bonum hoc ago, ſed quod odi malum hoc facio. Si autem quod odi malum, hoc facio, iam non ego oppror illud, ſed quod habitat in me peccatum.* Ex quo loco perſpicue intelligimus; peccatum quod Lutheranorum originale eſſe definiunt, non eſſe ipſum hominem, ſed in homine habitare; & non in mente, ſed in carne ſedẽ habere. Quod enim hoc loco caro non ſignificet totum hominem, ſed alteram partem tantum, certum eſt ex eo quod diſtingui-

tur contra mentem. Nam ad mentem pertinet illud, *volo bonum, & illud, odi malum.* Et apertiſſimè paulò inferius: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis mee.* Et rurſus: *Igitur ego ipſe mente ſeruo lege Dei, carne autem legi peccati.*

Quod ſi peccatum originis non eſt in mente, ſed in carne, quanto minus ipſa mens dici poterit eſſe peccatum, vt contendit Illyricus? neque verò reſponderi poteſt, Apoſtolum, qui de ſe hæc dicit iuſtificatum fuiſſe à peccato. Nam ex communi ſententia Lutheranorum, peccatum originis non ita remittitur in iuſtificatione, vt non ſit, ſed vt non impuretur, immò ex hoc ipſo loco, vbi beatus Paulus, qui ſine dubio iuſtificatus erat, de ſe loquitur, probant Lutherani, in hominibus iuſtis peccatum ſemper hære, & eſſe verè, proprieque peccatum. Quare cum in Apoſtolo Paulo eſſet peccatum originis, vt Lutherani volunt, & in eodem eſſet mens bona, cum peccato illo pugnans, vt ipſe teſtatur, ſequitur apertiſſimè peccatum originis nihil minus eſſe, quam id, quod Illyricus ſomniat, qui non tam in mente, quam ipſam mentem aſſeruit eſſe peccatum.

Iam verò ſymbolum fidei non minus aperte paradoxum iſtud Illyrici funditus deſtruit.

PRIMVS articulus eſt: *Credo in vnum Deum.* At Illyrici delirium tot facit Deos, quot ſunt mentes in originali iuſtitia permanentes. Nam quemadmodum originale peccatum ad ſubſtantiam hominis pertinet poſt lapſum Adæ ex Illyrici ſententia, ſic etiam originalis iuſtitia ad ſubſtantiam hominis pertinebat ante lapſum Adæ eiusdem. Quia verò proprium eſt ſolius Dei, vt ſit non ex accidente dono, ſed ſubſtantialiter iuſtus, vt ſanctus Gregorius docet homilia decimaquarta in Euangelia, ſequitur, vt mentes primorum hominum ante lapſum, Dijs quidam eſſent, & nunc etiam tot ſint in celo Dijs, quot ſunt Angeli originali iuſtitia præditi. Omnes enim ſubſtantialiter iuſti, & boni ſunt.

Idem primus articulus docet, *vnum Deum eſſe creatorem omnium rerum.* At ſi vera eſſet Illyrici ſententia, Deus non eſſet creator animarum hominum, ſed diabolus, quæ eſt hæreſis Manichæi. Nam poſt lapſum Adæ ipſa humana anima ſubſtantia eſt peccatum, ex Illyrici ſententia, peccati autem non eſt auctor Deus, ſed diabolus, vt idem ipſe Illyricus conſtitetur.

RESPONDET Illyricus, Deum verè dici creatorem omnium rerum, quia creauit ipſe hanc naturam bonam, quæ poſtea opera diaboli facta eſt mala. At quæſtio eſt de iſta ſubſtantia mala, quis eam fecerit, & quotidie faciat. Nam ſi diabolus, igitur diabolus eſt creator alicuius ſubſtantia, & non eſt Deus creator omnium rerum: Si Deus, igitur eſt auctor peccati. Quod tamen diſertis verbis damnatur in confeſſione Auguſtina, articulo decimoſono, cuius confeſſionis ſeçtorem ſe Illyricus proficitur.

RESPONDET Illyricus, iſtam ſubſtantiam totam eſſe à Deo, & totam à diabolo, à Deo quidem, quia ipſe conſeruat, & propagat hanc naturam ita corruptam & vitiatam; à diabolo autem, quia ipſe eam ſic vitiauit, & (vt ipſe pro ſua inſigni honeſtate loquitur) penitus concauit, & addit, nullam eſſe nouaculam Sophiſtarum, ita acutam, vt poſſit diſtinguere in anima hominis peccatoris, quid ſit Dei, & quid diaboli.

At hæc reſponſio, vt vnum errorem tollat, inducit duos. Primum enim ſi Deus propagat, & conſeruat hanc naturam, quæ ita penitus corrupta, & vitiosa eſt, vt verè, & proprie ſit ipſa vitium, atque peccatum, certè ſequitur, vt Deus ſit auctor peccati. Quid enim eſt propagare, & conſeruare peccatum, niſi auctorem eſſe peccati? Itaque Deus verus, ac bonus erit auctor mali, ex Illyrici ſententia, quæ impietas Manichæi, & Marcionis impietatem longè ſuperat. Siquidem illi peccati cauſam in Deum quandam

malum, non in bonum retulerunt.

DE I N D E si diabolus initiò naturam ita deprauauit, vt per eam deprauationem forma substantialis bona perierit, & forma substantialis mala producta fuerit, quis non videt, diabolum creatorem substantiæ dici posse?

RE S P O N D E T Illyricus, diabolum non esse creatorem, quia non creauit substantiã vilam, sed bonam transformauit in malam: *Quemadmodum* (inquit ipse) *muliercula norunt lac in caseum, vel butyrum conuertere, & vinum in acetum transmutare, & tamen neque dicuntur, neque sunt creatrices.*

A T nihil ista faciunt ad rem, siquidem lac & vinum, res sunt naturaliter transmutabiles, & ideo non debet videri mirum; si adhibitis ab homine naturalibus causis, illa facillè transmutentur. Substantiæ verò spirituales, quales sunt animæ rationales, & Angeli, non sunt naturaliter corruptibiles, aut substantialiter mutabiles, eum materia careant, & ideo solus Deus potest eas ex nihilo cõdere, aut in nihilum redigere: aut etiam ex aliis aliis facere: neque minùs requirit omnipotentiam conditoris, talium rerum creatio, quàm earundem rerum substantialis transformatio.

Neque multùm iuuat Illyricum, quod ipse interdum, cum valdè premitur, dicit, non totam animã substantiam in aliam totam, diaboli opera, esse conuersam; sed partẽ, tantùm supremam, id est, rationem. Nam (vt omittam, quod ipse idem sapissimè dicat, totam animam, immò totum hominem, esse corruptum) non sunt in anima hominis plures substantiæ, sed vna, eaque impartibilis, licet ratione plures in ea gradus, ac veluti partes distinguamus. Illa autem vna substantia non potest villo modo recipi partim conseruari, partim destrui, sed aut tota conseruetur, aut tota pereat, necesse est.

Pugnat deinde doctrina illa Illyrici cum articulis fidei, quibus Dominica incarnationis mysterium continetur: Siquidem fides Christiana docet, à Verbo diuino naturam humanam assumptam, eiusdem speciei cum nostra, id est, carnem, & animam, qualem nos habemus: *Non alterius naturæ* (inquit sanctus Leo in epistola vndecima ad Iulianum) *erat eius caro, quàm nostra, nec alio illi, quàm ceteris hominibus anima est inspirata principio, quæ excelleret, non diuersitate generis, sed sublimitate virtutis.* At ex Illyrici sententia, anima nostra peccatum est, igitur aut Christus peccatum assumpsit in vnitatem personæ, quo nihil absurdius fingi potest; aut animã non habuit eiusdem naturæ cum nostra, quod (vt diximus) symbolo fidei manifestè repugnat.

RE S P O N D E T Illyricus, Christum assumpsisse animam humanam, non qualem nos habemus, sed qualis in Adamo fuit ante peccatum, distinguere vnam ab alia non specie, aut genere physico, sed tantùm Theologico. Intellegit autem per Theologicam differentiam, quod summus gradus animæ rationalis non sit idem in nobis, & in Christo, tamen si reliqua anima sit eadem.

A T summus gradus, si rectè philosophari velimus, ad speciem physicam pertinet. Ille siquidem est, per quem physice distinguimur ab animantibus ceteris. Quocirca mysterium incarnationis Arrius, & Apollinaris destruere iudicati sunt à Patribus nostris, quod mentem in Christo non agnoscerent, eiusdem naturæ cum nostra. Vide Epiphanium hæresi sexagesima nona, & septuagesima septima, & Augustinum hæresi 49. & 55.

Pugnat præterea error Illyrici cum articulo de resurrectione. Nam non resurget eadem substantia hominis, quæ nunc est, & quæ per mortem desinit esse. Hæc enim tota, ex Illyrici sententia, peccatum est, & peccatum sine dubio non resurget. Igitur alia substantia producet, ac per hoc non erit vera resurrectio, sed noua productio: resurrectio enim non est, nisi eius, quod cecidit.

RE S P O N D E T Illyricus, resurrecturum idem om-

A ninò indiuiduum, sed forma substantiali mutata. At quo pacto idem erit indiuiduum, si non habebit eandem formam substantialem?

Pugnat denique cum articulo de vita æterna. Nam si non resurget idem qui cecidit, non etiam coronabitur idem, qui in agone certauit.

TE R T I O, aduersus Illyrici somnium produci possunt clarissima testimonia Patrum. Sanctus Basilius in oratione, quod Deus non sit auctor malorum: *Non imaginis, inquit, propriam aliquam esse substantiam malitiam. Nam malitia non est aliquid subsistens.*

Sanctus Gregorius Nazianzenus in oratione in sanctum Lauacrum, prope extrema: *Crede, inquit, nullam esse mali essentiam, nec per se subsistere, nec à Deo creatam.*

Sanctus Epiphanius hæresi 37. *Malum, inquit, aliquando non erat, neque radix vlla fuit malitiæ, neque malum est quiddam per se subsistens.*

B Sanctus Ambrosius libro primo Hexamerou, capite octauo: *Vtique, inquit, non substantialis, sed accidens est malitia.* Et paulò post affirmat hæresim esse perstiteram Valentini, Marcionis, & Manichæi, quod malitia sit substantia.

Sanctus Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem: *Nunquam, inquit, à me audies malam esse naturam.*

Sanctus Augustinus libro septimo Confessionum, capite duodecimo: *Malum, inquit, illud, quod querebam, vnde esset, non est substantia, quia si substantia esset, bonum esset.* Et in explicatione Psalmi sexagesimi octauo: *Quæsum, inquit, quid esset iniquitas, & non inueni substantiam, sed à summa substantia de Deo, detortam in infimam voluntatis peruerfionem.* Et libro primo aduersus Iulianum, capite tertio: *Non, inquit, resistimus Manichæis, nisi obriueamus, nõ esse mala orta, nisi ex bonis, nec ea mala substantiam esse, sed substantiarum vitia creatarum.*

C Denique Patres omnes Manichæum vt hereticum execrantur, quod diceret malum esse substantiam, quam non fecisset Deus, & quæ in homine fons esset, & origo omnium peccatorum. Quod idem Illyricus dicit de peccato originis, quod videlicet substantia quædam sit, quam Deus non fecerit, & quæ causa sit peccatorum omnium, quæ ab hominibus perpetrantur.

RE S P O N D E T ipse, sententiam suam longissimè à Manichæi errore distare. Manichæum enim duas naturas æternas introducere, vnam bonam, alteram malam, se verò vnam tantùm naturam æternam agnoscere, eamque bonam; malam enim postea accessisse. Addit etiam aduersarios suos Lutheranos videri potius Manichæos, quippè qui duas in homine naturas constituent, vnam bonam, hoc est, substantiam, alteram malam, id est, peccatum quod esse volunt veram, ac positiuam qualitatem: se autem vnam tantùm naturam in homine ponere, vel bonam, vel malam, bonam videlicet ante lapsum Adæ, malam post lapsum eiusdem.

D At reuera vtrique videntur Manichæi, & Illyricus, & aduersarij eius Lutherani, sed ipse magis. Illi quidem dum realem, & positiuam qualitatem peccatum originis esse definiunt, coguntur omninò dicere, vel Deum non esse causam illius qualitatis malæ, ac per hoc non esse causam omnium rerum, quæ reuera existunt, qui est vnus ex erroribus Manichæorum; vel ceritè causam esse peccati, qui est error grauior, quàm fuerit Manichæorum.

Illyricus autem etiam si se purgat ab vno Manichæorum errore, quia non docet, mali naturam esse absque principio, & sempiternam: tamen nunquam se purgabit ab aliis tribus erroribus Manichæi, quod videlicet aliquid substantia sit mala, & non à Deo, sed à diabolo procreata; quod peccatorum nostrorum non sit causa liberum arbitrium, sed substantia illa mala, quod denique duæ sint in homine substantiæ, vna bona, altera mala.

Nam

CAPVT III.

Soluntur argumenta Illyrici.

ISTI est tam absurdum, quin aliqua, si non vera, certè verisimili ratione suaderi possit. Sed Illyricus non contentus probabilibus argumentis, demonstrationes ex diuinis literis insolubiles (vt ipse quidem affirmat) & plurimas attulit. Quod tamen, an ita se habeat, Deo iuuante, mox apparebit. Proponam enim, & soluam ea, quæ ex libris eius collecta, maiorem partem se ferunt difficultatem.

PR I M A obiectio, Scripturæ in peccato originis describendo, vtruntur verbis substantiam significantibus, igitur peccatum originis est substantia. Genesis octauo: *Figmentum cordis humani malum est ab adolescentia sua.* Vbi massa ipsa cordis, hoc est, substantia, dicitur esse mala. Et Genesis sexto dicitur: *Figmentum cordis tantum esse malum, id est, nihil habere boni, ad Romanos sexto: Vetus homo noster crucifixus est, vt destruat corpus peccati.* Quo loco peccatum dicitur vetus homo, & apertè corpus habere significatur. Ibidem: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ad obediendum concupiscentiis eius.* At quod regnat, & concupiscit, non accidens mortuum, sed viua substantia.

RE S P O N S I O. Scripturæ, si quando verbis substantiam significantibus vtruntur in descriptione peccati, non loquitur propriè, sed figuratè, qui modus loquendi in Scripturis frequentissimus est. Psalmo sexagesimo octauo: *Operuit confusio faciem meam.* Certè confusio non est substantia, & tamen ita describitur, ac si esset indumentum aliquod. Sed figura perspicua est. Quoniam enim qui confunduntur, suffunduntur rubore, ideo facies eorum operiri videntur. Luca quarto: *Imperauit Dominus febrì, & febris febricitantem dimisit.* Quis imperat acciditibus? & quomodo est accidens quod hominem dimittit & recedit? certè imperata facere, siue ad imperantis vocem dimittere aliquem, non solum substantiæ, sed etiam viuientis & intelligentis esse solet, & tamen nemo dubitat, quin febris substantia non sit.

Sed respondeamus ad singula loca. Figmentum cordis, quod in Genesi malum esse dicitur, non est ipsa cordis substantia, sed cogitatio, quæ à corde fugitur, quæ non est substantia, sed accidens. Quamuis enim capite octauo Genesis dicatur figmentum cordis malum: tamen capite sexto, vbi res eadem pluribus verbis narratur, dicitur *יצר מר בשרו יצר iasjar mabschebot*, hoc est, figmentum cogitationum. Sic enim legitur Genesis sexto, vers. 7. ad verbum: *Et omne figmentum cogitationum cordis eius tantum malum omni die.* Quod autem cogitationes omnes dicuntur esse malæ, sine dubio hyperbole est Scripturis familiaris. Nam in eodem capite sexto Genesis legitur. *Omnis caro corruperat viam suam:* tamen in eodem loco dicitur, Noë vir iustus, atque perfectus fuit in generationibus suis.

Porò quod in epist. ad Romanos capite sexto legitur de homine vetere, ineptissimè soluitur ab Heshusio, dicit enim veterem hominem latius patere, quàm peccatum, quod vetus homo complectatur subiectum & formam, id est, naturam humanam, & eius vitium; peccatum autem solam formam, id est, vitium. Quod si ita esset, cum beatus Paulus ad Colossenses 3. & ad Ephes. 4. iubet nos exuere veterem hominem, intelligendum esset, oportere nos naturam humanam deponere, hoc est, vt ipsi nos interficeremus.

Vera igitur responsio est, quæ ex interpretibus eius loci, tum Græcis, tum Latinis colligitur, per hominem veterem significari vitã veterem, quæ agit in peccatis, & contrã per hominem nouum, vitam nouam, quæ agit per virtutem. Propriè siquidè verus homo est Adam,

Tomus tertius.

M 2

Nam etiam si in libro de substantia imaginis Dei, & diaboli, dicitur totum hominem esse malum: tamen in refutatione contrarium sententium dicit, non totum hominem, nec totam animam, sed solum id quod est in anima summum, id est, cor esse corruptum, & malum. Sunt igitur in eodem homine, ex Illyrici sententia, substantia corporis, & animæ, quoad partem inferiorem, bonam, & substantia cordis, siue partis superioris, mala. Quod si Lutherani ceteri (Illyrico teste) censendi sunt Manichæi, quia ponunt in homine substantiam bonam, & qualitatem malam: quanto magis Illyricus ipse Manichæus habendus erit, qui ponit in homine vnã substantiam bonam, & aliam substantiam malam?

SE C V N D A ratio, si per peccatum Adami prior substantia hominis perit, & alia in locum eius successit: igitur ineptè Deus Adamum increpat, dicens: *Adam vbi es? Et: Quis tibi indicauit, quod nudus esses? Et: Nõne quia comedisti de ligno? Et: Quia audisti vocem vxoris tue, &c.* Nam Adam ille, qui comederat de ligno, & audierat vocem vxoris, iam perierat. Ille autem, cum quo post lapsum loquebatur Deus, erat alius, genere differens à priore.

TE R T I A ratio, si peccatum originis est ipsa substantia hominis, vt Illyricus dicit, igitur peccatum originis multa bona facit, intelligit, disputat, iudicat, scribit contra seipsum, credit, sperat, diligit, hortatur alios ad credendum, & quod est mirabilis, innocenter viuunt. Nam Illyricus, qui se totum peccatum esse non dubitabat, tamen scribit de se in extremo libro de essentia imaginis Dei & diaboli, se multos annos honestè, innocentèrque vixisse: *Vixi, inquit, multos annos Vrittemberge, cuius temporis honestè, innocentèrque acta vite, multos fide dignos testes producere possum.* At quis credat id, quod non est nisi malum, & fons omnium malorum tam multa bona facere posse, vt etiam innocentia titulum mereatur?

QU A R T A ratio, si peccatum originis est substantia hominis, vel est tota eius substantia, vel pars: Si tota, falsum igitur est, quod Illyricus dicit in refutatione, peccatum non esse nisi summum animæ rationalis gradum. Non enim solus ille gradus est totus homo: Si pars, igitur falsum est, quod idem Illyricus in libro de essentia imaginis Dei, & diaboli, toties repetit, totam essentiam hominis, totumque hominem esse corruptum, & transformatum in aliam substantiam, quemadmodum cum dolium vini totum vertitur in acetum: & omnes illi clamores, quibus ipse vtriusque aduersus eos, qui extenuant peccatum originis, non solum inanes sunt, sed etiam in ipsum retorqueri possunt. Nam sicut ipse dicebat, Christum fieri dimidium redemptorem ab illis, qui non confitebantur, totum hominem esse corruptum; ita nos dicere possumus, Christum ab Illyrico fieri non dimidium, sed longè minùs quàm dimidium redemptorem. Nam, si vnus tantum animæ rationalis gradus corruptus fuit, certè vnũ tantum animæ rationalis gradum Christus reparauit. Venit enim quærere quod perierat.

nouus homo est Christus; sed nos dicimur exere veterem hominem, cum no cernitur amplius in nostris actio- nibus similitudo peccantis Adami; & contra induere nouum hominem, cum ita viuimus Christi virtutes imi- tantes, vt Christus in conuerfatione noſtra manifeſte appa- reat. Nam quod ad Ephesios quarto, ad Coloffenſes ter- tio, Apoftolus vult exui veterem hominem, & indui nouum; apertius 1. ad Corinth. 15. dicit: *Sicut portauimus imaginem terreni, ita portemus imaginem caeleſtis.* Et aper- tiſſime ad Roman. 13. *Induimini Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Hæc autem omnia ad actiones, non ad ſub- ſtantiam pertinere, perſpicuum eſt ex cap. 3. epiſtolæ ad Coloffenſes, vbi explicans Apoftolus, quæ ſint membra hominis veteris, ait: *Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concu- piſcentiam malam, &c.* Et ibidem explicans quid ſit de- ponere hominem veterem: *Deponite, inquit, iram, indi- gnationem, malitiam, blaſphemiam, &c.* Et ibidem explicans quid ſit induere nouum hominem: *Induite, inquit, viscera miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, &c.*

Porro per corpus peccati intelligitur, per tropu quenda- dam, tota multitudo, & quaſi congeries peccatoru, quam male viuendo contraximus, vt ſententia Apoftoli ad Rom. 6. hæc ſit: *Vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, vt deſtrua- tur corpus peccati*, hoc eſt, per vim crucis Chriſti vita noſtra mala, & vitioſa perit, vt deinceps nullum pecca- tum admittamus, ſed in nouitate vitæ ambulemus, in omni opere bono fructificantes, &c.

Similis tropus eſt Luca vndecimo, in illis verbis: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit*, hoc eſt, ſi intentio fuerit mala, omnes actiones erunt etiam mala. Poſſet etiam per corpus peccati intelligi ro- bur, & potentia concupiſcentiæ; nam delectatur Apo- ſtolus phraſibus Hebraicis; Hebræi autem eadem voce *għaſam*, & corpus, & robur appellare ſolent: ita- que per corpus peccati rectè intelligitur robur peccati, id eſt, concupiſcentiæ, quæ ab Apoſtolo ſæpe vocatur pec- catum per metonymiam, quia eſt effectus, & cauſa veri peccati, vt ſanctus Auguſtinus multis in locis docet, ac præſertim libro primo contra duas epiſtolas Pelagianor- um, cap. 13. Et conſentanea ſunt huic ſententiæ quæ ſe- quuntur: *Ve non vltra ſeruiamus peccato.* Et: *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore ad obediendum concupi- ſcentiis eius.* Quibus in locis omnium conſenſu, nomine peccati concupiſcentia accipienda eſt, quæ quidem me- taphoriçè regnare, & imperare dicitur, um ardentius in- citata conſenſum voluntatis extorquet. Alioqui enim neque res prædita ratione, vt proprie imperare poſſit, ne- que ſubſtantia eſt. Nihil enim eſt aliud concupiſcentia, niſi viſ appetendi immoderata. De qua re plura alio lo- co dicemus.

S E C U N D A obiectio. Peccatum originis eſt fons, & radix omnium peccatorum. Nam Apoſtolus ad Rom. 7. dicit, peccatum operatum eſſe in ſe omnem concupiſcentiam. Et ſine dubio de peccato originali loquitur: conti- nuat enim diſputationem inchoatam de peccato originali in quinto capite: ar fons, & radix omnium peccatorum eſt ipſum cor, ſive ipſa rationalis anima, cum Dominus dicat Matth. 15. *De corde exeunt cogitationes male, adulte- ria, furta, &c.* Cor autem ſine controuerſia ſubſtantia eſt; igitur peccatum originis ſubſtantia eſt.

Sed quia hoc argumentum tanti factum eſt ab Illyri- co, vt etiam initio libri ante præfationem illud poſuerit, placet eius verba adſcribere: *Theſaurus, aut cauſa prima- ria omnis mali actualis, nempe cor peſſimum, vetus anima- liſque homo, aut caro perpetuo concupiſcens, & militans contra ſpiritum, Deum, & legem eius, eſt ipſamet eſſentia hominis, teſte Scriptura & Theologis: Originale peccatum eſt cauſa primaria, ſeu theſaurus, origo, radix, & fons omnium actualium peccatorum, eſtibus iſdem: igitur originale pec-*

A *catum eſt eſſentia ipſa.*
R E S P O N S I O. Multa ſunt vitia huius argumenti. Primum enim, ſi ad formam ſyllogiſticam verè rediga- tur, erit in ſeunda figura ex puris affirmantibus; nam in illa prima propoſitione, Theſaurus omnis mali actualis eſt ipſa eſſentia hominis, attributè eſt theſaurus, & ſubie- ctum eſt eſſentia hominis, & ideo ſi recto ordine ponan- tur partes propoſitionis, dicendum erit, eſſentia hominis, ſive cor peſſimum eſt theſaurus omnis mali actualis; ac deinde ſubiungenda eſt altera propoſitio, Peccatum ori- ginale eſt theſaurus omnis mali actualis: ex quibus non magis ſequitur, Ergo peccatum originale eſt ipſa homi- nis eſſentia; quam ſi quis diceret, diabolus eſt mendax, Illyricus eſt mendax, ergo Illyricus eſt diabolus.

D E I N D E quidquid ſit de forma argumenti, aſſum- ptio illa eſt falſa, Peccatum originale eſt theſaurus, & fons, & radix omnium actualium peccatorum. Nam pri- mum Adam & Eva, & omnes Angeli mali in actuali peccatum inciderunt, cum tamen originali peccato ca- ruerint. Et nos quoque, ſi peccatum originale non tra- heremus à parentibus, tamen & à diabolo tentari, & peccare ſine dubitatione poſſemus. Sicut etiam poſt peccatum originis in baptiſmo dimiſſum, non raro pec- camus.

Illud autem Apoſtoli ad Romanos ſeptimo: *Peccatum operatum eſt, in me omnem concupiſcentiam*: non eſt acci- piendum de peccato originali, ſed de fomite, qui pec- catum dicitur per metonymiam, quia eſt effectus, & cauſa peccati. Quemadmodum in eodem capite, cum Apoſto- lus dicit: *Quid ergo lex peccatum eſt? abſt, &c.* non qua- rit, ſine lex proprie peccatum, quod in quaſtione ven- ire non poterat; ſed ſit ne lex peccatum, id eſt, cauſa peccati. Ac reſpondet, no eſſe cauſam, ſed occaſionem, quia licet ipſa ſit ſancta & bona, tamen ex ea fomes oc- caſionem accipit magis concupiſcendi, quia nititur in- vetitum. Neque his repugnat, quod Apoſtolus conti- nuare videatur diſputationem inchoatam capite quinto. Nam diſputationem ita continuat, vt cum capite quinto diſſeruerit de peccato originis, poſtea capite ſexto & ſe- ptimo diſſerat de concupiſcentia, quæ eſt effectus & pæ- na peccati originis.

Adde tertio, quod ipſa etiam concupiſcentia non eſt fons & radix omnium omnino peccatorum actualium, ſi per concupiſcentiam intelligamus concupiſcentiam car- nis, de qua in eo capite loquitur Apoſtolus, vbi eam vo- cat etiam legem membrorum. Nam ſanctus Ioannes in epiſtola prima, capite ſecundo, tres fontes peccatorum oſtendit, concupiſcentiam carnis, concupiſcentiam ocu- lorum, & ſuperbiam vitæ.

Quod autem Apoſtolus dicit, Peccatum, id eſt, fomes, per mandatum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam; duobus modis intelligi poſſe, primum, vt ſigni- ficare voluerit, omne genus concupiſcentiæ actualis con- tra mandatum prodire poſſe ex fomite, id eſt, ex poten- tia concupiſcibili; quamuis etiam aliunde prodire poſ- ſint, quomodo, idem Apoſtolus I. Timor. 6. dicit, radicem omnium malorum eſſe cupiditatem, id eſt, auaritiam. Nam Græcè eſt *παραπρία*. Deinde, vt per omnem con- cupiſcentiam intelligamus ſummam, & ardentiffimam concupiſcentiam, & hæc videtur eſſe maximè literalis ex- plicatio. Nam Apoſtolus dicit, Peccatum per mandatum operatum eſſe omnem concupiſcentiam; ex mandato autem non tam habuit fomes, vt eſſet fons variorum pec- catorum, quam vt vehementiore concupiſcentiam ex- citaret.

Denique quarto addi poſſe, etiam ſi concederemus, peccatum originale eſſe fontem ſimpliciter omnium ac- tualium peccatorum; tamen non inde rectè colligi pec- catum originale eſſe hominis eſſentiam, vel totam, vel partem, vt cor, aut animam. Nam non eodem modo con-

ueniret peccato, & cordi, vel animæ eſſe fontem, & the- ſaurum actualium peccatorum. Cor enim, ſive anima eſt verè fons peccatorum, per modum principij actiui, & in- terni. Ac proprie Dominus dixit: *De corde exeunt cogita- tiones male, adulteria, furta, blaſphemie, &c.* Peccatum autem originis, ſi accipiat pro carentia iuſtitie origi- nalis, quæ eſt Catholicorum ſententia, non eſt fons pec- catorum, niſi per modum remouentis obſtaculum. Si ac- cipiat pro fomite, vt plerique Lutheranorū ſentire vi- dentur, eſt fons peccatorum per modum cauſæ extrin- ſecè proponentis obiectum voluntati. Quomodo etiam diabolus dici poſſe fons peccatorum. Nam & diabolus tentator in Euangelio nominatur, Matthæi quarto, & de concupiſcentia ſcribit ſanctus Iacobus in epiſtola ſua, capite primo: *Vniſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtraſtus & illeſtus.* Sic igitur quatuor modis ſoluitur primarium Illyrici argumentum.

T E R T I A obiectio. Peccatum eſt id omne quod pugnat cum lege. Nam in epiſtola prima beati Ioannis, capite tertio, deſignatur peccatum his verbis: *in aſcripta eſt in ſi aſcripta; At ipſum cor, ipſa anima, ipſe totus homo pugnat cum lege.* Vbi enim legitur: *Caro concupiſcit ad- uerſus ſpiritum*, ad Galatas quinto, nomine carnis intelli- gitur totus homo, ſiquidem inter opera carnis non ſolum numerantur adulteria, & fornicationes, ſed etiam hæreſes, inuidia, ſecta, &c. Et Ioannis tertio, totus homo dicitur caro, cum Dominus ait: *Quod natum eſt ex carne, caro eſt.* Denique adulteria, homicidia, & ſimilia, quæ ad Galatas quinto dicuntur opera carnis, Matth. 15. ex cor- de prodire dicuntur. Cum igitur id omne quod pugnat cum lege peccatum ſit, & totus homo pugnet cum lege, ſequitur, vt totus homo peccatum ſit, homo autem ſub- ſtantia eſt, igitur peccatum ſubſtantia eſt.

R E S P O N S I O. Hæc obiectio à Kemnitio ſolui nullo modo poſſe, cum ipſe concedat, id omne verè ac proprie eſſe peccatum, quod legi repugnat, ſive ſit actio, ſive po- tentia, ſive ſubſtantia. Nos autè facili negotio propoſitū argumentum diluemus. Neque enim peccatum eſt res contraria legi, ſed ipſa contrarietas, ſive repugnantia ad legem, id enim ſignificat *iniquitas* declinationem, ſeu de- viationem à lege. Declinatio autem, deuatio, contrarie- tas, & repugnantia, non ſubſtantiam ſignificant, ſed acci- dens, & id non poſitiuum, ſed priuatiuum, hoc eſt, carentiam reſtitutionis, ſive priuationem conformitatis ad regulam. Et quoniam hæc priuatio in actione proprie in- haret, actio enim eſt, quæ imperatur, vel prohibetur à lege. Ideo actio proprie dicitur eſſe ſecundum legem, vel contra legem. Ex quo ſequitur, vt ſicut priuatio conformitatis ad legem eſt peccatum formaliter, ita actio non conformis legi ſit peccatum materialiter, ſubſtantia verò, quæ eſt actionis principium, non peccatum materialiter, aut formaliter, ſed peccans, vel peccatrix nominari de- beat. Itaque ſanctus Auguſtinus in lib. 22. contra Fauſtum, cap. 27. deſignans peccatum, non ait: Peccatum eſt cor, vel anima, vel totus homo, ſed dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei.

Q U A R T A obiectio. Imago Dei in homine non erat aliquod accidens, ſed ſubſtantia. Sicut enim dicitur Gen. 1. *Creauit Deus hominem ad imaginem ſuam*, ita dicitur Gen. 5. *Adam genuit filium ad imaginem ſuam*. Certum eſt autem filium eſſe ad imaginem patris, non propter ſola acciden- tia, ſed propter naturæ ſimilitudinem. Sed ſi imago Dei ſubſtantia erat, profectò etiam imago diaboli ſubſtantia eſſe debet. Amiſit autem homo per peccatum imaginem Dei & induit imaginem diaboli, iuxta illud Ioan. 8. *Pos ex patre diabolo eſcis.* Et ad Colof. 3. *Induite nouum hominem, qui renouatur ſecundum imaginem eius, qui creauit rem.*

R E S P O N D E O, imaginem Dei eſſe ipſam animæ rationalis naturam, libetè admittimus, neque opus erat, vt ad hoc probandum, quod nemo negat, tam multum

A Illyricus deſudaret. Carerem, hanc imaginem per pec- catum eſſe amiſſam, vel in aliam ſubſtantialiter transfor- matam, omnino negamus. Iſte enim eſt error Origenis, à ſanctis Patribus reſutatus, vt intelligi poſſe ex Epi- phanio hæreſi 64.

Illud autem Ioanis octauo: *Pos ex patre diabolo eſcis*, non ſignificat, homines peccatores gerere imaginem dia- boli naturalem, ſive ſubſtantialem. Nec enim diabolus gignit, aut procreat homines peccatores, niſi per meta- phoram dicatur gignere quos decipit, quemadmodum Apoſtolus 1. ad Corinth. 4. dicit, ſe genuiſſe, quos do- cuit. Itaque peccatores filij diaboli ſunt per imitationem, non per naturam, & imaginem quandam eius gerere di- ci poſſunt, quia ſimiles ei ſunt, non ſubſtantia, ſed vitio, non naturâ, ſed moribus.

Vide ſanctum Auguſtinum libro aduerſus Adiman- tum, cap. 5. vbi oſtendit tribus modis aliquos dici filios aliorum; Primum, per naturam, quomodo Abel filius fuit Adami; Secundò, per doctrinam, quomodo Corinthios filios ſuos vocat Apoſtolus, 1. ad Corinth. 4. Tertio, per imitationem, quomodo nos omnes filij di. imur Abrahæ, cum fidem eius imitamur, ad Roman. 4. & Galat. 4. & peccatores dicuntur filij diaboli, quia imitantur eum, qui ſunt ex parte ipſius, Sapient. 2.

Ad illud autem ad Colof. 3. *Qui renouatur ſecundum imaginem*, Reſpondeo, hominem renouari per gratiam in ea parte ſui, ſecundum quam eſt imago Dei, iuxta illud ad Ephel. 4. *Renouamini ſpiritu mentis veſtra.* Hæc au- tem renouatio mentis humana, quæ eſt imago Dei, ſigni- ficat imaginem illam obſcuratam fuiſſe, non deletam. Quod vt facilius intelligatur, ſciendum eſt, imaginem Dei tribus modis conſiderari poſſe, ſecundum naturam, ſecundum habitum, & ſecundum actum, ex quibus mo- dis ſecundus, & tertius nihil ſunt aliud, niſi perfectiones imaginis primo modo conſideratæ. Nam quemadmo- dum imago depicta, ſi ſolum ſit lineis adumbrata, vera erit imago: ſed rudis, ſi addantur colores, reddetur per- fectior; ſi exprimanur venæ, muſculi, & minutiffimæ quæque partes, perfectiffima iudicabitur: Sic etiam ipſa ſubſtantia animæ rationalis imago Dei eſt, ſed addito habitu gratiæ, & ſapientiæ perficitur & ornatur: cum verò actu Deum cognofcit, & diligit, perfectiffima & ornatiſſima eſt.

Ac peccatum quidem ſubſtantiam imaginis de me- dio tollere non potuit, ſuſtulit tamen perfectionem il- lam, & eximiam ſimilitudinem, quæ in habitu, & actu cogni- tionis, & amoris poſita erat: Ita que imago nõ perit, ſed obſcurata, ac deformata eſt, quaſi coloribus extin- ctis: & ideo reformari dicitur, cum gratia, & ſapientia re- parantur in nobis, quomodo imago depicta renouari dici poſſet, ſi colores ſermè extincti eidem imagini iu- c- rum adderentur.

Q U I N T A obiectio. Iuſtitia originalis in primis pa- rentibus non fuit accidens, ſed ſubſtantia, igitur & iuſtitia originalis, quæ iuſtitie illi ſucceſſit, non accidens, ſed ſubſtantia eſt. Antecedens huius argumenti probatur ex argumèto ſuperiore. Dictum enim eſt imaginem Dei in homine eſſe ipſam naturam animæ rationalis: idem au- tem eſſe imaginem Dei & iuſtitiam originale, colligitur ex Apoſtolo Paulo, qui quod dixerat ad Coloffenſes tertio: *Induite nouum hominem, qui reformatur ſecundum imaginem eius, qui creauit illum*; explicare videtur ad E- phelios quarto, cum ait: *Induite nouum hominem, qui ſe- cundum Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis.* Vbi pro eodem videtur accipere imaginem, & iuſtitiam, ſive ſanctitatem.

R E S P O N S I O. Iuſtitiam originale de eſſentia ho- minis, vel Angeli fuiſſe qui dicit, is planè creaturam cum creatore confundit. Solus enim creator id proprium ha- bet, vt ſit per eſſentiam iuſtus. Neque idem ſunt imago

Dei, & iuftitia originalis, fed eft iuftitia originalis orna- mentum quoddam, & perfectio imaginis Dei, & quia conditus fuit primus homo ad imaginem Dei, non quocun- que modo, fed ad imaginem iuftitia & fapientia, aliif- que ornamentis infignem; ideo beatus Paulus dicit, hominem reformari fecundum imaginem Dei, quando induit nouum hominem creatum in iuftitia, & fanctitate veritatis, quia videlicet imago Dei per amiffionem iuftitiæ deformata, iterum ad priftinum nitorem per iuftifi- cationem redit.

His addi potest, quod etiam si verum effer, iuftitiam originalem fuisse substantiam; non tamen fequeretur, peccatum originis esse substantiam. Siquidem peccatum originis non est aliqua forma iuftitiæ originali contraria, fed est priuatio iuftitiæ originalis, vt suo loco demon- straturi fumus.

S E X T A obiectio, accidens est quod potest adesse, & abesse præter subiecti corruptionem: Atqui peccatum originis substantiam animæ rationalis omnino corrupit. Scriptum est enim Genesis primo: *Quacunque die comederis, morte morieris.* Et ad Colossenses secundo: *Et vos cum efferis mortui in delictis, conuinificauit cum illo.* Igitur peccatum originis non accidens, fed substantia est.

R E S P O N S I O. Tilemannus Heshufius ad hoc argu- mentum respondere non potuit, nisi cum iniuria Por- phirij, quem de quinque vocibus differentem scholæ pen- nē omnes fequuntur. Itaque repudiata definitione acci- dentis, quam Porphirius tradiderat, approbat definitionē, quam his verbis tradit Philippus Melanchthon: *Accidens est, quod non per se subsistit, nec est pars substantiæ, fed est in alio mutabiliter.* Quæ definitio (vt omittam alia vitia) vi- detur contra ipsum Heshufium, & auctorem eius Phi- lippum pugnare. Nam si peccatum originis ita hæret in anima ex sententia Lutherorum omnium, vt neque per baptismum, neque vlla alia ratione euelli possit, donec in hac vita fumus, certè sequitur, vt non fit in alio muta- biliter, ac per hoc non fit accidens, fed substantia.

Sed quidquid de hoc fit, argumentum Illyrici sine magno labore solui potest. Primum enim destructio, siue mors, quam adfert animæ peccatum non est substantia- lis, & propria, fed accidentaria, & metaphorica. Non enim per peccatum perit essentia animæ, quippe quæ immor- talis est, fed gratia, siue iuftitia. Dicitur enim gratia Dei per metaphoram vita anima, propter similitudinē, quam habet cum ipsa anima, quæ est vita corporis. Et idcirco idem peccatum nunc dicitur mors animæ, vt loco citato ad Colossens. 2. nunc infirmitas, vt ad Rom. 5. nunc som- nus, vt ad Ephel. 5.

D E I N D E etiam peccatum proprie, & substantialiter vitam animæ tolleret, quemadmodum mors corporalis proprie, & substantialiter tollit vitam hominis: non ta- men propterea peccatum non effer accidens, fed substan- tia, aut reprehendēda effer Porphirij definitio. Nam cor- poralis mors omnium consensu est accidens, nō substan- tia, & tamen sic destruit subiectum suum, vt nō destruat definitionem Porphirij. Quod enim Porphirius dicit de subiecti destructione non intelligitur efficienter, fed for- maliter. Neque enim significare voluit non esse acciden- tia qualitates illas, aut actiones, quæ subiectum efficien- ter corrumpunt, vt febres pestilentes, vftionem, sectio- nem, & alia id genus; fed res illas non esse accidentia, quarum præsentia, vel absentia facit vt subiectum essen- tia non retineat suam.

Si coruo addis cogitatione candorem, adhuc coruus essentiam retinet, si addas animam rationalem, iam non erit amplius coruus; igitur candor coruo effer accidens, anima rationalis substantia. Contri ad verò si tollas à coruo nigredinem, adhuc erit coruus, si tollas animam sentien- tem, non erit coruus: igitur nigredo coruo est accidens, anima sentiens est substantia. Qualitates autem, quæ effi-

A cienter subiectum corrumpunt, tantum abest, vt eidem formaliter repugnent, vt nisi in iplo esse non possint: & idcirco illo destructo, ipsas quoque continuo interire necesse fit.

Quare iuxta Porphirij definitionem, peccatum non est substantia, fed accidens, quia iplo & manente per reatum & maculam, & sublato per iustificationem, adhuc subiectum, id est, anima suam essentia retinet; & si (quod naturaliter fieri nequit) animæ substantia interiret, ipsum quoque peccatum, quod in anima sedem habebat, sine dubio interiret.

S E P T I M A obiectio, Iustificatio est creatio noui cordis, iuxta illud Psalmi 50. *Cor mundum crea in me Deus.* Et Ezechiel. 36. *Auferam à vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum.* Item est regeneratio totius hominis, vt pater ex Ioan. 3. ad Tit. 3. 1. Petri 1. & 2. Iacobi 1. & aliis locis. At cor carneum, & cor lapideum, substantiæ sunt, & regeneratio, & creatio ad substantiam, non ad acciden- tia pertinent.

R E S P O N S I O. Ista omnia metaphorica sunt, non propria; quod nemo, nisi omni nō hebes negare potest. Certè enim peccatum, aut cor peccato obduratum non est proprie lapideum, fed ita dicitur propter similitudi- nem, quæ est inter peccatoris obstinationem, & duritiem lapidis. Pari ratione mens iusta non est proprie cor carneum, fed ita nominatur propter similitudinem, quam habet mens per iustitiam ad imperium Dei facilis cum carne molli, ac tenera. Denique tamen gratia iustifica- tionis, & peccatum accidentia sunt, rectè tamen per me- taphoram homines regenerari, & rursus etiam creati di- cuntur, cum à peccato iustificantur propter similitudi- nem, quæ cernitur inter peccatum, & mortem, atque inter iustitiam & vitam.

O C T A V A obiectio, Christus ab Apostolo dicitur peccatum, 2. ad Corinth. 5. *sed Christus est substantia, igitur & peccatum est substantia.* Si dicas, Christus per tropum dicitur peccatum, quia fuit hostia pro peccato. Re- cte id quidem, sed nō diceretur Christus peccatum, quia fuit hostia pro peccato, nisi homo ipse, pro quo Christus mortuus est, verè ac proprie peccatum effer. Christus enim peccatum appellatur est, quia passus est id, quod peccato ipsi debebatur; nimirum fuit hostia piacularis, vice hominum, qui iure interfici merebantur.

R E S P O N S I O. Christus peccatum, id est, victima pro peccato dictus est, non quia vice peccati fuerit im- molatus; quis enim tam absurdè loqueretur? Sed quia morte sua Deum placauit, qui propter peccatum homi- num generi infernus erat. Itaque illud (*pro peccato*) cum dicitur Christus hostia pro peccato, non significat loco peccati, fed, pro expiatione peccati, quod Ioannes explicuit, cum ait: *Eccc agnus Dei qui tollit peccata mundi,* Ioan. 1.

N O M I N A obiectio, Homines peccatores dicuntur, propter originale peccatum, natura filij iræ, ad Ephesios secundo, & naturalis dicitur malitia eorum, Sapientia duodecimo, & cōtra, homines iusti dicuntur naturaliter, quæ legis sunt, facere, ad Romanos secundo. Igitur tam iustitia, quam peccatum ad naturam ipsam, & essentiam hominis pertinet.

R E S P O N S I O. Dicuntur homines natura filij iræ, non quod ipsum peccatum sit natura, fed quoniam à nati- uitate, & per naturalem propagationem peccatum origi- nale traducitur; & naturalis dicitur malitia, quæ longa serie à patribus accepta, difficulter exui potest. Non enim de omnibus loquitur sapiens (quod tamen faceret; si peccatum originis ad essentiam hominis pertineret) fed de Chananæis, qui in parente suo Cham maledicti fue- runt. *Erat enim, inquit, semen maledictum ab initio.*

Quod autem dicitur ad Romanos secundo: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt;*

non significat iustitiam esse hominibus iustis ita natura- lem, vt sit tota essentia, vel pars essentia humana, fed esse conformem, & consentaneam naturæ. Vitium enim est contra naturam, virtus secundum naturam, quia vitio natura corrumpitur, virtute perficitur. Itaque gentes per Christum iustificatae; naturaliter dicuntur facere opera iustitiæ, quia sunt opera illa consentanea naturæ per gra- tiam reformata. Atque hæc quidem est explicatio sancti Augustini in libro de litera, & spiritu, cap. 26.

Sed est etiam alia explicatio, quam Chryostomus, & plurimi alij auctores fequuntur, quæque mihi magis probatur, vt loquitur Apostolus de gentibus, ignorantibus Christum, quæ solo naturali lumine illustratae ali- quid boni interdum agunt. Et iuxta hanc explicationem illud (*naturaliter*) opponitur legi scriptæ in tabulis, & idem est, quod ex lege natura.

Itaque sensus est, gentes quæ legem (scriptam vide- licet) non habent, naturaliter, id est, ex lege, & instinctu naturali, quæ legis sunt faciunt; nam si fortè parentes honorant; non occidunt, non mœchantur, non furantur; id faciunt, non quia ista legerunt in tabulis Moïsis, fed quia naturalis ratio dicit, quod tibi fieri non vis, non esse alteri faciendum. De qua explicatione plura dicemus in libro quinto de gratia, & libero arbitrio, capite secundo. Nunc illud addendum est, hunc locum, quem Illyri- cus pro se adducit, aduersus eum maxime pugnare. Nam si gentes nondum iustificatae, naturaliter quæ legis sunt, faciunt, quomodo verum est quod Illyricus dicit, natu- ram hominis non iustificari, adesse esse corruptam, vt sit ipsum peccatum? An potest ipsum peccatum naturaliter ea quæ legis sunt facere?

D E I M A obiectio sumitur ex testimoniis Theolo- gorum, & quidem Illyricus multa testimonia adducit sanctorum Patrum, vt Ignatij, Irenæi, & aliorum, qui ni- hil ferè aliud docent, nisi imaginem Dei ad naturam ho- minis pertinere. Quod quia nos minime negamus, non est frustra in illis recitandis tempus conterendum. Ad- ducit etiam testimonia Lutheri, Melanchthonis, & simi- lium, quæ nos explicanda reliquimus Heshufio, & Mer- lino, aliisque sectariis, qui illa suspiciunt. Nos enim non plaris facimus Lutherum & Melanchthonem, quam ip- sum Illyricum. Adducit quoque per incredibilem impu- dentiam, Petrum Lombardum, sanctum Thomam, Cae- tanum Cardinalem, Dominicum à Soto, Ruardum Tap- perum, & Albertum Pighium.

Ex Petro Lombardo producit illa verba ex lib. 2. sen- tentiarum, distinct. 39. *litera A: Cùm voluntas de naturali- bus sit, quare ipsa non semper boni est, est aliquando vitii subiecta? Ad hoc facile respondent, qui dicunt omnia quæ sunt, in quantum sunt, bona esse; quia & ipsam voluntatem, in quantum est, vel in quantum voluntas est, vt supra posui- mus, bonum esse asserunt; sed in quantum inordinata est, ma- la est, & peccatum. Vbi potest ab eis rationabiliter queri si voluntas, in quantum inordinata est, peccatum est, quare ergo intellectus, ratio, & ingenium, & huiusmodi, cùm inordi- nata sunt, peccata non sunt? inordinata verò sunt, sicut vo- luntas, cùm ad rectum finem non tendunt, eorumque actus præuarias existunt.* His Petri Lombardi verbis reci- tatis, triumphum canit Illyricus in hunc modum: *Hinc (inquit in libro de essentia imaginis Dei, & diaboli, pag. 254.) liquidè perspicis, voluntatem, intellectum, rationem, & ingenium, quatenus inordinata sunt, esse peccata. Et quidem loquitur de ipsismet potentis anima rationalis, non de earū actibus, aut motibus, actionibusque. Manifestè ergo sensit me- cum, quantumvis aliorum subtilitatibus, & vehementia non raro ad illas sophisticas tenuitates abripiatur, quod pecca- tum sit accidens, aut etiam quoddam nihil.* Hæc Illyricus.

Sed vt intelligas quàm parum fidei sit habendum hæreticis, lege quæ Petrus Lombardus immediatè post verba ab Illyrico allegata subiūxit. Sic enim ait: *Ad quod*

A illi dicunt, voluntatis nomine aliquando vim, scilicet natura- lem potentiam volendi, aliquando actum ipsius vis significa- ri. Vis autem ipsa naturaliter anima insita nunquam pecca- tum est, sicut nec vis memorandi, vel intelligendi; sed actus huius vis, qui & voluntas dicitur, tunc peccatum est, quando inordinatum est. Et paulò infra: *Eccc qualiter soluitur præ- missa questio ab his, qui tradunt, omnia esse bona, in quantum sunt. Qui verò dicunt, voluntates malas peccata esse, & nul- lo modo bona, breuius respondent, dicentes, actum voluntatis non esse de naturalibus: sed vim ipsam, & potentiam volentis quæ semper bonum est, & in omnibus est, etiam in paruulis, in quibus nondum est eius actus.* Vides, Lector, quanta sit impudentia hominis hæretici, qui in eo iplo loco affirmat Petrum Lombardum dicere, ipsam vim, & potentiam vo- luntatis peccatum esse, non eius actum, in quo loco idem auctor disertis verbis dicit, non ipsam vim, & potentiam voluntatis, fed eius actum, cùm inordinatus est, esse pec- catum.

B Quod ad reliquos auctores attinet, quos pro se citat Illyricus, vno verbo responderi potest. Adducit enim duas eorum sententias, vnam, quod concupiscentia sit pars materialis peccati originalis; alteram, quod concupiscentia sit pars animæ inferior. Ex his duabus deducit ipse tertiam, quod videlicet peccatum originis, saltem quoad vnam partem, sit ipsa anima substantia.

Sed in hac sententia Theologorum explicanda, mul- tis modis peccat. Primum enim Theologi partem mate- rialem peccati originis non existimant esse peccatū proprie, fed ideo dici peccatum, quia est effectus peccati. Peccatum enim proprie in priuatione iustitiæ originalis constituunt. Deinde, ipsam concupiscentiam non vocant animæ partem, quasi sit pars essentia, vt Illyricus som- niat, fed quia est potentia quædam animæ, ac proinde qua- litas, non substantia. Vocant enim Theologi potentias partes animæ, fed potentiales, non substantiales. Tertio, non docent Theologi concupiscentiam esse potentiam animæ absolutè, fed vitiatam, siue deordinatam, ita vt non tam ipsa potentia, quam vitium eius sit proprie concupiscentia. Itaque sanctus Thomas, eam febri similem esse, & languorem naturæ appellari dicit. Porro febrem, & languorem, nemo sanus substantiam esse diceret. De- nique Theologi concupiscentiam, quam aliquo modo peccatum appellari posse sentent, in parte inferiore ani- mæ constituunt; Illyricus autem superiorem tantum, vel potius supremam animæ partem, quam nunc rationem, nunc liberum arbitrium, nunc ipsum cor appellat, pec- catum originis esse contendit: nihil igitur commune habet Illyrici delirium cum Theologorum sententia. Mul- tæ sunt alia obiectioes Illyrici, sed vsque adde leues, vt me puduerit eas adferre.

C A P V T V.

D Proponitur, & refellitur secundus error, qui est multorum Lutherorum.

L X P I O S O errore Illyrici, sequitur vt ad sen- tentiam cæterorum hæreticorum huius tem- poris veniamus. Et quidem prima fronte vi- denter tam Lutherani, quam Caluinista nec inter se, nec ab Ecclesia dissidere, nam ex aduersariis Phi- lippus tum in Apologia confessionis Augustana, articulo secundo, tum in locis communibus, titulo de peccato origi- nali; & Ioannes Caluinus in libro 2. Institutionum, cap. 1. admittunt definitionem communem peccati origi- nalis, quod sit videlicet priuatio iustitiæ originalis; Marti- nus quoque Bucerus in epist. ad Rom. testatur, se non vi- dere, in quo Scholastici, quoad peccatum originis ab or- thodoxa sententia variant. Et ex nostris Io. Hoffmeisterus

in iudicio de 2. art. confelf. Auguftan. & Alphonfus Viruefius in tertia Philippica vix vllam agnofcunt diffenfionem in hoc articulo inter nos & feftarios. Tamen fi res tota diligenter expendatur, duo quadam in doctrina aduerfariorum inuenientur, quæ longiffimè diftant à vera fanâque doctrina Catholicorum.

ALTERVM est, quòd plurimi eorum peccatum originis non diftingunt à peccato actuali. Alterum quod ea, quæ Catholici volunt effe vulnera naturæ, infirmitates, morbos ex peccato originali relictos, vt ignoratiam, difficultatem, concupifcentiam, ipfi verè, & propriè peccatum originis effe velint, & in hominibus per Chriftrum iuftificatis ita manere, vt natura fua damnare poffit homines, fi Deus illud imputare velit. Sed priorem errorem proponamus, & breuiter refellamus.

Igitur prior error extat apud Lutherum in aſſertione articuli tertij, vbi dicit, impoſſibile effe, vt fomes fit abſque actuali peccato. Et fuprà in aſſertione ſecundi articuli iam dixerat, fomitem, ſiue concupifcentiam effe peccatum originale. Rurſus in aſſertione eiufdem tertij articuli: *Omitto, inquit, dicere, quòd originale peccatum, vt omnia peccata, ita & incredulitas eſt.* Idem etiam Lutherus in commentario ſecundi capitis Genef. dicit, peccatum originale effe incredulitatem, deſperationem, & alia ſimilia, quæ ſine dabo peccata actualia ſunt. Idem in aſſertione eiufdem articuli tertij, dicit fomitem effe rem viuam, & quæ mouetur. Et tandem addit hæc verba: *Ideo fomes verè eſt actuale peccatum.*

Iam verò Philippus Melanchthon in locis cõmunibus, editis anno M. D. XXII. titulo, *Quid peccatum, ſic ait: Peccatum originale eſt nativa propenſio, & quidam gemalis impetus, & energia: qua ad peccandum irabimur, propagata ab Adam in omnem poſteritatem.* Et paulò pòſt: *Scriptura non vocat hoc originale, illud actuale peccatum. Eſt enim & originale peccatum planè actualis quedam praua cupiditas.* Idem Philippus, cum in confeſſione Auguſtana articulo ſecundo poſuiſſet, peccatum originale effe, quòd homines ſint ſine metu, & fiducia Dei; & Catholici in refutatione confeſſionis, quæ extat apud Fabricij Leodium in Harmonia confeſſionis Auguſtanæ, obieciſſent, quòd effe ſine metu, & fiducia Dei, ſint peccata actualia; Ille non aliter reſpondit in Apologia, niſi confeſſionem Germanicam allegando, in qua non ſolum actus, ſed etiam propenſio, & dona Dei ad efficiendum nõ timore, & fiduciam hominibus in peccato natis denegantur. Itaque non negauit, peccata actualia pertinere ad originale peccatum, ſed addit aliquid amplius.

Idem etiam in eadem Apologia dicit à ſcholasticis extenuari peccatum originis, & inter cætera ſic loquitur: *Itaque, inquit, cum de peccato originis loquantur, grauiora vitia humane naturæ commemorant, ſcilicet ignoratorem Dei, contemptum Dei, vacare metu, & fiducia Dei, odiſſe iudicium Dei, fugere Deum iudicantem, irafci Deo, deſperare gratiam, habere fiduciam rerum præſentium, &c.* Sic etiam in locis communibus, editis poſt annum M. D. XL. non dicit quidem apertè, peccatum originis effe actualem concupifcentiam, ſiue *ἀταξία* (vt ipſe loquitur) omnium potentiarum, in qua conſtituit rationem peccati originis, dicit ad eam pertinere ignoratorem Dei, dubitationes, effe ſine timore, ſine dilectione, amare ſe magis, quam Deum, &c. At profecto negari non poteſt, quin contemptus Dei, odium iudicij diuini, irafci Deo, fugere iudicantem Deum, deſperare gratiam, dubitare de miſericordia Dei, amare ſe plus quam Deum, ſint verè peccata actualia.

Martinus Kemnitius in Examine, ſeſſ. Concilij Tridentini, pag. 456. docet illam ſententiã Scripturæ, Gen. 6. *Omne ſigmentum cogitationis cordis eorum tantum malum eſt omni tempore* (ſic enim ipſe citat) intelligendam effe de

peccato originali, & pertinere etiam ad pueros, & infantes, & probat, quia Gen. 8. repetitur hæc ſententia, & additur, *Figmentum cordis humani effe malum à pueritia; & vox Hebræa, quæ ſignificat pueritiam, dicitur etiam de infantia, & tamen in ſequenti pagina explicans quid fit figmentum, quod Hebræicè dicitur יצר יצר, ſignificat, inquit, vel intus animo aliquid concipere, formare, & quaſi effigiare, vel foris iuxta conceptam ideam aliquid fingere, ſeu formare.* Et infra: *Significat igitur, quando mens primùm concipit, & format cogitationes, ipſos primos motus, conatus, ſeu impetus cordis: quando homo eſt ſine ſpiritu ſancto, iam effe res malas.* Et pag. 458. dicit, cogitationem, quæ deliberatione confirmata eſt, appellari etiam יצר יצר, in Scripturis, & allegat Iſai. cap. 26. *Quare Kemnitius fatiſ apertè ad peccatum originis refert actualem cogitationem, tum primam, & indeliberatam, tum etiam deliberatione, vt ipſe loquitur, confirmatam.*

Sed hic error tam eſt caſſus, vt vix refutatione indigeat. Primum enim ſequitur ex eo, in infantibus, præſertim in vtero matris exiſtentibus, aut recens natis, non effe originale peccatum, quod non ſolum Scripturis ſanctis, ſed etiam ipſorum Lutheranorum doctrinæ, & confeſſioni repugnat. Infantes enim in vteris matrum, aut recens nati, nullũ habent vſum mentis, & ideo nec Deũ contemnere, neque ab eo fugere, neque illi irafci, neque gratiam deſperare, neque aliquid contra Dei legem appetere, vel cogitare poſſunt. Et contra, fidem, & timorem Dei actu habere non tenentur, cum iſti actus vſum rationis requirant, quo infantes carent. Proinde ſi peccatum originale fit carere fide, & metu Dei, & iſta carentia in infantibus peccatum non fit, certè ſequitur infantes peccato originali etiam ante baptiſmum carere.

Quòd ſi fortè Lutheranis reſpondeant, infantes eiufmodi vſum mentis habere, & reuera prauos motus cordis in illis exiſtere, & carentiam bonorum actuum illis imputari: non ſolum pugnant cum ſancto Auguſtino, qui libro primo de peccatorum meritis & remiſſione, cap. 35. ridet quosdam Pelagianos, qui in infantibus, recens natis, actualia peccata effe dicebant; ſed etiam cum ipſa experientia: experitur enim infantes recens natos vſque ad eadẽ mentis vſu deſtitutos effe, vt nec vbi ſint ſentiant, & iuxta ſe iacentibus mammis magis poſſint eſurientes flere, quam fugere, quippe qui nec mammæ quidem ipſas, nec aliud aliquid nõrunt. Qui verò nec mammæ, nec matrem agnoſcunt, quomodo credibile eſt ab iis Deum agnoſci? & qui Deum omninò cogitare nõ valent, quò pacto (quæſo) illum contemnere, ab illo fugere, illi irafci, gratiam eius deſperare, vel de miſericordia ipſius dubitare queunt?

Quid quòd in ipſo primo instanti conceptionis incipiunt homines peccatum originis habere: & tamen in illo primo instanti, fortæ etiam aliquanto tempore pòſt, non ſolum non habent vſum mentis, ſed ne ſentium quidem.

Denique nõne Scriptura diuina paruulos ab omni actuali peccato perſpicuè liberat? Siquidem ſcribit A poſtolus ad Rom. 9. *Cum nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent, aut mali.* Loquitur autè de Iacob & Eſau, nondum natis, ſed iam conceptis, & in vtero exiſtentibus, vt ex ipſo loco epiſtolæ eius intelligi poteſt. Moſes quoque de paruulis dicit, in primo capite Deuter. *Filij tui, qui hodie ignorant diſtantiam boni & mali.* Et Dominus longè quarto, dicit in Ninive fuiſſe pluſquam centum viginti millia hominum, qui ignorabant, quid eſſet inter dexteram & ſiniſtram ſuam. Qui locus à ſancto Hieronymo, & aliis refertur ad ignorantiam, quæ cernitur in infantibus.

Quod ſi paruuli in tam profundis ignorantia tenebris verſantur, & diſtantia boni & mali, & quid inter dexteram & ſiniſtram ipſorum ſit, ignorent, multò magis

Dei

Dei iudicium, miſericordiam, gratiã, & ſimilia eos ignorare necesse eſt. Qui verò iſta ignorant, non poſſunt certè iudicium Dei fugere, de miſericordia dubitare, gratiã Domini deſperare, atque aliã eiufdem generis agere.

Reſpondebunt fortæ, ſe non ponere in paruulis actiones aliquas mentis, repugnantes legi Dei, ſed tantum mentem ipſam ſpoliatam originali iuſtitia, & pronam ad actiones legi Dei repugnantes produendas, cum rationis vſus aduenierit. Vocaffe autem ſe hoc vitium actuale peccatum, non quod fit actio aliqua, ſed quod fit actualis, & vera pronitas, ſiue morbus, ac defectus rei ipſa, atque actu in homine exiſtens, & non mera negatio, aut relatio. Sic enim videtur explicare ſententiam ſuam Lutherus in aſſertione articuli tertij, & Melanchthon in locis editis anno M. D. XXII. Verè, inquit Lutherus, *fomes eſt actuale peccatum, actualis priuatio, ſiue defectus eius rei, quæ ad eſſe debet & actualis poſitio ſeu præſentia infirmitatis, & aliorum aſſectuum, qui de eſſe debent.*

At ſi ita ſententiam ſuam explicet, primò abutuntur vocabulis contra ſcholarem omnium conſuetudinem. Nemo enim hæcenus pronitatem, vel paſſionem appellauit actuale peccatum.

Deinde perperam dicunt, extenuari peccatum originis, ſi quis ad id peccatum pertinere non velit, irafci Deo, fugere iudicium Dei, dubitare de miſericordia, deſperare gratiam, & ſimilia; iſta enim non pronitates, ſed actiones ſunt.

TERTIO, non rectè Apologia confelf. Auguſtanæ dicit, peccatum originis non ſolum effe priuationem actuum fidei, & timoris, ſed etiam donorum, quibus illi actus efficiuntur. Nam priuatio actuum fidei, & timoris actuale peccatum eſt: non enim ſolus actus malus, ſed etiam omiſſio actus boni dicitur actuale peccatum. Proinde neceſſariò ſequitur, aut infantes habere peccatum actuale, ſaltem omiſſionis, quod abſurdiſſimum eſt, aut carere etiam originali, quod fidei Chriſtianæ cõtrarium eſſe, ne ipſi quidem aduerſarij negant.

QUARTO, malè Luther. in aſſert. artic. 3. ſcribit, fieri non poſſe, vt fomes ſepararetur ab actu, & motu, cum ſit res viuã, & quæ ſemper mouetur, ac gignit malos actus. Nam ſi id fieri nequit, certè ſequitur quod antea dicebamus, ex doctrina Lutheranorum colligi, vt infantes vel careant fomite, ac per hoc, originali peccato; vel habeant malos actus, Deum videlicet contemnendo, fugiendo, &c.

QUINTO, coguntur fateri, locum illum Genef. 8. *Figmentum cordis malum à pueritia,* non pertinere ad peccatum originis cum per figmentum cogitationes intelligi velint. Et tamen cum locum tanquam primarium pro peccato originis allegare ſolent.

Habemus igitur inconfiſtantem eſſe doctrinam aduerſariorum, & illud abſurdum eos omninò ſequi, vt vel paruulos à peccato originali immunes faciant, vel naturam peccati originis non rectè explicent.

CAPVT V.

Proponitur tertius error, qui eſt communis omnibus Lutheranis & Caluiniftis.

TERTIUS error eſt iſt, quem initid capitis ſuperioris dicebamus effe alterum ex duobus, in quibus Lutheranis cum Catholicis non conueniunt. Eſt igitur ſententia communis apud ſeſtarios, corruptionem naturæ, ſiue concupifcentiam, qualis remanet in hominibus poſt iuſtificationem effe peccatum ex natura ſua verè ac propriè, quamuis creditibus non imputetur. Inſelligent autem per naturam corruptionem ea, quæ Catholici vulnera naturæ appellare ſolent, videlicet ignorantiam, difficultatem, propenſionem ad malum, & ſimilia.

Non eſt autem queſtio inter nos & aduerſarios, ſine

humana natura grauiter deprauata per Adæ peccatum. Id enim libenter fateamur. Neque etiam queſtio eſt, an hæc deprauatio aliquo modo ad peccatum originale pertineat, ita vt materiale eius peccati dici poſſit. Id enim S. Thom. concedit in 1. 2. quæſt. 82. artic. 1. vbi dicit, peccatum originis effe habitum corruptum, id eſt, languorem, & deprauationem totius naturæ, per modum habitus ſe habentem, & in artic. 3. dicit, concupifcentiam effe peccatum originis materialiter.

Sed tota controuerſia eſt, vtum corruptio naturæ, ac præſertim concupifcentia per ſe, & ex natura ſua, qualis inuenitur etiam in baptizatis & iuſtificatis, ſit propriè peccatum originis. Id enim aduerſarij contendunt: Catholici autem negant, quippe qui, ſanata voluntate per gratiam iuſtificantem, docent reliquos morbos non ſolum non conſtituere homines reos, ſed neque poſſe conſtituere, cum non habeant veram peccati rationem.

Quocirca S. Thom. quem in primis Theologi Catholici ſequuntur, dixit quidem in 1. 2. quæſt. 82. artic. 1. peccatum originis effe habitum corruptum, qui non ſolum contineret priuationem iuſtitie, ſed etiam peruerſionem omnium potentiarum: tamen in artic. 3. diuiſit habitum illum in partes duas, in auerſionem mentis à Deo, & rebellionem partis inferioris à ſuperiore, & addidit in ſola auerſione mentis à Deo conſiſtere propriè & formaliter peccatum originis, in rebellionem autem partis inferioris, quæ fuit effectus rebellionis mentis à Deo, non conſiſtere peccatum, niſi materialiter.

Porrò eam, quam diximus, fuiſſe communem ſententiam Lutheranorum & Caluiniftarum, perſpicuum eſt ex teſtimonijs ipſorum, quorum pauca (exempli gratia) hoc loco ſubiiciamus.

Igitur Lutherus in aſſertione articuli ſecundi, cum multa dixiſſet, vt probaret, concupifcentiam in baptizatis & iuſtificatis effe peccatum, ita ſibi ipſe obiicit: *Scio quid hic mihi oppoſituri ſint: ſcilicet omnia que dicta ſunt probare non peccatum, ſed defectum, ſeu infirmitatem in nobis relinqui poſt baptiſmum.* Et infra: *Verum, inquit, quod defectum ſic appellant, vt peccatum eſſe negent, & non culpam, ſed pœnam tantum peccati eſſe velint, admittere non poſſum.* Et infra: *Interim, inquit, fauor Dei nos ſuſcipit, & ſuſtinet, non imputans ad mortem, quod reliquum eſt peccati in nobis: licet verè peccatum ſit, & imputari poſſit.*

Philippus Melanchthon in locis editis poſtioris tempore, titulo de peccato originis, quarit, quòd fit formale in peccato originis, ac dicit, eſſe reatum. Deinde quarit, quòd fit fundamentum huius relationis, quæ dicitur reatus, ac dicit, eſſe vitium nobiſcum naſcens: *Cùm, inquit, quaritur, quòd fit formale peccati originis, rectè reſpondetur, reatus. Deinde verò querendum eſt fundamentum huius relationis: id verò eſt vitium nobiſcum naſcens, quòd eſt malum pugnant cum lege Dei.* Ex quibus verbis intelligimus, vitium nobiſcum naſcens, id eſt, concupifcentiam naturã ſua efficere reatum, quia eſt malum pugnant cum lege Dei, ac per hoc natura ſua eſſe peccatum, tamen ſi per baptiſmum tollatur reatus, & deſinat eſſe peccatum, non rei ipſa, ſed per non imputationem.

Ioannes Caluinus lib. 2. Inſtit. c. 1. §. 8. ſic deſinit peccatum originis: *Hereditaria natura noſtra prauitas, & corruptio, qua primùm facit reos iræ Dei, tum etiã opera in nobis profert, quæ ſcriptura vocat opera carnis.* Quæ deſinitio facile poſſet cum ſententia S. Thomæ, & aliorum Catholicorum cõciliari, niſi continud hæc verba Caluinus adiungeret: *Atque id eſt propriè quòd à Paulo ſapius peccati nominatur.* Reſpicit enim ad caput ſextum & ſeptimũ, ad Romanos, vbi beatus Apoſtolus concupifcentiam carnis, quam in ſe quoque ipſe, quamuis iuſtificatus, & ſanctus experiebat, peccatum frequenter appellat.

Ex quo intelligimus, peccatum originis Caluino eſſe naturæ corruptionem, etiam poſteaquam præcipua pars

eius

eius corruptionis, id est, auerfio mentis à Deo, per gratiam iustificantiem sublata est. Quocirca idem Calvinus libro tertio Institutionum, capite tertio, multis locis sancti Augustini prolaris contendit, omnes cupiditates esse peccata, tamen si consensus defuit.

Petrus Martyr in commentario capitis quinti ad Romanos, peccatum originis ita definit: *Totius hominis natura depravatio à lapsu primi parentis in posteros traducta per generationem, quæ nisi beneficii Christi succurrat, omnes inde nascentes, infinitis propè malis & æternæ damnationi adiudicat.* Deinde docet, hanc depravationem continere privationem rectitudinis omnium partium & potentiarum, & præterea quædam positiva, propensionem ad malum, natura imperum contra verbum Dei, & alia id genus. Denique addit: *Quæ, inquit, supersunt in regeneratis, ad æternam mortem non imputantur, verum quævis res ex eo iudicari debet, quod est in seipsa. Quare si quaeratur ex nobis, an sit peccatum, quod manet in regeneratis, respondebimus esse peccatum.*

Martinus Kemnitius in Examine scels. 5. Concilij Tridentini, pag. 4.4. non solum concupiscentiam, sed ipsam etiam mollem carnis, quamvis nondum formatis organis, vult esse verè, propriè que peccatum: *Cum igitur, inquit, massa embryonaria in primo ardore conceptionis primum inciperet veri calore foueri, iam erat peccato contaminata, quæ contaminatio, iuxta Davidis confessionem, habebat veram rationem peccati, cum nondum formata essent vel mentis, vel voluntatis, vel cordis organa.* Et infra pag. 464. quærit de concupiscentia in renatis, quid sit per se, ex se, & ex sua natura. Et tandem post multa respondet pag. 468. *Non, inquit, fingere debent renati reliquam in membris suis concupiscentiam talem esse, quæ per se, etiam si remota gratia, & remissionis umbraculo Deus in iudicium cum illa intrare vellet, non possit hominem exorsum Deo facere, & damnare: sed agnoscat quale sit malum, & gratias agant Deo, qui propter filium mediatorem malum illud non imputat ad damnationem.* In hanc sententiam loquuntur ferè omnes alij huius temporis sectarij.

CAPVT VI.

Refutantur calumnia, & mendacia hæreticorum.

ED placet, antequam ad refutationem huius erroris veniamus, breuiter annotare calumnias, vel mendacia, ineptias, & contradictiones, quibus aduersarij suas disputationes in hac materia, vt in alijs omnibus, exornarunt.

PRIMVS, Lutherus in libro aduersus execrabilem bullam Antichristi, discernens de tertio articulo: *De hac, inquit, re probabiliter disputari, nec hodie certus sum.* Et similia dicit de quarto, & tamen post vnâ paginam ita scribit: *Ego his scriptis testor, me omnia damnata per bullam istam execrabilem confiteri pro Catholicis dogmatibus.* Et iam antea initio libri sic præfatus fuerat: *Affero, & amplector fiduciam tota spiritus mei articulos per eam damnatos, afferendisque pronuncio omnibus Christianis sub pena æternæ maledictionis.*

Itaque fomitem retardare animum exeuntem à corpore, ab ingressu calis, etiam si nullum adit actuale peccatum (hic enim erat articulus tertius) Lutherus habet pro Catholico dogmate, & vult haberi ab omnibus sub pena maledictionis æternæ: & tamen adhuc incertus est, quid agatur cum tali anima; retardetur nec ne ab ingressu calis, & solum probabiliter disputat.

Idem Lutherus in affectione omnium articulorum suorum, articulo secundo, imponit sancto Augustino, quod dixerit, peccatum actu transire, reatu manere. Et rursus in extrema disputatione: *Concludamus, inquit, cum pulcherrimo verbo Augustini. Peccatum, inquit, remittitur*

in baptismo, non vt non sit, sed vt non imputetur. Ecce est & remanet peccatum, sed non imputatur. At nusquam sic loquitur sanctus Augustinus, neque vnum locum adhuc notare poterunt aduersarij, vbi sanctus Augustinus dicat, peccatum actu manere, non reatu, vel esse in homine, sed non imputari. Dicit quidem concupiscentiam manere post baptismum, sed addit, eam non solum non imputari, sed neque esse peccatum, nisi ratio victa illi cedat. Testimonia sancti Augustini habentur libro primo de nuptiis, & concupiscentia, cap. 25. & 27.

Philippus Melancthon in Apologia confessionis Augustinæ, in defensione articuli secundi, qui est de peccato originali, grauitè queritur de Scholasticis, in hac verba: *Hos morbos, qui maximè aduersantur legi Dei, non animaduertunt Scholastici, immò tribuunt interim humane nature integras vires, ad diligendum Deum super omnia.* Et paulò post: *Quod si has tantas vires habet humana natura, vt per sese possit diligere Deum super omnia, vt confidenter affirmant Scholastici, quid erit peccatum originis? quorsum autem opus erit gratia Christi, si nos possumus fieri iusti propria iustitia?*

At post vnâ, vel alteram pagellam oblitus sui Scholasticos contrarium sentire dicit: *Itaque, inquit, vetus definitio, cum inquit, peccatum esse carentiam iustitiæ, detrahât non solum obedientiam inferiorum virium hominis, sed etiâ detrahât notitiam Dei, fiduciam erga Deum, timorem, & amorem Dei, aut certè vim ista efficiendi detrahât. Nam & ipsi Theologi in scholis tradunt ista non effici sine certis donis, & auxilio gratiæ.* Non igitur Scholastici tribuunt homini post lapsum integras vires ad diligendum Deum, & iustificationem, si sentiunt ista non effici sine certis donis, & auxilio gratiæ. Idem Philippus in locis communibus editis anno M. D. XXII. titulo de peccato: *Nec est, inquit, quod de stultis illis relationibus in peccato disputemus, prauus affectus, prauisque cordis motus est contra legem Dei peccatum.* At in locis istisdem, editis posteriore tempore, titulo eodem, docet, formale peccati esse reatum; reatum esse relationem. *Rectè, inquit, eruditi sciunt, vniuersaliter formale peccati esse reatum. Sed hæc relatio alicui malo accidit, &c.* Idem etiam paulò post: *Monachi, inquit, ineredite omiserunt reatum, & dixerunt formale peccati esse defectum, & hunc tolli in renatis, ac manere materiale, quod intelligebant appetitiones ipsas conditas à Deo, quæ sunt res bonæ, sed quia dicerent, non intellexerunt, &c.*

Multa sunt in his paucis verbis errata. Primum idem Philippus, qui in locis prioribus reprehendebat Scholasticos, quod relationes, id est, reatum in peccatis agnoscerent, in locis posterioribus defendit ipse reatum; & relationes aduersus Scholasticos.

DEINDE, repugnat apertè Luthero, in cuius verba iurauerat. Lutherus enim in assertionem secundi articuli, reprehendit Scholasticos, quod concupiscentiam in renatis dixerint esse defectum. Philippus verò eodem reprehendit, quod rem eandem negauerint esse defectum.

TERTIÒ, mentitur euidentissimè, nisi forte Scholasticos non legerit, & non tam quod ipsi scripserunt, quam quod ipse de illis somnauit, confutare decreuerit. Nam Scholastici, siue monachi, ad eò non omiserunt reatum, vt Scotus, & Durandus vix aliud, quam reatum, propriè peccatum esse dixerint. Sanctus autem Thomas tamen præter reatum, agnoscit etiam maculam, tamen reatum nullo modo omisit, vt perspicuum est ex 1. 2. quæst. 1. articulo tertio ad secundum. vbi dicit, peccatum originis per baptismum tolli, quoad reatum, & remanere quoad fomitem.

DEINQUE, illud etiam est apertissimum mendacium, quo monachi dicant, concupiscentiam in renatis non esse defectum, sed rem bonam, id est, appetitiones,

vt sunt

vt sunt à Deo condita. Ista enim nulli monachi Catholici vnquam dixerunt, sed omnes summo consensu docent, post baptismum in renatis manere concupiscentiam rebellem, & repugnantem legi mentis, & hanc esse malam, & morbum, ac defectum, non tamen peccatum propriè dictum, nisi rationalis voluntas desidei eius assensum præbeat.

Ioannes Calvinus lib. 2. Institutionum, cap. 1. §. 9. *Frigidum, inquit, & stultum est, corruptelam, quæ ex peccato adæ manet, & peccatum istud esse sensualitatem, vel ad motus sensualitatis, restringere. In quo crassam inscitiam detexit Petrus Lombardus, qui sedem quærens, & inuestigans, dixit in carne esse peccatum originis, Paulo teste, non quidem propriè, sed quia in carne magis apparet.* Sed in his verbis Calvinus aut mentiri, & imponere simplicioribus voluit, aut Petrus Lombardum non legit, vel non intellexit. Nam Petrus Lombardus nusquam peccatum originis ad motus sensualitatis restringit: Quin potius docuit in illis moribus consistere non posse, quia esset actuale non originale. Sic enim loquitur in secundo libro Sentent. dist. 30. litera G. *Nunc superest videre, quid sit ipsum originale peccatum. Quod cum non sit actuale, non est actus, siue motus animæ, vel corporis.* Deinde idem Petrus non quærebat sedem peccati originis, cum dixit illud esse in carne, sed causam. Nam dist. 30. litera B. proponit quæstiones à se tractandas, & dicit esse tres. Quid sit peccatum originale, quare dicatur originale, & quomodo traducatur. Quibus postea quartam addit dist. 32. litera A. *Quomodo dimittatur in baptismo. Quam autem sit eius sedes, nusquam proponit, nusquam tractat, sed vbi que tanquam notum assumit, esse animam.* Nam vt ipse dicit dist. 31. litera C, culpa non potest esse in re irrationali.

Itaque cum dicit, peccatum esse in carne, non intelligit esse in carne, tanquam in sede, vel subiecto, vt Calvinus somniat, sed tanquam in causa, quia videlicet per concupiscentiam carnalem traducitur. Sic enim ipse loquitur dist. 31. litera B. *Quæ dicitur manere in carne, non quia in anima sit, sed quia per corruptionem carnis in anima fit.* Et litera D. *Caro quæ in concupiscentia libidinis feminatur, nec culpam habet, nec actum culpæ, sed causam.* Denique quidquid Petrus Lombardus dicit, id totum ex sanctis Patribus, Ambrosio, & Augustino probat. Quare Calvinus dum Petrum Lombardum crasse inscitie reprehendit, Ambrosio & Augustino crasse inscitie reprehendit. Sed ista tanta calumniandi, vel mentiendi libido nulli magis, quam auctori proprio apud æquos iudices nocet.

Iam verò Petrus Martyr in comment. 5. cap. ad Rom. vt se in hac re, sicut in cæteris, falsum Martyrè esse probet, scribit, sententiam illam suam de peccato originis, esse etiam sancti Augustini, sancti Anselmi, sancti Thomæ, sancti Bonauenturæ, & Scoti. Quod certè falsissimum est; nullum enim testimonium horum Doctorum proferri poterit, quo probetur, morbos, qui supersunt in regeneratis, per se esse peccata, & reos mortis æternæ facere posse. Certè sanctus Augustinus, quæ alij sequuti sunt, in plurimis locis, quæ postea citabuntur, contrarium disertis verbis affirmat.

Martinus Kemnitius in Examine scels. Concilij Tridentini, præter illud incredibile paradoxum, siue potius Illyrici, & Manichæi delirium, quo docet, ipsum embryonem nondum animatum habere veram & propriam peccati rationem, omnino tragicè exagitat, quod vir doctissimus Andradius dixerat, in Concilio Tridentino non esse definitum, in quo posita esset propria ratio peccati originalis, & ideo de hac re, salua fide, adhuc in scholis liberas esse disputantiū opiniones. Atque hinc idem Kemnitius colligit à Concilio Tridentino libertatem esse relictam defendendi sententias omnes, quamuis prophanas,

& cum sacris Scripturis apertè pugnantes. *Ad perpetuam, inquit pag. 436. rei memoriam notum sit toti orbi Christiano, prophanam Pighij sententiam (ne quid dicam durius) in decreto Tridentino non esse vel improbatam, vel damnatam, sed relictam esse cum alijs prophanis Scholasticorum de peccato originali disputationibus, sub opinandi libertate.* At si Concilium diligenter legatur, facillè apparebit, & verum esse quod Andradius scripsit, & tamen prophanas omnes opiniones, tum Pighij, tum aliorum, à Concilio Tridentino fuisse damnatas. Siquidem eorum, quæ ad rationem peccati originalis pertinent, quædam ad fidem Catholicam necessaria sunt, quædam sine vilo fidei detrimento ignorari possunt. Concilium ergo definiuit ea, quæ prioris generis erant, vt peccatum originis non solum morbum, sed etiam peccatum verè, propriè que dictum esse, contra errores Zvinglij; Item in homine inharere, ac proinde non substantiam esse, sed accidens, contra Illyrici somnia; Rursus non vnum in omnibus, sed vnicuique proprium inesse, contra sententiam minus rectam Pighij & Catharini; nec solum in infidelium, sed etiam in fidelium filiis locum habere, contra hæresim Buceri, Martyris, & Caluini. Denique per baptismum ita deleri, vt in recens baptizatis nihil maneat quod habeat veram peccati rationem, contra communem Lutheranorum omnium Catholicæ fidei repugnantem doctrinam.

His autem erroribus explosis, atque damnatis, noluit idem Concilium subtiliores Scholasticorum quæstiones excutere, quæ salua fide, in vtramque partem disputari poterant. Nam & sciebat, quod sanctus Augustinus in libro primo de moribus Ecclesiæ, cap. 22. scriptum reliquit, nihil esse hoc peccato ad prædicandum notius, nihil ad intelligendum secretius: & vestigijs veterum Conciliorum inharere decreuerat, quæ de mysterijs fidei, nihil aliud explicare, & sub anathematis pœna credenda tradere consueuerant, nisi quod ad fidem conferuandam, & hæreses confutandas necessarium videbatur. Atque hæc pauca de aduersariorum calumniis, & mendacijs hoc loco sufficiant.

CAPVT VII.

Refutatur ex scripturis tertius error, qui est apud Lutheranos communis.

EQVITVR, vt errorem Lutheranorum & Calvinistarum quinto capite expositum, Scripturæ, & Patrum testimonijs confutemus.

Afferimus igitur, naturæ corruptionem, siue concupiscentiam, qualis remanet post baptismum in regeneratis, non esse peccatum originis, non solum quia non imputatur, sed etiam quia imputari non potest, cum nullum sit ex se, vel ex natura sua peccatum.

PRIMUM argumentum ad hanc sententiam confirmandam, duci potest ab illis verbis sancti Iacobi, capite primo: *Vnicuique tenetur à concupiscentia sua abstractus & illectus.* Deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum, peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem. Hic enim quatuor res distingui videmus ab Apostolo, concupiscentiam, id est, potentiam appetendi pronam ad malum, & tres eius motus, suggestionem, delectationem & consensum. Sic enim eos motus appellat Theologi post Gregorium homil. 16. in Euangelia, & Bedam in commentario huius loci.

SVGGESTIO est prima illa apprehensio rei delectabilis, quæ abstracta, & illicita animam; & si quidem trahat ad delectationem cum aliquo imperfecto consensu, sequitur secundus motus, de quo dicit Iacobus, concupiscentia cum conceperit, id est, cum illexerit, parit peccatum. Denique si suggestio adiuncta delectatione, trahat ad perfectum consensum, existit tertius motus, de quo dicit Apostolus; Peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem. Non enim per consummatum

pecca

peccatum intelligi debet folum peccatum operis, fed quodcumque peccatum, cui plenus accefferit voluntatis affenfus. Nam dubitari non potefl, quin defiderium adulterij, fi voluntarium fit, generet mortem, cum Dominus dicat Matth. 5. *Qui videt mulierem ad concupifcendum eam, iam mœchatus eft eam in corde fuo.* Et eadem eft ratio de alijs fimilibus.

Iam igitur concupifcentiam, id eft, potentiam pronâ, & primum eius motum nō appellat beatus Iacobus peccatum; Partum imperfectum, hoc eft, delectationem non plenè deliberatam, peccatum vocat, fed non mortale; denique partum perfectum, hoc eft, defiderium cum pleno confenfu, peccatum planè mortale effe definit.

Caluinus lib. 3. Inftitutionum, cap. 3. §. 13. & Beza in annotationibus ad hunc locum respondent, beatum Iacobum illis verbis, *parit peccatum*, loqui de peccatis operum, fiue actualibus: non autem fequi, vt cōcupifcentia, fiue concupifcere nullum fit peccatū, quamuis peccatum operis, vel actualè non fit.

At contra hanc eorum explicationem pugnant primum verba fequentia: *Peccatum verò cum consummatum fuerit, generat mortem.* Nam peccatum operis, ordinariè plenè deliberatam effe folet, & consummatum ab omnibus dicitur. Cur ergo beatus Iacobus peccatum operis diftinguit à peccato consummato, dicens: *Peccatum autem cum consummatum fuerit, generat mortem?*

RESPONDET Caluinus, peccatum consummatum apud Iacobum dici totū curfum hominis peccatoris, quo fuit nihil reftat, nifi fupplicium mortis æternæ. At Iacobus non loquitur de toto curfu peccatoris, id eft, de omnibus peccatis fimul, fed de fingulis peccatis, vt perfpicuum eft ex illis verbis: *Nemo cum tentatur dicat, quoniã à Deo tentatur.* Hic enim fiue dubio loquitur de tentatione particulari, quæ certo tempore in homine exiftit. Id namque fignificat illud, *cum.* Et de hac eadem loquitur, cum subiungit: *Vnusquisque verò tentatur à concupifcentia fua abtractus & illeſus.* Iubet enim S. Iacobus, vt cum exurgit aliqua tentatio, nemo illam referat in Deū, fed in carnem fuam. Ac de illa ipfa particulari tentatione fubiungit, quod peccatum pariat, & de illo eodém peccato affirmat, quod cum consummatum fuerit, generat mortem. Quia verò satis conftat, non quodlibet peccatum, quamuis perfectum & consummatum, perducere continud, ac reſpectu ad mortem æternam, quæ eft in alia vita; fequitur, vt loquatur Apoftolus de morte animæ, quæ fit in hac vita cum gratia Domini anima deftituitur. Peccatum igitur generans mortem, eft quodlibet peccatum mortale, fiue fit operis, fiue litigæ, fiue defiderij.

Deinde nulla eft ratio cur peccatum abfolutè poſitum, cum dicitur: *Concupifcentia cum cōceperit, parit peccatum.* Caluinus reſtringi velit ad peccatū operis. Nam cum peccatum oris, vt blaſphemia, vel peritium, & cordis, vt defiderium voluntarium coniugis alienæ, non minus peccatum fit; nec minus prohibeatur in Decalogo quàm furtum; vel aliud peccatum operis, quo iure vocabitur peccatum, abfolutè poſitum, ad folum operis peccatum reſtringi poterit; peccatum igitur, quod concupifcentia parit, eft omne peccatum actualè, fiue cordis fiue oris, fiue operis, fed illud, fi plenum habeat confenſum, voluntatis, consummatum, & mortale dicitur, ſi autem imperfectum & veniale nominatur.

Dicent fortaſſe: *ſi peccatum, quod concupifcentia parit, eft peccatum actualè, quid prohibet quæ ipſa concupifcentia non fit etiam votum peccatum, ſi non actualè, ſaltem originale?*

At cum aduerſarij dicunt, concupifcentiam effe peccatum, vel loquuntur de primo eius motu, qui dicitur à Patribus ſuggeſtio, vel de pronitate potentia, concupifcibilis ad malum; ſi de ſuggeſtione loquuntur, illa nō potefl dici peccatum originale, quia eft actio quadam, &

proinde ſi peccatum effet, actualè effet. Et iam oftendimus eam peccatum actualè non effe.

Si loquuntur de pronitate, eadem ratione probatur, eam nullum effe peccatum. Nam ſi pronitas illa peccatū effet, fiue actualè, fiue originale, ideo nimirum effet, quia pugnare videtur cum lege Dei, vt aduerſarij dicunt, ac præfertim Caluinus lib. 1. Inſtit. cap. 2. §. 10. & Kemnitius in Examine 5. ſeſs. Concilij Tridentini, pag. 454. at ſi pronitas peccatū effet, quia pugnare videtur cum lege Dei, multò magis actus eius, quamuis omninò inuoluntarius, effet peccatum, cum magis pugnat cum lege actus, quàm pronitas ad actum. Habemus autem ex doctrina Apoftoli, actum concupifcentiæ omninò inuoluntarium, nullum effe peccatum, vt ſuprà oftendimus: efficitur igitur vt concupifcentia ipſa, id eft, pronitas ad actum malum, nullum fit omninò peccatum. Et confirmatur hæc noſtra explicatio teſtimonij Apoftolici ex Auguſtino, Cyrillo, & Beda, vt alios Patres interim omitamus.

Sanctus Auguſtinus lib. 6. aduerſus Iulianum, cap. 5. Sed, inquit, cum dicit Apoftolus Iacobus, *vnusquisque tentatur à concupifcentia fua, abtractus & illeſus.* Deinde concupifcentia cum conceperit, parit peccatum: *profecit in his verbis partus à pariente diſcernitur. Pariens enim eft concupifcentia, partus peccatum. Sed concupifcentia non parit, niſi conceperit, non concipit, niſi illeſerit, hoc eft, ad malum perpetrandum obtinuerit voluntatis affenſum.*

Sanctus Cyrillus lib. 4. in Ioannem, cap. 51. *Voluptas quedam, inquit, ante omne peccatum præcurrit, & feruens cupiditas ad delicta folet allicere, quæ ante peccatum inſidet, & mentis confenſum arripit, perſuadens facile hac via veniedū effe quò glifcimus. Quod verò Chriſti diſcipulus oftendit, dicens: Nemo qui tentatur, dicat à Deo ſe tentari: neminè enim Deus tentat, ſed vnusquisque à ſua cupiditate abtractus, atque ſeducus, tentatur. Cupiditas deinde poſtquàm conceperit, parit peccatum, porrò cōſummatio mortem generat.*

Certe ſi ante omne peccatum voluptas quadam præcurrit, etſi cupiditas ad malum alliciens, ante peccandi actum inſidet; non eft veri nominis peccatum ipſa titillatio & incitatio, etiam cum delectatione coniuncta, niſi aliquo modo confenſum mentis obineat. Quod ſi titillatio, quæ actus quidam eft, peccatum non eft, multò minus pronitas ad eum actum, peccatum effe poterit.

Beda in commentario huius loci diſtinguit ſuggeſtionem à delectatione, & delectationem à confenſu; ac dicit, ſolam ſuggeſtionem, niſi trabat ad delectationem, nō ſolum non parere peccatum, fed è contrario parere coronam vitæ, iuxta verbum eiufdem Apoftoli in eodem loco: *Beatus vir qui ſuffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.*

SECUNDVM argumentum principale ſumitur ex cap. 7. epiſt. ad Rom. vbi beatus Paulus ſic loquitur: *Nunc autem non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatū. Scio enim quia nō habitat in me, id eft, in carne mea bonum.* His enim verbis ſatis aperit docet Apoftolus, cōcupifcentiam in homine iuſtificato non effe propriè peccatum, quod reum facere poſſit. Nam primum, dicit, motum concupifcentiæ non effe ſuum opus, ac per hoc non poſſe ſibi imputari. Quo enim iure mihi imputari poſſit, quod meum non eft? Deinde addit eiufmodi malum non effe in ſe, ſed in carne ſua. Conſtat autem carnem non effe capacem peccati propriè dicti.

Sed contra obiciunt Caluinus libro ſecundo Inſtitutionum, cap. 1. §. 9. & cap. 2. §. vlt. & Beza in annotationibus ad ſeptimum caput epiſtolæ ad Romanos, in hoc ſeptimo capite epiſtolæ ad Romanos, carnem accipi pro toto homine, qualis eft ſecundum naturam corruptam. Quod probat Beza in annotationibus ad hunc locum, quia beatus Paulus inter corruptiſſimas partes mentem numerat. ad Timoth. 6. & alios, & ad Ephel. 4. iubet reſponſari ſpiritum mentis noſtræ.

RESPON

Reſpondeo, in multis locis diuinæ ſcripturæ ſine dubio per carnem intelligi omnes potentias tum inferiores, tum ſuperiores per peccatum corruptas. Vnde etiam videmus ad Galat. 5. inter opera carnis hærefes numerari. Itaque non negamus etiam mentem per peccatum fuiſſe corruptam. Cæterum in 7. capite ad Rom. negamus, carnem ſumi pro toto homine, atque aſſerimus, accipi pro altera parte tantum, quæ vires inferiores complectitur. Nam in primis ſi per carnem intelligeretur totus homo, non verè diceret Paulus *Non ego operor illud.* Quomodo enim non ipſe operatur, quod eius caro & animus, hoc eft, ipſe totus operatur? Sin autem reſtante ratione, quæ effe poſſima hominis pars, ſola pars inferior operetur, verè dici potefl, *Non ego operor illud.*

Deinde cum Apoftolus dicit: *Scio, quia non habitat in me, id eft, in carne mea bonum.* Quorſum attinet illa correctio, *in me, id eft, in carne mea*? Si in toto homine eft illud malum, de quo loquitur? Tertio nonne Apoftolus diſcretis verbis diſtinguit carnem à mente, id eft, vnâ partem hominis ab altera, cum dicit: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ? & ego ipſe mente ſeruo legi Dei, carnem autem legi peccati?*

At (inquit Beza) Mens non conſideratur ab Apoftolo ſimpliciter, vt aduerſarij faciunt, ſed vt opponitur membris, quia legi Dei conſentit, quod in ſolis regeneratis accidit. Itaque vult, mentem accipi hoc loco pro mente renouata per gratiam, quæ opponitur membris, id eft, toti homini, qualis eft ex ſe, ſiue ex corruptione naturæ, & probat, quia ad Coloſſen. 2. vbi nos legimus: *Inſtati ſenſu carnis ſuæ, Græcè pro ſenſu eſt, vñ id eſt, mens.* & ad Romanos octauo, eadem mens carniſcitur, *quæ ſerua ſerua*, id eſt, prudentia carnis.

Sed hæc obiectio nihil concludit. Admittimus enim, mentem conſiderari à Paulo, vt renouatam per gratiam & nos eodem modo illam conſideramus; negamus autem illam opponi toti homini. Conſequens enim eſt, vt mentem renouatam opponat parti non renouatæ, id eſt, carni, cuius redemptionem adhuc expectamus.

Et confirmatur Quarto, quia quod Apoftolus hic dixit, in carne ſua eſſe malum, clarius dixit ad Romanos ſexto, in corpore mortali id malum eſſe, & in hoc ipſo cap. 7. *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* Per corpus autem mortale certum eſt, non poſſe intelligi omnes partes hominis, ſed alteram tantum.

Quinto, quia quod dicit: *Mente ſeruo legi Dei, paulò antè dixit: Condeleſtor legi Dei ſecundum interiorem hominem.* Intelligimus autem ex cap. 4. poſterioris ad Corin. exteriorem hominem eſſe corpus corruptibile, interiorem autem eſſe animam rationalem: *Licet, is, qui foris eſt, noſter homo corrumpitur, is, qui intus eſt, renouatur de die in diem.*

Sexto, quia tamenſi caro interdum accipiatur pro toto homine, tamen cum caro dicitur, in malam partem, non vſurpatur hæc vox in ſcripturis, niſi cum agitur de impijs, quorum animus carni obedit, vt Genef. 6. *Non permanebit ſpiritus meus in homine, quia caro eſt.* Ioan. 4. *Quod natum eſt ex carne, caro eſt.* Ad Galat. 5. *Opera carnis ſunt fornicatio, &c.* 1. ad Corinth. 15. *Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebit.* Et in illis etiam locis agitur de impijs, in quibus mens, vel prudentia tribuitur carni, quæ loca Beza citauerat. Iuſtificati autem, quia carnis defideria fortiter reſiſtunt, non ſolum non dicuntur caro, ſed etiam dicuntur in carne non eſſe, vt patet ex capite octauo ad Romanos. Quare cum in toto capite ſeptimo loquatur Apoftolus de ſe, aliſque iuſtificatis, ſine dubio per carnem non intelligit totum hominem, ſed tantum partem hominis inferiorem.

Accedat auctoritas ſancti Auguſtini; qui paſſim ita exponit hæc loca, ac præfertim in primo libro contra duas epiſtolas Pelagianorum, cap. 10. & toto 1. libro de nuptijs,

& concupifcentia, in quo libro, cap. 6. ſic loquitur: *Ibi homo primitus Dei lege tranſgreſſa, aliam legem repugnantem ſua menti habere cepit in membris, & inobediẽtiæ ſuæ malum ſenſit, quando ſibi retributam digniſſimè inobediẽtiam ſuæ carnis inuenit.*

Adde vltimo, quod etiam ſi cogermur nomine carnis intelligere omnes animæ potentias, etiam in ſeptimo ad Romanos: tamen omninò dicendum eſſet, nomen carnis in iuſtificatis pertinere ad voluntatem, ſiue mentem, niſi quoad primos quofdam motus ineliberatos. Nam apertiffimè opponit Apoftolus confenſum voluntatis defiderijs carnis. Itaque etiam hoc modo cōcupifcentia non haberet ſedem niſi in parte animæ, quæ non eſt capax peccati propriè dicti. Nam nec pars inferior, nec ſuperior, vt præuenit ſuo motu iudicium rationis, peccati propriè dicti capax eſt. Ibi enim tantum peccatum propriè dictum eſſe potefl, vbi iuſtitia propriè dicta eſſe potefl, non potefl autem iuſtitia propriè dicta eſſe in parte inferiore, vel in ſuperiore, vt præuenit iudicium rationis, igitur nec peccatum propriè dictum.

Tertium argumentum duci potefl à teſtimonio beati Pauli in epiſtola ad Romanos capite octauo. vbi ſic loquitur: *Nihil ergo damnationis eſt in iſ, qui ſunt in Chriſto Ieſu.* Quo loco, cum in ſexto & ſeptimo capite multa dixiſſet de concupifcentia, quam modò peccatum per metonymiam, modò legem membrorum appellauerat, tandem concludit, nil eſſe timendum iuſtificatis in Chriſto, etſi concupifcentiam illam adhuc ſentiant in membris repugnantem legi mentis. Nec tam ſignificat, nullam eſſe condemnationem iuſtificatis in Chriſto ob concupifcentiam, quàm nihil eſſe in eis condemnationem dignam, ſiue nullam eſſe cauſam condemnationis. Quod enim nondum eſſent actus, ac re ipſa condemnati, perfpicuum erat quia ſententia damnationis non fertur, niſi poſt hanc vitam. Habemus igitur ex hoc loco, concupifcentiam, qualis remanet in renatis, non eſſe peccatum ex natura ſua.

Reſpondent communiter aduerſarij, Lu herus, Caluinus, Kemnitius, & cæteri, Apoftolum dixiſſe, nihil damnationis eſſe renatis ob concupifcentiam, non quod ea non fit damnatione digna, ſed quod eius reatum Deus dimiſerit in Baptiſmo.

At hæc reſponſio multis de cauſis non eſt ſolida. Primum enim ſi verè crederent aduerſarij, reatum dimitti in Baptiſmo, ſateri deberent conſequenter, nihil eſſe in renatis, quod habeat veram peccati rationem. Si quidem reatus & ſancti Auguſtini teſtimonio, & ipſorum conſeſſione, id eſt, quod propriè dicitur peccatum. Sic enim loquitur, ſanctus Auguſtinus libro primo, de nuptijs & concupifcentia, capite vigeſimo ſexto: *Hoc eſt non habere peccatum, reum non eſſe peccati.* Et Philippus in locis communibus, vt ſuprà citauimus, tit. de peccato, dicit, formale peccati eſſe reatum. Quod idem indicat Caluinus lib. 3. Inſtitut. ca. 3. §. 11. cum dicit, remiſſo reatu manere in homine peccati materiã. At certè ſublata rei forma, non manet eius rei ratio, ſiue natura, cum forma fit præcipua pars naturæ, immò ſi ipſa ratio, & quidditas rei.

Deinde, reatus eſt omninò inſeparabilis ab eo quod natura ſua eſt dignum æterna damnatione, qualem eſſe volunt concupifcentiam aduerſarij. Nam reatus, qui ab Auguſtino dicitur peccatum, & à Philippo formale peccati, non eſt ſola ordinatio ad pœnam; hæc enim eſt bona, & à Deo, ſed eſt dignitas, ſiue meritum pœnæ, vt eam ſanctus Auguſtinus appellat: *Nemo naſcitur (inquit in Pſalmum quinquageſimum) niſi trahens pœnam, trahens meritum pœnæ.* Porro iſte reatus, vt rectè docet Philippus loco notato, eſt relatio, cuius proximum fundamentum eſt actus malus, ſiue iniquitas. Non potefl autem relatio à fundamento proximo ſeparari, quia ex ipſo fundamento naturaliter, & neceſſariò ſequitur. Neque enim fieri potefl, vt qui genuit filium, non ſit eius pater,

Tomus tertius. N

& qui genitus est ab alio, non fit eius filius, quia post generatione, quæ est fundamentum, necessario consequitur in genere paternitas, in genito filiatio. Eodem modo quia scelus, exempli causa, homicidij fundamentum est reatus, fieri non potest, ut qui homicidium fecit, non fit reus, id est, dignus pœna, etiam si forte iudex nolit illum punire; ac tunc præsertim separari non potest reatus à scelere, cum adhuc manet actus, vel desiderium homicidij.

Jam igitur si concupiscentia, etiam in renatis, esset natura sua res digna morte sempiterna, ut aduersarij communiter docent, & (vt Philippus fatetur) fundamentum proximum eius relationis, quæ dicitur reatus, certè ab ea reatus scingi nullo modo posset. Quomodo enim separari potest reatus, id est, dignitas, & meritum pœnæ ab ea re, quæ natura sua est digna pœna & meretur pœnam? Ergo si B. Paulus per damnationem intelligit reatum, euidenter sequitur, vt vel falsum sit Apostoli testimonium, vel sit verum quod nos dicimus, concupiscentiam in renatis natura sua non esse rem dignam pœna, nec habere veram, ac propriam peccati rationem.

Tertio, etiam si concederemus, fieri posse, vt concupiscentia esset res digna morte sempiterna, & tamen ab ea tolleretur reatus, tamen certum est ex Scripturis diuinis, Deum numquam remittere reatum dum manet eius fundamentum. Nam iudicium Dei secundum veritatem est, ad Rom. 2. Et: *Odio habet Deus omnes qui operantur iniquitatem, & perdit omnes qui loquuntur mendacium.* Psal. 5. Et: *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Sapient. 14. Denique Ezechielis decimo octauo demonstrat Deus aquas esse vias suas, quia manente iniquitate punit, remota illa ignoscit. Quare si reuera concupiscentia in renatis (vt aduersarij volunt) esset iniquitas digna morte sempiterna, nunquam Apostolus dixisset, *Nihil ergo damnationis est eis, qui sunt in Christo Iesu.* Neque enim tam citò oblitus fuisset eius, quod antea dixerat, iudicium Dei secundum veritatem esse.

Quarto, illa particula, *ergo*, cum Apostolus dicit: *Nihil ergo damnationis est, &c.* significat, eam sententiam deducit ex superioribus verbis; In superioribus autem, verbis non dixerat beatus Paulus, Deum non imputare concupiscentiam, aut condonare eius reatum, sed ostendit motus concupiscentiæ inuoluntarius non esse peccata, nec posse homini imputari. Id enim significat (vt supra diximus) illud ad Romanos septimo: *Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio; Si autem quod odi malum, illud facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Nam si verè dici potest (vt sine dubio potest) de motu concupiscentiæ inuoluntario, non ego operor illum, profectò nobis imputari non potest eiusmodi motus, quippe cuius nos auctores non sumus, & qui fit in nobis, sed non à nobis. Quod si motus ille nobis imputari nequit, multò minùs (vt supra diximus) pronitas ad eum motum nobis imputari poterit. Quoniam igitur per Baptismum non solum habemus remissionem omnium peccatorum, sed etiam gratiam, qua legi carnis fortiter ac strenuè resistamus, & ideo concupiscentia in renatis non habet culpam, sed pœnæ tantum, & ægritudinis rationem, ideo beatus Paulus ait, *Nihil ergo damnationis est eis, qui sunt in Christo Iesu.* Et subiungit rationem similem superiori: *Qui*, inquit, *non secundum carnem ambulat.*

Ex iis reicitur etiam responsio Illyrici, qui cum videret, quod Lutherus, Philippus, Caluinus dixerant de reatu remisso, non satis esse firmum, addidit aliam responsionem in Apologia pro confessione Antuerpien. capite tertio, quòd videlicet, Nihil damnationis sit iis, qui sunt in Christo, non simpliciter, & per se, sed per accidens, accedente videlicet assidua petitione remissionis peccatorum, tum actualium, tum etiam ipsius concupiscentiæ. Quæ

A responsio Illyrici absurdissima est. Nam nec pro remissione concupiscentiæ orare debent renati, vt sanctus Augustinus discretis verbis docet libro primo capite decimotertio, contra duas epistolas Pelagianorum, in epistola 200. ad A. Fellicum, & in lib. de perfectione iustitiæ: nec admitti sine impietate potest, quod A. postoli sententia non fit vera simpliciter, & per se, sed tantum per accidens. Inde enim sequeretur, vt simpliciter, & per se falsa esset.

Sed accedit præterea ratio illa quarta, quam attulimus contra Lutheri, Philippi, & Caluini explicationem. Nam quemadmodum Apostolus illam conclusionem, *Nihil ergo damnationis, &c.* non deduxit ex eo, quod concupiscentia non imputetur, ita etiam non deduxit ex eo quod perentibus remittatur, sed ex eo, quod resistente voluntate per gratiam Dei iustificata moribus concupiscentiæ, motus illi nostri non sint, nec nobis imputari possunt.

B Quartum argumentum principale, sumitur ab his testimoniis Scripturarum: quæ docent, per Baptismum fieri veram peccatorum remissionem, ita vt non solum condonetur debitum pœnæ, sed etiam maculæ abluantur, purgantur, deleantur, tollantur, &c. Sed quoniam tomo de Sacramentis, libro primo de Baptismo, cap. 13. ideo superuacaneum duximus hoc loco illud repetere.

CAPVT VIII.

Refellitur idem error ex testimoniis sanctorum Patrum.

C **A**CCEDANT secundo loco testimonia veterum patrum, quæ ita in hac parte, causæ nostræ fauent, vt id Caluinus fatetur coactus fuerit. Sic enim scribit libro 3. Institut. cap. 3. §. 10. *Neque opus est multum inuestigando laborare, quid hic veteres sentiant, quando vnus Augustinus sufficere ad id potest, qui fideliter magnaque diligentia omnium sententias collegit. Ex illo igitur sumant Lectores, si quid de sensu antiquitatis habere certi volunt. Porro inter illum, & nos hoc discrimen est, quod ipse quidem concupiscentiæ morbum peccatum vocare non audeat, sed ad illum designandum infirmitatis nomine contentus, tum demum fieri peccatum docet, vbi vel opus, vel consensus accedit. Nos autem illud ipsum pro peccato habemus, quod aliqua omnino cupiditate homo titillatur.*

Quia tamen Lutherus, Kemnitius, & ipse etiam Caluinus ad errorem suum stabilendum, Patrum testimoniis, ac potissimum sancti Augustini, non minus in hac controuersia, quam in cæteris abutuntur, operæpretium esse duxi, aliquot Patrum, tum Græcorum, tum Latinorum testimonia producere.

D Primus ex Græcis fit sanctus Methodius, qui apud Epiphanium in hæresi Origenis, quæ est numero sexagesima quarta, docet, concupiscentiam in nobis relictum esse ad agonem, vt per eam probemur, tanquam aurum in fornace. Constat autem aurum in fornace nullo modo inquinari, sed purgari. Addit etiam, motus concupiscentiæ forinsecus contra nos instare. Ex quo intelligimus, eos nobis imputari non posse, cum nostri non sint. Denique hortatur ad resistendum illis, ne fortè ob negligentiam capiamur. Quasi dicat, nos capi non posse, ac per hoc nec peccare, nisi velimus: *Confidenter*, inquit, *ipsas* (concupiscentias videlicet) *depellere oportet. Quod enim admittatur in regnum cælorum, per omnes voluptates, ac tristitias probati, si non immutati fuerimus, sed vbiue velut aurum incorruptum, per ignem examinati à propria virtute non discesserimus, cõtingit hoc, & vt à multis mens nostra infestetur.* Et infra: *Vides, inquit, & cogitationes propter inhabitans in nobis peccati, forinsecus nobis instant, velut canes rabiosi,*

aut feri, aut audentes latrones, contra nos semper instigati à tyranno, ac principe iniquitatis, probantes nos an resistere ipsis possimus, & aciem contra instruere. Age igitur, ô anima, fortiter resiste, ne fortè remittens capiaris.

Sanctus Basilius in libro de virginitate, vltra medium, *Naturalia*, inquit, *appetitus ad gustitatem, aut sortationem corpus titillat.* Et in libro constitutionum Monasticarum, capite secundo, copiosè de hoc argumento differens; docet, omnes carnis affectus esse naturales, & si quando in iis peccatur, torum esse ex negligentia animæ præsentis. Eundem carnis affectum comparat equo pingui, ac roburo; qui si fortè fessorem deiciat, non ipse accusandus est, sed is, qui habenas regebat. Certè si affectus carnis sunt naturales, non erit peccatum illos habere, sed eos non regere, vt oportet, eisque cedere, atque succumbere. Dicuntur autem à sancto Basilio naturales immoderati concupiscentiæ motus, non quod fuerint in natura nostra ante peccatum, vel quasi non sint pœna peccati, sed quia futuri fuisset in natura nostra, nisi Deus eam supernaturali dono iustitiæ originalis ornasset: & iam dono illo per peccatum amisso, natura nostra ad eum statum redierit, in quo futura fuisset, si in puris naturalibus condita esset.

Sanctus Ioannes Chrysostronus hom. 19. ad populum Antiochenum, vltra medium: *Nisi consuetudinem*, inquit, *vincamus, quomodo concupiscentiam vincemus, cuius radix habet à natura principium? Concupiscere enim naturale, at male concupiscere iam est voluntatis.* Idem hom. 17. in Mat. *Non simpliciter*, inquit, *dixit, qui concupuerit, sed qui viderit mulierem ad concupiscendum, id est, qui concupiscentiam sibi conscriuerit, quique nullo omnino cogente quiescenti cogitationum feram subito immiserit. Hoc enim non iam natura est, sed proprie desidia.* Idem hom. 13. in ep. ad Romanos: *Ipsæ*, inquit, *passiones in se peccatum non sunt, effrenatæ verò ipsarum immoderantia peccatum operata est.* Et vt exempli gratia vnâ illarum tractem, concupiscentia quidem peccatum non est, quando verò egressa modum foras eruperit, tunc demum adulterium fit, non à concupiscentia, sed à nimio, & illicito illius luxu. Istum autem nimium, & illicitum luxum à voluntate habere, vt peccatum sit, docet idem Chrysostronus paulò post, exponens illud: *Non quod volo bonum, hoc ago: Quæcumque*, inquit, *culpa esse potest, ea omnis voluntatis est.*

Auctor operis imperfecti in Matthæum, exponens illa verba capitis quinti: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, homilia duodecima aperte docet, præceptum: Non concupiscere, non esse datum carni, sed animæ rationali, ac propterea sola carne concupiscere, ratione videlicet reluctante, nullum esse peccatum: Non mandat*, inquit, *carni, quæ mandat. Quis enim sapiens illi ponit præceptum, qui cæsi vult, non potest obaudire? sed animam alloquitur, & animæ mandat, &c.*

Sanctus Cyrillus libro quarto in Ioannem, cap. 51. circa medium: *Voluptas quedam*, inquit, *ante omne peccatum præcurrit, &c.* Vide hunc locum (suprà citatum, cap. superiore).

Ex Latinis S. Cyprianus (vel quicumque est auctor) in sermone de ablutione pedum: *Sic*, inquit, *abluit, quos parentalis labes infecerat, vt nec actualis, nec originalis macula post ablutionem illam vlla sui vestigia derelinquat.*

S. Hilarius in Psalmum centesimum decimum octauum, exponens versiculum vigesimum nonum: *Viam iniquitatis amoue à me*, satis aperte distinguit concupiscentiam à peccato, eamque non peccatum, sed viam ad peccatum esse docet: *Promptum*, inquit, *fuerat dicere, iniquitatem amoue à me. Sed licet infirmitatis sue conscius, cum meminerit in corpore suo viam inesse peccandi: tamen per timorem Dei à peratione omnis alienus est. Viam igitur peccati, qua ad peccatum pergere promptum est: amoueri à se deprecatur; id est, omnia corporaliū voluptatum desideria auferri, nec tentationem aliquam concupiscentiæ, aut ignoran-*

A *tia, qua tanquam per viam ad peccatum itur, ingruere.*

S. Ambrosius lib. 1. de officiis, cap. 21. *Non mediocre*, inquit, *est mitigare iracundiam, non inferius, quam omnino non commoveri. Hoc nostrum est, natura illud. Ille denique commotiones in pueris innoxie sunt, quæ plus habet gratiæ, quam amaritudinis.* Idem in Psalm. 4. exponens illud: *Irascimini, & nolite peccare. Si irascimini*, inquit, *nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam.* Idem in libro de Sacramento regenerationis, vt citat sanctus Augustinus lib. 2. in Iulianum: *Beata*, inquit, *mors, quæ nos peccato eripit, vt reformet Deo. Nunquid natura sine iustificatur à peccato aliquis? non vique: quoniam qui peccato moritur, in peccato manet, ille autem iustificatur à peccato, cui per Baptismum peccata remittuntur omnia.* Et rursus Lutherani, qui concupiscentiæ peccatum affirmant non posse tolli de medio, nisi per mortem.

B S. Hieronymus in epistola ad Oceanum: *Quomodo*, inquit, *iustificati sumus, & sanctificati, si peccatum aliquod in nobis relinquitur?*

S. Prosper libro tertio de vita contemplatiua, cap. 4. inquit, *perpetrare non possum, nisi mala delectationi consentiam.*

S. Gregorius lib. 9. epist. 39. ad Theodostiam patriam. multis argumentis probat peccata omnia radicibus in Baptismate extirpari. *Si qui sunt*, inquit, *qui dicunt, peccata in Baptismate superficie tenas dimitti, quid est hac predicacione insidius, in qua ipsum fidei Sacramentum festinant saluare? in quo principaliter ad cælestis munditiæ mysterium anima ligatur, vt absoluta radicibus à peccatis omnibus, soli illi inbareat, de quo Psalmista ait, Mibi autem adharere Deo bonum est. Et infra: Totus mundus dicit non potest, cui de peccato aliquid remansit: Sed nemo resistit voci veritatis, quæ ait, qui lotus est, mundus est totus: nihil ergo ei de peccati sui contagione remanet, quem totum fatetur mundum ipse qui redemit.*

C S. Bernardus in serm. de sex tribulationib. *Peccatum*, inquit, *in foribus est, nisi ipse aperias non intrabit: appetit in corde prurire, sed nisi sponte cesseris, nihil nocerit: consensus colibet, ne proualeant hæc, & immaculatus eris.* Idem in ser. 66. in Cantica: *Cura*, inquit, *concupiscentiæ totis resistere viribus, vt non periret in consensum, & omnis deinceps malignitatis machina eum: sit. Nec est omnino quod sponsus prohibeat appropinquare sibi præter solum parentem corporis.*

Vltimo loco sanctus Augustinus accedat, quem præter cæteros patrum se habere iactant, Lutherus in assertionem articuli secundæ. Philippus in Apologia Confessionis Augustinæ, & alij. Porro sanctus Augustinus non modò nunquam discretis verbis dicit, concupiscentiam propriè esse peccatum, sed etiam contrarium affirmat in omnibus tomis operum suorum.

D Tom. 1. lib. 2. de Genesi, contra Manichæos, cap. 14. *Aliquando*, inquit, *ratio viriliter etiam commotam cupiditatem refrenat, atque compescit. Quod cum fit, non labimur in peccatum, sed cum aliquanta luctatione coronamur.* Idem lib. 1. Retract. cap. 15. *Hoc peccatum, de quo sic est loquutus Apostolus, idco peccatum vocatur, quia peccato factum est, & pœna peccati est. Quandoquidem de concupiscentia carnis dicitur.*

Tom. 2. in ep. 200. ad Fellicum: *Quamuis insint, dum sumus in corpore mortis huius desideria peccati, si nulli eorum adhiberemus assensum, non esset vnde diceremus Patri nostro, qui est in calis, Dimitte nobis debita nostra.* Et Lutherus tamen in assertionem art. 2. ex oratione dominica ducit argumentum ad probandum, concupiscentiam in renatis esse verè, proprièque peccatum.

Tom. 3. li. 14. de Trinitate, cap. 17. *Quemadmodum aliud est carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est reualefcere: itemque aliud est infirmum reum de corpore demere, aliud vulnus quod eo factum est, secunda curatione sanare: in a prima curatio est, causam remouere liquoris, quod*

per omnium fit indulgentiam peccatorum, secunda, ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo in renouatione huius imaginis: Que duo demonstrantur in Psalmo, ubi legitur: Qui propitiis fit omnibus iniquitatibus tuis, quod fit in Baptismo. Deinde sequitur: Qui sanat omnes languores tuos: quod fit quotidianis accessibus, cum hac imago renouatur.

Tom. 4. in lib. de continentia, ca. 7. Languorem istum culpa meruit, natura non habuit: quam sanè culpam per lauacrum regenerationis Dei gratia fidelibus iam remisit, sed sub eiusdem medici manibus adhuc natura cum suo languorem conseruit. Et infra: Propitiis fit iniquitatibus, cum peccata dimittit; sanat languores, cum desideria praua compefcit; propitiis fit iniquitatibus, dando indulgentiam; sanat languores dando continentiam. Illud factum est in Baptismo contententibus, hoc fit in agone certantibus.

Tom. 5. de ciuitate Dei, ca. 25. Illa concupiscentialis inobediencia quanto magis absque culpa est corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis? Item lib. 20. cap. 26. Excepto vno mediatore, & post lauacrum regenerationis, quibusdam adhuc paruulis, nemo mundus à sordibus, sicut scriptum est, nec infans, cuius est vita vnius diei super terram. Comparat hoc loco sanctus Augustinus paruulos recens natos cum ipso Christo, quoad munditiam à sordibus peccati. Quæ sanè comparatio impia esset, si in paruulis baptizatis adhuc esset, vt Lutherani volunt, sordes vera peccati quæ tametsi eis non imputaretur, tamen imputari posset.

Tom. 6. in lib. de bono coniugali, cap. 11. Opus nuptiarum ab omni crimine defendit. Apostolus dicens: Et si acciperis uxorem, non peccasti. At Lutherus in assertione secundi articuli in vltimis verbis, contendit libidinem inenitabilem sanctorum parentum, dum generant, verum esse peccatum.

Tom. 7. lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 10. Nulla ergo damnatio est iis, qui sunt in Christo Iesu. Non enim damnatur, nisi qui concupiscentia carnis consentit ad malum. Et cap. 11. Dicimus Baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, nec vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quasi rasorum in capite capillorum, vnde cresunt iterum, resecanda peccata. Sed de ista concupiscentia carnis falli eos credo, vel fallere, cum qua necesse est vt baptizatus, & hoc si diligentissimè proficit, & spiritu Dei agitur, pia mente conseruat. Sed hæc etiam si vocatur peccatum, non vtique quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur, sicut Scriptura manus cuiusque dicitur, quod manus eam fecerit. Idem repetit lib. 1. de de nuptiis, & concupiscentia, cap. 23. & addit, posse etiam dici peccatum, quia est causa peccati, sicut frigus, inquit, dicitur pigrum, quia facit homines pigros. Item lib. 6. in Iulianum, cap. 5. Omni peccato carent iustificati, sed non omnes malo. Idem habet cap. 11. & lib. 2. de peccatorum merit. & remiss. cap. 22.

Tom. 8. tracta. in Psal. 10. Opus hoc castum in coniuge non habet culpam. Et concione tertia in Psal. 118. iterum docet, petitionem illam: Dimitte nobis debita nostra, non pertinere ad motus concupiscentiæ inuoluntarios.

Tom. 9. tract. 41. in Ioannem: Nunquid, quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas?

Tom. 10. ser. 6. de verbis Apostoli: Restat ergo cum carne consuetus, quia deleta est iniquitas, sed manet infirmitas. Vide etiam sermonem quintum, & duodecimum.

Ad hæc, & similia sancti Augustini testimonia variis modis respondere conantur aduersarij. Ac Primùm Bucerus, & Kemnitius dicunt, sanctum Augustinum, vbi negat concupiscentiam esse peccatum propriè dictum, non loqui secundum morem Scripturarum, sed more vulgi, & politicè. Vulgè siquidem eæ solum actiones dicuntur peccata, quibus adest voluntatis assensus.

At si ea in re vulgo errabat, quis credat sanctum Augustinum cum vulgo errare voluisse? Deinde quis sibi persuadere poterit, sanctum Augustinum non solum concio-

nibus, & epistolis, sed etiam in libris maximè serijs in quibus ex Scripturis diuinis Pelagianos refellebat vulgariter, & politicè contra Scripturarum veritatem loqui voluisse? Denique si vera esset istorum responsio, sanctus Augustinus pernicioso errore populum deciperet. Docuit enim, non esse orandum pro remissione motuum concupiscentiæ, nisi eis præbeatur assensus. Pro qua tamen remissione orandum esset, si motus illi peccata essent, vt orari volunt, Lutherus in assertione articuli secundi, Illyricus in Apologia Confessionis Antuerpiensis capite tertio, & alij. Neque id excidit semel Augustino, sed frequenter ab eo repetitum, & inculcatum legitimus in epist. 20. ad Afellicum, lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 4. lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, capite 13. libro de perfectione iustitiæ, & concione tertia in Psal. 118.

Altera responsio est eiusdem Kemnitij, apud Augustinum, peccatum dupliciter accipi; vno modo pro eo quod facit reum, alio modo pro eo quod non facit reum, tametsi verum sit peccatum, & vera iniquitas. Atque huius generis posterioris esse concupiscentiam in renatis, sed Augustinum loqui de priore genere, cum negat concupiscentiam esse peccatum.

At hæc distinctio omninò commentitia est: siquidem apud Augustinum, omne verum peccatum facit reum. Sic enim ipse loquitur libro primo de nuptiis, & concupiscentia, ca. 25. hoc est, non habere peccatum, reum non esse peccati. Et ideo ipse idem, peccatum sublato reatu, dicit non esse peccatum, nisi tropicè, vt supra citauimus ex libro primo de nuptiis, & concupiscentia cap. 23. idem ipse in Baptismo non solum reatum, sed etiam iniquitatem tolli dixit, tractat. 41. in Ioannem.

Tertia solutio Caluini est, lib. 3. Instit. cap. 3. §. 12. & 13. sanctum Augustinum aliquando timuisse inuidiam, quam illi consilere studebant Pelagiani, quasi doceret, per Baptismum non remitti omnia peccata, & ideo abstinuiffe à nomine peccati, quando de concupiscentia loquebatur: sed postea prostrato iam errore, & inuidia superata aperte vocasse concupiscentiam peccatum libro 4. in Iulianum, cap. tertio, & tract. 41. in Ioannem, vbi ex propria sententia loquitur.

At licet quidem fortasse ob metum inuidiæ aliquando celare veritatem, sed nusquam licet dicere falsitatem, præsertim in causa fidei, vt idem sanctus Augustinus docet in libro de mendacio. In testimonio verò à nobis adductis non solum non appellatur concupiscentia, peccatum; sed aperte verbis dicitur, non esse peccatum, nisi improprie.

Præterea in illo tract. 41. in Ioannem, vbi dicit Caluinus Augustinum loqui sine timore inuidiæ, & ex propria mente; nonne aperte dicit, concupiscentiam in renatis reliquam, esse infirmitatem, non iniquitatem? Nunquid, inquit, quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? Ex quo intelligimus eum de peccata improprie loqui, cum in eodem tractatu semel aut iterum concupiscentiam vocat peccatum, vtens verbis illis Apostoli ad Romanos sexto: Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Et illis ad Romanos septimo: Non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.

Denique si sanctus Augustinus in libro quinto in Iulianum, iam errorem prostrauerat, & ideo liberè loquebatur: multò magis prostrauerat eundem errorem in lib. 6. & tamen in eo libro cap. quinto, sic ait: Tu autem qui putas, quod si malum esset concupiscentia, careret ea qui baptizatur; multum erras. Omni enim peccato caret, non omni malo. Libri quoque retractationum posteriores sunt libris in Iulianum, & tamen libro primo, ca. 15. aperte scribitur, concupiscentiam infirmitatem esse, non autem peccatum, nisi per metonymiam. Denique liber de perfectione iustitiæ posterior est etiam libris retract. & tamen

in eo libro extremo docet, aded non esse peccata motus concupiscentiæ inuoluntarios, vt pro eorum remissione non sit opus dicere, Dimitte nobis debita nostra.

Quarta solutio est Kemnitij pag. 484. vbi postquam allegauerat pro se locum Augustini libro 5. in Iulianum, capite 3. subiungit hæc verba: Hæc manifestissima est retractatio, seu explicatio eius, quod antea incommodius dixerat, reliquam concupiscentiam non esse peccatum, sed pœnam, & causam peccati.

At hæc solutio refellitur ex iis, quæ paulò antè, sunt dicta. Nam si sanctus Augustinus libro quinto in Iulianum, cap. 3. retractasset sententiam illam, quæ dixerat, concupiscentiam non esse propriè peccatum, quomodo hoc idem iterum dixisset libro sexto in Iulianum, cap. quinto, & libro 1. retractationum, cap. 15. & in libro de perfectione iustitiæ?

C A P V T I X.

Refellitur idem error varijs rationibus.

VLTI MO. loco rationes varias ad eundem errorem profligandum adferemus.

Prima ratio, Baptismus non liberat hominem à concupiscentia, igitur vel concupiscentia non est peccatum originis, vel Baptismus non liberat hominem à peccato originis.

Respondet Lutherus in assertione articuli secundi, per Baptismum remitti peccatum originis, quoad reatum, non quoad actum. Sed hæc solutio explosa iam est supra cap. septimo. Respondent alij, per Baptismum non tolli quidem concupiscentiam, sed tamen tolli eius dominium. Id enim facit gratia, quæ per Baptismum confertur, vt concupiscentia non domineatur.

At hæc solutio facile refutatur. Nam si concupiscentia esset peccatum originis, non esset propter dominium, sed propter repugnantiam ad rationem, vel pronitatem ad repugnandum. Siquidem peccatum originis est id, cum quo nascimur, & quod ab origine etiam infantes trahunt: nascimur autem cum pronitate ad repugnandum rationi, dominium autem in infantibus non inuenitur, sed postea accedit ex consensu voluntatis, & ideo actuale, non originale peccatum est. Itaque Baptismus etiam si dominium tollat, non tamen peccatum originis tollit, si concupiscentia est peccatum originis.

Porro quòd diximus, concupiscentiam non propter dominium, sed propter repugnantiam, vel pronitatem esse peccatum originis, ex Augustino manifestè colligitur. Nam lib. 6. in Iulianum, cap. 5. Sic ait: Tale porro, ac tam magnum malum, tantum quia inest, quomodo non teneret in morte, & pertraheret in vltimam mortem, nisi eius vinculum in illa, quæ fit in Baptismo, remissione peccatorum omnium solueretur? Ibidem cap. 8. Neque enim, inquit, nulla est iniquitas, cum in vno homine vel superiora inferioribus turpius seruiunt, vel inferiora superioribus contumaciter reluctantur, etiam si viuere non sinantur. Vide etiam lib. 2. de peccato originali, cap. 19. Quemadmodum autem intelligi debeat quod sanctus Augustinus dicere videtur, concupiscentiam carnis esse peccatum originis, in solutione argumentorum explicabimus. Nunc solum demonstrare volumus, eorum sententiam non congruere cum doctrina sancti Augustini, qui dicitur, in Baptismo remitti peccatum originis, quia tollitur concupiscentia dominatus.

Secunda ratio Concupiscentia est effectus, & pœna peccati originalis: ergo non est peccatum ipsum originale. Nam tametsi possit vnum, & idem & peccatum esse, & pœna peccati, addo etiam, & causa peccati: tamen hoc sine dubio intelligendum est per comparationem ad diuersa. Neque enim intelligi potest, vt res vna sit peccatum,

& pœna, atque effectus eiusdem peccati, quia esset pœna, & effectus sui ipsius, ac per hoc prior, & posterior se ipsa.

Est autem concupiscentiam pœnam, & effectum peccati originalis, probatur Primò ex verbis illis Apostoli ad Rom. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Habemus enim ex hoc loco mortem esse pœnam, & effectum peccati originalis, mors autem est pars corruptionis humanæ naturæ, altera verò pars eiusdem corruptionis est concupiscentia cum ignorantia, & aliis eiusdem generis naturæ nostræ inflicis vulneribus. Igitur eadem ratio videtur esse mortis, & concupiscentiæ. Quare sicut mors est pœna, & effectus peccati originalis, ita quoque & concupiscentia est pœna, & effectus eiusdem peccati originalis. Quod idem sanctus Augustinus multis in locis non obscure significat libro quinto, in Iulianum, cap. tertio: Concupiscentia, inquit, pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis. lib. 1. retrac. cap. 15. dicit, hominem nasci implicatum reatu Adæ, & ob id pœna obnoxium, & per pœnam intelligit concupiscentiam, de qua statim subiungit, eam per tropum vocari peccatum, quia est effectus peccati.

Sed apertissimè id habet sanctus Augustinus lib. 14. de Trinit. cap. 17. & lib. de continentia, cap. septimo, quæ sunt à nobis citata cap. superiore. Vbi comparat peccatum originale febribus, concupiscentiam languori, qui remanet sanatis febribus: Aliud est, inquit, carere febribus, aliud ab infirmitate, quæ febribus facta est, & ualefcere. Et infra: Prima curatio est causam remouere languoris, quod per omnium fit indulgentiam peccatorum, secunda ipsum sanare languorem, quod fit paulatim proficiendo, &c. Vides, quam aperte peccatum, quod remittitur in Baptismo, dicatur causa languoris, id est concupiscentiæ remanentis. Non igitur ipsa concupiscentia potest esse peccatum originale, nisi idem sit causa sui.

Tertia ratio, Si homo non nasceretur ex Adamo, & tamen haberet concupiscentiam, quam nunc habet, non posset in eo concupiscentia propriè vocari peccatum, igitur concupiscentia non est ex se, & ex natura sua propriè peccatum. Huius argumenti antecedens est S. Augustini lib. 3. in Iulianum, cap. 12. vbi concedit sanctus Augustinus Iuliano, hominem non posse iustè reprehendi, neque esse reum, vel peccatorem propter concupiscentiam, si cum ea concupiscentia, quam habet non propagetur ex Adamo, sed creetur à diabolo, & præter Augustini auctoritatem, res est omninò explorata, ac certa. Nam tunc concupiscentia res esset omninò naturalis, propter naturalia autem nemo iustè reprehendi potest, vt si quis cæcus nascatur aut fatuus. Quod si concupiscentia non esset peccatum, si naturalis esset, profectò non esset peccatum per se, & ex natura sua. Quòd enim ex natura sua peccatum est, semper peccatum est, & vndeunque tandem oriatur, siue ab homine, siue à diabolo, semper facit reum.

Quarta ratio. Concupiscentia si sumatur pro actu inuoluntario, id est, pro primis concupiscentiæ motibus, quibus mens resistit, nullum peccatum est, igitur multò minus peccatum erit, si sumatur pro ipsa pronitate ad actum. Consequentiam huius argumenti aduersarij concedunt, quia pronitatem ideo peccatum esse volunt, quoniam existimant eam pugnare cum lege Dei. Certum autem est, eam non pugnare eum lege Dei, si actus eius cum eadem lege non pugnat. Probemus igitur antecedens, quod ipsi communi consensu negant. Concupiscentia in pueris, amentibus & dormientibus peccatum non est, quia non est in potestate eorum non concupiscere, vt docet sanctus Augustinus lib. 10. Confess. cap. 30. Sanctus Prosper lib. 3. de vita contemplatiua, cap. 6. & sanctus Ambrosius lib. 1. de officiis, cap. 21. At non est etiam in potestate virorum sapientium, & vigilantium non habere primos illos concupiscentiæ motus, vt ex-

perientia doceritur illi peccata non sunt, & verè dixit B. Augustinus lib. 1. de ciuit. Dei, cap. 2. *Quanto magis concupifcentialis inobediencia absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?*

Præterea lex Domini non solum non impossibilis, sed etiam facilis, ac suauis est habentibus gratiam ipsius, Mat. 11. *Iugum meum suauis est, & onus meum leue.* 1. ad Cor. 10. *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis.* 1. Ioan. 5. *Et mandata eius grauiâ non sunt.* Sanctus Basilius oratione in illud: *Attende tibi, non procul ab initio, Impium, inquit, est dicere impossibilia esse spiritus præcepta.* Sanctus Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos, non longè à principio: *Deus, inquit, possibilia mandauit, hoc nulli dubium est.* Sanctus Augustinus lib. 2. de peccat. merit. & remiss. ca. 3. *Acute, inquit, sibi videntur dicere, quasi nostrum hoc vultus ignoret, quod si volumus non peccamus, nec perciperet Deus homini, quod esset humana impossibile voluntati.* Sanctus Cyrillus lib. 3. in Iulianum, circa medium, significat impossibile videri præceptum illud: *Si quis viderit mulierem ad concupiscendum, &c.* sed continèd corrigi se his verbis. *Sed non ita, inquit, sapere nos sinit. Nam per gratiam Dei adimpletur ab iis, qui non secundum carnem ambulant.* At impossibile est, nisi priuilegio singulari Dei, etiam iustis, & sanctis non habere motus concupifcentiæ, repugnantes legi mentis, vt notum est ex ipso Apostolo, Rom. 7. & 2. ad Corint. 12. igitur motus illi peccata non sunt.

Quinta ratio. Hæc aduersariorum sententia iniuriam facit Christo, & eius meritis. Nam si concupifcentia est verum peccatum, & semper manet in homine quantumuis iustificato, certè sequitur, vt Christus nos non verè, sed imputatiuè tantum à peccatis redemerit, ac liberauerit, & sit diabolus Christo potentior, cum ille verè potuerit inquinare, iste non potuerit, verè mundare. Vnde etiam falsa erunt testimonia illa Scripturarum, Ioan. 8. *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Et ad Rom. 8. *Sicut per vnus inobedienciam peccatores constituti sunt multi, ita per vnus obedientiam iusti constituntur multi.* Nam qui adhuc sunt in peccato, nec verè liberari dici possunt, nec verè sunt iusti constituti per Christi obedientiam, sicut verè, & non imputatiuè tantum iniusti sunt constituti per Adami inobedienciam. Sed de his plura suo loco in disputatione de iustificatione.

Sexta ratio esse posset, quia sententia aduersariorum se ipsa destruit, cum fieri nequeat, vt qui verè sunt iniqui, & peccatores, manente in illis videlicet perpetua legis diuinæ inobediencia, non sint rei diuinæ indignationis, & odij. Sed hanc rationem supra cap. 7. satis fusè persequuti sumus. His igitur omiffis, ad argumenta aduersariorum diluenda accedamus.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta aduersariorum, deprompta ex cap. 6. 7. & 8. ad Rom.

MULTA sunt argumenta, quæ aduersarij Catholicis obicere solent. Vt igitur à Scripturæ sacre testimonijs ordiamur, Primùm ac præcipuum argumentum sumunt Lutherus, Caluinus, Philippus, Kemnitius, & alij ex cap. 6. 7. & 8. epistolæ ad Rom. sed quia sunt in his captibus multæ sententiæ explicandæ, proponemus scorsim obiectiones, quæ ex his testimonijs colliguntur.

Prima obiectio. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, Rom. 6.* Non ait Apostolus, Non sit peccatum in vestro mortali corpore, sed nõ regnet, vt notauit etiam sanctus Augustinus tract. 41. in Ioan. Igitur semper est in nobis peccatum, licet non semper regnet. Loquitur au-

tem Apostolus de concupifcentia, vt patet ex sequentibus: *Ad obediendum concupifcentiæ eius, concupifcentia igitur semper in nobis est, & semper peccatum est.*

Respondeo, tum hoc loco, tum in sequenti capite sapius, concupifcentiam appellari peccatum improprie; per figuram metonymiæ, quod sit causa peccati, si ei obediatur. Sed contra, exclamat Lutherus in assertionem articuli secundi, non licere ipsis Angelis, ne dum hominibus verba Dei pro arbitrio interpretari, vt quod illa peccatum appellant, nos defectum, & non proprie peccatum esse dicamus. Nam si ita liceat pro arbitrio verba Dei exponere, vbique poterimus nomen peccati per defectum interpretari, & dicere, adulterium non esse adulterium, furtum non esse furtum, & de cæteris eodem modo.

At frustra Lutherus ita vociferatur. Nullus enim est, qui maiori licentia Scripturas peruertat, quàm ipse faciat, Scripturæ siquidem passim affirmant, peccata per Christum tolli. Ita. quinquagesimo tertio: *Ipse peccata multorum tulit.* Ioan. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi,* ad Rom. 11. *Cum abstulero peccata eorum,* & Lutherus tamen in assertionem eiusdem articuli distictis verbis dicit, nullum peccatum tolli, sed tantum remitti, id est, non imputari. Ipse igitur verè facit, quod ne Angelis quidem licet.

Nos autem non negamus, concupifcentiam dici peccatum, vt Apostolus eam vocat, sed negamus dici peccatum proprie, quod nec Apostolus dixit. Et præterea colligimus explicationem nostram euidenter ex Scripturis. Nam Scripturæ testantur vocem peccati esse ambiguum, & nunc accipi pro culpa, nunc pro pena, quæ est culpa effectus, nunc etiam pro causa peccati, nunc denique pro sacrificio, quod est peccati expiatio. Deuteronomij 9. *Peccatum vestrum, quod feceratis, id est, vitulum, igne combussit, & in frustra comminatus, in puluerem redegit.* Vbi manifestissimè vitulus dicitur peccatum, quia effectus & causa peccati fuit. Zacharij vltimo loquens Deus de plagis Aegypti: *Hoc erit, inquit, peccatum Aegypti, id est, pena peccati.* Thren. 4. *Completa est iniquitas tua filia Sion, non addet ultra Dominus, vt transmigret te.* Vbi etiã iniquitas pro pena iniquitatis accipitur. Ad Roman. 7. *Lex peccatum est? absit,* hic omnium consensu peccatum accipitur pro causa peccati. Quemadmodum paulò infra eadem lex dicitur mors, id est, causa mortis. 2. ad Cor. 5. Christus vocatur peccatum, quia sacrificium fuit pro peccato. Vt etiam Osee 4. dicitur Sacerdotes comedere peccata populi, quia comedunt oblationes pro expiatione peccati. Itaque certum est ex Scripturis, vocem peccati non semper accipi pro culpa, id est pro peccato proprie dicto.

Rursus ex Scripturis constat peccata proprie dicta verè tolli in iustificatione, vt ex locis, paulò ante adductis perspicuum est: nec minùs constat ex Scripturis, concupifcentiam in iustificatione non tolli, cum Apostolus iustificatus, de se dicat ad Roman. 7. *Sentio aliam legem in membris eis, &c.* Igitur ex Scripturis constat, Scripturas, quæ concupifcentiam peccatū appellant, exponendas esse de peccato improprie, id est, de causa, vel effectu peccati.

Id ipsum confirmari potest ex eodem loco Apostoli: Si quidem testatur Apostolus hoc peccatum esse in corpore, non in mente. Ait enim: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Et cap. 7. *Non habitat in me, id est, in carne mea, bonum.* At peccatum proprie dictum, non potest esse in corpore, sed in mente. Peccatum enim est iniustitia, & ibi solum locum habere potest vera iniustitia, vbi locum habere solet vera iustitia. Quis autem iustitiam veram, proprièque dictam in membris carnis vnquam posuit? Igitur Apostolus, cum dicit, concupifcentiam esse peccatum, sed habitare in carne, non in mente, aperte significauit, eam non proprie, sed figuratè esse peccatū. Accedat auctoritas sancti Augustini, qui (vt citauit-

D

mus cap. 8.) multis in locis scripsit, concupifcentiam ab Apostolo appellari peccatum, quia est effectus, vel causa peccati. Quæ etiam sententia est Concilij Tridentini sessione quinta, cuius Concilij auctoritas vel sola Catholicis sufficeret.

Porro argumentatio illa Lutheri, si hoc loco peccatum non accipiatur proprie, posse vbique non accipi proprie, ineptissima est, nam ex particulari propositione non colligitur propositio vniuersalis, quamuis: contra ex vniuersali rectè colligatur particularis: quoniam particularis in vniuersali continetur, non contra. Itaque si quis ostenderet, Peccatum vbique in Scripturis accipi proprie, rectissimè colligeret, hoc etiam loco accipi proprie: Sed ex eo, quòd in hoc particulari loco certis de causis peccatum accipiatur improprie, non efficit, vt vbique accipiatur improprie.

Sed opportunè Kemnitius in Examine Concilij Trident. sess. 5. pag. 476. Lutherò suppetias ferens dicit, nullum esse meliorem interpretem verborum Pauli, ipso Paulo. Deinde ex ipso Paulo probat vocem, peccatum, accipi debere proprie hoc loco, Primò, quia Paulus concupifcentiam vocat non bonum. Secundò, quia vocat malum. Tertio, quia illud malum describit priuatiuè, per illud, perficere bonum non inuenio. Quarto, quia idem malum describit positiuè per illud, quod olim malum, illud facio. Quintò, quia dicit, concupifcentiam pugnare cum præcepto, *Non concupifces.* Sextò, quia dicit, illud malum esse crucifigendum, mortificandum, destruendum. Septimò, quia propter hoc malum exclamat, miser ego homo, &c. Respondeo, concupifcentia, quamuis non sit proprie peccatum, tamen est corruptio quadam incitans ad malum, & ideo rectè dicitur non bonum, & malum priuatiuum, & positiuum, & crucifigendum ac destruendum. Quomodo autem pugnet cum lege, & miserum faciat, paulò post explicabitur.

Secunda obiectio, ad Rom. 7. *Peccatum non cognoui nisi per legem. Nam concupifcentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupifces.* Hic Apostolus aperte concupifcentiam testatur esse peccatum. Nam primùm dicit se cognouisse peccatum per legem, & postea declarat, peccatum, illud esse concupifcentiam, & legem, per quam illud cognouit, dicit esse præceptum, *Non concupifces.* Neque potest hoc loco accommodari distinctio de peccato proprie, vel improprie dicto. Nam concupifcentia ideo dicitur esse peccatum, quia est prauaricatio diuinæ legis, *Non concupifces.*

Respondeo, peccatum hoc loco proprie accipi, id est pro vera legis prauaricatione: sed concupifcentiam non accipi pro fomite, sed pro actu voluntario concupifcendi, qui prohibitus est lege, *Non concupifces.* Id ita esse perspicuum est, Tum ex contextu Apostoli, qui cum dixisset, legem non esse peccatum, id est causam peccati, sed esse causam cognitionis peccati: probauit ex eo, quod non cognoscebant homines actus interiores, vt desiderium vxoris, vel rei alienæ esse peccata nisi lex dixisset, *Non concupifces.* Tum etiam ex loco illo Euangelij Matth. 5. *Dictum est antiquis: Non mœchaberis, ego autem dico vobis, quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Dominus enim hæc dixit contra peruersas Phariseorum opiniones qui adhuc docebant: flagitia interna non esse peccata. Quod etiam patet ex Iosepho lib. 12. antiquit. cap. 13. qui scribit, motum internum non esse peccatum, nisi exterioris se prodar. Item ex Dauide Kimhi in Plal. 66. vers. 17. vbi sic exponit illud: *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non audivit Dominus, id est, non imputabit ad peccatum desiderium iniustum, si tantum sit in corde.*

Itaque Dominus ignorantiam illam, quæ regnauerat ante legem, & rursus per Phariseos inducta fuerat, destruere voluit, cum ait. *Omnis qui viderit mulierem ad*

concupiscendum, &c. & non sine causa addidit, *in corde suo,* quia non concupifcentia carnis, sed cordis, id est voluntaria prohibita est lege, *Non concupifces.* De eadem ignorantia loquitur Apostolus, cum ait: *Concupifcentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupifces.* Itaque hoc B. Pauli testimonium cum de peccato actuali intelligatur nihil iuuat causam aduersariorum.

Vnum obiici posset contra nostram hanc solutionem, quòd videlicet admittamus in eodem capite frequentes æquiuocationes in voce, peccati. Sed hoc non est vitium, sed ornamentum, cum æquiuocatio non obscurat sententiam. Et certè cogit nos euidentia rei, vt sic exponamus; Nam cum Apostolus dicit: *Quid ergo dicemus, lex peccatum est? absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem.* Et mox: *Peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupifcentiam.* Dubitari non potest, quin primo loco peccatum accipiatur pro causa peccati, alioqui ineptè quaereretur, an lex peccatum esset. Secundo loco pro peccato proprie dicto, quod repugnat legi; Tertio loco pro fomite: qui operatur omnem concupifcentiam. Vbi videtur Apostolus explicare, cur fomitem appellauerit peccatū, quia videlicet efficit peccatum, cum operetur in nobis concupifcentiam, eamque voluntariam abstrahendo, & illicito, vt B. Iacobus in epistola sua scribit.

Tertia obiectio: *Scio enim, quia lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato, Rom. 7.* Hoc loco B. Paulus fatetur se non seruare legem, quia illa spiritualis est, ipse verò carnalis, & non loquitur de lege prohibente actiones voluntarias; hanc enim legem Apostolus seruare se dicit, cum ait: *Quod odi facio, & mente serui legi Dei.* Igitur loquitur de lege prohibente concupifcentiam ipsam nobis insitam ex peccato Adæ; ac per hoc concupifcentia illa repugnat legi, & verè proprieque peccatum est.

Respondeo, Duas esse huius loci expositiones, & secundum vtramque rectè argumentum solui posse. Prior expositio est Chrysostomi, Theophylacti, Ambrosij, & aliorum in hunc locum, & Augustini lib. 1. ad Simplicianum, q. 1. qui existimant Apostolum non loqui de se, sed quæ similibus iustis; sed induisse personam hominum impiorum, qui non solum fomitem habent, sed etiam ab ipso fomite vincuntur, & pertrahuntur in varia flagitia; qui rectè dicuntur, venundati sub peccato, quia nondum redempti sunt per applicationem sanguinis Christi, quæ fit per fidem, & Sacramenta. Et secundum hanc expositionem argumentum aduersariorum nullas vires habet. Quod verò dicit Apostolus: *Quod odi facio, & mente serui legi Dei,* quæ videntur non convenire hominibus nondum iustificatis; intelligenda sunt de lumine rationis, & quodam appetitu boni, qui saltem in genere nulli homini deest. Nam etiam perditissimi quique mortui, malum esse furtum, homicidium, adulterium, & in alijs hæc ipsa scelera detestantur, *Videò,* inquit ille, *meliora proboque, Deteriora sequor.*

Posterior expositio est S. Augustini in omnibus ferè libris contra Pelagianos, qui etiam illam priori præfert lib. 2. Retract. cap. 1. & de prædestinatione Sanctorum cap. 4. Item Primasij, Anselmi, Thomæ, & aliorum in hunc locum. Quæ expositio posterior nobis etiam magis probatur, præsertim quia B. Paulus ex iis, quæ dixerat in 7. c. *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem, & non ego operor illud, & mente serui legi Dei,* & similibus deducit illam conclusionem initio cap. 8. *Nihil ergo damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, &c.* Quæ conclusio manifestè indicat, Apostolum in e. 7. de se, & cæteris per Christum renatis esse loquutum. Secundum hanc expositionem dicendum est, B. Paulum non velle significare, legem spirituales, non seruari à iustificatis, quatenus opus est ad vitandum peccatum, sed non seruari quantum ad quandam perfe-

D

tionem, quæ est finis præcepti, ac propterea propriè non est in præcepto.

Sciendum est enim in præceptis interdum significari solum media ad aliquem finem, vt cum dicitur, pugna contra hostes, fac medicinam agrotis. Hæc enim sunt media, illud ad victoriam, istud ad sanitatem. Interdum autem significari simul finem, & media, vt si quis dicat, vince hostes, sana ægrotum. Hic enim non solum imperantur pugna, & curatio, quæ sunt media, sed etiam indicatur finis, victoria, & sanitas. Caterùm obligatio præcepti propriè in mediis, quæ imperantur, consistit, non in fine: & præuaricator est, qui media negligit, non qui finem non assequitur. Neque enim peccat, cui dicitur, vince hostes; si non vincat, modo viriliter pugnet; neque is peccat cui dicitur, sana ægrotum, etiam si sanare non possit, modo curer, oppositè ad sanandum. Finis enim in præcepto indicari potest, propriè imperari non potest.

Præceptum igitur, *Non concupisces*, eius generis est, vt simul media, & finem comprehendat. Media sunt, resistere concupiscentiis, & si que nunquam asseritur, nunquam cedere: atque hæc ita obligant, vt qui non fecerit, continuò reus exstat: finis est, funditus concupiscentias extirpare, atque id efficere, vt nullus in carne motus oriatur contra rationem. Hunc autem finem lex proponit, vt intelligamus, quò sit nobis Deo iurante tendendum, non vt rei simus, si id non faciamus, quod facere in nostra potestate non est, & quò ad felicitatem futuræ vitæ, non ad obligationem præsentis pertinet.

Sic enim S. August. docet in epist. 200. ad Afellicum: *Hoc, inquit, lex postulat dicendo, Non concupisces, non quod hic valeamus, sed ad quod proficendo tendamus.* Et lib. 1. de nuptiis & concup. contra, c. 29. *Multum, inquit, boni facit, qui facit quod scriptum est, post concupiscentias tuas non eas: sed non perficit, quia non implet quod scriptum est, Non concupisces. Ad hoc ergo dixit lex, Non concupisces, vt nos in hoc morbo iacere: medicinam gratiæ quaeremus, & in eo præcepto sciremus, & quo debeamus in hac mortalitate conari, & quo possit à nobis in illa beatissima immortalitate perueniri.*

Ait igitur B. Paulus: *Scimus quia lex spiritualis est. Quia videlicet spirituales homines facit, & spirituales omnino requirit, vt perfectè, etiam quoad finem obseruetur. Ego autem carnalis sum.* Quia nondùm spirituale corpus habeo (inquit Augustinus lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 10.) non enim carnalem se vocat Apostolus, quod secundum carnem ambulat: nam id paulò infra apertè negat, sed quod non sit totus spiritus, qualis post resurrectionem erit. Neque enim absurdum est, vt sit in illa vita etiam caro spiritualis, si potuit esse in hac vita in his, qui adhuc carnalia sapiunt, etiam spiritus ipsè carnalis, *Venundatus sub peccato*, non quia Christi sanguine redemptus non fuit, sed quia (vt ad Rom. 8. idem Apostolus dicit) *Et nos primitias spiritus habentes intra nos ingemiscimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri.* Itaque venundatus erat apostolus cum ceteris in præuaricatione primi peccati, & quoniã redemptus erat quoad animam, primitias spiritus habens, expectabat autem redemptionem corporis sui, ideo concupiscentias sentiebat, sed non consentiebat, & propterea adiungit: *Quod enim operor non intelligo*, id est, non scio, non approbo, vel priùs id fit, quam ratio in consilium aduocetur, & ideo me ignorante, & non consentiente fit: *Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Vbi facere se dixit* (inquit Augustinus loco citato) *non affectu consentiendi, & implendi, sed ipso motu concupiscendi.*

Quare B. A postolus legem spirituales, *Non concupisces*, non omnino perficiebat, qua parte adhuc carnalis erat: nec tamen peccabat, quia lex non obligat ad non sentiendum carnis motus, sed ad non consentiendum eis, vt supra diximus, cum hoc sit medium, illud finis. Atque

hæc dicta sunt ad mentem S. Augustini, qui præcepto, *Non concupisces*, intelligit prohiberi aliquo modo motus omnes concupiscentiæ, etiam inuoluntarios: assensum verò his motibus prohiberi docet, illo alio præcepto, *Post concupiscentias tuas non eas*, Eccl. 18.

Caterùm probabile etiam est, quod alij docent, præcepto, *Non concupisces*, non prohiberi vilo modo motus inuoluntarios, sed assensum tantum; & hoc præcepto consistere solum media, non autem finem. Quod probatur, primò, quoniam ab Apostolo hæc vocatur lex mentis, Rom. 7. *Quia non carni, sed menti data est.* Secundo, quia hoc præceptum habetur in Exodo cap. 20. in Deut. cap. 5. & Matt. cum alijs præceptis Decalogi, *Non occides, Non iniechaberis*, & ceteris, quæ intelliguntur omnia de actionibus liberis, planèque voluntariis. Porro illud, *Post concupiscentias tuas non eas*, intelligi commodè potest de opere ex terro, quo concupiscentiæ sentiuntur. Vnde

mox sequitur: *Si enim præstiteris animæ tuæ concupiscentias tuas faciet te in gaudium inimicis tuis.* Iuxta hanc expositionem præcepti, Non concupisces dicendum est, Apostolum cū ait, *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum*, non significare, non perfici legem à se, sed causam peccati non esse legem, quæ spiritualis est; sed carnis nostræ corruptionem, quæ pullulat praua desideria, etiam reluctante ratione. Dixerat enim paulò antè: *Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum, quod ergo bonum est, mihi factum est mors: absit, sed peccatum, vt appareat peccatum; per bonum operatum esse mihi mortem, vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.* Et continuò, vt hoc probaret, adiunxit: *Scimus enim quod lex spiritualis est, ego autem carnalis sum, & c.* Hoc est, lex non potuit mihi mortem operari, quia spiritualis est: sed radix peccati mei est, quia adhuc carnalis sum, venundatus sub peccato, quoad corpus. Vnde etiam me ignorante, vel inuito oriuntur in carne mea motus concupiscentiæ, qui allicere conantur ad assensum. Ex his obiectiones reliquæ facili negotio diluuntur.

Quarta obiectio Rom. 7. *Si quod nolo, facio, consentio legi, quia bona est.* Si mens Pauli consentiebat legi, certè idem volebant lex Domini & mens Pauli, sed mens Pauli nolebat sentire motus concupiscentiæ (vt patet) quia inuitus eos sentiebat, igitur ex lege Domini nolebat eos motus existeri, igitur motus illi, quamuis inuoluntarij, repugnabant legi; ac proinde peccatum erant. Vnde S. August. ser. 5. de verbis Apostoli: *Quid, inquit, dicitis ò lex? Non concupisces, & ego nolo concupiscere, non implet legem infirmitas mea, sed legem laudat voluntas mea.*

Respondeo, si præceptum, *Non concupisces*, extendamus cum Augustino ad motus inuoluntarios, fatemur eos motus repugnare legi, sed negamus esse peccata, quia repugnant legi vt indicanti finem, non vt imperanti media, vt supra explicatum est. Sin autem præceptum illud restringamus ad motus tantum voluntarios, respondemus ad argumentum, consensum Pauli cum lege non consistere in eo quod rem eandè velit, aut nolit Paulus, & lex, sed quod Paulus velit, aut nolit id quod lex iubet eum velle, aut nolle. Itaque consensum Pauli cum lege in eo positum esse, quod lex iubeat eum resistere concupiscentiæ, & Paulus velit concupiscentiæ resistere, ac resistat.

Quare sensus verborum Pauli hic erit, si quod nolo, facio, consentio legi, quia bona est, hoc est, si inuitus concupisco, non repugno legi, sed ei consentio, ipsa enim vult, vt ego nolim concupiscere, & ego nolo concupiscere, & cum concupisco, id fit præter, & contra voluntatem meam. Postè etiam facilius dici, legem nolle concupiscentiam, vt obiectum, & similiter mentem Pauli nolle eandem, similiter, vt obiectum. Quemadmodum si quis hominem casu, atque omnino præter intentionem occideret, is verè dicere posset, *Quod nolui feci*; Et ideo consentio legi, quæ ait, *Non occides*, quia bona est, nec tamen

ex his verbis colligi deberet præceptum, *Non occides*, extendi ad homicidium omnino inuoluntarium, & reum esse, qui præter intentionem occiderit. Cædes enim inuoluntaria non est contra legem, nisi materialiter. Quinta obiectio, Rom. 7. *Inuenio igitur legem, volenti mihi facere bonum, quoniam malum mihi adiacet.* Ex hoc loco ducit argumentum Caluinus. Videtur enim Apostolus dicere, velle se legem seruare, & ita bonum facere, sed non posse, propter malum adiacens, id est, concupiscentiam repugnantem legi.

Respondeo, locus hic sine dubio ita obscurus est, vt multi interpretes existimēt aliquid deesse, & alius alio modo defectum resarcire studeat. Sed B. Augustinus lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 10. satis commodum sensum indicauit, & in quo nihil subintelligi debeat. Vult enim illud bonum, coniungi cum lege, non cum verbo, *facere*; vt hic sit sensus, Inuenio igitur legem bonū quoddam esse mihi volenti facere, id est, violenti bene operari, & secundum legem viuere: ideo autem legem inuenio esse quoddam bonum, quoniam malum concupiscentiæ adiacet mihi. Dum enim ab vna parte malum adiacens incitat ad peccatum, ab altera lex Domini bona retrahit à peccato. Itaque non potest ex hoc loco effici, non posse legem seruari, aut concupiscentiam inuoluntariam esse peccatum.

Sexta obiectio: *Videò aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati*, Rom. 7. Hoc loco videmus concupiscentiam repugnare legi, & captiuare, id est, seruum peccati facere, ac per hoc sine dubio esse peccatum.

Respondeo, non omne quod repugnat legi peccatum est, quamuis omne peccatum legi repugnet. Peccatum enim repugnat legi priuatiuè, quia est actio recedens à sua regula, cum posset, & deberet cum sua regula congruere. Multa verò legibus repugnant, quæ peccata non sunt, extra controuersiam est. Repugnat enim legi homo, qui peccat, & tamen homo non est peccatum propriè, nisi cum Illyrico delirare velimus. Item repugnat legi iusta lex iniusta, interdum etiam lex vnus Principis legi alterius contraria est, cum tamen neutra videatur iniusta. Potest quoque lex iniusta legi item iniusta repugnare. Nec tamen lex peccatum propriè dici potest, sicut nec virtus.

Iam igitur concupiscentia repugnat legi mentis, non vt actio recedens à regula cum posset & deberet regula congruere, sed repugnat vt lex contraria impellens ad malum; quomodo etiam legi repugnat diabolus, & quicquid incitat ad legis transgressionem. Itaque hoc ipso quod Apostolus concupiscentiam vocat legem membrorum, significat eam non esse propriè peccatum.

Appositè autem legis nomine concupiscentia appellata est, quia lex nihil est aliud, nisi regula actionum. Et quemadmodum lex mentis est regula bonæ actionis, quàm si sequaris, bene ages: ita concupiscentia regula est peccandi, quam si sequaris, omnino peccabis. Illud autem, *captiuantem me in lege peccati*, rectè exponit S. Augustinus lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 30. vbi docet, concupiscentiam dici captiuantem, id est, captiuare conantem, vel captiuantem secundum carnem, non secundum mentem; vt supra dictum est de illis verbis, ego autem carnalis, venundatus sub peccato.

Septima obiectio, Rom. 7. *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?* Hoc etiam est Caluini argumentum, qui colligit, concupiscentiam esse peccatum, quia miserum facit homines.

Respondeo, Infelicitas, & miseria in Scripturis vt plurimùm pena potius tribuitur, quàm culpa, vt Prou. 14. *Miserum facit populus peccatum.* Et Psalm. 11. *Propter miseriam inopum, & gemitum pauperum, nunc exurgam dicit Dominus.* Kemnitius (vt in 1. obiectione diximus) ex hoc

loco probabat, concupiscentiam esse peccatum propriè dictum, & rationem reddidit, quia Paulus hoc dicens agnoscit, malum illud esse per se dignum morte æterna. Sed ineptissima ratio est, cum Apostolus de corpore mortali, & passionibus obnoxio liberari cupiat, de morte verò æterna ne verbum quidem dicat. Nam quod in sequenti capite additur: *Nihil ergo damnationis, & c.* ibidem explicatur, cur dictum sit, nimirum quia renati non secundum carnem ambulant, non autem quia concupiscentia quamuis peccatum, non impuretur.

Ostaua obiectio, Rom. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem bonum, non inuenio.* At qui non perficit bonum, sine dubio peccat. Et hoc argumentum Caluini est.

Respondeo, vt quis peccet non faciendo aliquid, requiritur, vt debeat & possit illud facere. Nam si quis debeat & non possit miser est, non peccator: si possit, & non debeat, minus bonus est, non tamen malus. Id autem de quo agimus, id est, carne non concupiscere, non est in nostra potestate, & ideo velle adiacet nobis, perficere bonum nunquam concupiscendi non inuenimus. Et ideo concludit Apostolus, *Infelix ego homo, & c.* Hinc S. Augustinus lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 10. *Hoc est, inquit, perficere bonum, vt nec concupiscat homo.*

Nona obiectio, Rom. 8. *Sapientia carnis inimica est Deo.* Vel vt clariùs habent Græci textus, *quoniam carnis inimica est Deo, & inimicitia est in Deum, legi enim Dei non est subiecta.* Hunc locum passim adferunt aduersarij, vt probent concupiscentiam esse malum totius hominis, & inimicitiam aduersus Deum, & repugnantiam contra legem eius, ac proinde propriè, verissimèque peccatum.

Respondeo, Prudentia, siue sapientia, siue sensus carnis (nam his omnibus vocibus ad rem eandem significandam vtur Paulus) verè proprièque peccatum est, sed actuale, non originale. Non enim vocat Apostolus prudentiam carnis illud malum, quòd cap. 7. dixit esse in carne, siue in membris. Nam illud malum in se quoque, & in alijs sanctis hominibus agnoscit Apostolus, prudentiã verò carnis non ponit nisi in peccatoribus, qui terra sapiunt, & secundum carnem ambulant. Sic enim loquitur: *Non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem sunt, quæ carnis sunt sapientia, qui verò secundum spiritum sunt, quæ spiritus sunt, sentiunt. Nam prudentia carnis mors est; prudentia autem spiritus vita & pax, quoniam sapientia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta, nec enim potest. Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen spiritus Dei habitet in vobis.*

Prudentia igitur carnis est: cura, & sollicitudo quadam nimia prouidendi, quæ carni sunt commoda, vtilia, suauia, neglecta cura, & sollicitudine eorum, quæ ad spiritum pertinent. Talis autem sensus, siue affectus (videtur enim verbum *querere*, vnde est vocabulum *quærens*, apud Apostolum magis ad affectum, quàm ad cognitionem pertinere) inimicus est Deo, quia non congruit cum eius lege, neque congruere potest, dum talis est. Neque enim fieri potest, vt iniquitas cum æquitate concordet, quamuis fieri possit, vt homo gratiã Dei adiunxerit, deponat prudentiam illam carnis, & ea, quæ spiritus sunt, gustare, & procurare incipiat. Hinc apparet aduersariorum temeritas, qui omnia confundunt & miscent, & argumenta petunt ex his locis, qui nihil ad rem faciunt.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones ex alijs Scripturæ locis depromptæ.

ONSTIVI loca omnia breuiter explicare, quæ proferunt aduersarij, ad probandum, concupiscentiam ex natura sua esse peccatum. Igitur præter loca illa ex epist. ad Rom. quæ sunt à nobis superiore capite explicata, hæc etiam addunt:

Primum proferunt Kemnitius & alij testimonium ex Genesi c. 6. & 8. vbi dicitur: *Cuncta cogitatio cordis humani intenta ad malum omni tempore.* Hebraicè autem dicitur, *ipsum figmentum cordis humani totum, & semper esse malum.* Respondeo, locus ille Geneseos similis videtur ei loco, quem proximè explicuimus ex cap. 8. ad Roman. describit enim Moses ingenium illorum, qui viuebant tempore Noè, ac dicit omnes illos secundum carnem ambulasse, & quæ carnis sunt tantum cogitare, & sapere consueuisse. Itaque dicitur figmentum cordis siue ut habetur cap. 6. figmentum cogitationum cordis totum & semper malum, quia nihil ferè homines illi cogitabant nisi quod ad voluptatem, vel utilitatem carnis pertineret. Sed hoc peccatum erat actuale, non originale, nisi fortè ut latini codices habent, admittant aduersarij cogitationem cordis hominum illorum, non tam fuisse actu malam, quam pronam ad malum. Illam enim pronitatem ad malum concedimus esse vulnus ex peccato originali relictum, sed negamus esse propriè peccatum, nisi in actum voluntarium prodeat. Tum verò peccatum quidem esse, sed actuale, non originale, ut sapè iam diximus, & probauimus.

Secunda, ex Psal. 18. *Delicta quis intelligit?* & Psal. 70. *Cor mundum crea in me Deus.* Hæc duo loca producit Lutherus in assert. 2. articuli, ut probet homines etiam iustificatos semper habere delicta, & cor immundum. Quod non potest esse nisi ratione concupiscentiæ, quæ remanet in iustificationis vsque ad mortem. Respondeo, hæc loca non pertinent villo modo ad peccatum originale, neque ad concupiscentiam; quæ remanet post iustificationem, tum quia in iustificatione peccata omnia remittuntur, tum quia concupiscentia non est res occulta, aut obscura, ut dicendum sit, *Delicta quis intelligit?* tum denique quia non opus est orare pro concupiscentia, aut eius motibus inuoluntarijs expiandis, vt S. Augustinus docet in epist. 200. suprâ citata.

Loquitur igitur David de peccatis actualibus, siue venialibus, quibus rarò caremus, siue mortalibus occultis, & de quibus non omnino certi sumus, an sint nobis remissa. Itaque David, quamuis iustificatum se esse speraret, rectè tamen dicebat: *Delicta, quis intelligit? ab occultis munda me Domine.* Et: *Cor mundum crea in me Deus.* Petebat enim mundari cor suum, à maculis quotidianis, vel etiam à grauioribus, si fortè esset iis quoque ignoranter inquinatus.

Tertium ex Hierem. 17. *Prauum est cor hominis.* At cordis prauitatem quis neget, inquit Confessio Saxonica, verè esse peccatum? Respondeo, prauum cor/apud Hieremiam non est cor malum, siue inquinatum peccatis, sed callidum, ac difficile, vt peneiretur. Nam vox Hebraea est *qabob*, non *ragh*: vnde etiã septuaginta verterunt *habebat*, *napola* cor profundum, Et consonat vocabulum sequens, & inscrutabile. Sed etiam si intelligamus, cor hominis malum appellari, id ita accipiendum erit, quasi dictum sit, prouum ex natura corrupta ad malum. Pronitas autem non est propriè peccatum, vt sapè diximus. Denique loquitur Propheta de impijs, quorum cor prauum, & immundum esse non negamus, cum è contrario de iustis dicatur, *Marth. 5. Beati mundo corde: Et 1. Tim. 1. Finit præcepti charitas de corde puro, &c. Et Act. 15. Fide purificans corda eorum.*

Quartum ex *Matth. 16. Sola enim oratio dominica* (inquit Lutherus in assert. art. 2.) *omnes concludit sub peccato. Nam qui orat vt fiat voluntas Dei, fatetur se non facere voluntatem Dei; qui petit, vt sanctificetur nomen Dei; agnoscit se polluerè nomen Dei, qui cupit, vt adueniat regnum Dei intelligit se sub regno esse diaboli.* Respondeo, Inanisima est obiectio. Nam (vt S. Cyprian. rectè exponit in ferm. de orat. Dominica) *sanctificari petimus nomen Dei in nobis, vt qui per baptismum sanctificati sumus, in eo quod esse*

capimus, perseueremus. Cupimus vt adueniat regnum Dei, quod post resurrectionem & iudicium expectamus, vt qui in præfenti vita Christo compatimur, in futura cum illo regnemus. Oramus, vt fiat voluntas Dei in terra, sicut fit in celo, vt infideles, qui terreni adhuc sunt, per fidem voluntatem Dei faciant, sicut eam faciunt fideles, qui cœlestes per eandem fidem iam esse cœperunt.

Denique oratio Dominica vsque adeo non conuincit, in nobis perpetuò harere originale peccatum, vt Lutherus somniat vt & Christus, qui sine controuersia nullum omnino peccatum habuit, orauerit, vt fieret voluntas Dei, *Matth. 26.* & Augustinus dicat in epist. 200. & alibi nobis orationem illam Dominicam, *Dimitte nobis debita nostra,* non fore necessariam, si nullum aliud haberemus nisi originale peccatum.

Quintum ex *Matth. 13.* & *Luc. 10.* vbi *duabus parabolis* (inquit Lutherus loco citato) *ostendit Dominus non continuo hominem liberari ab omni peccato, sed paulatim. ac per hoc, semper remanere aliquod peccati purgandum.* Prior parabola est de fermento misso in farta tria, quæ paulatim fermentata sunt, Posterior est de Samaritano, qui hominem à latronibus vulneratum duxit in Itabulum, & plagas eius non in momento curauit, sed paulatim curari voluit.

Respondeo, parabola ista nihil iuuant causam Lutheri. Nam vt S. Augustinus rectè docet lib. 14. de Trinit. cap. 17. & alibi, cum Scripturæ significat, hominem paulatim curari, & proficere, non loquuntur de remissione peccatorum, sed de curatione languoris ex peccato relicti. Sicut enim aliud est telum de corpore eruerè, aliud vulnus per te um inflicturn sanare: sic etiam aliud est peccatum tollere, quod fit in Baptismo, Aliud vulnus ex peccato factum, id est, concupiscentiam omnino sanare, quod fit paulatim dum imus de virtute in virtutem. Sed Lutherus causam cum effectu, id est, peccatum originis cum vulneribus ex eo natis confundit.

Sextum ducit Lutherus ex cap. 15. Ioan. vbi dicit, discipulos esse purgandos, quos tamen capit. 13. dixerat esse mundos. Hinc enim sequitur, post iustificationem adhuc remanere peccata. Respondeo, purgatio in hominibus iustificatis necessaria quidè est, sed propter peccata actualia, ac præsertim venialia, quæ quotidie subrepunt, non propter originale, quod perfectè remittitur in baptismo. Vide Augustinum tractat. 80. in Ioannem.

Septimum sumit ex illo ad Galat. 5. *Caro concupiscit aduersus spiritum.* Sed iam suprâ responsum est, concupiscentiam istam non esse propriè peccatum, dum ei spiritus reluctatur, quia non est, nisi in carne, quæ sedes peccati esse non potest. Verum enim peccatum non in carne, sed in mente quarti debet.

Octauum ex illo ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestrae.* Non iuberet Apostolus iam renatis (vt obiiciunt Lutherus & Caluinus) vt renouarentur, nisi in eis vetustas aliqua superesset. Vetustas autem peccatum est ex primo homine contractum, sicut nouitas gratia est secundi hominis largitate, donata. Respondeo, vetustas in Scripturis duobus modis accipitur. Primò, pro peccato originis. Secundò, pro malis ex peccato relictijs. Et ideo potest dici homo & perfectè renouatus per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, vt dicitur ad Tit. 3. & tamen egere renouatione, & renouari de die in diem.

Hinc S. Augustinus lib. 6. in Iulianum, cap. 5. *Exponens,* inquit, *verba mea non secundum meum sensum, sed secundum dolum tuum, dixisse me affirmas, quod gratia non perfectè hominem nouum faciat. Non hoc dico, attende quod dico. Gratia perfectè hominem nouum facit.* Et mox: *Nunc etiã perfectè inuouat hominem, quantum atinet ad liberationem ab omnibus omnino peccatis, non quantum ad liberationem ab omnibus malis.* Adde quod vetustas, & nouitas dicitur

etiam

etiam in Scripturis de peccatis actualibus, & malis habitibus inde contractis, & liberatione ab iisdem. Sic enim accipienda videtur quæ dicit Apostolus ad Col. 3. *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, &c.* Et ad Ephes. 4. *Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem. Item, Deponentes mendacium loquimini veritatem, &c.*

Nonum ex illo Col. 3. *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, &c.* Colligit hinc Lutherus, iustificatos adhuc habere membra ista veteris Adami, quæ B. Paulus peccata esse dicit. Respondeo, per membra, quæ super terram sunt intelligitur concupiscentia, quæ lex membrorum dicitur Rom. 7. eadem autem membra vocantur fornicatio, inuidia, &c. quia causa istorum omnium est concupiscentia dum ei præbetur assensus. Iubentur autem iustificati mortificare hæc sua membra, ne forrè illiciendo ad consensum trahant. Quod est idem cum eo quod dicitur ad Rom. 7. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum concupiscentiis eius.* Iustificatos autem non habere iam illa peccata, quæ parit concupiscentia, cum illi obeditur, docet ide Apostolus ibidem subiungens, *in quibus & vos ambulastis aliquando.*

Decimum sumit idem Lutherus ex illo Heb. 12. *Deponamus omne pondus, & circumstans nos peccatum.* Respondeo, non vocat Apollolus (vt Lutherus credit) *circumstans peccatum* concupiscentiam penitus inherentem. Nam cum ea deponi non possit, frustra hortaretur ad eam deponendam. Et præterea B. Paulus per *circumstans peccatum* intelligit sine dubio aliquid extrinsecum, vt omnes ferè expoitores docent. Concupiscentia autem non est quid extrinsecum, sed res maximè interna. Ex quibus etiam refellitur expositio Bezae in annotat. ad hunc locum. Vbi per *circumstans peccatum* intelligit naturæ prauitatem.

Igitur Apostolus ducit metaphorum ab iis, qui currunt, vel decertant in stadio, quibus duo præcipuè sunt cauenda, vt non grauentur aliquo onere, & vt non impediantur in certamine, vel cursu ab aliquo obstaculo: *Deponentes, inquit, omne pondus, & circumstans nos peccatum, curramus ad propositum nobis certamen, &c.* Et quidem per pondus intelligunt expoitores curas inanes rerum temporalium; per *circumstans peccatum* intelligunt occasiones, & pericula peccati, siue ipsa peccata, quæ nobis vndique insidiantur. Vox enim Græca *περιεστειρον* significat id, quod faciliè circumdat, & obsidet, qualia sunt quæ nobis per sensus corporis vndique ingeruntur, à quibus facillimè capimur, nisi diligentissimè caueamus.

Opponit autem B. Paulus, eleganter *circumstans peccatum* circumposita nubi Sanctorum exemplorum; dixerat enim: *Habentes igitur tantum circumpositam* (Græcè *περικειμενον*) *nubem testium, deponentes omne pondus, &c.* significare volens ita nos vndique circumdari exemplis sanctorum Patrum, sicut circūdamur periculis, & occasio-nibus peccandi, vt ad exempla illa aspicientes discutere possimus omnia iacula aduersarij. Ex quo intelligimus, veru esse quod suprâ diximus, per *circumstans peccatum*, non posse intelligi concupiscentiam nobis inlitam, sed extrinsecas tentationes, sicut extrinsecæ sunt exempla Sanctorum, quæ circumstanti peccato Paulus opponit.

Vndecimum sumit idem Lutherus in assert. art. 3. ex illo Iacobi 1. *Vt simus initium aliquod creaturæ eius.* Philosophatur enim Lutherus, nos dici initium, quia imperfectè iustificamur, & semper aliqua ex parte peccatum in nobis remanet, ac si dictum esset inchoatio quædam sumus, non complementum, partim iusti, partim peccatores. Respondeo, vox Græca apud Iacobum *ἀρχη*, omnium consensu non opponitur complemento, sed primarium, & præcipuum significat. Quare multi verunt, etiam ex aduersarijs, vt *simus primitiæ creaturæ nostræ.*

Vult igitur B. Iacobus sanctos, & electos esse primitias, id est, partem perfectissimam creaturæ. Alioqui si Lutheri sententia vera esset, Christus ipse non perfectè, sed inchoatè tantum resurrexisset. Nam 1. Cor. 15. vbi legimus: *Christus resurrexit primitiæ dormientium.* Et rursus: *Omnes vificabuntur, vnusquisque in suo ordine.* Primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christus, in vtroque loco nomine primitiarum in Græco habetur *ἀρχη*, quo vocabulo (vt diximus) vtitur Iacobus cum ait: *Vt simus initium aliquod creaturæ eius.*

Duodecimum sumit idem Lutherus ex illo 1. Ioan. 1. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus.* Vbi notat, non esse dictum, habuimus, sed habemus. Nullum est autem peccatum semper in nobis manens, nisi concupiscentia. Respondeo, loquitur B. Ioannes de peccatis actualibus, sed quotidianis, ac minutis: quæ frequentissima sunt, vt docet S. Augustinus tract. 1. in epist. Ioan. lib. de natura & gratia, c. 36. & alibi passim. Similis est sententia illa B. Iacobi cap. 2. *In multis offendimus omnes.* Vbi tamen clariùs explicatur, hæc esse peccata actualia, non originalia.

Adde, posse fieri, vt saltem ad breue tempus aliquis careat omni peccato, etiam veniali, tamen quia verè Iob dicit, cap. 9. *Si iustus fuero, hoc ipsum ignoraui anima mea.* Ideo de se ipse nemo affirmare potest, se non habere peccatum. Quare rectè B. Ioannes non ait, *Si dixerimus, aliquem non habere peccatum.* Sed: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, &c.*

Kemnitius in examine Concilij, pag. 514. planè ridiculum se ostendit circa hunc locum. Clamat enim ingentem esse blasphemiam, si hunc locum de peccatis actualibus intelligendum esse dicamus, quoniam si ita esset, ad infantes & dormientes ea sententia minimè pertineret. Quasi verò infantes, & dormientes vnquam dixerint, se peccatum non habere. An non ipse Ioannes, cum ait, *Si dixerimus, apertissimè testatur, se de iis tantum loqui, qui sermonis, & rationis vsum habentes falsò pronunciant, se esse quod non sunt? quod certè infantes & dormientes facere non possunt.*

C A P V T XII.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

BX Patribus aduersarij non pauca argumenta colligunt, præsertim Kemnitius. Nam Lutherus vno vel altero Augustini testimonio eoque falsò citato contentus fuit. Caluinus Ambrosium Augustino adiunxit, Kemnitius, Cyprianum, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, produxit. Id quod necessarid fecit; nam Conc. Trid. sess. 5. docet, per baptismum tolli quidquid in nobis peccati rationem habet; & concupiscentiam reliquam Ecclesiam Catholicam nunquam intellexisse, veram peccati rationem habere. Ille igitur reprehendens hanc sententiam tenerè ostendere, Ecclesiam Catholicam sensisse concupiscentiam in renatis verum, ac proprium esse peccatum; quod se facturum prolaris vetustissimorum Patrum testimonij, audacissimè pollicetur.

Ex Cypriano igitur Kemnitius in Examine Concilij Tridentini, pag. 481. quædam verba profert in medium, quæ sunt apud Augustinum lib. 2. in Iulianum. Sic autem Kemnitius loquitur: *Et Cyprianus apud Augustinum malis motibus de origine venientibus fortiter resistens, inquit: ne quisquam sibi de puro, atque immaculato peccore blandiatur, vt innocencia sua fretus, medicinam non putet adhibendam esse vulneribus, cum scriptum sit, Quis gloriabitur castum se habere cor; aut quis gloriabitur mundum se esse à peccatis? Si autem nemo sine peccatis esse potest, quisquis se inculpatum esse dixerit, aut superbus, aut stultus est.* Respondeo, incredibilem esse Kemnitij impudètiã, & nequitiam, cuius perpetuas in gehenna sine dubio pœnas luet.

Sciendum igitur est, S. Augustino in 2. libro aduersus

Iulia

Julianum id propofitum fuiffe, vt ex testimoniis fanctorum Patrum euertere quinque argumenta Pelagianorum. Sic enim ipfe loquitur initio libri: *Nunc argumenta ipfa veftra quibus agitis, ne hominum prima natiuitas originali peccato credatur obftitit, eloquis fuis redargueda fanctorum.* Et mox enumerat illa argumenta: *Dicitis, inquit, nos afferendo originale peccatum, diabolum dicere hominum natiuitatis conditionem, damnare nuptias, negare in baptifmo dimitti vniuerfa peccata, Deum crimine iniquitatis arguere, desperationem perfectionis ingerere. Hæc quippe omnia confequentia esse cõten- ditis, fi credamus nati paruulos peccato primi hominis obligatos.* Deinde toto lib. recitat fanctorum Patrum varia testimonia, quibus modo vnũ, modo alterũ: modo plura fimul ex prædictis argumentis euertit. Adfert igitur præter cetera, testimonium Cypriani, vt euertat argumẽtum quintum, ac prober, poffe hominem perfecte viuere, etiã fi peccatum originale contraxerit, & eo per baptifmum remiffio, relicta fit in membris noftris concupifcentia, cum qua fit perpetuũ, dum viuimus, depugnandum.

Testimonium Cypriani ex lib. de mortalitate, hoc eft: *Cum auaritia nobis, inquit, cum impudicitia, cum ira, cum ambitione congreffio eft, cum carnalibus vitis, cum illecebris fe- cularibus afdiua & molefta luftatio eft, &c.* Post hoc testi- monium fubiungit Auguft. *Abfit autem vt S. Cyprianum aut auarum exiftimemus, quia cum auaritia, aut impudicum, quia cum impudicitia; aut ira fubditum, quia cum ira; aut ambitiofum, quia cum ambitione, aut carnalem, quia cum carnalibus vitis, aut feculi huius amatorem, quia cum illecebris feccularibus conftigebat, immo verò ideò nihil eorum erat, quia his malis motibus partim de origine, partim de confuetudine venientibus fortiter refiftibat.* His verbis docet Auguft. S. Cyprianum victorem fuiffe vitiorum, & malos illos motus de vitata origine venientes, non folũ non fuiffe in eo vera peccata, fed potiũs cõtem fuiffe virtutis, & materiam gloriofa victoria.

Ceterum quia periculum erat, ne Pelagiani colligerent ex hac S. Auguftini refponfione, poffe hominem ita perfecte viuere, vt in nullum vnquam laberetur veniale peccatum; quia erat alius ipforũ error, idcirco idem Auguft. fubiungit continud: *Nec ideo tamen in tam periculofo, la- boriofoque certamine nullo telo feriebatur hoftili, cum dicat in epiftola fua de elemofinis, Nec quifquam fibi de puro, atque immaculato peccatore blandiatur, vt innocentia fua fretus non putet medicinam adhibendam esse vulneribus, cum fcriptum fit, Quis gloriabitur caftum fe habere cor? &c.*

Itaque S. Auguftinus ex testimoniis Cypriani à Kem- nitio etiam citatis, Duos confutat errores, qui funt hoc tempore ipfi Kemnitio cum Lutheranis omnibus com- munes. Vnus eft, non poffe cum, qui habuerit originale peccatum, veram iuftitiam operari. Exiftimant enim Lu- therani omnia opera noftra esse peccata, quia contami- nentur à concupifcentia, quæ eft ipforum fententiã, verè propriæque peccatum. Alter eft, nullum esse peccatum naturã fua veniale, fed omnia per fe esse mortalia.

Hinc igitur apparet multiplex Kemnitij impudentia. Primum enim ita coniunxit verba illa S. Auguftini (*His malis motibus de origine venientibus*) Cum illis Cypriani (*Ne quifquam fibi de puro, atque immaculato peccatore blandiatur, &c.*) vt videatur Cyprianus dicere malos illos motus vera esse peccata, etiam cum eis refiftitur. At priora verba non funt Cypriani, fed Auguftini, qui (vt iam diximus) probat ex libro Cypriani de mortalitate, eum qui refiftit malis motibus veram virtutem aflequi, & non folũ non peccare, fed etiam coronam mereri. Posteriora verba funt Cypriani, fed ex alio libro, ex tractatu videlicet de elemofyna, vbi Cyprianus oftendit, homines quantumvis iuftos, & perfectos non carere peccatis venialibus & ideo elemofyna pharmaco indigere.

Deinde Kemnitius non folũm perperam testimonia fanctorum Patrum vfurpat, fed etiam incredibili audacia

A illa ipfa pro fe adducit, quibus error ipfius, vt iam osten- dimus, manifefte planèque conuincitur. Denique addit ad impudentiam, cum ob hæc testimonia Cypriani, & aliud Hilarij, quod mox citabimus, his verbis triumphum canit: *Obiecro autem teftorem, vt hæc Hilarij, & Cypriani verba conferat ad decretum Tridentinum: quod affirmat in baptifmo uia tolli, quicquid habet veram, & propriam ratio- nem peccati, vt renati efficiantur innocentes, immaculati, pu- ri, innoxij. Patres cerè contrarium dicunt: & tamen non verentur Tridentini de confenfu Catholice Ecclefie gloriari.* immo non veretur bareticus peruertere verba Patrum, & cum ceciderit in foueam, quam facit, ita gloriari quafi alios deieciſſet. Sed videamus, quid ex Hilario Kemnitius proferat.

B Hilarius, inquit Kemnitius, vocat corpora noſtra omnium vitiorum materiã. Mala, quæ in nobis funt, malitiam per con- ditionẽ originis. Et vbi exprefſe de renatis, qui concupifcentia repugnant, Hilarius loquitur, inquit: *memores illa ipfa cor- pora noſtra omnium vitiorum esse materiã, pro qua polluti, & fordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obtinemus.* Et paulò poſt: *Auguftinus etiam hanc Hilarij fententiã citat: Nos in hoc terreni, & mortuini corporis habitaculo, mundos esse non poſſe, niſi per abluentionem celeſtis miſericordie emundationem confequamur. poſt de mutationem reſurrexerunt, terreni corporis noſtri effeſta glorioſiore natura: Rurfus: Ipſis, inquit, Apoſtoli verbo iam licet fidei emundatis, atque ſanctificatis, non deſſe tamen malitiam, per conditionem communis nobis originis docuit dicens, ſi vos cum ſitis mali, noſtris bona dare filijs veſtris.*

C Reſpondeo, in primo testimonio ex Hilario adducto habemus, corpora noſtra propter morbũ concupifcentia materiã esse omnium vitiorũ, quia concupifcentia, quam- uis ipfa propriè peccatum non fit, tamen cauſa eft pecca- torum, dum ad peccata ſtimulat, & impellit. Et, quantum eft ex parte concupifcentia, nihil mundum, nihil innocẽs in nobis eft, fed variis peccatis polluti, & fordidi fumus. Sed quãuis ita ſe res habeat, tamẽ ſi gratiã Domini adiuti fortiter concupifcentia refiſtimus; non folũ non pol- luimur, aut fordidamur, fed coronã obtinemus, & à pec- catis aliã perpetratũ per hanc victoriã emundamur. Sic enim loquitur idem Hilarius in eodẽ loco ab Auguftino citatus: *Tanta, inquit, & tam admirabilis in nos miſericordie Dei bonitas eft, vt per quem in Adã offenſa generofita- tem primæ, & beata illius creationis amiſimus, per eum rur- ſus id quod amiſimus, obtinere mereamur: tunc enim diabo- lus inuidens nocuit, nunc autem cum nocere nititur, vincitur.* Mouet enim per infirmitatem carnis noſtra omnia poteſtatis ſue tela, cum ad laſciuiam accendit, cum ad ebrietatem illicit, cum ad odia ſtimulat, cum ad auaritiã prouocat, cum ad cæ- des inſtruit, cum ad maledicta exacerbat. Sed cum per infir- mitatem animi horum omnium ſurſeptione inuentia reprimuntur, emundamur à peccato per huius victoria gloriã.

D Hinc autem deducit per modum conſiſionis verba illa, quæ citat Kemnitius: *Memores igitur, inquit, & conſciũ illa ipſa corpora noſtra omnium vitiorum esse materiã, pro qua polluti, & fordidi nihil in nobis mundum, nihil innocens obti- nemus, gaudeamus nobis esse hoſtem, in cuius concertatione quodam concertationis noſtræ bello dimicemus.*

Vbi non dicit Hilarius nos abſolutè pollutos, & fordi- dos esse, & nihil mundum, nihil innocens obrinere; fed ex parte concupifcentia, quæ materia eft vitiorum, & ſemper incitat ad peccata, nihil nos niſi pollutionem, & ſordes habere poſſe, tamen ex parte gratiæ, per quam vincimus concupifcentia inuentia non folũm pol- lutionem, & ſordes euadimus, fed magis etiam emun- damur, atque purgamur. Alioqui ſi abſolutè polluti, & fordidi eſſemus, etiam quando refiſtimus concupifcentia (vt Kemnitius docet) non diceret Hilarius, gaudendum nobis esse, quod hoſtem habeamus (quæ verba ſtudioſè Kemnitius prætermiſit) nam ſi nihilominus polluimur,

& fordidamur, & nihil mundum, nihil innocens obtine- mus, certè non gaudendum, fed flendum nobis eft. Nec- que verba illa: *Memores igitur, &c.* idem Hilarius tamquam conſiſionem ex verbis illis deduceret (*emundamur à peccato per huius victoria gloriã*) quomodo enim emun- damur per victoriã, ſi, etiam pugnantibus nobis nihil mundum, nihil innocens obtinemus? Atque hæc de pri- mo testimonio.

ALTERVM testimonium, & Tertium eiufdem Hi- larij, S. Auguftinus ad peccata venialia refert. Poſtquam enim probauerat ex Cypriano, homines iuſtos in hac vi- ta indigere mundatione à peccatis venialibus; idem præ- bat ex Hilario, adductis duobus testimoniis, quæ funt illa, quæ citauit Kemnitius. Quamuis enim renati puri, iuſti, & innocentes (vt Concilium Tridentinum loquitur) re- vera ſint, & mudi à peccatis omnibus præteritis, ſive ori- ginalibus, ſive actualibus, per baptifmum, tamen in hac vita, quæ tota tentatio eft, non poſſunt longo tempore viuere ſine aliqua noua ſorde peccati, ſaltem quotidiani, & venialis, ynde immundi, & mali dici poſſunt.

Poſſemus præterea duo hæc Hilarij testimonia ex- ponere de pronitate ad malum, quæ tametſi proprij no- minis peccatum non fit, tamen malum quoddam eft & immundities, ac malitia dici poſſet. Certè verba illa Do- mini: *Si vos cum ſitis mali*, Matth. 7. Quæ Hilarius citat, omnino commode referri poſſunt ad pronitatem, vt ſen- ſus ſit, ſi vos qui ex natura corrupta proni eſtis ad ma- lum, noſtris bona dare filijs veſtris; quanto magis pater cæleſtis, qui ex natura ſua pronus eft ad benignitatem, dabit ſpiritus bonum petentibus ſe?

Sequitur testimonium S. Ambroſij, quod Caluinus & Kemnitius, ex eodem S. Auguftini lib. 2. in Iulianũ ci- tant. Sed verba ipſa Kemnitij audiamus; Ex Ambroſio, inquit, *Auguftinus vocat vitia noſtra, quæ legi mentis ex le- ge peccati refiſtunt. Illorum reatus quidem in baptifmo per- ruit, infirmitas verò manſit. Item: Ambroſius vocat iniqui- tatem, non illam quæ deletur in baptifmo. Illa namque pecca- torum, quæ fecimus, fuit, quæ cum ſta remiſſa ſunt, at que om- nino non ſunt. Iſtam verò legem peccati, cuius manentis reatus in ſacro fonte remiſſus propterea vocauit iniquitatem, quia iniquum eft, vt caro concupifcat aduerſus ſpiritũ, quam- uis adſit in noſtra renouatione iuſtitia.* Ibidem: *Ambroſius dicit quandam delectationem esse diuino mandato aduerſam, & de illa Paulum loqui cum ait, Video aliam legem in mem-bris meis repugnantem legi mentis meæ.* Ambroſius igitur noſtram ſententiã ipſiſſimis verbis reddit, & exprimit.

RESPONDEO, tota Kemnitij obiectio in tribus vo- cibus poſita eft. Quod videlicet S. Ambroſius vocat cõ- cupifcentiam, quæ eft in renatis, vitium, iniquitatem, & delectationem mandato Dei aduerſam. Quod attinet ad vo- cabulum Vitij, dico per eam vocem ſignificari omnem corruptionem, & languorem, etiam ſi propriè nõ fit pec- catum. Et hæc non meã, fed Auguftini reſponſio eft. Sic enim ipſe loquitur in eodem 2. lib. in Iulianum: *Iam ne diſcernis, iam ne perſpicis, iam ne reſpicis & in baptifmate fieri omnium remiſſionẽ peccatorum, & cum baptizatis quaſi civile bellum interiorum remanere vitiorum? non enim talia ſunt vitia, quæ iam peccata dicenda ſunt, ſi ad illicita opera ſpiritum concupifcentia non trahat, & concipiat, pariãque peccatum; paſſiones ſunt, vitia ſunt, ſrenanda, cobibenda, ſa- nanda ſunt, ſed dum curantur, inſeſta ſunt.*

Quod ad vocem iniquitatis, dico vocari concupifcẽ- tiam ab Ambroſio iniquitatẽ, quia eft deordinatio quæ- dam, & peruerſitas naturæ cõtra ordinem in prima crea- tione poſitum, non tamen propriè peccatum, cum eiuf- modi peruerſitas non ſit in voluntate, quæ ſola capax eft peccati propriè dicti, ſed in carne. Nam etſi nunc equis frani impatiens deiciat ſeſſorem, iniquitas eft, quia ſe- cundum ordinem à Deo in creatione poſitum, debuerit animantia omnia homini obedire. Quia tamen equus

A nec virtutis, nec vitij propriè capax eft, ea non eft iniqui- tas, niſi materialiter, & impropriè.

Hoc modo intellectam esse in verbis Ambroſij ab Auguftino iniquitatem, patet ex Tribus, Primò quia di- cit, hanc iniquitatem esse in carne, nõ in mente. Propter- ca, inquit, vocauit iniquitatem, quia iniquum eft vt ca- ro concupifcat aduerſus ſpiritum. Secundò, quia cũ hac iniquitate iuſtitiam in eodẽ homine esse reſtatur. *Quam- uis, inquit, adſit in noſtra renouatione iuſtitia.* Non poteſt autem iniquitas propriè dicta cum iuſtitia in eodem ho- mine commorari. Tertio, quia idem Auguftinus tract. 41. in Ioan. dicit, per baptifmum tolli omnem iniquita- tem, & ſolum remanere infirmitatem. Ex quo ſequitur, vt concupifcentia remanens non ſit propriè iniquitas, ſed infirmitas. Adde quod S. Ambroſius in lib. de Iſaac & anima, cap. 8. vnde ſumptum eft testimoniu, de quo agi- mus, ſatis aperte ſignificat, per Iniquitatem ſe intellige- re paſſionem corporis, quæ caret proprio nomine, & iniquitas dici poteſt per tropum, quia ad iniquitatẽ per- ducit. Nam comparat animam curru, Chriſtum auguræ, quatuor virtutes cardinales quatuor bonis equis, qua- tuor paſſiones quatuor malis equis: *Boni equi, inquit, vir- tutes ſunt animi, mali equi paſſiones corporis. Boni equi pru- dentia, temperantia, fortitudo, iuſtitia, mali equi iracun- dia, concupifcentia, timor, iniquitas.* Vbi vides oppoſi pru- dentia non vitium ſulſtitia, ſed paſſionem irachundia, temperantia, & fortitudini opponi vides non vitia con- traria, ſed paſſiones, ſic igitur & iuſtitia non opponit vi- tium contrarium, quæ eft iniquitas propriè dicta, ſed paſ- ſionem quandam corporalem, quæ non eft iniquitas, niſi impropriè.

C Quod attinet ad vltimum vocabulum, id eft, delecta- tionem diuino mandato aduerſam; ſupra copioſè reſpondi- mus, vbi demonſtrauimus, concupifcentiam inuolunta- riam legi Dei esse contrariam, ſolum materialiter, id eft, vt obiectum, non vt actum. Lex enim propriè ipſi ho- mini prohibet, ne conſentiat in concupifcentiam, ſive carnis delectationem. Et ideo cõſenſus eft propriè actus legi Dei contrarius; delectatio verò ſolius carnis, ſpiritu repugnante, non eft contraria, niſi materialiter, ac per hoc neque peccatum eft, niſi materialiter. Vide cap. 10. in reſutatione quartæ obiectionis.

Ex his intelligi poteſt quàm vana ſit illa Kemnitij glo- riatio: *Ambroſius igitur noſtram ſententiã ipſiſſimis ver- bis reddit, & exprimit.* Ipſiſſima enim verba Lutherano- rum illa ſunt, quod concupifcentia in renatis, per ſe, ex ſe, & ex natura ſua ſit verum & propriè dictum pecca- tum, quod ſeum facere, & damnare in æternum poſſit, ſi Deus imputare velit, & propterea nulla ſit in homine vera iuſtitia, ſed omnia eius opera bona ſunt peccata mor- talia, & ſimilia, quæ nec in Ambroſio, nec in vllò alio ſancto Patre reperiuntur.

D QVARTO loco producit Kemnitius S. Hieronymum: *Hieronymus, inquit, in 7. ca. Matth. dicit πονηρὰ δὲ αὐτῶν esse pri- mos motus, quando ab initio mouent, & irritant: πῶδες verò esse, poſtquam ad illos voluntatis conſenſus acceſſerit, & de primis motibus dicit, quamuis habeant culpam, tamen non teneri crimine.*

RESPONDEO, nõ loquitur S. Hieronymus in com- ment. cap. 5. Matth. (hic enim eft locus, non in cap. 7. vt falſò Kemnitius citat) de concupifcentia, vt ſignificat pronitatem, quam aduerſarij peccatum originis esse vo- lunt, ſed de actu concupifcentia; & diſtinguit Duplicem actum, Vnum planè voluntarium, & hũc vocat paſſionem & crimen, id eft, peccatum lethale, vt cũ quis conſentit deſiderio adulterij. Et hoc ſine dubio peccatum eft, ſed actuale, non originale. Alterum non omnino voluntari- um, nec omnino inuoluntarium, vt cũ quis viſa mu- liere titillatur delectatione, quam videlicet præcauere poſuiſſet, ſi diligenter oculos ſuos cuſtodire voluiſſet, &

hanc vocat *pro passionem*, ac dicit vitij culpam habere, non tamen crimē, hoc est, peccatū esse veniale non mortale. Quod quidem verissimum est, & cum Kemnitij, & Lutheranorum cæterorum sententia manifestè pugnat, qui discrimen peccati mortalis & venialis ignorant.

At pro sententia Kemnitij testimonium hoc S. Hieronymi, nullo colore adferri potest. Siquidē ipse cum Lutheranis cæteris concupiscentiam renatorum aut liberat ab omni culpa, si culpa pro reatu accipiatur, aut culpam mortalem, & damnantem illi tribuūt, si culpa pro eo accipiatur, quod natura sua imputari, & damnare potest. S. verò Hieronymus apertissimè distinguit inter *culpam vitij*, & *crimen*, & *pro passionem* tribuit tām *culpam vitij*, quæ polluit aliquo modo, sed non damnat ex natura sua, cū non sit crimen. *Passioni* autem, id est, concupiscentiæ omnino voluntariæ tribuit *crimen*, quod facit reum ignis æterni. Quod si, ut quidam volunt, in textu B. Hieronymi non legatur vitij culpam, sed inicitij, tum sensus erit, primos motus non esse peccata, sed originem, & causam peccatorum.

CAPVT XIII.

Respondetur ad loca, quæ producuntur ex Augustino.

ENIAMVS nunc ad loca, quæ citantur ex Augustino. Primum citat Lutherus in assert. 2. articuli duo loca, vnum ex lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 25. vbi dimitti dicit peccatum in baptismo non ut non sit, sed ut non imputetur. Alterum ex eodem lib. cap. 27. vbi dicit, idem peccatū reatu transire, actu manere. Respondet, Lutherus (ut supra diximus) crimen falsi committit. Nusquam enim S. August. dixit, peccatum in aliquo esse, id non imputari, vel actu manere, reatu transire. Neque enim tam stupidus erat, ut non intelligeret, reatum à peccato separari non posse, cū in eodem li. c. 26. scripserit: *Hoc est non habere peccatum, reum non esse peccati*. Loquitur igitur S. August. in duobus locis citatis de concupiscentia, eam quæ dicitur in renatis non esse peccatum, non imputari, nec reos facere, licet maneat quo ad actum, quia non cessat praua desideria excitare.

SED contra solutionem est argumentum Melancthonis & Caluini, & aliorum. S. Augustinus non solum in lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, ca. 25. sed etiam lib. 2. in Iulianum, & alibi passim dicit concupiscentiam in baptismo remitti: *Lex, inquit, ista peccati & remissa est in regeneratione spiritali, & manet in carne mortali*. At nihil remittitur, nisi peccatum, igitur ipsa in se verè peccatum erat, antequam remitteretur. Sed manet in renatis eadem, quæ antea erat, quoad substantiam, ergo adhuc verè peccatum est, & solum remitti dicitur, quia non imputatur. Respondet, S. August. significat quidem concupiscentiā in non renatis esse peccatum, & propterea remitti per baptismum, sed intelligit eam peccatum esse, non ratione sui, sed ratione reatus peccati originalis, qui cum ea annexus manet vsque ad baptismum. Sic enim loquitur idem Augustinus lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 32. *Hæc itaque remissa peccatorum quamdiu non sit in prole, sic ibi est lex ista peccati, ut etiā in peccatum imputetur, id est, ut etiam reatus eius cum illo sit, qui eum teneat æterni supplicij debitorem*. Hæc ille, qui similiter loquitur in multis locis.

Sed hoc loco diligenter attendendum est, reatum concupiscentiæ Tribus modis intelligi posse. Primò, dici potest reatus concupiscentiæ, reatus qui ab ipsa oritur, & in ipsa fundatur, ita ut reus sit qui ipsam habet, quia ipsam habet. Sicut dicitur reatus furti is, quo propriè reus dicitur, qui furtum fecit. Secundò, dici potest reatus concupiscentiæ is, quo ipsa facta est, non quem ipsa facit, quomodo si quis sibi ipse manum abscinderet, diceretur esse reus manus abscisæ, non quod habere manum ab-

scisam sit peccatū, vel reum faciat, sed quod abscindere sibi manum sit contra rationem, & reatum faciat. Sic igitur dicitur reatus concupiscentiæ, non quod ipsam habere, faciat hominem reum, sed quod ipsa nata sit ex reatu peccati Adami, qui factus Deo rebellis, meruit in se experiri carnis suæ rebellionem. Tertio, dici potest etiam reatus concupiscentiæ is, quem ipsa facit si ad consensum pertrahat, ut non sit propriè homo reus, quia concupiscentiam habet, sed quod concupiscentiæ cedit.

Ex his Tribus modis, aduersarij Primum eligunt & ideo concupiscentiam propriè peccatum esse volunt. Nos autem Secundum & Tertium accipimus; & ideo concupiscentiam non tam peccatum, quam effectum, & causam peccati esse contendimus. Porro secundum illum, & tertium modū esse ex mente S. Augustini probamus ex verbis eiusdem in 2. lib. aduersus Iulianum, circa medium epilogi: *Quamuis, inquit, iam non eodem modo appelletur peccatum, quo facit reum, seu quod sit reatu primi hominis factum, & quod rebellando nos trahere nititur ad reatum*. Rursus in eodem lib. paulò superius explicans testimonium Ambrosij de bonis, & malis equis, indicat modum tertium his verbis, *An nodum scaberis, quod reatus eorum perierit, infirmitas manserit, non reatus quo ipsa rea fuerat, sed quo nos reos fecerat in malis operibus, quo nos traxerant*. His enim verbis ostendit August. vitia cū quibus nascimur, remitti in baptismo, quia reatus eorum remittitur, licet infirmitas remaneat. Per reatum autem dicit se intelligere reatum malorum operum quæ fecimus concupiscentiæ assentiendo.

In eodem etiam lib. 2. in Iulianum paulò ante medium libri, meminit secundi modi. Nam cum dixisset, concupiscentiæ reatum, ut cætera peccata omnia solui in baptisate, & deinceps eā manere ad agonem; obiicit sibi dicturum Iulianum id malum, contra quod post baptismum dimicamus, non esse aliquid à parentibus tractum, sed malos habitus ante baptismum propriis actibus acquisitos. Deinde respondet his verbis: *Si hoc dicit iam proculdubio cernis, atque concedis esse in homine aliquid mali, quod non ipsum sed reatus, qui ex illo contractus fuerat, auferatur in baptismo*. Quibus verbis similè esse docet S. Augustinus concupiscentiam, nobis innatam malo habitui multis malis actibus comparato: & quemadmodum in baptismo adulterorum remittuntur omnia peccata, quibus comparatus est habitus, non tamen ipse habitus tollitur: ita quoque in baptismo paruulorum remitti peccatum originis, vnde concupiscentia nata est, non tamen ipsam concupiscentiam penitus extirpari. Iam verò certum est, eum, qui malos habitus contraxit, non esse reum propriè, quia malos illos habitus habet, sed quia malos actus fecit, vnde mali habitus processerunt. Sic igitur qui concupiscentiam habet, non est reus propriè ratione concupiscentiæ, quasi peccatū sit illā habere, sed ratione peccati, quo ipsa concupiscentia facta est.

Atque hac ratione remitti dicitur concupiscentia in baptismo, non ratione sui, sed ratione annexi reatus, qui eius reatus dicitur, quia per eum, ut diximus facta est. Idem S. Augustinus libro 1. Retractationum, ca. 15. dicit homines nasci implicatos reatu Adæ, & ob id pœnæ obnoxios, & paulò post eam pœnam concupiscentiam esse docet; reatus igitur qui soluitur in baptismo, non est propriè reatus, quem concupiscentia facit, sed reatus, vnde pœna ista processit. Reatus enim Adæ, quo & nos nascimur implicati, non fuit habere concupiscentiam, ut notum est, sed mente auerti à Deo, vnde nata est auersio carnis à ratione. Quocirca idē Augustinus li. 14. de Trinitate, cap. 17. apertissimè scripsit, in baptismo remitti omnia peccata, non tamen extingui concupiscentiam, quia aliud est causam remouere languoris, aliud ipsum curare languorem: vbi cum dicit in baptismo per remissionem peccati, siue reatus causam concupiscentiæ remou-

ueti,

ueti, euidenter ostendit, reatum concupiscentiæ, qui remittitur in baptismo, non esse reatum, quem concupiscentia facit, sed per quem concupiscentia facta est.

Denique idem S. Augustinus lib. 6. in Iulianum, cap. 5. dicit, in baptismo tolli reatum omnium malorum, non omnia mala, & ponit exemplū de corruptione corporis, & de ignorantia, & idem intelligit de concupiscentia, immò de ipsa præcipuè loquitur. At certum est reatū corruptionis corporis, qui tollitur in baptismo, esse reatum, quo ipsa corruptio facta est, non autem quem ipsa corruptio facit, quasi peccatum sit esse mortalem.

SED contra hanc nostram solutionem multa S. Augustini testimonia ab aduersariis adducuntur, quibus ipsi demonstrare nituntur, reatum concupiscentiæ qui soluitur in baptismo, accipiendum esse Primò modo superius explicato, id est, esse reatum, qui concupiscentiam ipsam committatur, ita ut sit reus quicumque concupiscentiam habet, hoc ipso quo concupiscentiam habet, nisi per baptismum reatus huiusmodi remittatur. Libro 2. in Iulianum ante medium: *Non tamen, inquit, ideo malum hoc nihil nocuisset, etiam si prius quam in illo apparere cepisset, paruulus ex hac vita exisset, quia reatus eiusdem mali, non quo reum malum est, sed quo reum facit, in quo est, sicut generatione contrahitur, ita nisi regeneratione non soluitur*.

Rursus in eodem libro circa mediū epilogi: *Quamuis tam non eodem modo appelletur peccatum, quo facit reum, sed quod sit reatu primi hominis factum*. Vbi illud id satis aperte demonstrat concupiscentiam post baptismum non habere reatum, quo ipsa faciat reum, sed ante baptismum habuisse. Item lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, ca. 23. *Et hæc, inquit, concupiscentia, quæ solo Sacramento regenerationis expiatur, profectò peccati vinculum generatione traicit in posteriores, nisi ab illo & ipsi regeneratione soluantur*. Item lib. 6. in Iulianum, cap. 5. *Tale porro, ac tam magnū malum, tantum quia inest, quomodo non teneret in morte, & pertraheret in vltimam mortem, nisi & eius vinculum in illa, quæ sit in baptismo, remissionem peccatorum omnium solueretur*. Et eodē lib. cap. 6. *Non, inquit, eam (concupiscentiam) malam dicimus, & manere tamen in baptizatis, quamuis reatus eius, non quo ipsa rea erat, neque enim aliqua persona est, sed quo reus hominem originaliter faciebat, fuerit remissus, atque vacuatus*.

Item lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 26. Augustinus dicit, quod, *sicut adulterium actu transit, remanet reatu, ita concupiscentia transit reatu, & remanet actu*. Vbi comparat reatum concupiscentiæ cum reatu adulterij. Reatus autem adulterij, est reatus quo ipsum adulterium reum facit hominem. Denique lib. 6. in Iulianum, cap. 8. Augustinus dicit, reatum esse ordinatione diuinæ legis, ut nulla iniquitas maneat impunita, nisi Christi sanguine expiatur. Et mox subiungit, concupiscentiam quæ est in renatis esse iniquitatem, & puniendam fuisse, nisi per baptismum expiata fuisset: *Neque enim, inquit, nulla est iniquitas si in vno homine, vel superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel inferiora superioribus conuulaciter reluctantur, etiam si vincere non sinantur, &c.*

RESPONDENDO, in vltimo testimonio (ut ordine retrogrado procedamus) vocat Augustinus concupiscentiam iniquitatem, quia talis est, vel formaliter, si in mente sit, ut cum superiora inferioribus turpiter seruiunt, vel certè materialiter, si in sola carne sit, ut cum inferiora superioribus reluctantur, etiam si vincere non sinantur. Nam non esse concupiscentiam solius carnis, quæ remanet in renatis, propriè, & formaliter iniquitatem, patet ex tract. 41. in Ioannem, vbi dicit Augustinus per baptismum totam deleri iniquitatem, & solum remanere infirmitatem. Hæc autem infirmitas, quæ est materialis iniquitas, rectè dicitur puniendi, nisi expiata esset, propter reatum, quo facta est, qui cum ipsa trahitur ex Adā, & cum ipsa manet donec remittatur, quo reatu ipsa concupiscentia dicitur hominem reum facere, non quod ab-

soluè illam habere sit peccatum, sed quia peccatum est, illam habere ex propria culpa.

In testimonio Penultimo non comparat Augustinus concupiscentiæ reatum cum reatu adulterij in omnibus, sed in eo tantum quod ut separatur reatus adulterij ab adulterio; ita separatur reatus concupiscentiæ à concupiscentia. Nam alioqui idem Augustinus lib. 6. in Iulianum cap. 7. dicit, concupiscentiam similem esse habitui, non actui; & capite 8. dicit, non esse similem adulterio, vel sacrilegio, sed manenti qualitati.

Ad cætera loca dici posset per eum reatum, quo concupiscentia facta est, ab ipsa concupiscentia fieri hominem reum, donec non remittitur per baptismum. Potest etiam dici, in his locis loqui Augustinum de concupiscentia, quatenus ea efficit habitum totalem corruptum, ut supra diximus, verè enim ille totalis habitus, siue totalis illa naturæ, & omnium potentiarum corruptio facit hominem reum, etiam si tantum inest, & nihil operetur; ut in infantibus.

Cæterum in hoc totali habitu pars vna, id est, auersio mentis à Deo, est formaliter peccatum, & reum hominem propriè facit, altera, id est, rebellio partis inferioris à superiore non est peccatum nisi materialiter, nec facit propriè hominem reum, nisi illud pertrahat ad consensum. Quoniam igitur ante baptismum concupiscentia coniuncta est in homine cum auersione mentis à Deo, ideo rectè dicitur habere reatum, non solum per quem ipsa facta est, si consideretur ut pars illius habitus corrupti, sed etiam quo facit reum, si consideretur ut vnum quid cum altera parte eiusdem habitus corrupti. Post baptismum verò, quia pars illa formalis, id est, auersio mentis à Deo sanata, & sublata est, ideo sola remanet pars altera, id est, concupiscentia carnis, quæ non habet reatum, quo faciat reum, sed solum quo ipsa facta est, vel quem producit, si regnare sinatur.

Et hoc modo coherent inter se loca omnia S. Augustini, atque etiā excluditur admiratio illa Caluini in antidoto scis 5. Concilij Tridentini, vbi miratur, Patres Concilij rem eandem, id est, concupiscentiam, dicere non esse post baptismum, id quod erat antea. Patres enim rectissimè dixerunt, concupiscentiam post baptismum manere, & tamen non esse peccatum, ut erat antea, quia videlicet separata ab auersione mentis non habet annexum reatum, quem habebat antea. Atque hæc de primo genere testimoniorum S. Augustini.

ALTERVM genus testimoniorū adducitur à Kemnitio eorum videlicet, quæ non videntur habere magnas vires, & ideo breuiter perstringitur: *Ipsè Augustinus inquit, Kemnitius, reliquam concupiscentiā vocat malum: & quomodo hoc intelligi velit, declarat per antithesim: nā dicit esse non bonam, non sanctam, sed malā, contra Iulian. lib. 6. cap. 6. & lib. 5. cap. 4. inquit, discernere mala, quæ per patientiam sustinemus ab eis malis, quæ per continentiam resistimus. Hoc est affirmat concupiscentiā non tantum esse malum panæ, sed & malum culpæ. cap. 5. vocat vitium, contra quod virtute pugnandum est. Est igitur vitium tale, quod virtuti opponitur. Lib. 2. contra Iulianum, lex repugnans legi mentis, quæ in tanti quoque Apostoli membris erat, remittitur in baptisate, non sinitur. Lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, ca. 3. per baptismum Christi hoc agitur, ut caro peccati euacuetur. Non autē sic euacuat, ut in carne concupiscentia innata non sit, sed non obfit mortuo, quæ inerat vivo. Tractat. 41. in Ioannem, Augustinus vocat reliquam concupiscentiā languorem obluentem salutem nostram: alibi vocat infirmitatem succumbentē legi Dei. Hæc ille pag. 481. addit autem duo alia loca pag. 502. Vnum ex lib. 2. de bono perseuer. cap. 5. Alterum ex lib. 4. ad Bonifacium, cap. 7. in quibus Augustinus tribuit Pelagianis eam sententiam, quæ nunc est Catholicorum, quod videlicet per baptismum homines, perfectè renouentur, & nullum habeant omnino peccatum.*

RESPONDEO ad Primum ex lib. 6. in Iulianū, cap. 6. rectè dicitur concupiscentia non bona, nec sancta, sed mala. Non tamen sequitur, eam esse propriè peccatum. Nam diabolus quoque & Angeli eius non sunt boni, nec sancti, sed mali, & tamen non sunt propriè peccata, nisi iuxta doctrinam Illyrici. Itaque idem Augustinus in eodem lib. 6. in Iulianum, cap. 5. dicit, baptizatum carere omni peccato, non tamen omni malo, & in ipso cap. 6. dicit, per baptismum remitti omnia peccata, sed non sanari omnes languores. Vbi concupiscentiam vult esse malum, & languorem, non tamen peccatum.

AD Secundum ex lib. 7. ca. 4. rectè distinguit Augustinus, mala quæ per patientiam tolerantur, vt febres, inopiam, persecutiones, & similia quæ non incitant per se ad peccandum ab iis malis, quæ per continentiam refrænantur, vt passiones immoderatas, quæ propriè incitantur sunt vitiorum, quamuis autem hæc mala refrænda, & quoad eius fieri potest, debellanda sint, tamen non propterea culpæ, aut peccata propriè dici possunt. Idem enim S. Augustinus in 2. lib. contra Iulianum, de his malis ita scribit. *Non talia sunt vitia, quæ iam peccata dicenda sint: passiones sunt, vitia sunt, refrænda, colibenda, sananda sunt.* Itaque glossa illa Kemnitij, hoc est, *affirmat Augustinus concupiscentiam non tantum esse malum pœna, sed & malum culpæ,* destruit textum. Dicendum autem fuisset, affirmari ab Augustino, concupiscentiam non tantum esse pœnam, sed esse etiam in se, & absolutè malam, quia est quid immoderatum, & vitiosum, quamuis nõ habeat propriam culpæ rationem; cum non in voluntate, sed in carne sedem habeat.

AD Tertium, ex lib. 5. in Iulianum, cap. 5. Rectè dicit S. Augustinus, contra concupiscentiam virtute pugnari; sed nõ omne quod virtuti opponitur, peccatum est propriè dictum: nisi fortè nouam dialecticam Kemnitius adinuenerit. Virtuti siquidem actus malus repugnat, vt castitati adulterium, & hoc est peccatū propriè dictum: repugnat etiam habitus malus, qui non peccatum, sed vitium dici solet. Repugnat denique passio, in qua moderanda, & coercenda virtus occupatur. Porro concupiscentia ipso Augustino teste (vt paulò ante dicebamus) in 2. lib. aduersus Iulianum, vt passio ac vitium, non vt peccatum virtuti repugnat.

AD Quartum, ex lib. 2. in Iulianum, quis negat legem carnis repugnantem legi mentis remitti in baptisate, non finiri; sed vt nos fatemur, concupiscentiam ratione reatus annexi in baptisate remitti, & tamen ad agonem remanere; ita fateri (velit nolit) Kemnitius debet, post baptismum concupiscentiam non peccatum esse, sed vitium.

AD Quintum, ex lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 3. Non negamus concupiscentiam post baptismum non ita euacuari, vt non sit, sed vt non obstat mortuo ratione reatus annexi, quæ inerat viuo.

AD sextum, ex tract. 41. in Ioannem concedimus, reliquam concupiscentiam oblectari salutem æternæ, quia allicere nititur ad peccatum, non quia ipsa in se propriè sit peccatum. Idem enim Augustinus in illo eodem tractatu discretis verbis dicit, in baptisate deleri totam iniquitatem, & solam remanere infirmitatem.

AD Septimum, ex alio loco. Dico, negari non posse quin infirmitas nostra succumbat legi Dei, si non adiuetur à gratia. Sed verum est tamen quod S. Augustinus ait in lib. 5. aduersus Iulianum cap. 4. videlicet, esse concupiscentiam sub animi potestate, gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, in mortis corpore castigandam, in morte corporis resoluendam, in corporis resurrectione, & mortis morte sanandam.

AD Octauum, ex lib. 2. de bono perseuerantiæ, capite 5. manifesta est Kemnitij impudentia. Siquidem S. Augustinus Pelagianis tribuit errorem illum, quod ho-

mo iustus in hac vita nullum habeat veniale peccatum. Kemnitius autem ita citat Augustinum, quasi Pelagianus senserint concupiscentiam inuoluntariam, quæ remanet post baptismum, verè ac propriè esse peccatum. Loqui autem Augustinū de peccatis actualibus, sed venialibus non de concupiscentia inuoluntaria, perspicuum est ex eo, quod allegat verba Domini: *Dimitte nobis debita nostra,* quam orationem non esse dicendam pro concupiscentia inuoluntaria, idem Augustinus sapissimè repetit epistol. 200. & alibi. Hæc enim sunt verba Augustini à Kemnitio recitata: *Etiam hoc Pelagianus audent dicere hominem iustum in hac vita nullum habere omnino peccatum: & in talibus hominibus esse iam in presenti tempore Ecclesiam non habentem maculam, neque rugam: tanquam sponsa Christi non sit, quæ per universam terram quod ab eo didicit, dicit, Dimitte nobis debita nostra.*

AD Nonum, ex lib. 4. ad Bonifacium, cap. 7. Non dissimili impudètia Kemnitius abutitur testimonio S. Augustini. Ille enim non reprehendit Pelagianos, quod dicant, per baptismum perfectè hominem renouari; sed quod malo sensu hanc veritatem depræuent, dum ita volunt perfectè hominem innouari, vt deinceps nullum committat veniale peccatum. Kemnitius autem ita citat Augustinum, quasi ille senserit post baptismum remanere aliquid, quod verè, & propriè sit peccatū, & per hoc non perfectè per baptismum hominem renouari. Hæc autem sunt verba sancti Augustini integra, non truncata, vt à Kemnitio callidè allegantur. *Quid eis (Pelagianis) prodest, quod aduersus Manicheos, qui baptismum destrunt, isti dicunt baptismum perfectè homines inuocari, atque ad hoc Apostoli adhibent testimonium, qui per lauacrum aque Ecclesiam de gentibus sanctam fieri, immaculatamque testatur: cum superbo sensu, atque peruerso contra orationes ipsius Ecclesie suas exerant disputationes? Hoc enim dicunt, vt credatur Ecclesia post sanctum baptismum, in quo sit omnium remissio peccatorum, ulterius non habere peccatum, cum aduersus eos illa à solis ortu usque ad occasum omnibus suis membris clamet, Dimitte nobis debita nostra.*

Quod autem S. Augustinus contra Lutheranos doceat, per baptismum perfectè hominem renouari, perspicuum est ex illis eius verbis lib. 6. in Iulianum, cap. 5. *Dixisse me affirmas, quod gratia non perfectè hominè nouum faciat. Non hoc dico, attende quod dico, gratia perfectè hominè nouum facit, quando quidem & ad corporis immortalitatem, plenamque felicitatem ipsa perducit. Nunc etià perfectè innouat hominè, quantum ad liberationem ab omnibus peccatis, nõ quãtũ ad liberationè ab omnibus malis.*

TERTIUM genus testimoniorum producit à Caluino, & Kemnitio. Quod genus continet ea loca, quæ concupiscentiam propriè docent esse peccatum, siue inobedientiam legis, etiam si illi à ratione, & spiritu resistatur. Lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 13. dicit Augustinus: *Concupiscentiam vocari peccatum, non tantum quia ex peccato facta est, & quia peccatum facit, si vincit, sed etiam quia peccandi delectatione mouetur, etsi ei vincente delectatione iustitie non consentiatur.* Item lib. 5. in Iulianum, cap. 3. *Concupiscentia carnis, inquit, aduersus quam bonus concupiscit spiritus, & peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis; & pœna peccati est, quia reddita est meritis inobedientis; & causa peccati est, de fectione consentientis, vel contagione nascentis.* Atque ob hæc loca, maximè autem ob posteriores triumphat Kemnitius, & Caluinus.

Addunt etiam aliud testimonium Kemnitius, & Caluinus ex tract. 41. in Ioan. vbi contendunt Augustinū loqui ex propria mente. Loquens enim Augustinus de renatis: *Liberati, inquit, sunt à peccato, quia carent criminibus, & querela. Sed illa est inchoata, non perfecta libertas; nondum est tota, nondum pura libertas; quia video aliam legem in membris, &c.*

Hinc enim apparet, adhuc renatos esse impuros propter concupiscentiã. Ibidem: *Quia deleta est tota iniquitas, nulla remansit infirmitas? certè si non remansisset, sine peccato hic viveremus.* Vbi ipsam infirmitatem remanentem appellat Augustinus peccatum. Ibidem: *Quamdiu vitium, peccatum necesse est, esse in membris tuis, saltem illi regnum auferatur. Non fiat quod iubet.* Et ibidè tractans discrimen peccati regnantis, & non regnantis, inquit: *Nõ ergo Deus quædam peccata damnat, quædam iustificat, & laudat, nulla laudat, sed odit omnia.* Hic videmus concupiscentiã vocari peccatum, quod Deus odit, & curando agit, vt consumatur; vt ibidem Augustinus subiungit. Ex quo colligit Kemnitius falsò dixisse Cœcilium Tridentinum, Deum in renatis nihil odisse. Atque hæc tria testimonia sunt omnium præcipua in iis, quæ ab aduersariis producuntur.

RESPONDEO, vitur in primis duobus locis S. Augustinus nomine peccati largo modo, vt omnem corruptionem, & vitium significat. Quemadmodum etiam lib. 2. in Iulian. vocauit iniquitatem. Id ita esse, probatur Primo ex eo, quod S. Augustinus in primo loco monet, concupiscentiam non esse peccatum. Sic enim ait: *Et ideo iam non sit peccatum, sed sic vocetur, siue quod peccato facta sit, siue quod peccandi delectatione mouetur, &c.* Vbi aperte ostendit, moueri delectatione peccandi non esse peccatum propriè, nisi consensus accedat. Nam alioqui peccatum posuisset illam particulam aduersatam, *sed.* Quod autem in hoc loco dixit, moueri delectatione peccandi, in sequenti dixit, inesse inobedientiam contra dominatum mentis. Neutrum igitur est peccatum propriè, & formaliter, sed solum largo modo, vel materialiter.

SECUNDO idem probatur ex eo, quod (vt supra diximus) inobedientia carnis contra dominatum mentis, non potest propriè esse peccatū, donec mens resistit, quia caro non est capax peccati propriè dicti. Quare S. Augustinus cum rationem illam reddit, cur concupiscentia sit peccatum, quia videlicet inest illi inobedientia contra dominatum mentis; illa ipsa ratione significauit, concupiscentiam propriè non esse peccatum.

TERTIO, quia S. Augustinus in eodem opere aduersus Iulianum lib. 2. dicit, motus istos concupiscentiæ, passiones, & vitia esse non tamen peccata. Et lib. 6. cap. 5. dicit, esse malum, non tamen peccatum: *Omnis peccato, inquit, baptizati carent, non omni malo.*

Itaque ne S. Augustinum inconstantem faciamus, cogimur dicere ab eo aliquando concupiscentiam appellari peccatum, aliquando negari esse peccatum, quia nunc vocem (peccati) largo modo, & impropriè, nunc propriè, formalitèrque accipiat. Neque verò hinc habet locum, quod dicit Kemnitius, Augustinum in lib. 5. in Iulian. cap. 3. retractasse quod antea dixerat. Nam quod antea dixerat, iterum postea repetiuit in lib. 6. vt iam ante monuimus. Et si quod habetur in lib. 5. esset retractatio; certè quod habetur in lib. 6. esset retractatio retractationis. Sed quis credat, virum grauissimum lib. 5. reuocasse quod scripserat lib. 2. & rursum lib. 6. reuocasse quod scripserat lib. 5.

At cur quæso (dicit aliquis) S. Augustinus non fuit contentus in libro illo quinto, dicere concupiscentiam vocari peccatum, quia est pœna, & causa peccati; cur addidit, ac dixit, non solum eam pœnam, & causam peccati, sed etiam esse peccatum? Responso est in promptu, quia Iulianus ex eo quod Augustinus in lib. de nuptiis & concupiscentia dixerat, concupiscentiam esse pœnam peccati, collegerat eam esse bonam, & laudabilem. Voluit igitur sanctus doctor ostendere, non esse rem bonã aut indifferentem concupiscentiam, sed malam, & quia pœna (vt à Deo est) bona, & laudabilis est, & causa peccati, potest etiam esse res bona, aut indifferens, si sit causa per accidens, vt sunt omnia obiecta sensuum delectabilia, propterea S. Augustinus coactus est dicere, concupiscentiam

non solum esse pœnam, & causam peccati, sed etiam peccatum, id est, rem in se malam, & vitiosam, qualia sunt non solum peccata morum, quæ propriè peccata dicuntur, sed etiam peccata naturæ, vt cæcitas, & surditas, vel qualibet monstruositas naturalis, quales sunt etiam habitus mali, qui vitia dici solent, & ipsas passiones immoderate, quæ in statu naturæ integræ locum nullum in homine habuissent.

Neque multum refert, quod idem S. Augustinus comparat concupiscentiam cum cæcitate cordis, quam dicit esse peccatum, quo in Deum non creditur, & simul pœnam, & causam peccati. Nam propositum S. Augustino fuit, ostendere posse id quod est pœna peccati, esse etiam peccatum, siue propriè, siue largo modo; & ideo varia profert exempla, non multum laborans, vt vtrum sint in omnibus similia, modo similia sunt in eo, de quo agitur.

Iam verò testimoniū ex tract. 41. in Ioannem si abesse peritacacia, nullo modo ab aduersariis proferretur. Nam in eo tractatu S. Augustinus discretis verbis dicit, per baptismum tolli omne peccatum, ac totã deleri iniquitatem, nec remanere nisi languorem, & infirmitatem. Quod verò postea dicit, renatos non esse sine peccato, interdum loquitur de peccatis venialibus, quæ post baptismum sunt, interdum ipsam concupiscentiam cum Apostolo vocat peccatum per metonymiam, & ideo dicit, peccatum hoc esse in membris, non in animo.

Itaque cum dicit, non esse in renatis puram libertatem, ideo dicit, quia non sunt puri à peccatis venialibus, & quia peccatorum venialium causa est concupiscentia, ideo addit: *Quia video aliã legem in membris, &c.* pari ratione cum dicit, si nulla remansisset infirmitas, sine peccato hic viveremus; de peccatis loquitur venialibus, quorum causa (vt diximus) vt plurimum est infirmitas. Denique non negamus concupiscentiam dici peccatum habitans in membris, & damnari, atque odio haberi à Deo, non vt peccatum propriè dictum, sed vt morbum, & languorem. Nam etiam medici nõ solum febrem, sed etiam remanentem infirmitatem oderunt, & pellere sua arte conantur.

Porro in Concilio Tridentino rectè etiam dictum est, Deum in renatis nihil odisse, quia loquitur Concilium de odio, quod redundet in personam. Sic enim nihil odit Deus, nisi peccatum. Vnde dicitur Sap. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius.* Odium autem concupiscentia, quod ponit Augustinus in Deo, non redundat in personam. Non enim Deus propter concupiscentiam, quæ est in renatis, vult renatos damnare, sed potius vult concupiscentiam paulatim consumere, vt renati perfectè sanentur, ac liberentur.

Caluinus in antidoto Concilij admittit, Deum nihil in renatis odisse; sed non minùs errat ipse, dum hoc admittit, quàm Kemnitius dum reprehendit. Nam si concupiscentia esset ex natura sua peccatum, vt ipse dicit, non esset verum, eam à Deo non haberi odio, etiam in renatis. Vt enim S. Augustinus rectè ait in hoc ipso tract. 41. in Ioannem: *Deus omnia peccata odit.* Nihil igitur Deus in renatis odit, quia nihil remanet post baptismum, quod habeat veram peccati rationem.

C A P V T XIV.

Soluuntur obiectiones ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturarũ, & Patrũ, proferunt etiam aduersarij aliquot rationes. PRIMA Ratio, Motus concupiscentiæ sunt illiciti, etiam si nobis nolentibus fiant, vt ex Augustino colligitur lib. 1. de nuptiis & concupiscentia, cap. 27. igitur lege diuina prohibiti sunt, ac per hoc inobedientia legis, & peccatum est illos habere, quamuis

iustis, & fidelibus non imputentur.

RESPONDEO Motus concupiscentiæ dicuntur illiciti, quia non licet eis præbere consensum, non quia non liceat eos inuito animo pati, quemadmodum carnalis copula extra coniugium res est illicita & tamen si quis per vim turpitudinem pateretur, aut omnino ignoranter committeret, non peccaret. Itaque S. Augustinus loco notato, non dicit eos motus esse illicitos, quia non liceat eos pati, sed quia non liceat eis obedire: Non enim, inquit, si bona, & licita desideria essent, eis obedire prohiberet Apostolus, dicens. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore ad obediendum desideriis eius.

SECUNDA ratio, id quod per se trahit ad malum eadem lege prohibetur, qua prohibetur ipsum malum, vt periculum est de amplexibus, & osculis impudicis: concupiscentia autem, quantumvis inuoluntaria per se trahit ad malum, Iacobi 1. *Nuquidque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & ille iustus*; igitur eiusmodi concupiscentia lege diuina prohibita est, & legem violat qui concupiscit, quamuis inuitus.

RESPONDEO, id quod per se trahit ad malum eadem lege prohibetur, qua prohibetur ipsum malum: sed sicut ipsum malum non prohibetur propriè, ita vt reum faciat, nisi cum est in potestate nostra illud non committere, sic etiam, vel potius maiori ratione, id quod per se trahit ad malum, non censetur propriè prohiberi, nisi quatenus in arbitrio nostro est illud assumere, vel reicere. Nam si iure non potest reprehendi, qui stuprum per vim oblatum patitur, quanto minus reprehendi poterit, qui complexum, vel osculum impudicum pati cogitur, etiam si inde se stimulari ad flagitium sentiat? Sic igitur concupiscentiæ motus, qui reluctante animo interdum exoritur in carne, non sunt illiciti, nec prohibiti nisi materialiter: propriè verò, ac formaliter solus consensus intelligitur prohiberi.

TERTIA ratio contra solutionem superiorem, Qui cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, & ideo facit contra præcepta iustitiæ, verè & propriè peccat, vt S. Augustinus docet lib. 1. retract. c. 15. At in lege iustitiæ non solum prohibetur opus, vt adulterium, sed etiam desiderium, vt concupiscentia adulterij, igitur sicut opus est verè peccatum, etiam si resisti bona voluntate non possit; ita concupiscentia ipsa verè peccatum erit, quamuis inuito animo oriatur.

RESPONDEO, inuoluntarios, qui in sola carne sedem habent; & desiderium voluntatis, siue opere compleatur, siue non compleatur. Nam motus ille carnis inuoluntarius nullo modo est in potestate nostra, & ideo nec peccatum propriè, sed tantum per metonymiam, vt in illo ipso loco idem S. Augustinus docet. Desiderium autem adulterij voluntarium, siue ipsam opus adulterij pariter voluntarium, aliquando nõ est in nostra potestate immediatè, quia diuino iudicio deserti non habemus vires, quibus cogenti cupiditati resistere valeamus: tamen semper est in potestate saltem mediatè, quia possumus à Deo auxilium petere, & gratiâ eius adiuuante tentationi resistere: Et ideo (vt ibidem Augustinus dicit) tunc facere contra præcepta iustitiæ, siue opere, siue consensu, sic est peccatum, vt sit etiam pœna peccati.

Quare totum argumentum conceditur, si in consequente de concupiscentia illa sit sermo, quæ in ipsa voluntate per consensum oritur. Fieri enim potest, vt ea concupiscentia inuito animo otiri dicatur, si fortè noller aliquis consentire, & tamè victus tentatione consensit. Si autem de concupiscentia carnis agatur, quæ nullo modo consensum extorqueat, argumentum nihil omnino concludet, nam in antecedente dicitur esse peccatum id, quod sit cogente carnis cupiditate, quod non est in nostra potestate immediatè, sed tantum mediatè. Ex quo

non sequitur, vt peccatum sit ipsa cupiditas carnis, quæ non est in potestate nostra: neque mediatè, neque immediatè.

QUARTA ratio concupiscentia, quæ remanet in baptizatis, Deus odit, vt S. Augustinus docet in Psal. 35. explicans illud: *Mahitiam autem non odiuit*. Apostolus item illam odio habebat, Rom. 7. *Quod oei facio*. Et nos illam odio habere debemus, iuxta illud Iudæ: *Odiētes eam, quæ carnalis est, maculat tunicam*. At nihil odit Deus nisi peccatū, Sap. 14. *Odio est Deo impius, & impietas eius*. Et cap. 11. *Diligis omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti*. Fecit autem omnia Deus, præter peccatum. Quare concupiscentia remanens in renatis peccatum est.

RESPONDEO, iam supra diximus in explicatione testimoniorum S. Augustini, concupiscentiam odio haberi à Deo, & à nobis odio esse habendam, quia tamen si propriè peccatum non sit, tamen incitat ad peccatum & cum ea bellum intestinum & assiduum gerere cogimur.

Quod autem Scriptura dicit, Deum nihil odisse eorum, quæ fecit, verissimum est; sed illud est falsum, Deum omnia fecisse præter peccatum. Deus enim fecit, ac diligit omnia quæ sunt, quia omnia bona sunt, Vidit enim cuncta quæ fecerat; & erant valdè bona, Gen. 1. Proinde malum nullum fecit, & malum omne odit, quatenus malum non est res aliqua, sed rei alicuius priuatio. Itaque in eodem libro Sap. cap. 1. legimus: *Deus mortem non fecit*. Et de concupiscentia Ioannes Apostolus in 1. epist. cap. 2. dicit, *Eam non esse ex parte, sed ex mundo*. Odit igitur Deus in nobis concupiscentiam, non vt peccatum, sed vt languorem, ex peccato relictum, eamque sanando quotidie minuit donec penitus consumatur. Quomodo autem intelligendum sit, quod Consilium Tridentinum dicit, Deum in renatis nihil odisse, explicatum est capite superiore.

QUINTA ratio, Concupiscentia non est à Deo vt habetur 1. Ioan. 2. At omnis iusta pœna est à Deo, vt habetur Amos 3. Igitur concupiscentia non est solum pœna, sed etiam culpa.

RESPONDEO, si argumentum hoc vires haberet, efficeret etiam mortem corporalem non esse tantum pœnam, sed etiam culpam. Nam mors non est à Deo, vt habetur Sap. 1. Et omnis iusta pœna est à Deo, &c. Dico igitur concupiscentiam non esse à Deo, quatenus illa est mala, & tamen esse à Deo, quatenus bonū est, vt eo malo puniatur hominis inobediencia. Item concupiscentia non esse à Deo, quia nõ fuit ipse auctor peccati, vnde illa manauit; tamen esse à Deo, quia in vltionē peccati abstulit donum originalis iustitiæ, quod carnē spiritui subiiciebat quo, tanquā fræno quodam, (sublato, continuo extitit in homine rebellio ista membrorum: *Quia dixi* inquit S. Augustinus lib. 5. in Iulian. cap. 7.) *inobediencia carnis, quæ in carne concupiscente aduersus spiritum apparet; diabolico vulnere contigisse; & rursus hanc legē peccati repugnātem legimentis à Deo esse illatam propter vltionem, & ideo pœnā esse peccati; hæc inter se assueueras esse contraria. Quasi fieri non possit, vt idem malum, & diaboli iniquitate, & Dei equitate peccantibus ingeratur. Neque hinc sibi ipsa diuina aduersantur eloquia, quia scriptum est, Deus mortem nõ fecit. Item scriptum est, *vita & mors à Domino Deo. Quia deceptor hominis causa mortis est. diabolus quam non vt primus auctor eius, sed vt peccati vltor intulit Deus*.*

SEXTA ratio, Nulla est pœna huius vitæ, quæ ob finem bonum expeti non possit: at concupiscentia ob nullum finem rectè expeti potest: igitur concupiscentia non est solum pœna, sed etiam culpa.

RESPONDEO, falsa est propositio. Nam ignorantia earum rerum, quæ ad salutē necessariae sunt, sine dubio pœna peccati est, & tamen expeti, nisi imprudenter, & malè non potest. Pari ratione tentationes Satanae expeti non possunt, cū orare iubeamur, *Et ne nos inducas in tentationem*

tationem

tationem, Matth. 6. & tamen tentationes interna, quibus Satanas imaginationem mouet, & inania, vel illicita interdum nos cogitare compellit, pœnae peccati sunt. Denique nullas pœnas expetendas esse docet S. Augustinus, sed omnes tolerandas, cum sic loquitur lib. 10. Confess. c. 28. *Quis velit molestias, & difficultates pati? tolerare inbes eas, non amare. Nemo quod tolerat, amat. et si tolerare amat. Quamuis enim gaudeat se tolerare, manuit tamen non esse quod toleret. Porro concupiscentia eadem ratione expeti non debet, non quod peccatum sit, si non ei consentiatur, sed quod ad peccandum inducat, & quod molesta sit, & gravis, & ideo non amanda, sed toleranda sit, si debellari nequeat. Neque displicere debet iudicium Dei, qui eam ad agonem, & exercitium virtutis remanere voluit, & Apostolo suo dixit, *sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur*, 2. Corinth. 12.*

SEPTIMA Ratio, Christus per omnia tentari voluit, sed absque peccato, vt Apostolus docet ad Hebr. 4. & ideo cõmunes humanæ vitæ miseriae omnes assumpsit, vt fratribus per omnia similis fieret: At concupiscentiam carnis non assumpsit, neque tentationem eiusmodi, quæ à rebellionē carnis oriretur, pati voluit: igitur concupiscentia non solum pœna, ac miseria, sed culpa, & iniquitas est.

RESPONDEO, non solum concupiscentiam, sed etiam ignorantiam Christus assumere noluit, quamuis neutra sit peccatum, si sit omnino inuoluntaria. Cur autem ignorantiam, & concupiscentiam Christus habere noluerit, docet S. Thomas in 3. part. quæst. 15. art. 2. & 3. Tum quia duæ istæ miseriae nihil proderant ad redemptionem generis humani, sed potius oberant, Tum etiam quia plenum gratia, & veritate Christum esse oportebat, quibus duobus donis concupiscentia, & ignorantia manifestè repugnant. Vide S. Augustinum lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 29. & lib. 5. in Iulianum, cap. 9. vbi docet Christum fuisse ab ignorantia, & concupiscentia semper immunem.

OCTAVA Ratio, sic proponitur à Kemnitio pagina 506. in examine Concilij Concupiscentia etiam in renatis est *avopla*, propterea quod dissidet à norma legis & cum illa pugnat: & quia lex est norma iustitiæ, & quicquid ab ea dissidet, & cum ea pugnat, rationem peccati habet. Sed Petrus Martyr in commentario epistolæ ad Romanos magis artificiosè sic argumentum texit, Omne quod non est conforme legi diuinæ peccatum est, vt patet ex illo 1. Ioan. 3. *Et peccatum est iniquitas, siue avopla*, vt habetur in Græco: At deprauatio naturæ humanæ non est conformis legi diuinæ, eique triplici, repugnat enim Primò legi institutionis primæ, quia non est qualis eam Deus condidit. Secundò, legi naturæ, quia non potest viuere conuenienter rationi. Tertio, legi scriptæ, *Non concupisces*. Igitur ea deprauatio peccatum est. Hoc argumentum Achilles est (vt vulgo dicitur) Philippi, Buceri, Petri Martyris, Caluini, Kemnitij. *Argumenti huius* (inquit Kemnitius pag. 506.) *mole premi se omnes Pontificij sentiunt, ideo varias quarunt rimas vt elabantur*.

RESPONDEO, argumentum hoc ex iis, quæ dicta sunt facillè solui potest, & adeo non premit sua mole Catholicos, vt à multis per iocum eludatur, quippe quod seria responsione non egeat. Nam concupiscentiam esse *avopla* in renatis, largo modo, & materialiter supra concessimus cum Augustino, & eadem ratione concedimus esse peccatum largo modo, materialiter, vel impropiè, quemadmodum omne vitium, omnique recessus à regula, vel ordine, non solum in moribus, sed etiam in naturâ, & arte dici potest esse peccatum. Sin autem concupiscentiam renatorum contendat propriè esse *avopla*, quomodo hanc vocem accipit S. Ioannes, cum ait, *peccatum est avopla, siue iniquitas*, 1. Ioan. 3. negamus, concupiscentiam renatorum esse *avopla*.

Neque bona est illa Kemnitij probatio, Concupiscentia

etiam in renatis est *avopla*, propterea quod dissidet à norma legis, & cum illa pugnat. Nam non quod dissidet à legis norma, vel cum illa pugnat, est *avopla*, sed ipsa discordia, siue repugnantia, vel recessus, ac deuiatio propriè est *avopla*, & formaliter peccatum. Dissidet enim à lege diabolus tentans ad peccandum, sed non est ipse iniquitas, sed iniquitatis fualor. Dissidet etiam homo qui peccat, sed non est ipse, neque esse dicitur iniquitas, & peccatum, sed auctor peccati. Dissidet item à lege voluntas humana, cuius consensu peccatum perficitur, sed nec ipsa dicitur iniquitas, vel peccatum, sed principium, vel causa peccati. Denique dissidet à lege actio humana, cum non est legi congruens, & ne ipsa quidem est iniquitas, sed iniqua. Iniquitas igitur (vt diximus) est ipsa recessio à norma legis, quæ meliùs explicatur Græca voce *avopla*. Illa autem recessio, vel deuiatio à norma legis, immediatè inest in ipsa actione, quæ secundum legis normam fieri debuisset.

Iam verò concupiscentia repugnat quidem legi mentis, vt Apostolus dicit ad Rom. 7. sed neque est ipsa formalis repugnantia: neque repugnat, vt actio recedens à norma legis, neque vt potentia, vel persona, quæ normam sequi teneatur: sed repugnat, vt incitans, & impellens ad præuaricandam legem, quemadmodum de diabolo diximus. Tentatur enim inuisquique à concupiscentia sua, vt habemus Iacobi 1.

Est autem hoc loco notandum, haberi 1. Ioannis 3. peccatum esse *avopla*, quod nos ter interpretis vertit iniquitatem. Sed 1. Ioan. 5. non haberi omnem *avopla*, esse peccatum, sed *avopla aduersus*, id est, omnem iniustitiam esse peccatum, nostrum autem interpretem in vtroque loco vertisse iniquitatem, quia non habebat vocabulum, quo propriè exprimeret *avopla*, quæ est recessio à lege. Ceterum quicquid sit de æquiuocatione latinæ vocis, certum est non esse idem omnem *avopla* esse peccatum, & omnem *aduersus* esse peccatum, vt Kemnitius contendit. Nam *aduersus* species est, *avopla* est genus. Omnis enim iniustitia est recessus à lege, non autem omnis recessus à lege est iniustitia. Et quod dicit S. Ioannes, omnem *aduersus* esse peccatum, verissimum est: quod autem dicit, & sapissimè repetit Kemnitius, omnem *avopla* esse peccatum, non est verum, nisi peccatum largo modo accipiat, vt etiam peccata artis, & naturæ comprehendit. Sed de his hæcenus. Nam ad mendacia, & calumnias, & varia Kemnitij absurda, satis respondit Andradius, in quem propriè illa omnia Kemnitius effluit.

Iam verò ad argumentum, vt textitur à Petro Martyre, Respondeo, propositionem illam: *Omne quod non est conforme legi diuinæ, peccatum est*, veram esse in vniuersum, si peccatum accipiat, largo modo, sin autem agatur de peccato in moribus, debere etiam restringi ad conformitatem legis præcipientis actus morales. Alioqui etiam monstrâ, quæ sunt peccata naturæ, essent peccata propriè dicta, & puniri deberent, quod certè est absurdissimum. Assumptionem verò illam: *At deprauatio naturæ humana non est conformis legi diuinæ*, dico etiam esse veram, si agatur de lege in vniuersum, non autem si agatur de lege, cuius præuaricatio inducat reatum, sitque peccatum propriè dictum, de quo nos in præsentia disputamus.

Nam etsi deprauatio, quæ est in voluntate, si accipiat pro auersione à Deo, sit verè peccatum, vt postea dicemus, tamen deprauatio quæ est in intelligentia, vel in carne, nec non pronitas quædam voluntatis ad obsequendum desiderijs carnis, & difficultas eiusdem ad obsequendum Deo, non est contra legem vllâ, cuius præuaricatio sit peccatum propriè dictum. Et ideo non est per se, & ex natura sua peccatum, Quod enim attinet ad legem primæ institutionis naturæ, non est ea lex moralis cuius præuaricatio reum constituit transgressorè. Non enim iussit Deus, vt homo nasceretur cū iustitia originali,

vel hoc, aut illo modo, fed inflruit naturam, ficut voluit, & ornauit iis donis, quibus ei placuit illam ornare, & eidem attribuit principia, ex quibus propagari poffet. Si quando autem contingit, vt aliter res oriatur, quam Deus inflruit, eft quidem in ea re peccatum aliquod natura, fed non tale peccatum, quod fupplicio dignum fit. Nam non creauit Deus homines cæcos, vel furdos, aut claudos, & tamen cum nafcuntur aliqui cæci, vel furdi, aut claudi, nemo eos reprehendendos, aut caftigandos cenfet, etiam fi non congruat eorum natura cum lege primæ institutionis.

Quòd verò attinet ad legem naturæ, quæ iubet, vt vitam agamus fecundum rationem, quam legem viribus naturæ corrupte feruare non poffumus, dico, poffe legem illam bifariam cõsiderari. Primò, vt fignificat legem moralem, quæ proprie imperat voluntati, vt fequatur ductum rationis, non confentiat defideriis carnis, &c. & hoc modo vera lex eft, fed eius præuicatio non eft peccatum originale, fed actuale, & ad rem præfentem non pertinet. Secundo, vt fignificat ordinem, & congruentiam naturalem, quæ requirit, vt pars fuperior imperet, inferior fubiiciatur, & voluntas fine difficultate rationi obediat, &c. Et hoc modo lex ifta naturalis eadem eft cum institutione naturæ, contra quam institutionem pugnant rebellio carnis, & difficultas voluntatis, fed ea non funt peccata proprie dicta, fed pœnæ peccati, & defectus confequentes materiam, quemadmodum fe habet rubigo in cultro ferreo. Porro de lege fcripta, *Non concupifces*, fatis multa fupra diximus, vbi demonftrauimus, eam legem proprie non prohibere, nifi defideria voluntaria, quæ funt peccata actualia, non originalia.

CAPVT XV.

Refellitur eorum Catholicorum fententia, qui peccatum originis in quadam pofitiua qualitate conftituunt.

REFTAVIMVS hæcenus tres errores huius temporis hæreticorum: nunc refutandæ funt duæ Catholicorum incommodæ fententiæ, quæ videntur etiam errores nominari poffe.

PRIMA fententia eorum eft, qui duas effe docent in homine malas qualitates, vnam in carne. Alteram in anima, quarum posterior à priore oriatur, (animam enim ex contactu carnis pollui exiftimant) vtramque autem concupifcentiam dici poffe cenfent, fed folam pofteriorem ftatuunt effe originale peccatum. Itaque peccatum originis nihil aliud effe volunt, nifi concupifcentiam, hoc eft, morbidam in anima qualitatem praua defideria perpetuò excitantem. Ita docet Petrus Lombardus in 2. lib. fentent. diftinct. 31. §. 2. & 3. quem fequuti funt Henricus quodlib. 2. q. 11. & Gregorius Arim. in 2. dift. 30. q. 1. & ex recentioribus Ioannes Driedo in 1. lib. de gratia, & libero arbitrio. Hoc tamen intereft inter Henricum & Gregorium quod Henricus arbitratur malam illam animæ qualitatem effe propenfionem ad omnia mala: Gregorius autem reftingit ad inclinationem in bonum delectabile fecundum carnem.

Hæc fententia tamen conuenit ex parte cum errore Lutheranorum, tamen in eo differt quod Lutherani non agnofcunt vllam fuperadditam qualitatem, fed eam potius ridet Philippus in Apologia confeffionis, non procul ab initio: *De fomite*, inquit, *diſputant, quod fit qualitas corporis, vt ſuo more ſint inepti, querunt, vtrum qualitas illa contagione pomi, an ex afflatu ſerpentis contracta ſit.* Hæc ille. Præterea differt etiam in eo, quod Lutherani concupifcentiam poft baptifmum, ex natura ſua peccatum proprie dictum effe volunt, auctores autem illi Catholici minimè id concedunt.

Videtur autem nobis hæc fententia nullo modo de-

A fendi poffe. Quod vt manifeflum fiat, pauca quædam præmittenda erunt, ex quibus controuerfiæ ftatus omnino aperietur.

Sciendum eft igitur Primò, concupifcentiam non femper eodem modo accipi in Scripturis. Interdum enim fignificat appetitum boni in vniuerfum, qua notione multæ bonæ concupifcentiæ inueniuntur, vt S. Auguftinus monet concione 8. in Pfal. 118. nam concupifcentia fapientiæ bona, & laudabilis eft, quippe quæ, vt dicitur Sapient. 6. deducit ad Regnum. Bona eft item concupifcentia, qua ſpiritus aduerfus carnem concupifcit, de qua loquitur Apoftolus ad Galat. 5. rectè quoque concupifcebat, qui dicebat in Pfal. 118. concupiui defiderare iuſtificationes tuas.

Rurfus concupifcentia aliquando fignificat actum, aliquando potentiam. Nam concupifcentiam dicimus ipſum defiderij motum, vt patet ex Auguftino libro 6. in Iulianum, cap. 8. & ipſam potentiam, feu vim appetendi bona fenſibilia, vt patet ex eodem Auguftino libro 4. in Iulian. cap. 14. & lib. 6. cap. 7. & hoc modo concupifcentia non eft mala, fed bona, vel indifferens. Nam poffumus per eandem vim appetendi, & bonè & malè concupifcere, & fine dubio vis appetendi bona fenſibilia fuit in Chriſto, & in primo homine ante peccatum, & rurfus in nobis poſt reſurrectionem erit. Itaque S. Auguftinus locis citatis fatetur, non ita accipiendam effe concupifcentiam, cum agitur de peccato originis.

Eft igitur alia notio concupifcentiæ, qua concupifcentiam appellamus vitium, quo proni funt homines ad appetenda bona fenſibilia contra ordinem rationis. Et hoc modo accipitur concupifcentia paſſim ab Auguftino in libris aduerfus Pelagianos, libro 2. in Iulianum ante medium, ſcribit concupifcentiam non effe ſubſtantiam, fed ſubſtantiæ vitium, & apertius libro 6. can. 7. *Ego*, inquit, *tanquam valetudinem malam ex origine vitiatam ingenitum effe dico homini vitium, quo caro concupifcit aduerſus ſpiritum.* Et libro 1. de nuptiis & concupifcent. capit. 25. *Non enim*, inquit, *concupifcentia ſubſtantialiter manet, ſicut aliquod corpus aut ſpiritus, ſed affectio eſt quadam mala qualitatis, ſicut languor.* Et cap. 31. *Carnem*, inquit, *appellauit, vbi eſt quidam morbidus carnis affectus, non ipſam corporis conformationem.*

Sciendum eft Secundo, iſtud vitium in carne potiffimum reſidere, hoc eſt, in parte hominis inferiore, quæ ſenſualitas dicitur. Id quod fupra docuimus ex Apoftolo Rom. 7. vbi concupifcentiam dicit eſſe malum inhabitans in carne, & repugnare legi mentis, &c. Quocirca S. Auguftinus in omnibus libris, quos aduerfus Pelagianos ſcripfit, ſemper de concupifcentia loquens, ad vitium partis inferioris recurrit, libro 1. de peccat. meritis & remiff. cap. 25. *Quod igitur*, inquit, *in membris corporis huius mouetur, totumque animum in ſe deiecit conatur attrahere, & neque cum mens voluerit, aſurgit, neque cum mens voluerit, conqueſcit, hoc eſt malum peccati, in quo naſcitur omnis homo.* Et lib. 4. in Iulianum, cap. 14. dicit, libidinem, ſiue concupifcentiam effe vitium, quo appetimus immoderatè delectationem omnium ſenſuum fed præcipuè guſtandi & tangendi. Et lib. 6. can. 8. *Huius chirographo*, inquit, *naſcuntur obnoxij omnes in carne de carne carnaliter nati. Neque enim nulla eſt iniquitas, cum in vno homine, vel ſuperiora inferioribus turpiter feruiunt, vel inferiora ſuperioribus contumaciter reſiſtantur, etiam ſi vincere non ſunt.* Denique in omnibus libris contra Pelagianos directe ſcriptis, cum in ſingulis ferè capitibus concupifcentiam ſæpiùs nomen: ſemper ferè pro vitio partis inferioris, quæ rebellis eſt ſuperiori concupifcentiæ nomen accipit.

Cæterum negandum non eſt, etiam in parte ſuperiore ſimile vitium inueniri. Nam ea quoque animi pars prona eſt ad concupifcendos honores, inanem gloriam, &

alias

alias vanitates, & etiam ſi nolimus interdum parit eiuſmodi defideria. Quocirca B. Paulus in epiſt. ad Galat. cap. 5. cum dixiſſet carnem concupifcere aduerſus ſpiritum, ſtatim enumerans opera carnis, non ſolum nominauit fornicationem, ebrietatem, & alia id genus, fed etiam idololatriam, hærefes, inimicitias, &c. quod diligenter notauit S. Auguftinus lib. 14. de ciuit. Dei, can. 2. 3. & 4. vbi demonſtrat, carnem interdum accipi pro toto homine, qualis eſt, ſine gratia Dei, poſt lapſum Adami, & eum dici carnalem, qui ſecundum ſe ipſum, non ſecundum Deum viuunt. Ex quo in explicatione Pfal. 79. dicit, omne peccatum oriri ex cupiditate malè inflammante, vel ex timore malè humiliante.

Itaque concupifcentiæ vitium licet præcipuè in ſenſualitate, tamen etiam in mente ſedem habet. Sanctus autem Auguftinus in libris contra Pelagianos idè penè vbique loquitur de vitio ſenſualitatis, quia in ſenſualitate magis hoc vitium ſe prodat, non quod ignoraret etiam in mente locum habere. Atque in his omnibus, niſi fallor, cum Petro Lombardo, Henrico, Gregorio, & cæteris omnibus conuenimus. Solum quaefio manet de hoc vitio, ſit ne poſitiua qualitas, an non, & vtrum hoc ipſum vitium ſit proprie, ac formaliter originale peccatum. Illi affirmant vtrumque, nos vtrumque negamus. Dicimus enim ſenſualitatem effe pronam ad concupifcendum etiam contra ordinem rationis, non ex aliqua inſita qualitate eam inclinante, fed ex carentia iuſtitie originalis, quæ eam perfectè rationi ſubiiciebat. Quemadmodum ſi equus incitetur ad currendum, non quia admouentur ei calcaria, fed quia ſublato eſt frænum: & veluti ſi aliquid propendeat ad caſum, non quia premitur aliquo corpore graui ſuperaddito, fed quia ſublato eſt aliquid, quod prohibebat ne caderet: Quod autem diximus de ſenſualitate, de voluntate quoque intelligendum eſt.

His prænotariis probamus, non effe concupifcentiam poſitiuam qualitatem. Primo teſtimoniis S. Auguftini, quæ aduerſarij vel ſolum pro ſua opinione patronum habere ſe putant. Iſ igitur in lib. 2. de peccato originis, ca. 4. loquens de concupifcentia, cuius reatum dicit effe originale peccatum, vt patet ex capitibus ſex præcedentibus, ſic ait: *comparatur homo pecoribus per vitium, non per naturam, non pecoris vitio ſed naturæ. Tantæ namque excellentiæ eſt in comparatione pecoris homo, vt vitium hominis natura ſit pecoris.* Item lib. 4. aduerſus Iulian. ca. 5. *Hæc autem libido*, inquit, *ideo malum non eſt in belluis, quoniam non repugnat rationi, qua carent.* Et ca. 14. *Ideo*, inquit, *in pecoribus malum non eſt concupifcentia, quia non aduerſus ſpiritum concupifcit, fed eorum potius oblectat ſpiritum.* Et in Pfal. 103. concione 4. *Quod equo*, inquit, *natura eſt, homini crimen eſt.* In his locis S. Auguftinus docet illud ipſum effe in homine vitium concupifcentiæ, quod eſt in animantibus rationis expertibus natura. Certum eſt autem in animantibus rationis expertibus nullam effe corruptam qualitatem, qua ſint prona ad concupifcendum, fed ſolum appetitum ſenſitiuum, qui rationi vtique repugnaret, ſi ratio in belluis eſſet. In homine igitur nulla eſt qualitas poſitiua, præter ipſam ſenſualitatem, ſed ipſa ſenſualitas ideo vitioſa dicitur, & eſt in homine, quia deberet rationi obtemperare, quod etiam faceret, niſi homo propter peccatum iuſtitiam originalem amiſſiſſet.

Præterea idem S. Auguftinus, lib. 1. de nuptiis & concupifcentia, cap. 25. dicit, concupifcentiam non ſubſtantialiter manere, ſed ſicut languorem. Et lib. 2. in Iulianum, ante medium, dicit, non effe ſubſtantiam, fed ſubſtantiæ vitium. Solet autem S. Auguftinus per ſubſtantiam intelligere id omne, quod eſt in rerum natura, id eſt, omne poſitiuum. Sic enim ait in Pfal. 68. *Quod nulla ſubſtantia eſt, nihil omnino eſt.* Idem quoque auctor vbique concupifcentiæ cauſam explicat, ſemper recurrit ad priuationem, ſiue abſentiam gratiæ. Lib. 1. de pec-

A catotum meritis & remiff. cap. 16. *Quando ergo*, inquit, *peccauit Adam non obediens Deo, tunc eius corpus gratiam perdidit, quia eius anima omni ex parte obediens, tunc ille extitit beſtialis motus pudendus hominibus, quem in ſua erubuit nuditate. Ex hac igitur inobediencia carnis, ex hac lege peccati, & mortis quiſquis carnaliter generatur regenerari ſpiritualiter opus habet.* Et lib. 4. in Iulianum cap. vlt. *Quid*, inquit, *eſt guſtatio cibo prohibito nuditas indicata, niſi peccato nudatum quod gratia congebat? gratia quippe Dei magna ibi erat, vbi terrenum, & animale corpus beſtiale libidinem non habebat.* Idem repetit lib. 11. de Genefi cap. 31. & libro 13. de ciuitate Dei, cap. 13.

Vides in his locis, non ſolum ad gratiæ abſentiam reuocari concupifcentiæ vitium, fed etiam vocari libidinem beſtiale, quia illa ipſa libido eſt in homine vitium, quæ in beſtiis eſt natura. Et rurfus ideo magna Dei gratiâ factum eſſe in paradifo, vt terrenum, & animale corpus libidinem non haberet, quia ex ſe, & ex natura ſua libidinem habiturum fuiſſet, niſi magna illa gratia, ne haberet, impediuiſſet. Non igitur acceſſit mala qualitas aliqua, ſed ipſa ſenſualitas, vt ſpoliata originali iuſtitia rationi repugnat, concupifcentia dicitur.

Deinde hoc ipſum rationibus confirmatur. Nam Primo ſi concupifcentia qualitas eſſet poſitiua, poſitiuam cauſam habere deberet. Quæro igitur, quæ ſit iſta cauſa. Nam vel erit Deus, vel Diabolus, vel Serpens, vel ipſe homo, vel certè Pomum ipſum vitium. Deus non poteſt eſſe, præſertim ſecundum aduerſarios, qui volunt concupifcentiam eſſe peccatum originis: nam tunc Deus eſſet auctor peccati. Et præterea ſi ea qualitas eſſet à Deo, vt à propria cauſa efficiente, ſequeretur saltém Deum eſſe cauſam tentationis ad malum. Vnuſquiſque enim tentatur à concupifcentia ſua, vt habetur Iacobi 1. *Quod ſi concupifcentia inſunditur à Deo, certè ſequitur, vt Deus ſit cauſa tentationis ad malum, quod tamen eſt contra eundem Iacobum, qui in eodem loco dicit, Deus intentator malorum eſt, ipſe autem neminem tentat.*

Sed nec Diabolus eſſe poteſt cauſa efficiens eius qualitatis. Neque enim poteſtatem habet diabolus aliquid producendi, niſi per motum localem applicando actiua paſſiuis, idque in rebus corporalibus tantum. Hæc autem qualitas ſpiritualis eſſe dicitur.

Multo minùs Serpens corporalis cauſa eſſe potuit eiudem qualitatis, tum quia ſerpens corporalis non poteſt afflare ſpiritualem qualitatem, tum quia nihil egit ille ſerpens in Adamum, fed ſolum cum Heua colloquutus eſt.

Ipſe autem Adam per actum peccandi efficere potuit in ſe diſpoſitionem aliquam ad ſimilem actum, fed non talem qualitatem, quæ perpetuò hæreret, & ad omnia mala inclinaret, qualis eſt concupifcentia. Nam actus ille ſuperbiæ fuit, & per eum gigni non potuit continuò habitus ſuperbiæ, fed ſolum leuis diſpoſitio, quæ facillimè tolli potuiſſet, & multò minùs gigni potuit habitus inclinans ad fornicationem, adulteria, homicidia, furta, &c.

Denique neque in Pomum vitium cauſa eius qualitatis reiici poteſt, neque enim pomum illud malum fuit, & ideo prohibitum, fed ideo malum, quia prohibitum, & alioqui ex natura ſua bonum, vt cætera quæ Deus creauerat, vt S. Auguftinus rectè docet lib. 14. de ciuitate Dei, capit. 12. & etiam ſi pomum vitium, & corruptum fuiſſet, non tamen intelligi poſſet, quemadmodum in anima qualitatem ſpiritualem efficere potuiſſet. Reſtat igitur vt mala concupifcentia, quæ cauſam poſitiuam non habuit, non ſit qualitas poſitiua.

Præterea Secundo, ſi concupifcentiæ vitium qualitas eſſet poſitiua, per peccatum primi hominis in ipſo primo homine exorta, non facile poſſet oſtendi, quemadmodum tranſmitteretur ad poſteros, neque enim ha-

bitus

bicus acquifiti trauiciuntur in prolem, vt perfpicuum est de omnibus habitibus scientiarum, virtutum, artium, donorum. Quod si aliquando pater ingeniofus filium ingeniofum gignit, aliquando etiam contrâ accidit, vt pater sapiens filium infipientem generet, vt Scriptura testatur de Salomone, & filio eius Roboam.

TERTIO, vel Deus est auctor pofitiuæ illius qualitatis, vel non, fi est, igitur est auctor peccati. Istam enim concupifcentiam aduerfarij peccatum esse contendunt: fi non est, igitur Deus non est auctor omnium rerum, neque verum erit quod in Euangelio legimus, Ioannis 1. Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipfo factum est nihil.

QUARTO, etiam si concederemus, in carne qualitatem morbidam ex peccato primi hominis accessisse: tamen intelligi non poffet, quomodo caro infecta animam inficeret. Neque enim corpus immediatè in spiritum agere, & spirituales qualitatem producere potest.

QUINTO, cum illa qualitas, si ponatur, aduentitia fit, & contra naturam, quomodo fieri potest, vt tam longo tempore non fit imminuta, vel penitus extincta?

SEXTO, videretur omnino superuacanea, nam ad hoc, vt caro concupifcat contra spiritum, satis est si habeat sentientem appetitum, qualem bestia habent, & non adfit frænum originalis iustitiæ. Vt autem animus sequatur corporis temperamentum, satis est quod in eadem anima essentia radicem habeant sentiens appetitus, & voluntas, sensus & ratio. Hinc enim absque vllius qualitatis adiumento, ob solam corporis complexionem, & constitutionem, aliqui sunt ingeniosi, aliqui hebetes, aliqui hilares, aliqui tristes, aliqui proni ad vnum vitium, alij ad aliud, aliqui mites, aliqui iracundi, &c.

SEPTIMO, qualitas ista pofitiua per baptismum non tollitur, vt notum est, ergo si peccatum originis est concupifcentia, & concupifcentia est qualitas pofitiua, certè sequitur, peccatum originis per baptismum non tolli. Quod in Ecclesia Catholica, vt exploratus error exploditur.

Neque satisfaciunt duæ illæ solutiones, quod peccatum originis per baptismum dicatur remitti, tum quia concupifcentia baptizatis, non imputatur ad culpam, tum quia propter gratiam, quæ in baptismo confertur, concupifcentia non amplius dominatur. Nam Prior solutio Concilio Tridentino (cuius auctoritatem Catholici non spernunt) apertiffimè aduerfatur, damnat enim Concilium, Lutheratorum errorem, qui dicunt peccatum originis post baptismum manere, sed non imputari, & affirmat idem Concilium, per baptismum tolli quicquid peccati rationem habet. Posterior solutio decretis eiusdem Concilij manifestè repugnat. Nam cum per baptismum infunditur gratia, non tollitur dominium concupifcentiæ, sed ligatur, & impeditur ad tempus, & cum per actuale peccatum amittitur gratia, iterum soluitur, ac redit idem concupifcentiæ dominium. Quare si concupifcentia dominans est peccatum originis, manifestè sequitur, peccatum originis per baptismum non verè tolli, vt Concilium docet. Nam si verè tollitur, vnde quæso idem peccatum in homine peccatore post baptismum existit? neque enim responderi potest, non esse idem, sed aliud. Nam eadem concupifcentia dominans est, quæ ante baptismum erat, & peccatum originis, nisi per originem carnalis generationis, quæ semel fit, existere non potest.

His accedat, quod hæc solutio non videtur consentanea doctrinæ S. Augustini. Ipse enim cum dicit, reatum concupifcentiæ esse peccatum originis, non recurrit ad concupifcentiam dominantem, sed dicit, hoc malum, tantum quia inest, etiam si non dominetur, perducere ad æternam mortem, nisi reatus eius per baptismum expietur, vt perfpicuum est ex lib. 2. de peccato originali, ca. 39. & li. 6. in Iulian. cap. 7. & 8. & alibi. Quemadmodum autem accipi debeat concupifcentiæ reatus, qui soluitur in baptismo, supra explicuimus. Porro argumenta aduerfario-

rum, præter ea, quæ sunt à nobis refutata in disputatione aduerfus Lutheranos, sumuntur omnia ex testimonijs sancti Augustini.

PRIMUM igitur obiiciunt, quod S. Augustinus scribit, concupifcentiam esse qualitatem, sic enim loquitur de ea lib. 1. de nuptiis & concupifcentia, cap. 25. Non substantialiter manet, sicut aliquod corpus, aut spiritus, sed affectio est quedam male qualitatis, sicut languor. Et cap. 31. Carnem, inquit, nunc appellauit, vbi est mortidus quidam carnis affectus, non ipsam corporis conformationem. Deinde addunt, quod idem Augustinus lib. 5. in Iulianum, cap. 3. dicit, animam in corpore, tanquam in vase vitiatò corrumpi, hoc est, ex mala qualitate carnis redundare malam qualitatem in anima. Postremò adijciunt, quod in libro 4. hypognoftici idem auctor docet, libidinem in homine ex afflatu serpentis esse natam.

Ad Primum Respondeo, vocari ab Augustino qualitatem, siue morbidum affectum, ipsam naturalem inclinationem sensualitatis vitiatam non aliqua pofitiua tabe, sed ex carentia iustitiæ originalis. Nam eodem modo S. Thomas in 1. 2. q. 82. art. 1. vocat peccatum originis habitum corruptum, in quo fit aliquid pofitiuum, ipsæ videlicet potentiæ animæ non bene dispositæ, & aliquid priuariuum, nimirum deordinatio ex carentia iustitiæ originalis consequta. Quocirca tam S. Augustinus, quam S. Thomas concupifcentiæ vitium sæpenumero naturæ languorem appellant. Languor autem significat humores corporis debita proportione, & harmonia priuatos.

Ad Alterum Respondeo, re è dicit animam in corpore tanquam in vase vitiatò corrumpi, non quòd fit in carne pofitiua qualitas, ex qua rursus in anima qualitas alia oriatur, sed quod anima non incipiat habere peccatum, nisi cum infunditur corpori, tunc enim primum incipit esse homo filius Adami. Siquidem anima, vt priùs naturâ intelligitur creari à Deo, nihil habet cum Adamo, ac per hoc non communicat eius peccato: sed cum in corpore generato ex Adamo incipit habitare & cum ipfo corpore vnum suppositum facere, tunc (vt supra fufius explicuimus) peccatum originis contrahit. Dicitur autem corpus ex Adamo generatum, etiam ante animationem, vas corruptum, quia ex vi talis generationis debetur illi, vt fit morti, & varijs passionibus obnoxium.

Ad Postremum ex libro hypognoftici, vt omittam librum illum non cenferi opus Augustini. Respondeo, verba illius auctoris intelligenda esse, metaphoricè. Per afflatum enim serpentis persuasionem diabolicam significauit. Quod videlicet, vt ipse loquitur, magis sequuntur fit Adam serpentem suadentem, quam Deum pramonentem. Nam ex Genesi constat, statum serpentis corporalis ad Adamum non peruenisse, sed solum diaboli persuasionem, & eam non per serpentem, sed per mulierem. Sententia igitur illius auctoris est, quemadmodum serpens corporalis afflando venenum hominum corpora interimit, ita serpentem spirituales, id est, diabolus, suadendo peccatum, primo parenti necem animæ & corporis attulisse.

CAPVT XVI.

Refellitur error Alberti Pighij, & Ambrosij Catharini.

ESTAT Vltimus error confutandus, qui est Alberti Pighij in prima controuersia de peccato originis, & Ambrosij Catharini in opusculo de lapsu hominis, & peccato originali, ca. sext. & videretur etiam fuisse quorundam veterum, vt refert Petrus Lombardus in 2. libro sentent. dist. 30. Hæc igitur sententia docet, peccatum originis, nihil esse aliud, nisi illam primam Adami inobedientiam,

qua

qua præceptum de ligno scientiæ non gustando violatum est, ex qua sententia deducuntur ab iisdem auctoribus Tres aliæ sententiæ. Prima, peccatum originis esse vnum, & idem in omnibus hominibus. Secunda, hoc vnum peccatum in primo homine reipsa fuisse, in cæteris per imputationem. Tertia, nihil esse in paruulis reipsa inherens, quod habeat veram peccati rationem. Nam priuationem iustitiæ, maculam, reatum, & similia pœnæ, non culpæ rationem habere, nisi fortè impropiè. Quomodo nomen causæ accommodatur effectui.

Hæc sententia partim est vera, partim falsa. Verum est enim, & aduerfus Lutheranos asserendum, ac defendendum, peccatum primum Adami, ad nos etiam pertinere, & nostrum esse aliquo modo, vt paulò pòst explicabimus. Lutherani enim deprauationem naturæ humanæ propriè peccatum esse contendunt, etiam sine relatione ad peccatum Adami. Sed de hoc postea. Rursus Verum est, præter communicationem peccati Adami, esse in paruulis carentiam iustitiæ originalis, reatum, maculam, & similia. Quæ Albertus & Ambrosius cum cæteris Catholicis doctoribus agnoscunt.

Falsum autem est, & hereticum, peccatum originis nihil esse aliud, nisi primam Adæ transgressionem actualem, & nihil esse in paruulis, vnicuique proprium, & inherens, quod habeat veram peccati rationem. Extat enim apertiffima Concilij Tridentini Oecumenici definitio, in 5. sess. vbi quatuor sententiæ leguntur de peccato originis, quæ sunt quatuor argumenta contra Pighij, Catharinique doctrinam.

Docet Inprimis Concilium, peccatum originis propagatione, non imitatione transfundi. At quod est vnum numero, non propagatur, nec verè transfunditur. Sicut etiam propagari & transfundi non potest, quod statim per actum transit, & iam nunquam est, & nihil est. Responderet Catharinus, peccatum illud vnum Adami propagari, & transfundi non in se, quod fieri nequit, sed in pœnis, quæ ex ipso nata sunt, quæque saltem impropiè, & per metonymiam peccata dici possunt. At Concilium apertiffimè distinguit peccatum originis, quod propagari dicit per generationem à pœnis, quæ ex ipso peccato nascuntur. Nam primò damnat Pelagianos novos, ac veteres, qui negabant peccatum originis propagatione transfundi, & per baptismum deleri, deinde sub finem decreti admonet, fomitem non esse propriè peccatum, sed ita nominari interdum, quod sit ex peccato, & ad peccatum inclinet. Præterea si Concilium voluisset peccatum originis propagari solum ratione pœnarum, Pelagianos, præsertim novos, non condemnasset, neque enim illi negant, peccati pœnas propagari, & transfundi ad posteros.

Docet Secundò idem Concilium, peccatum originis inesse vnicuique proprium. At peccatum illud vnum Adami commune omnibus esse potest, proprium vnicuique esse non potest.

TERTIÒ docet, per baptismi gratiam remitti paruulis id totum, quod habet in eis veram, ac propriam peccati rationem. Erat igitur aliquid in paruulis quod veram & propriam peccati rationem habebat: quod certè de peccato Adami dici non potest, cum illud in paruulis non inheret.

Postremò docet, peccatum originis remitti, non esse, non imputari, sed verè tolli. At si peccatum originis nihil esset aliud, nisi peccatum Adæ posteris per imputationem communicatum, certè sequeretur, illud remitti, nihil esse aliud, nisi non amplius imputari. Habemus igitur sententiam Catharini & Pighij, cum Tridentino Concilio, non obscure pugnare.

Porro Concilij sententia Scripturis sanctis, & veterum Patrum testimonijs, & ipsi etiam rationi consentanea est. Nam B. Paulus in epistola ad Rom. cap. 5. compatat peccatum originis, quod à primo parente per gene-

rationem trahimus cum iustitia, quam à Christo per regenerationem acquirimus. Non dicimur autem iusti propriè, & formaliter per iustitiam Christi, sed per eam, quam vnusquisque in se habet. Sic igitur nec dicimur peccatores per peccatum, quod fuit in Adamo, sed per id, quod in vnoquoque nostrum hæret. Deinde Scripturæ, quæ in 1. lib. adduximus indicant, peccatum originis esse immunditiam, & labem nobis hærentem, quæ per baptismum ablui debeat, non solam imputationem peccati Adæ. Idem quoque sancti Patres suprâ citati docent, sed apertiffimè sanctus Augustinus scribit, peccatum nostrum originale esse distinctum ab actuali peccato Adami, vt effectum à causa. Sic enim ait libro 2. de nuptiis & concupifcentia, cap. 26. Voluntarium peccatum hominis primi, originalis est causa peccati. Hæret igitur in nobis aliquid, & peccatum originale dicitur, quod non est illa prima Adami inobedientia, sed aliquid aliud, quod ab illa manauit.

Denique rationis lumen idem ostendit. Nam si paruuli non haberent in se proprium, & inherens peccatum, non possent dici absolute, ac propriè, peccatores. Et præterea non egeret ad peccati remissionem regeneratione, ablutione, gratiæ infusione, sed satis esset, si Deus illis Adæ peccatum non amplius imputaret. Quæ certè diuini Scripturis, Conciliorum decretis, & Patrum testimonijs manifestè repugnant. Neque verò argumenta Catharini & Pighij tantam vim habent, vt propter ea recedendum sit à communi Theologorum sententia. Nam ex his quæ dicimus in sequentibus duobus capitibus, nullo negotio diluentur.

CAPVT XVII.

Explicatur vera sententia de natura peccati originis.

ESTAT, vt erroribus refutatis ad explicandam veram sententiam accedamus.

Sciendum igitur est, peccati nomen Bigariam accipi solere. Vno modo pro libera transgressionè præcepti. Alio modo pro eo quod remanet in anima peccatoris post actionem illam transgressionis præcepti. Nam quod actio ipsa, qua præceptum transgredimur, & sit & dicatur propriè peccatum, nemo est, qui neget, & perfpicuum est ex definitione peccati, quæ est, dictum, vel factum, vel concupitum, &c. quod autem post actionem peccati aliquid maneat, quod sit, & dicatur propriè peccatum ex eo potest intelligi, quod qui peccatum commiserunt, dicuntur ab omnibus post actionem peccati, propriè, & formaliter peccatores, item dicuntur esse in peccato, habere peccatum, mundari à peccato, &c.

Quamuis autem id quod remanet post actionem, sit aliquo modo effectus eiusdem actionis, tamen est etiam aliquo modo idem cum ipsa actione, & ideo non per figuram metonymiæ, sed propriè dicitur peccatum, & duplex illa significatio peccati non est significatio duarum rerum siue duorum peccatorum, sed vnus, & eiusdem alio atque alio modo se habentis. Quemadmodum enim calefactio, & calor per calefactionem acquisitus non sunt duo calores, sed vnus qui calefactio dicitur dum acquiritur & fit, & calor autem dum factus, & acquisitus permanet: sic etiam peccati peruersio, siue obliquitas, vt est in motu, dicitur peccatum in priore significatione, vt autem permanet in anima peccantis, dicitur peccatum in significatione posteriore. Nam sicut qui à sole auertitur, manet auersus in tenebris donec ad solem iterum reuertatur, & qui ab aliquo recedit, manet in ea distantia, donec iterum accedat; sic etiam qui per peccatum à Deo auertitur, & recedit, non solum dum peccat, sed etiam

postquam

postquam peccauit manet à Deo aduersus, & longè diflitus, donec per penitentiam conuertatur, & reuertatur ad Deum.

Sciendum est Secundò, has varias peccati significaciones in peccato actuali, & personali ab omnibus agnofci, non item in originali. Sed cum originale peccatum non minùs propriè, & verè fit peccatum quàm personale; nihil est cur timeamus etiam ad originale illas extendere. Igitur cum videamus in puero recens nato nihil esse, quòd peccatum in priore significacione dici possit, quippe in quo voluntas ab omni actione vacat; certè peccatum in priore significacione non in nobis, sed in prima tantùm origine, id est, in primo parente querendum est. Nec est aliud haud dubio, quàm inobedientia illa voluntariè ab eo commissà, per quam se, & suos posteros iustitia originali spoliavit, reos mortis effecit, turpes, & iniustos Deo reddidit.

Itaque peccatum in priore significacione vnum est duntaxat omnium hominum, sed in Adamo actuale & personale in nobis originale dicitur. Solus enim ipse actuali voluntate illud commisit: nobis verò communicatur per generationem eo modo, quo communicari potest id quod transit, nimirum per imputationem. Omnibus enim imputatur, qui ex Adamo nascuntur, quoniam omnes in lumbis Adami existentes in eo, & per eum peccauimus, cum ipse peccauit.

Et ad hoc peccatum Catharinus & Pighius respexerunt, neque propter hoc reprehensione digni sunt. Hoc enim oportuit dicere, sed aliud non tacere, quod ipsi tacuerunt: nos enim praterea dicimus, quemadmodum in Adamo prater actum illius peccati fuit etiam peruersio voluntatis, & obliquitas ex actione relicta, per quam peccator propriè, & formaliter dicebatur, & erat, donec ei per penitentiam remitteretur; ita quoque in omnibus nobis, cum primùm homines esse incipimus, prater imputationem inobedientiæ Adami, esse etiam similem peruersionem, & obliquitatem vnicuique inherentes, per quam peccatores propriè, & formaliter dicimur, donec per baptismum talis iniquitas remittatur, sed hanc obliquitatem in Adamo fuisse personale peccatum in posteriore significacione, in nobis originale in posteriore etiam significacione.

Atque huc respexerunt S. Anselmus in libr. de conceptu virginali canon. 3. S. Thomas in 1.2. quæst. 82. art. 3. S. Bonaventura, Scotus, Durandus, Gabriel, & alij in 1. sentent. dict. 30. qui peccatum originis esse voluerunt carentiam iustitiæ originalis debite ineffe.

Sciendum est Tertio, auctores citatos conuenire in eo, quòd peccatum originale sit carentia iustitiæ originalis debite ineffe, tamen in modò explicandi non omnino inter se conuenire. Videret enim priuatio doni illius esse potius pœna, quàm culpa, & ideo laborant omnes vt ostendunt quomodo sit peccatum, & alij alia dicunt.

Quidam existimant, peccatum originale esse carentiam iustitiæ originalis cum indignitate illam habendi: ita tamen, vt formaliter peccatum consistat in illa indignitate, quam etiam reatum appellare solent. Dicunt enim Adamum per actum peccati factum esse indignum dono iustitiæ, & ideo iuste illò fuisse priuatum: & similiter omnes posteros Adæ, quia peccauerunt in Adamo, indignos esse gratia Dei, & dignos odio, & pœna, quia verò indigni sunt gratia, & odio, ac pœna digni, ideo non infundit illis iustitiam originalem à Deo, quæ alioqui infusa fuisset.

ALIj sentiunt, carentiam iustitiæ originalis esse peccatum, quia debuit Adam sibi, & nobis donum illud præstantissimum conferuare, quod quia non fecit, reus factus est, & nos omnes reos fecit doni illius amiffi.

ALIj in ea sententiâ esse videntur, vt carentia iustitiæ originalis dicatur peccatum, quia per eam tanquam per effectum suum primarium actio ipsa primi peccati in

nobis manet, & peccatores nos efficit.

ALIj docent, per iustitiam originalem intelligi possitum ipsum donum à Deo infusum, tum rectitudinem voluntatis, & subiectiõnem ad Deum, quæ per donum illud efficiebatur, & quidem peccatum originale esse carentiam iustitiæ originalis, vt eo nomine significatur non donum à Deo infusum, sed rectitudo, & subiectio voluntatis.

ALIj denique carentiam ipsam doni diuini per actum peccati effectam, siue ex actione illa manante, peccatum originale esse definiunt. Quæ sententia postrema nobis verissima esse videtur, & auctorem habet, prater ceteros, S. Thomam in 1.2. quæst. 82. art. 3. vbi docet, formale in peccato originis esse priuationem iustitiæ originalis, quæ voluntatem subiciebat Deo.

Si quis igitur à nobis querat, quid propriè sit originale peccatum, Respondebimus cum distinctione ad hunc modum. Si peccatum pro actione cum lege pugnantè accipiatur, peccatum originale est prima Adami inobedientia ab ipso Adamo commissà, non vt erat singularis persona, sed vt personam totius generis humani gerebat. Si verò peccatum accipiatur pro eo quòd residet in homine post actionem, & vnde idem homo non peccans, sed peccator nominatur, peccatum originale est carentia doni iustitiæ originalis, siue habitualis auersio, & obliquitas voluntatis, quæ & macula mentem Deo iniustam reddens, appellari potest.

CAPVT XVIII.

Probatnr sententia in superiori capite explicata.

Tententiam iam explicatam per partes commodius probemus, Duæ propositiones statuendæ erunt.

PRIMA propositio, Prima Adami præuaricatio, quæ totius humani generis præuaricatio fuit, peccatum est originale, si peccatum pro actione accipiatur. Probatnr Primò ex diuinis literis, Rom. 5. In quo omnes peccauerunt. Ex quo loco intelligimus nos omnes non solum nasci peccatores, sed etiam aliquando peccauisse, quod idem Apostolus docet Rom. 3. cum ait: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. Sed quia certum est, neminem nostrum peccauisse propria voluntate, antequam nati essemus, vt ipse idem B. Paulus testatur, Roman. 9. Sequitur vt peccauerimus aliena voluntate, id est, Adami: quæ tamen voluntas nisi fuisset aliquo modo totius naturæ, ac per hoc etiam nostræ, nullo modo verè peccauisse diceremur. Peccauimus igitur in primo homine, quando ille peccauit, & illa eius præuaricatio nostra etiam præuaricatio fuit.

Idem probant illa verba eiusdem capituli 5. ad Rom. Per vnius inobedientiam peccatores constituti sunt multi. Et: Vnius delicto in omnes homines in condemnationem. Non enim verè per Adami inobedientiam constitueremur peccatores, nisi inobedientia illius nostra etiam inobedientia esset, & ex illa profuisset ea macula, & peruersio, quæ in nobis inheret. Neque iuste vnius delicto condemnaremur omnes, nisi delictum illud commune fuisset omnibus. Atque ex his soluta manent argumenta Catharini, & Pighij ex Scripturis petita. Adducunt enim loca Apostoli iam citata, quæ tamen non probant nihil in nobis esse quòd peccatum dici possit, prater imputationem peccati Adami, sed tantùm probant, quòd nos diximus, illam Adami inobedientiam ad nos etiam pertinere, & ex illa fluxisse maculam, quæ vnicuique propria verè adhæret.

SECUNDO probatur eadem propositio testimonij sanctorum Patrum. S. Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 10. Certè, inquit, manifestum est,

alia

alia esse propria cuique peccata, in quibus hi tantùm peccant, quorum peccata sunt; aliud hoc vnum, in quo omnes peccauerunt, quando omnes ille vnus homo fuerunt. Idem in eodem opere lib. 3. c. 7. Næc nec illud liquidè dici potest, quòd peccatum Adæ etiam non peccantibus nocuit, cum Scriptura dicat, In quo omnes peccauerunt. Nec sic dicuntur ista aliena peccata, tanquam omnino ad paruulos non pertineant. Siquidem in Adam omnes tunc peccauerunt, quando in eius natura illa insita, in qua eos gignere poterat adhuc omnes ille vnus fuerunt, sed dicuntur aliena, quia nondum ipsi agebant vitas proprias, sed quidquid erat in futura propagatione vitæ vnus hominis continebat. Item lib. 6. de Civitate Dei, cap. 27. explicans illud Gen. 17. Mafculus, cuius caro præputij circumcisa non fuerit, peribit anima illa de populo suo, quia testamentum meum dissipauit. Intelligenda, inquit, sunt hæc diuina verba, tanquam dictum sit, Qui non fuerit regeneratus: interibit anima illa de genere suo, quia testamentum meum dissipauit, quando in Adam cum omnibus & ipse peccauit.

Idem in epist. 23. ad Bonifacium: Traxit ergo reatum, quia vnus erat cum illo, & in illo, à quo traxit, quando quod traxit admissum est. Idem 89. in epist. ad Hilariũ, quæst. 3. & lib. 1. Retract. c. 15. dicit paruulos nasci reos illius peccati, quòd Adam commisit. & in Psal. 113. concione 25, & lib. 2. de nuptijs, & concupiscentia, cap. 11. dicit, etiam paruulos contineri inter præuaricantes, de quibus ait Dauid: Præuaricantes repntati omnes peccatores terræ, quia legem in paradiso cum primo parente transgressi sunt.

Itaque de sententia B. Augustini dubitari non potest. Neque dissimilia in alijs patribus inueniuntur. S. Basilus oratione 1. de Ieiunio: Primùm, inquit, mandatum accepit Adam, de ligno scientiæ boni, & mali ne edatis. Et mox: Quandoquidem non ieiunauimus, excidimus à paradiso. Vbi dicit, nos non ieiunasse, quia cum Adamo comedimus fructum prohibitum. S. Gregorius Nazianzenus in oratione de Natali Domini: At postquam, inquit, diaboli inuidia, mulierisque transgressione, prob meæ imbecillitatis (mea enim fuit primæui parentis) traditi mandati obliuiscimus homo est, amaroque succubuit gustum, pariter & à vitæ ligno, & à Deo propter præuacitatem extorris agitur. S. Ambrosius in c. 15. Luc. Fuit, inquit, Adam, & in illo fuimus omnes Perijt Adam, & in illo omnes perierunt. S. Bernardus serm. 1. de Dominica prima post octauam Epiphaniæ, loquens de culpa originalis: Aliena, inquit, est, quia in Adam omnes nescientes peccauimus: nostra quia etsi in alio, nos tamen peccauimus, & nobis iusto Dei iudicio imputabitur, licet occulto.

POSTREMò probari potest eadem propositio euidentiſſima ratione. Nisi enim ponamus, nos in Adamo, & cum Adamo verè peccasse, nulla ratione explicari poterit, quomodo in paruulis recens natis sit aliqua vera culpa: & hoc Catholicum dogma non tam supra rationem, quàm contra rationem esse videbitur. Nam quidquid dicamus in paruulis ex peccato Adami herere, siue reatum, siue auersionem, siue gratiæ priuationem, siue quid aliud, illud nullo modo paruulis vitio dari, ac ne esse quidem poterit, nisi processerit ab actione libera, cuius actionis illi aliquo modo participes fuerint.

Ac reatus quidem cum sit relatio consequens actionis, qua ratione fieri potest, vt existat in eo qui nõ est particeps actionis? auersio habitualis nisi præcesserit actualis, ne intelligi quidem potest. Nam si Deus per absolutam suam potestatem spoliaret hominem iustum gratiâ, sine vlla eius culpa actuali, solo beneplacito suæ voluntatis, careret ille quidem conuersione habituali ad Deum, quàm habitus gratiæ faciebat, sed non propterea diceretur à Deo auersus, sed tantùm non conuersus, quemadmodum si Deus hominem aliquem ex nihilo nunc produceret, & gratiâ habitum illi non infunderet, non haberet ille conuersionem ad Deum, sed neque auersionem,

sed tantùm non conuersionem, quæ nomen culpæ nullo modo meretur.

Sed fingamus paruulum aliquem habere auersionem, & reatum, & tamen non peccasse cum primo parente, quis capere poterit; eum meritò reprehendi, & puniri debere; quam culpam habet in eo, quòd ita generatus est? num impedire potuit, ne sic gigneretur? Quòd verò quidam dicunt, an peccatum debeat esse voluntarium, nec ne, quæstionem esse originis, non essentia, & ideo vnde cunque verum peccatum oriatur, modo insit, posse imputari ei, in quo inest, omnino improbabile est. Nam omne verum peccatum essentialiter habet ordinem ad voluntatem liberam, ita vt si aliunde quàm à libera voluntate nascatur, verum peccatum non sit. Quare enim blasphemia in furioso, vel Pfitaco non esse censetur, nisi quia non dicit originem à libera voluntate?

Itaque an peccatum voluntarium esse debeat, non solum causas; sed etiam essentia quæstio est; nec villo modo imputari potest ad culpam, quòd nullo modo à libera voluntate processit. Quòd autem alij dicunt, peccatum in paruulis recens esse voluntarium habituali paruulorum voluntate, quia non gerunt contrarium voluntatis arbitrium, atque ita verum esse peccatum etiam sine relatione ad peccatum Adami, non minùs est improbabile. Nam quòd paruuli non gerant contrarium voluntatis arbitrium, non fit culpa ipsorum, & neque ipfis est voluntarium, cum non sit in eorum potestate. Quare non potest rectè dici paruulis, peccatum esse voluntarium habituali voluntate per hoc solum, quòd non gerunt contrarium voluntatis arbitrium.

DENIQUE non satis est ad culpam, vt aliquid sit voluntarium habituali voluntate, sed requiritur, vt processerit ab actu etiam voluntario. Alioqui voluntarium illud, habituali voluntate, naturale esset, & misericordia, non reprehensione dignum. Certè si quis in puris naturalibus crearetur, is & gratia careret, & conuersione ad Deum habituali, & carnem concupiscentem contrariationem haberet, nec gereret contrarium voluntatis arbitrium, & tamen verè, ac propriè peccator nec diceretur, nec esset. Quare S. Augustinus cum quatit, vnde peccatum originale sit voluntarium, nunquam recurrit ad habitualem paruuli voluntatè, sed ad voluntatem Adami, in quo omnes peccauerunt, vt lib. 1. Retract. c. 13. & 15. & lib. 2. de nuptijs, & concupiscentia, cap. 26. & 28.

Maneat igitur quòd supra diximus, non posse in paruulis aliquid esse, quòd habeat culpæ rationem, nisi participes fuerint etiam ipsi præuaricationis Adæ.

CAPVT XIX.

Probatnr altera pars eiusdem sententiæ.

SECUNDA propositio, priuatio doni iustitiæ originalis, quatenus est auersio mentis à Deo per modum habitus manens, peccatum est originale, si peccatum accipiatur pro eo quòd remanet transeunte actu, & vnde habet homo, vt propriè & formaliter peccator esse dicatur. Probatnr hæc propositio: Primò, ex refutatione aliarum sententiarum, quas numerauimus cap. superiore.

Nam prima illa sententia, quæ peccati originalis essentiam in indignitate, seu reatu constituerebat, non videtur probabilis, tum quia indignitas illa relatio quædam est, ac res positua, peccatum autem, vnde homo formaliter, & propriè peccator dicitur, non est relatio, nec res positua, sed priuatio. Siquidem omne peccatum est malum, omne autem malum est priuatio boni, tum quia indignitas non est mors animæ, nec iniquitas, nec malitia, nec fœditas, sed relatio consequens ista omnia; at peccatum originis iuxta Scripturas, & Concilia, mors est animæ,

iniquitas, malitia, foeditas: & ideo necesse habet homines propter hoc peccatum renasci, iustificari, purgari, &c.

A **Q**UARTA sententia, quæ peccatum originis ponebat in priuatione præcepti de dono iustitiæ conseruando, videtur aduersari Scripturis, & rationi; Scripturæ siquidem iuxta communem veterum Patrum explicationem, peccatum primi hominis, quod per generationem propagatur ad posteros, non aliud fuisse tradunt, quam inobedientiam illam, qua præceptum de ligno scientiæ boni, & mali violatum est. Et ratio idem ostendit: nam neque habuit Adam singulare præceptum de dono iustitiæ conseruando, neque libera voluntate elegit donum illud amittere, sicut reuera singulare præceptum habuit de ligno scientiæ non edendo, & libera voluntate elegit lignum illud attingere, atque edere. Denique quia donum gratiæ per transgressionem cuiuslibet præcepti perditur, non fuit opus, vt vllum daretur præceptum singulare, & distinctum à cæteris de gratia conseruanda, sed satis fuit, si in omnibus implicite conseruaretur. Itaque reatus amiffa gratiæ, non est peccatum distinctum à cæteris, alioqui omnis qui peccaret, semper duo peccata committeret, sed est vnus, & idem cum transgressionem aliorum præceptorum.

B **T**ERTIA sententia, quæ peccatum originale esse volebat priuationem iustitiæ originis, quatenus per eam, vt per effectum suum primum, actio primi peccati in anima residet, & falsa esse potest, & vera. Nam si priuationem iustitiæ originis, ita velit esse effectum peccati, vt non sit etiam ipsa verè, proprièque peccatum, Concilio Tridentino manifestè repugnat, neque distingui potest à sententia Catharini, quam supra reiecit: Si verò priuationem iustitiæ dicat esse effectum primi peccati, non quod non sit ipsa verè, proprièque peccatum, sed quia non esset verè peccatum, nisi ab actione peccati procederet; tum sententiam verissimam est, neque à nostra vlla ratione dissentit.

C **Q**UARTA sententia, quæ priuationem iustitiæ originis peccatum esse dicebat, vt iustitia pro rectitudine voluntatis, non pro dono à Deo voluntati infuso accipiatur, similiter falsa esse potest, & vera. Nam si omnino priuationem doni à Deo infusi à ratione formalis peccati originis excludat, repugnabit Concilio Tridentino, in quo sicut formalis causa iustificationis impij definitur, esse gratia à Deo infusa, vt suo loco demonstrabitur, ita etiam formale peccati significatur eiusdem gratiæ esse priuatio. Quare idem Concilium sess. 7. peccatum esse dicit mortem animæ. Quid autem est mors animæ nisi priuatio gratiæ, sicut vita animæ omnium consensu est ipsa gratia?

D Sin autem auctores quartæ huius sententiæ non excludunt à ratione peccati originis priuationem doni dicitur infusi; sed admoñere volunt, priuationem iustitiæ à Deo infusæ præcisè sumptam non esse peccatum, cum possit etiam sine vlllo peccato contingere, sed nunc demum peccatum esse, cum ex auersione actuali procedit, idem omnino sentiunt, quod S. Thomas sentit, & nos in conclusione posuimus.

Igitur priuatio doni iustitiæ originis peccatum originale dicitur, quatenus idem est cum auersione à Deo habituali. Nam quemadmodum anima, seu voluntas, dono illo prædita, conuersa dicitur ad Deum, & iusta habitualiter: sic etiam dono illo priuata, non conuersa, & non iusta dicitur; & si ipsa se à Deo auerterit, & donum illud excluderit, auersa, & iniusta optimo iure dicitur.

Probatur secundò, quoniam ex omnibus quæ remanent in anima peccatoris, transeunte actu peccati, nihil est, quod propriam peccati rationem habere possit, nisi priuatio iustitiæ, siue auersio, & macula, quæ vnus & idem sunt.

Remanet in anima peccatoris: Primò, ordo qui

A dam ad actum præcedentem, siue priuatio innocentia, quæ in eo sita est, vt aliquis nunquam peccauerit. Secundò, reatus culpæ, qui est dignitas odij, indignitas gratiæ, & meritum pœnæ. Tertio, reatus pœnæ, id est, ordinatio, siue obligatio ad luendam pœnam. Quarto, offensa, siue inimicitia eius, qui per peccatum est læsus. Quintò, dispositio, vel habitus acquisitus. Sextò, auersio, siue obliquitas voluntatis, manens per modum habi. us, vt enim qui faciem à sole auertit, manet auersus, donec iterum ad eundem Solem faciem suam conuertat; & digitus sponte curuatus curuitatem retinet, donec iterum per actum contrarium dirigatur: sic etiam voluntas, quæ per actum peccati à Deo recessit in eo recessu permanet, donec iterum per penitentiam ad Deum accedat. Septimò; priuatio gratiæ, siue iustitiæ à Deo infusæ. Octauò, macula, atque foeditas, quæ ex priuatione Diuini nitore, ac luminis oritur.

B Ex his omnibus ordo ad actum præcedentem non est propriè peccatum, non enim facit vt homo peccatum habeat, sed vt habuerit, nec possit non habuisse. Quocirca iste ordo manet etiam post peccatum remissum, nec potest vlla ratione deleri. Innocentia enim semel amiffa per nullam potentiam reparari potest.

C Reatus culpæ, id est, dignitas odij, indignitas gratiæ, & meritum pœnæ, non est propriè peccatum, sed effectus, necessariò consequens & aliquid manens post actum peccati. Non enim homo est dignus odio præcisè, quia peccauit; alioqui nunquam talis dignitas auferri posset, & peccatum esset irremissibile, sicut fieri non potest, vt, qui peccauit non peccauerit. Consequitur igitur ea dignitas odij vel deformitatem, vel obliquitatem manentem, vel damnum datum, & nondum refarcitum: atque ita non est peccatum, sed effectus peccati. Præterea talis dignitas, vel indignitas, non est aliquid recedens à lege, non est voluntaria, non deformatur, vel occidit spiritaliter animam, non est priuatio boni, neque habet aliquid aliud eorum, quæ propriè peccato conueniunt.

D Reatus pœnæ, siue meritum, siue obligatio, siue etiam ordinatio dicatur ad pœnam, multò minus peccatum est, quam reatus culpæ. Nam obligatio, & ordinatio, ad pœnam oriuntur ex merito, & dignitate pœnæ, & sunt à Deo obligante, & ordinante eum qui peccauit ad luendam pœnam. Quare tantum abest, vt reatus pœnæ sit peccatum, vt potius sit aliquid boni à Deo institutum ad reformandum, & restituendum ordinem iustitiæ, quem culpa turbauerat.

C **O**FFENSA quoque non videtur propriè esse peccatum, cum sit in eo, qui per peccatum est læsus, non in eo, qui læsit. Dispositio, vel habitus acquisitus vitium est, non peccatum. Nam & est qualitas positua, & manet saepenumero post culpam remissam.

D Restat igitur auersio habitualis, quæ propriè peccatum sit. Nam vt peccatum actuale est auersio actualis à Deo & eius lege; ita peccatum habituale est auersio habitualis à Deo, & eius lege. Et sicut peccatum actuale est priuatio rectitudinis actualis; ita peccatum habituale est priuatio rectitudinis habitualis, quæ est habitus gratiæ, & sicut peccatum actuale est voluntarium actualem voluntate; ita peccatum habituale est voluntarium habituali voluntate.

Ex quo intelligimus, multum interesse inter habitum vitiosum acquisitum per actus frequentatos, & peccatum habituale. Nam habitus acquisitus est qualitas positua: peccatum habituale est priuatio. Item habitus acquisitus non potest tolli per vnum actum voluntatis, quamuis efficacissimum, peccatum habituale sicut vno actu fit, ita vno actu tollitur. Rursus habitus acquisitus potest esse etiam valde inrensus cum actu contrario, & cum gratia Dei, peccatum habituale non potest, saltem de potentia ordinaria, Denique habitus acquisitus non potest

dici

dici propriè voluntarius, cum maneat in nobis per aliquod tempus nobis inuitis, & repugnantibus: peccatum habituale voluntarium est, quia voluntariè in peccato manemus, & si efficaciter velimus non manere, non manemus.

Itaque differt habituale peccatum ab habitu acquisito quomodo qui curuus manet, quia ita vult manere, ab eo, qui ob assuetudinem ita curuus est, vt non possit, nisi admodum difficulter erigi. Quia tamen peccatum habituale non est voluntarium, nisi habitualiter, ideo potest manere etiam in dormiente, in amente, in infante.

Porro, priuatio gratiæ, & macula, quæ erant duo postrema ex his, quæ diximus ex actu peccati relinqui in anima peccatoris, re non differunt ab auersione habituali. Nam cum gratia Dei per modum habitus in voluntate inhærens, eam formaliter conuertam ad Deum, iustam rectam, formosamque efficiat: eius priuatio voluntatem eandem habitualiter auersam, iniustam, obliquam, & deformem facit. Vide S. Thomam, & Caietanum in 1. 2. quaest. 86. artic. 2.

CAPVT XX.

Refelluntur obiectiones quæ fieri possunt contra doctrinam capituli superioris.

A **D**VERSUS ea, quæ diximus obiectiones quædam fieri solent, quas breuiter in hoc capite dissoluemus.

PRIMA obiectio, Peccatum originis est peccatum propriè dictum, at peccatum propriè dictum definitur à sancto Augustino libro 22. contra Faustum, cap. 27. *dictum, vel factum, vel concupitum, contra legem Dei.* Igitur peccatum originis est dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei, non potest autem fingi in peccato originis aliud dictum, vel concupitum, nisi factum primi parentis in comedendo cibo prohibito, igitur illud solum, non autem priuatio iustitiæ originis, aut auersio habitualis, vel macula, est peccatum originis.

RESPONDEO, hoc argumentum est id, quod Pighium, & Catharinum adduxit, vt crederent, peccatum originis nihil esse re ipsa in nobis manens, sed tantum inobedientia primi parentis nobis imputata. Cæterum facile solui potest: nam peccatum propriè dictum non solum dicitur de ipso actu transeunte, sed etiam de eo, quod post ipsum manet in anima peccatoris, vt supra ostendimus: Si quidem eadem est malitia atque perversitas, quæ est in actu malo per modum transeuntis, & in voluntate per modum habitus permanentis. Definitio autem sancti Augustini conuenit peccato, vt peccatum significat actum transeuntem, non vt significat maculam permanentem. In ea enim significatione, quæ magis est nota, peccatum definitur solet.

SECUNDA obiectio, Sanctus Augustinus in plurimis locis docet id, quod manet post actum peccati nihil aliud esse, nisi reatum; igitur peccatum originis, vt etiam aliud quodcumque peccatum, non est priuatio iustitiæ, vel auersio habitualis, sed tantum reatus. Libro primo de nuptijs & concupiscentia, cap. 26. *Hoc est, inquit, non habere peccatum, reum non esse peccati. Nam si quisquam, verbi gratia, fecerit adulterium, etiam si nusquam deinceps faciat, reus est adulterij, donec reatus ipsius indulgentià remittatur. Habet ergo peccatum, quamuis illud, quod admisit, iam non sit, quia cum tempore, quo factum est, præterijt. Nam si à peccando desistere hoc esset, non habere peccatum, sufficeret, vt hoc nos moneret Scriptura; Filij peccastis, non adicias iterum: non autem sufficit, sed addidit, & de præstis deprecare, vt tibi mirantur. Manent ergo, nisi remittantur, sed quomodo manent, si præterita sunt, nisi quia præterierunt actu, manent reatu?*

A Idem libro primo Retractionum, capite decimo quinto. *Quasi verò, inquit, peccatum quod eos ex Adam dicitur originaliter trahere, id est, reatu eius implicatos, & ob hoc pœnæ obnoxios detineri, &c.* Idem libro sexto in Iulianum, capite octauo, fuscè de hac re tractat; & tandem concludit his verbis: *Vbi ergo manet reatus, nisi in oculis legibus Dei, que sunt scripta quodammodo in mentibus Angelorum, vt nulla sit iniquitas impunita, nisi quam sanguis Mediatoris expiauerit; cuius signo crucis consecratur vnda Baptismatis, vt ea diluatur reatus tanquam in chirographo, scriptus in notitia spiritualium potestatum, per quas pœna exigitur peccatorum, huic chirographo nascuntur obnoxij omnes in carne de carne carnaliter nati, &c.*

RESPONDEO, sanctus Augustinus non fuit sollicitus in his locis, explicare quid illud sit, quod hominem formaliter peccatorem efficit, neque etiam quot sint, & quæ illa quæ transeunte actu peccati remanent in peccatore. Sed illud tantum demonstrare voluit; transeunte actu aliquid remanere, ratione cuius remissio sit necessaria. Accepit autem ad hoc demonstrandum, ipsum reatum, tum quia est effectus peccati notissimus, tum etiam quia donec reatus non sit remissus, nunquam dicitur plene; atque perfectè peccatum remissum. Et contra tunc peccatum omnino perfectè censetur remissum, cum non solum culpa, sed etiam omnis pœna fuerit remissa.

Non sensisse autem B. Augustinum, transeunte actu; manere solum reatum, sed etiam auersionem habitualem, siue iniquitatem, & maculam, hoc est, reatum cum suo fundamento, perspicuum est ex tractatu in Psalmum 50. vbi sic loquitur: *Quid est quod se dicit in iniquitate conceptum, nisi quia trahitur iniquitas ex Adam, & etiam ipsum vinculum mortis, cum ipsa iniquitate concretum est.* Item ex lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 34. vbi de paruulo baptizando ait: *Quomodo conuertit ad Deum potest, à quo non est auersus?* loquitur contra Pelagianos, qui existimabant, paruulos non nasci iniquos, neque à Deo auersos. Ipse igitur in paruulis iniquitatem, & auersionem agnoscit, ob quam rei sunt, & iræ filij. Idem quoque Augustinus passim allegat illud Iob: *Non est mundus à sorde, nec infans, cuius est vnus dici vita super terram,* vt in Psalm. 50. lib. 5. Hyponostici, & alibi. Ex quo intelligimus non solum reatum, sed etiam maculam peccati, ab Augustino agnosci.

TERTIA obiectio. Priuatio iustitiæ originis est effectus, & pœna peccati, vt sanctus Thomas docet quaest. 5. de malo, art. 4. & 1. & 2. quaest. 87. art. 7. præterea ista priuatio est à Deo, qui hominem spoliat dono isto, sicut ipse idem Deus eodem dono hominem in creatione vestierat: non igitur priuatio iustitiæ originis est propriè ac formaliter peccatum originis: alioqui peccatum propriè & formaliter esset à Deo.

RESPONDEO, iustitia originis duas partes habebat. Nam & subiciebat mentem Deo, & carnem spiritui. Ratione prioris partis priuatio iustitiæ est formale in peccato originis. Ratione posterioris eadem priuatio est materiale, vt idem S. Thomas affirmat in 1. 2. quaest. 82. artic. 3. ac per hoc ratione prioris partis non est effectus peccati originis, sed ipsum peccatum: Ratione posterioris est effectus. Rursus priuatio iustitiæ ratione prioris partis non est inuoluntaria, sed voluntaria, voluntariè siquidem primus homo à Deo recessit, atque ab eo se auertit: at ratione posterioris partis priuatio iustitiæ inuoluntaria est. Quis enim non moleste fert, quod caro spiritui obtemperare nolit? Quis contumacem seruum non inuitus patitur? Quare priuatio iustitiæ ratione posterioris partis propriè pœna dici potest, non item ratione prioris. Hoc enim interest inter culpam, & pœnam, quod culpa omnis voluntaria, omnis autem pœna inuoluntaria sit.

DENIQUE donum iustitiæ, ratione prioris partis non

dicitur propriè à Deo tolli, fed ab ipfo homine proici quodammodo, & excludi, vt enim is, qui à Sole auertit faciem, non dicitur tenebreſcere, quia Sol non luceat ſuper eum, fed quia ipſe prohibet ne lumen ad ſe perueniat: ſic etiam quod Deus non conferuet in homine donum iuſtitia, non eſt quia Deus nolit, fed quia homo impedimentum ponit. Quocirca ſanctus Thomas in quæſt. 4. de malo, art. 1. in reſponſione ad 11. argumentum, dicit, quod animæ non infundatur nunc originalis iuſtitia, non eſſe ex parte Dei, fed ex parte naturæ humanæ in qua inuenitur contrarium prohibens. Quia nimirum tota natura in Adamo auertit ſe à Deo, & impedimentum gratiæ poſuit. Et in 2. 2. q. 24. art. 10. dicit habitum caritatis, qui à ſolo Deo infunditur, & conſeruetur, expelli non ſolum demeritoriè, fed etiam effectiue ab actu peccati mortalis, quia cum tali actu conſiſtere non poteſt habitus caritatis.

At donum iuſtitia originalis ratione partis poſterioris, licet mediatiè, & conſequenter expellatur ab homine peccante, tamen dicitur etiam propriè tolli à Deo, tum quia poſſet conſiſtere cum peccato, tum quia eius priuatio iuſta eſt pœna peccati, & omnis iuſta pœna eſt à Deo. Quare ſanctus Auguſtinus non ſemel repetit, in pœnam rebellionis, qua mens primi hominis Deo ſubiici noluit, factum eſſe vt ipſi menti hominis non ſubiicere-

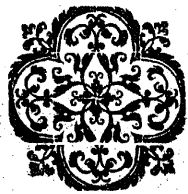
A tur caro eius. Libro 13. de ciuitate Dei, c. 13. *Senferunt, inquit, nouum motum inobedientis carnis ſua, tanquam reciprocã pœnam inobedientia ſua.* Et lib. 14. cap. 15. *In illius peccati pœna quid inobedientia, niſi inobedientia retributa eſt?* Et lib. 15. c. 6. *Languior eſt quippè iſte inobedientia primæ ſupplicium.* Vide in eandem ſententiam lib. 1. de nuptijs & concupiſcentia, c. 6. & lib. 5. in Iulianum, c. 5.

QVARTA obiectione, iuſtitia originalis priuatio eſt cauſa peccati originalis, ſanctus Thomas docet in 1. 2. q. 82. art. 2. non igitur eſt ipſum originale peccatum.

RESPONDEO, loquitur S. Thomas de cauſa formali, & ſi cauſa formalis peccati originalis eſt priuatio iuſtitia originalis, certè peccatum originale formaliter in priuatione iuſtitia originalis conſiſtit, vt idem ſanctus Thomas docet in eadem quæſt. art. 3.

QVINTA obiectione, iuſtitia originalis non reſtituitur in Baptiſmo, vt notum eſt, igitur aut Baptiſmus non tollit originale peccatum, aut peccatum originale non eſt priuatio iuſtitia originalis.

RESPONDEO, Non reſtituit Baptiſmus omnia quæ ad originale iuſtitiam pertinebant: tamen abſolutè dici poteſt, originale iuſtitiam reſtituere; quia reſtituit illud donum, quatenus mentem conuertebat ad Deum, & ſubiectam faciebat Deo. Id enim propriè dicebatur iuſtitia, & eius priuatio propriè dicitur iniuſtitia.

LIBER SEXTVS DE STATV PECCATI, QVI EST TERTIVS DE PECCATO ORIGINIS.

CAPVT PRIMVM.

Varia ſententia de pœna peccati originalis poſt hanc vitam.

RESTAT vltima diſputatio de malis conſequentibus originale peccatū; quorum alia patiuntur homines, ſi in infantia, peccato nondum remiſſo forte rapiantur: alia tolerare coguntur, ſi diutiùs hanc vitã ducant, ſiue peccatū dimiſſum fuerit, ſiue non fuerit. Ac, vt incipiamus ab ijs qui ſine Baptiſmo in infantia de hac vita decedunt, neque reatū alium ſecũ fuerunt, niſi peccati originalis: quinque numerantur ſententiæ de ſupplicio eiufmodi infantium quæ paulatim à ſumma lenitate ad ſummam ſeueritatem descendunt.

PRIMA ſententia eorũ fuit, qui regnum cœlorũ infantibus non baptizatis promittere audebant, etiam ſi non negarent eos in peccato originali conceptos & natos. Ita ſenſit quidã Vicentius quem reſellit S. Auguſt. in li. 1. de origine animæ, c. 9. & li. 3. c. 13. In eundẽ errore incidit noſtro ſæculo Zyvinglius in declar. de pec. orig. ad Vrbanũ Rhegium, vbi docet, probabile eſſe, per Chriſtũ vniuerſam naturã humanam ita eſſe reſtitutã, vt etiã filij infidelium ſine Baptiſmo decedentes ſaluentur. Id autem non ſolum probabile, fed etiam certũ eſſe de filijs fidelium: quem errorem, quod attinet ad filios fidelium, ſequuntur multi ſectariorum, vt Bucerus, Martyr, Caluinus, quos refutauiſimus in lib. de Baptiſmo, cap. 4.

Altera ſententia paulò quidem minũs liberalis, fed tamen valdè mitis, fuit eorum, qui paruulos non baptizatos excluderent à regno cœlorũ, & vita beata ſanctis promiſſa. Tamen eis dabant vitã æternã & naturã beatitudinẽ ſine vlla moleſtia, aut dolore, extra regnũ Beatorũ, & procul à carcere dãnatorum, hoc eſt, in loco medio inter gehennã, & cœlũ, qualis locus vix poteſt fingi alius quã terrã conuexũ. Ita ſenſiſſe olim Pelagianos docet S. Auguſtinus in li. de hæreſibus, c. 88. *Nam, inquit, etiam ſi non baptizaretur, promittunt eis extra regnum quidẽ Dei, fed tamen æternã & beatã quandã vitã ſuã.*

Quod autem per regnum Dei intelligat Auguſt. non ſolum domũ cœleſtẽ, fed etiã viſionem Dei, & quod Pelagiani non promiſerint pauulis non baptizatis vitã æternã ſupernaturã, quæ conſiſtit in viſione Dei, fed ſolum vitã æternã, ſiue beatitudinẽ naturã, perſpicuũ eſt ex li. 5. in Iulia, c. 8. vbi Auguſtino teſte, Pelagiani alienabant paruulos non baptizatos à vita Dei cum alienarent à regno Dei. Quid eſt autẽ vita Dei, niſi viſio Dei? Sed neque ipſum regnũ cœlorũ in Scripturis aliud ſignificat, niſi felicitatem æternã, quæ in Dei viſione conſiſtit, iuxta illud: *Angeli eorum in cœlis ſemper vident faciẽ patris mei, qui in cœlis eſt.* Matt. 18. Et illud: *Scimus quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quia videbimus eum ſicuti eſt.* 1. Ioã. 3. Et illud: *Hæc eſt vitã æternã, vt cognoſcant te ſolum Deũ verum, &c.* Ioan. 14. Itaq; Pelagiani non vitã æternã ſimpliciter, fed, vt Auguſt. loquitur, *quandã ſuã vitã æternã* infantibus non baptizatis promittebant.

Ad quem errorem proximè accēſſiſſe videntur Ambroſius Catharinus in lib. de ſtatu puerorum ſine Baptiſmo decedentũ; Albertus Pighius in prima controuerſia; & Hieronymus Sauonarola in lib. de triũpho crucis. Docent enim infantes ſine Baptiſmo morientes, futuros poſt iudiciũ beatos naturali beatitudine, & in quodam veluti paradifo terreſtri perpetuò, felicitèrque victuros.

TERTIA ſententia à aliquanto ſeuerior, docet paruulos ſine Baptiſmo decedentes damnari apud inferos æternã morte, fed tamen ſic puniri carentia viſionis Dei,

A quæ dicitur pœna damni, vt nullum patiatur omninò dolorem, neque internum, neque externum. ita docet S. Thomas in quæſt. 1. de malo, art. 1. 2. & 3. tum ipſe, tum alij aliquot Scholaſtici Doctores in 2. Sent. diſt. 33.

QVARTA ſententia ſuperiore adhuc ſeuerior liberat quidẽ paruulos eiufmodi à cruciatu ignis, & vermis, de quo legimus Marci 9. *Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur;* quæ propriè dicitur pœna ſenſus, fed nõ eos liberat ab interbo dolore, qui ſequitur ex amiſſa beatitudine ſempiternæ felicitatis. Ita docet Petrus Lombardus in 2. li. Sct. diſt. 33. lit. E. Et inq; nõnulli alij ſequuti ſunt, vt referit S. Tho. S. Bonaventura, Gregorius Ariminenſis, & alij in comment. eiufdem loci.

QVINTA ſententia ſeueriſſimã, atque extrema, docet paruulos propter originale peccatum vtroque pœnæ genere, damni ſcilicet ſenſus, in gehennã perpetuò cruciari: in hanc ſententiã ſatis apertè perpenderit Gregorius Arimin. in 2. Sent. diſt. 33. q. 3. & Ioan. Driedo in 1. lib. de gratia & libero arbitrio, tract. 3. cap. 2.

Hæretici noſtri temporis extremis ſententijs maximè delectantur, & idè paruulos non baptizatos, aut in cœlo cũ beatis loquant, vt diximus de Zyvinglio & Caluino; aut igni ſempiterno illos addicunt. Quod manifeſtè colligitur tum ex Luthero, Melächthone, & alijs, qui, vt offendimus li. ſuperiore, peccatũ originale cũ actuali cõfundunt: tum ex Tilmanno Heſhufio, qui in lib. de ſexcentis erroribus Pontificiorum, tit. de peccato num. 13. numerat inter errores ſententiã illam Scholaſticorum, quæ docet paruulos ſine Baptiſmo decedentes, pœnam damni, non ſenſus apud inferos eſſe paſſuros, nunc prædictas ſententiã paulò diligentius excutiemus.

CAPVT II.

Reſellit prima & ſecunda ſententia, atque aſſeritur, paruulos ſine Baptiſmo decedentes, mortis æternæ pœna eſſe damnandos.

Numeratis ſententijs prima & ſecunda, non ſolum falſa, fed etiã hæreticæ exiſtimandæ ſunt, & contra, fide Catholica tenendum eſt, paruulos ſine Baptiſmo decedentes, abſolutè eſſe damnatos, & non ſola cœleſti, fed etiam naturali beatitudine perpetuò carituros. Quo loco illud præſandum eſſe videtur, miſericordiã noſtram erga paruulos iam defunctos, nihil eis prodeſſe, & contra nihil eiſdem obeſſe ſententiã nõſtra ſeueritatem: multum autem nobis obeſſe, ſi ob inuilem miſericordiã erga defunctos pertinaciter aliquid cõtra Scripturas, aut Eccleſiam defendamus; idcirco non affectum quemdã humanum, quo plerique moueri ſoleut, fed Scripturã, Conciliorum & Patrum ſententiã conſulere & ſequi debemus.

Quod igitur attinet ad beatitudinem cœleſtẽ & vitã æternã in regno cœlorum, extat clariffima Domini ſententia Ioan. 3. *Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu S. non poteſt introire in regnum Dei.* ad quam rem confirmandã multa protulimus tum in lib. de Baptiſmo, c. 4. tum in 1. lib. de pec. orig. c. 14. ad quæ loca, ne fruſtra eadem repetamus, lectorem remittimus. Quod autem eiufmodi paruuli abſolutè damnati & miſeri, & ne naturali quidẽ beatitudine beati ſint, his argumentis probamus.

Primum argumentum ex testimonijs diuinarum literarum ducitur, Ioan. 3. *Sicut Moſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet Filium hominis, vt omnis qui*

credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam Et infra: Qui credit in Filium, habet vitam æternam, qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum. Iam cum paruuli non baptizati nullo modo respiciant in serpentem, id est, non credant in Christum, neque per se, neque per alios, neque actu, neque habitu, quid sequitur, nisi vt non habeant vitam æternam, vt pareant in æternum, vt non videant vitam, vt ira Dei maneat super illos. Rectè enim animaduertit S. Augustin. serm. 14. de verb. Apost. non esse dictum: Ira Dei veniet super eos, sed, manet super eos, vt intelligeremus, fidem in Christum necessariam esse, non solum, ne incidamus in iram Dei, sed etiam vt liberemur ab ira, in quam incidamus per inobedientiam primi hominis. De qua dictum est ab Apostolo ad Ephes. 2. Erasmus enim & nos natura filij iræ, sicut & ceteri.

His accedit illud eiusdem Apostoli ad Ro. 5. Per unius delictum in omnes homines in condemnationem. Sunt igitur paruuli sine Baptismo decedentes, secundum Scripturas à Deo condemnati, & iratum contra se Deum habent, & non videbunt in æternam vitam beatam ac felicem: nam corporale quidè vitam in cõmuni resurrectione percipient, sed non dicentur resurgere ad vitam, sed ad mortem, qui ideo resurgenti, vt perpetuò sint miseri: & non est vera vita, nisi vbi felicitate viuatur, vt S. Aug. docet in Enchirid. c. 92.

Deniq; in Apoc. c. 20. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima, in his secunda mors nõ habet potestatem. Et infra: Qui non est inuentus in libro vitæ scriptus, missus est in stagnum ignis. At paruuli nõ baptizati non habent partem in resurrectione prima, nec sunt scripti in libro vitæ, igitur in eos mors secunda habet potestatem, & missi sunt in stagnum ignis. Est autem hoc loco notandum, Catharin. in libro suo de statu puerorum, & c. definire mortem secundam carentiam omnis felicitatis, tum naturalis, tum supernaturalis.

Alterum argumentum sumi potest ex definitionibus Conciliorum, Concilium Palfinum, teste S. August. in epist. 106. ad Paulin. compulit Pelagium anathematizare, infantes etiam non baptizentur, habere vitam æternam: Hac autem, inquit Augustinus, negata, quid nisi mors æterna remanebit?

Concilium Carthaginense in epist. apud Aug. 90. Qui cumq; inquit, negat paruulos à perditione liberari per Baptismum Christi, & salutem percipere sempiternam, anathema sit.

Concilium Mileuitan. in epist. apud August. 92. similia repetit: Pueros, inquit, paruulos si nulla imonetur Christiana gratia Sacramentis, habituros vitam æternam, nequam præsumptione contendunt.

Concilium Florent. in vit. scilicet illorum, inquit, animas, qui in actuali mortali peccato, vel solo originali decedunt, mox in infernũ descendere: panis tamen disparibus puniẽdas.

Concilium Tridentinum sess. 5. consentaneè ad antiquiora Concilia, disertis verbis docuit, paruulos sine Baptismo ad vitam æternam non peruenire.

Tertium argumentum sumitur ex testimonijs summorum Pontificum, S. Innocentius I. in epist. ad Concilia Carthaginense & Mileuitanum, quæ sunt apud Augustinum 91. & 92. dum approbat decreta illorum Conciliorum, simul reprobat Pelagianorum hæresim.

S. Siricius in epist. ad Himerium. c. 2. docet, infantes in periculum vitæ constitutos, continuo baptizari debere, & rationem reddens ait: Ne regnum perdant, & vitam.

S. Leo Papa in epist. 86. ad Nicetam iubet, Pelagianos ad Ecclesiam redire volentes, non esse recipiendos, nisi prius suos anathematizent errores, & inter ceteros, quod pueri sine Baptismo de sæculo exentes, nõ possint danari.

S. Gregorius lib. 9. moral. c. 16. Nonnulli, inquit, prius à presenti luce subtrahuntur, quam ad prospera bona malæ merita actiue vite perueniant. Quos quia à culpa originis Sacramenta salutis non liberant, & hic ex proprio nihil egerunt, & illuc ad tormenta perueniunt. Et infra: Perpetua quippe

tormenta percipiunt, qui nibi ex propria voluntate peccauerunt. Ioannes Papa, vt habetur 30. q. 1. can. Ad limina, laudat quendam laicum, qui necessitate cogente proprium filium baptizauit: Quoniam (vt ipse loquitur) ne animam perpetua morte pereuntem dimitteret, sacri vnda Baptismatis lauit, vt eum de potestate auctoris mortis, & tenebrarum eriperet, & in regnum Christi iam regnaturum sine dubitatione transmitteret.

QUARTUM argumentum à testimonijs Patrum, S. Augustinus in epist. 106. ad Paulin. Nempe, inquit, aliquando fatebuntur; paruulos non baptizatos vitam habere non posse, ac per hoc quamlibet tolerabilibus omnibus, qui etiã propria peccata cõmittunt, tamen æterna morte multari. Et lib. 1. de orig. animæ. c. 9. Non baptizatis paruulis nemo promittat inter damnationem regnũque celorum quietis vel felicitatis cuiuslibet atque vbi libet quasi medium locum, hoc enim eis hæresis Pelagiana promissit. Et lib. 2. c. 12. Nouellos hæreticos Pelagianos iustissimè Conciliorum Catholicorum, & sedis Apostolicæ damnauit auctoritas, eò quod ausi fuerint non baptizatis paruulis dare quietis & salutis locum, etiam præter regnum celorum. Et lib. 1. de pec. meri. & remiss. c. 23. Nulla salus æterna, præter Baptismum Christi, promittatur infantibus, quam non promittit Scriptura diuina humanis omnibus ingenijs preferenda. Vide etiam in eodem lib. 1. c. 28. & de peccato orig. c. 21. lib. 5. in Iulian. c. 8. in Enchirid. c. 92. ser. 14. de verbis Apostoli.

S. Prosper lib. 2. de vocat. Gentium, c. 8. Quid est, inquit, quod alienatur à salute perpetua tanta infantium multitudo, totque in his ætatibus hominum millia extra vitam relinquuntur æternam?

S. Fulgentius in lib. de fide ad Petrum. c. 4. Paruulos, inquit, quibus nulla possunt vel bona, vel mala inesse propria merita voluntatis, insolubili nexu æterna damnatio retinet.

Auctor sermonum de operibus cardinalibus Christi, qui falsò inscribuntur Cypriano, cum sint auctoris antiqui & docti, sed Cypriano, immò & August. sine dubio posterioris, in serm. de circumcissione, loquens de pœna peccati originalis: Supererat, inquit, post mortem carnis, anima labor & afflictio spiritus: nec poterat vlla ratione absolui illa damnatio, nisi morti omnium vita omnium subueniret, & pro generali morbo gratia Dei singulare propinaret Antidotum.

Venerabilis Beda in comment. c. 14. Ioan. Respondeo, inquit, sunt à corde Christiano, qui putant ideò dictum multas esse mansiones, quia extra regnum celorum erit aliquid, vbi beatè maneant innocentes, qui sine Baptismo ex hac vita migrarunt. Quia sine illo in regnũ celorũ ingredi non potuerunt.

S. Anselmus in lib. de conceptu virginali. c. 27. Si originale, inquit, peccatum est aliquod peccatũ, necesse est omnẽ hominem in eo natum, illo non dimisso damnari.

S. Bernardus in epist. 191. ad Innocentium, propè finem, dicit, Infantes perire si non baptizentur.

QUINTUM argumentum sumi potest ex rationibus quæ in Scripturis, & Patribus fundamentum habent. Prima ratio, paruuli non baptizati, tum in hac vita, tum in alia sunt captiui, & in potestate diaboli: non igitur beati naturali quidem beatitudine, sed absolute infelices & miseri. Et quidem quod infantuli, nisi baptizentur, sint in potestate diaboli, & captiui, certissimũ est. Nam Apostolus ad Collos. 1. dicit: Nos per Christum eripi de potestate tenebrarum. Ex quo sequitur, vt ante Baptismum sumus omnes sub potestate tenebrarum. Quare Act. 26. Christus ipse dicit, se mittere Paulum ad Gentes & Populos, vt aperiat oculos eorum, & conuertantur de tenebris ad lucem, & de potestate Satana ad Deum. Et Luc. 11. comparat Dominus Satanam forti armato custodiendi atrium suum. Et Ioan. 12. Nunc, inquit, princeps huius mundi eijcietur foras. Hanc autem diaboli expulsionem in paruulis fieri per Baptismum, docent exorcismi, & exsufflationes, quarum in Ecclesia semper fuit vsus.

S. Augustinus lib. 1. de pec. meri. & remiss. c. 34. Vellem, inquit, aliqua istorum, qui contraria sapiunt, mihi baptizandum paruulum adferret. Quid in illo agit exorcizans meus, si in familia diaboli non tenetur? Et lib. 2. de pec. orig. c. 40. Ipsa, inquit, sanctæ Ecclesiæ Sacramenta satis indicant, paruulos à partu etiam recentissimos per gratiã Christi de diaboli seruitio liberari. Et infra: Non solum ætate maiores, sed etiam pusillos eruit à potestate tenebrarum. Et lib. 6. in Iulia. c. 2. Verum est, inquit, quod antiquitus veraci fide Catholica predicatur, & creditur, per Ecclesiam totamque filios fidelium nec exorcizaret, nec exsufflaret: si nõ eos de potestate tenebrarum, & à principe mortis erueret: quod in libro meo, cui tu velut respondens, à me positum est. Sed id tu commemorare timuisti, tanquam ipse ab orbe toto exsufflandus esses, si huic exsufflationi qua princeps mundi, & à paruulis eijcitur foras, contradicere voluisset. Et eodem li. c. 8. Hoc ergo generi humano infligim vulnus à diabolo, quidquid per illud nascitur, cogit esse sub diabolo.

Deniq; li. 1. de nup. & concupif. c. 20. Non enim, inquit, fides dubitat Christiana, quam non heretici oppugnare cõperunt, & eos qui lauacro regenerationis abluuntur, redimi de potestate diaboli, & eos, qui nõdum tali regeneratione redempti sunt, etiam paruulos filios redemptorum sub eiusdem esse potestate captiuos, nisi & ipsi eadem Christi gratia redimantur; ad omnes namque pertinere non dubitamus ætates illud, de quo Apostolus loquitur, beneficium Dei, qui eruit nos de potestate tenebrarum. Et rursus li. 2. de nup. & concupif. c. 18. Accusat, inquit, Ecclesia, toto orbe diffusam, in qua vbi que omnes baptizati infantuli non ob aliud exsufflantur, nisi vt ab eis princeps mundi mittatur foras, à quo necesse est vasa iræ possideantur, cum in Adam nascuntur, si in Christo non renascantur, & in eius regnum per gratiam facta vasa misericordie transferantur.

Similia inuenies in omnibus Patribus, & in ipsi etiam Pontificum decretis, vt in epist. Calest. ad Gallos, in epistol. Zozimi ad omnes Episcopos; in epist. Io. Papæ, apud Gratian. 30. q. 1. can. Ad limina.

Ex quibus apparet omnidò improbabiler, ne quid grauius dicam, scripsisse Ambrò. Catha. in li. de statu puerorum sine Baptismo decedentium, paruulos eiusmodi, post diem iudicij non fore amplius sub diaboli potestate. Quoniam vt ipse ait, etiam pro illis diabolus eiecitur etis foras. Nam, vt iam ex S. August. audiuimus, secundum fidem vniuersæ Ecclesiæ, non eruantur infantes de potestate Satana, neque eijcitur diabolus foras, nisi per regenerationem quæ est in Christo: & necesse est vasa iræ esse sub diabolo, nisi per gratiam Dei in regnum Christi, facta vasa misericordie, transferantur.

Quis autem negat, nisi manifestus hæreticus, paruulos in peccato decedentes, nunquam per Christum regenerandos, neq; in eius regnum vllò vnquam tempore transferendos? Quid, quod idem S. Augustinus disertis verbis scribit, etiam post iudicium paruulos sub diaboli potestate futuros? Nam in lib. 1. de nup. & concupif. c. 23. cum dixisset: Hoc generi humano infligim vulnus à diabolo, quidquid per illud nascitur, cogit esse sub diabolo. Et paulò post: Non itaque tenet homines diabolus, siue maioris, siue infantilis ætatis, propter quod homines sunt, sed propter quod immundi sunt, & c. Subiungit: Maiores quidem pœnas vltimo iudicio, quanto est immundior, ipse passurus; veruntamen & quibus in illa damnatione tolerabilibus erit, huic sunt subditi veluti principi auctori que peccati quia nulla erit damnationis causa nisi peccatum. Igitur paruuli non baptizati, cum semper captiui sub principe diabolo futuri sint, non beati, sed miseri dicendi sunt.

ALTE RA ratio sumitur ex loco, in quo paruuli degunt, & semper degent, siquidè locus eorũ est carcer inferni, locus horridus ac tenebrosus, in quo qui degent, sine dubio beati esse nõ poterunt, cũ beatitudo definitur status omnium bonorum aggregatione perfectus. Locũ autè

taliũ infantium esse carcerẽ inferni, docent in primis ferè oēs Theologi Scholastici, S. Tho. S. Bonauetura, Scotus, Durand. Richard. Capreol. & alij in 2. Sent. d. 33. vel in 4. d. 45. & præterea Alexand. Alen. in 2. par. Summæ, q. 122. membro 10. §. 1. & Albertus in 2. part. Summæ, quæst. 113.

Hoc solum inter veteres istos Theologos interest, quod alij constituunt infantes in parte inferni altiore, quam limbum puerorum appellant, alij cum ceteris damnatis eos locum habere pronunciant. Docent hoc idem Patres Concilij Florent. in decret. quod habetur in vltima sessione, vbi simpliciter definiunt, animas eorum qui in solo peccato originali, vel mortali actuali decedunt, in infernum descendere, pœnis tamen disparibus puniendas.

Neque vlla est ratio, cur ex eo loco post vltimũ iudicij magni diem liberandæ sint, cum post hanc vitam non sit locus misericordie, sed iustitiæ, & in Eccl. c. 11. scriptũ sit: Vbi cunq; ceciderit lignum, siue ad austrum, siue ad aquilonẽ, ibi erit. Quem locum S. Hieronymus in commentario, & alij communiter exponunt de hominibus, qui in eo statu perpetuò erunt, in quo illos mors inueniunt.

Docent hoc ipsum denique S. Patres, qui non incerta opinione, sed fide certissima contra hæresim Pelagianorũ rem istam tenendam esse confirmant. S. August. lib. 1. de pec. meri. & remiss. c. 28. Nec est, inquit, vllus medius locus, vt possit esse nisi cum diabolo, qui non est cum Christo. Hinc & ipse Dominus volens auferre de cordibus malè credentium istam nescio quam medicinam, quã conatur quiddã paruulis non baptizatis tribuere, vt quasi meritò innocentia sint in vita æterna, sed quia non sunt baptizati, non sint cum Christo in regno eius, definitinã prouult ad hæc ora obstruenda sententiam, vbi ait: Qui non est mecum, contra me est. Et. c. 14. de verb. Apost. non longè ab initio: Nullus, inquit, relictus est medius locus, vbi ponere queas infantes. De vniũ & mortuis indicabitur, alij erunt ad dexteram, alij ad sinistram, non non aliud. Si ergo dextera erit & sinistra, & nullum medium locum in Euangelio nonimus, ecce in dextera regnum celorum est. Percipite, inquit, regnum, qui ibi non est, in sinistra est. Quid erit in sinistra? ite in ignem æternum.

Auctor hypognoftici, qui vel est Aug. vel alius omnium consensu antiquus & doctus, lib. 5. vltra mediũ: Primum, inquit, locum, fides Catholicorum diuina auctoritate regnũ credidit esse celorũ: vnde, vt dixi, non baptizatus excipitur: Secundum, gehennam, vbi omnis apostata, vel à Christi fide alienus, æterna supplicia experietur: Tertiu, penitus ignoramus, imò non esse in Scripturis sanctis, immo nec in fide, Pelagiane, locũ ex officina peruersi dogmatis tui, vbi alieni à Christi gratia vitam requirunt, & glorie possidere paruuli possint.

S. Fulgentius in libro de fide ad Petrum, cap. 27. inter regulas fidei numerat, quod paruuli sine Baptismo decedentes in gehenna locum perpetuum sint habituri.

Venerabilis etiam Beda loco citato in commentario c. 14. Ioan. repellendum dicit esse à corde Christiano, quod sit aliqua mansio beatitudinis extra regnum celorum.

Accedat postremò etiã ratio, quæ non obscurè, docet, infantes, qui nõ erunt in celo, nõ aliũ locũ habituros, quã inferorũ subterraneas sedes. Si quidem omnidò credibile est, post vltimũ iudicij diẽ, elementũ aqua, ad locum suum naturalè esse rediturũ, totamq; terrã vndiq; cooperaturũ. Nam vt Theologi Doctores cõmuni consensu docent in 4. Sent. d. 47. post diem iudicij nullæ erunt amplius plantæ, nulla animatiã, nulla corpora mixta, hominib. duntaxat exceptis. Neq; enim perpetuò duratura vita, nisi quæ vel in toto, vel ex parte incorruptionem ab ipsa natura sortita sunt. Eiusmodi autem sunt primum corpora celestia, quæ & secundum totum, & secundum partes incorruptibilia sunt. Deinde elementa quæ secundum totum, licet non secundum partes à natura incorruptionẽ habent. Deniq; homines, qui secundum partem, quæ est anima rationalis, non secundum totum immortales sunt, cetera corpora sunt omnia tum in toto, tum partibus corruptibilia.

Quare cum aqua initio mundi totam ambitret terram, vt natura eius postulare videbatur, ac deinde iuffu Dei in locum vnum vnum congregata fuerit, vt effer locus in terra generationi animantium & plantarum; certe generatione ista sublata ratio ipsa & natura rerum postulat, vt aqua ad locum pristinum reuertatur, quæ cū ita sint, non solum ex Scripturis, Concilio & Patrum testimonijs, sed etiam ex rationis cōiectura colligimus, locum infantium sine Baptismo decedentium, non alium quam infernum esse futurū, ac per hoc non habituros illos beatitudinem vllam, etiam naturalem cū ad beatitudinem omnia bona, inter quæ non minimum est loci commoditas & præstantia, sine dubio requirantur.

TERTIA ratio principalis sumitur ex natura & ratione beatitudinis. Beatitudo enim naturalis de hac siquidem tota quæstio est, requirit præcipue perfectionem intelligentiæ per scientias; non erit autem huiusmodi perfectio in infantibus sine Baptismo decedentibus; Igitur non erit in eis vlla beatitudo.

ASSUMPTIO huius argumenti, quæ sola probatione indiget, sic probatur. Scientia rerum, vel à Deo cœlitus infunditur, vel proprio labore acquiritur; non infunditur paruulis, de quibus agimus, vlla scientia, quia neque eam bonis operibus meruerunt, neque gratis eis donabitur, cūm pōt mortem non sit tempus gratiæ, sed iudicij, & ipsi præterea sint vasa iræ, non misericordiæ. Quod autem attinet ad acquisitionem proprio labore, nō poterit ea non esse valde tenuis & exigua cum neque in hac vita didicerint aliquid, & in alia clausi perpetuū futuri sint in carcere tenebricoso, vbi ministerio sensuum parum admodum iuari poterunt.

Sed fortasse animæ illorum, dum vsque ad diem iudicij à carnis onere liberae sunt, sapientia & scientia repleti poterunt, non ita est; nam, vt rectè scribit S. Tho. in 1. p. q. 89. art. 1. & seq. animæ separatae, si priuilegium abfit, intelligunt quidem aliquid, sed valde imperfectè & confusè, & idèd naturaliter corpori vniuntur, vt eo tanquam instrumēto vtatur ad res perfectè distinctèq; intelligēdas.

Eadem ratio est de virtutibus moralibus, quarū perfectio ad naturæ felicitatē necessaria est. Nā vt ex hac vita didicunt infantes sine vitijs & virtutibus positius, cūm sola habituali auersione à Deo, ita semper erunt auersi habitualiter à Deo, neque proficient in virtutibus, nisi forte admodum imperfectè pro ratione imperfectæ cognitionis, quam in eo ftatu, vt diximus, assequantur.

QUARTA rationem adiungere placet propriè aduersus Pighium & Cathar. ex absurdo, quod ex eorum opinione consequitur. Nam si verum esset, quod ipsi scribunt, paruulos cum originali peccato decedentes, nō solum caritatos omni dolore, tum interno tum externo, sed etiam beatos ac felices in quodam veluti terrestri paradiso perpetuū vitā acturos, plenos sapiētia & virtutibus, sua sorte optimè cōtentos, Deū toto corde diligētes & laudātes, Angelorum deniq; confortio & reuelationibus sapē fruētēs; si hæc, in quā, vera essent, sequeretur infantes melioris conditionis esse, quia peccauerunt in Adamo, quā si in puris naturalibus decessissent. Nō enim tanta bona debeat hominibus in puris naturalibus in infantia decedentibus. Itaq; paruuli isti præmium ex peccato referret.

Sequitur deinde paruulos debere baptizari vt adoptionē diuinā adepti admittantur ad regnū cœlorū, non autē quia periculū sit ne dāntur & pereāt. Nihil enim eis adeest mali præter carentiā visionis Dei, & nihil ei dē boni deest, nisi visio Dei, hoc est, possessio regni cœlestis.

Atque hæc est ipsa hæresis Pelagianā, nā vt S. August. restatur in li. 1. de origine animæ, c. 9. nō timebat Pelagiani paruulis dānationē, si non baptizarentur, sed à regno exclusionē; vbi per dānationē non intelligit Augustin. exclusionē à regno, sed aliquid aliud; nam si exclusio esset dānatio, qui exclusionem timebant non baptizatis, dam-

nationem quoq; eidem pariter timuissent. Quare idem August. li. 1. de hæres. c. 88. scribit, paruulos secundum hæresim Pelagij Baptismo indigere, vt regeneratione adoptati admittantur ad regnum Dei, & non vt peccant, sed vt de bono transferantur ad melius.

Nos igitur, vt à Pelagianorū errore, quā longissimè re-recedamus, nullā tribuimus paruulis sine Baptismo vitā beatam, eōq; baptizandos asserimus, non tantum vt à regno Dei non excludantur; sed etiā vt à peccato liberati, à potestate Satanæ, & ab inferni carcere pariter liberentur, & vitam, ac requiem percipiant sempiternam.

C A P V T III.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

SEd operæpretium erit respondere ad obiectiones aliquas Ambrosij Cathar. quas ille opponendas putauit doctrina veterum Patrum, quam nos c. superiore defendimus. Omittam argumenta, quibus ille probare nititur, paruulos non puniendos igni gehennæ (id enim etiam nos probabimus in sequenti capite) & ea solum adducam, quibus effecisse se putat, paruulos non semper futuros in damnatione mortis, nec semper habituros sedē in locis subterraneis, & deniq; fœlicem, ac beatam vitam acturos extra regnum cœlorum.

Prima igitur eius obiectio talis est: Quod, inquit, æterna dānatio non fit secundum omnem præteriam, factum est per Iesum Christum Dominum nostrum, qui venit peccatum illud sufferre: sicut enim dictum est à Paulo, sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem; sic & ab eodem dictum est, ita & per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. Non quod velim dicere, quod ij, pueri, nisi applicetur eis vita per Iesum Christum in Sacramento, iustificentur ad vitam æternam. Absit hæresis, sed non perpetuè subduntur condemnationi mortis, quia & pro illis vltimo loco inimica destruetur mors, neque sub diaboli perpetuò potestate erunt. Quia & pro illis electus erit diabolus foras, in die nouissimo, vt nihil iuris habeat vterius in illos. Illa ergo dānatio ob illud peccatum non erit perpetua.

RESPONDEO, hæc argumētatio Catharini, primū repugnat expressis testimonijs Patrum, quæ in c. superiore citauimus, Deinde sequitur ex ea, vt si dānatio paruulorum non sit æterna, eadem ratione dānatio maiorū videatur æterna, Nam quod ipse dicit, Christum venisse, vt tolleretur peccatum originis, & propter Christi iustitiam omnes iustificari, & in nouissimo die inimicam mortem perituram; & diabolum foras eiciendum; æquè valet in maioribus ac in paruulis. Christus enim venit omnia peccata tollere: Dedit enim semetipsum redemptionē pro omnibus. 1. Tim. 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi. 1. Ioan. 2. & propter eius iustitiam omnes, non solum paruuli, sed etiam adulti iustificabuntur. Nam iudicium quidem ex vno, delicto videlicet, in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iustificationem, inquit Apostolus ad Ro. 5. & inimica destruetur mors, pro omnibus omnino non solum paruulis, sed etiam maioribus, omnes enim resurgent, etiam grauissimi peccatores. Denique & diabolus eicietur foras; sed Scriptura nusquam indicat, eum deinceps habiturum potestatem in maiores, non autem in paruulos.

Itaque si conclusio illa, dānationem videlicet non fore perpetuam, vera est de paruulorum dānatione, vera etiam erit de dānatione maiorum. Quod si dānatio peccatorum non sit æterna, dubitari etiam poterit de beatitudine Sanctis promissa, ne forte nō sit æterna, vt S. Augustinus colligit li. 21. de ciuit. Dei, c. 24. Sed his omnis respondeamus breuiter ad argumentum.

Quod igitur Cathar. dicit, Christum venisse vt peccatum originis tolleretur, verum est quoad efficaciam, quia vt ex Io. citauimus, ipse est propitiatio pro peccatis totius mundi; à multis tamen non tollitur hoc peccatum, quia

non applicatur eis pretium redemptionis. Instrumentum enim applicationis pro paruulis nullum est, præter Baptismum, proinde paruuli sine Baptismo docedentes, expectes sunt redemptionis.

Quod addit, scriptum esse, Per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationē vitæ; verissimum quoquo est; sed intelligitur ex communi Catholicorum sensu atque consensu, non in omnes simpliciter, sed in omnes, qui ex Christo per Baptismum renascuntur. Sicut enim omnes, qui nascuntur ex Adamo, damnantur; ita omnes qui renascuntur in Christo, iustificantur, quare ad paruulos non baptizatos nihil hoc testimonium pertinet.

At in nouissimo etiam pro paruulis inimica destruetur mors. Si hic locus de resurrectione simpliciter intelligatur: destruetur quidem mors pro omnibus damnatis, quia omnes resurgent, sed non propterea desinent esse in morte æterna: nam resurgent nō ad resurrectionem vitæ, sed ad resurrectionem iudicij, vt Dominus dicit Ioan. 5. hoc est, resurgent, vt miseri semper in damnatione uiuant, & vt mors eorum nunquam moriatur.

Sin autem quod probabilius videtur, verba illa, Inimica destruetur mors, intelligantur de resurrectione ad veram vitam, nihil hæc promissio ad paruulos pertinet. Resurrectio enim ad veram vitam, fidelium tantum erit atque Sanctorum, vt S. Augustinus affirmat in epi. 146. ad Consentium, qui etiam in epi. 28. ad Hieronymum paruulos in eorū numero ponit, qui resurgent non ad resurrectionem vitæ, sed ad resurrectionem iudicij, id est, dānationis.

Denique quod assert Catharin. de eiectione diaboli, nihil omnino probat; nam vt supra ostendimus multis testimonijs, diabolus non eicietur foras, nisi per Baptismum cuius rei signum est, quod in vniuersa Ecclesia ex antiquissima traditione paruuli baptizandi exorcizantur, & exufflantur.

ALTERA obiectio Cathar. pugnat pro tertio loco infantibus assignando, ex cap. 12. Dan. vbi sic legimus. Et multi ex his qui dormiunt in terra puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper. At tendit (inquit Catharinus) non dicit omnes qui dormiunt, sed multi de his qui dormiunt, vt clarè innuat, superesse aliquos dormientium, qui nec in vitam æternam vigilarunt. Hi autem quinam esse possunt, nisi pueri isti? Alioquin dent nobis contradicentes, quinam hi sint. Certè hic locus irrefragabiliter contra eos concludit.

RESPONDEO, S. Augustin. lib. 20. de ciuit. Dei, c. 23. & Theodoret. in comment. huius loci, nos admovent, vocē illam, multi, positam esse hoc loco pro voce, omnes, quia reuera multi erunt qui resurgent cū omnes resurgent. Simile est illud Rom. 5. Per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi. Quos multos vocauit, etiam omnes vocat, cū ait: In quo omnes peccauerunt. Et: Per vnus delictum in omnes homines in condemnationem. Simile est etiā quod habetur Gen. 17. Patrē multarū Gentium constitui te. De quibus Gentibus rursus dicitur c. 18. & 22. In semine tuo benedicentur omnes Gētes terræ.

Adde quod S. Augustinus loco notato, S. Ambrosius in 1. Psal. & S. Hieronymus in c. 26. Isaiæ dicunt, locū istū Dan. idem omnino significare, quod multo pōt Dominus expressit Ioan. 5. cū ait: Omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei, & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Vbi videmus, à Domino ipso declaratum esse, per multos dormientes in terra puluere intelligendos esse omnes, qui in monumentis sunt, id est, omnes mortuos. Non igitur irrefragabiliter hic locus contra eos cōcludit, qui negat paruulos extra cœlum, & gehennam, sed eundem tertiam post iudicium habituros.

TERTIA obiectio: Si verum fuerit (inquit Catharin.) quod Augustinus ad Renatum scripsit, videlicet his pueris medij loci assignare locum inter gehennam supplicium, & cœlorum

regnum, hæresim esse Pelagianam; consequens est, vt omnis schola hæresim Pelagianam defendat. At cur non potius fateamur, quod Augustinus humani aliquid passus est, & excessit in hoc dogmate?

RESPONDEO, S. Augustinus in lib. ad Renatum, qui est primus de origine animæ, cap. 9. non dicit, esse Pelagianam hæresim, assignare paruulis medij locum inter Gehennæ supplicium & cœlorum regnum, sed inter dānationem regnūque cœlorum. Paruulos autem verè esse damnatos, ac per hoc non habere medij locum inter dānationem, regnūque cœlorum, non solum Apostolus dicit ad Rom. 5. & omnis schola contra Pelagianos defendit, sed ipse etiam Catharinus in illo ipso suo libello confirmat. Sic enim loquitur in responsione ad primum argumentum: Fateor, inquit, quod nemo secundum fidē negare potest, omnes in Adam peccasse, & idèd pueros omnes illud vitium contrahere, ac secū ferre dānationem.

Sed esto, scripsisset Augustinus in lib. ad Renatum, nō posse assignari paruulis medij locum, nisi ex sententia Pelagianorum, inter gehennæ supplicium, & cœlorum regnum: quod verè scripsit in ferm. 14. de verbis Apostoli, & alibi: propterea consequens erit, vt omnes ista hola hæresim Pelagianam defendat. Nam tametsi Theologi Scholastici in eo ferè conueniant, vt paruuli sine Baptismo decedentes, non patiantur pœnam sensibilem ignis corporalis; tamen aperte docent, vt nos supra citauimus, eos in inferno esse, & pœnam damni perpetuū luere; ac per hoc non assignant illis medij locū inter gehennæ supplicium, & cœlorum regnum: Sed in ipsa gehēna maiore pœna quam ceteros puniēdos esse confirmat. A qua sententia ne ipse quidem Augustinus multum abhorret. Non igitur Augustinus aliquid humani passus esse, aut excessisse in hoc dogmate celandus est, sed illi planè humanum aliquid patiuntur, & excedunt, qui paruulos in superiore parte terræ, quasi in terrestri paradiso collocant, eorūque beatos ac felices dicunt.

QUARTA obiectio: Quia non erat conueniens, (inquit Catharin.) vt quidquam fraudaretur suo fine, id est, illo qui ei secundum naturam competit: idcirco paruulos ea manebit felicitas, quam homini dignum est competere, vt homo est. Ergo istis pueris qui humanam naturā sine crimine habebūt, illa, quæ humana naturæ conuenit, & quodammodo ipso iure debetur felicitas, dabitur. Noscit ergo quatenus naturalis cognitio se extendere poterit, Dominum quatenus naturalis separatas longè super omnes Philosophos. Non enim vllum habebunt impedimentum ex corpore, neque interitū, neque exterius, & in æternū viuētēs proficient quasi in immensum.

RESPONDEO, Multa sunt in hac ratiocinatione, quæ meritò negari & reprehendi possunt. Primum, falsum est, non esse conueniens, vt quidquam fraudetur suo fine. Quin potius conueniens est, vt summus pro ouis omnium rerum, dirigat quidem omnia ad suum finem, sed tamen aliqua ab eo sine excidere permittat; vide S. Tho. in 1. p. q. 22. art. 2. & q. 23. art. 3.

DEINDE falsum est, paruulos sine baptismo decedētes, naturā humanā habere sine crimine, nisi per crimen actuale peccatū intelligi velis. Sed quidquid sit de nomine, certum est, paruulos naturā habere peccato deprauatā, esse filios iræ, ac per hoc nullo modò debere eis felicitatē.

DEINDE falsum est, naturalem esse felicitatē, viuere in æternū cū corpore pœnitens immortalis, proficere in immensum, nullū impedimentū ex corpore habere, intelligere Deum & substantias separatas supra omnes Philosophos, idque sine labore, sine dolore, sine libris, aliisque dicendi instrumentis. Nihil enim horum natura humana per se requirit, quin potius naturale est homini corpus habere mortale, cibo ac potu indigere, pendere à sensibus corporalibus in scientijs acquirendis, non sine magno labore ad intelligentiam, quamuis exiguam, ac tenuem rerum incorporalium peruenire.

Quare

Quare non refurgent paruuli; de quibus loquimur, ad vitam immortalem, quod ita postulat eorum natura, vel quod ipfis id valde vile fit futurum, sed vt iustitia Dei in eorum perpetua damnatione cernatur. Et ideo corpus habebunt immortale quidem, sed non impassibile, non spirituale, non gloriosum: mentem quoque habebunt, non quidem actuali peccato inquinatam; sed habitualiter à Deo auersam, nullisque scientijs, aut virtutibus ornatam.

QVINTA obiectio: *Cum non sint futuri* (inquit Catharinus) *proprie exules à regno Dei, sed relegatis magis similes, probabile mihi videtur, quod non carebit Angelicis reuelationibus, & visitationibus, etiam eorum, qui eorum in caelis, qui sic recreabunt eos, & solabuntur, vt prater diuinam visionem maculati, nihil eis deesse intelligamus.*

RESPONDEO, Inter exulem, & relegatum ea differentia constituitur. I. 2. ff. de pœnis, vt exules ius ciuitatis amittant, relegati retineant: Quare si paruuli non baptizati, non exules à regno Dei, & ciuitate sancta Hierusalem cœlesti, sed relegati dicendi sunt: id sequetur, vt eiusmodi paruuli, ciues Sanctorum, domestici Dei, filij regni, & membra corporis Christi haberi debeant: nam cum Ecclesia, quæ est in caelis, nunc ciuitas sancta, nunc domus Dei, nunc cœlorum regnum, nunc etiam corpus Christi esse dicatur, qui ciues Sanctorum sunt, ijdem domestici Dei, filij regni, & membra Christi nominantur. At quis ferat Catholicus, vt homines sine fide, & Baptismo dicantur membra Christi: & filij iræ, sint filij regni: & qui scripti non sunt in libro vitæ, sint etiam post hanc vitam ciues Sanctorum, & domestici Dei?

Non igitur relegatis, sed planè deportatis similes sunt paruuli sine Baptismo decedentes, & in locis subterraneis longissimè à sancta ciuitate constituti, neque Angelorum, neque hominum beatorum visitatione fruuntur. Hic planè locum habet, quod scribit sanctus Augustinus in lib. 1. de peccatorum meritis & remis. c. 23. & relatum est in decretum de consecra. distinct. 4. ca. Nulla. Nulla ex nostro arbitrio prater Baptismum Christi, salus aeterna promittatur infantibus, quam non promittit Scriptura diuina humanis omnibus ingenijs præferenda.

SEXTA obiectio: *Probabilissimum, inquit, iudicauit, quod quidam dicunt, habitationem eorum fore super hanc terram, quia locus est proprius hominum, vbi contemplabuntur opera Dei. Et huc aspexit forsitan qui dixit: Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. Et fortasse hoc est etiam quod dixit Apostolus, Instaurata per Iesum omnia quæ in caelis, quæ in terra, id est, quæ cœlestem habitationem habebunt, & quæ terrenam.*

RESPONDEO, non est de rebus, quæ pendent à diuina voluntate, aliquid asserendum, nisi Deus ipse in Scripturis sanctis tale aliquid reuelauerit. Scripturæ autè, vt sanctus Augustinus, à nobis supra citatus, sapientius obseruauit, nusquam tradunt, post diem iudicij futuras hominum sedes, nisi duas, vnam in cœlo cum Angelis, alteram in inferno cum demonibus quæ sunt etiam duæ ciuitates, Hierusalem, & Babylon, de quibus tam multa scribit idè Augustinus in libris de ciuitate Dei. Quare superior terræ facies proprius est hominum locus, dum mortales sunt, & egent aère ad respirationem, & fructibus terræ ad alimentum, & pro hoc tempore loquitur Psal. Cœlum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum, immortales autem pro ratione meritorum cœlum potius aut gehenna conuenient.

Quod autem Apostolus ad Ephes. c. 1. scribit, Christum instaurasse, quæ in caelis, & quæ in terra sunt, significat per Christum reparatum in cœlo Angelorum ruinas, & in terra genus humanum de captiuitate redemptum. S. Augustinus in Enchirid. c. 62. *In ipso, inquit, instaurantur quæ in caelis sunt, cum id, quod inde in Angelis lapsum est, ex hominibus redditur, instaurantur autè, quæ in terris sunt, cum ipsi*

homines, qui prædestinati sunt ad æternam vitam, à corruptione vetustate liberantur.

Alia expositio S. Hieronymi in hunc locum, qui pro instaurare, legit recapitulare, & sensum esse vult, in Christi cruce omnia mysteria diuersis temporibus prædicta, vel figurata, ad vnam veluti summam esse reuocata. Sanctus Ioan. Chrysostr. aliam adfert expositionem, & quidem valde consentaneam verbis Apostoli: verbum enim Græcum ἀνακατασκευάζει, exprimit, reducere ad vnum caput, vt sententia huius loci sit, factum esse per mysterium incarnationis, vt cœlestia & terrena, id est, Angeli in homines, vnum caput, id est, Christum, habere inciperent, cum antea propter hominem peccata seiuicta, & separata essent à terrenis cœlestia. Quod alij verbis idem Apostolus ad Coloss. c. 1. scribit cum ait: *Pacificans per sanguinem crucis eius, siue quæ in terris, siue quæ in caelis sunt.*

SEPTIMA obiectio: *Est & alia ratio* (inquit Cathar.) *pro hoc non rejicienda, quam docti quidam inducunt: Quoniam cum terra hæc mansura sit in æternum, & purgator, & pulchrior, sicut scriptum est: Et vidi cœlum nouum, & terram nouam, sicut autem cœlum non nudè pro cœlo sumitur, absque habitatore, ita nec terra. Et verè valde incongruum videtur, locum talem & tantum fore perpetuè vacuum sine habitatore; & similiter terrenos homines carere habitatione sua propria, quæ est terra hæc: nã sub terra manere tales, minus conueniens eorum conditioni videtur.*

RESPONDEO, terra quidem manebit in æternum, & purgator, sed aquis (vt supra diximus) vndique cooperta, & ideo non erit conueniens habitationi hominum. Porro cœlum nouum omninò sine habitatore intelligitur, nisi quis velit post iudicium aut demones, aut aues in cœlo hoc degere. Neque enim de cœlo sydereo, sed aëreo sermo est. Hoc enim cœlum innouabitur, & purgabitur, cum, vt loquitur sanctus Petrus in epistola secunda, capite vltimo: *Cœli ardentes soluentur.* Quod si parum conueniens esset, terram perpetuè vacuum hominibus permanere, eadem ratione parum esset conueniens, aquam piscibus, & aërem auibis perpetuè caritatem. Denique conditioni hominum damnatorum optimè conuenit locus sub terra, id est, carcer, siue ergastulum inferorum.

OCTAUA: *Quod si nunc animæ tenentur in Limbo, sicut olim sancti Patres detenti sunt, qui locus sub terra esse merito creditur, hoc illi originali peccato datur interim vsque ad diem magnæ resurrectionis. Quando enim totum Christi corpus resurrexerit, scilicet in sanctis suis, tunc aquam erit & ipsos potiri perfectione sua.*

RESPONDEO, Si animæ paruulorum sine Baptismo decedentium, in pœnam originalis peccati detinentur in Limbo subterraneo; & peccatum illud nunquam dimittetur, vt Catholici omnes constanter credunt, certè sequitur, animas eorum paruulorum, ex Limbo illo subterraneo nunquam egressuras. Porro cum totum Christi corpus resurrexerit, resurgent etiam & damnati omnes, tum pusilli, tum magni. Sed non ideo resurgent, vt ibi sint animæ, vbi fuerant corpora, sed contrà, vt ibi sint corpora, vbi fuerant animæ. Sequentur corpora suas animas, siue in cœlum, siue in infernum.

Obiectio VLTIMA, quamuis non vltimo loco posita, sumitur ex Augustino qui in lib. 2. de libero arbitrio, c. 23. sic ait: *Quis nouit quid paruulis, de quorum cruciatu duritia maiorum contunditur, aut execratur fides, aut misericordia probatur, quis, inquam, nouit, quid ipsi paruuli in secreto iudiciorum suorum bonæ compensationis referret Deus?*

RESPONDEO, Idem S. Augustinus in epist. 28. ad Hieronymum explicat hæc sua verba, ac dicit, ea se protulisse pro infantibus baptizatis, non autem pro ijs, qui sine peccati originalis remissione decedunt.

CAPVT IV.

Resellitur quinta opinio, atque asseritur, paruulos sine Baptismo decedentes non puniendos pœna sensus, siue ignis sensibilis.

LXCVSSIMVS primam & secundam sententiam, eaque ex diuinis literis, & Ecclesiastica traditione refutauimus. Nunc ad aliud extremum, id est, ad quietam sententiam accedemus, quæ tantum abest, vt paruulis sine Baptismo decedentibus, vitam æternam promittat, vt etiam in eos omni genere pœnæ, tum damni, tum etiam sensus, & in animo, & in corpore puniri velit. Quæ quidem sententia non videtur aperte ab Ecclesia Catholica reprobata; reicitur tamen passim in scholis, & nobis etiam improbabilis esse videtur. Itaque sequentibus argumentis refutari potest.

PRIMUM sumitur ex diuinis literis. Legimus enim in Apocal. c. 18. *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & lucrum.* At paruuli nulla se ratione glorificauerunt, neque in delicijs vllis fuerunt: nullam igitur merentur tormentum, & lucrum. Item Ilaia vltimo, & Marci 9. coniungitur ignis cum verme: *Vermis inquit, eorum non morietur, & ignis non exstinguetur.* Constat autem paruulos nullam passuros pœnam ex mortu vermibus, id est, ex conscientia mali operi, animum pungente, atque affligente; igitur credibile etiam est, nullam esse passuros ignis materialis pœnam.

ALTERVM argumentum sumitur ex epistola decretali Innocentij III. Pontificis grauissimi, atque doctissimi, quæ habetur in lib. 3. decretalium, tit. de Baptismo, & eius effectu, ca. Maiores. vbi legitur, peccati originalis pœnam esse carentiam visionis diuinæ, actualis autem gehennæ perpetuæ cruciatum. Quo loco per cruciatum gehennæ non potest intelligi nisi pœna sensus, quæ opponitur pœnæ damni. Neque repugnat hæc sententia testimonijs Patrum, qui scripserunt, paruulos æternis pœnis in gehenna torqueri. Illi enim pœnam gehennæ accipiunt pro generali supplicio, quod tum ad pœnam damni, tum ad pœnam sensus, tum ad vtranque simul referri potest. Innocentius autem gehennæ cruciatum non pro genere infernalium pœnarum, sed pro altera specie vsurpare maluit.

TERTIVM argumentum sumitur ex testimonijs sanctorum Patrum, quæ non possunt rectius conciliari cum testimonijs, quæ sunt à nobis supra citata, quam si dicamus, paruulos non pati in gehenna pœnam sensus, sed solius damni.

S. Gregorius Nazianzenus, vir sine controuersia doctissimus, & in fidei dogmatibus integre cõseruandis diligentissimus, oratione in sanctum Iuacrum, ante mediũ, tria genera hominum sine Baptismo decedentium esse dicit, quorum alij Baptismum contempserunt, alij ex negligentia propria amiserunt, alij, hoc est, infantes, aliorum negligentia illo caruerunt. De hoc omnium pœna post hanc vitam ita pronunciat: *Existimo, inquit, futurum, vt primi quidem cum aliorum scelere, tum etiam Baptismi contempiti pœnas luant: alij autem pœnas quidem, sed leniores pendant, vt qui non tam animi prauitate, quam stultitia à Baptismo aberrarint: postremo denique nec cœlesti gloria, nec supplicijs à iusto iudice afficiantur, vt potè qui licet Baptismo consignati non fuerint, improbitate tamen careant, atque hæc iacturam passi potius fuerint, quam fecerint. Neque enim quis supplicio dignus non est, protinus honorem quoque meretur. Quomodo nec quisquis honore indignus est, statim etiam pœnam promeretur.* Non negat hic sanctus Doctor, paruulos plecti pœna damni, sed potius id fatetur, cum ait, eos esse cœlesti honore indignos: negat autem

eos plecti alia pœna, quæ dicitur sensus, quoniam ea proprie improbitati debetur, quæ illi carent.

Sanctus Ambrosius, vel quisquis auctor fuit commentariorum in epistolas S. Pauli, quæ Ambrosij nomen ferunt, explicans cap. 5. ad Rom. scribit, nos omnes in Adam, tanquam in massa, peccasse, & tamen paulò inferius adiungit, neminem puniri morte secunda in gehenna, nisi eam sibi proprijs malis actibus acquirat. Vbi cum fateatur, omnes peccasse, non potest negare omnes quoque pariter puniendos, nisi remissionem obtineant: Sed certum pœnæ genus ab illis remouet, qui nihil proprijs actibus meruerunt. Illud autem pœnæ genus non potest esse aliud, nisi pœna sensus.

S. Augustinus lib. 3. de libero arbitrio, cap. 23. *Dicunt, inquit, qualis in futuro iudicio deputabitur, cui nec inter istos locus est, quoniam nihil rectè fecit, neque inter malos, quoniam nihil peccauit? quibus respondetur ad vniuersitatis complexum & totius creaturæ, vel per locos, vel per tempora ordinatissimam conexione non posse superfluo creari qualicumque hominem, vbi folium arboris nullum superfluo creatur: sed sanè superfluo quæri de meritis eius, qui nihil meruit, non enim metuendum est, ne vita esse poterit media quodam inter rectè factum, atque peccatum, sententia iudicis esse non possit, inter premium, atque supplicium.*

Hanc sententiam S. Augustinus nusquam, quod ego quidem legerim, retractauit. Et tamen si hoc faciendum esse censuisset, habuit magnam occasionem, tum in i. lib. Retract. c. 9. vbi diligenter examinat hos libros, tum in epist. 28. ad Hieronymum, vbi disputat de parte quadam huius ipsius, c. 23. in quo habentur verba, quæ paulò antè citauimus. Neque verò in his verbis sanctus Augustinus tribuit paruulis medium locum inter cœlum, & infernum, sed mediam sententiam inter premium, quod debetur ijs, qui propria voluntate bonialiquid meruerunt, & supplicium, quod ijs debetur, qui propria voluntate pœnam sibi ipsi pepererunt. Quare paruuli sine Baptismo decedentes non carebunt supplicio communi peccato originali, & actuali, quibus amittitur gratia Dei, quæ pœna est carentia visionis diuinæ; sed liberi erunt ab ea pœna, quæ proprie est peccati actualis, quæ pœna ignis, siue sensus appellatur.

Rursum idem Augustinus libro 5. in Iulianum, cap. 8. sic loquitur: *Ego autem non dico paruulos, sine Christi Baptismo morientes, tantam pœnam esse plectendos, vt eis non nasci potius expediret. Et infra: Quis dubitauerit paruulos non baptizatos in damnationem omnium lenissima futurose quæ qualis, & quanta erit, quamuis definire non possim, non tamen audeo dicere, quod eis, vt nulli essent, quam vt ibi essent, potius expediret.*

Ex hoc loco duo quadam colligimus, quæ ad rem nostram multum pertinent. Habemus primùm, non fuisse ausum sanctum Augustinum pronunciare de paruulis morientibus sine Baptismo, sententiam illam Domini: *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille, cum tamen ea sententia de illis omnibus pronunciarì posse videatur, qui sempiterno igne in gehenna cruciantur.* Deinde intelligimus, S. Augustinum nunquam affirmare voluisse paruulos illos, in specie, torqueri pœna sensus, sed tantùm in genere pœnam aliquam sustinere. Non enim dicit solùm, se definire non posse, quanta sit ea pœna, quod referri potuisset ad solam magnitudinem, sed ait: *Quæ, quæ, & quanta sit, definire non possim.* Quæ verba satis aperte indicant, de ipsa specie pœnæ Augustinum fuisse incertum. His accedit Petrus Lombardus cum omni schola Theologorum, qui in 4. sent. distinct. 33. communi consensu docent, paruulos sine Baptismo morientes puniri apud inferos pœna damni, non autem pœna sensus, ac per hoc liberos esse omninò à supplicio ignis corporalis.

QUARTVM argumentum sumitur à ratione.

PRIMA ratio; peccatum originis non tollit in homine ordinem naturalem, fed fupernaturalem, conuerfionem videlicet ad Deum per donum gratiæ fupernaturale: Igitur æquum eft, vt pœnâ peccati originalis fit priuatio boni fupernaturalis, qualis eft carentiâ uifionis Dei, non autem inflictio pœnæ fenfibilis, quæ naturam ipfam lædit.

SECUNDA ratio, propter habitualement carentiâ virtutum & habitualement pronitatem ad vitia, nemo puniri folet pœnâ pofitiua, ac fenfibilis, fed folum propter culpam actualement, non enim fufpendeduntur à magiftratu, qui carent habitu iuftitiæ; vel qui proni funt ad furta, fed qui teipfa furantur: poffunt tamen qui carent virtutibus, & è contrario proni funt ad mala, reici tanquam indigni ab aliqua dignitate adipifcenda. At peccatum originis eft culpa folum habitualis; funt enim infantes propter id peccatum habitualiter auerti à Deo, & habitualiter proni ad concupifcendum contra rationem; igitur reici poffunt tanquam indigni à cœlefti beatitudine aduenda, non tamen puniri debent fupplicio ignis, & fulphuris, quæ funt pœnæ fenfibilis, ac pofitiuæ.

TERTIA ratio, propter originale peccatum non inungitur in Ecclefia hominibus baptizandis, quamuis adultis, vlla fatisfactio pœnalis, neque iubentur eiusmodi homines propter id peccatum, vllam animo triftitiam, dolorémve concipere: igitur credibile eft, nullam ei refpondere fenfibilem pœnam in fœculo futuro, fed carentiâ tantum, vt luprà dictum eft, beatitudinis fempiternæ.

CAPVT V.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capituli Superioris.

ED obiecti poffunt, ac folet, nec pauca, nec leuia argumenta aduerfus ea, quæ diximus capite fupiore.

PRIMA obiectio, Matthæi tertio, præcurfor Domini de ipfo Domino ita loquitur: Cuius ventilabrum in manu eius, & permundabit aream fuam, & congregabit triticum in horreum fuum, paleas autem comburet igni inexringuibili. Sed paruuli fine Baptifmo decedentes, non funt grana in horreum inferenda, igitur paleæ ignis inexringuibilis pabulum futura.

RESPONDEO, hæc parabola nihil omninò ad paruulos pertinet. Siquidem area nihil eft aliud, niſi Catholica Ecclefia, in qua funt boni malis admixti, vt grana paleis; omnes tamen fideles, nulli infideles, vt S. Auguftinus docet in libro contra Donatiftas, poſt collationem, cap. 10. paruuli fine Baptifmo, non funt in area, ac per hoc neque inter frumenta, neque inter paleas numerantur.

SECUNDA obiectio, Matthæi 3. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. At paruuli fructum bonum non fecerunt, & planè inutilis in hoc mundo fuerunt, igitur excifi in ignem mittentur.

RESPONDEO, loquitur Scriptura de adultis, qui fructum facere cum poffent, minimè fecerunt. Nam enim arbores antè vnam diem, vel alteram plantatæ non mittuntur in ignem, etiam fi fructum non ferant.

TERTIA obiectio, Matthæi 13. Sic erit in confummatione fœculi, exibunt Angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum, & mittent illos in caminum ignis. At paruuli fine Baptifmo iuſti non funt, fed mali & peccatores.

RESPONDEO, verba citata conclusio funt parabole de fœcena miſſa in mare, bonos & malos piſces congregante. Porro fœcena illa non mundum vniuerſum, fed Ecclefiam tantum ſignificat, in qua funt homines boni & mali, fed fideles & baptizati, vt S. Auguftinus explicat libro luprà citato, contra Donatiftas, poſt collationem, cap. 4. Illa igitur verba: Separabunt malos de medio iuſtorum,

& mittent illos in caminum ignis, ad infantes non pertinent, qui in fœcena Ecclefie nunquam fuerunt.

QUARTA obiectio, Matthæi 25. Omnibus qui à ſiniſtris erunt, id eſt, omnibus malis dicitur: Ite maledicti in ignem æternum. Iudicium hoc fine dubio vniuerſale erit, igitur etiam paruuli ad eſſe cogentur. Non erunt autem paruuli à dextris: nam alioqui regnum cœlorum poſſiderent; erunt igitur à ſiniſtris, & ſententiam illam excipient: Ite maledicti in ignem æternum.

RESPONDEO, iudicium vniuerſale erit, & omnes omninò ad erunt puſilli cum magnis, fideles cum infidelibus, iuſti cum peccatoribus. Sed non eadè forma omnes iudicabuntur; in Euangelio autem Matthæi 25, ſolum deſcribitur forma, qua iudicabuntur ij, qui in Ecclefia funt, atque ita hic locus ad paruulos non pertinet, qui in Ecclefia non funt.

Deſcribi verò ſolum formam iudicij eorum, qui funt in Ecclefia, perſpicuum eſt, primùm ex Auguſtino lib. citato contra donatiftas, c. 4. & libro de fide, & operibus, cap. 15, & in quaſtionibus ad Dulcitium, quaſt. 1.

DEINDE ex ipſis Euangelij verbis; comparat enim Dominus bonos & malos ouibus & hædis, qui in eodem grege eiuſdem paſtoris numerantur. Conſtat autem gregem vnius paſtoris nihil eſſe aliud niſi Ecclefiam, in qua funt boni & mali, fed Chriſtiani. Infideles enim lupis potiùs & canibus, quàm hædis in Scripturis comparari ſolent. Illa etiam ratio æterni ſupplicij: Eſuriu enim, & non deditis mihi manducare, &c. ſatis apertè indicat, iſtam iudicij formam ad ſolos fideles eſſe referendam, quippè qui non arguuntur, quod rectam fidem non habuerint, fed quod opera fidei non oſtenderint.

DENIQUE cum Euangelium ad ſolos fideles pertineat; neque enim fidem habent Euangelio, niſi fideles: non erat opus in Euangelio deſcribere formam, qua iudicabuntur infideles, fed ſatis fuit in genere dixiſſe: Qui non crediderit condemnabitur. Marc. vii. Et, Qui incredulus eſt filio, non videbit vitam. Ioan. 3. Et de paruulis: Nuiſus delicto in omnes in condemnationem. Rom. 5.

At, inquit, S. Auguſtinus ſer. 14, de verbis Apoſtoli, ex hoc loco Matthæi 25, probat aduerſus Pelagianos, paruulos fine Baptifmo defunctos ituros in ignem æternum, eò quòd ad ſiniſtram pertineat, cum in dextera nulli ſint niſi iuſti, & nullus ſit tertius locus præter dexteram & ſiniſtram. Reſpondeo, ex loco Euangelij Matthæi 25, tantum colligitur, vt diximus, forma in ſpecie, qua iudicabuntur mali Catholici; tamen poteſt etiam colligi; omnes omninò peccatores futuros in ſiniſtra, & ſententiam damnationis accepturos. Nam iudicium vniuerſale erit, & mali Catholici idè erunt in ſiniſtra, quia ibi erunt demones, & infideles, & omnes operarij iniquitatis. Sic enim legitur Luc. 12. Quod ſi dixerit ſeruus ille in corde ſuo, moram facit Dominus meus venire, & ceperit percutere ſervos & ancillas, edere, & bibere, & inebriari, veniet Dominus ſerui illius in die qua non ſperat, & hora qua neſcit, & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet. Atque hoc ſolum probare volebat S. Auguſtinus in ſer. 14, de verbis Apoſtoli, nimirum paruulos non habituros vitam æternam, fed futuros in ſiniſtra, & damnandos.

Itaque cum dicit, eos ituros in ignem æternum, accipit ignem æternum pro loco inferni, vbi eſt ignis æternus, ſiue pro damnatione, non autem propriè pro certa pœnâ ſpecie, ſiue qualitate: nam diſcretis verbis li. 5, in Iulia. c. 8. ſcripſit, ſe deſignare non poſſe, qualis & quanta fit futura pœnâ, qua pleſtentur paruuli, ſine Baptifmo Chriſti morientis.

QUINTA obiectio, Apoc. 20. Beatus & ſanctus qui habet partem in reſurrectione prima, in his ſecunda mors non habet poteſtatem. Et infra, vt etiã c. 21. Mors ſecunda dicitur eſſe ſtagnum ignis & ſulphuris. At paruuli non habent partem in reſurrectione prima: igitur in eis poteſtatè habet

mors ſecunda, quæ eſt, vt diximus, ſtagnum ignis & ſulphuris. Rurſus in eodem cap. 20. deſcribitur vt iuerſale iudicium, in quo iudicabuntur omnes, puſilli & magni, ſecundum opera ipſorum, & tandem concluditur his verbis: Qui non eſt inuentus in libro vite ſcriptus, miſſus eſt in ſtagnum ignis. Certum autem eſt, paruulos in peccato originali defunctos, non eſſe in libro vite ſcriptos.

RESPONDEO, poſſet fortaffe reſponderi, in his locis Scripturam non loqui niſi de adultis, qui ſecundum opera propria iudicandi erunt. Nam in eodem c. 20. ſcriptum eſt: Et libri aperti ſunt, & iudicati ſunt mortui ex his, quæ ſcripta erant in libris, ſecundum opera ipſorum. Et cap. 21. declarat Scriptura, qui ſint mittendi in ſtagnum ignis, & ait: Timidis, & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idololatriis, & omnibus mendacibus, pars illorum erit in ſtagno ardenti igne, & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Sed certè probabilius eſt, ſententias iſtas eſſe generales. Nam idè in cap. 20, dicitur, puſillos & magnos ſtetiſſe ante thronum iudicandos; & vndique mortuos eſſe aduocatos, & proſcriptio illa: Qui non eſt inuentus in libro vite ſcriptus, &c. ad prædeſtinationem æternam pertinet, quæ non minùs infantes, quàm adultos complectitur.

DENIQUE S. Auguſtinus in lib. 6. in Iulianum, cap. 4. docet, paruulos etiam iudicandos in die iudicij, ſecundum ea quæ geſſerunt in corpore, iuxta illud Apoſtoli 2. ad Corinth. 5. Vt referat vnusquisque ſicut geſſit, ſiue bonum, ſiue malum. Nam ſicut ad baptizatos pertinet, quòd crediderunt per alios, ita ad nò baptizatos pertinet, quòd peccauerunt per alium.

Poteſt igitur reſponderi, paruulos quidem iudicandos eſſe ſecundum opera ipſorum, nam etiam ſi nihil egerint propria voluntate, tamen per Adamum, & in Adamo peccauerunt, & idè mittendos eſſe in ſtagnum ignis, hoc eſt, in locum, vbi eſt ignis, nec tamen inflammandos illo igne, aut cruciandos, vel quòd ſint in parte altiore eius loci, vel quòd ignis vim habeat eos detinendi, nò tamen vrendi. Siquidem ignis poſt diem iudicij non habebit vim vrendi, niſi vt inſtrumentum diuinæ iuſtitie, & propterea alios magis, alios minùs, alios etiã nihil lædet.

SEXTA obiectio ex ſymbolo Athanaſij: Omnes homines reſurgere habent cum corporibus ſuis, & reddentur ſunt de factis proprijs rationem, & qui bene egerunt ibunt in vitam æternam, qui verò malè in ignem æternum.

RESPONDEO, omnes quidem reſurgent, etiam paruuli, cum corporibus ſuis, & reddent de factis proprijs rationem, fed paruuli facilè ſe expedient; dicent enim ſe nihil habere propriorum factorum. Nihil enim boni vel mali, etiam Apoſtolo teſte ad Rom. 9. ſe propria voluntate geſſiſſe. Quare, quòd ſequitur: Et qui bona egerunt ibunt in vitam æternam, qui verò malè in ignem æternum, ad eos non pertinet.

Quamuis autem non explicetur in ſymbolo, quid de iis futurum ſit qui propria voluntate nihil peccauerunt, fed tantum, vt loquitur S. Cyprianus in epiſt. 8. lib. 2. contagium mortis antiquæ primæ nativitate traxerunt, tamen aliunde ſcimus illos non habituros vitam æternam, & in ipſo inferno pœnâ miſſiſſima eſſe pleſtendos: ſicut è contrario non explicatur in ſymbolo quid futurum ſit de paruulis baptizatis, qui nihil boni, propria voluntate fecerunt, fed per alios tantum profeſſi ſunt, & in Chriſtū ſe credere, & Sathanæ renunciare, & per baptiſmum Chriſtum induerunt: tamen aliunde ſcimus eos fratres Chriſti eſſe effectos, & per hoc hæredes, hæredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti. Sed profeſſo verifimilis eſt ſymbolum vniuerſalem doctrinam tradere de præmio & ſupplicio omnium etiam paruulorum.

Dicuntur autem propria facta alicuius non ſolum illa, quæ propria voluntate quis geſſit, fed etiam quæ ad ipſum iam in corpore viuentem pertinent, vt S. Augu-

ſtinus docet, lib. 9. in Iulianum, cap. 4. & in epiſt. 107. explicans illud Apoſtoli: Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnusquisque propria corporis ſicut geſſit. Quòd ergo dicitur ituros malos in igne æternum, intelligendum eſt, ituros in locum vbi eſt ignis æternus, fed puniendos pro varietate culparum, alios vſtione, alios ſola detentione.

SEPTIMA obiectio, ex Patribus Auguſtino, & Fulgentio. Sanctus enim Auguſtinus ſatis apertè ſcribit, paruulos igni ſempiterno cruciandos, in ſer. 14. de ver. Apoſt. & idem firmiſſimè credi iubet S. Fulgentius lib. de fide ad Petrum, cap. 27.

RESPONDEO, videntur ſancti iſti Patres ſignificare voluiſſe, paruulos cruciandos igni ſempiterno per detentionem, non per vſtione. Nam idè vnum tanquam certum, vbi que tradit Auguſt. paruulos ſine baptiſmo defunctos, futuros in eoloco, vbi eſt ignis æternus, cum diabolo & Angelis eius. Quæ autem, qualis, & quanta pœnâ eorum futura ſit, ſe deſignare poſſe apertè negauit. Quòd ſi B. Fulgentius fortè aliter ſenſit, non facimus illi iniuriam, ſi B. Gregorium Nazianzenum cum vniuerſa ſchola Theologorum ſequi malimus.

OCTAVA obiectio, paruuli puniuntur in hac vita pœnâ ſenſus, cum ſint obnoxij famiſi, ſiti, morbis, aliſque inſinitis propemodum calamitatibus: igitur credibile eſt, eos in alia quoque vita pœnâ aliqua ſenſus eſſe puniendos.

RESPONDEO, afflictiones huius vite, non infliguntur propriè ac directè paruulis in pœnâ originalis peccati, ſe i conſequentur naturam humanam originali iuſtitia ſpoliatam, nam alioqui ſimilia paſſi fuiſſent homines, ſi in puris naturalibus conditi fuiſſent, quemadmodum ſimilia patiuntur animantia rationis expertia, non aliqua ſua culpa, ſed ex conditione nature. At ignis & ſulphuris cruciatus, in alia vita non poteſt eſſe naturalis, fed ſolum ex inſtitutione diuinæ iuſtitie, & idcirco ſi tales pœnâ infligerentur paruulis, non indirectè & conſequenter, fed directè & principaliter infligerentur.

NONA obiectio, paruuli poſt diem iudicij, non habebunt corpora glorioſa, fed paſſibilia, igitur ſine dubio aliquid patientur. In eis verò (inquit ſanctus Auguſtinus lib. 6. in Iulianum cap. 5.) qui non ad vitam reſurgent, concupiſcentia non feliciter, ſed pœnaliter erit, non quia tunc quifquam ab ea mundabitur, ſed quia tunc malis non in delectamenta, ſed in tormenta vertetur: Et in epiſt. 546. ad Conſentium, quaſtione prima: Proinde, inquit, illi qui ad iudicium reſurrecturi ſunt, non commutabuntur in illam corruptelam, quæ nec doloris corruptionem pati poteſt. Illa namque fidelium eſt atque ſanctorum, iſti verò perpetua corruptione cruciabantur, quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur.

RESPONDEO, corpora damnatorum paſſibilia quidem erunt, tamen nò patientur niſi ſecundum ordinationem diuinæ iuſtitie & ſupernaturaliter. Nam cum poſt iudiciū ceſſare debeat ortus & ineritus rerū naturalium, tollitur à corporibus naturalibus vis agendi in alia corpora, ac per hoc non agent, niſi ſicut antea diximus, vt inſtrumenta diuinæ iuſtitie. Quare cum diuinæ iuſtitie ratio id nò exigat, vt corpora paruulorum ignem patiantur, immunia illa corpora à dolore erunt: quauis alioqui non glorioſa, fed ſimilia corporibus cæterorum damnatorum futura ſint. Sanctus verò Auguſtinus in locis notatis nò tractat quaſtionè de paruulis, ſed in genere de corporibus danatorum loquitur. Quapropter verba eius verifſima ſunt: quoniã vt plurimum ita ſe res habet, vt ipſe docet.

DECIMA obiectio, CHRIS TVS pro peccato originis expiando pœnâ ſenſus, & quidem gratiſſimam paſſus eſt, igitur pœnâ ei peccato debita, eſt pœnâ ſenſus.

RESPONDEO, CHRIS TVS paſſus eſt non pœnâ, quæ directè peccatis noſtris debebatur, neque enim pœnâ gehennæ ſuſtinuit, fed aliã, quæ quoniam inſiniti meriti

& efficaciam fuit, propter personam patientis dignitatem, ideo pro peccatis omnibus plenissime satisfecit. Adde quod non solum pro peccato originis, sed etiam pro actualibus culpis Christus passus est. Culpa autem actualis peccatum sensus sine dubitatione meretur.

CAPVT VI.

Resellitur tertia opinio, & asseritur, probabile esse, paruulos non baptizatos passuros interiore animi dolorem quamuis mitissimum.

RESTAT ad extremum, vt excutiamus opinionem tertiam & quartam, quarum prior paruulos eximebat ab omni dolore tum interno, tum externo; posterior internum eis relinquebat, ab externo penitus liberabat: & quidem prior probabilis est propter auctoritatem S. Thomæ, S. Bonaventuræ, & aliorum multorum illustrium Theologorum. Sed posterior probabilior nobis videtur propter auctoritatem sanctorum Patrum, Augustini, Fulgentij, Gregorij, & aliorum, quos nonnulli etiam Scholasticorum Theologorum sequuntur.

Dicimus igitur paruulos sine Baptismo decedentes dolore animi habituros, quod intelligunt se beatitudine priuatos, à consortio piorum fratrum & parentum alienos, in carcerem inferni detruos, & in tenebris perpetuis vitam acturos.

CAETERVM hunc dolorem in eis leuissimum, mitissimumque multis de causis futurum. Tum quod dispositionem ad beatitudinem non nisi remotissimam habuerint. Tum quod intelligunt non propria negligentia se tantum bonum amississe, vnde etiam verum conscientiam carebunt. Tum quod delicias, neque cælestes, neque terrenas vnquam gustauerint. Facile enim iis bonis caremus, quibus nunquam assueuimus. Tum denique quod videbunt plurimos esse in eodem gehennæ carcere se multo infeliciores, ad quorum sortem ipsi quoque pertinere potuissent, si diutius sibi viuere contigisset. Quare S. Augustinus multis in locis affirmat, paruulos sine baptismo decedentes in damnatione omnium mitissima futuros. Vide lib. 1. de pecc. merit. & remis. cap. 16. in Enchir. cap. 93. & lib. 5. in Iulian. cap. 8. sed adferamus testimonia Patrum, ad probandum paruulos non vacaturos omni dolore animi.

PRIVM testimonium est S. Augustini lib. 1. de orig. animæ, cap. 9. *Paruulis non baptizatis nemo promittat quietis aut felicitatis cuiuslibet, atque vbi libet, inter damnationem regni que celorum, quasi medium locum, &c.* Negat hoc loco S. Augustinus paruulos habere locum vllum quietis, aut felicitatis cuiuslibet. At si nullo omnino dolore, nulla tristitia tangerentur nec interna, nec externa, neque corporis, neque animi, certe magna & perfecta quiete fruerebantur.

SECVNDVM testimonium eiusdem Augustini in epist. 106. ad Paulin. *Nempe fatebuntur paruulos non baptizatos, quamlibet tolerabilis omnibus: qui etiam propria peccata committunt, tamen æterna morte mulctari.* At vox illa, *tolerabilis*, manifeste requirit vt paruuli aliquid habeant poenale tolerandum: non dicitur autem tolerare, nisi qui sentit dolorem & laborat in perferendo.

TERTIVM testimonium eiusdem, lib. 6. in Iulian. cap. 4. vltra medium, vbi probat paruulis esse malum, non intrare in regnum Dei, & ipsos de hac re dolere: *Si hoc, inquit, eis non erit malum, non ergo amabunt regnum Dei tot innocentes imagines Dei. Si autem amabunt, & tantum amabunt, quantum innocentes amare debent regnum eius, à quo ad ipsius imaginem creantur, nihil ne mali de hac separatione patientur?* addit etiam idem Augustinus, lib. 5. in Iulian. cap. 8. paruulis poenam esse futuram, quod separabuntur à consortio piorum parentum. At certe separari à re que diligitur necessario, dolorem affert.

QUARTVM testimonium eiusdem Augustini est in epist. 28. ad Hieronymum, in serm. 14. de verb. Apost. & alibi, vbi docet, paruulos in inferno poenam vel supplicium esse passuros: quæ nomina vix intelligi possunt sine aliquo dolore.

QINTVM testimonium est S. Fulgentij in lib. de fide ad Petrum, cap. 3. qui dicit paruulos sine baptismo decedentes interminabilia gehennæ sustinere supplicia, at supplicium sine dolore esse non solet.

SEPTVM est S. Gregorij lib. 9. moral. cap. 16. vbi non semel repetit, paruulos perpetua gehennæ tormenta percipere: quis autem tormentum sine dolore esse cõcedat?

SEPTIMVM est Cypriani, siue quicumque fuit auctor, in serm. de ratione circumcissionis, vbi loquens de poena peccati originalis post mortem: *Supererat, inquit, post mortem carnis, anima labor, & afflictio Spiritus. quid clarius?*

Ad hæc testimonia accedit, quod nullus hæcenus eorum qui cõtra sentiunt, congruentem rationem reddere potuit. cur infantes non tristantur dum cogitant, se cælesti felicitate priuatos, & in carcerem inferni esse detruos. Aliqui veterum Scholasticorum dixerunt, paruulos illos propterea dolorem nullum percipere ex amissione beatitudinis, quod ignorabunt omnino eam se amississe, cum id nisi per fidem cognosci non possit, & ipsi fidem nunquam habuerint: hanc rationem approbat S. Tho. in quest. 5. de malo, artic. 3. Sed eandem reprehendit in 2. Sent. dist. 33. quest. 2. artic. 3. Defendit quidem eam Durandus in eadem distinctionem eiusdem libri scribens.

Cæterum, S. Thomæ (vt dixi) & S. Bonavent. in 2. Sentent. scribentibus, aliisque viris doctis iure non placuit. nam si ea ratio aliquid efficeret, sequeretur, barbaros adultos, qui multa & grauissima peccata ad vnum illud originale addiderunt, non habituros dolorem de amiffa beatitudine, quandoquidem in hac vita de ea beatitudine, vel de CHRISTO nihil vnquam audierunt. Cognoscent igitur esse aliquam beatitudinem & eam se amississe, quia cognoscent naturam suam, & in ea naturale desiderium summi boni adipiscendi ab auctore naturæ insertum esse non ignorabunt. nam, vt loquitur S. Augustinus lib. 1. Confes. cap. 1. fecit nos Deus ad se, & inquietum est cor nostrum, donec requiescat in ipso. Itaque hac inquieti cordis tristitia homines illi vacare non poterunt.

DENIQUE nonne in die iudicij palam aspiciunt multos sui generis, & fortasse parentes, & fratres in celum cum ingenti gloria ascendere: nonne in eodem iudicio, vt iustus Deus ab omnibus cõprobetur, ratio manifesta erit, tum præmij, tum supplicij omnium hominum? *Tunc enim illuminabuntur abscondita tenebrarum, & manifesta erunt consilia cordium*, vt Apostolus scribit 1. ad Cor. inth. 4. vide S. Thom. in 4. Sent. dist. 43. quest. 1. artic. 5. quasi in cuncta 2. vbi docet, in iudicio omnibus notam esse futuram, tum sententiam suam & aliorum, tum etiam rationem & causam eius sententia.

Quod autem Durandus respondet ad iudicium proprie non pertinere paruulos, sed solum adultos, qui actualia peccata committunt, repugnat Apostolo, qui ad Rom. 5. dicit: *Vnius delicto in omnes homines in condemnationem.* Neque enim condemnatur, qui non iudicatur. Repugnat symbolo Athanasij, in quo dicitur, omnes homines resurrecturos, & reddituros iudici rationem. Repugnat Augustino, qui serm. 14. de verbis Apostoli dicit, paruulos resurrecturos ad iudicium, & iudicandos.

Hac igitur ratione explosa, B. Bonavent. aliam excogitauit. scribit enim homines illos simul consideratos beatitudinem, quam amiserunt, & poenas aliorum damnatorum, quas euaserunt; & quamquam prior consideratio dolorem, posterior gaudium adferre possit, tamen ita vnam temperandam per aliam, vt consideratio amiffæ beatitudinis, impeditura sit gaudium de euasione poenarum: & consideratio euasione poenarum, impeditura sit

dolorem

dolorem de priuatione beatitudinis, atque ita futurum, vt illi neque tristitiam vnquam, neque lætetur.

SED hæc etiam ratio non plene satisfecisse videtur, nam si res ita se haberet, videretur homines illi redacti ad naturam rerum non sentientium. Et sanè probabilius diceretur, eos non simul, sed per vices considerandos, nunc amiffam beatitudinem, nunc liberationem à grauioribus malis, atque eadem ratione, nunc tristes, nunc lætos futuros, aut certe considerationem poenarum quas euaserunt non penitus sublauram sed ex parte mitigaturam tristitiam, quam secum consideratio amiffæ felicitatis adferret.

Sanctus Thomas aliam rationem adducit, nimirum homines illos, ideo nulla tristitia esse afficiendos, quod probè intellecturi sint, nullam se proportionem ad eam beatitudinem vnquam habuisse, cum nec habuerint gratiam, nec vsum liberi arbitrij. Non enim tristantur qui recto iudicio vtuntur, si eo bono careant, ad quod nulla ratione inueniuntur idonei.

VERVM neque in hac ratione mens humana penitus acquiescit. Nam tamen nunquam in se paruuli decedentes sine baptismo proportionè habuerint ad beatitudinem, tamen habuerunt in primo parente, & cognoscent, vt ostendimus, se primi parentis culpa tantum bonum perdidisse.

Richardus in eadem distinctionem 33. lib. 2. Sententiarum scribens, cum videret prædictas rationes non plene satisfacere, addidit quartam, atque ait, quod paruuli cognoscent se beatitudine excidisse, & tamen non inde tristantur, fieri singulari Dei prouidentia, qui dolorem ab eorum animis remouet.

SED hæc ratio nihilo videtur esse melior cæteris, nam cum Deus non impediatur, quo minus paruuli in hac vita patiantur dolores, qui sequuntur ex amissione iustitiæ originalis, cur impediatur dolorem, qui post mortem naturaliter consequetur cognitionem amiffæ beatitudinis? Si enim vlla causa esset impediendi hunc dolorem, illa sine dubio esset, quia non meretur paruuli eiusmodi dolorem, cum nihil mali propria voluntate commiserint, at eadem ratione impedire deberet Deus tot mala, quæ nunc paruuli patiuntur.

CAPVT VII.

Respondetur ad obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

ADVERSVS ea quæ dicta sunt nonnullæ obiectiones fieri solent, quas breuiter dissoluemus.

PRIMA obiectio, verba diuinæ Scripturæ, quæ supra ex Apocalypsi allata sunt, *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum dabit illi tormentum & luctum*: Si rectè probant, paruulos non esse passuros poenam sensus, certe etiam probant, non esse passuros dolorem animi, cum paruuli nullas omnino delicias, neque corporis, neque animi degustare poterint.

RESPONDEO, multum interest inter poenam sensus, & dolorem animi. Nam poena sensus post hanc vitam nulla esse poterit, nisi à diuina iustitia directè, ac proprie infligatur, non autè æquum est, vt Scriptura doceat, vt poena directè infligatur ei, qui nullam habuit voluptatem. At dolor animi ex amissione beatitudinis non proprie ac directè infligitur, sed per se ac naturaliter sequitur. Itaque sicut in hac vita poena directè infligita propter originale peccatum, est priuatio iustitiæ originalis, quæ partem inferiorè superiori, & corpus animæ subiciebat, poena autem indirecta & consequens sunt omnes labores, & dolores huius vitæ, sic etiam post mortem poena directè infligita propter originale peccatum, est carentia visionis Dei, poena autem indirecta & consequens, est animi dolor, qui ex amiffæ beatitudinis cognitione percipitur.

SECVNDA obiectio, paruulorum poena post hanc vitam mitissima erit, vt S. Augustinus docet in Enchir. c. 93. & alibi: at dolor de amiffa beatitudine grauissimus est, & multis partibus dolorem corporalem superat. Respondeo, cum sanctus Augustinus dicit, poenam paruulorum fore mitissimam, non comparat poenam animi cum poena corporis, sed poenam paruulorum cum poena maiorum. Rectè autem dicit fore mitissimam tribus de causis. Primum, quia maiores puniuntur poena damni & sensus, paruuli poena damni solius. Secundò, quia maiores ad poenam damni annexum habebunt verum conscientiam, quo paruuli carebunt. Tertio, quia maiores dolorem de amiffa beatitudine grauissimum percipient, paruuli contra leuissimum. Tandem enim dolor de re amiffa grauior est, aut leuior, quantum quis maiorem aut minorem ad eam rem adipiscendam dispositionem habuit. Nulli autem damnatorum minorem dispositionem ad cælestem beatitudinem habuerunt, quam ij, qui ante vsum rationis de vita migrarunt.

TERTIA obiectio, concors Doctorum sententia in eam opinionem propendet, vt paruuli nullum omnino dolorem animi patiantur. Respondeo, non ita est, nam antiquiores Doctores Augustinus, Fulgentius, Gregorius, auctor sermonum de Cardinalibus operibus Christi, magis propendunt, vt ostendimus, in contrariam. Deinde Petrus Lombardus in 2. Sentent. dist. 33. dum solum remouet à paruulis ignem corporalem, & verum conscientiam, satis aperte relinquit carentiam beatitudinis cum dolore, qui inde consequitur. Innocentius quoque in cap. Maiores de baptismo & eius effectu, cum dicit, poenam peccati originalis esse carentiam visionis diuinæ, actualis autem, gehennæ perpetuæ cruciatum, ignem corporalem, qui proprie gehennæ cruciatum dicitur, à poena paruulorum excludit, non autem eam tristitiam, quæ carentiam visionis Dei naturaliter comitatur.

Ad hæc sanctus Thomas, & sanctus Bonaventura testantur, non defuisse suo tempore scriptores, qui docerent, paruulos non baptizatos passuros animi dolorem, quamuis mitissimum, ex carentia visionis Dei. Denique nostro seculo Ioan. Driedo, vt supra diximus, non solum dolorem internum, sed etiam externum paruulis non baptizatis tribuendum esse censuit. Et Dominicus à Soto libro primo de natura & gratia, capite decimoquarto, disputationem suam ita conclusit: *Quocirca vel dicendum est hanc causam, quæ fuerint expulsi, occultam sibi esse, quod magis probauerim, eò quod sit extra naturalem ordinem rerum: aut si eam cognoscent, vt quidam volunt, vix possunt intelligere, quomodo nulla inde eos tristitia molester.* Vbi vir iste doctissimus, & insignis alioqui sanctus Thomæ sectator, aperte fatetur, paruulos dolorem internum passuros, si verum sit quod nos cum sancto Thoma, sanctoque Bonaventura verissimum esse non dubitamus, notam fore ipsidem paruulis causam, cur à beatitudine cælesti exciderint.

Petrus quoque à Soto in libro de institutione Sacerdotum, lectione sexta de baptismo, propè extrema, inter nouitates Catharini vitandas numerat, quod paruuli in die nouissimo recepturi sint integram & perfectam naturam solo dono originali, visionemque diuinam carentem, sed quæ nullo modo eis afflictionis vel tristitiæ sit futura.

QUARTA obiectio, paruuli post hanc vitam intelligent, iusta Dei ordinatione se priuari cælesti beatitudine, igitur non dolebunt, nec tristabuntur de ea priuatione: nam aliqui peruersè voluntatis essent non solum habitu, sed etiam actu, & de diuinis iudicijs obmurmurarent, fortè etiam blasphemarent. Quæ sunt omnia per absurda, cum constat eos non futuros peiores, quam essent cum hinc discesserunt. Respondeo, non est necessarium, vt qui iustum Dei iudicium in sua afflictione co-

gnoscunt, aut non doleant, aut de Deo obmurmurent. Potest enim fieri, vt verè patiuntur. sed patienter & sine querimonia, an in locis purgatorijs anima non agnoscent se, iusto Dei iudicio pœnas luere? aut dolores & quidem atrocissimos non sentiunt? aut de diuinis iudicijs obloquuntur? S. Iob. CHRISTI martyres, CHRIS- TVS ipse in passione sua, nonne dolores grauíssimos senserunt, & patientissimè pertulerunt, & Dei voluntate se pati certissimè cognouerunt? Sed de his hactenus.

CAPVT VIII.

Proponitur methodus futuæ disputationis de pœna peccati in hac vita.

DISERVI MV S hucusque de pœna peccati originalis, quàm ij patiuntur, qui vix dum nati ex hac vita sine huius peccati remissione decedunt. Nunc de pœna illa, vel potius de pœnis & calamitatibus illis disferemus, quas in hac vita patiuntur, qui aliquandiu superuivunt, & tum præsertim si ad vsum rationis accedant. Erit autem Tripartita hæc disputationis. Primum enim per modum simplicis narrationis enumerabimus incommoda huius vitæ. Deinde propter Pelagianos queremus, sint ne hæc incommoda pœnæ peccati originalis. Postremo, quid Lutherani de hac re sentiant, excutiemus.

Quod igitur ad primum attinet, incommoda huius vitæ S. Augustinus ad duos veluti fontes reducit, ignorantiam & difficultatem, ex quibus alios duos fontes malorum oriri dicit, errorem & dolorem. Ignorantia enim parit errorem, difficultas dolorem. Vide August. lib. 3. de libero arbit. cap. 18. 19. & 20. In Enchir. cap. 24. & in lib. de nat. & grat. cap. 67.

Theologi Scholastici paulo aliter hæc tradunt, scribunt enim quatuor esse vlcera naturæ, ignorantiam, malitiam, concupiscentiam, infirmitatem: quorum primum in mente, secundum in voluntate, tertium in appetitu concupiscente, quarum in irascente constituunt. Sed nos operæpretium esse duximus, maximè propter Lutheranos, qui extenuari à nobis effectus peccati originalis existimant, si hæc omnia distinctius atque vberius explicemus.

Igitur mala huius vitæ, alia sunt interna, alia externa. Interna voco, quæ sunt in ipso homine, vt ignorantiam, concupiscentiam, & similia: externa quæ sunt extra hominem, vt habere Deum iratum esse sub diaboli potestate, carere obedientia animantium rationis imperium, à calis, ab ære, ab aqua, ab ipsa terra multas, & varias calamitates assidue perire.

Sed rursus interna alia sunt in parte animæ superiore, alia in inferiore, alia in corpore. In superiore læta sunt intelligentia, & voluntas, in inferiore sensus cum interij, tum externi, & vtrique appetendi facultas. In corpore denique plurima sunt incommoda, & ad extremum ipsa mors. Itaque verè scriptum est in Conditio Arcaico, can. 1. & in Trident. sess. 7. totum hominem secundum corpus, & secundum animam per Adami præuaticationem in deterius esse mutatum.

CAPVT IX.

Enumerantur morbi siue vulnera mentis humane.

Tigitur à prima animi nostri parte incipiamus, in intelligentia seu mente humana, plurima sunt vulnera. Primum est ignorantia rerum necessariorum in infantibus tanta, quanta ne in bestiis quidem cernitur. S. Augustinus lib. 1. de peccat. mer. & remis. cap. 38. *Multorum, inquit, pecorum, pulli etiam minutissimi matres agnoscunt, nec sugendis vberibus cura, & ope admoventur aliena, sed ea ipsi in matris corporibus loco abdito posita mirabili facilitate nouerunt. Contra, homini nato, nisi opere nutrientis admotis labris*

papille vberis ingerantur, nec vbi sint sentiunt, & iuxta se iacentibus mams magis possunt esurientes flere, quàm sugere.

SE C V N D V M est fatuitas, cum qua nonnulli nascuntur: nullum enim est animal, quod ita nascatur destitutum omnino ab omni operatione naturæ suæ propria, vt hominum aliqui nascuntur. S. Augustinus deplorans hanc miseriam in epist. 28. ad Hieronymum: *Tam tardi, inquit, nonnulli sunt & obliuosi, vt ne prima quidem discere litterarum elementa potuerint. Quidam verò tanta sunt fatuitatis, vt non multum à pecoribus differant, quos moriones vulgò nominant.*

TE R T I V M est difficultas discendi, nam sine labore ignoramus, cum labore discimus. Tamque altè radices suas in quorundam mentibus ignorantia iecit, vt malint illi semper in tenebris ignorantie viuere, quàm tantum laboris quantum ad discendum necessarium esse vident, omnino subire. S. Augustinus lib. 22. de ciuitate Dei, cap. 22. *Quid, inquit, aliud indicat horrenda quedam profunditas ignorantie, ex qua omnis error existit, qui omnes filios Adam tenebroso quodam sinu suscipit, vt homo ab illo liberari sine labore, dolore, timore non possit?*

QU A R T V M est ignoratio vltimi finis, in cuius adoptione tota hominis beatitudo consistit, non enim solum ignorant omnes homines, nisi diuinitus adiuuentur finem supernaturalem, sed etià maxima pars hominum ab ipso naturali fine intelligendo aberrat. Cuius rei testes esse possunt tam diuersæ Philosophorum sententiæ de summo bono. De quibus vide S. Aug. lib. 19. de ciuit. Dei, c. 1. & seq. Quid autem miserius fingi potest, quàm ignoratio proprii finis, id est, veri ac summi boni?

QU I N T V M est ignoratio mediorum ad finem, id est, earum rerum, per quas ad bonam beatamque vitam perueniri potest. Nemo est enim tam prudens, qui non sapenimero dubitet, hæset, cæcutiat in deliberatione rerum agendarum, ac præsertim, citæ locum, tempus, modum, aliâque rerum circumstantias: *Cogitationes enim mortalium timida, & incerte prouidentie nostræ, inquit, Sapiens, cap. 9.*

SE X T V M est difficultas intelligendi naturas rerum. Nam cum hominis proprium munus esse videatur contemplari res omnes, & ex earum cognitione ad conditionis cognitionem ascendere, & insitum sit homini à natura incredibile sciendi desiderium, vnde est illud Philosophi in 1. lib. Metaph. *Omnes homines naturâ scire desiderant.* Et illud M. Tullij in 1. Tuscul. *Naturâ inest mentibus nostris insatiabilis quedam cupiditas veri videnti:* tamen tanta est imbecillitas mentis humanæ, vt ne formicæ quidem naturam perfecte nouerit, vt S. Basilius scribit in epist. 168. ad Eunomium. Itaque verè dixit Ecclesiastes, cap. 1. *Cum tæ res difficiles, non potest eas homo explicare sermone.* Et cap. 3. *Mundum tradidit disputationi eorum, vt non inueniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem.* Quàm autem obscuram ac tenuem de Deo notionem acquirere possit humanum studium, testantur tot monstrosæ opiniones Ethnicorum, de natura Dei, qui eo vsque progressi sunt, vt etiam cæcis & alijs diuinitatem dare non dubitauerint.

SE P T I M V M est ignoratio propriæ mentis. Nam cæteræ mentes, angelicæ videlicet, se ipsæ perfecte nōrunt: mens verò humana nihil minus quàm se ipsa cognoscit, nec solum naturam suam, sed etiam opera sua ignorat. Hinc sanctus ille Propheeta ingemiscens clamat in Psal. 18. *Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me Domine.* Incredibilis planè est infelicitas, vt ipse qui propria voluntate peccat, non possit sapè discernere, an verè peccauerit? an deliberata voluntate consenserit, quoties quantumque deliquerit. At qui fieri potest, vt vitam rectè instituat, & ægritudinibus suis medicinam faciat, qui se ipse non nouit, nec scit quo morbo laboret, ac ne id quidem intelligit an labore.

OC T A V V M est, quod mens humana ab ipso corpore quod ei datum est pro instrumento ad scientias comparandas, impeditur ne facile perfecteque intelligat: *Corpus enim quod corrumpitur, aggrauat animam, inquit liber Sapiens, capite nono, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem.* Certè autem nullum est aliud corpus quod impediatur actionem præstantissimam propria formæ.

Nonum est curiositas quædam propemodum naturalis. Rari enim sunt, qui non libentiùs ac diligentius aliena facta, ac præsertim errata obseruent, quàm sua. S. Ioannes Chrysof. in 1. lib. de compunctione cordis affirmat, vix inueniri etià inter eos qui perfectiorem vitam profectentur, qui non laborent eo vitio, vt videant festucam in oculo fratris, trabem autem in suo non videant. Vnde data est occasio fabulæ de duabus manticis, quarum anterior aliena vitia, posterior propria continet: *Sed non videmus, inquit ille, mantica quod in tergo est.* Et alius: *Sed præcedenti spectatur mantica tergo:* magna est hæc miseria, nam propria vitia cognoscere semper est vile, sæpè autem necessarium: aliena scrutari vix vnquam vile, sæpenimero noxium, ac perniciosum fuit.

DE C I M V M est, quod multa inanitas, leuia, inepta voluimus animo, vel inuiti, etià alienissimo tempore. Deplorant hanc miseriam sancti Patres passim, atque inter cæteros. S. Hieronymus in Dialogo aduersus Luciferianos, in aliorum fortasse persona loquens: *Nunc, inquit, creberrimè in oratione mea, aut per porticus decumbulo, aut de fenore computo, aut abductus turpi cogitatione, etià qua dictu erubescenda sunt, gero.* Et S. Augustinus in lib. 10. Confess. cap. 35. *Cum, inquit, in huiusmodi rebus conceptaculum sit cor nostrum, & porret copiose vanitatis cæteruas, hinc & orationes nostræ sæpè interrumpuntur atque turbantur, & ante conspectum tuum dum ad aures tuas voce cordis intendimus, nescio vnde irruentibus nugatorijs cogitationibus res tanta præciditur.* Itaque quod ait Apostolus ad Rom. 8. *Vanitati creatura subiecta est non volens, in ipsam etiam humanam mentem optimè quadrat.*

His accedit, quod cum mens æterna sit, & ei perpetua debeatur operatio: tamè dum est in corpore, ne mediam quidem temporis partem sibi vindicare potest, nam si detrahas infantiam, ac pueritiã, in quibus ætatibus mens, aut nihil, aut parum admodum operatur, si demas tempus quod sibi corpus sumit tum ad somnum, tum ad alias vitæ necessitates, quantum est quod intelligentiæ ad opus suum relinquatur?

CAPVT X.

De morbis, ac vulneribus voluntatis.

QU I T V M altera pars animi, quæ dicitur voluntas, cuius vulnus est etiam multiplex.

PR I M V M est illa, quæm Græcè *πρωταια*, id est, amorem sui nominant. Omnes enim querunt quæ sua sunt, nisi per Spiritum sanctum charitas Dei in eorum cordibus infundatur. Atque hinc nascuntur illa, quæ sanctus Augustinus enumerat in lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 22. *Mordaces curæ, perturbationes, marores, formidines, insana gaudia, discordiæ, lites, bella, insidia, iracundiæ, inimicitia, fallacia, adulatio, fraus, furtum, rapina, perfidia, superbia, ambitio, inuidentiæ, homicidia, parricidia, crudelitas, seuitia, nequitia, luxuria, petulantia, impudentia, impudicitia, fornicationes, adulteria, incesta, & contra naturam vtriusque sexus tor supra, atque immunditiæ, quas turpe est etiam dicere, sacrilegia, hæreses, blasphemias, perueriæ, oppressiones innocentium, calumnie, circumuentiones, præuaticationes, falsa testimonia, iniqua iudicia, violentiæ, atrocitiæ, & quidquid talium malorum in mentem non venit, & tamen de vitâ hominum non recedit.* Verum hæc sunt hominum malorū: ab illa tamen erroris, & peruersi amoris radice veniunt, cū qua omnis filius Adæ nascitur.

SE C V N D V M est difficultas, quàm experimur in

vitæ superandis, & virtutibus excolendis. Nam finis hominis naturalis, quantum ad voluntatem, est viuere secundum rationem. Proinde virtus secundum naturam, est vitium contra naturam, & videmus res omnes libenter, & facile moueri ad ea quæ naturæ suæ consentanea sunt, ægrè & difficulter ad ea, quæ naturæ suæ repugnant. At homines lætantur, cum malè fecerint, exultant in rebus pessimis, inquit Sapiens in libro Proverb. cap. 2. Et: *Bibunt, vt inquit Iob cap. 15. sicut aquam iniquitatem, id est, sine molestia, & labore, facili, suauiterque peccata committunt.*

Testes huius rei sunt multiplices illæ pœnæ, quas tum in paruulos, tum in maiores cogimur exercere, vt homines vel inuiti coëscantur à vitis: *Quid enim, inquit Augustinus loco citato, sibi volit multimodè formidines, quæ cohibendis paruulorum vanitatibus adhibentur? quid pedagogi, quid magistri, quid ferula, quid lora, quid virga, quid disciplina illa, qua Scripturâ sancta dicit, dilecti filij latera esse tundenda, ne crescat indomitus, domarique iam durus, aut vix possit, aut fortasse non possit: quid agitur his pœnis omnibus, nisi vt debelletur imperitia, & praua cupiditas resferretur, cum quibus malis in hoc seculo viuimus?*

Quid verò significant maiora illa tormenta, quas legum seueritas pro maioribus excogitauit, cruces, secures, patibula, rota, ignes, & alia id genus, nisi seuitiã tantam omnino esse necessariam contra pronitatem humanæ voluntatis ad malum? Nam cum tanta abundantia vanæ cupiditatis, quæ in pueris incipit apparere, in hanc vitam intramus vt rarus omnino sit, qui si dimitatur, viuere, vt velit, & facere quidquid velit, non in ea facinora & flagitia, quæ supra commemorata sunt, vel cuncta, vel multa perueniat, quanta igitur hæc miseria est, nō posse à magna miseria, nisi per aliam magnâ miseriam liberari?

TE R T I V M est incredibilis quædam negligentia in iis, quæ ad beatè viuendum, tum in hac vita, tum etiam post mortem pertinent. Nam cum satis constet, beatitudinem in hac vita, in virtute perfecta sitam esse, & simul experiamur viam ad perfectam virtutem esse difficilem: ratio postulat, vt magno studio in hac rem incumbamus. Si enim qui magnum studium adhibent, non sine labore perueniunt, quid fiet de illis, qui nullum adhibent?

Rursus, cum animâ esse immortalem naturaliter cognoscamus, par est, vt nihil sapius, nihil diligentius, nihil maiori cum sollicitudine tractemus, quàm quid nobis sit euenturum post mortem. At contra plerique hominum nihil minus curant, quàm de parandis virtutibus, vel beatitudine sempiterna, & quod magis est admittendum, ne in extrema quidem senectute, cum certum est, mortem longè abesse non posse, studium incipiunt adhibere ad procurandam salutem, tanta videlicet obliuio, tantus sopor, tanta stupiditas genus humanum merito primæ præuaticationis oppressit.

QU A R T V M est immoderata sollicitudo in temporalibus lucris captandis. Qui enim in veris & summis bonis querendis supra modum negligent es sunt, iidem sunt in comparandis bonis falsis, inanibus, & fugacibus attentissimi. Quam sanè calamitatem generis humani nō solum noster Ecclesiastes multis in locis deplorat, sed etiam Ethnicus ille, qui Satyras suas ita cœpit: *O curas hominum, ô quantum est in rebus inane.* Et quoniam vt sanctus Augustinus loco notato scribit, desidia, segnitias, pigritia, negligentia vitia sunt, quibus labor fugiunt, & tamen labor ipse etiam cum est vtilis, pœna est: ideo siue labore desidiã vincimus, siue desidiã laborem fugimus, semper miseri sumus.

QU I N T V M est mira quædam peruersitas voluntatis humanæ, quæ ad verum Deum colendum tardissima est, etiam cum is se per multa miracula, vel beneficia patefecit, ad colendos autè Deos falsos promptissima: tamen si nihil omnino de eorum diuinitate cognouerit. Certè

Philofophi multi per ea, que facta sunt, vt Apoftolus loquitur ad Rom. i. Deum cognouerunt, non tamen sicut Deum glorificauerunt. Hebræi quoque Deum verum per innumerabilia signa & prodigia cognitum facillimè fastidiebant ac deserebant. & ad sacrificandum falsis diis etiam filios proprios promptissimi accurrebant, quare Herem. 2. Deus ipse Iudæis exprobrat inconstantiam Dei veri colendi, exem. 1. Ethnicorum qui in cultu salforum deorum retinendo constantissimi erant.

Sextum est inconstãtia, instabilitas, pugna quædam & contentio voluntatis humanæ: nam res cateræ tam superiores, vt Angeli, quàm inferiores, vt pecudes, semper idem volunt, aut nolunt, bonum prosequuntur, malum fugiunt. At homines rem eandem modò volunt, modò neque planè volunt, neque planè nolunt. Placet adulterium, dicit incontinens, sed nolo, quia lex prohibet. Neque solum pars inferior cum superiore, sed superior secum ipsa confligit. Vnde hoc monstrum, inquit S. August. confess. lib. 8. cap. 9. Et quare istud? luceat misericordia tua, & interroga, si forte mihi respondere possint latebra penarum hominum, & tenebrosissima contritiones filiorum Adam. Vnde hoc monstrum, & quare istud? imperat animus corpori, & paratur statim, imperat animus sibi, & resistitur. Et c. seq. Ego cum deliberabam vt iam seruirem Domino Deo meo, sicut diu disposueram. Et eram qui volebam, ego qui nolebam, nec plenè volebam, nec plenè nolebam: ideo mecum cõtendebam, & dissipabar à me ipso, & ipsa dissipatio me inuito quidem fiebat, nec tamè ostendebat naturam mētis alienam, sed penam meam.

Septimum est fastidium proprii status. Magnum enim argumentum est corruptionis voluntatis humanæ, quod nemo sua sorte contentus viuat. Sed laudet diuersa sequentes, vt ille ait. Id enim signum est ægritudinis manifesta: nam res cateræ, si subsint quæ natura eorum requirit, facillimè acquiescunt, neque mutationem ullam experunt. Proprium autem ægotarium est, nunc vnum, nunc aliud velle, fastidire cibos, lectum, modò huc, modò illuc impatienter se conuertere: Nos, inquit S. Gregorius homil. 35. in Euangelia, nati in huius peregrinationis arumma, huc fastidiosi iam venimus, nescimus quid desiderare debeamus. Et infra: Fastidio ergo nostro tabescimus, & longa inedia peste fatigamur.

OCTAVVM est, quod nullus, nisi per gratiam renouetur, peccata omnia mortalia vitare potest, venialia verò, ne renouari quidè possunt, nisi priuilegio singulari, quare ita proprium hominibus videtur esse peccatum, vt vulgò dici solet, humanum esse peccare. Vnde ille peccatum excusans: Persuasit, inquit, nox, amor, vinum, adoleſcētia, humanum est. Et alius quidam: Nemo sine crimine viuat, optimus ille est, qui minimis vrgetur. Magna est hæc voluntatis ægritudo, vt cum nemo peccare possit, nisi velit, & nihil sit magis in potestate hominis, quàm velle, tamè nõ possit semper bene velle, & per hoc absque omni peccato viuere.

CAPVT XI.

De vulnere partis animæ inferioris.

IN parte animæ inferioris, in qua, sunt sensus, tum interni, tum externi, & duplex appetēdi facultas, multa sunt etiam & graua vulnera. PRIMVM, quod multi nascantur cæci, aut surdi, aut muti, aut claudi, aut alio modo in hac parte læsi, nam sine dubio nihil vnquam tale accidisset, si primus homo non peccasset. Neque in aliis animantibus ista cernimus, quæ in hominibus sæpè deslemus. Itaque sanctus Augustinus lib. 6. in Iulianum, cap. 4. ad penam peccati originalis etiam hoc refert, quod tam multi orbi, morbidi, monstrisque nascantur.

SECVDVM est illusio somniorum, quæ per sensus interiores efficitur, quæ illusio ne partem quidem illam temporis liberam nobis relinquit, quæ ad aliquantulam quietem à natura cõcessa fuisse videtur. Ipse somnus, inquit S. Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 22.

A qui propriè quietis nomen accepit, quis verbis explicet sapè somniorum visis quàm sit inquietus, & quàm magnis licet falsarum rerum terroribus, quas ita exhibet, & quodammodo exprimit, vt à veris eas discernere nequeamus, animam miseram, sensusque perturbet?

TERTVM est, quod cum interior sensus ideo nobis à natura sit attributus, vt menti ad cõtemplationem, intelligentiamq; deseruiat: tamen sæpè mirum in modum intelligentiam impedit, & confundit, cum importunissimo tempore varia figmenta suggerit animo, & ad cõtemplationem rerum cœlestium ad suas nugas penè violenter auertit.

QUARTVM est infirmitas in appetitu, qui dicitur irascibilis, nam cum hæc facultas homini data sit, vt imperanti rationi tanquam miles armatus obediat, & sit quasi neruus quidam animi (vt loquitur magnus Basilius in oratione de ira) fortitudinem, constantiamque, ac robur ad res bonè & ordine gerendas præbens. Contrà plerumque accidit, vt imperium animæ sponte inuadens hominem penitus in feram cõuertat, eumque cogat impetu ferri, insilire: rabie, vt canes, affici, pungere vt scorpiões, mordere vt serpentes. Nascitur nobiscum ista pestis, & in ipsa infantia incipit apparere. An, inquit Aug. lib. 1. confess. cap. 7. pro tempore etiam illa bona erant, stendo petere etiam quod noxiè daretur: indignari acriter non subiectis hominibus, liberis & maioribus, hisque à quibus genitus est, multisque præterea prudentioribus non ad nutum voluntatis obtemperantibus, feriendo nocere, nisi quantum potest, quia non obediunt imperijs, quibus permiosè obediunt: ita imbecillitas membrorum infantilium innocens est, non animus infantium. Vidi ego & expertus sum zelantem paruulum: nondum loquebatur, & intuebatur pallidus amaro aspectu collactancum suum.

QUINTVM est concupiscentia, quæ post amissam originalem iustitiã soluta, contra spiritum pugnat, & hinc nascitur intestinum illud bellum, quod vsque ad mortem finire nõ potest: propter quod Apóstolus clamat ad Rom. 7. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? De quo malo integros libros scripsit August. aduersus Pelagianos, & nos multa diximus in libro superiore, & aliquid etiam dicturi sumus circa finem huius libri.

Quantum autem imperium in rationem hic affectus accepit, & contrà, quàm debiles sint vires rationis, aduersus impetum huius indomitæ feræ, testatur vita plurimorum adoleſcentium, qui tam immenso voluptatum turpissimarum incendio flagrant, vt penè ad infantiam redigantur. Testantur nouæ & inauditæ libidinum adinventiones, quibus concupiscentia hominum longe superat concupiscentiam bestiarum, vt ostendit Plutarchus in opusculo, quod bruta ratione vrantur. Testantur ieiunia, vigilia, sacci, humi cubationes, spinarum aculei, aliæque id genus quibus viri sancti tanquam armis cœlestibus, vt hoc malum reprimere, vt ebantur. Testantur horribiles tragœdiæ, quæ singulis ætatibus, & in omnibus mundi partibus occasione carnalis concupiscentiæ acciderunt. Certè in Scripturis sanctis horrorem incutiunt, quæ de Sampſone, Salomone, & Dauid, leguntur exempla, quorum primus fortitudine, secundus sapientia omnibus anteibat, tertius ad fortitudinem, sapientiam, sanctitatem, & pietatem planè singularem adiunxerat.

CAPVT XII.

De miseris hominum quoad corpus.

IAM verò corporales miseriæ in hac lachrymarum valle, planè innumerabiles sunt, quæ tamen nullæ fuissent, nisi peccatum eis aditum patefecisset.

PRIMVM, tot sunt morborum genera, vt nec libris medicorum omnia comprehensa sint.

DEINDE, in eorum pluribus ac penè omnibus etiã ipsa adiumenta & medicamenta, tormenta sunt, inedia, pharmaca, sectiones, vstiones, vt multi sæpè leuius malum

astiment morbum, quàm medicinam.

TERCIO, inopia cibi ac potus ad quantam rabiem homines interdum adducit, multa & in facris & in profanis auctoribus exempla declarant: Nõme, inquit Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 21. ad hoc perduxit stientes homines ardor immanis, vt urinam quoque humanam, vel etiam suam biberent? nõme ad hoc fames, vt à carnibus hominum abstinere se nõ possent, nec inuentos homines mortuos, sed propter hoc à se occisos, nec quoslibet alienos, verum etiam filios matres incredibili crudelitate, quàm rabida esuries faciebat, absumerent?

QUARTO, ad inopiam arcendã tantus est labor necessarius, vt scriptura primo homini dictum fuisse testetur: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. Genes. 3. Et rursum alio loco propter eandem causam, ita dicitur homo nasci ad laborem, quasi ad proprium quoddam munus, vt auis nascitur ad volatum, Iob 5. Itaque sicut miseria morbi per aliam miseriam sæpè grauiorem id est, per medicamentam pellitur: sic etiam malum inopiæ per malum laboris, nec breuius, nec leuius temperatur. Non erat difficile Deo, qui paciscit aues cœli, etiam si non ferant, neque metant, neque congregent in horrea, efficere, vt homines etiam sine labore victum quærerent, sed voluit in penam peccati, vt homines à panali exitio, vt loquitur Augustinus loco notato, non nisi panali eruerentur auxilio.

QUINTO, accedit breuitas vitæ. Nam cum homines ad scienciam rerum, quæ propria est hominis operatio, non nisi longo tempore, magnoque labore perueniant, æquū esse videbatur, vt diutissime viuere, alioqui futurum erat, vt penè nulli finem sibi proprium & naturalem attingerent. Contrà tamen vita hominis breuissima est. Plurimi enim antè decedunt, quàm ad maturitatem venire cõeperint, & qui longissimè viuunt, ad ætatem ceruorum, & cornicum minimè perueniunt.

Quare non desuerunt ex Ethnicis, qui de natura quærentur, quod longiore vitam cornicibus, quàm hominibus dedisset. Alius tunc vitam relinquere se dicebat, cum discere, & vitæ hominis propriam agere inciperet: alius librum suum ab illis verbis exorditur: Ars longa, vita breuis, quasi dicere vellet, non scitè agi cum natura humana, quæ propter vitæ breuitatem artes sibi proprias assequi non potest. Scriptura etiam diuina non tacet, vitam hominum esse breuissimam: Homo natus de muliere, inquit Iob cap. 14. breui viuens tempore, repletur multis miseris, qui quasi flos egreditur & conteritur, & fugit velut umbra. Itaque verò Prophetæ, cap. 40. & Apóstolus Petrus in epist. 1. cap. 1. hominem scæno comparare non dubitarunt, quod ad primum solis radium siccatur & cadit.

Accedit postremò timor continuus imminentiæ mortis. Nam tamen si vita humana amara est valdè: tamen adhuc amarior esse videtur interitus: Sicine separat, aiebat ille, amara mors? Et Apóstolus 2. Cor. 5. ingemiscimus, inquit grauari eo quod nolimus expoliari, sed superuestiri, vt absorbeat, quod mortale est à vita. Et ad Hebr. 2. dicit: Christum per mortem suam destruxisse eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, vt liberaret eos, qui timore mortis, per totam vitam obnoxij erant seruituti. Animus certè immortalis, & qui naturalis forma corporis est, sine dubio corpus immortale desiderat. Proinde mors inimica natura, & omnium terribilium extremum rectè nominata est.

CAPVT XIII.

De miseris natura humane, que extrinsecus accedunt.

XPLICVMVS breuiter eas miseriæ, quæ in homine ex ipso homine oriuntur: nunc de illis dicendum est, quæ extrinsecus accedunt.

PRIMA & summa est, quod homines post peccatum primi parentis, Deum iratum & inimicum habent: Nascimur enim omnes (vt Apóstolus ait ad Ephes. 2.) filij iræ. Si autem Deus cõtra nos est, quis pro nobis esse

A audebit? & quid mirum, si armatur orbis terræ, contra hominem, cum inimicus homini sit, qui fecit cœlum & terram?

SECUNDA est, quod traditi sumus in potestatem principis tenebrarum, qui quidem multoties etiam paruulorum corpora inuadit, eosque miserabiliter vexat & cruciat. Omnium autem mentes sollicitat ad peccatum, & mille nocendi artes habens, die noctûque tanquam Leo rugiens circuit quærens quem deuoret: Contra mille formas (inquit Augustinus lib. 22. de ciuit. Dei, cap. 22.) demonum incurfus quis innocentiam suam fidet: quandoquidè ne quis fideret, etiam paruulos baptizatos, quibus certè nihil est innocentiùs, scriptura sic vexat, vt in eis maximè, Deo sinente, ista monstraret huius vitæ stenda calamitas.

TERCIA est, quod homo homini hostis crudelissimus & immanissimus, omni loco & tempore insidiatur. Quis enim explicet, quanta patiantur homines ab hostibus, à piratis, à latronibus? nõne ab eis, & deprædario, & captiuitas, & vincula, & carcer, & exilium, & cruciatus, & amputatio membrorum, & priuatio sensuum, & oppressio corporis ad oblectam libidinem opprimētis explendam, & alia multa horrenda sæpè contingunt?

QUARTA est inobedientia animantium rationis expertum. preposuit enim initio Deus hominè bestiis terræ, volatilibus cœli, & piscibus maris, vt Scriptura loquitur Genes. 1. & certè si primus homo ab imperio Dei non recessisset, omnia animantia hominis imperio facillè paruissent. Nunc verò retinet quidem homo principatū in bestiis, et que iure suo ad sua commoda vti potest: sed liberam executionem propter peccatum amisit. Detrectant enim imperium, sæpè etiam in ipsum Dominum suum insurgunt, neque nisi magna industria & labore subiiciuntur, quemadmodum Principes regunt aliquando populos rebelles, & Domini mancipia fugitiua.

Significauit hoc Deus Genes. 9. illis verbis ad Noë: Terror veser, ac tremor sit super omnia animalia terræ, & super omnes volucres cœli, & cuncta que mouentur in terra. Quo loco verba illa, terror ac tremor indicant, in statu innocentia fuisse pacificum imperium, post peccatum autem futurum violentum atque terribile. Observat autem S. Augustinus loco citato, nõ solum multa homines pati ab agrestium bestiarum & ferarum, vel tantummodo molestis, vel etiã mortiferis moribus: verum etiam interdum à mansuetis & domesticis animalibus: propter rabiem enim, quæ contingit ex rabido cane, fit, vt blanda & amica suo Domino bestia nonnunquam vehementiùs & amaritùs, quàm leones draconesque, metuetur.

QUINTA est calamitas, quæ à cœlo, terra, mari, non rarò accidere solet. Nam vix dici potest, quanta ea detrimenta sint, quæ contingunt hominū generi, vt eiusdem August. verbis vitæ, ab æstibus, & frigidibus, tempestatibus, imbribus, alluionibus, coruscatione, tonitru, grandine, fulmine, motibus, hiabibusque terrarum, oppressionibus ruinarum: eruptionibus ignium, à tot venenis fructuum, aquarum, aurarum. Quæ mala patiuntur nauigantes? quæ terrena itinera gradientes? quæ horrorum agrorumque cultores? quot & quanti à cœlo & terra, vel perniciosis animalibus casus timentur agrorum fructibus? solent tamen de frumentis tandem collectis & reconditis esse securi. Sed quibusdam, quod nouimus, prouentum optimum frumentorum, fluius improuisus, de horreis eiecit atque abstulit.

SIXTA est, quæ nulla ratione prouideri potest, arri na casuum fortuitorum, quæ sicut in statu innocentia locum nullum habuisset, ita post peccatum vndique occurrit. Quis ambulat, inquit Augustinus, vbicumque non inopinatis subiaccens casibus? de foro quidam rediens domū, sanis pedibus suis, cecidit, pedem fregit, & ex illo vulnere finiuit hanc vitam. Quid videtur sedente securus? de sella, in qua sedebat, cecidit Heli sacerdos, & mortuus est. Hæc August.

Quibus addi poffent multa fimilia quæ leguntur apud Valerium lib. 9. cap. 12. & Plinium lib. 7. cap. 7. & 53.

CAPVT XIV.

Oftenditur contra Pelagianos concupifcentiam effe malam.

DE miseria humanæ vitæ, quam his quinque capitibus exposuimus, controuersia cum Pelagianis duplex est, altera an sint verè mala illa omnia, quæ nos inter miseras numerauimus. Altera an sint in homine ex merito peccati, an ex conditione naturæ. Pelagiani enim qui peccatum originale negabant, aliqua ex iis, quæ nos inter calamitates & vitia numerauimus, præcipuè verò concupifcentiam carnis, inter naturæ bona numerabant. Alia, mala quidem, sed naturalia esse dicebant.

Aduerfus hunc errorem pugnat acerrimè sanctus Augustinus in libro de peccato originali à cap. 34. vsque ad 39. in libris duobus de nuptiis & concupifcentia, in 1. lib. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 15. & tribus sequentibus lib. 3. contra Iulianum, cap. 7. & sequentibus, & totis libris quarto & quinto contra eundem Iulianum. Nos Augustinum sequentes demonstrabimus primùm concupifcentiam, qualis in nobis est, verè esse malam, & vitium naturæ, non bonum naturæ nominandam. Deinde tum ipsam concupifcentiam, tum cætera mala supra explicata, ex peccato nata esse, non ex conditione naturæ.

Igitur concupifcentiam esse malam. Primò docet Apostolus ad Rom. 7. cum ait: *Malum adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Vbi per malum adiacens nihil aliud intelligi potest, nisi concupifcentia carnis, nam illud idem malum in eodem capite, idem Apostolus vocat legem membrorum, & legem peccati repugnantem legi mentis. At si concupifcentia esset bonum naturæ, quomodo ab Apostolo malum nominaretur?

SECUNDO, idem Apostolus in priore ad Corinth. cap. 7. *Qui non se continent nubant, melius est enim nubere quam vri.* Et rursus admonens coniugatos vt propter orationem ad tempus & ex consensu contineant, & rursus propter tentationis periculum reuertantur in id ipsum: *Hoc, inquit, dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Vbi sanctus Apostolus satis aperte declarat, coniugium datum esse à Deo in remedium concupifcentiæ, & indulgentiæ opus esse cum opus coniugij exercetur non amore prolis, sed ad satisfaciendum concupifcentiæ, siue vt Ambrosius loquitur, non amore posteritatis, sed ardore libidinis: at certè remedio & indulgentia non egent res bonæ, sed malæ.

TERTIO, idem Apostolus 1. Corinth. 9. castigat corpus suum & in seruitutem redigit, & 2. Corinth. 12. ter Dominum rogat vt auferatur à se stimulus carnis. At quod tantus Apostolus ita vehementer oppugnat, & precibus apud Deum, & asperitate vitæ in se, sine dubio malum est, & eo carere bonum.

QUARTO, idem Apostolus ad Galat. 5. dicit carnem concupifcere aduersus spiritum, spiritum autem aduersus carnem. At concupifcentiam spiritus bonam esse, restantur opera eius, quæ ibidem enumerantur, charitas, gaudium, pax, &c. igitur malam esse necesse est concupifcentiam carnis, quæ concupifcentiæ spiritus aduersatur. Vt interim omitram, quod cum eius fructus, qui in eodem loco notantur, mali sint, non potest ipsa non esse mala, iuxta doctrinam Domini, Matth. 7. *Non potest arbor bona malos fructus facere.*

QUINTO, Apostolus Ioannes in epist. 1. cap. 2. concupifcentiam dicit non esse ex patre, sed ex mundo.

A Quomodo autem bonum est, quod non est à Deo à quo est omne bonum?

SEXTO, concupifcentia carnis eget fræno, alioqui fertur immoderatè in omnia flagitia: at frænum non ipsa sibi adhibet, sed à ratione illi imponitur, igitur ipsa ex se immoderata, ac per hoc mala & vitiosa est.

SEPTIMO, propter istam concupifcentiam omnis concubitus, etiam legitimus cum vxore, vitæ aspectum, & nisi in latebris, vel in tenebris nunquam peragitur. At propter bona nemo erubescit, nemo tenebras quarit. Igitur concupifcentia sine dubitatione est mala: vide Augustinum lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 17. & sequentibus.

OCTAVO, malum est, vt inferiora superioribus reluctentur. Id enim contra æquitatem & rectam rationem est. At propter concupifcentiam pars animæ inferior superiori, id est, rationi repugnat, legi mentis non patet; spiritui aduersatur. Quis igitur ambigat, an ea mala sit appellanda?

NONO, accedant testimonia Patrum, quos Augustinus citat lib. 2. in Iulianum Cypriani, Ambrosij, Hilarij, Hieronymi, Chrysostomi, qui malam esse concupifcentiam vno ore confirmant.

DECIMO, accedant testimonia Ethnicorum. Nam Augustinus lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 19. & lib. 4. in Iulianum, cap. 12. Tullium adducit in 3. lib. de Republica, dicentem, iracundiam & libidinem vitiosas esse animi partes. Clemens quoque Alexandrinus in tertio Stromatum Platonem citat, in primo de Republica dicentem, corporis voluptatem sapientiæ repugnare & esse dominam, seuerissimam, à qua felicissimum sit posse liberari: similia ex Archita Tarentino, & Sophocle recitat M. Tullius in dialogo de senectute, & inter alia scribit, nullam capitaliorem pestem, quàm voluptatem corporis, hominibus à natura datam.

CAPVT XV.

Non solum concupifcentiam, sed omnes miseras humane nature penas esse peccati.

NUNC ordine, sed breuissimè demonstrabimus, omnes supra numeratas humanæ vitæ calamitates, ex merito esse peccati, non ex conditione naturæ. De qua re diximus etiam aliqua in primo libro de gratia primi hominis. Possunt autem humanæ calamitates omnes ad decem præcipuas reuocari.

PRIMA est, ignorantia in mente. Hanc ortam esse ex peccato, testatur David in Psalm. 48. *Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.* Adam quoque ante peccatum nouisse naturas rerum, quas nunc ignoramus, satis aperte colligitur ex cap. 2. Genes. vbi nomina imposuit omnibus animantibus, vt natura vniuscuiusque exigere videbatur: denique in paradiso nullus fuisset error, nulla deceptio, nulla ignorantia earum rerum, quæ pro loco & tempore scienda fuissent. Nam ista omnia sunt mala & pœnæ peccati, vt sanctus Augustinus docet in Enchirid. cap. 24. & 25. & in lib. 3. de libero arbitrio, cap. 18. nullum autem malum in paradiso fuisset si Adam non peccasset, vt idem auctor docet in lib. 14. de ciuitate Dei, cap. 10.

SECUNDA, malitia in voluntate, hanc non fuisse in primis parentibus ante peccatum, & ex peccato natam esse testatur Ecclesiastes, cap. 7. vbi dicit: *Hoc inueni quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se in finibus miserit questionibus.*

TERTIA, concupifcentia in parte inferiore, hanc pœnam esse peccati docet Apostolus Rom. 7. cum eam sæpissimè vocat peccatum, quia videlicet ex peccato nata sit. Docet etiam verecundia primorum parentum, qui post peccatum erubuerunt nuditatem suam, eamque, frondibus, quæ prima in promptu fuerunt, regere festinarunt, Genes. 3. Docet postremò etiam ratio, nam (vt S. Augustinus ratiocinatur in 1. libro contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 17.) aut in paradiso fuisset libido & quotiescunque illa exurgeret, toties ei per concubitum satisfieret: aut fuisset quidem, sed per temperantiam frænaretur: aut denique non fuisset, & nulla existente libidine, vt cætera membra, quæque ad opera sua, sic ad opus proprium etiam genitalia iussis volentium sine vlla difficultate seruissent. Sed duo priora respuèda sunt, quibus libidini aut feruitur, aut repugnatur. Nam illud primùm tam præclara status illius honestas, hoc autem secūndum, tam magna felicitas non vult: restat igitur vt tertium solum sit verum, & libido, quæ in primis parentibus esse peccatum non fuit, ex peccato sit nata, & ad nos per peccatum in quo concipimur, propagata descendat.

QUARTA calamitas, labor & dolor in corpore. Hæc ex peccato manasse Deus ipse testatur, cum ait Gen. 3. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Vnde sunt illa Eccles. c. 40. *Iugum graue super filios Adam, à die exitus de ventre matris ipsorum, vsque in diem sepulture, in matrem omnium.*

QUINTA, est mors ipsa de qua B. Paulus ad Rom. 5. *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors.* Et cap. 6. *Stipendia peccati mors.*

SEXTA, ira Dei, hanc autem esse pœnam peccati, nulla ratione dubitari potest, nisi de ipsius Dei iustitia dubitetur. Nam *vultus Domini*, vt legimus in Psalm 33. non est, nisi *super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum.* Et ad Rom. 1. scribit Apostolus: *Reuelari iram Dei de celo super omnem impietatem & iniustitiam.* Itaque non nasceremur filij iræ, quales nos nasci scribit Apostolus ad Ephes. 2. nisi in iniquitatibus conciperemur, & in peccatis parerent nos matres nostræ, vt legimus in Psalm. 50.

SEPTIMA, captiuitas sub diabolo, hanc pœnam esse peccati docet B. Petrus in epist. 2. cap. 2. cum ait, *A quo quis superatus est huius & seruus est.* Deinde, vt rectè notat S. Augustinus in epist. 28. ad Hieronymum, non daret Deus homines diabolo tanquam naturâ inferiorem naturæ excellentiori, quomodo tradidit homini bestias terræ. Nam etsi mortalis est homo, tamen est etiam rationalis, & Dei capax, & ideo non Angelorum seruus, sed conseruus est, & Deo non per Angelos, sed per se famulatum præstat. Quare quod diabolus princeps huius mundi nominetur in scripturis, & homines captiuos teneat ad suam ipsius voluntatem, & nos Christi ope indigemus vt de potestate Sathanæ liberemur, nõ potest aliundè, quàm ex peccato factum esse.

OCTAUA, crudelitas hominum in alios, homines. Hanc verò ex peccato manare Iacobus Apostolus docet cum in epistola sua cap. 4. dicit: *Vnde bella & lites in vobis? nõne ex concupifcentijs vestris, quæ militant in membris vestris?* Concupifcentiam autem pœnam esse peccati, paulò ante monstrauimus. Itaque peccati concupifcentiam procreauit, concupifcentia verò lites & bella. Neque hæc solum, sed etiam seditiones, rixas, homicidia, veneficia, impudicitiam, & illa omnia mala, quæ opera carnis vocat Apostolus ad Galat. 5.

Nona, inimicitia & rebellio bestiarum. Non fuisse futurum hoc malum in statu innocentiæ colligitur ex 3. cap. Genes. vbi serpens familiariter cum Heua colloquitur, & neque ipsa serpentem horret, neque serpens ipsam aut fugit aut terit. Idem intelligi potest ex cap. 2. vbi Dei nutu animantia omnia venerunt ad hominem, vt ab eo tanquam à proprio Rege ac domino nomen acciperent, &

subiectionem ac si delictam eidem quodammodo testarentur. Accedit etiam, quod multi sancti viri, vt Magnus Antonius, sanctus Martinus, sanctus Franciscus, & alij quamplurimi, etiam in hac vita, vitam animantium etiam ferocissimam obedientiam habuerunt. Quod certè non aliunde fiebat, nisi quia in eis gratia Dei sanauerat magna ex parte naturam, & sicut inobedientia primi hominis erga Deum effecera, vt bestia imperium hominis detrectaret: sic etiam perfecta obedientia sanctorum erga Deum faciebat, vt animantia bruta antiquum imperium recognoscerent.

DECIMA calamitas, sunt illa omnia mala quæ à celo, terra, mari, vel antè præuisa, vel omnino inopinata homines patiuntur. Hæc enim omnia ad peccati supplicium pertinere docet liber Sapientiæ cap. 5. vbi dicitur, *Armarum creaturam ad vltionem inimicorum Dei, & pugnare cum eo orbem terrarum contra insensatos, neque dubitari potest, quin ad has etiam calamitates Ecclesiasticus respexerit, cum iugum graue impositum esse dixit super filios Adæ. Atque hæcenus ex scripturis demonstratum est, humanæ vitæ miseras, pœnas siue fructus esse peccati originalis.*

Postumus rem eandem ratione quoque & auctoritate humana probare. Nam tamen calamitates humani generis ferè omnes poterint esse naturales, quod accidisset, si Deus hominem sine originali iustitia in puris naturalibus condere voluisset, ex quo sequitur, vt remota reuelatione diuina, non possit certò statui corruptionem humanam pœnam esse peccati: tamen hæc reuelatione iam habita, & fide in animis nostris accensa diuinitus, non mediocriter ratio naturalis fidem ipsam corroborat. Omnino enim verisimile est, non fuisse Deum optimum & nostri generis amantissimum conditurum, hominem tam miserum, quàm nunc est, nisi peccati nostri magnitudo tale supplicium meruisset.

Quare plerique veterum Ethnicorum humanæ vitæ miseras ita desent, vt vel de natura, tanquam de nouerca querantur, vel per has miseras, puniri peccata animarum in alia vita commissa suspicentur. De quibus rectè pronunciauit S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 12. eos rem vidisse, caulum ignorasse, vide hæc Ethnicorum testimonia apud Theodoretum lib. 5. de curandis Græcorum affectionibus, non procul ab initio, & Augustin. lib. 4. in Iulian. cap. 12. 13. 14. 15.

CAPVT XVI.

De effectu peccati originalis, quid sentiant nostri temporis hæretici.

VÆ sunt hucusque à nobis disputata de malis consequentibus originali peccato, sectariis nostri temporis, si fallor, displicere non possunt. Remanet autem controuersia inter nos, quod ipsi tres alios effectus peccati originalis esse volunt, quos Catholici non agnoscunt. Vnus est amissio liberi arbitrij, nos enim lætiam, ipsi ex mutuo liberum arbitrium, per Adæ peccatum esse volunt. Alter est, tanta naturæ corruptio, vt non possit homo, etià iustificatus, nõ semper peccare. Nos enim libenter admittimus, non posse homines solis viribus naturæ corruptæ quidquam boni præstare, quod ad pietatem & vitam æternam pertineat: tamen vniuersis naturæ per gratiam reparatæ ac sanatæ, & ipso Deo semper cooperante & adiuuante, credimus hominem posse legem implere, benè viuere, vitam æternam mereri. Cæterum his controuersijs duabus in sequentibus disputationibus non deerit proprius locus.

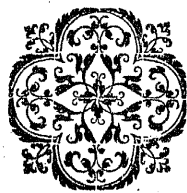
TERTIVS igitur effectus est odisse Deum, fugere iudicium Dei, dubitare de promissionibus Dei, desperare de remissione peccatorum & sempiterna salute. Hæc enim & similia nunc ipsam originale peccatum, nunc eius fructus esse volunt. Vide confessionem Augustinam & Apologiam artic. 2.

C A E T E R U M non effe eiusmodi motus peccati originalis effectus, nifi fontè r. motos ac mediatos, vt funt omnia peccata. duabus rationibus demonftrari potefl. Primum, quoniam non exiftunt in homine tales motus, nifi mediante imperio volūtat. Proinde, propria caufa eiusmodi peccatorum, vt etiam actualium cæterorum, effe voluntas humana, vt cum Catholicis farentur etiam aduerfarij in ipfa confeffione Auguftana art. 19. & Phi-

lippus in locis, titu. de caufa peccati. Deinde, quoniam ifti motus inueniuntur in multis, in quibus non effe originale peccatum, vt in demon-bus: & in multis non inueniuntur, in quibus effe originale peccatum, vt in infantibus. Fatemur tamen propenfionem ad hæc peccata, & carentiam habituum, feu virtutum fidei, fpei, & charitatis, quibus primus homo in paradifo ornatus fuerat, ad peccatū originis, vel eius effectus fine dubio pertinere.

LAVS DEO VIRGINIQVE MATRI MARIE.

Finis fecunda Controverfia generalis.

CON

TERTIA
CONTROVERSIA
GENERALIS.

DE REPARATIONE GRATIÆ
PER IESVM CHRISTVM
DOMINVM NOSTRVM.

QVÆ TRES PRINCIPALES CONTINET, QVARVM
PRIMA EST, DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO, IN SEX
libros diuifa. SECUNDA, de iuftificatione, & bonis operibus generatim,
quinque libris explicata. TERTIA, de bonis operibus in
fpecie, tres libros complectens.

INDEX LIBRORVM ET
CAPITVM TERTIAE CONTROVERSIAE

GENERALIS, QVÆ IN TRES PRIN-
CIPALES DIVIDITVR.

CONTROVERSIA PRIMA PRINCIPALIS DE
Gratia & libero arbitrio, quæ sex libris explicatur.

Præfatio de libero arbitrio.

LIBER PRIMVS,

De gratia & libero arbitrio.

Cap. I. De variis acceptionibus Gratia.	III. Soluuntur argumenta Pelagianorum & Pelagianis fauentium, contra duas propositiones capituli superioris.
II. De partitionibus Gratia.	IV. Non posse Deum iniustitiæ accusari, si non daret omnibus auxilium sufficiens ad salutem, neque de villo desperandum esse.
III. Gratiam gratum facientem esse qualitatem, per modum habitus in homine permanentem.	V. Auxilium sufficiens ad salutem pro loco & tempore omnibus dari.
IV. Probatur veritas capite superiore explicata.	VI. Auxilium Dei necessarium ad conuersionem, non adest peccatoribus omnibus momentis, sed certis temporibus, prout iudicat Deus munera sua esse distribuenda.
V. Soluuntur obiectiones.	VII. Auxilium ad nouum peccatum euitandum semper omnibus adest.
VI. Gratiam gratum facientem re non distinguuntur ab habitu caritatis.	VIII. Soluuntur argumenta contra doctrinam capituli quinti & septimi.
VII. Soluuntur obiectiones.	IX. Proponitur octaua propositio, & explicatur definitio prædestinationis.
VIII. Caritatem esse virtutem creatam, non ipsum Spiritum sanctum.	X. Prædestinationis nullam esse causam in nobis, probatur ex diuinis literis.
IX. Soluuntur obiectiones.	XI. Idem probatur ex traditione Ecclesiæ.
X. Soluuntur dubitationes quædam, circa partitionem gratia, in gratis datam, & gratum facientem.	XII. Idem probatur rationibus ex scriptura & traditione desumptis.
XI. Concedendam esse partitionem auxilij specialis, in sufficiens & efficax.	XIII. Soluuntur argumenta contra propositionem octauam.
XII. In qua re sita sit Gratia efficacia.	XIV. Soluuntur argumenta ex Patribus.
XIII. Soluuntur obiectiones quædam aduersus ea, quæ dicta sunt de gratia efficaci.	XV. Soluuntur argumenta ex rationibus, & simul ostenditur non solum ad gratiam efficacem, sed etiam ad gloriam gratis homines eligi.
XIV. Quæ sit propriè Gratia operans.	XVI. Causam reprobationis impiorum, partim ad solam Dei voluntatem, partim ad solam Dei voluntatem, partim ad solam Dei voluntatem, partim ad solam Dei voluntatem.

LIBER SECVNDVS.

De gratia & libero arbitrio.

- Cap. I. Proponitur quæstio, an auxilium sufficiens omnibus detur.
- II. Auxilium Gratia non expectare, sed præuenire voluntates nostras, neque æqualiter omnibus adeste.

tim ad peccata præuisa referendam esse.
XVII. Quid interfit inter hominum, & angelorum electionem siue reprobationem.

LIBER TERTIVS.

De gratia & libero arbitrio.

- Cap. I. Præmittuntur aliqua ante ipsam tractationem, id est, argumentum totius operis, summa præcipuarum difficultatum: & qui scripserint de libero arbitrio.
- II. De nomine liberi arbitrij.
III. De liberi arbitrij definitione.
IV. Quæ nam libertas sit necessaria ad liberum arbitrium.
V. Probatur sententia communis quæ ad liberum arbitrium exigit libertatem à necessitate.
VI. Soluuntur argumenta contraria.
VII. An liberum arbitrium sit potentia, proponuntur variæ Theologorum sententiæ.
VIII. Probatur liberum arbitrium esse potentiam, videlicet ipsam voluntatem, eamque sic esse liberam, vt tamen determinetur à iudicio vltimo præctice rationis.
IX. Soluuntur argumenta contra conclusiones capituli superioris.
X. Liberum arbitrium non esse potentiam tantum passiuam, nec partim passiuam, partim actiuam, sed simpliciter & absolute actiuam.
XI. Soluuntur argumenta contra doctrinam capituli superioris.
XII. Per liberum arbitrium non expeti mala sed bona.
XIII. Liberum arbitrium esse tum præsentium, tum futurorum.
XIV. Liberum arbitrium non esse finis, sed mediæ ad finem.
XV. Subiectum liberi arbitrij non posse esse nisi naturam intelligentem.
XVI. Probatur Deum esse liberi arbitrij.
XVII. Soluuntur argumenta contraria.
XVIII. De fine liberi arbitrij, id est, quare Deus creauerit Angelos & homines libero arbitrio præditos.

LIBER QVARTVS.

De gratia & libero arbitrio.

- Cap. I. Exponitur ordo futuræ disputationis.
II. Posse cognosci viribus naturæ Deum esse, & esse vnum, & alia id genus.
III. Soluuntur obiectiones.

- IV. Requiritur & sufficere auxilium generale ad actiones naturales ac ciuiles efficiendas.
V. Proponitur quæstio principalis, an homo liberum arbitrium habeat in operibus naturalibus & ciuilibus, & notantur Lutheri & Melanchthonis contradictiones.
VI. Non posse ab insigni temeritate defendi modum loquendi aduersariorum, qui nomen liberi arbitrij in serui arbitrij mutauerunt.
VII. Secundum fidem Catholicam hominem esse liberi arbitrij in rebus ciuilibus, probatur ex diuinis literis.
VIII. Probatur idem ex traditione veterum Patrum.
IX. Adferuntur testimonia ipsorum Patrum.
X. Euidens esse lumine rationis naturalis hominem liberi esse arbitrij in actionibus ciuilibus, & externis.
XI. Respondetur ad argumenta, quæ sumunt aduersarij, ex diuinis literis.
XII. Respondetur ad obiectiones ex testimoniis sancti Augustini.
XIII. Respondetur ad obiectionem ex repugnantia præscientiæ & libertatis.
XIV. Refelluntur tres opiniones de concordia cooperationis diuinæ cum libero arbitrio.
XV. Explicatur vna ratio concordie diuinæ cooperationis cum libero arbitrio.
XVI. Explicatur altera ratio concordie libertatis cum cooperatione Dei, & soluitur obiectio, cap. 12. proposita.

LIBER QVINTVS.

De gratia & libero arbitrio.

- Cap. I. Proponitur quæstio de cognitione veri moralis.
II. Probatur posse hominem suis viribus cognoscere aliquod verum morale.
III. Soluuntur argumenta contra doctrinam capituli superioris.
IV. Proponitur quæstio, de viribus humanæ voluntatis circa bonum morale.
V. Non posse solis naturæ viribus adimpleri omnia præcepta moralia secundum substantiam operis.
VI. Soluuntur argumenta contra ea, quæ capite superiore dicta sunt.
VII. Non posse solis naturæ viribus vllam veram tentationem superari.
VIII. Soluuntur argumenta contra propositionem capituli septimi.
IX. Posse hominem sine fide cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere, si nulla tentatio vrgeat.

- X. Soluuntur argumenta contra propositionem capituli superioris.
XI. Soluuntur argumenta ex Patribus.
XII. Soluuntur argumenta ex ratione.
XIII. Proponitur controuersia de libero arbitrio in moralibus, & Tilmāni ineptiæ ac mendacia referuntur.
XIV. Probatur libertas arbitrij in moralibus, argumento ducente ad impossibile.
XV. Adfertur & defenditur secundum argumentum pro libero arbitrio in rebus moralibus.
XVI. Proponitur & defenditur tertium argumentum pro libero arbitrio in moralibus.
XVII. Proponitur & defenditur argumentum quartum pro libero arbitrio in moralibus.
XVIII. Prima classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
XIX. Secunda classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
XX. Tertia classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
XXI. Quarta classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.
XXII. Quinta classis, &c.
XXIII. Sexta classis, &c.
XXIV. Præfatio ad testimonia Patrum pro libero arbitrio in moralibus.
XXV. Testimonia Græcorum Patrum adferuntur pro libero arbitrio in moralibus.
XXVI. Testimonia Patrum Latinorum pro libero arbitrio in moralibus.
XXVII. Adferuntur testimonia ex libris Augustini quos ille scripsit ante exortam hæresim Pelagianam.
XXVIII. Adferuntur testimonia Augustini pro libero arbitrio, scripta post exortam hæresim.

- XXIX. Soluuntur argumenta aduersariorum ex verbo Dei petita.
XXX. Soluuntur argumenta ex testimoniis sancti Augustini.

LIBER SEXTVS.

De gratia & libero arbitrio.

- Cap. I. Proponitur quæstio, an possint credi mysteria fidei sine auxilio speciali.
II. Non posse hominem sine speciali illustratione Dei credere mysteria fidei.
III. Soluuntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.
IV. Non posse voluntatem humanam aliquid velle in iis, quæ ad pietatē & salutem pertinent, sine auxilio gratiæ Dei.
V. Non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipiendam vilo modo se preparare.
VI. Soluuntur argumenta contra doctrinam duorum præcedentium capitum.
VII. Non posse sine auxilio gratiæ diligere Deū.
VIII. Soluuntur argumenta contraria.
IX. Proponitur sententia hæreticorum de libertate arbitrij, in iis quæ pertinent ad salutem.
X. Probatur ex diuinis literis liberum arbitrium in actionibus piis & salutaribus.
XI. Probatur libertas arbitrij in operibus pietatis, ex traditione Patrum.
XII. Probatur rationibus libertas arbitrij in operibus pietatis.
XIII. Diluuntur obiectiones aduersariorum depromptæ ex diuinis literis.
XIV. Diluuntur obiectiones ex testimoniis sancti Augustini.
XV. Compendium disputationis de cooperatione gratiæ & liberi arbitrij aliquot sententiis comprehensum.

TERTIÆ CONTROVERSIÆ GENERALIS

secunda Controuersia principalis: quæ est de iustificatione in quinque libros diuisa.

Ordo disputationis.

LIBER PRIMVS.

De iustificatione, qui est de fide iustificante.

- Cap. I. De nomine iustificationis & iustitiæ.
II. Explicantur causæ iustificationis.
III. Aperitur status quæstionis de fide iustificante, & indicantur auctores qui de iustificatione scripserunt.
IV. Quid sit fides iustificans ex sententia tum hæreticorum, tum etiā Catholicorū.
V. Refellitur ex cap. II. ad Hebr. hæreticorū error de notione fidei iustificantis.
VI. Fidem iustificantem non esse fiduciam, probatur ex diuinis literis.
VII. Fidem iustificantem nō tam esse notitiam quā assensum, probatur ex scripturis.
VIII. Fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelauit, probatur ex diuinis literis.
IX. Probatur ex traditione Ecclesiastica, fidē

- iustificantiem non esse fiduciam misericordiae, sed assensum ad omnia quae in verbo Dei continentur.
- X. Probatum idem rationibus.
- XI. Refelluntur obiectiones aduersariorum.
- XII. Proponitur secunda quaestio, an fides sola iustificet.
- XIII. Fidem iustificare sed non solam, idem enim facere timorē, spem, dilectionē.
- XIV. Fidem solam non iustificare, probatur ex alio principio.
- XV. Fidem veram posse re ipsa à dilectione aliisque virtutibus separari, quaestio tertia.
- XVI. Fidem non solam iustificare, probatur ex remotione causarū, quae possunt reddi cur fides sola iustificet.
- XVII. Fidem non solam iustificare, probatur ex modo iustificandi ipsius fidei, ubi etiā tractatur quaestio quarta de valore & pretio fidei.
- XVIII. Fidem non solam iustificare, probatur ex causa formali iustificationis & necessitate operum bonorum.
- XIX. Soluitur argumentum primum ex scripturis depromptum pro sola fide.
- XX. Soluitur alterum argumentum ex scripturis petum pro sola fide.
- XXI. Soluitur argumentum tertium ex scripturis desumptum pro sola fide.
- XXII. Soluitur argumentum quartum ex scripturis depromptum pro sola fide.
- XXIII. Soluitur quintum argumentum ex scripturis pro sola fide.
- XXIV. Soluitur argumentum sextum ex scripturis pro sola fide.
- XXV. Soluitur argumentum ex traditione veterum Patrum pro sola fide.

LIBER SECVNDVS.

De iustificatione, qui est de iustitia inhærente.

- Cap. I. De variis erroribus circa formalem causam iustificationis.
- II. Proponitur sententia Ecclesiae, & aperitur status quaestionis.
- III. Inhærentem esse iustitiam nostram formalem, probatur ex scripturis.
- IV. Fidem nō esse integram formalem causam iustificationis.
- V. Formalem causam iustificationis nō esse iustitiam Dei essentialem ac diuinam.
- VI. Iustificationem nostram non constare sola remissione peccatorum.
- VII. Iustificationem non consistere in imputatione iustitiae Christi.
- VIII. Traditio veterum Patrum, ac potissimū Augustini de iustitia inhærente.
- IX. Soluuntur argumenta aduersariorum ex

- epistola ad Romanos.
- X. Soluuntur argumenta ex epistolis ad Corinthios.
- XI. Soluuntur argumenta ex epistola ad Ephesios.
- XII. Soluuntur argumenta ex Actis Apostolorum, & ex parabola Publicani.
- XIII. Soluuntur argumenta ex Patribus.
- XIV. Soluitur argumentum petum ex ratione.
- XV. Iustitiam qua formaliter iustificamur, habitualement esse, non actualement.
- XVI. Soluuntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

LIBER TERTIVS.

De iustificatione, qui est de incertitudine, mutabilitate & inaequalitate iustitiae.

- Cap. I. De variis erroribus recentium haereticorum circa iustificationem.
- II. Proponitur status quaestionis de incertitudine iustitiae.
- III. Recensentur variae sententiae de proposita quaestione.
- IV. Probatur testimonio Salomonis incertitudo propriae gratiae atque iustitiae.
- V. Idem probatur testimonio & exemplo Iob, Dauidis, & Pauli.
- VI. Idem probatur ex variis locis Prophetarum & Apostolorum.
- VII. Idem probatur testimonio sanctorum Patrum.
- VIII. Idem probatur rationibus variis.
- IX. Soluuntur argumenta aduersariorum ex testimonio Scripturarū deprompta.
- X. Soluuntur argumenta ex Patribus.
- XI. Soluuntur argumenta ex ratione.
- XII. Refellitur error de certitudine praedestinationis.
- XIII. Soluuntur obiectiones.
- XIV. Fidem ac iustitiam non esse propriam electorum, & semel habitam amitti posse.
- XV. Soluuntur obiectiones.
- XVI. Non esse omnes iustos inter se pares.

LIBER QVARTVS.

De iustificatione, qui est de iustitia operum.

- Cap. I. Quod haeretici huius temporis negent operum necessitatem.
- II. Refutatur falsum discrimen legis & Euangelij, & inde probatur operum necessitas.
- III. Afferitur verum discrimen legis & Euangelij, & inde necessitas operum comprobatur.
- IV. Ostenditur alterum discrimen legis & Euangelij.

- V. Refellitur falsa libertas Christiana, & inde probatur necessitas operum.
- VI. Afferitur vera libertas Christiana, & inde quoque probatur necessitas operum bonorum.
- VII. Probatum ex Scripturis necessitas operum ad salutem.
- VIII. Probatum operum necessitas ex traditione Ecclesiastica.
- IX. Probatum operum necessitas ad salutem ex ratione.
- X. Proponitur quaestio de veritate iustitiae operum, & sententiae referuntur haereticorum & Catholicorum.
- XI. Legem Dei esse possibilem, probatur ex diuinis literis.
- XII. Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex Patribus.
- XIII. Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.
- XIV. Soluuntur obiectiones haereticorum.
- XV. Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis literis.
- XVI. Opera bona non esse peccata, sed verè bona, probatur ex Patribus.
- XVII. Opera bona iustorum non esse peccata, sed verè bona, probatur rationibus.
- XVIII. Opera bona non solum esse verè iusta, sed etiam iustificare, probatur ex cap. 2. Iacobi.
- XIX. Opera iustificare, probatur ex aliis scripturis & rationibus.
- XX. Soluuntur obiectiones ex scripturis contra veritatem iustitiae actualis.
- XXI. Soluuntur obiectiones ex Patribus contra veritatem iustitiae actualis.
- LIBER QVINTVS.
- De iustificatione, qui est de meritis operum.
- Cap. I. Proponitur quaestio, sicut ne opera bona iustorum meritoria salutis aeternae.

- II. Probatum ex scripturis, opera iustorum rectè vocari merita.
- III. Opera iustorum meritoria esse vitae aeternae, probatur ex diuinis literis.
- IV. Idem probatur ex traditione Patrum.
- V. Soluuntur obiectiones ex scripturis contra merita operum bonorum.
- VI. Soluuntur obiectiones ex Patribus.
- VII. Quatenus fiducia in meritis collocari possit exponitur.
- VIII. Licitum esse operari bona opera intuitu mercedis aeternae.
- IX. Soluuntur obiectiones.
- X. Ad meritum constituendum requiri liberum voluntatis arbitrium.
- XI. Soluuntur obiectiones.
- XII. Ad meritum requiri statum gratiae & adoptionis filiorum.
- XIII. Soluuntur obiectiones.
- XIV. Requiritur ad meritum vitae aeternae promissionem Dei gratuitam.
- XV. Bonum opus non esse meritorium vitae aeternae, nisi ex caritate procedat.
- XVI. Opera iustorum ex caritate facta, meritoria esse vitae aeternae ex condigno.
- XVII. Opera bona iustorum meritoria esse ex condigno, non solum ratione pacti, sed etiam ratione operum.
- XVIII. Soluuntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.
- XIX. Deum remunerare opera bona supra condignum.
- XX. Vitam aeternam etiam quoad primum eius gradum, reddi meritis operum bonorum.
- XXI. Non gratiam iustificationis, sed eius incrementum cadere sub meritum de condigno.
- XXII. Reparationem post lapsum, & perseverantiam usque in finem, non cadere sub meritum de condigno, sed solum de congruo.

TERTIAE CONTROVERSAE GENERALIS

Controversia tertia & ultima principalis de bonis operibus in particulari, tribus libris comprehensa.

Ordo disputationis.

LIBER PRIMVS.

De bonis operibus, qui est de Oratione.

- Cap. I. Definitio orationis breuiter explicatur.
- II. De partitione orationis.
- III. De necessitate & vtilitate orationis.
- IV. De excellentia orationis Dominicae.
- V. De numero & ordine petitionum orationis Dominicae.
- VI. Exponitur oratio Dominica.
- VII. Solum creaturae rationalis proprium esse orare.
- VIII. Non solum generatim, sed etiam in specie pro certis hominibus orari posse.
- IX. De conditionibus quae requiruntur ad

- X. impetrandum.
De nomine & definitione officij diuini
sive horarum canonicarum.
- XI. De partibus officij diuini, & de canonico
tempore singularum partium.
- XII. Referuntur hæretici qui horas canonicas
reprehendunt.
- XIII. Demonstratur antiqua & rationabilis in-
stitutio horarum canonicarum.
- XIV. De antiquitate singularum partium offi-
cij Ecclesiastici.
- XV. Antiphona, Salve Regina, ab hæreticorum
calumniis asseritur.
- XVI. Defenditur Cantus, qui in officio diuino
adhiberi solet.
- XVII. Soluuntur obiectiones aduersariorum.
- XVIII. De iis, quæ requiruntur ad officium ritè
perfoluendum.
- XIX. De iis, qui ex officio tenentur ad horas
canonicas perfoluendas.

LIBER SECVNDVS.

De ieiunio.

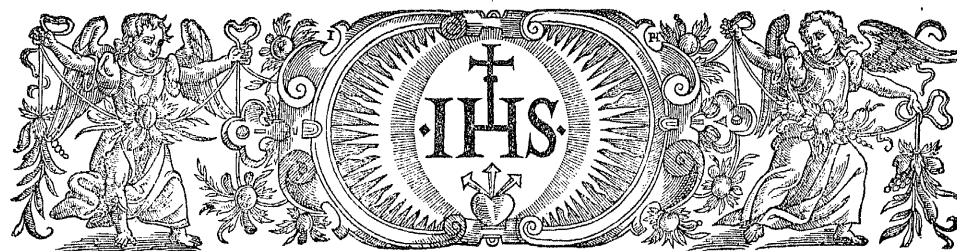
- Cap. I. De nomine & varia acceptione ieiunij.
- I. Vnicam in ieiunio refectionem, eamque
cenam esse debere, non prandium.
- III. De ciborum delectu, referuntur senten-
tiæ hæreticorum.
- IV. Refellitur impudens calumnia hæretico-
rum circa ciborum delectum.
- V. Ad rationem ieiunij abstinentiam à certis
cibis, ac potissimum à carnibus, per-
tinere.
- VI. Ieiunium in genere lege diuina esse præ-
ceptum.
- VII. Lege Ecclesiastica obligari fideles in con-
scientia ad certa quædam ieiunia &
ciborum delectum.
- VIII. Soluuntur argumenta ex scripturis con-
tra præceptum ieiunij & delectum
ciborum.
- IX. Soluitur obiectio ex historia antiquitatis.
- X. Quinam excipiantur lege ieiunij.
- XI. De fructibus & vtilitate ieiunij.

- XII. Soluuntur obiectiones.
- XIII. Soluuntur obiectiones ex Patribus.
- XIV. De origine & institutione ieiunij Qua-
dragesimalis.
- XV. De Quadragesimæ varietate.
- XVI. De ratione instituendæ Quadragesimæ.
- XVII. De ieiunio Feriæ quartæ & Feriæ sextæ.
- XVIII. De ieiunio Sabbathi.
- XIX. De ieiunio Quatuor temporum.
- XX. De ieiunio Aduentus.
- XXI. De ieiunio Rogationum.
- XXII. De ieiuniis Vigiliarum & stationibus.
- XXIII. De diebus quibus ieiunari non debet.
- XXIV. De fraudibus & corruptelis Kemnitij
in historia antiquitatis.

LIBER TERTIVS.

De eleemosyna.

- Cap. I. Quid sit eleemosyna.
- II. De partitione eleemosynæ.
- III. Eleemosynas non sufficere ad salutem, si-
ne fide, spe, dilectione, poenitentia aliis-
que ad salutem præsidij.
- IV. Eleemosynas esse opera meritoria & fa-
tisfactoria, ac multos præterea fru-
ctus habere.
- V. Vnde sumatur eleemosynæ magnitudo.
- VI. Esse præceptum aliquod de eleemosyna
facienda, idque ad quartum præcep-
tum Decalogi reuocari.
- VII. Diuino præcepto diuites obligari ad ea
pauperibus eroganda, quæ sibi super-
uacanea sunt.
- VIII. Non solum superflua, sed etiam necessa-
ria interdum erogare, vel præceptum,
vel consilium est.
- IX. Quando ex malè partis eleemosyna fieri
possit.
- X. Diuitias non esse Christianis illicitas.
- XI. Soluuntur obiectiones.
- XII. Qui eleemosynam facere, & cui eleemo-
syna fieri debeat.
- XIII. Quomodo sit eleemosyna facienda.

DE LIBERO ARBITRIO.

PRAEFATIO IN GYMNASIO ROMANO ANTE STUDIORVM INSTAURATIONEM habita.

*P*ARVM omnino, auditores, dementia, ac furori hereticorum huius tem-
poris videbatur, si Christo solum, atque omnibus Sanctis, totique Catholi-
ca Ecclesia bellum indicerent, nisi etiam in ipsam naturam generis humani,
atque adeo in sua ipsorum capita, atque viscera, infestas manus, gladios-
que conuerterent.

Eripuerunt Christo innumerabiles Virgines sacras, quas caelesti thala-
mo iam addixerat, sibi que ipse solenni ceremonia, rituque desponderat. De-
traxerunt beatis Angelis, et hominibus caelum cum Christo tenentibus pra-
conia, signa, basilicas, dies festos, mortalium vota, preces, implorationes, omnia denique & illis de-
bita, & nobis salutaria monumenta virtutum. Abstulerunt Ecclesiae bonam Sacramentorum par-
tem, non paucos libros sacros, diuinum, ac saluberrimum sacrificium, Apostolicas traditiones, atque
Ecclesiasticas ceremonias vniuersas. Ad extremum Pontifices autoritate, Principes Imperio, popu-
los disciplina, pastores gregibus, greges pastoribus, veneratione reliquiis, reliquiis aras, aris templa,
templis religionem, religione terrarum orbem pradones importunissimi spoliauerunt.

Nec tamen his tot, ac tantis sacrilegiis perpetratis hereticorum furor, ac rabies conquieuit, donec
etiam vt se, ac suos, totamque naturam generis humani violarent, arbitrij libertatem nobis omni-
bus suis sententiis detraxerunt, seque ipsi non beluarum similes, sed beluas planè rationis expertes
profiteri non dubitarunt. Quod ego, quando praefandi vsus in hoc nostro gymnasio veteri more iam
est receptus, quam breuissimè potero demonstrabo.

Quamquam, si verè ac sapienter iudicare volumus, non libertatem arbitrij tot libris, ac disputa-
tionibus heretici vel in se vel in nobis extinguunt, sed animum malè sanum produunt suum, & ex
hoc vno stultissimo dogmate insigne adferunt vniuerso doctrinae suae corpori detrimentum.

Quis igitur istis fidem habere possit, dum de Deo, de iustitia, de sacramentis, deque aliis rebus
grauissimis, atque abstrusissimis disputant: cum eos videat de suorum animorum libertate, quam
sentire, & experiri coguntur, tam peruersè iudicare? Quis non eos amentes, & furiosos, & simul in-
gratos diuino numini esse censeat, qui tam excellens, & praclarum Dei donum, quod nec ob magnitu-
dinem contemni, nec ob vsus frequentissimum latere potest, cum per singula penè momenta in aciem
oculorum, & mentis incurrat, tamen obstinatissimè respuere, refutare, abijcere, execrari pergunt?

An verò non est eximium Dei munus libertas arbitrij, quod Nyssenus Gregorius, optimum quiddam, & omnium quæ sunt in homine præstantissimum esse desinit? quo solo & à brutis animantibus separamur, & proximè ad Angelorum naturam accedimus, & ipsius diuini numinis imaginem gerimus, & rebus omnibus, quæ sunt infra lunam, tanquam dii quidam terrestres præsumus.

Deinde si tollas arbitrij libertatem, nonne vides unà repente concidere omnia penè hominum bona, quæ illa videlicet sede, illo fundamento nitebantur? & ubi quæso erit iustitiæ splendor? ubi temperantiæ decus? ubi virtutum cæterarum chorus? ubi laus benefactorum? ubi præmium meritum? quid? quod nec sempiternæ felicitatis capax esse, si beato Augustino, & beato Bernardo credimus, nisi arbitrij libertas potest? Neque gratia (inquit Augustinus libro Hypognostici 3.) sine libero arbitrio facit, hominem habere beatam vitam, nec liberum arbitrium sine gratia. Et beatus Bernardus: Tolle, inquit, liberum arbitrium, non erit quod saluetur: tolle gratiam, non erit vnde saluetur. Quantum igitur Dei donum illud existimandum est, sine quo nec boni, nec beati, ac ne homines quidem unquam esse potuissimus?

Quod si de populari libertate, qua regius dominatus excluditur, quæ melius umbra quædam, & imago libertatis, quam libertas dici potest, quæq; diutius nisi summo labore non conseruatur, & rarò salutaris, sæpius noxia esse solet, tamen M. Tullius dixisse verè putatur, tantum in ea libertate inesse boni, ut non solum ab hominibus, verum etiam à bestiis exspectatur, ac non immeritò rebus omnibus anteponatur: quid nos tandem de naturali illa, & germana libertate dicere par est, quæ animis nostris à Deo conditore insita, & impressa, nihil esse videtur aliud (ut sanctus ait Bernardus serm. 81. in Cantica) nisi diuinum quiddam præfulgens in animo, tanquam gemma in auro, quod & summum naturæ nostræ splendorem, atque ornamentum adfert, & nullis criminibus aboleri, nullis calamitatibus minui, nulla externa vi labefactari, destruiue potest?

Sed fortè nimis abdita, atque abstrusa res est libertas arbitrij, nec nisi à paucis, isque acutissimis, & doctissimis perspicere potest. Nolo verbis meis respondere, sanctum Augustinum, quem unum ex omni vetustate sobrium in hac causa fuisse Calvinus dicit, si placet audiamus. Is in eo libro, quem de duabus animabus contra Manichæos scripsit, de libero arbitrio in hæc verba loquitur: Neque hic, inquit, libri obscuri mihi scrutandi erant, vnde discerem, neminem vituperatione, suppliciove dignum, qui id non faciat quod facere non potest, nonne ista cantant & in montibus pastores, & in theatris poëtæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistites in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Et in libro de vera religione. Atque adeò, inquit, hoc est manifestum, ut nulla doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat. Quid potuit clarius de huius questionis claritate dici?

Quis igitur eorum siue stuporem, siue furorem non admiretur, qui magistri orbis terrarum haberi volunt, & vel id ignorant, quod & pastores in montibus: & in theatris poëta, & indocti in circulis decantant? vel falsum esse contendunt, quod & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & Pontifices in templis, & ipsum genus humanum in orbe terrarum clarissima voce, summæque animi consensione verissimum esse testatur? Quid? quod communem hunc sensum, & consensum orbis terra, ac præcipuè veterum Patrum, maiorum nostrorum non ignorant huius temporis heretici: & tamen sine ullo pudore, inusitato genere superbiæ, incredibilique audacia paucitatem suam, multitudinem generis humani, imperitiæ suam, sapientiæ omnium Patrum, nonorum dogmatum vanitatem, auctoritati grauissimæ vetustatis totius, ac seculorum omnium anteponunt. Ac ne aliquid me fingere, vel augere plusquam oporteat arbitremini, eorum ipsorum, quorum de stultitia verba facimus, testimonia proferamus. Ordiamur si ita videtur, ab historicis, quorum præcipua laus est veritas.

Matthias Illyricus in illa sua centuriata historia, centur. 2. cap. 4. col. 59. cum Iustini, Irenæi, atque aliquot aliorum Patrum vetustissimorum sententias de libero arbitrio retulisset, hæc verba

subiecit:

subiecit: Eodem modo Clemens Alexandrinus liberum arbitrium vbique asserit, ut appareat in eiusmodi tenebris (sic enim liberi arbitrij confessionem vocat) non tantum fuisse omnes eius seculi doctores, verum etiam in posterioribus eas subinde creuisse.

Non est autem hoc loco præterendum, eos doctores, de quibus in eo libro Illyricus agit, illos esse, qui vel Apostolos ipsos loquentes audierunt, vel certè Apostolis proximè successerunt. Quod si doctores illi, omnes ad unum (ut aduersarij consentunt) liberum arbitrium vbique asseruerunt, neque fieri potest, ut reliquis cætus fidelium aliud senserit in dogmatibus fidei, quam quod à doctoribus suis didicerat, certè omnis illa prima Ecclesia, quæ Christi sanguinem adhuc propè calentem excepit, quæq; ardore fidei ad confessionem promptissima, & fortissimorum martyrum coronis, & triumphis celeberrima fuit, illa, inquam, fidelium primitia, omnes omnino (Illyrici testimonio) eam de libero arbitrio fidem tuebantur, quam ipse Illyricus cum Lutheranis cæteris oppugnat.

Neque solum prima illa ætas, verum etiam posteriores omnes (eiusdem Illyrici testimonio) doctrinam eandem incredibili consensu tenuerunt. Id enim illa verba significant: Ut appareat in eiusmodi tenebris non tantum fuisse omnes eius seculi doctores, verum etiam in posterioribus eas subinde creuisse. Possent & alia, si per tempus liceret ex eadem historia testimonia decerpere: sed ad cæteros auctores festinat oratio.

Philippus Melancthon in libro, quem de locis communibus primum edidit: In hoc, inquit, loco, cum profus Christiana doctrina à philosophia, & humana ratione dissentiat, tamen sensum irrepit philosophia in Christianismum, quia receptum est impium de libero arbitrio dogma, & obscurata Christi beneficentia per profanam illam, & animale rationis nostræ sapientiam: vsurpata est vox liberi arbitrij à diuinis literis, à sensu & iudicio spiritus alienissima, qua videmus sanctos viros non rarò offensos esse. Additum est è Platonis Philosophia vocabulum rationis, æquè perniciosum. Nam perinde atque his posterioribus Ecclesiæ temporibus Aristotelem pro Christo sumus amplexi, ita statim post Ecclesiæ auspicia per Platoniam philosophiam Christiana doctrina labefactata est: ita factum est, ut præter canonicas Scripturas nullæ sint in Ecclesia sinceræ literæ. Redolet Philosophiam quicquid omnino commentariis proditum est. Hæc ille: qui quidem nescio an apertius poterat indicare, se bellum cum omnibus Ecclesiæ Patribus & Doctoribus, gerendum suscepisse, & aliam omnino fidei doctrinam à se tradi, aliam esse eam, quam vniuersa Christi Ecclesia iam inde ab Apostolicis temporibus didicerit semper & docuerit. Nec enim alia de causa nullas esse dicit in Ecclesia sinceræ literas, & philosophiam redolere omnes veterum commentarios, nisi quia negare non poterat, omnibus omnium Patrum libris, commentariis, historiis, concioni- bus liberum arbitrium liberrimè, atque apertissimè predicari.

Iam verò Philippum sequutus Ioannes Brentius in Apologia pro confessione sua Vvirmbergenfi. Pater, inquit, è cælis clamauit, non de Hieronymo, non de Augustino, non de Bernardo, non de Concilio Arausicano, sed de filio suo Domino nostro Iesu Christo, hunc audite. Quasi verò de sanctis Ecclesiæ pastoribus & doctoribus, quales in primis Hieronymus, Augustinus, Bernardus, omnesque Arausicani Concilij Patres fuerunt, Christus ipse non dixerit: Qui vos audit, me audit.

Sed ad cætera progrediamur, & omisis aliis, quos nimis longum esset singulos recensere, Ioannis Caluini testimonio, ac sententia contenti simus. Is lib. 2. Institut. cap. 2. §. 4. posteaquam Philosophos omnes incredibili consensione liberum arbitrium asseruisse professus esset, ita subiunxit: Tametsi Græci præ aliis, atque inter eos singulariter Chrysostomus in extollenda humanæ voluntatis facultate modum exceperunt, veteres tamen omnes, excepto Augustino, sic in hac re aut variant, aut vacillant, aut perplexè loquuntur, ut certi ferè nihil ex eorum scriptis referre liceat, qui postea sequuti sunt, dum pro se quisque in humanæ naturæ defensione argutiæ laudem captat, sensum alij post alios in deterius continuo delapsi sunt. Hæc ille. Ex cuius verbis nemo vestrum (opinor) non facile colligit, propterea scriptores omnes (Augustino excepto) tam veteres, quam recentes Caluino minus placere, quod

senten

sententiæ ipsius de seruo arbitrio nimis liberè aduersentur. Alioqui quid sibi vult querimonia illa, quæ paulò post in eodem libro sequitur? Nimis, inquit, philosophicè hac de re loquuti sunt, qui se Christi iactabant esse discipulos. Nam quasi adhuc integer staret homo, semper apud Latinos liberi arbitrij nomen exitit. Græcos verò non puduit multò arrogantius vsurpare vocabulum. Si quidem ἀρεῖαν dixerunt, ac si potestas sui ipsius apud homines fuisset.

Ac ne solum de nomine liberi arbitrij, sed etiam de re ipsa loqui cum existimetis, audite quid cap. 3. §. 11. dicat: Ac voluntatem, inquit, Deus mouet, non qualiter multis seculis traditum est, & creditum, vt nostræ postea sit electionis, motioni aut obtemperare, aut refragari: sed illam efficaciter efficiendo. Illud ergo toties à Chrysoſtomo repetitum repudiari necesse est, quem trahit, volentem trahit. Itaque non modo Caluini testimonio liberi arbitrij nomen in Ecclesia semper fuit, sed etiam dogma, & doctrina Chrysoſtomi atate extabat, ac deinceps multis seculis tradita, credita, propagata, confirmata est.

Sed à partibus suis Augustinum Caluinus habet, cuiusque viri longè doctissimi patrocinio fretus, ceteros omnes merito despiciat. Omitto primum quòd etiam si B. Augustinus Caluino faueret, tamen neminem tam iniquum iudicem esse oporteret, qui unum hominem quamuis doctissimum omnium seculorum Patribus & Doctoribus, totique Ecclesia, atque ad eò orbis terra consensui antefereat. Taceo deinde quòd B. Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 2. Clarissimis verbis Caluinum hereticum pronunciat, cum ait: Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis esse negauerit, Catholicus non est. Id quòd sexcentis aliis in locis repetit, vt suo loco palam faciemus: Nihil etiam dico, quòd in eodem libro Caluinus parum ingenuè, ne dicam impudenter, ab illo ipso Augustino recedit, quem sibi solum ex omni vetustate patronum reliquerat. Sic enim ait cap. 3. §. 7. Sed erunt fortè qui concedent voluntatem à bono suo pte ingenio auersam, solo Domini virtute conuerti, sic tamen vt præparata suas deinde in agendo partes habeat. Quemadmodum docet Augustinus, omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducen- te pedissequa, non præuia voluntate. Et paulò infra, hanc ipsam B. Augustini sententiã refellens. Sed quia, inquit, reformata opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quòd gratiæ præuenienti pedissequa voluntate obsequatur. Quid clarius? & ubi nunc est illud, excepto Augustino? ubi tua Caluine iactatio?

Sed his prætermisissis, illud unum dicam, quòd silere nullo modo possum, ad eò parum vero ac simplici testimonio B. Augustini confisum esse Caluinum, vt ausus non fuerit locum unum, eumque diu quaesitum, & ex omnibus selectum proferre, nisi multis fucatum coloribus, mendaciisque benè suffultum, ac diligentissimè fraudibus obuolutum. Sic enim loquitur ad finem eiusdem cap. 3. Audiamus, inquit, nunc Augustinum suis verbis loquentem, ne ætatis nostræ Pelagiani, hoc est, Sorbonici sophistæ, totam vetustatem nobis aduersam pro suo more crimentur. Libro de correptione & gratia ad Valentinum fusiùs exequitur, quòd breuiter, eius tamen verbis referam. gratiam persistendi in bono, Adæ fuisse datam, si vellet: nobis dari vt velimus, ac voluntate concupiscentiam superemus. Habuisse ergo illum posse si vellet, sed non velle vt posset: nobis & velle dari, & posse. Primam fuisse libertatem, posse non peccare: nostram multò maiorem non posse peccare. Ac ne de futura post immortalitatem perfectione loqui putetur (sicuti perperam Lombardus eò trahit) scrupulum hunc paulò post eximit. Tantum quippe, inquit Spiritu sancto accenditur voluntas sanctorum, vt ideo possint, quia sic volunt, ideo velint, quia Deus operatur vt sic velint. Hæc ille.

Numerate mendacia. Primum, illa verba: Primam libertatem fuisse, posse non peccare, nostram esse multò maiorem non posse peccare, nusquam in toto Augustino, ne dum in eo libro, inueniuntur. At, si non verba, certè sententiã inuenitur. Cur ergo dixisti: Audiamus nunc Augustinum suis verbis loquentem? cur addidisti, quòd ille fusiùs, ego breuiter, eius tamen verbis referam? cur B. Augustini verba pollicitus, tua postmodum nobis obrudis?

Quid? si nec sententiã inueniri demonstrauero? nõnne sanctus Augustinus in libro suo. de hæ-

resibus, Iouiniano heresiarchæ tribuit hanc sententiã, homines iustos etiam in hac vita non posse peccare? nõnne in libro de spiritu, & litera extremo, atque aliis in locis passim docet, neminem esse tam iustum, qui non aliquando peccet? Quis igitur credat Augustino verba illa excidere potuisse, quæ Iouiniani sententiã continent, quæque omnibus ferè libris eiusdem Augustini maxime repugnant? Atque hoc est mendacium primum.

ALTERVM deinde in illis verbis continetur, ubi Lombardum reprehendit, quòd S. Augustini verba de secunda libertate perperam traxerit ad eam perfectionem, quæ post hanc vitam erit. Ad quòd mendacium refellendū ipsa per se B. Augustini verba sufficiunt. Hæc enim sunt vera Augustini verba: Prima libertas erat, posse non peccare: nouissima erit multò maior, nõ posse peccare. Prima immortalitas erat, posse non mori: nouissima erit multò maior, non posse mori. Prima erat perseverantiæ potestas, bonum posse non deserere: nouissima erit felicitas perseverantiæ, bonum non posse deserere. Nunquid, quia erunt bona nouissima potiora, atque meliora, ideo fuerunt illa prima, vel parua, vel nulla? Vbi non ait Augustinus (vt vult Caluinus) nostra libertas est non posse peccare, sed nouissima libertas erit non posse peccare. Quòd quæso pertinet illud, nouissima? quòd illud, erit? nisi ad tempus futurū? & si (vt Augustinus dixit) illorum erit non posse peccare, quorum erit non posse mori, quis nisi insanus dicat, nostrum esse non posse peccare, qui non modo possumus mori, sed etiam non possumus non mori: denique si bonum non posse deserere, perseverantiæ mercedem, atque ipsam felicitatem futuram Augustinus dicit, qua fronte, quo ore Caluinus illud ipsum ad huius vitæ breuissimæ, atque infelicissimæ statum trahere conatur?

Iam verò cum negat Caluinus vetustatem sibi aduersari, quòd idè & in libro aduersus Pighium, & in præfatione Institutionis, & alibi passim repetit, non solum prodigè mentitur, sed etiam egregiè secum pugnat. Nam si veteris Ecclesiæ ea sententiã fuit, quæ nunc Caluini est, ex necessitate omnia fieri, nullam esse libertatem, nullam contingentiam, quo pacto semper in Ecclesia liberi arbitrij nomen extitit? qui fieri potuit, vt veteres omnes (ne Augustino quidem excepto) nimis philosophicè loquuti sint, atque in defensione humanæ mentis virium, modum excefferint?

Dicturi sunt fortasse, sententiã suam, sententiã Christi & Apostolorum esse, quorum literæ omnium Patrum commentariis quemadmodum auctoritate, sic etiam antiquitate præstant. At ego libenter ab eis vicissim quaererem, vtrum tandem Christum, & Apostolos arbitrentur doctrinã suam prædicatione, & miraculis propagasse. an verò inutiliter, & sine ullo fructu rem egisse. Non erunt, opinor, tam ingrati, vt Christum, & Apostolos, atque ipsum etiam Spiritum sanctum, qui per ipsorum linguas loquebatur tanto tempore, tot concionibus, tot signis, & prodigijs nihil egisse dicant.

Quòd si doctrinã suam Christus, & Apostoli, vt res est, plurimis hominibus persuaserunt, & longè latèque ad fines usque orbis terræ propagarunt, eaque doctrinã ita Philosophorum placitis aduersatur, vt liberum arbitrium (vt Caluinus dicit) tanquam impium quoddam figmentum penitus tollat, ac destruat: cur obsecro semper in Ecclesia, vt idem ait Caluinus, liberi arbitrij nomen extitit? cur nomen serui arbitrij ante Lutheri tempora nunquam est auditum? cur illi omnes Patres & Doctores, qui Apostolis proximè successerunt, quemadmodum ex Centurijs Illyrici iam didicimus liberum arbitrium, & non seruum potius docuerunt? cur statim post Ecclesiæ auspiciã (vt Philippus loquitur) libertas arbitrij iuxta sententiã Philosophorum prædicari cæpta est, quo cemento quæso, quo glutino poterunt sententiæ istæ ita coniungi, vt aliquo modo inter se coercent? Christus & Apostoli populis, gentibus, nationibus, orbi terrarum vniuerso, nullum esse in homine liberum arbitrium, persuaserunt, & tamen nemo unquam id credidit, semper in Ecclesia liberi arbitrij nomen extitit, veteres omnes in defensione liberi arbitrij modum excefferunt, philosophiam redolet quidquid omnino commentariis proditum est.

Quamobrem nemini dubium esse iam debet, quin huius temporis heretici, dum contra liberum arbitrium tam audacter disputant, eam doctrinã in Ecclesiã inuehant, quam ipsimet intelligunt, & consistuntur omnibus veteribus Patribus, toti antiquæ Ecclesiæ, orbi terrarum vniuerso, omnium gentium sensui, & consensui repugnare.

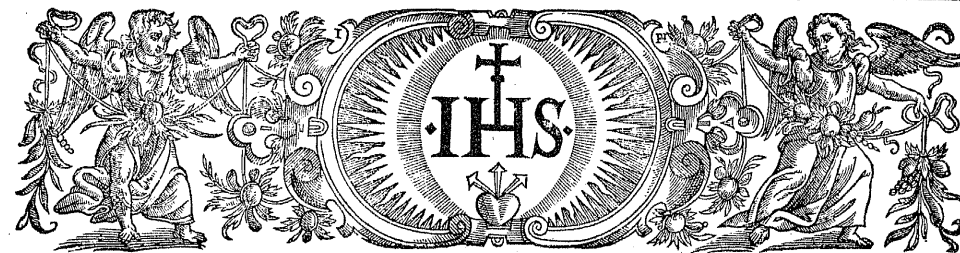
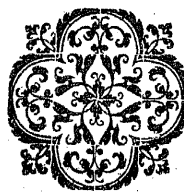
Quòd quidem eiusmodi est, vt ego dum in eorum libris verba ipsorum paulò attentius lego, ita

vehementer admirer, ut vix oculis meis credam. Quis enim non obstupescat? quis credat existere potuisse homines tam proiecta audacia, tam incredibilis superbia, tam insolentis arrogantia, ut se Doctoribus omnium gentium, & omnium seculorum Græcis, Latinis, sacris, profanis, veteribus, recentioribus anteponan? & qui post mille, & quingentos annos dicant, nullæ sunt in Ecclesia sincerae literæ: omnes Patres errauerunt, nos soli sapimus, nos soli videmus, ceteri hallucinantur, & delirant uniuersi?

Quæ cum ita sint, nulla sanè fides, eiusmodi monstris tam absurdè delirantibus debetur: præsertim si illud addamus, doctrinam de seruo arbitrio primum locum inter aduersariorum dogmata obtinere. Sic enim loquitur Lutherus in assertionem artic. 36. qui est de arbitrij libertate. In cæteris, inquit, articulis de Papatu, Conciliis, Indulgentiis, aliisque non necessariis nugis, ferenda est leuitas & stultitia Papæ, & suorum: sed in hoc articulo, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum, ac flendum est, miseris sic insanire: Hoc nimirum addendum supererat ad cumulum furoris, ut non solum ipsi furerent, sed etiam eos omnes, qui non pariter furunt, insanire arbitrentur.

Sed profectò si in eo articulo, qui ipsorum iudicio omnium optimus, & rerum Lutheranarum summa est, adeò manifestè, vehementerque delirant, ut nullam omnino fidem, nisi fortè ab iis, qui pariter insaniant mereantur: multò certè minus in rebus cæteris ulla eis fides ab hominibus sanis, & sobriis haberi deberet.

Quia tamen iustissimo Dei iudicio, peccata hominum castigante, ac puniente, non defuerunt, nec desunt permulti, à quibus noua ista hereticorum dogmata, licet absurda & incredibilia sint, auidiissime tamen excipiantur, & approbentur: nostræ partes erunt, totum hunc locum diligentissime pertractare, & tam in statuenda, & confirmanda veritate, quam in euertendis, ac refutandis erroribus contrariis, operam, laborem, & vigilantiam quantam maximam poterimus collocare: quod effecturum me omnino confido, si Dei primum benignitate, ac fauore, deinde etiam vestra alacritate, & studiis adiuuabor.

TERTIA
CONTROVERNSIA
GENERALIS.

DE REPARATIONE GRATIÆ.

Ordo disputationis.

DE gratiæ reparatione qua est potissima totius huius operis pars, tria disputanda se offerunt. Primum enim de gratiæ & libero arbitrio differendum erit. Hæc enim sunt fundamenta totius adificij reparandi: Tolle (inquit sanctus Bernardus in libro de gratiæ & libero arbitrio) liberum arbitrium, non est quod saluetur: tolle gratiam, non est unde saluetur. Deinde de ipsa reparatione gratiæ, id est, de iustificatione impij disputandum erit. Postremo addendum de consequentibus iustificationem, id est, de fructibus & bonis operibus iustificationum.

Porro de gratiæ & libero arbitrio sex erunt libri. Primus, de gratiæ acceptionibus & partibus & partitionibus. Secundus, de gratiæ communicatione & prædestinatione. Tertius, de natura liberi arbitrij. Quartus, de viribus arbitrij, & gratiæ necessitate in naturalibus. Quintus, de iisdem in moralibus. Sextus, de iisdem in supernaturalibus.

CONTROVERNSIA PRIMA
PRINCIPALIS.

De gratiæ & libero arbitrio.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

De variis acceptionibus gratiæ.

DE gratiæ & libero arbitrio, Deo iuuante, scripturur, ab ipsa gratiæ merito incipiendum esse video.

Igitur gratiæ inde nomen accepit, quod gratiæ detur: Gratia, inquit sanctus Augustinus tracta. in Psal. 43. merito sic nominatur, quia gratis datur. Opponitur autem debito, dicente Apostolo ad Rom. 4. Et autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Et ad Rom. 11. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia.

Porro tres sunt in sacris literis huius vocabuli notiones, accipitur primò amplissima significatione pro quouis beneficio Dei, siue illud naturale sit, siue naturæ ordinem gradumque transcendat; qua significatione accipitur gratia, in illis verbis Sapient. cap. 16. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deserviebant. Quo loco gratiam vocat scriptura illam Dei benignitatem, & providentiam, quæ tanquam nutrix omnia quæ ab ipso Deo creata sunt, conseruat & fouet; sic etiam S. Augustinus in Psal. 144. in illud: Et iustitia

A tua exultabunt. Attendamus, inquit, gratiam Dei non solum qua fecit nos, verum etiam qua refecit. Et in epist. 95. Quedam, inquit, non improbanda ratione dicitur gratia Dei, qua creati sumus, & de hoc tanto beneficio gratias agere debemus. Unde merito & ista gratia dici debet, quia non precedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita Dei bonitate donata est.

Cæterum hæc acceptio gratiæ non multum ad rem nostram facit, neque solent Theologi, cum de gratiæ Dei disputatione aduersus hereticos Pelagianos instituunt, gratiæ nomine dona naturalia significare. Pelagiani enim gratiam, hoc primo modo acceptam, non negabant, quin etiam hinc hæreses suas quasi quodam pallio tegere conabantur, cum dicerent, sine Dei gratiæ nihil nos agere posse; gratiæ autem nomine liberum arbitrium, atque alia id genus naturalia dona intelligi volebant, ut S. Augustinus testis est in lib. de gratiæ Christi, c. 3. & sequent.

Accipitur secundò gratia Dei pro solis illis beneficiis diuinis, quæ naturæ superaddita, neque ad rei naturam constituendam, aut conseruandam sunt necessaria, neque

ex ipsa fluunt, aut ipsi quoquo modo debentur. Intelligimus autem hoc loco gratiam Dei vocari supernaturalia beneficia generali quadam significatione, ut etiam illa comprehendantur, quæ non ex merito CHRISTI, sed ex sola Dei liberalitate, neque in indignos, & peccatores, sed in non dignos, & non iustos conferuntur, quæque non tam indebita, quam non debita nominanda sunt. Eiusmodi fuisse iustitiam originalem, & gratiam gratum facientem primo nostro parenti in creatione collatam, paulò post demonstrabimus. De qua gratia, ut etiam de gratia Angelorum, quæ ad hoc idem genus pertinet, disputat sanctus Augustinus, cum alibi, tum in libro de correptione & gratia, capite decimo, & vndecimo.

Huc etiam referri potest gratia, quam in Christi humanitate fuisse Scripturæ testantur. Psalmo 44. *Diffusa est gratia in labiis tuis.* Lucæ secundo: *Gratia Dei erat in illo.* Ioannis primo: *Plenum gratiæ & veritatis.* De qua etiam sic loquitur sanctus Augustinus libro primo de prædestinatione Sanctorum, cap. 15. *Ea gratia fit ab initio fidei sua homo quicumque Christianus, qua gratia homo ille ab initio suo factus est Christus, de ipso Spiritu & hic renatus, de quo est ille natus: eodem Spiritu fit in nobis remisso peccatorum, quo Spiritu factum est, ut nullum haberet ille peccatum.* Hæc Augustinus.

Accipitur tertio gratia Dei maxime proprie pro solis illis Dei beneficiis, quæ non modò supernaturalia & non debita sunt, sed etiã indignis hominibus ex CHRISTI merito conferuntur, ad Romanos tertio: *Iustificati gratia per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu.* Vbi non satis esse creditur Apostolus, si diceret: *Iustificati gratia*, sed addidit: *Per gratiam ipsius.* Et: *Per redemptionem, quæ est in Christo* mereremur, ut significaret, iustificationem post lapsum Adæ, non solum gratia dari, sed etiam indignis, & peccatoribus dari, qui nisi per secundum Adam redimerentur, iræ filij, & serui Sathanæ æterno tempore permanerent.

Idem quoque beatus Apostolus, cum dixisset ad Romanos sexto: *Stipendium peccati mors*, non adiunxit stipendium iustitiæ vita æterna, quod antithesis requirere videbatur, & quod sine dubio adiunxisset, si de homine ante lapsum loqueretur, ut sanctus Augustinus disputat in Enchiridio, cap. 106. & 107. sed adiunxit: *Gratia Dei vita æterna.* Tamen enim, ut loco citato scribit Augustinus, vita æterna certa sit merces operum, eam tamen gratiam appellare maluit sanctus Apostolus, ut intelligeremus, ipsa etiam nostra merita esse Dei munera, neque id solum, quod sine Dei gratia nulla esse possint liberi arbitrij bona merita, sed quia post illam Adæ ruinam noua quadam & singulari Dei gratia liberandum fuit liberum arbitrium, à captiuitate ac seruitute peccati.

CAPVT II. De partitionibus gratiæ.

IAM verò gratiæ secundo & tertio modo acceptæ, de qua in sequentibus disputationibus multa, Deo iuuante, scripturi sumus, multæ partitiones sunt. Prima partitio est in gratiam æternam ac temporariam. Gratia æterna ille est amor, quo nos Deus ante mundi constitutionem ab ipsa æternitate dilexit, in cuius gratiæ laudem & gloriam nos à Deo prædestinatos esse atque electos in adoptionem filiorum testatur Apostolus ad Ephesios primo: *Prædestinavit, inquit, nos in laudem gloria gratiæ suæ.* Gratia temporaria dicuntur beneficia vocationis, & iustificationis, quæ ex æterna gratia, ut effectus ex causa, derivantur. Nam quos prædestinavit, hos & vocavit: quos vocavit, hos & iustificavit, ad Rom. 8.

Altera partitio est gratiæ temporariæ in gratiam gratam datam, & gratiam gratum facientem. Quæ partitio non sic accipienda est, quasi aliqua sit gratia non gratis data, sed vni speciei, quod proprio nomine careat, relin-

quitur nomen generis. Gratia gratis data est donum supernaturale, absque vilo debito, ad aliorum spirituales salutem præcipuè collatum, prima ad Corinthios duodecimo: *Divisiones gratiarum sunt.* & c. Gratia gratum faciens est donum supernaturale absque vilo debito, ad propriam vniuscuiusque spirituales salutem potissimè datum, 2. ad Corinth. 12. *Sufficit tibi gratia mea.*

Supernaturale donum vtraque gratia dicitur, quia non consequitur naturam, sed supra naturam conceditur diuinitus: idque absque vilo debito, quia neque debetur naturæ, neque cadit sub meritum personæ. Quamuis autem ex gratia gratis data interdum beneficia corporalia consequantur, ut bona valetudo ægotantis: tamen quia finis vltimus omnis gratiæ gratis datæ, est sanitas animæ sempiterna, idè ad spirituales salutem eas referri diximus.

Denique addidimus in definitione gratiæ gratis datæ, ad aliorum præcipuè salutem, hoc genus gratiæ pertinere, quia licet commune sit gratiæ gratis datæ cum gratia gratum faciente, ut tam propriæ, quam alienæ salutem conducant, tamen illud interest, quod gratia gratum faciens datur potissimè ad propriam vniuscuiusque salutem, secundariò ad aliorum, nimirum, ut nos ipsi primùm iusti perfectique efficiamur, deinde ceteri videant opera nostra bona, & glorificent Patrem nostrum qui in cælis est.

Contra verò gratia gratis data, alienam salutem spectat præcipuè, eorum videlicet, qui prædicatione & miraculis vel ad fidem, vel ad penitentiam pertrahuntur: propriam autem secundariò, quia dum per ea dona solerter in proximorum salutem incumbimus, Deum nobis conciliamus, atque ab eo audire meremur: Euge serue bone, & fidelis, & c. Sicut enim Philosophi duo genera virtutum esse volunt, quasdam priuatas, & necessarias vnicuique, vbi cumque viuat, ut temperantiam, & continentiam; quasdam communes & necessarias in Republica, propter aliorum societatem, ut iustitiam, & liberalitatem, ita etiam Deus in Republica Christiana duo esse voluit genera adiutorum, priuatum, quo quisque fit bonus, & commune, quo indigemus ad aliorum iuuantiam salutem.

TERTIA partitio est gratiæ gratum facientis, in gratiam permanentem, siue habituales, & gratiam auxiliij specialis. Gratia permanentis dicitur habitus infusus fidei, spei, caritatis, ac præcipuè caritatis, ut paulò post demonstraturi sumus. Gratia auxiliij specialis definiri posse videtur his verbis: Est motio Dei qua homo ad operationes, quæ naturam suam aliquo modo superat, adiuuatur. Motio dicitur, ut distinguatur ab infusus ac permanentibus qualitatibus, neque enim auxiliium speciale est habitus infusus, aut permanentis qualitas, sed actio qua Deus hominem mouet ad operandum, vel cum eo operatur, non est autem hoc auxiliium necessariū ad operationes, quæ vires naturæ non superant, quales sunt intelligere, & appetere res humanas, ad huiusmodi enim sufficit auxiliium generale, sed necessarium est ad eas operationes, quæ quoquomodo naturæ vires excedunt.

Potriò tribus modis operatio aliqua vires naturæ superare potest. Primùm simpliciter, & absolute, ut si ex genere suo operatio sit ordinis altioris, quam sunt res naturales, quales sunt actus virtutum Theologicarum, fidei, spei, & caritatis, quæ non adquirentur per iteratos & frequentatos actus, sed diuinitus in animam infunduntur.

SECUNDO, non simpliciter, sed ratione status peccati, quemadmodum enim homo agrotus mouere non potest ingentem aliquam molem, nisi iuuetur ab alio, quam ipse idem, si sanus esset, solus mouere potuisset: sic homo, per peccatum debilitatus, multa non potest sine auxilio speciali efficere, quæ in statu innocentie, sine tali auxilio, facillè effecisset.

TERTIO,

TERTIO, ratione modi, loci, temporis, personæ, aut alterius cuiuslibet circumstantiæ, sepe enim accidit, ut id, quod neque ex genere suo, neque ratione status, vires naturæ superat, easdem tamè superet ratione circumstantiæ, ac, ut in exemplo posito perseueremus, poterit homo sanus per se molem quandam loco mouere, non tamen poterit sine alterius auxilio, si alteram manum tantum adhibere cogatur, aut si loco parum commodo, vel moles, vel ipse sit constitutus: ita poterit homo iustus præceptum aliquod decalogi facillè adimplere, si nulla extrinsecus diabolica tentatio accedat, si verò tentatio eiusmodi accedat, sine speciali auxilio id facere non poterit.

Ex his autem facillè erit colligere, quid intersit inter auxiliium Dei generale, & auxiliium speciale: Generale siquidem datur ad actus omnes, tam bonos, quam malos, nam & in malis actibus id quod materiale & positium est, bonum est, nec fieri nisi Deo cooperante potest, speciale autem non datur nisi ad actus bonos.

Rursus generale auxiliium datur à Deo, ut auctore naturæ, ad ea opera, quæ per naturales potentias exercetur, & ad finem, qui cum natura proportionem habeat, referuntur. Speciale verò præstatur à Deo, ut gloria donatore, ad ea opera, quæ naturæ vires excedunt, & ad finem sempiternæ beatitudinis ordinantur.

Ad hæc, generale auxiliium, quamuis non sit debitum simpliciter, est tamen debitum aliquo modo ex hypothesi. Cum enim Deus res creatas extare, & operari voluerit, æquum esse, ut eis non denegat auxiliium, sine quo nec se ipsæ mouere, nec aliquid omninò possent efficere. Speciale autem nulla ratione est debitum, sed ex noua quadam, & infinita Dei liberalitate donatur, præsertim si loquamur de prima gratia hominem præueniente & excitante: quare nomen gratiæ magis proprie conuenit auxiliij speciali, quam generali, sicut etiam magis proprie habitus fidei, spei, & caritatis, quam intelligendi, volendiq; facultates dona gratiæ nominantur.

QUARTA partitio est auxiliij specialis, in auxiliium excitans, & auxiliium adiuuans, ad gratiam auxiliij excitantis diuinæ illustrationes, atque inspirationes pertinet, quibus Deus cor nostrum pullat, ut à somno peccati, vel negligentie in bonis operibus excitetur: ad gratiam auxiliij adiuuantis spectat diuina cooperatio, directio, ac protectio, quibus iuuamur tum vt eligamus, tum vt faciamus quod Deus præueniens inspirauit. Apocalypsis cap. 3. *Ece sto ad ostium & pulso, si quis auerit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum, & c.* Hinc est illud in precibus Ecclesiæ: *Actioes nostras, quæsumus Domine aspirando præueni, & adiuuando prosequere.* Et illud sancti Augustini libro secundo de peccatorum meritis, & remissione, capite decimo octauo: *Quid ad Deum nos conuertimus, nisi ipso excitante & adiuuante non possumus.* Et illud beati Bernardi in libro de gratia & libero arbitrio: *Conatus nostri & cassi sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.* Quibus congruit illud Concilij Tridentini, sessione sexta, capite sexto: *Disponuntur ad iustificationem, dum excitati diuina gratia, & adiuti, fidem ex auditu concipientes, & c.*

QUINTA partitio est auxiliij, siue gratiæ: in auxiliium, siue gratiam sufficientem, & efficacem. Auxilium sufficiens dicitur, quo Deus ita hominem vocat, & excitat, & iuuare dirigendo, protegendo, cooperando paratus est, vt reuera possit ille sic excitatus, & vocatus velle credere, velle conuerti, velle bonum aliquod facere, tamen re ipsa non velit credere, aut conuerti, aut bonum illud facere. Auxilium efficacis dicitur, quo Deus ita hominem vocat, & excitat, & iuuare dirigendo, protegendo, cooperando, paratus est, vt infallibiliter re ipsa velit ille, qui sic excitatur, & vocatur, & ipsa credat, conuertatur, bonum faciat.

SEXTA partitio est gratiæ efficacis in operantem, &

cooperantem: est gratia operans, quæ facit vt velimus, Cooperans verò, quæ facit vt quod voluerimus, impleamus. Quæ partitio sumpta est ex verbis illis sancti Augustini, libro de gratia & libero arbitrio, cap. 17. *Ipsè vt velimus operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Et infra: *Sine illo vel operante vt velimus, vel cooperante cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valemus.* De his duabus partitionibus in fine huius libri plenius differemus.

Solet adferri alia quadam partitio gratiæ: in præuenientem, & subsequenter, cum in Psalmo 58. legamus: *Misericordia eius præuenit me,* & in Psalmo 22. *Misericordia tua subsequetur me.* Sed hæc partitio nihil noui continet, sed superiores duntaxat includit, siquidem gratia excitans dici potest præueniens, & adiuuans, subsequens, iuxta illud: *Actioes nostras aspirando præueni, & adiuuando prosequere.* Rursus gratia operans, est etiam præueniens, & cooperans, subsequens: *Nolentem* (inquit sanctus Augustinus in Enchiridio, cap. 32.) *præuenit vt velit, volentem subsequitur, ne frustra velit.* Et sanctus Gregorius homilia nona in Ezechielem: *Nos, inquit, præuenit, vt velimus, & volentes subsequitur, ne inaniter velimus.* Denique omnis gratia prior, præueniens dici potest, si comparatur ad posteriorem: *Præuenit* (inquit sanctus Augustinus libro de natura, & gratia, cap. 32.) *vt sanemur, & subsequitur, vt sanati vegetemur: præuenit vt vocemur, & subsequitur vt glorificemur: præuenit, vt pietè viuamus, & subsequitur, vt cum illo semper viuamus.*

CAPVT III.

Gratiam gratum facientem esse qualitatem, per modum habitus in homine permanentem.

IX partitionibus præmissis quædam sunt, quæ nonnullas pariunt quæstiones. Ac primùm de partitione gratiæ in gratiam habituales, & gratiam auxiliij specialis, duæ sunt quæstiones, Vna, sit ne gratia aliqua habitualis, Altera, verum ea gratia sit qualitas à caritate distincta.

Quod ad primum attinet, non instituiamus hoc loco disputationem de iustitia inhærente vel imputatiua, quâ in tractatu de iustificatione impij, suo loco pro viribus, Deo iuuante, tractabimus. Sed solum, an detur gratia habitualis gratum faciens habentem: non enim desunt, qui non admittant gratiam gratum facientem, quæ sit habitus, aut certe qualitas per modum habitus in anima permanens. Ioannes Caluinus in Antidoto Concilij Tridentini, sessione sexta capite septimo: *Falsum, inquit, esse contendendo, vllam iustitiæ partem in qualitate sitam esse vel habitum, qui in nobis resideat, sed gratiæ acceptione nos esse iustos.* Martinus Kemnitius in Examine Tridentini Concilij, prima parte, pag. 640. editionis anni M.D.LXVI. in parua forma (de qua editione semper intelligenda sunt citationes paginarum in meis libris) reprehendit Concilium Tridentinum, quod in qualitatibus & virtutibus infusus iustificationis gratiam constituerit. Tilmanus Heshusius in libris de sexcentis erroribus pontificiorum, (qui liber, vt alibi etiam monui, multo verius inscriberetur de sexcentis mendacijs Lutherianorum, cum nihil ferè contineat aliud, nisi apertissima, crassissimæque mendacia) loco sexto, numero secundo, reprehendit catechismum Concilij Tridentini, quod gratiam gratum facientem esse definiat qualitatem diuinam in anima inhærentem.

Ad hanc sententiam accessit Albertus Pighius, Catholicus alioqui Doctor, sed in nonnullis quæstionibus,

vt ante nos Ruardus Tapperus, vir doctissimus, annotauit, ex lectione librorum Caluini miserè seductus. Sic enim Pighius loquitur in quinto libro de libero arbitrio: *Gratia acceptioem variam non ex Scholis, sed ex diuinis Scripturis petemus. Quandoquidem in illis frè imaginantur gratiam Dei qualitatem aliquam increatam animæ nostræ à Deo, vel eandem cum caritatis habitu, vel distinctam ab eodem. Quæ commentitia vniuersa existimo, nec ex scripturis illam auctoris aatem habere.* Hæc ille.

At sententia communis Theologorum tum in primum Sentent. distinct. 17. tum in secundum distinct. 26. & 27. constanter docet, habitum aliquem supernaturalem à Deo nobis infundi, quo anima exorneretur, & perficiatur. atque adeò iusta Deoque grata & accepta reddatur. Quamuis enim Petrus Lombardus in primo lib. Sentent. distinct. 17. caritatem non habitum aliquem, sed ipsum Spiritum sanctum esse dicere videatur, tamen in eodem libro, distinct. 37. docet cum sancto Augustino Spiritum sanctum non solum eum inhabitare, qui eum actu cognoscunt, & diligunt, sed etiam paruulos baptizatos, qui eum actu neque cognoscunt, neque diligunt; ex quo sequitur, vt crediderit, Spiritum sanctum per habitum aliquem in paruulis habitare.

Idem etiam Petrus in secundo libro Sentent. distinct. 27. docet, gratiam esse virtutem nobis à Deo infusam: virtutem autem esse bonam animi qualitatem; quare Ioannes Scotus in primo Sententiarum, distinctio. 17. quæst. 1. artic. 3. rectè exponit, ac defendi posse docet, sententiam illam magistri. Quia tamen sanctus Thomas in secunda secunda, quæst. 23. artic. 2. & ceteri Theologi Magistri sententiam reprehendunt, quasi is negauerit habitum caritatis: nos vtrumque, Deo volente, probabimus, & gratiam in genere, & caritatem in specie esse habitum, siue qualitatem creatam.

Neque verò hæc sententia, quæ habitum infusus defendit, solum Theologorum Scholasticorum, sed etiam Ecclesiæ totius sententia est; nam extant duorum Conciliorum generalium de hac re decreta. Concilium enim Viennense sub Clemente V. Pontifice Maximo in Gallis celebratū, vt habemus in Clementina prima de summa Trinitate, & fide Catholica, cum de hac re variae Theologorum circumferrentur opiniones, statuit eam esse recipiendam, quæ asserit infundi in baptismo tum paruulorum adultis habitum gratiæ & virtutum.

Concilium etiam Tridentinum sessione sexta, quamuis definire noluerit, siue gratia gratum faciens, habitus propriè dictus, an qualitas alia: tamen esse qualitatem permanentem per modum habitus, atque animæ inhærentem satis apertè definiuissè videtur; cum ait cap. 7. iustificationem non esse solum remissionem peccatorum, sed etiam sanctificationem, & renouationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ & donorum. Et cum paulò infra in eodem capite addit, in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum simul infundi fidem, spem, & caritatem, eaque animæ inhærentem. Et cum canone tertio distinguit gratiam iustificationis ab actibus fidei, spei, dilectionis, & penitentiae. Et cum canone vndecimo definiuit iustificationis gratiam non esse tantum externum Dei fauorem, sed etiam caritatem in corde diffusam, eique inhærentem.

DE NI QVÆ hanc fuisse Tridentini Concilij mentem, præter alios auctores, testatur catechismus eiusdem Concilij, in tractatu de Sacramento baptismi, his verbis: *Est autem gratia: quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum, penà anathematis proposita. decreuit, non solum per quam peccatorum fit remissio, sed diuina qualitas in anima inherens, ac veluti splendor quidam & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores, & splendidiore reddat.* Ac ne quis fortè conetur, per diuinam qualitatem intelligere actionem,

non habitum: paulò post idem auctor scribit, per eam qualitatem, quæ in cordibus nostris diffunditur, ad omnia Christianæ pietatis officia nos habiles reddit. Et paulò infra adiungit, ex ea pijs honestisque actiones proficisci.

CAPVT IIII.

Probatur veritas capite superiore explicata.

HÆc igitur vera & communis apud Orthodoxos sententia probanda est testimoniis Scripturæ, & Patrum. Primum igitur eo potissimum testimonio probari mihi videtur, quo eam refellere conatur Caluinus in Antidoro Concilij, loco citato. Scribit enim Caluinus, non posse iustitiam esse qualitatem nobis inhærentem, sed imputationem solum iustitiæ CHRISTI, propter illud Apostoli ad Rom. 5. *Per obedientiam vnius hominis, iusti constituntur multi.*

At nos per obedientiam vnius CHRISTI iustos multos constitui existimamus in eo sensu, vt merito obedientiæ CHRISTI reconcilietur nobis Deus, & ab eo iustitia donetur, quæ sit qualitas animæ nostræ infusa, & inhærens. Id quod ex antithesi verborum Apostoli manifestè probamus, dixerat enim beatus Paulus: *Quemadmodum per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti sunt multi.* Et continuo adiecit: *Ita per obedientiam vnius hominis, iusti constituntur multi.* Constat autè nos non constitui peccatores per imputationem iniustitiæ, quæ fuit in Adamo, sed per iniustitiam nobis verè inhærentem, per modum habitus, quam contraximus ob inobedientiam primi hominis, cuius filij sumus: igitur iusti etiam constituimur, si quid Apostoli antithesis valet, non per imputationem iustitiæ, quæ est in CHRISTO, sed per iustitiam nobis verè inhærentem per modum habitus, quæ nobis infunditur ob CHRISTI obedientiam, cuius per lauacrum regenerationis filij efficiuntur.

SIC VNDÈ, probatur hæc veritas ex verbis illis Domini, Ioannis quarto: *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Fons enim iste Spiritus sanctus est per gratiam inhabitans, siue gratia à Spiritu sancto inhabitante diffusa, vt colligitur tum ex cap. 7. Ioannis, vbi cum Dominus dixisset: *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viue:* subiunxit Euangelista: *Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum;* Tum ex Patribus, qui hæc loca communiter exponunt de Spiritu sancto, siue de gratia eius viuificante, hæc enim duo in idem recidunt, cum Spiritus sanctus non inhabitet, nisi per effectum aliquem creatum, id est, per gratiam, & caritatem; neque caritas, & gratia sine Spiritu sancto inhabitante esse possit.

Itaque fontem istum aquæ viue Cyrillus libro secundo in Ioannem, cap. 82. & Theophylactus in caput quartum Ioannis, gratiam Spiritus sancti vocant. Hieronymus in caput quinquagesimum quintum Isaia, & Basilius in Psalmum quadragesimum quintum, Spiritum sanctum esse dicunt. Ambrosius libro primo de Spiritu sancto, capite decimo nono, & Ioannes Chrysostomus homilia trigesima prima in Ioannem, modò Spiritum sanctum, modò Spiritus sancti gratiam appellant, neque ab his dissentiant Augustinus, & alij huius loci interpretes.

Sed quanquam, vt diximus, in idem recidat, siue Spiritum sanctum, siue gratiam eius, fontem illud esse dicamus, tamen magis propriè videtur hic locus exponi de ipsa gratia creata, quam de Spiritu sancto creatore. Tum

quia

quia Dominus ait: *Fiet in eo fons aquæ;* Siquidem fieri ad rem creatam pertinet. Tum etiam quia eiusdem sunt generis fons & aqua ex fonte manans, & sancta opera, quæ intelliguntur per aquam ex fonte fluentem, magis conueniunt cum habitu gratiæ, quam cum Spiritu sancto, vt notum est.

Porrò dubitari non potest, quin per fontem intelligatur aliquid permanens, & fixum, ac per hoc significetur gratia inhærens animæ per modum habitus permanentis, vnde fluant ritui bonorum operum, qui saliant in vitam æternam, aqua enim tam altè ascendit, quam est altus locus, vnde descendit; & quoniam fons iste de cælo descendit, idè aquæ eius ad cælum vsque perueniunt, hoc est, merentur opera iusta regnum cælestè, quoniam ex gratia cælesti ac diuina proueniunt.

TERTIÒ, probatur ex illis Scripturæ testimoniis, quæ significant, gratiam diffundi, siue effundi in cordibus, ad Romanos capite quinto: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et ad Titum tertio: *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abundè.* Certè enim tunc Spiritus sanctus abundè effunditur, cum abundanter gratia eius donatur: effusio autem & diffusio gratiæ, siue caritatis in corda hominum, non ad actionem hominis, sed ad donum Dei collatum homini, referri debet. Actiones enim effunduntur ex cordibus: *De corde enim* (ait Dominus Matthæi decimo quinto) *exunt cogitationes malæ, &c. non effunduntur aut diffunduntur in corda, neque donum in corde effusum, externus Dei fauor propriè dici potest, sed aliquid ipsum cor attingens, purgans, & renouans, vt Apostolus loquitur.*

QUARTÒ huc pertinent etiam illa loca, vbi gratia comparatur pignori, sigillo, vnctioni vel semini, rebus videlicet creatis, & permanentibus, 2. ad Corinth. 1. *Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus nostris.* Et prima Ioannis secundo: *Vnctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis.* Et capite tertio: *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quia semen eius manet in eo.* Quid enim, quæso, est aliud semen Dei in nobis manens, nisi charitas habitualis, ex qua fructus operum bonorum nascuntur?

Addamus nunc testimonia veterum, qui tamen non apertè nomen habitum, vel qualitatem, tamen ita rem describunt, vt paucò negotio possit intelligi, verum esse quod ait Concilium Viennense, hanc sententiam testimoniis veterum esse conformem.

Sanctus Dionysius Areopagita, capite secundo, parte prima, libri de Ecclesiastica Hierarchia: *Primus*, inquit, *ad diuina motus, Dei dilectio est: Porro sacra dilectionis ad diuina mandata facienda, principalis omnino progressus est, secretissima illa & ineffabilis operatio, qua diuinus in nobis status efficitur.* Quid, quæso, diuinus status esse potest, nisi diuinum quoddam esse nobis collatum.

Sanctus Irenæus libro quinto, capite sexto, aduersus hæreses: *Cum autem*, inquit, *Spiritus cõmixtus animæ vnitur plastati, propter effusionem Spiritus spiritualis & perfectus homo factus est. Et hic est qui secundum imaginem & similitudinem factus est Dei.* Et infra sæpius repetit, hominem perfectum tribus constare, corpore, anima, & Spiritu Dei, id est, donis & gratia Spiritus sancti. Et certè vocabula commixtionis & infusionis, & hoc, quod est esse quasi partem hominis, rem permanentem demonstrant.

Sanctus Cyprianus in epistola secunda, libri secundi ad Donatum: *Postquam*, inquit, *vnde genialis auxilio, super se lumen infudit, postquam cælitus spiritu hausto in nouum me hominem natiuitas secunda reparauit: Scis ipse profectò quid detraxerit nobis, quidve contulerit mors ista criminum, vitæ virtutum.* Infusio luminis, & haustus spiri-

tus, & inde renouatio hominis aliquid permanens in homine significat.

Sanctus Basilius in libro de Spiritu sancto, cap. 26. explicans quemadmodum Spiritus sancti gratia hominem inhabitet, sic loquitur: *Sicut cernens vis est in oculo sano, sic & operatio Spiritus in anima purgata, & quemadmodum ars est in eo qui natus est illam, ita gratia Spiritus in eo qui recepit, semper quidem præsens, at non perpetuò operans.* Similitudo virtutis cernendi & artis, sine dubio, gratiam per modum habitus inesse animæ ostendunt.

Sanctus Ambrosius libro sexto Hexameron, cap. 8. *Vtrum*, inquit, *iustificatio secundum corpus, an secundum animam tibi conferri videatur, quæso, respondeas. Sed dubitare non potes cum iustitia, vnde iustificatio deriuata est, mentis tue vtique, non corporis sit. Pictus es ergo, & homo, & pictus à Domino Deo tuo, bonum habes artificem, atque pictorem. Noli bonam delere picturam, non fucò sed veritate fulgentem, non cera expressam, sed gratia. Pictura res est permanens, ac per hoc gratiam permanentem demonstrat.*

Sanctus Gregorius Nazianzenus, oratione in sanctum lauacrum, ante medium, loquens de effectu gratiæ, quæ confertur in baptismo: *Nouos*, inquit, *ex veteribus, ac Dei similes efficit absque igne conflagans, & sine conflagratione irradians.*

Sanctus Hieronymus præfatione commentariorum in Threnos Hieremiæ, describens animam peccatricem: *Nudata*, inquit, *est domus Dei omnibus ornamentis suis, cunctisque, quæ diuinitus consequuta fuerat, spoliata numeribus, remansit deformis ac turpis.* Et in Commentario epistolæ ad Philemonem extremo: *Cum*, inquit, *in Spiritu gratia fuerit, totum facit hominem spiritualem, vt & caro spiritui seruiat, & anima non vincatur à carne, & redacta simul in substantiam spiritualem, adhaereant Domino, quia qui adhaeret Domino, vnus spiritus est.*

Sanctus Ioannes Chrysostomus homilia quadragesima in epistolam priorem ad Corinthios: *Itaque*, inquit, *qui crimine, Regis beneficio, absolutus est, inquinatum animam seruat; quem alibi baptisma non iterum, sed solus radiis puriore mentem habet.* Et homilia ad Neophytos, quam citat sanctus Augustinus libro primo contra Iulianum, scribit etiam, infantibus per baptismum conferri sanctitatem, & iustitiam, quæ sanè nisi habitualis esse non potest.

Sanctus Augustinus libro primo de peccatorum meritis, & remissione capite nono: *Ille*, inquit, *in quo omnes viuificabuntur, præter quam quod se ad iustitiam exemplum imitantibus præbet, dat etiam sui Spiritus occultissimam gratiam, quam etiam latenter infundit & paruulis.* Hic sanè negari non potest, quin sanctus Augustinus de gratia habituali loquatur, quæ & occultissima est, & cuius solius capaces sunt animi paruulorum. Idem auctor in eodem libro, cap. trigesimo quarto, dicit, paruulos per baptismum conuerti ad Deum, cum antea essent auersi, quod intelligi nequit, nisi de conuersione habituali, per infusum habitum caritatis.

Sanctus Cyrillus Alexandr. lib. 4. commentariorum in Isaiam, orat. 2. explicans illa verba capituli 44. *Memento horum Iacob, & Israël, quia puer meus es tu, formauit te puerum, &c.* sic loquitur: *Formatur item in filium Dei, intelligibiliter informatus diuinarum legum scientia ad speciem effigiemque excellentem, quæ virtutum ornatu in animis hominum inheret, ac insidet: hæc autem pulchritudo intelligi potest spiritualis, formatur etiam veluti in Christo per sancti Spiritus participationem, ad ipsius speciem. scribit siquidem ad Galat. diuinus Paulus: Filii, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Formatur autem in nobis Christus sancto Spiritu nobis diuinam quandam formam per sanctificationem & iustitiam indente, sic enim in animis nostris elucet character substantiæ Dei, ac Patris, reformante, vt dixi, sancto Spiritu nos per sanctificationem in ipsum.*

Hæc ille, qui vix poterat apertius de qualitate diuina in membris nostris inharere loqui, cum eam & formam appelleret, & in animo inharere scribat.

VERSIVS Emilianus, siue potius Casarius Arelatenfis in sermone illo pulcherrimo de corpore Domini, qui inscribitur sermo quintus de Paschate: *Te ipsum, inquit, qui iam es renatus, interroga, dudum alienus à vita peregrinus à misericordia, à salutis via, intrinsecus mortuus, exulabas. Subitò initiatus Christi legibus, & salutaribus mysteriis innouatus, in corpus Ecclesie non videndo, sed credendo transisti, & de filio perditionis adoptiuus Dei fieri, occulta puritate meruisti, in mensura visibili permanens, maior factus es teipso inuisibiliter sine quantitatis augmento, in exteriori nihil additum est, & totum in interiore mutatum est.*

Atque hæc ex patribus hoc loco sufficiat. Addeamus plura cum ventum fuerit ad controuersiam de iustificatione.

Probatur vltimò hæc eadem veritas rationibus. Prima ratio ex parte Dei, Deus diligit iustos, & odit peccatores, vt Scripturæ passim loquuntur: nulla autem mutatio in ipso Deo cogitari potest: igitur mutatio fit in homine, cum ex nõ dilecto incipit esse dilectus; quare concedendum est, in homine iusto esse pulchritudinem aliquam veram & spirituales, ob quam oculis Dei gratus efficitur, præsertim cum Deus non possit decipi, aut errare, vt diligit iniustum pro iusto, & deformem pro formoso. Præterea Dei dilectio efficax est: igitur cui Deus vult bonum, continuò ille verè efficitur bonus; nihil enim aliud est diligere, nisi velle bonum, & quidem homines multa bona cupiunt amicis, quæ tamen ipsi conferre non possunt: at Dei voluntas omnipotens, & efficacissima est.

SECUNDA ratio ex parte hominis, homo ad supernaturalem gloriam conditus, opera supernaturalia operari debet, quibus ad finem illum tendere, ac tædem peruenire queat: sed opera supernaturalia prærequirunt esse supernaturale, siue formam supernaturalem: talia enim sunt opera, qualis est forma, siue essentia, vnde opera ipsa procedunt, quod in rebus omnibus cernimus: igitur dat Deus hominibus quos iustificat, formam supernaturalem, quam habitum gratiæ nominamus. Et fortasse huc respexit sanctus Petrus, cum ait in epistola posteriore, capite primo nos effici diuinæ consortes naturæ. Certè hæc est ratio sancti Dionysij Areopagite, quem supra citauimus, is enim apertissimè dicit in libro de Ecclesiastica Hierarchia, cap. 2. part. 1. non posse hominem diuina operari, nisi diuinum quandam statum antè recipiat; quemadmodum nec humana opera facere valemus, nisi homines simus.

Præterea non est homo iustus & sanctus eo tempore solum, quo iusta & sancta opera facit, sed etiã dum cessat, dum quiescit, dum dormit: non igitur ab opere, sed ab habitu permanente iustus & sanctus dicitur. Ipse etiã Aristoteles in secundo libro de motibus, capite quarto, vidit & docuit, non posse verè & propriè nominari iustum, qui aliquod opus iustum fecerit, sed qui iustitiæ habitum acquisierit.

TERTIA ratio ex parte instrumentorum iustificationis, quæ sunt cœlestia sacramenta; baptismus non solum homines, qui vsum habent rationis, sed etiam infantes, amentes, dormientes quandoque iustificat, ac de infantibus quidem supra citauimus Chryostomum & Augustinum, & possent plurimi alij huc adduci, si opus esset. At in infantibus, & cæteris, qui vsti rationis carent, nulla inesse potest iustitia actualis, erit igitur habitualis.

Præterea baptismus non quomodocumque iustificat, sed per modum regenerationis, sic enim legimus Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c.* Et ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis.* At regenerari non est aliquid agere, sed nouam naturam & diuinam, ac supernaturalem formam accipere; vnde

filij Dei nominemur & simus, iustitia igitur quæ per baptismum acquiritur, non est actualis, sed habitualis, quæ per modum formæ in anima inharere, eamque ad esse quoddam diuinum & supernaturale euehat.

Denique sacramenta saltem ex communi Catholico- rum sententia gratiam conferunt & efficiunt, vt instrumenta Dei, non autem efficiunt actualem in nobis iustitiam, vt experientia in plurimis non obscure testatur: efficiunt igitur habitualem. His igitur argumentis effici- mus gratiam iustificantem esse qualitatem; quemadmo- dum autem idem proberur de caritate, vide infra caput octauum, neque enim probare necesse est caritatem esse habitum creatum, nisi antea constet gratiam iustifican- tem idem esse cum caritate.

CAPVT V.

Soluuntur obiectiones.

DIVERSVS ea quæ capite superiore confir- mata sunt, duæ obiectiones fieri solent. Prima obiectio sumitur ex verbis sancti Augustini qui de gratia ita loquitur, vt videatur velle eam non esse habitum quo nos vtamur, sed potius ipsum Spiritum sanctum, qui nos regat & moueat. nam in lib. tertio hypognostici, comparat liberum arbitrium nostrum iumento, gratiam Dei fessori, à quo iumentum gubernatur & regitur, & in epist. 106. scribit in operibus gratiæ voluntatem nostram comitem esse, non ducem: pedissequam, non præuiam.

RESPONDEO, sanctum Augustinum loqui de gra- tia simul creata, & increata, id est, de Deo, qui per dona sua creata sedet in nobis, & variis modis nos ducit, regit, moderatur, & gubernat, non secus ac fessor iumentum. Quod Apostolus ad Romanos octauo illis verbis ad- monuit: *Qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei.* Hinc autem non tolluntur habitus creati, & infusi, sed potius as- feruntur, & confirmantur. nam Deus per habitus illos habitat in nobis, quod de fide testatur Apostolus, cum ait ad Ephes. 3. *CHRISTVM habitare per fidem in cordibus.* Et de caritate, ad Rom. 5. *Caritas Dei diffusa est in cordi- bus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Et sanctus Ioan. in epist. 1. cap. 4. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Ipe etiam sanctus Augustinus in epist. 106. citata dicit, Gratiam in nobis augeri, & perfici, id quod nisi de gratia creata intelligi nequit: *Gratia, in- quit, meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, comitan- te, non ducente: pedissequa, non præuia voluntate.*

Et quamuis habitibus, qui sunt in nobis, vtamur, cum volumus, tamen indigemus, præterea diuina cooperatio- ne, directione, protectione, sepe etiam noua inspiratione nouòque impulsu, & ideo rectè S. Augustinus dicit, in operibus gratiæ voluntatem nostram comitem potius quàm ducem, & pedissequã magis esse, quàm præuiam.

SECUNDA obiectio sumitur ex verbis eiusdem Au- gustini, qui dicere videtur, Pelagianorum sententiam fuisse, necessariam esse gratiam habitualem, per quam euehantur homines ad statum filiorum Dei: nam lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 18. sic loquitur: *Sed illi, Pelagiani videlicet, mouent, & aliquid considera- tione ac discussione dignum videntur adferre, qui dicunt, paru- los recenti vitæ editos visceribus matrum, non propter rem- mittendum peccatum percipere baptismum, sed vt spiritua- lem procreationem non habentes, creentur in Christo, ipsius regni colorum participes, fiant eo modo filij & heredes Dei, coheredes autem Christi.* Quam sententiam Pelagianorum refert idem August. lib. 2. contra duas epistolas Pelagia- norum, c. 6. & lib. 4. c. 2. & in lib. de hæresib. c. 88. refellit autem eam sententiam, lib. 6. in Iulian. c. 4. vbi dicit, nullã esse causam, cur infantes excludantur à regno Dei, si nullã habent peccatum, quamuis nõ regenerentur in Christo.

RESPONDEO, nusquam ab Augustino reprehendi Pelagianos, quòd regenerationem & adoptionem filio- rum Dei paruulis necessariam esse dicerent ad regnum cœlorum obtinendum; sed quod negarent necessariam etiam esse ad peccatum originale purgandum. Pelagianus siquidem tum in paruulis, tum in adultis gratiæ necessi- tatem aliquam non negabant, sed non integrè, & perfe- ctè, vt oportebat, agnoscebant in paruulis gratiam ado- ptionis; gratiam remissionis peccati originis non agno- scebant, fatebantur adultis necessariam esse gratiam re- missionis peccatorum, gratiam quæ naturam sanaret, & in bonis operibus faciendis, peccatisque vitandis iua- ret, minimè fatabantur.

Quod autem Augustinus non reprehendat Pelagia- nos, quod attinet ad necessitatem baptismi in paruulis propter regnum cœlorum, perspicuum est ex illis ver- bis lib. 6. contra Iulian. cap. 4. *Agimus gratias, quia nõ hoc puariis non enim ad regnum Dei natos, nisi perfundantur, id est, baptizentur, admittimus, atque ita perfundi multò melius iudicatis, quam nasci.* Et ex illis in eodem cap. *Enumeras quæ fides vera non dubitet Christiana, in quibus ea commemoras, quæ pendè omnia prædicamus & nos.* Et in lib. 2. con- tra duas epist. Pelagia. c. 6. *Si paruulos, inquit, Pelagianus alloquens, negatis attrahere, quòd in baptismo remittatur originale peccatum, tamè in illo regenerationis lauacro ado- ptari ex filiis hominum in filios Dei non negatis.* Non igitur hanc adoptionem & exaltationem naturæ humanæ per Christum August. in Pelagianorũ sententia reprehendit.

Quid igitur, inquit, sibi vult, cum lib. 6. in Iulia. c. 4. absurdum putat, si paruuli non baptizati excludantur à regno, si iuxta Pelagianorum sententiam nullũ habeant originale peccatum? Respondeo, non iudicari absurdum ab Augustino, si paruuli nõ adoptati in filios Dei, quam- uis omni peccato carentes, excludantur à regno, sed si nõ adoptentur, cum nulla sua culpa meruerint excludi ab adoptione, & per hoc à regno: præsertim cum alij per- multi sine vllis suis meritis gratiam adoptionis, & parti- cipationem regni cœlestis acquirant. Nunc enim cum quaeritur, cur ex paruulis alios Deus per baptismum ad regnum cœlorum adducat, alios sine baptismo mori, & à regno excludi permittat: respondere solemus, vt in illis misericordiam, in istis iustitiam suam demonstret. At si nulla sint peccata, mirum profectò erit, si Deus infantes aliquos innocentes atque ad imaginem suam creatos, nolit in regno suo, atque vt eos ibi non habeat, sine bap- tismo interire sinat, cum alios item infantes, & similiter innocentes per baptismũ adoptet in filios, & in regnum suum perducatur, non sine dolore aliorũ, qui excluduntur.

Hanc esse beati Augustini sententiam, perspicuum est ex verbis citis: sic enim loquitur lib. 6. in Iulianum, cap. 4. respondens ad verba Iuliani, qui dixerat, Deum infanti- bus nihil boni, vel mali merentibus regenerationis gra- tiam tribuisse: *Quid, inquit, cum offenderunt, quos pariter innocentes mundos, à se ad imaginem suam creatos innume- rables ab isto munere (regenerationis videlicet) alienat, nec eorum voluntatem huius ineffabilis præuenit beneficij largi- tate, separans tot imagines suas à regno suo: si hoc eis nõ erit malum, non ergo amabunt regnum Dei, tot innocentes ima- gines Dei: si autem amabunt, & tantum amabunt, quantum innocentes amare debent regnum eius, à quo ad ipsius ima- ginem creantur, nihil ne mali de hac ipsa separatione patien- tur; Postremo vbi libet sint, quomodolibet sint, sub Deo in- dice, qui nec fato premiuur, nec personarum acceptione cor- rumptur, in illius regni felicitate non erunt, vbi erunt qui pa- riter nihil boni, malive meruerunt; sed si nihil meruissent mali, nunquam priuarentur in communi causa communionis tanti boni.*

Alia nonnulla obiectiones soluendæ essent, sed ex propriè pertinent ad quaestionem illam, vtum iustifice- mur per imputationem iustitiæ Christi, an per iustitiam

nobis inharerentem, & ad illam, vtum ad meritum vitæ æternæ requiritur, vt opus procedat ex habitu gratiæ gra- tum facientis, an satis sit, vt opus sit conforme legi Dei. Itaque in iis locis, obiectiones cæteras, Deo iuuante, diluemus.

CAPVT VI.

Gratiam facientem non distingui ab habitu caritatis.

TRA quaestio superest, vtum habitus gratiæ, de quo hæcenus differuimus, sit idem cum habitu caritatis. Quæ controuersia, cum ad finem Catholicam non pertineat, inter ip- sos Catholicos Doctores, salua fide, disputari solet; sed mihi ea de causa tractanda fuit, vt intelligatur in con- trouersis consequentibus, quid per habitum gratiæ gra- tum facientis intelligi velim.

Igitur quatuor sunt apud Theologos de hac quaestio- ne sententiæ. Quidam enim volunt, gratiam gratum fa- cientem esse habitum, re & ratione à caritate distinctũ, & gratiam quidem in ipsa animæ substantia tanquam in subiecto sedem habere, caritatè in voluntate. Existimant enim ita se habere gratiam ad virtutes infusas, quemad- modum se habet anima ad suas potentias, & sicut anima dat esse naturale corpori, ex ipsa autem potentia fluunt, quæ sunt actionum instrumenta: Sic etiam gratiam dare animæ esse quoddã supernaturale, ex ipsa verò quodam- modo fluere habitus virtutũ infusarum, qui sint princi- pia proxima operationis supernaturalis. Ita docet sanctus Thomas in 1. 2. quaest. 110. art. 3. & 4. & quaest. 27. de verit. art. 2. in 2. Sentent. dist. 26. quaest. 1. artic. 3. & lib. 3. contra gentes. cap. 150. Eadem est sententia Capreoli in cõmen- tario lib. 2. Sent. Caiet. in comment. ad 1. 2. Ferrar. in ex- plicatione librorum contra gentes. Dominici à Soto lib. 2. de natura & gratia, cap. 17. & 18. & aliorum.

ALII distinctionem inter gratiam & caritatem, non realem, sed formalem constituunt, vt Alexander Alenfis in Summa Theologica, part. 3. quaest. 69. memb. 2. art. 4. Albertus Magnus in 2. Sentent. dist. 26. artic. 3. & fortasse S. Bonaventura in 2. Sentent. dist. 26. quaest. 5. & in 3. dist. 27. artic. 1. quaest. 3. is enim non satis explicat, an velit re- ipsa, an solum formaliter distingui gratiam à caritate, in eo tamen apertè dissidet à sancto Thoma, quod tum gra- tiam, tum caritatem in voluntate constituit.

ALII gratiam & caritatem neque re ipsa, neque for- maliter, sed tantum ratione distinguunt: Docent enim vnum atque eundem habitũ, qua parte subiectum respi- cit, atque hominem ipsum, in quo inest, exornat, Deoque gratum & amabilem reddit, gratiam nominari, qua parte respicit opus, & voluntatem propriam efficit ad Deum super omnia diligendum, dici propriè caritatem. Hæc sententia est Alexandri Alenfis, qui fortè mutauit opi- nionem in Summa Theologica, quaest. 12. de penitentia, memb. 3. & lib. 3. Richardi in 1. Sent. dist. 26. q. 4. item Scoti, Mayronis, Gabrielis, Maioris, & aliorum in eandem dis- tinctionem. Henrici à Gandauo quodlib. 4. quaestione decima, & ex recentioribus Andrea Vegæ lib. 7. in Con- cil. Trident. c. 25. & duobus sequentibus.

ALII denique nihil omninò interesse volunt inter gratiam & caritatem, solòque nomine distingui affir- mant, ita Durand. in 2. dist. 26. quaest. 1. nu. 8.

QUAMVIS autem duæ priores sententiæ, & quarta probabiles sint, & auctores insignes ac doctissimos ha- beant, tertia tamen probabilior mihi esse videtur, & cum Scripturis, & Patribus, & cum ipso Tridentino Conci- lio magis congruere.

Et quidem sententia quarta Durandi satis refelli videtur, tum auctoritate omnium aliorum Theologo- rum, qui distinctionem aliquam inter caritatem, & gra- tiam agnouerunt: tum etiã quia si gratia facit hominem

Deo dilectum, & caritas facit eundem dilectorem Dei, ut communis conceptio, & nomina ipsa testantur; profecto aliquid interest inter caritatem, & gratiam; neque verum est, quod scribit Durandus, fieri hominem Deo per gratiam gratum, per caritatem carum, & ideo non magis esse distincta caritatem & gratiam, quam esse carum & gratum. Nam si proprie loqui velimus, per caritatem, quam quisque in se habet, non est alteri carus, sed habet alterum carum: est enim caritas virtus, qua diligimus non qua diligimur, quamvis possit ipsa esse ratio, cur ab altero diligamur; amor enim amorem maxime provocat. Quare gratia, qua sumus Deo cari, siue grati, distinguitur saltem ratione à caritate, qua Deum habemus carum. Priores autem illę sententię, quę distinctionem realem aut formalem inter gratiam & caritatem ponebant, his argumentis refelluntur.

PRIMÒ, Concilium Tridentinum, tamen si non voluit quęstionem istam, ut quę ad fidem non pertineat, definire; tamen satis aperte indicasse videtur, cui sententię magis faueret. Nam sels. 6. cap. 7. vbi proprie de hac re agit, simpliciter affirmat vnicam esse formalem causam iustificationis, eamque in fide, spe, & caritate consistere: *Demum, inquit, vnica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, &c.* Et paulò post explicans quid sit illa iustitia: *Quamquam, inquit, nemo possit esse iustus, nisi cui merita passionis Domini nostri Iesu Christi communicantur; id tamen hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissimę passionis merito per Spiritum sanctum caritas Dei diffunditur in cordibus eorum qui iustificatur, atque ipsis inhaeret. Vnde in ipsa iustificatione, cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo, per Iesum Christum, cui inseritur, per fidem, spem, & caritatem; nam fides nisi ad eam spes accedat, & caritas, neque vnit perfecte cum Christo, neque corporis eius viuam membrum efficit.* Et paulò post, hanc fidem viuam, id est, cum spe & caritate coniunctam, esse dicit id, quod ex traditione Apostolica petunt catechumeni ab Ecclesia, cum petunt fidem vitam æternam præstantem. Et mox adiungit hanc ipsam fidem viuam esse veram & Christianam iustitiam, quàm ceu primam solum per Adami peccatum amissam, & per Christi obedientiam recuperatam, candidam & immaculatam iubentur renati conseruare.

At certe si gratia iustificans à virtutum Theologicarum habitibus distingueretur, iure Conciliū reprehendi posset, quòd hoc loco nullam de istiusmodi gratia mentionem fecisset: An non esset imperfecta & manca tanti Concilij doctrina, si in explicatione iustificationis illud omisisset, quod est in iustificatione præcipuum? Adde quod cap. 10. idem Concilium docet, iustitię incrementum ab Ecclesia postulari, cum ita orat: Da nobis Domine fidei, spei, & caritatis augmentum.

ALTERVM argumentum sumitur à doctrina veterum Patrum, qui perpetuò iustitiam, qua coram Deo iustificamur, eique grati, atque accepti sumus, in virtute, ac præsertim in caritate constituunt. Augustinus libro de natura & gratia, cap. 42. *Caritas, inquit, est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia.* Et in Psalm. 118. conuisione 26. *Iustitia, inquit, virtus est magna animi, præcipueque laudabilis.* Et mox exponens illud: *Feci iudicium & iustitiam. Iustitia, inquit, nomine, hoc loco non ipsa virtus, sed opus eius significatum est. Quis enim fecit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impij, hoc est, per gratiam ex impio facit iustum? Vnde ait Apostolus, iustificati gratis per gratiam ipsius. Facit ergo iustitiam, id est, opus iustitię, qui habet in se iustitiam, id est, opus gratię.*

Quo loco sanctus Augustinus apertissime docet, iustitiam, qua iustificamur à Deo, esse virtutem diuinitus infusam, per quam operamur opera iusta; proinde non vult esse habitum aliquem in essentia animæ, qui nihil

A operetur, sed habitum virtutis in potentia operatrice. Vide præterea testimonia veterum, quę citauimus in libro de statu innocentie, capite secundo, ad explicandum discrimen inter imaginem & similitudinem Dei. Docent enim ea testimonia conditum fuisse hominem ad imaginem, & similitudinem Dei, & imaginem in natura, similitudinem in probitate & iustitia sitam esse: per iustitiam autem virtutes, ac potissimum charitatem intelligi oportere, non dubium est.

TERTIVM argumentum peti potest ex diuinis literis, in quibus videmus eam omnia tribui charitati, quę ab auctoribus contrarię sententię tribuuntur gratię, non solum absolute, sed etiam vt eam distingui ipsi docent à caritate. Profecto autem si in charitatem, secundum Scripturas, conuenient ea omnia, quę soli gratię iure tribui solent, alterum necesse est, vel in scripturis falsam doctrinam, quod fieri nõ potest, contineri, vel, quod nos contendimus, gratiam à caritate aut nullo modo, aut sola ratione distingui.

Gratię proprium esse volunt, vt à caritate ipsorum opinione distinguitur, dare animæ quoddam esse supernaturale, ex quo dicatur homo filius Dei per participationem & diuinę conforis naturę. Id verò totum Scriptura apertissime tribuit charitati. Ioan. 3. *Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus.* Et cap. 4. *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.*

PRÆTEREA tunc accipit homo illud esse supernaturale, cum regeneratur ac renascitur, nouaque efficitur creatura. Id autem fieri per caritatem ex Scripturis, ita probatur; Semen ex quo regeneramur, est verbum Dei, i. Petri 1. *Renati non ex semine corruptibili, sed ex incorruptibili, per verbum Dei viui.* Et Iacobi 1. *Genuit nos verbo veritatis, vt simus initium aliquod creaturę eius.* Verbum autem proprie fidem in nobis gignit, eamque viuam, quę per dilectionem operatur, ad Rom. 10. *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Fides igitur viuam, id est, cum charitate, est id, per quod renascimur, & proinde ipsa dat illud esse diuinum & supernaturale, vnde dicimur filij Dei.

Et confirmatur hoc ipsum ex illis Apostoli verbis ad Galat. 3. *Omnis enim filij Dei estis per fidem.* Loqui autem B. Paulum de fide viuam, perspicuum est ex cap. 5. vbi cum dixisset: *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, ex gratia excidistis.* Subiungit explicas quid sit ista gratia, & quid faciat filios Dei: *Nam, inquit, in Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides que per dilectionem operatur.* Et cap. 6. hanc ipsam fidem viuam appellat nouam creaturam, cum ait: *In Christo Iesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.* De qua noua creatura dicit idem Apostolus ad Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis.*

Et confirmatur rursus ex parte eorum, qui nos regenerant, qui sunt Euangelij prædicatores, i. ad Cor. 4. *Per Euangelium ego vos genui.* ad Galat. 4. *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.* Christus autem in nobis per fidem formatur & habitat, ad Ephes. 3. *Christum habitare per fidem in cordibus vestris.* Fidem autem istam debere esse viuam, & caritate formatam dubiū esse non potest. Quare S. Ioan. 1. epist. cap. 4. dicit, Deum per caritatem in nobis manere: *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.*

Sunt præterea multa alia, quę tribui solent gratię, quę omnia in scripturis tribuuntur caritati. Neque aliquid afferri potest ita gratię proprium, vt non conueniat etiam caritati, quare nulla est causa, cur distincti habitus ponantur gratię, & caritatis, percurramus breuiter singula.

PRIMÒ, gratię propriū esse dicitur, facere hominem Deo dilectum, at Prover. 8. legimus: *Ego diligentes me diligo.* Et Ioan. 14. *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo.*

SECUNDÒ, gratia dicitur esse animæ vita, vt peccatū,

mors, at prima Ioannis tertio legimus: *Qui non diligit, manet in morte, & nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam, quia diligimus fratres.*

TERTIÒ, gratia donum illud esse dicitur, per quod in nobis habitat Spiritus sanctus. At Roman. 5. legimus: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

QUARTÒ, per gratiam à peccato iustificamur. At Luca 7. legimus: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et iam antea ex Apostolo ad Galat. 6. ostendimus, nouam creaturam esse fidem, per dilectionem operantem, & ex Tridentino Concilio demonstrauius, formalem causam iustificationis esse caritatem, mentibus nostris infusam. Neque vllus est Theologus aut Philosophus, qui iustitię nomine aliud, quàm virtutem, intelligat.

QUINTÒ, gratia est fons & radix omnium virtutum. At Apostolus ad Rom. 13. *Plenitudo, inquit, legis, est dilectio.* Et 1. ad Corinth. 13. *Caritas, inquit, patiens est, benigna est, &c. omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c.* Et sanctus Gregorius homil. 27. in Euangelia dicit, caritatem esse radicem omnium operum honorum, & S. Prosper lib. 3. de vita contemplatiua, cap. 13. dicit, caritatem esse vitam virtutum, mortem vitiorum.

SEXTO, gratia separat filios regni à filiis damnationis, nullus enim cum gratia perit, nullus sine gratia saluatur. At Iacobi primo legimus, coronam vite reprobis esse diligentibus Deum. Et sanctus Augustinus lib. 15. de Trinitate, cap. 18. *Sola caritas, inquit, diuidit inter filios regni, & filios damnationis æternę.*

SEPTIMO, gratia est donum Dei omnium maximū. At Apostolus 1. ad Cor. 13. antepōnit caritatem omnibus aliis donis. Et ad Colossen. 3. *Super omnia, inquit, caritatem habere quod est vinculum perfectionis.* Et sanctus Augustinus lib. 15. de Trinitate, cap. 18. *Nullum, inquit, est isto Deo dono excellentius, dantur & alia per Spiritum sanctum munera, sed sine caritate nihil profunt.* Et serm. 50. de verbis Domini: *Adde, inquit, caritatem, profunt omnia: detrahe caritatem, nihil profunt cetera: quale bonum est caritas fratres? quid pretiosius, quid luminosius, quid firmitus, quid vtilius, quid securius?*

OCTAVO, nihil maius gratia facere potest, quàm coniungere hominem Deo. At 1. ad Corinth. 6. legimus: *Qui adhaeret Deo, videlicet per caritatem, vnus Spiritus fit cum eo.* Et 1. Ioan. 4. *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Id quod præclare explicat S. Bernardus serm. 83. super Cantica, vbi ostendit, nihil esse quod magis hominem Deo coniungat quàm caritatem, quæ, vt ipse loquitur, quasi maritatur anima Deo.

NONO, gratia facit amicos Deo. At Ioan. 15. legimus: *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.*

DECIMO, gratia formosa & gratiosa facit. At caritas est vestis illas nuptiales, qua qui carent, mittuntur in tenebras exteriores, vt exponit S. Gregorius homil. 38. atque hæc ex diuinis literis hoc loco sufficient.

Accedant postremò argumenta ducta ex ratione. Prima ratio, si gratia ita distingueretur à caritate, ceterisque infusis virtutibus, quemadmodum distinguitur anima à potētis, vel lumen rationis à virtutibus, vt sanctus Thomas docet, sequeretur amissã gratia per peccatum, simul amitti virtutes omnes infusas, sicut pereunte anima, pereunt necessariò eius potentie, & sine lumine rationis nullæ omnino virtutes in anima conseruantur; at fides infusa non perit gratia recedente, vt Catholici omnes fatentur; non igitur distinguitur, neque pendet fides à gratia gratum faciente, vt distinguuntur, ac pendent potentie ab anima: & virtutes à lumine rationis.

Neque verò satisfaciatur argumento, si quis dixerit, amissa gratia remanere quidem fidem, sed nõ perfectam & formatam: & hoc modo solum manere eam, ac dependere ab habitu gratię. Nam quamuis sine gratia fides

A imperfecta atque informis sit, est tamen habitus supernaturalis, & operationem habet supernaturalem; docuit autem sanctus Thomas, non posse esse in anima habitus supernaturales, & operationes supernaturales, nisi antea euecta esset eadem anima ad esse quoddam supernaturale per habitum gratię, cum operatio prærequirit esse.

SECUNDA ratio, si gratia esset habitus à caritate distinctus, id sine dubio esset propter tria quę videntur esse propria ipsi gratię, & caritati non conuenire, quorum primum est, dare animæ esse diuinum, & supernaturale. Alterum esse proprium effectum amoris, erga hominem. Tertium esse id, quo proprie Deo gratus est, quicunque illi gratus est. At hæc ipsa tria apertissime quadrant in caritatem, non igitur opus est, alium habitum quærere.

Probatum assumptio argumenti, nam quod attinet ad esse diuinum, certum est, non posse hominem participare diuinum esse, nisi accidentaliter; nullum est autem accidens, quo magis participemus esse diuinum, quàm caritas, ac ne ipsa quidem gratia si esset, vt ponitur à sancto Thoma, ita nos eueheret ad esse diuinum, vt reuera caritas euehit, gratia enim illa esset accidens ordinis supernaturalis, & daret animæ esse quoddam accidentarium supernaturale, at caritas præterquam quod est accidens ordinis supernaturalis, & dat animæ esse accidentarium supernaturale, coniungit animam cum Deo, quàm intimè atque arctè in hac vita fieri potest, quod non faceret gratia, Deus enim intelligentia & voluntate attingitur, sed intelligentia in hac vita non nisi per fidem, & in amigmate Deum attingit, voluntas autem etiam in hac vita immediatè, & proprie Deo coniungitur per amorem.

Adde quòd cum summa perfectio in Deo sit cognitio & amor, in futura vita participabimus per gloriam, diuinam perfectionem visionis Dei, de qua scribit Ioannes in prima epistola, capite tertio: *Similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est,* nunc autem participamus per gratiam, perfectionem amoris Dei, & proximi, de qua dicit Dominus Matthæi quinto: *Diligite inimicos vestros, vt sitis filij Patris vestri, &c.*

Quod attinet ad effectum proprium amoris Dei, ille profecto caritas est, quid enim vult nobis Deus, cum nos amat, nisi id quod nobis est optimum, optimum autem nobis caritas est, vt supra ex Apostolo, & Augustino docuimus.

Quod autem pertinet ad tertium, de eo quo proprie Deo grati sumus, id verò nihil est aliud, nisi caritas, siquidem in ea consistit summa similitudo ad Deum, quam in hac vita possumus habere. Deus enim diligit similes, & eo nos magis diligit, quo sumus ei similiores. Atque hoc est verum amicitie fundamentum inter nos & Deum, amicitia siquidem oritur ex similitudine, cum omne simile diligit suum simile. Similitudo autem, quæ est fundamentum amicitie, non tam est similitudo naturæ, quàm morum, & virtutum: alioqui inter omnes homines esset amicitia, & inter Angelos & homines nulla esset. Porro caritas est regina virtutum, & omnibus aliis virtutibus longè præstat. Quare similitudo in caritate, est prima & summa causa amicitie inter nos & Deum.

TERTIA ratio, gratia proprie opponitur culpæ, sed culpa est actualis, & habitualis deformitas in voluntate, igitur & gratia erit habitus & actus in voluntate.

QUARTA ratio, gratia respondet glorię, sed gloria non erit habitus aliquis in essentia animæ, vt aduersus Henricum Theologi communiter docent, sed coniunctio cum Deo per visionem, & amorem, igitur & gratia non est habitus aliquis in essentia animæ, sed fides, spes, & caritas, ipsius animæ potentis diuinitus infusæ atque in illis inhaerentes.

QVINTA ratio, per gratiam formaliter iustificatur; at iustitia communi consensu Theologorum, & Philosophorum, virtus animi est, & in voluntate, non in essentia anime sedem habet.

CAPVT VII.

Soluntur obiectiones.

DVERSVS ea quae capite superiore confirmata sunt, fieri solent non leuia argumenta, quae nunc breuiter & ordine diluamus.

PRIMA obiectio sumitur ex duobus Conciliis generalibus, siquidem in Concilio Viennensi, sub Clemente Quinto, vt haberet in Clementina prima de summa Trinitate, & fide Catholica definitum est, in baptismo tam paruulis, quam adultis conferri informantem gratiam, & virtutes. Et in Concilio Tridentino sessione sexta, capite septimo, legimus, iustificationem esse renouationem interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiae, & donorum. Et canone vndecimo dicitur anathema iis, qui docent, hominem iustificari ve sola imputatione iustitiae CHRISTI, vel sola peccatorum remissione, exclusa gratia & caritate. In quibus locis videmus semper distingui gratiam a virtutibus, & donis, atque adeo ab ipsa etiam caritate.

RESPONDEO, Concilia ista, ac praecipue Tridentinum, dedita opera ita loqui voluisse videntur, vt indefinitam relinquerent quaestionem Scholasticam, de distinctione gratiae a caritate, & solum definirent, quod ab haereticis negabatur, nos iustificari per aliquid re ipsa in anima inharens; ea siquidem causa fuit, cur Tridentinum Concilium, nunc gratiam & caritatem, nunc solum caritatem nominaret; sed quamuis haec ita sint, tamen videntur omnino Concilij Patres in eam sententiam inclinasse, quae pro eodem habet gratiam & caritatem. Nam, vt supra ostendimus, in explicacione causae formalis iustificationis, vbi maxime oportebat huius distinctionis mentionem facere, solum nominauerunt caritatem, cum suis comitibus fide, & spe.

PORRO vbi Concilia ista distincte nominant gratiam & virtutes, vel gratiam & dona, aut per gratiam, intelligunt caritatem, per virtutes & dona, reliquas virtutes, ac si dixissent, gratiam & caeteras virtutes, siue gratiam & caetera dona: aut certe idem significant illae voces, quemadmodum cum dicimus, aliquem esse sanctum & bonum, innocentem & iustum, &c. id quod Scripturis sacris, & in Patrum libris passim fieri videmus ad rem, de qua agitur, magis explicandam.

Et hoc modo intelligendus est canon vndecimus Concilij Tridentini, vbi damnantur anathemate; qui excludunt a iustificatione gratiam & caritatem: nam idem omnino significari eo loco per gratiam & caritatem, colligimus tum ex verbis sequentibus, vbi numero singulari dicitur, quae in eorum cordibus diffundatur, atque illis inhareat; tum ex capite septimo eiusdem sessionis, cui respondet canon iste vndecimus (neque enim in canonibus noua dogmata traduntur, sed rediguntur ad formam anathematismorum ea, quae in capitibus definita fuerant) verba autem capituli septimi, ex quibus canon vndecimus confectus est, haec sunt: *Id in hac impij iustificatione fit, dum caritas Dei per Spiritum sanctum in eorum cordibus diffunditur, atque illis inheret.*

SECUNDA obiectio ducitur ex Patribus. Proferunt autem vnum tantum, sed antiquissimum, & celeberrimum: is est sanctus Dionysius Areopagita, qui in libro de Ecclesiastica Hierarchia, capite secundo, parte prima, scribit, non posse hominem operari diuina, nisi prius adeptus fuerit sanum, siue esse diuinum, quemadmodum etiam opera humana non ante operari incipimus, quam homines esse coeperimus.

RESPONDEO, recte Dionysius docet, non posse hominem operari diuina, nisi ante participauerit esse diuinum, sed quoniam esse diuinum non potest ab homine participari, nisi per aliquid accedens, idem infunduntur homini diuinae qualitates, habitus videlicet fidei, & spei, & caritatis, ac per eas efficitur homo diuinae confors naturae, & diuina ac supernaturalia operatur.

DICER aliquis, non solum opera diuina, sed etiam habitus diuini praerogant esse diuinum, est enim habitus iuxta Philosophum in libro septimo Physicorum, text. 17. dispositio perfecti ad optimum, perfectum autem vocat id, quod est dispositum secundum naturam; quare cum natura humana non sit ex se disposita ad opera supernaturalia, neque ad ea naturalem proportionem habeat: necessarium existit aliquid quod eleuet, & supernaturaliter perficiat naturam humanam, vt in eam habitus supernaturales infundi queant. Praeterea sicut in rebus naturalibus distinguuntur tria, esse, posse, operari, quorum tertium a secundo, & secundum a primo dependet: sic etiam in rebus supernaturalibus distinguenda sunt tria, esse, quod habetur per gratiam, posse, quod habetur per infusas virtutes, & operari, quae sunt ipsae actiones fidei, spei & caritatis.

RESPONDEO, habitus acquisiti, de quibus loquitur Aristoteles, praerogant naturalem dispositionem subiecti ad opus, quia non dant operari, sed facile ac prompte operari; proinde si natura sine habitu operari non posset, nihil ei prodesset habitus. At habitus diuinitus infusus non exigunt naturalem dispositionem in subiecto, sed solum capacitatem naturalem, ipsi aut eleuant naturam, & proportionem illi conferunt ad actionem supernaturalem. Hanc autem capacitatem esse in anima rationis particeps, docet S. Augustinus lib. de praedestinatione Sanctorum, cap. 5. cum ait: *Posse habere fidem & caritatem, natura est hominum, habere autem, gratia fidelium.*

Ad illud autem, quod addebatur, in omnibus rebus inueniri esse, posse, & operari. Respondemus, id esse verum in substantiis, non in accidentibus: substantiae enim creatae non possunt per se sine instrumentis, id est, sine accidentibus operari, & ideo in eis distinguitur ipsum esse substantiale a potentiis, & potentiae ab actionibus: at vero in accidentibus non distinguuntur ista tria, cum ipsum esse qualitatis operatricis sit potentia seu virtus, proinde cum esse diuinum, quod habet anima per gratiam, sit esse accidentarium, non est necessarium, vt distinguatur a virtute, sed vnus atque idem habitus, vt respicit subiectum, dici potest, esse supernaturale, vt respicit opus, dici potest, virtus supernaturalis.

TERTIA obiectio ex diuinis literis, Scripturae testantur, hominem per gratiam renasci, ac per hoc adipisci esse diuinum. Ioannis tertio: *Nisi quis renatus fuerit, &c.* Quod natum est ex carne, caro est, quod natum est ex spiritu spiritus est. Praeterea secundum Scripturas, gratia Spiritus sancti est prior caritate, ac per hoc non possunt esse idem caritas & gratia, ad Romanos quinto: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Vbi vides, prius dari Spiritum, ac deinde diffundi in cordibus caritatem, ad Galatas quinto: *Fruitus Spiritus, est caritas, gaudium, &c.* Ioannis quarto: *Non quia nos dileximus Deum, sed ipse prior dilexit me.* Quod si prius diligimur, quam diligamus, certe sequitur caritatem, qua Deum diligimus, posteriore esse gratia, qua Deo grati & amabiles sumus.

RESPONDEO, iam ostendimus capite superiore, nos renasci per gratiam, & accipere esse diuinum, dum efficitur Deo similes in virtutibus, ac praesertim in caritate. Neque enim participare possumus, esse diuinum secundum aliquid substantiale, nam cum substantia sit ipsa rei natura, si substantialiter participarem esse diuinum, naturaliter essemus Deus, quod nullo modo fieri potest. Itaque

sanctus

sanctus Augustinus in libro contra Adimantum, cap. 5. scribit, homines iustos, esse filios Dei: *Quia sunt Deo similes in dilectione, & in sanctitate.* Et in Psalmo nonagesimo nono, explicans ipsum titulum: *In quantum,* inquit, *in te creuit caritas, efficit, & reuocat te ad similitudinem Dei.* Et ipse etiam sanctus Thomas in secunda secundae, quaestione vigesima tertia, artic. 2. ad 2. dicit, caritatem esse vitam animae.

Quod autem attinet ad eas scripturas, quae faciunt caritatem posteriorem gratiae, dicimus, eas scripturas intelligendas esse de gratia, vt significat beneuolentiam Dei erga nos, non autem qualitatem aliquam, quae sit in nobis: Deus enim duobus modis nos diligit; Vno modo, vt simus iusti, & sancti; Alio modo, quia sumus iusti, & sancti. De priore modo loquitur Apostolus ad Romanos quinto: *Cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est.* Ad Ephesios primo: *Elegit nos vt essemus sancti.* Et capite quinto: *Christus dilexit Ecclesiam, & se ipsum tradidit pro ea, vt eam sanctificaret, mundans eam lauacro aquae, in verbo vitae.* De posteriore modo loquitur Sapientia, Proverbiorum octauo: *Ego diligentes me diligo.* Et Dominus Ioannis decimo quarto: *Qui diligit, me diligitur a Patre meo.* Et cap. 16. *Pater amat vos, quia vos me amastis.*

Iam igitur caritas, quae in nobis est, cum effectus & obiectum sit beneuolentiae Dei, vt effectus, est ista posterior; vt obiectum, est prior. Quare cum dicitur, caritas diffundi in cordibus per Spiritum sanctum, vel cum dicitur, caritas fructus esse Spiritus sancti, non significatur, dari nobis aliquod donum Spiritus sancti, ex quo procedat, atque emanet caritas, sed dari nobis Spiritum sanctum, qui est donum increatum, & eius primum, & primum effectum in nobis esse caritatem; cum autem dicitur Deus nos prius diligeret, quam diligatur a nobis, non significatur esse in nobis aliquid, vnde mereamur diligi, antequam diligamur, sed a Deo nos diligi, vt ex iniustis iusti, & ex deformibus formosi efficiamur, vt postea iusti, sanctique effecti per donum caritatis, amicitia inter nos constituantur, & diligamus, ac diligamur.

QUARTA obiectio sumitur ex rationibus. Prima ratio, effectus formales gratiae, & caritatis, diuersi sunt, nec vnus alium includit, aut necessarium comitatur: nam effectus gratiae est facere dilectum, effectus caritatis est facere diligentem; & potest fieri, vt vnus diligatur, & non diligat, & contra: non igitur sunt vnus & idem, habitus gratiae & caritatis.

SECUNDA ratio, effectus gratiae semper est in actu, dum ipsa gratia in homine perseverat, semper enim facit gratum: at effectus caritatis non est semper in actu perseverante caritate, cum non semper actu diligamus: non igitur sunt idem caritas & gratia.

TERTIA ratio, in rebus naturalibus, praeter virtutes acquisitas, est in animo lumen naturale, ex quo aliquo modo virtutes omnes manant, erigit igitur etiam in supernaturalibus donis, praeter habitus virtutum infusos, lumen gratiae, ex quo habitus illi profluunt.

QUARTA ratio, gratia est donum quoddam vniuersale; quod totum hominem Deo gratum reddit, & omnia opera accepta illi facit, & omni peccato repugnat: at virtutes sunt dona particularia, quae particulares potentias in operibus ipsarum perficiunt, & certis vitiis opponuntur; igitur non sunt idem gratia & virtutes.

QVINTA ratio, per gratiam reformatur imago Dei, quae per peccatum fuerat obscurata: at imago non est solum in potentiis, sed etiam in ipsa anima substantia, gratia igitur non est sola caritas in voluntate inharens, sed etiam habitus aliquis in substantia animae constitutus.

RESPONDEO, ad primam rationem facile est respondere, siquidem facere dilectum, & diligenter, ab

vna & eadem qualitate prouenire possunt, si ea diuerso modo, vt supra diximus, consideretur, eadem enim caritas, vt forma inharens animae, facit eam formosam, & per hoc gratam oculis Dei, vt principium operationis, facit eam aptam & promptam ad diligendum; nec tamen sunt isti duo effectus formales, sed vnus: illa enim propensio, & promptitudo animae ad Deum diligendum, est eius pulchritudo, quae gratam eam facit Deo, & quamuis fieri possit, vt aliquis diligatur, & non diligat, quando fundamentum dilectionis vnus, non est dilectio alterius, sed aliquid aliud, vt forma corporis, aut aliquid eiusmodi, tamen si fundamentum dilectionis vnus, sit dilectio alterius, vt nos ponimus, fieri non potest, vt qui diligitur non diligat, cum ideo diligatur, quia diligit.

Ad secundam rationem respondemus, effectum formalem gratiae semper esse in actu, & similiter effectum caritatis formalem. Vt enim gratia semper facit gratum, ita & caritas semper facit propensum, & promptum ad diligendum; diligere autem actu quod non semper habemus, non est effectus formae, sed efficientis, siue quod est idem, non est effectus caritatis, vt dat esse formale animae, in qua inharet, sed vt est principium actionis.

Ad tertiam dicimus, in rebus supernaturalibus lumen fidei esse loco luminis naturalis, ex fide enim aliquo modo spes, & caritas manant, vt ex fide per caritatem formata virtutes omnes morales ad finem supernaturalem ordinantur.

Ad quartam respondeo, caritatem dici posse donum vniuersale, quia regina est virtutum, & radix omnis meriti, & ab ipsa actiones virtutum omnium imperantur, & nullum peccatum mortale secum patitur, quare Apostolus ait: *Qui diligit, legem impleuit,* ad Romanos decimo tertio. Et: *Caritas patiens est, benigna est, &c.* prima ad Corinthios decimo tertio. Et sanctus Augustinus libro de natura, & gratia, capite septuagesimo: *Caritas, inquit, inchoata, inchoata iustitia est, caritas prouecta, prouecta iustitia est, caritas magna, magna iustitia est, caritas perfecta, perfecta iustitia est.*

Ad quintam dico, imaginem Dei esse tum in substantia, tum in potentiis, sed non esse laesam, nisi quatenus in potentiis est, peccatum si quidem lumen intelligentiae obscurauit, voluntatis libertatem debilitauit, appetitum inferiorem superiori rebellem fecit, similitudinem ad Deum, quae in iustitia sita erat, plane sustulit: in ipsa vero substantia animae, nihil proprie operatum est: quare obiectio ista postrema, videtur potius nostram confirmare, quam infirmare sententiam.

CAPVT VIII.

Caritatem esse virtutem creatam, non ipsum Spiritum sanctum.

VNIAM caritatem a gratia gratum faciente, non distingui demonstrauimus, vt solidius confirmetur, gratum facientem esse qualitatem, quod probatum a nobis est capite quarto, operis pretium esse duximus, hoc loco resellere sententiam eorum, qui docent, caritatem, qua diligimus Deum, non esse habitum creatum, sed ipsam personam Spiritus sancti, quam sententiam supra diximus, Petro Lombardo tribui solere.

Est autem obseruandum, non fuisse Lombardum tam rudem & hebetem, vt existimaret actionem diligendi, qua nos producimus, quaeque caritas actualis a Theologis nominatur, esse Spiritum sanctum, sed quod docuit Lombardus, id fuit, causam siue principium proximum dilectionis Dei, esse in nobis Spiritum sanctum, non

autem

autem habitum aliquem creatum, quales sunt habitus fidei, spei, caritatisque virtutum, itaque hoc interesse voluit inter caritatem, & alias virtutes, quod in istis, præter actionem, habitus etiam creatus reperitur: in illa nullus sit habitus creatus, sed ipse Spiritus sanctus immediate nos moueat ad actionem diligendi. Quam sententiam omnes Theologi refellunt in commentariis suis ad distinctionem decimam septimam libri primi Sententiarum, atque in primis sanctus Thomas acriter eam oppugnat in secunda secunda, questione vigesima tertia, articulo secundo, & in questionibus disputatis, questione de caritate, articulo primo, ubi diluit obiectiones viginti quatuor, quæ pro sententia Petri Lombardi fieri potuissent.

Probatum igitur caritatem esse qualitatem creatam, Primum ex testimonio illo beati Pauli ad Romanos quinto: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* In cuius loci explanatione sciendum est, ambiguum videri posse, loquatur ne Apostolus de caritate, qua nos diligit Deus, an de illa, qua nos diligimus Deum: nam commentarius, qui inscribitur Ambrosio, explicat hunc locum de caritate Dei erga nos. Contra autem Augustinus libr. de Spiritu & litera, capite trigesimo secundo, & Bernardus in epist. 107. Anselmus, & alij nonnulli, in hunc locum, docent, Apostolum loqui de caritate, qua nos diligimus Deum. Plenus commentarius de vtraque, explicat verba beati Pauli, ita enim exponunt in commentario huius loci Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, Sedulius, Oecumenius, Thomas, & alij.

Sed tamen proprie loqui Paulum de caritate, quæ est in nobis per modum habitus, probatur hoc modo: non loquitur Apostolus de dilectione actuali, sed de re aliqua permanente. Actualis enim dilectio non diffunditur à Deo in cor nostrum, sed effunditur à corde nostro in Deum, iuxta illud: *Finis præcepti caritas de corde puro, i. ad Timotheum primo, in quo loco, de actu, non de habitu agitur, actus enim est finis præcepti, non habitus; itaque caritas actualis exit de corde puro, & ad Deum tendit: Apostolus autem ad Romanos quinto loquitur de caritate, quæ in cor nostrum à Deo immititur, & in eo permanet. Rem autem istam permanentem non esse Spiritum sanctum, sed donum eius, probatur ex voce illa, *diffusa est*, non enim conuenit proprie Spiritui sancto diffundi, nisi ratione donorum suorum, quare Actorum secundo beatus Petrus dicit: *Dextera igitur Dei exaltatus, effudit hoc donum, quod vos videtis & auditis*: ubi donum creatum dicitur effusum.*

Idem etiam probatur ex illis verbis: *Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* Hic enim distinguitur Spiritus sanctus à caritate in nobis effusa, vt causa ab effectu, quemadmodum si quis diceret: Effusa est lux in hac domo per lampadem, quæ accensa est nobis. Vel: Effusus est odor per balsamum, quo uncti sumus; neque enim vllus diceret lucem & lampadem idem esse, neque odorem & balsamum, sed vnum alterius causam esse.

Secundo, probatur ex testimoniis Patrum. Sanctus Augustinus, de cuius sententia tota ferè quæstio est, libro de Spiritu & litera, capite trigesimo secundo: *Caritas, inquit, Dei dicta est diffusa in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos: sicut iustitia Dei, qua iusti eius munere efficiuntur, & Domini salus, qua nos saluos fecit, & fides Christi, qua nos fideles facit.* Hoc loco duobus modis docet sanctus Augustinus caritatem diffusam in cordibus, non esse Spiritum sanctum, sed virtutem creatam; Primum, quia similem esse dicit iustitiæ, salutis, & fidei. Secundo, quia dicit, non esse istam caritatem, qua nos Deus diligit, sed qua nos facit dilectores suos. Spiritus autem sanctus ex sententia Petri Lombardi, est caritas, qua Deus nos diligit, & qua nos diligimus Deum.

Idem Augustinus in libro de moribus Ecclesiæ Catholicae, capite vndecimo, scribit, caritatem esse virtutem animi nostri, quod certe non conuenit Spiritui sancto. Idem in lib. de natura & gratia, cap. 70. dicit, caritatem esse iustitiam, qua iusti sumus, & in Psal. 118. concione 26. dicit iustitiam, qua iusti sumus, esse virtutem animi, quam Deus in nobis efficit, & in epistola 87. ad Consentium, & lib. 15. de Trinitate, cap. 8. dicit, iustitiam, qua iusti sumus, esse formam, qua formosi ex deformibus efficiuntur: at certe non rectè de persona Spiritus sancti diceretur, quod sit virtus animi à Deo effecta, vel forma, qua formosi ex deformibus efficiuntur.

Denique libro decimoquinto de Trinitate, capite decimo octauo, aperte distinguit caritatem, quæ est in nobis, à persona Spiritus sancti: *Dilectio, inquit, quæ ex Deo est, & Deus est, proprie Spiritus sanctus est per quem diffunditur in cordibus nostris Dei caritas, per quam nos tota inhabitat Trinitas.* Vbi non dixit dilectionem, quæ proprie Spiritus sanctus est, in nobis diffundi, sed per illam diffundi in nobis caritatem Dei, qua videlicet Deum diligimus.

Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 32. in priorem ad Corinthios, de caritate copiose disputat, ac semper eam virtutem appellat, & vt de vera virtute loquitur sanctus Cyrillus libro nono in Ioannem, cap. 24. distinguit caritatem, quæ est in nobis, ab ea, quæ est in Deo, & eam quidem, quæ est in Deo, Deum esse docet, nostram autem non Deum, sed virtutem quandam, quæ sit quasi forma & imago illius, quæ est in Deo: Denique sanctus Bernardus in epistola vndecima ad Carthusienses, & in libro de diligendo Deo, vltra medium: *Rectè, inquit, dicitur caritas & Deus, & Dei donum: caritas enim dat caritatem, substantiua, accidentalem.* vbi dantem significat, nomen est substantiæ; ubi donum, qualitatis.

Probatum vltimò rationibus. Prima ratio, quæ est sancti Thomæ in 2.2. quæstione 23. artic. 2. si nullus est habitus caritatis, vel Spiritus sanctus efficit in animis nostris dilectionem, concurrente, & cooperante libera voluntate, vel ea non concurrente, neque cooperante: si primum detur, sequitur actionem diligendi in nobis non esse perfectam, facilem, promptam, suauem: si detur secundum, sequitur eandem actionem non esse voluntariam, & liberam, ac per hoc nec meritoriam: vtrumque autem est & contra rationem dilectionis, & contra id, quod vnusquisque in sese experitur. Nihil enim magis voluntarium esse potest, nihil promptius, facilius, suauius caritate, neque solum secundum Scripturas actio diligendi meritoria est, sed principium & radix omnis meriti. Nam coronam vitæ repromisit Deus diligentibus se, Iacobi 1.

Sequi autem ex opinione illa Magistris, actionem diligendi non esse voluntariam, & liberam aut certe promptam, & suauem, perspicuum est. Nam si Spiritus sanctus dilectionem in nobis efficit, non cooperante libera voluntate, sine dubio dilectio illa voluntaria esse non poterit; si verò cooperante libera voluntate, sed absque habitu prius infuso, dilectio perfecta, & prompta non erit, neque enim potentia perfectam actionem facere potest, nisi ipsa perfecta per habitum, neque potest promptè & suauiter operari, nisi ex forma; quam in se habeat, inclinatur ad operationem. Quare si voluntas humana nullam habeat formam, nullumque habitum, per quem inclinatur ad amorem Dei supernaturalem, sed solum extrinsecum auxilium Spiritus sancti, sine dubio perfectè, & promptè Deum non diliget.

Secunda ratio, per caritatem efficiuntur filij Dei, vt supra probauimus ex epistola prima sancti Ioannis cap. 3. & aliis multis locis, proinde per caritatem adipiscimur esse diuinum, iuxta illud Psalmi octogesimo primi: *Dij estis,*

Dij estis, & filij excelsi omnes. Non enim est filius Dei, nisi Deus, sicut nec filius hominis, nisi homo, ergo Spiritus sanctus, si charitas est, homines, quos inhabitat, facit esse deos, ac per hoc eis communicat personam, vel naturam suam: non autem communicat personam, id enim singulare priuilegium est humanitatis Christi, vt in persona diuina sustentetur, communicat igitur naturam, iuxta illud beati Petri in epist. 2. cap. 1. *Vt diuina efficiamur consortes nature.* Porro Dei natura communicari non potest, nisi per accidentariam aliquam sui participationem, id est, per formam aliquam creatam, caritas igitur est forma creata, per quam nos Spiritus sanctus inhabitat.

Tertia ratio, Spiritus sanctus non solum adultos sed etiam infantes baptizatos inhabitat, vt sanctus Augustinus docet in epistola quinquagesima septima, ad Dardanum, efficit igitur in illis caritatem, at non actualement, igitur habitualement.

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones.

ARGUMENTA Lombardi partim ex Scripturis, partim ex Augustino petuntur.

PRIMA obiectio est, Deus in Scripturis absolute caritas nominatur, prima Ioannis quarto, *Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.* Est igitur verè & proprie caritas. nam vt sanctus Augustinus monet libro decimoquinto de Trinitate capite decimo septimo, nõ dictum est, Deus caritas mea, sicut Psalmi 58. *Tu es, Domine, spes mea.* Et Psalmi 70. *Tu es patientia mea,* sed simpliciter, *Deus caritas est.*

RESPONDEO, non negamus, Deum absolute, verè, & proprie dici posse caritatem, sed qua nos ipse diligit, non qua nos eum diligimus, quemadmodum etiam deus sapientia, & iustitia rectè dicitur, quia ipse sapiens & iustus est, non qua nos sapientes, & iusti sumus.

At contra, est obiectio secunda, non solum Ioannes Deum caritatem esse dixit, sed addidit: *Et qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo,* vbi loquitur tam de caritate, qua diligimus, quam de illa, qua diligimur, id enim est manere in caritate, diligere Deum, & diligere à Deo, & hanc ipsam caritatem dicit Ioannes esse Deum, cum ait: *Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo.*

RESPONDEO, sanctus Ioannes rectissime dicit, eum, qui diligit, & diligitur, in Deo manere, & Deum in eo, nõ quod caritas qua diligimus, sit Deus, sicut illa, qua diligimur: sed quia inseparabiles sunt, & vbi est vna, ibi est etiam altera, vna enim alteram trahit: nam quemadmodum sanctus Augustinus dicit libro duodecimo Confessionum, capite decimoquinto, iustitiam Dei esse lumen illuminans, iustitiam nostram lumen illuminatum, sic etiam dicere possumus, caritatem Dei esse ignem accendentem, nostram verò ignem accensum, & sicut per inseparabilitatem luminis producti à Sole, & Solis producentis, dicere solemus, eum qui est in lumine à Sole productus, esse in Sole, & Solem in eo, ita quoque propter inseparabilitatem caritatis creatæ, & caritatis in creatæ, quæ est Deus, rectè dicimus, eum qui manet in caritate, in Deo manere, & Deum in eo, cum caritas sine Deo esse non possit.

Esse autem veram hanc explanationem, colligi potest ex duobus. Primum, quia in eodem loco idem Ioannes ait: *Qui confessus fuerit quoniam Iesus est filius Dei, in Deo manet, & Deus in eo;* Nec tamen dicere auderemus, confessionem fidei esse Deum, sed solum, sine Deo esse non posse, iuxta illud primæ ad Corinthios duodecimo: *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu*

sancto. Secundo, quia sicut Ioannes scripsit: *Deus caritas est,* sic etiam scripsit: *Caritas ex Deo est.* Caritas enim quæ est in Deo, Deus est, caritas quæ est in nobis, non Deus, sed Dei donum est.

TERTIA obiectio, sanctus Augustinus libro de moribus Ecclesiæ, capite vndecimo; affirmat, nihil esse melius caritate, id autè, quo nihil est melius, solus Deus est, caritas igitur Deus est.

RESPONDEO, cum sanctus Augustinus docet, nihil esse melius caritate, non loquitur absolute, sed per comparisonem ad alia dona, quæ in hac vita percipimus à Deo, vt ipse idem clarius explicat lib. 15. de Trinitate, cap. 18. Et tamen verè, & absolute etiam dici potest, nihil esse melius caritate, cum caritas quædam, videlicet increata, Deus sit.

Quarta obiectio, sanctus Augustinus libro octauo de Trinitate, capite septimo, ita ratiocinatur: *Qui proximum diligit, consequens est, vt ipsam præcipue dilectionem diligit, Deus autem dilectio est, consequens est ergo, vt præcipue Deum diligit.* Et capite octauo: *Nemo dicat, non noui quid diligam. Diligat fratrem, & diliget eandem dilectionem, magis enim noui dilectionem qua diligit, quam fratrem, quem diligit, ecce iam potest notioem habere Dei, quam fratrem.* Et infra: *Ista contextio satis aperteque declarat, eandem ipsam fraternam dilectionem non solum ex Deo, sed & Deum esse.* In his locis videtur sanctus Augustinus ita perspicue docere caritatem, qua nos diligimus Deum & proximum, verè esse Deum, vt nihil contra dici queat, atque hoc est potissimum argumentum Lombardi.

RESPONDEO, certum est hæc loca sancti Augustini, quamuis alioqui satis obscura, non esse accipienda de caritate nostra habituali, sed de actuali, & ideo nihil omnino contra sententiam nostram, vel pro Lombardo facere, nemo enim vnquam sibi in animum induxit, caritatem actualement, quæ est liberi nostri arbitrij effectus, esse Deum.

Loqui autem Augustinum de caritate actuali, probamus, quia dicit, eum qui proximum diligit, magis nosse, & diligere ipsam dilectionem, quam proximum, quod quidem verum est de caritate actuali, non de habituali, nam qui diligit, amat ipsum diligere, & cognoscit per experientiam certam se diligere, sicut cognoscit, se cogitare, videre, audire, & similia. Et sine dubio magis nouit se diligere, quam fratrem ipsum, quem diligit. Itaque de actuali dilectione verissima sunt, quæ sanctus Augustinus scribit: de habituali autem nequaquam essent vera, siquidem habitus caritatis adeo non est nobis notus, vt multi putent, quamuis falsò, nullum esse eiusmodi habitum.

Porro dilectionem actualement sanctus Augustinus Deum esse dixit, non quod sit Deus per essentiam, sed quod sit imago quædam, & participatio diuina bonitatis, quam qui cognoscit & diligit, cognoscit & diligit Deum, non in se, sed in sua imagine. Alioqui si de Deo in se loqueretur, nunquam diceret, nos videre Deum, & notioem nobis esse Deum, quam fratrem, neque enim dubitari potest, quin Deus in hac vita non videatur, vt est in se, ab iis omnibus, qui diligunt fratres.

Non absimilis est locus in libro duodecimo Confessionum, capite vigesimoquinto, vbi sanctus Augustinus dicit, nos videre ipsam æternam, & incommutabilem veritatem, quæ Deus est, cum aliquod verum cognoscimus: *Si ambo, inquit, videmus verum esse quod dico, vbi quæso, id videmus? neque ego vtiq; in te, neque tu in me, sed ambo in ipsa, quæ supra mentes nostras est, incommutabili veritate: cum ergo de ipsa Domini Dei nostri luce non contendamus, cur de proximi cogitatione contendimus, quam sic videre non possumus, vt videtur incommutabilis veritas.* Quo loco non vult sanctus Augustinus dicere, videri à nobis ipsam subsistentem veritatem, quæ Deus est, nisi in

quadam quasi imagine eius, omnis enim veritas Deum representat, qui est veritas increata, incommutabilis, & subsistens idem igitur & de caritate sentiendum est, non enim Deus magis est caritas, quam veritas. Si quis plura de hac re desiderat, videat sanctum Thomam in questionibus disputatis, questione prima de caritate.

CAPVT X.

Soluntur dubitationes quaedam circa partitionem gratie in gratis datam, & gratum facientem.

IAM verò de partitione gratiæ in gratiã gratis datam, & gratum facientem, sunt etiam quaedam dubitationes, sed breues ac faciles eas breuissimè percurreremus.

PRIMUM igitur quæri solet à Theologis, sit ne gratia gratis data habitus permanentis, an motio Dei transiens, nam in tertia partitione diuisimus gratiam gratum facientem, in gratiam habituales, & in gratiam auxilij specialis: de gratia gratis data nihil diximus.

RESPONDEO, ex nouem donis gratis datis, quæ enumerantur ab Apostolo prima ad Corinthios duodecimo, quinque videri habitus permanentes: *Sapientiam, scientiam, fidem, genera linguarum, & interpretationem sermonum*, quatuor reliqua, motiones transientes, *gratiam sanitatum, operationem virtutum, prophetiam, & discernitionem spirituum*. Ratio horum omnium est, quia proprium est habituum, vt qui eos habent pro arbitrio eis vtantur. Porro dubitari non potest, quin ij, qui habent donum scientiæ, sapientiæ, & similia, iis vt possint quando velint, contra verò certum est, donum prophetiæ non semper adfuisse Prophetis, sed tunc solum cum à Deo ad aliquod prænosendum illustrabantur, vt sanctus Gregorius docet homilia prima in Ezechielem, & perspicuum est ex lib. 4. Regum cap. 3. & 4. vbi Heliseus, egregius alioqui Propheta, per psalterium & Dei laudem Spiritum prophetiæ in se excitabat, & apertè falsus est, se ignorasse mortem filij Sunamitis; *Anima*, inquit, *eius in amaritudine est, & Dominus non indicauit mihi*. Idem dicendum videtur de dono sanitatum, & operatione virtutum. Ordinariè enim non fiunt miracula, quando volunt homines, sed quando Deus eos ad ea faciendã impellit: quod si aliqui donum sanitatis habere videantur per modum habitus, quales sunt Reges Francorum, qui curant morbum strumæ, quando volunt, tamen neque in iis donum illud est verè habitus, siquidem miracula non fiunt, ex virtute aliqua creata, quæ in hominibus inhæreat, sed ex virtute Dei, quæ iis assistit, qui miracula faciunt.

SECUNDÒ quæri potest, an gratiæ gratis datæ se iungi possint, vel à se inuicem, vel à gratia gratum faciente. Sed quæstio facilis est, nam certum est, hæc dona à se inuicem separari, dicente Apostolo prima ad Corinthios duodecimo: *Alij datur per Spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ, &c.* Quanquam credibile sit, in Apostolis omnia dona fuisse. Rursus dubitari non potest, quin à gratia gratum faciente, separari queant. Possent enim esse sine caritate donum linguarum, prophetiam, sapientiam, scientiam, & fidem, idem Apostolus testatur prima ad Corinthios decimotertio, constat autem caritatem, vel ipsam esse gratiam gratum facientem, vel eius comitem indiuiduum: Ad hæc Matthæi septimo Dominus ait, multos dicturos in die iudicij: *Nonne in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus?* qui tamen audient: *Nescio vos*. Et: *Discedite à me omnes operarij iniquitatis*. Denique & Balaam Ariolus multa de Christo verè prophetauit, Numeri vigesimo secundo, & vigesimotertio, & Cayphas, vir alioqui perditissimus, eum esset

A Pontifex anni illius, prophetauit, Ioannis vndecimo. Negandum tamen non est, vt plurimum gratias gratis datas, cum gratia gratum faciente coniungi, quia vt sanctus Gregorius docet homilia decima septima in Ezechielem, eiusmodi donis seruos suos Deus ornate exterijs, vt appareat quid sint apud Deum interius.

TERTIÒ quæritur, verum sermo sapientiæ, & sermo scientiæ sint idem, quod spiritus sapientiæ, & spiritus scientiæ, de quibus agit Isaiæ vndecimo: Multi enim, quoniam existimant septem dona Spiritus sancti nunquam separari à gratia gratum faciente, & caritate, contendunt longè diuersa esse sermonem sapientiæ & scientiæ, & Spiritum sapientiæ & scientiæ.

NOBIS autem probabile videtur, parum aut nihil, interesse inter sermonem sapientiæ & scientiæ. Et: Spiritum sapientiæ & scientiæ: ac per hæc dona Spiritus sancti, vt à nobis accipiuntur, à caritate & à se inuicem separari posse. Nam sanctus Augustinus prolixè disputans de hoc loco beati Pauli primæ ad Corinthios duodecimo, in libro duodecimo de Trinitate, cap. decimo quarto, & decimo 5. & lib. decimotertio, capite decimonono, & vigesimo, & libro decimotertio Confessionum, capite octauo docet, sapientiam, de qua Paulus loquitur, esse contemplationem rerum æternarum, scientiam autem cognitionem rerum agendarum, vel fugiendarum, quomodo etiam distinxit sapientiam & scientiam, de quibus loquitur Isaias capite vndecimo, in libro primo de sermone Domini in monte.

Ex quo intelligimus, ex sententia sancti Augustini eandem esse sapiētiam & scientiam apud Isaiam & apud Paulum, vel vno dono alterum contineri, non enim potest aliquis habere per Spiritum, sermonem sapientiæ, nisi habeat per Spiritum donum sapientiæ. Sermo enim sapientiæ apud Augustinum, loco citato, est sermo de iis rebus, quæ per sapientiam cognoscuntur, debet igitur per Spiritum donum habere sapientiæ, qui per eundem Spiritum sermonem habet sapientiæ. Certum autem est, sermonem sapientiæ non esse in omnibus bonis fidelibus, nam alij datur per spiritum sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ. Vnde Augustinus libro decimo quarto de Trinitate, capite primo: *Qua scientia, inquit, non possent fideles plurimi, licet polleant ipsa fide plurimum?*

Igitur nec ipsa dona sapientiæ & scientiæ sunt in omnibus bonis fidelibus. Quod idem ex ipso beato Paulo colligi potest. Nam beatus Paulus prima ad Corinthios decimotertio, cum ostendere vellet, gratias gratis datas, sine caritate nihil prodesse, ita loquutus est: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum, & uiam autem non habuerò, factus sum velut as sonans, aut cymbalum tinniens, & si habuerò prophetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuerò omnem fidem, &c.* vbi quod capite duodecimo vocauerat sermonem sapientiæ, explicat per illud: *Si nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuerò omnem fidem, &c.* Et quod vocauerat sermonem scientiæ, simpliciter vocat omnem scientiam.

Quare per sermonem sapientiæ, & scientiæ, non intelligebat Apostolus solum donum explicandi mysteria: vel dogmata, vt existimant, qui priorem opinionem sequuntur, sed ipsam cognitionem mysteriorum, & dogmatum, quam qui habent, sapienter & scienter sermonem proferre possunt: cognitio autem mysteriorum & dogmatum ad ipsum donum sapientiæ, & scientiæ pertinent, & à caritate separari queunt, iuxta verbum Apostoli iam citatum: *Si nouerim mysteria omnia, &c.*

DEINDE sanctus Augustinus libr. 1. de sermone Domini in monte, capite nono, docet, timorem illum, de quo scriptum est Prouerb. 1. & in Psalm. 110. *Initium sapientiæ timor Domini*, esse vnum ex septem Spiritus sancti donis, timorem autem qui est initium sapientiæ, esse timorem seruilem, qui caritati viam parat, & illa

intro

introeunte, exit, docent sancti Patres, vt Basilius in oratione de initio Prouerbiorum & alij. Vult igitur sanctus Augustinus dona Spiritus sancti sine caritate esse posse. Sanctus etiam Gregorius lib. 1. moral. cap. 32. disputans de septem donis: *Non enim, inquit, idem est sapere quod intelligere, nam multi æterna quidem sapiunt, sed intelligere nequaquam possunt*. Vbi ostendit, non esse necessariò conexa, donum sapientiæ & donum intellectus.

Ad hæc multi sunt fideles aded rudes, vt nihil ferè capiant, nisi crasso modo, & exemplis corporalibus proponatur: *Quos* (vt loquitur sanctus Augustinus in libro contra epistolam fundamenti, capite quarto) *non intelligendi viuacitas, sed credendi simplicitas tuissimos facit*. His autem tribuere donum scientiæ, vel intellectus, ridiculum planè videtur, quos tamen caritate & gratia gratum faciente destitutos esse dicere non possumus.

POSTREMÒ, quorsum in Ecclesia necessarij essent Doctores, si omnes dono sapientiæ, scientiæ, & intellectus præditi essent? neque enim probabile est, dona ista nihil esse aliud, nisi qualitates diuinitus infusas, quibus mens humana facillè duci se sinat à Spiritu sancto; siquidem Scripturæ, & sancti Patres, per sapientiam, scientiam, & intellectus, passim intelligunt cognitionem mysteriorum aliarumque rerum, quam certum est non in omnibus esse in quibus est caritas.

Atque hæc dicta sint de Spiritu siue dono sapientiæ & scientiæ, vt significant notitiam mysteriorum, quomodo accipere videntur sancti Patres, Augustinus, & Gregorius. Nam si accipiuntur pro quibusdam habitibus diuinitus infusis, quibus mens humana rectè disponitur, vt à Spiritu sancto ducatur, & moueatur, vt eiusmodi dona accipit sanctus Thomas in 1. 2. q. 68. tunc dicendum erit, hæc dona (vt sanctus Thomas rectè docet) inseparabilia esse, tum inter se, tum à caritate: & aliud esse sermonem sapientiæ & scientiæ; aliud Spiritum sapientiæ & scientiæ. Sed de his nimis multa pro instituto.

QUARTÒ quæritur, num gratiæ gratis datæ sint tantum nouem, vt colligi videtur ex cap. 12. prioris ad Corinth.

RESPONDEO, esse multò plures: neque enim Apostolus eo loco omnes enumerauit, sed tantum aliquas exempli loco posuit. Id patet ex capite duodecimo epistolæ ad Romanos, vbi loquens idem Apostolus de eadem re, adiungit ad prophetiam gratiam docendi & exhortandi, item gratiam gubernandi, gratiam ministrandi, gratiam dispensandi, quorum donorum meminit idem Apostolus prima ad Corinthios duodecimo, vbi ait: *Nunquid omnes Apostoli? nunquid omnes Prophetæ? nunquid omnes virtutes? &c.* Itaque multa sunt & varia Spiritus sancti dona quæ ad aliorum vtilitatem fidelibus conceduntur, neque opus est curiosè certum numerum quærere, cum is nusquam præcisè in sacris literis indicetur.

QUINTÒ quæritur verum potestas conferendi sacramenta, sit gratia gratis data?

SED facilis est responsio: nam etiamsi potestas illa sit aliquo modo gratia gratis data, tamen propriè non est ex genere eorum donorum, quæ à Theologis dicuntur gratiæ gratis datæ. Siquidem gratiæ gratis datæ cum exercentur, auctorem suum Spiritum sanctum, exterius manifestant, iuxta illud primæ ad Corinthios duodecimo: *Vnicuique datur manifestatio Spiritus ad vtilitatem*. Quicunque enim audit aliquem loquentem variis linguis, aut miracula facientem, aut prophetantem, aut efficaciter persuadentem, facillè iudicat auctorem illius doni, esse Spiritum sanctum, at potestas sacramenta conferendi occulta est, & potius eget fide, vt credatur inesse, quam ipsa fidem alijs rebus faciat.

DEINDE gratia gratis data non tribuitur vnicuique

A eam volenti, sed distribuitur à Deo, prout ipse voluerit, vt Apostolus docet prima ad Corinthios duodecimo. Potestas autem sacramenta conferendi datur omnibus, qui sacramentum ordinis suscipere volunt. Denique potestas conferendi sacramenta datur per homines, gratiæ gratis datæ immediatè à sancto Spiritu conferuntur.

SEXTÒ quæritur, verum gratiæ gratis datæ sint nobiliores, quam gratia gratum faciens?

SED responderet Apostolus 1. ad Corinth. 12. caritatem, quæ est gratia gratum faciens, omnibus alijs donis præstare. De hac enim ait: adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Quod idem testantur sancti Patres, Augustinus lib. 15. de Trinitate, cap. 18. & Gregorius homilia 17. in Ezechielem: Accedit etiam ratio, quia gratia gratum faciens immediatè hominem cum Deo coniungit, & amicum ac filium Dei facit: gratiæ verò gratis datæ, veluti quædam instrumenta sunt, quibus vnus homo alios præparat, ac disponit, vt gratiam gratum facientem aliquando recipiat, & per eam in amicitiam Dei, & adoptionem filiorum recipiantur.

CAPVT XI.

Concedendam esse partitionem auxilij specialis in sufficientem & efficacem.

DE quinta partitione, quæ est gratiæ, tum excitantis, tum adiuuantis, in gratiam sufficientem, & efficacem, duæ sunt quæstiones.

PRIOR est, an hæc partitio admittenda sit: posterior, vnde sumatur efficacia gratiæ, siue quid propriè sit gratia efficax.

QUOD ad priorem quæstionem attinet, eam partitionem hæretici nostri temporis omninò repudiare coguntur, cum apud eos, qui à Deo mouentur, necessariò benè agant, qui non mouentur, non possint benè agere, ac per hoc omnis Dei motio sit efficax, nulla sufficiens. Caluinus lib. 2. Institut. cap. 3. §. 10. *Voluntatem*, inquit, *mouet gratia, non qualiter multis seculis traditum est, & credendum, vt nostræ postea sit electionis, morium aut obtemperare, aut refragari, sed illam efficaciter efficiendo*. Nec aliam agnoscit gratiam, vt ex ea sectione, & sequentibus perspici potest.

Eandem partitionem sine dubio Pelagiani quoque repudiabant, quippè qui existimabant, ipsum liberum arbitrium esse sufficientem auxilium perueniendi ad salutem, neque aliam agnoscebant potentiorum gratiam, vt ex Augustino intelligi potest, libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, capite vltimo. Ad vtramque hæresim refutandam necessariam esse arbitramur hanc partitionem, quam etiam breuiter confirmabimus.

PRIMUM igitur auxilium Dei verè sufficientem adfuisse nonnullis, qui tamen re ipsa conuersi non sunt, ac per hoc auxilium illud efficax non fuisse, manifestè colligitur ex sacris literis. Isaiæ quinto sic loquitur Dominus: *Habitatores Hierusalem, & viri Iuda indicare inter me & vineam meam, quid est quod ultra debui facere vineam meam, & non feci ei? An quod expectaui vt faceret vinas, & fecit labruscas*. Hi, quos Dominus reprehendit, sine dubio non habuerunt gratiam illam efficacem, quæ à nullo duro corde respuitur: nam si habuissent, fructum bonum vti que fecissent.

Si verò sufficientem gratiam, per quam verè & propriè conuersi possent, non habuissent, non verè diceret Dominus: *Quid ultra debui facere vineam meam, & non feci?* Responderetur enim posteaquam vineam plantasti, & ex ea fructum ferre cupiebas, debuisti ea omnia circa illam adhibere, quæ necessaria erant, vt ea fructum facere posses. quomodo autem omnia necessaria adhibuisti, si defuit illi sufficientem cultura, nec habuit verè quæ requirebantur ad fructum faciendum?

D E I N D E quoties diceret Dominus: *Expectavi ut faceret vnas*, si non dedisset ei facultatem germinandi, & omnia necessaria ad proferendas vnas? oportet igitur ut fateamur, habuisse illos homines auxilium Dei planè sufficiens ad conuersionem, & ad vitam Deo gratam instituentiam.

Similis locus habetur Matth. 23. *Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti?* De quibus queritur Dominus, non habuerunt gratiam efficacem, si enim habuissent, voluissent sine dubio sub alas Domini congregari. Nec tamen caruerunt gratia necessaria & sufficienti, qua possent velle quod Deus volebat, alioqui non diceret Christus: *Volui congregare filios tuos, & noluisti.* Quomodo enim voluit, & ita voluit ut queratur de nolentibus, si eos, quos sciebat per se non posse velle, non inuit ut possent velle?

Illud etiam quod legitur Act. 7. *Vos semper Spiritui sancto resististis*, satis apertè significat quibusdam inspirari bona desideria, & ita inspirari, ut conuerti possint: & tamen eos non conuerti. nam si non inspirabantur Iudeis illis bona desideria, quomodo resisterent Spiritui sancto? si non poterant resistere, cur à sancto Stephano tam acriter arguuntur?

Apostolus quoque Paulus idem ostendit, cum ait ad Rom. 2. *An diuitias bonitatis eius, & patientia, & longanimitatis contempnis? ignoras, quia benignitas Dei ad poenitentiam te adducit?* Cur enim, quæso, Deus ad poenitentiam expectaret, quibus non dedisset sufficiens auxilium ad conuersionem? ignorat fortasse, neminem posse conuerti, & poenitentiam agere, nisi cui vires ipse præberet?

D E N I Q U E, vt alia multa similia loca præteream, Apocal. 3. Dominus ait: *Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi, intrabo ad eum.* Vel igitur ij, ad quorum cor Dominus pulsatus, habent sufficiens auxilium aperiendi, vel non habent; si habent, est quod volumus; si non habent, cur obsecro, Dominus pulsatus? an ignorat eos aperire non posse? an stultus non esset, qui ostium vicini pulsaret, si certè sciret, neminem intus esse, qui aperire posset? Habemus igitur ex diuinis literis, dari quibusdà sufficiens auxilium, quibus non datur efficax.

Possimus autem ex iisdem sacris literis demonstrare, quibusdà concedi efficax auxilium, per quod infallibiliter conuertantur. nam Ioan. 6. Dominus ait: *Omnes qui audiunt à Patre, & didicunt, veni ad me.* Quòd si omnis qui audit & discit à Patre, venit ad Christum, nullus est qui audiat & discat, qui non veniat; est igitur quædam vox Patris intus in corde loquens, quæ infallibiliter persuadet. Istam vocem, efficacem gratiam nominamus. Idem probant illa verba Domini Ioan. 10. de ouibus suis: *Et non rapiet eas quisquam de manu mea.* ideo enim non rapiet eas quisquam de manu eius, quia dabit illis gratiam efficacem, per quam infallibiliter conuertantur, & in finem vsque perseuerent.

Eodem pertinet illud Apostoli ad Rom. 8. *Quos vocauit, hos & iustificauit.* Loquitur enim de vocatis secundum propositum, nam paulò antè dixerat: *Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Et mox: *Nam quos præciuit, hos & prædestinavit, quos prædestinavit, hos & vocauit, quos vocauit, hos & iustificauit.* Itaque licet multi sint vocati, qui non respondent, nec iustificantur, tamen qui vocantur secundum propositum, omnes respondent, & iustificantur. Et idè de his absolute pronunciat Spiritus sanctus: *Quos vocauit, hos & iustificauit:* ista vocatio secundum propositum, quam nullus vocatus contemnit, gratia est efficax.

Hinc etiam Ezech. 36. Dominus dicit: *Spiritus meum ponam in medio vestri, & faciam vt in præceptis meis am-*

A *buleis?* Vbi, quia de gratia efficaci sermo est, non dicit Dominus, *faciam vt in præceptis meis ambulare possitis:* Sed *faciam vt ambuletis.* Dicente autem Domino: *Faciam vt ambuletis*, quis contra suspicari audebit, fortè futurum esse, vt non ambulent, aut quod est idem, ambulare nolint in Dei præceptis, quos Deus ambulaturos esse confirmat?

Iam verò eandem partitionem, quam ex Scripturis breuiter probauimus, sancti Augustini testimoniis comprobemus, ac primum sufficientem gratiam, sed non efficacem habemus in lib. 83. quæstionum, quæst. 68. in illis verbis: *Ad illam cenam, quam Dominus dicit in Euangelio præparatam, nec omnes qui vocati sunt, venire voluerunt, neque illi qui venerunt, venire possent, nisi vocarentur. Itaque nec illi debent sibi tribuere, qui venerunt, quia vocati venerunt, nec illi qui noluerunt venire, debent alteri tribuere, sed tantum sibi: quoniam vt venirent vocati, erat in eorum libera voluntate, propterea etsi quis quam sibi tribuit, quod vocatus venit, non potest sibi tribuere, quod vocatus est. Qui autem vocatus non venit, sicut non habuit meritum præmij vt vocaretur, sic inchoat meritum supplicij, cum vocatus venire neglexerit.* Et ibidem asserit, Pharaonem, antequam induraretur, fuisse vocatum, & potuisse venire; sed quia noluit, meruisse obdurationem.

B Ex hoc testimonio habemus duo, vnum est, non omnem vocationem esse efficacem, quia multi vocati non veniunt? Alterum, omnes vocatos habere sufficiens auxilium ad veniendum; nam idè iuste puniri eos dicit Augustinus, qui vocati venire negligunt, quia venire poterant, cum esset hoc in eorum libera voluntate, vt venirent, aut non venirent; posteaquam per vocationem diuinam veniendi vires acceperunt. Nam quod vocatio, interna videlicet, sit gratia quædam & vires præbeat voluntati, idem Augustinus clariùs docet lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. cum sic ait: *Noluit Esau & non cucurrit, sed & si voluisset & cucurrisset, Dei adiutorio peruenisset, qui etiam velle & currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobis feret. Aliter enim Deus præstat vt velimus, aliter præstat quod voluerimus; vt velimus enim & suum esse voluit & nostrum, suum vocando, nostrum sequendo, quod autem voluerimus, solum præstat, id est, posse bene agere & semper beatè viuere.*

C Hic audimus, Deum vocando præstare vt velimus & curramus, & nostrum velle, esse Dei & nostrum, Dei, vocando, nostrum sequendo; hic etiam videmus ex Augustini sententia, Esau potuisse velle & currere, & tamen non voluisse & non cucurrisse, ac per hoc habuisse gratiam sufficientem, sed non efficacem: idem apertè docet in libro de correptione & gratia, cap. 7. vbi docet, omnes iustificatos posse perseuerare si volunt, quod etiam definitur in Concilio Arausicano can. 25. & Tridentino ses. 6. cap. 13. Ex quo sequitur, omnes iustificatos habere auxilium sufficiens ad perseuerandum, quia verò re ipsa non omnes perseuerant, sequitur non omnes habere auxilium efficacem.

D Habemus igitur in Augustino gratiam sufficientem: ostendamus etiam gratiam efficacem, libro de gratia & libero arbitrio, cap. 5. *Vt Paulus de celo vocaretur, & tam magna & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, quia eius merita erant magna, sed mala.* Libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. *Hæc, inquit, gratia à nullo duro corde respuitur, ideo quippe tribuitur, vt cordis duritia primitus auferatur.* Et libro de correptione & gratia, cap. 12. dicit, electis non solum dari, vt perseuerare possint, si velint; sed etiam dari, vt velint, & certissimè perseuerent.

Accedat vltimò etiam ratio, qua proposita partito confirmetur, nam si non detur gratia aliqua verè sufficiens, tria sequuntur incommoda. Primum, quod primus homo non sua culpa cecidisset, nam non habuit

primus homo gratiam efficacem ad perseuerandum, non enim perseuerauit; vel igitur habuit sufficientem gratiam, qua stare posset, vel non habuit; si habuit, est quod nos dicimus; si non habuit, certè non sua culpa cecidit vt sanctus Augustinus rectè colligit libro de correptione & gratia, cap. 9. non enim culpæ adscribi potest, quod nullo modo vitari potuit.

A L T E R V M, quod videbitur Deus amicos suos deserere, antequam deseratur ab eis, nam cum iustus aliquis peccat, certè non habuit gratiam efficacem ad resistendum peccato, si enim habuisset vtique non peccasset, quòd si ne sufficientem quidem habuit qua posset resistere, quomodo non fuit à Deo desertus, antequam ipse Deum desereret? absurdum autem esse amicos Dei destitui necessario adiutorio, antequam ipsi Deum cadendo deserant, testatur Augustinus libro de natura & gratia, cap. 26. & tract. 2. in Ioan. & Prosper in respond. 7. ad obiectiones Vincentianas, & ante eos Chrysostomus homil. 80. in Ioan. & post eos Concilium Tridentinum ses. 6. cap. 11. & cap. 13.

B Sed solent aliqui respondere, Deum non dici deserere, quando non dat auxilium bene viuendi, sed quando ab amicitia alicuius aueritur, & hoc modo non deserere, nisi priùs deseratur; licet pro arbitrio suo auxilium illud præbeat, aut denegat.

C A T Concilium Tridentinum (vt alia interim omit-tamus) apertissimè docet, Deum non deserere, quia non denegat auxilium, dicit enim eos qui piè, iustè, & sobriè viuunt, in bono posse proficere, quia Deus non deserit, nisi desertus fess. 6. cap. 11. & rursus debere omnes iustos firmissimam spem in Dei auxilio collocare, quia nisi ipsi eius gratia desint, Deus ipsis non deerit; at si nullum esset auxilium nisi efficax, non possemus hanc spem in Deo collocare, cum quotidie videamus tale auxilium multis iustis deesse antequam ipsi Deum deserant, alioqui nunquam peccarent.

T E R T I V M incommodum est, quod nemo poterit verè dicere, se non fecisse tantum boni, quantum potuit, neque vllus se meritis reprehenderet, quod gratia Dei non sit cooperatus, quantum potuit & debuit; nam si nulla sit gratia nisi efficax, nulla erit gratia, cui vlla ex parte vnaquam resistatur, ac per hoc vnusquisque nihil vnquam minus ageret, quàm id sit, ad quod eum gratia diuina mouet. At certè sancti omnes se ipsi negligentia & ignauia accusare solent, ac non se cooperatos esse gratia; vt par erat, cum gemitu confitentur.

D Iam verò præter sufficientem gratiam, dari etiam gratiam efficacem, vel vnico illo argumento confirmari potest, quia sublata gratia efficaci, tollitur fundamentum diuine prædestinationis: *Prædestinatio enim* (vt ait sanctus Augustinus libro de prædestinat. Sanctorum, cap. 10.) *est gratia preparatio, gratia verò ipsa donatio.* At preparatio gratia sufficientis communis est etiam reprobis? Deinde prædestinatio non est sola preparatio, sed præscientia & preparatio beneficiorum Dei, quibus certissimè liberantur, quicunque liberantur, vt idem Augustinus docet libro de bono perseuerantia, cap. 14. nouit igitur Deus quædam esse beneficia, quibus aliquis infallibiliter liberabitur, & ea præparat, si is ad numerum pertinet electorum, illa autem est gratia efficax, per quam aliquis infallibiliter liberatur. Si quæ sunt argumenta quæ contra hanc partitionem obici possint, ea faciliùs in sequenti disputatione solentur.

C A P V T X I I.

In qua re sit gratia efficacia.

E Q U I T V R altera quæstio, vnde sumatur efficacia gratia, de qua re tres opiniones inuenio, duas extremas, & vnam mediam.

P R I M A opinio eorum est, qui gratiam efficacem constituant in assensu & cooperatione hu-

A mana, ita vt ab euentu dicatur gratia efficax, quia videlicet sortitur effectum, & ideo sortitur effectum, quia voluntas humana ei cooperatur. Itaque existimant hi auctores, in potestate hominis esse, vt gratiam faciat esse efficacem, quæ alioquin ex se non esset nisi sufficiens.

B Hæc opinio aliena est omnino à sententia beati Augustini, & quantum ego existimo, à sententia etiam Scripturarum diuinarum; nam S. Augustinus libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. dicit, gratiam, efficacem videlicet, à nullo duro corde respui, quia ipsa cor emollit; vbi vides, efficaciam tribui gratia, non voluntati humanæ. Et libro de spiritu & litera, cap. 34. quærens, cur Deus vni ira suadeat, vt persuadeat, alteri, non ira, non respondet, quia vnus consentit, alter non consentit, sed exclamat: *O altitudo diuitiarum.* Itaque refert in arcanum diuinæ voluntatis, cur vni detur gratia efficax, alteri non detur. Et in epist. 107. ad Vitalem, reprehendit eos, qui dicunt omnes homines fuisse accepturos gratiam Dei, si non illi, quibus non datur, eam sua voluntate respuerent. Vbi sine dubio loquitur de gratia efficaci, nam gratiam sufficientem probabimus paulò infra ex sententia sancti Augustini omnibus hominibus dari; nõ igitur vult sanctus Augustinus gratiam efficacem pendere ab humana voluntate, sed à diuina. Denique tam est hoc in operibus sancti Augustini frequens & obuium, vt superuacaneum sit id pluribus confirmare.

C Quod attinet ad Scripturas sacras, verba illa Domini Ioan. 6. *Omnes qui audiunt à Patre & didicunt, veni ad me.* Satis perspicue docent, in quo sita sit efficacia gratia, illi enim infallibiliter veniunt ad fidem Christi, siue per fidem ad Christum, qui Patrem cœlestem habent doctorem, ita vt infallibilitas effectus non habeat pro causa studij discipuli, sed excellentiam magistri, allegat enim ibidem Dominus prophetiam Isaiæ, cap. 54. *Est scriptum, inquit, in Prophetis, erunt omnes docibiles Dei.* Vel, vt clariùs habetur in textu Græco, *Αὐδαίη ἢ δέξ, docti à Deo,* iuxta illud Psal. 93. *Beatus homo, quem tu erudieris Domine.* Vide Augustinum tractantem hunc locum in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8.

D Alius locus est 1. Corinth. 4. *Quis enim te discernit? quid habes quod non accepisti, &c.* Nam si vera esset opinio istorum, fidelem ab infideli planè discerneret liberum arbitrium; nam si duo sint, qui eundem concionatorem audiant, & eandem interius inspirationem habeant, & vnus credat, alter non credat, nõne dicere poterit is qui credidit, se discerni ab infideli per liberum arbitrium, quia ipse inspirationem acceperit, quæ alter reiecit? nõne gloriari poterit contra infidelè, quòd ipse Dei gratia cooperatus sit, quàm ille contempsit? & tamen Apostolus hoc omnino prohibet, & ideo non solum posse credere, sed etiam ipsum credere, dicit esse donum Dei Philp. 1. & Deum in nobis operari non solum, vt possimus velle, sed etiam vt velimus, Philp. 2.

D E N I Q U E hæc opinio euerit omnino fundamentum prædestinationis diuinæ, quam sanctus Augustinus ex diuinis literis solidissimè comprobauit; inde enim pendet certitudo, atque infallibilitas prædestinationis, quòd electis Deus efficacem gratiam præparauit. *Quos enim prædestinavit, hos vocauit.* Vocatione illa vt Augustinus monet in libro de correptione & gratia, cap. 7. secundum propositum, de qua dictum est: *Omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Quos autem vocauit secundum propositum, hos iustificauit, iustificatione videlicet secundum propositum, quæ adiunctam habet perseuerantiam vsque in finem; quos verò ita iustificauit, hos magnificauit.

Quod si vocatio efficax non penderet à proposito Dei, sed ab humana voluntate, nullus locus prædestinationi relinqueretur, sed tantum præscientia; neque Apostolus dixisset, vt secundum electionem propositum Dei ma-

neret: Non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruit minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau odi habui, Roman. 9. Omitto, quod esset abuti vocabulis, vocare gratiam efficacem eamque a sufficiente distinguere, si nulla omnino in ipsa gratia distinctio esset, & eorum discrimen ab humana voluntate penderet.

Est igitur alia sententia in alio extremo aliorum, qui docent gratiam efficacem esse actionem Dei physicam, quae determinat voluntatem ad volendum & eligendum bonum, quod illi fuerat per gratiam excitantem inspiratum; & quia non potest fieri, ut Deus physicè determinet voluntatem, quin ipsa voluntas determinetur & velit id, ad quod determinatur, ideo fieri non potest ut gratia ista non habeat effectum infallibilem.

Hæc opinio videtur mihi aut esse omnino eadè cum errore Caluini & Lutheranorum, aut parum ab illo distare. Et quemadmodum opinio superior destruebat gratiam efficacem & simul prædestinationem; ita hæc opinio destruit gratiam sufficientem, & simul tollit è medio liberum arbitrium; nam ista determinatio voluntatis, quam gratia efficere dicitur, est necessaria ad hoc ut voluntas moueatur. Siquidem sine Dei concursu nihil omnino fieri potest; & ex sententia horum auctorum Dei concursus nihil est aliud, nisi determinatio, quam Deus efficit in voluntate. Quod si gratia ista necessaria est, nõ igitur sine ea potest fieri actio bona, ac per hoc, nulla remanet gratia verè sufficiens, quæ non sit etiam efficax; destruit igitur hæc opinio gratiam sufficientem.

Quod autem tollat ex medio liberum arbitrium, ita probari potest. Nam, posita gratia determinante, non est in potestate liberi arbitrij agere vel non agere, neque est in eius potestate, ut ea gratia ponatur, vel non ponatur, igitur necessariò & non liberè voluntas agit sed quia de hac re futus disputatur sumus in quinto libro, hoc loco solum probare instituiam, nõ esse hanc opinionem conformem doctrinæ S. Augustini, nam qui eam opinionem sequuntur, ideo potissimum eam sequuntur, quod eam sancti Augustini esse sibi persuaserint.

Igitur quatuor argumentis demonstrari potest, sancti Augustini mentem longè aliam fuisse, quam istorum sit: & simul explicari, quæ sit vera sententia de efficacia gratiæ. Primum argumentum sumitur ab iis testimoniis, in quibus sanctus Augustinus docet, gratiam efficacem consistere in vocatione, siue persuasione & illustratione interna, ac proinde ad gratiam excitantem pertinere potius quam ad adiutam, si per adiutam intelligamus physicam Dei cooperationem. Auctores enim opinionis, quam refutare aggredimur, gratiam efficacem ponunt in illa physica Dei actione, quæ producit ipsum actum volendi.

Igitur sic loquitur S. Augustinus in libro de spiritu & litera, cap. 34. Attendat & videat, inquit, non ideo tantum istam voluntatem, diuino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio est, quod nobis naturaliter concreatum est; verum etiam quod visorum suasionibus agit Deus, ut velimus & ut credamus. Et ibidem: His modis quando Deus agit cum anima rationali ut ei credat, neque enim credere potest quolibet libero arbitrio, si nulla sit suasio, vel vocatione cui credat, profecto & ipsum velle credere Deus operatur in homine, & in omnibus misericordia eius præuenit nos, consentire autem vocationi Dei, vel dissentire propriæ voluntatis est, que res non solum non infirmat quod dictum est, Quid habes quod non accepisti, verum etiam confirmat. Accipere enim & habere anima non potest dona, de quibus audit, nisi consentiendo, ac per hoc quid habeat & quid accipiat, Dei est; accipere autem, & habere vique accipientis & habentis est.

Hoc loco sanctus Augustinus primò ostendit, ipsum, velle bonum, esse donum Dei, non quomodo Pelagiani docebant, quia sit ex libero arbitrio, quod nobis à Deo

donatum est, sed quia sit ex peculiari gratia Dei. Deinde explicat quidnam illa gratia sit, ac dicit esse suasionem, inspirationem, visorum immisionem, internam vocationem. Denique excludit opinionem illam quæ docet, à Deo determinari voluntatem, ac dicit consentire vocationi & suasioni Dei, vel dissentire, propriæ voluntatis esse.

Rursus idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, quæstione 2. Nouit inquit, Esau & non cucurrit, sed & si voluisset & cucurrisset, Dei adiutorio peruenisset, qui ei etiam velle & currere vocando præstaret, nisi vocatione contempta reprobus fuisset. Aliter enim Deus præstat ut velimus, aliter præstat quod voluerimus. Ut velimus enim & sum esse voluit & nostram, suam vocando, nostrum sequendo; quod autem voluerimus, solus præstat, id est, posse bene agere & semper beatè viuere. Et hic videmus, ipsum velle nostrum, fieri à Deo non per physicam actionem determinantem voluntatem, sed per vocationem, quæ est moralis inclinatio & impulsio, cui liberè consentimus vel dissentimus.

Idem habemus in lib. 33. quæstionum, quæst. 68. vbi dicit Augustinus, ideo non debere sibi tribuere eos, qui ad cœnam magnam venerunt; quia vocati venerunt; vocatio enim gratia fuit, sine qua venire non potuissent. Idem auctor in epist. 107. ante medium: Si ergo, inquit, ita præpararet atque operaretur Deus hominis voluntatem, ut tantummodo legem suam, à que doctus, inam libero eius adhiberet arbitrio, nec vocatione illa alia atque secreta sic eius ageret sensum, ut eadem legi atque doctrinæ accommodaret assensum, procul dubio eam legeret, vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac prædicare sufficeret, nec opus esset orare, ut Deus ad filium suam infidelium corda conuerteret.

Vides hinc, gratiam Dei efficacem, quæ infidelium corda conuertit, & voluntatem bonam, quæ operatur in nobis, esse vocationem altam, atque secretam, quæ sensum internum, id est, mentem agit, atque illi persuadet, ut consensum doctrinæ, quæ sibi prædicatur, accommodet. Idem libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. explicans illud Ioan. 6. Omnis qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. Valde, inquit, remota est à sensibus carnis hæc schola, in qua pater auditur & docet, ut veniat ad filium; ibi est & ipse filius, quia ipse est verbum eius, per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis aures, sed cordis.

Hic verò non solum discimus ex Augustino, gratiam efficacem esse internam suasionem, quæ adhibetur cordis auribus; sed etiam discimus ex Euangelio, Christum enim in Euangelio de Dei gratia, quæ facit nos velle credere, loquitur, cum ait: Omnis qui à diuini à patre & didicit, venit ad me. Idem Augustinus similia habet in libro de bono perseverantia, cap. 14. quem locum citabimus in argumento quarto; idem auctor libro de gratia & libero arbitrio, capite quinto: Ut Paulus, inquit, de celo vocaretur, & tam magna & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, &c. Hic etiam videmus gratiam efficacem esse vocationem.

Quæ autem illa fuerit vocatione, explicat idem Augustinus libro primo ad Simplicianum, quæstione secunda, ad finem vbi sic ait: Quid volebat Saulus nisi ut inuaderet, & traheret, vinceret, & necaret Christianos? quam rabida voluntas? quam furiosa? quam cæca? qui tamen vna desuper voce prostratus, occurrente vique tali viso, quo mens illa & voluntas, refracta sentit, retorqueretur & corrigeretur ad fidem. Illa igitur fuit vocatione efficax, immissio talis visi in mente Pauli, quo ille subito persuaderetur & vellet credere.

Denique idem auctor tractatu vigesimo sexto in Ioannem, explicans quomodo pater trahat homines ad Christum: Ramum, inquit, videmus ostendit ovis, & trahit illam, nubes puero demonstrantur, & trahitur. Et mox: Si ergo ista quæ inter delicias & voluptates terrenas reuelantur

amantibus

amantibus trahunt, quoniam verum est, trahit sua quemque voluptas, non trahit reuelatus Christus à Patre? quid enim fortius desiderat anima, quam veritatem? Hic apertè videmus aptis similitudinibus explicatum, quemadmodum gratia trahat animam, non eam physicè determinando, sed inuitando atque alliciendo demòstratis iis, quæ congrua sunt ei qui trahitur.

ALTERVM argumentum sumitur ex iis locis, in quibus sanctus Augustinus docet gratiam Dei, quæ facit nos velle, ac per hoc efficax est, esse gratiam præuenientem, & ad eò præuenientem, ut sine nobis operetur, proinde esse præuenientem non solum naturæ, sed aliquando etiam tempore: hinc enim manifestè sequitur, gratiam efficacem non esse physicam actionem determinantem voluntatem; ea siquidem actio non potest esse prior actu voluntatis humanæ, nisi prioritate naturæ, & prioritate naturæ, non ut significat instans in quo sit illa actio, sed tantum à quo sit, ipsa enim humana volitio, ut sic loquar, ut à Deo est, dicitur actio Dei, nec intelligi potest, ut in aliquo instanti Deus efficiat illam volitionem; quin intelligatur, in eodem instanti illa volitio fieri & esse in nobis, sicut non potest intelligi, ut Deus moueat voluntatem, quin illa moueatur. Igitur in epist. 106. Gratia, inquit, meretur augeti, ut aucta mereatur, & perfici comitante, non ducente, pedissequa, non præuia voluntate. Et ibidem aliquoties repetit, per gratiam præueniri voluntatem.

Ex qua sententia vidit Caluinus rectè colligi, voluntatem à gratia præparari, non autem ita determinari, ut non sit ei liberum assentiri, vel dissentire, & ideo Augustini sententiam audacter reiecit, sic enim scribit in libro secundo Institutionum, capite tertio, paragrapho septimo: Sed erunt, inquit, qui concedent voluntatè à bono suo ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti, sic tamen ut præparata suas deinde in agendo partes habeat, quemadmodum docet Augustinus omne bonum opus gratiam præcedere, & id comitante, non ducente, pedissequa, non præuia voluntate. Et infra: Sed quia reformata opus est Domini, hoc perperam homini tribuitur, quod gratia præuenienti pedissequa voluntate obsequatur. Hæc ille.

Idem Augustinus lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. scribit, ipsum velle nostrum, & Dei esse, & nostrum; Dei vocando, nostrum, sequendo; vbi hunc vides esse ordinem. Primum Deus vocat, deinde nos vocatione accepta sequimur. Idem Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 5. Ut Apostolus Paulus, inquit, efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola. Solam vocat gratiam Dei, quia non cooperabatur voluntas humana Deo in illa actione vocandi, qua præueniebatur & præparabatur, ut vellet conuerti. Quare in eodem libro cap. 16. ita scribit: Certum est nos velle cum volumus; sed ille facit ut velimus bonum, de quo dictum est, quod præparatur voluntas à Domino. Et cap. 17. Ut velimus sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus ut faciamus, nobiscum cooperatur. Quod antea dixerat, gratia Dei erat sola; nunc explicat per illa verba: Ut velimus sine nobis operatur.

Præuenit igitur Deus, & præparat vocando, idque sine nobis. Deinde nos sequimur, non tamen sine eius auxilio, vocationi assentiendo. Denique in epist. 107. ad Vitalem explicans illud Psalm. 37. A Domino gressus hominis diriguntur, & viam eius velit. Itaque primùm dirigit Deus gressus, præparans voluntatem interna inspiratione ac suasionem, deinde ipsa voluntas præparata inspirationi ac suasioni liberè volendo assentitur.

TERTIVM argumentum sumitur ex omnibus illis

locis, quibus capite superiore probauimus, dari gratiam sufficientem distinctam ab efficaci. Nam fieri nõ potest, ut detur gratia verè sufficiens, quæ simul non sit efficax, si gratia Dei physicè determinat voluntatem; ista etiam gratia præsentè & operante, habet homo gratiam efficacem ista absente, ne sufficientem quidem habet.

POSTREMVM argumentum sumitur ex illis locis, in quibus idem S. Augustinus ostendit vnde fiat, gratia sit efficax, licet non determinet physicè, sed tantum moraliter per modum suasionis: sunt autem duo loca præcipua. Locus prior est in lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. Igitur, inquit, non volens neque currens, sed miserens, is est Dei, qui hoc modo vocari, quomodo aptum erat eis, qui sequuntur sunt vocationem. Et infra: Cuius misereatur, sic eam vocat, quomodo scit ei congruere, ut vocationem non respiciat.

POSTERIOR est in lib. 2. de bono perseverantia, cap. 14. Ex quo apparet, habere quosdam in ipso ingenio diuinum naturaliter minus intelligentia, quo mouentur ad fidem, si congrua suis mentibus, vel audiant verba, vel signa conspiciant. Et tamen si Dei altiore iudicio à perditionis massa non sunt gratia prædestinatione discreti, nec ipsa eis adhibentur, vel dicta diuina vel facta, per quæ possent credere, si audirent vtrique talia vel viderent.

Præter hæc duo loca, sunt etiam alia, ex quibus hoc idem colligitur; nam in libro de spiritu & litera, cap. 34. cum dixisset sanctus Augustinus, Deum internis inspirationibus agere cum anima ut velit, & hac de causa ipsam voluntatem bonam esse donum Dei, subiungit: Iam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadetur, ut persuadatur, illi autem non ita, duo sola occurrunt interim, quæ respondere placeat, ò altitudo diuini iaram, & nunquid inquit as apud Deum? Vbi potuisset sanctus Augustinus respondere, vni persuaderi, alteri nõ ita, quia vnus vult assentiri, alter non vult; sed quoniam nouerat, posse Deum etiam nolenti assentiri, faciliè persuadere, & ex nolente facere volentem, si vellet ei proponere, quæ scit menti eius & ingenio congruere; ideo ad arcanum diuini consilij retulit dicens: ò altitudo diuinitarum.

Idem Augustinus hoc ipsum satis apertè declarat tractat. 26. in Ioannem, vbi explicat, quomodo Deus trahat homines ad fidem, & faciat eos velle credere: nam quemadmodum pastor trahit ouem cum demonstrat ei ramum viridem, quo scit illam delectari, & pueros parentes alliciunt ostensis nucibus, quæ atati illi congruunt sic etiam Augustini sententiã, Deus homines trahit inspiratione interiori oblata, qualem scit aptam esse, ut ab eis non respiciatur; quomodo lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. in fine, idem Augustinus scribit, Apostolum Paulum continuò à Deo fuisse conuersum, quia fecit, ut tale visum menti eius occurreret, quale requirebatur, ut mens illa & voluntas, refracta sentit, retorqueretur & corrigeretur ad fidem.

Denique omnia testimonia in primo argumento allata huc pertinent. Neque enim intelligi potest, quo pacto gratia efficax consistat in illa interna suasionem, quæ per liberum arbitrium respui potest; & tamen infallibilem effectum habeat, nisi addamus, Deum iis, quos efficaciter & infallibiliter trahere decreuit, eam suasionem adhibere, quam videt congruere ingenio eorum, & quam certò nouit ab eis non contemnendam.

CAPVT XIII.

Soluuntur obiectiones quedam aduersus ea, que dicta sunt de gratia efficaci.

CCURRUNT tria, quæ obici possent aduersus ea, quæ in superiore capite disputauimus.

PRIMUM est, gratiam efficacem non

videri in illustratione & inspiratione, seu vocatione, ac suasione constituenda, quod ista omnia ad legem & litteram, non ad gratiam & spiritum pertineant; quid enim interest inter suasionem istam internam, & concionem externam? & tamen externa concio litera est, non spiritus.

R E S P O N D E O, multum omnino interesse inter gratiam internam suasionis, & concionem externam; nam concio externa ad mouetur auribus corporis, suasio interna auribus cordis.

Deinde, concio externa solum proponit obiectum, sed non infundit lumen menti ad illud cognoscendum, neque aspirat affectum ad illud diligendum; at interna ac diuina suasio aliquando proponit obiectum, quod est illi commune cum externa, sepius autem vitur externa pro instrumento; semper autem lumen infundit, & afflat initium bonae voluntatis, quod est quasi semen, vnde postea oritur fructus voluntatis perfectae & deliberatae; quamuis autem proponere obiectum per se non ad spiritum, sed ad litteram pertineat, tamen ad gratiam pertinet, vt ea lectio, vel concio occurrat, quae est accommodata hominis ingenio, praesertim si accedat internus Doctor, qui aperiat cor intendere his quae audiuntur, aut leguntur, vt de Lidia purpuraria loquitur Scriptura, Act. 16.

Denique gratia interna non solum excitat per illustrationem & aspirationem boni desiderij, sed etiam adiuuat voluntatem, eique cooperatur etiam physice ad eliciendum actum voluntatis deliberatae, quamquam gratia magis dicitur efficax, vt supra demonstrauimus, ex illa excitatione, quae proprie vocatio dici solet, quam ex cooperatione physica. Vide Augustinum in epistola 107. de spiritu & littera, capite trigesimo quarto, & de praedestinatione Sanctorum, capite octauo, in quibus locis aperte tribuit gratia & spiritui, vt distinguitur a lege & littera; internam suasionem, quam nos gratiam excitantem appellamus.

S E C U N D A obiectio, si gratia efficax est interna suasio, qua ira vocatur aliquis, vt aptum est ei, vt vocantem non spernat; gratia sufficiens, vt ab efficaci distinguitur, nihil erit aliud, nisi interna suasio, qua ita vocatur aliquis, vt aptum ei non est, vt vocantem non spernat. Atqui absurdum videtur, vt Deus vocet aliquem, vt aptum ei non est, vt vocantem non spernat, siue vt tunc vocet, quando videt non sequuturum, & non vocet quando videt sequuturum.

R E S P O N D E O, certum esse vocari a Deo multos, vt aptum eis non est, vt vocantem non spernant, & eo tempore, quo Deus videt illos non sequuturos, & non vocari eo tempore, quo prauidetur sequuturum, si vocarentur. Nam Dominus Matthaei 22. dicit, Tyrios & Sidonios poenitentiam acturos fuisse in cinere & cilicio, si ea signa vidissent, quae Galilaei videbant, qui tamen iis visis non conuertebantur. Itaque Dominus signa fecit coram Galilaeis eisque vocauit, quando vidit eos non conuertendos, & noluit signa facere coram Tyrionibus & Sidonionibus, eisque vocare quando videbat eos conuertendos, si per ea signa vocati fuissent.

Neque dubitari potest, quin ij qui arguantur restituisse Spiritui sancto, Actorum capite septimo, vocari fuerint a Spiritu sancto eo modo, & eo tempore, quo videbat eis non aptum esse vt obedirent. Nam vocatos esse, & non obediisse, certum est, quia alioqui non reprehenderentur, quod Spiritui sancto restitissent; praesertim se autem Spiritum sanctum eos non obediuros, si illo modo & illo tempore vocarentur; nec desuisse Spiritui sancto potentiam, qua vocare posset eo tempore & modo, quo videbat illos sequuturos, quis negare audebit nisi sapientiam aut potentiam Dei infinitam negare velit? vocauit igitur quomodo & quando vidit non se-

quuturos, & non vocauit quomodo, & quando vidit sequuturos.

Quod autem Deus facit, absurdum videri non debet, etiam si causam ignoremus: quamquam in hac re non omnino causam ignoramus, vt ex Augustino colligi potest in epist. 106. & alibi. Deus enim reprobos non vocat, quando videt sequuturos, quia non tenetur ita eos vocare, & iuste potest deserere, cum natura sint filij irae. Vocat autem quando videt non sequuturos, tum vt ostendatur vis liberi arbitrij, tum propter electos, vt ipsi in perditione aliorum intelligant, quam gratiam acceperint a Deo, qui eos non solum vocauit, sed ita vocauit, vt videbat infallibiliter sequuturos. Neque reprobi culpam vllam suae inobedientiae in Deum referre possunt, cum non praesentia Dei, sed ipsorum voluntas causa fuerit, vt vocationi non acquiescerent.

T E R T I A obiectio, videtur ista explicatio gratiae sufficientis & efficaci, quam nos tradidimus, aut parum, aut etiam nihil differre ab opinione illa, quae efficaciam gratiae, non tam in ipsa gratia, quam in voluntate humana ponit. Quam opinionem initio superioris capitis refutauimus.

R E S P O N D E O, sententiam nostram quam sancti Augustini esse demonstrauimus, aliqua in re cum prima illa opinione conuenire, sed in multis ab illa discrepare. Conuenit enim in eo, quod vtraque sententia gratiam sufficientem & efficacem ponit in auxilio excitante potissimum, non in adiuuante: Sed discrepat inter se, quod prima opinio vult efficaciam gratiae pendere a voluntate humana, nostra vero, pendere vult a voluntate Dei.

Et, si proponatur quaestio, Vtrum, si duo homines habeant eandem omnino gratiam excitantem, & adiuuantem, saltem in actu primo, & eundem concionatorem audiant, & eadem signa videant: Vtrum, inquam, fieri possit, vt vnus credat, alter non credat: prima illa opinio respondebit, fieri posse, quia libera voluntas manet, & potest pro arbitrio gratiam sequi, vel ei resistere. Quae responsio contradicit Apostolo, qui 1. Corinth. 4. prohibet fidei, ne infletur aduersus infidelem, & rationem reddit: quia fides, quae eos discernit, est donum Dei, quod illi est datum, & alteri non est datum: *Quis enim, inquit, te discernit? quid habes quod non accepisti? si accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?*

At nostra sententia respondebit, posse quidem fieri, vt duo homines eadem interna motione accepta, eundem concionatorem audiant, & eadem signa videant, & vnus credat, alter non credat; tamen non posse fieri, vt si eandem omnino gratiam excitantem duo homines accipiant; vnus credat, alter non credat. Siquidem ad gratiam non solum pertinet motio sine excitatio interna, sed circumstantia loci, temporis, personae, &c. Si enim eadem motione accepta vnus credit, alter non credit, sine dubio vnus accepit motionem eo modo, loco, & tempore, quo Deus prauidit eius ingenio congruere, alter non ita accepit; ac per hoc longe maiorem habuit Dei gratiam, is qui credit, quam qui non credit. Qui enim non credit, habuit gratiam per quam posset credere; qui autem credit, habuit gratiam qua posset & vellet credere. Tunc enim Deus in nobis operatur velle, cum ita vocat, vt videt sequuturos. Et ideo verè non potest fidelis aduersus infidelem gloriari aut inflari, quia qui eum principaliter discernit ab infideli, non est ipse per liberum arbitrium, sed Deus per gratiam efficacem, quam ei dedit & alteri non dedit. Vide Augustinum libro de praedestinatione Sanctorum, capite quinto.

D I C E S, si ponamus id quod ponit Augustinus lib. 12. de ciuitate Dei, capite sexto, duos videlicet in omnibus paros, tentatos eadem tentatione, eodem modo, loco, tempore, & aequè affectos, & tamè vnus resistat, alter

cadat; nonne causa diuersitatis referenda erit in liberum arbitrium? vt eo loco refert Augustinus, nam sine dubio etiam gratia fuit aequalis, si vocatione data est vtrique eodem modo, loco, & tempore, & cum essent aequè affecti, alioqui non fuissent in omnibus pares.

R E S P O N D E O, causam diuersitatis referendam esse in liberum arbitrium, vt Augustinus eo loco rectè probat, sed non primam causam; nam prima causa fuit, quia Deus vni dedit inspirationem, quam prauidit ab illo per liberum arbitrium amplectendam, alteri dedit eandem, sed quam prauidit ab eo per liberum arbitrium reiciendam.

C A P V T X I V.

Quae sit proprie gratia operans.

DE sexta partitione gratiae in operantem & cooperantem, non leuis est quaestio, quam sanè peperit obscuritas verborum sancti Augustini, à quo eam partitionem Theologi acceperunt, & Apostoli Pauli, vnde eam Augustinus accepit. Apostoli verba sunt in epistola ad Philippenses, cap. 2. *Deus est, qui operatur in vobis velle & perficere, pro bona voluntate.* Quae verba sic explicat Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 17. *Ipsè vt velimus, operatur incipiens, qui volentibus cooperatur perficiens.* Et mox: *Vt velimus, sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus, vt faciamus, nobiscum cooperatur.* Multae sunt huius partitionis expositiones.

P R I M U M enim Theologi scholastici, gratiam operantem vocant ipsam habitum gratiae, vt formaliter nos iustos & gratos Deo facit; id enim Deus in nobis sine nobis facit. Gratiam cooperantem esse vult eundem habitum, vt operis meritorium principium est; cum enim opera bona facimus, non sola gratia operatur in nobis, sed & nos ipsi verè operamur.

Haec doctrina verissima est, & eam inferius suo loco aduersus haereticos propugnabimus; sed tamen non proprie partio gratiae operantis & cooperantis, vt ab Apostolo & Augustino accepta est, ad habitum gratiae, sed potius ad auxilium speciale pertinere videtur. Neque enim Apostolus & Augustinus tribuunt gratiae operanti, vt faciat hominem iustum, sed vt faciat eum velle & desiderare iustitiam; neque efficientia siue operatio proprie dici potest, id quod gratia non efficiat, sed formaliter facit.

Est igitur alia explicatio, quod gratia operans non distinguatur à gratia excitante, neque cooperans ab adiuuante, & quia gratia excitans inspirat initium quoddam bonae voluntatis, ad quod non liberè concurrimus, gratia adiuuans iuuat ad assensum praestandum, & eligendum, quod Deus inspirauit, in quo planè liberi sumus: ideo dictum esse vult auctores huius sententiae, Deum in nobis sine nobis efficere vt velimus, nobiscum autem cooperari cum volumus; vbi per illud, *vt velimus*, intelligunt imperfectum & indeliberatum desiderium, per illud, *cum volumus*, intelligunt perfectam & deliberatam electionem.

Haec explicatio non videtur satisfacere verbis Apostoli & sancti Augustini; vterque enim tribuit gratiae operanti, tanquam effectum proprium, non illud velle indeliberatum & imperfectum, sed velle deliberatum, vnde opera bona nascuntur: *Deus* (inquit Apostolus) *operatur in nobis velle & perficere.* Vbi non distinguitur velle indeliberatum à velle deliberato, sed voluntas ab executione. Et sanctus Augustinus: *Vt velimus*, inquit, *sine nobis operatur, cum autem volumus, & sic volumus vt operemur, nobiscum cooperatur.* Vbi cooperatio adiungitur operi nostro ex perfecta, ac per hoc, deliberata voluntate procedenti.

A L I A explicatio aliorum est, gratiam operantem esse eam, quae tribuit actum internum, cooperantem quae tribuit externum. Quae videtur esse S. Thomae in prima secundae quaestione 11. artic. 2.

Sed non videtur requiri gratia aliqua specialis ad actum externum; vbi enim aliquid efficaciter volumus, membra corporis ad nutum obediunt, & ideo S. Augustinus in eodem libro de gratia & libero arbitrio, capite 16. dicit, petendum esse à Deo, vt tantum velimus, quantum necesse est, vt volendo faciamus, & capite 17. dicit, eos qui volunt mandata seruare, & non possunt; ideo non posse, quia paruam habent voluntatem. Et breuiter, in vitroque capite hoc docet, posita efficaci voluntate, nullam remanere difficultatem, itaque sufficit auxilium generale ad opus externum perficiendum: quod auxilium non dicitur proprie gratia, neque operans, neque cooperans.

D I C E N D U M igitur est, gratiam operantem illam esse, quae efficit in homine primum actum deliberatae voluntatis: qualis est conuersio, siue ab infidelitate ad fidem, siue à peccatis ceteris ad poenitentiam; gratiam vero cooperantem esse illam, quae efficit consequentes actus voluntatis, quales sunt, velle orare, velle querere sacerdotem, velle bona opera facere, & alij similes. Quos continuo sequuntur actus externi, ita vt gratia operans nihil sit aliud, nisi auxiliu speciale efficax respectu primi actus voluntatis; gratia vero cooperans sit auxiliu speciale respectu actuum sequentium.

Sed quaestio est, eaque non leuis, quomodo sit intelligendum, quod sanctus Augustinus ait, primum actum deliberatae voluntatis fieri sine nobis. Quomodo enim fit sine nobis, quod nostra libera deliberatione & electione efficitur? Neque enim audiendi sunt Lutherani & Caluinistae, qui contendunt actus bonos internos ita fieri sine nobis, vt non sint actus liberi arbitrij; neque nos eos proprie faciamus, sed immisos à Deo necessariò recipiamus. Hunc enim errorem postea suo loco copiosè refellemus.

Neque dubitari potest quin ista eorum sententia alienissima sit à mente sancti Augustini, de cuius verbis nunc laboramus. Nam in libro primo ad Simplicianum, quaestione secunda: *Vt velimus*, inquit, *et suam esse voluit, et nostrum, suum vocando, nostrum sequendo.* Item libro secundo contra duas epistolas Pelagianorum, capite octauo: *Homo*, inquit, *preparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Et paulò post: *Quamuis nisi adiuuante illo, sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen os aperimus illius adiumento, et opere nostro; nam quid est preparare cor et os aperire, nisi voluntatem parare?* Item tractatu septuagesimo secundo in Ioannem: *Credenti in eum qui iustificat impium, depuitur eius fides ad iustitiam, in hoc opere facimus opera Christi, quia et ipsum credere in Christum, opus est Christi. Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis.* Item in eodem loco: *Operanti in se Christo cooperatur homo ad salutem aeternam ac iustificationem suam.* Haec ille. Non igitur dubitari potest, quin sanctus Augustinus nihil commune habuerit cum sententia haereticorum, qui nos passiuè tantum concurrere existimant ad actus pietatis internos.

Ceterum si haec ita se habent, quaestio initio propo- sita magis iam implicata videtur; nam ex eodem Augustino audiimus ipsum, vt velimus, Deum operari sine nobis, & non operari sine nobis: Deum solum id operari, & nos ei cooperari; & alia, quae pugnantia esse videtur.

Igitur obseruandum est, Deum, secundum quoddam genus causae, esse mouentem respectu ipsius velle deliberati, & voluntatem non esse mouentem, sed tantum motam; cum tamen secundum aliud causae genus, ad eundem actum volendi producendum Deus concurrat,

vt mouens, voluntas autem tum vt mota, tum vt mouens, & ideo vtrumque verum esse. Deum operari ipsum velle deliberatum sine nobis & non operari sine nobis.

Nam si consideremus causam efficientem & physicam illius actus, ea non solum est Deus per auxiliu speciale, sed etiam voluntas per liberum arbitrium, & hoc modo illud velle, est Dei & nostrum, & nos in eo cooperamur Deo, & Deus illud operatur non sine nobis, vt sanctus Augustinus loquitur in locis paulo ante adductis contra haereticos.

At si consideremus causam illius eiusdem actus moralem, id est, causam mouentem suadendo, hortando, consulendo, ea solus est Deus, voluntas autem secundum hoc genus causae non est mouens, sed tantum mora. Non enim ipsa se voluntas impellit suadendo & hortando, vt velit quod non vult, sed Deus per inspirationes suas in- tus animae loquens ei suadet & persuadet, vt velit. Haec est igitur gratia operans, quae praevient conatum & industriam nostram, & operatur vt velimus, quod antea volebamus, sine nobis operantibus vt velimus, non tamen sine nobis liberè consentientibus dum volumus.

Atque hinc intelligemus, cur ad primum actum voluntatis tantum, requiratur gratia operans, ad reliquos autem non sit necessaria operans, sed cooperans, nam postquam coepimus velle conuerti ad Deum, iam nos ipsi non tantum per liberum arbitriu producimus Deo iuuante reliquos actus, sed etiam nos incitamus & impellimus, Deo cooperante, ad eos.

Ac vt corporali similitudine rem illustremus, sit aliquis cui expediat nauigare in orientem, & tamen nolit id facere; si quis ad eum accedat eique multis allatis rationibus tandem persuadeat, & de nolente volentem faciat: deinde vbi eum velle nauigare cognouerit, procurer illi nauem, pecunias, & caetera, quae nauigantibus sunt necessaria; is profecto verè dicere poterit, ego solus feci, vt iste nauigationem suscipere vellet; nam etiam si alter rationes allatas audierit, atque apud se expendit, & tandem assensum praebuerit; non tamen ipse sibi persuasit, neque seipse mouit, sed amicus eius illum mouit eique persuasit.

Caeterum quod attinet ad executionem voluntatis, non potest amicus ille dicere: Ego solus detuli istum in orientem, sed solum, ego illum adiuui, & cooperatus sum, vt commodè nauigaret. Siquidem ille qui ab amico persuasus nauigare decreuit, sine dubio non sibi ipse defuit, sed cogitare coepit, quid facto opus esset, & conatum atque industriam adhibere ad futuram nauigationem.

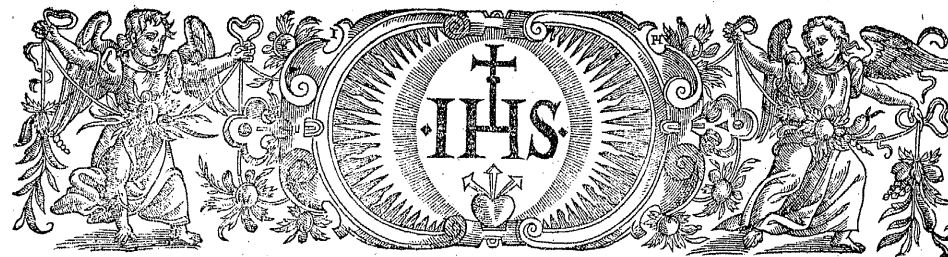
Hanc esse veram huius distinctionis explicationem ex ipso Augustino colligi potest. nam in libro de gratia & libero arbitrio, capite quinto, sic loquitur: *Vt Apostolus Paulus de caelo vocaretur, & tam magna & efficacissima uocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola, quia merita*

eius erant magna, sed mala. Vbi soli gratia tribuitur conuersio beati Pauli, ac per hoc fuit illa gratia operans, non quia Paulus non concurreret liberè consentiendo & per liberum arbitrium actum illum conuersionis actiue producendo, sed quia merita eius erant magna sed mala, id est, quia non praecesserat ante conuersionem vllum meritum, siue studium, aut conatus ad conuersionem; solet enim Augustinus meritum appellare quemlibet actum bonum, ratione cuius aliquid aliud accipimus, vt perspicuum est ex epist. 105. & 106. vbi dicit, solam fidem dari sine vilo merito praecedere, quia eam nullus bonus actus praecedat: remissionem vero peccatorum non dari sine merito, quia fides orando illam meretur. Itaque in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 14. *Fides, inquit, & non petita conceditur, vt ei petenti alia concedatur.* Et paulo ante dixerat, se fidem appellare voluntatem credendi.

Itaque gratia operans est, quae facit nos velle credere, quia id in nobis fit sine nobis: petentibus, ac multo minus laborantibus & conantibus, gratia cooperans est, quae facit nos velle orare. ieiunare, elemosinas dare, & sacramenta requirere, quia id non fit nisi conatu atque industria nostra cooperante. Hinc idem Augustinus in eodem libro, cap. 17. non dicit, Deum operari velle nostrum sine nobis, sed operari, vt velimus sine nobis, nos enim cooperamur Deo volendo, id est, liberè producendo actum volendi, sed non cooperamur faciendo, vt velimus. Quia non ipsi nos mouemus & incitamus ad volendum, sed ipse solus interna inspiratione nos mouet atque impellit.

Fortasse etiam sanctus Thomas non est alienus ab hac expositione; quamuis enim loco citato 1. 2. quaest. 111. artic. 2. retulerit gratiam operantem ad actum internum, cooperantem ad externum; tamen probabile est, per internum actum eum intellexisse primum internum, per externum autem intellexisse alios consequentes, quos externi sequuntur; nam in eodem articulo docuit, gratiam operantem necessariam esse in conuersione, cum voluntas primò de mala fit bona, & ibidem docuit, gratiam cooperantem esse necessariam ad actus exteriores, quia ij fieri non possunt, nisi Deus confirmet voluntatem in bono, & praebear facultatem benè operandi.

Non igitur sanctus Thomas voluit, gratiam cooperantem simpliciter referri ad actus exteriores, sed ad interiores, vt ex iis pendent exteriores, & hoc modo cum B. Paulus dicit Deum operari in nobis velle & perficere, per vocem, *perficere*, non est intelligenda sola executio externa, sed tam interna quam externa, opera, quae nascuntur ex primo actu voluntatis. Et cum sanctus Augustinus scribit Deum operari in nobis vt velimus, cooperari autem cum ita volumus vt faciamus, per illud, *faciamus*, non est accipienda actio tantum externa, sed etiam opus internum vt oratio, contritio, &c.

LIBER SECVNDVS, DE GRATIA, ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quaestio, an auxilium sufficiens omnibus detur.

IX PEDITIS quaestionibus circa partitiones gratiae, tractanda est grauis illa controuersia de communicatione gratiae & praedestinatione diuina, videlicet an gratia sufficiens ad salutem detur omnibus hominibus, & si ita sit, quomodo saluetur grauita praedestinationis veritas. Cuius controuersiae explicatio omnino necessaria est, ad sequentes disputationes, de libertate arbitrii & gratiae necessitate. Sunt autem duae sententiae contrariae de proposita quaestione, inter quas media incidit veritas.

PRIMA sententia Pelagianorum est, & eorum qui Pelagianis in Gallia occultè fauebant, Fausti, Caf. & aliorum. Docet haec sententia, gratiam Dei omnibus hominibus paratam esse, modo ipsi eam petere & excipere velint: posse autè vnumquemque ex viribus liberi arbitrii sine alia praeviente gratia, ipsam gratiam expetere, inuocare, excipere. Refert hanc sententiam siue potius heresim S. Augustinus in lib. 1. ad Bonificium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. vlt. & in epist. 106. & 107. & in libro de praedestinatione Sanctorum, cap. 1. & 2. eandem referunt Hilarius & Prosper in epistolis ad Augustinum, & Petrus Diaconus in libro de incarnatione & gratia Christi, cap. vlt.

ALTERA sententia priori contraria est eorum omnium, qui non agnoscunt distinctionem inter auxilium efficax & sufficiens, in quorum numero sunt Lutherus in assertione artic. 36. & Caluinus lib. 3. Institut. cap. 22. §. 10. & cap. 24. §. 15. & 16. hi enim docent multis deesse sufficiens auxilium ad salutem, omnibus iis videlicet, qui non sunt à massa perditionis diuina praedestinatione discreti.

Inter has contrarias pugnantisque sententias incedit Theologi Catholici quae plurimi, ac ferè omnes, qui docent omnibus hominibus pro loco & tempore sufficiens auxilium non deesse, & tamen sine praeviente gratia, neminem posse gratiam desiderare, petere, vel accipere. Vide Alexandrum Alensem in 3. part. summae, quaest. 69. memb. 7. art. 3. Albertum Magnum in 2. sent. dist. 28. artic. 1. S. Thomam in 1. 2. quaest. 109. art. 8. ad 1. & in lib. 3. contra Gentiles, cap. 159. S. Bonaventuram in 2. sent. dist. 28. art. 1. quaest. 3. Scotum in 1. sent. dist. 46. & ex recentioribus, Adrianum Papam in quaest. 3. de poenitentia. Ioannem Rossensem in refutatione arti. 36. Franciscum Ferrariensem in commentario lib. 3. contra Gentiles, cap. 159. Ioannem Driedonem in libro de captiuitate, & redemptione generis humani tract. 5. Ruardum Tapperum in explicatione articuli de libero arbitrio, Dominicum à Soro lib. 1. de natura & gratia, cap. 15. & 18. Andream Vegam lib.

13. super Concilium Tridentinum, cap. 13.

Quoniam autem explicatio propositae quaestionis multa continet capita, neque vna responsione absolui potest, per aliquot propositiones rem totam expedire conabimur.

CAPVT II.

Auxilium gratiae non expectare, sed praevire voluntates nostras, neque aequaliter omnibus adesse.

IT igitur prima propositio: *Auxilium gratiae Dei non ita offertur omnibus hominibus, vt Deus expectet homines, qui illud desiderant vel postulant, sed praevient omnia desideria & omnem inuocationem.* Haec propositio est contra Pelagianos & Pelagianorum reliquias, & habetur in Concilio Arausicano canone tertio & quarto, vbi sic legitur: *Si quis per inuocationem humanam, gratiam dicit posse conferri, non autem ipsam gratiam facere, vt inuocetur à nobis, contradicit Isaiae Prophetæ, vel Apostolo idem dicenti, Inuentus sum à non querentibus me, palam apparui his, qui me non interrogabant. Item: Si quis vt à peccato purgemur, voluntatem nostram Deum expectare contendit, non autem, vt etiam purgari velimus, per sancti Spiritus infusionem & operationem fieri confitetur, resistit ipsi Spiritui sancto per Salomonem dicenti, Preparatur voluntas à Domino. & Apostolo salubriter predicanti, Deus est qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate.* Vide quae scripsimus in 6. lib. c. 2. 4. & 5. nam illa omnia hanc propositionem confirmant.

SECONDÆ propositio: *Auxilium gratiae Dei non aequaliter omnibus adest.* Haec propositio in diuinis literis ita luculenter habetur, vt mirum videri possit ab vilo vntquam fuisse negatam. Vrger S. Augustinus illud Sap. 4. *Raptus est ne malitia mutaret intellectum illum, aut ne pectus deciperet animum eius.* Certè enim non omnibus hoc praestaret Deus vt eos rapiat, antequam in peccata labantur. Vrger etiam illud Matth. 11. *Si in Tyro & Sidone haec facta fuissent, in cinere & cilicio poenitentiam egissent.* Vbi videmus Deum mirabili, sed iusto, & sibi soli noto iudicio non solum non aequaliter omnibus gratiae auxilia subministrare, sed etiam iis quos credituros prauidet, si miracula Christi vidissent, ea miracula non ostendisse, & eadem illis ostendisse, quos prauidet quibuscumque visis miraculis, minimè credituros.

Huc pertinet etiam illud Matth. 15. *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, caeteris autem non est datum.* Et illud Rom. 9. *Enius vult miseretur, & quem vult indurat.* Et Rom. 12. *Vnicuique Deus diuisit mensuram fidei.* Et 2. Thessal. 3. *Non omnium est fides.* Et Philip. 2. *Vobis donatum est, vt in illum credatis.*

Denique, ut alia innumerabilia prætermittā, si gratia æqualiter omnibus adest, quomodo Deus in præteritis generationibus permisit omnes ingredi vias suas, nunc autem annūciat ut pœnitentiā agant, ut legimus Act. 14. & 17. cur Paulus illo ipso tempore, quo spirabat minas & cædes in discipulos Domini, diuino miraculo, Christo ipso eum vocante, conuertitur, cum tam multos minis fortasse malos in delictis suis Deus iacere permittat? Cur ex paruulis morientibus interdum filius optimi viri sine baptismo decedit & perit, filius adulteri, vel incestuosi baptismo abluitur & regno potitur æterno? Cur demum inscrutabilia esse dicit Apostolus iudicia Dei, & inuestigabiles vias eius in electione & reprobatione mortalium, si gratia æqualiter omnibus adest, & ex arbitrio hominum pendet, ut eam capiant, vel abiiciant? vide S. Augustinum in libro de prædestinatione Sanctorum, Prosperum in libro contra Collatorem, Petrum Diaconum in libro de incarnatione & gratia Christi, Fulgentium in libro eiusdem argumenti, Ioannem Maxentium in professione fidei, & totum Arausicanum Concilium, ubi diligentissime totus hic Pelagianorum error eueritur.

CAPVT III.

Soluntur argumenta Pelagianorum, & Pelagianis fauentium, contra duas propositiones capituli superioris.

ARGUMENTA, quibus error Pelagianorum confutari solet, facile solui possunt. PRIMVM sumitur ex cap. 6. Sap. *Æqualiter est illi cura de omnibus.* Respondeo, vox *æqualiter* non videtur hoc loco referenda ad ipsam curam, quasi Deus non magis curet rem vnam quam aliam, sed ad res ipsas, quæ curantur, ut sensus sit, nihil omnino subtrahi à prouidentia Dei, sed res omnes, nullâ proorsus exceptâ, quamuis infirmâ & vili, diuinâ prouidentia gubernari. Quod significantius exprimit vox Græca, quæ habetur hoc loco, videlicet *ὅμοιως*, id est, communiter.

Sed fac illud, *æqualiter*, referri ad eam & prouidentiam, nihil tamen Pelagiani inde lucrantur, nam non loquitur Sapiens de beneficio gratiæ, sed de retributione præmiorum atque pœnarum. Præcedit enim illud: *Horrendè & citò apparebit vobis, quoniam iudicium durissimum, in his qui præsumunt, fiet.* Itaque sententia huius loci est, in extremo iudicio Deum non accepturum personas, Regum & Principum, sed ex æqualitate iustitiæ sententiam esse laturum.

Secundum argumentum sumunt ex illo Ioan. 1. *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Vbi videtur CHRISTVS conferri cum Sole, qui lucem suam in omnia loca æquè diffundit. Respondeo, posset hic locus non incommode referri ad naturalem illustrationem, quæ fit in nobis, cum in creatione lumen intelligentiæ & rationis accipimus. Tamen quoniam Chrysostomus & Cyrillus in commentario exponunt de lumine gratiæ, respondeo, sensum huius loci esse, à CHRISTO illuminari omnes homines, non quod omnes illuminentur, cum multi in infidelitate remaneant, sed quoniam nemo illuminatur nisi per ipsum, vel si magis placeat, illuminari dicas omnes homines per CHRISTVM, quoniam omnibus præbet auxiliū sufficiens, quo conuerti & credere possint, quamuis nec lumen æquale omnibus præbeat, neque expectet ut homines illuminari cupiant & expectant, sed ipse desideria & præces illuminando præueniat.

Porrò similitudines non in omnibus rebus conuenire debent, ac per hoc neque necesse est, ut si Sol non illuminat cæcos, id etiam nō faciat CHRISTVS, & si Sol non aperit fenestras domus, neque CHRISTVS aperiat fenestras cordis, & si Sol lucem suam æqualiter vbique diffundit, Christus quoque non diuidat vnicuique mensuram fidei & donorum, sed æqualiter omnibus homi-

nibus gratiæ suæ dona distribuat. TERTIVM sumunt ex illo Ioan. 1. *Quotquot receperunt eum, dedit illis potestatem filios Dei fieri:* Hic enim videmus Deum expectare ut recipiatur, & tum demum his, qui se receperint, dare gratiā, per quam filij Dei fieri possint. Respondeo, verè Deus expectat ut recipiatur, ut det suscipientibus se potestatem filios Dei fieri.

Cæterum, quia recipere Deum in hoc loco Euangelij nihil est aliud, nisi credere, ut ibidè declaratur, cum subditur, *His qui credunt in nomine eius, nemo autem potest credere nisi Deus fidem illi donauerit, dicente Apostolo Philip. 1. Vobis donatum est, ut in illum credatis.* Ideo nemo potest eum recipere, nisi gratia eum diuina præuenierit. *Gratia estis saluati* (inquit Apostolus Ephes. 2.) *per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est.* Ac si diceret, gratiā potestatem accepistis ut filij Dei efficeremini, quoniam per fidem recepistis Deum, quæ fides donū ipsius est, vide Augustinum lib. 1. ad Bonifacium cap. 3.

QUARTVM sumunt ex illa promissione: *Petite & dabitur vobis, omnis enim qui petit accipit.* Et: *Dabit spiritum bonum penitentibus se, Luc. 11.* Responder sanctus Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 8. non posse peti spiritum bonum, nisi prius spiritus bonus fidem infundat, & per eam excitet ad petendum. Nam *quomodo inuocabitur, in quem non crediderunt?* Rom. 10. Et: *Postulet in fide nihil habens,* inquit Iacobus cap. 1. fidem autem donum esse Spiritus sancti, docet idem Apostolus 1. Corinth. 12. *Alteri datur fides in eodem spiritu;* itaque spiritus adiuvat infirmitatem nostram; quid enim oramus sicut oportet, nescimus, Rom. 8.

QUINTVM sumunt ex illa CHRISTI vocatione: *Venite ad me omnes qui laboratis, &c.* Matth. 11. Respondeo, inuitat CHRISTVS omnes ut veniant; non quod possint homines solis naturæ viribus venire, cum scriptum sit Ioan. 6. *Nemo potest ad me venire, nisi pater qui misit me, traxerit eum.* Sed ut adineat, ut gratiæ præuenienti cooperentur, & non resistant Spiritui sancto.

SEXTVM sumunt ex illis Scripturis, quæ testantur, Deum non esse acceptorem personarum Act. 10. Rom. 2. 1. Petri 1. &c. hinc enim sequi videtur, ut Deus non magis ex se faueat vni; quam alteri: sed volentes, curari, sanari, non volentes, deserat. Respondeo, acceptio personarum vitium est contra iustitiam, & ideo locum non habet in donis gratiæ.

Itaque in iis rebus quæ quoquo modo iustitiam sapiunt, Deus æquus est omnibus, neque personas accipit, sed vnicuique reddit secundum opera sua, at in donis gratiæ nemini facit iniuriam, si vni dat quod alteri negat. Immo in ipso iudicio quamuis acceptio personarum esset, alicui minus præmium dare, quam iusto iudicio mereatur, vel maiori supplicio afficere, quam dignus sit reus, tamen si alicui maius præmium aut minorem pœnam dare voluerit, non erit acceptor personarum, etiam si id non cum omnibus seruet, quoniam hoc non est iniustitiæ, sed liberalitatis: iuxta illud Matth. 20. *Amice non facio tibi iniuriam: tolle quod tuum est & vade, volo autem & huic nouissimo dare sicut & tibi; an non licet mihi quod volo facere? an oculus meus nequam est, quia ego bonus sum?* vide Augustinum in epist. 105. non procul ab initio & lib. 2. ad Bonifacium cap. 7.

SEPTIMVM sumitur ex illo 1. Cor. 15. *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificantur.* Nimirum, inquiunt, si ipsi voluerint. Respondeo, loquitur Apostolus de resurrectione corporali iustorum, nam, ut rectè explicat S. Augustinus in epist. 89. quæst. 3. non dicuntur viuificari in Christo, nisi illi qui resurgunt ad vitam beatā, quæ sola vita dicenda est: impij enim resurgent quidem, sed ad mortem, id est, ad miserā sempiternam. Itaque hic locus non facit ad propositum, cum de gloria æterna, non de gratiæ beneficiis intelligi debeat.

CAPVT IIII.

Non posse Deum iniustitiæ accusari, si non darct omnibus auxiliū sufficiens ad salutem, neque de illo desperandum esse.

ITEM tertia propositio: *Nulla esset in Deo iniustitiæ, si non solum aliquibus, sed etiam omnibus hominibus auxiliū sufficiens ad salutem negaret.* Hæc certissima est apud eos, qui ex diuinis literis peccatum originale nouerunt; nam cum per peccatum primi hominis nascamur omnes filij iræ (ut Apostolus docet ad Ephes. 2.) nihil nobis iure debetur, nisi pœna. Hinc Sapient. 12. dicit Spiritus sanctus: *Quis stabit contra iudicium tuum, aut quis tibi imputabit si perierint nationes, quas tu fecisti?* Et Apostolus ad Roman. 9. demonstrat, solam esse misericordiam, qua Deus ex massa perditionis aliqua vasa facit in honorem, vnde etiam vasa misericordiæ appellat. Et ea causa est, ut S. Augustinus docet in epist. 105. cur pauci sint qui saluantur, ut nimirum intelligamus, quid omnibus deberetur; denique prima gratia datur inimicis ac per hoc modis omnibus est indebita, nulli igitur fieret iniuria si ea gratia nemini præberetur: Itaque sanctus Augustinus libro de bono perseuer. cap. 8. *Non sinis ingrati, quod tam multos liberat misericors Deus de tam debita perditione, ut si inde neminem liberaret, non esset iniustus.*

QUARTA propositio: *Sive detur sufficiens auxiliū omnibus, sive tantum aliquibus, nos tamen de nullis salute, donec in hac vita fuerit, desperare debemus, neque ab illo subtrahere correptionem, exhortationem, & alia caritatis officia.* Hæc quoque sine controuersia recipitur ab omnibus, nam tametsi nonnulli ita desererentur à Deo, omnique auxilio prorsus destituerentur, ut nulla ratione conuerti possent; nos tamen qui nescimus qui sint illi, de omnibus benè sperare debemus, ac dicere cum Propheta Ioël: *Quis scit si conuertatur & ignoscat Deus, & relinquat post se benedictionem?* Ioël. 2. Et Apostolus Paulum audire, qui iubet ut mansueti simus ad omnes, & cum patientia & modestia corripimus eos, qui resistunt veritati, nequando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem & resipiscant à diaboli laqueis.

Hinc sanctus Augustinus libro de corrept. & gratia, cap. 15. *Nescientes, inquit, quis pertineat ad prædestinatorum numerum, quis non perireat: sic affici debemus caritatis affectu, ut omnes velimus saluos fieri.* Et cap. 16. *Quantum ad nos pertinet, qui prædestinatos à non prædestinatis discernere non valeamus, & ob hoc omnes saluos fieri velle debemus, omnibus, ne pereant, adhibenda est à nobis medicinaliter seu vera correptio.* Quod idem repetit in 1. lib. retract. cap. 19. Sanctus quoque Leo in ferm. 4. de Epiphania: *Dum, inquit, hoc in corpore viuatur, nullius desperanda reparatio, sed omnium est optata correctio, auxiliante domino, qui erigit elisos, soluit compeditos, & illuminat cæcos.*

CAPVT V.

Auxiliū sufficiens ad salutem, pro loco & tempore, omnibus dari.

VINTA propositio: *Auxiliū sufficiens ad salutem pro loco & tempore, mediatè vel immediate omnibus datur.*

Dicimus, auxiliū sufficiens ad salutem, nam de auxilio sufficienti ad non peccandum, alia ratio est, ut infra suo loco patebit. Itaque hic tantum differimus de auxilio sufficienti ad resurgendum à peccato, atque ad iustificationem & salutem comparandam.

Dicimus, pro loco & tempore, quoniam non definimus hoc loco, vtrum omni tempore, omnique momento

ale auxilium adfit: de hac enim re paulò post agemus, sed tantùm id asserimus nullum esse, qui non aliquando saltem hoc auxilium habeat.

Dicimus denique mediare vel immediatè, quoniam iis, qui ysu rationis vtuntur, immitti credimus à Deo sanctas inspirationes, ac per hoc immediatè illos habere gratiam excitantem, cui si acquiescere velint, possint ad iustificationem disponi, & ad salutem aliquando pertinere: iis autem qui rationis vltimò non habent, quales sunt infantes vel ab infantia mente capti, mediare auxiliũ donari censemus, quoniam parentes eorum non solum sibi ipsi prospicere, sed etiam filiis suis, præsertim rationis vsu carentibus, baptismum procurare possunt, si volunt.

Hæc igitur propositio sic explicata, probatur primùm ex diuinis literis Psal. 118. Non est qui se abscondat à calore eius. Augustinus in hunc locum: Nullum, inquit, mortalium permisit excusare se de umbra mortis, & ipsam enim penetravit verbi calor. Item Psal. 24. Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas. Videtur enim hoc loco significare Spiritus sanctus, omnibus hominibus primùm à Deo exhiberi misericordiam, deinde si ea non vtantur, exhiberi iudicium; non potest autem rectè dici, agi cum aliquo misericorditer, quod attinet ad salutem, nisi detur ei sufficiens auxilium ad salutem, neque iuste puniri potest, qui ex diuino auxilio non proficit, si auxilium non fuit sufficiens.

Item Prouerb. 1. Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, in capite turbam clamitat, in foribus portarum vrbis profert verba sua dicens, & quequo paruuli diligentis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odibunt scientiam? conuertimini ad correptionem meam. En proferam vobis spiritum meum, & ostendam vobis verba mea. Quia vocati & reuulsis, extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret, ego quoque in interitu vestro ridebo. Hæc certè prædicatio generalis & comminatio item generalis satis apertè significat Dei sapientiam, nullum ita deferere, quin aliquando eum vocet & auxilium sufficiens illi præbeat.

Item Sapient. 11. Miserere omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter penitentiam; diligis enim omnia, quæ sunt, & nihil odisti, eorum quæ fecisti. Nec enim odians aliquid constituisti aut fecisti. Parcitas autem omnibus, quoniam tua sunt Domine, qui amas animas. Hæc certè vix intelligi possunt, nisi fateamur omnibus tribui sufficiens auxiliũ; quomodo enim miseretur omnium, & parcat omnibus, si non dat saltem eis auxilium, quo ad reconciliationem possint peruenire si velint? Neque debent hæc restringi ad electos, nam ratio cur Deus omnibus parcat, & omnium misereatur, redditur hoc loco ex creatione, quia Deus omnes creauit, & quoniam amat animas, & res à seipso factas; at creatio communis est omnibus absolutè.

Item Sapient. 12. Si inimicos seruorum tuorum, & dubitos morti, cum tanta cruciatu attentione, dans tempus & locum per que possent mutari à malitia, cum quanta diligentia iudicasti seruos tuos? At frustra Deus daret tempus & locum peccatoribus, per quæ possent mutari à malitia, nisi auxilium etiam præberet, sine quo mutari non possunt.

Item Ezech. 33. Sic loquuti estis dicentes, iniquitates nostræ & peccata nostra super nos sunt, & in ipsis nos tabescimus, quomodo ergo viuere poterimus? dic ad eos, Vniò ego, dicit Dominus, nolo mortem impij, sed vt conuertatur impius à via sua & viuat; conuertimini, conuertimini, & quare moriemini? illa exhortatio, conuertimini, conuertimini, irrisoria videretur, nisi Deus dedisset illis vires, quibus cõuerterentur. Non fuisse autem irrisoriam, siue ironiam exhortationem, testatur iuramentum illud, viuo ego dicit Dominus, nolo mortem impij, &c.

Item illud Matth. 5. Qui solem oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Monet sanctus

Ambrosius ferm. 8. in Psal. 118. intelligendum esse etiam de sole iustitiæ & pluuia gratiæ. Illa item inuitatio: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, Matth. 11. Ne sit frustra, requirit omnino, vt sicut vocatio est generalis, ita & auxilium quo possint homines venire, sit generale.

Illud item Ioan. 1. Illuminat omnem hominem, supra diximus ex commentario Chrysostomi & Cyrilli, referri ad lumen gratiæ, quo nemo omnino priuatur. Illud quoque 1. Tim. 2. Vult omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Et 2. Pet. 3. Non vult aliquos perire, sed omnes ad penitentiam conuerri. Exponitur quidem variis modis à sancto Augustino, sed illa expositio videtur maximè congruere Apostolica sententiæ, quam habet in libro de spiritu & litera, cap. 33. vbi exponit questionè, cur Deus non det omnibus velle credere, cum velit homines omnes saluos fieri. Et respondet Deum velle omnes saluos fieri, sic tamen, vt non adimat eis liberum arbitrium, quo vel benè vel malè vtentes iustissimè iudicentur, & addit, infideles contra Deum voluntatem facere, cum non credunt Euangelio, tamen non vincere Dei voluntatem, quoniam experientur in supplicio potestatem eius, cuius in donis misericordiam contempserunt. Et ponit similitudinem Domini qui vult, vt omnes ferui laborent in vinea, sic tamen vt si qui operari noluerint, detrudantur in pistinum.

Ex his intelligimus hanc fuisse Augustini sententiam de hoc loco Apostoli; Deum velle omnes saluos fieri, quia dat omnibus, vnde possint velle credere & saluari, sic tamen vt si ipsi noluerint, non saluentur, sed ad supplicia destinentur æterna, quæ fuit etiam expositio sancti Prosperi lib. 2. de vocatione gentium, cap. 23. 25. & 28. Item commentariorum qui tribuntur Ambrosio, item Chrysostomi, Theophylacti, & Oecumenij; qui dicunt Deum velle omnes saluos fieri, si & ipsi velint, nimirum si velint cooperari diuinæ gratiæ peruenienti.

Illud item 1. Tim. 4. Qui est saluator omnium hominum maximè fidelium. Vix potest aliter exponi, quàm vt exponit sanctus Prosper in lib. 2. de vocatione gentium, cap. 10. vt videlicet intelligamus, Deum saluatorem esse omnium. Quia dat omnibus, vnde saluari possint, sed maximè fidelium, quia dat illis non solum, vt saluari possint, sed etiam vt saluentur.

Denique illud 1. Cor. 15. Pro omnibus mortuus est Christus. Et 1. Tim. 2. Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus. Et 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non solum autem nostris, sed etiam totius mundi. Quomodo potest verum esse, si non datur omnibus aliquid vnde Christi mortis participes fieri queant; nam cum nõ possit vllus sine præueniente dono particeps esse mortis Christi & pretij redemptionis huius, frustra Christus pro omnibus pretium soluit, si noluit omnibus viam aperire, qua ad redemptionem peruenire possent.

Probatur secundò eadem sententia testimonijs Patrum. Sanctus Dionysius Areopagita in lib. de celestihier. cap. 9. Nempe, inquit, & alius genibus, ex quibus & nos, ad immensum & infinitum diuini luminis pelagus, quod semper paratum est, & patet omnibus ad participandum, ex præteriti erroris cecitate respirauimus, ad quod sanè obsequentes ducebant Angeli præpositi singulis gentibus. Quærit eo loco Dionysius cur soli Iudæi Deum verum aliquando coluerint, gentes autem penè omnes ad idola defluerint. Respondet verò, id factum esse ex desidia & nequitia gentilium, qui noluerit diuinum lumen aspicere, aut in eo permanere, cum ipsum lumen omnibus pateat ad participandum, & Angeli singulis gentibus à Deo præpositi muneri suo nequaquam desint; vbi quod dicit B. Dionysius, diuinum lumen paratum esse, & patere omnibus ad participandum, non significat diuinum lumen offerri volentibus suis viribus illud excipere, vt Pelagiani delirant, sed paratum esse & patere omnibus, quoniam

Deus omnibus porrigit auxilium, quo possint, si velint, oculos cordis aperire & illuminari.

Sanctus Irenæus lib. 4. cap. 71. Vis, inquit, à Deo non fit, sed bona sententia adest illi (homini videlicet) semper, & propter hoc consilium quidem bonum dat omnibus; posuit autem in homine potestatem electionis; abijcietes igitur bonum, & quasi respuentes meriti omnes iustum iudicium incident Dei. Vbi per consilium bonum, quod Deus dat omnibus, debet intelligi interna suasio cum aliis omnibus, quæ necessaria sunt ad conuersionem, alioqui enim non iuste iudicarentur tanquam contemptores consilij diuini, nisi viderentur à Deo accepissent, quibus illud amplecti & exequi possent.

CLEMENS Alexandrinus in oratione exhortatoria ad gentes, vltra mediũ. Audite, inquit, qui estis longè, audite qui propè, nullis celatum est verbum, lux est communis, omnibus illucescit hominibus, nullus est in Verbo Cimærius.

Origenes lib. 3. de principiis, cap. 1. multis argumentis & similitudinibus hoc ipsum probat, omnes homines posse saluari, & soluit argumenta contraria, explicans ferè omnia testimonia Scripturarum, quæ ad hunc locum pertinent. Et quamuis Origenis libri de principiis non paucos errores cõtineant, tamen neque Epiphanius, neque Hieronymus, neque Philastrius, neque Augustinus hanc sententiam inter errores Origenis numerant.

Sanctus Hilarius lib. 1. de Trinit. ante mediũ: Esse, inquit, filios Dei, non necessitatem esse, sed potestatem, quia propositio vniuersis Dei munere, non natura signentium asseratur, sed voluntas præmium consequatur.

Sanctus Ambrosius ferm. 8. in Psal. 118. explicans illud: Misericordia Domini plena est terra. Sol, inquit, iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit: si quis autem non credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat, vt si quis clausis fenestris radios Solis excludat.

Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 7. in Ioan. Si illuminat, inquit, omnem hominem venientem in hunc mundum, quoniam pacto tot homines sine lumine permanent? neque enim omnes Christum cognoscunt, quomodo ergo illuminat omnem hominem? illuminat profectò quantum in ipso est, si qui autem sponte sua mentis oculis conuenientibus ad huius lucis radios aciem dirigere noluerint, non ex luminis natura in tenebris persisterunt, sed ex malitia sua, qui sponte tanto se dono indignos reddiderunt.

Sanctus Cyrillus idem docet iisdem ferè verbis, in lib. 1. in Ioan. cap. 11. quæ frustra repetenda non videntur.

Sanctus Paulinus in epist. 1. ad Apium: Hinc, inquit, in omni loco plura quotidie mirabilia solito signa crebrescunt, vt omnem, quantum in ipso est, hominem saluum faciat; ostendit in variis quod omnibus, si velint, proficit: sufficit enim vniuersorum institutioni forma paucorum, quæ in vtrumque proponitur, vt credentibus exemplo sit, indurantibus testimonio.

Sanctus Augustinus præter locum citatum ex libro de spiritu & litera, cap. 33. habet alium locum apertissimũ in lib. 3. de libero arbitrio, cap. 19. quem iisdem verbis reperit & confirmat in libro de natura & gratia, cap. 67. ne fortè dicatur reuocatus post exortam hæresim Pelagianam. Hæc igitur sunt eius verba, quibus respondet quærimonia hominum dicentium, se non posse vincere concupiscentiam & ignorantiam, &c. Quibus, inquit, breuiter respondeatur vt quiescant, & aduersus Deum murmurare desistant, rectè enim fortasse quærentur, si erroris & libidinis nullus visor existeret, cum verò vbiq; sit præsens, qui multis modis per creaturam sibi domino seruientem, aduersum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diligentem adhortetur, conantem adiuret, exaudiat deprecantem: non tibi deputatur ad culpã, quod inuitus ignoras, sed quod negligis quærerere quod ignoras; neque illud, quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis. Sed mentem sancti Augustini adhuc apertius ex dili-

gentissimo eius discipulo & sectatore discemus.

Sanctus Prosper in 2. lib. de vocatione gentium, c. 14. Neque, inquit, ab hoc excusabiles sunt nationes, quæ alienatæ à conuersatione Israël, spem non habentes & sine Deo in hoc mundo sub ignorantia, tenebris perierunt, quia hæc abundantia gratiæ, quæ nunc vniuersum mundum rigat, pari antea largitate non fluxit. Adhibita enim semper est vniuersis hominibus quadam superna mensura doctrina, quæ & si parciore occultiorique gratiæ fuit, sufficit tamè sicut Dominus iudicauit, quibusdam ad remedium, omnibus ad testimonium.

Et cap. 26. Gratiæ quidem Dei in omnibus iustificationibus principaliter præeminet, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando concilium, cõrque ipsum illuminando, & fidei affectionibus imbuendo.

Et infra: Quæ opitulatio per innumeros modos, siue occultos, siue manifestos omnibus adhibetur: & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitiæ, quod autem à multis recipitur, & gratiæ est diuinæ & voluntatis humanæ.

Et infra cap. 28. Fit, inquit, manifestum, quod diuersis atque innumeris modis omnes homines vult Deus saluos fieri, sed qui veniunt Dei auxilio diriguntur, qui non veniunt, sua pertinacia reuelantur.

Et infra cap. 31. Elaboratum est, quantum Dominus vult, vt non solum in nouissimis diebus, sed etiam in cunctis retrò seculis probaretur, gratiam Dei omnibus hominibus adfuisse, quoniam siue manifestè, siue occultè, ipse est, vt Apostolus ait, saluator omnium hominum, maximè fidelium.

Nec solum adultis, sed etiam paruulis auxilium ad salutem non deesse, idem auctor docet in eodem lib. c. 23. Non irreligiosè, inquit, arbitror credi, quod isti paucorum dierum homines ad illam pertineant gratiæ partem, quæ semper vniuersis est impensa nationibus, quæ vtiq; si benè reuerentur eorum parentes, etiam ipsi per eosdem inuarentur. omnia namque exordia paruulorum, totaque illa principia, nec dum rationalis infantie sub arbitrio iacent voluntatis alienæ, nec illo modo eis, nisi per alios consili potest: & consequens est, illos ad eorum pertinere consortium, quorum vel recto vel prauo aguntur affectu: sicut enim ex aliena confessione credunt, ita ex aliena infidelitate vel dissimulatione non credunt. Et cum ipsi, nec præsentis vitæ, desiderium haberent, nec futuræ: quam ipsorum factum est nasci, tam ipsorum efficitur non renasci.

Habemus igitur ex scripturis & patribus, satis probabiliter piæque credi, nemini deesse, aut vnquam defuisse auxilium sufficiens ad salutem. Argumenta contraria soluentur commodius paulò infra, cap. 22.

CAPVT VI.

Auxilium Dei necessarium ad conuersionem, non adest peccatoribus omnibus momentis, sed certis temporibus, prout iudicat Deus munera sua esse distribuenda.

EXTRA propositio: Auxilium Dei sufficiens & necessarium ad resurgendum à peccato, nisi nulli desit pro loco & tempore, non tamen adest omnibus momentis. Hæc propositio non à nobis primùm asseritur, sed ante nos confirmatur eandem Alphonsus Episcopus Abulensis in cap. 4. Exodi quæst. 12. Adrianus VI. Papa in quæst. 3. de penitentia. Thomas Cardinalis Caietanus in 1. quæst. ientaculi 8. Ioannis Roffensis in refutatione artic. 36. Lutheri, Ioannes Drico in lib. de capt. & redemptione generis humani tractat. 5. & Ruardus Tapperus in explicatione artic. 7. Louanienfium, qui sic loquitur: Mihi certum est, non omnibus & singulis semper adesse huiusmodi auxilium, quo opus est vt conuertatur, aut conuerti possit peccator. Andreas Vega in lib. 13. in Concil. Tridentinum, cap. 19. dicit quidem peccatores omni momento posse conuerti, sed addit, non posse omni momento eam potentiam in actum deducere: itaque in re non dissentit à cæteris.

Probat igitur hæc propositio ex diuinis literis, Ecclasiast. 7. Considera opera Dei, quod nemo potest corrigere, quem ille despicit. Certè qui hoc dixit, pro comperto videtur habere, aliquos à Deo interdum ita despici ac deseri, vt conuerti nequeant. Item Ioan. 12. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcavit oculos eorum, & indurauit cor eorum.

Quo loco notandum est, illud, non poterant credere, non esse dictum solum propter certam præscientiam futurorum, id est, quia præuiderat Isaias eos non credituros, quomodo possemus dicere, non poterat Petrus non negare saluatorem, quandoquidem, Christus qui mentiri non poterat, eum negaturum fuisse prædixerat. Nam hoc paulò ante significauerat Ioannes illis verbis: Cum autem tanta signa fecisset, non credebant in eum, vt sermo Isaiæ impletur, Domine quis credidit auditui nostro? ibi igitur causam reddidit cur non crederent ex prædictione Isaiæ; sed mox adiungit aliam causam ab excæcatione, & de ea dicit: & propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcavit oculos eorum. Porro excæcati non solum non vident, sed etiam videre, durante excæcatione, non possunt.

At, inquit, quamuis excæcati videre non possint, tamen remouere possunt excæcationem, si cooperentur gratiæ præuenienti, & sic absolute videre possunt. Fateor, excæcatos posse remouere excæcationem, si gratiæ præuenienti cooperentur; sed gratiam præuenientem non semper adesse cõfirmo, id quæ colligi dico ex loco Euangelij iam citato; nam cum adest gratia præueniens, incipit homo videre, aut certè posse videre, gratia enim præueniens illuminat cor, proinde non est ille simpliciter excæcatus, cui gratiæ diuinæ lumen affulget; & si semper adesset gratia præueniens, per quam possent omnes peccatores semper videre, nulli essent simpliciter excæcati; quod certò repugnat Scripturæ allegatæ, aliisque quam plurimis.

Præterea B. Paulus in posteriore epist. ad Timot. c. 2. admonet; patienter ac mansuete corripiendos esse peccatores, & causam reddens ait, Ne quando Deus det illis penitentiam ad cognoscendam veritatem, & respiciant à diaboli laqueis. Quo loco videmus, donum penitentiae non semper adesse, sed dari à Deo quando & quibus ipse voluerit, alioqui non diceret Apostolus, ne quando det, si semper daret.

S. C. V. N. D. probatur idem ex patribus. S. August. lib. 4. in Iulian. c. 8. Qui iam videtur, inquit, libero voluatis arbitrio, nisi eo volente ac subueniente à quo preparatur volumus, velle non possunt; vbi si dixeris mihi, cur ergo non conuertit omnium volentium voluntates? Respondebo, cur non omnes mortuos adoptat lactacro regenerationis infantes? vides hic Augustinum affirmare non posse homines sine gratia præueniente velle conuerti, & simul admittere, non semper dari gratiam istam præuenientem.

Sanctus Gregorius lib. II. moral. cap. 5. Cain, inquit, diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia eximente culpa malitiae iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat.

Sanctus Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 17. Vt homo in Deum, inquit, credere incipiat, à Deo accipit penitentiam ad vitam, ita vt omnino credere non possit, nisi penitentiam dono Dei miserantis acceperit. Et paulò ante dixerat: Re vera, secundum Apostolum, Deus quibus voluerit dat penitentiam, ad cognoscendam veritatem. Ex quibus locis intelligimus, auxilium necessarium ad credendum, ac per hoc, ad conuersionem & salutem, non semper omnibus adesse.

Sanctus Isidorus in lib. 2. de summo bono, c. 15. & 19. & S. Anselmus in comment. ad c. 12. Mart. aperte dicunt, aliquos non posse conuerti, quod intelligendum est pro tempore, quo carent auxilio necessario ad conuersionem.

Probat igitur hæc propositio ex diuinis literis, Ecclasiast. 7. Considera opera Dei, quod nemo potest corrigere, quem ille despicit. Certè qui hoc dixit, pro comperto videtur habere, aliquos à Deo interdum ita despici ac deseri, vt conuerti nequeant. Item Ioan. 12. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcavit oculos eorum, & indurauit cor eorum.

Quo loco notandum est, illud, non poterant credere, non esse dictum solum propter certam præscientiam futurorum, id est, quia præuiderat Isaias eos non credituros, quomodo possemus dicere, non poterat Petrus non negare saluatorem, quandoquidem, Christus qui mentiri non poterat, eum negaturum fuisse prædixerat. Nam hoc paulò ante significauerat Ioannes illis verbis: Cum autem tanta signa fecisset, non credebant in eum, vt sermo Isaiæ impletur, Domine quis credidit auditui nostro? ibi igitur causam reddidit cur non crederent ex prædictione Isaiæ; sed mox adiungit aliam causam ab excæcatione, & de ea dicit: & propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcavit oculos eorum. Porro excæcati non solum non vident, sed etiam videre, durante excæcatione, non possunt.

At, inquit, quamuis excæcati videre non possint, tamen remouere possunt excæcationem, si cooperentur gratiæ præuenienti, & sic absolute videre possunt. Fateor, excæcatos posse remouere excæcationem, si gratiæ præuenienti cooperentur; sed gratiam præuenientem non semper adesse cõfirmo, id quæ colligi dico ex loco Euangelij iam citato; nam cum adest gratia præueniens, incipit homo videre, aut certè posse videre, gratia enim præueniens illuminat cor, proinde non est ille simpliciter excæcatus, cui gratiæ diuinæ lumen affulget; & si semper adesset gratia præueniens, per quam possent omnes peccatores semper videre, nulli essent simpliciter excæcati; quod certò repugnat Scripturæ allegatæ, aliisque quam plurimis.

Præterea B. Paulus in posteriore epist. ad Timot. c. 2. admonet; patienter ac mansuete corripiendos esse peccatores, & causam reddens ait, Ne quando Deus det illis penitentiam ad cognoscendam veritatem, & respiciant à diaboli laqueis. Quo loco videmus, donum penitentiae non semper adesse, sed dari à Deo quando & quibus ipse voluerit, alioqui non diceret Apostolus, ne quando det, si semper daret.

S. C. V. N. D. probatur idem ex patribus. S. August. lib. 4. in Iulian. c. 8. Qui iam videtur, inquit, libero voluatis arbitrio, nisi eo volente ac subueniente à quo preparatur volumus, velle non possunt; vbi si dixeris mihi, cur ergo non conuertit omnium volentium voluntates? Respondebo, cur non omnes mortuos adoptat lactacro regenerationis infantes? vides hic Augustinum affirmare non posse homines sine gratia præueniente velle conuerti, & simul admittere, non semper dari gratiam istam præuenientem.

Sanctus Gregorius lib. II. moral. cap. 5. Cain, inquit, diuina voce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia eximente culpa malitiae iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium verba faciebat.

Sanctus Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 17. Vt homo in Deum, inquit, credere incipiat, à Deo accipit penitentiam ad vitam, ita vt omnino credere non possit, nisi penitentiam dono Dei miserantis acceperit. Et paulò ante dixerat: Re vera, secundum Apostolum, Deus quibus voluerit dat penitentiam, ad cognoscendam veritatem. Ex quibus locis intelligimus, auxilium necessarium ad credendum, ac per hoc, ad conuersionem & salutem, non semper omnibus adesse.

Sanctus Isidorus in lib. 2. de summo bono, c. 15. & 19. & S. Anselmus in comment. ad c. 12. Mart. aperte dicunt, aliquos non posse conuerti, quod intelligendum est pro tempore, quo carent auxilio necessario ad conuersionem.

CAPVT VII.

Auxilium ad nouum peccatum euitandum, semper omnibus adest.

SEPTIMA propositio: Auxilium sufficiens ac necessarium ad vitanda peccata, omnibus hominibus & omni tempore, vel immediatè, vel mediatè à diuina benignitate præstatur. Dicimus ad peccata vitanda, non ad resurgendum à peccato, multum enim inter hæc interest, & ideo non pugnat hæc propositio cum superiore; nam, vt quis possit à peccato resurgere, requiritur necessario interna excitatio, quæ, vt ostendimus, non semper adest. Vt autem possit quis vitare peccatum, non est necessaria interna illa inspiratio, sed satis est si vel vires aduersario minuantur, vel remoueat tentationis occasio, vel terror aliquis iniciatur, vel aliquid magis alliciens offeratur. Quod si etiam ad omne peccatum vitandum excitatio illa requireretur, adhuc multum intraret inter vitationem peccati & conuersionem à peccato; nam, vt quis possit semper conuerti, requireretur vt semper haberet gratiam illam excitantem, quam tamen non semper haberi experientia ipsa testatur; vt verò quis possit semper vitare peccata, non requireretur vt semper haberet gratiam excitantem, sed tunc solum cum adesset peccandi periculum, quod periculum non semper adest, cum aliquando nullum occurrat præceptum affirmatiuum & nulla tentatio contra negatiua.

Dicimus deinde mediatè vel immediatè, quoniam certum est, aliquos non habere sufficiens auxilium, quo possint immediatè resistere tentatori, & euitare peccatum, tamen habere auxiliu, quo possint à Deo maiorem gratiam, maioreque vires, maiora denique præsidia impetrare, quibus adiuti omnino tentationi resistent, & peccata vitabunt.

Id perspicuum est, tum ex scripturis, quæ iubent nos orare, ne intremus in tentationem, Matth. 6. & 26. Tum ex Innocentio in epist. ad Concil. Carthaginense, vbi docet, non posse vinci à nobis tentationes, nisi gratia Dei in nos implorata descendat, & ex Celestino in epist. ad Gallos, cap. 6. vbi docet iustos etiam homines, ne dum peccatores, sine oratione ad Deum, non esse vincendis tentationibus pares; Tum denique ex Augustino qui in lib. de nat. & gratia, cap. 43. Admonet, inquit, nos Deus facere quod possumus, & petere quod non possumus. Et libro de gratia & libero arbit. Ideo, inquit, quadam iubet qua non possumus, vt sciamus quid ab illo petere debeamus.

His notatis, probatur nostra propositio, primò ex testimonio Scripturæ Eccles. 15. Non dicas per Deum abesse. Significat enim his verbis Spiritus sanctus neminè posse culpam peccati sui reicere in Deum, quasi per illum fiat, quo minus peccata vitemus. Cui loco similis est ille alius apud Oseam 13. Perditio tua ex te Israel, tantum modò in me auxilium tuum.

S. C. V. N. D. idem probatur ex testimoniis Patrum. Sanctus Ioan. Chryostomus homil. 16. in epist. ad Hebr. Non potes, inquit, dicere non possum, neque accusare conditorem. Si enim impotentes nos fecit, & deinde imperat, culpa eius est; quomodo ergo inquit, multi non possumus? quomodo ergo multi nolunt? si enim voluerint, omnes poterunt; habemus quippe cooperatorem & adiutorem Deum; tantum velimus, tantum opere accedamus ad rem ipsam.

Sanctus Hieronymus in epist. ad Cyprianum: Homo, inquit, à principio conditionis, Deo vitur adiutore, & cum illius sit gratia, quod creatus est, illiusque misericordia, quod subsistit & viuunt: nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, vt suam per singula opera gratiam non negaret.

Sanctus Innocentius in epist. ad Conc. Carth. Quotidiana inquit, præstat ille præsidia, quibus nisi frati consiliq; nitamur, nequaquam humanos vincere poterimus errores.

Sanctus Augustinus initio tractat. in Psal. 56. Non imperaret hoc, inquit, Deus vt faceremus: si impossibile iudicaret, vt hoc ab homine fieret. Si considerans infirmitatem tuam, defici sub præcepto, confortare in exemplo, sed etiam exemplum multum est ad te, adest ille qui præbuit exemplum, vt præbeat & auxilium.

Sanctus Leo serm. 16. de passione Domini: Instè, inquit, instat præcepto, qui præcurrit auxilio. Probat igitur tertio ratione, quæ in scripturis & patrum testimoniis fundamentum habet, nulli sunt, quamuis excæcati & obdurati, qui non verè proprièque peccent, si deliberato animo transgrediantur præcepta Dei, nemo autem peccat in eo, quod vitare non potest, igitur nulli sunt, quamuis excæcati & obdurati, qui non possint Dei mandata non transgredi; cum autem id non possint viribus propriis, vt nunc assumimus tanquam certum, & suo loco infra probabimus, sequitur vt possint per auxilium Dei, quod semper illis sit paratum ac promptum.

Propositio huius argumenti, videtur esse cõtraria sententiæ S. Augustini, qui in expositione quarundam propositionum epist. ad Rom. propof. 62. scribit, Pharaonem obduratū non peccasse in eo, quod non obediebat Deo, quoniam obdurato corde obedire non poterat. Sed tamen probatur, nam Ioan. 15. Christus dicit de Iudæis: Si non venissem & locutus fuisset, peccatū non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et infra: Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Et tamen de istis iisdem dixerat Ioan. 12. Cum tanta signa fecisset, non credebant in eum. Et infra: Propterea non poterat credere, quia iterum dixit Isaias, excæcavit oculos eorum, &c. Vides, quomodo isti excæcati erant, & tamen peccatum habebant, imò excusationem non habebat de peccato suo: item Apostolus Rom. 1. posteaquam dixerat, tradidit illos in reprobum sensum, &c. eos grauissimè reprehendit, & pœna dignissimos fuisse demonstrat: Cum insipientiam, inquit, Dei cognouissent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni sunt morte.

PRÆTEREA S. August. tractat. 53. in Ioan. differens de Iudæis excæcatis & obduratis, monet, ne quisquam propter eiusmodi excæcationem audeat negare liberum arbitrium, aut excusare peccatum, & lib. 5. in Iulianum, cap. 5. apertissimè dicit reos fieri & verè proprièque peccare illos etiam, qui deserti à Deo, suis cupiditatibus cædunt, à diabolo superantur atque vincuntur.

AD HÆC, communis est sententia Patrum & Scholasticorum, & ex diuinis literis aperte colligitur, sepenumerò peccatum pœnam esse peccati: atqui id verum non esset, si excæcati atque obdurati peccare non possent.

DE QUO multa sequerentur absurda, si non peccarent excæcati, qui pleno iudicio mandata Dei violare non dubitant; nam prodesset eis excæcatio, quoniam faceret illos impeccabiles: item iniuste punirentur, quoniam omnis pœna, si iusta est, pœna peccati est. Postremò viderentur ante mortem ad terminum peruenisse, quoniam suis operibus, nec bene nec malè mereri possent.

Igitur sanctus Augustinus cum ait, Pharaonem non peccasse, quando iubenti Deo non parebat, videtur significare voluisse, non potuisse Pharaonem obedire ex corde, ita vt conuerteretur, & ideo non fuisse illi imputatū in peccatum, quòd non conuerteretur, quoniam pro eo tempore conuerti obdurato corde non poterat, cum quo tamen bene coheret, vt potuerit Pharaon facere secundū substantiam operis, id quod Deus iubebat, & ideo peccasse, quia non fecit. Fortasse etiam sanctus Augustinus postea mutauit sententiam; nam in aliis locis à nobis citatis, longè aliter loquitur de peccatis obduratorū, quàm in eo libro loqui videatur.

Assumptio eiusdem argumenti, quod videlicet nemo peccet in eo, quod vitare non potest, certissima est, & habetur apud Augustinum lib. 3. de libe. arbit. cap. 18. 19. &

lib. 22. contra Faustum, cap. 78. lib. 1. de peccatorum meritis & remis. cap. 35. & alibi. Quare vera est illa propositio, nemini vnquam deesse auxilium, quo possit vitare peccata. Ad hoc argumentum duplex responsio adhiberi solet, vna est multos homines, ac praesertim eos, qui dicuntur in Scripturis excacati vel obdurati, non habere auxilium, quo possint tentationi resistere, tamen verè peccare, propterea quod eorum impotentia non sit antecedens, sed concomitans; cum ipsi non ideo peccent, quia non possunt non peccare, quamuis re vera non possint: sed quia non volunt, nec vellent etiam si possent, quod ex eo perspicuum est, quia nesciunt se non posse, imò existimant se posse; tales videntur fuisse illi, de quibus in Euangelio Ioan. 9. Dominus ait: *Si essetis caeci, non haberetis peccatum; nunc autem dicitis, quia videmus, peccatum ergo vestrum manet*, hoc est, si reuera ex ignorantia peccaretis, peccatum vobis non imputaretur: sed quoniam putatis vos non ignorare, & tamen agitis contra id quod faciendum existimatis, peccatum vestrum manet. Atque hinc dicit Hugo de S. Victore lib. 2. de Sacramento, par. 14. cap. 6. *Quando homo non potest, si vult, propter voluntatem impossibilitatis non imputatur: si autem non vult, propter impossibilitatem voluntatis non excusatur.*

Hac responsio non videtur solida. Nam licet ignorantia concomitans non excuset à peccato, & similiter impotentia exequendi concomitans, tamen impotentia volendi concomitans, omnino excusat. Ac, vt rem totam breuiter explicemus, rectè dicunt Theologi ignorantiam antecedentem excusare peccatum, ignorantiam concomitantem non excusare. Quoniam ignorantia antecedens efficit inuoluntarium, cum sit causa, vt homo velit, quod alioqui non vellet: ignorantia verò concomitans, relinquit omnino liberum actum voluntatis, cum non sit causa eius, sed solum per accidens cum illo concurrat. Exempli gratia, si quis ex ignorantia occidit hominem, existimans esse feram non peccat, quia ignorantia facit inuoluntarium, nunquam enim ille facere voluisset quæ fecit, nisi ignorantia laborasset: sin autem aliquis occidat feram existimans esse hominem, manifestissimè peccat, quoniam ignorantia illa non fuit causa malæ voluntatis, qua voluit hominem interficere.

Idem dici potest de impotentia ex parte potentiae executiuae, nam si illa impotentia sit antecedens, efficit actum inuoluntarium, & à peccato excusat; si sit concomitans, non attingit actum voluntatis, sed per accidens cum illo coniungitur, & ideo non excusat; vt si quis non liberet proximum à periculo mortis, quia non potest, inuoluntaria & innocens est illa omissio. At si non liberet eum, quia non vult, non cogitans possit ne, an non possit, omissio est voluntaria, & non immeritò deputatur ad culpam.

At impotentia ex parte ipsius voluntatis nunquam potest esse ita concomitans, vt non sit etiam antecedens, quia semper impedit libertatem, vnde cunquē veniat: & talis est impotentia voluntatis; cum destituitur auxilio Dei necessario. Tunc enim non est libera ad vtrumlibet, cum non possit velle, nisi vnum, id est, tentationi acquiescere. Quod autem existimet aliquis se posse, cum reuera non possit, non tollit necessitatem, neque reddit libertatem, sed auget miseriam & impotentiam; non enim ideo est liber, quia putat se esse liberum, quomodo qui somniant se liberè peccare, non ideo liberè peccant, & ideo neque peccant.

Neque obstat locus Euangelij ex cap. 9. Ioan. nam, vt S. Augustinus eo loco rectè exponit, caeci dicuntur à domino, qui agnoscunt suam cæcitatem, videntes autem qui sibi lumen arrogat, cum re vera caeci sint. Itaque sententia Domini hæc est, si essetis caeci apud vos ipsos, non haberetis peccatum, quoniam agnoscetes morbum curareris ad medicum, & curaremini; nunc autem quia vi-

dentis vos esse cæcos, non queritis medicum, & ideo peccatum vestrum non sanatur, sed manet.

Hugo verò de S. Victore loquitur de impossibilitate, ex parte potentiae executiuae: tunc enim cum homo non potest imperatam rem exequi, & tamen cupit exequi, propter bonam voluntatem impossibilitas non imputatur; vt si quis cupiat elemosinam inopi perenti dare, sed non habeat unde det; si verò non potest rem exequi, neque vellet etiam si posset, tunc propter impossibilitatem voluntatis mala non excusatur, nam impossibilitas executionis non impedit voluntatem, quo minus liberè possit velle & non velle. At impossibilitas, quæ in ipsa voluntate est, de qua nos in presenti loquimur, omnino impedit ne possit liberè velle & non velle.

Est igitur alia responsio aliorum, qui dicunt, hominem peccare etiam in eo, quod vitare non potest, quando illa impotentia ex peccato nostro siue actuali, siue originali oritur, & quoniam ij qui destituuntur auxilio necessario, in pœnam peccati originalis destituuntur, ideo dicunt eos non posse non peccare, & tamen peccatum eis imputari, quoniam ob peccatum suum vires amiserunt, quibus poterant non peccare.

At neque hæc solutio solida est, nam peccatū intrinsecè requirit liberam voluntatem, nec potest intelligi quomodo aliquid sit propriè peccatū, si non sit propriè liberum. Proinde actio, quæ non est libera in se, sed solum in causa sua, non habet malitiam distinctam à malitia suæ causæ. Quare S. Augustinus in lib. 22. contra Faustum, cap. 4. disputans de in incestu Loth cum filiabus, qui non fuit voluntarius nisi in causa, id est, in ebrietate, dicit eum incestum non fuisse puniendum, quantum merebatur incestus, sed quantum merebatur ebrietas, quia videlicet non fuit peccatū distinctum à causa sua.

Quod si omnia peccata excacatorum & obduratorum non essent peccata, nisi in causa, id est, in peccato originali, non possent certè puniri in gehenna, nisi pœnâ mitissima; nam peccatum originale ex doctrina S. Augustini lib. 1. de peccatorum meritis & remis. cap. 16. & lib. 5. in Iulianum, cap. 8. mitissimam pœnam meretur, & ex communi Theologorum sententia non meretur pœnam sensus, sed solum damnari quis credat peccata obduratorum, quæ grauissimè reprehenduntur in Scripturis, non esse punienda grauius, quam si isti in solo originali peccato decessissent.

At, inquit, peccata obduratorum non sunt peccata solum in causa, sed etiam in se & distincta à sua causa quamuis impotentia resistendi tentationibus orta sit ex peccato originali. Contra, nam peccatum in se & distinctum non potest esse, nisi fuerit volitum & intentum in se. At primus homo cum peccauit, non voluit nec intendit priuare se, & posteros potentia resistendi, & multò minus nos eius posteros, cum peccatum originale contraximus, voluimus aut intendimus hanc impotentiam resistendi, vel peccata quæ inde sequuntur; sicut ille, qui ex imperantia cibi incidit in morbum, ob quem non potest orare, ieiunare, Ecclesiam frequentare, atque alia id genus facere, quæ alioqui facere debuisset, non censetur propriè reus, quia hæc non facit, quamuis sua culpa in morbum incidit, & impotentiam ad hæc facienda contraxerit, quoniam non ideo in morbum incidit, vt hæc non faceret; sed præter eius voluntatem impotentia intemperantiam consequuta est.

Itaque rectè S. Augustinus in lib. 3. de libero arb. c. 19. scribit, ea quæ volumus rectè facere, & ob ignorantiam, aut difficultatē ex peccato originali natam non possumus: non dici peccata nisi improprie & per figuram metonymiæ, quomodo linguam appellamus verba, quæ per linguam efferuntur, & manum, scripturam quam manu formamus, & cap. 18. dixerat, illa sola verè ac propriè dici peccata, quæ per liberum arbitrium vitari possunt, & in

lib. 1. de peccatorum meritis & remis. cap. 35. distinguit peccatum originis à peccato vite propriæ, quod illud aliena voluntate, hoc propria contrahatur: *sine propria*, inquit, *voluntate, nullum vitæ propriæ potest esse peccatum*; neque per propriam voluntatem intelligit actum voluntatis quemcunquē, sed solum actum liberum, qui sit in nostra potestate, nam opponit propriam alienæ, aliena autem nimirum Adami libera fuit, & ideo propriè causa peccati: igitur etiam propria libera esse debet, vt sit eodem modo propriè causa peccati.

Adde quod non rectè dicitur propria voluntas, nisi quæ nostræ potestatis est, nec enim pecudes propria voluntate operari dicuntur, etiam si sponte & libenter aliqua faciant. Denique idem August. in lib. 22. contra Faustum, c. 78. *sine iniquitate*, inquit, *sine iniustitia, nisi esset in voluntate, non esset in potestate*; porro si in potestate non esset, nulla pœna iusta esset, quod non sapit nisi qui despicit. Restat igitur, vt omnes homines semper habeant auxiliū necessariū ad non peccandum, aut certè non possint non peccare, ac per hoc peccando non peccent, nec iustè puniri queant.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contra doctrinam, cap. 5. & 7.

Nunc argumenta soluenda sunt, quæ feri solent contra propositionem 5. & 7. quibus docuimus, neminem esse, qui non habeat auxiliū sufficiens pro loco & tempore ad conuersionem à peccatis commissis, semper autem ad ea vitanda quæ solent tentatione vrgente committi.

PRIMUM argumentum sumunt ex locis illis, quæ testantur homines à Deo indurari & excacari Exodi 9. Isa. 6. Marth. 13. Ioan. 12. & Rom. 1. nam excacari & indurari homines, nihil aliud, nisi deseri ac destitui à Deo, vt à Satana superentur ac vincantur, vt exponit S. Chrysostomus in cap. 1. ad Rom. & sanctus Augustinus lib. 5. in Iulianum, cap. 3.

RESPONDEO, excacati & obdurati, vt diximus in cap. 6. & fusiis in lib. 2. de statu peccati, cap. 14. non possunt conuerti durante excacatione & obduratione, neque habent singulis momentis auxiliū sufficiens, quo tollere possint excacationem, & indurationem; tamen piè credimus, Deum pro loco & tempore istos etiam visitare, & ad cor eorum pro sua benignitate pulsare, atque ita porrigere auxiliū, quo possint cæcitate & duritiam à suo corde repellere; tunc autem maximè tempus est opportunum, cum non possint sine conuersione vitare peccatum. Itaque in tali temporis articulo Deus nunquā deest, & si non præbet auxiliū, quo peccator possit immediatè conuerti, aut seruare mādatur, quod tunc seruandum occurrit: tamen præbet saltem auxiliū, quo possit desiderare, & petere maius auxiliū, quod si non facit, suā culpa illud non habet, & suā culpa in tentatione succumbit.

SECVNDVM argumentum sumunt ex cap. 14. & 17. Acto. vbi dicitur Deus in præteritis generationibus dimisisse omnes gentes ingredi vias suas; & despexisse tempora illa, quæ idcirco tempora ignorantie nominantur.

RESPONDEO, hæc testimonia significant gratiam Dei non ita largiret antiquis temporibus fluxisse, vt postea fluxit, sed non propterea desuit vnquam ea mensura gratiæ, quæ diuinæ providentiæ sufficiens & necessaria visa est. Itaque dimisit Deus gentes ingredi vias suas, quia non misit ad eos Patriarchas & Prophetas, neque legem scriptam eis dedit: tamen non sine testimonio semetipsum reliquit, vt eodem loco dicit Apostolus, qui etiam addit, potuisse eos Deum querere & inuenire, & ideo Rom. 1. idem Apostolus inexcusabiles fuisse confirmat eisdem gentiles, quia cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

TERTIVM argumentum sumunt ex cap. 10. ad Rom. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? quomodo*

credent sine predicante? quomodo predicabunt nisi mittantur? Initium salutis est fides, inde enim nascitur inuocatio, & ex inuocatione salus; omnis enim quisque inuocauerit nomen Domini saluus erit. At multi non habent auxiliū sufficiens, quo possint credere, cum nondum illis sit Euangelium prædicatum: & multò plures non habuerunt olim hoc auxiliū, cum nondum ad illos prædicatio Euangelica pertinisset.

RESPONDEO, hoc argumentum solum probat, non adesse omnibus auxiliū, quo possint immediatè conuerti & credere: non tamen probat simpliciter defuisse aliquibus auxiliū sufficiens ad salutem. Possunt enim gentiles, quibus nondum est Euangelium prædicatum, cognoscere per creaturas Deum esse, & proinde possunt à Deo per gratiam præuenientem excitari ad credendum de Deo, quia est & quod inquirentibus se remunerator sit: & ex tali fide excitari possunt eodem dirigente & adiuvante Deo ad orandum & elemosinas faciendas, & eo modo impetrandum à Deo maius fidei lumen, quod Deus per se, vel per Angelos, vel per homines faciliè communicabit.

Ita respondet S. Thomas in quæst. 14. de verit. artic. 11. ad 1. & adfert exemplum Cornelij, qui ex fide vnus Dei orabar & elemosinas faciebat, & eo modo impetravit, vt per Anglicam admonitionem & Apostolicam prædicationem Christi fidem audiret, & ipsum etiā sacrum baptismum suscipere.

QUARTVM argumentum sumunt ex cap. 11. Matt. & ex cap. 16. Act. legimus enim Tyrios & Sidonios, potuisse conuerti, si Dominus apud eos miracula facere voluisset, & tamen noluisse Dominum apud eos vlla signa facere, legimus item expressè prohibitū fuisse Apostolū Paulū à Spiritu sancto, ne verbum Domini in Asia loqueretur.

RESPONDEO, Tyrii & Sidonii non dedit quidem Deus auxiliū illud, per quod re ipsa conuerti fuissent: tamen quin auxiliū eis, quo conuerti potuerint, Dominus dedit ex Euangelio non colligitur. Porro B. Paulus prohibitus fuit aliquando verbū Dei loqui in Asia, quoniam volebat Deus vt antea prædicaret in Macedonia; vt perspicuum est ex eodem cap. nam alioqui in Asia quoque longo tempore prædicauit, plurimòsque conuertit.

QUINTVM argumentum sumunt ex cap. 6. Ioan. *Nemo potest ad me venire nisi pater, qui misit me, traxerit eum*. Et infra: *Omnes qui audiunt à Patre meo: & didicit, venit ad me*. Ex hoc loco tale textitur argumentū, nemo potest venire per fidem ad filiū nisi pater traxerit eum, pater autem non omnes trahit: igitur non omnes possunt venire. Probatur assumptio, nam omnis qui trahitur venit, omnis, inquit, qui audiuit & didicit venit; sed non omnes veniunt, igitur non omnes trahuntur.

RESPONDEO, falsa est assumptio, quæ dicit, pater autem non omnes trahit, trahit enim omnes pater, sed pro loco & tempore; at non omnes veniunt, licet reuera possint; non enim trahere vellet pater, nisi dare disponderet auxiliū quo venire possent si vellent. At omnis qui audiuit & didicit venit, igitur omnis qui trahitur venit. Respondeo, trahi esse audire, non autem venire omnis qui audit, sed omnis qui audit & discit; nam si omnis qui audit, veniret, non diceret Psalmus: *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra*. Itaque omnes aliquando audiunt, quia omnes Deus pro loco & tempore vocat; sed illi soli discunt & veniunt, quibus pater ita suadet, vt persuadeat. Et hæc est gratia efficax; posse tamen omnes credere, ac proinde omnes à Deo audire, & trahi perspicuum est ex illo eodem cap. 6. Ioan. vbi Dominus hortabatur omnes ad fidem, quod non fecisset, nisi sciuisset omnes potuisse credere.

Potest tamen alia etiam responsio adhiberi, quæ, vt verum fatear, magis congruere videtur Euangelicæ sententiæ, si dicamus Dominum lo. ut de gratia efficaci,

quæ ita suadet vt persuadeat. Dicitur autem non posse venire, qui non trahitur per efficacem gratiam, non quod absolute non possit, sed quia infallibiliter non venit; sicut etiam contra qui trahitur, potest absolute non venire, etiam infallibiliter venit.

Itaque Dominus cum Iudeis murmurantibus ait, *Nolite murmurare inuicem, nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum*; non significauit, illos non potuisse credere, sed indicauit, fidem esse donum Dei, nec haberi industria humana, sed reuelatione diuina, & ideo non opus esse murmuratione, sed oratione; quia omnis qui peti, accipit; & ideo S. Aug. tract. 26. in Ioan. exponens hunc locum, ait, si non traheris, ora vt traharis.

D I C E S, quomodo potest quis orando impetrare fidem, cum nemo possit orare, nisi habeat fidem. Facilis est responsio, nam isti quibus Dominus loquebatur, iam nouerant & credebant vnum esse Deum, sed Iesum filium esse Dei, verum Messiam in lege promissum, nondum credebant. Quare poterant ex fide in vnum Deum orare & impetrare fidem, quia Iesum filium Dei & C H R I S T V M esse crederent.

Ex his, ad argumentum initio factum respondemus eo argumento solum concludi, non habere omnes auxilium efficacem, quo ipsa credant, non tamen concludi, non habere omnes saltem pro loco & tempore auxilium quo possint credere, vel certe quo possint auxilium petere & dicere. Credo Domine adiuua incredulitatem meam.

S E X T V M argumentum sumunt ex verbis Apostoli, 1. Cor. 4. *Quis te discernit? quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* Ex hoc loco videtur manifestè colligi, non dari omnibus auxilium sufficiens ad salutem; nam si daretur omnibus, discretio fidelis ab infideli, & iusti ab impio, tota penderet à libero arbitrio. Nam ille esset fidelis & pius, qui auxilio sufficiens cooperari vellet: ille maneret infidelis & impius, qui eidem auxilio cooperari nollet.

R E S P O N D E O, discretio fidelis ab infideli, & iusti ab impio, referenda est, tanquam in primariam causam, in gratiam efficacem, vt S. Augustinus ostendit in libro de prædestinat. Sanctorum, cap. 5. quamuis enim possint omnes credere & conuerti, qui habent auxilium sufficiens, tamen re ipsa non credunt nec conuertuntur, nisi qui ita vocantur, vt Deus vidit aptum fore, vt sequantur vocantem. Sed de hac re diximus supra, & dicemus etiã paulò infra. Præter hæc loca Scripturarum proferunt etiam varia testimonia sancti Augustini.

P R I M V M testimonium ex lib. I. retract. cap. 15. *Qui autem cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, iam hoc ita peccatum est, vt sit etiam pœna peccati.* Quod si aliqui cogenti cupiditati resistere non possunt, certe non habent auxilium sufficiens ad non peccandum. Rursus ibidem: *Quantum est, inquit, quod valet voluntas, nisi forte si pia est, vt orat auxilium?* Ergo si voluntas non sit pia, non habet auxilium sufficiens ne ad orandum quidem.

R E S P O N D E O, non desunt qui cogenti cupiditati resistere non possunt, manente ea cupiditate, tamen non necessariò ea cupiditas in ipsis hæret; possunt enim cum auxilio Dei illam exuere. Quod auxilium nemini deest, quo tempore præceptum obseruandum occurrit: *Iuste enim iustat præcepto, qui præcurrit auxilio, ait sanctus Leo.* At si voluntas non est pia, non potest ne auxilium quidem petere. Ita est; tamen potest fieri pia, si gratiæ præuenienti consentire voluerit.

S E C V N D V M testimonium ex libro de perfectione iustitiæ, resp. 15. *Peccatum est cum vel non est caritas que esse debet, vel est minor quam debet, sine hoc voluntate vitari possit, sine non possit, quia si potest præsens voluntas hoc facit, si non potest præterita voluntas hoc facit.*

R E S P O N D E O, loquitur S. Augustinus de eo, quod non potest vitari non absolute, sed ex hypothesi, quia vi-

A delicet non potest vitari, dominante praua cupiditate, sed potest per gratiam Dei dominatus cupiditati auferri, vt non regnet peccatum in nostro mortali corpore. Certè qui odit aliquem, non potest illi ex animo benefacere, durante odio, tamen absolute potest, quia potest odium deponere. Sic intelligitur illud Euangelij: *Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis?* Et illud Prophetæ: *Quomodo vos potestis benefacere, cum didiceritis malè?* Sicut etiam intelligit Augustinus illud Ioan. 12. *Non poterant credere quia dixit Isaias, excæcavit oculos eorum.* Dicit enim tract. 53. in Ioan. illos non potuisse credere durante cæcitate mentis, tamen potuisse remouere cæcitatem. Et in loco contra nos citato, ex libro de perfectione iustitiæ, posteaquam dixerat, peccatum esse, siue vitari possit, siue non possit, subiungit continuo: *Et tamen vitari potest, non quando superba voluntas laudatur, sed quando humilis adiunatur.*

T E R T I V M testimonium ex libro de correptione & gratia, cap. 11. *Dederat, inquit, adiutorium primo homini, siue quo non posset permanere si vellet.* Et infra: *Si autem hoc adiutorium ei defuisset, non vique sua culpa cecidisset; nunc autem quibus deest tale adiutorium, iam pœna peccati est, quibus autem datur, secundum gratiam datur, non secundum debitum.* Videtur enim hoc loco S. Augustinus apertissime dicere, adiutorium necessarium ad non peccandum non omnibus dari, nam si omnibus daretur, non esset in villo pœna peccati eius carentia. At Augustinus dicit, quibus autem deest, iam pœna peccati est. Et præterea distinguit Augustinus duò genera hominum, vnum eorum, quibus hoc adiutorium in pœnam peccati, id est, ex iustitia non datur, alterum eorum, quibus ex misericordia & gratia datur: non igitur omnibus datur.

R E S P O N D E O, non loquitur S. Augustinus de adiutorio necessario ad vitanda singula peccata, sed de adiutorio necessario ad vitanda omnia, hoc est, ad perseuerandum sine omni peccato, & per adiutorium intelligit gratiam habitualement, vt ostendimus in lib. de gratia primi hominis. Dedit igitur Deus primo homini gratiam habitualement, per quam poterat perseuerare in bono, & sine qua non poterat, quamuis enim posset vitare singula sine dono habituali, tamen non poterat omnia, & sine dubio aliquando cecidisset, nunc verò hoc adiutorium gratiæ habitualis, sine quo non possunt vitari omnia peccata, etiam lethalia, quibus deest, pœna peccati est; quibus autè datur, secundum gratiam datur non secundum debitum.

D I C E S, ergo non sua culpa cadunt nunc homines, quia deest auxilium sine quo non possunt aliquando non cadere. Respondeo, sua culpa cadere, quoniam possunt vitare singula, atque ita quocumque peccant, id faciunt quod potuissent non facere.

D I C E S, at etiam primus homo poterat vitare singula, & tamen dicebatur non sua culpa fuisse casurus, si auxilium defuisset, quo posset vitare non solum singula, sed etiam omnia. Respondeo, primum hominem non sua culpa fuisse casurum, quoniam necessitas aliquando cadendi fuisse ei naturalis, & meritò de auctore nature queri potuisset, si dedisset ei naturam, quæ non posset aliquando non cadere, & tamè imperaret, vt nunquam caderet. At nos culpâ nostra cadimus, non solum quia possumus vitare singula, sed etiam quia necessitas aliquando cadendi non est nobis naturalis, sed pœna peccati.

Atque, hic verè locum habet, quod quidam dicunt, impotentiam ex peccato originali natam non excusare peccatum, si videlicet loquantur de impotentia vitandi omnia simul, non de impotentia vitandi singula, quia prior impotentia non tollit liberum arbitrium, sicut re vera illud tollit impotentia posterior.

Q U A R T V M testimonium ex epist. 107. ad Vitalem: *Scimus, inquit, gratiam Dei non omnibus dari.*

R E S P O N D E O, loquitur de gratia quæ discernit

fideles

fideles ab infidelibus, & iustos ab impiis, sicut etiam loquitur in lib. 1. de prædestinatione Sanctorum, cap. 5. vbi vocat gratiam ipsam fidem & caritatem siue illam internam persuasionem, quæ facit nos re ipsa velle credere & conuerti.

Q U I N T V M testimonium ex libro de gratia Christi, cap. 46. & 47. vbi S. Augustinus gratiam Dei necessariam esse dicit, non solum vt possimus velle & facere; sed etiam vt velimus & faciamus: at non habent omnes gratiam Dei, quæ velint & faciant; igitur non habent omnes gratiam necessariam.

R E S P O N D E O, Pelagiani distinguebāt posse, velle & facere; & posse quidem dicebant nos habere ex dono Dei, quoniam à Deo habemus liberum arbitrium, in quo est ipsa possibilitas; at velle & facere dicebāt esse nostrum, neque in iis egere nos gratia Dei. Vide eundem Augustinum hæc referentem in eodem lib. de gratia Christi, c. 4.

Contra hunc errorem scribit Augustinus gratiã Dei non solum dare nobis posse, quia videlicet dat arbitrij libertatem, sed etiam dare velle & facere, quia liberum arbitrium non potest velle solis viribus velle & facere. Itaque aliter accipit eo loco S. Augustinus posse, quam nos accipiamus. Nos enim per posse, intelligimus quod ipsum velle & facere sit in potestate voluntatis à Deo preparatæ & adiutæ. Ille verò per posse, intelligit ex mente Pelagianorum solas vires liberi arbitrij.

S E X T V M testimonium ex eadem epist. 107. vbi S. Augustinus probat fidem esse donum Dei ex orationibus, quas pro infidelibus fundit Ecclesia, quæ, vt ipse dicit, superuacaneæ essent, si possent infideles sine Dei auxilio velle credere: At idem absurdum sequi videtur, si dicamus auxilium sufficiens omnibus dari. Quorum enim oramus pro infidelibus, si iam habent omnes auxilium, quo possint credere, si velint?

R E S P O N D E O, sanctus Augustinus efficacissime Pelagianos & Pelagianorum reliquias ex orationibus Ecclesiæ refellit. Illi enim docebant, Deum non præuenire homines gratiã sua, sed expectare vt ipsi veniant & petant gratiam Dei, quod si ita esset, frustra Ecclesia peteret, vt Deus nolentes credere conuerteret ad fidem, & ex nolentibus volentes faceret.

At contra nos argumentum illud ex orationibus Ecclesiæ nihil omnino concludit. Fatemur enim gratiã Dei sæpè efficere vt infideles etiam obstinati conuertantur & credant; & quamuis piè credamus, Deum omnium corda pro tempore & loco pulsare: tamen rectissime petimus à Deo, vt sæpè ac sæpius pulset, & non solum pulset, sed etiam per efficacem gratiam aperiat corda pertinacium, & obduratorum, præsertim cum sciamus Deum velle multa beneficia in homines cõferre, sed simul velle pro iisdem orari & supplicari, & non nisi per orationes sanctorum ea velle concedere.

S E P T I M V M testimonium ex lib. 4. contra Iulian. cap. 8. vbi S. Augustinus falsum esse docet, Deum velle omnes saluos fieri, si & ipsi velint, & probat: quoniam si res ita se haberet, Deus esset beneuolentiõr sceleratissimis, quàm innocentissimis, quoniam vellet saluos fieri omnes adultos, quorum multi sunt qui nolunt, & non vellet saluos fieri omnes paruulos, quorum nemo est qui nolit.

R E S P O N D E O, differit Augustinus contra Iulianum qui existimabat Deum non velle absolute vllum saluare, sed omnes sub conditione, si & ipsi velint, præueniendo videlicet Deum sua voluntate, qui quidem error euidenter refellitur ex prædestinatione paruulorum, qui per baptismum saluantur, cum tamen Deum sua voluntate minime præuenierint. Rursus docebat Iulianus paruulos nullum habere peccatum, & si decedebat absque baptismo, habituros suam quandam vitam æternam extra regnum cælorum; & ideo solum de adultis dicebat, Deum velle omnes saluare, si & ipsi velint. Hunc errorem ac-

A commodatè refellit Augustinus illo argumento, quod Iulianus faciat Deum beneuolentiõr sceleratissimis, quàm innocētissimis & purissimis ab omni labe peccati.

At ex nostra sententia non sequitur hoc absurdum, primò, quia nos paruulos non baptizatos non censemus esse innocentes, sed peccatores.

S E C V N D O, quia non dicimus Deum non velle saluare vllum absolute voluntate, immò, vt paulò post explicabimus, credimus Deum absolute voluntate velle saluare multos, tum paruulos tum adultos, & absolute voluntate alios non velle saluare, tum paruulos tum adultos.

T E R T I O, non dicimus Deum antecedente voluntate saluare velle solum adultos, sed etiam ad paruulos hanc voluntatem extendimus, quamuis, vt supra ex doctrina S. Prosperi docuimus, aliter Deus paruulis, aliter adultis sufficientia remedia prouideat. Nam paruulis in parentibus suis præbet auxilium, adultos autem per se ipse vocat, excitat, illuminat.

Illud tamen est verum, neque à S. Augustino negatur, Deum interdum esse beneuolentiõr aliquibus adultis & sceleratissimis, quàm multis paruulis minis malis; quis enim inficiari audebit, beneuolentiõr fuisse Deum Paulo, Mattheo, Magdalena; latroni in cruce secum pendentis, quàm plurimis paruulis sine baptismo morientibus, cum tamen eos adultos longè deteriores fuisse istis paruulis non liceat dubitare?

A T si Deus vult antecedente voluntate omnes saluos fieri, non solum adultos, sed etiam paruulos, cur sanctus Augustinus loco citato contendit per illam vocem (omnes) intelligi multos, id est, omnes, qui saluantur, non omnes absolute?

R E S P O N D E O, quia voluit hunc locum exponere de voluntate absolute, secundum quam Iulianus existimabat Deum neminem velle saluare; alioqui autem ipse etiam Augustinus in libro de spiritu & litera, cap. 33. vt supra ostendimus hunc eundem locum de antecedente voluntate exposuit.

CAPVT IX.

Proponitur octaua propositio, & explicatur definitio prædestinationis.

C I T A V A propositio: *Quamuis gratia sufficiens omnibus datur, tamen prædestinationis diuina nulla ratio ex parte nostri assignari potest.* Hæc propositio necessariò addenda fuit, quoniam non desunt qui existimant, non posse defendi prædestinationem merè gratuitam, si concedatur dari omnibus auxilium sufficiens ad salutem.

Dicimus autem, nullã rationem assignari posse, vt excludamus non solum merita propriè dicta, sed etiam bonum vsum liberi arbitrij, aut gratiæ, aut vtriusque simul à Deo præuifum, etiam si non dicatur esse meritum, nisi de congruo, & etiã si non dicatur vera causa, sed tantum conditio sine qua non prædestinaretur is qui prædestinatur.

Addimus verò illud, ex parte nostra, quoniam ex parte Dei assignari potest causa in genere, vt ostendatur misericordia & iustitia ipsius: in particulari quoque dubitari non potest, quin Deo non desit sua ratio, cur istum potius quàm illum prædestinare voluerit ad vitam, quamuis ea nobis occulta sit: *Eorum* (inquit Augustinus in lib. 1. ad Simplic. quæst. 2.) *non miseretur, quibus humanam non esse præbendam, equitate occultissima, & ab humanis sensibus remotissima iudicat, quam non aperit, sed admiratur Apostolus dicens, ò altitudo diuitiarum!* Et in epist. 105. ad Sixtum: *Cur, inquit, illum potius quàm illum liberet aut non liberet, scrutetur, qui potest, iudiciorum eius tam magnum profundum; tamen cauet præcipitum.*

Idem tamen Augustinus in Enchiridio, cap. 95. affirmat, in æterna beatitudine manifestum nobis futurum,

cur

cur ille potius, quam iste, fuerit assumptus, cum una causa esset ambobus; & cur apud quosdam non facta sint virtutes, quae si factae fuissent, egissent illi homines poenitentiam; & factae sint apud eos, qui non fuerant credituri.

Operae pretium autem erit, antequam ad probandam propositionem nostram accedamus, breuiter explicare, quid sit praedestinatio, ut si qui forte Scholasticae Theologiae non affucti in has nostras disputationes inciderint, intelligant quid sit de quo quaeritur.

Igitur sanctus Augustinus lib. de bono perseuer. c. 14. praedestinatioem ita definit: Est praescientia & praeparatio beneficiorum Dei, quibus certissime liberantur, quicumque liberantur. Sed posset paulo plenius ex doctrina eiusdem Augustini ita praedestinatio definiti. Praedestinatio est praouidentia Dei, qua certi homines ex massa perditionis misericorditer selecti, per infallibilia media in vitam diriguntur aeternam.

Dicitur praouidentia, quoniam praedestinatio species est praouidentiae, & rectissime ponitur genus initio bonae definitionis. Dicitur Dei, quoniam praedestinatio ad vitam aeternam non potest esse actio nisi Dei, qui solus vitam aeternam communicare potest: Gratiam enim & gloriam dabit Dominus. Psal. 83. Dicitur, certi homines, quoniam praouidentia ad res omnes, praedestinatio de qua nunc agimus ad solos homines pertinet; nam etiam si Angeli quoque dicuntur a S. Augustino praedestinati: tamen alia ratio est praedestinationis Angelorum, alia hominum. Addimus autem certi, quoniam non omnes homines praedestinantur ad vitam, sed solum aliqui, & ij non confusè, sed distinctè; tales ac tales. Petrus, Andreas, Iacobus, &c. Dicitur, ex massa perditionis, quoniam praedestinatio ex sententia S. Augustini, & Scripturarum diuinarum, non praecessit, sed sequuta est praouisionem peccati originalis, ob quod uniuersum genus humanum factum est quasi quaedam massa damnata. Vnde est illud Apostoli ad Roman. 9. An non habet potestatem figulus ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?

Quod autem S. Augustinus scribit lib. i. retract. c. 13. si Adam non peccasset, non fuisse nascituros homines, nisi vsque ad certum numerum praedestinatorum: significat quidem futuram fuisse praedestinationem, etiam si Adam non peccasset; si nimirum prauidisset Deus hominem non peccaturum, tamen absolute praedestinatio, qualis nunc est, praouisionem peccati sequitur.

Dicitur, misericorditer selecti, quoniam (ut in propositione nostra asserimus) nihil inuenit Deus in iis quos eligit ad gloriam, nisi meritum mortis, & propterea misericorditer eos liberat, non reddens eis debitam poenam, sed donans indebitam gratiam. Dicitur per infallibilia media, quoniam praedestinatio certissima est. Nemo enim rapere potest electas oues de manu pastoris omnipotentis, ut ipse dicit Ioan. 10. Dicitur in vitam diriguntur aeternam, quoniam in hoc proprie ratio praedestinationis consistit, ut sit directio & quasi transmissio rei praedestinatae per certa media ad suum finem.

Ex hac nostra definitione sic explicata, perspicua erit definitio Augustiniana. Significat enim August. nihil esse aliud praedestinare, nisi praescire quibus mediis infallibiliter certi homines saluari possint, & velle efficaciter ea media praeparare.

Ex quo rursus intelligi poterit, praedestinationem partim ad intellectum pertinere, partim ad voluntatem. Nam praescire, disponere, dirigere, opera sunt intelligentiae; selegere, velle, misereri, voluntatis. Quod etiam in diuinis literis obseruare licet. Nam ad intelligentiam pertinet illud Apostoli ad Rom. 9. Non repulit Deus plebem suam, quam praesciuit. Et illud 2. Tim. 2. Firmum fundamentum Dei stat, nouit Dominus qui sunt eius. Ad voluntatem vero illud Ro. 9. Per secundum electionem propositum Dei maneret. Et illud Luc. 12. Complacuit patri vestro dare vobis regnum.

A Disputant quidem Theologi, vtrum praedestinatio magis ad intelligentiam, quam ad voluntatem pertineat. Sed nobis placet sententia S. Thomae & Caietani, Cardinalis in 1. par. q. 23. artic. 1. qui docent, praedestinationem esse potius intelligentiae, quam voluntatis, quoniam eadem est etiam S. Augustini sententia in libro de bono perseuerantiae, cap. 17. vbi sic loquitur: In sua quo falli mutarique non potest, praescientia, opera sua futura disponere, id omnino neque aliud quicquam est, nisi praedestinare. Eadem est sententia auctoris Hypognostici lib. 6. qui praedestinare nihil aliud esse dicit, nisi providere, & praordinare. Idem significant ipsa nomina, tum Graeca, tum Latina. nam προοπισκειν, qua voce vititur Apostolus frequentissime, quid est nisi praedestinare, ac praedecernere? sicut etiam vox Latina praedestinare, idem significare videtur, quod praemittere, siue praordinare.

Itaque secundum modum nostrum intelligendi, iste fuisse videtur ordo praedestinationis in mente diuina. Primum, prauidit Deus, si hominem conderet, eum lapsurum cum omni posteritate, & simul vidit, posse se variis modis liberare vel omnes, vel aliquos pro arbitratu suo. Deinde voluit hominem condere, ac, ut laberetur, permittere, & quosdam ex numero lapsorum misericorditer liberare, aliis in massa perditionis iuste relictis. Tertiò, excogitauit remedia, saluandis electis idonea, in quibus primum locum habuit incarnatio, & passio Saluatoris. Quarto approbavit ea remedia, & tunc elegit Christum, & nos in ipso ante mundi constitutionem. Quintò disposuit, ordinauit, & quodammodo imperauit ut ita fieret.

Ex quibus actibus primus fuit intelligentiae, secundus voluntatis, tertius intelligentiae, quartus voluntatis, quintus intelligentiae. Itaque primus, medius, & vltimus ad intelligentiam pertinent, & in vltimo potissimum praedestinationis ratio, essentiaque consistit.

CAPUT X.

Praedestinationis nullam esse causam in nobis, probatur ex diuinis literis.

ROBANDA nunc est octaua illa conclusio, primò ex diuinis literis, deinde ex traditione Ecclesiastica, postremò ex ratione quae tamen in scripturis, & patribus fundamentum habeat.

Scriptura igitur docet, quosdam electos esse ex omni genere humano, eosque electos esse ad regnum caelorum, & electos efficaciter, ut infallibiliter ad regnum perueniant, denique electos omnino gratis, & ante omnem operum praouisionem. Esse aliquos electos docent haec Scripturae: Multi sunt vocati, pauci vero electi. Matth. 20. & 22. Congregabunt electos eius a quatuor ventis. Matth. 24. Quis accusabit aduersus electos Dei? ad Rom. 8. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ad Ephes. 1.

D Esse electos ad regnum, docet Dominus, Luc. 12. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum. Item Apostolus ad Roman. 11. Reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt.

Esse infallibiliter saluandos, docet idem Dominus Matth. 24. Propter electos breuiabuntur dies illi. Et: Dabunt signa & prodigia, ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Et Ioan. 6. Haec est voluntas Patris, ut omne quod dedit mihi, non perdam, sed resuscitem in nouissimo die, hoc est, ut nullum perdam, sed omnes resuscitem. Et Ioan. 10. Nemo rapiet eas de manu mea. Et iterum: Nemo potest rapere de manu Patris mei: Ego & Pater vnum sumus. Et Apostolus ad Rom. 11. Sine poenitentia, inquit, sunt dona & vocatio Dei. Et ad Rom. 9. Quos praedestinauit, hos vocauit, nimirum secundum propositum, & quos vocauit, videlicet secundum propositum, hos iustificauit, & quos iustificauit, item secundum propositum, hos magnificauit.

Esse electos ex mera Dei gratia, & misericordia, docet imprimis Dominus Luc. 12. Complacuit Patri vestro

dare

dare vobis regnum. Certè vox illa, Complacuit, indicat puram Dei benignitatem, sed manifestius Ioan. 15. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos, & posui vos, ut caris, & fructus adferatis, & fructus vestri maneat; non igitur elegit Deus homines, quia videt se eligendum ab eis, ipsosque boni operis fructum allaturos, & in bono opere perseueraturos, sed eligit ut faciat bene operantes, & in bono perseuerantes.

Et adhuc manifestius Apostolus Paulus ad Rom. 11. Reliqui mihi septem millia viros, qui non curauerunt genu ante Baal, sic ergo in hoc tempore reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt, non dicit relictis sunt, aut remascerunt, sed, ego reliqui mihi, & ideo reliquias dicit saluari secundum electionem gratiae, id est, non debita, sed gratuita.

Et clarius ad Ephes. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti & immaculati. Et: Qui praedestinavit nos in adoptione filiorum secundum propositum voluntatis suae in laudem gloriae gratiae suae, non ait, elegit nos, quia sanctos vidit futuros, sed ut essemus sancti, neque ait, elegit nos propter bonum usum liberi arbitrii, aut gratiae, sed secundum propositum voluntatis suae, & hoc in laudem gloriae gratiae suae, ut laudaretur, & glorificaretur gratia ipsius.

Addit etiam in eodem cap. In quo nos sorte vocati sumus, praedestinati secundum propositum eius, vbi ostendit, vocationem electorum respectu ipsorum hominum dici posse fortuitam, quoniam ipsi nihil agebant, ut vocarentur, ac ne cogitabant quid de vocatione: sed respectu Dei non esse fortem, sed determinatam electionem, & propositum.

Esse denique electos, non solum gratis, sed etià abique vlla praouisione operum, docet idem Apostolus ad Rom. 9. Cum nondum nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dicitur est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Et ad Rom. 11. posteaquam dixerat, Reliquiae secundum electionem gratiae saluae factae sunt, addit continuo: Si autem gratia iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia. Et 2. ad Tim. 1. Collabora Euangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberauit & vocauit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, & gratiam, quae data est nobis in Christo ante tempora secularia.

Sed explicemus paulò fusius illum locum primarium ex cap. 9. ad Rom. quoniam illud praecipue Ambrosius Catharin. & alij quidam recentiores non rectè exponunt. Propositum erat Apostolo demonstrare, adoptionem filiorum Dei non esse ex carnali generatione Abrahami, ut Iudaei existimabant, neque ex operibus nostris, aut parentum nostrorum: sed ex mero Dei beneplacito. Itaque ut hoc demonstraret, attulit figuram Iacob & Esau, quorum prior Deus dilexit, posteriorè odio habuit, cum essent inter se omnino pares: nam pares fuisse, demonstrat, quia orti ex iisdem parentibus, & eodè concubitu generati, & eodè partu editi, ne forte diceretur, vni profuisse merita parentum, alteri non profuisse. Et non solum pares fuisse dicit, quantum ad parentes, sed etiam quantum ad se, quoniam nihil boni aut mali egerant, neque agere poterant, quando dictum est eis, Iacob dilexi, Esau odio habui. Cum igitur inter se pares essent, tantam illam discretionem, non ex operibus eorum, aut parentum profectam esse concludit Apostolus, sed ex voluntate Dei, ut secundum electionem propositum Dei maneret, id est, ut decretum Dei persisteret, quo vnum elegerat, alterum reprobauerat.

Quoniam autem videri posset hoc, aliquo modo iniustum, obiicit sibi ipse B. Paulus: Quid ergo dicimus innum quid iniquitas apud Deum? & respondet, al sit? Mox enim dicit, miserabor inuis misericors, & misericordiam praestabo, cui miserabor. Et, o homo tu quis es, qui respondeas Deo? annon habet potestatem figulus lutu, facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? At si ex operibus praouis Deus vnum diligeret, alterum odio haberet, promptum fuisset B. Paulo hoc dicere, & omnem suspicionem iniu-

A stitia Dei, vno verbo, de medio tollere. Cum autem hoc non fecerit, sed omnia reuocauerit ad voluntatem Dei, qui miseretur, cuius voluerit, & cuius non voluerit, non miseretur: certum esse debet ex Apostoli sententia, praedestinationem, & electionem, siue discretionem, ex massa perditionis non pendere ex vlla praouisione operum nostrorum, sed ex mero beneplacito Dei.

Ad hoc testimonium Apostoli responderi posset, illud: Maior seruiet minori. Et: Iacob dilexi, Esau odio habui, non intelligi de personis illis singularibus Iacob & Esau, sed de duobus populis, Israelitico & Idumaro. Et, quod dicitur de odio & amore, non intelligi de electione & reprobatione aeterna, sed de bonis malisque temporalibus huius vitae. Nam Genes. 25. cum Rebecca confuleret Deum, cur paruuli quos gerebat in vtero, inter se colliderentur. Responsum est ei: Duae gentes sunt in vtero tuo, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori. Et Malach. 1. cum dixisset, Deus, Iacob dilexi, Esau autem odio habui: explicat, quomodo dilexerit & oderit, dicens: Posui montes eius, nimirum Esau, in solitudinem, & hereditatem eius in dracones deserti. Itaque dilexit Deus Iacob, quoniam dedit ei terram fluentem lacte & melle: odio habuit Esau, quoniam dedit ei terram sterilem & desertam.

Quamuis autem Apostolus haec videatur spiritualiter accipere, & transferre ad mysteria Christiana; tamen non transfert ad electionem & reprobationem singularum personarum, sed ad electionem gentilitatis, & reprobationem Iudaeorum, quo sensu etià accipienda videntur, quae dicuntur ad Rom. 11. & ad Ephes. 1. alioqui sequeretur omnes illos & singulos, ad quos Paulus scribebat, fuisse praedestinos. Nam in genere loquitur de praedestinatione, & electione omnium qui ad Ecclesiam vocati fuerant. Solum igitur ex locis allegatis colligi posse videtur, Deum ex mera sua misericordia praedestinasse gentiles ad fidem Christi recipendam, & per hoc etiam ad salutem.

C RESPONDEO, non disputare nos hoc loco de testimonio Genes. aut Malach. sed solum de testimonio Apostoli ad Rom. 9. Apostolus enim apertissime loquitur de adoptione filiorum Dei, & de mysteriis regni caelorum; & per Esau intelligit reprobos, per Iacob electos, per terram promissionis, vitam aeternam cum Deo; & quamuis ex mystico sensu non soleat fieri solidum argumentum ad probanda dogmata fidei tamen cum mysticus sensus in ipsa Scriptura exponitur, solidissimum argumentum conficitur, illa enim expositio mystici sensus, Scripturae veteris testamenti non est mystica, sed literalis sententia Scripturae noui testamenti.

D At non loquitur Apostolus de electione & reprobatione singulorum hominum, sed gentilitatis & Iudaismi. Non ita est, imò loquitur de electione & reprobatione singulorum, tum ex gentilitate tum ex Iudaismo sed quoniam Iudaei existimabant, se solos ad Deum pertinere, gentiles autem omnino esse exclusos: ideo sapè B. Paulus conconatur de vocatione gentium, & induratione Iudaeorum, & concludit filios Abraham non debere existimari eos, qui nascuntur ex carne Abraham, sed qui sectantur fidem Abraham, siue gentiles sint, siue Iudaei; nam in hoc ipso cap. 9. dicit Apostolus: Ut ostenderet diuitias gloriae suae in vasa misericordiae, quae praeparauit in gloriam, quos & vocauit, non solum ex Iudaeis, sed etiam ex gentibus. Et cap. 11. Nunquid Deus repulit populum suum? absit, nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Benjamin, non repulit Deus plebem suam, quam praesciuit.

Quod attem loquatur Apostolus de electione & reprobatione singulorum in particulari, perspicuum est ex illa similitudine figuli, massae, & vasorum in honorem & in contumeliam. Neque enim vasa in honorem dici possunt soli Gentiles, cum multi ex Hebraeis salui sint;

neque

neque soli Hebraei, cum plurimi ex Gentilibus saluentur; neque etiam contra, vasa in contumeliam dici possunt soli Hebraei, vel soli Gentiles, eadem ratione. Vasa igitur in honorem sunt omnes electi, vasa in contumeliam omnes reprobi, siue Iudaei, siue Gentiles.

Idem etiam patet ex induratione Pharaonis, qui particularis homo erat, & cuius exemplum hoc eodem loco proponit Apostolus. Rursum idem probatur ex eo, quod omnes electi certo saluantur, vt supra ostendimus ex scripturis. At non certo saluatur omnes Gentiles ad Ecclesiam vocati, & per baptismum in eam admissi; sed solum aliqui, vt notum est. Illi igitur soli verè sunt, & dicuntur electi.

Denique B. Paulus qui gente Iudaeus erat, semper se in numero electorum ponit, cum de praedestinatione loquitur, ad Rom. 8. 9. & 11. & ad Ephes. 1. non igitur per electos intelligit solos gentiles, neque loquitur de praedestinatione Ecclesiae gentium in genere, sed de singulis praedestinatis, & electis: Quod autem in hoc numero videatur ponere omnes Christianos, ac praesertim in 1. cap. ad Ephes. non repugnat iis quae diximus. Id enim facit Apostolus, quod bene speraret de omnibus, quos videbat ad fidem vocatos; non quod affirmare vellet omnes illos verè ac proprie esse electos.

CAPVT XI.

Idem probatur ex traditione Ecclesiae.

SECONDò loco probari potest praedestinationis gratuitae, ex traditione Ecclesiastica; nam quamuis ante exortam haeresim Pelagianam veteres Patres quaestionem istam non adeò accuratè tractauerint, sed tantum occasione oblata breuiter sententiam suam aperuerint, vt S. Augustinus docet lib. de bono perseuerant. cap. 20. qui tamen cap. 10. Cyprianum, Ambrosium, & Nazianzenum pro hac sententia citat.

Ceterum post illam haeresim exortam omnes omnino, qui sanctitatis nomine in Ecclesia claruerunt, hanc ipsam sententiam apertissime docuerunt, vt perspicuum est ex sancto Augustino in libro de praedestinatione Sanctorum, & de bono perseuerantiae, in libro de correptione & gratia, in epist. 107. ad Sixtum, & alibi passim. Ex sancto Prospero in 2. lib. de vocatione gentium, cap. 1. & vltimo, in libro contra collatorem extremo, & in responsione ad capitula Gallorum. Et sancto Fulgentio in libro de incarnatione & gratia Christi extremo. Sancto Gregorio lib. 1. dialogorum, cap. 8. Sancto Anselmo, Beda, Primasio, Sedulio, & aliis in cap. 9. ad Rom. Sancto Bernardo in serm. 23. & 78. in Cantica, sancto Thoma in 1. part. quaest. 23. & sancto Bonauentura in 1. Sentent. distinct. 41. quaest. 2. quo loco scribit quidem S. Bonauentura. Deum praedestinare homines ob certas causas, soli sibi notas, & non ob solam voluntatè suam; sed eas causas non dicit, esse ex parte operum prauiorum; intelligit autem voluntatem Dei non esse irrationalem, sed cum sapientia & consilio coniunctam, vt etiam loquitur Augustinus in Enchiridio, cap. 97.

Neque solum sancti isti Patres hoc affirmant, sed antiquiores & doctiores ex ipsis, quos caeteri postea sequuti sunt, ad fidem Catholicam hanc sententiam pertinere tradunt & contraria ad Pelagianos reiciunt. Notabo aliqua loca, vt si qui forte contra sentiant, intelligant ex iudicio sanctissimorum Patrum, in quam manifesto errore versentur.

Sanctus Augustinus in libro de bono perseuerantiae, cap. 18. Hoc, inquit, scio, neminem contra istam praedestinationem, quam secundum scripturam sanctam defendimus, nisi errando disputare potuisse. Et cap. 23. Praedestinationis, inquit, huius fidem, quae contra novos haereticos noua sollicitudine nunc defenditur, nunquam Ecclesia Christi non habuit.

Sanctus Prosper in responsione prima ad obiectiones Gallorum: Praedestinationem, inquit, Dei, nullus Catholicus negat. Et in epist. ad Rufin. de libero arbitrio: Praedestinationem, inquit, tam impium est negare, quam ipsi gratiam

contraire. Neque responderi potest, cum loqui de praedestinatione in genere, non de praedestinatione merè gratuita; loquitur enim de praedestinatione, quam S. Augustinus defendebat, & quam Cassianus, & alij quidam in Gallia oppugnabant.

Sanctus Petrus Diaconus in libro de incarnatione & gratia Christi extremo: Anathematizamus, inquit, Pelagium & Caestinum, simulque Iulianum Edanensem, & qui illis similia sapiunt, praecipue libros Faustii, Galliarum Episcopi, qui de monasterio Livinensi prouectus est, quos contra praedestinationis sententiam scriptos esse non dubium est.

Sanctus Fulgentius in libro item de incarnatione & gratia Christi, cap. vlt. in ipso epologo: Cuius, inquit, praedestinationis veritatem, qua nos ante mundi constitutionem praedestinos in Christo testatur Apostolus, si quis detrectat cordis credulitate recipere, vel oris confessione proferre, si ante vltimum diem vitae praesentis imperitiae suae contumaciam, qua Deo viuo & vero rebellis obstitit, non abiecerit, manifestum est, cum non pertinere ad eorum numerum, quos Deus in Christo ante mundi constitutionem gratis elegit, & praedestinavit ad regnum.

His accedit publica Ecclesiae approbatio. Cõstat enim delatam fuisse ad Apostolicam sedem, Caestino Pontifice, à Prospero & Hilario querimoniam, quòd in Gallia presbyteri quidam doctrinam S. Augustini de praedestinatione reprehenderent. Quod autem Caestinus rescripserit, perspicuum est ex epist. eius ad Gallos, in qua inter caetera, posteaquam magnis laudibus S. Augustinum exultit, ita subiunxit: Vnde resistatur talibus, quos malè crescere videmus; nefas est hac pati religiofas animas, quarum afflictione, quia membra nostra sunt, nos quoque conuenit macerari.

Et quoniam Galli respondebat, fuisse quidem à Pontifice commendatam S. Augustini doctrinam, sed non approbata in specie libros illos duos de praedestinatione Sanctorum, & de bono perseuerantiae; Contra, S. Prosper in libro contra collatorem, extremo, demonstrat, Pontificem non potuisse hos libros non approbare, cum Augustinus doctrinam probauerit, & hi libri à caeteris non dissentiant: nam sententia de praedestinatione gratuita, quae in his libris accuratè defenditur, disertis verbis habetur etiã in Enchir. in epist. 107. ad Sixtum, & 106. ad Paulinũ.

Deinde Caestinus in ea epist. cap. 2. ita laudat Augustinum, vt dicat, eum semper habitũ à Romana Ecclesia pro Magistro optimo, & nunquam eum fuisse saltem rumore sinistrae suspitionis aspersum. At quomodo ista dicere potuisset Caestinus, si Augustinus falsò scripserit, fidem praedestinationis in Ecclesia Catholica semper fuisse; & contra eam neminè nisi errando disputare potuisse? Nam si August. de praedestinatione sententia falsa esset, non posset idem Augustinus ab ingenti temeritate defendi, quippe qui non solum tam acriter pro falsitate certasset; sed etiã eam pro fide Catholica venditare ausus esset. Quomodo igitur Caestinus eos, qui pro hac ipsa re Augustinum temeritatis & erroris damnabant, ita reprehendit, vt dicat, nefas esse talia audire, & Augustinum pro Magistro optimo semper habitũ, nec vnquam fuisse saltem rumore sinistrae suspitionis aspersum; nisi hanc ipsam de praedestinatione doctrinam, secundum Augustini sententiam, veram esse credidisset.

Post illa Caestini tempora, cum nondum factio illa Gallorũ conquiesceret, S. Leo Pontifex misit ad Concilium Arausic. certa capitula de gratia, & libero arbitrio, ex lib. S. August. verbatim decrepta, quae voluit ab Episcopis illis recipi, & subscribi, vt etiam factum est. Porro in illis capitulis continentur omnia fundamenta sententiae de praedestinatione gratuita, vt non possit vllus praedestinationem negare, nisi velit illis capitulis contraire.

Denique S. Gelasius in Concilio 70. Episcoporum, non solum probauit omnia scripta S. Augustini, & S. Prosperi; sed etiam contra damnauit libellos Ioan. Cassiani, &

Fausti Rhegensis: cum ramen non ignoraret potissimum contentionem inter Prosperum & Cassianum, ac deinde inter Fulgentium, & Faustum, de scriptis S. Augustini de praedestinatione Sanctorum, & bono perseuerantiae fuisse.

Itaque sedes Apostolica non tantum semel, sed etiam secundò & terciò aduersus Pelagianorum reliquias pro defensoribus gratiae & praedestinationis sententiam tulit, vt iam haec sententia non quorumuis doctorum opinio, sed fides Ecclesiae Catholicae dici debeat: id quod in sequenti capite adhuc apertius, Deo iuuante, monstrabitur.

CAPVT XII.

Idem probatur rationibus ex Scriptura, & traditione deproptis.

PROPRONAMVS vltimo loco rationes, non ex sola speculatione nostra, sed ex ipsis sacrarum literarum, & traditionis Ecclesiasticae fontibus deriuatas.

PRIMA ratio, sine fide nemo saluari potest: Qui enim non crediderit, condemnabitur. Marci vltimò. Fides autem donum Dei est, quod non omnibus datur, sed iis tantum, quibus eam Deus donare voluerit: Vobis enim (inquit Apostolus ad Philip. 1.) donatum est pro Christo, non solum vt in illum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini. Igitur soli illi saluantur, quos Deus gratis saluari decreuit. Praesciuit verò Deus ante mundi constitutionem, quibus salutem gratis daturus esset, & hoc ipsum ab ipsa aeternitate decreuit, & praedestinavit, cum Dei scientia & proposito aeterna & immutabilia sint. Igitur vera est sententia sancti Augustini de gratuita praescientia, & praedestinatione diuina.

Ad hanc rationem duobus modis responderi solet, sic tamen vt modus vterque & Scripturis repugnet, & à Pelagiana haeresi non recedat. Primum igitur aliqui respondent, fidem esse donũ Dei, sed hoc donum iis omnibus dari, quos Deus praeuidit pro bonum vsum liberi arbitrij dispositos fore ad illud donum recipiendum, hoc est, qui fecerint ante, quod in se est, ex viribus naturae.

Haec responsio manifestè incidit in illam damnatam sententiam Pelagianorum, gratiam secundum merita nostra dari, vt copiose tractabimus in 6. lib. cap. 4. 5. & 6. meritum enim appellant Patres in hac quaestione quodlibet opus bonum, ratione cuius gratia, vel auxilium homini datur, vt patet ex August. in lib. 2. ad Bonifacium, cap. 8. & ex Prospero libro contra collatorem, cap. 6. & praeter alia argumenta, resellitur ista solutio ex orationibus Ecclesiae, quae funduntur pro infidelibus, & persecutoribus. Si enim Deus ordinariè fidem donaret iis, quos ex bono vsu liberi arbitrij dispositos esse videret, frustra oraretur pro infidelibus, maxime oblitatis, & persecutoribus. Praeterea si res ita se haberet, initium salutis esset ex nobis, & petenti Apostolo: Quis te discernit? quid habes quod non accepisti, 1. ad Cor. 4. responderi posset, discernit me bonus vsus liberi arbitrij, & hoc habeo quod non accepi, & hoc modo gratia non omnino esset indebita, ac per hoc non omnino esset gratia.

Dicunt ergo alij, fidem esse donum Dei, sed non omnibus dari, quia non omnes eam volunt accipere; Deum enim omnes vocare, & auxilium sufficiens omnibus praebere, quo possint credere, si velint, proinde praedestinationem pendere ex prauiione boni vsus gratiae sufficiens: Illos enim esse praedestinos, quos Deus praeuidit cooperaturos gratiae sufficienti, & inde credituros; illos esse reprobatos quos praeuidit gratiae sufficienti non cooperaturos, & inde non credituros.

At haec solutio repugnat apertè sacris literis. Nam tamen si pie credamus, omnibus dari pro loco & tempore auxilium sufficiens, quo possint credere; tamen Scriptura docet, re ipsa non credere, nisi illos qui habent auxilium efficax, quo fit vt homo non solum possit credere, sed etiam credat, & hoc auxiliũ non omnibus dari, nam

in primis Ioan. 6. Dominus ait: Omnis qui audiuĩ à Patre meo, & didicit, venit ad me. Et ibi, Omne quod dat mihi Pater, venit ad me. Et Ioan. 10. Vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Vbi videmus causam reddi, cur Iudaei isti non crederent, non quia non haberent auxilium, quo possent credere; quorsum enim Dominus illis praedicaret, signa coram eis faceret, hortaretur eos ad fidem, reprehenderet, & inexcusabiles diceret; si non dedisset eis auxilium, quo possent credere? Sed quia non haberent gratiam illam, quae ita suadet, vt persuadeat: & ideo non habuisse gratiam illam, quia non erant de electis ouibus, neque dederat eos Pater filio, & ideo ibidem addidit: Nemo potest ad me venire, id est, sine dubio nullus veniet, nisi pater traxerit eum. Nam (vt diximus) venire poterant absolute, sed dicuntur non posse, quia certum erat, & infallibile, non venturos. Quare ibidem Dominus citans Isaiam ait: Est scriptura in Prophetis, Et erunt omnes docibiles Dei. Quorum verborum ille est sensus, omnes qui credunt, docentur à Deo, proinde nemo credit, nisi à Deo doctus, id est, tractus & persuasus à Patre.

Deinde Mat. 11. idem Dominus ait: Confitetur tibi Pater, Domine caeli ac terrae, quia abscondisti haec à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita Pater, quoniam sic placitũ fuit ante te. Et: Nemo nouit filium, nisi Pater, neque Pater quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Haec verò non agitur de reuelatione per externam praedicationem, nam eo modo reuelauerat Deus multis aliis mysteria fidei, non solis iis, qui tunc crediderant; palam enim Christus praedicabat in templo, & in synagogis: sed loquitur de interna illa reuelatione, quae persuadet fidem, quae non datur omnibus, sed quibus placitum est ante Deum. De qua etiam dicitur Mat. 16. Beatus es Simon Bar-Iona, quia non reuelauit tibi caro & sanguis, sed Pater meus qui in caelis est.

Praeterea cum B. Paulus multis praedicaret, Act. 16. certè omnes poterant credere, alioqui non peccassent, non credendo: tamen sola credidit Lydia purpuraria, cuius rei causam reddens S. Luc. ait: Aperuit Dominus eius cor intendere his, quae dicebantur à Paulo. Cur autem aperuit Dominus cor eius, & non aliorum, nisi quia ex eo numero sola ipsa praedestinata erat ad vitam aeternam, vt idem Lucas dicit de aliis, qui crediderunt, Act. 13.

Item, cum idẽ Paulus tam saepe reperit, fidẽ esse donũ Dei, & non omnium esse fidem, vt ad Ephes. 2. Philip. 1. 2. ad Thessal. 3. & alibi, non negat, omnes posse credere, si velint cooperari gratiae praeuenienti & sufficienti, neque dicit donũ Dei esse fidẽ, quia Deus praebet auxiliũ sufficiens ad credendũ, id enim est donum cõmune omnib⁹, ac praesertim secundum aduersarios. Nihil igitur significat aliud, nisi donũ Dei esse ipsum velle credere, & re ipsa credere, quod non habent, nisi qui credunt; quoniam eis solis Deus dignatur ita suadere, vt persuadeat.

Deniq; quod ait idẽ Apostolus 1. ad Cor. 4. Quis enim te discernit? quid habes quod non accepisti? nõ solum probat, nõ discerni fidelem ab infideli, per bonũ vsum liberi arbitrij, praecedentem gratiã, sed etiã non discerni principaliter per liberã cooperationem gratiae praeuenientis, quasi ipsa cooperatio nõ sit donũ Dei, nam adhuc posset fidelis inflari, ac dicere, discernit me cooperatio mea, ego enim cooperatus sum, ille cooperatus nõ est, cum eadem praeuenientem gratiam haberemus. Vult autem Apostolus amputare omnem inflationem occasionem, & vt fideles intelligant, hoc ipsum quod fideles sunt, donum esse Dei sibi gratis datum, aliis autem minime datum.

ALTERA ratio ducitur à dono perseuerantiae, hoc modo, sine perseuerantia nemo saluari potest: Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Mat. 10. & Apocalyp. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. At perseuerantia donũ est Dei, quod nõ datur ex meritis, sed ex gratia, & quamuis omnes iusti perseuerare possint, si velint, tamen soli illi perseuerant, qui habent hoc donum

perseuerandi, vsque in finem, ac per hoc salus, & prædestinatio ad salutem ex voluntate Dei simpliciter pender.

Probatur assumptio huius argumenti. Primum enim Dominus Ioan. 13. cum dixisset: *Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea, subiungit, non de omnibus vobis dico; ego scio quos elegerim.* Vbi satis indicauit, non omnibus dari, vt perseueranter faciât, sed solum electis, & cap. 15. loquens istis, quos elegerat: *Ego posui vos, inquit, vt eatis, & fructu adferatis, & fructus vester maneat.* Quod est idem ac si dixisset, ego dabo vobis benè operari, & perseuerare in bono opere, vsque in finem. Et Apostolus ad Rom. 9. *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.* Vbi ponit homines velle & currere, id est, credere, & operari, ac per hoc habuisse gratiâ credendi, & operandi, & tamen quia videbat, non peruenturos ad brauium, nisi eos, qui ex peculiari misericordia haberent perseuerantiam, ideo dicit: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.*

Et certè, si solum ex Dei misericordia diceretur pendere perseuerantia, quia sine Dei auxilio, non posset homo perseuerare, non autem quia faceret hominem ipsa misericordia infallibiliter perseuerare, alioqui non perseueraturum, sicut dicitur: *Non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei:* ita contra dici posset, non miserentis Dei, sed volentis, & currentis est hominis. Nam sine voluntate & actione hominis nõ perficit misericordia Dei, quod intendit. Quod si nemo audebit ita invertere verba diuina, ne Spiritui sancto apertissime contradicat, planè sequitur id, quod diximus, vt ideo dicitur miserentis esse Dei, non volentis, & currentis hominis, quoniam illi soli ex volentibus & currentibus perueniunt, quos Dei misericordia perseueranter volentes & currentes facit.

Item Philip. 2. *Cum metu, inquit, & tremore salutè vestram operamini. Deus est, qui operatur in vobis velle, & perficere, pro bona voluntate.* Quæ est ista consequutio, cum metu operamini, quia Deus est qui operatur, nimirum Apostolus monet, vt quamuis benè operemur, non tamè nobis, certò perseuerantiam promittamus, sed cum metu, & tremore Deo subiecti simus, à cuius manu pèdet perseuerantia nostra. Ipse est enim qui in iis, qui perseuerat, operatur velle & perficere pro bona voluntate.

Denique, vt alia multa testimonia diuina præteream, S. Ioannes in epist. 1. cap. 2. *Ex nobis, inquit, prodierunt, sed non erant ex nobis, nam si fuissent ex nobis, permansissent vtrique nobiscum.* Quem locum ita edidit S. August. in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 8. *Quid est, quæso, non erant ex nobis? nõne vtrique à Deo creati, vtrique ex Adam nati, vtrique de terra facti erant, & ab eo, qui dixit, omnem flatu ego feci, vnus cuiusdemque naturæ animas acceperant? nõne postremò vtrique vocati fuerant, & vocantem sequuti, vtrique ex impijs iustificati, & per lauacrum regenerationis vtrique renouati? Sed si hæc audiret ille, qui sciebat proculdubio quod dicebat, respondere posset, & dicere, vera sunt hæc omnia erant ex nobis, veruntamen secundum aliam quandam discretionem non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, mansissent vtrique nobiscum, quænam est ista discretio? non erant ex eis, quia non erant in Christo electi ante mundi constitutionem.* Hæc ille.

DICET fortasse aliquis, loqui Apostolum Ioannem de discretionè ex præscientia bonorum operum, vt sensus sit, non erant ex nobis in præscientia Dei, quia Deus præiudicat eos non perseueraturos. At hæc intelligentia nimis frigida, & quasi puerilè reddit Apostolicâ sententiam. Idem enim est, non erant ex nobis in præscientia, & non erant perseueraturi. Vnde sequitur inepta illa consequutio, nam si fuissent perseueraturi, vtrique perseuerassent. Quæ consequutio nihil arcani, aut diuini continet.

DICET rursus alius, illud: *Non erant ex nobis,* posse intelligi de simulatione fidei, vt sensus sit, videbantur exteriorib⁹ signis Christiani atque Catholici, sed iam præceteri erant corde à nobis. Ita enim exponit idem S. August.

A tract. 3. in epist. Ioan. Respondeo, vtrumque verum esse, & inter se optimè coherere; nam qui prædestinati nõ sunt, & per hoc in prædestinatione discreti ab alijs, qui sunt in Ecclesia electi ac prædestinati, sæpè etiam prius corde præciduntur, quàm corpore; & verum est, illos non esse ex nobis etiã cum videntur esse ex nobis, tum quia non sunt ex numero electorũ, tum etiã quia sunt à nobis iam corde præcisi. Cæterum, hanc Apostolicâ sententiã præcipuè ad prædestinationem referendâ esse, ex eo constat, quòd Ioannes ita securè affirmat: *Si fuissent ex nobis mansissent vtrique nobiscum.* Non enim id certò asseuerari potest de quibuscunq; sinceris, verisq; Catholicis, nisi de numero sint eorum, de quibus Dominus dicit: *Non rapiet eos quisquam de manu mea.* Ioan. 10.

Ad hæc testimonia, quibus speciale donũ perseuerantiæ comprobatur, addi possunt duæ solidissimæ rationes, altera sumitur ab orationibus, quas iubemus assidue fundere pro dono perseuerantiæ; nam si perseuerantiæ donũ nihil esset, nisi auxiliũ, quo perseuerare possimus, nõ esset opus tanta precum assiduitate; id enim donũ semper habent, qui iusti sunt; non enim deserit Deus nisi prius ab homine deseratur. Sic etiam si donũ perseuerantiæ semel impetratũ, amitti nõ posset, hoc est, si ante mortè re vera obtineretur, nõ esset opus vsque ad mortem donũ illud à Domino petere: iubemur autem quotidie, quantumuis proficiamus, semper dicere: *Sanctificetur nomen tuũ, Fiat voluntas tua, Ne nos inducas in temptationem, Libera nos à malo.* Quibus omnibus verbis quid aliud petimus nisi, vt S. Cyprianus loquitur in ferm. 6. *Vt in eo, quod esse capimus, perseueremus?* Itaque rectè S. Augustinus in lib. de bono perseuerantiæ, cap. 17. *Restat, inquit, in his bonis, vsque in finem perseuerantia, quæ frustra quotidie à Domino petitur, si non eam Dominus per gratiam suam in illo, cuius orationes exaudit, operatur.*

C ALTERA ratio sumitur à termino ac periodo vitæ humanæ, quæ non ab alio, quàm ab ipso hominum conditore statuitur: *Ipse enim constituit terminos, qui præteriri non possunt,* Job 14. *Ipse auferit spiritum principum.* Psal. 75. *Ipse denique morificat & viuificat.* Cum igitur in manu Dei sit, iustum rapere, antequam malicia illum deprauer, & peccatorè expectare, donec ad sanitatè redeat, & contra iustum in vita relinquere, donec iterũ labatur, & pereat & peccatorè, antequam conuertatur, de medio tollere, quis nõ videt perseuerantiã donũ esse Dei? *Videte, inquit Augustinus loco citato, à veritate quã sit alienũ negare donũ Dei esse perseuerantiã vsq; in finem huius vitæ, cum vitæ huius, quãdo voluerit ipse, det finem: quem si dat ante inuenientem lapsum, facit hominem perseuerare vsque in finem.*

TERTIA ratio ducitur à paruulorũ diuersitate, quorũ aliqui rapiuntur statim à baptismo, alij paulò antè baptismũ, quorũ priores ad gloriã p̄destinatorũ, posteriores ad pœnã reprobõrũ pertinere nõ dubiũ est, nec possunt hîc vlla merita præuisa, vllũve bonus vsus liberi arbitrij aut gratiæ fingi. Faciunt autè hoc argumētũ multò adhuc firmitus, & solidius apparatus vanæ respõsiones, quas nõnulli magno labore tandè repererunt: *Mirũ est, inquit S. Aug. in epist. 105. ad Sixtum, cum his coarctatur angustiis, in quanta se abrupta præcipient, metuentes retriã veritatis.*

Respondebant igitur olim quidã, prædestinatos esse paruulos secundum opera, quæ Deus eos facturos fuisse præiudicat, si diutius illis viuere contigisset. Sed refellit hanc respõsionè idè August. in lib. de prædest. Sanctõrum, c. 12. ex eo, quod Apostol⁹ definit 2. ad Cor. 5. omnes homines iudicãdos à Christo secundum propria corporis, id est, prout in hac vita corporali se gesserunt. Item ex eo, quod parum profuisset cuidam, rapi antequam malicia immutaret intellectum eius, vt dicitur Sap. 4. & contra, multum profuisset Tyrijs & Sidonijs, fuisse credituros, si Christi signa vidissent, vt dicitur Matth. 11. si iudicandi sumus secundum opera, quæ facturi eramus.

Respon

Respondet igitur alij, aliã esse rationè paruulorũ, aliã adultorũ, quoniã adulti, si nõ saluatur, in æternũ pereunt; paruuli, si non saluatur, nõ tamen pereunt, sed habebunt extra regnum cælorũ suam quandã vitam æternã & beatam. Sed hanc solutionè incidere in hæresim Pelagianã, docet August. in lib. de bono perseuer. cap. 11. & 12. & nos etiam contra hunc errorem differuimus in lib. 6. de statu peccati. Et certè fidelibus satis esse debet, quòd Apostolus ad Rom. 5. tam apertè dicat, vnus delicto omnes homines in condemnationem missos esse.

Respondent alij postremò, casũ fieri quòd ex paruulis alij baptizentur, alij sine baptismo decedat, quia videlicet alij nascantur apud Christianos, alij apud infideles, alij debiliores sint ex naturalibus causis, quã vt ad baptismum vsque viuere possint; alij meliorè nacti sint corporis constitutionem, & idè ad lauacrum, regenerationemq; perueniant. Sed hæc respõsio nõ videtur digna Christianis, qui prouidentia Dei erga homines ex sacris literis, & Ecclesiastica traditione didicerint. Nam si non cadit passer in terram, sine parte nostro, qui in cælis est, vt Saluator affirmat, quanto magis nos apud Deum pluris sumus illis; & si nõ disponeret Deus limites vitæ & mortis hominum, quomodo diceret Psal. 54. *Viri sanguinei & dolosi non dimidiabunt dies suos?* Quomodo, quòd sæpè citauimus, lib. Sapient. 4. diceret: *Raptus est, ne malitia immutaret intellectum eius?* Quomodo in Scriptura testamenti veteris tam sæpè repereretur, eos qui casu videbatur occisi, traditos esse à Deo in manu hostium, aut ferarum; quomodo in ipsa lege diuina promitteretur iis, qui parentes cõsunt, vt debent, vita diurna super terram?

Deus igitur non mutat quidè cursum naturæ, sinitq; res omnes agere motus suos, tamen ante mundi constitutionem sine dubio vidit, quid ab initio vsque ad finem accideret, si hoc aut illo modo rerum causas, totiusq; naturæ cursum, ordinemq; derumeret. Et cum in manu eius essent omnia, neque aliquid, nisi eo iubente, aut permittente fieri posset, proculdubio res ita disposuit, vt omnia cooperarentur in bonum his, qui secundum propofitum vocati sunt sancti.

Quod igitur paruulorum alius baptizetur, alius sine baptisimi gratia rapiatur; proxima causa referri poterit in causas naturales, vt parentum diligentiam, corporis complexionem, aliãque id genus, primaria tamè causa non alia esse potest, nisi diuina voluntas.

QUARTA ratio sumitur ab exemplo CHRISTI, qui caput est & princeps omnium electorũ: CHRISTVS enim prædestinatus est filius Dei in virtute, vt Apostolus loquitur ad Rom. 1. & prædestinatus est omnino gratis, nõ propter opera aliqua præuisa, non enim aliqua opera facere potuit homo Christus, vt filius Dei fieret, cum ex illo cõperit esse filius Dei, ex quo cõperit esse homo. Nam filium Dei vnicum fœmina illa gratia plena concepit, non hominem aliquem, qui postea accedentibus meritis, ad personam filij Dei assumeretur.

Vt igitur Christus ipse gratis omnino prædestinatus est, ita membra Christi gratis prædestinata sunt, prædestinamur enim nos, vt conformes efficiamur imaginì filij Dei, vt ait Apostolus ad Rom. 8. itaque sicut ille homo prædestinatus est, esse filius Dei naturalis, nullis præcedentibus meritis, ita nos etiam prædestinamur, vt simus filij Dei, per adoptionem, nullis præcedentibus meritis. Vide hanc rationem elegantè tractatam ab Augustino in libro de prædestinatione Sanctõrum, cap. 15. & de bono perseuerant. cap. vlt. & de corrept. & grat. cap. 11.

QUINTA ratio sumitur à fine p̄destinationis. Prædestinatio p̄ fine habet ostensionè diuinarũ gratiæ Dei, in vasa misericordiæ, & laudè gloriæ gratiæ suæ, vt Apostolus testatur ad Ro. 9. & 11. & ad Eph. 1. ar si p̄destinaret homines Deus propter bonũ vsũ liberi arbitrij, gratiæque p̄uisum, non ostenderet diuinitas gratiæ, sed iustitiæ, aut æquitatis.

A T, inquit, hæc ipsa ingens est gratia, quod Deus ad æternã gloriã homines prædestinare voluerit, propter bonũ vsũ liberi arbitrij, vel gratiæ, nõ enim tenebatur Deus hoc facere, sed dimittere poterat omnes homines in massa perditionis, & ne sufficiens quidè auxiliũ vlli cõcedere. Sed si hæc sola esset gratia prædestinationis, non diceret Apostolus: *Deũ ostendere voluisse diuinitas gratiæ in vasa misericordiæ.* Nec diceret, *reliquias secundum electionè gratiæ saluas fieri.* Nec diceret, *nos in Christo prædestinatos in laudè gloriæ gratiæ suæ.* Nam prædestinare velle eos, qui benè operabuntur gratia est cõmunis toti generi humano, non propria valorũ misericordiæ: neque dici potest electio gratiæ, sed iustitiæ, illa electio, qua eliguntur qui præuidetur benè operaturi, quãuis gratia dici possit, brauium hoc decertaturis proponere voluisse. Itaque non dubium est Apostolo repugnare sententiam illorum, qui electionem saluandorum merè gratuitam negant.

B SEXTA ratio, discretionè electorũ à reprobis scripturæ referunt inter arcana & sacramenta altissima, & inscrutabilia, vt patet ex illo, Rom. 11. *O altitudo diuinitarum scientiæ & sapientiæ Dei, quã incõprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuitur ei?* Quod enim eo loco tantoperè admiratur Apostolus, est, quòd Deus omnia conclusit in incredulitatẽ, vt omnũ miseretur, id est, permiserit omnes fieri incredulos, prius gentiles, posterijs Iudæos, vt omnium miseretur, id est, gentiũ & Iudæorũ, & inde factũ sit, vt aliquando ex gentilibus paucissimi, ac ferè nulli saluarentur, nunc plurimi saluentur: Et contra ex Iudæis multi saluarentur aliquando, nunc paucissimi saluentur, & rursus in fine seculi iterum multi saluandi sint.

At si vera esset aduersariorũ sententia, nullũ hic esset mysterium, nulla causa admirationis. Prædicemus enim Deum antiquis tẽporibus non misisse prædicatores, nisi ad Iudæos, quoniã videbat paucissimos fuisse inter gentiles qui prædicatoribus fidem habituri essent, nunc autem contra eos mittere ac misisse, quia videbat plurimos futuros qui hoc tempore fidem reciperent: & idem dici posset de Iudæis. Non est autem mirum, si Deus non saluare, sed damnare decreuit eos, quos minimè credituros, malèque operaturos fuisse præiudicet, sicut nemo miratur, si videat à iudice puniri noxios, liberari innoxios.

Apostolus autè admiratur, & exclamat: *O altitudo diuinitarũ,* quoniã videt in eadè causa Deũ, qui non est acceptor personarũ, aliorũ misereri, aliorũ non misereri, nã vt ostēderet, gentiles hoc tẽpore facillè cõuertere ad fidẽ, quia Deus miseretur eorum, & antea nõ credidisse, quia Deus eorũ nõ miseretur, & Iudæos, qui nunc increduli sunt, in fine credituros, quia Deus eorũ nõ miseretur, sed in fine miseretur, ita ait: *Sicut aliquãdo vos nõ credidistis Deo, nunc autè misericordiã consequuti estis propter illorũ incredulitatẽ: ita & isti nũc nõ credunt in vestrã misericordiã, vt & ipsi misericordiã consequantur,* id est, sicut nũc Deus patitur Iudæos manere incredulos, vestrũ autè miseretur, vòsque cõuertit ad fidẽ, sic in fine mundi illorũ etiã miseretur, cõsque cõuertet, & ideo post exclamationem illam: *O altitudo diuinitarũ,* rursus addit, *quis prior dedit ei, & retribuetur illi quoniã ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia,* vt ostendat, Deum præuenire omnia merita nostra, & omnem bonum vsũ liberi arbitrij, & propterea iure mirandum esse, & inter arcana inscrutabilia habendum, cur Deus huius miseretur, illius non miseretur.

Postrema ratio hæc esse potest, si Deus prædestinaret propter bonum vsũ liberi arbitrij, gratiæque præuisum, certè in huius prædestinationis executionem prædicatores ad eos omnes dirigeret, quos præiudicet benè vsuros Euangelio, atque apud eos omnes signa fieri vellet, quos ex iis signis conuertendos, saluandõsque prænoscat: at Deus ad Ezechielem, cap. 3. dicit: *Si ad populum ignota*

lingua mittrem te, audirent te, domus autem Israel nolunt audire te, quia nolunt audire me. Et Dominus Matth. 11. Si in Tyro & Sidone facta fuissent virtutes, quae facta sunt in te, olim in cinere & cilicio penitentiam egissent.

Quid hic, obsecro, responderi potest? si praedestinatus Deus ex praevio bono vult liberi arbitrij, vel gratiae, cur non praedestinavit populos illos ignota lingua, de quibus loquitur Ezechiel, & Tyrios & Sidonios, de quibus loquitur Dominus? istos enim bene vsuros fuisse libero arbitrio, & gratia, veritas ipsa testatur, & tamē extra controuersiam est, hos non fuisse praedestinos, sed cum ceteris contumeliae vasis in massa perditā derelictos. Adde possent & aliae rationes, quas Theologi Scholastici egregie texunt. Sed haec potissimā nobis visa sunt.

CAPVT XIII.

Soluntur argumenta contra propositionem octauam.

A DVRSVS octauam nostram propositionem de praedestinatione gratuita, non desunt argumenta tum ex Scripturis, tum ex patribus, tum ex ratione de prompta.

P R I M V M Scripturae testimonium sumunt ex verbis illis Apostoli ad Romanos 8. Quos praesciuit, & praedestinavit conformes fieri imaginis filij sui. Videtur enim hac sententia significari, Deum praedestinasse illos, quos praesciuit conformes futuros imaginis filij sui, ita vt praescientia futurae probitatis, siue probitas futura praecognita praedestinationis causa fuerit.

R E S P O N D E O, deprauatio est ista non explicatio Apostolici testimonij, nō enim dicit D. Paulus cōformes futuros, sed fieri conformes, non autē rectē coniungitur, fieri conformes, cum verbo praesciuit, sed cum verbo praedestinavit. Non enim rectē diceretur, praesciuit fieri, sicut rectē dicitur praedestinavit fieri. Deest quidem in textu Graeco verbum fieri, & solum est nomen συμμορφος, tamen magna est apud nos auctoritas veteris interpretis, qui explicandi gratia addidit, fieri, non autem futuros.

D E I N D E quid opus est hyperbato, cum possumus recto ordine omnia planissimē interpretari. Itaque sensus est eorum verborum, quos Deus praesciuit, id est, quos praesciuit scientia approbationis, quos dilexit, quos voluit, illos & praedestinavit conformes fieri, id est, vt conformes fierent imaginis filij sui. Nam scire, & praescire in Scripturis non raro pro scientia approbationis accipitur, vt patet ex illo ad Rom. 11. Non repulit Deus plebem suam, quam praesciuit. 2. ad Tim. 2. Cognouit Dominus qui sunt eius. Matth. 25. Non noui vos. Psalm. 1. Nouit Dominus viam iustorum. Ioan. 10. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas.

A L T E R V M testimonium sumunt ex illis verbis, 2. ad Timoth. 2. In magna domo sunt vasa aurea, & fictilia, alia in honorem, alia in contumeliam. Si quis emundauerit se ab istis, erit vas in honorem, vtile Domino, &c. Videmus enim hoc loco vasa in contumeliam posse per liberum arbitrium, & Dei gratiam, mutari in vasa in honorem. Non igitur ad Rom. 9. per vasa in honorem, & in contumeliam intelliguntur praedestinati, & reprobi, sola Dei voluntate, sed per opera praevia, alioqui falli posset praedestinatio, cum possint, vt idem Apostolus ait, vasa mutari, & de vasis contumeliae fieri vasa in honorem.

R E S P O N D E O, non dicit Apostolus, vasa in contumeliam per emundationem fieri vasa in honorem, sed ostendit, quo signo possint cognosci vasa in honorem, ac dicit, vasa in honorem habere duo signacula, vnum internum, quod à nobis in hac vita cerni non potest, notitiam videlicet diuinā approbationis, alterum externū, vitiationem iniquitatum & errorum. Cum enim Deus ita praedestinaverit homines, vt per bona opera eos peruenire velit ad gloriam, signum est praedestinationis, diligenter vitare peccata, & praesertim haesum inquinatio-nem. Itaque cum dixisset Apostolus, Hymenem & Phi-

A letum haereticos subuertisse quorundam fidem, addit, nō esse periculum, ne omnium fidem subuertant, quoniam fundamentū Dei firmum consistit, in electis videlicet, & addit signa electorū: Habens, inquit, signaculū hoc, cognouit Dominus qui sunt eius. Et: Recedat ab iniquitate, non significat ex iniquo fiat iustus, sed caueat ab iniquitate patranda, conseruet iustitiam, quam semel accepit.

Deinde addit, non esse mirandum, si aliqui recedunt à fide, & inter reprobos numerandi videantur: Nam in magna domo sunt vasa aurea & argentea, & lignea, ac fictilia, alia in honorem, alia in contumeliam. Voluit enim Deus ad ostendendas diuitias gratiae vasa habere in honorem, & ad iram suam iustam in impios declarandam, tolerare etiam vasa in contumeliam.

B Denique repetit signum, quo possint vtrumque cognosci vasa in honorem, & ait: Si quis ergo emundauerit se ab his, id est, si quis non adhaerit huiusmodi haereticis, sed mundum se ab eorum fordibus, & pollutione serauerit, erit vas in honorem, &c.

At, inquires, saltem homines ipsi se vasa in honore efficiunt, nō igitur praedestinatione sunt vasa in honorem, nisi praedestinatio pendat ex praevio opere. Sed facilius est responso. Nam Apostolus nō dicit, Si quis emundauerit se ab his, fiet vas in honore, sed, erit vas in honore, id est, cognoscetur esse vas in honore. Deinde non est absurdum, homines & praedestinatione, & propriis actionibus fieri vasa in honore. Deus enim praedestinavit, quos voluit, vt essent vasa in honore, sed efficit postea, vt sint tales, & gratia sua, & opere ipsorum, & non ideo pendet praedestinatio ab operibus, sed opera à praedestinatione.

C Nam quos praedestinavit, hos vocavit, quos vocavit, hos iustificauit, quos iustificauit, hos magnificauit, ad Rom. 8. Itaque sunt opera bona effectus praedestinationis, licet Deus nos iustificet, cōcurrente libero arbitrio, & cooperante gratiae eius, vt infra suo loco docebimus.

T E R T I V M testimonium sumunt ex Apocal. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. At certe si corona potest amitti per mala opera, non praedestinavit Deus vllum ad coronam, nisi praevius operibus eius, nisi fallax & mutabilis praedestinatio esse queat.

R E S P O N D E T S. Thom. in 1. p. q. 23. art. 6. ad 1. coronam gloriae duplici titulo debita esse posse, titulo praedestinationis, & titulo meritorum, & quamuis vt debita est priore titulo, simpliciter nō possit amitti, tamen vt posteriore titulo debita est, ea ratione posse amitti. Sanct. autē August. in lib. de corrept. & grat. c. 13. rectissimē monet, coronam gloriae praeparatam electis ante mundi constitutionem, amitti non posse, tamen vt non amittatur, Deū efficere variis modis. Horum vnum esse timores ac terrores quibus sollicitudo ac vigilantia excitatur.

D Itaq; dicitur praedestinato: Tene quod habes, ne alius accipiat coronā tuā, quia reuera si nō perseueraret tenendo iustitiam suā, amitteret coronā suā, sed hac admonitione & cōminatione perterritus is, cui adhuc incerta est praedestinatio sua, tenebit sine dubio fortissimē q̄ habet, & eo modo tandem perueniet ad coronā, quam non habet.

Q V A R T V M testimonium sumunt ex illo Matth. 25. vbi paterfamilias, distribuit vnicuique talenta secundum propriam virtutē. Videtur enim Deus omnibus gratiā praebere, sed variā pro varia dispositione naturae, quā in hominib⁹ inesse videt. Quod autem Deus facit, id se facturum antē praedestinavit, igitur praedestinatio ex praevia dispositione naturae, non ex sola Dei voluntate dependet.

R E S P O N D E O, nomine talentorum gratiae gratis datae intelliguntur, quae communes sunt electis cum reprobis, vt gratia sanctorū, donum linguarū, interpretatio sermonum, & alia id genus: nomine autem propriae virtutis non significatur dispositio naturae, sed gratia vnicuique data, vt talento sibi credito bene vti possit.

Sed esto, nomine propriae virtutis intelligatur dispositio naturae, quis, quae, disposuit naturam, nisi qui fecit naturā? ille igitur q̄ facit, vt praedestinati omnia cooperentur in bonū, ille, in quā, electis suis nō solum gratiam tribuit, sed etiā naturā disposuit, atque ita praedestinatio radix & origo est omnium bonorū. Quamuis enim praedestinatio praerequirat aliquo modo rem esse, quae praedestinatur, tamē non praerequirat eā esse talis, vel talis naturae, nisi cōditionaliter. Deus enim, vt supra diximus, antequam absolūt aliquid vellet, vidit omnia, quae accedere poterāt, quibuscunq; modis rerū ordo cōstitueretur.

Itaque vidit, exempli gratia, si talem praedestinaret, eū talis esse naturae, vt parum aptus videretur, ad id, ad quod eligitur, sed in arbitrio eius fuit, vel eum nō praedestinare vel alio modo eius temperare naturam, vel naturā quocunq; modo dispositam corrigere, atque emendare per gratiam, atque ita cum eum praedestinavit, simul constituit, vt cum natura, tum gratia, & quidquid illi vnquam accedere posset, ei cooperaretur in bonum.

Q V I N T V M testimonium sumunt ex illo Matth. 20. Voca operarios, & redde illis mercedē. Et c. 25. Percipite regnum, esuriri enim & dedistis mihi manducare, &c. Deus autē id facit in tēpore, quod se ante omnia tēpora facturum esse cōstituit, igitur cōstituit Deus ab aeterno regnū calorū illi dare, quos bona opera facturos fuisse puidit.

R E S P O N D E O, alia ratio est praedestinationis, alia executionis. Constituit enim in praedestinatione, regnū calorū dare certis hominibus, quos absque vlla operum praevisione dilexit: tamen simul constituit, vt quoad executionem, via perueniendi ad regnū, essent opera bona.

Itaque illa propositio, Deus ab aeterno praedestinavit hominibus dare regnū per opera bona praevia, potest & vera esse, & falsa. Nam si illud: Per opera praevia, referatur ad verbum praedestinavit, falsa erit, significabit enim Deū praedestinasse homines, quia opera illorum bona praeviderat: si referatur ad verbum dare, vera erit, quia significabit, executionem futuram esse opera bona, siue, quod est idem, glorificationem effectum esse iustificationis, & operum bonorum, sicut ipsa iustificatio effectus est vocationis, & vocatio praedestinationis.

S E X T V M testimonij sumunt ex illis locis: Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Ioan. 1. Et: Vult omnes homines salvos fieri, 1. ad Tim. 2. Et: Neminem vult perire, 2. Pet. 3. Sed haec explicata sunt cap. 3. Et satis commodē intelligi possunt de antecedente voluntate.

S E P T I M V M sumunt ex illis locis, quae testatur, Deū non accipere personas, Act. 10. Rom. 2. & alibi, quae sunt etiā loco citato, quantum factis esse videbatur, expostita. Nā cum acceptio personarū sit vitium iustitiae cōtrarium, nō habet locum in gratiae donis, quale est praedestinatio.

CAPVT XIV.

Soluntur argumenta ex Patribus.

P A T R E R Scripturas, adferunt etiā testimonia Patrum. Neque est hoc nouum argumentum, sed antiquissimum. Scribit enim S. Prosper in epist. ad S. August. Gallos, qui sententiam eiusdem Augustini de praedestinatione calumniantur, illud potissimum obicere solitos, quod ea sententia veterum doctrinā videretur esse contrariā.

Sed responderet idem August. in lib. de bono perseuerantiae, veteres Patres, qui ante Pelagium floruerunt, quæstionem istam nunquam accuratē tractasse, sed incidenter solū, & quasi per transitum illam artigisse. Adde verō, eos in fundamento huius sententiae, quod est gratiam Dei non praeveneri ab vilo opere nostro, sed contra, ab illa omnia nostra opera praeveneri, ita vt nihil omnino boni, quod attinet ad salutem, sit in nobis, quod non sit nobis ex Deo, conuenire Catholicos omnes. Et ibidem citat Cyprianum, Ambrosium, & Nazianzenum quibus addere possumus Basilium, & Chrysostomum.

A B A S I L I V S enim in orat. de humilitate: Nihil, inquit, reliquit tibi, o homo, ad arrogantiam, cui gloriatio, ac spes est in mortificando omnia sua, & quereudo in Christo vitam futuram, cuius primitias habentes iam in his sumus, in totum in gratia viuentes, & dono Dei.

C H R Y S O S T O M V S homil. 12. in 1. ad Cor. tractās illud: Quis enim te discernit, &c. 1. igitur, inquit, quod accepisti habes, neque hoc tantum, aut illud, sed quidquid habes. Nō enim merita tua haec sunt, sed dona Dei. Et homil. 24. in eandem epist. scribit, omnem nostram possibilitatem esse positam in auxilio Dei, cui totum est tribuendum.

B Ex his aliisque similibus Patrum sententiis rectē colligit August. gratuitam praedestinationis sententiā, & fidem in Ecclesia Catholica semper fuisse. Neq; enim defendi potest praedestinatio ex operibus praevius, nisi aliquid boni ponatur in homine iusto, quo discernatur ab impio, quod non sit illi à Deo, quod sanē Patres omnes summa consensione reiciunt. Sed videamus, quid ex Patribus particulatim obici solet, & qua ratione sit explicandum.

P R I M V M igitur profertur sanctus Irenaeus, qui in lib. 4. cap. 48. ita loquitur: Quotquot sunt, non credituros Deus, cum sit omnium praecognitor, tradidit eos infidelitati eorum, & auertit faciem ab huiusmodi, relinquens eos in tenebris, quas ipsi sibi elegerunt.

R E S P O N D E O, haec sententia verissima est, quoniam docet, Deum esse iustum, & non punire nisi propter peccatum, quae verissima sunt, non autem negat, Deum esse misericordem, & quibusdam reddere bona pro malis, eruendo eos per gratiam ab infidelitate ipsorum. Itaque Irenaeus id ipsum dicit, quod ante eum Apostolus dixerat ad Rom. 1. nimirum, Deum tradidisse quosdam in reprobum sensum, quoniam ita meruerant eorum peccata, cum oblatam Dei cognitionem, & fidem recipere noluisent. Et quemadmodum in tempore Deus illos tradidit infidelitati ipsorum, qui credere noluerunt, sic in aeternitate ab illis auertit faciem, eoque in suis tenebris dereliquit, quos minimē credituros fuisse praevidit. Denique haec sententia ponit causam in homine, cur reprobetur, non ponit cur praedestinetur.

S E C V N D O loco profertur S. Ioannes Chrysostom. qui hom. 31. in Matth. scribit, Mattheum tunc vocatū esse à Christo, cum Christus vidit eum non repudiaturū vocationem. Et idem dicit de vocatis ad vineam, homil. 56. Rursum idem auctor in commentario ad cap. 9. epist. ad Romanos. Multi inquit, Mattheo meliores esse videbantur ab apparenti operū argumento, verum qui arcana nouit, quae cogitationis aptitudinem probare potest, is & in cano margaritam iacentem nouit, omnisq; aliis admiratus huius pulchritudinem, illum elegit, voluntatisque nobilitati suam cum adiunxisset gratiam, probatum illum esse pronūciavit.

D R E S P O N D E O, illa ipsa fuit gratia praedestinationis, quod Christus tūc vocare voluerit Mattheum, cum eum praeviderit nō repudiaturū esse vocationē. Cur enim nō sic vocavit Tyrios & Sidonios, & Capernaïtas, aliisque tam multos, qui non crediderunt, nisi quia non eos praedestinaverat? neque enim desisset Christo sapientia, qua tali tempore & modo illos vocaret, quo sciret infallibiliter sequuturos, si eos ita vocare voluisset.

Itaque non dicit Chrysost. C H R I S T V M praedestinasse Mattheum, quia praeviderit eum non reluctaturū vocationi, sed dicit, C H R I S T V M vocasse Mattheum, quando vidit eum non reluctaturum. Loquitur enim de executione praedestinationis, non de ipsa praedestinatione: effectus igitur praedestinationis fuit, vt Mattheus, vocante se C H R I S T O, ita dispositus esset, vt C H R I S T I vocis, & Spiritus sancti lumini non resisteret.

Illā verō pulchritudo & nobilitas voluntatis, atque aptitudo ad Apostolatū, quam in Mattheo Christum admiratum esse Chrysost. dicit, nō est aliquid naturale, sed ipsa gratia praedestinationis, quae in Mattheo, quamuis

feneratore lucebat, sicut enim Ioan. 10. CHRIS TVS vocat oues suas homines Ethnicos & peccatores, cū ait: *Alia oues habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, quoniam in prædestinatione oues erant, quamuis re ipsa tunc lupi essent, & sicut Ioan. cap. 11. cum scribit, CHRIS TVM moriturum fuisse, vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnū, filios Dei nominat ratione prædestinationis, eos qui re ipsa tunc filij diaboli erant: ita CHRIS TVS Chrysofostomo teste, vidit Matthæum in telonio esse margaritam in cæno, quoniam in prædestinatione margarita erat, qui re ipsa tunc vnus ex publicanis & peccatoribus erat.*

Proinde admiratus CHRIS TVS eam pulchritudinem, & nobilitatem voluntatis, quæ in Matth. vt dixi, ex prædestinatione lucebat, illum elegit, quem à Patre, iam ante mundi constitutionem electum sciebat, & cū gratiæ prædestinationis, gratiam vocationis & iustificationis adiunxisset, probatum illum iure pronunciauit. Ita igitur Chrysof. sententia rectè exponi potest, præsertim cum ipse, vt paulò antè diximus, hom. 12. in 1. ad Cor. totum quod in nobis est boni, Dei gratiæ tribuat.

TER TIO loco proferunt S. Ambrosium in comment. ad cap. 8. ad Rom. vbi sic ait: *Illi secundum propositum vocantur, quos credentes præsciuit Deus, vt antequam crederent scirentur. Quos enim præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.* Item in cap. 9. *Eius, inquit, miserebor, quem præsciui post errorem recto corde reuersurum ad me.*

RESPONDEO, commentarios istos falsò tribui S. Ambrosio, viri docti non sine causa iudicant. Sed cuiuscunque sint, satis commodè potest huius auctoritatis sententia explicari. Nam in priore loco, non loquitur auctor iste de prædestinatione, sed de vocatione, quæ est prædestinationis effectus. Verissimum autem est, Deum vocare secundum propositum eos, quos præscit credituros, sibi que deuotos futuros, credituros autem & deuotos futuros prænoscit, quoniam scit se eos prædestinasse, ac per hoc etiam eis præparasse gratiam, qua sine dubio credentes & deuoti efficerentur. Dicit enim S. Ambrosius in lib. 7. in Lucam: *Quos dignatur, vocat, & quem vult, religiosum facit, & si voluisset, Samaritanos de innotis deuotos fecisset.*

At, inquit, tamen auctor ille loquitur de vocatione, cum ait, illi secundum propositum vocantur, quos credentes præsciuit: tamen paulò post loquitur de electione, cum subiungit: *Quos enim præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.* Igitur Deus non eligit prædestinatos ad gloriam, nisi prius opera ipsorum bona præuideat.

RESPONDEO, illud, elegit, fortasse intelligendum esse de electione, quæ fit in tempore, cum homines à Deo vocantur, de qua Christus dicit: *Ego vos duodecim elegi, & ego elegi vos de mundo.* Et: *Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.* Hæc enim electio idem est cum vocatione secundum propositum, & non est prædestinatio, sed prædestinationis effectus. Sed si quis cõtendat, accipiendum esse de electione æterna, dicendum erit, electionem æternam duobus modis considerari posse, vno modo, vt est intentio dandi gloriam, alio modo, vt est dispositio executionis, & quasi executio in mente diuina. Nam priore modo electio est merè gratuita, & nullam prærequirit præuisionem operum bonorū, & de hac dicit Dominus Luc. 12. *Complacuit Patri vestro dare vobis regnum.* Posteriore modo præexigit præuisionem meritorum. Non enim vitam æternam sub ratione præmij Deus dare disposuit, nisi iis, quos benè operatos esse præuidit. Et de hac iste auctor rectè dicit, quos præsciuit sibi deuotos futuros, ipsos elegit ad æterna præmia.

Vt autem id melius intelligatur, considerandum est gloriam, in genere causæ finalis, priorem esse bonis ope-

ribus. Ipsa enim est finis, illa sunt media ad finem: in genere autem causæ efficientis priora esse opera bona, quæ sit ipsa gloria, quoniam illa sunt causæ, ipsa est effectus. Deus igitur prius vult electis gloriam, quam bona opera, quoad intentionem, ideo enim vult illis dare bona merita, quia vult dare coronam gloriæ, nam prior est finis in intentione, quàm media, cū nō intendatur media, nisi propter finem, & hoc modo non eligit ad gloriã ex præuisione meritorum, sed contrà eligit ad merita ex præuisione gloriæ. At quoad voluntatē executionis, quæ respicit gloriam, vt effectū meritorū, prius vult Deus electis dare bona merita, quàm gloriã coronã, & hoc modo eligit Deus ad gloriã, ex præuisione operum bonorum.

Atque hac distinctione poterunt explicari plurima dicta Patrum, ac præsertim Græcorū, Theodoretij, Theophylacti, Oecumenij in cap. 8. & 9. ad Rom. qui dicunt, Deum prædestinasse ad gloriã eos, quorum bonū propositum ante prænouerat. Accipiunt enim prædestinationem & electionem pro voluntate dandi vitam æternam propter merita, id est; pro dispositione executionis, vt diximus. Patres enim cū ad populum verba facerēt, ea dicebant, quæ vtiliora videbantur ad excitandos homines ad opera bona.

Illud autem quod vltimo loco obiiciebatur ex prædicto auctore: *Eius miserebor quem præsciui post errorem toto corde reuersurum ad me,* difficultatem non habet. Significat enim eo loco misericordia propositum iustificationis, illos enim Deus iustificare disposuit, quos præsciuit toto corde, id est; verè & ex animo conuertendos. Nulli autem toto corde conuertuntur ad Deum, nisi quos ille præueniendo, excitado, & adiuuando conuertit: proinde illorum miserebitur Deus eos iustificando, quorum misertus fuerit eos vocando secundum propositum, & illorum miserebitur eos vocando secundum propositum quorum misertus fuerit eos prædestinando. Atque hoc est quod ad Mosem dictum fuisse testatur Apostolus ad Rom. 9. *Miserebor cuius misertus fuero, & misericordiam præstabo cui miserebor.*

QUARTO, proferunt S. Hieronymum, qui in epist. ad Hedibiam quæst. 10. sic ait: *Vasa misericordie non solum populus gentium est, sed etiam qui ex Iudæis credere voluerunt.* Ex quo ostenditur, non gentes eligi, sed hominum voluntates. Item lib. 1. in epist. ad Galat. tractans illa verba: *Cum placuit ei, qui me segregauit ex vtero, & c. Ex Dei præscientiã, inquit, euenit, vt quem scit iustum futurum prius diligat, quam oriatur ex vtero.* Idem quoque repetit in comment. ad c. 1. Malach. Proferunt etiã aliqui commentaria Hieronymi in cap. 8. & 9. ad Rom. sed ea non Hieronymi esse, sed Pelagij, aut Pelagiani alicuius, non dubium est.

RESPONDEO, in priore testimonio loquitur sanctus Hieronymus de electione ad iustificationem, per quam homines efficiuntur vasa munda, & in honorem. Eligit autem Deus ad iustificationem, quos præuidet credituros, sed illos præuidet credituros, quibus fidè se donaturum esse prænouit. Pari ratione diligit Deus homines, vt dicitur in posteriore testimonio, quos præscit iustos futuros, sed illos præscit iustos futuros, quos prius dilexit iusti fierent.

POSTREMÒ, adduci solent duo loca S. Augustini. Primus locus est in lib. de prædestinat. & grat. cap. 17. vbi videtur Augustinus discretionem iustorum ab iniustis referre, tanquam in vltimam causam, in eorum liberam voluntatem. Alter locus est in lib. 83. quæstionum, quæst. 68. vbi habentur hæc verba: *Cui vult miserebor, & quem vult inducat: sed hæc voluntas Dei iniusta esse non potest, venit enim de occultissimis meritis, quia & ipsi peccatores sunt, cum propter generale peccatum vnam massam fecerint, tamen non ideo nulla inter eos diuersitas est: præcedit ergo aliquid in peccatoribus, quo, quamuis nondum iustificati*

sint,

sint, digni efficiantur iustificatione & item præcedit in aliis peccatoribus, quo digni sint obtusione.

RESPONDEO, liber de prædest. & grat. non iudicatur ab hominibus doctis S. Augustini opus, cū nulla eius fiat mentio in retractationibus, neque in indiculo Possidij. Sed quisquis fuerit eius libelli auctor, non videtur, meo quidem iudicio, ab Augustini sententia dissentire. Nam, vt omittam alia multa loca, sic loquitur cap. 16. *Hanc, itaque, diuinam electionem non meritis reddi, sed solâ voluntatis beneficentia donari hominibus, Moses, cū iam tunc, quamuis carnalem, populum doceret, ostendit, & c.* In loco igitur nobis obiecto, refert quidem ille auctor discretionem iusti ab impio in hominū voluntates, sed mox adiungit, vltimam resolutionem fieri in Dei voluntatē, qui vnus misericorditer adiuit, alterum iuste deseruit.

Quod attinet ad alterum locum, Petrus Lombardus in 4. lib. Sentent. dist. 41. existimat S. Augustinum retractasse hunc locum, cū alia similia retractauit. Sed non est opus ad retractationis asylum confugere, non enim dissentit eo loco S. Augustinus de prædestinatione, quæ nullam habet causam ex parte hominum, sed de obduratione & iustificatione, quæ habent causas ex parte hominum, quamuis sæpè, vt ipse dicit, secretissimas. Obdurat enim Deus homines propter peccata, & iustificat propter merita. Sic enim vocat Augustinus & hoc loco, & alibi passim dispositiones ad iustificationem, quæ tamen merita non sunt in illis, nisi ex gratia: *Gratia enim* (vt idem August. ait in epist. 106. *meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici.*

CAPVT XV.

Soluuntur argumenta ex rationibus, & simul ostenditur, non solum ad gratiam efficacem, sed etiam ad gloriam gratis homines eligi.

SEQUUNTUR obiectiones de promptæ ex ratione. Prima ratio, electio prærequirit disparitatem, in iis, qui eligendi sunt, vnusquique enim, qui in eligendo non errat, id eligit, quod melius est: non igitur electio saluandorum facta est sine aliqua præuisione operum, aut dispositionis ex parte nostri. Et confirmatur argumentum ex August. in lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. qui sic ait: *Nemo eligitur, nisi iam distans ab illo, qui reijcitur: Vnde quod dictum est, quia elegit nos ante mundi constitutionem, non video quomodo sit dictum, nisi præscientia.* Et confirmatur iterum idem argumentum, quoniam secundam Scripturas, vita æterna est vera merces operum, igitur non datur, nec promittitur, nec destinatur, nisi propter opera saltem præuisa.

Propter hoc argumentum non defuerunt, qui distinguerent prædestinationem ab electione, ac dicerēt, prædestinationem esse priorem electione, & prædestinatione quidem præparati certis hominibus infallibilia media ad salutem, electione verò preparari gloriam. Denique prædestinationem esse planè gratuitam, electionem autem à bonorum operum præuisione pendere. Horum sententia non est vllò modo errori Pelagianorum, aut Cassiani, & Faustij affinis, & videtur aliquando ipsius etiã Augustini fuisse, nam in lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. sic ait: *Non quia inuenit Deus opera bona in hominibus, quæ eligat, ideo manet propositum iustificationis ipsius, sed quia illud manet, vt iustificet credentes, ideo inuenit opera, quæ iam eligat ad regnum calorum, & c.*

Veruntamen est hæc opinio, parum congruens cum Scripturis, & libris Augustini posterioribus, & ipsa ratione. Scriptura enim Luc. 12. apertè facit electionem ad regnum merè gratuitã, cū ait: *Nolite timere pusillus grex, quia complacuit Patri vestro, dare vobis regnum.* Nam & verbum, *complacuit*, & nomen, *Pater*, & vocabula illa, *pusillus grex*, apertè indicant gratiam, non iustitiam. Sic etiam Apostolus ad Rom. 8. cū ait: *Quos præsciuit, & prædestinavit, conformes fieri imaginis filij sui,* significat di-

lectionem, ac per hoc voluntatem glorificandi priorem esse prædestinatione, non posteriorem, vt illa opinio docet: Illos enim prædestinavit conformes fieri Christo, quos præsciuit præscientia approbationis, vt supra diximus. Quare etiam cap. 9. dicit, vasa in honorem præparata in gloriam, ex sola misericordia separata esse à vasis factis in contumeliam, atque aptatis in interitum. Denique ad Rom. 11. dicit, reliquias secundum electionem gratiæ saluas fieri, vbi videmus non solum prædestinationem, sed etiam electionem esse opus gratiæ.

Porrò S. August. cū scripsit libros ad Simplicianū, adhuc iuuenis erat, neque multa inuenerat in hac difficilissima quæstione, quæ postea maiori diligentia inuestigauit, & reperit. Itaque cū incidisset in illa verba ad Rom. 9. *Vt secundum electionem propositum Dei maneret, & non posset intelligere, quomodo Deus eligeret, si nulla esset disparitas in rebus eligendis, suspicatus est mutandã esse interpunctionem, & Apostolū non velle dicere, vt secundum electionem propositum Dei maneret, ideo non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, maior seruiet minori: sed velle dicere, Iacob & Esau nihil boni aut mali egisse, vt inde secundum electionem propositum Dei maneret.* Ex qua mutatione interpunctionis colligit, non propositum Dei secundum electionem manere, sed contrã, electionem manere secundum propositum Dei.

Sed postea intellexit, hanc expositionem esse violentam, & extortam, & non fuisse necessarium, redigi ad has angustias, cum dici potuisset, Deum diligendo, vbi eligendo facere disparitatem: sic enim ait in epist. 105. ad Sixtū: *Qui sunt isti, qui respondent Deo, quandoquidem ille Rebecca habenti geminos ex vno concubitu patris nostri Isaac, iam illi nondum nati, nihil egissent boni vel mali, vt secundum electionem propositum eius maneret, electionem scilicet gratiæ, non debiti, electionem, qua eligendos facit ipse, non inuenit, non ex operibus, sed ex vocante dicit, & c.* Et in epist. 106. ad Paulin. *Non ex operibus, sed ex vocante dictum esse intelligatur, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non meritum hominis anteiret, non enim dicit electionem voluntatis humane, sine natura, cū par esset in vitroque moriis damnationisque conditio, sed electionem proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed facit, de qua & in consequentibus eiusdē epistolæ loquens ait: Sic ergo & in hoc tempore, reliquæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Vides quàm aliter sapiat August. senex, quàm August. iuuenis? nam senex scripsit ad Sixtum, & Paulinū, iuuenis ad Simplicianum.

Idem etiam in lib. de corrept. & grat. c. 7. iterum exponit, vt secundum electionem propositum Dei maneret, ideo non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, maior seruiet minori. Et ibidem loquens de ipsa electione, quæ non ex operibus, sed ex vocante est, ait: *Electi sunt autem ad regnandum cum Christo.* Et infra cap. 13. *Hæc, inquit, de his loquor, qui prædestinati sunt in regnum Dei.* Et lib. 22. de ciu. Dei, c. 24. *Quid dabit eis quos prædestinavit ad vitã, qui hæc dedit eis, quos prædestinavit ad mortem?* Et infra: *Vnde Apostolus de ipsis in regnum illud prædestinatis loquens, & c.* vbi prædestinationem, quam vbi que prædicat, merè gratuitam, non solum dicit esse ad gratiam, vt vult illa opinio, quam refutamur, sed etiam ad vitam, & ad regnum.

POSTREMÒ, repugnat illa opinio rationi, nam media, vt media, non possunt appeti, nisi propter finem: non igitur potuit Deus velle dare certis hominibus media infallibilia ad salutem, nisi prius dare vellet iisdem hominibus ipsam salutem.

Hac igitur opinione repudiata, respondemus ad argumentum initio propositum, disparitatem inter eligendos facere ipsam Dei electionem. Quos enim Deus eligere dignatus est, illi fuerunt digni, qui eligerentur, nam eodem modo amari non possunt, nisi boni, & tamen Deus amando facit bonos. Ad confirmationem ex Augustino iam est responsum.

X 4

Ad alteram confirmationem ex ratione mercedis, respondeo, vitam æternam verè proprièque esse mercedem, & meritis operum bonorum acquiri, nam hoc ipsum est in prædestinatione, vt per merita acquiratur.

At inquit, nemo dicitur acquirere quod iam aliunde ei debetur, ergo si iure prædestinationis debetur electis beatitudo, certè illam meritis non acquirunt. Respondeo, ex prædestinatione non acquiri vllum electis ad beatitudinem, neque eis deberi, nisi postquam illam sibi benè merendo pepererint. Oritur quidem ex prædestinatione certitudo & infallibilitas gloriæ electorū, quoniam quod Deus proposuit ac decreuit, omnino fiet, sed fiet eo modo, quo ipse voluit fieri. Simile esset, si insignis aliquis medicus certò sciret tali pharmaco febrem curari, & intendens aliquem curare, eiusmodi pharmacum illi præberet. Tunc enim certa esset salus ægroti ex voluntate, atque intentione medici, & tamen verè ac propriè pharmacum illud adhiberetur esset causa sanitatis.

S E C U N D A obiectio, omnes homines habent saltem pro loco & tempore auxilium, quo conuerti possunt, si velint, vt supra nos etià ipsi docuimus, & omnes iusti ex doctrina Ecclesiæ perseuerare possunt vsque ad mortem, si velint, igitur aut pender ex præuisione operum, aut incerta esse potest & fallax electio, nam si potest, qui fortè non est electus, conuerti, si velit, & post conuersionem perseuerare si velit, quid impedit, quo minùs conuertatur, & perseueret? & contrà, si potest, qui fortè est electus, non conuerti, aut nò perseuerare, si nolit, quid prohibet, quo minùs conuerti aut perseuerare nolit? & si vel ille velit, vel iste nolit, nõne diuina vacillabit electio?

R E S P O N D E O, habent omnes pro loco & tempore sufficientis auxilium, quo possint conuerti, ac deinde etiam perseuerare, si velint; sed re ipsa nemo conuertitur, nemòque perseuerat, nisi qui habet speciale donum penitentia, & perseuerantia, quod nõ omnibus datur, sed iis tantum, quibus Deus dandum esse iudicauerit. Vnde autem fiat, vt cum omnes possint conuerti, aut perseuerare, illi soli conuertantur, & perseuerent, qui habent ista dona, explicarum est libro superiore, vbi tradita est distinctio gratiæ sufficientis & efficaciæ.

Sed instant nonnulli, ponatur aliquis electus in extremo vitæ, qui vsque ad illam horam in sceleribus vixerit, vel potest iste liberè gratiã conuersionis repudiare, vel non potest, si potest, igitur potest electus non saluari, si non potest, igitur electio tollit arbitrij libertatem.

R E S P O N D E O, potest ille liberè gratiã repudiare, sed certum est non repudiaturum, quia Deus vocabit illum, sicut videt congruum illi esse, vt vocantem non respiciat. Hoc enim modo gratia Dei vera à nullo duro corde respiciatur, quoniã ad hoc datur, vt cor emolliat. Neque periculum est, ne fortè sapientiæ diuinæ ratio desit, qua possit vniciq; homini persuadere quidquid ei libuerit.

T E R T I A obiectio, sæpe gloria beatorum pender ex peccatis impiorū, vt gloria martyriū ex malitia persecutorum, gloria doctorū, ex perfidia hæreticorū, gloria virginum ex tentationibus impudicorum: Deus autem non potest esse causa peccati, igitur non eligit sanctos ad gloriam, nisi post certaminum victoriã que prænotionem.

R E S P O N D E O, propter hoc argumentum non desunt, qui doceant, Deum ex prædestinatione non decreuisse electis, nisi gradum vnum gloriæ, eum videlicet, qui datur paruulis per baptismum, reliquos autem gradus post præuisionem totius vitæ, atque omnium certaminū statuisse. Sed non est opus ad ista confugere, si modò te neamus, quod supra diximus, Deum, antequam aliquid absoluta voluntate decreuerit, præcisiuissè quidquid vnquam accidere posset, si hæc aut illa ponerentur. Ex hac enim conditionali prænotione potuit Deus in prædestinatione definire vniciq; electorum omnem illã gloriã, ad quam eum peruenire decreuerit, ac deinde

A merita illi conuenientia præparare. Neque sequitur ex hac sententia, vt Deus decernat ac velit peccata, sine quibus non possunt sancti habere merita, quæ illis Deus in prædestinatione decreuit; nam satis est ad certitudinem eiusmodi meritorum, vt Deus præuiderit fore, vt à persecutoribus martyres occidantur, si ipse permiserit.

Neque solùm opinio illa, quæ distinguit gradus gloriæ, qui dantur sine præuisione meritorū, ab iis qui dantur ex præuisione, non est necessaria, sed neque probabilis nobis esse videtur. Nam qua ratione Deus priùs eligit paruulos ad gloriam, quam baptismum eorum præparet, quoniam gloria est finis, & baptismus est medium ad finem, & priùs in intentione est finis, quàm medium, eadem ratione priùs Deus eligit martyres ad palmam martyrii, quàm victoriam eorum præparet, quoniam palma est finis, & victoria est medium.

B Deinde ex hac opinione sequi videtur, vt aliquorum prædestinatio simpliciter ab operum præuisione dependeat. Nam cum aliqui non baptizantur, nisi in sanguine suo, quod S. Emerentianæ contigisse legimus, illis certè non datur alius gradus gloriæ, nisi quem per martyrium sibi ipsi acquirunt, illum autem gradum ex præuisione martyrii dari, non ex gratuita prædestinatione opinio illa contendit.

Q U A R T A obiectio, Deus non reprobatur ante præuisionem operum, quia reprobatio ad iustitiam pertinet, ex sententia Augustini, igitur neque prædestinat ante præuisionem operum, quoniam qui non est reprobatus, hoc ipso est prædestinatus.

R E S P O N D E O, reprobatur Deus ante præuisionem operum, quatenus non vult aliquem ex massa peccati liberare. Et hoc modo, qui nõ est reprobatus, hoc ipso est prædestinatus ante præuisionem operum, reprobatur tamen post operum præuisionem, quatenus vult aliquem condemnare, neque est eadem ratio electionis & reprobationis hoc modo posteriore considerat: quoniam electio est opus gratiæ, reprobatio opus iustitiæ, vt copiosius ostendimus in cap. sequenti. Itaque quos reprobatur, iustè reprobatur, quia peccatum ipsorū id meretur, quos prædestinat, ad vitam misericorditer prædestinat, quia natura peccato originali infecta, pœnam non gloriã merebatur.

Q U I N T A obiectio, si Deus absque operum nostrorum præuisione prædestinaret, sine dubio aut omnes, aut maiorem partem hominū prædestinaret ad vitã, cum sit natura bonus, & misericordia eius sit super omnia opera eius; at pauci sunt qui saluantur, vt ex Evangelio colligitur, Matt. 7. igitur non prædestinat Deus, nisi secundum præuisionem operū, siue boni aut mali vsus liberi arbitrij.

R E S P O N D E O, hoc argumentum aliquid fortasse concluderet, si prædestinatio non præsupponeret originale peccatum. Nam in Angelis ita factum videmus, vt maior pars ad vitam prædestinata fuerit. Ceterum, cum vniuersum genus humanū damnationem iustissimã per peccatum primi hominis incurrisset, magna est misericordia Dei, quod multis indebitam gratiam donare voluerit, cur autem Deus, cum posset etiam post peccatum, omnes liberare, minorem partem liberandam esse decreuerit, rationem esse dicit S. Augustinus in epist. 157. vt intelligeremus quid omnibus deberetur.

S E X T A obiectio, hæc de prædestinatione sententia videtur impedimentū adferre correptioni, exhortationi, orationi, industriæ, diligentiaque, & quod est omnium grauissimum, desperationem adferre, vt nõ liberat aliquis boni agere, sed contra omni generi flagitiorum & corruptelarum se dedere. Qui enim prædestinatus ad vitam non fuerit, sed reprobatus, quidquid egerit, & quomodo-cunque vixerit, saluari nõ poterit: qui verò fuerit prædestinatus ad vitam, quidquid tandem egerit, & quomodo-cunque vitam traduxerit, sine dubitatione saluabitur.

R E S P O N D E O, hoc argumentum præclare dissoluit

S. August.

S. August. in lib. de bono perseuerant. extremo nos breuiter respondemus, tantum abesse vt hæc sententia de prædestinatione, correptiones, exhortationes, orationes, industriam, diligentiam, & spem bonam impediatur, vt potius hæc omnia ponatur, atque confirmet. Deus enim prædestinavit homines, sed ita prædestinavit, vt per hæc media pertingant ad finem. Neque verum est, reprobum, quidquid egerit, damnandum; & prædestinatum, quidquid egerit, saluandum. Non enim damnabuntur, nisi mali, neque saluabuntur nisi boni. Sed hoc tamè est verum, omnes reprobos, malos, & omnes electos, bonos aliquando futuros, & quoniam dum hic viuimus, incerta est tum electio, tum reprobatio, sicut non salurem desperare, ita etiã nemo certò debet de sua felicitate præsumere, sed cum metu & tremore salutem suam operari.

C A P V T X V I.

Causam reprobationis impiorum partim ad solam Dei voluntatem, partim ad peccata præuisa referendam esse.

N O N A propositio: *Reprobatio, quam S. August. prædestinationem ad interitum vocat, duos actus comprehendit, alterum negatiuum, cuius nulla est causa ex parte hominum, alterum positiuum, cuius causa est peccati originalis, actualisve præuisio*, de hac nona propositione hoc loco breuiter differemus, quoniam maxima pars lib. 2. de statu peccati, in hac ipsa re explicanda consumpta est, nam quemadmodum prædestinationem, siue electionem gratiæ contra Pelagianos defendimus, ita reprobationem iustissimam contra Caluianios defendere cogimur, qui cum homines ante præuisionem peccati ad peccatum & mortem æternã prædestinatos esse contendunt, cum ipsa Dei iustitia pugnat, & omnia hominum scelera in Deum auctorem refundunt. Sed de hac re satis multa loco notato, non propositioem nostram breuiter explicemus.

Dicimus igitur primū, reprobationem à S. August. prædestinationem ad interitum nominari. Sic enim ipse loquitur in Enchirid. cap. 100. *Implet ipse quod vult bene vtens & malis, tanquam summè bonus, ad eorum damnationem, quos iustè prædestinavit ad pœnam, & ad eorum salutem, quos benignè prædestinavit ad gratiam.* Vfus tamen iam Scholarum obtinuit, vt non dicantur prædestinati, nisi qui ad gloriam sunt electi, & verè in Scripturis non inuenitur hoc nomen, nisi in bonam partem. Reprobos autem Theologi præscitos vocare solent, non quod hoc nomen non sit commune cum electis, cum Apostolus dicat: *Quos præscit & prædestinavit, &c.* ad Rom. 8. sed reliquerunt eis nomen commune, vt illos ab iis distinguerent, qui propriè prædestinati dici meruerunt.

Dicimus deinde, reprobationem duos actus comprehendere, alterum negatiuum, alterum positiuum, siquidem reprobati opponuntur electis contradictoriè & contrariè. Primum enim non habet Deus voluntatem illos saluandi, deinde habet voluntatem eos damnandi, & quidem, quod attinet ad priorem actum, nulla datur eius causa ex parte hominum sicut neque prædestinationis. Posterioris autem datur causa præuisio peccati. Vtrumque breuiter probandum est.

Igitur non dari causam ex parte hominum reprobationis negatiuæ, probatur primò ex Apostolo ad Ro. 9. *Antequam aliquid boni vel mali egissent, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori.* Et: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Illud enim: *Antequam aliquid boni vel mali egissent.* Non solum referri debet ad bona & mala coram hominibus, sed etiam ad bona & mala in præscientia Dei, quoniam aliqui daretur causa prædestinationis ex parte hominum, quod supra improbatum est.

A **D** I C E S, Deum non odisse Esau propter opera mala præuisa, sed propter originale peccatum. Contrà, nam originale peccatum erat commune vtique, igitur si propter originale peccatum odio habuit Deus Esau, debuit etiam propter idem peccatum odisse Iacob.

D I C E S, poterat Deus iustè odisse etiam Iacob, sed ex misericordia voluit eum diligere. At, hoc est, quod queritur, cur Deus vnum dilexerit, vt liberaret, alterum odio habuerit, vt non liberaret, cum vterque odio dignus, & amore indignus esset. Non enim responderi potest, vnum non diligi, quia dignus est odio, cum vterque dignus sit odio.

Restat igitur, vt huius discretionis causa sit voluntas Dei, quæ vnum liberat, quia sic ei placet, alterum non liberat, quia non placet. Et hoc ipsum confirmat ibidem Apostolus, cum dicit: *Miseror cuius miseror, &c.* Et: *Non habet potestatem figulus lutis, &c.* Et: *Cuius vult miseretur, & quem vult indurat.* Vbi tamen obseruandum est, vocabula illa, quæ sonant aliquid positiuum, vt odio habere, & indurare, accipienda esse pro negatione, nam odio habere, hoc loco, est, non velle diligere, & indurare, est, non velle misereri, vt August. docet in epist. 105. & tract. 53. in Ioan. & in lib. 1. ad Simplician. q. 2. vbi dicit, nihil esse aliud indurare, nisi non misereri.

A T, inquit, induratio est pœna peccati, vt patet ex Apostolo ad Rom. 1. & ex August. lib. 5. in Iulian. c. 3. non igitur oritur ex sola Dei voluntate. Respondeo, induratio vtrumque habet, nam & pœna peccati præcedentis, quatenus Deus alicui negat auxilium & gratiam, quia propter peccata præcedentia dignus est tali desertione, & tamen est simul effectus huius negatiuæ reprobationis. Deus enim quia non vult eum saluare, punit tali desertione peccatum eius præcedens, quod non faceret, si eum saluare decremeret, atque ideo Apostolus ad voluntatem Dei recurrit, cum ait, cuius vult, miseretur, & quem vult, indurat; nec tamen vlla est in hac re iniquitas, quoniam non tenetur Deus peccatorem liberare, aut eum emolliere, atque conuertere.

Sed dices, quamuis odio habere, & indurare possint exponi per negationem, tamen facere vasa in contumeliam non videtur posse accipi nisi positiuè. Quomodo igitur Apostolus hoc etiam reuocat ad voluntatem Dei, cum dicit, an non habet potestatem figulus lutis, facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam. Respondeo, facere vasa in contumeliam, potest accipi duobus modis, vno modo pro eo, quod est facere vasa, qualia requirit conditio massæ, & ea sic relinquere, hoc est, formare homines, quales requirit natura corrupta, neque aliquid addere, & hoc sonat aliquid negatiuum, & pertinet ad priorem actum reprobationis, & hoc modo loquitur Apostolus. Altero modo accipi potest, facere vasa in contumeliam, pro eo, quod est deputare illa ad contumeliam, id est, ad confusionem æternam, & hoc pertinet ad posteriorem actum reprobationis, & hoc modo intellexit facere vasa in contumeliam S. August. in epist. 106. cuius verba paulò infra citabimus.

Probatum secundò ex testimonio. S. August. is enim epist. 105. ad Sixtum, sic ait: *Cnr illum potius quam illum liberet, aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tam magnum profundum, verum tamen caueat præcipitum.* Vbi vides, non solum non posse sciri causam, cur illum aut illum liberet, sed etiam cur illum aut illum non liberet. Idem etiam in lib. de correptione & gratia. cap. 8. & 13. scribit, referendum esse inter occulta iudicia Dei, cur Deus quibusdam iustificatis donum perseuerantia dare nolit, non enim ista negatio doni perseuerantia pœna peccati dici potest, cum iustificati talem pœnam mereantur, ac per hoc non est pœna, sed effectus reprobationis negatiuæ.

Probatum vltimò ratione, nam hoc ipso quod aliquis

non

non prædestinatur, intelligitur reprobatus negatiua reprobatione, at prædestinatio facta est ante præuisionem operum, neque habet vilo modo causam ex parte hominum, igitur etiam reprobatio negatiua facta est ante præuisionem operum, neque ex parte hominum vllam causam habet.

Iam verò reprobationis positivæ, id est, alterius illius actus, quo Deus vult reprobos æternis suppliciis addicere, causam esse peccata hominum, non autem solam Dei voluntatem, probatur primò ex Scripturis, quæ passim docent, penam æternam iusto Dei iudicio peccatis hominum reddi. Matth. 25. *Ite maledicti in ignem æternum, esuriui enim & non dedistis mihi manducare, &c.* Et ad Rom. 2. *Ira & indignatio in omnem animam operantis malum, &c.* Quamuis enim eadem Scriptura doceat, vitam æternam iusto Dei iudicio reddi bonis hominum meritis, tamen potuit Deus prædestinare ad vitam æternam sine præuisione operum, quia potuit auctor esse prædestinatis, vt bona opera facerent, non autem potuit sine præuisione operum damnare ad gehennam, quæ est pœna peccati, secundum Scripturas, quia non potuit auctor esse reprobis, vt mala opera facerent.

SECUNDO, idem probatur ex August. in lib. 3. aduersus Iulian. cap. 18. vbi sic loquitur: *Bonus est Deus, iustus est Deus, potest sine bonis meritis liberare, quia bonus est, non potest sine malis meritis damnare, quia iustus est.* Item in epist. 106. ad Paulin. *Hæc massa si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni, ita nec mali aliquid crederetur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam, cum verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluerit, procul dubio quod ex ea sunt vasa in honorem, non ipsius iustitiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed Dei misericordie, quod verò in contumeliam, non iniquitati Dei, quæ absit vt sit apud Deum, sed iudicio deputandum est.*

Probatur vltimò ratione, nam condemnare aliquem sine causa, est punire sine culpa, quod iniustum esse, & Deo, qui iustissimus est, conuenire non posse, extra conuersionem est. Nam vt eleganter Augustinus scribit in lib. de grat. & lib. arbit. cap. 23. *Deus reddidit mala pro malis, quia iustus est, bona pro malis, quia bonus est, bona pro bonis, quia bonus & iustus est, solam non reddit mala pro bonis, quia iniustus non est.*

Adicimus in nostra propositione, causam reprobationis esse præuisionem peccati originalis, vel actualis, quia non omnes Deus reprobat positivè propter originale peccatum, cum illud verè nonnullis reprobis per baptismi gratiam remittatur, sed alios propter originale tantum, vt paruulos non baptizatos, alios propter actuale tantum, vt baptizatos adultos, alios propter vtrumque, vt infideles adultos. De qua re vide August. in libro de corrept. & grat. cap. 13. & Prosperum in respon. ad 2. cap. Gallorum. Quod si B. Augustinus vt plurimum reprobationis causam referre videtur ad peccatum originale, ratione cuius totum genus humanum factum est quasi quædam massa damnata, propterea id facit, quoniam inde incipit omnium reproborum damnatio. Tamen enim aliqui eruuntur ex massa per baptismum, & ad ædificiũ transferuntur, vt ipse etiam August. scribit in epist. 54. ad Dardan. quæst. 2. tamen iterum per actuale peccatum reuertuntur ad massam, & ideo sic habentur à Deo, quasi nunquam ab ea massa separati fuissent.

Quare idem August. in lib. de corrept. & grat. cap. 7. dicit eos, qui tandem perituri sunt, quamuis rectè piè que viuunt, non esse à massa damnationis præscientia Dei, & prædestinatione discretos, non quod eos Deus tunc oderit, & damnare velit, cum rectè piè que viuunt, sed quia illos non elegit ad regnum, ante mundi constitutionem, & præsciuit ante vitæ finem relapsuros ad massam, & propter peccata, quæ videt eos procul dubio commif-

A furos, damnare decreuit ad pœnas.

Porro qui ob solum originale peccatum à Deo præuifum, omnes reprobos damnationi perpetuæ addictos fuisse contendunt, quæstionem planè insolubilem sibi ipsi faciunt; neque enim intelligi potest, quomodo Deus propter originale peccatum damnare velit eos, quibus in baptismo peccatum ipsum verè, proprièque dimisit: nam etiam si dimissa culpa originali, non continuo tollantur concupiscentia, ignorantia, mortalitas, aliæque id genus miseriæ, tamen propter ista non potest Deus hominem velle damnare, cum Apostolus de iustificatis dicat: *Nihil ergo damnationis est eis, qui sunt in Christo Iesu, ad Roman. 8.*

CAPVT XVII.

Quid intersit inter hominum & Angelorum electionem sine reprobationem.

DECIMA propositio: *Quamuis Angeli quod sancti gratis prædestinati sint ad vitam, Angeli verò mali, partim ex sola Dei voluntate, partim ob præuifa peccata reprobati, tamen diuitiæ, gratia, & iustitiæ Dei, magis ostenduntur in electione & reprobatione hominum, quam Angelorum.* Hæc decima propositio erit huius disputationis, totiusque libri postrema conclusio.

Esse autem Angelos electos ac prædestinatos, docet Apostolus, cum ait, scribens ad Timoth. in 1. epist. cap. 5. *Testor coram Deo, & Christo Iesu, & electis Angelis, vt custodias hæc, &c.* Docet etiam S. August. in Enchirid. cap. 100. vbi sic ait: *Hæc sunt magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius, & tam sapienter exquisita, vt cum Angelica & humana natura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa, fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est, quod creator noluit, impleter ipse quod voluit, bene vtens & malis, tanquàm summè bonus, ad eorum damnationem, quos iuste prædestinavit ad penam, & ad eorum salutem, quos benignè prædestinavit ad gratiã.* Idem quoque August. lib. 1. Retract. c. 13. indicat, homines fuisse etiam prædestinatos, si Adam non peccasset, & sine dubio eadem ratio est de Angelis & de hominibus ante peccatum: *que ad certum, inquit, sanctorum numerum, quem prædestinavit Deus, nascerentur homines, non parentibus successuri morientibus, sed cū viventibus regnaturi.*

Porro non solum prædestinatos atque electos esse sanctos Angelos, sed etiam gratis, id est, ante bonorum operum præuisionem prædestinatos, electosque fuisse, probari potest hac ratione. Antequam Deus Angelos absolute creare, vel prædestinare veller, sine dubio cognouit eos bene vsuros libero arbitrio, & gratia, & tandem saluandos, si eam gratiã illis præberet, quam re ipsa præbuit, hæc enim cognitio necessaria est in Deo, ac per hoc prior est, quàm absoluta voluntas creandi, vel prædestinandi Angelos, quæ non est necessaria, sed libera; necessaria enim priora sunt liberis, secundum modum nostrum intelligendi: igitur cum Deus voluit Angelos creare, & eam gratiã illis præbere, quàm præbuit; sine dubio voluit etiam illos infallibiliter saluare; nam si id non voluisset, eam gratiã non dedisset, per quam eos infallibiliter saluandos esse præuiderat. Prius autè est velle gratiã Angelis præbere, quàm videre opera ex illa gratia procedentia, vt notum est, cum causa sit prior effectus, igitur prius voluit absolute Deus Angelos saluare, quàm eorum opera futura præuiderit.

Eadem ratione probari potest, reprobationem Angelorum negatiuam, non pendere ex præuisione peccati, nam præuidit Deus Angelos, qui perierunt, infallibiliter perituros, si eam solam gratiã illis daret, quàm re ipsa illis dedit: ergo cum eam solam gratiã illis dare voluit,

simul

simul voluit eos non prædestinare ad gloriam, sed permittere, vt exciderent à salute; nam si eos Deus absolute saluare voluisset, nõ defuisset eius sapientiæ ratio, quia id faceret. Nulla igitur causa reddi potest, cur Deus aliis Angelis dare voluerit gratiã, per quam videbat infallibiliter saluandos, aliis verò per quam videbat infallibiliter non saluandos, nisi quia voluit illos saluare, istos non voluit saluare. Cur autem voluerit, Angelos malos positivè damnare, sine dubio causa fuit peccatum eorum præuifum. Non enim iuste pœna damnationis infligitur, nisi vbi culpa præcesserit.

Atque hæc ratio habet etiam locum in prædestinatione, & reprobatione hominum, & potest hac similitudine illustrari, si rex aliquis proponat brauium obtinendum per cursum, & reuelatione diuina prænoscat, si cursu equorum ceteretur, talem hominem adepturũ brauium; si bigis, talem, si pedibus, talem, si nauibus, talem. Deinde instituat, vt ceteretur bigis, & omnibus, qui decertaturi accesserint, bigas aptissimas ipse præbeat, nõne iustum erit certamen, & iuste priuabuntur brauii, qui currendo victi fuerint, & ille iuste coronabitur, qui alios currendo superauerit? & tamen quis ambigere potest, quin rex omnino gratis prædestinauerit ad brauium illum, qui victor euasit? nulla enim causa reddi potest, cur voluerit cursu bigarum contendere, non alio genere pugnae, cum certò sciret, si bigis contenderetur, illum solum fore victorem, qui re ipsa fuit, nisi quia voluit ei gratificari.

Quod si rex ille, qui bigas omnino similes, & æquales decertaturis dedit, dicitur gratis prædestinasse, quem voluit, ad brauium: quanto magis Deus gratis prædestinasse dicitur electos, cum eis maiorem gratiã, quàm aliis, dederit? nam de hominibus quidem dubitari non potest, vt supra probatum est; de Angelis autem id sanctus Augustinus testatur in lib. 12. de ciuit. Dei, cap. 9. *Aut minorem, inquit, acceperunt amoris diuini gratiã, quam illi, qui in eadem persisterunt, aut si virique boni æqualiter creati sunt, istis mala voluntate cadentibus, illi amplius adiuti ad eam beatitudinis plenitudinem perueniunt.* Idem etiam lib. de corrept. & grat. c. 10. cum dicit, Deum in Angelis prius ostendere voluisse, quid posset eorum liberum arbitrium, deinde, quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium: aperte significat ad gratiã beneficium pertinere beatitudinem bonorum Angelorum, quoniam gratis ad eam electi sunt & inde perseverantiæ donum acceperunt, quod non acceperunt Angeli mali, qui non perseverauerunt, & iusto Dei iudicio in æternum exitium corruerunt.

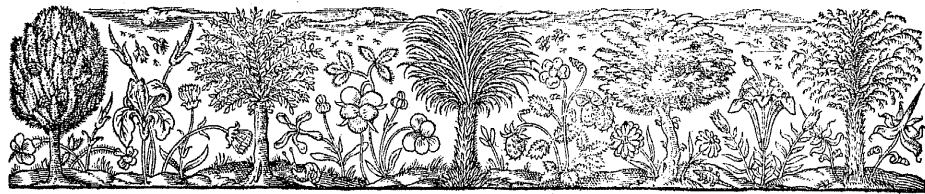
A Iam verò maiores diuitias cum gratia, tùm iustitiæ Deum ostendisse in electione, & reprobatione hominum, quàm Angelorum, facile demonstrari potest. Nam quod attinet ad gratiã, Deus prædestinavit homines quosdam ad gloriam qui non solum gloria indigni, sed etiam pœna dignissimi erant, cum essent natura filij iræ, sicut & ceteri. Angeli verò neque pœna digni, neque gloria indigni, sed solum non digni, antequam prædestinarentur, erant.

Deinde homines, qui natura sunt Angelis inferiores, prædestinavit Deus ad æqualem gloriam cum Angelis; æquales enim nos Angelis futuros, veritas ipsa promisit, Matth. 22. Immo verò naturam nostram, ratione incarnationis Christi, ad gloriam longè excellentiorem prædestinatam esse scimus, quàm Angelorum, siquidem in illa superna Hierusalem, caput omnium hominum, & Angelorum, non aliquis Angelus erit, sed Christus Iesus, Deus & homo. Itaque Deus, vt ostenderet immensas diuitias gratiæ suæ, naturam humanam ex profundiore abyfso miseriæ eduxit, & ad altius fastigium gloriæ perduxit, quàm Angelorum.

Denique, electis Angelis Deus non aliam gratiã dedit, nisi habitualem, qua fieret, vt possent perseverare, si vellent; non autem dedit gratiã illam excitantem, libera fieret, vt vellent: sed vt vellent, in eorum reliquit libero arbitrio, vt sanctus Augustinus docet in libro de correptione, & gratia, cap. 11. & 12. hominibus autem electis Deus non solum gratiã habituaalem donat, qua possint bene operari, & perseverare si velint, sed etiam ita illos excitat, eisque intus in corde persuadet efficaci vocatione, vt faciat illos etiam velle. Quocirca idem beatus Augustinus in loco citato scribit, ipsam beatitudinem hominibus nunc esse donum gratiæ, quæ merces meriti futura erat, sicut fuit Angelis sanctis, si primus homo stare voluisset. Vide quæ scripsimus in libro de gratia primi hominis, cap. 4. & 7.

C Quod verò attinet ad iustitiã, longè maior iustitiæ rigor apparet in reprobatione hominum, quàm Angelorum, tum quia maximam partem hominum, minimam Angelorum reprobat, tum etiam, quoniam Angelorum nullum Deus pœna sempiternæ addicit, nisi propter culpam propria voluntate commissam, hominum autem plurimos damnat, propter solum originale peccatum, quod aliena voluntate commissum fuisse non dubium est. Quare non solum cum Angelis, sed etiam præ Angelis misericordiam, & iudicium Deo nostro cantare possumus & debemus.

LIBER

LIBER TERTIVS, DE GRATIA, ET LIBERO ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Premittuntur aliqua ante ipsam tractationem, id est, argumentum totius operis, summa præcipuarum difficultatum, & qui scripserint de libero arbitrio.

DISSERVIMVS de gratia, & prædestinatione, nunc de libertate arbitrij, quatuor capita consideranda sunt. Primo, quæ sit ratio, & natura, quod subiectum, quod obiectum, quis actus, quis finis liberi arbitrij. Secundo, quæ sint vires liberi arbitrij, & quæ necessitas gratiæ in operibus naturalibus. Tertio, quæ sint in moralibus. Quarto, quæ in supernaturalibus. Sunt autem sex præcipuæ quæstiones obscurissimæ in tractatione de libero arbitrio, quos variis in locis, prout ordo disputationis exigeret, enodabimus.

PRI MA est de concordia liberi arbitrij cum determinatione iudicij practici. Nam si voluntas pendet in electione à iudicio rationis practico, cum nihil possit voluntas eligere, nisi quod ratio iudicauerit omnibus consideratis, hoc loco, & tempore, esse bonum, & expetendum; ratio autem non sit in iudicando libera, sed necessario pendeat ab obiecto, nec possit aliter iudicare, quam res se habeat, remota ignorantia, & perturbacione, quæ sine dubio ad libertatem non necessario requiritur, ubi, quæso, est arbitrium voluntatis?

AL T E R A quæstio est de concordia liberi arbitrij, cum præscientia Dei. Nam si Deus omnia nouit, antequam fiant, nec potest eius cognitio falli, non poterit aliquid pro arbitrio hominis fieri, aut non fieri, sed necessario id fiet, quod Deus futurum esse prænouit.

TE R T I A, de concordia liberi arbitrij, cum determinatione diuinæ voluntatis. Nam si liberum arbitrium, vt omnes aliæ secundæ causæ, nihil agere potest sine concursu primæ causæ: prima verò causa, quæ est diuina voluntas, prius natura operatur, & applicat secundas causas ad operandum, nec vlla ratione efficientia eius impediri potest, ubi nam est ea libertas, quæ voluntati relinqui dicitur, & à qua liberum arbitrium nominatur?

QU A R T A, de concordia liberi arbitrij, cum deprauatione naturæ, quæ ex peccato primi parentis in homine reperitur. Nam quemadmodum curua tibia, non potest non semper claudicare, sic etiam humana voluntas per peccatum peruersa, & curua effecta, non videtur posse in vilo opere vitare peccatum.

QU I N T A, de concordia liberi arbitrij, cum prædestinatione diuina. Nam si prædestinatio certissima est, nec ab operibus nostris, sed à diuina voluntate dependet, certe nec prædestinati videntur posse non bene agere, nec non prædestinati bene agere. Proinde rollitur libertas ad bona, & mala, nisi ratio inueniatur, qua prædestinatio cum libertate conciliatur.

SE X T A, de concordia liberi arbitrij cum gratia ef-

Aficaci. Nam si gratia efficax facit hominem credere, sperare, diligere, penitentiam agere, bene operari, neque potest eiusmodi gratia reici, quoniam alioqui non verè gratia efficax diceretur, & (vt Augustinus alicubi dicit) ipsa facit, ne reiciatur: nullæ videntur partes esse liberi arbitrij in his operibus, quæ ad salutem, & pietatem pertinent.

Ex his quæstionibus prima soluetur in hoc tertio libro cap. 8. & 9. Secunda, & tertia in quarto libro, cap. 11. 12. 13. & 14. Quarta, in libro quinto, cap. 10. 11. & 12. Quinta & sexta, in libro sexto, cap. 14. & 15.

B Scripserunt de libero, siue potius seruo arbitrio ex aduersariis Ioannes Vviclefus in Trialogo lib. 1. & 3. Martinus Lutherus in libro de seruo arbitrio, & in assertionem artic. 36. & alibi. Martinus Bucerus in lib. de concordia, in artic. de libero arbitrio. Philippus Melanchthon in locis, tit. de causa peccati, & tit. de libero arbitrio. Illyricus cum sociis Centuriatoribus, centuria 2. 3. 4. & sequentibus, cap. 4. Ioan. Brentius in Apologia pro confessione Vviremberg. Ioan. Caluinus lib. 2. Institut. cap. 2. in Antitodo Concilij Tridentini, & in responsione ad Pighium. Martinus Keimnitius in Examine sessionis sextæ Concilij Tridentini, & alij, quos mihi videre non licuit.

C Ex Catholicis scripserunt de libero arbitrio plurimi, ac primò ex Græcis antiquis Origenes in lib. 3. de principiis. Eusebius Cæsariensis in toto lib. 6. de præparatione Euangelica. Sanctus Basilius in oratione de libero arbitrio, & in alia de causa mali. Sanctus Gregorius Nyssenus lib. 5. 6. 7. & 8. de Philosophia. Sanctus Ioannes Chrysostomus in quinque orationibus de prouidentia, vel fato. Sanctus Ioannes Damascenus lib. 2. de fide Orthodoxa, cap. 25. & sequent.

Ex Latinis antiquis, S. Augustinus in tribus libris de libero arbitrio, & in alio de gratia, & libero arbitrio. Sanctus Prosper in libro de libero arbitrio ad Rufinum. Faustus Rhegiensis in duobus libris de libero arbitrio. Boëtius Seuerinus in 5. lib. de consolatione Philosophiæ. Sanctus Anselmus in libro de concordia gratiæ, & liberi arbitrij, & in dialogo de libero arbitrio. Sanctus Bernardus in libro de gratia, & libero arbitrio. Petrus Lombardus in lib. 2. Sentent. dist. 24. & 25. & cum eo Doctores Theologi, qui Scholastici dicuntur.

Ex recentioribus, qui propriè contra hæreticos nostri temporis, pro liberi arbitrij defensione scripserunt, multi numerati possunt. Eorum, quos videre potui, nomina per alphabeti ordinem adscribam. Albertus Pighius scripsit libros decem de libero arbitrio contra Caluinum. Alphonsus à Castro libro 9. aduersus hæreses, eandem

materiam

materiam tractat. Idem eandem Andreas Vega lib. 2. in Concilio Trident. cap. 12. & sequent. Bartholomæus Camerarius in lib. de libero arbitrio contra Caluinum. Christophorus à capite fontium, in libro de libero arbitrio. Conradus Clingius in locis communibus, lib. 1. c. 5. & sequent. Censura Colonienfium contra Monhemiu, artic. 3. Dieghus Payua lib. 4. Institut. Dominicus à Soto lib. 1. de natura, & gratia, cap. 15. & sequentibus. Franciscus Orantius lib. 1. cap. 27. & sequentibus, locorum Catholicorum Franciscus Ferrariensis in libro de Euangelica libertate, cap. 1. & 2. Hieronymus Hangeftus in libro de libero arbitrio. Iacobus Latomus contra secundum articulum Lutheri. Ioannes Cochleus in libro de libero arbitrio. Ioannes Driedonis in libro de concordia liberi arbitrij, & prædestinationis, & in libro de gratia & libero arbitrio. Ioannes Eckius in Enchiridio, artic. 32. Ioannes Roffensis contra artic. 36. Lutheri. Iodocus Tiletan. in Apologia pro Concilio Trident. sess. 6. Ioan. Antonius Panthusa in libro de libero arbitrio, & operibus. Petrus à Soto in Institutione Sacerdotum. Raphaël Venustus in libro de prædestinatione, & libero arbitrio. Ruardus Tapper in explicatione artic. 7. Louanienfium. Thomas Vvaldensis tomò primo lib. 1. artic. 1. cap. 28. & sequentibus. Vvillhelmus Lindanus lib. 3. Panopliæ, cap. 14. & sequentibus.

CAPVT II.

De nomine liberi arbitrij.

NOMEN liberi arbitrij tribus modis ab auctoribus explicatur. Aliqui existimant, nomen liberi arbitrij significare coniunctionem duorum actuum, id est, iudicij rationis, & electionis voluntatis, & ratione iudicij, nominari arbitrium, ratione electionis, appellari liberum. Itaque volūt, liberum arbitrium nihil esse aliud, nisi iudicium cum electione, siue electionem cum iudicio. Ita videtur hoc vocabulū accepisse auctor Hypognoftici lib. 3. & post eum Petrus Lombardus in 2. lib. Sent. dist. 24. lit. E.

AL T I volunt, nomen liberi arbitrij dici propriè de actu rationis, id est, de iudicio. Arbitrari enim idem est, quod iudicare. Cur autem iudicium rationis dicatur liberum, duæ causæ reddi solent; prior est sancti Bernardi in libro de gratia, & libero arbitrio, qui docet iudicij rationis dici liberum, quia liberè iudicat de actu suæ voluntatis. Posterior est Ruardi Tapperi in explicatione articuli septimi Louan. qui censet iudicium appellari liberum, tum quia est indifferens ad multa, tum quia in rebus dubiis, ac præsertim in particulari iudicamus, vt volumus.

AL T I denique, quorum videtur esse optima, verissimaque sententia, per liberum arbitrium solius voluntatis actum significari docent. Nam is solus verè, & propriè liber est. Atque hæc est sententia S. Thomæ 1. part. quæst. 83. artic. 3. ad 2. & sanctorum Patrum, qui passim ad nomen arbitrij, addunt voluntatis nomen, ac dicunt liberum voluntatis arbitrium. Adferamus aliqua testimonia.

Sanctus Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 3. Operatur, inquit, prout vult, id est, pro libero voluntatis arbitrio. Sanctus Augustinus libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 2. Reuelant nobis Deus per scripturas factas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Et lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 9. Ex his duobus, inquit, elegit liberum voluntatis arbitrium. Sanctus Prosper lib. 1. de vocatione gentium, cap. 3. Iudicium, inquit, voluntatis, deprauatum est, non ablatum. Concilium Arausicanum can. 13. Arbitrium voluntatis in primo homine, & c. Neque mirum videri debet, nomen arbitrij commodari voluntati, cum propriè ad intellectum pertineat. Nam electio voluntatis est quasi sententia

A quædam, & iudicium vltimum ipsius voluntatis. Vnde etiam vulgò dicimus, in meo arbitrio est hoc facere, id est, in mea electione, & potestate.

Dicitur autem arbitrium potius, quam iudicium. Quoniam hoc interest inter iudices, & arbitros, quod arbitri multò sunt liberiores, quam iudices. Siquidem iudices tenentur sequi leges, & si non iudicant secundum leges, ab eis appellari potest. Arbitri verò soluti sunt, & liberi, & sententiam ferunt, prout volunt, neque vlla datur appellatio. Itaque propriè Iustinus loquutus est, cum initio primi libri scripsit, primis mundi temporibus arbitria Principum pro legibus fuisse. Sic igitur libera optio, siue electio voluntatis rectius arbitrium, quam iudicium nominatur.

CAPVT III.

De liberi arbitrij definitione.

DEFINITVR liberum arbitriū à Clemente (si tamen is est auctor, in lib. 3. Recognitionum) his verbis: *Liberum arbitrium est sensus animi, habens virtutem, qua possit ad quos vult actus inclinari.* In libro de Ecclesiasticis dogmatibus (qui inter opera sancti Augustini habetur) cap. 21. Liberum arbitrium definitur *rationis voluntas.* Petrus Lombardus lib. 2. Sentent. distinct. 24. hanc definitionem adfert: *Liberum arbitrium est facultas rationis, & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente.* Quæ definitio desumpta esse videtur ex Enchiridio sancti Augustini, cap. 106. vbi legimus, liberum arbitrium per se posse malum eligere. Bonum autè non posse, nisi gratia adiuvante. Item Petrus Lombardus in eod. lib. 3. dist. 25. scribit, à Philosophis liberum arbitrium definiti, liberum de voluntate iudicium. Sanctus Anselmus in libro de libero arbitrio, cap. 3. rem eandem ita definit: *Liberum arbitrium est potestas seruandæ rectitudinis voluntatis, propter ipsam rectitudinem.* Sanctus Bernardus in libro de gratia, & libero arbitrio, liberum arbitrium esse dicit consensum ob voluntatis inamissibilem libertatem, & rationis indeclinabile iudicium. Vel breuius habitum animi liberum sui.

C Sed quia longum esset, minimèque necessarium, has omnes definitiones defendere, vel explicare, proponemus aliam, nostro iudicio, pleniorè, ex doctrina sancti Thomæ collectam, hoc modo: *Liberum arbitrium est libera potestas ex his, quæ ad finem aliquem conducunt, vnum pro alio eligendi, aut vnum & idem acceptandi vel pro arbitrio respuendi, intelligenti nature ad magnam Dei gloriam attributa.* In qua definitione duæ illæ voces primæ, *libera potestas*, explicant formam ipsam, & rationem liberi arbitrij. Est enim liberum arbitrium potentia quædam, non habitus, vel actus: & potentia non qualiscunque, sed indeterminata, & libera, qualem solam voluntatem esse suo loco demonstrabimus. Itaque nomen illud, *potentia*, seu *potestas*, in definitione indicat genus; illud, *libera*, differentiam.

D Quia verò potentia omnis est accidens, & omne accidens pendet à subiecto, in quo est, & rursus, omnis potentia habitudinem habet ad actum & obiectum, ideo in definitione plena, & perfecta explicandum fuit subiectum, actus, & obiectum. Et quidem subiectum liberi arbitrij significatum est in illis verbis: *intelligenti nature.* Omnes enim, & solæ natura illæ, quæ intelligentia præditæ sunt, liberum habent voluntatis arbitrium. Deus videlicet, Angeli, & homines. Obiectum liberi arbitrij illis verbis indicatur: *Ex his, quæ ad finem aliquem conducunt.* Siquidem liberum arbitrium non versatur circa finem, sed circa media. Electio enim, quæ, vt statim dicturi sumus, est proprius actus liberi arbitrij, est quasi conclusio

consultationis: Consultatio autem omnis de medijs ad finem est, non de ipso fine.

Itaque hoc interest inter voluntatem, & liberum arbitrium, quod eadem appetendi potentia rationalis, ut respicit finem, dicitur voluntas, ut respicit media, dicitur liberum arbitrium. Quomodo etiam eadem potentia intelligendi, ut respicit prima principia, dicitur intellectus, ut respicit conclusionem, quæ per discursum ex principijs colligitur, dicitur ratio.

Actus liberi arbitrij continetur in illis verbis: *Vnum prae alio eligendi, aut vnum & idem accipiendi, vel etiam pro arbitrio respondendi.* Actus enim liberi arbitrij proprius est electio. Sed ea duobus modis fieri potest, vel eligendo vnum ex duobus, aut pluribus propositis; quæ dici solet libertas contrarietatis, siue specificationis; vel vno tantum proposito, illud accipiendo, vel reiiciendo, quæ dicitur libertas contradictionis, siue exercitij. Itaque ad significandum actum liberi arbitrij prioris generis dictum est in definitione, *vnum prae alio eligendi*; ad significandum actum generis posterioris, dictum est, *aut vnum & idem accipiendi, vel pro arbitrio respondendi.*

Adiectionem vltimò etiam finem, cuius gratia liberum arbitrium naturæ intelligenti attributum est, cum diximus, *Ad magnam Dei gloriam.* Hæc igitur est definitio liberi arbitrij, quæ in sequentibus capitibus per partes commodius declarabitur & probabitur.

CAPVT III.

Quenam libertas sit necessaria ad liberum arbitrium.

PRIMA definitionis particula, quæ excutienda nobis esse videtur, est, *libera.* Queritur igitur, quanam libertas sit, à qua dicitur liberum arbitrium; siue, ut in definitione posuimus, potentia libera. Triplex enim libertas distinguitur à sancto Bernardo in libro de gratia, & libero arbitrio, & Petro Lombardo lib. 2. Sentent. distinct. 25. vna à necessitate, altera à peccato, tertia à miseria. Prima dicitur libertas naturæ, secunda libertas gratiæ, tertia libertas gloriæ. De prima scribit Apostolus in priore epistola ad Corinthios, cap. 7. *Non habens necessitatem, sed potestatem habens suæ voluntatis.* De secunda, in epist. ad Rom. cap. 6. *Liberati à peccato, serui facti estis iustitiæ.* De tertia, in eadem epistola, cap. 8. *Tunc & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ siturorum Dei.* Cæterum, satis constat inter auctores libertatem, à qua dicitur liberum arbitrium, non esse nisi primam. Neque enim caret libero arbitrio homines impij, quamuis serui sint peccati, & corruptionis, ac per hoc careant secunda, & tertia libertate.

Sed rursus libertas naturæ duas in species diuidi potest. Est enim libertas, quæ opponitur simplici coactioni, & est libertas, cui non sola coactio, sed etiam necessitas repugnat. Quæ partitio desumpta est ex doctrina Philosophi in libro tertio Ethicorum, capite quarto & quinto. Dicuntur autem illa esse libera à simplici coactione, quæ, tamen si necessariò fiant, nec possint non fieri, tamen sponte, voluntariè, & libenter fiunt, ut cum ita volumus esse felices, & infelices esse nullo modo velle possumus. Illa verò dicuntur esse libera à necessitate, quæ pro arbitrio possumus velle & nolle, siue etiam velle, & non velle, ut cum ambulamus, & loquimur, quando sedere, & tacere potuissimus.

Queritur igitur, An ad liberum arbitrium constitutum requiratur libertas à necessitate, an verò sufficiat ea, quæ est à coactione. Non desunt ex hæreticis huius temporis, qui libertatem à coactione satis esse iudicent. Martinus Bucerus in libro de concordia doctrinæ scribit, liberum arbitrium solum coactionem repugnare. Et quoniam

Lutherani non negant liberum arbitrium, si sola requiratur libertas à coactione, ideo se viam ad concordiam reperisse per hanc distinctionem Bucerus existimat. Quod enim Catholici dicunt, hominem esse liberi arbitrij, intelligi iubet de arbitrio libero à coactione, non à necessitate: Quod verò dicunt Lutherani, hominem non esse liberi arbitrij, accipiendum esse docet de arbitrio libero à necessitate, non à coactione.

IOANNES etiam Caluinus libro secundo Institutionum, cap. 2. §. 6. scribit, hominem esse liberum à coactione, non à necessitate. Et addit, hæc ipsam fuisse mentem Petri Lombardi in 2. Sentent. dist. 25. *Pronunciatur, inquit, tandem Lombardus, non liberi arbitrij ideo nos esse, quod ad bonum, & malum, vel agendum, vel cogitandum peræque polleamus, sed duntaxat, quod coactione soluti simus.* Cæterum Caluinus pro suo more non solum perperam exponit Lombardi sententiam, quod in sequenti capite demonstrabimus, sed etiam secum ipse pugnat. Nam in eodem libro, cap. 3. §. 5. sic ait: *Lombardus, cum necessitatem à coactione distinguere nesciret, pernicioso errori materiam dedit.* At si Lombardus necessitatem à coactione distinguere nesciebat, quomodo paulò antè pronunciauit, non ideo nos esse liberi arbitrij, quòd ad malum, & bonum vel agendum vel cogitandum peræque polleamus, sed duntaxat, quod coactione soluti simus? Idem quoque Caluinus in secundo libro aduersus Pighium, disertis verbis pronunciat, se pro hæretico habiturum, si quis neget liberum arbitrium à coactione, modò non asserat liberum à necessitate.

Ad eandem sententiam accessisse videtur Alphonsus de Castro, lib. 9. verbo libertas: tractans enim de libertate, vnde dicitur liberum arbitrium: *Est, inquit, libertas, quæ opponitur necessitati, vel, ut verius dicam, coactioni.* Cæterum Alphonsus in eodem loco satis apertè indicat, se per coactionem intelligere quamlibet determinationem ad vnum, dicit enim, hominem per libertatem à coactione posse facere, & nò facere, velle, & non velle, &c. Itaque solum in modo loqui à communi sententia recessisse videtur, quæ est, ad liberum arbitrium constituendum omnino requiri libertatem à necessitate, neque sufficere à coactione.

CAPVT V.

Probatur sententia communitatis, quæ ad liberum arbitrium exigat libertatem à necessitate.

LIBERUM libertatem à necessitate omnino requiri ad liberum arbitrium, neque satis esse libertatem à coactione, demonstrari potest ex testimonio Scripturæ, ex definitione Ecclesiæ, ex traditione Patrum, ex lumine rationis.

Ex diuinis literis habemus inprimis illud Ecclesiæ. 15. *Deus reliquit hominem in manu consilij sui, adiecit mandata, & præcepta; si voluerit mandata seruare, conferuabunt te. Apposuit tibi ignem, & aquam, ad quod volueris, porriges manum tuam. Antè hominem vita, & mors, bonum & malum: quod placuerit ei dabitur illi.* Neque verò aliquid interest, vtrum hæc verba conueniant homini pro eo tempore, quo erat in paradiso ante peccatum, an verò pro tempore, quo iam in peccata deciderat. Non enim disputamus nunc de libero arbitrio hominis lapsi, sed in genere. Apertissimè autem per Ecclesiasticum Spiritus sanctus docet, quid sit esse in manu consilij sui, id est, liberi arbitrij, cum dicit hominem posse, si velit, seruare legem, & non seruare, si non velit. Et rursus ex duobus contrarijs, posse alterum eligere, ignem, vel aquam; bonum, vel malum; vitam, vel mortem. Atque ita esse libertatem in homine tum volendi, & non volendi, quæ est libertas contradictionis; tum ex duobus contrarijs vnum

eligen

eligendi, alterum, recusandi, quæ est libertas contrarietatis. Alia multa testimonia adduci possent, sed ea neque hoc loco necessaria sunt, & in quarto libro commodius adferentur.

Ex definitione Ecclesiæ habemus Concilium Arausi-canum, can. 25. vbi declaratur, posse hominem baptizatum, si velit, bene viuere. Constat autè experientia, posse eum, si velit, etiam non bene viuere. Proinde potest velle, & non velle; bene viuere, & male viuere. Concilium item Tridentinum, quod saltem apud Catholicos magnam habere debet auctoritatem, sess. 6. cap. 5. docet, hominem liberè consentire diuinæ inspirationi, quippè quam reicere etiam potest. Et can. 4. dicit, liberum arbitrium concurrere in dispositione ad iustificationem, quia sicut consentire, ita etiam & dissentire potest. Quo loco non est omitendum, Concilium hoc postremum, sine dubio aliquid voluisse declarare aduersus errores nuper extortos. Nullus autem est, nec fuit, qui doceret, hominem non esse liberum à coactione, sed tota quæstio est de libertate à necessitate, quam solum hæretici negant. Igitur hanc ipsam Concilium astruere voluit. Et sanè qui potest consentire, vel dissentire; acceptare, vel reicere; non solum à coactione, sed etiam à necessitate liberum se esse demonstrat.

Adde quòd etiam extat decretum Pij Quinti Pont. à Gregor. XIII. rursus innouatum, in quo damnatur sententia illa: *Quod voluntariè fit, etiam si necessariò fiat, liberè tamen fit.* Et: *Sola violentia repugnat libertati hominis naturali.* Vbi Pontifices illi non voluerunt docere, id quod voluntariè, sed necessariò fit, nullo modo liberè fieri: Sed non fieri ea libertate, quæ ad liberum arbitrium constituendum requiritur. Nam de hac libertate quæstio erat.

Iam ex Patribus idem probatur. Origenes lib. 3. de principijs, cap. 1. dicit, liberum arbitrium esse facultatem discernendi bonum à malo, & eligendi quod probauerit. Sanctus Gregorius Nazianzenus in Apologetico, non procul ab initio: *Arbitrij libertas, inquit, pavem in vtramque partem motum habet.*

Sanctus Gregorius Nyssenus lib. 7. de Philosophia, cap. 1. probat, hominem esse liberi arbitrij, quia humanæ actiones non sunt necessariò, sed possunt etiam nò fieri, & cap. 2. explicat, quid sit in libero arbitrio, & dicit esse, ire & non ire, dare, & nò dare, concupiscere, & non concupiscere, latari, & non latari, & similia, & cap. 3. dicit, omnem electionem potestatem, & qualis nimirum est liberum arbitrium, esse in opposita.

Sanctus Ioan. Damascenus lib. 2. de fide, cap. 25. & 26. idem repetit, & verbis ferè iisdem.

Sanctus Hilarius in commentario Psalm. 2. *Vnicuique, inquit, nostrum, libertatem vitæ, sensumq; permisit, non necessitatem in alterutrum assignans.*

Sanctus Optatus Mileuitanus lib. 7. aduersus Parmenianum, in ipso ferè principio: *Voluntas, inquit, habet penam, necessitas veniam. Homicida scelus potest facere, potest etiam non facere, & cætera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.*

Sanctus Ambrosius lib. 2. de fide, cap. 3. *Pro voluntatis, inquit, arbitrio, non pro necessitatis obsequio.*

Sanctus Augustinus lib. 2. contra Faustum, cap. 5. *Et nos, inquit, sub fato stellarum nullius hominis generis ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene, vel male viuunt, propter iustitiam iudicium Dei ab omni necessitate vinculo vindicemus.* Item libro tertio de libero arbitrio, cap. 1. 2. & 3. perperuò libertati necessitatem idem Augustinus opponit, & libro de vera religione, cap. 14. *Si necessitate, inquit, id fecisset, nullo peccati vinculo tenerentur.* Denique in epist. 46. & 47. ad Valentinum dicit, quæstionem de concordia gratiæ, & liberi arbitrij, esse obscurissimam, & à paucis penetrari, & libro de gratia Christi,

cap. 47. dicit, quæstionem hanc ad eò esse implicatam, ut cum gratia defenditur, liberum arbitrium negari videatur: & contrà, cum defenditur liberum arbitrium, negari videatur gratia. At si liberum arbitrium non aliam exigeret libertatem, quam à coactione, quæstio esset facillima, vel potius nulla.

Sanctus Bernardus in lib. de gratia & libero arbitrio: *Est verò, inquit, ratio data voluntati, ut instruat illam, non ut destruat. Destrueret autem si necessitatem ei vllam imponeret, quo minus liberè pro arbitrio sese volueret, siue in malum, consentiens appetitui, siue in bonum, gratiam sequens.*

PETRVS Lombardus (cuius sententia necessariò adserenda, & consideranda est propter calumniam Caluini) in 2. lib. Sentent. dist. 25. lit. A. *Potestas, inquit, ipsa, quam supra diximus esse liberum arbitrium, libera est ad vnumlibet, quia liberè potest moueri ad hoc, vel ad illud.* Item lit. B. dicit, liberum arbitrium non esse præsentium, vel præteritorum, sed futurorum tantum, quia præsentia, & præterita determinata sunt ad vnum. Liberum autem arbitrium, indeterminatum ad vtrumlibet esse debet. Lit. G. querit, quomodo in Deo sit liberum arbitrium, cum ille non possit nisi bene agere, & liberum arbitrij requirat potestatem in opposita lit. D. respondet, in Deo esse liberum arbitrium, quia licet non possit male agere, tamen non necessitate agit, quod agit, & potuisset illud nò agere. Lit. E. concludit his verbis: *Vnde si diligenter inspicatur, liberum videtur dici arbitrium, quia sine coactione, & necessitate valeat appetere, vel eligere, quod ex ratione decreuerit.* Lit. F. dicit, libertatem à necessitate fuisse ante peccatum, & remansisse etiam post peccatum. Libertatem autem à peccato, & à miseria, fuisse ante peccatum, non postea. Vides igitur (Lector) quam apertè mentiatur Caluinus, cum scribere audeat, Petrum Lombardum pronunciare, nos duntaxat à coactione solutos esse.

Sequuntur autem Petrum Lombardum Theologi Scholastici omnes, ut Albertus in 2. Sentent. dist. 24. Alexander in 2. parte, quæst. 72. memb. 3. artic. 5. Sanctus Bonaventura in 2. dist. 25. Sanctus Thomas cum alibi, tum in quæstione sexta, de malo, quæ est de electione, articulo vnico, scribit, hæresim esse non solum apud Theologos, sed etiam apud Philosophos, affirmare ad liberam electionem non requiri libertatem à necessitate, sed satis esse eam, quæ est à coactione. Et rectè hoc dicit. Nam & Philosophus lib. 3. Ethicorum, cap. 4. & 5. distinguit voluntarium à libero, quod ad liberum pertinet, posse facere, & non facere: & naturalis ratio idem ostendit.

PRIMUM enim si ad liberum arbitrium constitutum sufficeret libertas à coactione, sequeretur etiam in peccatoribus esse liberum arbitrium. Nam & illa sine coactione vlla sponte sua feruntur ad pabulum.

SECONDÒ sequeretur, in pueris, furiosis, somniantibus esse vsum liberi arbitrij, eadem ratione. Isti enim omnes sponte agunt, ex Arist. lib. 3. Ethic. cap. 2.

TERTIÒ sequeretur, Deum per liberum arbitrium, & ex electione genuisse filium, quoniam non coactus genuit. Atqui id per absurdum est ut sancti Patres passim docent. Vide Epiphanium hæresi 69. & Ambrosium libro 4. de fide, cap. 4. & alios.

QUARTò, nulla fuisset vnquam quæstio de libero arbitrio, & neque Aristotele reprehendi posset, quod scripserit, Deum ex necessitate agere, neque vlla cum hæreticis controuersia remaneret. Nam neque Aristoteles, neque Manichæi, neque Lutherani, aut vlli alij negarunt vnquam, vel Deum, vel homines liberos esse à coactione.

DENIQVE, pugnantia videtur dicere, qui affirmat, liberum arbitrium à coactione, non à necessitate solutum esse. Siquidem liberum arbitrium (ut ex Greg. Nysseno didicimus) non est simplex voluntas, sed voluntas, ut est principium electionis. Porrò voluntas simplex potest quidè intelligi cum libertate à sola coactione, talis enim

est voluntas beatitudinis, saltem quoad specificationem, at potestas electiva non videtur intelligi posse cum determinatione ad vnum, & necessitate. Electio enim est inter multa, & ideo electionem precedit consultatio. At si necesse habeo vnum aliquid velle, aut facere, vbi est consultatio? vbi electio?

CAPVT VI.

Solutur argumenta contraria.

ED iam argumenta soluenda sunt, quae aduersus ea, quae diximus, ab aduersariis adferuntur.

PRIMò loco testimonium obiicitur sancti Augustini ex Enchiridio, cap. 105. vbi sic legitur: Neque culpanda est voluntas, aut voluntas non est, aut libera dicenda non est, quia beati esse si volumus, ut esse miser non solum volumus, sed nequaquam prorsus velle possumus. Ex hoc enim loco videtur posse colligi, non requiri libertatem à necessitate, sed solum à coactione, ut voluntas libera dici possit. Nam beatitudinem necessariò volumus, nec possumus eam non velle, & tamen liberè volumus, quia non coacti, sed sponte, & libenter volumus.

RESPONDEO, voluntas nostra, tamen si libera non sit in appetenda felicitate, quoad specificationem, quia non potest velle miseriam: tamen libera est in hac vita, quoad exercitium, quia potest appetere felicitatem, & cessare ab appetendo. Præterea tum in hac vita, tum in alia libera est voluntas, non solum quoad exercitium, sed etiam quoad specificationem, in aliis rebus eligendis, quae non sunt necessariò cum felicitate connexae. Hoc igitur est, quod S. Augustinus dicit, posse voluntatem liberam remanere, licet in aliqua re, vel aliquo genere libertatis, libera non sit. Nam in aliis rebus, vel in iisdem, alio genere libertatis liberissima erit. Et pro arbitrio poterit agere, & non agere velle, & non velle.

SECUNDò, obiicitur aliud eiusdem Augustini testimonium ex eodem cap. 105. Enchiridij, & ex lib. 22. de ciuit. Dei, cap. vlt. vbi sic loquitur Augustinus de hominibus beatis in alia vita: Nec ideo liberum arbitrium ad habebunt, quia peccata eas deletare non poterunt. Magis quippe erit liberum à delectatione peccandi, vsque ad delectationem non peccandi indeclinabilem liberatum.

RESPONDEO, non vult sanctus Augustinus significare, beatos habituros liberum arbitrium ad peccandù, & non peccandù: Id enim pugnaret cum eo, quod dicit: eos tales futuros, ut non possint vlla ratione peccare. Sed indicare voluit, per necessitatem non peccandi non tolli liberum arbitrium beatorum, immò potiùs confirmari. Qui enim peccare non possunt liberissimi sunt in eligendo bono, & possunt eligere hoc, aut illud bonum, vel vnum & idem eligere, vel non eligere, sine villo periculo errandi. Possent autem eligere malum, non est virtus liberi arbitrij, sed defectus, nihil enim aliud est, nisi posse in eligendo falli, & errare. Itaque hoc defectu remoto non perit, sed fortius, liberiusque efficitur liberum arbitrium beatorum.

TERTIò, obiicitur illud eiusdem Augustini ex libro de natura, & gratia, cap. 46. Perquam absurdum est, ut ideo dicamus non pertinere ad voluntatem nostram, quod beati esse volumus, quia id omnino nolle non possumus. Nec dicere aulem, Deum non voluntatem, sed necessitatem habere iustitiae, quia non potest velle peccare. Quo loco velle videtur Augustinus, Voluntatem nostram in eo esse liberam, quòd vult beatitudinem, quamuis eam necessariò velit: & Deum liberè velle iustitiam, licet necessariò eam velit. Responder enim Pelagio, qui dixerat priuari eum libero arbitrio, qui necessitate constringitur. Et contra ipse asserit, non priuari libero arbitrio eum, qui necessitate constringitur. Et probat duobus exemplis, hominis liberè volentis beatitudinem, & Dei liberè volentis iu-

sticiam, quamuis uterque ad ea volenda necessitate pariter constringatur.

RESPONDEO, significat eo loco sanctus Augustinus eum qui vult beatitudinem, constringi quidem necessitate quoad specificationem, quia non potest velle miseriam; tamen non ideo priuari libero arbitrio, quia potest quoad exercitium velle, & non velle beatitudinè. Pari ratione Deum velle iustitiam ex necessitate, quoad quandam specificationem, quia non potest velle iniquitatem; sed non ideo priuari libero arbitrio, quia potest, & quoad exercitium, quaedam iusta facere, & non facere; & quoad specificationem ex multis iustis vnum alteri præferre, illudque eligere.

At (inquit) non videtur id contrarium sententiae Pelagij, is enim cum ait, priuari libero arbitrio eum, qui necessitate constringitur, loquitur de libertate, & necessitate respectu eiusdem rei, & modi, non autem respectu diuersorum. Respondeo, Verba Pelagij esse ambigua, & sententiam veram, & falsam habere posse, & ideo à sancto Augustino non simpliciter reprehendi, sed solum qua parte falsa esse poterat. Itaque non ait Augustinus, verum non esse quod Pelagius dixerat, sed inquit, Et hic nonnulla questio est. Ac deinde ostendit, quomodo possit fieri, ut aliquis necessitate constringatur, & tamen libero arbitrio non priuetur.

QUARTò, obiicitur aliud testimonium ex lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 10. vbi sic legitur, Si illa definitur necessitas, secundum quam dicimus necesse esse, ut ita sit aliquid, vel ita fiat, nescio cur eam timeamus, ne nobis libertatè auferat voluntatis. Neque enim & vitam Dei, & praesentiam Dei sub necessitate ponimus, si dicamus, necesse esse Deum semper viuere, & cuncta praescire.

RESPONDEO, sanctus Augustinus in principio capituli, distinguit necessitatem in duas species. Dicit enim esse quandam necessitatem, quae facit, ut res non sit in potestate, qualis est necessitas moriendi. Non enim est in potestate nostra mori, aut non mori. Aliam autem esse necessitatem, quae non facit rem non esse in potestate. Ac priorem quidem necessitatem fatetur Augustinus pugnare cum libertate, & ideo non esse dicendum voluntatem nostram esse sub tali necessitate: posterioriorem dicit, non pugnare cum libertate, & ideo non esse timendum, ne talis necessitas, si admittatur, libertatem auferat voluntatis.

Huius posterioris necessitatis quatuor ponit exempla. Primum est de vita Dei. Necesse enim est, Deum semper viuere, & tamen non ponimus vitam Dei sub necessitate, quae tollat libertatem. Vbi per vitam Dei intelligimus actionem, viuit enim Deus, dum intelligit, & vult. Et quamuis necesse sit, Deum semper viuere, id est, intelligere, & velle, tamen non tollitur libertas eius, quia multa liberè vult, & proinde etiam liberè intelligit practica intelligentia. Itaque necessitas semper viuendi cadit super actum intelligendi, & volendi, non super modum operandi. Necessariò enim Deus semper intelligit, & vult, sed non necessariò applicat hunc actum ad hoc, aut illud faciendum, sed liberè.

ALTERVM exemplum est de praesentia Dei. Necesse enim est, Deum cuncta praescire, & tamen praesentia Dei non ponitur sub necessitate tollente libertatem, quia necessitas praesciendi est ex hypothesi, non absoluta. Posito enim, quòd Deus velit aliquid esse futurum, necessariò praescit illud esse futurum: sed sicut poterat Deus absolute non velle illud esse futurum; ita poterat absolute non praescire esse futurum.

TERTIVM est de potentia Dei, quod ponitur ad illustranda duo superiora. Necesse enim est Deum non posse mori, aut falli; & tamen est omnipotens. Sicut igitur non minuitur potentia Dei, per hoc, quòd non potest mori, aut falli, sic etiam non minuitur eius libertas

per hoc, quòd necesse est eum semper viuere, & cuncta praescire.

QUARTVM exemplum maximè facit ad rem, Necesse enim est, inquit Augustinus, ut homo quicquid vult, libero velit arbitrio, & tamen non propterea liberum arbitrium ponitur sub necessitate tollente libertatem, nam illa necessitas, de qua dicimus, necesse esse hominem liberè velle, non solum non facit, ut opera liberi arbitrij non sint libera, sed cogit ut sint libera, non enim cadit illa necessitas super opera, sed super modum, & est ex hypothesi non absoluta. Non enim necesse est absolute, ut homo hoc velit, aut illud, sed est in eius potestate velle hoc aut illud, & velle hoc, aut non velle, tamen posito quòd velit, necesse est cum liberè velle, quia talem modum operandi eius natura postulat. Vides igitur ex Augustino manifestè colligi, libertatem arbitrij requirere, ut opus sit in potestate, & pugnare non solum coactione, sed cum omni absoluta necessitate.

QUINTò obiicitur testimonium sancti Bernardi ex serm. 81. in Cantica, vbi sic loquitur: Nescio quo prauo, & miro modo ipsa sibi voluntas peccato quidem in deterius mutata necessitatem faciat, ut necessitas, cum voluntaria sit excusare non valeat voluntatem, nec voluntas cum sit illicita, excludere necessitatem. Et infra: Ita anima miro quodam modo, ac malè libera necessitate & ancilla tenetur, & libera: ancilla propter necessitatem, libera propter voluntatem, & quòd magis mirum, magisque miserum est, eo rea quo libera, & quae ancilla, quo rea, ac per hoc eo ancilla quo libera.

RESPONDEO, loquitur sanctus Bernardus de necessitate conditionata, quae non repugnat libertati, non autem de absoluta, quae simul cum libertate consistere non potest. Nam quemadmodum non potest arbor mala bonos fructus facere (ut Dominus ait Matth. 7.) dum videlicet est mala: potest tamen fieri bona, & tunc bonos fructus facere: sic etiam qui illeceus est visco prauae cupiditatis, durante affectu illo, necessariò peccat, quia non potest non seruire prauae cupiditati, à qua tenetur quodammodo captiuus: tamen absolute potest non peccare, & si peccat, liberè peccat, quia potest deponere prauum affectum, si velit gratia Dei cooperari. Hoc igitur modo peccator est seruus, & liber, & ideo seruus quia liber. Nam si verè liber non esset libertate naturae, nunquam verè, proprièque peccaret, ac per hoc seruus peccati esse non posset.

Porrò sanctum Bernardum non existimauisse liberum arbitrium opponi soli coactioni, non autem necessitati, perspicuum est ex eodem serm. 81. in Cantica, vbi sic loquitur: Unde liberum arbitrium nominatur, quòd licet auctori in his pro arbitrio voluntatis, inde homo ad promerendù potis. Omne enim quòd feceris bonum, malumque, quòd quidem non facere liberum fuit, meritò ad meritum deputatur, & ut meritò laudatur, non is tantum, qui potuit facere mala, & non fecit; sed & qui potuit non facere bona, & fecit: ita malo non caret merito tam is, qui potuit non facere mala, & fecit quàm qui potuit facere bona, & non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea quae sunt ratione carentia animalia nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carent. Ex hoc loco apertissimè constat, sanctum Bernardum requirere ad liberum arbitrium libertatem, quae est ad vtrumlibet, quae dicitur à necessitate, qua sola bestia caret.

SEXTO, obiicitur testimonium S. Thomae, qui in quaest. 10. de potentia, artic. 2. ad 5. scribit, solam coactionem repugnare naturali libertati voluntatis.

RESPONDEO, loquitur eo loco S. Thomas de voluntate simplici, non de voluntate, ut est principium electionis, quae sola liberum arbitrium nominatur. Adde, quòd videtur idem auctor in modo loquendi, locum istum reuocasse, in prima parte summas, quaest. 41. art. 2.

SEPTIMO, obiicitur idem sanctus Thomas, qui in 1. part. quaest. 83. artic. 2. ad 3. dicit, per peccatum periisse

libertatem gratiae, sed non libertatem naturae, quae est, inquit, coactione.

RESPONDEO, accipit eo loco sanctus Thomas coactionem pro necessitate, suae determinatione ad vnum. Nam in corpore articuli dixerat, liberum arbitrium non esse habitum, sed potentiam; quia per habitum inclinamur ad vnum: liberum autem arbitrii indeterminatum est ad multa etiam opposita.

CAPVT VII.

An liberum arbitrium sit potentia, proponuntur variae Theologorum sententiae.

VNò discutienda est illa definitionis particula, qua dicitur liberum arbitrium esse potentia. Cogemur autè multa hic adferre, quae non sunt apud haereticos in controuersia, sed tamen ad controuersias, quae in quarto & quinto libro disputandae sunt, necessaria esse videntur. Neque enim de controuersijs circa liberum arbitrium rectè iudicari potest, nisi natura ipsa, & ratio liberi arbitrij probè intelligatur.

Queritur igitur, an liberum arbitrium sit potentia, & quae potentia. Sunt autem de hac re multae Theologorum sententiae, quas breuiter enumerare placuit, ut ex earum collatione rei veritas planius elucescat.

PRIMA sententia est eorum, qui docent, liberum arbitrium propriè in actu consistere, non in habitu, vel potentia. Ita docuit Herueus in primo quodlibeto, quaest. 1. qui in iis actibus intellectus, & voluntatis liberum arbitrium ponit, qui praecedunt deliberationem, vel deliberationis conclusionem. Ratio eius haec est. Liberum arbitrium est, id, per quod habet homo actum aliquem in potestate, ita ut possit illum facere, vel eius contrarium, vel eundem facere, & non facere. Primum autem actus, qui est in potestate hominis, est deliberatio, vel eius conclusio; non enim ante deliberationem vlla esse potest libertas. At ipsam deliberationem necessariò praecedit voluntas deliberandi, & voluntatem deliberandi praecedit cogitatio aliqua, igitur per hos actus, qui necessariò deliberationem praecedunt, habet homo deliberationem in potestate. Ac per hoc in his actibus consistit libertas arbitrij.

SECUNDA sententia est sancti Bonauenturae, qui liberum arbitrium in habitu quodam naturali confluyente ex ratione, & voluntate constituit. Scribit enim in 2. Sentent. dist. 25. artic. 1. q. 2. 3. & 4. liberum arbitrium esse facultatem quandam operandi, quae oritur ex conjunctione rationis, & voluntatis, quomodo potestas totalis bene administrandae familiae est in patre, & matre simul iunctis; & in neutro seorsim reperitur. Ratio eius est, quoniam à sancto Bernardo liberum arbitrium definitur habitus animi, liber sui, & à Petro Lombardo dicitur, esse facultas rationis, & voluntatis. Facultas enim, & facultatem, & habitum magis, quàm potentiam sonat.

TERTIA sententia est Alberti in summa part. 2. q. 91. membr. 1. & 2. & in 2. Sentent. dist. 24. artic. 5. qui docet, liberum arbitrium esse potentiam perfectam per habitum superadditum, non tamen acquisitum, sed naturalem. Ratio eius est tum illa, qua vitur sanctus Bonauentura, tum etiam alia, quia liberum arbitrium ex sententia sancti Augustini, per peccatum efficitur amissum, vel imminutum, non autem amitti, vel minui potest potentia, sed habitus.

QUARTA sententia est, liberum arbitrium esse potentiam quandam vniuersalem, continentem sub se potentias omnes animae intelligentis & sentientis. Ratio est, quia in his omnibus potentijs inueniuntur actus liberi, vel eliciti, vel imperari. Referunt hanc sententiam sine nomine auctoris sanctus Bonauentura loco citato, & sanctus Thomas in quaest. 24. de veritate, artic. 5.

QUINTA sententia est Alexandri Aletensis, in 2. par.

summa quæst. 72. memb. 1. artic. 3. qui docet, liberum arbitrium esse potentiam particularem, & distinctam a ratione & voluntate. Ratio eius est, quoniam in anima humana est imago Trinitatis: & quidem mens, seu ratio rectè refertur ad filium, qui est Verbum, & sapientia Patris: voluntas ad Spiritum sanctum, qui est bonitas: igitur debet esse potentia aliqua motrix aliarum, quæ respondeat Patri, cui tribuitur potentia, & hæc potentia motrix est id, quod dicimus liberum arbitrium.

Sexta sententia est Durandis in 2. Sentent. dist. 24. quæst. 3. qui docet, liberum arbitrium esse ipsas potentias rationis, & voluntatis, sed magis rationis. Ratio est, quia tam ratio, quam voluntas est potentia formaliter libera, sed ratio prius, & magis est libera.

Esse autem utramque potentiam formaliter liberam, probat Durandus primò, quia Philosophus scribit in lib. 9. Metaph. cap. 3. potentias rationales esse liberas. Secundò, quia definitur communiter liberum arbitrium, facultas rationis & voluntatis. Tertio, quia nec ratio, nec voluntas potest cogi, & utraque est indifferens ad agendum, & non agendum, & ad agendum hoc aut illud. Nam licet ratio in rebus necessariis non possit iudicare aliter, quam res se habeat, tamen in rebus probabilibus, & dubiis, de quibus solis est consultatio, non tenetur adhærere uni parti potius, quam alteri. Quarto, quia si ratio non esset libera in conclusione iudicij, nec voluntas esset libera in electione, neque enim potest voluntas aliud eligere, nisi id quod post deliberationem ratio concludit esse faciendum.

Esse autem rationem prius, & magis liberam, quam voluntatem, probat idem Durandus primò, quia si potentia rationales sunt liberae, ut Philosophus docet: certè illa prius, & magis erit libera, quæ prius & magis est rationalis: talis autem dubitari non potest, quin sit ipsa ratio. Secundò, quia liberum dicitur esse id, quod est gratia sui, & independens ab aliis, ut Philosophus docet in 1. lib. Metaph. cap. 2. Voluntas autem dependet à ratione, non contra, ut notum est. Igitur ratio magis est libera, quam voluntas. Tertio, quia primi liberi actus sunt conclusio iudicij, & electio; at conclusio iudicij, quæ est rationis, præcedit electionem, quæ est voluntatis, & rursum conclusio iudicij liberior est, quam electio, cum electio determinetur à conclusione iudicij, non contra. Igitur ratio prius & magis est libera quam voluntas. Quarto, quia radix libertatis est notitia contingentia: mediòrum ad finem. Notitia autem est in ratione, igitur radix libertatis est in ratione. Quare cum ratio non solum sit libera, sed etiam sit causa cur voluntas sit libera, sequitur, ut ratio & prius, & magis libera dicenda sit, quam voluntas.

Septima est Henrici in 1. quodlib. q. 16. & Scoti in 2. Sent. dist. 25. qui docent, liberum arbitrium esse potentiam unam, & particularem, ipsam videlicet voluntatem, eamque ita esse liberam, ut non pendeat, nec determinetur à iudicio practico rationis; probant, quia, illa est potentia libera, quæ omnibus positis, quæ requiruntur ad agendum, potest agere & non agere: at voluntas est libera omnium consensu, igitur omnibus positis, quæ requiruntur ad agendum, quorum unum est iudicium rationis, potest agere, & non agere. Addunt idem auctores, rationem non esse liberam, nec formaliter, nec radicaliter; non formaliter, quia necessariò ratio iudicat ut res est, remota ignorantia, & errore: non radicaliter, quia nomè radices significat veram causam; ratio autem non est vera causa libertatis voluntatis, sed solum conditio, sine qua non esset in voluntate libertas.

Octava sententia est S. Thomæ in 1. part. summa, quæst. 83. artic. 1. 2. 3. & in 12. quæst. 13. in 2. Sentent. dist. 24. q. 1. & de Veritate, q. 24. Item Richardi, & Caetoli in 2. Sentent. dist. 24. denique Caietani, Conradi,

& aliorum, qui sanctum Thom. sequi solent, qui docent liberum arbitrium esse quidem potentiam unam, & particularem, ipsam videlicet voluntatem, ut superior sententia continebat, sed addunt, radicem libertatis esse in ratione, & voluntatem pendere, ac determinari à iudicio ultimo practico rationis, quæ sententia quoniam verissima nobis esse videtur, in sequenti capite comprobabitur.

CAPVT VIII.

Probatu liberum arbitrium esse potentiam, videlicet ipsam voluntatem, eamque sic esse liberam, ut tamen determinetur à iudicio ultimo practico rationis.

EXPLICATIS sententiis aliorum, restat, ut quid nobis ad veritatem propensius videatur, aliquot propositionibus complectamur.

PRIMA propositio, *Liberum arbitrium non est actus.* Probatu. Nam liberum arbitrium est aliquid à natura infirum homini, quod nulla ratione tolli potest, ut sanctus Bernardus in libro de gratia, & libero arbitrio, & alij Patres communiter docent non igitur est actus, qui modò adest, modò abest, & non à natura inest, sed à nobis producitur. Alioqui sæpe homines, etiam sani, & vigilantes libero carerent arbitrio; neque enim perpetuò actus illos producunt, in quibus liberum arbitrium constituebat Herueus.

Neque mouere nos debet, quòd nomen liberi arbitrij actum sonare videatur. Nam commune est multis aliis rebus, ut nomen accipiant ab actibus, cum tamen principia potius, & causæ actuum sint, quam actus ipsi: sic enim intelligentiam, & rationem nominamus ipsam mentem quæ principij intelligendi, & ratiocinandi est. Adde quòd actus illi, in quibus Herueus liberum ponit arbitrium, neque ipsi sunt liberi, ut eis nomen liberi arbitrij conuenire possit, neque faciunt nos liberos, cum determinant ad aliquid cogitandum & volendum.

SECUNDA propositio, *Liberum arbitrium non est habitus, sed potentia.* Probatu. Nam vel is habitus esset naturalis, vel acquisitus: non naturalis, quia cum habitus sit inclinatio ad aliquid, si liberum arbitrium esset habitus naturalis, naturaliter inclinatus essemus ad unum, atque ita periret libertas ad oppositum: non etiam acquisitus, quia liberum arbitrium habemus, ut diximus, à natura, proinde cum illo nascimur, non accedente ætate illud acquirimus. Itaque rectè admonet sanctus Thomas, habitus acquisitionem repugnare naturalitati (ut sic loquamur) liberi arbitrij; habitus verò naturalitatem repugnare arbitrij libertati.

At, inquit, potentia quoque est inclinatio quædam ad suum obiectum: cur igitur liberum arbitrium non potest esse habitus naturalis, si potest esse potentia naturalis? Respondeo, causam esse, quia potentia est inclinatio determinata ad bonum in vniuersum, indifferens autem, & indeterminata ad bona particularia: habitus verò, si propriè loqui velimus, est inclinatio ad unum aliquid particulare bonum, vel malum apprehensum sub ratione boni. Et ex eo fit, ut per potentias non dicamur boni, vel mali, sed capaces veriusque, at per habitus bonos dicimur boni, per malos mali. Quòd si sanctus Bonauentura, & Albertus per habitum naturalem intelligant inclinationem naturalem ad bonum in commune: de solo nomine erit quæstio, vel potius (ut sanctus August. monet) cum de re consistet, non erit de nomine litigandum.

TERCIA propositio, *Liberum arbitrium non est potentia vniuersalis.* Probatu. Nam tamen potentia cæteræ, præter voluntatem, sint actuum liberorum capaces; tamen non sunt actus earum liberi, ut ab ipsis procedunt, sed ut procedunt à voluntate, à qua imperantur. Proinde non sunt potentia illa liberae, nec liberi arbitrij nomen

merentur. Illa enim sola potentia rectè dicitur libera, quæ est domina sui actus, quæque pro arbitrio potest illum producere, vel non producere. Adde quòd si liberum arbitrium esset potentia vniuersalis, tot essent libera arbitria, quot sunt potentia, quod est planè inauditum.

QUARTA propositio, *Liberum arbitrium non est potentia quædam tertia distincta à ratione & voluntate.* Probatu. Nam nullus est actus, qui tertiæ isti potestati respondeat. Quòd enim aliqui dicunt, proprium actum huius potentia esse, mouere intelligentiam & voluntatem, nihil facit ad rem. Nam voluntas est, quæ se, & alias omnes potentias mouet. Itaque illi ipsi dicunt, actum tertiæ illius potentia esse, volo iudicare, volo eligere. Sed fortè Alexander per tertiam potentiam intellexit voluntatem, ut est motrix, & ut distinguitur à simplici voluntate, quæ est etiam impossibile. Et tum solum de nomine quæstio esset: & inter se summi illi Theologi Alexander, Albertus, sanctus Bonauentura, & sanctus Thomas, quòd attinet ad rem, facile conuenissent.

QUINTA propositio, *Libertas formaliter non est in ratione, sed in sola voluntate.* Probatu. Nam in primis læteræ libertati libertatem tribuunt. Ecclesiast. 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te, ante hominem vitam, & mors, quicquid placuerit ei dabitur illi.* 1. Corinth. 7. *Non habens necessitatem, sed potestatem habens sue voluntatis, &c.*

Deinde sancti Patres (ut citauimus, cap. 2.) ideo liberum voluntatis arbitrium nominant, ut ostendant in voluntate libertatem esse. Præterea Gregorius Nyssenus, lib. 7. de Philosophia. Et Ioan. Damascenus lib. 2. de fide cap. 25. scribunt, liberum arbitrium esse potestatem eligendi, constat autem electionem voluntatis esse, non rationis. Denique multi ex Patribus, cum de libero arbitrio loquuntur, voluntatem ipsam appellant, ut perspicuum est ex Optato lib. 7. contra Parmenianum, Augustino lib. 3. de libero arbitrio, cap. 1. 2. 3. &c. Et Bernard. lib. 6. de gratia, & libero arbitrio.

His accedunt rationes ex absurdis petita, nam si formaliter esset in ratione libertas, sequeretur primò, hominem peccare ante consensum voluntatis. Secundò, eundem bis peccare, cum primò iudicet esse faciendum id, quod non licet, & deinde ad ipsum cligit. Tertio, ignorantiam planè inuoluntariam à peccato non exulare. Nam ad peccandum non requiritur, nisi libertas, libera enim transgressio legis peccatum est. Quare si ante consensum voluntatis, libertas est in ratione, ante consensum voluntatis ratio peccare poterit, & cum postea accedit consensus, erit aliud peccatum, & ignorantia erit libera, quamuis sit inuoluntaria. Hæc autem absurda esse nemo negare potest, cum repugnent communi sensui generis humani, & sanctus Augustinus dicat, in lib. de vera religione, cap. 14. peccatum adeo esse debere voluntarium, ut si non sit voluntarium, non sit peccatum. Accedat deinde ratio etiam ostensua, qua demonstrari potest, rationem non esse liberam vilo genere libertatis, id est, neque à coactione, neque à necessitate, neque quoad specificationem, neque quoad exercitium.

Primum igitur, non esse liberam rationem à coactione eo modo, quo à coactione libera est voluntas, probatur, nam voluntas libera dicitur à coactione, quia fieri non potest, ut voluntas aliquid velit contra inclinationem suam, vel totius suppositi, nam ipsa inclinatur ad omne bonum, proinde non potest aliquid velle contra suam inclinationem, & rursum ipsa est inclinatio totius suppositi, ac per hoc non potest velle aliquid contra inclinationem totius suppositi. Ita nullo modo potest cogi, quia non potest fieri, ut velit quod non vult. At ratio inclinatur quidem ad omne verum intelligendum, tamen eius inclinatio non est inclinatio totius suppositi, & ideo potest cogi ad iudicandum, & credendum contra inclina-

tionem nõ quidem suam, sed totius suppositi. Ita demones credunt unum esse Deum coacti, & idcirco etiã contremiscunt, ut ait sanctus Iacobus, cap. 2. Et sapienterò qui agrotant, coguntur credere se breui esse morituros, quod omnino refugit, & si fieri posset, nolent credere. Falsum est igitur, quod scribit Durandus, rationem esse liberam à coactione aequè ac voluntatem.

Rursum non esse liberam rationem à necessitate quoad specificationem, probatur. Ratio enim, si ei proponantur argumenta necessaria, necessariò assentitur, si probabilia, necessariò opinatur, id est, cum formidine credit, si contraria aequè probabilia, necessariò dubitat, nisi accedat inclinatio voluntatis. Hæc autem ita esse, testatur Philosophus in 2. lib. de anima, text. 153. vbi scribit, nos imaginari posse quod volumus, non autem opinari, nisi id, quod argumenta concludunt esse opinandum. Et in 7. lib. Ethic. cap. 2. scribit, syllogismum captiosum necessariò inducere dubitationem, cum ab vna parte videatur incredibile quòd concluditur, ab altera non possit contemni argumentum, donec solutio non appareat. Testatur idem experientia. Nemo enim consultat, utrum debeat veritati cognita assentiri, nec ne, sed simpliciter eò accedit, quòd argumentorum vis ducit. Testatur etiam fides Catholica, quæ propterea requirit pium voluntatis affectum, quoniam alioqui mens nostra non facile posset adduci, ut crederet, quæ rationem ipsam superant, sæpe etiam (quamuis non ita sit) eidem repugnare videntur.

Iam verò non esse rationem liberam, quoad exercitium, facili negotio probari potest. Nam omnis actio fit ex appetitu alicuius boni, ut Philosophus docet in 1. lib. Ethic. cap. 1. Et post eum sanctus Thomas 1. part. q. 80. artic. 1. & 12. q. 1. artic. 2. Appetitus autem boni in anima ratione prædita nihil est, nisi voluntas. Ipsa igitur voluntas rationem applicat ad intelligendum, vel etiam ab actu intelligendi reuocat. Quòd si inclinatio rationis ad intelligendum appetitus etiam nominetur, certum est eiusmodi appetitum esse naturalem, & inclinare ad perpetuum actum. Proinde quòd ratio nunc exerceat actum speculandi, vel iudicandi, vel alium quemcumque, nunc verò quiescat, non potest referri in ipsam rationem, sed in appetitum totius suppositi, qui non est alius, nisi voluntas.

Postrema ratio sumitur ex fine. Siquidem ad finem animæ rationalis non conducebat, ut in ratione esset libertas. Ratio enim est regula actionum humanarum, regula autè debet esse immobilis, vniformis, determinata, necessaria, alioqui perniciofa esset, & Lesbæ regulæ similis, quæ (ut Philosophus testatur lib. 5. Ethic. cap. 10.) quod plumbea esset, facile flectebatur in varias partes.

Sexta propositio, *Voluntatis electio pendet necessariò ab ultimo iudicio practico rationis.* Probatu. Nam voluntas non potest aliquid velle sine præcedenti iudicio rationis, ergo si iudicium sit indeterminatum, & ipsa erit indeterminata, si iudicium determinatum sit, & ipsa determinata erit: at iudicium vltimum practicum est omnino determinatum, dicit enim tunc ratio, hoc nunc (omnibus consideratis) est faciendum, igitur voluntas necessariò eligit id, quod vltimum iudicium practicum determinauit esse eligendum.

Probatu antecedens primæ consequentionis manifestis rationibus. Primò, voluntas est appetitus rationalis, & ex Aristotele lib. 3. Ethic. cap. 2. electio est appetitus intellectiuius. Ex Augustino libro octauo de Trinitate, cap. 4. nemo potest amare incognitum, igitur sine rationis actu præcedente nulla esse potest electio. Secundò, voluntatis obiectum est bonum apprehensum, & iudicatum, conueniens, quocirca si voluntas aliquid vellet sine præcedente cognitione, & iudicio, operaretur sine obiecto, quod fieri non potest. Tertio, quicquid

homo agit, propter aliquem finem agit, ac proinde fieri nequit, ut moueatur ad eligendum aliquid, nisi ratio dicat illud esse medium conueniens ad propositum finem. Denique experientia idem docet. Nemo enim est, qui, si queratur ab eo, cur aliquid agat, non respondeat, quia iudicat ita esse faciendum. Ille etiam qui dixit, sit pro ratione voluntas, non excludit iudicium ab electione, sed iudicauit, bonum sibi esse contra rationem agere. Itaque recte sanctus Bernardus in libro de gratia, & libero arbitrio: *Habet, inquit, voluntas quocumque se voluerit semper comitem rationem, non quod semper ex ratione, sed quod nunquam absque ratione moueatur.*

Probat nunc illa consequutio, qua colligebamus, si iudicium sit determinatum, & electionem fore determinatam. Nam, si cum est iudicium plane determinatum ad vnum, voluntas possit aliud eligere, aut illud non eligere, nulla reddi poterit ratio, cur voluntas aliud non iudicatum elegerit, aut illud iam iudicatum non elegerit, atque ita dabitur electio sine iudicio, & actio sine obiecto, quod fieri non posse iam ostendimus.

D I C E S, illum qui contra determinationem vltimi iudicij practici aliquid eligit, posse reddere ratione electionis suae, quod videlicet id fecerit ut ostenderet suam libertatem. Respondeo, hoc ipsum tunc futurum vltimū iudicium practicum omnibus consideratis, bonum mihi est nunc contra rationem agere, ut me liberum esse demonstrarem. Atque ita falsum erit, posse reddi rationem, cur aliquis egerit contra determinationem vltimi iudicij practici, nec non & illud erit falsum, posse fieri, ut quis agat aliquid, repugnante vltimo iudicio rationis.

Confirmatur hæc ratio à simili. Nam appetitus bestiarum ideo est determinatus ad vnum, quia cognitio sensuum est determinata ad vnum: rursus, voluntas humana, respectu vltimi finis determinata est ad vnum, saltem quoad specificationem, quia iudicium rationis determinatum est ad vnum, nec potest representare vltimum finem, nisi sub ratione boni: denique, voluntas beatorum etiam quoad exercitium determinata est ad vnum, quoad appetitum vltimi finis, quia rationis iudicium representans illum finem, tantum sub ratione boni, semper est præsens, & perfecte applicatum mentibus beatorum, ergo à simili, in quacumque re particulari eligenda, voluntas erit determinata ad vnum, quoad specificationem, & quoad exercitium, & re ipsa necessario eligit, quando aderit præsens iudicium practicum particulare dictans, hæc, & nunc absolute omnibus consideratis, hoc est eligendum. Nam tale iudicium representat rem, tantum sub ratione boni, pro eo tempore, ut est præsens, & perfecte applicatum.

D I C E S, in medijs ad finem conducentibus nunquam datur tale iudicium ita determinatum ad vnum, ut non simul etiam adsit aliud iudicium, quod alia quoque sint media vtilia ad illum finem. Respondeo, iudicium vltimum non pati secum aliud iudicium simile, quia essent contradictoria, & repugnancia iudicia. Itaque vltimum iudicium non negat, quin alia sint media vtilia ad eundem finem, sed dicit, omnibus consideratis hæc & nunc, hoc vnum esse accipiendum tanquam vtilissimum, ac per hoc absolute, & simpliciter melius cæteris, quare si voluntas tunc eligeret aliquid aliud, haberet quidem rationem, cur eligeret illud tale medium, quia nimirum est vtile, sed non haberet rationem vllam cur omitteret illud aliud quod hæc & nunc, & simpliciter est iudicatum melius. Non enim nunc habet nisi vnum vltimum iudicium, nec potest habere, quia contradictoria essent, nimirum omnibus consideratis hoc est melius, & omnibus consideratis hoc non est melius.

Accedat ad has rationes, quod si posset fieri, ut quis eligeret contra dictamen vltimi iudicij practici, posset etiam fieri, ut in voluntate esset peccatum sine villo er-

rore, vel defectu in ratione, siue intelligentia. Quod quidem aduersarij coguntur admittere. Sed certe videtur esse contra illud Salomonis, Proverb. 14. *Errant, qui operantur malum.* Et manifestissime pugnat cum sententia Philosophi, lib. 3. Ethic. cap. 1. 3. & 5. lib. 6. cap. 12. & 13. lib. 7. cap. 3. & in lib. 3. de anima. text. 58.

S E P T I M A propositio, *Est voluntas sua sit formaliter libera, radix tamen libertatis eius in ratione est.* Probat nunc voluntas ideo est libera, quia est appetitus rationalis: sicut è contrario appetitur in bestiis, ideo nõ est liber, quia non est rationalis: igitur causa libertatis est ipsa ratio. Præterea appetitus non potest in aliquid ferri, nisi proponatur ei à potentia cognoscente tanquam bonum, & conueniens, nec potest ab alio refugere, nisi proponatur ei, ut malum, & noxium, igitur si potentia cognoscentes sit determinata ad vnum, id est, non proponat nisi vnum, siue bonum, siue malum, appetitus necessario tendet in illud, aut ab eo refugiet, ut videmus accidere in bestiis, quorum cognitio est per sensum, ac per hoc determinata ad vnum, at si potentia cognoscentes sit indeterminata, & proponat varia obiecta, ostendens in singulis esse rationem boni, & rationem mali, ac denique viam aperiat ad opposita, qualis est ratio nostra respectu mediocorum, quæ non habent necessariam connexionem cum fine, tunc appetitus erit liber, & poterit inclinari in varias partes. Voluntas igitur ideo libera est, quia sequitur rationem, quæ varia, & contingencia media ad finem obtinendum ei proponit.

D I C E S, si voluntas libera est propter indeterminatorem rationis, cur propter eandem causam non est libera etiam ratio? Respondeo, quia potentia cognoscentes non est capax libertatis, sicut est potentia appetens. Nam potentia cognoscentes ex natura sua, pendet ab obiecto, & ab illo immutatur per speciem, quam ab ipso recipit. Vnde non potest ei conuenire libertas circa suum obiectum, appetitus autem est independens, cum ab obiecto nihil recipiat, nec ab eo patitur: & ideo suâ natura capax est libertatis. Præterea non erat necessaria libertas potentie cognoscenti, quia cum verum vero non repugnet, sine villo detrimento potest apprehendere omnia, & omnibus assentiri: at appetitui necessaria erat, quia sæpe bona sunt inter se pugnantia, nec simul expeti possunt, ut virginitas & matrimonium, voluptas & sanitas, actio & contemplatio, & similia. Itaque voluntas quia est appetitus, capax est libertatis, quia est rationalis, habet ipsa libertatem.

CAP V T I X.

Soluuntur argumenta contra conclusiones capituli superioris.

S E C U N D U M igitur argumenta soluenda sunt, quæ pugnant contra superioris capituli propositiones, quæque iam fuerunt in cap. 7. breuiter indicata.

P R I M U M igitur argumentum probare nitebatur, liberum arbitrium esse actus rationis, & voluntatis, qui deliberationem præcedunt. Erat autem hæc ratiocinatio, liberum arbitrium est id, per quod habet homo actum aliquem in potestate: habet autem homo in potestate actum deliberandi (is enim est primus actus liber) per actum quo vult deliberare, & per cogitationem, quæ hanc ipsam voluntatem præcedit: igitur in his duobus actibus deliberationem præcedentibus liberum arbitrium consistit.

R E S P O N D E O, primum falsum est, ante omnem electionem præcedere deliberationem, & ante deliberationem præcedere actum volendi deliberare. Sæpe enim homo rem oblatam continuò amplectitur, & liberè, quia tamen non deliberauit, tamen deliberare potuisset, si voluisset. Itaque non omnes actus indeliberati sunt

inuolunt

inuoluntarij, sed illi tantum, qui deliberari non potuerunt. Deinde, non rectè tribuitur nomen liberi arbitrij omnibus illis rebus, quæ sunt necessariae ad liberè eligendum, sed illi tantum rei, quæ est principium productiuum actuum liberorum, per quod proprie domini sumus actuum nostrorum. Tale autem principium est voluntas, quæ producit eliciendo, vel imperando actus liberos.

S E C U N D U M argumentum probare conabatur, liberum arbitrium non esse potentiam, sed habitum, vel certè potentiam cum habitu. Nam liberum arbitrium definitur à sancto Bernardo habitus animi, & à Petro Lombardo facultas rationis, & voluntatis, & ex sententia Augustini est amissum, vel imminutum.

R E S P O N D E O, S. Bernardus non accipit nomen habitus more Scholastico pro qualitate superaddita potentie, sed pro ipsa potentia, quæ est inclinata, & habilis ad operandum, etiam quando nihil operatur. Sic etiam Petrus Lombardus nomen facultatis non pro facilitate, sed pro potestate vsurpat. Denique S. Augustinus liberum arbitrium amissum dicit, non quod est à necessitate, sed quod est à peccato. Serui enim peccati facti sumus per Adæ peccatum, vnde etiam Liberatore, ac Redemptore opus habemus. Porro imminutum dicitur liberum arbitrium, non quoad essentiam, sed quoad operationem, & vires. Multa enim non possumus operari in statu naturæ corruptæ, quæ potuissimus in statu naturæ integre.

T E R T I U M argumentum contendebat, liberum arbitrium esse potentiam distinctam à ratione, & voluntate, nimirum potentiam motricem, ut esset in homine aliquid, quod completeret imaginem Trinitatis. Nam ratio, verbi, voluntas, Spiritus sancti imaginem gerit: deerit autem imago Patris, nisi ponatur tertia potentia, quæ illum aliquo modo referat.

R E S P O N D E O, imago Trinitatis consistit in memoria, mente, & voluntate ex doctrina S. Augustini, lib. 15. de Trinit. cap. 3. certum autem est, nomine memoriæ non posse intelligi tertiam illam potestiam motricem, sed esse eandem mentem, ut retinet notitiam iam acceptam, atque ita fecunda est, & parit Verbum, ut idem S. Augustinus docet in lib. 14. de Trinit. cap. 3. 4. & 6. Porro sanctus Thomas in 1. par. q. 93. art. 7. satis apposite explicat imaginem Trinitatis, dum mentem comparat Patri, notitiam à mente productam, Filio, amorem ex notitia mentis procedentem, Spiritui sancto. Perspicuum igitur est, tertiam illam potentiam non esse necessariam ad complendam imaginem Trinitatis.

Adde quod si poneretur in anima rationali tres potestie distinctæ, quarum singule suos actus producerent, daretur occasio magno errori, quasi in Deo, ad cuius imaginem factus est homo, tres essent processionis, nõ dua tantum, ac per hoc personarum non Trinitas, sed Quaternitas.

Q U A R T U M argumentum cum alijs tribus probare tentabat, potentiam intelligentem esse formaliter liberam, & ideo liberum arbitrium esse potentiam intelligentem. Sic igitur texebatur obiecto, Potentia rationales sunt liberae ex Aristotele lib. 9. Metaphys. cap. 3. at potentia intelligens est rationalis, igitur libera.

R E S P O N D E O, non dicit Philosophus, potestias rationales esse liberas, sed esse ad opposita, nec loquitur de ratione, & voluntate, sed de artibus, & sciencijs, quas potentias vocat rationales, quia possumus actus earum producere, quando volumus: & dicit esse ad opposita, quia eadem est scientia contrariorum. Itaque etiam si liberas eiusmodi potentias appellasset, non tamen cogemur fateri eas formaliter esse liberas, sed intelligeremus, liberas esse nominatas, quod liberos actus producerent, quauis non ideo liberi essent, quoniam ab eis producerentur, sed quoniam à voluntate imperarentur. Idem enim Philosophus in libro eodem, cap. 6. scribit, determinari omnes istas potentias ab electione: electionem autem

fatis constat esse actum voluntatis, non intelligentie.

Q U I N T U M argumentum liberum arbitrium esse facultas rationis, & voluntatis, ut communiter definitur, igitur etiam ratio est formaliter libera, & liberum arbitrium nominatur.

R E S P O N D E O, liberum arbitrium dicitur facultas rationis, & voluntatis, quia ratio est libera radicaliter, voluntas formaliter.

S E X T U M argumentum, ratio non potest cogi, & est indifferens ad multa, igitur libera est non solum à coactione, sed etiam à necessitate.

R E S P O N D E O, iam hoc explicatum est in quinta propositione capituli superioris, ubi demonstratum est, rationem posse cogi ad iudicandum contra inclinationem totius suppositi: item sic esse indifferentem in rebus probabilibus, ut tamen necessario opinetur, vel hereat, nisi accedat inclinatio voluntatis.

S E P T I M U M argumentum, nisi mens in iudicando sit verè, ac formaliter libera, neque voluntas in eligendo libera esse poterit. Non enim potest voluntas aliud eligere, quam id quod ratio iudicat eligendum.

R E S P O N D E O, voluntas in eligendo libera est, non quod non determinetur necessario à iudicio vltimo, & practico rationis: sed quoniam istud ipsum iudicium vltimum, & practicum in potestate voluntatis est.

Sciendum est enim, post cognitionem boni in vniuersum mox existere in voluntate inclinationem aliquam in illud, non tamè plenam electionem: deinde cum proponuntur à ratione varia media, & ostenditur quid boni, & quid mali sit in vnoquoque, voluntatem inclinari modo in vnam partem, modo in aliam, & in eius potestate esse, ut sinat se moueri, vel resistat, non quidem actu positio sed negatio, non sinendo videlicet se moueri. Per hoc enim quod voluntas sinit se moueri ab vna ratione proposita, fit ut mens omnia alia inquisitione pergat, & concludat iudicium particulare, ad quod continuò sequitur electio. Itaque libertas voluntatis in eo proprie sita esse videtur, quod propositis varijs rationibus non necessarijs, sinat se moueri, ab vna, & non ab alia.

Atque hinc est quod Philosophus dicit in 3. lib. Ethic. c. 5. virtutes, & vitia esse in nostra potestate, licet omnes appetant id, quod bonum eis videtur, quia vnusquisque sibi quodammodo causa est, ut hoc, aut illud sibi videatur. Vbi Philosophus ponit in nostra potestate virtutes, quia in nostra potestate sunt bonæ electiones, ex quarum frequentatione generantur habitus: ipsas autem electiones ponit in nostra potestate, quia iudicia, seu visiones, ad quas electiones sequuntur sunt in nostra potestate.

Hinc est etiam quod boni, vel mali habitus multum conferunt ad bonam, vel malam electionem, quia quomodo vnusquisque affectus est, ut ibidem Philosophus docet, ita de rebus ipsis iudicat. Hinc quoque S. Thomas in quaest. 1. de malo, artic. 3. rectè dixit, causam peccati esse, quod homo operetur non attendens ad regulam diuinæ legis, huius autem quod est non attendere ad regulam, non esse quærendam aliam causam, cum ad hoc sufficiat libertas voluntatis humana. Vbi sanctus Thomas in eo ponit libertatem, & causam peccati, quod voluntas cum ab vna parte trahitur ad peccandum à voluntate per sensum, & rationem apprehensa, & proposita ut bona, ab altera reuocatur à peccato per rationem proponentem legem Dei, & representantem voluptatem illam, ut noxiam, ipsa sinit se moueri à sensu, & attendit ad bonum propositum in voluptate, & non sinit se moueri à ratione proponente legem Dei, & sic non attendit ad veram regulam bonæ actionis.

Denique ex his etiam refutantur quatuor illa argumenta, quibus Durandus efficeret nitebarur, rationem non solum esse formaliter liberam, sed etiam liberio rem ipsa voluntate.

O C T A

OCTAVVM argumentum, pugnat cum sexta propositione, ac probat, voluntatem posse eligere contra iudicium vltimum, & practicum rationis. Nam hoc est discrimen inter potentias naturales, & liberas, quod naturales non possunt non agere, praesente obiecto, & aliis, quae ad agendum requiruntur, liberae autem possunt. Id quod certum est, tum experientia, tum ex doctrina Philosophi, lib. 9. Metaphys. cap. 6. Voluntas autem est potentia maximè libera, igitur potest non agere, quantumvis habeat obiectum praesens repraesentatum per iudicium vltimum rationis.

Et confirmari potest hoc argumentum ex absurdo. Nam si necessariò voluntas sequatur iudicium vltimum rationis, sequeretur nunquam posse eligi minus bonum relicto maiori, nam ratio semper iudicat maius bonum praeposendum esse minori, nisi forte erret. Atqui hoc videtur esse falsum, & contra experientiam. Saepè enim homines ex rebus non necessariis eligunt minus bonum, remoto etiam omni errore; & Deus ipse, in quem error cadere nõ potest, eligit, ac facit minus bonum, cum maius aliqđ eligere, & facere possit.

Confirmatur rursus alia ratione, quoniam sequeretur duobus aequalibus propositis bonis neutrum posse eligi, quoniam rectum iudicium rationis neutrum alteri praepoñit, ac contrarium docet experientia.

Confirmatur etiam tertio, quia (vt S. Aug. lib. 12. de ciu. Dei, c. 6. dicit) si duo sint aequè affecti animo, & corpore, & occurrant eidem rei, quae sua pulchritudine allicere possit affectu; & eadem diaboli tentatione vterque tentetur, & tamè vnus tentationi cõsentiat, alter nõ consentiat, non potest reddi alia causa, nisi quia vnus vult, alter non vult. At si voluntas necessariò sequeretur iudicium, fieri nõ posset, vt illo casu posito, vnus cõsentiret, alter non cõsentiret. Nam ratio idem diceret vtrique.

Confirmatur vltimò, quia sequeretur electionem nõ esse electionè. Nam electio est inter multa; igitur actus voluntatis, qui necessariò sequitur iudicium determinatum non est electio, & tamen reuera est electio, igitur electio, & non electio est.

RESPONDEO. Philosophus in loco citato non comparat voluntatem, quae proprie libera est, cum potentis non liberis, sed comparat potentias rationales, quas dicit esse scientias, & artes cum potentis naturalibus, ac dicit potentias rationales praesente obiecto posse non operari, quia tota dependet ab electione: operamur enim per scientias, & artes, quando volumus, & cessamus quando volumus, quia videlicet in nostra potestate est, applicare hos habitus ad opus. Itaque testimonium illud Philosophi nihil pertinet ad rem.

Nec tamen inficiamur, verum esse discrimen illud inter potentias liberas & naturales, quod praesente obiecto possint liberae non operari, non liberae non possint. Nam liberae potentiae interdum pro obiecto habent aliquid contingens, in quo ratio boni, & ratio mali simul offenditur, ac per hoc potest libera potentia inclinari ad appetendum ratione boni, & ad non appetendum, vel etiam ad recusandum ratione mali. At potentiae non liberae semper habent pro obiecto aliquid vnum, & sub vna tantum ratione propositum, & ideo non possunt operari appetendo, vel recusando. Neque hinc sequitur, posse voluntatem non operari, praesente obiecto proposito, per vltimum iudicium rationis, quia tunc non proponitur obiectum nisi sub vna ratione, ac proinde non datur locus amplius optioni.

Ad primam confirmationem respondeo; Minus bonum absolurè posse eligi remoto errore, si in particulari propter aliquam circumstantiam ratio iudicet illud hoc tempore esse optimum. Quo modo Deus cum aliquid agit, non ideo illud agit, quia nesciat se posse facere aliquid melius, sed quia iudicat, tuc illud maximè expedire.

A Ad secundam confirmationem respondeo, duobus aequalibus bonis simul propositis, posse alterum eligi, quia vel propter aliquam circumstantiam voluntatis inclinabit in alteru, vel certè, vt res, aliquando finiat, voluntas finit se moueri ab altero, & tunc iudicium vltimum concludetur, & electio consequetur. Nam experientia docet, cum non possumus per rationem vnu alteri praepoñere, iudicari ab omnibus vtile, vt potiùs sorte eligatur vnum, quam vtrumque relinquatur.

Ad tertiam confirmationem faciliè est responsio, nam tametsi duo sint aequè affecti, & occurrant eidem pulchritudini, tamè vnus, quia vult, iudicabit esse appetendam obiectam pulchritudinem, & ita consentiet, alter, quia vult, iudicabit esse resistendum cupiditati, & ita nõ consentiet. Itaque diuersa erunt iudicia vltima in illis duobus, & inde etiam diuersae electiones.

B Ad quartam confirmationem respondeo, nomine electionis non intelligi praesens actum voluntatis, qui sequitur post vltimum iudicium, sed actum illum cum conclusione ipsius vltimi iudicij. Nam ideo Aristoteles in lib. 3. Ethic. cap. 3. dicit, electionem esse consultatiuum appetitionem, & in lib. 6. cap. 2. dicit, esse appetitum, intellectiuium, vel intellectum appetitiuum. Et in lib. 7. cap. 3. dicit, electionem esse quasi conclusionem syllogismi practici, quia videlicet accipiuntur pro vno, & eodem conclusio iudicij vltimi practici, & actus voluntatis, qui inde necessariò sequitur. Et S. Gregorius Nyssenus lib. 5. de Philosophia, cap. 4. scribit, electionem esse quid compositum ex consilio, & appetitu. Denique sanctus Thomas in 1. 2. quaest. 13. artic. 1. dicit, quidem electionem esse actum elicitem a voluntate, tamen importare etiam actum rationis, sic igitur electio, cum vtrumque actum complectatur, iudicij videlicet rationis vltimi, & approbationis voluntatis, verè est inter multa, & est simpliciter in nostra potestate, & absolurè, proprièque libera.

C **NONVM** argumentum, est contra postremam propositionem, quae docebat libertatis radicem esse in ratione. Est autem tale argumentum, Ratio nõ concurrat ad actum voluntatis vt causa, sed vt conditio, sine qua volũtas non operaretur, solum enim extrinsecè obiectum illi repraesentat, radix autem veram causam significat: igitur ratio non est radix libertatis, quae in voluntate reperitur.

RESPONDEO, ratio non solum repraesentat, sed etiam facit obiectum voluntatis. Nam res ipsa, quamvis in se bona, non est obiectum voluntatis, nisi a ratione iudicetur bona, & proponatur vt conueniens, & expetenda. Quare non ita ratio exhibet obiectum voluntati, vt is, qui adducit ignem ad comburendum, vel qui aperit fenestram vt cubiculum illustretur, sed vt lumen quod facit colores esse visibiles actus, qui sine lumine solum in potentia erant visibiles.

D Id autem ita se habere manifestum est. Nam ad solam conditionem nunquam sequitur actio, neque enim per solam apertionem fenestrae cubiculum illustrabitur, si desit lumen, neque per applicationem ignis depicti fiet vera combustio: at ad solum iudicium rationis, quo res proponitur vt bona, sequitur appetitio, etiam si forte res illa non sit bona. Non igitur ratio concurrat solum vt conditio applicans obiectum, sed vt causa faciens obiectum, dum rei bonae tribuit vim quandam motiuam, & facit vt ea res sit actu expetibilis, quae solum antea erat expetibilis in potentia.

Cum igitur potentia sumant essentiam, & speciem ab obiecto, certè sequitur vt voluntas sumat essentiam, & speciem a bono per rationem propositum vt conuenienti: & ideo talis sit voluntas nimirum libera, quia ratio proponit multa, & varia, & ea cõsentit inter se. Quare vera radix libertatis est ratio proponens multa, eaque conferens, ac de eis iudicans, vt supra dictum est.

CAPVT X.

Libertum arbitrium non esse potentiam tantum passiuam, nec parum passiuam, partim actiuam, sed simpliciter & absolurè actiuam.

EQUITVR ordine discutienda particula tertia definitionis, in qua indicatur actus liberi arbitrij. Igitur circa particulam illam eligendi vnum pro alio, vel acceptandi, aut respiciendi, quaestio tractari solet, sit ne officium liberi arbitrij agere, vel pati, siue (quod idem est) sit ne voluntas humana potentia passiuam, an actiuam. Tres enim de hac re praecipua Theologorum sententiae sunt.

PRIMA igitur sententia eorum est, qui voluntatem humanam passiuam potentiam esse volunt, ac docent actum voluntatis produci actiue a phantasmate, vel ab obiecto cognito, vel certè ab ipsa mente apprehendente, & iudicante obiectum. Haec sententia fuit Cottifredi quodlib. 6. quaest. 7. & ex parte Aegidij quodlib. 3. quaest. 16. & aliorum.

ALTRA sententia est eorum, qui volunt liberum arbitrium partim esse passiuum, & partim actiuum, ita vt ad actionem voluntatis elicendam concurrant vt causae partiales, tum ipsa voluntas, tum etiam obiectum cognitum, siue ipsa ratio proponens obiectum. Ita docent Gregorius, & Gabriel in 2. Sentent. dist. 25. quaest. vnica. Et Petrus Paludanus in 4. Sentent. dist. 49. q. 3. quibus accedit etiam Caiet. in 1. part. quaest. 80. artic. 2. qui scribit, voluntatem moueri actiue a seipsa quoad exercitium, ab intellectu autem quoad specificationem.

TERCIA sententia liberum arbitrium simpliciter facit actiuum, quae sententia videtur esse sancti Thomae in 1. part. quaest. 82. art. 4. & de veritate, quaest. 22. art. 9. & 11. ad 5. & sine dubio sententia est Scoti in 2. Sent. dist. 25. Henrici quodlib. 10. quaest. 9. & quodlib. 13. quaest. 11. Capreoli in 2. Sentent. dist. 24. & Ferrariensis in 1. librum contra gentes, cap. 44. Quae sententia verissima nobis esse videtur, propter sequentes rationes.

Nam primum sancti Patres non obscure docent, liberum arbitrium non esse potentiam passiuam, cum dicunt, in potestate voluntatis esse agere, & non agere, velle, & non velle, &c. Vide Gregorium Nyssenium lib. 7. de Philosophia, cap. 1. & 2. Ioan. Damascenum, lib. 2. de fide, cap. 25. & 26. Augustinum lib. 3. de libero arbitrio, cap. 2. & 3.

DEINDE, actio voluntatis est actio vitalis, ac per hoc a principio interno, & vitali necessariò producitur. Non igitur actiue fieri potest ab aliqua re extrinseca, quale est phantasma, vel obiectum.

ADHAEC, actio voluntatis est actio immanens, igitur produci debet ab eodem illo principio, in quo tanquam subiecto recipitur: recipitur autem a voluntate, igitur a voluntate, non a ratione, aut alia quacumque re actiue producitur.

PRATEREA, si liberum arbitrium esset potentia passiuam, falsò diceretur liberum. Non enim est in potestate patientis, quid in ipso fiat, sed in potestate agentis est, quid in alio faciat. Qua ratione materia prima indeterminata est, atque indifferens ad multa, & tamen non est, nec dici potest libera, quoniam determinatur ab alio, non seipsa determinat.

At (inquies) tametsi voluntas non sit libera agendo, poterit tamen esse libera resistendo. Saepè enim aliqua nõ possunt quidem agere ipsa in se, sed possunt resistendo impedire actionem aliorum. Respondeo, si voluntas sit potentia passiuam, non posse illam resistendo impedire actionem alterius. Illa enim resistendo impediunt, quae habent contrariam qualitatem, voluntas autem non habet contrariam qualitatem, cum sit indifferens ad con-

A traria. Itaque non habet, vnde resistat, si ex natura sua apta est pati physicè ab obiecto. Quod si potentia sit actiuam, & ab obiecto moueatur tanquam a fine, nõ tanquam ab agente, tum verè resistere poterit, vt reipsa etiã saepe resistit, cum varia rationes in eodem obiecto, vel varia obiecta illi demonstrantur.

Adde quod libertas voluntatis, non in eo solum posita est, quod possit resistendo prohibere, ne obiectum agat, amouendo videlicet phantasma, siue obiectum, sed etiam in eo quod praesente obiecto, & agente quod suum est, voluntas possit liberè consentire, vel dissentire, vt perspicuum est ex illo exemplo, quod sanctus Augustinus proponit in libro duodecimo de ciuitate Dei, capite sexto.

B Praeterea nihil eorum, quae nominantur ab auctoribus primae, & secundae Sententiae, tale est, vt in voluntatem agere possit. Nam phantasma in primis facillè excluditur, tum quia anima a corpore separate phantasmatis caret, & tamen sine dubio aliquid appetunt, atque in eo actum voluntatis exercent: tum etiam quia phantasma res est corporalis, ac per hoc in voluntatem, quae potentia spiritalis est, vim habere non potest.

Deinde obiectum non maiore difficultate excluditur. Si quidem saepenumero accidit, vt non sit in re, sed tantum in cogitatione, vt cum aegrotus appetit sanitatem, vel eligit sumere pharmacum, quod nondum est paratum. Quo pacto autem reipsa in voluntatem, & quidem actiue, aliquid operabitur id, quod non est?

Ad hac saepe obiectum est aliquid priuatiuum, actus autem voluntatis positiuus, vt cum nolumus mortem, aut refugimus quodcumque malum. Qui autem fieri potest, vt priuatiuum sit causa efficiens positiuus, & det alteri quod in seipsum non habet?

C Denique intelligentia, seu ratio proponens obiectum (quae vna superest) ab hac actione nullo negotio remouebitur; tum quia actio intelligentiae est immanens, ac per hoc tota recipitur in ipsa mente intelligente, nec transmitti potest ad aliam potentiam; tum quia est causa necessaria, & idcirco tota periret humana libertas, si voluntatis actum effectiue ipsa produceret.

Sed haec ratio postrema vtrunque labefactari potest. Nam si ratio nõ potest actiue mouere voluntatem, quia intelligentia est actio immanens, eadem ratione non poterit voluntas actiue mouere rationem, aliãque potentias, quia voluntatis actio est etiam immanens. Item non videtur sequi, vt actio voluntatis non sit libera, si producatur ab intelligentia, quae est causa necessaria. Nam intelligentia non est causa integra, sed partialis, & propterea si voluntas, quae est altera causa partialis, nolit concurrere, nulla se queretur actio, etiam si intelligentia, necessariò quod suum est operetur.

RESPONDEO; ad primam obiectionem, voluntatem non mouere actiue ratione, aut alias potentias, quasi in illis aliquid imprimat, sed dici eas inouere actiue, quia est impulsio quadam totius suppositi ad opeta exercenda omnium potentiarum. Itaque ipse homo quia per voluntatem desiderat vera cognoscere, se ipse impellit ad exercendam intelligentiam, & idem de aliis potentis intelligendum est. Neque potest contradici, hoc eodem modo actiue moueri voluntatem a ratione, vt videlicet homo, quia per rationem cognoscit bonum, seipse impellat ad illud bonum per voluntatem amandum. Nam ratio, siue intelligentia, non est impulsio, seu inclinatio, sed potiùs susceptio & apprehensio, voluntas autem ex natura sua est inclinatio, & impulsio non solum sui, sed etiam (vt diximus) totius suppositi.

Ad alteram obiectionem, respondeo, tunc solum partialem causam posse liberè agere, & non conferre vim suam, quando vtraque causa partialis immediate concurrat ad effectum producendum, non autem

in altera causa moueat, & per eam mediata concurrat ad opus. Exempli causa, si duo necessarii sunt ad aliquod opus ferendum, sine dubio nulla sequetur actio, si alteruter desit, nisi liberum sit vni concurrere ad opus ferendum, & non concurrere, poterit etiam libera esse actio, quamuis alter fortasse necessario concurrat. At si vnus arrepta, vi, manu alterius per eam literas pingat, aut aliquid aliud agat, non erit in potestate eius, qui violenter mouetur, scribere, & non scribere literas, & simpliciter scriptio erit necessaria, si is qui mouet alterum, necessario mouet. Non enim fieri potest, vt hic necessario moueat, & alter non necessario moueatur.

Iam igitur intelligentia, & voluntas, si vt partiales cause concurrant ad producendum actum voluntatis, non possunt immediate concurrere ad effectum ipsum producendum. Nam actus voluntatis est actus immanens, & vitalis, ac proinde non potest immediate produci, nisi ab interno, & vitali principio, immo etiam a tali principio, id est, appetitu rationali. Itaque sicut absurdum est dicere, intelligentia vult, ita quoque absurdum est dicere, intelligentia producit immediate actum voluntatis, nihil est enim aliud actus voluntatis, quam ipsum velle. Quare si villo modo intelligentia produceret effectiue actum voluntatis, certe produceret mouendo ipsam voluntatem. Ex quo sequeretur, vt periret voluntatis libertas, vt in argumento nostro posuimus, quia intelligentia est causa necessaria, & ea necessario mouente voluntatem, fieri non posset, quin voluntas necessario moueretur.

DICENS, actio recipitur in patiente per modum recipientis, atque ab eo temperatur, & modificatur. Itaque cum voluntas sit potentia libera actio intelligentia, quamuis in se necessaria sit, tamen recipitur in voluntate libero quodam modo, ac per hoc effectus etiam liber, non necessarius erit.

RESPONDEO, id verum esse quoad specificationem, non quoad exercitium. Quia enim actio agentis recipitur per modum recipientis, ex actione intelligentia in voluntate, produceretur actus voluntatis, non actus rationis, & hoc modo dabit speciem actui causa immediata, non causa mediata. At quoad exercitium, non videtur intelligi posse, quomodo actio agentis necessario recipiatur libere in patiente. Nam si actio est, necessario etiam passio est, ac per hoc si intelligentia necessario mouet voluntatem, necessario voluntas mouetur, moueri autem est velle, igitur si intelligentia necessario efficit in voluntate ipsum velle, voluntas necessario vult.

CAPVT XI.

Soluntur argumenta contra doctrinam capituli superioris.

ED iam argumenta soluenda sunt, non quidem omnia, sed precipua, quae ab auctoribus contrariae sententiae fieri solent.

PRIMUM argumentum cum duobus sequentibus est eorum, qui existimant, voluntatem esse potentiam tantum passiuam. Sic igitur illi ratiocinantur, omne quod mouetur, ab alio mouetur, nam alioqui simul esset in potentia, & in actu, si aliquid se ipsum moueret, quod enim mouet, esse debet in actu, quod mouetur in potentia. Voluntas autem mouetur, igitur ab alio mouetur. Nihil vero est, quod verisimilius voluntatem actiue mouere possit, quam phantasma, siue obiectum cognitum, aut ipsa ratio obiectum proponens, igitur ab his, aut aliquo horum voluntas actiue mouetur.

RESPONDEO, illa propositio, omne quod mouetur, ab alio mouetur, solet adferri tanquam a Philosopho pronunciata, sed ille nusquam scripsit, omne quod mouetur ab alio moueri. Deinde intelligentia cum se ipsa intelligit, nonne se ipsa mouet? & nonne proprium

A dicitur esse viuendum seipsa mouere? neque tamen inde sequitur, vt idem eadem ratione sit in actu, & in potentia, erit enim in actu, ratione virtutis motricis, erit in potentia, ratione termini, ad quem tendit. Hoc enim modo quod mouet ad locum, non est necesse, vt sit actu in eo loco, sed satis est si virtutem habeat mouendi ad eum locum. Et eodem modo intelligendi facultas ex cognitione principiorum, quam actu habet, mouet ipsa se ad cognitionem conclusionum, quam habet in potentia. Sic igitur voluntas ex amore finis, quem habet actu, mouet se ad amorem mediatorum, quem habet in potentia, & circa ipsum finem est in actu, ratione inclinationis cuiusdam generalis ad bonum, per quam mouetur ad particularem inclinationem ad hoc aut illud bonum, & est in potentia ratione huius particularis inclinationis, quam non semper habet.

SECUNDUM argumentum, inter mouens, & motum est relatio realis, at eiusdem ad se non est relatio realis, igitur non potest esse idem mouens, & motum.

RESPONDEO, propositio non est vera in vniuersum, sed tunc solum, cum extrema sunt reipsa distincta. Nam cum quis se ipse intelligit, idem omnino sunt agens, & patiens, & obiectum, neque inter ea relatio realis fingi potest.

TERTIUM argumentum, potentia indeterminata debet ab aliquo determinari, igitur a se, vel ab alio: non autem a se, quia ex se est indeterminata, igitur ab alio.

RESPONDEO, voluntas ideo libera dicitur, & est, quia sic est indeterminata, vt ipsa se determinare possit. Itaque non se determinat, quia est indeterminata, sed quia est actiua, & libera.

QUARTUM argumentum cum caeteris est eorum, qui existimant voluntatem humanam ex parte esse actiuam, & ex parte passiuam. Adducunt igitur testimonium sancti Thomae, qui in 1. part. quaest. 80. articulo 2. scribit, voluntatem esse potentiam passiuam, respectu obiecti cogniti.

RESPONDEO, idem sanctus Thomas in 1. 2. quaest. 9. articulo 3. dicit, voluntatem mouere seipsam, & 1. part. q. 82. articulo 4. & de verit. q. 22. articulo 12. dicit, voluntatem moueri ab intellectu, proponente obiectum tanquam a fine. Ex quibus locis intelligimus, a sancto Thoma vocatum esse voluntatem potentiam passiuam, largo modo, nam & ipsum moueri ab obiecto per modum finis est quoddam pati, si agere, & pati accipiuntur pro omni genere cause.

QUINTUM argumentum, notitia subsistens in Deo producit actiue amorem, cum Verbum spirat Spiritum sanctum, igitur notitia quaelibet etiam non subsistens, producet actiue amorem, non enim subsistentia mutare potest genus causalitatis. Quare sanctus Augustinus, libro 15. de Trinitate, cap. 23. & 26. absolute pronunciat, Amorem a cognitione procedere.

RESPONDEO, notitia subsistens producit actiue amorem, non quia notitia est, sed quia diuina est, & habet omnia, quae habet Deus Pater, ac per hoc habet etiam voluntatem, & ipsum velle Patris. Itaque eadem voluntate, qua Pater, & eadem actione Spiritum sanctum producit. Quod autem sanctus Augustinus dicit, si de diuina cognitione accipiatur, eodem modo intelligendum erit: si de cognitione in vniuersum, cum dicimus a cognitione produci amorem, quia bonum cognitum est causa finalis, & obiectiua amoris. Quicquid enim amamus, ideo amamus, quia intelligimus esse bonum, & naturae nostrae conueniens.

SEXTUM argumentum, ratio per vltimum iudicium practicum trahit voluntatem, & eam quodammodo rapit ad opus: sic etiam cum primum terribile aliquid occurrit animo, non possumus non timere, & cum aliquid valde iucundum, non possumus non letari: igitur saltem in huiusmodi intelligentia actiue

voluntatem mouet.
RESPONDEO, voluntas mouetur necessario a iudicio vltimoratiōis, & a repentinis occurribus rerū magnarum, non quod ratio actiue moueat, sed quia voluntas in huiusmodi habet se per modum causae naturalis, quae praesente obiecto, non potest non agere.

SEPTIMUM argumentum, si voluntas ad praesentiam extrinsecam obiecti, se ipsa actiue moueret, non posset reddi ratio, cur non essent omnes eius actus eiusdem speciei, talis enim est effectus, quale est principium formale in ipso agente: cur igitur, si formale principium in voluntate est vnum, id est, natura voluntatis, non sunt omnes effectus eiusdem speciei? Item si voluntas ad praesentiam extrinsecam obiecti per se operatur, cur non etiam mens ad praesentiam obiecti cognoscit, nisi speciem ab illo recipiat? cur item sensus non cognoscit sine immutatione actiua ab obiecto? cur ligna non seipsa comburunt ad praesentiam ignis?

Ad explicationem huius difficultatis, sciendum est, ip omni actione requiri quatuor causas, Materiam, siue Subiectum, Efficiens, Formam, & Finem. Ex his autem Materiam, & Efficiens, & rursus Formam, & Finem aliquando idem, & vnum esse. Nam cum actio est immanens, idem est efficiens, & subiectum, in rebus vero naturalibus idem est finis, & forma; efficiens enim id propositum habet, vt effectum producat similem suae formae. In his autem quae sunt ex arte, finis & forma non sunt idem. Nam non intendit qui facit aliquid ex arte producere effectum similem arti, per quam agit, sed ideam, qua gerit in mente.

Iam igitur in actu voluntatis, subiectum est ipsa voluntas, efficiens, eadem voluntas. Nam (vt diximus) actus voluntatis est immanens, qui necessario in eo recipitur, vnde procedit. Forma intrinseca, per qua voluntas agit, est inclinatio quaedam naturalis ad bonum, in qua virtute includuntur omnes particulares inclinationes, & est ipsa quasi semen quoddam, vnde prodeunt omnes volitiones. Sed quoniam ista inclinatio generalis ex se indifferens est ad multa, propterea requiritur alia forma extrinseca, quae determinet priorem quoad specificationem, & haec est obiectum ipsum mente conceptum, & iudicatum vt conueniens, quod etiam finis est actionis. Tendit enim actio voluntatis ad acquisitionem obiecti. Est autem haec actio voluntatis valde similis motui locali animalium, in quo videmus efficiens, & subiectum esse idem; formam intrinsecam esse vim motricem, Finem autem esse ipsum (vbi) extrinsecum, & ab eo specificari motum.

SCIENDUM est praeterea, ab obiecto in mente concepto, specificari quidem (vt diximus) actionem voluntatis, sed tamen specificari finaliter, non actiue. Nam non potest in re distingui gradus specificus a generico, quasi possit aliquid actiue concurrere ad producendum effectum, quoad gradum specificum, nisi concurrat ad eundem effectum producendum etiam quoad gradum genericum. Eadem enim entitas est substantia rei, & speciei rei. Itaque actus voluntatis specificatur ab obiecto, sed non producit villo modo actiue ab obiecto: quemadmodum & motus localis specificatur a loco, siue ab (vbi) a quo tamen nulla ratione producit.

Ex his ad argumentum propositum respondemus, actus voluntatis esse diuersarum specierum, quia diuersa sunt obiecta, ad quae per inclinationem voluntas fertur. Neque id est proprium voluntatis, sed commune est non solum motui ad locum (vt iam diximus) sed etiam actibus intelligentiae, & omnium sensuum. Specificantur enim illi omnes non a forma intrinseca ipsarum potentiarum, sed ab obiectis. Commune quoque est omnibus artificialibus, & (si quid aliud est) in quo finis non coincidat cum forma intrinseca ipsius agentis.

A Ad aliud de intelligentia, & sensibus, quae non operantur ad solam praesentiam obiecti, nisi ab illo aliquid recipiant, respondeo, rationem discriminis esse in promptu. Nam potentiae apprehensivae non sunt in actu primo, nisi recipiant similitudinem obiecti, & ideo sunt ex natura sua potentiae partim passivae, partim activae: appetitivae autem potentiae sunt in actu primo per inclinationem generalem ad bonum. Et ideo simpliciter sunt actiuae, & seipsa mouent ad praesentiam obiecti, quamuis ab eo nihil recipiant.

Ad illud de lignis, quae non seipsa comburunt ad praesentiam ignis, facilis responsio est. Nam ligna non continent vim comburendi, neque virtute, neque actu: voluntas autem continet virtutem, per quam omnia bona potest appetere. Atque haec de ista quaestione sufficiant.

CAPVT XII.

Per liberum arbitrium non expetitur mala, sed bona.

SEQUITUR disputatio de obiecto liberi arbitrii, propter illam particularem definitionem, in qua dicebamus, liberum arbitrium esse eorum, quae ad finem aliquem dicunt. Erit autem Tripartita tractatio; primum enim quaeremus, Vtrum ad obiectum liberi arbitrii pertineant bona & mala, an solum bona. Deinde, an bona praesentia, & futura, an futura tantum. Denique, an solum media ad finem, an etiam ipse finis.

De prima quaestione pauca dicenda erunt. Nam tamen Gulielmus Okam in libro tertio Sententiarum, quaest. 13. dubio 3. scripsit, voluntatis obiectum esse ens, quod bonum & malum comprehendit; ac per hoc posse voluntatem ferri in malum sub ratione mali; tamen communis sententia Theologorum est, Voluntatis obiectum proprium, & primum esse bonum, siue aliquid apprehensum sub ratione boni, malum autem non pertinere ad obiectum voluntatis, nisi secundario, & per accidens, quatenus videlicet malum nolumus, & ideo nolumus, quia bono, quod per se volumus, contrarium est. Id quod tum alij permulti, tum praecipue sanctus Thomas docet in 1. part. quaest. 20. articulo 1. Item in 1. 2. quaest. 8. articulo 1. & in lib. 3. contra gentes, cap. 16. & 17.

Rationes pro hac vera, communi que sententia haec sunt. Prima est auctoritas. Sic enim docent ex nostris, Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum pag. 65. Dionysius in lib. de diuinis nominibus, cap. 4. Augustinus lib. 2. Confess. cap. 6. Boetius lib. 4. de consolatione. Damascenus lib. 2. de fide, cap. 21. Ex externis, Aristoteles lib. 1. Ethic. cap. 1. & Seneca in lib. 4. de beneficiis, cap. 7. Deinde sunt haec argumenta.

PRIMUM, inclinatio voluntatis in suum obiectum est naturalis, igitur auctor eius est Deus. Quare non potest esse nisi bona. At si obiectum voluntatis esset malum, & inclinatio eius esset mala; immo esset inclinatio in perniciem propriam; quod sine dubio naturali inclinationi repugnat; proinde esset naturalis, & non naturalis, a Deo, & non a Deo, quae sunt contradictoria.

SECUNDUM, ens, vt omnia omnino comprehendit, est proprium obiectum intelligentiae, non igitur esse potest obiectum voluntatis. Neque enim diuersarum potentiarum idem obiectum esse potest.

TERTIUM, voluntas magis appetit id, quod est vtilius appetenti, quam quod est in se praesentius, vel nobilius. Quis enim non multo malit vnum aureum nummum, quam decem muscas, aut viginti culices? igitur obiectum voluntatis non est ens absolute, sed bonum, & conueniens.

QUARTUM, obiectum appetitus non potest esse, nisi id, quod est appetibile. At bonum est, quod omnia

appetunt, vt scribit Philosophus initio primi libri Ethicorum. Igitur bonum propriè est obiectum voluntatis.

S E D videamus quid contra aduersarius adferat. Argumentum Gulielmi non est nisi hoc, si quis non possit velle malum, & nolle bonum, non poterit mereri, & demereri circa hos actus, quod videtur absurdum. Nam si Christianus iudicet malum esse colere idola, non poterit velle colere idola, ac proinde non poterit circa hoc peccare, & demereri, & similiter nõ poterit mereri detestando cultum idolorum, quia circa quod non possumus demereri, circa idem nec possumus mereri.

R E S P O N D E O, poterit Christianus velle colere idola, tamen si iudicet id esse malum absolute, quia poterit iudicare id esse bonum sibi, vel ad euadenda tormenta, vel ad conciliandam sibi gratiam Ethnicorum, vel alia quacunq; de causa. Quod si quis apprehendat cultum idolorum solum sub ratione mali, non poterit quidem illum velle, tamen mereri poterit, & demereri, quoad exercitium actus, quia poterit non detestari eum actum, quando tenetur detestari; poterit etiam detestari, quando liberè posset non detestari, & hoc modo demeretur, vel merebitur.

Præter hoc argumentum solent proponi alia quatuor argumenta. Primum est ex Scriptura, quoniam Eccles. 17. *Ante hominem vita, & mors, bonum & malum. Quod placuerit ei dabitur illi.* Respondeo, bonum potest reici, quia potest apprehendi sub ratione mali, & malum potest eligi, quia potest apprehendi sub ratione boni. Atque hoc solum est, quod docet Ecclesiasticus.

S E C U N D U M argumentum ex Augustino, & Bernardo, scribit enim sanctus Augustinus in libro secundo Confess. cap. 4. *se in furto non amasse nisi peccatum.* Et sanctus Bernardus sermo. 35. ex paruis, scribit, diabolus, & alios quosdam diligere malum, quia est malum. Respondeo, sanctus Augustinus explicat in eodem libro, capite nono se amasse in eo furto ipsum peccatum, sed sub ratione boni delectabilis, quia videlicet gaudebat cum aliis sociis suis fallere vicinum suum. Ad quem modum intelligendum est etiam quod scribit sanctus Bernardus; diabolus enim diligit malum nostrum sub ratione boni sui, existimat enim sibi vtile esse, si mulci pereant.

T E R T I U M argumentum, intelligentia cognoscit verum, & falsum; cur igitur & voluntas non velit bonum & malum? Respondeo, intelligentia apprehendit verum, & falsum; sed cum iudicandum est, vero consentit, à falso dissentit. Porro voluntas sequitur intelligentiam non simpliciter vt apprehendentem, sed vt iudicantem. Ideo sicut intelligentia veritati consentit, à falso dissentit; ita voluntas eligit bonum, reicit malum.

Q U A R T U M argumentum, potest voluntas nolle bonum sub ratione boni, quia potest Deum, qui summum, ac purum est bonum, odio habere, sicut eundem potest diligere; igitur potest etiam velle malum sub ratione mali; siquidem nolle bonum, & velle malum eiusdem rationis sunt. Respondeo, potest quidem voluntas humana Deum odisse, sed sub ratione mali, id est, grauis, & incommodi. Sic enim impij Deum cogitant, iudicem seuerum. Et quia nolent pœnas dare scelerum suorum, ideo Deum esse, vel certe omnia scientem, & omnipotentem esse nolent. Quare negandum est, posse voluntatem nolle bonum sub ratione boni, sicut etiam contra velle malum sub ratione mali. Sed de his hucusq; dictum sit.

CAPVT XIII.

Liberrum arbitrium esse tum presentium, tum futurorum.

A **L T E R A**, quaestio circa obiectum liberi arbitrij est, Vtrum liberum arbitrium sit etiam presentium, an tantum futurorum; hoc est, habeat ne homo in potestate actiones suas futuras tantum, an etiam presentes. Tres enim de hac re sententiæ esse videntur.

P R I M A Petri Lombardi in lib. 2. Septent. dist. 25. Item Gulielmi Okam, & Gabrielis in 1. Sent. dist. 38. qui docent, actiones presentes esse necessarias, quoniam id omne quod est, dum est, necesse est esse; proinde solum futuras in potestate esse liberi arbitrij.

A L T E R A sententia est Gregorij Ariminensis, in 1. Sent. dist. 19. qui censet inchoationem actionis etiam in presenti liberam esse posse, tamen continuationem aliquam omnino esse necessariam. Nam etiam si possit aliquis non inchoare actionem, & ideo libera sit inchoatio: tamen si inchoetur, non potest in illo ipso puncto temporis definire, quia esset, & non esset, quæ sunt contradi-centia, si in illo ipso instanti definiret, in quo primum existit: nec potest in proximo etiam instanti definire, quia non inueniuntur duo instantia immediata; igitur necessariò ad tempus aliquod continuabitur.

T E R T I A sententia communior in Scholis, ac sine dubio verior est, quam præter ceteros explicat, & tenent Ioan. Scotus in 1. Sent. dist. 39. Capreolus in 2. dist. 25. Et Herueus quodlib. 1. quaest. 1. dub. 6. Habet igitur hæc sententia, liberum arbitrium in potestate sua non solum futuras actiones habere, sed etiam presentes, nec tantum inchoationem, sed etiam continuationem.

Probatur pars prior. Nam si liberum arbitrium non esset presentium, sequeretur, vt nec posset esse futurorum. Non enim verè dici potest, hoc liberè fiet, si in presenti non potest verè dici, hoc liberè fit. Sed neque verè dici poterit, hoc liberè factum est; si non potuit in presenti verè dici, hoc liberè fit. Itaque tota peribit libertas.

D E I N D E, si presentium actionum nulla esset vera libertas, Deus non esset verè liber, quippe cui nihil est præteritum, nihil futurum. Hoc autem falsum, atque absurdum esse suo loco postea demonstrabimus.

T E R T I O sequeretur, Christum in primo instanti conceptionis, & Angelos in primo instanti creationis, neque boni aliquid meruisse; neque mereri vlla ratione potuisse, quod certè doctrinæ scholarum minimè consentaneum esse videtur.

Q U A R T O, illud quoque efficeretur, vt nunquam pijs operibus aliquid mereremur. Non enim meremur quando nihil agimus, vt norum est, neque meremur quando aliquid agimus, quia non liberè agimus, si ad presentia non est libertas, nunquam igitur meremur.

D E N I Q U E accedit & illud absurdum, vt qui peccant, tunc minimè peccent, quado maximè peccant: nam tum maximè peccat quis, cum est in ipso actu, & ardore peccati, at si presentium non est liberum arbitrium, ille qui actu peccat, non liberè peccat, proinde nec peccat.

Quo argumento probatur etiam pars illa posterior de continuatione. Nam si necessariò continuari debet actio, & in ipsa continuatione non est libertas, sequitur, hominem per aliquod tempus bene operando non mereri, & malè agendo non peccare. At certè valde absurdum est, vt bona, vel mala actio, per hoc solum quod perseverat, & continuatur, desinat esse bona, vel mala.

Neque argumenta contraria aliquid efficiunt. Obiiciunt enim primò sententiam illam Philosophi, *Omne quod est, dum est, necesse est esse*, lib. 1. de Interpretatione

cap. vi. Sed facilis est responsio; loquitur enim Philosophus de necessitate conditionata, non de absoluta. Quemadmodum enim si quis dicat, si homines inter se disputant, necessariò loquuntur; disputant autem, igitur necessariò loquuntur: illa propositio, necessariò loquuntur, non intelligitur absolute, sed ex hypothesi, in hunc sensum, posito quod illi disputent, fieri non potest, quin loquantur; absolute tamen liberè loquuntur, non necessariò, quia poterant pro arbitrio disputationem non inchoare, & inchoaram eadem possunt libertate dimittere. sic etiam cum dicimus, id quod est, quando est, necessariò est, de necessitate conditionata, non de absoluta accipi debet. Siquidem actio, si libera sit, non potest quidem non esse, quando est, tamen absolute non necessariò, sed contingenter fluit à sua causa, & in quolibet momento potest interrumpi, & dimitti.

Posset etiam per aliam distinctionem argumentum solui. Nam id quod fit, potest considerari duobus modis, vno modo, vt est iam in se, & extra causas suas, & hoc modo ipsum fieri, transit in factum esse, & præsens in præteritum, & ideo non potest res illa non esse, dum est, quia non potest non facta esse, quæ facta est: alio modo, vt fluit à causa, siue vt habet ordinem ad causam, & hoc modo, si causa est libera, aut contingens, potest res illa non esse, & contingenter est, non necessariò, quia videlicet ordinem ad causam non necessarium, sed contingentem habet.

Obiiciunt secundo, liberum arbitrium eorum esse, quorum est consultatio; at consultationem non presentium, sed futurorum esse; igitur & liberum arbitrium non presentium, sed futurorum esse. Respondeo, liberum arbitrium non solum esse eorum, quorum est consultatio, sed etiam eorum, quorum fuit consultatio, & ipsius quoque consultationis. Nam & liberè in presenti consultamus de futuris: & liberè eligimus in presenti, quod antea consultauius.

Obiiciunt tertio, non posse in eodem instanti aliquid fieri, & definire, quia simul esset, & non esset, quæ sunt contradictoria; & rursus non posse definire in proximo instanti, quia non datur proximum instans; proinde necessariò actionem esse continuandam ad aliquod tempus, ac per hoc actionem, dum continuatur non esse liberam, sed necessariam. Respondeo, non posse quidem in eodem instanti aliquid esse, & non esse, tamen posse in eodem instanti incipere & definire. Quia quæ desinunt in instanti, in quo sunt, incipiunt per primum sui esse, & desinunt per vltimum sui esse.

Itaque non dicitur de eiusmodi rebus, hæc res nunc est, quia incipit esse, & nunc non est, quia desinit esse: sed dicitur hæc res nunc est, quia incipit esse, & post hoc non erit, quia desinit esse. Porro multa esse, quæ non continuantur, sed in eodem instanti pereunt, in quo nascuntur, perspicuum est ex ipsis instantibus in tempore, & mutatis esse in motu. Actiones etiam spirituales omnes, & ipsam illuminationem corporalem in instanti fieri, & per primum sui esse incipere, ac per vltimum sui esse definire, notissimum est. Nihil igitur arguitur Ariminensis contra veritatem efficiunt.

CAPVT XIV.

Liberrum arbitrium non esse finis, sed mediorum ad finem.

P **O S T R E M A** quaestio est, sit ne obiectum liberi arbitrij finis, an id quod est ad finem, siquidem Philosophus in lib. 3. Ethic. cap. 2. & 3. non semel repetit, electionem, & consultationem non esse finis, sed mediorum tantum ad finem. *Nemo enim (vt ipse dicit) consultat, an debeat esse falsus, neque eligit felicitatem, sed consultat de medijs, & ex iis illa eligit, quæ optima videntur esse ad felicitatem assequendam.*

A Contra autem sanctus Ioannes Damascenus, in 2. lib. de fide, cap. 21. scribit, hominem non solum liberè consultare & eligere, sed etiam liberè appetere, & velle. Appetere autem, & velle propriè ad finem pertinere videtur. Nam ex appetitione, & voluntate finis mouemur ad querenda, & eligenda media. Sanctus etiam Thomas in 1. 2. quaest. 10. artic. 2. docet, hominem esse liberum, quoad exercitium, etiam circa appetitionem summi boni.

Denique non videtur posse in dubium reuocari, quin liberè diligamus Deum, qui est summus atque vltimus finis, quandoquidem amor Dei est actus maximè meritorius, & ei corona vitæ, tanquam merces parata est, dicente Apostolo Iacobo: *Accipiet coronam vitæ, quam respromisit Deus diligentibus se.* Iac. 1.

S E D res est facilis, nam si consideremus quicquid aliquo modo pertinet ad liberum arbitrium, tunc non solum media, sed etiam finis ad liberum arbitrium pertinebit: siquidem intentio finis libera esse potest, vt Damascenus rectè docet. Si verò consideremus præcipuum actum liberi arbitrij, qui est electio, tunc sola media, non autem finis ad liberum arbitrium pertinebunt, vt Aristoteles probat. Ceterum scpe finis induit rationem medij, & eo modo ad obiectum liberi arbitrij pertinere potest. Et quidem in finibus subordinatis nemo nescit, quin vnū, & idem nunc finis, nunc medij rationem habeat, ac per hoc res eadem, vt finis, sub consultationem, & electionem non cadat, vt medium, cadat. Exempli causa, sanitas finis est medicina. Propterea non consultat medicus, an expediat curare agrotum, neque eligit sanitatem, sed appetit, atque intendit sanitatem, & ex amore huius finis mouetur ad querenda media, & eligenda pharmaca. Iudex autem cuius finis non est sanitas priuati hominis, sed pax, & incolumitas ciuitatis; consultat non solum de sanitate, sed etiam de vita priuatorum hominum, an videlicet vile sit certos homines membrorum truncatione, aut etiam morte mulctare pro pace, & salute ciuitatis.

Porro magnus aliquis Princeps, qui multis ciuitatibus imperat, non habet pro fine pacem vnus ciuitatis, sed regni totius incolumitatem, ac proinde consultare poterit aliquando, vtrum expediat ad regni totius conseruationem ciuitatem aliquam rebellem penitus euertere, ac delere.

Quod autem attinet ad vltimum finem, non potest ille quidem induere rationem medij, sed potest tamen appetitio eius esse medium ad eundem finem assequendum. Itaque desiderium felicitatis dum peregrinamur à patria, liberum est quoad exercitium, & ipsa dilectio Dei, medium est apertissimum ad assequendam beatitudinem. Atque hac ratione omnia conciliantur, quæ initio parum inter se coherere videri poterant.

S E D existit non exigua dubitatio de primo amore finis, qui in voluntate oriri capit, cum ipsa ab actu omnino cessaret, an videlicet ille etiam amor sit liber, an verò necessarius. Tres enim Theologorum sententiæ numerantur, duæ extrema, tertia media.

P R I M A Scoti, & Henrici est, ille enim in quodlib. 21. hic in quodlib. 12. quaest. 26. docent, primum actum voluntatis, siue primum amorem finis non solum elici à voluntate, sed etiam simpliciter esse liberum.

A L T E R A sententia in altero extremo est Capreoli, qui eam sancto Thoma etiam attribuit. Capreolus igitur in 2. Sentent. distinct. 24. quaest. 1. artic. 3. ad 8. & distinct. 25. quaest. 1. art. 3. ad 7. docet, primum actum voluntatis esse quandam complacentiam actualement erga bonum in vniuersum, eamque ita fieri à solo Deo, vt ad eam voluntas, non nisi passiuè concurrat.

T E R T I A sententia planè media, & meo iudicio verior est Caietani in 1. 2. quaest. 9. artic. 4. Et Ferrarientis in lib. 1. contra gentes, cap. 23. & in 3. cap. 89. qui docent, primum actum voluntatis fieri efficienter ab ipsa vo-

luntate, sed tribui Deo auctori, quoniam sit naturalis, & sequatur ex inclinatione illa naturali, quam Deus in voluntate impressit ad eum ferè modum, quo grauius, & leuius dicuntur moueri à generante. Et hæc sententia videtur esse verè S. Thomæ in 1.2. quæst. 9. art. 4. & 6.

Et quidem primum actum voluntatis elici actiue ab ipsa voluntate, contra Capreolum, facillè probari potest, quoniam si complacentia illa est actualis, vt is fateatur, certè erit actus voluntatis; si actus voluntatis, certè immanens, & vitalis, ergo ab ipsa voluntate actiue procedet.

Propter hæc rationem idem Capreolus in eadem quæst. 1. distinct. 25. artic. 3. in responsione ad 1. Henrici, contra 2. conclusionem, dicit, complacentiam illam non esse actum secundum (fateatur enim omnem actum secundum elici actiue à voluntate) sed actum primum. Et si quidem per actum primum intelligeret inclinationem naturalem, quæ semper est in voluntate, facillè cum alio sancti Thomæ sectatoribus conueniret: sed cum addit in eodem loco, actum istum primum nunquam esse sine actu secundo, apertè significat, per illam complacentiam actualem intelligendum esse aliquid superadditum inclinationi naturali, quod imprimatur à Deo in voluntate, quotiescunque illa est proditura in actum. Istud autem superadditum, videtur omnino gratis excogitatum, & cum non sit potentia, neque habitus, neque actus, vix intelligi potest quid sit.

Iam verò primam appetitionem finis esse naturalem, & Deo auctori tribuendam, hac ratione probat egregiè sanctus Thomas: Omne quod agit, agit propter finem, siue ex appetitione finis: ergo quando voluntas mouet se, & agit, ex appetitione finis se mouet, & agit: ergo antequam se moueat, & agat, debet habere appetitionem finis: ergo ad primam finis appetitionem non seipsa mouet, neque propriè agit, sed mouetur, & agitur ab auctore naturæ, per naturalem inclinationem voluntati impressam. Alioquin enim si ad primam appetitionem finis seipsa moueret & ageret, deberet ex alia appetitione finis se mouere & agere, & sic daretur appetitio prior prima, vel certè processus in infinitum.

Et confirmatur hæc ratio à simili. Nam intelligentia dicitur agere, & se mouere, cum ex principiis per proprium discursum indagat conclusiones; at cum ipsa principia cognoscit, non dicitur propriè agere, aut se mouere, quia non per discursum inuestigat eorum principiorum cognitionem, sed illa habet ex naturali lumine à Deo creatore impresso: sic igitur & voluntas propriè agit, cum ex amore finis per consilium eligit media ad assequendum finem: non autem cum ipsum finem ex naturali inclinatione sibi à Deo indita, incipit appetere.

At contra obiciunt aliqui, si voluntas ad primam appetitionem finis moueatur à Deo, sequi, vt actus ille sit naturalis, ac per hoc non sit liber: id autem repugnat non solum experientia, sed etiam ipsi sancti Thomæ doctrina. Nam in prima parte, quæst. 63. artic. 7. concedit sanctus Thomas, in primo instanti suæ creationis, Angelos meruisse apud Deum: non est autem meritum, vbi non est libertas. Respondeo, primus actus voluntatis naturalis dicitur & à Deo, quia nascitur ex naturali inclinatione, non ex appetitione actuali finis: tamen idem actus liber esse potest, quoad exercitium, ac proinde in tantum liber, in quantum requiritur ad meritum. Nam idem S. Thomas in 1.2. quæst. 10. artic. 2. docet, quoad exercitium in hac vita, hominem esse liberum, respectu cuiuscunque obiecti, etiam si sit ipsum bonum in communi.

Obiiciunt secundò, Nullam fore discrimen inter animalia, & inanima, si ipsa etiam humana voluntas non se ipsa moueat, cum elicit actum suum, sed moueatur à Deo eo modo, quo grauius, & leuius mouentur à generante. Respondeo, discrimen inter animalia & inanima non est

querendum in primo actu (quamuis & in eo non desit aliqua differentia) in quo animalia operantur per modum naturæ, sed in sequentibus actibus. Nam præhabita cognitione, & appetitione finis, animalia per se quarunt modum acquirendi illum finem; inanima verò, quæ non cognoscunt, neque appetunt proprio aliquo actu finem, non possunt per se querere modum acquirendi finem, sed sicut naturaliter inclinatur ad suum finem, sic etiam naturaliter ad illum feruntur ab illo acta, & mota, qui naturam eis dedit.

Inter animalia verò rationis expertia, & ratione prædita hoc interest, quòd tamen si vtraque naturaliter appetant finem, quoad specificationem; tamen rationis expertia naturaliter eum appetunt, etiam quoad exercitium; ratione prædita quoad exercitium appetunt liberè. Item, quod ex amore finis animalia rationis expertia se mouent ad media, quæ ducunt ad illum finem motu animali, & sine deliberatione; ratione prædita, motu rationali, id est, cum consilio, & collatione mediolorum, ac per hoc cum deliberatione & electione.

CAPVT XV.

Subiectum liberi arbitrij non posse esse nisi naturam intelligentem.

ISCVTIENDA nunc est illa particula definitionis (*intelligentis nature*) quæ breuiter explicat subiectum liberi arbitrij, id est, quæ res prædita sint libero arbitrio.

Sæx omnino sunt res, quæ in questionem venire possent, res inanima, planta, bestia, homines, Angeli, Deus. Ac vt certa separemus à dubiis. Primum, extra controuersiam est, nihil eorum, quæ cognitione carent, siue sint inanima, vt elementa, & lapides, siue animata, vt herbas, & plantas, liberum arbitrium habere posse. Neque enim fieri potest, vt non careant libero arbitrio, quæ omni arbitrio carent.

DEINDE certum est, animantia rationis expertia prædita esse quadam imagine, & quasi adumbratione liberi arbitrij, non tamen verò, proprièque dicto libero arbitrio. Prædita esse bestias imagine quadam liberi arbitrij, quæ liberum arbitrium metaphoricè nominari possit, perspicuum est ex eo, quòd earum appetitio aliquo modo est indifferens ad multa, non ita ad vnum tantum alligata, vt potentia calefactiua ignis ad calefaciendum, & similes. Deinde, quòd quasi iudicio quodam vti videntur. Ones enim in campis vnam herbam carpunt, aliam negligunt, lupum fugiunt, canem sequuntur; equi, & canes terrentur minis, alliciuntur blanditiis. Denique quòd non solum iudicium, sed quadam etiam miram prudentiam, & sagacitatem præ se ferant in operibus suis, vt aranea, formica, apis, hirundo, & alia. Quocirca Plutarchus opusculum quoddam inscribere ausus est, quod animantia bruta ratione vtantur: Laurentius autem Vallæ, non per iocum, vt Plutarchus, sed seriò bestiis rationem attribuit in sua dialectica capite nono, attributurus illisdem sine dubio etiam liberum arbitrium, nisi illud hominibus denegasset.

Ceterum carere bestias omnes libero arbitrio propriè dicto, testatur Philosophus in 2. libro de anima, tex. 17. testatur Gregorius Nyssenus in 1. lib. de Philosophia, cap. 1. Et in lib. 5. cap. 4. testantur omnes Theologi, & Philosophi, quos longum esset, minimèque necessarium huc adducere. Testatur ipsa diuina scriptura in Psal. 31. cum ait: *Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.* Et in Psal. 48. *Comparatus est iumentis insipientibus, &c.* Testatur denique etiam ratio. Nam potentia suprema, quæ est in bestiis, siue imaginatio, siue estimatiua

nominetur, corporalis, ac materialis est, proinde pertinere non potest ad cognitionem vniuersalem, quæ fundamentum est ratiocinationis, neque potest reflecti ipsa in se & iudicare de suo iudicio, quod est fundamentum libertatis.

Neque his repugnat, quod earum appetitio videatur indifferens ad multa. Nam indifferentia illa determinatur per naturale iudicium, cui reluctari non queunt. Et quemadmodum homines in certis rebus habent conditionalem necessitatem, sed absolutam libertatem: sic etiam contra, bestia habent conditionalem libertatem, & absolutam necessitatem. Possunt enim hoc potius, quàm illud appetere, si estimatiua eorum ita iudicat; sed estimatiua necessariò iudicat vnum. Habent enim bestia à natura determinata iudicia, neque possunt vnum conferre cum altero, vt supra diximus. Arque hinc nascitur, vt omnia animantia eiusdem generis, semper eodem modo operentur. Omnes enim oves lupos fugiunt; omnes hirundines eodem modo nidificant. Omnes apes eodem modo mellificant; omnes araneæ eodem modo insidiantur muscis, omnes formicæ eodem modo grana reconduunt, neque præterea aliud norunt.

At (inquiunt) terreri minis, atque allici blanditiis, videtur esse manifestum iudicium rationis. Sed non ita est. Illud enim oritur ex eo, quòd ex memoria verberum, aut beneficiorum cognoscunt aliquid boni, vel mali sibi demonstrari: & non possunt id non cognoscere, & estimare, aut iudicium eiusmodi non sequi.

Ad hæc certum est, hominem absolutè consideratum esse liberi arbitrij. Neque enim heretici de hac re contendunt, sed solum de homine per peccatum primi parentis, de statu suo deiecto, de qua re in sequenti libro differemus. Perspicuum est autem illud Ecclesiasticum testimonium, c. 15. *Reliquit hominem in manu consilij sui, &c.*

Neque minus est certum, Angelos libero arbitrio præditos esse, præsertim si absolutè secundum naturam suam considerentur, ante confirmationem in bono, vel obfirmationem in malo. Nam in primis literæ sacræ de Angelis ita loquuntur, vt de rebus intelligentibus, vt constat ex Genes. cap. 18. & 19. ex Tobia, cap. 12. ex Luca, cap. 1. & 2. Et ex aliis plurimis locis. Vbi autem intelligentia est, ibi sine dubio & libertas est. Deinde, scriptura testatur; Angelos esse naturæ præstantioris quàm homines, Psal. 8. *Ministri cum paulo minus ab Angelis.* Igitur si homines libero arbitrio præditi sunt, cur non multò magis Angeli? Ad hæc, Scriptura diuina testatur, Angelos aliquando peccasse, & punitos esse. 2. Petri 2. *Angelis peccantibus non peperit.* At peccatum, & pœna peccati sine arbitrij libertate esse non possunt. Denique, sancti Patres disertis verbis liberum arbitrium Angelis tribuunt. Vide Irenæum lib. 4. cap. 71. Basilium in libro de Spiritu sancto, cap. 16. Augustinum in lib. de correptione & gratia, cap. 10. Gregorium homil. 7. in Ezech. & Damascenum lib. 2. de fide, cap. 3. & 4.

Vna superest dubitatio, si ne Deus etiam verè ac propriè liberi arbitrij. Nam & multi contra senserunt, & argumenta non contemnenda difficilem quæstionem efficiunt. Primum igitur non desuerunt ex Philosophis, qui dicerent, Deum ex necessitate agere, quorum sententiam refert sanctus Thomas in lib. 2. contra Gentes, cap. 23. & quamuis sanctus Thomas non indicauerit nomina eorum Philosophorum, tamen commentator eius Franciscus Ferrariensis scribit, eos esse Aristotelem, & Auicennam. Et sanè non solum Ferrariensis, sed etiam Henricus, Scotus, & alij in horum Philosophorum numerum referunt Aristotelem, nec sine causa, vt cognosci potest, ex libro octauo physice, text. 10. & sequentibus. Et lib. 12. Metaph. text. 30. & 38.

In eodem errore versatus est ex Christianis, Petrus Abailardus, teste Thoma Vvaldensi libro primo doctrina-

alis fidei, capite decimo. Docuit enim prædictus Petrus, Deum non posse facere, nisi ea, quæ facit. Quod idem postea docuit Ioan. Vviclef, vt constat ex eius Trialogo, cap. 10. & 11. Et ex Thoma Vvaldensi, qui eum refellit, lib. 1. doctrinae fidei, cap. 10. & sequentibus. Idem approbat Lutherus, qui in assert. artic. 36. dicit, veram esse Vviclef sententiam, quæ habet, omnia ex necessitate absoluta euenire. Martinus quoque Bucerus in libro de concordia doctrinae, capite de libero arbitrio, satis apertè tradit, Deum necessariò agere quicquid agit, nec posse aliter facere.

Denique Ioannes Caluinus, lib. 1. Institut. cap. 16. §. 3. docet, Deum non posse facere, nisi id quod facit. *Sane, inquit, omnipotentiam sibi vendicat, ac deferri à nobis vult Deus, non qualem Sophista fingunt, inancem, otiosam, & ferè sopitam: sed vigilem, efficacem, operosam, & qua in continuo actu versetur.* Et paulò post: *Ideo, inquit, censetur omnipotens, non quòd possit quidem facere, cesset autem, sed quia, &c.* Vbi vides à Caluino reprehendi communem Theologorum (quos ipse Sophistas vocat) sententiam, quæ habet, Deum multa posse facere, quæ non facit, & contra, posse multa non facere, quæ facit, & idcirco verè, proprièque liberum esse.

Argumenta pro sententia aduersariorum multa sunt, & grauius. Videtur enim libertas arbitrij, qua quis potest velle hoc aut illud, & velle hoc aut non velle, repugnare aternitati, immutabilitati, simplicitati, aliisque attributis Dei. Immo cum velle in Deo sit idem quod esse, si velle Dei posset non esse, ipse etiam Deus posset non esse: vel si esse Dei est simpliciter necessarium, quo modo velle Dei non erit etià simpliciter necessarium? Sed hæc omnia planius exponentur, cum refellenda erunt.

CAPVT XVI.

Probat, Deum esse liberi arbitrij.

SENTENTIA Theologorum, quæ sine dubio verissima est, probabitur à nobis, primum, ex diuinis literis, & testimoniis Patrum, aduersus hereticos, deinde, naturalibus rationibus, aduersus Philosophos. Psal. 113. *Omnia quæcumque voluit, fecit.* Psal. 111. *Magna opera Domini exquisita in omnes voluntates eius.* Ephes. 1. *Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ.* Et 1. Cor. 12. *Hæc autem operatur vnus & idem Spiritus, diuidens singulis prout vult.* Ex his, & similibus locis efficitur, Deum operari per cognitionem, & voluntatem, & res creatas tales esse, quales Deus esse voluit, non quales necessitas coëgit.

Sed rursus habemus alia loca, quibus ostenditur, Deum posse facere, quæ non facit, & contra non facere quæ facit. Daniel 3. *Potens est Deus, nos de manibus tuis, ò Rex, liberare: quod si noluerit, statuum tamen, quam fecisti, non adoramus.* Hoc loco scriptura docet, potuisse fieri, vt Deus nollet liberare tres pueros de fornace, quos tamen liberare voluit, & reipsa liberauit. Hester 13. *Non est qui possit tua resistere voluntati, si decreueris saluare nos, continuo liberabimur.* Hic præterquàm quòd significatur, potuisse Deum non facere quod fecit, habetur etiam vocabulum decernendi, quod propriè ad liberum arbitrium pertinet.

Similis locus est Sapient. 11. *Non erat impossibile manus tua, immittere illis multitudinem Vrforum, aut audaces leones, &c.* Nec tamen id fecit: quare poterat facere quod non fecit. Ibidem: *Misereris omnium, qui omnia potes, dissimulans peccata hominum propter penitentiam.* At certè nõ verè dicitur, dissimulare peccata is, qui non punit, quia non potest, sed is, qui cum possit non vult. Matth. 23. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.* In quem locum Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, nec non Ambrosius in cap. 3. Luca scribunt, ex veris, proprièque dictis lapidibus posse Deum excitare filios Abrahæ,

quamvis id nunquam fecerit. *Matth. 19. Facilius est Camelum per foramen acus transire, quam diuitem intrare in regnum caelorum.* Et paulò post: *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum omnia possibilia sunt.*

Nec valet, si quis dicat, posse fieri ut camelus transeat per foramen acus, si redigatur ad subtilitatem tenuissimi filii. Quemadmodum olim Pelagiani dicebant, posse diuitem saluum fieri, si venditis omnibus pauper fieret, alioqui non posse. Hoc (inquam) non valet, quoniam Dominus ait, hoc impossibile esse hominibus, Deo autem esse omnia possibilia. Non est autem impossibile hominibus efficere, ut camelus transeat per foramen acus, si ad filii tenuitatem antea redigatur. Itaque sanctus Gregorius Nazianzenus lib. 4. de Theologia affirmat ex hoc Euangelij testimonio, posse Deum facere, ut camelus, manens camelus, transeat per foramen acus; quod tamen nec fecit, nec vnquam fortasse faciet.

Matth. 26. An putas quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modò plusquam duodecim legiones Angelorum? Poterat igitur Christus orare Patrem, ut mitteret ad se plusquam duodecim legiones Angelorum: & pater mittere poterat: & tamen neuter fecit, quod poterat facere. Ad hunc locum respondit Vvicleffus, potuisse Christum à Patre legiones petere, non à quibus defenderetur, sed quæ sibi eo tempore adessent. Potuisse quoque Patrem mittere eas legiones, si voluisset, sed non potuisse velle.

At inepta responsio est. Primum enim certum est, hoc loco non agi de simplici assistentia Angelorum, sed de praesidio aduersus vim, quæ in Christum parabatur. Dicuntur enim hæc verba Apostolo Petro, qui nitebatur gladio Dominum protegere, ut intelligeret, non esse opus Christo tali defensione, qui aliam longè maiorem in promptu haberet.

D E I N D E esto, de simplici assistentia ageretur, adhuc probamus, posse Deum facere quæ non facit, quia potuit mittere plusquam duodecim legiones Angelorù, qui Christo assisterent, quas tamen non misit.

D E N I Q U E, Deum potuisse, si vellet, sed non potuisse velle, ineptissime dicitur, nisi Christum ipsum ineptè loquutum esse dicamus. Voluit enim Christus docere, se liberè, non autem coactum subire mortem. Id autè demonstrat ex eo, quòd poterat facilè à Patre praesidium multorum millium Angelorum impetrare. Quæ Christi de nonfratio nihil valebat, si Pater non poterat velle mittere praesidium, quod petebatur. Vide Hieronymum & Chrysostomum in cõmentario ad hunc locum.

Marci 14. Abba Pater, omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me. Per spicuum est ex hoc loco, possibile Deo fuisse transferre calicem passionis à Christo, quod tamen factum non esse scimus. Rom. 1. Reprehendit Apostolus gentiles, quòd cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: at non debetur gratiarum actio nisi ei, qui liberè agit, & beneficia præstat, cum possit non præstare: igitur Deus liberè agit, & liberè procurat res humanas.

Accedant nunc testimonia Patrum. Sanctus Gregorius Nazianzenus, in epist. priorè ad Clidonium: *Asserunt, inquit, Deo possibile esse, hominem etiam sine mente saluare. Possibile etiam sine carne, solo velle.* Vbi sanctus Gregorius respondet obiectioni Apollinaristarum, qui dicebant, Christo in incarnatione defuisse mentem humanam; Verbum enim pro mente fuisse. Id autem probabant, quia possibile erat Deo saluare genus humanum, etiamsi mentem non assumpsisset: respondet, inquam, Gregorius, possibile Deo fuisse saluare genus humanum, etiamsi non solum mentem, sed etiam carnem non assumpsisset. Sola enim voluante sine incarnationis mysterio potuit Deus mūdum instaurare. Fecit igitur Deus ex Gregorij sententia id, quod potuit non facere; pro-

inde non necessariò, sed liberè fecit.

Sanctus Gregorius Nyssenus, in libro de Fato, cap. vlt. *Non enim, inquit, sub necessitate est Deus, neque voluntatem eius seruire necessitati, fas est dicere. Etenim necessitatis est conditor. Et infra: Omnipotens, inquit, neque naturæ necessitate, neque legis præscripto operatur, sed sunt illi omnia contingentia, etiam necessaria.*

Sanctus Ambrosius in 2. libro de fide, cap. 3. *Hæc operatur, inquit, vnus & idem spiritus sanctus, diuidens singulis prout vult, id est, pro libero voluntatis arbitrio, non pro necessitatis obsequio.*

Sanctus Augustinus in Enchir. cap. 95. *Tunc, inquit, in clarissima luce sapientia videbitur, quam multa possit (Deus) & non velit; nihil autem velit, quod non possit.* Et in lib. 13. de Trinit. cap. 18. dicit, Deum potuisse sumere carnem aliunde, quàm ex Adam; & tamen hoc maluisset. In libro de natura, & gratia, cap. 7. dicit, Christum potuisse refuscitare Iudam à morte spirituali, quo modo excitauit Lazarum à morte corporali, nec tamen fecisse. In lib. de bono perseverantia, cap. 8. & 9. dicit, Deum posse facere ut omnes perseverent vsque in finem, nec tamen facere.

Adde etiam testimonia Hieronymi, Chrysostomi, & Theophylacti supra citata. Probatur hoc idem ratione fundata in diuinis literis. Qua ratione vitur Nyssenus loco citato libro de fato prope extremo. Multa Deus operatur præter ordinem naturæ, ut cum Solem stare fecit ad vocem Iosue; & eundem retrocedere ad preces Isaia; & obscurari tempore plenilunij ob mortem Saluatoris; Item cum Virgini partum, cæcis visum, surdis audirum, mortuis vitam donauit. At si Deus operaretur ex necessitate naturæ, semper eodem modo operaretur, nec posset nunc seruare naturæ ordinem, nunc immutare; igitur liberè operatur, & pro arbitrio agit, non vlla necessitatis vi ad operandum impellitur.

Iam verò aduersus Philosophos, qui scripturis fidem non habent, his argumentis vti possumus.

P R I M ò, Deus est causa efficiens omnium rerum, intelligentiarum, calorum, elementorum, &c. Igitur non necessitate, sed voluntate operatur.

Antecedens probatur. Nam si intelligentia carerent efficienti causa, & vnaquæque earum suum calestem orbem produxisset (ut videtur sensisse Philosophus) nulla ratio reddi posset, cur tot essent intelligentiæ, & non plures; cur tantæ virtutis, & non maioris, aut minoris, cur ita inter se subordinatæ; quis deinde procreasset elementa. Si dicas, non carere intelligentiæ causa efficiente, nec tamen omnes productæ sunt ab vna, sed prima produxit secundam, secunda tertiam, & sic deinceps. Contrà, nam tunc non posset reddi ratio, cur vltima intelligentia non produxerit aliã. Deinde, saltem hoc habebimus à prima substantia, quæ Deus est, non solum productum esse primū orbem calestem, sed etiam secundam intelligentiam.

Probat nunc eisdem argumèti consequentia. Nam si prima intelligentia produxit omnia per se, vel saltem suum orbem calestem, & alteram intelligentiam; non potuit non liberè operari. Nam quæ operantur ex necessitate naturæ, determinata sunt ad vnum, nec possunt producere, nisi vnum aliquid simile sibi. Igitur intelligentia, quæ producit res tam varias, quales sunt aliæ intelligentiæ, & corpora, non operatur ex necessitate naturæ, sed ex consilio, & arte. Ac per hoc liberè. Et cõfirmatur exemplo hominis, qui naturaliter nihil producit, nisi alium hominem; at ex arte res plurimas, & inter se maximè discrepantes, variâque producit.

S E C V N D ò, Deus est infinitæ potentia, ac virtutis, igitur potest res perfectiores, & meliores facere, quàm reipsa faciat, ac per hoc nunquam operatur secundum totam suam virtutem, quod est proprium eorum, quæ operantur ex necessitate naturæ. Negabunt Philosophi fortasse, Deum esse potentia infinitæ, sed certè id planè

manifestum esse videtur. Nam quod ex se est illimitatum, & infinitum, non potest limitari, & finiri, nisi vel à causa efficiente, vel à subiecto: esse autem ex se, est illimitatum & infinitum; & in Deo non potest limitari, & finiri, cum Deus causa efficiente, & subiecto careat; igitur in Deo, esse est illimitatum & infinitum. Quod si, esse, in Deo est infinitum, cur non etiam potentia in Deo sit infinita? Esse enim est propter operationem, nec dari potest, esse, cui non respondeat potentia operandi, quoniam otiosum esset.

T E R T I ò, si Deus ex natura necessitate, non liberè, & pro arbitrio faceret, quæ facit, frustra opem eius homines implorarent, frustra essent omnes aræ, sacrificia, vota. Responderent fortasse Philosophi, frustra esse hæc omnia, sed refellit eos communis naturæ instinctus & sensus, arque consensus omnium gentium. Omnes enim natura duce in calamitatibus, tollunt oculos ad caelum, & numinis opem implorant. Tertullianus in Apogetico, cap. 7. cum dixisset, ipsos etiam Paganos in angustiis suis non ad Capitolium, sed ad caelum respicere, ac ita loqui solere, Deus videt, Deo commèdo, Deus mihi reddet, subiungit: *O testimonium animæ naturaliter Christianæ!* Nimirum naturale esse docuit, in arumnis vnum Deum inuocare. Vide similia apud sanctum Cyprianum in tractatu aduersus Demetrianum.

Q V A R T ò, nihil est quod necessariò appetatur, nisi finis, & quæ cum fine necessariam connexionem habent: At res creatæ nõ sunt finis Dei, neque cum fine Dei necessariam connexionem habent, Deus enim est finis omnium rerum, ac per hoc ipse sibi est finis, neque eget vlla re ad finem suum assequendum, cum seipse carere non possit: igitur non necessariò vult res creatas, sed liberè.

Q V I N T ò, homo est liberi arbitrij, ut Philosophi etiam ferè omnes docent: ergo & Deus liberi arbitrij est. Neque enim fas est vllam perfectionem homini tribuere, quæ non excellentius reperitur in Deo.

C A P V T X V I I .

Soluuntur argumenta contraria.

S O L V E N D A restant argumenta, quæ contra Dei libertatem fieri solent. Sed vt ea facilis solui possint, duo quadam sunt breuiter prænotanda.

P R I M V M igitur sciendum est, ex doctrina S. Thomæ in quaest. 24. de veritate, artic. 3. non esse de ratione, & essentia liberi arbitrij posse velle bonum & malum, aut posse nunc velle vnum, postea nolle, aut non posse eligere, nisi consultatio reipsa præcedat: sed satis esse, si quis habeat optionem diuersarum rerum, & electio fiat cum pleno atque perfecto iudicio rationis. Nam posse velle bonum & malum, pertinet ad liberum arbitrium, non simpliciter, sed vt est in natura creatæ, quæ quoniam ex nihilo facta est, deficere & peccare potest.

Itaque talis libertas non solum Deo non conuenit, sed neque etiã Angelis & hominibus iam beatis, neque posse eligere malum, perfectio, sed imperfectio est dicenda libertatis. Idem intelligendum est de mutatione actus, posse siquidem actum mutare, & nunc nolle quod antea volebat, non est liberi arbitrij simpliciter, sed liberi arbitrij naturæ creatæ, quæ quia facta est ex nihilo, conuersioni, & mutationi est obnoxia. Denique, quòd electionem præcedat consultatio, non pertinet ad liberum arbitrium, nisi in natura humana, quæ ratiocinando scientiam sibi parat. Nam Angeli, qui simul causam, & effectum cognoscunt, non egent præcedente consultatione, sed simul consilium capiunt, iudicant, & eligunt.

Sciendum est secundo, ex doctrina Hærci in quolib. 1. quaest. 1. Ipsum velle Dei, duobus modis considerari posse. Vno modo absolute, & vt est idem quod esse Dei,

& hoc modo, non liberum, sed necessarium esse. Altero modo, vt dicit ordinem ad obiectum, & hoc modo si obiectum est intrinsecum ipsa videlicet diuina essentia, sapientia, potentia, bonitas, & similia, esse etiam necessarium, sin autem obiectum est extrinsecum, vt sunt res omnes creatæ, tum demum velle Dei non esse necessarium, sed liberum. Nam Deus non potest non velle suam essentiam, potentiam, bonitatem, sapientiam, & cætera similia: potest tamen non velle res creatas.

Quare cum dicimus, Deus liberè vult hoc, aut illud, & potest non velle, non significamus rem illam, quæ est velle, in Deo esse rem liberam, & posse non esse, sed significamus, ipsum velle Dei non necessariò terminari ad rem istam, vel illam. Neque loquimur de possibilitate, sed de existentia rerum creatarum. Nam possibilitas rerum nihil ponit in re, nisi diuinam essentiam infinitis modis participabilem, diuinam sapientiam, qua cognoscat omnes modos, quibus diuina essentia participabilis est, & diuinam potentiam, qua possit res producere, quibus diuina essentia participetur. Non potest autem Deus non habere essentiam infinitis modis participabilem, & sapientiam, qua cognoscat res creatas esse possibles, & potentiam qua possit eas reipsa producere.

Cur autem possit voluntas Dei non terminari ad existentias rerum extra se, & liberè super eam cadat, ratio est, quia res illæ non sunt Deo necessaria, cum neque sint finis eius, neque media cum eo sine ex necessitate connexa, ac per hoc non sunt appetibiles absolute, sed solum ex hypothesi, id est, posito quod velit Deus per eas, gloriam suam manifestare. Ex his facile erit ad argumenta omnia respondere.

P R I M V M argumentum tale est, arbitrij libertas in eo posita est, vt quis possit velle, & nõ velle, & velle hoc & non illud: at hoc repugnat immutabilitati diuinæ. Respondeo, velle, & non velle in Deo, non significat mutationem actus, sed quod terminetur, vel non terminetur ad tale, vel tale obiectum. Vnde non in Deo, sed in creatura contingit mutatio.

S E C V N D V M argumentum, voluntas diuina non potest non esse conformis sapientiæ diuinæ: sapientia diuina non potest non iudicare, id esse melius, & faciendū, quod reipsa est melius, & faciendum: igitur voluntas diuina non potest eligere, nisi id quod reipsa est melius, & faciendum: ac proinde non est libera, cum nunquã possit eligere, nisi vnum. Respondeo, sapientia diuina iudicat, nihil esse absolute bonum, & faciendū extra Deum, nisi quod ipse Deus facere voluerit, & id esse melius, quod ei magis placet. Et hoc fortasse significauit Apostolus ad Ephes. 1. cum ait, Deum omnia operari secundum consilium voluntatis suæ. Quamvis igitur voluntas diuina semper conformis sit sapientiæ diuinæ, nulla tamen inde sequitur necessitas, quoniam etiam sapientia diuina conformis semper est voluntati diuinæ.

T E R T I V M argumentum, velle Dei est necessarium, tum quia est idem quod esse Dei, tum etiam quia necessarium est nobilius contingenti, & Deo tribuendum est, quod est nobilius; igitur velle Dei non est liberum. Respondeo, velle Dei est necessarium, quantum ad ipsum actum volendi, non tamen quantum ad ordinem, quem dicit ad creaturam. Et quia esse Dei, non dicit ordinem ad creaturam, ideo esse Dei, necessarium est omnibus modis, & nullo modo liberum, at velle Dei, aliquo modo est necessarium, vt videlicet est idem cum esse, alio modo liberum, vt nimirum terminatur ad rem creatam.

Neque his repugnat, quòd necessarium sit nobilius contingente. Nam id verum est de essentia rei, non de causalitate; siue respectu sui, non respectu aliorum. Illa enim essentia est nobilior, quæ magis est necessaria, quia longius abest à defectu, & corruptione: contra autem causa, vt causa, eò præstantior est, quò liberior est,

quoniam quo est liberior, eo minus ab aliis dependet, & sanè magna esset imperfectio in Deo, si à rebus creatis ex necessitate penderet.

QUARTVM argumentum, Deus ab aternitate voluit omnia quæ fecit, facit, & facturus est: ergo iam est determinatus ad vnum, nec potest aliud velle. Respondeo, actus voluntatis Dei, quoad substantiam, & entitatem suam, ab aternitate fuit, & est planè determinatus, quia non potest non esse, vel aliter se habere, tamen respectu obiecti creati non est determinatus, & potest aliter se habere, quoniam (vt saepe diximus) ad res creatas voluntas Dei non habet ordinem necessarium, sed contingentem.

QUINTVM argumentum, indeterminatio imperfectiōnem significat; Illi enim dicuntur indeterminati, qui adhuc ambigunt de rebus agendis: non igitur indeterminatio locū habet in Deo. Respondeo, duplex est indeterminatio, alia, quæ oritur ex parte causæ, quæ nondum est affectu perfectionem suam, vt possit exire in actum; & talis non est in Deo, sed in illis, qui non perfectè rem cognoscunt, & ideo deliberant adhuc, & consultant: alia, quæ oritur ex effectu, qui non habet ordinem necessarium ad causam. Et hæc indeterminatio dicit perfectiōnem in causa, quoniam significat, causam esse independentem ab vno effectu, & eius contrario, & utroque superioriorem.

SEXTVM argumentum, si Deus posset facere quod non facit: haberet potentiam passiuam & otiosam: quod Deo nulla ratione conuenit. Respondeo, nulla est in Deo potentia passiuā, ac multò minus otiosa. Illa enim dicitur potentia passiuā, quæ distinguitur ab actu, & nondum reducta est ad actum. Dei autem potentia non distinguitur ab actu, cum sit ipsa diuina essentia, quæ est actus purus. Neque etiam propriè dicitur esse potentia in Deo, respectu actus, quasi possit Deus habere actum, & non habere, sed solum respectu obiecti, quia potest voluntas Dei terminari ad talem, vel talem rem producendam. Itaque nihil aliud est potentia in Deo, nisi volūtas actualis cum habitudine quadam ad res posibles.

CAPIT. XVIII.

De sine liberi arbitrij, id est, quare Deus creauerit Angelos, & homines libero arbitrio præditos.

ROSTREMA restat questio de sine liberi arbitrij ad illam definitionis particulam explicandam, *Ad magnam Dei gloriam.*

Queritur igitur, cuius rei gratia Deus condiderit Angelos, & homines cum libero arbitrio; cum id solum sit, per quod in Deum peccatum committitur, & vnde omnia mala redundarunt in mundum. Sed res plana est, & quod in definitione liberi arbitrij posuimus, omnium Patrum confessione firmatur, videlicet ad insignem Dei gloriam pertinere, quod naturas intelligentia præditas arbitrij libertate donauerit.

PRIMA igitur ratio, cur Deus homines, & Angelos liberos esse voluerit, ducitur à potentia, & sapientia Dei, quæ in hac re mirificè splendent. Deus enim per hoc, quod Angelos, & homines liberos condidit, ostendit prouidentiam suam nullo modo impediri posse, etiam si permitrat creaturis, quas regit, planè pro arbitrio viuere. An non elucet insignis Dei gloria, si quis cogitet Angelos, & homines facere quicquid volunt, & tamen velint nolint, ordinem diuinæ prouidentie ab aternitate constitutum perturbare non posse, vt fiat aliquando, quod Deus absolute non vult, aut non fiat quod absolute vult? Simile esset, si quis innumerabiles auiculas liberè auolare permitteret; & tamen incredibili artificio id efficere posset, vt omnes ad ea loca pergerent, quo ipse vellet.

A Vide sanctum Augustinum, cuius est hæc ratio, in Enchiridiō, cap. 95. & sequentibus.

SECONDVA ratio sumitur à iustitia, & aequitate diuina, quæ in eo perspicue apparet, quod Angelos & homines ita creauit, vt possent benè & malè agere, & ipse sine acceptione personarum, bonos premiis, malos suppliciis afficeret. Ita docent sancti Patres, Irenæ. lib. 4. cap. 71. Iustinus in Dialogo cum Tryphone, & alij.

TERTIA ratio hæc esse potest, vt diuina bonitas illustretur. Insignis enim Dei bonitas in eo conspicitur, quod non solum voluit gloriam sempiternam nobiscum communicare; sed etiā addidit, vt eam per propria merita, id est, nobilissimo modo consequeremur; vt annotauit sanctus Gregorius Nazianzenus in I. Apologetico.

Neque his repugnat, quod Deus, & Christus homo gloriam sempiternam non habent ex meritis; & tamen eam habent modo, sine controuersia, nobilissimo. Nam modus habendi gloriam præstantissimus est eam habere ex se: portò ex se gloriam habendi multi sunt gradus. Primus gradus est, eam habere omnino naturaliter, vt sit de essentia eius, qui illam habet. Et hic primus gradus soli Deo proprius est. Alter gradus, qui soli Christo conuenit, est eam habere quodammodo naturaliter, non ita vt sit de essentia animæ Christi beatitudo, sed vt fluat ab intrinseco. Christus enim vt Deus seipse vt hominem gratia, & beatitudine donauit. Tertius gradus est eorum, qui eam habent ex se, non quia naturaliter habent illo modo, sed quia per liberum arbitrium gratia Dei adiutum illam sibi acquirunt. Et hoc conuenit Angelis & hominibus.

QUARTA ratio fuit, vt appareat infinita magnitudo, & inexhaustus thesaurus diuitiarū Dei. Nam si Deus haberet apud se certam mensuram bonorum, quibus remunerari posset cultores suos, nõ permisisset Angelis, & hominibus liberum arbitrium, quo merita posset augere quantum vellent; sed quoniam diuitiæ Dei sunt infinitæ, neque periculum est, vt aliquando exhauriantur, ideo concessit Angelis & hominibus facultatem, qua pro arbitrio merita augerent. Simile esset, si quis tam esset diues auri & argenti, vt pauperibus stipem petentibus thesauros suos ostenderet, sineretque vt vnusquisque auferret, quod vellet, quomodo nemo prohibetur ex fonte perenni tantum aquæ haurire, quantum cupit.

QUINTA ratio esse potuit, vt innotescat Deum sibi sufficere, & bonorum nostrorum nullo modo egere. Homines enim qui aliorum opera necessariò indigent, neque se, aut sua tueri sine multorum adiumento possunt, omnino cuperent, & si valerent, efficerent, vt famuli, ac milites sui à se deficere non possent, & ideo promissionibus, pactis, iuramentis eos deuinciunt, sibi que adstringunt quoad valent. Deus autem, quia nullius opera eget, sponte famulis suis libertatem concessit arbitrij, vt & in obsequio permanerent, & imperium detrectarent, prout vellent.

SEXTA ratio ex præcedenti oritur, & infinitam Dei charitatem erga creaturas suas ostendit. Nam cum Deus non egeat hominibus, & si egeret, non multum eis fidere posset, quippe qui tam facilè ob libertatem arbitrij à conditore suo deficiunt: æquum esse videbatur, vt non vsque adeo magnam de hominibus curam gereret, & tamen ob nimiam charitatem suam non minorem de ipsis curam gerit, quàm si absque illis gloriam, vitamque suam conseruare non posset. Quid enim maius cogitari, fingiue potest, quàm vt Deus qui bonorum nostrorum non eget, propter homines homo fieri, & mori voluerit?

SEPTIMA ratio fuit, quod id postulare videretur perfectio, & ornamentum vniuersi. Nam cum sit aliquid, quod agit, & non agitur, vt Deus: aliquid, quod agitur, & non agit, vt natura rationis expertis; æquum erat, vt etiam

extaret

extaret aliquid, quod ageretur & ageret. Et talis est natura creatura intelligens, & libero arbitrio prædita, qualis est in Angelis & hominibus.

Item cum sit aliquid quod ex nihilo, & liberè operatur, vt Deus: aliquid, quod ex alio, & necessariò operatur, vt res omnes infra hominem, certè pulchrum erat, si aliquid esset, quod ex alio, & liberè operaretur, quales sunt Angeli & homines. Nam quod aliquid ex nihilo, & necessariò operetur, quod est quartum membrum diuisionis, fieri non potest, cum operari ex nihilo sit summa perfectio, operari necessariò summa imperfectio.

DICENS, cur Deus non attribuit Angelis & hominibus liberum arbitrium confirmatum in bono, vt & liberi essent, & tamen peccare non possent. Respondit ad hanc questionem sanctus Augustinus in lib. 2. de bono perseuerantia, cap. 10. & lib. 22. de ciuitate Dei, cap. vlt. Deum ordinatè procedere voluisse, ac primùm ostendere, quid posset liberum arbitrium, deinde quid posset suæ gratiæ beneficium, iustitiæque iudicium. Vide quæ diximus in libro de peccato primi parentis, cap. 2. vbi causam reddere conati sumus, cur Deus creauerit hominè, quem peccatum esse prouiderat.

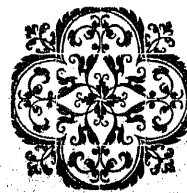
Ad argumentum autem, quod initio capitis obiciebatur, quod videlicet liberum arbitriū videatur res noxia, cum id solum sit, per quod fit iniuria Deo, & vnde innumerabilia mala in ipsos homines redundarunt, facile respondetur. Non enim data est homini libertas arbitrij, vt peccaret, sed vt peccata liberè detestando mereretur laudem, & gloriam apud Deum. Præterea (vt Eusebius rectè docet in libro sexto de præparat. Euangel. capite quinto) non dedit homini Deus solam arbitrij li-

bertatem, sed accendit etiam in eius mente lumen intelligentiæ, addidit Synderesim semper clamantem, vt recta via incederet; incitauit ad virtutem promissione præmiorum, exterruit à vitis comminatione pœnarum.

AT absurdum videtur, vt Deus aliquid instituerit, quod pro maiori parte vertatur in malum: eiusmodi autem est liberum arbitrium, quo maxima pars hominum abutitur ad peccandum. Respondeo, liberum arbitrium commune est Angelis & hominibus; & ideo pro maiori parte liberum arbitrium non in malum, sed in bonum absolute conuertitur. Nam maior pars Angelorum libero arbitrio benè semper, & vsa est, & vtetur.

AT absurdum saltem esse videtur, vt species humana, maiori ex parte, propter arbitrij libertatem suo sine frustretur. Respondeo, finis vltimus rerum omnium duplex est, vnus intrinsecus, & proprius, qualis est, si de hominibus agatur, visio Dei; alter extrinsecus, & cõmunis, qui est gloria Dei. Quamuis igitur sine proprio, atque intrinseco species humana maiori ex parte frustretur, tamen semper obtinet Deus gloriam suam, quæ non minus in bonorum remuneratione, quàm in præuaricatorum animaduersione perspicitur.

Adde quod licet maior hominum pars excidat à perfecta adeptiōne finis intrinseci & proprii, tamen non excidit à totali adeptiōne eiusmodi finis. Etsi enim minor pars hominum pertingeret ad visionem Dei, tamen maior pars illud assequitur, vt ratiocinari, & viuere secundum rationem possit. Non est autem absurdum, vt minor pars indiuiduorum alicuius speciei, ad perfectam finis proprii consequutionem non perueniat, modò à totali adeptiōne non excidat.

LIBER QVARTVS,

DE GRATIA, ET LIBERO

ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Exponitur ordo futurae disputationis.

DISSERVIMVS haecenus de natura liberi arbitrij; nunc de viribus eiusdem arbitrij, & simul de gratia necessitate disputare aggredimur.

Sunt autem tria genera humanarum cognitionum, tum actionum. Est enim alia cognitio naturalis, siue theoria sit, siue mechanica? Alia est cognitio moralis, id est, notitia eius, quod secundum virtutem est vel agendum, vel omitendum: alia denique est cognitio supernaturalis, id est, eorum, quae sciri non possunt, nisi diuinitus reuelentur. Sic etiam actionum alia naturales dici possunt, quales sunt ambulare, sedere, colere agros, gerere bella, & alia id genus; alia morales, quibus actiones omnes virtutum, & vitorum continentur, vt eleemosynas dare, ieiunare, & similia; & contra, furari, fornicari, & alia eiusdem generis; alia diuina, ac supernaturales, quae proprie ad salutem aeternam consequendam pertinent, vt credere, sperare, diligere, orare, sacrificare, & caetera.

Et quamuis actiones primi generis, quas naturales diximus, & à quibusdam ciuiles etiam nominantur, in particulari, siue (vt Theologi loquuntur) in indiuiduo necessarii sint bonae, aut malae moraliter (iuxta doctrinam sancti Thomae, quam nos vt probabiliorum sequimur) tamen ex genere suo indifferentes sunt, & potest etiam fieri, vt aliquis sit liber in eiusmodi actionibus, qua parte naturales sunt, & non sit liber qua parte sunt morales, vt si quis existimet omnia opera infidelium esse peccata, is fortasse dicet, habere hominem infidelem liberum arbitrium ad colendum agrum, & non colendum, quatenus colere agrum est opus naturale; non autem habere, quatenus est opus morale, quia poterit colere agrum, vel non colere, sed non poterit in eo opere vlla ratione vitare peccatum.

Nos igitur de singulis his cognitionum, actionumque generibus tres tractabimus quaestiones; vnam, egeat ne homo auxilio gratiae specialis ad res naturales cognoscendas; alteram, egeat ne auxilio ad res easdem peragendas; tertiam, admissio gratiae adiumento, siue opus illud in libera hominis potestate. Quare nouem erunt praecipue quaestiones, praeter alias, quae harum occasione discutientur.

PRIMA quaestio erit, an ad cognoscendum verum naturale indigeamus gratia; Secunda, an ad actiones naturales, vt tales sunt, egeamus etiam gratia. Tertia, an ad easdem actiones, etiam vt tales sunt, habeamus liberum voluntatis arbitrium. Quarta, vtum sine auxilio gratiae cognoscere possimus verum morale. Quinta, vtum ad moralia opera, id est, ad praecipua seruanda, & peccata cauenda opus habeamus auxilio gratiae. Sexta, vtum sit in nostra potestate bene & male agere moraliter. Septima,

si sine auxilio gratiae necessarium ad cognoscendum verum supernaturale. Octaua, siue ne idem auxilium gratiae necessarium ad actiones diuinas, credendi, sperandi, diligendi, &c. Nona, siue homo liberi arbitrij in eiusmodi actionibus supernaturalibus, atque diuinis.

CAPVT II.

Posse cognosci viribus naturae Deum esse, & esse vnum, & alia id genus.

PRIMA igitur quaestio tractanda se offert, Vtrum ita laesa sit mens humana per peccatum, vt non possit solis naturae viribus cognoscere aliquid verum mechanicum, vel theoreticum naturale. Nam de vero morali, & supernaturali postea differemus.

Est autem communis omnium sententia, posse cognosci solo lumine naturae, multas veritates theoreticas & mechanicas, quae in scientiis, & artibus humanis, & naturalibus continentur. Id quod etiam Caluinus fatetur in 1. lib. Institutionum, cap. 2. & in lib. 2. cap. 2. Vna solum controversia remanet, Vtrum Deum esse, & esse vnum, cognosci possit lumine rationis absque speciali gratiae auxilio.

Nam Ioannes Caluinus loco notato scribit, Ethnicis solo lumine naturae cognouisse generatim, Deum esse aliquem, non tamen in veri Dei notitiam, qui vnus, & solus est, deuenisse. Tilemannus etiam Heshufius in libro de erroribus Pontificiorum tit. de libero arbitrio, num. 11. inter errores ponit id, quod habetur in catechismo Romano, lumine naturali cognosci posse, Deum esse, & esse vnum. Ex nostris quoque Petrus ab Alliaco in 1. Sent. quaest. 3. scripsit, non posse de Deo quicquam cognosci sine speciali adiutorio gratiae.

At contra sentiunt ferè omnes Theologi, ac praesertim sanctus Thomas lib. 1. contra gentes, cap. 11. & 43. vbi non dubitat, errorem appellare sententiam eorum, qui docent, non posse naturali ratione demonstrari, Deum esse. Et certe quod naturali ratione demonstratur, naturali lumine cognoscitur; neque opus est ad assentiendum iis, quae naturali ratione demonstrantur, auxilio gratiae specialis, cum sine labore iis assentiamur, quin etiam non assentiri nulla ratione possimus.

Probat igitur haec veritas primum ex diuinis literis, Iob 36. *Omnes homines vident eum, sed vnusquisque intuetur procul.* Quo loco dicuntur homines videre Deum, quia omnes habent lumen naturale, quo pertingere possunt ad cognitionem veri Dei: tamen procul eum tueri dicuntur, quia non possunt cognoscere nisi communia quadam, vt esse, & esse vnum, esse bonum, &c. quae ex rebus creatis colliguntur. S. Gregorius lib. 27. Moral.

cap. 2. & Beda lib. 7. in Iob cap. 5. ita hunc locum exponunt, quorum verba paulò post inter aliorum Patrum sententias referentur.

ALTER locus est Sap. 11. *Si tantum potuerunt scire, vt possent estimare seculum, quomodo huius Dominum non facilius inuenerunt?* Ex quo loco discimus, verum & vnum Deum naturaliter posse cognosci, & non solum Deum in communi, vt dicitur de vero Deo, & falsis diis. Nam si quis existimet, Solem aut Lunam esse Deos, aut homines mortuos, vt Iouem, & Martem tanquam Deos honoret, is non potest dici inuenisse mundi Dominum, neque simpliciter, neque ex sententia auctoris libri Sapientiae: non simpliciter, quia verè, neque Sol, neque Luna, neque Iupiter, neque Mars est mundi Dominus, non etiam ex sententia huius sacri auctoris. Quia ipse fatetur ab iis, quos reprehendit, quod mundi Dominum non inuenerint, habitos fuisse pro diis, Solem & Lunam, & homines mortuos.

TERTIVS locus est Actor. 17. *Querere Deum, si forte atterent eum, aut inueniant, quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrum.* Est enim sententia huius loci, interpretare Chryostomo, & Oecumenio, tam esse facilem, & obuiam Dei notitiam ex rebus creatis, vt ferè palpari, & atterari queat, quomodo tractantur ea, quae ante pedes, & oculos iacent.

QUARTVS locus est Rom. 1. *Reuelatur ira Dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent, quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque eius virtus, & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt. Hoc loco significat Apostolus sapientes mundi ex rebus creatis verum Deum cognouisse. Nam si non cognouissent verum Deum, non dicerentur veritatem in iniquitate detinuisse, neque absolute pronuntiaret Apostolus: *Cum Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt;* neque propter cognitionem numinis in genere dicerentur *inexcusabiles*, circa peccatum idololatriae. Non enim inexcusabiles essent colentes idola pro diis, si nullum alium Deum cognouissent, aut cognoscere potuissent.*

PRÆTEREA ex hoc loco intelligimus, Deum manifestasse Deitatem suam Philosophis, non per reuelationem specialem, sed per species rerum creaturarum, nam cum dixisset B. Paulus: *Deus illis manifestauit*, continud explicat, quemadmodum manifestauerit, ac dicit: *Inuisibilia enim ipsius per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.* Et hoc modo locum istum exponunt, Chryostomus, Ambrosius, & alij in commentario, & praeterea Augustinus multis in locis, quae paulò post adferentur.

DEINQUE ex hoc loco colligimus Philosophos cognouisse non solum Deum esse, sed etiam liberè agere & providere rebus humanis. Nam aliqui non reprehenderentur, quod gratias non egissent. Non enim debetur gratiarum actio ei, qui ex necessitate naturae operatur, sed ei qui beneficia nobis praestat, cum sit in eius potestate non praestare.

Probat igitur eadem veritas, ex testimoniis Patrum. S. Iustinus Martyr in Apologia ad Imperatorem vltra medium, scribit Socratem, & alios quosdam, Deum verum ita cognouisse, vt ferè Christiani dici potuerint.

Irenaeus lib. 2. aduersus haereses, cap. 5. habet haec verba: *Etiamsi nemo nouit patrem, nisi filius, neque filium nisi pater, tamen hoc ipsum omnia cognoscunt, quando ratio mentibus infixa moueat ea, & reuelat, quoniam est vnus Deus omnium Dominus.*

Tertullianus in Apologético, cap. 17. *Vultis, inquit, testimonio comprobemus? quae licet carcere corporis pressa, licet institutionibus prauis circumseptae, licet libidibus, & cõ-*

*cupiscentiis enigorata, licet falsis diis exancillata: cum tamè respicit, & sanitatem suam patitur, & Deum nominat solum, quia proprie verus hic vnus Deus, & bonus, & magnus, & quod Deus dederit, omnium vox est, iudicem quoque contestatur illum, Deus videt, & Deo commendo, & Deus mihi reddet. O testimonium animae naturaliter Christianae. Denique pronuncians haec, non ad Capitolium, sed ad caelum respicit. Et in lib. de spectaculis: *Nemo, inquit, negat, quia nemo ignorat, quod vltro natura suggerit, Deum esse vniuersitatis conditorem.**

Sanctus Cyprianus tract. 4. de idololatriae varietate: *Quae est, inquit, haec summa delicti, nolle agnoscere, quem ignorare non possis? Et rursus ibidem: Ergo vnus est, & vbique diffusus est. Nam & vulgus in multis Deum naturaliter confuetur, cum mens, & anima sui auctoris, & principis admonetur. Dicit frequenter audimus, & Deus, & Deus videt, & Deo commendo, &c.*

Lactantius lib. 1. diuinarum institutionum, cap. 3. *Nemo, inquit, est, qui sapiat, rationemque secum putet, qui non vnum Deum esse intelligat.*

Sanctus Hilarius in primum versum Psalmi 52. *Quis, inquit, mundum intuens, Deum esse non sentiat?*

Sanctus Ambrosius in commentario, cap. 1. ad Rom. vel quicumque fuit eorum commentariorum auctor: *Vt Deus, inquit, qui natura inuisibilis est, à visibilibus cognosci posset, opus fecit, quod opificem sua visibilitate manifestauit.*

Sanctus Gregorius Nyssenus lib. 8. Philosophiae, cap. 7. *Non leuis, inquit, coniectura existit, singulari gubernari prouidentia, quod eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta. Necessitate enim aliqua obruti confestim ad diuinum numen, & orationes confugimus, quasi natura nos absque praecceptore diuinum auxilium edocente.*

Sanctus Hieronymus in commentario, cap. 1. ad Galat. *Ex quo, inquit, perspicuum fit, natura omnibus inesse Dei notitiam.*

Sanctus Ioannes Chryostomus homil. 9. ad populum Antiochenum: *Deus, inquit, illis manifestauit. Quo pacto? quem Prophetam mittens? quem Euangelistam? quem doctorem, si scripturae nondum erant? Inuisibilia ipsius per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur, &c.* Quo loco sanctus Ioannes Chryostomus copiose docet, potuisse mundi sapientes naturae lumine cognoscere, Deum orbis terrae conditorem, & moderatorem esse.

Sanctus Augustinus in libro de spiritu & littera, c. 12. *Vides, inquit, quomodo non eos dixerit veritatis ignaros, sed quod veritatem in iniquitate detinuerint: & quia occurbat animo vt quaeretur, unde illis esse potuerit cognitio veritatis, quibus Deus legè non dederat: neque hoc tacuit, unde habere potuerint, per visibilia namque creaturae peruenisse eos dixit ad intelligentiam inuisibilium creatoris. Quoniam re vera sicut magna ingenia quaerere persisterunt, sic inuenire potuerunt.*

Item serm. 55. de verbis Domini: *Vnde, inquit, illi impij veritatem detinent? nunquid Deus ad quenquam illorum loquutus est? nunquid legè acceperunt: sicut Israellitae per Moysen? Audi quomodo illis Deus manifestauit. Inuisibilia eius per ea quae facta sunt, intellecta conspiciuntur. Interroga mundum, ornatu cali fulgorem, dispositionemque siderum, & vide si non sensu suo, tanquam tibi respondens, Deus nos fecit. Haec, & Philosophi nobiles quaesierunt, & ex arte artificum cognouerunt.*

Item tract. 106. in Ioannem: *Haec, inquit, est vis vera diuinitatis, vt creaturae rationali iam ratione utenti non omnino: ac penitus possit abscondi. Excepit enim paucis, in quibus natura nimium deprauata est, vniuersum genus humanum Deum mundi huius facturum auctorem.*

Item lib. 8. de ciuitate Dei, cap. 6. *Itaque, inquit, quod notum est Dei, ipse manifestauit eis, cum ab eis inuisibilia eius per ea quae facta sunt, intellecta, conspiciuntur. Vbi sanctus Augustinus multis alijs verbis docet, Philosophos rationando, perque res creatas gradatim ascendendo paulatim ad vniuersi Dei notitiam peruenisse.*

Paulus Orosius lib. 6. cap. 1. *Philosophi, inquit, dum*

intento studio querunt, scrutanturque omnia, vnum Deum auctorem omnium repperunt. Vnde etiã nunc Pagani, quos iam declarata veritas de contumacia magis, quam de ignorantia conuincit, cum à nobis discuntur, nõ se plures Deos sequi, sed sub vno Deo magno plures ministros venerari fatentur. Restat igitur de intelligentia veri Dei, per multas intelligenti suspiciones confusa dissenso. Quia de vno Deo omnium penè vna opinio est. Fluctusque humana scrutatio, et si cum labore, deliberare potuit. At ubi ratiocinatio desicit, fides subuenit.

Theodoretus serm. 2. de curandis Græcorum affectionibus docet, Platonem cognouisse vnum Deum ex tefera, quam Dionysio in epistola, ad eum scripta, dederat. Scripsit enim Plato epistolam fore seriã, si initio adscribatur, Deus, ludicrã autem, si adscribatur, Dij. Hæc enim tefera satis apertè declarat apud Platonem, fabulosam fuisse multitudinem deorum.

Sanctus Gregorius lib. 27. Moralium cap. 2. Omnis, inquit, homo eo ipso, quo rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum, qui se condidit, Deum esse. Quem videlicet iam videre, est dominationem illius ratiocinando conspiciere. Cum verò dictum sit, omnes homines vident eum, rectè subiungitur, vnusquisque intuetur procul, procul quippe eum inueneri est, non iam illum per speciem cernere; sed adhuc ex sola operum suorum admiratione pensare.

Denique venerabilis Beda lib. 3. in Iob, cap. 5. sic ait: Per naturã bonum, notitia creatoris inest cordibus hominum. Et infra: Omnis homo banc vim sapientiã naturaliter accipit, vt Deum ignorare non possit, nisi aut contemnat, aut negligat.

Probatur vltimò ratione. Nam si Deum esse vnum, non posset cognosci sine gratia Dei speciali, id fieret, vel quia obiectum sit supernaturale, vel quia actio intelligendi vnitatem Dei sit valde difficilis, aut etiam impossibilis virtibus solius naturæ: neutrum autem horum dici potest. Nam vnitatem Dei esse obiectũ naturale, & nulla ad hoc opus esse reuelatione, testatur Sapiens, cap. 13. cum ait: Magnitudine speciei, & creaturæ, cognoscibiliter poterit horum creator videri. Testatur etiam demonstratio plurius à naturalibus effectibus ducta, quibus Deũ esse vnum probant Ioannes Damascenus lib. 1. de fide, cap. 5. Richardus de S. Victore lib. 1. & 2. de Trinitate, & S. Thomas lib. 1. contra gentes, cap. 43. Quod autem demonstrari potest naturalibus rationibus, certè non est supernaturale, nec superat vim intelligentiã naturalis. Vbi verò demonstratio adfertur, non est difficile assentiri, sed contrã potius difficile, vel impossibile est non assentiri. Quare non requiritur auxilium speciale ad hunc actum producendum. Præsertim cum nec vehementia perturbationum, neque alia causa iudicium theoreticum impedire possit, licet impediant iudicium practicum, & actiones voluntatis.

CAPVT III.

Soluuntur obiectiones.

Sed contrã duo argumenta obiici possunt. Primum est testimonium illud Euangelij: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Item: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Ioan. 1. Alterum est ex Aug. lib. 10. Confess. cap. 6. vbi dicit, calum & terram omnibus hominibus magna voce clamare, ipse fecit nos, & nõ ipsi nos; sed tamen surdis canere, nisi Deus alius miseretur. Ex his enim S. Ioannis, & S. Augustini testimoniis colligitur, Deum quidem dedisse hominibus argumenta satis magna, quibus eum cognoscere possent, nisi essent cæci; sed tamen per peccatum primi parentis ita esse totum genus humanum excacatum, vt iam Deum nemo cognoscere possit ex argumentis illis, nisi cui speciali gratia Deus illuminauerit mentem.

A Sed facile erit argumentum vtrumque refellere. Nam non esse omnino excacatos homines per peccatum primi hominis, in iis etiam, quæ ad Dei notitiam pertinent, perspicuum est ex locis allegatis, Sap. 13. & Rom. 1. Nam (vt ipsis verbis S. Augustini vtar, in expositione quarundam propositionum epistolæ ad Romanos, in principio) quos arguit Salomon Sap. 13. non cognouerunt per creaturam creatorem, quos autem arguit Apostolus, cognouerunt, sed gratias non egerunt. Non autem arguerentur, qui non cognouerunt, si cognoscere non potuissent, neque cæci sunt, qui aut cognouerunt, aut certè cognoscere potuerunt.

Illud verò: Lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehendunt. Et illud Mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. Intelligenda videntur de Verbo, id est, de filio Dei, ac per hoc, de mysterio Trinitatis: quod fatemur nõ posse cognosci solo lumine rationis. Deinde, possent etiam ea verba hunc sensum habere, lux diuinæ sapientiæ lucet etiam in tenebris, cum appareat in iis rebus, quæ omni luce sapientiæ carent, id est, in animantibus rationis expertibus, in arboribus, in lapidibus, in rebus cæteris, quæ quoddam ratione careant, tenebræ dici possunt, & de iis rectè scriptum esse intelligitur, & tenebræ eam non comprehendunt.

Nec malè cum Chryostomo, ac Theophylacto dici potest, illud, & tenebræ eam non comprehendunt, idem esse, ac si dictum fuisset, & tenebræ ei non prauauerunt. Lux enim illuminat tenebras, & tenebræ non obscurant lucem: hoc est, lux notitiæ Dei in hominibus quoque impiis, quauis tenebrarum multitudine, vel densitate non vincitur. Denique, cum sancto Augustino, sanctoque Cyrillo dici potest, tenebras esse homines ignorantes & peccatores, qui lucem istam non perceperunt, quam tamen si voluissent, percipere potuissent.

Illud autem sancti Augustini ex lib. 10. Confessionum, ad rem non facit. Non enim de cognitione, sed de amore loquitur eo loco sanctus Augustinus: Domine, inquit, amate, percussisti cor meum verbo tuo, & amavi te. Sed & calum, & terra, & omnia quæ in eis sunt, ecce vniuersi mihi dicunt, vt te amem, nec cessant dicere omnibus, vt sint inexcusabiles. Alius autem tu miseraberis, cuius miserus eris. Alioquin calum & terra surdis canunt laudes tuas. Itaque sicut nos surdis canere dicimur, cum ij, quibus multis verbis aliquid suademus, nolunt illud facere, licet satis facilè intelligant quæ dicimus: sic etiam calum, terra, surdis canunt laudes Dei, cum homines ex operibus Dei conditorem quidem agnoscunt, sed non sicut conditorem, diligunt, venerantur, & colunt.

CAPVT IV.

Requiri, & sufficere auxilium generale ad actiones naturales, & civiles efficiendas.

Letra questio erat de actionibus naturalibus, siue politicis, aut mechanicis abstrahendo à malitia, vel bonitate morali, an ea possent à nobis fieri solis naturæ virtibus. Duo siquidem de hac re coortarij errores aliquando extiterunt. Quidam enim docuerunt, posse homines, vt etiam res cæteras, opera sua efficere sine vilo Dei auxilio, siue generali, siue speciali. Ita videtur sensisse Origenes in lib. 3. de principiis, vt annotauit S. Thomas lib. 3. contra gentiles, cap. 89. ita etiam senserunt Pelagiani, teste S. Hieronymo in epistola ad Cresiphontem, & lib. 1. aduersus Pelagianos. Ita deniq; sensit ex Theologis scholasticis, Durandus in 2. Sentent. distin. 1. quæst. 5. & distin. 37. quæst. 1. qui docet, Deum omnia operari, quæ nos operamur, quia dedit, & conseruat vim operatricem, quæ in nobis est, non quia nobiscum ad opus nostrum efficiendum sua actione concurrat.

Alij verò, fortasse vt ab hoc errore longissimè receperent, contrã senserunt, ita Deum immediatè, & propriè omnia operari, vt causæ secundæ nihil omnino efficiant, sed ad eorum præsentiam solus omnia faciat Deus. Refert hanc sententiam S. Thomas in quæst. 3. de poteriã, art. 7. eamque Mahometis sectatoribus tribuit. Cæterum vterque error Scripturis, Patrum testimoniis, & manifestè rationi repugnat. Quod breuiter ostendemus, quoniam copiosior disputatio ad Philosophos propriè pertinet.

Igitur secundas causas, & præsertim homines aliquid verè, ac propriè operari, Scriptura passim docet. Nam Genes. 1. dicit, terram, germinare, stellas lucere super terram, aures volare sub firmamento cæli, homines dominari, ac præesse animantibus cæteris. Et alia id genus frequentissimè in diuinis literis repetuntur.

Sancti quoque Patres id ipsum affirmant, vt Basilii oratione 5. de opere sex dierum. Ambrosii libro 3. exameron, cap. 6. & 8. Ioannes Chryostomus homil. 5. in Genesim. Augustini lib. 3. de Trinitate, cap. 3. & 4. Ioannes Damascenus lib. 2. de fide, cap. 10.

Denique rationes etiam in promptu sunt. Nam in primis, si neque ignis calefaceret, neque Sol illuminaret, falleretur sensus circa proprium obiectum, nullusque esse posset experimentis locus. Certè enim sensus ignem calidum, & Solem lucidum esse iudicat, quoniam ab illo per calefactionem, ab isto per illuminationem immutari se sentit. Deinde, quorsum Deus rebus naturalibus virtutes operatrices dedisset? Immo quorsum rerum naturas omnino esse voluisset, si omnia ociosa erant futura? Denique, vnde monstra nascerentur, quæ dicuntur, & sunt peccata naturæ, si solus Deus omnia efficeret, cum in Deum error non cadat?

Iam verò humanam voluntatem, vt etiam res cæteras nihil omnino agere posse, nec se vlla ratione mouere, nisi Deus cum illis simul operetur, nec sufficere essentiam, & virtutem operatricem ad operandum, si desit auxilium conditoris. Probatur Primum ex diuinis literis. Nam Act. 17. Apostolus ait: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Quo loco si Deus solùm donaret nobis naturam, & vires ad operandum, easque conseruaret, non etiam simul operaretur nobiscum, satis fuisset dicere, In ipso viuimus, & sumus: quorsum igitur additum est, mouemur, nisi vt intelligamus, non posse nos moueri sine præsentis auxilio Dei, quemadmodum non possumus esse, & viuere, nisi Deus vitam quam dedit, conseruare voluerit?

Itaque in Deo sumus, quia ipse fecit nos & non ipsi nos in Deo viuimus, quia ipse nos portat verbo virtutis suæ, in Deo mouemur, quia sine ipso nihil possumus facere. Siquidem illa propositio in idem valet hoc loco, quod (per) vt sensus sit, per ipsum viuimus, mouemur, & sumus: quemadmodum in illis locis: In Deo meo transgrediar murum. In Deo faciemus virtutem. Hoc genus demoniorum non ciuitur, nisi in oratione, & ieiunio: Omnia possum in eo, qui me confortat. Idem Apostolus in epistola priore ad Corinthios, capite 10. dicit, Deum operari omnia in omnibus. Quod multò antea scripserat Isaias cap. 26. cum ait: Omnia opera nostra operatus es Domine. Rursus de aliis rebus idem Scriptura testatur, vt cum in Psal. 146. dicit de Deo: Qui producit in montibus foenum. Et Iob. 10. Pelle, & carnibus vestisti me. Et Hierem. 1. Antequam te formarem in vtero, noui te. Et Dominus in Euangelio Matth. 6. Quod si foenum agri Deus sic vestit. Et Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor.

Ad hæc, & similia respondebat Pelagius (teste Augustino in libro de gratia Christi, cap. 4.) & post eum Durandus loco notato, dicit Deum omnia operari, quia virtutes operatrices rebus attribuit. Sed refellit hanc responsionem sanctus Augustinus in epistola 146. eo argumento, quòd Deus non solùm dicatur omnia operatus,

& omnia fecisse, sed in præsentis dicatur operari, cum legimus: Qui producit in montibus foenum; &, foenum agri Deus sic vestit, & pater meus vsque modo operatur.

Deinde, si propterea Deus diceretur operari omnia, quia dedit omnibus rebus operatrices virtutes, sequeretur, Deum operari omnia peccata, quia dedit homini, & Angelo liberum arbitrium, quo peccata omnia fiunt. Et apud Durandum id maximè locum haberet, cum ipse contendat in secundo sententiarum distinctione 44. potentiam peccandi formaliter esse à Deo.

Adde quod Scripturas intelligere debemus non pro arbitratu nostro, sed iuxta communem sanctorum Patrum explicationem: sancti autem Patres ex allegatis Scripturis errorem istum communi consensu refellunt.

Eusebius lib. 6. de præparatione Euangelica, cap. 5. Causa, inquit, omnium, & quæ libertatis nostræ sunt, & quæ natura sunt, Deus est.

S. Hieronymus, in lib. 1. aduersus Pelagianos, refellit Pelagianos, quod dicerent, posse se absque Dei auxilio scribere, sedere, flere, curare digitum, aptare calamũ, &c. Neque responderi potest, loqui S. Hieronymum de auxilio Dei mediato, vt vult Durandus. Nam vt diximus ex Augustino, & patet etiam ex Hieronymo ibidem, fatebantur Pelagiani, liberum arbitrium esse donum Dei, & illo mediante posse nostras actiones Deo tribui, & tamen Hieronymus Pelagianos impios, & sacrilegos nominat: Audite (inquit in epistola ad Cresiphontem) sacrilegum, si voluero curare digitum, mouere manum, sedere, stare, ambulare, semper mihi auxilium Dei necessarium erit? Audi ingrater, immò sacrilege Apostolum prædicantem, siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in nomine Domini facite.

S. Ioannes Chryostomus homil. 5. in Genesim, Quocirca, inquit, diuina Scriptura vestigia sequamur, neque seramus eos, qui aduersa temerè blaterant. Etiam si homines terram operentur, & iumentorum auxilio fruuntur, & magna sit cæli temperies, & omnia alia concurrant, nisi nutus Domini accedat, omnia alia frustra, & in vanum fierent, & nihil proficeret omnis labor, & desidatio, nisi manus Domini superne adiunaret, & perfectionem his, quæ fiunt tribueret.

S. Augustinus in epist. 146. quæst. 2. Quomodo, inquit, negare poterimus, Deum etiam nunc operari cuncta quæ fiunt, cum Dominus dicat, Pater meus vsque modo operatur? Vide etiam lib. 8. de Genesim, cap. 20. & seq.

S. Anselmus libro de concordia præscientiæ prædestinationis, gratiæ, & liberi arbitrij, cap. 1. Facit, inquit, Deus omnia, quæ iusta, vel iniusta voluntate fiunt, id est, opera bona, & mala. In bonis quidem facit quod sunt, & quod bona sunt: in malis facit quod sunt, sed non quod mala sunt.

Accedat Postremo etiam ratio, nam omnes res creatæ ita pendunt à diuina conseruatione, vt ne ad momentum quidem per se, ac sine Deo esse possint. At si aliquid fieret sine Dei auxilio, saltem in primo illo instanti, quo fieret, per se, ac sine Deo esset. Quemadmodum igitur lumen Solis in aëre in primo instanti fit à Sole, & toto reliquo tempore ab eodem conseruatur, nec vilo modo esse potest sine præsentia Solis continuantis esse, quod initio illi dedit: sic etiam omnis effectus cuiuscunq; causæ secundæ initio fit à Deo, & ab eodem conseruatur, nec potest vlla ratione incipere, vel durare sine actione Dei dantis, vel continuantis esse. Porro res omnes creatas perpetuò à diuina conseruatione pendere, nemo est qui neget, cum Apostolus dicat Hebr. 1. Portans omnia verbo virtutis suæ. Et fusè doceatur à S. Augustino lib. 4. de Genesim, cap. 12. & lib. 8. cap. 12. à S. Ioanne Chryostomo hom. 10. in Genesim à S. Gregorio lib. 16. Moral. cap. 18. & à S. Thoma 1. part. quæst. 104. art. 1.

His igitur extremis refutatis erroribus, maneat sententia illa media, & communis in Scholis Theologorum,

posse ab homine fieri multa opera sine auxilio Dei specialia, vt arare, serere, putare vites, plantare arbores, ambulare, sedere, loqui, & alia id genus, nihil tamen fieri posse sine auxilio Dei generali. Ita enim docet, & probat egregijs rationibus sanctus Thomas in libro 3. contra Gentiles, cap. 89. Item S. Bonaventura, & ceteri Theologi (Durando excepto) in 2. sentent. distinct. 37.

CAPVT V.

Proponitur questio principalis, An homo liberum arbitrium habeat in operibus naturalibus, & ciuilibus, & notantur Lutheri, & Melanchthonis contradictiones.

SEQVITVR Tertia questio, quae vna est ex principalibus, & grauissimis totius huius materiae questionibus; vtrum videlicet homo liberum arbitrium habeat in actionibus illis naturalibus, siue ciuilibus, quas diximus fieri posse cum solo generali auxilio Dei.

Sunt autem Tres de hac questione sententiae. Prima est Catholicorum ferè omnium, non solum esse hominem liberi arbitrij in actionibus supra explicatis, sed etiam id esse euident, tum in lumine naturae, tum in doctrina fidei. Vide praeter alios, qui hoc docent, S. Thomam in quaest. 6. de malo, quae est de electione, & quaest. 24. de veritate (quae est de libero arbitrio, artic. 1.) Item Gregorium, Gabrielem, & alios in 2. sentent. dist. 25.

Altera sententia est quorundam Catholicorum, qui affirmant certum esse ex doctrina fidei, hominem esse liberi arbitrij, tamen id non posse naturali ratione conuinci. Ita docuit Ioannes Buridanus in tertio libro Ethicorum. questione prima, & Andreas de Castro in primo sententiarum, distinctione 45. quem citat Ruardus Tapperus in explicatione artic. 7. Louanienfium.

Tertia sententia, siue potius haeresis manifesta est Laurentij Vallae in libro de libero arbitrio, Martini Buceri in libro de Concordia, articulo de libero arbitrio, & Ioannis Caluini, lib. 1. Institutionum, cap. 6. §. 8. & libro 2. cap. 4. §. 6. qui docent, non habere hominem, in statu naturae corruptae, liberum arbitrium vlla in re, ac ne in differentibus quidem, & ciuilibus. Quocirca idem Caluinus in lib. 2. Institutionum, cap. 2. §. 4. dicit, optare se, vt tollatur omnino de medio nomen ipsum liberi arbitrij. Eadem fuit sententia multorum veterum haereticorum, quos capite 7. opportuniore loco nominabimus. Eadem etiam sententia fuerat initio Lutheranismi, ipsius Martini Lutheri, & eius Achatii Philippi Melanchthonis, sed vterque apertissime retractauit. Quos si Bucerus, & Caluinus imitari voluissent, nulla cum haereticis huius temporis de libero arbitrio in actionibus ciuilibus controversia remaneret.

Vtile autem erit annotare hanc retractationem, & contradictionem Lutheri, & Melanchthonis, vt appareat eorum inconstantia in re omnium maxima. Nam Lutherus in assertionem artic. 36. summam rerum suarum in doctrina de arbitrij seruitute constituit. Sic enim ait: *In ceteris articulis de Papatu, de Conciliis, de Indulgentiis, aliisque non necessariis nugis, serenda est leuitas, & stultitia Papae, & suorum: sed in hoc articulo, de seruitute arbitrij, qui omnium optimus, & rerum nostrarum summa est, dolendum, ac flendum est, miseris sic insanire.* Et in libro aduersus legem Anglorum scripsit, adeo se certum esse de sua doctrina, vt si quis aliter doceret, aut damnaret, quae ipse scripsit de fide, de operibus, de libero arbitrio, & similibus; is damnaret Deum, & oportet eum manere filium gehennae.

Videamus igitur constantiam eius, in summa doctrinae, de qua certissimum se esse iactabat. In assertionem articuli 36. ita loquitur: *Liberum arbitrium est signum in rebus & ritibus sine re, quia nulli est in manu quippiam cogitare boni, vel mali, sed, omnia (vt VVicleffus articulus Con-*

stantiae damnatus rectè docet) de necessitate absoluta eueniunt. Quod & Poeta voluit, quando dixit, certa sunt omnia lege. Et Christus Matthaei 6. Folium arboris non cadet in terram sine patre vestro. Et infra: Non est dubium Satana magistro in Ecclesiam venisse hoc nomen liberum arbitrium. Vnde apertè Lutherus simpliciter tollit liberum arbitrium omnibus in rebus, iuxta haeresim VVicleffus, & ideo ipsum etiã nomen liberi arbitrij damnat. Ex quo factum est, vt librum aduersus Erasmus inscripserit; de seruo arbitrio.

Sed audi nunc retractationem, quae extat in libro eius de Visitatione Saxonica, quem postea scripsit, sic enim loquitur in articulo de libero arbitrio: *Multum de libero arbitrio indiscretè loquuntur. Idcirco hanc breuem informationem adscripsimus. Homo habet ex propria virtute liberum arbitrium ad faciendum, vel omittendum opera externa per legem, & poenas adactus. Quapropter potest & secularem probitatem, & bona opera facere, & propria virtute, à Deo ad haec data, & obtenta. Paulus enim vocat eam iustitiam carnis, hoc est, quam caro, aut homo ex propria virtute facit. Si ergo operatur homo ex propria virtute vllam iustitiam, vtiq; habet electionem, & libertatem, & fugiendi malum, & faciendi bonum.*

Idem ibidem: *Voluntas humana est vis libera, vt facere possit iustitiam carnis, seu iustitiam ciuilem, vbi lege, & vi agitur, vt non furari, non occidere, non machari, &c. Hac ille, vbi per iustitiam carnis intelligit opera bona externa, non tamen bona simpliciter; ac per hoc docet, posse hominem per liberum arbitrium facere, & non facere, quae lex iubet, non tamen peccare, aut non peccare. Itaque admittit arbitrij libertatem in actionibus ciuilibus, & externis, quam negauerat in assertionem artic. 36. & nomen liberi arbitrij recipit, quod à Satana magistro in Ecclesiam venisse antea dixerat. Ita damnat ipse articulum suum optimum, & summam rerum suarum, & si verum sit, quod scripsit in libro aduersus Regem Anglorum, Deum damnauit, & oportet eum manere filium gehennae.*

Veniamus ad Philippum. Is in locis communibus, quos edidit anno M. D. XXI. Primo, detestatur nomen liberi arbitrij: *Vsurpata est, inquit, vox liberi arbitrij à diuinis literis à sensu, & iudicio spiritus alienissima. Additum est à Platonis Philosophia vocabulum rationis aequè perniciosum.*

Secundò, defendit Vallam contra Eckium his verbis: *Vallam ait Eckius, quod scholarum sententiam de libero arbitrio confurauit, plura voluisse scire, quam didicisset scilicet egregie festinus negatur.*

Tertiò, reprehendit Philosophiam naturalem, & rationeiu: *Hoc loco, inquit, profus Christiana doctrina à Philosophia, & humana ratione dissentit.*

Quartò, tollit omnem libertatem, & contingentiam: *Est, inquit, libertas posse agere, aut non agere, posse sic, aut aliter agere. Itaque in questionem vocatur, siue libera voluntas, & quatenus libera sit. Responso, quandoquidem omnia quae eueniunt, necessariò iuxta diuinam praedestinationem eueniunt, nulla est arbitrij libertas. Quid igitur inquit, nullane est in rebus contingentia? nihil casus? nihil fortuna? Omnia necessariò euenire Scripturae docent. Et si videatur tibi in rebus humanis esse contingentia, iudicio rationis hic imperandum est.*

Quintò, his addit in commentario ad caput 8. epistolae ad Romanos. Non solum opera indifferentia, sed etiam peccata in nobis à Deo fieri: *Sicut, inquit, fatemur proprium Dei opus fuisse Pauli uocationem, ita fatemur opera Dei propria esse, siue quae media vocantur, vt comedere, bibere, siue quae mala sunt, vt Davidis adulterium, Manij seueritatem. Constat enim ex cap. 1. ad Romanos, Deum omnia facere non per missum, sed potenter (vt Augustini verbo utamur) id est, vt sit eius propria Iudae proditio, sicut Pauli uocatio, Et infra: Ergo non est cur frigidum glossema admittamus Deum mala permittere, non etiam facere. Hac ille.*

Contra

Contradicentia his omnibus habentur in iisdem locis communibus, posteriori tempore editis, tum in loco de causa peccati, tum in loco de libero arbitrio. Primo siquidem, recipit nomen liberi arbitrij, & rationis, quod ante detestabatur: *Monendi sunt, inquit, rudiores, vt à Physicis sumant distinctiones & appellationes partium hominis. In homine est pars cognoscens, & iudicans, quae vocatur mens, vel intellectus, vel ratio. Altera pars appetens vocatur voluntas. Vocatur autem liberum arbitrium mens, & voluntas coniunctae.*

Secundo reprehendit Vallam, quem ante defenderat: *Valla, inquit, & plerique alij, non rectè detrahunt voluntati hominis libertatem, quia sicut omnia decernente Deo. Item in epitome moralis Philosophiae: Stoicas, inquit, illas de fato, seu Valle absurdas imaginationes, quae propter diuinam gubernationem adimunt libertatem voluntati, fugiamus.*

Tertio, amplectitur Philosophorum sententias, quas antea Scripturis contrarias esse dicebat: *Hæc, inquit, est libertas voluntatis, quam Philosophi rectè tribuunt homini. Item: Honestius, inquit, Plato docuit. Et in epitome moralis Philosophiae: Est, inquit, prudentissimè ab Aristotele ad data rationis descriptio.*

Quarto admittit, esse in rebus contingentiam, & libertatem, quam simpliciter antè negauerat: *Concedendum est, inquit, quod Scriptura Apostolica tribuat homini, etiam nunc post lapsum, libertatem aliquam deligendi ea, quae sunt subiecta rationi. Et infra: Hæc Manichæa imaginatio horribile mendacium est, & ab hoc errore mentes abducenda sunt, & docenda, agere aliquid liberum arbitrium.*

Quinto negat, Deum esse causam peccati, quod tam impudenter antea assererat: *Est, inquit, hæc vera, & pia sententia, vtraque mani, & verius toto pectore tenenda: Deum non esse causam peccati, nec velle peccatum. Et infra: Nec figura ille verborum in sermone Hebraico pugnant cum hac sententia. Indurabo cor Pharaonis, & similes. Certum est enim, Hebraica phrasi significare permissionem, non efficacem voluntatem. Ex his igitur facile potest intelligi quàm sint aduersarij inconstantes in rebus etiam grauissimis. Sed his ommissis ad confirmandam veritatem accedamus.*

CAPVT VI.

Non posse ab insigni temeritate defendi modum loquendi aduersariorum, qui nomen liberi arbitrij, in nomen serui arbitrij mutauerunt.

VIGITUR vera, & Catholica sententia confirmetur, Tria sunt ordine probanda. Primo, non posse aduersarios vlllo colore defendi ab insigni temeritate, quod nomen liberi arbitrij tantopere detestentur, & in nomen serui arbitrij commutare tentauerunt. Secundo, ex doctrina fidei manifestè deduci, hominem, etiam post lapsum, libero arbitrio pradiatum esse, saltem in actionibus ciuilibus, & externis. Tertio, id ipsum certum & euident esse in vera Philosophia, & naturali lumine rationis.

Quod attinet ad Primum, tribus argumentis probare possumus, aduersarios non sine maxima temeritate nomen liberi arbitrij abolere, vel in nomen serui arbitrij commutare voluisse. Primum enim, seruo nos admonet Apostolus Paulus in priore epistola ad Timotheum, capite 6. vt fugiamus vocum nouitates. At nomen serui arbitrij in Ecclesia Catholica, per totos mille quingentos annos nunquam fuit auditum, cum tamen ipso principio nascentis fidei, ac deinceps varijs ataribus nunquam defuerint Haeretici, qui liberum arbitrium

vel nimium extulerint, vel etiam contra nimium deprefferint.

Deinde, omnes omnino scriptores Ecclesiastici, qui singulis ataribus fidem Catholicam propugnauerunt differis verbis liberum arbitrium docuerunt. Neque opus erit magno labore testimonia Patrum acquirere. Nam & obuia sunt, & aduersarij id non negant. Hæc enim sunt verba Caluini, quem in hac palastra præcipuum aduersarium habemus, libro secundo Institutionum, capite secundo, paragrapho quarto: *Semper apud Latinos liberi arbitrij nomen extitit. Græcos verò non prouidit arrogantijs usurpare, vocabulum siquidem ἀρετήιον dixerunt. Quanta igitur temeritas est, nunc demum abolere velle vocabulum, quod ipse fateris apud omnes scriptores, tum Latinos, tum Græcos semper in vfu fuisse?*

Denique vel hoc nomen est bonum, vel malum; verum, aut falsum; vtile, vel noxium. Si bonum, verum, vtile; certè etiam retinendum: si malum, falsum, noxium, & (vt Lutherus loquitur) à Satana magistro in Ecclesiam inuectum; cum satis constet ab initio Ecclesiae coepisse, & ad nos vsque propagatum, sequitur Ecclesiam fuisse semper valdè infirmam, quippe quae neque initio prohibere potuerit, quo minus perniciosum hoc vocabulum à Satana inueheretur, neque postea per totos mille quingentos annos illud explodere, aut abolere valuerit. Et vbi est illud: *Porte inferi non praevaluerunt aduersus eam? & Ecclesia est columna, & firmamentum veritatis?*

Respondebit Caluinus, nomen liberi arbitrij esse ambiguum: & siquidem liberum dicatur arbitrium à coactione, nomen esse bonum, & verum; si à necessitate, perniciosum & falsum. Et quoniam hoc tempore à plerisque accipitur pro libero à necessitate, ideo meritò explodendum videri, ne propter ambiguitatem suam fidelibus noceat. At falsum est, nomen hoc esse ambiguum. Nam (vt in libro superiore ostendimus) nullo modo potest intelligi liberum arbitrium, si non sit liberum à necessitate: & non hoc tempore solum, sed omnibus seculis acceptum est hoc vocabulum pro facultate animi indeterminata, & libera ad vtramque partem, ac per hoc libera à necessitate. Id quod testimonijs Scripturæ & Patrum, & rationibus varijs confirmauimus.

At, inquit, hoc vocabulum sumptum est à Philosophis, & in diuinis literis nusquam legitur. A quibus igitur sumendum erat: à futuris ne & camentariis? & si Scriptura diuina voces à Poëtis accipit, vt Arcturi, Orionis, Pleiadum, quae leguntur in Iob capite 17. & 38. & in Amos capite quinto, quid mirum est, si Ecclesia voces aliquas accipiat à Philosophis? & quamuis in diuinis literis non sint hæc duae voces simul iunctae, quoad sonum, liberum arbitrium, tamen inuenitur altera cum alterius periphrafi, vt Numeri 30. *In arbitrio viri erit, vt faciat, vel non faciat.* Quid enim est, in arbitrio, vt faciat, vel non faciat, nisi in arbitrio libero ad vtrumlibet sic etiam vox illa Græca, ἀρετήιον, quam Caluinus tantopere detestatur, non inuenitur fortasse in Scripturis, tamen inuenitur pars vna cum alterius partis periphrafi, vt 1. Cor. 7. *ἐξουσίαν ἔχει οὐδὲ τὸ ἰδίον δεσπότητος*, id est, potestatem habens propriae voluntatis. Quid enim est potestas propriae voluntatis, nisi ἀρετήιον?

Adde vltimò non esse mirandum, si hæc voces crebrius à Patribus, quam à Scripturis sanctis, vel etiam si solum à Patribus vsurpantur, quoniam haereses, quae liberum arbitrium oppugnant, post conditas Scripturas sunt exorta, & ipsae sunt, quae has voces frequentiare, vel excogitare coegerunt, quemadmodum in alijs similibus, vt Trinitatis ὁμοούσιος & θεότητος, factum esse, ipsi etiam aduersarij consentunt.

CAPVT VII.

Secundum fidem Catholicam hominem esse liberi arbitrij in rebus civilibus, probatur ex diuinis literis.

AM vero liberi arbitrij hominem esse in rebus civilibus (quod secundo loco propositum fuerat) secundum doctrinam fidei probatur ex diuinis literis.

Ac primum, accedant ea testimonia, quae tribuunt homini post lapsum, electionem diuersarum rerum. Neque enim intelligi potest vera electionis potestas, sine vera arbitrij libertate. Nam vt in primo libro demonstrauimus, electio est actus maxime proprius liberi arbitrij. Sunt igitur haec testimonia. Numeri 30. In arbitrio viri erit, siue faciat, siue non faciat. Iosue 24. Optio vobis datur, eligite hodie quod vobis placet. 2. Regum 24. Trium tibi datur optio, elige vnum quod volueris ex his. 3. Regum. 3. Postula quod vis, vt dem tibi. Danielis 13. Angustia mihi sunt vndique, & quid eligam ignoro.

Secundo, huc pertinent ea testimonia quae docent, hominem aliqua posse facere, quae non facit; contra, facere aliqua, quae potuisset non facere. Hinc enim aptissime patet, liberum esse in huiusmodi hominem, vt pro arbitrio faciat, vel non faciat. 3. Regum 3. Quia postulasti verbum hoc, & non postulasti diuitias, aut animas inimicorum tuorum, sed postulasti sapientiam, &c. Porrit igitur Salomon postulare diuitias, & non postulare sapientiam, & tamen non diuitias, sed sapientiam postulauit, Ecclesiastici 31. Quid potuit transgredi, & non est transgressus, &c. 1. Corint. 9. Non sum liber? non sum Apostolus? &c. Quo loco docet Apostolus, potuisse se circumducere sororem, & ab Ecclesijs sumptus accipere, sed neutrum facere voluisse. Actorum 5. Nonne manens tibi manebat, venundatum in tua erat potestate? hoc est, Nonne poteras (Anania) agrum tuum non vendere? & posteaquam vendideras, nonne poteras precium tibi retinere? quis te agrum vendere, aut Deo precium offerre coegit? poterat igitur vendere, & non vendere, offerre, & non offerre.

Neque satisfaceret, qui responderet, in hoc loco, & superiori agi de libertate a praeepto, non de libertate a naturali necessitate. Nam libertas a praeepto includit libertatem a naturali necessitate; alioqui inepta, & ridicula essent praeepta, si is, cui praecipitur non esset liber a naturali necessitate. Nam si Ananias non potuisset non vendere agrum, aut precium illud Apostolis non offerre, sed necessario, & agrum vendidisset, & precium Apostolis obtulisset, inepte dixisset beatus Petrus, Nonne manens tibi manebat, & venundatus in tua erat potestate?

Tertio, accedant illa testimonia quae conditionem continent. Ea siquidem virtute includunt liberam optionem, Isaia 1. Si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis. Matthaei 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Ibidem: Si vis perfectus esse, vade vende omnia, quae habes. Lucae 9. Si quis vult post me venire, abneget se ipsum, &c.

Quarto, praedictis locis adiungi possunt ea, quae continent reprehensionem cum interrogatione. Sequitur enim inde potuisse hominem non facere id, propter quod reprehenditur. Genes. 3. mulieri dicitur: Quare hoc fecisti? serpenti vero, qui expertus est rationis, & libertatis, non dicitur: Quare hoc fecisti, sed, Quia hoc fecisti. Genes. 4. Quare iratus es? & quare incidit vultus tuus? Porrit igitur & Heua illud non facere, quod fecit. Et Cain non irasci, neque vultum praemere deicere, Neque enim oui dicitur: Quare fugis lupum? non enim potest non fugere lupum. Neque lupo dicitur, Quare agnum deuoras? quia non potest aliud facere.

Quinto, adici possunt omnia testimonia, quae continent laudes sanctorum Patrum, Noe, Abraham, Isaac, Iacob, Ioseph, Moyses, Iob, Dauid, Tobiae, Prophetarum denique omnium. Item illa, quae continent praeepta, consilia, cohortationes, qualia sunt Proverbia Salomonis, liber Ecclesiastici, magna pars Psalmorum, Prophetarum, Euangeliorum, Epistolarum Petri, Pauli, Ioannis, Iacobi, Iudae. Haec enim omnia significant, hominem esse liberi arbitrij, vt sanctus Augustinus colligit in lib. de gratia, & libero arbitrio cap. 2.

Postremo, addantur ea testimonia, quae probant, primum hominem ante lapsum praeditum fuisse libero arbitrio; quale est illud Ecclesiast. 15. Deus creauit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, &c. Nam ipse etiam Caluinus propter hunc locum facitur, primum hominem ante lapsum libero arbitrio praeditum fuisse, libro primo, Institutionum, cap. 15. §. 8. & libro 2. cap. 5. §. 18. Quamuis enim aduersarij aliam esse velint rationem hominis ante lapsum, & post lapsum, quod attinet ad arbitrij libertatem: non tamen facile probare possumus etiam post lapsum hominem esse liberi arbitrij, si fuit ante lapsum. Nam tota ratio Caluini (vt postea videbimus) cur homo careat libero arbitrio, est in eo posita, quod libertas hominis pugnet cum prouidentia Dei. At prouidentia Dei non incipit a lapsu hominis, sed fuit etiam antea, cur igitur impediatur post lapsum hominis a libero arbitrio, si ante lapsum non impediatur?

Quid, quod ex hoc ipso, quod Deus prouidentiam rerum omnium habet, sequitur, vt homo libertate fruatur arbitrij? nam prouidentiae diuinae illud est proprium, non destruere, sed conseruare naturas. Disponit enim suauiter omnia, vt legitur Sapient. 8. & vt inde colligit sanctus Augustinus libro 7. de ciuitate Dei, cap. 10. sic administrat omnia, quae creauit, vt etiam ipsa proprios exercere, & agere morus sinat. Itaque cum natura rationalis libertatem arbitrij postulet, eamque ab initio a conditore perceperit: sic homines diuina prouidentia gubernat, & regit, vt liberam eius electionem nullo modo impediatur.

Atque hoc est quod voluerunt Origenes libro 3. de principijs, cap. 3. Gregorius Nyssenus lib. 7. de Philosophia, cap. 1. & lib. 8. cap. vlt. Theodoretus in epitome diuinorum decretorum cap. de Prouidentia, & Ioannes Damascenus lib. 2. de fide, cap. 29. cum scripserunt, liberas hominum actiones non fieri a prouidentia, sed ab hominum ratione, & consilio. Non enim significare voluerunt, prouidentiam Dei non se extendere ad omnia singularia, cum hoc ibidem fateantur, & probent, sed non determinari ad vnum actiones hominum, neque necessitatem eis a prouidentia adferri; quemadmodum determinantur ea, quae libera non sunt, eiusque necessitas quaedam adfertur, vt non possint alio modo fieri. Sed de his plura dicentur in responsione ad argumenta.

CAPVT VIII.

Probatur idem ex traditione veterum Patrum.

VOB ex Scripturis probauimus, hominem etiam post lapsum liberi esse arbitrij in actionibus civilibus, & externis: idem nunc probare aggredimur ex traditione, & testimonijs veterum Patrum. Ac primum notabimus testimonia eorum Patrum, qui pro haereticis habuerunt eos, qui liberum negabant arbitrium. Deinde, singulas eorum sententias adferemus.

Fuerunt igitur permulti, propterea quod liberum arbitrium negarent, inter haereticos ab antiquis Patribus numerati. Primis enim Ecclesiae temporibus Clemens lib. 3. recognitionum, notauit Simonem Magum haereseos,

quod

quod affirmaret hominem carere libero arbitrio. Deinde, inter haereticos Bardesanis, qui vixit circa annum Domini C. LXX. ponit hanc ipsam de libero arbitrio S. Augustinus libro de haeresibus, capite 35. Inter errores Manichaeorum quorum auctor Manes centum annis Bardesane posterior fuit, numerat S. Hieronymus in praefatione dialogorum aduersus Pelagianos, quod tolleretur ab eis liberum voluntatis arbitrium. Eadem haeresis fuit etiam Priscilliani, qui vixit circa annum Domini CCC. XC. quam refert sanctus Augustinus in libro de haeresibus, cap. 70. damnat autem sanctus Leo in epistola 91. ad Turbium, & Concilium Bracarense primum, cano. 10.

Hunc veterum haereticorum errorem renouauit postmodum Petrus Abailardus, qui propterea tum ab Innocentio Papa secundo, tum a Concilio Senonensi damnatus fuit, vt cognosci potest ex epistola sancti Bernardi 194. & ex lib. 3. vitae eiusdem Bernardi, cap. 5. Eundem postea renouauit Ioannes VViclefus, teste Thoma VValdensi toto primo, libro primo, articulo primo, capite 28. & iterum errorem eundem damnauit Concilium Constantiense sessione 8. Cum igitur toties hic error a Patribus notatus, a Pontificibus, & Concilijs damnatus fuerit; certe mirari non debent huius temporis nouatores, si eos inter haereticos numeramus. Eorumque sententia Leo X. & consequentes Pontifices, nec non Tridentinum Concilium Oecumenicum cum alijs multis diuersarum prouinciarum Synodis damnauerunt.

At, inquit, veteres haeretici, Simon Magus, Bardesanes, Manichaeus & Priscillianus, non simpliciter negabant liberum arbitrium, sed vel inducebant duo principia coaeterna, vnum bonum, alterum malum; vel fato, & stellis homines alligabant; vnde sequebatur, vt peccata hominum, vel principio illi malo, vel stellis, non autem ipsis hominibus tribuerentur. Sed quid hoc ad causam? veteres enim Patres non solum reprehendunt in antiquis illis haereticis causam, vnde impellebantur ad negandum liberum arbitrium, sed etiam disertis verbis id notant, quod negarent liberum arbitrium. Quin etiam vnum ex argumentis, quibus utebantur ad refellenda duo principia, siue duas naturas, fata illa stellarum, erat, quia sequebatur, homines carere libero arbitrio, quod semper fuit in Ecclesia dogma certissimum. Certe sanctus Hieronymus in praefatione dialogorum aduersus Pelagianos, dum ita loquitur: Manichaeorum est hominum damnare naturam, & liberum auferre arbitrium. Disertis verbis duos Manichaeorum distinxit atque damnauit errores; quorum alterum ad se pertinere, quicquid de altero sit, Caluinus & Bucerus, eorumque Sectarij negare non possunt. Sed veniamus ad ipsas Patrum sententias breuiter recitandas.

CAPVT IX.

Adferuntur testimonia ipsorum Patrum.

SANCTVS Irenaeus lib. 4. cap. 71. Consilium, inquit, bonum dat omnibus, posuit autem Deus in homine potestatem electionis, quemadmodum & in Angelis. Et cap. 72. Si igitur non in nobis esset, facere haec, aut non facere, quam causam habebat Apostolus, & multo prius ipse Dominus consilium dare, quae quidem facere, a quibus vero abstinere?

Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum pag. 65. Sed, inquit, nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta essent, si anima non habeat liberam potestatem.

Origenes lib. 2. contra Celsum, pag. 780. Videamus, inquit, quid Celsus dicat postea. Haec, inquit, cum Deus esset, praedixit: & omnino oportebat fieri quod praedixerat. Deus ergo suos discipulos, & Prophetas, cum quibus cibum, & potum sumebat, eo necessitatis adduxit, vt contra ius, ac pietatem facerent. Respondebimus, & ad haec, quando iubes, vt ne ista quidem argumenta praetercam, quae mihi videntur friuola. Celsus putat, quod aliquis praescius praedixit, ideo sic

ri, quia praedictum est: nos vero hoc non concedentes, dicimus, non praedictorem causam esse futuri, sed futurum illud quod omnino euenturum erat, etiam nemine praediciente, praecognitori causam praedicti dedisse, totum enim in praecognitione vatis est, cum alterutrum fieri possit, fore hoc alterum, non dicimus praecognitorem adimere possibilitatem, vt vel fiat, vel non.

Quibus verbis Origenes diluit obiectionem Celsi, qui probare conatus fuerat, Christum praedicendo prouidentiam Iudae, attulisse necessitatem ipsi Iudae, vt facinus illud prouidentiae committeret; quia necesse erat fieri, quod Christus Deus futurum esse praedixerat. Respondet igitur Origenes, praedictionem non adferre necessitatem, quia non ideo res fit, quia praecognita est, sed ideo praecognita est, quia futura erat. Quare paulo infra docet, Iudam sic prodidisse Dominum, vt potuerit non procedere, atque ita concordat praescientiam cum contingentia, & libertate. Idem etiam Origenes lib. 3. de principijs capite 1. copiose probat, hominem esse liberi arbitrij, & respondet ad omnia argumenta, quae vnum aduersarij proferunt, quaeque ab antiquis haereticis proferebantur.

Eusebius Caesariensis lib. 6. de preparatione Evangelica, cap. 5. probat optimis argumentis, libertatem a necessitate non pugnare cum prouidentia: Nam, inquit, si euentura omnino sunt prospera, vel aduersa vnicuique homini, estque necesse haec me agere, & te illa, quid oportet cura laboraque confici? Et infra: Quomodo, inquit, cum sentiamus nostra nos appetitione moueri, non omnino amenissimum erit ab exteriori quadam vi, quasi animi expertes moueri nos credere? sic enim libera voluntate alia fugimus, alia sequimur, vt quemadmodum dolere, gaudere, videre, audire, non ratiocinando, sed re ipsa comprehendimus: ita a nostro ipsorum consilio, aut ad fugiendum, aut ad sequendum moueri nos profecto sentiamus. Quas ob res rationalis naturae libertas iure negari non potest.

S. Athanasius in serm. de passione & cruce Domini, proposita quaestione, an quae sunt diuinitus praecognita, & praedicta ex necessitate eueniant, ita respondet: Non Propheta istarum rerum auctor est, aut causa, sed ipsorum voluntas, quin potius ipsi in causa fuerunt, vt talia de ipsis Propheta pradiuinarent. Propheta proprium est futura prospicere, & non hallucinari, hominum autem est agere quod velint.

S. Basilius in serm. de libero arbitrio: Quod, inquit, in hominis potestate situm est liberum arbitrium, in eligendo, & non eligendo situm est. Item in oratione, quod Deus non sit auctor malorum: Cur, inquit, anima ad malum suscipiendum apta fuit? propter liberum arbitrium, quod maxime rationalem naturam decet. Soluta enim ab omni necessitate, & voluntariam, ac in sua potestate sitam vitam a conditore adeptam per hoc ad imaginem Dei creata est.

S. Gregorius Nazianzenus in primo Apologetico, non protul ab initio: Singularis, inquit, & eximia Dei bonitatis argumentum est, facere vt nostra quoque aliqua ex parte sit virtus, nec natura nobis inseratur, sed voluntate animique propositio excolatur, arbitrijque libertate, parem in vtramque partem motum habente.

S. Gregorius Nyssenus lib. 7. de philosophia, cap. 3. Omnis, inquit, qui consultat, quasi in eius potestate existente electione de operabilibus consultat, vt quod per consilium discernitur eligat, & eligens faciat. Necessae igitur est cum, qui consultat, Dominum esse actionum. Si enim non fuerit Dominus actionum, ex superfluo consultat: si vero hoc ex necessitate afficit vi rationali liberum arbitrium, aut enim non erit rationalis, aut dominium suarum actionum obtinebit: dominari autem actionum omnino liberi arbitrij est.

S. Ioannes Chryostomus hom. 60. in Matthaeum explicans illud: Necessae est, vt veniant scandala. Necessitatem, inquit, dicit, non quia libertatem voluntatis, potestatemque liberi arbitrij tollat: nec quia necessitati rerum

humanam vitam subiciat, sed quod omnino venturum est, pronunciat. Et infra: Non quia futura scandala predixit, idcirco veniunt, sed quoniam futura erant, idcirco predixit. Et sermo. 2. de Fato: Deus dicit, posui ante te vitam, & mortem, ad quod volueris, extende manum tuam. Daemon dicit, non est in te quod extendas manum tuam, sed necessitate quadam, & ut id agis. Videntur ne tibi hac fide digniora?

S. Epiphanius haeresi 15. Quare, inquit, omnibus manifestum, clarumque, ac minimè ambiguum est, quod liberum arbitrium exhibuit nobis Deus dicens, si volueritis, & audieritis me, bona terra comedetis.

S. Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 54. Liberum, inquit, hominis arbitrium his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Et lib. 4. cap. 7. Non possimus, inquit, secundum Ecclesiam, veritatisque dogmata liberam potestatem hominis, quod liberum arbitrium appellatur, vilo modo negare. Et lib. 9. cap. 10. Rationali creaturae liberam potestatem creator largitus est, & suae voluntatis habenas vniciusque commisit, ut in eo sit, quidquid probauerit, eligere.

S. Ioannes Damascenus libro 2. de fide, cap. 26. In nobis, inquit, sunt ea, quorum sumus liberam adepti potestatem, & facere, & non facere.

Theophylactus in comment. ad cap. 15. Lucae: Rationalis, inquit, ad quam subsequitur liberum arbitrium, substantia est hominis, omne enim rationale liberi arbitrij est.

Iam ex Latinis Tertullianus lib. 2. aduersus Marcionem ante medium: Tota libertas arbitrij in vtramque partem homini concessa est, ut sui Dominus constanter occurreret, & bono sponte seruando, & malo sponte vitando.

S. Cyprianus lib. 1. epistol. 3. ad Cornelium: Homo, inquit, libertati suae relicto, & in arbitrio proprio constitutus, sibi mot ipsi vel mortem appetit, vel salutem.

S. Hilarius in Psalm. 2. Vnicuique, inquit, nostrum libertatem vitae, sensumque permittit, non necessitatem in alterutrum affigens.

S. Octauus Mileuitanus lib. 7. in Parmenianum: Homicida, inquit, potest scelus facere, potest & non facere, & caetera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.

S. Ambrosius in commentario Psalm. 40. Homini, inquit, dedit eligendi arbitrium quid sequatur.

S. Gaudentius Brixianus tract. 3. in Exod. Libertatem, inquit, diximus arbitrij, quia voluerunt Iudei facere, quod fecerunt, & si nolissent, non fecissent. Et infra: Praescientia quidem Dei non fallitur, sed nec homini concessa semel voluntatis libertas aufertur, nihil de eo indicare possit, qui liber non fuerit in agendo.

S. Hieronymus in epistola ad Cresiphontem extrema: Frustra, inquit, blasphemias, & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille, qui damnat. Item in commentatio, cap. 26. Hieremiae, explicans illud: Forsitan audient, & conuertentur, Verbum, inquit, ambiguum, forsitan maiestati Domini non potest conuenire, sed nostro loquitur aff. Et, ut liberum homini seruetur arbitrium, ne ex praescientia eius, quasi ex necessitate vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus scit futurum aliquid, idcirco futurum est, sed quia futurum est, Deus nouit quasi praescius futurorum.

S. Augustinus in lib. de quantitate animae, cap. 36. Datum est, inquit, animae liberum arbitrium, quod qui nugatoriis ratiocinationibus labefactare conantur, vsque adeo caeci sunt, ut ne ista quidem vana, atque sacrilega, propria voluntate se dicere intelligant. Item lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 10. Quocirca nullo modo cogimur, aut retenta praescientia Dei, tollere voluntatis arbitrium, aut retento voluntatis arbitrio. Deum, quod nefas est, negare praescium futurorum, sed vtrumque amplectimur, vtrumque fideliter, & veraciter confitemur. Et infra: Neque ideo peccat homo, quia Deus illum peccaturum praesciuit: immò ideo non dubitatur ipsum peccare cum peccat, quia ille, cuius praescientia falli non potest,

A non fatum, non fortunam, non aliquid aliud, sed ipsum peccaturum esse praesciuit, qui si noluit, omnino non peccat, sed si peccare noluerit, etiam hoc ille praesciuit.

Auctor operis, quod inscribitur Hypognocticum lib. 3. non procul ab initio: Ipsum, inquit, liberum arbitrium in hominibus esse, certa fide credimus, & praedicamus indubitanter. Et infra: Est igitur liberum arbitrium, quod quisquis negauerit, Catholicus non est.

S. Innocentius I. in epistola ad Concilium Carthaginense: Liberum, inquit, arbitrium cum nasceretur accepimus.

S. Leo Papa I. sermo. 16. de passione Domini: Nec praesciendo, inquit, quod faciendum esset, cogit, ut fieret, quamuis ad hoc carnem assumpsisset, ut fieret.

S. Pro'per Aquitanus in responsione ad obiectionem 6. Gallorum: Liberum, inquit, arbitrium nihil esse, vel non esse, perperam dicitur.

B His addi possent recentiores, S. Gregorius, S. Fulgentius, Venerabilis Beda, S. Anselmus, S. Bernardus, & alij, quos de industria praetermittimus, Tum, quod obscurum non sit, eos S. Augustini doctrinam in omnibus sequi, Tum, quia testimonia ipsorum cum aliis pluribus adscribentur, cum de libero arbitrio in actionibus moralibus differemus. Nam illa omnia testimonia, si probabunt, hominem esse liberi arbitrij in actionibus bonis, & malis, multò magis probabunt id, quod nunc agimus, hominem videlicet esse liberi arbitrij in actionibus indifferen- tibus, & ciuilibus.

CAPVT X.

Euidens esse lumine rationis naturalis, hominem liberi esse arbitrij in actionibus ciuilibus, & externis.

C **D**EMONSTRAVIMVS hucusque aduersus haereticos libertatem arbitrij, ex testimoniis Scripturarum & Patrum: nunc tum aduersus eosdem haereticos, tum aduersus paucissimos quosdam Catholicos, quos cap. 4. nominauimus, demonstrabimus eandem arbitrij libertatem ex ratione, ac lumine naturali.

Prima igitur ratio duci potest à communi consensu sapientum, etiam Ethnicorum. Id enim Peripatetici docent, ut perspicuum est ex Aristotele lib. 3. Ethic. cap. 1. 2. 3. & seq. Idem Academicum est, ut plane constat ex Platone in Gorgia, & alibi. Idem etiam Stoici, qui tamen fatum acerrimè defendebant. Nam (ut scribit S. Augustinus lib. 5. de ciuitate Dei, cap. decimo.) Stoici caetera omnia fato subiiciebant praeter animos humanos. Quare Plutarchus in 1. lib. de Placitis Philosophorum, affirmat, Stoicos de libertate arbitrij idem cum Platone sensisse. Idem de Stoicis & Platonis confirmat Gregorius Nyssenus in lib. de fato, cap. 1. 2. & 3. quibus etiam adiungit Sapientes Aegyptii. Marcus etiam Tullius (eodem Augustino teste libro 5. de ciuitate Dei, cap. 9.) maluit Deo prouidentiam auferre, quam homini libertatem, & ita ut faceret homines liberos, facit sacrilegos. Cum enim libertatem humanam cum prouidentia diuina copulare non posset, elegit id quod erat notius, quòdque in se ipse singulis ferè momentis experiri videbat. Multorum praeterea Ethnicorum testimonia adducit, Eusebius lib. 6. de praeparat. Euangelica, cap. 6. & 7. Denique Caluinus ipse lib. 2. Institut. cap. 2. §. 2. fatetur Philosophos summo consensu libertatem arbitrij docuisse.

D Altera ratio sumitur à consensu orbis terrarum vnuerfi. Nulla est enim, aut fuit vnquam Respublica, nullum imperium, quod non habuerit publicum consilium, magistratus, leges, poenas, & praemia. Quae omnino superuacanea essent, si libertatem arbitrij homines non haberent. Item in omni exercitu Imperatores, & Duces, & oratione, & promissis, & tympanis, & tubis accendunt animos militum. Sed quotum haec fierent, si non consilio, & deliberatione animi homines ad opera sua fe-

CAPVT XI.

Respondetur ad argumenta, quae sumunt aduersarij ex diuinis literis.

ED iam argumenta Caluini, aliorumque haereticorum proponenda, & soluenda sunt. Et quoniam ducent etiam ipsi argumenta à Scripturis sanctis, à testimoniis veterum, & à ratione, initium à Scripturis faciemus.

Caluinus igitur producit haec loca. Primum ex libro Exodi cap. 11. vbi Aegypti à Deo impulsus, dederunt Hebraeis pretiosissima vasa, & vestes, aliisque permulta, quae sine dubio nunquam daturi fuissent, si verè liberum arbitrium habuissent. Secundum Genes. 43. vbi Iacob dicit filiis suis: Det vobis Deus inuenire misericordiam coram viro. Quod certè non diceret, nisi existimaret à Deo flecti, & regi corda hominum. Tertium ex illo 1. Reg. 11. Irruit super eum spiritus Domini. Quartum ex illo 2. Reg. 17. vbi Deus effecit, ut Absalon non sequeretur consilium Achitophel. Quintum ex illo 3. Reg. 12. vbi Deus inclinauit cor Roboam, ut sequeretur consilia iuuenum. Sextum ex illo Iosue 2. vbi teste Rahab Deum ad introitum Hebraeorum in Palaestinam, iunxit terrorem, & pauorem in corda incolentium terram illam. Septimum ex Leuit. 16. & Deut. 28. vbi Deus Israelitis ait: Dabo vobis cor pauidum, & oculos deficientes, &c.

His accedant testimonia, quae ante propofuerant Lutherus & Melancthon. Sit igitur octauus locus ex illo Istaie 26. Omnia opera nostra in nobis operatus es Domine. Nonus ex illo Hierem. 10. Scio Domine quia non est in homine via eius, nec viri vt dirigat gressus suos. Decimus ex illo 1. Reg. 2. Non audierunt vocem patris sui (filij Heli) quia voluit Dominus occidere eos. Vndecimus ex illo 1. Reg. 10. Abiit cum eo (Saul) pars exercitus, quorum tetigerat Deus corda. Duobus ex illo Prouerb. 16. Hominis est preparare cor, Domini autem est gubernare linguam. Item: Cor hominis cogitat viam suam, & Dominus dirigit gressus eius. Tertius decimus illo Prouerb. 20. A Domino dirigitur gressus viri, quis autem hominum potest intelligere viam suam? Quartus decimus ex illo Prou. 21. Cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud. Quintus decimus ex illo Matth. 10. Vnus passer non cadit in terram sine Patre vestro. Sextus decimus ex illo Rom. 11. Quoniam ex ipso, & in ipso, & per ipsum sunt omnia. Item ex illo 1. Cor. 12. Omnia in omnibus operatur. Denique ex illo Ephes. 1. Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suae.

In explicatione horum locorum pauca quaedam notanda sunt. Primum est, Non esse idem liberam electionem, & liberam executionem. Libera enim electio necessaria est ad libertatem arbitrij seruandam, nõ item libera exequutio, vt S. Ioannes Damascenus rectè docet in libr. 2. de fide cap. 26. Itaque potest Deus, nec solum Deus, sed etiam homines impedire, quò minus aliquis re ipsa faciat quod elegit, ac decreuit, nec tamen detrimentum vllum patietur liberum voluntatis arbitrium.

Atque hinc Respondetur ad testimonium Nonum, Duodecimum, & Tertium decimum. Nam dicitur, non esse in homine via eius, quia quamuis ipse maturè delibere, & proponat, tamen non est in eius potestate progressus negocij, cum multis, variisque modis impediri possit. Et ideo sapiens dicit, cor hominis cogitare viam suam, id est, praemeditari, & ordinare quid, & quomodo sit faciendum, tamen euentum esse in manu Dei, à quo petendum esse, vt dirigat gressus. Nec solum in factis, sed etiam in verbis, saepenumero exequutio non est in potestate hominis: saepe enim diligenter meditamur verba, quae dicturi sumus, & statim animo ita loqui, vt nihil falsi, nihil noxij, nihil superuacanei nobis excidat, & ta-

men, nisi Deus speciali gratia linguam gubernet, non implemus quod proposuimus.

Neque verò hinc sequitur (vt Pelagiani volebant) posse nos sine Dei auxilio, præparare, cor, aut cogitare viam nostram, quia scriptum est, *hominis est præparare cor & homo cogitat viam suam.* Nam neque sumus sufficientes, cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, vt Apostolus ait. 2. Corinth. 3. Neque ita diriguntur gressus nostri à Deo, vt non etiã eos nos dirigamus, iuxta illud Pro. 15. *Vir prudens dirigit gressus suos.* Sed Scriptura indicare voluit, magis in potestate nostra esse cogitationem & voluntatem, quam operis executionem.

Secundo sciendum est, libertatem arbitrij non excludere cooperationem, & auxilium Dei. Non enim ideo dicitur homo esse liber in deliberando & eligendo, quia possit id facere suis solis viribus; sed quia postea etiam cooperatione diuina, in potestate eius sit hoc aut illud eligere, & rursus eligere, vel non eligere. Quo modo liberè dicimur, videre omnia quæ videmus, non quod absente lumine quidquam videre possimus, sed quod præsentem lumine situm in nobis sit cernere hoc aut illud, & etiam cernere, vel non cernere, hoc est, oculos ad rem videndam aduertere, vel ab eadem illos auertere.

Atque hinc respondetur ad testimonium octauum, quintum decimum, & sextum decimum. Nam omnia opera nostra operatur Dominus, sed non sine nobis; & passus non cadit in terram sine patre nostro, quia prouidentia eius ad omnia etiam minutissima se extendit: & ex ipso sunt omnia: operatur omnia in omnibus. & operatur secundum consilium voluntatis suæ, sed ita suauiter, vt sinat etiam res creatas agere motus suos, neque cooperando tollat, aut destruat, sed adiuuet, perficiatque naturam. Quanquam illud Isaia 26. *Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine,* rectius intelligitur de flagellis, aut miraculis diuinis, quam de operibus liberi arbitrij. Quoniam præcedit in Isaia: *Dabis pacem Domine.* Et sequitur: *Possederunt nos Domini absque te.*

S. Hieronymus in commentario per opera intelligit flagella, vt sensus sit, dabis pacem Domine: omnia enim flagella quæ passi sumus, à te nobis venerunt: possederunt enim nos Domini absque te, &c. cui explicationi consentanea est interpretatio 70. Seniorum, quæ habet: *Da pacem Domine, quoniam omnia reddidisti nobis.*

S. Cyrillus in commentario eiusdem loci, intelligit per, opera, miracula, & beneficia diuina, vt sensus sit, Dabis pacem nobis, quandoquidem omnia mirabilia opera nostra, id est, quæ facta sunt in nobis munera tua sunt, & tamen possederunt nos Domini absque te, &c.

Tertio est obseruandum, posse quatuor modis voluntatem à Deo inclinari ad aliquid appetendum vel fugiendum: Primo, efficienter, & physice, immediatè illam mouendo, & determinando ad vnum. Nam si potest ipsa se determinare, cur non possit etiam Deus eam determinare?

Secundo, efficienter quidem, sed mediante aliqua forma, quam imprimat in voluntate. Nam infundendo gratiam, & virtutes, per eas inclinatur voluntatem ac bonas actiones. Et hos duos modos notauit S. Thomas in quaest. 22. de veritate, art. 8.

Tertio, obiectiue, id est, per internam suasionem, sed efficacissimam, vt resisti non possit. Nam si passio vehemens rapit aliquando voluntatem ad consensum certe multò facilius potest Deus id facere.

Quarto, obiectiue quidè, & efficaciter, sed ita vt efficacia proueniat non tam ex vehementia persuasionis quam ex dispositione voluntatis, quam Deus præuidet. Nimirum cum Deus ira proponit aliquid interna persuasionem, vt videt voluntatem aptam esse ad consentiendum.

Ex his modis, Vtrum Deus vtatur primo & tertio, & vtrum si illis vtatur maneat integra libertas voluntatis,

postea videbimus: certum autem est, Deum saepe vti secundo & quarto. Nec minùs est certum, eos duos modos non repugnare arbitrij libertati. Nam quod attinet ad secundum, nullus est habitus virtutis, excepta caritate, quæ est in beatis in celo, qui ex necessitate determinet voluntatem. Quod autem ad quartum pertinet, infallibiliter quidem fit id, ad quod Deus inclinatur quarto illo modo, sed integra manet libertas, cum infallibilitas non oriatur ex vehementia motionis diuinæ, sed ex præuisione aptitudinis ipsius voluntatis: præuisione enim nullam imponit necessitatem. Et quoniam omnia testimonia à Caluino & Luthero adducta, præter ea, quæ iam explicata sunt, ad secundum & quartum modum reuocari possunt, ideo nihil efficiunt contra arbitrij libertatem.

Ad primum enim de Ægyptiis respondemus, Deum inclinasse corda Ægyptiorum, vt liberent darent Hebræis preciosas vestes, & vasa, quia fecit, vt occurreret menti eorum aliqua ratio, quam præuidebat idoneam esse, vt per eam iudicaret bonum esse, commodare vasa illa, & vestes Hebræis. Vel certè infudit Deus beneuolentiam Ægyptiis erga Hebræos, & per eam beneuolentiam inclinauit corda eorum ad communicandas opes suas cum illis. Ad enim significare videntur illa verba Exodi 12. *Dominus dedit gratiam populo coram Ægyptiis, vt commodarent eis, & spoliarent Ægyptios.*

Sic etiam precatur Iacob (quod erat secundum testimonium) vt Deus det filiis suis inuenire misericordiam coram viro, id est, aspiat viro beneuolentiam erga filios suos, &c. Quod autem iruisse dicitur spiritus Domini in Saul (quod erat tertium) significat spiritum zeli, & fortitudinis, donatum fuisse à Deo ipsi Sauli, per quem inclinabatur, & incitabatur ad prælium contra Ammonitas.

Quod verò non audierit Absalon consilium Achitophel (quod erat quartum) factum est, quia Deus fecit, vt Chusai iis rationibus refutaret sententiam Achitophelis, quas idem Deus præuiderat probandas ab Absalone. Idem dicendum est de eo, quod non audiuit Roboam consilia seniorum, sed iuuenum; & quod filij Heli non audierunt admonitiones patris sui; quæ erant testimonia Quintum Decimum.

At illa verò de pauore immisso in corda Philistinorum vel Hebræorum; quæ erant Sextum, & Septimum, respondemus ea pertinere ad eundem modum. Facile enim potuit Deus efficere, vt occurrerent cogitationi eorum rationes, ob quas timeendum esse iudicarent; & contra non occurrerent rationes, ob quas in spem erigi possent.

Quod verò sequuti sunt Saulem ij, quorum Deus tetigerat corda (quod erat Vndecimum) factum est, quia Deus immisit in eis venerationem erga Regem, siue infundendo bonam qualitatem, siue persuadendo mentibus, eorum bonum esse obedire Regi à Deo electo.

Denique ad illud: *Sicut diuisiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini,* Dux dari solent responsiones. Vna vt hic locus intelligatur de executione, & sensus sit, solum Deum posse impedire executionem regiarum voluntatum. Nam in Græco sic legitur hoc prouerbum *ὡς ὁ ποταμὸς ὁ δεικνύων τὸ καρδίαν βασιλέως ἐν χειρὶ θεοῦ, hoc est, sicut impetus aquæ non potest impediri, & coerceri, nisi à magna aliqua vi, sic etiam quod Reges volunt, impediri non potest, nisi à Deo.*

Alia est responsio, vt hic locus intelligatur de ipsis voluntatibus Regum, & sensus sit, facile esse, Deum mutare voluntates hominū, etiam si Reges sunt. Nam in Hebræo non fit mentio imperus, sed simpliciter nominatur aqua *וַיִּהְיֶה בְּיַד יְהוָה לְמַלְכֵי מִצְרָיִם מַלְכֵי מִצְרָיִם* *maijm le melch beid A D O N A I, riuus aquarum, cor regis in manu Dei,* hoc est, quàm facile est agricolæ ducere ab aliquo fonte riuos aquarum quocumque voluerit, cum aqua facillimè fluat, quæ via datur: tam est facilè Deo flectere corda

Regum quamuis potentium & superbiorum, nimirum interius eis proponendo, quæ nouit eorum ingenio congruere. Atque ita soluta sunt argumenta omnia, quæ ex diuinis literis aduersarij protulerunt.

CAPVT XII.

Respondetur ad obiectiones ex testimoniis S. Augustini.

RX Augustino plurima profert Caluinus testimonia contra liberum arbitrium; sed pertinent ferè omnia ad quaestiones de libero arbitrio, in actionibus moralibus, vel supernaturalibus. Tria tantum sunt, quæ ad hunc locum, quæ nunc tractamus, pertinent, & ea facili negotio ex iis, quæ supra diximus, explicantur.

Primum est, in lib. 6. de Genesi ad litteram. cap. 15. vbi sic loquitur Augustinus: *Conditoria voluntas rerum necessitas est. Et cap. 17. Hoc autem necessariò futurum est, quod Deus vult, & ea verè futura sunt, quæ ille præsciuit.*

Alterum est, in libro de gratia & libero arbitrio, c. 20. Scriptura, inquit Augustinus, si diligenter inspiciatur, ostendit non solum bonas hominum voluntates, quas ipse facit ex malis, & à se factas in actus bonos, & vitam dirigit aternam; verùm etiam illas, quæ conseruant seculi creaturam, ita esse in Dei potestate, vt eas, quò voluerit, quando voluerit, faciat inclinari, vel ad præstanda beneficia, vel ad pœnas infligendas occultissimo quidem iudicio, sed iustissimo.

Tertium est in Enchiridio, cap. 30. *Libero arbitrio malè vtens homo, & se perdidit, & ipsum.*

Sed responsio in promptu est. Nam quod attinet ad primum, loquitur eo loco S. Augustinus de necessitate consequentia non consequentis, vt sensus sit, quod Deus vult fieri, infallibiliter futurum esse, sed liberè, vel necessariò provt causa secundæ fuerint. Non enim Deus destruit naturas, sed eo modo vult rem fieri, quem natura eius rei postulat.

Quod autem ad secundum pertinet, fatemur hominum voluntates ita esse in potestate Dei, vt quocumque voluerit, quando voluerit, faciat inclinari: sed planè suauiter, & quomodo Deum par est agere, cum libera voluntate. Itaque non inclinatur eam ex necessitate determinando ad vnum, sed vel imprimendo formam aliquam per quam inclinatur, vel interius persuadendo eo modo, quem ipse videt aptissimum esse, vt ab homine non respuatur. Et si ea vis est humanæ eloquentiæ, vt liberas voluntates saepe flectat, & detorqueat ad id, quod cupit, quanto facilius poterit Deus non saepe, sed semper interna suasionem voluntates humanas quocumque voluerit inclinare, cum ipse perfectè nouerit omnes animi propensiones, vim omnium argumentorum, & quid sit hoc loco, & tempore humanum animum moueat, si adhibeatur?

Quod autem S. Augustinus scribit, hominem malè vtendo libero arbitrio, & se perdidisse, & ipsum; intelligitur de libero arbitrio non simpliciter, sed quale erat in statu innocentia, hoc est, de arbitrio non solum libero à naturali necessitate (de qua nos hoc loco tractamus) sed etiam à miseria, & peccato. Poterat enim primus homo in statu innocentia per liberum arbitrium nunquam peccare, & nullam omnino miseriam experiri. Docet hoc idem S. Augustinus in primo libro contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. his verbis: *Quis nostram dicat quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere libertas quidem perierit per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit, habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Nam liberum arbitrium vsque adeo in peccatore non perierit, vt per illud peccet maximè omnes, qui cum delectatione peccant.*

CAPVT XIII.

Respondetur ad obiectionem ex repugnantia præscientia, & libertatis.

RAETER testimonia Scripturarum, & S. Augustini, & adducit Caluinus argumentum ex repugnantia prouidentia diuinæ, & libertatis humana. Sed quoniam prouidentia includit præscientiam, & prædeterminationem, & vtraque seorsim pugnare videtur cum libero arbitrio, ideo seorsim de vtraque tractabimus.

Igitur obiectio ducta à præscientia Dei talis est, Deus necessariò prænoſcit omnia futura, nec potest villo modo fieri, vt ipse fallatur, igitur omnia futura ex necessitate euenient. Rursus præscientia Dei est causa rerum, igitur ideo res erunt, quia Deus præscit esse futuras, non contra. Alioqui enim Deus penderet à rebus creatis, & eius scientia mutabilis, & accidentaria esset. *Vniuersas* (inquit Augustinus lib. 15. de Trin. cap. 13.) *creaturas suas tam spirituales, quam corporales, non quia sunt, ideo nouit, sed ideo sunt, quia nouit.* Quod si præscientia Dei est causa rerum, certè sequitur, vt posita præscientia, necessariò res quæ præsciuntur, sint futura. Neque enim præscientia Dei impediri potest ab vlla causa creata.

Respondeo, præscientiam Dei esse certissimam, & tamen nullam imponere rebus futuris necessitatem, neque cum arbitrij libertate vlla ratione pugnare. Demonstrant hoc Theologi multis rationibus. Sed hoc loco satis nobis erit ratio S. Augustini ex libro de libero arbitrio, cap. 3. Si præscientia Dei rebus futuris necessitatem imponeret, vel id faceret, quia præscientia est, vel quia Dei est. Neutrum autem verè dici potest. Nam si præscientia Dei, quia præscientia est, imponeret rebus necessitatem, non solum præscientia Dei, sed etiam præscientia hominum imponeret rebus necessitatem. Id autem falsum est. Nam præscientia hominum non est causa rerum, neque aliquid ponit in rebus, vt si ego diuina reuelatione certè prænoſcam futurum esse, vt crastina die pluat; non propterea ero ego causa pluuiæ, & tamen sine dubio pluet, sed non minùs contingenter, quàm si nihil ego præscissem.

Vnde igitur (inquit) sit, vt quæ certè prænoſcuntur semper eueniant, cum tamen contingenter fiant, ac per hoc possint non fieri? Causa huius rei est, quia qui futurum prænoſcit, præcurrit intelligentiæ rei effectiorem; & intuetur eam iam factam antequam fiat: id autem quod factum est, non potest factum non esse, tametsi liberè, & contingenter factum sit. Præscientia Dei igitur non imponit rebus necessitatem, quia præscientia est; sed neque quia Dei est; nam quemadmodum Deus præscit, quid homines facturi sint, sic etiam præscit, quid ipse facturus sit. Non autè cogit præscientia Dei ipsum Deum vt aliquid faciat, igitur neque homines cogit.

Præterea præscientia mea non imponit rebus necessitatem, quia non est causa rerum; & neque præscientia Dei est causa rerum, vt patet, quia non potest esse actus causa sui obiecti, sed contra potius obiectum est causa actus. Quare veretes Patres citati cap. 7. Origines, Athanasius, Chrylostomus, Hieronymus, Augustinus, & præterea Iustinus (aut quicumque fuit auctor) in quaestionibus Gentilium quaest. 58. Epiphanius hæret. Cainorum, docent non ideo res euenire, quia Deus præscit futuras, sed ideo Deum præscisisse, quia futurae erant.

Ex his ad primam obiectionem respondeo, ex eo quod Deus omnia futura prænoſcit, nec potest eius præscientia falli, non sequi vt res omnes futurae ex necessitate eueniant, necessitate consequentis, sed solum necessitate consequentia: hoc est, tantum sequi, vt infallibiliter eueniant, non autem vt absolute non pouerint non euenire.

Ad alteram obiectionem respondeo, aliquam scientiam Dei esse causam rerum, non autem scientiam, siue præscientiam, de qua loquimur. Duplex enim in Deo scientia est, Altera, simplicis intelligentiæ, qua Deus cognoscit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; Altera, visionis, qua cognoscit ea solùm, quæ re ipsa sunt, vel erunt, aut fuerunt. Visio enim terminatur ad existentiam rei, non ad solam possibilitatē. Et quamvis in Deo sint omnia simul, vel potius omnia sint vnum; tamen iuxta modum nostrum intelligendi simplex intelligentia prior est visione, cum inter eas media sit voluntas.

Itaque primum Deus intelligit res omnes, quæ quoquo modo esse possunt; Deinde, volūtate decernit ex his, quas velit re ipsa existere; Postremo, res illas, quas voluit existere, intuetur in suo tempore existentes, & si tempus illud nondum aduenit, prævidet, ac prænotat. Ex quo sequitur, ut scientia, quæ est causa rerum ex doctrina S. Augustini lib. 11. de Trinit. cap. 13. non sit scientia visionis, sed scientia simplicis intelligentiæ. Scientia enim visionis præsupponit existentiam rerum, sicut scientia simplicis intelligentiæ præsupponit rerum possibilitatem; semper enim cognitio præsupponit obiectum.

Porrò præscientia non est simplex intelligentia, sed scientia visionis, ut notum est, cum præscientia non sit rei possibilis, sed rei certè futuræ in aliquo tempore, ac per hoc præscientia non est causa rerum, nec ideo res sunt futuræ, quia Deus eas prænotat, sed ideo Deus eas prænotat, quia sunt futuræ, ut veteres Patres supra citati rectè docuerunt, & potest res tota exemplo rerum humanarum facile explicari. Siquidem apud homines ij, qui rem aliquam ex arte moluntur, ut domū, vel arcem, aut aliquid eiusmodi, primum mente concipiunt formam, qua possit res fieri, sed nondum sciunt esse futuram; deinde postquam cognouerunt rem illam secundum formam conceptam posse fieri, & ritè successuram, si velint ad mouere manum ad opus; decernunt omnino eam facere, & tum demum præscire possunt rem esse futuram. Ceterum causa operis non est præscientia ista rei futuræ, sed forma illa initio concepta, ad cuius similitudinem opificium extrahitur.

Cum igitur præscientia non sit causa rerum, & præsupponat decretum voluntatis, quod verè causa est omnium rerum, tota difficultas reuocatur ad concordiam libertatis humanæ cum decreto voluntatis diuinæ, quæ est pars altera prouidentia.

CAPVT XIV.

Refelluntur tres opinioniones de concordia cooperationis diuinæ, cum libero arbitrio.

VEREST obiectio, quæ ducitur à repugnantia cooperationis diuinæ voluntatis cum libertate humana. Est autem hæc obiectio; diuina voluntas est prima causa omnium rerum, & iam ab æternitate decreuit quid velit, aut non velit fieri; nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij; nam prima causa efficacissima est, & secundum Scripturas, non potest vllus diuinæ resistere voluntati.

Confirmat hæc obiectionem Calvinus ab experientia. Nam in rebus minimè perplexis sæpè deficit nobis & mens & ratio, ita ut miremur postea, quomodo non viderimus, quod erat ante oculos; contra autem sæpè in rebus obscurissimis contrauid affulget consilium optimum, quo res tota facili negotio expeditur. Pari ratione quod attinet ad effectum, sæpè in rebus minimè arduis animus flaccescit: in rebus autem difficillimis, & periculosis, animus suppetit omni difficultate superior. Ex quo intelligi potest, mentes nostras à Deo regi, & gubernari, iuxta illud Proverb. 20. *Ut auris audiat, & oculus videat, Dominus facit vtrumque.* Et cap. 21. *Cor Regis in manu Domini, quocumque voluerit inclinabit illud.*

Ad hæc obiectionem variis modis responderi solet. Primum enim Caietanus in 1. part. quæst. 22. art. 4. docet, concordiam istam liberi arbitrij cum diuina prouidentia videri inexplicabilem, & non intelligibilem in hac vita. Et quidem si ita se res haberet, non tamen neganda esset vel prouidentia Dei, vel libertas hominum. Potest enim facile contingere, ut aliquid ab vna parte manifestè constet, ab altera sit maximè dubium, & obscurum; & tunc non est negandum vnum propter alterum: *Nunquid* (inquit S. Augustinus libro de bono perseverantia, cap. 14.) *ideo negandum est, quod apertum est, quia comprehendere non potest, quod occultum est?*

Sed quamvis res hæc sit obscura, atque abdita valde, ut Caietanus rectè monuit, tamen conandum est, rebus etiam obscuris aliquod lumen adferre. Durandum in 2. sent. dist. 37. quæst. 1. nullo ferè negotio rem tantam se expediuisse credit, cum docuit, nullum requiri diuinæ voluntatis concursum ad actiones causarum secundarum, sed satis esse ipsas naturas, earumque virtutes, & ut Deus, sicut vtrasque condidit, ita vtrasque conferret. Sed hanc sententiam falsam esse, & Scripturis, Parrumque testimoniis, ac rationi repugnare, paulò antè docuimus.

Est igitur tertia aliorum sententia, qui fatentur, Deum suo concursu determinare actionem voluntatis humanæ, & eo posito non posse humanam voluntatem non agere; tamen esse liberam absolutè, vel quia (ut scribit Iacobus Almaynus in moralibus, cap. 1. & 2.) Dei concursus non est de prærequisitis ad actionem liberi arbitrij, sed de comitantibus: illa autem est potentia libera, quæ positis omnibus prærequisitis potest agere, & non agere, vel quia, ut docent alij, concursus Dei determinans humanam voluntatem, non impedit, quo minùs homo plenum, atque perfectum habeat iudicium rationis, & proinde iudicet aliud medium esse contingens, aliud cum sine e necessitate connexum. Hæc enim est radix libertatis, & vbicumque radix ista reperitur, ibi etiam libertas reperitur.

Hæc sententia mihi probari non potest, multis de causis. Primò, quia rationes, quibus ipsi defendunt libertatem arbitrij, non videntur solida: falsum enim est, quod Almaynus dicit, concursum Dei non esse de prærequisitis. Nam si voluntas humana est de prærequisitis, quia est causa actionis, cur concursus Dei, qui est etiam causa actionis, non erit de prærequisitis? neque verum esse videtur, quod scribit quidam, satis esse ad liberum arbitrium, ut homo plenum, atque perfectum habeat iudicium rationis. Requiritur enim præterea, ut homo sit Dominus suæ actionis, & possit agere, & non agere. Ideo enim Græci liberum vocant *ἀνεξάρτητον*, id est, suæ potestatis. Qui autem determinatur ab alio ad aliquam actionem: certè non est Dominus illius actionis. Quocirca licet beati habeant plenum, & perfectum iudicium, respectu visionis diuinæ, tamen non sunt liberi circa illam, quia determinati sunt ad vnum, nec possunt illam non velle. Et nos omnes non minùs perfecto iudicio cognoscimus media necessariò connexa cum fine, quàm media connexa contingenter: & tamen circa posteriora liberi sumus, non circa priora, quia videlicet, posteriora possimus non eligere, non autem priora.

Itaque verum est, ibi esse liberum arbitrium, vbi est radix libertatis, id est, cognitio contingentia: mediatorum: non quia non requiritur dominium actionum, sed quia Deus nemini dedit illam cognitionem contingentia: mediatorum, cui etiam non dedit dominium actionum. Frustrà enim dedisset illam cognitionem, nisi dedisset vim consultiuam, & frustrà dedisset vim consultiuam, nisi dedisset dominium actionum, & indeterminationem, in qua consistit vera libertas.

At, inquit, Deus non potest velle, & non velle, sed ab æterno est determinatus ad vnum: & tamen quia iudicat res creatas non esse sibi necessarias, liberum arbitrium

circa eas habere dicitur. Respondeo, Deum determinatum esse ad vnum ab æterno, sed à se ipso, non ab alio, & potuisse determinare se ipsum ad aliud, & ideo verè, & propriè Dominum esse actionum suarum ad extra: quare ipse etiam homo, qui ad imaginem Dei creatus est, ut sit verè liber, non solùm habere debet plenum, & perfectum iudicium, sed etiam dominium actionum suarum, ut se ipse determinet.

Deinde, videtur hæc sententia parum consentanea Scripturæ, quæ Ecclesiastici 15. dicit, hominem relictum in manu consilij sui, ut ad quodcumque voluerit extendat manum suam. Quomodo enim relinquatur in manu consilij sui, qui in omnibus actionibus determinatur ab alio, cui resistere nullo modo potest? Scripturæ etiam, quas supra citauimus, quæ dicunt hominem habere optionem eligendi hoc, aut illud, sine dubio significant, hominem Dominum esse suarum actionum, & indeterminationum.

Tertio, videtur repugnare testimonio Patrum. Sic enim loquitur S. Ioannes Chryostomus hom. 11. in Ioannem: *Animæ sui iuris vim in se habet operandi, neque vlla in re Deo, nisi velit, obtemperat.* Item homil. 42. ad populum Antiochenum: *Oportet, inquit, nos prius eligere bona, & ille sua tunc inducit: nostras non præuenit voluntates, ne nostram temeret libertatem.* Quo loco sanctus Doctor non negat gratiam præuenientem, vel Dei cooperationem, quam alibi sæpè confiterur, sed negat præuentionem determinantem ad vnum, ita ut non sit verè in potestate hominis facere, vel omittere.

S. Hieronymus in comment. cap. 26. Hier. Verbum, inquit, *ambiguum (forsan) maiestati Domini non potest conuenire, sed nostro loquitur affectu, ut liberum homini seruetur arbitrium, ne ex præscientia eius quasi necessitate, vel facere quid, vel non facere cogatur. Non enim ex eo, quod Deus sit, futurum aliquid, idcirco futurum est, sed quia futurum est, Deus nouit.* Hoc loco S. Hieronymus negat, præscientiam esse causam futurorum, ne liberum destruat arbitrium. At si præscientia destrueret liberum arbitrium, si esset causa futura actionis humanæ; quanto magis illud destrueret prædeterminationis diuinæ voluntatis, si ponatur causa actionum humanarum, cum longè magis libertati repugnet prædeterminatio, quàm præscientia? Idem S. Hieronymus in epistola ad Damasum de filio prodigo: *Dedit, inquit, homini mentis propria libertatem, ut viueret vniuersique non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, id est, non ex necessitate, sed ex voluntate.* Vbi illud (non ex imperio Dei) non significat, liberum esse hominem ab obligatione præceptorum Dei, sed liberum esse à necessitate determinante ad vnum.

S. Augustinus lib. 7. de ciuit. Dei, cap. 30. *Sic, inquit, administrat omnia, quæ creauit, ut etiam ipsa proprios exercere, & agere motus sinat.* At certè proprium est liberi arbitrij, Dominum esse suæ actionis, atque ad eam se determinare, non ab alio determinari.

S. Gregorius Nyssenus lib. 7. de Philosophia, cap. 1. & 2. docet, actiones liberi arbitrij non esse referendas ut in causam, in Deum, sed in nos ipsos; & ideo eas dici esse in nostra potestate.

S. Ioannes Damascenus lib. 2. cap. 30. *Opera precium, inquit, est agnoscere, omnia præscire Deum, non autem omnia prædefinire, ac prædestinare. Præscit enim & quæ in nobis, non prædefinit autem hæc.*

Quartò, repugnat præcipuis auctoribus Scholasticis. Nam S. Bonauentura in 2. dist. 37. quæst. 1. ad vltimum: *Ad illud, inquit, quod obicitur, quod Deus est principale monens in tali actione, dicendum, quod verum est: attamen non sequitur ex hoc, quod excitet liberum arbitrium ad faciendam illam operationem. Excitatio enim dicit aliquem effectum gratiæ præuenientem ipsam voluntatem. Hæc autem requiratur in bonis meritorijs: in alijs autem operibus in-*

differentibus, vel etiam malis, non est nisi sola cooperatio diuinæ virtutis, quæ existens in creatura potentialiter, essentialiter, & presentialiter, sicut conseruat eam in essendo, sic adiuuat in operando. Propter quod conceditur ibi esse operationem, non præuentionem.

Gregorius Ariminensis, in 2. dist. 34. & 37. quæst. 1. art. 3. *Deus, inquit, sequitur determinationem voluntatis: non quod determinatio voluntatis sit aliqua entitas distincta à voluntate, & actu eius, quæ primò fiat à voluntate, sicut imaginari videtur argumentū; nec etiam intelligendo, quod prius naturæ voluntas agat actum illum, quàm Deus, propriè loquendo de priori natura: quoniam tunc sequeretur, quod posset illum agere Deo non cogente, sicut patet ex definitione prioris secundum naturam, sed ad hunc sensum dico Deum sequi determinationem voluntatis, quoniam ideo Deus agit, actum illum, quia eum voluntas agit, & non quia Deus agit ideo voluntas agit. Et ideo dicitur magis propriè Deus cooperari voluntati talem actum causando, quàm voluntas dicatur cooperari Deo.*

Scotus in 2. sent. dist. 37. quæst. 1. §. ad solutionem istorum, &c. differens de cooperatione primæ causæ cum secunda libera, docet, nullo modo prius agere Deum, quàm voluntatem, ac per hoc non prædeterminari voluntatem à Deo: *Sicut, inquit, in vno instanti natura materia materiat, & efficiens efficit: ita due causæ efficietes ordinatae in vno instanti natura causant effectum communem, in a quòd neutra tunc causat sine altera: sed quòd effectus non relictus causetur, hoc non est tunc propter causam priorem, quæ quantum est ex se, relictè causaret, si secunda causaret, sed propter defectum causæ secundæ, quæ in potestate sua habet concausare primæ causæ, vel non concausare, & si non concausat illi, ut tenetur, non est relictus in effectu communi amborum.*

S. Thomas in prima secunda, quæstione nona, articulo sexto ad tertium sic loquitur: *Ad tertium dicendum, quòd Deus mouet voluntatem hominis, sicut vniuersalis motor ad vniuersale obiectum voluntatis, quòd est bonum: & sine hac vniuersali motione homo non potest aliquid velle: sed homo determinat se per rationem ad volendum hoc, vel illud, quòd est verè bonum, vel apparens bonum. Vbi illa particula aduersatiua, sed, ostendit determinationem particularem referendam esse in ipsam voluntatem, non in Deum prius determinantem, determinationem autem vniuersalem in bonum in communi, referendam esse in Deum, qui est causa vniuersalis.*

Idem in 1.2. quæst. 10. art. 4. *Quia, inquit, voluntas est actuum principium non determinatum ad vnum: sed indifferenter se habens ad multa, sic Deus ipsam mouet, quòd non ex necessitate ad vnam determinat, sed manet motus eius contingens, nisi in his, ad quæ naturaliter mouetur.*

Idem in 1.2. q. 80. art. 1. ad 3. *Dicendum, inquit, quòd Deus est vniuersale principium omnis interioris motus humani: sed quòd determinetur ad malum cõsiliū voluntas humana, hoc directè quidem est ex voluntate humana, & à diabolo per modū persuadentis, vel appetibilia proponentis. Item in 2.2. q. 174. art. 1. docet iuxta Damascenū, Deum prædestinare ea, quæ non sunt in nostra potestate, præscire autem, sed non prædestinare ea, quæ sunt facienda per liberum nostrum arbitrium. Denique in q. 3. de potentia, art. 7. ad 1. sic ait: *Voluntas dicitur habere dominium actus, non per exclusionem causæ primæ, sed quia causæ prima non ita agit in voluntate, ut eam de necessitate ad vnum determinet, sicut determinat naturam, & ideo determinatio actus relinquatur in potestate rationis, & voluntatis.**

Caietanus in commentario 1. part. quæst. 19. artic. 8. inquit, *Cooperatio Dei in vnoquoque est secundum naturam vniuersalemque, sic enim disponit omnia facultates. Vnde siue necessariò siue liberè cooperetur Deus, nihilominus creata voluntas liberè viuit illa cooperatione.*

Quintò repugnat rationi. Nam imprimis posita

determinatione voluntatis à Deo facta, non videtur posse saluari libertas arbitrij. Illa enim dicitur libera potentia, quæ potest agere, & non agere, at voluntas humana non potest agere, antequam à Deo determinetur ex doctrina aduersariorum; postquam autem à Deo determinata est, non potest non agere, quia intelligi non potest, vt Deus eam moueat, & ipsa non moueatur, siue vt Deus eam determinet, & ipsa non determinetur; igitur nunquam dabitur tempus, quo ipsa verè possit agere, & non agere.

Deinde si Deus esset agens necessarium, & determinaret humanam voluntatem, illa non liberè, sed ex necessitate ageret, vt aduersarij admittunt. At perinde est voluntati, vt à Deo ea necessario, vel liberè moueat, nã actus voluntatis non ideo liberè procedet à voluntate, quia liberè procedit à Deo: quemadmodum si Deus liberè moueat pecudem ad herbam depascendam, non propterea pecus liberè herbas depascet. Neque ideo feruus ex electione vertit molam pistrini, quia Dominus ex electione cogit illum ad molam pistrini vertendam. Itaque siue Deus liberè, siue ex necessitate determinet voluntatem, voluntas à Deo determinata non liberè, sed necessario agit. Nam Deus quidem liberè determinat, quia est in potestate eius non determinare: at voluntas à Deo præuenta, & determinata non habuit in potestate, id efficere, ne præueniretur, & determinaretur. Proinde actus eius liber quidem est, vt exit à Deo, non tamen est liber, vt exit ab ipsa, & idè ipsa non est causa libera, sed necessaria.

Ad hæc si ponatur ista determinatio, non poterit intelligi, quomodo Deus non sit causa peccati, & quomodo homines qui peccant, non sint digni excusatione. Nam si Deus in omni actu positio voluntatem determinat, & mouet ad agendum; certè etiam determinabit, & mouebit ad volendum futuri, fornicari, mentiri, blasphemare, &c. quis autem capiat hominem dignum esse pœna, si id velit quod Deus determinando, & mouendo facit eum velle? Sed de hac re multa diximus in 2. lib. de statu peccati.

Denique sententia, quæ ponit prædeterminationem istam in voluntate, non videtur posse distingui à sententia hæreticorum negantium liberum arbitrium, nisi quoad voces. Nam hæretici non negant, Deum liberè agere, cum determinat voluntatem nostram, & homines habere plenum, atque perfectum iudicium rationis cum aliquid eligunt, & sponte, ac voluntariè eligere; sed dicunt decreto Dei, & prædeterminatione omnia fieri, nec posse Deo decernenti, & prædeterminanti resisti, & ideo liberum arbitrium hominis esse titulum sine re, vel rem de solo titulo, id est, nomè inane, & superuacaneum.

Quod si nos etiam admitamus, ita determinari à Deo voluntatem nostram, vt non possit agere, nisi id ad quod à Deo determinatur, & tamen quia Deus eam liberè determinat, & ipsa voluntariè, & cum pleno iudicio rationis agit, contendamus hominem esse liberi arbitrij, rota controuersia inter nos, & hæreticos, erit de nomine. Vtrum videlicet, homo sit dicendus liberi arbitrij, nec ne. At profecto labores tot hominum doctissimorum, & ipsius Concilij Oecumenici pro afferenda arbitrij libertate consumpti, aliud nobis persuadent,

Nec enim ignorabant viri illi sapientissimi, quod S. Augustinus in epistol. 28. ad Hieronymum, & alibi admonuit cum de re constat, non esse de nomine litigandum.

* * *

C A P V T X V.

Explicatur vna ratio concordia diuina cooperationis cum libero arbitrio.

L I B E R A igitur sententia refutata, Dux nobis rationes occurrunt satis accommodatæ ad explicandam concordiam diuinæ cooperationis cum libero arbitrio, & obiectionem superiore capite propositam diluendam.

Vna ratio est, iuxta sententiam Gregorij Ariminensis, Scoti, Gabrielis, & aliorum in 2. sent. dist. 37. qui docent, cooperationem diuinam se tenere ex parte effectus, non ex parte causæ, hoc est concursum Dei non determinare voluntatem nostram, nec aliquid in illam imprimere, aut operari, sed immediatè influere in effectum, eumque producere illo ipso momento, quo à voluntate nostra produciuntur.

Hinc enim sequitur, vt neque Deus determinet, siue necessitet voluntatem, neque voluntas Deum. Nam & vterque concursum suum liberè adhibet, & si alter nolit concurrere, opus non fiet. Simile est, cum duo ferunt ingentem lapidem, quem vnus facere non possit: neuter enim alteri vires addit, aut eum impellit, & vtrique liberum est onus relinquere. Quanquam Deus nisi extraordinariè miraculum operari velit, semper concurrat, quando voluntas nostra concurrat, quoniam ad hoc se liberè quodammodo obligauit, quando liberam voluntatem creauit. Ex quo etiam sequitur, vt licet in eodem profus momento temporis, & naturæ Deus & voluntas operari incipiant, tamen Deus operetur, quia voluntas operatur non contra. Et hoc est, quod aliqui dicunt, voluntatem prius naturæ operari, quam Deum, non prioritate instantis, in quo, sed à quo. Sed opera precium erit soluere argumenta, quæ aduersus hanc sententiam fieri solent.

Primum argumentum, inter primam causam, & secundam est ordo quidam essentialis, vt prima secundam moueat, & secunda non agat nisi mota à prima; est autem Deus, prima causa; voluntas nostra, secunda; igitur Deus voluntatem mouet, & applicat ad opus.

Respondeo, Inter causam principalem, & instrumentariam est ille ordo, vt vna alteram moueat. Inter primam autem causam, & secundam cum secunda non est propriè instrumentum, non est ordo, vt vna alteram moueat, sed vt vna sit prior altera perfectione, illimitatione, & necessitate: quia videlicet sit causa perfectior, & nobilior, & rursus vniuersalior, cum non limitetur ad vnum, vel alterum effectum; & denique summe necessaria, cum sine ea nullus effectus fieri possit.

At, inquit, Scriptura indicat, homines esse instrumenta Dei: nam Isaiæ 10. dicitur: *Assur virga furoris Dei.* Et ibidem appellatur securis, & serra. Sed facile est respondere, nam dicuntur homines instrumenta Dei, non propriè, sed metaphorice, quia potest Deus, quando vult, ita flectere eorum animos, quomodo artifex flectit instrumenta sua. Nam alioqui homo est etiam causa principalis, cum sit liber & dominetur animantibus cæteris. Quomodo autem Deus flectat animos hominum, & tamen non tollat arbitrij libertatem, explicatum est supra.

Secundum argumentum, Si Deus operatur, quia voluntas operatur, & non contra: certè sequitur, vt Deus pendeat à voluntate, & aliquo modo ab illa determinetur: absurdum est autem, vt Deus pendeat à creatura, & à temporali determinetur æternum.

Respondeo, Deus non pendet, nec determinatur à voluntate humana, licet operetur, quia illa operatur: nam liberè Deus condidit liberam voluntatem, & potuisset non condere: & rursus liberè voluit, & ab

æterno

æterno decreuit concurrere ad opus liberæ voluntatis, quando ipsa operari voluerit: & denique potest etiam, quando vult non concurrere, si velit præter ordinem à se constitutum aliquid fieri. Itaque Deum operari, quia voluntas operatur, non est Deum pendere à creatura, sed ab æterna sua institutione, & voluntate.

TERTIUM argumentum, Deus est causa omnium rerum, quæ quoquomodo habent esse; at quod voluntas nostra se determinet, & applicet ad operandum, sine dubio est aliquid, igitur hoc ipsum facit Deus: Deus igitur facit, vt voluntas se determinet, & applicet, ac per hoc ipsam mouet, determinat, & applicat.

Respondeo, In eo quod est, in voluntatem se determinare ad opus, siue (quod idem est) re ipsa operari cum antea non operaretur, tria considerari possunt, voluntas, actio eius; & egressus actionis à volutate, siue relatio & habitudo actionis tanquã effectus ad voluntatè, vt ad causam. Ex his tribus, voluntas sine dubio à solo Deo facta est; actio quoque fit à Deo, quamuis non solo; denique relatio propriè non fit, sed consequitur: tamen vt est idem re cum actione, ab eo fit, à quo actio ipsa fit.

Itaque nihil est, quod non fiat à Deo, & tamen non dicitur Deus determinare, vel applicare voluntatem ad opus, quia relatio illa non refertur ad Deum, sed ad solam voluntatem. Refertur autem etiam ad Deum, si ipse vteretur voluntate tanquam instrumento ad illam ipsam actionem faciendam.

QUARTUM argumentum, Actus volutatis est actio vitalis, & immanens, igitur non potest immediatè fieri, nisi à principio intrinseco, & vitali. Proinde Deus non concurrat ad illam actionem immediatè producendam, sed mediante voluntate nostra.

Respondeo, Concursus Dei est generalis, & indifferens quidam influxus, qui à causis secundis modificatur, & determinatur, saltem quoad specificationem, vt diximus in libro de causa peccati. Et colligitur etiam ex S. Thoma in lib. 3. contra Gentes; cap. 66. vbi dicit, causas secundas esse particulantes (sic enim loquitur) & determinantes actionem primi agentis. Porro actio immanens, & vitalis non potest produci, nisi ab intrinseco principio vel ab extrinseco modificato, & determinato ab ipso intrinseco.

QUINTUM argumentum, prouidentia Dei extenditur ad omnia, etiam singularia, & contingentia, & libera: igitur Deus ab æterno determinauit omnes effectus, ac per hoc etiam determinauit causas secundas ad eos producendos. Nam alioqui si effectus liberi, & contingentes non essent prædeterminati à Deo, sed tales essent, quia tales sunt causæ secundæ; præter intentionem Dei fierent, quod absurdum esse demonstrat S. Thomas in 1. part. q. 19. art. 8. vbi concludit, Deum præparasse causas alias necessarias, alias contingentes, vel liberas, quia tales esse voluit effectus: non contra, ideo voluisse effectus esse alios necessarios, alios contingentes, vel liberos, quia tales sunt causæ.

Respondeo, Deus ab æterno determinauit omnes effectus, sed non ante præuisionem determinationis causarum secundarum, præsertim contingentium, & liberarum: & rursus determinauit omnes effectus, sed nõ eodem modo; alios enim determinauit futuros se operante, vel cooperante, alios se permittere, vel non impediēte; neque ratio prouidetiæ postulat, vt Deus ante omnem præuisionem omnia prædeterminauerit, sed solum vt nihil fiat sine eius præuisione, & cooperatione, vel permissione. Alioqui enim etiam peccata prædeterminasset ante præuisionem malæ voluntatis, & ideo malam voluntatem esse voluisset, vt inde peccata iam ante prædeterminata prodirent, quæ est hæresis absurdissima & aperta blasphemiam. Neque Dominus in Euangelio diceret, vnũ ex passeribus non cadere in terram sine Patre nostro; sed

diceret, vnũ ex passeribus non cadere in terram, quem Pater noster in terram non deiciat.

Quod autem S. Thomas dicit, Deum instituissè quasdam causas contingentes, vel liberas, quia tales esse voluit effectus; videtur intelligendum de effectibus in vniuersum, non in particulari, id est, quia voluit Deus in hoc mundo non omnia fieri necessario, sed aliqua cõtingenter, vel liberè, ideo causas instituit tum necessarias, tum contingentes, & liberas: tamen in particulari non ideo instituit istam causam liberam, quia voluit hunc effectũ liberum, sed contra voluit hunc effectum esse liberum, quia causam habet liberam. Nam hoc modo neque res contingentes eueniunt præter intentionem Dei, neque prima radix contingentie sunt causæ secundæ, & tamen prouidentia non impedit liberum arbitrium.

Quod autè S. Thomas loquutus sit in genere, & non in particulari, cognosci potest ex 1. par. q. 23. ar. 7. vbi dicit, Deum determinasse numerum partium essentialium mundi, vt cœlorum, elementorum, & omniũ specierum; tamen non determinasse numerum individuorum corruptibilium, vt culicum, muscarum, &c. neque vt hæc musca hodie nascatur, eras illa; sed tantum in genere prouidisse, & providere, vt non deficiat species vlla animalium. Quod si prouidentia diuina non prædeterminauit in particulari individua substantialia, licet ea præuiderit futura, & voluerit cooperari causis secundis in eorum productione: multò minùs determinauit in particulari omnes actiones transeuntes liberas, licet eas præuiderit, & decreuerit cooperari, vel impedire, vel permittere, si malæ sint, & bonum aliquid ex eis elicere.

SEXTUM argumentum, si Deus non omnia prædeterminaret ante præuisionem determinationis secundarum causarum, non posset omnia certò præscire. Nam actiones liberas futuras non videt Deus in ipsis actionibus, quia non sunt; nec videt in causa secunda, id est, in voluntate humana quia illa indeterminata est, & omnibus positis, quæ requiruntur ad agendũ, potest non agere; nec videt in causa prima exẽplari, id est, in idea, quia illa repræsentat omnia possibilis, siue futura sint, siue nõ sint: nec videt in æternitate sua, quæ ambit omnia tempora. Nam etiam si æternitas coexistat omni tempori, tamen tempus futurũ non coexistit æternitati, nisi quando re ipsa existit, id est, cum præsens est: proinde futurum, dum est futurũ, nõ est, neque in se cognosci potest. Adde quod Deus cognoscit etiam quedam, quæ nunquã erũt, vt cum 1. Reg. 23. petenti Dauidi, num tradent me viri Ceilam, respondit, tradent; & cũ Matth. 11. prædixit Dominus Tyrus & Sidonios pœnitentiam acturos fuisse, si miracula vidissent, quæ Capharnaitæ viderunt. Hæc, & similia conditionalia Deus certò prænoscit, & tamen in se ipsis nunquam extabunt, neque æternitati vnquã coexistent. Igitur aut videt in sua volutate, tanquã in prima causa efficiente, & efficacissima, aut nullo modo videt.

Respondeo, res est omnino difficilis; & fortasse in hac vita incomprehensibilis, qua ratione Deus futura prænoscat. Et hoc videtur indicasse Dauid in Psal. 138. cũ ait *Mirabilis facta est sciẽtia tua ex me, confortata est, & non potero ad eã.* Illud enim (ex me) hebraica phrasi significat (præ me) siue (super me) vt sensus sit, mirabilior est modus scientiæ tuæ, quam vt ego cum comprehendere possim. Quomodo videlicet, intellexeris cogitationes meas de lógè & omnes semitas meas inuestigaueris, &c.

Probabile tamen nobis videtur, Deum futuras actiones liberas non videre nisi in humana voluntate. Id enim significat in primis Scriptura, cum dicit, Deum scrutari renes, & corda, & in hoc Psal. 138. Deum inuestigare omnes semitas nostras. Nam si videret eas in sua voluntate prædeterminante omnia; nõ diceretur scrutari corda nostra, & inuestigare semitas, sed intueri voluntatè suam. Deinde non esset mirabile, Deum omnia prænoscere, si

Tomus tertius.

B b

omnia prædeterminaret. Nam & nos facile præscimus, & prædicimus, quæ facturi sumus: at S. David in toto illo Psal. 138. miratur scientiâ Dei, quæ prævidet omnes vias nostras, & intelligit cogitationes nostras de longè, &c.

Ad hæc S. Augustinus lib. 11. Confels. c. 18. satis apertè hoc docet, cum ait: *Quoquo modo se habeant arcana præscientiæ futurorum, videri nisi quod est, non potest, quod autem iam est, non futurum, sed præsens est. Cum ergo videri dicuntur futura, non ipsa, quæ nondum sunt, id est, quæ futura sunt, sed eorum causæ, vel signa forsitan videntur, quæ iam sunt. Ideo non futura, sed præsentia sunt iam videntibus, ex quibus futura prædicantur animo concepta.* Hæc ille.

Deus igitur quia perfectè cognoscit omnes propensio- nes, & totum ingenii animi nostri, & rursus non igno- rat omnia, quæ illi possunt occurrere in singulis delibe- rationibus, & denique perspectû habet, quid magis con- gruum; & aptum sit, ut moueat talem animum tali propensione, & ingenio præditû, infallibiliter colligit, quam in partem sit animus inclinaturus. Et hoc fortasse sibi vol- unt, qui docent, Deum cognoscere futura omnia tam li- bera, quàm necessaria, & tam absoluta, quàm conditiona- lia, quia cognoscit omnem veritatem; & quia omnia, quæ quoquomodo futura sunt, aliquo modo vera sunt; verû enim est dicere, hoc erit, quando re vera est futurû.

Hæc, inquam, sententiâ videtur coincidere cum nostra. Nam verum, & ens conuertuntur, & ideo nõ est verum, modo aliquid esse futurû, nisi illud, modo, habeat aliquid esse, nimirum in causa; nõ autem habet esse in causa id, quod est liberè, & contingente futurum, nisi quando in causa est aliqua determinatio. Et quoniam in ipsa con- tingente causa præcisè cõsiderata, nulla est determina- tio, ideo verè dicit Philosophus, de futuris contingenti- bus, non esse determinatam veritatem; respexit enim ad ipsam solam causam contingentem. Tamen si quis con- iungat cum causa contingente vel libera, omnia quæ possunt occurrere, & impedire, & videat propensiones, & aptitudines tum ipsius causæ, tum omnium obiecto- rum, & circumstantiarum, quod solus Deus facere potest, existet inde aliqua determinatio, & ratione illius verum erit dicere, hoc erit tali tempore.

CAPVT XVI.

Explicatur alteratio concordia libertatis cum coopera- tione Dei, & soluitur obiectio, cap. 12. proposita.

ALTERA ratio conciliandi libertatem huma- nam cum cooperatione diuina, & fortasse etiã probabilior est, iuxta sententiam S. Thomæ qui docet, cooperationem diuinam ita con- currere cum secundis causis etiam liberis, ut non solum eis dederit, & conferuet virtutes operatrices, sed etiam eas moueat, & applicet ad opus, ut cognosci potest ex 1. par. q. 105. ar. 5. & lib. 3. contra gentes, cap. 70. & in q. 3. de potentia, art. 7. quæ sententiâ videtur valde consentanea, tum Scripturæ, quæ dicit nos in Deo esse, viuere, & moueri, Act. 17. tum etiam rationi & ordini, quem habet prima causa cum secundis, neque laborandum est in hac sententiâ, ut ostendamus, nihil omnino fieri sine Deo. Sed tamen habet etiam hæc sententiâ suas diffi- cultates, quas breuiter explicabimus antequam expo- namus, quemadmodum iuxta hanc sententiam saluetur liberum arbitrium.

OBIICIUNT igitur aliqui contra sententiâ S. Tho- mæ, nõ posse intelligi quomodo Deus moueat, & appli- cet causas secundas. Nã si Deus moueat causas secundas, vel moueat locali motu, vel alteratiuo; nõ locali, quia causæ secundæ, ut plurimum immotæ secundum locû age- re possunt; ignis enim non eger motu locali, ut comburat stupam vicinam; & multò minùs humana voluntas eger

A motu locali, ut aliquid velit. Non etiam alteratiuo, quia tunc aliqua qualitas imprimi deberet in causâ secunda. Nulla autem talis qualitas necessaria est, neque ex parte Dei, qui operatur omnia per actum suæ voluntatis; ne- que ex parte causæ secundæ, quæ iam habet virtutem operatricem à natura.

DICES, necessariam esse ex parte Dei, & ex parte causæ secundæ; ex parte Dei, ut per eam qualitatem at- tingat effectum, ex parte causæ secundæ, ut determine- tur, & applicetur ad operandum. Contrà, nam Deus non eget qualitate, ut attingat effectum; & præterea si egeret qualitate, ut effectum attingeret, non in causa, sed in ef- fectu illum imprimeret: porro causa secunda præsentè obiecto, non videtur indigere alia determinatione, vel applicatione.

Ad hanc obiectionem Respondeo, Deum nõ moue- re localiter causam secundam, neque in illa qualitatem vllam imprimere; sed tantum illa uti tâquam instrumen- to ad opus efficiendum, quocirca virtus à Deo impressa per modû transeuntis, dum causa secunda operatur, non distinguitur ab ipsa virtute naturali, sed est illa eadem, quatenus illa Deus vtitur ad illam actionem perficiendam. Est autem necessaria hæc motio Dei ex parte causæ se- cundæ, quæ cum sit talis, id est, secunda, habet necessariam dependentiam à causa prima, in cuius virtute operatur. Vide quæ diximus de virtute Dei in Sacramentis im- pressa per motum, lib. 2. de Sacramentis in genere ca. 11.

His explicatis, ut ostendamus, iuxta hanc sancti Tho- mæ sententiam, rectè defendi liberum arbitrium, Scien- dum est, influxum, seu virtutem Dei, qua voluntas mo- uetur, & applicatur ad opus, recipi in causis secundis, se- cundum earum dispositionem (ut idem S. Thomas in quaest. 3. de malo art. 2.) *Attendendum, inquit, quod motus primi momenta, non recipitur vniformiter in omnibus mo- bilibus, sed in vnoquoque secundum proprium modum.* Et in 1. 2. quaest. 10. ar. 4. *Ad prouidentiam, inquit, Dei pertinet, natu- ram non corrumpere, sed seruare. Vnde omnia mouet secundum eorum conditionem.* Et infra. *Quia, inquit, voluntas est actiui principium non determinatum ad vnum, sed indifferenter se habens ad multa; sic Deus ipsam mouet, quod nõ ex necessitate ad vnu determinat, sed remanet motus eius cõtingens, & nõ necessarius, nisi in his, ad quæ naturaliter mouetur.* Hæc ille.

Porro iste modus, seu conditio in voluntate, secun- dum quam recipitur in eo motus Dei, nihil aliud est, nisi negatiua quædam determinatio præcedens tum influ- xum Dei, tum actum elicicum voluntatis. Nimirum quod voluntas sinat se moueri ab obiecto per rationem sibi proposito, vel non sinat. Hæc enim determinatio dicitur negatiua, quia non consistit in actu positiuo, sed in nega- tione actus, cum tamen voluntas non minus sit libera, ut agat, quàm ut non agat.

Explicat id S. Thomas in quaest. 1. de malo art. 3. vbi di- cit, Non uti regula rationis, præ intelligi in voluntate ante inordinatam electionem: huius autem quod est, nõ uti regula rationis, non oportere querere aliam causam; nisi voluntatis libertatem, quia videlicet in eius potestate est, ut sinat se moueri à ratione, vel non sinat. Et rursus in quaest. 3. de malo art. 2. idem S. Thomas dicit, requiri in homine dispositionem quandam ad recipiendum influ- xum Dei; & iuxta eam dispositionem produci bonum, vel malum actû. Non potest autem prærequiri ante influxû Dei vlla dispositio positiuâ, cum nihil positiuû sine Deo fieri possit. Sola igitur prærequiritur dispositio negatiua.

Atque hinc fit, ut voluntas sit verè libera, & se ipsa de- terminet, tametsi Deus illâ moueat, & applicet ad opus, quoniam ipsa Dei motio in eius potestate est, siue (ut lo- quitur Caietan⁹ in 1. par. q. 19. art. 8.) Dei motione volû- tas nostra liberè vtitur. Nã si se moueri sinat ab obiecto proposito, Deus eam applicat, & mouet ad actû elicien- dum, si non sinat, Deus eam non applicat, neque mouet.

Et ideo

Et ideo S. Thomas in 1. 2. q. 10. art. 4. ad 3. concludit, posi- ta Dei motione, impossibile esse ut voluntas nõ mouea- tur absolute autem non esse impossibile, quia videlicet potest voluntas non se disponere per negatiuam deter- minationem ad motionem Dei recipiendam.

Simile est, quod supra diximus de concordia vltimi iudicij practici, & libera electionis. Sicut enim posito vltimo iudicio practico fieri non potest, ut voluntas non eligat id, quod tunc ei à ratione proponitur; & tamè ele- ctio libera est, quoniam ipsum iudicij practicum est in potestate voluntatis, propter negatiuam præcedentem determinationem: sic etiam posito influxu Dei fieri non potest, ut voluntas non operetur; & tamè operatio libera est, quoniam influxus Dei nõ ponitur, nisi priùs voluntas per negatiuam determinationem ad illum recipiendum se disponat. Aduersus hanc sententiam fieri possent duo postrema argumenta, quæ facta sunt aduersus sententiâ capitis superioris, de prouidentia rerum omnium in par- ticulari, & de modo, quo Deus cognoscit futura contin- gentia: sed ea iam proposita, & explicata sunt.

Ex his igitur facilè responderi potest ad obiectionem Caluini propositâ initio ca. 12. Erat autem hæc obiectio, Voluntas diuina est prima causa omnium rerum, & iam ab æternitate decreuit quid velit, aut non velit fieri: nulla igitur esse potest in homine libertas arbitrij; nam prima causa efficacissima est, & secundum Scripturas non po- test vllus diuinæ resistere voluntati.

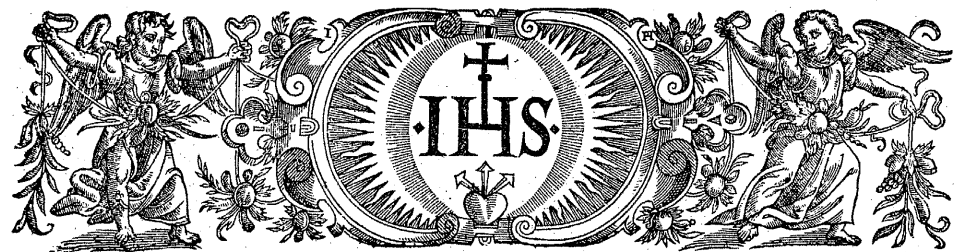
RESPONDEO, volûtas diuina est quidè prima caul- sa omnium rerum, & ab æterno decreuit quid velit, aut non velit fieri; sed in particularibus, & maximè liberis actionibus, id non decreuit, nisi præcognita priùs dispo- sitione, & determinatione secundarum causarum, ut su-

Apra ostendimus. Quocirca licet nemo possit diuinæ resi- stere voluntati, manet tamen integra libertas humane voluntati, quia Deus ipse, cui nemo resistere potest, hoc voluit, ut animus humanus liber esset, & actiones suas in potestate haberet, & ideo decreuit, ei cooperari, vel eam applicare, & mouere, quotiescunque per negatiuam de- terminationem se ipsa disponderet.

Addebat Caluinus confirmationem ab experientia, quod in rebus minimè perplexis sæpe nobis consilium deficiat: & contrà in rebus obscuris nõ nunquam repen- te lux affulgeat: & similiter quod attinet ad effectum, sæpe in rebus minimè arduis animus flaccescat, in difficulti- bus autem erigatur. Quod argumentum esse, mentes no- stras à Deo regi, & gubernari.

RESPONDEO verissimum est, Dei prouidentiam re- gi animos nostros, & interdum à Deo suppeditari expedi- tum consilium, & ingentem fiduciam in rebus arduis; & in rebus facilibus non suppeditari. Cæterum nihil id facit contra libertatem arbitrij; nam suppeditatio consi- lij, & inflammatio voluntatis, non determinat ex neces- sitate homines ad eligendum vnum potius, quàm alterû. Alioqui sapientes, & eloquentes homines, qui sæpe audi- tores suos ducunt, ac secuntur pro ut ipsi volunt, libero arbitrio illos priuantur.

Sed est etiã causa naturalis eius rei, quam tantopere Caluinus miratur. Naturale enim est, ut homines difficul- tate rei perspecta excitentur, & cõtrã nitantur, facilia verò & tuta despiciant. Mirû autem non est, si consilia suppe- ditant, cum animus ad rem cogitandam vehementer intē- ditur, & si consilium non occurrat, cû res negligitur. Sic nimirû & ferrum cote acuitur; & per antiperistasin con- traria ad contrariorû præsentia vehementius roboratur.

LIBER QUINTVS,
DE GRATIA ET LIBERO
ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio de cognitione veri moralis.

DISSERVIMVS hæcenus de viribus humanis, & libertate arbitrij, circa res naturales. Nunc de moralibus agendum erit. Primum, An possit viribus naturæ cognosci verum aliquod morale. Deinde, An iisdem viribus fieri possit actio aliqua verè bona moraliter. Postremo, Sitne homo liberi arbitrij in huiusmodi actionibus peragendis, vel omitendis.

Queritur igitur, possit ne homo viribus naturæ, sine auxilio gratiæ specialis verum aliquod morale cognoscere. Vbi tria præmittenda sunt, vt quæstionis status clarius innotescat, quid intelligamus nomine Gratia, quid nomine Veri Moralis, & quid nomine Cognitionis.

Per auxilium Gratia non intelligimus gratiam iustificantem, sed motionem, & directionem diuinam, qua lem peccatores quoque habere possunt. Satis enim constat tum ex testimonio sancti Augustini li. 7. retractat. ca. 4. tum ex communi omnium consensu, iniustos, & peccatores, aliqua vera, non solum naturalia, sed etiam moralia, & supernaturalia posse cognoscere. Sed vtrum id possint viribus suis, an Deo speciali auxilio iuuante, in controuersia est.

Nomine autem Veri Moralitatis, non accipimus verum morale vniuersè consideratum, vt Deum esse colendum, parentes venerandos, filios diligendos, id enim non minus facillè potest intelligi, quam verum naturale theoricum. Sed verum morale cum omnibus circumstantiis, quæ necessariae sunt, vt actio voluntatis, ei vero conformis, sit actio virtutis, vt cum quis iudicat, sibi hoc tempore elemosinam faciendam, vel quod murus est acceptum, esse restituendum hoc tempore, quia ratio iustitiae nunc id fieri postulat.

Denique nomine Cognitionis non intelligimus simplicem apprehensionem, sed etiam iudicium, & iudicium non illud vltimum, ad quod ex necessitate sequitur electio. Id enim ex voluntate dependet, sed iudicium præcedens imperium voluntatis, quale inter consultantium exerceri solet.

His prænotatis ad propositam quæstionem quidam Theologi respondēt, nullum verum morale posse ab intellectu humano, in statu naturæ corruptæ, sine speciali Dei auxilio, cognosci. Ita docuit Gregorius Ariminen. in 2. Sent. dist. 26. q. 1. art. 1. conclusionē 2. & dist. 29. quæst. 1. art. 2. quem sequutus est ex antiquioribus Ioan. Capreolus in 2. dist. 28. quæst. vnica, art. 3. in responsione ad argumenta contra primam conclusionem, ex recentioribus

Gaspar Cassalius lib. 1. de quadripartita iustitia, cap. 32. Contra sententiā, posse cognosci viribus naturæ, & auxilio Dei generali, aliquod verum morale, Omnes ferè alij Theologi, vt Albertus in 2. dist. 28. art. 1. Sanctus Bonaventura ibidem, art. 2. q. 3. Scotus ibidē quæst. vnica. Richardus ibidem. Durandus ibidem q. 1. Dominicus à Soro li. 1. de natura & gratia, cap. 20. & idem docere videtur sanctus Thomas in 1. 2. quæstione 109. art. 1. Quæ sententia posterior verissima nobis esse videtur, & eo libentius eam amplectimur, & defendimus, quo magis displicet aduersariis, ac præsertim Ioanni Caluino in 2. libro Institut. cap. 2. §. 24. 25. & 26.

CAPVT II.

Probat, posse hominem suis viribus cognoscere aliquod verum morale.

DICIMVS igitur in statu naturæ corruptæ non ita extinctum esse lumen rationis practicæ, quin possit cum solo auxilio Dei generali, aliquod verum morale cognoscere, quauis alioquin in multis sæpè fallatur, & erret, nisi diuina illustratione, & gubernatione dirigatur.

Posteriores huius sententiæ partem, satis probat experientia, neque opus erit de ea disserere, cum neque ab vilo negetur, & multa sint à nobis dicta in 3. li. de peccato originis, cap. 9. Priorè partè probare possumus ex diuinis literis, ex Patrū testimoniis, & ex ipsa ratione.

Ex diuinis literis habemus imprimis illud Psal. 4. Multi dicunt, quis ostendit nobis bonas Signas? est super nos lumen vultus tui Domine. Vbi Propheta docet, non posse excusari per ignorantiam, homines, si non seruāt præcepta moralia, cum ab ipsa natura lumen in corde impressum habeant, vt S. Cyrillus exponit lib. 1. in Ioan. cap. 9.

Non dissimilis locus est in Psal. 57. Si verè vtrique iustitiam loquimini, res è iudicate filij hominū. Significat enim Propheta, omnes homines habere in corde impressa quædam præcepta iustitiæ, & ideo inexcusabiles esse, cum ea non seruant, quæ ignorantia non possunt. Cui iniquo, inquit Augustinus in comment. huius loci, non facillè est loqui iustitiam? aut quis de iustitia interrogatur, quando causam non habet, non facillè respondeat quid sit iustum?

Huc etiam pertinet illud ad Rom. 1. Im Deum cognouissent, non sicut Deum glorificauerunt. Ostendit enim Apostolus potuisse Gentiles per cognitionem vnius Dei ex creaturis accepta abstinere à cultu Idolorum, & ideo esse inexcusabiles, quod veritatem Dei iniustitia detinuerint & mutauerint gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis.

Sed est & aliud insigne testimonium in eadem epist. ad Rom. ca. 2. vbi sic Apostolus loquitur: Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legi sunt, faciunt; eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex qui ostendit, opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &c. Quo loco demonstrat Apostolus, Ethnicos, qui legem scriptam non acceperunt, solo lumine rationis quædam cognoscere, quæ ad honestè viuendum pertinent. Id enim significat illud: Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis; hoc est, ostendunt, in corde scriptum habere quid sit faciendum, vt rectè, & cum ratione viuatur. Quia verò hic locus insignis est, & non solum quæstioni, quam nunc tractamus, sed etiam sequenti deseruiet, paulò diligentius considerandus est.

De v. sunt huius loci explicationes à veteribus indicatæ. Vna est Origenis, & Ambrosij, in comment. ad huc locum. Item S. August. in lib. de spiritu, & lit. ca. 26. & 27. & S. Fulgentij li. de gratia Christi, ca. 26. qui totum hunc locum referunt ad Christianos, ex gentibus conuersos. Illud autem: Naturaliter quæ legi sunt, faciunt, docet Augustin. non excludere gratiā, sed positum esse ad significandum, virtutem esse secundum naturam; vitium contra naturam. Ratio potissima huius sententiæ est, quoniā in hoc ipso capite B. Paulus dicit, factores legis iustificari, ex quo sequitur, quæ legem non habentes, quæ legi sunt faciunt, omnino iustificentur. Constat autem ex hac eadem epist. ca. 3. & 4. neminem sine Christi fide iustificari: Quare necesse est, vt gētes, de quibus hęc agitur, non sint fideles sed infideles.

Altera expositio est communior, hæc Apostolica verba de gentib. illis esse intelligenda, quæ Christum ignorantes, solo naturali lumine ducebantur. Ita exponit Graeci cōmuniter, vt Chrysostomus, Theodoret. Theophylact. & Oecumenius in commentario huius loci. Et auctor operis imperfecti in Matthæum, hom. 8. Itē multi ex Latinis, vt S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, cap. 99. S. Hieronymus in epi. ad Algasiam, q. 8. & Haymo in huc locum. Sanctus etiā August. in lib. de spiritu, & lit. ca. 28. non reprobat hanc expositionem posteriorem, tamen si priorem magis probet. Idem autem in lib. 4. aduersus Iulian. ca. 3. vtramque expositionem admittit, & in Psal. 118. Concione 25. solius posterioris mentionem facit, eaque vtitur ad probandum, omnes peccatores esse præuaricatores legis, quandoquidem iuxta hunc locum Apostoli, etiam Ethnicis, qui legem videntur non habere, legem naturæ scriptam in corde gerant. Denique eadem est sententia recentiorum, vt S. Thom. Caietani, Dominici, à Soto, & aliorum in huc locum, Ioan. Driedon. lib. de captiuitate, & redemptione humani generis, tract. 4. cap. 2. part. 2. & Ruuardi Tapperi in defensione articuli de libero arbitrio.

Hæc explicatio, vt est communior, ita quoque est verior. Nam id constat Inprimis ex proposito, & intentione B. Pauli. Voluit enim ostendere in 1. par. epist. necessitatem fidei Christianæ, sine qua nemo coram Deo iustificari potest, siue is gentilis sit, siue Iudæus. Ad hoc ostendendum demonstrat in 1. ca. principes, & magistros primarios gentilium, videlicet Philosophos, qui sapientissimi, & optimi habebantur, grauissimis sceleribus etiam contra naturam cooperatos fuisse.

Deinde in 2. cap. idē ostēdit de Iudæis, qui tametsi legem scriptam digito Dei acceperant, nihilominus multis, maximisque peccatis inueniebantur obnoxij. Ex quibus efficit, omnes esse peccatores, & egere gloria Dei, & quicunque in lege peccauerunt, per legem esse iudicandos, qui autem sine lege peccauerunt, sine lege perituros. Quoniam verò durum, & iniquum esse videbatur, vt qui sine lege peccauerunt, tanquam præuaricatores punirentur. Ideo addidit, eos etiam qui sine lege, scripta videntur in tabulis, peccauerunt, non omnino sine lege fuisse,

quandoquidem ex eo, quod interdū faciunt aliqua opera legis, ostendunt, se habere in cordibus legem à Deo impressam.

Deinde idē intelligi potest ex illa voce, gentes, nā Scriptura sacra nomen, gentis, absolute positum, ferè semper vsurpat pro infidelibus, vt Matth. 6. Hæc enim omnia quæ inquirunt. Luc. 18. Tradetur enim gentibus, & illudetur. 1. ad Cor. 1. Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, nobis autem, &c. 1. ad Cor. 5. Fornicatio auditur inter vos, quales nec inter gētes. 1. ad Cor. 10. Sine offensione estote Iudæis, & gentibus, & Ecclesie Dei. 1. ad Cor. 12. Scitis enim cum gentes essetis, ad simulacra muta prout ducebamini, &c.

Accedit etiam illud: Qui legem non habent, quod rectè dicitur de gentibus nondum conuersis ad Christum; de gentibus autem, quæ per fidem, & Baptismū in Ecclesiam intrauerunt, rectè dici non potest; cum in ipso initio Catechumenis tradatur Decalogus, cum symbolo fidei.

Denique vox illa, naturaliter, satis apertè significat, apostolū loqui de lumine, quod habetur ex natura, & declarat enim idem Apostolus quid sit naturaliter, cum ait: Testimonium illis reddente conscientia ipsorum. Quod est idē ac si dixisset, ideo naturaliter quæ legi sunt faciunt, quia si secus facere velint, conscientiam reclamantem sentiunt, & certè in Scripturis vox, naturaliter, ita solet accipi, vt id fieri dicatur naturaliter, quod fit dictante, & monente natura, vt in epist. Iudæ: Quicumque naturaliter tanquam muta animalia norunt, in his corrumpuntur. Et 2. Petr. 2. Hi verò velut irrationalia pecora naturaliter in captiōem, & perniciem, in his qua ignorant, blasphemantes, in corruptione sua peribunt.

Neque argumentum illud de iustificatione pro sententia priore concludit. Nam cū Apostolus dicit, factores legis iustificandos, loquitur de illis, qui totam legem obseruant: Nam vt dicitur Iacobi 2. Qui offendit in vno, factus est omnium reus. Hoc autem loco non docet Apostolus, gentes, quæ legem non habent, naturaliter totam legem obseruare: sed eas ostendere opus legis, scriptum in cordibus suis, quando quæ legi sunt faciunt, id est, cum aliquid operantur, iuxta normam legis.

Ad hæc loca Scripturæ fortasse responderi posset, nō colligi ex his cognosci naturali lumine verum morale in particulari, sed solum in vniuersali. Quod quidē Caluinus admittit, & adducit testimonium Aristotelis, qui docet incontinentem verè iudicare de propositione vniuersali, sed errare in particulari.

Ceterum hæc responsio facillè refellitur, nam quod attinet ad Primum locum ex Psal. 4. interroganti: Quis ostendet nobis bonas non satisfaceret Propheta, dicens: Signatum est super nos lumen vultus tui: si eo lumine nō posset cognosci bonum in particulari, eo modo, quo cognosci necesse est, vt fiat opus bonum. Quid enim prodest cognitio illa vniuersalis, ad hoc vt fiat opus bonum, nisi colligi possit ex ea naturaliter cognitio particularis? actiones enim singulares sunt, non vniuersales. Pari ratione in Secundo, & Terrio testimonio accusantur peccatores, quod cū cognoscant, quid sit iustum, non tamen iustè operentur; at certè digni essent excusatione, si solum in vniuersali verum morale cognoscerent, in particulari verò id cognoscere non valerent. Denique in Postremo loco B. Paulus colligit ex operatione cognitionem; scribit enim gentes ostendere opus legis scriptum in cordibus, ex eo quod faciunt ea quæ legi sunt. At qui opera legis in particulari fiunt, erit igitur etiam cognitio particularis. Præter hæc testimonium Scripturæ, non desunt etiam apertissima loca Sanctorum Patrū.

S. IOANNE S Chrysostomus homil. 54. in Genes. in ipso principio: Nullus, inquit, præterat quod ignorans virtutem negligat, vel quod non habeat aliquid virtutis, & demonstratorem. Sufficiens enim magistris habemus conscientiam, & fieri non potest, vt quis illo adiumento priuetur.

Nam simul cum formatione hominis implantata est scientia faciendorum, & non faciendorum.

S. Hieronymus in epistola ad Algisiam, q. 8. Lex, inquit, que in corde scribitur, omnes continet nationes, & nullus est, qui hanc legem nesciat. Unde omnis mundus sub peccato est, & vniversi homines prauaricatores legis sunt, & idcirco iustum iudicium Dei est.

S. Augustinus in Psal. 57. Manu formatoris nostri in ipsis cordibus veritas scripsit, quod tibi non vis fieri, ne facias alteri. Hoc & antequam lex daretur, nemo ignorare permixtus est, vt esset vnde iudicaretur, & quib. lex non esset data.

S. Prosper in libro contra collatorem, cap. 22. Quis, inquit, ambigat, hanc sapientiam humano generi, ad temporalem vitam utilitatem, ex natura à Deo condita superesse reliquit? Si enim nec ad ista terrena ordinata rationalis animi vigeret ingenium, non vitiosa esset, sed extincta natura. Vide etiã Fulgentium in lib. de incarnatione, & gratia Christi, cap. 26.

Adi possunt ad extremum etiam rationes. Prima ratio, Pharaon rex Aegypti, quamuis perditissimus esset, cognouit tamen aliquod verum morale in particulari, cum ait Exod. 9. Peccavi, Dominus iustus, ego, & populus meus impij: neque verisimile est, id eum cognouisse per speciale adiutorium Dei, cum potius contra testetur Scriptura, subtractum ei fuisse speciale auxilium, cum ait ibidem: Indurauit Dominus cor Pharaonis.

Secunda ratio, Omnis potentia naturalis potest circa obiectum sibi proportionatum, cum solo generali auxilio aliquem actum exercere; alioqui ociosa, & superuacanea esset: est autem intellectus humanus potentia naturalis, & eius obiectum proportionatum, est verum morale, id est, bonum, secundum rationem, siue in vniuersum, siue in particulari: Igitur potest intellectus humanus cum solo auxilio generali verum aliquod morale, etiam in particulari cognoscere.

Tertia ratio, Homo sine auxilio speciali cognoscit verum morale in vniuersum, id est, prima principia doctrinæ moralis, vt omnes fatentur, igitur poterit etiam sine auxilio speciali conclusiones aliquas, saltem faciliores, inde deducere. Idem enim est lumen, per quod prima principia intelligimus, & quo per discursum conclusiones ex principijs illis deducimus. Et re vera incredibile est, scire hominem non licere rem alienam sibi vsurpare; & rursus scire, rem aliquam esse alienam; & tamen non posse sine speciali auxilio iudicare rem illam sibi non esse tollendam.

CAPVT III.

Soluuntur argumenta contra doctrinam capitis superioris.

ADVERSVS ea, quæ superiore capite definita sunt, obiicit Gregorius Ariminensis, & post eum Ioan. Caluinus illud Apostoli ex cap. 3. posterioris ad Corinthios: Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Respondeo, Non loquitur Apostolus de quacunque cogitatione, sed de illa solùm, quæ ad pietatem, & vitam æternam pertinet. Nam ideo subiungit eodem loco B. Paulus: Qui idoneos nos fecit ministris noui testamenti non litera, sed spiritu, &c. Et hoc modo hunc locum intelligendum esse docet S. Augustinus. & post eum Synodus Arausiana. Sic enim loquitur sanctus Augustinus libro 1. de prædestinatione Sactorum, cap. 2. Quod ergo pertinet ad religionem, & pietatē, de qua loquebatur Apostolus, non sumus idonei cogitare aliquid ex nobis. Synodus autem Arausiana canone 7. sic ait: Si quis per naturæ vigorem boni aliquid ad salutē pertinet vitam æternam cogitare, aut eligere posse confirmat, absque illuminatione, & inspiratione Spiritus sancti, hæretico fallitur spiritu, non intelligens illud. Non quod idonei sumus cogitare aliquid à nobis tanquam à nobis.

AT, inquit, omnis cogitatio veri moralis, vt, Deum esse colendum, præcepta seruanda, & similia, ad pietatem, & salutē pertinere videntur. Respondeo, Illam solam cognitionem ad pietatem, & salutem, propriè pertinere, quæ ordinatur ad gratiam iustificationis, vel ad meritum vitæ æternæ; ista est enim cognitio, quæ sine speciali auxilio haberi non potest, vt postea multis testimonijs confirmabimus. Itaque initium conuersionis ad Deum, & quæcunque dispositio ad gratiam, speciale Dei auxilium necessariò postulat, & aliquo modo supernaturalis esse debet. At Deum esse colendum, parentes honorandos, præcepta moralia obseruanda, potest aliquis cognoscere, etiam si nihil de Christo nouerit, nec vnquam de conuersione cogitauerit.

Alia Duo loca obiicit Caluinus, Vnum ex capite 6. Genes. Figmentum cordis humani tantum malum. Alterum ex Psal. 93. Cogitationes hominum vanae sunt. Sed Priorem locum sæpè iam in superioribus libris explicauimus, atque inter alia diximus, figmentum cordis, id est, humanas cogitationes, dici malas in vniuersum, quoniam vt plurimum sunt malæ. Scripturis enim valde familiaris est figuratio intellectiois, nec minus familiaris eis est amplificatio. Itaque quomodo in eodem capite dicitur: Omnis caro corrupisse viam suam, cum tamen ibidem excipiatur paulò post Noè, qui fuit vir iustus, & perfectus coram Deo in generatione sua; sic etiã dicitur malum, omne figmentum cordis humani, quamuis non desit aliquod figmentum, id est, aliqua cogitatio non mala. Ad Posteriorem locum Respondeo, cogitationes hominum dici vanae, quoniam, vt sunt ex solis viribus naturæ, non pertinent ad salutem. Ideo enim subiungit Propheta: Beatus homo, quem tu erudieris Domine.

Secundo loco obiicit aliqua testimonia Conciliorum, & Patrum. Nam in Concilio Mileuitano, canone 4. sic dicitur: Donum Dei est & scire quid facere debeamus & diligere vt faciamus. In Concilio Arausiano, can. 9. Diuini est muneris, cum rectè cogitamus, & pedes nostros à falsitate, & iniustitia tenemus. Et Can. 22. Nihil habet hominum præter mendacium, & peccatum, si quis autem veritatem, & iustitiam habet, ab eo fonte habet, &c.

Sanctus Augustinus in epistola 109. Nemo, inquit, rectè sapit, rectè intelligit, nisi acceperit spiritum sapientia, & intellectus.

Respondeo, Concilium Mileuitanum per scientiam intelligit cognitionem legis diuinæ. Nam Pelagiani fatebantur, donum Dei esse legem diuinam, scriptam in veteri, & nouo testamento, sed eã diuinitus accepta, dicebant, posse hominem suis viribus totam legem implere. Contra quem errorem, tum Concilium Mileuitanum, tum sanctus Augustinus in libro de gratia Christi, cap. 26. & alibi docent, valde esse absurdum, vocare donum Dei scientiam, quæ inflat; & non caritatem, quæ ædificat: re autem vera vtrumque esse donum Dei, quamuis autè Pelagiani donum Dei esse dicerent scientiam legis, id tamen non dicebant ratione actus cognoscendi, quasi existimarent, non posse hominem cognoscere verum morale, sine auxilio gratiæ; sed ratione obiecti, quoniam fatebantur non potuisse sciri quid Deus veller à nobis fieri, nisi illud ipse reuelasset Apostolis, & Prophetis.

Concilium autem Arausianum, & Augustinus loquuntur de cognitione, quæ ad pietatē pertinet. Nam vt paulò antè citauimus, idem Concilium can. 7. & Augustinus in lib. 1. de prædestinatione Sactorum, capite 2. disertis verbis docent, in iis, quæ ad pietatem, & salutem æternam pertinent, nihil posse nos boni cogitare. Quod idem repetit idem Augustinus lib. 6. in Iulianum, capite 5. & alibi frequentissimè. Vnde etiam in epistola 109. post illa verba: Nemo rectè sapit, rectè intelligit; addit, Nemo scienter pius est, vel piè sciens, &c. Alioqui si Concilium Arausianum de omni scientia, & veritate intelligendum esset

sequere

sequeretur, ne mathematicas quidem disciplinas, aut mechanicam vllam artem, in quibus sine dubio multa sunt vera, posse humano ingenio comprehendi sine speciali gratiæ adiutorio.

Itaque in his, quæ ad pietatem, & salutem æternam pertinent, nemo habet de suo, nisi mendacium, & peccatum, & diuini muneris est, cum rectè cogitamus, & pedem à falsitate, & iniustitia tenemus. Quod si quis omnino contendant, Concilium Arausianum de omni veritate esse intelligendum, is etiam admittere debet, idem Concilium per donum Dei non solùm gratiæ, sed etiam naturæ dona intellexisse. Nam eo modo absolutè verum erit, nos nihil habere ex nobis nisi mendacium, & peccatum, veritatem enim, & iustitiam non habemus ex nobis, sed à Deo, cuius donum est lumen rationis, & naturalis propensio voluntatis.

Tertio loco obiiciunt rationes. Prima ratio est, quoniam per peccatum primi hominis ignorantia vulnera accepimus, à quo nisi per Christum nemo sanari potest, vt August. docet lib. 1. Retract. cap. 9. lib. 22. de ciuit. Dei, c. 22. & alibi. Respondeo, Per peccatum primi hominis intellectus humanus læsus, ac debilitatus est, non tamen extinctus. Quocirca nihil impedit, quo minus aliquid videat, ac rectè iudicet, tum in naturalibus, tum in moralibus. Nam & oculus corporis, si debilis sit, ac læsus, sed non omnino cæcus, aliquid videt, quamuis non longè.

Secunda ratio, Ex cognitione veri moralis acquiritur prudentia: nemo autem sine dono Dei sit prudens, quia virtutes sunt inter se connexæ, & colligatæ, ita vt qui vnam habet, omnes habeat: & satis constat, hominem suis viribus non posse omnes virtutes acquirere. Respondeo, Aliquod verum morale cognosci potest absque eo, quod acquiratur prudentia. Neq; enim habitus virtutum vno actu, vel paucis actibus comparantur. Deinde non est absurdum, vt imperfecta virtus prudentiæ sine cæteris habeatur. Quod enim Philosophi dicunt de connexionione virtutum, intelligitur de imperfectis, & absolutis virtutibus, non de imperfectis, & inchoatis.

Tertia ratio, Cognitionem veri moralis sancti viri à Deo petere solent, iuxta illud Psal. 118. Damibi intellectum, & scrutabor legem tuam. Item: Iustificaciones tuas doce me. Respondeo, meritò petitur à Deo lumen ad cognoscendum verum, non solùm morale, sed etiam theoreticum, tum quia multò plura sunt quæ ignoramus, quàm ea quæ scimus, tum etiam quia in iis, quæ scimus, facillè falli possumus, ob varias circumstantias, & perturbaciones. Adde quod in Psal. 118. non petitur simplex cognitio alicuius veri moralis, sed intelligentia totius diuinæ legis quæ plurima continet altissima, ac profundissima Sacramenta.

Quarta ratio, Si aliquid verum morale cognosci posset viribus naturæ, sequeretur omne verum morale iisdem viribus posse cognosci. Eadem enim est omnium ratio. Respondeo, Non est eadem ratio omnium moralium virtutum, si quidem aliæ longius distant à principijs per se notis, quàm aliæ: nec desunt variæ circumstantiæ, quæ consilia humana modò magis, modo minus impediant. Sed etiam si ratio omnium eadem esset, non tamen fieri posset in statu naturæ corruptæ, vt omnes errores, qui in deliberationibus committi solent, euaderemus. Dum enim virum vnum, labimur in alterum, & sæpè in eo ipso turpius fallimur, in quo cautiore esse volumus.

Quinta ratio, Si nostris viribus verum morale cognosceremus, haberemus aliquid ex nobis, & in eo non temerè gloriaremur. Quod tamen prohibere videtur Apostolus, cum ait in 1. epist. ad Cor. cap. 1. Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Et cap. 4. Quid habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non accepisti? Respondeo, locus Apostoli aduersus eos facit, qui sibi tribuunt ea, quæ re vera supernaturalia sunt, ac præsertim

fidei donum. Nam (vt docet S. August. lib. 1. de prædest. Sactorum, cap. 4. & 5.) illi, quos Apostolus reprehendit, non gloriabantur de forma, sanitate, ingenio, aut alio naturali dono, sed de donis, quæ pertinent ad salutem, & pietatem, sibi tribuentes fidem, aut sanctitatem, idcirco enim ait: Quis te discit? hoc est, Quis tibi dedit, vt fidelis, vel sanctus esses, tam multis in incredulitate, & impietate remanentibus? & ne fortè responderetur, fides mea, voluntas mea, studium meum: subiungit Apostolus, Quid enim habes, quod non accepisti?

Sed quamuis Apostolica illa verba propriè de donis supernaturalibus intelligenda esse videantur: verum est tamen, in nulla re gloriandum, cum & naturam, & vires accepimus à Deo, & sine eius auxilio saltem generali, ne digitum quidem curuare possumus. Itaque rectè sanctus Cyprianus lib. 3. ad Quirin. cap. 4. vniuersè pronunciauit: In nullo gloriandum, quando nostrum nihil sit.

CAPVT IIII.

Proponitur quæstio de viribus humana voluntatis, circa bonum morale.

QUÏT VR nunc, vt videamus, quid circa bonum morale possit voluntas, cum viderimus, quid circa verum morale possit intelligentia.

Cum autem querimus, quid possit voluntas sine gratia Dei, Triplex esse potest quæstio, Vna, quid possit sine gratia iustificante, id est, sine caritate, Altera, quid possit non solùm sine gratia iustificante, sed etiam sine fide, quamuis apud Lutheranos non sit opus distinguere gratiam iustificantem à fide, cum ipsi doceant, hominem sola fide iustificari, & non posse perdi iustitiam, quoniam datur simul & fides, Tertia, quid possit non modò sine gratia iustificante, & fide, sed etiam sine auxilio speciali, per solas naturæ vires.

Rursus cum querimus, quid possit voluntas circa morale bonum, potest etiam Triplex esse quæstio, Vna, possit ne totum morale bonum efficere, id est, omnia præcepta moralia implere, Altera, possit ne, si non omnia certè singula, etiam grauissima, quale est inprimis, diligere Deum super omnia, saltem vt auctorem naturæ, Tertia, possit ne aliqua perficere, vrgente tentatione, an solùm tentatione cessante.

Porrò de his quæstionibus Duæ sunt hæreticorum inter se contrariæ, pugnantisque sententiæ, inter quas media incedit veritas orthodoxa, atque Catholica. Pelagiani siquidem tantum libero arbitrio tribuunt, vt affirmant, per illud, etiam solùm, posse hominem omnia mandata moralia adimplere. Et omnes tentaciones contrarias superare, atque ad eò posse sine Dei gratia, & declinare à malo, & facere bonum. Testis est huius hæresis Pelagianorum sanctus Augustinus, tum alibi, tum præcipuè in lib. de hæresibus, cap. 88.

Contra verò Lutherani vires liberi arbitrij non tam extenuantes, quàm extinguentes docent, solis naturæ viribus, nihil boni moralis fieri posse, nec solùm sine auxilio speciali, sed etiam sine fide iustificante, omnia quæ sunt, esse peccata. Quin etiam addunt, iustorum quoq; opera omnia esse peccata, sed propter fidem non imputari, infidelium verò opera, peccata esse, & imputari. Vide Lutherum in assertione artic. 6. & 36. Philippum in Apologia Confessionis Augustinæ, & in locis communibus, Caluinum in Antidoto Concilij Tridentini, sessio. 6. & in 2. lib. Institutionum, cap. 3. §. 1. & sequentibus, Kemnitium in Exam. Concilij Trident. sess. 6. can. 7. vbi copiosè differit de operibus infidelium.

Quamvis autem concedere videantur Martinus Lutherus in visitatione Saxonica, Philippus in locis

B b 4

communibus, & Kemnitius in Examine Concilij, posse hominem suis viribus implere legem de non occidendo, non furando, & alias id genus, quoad externas actiones: tamen non ideo existimant, posse hominem suis viribus efficere bonum aliquod morale, & vitare peccatum. Nam in iisdem locis adiungunt, posse quidem hominem exterius implere præceptum, sed non effugere internam immunditiam, proinde vnum, & idem opus hominis impij, coram hominibus honestum, & iustum, coram Deo immundum, & vitiosum futurum.

Sed antequam ad Catholicam sententiam veniamus, operæ præcium erit, breuiter annotare pauca quædam in scriptis Melancthonis, & Kemnitij. Primum est, Philippum in Confessione Augustana art. 18. & in Apologia eiusdem articuli secum pugnare. Scribit enim, Theologos nostros cum Pelagio sentire, quod affirmant, posse hominem viribus liberi arbitrij seruare aliqua præcepta secundum substantiam operis, & tamen ipse in iisdem locis fatetur, posse hominem, per naturæ vires, abstinere manum à cæde, & à furto, & alias eiusdem generis actiones facere. Quasi verò non hoc sit implere præceptum secundum substantiam operis. Præcepta siquidem: *Non occides. Et Non furaberis*, nihil aliud imperant, nisi voluntariam omissionem externi operis homicidij, & furti, concupiscentia enim rei alienæ, & odium proximi, præceptis alijs prohibentur. Itaque non præuaricatur præcepta: *Non furaberis. Et: Non occides*, sed illa obseruat secundum substantiam operis, qui abstinere manum à furto, & à cæde, etiam si fortè præuaricetur præceptum: *Non concupisces rem proximi tui. Et: Non oderis fratrem tuum in corde tuo.*

Alterum est, Kemnitium in Examine Concilij Trident. sessione 6. can. 7. multa fraudulenter more suo, & mendaciter effutiisse. Nam ex eo, quod canone illo septimo declaratur, non esse peccata omnia opera, quæ gratiam iustificationis præcedunt, colligit ipse, Concilium Tridentinum pugnantia docuisse, cum in primo capite sessionis sextæ docuerit, neminem posse, neque per vires naturæ, neque per literam legis resurgere à peccato. Item colligit definitum esse à Concilio, non esse peccata opera infidelium, quem errorem Pelagianum esse, ipse non dubitat.

Sed mirum est, vnde Kemnitio venerit in mentem repugnantia verborum Concilij. Nam in primo capite, & primo etiam canone sessionis sextæ, Concilium loquitur de operibus factis sine specialis gratiæ adiutorio, in canone autem septimo de operibus factis cum fide, & auxilio gratiæ, proinde mirum videri non debet, si non loquatur eodem modo de illis, ac de istis. Deinde in primo canone, & capite, loquitur Concilium de operibus, quibus iustificatio, per peccatum amissa, reparatur, in can. 7. de illis, quibus non committitur nouum peccatum. Certum autem est longè difficilius esse à peccato ad iustitiam redire, quam in nouum peccatum non incidere, quemadmodum difficilius est à vulnere curari, quam vulnus non accipere.

Neque definit Concilium opera infidelium non esse peccata, sed non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem præcedunt. Præcedunt enim iustificationem etiam illa opera, quæ fiunt à fidelibus, posteaquam in peccatum ceciderunt. Non enim Concilium sequitur regulas Lutheri, qui per omne peccatum mortale voluit fidem amitti, sed regulas Domini, qui Luc. 18. probauit orationem Publicani, qui cum fide orauit pro remissione peccatorum.

Neque definit idem Concilium, opera fidelium peccatorum absolute non esse peccata, sed addidit: *Quocumque modo facta. Ut intelligeremus definiti solà à Concilio, quædam opera fidelium peccatorum non esse peccata, illa videlicet, quæ fiunt cum auxilio speciali Dei. De his enim solis propriè Concilium definire voluit, quo-*

nam propositum illi erat, agere de iustificatione, & iis operibus, quæ ad iustificationem disponunt: illa verò sola opera ad iustificationem disponunt, vt in eodem Concilio habetur, quæ initium sumunt à gratia Dei excitante.

Adde vltimò, Concilium non potuisse accusari hæresis Pelagianæ, etiam si disertis verbis docuisset, non omnia opera infidelium esse peccata, Tum quia id potuisset intelligi de illis infidelium operibus, quæ fierent ex cognitione vnius L. ei, & ipso Deo excitante, & adiuuante: Tum etiam quia neque Augustinus in libro de hæresibus, cap. 88. vbi enuenerantur errores Pelagij, neque alius antiquus auctor, inter Pelagianas hæreses posuit, quòd opera infidelium etiam facta solis naturæ viribus, non omnia sint peccata. Dicunt quidem interdum veteres, omnia infidelium opera esse peccata, quod, quomodo sit intelligendum, postea explicabimus: sed nusquam dicunt, propterea Pelagium esse damnatum, quòd affirmauerit, aliqua opera infidelium non esse peccata, sed quòd ea voluerit esse meritoria gratiæ, inde enim est ille Pelagianus error, tam sæpè ab Augustino reprehensus, gratiam Dei secundum opera nostra dari. Ex his igitur perspicuum esse poterit, Kemnitium in explicandis Concilij verbis aut grauius hallucinatum, aut impudenter esse mentitum.

Venio nunc ad sententiam Catholicam, quam mediam esse diximus inter contrarios Pelagianorum, ac Lutherianorum errores. Conueniunt Theologi Catholici omnes, nullo prorsus excepto, in duobus, Primum, non posse fieri vlla opera, solis naturæ viribus, quæ sint meritoria gratiæ, idque contra Pelagianos. Deinde, non esse peccata omnia opera, quæ iustificationem præcedunt, atque id contra Lutheranos. De quibus duabus sententiis dicendum erit in alio loco.

Intra hos terminos, disputant aliqui pro libero arbitrio, fortasse liberius, quam par esset, vt Scotus, Durandus, & Gabriel in 2. Sent. distinct. 28. & in 3. dist. 27. Alij fortasse minus tribuunt eidem libero arbitrio, quam oporteret, vt Gregorius Ariminensis, Capreolus in 2. Sent. dist. 28. & Marilius in 1. quæst. 20. Sed ea modestia differunt isti, vt & parati sint iudicio Ecclesiæ semper acquiescere, & ante Ecclesiæ definitionem, non audeant fratres suos damnare, neque pro hæreticis habeant, qui contrarium sentiunt. Quæ modestia longè est à Kemnitio: & alijs huius temporis sectariis, qui quidquid effutiunt, pro articulis fidei haberi volunt, eoque sunt audaciores, quo imperitiores.

Nos id sequimur, quod plures, & grauiores Theologi docent, vt Alexander in 3. part. Sum. q. 60. Albertus in 2. Sent. dist. 28. S. Thom. in 1. 2. q. 109. art. 2. 3. & 4. & in 2. 2. quæst. 10. art. 4. S. Bonauentura in 2. Sent. distinct. 28. tres propositiones constituemus, Prima erit: *Non posse homines, solis naturæ viribus, implere omnia mandata moralia, secundum substantiam operis.* Secunda, *Immo nullum omnino morale præceptum seruare posse suis solis viribus, si tentatione vrgeatur.* Tertia, *Posse tamen, nulla tentatione vrgente, sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, suis viribus, aliquod bonum morale ita perficere, vt in eo nullum omnino peccatum admittat.* Has autem propositiones in sequentibus capitibus eodem, quæ numeratæ à nobis sunt, ordine persequemur.

CAPVT V.

Non posse, solis naturæ viribus, adimpleri omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis.

PR O P O S I T I O illa Prima, quæ negat solis naturæ viribus, seruari posse omnia præcepta moralia, secundum substantiam operis, breuiter explicanda est, deinde probanda. Primum igitur dicimus: *Præcepta omnia*, quia non

loqui

loquitur hoc loco de singulis, seorsum consideratis, sed de omnibus simul; neque significare volumus, non posse aliquem ad areuissimum tempus omnia seruare, cum possit fieri, vt aliquando nullum occurrat præceptum affirmatiuum, & nulla adsit tentatio prouocans ad violanda præcepta negatiua. Itaque sententia propositionis illius hæc est, vt nõ possint longiore aliquo tempore, quo varia præcepta obseruanda se offerunt, solis naturæ viribus, ita omnia adimpleri, vt omni ex parte peccatum vitetur.

DEINDE dicimus: *Secundum substantiam operis*; quia non disputamus hoc loco de obseruatione mandatorum, ex caritate Dei, & eo modo, qui requiritur, vt obseruatio sit meritoria apud Deum. Id enim alio loco tractandum est; sed de ea tantum differimus, quæ necessaria est, vt nouum peccatum vitetur, & fiat opus bonum, secundum moralem quandam honestatem.

P O S T R E M O dicimus: *Solis naturæ viribus*; vt excludamus nõ solum gratiam iustificationis, sed etiam auxilium speciale. Nam etiam si sententia sancti Thomæ, qui docet in 1. 2. q. 109. art. 4. & 8. sine gratia iustificationis nõ posse impleri omnia mandata, nec posse vitari longo tempore lethale peccatum, verissima nobis esse videatur; tamen hoc loco satis nobis erit, si probauerimus, nõ sufficere per se vires naturæ corruptæ ad legè implendã, sed necessariũ omnino esse auxiliũ gratiæ; siue ea gratia sit habitus permanens, & iustificans, siue auxiliũ tantum speciale.

His notabis, probatur nostra propositio, Primum ex diuinis literis. Nam Scriptura passim docet, legis obseruationem tribuendam esse gratiæ Dei, Ezechielis 36. *Spiritus meus ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambulatis.* ad Rom. 8. *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus filium suũ misit in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleveretur in nobis.* Quo loco S. Paulus apertissimè dicit, impossibile fuisse legis obseruatione sine gratiã Dei, idque propter carnis infirmitatem, quia natura corrupta infirma facta erat, & ideo missum fuisse filium Dei, vt per ipsum possibile fieret, quod alioqui impossibile erat; nec dubium est, quin loquatur de præceptis naturalibus, siue moralibus, cum in specie dislerat de præcepto, *Non concupisces.*

Idem etiam Apostolus legem diuinam moralem, & naturalem vocat legè peccati, & mortis, ad Rom. 8. item virtutè peccati, 1. ad Cor. 15. & apertissimè dicit, literam occidere, 2. ad Cor. 3. quoniam demonstrando, quid sit faciendum, & nõ præbendo vires naturæ infirmæ, præuaricatorem hominem constituit, & reum peccati & mortis. Addit autem idem Apostolus ad Rom. 8. Spiritũ vitæ quem habemus à Deo per Christum; liberasse nos à lege mortis, quia per gratiam Spiritus legem implemus, quam per vires naturæ, & literam legis implere, nunquam potuissimus. Et in eandem sententiam, 1. ad Cor. 15. postquã dixerat: *Virtus verò peccati lex*, addidit, *Gratias autem Deo, qui dedit nobis victoriã per Iesum Christum Dominum nostrum.* Et 2. ad Cor. 3. ad illa verba: *Litera occidit*, adiunxit *Spiritus autem viuificat.* Ex quibus locis S. Aug. in lib. de spiritu, & lit. contra Pelagianos, euidenter se demonstrasse existimat, vt re vera demonstrauit, non posse viribus solius naturæ legem impleri. Rursus in epist. ad Rom. c. 2. *Factores legis iustificabuntur*, inquit Apostolus. Et tamen idem Apostolus ad Galat. 2. dicit: *Si ex lege esset iustitia, Christus gratis mortuus esset.* Et posset sine dubio etiam dici, si ex natura esset iustitia, Christus gratis mortuus esset. Non igitur fieri potest, vt tota lex solis naturæ viribus impleatur.

Neque respondèri potest, hæc omnia testimonia solum probare, non posse legem obseruari perfectè, & quoad modum, non autem non posse obseruari secundum substantiam operis. Nam obseruatio secundum substantiam operis requirit, vt sic præcepta obseruetur, vt peccatum

non committatur, & non fiat homo reus ob præceptum non impletum: Scripturæ autem allegatæ apertissimè docent, non posse legem sine Dei gratia ita seruari, vt non peccetur; ideo enim vocant legem, sine gratia adiuuante, legem peccati, & mortis, virtutem peccati, literam occidentem, &c. & ideo ad Galat. 3. Apostolus dicit: *Conclusit Scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus*: loquuntur igitur testimonia allegata de obseruatione secundum substantiam operis.

P R Æ T E R E A inter omnia mandata moralia quædam sunt, quæ sine dubio seruari nõ possunt, sine gratia Dei; nam de continentia, quæ virtus est moralis, & habet mandatum morale, legimus in libro Sap. c. 8. *Vt sciri, quomiam aliter non possem esse cotinens, nisi Deus dei, & hoc ipsum erat sapientia, scire cuius esset hoc donum, adij Dominum, & deprecatus sum.* Et 1. ad Cor. 7. B. Paulus Dei donum esse dicit, non solum continentiam virginum, & viduarum, sed etiam coniugatarum: *Vnusquisque, inquit, donum suum habet ex Deo, vnus quidem sic, alius autem sic.*

Præceptum quoque dilectionis Dei super omnia, saltem vt auctoris naturæ, morale est, & naturale, sicut etiã præceptum resistendi concupiscentiæ illiciti ad varia peccata contra præcepta moralia, sine dubio morale est, & naturale, & vnum ex decem, videlicet: *Nõ concupisces.* Atqui hoc postremum nõ posse impleri viribus naturæ, probabimus ex Scripturis in capite septimo, quod idem probabimus de illo primo, in libro sequenti, non igitur omnia præcepta moralia, & naturalia seruari possunt sine adiutorio gratiæ Dei.

D E N I Q U E, secundum Scripturas integra obseruatio legis, est signum certissimum veræ, perfectæque caritatis Dei; sic enim legimus Ioan. 14. *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me.* Et ibidem: *Qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Et 1. Ioan. 2. *Qui seruat verba eius, in hoc caritas Dei perfecta est.* Et cap. 5. *Hæc est caritas Dei, vt mandata eius custodiamus.* Non potest autem caritas Dei ex viribus naturæ acquiri, sed infunditur à Deo per Spiritum sanctum, vt Apostolus scribit ad Rom. 5. Neque igitur obseruatio omnium mandatorum, ex natura viribus haberi potest.

Quod autem Scriptura, quæ dicit, obseruationem legis esse signum caritatis, & vbi est caritas, esse legis obseruationem, vbi non est ista, neque illam esse, loquatur de lege morali, & naturali, facillè demonstrari potest. Dominus enim cum dixisset, & aliquoties repetisset Ioan. 13. 14. & 15. signum dilectionis Dei, esse mandatorum ipsius obseruationem; addidit: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Et iterum: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Dilectio autem proximi, quæ est signum certissimum dilectionis Dei, continet virtute totam legem naturalem, vt Apostolus ait ad Rom. 13. *Nam, inquit, qui diligit proximum, legem impleuit.* Nam non aduli erabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, *Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Et ad Galat. 5. *Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum sicut te ipsum.*

Quod verò signum caritatis Dei sit obseruatio mandatorum, secundum substantiam operis, perspicuum est, Tum, quia ineptum esset dicere, signum dilectionis Dei esse obseruationem mandatorum, ex dilectione Dei; & qui non diligit me, sermones meos non seruat ex dilectione mea. Tum etiam, quia signum debet esse externum, & visibile præsertim cū referatur ad alios, quale est hoc, de quo Dominus dicit In hoc cognoscet omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Vbi per dilectione, intelligit opera externa, quæ ab hominibus videri possunt, non internum affectũ, qui videri nõ potest, nisi in suo effectu: Obseruatio igitur omnium præceptorum moralium, secundum substantiam operis, nec statim eum

dile

dilectione proximi, & Dei coniuncta est, ac per hoc secundum Scripturas, viribus solius naturae nullo modo haberi potest.

Probatur hoc idem ex traditione Ecclesiae, Synodus Mileuit. can. 5. Item placuit, inquit, ut quicumque dixerit, ideo nobis gratiam iustificationis dari, ut quod facere per liberum iudicium; facilius possimus implere per gratiam, tanquam, etsi gratia non daretur, non quidem facilius, sed tamen possimus etiam sine illa diuina implere mandata, anathema sit.

Synodus Arausiana can. vlt. cum docet, hominem baptizatum posse, si velit, Dei gratiae cooperari, diuina implere praecepta, intelligitur, etiam docuisse, non posse hominem, sine gratia, suis solis viribus idem praestare.

Innocentius primus in epistola ad Concilium Mileuitanum, quae est apud Augustinum epist. 93. Negantes, inquit, auxilium Dei, hominem sibi posse sufficere, nec gratia hunc egerere diuina affirmant, quae priuatus, necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vitae perficienda mandata sola libertate contendat.

Caelestinus primus episto. ad Gallos idem confirmat, adducens testimonia Innocentij, & Zozimi praedecessorum suorum, cap. 9. & 10.

S. Augustinus lib. 2. de peccatorum meritis, & remiss. cap. 3. Iustitia, inquit, praecepta omni ex parte implere non possumus, nisi adiuuemur a Deo. Idem etiam docet in toto libro de spiritu, & litera, & in toto ferè libro de natura, & gratia, & in libro de perfectione iustitiae, & in epist. 89. q. 2. epist. 95. 105. 106. 120. 144. 200. & alibi passim.

Probatur vltimò ratione S. Thom. quoniam natura humana, per peccatum primi hominis deprauata, auersa est à Deo, & conuersa ad creaturas, ac praesertim ad se: proinde finem vltimum, vel actum, vel habitum, vel certè propensionem quadam in creatura, non in Deo constitutum habet: Quare quando occurrunt aliqua agenda, vel euitanda ex fine illo praecocepto, quasi naturaliter inclinatur ad malum, & violenter ad bonum, ideo necessaria est vis quaedam, & vt homo perpetuo vigilet, & praemediteatur, & contra propensionem, & amorem proprium pugnet, quod impossibile esse moraliter, non solum ratio, sed etiam experientia docet. Et si S. Augustinus in libro de correptione, & gratia, cap. 12. affirmat, ipsum etiam hominem iustificatum, nisi diuina gratia indeclinabiliter & inseparabiliter ageretur ob naturae infirmitatem, sine dubio casurum, quòd nos id maiori ratione affirmare possumus de homine infideli, & qui solis naturae viribus naturae per peccatum corruptae, & vitatae?

CAPVT VI.

Soluuntur argumenta contra ea, quae capite superiore dicta sunt.

Sed aduersus ea, quae dicta sunt, obiciunt aduersarij Primò, verba illa Moysi Deur. 30. Mandatum hoc, quod ego praecipio tibi, non supra te est, neque procul positum, &c. Vbi per mandatum intelligit, per figuram intellectiōis, totam legem naturalem, hoc est, decalogum, quem in eo lib. repetiuerat.

RESPONDEO. Hic locus duob. modis exponi potest. Primò, cum August. in li. de perfectione iustitiae, propè extremo, vt sensus sit, legem Domini non esse supra vires hominum, non quòd iudicet, sed eorum, qui per gratiam sanati sunt ab amore proprio. Deumque toto corde diligunt. Dixerat enim paulò ante idem Moyses, promittens gratiam testamenti noui: Circumcides Dominum cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua.

SECUNDO, dici potest cum Abul. Episcopo, & aliis nonnullis in comm. eius loci, Moysen non loqui de facilitate

obseruanda legis, sed de facilitate cognoscenda. Quae expositio videtur maximè literalis, & propria. Quoniam enim ante datam legem potuissent Iudaei praetexte ignorantiam, si non fecissent, quae Deus ab illis fieri volebat: idcirco Moyses postea quam totam legem illis exposuit, admonet eosdem, vt legem impleant, neque vllò modo ignorantiam obtendant, ait igitur: Mandatum hoc non supra te est, neque procul positum, id est, non est in loco alto vel longinquo, vt illud cognoscere non valeas.

Deinde explicat vtrumque, & de loco sublimi ait: Non est in caelo situm, vt possis dicere, Quis nostrum valet ad caelum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus? De longinquo ait, neque trans mare positum est, vt causeris, & dicas, Quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire, & facere quod praecceptum est? tum demùm concludit, sed iuxta te est sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum, id est, lex, quam tibi seruandam propono, non est supra caelum, neque vltra mare, sed proxima tibi omninò. Nam est in corde tuo, quoniam illam iam audiuiti, & didicisti, & in ore tuo, quia tu illam accepisti, & didicisse testatus es, cum dixeris, omnia quae praecipit nobis Dominus, faciemus.

Et confirmatur haec expositio ex Apostolo ad Rom. 10. Alludens enim B. Paulus ad hunc locum Deuteronomij sic loquitur: Quae, inquit, fides est iustitia, sic dicit, ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in caelum, id est, Christum deducere? aut quis descendet in abyssum, id est, Christum à mortuis reuocare? sed quid dicit? propè est verbum in ore tuo, & in corde tuo, hoc est, verbum fidei, quod praedicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quòd Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Vbi vult Apostolus ostendere, quemadmodum Iudaeis tempore Moysi, non erat opus in caelum conscendere, vel trans mare proficisci, vt legem haberent, & intelligerent, cum Moysen ipsum coram praedicantem, & exponentem sententiam legis haberent: sic etiam iisdem Iudaeis, tempore Apostolorum, opus non fuisse in caelum ascendere, aut in infernum descendere, vt Christi incarnationem, & resurrectionem haberent, & intelligerent, cum ista palam ab Apostolis praedicarentur, sed satis fuisset, si corde credere, & ore confiteri voluissent.

SECUNDO, obiciunt illud Ecclesiast. 15. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. **R**ESPONDEO, Ad hunc locum, & alios similes respondet S. August. in libr. de perfectione iustitiae, propè extremo, & lib. de grat. & libero arbitrio, cap. 15. & 16. in his locis demonstrari liberum arbitrium, per quod praecepta implenda sunt, sed non excludi gratiam Dei, sine qua impleri non possunt. Quemadmodum in aliis multis locis, quae istis contraria esse videntur, gratia demonstratur, sed liberum arbitrium non excluditur.

TERTIO, obiciunt illud ad Rom. 2. Cuius gentes quae legem non habent, naturaliter ea, quae legis sunt faciunt. Sanctus enim Ioan. Chrysostomus in comm. huius loci scribit, omnia quae legis sunt, implèsse Gentiles. **R**ESPONDEO, iam supra diximus, ex loco Apostoli solum colligi, naturaliter impleri posse aliquod mandatum legis naturalis, non tamen omnia. Ad comm. Chrysostomi respondeo, Gentiles implèsse omnia quae legis sunt, id est, omnia, quae ad vnam aliquam legem pertinent, ita vt in ea lege seruanda, nihil peccauerint, non tamen seruare omnes leges, praesertim longo tempore.

QUARTO, ita obiciunt, Praecepta legis naturae, ideo naturalia dicuntur, quia proportionem habent ad vires naturae, igitur naturae viribus seruari possunt. Neque satis faciet, si quis dixerit, naturam non esse sanam, sed infirmam: nam infirma natura videtur posse omnia, quae potest sana, sed non aequè faciliè, alioqui non tam infirma, quam extincta dicenda esset. Praeterea natura humana dicitur

infirma, si comparatur ad sanitatem iustitiae originalis, in qua condita fuit: nam absolute non est minus sana, quam esset, si in puris naturalibus crearetur. Haberet autem homo, in puris naturalibus conditus, vires, ad seruanda praecepta naturalia, igitur & nunc habet.

RESPONDEO, Natura humana non solum infirma est, quia caret sanitate iustitiae originalis, sed etiam, quia ex conditione materiae, vt alibi demonstrauimus, internum, & naturalem morbum habet concupiscentiae carnalis, quem non habuisset si in originali iustitia permanisset, habuisset tamen, si in puris naturalibus conditus fuisset. Natura autem infirma potest quidem omnia, quae potest sana, sed non sola, eget enim auxilio, quo non egeret, si sana esset. Quomodo corporaliter agrotus, potest iter facere, sed in equo, vel certè cum baculo, cum aliqui sanus idem iter pedibus, & sine baculo confecisset. Itaque si homo in puris naturalibus conderetur, quoniam etiam tunc infirmus esset propter morbum, ex conditione materiae promanantem, non haberet vires, quibus sine adiutorio Dei posset omnia mandata seruare, sed tamen, vel auxilium non defuisset, vel homo non sua culpa cecidisset, vt Augustinus docet libro de correptione, & gratia, cap. 11.

QUINTO, obiciunt testimonia Patrum, qui dicunt, Deum non praecipere impossibilia, ex quibus testimonij illud sequitur, vt quae praecipuntur homini, quouis auxilio destituto, ea sunt illi possibilia, praecipuntur autem omni homini praecepta naturalia, igitur illa sunt omni homini possibilia. **R**ESPONDEO, Deus nunquam praecipit impossibilia, quia semper promptus est ad iuuandum: iuste (inquit sanctus Leo sermone 16. de passione Domini) iustat praecipito, qui praecurrit auxilio, sed de hac re fusè disputauimus in secundo libro, vbi tractauimus quaestione illam, Vtrum detur omnibus auxilium sufficiens.

SEXTO, obiciunt hanc rationem, Potest homo suis viribus seruare aliquod vnum praeceptum morale, iuxta illud ad Rom. 2. Cum gentes, quae legem non habent, ea quae legis sunt faciunt, &c. igitur potest seruare omnia. Non enim occurrunt multa praecepta simul seruanda, sed vnum post aliud. Rursus potest aliquis seruare omnia mandata ad breue tempus, vt supra nos diximus, igitur poterit etiam ad longum tempus, quoniam seruando praecepta acquiritur habitus obediendi, & facilius continuatur, quam inchoatur opus.

RESPONDEO, nihil hoc argumentum valet multis de causis. Primùm, quoniam non sunt omnia praecepta paria. Sed alia alijs grauiora, & ideo non sequitur, vt possit omnia seruare, qui vnum aliquod seruare potest. Deinde, occurrunt aliquando plura simul, vt si quis dum orationi aut diuinis laudibus operam dat, illicitatur, diabolo suggerente, ad consensum noxiae cogitationis, vel occasionem habeat, clam aliquid subripiendi, facilius autem est, vnum peccatum vitare, quam multa, & vnum praeceptum quam multa seruare. Praeterea, tamen si ab vna parte facilius sit opus continuare, quam inchoare, tamen ab altera, cum in opere laboratur, vires paulatim deficiunt, & facilius est breui tempore, quam longo in opere perdurare. Itaque sicut non rectè colliges, si dicas, potest homo agrotus ambulare suis viribus mille passus, igitur poterit etiam duo millia, sic etiam non rectè ratiocinantur, qui dicunt, potest homo in statu naturae corruptae, in quo requiritur perpetua vigilantia, & praemeditatio ad bene agenda, paruo tempore obseruare omnia mandata, poterit igitur & longo tempore. Denique, paruo tempore ideo potest quis omnia mandata suis viribus obseruare, quia fieri potest, vt diximus, vt breui illo spacio nullum occurrat praecceptum affirmatiuum, & nulla tentatio contra negatiua: quae tamen in longo spacio non possunt non occurrere.

CAPVT VII.

Non posse solis naturae viribus vllam veram tentationem superari.

LITERA illa propositio, quae docebat, non posse solis naturae viribus vllum mandatum seruari, si tentatio vrgeat, breuiter explicanda est, vt facilius comprobetur.

Obseruandum est igitur Primò, tribus modis posse vinci tentationem aliquam, Vno modo succumbendo alteri tentationi, vt cum quis vt auram popularem capteret, & vir fortis, aut continens habeatur abinet se à flagitio ad quod aliqui non leuiter stimulabatur. Saepè enim (vt monet S. Gregor. hom. 12. in Ezech.) vno tempore à pluribus hostibus oppugnamur, & dum vnus à fronte se palam ostentat, alius à tergo clam insidiatur. Sed de hoc primo modo nulla quaestio esse potest: satis enim constat, posse hominem vni potius vitio, quam alteri cedere, vel, quod est verius, posse in eodem homine vnum vitium ab alio maiore superari: neque hoc est tentationem deiicere, sed à tentatione prosterni: Carnalis enim cupiditas (vt loquitur S. August. lib. 3. ad Bonifacium, contra duas epistolae Pelagianorum, cap. 4.) cupiditate alia non sanatur.

ALTERO modo potest tentatio ita vinci, vt non solum peccatum simpliciter euitetur, sed etiam ex victoria meritum acquiratur, quod fit, cum ex caritate Dei tentationi resistitur. De quo modo loqui videtur Apostolus, cum dicit in priore ad Corinthios, cap. 10. Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum. Et sanctus Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 16. Tunc, inquit, victa virtus deputanda sunt, cum Dei amore vincuntur. De hoc modo non differimus in praesentia, sed pro comperito sumimus (quod alio loco tractabimus) nullum opus pietatis sine adiutorio gratiae fieri posse.

TERTIO igitur modo tentatio vinci potest, ita vt nec peccatum vllum admittatur, nec tamen meritum comparatur, & de hoc solo modo in praesentia disputamus. Obseruandum est Secundò, Nos cum dicimus, nullam tentationem solis naturae viribus vinci posse, loqui de vera tentatione, non de leuissima aliqua trillatione, quae nomen tentationis absolute, & proprie non meretur. Praeterea sciendum est, nos non semper requirere ad vincendas tentationes, auxilium speciale, proprie dictum, hoc est, internam illustrationem, vel motionem supernaturalem, sed quodcunque auxilium. I. e. siue consistat in eo, quòd Deus singulari prouidentia sua, remoueat occasiones peccandi, siue in eo quòd non permittat diabolus sauire, quantum veller, siue quocunque alio modo Deus nos iuuet. Multae enim tentationes sunt, quae per se non superant vires humanas, & tamen si Deus homines prorsus destituit, & diabolus sinat agere quantum potest, illae sicut grauissimae, & intolerabiles, tanta est humana fragilitas ad resistendum, & diabolica potentia ad nocendum.

Atque hinc fortasse conciliari possunt auctores, qui dicunt nullam tentationem sine auxilio Dei vinci posse, cum iis, qui dicunt, aliquas posse. Nam ij posteriores loquuntur de auxilio supernaturali, & considerant mensuram virium humanarum in comparatione ad leuem aliquam tentationem absolute sumptam: priores autem per auxilium Dei accipiunt quamcunque singularem Dei prouidentiam, quae saepè vritur rebus naturalibus ad ea, quae fieri cupit, perficienda: & vires humanas considerant per comparationem ad tentationem, non qualis est per se, sed qualis esset, si Deus permitteret, & non iuaret, aut vires nobis addendo, aut aduersariis subrahendo. Sed quamquam vterque modus dicendi, bonum sensum habere possit, tamen magis

consentaneè ad Scripturas, & Patres loquuntur, qui dicunt, nullam tentationem sine Dei auxilio vinci posse.

Quod quidem probatur Primùm ex Scripturis, nam locus ille Sap. 8. Nemo potest esse continens, nisi Deus det: propriè ad vincendas tentationes pertinet. Neque enim difficile est continere, quando nulla tentatio ad expecandum inuitat. Præterea verba illa B. Pauli. 1. ad Cor. 10. Fidelis Deus, qui non patitur vos tentari supra id, quod potestis, satis apertè indicant, tentationes supra id, quod possumus, crescere posse, si Deus permittat.

His accedunt plurima testimonia Psalmorum, quæ victoriam in tentatione simpliciter Deo tribuunt. Psalm. 17. In te eripiar à tentatione. Psalm. 26. Adiuor meus esto, ne derelinquas me. Psalm. 29. Ego dixi in abundantia mea, non movebor in æternum: auertisti faciem tuam, & factus sum conturbatus. Psalm. 117. Impulsus euerfus sum vt caderem, & Dominus suscepit me. Illa quoque oratio: Et ne nos inducas in tentationem. Matth. 6. Et illa adhortatio: Orate, ne intretis in tentationem. Matth. 26. satis ostendunt, sine Dei adiutorio tentationibus resisti non posse.

Probat Secundo ex traditione Ecclesiastica, Synodus Palestina apud August. in epist. 106. Fateatur (Pelagius) quando contra tentationes, concupiscentiasque illicitas dimicamus, quamuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed ex adiutorio Dei nostram prouenire victoriam.

Synodus Mileuitana in epistola ad Innocentium, quæ est apud Aug. 92. Illud (inquit) ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum dicunt (Pelagiani) tanquam diuinum adiutorium postere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum, solam sufficere voluntatem hominis. Non dissimilia habet Synodus Carthagenensis, in epistola ad eundem Innocentium, quæ est apud Augustinum epist. 90.

Sanctus Innocentius I. in epist. ad Concilium Carthagenense, apud Augustinum epist. 91. Nisi magnis precibus, inquit, gratia in nos implorata descendat, nequaquam terrena labis, & mundi corporis vincere conamur errores, cum pares nos ad resistendum, non liberum arbitrium, sed Dei solam facere possit auxilium. Et infra: Quotidiana præstat illa remedia, quibus nisi freti, cõsistisque nitamur, nullatenus vincere humanos poterimus errores. Neesse est enim, vt quo auxiliante vincimus, eodem rursus non adiuuante vincamur. Idem in epist. ad Concilium Mileuitanum, apud Augustinum 93. Gratia, inquit, priuatus, neesse est in diaboli laqueis irretitus occumbat.

Sanctus Zozimus Papa, Innocentij successor, in epistola, cuius meminit Cælestinus in epist. ad Gallos, can. 9. Quod, inquit, tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilios in omnibus igitur a se libis, causisque, cogitationibus, motibus adiutor, & protektor orandus est. Superbum est enim, vt quidquam sibi humana natura præsumat, clamante Apostolo, Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed contra Principes, & potestates, & c.

Sanctus Cælestinus I. in epist. iam citata ad Gallos, ca. 6. Nemo, inquit, etiam Baptismatis gratia renouatus, idoneus est ad superandas diaboli insidias, & ad euincendas carnis concupiscentias, nisi per quotidianum adiutorium Dei perseverantiam bonæ conuersationis acceperit.

Sanctus Cyprianus in serm. 7. de oratione Dominica, Quando, inquit, rogamus, ne in tentationem incidamus, admonemur infirmitatis, & imbecillitatis nostræ, dum sic rogamus ne quis se insolenter extollat, ne quis sibi superbe, atque arroganter aliquid assumat. Et infra: Vt dñs præcedit humilis, & submissa confessio, & datur totum Domino, quidquid suppliciter cum timore, & honore Dei petiitur, ipsius pietate præstetur.

S. Basilius in lib. Moralium summarum, summa 62. c. 3. Oportet, inquit, ad tempus ab insidiantibus discedere: vbi tamen quis permissus est, in tentationem incidere, euentum vt

A sufferre possit, & voluntatem Dei per orationem petere. S. Ioannes Chrysof. homil. 24. in priorem ad Corinth. Sunt, inquit, tentationes, quas sufferre non possumus, & quarum sunt illæ omnes, vt ita dicam, possibilitas enim in diuino nutu est, quam nostra allicimus voluntate. Quare vt certè cognoscas, non solum illas, quæ virtutem nostram expecant, non posse sine diuino auxilio facile sustinere, sed ne has quidem humanas, addidit, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Et quidnam hoc significat? neque enim mediocres illos, quod dixi, inquit, propria virtute sufferemus, sed hic quoque diuino indigemus auxilio, vt eas vel effugiamus, vel certè perferamus.

Auctor operis imperfecti in Matth. hom. 37. Sicut nauis, inquit, fracto gubernaculo, illuc ducitur, quò tempestas voluerit, sic & homo diuinæ gratiæ auxilio perduto per peccatum, agit quod non vult, sed quod diabolus vult.

Sanctus Ambrosius in Psalm. 43. explicans illud: Hæc omnia venerunt super nos, nec oblitus sumus te. Quis, inquit, est tam fortis, vt nequaquam in tentationem moueatur, nisi Dominus ei adiutor assistat?

S. Hieronymus libro 2. aduersus Pelagianos, citat illa verba Domini, Matth. 26. Surgite, vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Et continud subiungit: Debuisse dicere, iuxta vos, Surgite, & resistite. Liberum enim habetis arbitrium, & semel vobis concessa à Domino potestate, nullius alterius indigetis auxilio. Idem initio libri tertij: Nostra, inquit, victoria, & corona victoria illius protectione, & clipeo paratur.

Sanctus Augustinus in libro de perfectione iustitiæ, extremo: Quisquis, inquit, negat, nos orare debere, ne intremus in tentationem: negat autem hoc, qui contendit, ad non peccandum gratiæ Dei adiutorium non esse homini necessariam, sed sola lege accepta, humanam sufficere voluntatem, ab aurius omnium remouendum, & ore omnium anathematizandum esse non dubio.

C Idem in libr. de gratia Christi, cap. 27. In libro inquit, ad virginem sacram, cum dicit (Pelagius) diuinam mereamur gratiam, & facilius nequam spiritui, sancti Spiritus auxilio resistamus: Significat profectò quid sapiat. Vt quid enim hoc verbum interposuit, id est, facilius? an verò non erat integer sensus, vt nequam spiritui, sancti Spiritus auxilio resistamus? Sed quantum detrimentum hoc addimento fecerit, quis non intelligat? volens vique credi tantas essenaturæ vires, quas extollendo præcipit, vt etiam sine auxilio Spiritus sancti, & si minus facile, tamen aliquo modo nequam spiritui, resistatur.

Sanctus Gregorius lib. 9. Moralium, cap. 37. Qui apud, inquit, reduci in puluerem dicitur, quia dimissus sibi cuiuslibet tentationis aura raptatur. Idem in Psalmum tertium pœnitentialem, explicans illud: Ne derelinquas me Domine Deus meus. Illos, inquit, procul dubio Dominus relinquit, quibus constantiam in iribulatione non tribuit. Necessariò enim sequitur, vt omni tentationi sit subditus, quicumque à Deo fuerit derelictus.

D Sanctus Prosper in libro aduersus collatorem, cap. 37. tractans locum de tentationibus sancti Iob, ostendit, totam illam sancti viri victoriam ex Dei auxilio, & gratia partam, & inter alia sic loquitur: Quisquis igitur in iribulatione non deficit, ab illo se non dubitet adiuuari, ad quem quotidie corda vniuersorum fidelium clamant, ne nos inferas in tentationem, sed libera nos à malo.

Accedat Postremo Ecclesiæ consuetudo, quæ inter quotidianas preces nihil magis frequentat, quam illud: Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina. Et in oratione, quæ legitur ad horam orationis primam protectionem Dei contra tentationes inuocans, dicit, Tua nos hodie salua virtute, vt ad nullum declinemus peccatum, sed semper ad tuam iustitiam faciendam, nostra procedant eloquia, dirigantur cogitationes, & opera, per Christum Dominum nostrum.

CAPVT VIII.

Soluuntur argumenta contra propositionem capituli septimi.

ARGUMENTA Pelagianorum pauca sunt, nec difficilia. Obiiciunt Primò testimonium S. Hieronymi, ex lib. 12. in Iouinianum: Liberi arbitrij nos condidit Deus, nec ad virtutem, nec ad vitia necessitate trahimur, alioquin vbi necessitas, neque damnatio, neque corona est. Respondet S. Augustinus in lib. de natura, & gratia, c. 65. sanctum Hieronymum loqui de natura, qualis fuit à Deo condita, non qualis nunc est per peccatum vitata. Nunc enim quadam peccandi necessitas ad est ex vitio, non ex conditione naturæ. A qua necessitate liberari petimus, cum dicimus, De necessitatibus meis erue me.

Posset etiam responderi, si concedamus, sanctum Hieronymum loqui de natura, qualis nunc est, non necessitate trahi nos ad vitia, quoniam, etiam si per nos resistere tentationibus non valeamus, valemus tamen cum adiutorio Dei, quod semper in promptu est, iuxta illud eiusdem Hieronymi in epist. ad Cyprianum: Qui sustinet tempestatem, vel perire, vel resisti querit refugium, quem hostis persequitur, ad muros urbium confugit: ita & homo à principio conditionis sue Deo vitatur adiutor, & cum illius sit gratia: quòd creatus est, illiusque misericordie, quòd subsistit, & vixit, nihil boni operis agere potest absque eo, qui ita concessit liberum arbitrium, vt suam, per singula opera gratiam, non negaret.

Secundò obiicitur, tentationes oriuntur ex concupiscentia carnis, dicente Iacobo in epistola sua, c. 1. Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illeclus: Concupiscentiæ verò rationalis animus naturaliter dominatur, iuxta illud Genes. 4. Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Igitur potest homo, naturæ viribus, tentationi non cedere.

Respondeo, natura humana ita constituta est, vt naturaliter pars inferior apta sit obedire superiori, & superior imperare inferiori: tamen potest etiam inferior reluctari superiori, & eam non quidem dominando, sed alliciendo, & blandiendo ad se pertrahere. Quocirca Philosophi rectè dicunt, rationem imperare appetitui inferiori, non despotico imperio, quomodo imperat dominus seruo, sed politico, quomodo magistratus imperat populo, qui excitat non raro seditiones, & rectoribus suis obedire detrectat.

Quamuis autem ex natura rei contingere deberet, vt aliquando quidem pars inferior deiceret superiorem, sed vt plurimum in inferiori superior in officio contineret, & licet inuita, & reluctantem coërceret: tamen contrà accidit, Quatuor de causis. Primum, quia pars inferior multis annis viget, antequam superior euigilare incipiat: inde enim fit, vt sensus assuetus per tot annos sine imperio rationis ferri in sua obiecta, difficulter postea iugum rationis ferre possit. Deinde, quia sensus bona sunt presentia, rationis autem præcipua sunt futura, & presentia multò magis, quam futura nos mouere solent. Tertio, quia sensuum obiecta vicina sunt, & perfectè cognoscuntur, rationis verò longè remota, & abdita, nec nisi tenuiter penetrantur. Quarto, quia diabolus maximam habet potentiam, & artem nocendi concupiscentiam excitando, atque inflammando. Hinc enim fit, vt ratio, si suis solis viribus nitatur, concupiscentiæ, & per se vehementer; & à diabolo inflammata, resistere nullo modo possit. Quare quod in Genesi dicitur: Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius, verum est quidem, sed ideo potissimè est verum, quoniam (vt supra diximus) Deus non sinit nos tentari supra id, quod possumus.

Tertio, obiicit solet à quibusdam testimonium sancti Thomæ, qui in 1. 2. quæst. 10. art. 3. scribit, voluntatem non

A posse necessitari à passione, nisi passio absorbeat penitus iudicium rationis. Quod si passio quantumlibet vehemens nunquam necessitat voluntatem, dum manet liberum rationis iudicium, certè sequitur, vt possit ei resisti viribus voluntatis etiam solis.

Respondeo, significat sanctus Thomas à passione non necessitari voluntatem necessitate physica quasi voluntas dereterminetur ad vnum, quomodo dereterminatur appetitus animantium brutorum, tamen non negat necessitari moraliter, id est, infallibiliter moueri, quomodo eloquentissimus orator, qui persuadendo dicit homines quocunque voluerit, non eos necessitat physicè, sed moraliter. Eligunt enim illi id facere, quod orator eis persuader, sed impulsu efficacia persuasionis, cui resistere moraliter non valent.

B Præterea non negat sanctus Thomas, etiam nostram voluntatem diuino auxilio indigere, vt à passione non necessitetur: sed solum dicit, eam, si ratio absorbeat, omnino necessitari; si verò ratio non absorbeat, non necessitari, quod verum est, quia diuino auxilio munita potest non consentire passioni, cuius auxilij non est capax, quando rationis iudicium penitus est ligatum.

CAPVT IX.

Posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere, si nulla tentatio vrgeat.

C TERTIA propositio, quæ docet, posse hominem sine fide, cum auxilio speciali, & etiam sine illo, bonum aliquod morale perficere, si nulla tentatio vrgeat breuiter explicanda est, antequam probetur.

Sciendum est igitur, non esse omnino idem, facere bonum morale, & obseruare præceptum secundum substantiam operis. Potest enim seruari præceptum secundum substantiam operis, etiam cum peccato, vt si quis amico restituit depositum, vt illo ipse à furibus spoliatur. At bonum morale non potest cum peccato fieri: proinde maius quiddam est, facere bonum morale, quam seruare præceptum, & ideo in nostra propositione non tam præcepti, quam boni moralis mentionem facimus.

Sciendum Secundo, Aduersarios, ac præsertim Kenenitium, & alios huius temporis sectarios, qui docent, Pelagianam hæresim esse, negare omnia infidelium opera esse peccata, id affirmare de illis etiam operibus, quæ sunt ab infidelibus, cum auxilio Dei speciali: ac propterea nos id potissimum probare velle, non esse videlicet peccata omnia opera, quæ sunt sine fide, præsertim si fiant cum auxilio Dei speciali. Id enim certissimum esse minime dubitamus. Interim tamen illud etiam probare volumus, posse fieri aliquod opus bonum moraliter, non solum sine fide, sed etiam sine auxilio speciali, si nulla tentatio vrgeat. Nam vrgente tentatione iam ostendimus, nihil boni solis naturæ viribus fieri posse. Itaque testimonia adferemus, quæ probent, aliqua bona opera ab infidelibus posse fieri, siue cum auxilio speciali, siue etiam solis naturæ viribus.

Primum igitur testimonium sumitur ex illis Scripturis, quæ testantur, Deum remunerari bona quadam opera Gentium, nõ enim Deus, qui iustissimus est, & iustitiam diligit, quique sapientissimus est, & falli nullo modo potest, opera mala remuneraretur, cum iusto iudicio supplicium mereantur, non pramium. Vnus locus est Exod. 1. Quia timuerunt obstetrices Deum, edificauit illis domos. Sensus est, quia Ægyptiæ obstetrices non paruerunt iniusto imperio Pharaonis, qui iusserat occidi omnes infantes masculorum Hebræorum, existimantes id esse, vt reuera erat contra Dei voluntatem, ideo Deus pro hac misericordia

quam exierant in filios Hebraeorum, dedit eis pro mercede copiosam, & felicem prolem, atque ita domos illis adificavit, & stabilivit.

Alius locus est Ezechielis, cap. vigesimo nono: Fili hominis, Nabuchodonozor Rex Babylonis, servire fecit exercitum suum, servitute magna, adversus Tyrum. Omne caput decalvatum, & omnis humerus depilatus est: & merces non est reddita ei, neque exercitui eius, de Tyro pro servitute, qua servavit mihi adversus eam. Propterea haec dicit Dominus: Ecce ego dedi Nabuchodonozor Regem Babylonis in terram Aegypti, & accipiet multitudinem eius, & depilabitur manibus eius, & diripiet spolia eius, & erit merces exercitui illius. Exercitus iste sine dubio infidelitas erat, & tamen quia fideliter regi suo servavit in bello iusto contra Tyrum, quam vrbem ob sua peccata Deus everti volebat, ideo mercedem illis reddidit, donans eis, mirabili providentia, spolia Aegypti, quae propter scelera quoque sua spoliarum meruerat. Itaque S. Hieronymus in comment. sic ait: Ex eo quod Nabuchodonozor mercedem accipit boni operis, intelligimus etiam Ethnicos, si quid boni fecerint, non absque mercede Dei iudicio praereri.

Alius item locus est Danielis 4. vbi cum Daniel prae-dixisset regi Nabuchodonozor gravem poenam temporalem a Deo propter peccata sua, hortatur illum ad elemosynas, quibus redimat, siue auertat poenam illam temporalem: Nunc, inquit, Rex consilium meum placeat tibi, peccata tua elemosynis redime, &c. Quod si elemosyna hominis infidelis auertere poterat poenam temporalem, certe bona opera erant, non peccata, non enim peccata iram Dei mitigant, sed magis accendunt.

Secundo, probatur ex aliis Scripturis, quae indicant, infideles facere, aut posse facere aliqua bona opera. Matthaei 5. Si salutaveris fratres vestros tantum, quid amplius facitis nomine & Ethnicis hoc faciunt? Estote ergo vos perfecti, &c. Quo loco tribuitur Ethnicis bonum opus, ostendendi signa benevolentiae erga suos, nisi enim hoc bonum esset, non dicere Dominus, quid amplius facitis? sed, cur hoc facitis? Vult igitur suos Dominus, non contraria, sed maiora facere. Ad Rom. 2. Cum gentes, quae legem non habent, naturaliter quae leges sunt faciunt, &c. Hic Apostolus aperte docet, Gentiles naturali lumine implere aliqua legis mandata. Quod autem ita impleant, ut non peccent, docet Chrysostomus in commentario, cum ait, eos implere omnia, quae legis sunt, id est, ut supra diximus, mandatum cum omnibus circumstantiis observare.

Accedant Deinde testimonia Patrum. Sanctus Basiliius hom. 9. de opere sex dierum, Sunt, inquit, & apud nos virtutes secundum naturam, ad quas familiaritas ipsi animae non ex doctrina hominum, sed ex ipsa natura inest. Quomodo enim nulla disciplina nos docet morbum odisse, sed spontaneam habemus calumniam, ac detestationem adversus ea, quae nobis molesta sunt: sic etiam est animae quaedam declinatio, & fuga vitij circa doctrinam. Quo loco sanctus Basiliius aperitissime docet, quaedam virtutes esse naturales, ut misericordiam, & similes, ac per hoc non esse semper necessarium vel fidem diuinam, vel auxilium speciale, cum ad eiusmodi naturaliter inclinemur.

Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 67. ad populum Antiochenum: Non potest, inquit, malus omnino malus esse, sed evadit, ut aliquid habeat boni: neque bonus esse omnino bonus, sed nonnulla solet habere peccata. Cum itaque malus prosperis vitur rebus, ad capitis sui perniciem vitur, ut enim illorum paucorum bonorum retributionem hic capiens, illic deinde puniatur, hac de causa recipit. Loquitur Chrysostomus de omnibus malis, etiam infidelibus, generatim enim dicit, nullum esse malum, qui non habeat aliquid boni, & loquitur de opere bono, non ex genere tantum, sed simpliciter, quia opponit illud peccato, & mercedem illi debitam assignat. Non enim merces debetur operi, praesertim apud Deum, quod sit ex genere

bonum, sed absolute peccatum.

Auctor operis imperfecti, homilia 26. in Matthaeum: Audi, inquit, mysterium, quod Petrus apud Clementem exposuit, si fidelis fecerit opus bonum, & hic ei prodest, liberans eum a malis, & illic ad percipiendum regnum caeleste, magis autem ibi, quam hic. Si autem infidelis fecerit opus bonum, hic ei prodest opus ipsius, & hic ei reddidit Deus bona pro opere suo, in illo autem seculo nihil ei prodest. Nec enim collocatur inter ceteros fideles, propter opus suum, & iustitiam: Quia naturali bono motus fecit bonum, non propter Deum.

Sanctus Hieronymus in ca. 1. epistolae ad Galatas. Ex quo, inquit, perspicuum sit, natura omnibus inesse Dei notitiam, nec quemquam sine Christo nasci, & non habere semina in se sapientiae, & iustitiae, reliquarumque virtutum. Unde multi absque fide, & Evangelio Christi, vel sapienter faciunt aliqua, vel sancte, ut parentibus obsequantur, ut inopi manum porrigant, non opprimant vicinos, non aliena diripiunt. Hoc loco sanctus Hieronymus non solum concedit, sine fide aliqua opera sancta fieri, sed etiam sancte. Nullo autem modo sancte fieri dici potest, quod cum peccato fit. Idem in caput 5. ad Galatas. Quomodo, inquit, iuxta Iacobum fides absque operibus mortua est, sic absque fide, quamvis bona opera sint, mortua computantur. Fides sine operibus non est falsa, sed vera, tamen mortua dicitur, quia non operatur salutem aeternam: igitur & opera bona sine fide non sunt mala, sed vera bona, mortua tamen, quia nihil profunt ad veram vitam, quae est in caelis, comparandam.

Sanctus Augustinus docet, quaedam bona opera fieri sine fide, sed cum auxilio speciali Dei, & rursus alia sine auxilio speciali, solis naturae viribus. De primi generis operibus habemus testimonium in epistola 130. vbi laudat continentiam Polemonis: Quoniam, inquit, donum Dei est. Et addit: Quod si ille hoc donum cognovisset, fuisset non solum continens, sed etiam religiosus, & pius, & continentiam habuisset, non solum ad honestatem praesentis vitae, sed etiam ad meritum aeternae. Et in lib. 4. contra Iulianum, c. 3. loquens de virtutibus infidelium: Quanto, inquit, tolerabilis illas, quas dicit in impiis esse virtutes, diuino muneri potius, quam eorum tribueris tantummodo voluntati licet ipsi hoc nesciant? Denique lib. de praedestinatione Sanctorum, ca. 7. & li. 1. de Baptismo, ca. 3. & lib. 4. ca. 23. elemosynas Cornelij, antequam in Christum crederet, & iustitiam appellat, & donum Dei esse dicit. At certe impium est, dona Dei inter peccata deputare.

De secundi generis operibus habemus testimonium in lib. de perfectione iustitiae, respon. proxima postrema, vbi cum Celestinus probare volens, non esse necessarium Dei gratiam ad bona opera liberi arbitrij, obiecit illud Apostoli 1. ad Cor. 7. Quod vult faciat, non peccat, si nubat, respondit Augustinus: Videte, obsecro, quale sit, volenti & currenti misericordiam Dei non necessariam dicere, quia de quodam ait Apostolus, quod vult faciat, nec peccat, si nubat. Quasi pro magno habendum sit, velle nubere, vbi de adiutorio diuinae misericordiae operosius disputatur. Itaque concedit Augustinus in huiusmodi operibus humanis, quae ad salutem non pertinent auxilium gratiae non semper requiri: & tamen haec opera bona sunt, cum peccata non sint, Apostolo teste, qui ait, Non peccat, si nubat.

Aliud testimonium est in lib. de spiritu, & litera, ca. 27. qui locus paulo fusius recitandus est: Si autem, inquit, hi, qui naturaliter, quae leges sunt, faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi iustificat gratia, sed in numero potius iniquorum, nec Deum verum veraciter, pieque colentium, quaedam tamen facta vel legitimus, vel nouimus, vel audimus, quae secundum iustitiae regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito, recteque laudamus. Quamquam si discutiantur quo sine fiant, vix inueniuntur, quae iustitiae debita laude, defensionemve mereantur.

Vbi notandum est illud, vix, verè enim magna pars

operum infidelium ob finem prauum, ad quem referuntur peccata simpliciter sunt: quaedam tamen, tamen pauca, inueniuntur, quae nullo malo sine vitiantur, & ea non peccata, sed opera bona simpliciter dici debent. Itaque idem Augustinus continuò ita subiungit: Verum tamen quia non usque adeò in anima humana imago Dei terrenorum affectuum labe detrita est, vt nulla in ea velut lineamenta extrema remanserint. Unde merito dici possunt, etiam in ipsa impietate vitae suae facere aliqua legis, vel sapere, &c. Quorum verborum hic esse videtur sensus, si quaramus, opera bona infidelium, quae propter malum finem facta non sint, ac per hoc simpliciter bona sint, vix inuenire poterimus: tamè eiusmodi aliqua esse, inde colligi potest, quod imago Dei in anima humana peccatum non omnino subblata est. Quare paulò post haec adiungit: Sicut enim non impediunt a vita aeterna iustum quaedam peccata venialia, sine quibus haec vita non ducitur: sic ad salutem aeternam nihil profert impio aliqua opera, sine quibus difficillimè vita cuiuslibet pessimi hominis inuenitur. In quibus verbis ipsa antithesis satis aperte testatur, opera bona impiorum, quae non profunt ad vitam aeternam, non posse dici peccata, sicut peccata venialia iustorum, quae non impediunt a vita, bona opera dici non possunt.

His adde quod idem Augustinus in lib. 5. de ciuitate Dei, cap. decimo quinto, dicit, Deum dedisse Romanis tam amplum imperium, vt remuneraretur in hac vita bonas eorum virtutes. Sicut autem illae virtutes, cum Dei speciali gratia coniunctae fuerint, siue non, certè infidelibus erant, & virtutes, non vitia erant, nisi Deum remuneratore operum (quod est absurdissimum) faciamus.

Adde etiam Vltimo, quod idem auctor in omnibus ferè locis, vbi scribit, nihil fieri posse boni, sine auxilio gratiae, addere solet limitationem, si videlicet bona illa opera, ad pietatem, & salutem pertineant. Vt nimirum significaret, ad opera bona, quae ad pietatem, & salutem non pertinent, aut gratiae auxilium non requirit, aut certè sine praedictio fidei de hac re disputari posse. Libro de gratia Christi, cap. vigesimo sexto: Gratiam Dei, inquit, si confiteatur, qui vult veraciter conserui, vt omnino nihil boni sine illa quod ad pietatem pertinet, veramque iustitiam, fieri posse non dubitet. Item libro de gratia, & libero arbitrio, cap. decimo septimo: Sine illo operante, vt velimus, & cooperante, cum volumus, ad bona pietatis opera nihil valeamus. Idem habet in libro de praedestinatione Sanctorum, capite secundo, & alibi frequentissimè.

Auctor Hypognostici, lib. 3. non procul ab initio: Esse fatemur, inquit, liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum, quae ad Deum pertinent, sine Deo aut inchoare, aut certè perficere: sed tantum in operibus vitae praesentis, tam bonis, quam etiam malis. Bonis dico, quae de bono naturae oriuntur, id est, velle laborare in agro, velle manducare, & bibere, velle habere amicum, velle habere indumentum, velle fabricare domum, velle uxorem ducere, pecora nutrire, artem discere diuersarum rerum bonarum, velle quicquid boni ad praesentem vitam pertinet. Haec ille.

Neque fatiscit Ariminenis, respondens, haec non esse bona moralia, sed naturalia. Na auctor huius libri haec bona opponit malis, cum dicit, liberum arbitrium posse sine Dei gratia velle tam bona, quam mala, quae ad vitam praesentem pertinent, & certè nò loquitur de malis naturalibus. Nemo enim eligit illa mala, sed de moralibus, quae sunt propriae voluntariae. Quod etiam patet ex exemplo, quod idem auctor ponit, nimirum colere idolum, & similia. Loquitur igitur de bonis moralibus, qualia sunt illa omnia enumerata, si debitis circumstantiis vestiantur.

Sanctus Prosper in lib. contra Collatorem, c. 26. Naturae, inquit, humanae, cuius creator est Deus, etiam post praeparationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus, & ratio, ceteraque corporis, atque animi bona, quae

etiam malis vitiosisque non desunt. Sed non in illis veri boni perceptio est, quae mortalem vitam honestare possunt, aeternam conferre non possunt. Nota illud honestare, non enim peccata, sed solae virtutes vitam nostram honestare possunt.

Sanctus Fulgentius in lib. de incarnatione, & gratia Christi, c. 26. Quod si, inquit, quibusdam cognoscens Deum, nec sicut Deum glorificantibus cognitio illa nihil profuit ad salutem: quomodo poterunt hi iusti esse apud Deum, qui sic in suis moribus atque operibus bonitatis aliquid seruant, vt hoc ad finem Christianae fidei, charitatisque non referant? quibus aliqua quidem bona, quae ad societatis humanae pertinent aequitatem, inesse possunt, sed quia non caritate Dei sunt, prodesse non possunt.

Sanctus Gregorius hom. 27. in euangelia, tractans illud: Hoc est praeceptum meum. Sunt, inquit, nonnulli, qui diligunt proximos, sed per affectum cognationis, & carnis. Quibus tamen in hac dilectione sacra eloquia non contradicunt. Sed aliud est quod sponte impenditur naturae, aliud quod praeceptis dominicis ex caritate debetur obedientiae. Quod si naturali dilectioni sacra eloquia non contradicunt, certè ea dilectio nihil peccati continet, ac per hoc bona est moraliter. Siquidem sacra eloquia peccatis omnibus contradicunt.

Denique S. Ioannes Damascenus in lib. 3. de fide, ca. decimo quarto repetit, quod ex Basilio citauimus, virtutes aliquas ita esse naturae nostrae familiares, vt naturalis dici possint.

Accedant Postremo etiam rationes. Prima ratio, Si opera facta sine fide, & auxilio speciali semper essent peccata, id accideret, vel, quia deest illis circumstantia finis, cum propter Deum non fiant, vt dicit Gregorius Ariminenis, vel, quia fiunt ab homine peccatore, ac per hoc inficiuntur, & vitiantur à sua causa, tamen ex genere suo sunt bona, vt dicit Martinus Kemnitius, qui hoc etiam illustrat similitudine cordis. Vt enim substantia cordis in se bona est, & tamen cor dicitur prauum, Hieremiae 17. quia malis operibus inquinatur, sic etiam contra opera, in se bona, inquinantur, & fiunt mala, quia exeunt à corde malo, vel, quia bona opera moralia non habeant proportionem cum naturae nostrae viribus, vel denique, quia nimis difficilia sint, ob carnis rebellionem, demonisque tyrannidem.

At nihil horum dici potest Nam quod attinet ad circumstantiam finis, possunt Ethnicis etiam sine fide cognoscere, Deum esse, & curam nostri gerere, vt supra probatum est, proinde poterunt operari bona moralia, vt Deo auctori naturae obediant. Quomodo M. Tullius in somnio Scipionis monet, administrandam esse Rempublicam diligenter, quia summo Deo nihil est gratius, quam vt concilia, ceterisque hominum bene gubernentur. Deinde non est necesse, omnia referre in Deum explicitè, sed satis est, si opus referatur in bonum finem proximum, tunc enim per se dirigitur in Deum, vt in vltimum finem. Sicut enim omne agens particulare, agit in virtute primi motoris, id est, Dei, sic etiam omnis bonus finis mouet in virtute vltimi finis. Alioqui non solum infideles, sed etiam fideles, & iustissimi quippe semper peccarent, cum inter operandum de Deo non cogitant, sed operantur, quia ratio dicitur esse bonum, & faciendum. Itaque nisi opponatur circumstantia finis mali, omne opus bonum morale per se referatur in Deum, etiam si auctor operis id non cogitet, vel intendat.

Quòd autem possit homo suis viribus, non apponere circumstantiam finis mali, immò etiam dirigere opus in finem bonum, secundum rationem, manifestum est: nam si potest suis viribus operari malum, sed arduum, & naturae contrarium, cur non poterit operari bonum facile, congruumque naturae? Si potest, exempli gratia, suis viribus, sine auxilio gratiae, proicere omnia bona sua in mare, vel

Ipsa se occidere, à quo natura abhorret: cur non poterit pau- os nummos largiti indigenti, vel hominem à præci- pitio reuocare ob misericordiam, ad quam propè natura ipsa compellit? Et si potest interroganti, falsum de indu- stria respondere, cur non poterit respondere verum, si nihil inde lucretur, aut perdat?

Quod autem pertinet ad iniquationem causæ non potest opus inquinari à malitia causæ nisi quando ab ip- sa malitia procedit. Nam si ex bono naturæ, non ex ad- iuncta malitia, quis operetur, opus erit simpliciter bo- num. Arque hoc modo elemosyna hominis impudici bona esse poterit, si fiat misericordie causa, non impudici- tate. Per accidens enim opus illud est hominis impudici, per se autem misericordis. Hoc autem esse verissimū, ex eo potest intelligi, quod si semper malitia causæ in- quinaret effectum, oporteret opus non solum esse ma- lum, sed in specie malitiam ipsam causæ participare. Ita- que elemosyna hominis auari esset mala in specie auari- tate, & ieiunium intemperantis esset malum in specie in- temperantie: que absurdissima sunt.

Neque similitudo cordis à Kemnitio adducta, aliquid probat. Nam substantia cordis inquinatur à malitia om- nium suorum operum, quoniam est per se causa om- nium illorum operum: contra autem opera cordis, non inquinantur omnia à malitia cordis. Quoniam non omnia effectus sunt per se illius malitiæ, sed in multis malitia non concurrat, nisi per accidens, bonum autem naturæ per se.

Neque tertium illud dici potest, non habere propor- tionem opus bonum morale cum viribus naturæ. Natura siquidem, quamuis per peccatum deterior facta sit, quam esset in statu innocentie, non tamen infirmior est, quam fuisset in puris naturalibus. In puris autem naturalibus sine dubio proportionem habuisse cum bono morali, quod naturaliter cognoscitur, & appetitur. Quorsum enim ratio illi data esset, si nihil omnino secundum rationem agere posset? Agere verò secundum rationem, est moraliter bene agere.

Denique nec dici potest, quod quarto loco adfereba- tur de nimia difficultate, ob tentationum vehementiam. Nam hoc loco non agimus nisi de rebus facilibus, & nat- uræ valde consentaneis, atque omni tentatione cessan- te; qualia sunt misereri pauperis in via occurrentis, prou- dere filiis, adiuuare cognatos, & alia id genus.

Secunda ratio dicitur ab absurdis, nam si nullum opus bonum fieri posset ab infidelibus, sequeretur, mel- lius illis esse, remoto præcepto, bona opera ex obiecto, non facere, quam facere. Nam faciendo peccarent, non faciendo non peccarent. Itaque monendi essent infideles, ne facerent elemosynas, ne pacificarent discordes, ne imperitos docerent, nisi quando ex præcepto aliquo tene- rentur. Hac autem sine dubio absurdissima sunt.

C A P V T X.

Soluuntur argumenta contra propositionem capitis superioris.

DIVERSARIORVM argumenta contra pro- positionem capitis superioris nec pauca sunt, nec leuia.

Primum argumentum Kemnitij est Scriptura doc- cet, Deo displicere opera omnia impiorum, quamuis alioqui speciosissima, & à se instituta, vt cognosci po- test ex illis verbis: *Incensum abominatio est mihi, & so- lennitates vestras odit anima mea*, Isaia primo. Et rursum: *Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum*, Isaia 66. Item: *Sacrificium impiorum abominatio*. Prouerb. de- cimo quinto. Multo igitur magis Deo displicebunt alia opera, minus speciosa, & humana, si ab impijs fiant.

A Respondeo, Multum inereff inter sacrificia, & opera moralia nam vt fiat bene opus morale, non requiritur, vt fiat cum detestatione peccatorum, vel cum conscientia pura, quod tamen requiritur ad sacrificium iure offeren- dum. Cuius differentia ratio est, quia sacrificium ha- bet pro fine placare, & reconciliare Deum, vel ab illo be- neficia aliqua impetrare, aut pro acceptis gratias agere: qui autem Deum sibi reconciliare nititur, & tamen pec- cata non detestatur, nec relinquit, is pugnat cum ipsa sua actione, nec tam Deum placat, quam ad iracundiam pro- uocat. Sicut enim qui vult à Deo beneficia impetrare, vel ei pro acceptis gratias agere: & tamen cum eo inimicitiam gerit, eumque offendere legem ipsius præuicando non cessat, is Deum non tam honorat, quam irridet. Quare nihil est mirum, si sacrificium eius Deo non placeat, quip- pe quod non iure offertur. At opus morale, vt elemosyna in pauperem, non habet pro fine, nisi egentis opem ferre, ad quem finem consequendum nihil pertinet puritas, vel impuritas vitæ, & conscientia eius, qui elemosynā facit.

B Secundum argumentum sumunt Caluinus, & alij, communiter ex illo Genes. 6. *Omne figmentum cordis hu- mani tantum est malum*. Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo. Respondeo, Scriptura hoc loco, vt in alijs plurimis, tri- buit omnibus, quod conuenit maiori partis. Sententia igitur huius loci est, maiorem partem cogitationum, siue præcipuum studium hominum illius seculi fuisse malum. Quo sensu in eodem loco scribitur: *Omnia caro corruperat viam suam*. Et tamen ibidem additur: *Noë vir iustus fuit, atque perse- tus*. Similes locutiones sunt Psal. 1. *In lege Do- mini meditabitur die, ac nocte*. Psal. 14. *Benedicam Dominum in omni tempore*. Luc. 18. *Oportet semper orare, & nunquam deficere*. 1. ad Thessal. 1. *Sine intermissione orate*. Ioan. 12. *Mundus totus post eum abiit*. Quare sanctus Augustinus in lib. de vnitae Ecclesie, c. 12. scribit, in sacris literis sæpè reprehendi omnes homines, cum solos malos Spiritus sanctus reprehendere velit, & contra.

C Tertium argumentum sumunt ex Psal. 13. *Omnes de- clinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bo- num, non est usque ad vnum*. Quem locum allegat etiam Apostolus ad Rom. 3. Respondeo, Libenter fatemur, omnes homines esse in statu peccati (quod Apo- stolus eo loco probare contendit, vt necessitatem gratiæ Christi manifestam faciat) & inutiles ad opera facienda, quæ Deo placeant, nisi prius per Dei gratiam, & redem- ptionem, quæ est in Christo Iesu, reconciliantur, & iusti- ficientur. Illud autem: *Non est qui faciat bonum, non est us- que ad vnum*, non significat, neminem esse qui faciat ali- quod opus bonum morale, sed, neminem esse qui iuste vi- uat, seruando totam legem moralem. Id enim præcedit, non est iustus quisquam, non est intelligens, omnes de- clinauerunt, & c. Neque enim iustus dici potest, aut sim- pliciter bonum facere, qui multis peccatis vnum aliquod bonum opus admiscet.

D Quartum argumentum sumit Caluinus ex illo versu Psal. 61. *Mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum*. Siquidem in Hebræo hic est ver- borum illorum sensus: *Mendaces filij hominum, & vani in stateris præ ipsa vanitate*, id est, si ponderentur homo, & vanitas in statera, homo leuior, & vanior apparebit. Quid igitur boni ab illo expectari potest, qui est ipsa vanitate vanior?

Respondeo Primum, Græca, & Latina versio eius loci satis commodè defendi potest. Illud enim *לעלות* *laghaloth michebel*, id est ad ascendendum præ va- nitate, potest optime reddi, ad præuulendum ex vanitate. Nā præpositio Hebraica *מִן* significat tā ex, & de, & ab, quam præ. Sic etiā ascendere, præfertim apud Hebræos, significat non raro præuolare. Itaq; sensus esse potest, etiā secundum Hebraicū forē: *Mendaces filij hominum in stateris, id est in negotiis, quæ mensuris, & ponderibus transiguntur,*

ad præuulendum ex vanitate, id est, vt fraudibus præua- leant, & decipiant, fraudibus (inquam) vanitate plenis, quæ nihil solidi, & veri lucri apportent. Quare sanctus Hieronymus ex Hebræo reddidit: *Vt fraudent inimicem*.

Deinde, fac interpretationem Caluini solam esse ve- ram, & germanam, quia inde lucrabitur? an quia dicitur homo vanior vanitate, nihil boni morali operari poterit? Vani enim dicuntur homines, vt ait Sapiens, in quibus non inest scientia Domini, & qui nihil quarunt, aut ap- petunt, nisi humana, & terrena, quæ cum diuinis, & coele- stibus comparata vana, vel potius vanitas merito nomi- nantur, iuxta illud Psal. 4. *Vt quid diligitis vanita- tem?* Hoc igitur solum ex eo colligitur, quod homo va- nitas esse dicatur, vt nihil possit ex se operari, aut etiam cogitare in ordine ad salutem, & vitam æternam.

Quintum argumentum sumit idem Caluinus ex illo Isaia 60. *Ecce tenebre operient terram, & caligo populos, &c.* Hinc enim sequitur, vt omnis mundus, excepta Ec- clesia, quæ per Hierosolimam, apud Isaiam significatur, ignoret penitus viam iustitiæ, ac per hoc etiam nihil omnino boni per se valeat operari. Respondeo, Non lo- quitur Isaias de lumine naturali, quod ad bona moralia cognoscenda requiritur, sed de lumine diuino, quod ne- cessarium est ad cognoscendum Christum, & rectam viam ad sempiternam felicitatem. Neque enim negari potest, quin Aristoteles in libris de moribus, Plutarchus in opusculis, Epictetus in Enchiridio, Cicero in libris de officiis, & Seneca in omnibus suis operibus, non ostende- rint lumen naturale plus quam mediocre in tradendis præceptis, & institutione morali.

Sextum argumentum sumunt ex illo Hieremie deci- mo septimo: *Prauum est cor hominis, & fraudulentum præ omni re*. Sic enim ipsi vertunt ex Hebræo. Respon- deo, Nihil ex hoc testimonio sequitur contra doctrinam, & nobis traditam. Non enim dicitur cor hominis prauum, & fraudulentum, quia nihil boni morali facere possit; sed quia in eo fons est, & origo malorum, tum propter ar- bitrii libertatem, tum propter naturæ corruptionem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, adulteria, furta, &c. Matt. 15. Adde quod rectè verbi potest illud prauum, Hebraicè *עָרָב* *ghachob* profundum, vt Græci reddide- runt *Babūa*; sequitur enim: *Et inscrutabile, & quis co- gnoscet illud? Ego Dominus scrutans corda*. Ex eo verò quod cor humanum dicitur profundum, & inscrutabile, nihil efficitur quod ad rem præsentem pertineat.

Septimum argumentum sumunt Caluinus, Kemni- tius, & alij, ex illo Matthæi 7. *Non potest arbor mala, bonos fructus facere*. Quod iterum repetitur Matth. 12. & Luc. 6. arbor autem mala est homo impius, ex Augustino, lib. 4. in Iulianum, ca. 3. Respondeo, Obseruandum est hoc lo- co, non esse omnino idem testimonium Matth. 7. & Luc. 6. sed diuersa, & alia occasione prolata. Nam apud Lucam ponitur doctrina generalis, ad cognoscendos om- nes hypocritas; apud Matthæum cap. 7. ponitur signum cognoscendorum falsorum Prophetarum tantum. Rur- sus, apud Lucam spiæ opponuntur ficibus, & rubi visus apud Matthæum contra spinæ visus, & tribule ficibus. Denique ea, quæ scribit Lucas cap. sexto, scribit Mat- thæus cap. duodecimo, necesse igitur est, vt quæ scri- buntur Matthæi 7. diuersa sint ab iis, quæ scribuntur Luc. 6. nisi quis velit Matthæum bis eadem sine causa repetiuisse.

Hoc posito dico, Matthæi 7. per arbores bonas malas, non intelligi voluntates hominum bonas, vel malas; sed doctrinas veras, vel falsas, vel ipsos homines, quatenus docent sanam doctrinam, aut corruptam, & perniciosam. Dominus enim vult eo loco nos instruere, vt caueamus à falsis Prophetis, qui veniunt ad nos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Docet autem, ex fructibus posse dignosci, vtrum lupi sint, an pastores,

A id est, hæretici ministri, an Catholici Episcopi. Cer- tum verò est, ex operibus ipsorum hominum, qui nos docent, non posse cognosci doctrinam, cum opera in- terna non videantur, externa autem sint communia vtriusque, & propterea comparentur vestimentis ouium, quibus lupi quoque se tegunt. Itaque idem Dominus, quoniam sciebat, non posse discerni doctrinam ex ope- re, cum sæpè mali bona doceant, monuit nos Matt. 18. *Quæ dicunt facite, secundum autem opera illorum nolite facere*.

B Vult igitur Dominus Matthæi septimo, vt ex fru- ctibus doctrinæ, de ipsa doctrina, & doctoribus iudi- cemur. Nam doctrina verè diuina, & Catholica est do- ctрина sana, & ex se parit obedientiam, pacem, con- cordiam animorum, & similia. Doctrina hæretica parit quodammodo naturaliter dissensiones, sectas, con- tumaciam, licentiam, contemptum maiorum, & alia id genus. Commune liquidem est, omnibus hæreticis, vt despiciant veteres Doctores, vt doceant, non esse acquiescendum Ecclesie iudicio, vt in sectas varias bre- ui tempore scindantur. Itaque hoc testimonium ex Mat- thæo prolatum, non pertinet ad causam quam nunc tractamus; sed solum obiter nos instruit, vt nisi cæci sumus, perspiciamus, doctrinam Lutheri, & Caluini, & ipsos quoque, vt talis doctrina auctores, fuisse arbores valde malas, & ided securi diuini iudicij excisos, in ignemque proiectos.

Potest apud Matthæum c. 12. & Lucam ca. 6. per arbo- res bonas, vel malas, intelliguntur voluntates hominum bonæ, vel malæ, siue ipsi homines boni, vel mali. Sic enim Dominus ipse videtur exposuisse, cum ait: *Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bona, & malus, de malo thesauro profert mala*.

C Ad argumentum autem, quod secundum hanc expo- sitionem vires habere videtur, Triplex solutio dari po- test. Prima est, Dominum non voluisse significare, ar- boretem bonam non posse facere vllum fructum malum; sed non posse facere omnes, aut plurimos fructus malos: Et contra, arborem malam, non posse facere omnes, aut plurimos fructus bonos, sed ordinariè quidem, & vt plurimum facere fructus malos, interdum tamen facere posse aliquos fructus bonos. Atque hoc est valde con- sentaneum experientie, tum in veris arboribus, tum in hominibus, per eas significatis. Nam arbores bonæ sem- per aliquos bonos fructus ferunt, quamuis interdum ali- quos aut non perdant ad maturitatem, aut à vermibus corruptos, ac per hoc malos gerant. Arbores item ma- læ, id est, putidæ, seu nimis antiquæ, & cariosæ (id enim significat vox Græca *σαπρή*) non tantum producant multos fructus malos, & corruptos, sed etiam aliquos in- tegrus, & bonos.

D Altera solutio est, per arbores intelligi actualem vo- luntatem bonam, quæ dicitur caritas, & malam, quæ di- citur cupiditas, vt exponit sanctus Augustinus in libro se- cundo de actis cum Felice Manichæo, cap. 4. vel certè ip- sos homines, vt operantur ex caritate, vel ex cupiditate. Ex hac autem expositione argumentum planè solurum remanet. Fatemur enim arborem malam, id est, cupidita- tem, siue hominem vt operatur ex cupiditate non posse facere, nisi malos fructus. Sed non sequitur propterea, opera omnia hominis peccatoris, esse peccata, quoniam interdum peccator non operatur ex cupiditate, sed ex bono naturæ, & tunc facit opus bonum morale: Sicut etiam interdum homo iustus facit opera mala, id est, pec- cata venialia, quia non operatur ex caritate, sed ex cor- ruptione naturæ.

Tertia solutio erit, si dicamus, per fructus bonos, quos non potest facere arbor mala, intelligi opera meritoria vitæ æternæ, per fructus autem malos, quos non potest facere arbor bona, intelligi opera meritoria mortis æternæ; per arborem bonam, hominem iustum, per malam,

peccatorem, ut hanc similitudinem exponit Augustinus lib. 4. in Iulianum, ca. 3. & lib. de gratia Christi, cap. 18. & 19. Hinc enim sequetur, ut sicut iustus non potest facere peccata lethalia, nisi desinat esse iustus, & tamen potest, etiam manens iustus, facere peccata venialia: sic impius non possit facere opera digna regno cœlorum, nisi desinat esse impius, & tamen possit, etiam manens impius, facere opera bona moraliter. Et cerè secundum vsum Scripturæ, fructus boni non dicuntur, nisi opera saluifera, de quibus dicitur, Ioan. 15. *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et ad Roman. 6. *Habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Et ad Galat. 5. *Fructus spiritus sunt caritas, continentia, &c.* Et ad Ephes. 5. *Fructus lucis est in bonitate, &c.*

Octauum argumentum sumit Caluinus ex illo Ioan. 3. *Quod natum est ex carne, caro est.* At caro tota est mala, neque bonum aliquid gignere potest. Nam effectus carnis mors est, ad Rom. 8. & fructus carnis sunt fornicatio, immunditia, &c. ad Galat. 5. Neque responderi potest, accipi carnem pro parte hominis inferiore, cum dicitur: *Quod natum est ex carne, caro est.* Nam Dominus ait: *Oportet vos nasci denuo.* At nasci debemus secundum partem superiorem. Ait enim Apostolus ad Ephes. 4. *Renouamini spiritu mentis vestre.* Igitur pars etiam superior ante iustificationem dicitur caro, & nihil facere potest, nisi propria carnis, id est, peccata.

Respondeo, Caro sumitur quidem interdum in diuinis literis pro homine carnali, ut carnalis distinguitur à spirituali, id est, pro homine, in quo primas partes sibi vendicat caro, ut in loco citato, ad Galat. 5. *Opera carnis sunt fornicatio, &c.* Sapius tamen per figuram intellectiois pro toto homine simpliciter accipitur, ut Ioan. 1. *Verbum caro factum est.* Et Iaiæ 40. *Omnis caro senum.* Hoc autem loco certum est, carnem accipiendam esse simpliciter pro homine, ut accipiunt Chrysostomus, Augustinus, Cyrillus, & alij in commentario, & Basilus lib. 1. de Baptismo, cap. 2. ultra medium. Dominus enim, ut ostenderet, oportere nos nasci denuo, si velimus hereditatem diuinam consequi, dixit, *Quod natum est ex carne, caro est.* hoc est, non sufficit natum esse semel ex homine. Nam homo nihil aliud quam hominem gignit. Sed nascendum est iterum, idque ex Deo ut simus quodammodo Dij, & hereditatem filiorum Dei consequi mereamur.

Quare illa ratiocinatio Caluini non est ad propositum. Non enim debet homo nasci denuo, quia sit totus carnalis, & nihil possit facere, nisi opera carnis, sed quia per primam generationem non habet esse, nisi naturale, & humanum, indiget autem esse diuino, & supernaturali, ut filius, & hæres Dei dici, & esse possit. Porro ad Romanos octauo, accipitur caro pro parte inferiori, ut patet ex toto precedente capite, & sensus eius loci est, acquiescere carnis concupiscentiis mortem esse, quia peccatum mortale admittit, qui carni in omnibus acquiescit. Quamuis autem non possit non peccare, qui carni obedit; tamen non cogitur etiam homo impius in omni opere carni obedire, sed potest aliqua opera facere ex naturali propensione, non ex vitiosa cupiditate, ut sæpe dictum est supra.

Nonum argumentum sumunt ex illo Ioannis 15. *Sine me nihil potestis facere.* Respondeo, Loquitur Dominus de his operibus, quæ ad salutem pertinent, de quibus paulò antè dixerat: *Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Et hoc modo locum istum intelligit Concilium Araucanum, cano. 7. Atque huc pertinent illa etiam loca, quæ à quibusdam obiciuntur ex 1. ad Corinthios 4. *Quid habes, quod non accepisti?* Ex 2. ad Corinthios 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Ex Ephes. 2. *Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu, in operibus bonis.* Et Philip. 2. *Dens est, qui operatur in nobis velle, & perficere.* Hæc enim omnia ad

A opera pietatis, & salutis pertinent, quæ sine Deo, neque inchoari, neque perfici possent, infra demonstraturi sumus.

Decimum argumentum sumunt ex illis verbis epistolæ ad Roman. cap. 14. *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* quod argumentum non solum à Kemnitio proponitur, sed etiam à Caluino libro tertio Institutionum cap. 15. & à Melanchthone in Apologia Confessionis, tit. de iustificatione.

Sed responsio in promptu est. Nam eo loco beatus Paulus, nomine fidei, non intelligit fidem, quæ credimus in Christum, unde dicuntur fideles, qui ea fide præditi sunt, & infideles, qui eadem fide carent; sed fidem, quæ credimus aliquid esse licitum, quæ etiam conscientia dici potest. Et sententia illius loci est, peccatum esse quicquid sit conscientia reclamante, & protestante, illud fieri non debere.

Hanc autem esse germanam eius loci expositionem, dubitari non potest, Tum, quoniam ita exposuerunt ferè omnes interpretes Græci & Latini, ut comment. ad scripturam Ambrosio, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius, & alij, & præterea Innocentius Papa in Concilio Lateranensi, unde extat caput finale de præscriptionib. Tum, quia textus ipse plane cogere videtur. Disserit enim Apostolus de cibis mundis, & immundis, secundum legem, & ait: *Qui discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide;* id est, qui discernit inter cibos mundos, & immundos, existimans alios quos verè esse immundos, si omnes æquè manducauerit, damnatus est, quia facit contra id quod credit esse faciendum. Omne enim quod nõ est ex fide, id est, secundum id, quod credit faciendum, peccatum est. Atque hinc natum est axioma illud Theologorum, conscientiam (quamuis erroneam) semper ligare. Nunquam enim licet contra conscientiam facere. Non ignoro, sanctum Augustinum paulò aliter hunc locum exposuisse, sed de eius sententia paulò post dicemus.

Vndecimum argumentum sumunt ex illo 1. ad Corinth. 10. & Coloss. 3. *Sine manducatis, sine bibitis, sine quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Respondeo, sonant hæc verba piam admonitionem, non præceptum propriè dictum; nisi intelligamus, hoc tantum imperari, ut omnia fiant in gloriam Dei explicite, vel implicite. Nam saltem implicite omnia refert in gloriam Dei, qui operatur propter bonum aliquem finem. Semper enim ex bonis operibus, etiam si is, qui ea facit, fortè de Deo non cogitet, sequitur, ut qui ea vident, glorificent, aut certè glorificare possint patrem nostrum, qui in cœlis est.

Duodecimum argumentum ex illo ad Ephes. 4. *Testificor in Domino, ut non iam ambuletis sicut & gentes ambulantes in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei per ignorantiam, quæ est in illis, propter cæcitatem cordis ipsorum, qui desperantes, semetipsos tradiderunt impudicitie, in operationem omnis immunditie, in auaritiam.*

Respondeo, Non dicit Apostolus, omnia opera infidelium esse peccata, sed plurima esse mala, & immunda, omnia autem saltem esse vana, id est, inutilia ad veram felicitatem, cum ipsi & lumine fidei, & spe regni cœlestis careant.

Tertiumdecimum argumentum, ex illo 2. ad Tim. 2. *A quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem.* At voluntas diaboli est, ut homines semper peccent. Respondeo, Dicuntur peccatores teneri laqueis diaboli captiui ad ipsius voluntatem, non quod cogantur facere aut pati quicquid diabolus vult, sed quia non possunt pro suo arbitrio, & suis solis viribus, ab illa captiuitate liberari.

Quartumdecimum argumentum, ex illo ad Tit. 1. *Omnia munda mundis, inquinatis autem, & infidelibus nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum & mens, & conscientia.*

Respon

Respondeo, Explicat hunc locum sanctus Hieronymus in commentario, & sanctus Augustinus lib. 31. contra Faustum, cap. 4. qui docent, Apostolum non loqui de operibus infidelium, sed de cibis mundis, & immundis secundum legem, ut hæc sit sententia huius loci: *Omnia munda mundis, id est, omnes cibi naturæ suæ mundi sunt, & hoc tempore post abrogatam legem veterem iustè, & sanctè à iustis hominibus manducantur, quippe qui sciunt nihil esse immundum, quod cum gratiarum actione percipitur: inquinatis autem & infidelibus, nihil est mundum, id est hominibus iniustis, & qui nolunt credere, legem esse abrogatam, quales sunt Iudæi, omnes cibi sunt immundi, non solum illi, quos lex iudicabat immundos, sed etiam ceteri, quos isti ita infideliter sumunt, ut existimēt, eos solos esse mundos. Inquinata enim est eorum & mens, & conscientia, id est, idcirco omnes cibi sunt istis immundi, quoniam inquinatam mentem, & erroneam conscientiam gerunt.*

Quod si quis omnino contendat, illud: *Infidelibus nihil est mundum*, significare omnia opera infidelium esse peccata: interrogandus erit, quid significet illud: *Omnia munda mundis.* Nam non potest hæc sententia significare, omnia opera iustorum esse iusta, cum iusti sint, qui iubentur dicere: *Dimittite nobis debita nostra.* Et: *Septies in die cadat iustus.* Restringenda igitur erit sententia ad illa opera, quæ fiunt ex iustitia, id est, ex caritate, & pietate quo modo facile concedemus, omnia opera impiorum, & infidelium, esse peccata, dum illud (omnia) restringatur ad illa opera, quæ ex impietate, & infidelitate procedunt.

Quintumdecimum argumentum, ex illo ad Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo.* Respondeo, Impossibile est sine fide placere Deo, ut quis amicus Dei constituat. At sicut natura humana, ut res aliæ creatæ, quia bona est, bonitate naturæ, non potest non placere Deo, qui summè bonus est, & cui placet omnia bona: Sic etiam opera facta ex bono natura, sine admixtione malæ aliquid circumstantiæ, bona sunt, & Deo placent, tametsi non sint eius pretij ut vel gratiam, vel vitam mereantur æternam. Quoniam verò Pelagianis bonis operibus, solis naturæ viribus effectis, tribuebant, ut gratiam Dei mereri possent, ided rectè S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. vitiosè aduersus eos hoc Apostoli testimonio: *Sine fide impossibile est placere Deo.*

Postremum argumentum sumitur ex illo 1. Ioan. 2. *Quicquid est in mundo, id est, in amatore mundi, concupiscentia carnis est, aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ.* Respondeo, Si per mundum intelligamus cum Augustino hominem mundi amatorem, sensus erit, in amatore mundi, ut talis est, nihil esse, nisi hæc tria, quoniam omnia peccata reuocantur ad hos tres fontes, luxuriam, auaritiam, superbiam. Alioquin enim non negat Ioannes, quin sint in homine, quantumuis peccatore, multa bona naturalia, corpus, animam, intelligentiam, voluntatè, &c. sed (ut dixi) loquitur de amatore mundi, non ut est homo factus à Deo, sed ut est peccator factus à se. Si tamen cum alijs expositoribus intelligamus per mundum hanc rerum vniuersitatem, sensus erit nihil esse in mundo, nisi obiecta luxuriæ, auaritiæ, & superbiæ, & ideo non esse diligendam creaturæ, sed creatorem, in quo est obiectum veræ, perfectæque felicitatis.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

¶ E QUVENTUR nunc argumenta ex Patribus, ac præsertim ex Augustino.

Primum argumentum ex lib. 1. Retract. cap. 15. *Voluntas sine caritate tota est vitiosa cupiditas.* Respondeo, loquitur de voluntatem, voluntas significat poten-

tiam, non actum. Nam de eadem paulò antè dixerat, quantum est quod valet voluntas sub dominante cupiditate, nisi fortè, si pia est, ut oret auxilium? Porro potentia voluntatis sine caritate, tota est vitiosa cupiditas, id est, plena est amore proprio. Sed non tollitur propterea inclinatio naturalis ad bonum, quæ non est habitus bonus, vel malus, quales sunt caritas, & cupiditas, sed est ipsa potentia voluntatis, inclinata ad bonum naturæ suæ, ex qua inclinatione fieri potest aliquod opus, quod non sit peccatum, quando non datur occasio cupiditati, ut vim suam exerat, ut cum aliquis, quamuis aliqui vitii omnibus coopertus, occurrat pauperi, & agrotò, & ex humana misericordia illi compatitur.

Non esse autem peccata omnia opera illorum, qui caritate carent, ac proinde cupiditate non carènt, docet idem Augustinus in libro de patientia, cap. 26. vbi de schismaticis loquens, dicit, eos non peccare, si quid patiantur pro Christo, & tamen id eis non prodesse ad vitam æternam, cum caritatem non habeant.

Secundum argumentum, ex epistola 106. vbi sic loquitur de Pelagio: *Aliquando ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance perpendit, ut aliquantum etiam ad non peccandum valere desinat. Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur, sine qua nos dicimus, ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere.* Respondeo, Non significat, meo iudicio, sanctus Augustinus, non posse hominem suis viribus facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed non posse viuere sine omni peccato, ita ut illud, *ad non peccandum*, non sit, ad peccatum aliquod vitandum, sed ad viuendum sine peccato. Nam hoc nobis persuadet in primis illa ratio eiusdem Augustini (*Quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur*) quæ nihil concludit, si, *ad non peccandum*, significet, ad peccatum aliquod vitandum: concludit autem efficacissimè, si, *ad non peccandum*, significet ad nunquam peccandum.

Deinde, verba sequentia idem testantur. Nam explicans sanctus Augustinus quid sit, quod Pelagius dicebat, liberum arbitrium aliquantum ad non peccandum valere, dicit, sensisse Pelagium, posse hominem seruare solis naturæ viribus omnia mandata, sed agere, ac difficulter, per gratiam verò facile, ac suauiter, ac per hoc posse suis viribus nunquam peccare, sed aliquantum, id est, agere, ac difficulter.

Adde etiam tertio, non fuisse ab vilo veterum inter errores Pelagij enumeratum, posse hominem, suis viribus, facere aliquod opus bonum moraliter, vel (quod est idem) facere aliquod opus, quod non sit peccatum, sed posse omnia mandata seruare, & viuere, absque omni peccato, ut patet ex Hieronymo lib. 3. contra Pelagianos, & August. lib. de hæresibus, cap. 88.

Possit etiam responderi ad idem argumentum, per illud, *ad non peccandum*, significari ad resistendum tentationi, & tunc libentissimè confitemur, ad non peccandum sine adiutorio gratiæ liberum arbitrium nihil valere.

Tertium argumentum sumitur ex Enchiridio, cap. 30. vbi sic legitur: *Quid boni operari potest perditus, nisi in quantum à perditione liberatur?* Respondeo, Loquitur S. Augustinus de opere bono, quod ad salutem perducat. Dixerat enim: *Verum hæc pars generis humani, cui liberationem Deus, regnumque parauit æternum, nunquid meritis operum suorum reparari potest? absit. Quid enim bonum operari potest perditus? &c.*

Quartum argumentum ex lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 18. *Si voluntas, aut bona est, aut mala, & vitique malam non habemus ex Deo, restat ut bonam voluntatem habeamus ex Deo.* Respondeo, Per voluntatem non accipit actum voluntatis, ut aduersarij putant, sed potentiam, quæ si prædita est caritate, est bona; si cupiditate, est mala. Dixerat enim paulò antè, illam esse

Cc 4

bonam, quæ diligit Deum, illam malam, quæ non diligit. Diligere enim, & non diligere ad potentiam pertinet. Potest autem voluntas mala operari aliquid boni moralis, sicut potest voluntas bona operari aliquid mali venialis. Sed sicut voluntas bona hominis iusti non operatur peccatum veniale ex caritate, sed ex corruptione naturæ, ita voluntas mala hominis impij, & infidelis, non operatur bonum morale, ex cupiditate, sed ex bono naturæ, quod non omnino perisse, idem Augustinus scripsit in libro de spiritu & litera, cap. 34. & aliis in locis.

Quintum argumentum ex lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. vlt. vbi S. Augustinus scribit, bonum vsum liberi arbitrij esse ex gratia. Respondeo, Non dicitur bene vri libero arbitrio, qui inter innumerabilia peccata admittet vnum, aut alterum opus bonum morale, sed qui vt plurimum viuunt secundum rationem, & omnia mandata moralia diligenter seruat, quemadmodum non bene vritur calamo, qui vnam, aut duas literas pulchre depingit, & integras dictiones corruptissime scribit: Sed qui appositi ad legendum verba omnia format, ac degerit, quamuis vnum, aut alterum characterem interdum minus recte pingat.

Hunc bonum vsum liberi arbitrij Pelagiani meritum gratiæ esse volebant, nos verò cum sancto Augustino dicimus, eum haberi non posse, nisi per gratiam. Iam enim supra docuimus, non posse hominem suis viribus, omnia mandata seruare, præsertim si tentatione pulsetur.

Sextum argumentum, ex libro tertio contra duas epistolas Pelagianorum, capite octauo, liberum arbitrium captiuatum, non nisi ad peccatum valet, ad iustitiam verò, nisi diuinitus liberatum, adiutumque non valet. Respondeo, Rectè dicitur liberum arbitrium non nisi ad peccatum valere, tum quia magnas vires ad peccandum habet, tum quia vt plurimum re ipsa peccat, nisi diuinitus adiuuetur. Nam pauca quædam bona moralia, quæ potest facere, pro nihilo reputantur, cum & nihil profint ad salutem æternam, & obruantur multitudinem peccatorum. Similes sententiæ frequentissime occurrunt in Scripturis diuinis, vbi dicitur, ab omnibus fieri, quod à plurimis fit, vt Gen. 6. *Omnis caro corruerat viam suam.* Matthæi 2. *Turbatus est Herodes & omnis Hierosolyma cum illo.* Ioannis 12. *Mundus totus post illum abiit.* Actuum 21. *Tota confunditur Hierosolyma.*

Septimum argumentum ex libro de gratia, & libero arbitrio, capite decimo octauo. *Quod non sit ex charitate, non bene fit.* Respondeo, Non fit bene, id est, vtiliter ad salutem.

Octauum argumentum ex lib. 1. de nuptiis, & concupiscentiis, cap. 3. & lib. 4. in Iulianum cap. 3. & Tractat. in Plal. 31. vbi S. Augustinus docet, omnia opera infidelium esse peccata, & eo trahit illud: *Omne quod non est ex fide, peccatum est.* Respondeo, Duæ adhiberi possunt ad hoc argumentum solutiones. Prior est conformis iis, quæ dicta sunt ad argumenta superiora, videlicet, vocari peccata omnia opera infidelium, quia ferè omnia fiunt ob malum finem, vt in cultum falforum Deorum, vel ad inanè gloriam; & hoc modo loquitur ipse S. August. lib. 4. in Iulianum, cap. 3. *Quidquid boni fit ab homine, & non propter hoc fit, propter quod fieri vera sapientia iubet, & si officio videatur bonum, ipso non recto sine peccatum est.* Et infra: *An & istis, qui exhibuerunt terrenæ patriæ Babylonicam dilectionem, & virtute civili, non vera, sed verisimili demonibus, vel humanæ gloriæ seruiuerunt. Fabius videlicet, & Regulus, & Fabricius, & Scipionibus, & Camillis prouisuri essis aliquem locum inter damnationem, regnumque calorum? Damnat igitur rectissime Augustinus illa opera infidelium, quæ ad malum ab eis referebantur, & quorundam talia erant ferè omnia, quæ ab illis fiebant (vt ipse idem dicit in libro de spiritu, & litera, cap. 27.) ideo sim-*

pliciter omnia opera infidelium peccata fuisse dicit, tribuens omnibus, quod maxima parti conueniebat, & merito reprehendit Iulianum, qui posse infideles viribus naturæ præcepta omnia moralia seruare, & sine peccato viuere, temerè assererat.

Posterior solutio erit, si dicamus, per peccatum, intelligi ab Augustino non solum id, quod est propriè peccatum, & cui debetur pœna, sed illud etiam, quod caret omni illa perfectione, quam habere potuisset, quodque sterile, & inutile est ad veram beatitudinem consequendam. Ita enim se ipse explicat loco citato, libro 4. in Iulianum, capite 3. *Scito, inquit, nos illum bonum hominem dicere, illam voluntatem bonam, illud opus bonum, per quod solum homo potest ad æternum Dei donum, regnumque perducere.* Hæc ille, qui cum ita definiuerit bonum, significauit etiam contra malum se appellare, & peccatum illud omne, quod ad regnum celorum non perducit, etiam si alioqui non sit tale malum, quod pœnam mereatur.

Nonum argumentum sumitur ex illis Augustini testimoniis, quæ docent, virtutes morales esse etiam dona Dei, siue in fidelibus siue in infidelibus inueniantur. Id enim docet Augustinus de virtute continentia: in epistola 89. quaestione 2. & 103. & 105. in quo loco postremo continentiani infidelis hominis, dixit esse donum Dei. Idem docet de patientia, in libro de patientia, à capite 15. vsque ad finem. Denique lib. 4. in Iulianum, cap. 3. idem affirmat de omnibus virtutibus infidelium.

Respondeo, virtutes morales dicuntur merito dona Dei, quia non acquiruntur, nisi per actus frequentes: non possunt autem frequentari eiusmodi actus, nisi resistendo passionibus, easque frando, & coercendo, quod supra diximus, sine adiutorio, & protectione Dei fieri non posse. Sed non sequitur, si virtutes sint dona Dei, non posse hominem suis viribus aliquid bonum opus facere, quando nulla tentatione pulsatus, quod sit bonum moraliter, hoc est, non sit peccatum propriè dictum.

Atque ex his, quæ dicta sunt explicari possunt testimonia omnium aliorum Patrum, si qua inueniantur in specie contraria doctrinæ iam traditæ. Vel enim intelligi debent de bonis operibus, quæ ad salutem pertinent, vt illud Concilij Arausicani, canone vigesimo: *Multa bona sunt in homine, quæ non facit homo, nulla autem bona facit homo, quæ non præstat Deus, vt faciat homo.* Et illud Ambrosij libro secundo in Lucam: *Vides quod vbique studij humanis virtus diuina cooperatur, vt nemo possit edificare sine Domino, nemo incipere sine Domino.* Et illud Cypriani lib. 2. epistola 2. *Dei est omne quod possumus.* Et illud quod definitum fuit contra Pelagianos, esse Augustino in epistola 106. gratiam ad singulos actus dari.

Vel debent exponi de opere, quod re ipsa ad malum finem refertur, aut certè quod est peccatum largo modo, quia non habet omnem perfectionem, quam habere posset Sic intelligimus illud Properi libro 1. de vocatione, ca. 7. *Sine cultu veri Dei, etiam quod virtus esse videtur, peccatum est.* Et illud Gregorii lib. 2. Moralium, capite 15. *Si non prius in corde nostro fides gignitur, reliqua quoque esse bona non possunt, licet esse videantur.* Et illud Hieronymi in cap. 3. ad Galat. *Sine Christo omnis virtus in vicio est.*

Vel denique accipi debent de operibus, non ratione difficultatis, quæ sit in ipso actu, sed ratione tentationum, quæ vel adsunt, vel adessent, nisi Dei protectio, & singularis prouidentia vigilaret. Hoc enim modo dictum esse intelligimus à Zoymo, vt refert Caestinus in epist. ad Gallos, in omni actu, & motu adiutorem, & protectorem inuocandum esse Deum. Et à Concilio Arausicano cap. 9. *Diuini muneris est, cum pedes nostros ab iniustitia*

detinen

detinemus. Et can. 22. nihil nos habere à nobis, nisi mendacium, & peccatum. Quamuis hoc possit etiam intelligi de auxilio generali, quod à Pelagio pariter negabatur, vt sensus sit, à nobis habemus mendacium, & peccatum; veritatem, & bona opera non habemus, nisi concurrente Deo, per auxilium generale, vel speciale, prout operum ipsorum qualitas, & varietas postulat. Superfunt argumenta ex ratione.

CAPVT XV.

Soluuntur argumenta ex ratione.

RIMVM argumentum ex ratione ducitur ab orationibus piorum. Pij siquidem omnes in omnibus operibus, etiam moralibus, Deum implorant adiutorem, & opere perfecto illi gratias agunt. Sed si hoc argumentum aliquid efficeret, efficeret quoque, non posse opera mechanica fieri sine speciali auxilio Dei; nam & in illis perficiendis, pij opifices Deum inuocant, & opere absoluto, illi gratias agunt. Ista igitur non probant, non posse fieri solis viribus naturæ aliquid opus bonum mechanicum, vel morale, quasi vires naturæ, etiam corruptæ, non sint pares illis operibus, nisi excitentur, aut iuuentur auxilio supernaturali; sed probant, rectè inuocari Deum, vt protectione sua impediatur hostem communem generis humani, qui nos infestare non cessat, & rursum, vt in decursu operis prouidentia sua nostram vitam, & vires conseruet; impedimenta, quæ extrinsecus accidere possent, auertat; denique semper, & vbique nos dirigat, ne humana ignorantia, & errore labamur, in tanta actionum varietate. Cogitationes enim hominum timida, & incertæ prouidentia nostræ.

Secundum argumentum est Philippi Melancthonis, is enim in Apologia tit. de iustificatione, admittit opera quædam infidelium, ornari à Deo temporalibus præmiis; tamen dicit, non esse laudanda cum contumelia Christi, quod illi faciunt, scilicet, qui dicunt, ea non esse peccata coram Deo. At nos non ea laudamus cum contumelia Christi, cum dicamus, nihil prodesse ad vitam, & salutem, quæ est in Christo Iesu, ipse verò ea damnat, cu contumelia creatoris. An non sit iniuria Deo, si dicatur, ornare præmiis peccata? & non dicitur cum contumelia conditoris, peccata esse, quæ ex bono naturæ ab illo condita sunt?

Tertium argumentum est Caluini in Antidoto. can. 7. sess. 6. Concilij, vbi sic loquitur: *Peccator & infidelis mortuus est; & resuscitatur per Euangelium; ergo quamdiu sic manet, non potest aliquid vitale agere.* At peccator, & infidelis mortuus est morte gratiæ, non morte naturæ. Liberum enim arbitrium, quod ad vitam naturæ pertinet, non extinctum, sed extenuatum esse docet Concilium Arausicanum, can. 8. Itaque non potest homo peccator, & infidelis agere aliquid vitale, quod ad vitam gratiæ pertinet; potest tamen agere aliquid vitale ex iis, quæ pertinent ad vitam naturæ, qualia sunt opera moralia, quæ ex naturalibus principiis, ratione videlicet, & voluntate dependent.

Quartum argumentum, Homo per peccatum factus est peruersus, & distortus, ac similis tibiæ curuæ. Sed curua tibia non potest ambulando, non claudicare; igitur nec potest homo peccator operando non peccare. Respondeo, homo per peccatum sine dubio peruersus, ac distortus efficitur, sed non necessariò ex illa curuitate, quæ nihil est aliud, quam cupiditas, operatur. Potest enim quiescente cupiditate operari ex propensione naturali, quæ recta est. Quare similitudo de curua tibia nihil probat, nisi semper hominem peccare, quando ex cupiditate aliquid facit.

Quintum argumentum, si ad bonum opus morale non requireretur, nisi auxilium Dei generale, sequeretur, Deum non magis concurrere ad opera bona, quàm ad mala. Hoc autem esse absurdum, docet sanctus Augustinus in lib. de gratia Christi, cap. 25. Respondeo, Deum magis concurrere ad bonum opus, quàm ad malum, potest duobus modis intelligi. Vno modo quòd maius auxilium conferat, alio modo, quòd eodem auxilio magis attingat effectum: Priore modo non est absurdum, Deum non magis concurrere ad bonum opus morale, quàm ad malum, cum aliquando non sit vnum magis difficile quàm alterum, immò etiam possit fieri, vt opus malum sit longè difficilius, & plura requirat, quàm bonum, & ideo magis egeat auxilio Dei generali, quod nunquam negatur, nisi Deus miraculum facere velit. Posteriore modo semper Deus magis concurrat ad bonum quàm ad malum; nam in bono facit Deus, & quod est, & quod bonum est, in malo facit quod est, sed non quod malum est. Et rursum, Deus concurrat ad bonum moraliter, quia præcipit illud, vel consilium, ad malum non concurrat vlla ratione moraliter.

At (inquies) Pelagius non negaret, Deum magis concurrere ad opus bonum quàm ad malum, hoc modo posteriori. Diceret enim, Deum per virtutem operatiuam, quam nobis dedit, facere in opere bono, quod est, & quod bonum est, in malo non facere, quod malum est, sed solum quod est, quia opus malum, vt malum, non procedit à virtute, vt agente, quam habemus à Deo, sed à defectu eiusdem virtutis, qui defectus non est à Deo. Respondeo, sanctum Augustinum loco notato, non loqui de bono tantum morali, sed de eo, quod est meritorium gratiæ, vel gloriæ; de hoc enim bono verè est absurdum, Deum non maiori auxilio concurrere ad opus bonum, quàm ad peccata. Et hoc absurdum ad errorem Pelagij apertiè simè sequebatur.

Sextum argumentum, Demones habent intelligentiam, & voluntatem, non minus integram, quod attinet ad naturalia; quam homines, & præterea carent concupiscentia carnali; & tamen nullum opus bonum morale facere possunt, vt omnes fatentur: igitur nec homines possunt, nisi diuinitus adiuuentur. Respondeo, demones sunt obfirmati in actuali odio Dei, & rerum ipsius, ac præsertim humani generis, id enim pertinet ad statum damnationis, sicut confirmatio in actuali amore Dei, & proximi pertinet ad statum felicitatis, & ideo non est mirum, si quicquid faciunt, malum est, quoniam ad malum illum finem omnia referunt. Homines autem in hac vita, etiam infideles, & peccatissimi, non semper actu Deum, & proximum oderunt neque ex hoc odio semper operantur.

Septimum argumentum. Si posset homo bonum morale facere viribus solius naturæ, certè remansissent in natura humana, post Adæ peccatum semina aliqua virtutù, vt Cassianus docuit: Atqui hoc reprehendit S. Prosper in lib. contra Collatorem, cap. 8. Respondeo, semina virtutum, si propriè accipiuntur, nihil sunt aliud, nisi lumen intellectus practici, & inclinatio voluntatis ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, vt S. Thomas docet in 1. 2. quaest. 63. Et hoc modo semina virtutum remanserunt post peccatum, nec possunt aboleri, nisi homo desinat esse homo. Et hæc semina admittunt Basilium, homi. 9. in Exameron, & in regulis fusè explicatis, c. 2. Athanasius in vita S. Antonij, ipsius B. Antonij exhortationem ad virtutem referens, Hieronymus in cap. 1. ad Galat. Damascenus lib. 3. cap. 14. & alij. Refert etiam Ruardus Tapper. in explicatione art. 10. hanc sententiam ex Augustino: *In naturali indicatorio adsunt quedam regula, & semina virtutum, quæ dicunt Synderesim.*

Cassianus tamen pro semine virtutum, accepit semina veræ pietatis, id est, bonas cogitationes, & pia

desideria,

desideria, quibus homo preparatur ad gratiam. Sic enim ait, ca. 9. collationis de protectione Dei. *Iam hic* (inquit) *quasi per infinitabilem diuersitatem introducit definitio, quam doceatur multos ad gratiam venire sine gratia, & hunc affectum petendi, querendi, atque pulsandi habere quosdam de vigilantia libera voluntatis.* Et infra: *Dubitari ergo non potest, inesse naturaliter omni anima virtutum semina, &c.* Hanc sententiam merito refellit Prosper his verbis: *Quis ergo dicit, sine vilo opere gratia, naturaliter omni anima semina inesse virtutum, quid laborat ostendere, nisi de istis seminibus quedam germina precedentium Dei gratiam pullulare meritorum?*

CAPVT XIII.

Proponitur controuersia de libero arbitrio in moralibus, & Tilmanni ineptia, ac mendacia referuntur.

SEQVITVR vltima quaestio de bono morali, quae est omnium potissima inter quaestiones de libero arbitrio. Igitur controuersia est inter Catholicos omnes ab vna parte, & haereticos huius temporis omnes ab altera (neque enim in hac re vel apud nostros, vel apud aduersarios vlla est opinionum varietas) sit ne homo in statu naturae lapsae liberi arbitrij, in bono morali eligendo, & malo euitando, siue, quod idem est, in praecipis morum obseruandis, aut praeruaricandis.

Et quidem Catholici (vt diximus) omnes tum veteres, tum recentiores, tanquam dogma fidei Catholicae praedicant partem affirmantem. Haereticis contra, tum ex veteribus plurimis, tum recentioribus omnes obstinate defendunt partem negantem. Locatum Catholicorum, tum haereticorum annotauimus initio primi libri. Nunc antequam ad argumenta seria veniamus, placet breuiter adscribere aliquid mendacia, vel ineptias Tilmanni Heshusij, vt lector ex hoc vno, qui non parui nominis episcopus apud aduersarios est, iudicium faciat de ceteris.

Tilmannus igitur in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum tit. de seruo arbitrio inter alios, decem & nouem errores de libero, vel (vt ipse loquitur) seruo arbitrio, Romanae Ecclesiae attribuit, qui sunt omnes vel manifesta mendacia, vel sententiae veterum, quas ne ipsi quidem Lutherani negare solent. Tam acri iudicio scilicet Papistarum errores Heshusius colligit.

Primus error: *Liberum arbitrium est facultas rationis, & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente.* Item: *Est facultas applicandi sese ad gratiam.* Et citatur Petrus Lombardus lib. 2. dist. 24. At prior definitio desumpta est, ex Augustino in Enchiridio, cap. 95. proinde fateri debet Tilmannus, sanctum Augustinum fuisse Papistam. Posterior est merum somnium Heshusij.

Secundus error: *Liberum arbitrium, quoad res spirituales non est prorsus extinctum, sed tantum fractum, & attenuatum.* At hoc ipsum accepit Concilium Tridentinum ex Concilio Arausicano, can. 8. Itaque Patres illius Concilij, quod ante annos mille celebratum est, contra Pelagianos, Papista omnes, teste Tilmanno, fuerunt.

Tertius error: *Homo ex puris naturalibus potest diligere Deum super omnia.* At hoc scripserunt scholastici quidam pauci, sed non debet Ecclesiae catholicae tribui opinio paucorum, quam in eadem Ecclesia plures, & grauiores refellunt.

Quartus: *Potest homo suis viribus implere praecipia Theologicarum virtutum, secundum substantiam operis, vt credere, sperare, diligere.* Et citatur Ruardus, At Ruardus in explicatione articuli de libero arbitrio refert

hoc ex aliorum sententia sed non probat. Nec debent Ecclesiae tribui singulorum somnia. Certè Concilium Tridentinum, cuius vox, Ecclesiae Catholicae vox est, disertis verbis tradidit in sexta sess. can. 3. neminem posse sine Dei auxilio credere, sperare, aut diligere sicut oportet.

Quintus: *Gentes potuerunt ex Philosophia eam notitiam comparare, quae satis est ad salutem consequendam.* Et citatur Andradius lib. 3. At qui Andradius non scribit ex sola Philosophia gentes id potuisse; & non se mel in eodem loco repetit, necessarium fuisse gentibus ad salutem lumen diuinæ gratiae. Viderit igitur Heshusius, quam bona fide auctores citet, & vtrum hoc non sit Lectoribus imponere, vel mentiri.

Sextus: *Par libertas à necessitate est in Deo, in Angelis, & hominibus.* Item: *Libertas à necessitate inseparabilis est à natura intellectiua.* At hic si error est, Gregorij Nysseni, Anselmi, Bernardi, & omnium sanctorum Patrum est, quos lib. superiore citauimus. Quare non parum Tilmanno debemus, quod tam antiquos, & tam doctos, ac sanctos Patres Papistas fecerit.

Septimus: *Sine auxilio gratiae potest homo facere opera Deo grata.* Et citatur Andradius lib. 3. At non dicit hoc Andradius, sed tantum posse hominem facere aliqua opera, quae non sint peccata, id est, bona moraliter, non quae Deo sint grata, id est, gratiae, vel gloriae meritoria.

Octauus: *Synderesis est inclinatio ad bonum.* At qui hoc negat, nescit quid loquatur, nam quomodo quae potest non inclinare ad bonum, lumen humanae menti à bono conditore insitum?

Nonus: *Synderesis non extinguitur in demonibus.* At hoc docet sanctus Augustinus lib. 2. confess. cap. 4. *Lex* (inquit) *scripta est in cordibus, quam ne ipsa quidem delet iniquitas.* Tametsi enim non sunt omnino idem synderesis, & lex naturae, cum synderesis sit ipsum lumen intellectus per modum habitus in nobis manens lex naturae sint prima quaedam principia practica, quae lumine illo cognoscuntur, tamen certum est, esse inseparabilia synderesim, legemque naturae. Itaque S. Hieronymus, in primo caput Ezechielis scribit, synderesim in ipso etiam Cain post peccatum commissum deleri non potuisse. Sed omisso Patribus, nonne Isaias hoc dicit c. vlt. *Ignis eorum non extinguetur, & vermis non morietur.* Quod item repetit aliquoties Dominus, Marc. 9. Vermem autem, qui in damnatis non moritur, synderesim esse, siue scintillam conscientiae, docet Hieronymus, & alij in commentario Isaiæ. Itaque iam non Patres tantum, sed etiam Christum, & Isaiam Tilmannus inter errantes Papistas numerare poterit.

Decimus: *Naturalia manserunt integra post peccatum.* At hoc perspicue docet Dionysius Areopagita, lib. de diuinis nominibus, cap. 4. Neque repugnat ei, quod alij dicunt, naturam humanam per peccatum esse corruptam. Corrupta siquidem est natura per amissionem donorum supernaturalium, non per destructionem alicuius potentiae, aut membri naturalis. *Natura quippe humana* (inquit sanctus Prosper, libro contra Collatorem, cap. 26.) *etiam post praeruaricationem manet substantia, manet forma, manet vita, & sensus, & ratio, ceteraque corporis, & animi bona.* Nec aliud significare volunt, qui inter catholicos scribunt, naturalia manere integra post peccatum.

Vndecimus: *Mens humana multa per se intelligit, quae ad cognitionem diuinarum rerum pertinent.* At hoc docet Apostolus ad Rom. 1. vbi dicit: *Inuisibilia Dei per ea, quae facta sunt, cognosci.*

Duodecimus: *Homo post lapsum habet rectum lumen rationis.* At solus eo caret, qui id negat. Certè enim si lumine rectae rationis omnino priuati essemus, nihil à furiosis, vel à bestiis differremus.

Tertius

Tertiusdecimus: *Homo accepta prima gratia gratis data, de condigno mereri potest gratiam gratum facientem, & vitam aeternam.* Et citatur Gabriel lib. 2. dist. 27. quaest. 1. ita dicens: *Anima gratia informata per actum à voluntate simul, & gratia elicium de condigno meretur aeterna beatitudinis premium.* At quis crederet Heshusium tam stultum, vel stupidum esse potuisse, vt ipse verba citaret, quibus mendacia ipsius nullo labore conutarentur? Tantum enim abest, vt Gabriel dicat, hominem de condigno mereri gratiam gratum facientem, vt etiam dicat, non posse mereri gloriam, nisi prius habeat gratiam gratum facientem.

Decimusquartus: *Initium fidei à nobis est.* Et probatur ex Gabriele dicente: *Actum meritorium, quantum ad substantiam eius, esse à voluntate, tanquam à causa prima, & principali, & à gratia, tanquam à causa secunda, siue minus principali.* At somnabat credo, vel phrenesi laborabat Heshusius, dum haec meditaretur, Vbi enim est mentio fidei in verbis Gabrielis? an non loquitur de actu meritorio, qui non solum fidem, sed etiam spem, & charitatem praerquirat?

Decimusquintus: *Arbitrium credendi in nostra est potestate.* Et citatur Ruardus, dicens: *In potestate hominis quippe est, in melius mutare voluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo.* At hanc sententiam Ruardus desumpit ad verbum ex Augustino. libro 1. retractat. cap. 22. Neque id ignorare potuit Heshusius, si Ruardum legit. Sed dolus, an virtus quis in hoste requirit?

Decimussextus: *Homo renatus totam Dei legem implere potest.* Et citatur Concilium Trid. sess. 6. At hoc idem habetur in Concilio Arausicano, can. 25. Immo & sanctus Ioannes hoc dicit, cum ait: *Qui natus est ex Deo, non peccat.* 1. Ioan. 2. Idem enim esse non peccare, & legem Dei totam implere, docet idem Apostolus, 1. Ioan. 3. cum ait: *Et peccatum est auaritia, id est, legis praeruaricatio.* Itaque iam ipsum etiam Ioannem erroris potestatis damnare, non veretur Heshusius.

Decimusseptimus: *Libertas arbitrij est causa efficiens applicationis voluntatis ad gratiam.* Et citatur Andradius lib. 4. At qui Andradius in eodem loco adiungit, id non posse liberum arbitrium nisi confirmatum firmissimis diuinæ gratiae praesidiis. Porro voluntatem efficienter concurrere ad eiusmodi actus, adeo certum atque euidentem est, vt Kemnitius, Heshusij collega excusare nitatur Lutherum, quod alicubi scripserit, voluntatem merè passiuè se habere.

Decimusoctauus: *Homo plus prestare potest, quam lex Dei praecipiat.* At id verum esse restat Dominus, qui Matth. 19. Et, qui totam legem se impleuisse dicebat, ait: *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, &c.*

Decimusnonus: *Perseuerantia ex gratia, & libero arbitrio pendet.* At hoc docet S. Augustinus, lib. de correptione & gratia, cap. 12.

En igitur quales sententias Heshusius errores Pontificiorum, appellare non dubitauit. Sed magis adhuc impudentiam suam prodidit, cum eos refutare aggressus est. Nam prolatis aliquot scripturae sententias, quae nihil ad rem faciebant, ita conclusit. *Vbi demonstratum est, quod liberum arbitrium in rebus spiritualibus prorsus sit extinctum, sua sponte corrumpunt omnes reliqui errores Pontificiorum, quos plenis buccis de malè libero arbitrio impudenter decantant.* At neque demonstrat, liberum arbitrium in rebus spiritualibus esse prorsus extinctum, de qua re in sexto libro differemus; neque si id verè demonstrasset, reliquae sententiae, quas ipse perpetam vocat errores, sua sponte corruerent. Quales enim essent istae consecutiones? liberum arbitrium in rebus spiritualibus nihil potest, igitur non est facultas rationis, aut voluntatis, vel igitur synderesis non est inclinatio ad bonum, aut non re-

manet in demonibus, vel igitur gentes per philosophiam non habuerunt notitiam, quae sufficit ad salutem. Sed his nugis omittis, ad seria veniamus.

CAPVT XIV.

Probatu libertas arbitrij in moralibus, argumento ducente ad impossibile.

SERENDA nunc est veritas orthodoxa, quae docet, hominem in statu naturae corruptae libero arbitrio praeditum esse, quoad moralia. Quoniam autem Ioan. Caluinus lib. 2. Instit. cap. 5. argumenta Catholicorum certo ordine disposuit, eaque vt potuit, aut soluisse videri voluit: nos ab illis initium ducentus, & eodem ordine non solum catholica argumenta, sed etiam ipsius responsiones proponemus, vt ex illarum refutatione lector intelligat, argumenta Catholicorum solidissima esse, neque haereticis machinationibus labefactari posse. Caluinus igitur in duos ordines argumenta nostra distribuit, in priore constituit rationes ducentes ad impossibile, in posteriore rationes ostensiuas ex verbo Dei.

Primum Catholicorum argumentum eiusmodi est: *Aut peccatum est necessarium, aut voluntarium, si est necessarium, igitur non est peccatum, ac per hoc peccatum, non erit peccatum, quod fieri non potest: si est voluntarium, igitur vitari potest, & proinde homo est liberi arbitrij in moralibus. Quippe qui potest peccare, & non peccare.* Quod argumentum sumptum est ex August. in lib. de vera religione, c. 14.

Ad hoc argumentum, responder Caluinus, peccatum esse necessarium, & voluntarium simul, & negat vtramque partem consecutionis, videlicet, ergo non est peccatum, si est necessarium, & ergo vitari potest, si est voluntarium.

Et quidem de Posteriore parte non erit magna quaestio, si tollatur ambiguitas. Nam ipse per voluntarium intelligit spontaneum, seu liberum à sola coactione, quale est etiam in pecoribus, & hec modo voluntarium non pugnat cum necessario, & inuitabili. Nos autem accipimus voluntarium pro libero à necessitate, alioqui ineptè diceremus, aut est necessarium, aut est voluntarium, si voluntarium non opponeretur necessario. Eodem etiam modo accepit voluntarium sanctus Augustinus loco citato, id est, lib. de vera religione, cap. 14. vt patet ex illis verbis: *Quod nullo modo fieri possit, si non voluntate, sed necessitate seruiunt.* Et infra, cum dixisset, Adamum voluntariè peccasse, reddit rationem. *Quoniam, inquit, si necessitate fecisset, nullo peccati crimine teneretur.* Itaque consequutio illa, si peccatum est voluntarium, ergo vitari potest, non fuisse à Caluino negata, si voluntarium accepisset, vt accipere debebat, id est, vt ipsa nostri argumenti verba postulabant.

Priorem verò partem consecutionis cur negauerit, quatuor causas reddit. Primam, quoniam idem argumentum aliquando Pelagiani contra August. protulerant. Secundam, quoniam peccata hominum, licet sint necessaria, tamen ideo sunt verè peccata, quia non nascuntur ex creatione, sed ex corruptione naturae, quam corruptionem peccatum primi hominis peperit. Tertium, quia diabolus necessario semper malè agit, & tamen verè peccat, & Angeli sancti necessario semper bonè operantur, & tamen verè bona sunt ipsorum opera. Quartum, quia S. Bernardus serm. 81. in Cantica scribit, hominem post peccatum non posse vitare alia peccata, & tamen verè propriè peccare.

Addit Caluinus in lib. 4. aduersus Pighium. *Quintam causam ex Aristotele, lib. 3. Ethicor. cap. 5. vbi docet Philosophus, hominem sponte fieri malum, cum posset non fieri, sed vbi talis effectus est, iam necessario esse malum:*

sicut

licet qui agros, sponte, & liberè in morbum incidit, quia noluit vitare res noxias, cum eas facile posset vitare, tamen postquam agros factus est, necessariò malè valet: Ita quoque (inquit Caluinus) primus homo sponte ac liberè peccando naturam corrumpit, sed iam corrupta natura necessariò malè operatur.

Addamus sextam causam ex Luthero, & Kemnitio, qui probant, legis præuaricationem semper esse peccatum siue sit voluntaria, siue necessaria, quoniam in priore Ioannis epistola, cap. 3. peccatum definitur *iniquitas*, id est, legis præuaricatio. Iam igitur si causas istas nihil ponderis habere demonstrauerimus, argumentum illud Catholicorum robur suum, ac vires integrè retenebitur.

Ad primam causam respondeo, non eandem esse questionem, neque idem argumentum, quod nos obicitur Caluino, & quod olim Pelagiani obiecerunt Aug. Nam questio Pelagianorum non erat, an singula peccata vitari possent, sed an posset homo viuere sine omni peccato, etiam veniali, vt intelligi potest vel ex ipso titulo libri, de Perfectione iustitiæ, quem Caluinus citat. Respondit verò ad eam questionem Augustinus, ante peccatum Adæ fuisse in homine libertatem viuendi sine omni peccato, nunc autem esse necessitatem habendi aliquod peccatum. Ideo autem hæc necessitas habendi peccatum, non facit quò minus peccatum sit verè peccatum, quoniam possunt vitari singula, quamuis non omnia. De qua re plura paulò infra dicenda erunt.

Ad secundam de corruptione natura. Respondeo, ex doctrina eiusdem Caluini. Ipse enim loco notato scribit, si peccata nostra oriretur ex corruptione nobis à Deo creata, iustam excusationem peccatorum nos habituros apud Deum, tanquam nostrorum criminum auctorem. At ipse idem libro tertio Institutum. cap. 23. scribit, peccatum primi hominis, ex quo natura corruptio orta est, fuisse Dei decreto & inuitabili voluntate commissum. Habemus igitur excusationem apud Deum, si ex corruptione, in quam eius decreto incidimus, & non ex nostra libera voluntate peccamus. Præterea naturæ corruptio ex doctrina Caluini, est ipsum originale peccatum, peccatū autem originale dimissum est in baptismo, vel vt non sit iuxta veritatem, vel certe vt non imputetur iuxta Caluini sententiam: igitur neque peccata illa imputari poterunt, quæ ex ea corruptione nascuntur, nisi accedat noua causa imputandi, id est, quod ita libera voluntate iam fiant, vt etiam vitari poterint.

Ad tertiam, de peccatis demonum, & bonis operibus Angelorum, Respondeo, tam Angelos sanctos, quam malos demones, respectu suis vltimi, non habere liberum arbitrium à necessitate, sed solum à coactione: tamen respectu mediocum, liberum arbitrium etiam à necessitate habere, quia multa faciunt, quæ possent non facere, & contrà, & huiusmodi, demones verè peccare, & bonos Angelos opus verè laudabile facere: quamuis nec pœna, nec præmium essentiale crescere possit, cum vtrique sint in termino, & omnia ipsorum opera ad exercitium damnationis, vel gloriæ sempiternæ pertineant. Itaque propositio illa Caluini, demones semper necessariò malè agunt, in aliquo sensu falsa est, in aliquo vera. Verum si quidem est in genere, eos non posse nisi malè agere; falsum tamen est in particulari, omnia mala, quæ faciunt, illos necessariò facere, possent enim (vt diximus) multa non facere, quæ faciunt, & ideo non necessitate, sed voluntate peccata committunt.

Ad quartam, ex Bernardo respondimus, in tertio lib. cap. 6. summa est, hominem peccatorem, dum in eo regnat cupiditas, non posse vitare peccatum, absolute autem posse, quia potest cum Dei adiutorio cupiditatem exuere, & inducere caritatem.

Ad quintam, ex Aristotele, Respondeo, testimonium illud Philosophi nihil ad rem propositam facere. Nam

A loquitur ille de habitu vitii, nos loquimur de actu. Quâuis autem, qui malum habitum contraxit, non possit illum cōtinuè expellere, & necessariò sit vitiosus, sicut agros necessariò malè valet post contrariam agritudinem: tamen potest actum malum non exercere, cum habitus inclinēt, sed non cogant, & ideo non necessitate, sed voluntate perficit actum malum, & verè, proprièque peccat etiam ille, qui vitiosus habitus malè viuendo contraxit. Sed quale est, vt Caluinus ab Aristotele subsidium contra libertatem arbitrii postulet, cum ille Philosophus in libro tertio Ethicorum, libertatem arbitrii studiosissimè, accuratissimèque defenderit?

B Ad sextam, ex definitione peccati, Respondeo, In definitione peccati virtute contineri liberum arbitrium. Lex enim quæ in ea definitione manifestè ponitur, non datur nisi iis, qui liberè gerunt arbitrium. Nihil enim est aliud lex, nisi regula dirigens actiones: Frustrè autem datur regula ei, qui non habet in potestate actiones suas. Alioquin reddant aduersarij causam, cur bestiis nulla præscribantur leges, si ad legis vsum non requiritur libertas arbitrii. Atqui hinc rursus confirmatur, & insolubilius efficitur argumentum illud, quod frustra Caluinus soluere conatus est. Nam si quod sponte fit, licet necessariò fiat, potest esse peccatum propriè dictum, cur non verè, proprièque peccant infantes, furiosi, pecudes?

CAPVT XV.

Adfertur, & defenditur secundum argumentum, pro libero arbitrio in rebus moralibus.

C ARGUMENTVM secundum Catholicorum à Caluino propositum, atque (vt ipse falsò credidit, etiam solutum) tale est: Si non sit in homine libertas arbitrii, nullus erit pœna, aut præmio locus, id autem communi totius humani generis consensu, sensuque resellitur. Quod argumentum depromptum est ex Augustino, in eodem cap. 14. eiusdem libri, de vera religione.

D Ad hoc argumentum Caluinus tria dicit, primo, fuisse quidem hanc ratiocinationem Chryostomo, & Hieronymo familiarem, eadem tamen vfos esse quandoque Pelagianos. Secundò, non sequi, nullum fore locum pœnae, si nulla sit in homine libertas arbitrii. Nam pœna debetur culpa: culpa verò in nobis residet, & à nobis manat: Quid enim refert, inquit, libero ne, an seruilis iudicio, modo voluntaria cupiditate peccetur? Tertio, addit, rectè bona merita excludi, ex eo, quod non sit in homine liberum arbitrium; neque id esse absurdum, cum testimonio sancti Augustini, Deus non coronet merita nostra, sed munera sua. Et citat aliquot loca S. Augustini, adiunctis etiam quibusdam testimoniis diuina scripturæ. Videamus nunc, quid ponderis habeant tria ista dicta Caluini.

Ad primum, refero alia tria. Primum, Dico, si propterea nos Pelagiani censendi sumus, quoniam vitium argumento, quo utebantur olim Pelagiani, certè Caluinus, eiusque sodales Manichæi censendi erunt, quoniam eodem argumento, quo nos vitium contra Caluinum, utebantur olim Chryostomus, Hieronymus, Augustinus, alique Patres veteres, contra Manichæos.

Secundo, quæro à Caluino, quandoquidem ipse dicit, eodem argumento vfos fuisse Hieronymum, & Pelagium, idem ne eos probare voluisse, an diuersa? Nam si probere volebant diuersa, non erit verum, eodem illos argumento vfos. Neque enim fieri potest, vt homines non stulti, quales certè non erant Hieronymus, & Pelagius, idem argumentum ad res diuersas probandas adhibere voluerint. Si probare volebant idem, idem igitur sentiebant Hieronymus, & Pelagius,

quomodo

quomodo igitur Hieronymus tam acriter pugnabat contra Pelagianos, si idem cum Pelagio sentiebat? Sed his omisiss.

Dico tertio, ex eodem principio duxisse argumentum Patres nostros, & Pelagium, sed argumentum Patrum nostrorum fuisse planè ferreum, Pelagij verò arundineum. Chryostomus enim, & Hieronymus contra Manichæos efficacissimè probant ex pœnis, & præmijs arbitrii libertatem, quod nos eorum Patrum filij modo facimus, contra Manichæorum filios Caluinistas: & idem fecerunt Augustinus, alique Patres omnes contra eisdem hæreticos Manichæos, quorum testimonia suo loco proferentur.

Pelagiani autem ex pœnis, & præmijs probare nitentur, non liberum arbitrium uon esse, sed gratia non indigere, sic enim ex Pelagianis Caluinus ipse refert: Si gratia Dei in nobis agit, illa ergo, non nos, qui non laboramus, coronabitur. Quod argumentum non minis debile est, quàm contrarium Caluinistarum, qui ex gratiæ necessitate contendunt, nullam esse arbitrii libertatem. Si quidem adiutorium gratiæ, & libertas arbitrii non pugnant inter se, neque vnum alterum destruit, aut impedit, sed mirificè porius alterum iuuat ab altero, quemadmodum infirmus & baculus. Neque enim infirmus sine baculo ambulare potest, ipse tamè adiutus baculo verè ambulat, & liberè etiam ambulat, cum possit, si velit, non ambulare. Atque hæc de primo Caluini dicto.

Ad secundum breuiter respondeo, Caluinum peccatum illud committere, quod dialectici vocant petitionem principij. Assumit enim id, quod probare debuisset, culpam videlicet in nobis residere, & à nobis promanare, etiam si necessitate adacti operemur, nec peccatum vlla ratione vitare possimus. Id enim est positum in controuersia, sit ne vera culpa, quæ vitari non potest.

Cum autem rogat, quid referat, liberòne, an seruilis iudicio, modo voluntaria cupiditate peccetur? Respondeo, tantum referre, quantum interest inter hominem, & pecudem. Nam quemadmodum animal est genus ad hominem, & pecudem; ita voluntarium, id est, spontaneum ad liberum, & non liberum. Itaque homo peccat, quia sponte liberèque agit, pecudes non peccant, quia spontaneè, sed non liberè operantur.

Ad postremum Caluini dictum respondeo, ipsum à se destrui, atque euerti. Nam si non est locus bono merito sine libero arbitrio, eadem ratione non erit locus malo merito, eadem enim libertas ad bonum, & malum meritum, ad præmium, & pœnam requiritur. Itaque cum Caluinus ad argumentum illud, si nulla est arbitrii libertas, nullus erit pœnae, aut præmio locus, negat consecutionem quantum ad pœnas, & concedit quantum ad præmia, vna parte responsionis alteram euertit.

At fortasse non fuit tam ineptus, vt cum negasset consecutionem quoad pœnas, eandem postea concederet quoad præmia. En igitur verba ipsius libri secundi Institutio, cap. 5. §. 2. Acute sanè, inquit, hoc animaduertunt, nullum iam superesse locum meritis, si non ex liberi arbitrii fonte procedunt. Sed quod istud tantopere dissotaneum esse ducunt, longe aberrant. Neque enim dubitat Augustinus passim pro necessario ducere, quod vti nefas confiteri putant. Hæc ille. Qui sicut ineptè partem consecutionis concessit, partem negauit, ita non sine magna fraude testimonia Augustini, & Scripturæ adducit, vt merita bonorū operum destruat. Nam cum probare deberet, nulla esse merita humana, etiam adiuuante gratia Dei, vt inde arbitrii libertatem euertiret: ipse probat nulla esse bona merita, sine gratia, quod nemo Catholicorum negat.

Loca quæ ipse adducit, hæc sunt, primum, ex epistola quinquagesima secunda, ad Macedonium: Merita quorumlibet hominum quæ sunt? quando ille non cum mercede debet, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccato liber & liberator inuenit. Alterum, ex præ-

A fatione in Psalmum trigésimum primum: Si reddidit tibi quod debetur, puniendus es. Quid ergo sit? non tibi reddidit Deus debitam pœnam, sed donauit indebitam gratiam. Et infra: Si vis alienus esse à gratia, iacta merita tua. Tertium, ex concione secunda, in Psalmum septuagesimum Nihil es per te, Dauid inuoca; tua peccata sunt, merita Dei sunt. Supplicium tibi debetur, & cum præmium venerit, sua dona coronabit, non merita tua. Quartum, ex sermone decimo quinto, de verbis Apostoli: Meritum ex gratia, non gratia ex merito est.

B His omnibus testimonijs nihil aliud sanctus Augustinus docet, nisi hominem nihil posse sine gratia in ordine ad salutem, & nulla esse merita hominum, quæ non sint Dei munera, ratione præcedentis gratiæ, vt ipse explicat in libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 6. Si merita nostra, inquit, sic intelligerent, vt etiam ipsa Dei dona cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia, quoniam verò merita humana sic prædicant, vt ea ex semetipso habere hominem dicant, pro his restissimè illis dicitur, dona sua coronat Deus, non merita tua, si tibi à te ipso sunt. Hæc enim si talia sunt, mala sunt: quæ mala sunt, non coronat Deus, &c.

C Itaque non alia merita humana, sanctus Augustinus negat coronari à Deo, nisi illa, quæ sunt in nobis à nobis sine adiutorio gratiæ. Quod cum omnes Catholici amplectantur & prædicent; sentitur Caluinus, cum dicit, nos putare nefas, confiteri id, quod Augustinus pro necessario ponit. Non negari autem ab Augustino merita humana respectu sempiternæ beatitudinis, ex illa ipsa epistola ad Macedonium (vt alia nunc omitamus) Caluinus discere potuisset. Nam in ea sic loquitur de vita æterna: Hoc piorum præmium est. Et infra: Assuesce, obsecro te, vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cum pietati perseverantissima retribuetur merces felicitatis æternæ. Et infra: Bona vita nunc agit, & postea præmium eius, quæ nisi æterna esse non potest, beata vita persoluitur. Et infra: Hic sunt virtutes in actu, ibi in effectu, hic in opere, ibi in mercede. Hæc ille.

D Pari fide citat idem Caluinus tria loca Apostoli, duo pro se, vnum contra se Pro se adducit illa: Quos prædestinauit, hos vocauit; quos vocauit hos iustificauit, quos iustificauit, hos magnificauit. Rom. 8. Et: Quid habes, quod non accepisti? 1. Corinth. 4. Sed quid hæc (obsecro) faciunt contra vera merita sanctorum? docet Apostolus, gratiam Dei semper esse necessariam, in principio, in medio, in fine. Quis nostrum hoc negat? docet magnificari iustificatos, quia videlicet iustificati gratis, opera iusta fecerunt, quibus deberetur corona iustitiæ. Quis nostrum hoc non gratissimè constituit? docet à Deo nos omnia accepisse, naturam, gratiam, bona merita, vitam æternam, neque id vllus Catholicorum inficiatur. Sed sicut bona merita nasci ex gratia, ita mercedem ex meritis promanare, non dubitamus, di. ente eodem Apostolo, 2. Timoth. 4. (quem locum contra se Caluinus adducit) Reposta est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex.

A T inquit Caluinus) cur, teste Apostolo, coronamur si delect? quia Domini misericordia non sua industria & electi, & vocati, & iustificati sunt. Sed non hoc dicit Apostolus, neque vocat hoc loco vitam æternam, coronam misericordiam, sed iustitiæ; nec dicit donari, sed reddi, nec reddi à Patre, sed à iudice; nec à iudice benigno, sed iusto. Et quamuis verum sit, vitam æternam esse donum Patris misericordiam propter gratiæ præcedentem, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Rom. 6. tamen verum est etiam, eam esse coronam iustitiæ, & reddi à iusto iudice propter opera bona. Quoniam (vt habetur in Concilio Arausiano canone decimo octauo) merces debetur operibus, si fiant, sed gratia, quæ non debetur, præcedit, vt fiant. Hæc de iustitijs, nos præterea dicere cogit à Caluino extra rem propositam allata disputatio.

Vt igitur redeamus ad rem, argumentum illud Ca-

tholicorum, quod sumitur ex pœnis & præmiis, hac ratione confirmari potest. Ratio debiti, siue pœnæ, siue præmij debiti sit, id necessariò postulat, ut id quod datur sit proprium. Nam si quis rem non suam, sed alienam donet, nihil ei propterea iure debetur. Non est autem proprium, nisi id, cuius domini sumus: illius verò tantum domini sumus, quod est in potestate nostra, ita ut dare, vel non dare, facere, vel non facere pro arbitrio valeamus.

Sanctus Hilarius, canone sexto, in Matth. *De nostro inquit, est beata illa æternitas promerenda, præstandumque est aliquid ex proprio.* Et sanctus Paulinus, in epistola secunda, ad Severum: *Quæ nobis, inquit, est gratia, si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de proprio seruamus?* Ipse etiam beatus Paulus ideo dixit, Rom. 7. *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud.* Quoniam non est nostrum, neque nos propriè facimus, nisi quod liberè facimus. Quocirca tamen si bestia nobis multis in rebus utilissimè seruiat, nihil tamè eis præmij deberi putamus, quoniam non liberè, sed ex necessitate deseruiunt. Perspicuum igitur est, si nulla sit libertas arbitrij, nullum fore (ut initio dicebamus) pœnis, aut præmiis locum; & frustra Caluini in huius argumenti solutione sudasse.

CAPVT XVI.

Proponitur, & defenditur tertium argumentum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGUMENTUM tertium à Caluino pro Catholicis allatum, hoc est: *Si non esset in hominibus libertas arbitrij, non essent alij boni, alij mali, sed omnes boni, aut omnes mali: & si essent omnes boni, non essent alij alijs meliores, sed omnes aequè boni; & si essent omnes mali, non essent alij alijs peiores, sed omnes aequè mali. Id autem falsum esse tam aperte experientia docet, ut nulla ratione negari possit.*

Respondet Caluinus, hoc argumentum esse acceptum ex Chrysofomo, homilia secunda, in Genesim, & Ambrosio (seu potius) Prospero in libro secundo, de vocatione gentium, capite quarto, tamen non esse solidum, propterea quod diuersitas bonorum & malorum, quæ in hominibus cernitur, non oriatur ex libero arbitrio, sed ex electione diuina. Homines enim in statu naturæ corruptæ, omnes esse malos, sed placuisse Deo, alios ex illis electione sua bonos facere, alios relinquere ut sint mali.

At nos imprimis existimamus, Caluini non agrè laurum, si velimus potius Chrysofomum, & Prosperum sequi, & audire, quam ipsum; præsertim cum rem eandem post Chrysofomum, & ante Prosperum, scripserit Augustinus in libro de spiritu, & litera, capite trigésimo quarto. Deinde dicimus, argumentum illud Catholicorum solidissimum esse, neque per diuinam electionem, & reprobationem vlllo modo posse dissolui. Nam electio diuina, ut homines faciat bonos, prærequirit in illis arbitrij libertatem. Alioquin etiam infantes, & furiosos, imò etiam boues, & equos posset electio facere bonos moraliter, si libertas arbitrij ad moralem bonitatem non requireretur. Itaque rectè scribit sanctus Bernardus, initio libri de gratia, & libero arbitrio, sine altero horum, salutem pericli non posse. Nam si non est liberum arbitrium, non est quod saluetur; si non est gratia, non est vnde saluetur. Et eodem modo dici potest, si non est liberum arbitrium, non est quod bonum fiat, si non est gratia, non est vnde fiat. Non igitur essent alij boni, alij mali, nisi esset libertas arbitrij.

Præterea cur inter malos alij sint alijs deteriores, certè non potest causa referri in electionem diuinam, cum illa non faciat, sed sinat esse malos. Vnde igitur tanta diuersitas inter homines malos, ut alij multa vitia detestentur, quibus alij mirificè delectantur, & alij modicè, alij mediocriter, alij extremè sint mali, nisi propter arbitrij libertatem?

A Denique cur inter bonos alij proficiant in dies magis, & perseuerent vsque in finem, alij deficiant, & miserè cadant, ac pereant, non potest reddi ratio, nisi sit in homine liberum arbitrium. Siquidem electio Dei nulli est causa cadendi, neque Deus vllum deserit, nisi prius ab illo deseratur, ut sanctus Augustinus docet, in libro de natura, & gratia, capite vigesimo sexto, tractatu secundo, in Ioannem, & alibi. Immo scriptura ipsa hoc docet, in secundo libro Paralipomenon, capite decimo quinto: *Domini vobiscum est, quia vos fuistis cum illo: vel clariùs secundum interpretationem Septuaginta vitorum: Quando vobiscum estis cum illo. Si dereliqueritis eum, derelinquet vos.* Et in Psalmo trigésimo sexto: *Declina à malo, & fac bonum, & inhabita in seculum seculi, quia Dominus amat iudicium, & non relinquet sanctos suos.* Illi igitur qui sunt ex bonis mali, poterant non fieri, quia non desererentur à Deo, nisi prius ipsi desererent Deum, ac per hoc liberè sunt mali. Quare nisi esset libertas arbitrij, ut argumentum Catholicorum rectè probat, non esset ista, quam cernimus inter homines, bonorum, malorumque diuersitas.

CAPVT XVII.

Proponitur, & defenditur argumentum quartum, pro libero arbitrio in moralibus.

ARGUMENTUM quartum, idè quod postremum, quod adfert Caluinus pro Catholicis eiusmodi est. *Si tollatur liberum arbitrium ab humano genere in actionibus morum, simul etià tolli necesse erit cohortationes, oburgationes, laudes, vituperationes, præcepta, consilia, monita, & alia id genus. Quorsum enim laudes, aut vituperes, admoneas, præcipias, reprehendas, hortaberis, si non possunt homines aliud facere, quam faciunt? Desumptum est autem hoc argumentum ex Augustino in libro de vera religione, cap. 14.*

Respondet Caluinus duobus modis. Primum admonet, ut contenti simus exemplis Christi, & sanctorum. Christus enim dixit: *Sine me nihil potestis facere.* Ioan. 15. & tamen hortabatur, & corripiebat omnes. Apostolus quoque testatus est, Roman. 9. *Non esse currentis, neque volentis, sed miserentis Dei.* Et 1. Corinth. 3. *Neque qui plantat esse aliquid, neque qui rigat, & tamen hortari; & corripere omnes non cessabat.* Ipsi etiam Propheta hortabantur, & corripiebant homines assidue, & tamen clamabant, proprium esse Dei circumcidere corda, & pro lapideis dare carnea. Denique sanctus Augustinus propter hanc ipsam obiectionem scripsit integrum librum, quem nominari voluit de correptione, & gratia. In quo libro, capite tertio, sic ait: *O homo in præceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione cognosce, tuo te vitio non habere, in oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere.* Et cap. 6. *Corripatur origo damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur, si tamen qui corripitur, filius est promissionis.*

DENIQUE respondet, correptiones, & exhortationes vitales esse, etiam si non adsit liberum arbitrium; nam reprobis adhiberi ad flagellum conscientia in hac vita, & ad testimonium in alia, ut inexcusabiles ad Domini tribunal efficiantur; electis autem ut per verbum exterius excitentur, sicut per spiritum intus illuminantur, & ad gratiam recipiendam per externam verbi correptionem præparentur. Sed vtraque Caluini responsio paruo negotio refutari potest.

Quod enim ad priorem attinet, nos ex Christi, & sanctorum exemplis liberum arbitrium efficaciter probari existimamus. Quoniam enim nemo, nisi præus iudicio careat, hortatur, aut corripit infantes, vel insanos, sed solum adultos & mentis compotes, colligimus eos duntaxat hortationis, & correptionis capaces esse, qui liberi arbitrij vsum habent: non enim aliud interest, inter homi-

nes insanos & sanos, nisi quod illi more pecudum, naturali quodam instinctu feruntur, nec possunt aliter facere: isti libero iudicio eligunt, quid agant, & possunt, si ita liberum fuerit, non eligere. Itaque simile esset hortari hominem, non liberum, ad eligendum bonum, & corripere, si non eligat; ac si quis hominem in carcere conclusum, hortaretur ad currendum per campos, & reprehenderet, si non pareret.

Refellit hanc similitudinem Caluinus; aliud enim esse dicit, hominem tyrannicè ligatum ab alio, non posse per campos discurrere: aliud, hominem proprio vitio effectum malum, iam non posse eligere bonum. At si fingi aliquem, qui sua culpa in puteum lapsus fuerit; vtrum is rectè admoneretur, ut exiret & obiurgaretur nisi pareret? Obiurgaretur quidem, rectè, quod in puteum se deiecerat, cum in potestate haberet, non se deiecere, at non rectè obiurgaretur, quod non inde emergeret, si id iam in eius potestate non esset.

Ad obiectiones illas ex Scriptura: *Sine me nihil potestis facere.* Et: *Non est volentis, neque currentis.* Et: *Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat.* Respondeo, rectè probari his testimoniis, liberum arbitrium egere gratia Dei. Ceterum eam gratiam, quæ necessaria est ad faciendum, quod Deus præcipit, vel ad quod hortatur, nemini deesse; & ideo (ut sanctus Leo scribit sermone decimo sexto, de passione Domini) rectè Dominum instare præcepto, quia præcurrit auxilio.

Ad obiectionem ex Augustino, in libro de correptione, & gratia. Respondeo, Augustinum in toto eo libro pro certo assumere, eis qui corripuntur non deesse auxilium gratia, quo possint, si velint ex correptione proficere. Nam cum dicit, cap. 3. *O homo in præceptione cognosce, quid debeas habere, in correptione agnosce, te tuo vitio non habere, in oratione cognosce, vnde accipias quod vis habere.* Certè nõ dubitat, ei qui corripitur, & iubetur orare, auxilium non deesse, quo possit orare. Et cum capite quinto dicit: *Quicumque corripit non vis, ideo corripendus es, quia corripit non vis: non vis enim tibi tua vitia demonstrari.* Pro comperto ponit, eum hominem, qui reprehenditur, quia non vult corripit, potuisse velle correptionem admittere. Et capite sexto, cum dicit: *Corripitur origo damnabilis, ut ex dolore correptionis voluntas regenerationis oriatur.* Sine dubio vt certum sumit, eum qui corripitur, posse dolere, & erubescere, & ex eo dolore concipere desiderium vitæ melioris. Alioqui stultissimus esset, qui ea de causa corripere peccatorem, ut in eo ex dolore correptionis oriretur voluntas regenerationis, nisi crederet eum posse dolere, si velit; alias enim adhiberet causam quam sciret, nihil efficere posse. Illa verò correctio (si tamen is qui corripitur, filius est promissionis) non significat eum, qui non est filius promissionis non posse conuerti, sed non conuertendum reipsa, licet conuerti possit. Nam idem Augustinus in eodem libro, capite septimo, apertissimè scribit posse perseuerare etiam eos, qui reipsa non sunt perseueraturi, & meritò argui, & puniri, quia non perseuerant. *Potest enim, inquit, dici ei, in eo quod audieras & tenueras, perseuerares, si velles.*

Ac vt clarissimè perspicatur, librum hunc de correptione, & gratia, nihil omnino Caluini causam adiuuare. Obseruandum est, eodem tempore scripsisse Augustinum librum de correptione, & gratia, & librum de gratia, & libero arbitrio, & epistolam 46. omnia enim hæc scripta sunt ad Valentinum, occasione quorundam eius monachorum, qui gratiam Dei sic defendebant, ut liberum arbitrium denegarent. In epistola igitur illa 46. ad Valentinum vtitur Augustinus, hoc ipso nostro argumento, quod Caluinus ex Augustino soluere nititur: *Nisi esset, inquit, liberum voluntatis arbitrium, non diceretur in Psalmo, Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapientie.* Vbi probat Augustinus ex admonitione & correptione

ne liberum arbitrium. Et similia habet in libro de gratia, & libero arbitrio, capite secundo. Quomodo igitur credibile est, Augustinum in libro de correptione, & gratia ad Valentinum scripto, destruere voluisse, quæ scripserat eodem serè tempore, & eadem occasione ad eundem Valentinum; atque hæc de priore responsione Caluini.

Venio ad posteriorem, in qua Caluinus pro sua summa scientia dialecticâ principium petit. Nam cum dicit, reprobos ideo corripiendos esse, tamen si necessariò peccent, ut correptio sit illis in hac vita flagellum conscientia, & in altera testimonium, quod eos reddat ad tribunal Domini inexcusabiles, omnino pro certo assumit, id quod necessariò fit, posse esse peccatum propriè dictum. At de hoc ipso tota nostra controuersia est. Itaque nego correptionem futuram esse flagellum conscientia illi, qui libertate arbitrij careat, nego etiam futuram illum coram Deo inexcusabilem. Immo hoc ipsum illum, & in conscientia, & coram Deo facillimè excusabit, si verè dicere poterit, se non libera voluntate, sed cogente necessitate peccasse.

AT (inquit Caluinus) experientia testatur, peccatores etiam perditissimos sentire flagellum conscientia, quando corripuntur. Fateor, sed hinc libertas arbitrij apertissimè comprobatur. Propterea enim flagellantur & erubescunt, quoniam conscij sunt ipsi sibi, se potuisse peccatum vitare, si studium adhibere voluissent.

Pari ratione altera pars eiusdem responsionis, quæ habet corripit electos, ut præparentur per verbum externum ad renouationem internam, confirmat liberum arbitrium. Nam si corripitur, qui peccauit, ut præparet se ad renouationem, ergo qui corripitur, non vult præparari, & tamen potest velle præparari ad renouationem: si enim vult præparari, quorsum corripitur? Si non potest velle præparari, nõne etiam frustra corripitur?

Sed non solum hac posteriore responsione Caluinus argumentum Catholicorum nõ soluit, sed incidit in plures laqueos, vnde non facillè se expediet. Scripsit enim per hortationem præparari electos ad recipiendam gratiam, quæ ipsi hortationi pareant. Nam hæc sunt verba ipsius, libro secundo Institutionum, capite quinto, §. quinto: *Ad recipiendam hanc ipsam gratiam, quæ fit ut hortationi pareatur, per hortationem vult nos præparari.* Et infra: *Bisferiam Deus in electis suis operatur, intus per Spiritum, extra per verbum; Spiritu mentes illuminando, corda in iustitie amorem, cultumque formando nouam vos creaturam facit: verbo ad eandem renouationem expectandam, querendam, assequendam excitat.* Hæc ille.

Ex his verbis sequitur primò, posse hominem sine gratia per verbum externum præparari ad gratiam, eamque expectare & querere. Nam distinguit Caluinus operationem verbi ab operatione spiritus, & priorem esse vult operationem verbi, quæ homo præparatur ad gratiam, posteriorem operationem spiritus, qui gratiam ipsam adfert. At hic est error Pelagianus, quem Caluinus refellere se velle dicit. Quomodo igitur nõ pugnat secus, qui illum ipsum errorem docet, quem refutare studet?

Respondet Caluinus libro quarto, aduersus Pighium, ministerium verbi vocari ministerium spiritus, quoniam Deus per spiritum suum inculpat in cordibus hominum id, quod prædicator verbi non ante, nec post, sed simul ad aures loquitur; ita simul omnino fieri externam operationem per verbum, & internam per spiritum.

At responsio ista non soluit nodum, sed magis ligat. Nam Deum inculpare in cordibus verbum exhortationis, vel est persuadere illud efficaciter, & per hoc facere ut homo assentiat; vel est efficere, vt cogitetur, vel intelligatur, non tamen persuadeatur. Si dixerit primùm, pugnat liber iste quartus aduersus Pighium cum libro secundo Institutionis. Nam in libro secundo Institutionis, vt iam citauimus, disertis verbis Caluinus dicit, per

verbum hominem preparari ad illam gratiam spiritus desiderandam & querendam, qua fit ut verbo pareatur; proinde priorem esse operationem verbi preparantis, quam spiritus intus persuadentis: in libro autem quarto, contra Pighium dicit, utramque esse simul, & sine alia preparatione verbum extra prolarum intus à spiritu insculpi, id est, efficaciter persuaderi. Si dixerit secundum, non excludit errorem Pelagianum. Non enim satis est gratia ad cogitandum, & intelligendum secundum fidem Catholicam, sed requiritur gratia ad desiderandum & querendum, & omnino ad preparandum se ad renovationem. Neque Augustinus à Pelagianismo excusaret eum, qui diceret post verbum exhortationis aure corporis audire, & corde perceptum posse suis viribus expectando, & querendo gratiam, ad eam se preparare.

Sequitur secundò, ex illis verbis Caluini, supra citatis, posse ante renovationem hominis, quæ fit per spiritum ex ipso homine aliquid boni exprimi, desiderium videlicet ipsius renovationis, & preparationem ad eandem. At hoc aperte repugnat iis, quæ idem Caluinus scribit in eodem secundo libro Institutionis, cap. 3. §. 6. ubi dicit, nihil unquam boni, ex corde humano exprimi posse, nisi penitus aliud fiat per renovationem, id est, nisi ex lapideo fiat carneum. Neque enim negari potest, quin sit bona preparatio, & cupiditas renovationis, quæ fit per verbum in corde nondum renovato.

Sequitur tertio, preparationem istam esse priorem, & posteriorem ipsa renovatione, quæ tamen repugnantia sunt. Nam secundum principia Caluini, & omnium huius temporis hæreticorum, renovatio hominis fit per solam fidem. Fides autem secundum scripturas præcedit orationem: *Quomodo enim invocabunt, in quem non crediderunt?* Rom. 1. Et præterea oratio nisi fiat ex fide, nihil valet. Renovatio igitur præcedit orationem, ac per hoc desiderium, & inquisitionem & preparationem: & tamè preparatio desiderium, & inquisitio præcedunt renovationem, quia nemo se preparat ad id, quod iam habet, neque desiderat, quod iam accepit, neque inquit, quod iam invenit. Preparatio igitur præcedit renovationem, & renovatio preparationem.

CAPVT XVIII.

Prima classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

IN secundò ordine argumentorum Catholicorum collocatur à Caluino testimonia scripturarum, quæ ipse reuocat ad quinque classes, ut multa argumenta vnica responsione confuteret.

PRIMA igitur classis continet ea testimonia, quæ præcipiunt aliquid homini faciendum, vel non faciendum. Talia sunt: *Non habebis Deos alienos, Non assumes nomen Dei tui in vanum, Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Et alia quæ numerantur Exod. 20. Cuius generis testimonia colligit Augustinus vsque ad triginta duo in libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 2. Ex his testimoniis conficitur hoc argumentum: *Præceptum est regula bene viuendi; frustra autem datur regula ei, qui non potest desicere, aut non potest non desicere, solum liberum arbitrium est, quod in via morum potest desicere, & non desicere; igitur frustra homini præceptum à Deo datur, si caret libero arbitrio; nihil autem facit Deus frustra; igitur non caret homo libero arbitrio.*

Respondet ad hoc argumentum Caluinus, sed ita respondet, ut multa dicendo nihil dicat. Ait primum, legem non esse frustra, quamuis detur homini carenti libero arbitrio, quoniam non datur solum ut sit norma viuendi, sed propter alias etiam causas, quarum vna est, ut per eam cognoscatur peccatum, ut Apostolus scribit ad Rom. 3.

Ait secundò, in scripturis non tantum inueniri legem præcipientem, sed etiam promissionem gratiæ adimplentis, ut hinc intelligamus legis impletionem non esse ex libero arbitrio, sed ex dono gratiæ. Atque hoc fusissimè probat ex diuinis literis, & S. Augustini testimoniis. Ad extremum concludit, legem esse impossibilem, & non inde probari libertatem arbitrii, sed gratiæ necessitatem.

Sed prior illa responsio satis frigida est. Nam etiam si lex habeat multos fines, tamen habet etiam istum, ut sit norma viuendi, & ratione huius finis exigit in homine necessario arbitrii libertatem. Deinde, nonne homo ipsum, quod est per legem cognosci peccatum, & legem normam esse viuendi, in idem recidit? ideo enim datur lex per quam cognoscatur peccatum, ut cognitum vitetur, & hoc modo sit lucerna pedibus nostris, & regula rectè viuendi.

AT (inquit Caluinus) Apostolus dicit, datum esse legem, ut superabundet peccatum, ad Rom. 5. Respondet, non esse Apostoli mentem, legem datum fuisse à Deo, ut per eam peccatum cresceret; nam si ita esset, lex mala fuisset, & tamen idem Apostolus ad Rom. 7. dicit: *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum.* Significat igitur eo loco beatus Paulus, legem datum quidem fuisse ad peccatum vitandum, sed non potuisse efficere ut peccatum vitaretur, sed contra potius occasionem fuisse per accidens, ut peccatum superabundaret. Quoniam enim ut ille ait: *Nititur in vetitum semper, cupidisque negata.* Homines peccato primi hominis deprauati occasione accepta, ex prohibitione legis magis ad peccandum exarserunt. Itaque beatus Paulus bis repetit in illo, cap. 7. occasione accepta per legem peccatum magis inualuisse.

Illud igitur ut, non significat causam, sed euentum, cum dicitur: *Lex subintravit, ut abundaret peccatum.* Similis locus est in lib. 3. Reg. cap. 17. *Quid mihi & tibi vir Dei intraisti ad me, ut interficeres filium meum.* Sciebat illa sine dubio, non ad hoc venisse Heliam, ut interficeret filium eius, sed significare voluit, occasione presentia viri tam sancti, & iusti, non potuisse peccata sua manere diutius impunita, & ideo interfectum à Deo filium suum, quasi ad hoc ipsum Propheta venisset. Sic igitur dicit beatus Paulus, occasione legis peccata creuissent, quasi ad hoc ipsum data lex fuisset. Et eundem sensum habent illa omnia: *Lex iram operatur, litera occidit, virtus peccati lex.* Et similia.

POSTERIOR Caluini responsio planè est extranea. Non enim disputamus hoc loco, possit ne lex solis naturæ viribus adimpleri, nec ignoramus, auxilium gratiæ esse modis omnibus necessarium, cum lex sola non faciat iustos, sed contra potius per gratiam iustificati faciant legem. Sed questio nostra est, utrum posito auxilio gratiæ, homo sit verè liberi arbitrii, ita ut possit legem implere, vel eandem, si maluerit, præuaricari. Quomodo si quis querat, an possit homo pro arbitrio videre, & non videre; non oportet obicere, quid si lumen absit intelligitur enim questio positæ omnib' quæ necessariò requiruntur.

Nos igitur dicimus, posito auxilio necessario, quodcumque illud sit, hominem verè, propriè que liberum esse in moralibus, atque id probamus, quoniam alioqui lex omnino frustra data esset. Ad hoc autem Caluinus nihil omnino respondit, sed ad aliam questionem, satis callidè, pro suo more diuertit.

Porrò nostrum argumentum efficacissimum esse, vel ex eo cognosci potest, quod eo penè solo vitur sanctus Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, ad illud ipsum probandum aduersus imperitos quosdam monachos, quod nos aduersus Caluinistas probare contendimus. Sic enim ait, cap. 2. *Reuelauit nobis Deus per scripturas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium. Quomodo autem reuelauerit, commemorare non humano, sed diuino eloquio. Primum quia ipsa diuina præcepta, homini*

non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium. Et infra: *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium?* Et infra: *Iam multa mandata quid ostendunt, nisi liberum arbitrium voluntatis humane?* Et infra: *Nempe ubi dicitur, noli hoc, & noli illud, & ubi ad aliquid faciendum, vel non faciendum in diuinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium.* Hac ille.

CAPVT XIX.

Secunda classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

ALTERA classis continet ea testimonia scripturarum, quibus promittitur nobis aliquid à Deo sub conditione, si uouerimus, Isaia 1. *Si uoueritis, & audieritis me, bona terra comedetis; si nolueritis, gladius deuorabit vos.* Amos 5. *Quærite bonitatem, & non malitiam, & uiuetis.* Matth. 19. *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Ex his, & aliis similibus locis, que in scriptura passim occurrunt, tale conficitur argumentum: *Aut est in potestate nostra præstare conditionem oblatam, aut non est: si datur primum, demonstratur liberum arbitrium si secundum, illa non est verè sub conditione promissa, sed manifesta irrisio. Non secus ac si quis brauium proponeret, ac præconis uoce clamari iuberet, ut qui uoluerint, currant, dandum enim brauium ei, qui ceteros currendo superauerit: deinde paucos quosdam vi traheret ad brauium, alios vinculis, & catenis cõstringeret, ne se cõmouere possent.*

Respondet Caluinus, non esse absurdum, ut Deus aliquid sub impossibili conditione polliceatur. Constat enim ipsi rationem suam cur hoc faciat. Nam impiis quidem proponere eiusmodi promissa, ut eis quàm sint indigni diuina benignitate testetur; sicut etiam præceptis suis eosdem pungit, ne nimis sua ueritate in peccatis deliciantur. Pijs autem easdem promissiones proponere, ut quia præceptis ignauia nostra non satis acuitur, promissionum dulcedine ad eorum amorem alliciamur.

AT non querimus nos hoc loco, cur Deus promissiones offerat pijs, vel impijs: sed contendimus, non posse rectè promitti aliquid sub conditione, nisi ei qui libero vitatur voluntatis arbitrio. Et reuera si Deus proponeret impijs impossibilem conditionem, ut eis testetur, quàm sint indigni benignitate diuina, illa conditionis oblatio ironicè exponi deberet, & esset (ut diximus) non tam conditio, quàm irrisio. Neque enim fieri potest, ut aliquis sciens, & prudens propriè loqui intendat, cum aliquid faciendum, vel non faciendum sub impossibili conditione proponit.

At loca illa scripturæ nullus adhuc ironicè exposuit, sed omnes propriè. Neque possunt ironicè exponi, nisi uis maxima diuinis literis adferatur. Certè enim interrogatus Dominus, quæ esset ad salutem uia, nullam causam habuit ironicæ responsionis. Proinde Magister bonus uerè, propriè que respondit, cum ait: *Si uis ad uitam ingredi, serua mandata.* Et infra: *Si uis perfectus esse, vende omnia, &c.* Deinde, si Deus promissiones sub conditione impossibili offert impijs, ut eis indignitatem eorù testetur; vel possunt impij ex hoc testimonio diuino proficere, cogitando uidelicet suam indignitatem, & inde timorem, ac dolorem concipiendo, se que coram Deo humiliando, vel non possunt, quia uidelicet, aut non intelligunt testimonium diuinum, aut contemunt: si possunt, ergo habent liberum arbitrium; si non possunt, igitur inutile est eiusmodi testimonium, ac frustra adhibetur. Et reuera impij non intelligunt indignitatem suam, nec ullo modo existimant, promissiones diuinas ad hoc sibi offerri, ut testimonium habeant indignitatis suæ. Quare sine causa Deus hoc testimonium illis daret.

DENIQUE certum est, saltem pijs, non offerri pro-

missiones sub conditione ironicè & irrisoriè, sed verè, ac propriè: poterunt igitur pijs pro arbitrio conditionem implere, vel etiam non implere. Id enim est proprium veræ conditionis, ut dependeat ab arbitrio eius, cui proponitur. Itaque sicut promissio ad amorem præceptorum accendit animos piorum, quod nos Caluino minimè negamus, ita conditio demonstrat arbitrii libertatem, quod nobis Caluinus vicissim negare non debet, nec potest, si rationem, & naturam veræ conditionis intelligat.

CAPVT XX.

Tertia classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

TERTIA classis testimonia illa complectitur, quæ docent per hominem stetisse, quo minus bene ageret, & peccata vitaret, Num. 14. *Amalec & Chananeus ante uos sunt, quorum gladio corruetis, eo quod nolueritis acquiescere Domino.* Deuter. 30. *Mandatum, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est.* Isaia 5. *Quid potui uinea mea facere, & non feci? Hierem. 7. Hæc gens non audiuit uocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam, idco proiecta est à Domino.* Et cap. 12. *Quia indurastis cor uestrum, & nolulistis obedire Domino, hæc omnia mala eueniunt uobis.* Matth. 23. *Quoties uolui congregare filios tuos, & nolulistis.* Act. 7. *Incurcunsi cordibus & auribus, uos semper Spiritui sancto restitistis.* Ex his locis ducitur hoc argumentum. *Vel potest is qui peccat, non peccare, uel non potest, si potest, habet igitur liberum arbitrium: si non potest, igitur Deus frustra queritur de homine, quasi per illum steterit, quominus bene ageret, cum ipse aliter facere non poterit.*

Ad hoc argumentum Caluinus respondet, ac primum dicit, Deum non immeritò de hominibus conqueri, quamuis non possint non malè agere, quoniam uitio suo, & hæreditaria malitia infirmi sunt. Secundò addit, peccatores à Deo reprehendi, ut peccatorum tadio in uiam redeant. Tertio, ad locum allegatum ex cap. 30. Deuteronomij, quo se magis urgeri sentiebat, duobus modis respondet, primo, locum illi posse eludi, si quis affirmet, Mosem loqui de facilitate cognitionis, non obseruationis præceptorum: Deinde, respondet ferio, Mosem eo loco intelligendum esse de promissione Euangelij, non de præceptis, & lege naturæ.

Consideremus nunc quanti ponderis sine ista Caluini responsiones. Prima illa de malitia hæreditaria parum eum iuuat. Nam malitiam illam nos pœnam docemus esse non culpam, nisi libera uoluntate ei obediamus: Caluinus autem, qui culpam esse contendit, id probare, non assumere debuisset. Itaque sicut homini cæco à natiuitate non rectè quis uitio uerteret, si inter ambuladum impingeret, etiã cæcitas illa ex peccato originali descenderet, & ille uitio suo, id est, uitio, quod in ipso hæret, impingat: sic etiam non rectè peccatores reprehenderentur, cum præcepta diuina transgrediuntur, si absque libera consensione, ex sola naturæ corruptione, quæ ex peccato primi hominis in nobis hæret, præcepta Domini uiolarent.

ALTERA responsio, quam reddit Caluinus, cum dicit, peccatores à Deo reprehendi, ut peccatorum tadio in uiam redeant; non soluit ullo modo propositum argumentum. Nam si possunt homines peccatores audita oburgatione, tadio peccatorum affici, & in uiam redire, liberum arbitrium se habere demonstrant, si non possunt, quorum illa diuinæ querimonia: quorum (inquam) ira loquitur Deus, quasi per homines staret, quo minus bene agerent: *Et nolentes* (inquit Caluinus) *ac inuiti intelligant, nefarium sacrilegium esse, si malorum suorum culpam, que in ipsis residei, in Deum transcribant.* Et probat ex cap. 7. Hieremias, ubi iubet Deus narrari omnia scelera

populi, & tamen prædicit eum non auditurum: *Loqueris, inquit, ad eos omnia verba hæc, & non audient te.* At probare Caluinus debuisset, veram culpam residere in iis, qui ex necessitate peccant; vel certe eos merito reprehendi, qui non possunt bene agere. Hieremias autem nõ dicit, non poterunt audire, sed, non audient. Itaque quoniam audire poterant, sed nolebant, ideo iussu Domini reuocantur illis in memoriam scelera ipsorum, vt excusationem nullam habeant.

TERTIA responsio, quæ ad locum Deuteronomij propriè pertinet, non est melior cæteris. Quod enim Caluinus dicit, locum illum eludi posse, explicando illud (*non supra te est*) de facilitate cognitionis, non obseruationis; non eget responsione, cum ipse idem in libro quarto aduersus Pighium scribat, eam solutionem esse cauillatoriam. Et meritò hoc scribit, quoniam licet Moses loquatur de facilitate cognitionis, vt supra nos ostendimus, tamen ex facilitate cognitionis colligi vult, in potestate populi fuisse mandata seruare, vel non seruare. Dixerat enim paulò ante: *Reuertetur Dominus, vt gaudeat super te in omnibus bonis, si tamen audieris vocem Domini Dei tui, & custodieris præcepta eius.* Ac ne populus responderet, se non posse implere præcepta, aut non scire quid Dominus velit. Adiungit Moses: *Circumcidet Dominus cor tuum, vt timeas eum, &c.* Vbi promittitur auxilium gratiæ contra excusationem impotentia, & postea addit: *Mandatum hoc non supra te est, neque in calo situm, vt possis dicere, quis ascendet in calum, &c.* Vbi tollitur excusatio ignorantia.

Hæc igitur solutio omiffa, quam (vt diximus) Caluinus etiam cauillatoriam esse confitetur: serua responsio illa est, quòd Moses non loquatur de obseruatione legis, sed de promissione Euangelij. Id quod probat, tum, quia beatus Paulus ad Rom. 10. totum hunc locum Deuteronomij refert ad Christum. Tum etiam, quia Moses si de præceptorum legis obseruatione loquutus fuisset, in manifestum exitium populum præcipitasset. Effecisset enim vt existimaret, se legem vniuersam suis solis viribus posse complere.

At hæc responsio vim adfert clarissimis verbis diuinæ scripturæ. Quomodo enim poterat Moses magis aperte significare, se loqui de lege, & præceptis seruandis, quam illis verbis: *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie?* Et illis: *Si audieris vocem Domini, & custodieris præcepta eius, & cæremontias, que in lege hæc scripta sunt?* Quomodo possunt sine summa impudentia hæc negari?

Coniunctus igitur tam perspicua veritate Caluinus, in libro quarto aduersus Pighium, addit, si Moses de præceptis loquatur, loqui tamen de eis, vt ad Christum manu ducunt, vt potissima sententia ad Christum pertineat.

SE D hoc non soluit argumentum. Nam siue hic locus ad Christum pertineat in sensu literali, siue mystico, siue non pertineat vilo modo, non multum laboramus, id nobis est satis, si concedatur, quod nulla ratione negari potest, loqui Mosem etiam de præceptis seruandis, & docere, esse in potestate hominũ illa seruare, & non seruare, ex quo liberum sine vlla dubitatione demonstratur arbitrium. Neque obstat testimonium Apostoli Rom. 10. non enim oportet exponere scripturã clarã per obscuram: certum autem est omnium interpretum consensio- ne locum Mosi, multò clariorem esse, quam Pauli. Deinde (vt nos supra docuimus) Apostolus non explicat verba Mosi, sed ad ea tantum alludit propter similitudinem quandam legis, & fidei. Neque Moses prædicando liberum arbitrium præcipit in exitium populum. Non enim dicit, solis viribus liberi arbitrij mandata posse compleri, sed adiungit etiam gratiam, cum ait: *Circumcidet Dominus cor tuum, vt timeas Dominum.* Denique docet Moses absolute mandata legis posse compleri, atque id esse in li-

bero voluntatis arbitrio, quoniam qui dedit præceptum, sine dubio non denegat auxilium.

CAPVT XXI.

Quarta classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

QUARTA classis continet ea testimonia, quæ docent, Deum quasi recedere, & explorare, quid homines faciant, & quorsum studia sua conuertant. Deuter. 8. *Adduxit te Dominus quadraginta annis per desertum, vt affligeret te, atque tentaret, & nota fierent, que in animo tuo versabantur, vtrum custodires mandata illius, an non.* Et cap. 11. *Tentat vos Dominus Deus voster, vt videat, si diligatis eum in toto corde.* At frustra exploraret Deus, quid homines facere velint, nisi possent rem eandẽ facere, & non facere. Nemo enim prudens explorat euentũ rei determinatæ ad vnum. Quis namque explorauit vnquam calidus ne sit ignis, an frigidus? appetat canis esuriens panem potius quam lapidem?

Respondet Caluinus, Deum non sic recedere quasi destituit hominem gratia sua, vt exploret, quid ille suis viribus possit: sed permittere, vt homines affligantur, quasi ipse non videret quid mali patiantur sui. Atque huc vsque satis bene. Sed quorsum Deus affligi sinit suos: *Vt videat* (inquit Caluinus) *an post longas calamitates capiat eos recordatio Dei, & querant faciem Domini sui.*

Hic verò rursus redit argumentum, nam si possunt homines affligi querere Deum, quod ante non faciebant, certe habent liberum voluntatis arbitrium: si non possunt, frustra Deus illos affligi sinit, vt videat, an querant faciem Domini sui: quorsum enim explorat, quod scit non posse fieri?

Respondet, non posse affligi querere faciem Domini sine gratia, tamen posse cum auxilio gratiæ. At nos id minime negamus; non neget ipse vicissim, posse hominem cum auxilio gratiæ pro libero arbitrio voluntatis querere Deum, & non querere, id est, gratiæ cooperari, & non cooperari, & pax erit. Vel si id negare perrexit, intelligat argumentum non esse solum; semper enim ea difficultas manet, cur Deus exploret, quid homo facere velit, si non potest homo pro arbitrio velle, & non velle, facere, & non facere.

Adfert deinde Caluinus alteram responsionem, ac dicit, Deum non destituere hominem, vt videat quid ille possit, sed vt eum adigat ad recognoscendam propriam vtilitatem, id est, suũ nihil. At neque nos ignoramus, Deum qui omnia nouit, non explorare, vt ipse aliquid noui cognoscat, sed vt faciat nos cognoscere, quales simus; & vt alij quoque, qui cæca nostra non vident, intelligant ex operibus externis, quales intus simus.

Itaque Deum tentare aliquem, nihil est aliud, quam occasionem illi præbere aliquid pariendi, vel agendi, ex quo intelligatur eius caritas, & patientia. Vel contra proprius amor, & impatientia. Sic Deus tentauit Abrahamum, Tobiam, Iob, vt appareret eorum insignis virtus; & contra sic tentauit filios Israhel in deserto, vt appareret, quam parum solidæ virtutis in illis esset, etiam si dixissent: *Quicquid nobis præcepit Dominus, faciemus, nec ambulabimus altera via.*

Cæterum ex hac tentatione, qua Deus facit nos explorare & cognoscere, quid simus, non minus libertas arbitrij comprobatur, quam si Deus tentaret, vt ipse hoc idem exploraret, atque cognosceret. Nam neque nobis explorandum esset quid simus, si ex necessitate operaremur, & occasione oblata, non possemus nisi in alteram partem inclinare.

Præterea tentat Deus, vt appareat virtus, aut vitium, & meritò laudari, aut vituperari aliquis possit. At non est opus virtutis, vel vitij, nec dignum laude, aut vituperatione,

tionem, quod necessariò fit, nec potest aliter fieri. Propter ea siquidem virtus, & vitium, laus ac vituperatio locum in bestiis nullum habent, quod illa libertate arbitrij carent, nec possunt aliud agere, nisi quod agunt.

CAPVT XXII.

Quinta classis scripturarum pro libero arbitrio in moralibus.

VINTA classis habet duo testimonia diuinæ Scripturæ, quæ magno quodam fastidio, & quasi per contemptum Caluinus proposuit, præmissis hoc præmio: *Quæ, inquit, præterea hinc inde testimonia corradiunt, mediocribus etiam ingenij non multum fauissent negotij, quæ superiores modò solutiones probè imbiberint.* Ista videlicet est serpentis astutia. Nam quia duo ista loca sunt omnium grauissima, neque sperabat Caluinus posse lectoribus satisfacere responsiones suas, ostentare voluit contemptum: vt putaretur magis non voluisse, quam non valuisse propositos nodos accuratè soluere.

PRIOR igitur locus est in capite quarto Geneseos, vbi sic legitur: *Quare iratus es, & quare concidit vultus tuus? Nõne si bene egeris, recipies, sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.*

POSTERIOR locus est in capite decimoquinto Ecclesiastici, vbi hæc habentur: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Adiecit mandata, & præcepta sua. Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Apposuit tibi ignem, & aquam, ad quod volueris porrigere manum tuam. Ante hominem vita, & mors, bonum, & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.*

Consideremus priorem locum, in quo tot pendè sunt argumenta, quot verba: *Quare* (inquit Deus ad Cain) *iratus es? & cur concidit vultus tuus?* hæc interrogatio indicat, potuisse Cainum, si voluisset, non irasci, & non tristari. Cur enim nõ dicimus cani, quare latras? & leoni, quare rugis? nisi quia scimus, nõ posse bestias illas pro arbitrio latrare, & non latrare, rugire, & non rugire?

Nõne si bene egeris, recipies, sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? Illa conditio (si bene) & illa (si malè) nõne etiam liberum ostendunt voluntatis arbitrium? cur enim non dicimus homini, si Solem stare feceris, sicut dicimus si bene egeris, habebis hoc, aut illud? nisi quia non ignoramus, non esse in potestate hominis, vt Solem stare faciat, esse autem vt bene agat, si velit, vel malè, si nolit?

Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Hic verò apertissimè in statu naturæ corruptæ liberum prædicatur arbitrium. Quid enim est, sub te erit appetitus eius: nisi in potestate tua erit peccati cupiditas? & quid significat, tu dominaberis illius, nisi poteris, si volueris, cupiditati resistere, & ita efficere, vt non regnet peccatum in tuo mortali corpore?

Videamus nunc, quam hic se torqueat, sudetque Caluinus, qui paulò ante iactauit hunc, & similes locos ne mediocribus quidem ingenij negotium facessere posse. Primum ait, non debere intelligi illa verba (*sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*) de peccato, sed de Abel, vt sensus sit, quamuis peccaueris, tamen primatum inter fratres obtinebis, & dominaberis fratri tuo iuniori. Deinde admittit hunc locum, posse exponi de peccato: *Ne videamur, inquit, hanc interpretationem completi, quod altera nobis contraria sit, demus jam de peccato loquutum fuisse Deum.* Sed querit, an Deus promittendo, an potius iubendo dixerit (*tu dominaberis illius*) & siquidem iubendo, non inde probari liberum arbitrium dicit, quia Deus etiam impossibilia quandoque iubet, si promittendo, querit, cur non sit factum quod Deus promissit. Non enim à Caino peccatum, sed à peccato Cainum deuietum fuisse, patricidium illius clamat.

Obicit postea sibi, conditionem intelligendam esse in ea promissione, quasi dictum sit: *Victoriam de peccato referes, si tamen certaueris.* Respondet: *Sed quis recipiat istas ambages?* Ad extremum, cum ei displiceret, quod tam facile concessisset, hoc loco de peccati victoria: & dominatu agi, mox subiungit: *Quamquam & res ipsa, & ratio grammatica postulant, comparationem fieri Cain & Abelis, quia primogenitus frater minori posthabitus nõ fuisse, nisi proprio scelere deterior.* Atque hæc est tota Caluini defensio.

Nos verò constanter asserimus, hoc loco nõ de Abele, sed de peccato Deum esse loquutum. Idque probamus primum, ex ratione grammaticæ, quam nobis Caluinus obiecit. Illud enim pronomen eius, cum dicitur, *sub te erit appetitus eius*; & illud pronomen illius, cum dicitur, *& tu dominaberis illius*: referunt, id quod paulò ante nominatum est. Paulò verò ante peccati, non Abelis, mentio facta est, sic enim legitur: *Si bene egeris, recipies: sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit. Sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.* Ratio igitur grammaticæ postulat, vt illa pronomina (*eius*) & (*illius*) ad peccatum, non ad Abelem referantur. Quid quod in tota hac diuina sententia nunquã nominatur Abel? vnde igitur venit Caluino in mentem, vt de Abele, non de peccato sermonem hoc loco haberi existimauerit?

DEINDE probamus, ex communi consensu interpretum. Sanctus Ambrosius libro secundo de Cain, capite septimo: *Non frater, inquit, ei addicitur, sed error adscribitur, cuius ipse sibi auctor est. In te, inquit, reuertetur crimen, quod à te capit. Non habes in quo necessitatem magis, quam mentem tuam arguas.* Vides quomodo sanctus Ambrosius & Caluini expositionem reiciat, & liberum arbitrium à necessitate perspicue doceat?

Sanctus Hieronymus in questionibus Hebraicis idem docet, & quidem his verbis: *Quia, inquit, liberi arbitrij es, moneo vt non tibi peccatum, sed vt peccato domineris.*

Sanctus Augustinus libro decimoquinto de ciuitate Dei, capite septimo: *Quiesce, inquit, ad te enim conuersio eius, & tu dominaberis illius. Numquid fratris? absit: cuius igitur nisi peccati? En quàm aperte sanctus Augustinus absurdum esse pronunciat eam sententiam, quam Caluinus maxime probauit.*

Sanctus Prosper in secundo libro de vocatione gentium, capite decimo tertio, enarrans illud: *Ad te erit conuersio eius, & tu dominaberis illius.* Ad te, inquit, tua culpa reuocetur, noli peccato regnum in te dare, sed tu potius in ipsum sume dominatum.

Sanctus Gregorius libro quarto Moralium, capite vigesimo secundo: *Tunc, inquit, peccatum cordis sub iuris nostri possessionem reduciunt, si cum incipit, reprimatur. Vnde & diuina voce Cain praua cogitanti dicitur, in foribus peccatum tuum aderit, sed sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius, &c.*

Eodem modo exponunt Eucherius, Beda, Rupertus, Abulensis, Lyranus, Caietanus, & Glossæ ordinaria, & interlinealis. Neque suspicari debemus, nullum horum doctorum tenuisse rationem grammaticæ, aut omnes grauiter esse hallucinatos.

At obicit Caluinus: *Si de peccato agitur, cum dicitur, tu dominaberis illius, vel iubet Deus, vel promittit, si iubet non colligitur hinc liberum arbitrium, quia præceptum est impossibile, si promittit, cur non est factum quod Deus promissit?* Respondet, Deum nec promittere, nec iubere, sed significare, peccatum esse in potestate peccatis, & proinde monere Cainũ, vt cogitet, in suo arbitrio esse cupiditati peruersæ assentiri, vel non assentiri, & ideo de sperã, vt non vincatur, sed vincat, nisi grauiter puniri velit.

SE D etiã si Deus iuberet, nihil lucraretur inde Caluinus; nemo enim iubet impossibilia, nisi qui non vult fieri quod iubet, id est, insanus aliquis, aut fatuosus. E: si

Deus non iuberet, sed promitteret victoriam, sub conditione, si fortiter pugnare vellet, nulla essent hic ambages. Quia enim claris, quam vinces, si certaueris? an non etiam Apostolus sine vllis ambagibus dixit: Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit?

Adde ad extremum, probari ex hoc loco liberum arbitrium, etiam si daremus, loquutum hic esse Deum non de peccato, sed de Abele. Neque enim Deus mitigare conaretur animum Caini, promittendo permanurum illi ius primogeniturae, & dominaturum illum fratribus suis, nisi sciret, potuisse eum reuocari a concepto scelere, & in arbitrio eius esse cupiditati iam exorta resistere, vel consentire.

POSTERIOR locus, ex capite decimoquinto Ecclesiastici, inuicissimus est, & tam perspicuus, vt nulla declaratione indigeat. Respondet enim Caluinus primo librum Ecclesiastici esse dubie fidei. Secundo, Ecclesiasticum, de libero arbitrio primi hominis, quale fuit ante peccatum, non de eo, quale nunc est, esse loquutum. Tertio, si velit ille auctor, suis illis verbis non destruere liberum arbitrium, sed solum coercere carnis malignitatem, quae sua mala in Deum transferendo vanam defensionem captare solet, ei se quoque libenter assensurum, alioqui eius auctoritatem non magni pendere.

Ad primum respondeo, non posse à Caluino Ecclesiasticum repudiari, si sibi ipse constare velit, propter duas causas, primò, quoniam recipit Caluinus epistolam Iacobi & Iudae, quae non minus dubia fidei olim fuerunt, quam Ecclesiasticus, deberet enim vel cum Lutheranis repudiare omnes libros, qui aliquando dubij fuerunt, vel cum Ecclesia recipere eos omnes, quorum auctoritas in sacris Conciliis declarata est. Constat autem in Concilio Carthaginensi tertio, canone quadragesimo primo, inter libros canonicos, & diuinos librum Ecclesiastici numeratum. Secundo, quia profertur Caluinus se discipulum, ac sectatorem esse Augustini, Augustinus autem non solum hunc librum inter canonicos ponit, in libro secundo, de doctrina Christiana, capite octauo, sed etiam eundem adducit in libro de gratia, & libero arbitrio, capite secundo, ad ipsum liberum arbitrium comprobandum.

Ad alteram Caluini solutionem respondeo, ex Ecclesiastico non solum colligi primum hominem, cum libero arbitrio conditum fuisse, sed etiam idem liberum arbitrium in eius posteris remansisse. Nam paulò ante dixerat: Ne dicas, per Deum abesse, non dicas, ille me implanauit, id est, non referas in Deum causam sceleris tui. Et continuo ratione adiungit: Quoniam Deus hominem constituit, & reliquit in manu consilij sui, &c. Quae ratio nihil efficeret, nisi significare vellet Ecclesiasticus, liberum arbitrium initio datum primo homini, nunc etiam in eius posteris permanere. Praeterea verba illa: Si volueris mandata seruare, conseruabunt te. Et illa: Ante hominem vita, & mors, quod voluerit, dabitur ei. Et illa: Apposuit tibi ignem, & aquam, ad quod volueris, porriges manum tuam. Nonne apertissime testantur Ecclesiasticum alioqui homines, qui nunc sunt, & illis concionari, qui possunt ex eius cohortatione proficere?

Ad tertiam solutionem breuiter dico, ineptam esse conditionem, quam Ecclesiastico Caluinus proponit. Non enim coerceri potest carnis malignitas, ne culpas suas transferat in Deum, seque à peccato immunem esse iactet, nisi concedatur homini liberum voluntatis arbitrium. Sed de hac re saepe dictum est, nec sunt vbique omnia repetenda.

CAPVT XXIII.

Sexta classis scripturarum, pro libero arbitrio in moralibus.

PRÆTEREA loca, quae Caluinus notauit, sunt alia quadam, quae ab illo praetermissa nos in sextam classem, quae locorum derelictorum dici poterit, breuiter conferemus.

PRIMVS igitur locus sit ex capite trigesimo Deuteronomij, vbi sic loquitur Moses: Considera, inquit, quod hodie proposuerim in conspectu tuo vitam, & bonum, & contrario mortem, & malum. Et infra: Testes inuoco caelum, & terram, quod proposuerim vobis vitam, & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum. Non video quid ad hunc locum responderi possit. Liber hic imprimis non est dubiae fidei, & à Caluinistis pro canonico, ac diuino recipitur. Deinde, non loquitur Moses ad homines in statu innocentiae, sed ad Hebraeos, qui tunc erant cum ipso. Denique, nulla hic sunt ambages, nam Moses iurat per caelum & terram, se dedisse populo optionem, vt facerent quod vellet, in re maxime morali, id est, in praecipis seruandis, aut violandis, & cohortatum fuisse eundem populum ad electionem obedientiae, quae vitam adfert, & dehortatum ab electione conuaciaci, quae mortem adfert. Nihil autem magis proprium est liberi arbitrij, quam electio, vt in tertio libro demonstrauimus.

SECUNDVS locus est, in libro Iosuae, capite vigesimoquarto: Optio, inquit, vobis datur, cui seruire potissimum debeatis, &c. Hic etiam locus ad liberum arbitrium in moralibus pertinet, quoniam Iosue significat populum eligere potuisse, vellet ne Deo vero cultum adhibere, vel idolis, id est, an vellet bene agere, an peccare.

TERTIVS locus est, in capite trigesimo primo Ecclesiastici: Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere mala, & non fecit, ideo stabilita sunt bona illius. Non miror haec loca prudenter à Caluino dissimulata, cum non solum, non vera, sed ne verisimilis quidem aliqua responsio hic locum habere posse videatur. Non enim hoc testimonium trahi potest ad statum innocentiae, neque vlla sunt in eo ambages, sed liberum arbitrium asseritur ita verè, proprieque liberum in moralibus, vt dicatur vir bonus, ideo dignus laude, & premio, quod potuerit transgredi, & non sit transgressus, facere malum, & non fecerit.

QUARTVS locus est in priore epistola ad Corinthios, capite septimo: Qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem, sed potestatem habens suae voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo, seruare virginem suam, bene facit. Et infra: Quod vult faciat, non peccat, si nubat. Hoc loco agitur de bono morali, vt patet ex illis verbis, bene facit. Et infra: Melius facit. Et: Non peccat, &c. De hoc autem bono morali faciendo, vel non faciendo, dicit Apostolus, habere hominem liberam electionem, modò non sit impeditus extrinseca aliqua necessitate voti, iuramenti, aut praecipii. Huc enim pertinet illud: Non habens necessitatem. Excludit autem extrinsecam necessitatem, non quòd illa tollat liberum arbitrium, sed vt ostendat, eum qui non ligatur necessitate extrinseca simpliciter, & absolute liberum esse, vt possit non solum facere, & non facere, sed etiam non peccet, siue faciat, siue non faciat. Nam vt diximus in quarto libro, libertas ab extrinseca necessitate praerquirat libertatem ab intrinseca, & ideo qui liber esse dicitur ab extrinseca, consequenter asseritur liber ab intrinseca.

QUINTVS locus est in posteriore epistola ad Corinthios, capite nono: Vnusquisque prout destinauit in corde, non ex tristitia, aut ex necessitate, bilarem enim datorem diligit Deus. Loquitur Apostolus de facienda eleemosyna, quod est opus morale, & monet, vt vnusquisque libenter tribuat id, quod destinauit, in corde suo, id est, quod libera voluntate praerlegit, cum in potestate haberet, parum, aut multum velle dare, aut etiam omnino nihil velle dare. Nam illud, verbum vnusquisque, quo ipse vtitur, proprie, ad liberum arbitrium pertinet.

Distin

Distinguit enim voluntarium in genere, siue spontaneum, quod etiam bestis conuenit à voluntario libero, quod est proprium rationalis, siue intelligentis naturae, quod aliud dicitur ἐκείνου. Hoc autem ἀκούσιον, vt per spicuum est, ex Aristotele libro tertio, de moribus, capite primo & secundo. Atque ex scripturis quidem hac argumenta sufficiunt.

CAPVT XXIII.

Praefatio ad testimonia Patrum, pro libero arbitrio in moralibus.

TESTIMONIA veterum Patrum Caluinus non fuit ausus contra se obicere: tamen coactus à Pighio ad pauca quaedam loca respondit. Produxit Albertus Pighius, in secundo libro de libero arbitrio, testimonia decem Patrum, sancti Petri Apostoli, sancti Clementis Romani, sancti Irenaei, Terulliani, Origenis, sancti Hilarij, sancti Ambrosij, sancti Hieronymi, sancti Basilij, sancti Chrysostomi.

Ad quae testimonia Caluinus ita respondit, vt Petrum, & Clementem, de numero testium auferri iuberet, quod eorum verba ex libris recognitionum apocryphis de prompta fuissent. Origenem & Terullianum, vt hereticos, & qui multis in rebus lapsi essent, omnino contemneret: eosdem item, & Irenaeum exponi posse diceret de libero arbitrio, quale fuit in statu innocentiae, non quale nunc est in statu naturae corruptae, Ambrosium & Basilium, de libertate à coactione, non à necessitate distraitile contenderet: solos esse affirmaret Hilarium, Hieronymum & Chrysostomum, qui proprie liberi arbitrij patrociniū suscepissent, sed trium hominum testimonia non esse consentum Ecclesiae vniuersae, vt Pighius frustra iactauerat praesertim cum contrariae sententiae inueniantur in Augustino, & in Synodo Arausiana.

Illud autè bene habet, & nobis mirificè placet, quod in secundo libro aduersus Pighium, Caluinus admittit veteres Patres, vt de controversia nostra iudices sedeat. Lectores, inquit, monitos velim, & difficulter posse inter me, & Pighium hoc loco conuenire, si modo Ecclesia traditionem ex certo, & perpetuo sanctorum, & orthodoxorum consensu, non ex testimonijs hinc inde male excerptis demonstrat. Deinde si vis simpliciter, & candidè interetur ad veram, & germanam Ecclesiae doctrinam comprobendam, non ad pingendas horum temporum impias doctrinas abuteretur.

Nos igitur producemus testimonia omnium Patrum Graecorum & Latinorum, nec vllum praetermitteremus auctorem alicuius nominis, & simul diligenter expendemus in singulis, possint uerène illis Caluini responsiones vlla ex parte conuenire. Vtrum autem simpliciter, & candidè illis vtamur ad veram, & germanam Ecclesiae doctrinam comprobendam, an ea detorqueamus ad pingendos errores, impiasque doctrinas, lectoris erit iudicium. Quamuis si proprie loqui velimus ex testimonijs Patrum, illud inuestigare debeamus, quae fuerit Ecclesiae veteris doctrina, vt quoniam inter nos conuenit, in Ecclesia, quae ante mille annos floruit, veram, & germanam fuisse doctrinam, ex comparatione illius intelligatur, vtrum nos germanam doctrinam teneamus, qui liberum arbitrium in actionibus moralibus esse defendimus, an aduersarij, qui liberum arbitrium, in seruum arbitrium, commutantes hominem post lapsum Adami, ex necessitate peccare contendunt.

CAPVT XXV.

Testimonia Graecorum Patrum adferuntur, pro libero arbitrio in moralibus.

PRIMVS ex Graecis Patribus occurrit sanctus Ignatius, is in epistola ad Magnesianos ita loquitur: Quandoquidem, inquit, actiones ipse sua habent premia, & obedientiae propemur vita, mors autem inobedientiae & singuli, qui aut hoc, aut illud elegerunt, in eius quod elegerunt, locum abiturij sunt, fugiamus mortem, & eligamus vitam. Et infra: Si quis pietati studet, Dei homo est, si impie agit, diaboli est, non id factus per naturam, sed per animi arbitrium. Nihil hic responderi potest. Nam & loquitur sanctus Ignatius de bono, & malo morali, & affirmat, homines eligere id, quod volunt, qui est proprius actus liberi arbitrij, & eum, qui impie agit, per animi arbitrium fieri malum, docet.

At fortasse non sunt Ignatij epistola, quae sub illius nomine circumferuntur, id enim Lutherani obicere solent. Sed recipit eas Eusebius, libro tertio Histor. Ecclesiasticae, capite trigesimo sexto. Sanctus etiam Hieronymus multas enumerat, & inter ceteras, illam ad Magnesianos, & Ignatio tribuit in libro de scriptoribus Ecclesiasticis. Denique passim citantur epistola ista nomine sancti Ignatij ab Athanasio, Theodoro, aliisque Patribus, neque vlla occurrit solida ratio, cur reicienda videantur.

SECUNDVS sit sanctus Dionysius Areopagita, is in libro de diuinis nominibus, capite quarto, parte quarta, prope finem, posteaquam docuerat, malum non esse substantiam, sed defectum quendam, ita subiungit: Dixerit verò quispiam infirmitatem supplicium non mereri, sed veniam. Si igitur non licuisset obistere, verè forsitan esset obiectum. Sin autem ex ipso bono vires suppediuntur, quod, vt sacra eloquia docent, omnibus simpliciter conuenientia tribuit, non est ignoscendum, si quis per ignauiam ab ipso bonorum propriorum habitu diuinijs procedente aberrauerit. Idem libro de Ecclesiastica hierarchia, capite secundo, parte tertia, tribuit homini nomen illud ἀκούσιον, quod fatetur Caluinus proprium esse liberi arbitrij.

Neque ad hunc locum responderi potest, nisi forte libros istos non esse Dionysij Areopagita. Sed certè negari non potest, auctorem huius libri fuisse virum magnum, & ante mille annos floruisse, cum citetur à sancto Gregorio, homilia trigesima quarta, in euangelia, nomine antiqui, & venerandi Patris. Nam si Gregorio, antiquus fuit, cum ipse Gregorius ante annos circiter mille floruerit, nobis profecto antiquissimus esse debebit. Sed de hoc auctore aliàs disseruimus.

TERTIVS sit beatus Clemens Romanus, quem inter Graecos numeramus, quod Graecè scriptus sit liber, qui nomini eius ascribitur. Is igitur in libro tertio recognitionum, inducit Apostolum Petrum cum Simone Mago, pro libero arbitrio, sic differentem: Dic quomodo Deus iudicat secundum veritatem vnumquemque pro actibus suis, si agere aliquid in potestate non habuit? Hoc si teneatur, conuulsa sunt omnia. Frustra erit studium sectandi meliora. Sed & indices frustra legibus praesunt, & puniunt eos, qui male agunt. Non enim in sua potestate habuerunt, vt non peccarent.

Ad hunc locum prompta responsio est, liberum esse suppositiuum. Nam alioqui liberi arbitrij tam est aperta confessio, vt nihil contra fingi possit. At nos facemur, liberum esse corruptum, ac deprauatum ab haereticis, sed tamen vel esse Clementis Romani, vel alterius aequè docti, atque antiqui. Siquidem Eusebius libro tertio, Historiae Ecclesiasticae, capite trigesimo octauo, scribit, hos libros & esse Clementis, & ab haereticis deprauatos. Idem scribunt Epiphanius, haereticus trigesima, Et Rufinus in Apologia pro Origene. Meminit etiam horum librorum sanctus Hieronymus, libro secundo, aduersus Rufinum.

At si corrupti sunt libri, ac propterea inter apocryphos recensentur, quorsum intantur à nobis? quoniam manifestè constat, non esse corruptos in locis, ubi defenditur libertas arbitrij. Nam ante Rufini ætatem, qui hos libros Latinos fecit, nulli fuerunt heretici, qui libero arbitrio nimis multum tribuerent, quod postea fecerunt Pelagiani; multi autem heretici fuerant, qui negauerant liberum arbitrium, ut Simon Magus, Manichæus, & alij. Itaque si in his libris negaretur liberum arbitrium, suspicari possemus, insertam fuisse eam à Manichæis, vel aliis eiusmodi hereticis, at liberi arbitrij confessionem non possumus, vili heretico illius temporis adscribere.

DEINDE, veteres Patres, qui dicunt, hos libros corruptos esse ab hereticis, non tacent in quibus articulis corrupti sunt. Scribunt enim in articulis de diuinitate filij, alijque similibus esse corruptos. Corruptelam autem in articulo de libertate arbitrij, nullus veterum vnamquam notauit.

Adde postremò, quòd quæ dicuntur in his libris de libero arbitrio, eadem repetuntur passim ab aliis Patribus, ut necesse sit, omnes omnium Patrum libros esse deprauatos, si libri isti recognitionum in hoc articulo deprauati censendi sunt.

QUARTVS sit sanctus Iustinus Martyr, is ita loquitur in Apologia ad Imperatorem Antoninum, pag. 31. in meo codice: *Nisi libero arbitrio genus humanum, & res turpes fugere potest, & pulchras, ac bonas sequi, extra causam, culpamque est eorum, quæ quoquomodo aguntur. Sed ipsum libero arbitrio, liberamque voluntate & rectè facere, & peccare docemus.* Et infra: *Neque ille remuneratione, aut laude dignus esset, si per seipsum bonum non eligeret.* Et in Apologia ad Senatum: *Nihil, inquit, esset in illis laude dignum, nisi facultatem haberent, quæ se in vtramque partem conuerterent.* Hic verò Caluinus neque fingit, neque fingere potest aliquid, quod speciem habeat responsonis. Auctor enim certus est, & verba clarissima. Sola pertinacia his, atque similibus resistit.

QUINTVS sit Athenagoras Iustini æqualis, is in Apologia ad eundem Imperatorem Antoninum: *Liberi arbitrij, inquit, in ipsis quoque (Angelis videlicet) in vtramque partem voluntatem constituerat Deus, sicut & in hominibus liberam, & prauitatis, & virtutis deligendam potestatem habentibus cernere est. Quid clariùs? quid verius?*

SEXTVS sit beatus Martyr Irenæus, is in lib. 4. cap. 71. ita loquitur: *Illud quod ait, Quoties volui congregare filios tuos & nolui, veterem legem libertatis hominis manifestauit, quia liberum eum fecit Deus ab initio.* Ac vt intelligat Caluinus, Irenæum non solum significare voluisse, creaturam hominem liberum, sed etiam nunc esse liberum: legatur titulus huius capituli, quem ipse idem Irenæus præfixit. Sic enim habet: *Ostendo, quod homo liber sit, & sua potestatis, ad hoc vt possit eligere bona, vel contraria.* Legatur deinde finis eiusdem capituli, ubi hæc habentur: *Qui operantur bonum, gloriam & honorem percipient, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud. Et autem qui illud non operantur, iudicium iustum recipient Dei, quoniam non sunt operati bonum cum possent operari illud.* Et capite septuagesimo, notecundo: *Si igitur, inquit, non in nobis esset facere hæc, aut non facere, quam causam habebat Apostolus, & multò priùs ipse Dominus consilium dare, quæ quidem facere, à quibus verò abstinere?*

Et adhuc resistit Caluinus, ac probare nititur, Irenæum non dicere id, quod dicit, quoniam in eodem libro scripsit, liberum arbitrium ad imaginem Dei pertinere: imaginem autem fuisse in primo homine, sed per peccatum extinctam, colligi ex Apostolo, qui reformari dicit in nobis imaginem Dei. At nimis frigidam est argumentum contra manifestissimam veritatem. Nam imaginem Dei extinctam esse post peccatum, neque Ire-

naus, neque Paulus vnumquam scripsit. Reformatur verò in nobis imago, quoniam obscurata fuerat, licet (vt diximus) non extincta. Sed de hac re alibi multa diximus.

SEPTIMVS sit Clemens Alexandrinus, is in primo libro S. Romanorum, pag. 5. sic ait: *Quoniam libera electio & appetitio, peccata primum inchoat, in eis infliguntur supplicia.* Et infra: *Quæ enim ita sunt, & liberari ab ignorantia, & à mala, & deleui abili electione, & ante omnia non assentiri fallacibus illis phantasiis, & visis, situm est in nostra potestate.* Vide alium locum, in secundo libro de libero arbitrio capite nono.

QCTAVVS sit Origenes, is in commentario ad caput decimum tertium, Matthæi, exponens parabolam fagenæ piscium, posteaquam dixerat, ab hereticis accipi per bonos, & malos pisces, duas naturas, alteram bonam, alteram malam, ita subiungit: *Hinc intellectui repugnant omnes scriptura, declarantes esse liberum arbitrium, dum & accusant eos, qui delinquant, & probant eos, qui rectè faciunt.* Idem Origenes similia docet, libro tertio, de principiis: capite primo, præfatione in epistola ad Romanos, homilia duodecima, in libro Numeri, & alibi.

Sed Caluinus Origenis testimoniū non recipit, quòd dicat eum in multis lapsum esse. At nos eum in hac re non errauisse, facillimè demonstramus. Nam Origenes errores diligentissimè notauerunt Epiphanius, Theophylus, Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Nicephorus, & alij, neque vllus eorum inter errores Origenis posuit, hominem præditum esse libero arbitrio.

Rursus Caluinus Origenis testimonia causæ suæ nihil nocere contendit, quòd Origenes disputet aduersus Marcionem, qui liberum arbitrium ita tollebat, vt naturam humanam ab ipsa creatione malam esse diceret. At parum interest, contra quos Origenes disserat, modo liberum arbitrium in præceptis morum seruandis prædicet.

DEINDE Origenes, vt ostendat, naturam non esse malam à creatione, probat, hominem esse liberi arbitrij, & mutari per se de bono in malum, quod fieri non posset, si esset naturaliter malus. Itaque duo probat Origenes, primò, hominem esse liberum, secundò, non esse naturam malum, ex quibus duobus vnum deducit ab altero. Marcion negabat vtrumque, Caluinus alterum tantum, proinde dauus Caluino, vt non sit Marcionista, sed Semimarcionista, & Origenes Caluinum non ex toto, sed ex parte confutet. Neque dicere poterit Caluinus, Origenem loqui de libertate à coactione, non à necessitate, nam libertatem à sola coactione Marcionista minime denegabant.

NONVS sit Eusebius Cæsariensis, is in libro sexto, de præparatione Euangelica, capite quinto, ita loquitur: *Sic per legem rectam viam ostendit, per liberam verò potestatem efficit, vt in ipsa essent virtutis præmia, sine vi aliqua agere, cum possit etiam contraria mala. Ita si proprio motu naturalcm dispexerit legem, fons virtutum sponte, non aliunde, neque vlla necessitate, sed libera voluntate, atque iudicio facta est.* Et in extremo capite: *Cæcus profectò de his rectè indicaret, non necessitate, sed libero hac fieri arbitrio.* Ita testimonio Eusebij cæci sunt Caluini, vel potius cæcis deteriores. Cum id non videant, quod cæci videre possent.

Sed forsitan obiiciat aliquis, Eusebium contra eos disferere, qui ponebant fatalem necessitatem, qualem Caluini non ponunt. At Caluini iniprimum ponunt, etiam necessitatem similem fatali, deinde, parum refert quid mouerit Eusebium, vt liberum arbitrium defenderet, modò illud verè, doctèque defenderit. Denique, nonne Eusebius omnem prostrus necessitatem excludit, cum ait: *Neque vlla necessitate, sed libera voluntate, atque iudicio facta est?*

DECIMVS sit Magnus Athanasius, is in oratione contra idola, non procul ab initio, sic ait: *Animæ libera est, & sui arbitrij. Potest enim vt ad bona se inclinare, ita bona quoque auersari.* Et infra: *Quæ cum liberum sui ius, arbitriumque intuetur, sentit se in vtramque partem corporeis membris vt posse, tum ad ea quæ sunt, tum ad ea quæ non sunt. Ea verò quæ sunt, bona appello, ea quæ non sunt, mala.* Ad hoc testimonium nihil omnino responderi potest. Auctor enim est certus, gravis, doctus, antiquus, sanctus, & sine vllis ambagibus liberum arbitrium docet.

VND ECIMVS sit Magnus Basilus, qui in explicatione Psal. 61 tractans illud: *Mendaces filij hominum in stateris. Non licebit, inquit, tibi dicere in die iudicij, nõ noueram bonum. Proferentur tibi propria tue stateræ, sufficientè boni & mali discretionem habentis. Nam corporis pondera libera momentis examinamus: quæ verò in vna eligenda sunt, libero animæ iudicio discernimus. Quod etiam stateram nominauit, propterea quod æquale momentū ad vtramque partem capere potest. Idè in oratione de libero arbitrio: Nam, inquit, quod in homine situm est liberum arbitriū, in eligendo & non eligendo situm est, &c. Item in oratione de causâ mali. Cur, inquit, in structura non habemus, vt neque volentibus nobis peccare detur? quia etiã tu famulos, non cum vinculis habes, beneuolos putas, sed cum voluntariè ea, quæ officij ipsorum sunt, explere videris. Itaque etiam Deo non gratum est, quod coactum est, sed quod ex virtute rectè geritur. Virtus autem ex voluntate, non ex necessitate fit. Voluntas verò ex his, quæ in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.*

Arripuit Caluinus voculam illam (coactum) & inde collegit, non loqui sanctum Basilium de libertate, à necessitate, sed à sola coactione. At sine dubio non rectè collegit. Nam explicauit in eodem loco sanctus Basilus, quid per coactionem intellexerit, cum illi per aduersariam particulam opposuerit id, quod geritur ex virtute. Et quod geritur ex virtute, esse dixerit id, quod ex voluntate, non ex necessitate fit. Et quod sit ex voluntate, declarauerit esse id, quod in nobis est, quòdque ex arbitrij nostri libertate dependet. Itaque per coactionem, necessitatem intellexit determinantem ad vnum. Quod etiam clariùs manifestat in eadem oratione, cum dicit: *Soluta enim ab omni necessitate, & voluntariam, ac in sua potestate sitam vitam à conditor adpta, per hoc ad imaginem Dei creata est.* Adde etiam, quod in duobus prioribus locis à nobis citatis, nulla sit coactionis mentio, sed solius necessitatis, & disertis verbis asseritur libertas in electione boni & mali, par momentū habens in vtramque partem.

Duodecimus sit sanctus Gregorius Nyssenus, Magni Basilij frater. Is in libro septimo, de Philosophia, capite secundo: *Concupiscere, inquit, & non concupiscere, mentiri, & non mentiri, & quæcumque talia, in quibus consistunt virtutis, & vitij opera, hæc sunt in nostro libero arbitrio. Nescio quid hic Caluinus comminisci possit. Nullum enim cauillans locum Gregorius reliquit. Vide etiam quæ citauimus libro superiore.*

Tertiūdecimus sit sanctus Gregorius Nazianzenus, qui in carminibus de Christo patiente: *Neque enim, inquit, Deus necessitatem adducet, vt sis bonus, sed in electione, & sententia tua id situm est.* Vide alium locum à nobis citatum libro superiore, ex Apologético.

Quartūdecimus sit Cyrillus Hierosolymitanus, qui catechesi quarta: *Cognosce, inquit, animam esse sui iuris, seu voluntatis liberæ.* Item infra: *Liberum arbitrium habet animæ, & potest quidem diabolus incitare, cogere autem præter voluntatem omnino non potest. Subiicit tibi scortationis cogitationes, si vis, probas, si nolis, improbas. Si enim ex necessitate scortaberis, cuius gratia gehennam Deus parasset? Nihil apertius dici potuit.*

Quintūdecimus sit sanctus Epiphanius, qui in hæresi Pharisæorum, quæ est ordine decimalexta. Per id, inquit, quod peccare quisquam possit, & non peccet, & per id, quod

possit non peccare, peccet tamen, hoc propter peccata panam per vindictam pendente, ille propter benefacta laudem reportante, vtriusque constituta est differentia. Et infra: *Itaque inquit, manifestum, euident, & indubium est, vnicuique liberum arbitrium concessum à Deo, qui per seipsum dixerit, si volueritis, & si nolueritis, vt penes hominem sit bene facere, vel prauè operari. Vides, vt sanctus hic Pater manifestum euident, & indubium esse clamet, quod Caluinus tot libris obfcurare conatus est?*

Sextūdecimus sit Theophylus Alexandrinus, is enim in epistola tertia Paschali sic loquitur: *Nec ambigunt quin in vtramque partem faciendi, vel non faciendi bona, habemus liberam facultatem, & oppressis prauis recta nascuntur, tuncque virtutum inter se concinui chorus, cum virtutum in animo fuerit solitudo. Quid hic obiiciant aduersarij? auctor insignis est, quippe qui sanctum Hieronymum inuenit habere interpretem: & sententia tam perspicua, vt nulla ratione obfcurari queat.*

Septimūdecimus sanctus Ioannes Chrysostomus sit, qui homil. 22. in Genesim: *Nomine, inquit, manifestum est, sua quæcumque voluntate, vel malitiam, vel virtutem eligere? Nam nisi ita esset, & natura nostra prauitas in se esset, neque illos puniri neque istos virtutum retributiones accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum post gratiam Dei relictum est, ideo & peccantibus supplicia propostita sunt, & bene operantibus retributiones. Hunc Patrem nobis Caluinus libenter concedit, quod ei nimis visus sit in liberi arbitrij viribus prædicandis. At imperitiam suam aperte prodit, cum è tanto numero Patrum vnum Chrysostomum, quasi noui aliquid introducere reuicet. Nam si legisset ceteros nunquã ita iudicasset. Quid enim Chrysostomus dicit, quod non ante illum Ignatius, Clemens, Iustinus, Athenagoras, Irenæus, Basilus, Cyrillus, Epiphanius, & post eum plurimi dixerint? Deinde, si tam grauitè Chrysostomus in libero arbitrio prædicando excessit, cur nulli veterum illum reprehenderunt? cur sanctus Augustinus gratia Christi excellentissimus prædicator, hunc ipsum Chrysostomum in libris aduersus Iulianum, non modò non reprehendit, sed vehementer etiam laudat?*

Decimūoctauus sit beatus Macharius Ægyptius, qui homil. 15. sic ait: *Ceterum vt semel, & omnino resonet, & permanceat delictus, & arbitrij libertas, quam primitus homini dedit Deus, ea propter dispensatione sua res administrantur, & corporum solutio fit, vt in voluntate hominis situm sit, ad bonum, vel malum conuertri.*

Decimūnonus sit Marcus Eremita, qui in libro de baptismo, vltra medium, ita loquitur: *Hæc & similia cum sciat scriptura in nostra potestate postum esse, vt hæc agamus necne, propterea non Satanam, neque peccatum Adæ, sed nos increpat.* Et infra comparans nos cum Adamo: *Primam, inquit, conceptionem habemus ex dispensatione, quemadmodum & ille, & perinde ac ille pro arbitrio possumus obtemperare, vel non obtemperare. Sententia horum verborum est, nos tentari ex permissione Dei, sicut eadem permissione tentatus fuit Adam, & sicut ille propter arbitrij libertatem potuit tentatori acquiescere, vel resistere, sic etiam nos propter eandem arbitrij libertatem posse tentationem admittere, vel repellere, quæ si Caluinus legisset, forsitan de Chrysostomo aliter iudicasset.*

Vicesimus sit sanctus Cyrillus Alexandrinus, qui in libro secundo in Ioannem, capite quinquagesimo quarto, sic ait: *Liberum, inquit, arbitrium hominis his verbis ostendit, qui ad alterutrum secundum animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudem, si bene agimus, & contraria, si mala committimus, inuenimus. Vide alia loca, quæ citauimus in libro superiore.*

Vicesimusprimus sit Theodoretus, qui Psal. 107. sextagesimum septimum tractas, & explicans illud: *Pluuiam voluntariam segregabis, &c.* Sic ait: *Pluuiam doctrina*

irrigationem vocat, voluntariam autem appellavit, ob liberum arbitrium. Non enim ex necessitate irrigatur aliquis, sed doctrinae acquiescens consequitur gratiam.

Vicesimus secundus sit Palladius, in epistola ad Laetium, quam praefixit historiae suae de sanctorum vita, in ea siquidem loquens de elemosynis: Neque, inquit, vilo prae-textu, quo placeres hominibus, iureiurando obligasses tuam liberam eligendi voluntatem, &c.

Vicesimustertius sit beatus Ioannes Damascenus. Is enim in libro secundo, de fide, capite vigesimo sexto: In nobis, inquit, sunt ea, quorum liberam adepti potestatem, sumus & facere, & non facere. Et infra explicans quae illa sint: Ea, inquit, quae sequitur laus, aut vituperatio, & in quibus praevaricatio cadit & lex.

Vicesimusquartus sit Theophylactus, qui in commentario ad caput decimum quintum, Lucae sic ait: Itaque ille qui dedit omnia haec ex aequo, permisit liberè ingredi. Nul-lum enim enim cogit non volentem. Nam si voluisset nos cogi, non fecisset rationales, & liberi arbitrii. Neque verò hic auctor intelligit per coactionem vitam illam, quae adigit inuitos, sed necessitatem determinantem ad vnum, ut perspicuum est ex ratione, quam reddit, cum dicit: Non fecisset rationales, & liberi arbitrii. Nam bestia quoque, tamen si rationales non sunt, non coguntur inuitae ad sua obiecta, sed sponte accurrunt. Et nomen liberi arbitrii, quod iste auctor usurpat, non potest proprie conuenire libertati à sola coactione, ut in tertio libro demonstraui.

Vicesimusquintus sit Eutimius, qui in commentario ad idem caput decimum quintum, Lucae, ita edisserit parabolam filii prodigi: Substantia, inquit, partem, quae sibi obuehebatur, petiuit, hoc est, liberum arbitrium, quod ei ex natura debebatur. Ac si diceret, nolo vigeat me seruendi necessitas, liberum est enim mihi arbitrium. Et infra: Pater ergo candidè impertit, vult enim Dominus, ut sibi voluntariè seruiamus.

Est autem hoc loco breuiter annotandum, ex sententia horum patrum, liberum arbitrium comparari substantia, quam filius prodigi dissipauit, quoniam peccatores dissipant liberum arbitrium, dum illo male vtuntur, non quod illud omnino amittant, sed quod. iouititer exercent. Quomodo dicitur aliquis perdere vitam suam, quam non in bonis operibus infumit. Non enim similitudines in omnibus valent. Denique id solum ex parabola colligunt Patres, Deum permittere, ut qui volunt, peccent, neque eos ad bene agendum ex necessitate compellere.

CAPVT XXVI.

Testimonia Patrum Latinorum, pro libero arbitrio in moralibus.

P R I M V S ex Latinis Tertullianus est, is in lib. secundo, contra Marcionem ita loquitur: Liberum, & sui arbitrii, & suae potestatis inuenio hominem institutum. Sed ne Caluinus dicat (ut solet) Tertullianum loqui de prima Institutione, quae postea per peccatum sit mutata, audi sequentia. Hunc statum eius confirmant etiam ipsa lex tunc à Deo posita. Non enim poneretur lex ei, qui non haberet obsequium debitum legi in sua potestate. Nec rursus comminatio mortis transgressioni adscriberetur, si non & contemptus legis in arbitrii libertatem homini deputaretur. Sic & in posteris legibus creatoris inuenias proponētis autē hominem bonum & malum, vitam & mortem. Et infra non procul à fine: Interrogat, inquit, Deus quasi incertus, ut & hinc liberi arbitrii probans hominem in causa aut confessionis, aut negationis, ut daret ei locum sponte confitendi delictum, & hoc nomine releuandi. Sicut de Cain suscitatur, ubi nam frater eius, ut ille haberet potestatem, ex eadē arbitrii libertate sponte ne-

gans delictū, & hoc nomine grauandi. Et in libro de exhortatione castitatis non longè ab initio: Itaque, inquit, cum vtrumque ex praeceptis eius didicerimus, quid velit, & quid nolit, iam nobis est voluntas eligendi alterum, sicut scriptum est. Ecce posuit ante te bonum & malum.

A T non mereatur Tertullianus locum inter testes dogmatum Catholicorum, cum in multis, magnisque rebus eriauerit. Id enim solum est, quod respondere potest Caluinus. Sed facilis responsio est. Nam si solus haec diceret, nullam ei fidem haberemus, ut qui propria sectam instituerit, sed quod dicit cum omnibus Graecis & Latinis Patribus, non parum valet ad testimonium fidei, quae vigeat antiquis illis temporibus in Ecclesia. Non errasse autem in hac re Tertullianum, nec fuisse dogma de libertate arbitrii proprium sectae ipsius, certum est ex eo, quod neque Eusebius in historia, neque Augustinus in libro de haeresibus, neque alius auctor hanc sententiam inter alios Tertulliani errores enumerat.

S E C V N D V S sit beatus Martyr Cyprianus, is in libro primo. epistola tertia, ad Cornelium: Dominus, inquit, non increpuit recedentes, aut grauitè comminatus est, sed magis conuersus ad Apostolos suos dixit. Nunquid & vos vultis abire? seruans scilicet legem, qua homo libertati suae relicta, & in arbitrio proprio constituitur sibi inuicem vel mortem appetit, vel salutem. Et in libro de vnitae Ecclesiae: Fieri verò, inquit, haec Dominus permittit, & patitur, manente propria libertatis arbitrio. Vbi notandum est, nō posse haec detorqueri ad libertatem à coactione, quam solum nobis Caluinus reliquit. Nam etiam si Deus impediret omnia peccata, adhuc maneret libertas à coactione, sicut ea manet in bestiis, quae peccare non possunt, sed libertas à necessitate, & vera potestas eligendi bonum & malum, planè tolleretur, nisi Deus peccata permitteret. Atque hoc est, quod Cyprianus dicit, Deum pati, ut peccata fiant, manente propria libertatis arbitrio.

T E R T I V S sit Minutius Felix, is in Octauio, vltra medium libri, sic gentiles alloquitur: Demique de vestro numero carcer exsoluat. Christianus ibi nullus, nisi aut reus suae religionis, aut profugus. Nec de fato quisquam aut solatium capter, aut excuset, euentum sit sortis fortuna, mens tamen libera est, & ideo actus hominis, non dignitas iudicatur. Neque verò loquitur de libertate à sola coactione. Nam ea non repugnat fato, cui tamen repugnat libertas à necessitate. Potest enim sponte fieri, id quod fato fit. Non potest autem quod fato fit, non necessariò fieri.

Q V A R T V S sit Lactantius, is in libro quarto, diuinarum Institutionum, capite vigesimoquarto: Qui dat, inquit, praecepta, amputare debet omnium excusationum vias, ut imponat hominibus parendi necessitatem, non vi aliqua, sed pudore, & tamen libertatem relinquat, ut & praeium sit constitutum parentibus, quia poterant non parere, si velent, & non parentibus poena, quia poterant parere, si velent. Quomodo ergo poterit amputari excusatio, nisi ut qui docet, faciat quae docet, & sit quasi praeuius, & manum porrigat secuturo?

Q V I N T V S sit Iulius Firmicus, is in libro de erroribus profanarum religionum, quem ad filios Constantini scripsit, sic loquitur capite vigesimo nono: Liberum te Deus fecit, in tua manu est, ut aut viuas, aut pereas, quid te per abrupta praecipitas?

S E X T V S sit sanctus Hilarius, is in cōmentario Psalmi secundi, sic ait: Pnicipue nostrum libertatem vitæ, sensumque permisit, non necessitatem in alterutrum affigens. Et infra rationem reddens: Quid enim, inquit, honoris, & praemij bonitatis necessitas meretur, cum malos nos esse, vis quaedam nobis conserta non sinceret? Hunc egregium Patrem vltro nobis dat Caluinus, neque intelligit quantum detrimenti cause suae faciat, cum illi contrarium se proficitatur, quem non solum Hieronymus & Augustinus, sed etiam integra Synodus Ephesina prima, & alia deinceps

Concilia mirificè coluerunt.

S E P T I M V S sit Optatus Mileuitanus, qui sic loquitur initio libri septimi, aduersus Parmenianum: Quicquid necessitas peccat, non potest magnis viribus accusari. Voluntas habet poenam, necessitas veniam. Homicida scelus potest facere, potest & non facere: adulterium mæchus potest admittere, potest & non admittere, & cetera huiusmodi, in quibus liberum habetur arbitrium.

O C T A V V S sit sanctus Ambrosius. Is in libro primo, de Iacob, capite tertio. Non est (inquit) quod cuiquam nostram adscribamus culpam nisi nostra voluntati. Nemo tenetur ad culpam nisi voluntate propria deflexerit. Voluntarium sibi militem legit Christus, voluntarium sibi seruum diabolus auferatur. Ad hoc testimonium Caluinus respondet, intelligendum esse de voluntario, quod opponitur coacto, atque inuito, non quod opponitur determinato ad vnum. Sed fallitur, nam in primis voluntarium, quod solum opponitur coacto non sufficit ad peccandū, alioqui lupus etiam peccaret cum sponte alienas oues rapit, & occidit. Deinde verba illa (nisi voluntate propria deflexerit) non significant solum sponte, liberèque deflectere, quod etiam pecudi conuenire potest, quae tamen non dicitur propria voluntate deflectere, etiam quando libenter errat, sed significant ex deliberato consilio, atque electione peccare.

Sed quid respondebit Caluinus ad id, quod idē Ambrosius scribit in libro secundo de Cain, capite septimo? Non habes in quo necessitatem magis, quam mentem tuam arguas. Et ad illud, quod habet idem auctor in expositione Psalmi quadragesimi. Homini dedit eligendi arbitrium, quod sequatur, ante hominem vita, & mors, si deliqueris, non natura in culpa est, sed eligentis affectus. Haec enim testimonia clariora sunt, quam vt vlla falsa interpretatione deprauari queant.

N O N V S sit beatus Philastrius, sancti Ambrosii aequalis. Is in libro de haeresibus, capite de Pythonissa: Ignorant (inquit) quod recedentes animae à fide Christi, deditas iam se impietati faciunt: quia arbitrii sui est omnis homo, quod velit, ut eligat facere permittente Deo.

D E C I M V S sit beatus Gaudentius Brixianus, Philastrii Successor; Is in tertio tractatu, super Exodum: Homini (inquit) concessa semel voluntatis libertas non auferatur, ne nihil de eo iudicari possit, qui liber non fuerit in agendo. Quo loco illud est obseruandum, liberum arbitrium primo homini in creatione datum (quod teste Caluino verum fuit liberum arbitrium, etiam à necessitate) nunquam auferri, auctore Gaudentio.

Rursus idem auctor in tractatu de Machabeis: Vnam (inquit) Deus elegit arborem de omnibus lignis Paradisi, nō vti que malam, sed in qua seruorum suorum obedientiam pertinet, ut libertas arbitrii, vel immortalitatis praemium possideret obediens, vel contemnens exciperet mortis interminatae sententiam. Manducauit homo quia voluit, mād datum non custodiuit, quia noluit, morte multatur, quia mād datum seruare potuit, & non stuiduit. Igitur si vnus arbutuli fructus, contra Dei mandatum temerè à Protoplastis degustatus, mortē generi acquisiuit humano; potuit & Machabeis tunc sub lege positus interitum parare mandati diuini transgressio, quibus nūc honorem, & gloriam praecipi eius custodia comparauit. Comparat Gaudentius Machabeos cum Protoplastis, quod isti tentati fuerint de manducatione ligni scientiae, illi de manducatione carnis Iuliae, quae non minus eo tempore Iudeis prohibita erat, quam olim arbor scientiae Protoplastis. Atque in eo Machabeos laudat, quod praecceptum seruauerint, quod ex libertate arbitrii potuissent non seruare: & contra Protoplastos accusat, quod praecceptum non custodierint, quod ex libertate arbitrii custodire sine dubio potuissent. Alioqui enim ineptissima comparatio est, si non sit manete arbitrii libertate in Machabeis, sicut in Protoplastis.

V N D E C I M V S sit Prudentius, qui in versibus liberum arbitrium pulchrè descripsit. Sic enim canit in Hamartigenia.

Non sit sponte bonus, cui non est prompta potestas
Velle aliud, flexosque animi conuerrere sensus.

Item in libro secundo, aduersus Symmachum.

Dicant, cur condita sit lex

Bis sex in tabulis, aut cur rubrica minatur,
Que prohibet peccare reos, quos ferrea fata
Cognunt ad facinus, & inenitabile mergunt:
Quin & velle adigunt prauum insinuantia votum,
Ne liceat miseris veritum committere nolles?
Cedite, si pudor est, gladiumque recundite vestrum;
Aspera nil meritis penis plebentia iura.

Antrum carcerum dissoluite; corpora sub quo
Agminis innocui, fato peccante, tenetis.

Nemo nocens, si fata regunt, quod vinitur, ac fit.
Imo nocens quicumque volens, quod non licet, audet.
Alterutrum quia velle suum est, nec fata reatrum
Imponunt, placitumque nefas, & facta rependit
Impia, supplicis merito, non forte peremptus.

Neque respondeat Caluini alius, haec non facere contra se, qui fatum non defendunt. Nam Prudentius, & alij veteres ideo fatum oppugnant, quia tollit liberum arbitrium: quod si Caluinistae fatum non agnoscunt, & tamen liberum arbitrium non minus negant, quam illi qui fatum asserbant; certè Prudentius, & alij veteres contra ipsos etiam scribunt, & liberi arbitrii possessionem ab omnibus, qui quoquo modo eam impediunt scriptis suis vindicant.

D V O D E C I M V S sit beatus Hieronymus. Is in epistola ad Damasum, de filio prodigo, explicans illud, & diuisit eis substantiam, sic ait: Significanti in graeco legitur δίδωμι αὐτοῖς τὸν βίον, id est, dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propria libertatem, & vt vinceret vnusquisque, non ex imperio Dei, sed ex obsequio suo, id est, nō ex necessitate, sed ex voluntate, vt virtus haberet locum, vt à ceteris animantibus distaremus, dum ad exemplū Dei permittitur est nobis facere, quod velimus. Vnde & in peccatores, aequum est iudicium, & in sanctos, ac iustos iustum praemium retribuitur. Similia habet idem auctor in epistola ad Hedibiam, quaestione decima, & in libro secundo, aduersus Iouinianum.

Sed quoniam Caluinus dicit, Hieronymum solum in senectute à Pelagianis excitatum, sapere coepisse; professorum vnum etiam locum ex dialogis aduersus Pelagianos. Sic igitur loquitur in tertio dialogo: Hoc est quod tibi in principio dixeram, in nostra esse potestate peccare, vel non peccare, vt liberum seruetur arbitrium. Certè nihil hic desiderari potest. Nam & liber est contra Pelagianos, & sententia perspicua.

T E R T I V S D E C I M V S sit sanctus Paulinus, qui in epistola secunda ad Seuerum, sic ait: Quae nobis est gratia (si in alieno tantum fides fuerimus) nisi de proprio seruimus, & id est, de libero voluntatis arbitrio? Vocat aliena Paulinus terrenas diuitias, quoniam tamen nostrae sint, tamen facile possumus impediri, ne faciamus ex eis, quod volumus: propria nominat actiones internas, quoniam illae sunt in potestate nostra, & earum propter arbitrii libertatem verè domini sumus.

Idem in eadē epistola: Libertas (inquit) voluntatis non cogitur, sed suadetur. Per coactionem hoc loco necessitatē intelligit, frustra enim adhiberetur suasio, si homo non posset aliter facere. Idem in epistola quarta, ad eundem Seuerum: Res potestatis nostrae est noster affectus, hinc Domino impendamus & soluimus. Lutherani docent, nos vticumque liberos esse in actionibus externis; in internis autem, praesertim erga Deum, ne micam quidem libertatis habere. Nostrer verò Paulinus contra docet, magis esse in potestate liberi arbitrii, affectum internum etiam

erga Deum, quam actiones externas. Itaque verus Papi-
sta fuit sanctus Paulinus. Qui rursus in epistola octava,
ad eundem; *Agnoui bonum* (inquit) *& feci malum, cum*
aque mihi liberum esset bonum facere. Quia ergo misero mihi
suppetet venia peccati?

QUARTVS DECIMVS sit beatus Innocentius pri-
mus, Pontifex Romanus, qui in rescripto ad Concilium
Mileitanum, sic loquitur: *In omnibus diuinis paginis vo-*
luntati liberae, non nisi adiutorium Dei, legimus esse. Ten-
dum, cumque nihil posse celestibus auxiliis destituta. Idem
in rescripto ad Concilium Mileitanum: *Liberum* (in-
quit) *arbitrium cum nasceremur accepimus.*

Hæc Innocentij testimonia diligentissime confide-
randa sunt. Nam & sunt absque controuersia eius, cui
tribuntur, & auctor est antiquus, & grauis, & à sancto
Augustino, ac Hieronymo non semel laudatus. Scripta
sunt præterea cõtra Pelagianos, à sancto Augustino cõ-
mendantur, in epistola centesima sexta, ad Paulinum
vt non sit periculum, ne nimium tribuant libero arbi-
trio. Denique non possunt detorqueri ad liberum arbi-
trium primi hominis tantum, quod habuit in statu in-
nocentiæ, cum hic auctor dicat, nos omnes liberum arbi-
trium in ipsa natiuitate accipere. Neque exponi pos-
sunt de sola libertate ad malum, quam habent iuxta Cal-
uinum impij, quia libenter peccant; nam Innocentius
dicit, liberum arbitrium egere gratia Dei, non autẽ egerit
gratia Dei peccatores, vt libenter peccent. Neque pos-
sunt explicari de libertate tantum ad bonum, quam ha-
bent secundum Caluinum iusti, qui libenter benẽ agunt.
Nam ista libertas non incipit, cum nascimur, sed cum
renascimur. Innocentius autem loquitur de libero arbi-
trio, quod cum nascemur, accepimus. Nec possunt ad
extremũ intelligi de libertate à sola coactione. Illa enim
non eget gratia Dei, cum sit nobis cõmunis cum bestijs,
neque per peccatum amitti, aut lædi potuerit.

QUINTVS DECIMVS sit beatus Cælestinus pri-
mus, Pontifex Romanus, qui in epistola ad Gallos, capi-
te 13, sic loquitur: *Auxilio, & munere Dei liberum arbitriũ*
non tollitur, sed liberatur, vt de tenebroso lucidum, de prauo
rectum, de languido sanum, de imprudente sit prouidum. Hic
omnia ferẽ repeti possent, quæ diximus de testimonijs
sancti Innocentij, vt omittam, quod sanctus Cælestinus
in eadem epistola, sancti Innocentij sententiam confir-
mat, & in eandem allegat etiam beatum Zozimum, In-
nocentij successorem, solum autem prædecessorem.

SEXTVS DECIMVS sit sanctus Leo primus, item
Pontifex Romanus, qui canonum Concilij Arausiaci
primarius auctor fuit, vt in præfatione eius Concilij di-
citur; legimus autem in canone octauo & decimo tertio,
liberum arbitrium per lapsum primi hominis infirma-
tum, atque attenuatum, non extinctum fuisse: proinde
posse malum, & bonum eligere, sed malum per se, bo-
num cum auxilio gratiæ. Neque potest hoc ad liberta-
tem à sola coactione deriuari, quoniam vt diximus, ea
libertas non esset auxilio gratiæ, neque per peccatum
infirmitas, vel attenuata fuit, neque liberi arbitrij nomen
meretur.

SEPTIMVS DECIMVS sit beatus Prosper, qui in
primo libro de vocatione gentium, cap. 3, sic ait: *Nec quia*
spiritu Dei agitur, ideo se putet liberum arbitrium non habe-
re, quod nec tunc perdidit, quando diabolo voluntate se dedit,
à quo iudicium voluntatis deprauatum est, non ablatum.

DECIMVS OCTA VS sit sanctus Fulgentius, qui
in libro de Incarnatione, & gratia Christi, cap. 20, sic ait:
Gratia Dei humanum non auferitur, sed sanatur arbitrium.
Hæc quoque Prosperi, atque Fulgentij testimonia intel-
ligi non possunt de sola libertate à coactione, propter
eandem rationes.

DECIMVS NONVS sit Seuerinus Boëtius, vir sui
temporis longè doctissimus, qui in libro quinto, de con-

solatione Philosophiæ, extremo sic ait: *Quæ cum ita sint,*
manet intemerata mortalibus libertas arbitrij: nec iniquæ
leges solutis omni necessitate voluntatibus præmia, pænã-
que proponunt. Nihil clariùs dici potuit.

VICESIMVS sit sanctus Gregorius primus, Roma-
nus Pontifex, qui in lib. 33, moralium, cap. 25, ita loquitur:
Idcirco nequaquam celestis patria præmia æterna per ipsiũ,
quia nunc dum promereri poterant, ex libero arbitrio contẽ-
perunt. Habes hic liberum arbitrium, quo potest homo
(adiutus gratia) promereri vitam æternam, & eandem si
velit, non promereri, sed despicere, atque contemnere.

VICESIMVS PRIMVS sit Arnobius, qui tractans
psalmum 90, sic ait: *Libertatem arbitrij & negare pericu-*
lum est, & nudare peccatũ. Si enim negaueris, omnibus fræ-
na laxasti; si nudaueris, decepti si. Hunc auctorem hoc lo-
co posuimus, quoniam non floruit post Bedam, cum ab
illo citetur in explicatione psalmorum, & tamen floruit
post hæresim Pelagianam exortam, vt ex multis locis
commentariorum eius in psalmis intelligi potest. Itaque
non est ille Arnobius, qui scripsit septem libros contra
gentes, sed alius recentior, grauis tamen & doctus, & sal-
tem venerabili Beda antiquior.

VICESIMVS SECVNDVS sit ipse venerabilis Beda,
qui in commentario ad 4. cap. Genes. ita loquitur: *Sub te*
erit appetitus eius, id est, peccati, & tu dominaberis illius, ac
si apertè diceret sub tua potestate est, si benè, vel malè egeris.

VICESIMVS TERTIVS sit S. Leo IX, Romanus Põ-
tifex, qui in epistola ad Perrum Antiochenum: *Gratiã*
inquit, Dei præuenire, & subsequi hominem credo, & profi-
teor, ita tamen, vt liberum arbitrium rationali creaturæ non
denegem.

VICESIMVS QUARTVS sit S. Anselmus, qui in
commentario ad 2. caput epistolæ posterioris ad Timo-
theum, sic ait: *Liberum arbitrium dedit nobis Dominus, vt*
arbitrio propriæ voluntatis recedamus ab iniquitate, vel per-
maneamus in iniquitate.

VICESIMVS QVINTVS sit S. Bernardus, qui in
serm. 81, in canticis: *Arbitrij, inquit, libertas est planè diui-*
num quiddam præfulgens in anima, tanquam gemma in auro.
Ex hac nempe inest illi inter vitam, & mortẽ, sed & nihilo-
minus inter lucem, & tenebras, & cognitio iudicij, & optio
eligendi. Et infra: *Vnde & liberũ nominatur arbitrium, quod*
liceat auerari in his pro arbitrio voluntatis. Inde homo ad
promerendũ potis, omne etenim quod feceris bonũ, malũve
quod quidem non facere liberum sit, meritò ad meriũ depu-
tatur. Et vt meritò laudatur non is tantum, qui potuit facere
mala, & non fecit, ita malo non caret meritò, tam is, qui po-
tuit non facere mala, & fecit, quã qui potuit facere bona, &
non fecit. Vbi autem non est libertas, nec meritum. Propterea
quæ sunt carentia ratione animalia nihil merentur, quia sicut
ratione ita & libertate carent. Præclara omnino senten-
tia, & digna, quæ consensum tot hominum doctissimo-
rum quadam quasi peroratione concluderit.

Iam verò si Caluinus stare promissis velit, cedere
proptus illum oportebit, non mihi, sed Concilio planè
œcumenico, & libero, quale alterum numquã celebra-
tum est. Hic enim, si quæras dignitates sedis, habes Ro-
manos Episcopos septem, Clementem, Innocentium,
Zozimum, Cælestium, Leonem, Gregorium, alterum
Leonem, Alexandrinos tres, Athanasium, Theophilum,
Cyrillum, Antiochenum, Ignatium, Hierosolymitanum
Cyrillum, Constantinopolitanum Chrysostomum. Si
Prouinciarum varietatem, habes ex Asia Iustinum, Ori-
genem Eusebium, Theodoretũ, & alios. Ex Africa Ter-
tullianum, Cyprianum, Laetantium, Fulgentium. Ex Eu-
ropa, Hilarium, Ambrosium, Hieronymum, Paulinum,
& ceteros maximo numero. Si doctrinam, eloquentiam,
sanctitatem, habes lumina ipsa totius Ecclesiæ, tum La-
tinæ, tum Græcæ.

Accedit Postremò, quod in Concilijs Ecclesiæ,

quan

quantumuis numerosis, soli illi interesse potuerunt, qui
illa ætate vivebant. Hic autem nos illos omnes egregios
Pastores, & Doctores congregauimus, qui diuersis æta-
tibus ab ipso tempore Apostolorum vsque ad annum
Domini millesimum & centesimum floruerunt; neque
difficile esset, si aduersarij id requirerent, addere ceteros,
qui non solum doctrina, sed etiam vita, & miraculis il-
lustres sententiam eandem de arbitrij libertate his po-
sterioribus seculis docuerunt.

C A P V T XXVII.

Adferuntur testimonia ex libris Augustini, quos ille
scripsit ante exortam hæresim Pelagianam.

VNC demum proferenda sunt testimonia S.
Augustini. Et quoniam Caluinus in lib. 3, ad-
uersus Pighium duobus verbis respondet ad
omnia loca, quæ habentur in libris ab eo scri-
ptis ante exortam hæresim Pelagianam, dicens, in eis vel
agi tantum de libero arbitrio primi hominis ante pec-
catum, vel non affirmari ex propria sententia liberum
arbitrium, sed concedi, vt inde aliquid contra aduersa-
rios colligatur: Nos Primò, adferemus testimonia scri-
pta ante exortam hæresim Pelagij, & breuiter dicitur
mus istas Caluini responsiones. Deinde, adferemus
etiam testimonia ex libris scriptis post exortam Pelagia-
nam hæresim. Nam ex vtroque ordine satis magna co-
pia suppetit; atque vtinam aduersarij vel vnus S. Augu-
stini iudicio acquiescere vellent. Res enim tota facilè
componeretur.

PRIMUM igitur testimonium sumitur ex libro de
quantitate animæ cap. 36. vbi sic legimus: *Deus summus,*
& verus lege inenitabili, & incorrupta, qua omne quod con-
didit, regit, subicit animæ corpus, animam sibi, & sic omnia
sibi, neque in vilo actu eandem deserit, sine pœna, sine premio.
Id enim indicauit esse pulcherrimum, vt esset quicquid est, quo
modo est, & ita nature gradibus ordinaretur, vt consideran-
tem vniuersitatem, nulla offenderet ex vlla parte deformitas,
omnisque anima pœna, & omne premium conferret semper
aliquid proportioni iustæ pulchritudinis, dispositionis rer-
um omnium. Datum est enim animæ liberum arbitrium,
quod qui negatorijs ratiocinationibus labefactare conantur,
vsque adeo cæci sunt, vt ne ista ipsa quidem vana, atque sa-
crilega propria voluntate se dicere intelligant.

Hunc locum non retractauit (nam ad retractationes
nos Caluinus remittit, pro eiusmodi locorum explica-
tione) S. Augustinus, neque explicuit, sed reliquit planè
intactum, vt perspicuum est ex lib. 1, retract. cap. 8. vbi
hunc librum recognoscit. Neque rectè dicitur (vt Cal-
uinus existimat) hunc locum retractatum, vel explica-
tum censeri debere, cum alij similes retractati sunt, vel
explicati. Nam omnia loca, quæ S. Augustinus explicat
in libris retractationum circa liberum arbitrium, poste-
riora sunt; proinde ab hoc nostro loco incipere debuif-
set, si in eo annotandum aliquid reperisset.

Neque loquitur hoc loco S. Augustinus de libero
arbitrio solius Adami, vt Caluinus impudenter affirmat,
nam dicit eos ipsos, qui nunc disputant contra liberum
arbitrium, tam cæcos esse, vt non intelligant, se per li-
berum arbitrium hoc facere, & præterea cum dicit in
singulis actibus non deserit nos à Deo pœna, vel premio,
quia liberi arbitrij sumus, de quo quæso libero arbitrio
loquitur: nõne de nostro, hoc esse, omnium hominum,
qui nunc viuimus?

Denique, non argumentati Augustinum ex concessis,
sed affirmare ex sententia sua, idque omnino serio,
testantur illa verba, quibus dicit, cæcos esse, qui nugato-
rijs ratiocinationibus liberum arbitriũ labefactare co-
nantur. An non etiam ipse se inter cæcos, & nugaces cõ-
stitueret, si liberum arbitrium esse non crederet, sed tã-

tum argumentandi gratia illud esse concederet?

SECVNDVM testimonium sumitur ex libris tribus
de libero arbitrio. Nam libro 1. cap. 12, sic ait: *Vides igitur*
iam existimo in voluntate nostra esse constitutum, vt hoc vel
fruemur, vel careamus tanto & tam vero bono. Item lib. 2,
cap. 1. Quantum, inquit, in superiore libro intelligere mihi
visus sum, & habemus liberum voluntatis arbitrium, & non
nisi eo peccamus. Item lib. 3, cap. 1. Neque vlla culpa, inquit,
deprehendi potest, vbi natura, necesse est, & que dominatur. Et cap.
18. Sed si laboriosum est, inquit, omnia mandare memorie,
hoc breuissimum tene. Quæcumque ista causa est voluntatis,
si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur. Si autẽ potest,
non ei cedatur, & non peccabitur. An fortè fallit incautum?
ergo caueat ne fallatur. An tanta fallacia est, vt caueri om-
nino non possit? ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat
in eo, quod nullo modo caueri potest? peccatur autẽ, ergo ca-
ueri potest. Nõ erit opus, credo, vt probemus in his locis,
Augustinum non argumentari ex concessis, sed ex pro-
pria sententia libertatem arbitrij confirmare: nam totum
opus ad hunc finem potissimum scriptum est, vt liberum
arbitrium contra Manichæorum fabulas defendatur.

Veniamus igitur ad alteram Caluini responsionem,
& videamus, vtrum Augustinus differat de libero arbi-
trio, quale nunc est, an solum de illo, quod fuit in statu
innocentiæ. Nam de solo libero arbitrio nature integre
Augustinum loqui, probat Caluinus ex lib. 1, retracta-
tionum, cap. 9. vbi sanctus Augustinus hoc ipsum nõ so-
lum dicit, sed etiam indicat, se id non tacuisse in ipso
lib. 3, de libero arbitrio, cap. 18. vbi habentur hæc verba:
Approbare falsa pro veris, vt erret inuitus, & resistente ai-
que torquente dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis
operibus temperare, non est natura insinuti hominis, sed pœ-
na damnati. Cũ autẽ de libera voluntate rectè faciendũ loqui-
mur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur. Hęc ille

AT profectò, si sanctus Augustinus crederet, solum
Adamum fuisse liberum, eumque non nisi ante pecca-
tum, non deberet explicare sententiam suam in libris re-
tractationum, sed totos libros tres de libero arbitrio, &
cum eis alios multos igni tradere, nisi stultissimum haberi
veller. Nam singuli ferẽ versus horum librorum tam lu-
culenter docent, hominem post lapsum Adæ esse liberi
arbitrij, vt nulli explanationi sit locus. Certè in 2. lib. cap.
1. passim repetit, hominem nunc esse liberi arbitrij, &
nisi talis esset non peccaturum, & iniuste puniendum:
Illud, inquit, bonum, quo commendatur ipsa iustitia in dam-
nandis peccatis, rectèque factis honorandis, quomodo esset, si
homo careret libero voluntatis arbitrio? Et antea cum di-
xisset in persona Euodij: Quantum in superiori libro intelli-
gere mihi visus sum, & habemus liberum voluntatis arbi-
trium, & eo solo peccamus. Subiungit in persona sua: *Ego*
quoque memini, iam nobis id factum esse perspicuum, sed nunc
interrogavi, vtrum hoc quod nos habere, & quo nos peccare,
manifestum est, Deum nobis dedisse scias, & c. Audis ne, Au-
gustinum dicere, perspicuum esse, nos habere liberũ ar-
bitrium (non solum Adamum habuisse) & eo nos pec-
care, non solum Adamum eo peccauisse?

Vt igitur intelligamus, quid sit quod S. Augustinus in
retractationibus explicat, ex libris de libero arbitrio;
Sciendum est, liberum arbitrium Adami ante peccatum,
duabus in rebus potentius fuisse, quam nostrum; nos e-
nim etsi liberi sumus in actu voluntatis, & possumus pro
arbitrio velle, & non velle, eligere & non eligere; tamen
sæpè non sumus liberi in actibus aliarum potentiarum,
sive in executione voluntatis; & pati cogimur rebelliõ-
nem partis inferioris, & dicere cum Apostolo; quod nõ
hoc facio. Adam verò ante lapsum liber erat, nõ so-
lum in actu voluntatis, sed etiam in executione, cum
nulla esset in eius corpore rebellio, & omnia membra il-
li seruirent ad nutum.

Deinde nos egemus protectione, & adiutorio Dei

speciali contra tentationes, & eo non presente, necessarium cedimus, & succumbimus, quamvis absolute non necessarium succumbamus, cum adiutorium Domini ad non peccandum nemini denegatur, ut in secundo libro demonstrauimus. Adam vero isto adiutorio non egebat, sed poterat viribus liberi arbitrii, quod sanum, & forte acceperat, retractionibus omnibus facile resistere. Vtrumque Pelagiani negabant, & liberum nostrum arbitrium nulla in re libero arbitrio Adami concedere contendebant, & ad hanc falsam sententiam suam, ipsius etiam Augustini verba in libris de libero arbitrio scriptis, eidem Augustino obieciunt. Hac igitur de causa in lib. 1. retractionum, cap. 9. S. Augustinus clarius explicat sententiam suam, & monet in lib. 3. de libero arbitrio, c. 18. non se tacuisse hanc diuersitatem inter liberum arbitrium nostrum, & Adami ante peccatum. Quare verba illa: *Cum autem de libera voluntate recte facienti loquimur, de illa scilicet in qua homo factus est, loquimur.* Non significant, ut Caluinus falsò credidit, omnia loca horum librorum exponenda esse, de solo libero arbitrio Adami; sed omnia loca, in quibus asseritur libertas eligendi sine resistentiâ partis inferioris, & sine vlla ignorantia, & difficultate, intelligenda esse de libero arbitrio, quale fuit ante peccatum, non quale nunc est post peccatum.

Id autem ita esse, confirmari potest ex verbis eiusdem capituli decimi octaui, libri tertij, de libero arbitrio: *Nec mirandum, inquit, quod vel ignorando non habet liberum arbitrium, ad eligendum quid recte faciat, vel resistente carnali consuetudine, videat quid recte faciendum sit, & velit, nec possit implere, illa est enim peccati pœna iustissima, ut amittat vnusquisque quo bene vti noluit, cum sine vlla posset difficultate, si vellet.* Nota illud, *velit, nec possit implere.* Significat enim, quod diximus, liberè hominem velle, sed non liberè implere, propter resistentiâ partis inferioris. Et ibidem: *Approbare falsa pro veris ut erret inuitus, & resistere dolore carnalis vinculi, non posse à libidinosis operibus temperare, non est natura instituti hominis, sed pœna damnati.* Cum autem de libera voluntate recte facienti loquimur, de illa scilicet, in qua homo factus est, loquimur. Vides hic libertatem recte faciendi, quæ homini instituto conceditur, opponi necessitati errandi, & concupiscendi contra voluntatem. Poterat igitur Adam non errare inuitus, & temperare ab omnibus motibus carnis, quod nos minimè possumus, etiam si velimus. Atque hæc est prima diuersitas inter nos, & Adamum.

Idem Augustinus in eodem lib. 1. retractionum, c. 9. explicat alteram differentiam inter liberum arbitrium nostrum, & Adami, quod nos egeamus adiutorio, quo ille non egebat: *Novi, inquit, hæretici Pelagiani, qui liberum sic asserunt voluntatis arbitrium, ut gratia non relinquunt locum, non se extollant, quasi eorum egerim causam, quia multa in his libris dixi pro libero arbitrio, quæ illius disputationis causa poscebat.* Et infra: *In his, atque huiusmodi verbis meis, quia gratia Dei commemorata non est, de qua tunc non agebatur, putant Pelagiani, vel putare possunt, suam nos tenuisse sententiam. Sed frustra hoc putant.*

Idem etiam Augustinus in libro de natura & gratia, cap. 67. demonstrat in tertio libro de libero arbitrio, non fuisse omnino præteritam gratiæ mentionem. Nam cum Pelagiani obieciissent illud ex eodem libro 3. *Quis enim peccat in eo quod cauere non potest?* Respondit, neminem peccare in eo quod vitare non potest, sed non ideo vitari posse peccata, quòd adhuc sit integra natura ut erat in Adamo, sed quoniam Dei gratia præstò est. Et addit, id se non tacuisse in tertio libro de libero arbitrio: *Ex ipsis, inquit, libris, oportet me commemorare, quod ipse si sentiret, atque in suis literis poneret, nulla inter nos de hac re controuersia remaneret.*

Et mox recitat multa, & inter alia illud ex cap. 19. lib. 3. *Cum ubique sit presens, qui multis modis per creaturâ*

A *suam auersum vocet, doceat credentem, consoletur sperantem, diuigentem adhortetur, conantem adiuuet, exaudiat deprecantem, non tibi deputatur ad culpam, quod inuitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras, neque illud quod vulnerata membra non colligis, sed quod volentem sanare contemnis.* Ex his omnibus habemus, Sancti Augustinum in libris de libero arbitrio, sic Manichæos, & per hoc etiam Caluinistas, verè ac solidè confutasse, ut tamen causam Pelagianorum nulla ex parte adiuuerit; licet non ita diligenter, & copiosè gratiam commendauerit, quam tunc nemo negabat, sicut postea fecit, cum occasio illam defendendi se obtulit.

TERTIVM testimonium sumitur ex lib. de vera religione, cap. 14. vbi sic loquitur S. Augustinus: *Vsq̄ adeo peccatum voluntarium est malum, ut nullo modo sit peccatū, si non sit voluntarium. Et hoc quidem manifestum est adeo, ut nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.* Et infra: *Et quoniam peccari non debium est, ne hoc quidem dubitandum video, habere animas liberum voluntatis arbitrium. Tales enim seruos suos meliores esse, Deus indicauit, si ei seruirent liberaliter. Quod nullo modo fieri possit, si non voluntate, sed necessitate seruirent.* Non potest ad huc locū responderi, Augustinū argumentari ex concessis, & non seriò explicare quid sentiat. Quid enim potuit apertius ex sententia sua dicere, quàm ita esse manifestum, animas habere liberum voluntatis arbitrium, ut nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat?

Caluinus igitur ad alterum per fugium se conferens dicit, Augustinum loqui de peccato primi hominis, quod verè non necessitate, sed voluntate commissum est. Id autem probat ex libro primo retractionum, cap. decimo tertio, vbi hunc locū explicans Augustinus ita loquitur: *Potest videri falsa hæc definitio, sed si diligenter excutitur, inuenietur esse verissima. Peccatum quippe illud cogitandum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam pœna peccati.* Item probat ex libro de natura & gratia, c. 67. vbi proponitur obiectio Pelagij, ex verbis illis Hieronymi lib. 2. in Iouinianum: *Liberi arbitrii nos condidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur, ulioqui vbi necessitas, neque corona, neque damnatio est.* Ad quā obiectionem respondit Augustinus: *Quis non agnoscat, quis non toto corde suscipiat, quis aliter conditam humanam neget esse naturam? sed in recto faciendo ideo nullum est vinculum necessitatis, quia est libertas charitatis.*

At nihilominus constanter asserimus, non posse locum Augustini citatum à nobis ex libro de vera religione ita exponi, ut ad solius Adæ peccatum pertinere doceatur. Nam quòd peccatum sit omnino voluntarium, & si non sit voluntarium, non sit peccatum, probat Augustinus ex communi consensu generis humani, dum dicit, nullā hic indoctorum turbam dissentire: at certè turba indoctorum, & vulgus generis humani, cum prædicat, non esse peccatum quod voluntate non fit, sed necessitate, non respicit ad peccatum Adami, sed ad experientiam suam, & naturale lumen omnibus insitum.

Deinde affirmat Augustinus non debere corripri peccatores, si non voluntate, sed necessitate peccant: si autem non corripiantur, omnem de medio tolli religionem. Vbi sine dubio non loquitur de Adamo, sed de peccatis, quæ fiunt ab hominibus, qui hoc tempore viuunt.

Denique scribit Augustinus, ideo sine vlla dubitatione animas liberum habere voluntatis arbitrium, quòd dubium non sit, multa peccata fieri. Vbi sicut abique controuersia loquitur de peccatis, quæ nunc fiunt, ita etiam sine controuersia intelligi debet de libero arbitrio, quod nunc est.

Ad obiectionem igitur propositam ex retractionibus, Respòdeo, sanctum Augustinum significare voluisse definitionem peccati, in qua ponitur voluntarium, perfectissimè, & plenissimè conuenire primo peccato, sed

tamen etiam cætera omnia peccata debere esse voluntaria, & alioqui non esse peccata. Quod autè dicit Augustinus, definitionem illam, nisi diligenter discutatur, videri posse falsam, dicit propter peccatum originale, quod minimum habet de voluntario, non propter peccata actualia, de quibus modò nos loquimur, quæ quidem adeo sunt manifestè voluntaria, ut de illis potissimum intelligatur, quod nulla hic doctorum paucitas, nulla indoctorum turba dissentiat.

Distinguit igitur Augustinus quatuor genera peccatorum. Primum est peccatum illud, quod nullius præcedentis est pœna peccati, & tale fuit peccatum primum Adami, quod quia perfectissimè voluntarium fuit, ideo fuit etiam plenissimè, & perfectissimèque peccatum.

Alterum eorum est, qui dominantati cupiditati consentiunt, quod quidem est aliquo modo pœna peccati (nam cupiditas ex peccato nata est) & est necessarium ex hypothesi, quoniam non potest non cadere is, in quo regnat cupiditas, tamen absolute non est necessarium, sed voluntarium, quoniam potest homo cum Dei auxilio facere, ut cupiditas in se non regnet, ac per hoc est etiam absolute, simpliciterque peccatum.

TERTIVM est infantium, qui contrahunt ex parentibus originale peccatum, & hoc non est voluntarium, nisi primi parentis voluntate, & ideo non dicitur actualè, sed originale, & est aliquo modo, alienum, aliquo modo proprium, & simul est peccatum, & pœna peccati. Et propter hoc (ut iam diximus) S. Augustinus monet, respiciendum esse ad peccatum primi hominis, si quis intelligere velit, quomodo omne peccatum, etiam originale, sit voluntarium.

QUARTVM est eorum, qui ex ignorantia peccant, cum id faciunt, quod ignorant esse peccatum, atque hoc etiam est pœna peccati, quia ignorantia ex peccato est, & est aliquo modo voluntarium, sed voluntate facti, non voluntate peccati, quoniam volunt facere quod faciunt, sed si scirent esse peccatum, non vellent facere, nec facerent. Et idcirco hoc est improprie voluntarium, proinde etiam improprie peccatum.

Ad obiectionem ex lib. de natura & gratia, facillima Responso est. Non enim eo loco S. Augustinus negat, peccatum esse voluntarium, sed addit, gratiam esse necessariam ad peccata vitanda, quod nos non negamus; atque vtinam aduersarij sic liberum arbitrium non opungarent, quo modo nos gratiam libentissimè, gratissimèque defendimus.

QUARTVM testimonium sumitur ex libro de duabus animabus, c. 11. vbi hæc habentur: *Peccatum est voluntas retinendi, vel consequendi quod iustitia vetat, & vnde liberum est abstinere. Nec hic libri obscuri mihi scrutandi erant, vnde discerem, neminem vituperatione, supplicioque dignum, qui aut id velit, quod iustitia velle non prohibet, aut id non faciat, quod facere non potest. Non-ne ista cantant in montibus pastores, & in theatris Poëtæ, & indocti in circulis, & docti in bibliothecis, & magistri in scholis, & antistes in sacris locis, & in orbe terrarum genus humanum? Et c. 12. Peccati reum teneri quenquã, quia non fecit, quod facere non potuit, summæ iniquitatis est, & insanie. Quamobrem ille anima quicquid faciunt, si natura, non voluntate faciunt, id est, si libero ad faciendum, & non faciendum motu animi carerent, si denique his abstinendi ab opere suo nulla potestas conceditur, peccato carum teneri non possumus.*

Ad hunc etiam locum responderi non posse, argumentari Augustinum ex concessis, & non loqui ex propria mente, extra controuersiam esse debet. Siquidem ipse se insanie argueret, si crederet, reum peccati teneri eum, qui non habet liberum arbitrium, ut possit facere, & non facere. Respondet igitur Caluinus more solito, loqui Augustinum de peccato primi hominis, quod libera voluntate commissum fuit. Et probat ex lib. 1.

A retractionum, cap. 15. vbi recognoscens S. Augustinus locum à nobis citatum, sic ait: *Definitio peccati, qua diuimus, peccatum est voluntas: retinendi, &c. propterea vera est, quia id definitum est, quod tantummodo peccatum est, non quod est etiam pœna peccati.*

At non dicit Augustinus, solum illud esse verum peccatum, quod ita est peccatum, ut non sit etiam pœna peccati, alioqui nullum verum peccatum esset pœna peccati, & S. Augustinus secum ipse pugnaret. Quòd si id, quod est pœna peccati, potest etiam verum esse peccatum, certè potest illi etiam peccati definitio conuenire. Significat igitur Augustinus, definitionem illam, in qua ponitur libertas ad vtrumlibet, præcipuè conuenire peccato Adami, quoniam illud ita liberè factum est, ut nulla fuerit necessitas neque conditionalis, neque absoluta peccandi. Vnde etiam paulò antè in eodem capite, idem Augustinus apposuit illam particulam, *Præcipuè, dicens: Peccatum quod nusquam est nisi in voluntate, illud præcipuè intelligendum est, quod iusta damnatio consequuta est.*

Peccata verò, quæ sunt cogente cupiditate) de his enim loquitur hoc loco sanctus Augustinus) sunt quidem absolute voluntaria, & absolute illis conuenit definitio supra posita, tamen habent aliquid necessitatis admittunt, quoniam ex hypothesi, id est, nisi auxilio Dei reprimatur cupiditas, vitari non possunt, & ideo non tam perfecte illis conuenit definitio peccati, ac peccato primi hominis conueniebat.

Denique, non velle Augustinum in retractionibus dicere, definitionem à se positam, in libro de duabus animabus, soli peccato primi hominis conuenire, certissimum esse debet. Nam ipse dicit, cantari à pastoribus in montibus, à Poëtis in theatris, & ab indoctis in circulis, neminem peccare si non facit, quod facere non potest. Certè autem pastores, Poëtæ, indocti, cum illa cantant, non cogitant Adami peccatum, sed peccata sua, sui que similia. Deinde cum ibidem Augustinus addit, si anima nostra non habet liberum arbitrium ad faciendum, & non faciendum, peccato eius nos teneri non posse: nonne apertissimè de nostro, non de Adami peccato, loquitur?

QUINTVM testimonium sumitur ex libro secundo Actorum, cum Felice Manichæo; capite tertio, vbi habentur hæc verba: *Esse liberum arbitrium, & inde peccare quæque si velit, non peccare, si nolit, non solum in diuinis Scripturis, quas non intelligimus, sed etiam in verbis ipsius Manichæi tibi probò.* Et infra capite quarto: *Audi ergo de libero arbitrio, primò ipsum Dominum, vbi duas arbores commemorat, quarum mentionem ipse fecisti, audi dicentem, aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum. Cum ergo dicit, aut hoc facite, aut illud facite: potestatem indicat non naturam. Nemo enim nisi Deus facere arbores potest. Sed habet vnusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bonæ, aut eligere quæ mala, & esse arbor mala.*

Hunc locum Sancti Augustinus nusquam retractauit. Nam in libro 2. retractionum, cap. 8. recensens hos libros, tantum admonet, se non disputasse de gratia, quia non erat necesse. Itaque vera esse illa omnia existimauit, nec pugnare libertatem arbitrii, ut re vera non pugnat, cum necessitate gratia.

Neque dici potest, illum argumentari ex concessis, & ad hominè. Nam is (cum quo disputabat) non concedebat, sed negabat liberum arbitrium, & ideo ex diuinis literis illud probandū ipse suscepit. Confugit igitur Caluinus ad suam veterem cantionem de libero arbitrio primi hominis. Sed hæc iam est intolerabilis impudentia, cū Augustinus dicat, esse liberum arbitrium, & vnusquemque (non solum igitur Adamum) inde peccare si velit, non peccare, si nolit. Et id probet ex testimonio Euangeli-

gelij, quod non ad Adamum, sed ad Iudæos à Domino dictum erat: & denique, cum Augustinus aduersus Manichæos disputet, non de Adam peccato, sed de nostris, quæ illi negantes liberum arbitriū excusare, & in principem quandam tenebrarum referre solebant.

CAPVT XXVIII.

Adferuntur testimonia sancti Augustini pro libero arbitrio scripta post exortam hæresim Pelagij.

NAM verò quod attinet ad secundum ordinem librorum sancti Augustini, eorum videlicet, quæ scripta sunt post exortam hæresim Pelagij, multa Caluinus disputat, quæ parum, aut nihil ad rem faciunt, laudat enim magna confidentia, eos omnes libros pro se facere, quod in illis August. identidem repetat, nihil boni hominem facere posse sine adiutorio gratiæ. Atqui ista alia quæstio est, neque nos negamus necessitatem gratiæ; sed contendimus præsentem auxilio gratiæ, hominem verè, ac propriè adhuc esse liberi arbitrij, vt possit præcepta seruire, si velit, & non seruire, si nolit. Et quoniam aduersarij, & Caluinus in primis eorū assertant, præsentem auxilio gratiæ non posse hominem malè facere, eo verò absente non posse benè facere, ac per hoc nunquam habere liberum voluntatis arbitrium, & hoc ipsum vocabulum non rectè vsurpari, cum sit titulus sine re, idcirco testimonia Augustini ad liberum arbitrium confirmandum adferimus.

Omissis ergo parergis, Primum testimonium sit illud, quo S. Augustinus simpliciter libertatem arbitrij confitetur, in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 1. *Reuelauit, inquit, Deus per Scripturas suas sanctas, esse in homine liberum voluntatis arbitrium.* Similia habet in epist. 46. & 47. ad Valentinum, & alibi multis in locis.

Respondet Caluinus, quod attinet ad nomen liberi arbitrij, sanctum Augustinū cessisse inueteratè iam consuetudini, cui resistere non valebat. Quantum autem ad rem, non agnoscit ab Augustino libertatem arbitrij, nisi à coactione. At si B. August. prudenter cedendum esse iudicauit receptæ consuetudini in Ecclesia per annos quadringentos, quanta est Caluini temeritas, qui cedendum esse non iudicat consuetudini iam per annos mille, & quingentos inueteratè?

DENDE, si cupiebat Augustinus (vt Caluinus indicat) hoc nomē aboleri, quare non tentauit saltem id facere? quare non solum id non tentauit, sed contra potius eam consuetudinem diligentissimè fouit? fouisse enim manifestè colligimus ex eo, quod ipse monet, vt nemo propter gratiæ prædicationem negare audeat arbitrij libertatem: *Credite* (inquit in epist. 46.) *diuinis eloquijs, quia liberum est hominis arbitrium.* Et rursum in epist. 47. *Quantum potuimus, inquit, egimus cum istis vestris, & nostris fratribus, vt in fide sana, Catholica persisterent, quæ neque liberum arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam neque tantum ei tribuit, vt sine gratia valeat aliquid.* Et in libro de gratia & libero arbitrio, capite 1. *Quoniam, inquit, sunt quidam, qui sic gratiam Dei defendunt, vt negent hominis liberum arbitrium, aut quando gratia defenditur, negari existimant liberum arbitrium, hinc aliquid scribere ad vestram caritatem, Valentinus frater, & ceteri, qui simul Deo seruitis, compellente caritate curauit.*

Neque possunt hæc Augustini loca detorqueri ad liberum arbitrium à sola coactione. Nam illud liberum arbitrium sanctus Augustinus confitetur, & confitendum esset monet, quod à Valentini Monachis negabatur. Illi autem non negabant liberum arbitrium à coactione, sed à necessitate, quod solum difficulter cum gratia coniungi posse videtur. Libertas enim à coactione facillimè cum gratia copulatur; immo etiam cum fato, & quauis alia causa determinante ad vnum, & ideo nemo vnquam illud negauit.

SECVNDVM testimonium sumitur ex illis locis, vbi recitantur hæreses Pelagij. Vbi quæ enim sanctus Augustinus Pelagianos errores, circa libertatem arbitrij commemorat, semper dicit Pelagianos nimis multum tribuisse libero arbitrio. Nusquam autem dicit errasse in eo, quod liberum arbitrium prædicarent. At certe si assertio liberi arbitrij erronea esset, ad errores Pelagij sine dubio pertineret. Vide hoc testimonium in lib. 1. retractationū, c. 9. in epistola 107. in libro de hæresibus, cap. 88. & lib. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. vlt. nam in his locis enumerantur errores Pelagij. Nec solum August. non ponit inter errores Pelagij, agnoscere liberum arbitrium, sed probat hoc in Pelagianis, dum scribit lib. 4. ad Bonifacium, cap. 3. eos in laude legis, & liberi arbitrij delitescere. Quia videlicet laudabant Pelagiani legem & liberum arbitrium, quæ sciebant à Catholicis non negari, & lib. 2. de nuptiis & concupiscentia, capite tertio: *Liberum, inquit, in hominibus esse arbitrium, & Deum esse nascentium cōditorem, vtrique dicimus, non hinc estis Cælestium, & Pelagian.*

Denique sanctus Augustinus valde ægrè ferebat, quod Pelagiani dicerent, ab ipso negari liberum arbitrium, quod certe non ægrè tulisset, si credidisset hæresim esse Pelagianam, liberum arbitrium confiteri; sicut hoc tempore non ægrè ferunt Lutherani & Caluinistæ, si dicamus, eos liberum arbitrium in seruum arbitrium permutasse. Libro 2. de nuptiis & concupiscentia, cap. 3. *Non est, inquit, ita vt loqueris, multum falleris, vel fallere meditari; non liberum negamus arbitrium.* Et lib. 1. ad Bonifacium, cap. 2. *Quis nostrum dicit, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere?* Et libro 4. aduersus Iulianum, cap. 8. *Multo minus, inquit, dicerem quod me dixisse mentiris, negari liberum arbitrium, si gratia commendetur, & negari gratiam, si liberum commendetur arbitrium.*

TERTIVM testimonium sumitur ex locis illis, vbi sanctus Augustinus numerat inter hæreses Manichæorū, negare liberum arbitrium. Nam, vt omittam libros tres de libero arbitrio, quos contra Manichæos propriè scriptos esse testatur idem Augustinus lib. 1. retractationum, cap. 9. certè in lib. 4. ad Bonifacium, cap. 4. apertissimè scribit, Manichæos se manifestare dum vituperare audent legem, nuptias, naturam, sanctos veteris Testamenti, & liberum voluntatis arbitrium; hoc est, ostendere se manifestos hæreticos, dum quinque ista negant, & damnant, quæ Catholica recipit, & commendat Ecclesia.

Habet igitur Augustinus Lutheranos & Caluinistas pro hæreticis manifestis, quoniam liberum voluntatis arbitrium ita perspicuè negant & damnant, vt libros suos de seruo arbitrio inscribere non vereantur. Neque recurrere poterit Caluinus ad liberum arbitrium à sola coactione, cum certum sit, non hoc esse, quod Manichæi vituperabant.

QUARTVM testimonium sumitur ex iis locis, vbi sanctus Augustinus profert argumenta pro libero arbitrio. Siquidem iisdem argumentis probat liberum arbitrium post hæresim Pelagij exortam, quibus idè probabat ante exortam illam hæresim, nam in libris de libero arbitrio, & in libro de vera religione, quos scripsit antequam nomen Pelagij audiri cœpisset, probat Augustinus liberum arbitriū aduersus Manichæos, his potissimum rationibus, quod alioqui tollatur iudicium Dei, tollantur leges, admonitiones, cohortationes, pœnæ, præmia, & alia id genus: at iisdem omnino rationibus idem liberum arbitrium probat in epist. 46. & 47. & in libro de gratia & libero arbitrio, quæ scripta esse constat occasione hæresis Pelagianæ. Sic enim loquitur in epist. 46. *Si non est gratia Dei, quomodo saluat mundum? si non est liberum arbitrium, quomodo iudicat mundum?* Et infra: *Nisi libero arbitrio intellexerimus, atque sapieremus, non nobis*

non nobis præciperetur dicente Scriptura, Intellegite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. Et libro de gratia & libero arbitrio, c. 2. *illa præcepta diuina homini non prodesse, nisi haberet liberum voluntatis arbitrium, quo ea faciens ad promissa præmia perueniret.* Et infra: *Quomodo iubet, si non est liberum arbitrium? Vides igitur S. Augustinum non mutasse sententiam de libero arbitrio, propter exortam hæresim Pelagianam.*

QUINTVM argumentum sumitur ex illis locis, vbi sanctus Augustinus scribit, liberum arbitrium adiuuari gratiâ Dei. Non enim adiuuatur, nisi id quod est: nec auxilio eget libertas à sola coactione, sed libertas à necessitate, vt etiam supra diximus. In epist. 89. q. 2. *Valer, inquit, liberum arbitrium ad bona opera, si diuinitus adiuuetur.* Et infra: *Neque enim voluntas arbitrium ideo tollitur, quia inuitatur, sed ideo inuitatur, quia non tollitur.* Et hoc in illis in suis scriptis contra Pelagianos repetit.

SEXTVM testimonium sumitur ex illis locis, in quibus disertis verbis docet, esse in potestate hominis velle, & non velle. In expositione Psal. 7. propè finem: *Diabolo, inquit, non consentire in potestate nostra esse voluit, qui nos fecit.* Item in libro de spiritu & litera, cap. 33. *Liberum, inquit, arbitrium naturaliter attributum à creatore anime rationali, illa media vis est, quæ vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest.* Et cap. 34. *Consentire vocationi Dei, vel ab ea dissentire propria voluntatis est.* Satis igitur probatum existimamus, sanctum Augustinum libertatem arbitrij in eo sensu semper prædicasse, in quo nunc illud Catholica prædicat, semperque prædicauit Ecclesia.

CAPVT XXIX.

Soluuntur argumenta aduersariorum ex verbo Dei petita.

RORRO aduersus ea, quæ diximus, & docuimus, Duo proferunt aduersarij genera argumentorum, vnum ductum à Verbo Dei, Alterum ex libris sancti Augustini.

PRIMUM testimonium obiecit Lutherus ex cap. 41. Isaia: *Benedicite, aut male si potestis.*

RESPONDEO, argumentum est satis ineptum, ac pingue, vt cætera Lutheri esse solent. Neque enim Prophetæ de hominibus, sed de deolis gentium loquitur. Nam quemadmodum sanctus David simulachra gentium irrisit dicens: *Oculos habent, & non videbunt, aures habent, & non audient, & c.* Psal. 113. sic Isaia exprobrat illis imbecillitatem, quod cum Dij haberentur à stultis hominibus, tamen nulli prodesse, aut nocere possint.

SECVNDVM testimonium sumunt ex illis verbis Ezechielis c. 36. *Dabo vobis cor nouum & faciam, vt in præceptis meis ambuletis.* Qui non habent cor nouum, non possunt in præceptis Domini ambulare, qui habent cor nouum, non possunt in iisdem præceptis non ambulare, quoniam alioqui falsa esset illa promissio, faciam vt in præceptis meis ambuletis, igitur nulli habent simul potestatem ambulandi in præceptis, & non ambulandi, ac per hoc nulli habent liberum arbitrium in moralibus.

RESPONDEO, qui non habet cor nouum, non potest præcepta Domini omnia, sicut oportet, obseruare, dum talis est, hoc est, dum gerit cor vetus, tamen absolute potest, si velit omnia mandata Domini, sicut oportet, obseruare, quia potest exuere cor vetus, & induere nouum, si velit vocationi Domini acquiescere, & que ad Deum ex toto corde conuertere. Scriptum est enim: *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Ezech. 18. paratione qui habet cor nouum, non potest, dum talis est, non ambulare in præceptis Domini, tamen absolute potest, quia potest exuere cor nouum, si velit se auertere à Deo, iuxta illud eiusdem Prophetæ in eodem cap. 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & c.* Potest igitur absolute

homo per liberum arbitrium benè facere si velit, & non facere, si non velit.

TERTIVM testimonium ex illo Psal. 118. *Inclina cor meum in testimonia tua.* Et 3. Reg. 8. *Inclinet cor nostrum ad se Dominus, vt seruemus mandata eius.*

RESPONDEO, probant hæc testimonia, sine Dei gratia non posse à nobis omnia mandata seruari, quod (vt sæpe diximus) libentissimè confitemur. Non autem probant hominem non esse liberi arbitrij quoniam non inclinat Deus corda nostra cogendo, aut necessitatem adferendo, sed interna inspiratione suadendo, & inuitando, ita vt in potestate voluntatis relinquatur consentire vocanti, & suadenti, vel non consentire. Atqui dicit aliquis, *Quid aliud facit Deus cum nos inclinatur, quam operari, vt consentiamus? Ita est, Facit Deus per auxilium gratiæ suæ, vt vocanti consentiamus, sed hoc facit adiuuando infirmitatem, non tollendo libertatem.* De qua re plura dicemus in sequenti libro.

QUARTVM testimonium ex illo Ioan. 8. & ad Rom. 6. & 2. Petri 2. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* At seruitus, & libertas opponuntur.

RESPONDEO, seruitus, & libertas generatim accepta sine dubio opponuntur, sed non quæuis seruitus cuius libertati opponitur. Alioqui non diceret Apostolus ad Romanos capite sexto. Eos, qui sunt serui peccati, liberos esse iustitiæ, & contra, liberos à peccato, seruos esse iustitiæ. Itaque seruitus peccati opponitur libertati à peccato, non libertati naturæ, quæ propriè dicitur liberum arbitrium. Nam qui seruus est peccati, non potest suis viribus excutere iugum peccati, & ad libertatem iustitiæ peruenire, potest tamen per liberum arbitrium, adiuuante Deo liberari à peccato, & potest, si velit, per se manere in seruitute peccati. Sicut etiam è contrario, seruitus naturæ, id est, naturalis determinatio ad vnum, qualis est in pecoribus, opponitur libertati naturæ, id est, libero voluntatis arbitrio, non tamen libertati à peccato. Immo quæ carent libertate naturæ, hoc ipso quod illa carent, non possunt vllò modo seruire peccato.

QUINTVM testimonium ex illo Ioan. 15. *Sicut palme non potest à semetipso ferre fructum, nisi manserit in vite, ita & vos, nisi in me manseritis.* Palmes, inquit, à vite præcisus non potest non arescere, in vite autem insitus, & ex ea viuens non potest non ferre fructum: igitur nec homines, qui palmitibus comparantur, habent vllò tempore libertatem ad opposita.

RESPONDEO, homo rectissimè palmiti cōparatur, quia sine succo vitæ cælestis, quæ Christus est, non potest producere opera salutifera, & cælestia: tamen quoniam idè homo palme est rationalis, potest per liberum arbitrium, cum est in vite, ab illa sponte recedere, & arescere, & à vite præcisus per idem liberum arbitrium, adiuuante summo agricola, potest in vite rursum inseri, & fructum ferre. Itaque probant ista similitudines necessitatem gratiæ, sed non excludunt arbitrij libertatem.

SEXTVM testimonium ex illo prioris ad Corinthios cap. 4. *Quid enim habes quod non acceperis?* At si nihil habemus proprii, & nostri, certè non sumus Domini actionum, nec illæ sunt in nostra potestate.

RESPONDEO, idè Apostolus in tertio capite eiusdem epistolæ, facit, nos habere aliquid proprii, & nostri, cum ait, *Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem, vbi quod Latinus interpres reddidit (sum) in Græco fonte est, id est, id est, proprium.* Habemus igitur dono Dei liberum arbitrium, sed hoc dono accepto, Domini sumus actionum, & quia possimus eas pro arbitrio facere, vel omittere, propriæ, & nostræ esse dicuntur, & quauis opera sancta, de quibus loquitur eo loco B. Paulus, sint etiam peculiari ratione dona Dei, quatenus non fiunt sine gratia, tamen sunt etiam

opera nostra propria, quatenus poteramus per liberum arbitrium ea non facere, & ideo (vt iam diximus) eodem Apostolo teste, debetur eis merces propria, & non immeritò labores nostri, & proprii nominantur.

CAPVT XXX.

Soluuntur argumenta ex testimoniis S. Augustini.

Am verò ex beato Augustino, in quo magnum præsidium habere se gloriantur aduersarij, Primo proferunt illud ex Enchiridio, cap. 30. *Libero arbitrio male utens homo, & se perdidit, & ipsum. Nam cum libero peccaretur arbitrio, victore peccato amissum est & liberum arbitrium.*

RESPONDEO, dicitur homo perdidisse liberum arbitrium, quia deterius illud fecit, quomodo dicitur perdere filium, aut seruum, aut discipulum, qui nimia leuitate flagitiosum fieri sinit. Alioqui non periisse liberum arbitrium, neque esse extinctum, quasi non sit amplius in rerum natura, perspicuum est ex eo, quod Augustinus dicit, & se perdidit, & ipsum. Non enim se perdidit extinguendo, ac perimendo, sed deteriorem efficiendo. Quem admodum autem deteriorem fecerit, explicat cum dicit, victore peccato amissum esse liberum arbitrium. A mittitur enim liberum arbitrium, non cum petit, quod fieri non potest, sed cum à diabolo captiuatur, quomodo dicuntur amissa, quæ tempore belli in potestatem hostium denenerunt. Vnde etiam adfert Augustinus testimonium Domini dicentis: *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Et apertè dicit, victore peccato amissum, quia videlicet in potestatem victoris venit.

Explicabitur autem commodè totus hic locus, ex libro primo ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, capite 2. *Quis nostrum, inquit, dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam. Vnde natura humana diuina indiget gratia, dicente Domino, si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Itaque liberum arbitrium perditum, & amissum nihil est aliud, nisi deterius factum per captiuitatem, qua perijt libertas gratiæ, non libertas naturæ.

SECUNDVM testimonium sumunt ex hoc ipso loco proximè citato, id est, ex lib. 1. ad Bonifacium, cap. 2. & 3. nam cum S. Augustinus dixisset, non periisse liberum arbitrium de humano genere, subiungit, id est non periisse, quia per illud peccat, quicunque cum delectatione peccat. Id quæ sæpius repetit, vt videatur non agnoscere liberum arbitrium nisi à coactione, & ad malum.

RESPONDEO, sanctus Augustinus propter insidias Pelagianorum, qui ex libertate naturæ colligebant libertatem à peccato; vix vnquam audeo liberum arbitrium asserere, quin aliquid adiungat, vnde intelligi possit, illud sine gratia Dei non posse liberum esse à peccato. Id autem facilius assequemur, si breuiter exponamus sententiam totius illius loci.

Initio igitur secundi capitis libri primi ad Bonifacium, proponit sanctus Augustinus obiectionem, seu verius calumniam Pelagianorum, qui de Catholicis ita loquebantur, *Dicunt illi, quia peccato primi hominis, id est Adæ, liberum arbitrium perierit, & nemo iam potestatem habeat bene viuendi, sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate coguntur.* Hæc est Pelagianorum obiectio, quæ calumniabantur Catholicos, quasi negarent liberum arbitrium: & inde callidè intendebant efficere, vt gratia Dei ad bene viuendum non videretur esse necessaria.

Hanc fraudem his verbis Augustinus detegit: *Liberrimum, inquit, arbitrium defendendo præcipitant, vt de illo*

potius ad faciendam iustitiam, quàm de Domini adiutorio confidatur, atque in se quisque, non in Domino gloriatur. Quibus verbis non negat, defendi debere liberum arbitrium, sed prohibet nimis multum illi tribui. Deinde addit, calumniam superiorem refellens: *Quis autem nostrum dicat, quod primi hominis peccato perierit liberum arbitrium de humano genere? libertas quidem perijt per peccatum, sed illa, quæ in paradiso fuit habendi plenam cum immortalitate iustitiam, propter quod natura humana diuina indiget gratia.*

His verbis Augustinus Primùm negat illam partem obiectionis Pelagianæ: *Dicunt, quod peccato primi hominis, perierit liberum arbitrium.* Deinde, explicat illam alteram partem (& nemo iam potestatem habeat bene viuendi) dicens, hominem non posse bene viuere sine auxilio gratiæ, & in hanc miseriam incidisse per peccatum, à quo non liberatur, nisi per illum, qui dixit: *Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Subiungit Deinde probans, ex eo quod peccatur, liberum arbitrium non periisse: *Nam, inquit, liberum arbitrium vsque adeo in peccatore non perijt, vt per illud peccent, maxime omnes, qui cum delectatione peccant.*

Non vult autem hoc loco S. Augustinus significare, libertatem arbitrij in eo sitam esse, vt quis cum delectatione peccet. Nam etiam si aliquis sine delectatione peccaret, vt qui metu mortis fidem negat, liberè tamen peccare diceretur: sed indicare voluit, maxime liberè eos peccare, qui cum delectatione peccant, quoniam qui eiusmodi sunt duplici libertate gaudent, Vna, quæ opponitur necessitati, quæque communis est omnibus qui peccant, & dicitur propriè libertas naturæ, siue libertas arbitrij, Altera, quæ opponitur seruituti iustitiæ, & dicitur propriè libertas peccati, siue etiam seruitus peccati. Eadem enim est seruitus peccati, & libertas peccati, quoniam qui seruus est peccati liberè, id est, libenter, & cum delectatione peccat: sicut etiam eadem est libertas iustitiæ, & seruitus iustitiæ, quoniam qui serui sunt iustitiæ, libenter & cum delectatione iustitiam faciunt.

Refellit Postremo in cap. 3. illam tertiam partem eiusdem obiectionis Pelagianæ: *Sed omnes in peccatum carnis suæ necessitate coguntur.* Et ait: *Non itaque sicut dicunt, nos quidem dicere, & iste audeo etiam scribere, omnes in peccatum velut inuiri carnis suæ necessitate coguntur. Sed si iam in ea ætate sunt, vt propria mentis vtantur arbitrio, & in peccato sua voluntate reuertuntur, & à peccato in peccatum sua voluntate præcipitantur. Neque enim agit in eis etiam qui suadet, & decipit, nisi vt peccatum voluntate committant. Sed hæc voluntas, quæ libera est in malis, quia delectatur malis, ideo libera in bonis non est, quia libera non est.*

Quibus verbis responderet Augustinus directè, ad illud, *necessitate coguntur,* & docet non cogi, id est, non inuitos trahi homines ad peccatum, sed liberrimè potius peccare, quoniam non solum libertate naturæ, sed etiam libertate peccati, vt plurimum homines peccant: & ne Pelagiani more suo colligerent, posse hominem peccatorem suis viribus bene facere, addit voluntatem hominis impij, quæ est libera in malis libertate peccati, non esse in bonis liberam libertate gratiæ, nisi prius à Christo Domino liberetur.

TERTIVM testimonium sumunt ex lib. 1. retractationum, cap. 15. *Qui cogenti cupiditati bona voluntate resistere non potest, iam hoc ita peccatum est, vt sit etiam pena peccati.* Et infra: *Nam quando tale est, vt idem sit & pena peccati, quantum est quod valet voluntas, nisi forte, si pia est, vt oret auxilium? in tantum enim libera est, quia in tantum libera est.* Ex hoc loco colligunt, impiam voluntatem non esse liberam, sed omnino ex necessitate peccare, quoniam nihil potest in bono, ac ne auxilium quidem petere, & tamen verè peccat, quoniam alioqui non verè peccatum esset pœna peccati.

RESPON

RESPONDEO, voluntas, quæ cogenti cupiditati resistere nequit, libera est absolutè, quoniam illa impotentia conditionata est, non absoluta. Potest enim Dei auxilium implorare, quod si non facit, culpa sua non facit. Nemini enim deest auxilium, quo saltem possit vires à Deo petere. Nemini autem deest auxilium necessarium ad non peccandum, in alio libro probauimus.

QUARTVM testimonium sumunt ex epist. 144. *Sine gratia Dei non potest esse libera voluntas, cum cupiditatibus videntibus, & vincuntibus subdita sit.*

RESPONDEO, Sine gratia Dei non est libera voluntas, quoad exercitium, id est, non habet vsum liberi arbitrij, tamen absolutè libera est, quoniam (vt diximus) auxilium gratiæ necessarium ad non peccandum nulli deest. Simile est, si quis ita colligeret, sine lumine non potest oculus cernere, igitur absolutè non potest oculus cernere, & nos sæpè iam diximus, non negari à nobis gratiæ necessitatem, dum asserimus arbitrij libertatem. Id enim quod volumus, hoc est, præsentè auxilio necessario, posse hominem peccare, & non peccare. Neque contrarium huius sententiæ in Augustini libris vnquam reperietur.

QUINTVM testimonium sumunt ex libro de spiritu & litera, cap. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio animæ à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrij, per arbitrij libertatem dilectio iustitiæ, per dilectionem iustitiæ impetratio legis.* Et infra: *Et quid miseri homines audent superbire de libero arbitrio antequam liberentur, nec attendunt in nomine liberi arbitrij sonare libertatem, &c.*

RESPONDEO, Loquitur hoc loco S. Augustinus apertissimè de libero arbitrio, vt denominatur à libertate gratiæ, non à libertate naturæ. Nam si libertas naturæ, id est, liberum arbitrium propriè dictum, inciperet primùm in nobis esse post fidem, & iustificationem, quo modo idem Augustinus in eodem libro, cap. 33. diceret, liberum arbitrium naturaliter attributum animæ rationali, esse vim illam mediam, qua vel intendi ad fidem, vel inclinari ad infidelitatem potest: quo modo enim intenditur ad suscipiendam fidem, si non incipit existere nisi post fidem? loquitur igitur de libertate gratiæ, per quam anima sanata viam mandatorum Domini cum delectatione currit. De qua loquitur etiam in lib. de correptione & gratia, cap. 8. cum ait. *Voluntas humana non libertate consequitur gratiam, sed gratia libertatem.*

SEXTVM testimonium sumunt ex lib. de correptione & gratia, cap. 12. *Si relinquatur ipsis sua voluntas, vt in adiutorio Dei manerent, si vellent, inter tot, & tantas tentationes infirmitate sua voluntas ipsa succumberet, & ideo perseverare non possent, quia deficientes infirmitate nec vellent.* Videtur enim hoc loco S. Augustinus dicere, iustos homines etiam cum adiutorio gratiæ sanantis animam, non posse perseverare in bonis operibus nisi à spiritu Dei perpetuò agantur: atqui hoc est non habere liberum arbitrium ad vtramque partem.

RESPONDEO, Significat Augustinus, non sufficere homini post lapsum primi hominis, adiutorium gratiæ habitualis (id enim vocat adiutorium, in quo permanet homo, si vult, quod etiam in eodem loco cum alimentis comparauit, quibus si volumus, vt imur, si nolumus, non vt imur) sed necessarium esse præterea, propter tentationes, auxilium Dei protegens, & dirigens, sine quo etiam iusti perseverare non possent, quia deficientes infirmitate, nec vellent.

Cæterùm hæc impotentia non est absoluta, sed conditionalis, quamuis enim non possit homo iustus, sine auxilio speciali perseverare in operibus bonis absolutè tamen potest, quoniam Deus non deserit nisi desertus. Quocirca in eodem libro capite septimo, idem Augustinus dicit, non posse excusari eos, qui non perseverant,

quoniam poterant perseverare si vellent.

SEPTIMVM testimonium sumunt ex eodem libro cap. 13. vbi cum dixisset S. Augustinus eos, qui peccant, peccare per liberum arbitrium, corrigi se continuo, ac dicit: *Arbitrium, inquam, liberum, sed non liberatum.* Videtur enim (vt notat Caluinus) voluisse dicere, arbitrium liberum esse nomine, non re.

RESPONDEO, iam sæpè diximus Augustinum propter Pelagianos arbitrium vocare liberum, non liberatum, quoniam sine gratia Dei seruum est peccati, licet sit liberum à naturali necessitate.

OCTAVVM testimonium sumunt ex libro de perfectione iustitiæ, responsione 9. *Per arbitrij libertatem factum est, vt esset homo cum peccato, sed iam pœnalis vitiositas subsequuta ex libertate, fecit necessitatem.* Et infra: *Quia peccant voluntas, sequuta est peccantem peccatum habendi dura necessitas, donec tota sanetur infirmitas.*

RESPONDEO, Multiplex est necessitas, sed non omnis repugnat arbitrij libertati. Prima est, patenti motus carnis repugnantis legi mentis. Nam etiam iustissimi quique dicere possunt cum Apostolo ad Roman. cap. 7. *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Sed hæc non repugnat libero voluntatis arbitrio, quoniam etiam si necessario motus illos sentimus, tamen non necessariò consentimus, & tunc cum Apostolo dicimus: *Si quod nolo facio, iam non ego operor illud.*

SECUNDA necessitas est peccandi ex ignorantia, nam delicta quis intelligit? Sed neque hæc repugnat libero arbitrio, quoniam etiam si non possumus quædam non ignorare, tamen possumus non velle ignorare. Ille enim reprehenditur, qui noluit intelligere, vt bene ageret, non qui voluit, sed non potuit. Ac de his necessitatibus loquitur sanctus Augustinus in priore parte obiectionis. Nam ibidem subiungit: *Vnde ad Deum fides clamat, De necessitatibus meis educe me. Sub quibus positi, vel non possumus, quod volumus intelligere, vel quod intelleximus, volumus, nec valeamus implere.*

TERTIA necessitas est diuinæ gratiæ, tam ad remissionem peccati contracti, quàm ad vitanda ea, quæ contrahi possent. Sed neque hæc tollit liberum arbitrium, quoniam vt sæpè diximus, & in secundo libro probauimus, Deus nemini denegat adiutorium necessarium.

QUARTA necessitas est, habendi peccatum aliquod veniale. Nam etiam homines iusti quotidie necesse habent illa oratione vt ad Deum, *Dimitte nobis debita nostra.* At neque hæc necessitas pugnat cum arbitrij libertate, quoniam si ratio vigilet, vt debet, possumus vitare singula venialia, quamuis fieri nequeat, vt omnia euitemus, sine priuilegio speciali. Et de hac necessitate loquitur Augustinus in posteriore parte obiectionis, vt perspicuum est legenti cum locum. Immo totus liber ideo de perfectione iustitiæ inscriptus est, quoniam hoc potissimum agit, vt prober aduersus Pelagianos, non posse in hac vita nos ita perfecte adimplere iustitiam, vt non semper oratio illa necessaria sit, *Dimitte nobis debita nostra.*

QUINTA necessitas est faciendi actus malos, posita mala, & efficaci voluntate. Nam qui efficaci vult finem, non potest non velle media, quæ ad eum finem iudicat esse necessaria. Ita qui vehementer aliquem odit, non potest illi ex animo benefacere. Sed neque hæc necessitas repugnat libertati, quia conditionalis est, non absoluta. Potest enim homo si velit, non velle finem illum efficaciter, ex cuius amore ad media eligenda quod dammodo cogebatur.

Sola igitur illa necessitas libertati arbitrij propriè repugnat: quæ absolutè facit, vt homo non sit Dominus propriæ voluntatis, quam necessitatem in Augustini libris aduersarij nostri, quantumuis Augustinum suum esse iactent, nunquam demonstrare potuerunt.

LIBER

LIBER SEXTVS,
DE GRATIA ET LIBERO
ARBITRIO.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur quæstio, An possint credi mysteria fidei, sine auxilio speciali.

SEXTVS hic liber tres postremas quæstiones absoluet, quid possit videlicet intelligentia humana in rebus supernaturalibus fide percipiendis, quid voluntas in iisdem appetendis, & eligendis, & num in eiusmodi rebus, verè, propriè- que liberi simus.

PRIMA quæstio, quæ ad intelligentiam pertinet, non minus breuiter, quàm facillè explicari potest. Conuenit enim inter nos, & aduersarios, siue ij Pelagiani, siue Lutherani sint, Tria potissimum esse necessaria, vt mysteria supernaturalia percipiantur à nobis. Primum est, diuina reuelatio, quæ per Scripturas, aut prædicatores à Deo missos proponatur. Cùm enim hæc supernaturalia sint, nulli vnquam mortalium venissent in mentem, nisi Deus ipse illa manifestare voluisset. Sic enim loquitur B. Paulus in priore epistola ad Corinth. cap. 2. *Loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ abscondita est.* Et mox; *Sicut, inquit, scriptum est, quòd oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentiibus se, nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.* Et ad Rom. 10. *Quomodo credent in eum, quem non audierunt? quomodo audient sine prædicante?* Et Dominus Ioan. 15. *Si non uenisset, & loquutus fuisset, peccatum non haberent. Quia uidelicet sine prædicante credere non potuissent, ideo non credendo minimè peccassent.*

Hinc etiam videmus Marci vltim. mandari Apostolis: *Prædicare Euangelium omni creaturæ.* Et Act. 8. mitti Philippum, vt prædicaret Eunuchis, Act. 10. mitti Petrum, vt prædicaret Cornelio, Act. 17. mitti Paulum, vt prædicaret Macedonibus, quia uidelicet ordinariè necessaria ad fidem est prædicatio. Quocirca Dominus in Psal. 2. non vi & armis, sed verbo prædicationis regnum se collegisse testatur: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo, super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* Atque hoc (vt dixi) ne ipsi quidem Pelagiani negabant, quippe qui gratiam Dei in doctrina à Deo nobis reuelata, & tradita præcipuè constituebant.

ALTERVM est, persuasio aliqua, siue per signa, & prodigia, siue aliqua alia ratione. Non enim satis est ad hoc, vt homines credere teneantur, si solum eis doctrina à Deo reuelata proponatur, sed necesse est, vt accedat etiam aliquid, quod eam doctrinam credibilem faciat. Hinc enim Dominus Exod. 4. cùm mitteret Mosè ad prædicandum, dedit illi potestatem operandi miracula, quibus fidem faceret, prædicationem suam verè esse diuinam. Et Christus Matth. 10. cùm dixisset: *Prædicare dicentes,*

A appropinquabit regnum caelorum, adiunxit continuò, *infirmos curate, mortuos suscite, &c.* Et Ioan. 15. sicut ait: *Si non uenisset, & loquutus fuisset, peccatum non haberent.* Sic etiam ait: *Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.*

Adde etiam id, quod ait Ecclesiasticus cap. 19. *Qui citò credit, leuis est corde.* Valde autem citò credit, qui res longè remotas ab humanis sensibus, & quæ omnem intelligentiam superant, sine vlla persuasione credit. Idem enim faceret, si res absurdissimæ, ac omnino improbabilis ei proponerentur. Quæ leuitate credendi peccant hoc tempore Mahometani, qui sine vllis miraculis, aut alia congrua persuasione doctrinam absurdissimam Mahometi recipiunt. Nec longè ab his absunt Caluinistæ, qui non solum sine vllis signis, & prodigiis, sed etiam contra doctrinam confirmatam innumeris miraculis, & totius orbis terræ, atque omnium seculorum consensione multa noua, & mira credere potuerunt.

B TERTIUM est, imperium voluntatis. Quoniam enim nulla est persuasio, quæ cogere possit hominem ad credendos articulos supernaturales, ac ne ipsa quidem miracula omnino mentem conuincere queant, ideo requiritur inclinatio voluntatis, quæ moueat intellectum ad assentiendum iis, quæ vim intelligentiæ superant. Non posse autem quæuis miracula cogere aliquem ad fidem, si is nolit credere, satis apertè indicat Ioan. 12. *Cùm tanta signa fecisset, non credebant in eum.* Quocirca B. Paulus in posteriore ad Cor. cap. 10. docet, captiuandum esse intellectum in obsequium fidei, hoc est, pio affectu quasi cogendum, vt iis assentiatur, quæ cum ratione pugnare quodammodo videantur. Denique S. Augustinus tract. 36. in Ioannem: *Intrare, inquit, quisquam in Ecclesiam potest nolens, accedere ad altare potest nolens, accipere potest Sacramentum nolens, credere non potest, nisi volens.*

C His igitur positis, quæ sunt extra controuersiam, quæstio remanet, vtrum qui prædicatorem audit, aut doctrinam à Deo reuelatam per se legit, & habet congruentem persuasionem miraculorum, aut alterius testimonij, quo res, quæ credenda proponuntur, efficiatur credibilis, possit eam rem credere sine speciali illustratione diuina. Fuit vnus ex erroribus Pelagianorum, posse hominem credere sine speciali gratia Dei. Ita enim refert S. Augustinus multis in locis, sed præcipuè in epistol. 106. ad Paulinum, & 107. ad Vitalem. In eodem errore etiam, ante exortam hæresim Pelagianam fuisse Ticonium, refert idem Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana, cap. 33. In eodem fuisse Cassianum, & alios quosdam in Gallia, qui

propte

propterea reliquæ Pelagianorum dici meruerunt, cognosci potest ex epistolis Prosperi & Hilarij ad Augustinum, & ex libro eiusdem Prosperi contra Collatorem. In eodem etiam aliquando hæsisse ipsum Augustinum, testis est ipse idem, in libro de prædestinatione sanctorum, capit. 3. Denique huic fuisse vnum ex erroribus Faustij Regiensis, perspicuum est ex libris eius de libero arbitrio.

CAPVT II.

Non posse hominem, sine speciali illustratione Dei, credere mysteria fidei.

SECONDVM non erit difficile prædictum errorem ex diuinis literis, & Ecclesiæ traditione refellere. Primum enim perspicua sunt verba Domini Io. 6. *Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.* Quo loco obseruandum est, non dixisse Dominum, Nemo venit, sed nemo potest venire, propter quosdam, qui minus caurè dicunt, re ipsa neminem credere sine speciali gratia Dei, tamen fieri posse, vt credat. Porro venire ad Christum, nihil esse aliud, nisi credere in ipsum, explicat ipse paulò infra cum dicit: *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt, sed propterea dixi vobis, quia nemo potest ad me venire, nisi datum ei fuerit à Patre meo.* Itaque si venire est credere, & nemo potest venire nisi trahatur à Patre, certè nemo potest credere, nisi trahatur à Patre.

In eundem sensum dicta sunt etiam illa à Domino Matth. 11. *Constitui tibi Pater Domine caeli, & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Ita Pater quoniam ita placitum fuit ante te. *Et nemo nouit Filium nisi Pater, neque Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare.* Non enim loquitur Dominus de reuelatione per externam prædicationem, sed per internam illustrationem, & suasionem, de qua dixit Ioan. 6. *Omnis qui audivit à Patre, & didicit, venit ad me.* Nam paulò ante exprobrauerat ciuitatibus, in quibus longo tempore prædicauerat, & plurima signa fecerat. Et videns post eam prædicationem sapientes, & prudentes, id est, Scribas & Phariseos, non esse conuersos, sed tantum simplices turbas, explicare voluit, rectè quidem reprehendi eos qui non crederent, sed non debere suis solis viribus tribuere fidem, eos qui crederent, cùm Patri cælesti placuerit abscondere hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelare paruulis, trahendo istos, illos non trahendo. Similis sententia habetur Ioan. 12. *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias, excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.* Illos enim excæcare dicitur Deus, quos non illustrat, cùm sine eius lumine videre nequeant.

Ad hæc, Apostolus Paulus plenus est eiusmodi testimoniorum, vt mirum sit esse aliquos, qui hunc Apostolum diligenter euoluerint, & tamen non didicerint, fidem esse donum Dei. Roman. 12. *Vnicuique, inquit, sicut diuisit Deus mensuram fidei, 1. Cor. 4. Quis enim te discernit? quid autem habes, quod non accepisti? 1. Cor. 7. Consilium autem do, tanquam misericordiam consequutus à Domino, vt sim fidelis, 1. Cor. 12. Et nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. 2. Cor. 3. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis tanquam ex nobis.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis, donum enim Dei est.* Ephes. 6. *Pax fratribus, & caritas cum fide à Deo Patre, & Domino Iesu Christo.* Philip. 1. *Vobis donatum est, non solum vt in illum credatis, sed etiam vt pro illo patiamini.*

Denique S. Lucas in Actis cap. 13. *Crediderunt, inquit, quotquot præordinati erant in vitam æternam.* Et cap. 14. *Aperuit Dominus ostium fidei.* Et cap. 16. *Loquebamur mulieribus, quæ conuenerant, & quedam mulier nomine Lidia purpuraria audiuit, cuius Dominus aperuit cor intendere his, quæ dicebantur à Paulo.*

Accedant Deinde testimonia Conciliorum & Patrum. Concilium Araucanum, can. 7. *Si quis sicut ang-*

A mentum, ita etiam initium fidei non per gratia donum nobis inesse dicit, Apostolicis dogmatibus aduersarius approbatur. Et can. 7. *Si quis per naturæ vigorem euangelizanti prædicationi consentire posse confirmat, absque illuminatione Spiritus sancti, hæretico fallitur spiritu, &c.*

Idem repetit Concilium Tridentinum, sess. 6. cano. 3. his verbis: *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio hominem credere posse, sicut oportet, anathema sit.*

S. Augustinus libr. 1. de prædestinatione Sanctorum, cap. 1. *Si non sumus, inquit, idonei cogitare aliquid quasi ex nobis ipsis, sed sufficientia nostra ex Deo est, profectò non sumus idonei credere aliquid quasi ex nobis, sed sufficientia nostra, qua credere incipimus ex Deo est.* Vide eundem libr. 1. retractationum, cap. 23. in epist. 90. 105. 106. & 107. In Enchiridio, cap. 31. in libro de Spiritu & litera, cap. 31. & 32. in libro de gratia Christi, cap. 31. & lib. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 3. Denique in lib. 1. de prædestinatione sanctorum ferè toto. Et in secundo de bono perseverantiæ, cap. 1. 2. 3. 19. & aliis.

B Auctor Hypognostici lib. 3. ferè extremo: *Nemo, inquit, penitus gloriatur se fidem ex proprio sensu genuisse in se, per quam possit credere Deo: sed agnoscat, tam ante legem, quam sub lege, & post legem, fidem, quæ est in Christo Iesu, per illuminationem gratiæ, quæ à Deo Patre est, vnicuique reuelatam ad salutem, &c.* Neque loquitur de reuelatione, quæ per Scripturas habetur, hanc enim non negabant Pelagiani, contra quos ille auctor acerrimè disputat, sed de peculiari inspiratione, qua Deus in mentibus operatur, vt verbo prædicationis assentiant.

S. Prosper idem docet, ac probat in lib. 1. de vocatione gentium, cap. 21. & 24. & contra Collatorem, cap. 36. & 37. & in responsione octaua, ad Capirula Gallorum. Et in responsione ad prima quinque dubia Genuesium. Sic igitur loquitur (vt vnam sententiam eius ponamus) in lib. 1. de vocatione gentium, cap. 24. *Abundè, inquit, quantum arbitror, his testimoniis demonstratum est, fidem, qua iustificatur impius, nisi ex Dei munere non haberi, eamque nullis meritis præcedentibus tribui, &c.*

S. Fulgentius in libro de incarnatione & gratia Christi, c. 20. *Vita, inquit, nostra à fide sumit initium, quia iustus ex fide uiuit. Quam fidem non ex voluntate nostra nasci, sed per Spiritum sanctum vnicuique dari, B. Paulus ostendit.* Et infra: *Forma præcessit in carne Christi, quam in nostra fide spiritualiter agnoscamus. Nam Christus filius Dei secundum carnem de Spiritu sancto conceptus, & natus est. Sic ergo in hominis corde nec concipi fides poterit, nec augeri, nisi eam Spiritus sanctus effundat, & nutriat. Ex eodem namque spiritu renati sumus, ex quo natus est Christus.*

D Accedant Postremo orationes, atque cæ potissimum, quibus vtitur S. Augustinus. Prima ratio sumitur ab orationibus Ecclesiæ. Orat enim Ecclesia pro infidelibus, vt conuertantur, & hoc ipsum iuberi dicit S. Cyprianus in expositione orationis Dominicæ, cùm Dominus præcipit, vt orantes dicamus, fiat voluntas tua sicut in caelo, & in terra. At frustra fierent istæ preces, si possent infideles sine Dei auxilio credere, satis enim esset illis prædicare fidem, & admonere vt crederent.

Neque responderi potest, orari ab Ecclesia Deum, vt habitum fidei donet volentibus, & incipientibus credere. Nam ecclesia iuxta præceptum Domini, orat pro persequentibus, & calumniantibus se: qui verò persequuntur Ecclesiam, certè neque volunt, neque incipiunt credere. Orat igitur Ecclesia, vt Deus infideles de nolentibus faciat volentes, de infidelibus fideles, & de persequentibus defensores, quomodo nouit, actum esse cum ipso Apostolo Paulo, cui tunc donata est fides, cùm spiraret minas, & cædes in discipulos Domini. Et hoc ipsum indicant antiquissimæ illæ preces, quæ funduntur ab vniuersa Ecclesia in Paracæte, vbi oratur

Deus,

Deus, vt auferat velamen de cordibus infidelium, vt adaperiat aures precordiorum, vt illustret cecitatem, & tenebras mentium, vt eruat ab erroribus animas diabolica fraude deceptas.

SECUNDA ratio, sumitur ab absurdis, quae sequerentur, quae sunt potissimum Tria. Primum enim sequeretur, gratiam secundum merita nostra dari, & ita gratiam non esse gratiam, quod ita visum est absurdum Patribus nostris, vt in Concilio Palaeestino (quod primum contra Pelagium celebratum est) ipse etiam Pelagius id (quamuis ore non corde) damnauerit. Id autem sequi, probat S. Augustinus in episto. 106. quoniam nonnullum est meritum fidei, ratione cuius oratio impetrat, quidquid postulat. Meretur enim exaudiri, qui postulat cum fide.

DEINDE sequeretur, initium salutis esse ex nobis, nam cum iustus ex fide uiuat, si initium fidei esset ex nobis, initium vitae esset ex nobis. Id autem esse absurdum patet, Tum quia repugnat Apostolo dicenti: *Quis prior dedit illi, & retribuatur ei.* Rom. 11. Et: *Quid habes, quod non accepisti?* 1. Corinth. 4. Tum quia si potest homo per se incipere credere, poterit etiam ponder se augere fidem, difficilium enim est incipere opus, quam augere inchoatum, atque ita vel non egebunt homines Deo, vel ita partientur cum eo, vt sibi tribuant quod est melius, illi quod est deterius, siue priores operis partes sibi, posteriores Deo.

POSTREMO sequeretur, tolli penitus fundamentum diuinae praedestinationis, & electionis, non enim salua fierent reliquae secundum electionem gratiae, vt Apostolus praedicat ad Romanos cap. 11. sed iuxta meritum fidei, & bonum usum liberi arbitrii, vt sanctus Augustinus efficacissime probat, in libro de praedestinatione sanctorum. Quoniam enim duo sunt fundamenta praedestinationis, fides, & perseuerantia, ideo in priore duorum illorum librorum demonstrat, fidem esse donum Dei in posteriore idem probat de perseuerantia.

TERCIA ratio pendet ex iis, quae dicuntur in 4. c. Demonstrabimus enim, nullum opus pietatis vel inchoari, vel perfici posse, sine speciali gratia Dei: certum autem est, initium fidei includere pium affectum, ac per hoc esse opus pium, vel certe pij operis inchoationem.

CAPVT III.

Soluntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

BIECTIONES aduersus ea, quae paulo ante docuimus, haec potissimum fieri solent.

PRIMUM, infideles multa credunt solis vicibus liberi arbitrii non minus difficilia, quam sint articuli nostrae fidei, vt continuum secari posse in infinitas partes, inter quaelibet duo puncta notata, quamuis inter se proxima, intercedere alia infinita: vnam esse mentem omnium hominum, qui sunt, erunt, fuerunt, & alia id genus plura, quae Philosophi vel omnes, vel aliqui sibi persuaserunt: cur igitur non possint etiam credere articulos nostrae fidei, praesertim cum hi multis miraculis comprobati sint, si res non minus arduas sine vllis miraculis crediderunt?

SECUNDO, Paganis, atque haeretici saepe multos articulos nostrae fidei credunt, vt Christum esse virginis filium, quod credunt Mahometani, & Deum esse Trinum, & vnum, quod credunt Calvinistae, alique plurimi ex haeticis huius temporis: at haec eorum fides non est donum Dei, neque credibile est eos per speciale Dei auxilium ista credere, cum ex eodem principio ista vera credant, quo suos errores credunt. Mahometani siquidem, quemadmodum ob Alcorani auctoritatem credunt, Christum esse Virginis filium, sic ob eiusdem Alcorani

A auctoritatem credunt, Christum non esse Dei filium, nec verè Deum. Et qui nunc inter Lutheranos educantur, vt credunt Ministro praedicanti, Deum esse Trinum & Vnum, ita credunt eidem praedicanti, nullam esse arbitrii libertatem, hominem sola fide iustificari, & alios id genus errores.

TERCIO, nos omnes facillè credimus sine speciali gratia Dei vera esse, quae Linius & Salustius, alique prophani historici tradiderunt, cur non igitur poterimus eadem facilitate credere quae scripserunt historici sacri, saltem in his rebus, quae naturam non superant, quales sunt res gesta Patriarcharum, ac Prophetarum?

QUARTO, res quaedam falsae, quae omnem rationem excedunt, quale est paradoxum illud Lutheranorum, Corpus Christi semper esse vbique, & illud, Infantes dum baptizantur, actu credere, firmissimè credi possunt absque vllò adiutorio Dei, vt notum est, quae igitur causa est, cur non possint credi etiam aliqua vera, sine speciali auxilio Dei, quamuis eandem rationem excedant?

QUINTO, articuli nostrae fidei tot iam miraculis, alisque testimoniis magni ponderis confirmati sunt, vt omnium iudicio credibiles cenferi debeant, iuxta illud Prophetae Psal. 91. *Testimonia tua credibilia facta sunt mihi.* At quod credibile est, cur sine alio auxilio credi non poterit?

SEXTO, si quis ab ineunte pueritia inter Christianos educetur, etiam si casu aliquo baptismum non suscipiat, neque illum petat, ex consuetudine credet, quod alij credunt: quod igitur fieri potest ex consuetudine, cur non magis fieri poterit ex electione, ab eo praesertim, qui conferat dogmata fidei cum antiquis Prophetarum oraculis, & signis, ac prodigijs, quibus ea singulis aetatibus confirmata fuisse constat?

Ad haec omnia facillè responderi poterit, si quis obseruet, nos cum dicimus, sine auxilio speciali, non posse hominem credere articulos nostrae fidei, non intelligere, non posse credere vllò modo, sed non posse, vt oportet ad hoc, vt sit actus fidei Catholicae, & initium iustificationis. Non enim hanc particulam (vt oportet) sine causa in decretis suis addiderunt Concilium Arausicanum, canone 25. & Tridentinum sessione 6. canone 3. Includit autem illud (vt oportet) Tres conditiones, Vnam, vt certò credatur, ex parte obiecti, id est, tanquam à Deo reuelatum, & quod nullo modo falsum esse possit: Alteram, vt firmiter credatur ex parte subiecti, id est, vt homo nihil dubitet, & malit potius mori, quam articulum fidei non credere. Tertiam, vt ex pio affectu credatur, id est, ex quadam inclinatione pia erga Deum, qua incipit homo ceruicem Deo flectere, etique se subicere ad obedientiam fidei, etiam in iis rebus, quae rationem humanam superant.

Ad Primam igitur obiectionem de Philosophis gentilibus, Dico eos, vel habere demonstrationem, vt de diuisione continui, & tunc non esse rem difficilem ad credendum, nisi imperitis, vel non habere, vt de vera intelligentia omnium hominum, & tunc non firmiter credere, & praeterea siue demonstrationem habeant, siue non habeant, eos non credere ex pio affectu subiiciendi se Deo, sed vel quia coguntur argumentis, vel quia cedunt auctoritati doctiorum.

Ad Secundam de Mahometanis & Haeticis, qui aliquos Catholicae fidei articulos credunt, Respondeo, eos non habere fidem certam ex parte obiecti. Nam vt fides sit certa ex parte obiecti, Duae causae infallibiles requiruntur, causa Reuelans articulos, & causa Proponens, aut declarans articulos reuelatos. Nam si is, qui reuelat, & cuius auctoritate nitimur, falli possit, fides etiam incerta redditur. Itaque causa reuelans non debet esse, nisi Deus. Et pari ratione si is, qui articulos reuelatos proponit, aut declarat, erroris sit obnoxius,

& pos

& possit aliquid proponere tanquam à Deo reuelatum, quod verè non sit à Deo reuelatum, tota fides nurabit.

Iam igitur Mahometani & Haetici, existimant qui dem se credere id, quod credunt, quia Deus reuelauerit, sed re vera non credunt, quia Deus reuelauit, sed quoniam ipsi temerè volunt id credere, quod credunt, cum non habeant causam proponentem, ac declarantem reuelationem Dei infallibilem. Nam si quis ab haeticis petat, vnde habeant Deum reuelasse hunc articulum, aut illum: respondebunt ex diuinis literis. At si quis vrgeat, vnde habeant diuinas literas hoc significare, quod ipsi dicunt, cum alij aliter Scripturas intelligant; immo etiam vnde habeant, has esse diuinas literas; nihil omnino respondere poterunt, nisi ita se iudicare; iudicium enim Ecclesiae, quod vnum Deus innumeris signis & prodigijs, alisque testimonijs plurimis infallibile esse declarauit, iam ipsi reiecerunt, & vnusquisque ad se iudicium diuinae reuelationis interpretandae reuocauit. Quis autem possit, nisi valde temerè credere, suum ipsius iudicium de rebus diuinis infallibile esse, cum hanc infallibilitatem nulla neque diuina promissione, neque humana ratione probare possit?

At Catholici fidem habent omnino certam, & infallibilem, quoniam credunt id, quod credunt, quia Deus id reuelauit: Deum autem reuelasse credunt, quoniam Ecclesiam ita dicentem, vel declarantem audiunt, quam errare non posse non temerè credunt, cum testimonia eius ex plurimis signis & prodigijs, alisque multis argumentis, quae in libro de notis Ecclesiae numerata, & explicata sunt, credibilia facta sint nimis.

Ad Tertiam, de his, quae credimus Lino & Salustio, Respondeo, humanas historias nos humana fide credere, vt etiam existimemus, falsas esse posse; res diuinas longe alia fide credi oportere, vt videlicet existimemus coelum, & terram transire posse; Verbum autem Domini transire non posse.

Ad Quartam, de iis, qui res difficillimas, sed tamen falsas credunt, Respondeo, non esse omnino eandem rationem veri & falsi, sicut nec est eadem ratio boni & mali. Potest enim homo peccare ex animo, ac toto corde blasphemat Deum, non tamen potest ex animo ac toto corde laudare Deum sine speciali gratia: ita poterit figmenta sua, quamuis alijs incredibilia, ipse facillè credere propter affectum erga res suas, nec tamen poterit sine speciali gratia Dei res diuinas credere. Adde praeterea, eiusmodi homines, sicut temerè credunt falsa, & diabolica, ita etiam temerè credere vera & diuina, non autem sicut diximus, vt oportet, id est, pio affectu, vt res à Deo reuelatas, & quibus falsum subesse nulla ratione possit.

Ad Quintam Respondeo, Res credibiles sine alia gratia, credi posse, sed humana fide, non diuina; argumenta enim, quae articulos fidei nostrae credibiles faciunt, non talia sunt, vt fidem omnino indubitatam reddant, nisi mens diuinitus adiuuetur.

Ad Sextam facillè est Responso. Nam aut puer inter Christianos natus atque educatus, vbi adoleuerit, existimabit se esse baptizatum, vel sciet non esse baptizatum. Si baptizatum se esse credat, probabile erit, eum fidem diuinitus infusam habere. Siquidem approbatio baptismi, quem quis se accepisse, atque habere censet, par est voto baptismi, & ad salutem aeternam perducere potest. De qua re extat rescriptum Pontificum capite Apostoliceam, de presbyteris non baptizant. Si verò sciat, se non esse baptizatum, & tamen baptismum non postuler, is sine dubio non habet fidem, nisi forte humanam, vel potius nec humanam. Quomodo enim fieri potest, vt aliquis certò credat, sine baptismi se in aeternum periturum, & tamen baptismum, rem videlicet factum facillimam, non postuler, neque cupiat? Neque verisimile est, posse ali-

quem esse inter Christianos institutum, & qui nouerit fidem Christianorum, qui tamen de baptismo nihil vnquam audierit, cum inter rudimenta fidei fiat mentio baptismi, & quotidie in Ecclesia recens nati baptizentur infantes.

CAPVT IV.

Non posse voluntatem humanam aliquid velle in iis, quae ad pietatem, & salutem pertinent, sine auxilio gratiae Dei.

EQVITVR Altera quaestio, quae est de viribus voluntatis humanae, in iis rebus, quae ad pietatem & salutem aeternam pertinent. In qua quaestione eosdem habemus aduersarios, quos in superiore, Pelagianos videlicet, & qui Pelagianis occultè, & sub nomine Catholico in Gallijs fauere studuerunt, Calsianum, Faustum, & alios. Hi enim bona aliqua desideria, initium dilectionis, dispositionem ad gratiam, & alia id genus, ex bono naturae, sine speciali praeuiciente gratia haberi posse praedicabant.

Quibus praecipuè resistit sanctus Augustinus in libro de praedestinatione sanctorum, & de bono perseueranti. Sanctus Prosper in libro contra Collatorem. Et sanctus Fulgentius in libro de incarnatione, & gratia Christi à cap. 13. vsque ad finem. Dicitur etiam ab Adone Viennensi in Chronico ad annum CCCC. egregiè contra Faustum scripsisse sanctus Alchimus Auius, vir eloquentissimus, non solum oratione soluta, sed etiam carmine, sed liber eius iniuria temporum interitus videtur. Eundem quoque Faustum breuiter refutauit Ioannes Maxentius in professione fidei Catholicae, quae in bibliotheca sanctorum Patrum extat.

Nos Tres sententias ex Scripturis, & traditione Ecclesiastica paucis comprobabimus. Prima erit, non posse hominem sine speciali gratia Dei aliquid velle, aut facere in iis rebus, quae ad pietatem, & salutem pertinent. Secunda, non posse hominem proprijs viribus ad gratiam se disponere, siue aliquid facere, propter quod ei diuina gratia conferatur. Tertia, non posse ab homine diligi Deum, etiam vt auctorem naturae, & imperfectè sine adiutorio gratiae. Quamuis enim dua sententiae posteriores in prima includi videantur, tamen placuit eas distinguere, Tum, quoniam non delunt, qui aliter sentiant, Tum etiam, quoniam possunt proprijs argumentis singulae tres sententiae comprobari.

Prima igitur illa sententia probatur, Primum ex testimonijs Prophetis; Euangelicis & Apostolicis. Quod enim legitur Isaia capite 65. *Inuentus sum à non quaerentibus me, palam apparui his, qui me non inuocabant.* Et quod Dominus ait Luca 19. *Veni filius hominis quaerere, & saluum facere quod perierat.* Nonne indicat, non nos incipere quaerendo Deum, sed Deum incipere quaerendo & vocando nos auctores, & fugientes? illud verò quod idem Dominus ait, Ioannis capite 15. *Sine me nihil potestis facere.* Intelligendum est omnino de bono opere, quod ad salutem pertinet: sicut etiam illud Apostoli 1. Cor. 4. *Quis enim te discernit? quid habes quod non accepisti?* Aduersus eos facit, qui ob fidem, aut iustitiam ad salutem pertinentem insabantur, vt saepe alijs diximus. Alioquin haec sententia non esset vniversaliter vera: nam aliqua bona opera naturalia, & aliqua etiam moralia sine speciali Dei gratia fieri posse, supra docuimus. Denique (vt alia multa praeteream) illud eiusdem Apostoli, ad Philipenses capite primo: *Qui cepit in vobis opus bonum, perficiet vsque in diem Christi.* Et cap. 2. *Deus est enim, qui operatur velle, & perficere pro bona voluntate.* Satis aperte ostendit, nihil omnino boni ad salutem pertinentis sine Deo inchoari posse.

Probatu Deinde eadem sententia ex definitionibus Conciliorum. Primum Concilium in causa Pelagij celebratum in Palestina, duodecim articulos definiuit, quos etiam Pelagius ipse admittere coactus fuit. Septimus articulus erat (vt Augustinus testatur in epistola 106) gratiam Dei ad singulos actus dari, ac per hoc nullum actum bonum ad salutem pertinentem (de his enim quæstio erat) sine gratia fieri posse.

Deinde celebratum est Concilium frequentissimum in Africa, Episcoporum ducentorum & quatuordecim, quod à sede Apostolica approbatum à toto orbe terrarum receptum fuisse, testatur sanctus Prosper in Chronico, huius Concilij decretum his verbis refert, idem Prosper in responsione ad octauum capitulum Gallorum: Cum ducentis quatuordecim sacerdotibus, quorum constitutionem, contra inimicos gratiæ Dei, totus mundus amplexus est, veraci professione, quemadmodum ipsorum habet sermo, dicamus, gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, non solum ad cognoscendam, verum etiam ad faciendam iustitiam nos per actus singulos adiuuare, ita vt sine illa nihil veræ sanctæque pietatis habere, cogitare, dicere, agere valeamus.

Accessit Denique in ipsa Gallia Concilium Arausicum, quod iussu sancti Leonis, propriè aduersus reliquias Pelagianorum celebratum fuit; in cuius Concilij canone septimo hac habentur: Si quis per naturæ vigorem bonum aliquod, quod ad salutem pertinet vitæ æternæ cogitare, aut elgere posse confirmat, &c. heretico fallitur spiritu. Ita videmus, tres orbis terræ partes, Asiam, Africam, Europam, per tria Concilia, in eandem sententiam pro Dei gratia conspirasse.

Per eadem tempora tres sumi, sanctissimique Pontifices, Innocentius, Zozimus, Cælestinus rescriptis suis eandem sententiam comprobarunt. Innocentius in epistola ad Concilium Carthaginense, quæ est apud Augustinum 91. Adiuutorio, inquit, quotidiano nos egere, negare non possumus. Et infra: Quemadmodum Pelagius, Cælestinusque sacros se aliquibus esse confidunt, nos adiuutorium Dei non debere quaerere, nec egere, cum omnes sancti, nihil se sine hoc agere posse, testentur? Idem in epistola ad Concilium Mileuitanum apud Augustinum 91. In omnibus, inquit, diuinis paginis voluntati liberæ non nisi adiuutorium Dei legimus esse necessarium, eamque nihil posse cælestibus auxiliis destitutam.

Zozimus in epistola ad omnes Episcopos (vt refert Cælestinus in epistola ad Gallos, capite 9.) Quod, inquit, tempus interuenit, quo eius non egeamus auxilio in omnibus igitur actibus, causis, cogitationibus, motibus, adiuutor, & protector orandus est. Superbum est enim, vt quidquam sibi humana natura presumat.

Ipse autem Cælestinus in prædicta epistola, capite 8. Quo quot, inquit, spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei, vt nec nostrum deesse sentiamus arbitrium, & in bonis quibusque voluntatis humana singulis motibus magis illius valere non dubitemus auxilium.

Idem probari potest testimoniis aliorum Patrum. Sanctus Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 4. In nullo, inquit, gloriandum, quando nostrum nihil est.

Sanctus Ambrosius lib. 2. in Lucam, cap. 12. Vides, inquit, quia ubique Domini virtus studij cooperatur humanis, vt nemo possit edificare sine Domino, nemo custodire sine Domino, nemo quicquam incipere sine Domino.

Sanctus Hieronymus in lib. 3. contra Pelagianos, non longè à principio: Hoc, inquit, longa dissertatione conclusum est, vt gratia sua Dominus, quia nobis concessit liberum arbitrium, in singulis operibus iuuet, atque sustentet.

Sanctus Augustinus lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 5. Liberum, inquit, arbitrium dicimus ad bene, pietique viuendum non valere, nisi ipsa voluntas hominis,

Dei gratia, fuerit liberata, & ad omne bonum actionis, sermonis, cogitationis adiuta. Item in libro de prædestinatione Sanctorum, capite secundo: Quod, inquit, attinet ad pietatem & religionem, non sumus sufficientes cogitare aliquid quasi ex nobis, & nemo sibi sufficit ad incipiendum, vel perficiendum quodcumque opus bonum. Item in lib. de gratia Christi, cap. 47. Si, inquit, vt dixi, consenserit (Pelagius) etiam ipsam voluntatem, & actionem diuinitus adiuuari, vt sine illo adiuutorio nihil boni velimus, & agamus, eamque esse gratiam Dei per Iesum Christum Dominum nostrum, in qua nos sua, non nostra iustitia facit iustos, vt ea sit vera iustitia, quæ nobis ab illo est, nihil de adiuutorio gratiæ Dei, quantum arbitror, inter nos controuersie relinquetur.

Auctor Hypognostici, qui, vt aliàs diximus, non est Augustinus, sed alius Pater antiquus & doctus, libro 3. Esse fatemur, inquit, liberum arbitrium omnibus hominibus, habens quidem iudicium rationis, non per quod sit idoneum (quæ ad Deum pertinent) inchoare, aut certè perficere sine Deo, sed tantum in operibus vitæ præsentis, tam bonis, quam etiam malis. Et infra: Vitato ergo libero arbitrio, totus homo est vitiatu per quod (absque adiuutorio gratiæ) quod Deo placeat nec valet incipere, nec perficere sufficit.

Sanctus Prosper in libro contra Collatorem, cap. 38. Non conturbat, inquit, nos superbientium inepta querimonia, quia liberum arbitrium cassantur auferri, si & principia, & profectus, & perseuerantia in bonis, vsque in finem Dei dona esse dicantur. Quoniam opitulationes diuinæ gratiæ stabilimenta sunt voluntatis humanae. Volentes oramus, & tamen misit Deus spiritum in corda nostra clamantem Abba Pater: volentes loquimur, & tamen si piuum est quod loquimur, non sumus nos loquentes, sed spiritus patris nostri, qui loquitur in nobis, volentes operamur salutem nostram, & tamen ipsum velle, atque operari Deus est, qui operatur in nobis est.

Sanctus Fulgentius libro de incarnatione & gratia Christi, cap. 13. Peccans, inquit, ille qui sine peccandi necessitate creatus est, in eo quod anima sanitatem delinquendo perdidit, etiam illa cogitandi, quæ ad Deum pertinent, amisit facultatem. Oblitus enim est manducare panem suum, & expositus vestimento fidei, carnalibusque concupiscentiarum vulneribus sauciatus, sic iacuit, oppressus ditione peccati, vt nullatenus aliquid bonæ voluntatis initium habere potuisset, nisi hoc Deo gratis, donante sumpisset.

S. Gregorius hom. 9. in Ezech. Nos, inquit, præuenit, vt velimus, & volentes subsequitur, ne inaniere velimus.

S. Bernardus in lib. de gratia & libero arbitrio: Conatus nostri, inquit, & casti sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non existerent.

His accedat argumentum ab orationibus, & gratiarum actione. Non enim sine causa orat Ecclesia, vt Deus actiones nostras aspirando præueniat, & adiuuando profectuatur, nec sine causa pro omni bono opere gratias agit, nisi quia nouit, nihil veri boni, id est, quod ad salutem pertineat, sine Saluatoris gratia fieri posse.

Accedat Postremò damnatio operum Calsiani & Fausti, in Concilio Romano, præsidente sancto Gelasio Papa, quæ habetur in decreto Gratiani distinctione decima sexta, canone, sancta Romana. Non enim alia de causa opera Calsiani & Fausti, quæ alioqui multa valde vitia continent, in apocryphis numerantur, nisi propter sententiam istam de bonis operibus ad pietatem pertinentibus, quæ illi sine adiuutorio gratiæ fieri, aut inchoari posse disputabant. Quibus adde, Faustum propter hos errores habitum fuisse Pelagianum hereticum, vt testes sunt Isidorus in libro de scriptoribus, Ado Viennensis in Chronico, & auctor vitæ S. Fulgentij cap. 26. Quod si vir doctissimus Ruardus Tapperus obseruasset, non tam sæpe Faustum Catholicum appellasset.

CAPVT V.

Non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipendam, vilo modo se preparare.

LITERA sententia erat, non posse hominem solis naturæ viribus ad gratiam recipendam, vlla se ratione diuina. Quæ sententia ita intelligenda est, vt non solum non possit homo suis viribus se preparare ad habitum gratiæ gratum facientis, sed neque ad gratiam adiuutorij specialis: & rursus, non modò non possit ita se preparare, vt ex condigno illi gratia conferatur, sed neque vt ex congruo, ac demum nihil agere possit, cuius causa Deus illi gratiam dare dicatur.

Id verò Primum probari potest omnibus argumentis, quibus superior sententia consumata est. Nam omnis dispositio ad gratiam, aliquid est ad salutem æternam pertinens: proinde fieri non potest solis naturæ viribus, si quid valet testimonia Scripturæ, Conciliorum & Patrum, capite superiore prolata. Sed duo præcipuè loca, ex iis, quæ citauimus capite superiore, vrgent sanctus Augustinus in lib. 1. ad Bonifacium, cap. 19. & lib. 2. cap. 8. illud Ioan. 6. Nemo potest ad me venire, nisi Pater traxerit eum. Nam qui se disponit, non debet trahi, sed duci, iam enim venire paratus est. Et illud Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Posset enim Dominum conuincere, qui posset se disponere. Diceret enim, Ecce sine te cor præparauit. Qui eodem modo Apostolo dicenti, 1. Corinth. 4. Quid habes, quod non accepisti? responderet, habeo cordis mei preparationem.

Deinde probant hanc sententiam illæ omnes Scripturæ, quæ docent, conuersionem ad Deum esse opus Dei, vt Psal. 84. Conuertere nos Deus salutaris noster. Et Thren. 5. Conuertere nos Domine, & conuertemur. Nam conuersio est dispositio, & dispositio, est conuersio. Quemadmodum enim, qui est auersus à Sole, non incipit disponi ad recipiendam lucem, nisi cum incipit conuerti ad aspiciendum Solem: sic etiam qui est auersus à Deo, non incipit disponi ad gratiam Dei, nisi cum ad eum incipit reuerti. Eodem pertinet illud Psal. 76. Dixi nunc capi, hæc mutatio de uera excessi. Nam (vt notat sanctus Augustinus in libro 2. contra duas epistolas Pelagianorum, capite 10.) significat hoc testimonium ipsam conuersionis inchoationem, dono Dei esse tribuendam. Illud item Ezechielis 36. Non propter vos faciam domus Israël, sed propter nomen sanctum, quod pollutum est in gentibus. Quid aliud indicat, nisi nihil Deum in hominibus inuenire, cur eos ad se conuertat, detque eis cor nouum, & spiritum nouum, vt in eodem Propheta continud adiungitur. Quem locum diligenter notauit sanctus Augustinus in libro de gratia & libero arbitrio, capite decimo quarto.

Adducunt quoque passim idem Augustinus, & Concilium Arausicum, item Prosper, Fulgentius, & alij, illud Prouerb. 8. Preparatur voluntas à Domino. Sic enim reddiderunt Septuaginta id, quod nos legitimus, hauriet salutem à Domino. Et verba Hebræa vtrumque sensum recipiunt, quamuis enim vox illa *preparatur*, non significet, propriè salutem, sed voluntatem, tamen significat aliquando bonam Dei voluntatem erga homines, & tunc idem est, quod salus. Illud etiam verbum *hauriet* significat quidem in coniugatione bipul educei, haurire, &c. Sed potest etiam in coniugatione Hophal significare educi, excitari, &c. vt sensus sit, & excitabitur, ac producet voluntas à Domino, Denique dubitari non potest, quin septuaginta viri longè doctissimi verba Hebræica probè intellexerint, & expresserint.

Frequentissimè autem profert idem Augustinus illud Apostoli Rom. II. Quis prior dedit illi, & retribuetur ei?

Quod apertissimè significat Dei gratiam à nullo humano opere præueniri. Præueniretur autem, si homo suis solis viribus posset ad gratiam se disponere. Daret enim prior Deo pium illum affectum disponèdi se ad gratiam.

Huc Denique pertinent variæ Scripturarum similitudines. Comparatur enim homo peccator terræ omni humore destituta, quæ ne minutissimam quidem herbam germinare potest, nisi de super irrigetur. Sic enim ait Dauid in Psal. 142. Anima mea sicut terra sine aqua tibi. Et paulò antè dixit: Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Comparat item luto, quod à figulo tractatur Isai. 47. Hieremie 18. & Rom. 9. At certè lutum non se ipsum disponit ad formam vasis recipiendam, sed à figulo primùm disponitur, deinde formatur. Comparatur præterea homini mortuo, qui ad vitam reuocandus est. Luca 18. Mortuus erat & reuixit. Ephef. 2. & Coloss. 2. Cum essetis mortui in peccatis, & delictis. At mortuus non se disponit ad vitam, nec potest, nisi vim aliquam vitalem ab excitatore suo recipiat. Comparatur quoque iustificatio generationi, 1. Petri 1. Renati non vt semine corruptibili, &c. Et Iacobi primo: Genuit nos verbo veritatis. At materia non se ipsa disponit, sed à generante disponitur. Comparatur denique ipsa Dei gratia igni, Cantic 8. Lampades eius, lampades ignis atque flammularum. Et Dominus Luca capite 12. Ignem, inquit, veni mittere in terram. Nihil autem incipit disponi ad concipiendum ignem, nisi per calorem, qui est eiusdem ignis effectus. Scripturæ igitur & verbis, & similitudinibus vndique clamant, non posse peccatorem ad recipiendam gratiam vlla se ratione disponere.

Probatu Secundò, eadem veritas ex definitione Ecclesiastica; definiuit enim Synodus Palestina contra Pelagium, gratiam non secundum merita nostra dari, sed ab illa potius origine ducere, omnia bona merita. Cuius definitionis meminit sanctus Augustinus in epistola centesima sexta, & eam repetit in omnibus serè libris, quos aduersus Pelagianos scriptos reliquit; gratiam autem secundum merita nostra dari intelligunt Patres cum aliquid sit propriis viribus, ratione cuius datur gratia, etiam si non sit illud meritorium de condigno.

S. Augustinus lib. 2. ad Bonifacium, cap. 8. Si sine Dei gratia per nos incipit cupiditas boni, ipsum captum erit meritorium, cui tanquam ex debito veniat adiuutorium, ac sic gratia Dei non gratis donabitur, sed merito nostro dabitur. Et lib. 1. cap. 19. ad eundem Bonifacium: Dixisti, inquit, à Dei gratia in bono opere semper adiuuari, tanquam sua voluntate, nulla Dei gratia bonum opus aggressa, in ipso iam opere diuinitus adiuuetur, pro meritis videlicet voluntatis bonæ, vt reddatur debita gratia, non donatur indiligenti, ac sic gratia iam non sit gratia, sed sit illud, quod Pelagius in Concilio Palestino sibi corde damnauit gratiam Dei secundum merita nostra dari. Et libro de prædestinatione sanctorum, capite 2. cum proposuisset sententiam illorum, qui dicebant, initium fidei, id est, ipsum velle credere, posse haberi ex viribus naturæ, ait: Non ergo receditur ab ea sententia, quam Pelagius ipse in episcopali iudicio Palestino damnare compulsus est, gratiam Dei secundum merita nostra dari.

S. Prosper in libro contra Collatorem, capite 6. Quomodo, inquit, non adueris, te in illud damnatum incidere, quod velis nobis conuincere, dicere, gratiam Dei secundum merita nostra dari, cum aliquid præcedere boni operis ex ipsis hominibus, propter quod gratiam consequantur, asserimas?

Denique sanctus Fulgentius in libro de Incarnatione & gratia Christi, cap. 18. Si verò, inquit, secundum opinionem illorum nostrum est velle credere, priusquam Dei gratia incipiat nos adiuuare, iniquè gratia dicitur, quia non gratis datur hominibus, sed bonæ retribuitur voluntati.

Hæc illi.

Habemus igitur gratiam Dei secundum merita nostra dari, & gratiam non esse gratiam, si aliquid eam precedat, propter quod ipsa detur. At certe qui se disponit ad gratiam, aliquid facit, propter quod ei detur gratia: igitur qui dicit, dispositionem ad gratiam fieri sine gratia, idem dicere conuincitur, gratiam Dei secundum merita nostra dari, quod iam in Pelagia à Concilio Palestino, & vniuersa Ecclesia constat, esse damnatum.

Præter Concilium illud Palestinum, habemus etiam Concilium Arausicanum, in quo multis canonibus hoc idem aperitissimè condemnatur. Nam canone 3. dicitur, neminem sine gratia posse inuocare gratiam. Et cano. 4. Per gratiam fieri non solum, vt purgemur, sed etiam, vt purgari velimus. Et canone 14. nullum miserum de quantacunque miseria liberari, nisi gratia præuentum. At certe aliqua miseria est, non se posse ad gratiam præparare. Et denique canone vltimo: *Hoc, inquit, salubriter profitemur quod in omni bono opere nos non incipimus, & postea per Dei misericordiam adiuuamur, sed ipse nobis nullis præcedentibus bonis meritis, & fidem, & amorem sui prius inspirat, vt baptismi Sacramenta fideliter requiramus, & post baptismum cum ipsius adiutorio, ea quæ sibi sunt placita implere possimus.*

Accedat Postremo ratio sancti Thomæ in 1. 2. quæst. 109. artic. 6. nam eius est disponere ad formam, cuius est introducete formam; dispositio enim effectus est agentis, non materia, aut alterius causæ: gratiam autem iustificationis Deus producit, & in animam introducit; igitur Deus animam disponit, ac præparat, non ipsa se disponere, ac præparare potest, nisi prout mouetur ab ipso Deo per aliud gratiæ donum.

Dices, quamuis non possit homo se suis viribus disponere ad gratiam iustificationis, posse tamen ad illud gratiæ donum per quod disponitur ad gratiam iustificationis. At illud donum, per quod disponimur, non eget alia dispositione, alioqui si semper ad dispositionem requiretur dispositio, nunquam ad formam deueniri posset: & re ipsa videmus, donum gratiæ, quo disponuntur homines ad iustificationem, dari nonnunquam iis, qui maximè sunt indispositi, vt notum est de vocatione Pauli, Marthæ, Magdalenæ, & similibus. Quod si etiam ad hoc donum requiretur dispositio, non posset ex solis naturæ viribus comparari, quoniam (vt iam diximus) gratia non esset gratia, si daretur propter opus factum solis naturæ viribus.

Huc etiam pertinet ratio ducta ab orationibus piorum, & ab absurdis, quæ posita sunt in capite secundo ad probandum, initium fidei non haberi sine dono gratiæ. Eadem enim rationes non minus efficaciter probant id, quod nunc probare contendimus.

CAPVT VI.

Soluntur argumenta contra doctrinam duorum præcedentium capitulum.

ED non desunt argumenta quadam aduersus ea, quæ dicta sunt in hoc, & præcedente capite.

Primum obiici potest illud Zachariæ, cap. 1. *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Et illud Proverbi. 16. *Homini est præparare animam, & Domini gubernare linguam.* Respondet sanctus Augustinus libro 2. ad Bonifacium, cap. 8. & libro de gratia & libero arbitrio, cap. 5. commendari in his sententiis liberum arbitrium, sed non excludi gratiam præuenientem: quemadmodum in illis. *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Et: *Præparatur voluntas à Domino.* Commendatur gratia præueniens, sed non excluditur liberi arbitrii cooperatio. Si enim solus Deus ista faceret, frustra diceretur

hominibus, conuertimini; & si homines soli ad hoc sufficerent, frustra diceretur Deo, conuerte nos: & si Deus sine nobis nos præpararet, falsum esset, hominem præparare animam; & si absque Deo nos corda nostra præpararemus, falsum esset, præparari voluntatem à Domino.

Secundo obiici possunt duo testimonia Patrum. Nam S. Ioannes Chrysostomus, hom. 42. in Genesim docet, Abrahamum accepisse à Deo magna dona gratiæ, sed antea se ad illa per opera bona disposuisse. Item homil. 17. in Ioan. scribit, Deum non præuenire nostras voluntates, sed vbi præparati fuerimus, tunc demum illum adesse, ac iuuare per gratiam. Et similia habet in homil. 12. in epistola ad Hebræos, & homil. 42. ad populum Antiochenum; & lib. 1. de compunctione cordis extremo. Sanctus Hieronymus in lib. 3. aduersus Pelagianos, bis repetit, nostrum esse velle, Dei autem, vt impleamus, quod volumus.

Respondeo, sanctus Ioannes Chrysostomus non ita quidem aperte gratiam præuenientem prædicat, quoniam eo tempore nondum exorti fuerant, qui eam negarent: sed tamen neque eam negat, si verba eius sano modo accipiantur. Itaque nonnunquam Deo tribuit ea, quæ solus ipse facit, nobis autem tribuit ea, quæ nos cum Deo facimus. Et hoc modo loquitur de Abrahamo, cui Deus solus præstitit magna illa dona, vt esset pater multarum gentium, & vt in semine eius benedicerentur omnes gentes, sed non hæc præstitit Deus, nisi posteaquam Abraham se in virtutum stadio diu exercuit, quod quidem opus ipsius Abraham fuit, & illi iure, meritoque tribuitur, licet non sine Dei ope, bona illa opera fecerit. Similiter explicanda sunt, quæ habentur homilia decima septima in Ioannem, & in priore de compunctione cordis.

Nonnunquam verò dicit, non præueniri nos à Deo per modum determinantis ad vnum, & necessitatem adferentis, ita vt tollatur libertas arbitrii. Id quod sæpe ac libenter Chrysostomus repetit, tum propter Manichæos, qui negabant liberum arbitrium, tum etiam ad negligentiam, & desidiam hominum discutiendam, ne ita se putarent à Deo præueniendos esse, vt nihil sibi relinquere- tur agendum.

Sanctus autem Hieronymus dicit, nostrum esse velle, Dei verò implere quod volumus, non quod nostrum sit velle sine gratia Dei, sed quod nos possimus multa velle cum adiutorio gratiæ, quæ tamen cum eodem adiutorio non valemus implere; sed Dei solius sit efficere, vt aliquando illa quæ volumus impleamus. Exempli gratia, volumus sine omni peccato viuere, & nullum omnino rebellem motum partis inferioris sentire, sed non possumus hæc implere, etiam si adiutorium illud non desit, per quod velle ista potuimus; sed cum Apostolo dicere cogimur, *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio*, Rom. 7. Tamen dabit aliquando Deus, vt hoc quod volumus impleamus, quando sanauerit omnes languores nostros, & ea, quam expectamus, aduenerit redemptionis corporis nostri.

Non voluisse autem S. Hieronymum significare, nostrum esse velle, sine gratia Dei, perspicuum est ex epistola ad Cresiphontem, vbi sic loquitur idem Hieronymus: *Velle, & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus, Deus est, qui operatur in vobis velle, & perficere.*

Tertio obiici potest illud commune scholarum; facienti quod in se est, Deus non denegat gratiam. Hinc enim sequitur, vt si quis faciat quod potest solis naturæ viribus, is hoc ipso disponatur ad gratiam, aut certe ad auxilium speciale, per quod deinde præparatur ad gratiam.

Respondeo, dictum illud commune scholarum rectè exponitur à sancti Thomæ in 1. 2. quæst. 109. art. 6. ad

secundum, & quæst. 12. art. 3. ad 1. & à S. Bonauentura in 2. sententiarum dist. 2. art. 1. quæst. 1. qui docent, tunc facienti quod in se est non denegari gratiam, cum homo facit quod in se est, cooperando gratiæ Dei, à qua mouetur. Nam ei qui facit, quod in se est ex solis naturæ viribus, non debetur gratia, sed pœna, quoniam pro vno aut altero bono opere morali, quod fortasse faciet, plurima peccata lethalia sine dubitatione committet.

Sane qui docent, hominem faciendo, quod in se est, solis naturæ viribus ad gratiam præparari, aut opinantur, cum suis viribus posse desiderari, & petere à Deo gratiam, & hæc est hæresis Pelagiana, vt ex Concilio Arausicano, aliisque testimoniis supra citatis probatum est; aut certe existimant, posse hominem seruire propriis viribus omnia præcepta moralia, & innocentem vitam agere secundum rationem, & hac sanctitate morali prouocare Deum ad auxilium speciale sibi donandum. quod tandem ad finem, gratiamque perueniant: sed hæc quoque est hæresis Pelagiana in libro superiori satis superque refutata. Vt omittam, nullum eiusmodi hominem ex historijs posse monstrari. Catones enim Socrates, alique horum similes, qui inter Ethnicos sanctissimi iudicati sunt, multis vitijs cooperatos fuisse, facile demonstrari possent.

Quarò, posset obiici exemplum Concilij Centurionis, qui quoniam eleemosynas faciebat, impetrare meruerit à Deo, vt ad se instituerentur in fide Christiana Petrus Apostolus mitteretur.

Respondeo, Cornelius antequam fidem Christianam audiret, non erat omnino infidelis, sed vnum Deum nouerat, eumque religiosè colebat, vt in Actis cap. 10. S. Lucas Scribit. Proinde ex fide orabat, & auxilio gratiæ fidem illam conceperat, & ex eodem auxilio eleemosynas faciebat. Sed etiam si infidelis fuisset, tamen illa bona opera non sine dono Dei fecisset, vt S. Augustinus docet, in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 7.

Quinta obiectio, opera bona moralia, quæ possunt fieri solis naturæ viribus, non sunt peccata, ergo qui facit bonum opus morale non ponit nouum impedimentum gratiæ, quod poneret, si bonum illud opus non faceret, ergo vicinior est saluti, quam si non fecisset bonum illud opus, ergo magis dispositus.

Respondeo, bona opera moralia, quæ sunt à peccatore, non faciunt hominem magis indispositum ad gratiam, cum nouum impedimentum non addant; tamen non disponunt, cum nullum habeant ordinem, aut relationem ad gratiam. Quocirca Deus interdum maiores peccatores, interdum minores, auxilio speciali magis, & citius adiuuat.

Sexta obiectio, potest homo suis solis viribus timere pœnas gehennæ; naturale est enim timere malum; poterit igitur metu pœnæ futuræ dolere de peccato, qui dolor à Theologis attritio dici solet: atque eiusmodi dolor est dispositio ad gratiam, & accedente Sacramento iustificat: igitur potest homo suis solis viribus ad gratiam se præparare. Et confirmatur, quoniam sine dubio potest homo sine vlla speciali gratia Dei dolere de offensa amici, cur igitur non possit etiam dolere de offensa Dei, præsertim si Christianus sit, & nouerit summa Dei erga homines beneficia?

Respondeo, timor gehennæ si ordinatur ad peccatum detestandum, & relinquendum, sine dubio donum est Dei, neque solis viribus naturæ haberi potest. Ipse enim est initium sapientiæ, & inter dona Spiritus sancti numeratur ab Iliata capite 11. Multò etiam magis dolor, ac detestatio peccati cum desiderio purgationis, donum Dei est cum ad salutem pertineat. Et quamuis possit quis sine auxilio gratiæ detestari offensam amici, non tamen Dei, cuius ipse peccator non est amicus, sed inimicus. Denique nouit quidem homo Christianus ex fide summa

Dei in homines beneficia, non tamen mouetur ad ea consideranda, & inde concipiendum odium in peccata, & amorem in Deum nisi gratia illum, diuina præueniat. Teneatur enim somno, vel potius morte peccati, à qua non enim excitat, nisi gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.

CAPVT VII.

Non posse sine auxilio gratiæ diligi Deum.

ERTIA restat sententia de dilectione Dei, quæ priusquam probetur, paucis explicanda est. Siquidem multiplex esse potest dilectionis acceptio, ac per hoc etiam multiplex quaestio.

Primum, accipi posset dilectio Dei vel pro actione voluntatis, vel pro quadam propensione ad Deum, vt finem vltimum & summum bonum, & de hac posteriore non querimus hoc loco, sed tantum de priore. Nam pro comperto haberi existimamus, naturam voluntatis propensam esse ad bonum, ac per hoc ad Deum, ad quem facti sumus, fecit enim nos Deus ad se, & ideo inquietum est cor nostrum, donec requiescamus in ipso, vt S. Augustinus loquitur libro 1. Confessionum, cap. 1.

Secundò, dilectio, quæ est actus voluntatis accipi potest, vel pro dilectione Dei, vt is est auctor naturæ, vel pro dilectione eiusdem, vt est donator felicitatis æternæ. Et hoc modo posteriori concedunt omnes Theologi, non posse diligi Deum sine gratia Dei, & fide præcedente; neque nos de hac re dubitamus.

Tertiò, dilectio Dei, siue vt auctor bonorum naturalium, siue etiam supernaturalium, alia est perfecta, alia imperfecta; idque tribus modis; Alia enim est perfecta, quoniam est dilectio Dei super omnia, quæ videlicet Deum rebus omnibus anteponeit, Alia imperfecta, quoniam afficitur quidem erga Deum, sed nondum illum rebus cæteris præfert.

Rursus Alia est perfecta, quia non solum Deum rebus omnibus præfert, sed maiore ardore ac vehementia in illum afficitur, quam in vllam rem creatam, quæ dici solet dilectio super omnia, tam appreciativè, quam intensionè: Alia est imperfecta, quoniam æstimat quidem super omnia Deum, & mallet cætera omnia potius, quam illum perdere, tamen non ita vehementer, quòd arinet ad intensionem, afficitur in Deum, ac in res creatas.

Alia denique est perfecta, quoniam non modo Deum super omnia diligit, vnicuique actu voluntatis, dum eum cogitat summum esse, atque infinitum bonum, sed etiam perseuerat in dilectione vsque ad implementationem omnium mandatorum, quæ dicitur dilectio super omnia quoad affectum, & effectum. Alia est imperfecta, quoniam afficitur quidem in Deum super omnia, dum eum cogitat summum esse bonum, & nulla occurrit tentationis occasio, tamen occurrente obiecto aliquo alliciente, facile deficit, & extinguitur.

Nos igitur sententiam illam tertiam in ipso titulo capituli annotatam, ita intelligimus, vt existimemus, non posse Deum sine ope ipsius diligi, neque vt auctorem naturæ, neque vt largitorem gratiæ & gloriæ; neque perfectè, & neque imperfectè villo modo, atque hanc non dubitamus sententiam esse sancti Augustini, immo etiam Scripturarum & Conciliorum, quicquid aliqui minus consideratè in hac parte scripserint.

Primum igitur, Scriptura diuina passim testatur, dilectionem esse donum Dei, Roman. 5. *Caritas Dei diffusa est cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.* 1. Ioan. 4. *Caritas ex Deo est.* Ephel. 6. *Pax fratribus, & caritas cum fide à Deo patre.* Galat. 5. *Fruitus spiritus est caritas, gaudium, &c.*

Dicent, fortasse hæc intelligi solum de amore Dei.

vt est auctor bonorum supernaturalium. At Scriptura nusquam ita restringit dilectionis donum, sed absolute pronunciat, caritatem Dei ex Deo esse, & per spiritum nobis dari: auctor autem bonorum omnium naturalium verè, ac proprie Deus est; cur igitur eius dilectio non sit ex Deo, & Spiritus sancti donum?

Præterea qui diligit Deum, vt auctorem naturæ, & proximum propter Deum, certè implet totam legem naturalem. Nam plenitudo legis est dilectio: qui verò totam legem naturalem implet, in eo sine dubio caritas illa est, quam Scriptura nobis commendat. Nam beatus Paulus cum scribit ad Romanos capite decimo tertio: *Qui diligit legem impleuit*, de lege naturæ loquitur, vt vt peripicuum est ex verbis illis: *Non adulterabis, Non occides, &c.* Et illa conditione verè caritatis, quæ describitur. 1. Corinth. 13. *Caritas patiens est, benigna, &c.* Sine dubio dilectioni illi conueniant, qua diligitur super omnia Deus, vt auctor naturæ.

Denique, qui diligit Deum, vt auctorem naturæ, certè proximum diligit potest, & re ipsa diligit, sicut seipsum. At inquit Dominus, Ioannis cap. 14. *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me.* Et infra: *Qui diligit me, sermonem meum seruabit, & qui non diligit me, sermones meos non seruat.* Quæ sunt autem sua præcepta explicat in capite decimo quinto: *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et infra: *Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.* Itaque vera caritas Dei, est in eo, qui diligit proximum. Immo etiam perfecta caritas. Nam vt scribit Ioannes in prima epistola cap. 2. *Qui seruat verbum eius, in hoc verè caritas Dei perfecta est.* Et cap. 4. *Si diligamus inuicem, caritas Dei in nobis perfecta est.* Habemus igitur Scripturas, quæ docent caritatem esse donum Dei, intelligi debere de illa etiam dilectione, quæ fertur in Deum, vt auctorem naturæ.

Dicent rursus, eas Scripturas non loqui de quacunque dilectione Dei, sed de illa tantum, quæ nascitur ex habitu infuso, eamque solam proprie esse donum Dei, & naturæ viribus haberi non posse. At Pelagius non docebat dilectionem, quæ nascitur ex habitu infuso, viribus naturæ haberi posse, & tamen Augustinus, alique Patres, Scripturas à nobis allegatas adducebant contra Pelagianos, qui contendebant, Deum diligi posse sine auxilio gratiæ.

Præterea Scriptura diuina non solum prædicat, dilectionem esse donum Dei; sed etiam præcipit, vt diligamus Deum: certè non præcipit, vt diligamus ex habitu infuso, quem habere, non est in nostra potestate, sed vt diligamus Deum ex toto corde; quemadmodum etiam cum præcipit Deus, vt inuicem, sobrièque viuamus, non imperat, vt ista faciamus ex habitu, sed tantum vt faciamus. Leges enim de actibus dantur, non de habitibus. Igitur dilectio, quæ secundum Scripturas est donum Dei, non est solum habitus infusus, aut actio ex habitu illo scaturiens, sed quacunque actio, qua diligimus Deum.

Dicent fortasse postremò, Scripturas à nobis productas, non posse intelligi de dilectione imperfecta, qua non diligitur Deus super omnia, & toto corde, sed solum de perfecta. At id quidem verum est, quoniam dilectio imperfecta, qua Deus non antefertur omnibus rebus, non meretur nomen caritatis, neque implet legem, neque conueniunt illi encomia, quæ passim tribuuntur in diuinis literis caritati: tamen ex iisdem locis conueniuntur imperfecta illa dilectio, donum esse Dei, & ex solis naturæ viribus haberi non posse. Nam cuius rei perfectio est à Deo, ab illo etiam est inchoatio. Et sicut initium fidei supra probatum est, esse à Deo, quia fides est à Deo, ita quoque initium caritatis tribuendum est Deo, quia caritas ipsa est à Deo. *Nec initium eius* (inquit Augustinus libro secundo ad Bonifacium, capite nono) *ex nobis, & perfectio eius ex Deo, sed si caritas ex Deo est, tota nobis*

ex Deo est. Auertat enim Deus hanc amentiam, vt in eius donis nos priores faciamus, posteriorem ipsum quoniam misericordia eius præueniet me.

Accedant Secundo loco testimonia Conciliorum, Concilium Mileuitanum, canone 4. *Vtrumque donum Dei, & scire quid facere debeamus, & diligere vt faciamus.* Concilium Arausicanum canone vltimo: *Prorsus donum Dei est diligere Deum.* Et vt intelligamus, nõ solum perfectam caritatem esse Dei donum, sed etiam imperfectam, & inchoatam, subiungit, fidem, & amorem Dei nobis primùm inspirari, vt baptisimum fideliter requiramus, & deinde quæ Deo sunt placita implere possumus. Vbi vides amorem Dei quendam imperfectum non esse ex natura, sed à Deo inspirari, & per eum perducì hominem ad iustificationis gratiam, & perfectam caritatem, per quam omnia mandata seruantur, quod idem exprèsit clarissimè Tridentinum Concilium. Nam sessione sexta, capite sexto dicit, hominem à Deo motum, & excitatum, atque eodem Domino adiuuante incipere diligere Deum; Deinde capite septimo addit, in ipsa iustificatione recipi caritatem infusam. Concilia igitur non solum caritatem perfectam, sed etiam inchoatam Dei donum esse definiunt.

Accedant Tertio S. Augustini testimonia, in epist. 107. ad Vitalem: *Liberum, inquit, arbitrium ad diligendum Deum primi peccati granditate perdidimus.* Vbi simpliciter actionem diligendi quamcunque, negat Augustinus solis liberi arbitrii viribus haberi posse. Idem in lib. 4. in Iulianum, cap. 3. *Amor, inquit, Dei, quo peruenitur ad Deum, non est nisi à Deo. Per hunc amorem creatoris benè quisque vitur creaturis, sine hoc amore creatoris, nemo benè vitur creaturis.* Hic vides amorem creatoris, id est, auctoris naturæ non esse, nisi à Deo. Idem in libro de gratia & libero arbitrio, cap. 17. *Et quis istam, quamuis paruam dare ceperat caritatem, nisi qui preparat voluntatem?* Et cap. 18. *Cur, inquit, dicitur est, diligamus inuicem, quia dilectio ex Deo, nisi quia præcepto admonitum est liberum arbitrium, vt quæretet Dei donum? quod quidem sine suo fructu prorsus admoneretur, nisi prius acciperet aliquid dilectionis, vt addi sibi quæretet, vnde quod iubebatur impletet.* En hic aperitissimè dicitur Dei donum, imperfecta quadam dilectione, qua quis à Deo petit donum perfectæ caritatis, quo mandata valeat adimplere. Itaque meritò in eodem loco idem Augustinus ait: *Si non ex Deo, sed ex hominibus est dilectio Dei, & proximi, vicerunt Pelagiani, si autem ex Deo, vicimus Pelagianos.*

Vide etiam Prosperum in libro contra Collatorem, cap. 30. vbi comparat naturam humanam omni gratia destitutam glaciali rigori, ex quo nihil omnino caloris excuti potest, nisi resoluì incipiat ab illo, qui dixit: *Ignem veni mittere in terram.*

Accedant Vltimò rationes. Prima ratio, Amor Dei super omnia, etiam si Deum solum respiciat, vt auctorem naturæ, non patitur secum vllum affectum inordinatum, immò includit odium rerum omnium delectabilem contra legem Dei, ergo si potest hic amor naturæ viribus obtineri, poterit homo naturæ viribus implere omnia mandata, viuere sine omni peccato, immò & à præteritis sine gratia Dei iustificari. Nam implicat contradictionem, vt quis in peccato mortali sit, non sit auersus à Deo, & conuersus ad creaturas. Proinde vel per amorem illum Dei super omnia iustificabitur à peccatis, vel certè simul erit auersus à Deo, & conuersus ad Deum, auersus à creatura, & conuersus ad creaturam. At posse hominem solis naturæ viribus implere omnia mandata, viuere sine peccato, & à præteritis delictis iustificari manifesti sunt Pelagiani errores.

Secunda ratio, Dilectio Dei super omnia est vltima, & maxima dispositio ad gratiam remissionis peccatorum; ita vt non præcedat eam remissionem vllò spacio temporis; nam Deus diligentes se diligit. Et qui

diligit

diligit me (inquit Dominus Ioan. c. 14.) *diligenter à Patre meo.* Et peccatrici remissa sunt peccata multa: *Quoniam dilexit multum*, Lucæ cap. 7. *Quare si posset homo suis viribus semper diligere Deum super omnia, posset sine vlla Dei gratia præueniente pertere ad remissionem peccatorum.* Quæ est ipsissima hæresis Pelagij ex Augustino in lib. 1. ad Bonifacium, cap. vlt. Sed probemus etiam duabus aliis rationibus, non solum dilectionem Dei super omnia viribus naturæ haberi non posse, sed neque dilectionem non super omnia, id est, inchoatam, & imperfectam.

Tertia ratio, nullum opus pietatis fieri potest solis naturæ viribus, neque contrarium affirmari sine hæresis periculo, demonstratum est in quarto capite. At dilectio Dei, quamuis vt auctoris naturæ, & imperfecta, atque inchoata opus est pietatis, vt S. Augustinus docet in epistola 29. ad Hieronymum, qui sic ait: *Pietas est cultus Dei, qui præcipue diligendo exhibetur.* Igitur omnis dilectio Dei eget auxilio gratiæ, vt haberi possit à nobis. Neque responderi potest, dilectionem illam solum esse pietatem, quæ fertur in Deum, vt auctorem beatitudinis. Nam etiam in puris naturalibus teneretur homo Deum colere, quamuis tunc nulla esset felicitatis æternæ promissio. Neque dubium est, quin pietatis cultus debeatur Deo, quia Deus est, id est, summum bonum, principium primum, & finis vltimus omnium rerum, quod certè illi conueniret, etiam si supernaturalem beatitudinem largiti nemini voluisset.

Quarta ratio, Omnis iustificatio ad iustificationem ex dono Dei, & gratia illius præueniente oritur, vt satis probatum est in quinto capite: at quævis dilectio, quantumuis parua, & inchoata est dispositio ad iustificationem, cum sit conuersio, vel certè conuersionis initium: igitur sine dono Dei, & gratia illius præueniente haberi non potest. Neque verò necesse est, vt dilectio Dei feratur in Deum vt auctorem beatitudinis, vt dici possit conuersio. Nam quemadmodum auersio à Deo, vt auctore naturæ, vera est auersio, ita conuersio ad eundem vt auctorem naturæ, est vera conuersio.

C A P V T V I I I.

Soluuntur argumenta contraria.

A T contra obicitur quidam has rationes. Prima ratio, Dilectio Dei super omnia est homini naturalis; nam inclinatur voluntas naturaliter ad bonum, & magis inclinatur ad maius bonum, & maxime ad maximum; proinde inclinatur super omnia ad summum bonum, quod est Deus: cur ergo non possit homo suis viribus diligere Deum super omnia, saltem vt auctorem naturæ, cum id sit maxime secundum eius naturam?

Respondeo, Dilectio Dei super omnia naturalis est, quòd attinet ad inclinationem naturæ, quæ manet in homine per modum actus primi, neque est aliud, quam ipsa propensa ad bonum: tamen non potest in actum secundum prodire propter naturæ corruptionem, sine auxilio gratiæ Dei. Neque necesse est, vt vbicumque est inclinatio naturalis, sint etiam vires sufficientes per se ad actum illum perficiendum, ad quem natura propendet. Nam humana anima, à corpore separata, naturaliter propendet ad corpus, nec tamen suis viribus potest iterum cum corpore copulari: & iuxta multorum sententiam, naturaliter inclinatur mens hominis ad Deum videndum, nec tamen potest suis viribus, Deum videre.

Secunda ratio, Amor Dei, siue amicitia, siue concupiscentia, oritur ex amore sui. Nam (vt Philosophus docet) amicitia, quæ sunt ad alterum, oriuntur ex amicitibus, quæ sunt ad se. Itaque diligit homo Deum amore

concupiscentia, quia intelligit in eius visione summum suum bonum positum esse: Diligit eundem amore amicitia, quia nouit illum esse quasi alterum se, vel potius aliquid amplius, cum ipse sit quasi pars, & Deus, quasi totum: At amor sui habetur sine auxilio gratiæ, igitur & amor Dei, qui (vt diximus) initium ducit ex amore sui.

Respondeo, Amor Dei, vt auctoris naturæ, oritur ex amore sui, non quocunque sed ordinato, id est, quo quis amat se, vt partem, vt creaturam, vt figmentum Dei. Amor enim sui inordinatus, qui in sacris literis cupiditas dicitur, non parit amorem, sed contemptum Dei, vt sanctus Augustinus docet in libro decimo quarto, de ciuitate Dei, capite vltimo, facit enim amor sui inordinatus, seipse quasi totum, & principium, ac finem, omnium rerum. Porro amor sui ordinatus non ex natura corrupta existit, sed inspiratur à Deo corrigente, atque sanante naturam. Itaque S. Ioannes in prima epistola, capite quarto: *Diligamus, inquit, inuicem, quia caritas ex Deo est.* Vbi dilectionem proximi, ac per hoc etiam dilectionem sui ordinatam, ex qua nascitur dilectio proximi, dicit esse à Deo.

Tertia obiectio, Naturalis ratio dicitur, Deum esse super omnia diligendum: Potest autem voluntas elicere actum conformem iudicio rationis; nam aliqui necessariò eligeret malum, vel actum suspenderet, ac per hoc vel esset necessariò mala, vel certè non libera.

Respondeo, Deum esse super omnia diligendum, ratio dicitur vniuersali quodam iudicio, à quo sapè voluntas recedit, iuxta illud: *Video meliora, proboque, deteriora sequor.* At iudicium particulare, quod hic, & nunc dicitur, Deum à me super omnia diligendum, non potest haberi sine auxilio gratiæ, quoniam pendet ex inclinatione voluntatis, & ad salutem, & pietatem pertinet. Quòd autem non possit homo, sine gratiæ adiutorio, velle diligere Deum super omnia, licet vniuersale iudicium dixerit, ita esse faciendum, non est argumentum, voluntatem esse necessariò malam, aut non liberam, sed infirmam, magisque corruptam, quàm sit ratio.

Quarta obiectio, Potest homo diligere proximum super omnia, ita vt etiam pro illo se morti obicitur, quod sapè faciunt parentes pro filiis; potest item infidelis diligere Deum secundum suam hæresim, aut perfidiam cognitum, ita vt pro illo etiam moriatur, quod interdum in hæreticis, & Iudæis cernimus: potest denique aliquis patriam suam diligere, plus quam se, quod ex historiis nouimus, multos fecisse Romanorum, qui se pro patria morti certissimè obtulerunt: cur igitur non possit homo eadem ratione diligere Deum verum super omnia, sine auxilio gratiæ?

Respondeo, Facilius est diligere seipsum, aut aliam creaturam super omnia, quàm Deum, Tum, quia sensibilia melius cognoscuntur; vnde Ioannes ait in prima epistola, capite quarto: *Qui non diligit fratrem, quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere?* Tum etiam, quia natura corrupta semper inclinatur ad se, & sua. Porro, qui pro suis hæresibus, aut pro patria moriuntur, se ipsos quarunt, id est, gloriam propriam, quarum præcipue Romani inter Ethnicos, & hæretici inter infideles auidissimi semper fuerunt. Vide Augustinum in libro de patientia, capite 16. & 17. vbi simile argumentum soluit, & inter alia sic loquitur: *Qui hæc dicunt, non intelligunt quemque iniquorum, tanto esse ad quæcumque mala toleranda duriores, quanto in eo maior est cupiditas mundi; & quemque iustorum, tanto esse ad quæcumque mala perferenda fortiores, quanto in eo est maior caritas Dei. Sed cupiditas mundi initium habet ex arbitrio voluntatis, progressum ex iocunditate voluptatis, firmitatem ex vinculo consuetudinis: Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.*

F f 4

Adde, quod si quis verè pro patria moreretur, non gloriam suam, sed patriæ salutem potissimum quærens, is, quamvis infidelis, non sine auxilio speciali id facere credendus esset. Tamen enim mori pro patria sit opus morale, tamen est arduum, ac difficile, & ideo à natura infirma, & ad se ipsam diligendam prona præstari nequaquam potest.

Quinta obiectio, Potest homo peccator, sine auxilio gratiæ, velle Deum esse Deum, se autem non esse Deum, sed hominem; igitur potest sine auxilio gratiæ, Deum magis amare, quam se.

Respondeo, Vult homo peccator Deum esse Deum, quia non potest prohibere, quo minus ita sit. Alioqui enim magis vult se hominem, & talem hominem esse, quam Deum, Deum esse. Atqui hoc est vitam suam Deo præferre, seque ipsum magis amare, quam Deum.

CAPVT IX.

Proponitur sententia hæreticorum de libertate arbitrij in iis, quæ pertinent ad salutem.

SEQVITVR quæstio postrema, Sit-ne homo post lapsum primi hominis verè liberi arbitrij in iis rebus, quæ pertinent ad salutem, vt quamvis nihil possit sine auxilio gratiæ, tamen per gratiam præuenientem excitatus, & à Deo adiutus, ita valeat operari, vt possit etiam non operari.

Hic primum se offert crassus Lutheri error, quem etiam Lutherani postea erubuerunt. Hæc enim sunt eius verba, ex digressionem quadam libri, qui inscribitur, *Operationes in Psalmos. Error est, quod liberum arbitrium habeat aliquam aëniuitatem in bono opere, quando de interno opere loquimur. Velle enim illud, quod credere, sperare, diligere iam diximus, motus, raptus, ductus verbi Dei, & quedam continua purgatio, & renouatio mentis, & sensus, de die in diem, in agnitionem Dei, licet non semper æquè intensa sit illa passio, tamen semper est passio. Ecce* (inquit Hierem. cap. 18.) *sicut lutum in manu figuli, ita est domus Israël in manu mea. Quid obsecro, aëniuitatis habet lutum, quando figulus formam ei affingit? nonne mera passio ibi cernitur?*

Hæc certè sententia absurdissima est. Nam velle est actus immanens, & vitalis, sicut intelligere, & videre. Proinde principium actuum eius actus, debet esse ipsa voluntas. Neque est opus alia refutatione, Tum, quod similem sententiam satis copiosè refutauerimus in lib. de natura liberi arbitrij, c. 10. Tum, quod ipsi etiam Lutherani, Lutheri verba potius in alium sensum detorque-re, quam defendere maluerint. Certè Kemnitius in Examine Concilij Tridentini, propè finem censuræ, in sextam sessionem, dicit, dandam esse Luthero veniam, quod in primordiis conuersionis suæ, adhuc retineret phrasas Scholasticorum, quibus longo tempore assueuerat, quæuis in re nihil errauerit; cum per id, quod scripsit, voluntatem solum passiuè concurrere ad eiusmodi actiones, nihil aliud significare voluerit, nisi non liberè concurrere.

Sed miset imprudentiam, siue impudentiam Kemnitij. Nam si Lutherus Scholasticorum phrasim, in ea digressionem retinuit, sine dubio per illa verba, *passiuè concurrere*, non intellexit, non liberè concurrere, sed non esse causam actuum, sed solum receptiuam illius actionis. Nulli enim sunt, qui magis studeant proprietati, & (vt ipsi loquuntur) formalitati verborum, quàm Scholastici.

Deinde Lutherus duobus exemplis, suam ipsè sententiam explicat, vt nullus dubitationi relinquatur locus. Adfert enim primo similitudinem lutum, in quo (vt ipse notat) nulla est actiuitas. Deinde adducit similitudinem gladij, qui dum manu alicuius agitur, ad motum suum non cõcurrit, nisi passiuè, quamuis ad sciendandum ligna,

vel quæcunque alia, actiuè concurrat. Qua similitudine significare voluit humanam voluntatem non concurrere, nisi passiuè, ad motum suum, id est, ad volendum, tamen actiuè concurreret ad opera externa, quæ ex imperio voluntatis fiunt, qualia sunt, ambulare, loqui, manducare, bibere, aliæque id genus.

Denique ipse Kemnitius (vt eius stultitiam admitteris) explicat in eodem loco, quid sit passiuè concurrere, iuxta phrasas Scholasticorum, ac dicit, esse, eam subiectum nihil agit in motu, vel forma, quam recipit, sed tantum patitur. At si istud est passiuè concurrere, secundum phrasim Scholasticorum, & Lutherus phrasim Scholasticorum retinuit, cum scripsit, voluntatem tantum passiuè concurrere in actionibus bonis: igitur in ea sententia Lutherus fuit, vt existimaret, voluntatem nihil agere in actionibus bonis, sed tantum pati, cur igitur eam Kemnitius excusare conatur?

Hac igitur sententia omiſsa, Caluinus, & Kemnitius duo docent, Primò, voluntatem nostram nihil omninò boni spiritualis, & salutaris, efficere posse, sine auxilio gratiæ Dei. Atque in hac re rectè sentiunt, sed non rectè contrariam sententiam Catholicis attribuunt. Scribit enim Caluinus lib. 2. Inst. c. 2. §. 27. & Kemnitius in Exam. 6. sess. Concilij Tridentini, communem Scholasticorum sententiam esse, ante gratiam præcedere in homine quadam bona desideria, quamuis debilia. Sed hæc non Scholasticorum, sed Cassiani, & Fausti sententia fuit, quam S. Thomas, & S. Bonauentura, Gregorius Ariminensis, Ioan. Capreolus, & alij Doctores Scholastici repudiant, ac resellunt. Et tamen Caluinus, & Kemnitius multum laborant in ea re nobis probanda, quam nos ipsi non solum ex Scripturis, sed etiam ex Pontificum rescriptis, & Conciliorum decretis copiosè probamus.

Secundò docent, voluntatem nostram in bonis pietatis operibus sic agi à Deo, vt non possit non agere, & quamuis ipsa quoque concurrat actiuè, quoniam ipsa est, quæ actionem producit, tamen concurrere vt merum instrumentum Dei naturale, non vt causam liberam, & dominam sui actus. Ex quo colligunt, non propriè dici, voluntatem nostram cooperari Deo, vel adiuuari à Deo; quemadmodum non rectè dicitur calamus cooperari manui, vel iuuare manum ad scribendum, sed solum agi, ac moueri à manu, quamuis re vera ipse literas pingat.

Sed verba ipsa Caluini audiamus, lib. 2. Inst. c. 3. §. 7. sic ait: *Sed erunt, qui concedent voluntatem à bono, suo pte ingenio auersam, sola Domini virtute conuerti, sic tamen, vt preparata suas deinde in agendo partes habeat. Et infra: Sed hoc perperam homini tribuitur, quod gratiæ præuenienti pdissequa voluntate obsequatur. Et §. 11. Ac voluntatem, inquit, mouet, non qualiter multis seculis traditum est, & creditum, vt nostræ postea sit electionis motioni aut obtemperare, aut refragari, sed illam efficaciter efficiendo.* Similia scribit in libris 3. & 6. aduersus Pighium, & in Antidoto Concilij, sess. 6. cui subscribit Kemnitius in Examine eiusdem Concilij, eandem sextam sessionem reprehendens.

CAPVT X.

Probatur ex diuinis literis liberum arbitrium in Actionibus piis, & salutaribus.

DVERSVS hunc hæreticorum errorem, quo voluntatem nostram in operibus piis, & salutaribus, omni libertate spoliant, adferemus primum testimonia Scripturarum, Deinde etiam veteris Ecclesiæ traditionem.

Primum testimonium sumitur ab illis locis, in quibus dicuntur homines in operibus pietatis operari, adificatores, plantatores, rigatores, cooperatores, & coadiutores Dei. Nam si homines propriè nihil agerent per

liberum

liberum arbitrium, sed tantum ducerentur, & mouerentur, vt mera instrumenta, non deberent appellari cooperatores, & coadiutores Dei, sed ligones, rastra, securæ, & alia id genus. Matthæi 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Hic certè operarij dicuntur, qui bona opera, ad salutem conducentia, peregerunt. I. ad Corinthios 3. *Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.* Et ibidem: *Vniquisque mercedem accipiet secundum suum laborem. Dei enim sumus coadiutores.* Vbi duo vocabula notanda sunt, pronomen (Suum) & nomen (Coadiutores.) Nam si rectè labor dicitur noster, certè nos ipsi Domini sumus illius actionis, quam laborando efficiamus.

Nec valer Caluini obiectio, qui lib. 2. Inst. c. 5. §. 14. vt ostendat pronomen suum, vel nostrum, non significare dominium, obicit illud: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie;* vbi notatur dicitur panis, quem nobis donati cupimus, quia titulo donationis fit noster. non quia nos illum liberè fecerimus. Hæc, inquam, obiectio nihil valet, imò potest in auctorem aptissimè retorqueri. Nam, vt aliqui veteres rectè exponunt, panem, quem nobis dari petimus, nostrum vocamus, quia nolumus panem alienum furari, sed nostro labore illum acquirere, Deo iuuante, vt simul impleamus illud Gen. 3. *In sudore vultus tui, vesceris pane tuo.* Itaque noster dicitur panis, ratione proprij laboris, & tamen dono petitur, ratione diuini adiutorij, sine quo inutilis esset nostra omnis industria.

Neque potest Caluinus reicere hanc expositionem, cum ipse quoque lib. 3. Inst. cap. 20. §. 44. exponat eam petitionè de pane corporali. Adde, quod Apostolus pro eo, quod nos habemus, secundum suum laborem, scripsit græcè, κατὰ τὸν ἴδιον κόπον, id est, secundum proprium laborem. In Euangelio autè Matt. 6. & Luc. 11. vbi habetur oratio Dominica, non est ἴδιον ἀργύριον, sed ἀργύριον ἡμῶν, panem nostrum, non panem proprium. Magis autem explicat liberam actionem illud *proprium*, quam illud, *nostrum.*

Alterum vocabulū est, *Coadiutores*, in Græco συνεργοί, id est, cooperatores, qua voce nulla fingi potest aptior. Eadem verò vitur Marcus cap. 16. vbi dicit de Apostolis: *Illi verò profecti, prædicauerunt ubique, Domino cooperante.* Vbi illud quoque notandum est, cum agitur de prædicatione, in qua requiritur opus humanum, & liberum, dici, *Domino cooperante*: cum verò agitur de miraculis, quæ non sunt in potestate hominum, sed sunt à Deo per homines, vt mera instrumenta, non dici, Domino cooperante, sed, *Domino confirmante sermonem sequentibus signis;* vbi miracula simpliciter tribuuntur Deo, licet per homines fiat, quoniam non pendet ex libero arbitrio.

Alius locus est ad Rom. 8. *Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum;* vbi Græca lectio duplicem sensum ostendit, nam illud συνεργοί, potest referri ad nomen, omnia, & tunc reddendum est, cooperantur, & sensus est, diligentibus Deum, omnia esse vtilia, & cooperari ad salutem. Hunc sensum facit lectio Latina vulgata, quæ reprehendi non potest, cum non sit iniustum apud Græcos, coniungere nominatiuum numeri multitudinis, cum verbo numeri singularis: sed potest etiam aptissimè referri verbum illud συνεργοί, ad nomen ἀνθρώπων, quod præcedit, vt sensus sit, diligentibus Deum, Spiritus sanctus in omnibus cooperatur ad bonum.

Neque hunc sensum aduersarij reicere possunt. Nam est omninò ad propositum, vt intelligat, qui locum ipsum legat. Et præterea est simplicior, cum συνεργοί, sit numeri singularis, & non sit opus recurrere ad atticissimum, quod tamen oportet, si coniungatur verbum numeri singularis, cum illa voce, ἀνθρώπων, quæ est numeri multitudinis.

Denique hanc lectionem, & hunc sensum sequuntur ex Græcis, Theodoretus in comment, huius loci, & ex Latinis, S. Augustinus libro de correptione & gratia, cap. 9. & fortasse fieri potuit, vt Latinus interpret verterit, cooperatur, & vitio Scrip̄torum accesserit vna litera, & factū

fit, cooperantur. Spiritus igitur secundum hunc sensum, quem (vt dixi) aduersarij repudiare non possunt, & Petrus Martyr, & Erasmus in com. repudiare non audent, cooperatur nobis in omnibus operibus sanctis, & salutaribus.

Alterum testimonium sumitur ex illis locis, quæ imperant, aut suadent hominibus opera pietatis, & ipsam etiam conuersionem ad Deum, de qua maximè litigant aduersarij: Stultum enim esset imperare, aut suadere eiusmodi opera ei, qui non haberet arbitrij libertatem, vt in libro superiore disputabamus de præcepto, & suasionem operum moralium. Zachariæ primo: *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.* Ioëlis secundo: *Conuertimini ad me in toto corde vestro.* Hieremiæ primo: *Tu fornicata es cum amatoribus plurimis, veruntamen reuertere ad me.* Ezechielis 18. *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Isaïæ 1. *Lauamini, mundi estote.* Ioan. 6. *Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Et petentibus Iudeis: *Quid faciemus, vt operemur opera Dei?* respondit Dominus: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.*

Itaque ipsum credere, quod est opus Dei, iubet Dominus, vt nos ipsi operemur, ac per hoc iubet, vt Deo in hoc opere cooperemur. Ad Col. 3. *Exuite veterem hominem, & induite nouum.* Ad Philip. 2. *Cum meum, & tremore salutem vestram operamini, Deus enim est, qui operatur in vobis.* Quid hoc est aliud, nisi cooperamini Deo salutem vestram in vobis operanti?

Respondet Caluinus lib. 2. Inst. cap. 5. §. 14. ista omnia loca nihil aliud sibi velle, nisi non moueri nos à Deo, tanquam stipites, ac truncos, sed tanquam homines mente, & ratione præditos, quamuis necessariò moueamur, nec possimus aliud agere, quam id, quod Deo mouente agimus. At si Deus ita nos mouet, vt nō sit in nobis agere, & nō agere, quorsum illa præcepta, & suasiones? Nam etiã ignis, cum applicatur ad ligna, non mouetur instar trunci, nihil agentis, verè enim ignis comburit ligna; & equus, cum ei adhibentur calcaria, non mouetur instar stipitis verè enim equus ambulat; & tamen quis, nisi amens, imperaret, vel suaderet igni, vt combureret, aut equo, vt ambularet? At ignis, & equus, non sunt mente, & ratione præditi. Cur igitur nemo imperat, aut suadet homini, vt velit esse beatus, aut miser? nisi quia nouit, non posse hominem mente, & ratione præditum, non amare beatitudinem, aut non odisse miseriam, cum ad hæc arbitrij humani non sit vlla libertas. Præcepta igitur, & suasiones, non solum rationem, sed libertatem etiam in hominibus esse demonstrant.

Deinde, quando Scriptura dicit: *Deus operatur velle, & perficere.* Et: *Deus operatur omnia in omnibus.* Et: *Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Et cum nos Deo dicimus: *Conuerte nos Deus salutaris noster.* Aduersarij contendunt, eiusmodi testimoniis significari, Deum verè, & propriè agere, & operari nostras actiones bonas. Cur igitur, quando Scriptura dicitur: *Operamini vestrâ salutem. Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum; Conuertimini ad me, & conuertar ad vos;* non patiuntur, vt eodem modo ista eadem vocabula intelligantur, & nos verè, proprièque dicamur, operari nostras actiones bonas? Est ne hoc verbū Dei sequi, an illud pro arbitrio ad proprias hæreses detorquere?

Tertium testimonium sumitur ex locis illis, quæ docent, nos à Deo iuuari in operibus pietatis. Non enim propriè iuuari dicendus est, qui nihil agit, sed qui laborat in agendo. Psal. 26. *Adiutor meus esto, ne derelinquas me.* Psal. 69. *Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina.* Ad Rom. 8. *Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Nam quid oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse Spiritus postulat pro nobis, gemitibus inenarrabilibus.* Quo loco agitur de oratione, quæ est actio maximè pia, & salutaris, quam Spiritus sanctus operatur in nobis, dum facit nos orare, ac gemere, sed quia nō facit id solus,

sed

sed nobiscum, ideo posuit Apostolus illud verbum: *Adiuuat*, quod in Græco multò est significantius. Nam *συνεπιλαβόμενος*, qua voce B. Paulus vitur, propriè dicitur de iis, quò quasi è regione manibus capiunt onus, vt laboranti succurrant. Denique vt alia multa pratercam, 1. ad Cor. 15. *Plus, inquit Apostolus, omnibus laboraui, non autem ego, sed gratia Dei mecum.*

Ad hunc postremum locum respondet Caluinus his verbis, in lib. 2. Inst. cap. 3. §. 12. *Ad hanc, inquit, festucam, mirum est, tot non malos alioqui homines impegisse, Non enim gratiam Domini secum laborasse scribit Apostolus, vt se confortem laboris faciat. Quin potius totam laboris laudem vni gratiæ transcribit ista correctione. Non ego, ait, qui laboraui, sed gratia Dei, qua mihi aderat. Fefellit autem eos locutionis ambiguitas, sed magis præpostera versio, in qua vis Græci articuli prætermissa fuit. Nam si ad verbum reddas, non dicit, gratiam sibi fuisse cooperatricem, sed gratiam, qua sibi aderat, omnium fuisse effectricem.*

At nisi Caluinus nouum textum Græcum sibi cudat, ac nobis obrudat, non persuadebit vnquam istam expositionem suam iis, qui aliquid norint. Nam Græca verba hæc sunt: *ἀλλὰ ἢ χάρις τοῦ θεοῦ ἢ σύν ἡμῶν*, quæ ad verbù hoc sonant: *Sed ipsa gratia Dei, qua mecum videlicet est.* Illud autem, *mihi aderat*, Vel, *in me erat*, videtur Caluinus vnde sumpserit. Certè *σύν ἡμῶν*, nõ potest simpliciter reddi, quàm *meum*, vt vulgatus interpres reddidit. Cur autem non dixit Apostolus, gratia qua est in me, sed, gratia qua mecum est, nisi vt ostenderet, gratiam nobiscum laborare, non solam operari? respexit enim ad illud Sapient. 9. *Mitte illam de calis sanctis tuis, vt mecum sit, & mecum laboret.* Quare S. Augustinus, cui cedere, velit nolit, debet Caluinus, in lib. de gratia, & libero arbitrio, c. 15. *Non autem ego, inquit, sed gratia Dei mecum, id est, non solus, sed gratia Dei mecum, ac per hoc nec gratia Dei sola, nec ipse solus, sed gratia Dei cum illo.* quid clarius?

Quartum testimoniũ sumitur ex iis locis, quæ docent, hominem à Deo vocatũ, posse non venire. Nam cum per gratiam Dei possit venire, vt aduersarij cõcedunt, si possit etiam gratia resistere, & non venire, sine dubio liberi arbitrii esse cõuincitur. Prou. 11. *Vocauit, & renouistis.* Matthæi 23. *Volui congregare filios tuos, & nolistis.* Ioan. 6. *Vultis & vos abire? A d. 7. Vos semper Spiritui sancto resististis,* Apocalyp. 3. *Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuit mihi intrabo ad eum.*

CAPVT XI.

Probatur libertas arbitrii in operibus pietatis ex traditione Patrum.

ACCEDAT nunc ad rem eandem comprobandam traditio veteris Ecclesiæ. Et quidem Io. Caluinus in 2. lib. Inst. ca. 3. §. 11. fatetur nostram sententiam à multis iam seculis in Ecclesiâ tradidit, crediq; cõpisse. *Ac voluntatem, inquit, monet Deus, non qualiter multis seculis traditum, & creditũ est, vt nostræ sit electionis, motioni Dei obtemperare, aut refragari, &c.* Ista autem multa secula intelligit, vt minimum spacium annorum suprâ mille & centum. Nam statim subiungit: *Illud ergo à Chrysof. toties repetitum repudiari necesse est, quem trahit, volentem trahit, &c.* Chrysof. autem inter annos mille & centum floruit. Itaque vel aduersario teste, sententia nostra non est à Scholasticis Theologis introducta, sed in veteri, & vera Christi Ecclesiâ celebrata, quod vnum argumentum prudentibus hominibus satisfacere debuisset.

Quid, quod non solum ab annis mille, & centum, sed etiam mille, & quadringentis, atque adeo ab initio Ecclesiæ eadem hæc sententia doceri, ac recipi cõpiti? Nam S. Ignatius in epistola ad Magnesianos, quem locum lib. superiore citauimus, non solum in moralibus, sed etiam in piis, & sanctis operibus liberum arbitrium agnoscit,

A cum ait: *Si quis pietati studet, Dei homo est, si impiè agat, diaboli est, non id factus per naturam, sed per animi arbitriũ.*

Et clarius S. Irenæus lib. 4. c. 2. sic loquitur: *Non tantum in operibus, sed etiam in fide liberum, & sua potestatis arbitrium homini seruauit Dominus, dicens, secundum fidem tuam fiat tibi. Propriam fidem hominis ostendens, quoniam sua habet sententiam. Et propterea is, qui credit ei, habet vitã æternam, & qui non credit filio, ira Dei manet super eum.*

Item S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum, hoc argumentum præfixit cap. 52. *Credendi, & non credendi libertatẽ in arbitrio positam.* Idem lib. 6. epist. 3. citans illud Ioan. 6. *Vultis & vos abire? Seruat, inquit, Dominus legem, qua homo libertati suæ relictus, & arbitrio proprio constitutus, sibi met ipse mortem appetit, vel salutem.*

S. Hilarius lib. 1. de Trinitate: *Esse, inquit, filios Dei, non necessitatẽ esse voluit, sed potestatem.*

S. Hieronymus in commentario ad c. 5. Matthæi: *Ergo, inquit, non est natura filius, sed arbitrio suo.*

B S. Ambrosius de operibus pietatis loquitur, cum ait lib. 2. in Lucam, cap. 12. *Fides, quia vbique Domini virtus studiis cooperatur humanis?*

S. Ioannes Chrysostomus hom. 19. in Genesim, de iustificatione, differens: *Necessitatẽ, inquit, non imponit, sed congruis remediis appositis, totum in ægroti sententia iacere permittit.*

S. Cælestinus Papa in epistola ad Gallos, cap. 12. *Nec ociosa, inquit, in nobis esse patitur, qua exercenda, non negligenda donauit, vt & nos cooperatores sumus gratiæ Dei.*

S. Augustinus in singulis tomis operum suorum hanc veritatem docet. Tomo primo, lib. 1. Retractat. cap. 22. *Nisi quisquam voluntatem mutauerit, bonum operari non potest. Quod in nostra potestate esse positum, alio loco Dominus docet, vbi ait, aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum, quod non est contra gratiam Dei, quam predicamus. In potestate quippe hominis est, mutare voluntatem: Sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo, de quo dictum est, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Cum enim hoc sit in potestate, quod cum volumus, facimus; nihil tam in potestate, quàm nostra voluntas est, sed præparatur voluntas à Domino. Eo modo ergo dat potestatem.* Itaque ex sententia B. Augustini, voluntas præparata per gratiam præuenientem, in potestate sua habet stare, vel cadere, Deum se qui vocantem, vel eidem pro arbitrio refragari. Atqui hoc ipsum est, quod Caluinus sensum esse contendit.

C Tomo 2. in epist. 89. quæst. 2. *Liberum arbitrium non ideo tollitur, quia inuatur, sed ideo inuatur, quia non tollitur.* Et epist. 106. *Proinde in us, qui per electionem gratiæ salui sunt, adiutor Deus operatur & velle, & operari.* Obserua hoc loco, Deum dici adiutorem, etiam dum operatur in nobis velle. Hinc enim sequitur, vt in ipso etiam actu volendi, id est, in ipsa conuersione prima liberi simus. Nam (vt paulò antè ex eodem Augustino citauimus.) *Liberum arbitrium non tollitur, quia inuatur, sed ideo inuatur, quia non tollitur.* Rursus in eadem epist. 106. *Gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici, comitante non ducente, pedissequa, non præuia voluntate.* At non dicitur comes homini baculus, quo innititur, aut iumentum, quo vehitur, sed alter homo, qui liberè cum illo ambulat, aut eum sequitur præuenientem. Hunc locum, cum non posset Caluinus corrumpere, maluit reprehendere, quàm recipere, vt videre est in lib. 2. Inst. cap. 3. §. 7.

D Tomo 3. in libro de Spiritu, & litera; ad Marcellinũ, cap. 34. *Consentire vocationi, aut non consentire, propria voluntatis est.* Piget refellere hoc loco nugas Kemnitianas: Augustinus, inquit, dicit, *consentire, & dissentire propriè, aduersarialitèr, esse voluntatis, sicut dicimus, intelligere proprium esse mentis, velle voluntatis.* Illa sententia postea ita deprauata est. *Consentire in spiritualibus, propriè esse voluntatis, hoc est, ex propriis viribus.* At quis nostrum exponit,

propria

propria voluntatis, id est, ex propriis viribus: non hoc dicimus, sed, consentire, ad voluntatem pertinere docemus, posteaquam præuenta est à Domino, & sic accepit consentiendi potestatem. Deinde quis dedit Kemnitio facultatem commutandi nomina in aduerbia? nam in omnibus codicibus legitur, *proprie non propriè.*

Denique siue propria, siue propriè, legas, quis non videt, tribui hoc loco ipsi voluntati potestatem eligendi inter contraria, id est, liberum arbitrium propriè dictum, si legantur, quæ paulò antè præcedunt? Nam opponit Augustinus consensum voluntatis nostræ vocationi diuinæ, ac dicit, vocationem non esse in nostra potestate, sed consensionem esse nostræ voluntatis; vbi ipsa antihæsis cogit, vt intelligamus consensum esse in potestate nostræ voluntatis: *Attendat, inquit, & videat, non ideo tantum istam voluntatem (credendi videlicet) diuino muneri tribuendam, quia ex libero arbitrio (nota Kemnitii, voluntatem credendi ex libero arbitrio esse) quod nobis naturaliter concreatum est; verum etiam quòd visorum suasionibus agit Deus, vt velimus, & vt credamus, siue extrinsecus per Euangelicæ exhortationes vbi & mandata legis aliquid agunt, si ad hoc admonet hominem infirmitatis suæ, vt ad gratiam iustificatẽ credendo confugiat, siue intrinsecus, vbi nemo habet in potestate quid ei veniat in mentem: sed consentire, vel dissentire, propria voluntatis est.* Quid facit, Kemnitii, illa particula aduerbatiua, *Sed*, non-ne indicat, neminem habere in potestate, quid ei veniat in mentem, dum per gratiam præuenientem præparatur voluntas à Domino; tamen post eam præparationem habere planè in potestate, vt consentiat vel dissentiat?

A At, inquit, retractauit hunc locum Augustinus in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. vbi fatetur, in suis libris contineri errorem, qui docent, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire. At in eo lib. loquitur de iis, qui docent, prædicationi Euangelicæ nostrum esse proprium consentire ex solis viribus nature, sine vlla præueniente gratia, quem errorem continet Augustini libri scripti (vt ipse ibidem testatur) ante suum Episcopatum, hic autem liber de Spiritu, & litera, scriptus fuit ab Augustino iam Episcopo, & post hæresim Pelagianam exortam. Sed nimis multa de hoc loco.

B Tomo 4. Item lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. *Vt velimus, inquit, & suum esse voluit, & nostrum suum vocando, nostrum sequendo. Quid apertius dici potuit?*

C Tomo 5. Item lib. 5. de ciuit. Dei, cap. 10. *Si necessitas nostra, illa dicenda est, quæ non est in nostra potestate, manifestum est, voluntates nostras, quibus rectè, vel perperam viuunt, sua tali necessitate non esse. Multa enim facimus, quæ si nollemus, non vitiq; faceremus, quò primitus pertinet ipsum velle. Nam si volumus, est, si nolimus, non est.*

D Tomo 6. lib. 2. Act. contra Felicem Manichæum, cap. 4. *Cum ergo dicit (Dominus) aut hoc facite, aut illud, potestatem indicat, non naturam. Nemo enim, nisi Deus facere arborem potest. Sed habet vnusquisque in voluntate, aut eligere quæ bona sunt, & esse arbor bona, aut eligere quæ mala sunt, & esse arbor mala.*

A Tomo 7. lib. 2. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 5. *Conuersos, inquit, Deus adiuuat, auersos deserit, sed etiam vt conuertantur, ipse adiuuat.* Nota, in ipsa etiam conuersione nos adiuuari, ac per hoc etiam tunc habere liberum arbitrium, contra Kemnitium, qui gratiam adiuuantem non agnoscit, nisi in operibus, quæ sunt post iustificationem. Et infra: *Non ideo, inquit, de hac re, solis votis agendum est, vt non subinferatur ad benè viuendum nostra efficacia voluntatis. Adiutor enim Deus dicitur, nec adiuuari potest, nisi qui sponte aliquid conatur.* Et cap. 18. *Quod ad Deum nos conuertimus, nisi ipso excitante, atque adiuuante, non possumus.*

B Item libro de natura, & gratia, c. 32. loquens de iustificatione: *Vbi quidem, inquit, operamur & nos, sed illo ope-*

A rante cooperamur, quia misericordia eius præuenit nos.

Item lib. de prædestinatione Sanctorum, cap. 3. *Vtrumque, inquit, nostrum est (velle scilicet credere & amare) propter arbitrium voluntatis, & vtrumque datum est per spiritum fidei, & caritatis.* Et c. 5. *Non quia credere, vel non credere, non est in arbitrio voluntatis, sed in electis præparatur voluntas à Domino.* Hic certè videmus, quàm longe aberrent à vero, qui sentiunt, in hoc libro retractatum esse, quod scriptum fuerat in lib. de spiritu, & litera, cõsentire, & dissentire propriæ voluntatis esse. An non apertius est credere, & non credere esse in arbitrio voluntatis, quàm consentire, & non consentire esse propriæ voluntatis?

B Item in lib. de grat. & lib. arb. c. 15. *Ne autem putetur, nihil ibi facere homines per liberũ arbitrium, ideo in Psalmo dicitur. Nolite obdurare corda vestra. Et per Ezechielem Proiciite à vobis omnes impietates vestras.* Vides in ipsa prima conuersione locũ suum habere liberum arbitrium?

C Item in lib. de grat. Christi, c. 14. *Quis non videat, venire quenquã, aut nõ venire, arbitrio voluntatis? Sed hoc arbitriũ potest esse solidum, si non venit, non autè potest esse, nisi adiutũ, si venit.* Et hic habes gratiã adiuuantem ad initium fidei.

D Lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 8. *Homo præparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Et infra: *Quamuis nisi adiutate, illo sine quo nihil possumus facere, os non possumus aperire, tamen nos aperimus illius adiutorio, & opere nostro.* Nam quid est præparare cor, & os aperire, nisi voluntatẽ præparare? Quid manifestius Caluinus, Kemnitiusque desiderant, omninò non video.

A Tomo 8. tractatu in ritulum Psalmi 71. propè finem: *Non erat, inquit, in potestate tua, vt nõ nascereris ex Adam; est in potestate tua, vt credas in Christum.*

B Tomo 9. tractatu 72. in Ioannem: *Credenti in eum, qui iustificat impium, deputatur eius fides ad iustitiam.* In hoc opere facimus opera Christi, quia & ipsum credere in Christũ est opus Christi. Hoc operatur in nobis, non tamen sine nobis. Et infra: *Operanti in se Christo, cooperatur homo salutem æternam, ac iustificationem suam.* Cooperamur vobis Deo non solum, vt aduersarij volunt, post iustificationem, sed etiam in ipsa iustificatione, & initio fidei.

C Denique tomo 10. serm. 15. de verbis Apostoli, post medium: *Videtur, inquit, quia nec ipsa conuersio est sine adiutorio Dei.* Et infra, *Totum ex Deo, non tamen quasi dormientes, non quasi vt non concurramus, non quasi vt non velimus. Sine voluntate tua non erit in te iustitia Dei; qui fecit te sine te, non te iustificat sine te.*

D S. Prosper, sectator Augustini ardentissimus, ac defensor acerrimus, in secundo libro de vocatione gentium, cap. 11. *Multa, inquit, qui iam iudicio rationis vtuntur, ideo liberum est discedere, vt non discessisse sit præmium: & vt quod non potest, nisi cooperante spiritu Dei fieri, eorum meritis deputetur, quorum id potuit voluntate non fieri. Potest igitur non cooperari Deo in se operanti homo, si velit, & ideo benè facit, & meretur cooperando, quia poterat non cooperari.*

A Idem in eodem lib. c. 16. *Gratia quidem Dei in omnibus iustificationibus principalitèr præuenit, suadendo exhortationibus, monendo exemplis, terrendo periculis, incitando miraculis, dando intellectum, inspirando consilium, cor què ipsum illuminando, & fidei affectionibus inuadendo: sed etiam voluntas hominis subiungitur ei, atque coniungitur, quæ ad hoc prædictis est excitata præstilitis, vt diuino in se cooperetur operi, & incipiat exercere ad meritum, quod superno semine concepit ad studium, de sua habens mutabilitate, si de fide, de gratiæ opitulatione, si proficit. Quæ opitulatio per innumeros modos, siue occultos, siue manifestos omnibus adhibetur, & quod à multis refutatur, ipsorum est nequitia. Quod autem à multis suscipitur, & gratia est diuina, & voluntatis humanae.*

B Vide etiam c. 22. in quo toto probat, posse eos, qui per gratiam Dei in Christum credunt, non credere, & eos, qui perseverant, à Deo recedere: & tantè ita concludit:

Ignitur

Igitur sicut qui crediderunt, iuuantur ut in fide maneat: sic & qui nondum crediderunt, iuuantur, ut credant. Et sicut illi in sua habent potestate, ut exeant, & isti in sua habent potestate, ne veniant.

His testimoniis sanctorum Patrum, consonum est, quod Concilium Araucanum can. vlt. declarat, liberum arbitrium ita inclinatum, & attenuatum esse per lapsum primi hominis, ut nemo credere in Deum, aut diligere Deum possit, nisi gratia eum, & misericordia diuina praeueniat. Vbi vides liberum arbitrium in actione credendi, & diligendi attenuatum quidem esse, non tamen extinctum; ac per hoc operari posse opera pietatis, si adiuuetur à gratia.

Idem decretum renouat, ac repetit Concilium Valentinum, cap. 6. quod Concilium in Gallia, tempore Lotharij, celebratum est. Concilium item Toletanum IV. c. 55. sententiam eandem his verbis expressit: *Sicut homo propria arbitrij voluntate serpenti obediens perit: sic vocante se gratia Dei, propria mentis conuersione quisque credendo saluatur.* Vbi notanda est comparatio libertatis in primo homine, ad peccandum, cum libertate filiorum eius ad conuersionem, & fidem, gratia Dei praeueniente. Id enim comparatio postulat, ut sicut verum fuit liberum arbitrium, quo primus homo post diabolicam suasionem peccauit, ita verum sit liberum arbitrium, quo posteri eius, post vocationem diuinam, conuertuntur, & credunt. Similia denique nostris temporibus sanxit Synodus Tridentina sess. 6. cap. 5. & can. 4.

CAPVT XII.

Probatur rationibus libertas arbitrij in operibus pietatis.

SUPEREST, ut eandem veritatem rationibus comprobemus. Sed quoniam eadem rationes, quae allatae sunt in lib. superiore, ad confirmandum liberum arbitrium in actione morali, hic etiam locum habent, satis erit eas breuiter attingere.

Primum igitur, si non esset homo liberi arbitrij in operibus pietatis, sequeretur, non peccare eos, qui nolunt credere in Christum, aut nolunt conuerti à peccatis, aut nolunt propter Deum bona opera facere. Deinde sequeretur, non esse laudandos, nec vilo premio dignos eos, qui volunt credere, sperare, diligere, conuerti, propter Deum quiduis arduum, & acerbum pati. Tertio, nullum haberent locum in eiusmodi rebus praecepta, consilia, cohortationes, admonitiones, reprehensiones, exempla, aliaque id genus. Quarto, tolleretur è medio omnis diligentia, atque industria in fide, & pietate augenda, & excolenda.

Hac omnia esse vehementer absurda, ne ipsi quidem aduersarij negare possunt. Sequi autem certissimum est, rum ex his, quae libro superiore disputata sunt, rum etiam quia non alia de causa bruta animantia non peccant, nec laude, aut premio digna sunt, nec praecepta, vel consilia illis dantur, nec denique diligentia, vel industria eis conuenit, nisi quia libero carent arbitrio. Pari ratione nulla alia causa est, cur homines in his actionibus, quae ad finem vltimum pertinent, quales sunt velle bonum, & fugere malum, in genere, neque peccare, neque bene mereri possint, neque praeceptis, aut consiliis egeant, nec diligentiam, aut industriam vllam adhibere teneantur; nisi quoniam libertas arbitrij non est circa finem, sed circa media ad finem, ut tertio libro demonstratum est.

Denique, cur homines vulgo non peccant, quia non prophetant, aut linguis non loquuntur, aut miracula non faciunt? cur nemo premium meretur, quia prophetat, aut linguis loquitur, aut miracula facit? cur nemo praeceptis, consiliis, horrationibus, incitat passim homines ad proph-

randum, ad loquendum linguis, ad miracula facienda? Cur nemo diligentiam, industriam uè suam in eo ponit, ut in his actionibus excellat? nisi quoniam non sunt hac in potestate liberi arbitrij, quamuis ab hominibus, ut instrumentis Dei, per rationem, & voluntatem, per linguam, & manus exercentur?

Cum igitur aduersarij velint, non minus nos ex necessitate operari in his, quae ad conuersionem, fidem, & pietatem pertinent, quam ex necessitate determinati sumus ad bonum sectandum, & malum fugiendum: & non magis nos liberos faciant in his, quae pertinent ad conuersionem, fidem, & pietatem, quam ad dona prophetiae, linguarum, & miraculorum, expellant, si possunt, cur peccata, & bona merita, praecepta, & consilia, diligentiam, & industriam in conuersione, fide, pietate, locum habere consentiant.

CAPVT XIII.

Diluuntur obiectiones aduersariorum, deprompta ex diuinis literis.

MULTA proferunt aduersarij testimonia diuinae Scripturae, quae non ordine diluimus.

Primo loco proferunt illud Ezech. 36. *Auferam a vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, ut in praeceptis meis ambuletis.* Obseruant cor lapideum, ideo nominari malam hominis voluntatem, quoniam sicut in lapide nulla est cooperatio, si debeat verti in carnem, sic etiam nulla est cooperatio voluntatis humanae, in sua mutatione, de mala in bonam; & ideo non dixisse Deum, faciam, ut in praeceptis meis ambulare possitis, sed faciam, ut ambuletis. Qui enim cor carneum habent, illi soli ambulant in praeceptis, qui habent lapideum, non ambulant.

Respondeo, Liberum arbitrium non est cor lapideum, neque carneum, sed vis quadam media, & naturalis, quae formam lapidis, id est, peccati duritiem, & formam carnis, id est, gratiae teneritudinem recipere potest. Sic loquitur S. Augustinus in lib. de spiritu, & litera, cap. 33. vbi dicit, liberum arbitrium naturaliter attributum creaturae rationali, esse vim illam mediam, quae intendi ad fidem, & inclinari ad infidelitatem potest. Et lib. 2. de peccatorum merit. & remiss. cap. 18. *Voluntatis arbitrium, inquit, huc atque illuc liberum fluctat, atque in eis naturalibus bonis est, quibus & male vri malus potest.* Haec autem vis media, & naturalis, quando per peccatum talis est, ut dicatur cor lapideum, non habet ex se potestatem, qua se conuertat ad Deum, & fiat carneum, sed eam recipit per gratiam Dei praeuenientem. Liberum enim arbitrium per gratiam praeuenientem excitatum, & prae paratum, potest per vires, quas à Deo recipit, cooperari ad suam ipsius conuersionem.

Neque obstat similitudo lapidis; non enim similitudines conuenire debent in omnibus. In eo tantum similitudo locum habet, quod sicut lapis ex se non habet, ut cooperatur, si forte conuertatur in carnem: sic etiam liberum arbitrium ex se non habet, ut cooperetur ad suam ipsius conuersionem; potest tamen à Deo recipere potestatem operandi per gratiam praeuenientem, quod non potest lapis. Atque ad hanc dissimilitudinem, siue dispartitatem, forte significandam, idem Propheta Ezechiel cap. 18. dicit: *Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum.* Neque possunt Kemnitius, & Caluinus hanc dispartitatem negare, cum ipsi fateantur, non excludi in conuersione peccatoris actionem voluntatis humanae, qui tamen lapidi non concederent similem actionem, si verè in carnem conuertendus esset.

Quod autem Deus dicit: *Faciam, ut in praeceptis meis*

ambu

ambuletis, nihil nocet arbitrij libertati. Nam qui habet cor carneum, dum tale cor habet, id est, caritate imbutum, non potest non ambulare in praeceptis Domini, quia caritas non est ociosa, & plenitudo legis est dilectio: potest tamen absolute ambulare, & non ambulare in praeceptis Domini, quia potest retinere, vel abiicere caritatem, id est, manere carneum, vel in lapideum commutari.

Ex qua solutione detegitur deceptio, vel fraus Kemnitij. Scribit enim, Catholicos in ea sententia esse, ut liberum arbitrium per gratiam excitatum, exerat vires, quas habebat etiam antequam excitaretur, & per illas suas vires vocationi diuinae consentiat; ita ut gratia praeueniens, non tribuat vires libero arbitrio, sed quasi sopitas excitet. At non hoc sentiunt Catholici, sed agnoscunt quidem liberum arbitrium in homine, etiam antequam eum gratia diuina praeueniat, quia liberum arbitrium est res naturalis, quae per peccatum non amittitur, sed tamen non dicunt, nec sentiunt, liberum arbitrium habere ex se potentiam vllam, saltem proximam, ad actus pietatis, sed eam accipere à Deo per gratiam praeuenientem.

Secundo loco proferunt illud Psalmi 50. *Cor mundum creca in me Deus, & spiritum rectum inuina in visceribus meis.* Videtur enim his verbis significari, nihil omnino cooperari gratiae Dei in se operanti, quo modo non cooperatur ad suam creationem id, quod recens creatur.

Respondeo, facilis est solutio. Non enim cordis substantia in iustificatione creatur, sed mundities ipsa efficitur, quae per peccatum perierat: nihilque aliud est, cor mundum creati, nisi cor ipsum mundari, atque purgari. Quare non est absurdum, si substantia ipsa cordis spiritualis, accepto semine diuinae gratiae, cooperetur ad fructum conuersionis suae, & pietatis opera germinanda.

Tertio, proferunt illud Psalmi 99. *Ipsa fecit nos, & non ipsi nos.* Videtur enim Propheta loqui de regeneratione potius, quam de prima creatione; cum pauld post subiungat: *Populus eius, & oues pascuae eius.*

Respondeo, ad literam loquitur Dauid de prima creatione, ut ipse etiam S. Augustinus exponit in commentario, quod beneficium non minus pertinet ad sanctos, quam ad impios, & ideo Propheta sanctos horrat, ut pro hoc beneficio gratias agant, dicens: *Populus eius, & oues pascuae eius introite portas eius, in confessione, &c.*

Sed & illud praeterea libenter agnoscimus de iustificatione dici posse: *Ipsa fecit nos, & non ipsi nos.* Deus enim est, qui iustificat, & qui regenerat in spem viuam, & nos eius factura sumus creati in Christo Iesu, in operibus bonis, ut Scripturae loquuntur. Ceterum, sicut respiciendo terminum iustificationis, id est, habitum caritatis infansum, ipse facit nos, & non ipsi nos, quoniam solus ipse habitum caritatis infundit, ita respiciendo dispositionem ad iustificationem, ipsi nos, Deo adiuuante, facimus quod expressit Ezechiel, cap. 18. cum ait: *Ipsa animam suam uiuificabit.*

Quarto, proferunt illud Ioan. 6. *Omnis qui audiuit à Patre, & didicit, venit ad me.* Hinc enim sequitur, non esse liberum homini gratiam recipere, vel reicere. Alioqui fieri posset, ut aliquis audiret, & non veniret.

Respondeo, Omnis qui audiuit, & ita audiuit, ut disceret, sine dubio venit, quia discere est persuaderi, & credere. Qui autè persuasus est, non potest non viuere, in sensu composito, tamen absolute potest non venire, quia potest audire, & non dicere, nec persuaderi. Nec enim frustra clamant Propheta in Psalmo 94. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.*

Quinto, proferunt illud 2. Corinth. 3. *Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis.* Nulla igitur virtus liberi arbitrij manet in nobis, quae iuuante Deo perficiatur.

Respondeo, Hic locus maxime nobis fauet, non enim negat Apostolus, nos sufficientes esse, sed negat,

nos esse sufficientes ex nobis, continuo enim addit: *Sed sufficientia nostra ex Deo est.* Itaque sufficientes aliquid cogitare, immò etiam velle, & facere, sed posteaquam vires à Deo accepimus, & nisi liberi essemus arbitrij, non rectè dicerentur non sufficere ex nobis, sicut non rectè diceret aliquis, iumentum, aut lapidem non sufficere ex se aliquid cogitare de Deo.

Sexto, proferunt illud 1. Corinth. 12. *Qui operatur omnia in omnibus.*

Respondeo, Sed non nisi cooperantibus nobis salutem nostram operatur. Alioqui frustra dixisset Dominus Ioan. 6. *Operamini non cibum, qui perit, &c.*

Septimo, proferunt illud ad Philip. 2. *Qui operatur velle, & perficere pro bona voluntate.* At operari ipsum velle, non est iuuare, ut possimus velle, sed est simpliciter facere ut velimus.

Respondeo, Cum Deus operatur in nobis velle, non iuuat solum, ut possimus velle, sed excitat, & iuuat, ut re ipsa velimus. Proinde non facit hoc sine nobis, alioqui non diceret ibidem Apostolus: *Cum timore & tremore salutem vestram operamini;* sed diceret, nihil est, quod vos operemini: nam totus Deus operatur in nobis velle, & perficere.

Octavo, proferunt illud 1. Ioan. 3. *Qui natus est ex Deo, non potest peccare, quia semen Dei manet in eo. Circa controuersiam* (inquit Caluinus) *elicitor ex verbis Ioannis sic efficaciter gubernari diuinitus piorum corda, ut inflexibili affectu sequantur.*

Respondeo, Nomine seminis non intelligit S. Ioannes gratiae auxilium, quod hominem determinet ex necessitate ad operandum, ut Caluinus sentire videret, sed gratiam caritatis infusa, ut cognosci potest ex Hieronymo in lib. 2. aduersus Iouinianum, & ex Augustino tract. 5. in epist. Ioannis. Quod etiam manifestè colligitur ex verbis ipsius Ioannis. Non enim dicit, peccatorem non posse non conuerti, aut non credere, quia semen Dei manet in eo; sed non posse peccare eum, qui iam ex Deo natus est, id est, hominem iustum, quia semen Dei manet in eo. Itaque vocat semen Dei ipsam natiuitatem ex Deo, siue id, per quod homo est natus ex Deo, & est filius Dei, quae est ipsa caritas infusa in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Porro qui habet caritatem (ut saepe iam diximus) neque peccat, videlicet lethali ter, neque peccare potest, dum manet in eo caritas, sed absolute caritatem amittere, immò etiam abiicere potest, & peccare.

Nono, proferunt testimonia ex c. 2. & 5. ad Ephes. & ex cap. 5. Ioannis, vbi peccatores dicuntur mortui, & sepulci, nec nisi per Christi gratiam reuocantur ad vitam. Certe enim mortui homines, & sepulci non cooperantur Deo, si forte velit eos ad vitam reuocare, neque liberum est eis in morte permanere, aut à morte resurgere.

Respondeo, hoc argumentum rectè probat (ut nos supra ostendimus) peccatorem, quia mortuus est, non posse ex se, aut suis viribus vitam recuperare, aut vilo modo ad vitam recuperandam se preparare. Sed non probat, non posse eundem peccatorem per gratiam praeuenientem excitatum, & adiutum à Deo, se ad vitam reuocanti, cooperari. Id enim non facit, ut mortuus, sed ut vitalem virtutem à Deo habens.

Adde quod (ut supra diximus) similitudines non in omnibus conueniunt. Quare tamen si cadauera propriè dicta, quoniam omnibus modis mortua sunt, nec vllum vita genus reinent, nullo modo cooperentur ad suam excitationem: tamen qui sunt mortui in peccatis, quoniam viuunt vita natura, licet non viuant vita gratiae, poterunt non ut mortui, sed ut viui vno genere vita cooperari ad suam viuificationem, secundum alterum genus vitae, si virtutem cooperandi à Deo receperint.

CAPVT XIV.

*Diluuntur objectiones ex testimonijs
sancti Augustini.*

A D argumenta ex diuinis literis addunt aduersarij non pauca testimonia ex libris S. Augustini.

PRIMUM testimonium ex lib. 2. de pecc. merit. & remiss. c. 18. *Laborant, inquit, homines, inuenire in nostra uoluntate, quid boni sit nostrum, quod nobis non sit ex Deo & quomodo inueniri possit, ignoro.*

RESPONDEO, loquitur S. Augustinus aduersus eos, qui docebant, hominem habere ex se, id est, sine ulla praeueniente gratia, initium fidei, aut dilectionis Dei, id est, piam aliquam uoluntatem, & rectissimè docet, nihil omnino boni esse in nostra uoluntate, quod nobis non sit ex Deo. Sed nihil id facit contra liberum arbitrium. Tamen enim non possit liberum arbitrium ex se solo cooperari Deo; potest tamen ex dono gratiae praeuenientis.

SECUNDUM, proferunt illud ex libro de gratia Christi, cap. 14. *Arbitrium sic adiuuatur, ut non solum quid faciendum sit sciat, sed quod scierit, etiam faciat. Ac per hoc, quando Deus docet, non per legis literam, sed per Spiritus gratiam ita docet, ut quod quisquis didicerit, non tantum cognoscendo uideat, sed etiam uolendo appetat, agendoque perficiat.*

RESPONDEO, Nihil hoc loco dicitur contra sententiam nostram, siquidem omnia ista libentissimè confitemur: & ex ijs liberum arbitrium comprobamus. Si enim adiuuatur arbitrium, arbitrium, tum in cognoscendo, & sciendo, tum in uolendo, & agendo, certè adest, & manet, & operatur. Non enim adiuuantur quod non est, aut non operatur.

TERTIUM testimonium ex lib. de bono perseueran. cap. 13. *Hoc nobis expedit & credere, & dicere, hoc est pium, hoc uerum, ut sit humilis, & submissa confessio, & detur totum Deo.*

RESPONDEO, Et hoc quoque nihil facit ad rem, Nos enim non ponimus in homine initium bonae uoluntatis ex libero arbitrio, & perfectionem ex Deo, neque partimur opera cum Deo, & priores partes accipimus nobis, posteriores damus Deo, ut faciebant illi, quos in eo libro, & praecedente, S. Augustinus reprehendit, sed damus totum Deo, nobis autem nihil omnino, quod non sit ex Deo.

QUARTUM testimonium ex lib. de corrept. & grat. cap. 12. *Prorsum est, inquit, ut uoluntas humana indeclinabiliter, & inseparabiliter ageretur, & c. Et c. 14. Volenti saluum facere nullum hominum resistit arbitrium. Sic enim uelle, aut nolle, in uolentis, aut nolentis est potestate, ut diuinam uoluntatem non impediatur, nec superet potestatem. Et infra: Non est dubitandum uoluntati Dei uoluntates humanas resistere non posse.*

RESPONDEO, Haec loca manifestant gratiam efficacem, quae datur electis, & infallibilitatem adiunctam habet, non necessitatem. Nam quos Deus praedestinauit, hos uocauit, & quos uocauit, hos iustificauit; & quos iustificauit, hos magnificauit, ad Roma. 8. & sicut qui sunt praedestinati, omnes infallibiliter uocantur; ita qui sunt uocati, secundum propositum uidelicet: nam de hac uocatione loquitur sine dubio Paulus, omnes iustificantur, proinde uocatio illa efficax est, & nunquam reicitur, quoniam alioqui falli posset praedestinatio: Et eodem modo qui sunt iustificati, secundum propositum, omnes infallibiliter perseuerant, & glorificantur, ne forte incerta reddatur electio.

Habet igitur gratia efficax, ut etià praedestinatio, cuius praedestinationis gratia illa est effectus infallibilem certitudinem: & hoc significant testimonia illa S. Augustini: non tamen habet necessitatem, nisi ex hypothesi, ac per

A hoc non impedit arbitrii libertatem. Nam ut explicuimus in lib. 1. c. 12. gratia efficax dicitur illa, qua Deus ita uocat hominem, ut uidet congruere illi, ut uocationem non respuat. Quare non magis inducit necessitatem, aut impedit libertatem gratia efficax, quam praescientia; de qua copiosè differimus in lib. 4.

Atque hinc est, quod S. Augustinus ut plurimum cum loquitur de gratia efficaci, non dicit, eam non posse respui, sed de facto non respui. Sed quando tamen dicit, non posse respui, intelligendum est de hypothesi, non ab solutè, ut sensus sit, non posse fieri, ut is Deum uocantem non sequatur, quem Deus uocauit eo modo, quo prauidit eum sequuturum: tamen ab solutè posse non sequi. Sed tunc Deus non eum prauidisset sequuturum, & alio modo eum uocasset, quo sequuturum prauidisset. Et quoniam Deus prauidet eos, quos uocat secundum propositum liberè sequuturum, sicut uocari potest fieri, ex hypothesi ut non sequantur, ita non potest fieri, ut non liberè sequantur. In neutro enim falli potest prouidentia Dei, neque in eo, quod uidet aliquid sequuturum, neque in eo, quod uidet liberè sequuturum.

QUINTUM testimonium ex libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 17. *Ut uelimus, inquit, sine nobis operatur: cum autem uolumus, & sic uolumus, ut operemur, nobiscum cooperatur.* Hic triumphans aduersarij, quasi deprehenderint nos in manifesto errore quod dicamus, nos cooperari Deo in ipsa prima conuersione, & ad actum uolendi non solum excitari, sed etiam adiuuari, cum Augustinus perspicuè dicat, ut uelimus, Deum operari sine nobis, & proinde in hoc nos non iuuari, sed simpliciter hoc à Deo in nobis fieri.

Nec desunt alia loca, quae pro aduersarijs facere uideantur, ut illud in Enchiridio, cap. 32. *Totum Deo dandum est, qui hominis uoluntatem bonam, & preparat adiuuandam, & adiuuat preparatam. Praecedit enim bona uoluntati hominis multa Dei dona, sed non omnia, quae autem non praecedunt ipsa, in eis est & ipsa.*

RESPONDEO, hoc argumentum uehementer nos terrere potuisset, si obliuisceremur, quam frequenter supra dicentem Augustinum audierimus, quod nos ad Deum conuertimur, nisi ipso excitante, & adiuuante non possumus. Et uelle suum, esse uoluit & nostrum, suum uocando, nostrum sequendo. Et in opere credendi, cum incipimus uelle credere, nos operari opera Christi, & cooperari Deo, & c. Vide loca notata cap. 11. in hoc eodem lib. Sed praeterea totum hoc argumentum solutum est in 1. lib. huius tract. de grat. & lib. arb. cap. 14.

Summa autem solutionis haec est, Deum operari in nobis, sine nobis, ut uelimus, uero quodam genere causae, nimirum moralis, non autem omni genere causae. Nam efficit in nobis Deus, ut uelimus interna inspiratione, & suasionem, quo modo nos non operamur, ut uelimus, non enim nos ipsi nobis persuademus; si enim id faceremus, iam uellemus. Sed quamuis Deus sine nostro prauo conatu nos moueat ad uolendum, non tamen efficit ipsum uelle, sine nobis cooperantibus consentiendo. Et ideo non ait Augustinus, uelle facit sine nobis? Sed, ut uelimus, facit sine nobis. Eodem modo uoluntatem bonam praeparat adiuuandam, & adiuuat praeparatam; quia illo genere causae, quae facit ut uelimus, sine nobis facientibus ut uelimus, praeparat uoluntatem nobis non praeparantibus eandem simili excitatione, & suasionem, & ideo in hac re non iuuamur, cum sine nobis fiat. Sed tamen alio genere causae nos praeparamus uoluntatem adiuuante Deo, cum uocationi diuinæ consentimus: *Homo, inquit Augustinus lib. 2. ad Bonifacium, cap. 8. praeparat cor, non tamen sine adiutorio Dei, qui tangit cor.* Haec ille.

Quid si nunc ostendamus, hunc locum, de quo rantoperè triumphare uidentur aduersarij, aduersus ipsos punire grauissimè? nam sanctus Augustinus posteaquam

dixerat:

dixerat: Ut uelimus, sine nobis operatur, subiunxit: Cum autem uolumus, & sic uolumus, ut operemur, nobiscum cooperatur. Quare ab aduersarijs, quid sit, nobiscum cooperatur? Nam si nobiscum Deus cooperatur, certè & nos operamur. Non autem dicimur operari, Deoque cooperari, quia producimus actum illum, ut instrumenta naturalia, ab alio mota, quoniam hoc modo operamur etiam ipsum uelle, Caluino, & Kemnitio testibus, cum tamen ipsi idem negent, nos cooperari Deo in actu uolendi.

Igitur fateri debent ex mente Augustini, nos operari opera externa, & in eis cooperari Deo, non tantum producendo actum, sed etiam liberè producendo, ut uerè dicamur cooperari Deo, & ab illo adiuuari. At non potest intelligi, quemadmodum sit libera actio externa, si non fuit libera electio, sine uoluntas interna. Actiones enim externae non habent libertatem, nisi in sua causa. Necessariè enim sequuntur electionem uoluntatis, & imperium rationis. Non dat liberè eleemosynam, nisi qui liberè uoluit dare: neque liberè orat, aut ieiunare, nisi qui liberè elegit orare, & ieiunare. Quare ex eo, quod admittere coguntur, nos liberè operari opera pietatis externa, coguntur etiam, uelint nolint, admittere liberum arbitrium in ipso actu uoluntatis interno.

ALIVD testimonium proferet Caluinus ex libro de corrept. & grat. cap. 11. ubi dicit, August. affirmare, Adamum habuisse gratiam, per quam posset non peccare, nos habere multò maiorem, per quam sit, ut non possimus peccare. Sed iam in praefat. ostendimus, hoc non argumentum, sed impudensissimum esse mendacium. Non enim dicit August. nos non posse peccare, sed in futura uita eam libertatem sanctos habituros, ut non possint peccare. Vide quae diximus in praefatione.

CAPVT XV.

Compendium disputationis de cooperatione gratiae & liberi arbitrii, aliquot sententias comprehendens.

A D extremum totius disputationis operae precium esse duxi, si per modum compendij sententias aliquot comprehendere, quid de cooperatione gratiae, & liberi arbitrii sentiam, adiuncta simul auctoritate, non solum Concilij, aut ueteris alicuius patris, sed etià Ioannis Driedonis, & Ruardi Tapperi, qui hac nostra aetate totam hanc materiam diligentissimè pertractauerunt, ut habeat Lector, ubi plura legere possit, si uelit.

Septem quasi tempora hominis per Spiritum renascentis, his nostris sententijs concludemus. Primum dici potest, cum omni gratia Dei caret, & in tenebris peccati, uel morte iacet. Secundum, à Deo, per internam uocationem excitatur. Tertium, cum uocationi acquiescens, eligit poenitentiam. Quartum, cum incipit opera poenitentiae facere, orare, & ieiunare, flere, eleemosynas dare. Quintum, cum illi per actionem poenitentiae disposito, gratia iustificationis infunditur. Sextum, cum iustificatus, opera iustitiae facere statuit. Septimum, cum ipsa opera faciens uiam mandatorum magna alacritate percurrit.

PRIMA sententia: *Homo ante omnem gratiam liberum habet arbitrium, non solum ad opera naturalia, & moralia, sed etiam ad opera pietatis, & supernaturalia.* Docet hoc S. Augustinus in libro de spiritu, & litera, cap. 33. ubi dicit, liberum arbitrium esse vim naturalem, & mediam, quae ad fidem, & infidelitatem inclinari potest. Vide Driedonem in lib. de concordia liberi arbitrii, & praedestinationis, cap. 3. & Tapperum in explicatione art. 7.

Idem etiam probatur ratione. Nam liberum arbitrium non potest dari, nec tolli per gratiam, neque per peccatum: Manet igitur ante gratiam, & post peccatum. Non dari per gratiam, certum est, quia libero arbitrio possumus bene, & malè uti, & non nisi per ipsum peccamus, quando peccamus, ut S. Augustinus docet lib. 2. de pecc.

A merit. & remiss. c. 18. at gratia donis nemo potest malè uti. Neque per gratiam ullus peccat. Nec minus certum est, non dari liberum arbitrium per peccatum, quoniam nemo potest bene uti peccato, libero autem arbitrio (ut dictum est) bene, & malè utitur. Non tolli per gratiam, extra controuersiam est, quoniam gratia perficit, non destruit naturam. Non tolli etiam per peccatum, inde constat, quod peccatum ledere potuit naturalia bona, non tamen extinguere, ut supra multis argumentis probatum est.

SECUNDA sententia: *Habet homo autem omnem gratiam, potentiam remotam, & imperfectam ad opera pietatis faciendae.* Docet hoc idem Augustinus lib. de praedest. Sanctorum, cap. 5. *Posse habere fidem, & caritatem, naturae est hominum.* Item lib. de gratia Christi, c. 50. citat Ambrosium his uerbis: *Naturalem possibilitatem, peccato esse uitiatam, eneuem, infirmamque testatur uenerandus Ambrosius.* Vide Driedon. loco notato. Denique intelligi non potest, quomodo ad opera pietatis actiue uoluntas humana concurrat, si non habeat ex se potentiam actiuam, saltem remotam.

TERCIA, *Non habet homo ante omnem gratiam potentiam proximam, & perfectam ad opera pietatis, & ideo nihil omnino in hoc genere ex se facere potest.* S. August. lib. 1. retract. cap. 22. *In potestate, inquit, hominis est, mutare in melius uoluntatem, sed ea potestas nulla est, nisi detur à Deo, de quo scriptum est. Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Atque hinc soluitur illud dilemma Kemnitij. Aut habet homo ex se aliquas vires, quamuis exiles, aut nullas omnino. Si habet aliquas, ergo potest aliquid sine Deo, contra illud Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere.* Si nullas, igitur extinctum est liberum arbitrium, neque gratia cooperari potest. Sed hoc dilemma ex dictis in hac, & superiore sententia, planè solutum manet. Habet enim potentiam remotam, & vires imperfectas, & ideo nihil per se potest, nisi perficiatur ea potentia, & vires addantur, poterit multa praestare.

C Dices, Quomodo liberum est arbitrium ad utrumlibet ante gratiam, si bonum facere non potest? **R**espondeo, liberum est, sed eius libertas est quasi ligata, & impedita; soluitur autem, & impeditur, cum potentia proxima ad operandum per Dei gratiam praeuenientem ei conferretur. Simile aliquid experimur in potentia uidei: nam absente specie sensibili, habet homo potentiam, & libertatem uidei; non enim ea species causata est libertatis, aut potentiae uidei; tamen potentia remota est, & libertas ligata, donec accepta specie potentia perficiatur, & in actum prodire possit.

QUARTA, *Gratia excitans interna necessariò procedere debet hominis conuersionem, siue ab infidelitate ad fidem, siue à peccato ad iustitiam, neque sufficit gratia adiuuans.* Haec est contra quosdam, qui existimant, sufficere externam excitationem per Euangelij praedicationem, uel lectionem, cum auxilio Dei concurrente ad eliciendum actum conuersionis.

Sed probatur nostra sententia ex loco illo Euangelij, Ioan. 6. *Nemo potest uenire ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Tractus enim non est gratia adiuuans, sed excitans, quia praeuenit nolentem, ut faciat uolentem; gratia enim adiuuans non praeuenit, sed comitatur, neque dicitur trahi qui iuuatur, sed qui impellitur. Neque per hunc tractum potest intelligi praedicatione externa. Dominus enim iam praedicauerat istis, quibus dicebat: *Non potest ad me uenire, & c.* sed quoniam multi ex ijs non conuertebantur, ideo adiunxit: *Non potest, & c.* & addidit: *Omnis, qui audit à Patre meo, & didicit, uenit ad me.*

De hoc tractu loquens Augustinus in lib. de praedest. Sanctorum, cap. 8. *Valde, inquit, remota est, à sensibus carnis haec schola, in qua Pater auditur, & docet, ut ueniat ad filium. Ibi est & filius, quia ipse est uerbum eius,*

per quod sic docet, nec agit hoc cum carnis auro, sed cordis. Non igitur hic tractus est predicatio externa, quæ non est remota à sensib. carnis. Imò carnis aurè potissimè pulsar.

Idem probatur ex can. 7. Concilij Atrani, ubi dicitur, hæretico spiritui falli eum, qui dicit, posse hominem euangelizanti predicationi consentire, absque illuminatione, & inspiratione Spiritus sancti. Et ex hoc can. 14. Concilij eiusdem: Nullus miser de quantalacunque miseria liberatur, nisi eum misericordia diuina præueniat. Iam autem diximus, gratiam adiuuantem propriè non præuenire, sed comitari. Tunc enim solum inuamur, cum re ipsa conuersionis actum producimur.

Sed hoc ipsum clarissimè docet Concilium Tridentinum, quod illi non spernunt, sed explicare conantur, contra quos in præfenti differimus. Igitur Concilium sess. 6. c. 5. generatim loquens de conuersione tã fidelis, quàm infidelis, dicit exordium iustificationis sumi à Dei uocatione, seu excitatione, & declarat hanc excitationem fieri, tangente Deo cor hominis per Spiritus S. illuminationem, ubi apertè loquitur de excitatione interna. Deinde cap. 6. de infidelibus, dicit: *Disponuntur, dum excitati diuina gratia, & adiuti, &c.* Et c. 14. de infidelibus lapsis. *Qui uerò, inquit, accepta iustificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus iustificari poterunt, cum, excitante Deo, per penitentia Sacramentum, meritò Christi, amissam gratiam, recuperare procurauerint.* Et can. 3. *Si quis dixerit, sine præueniente Spiritus sancti inspiratione, atque eius adiutorio, hominè credere, sperare, diligere, penitere posse, sicut oportet, ut ei iustificationis gratia conferatur, anathema sit.*

Nec putò ullum fore tam audacem, ut hunc locum in eam sententiam detorqueere conetur, ut per præuenientem Spiritus sancti inspirationem intelligendam esse uelit externam prædicationem. Multè etiam minus probanda est illòrum interpretatio, qui dicunt, Concilium loqui de modo ordinario, & communi uocationis, non de omni uocatione. Nam Concilium non dicit, neminem credere, aut penitere, sed neminem posse credere, aut penitere, sine præueniente inspiratione.

Idem probari potest ex Patribus. Nam certè Augustini uerba clarissima sunt in secundo libro de peccatorum meritis, & remiss. cap. 18. *Quòd nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante, & adiuuante, non possumus.* Et ne trahatur excitatio ad prædicationem externam, repetatur locus, paulò antè citatus, de prædestinatione Sanctorum, capite 8. & consulari torus liber de gratia Christi, sed præsertim cap. 7. & sequent.

Sanctus uerò Gregorius, non solum prædicationem hominum, sed ipsam Dei uocem externam non sufficere sine interna inspiratione, confirmat in lib. II. moral. cap. 5. *Cain, inquit, diuina uoce admoneri potuit, & mutari non potuit, quia exigente culpa malitia, iam intus Deus cor reliquerat, cui foris ad testimonium uerba faciebat.* Et S. Fulgentius in lib. de Incarnatione, & gratia Christi, in ultimis uerbis: *Frustrà, inquit, sermo diuinus exterioribus auribus sonat, nisi Deus spiritali munere, auditum hominis interioris aperiat.*

S. Prosper in lib. contra Collatorem, c. 28. reprehendit Cassianum, quòd diceret, inesse animæ semina uirtutum, sed excitanda per externam prædicationem. Ponit enim hæc uerba Caietani: *Ad perfectionis incrementum semina hæc peruenire non poterunt, nisi opitulatione diuina fuerint excitata.* Et addit: *Ut scilicet opitulatione Dei sit cohortatio, atque doctrina; mens autem, quæ uirtutum est opulenta seminibus, utatur facultate, quam possidet, &c.*

Denique S. Bernardus, ut alios omittam, in lib. de grat. & liber. arbit. *Conatus, inquit, liberi arbitrij & casti sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

Accedat postremò etiam ratio, nam gratia adiuuans, requiritur ad exercitium actus, gratia excitans ad specificationem. Illa enim est ratio agendi, & quasi semen fru-

ctus futuri, ut eam appellat sanctus Prosper in 2. lib. de uocatione gentium, cap. 26. & sicut aqua, ut possit calefacere, non solum exigit concursum diuinum, quo adiuuetur, sed etiam ut prius in ipsa imprimatur forma caloris, quæ sit ratio agendi; & terra, ut possit germinare, non solum eget cooperatione Dei, sed etiam conceptione feminis: sic & humana mens, ut pariat actum pietatis, non auxilio tantum eget cooperationis Dei, sed etiam semine Spiritus sancti, quod in gratia excitante, ac præueniente, id est, in illuminatione cordis, & boni desiderij inspiratione consistit.

At obiciunt aliqui: primò, si semper requiritur excitatio præueniens, quomodo aliqui conuertuntur in momento? Secundò, si semper requiritur excitatio præueniens, non igitur in potestate hominis erit conuersio. Non enim excitatio illa est in hominis potestate. Tertio, fideles, quamuis peccatores, fidem habent, igitur per eam orare possunt, ac per hoc non egent gratia excitante. Quarto, possumus nos addere testimonium S. Augustini ex li. de spir. & lit. cap. 34. ubi sic loquitur: *Visorum suasionibus agit Deus, ut uelimus, & credamus, sicut extrinsecus per Euangelicas exhortationes, sine intrinsecis, ubi nemo habet in potestate, quid ei ueniat in mentem.*

RESPONDEO ad primum, conuersionem fieri semper in momento, si conuersio accipiatur pro actu uoluntatis, quo uocationi Dei consentimus: sed si accipiatur pro toto illo opere, quo uocantem audimus, & uocationem percipimus, ac demum illi acquiescimus, non posse fieri in momento, sed in tempore breuissimo, quod non inuistatè momentum dici poterit. Illos enim repente conuerti uulgò dicere solemus, qui statim ut audierint uocem aliquam Concionatoris, aut sententiam aliquam legerint, vitam mutare constituunt, ita ut neque dies, neque hora, sed tempus longè breuissimum inter uocem Concionatoris, & conuersionem peccatoris interstit.

Ad secundum respondeo, Conuersionem semper esse in potestate liberi arbitrij, quoniam potest semper conuerti, quando uoluerit. Id enim dicitur esse in potestate (ut Augustinus definit libro de spiritu & litera; cap. 31. & lib. 5. de ciuitate Dei, cap. 10.) quod adest quando uolumus, & quando nolumus non adest. Quo sensu admittit Augustinus ibidem fidè esse in potestate liberi arbitrij, quia credit homo, si uult, & si non uult, non credit. Cæterum ipsum uelle credere, aut conuerti, non potest homo habere, nisi per gratiam præuenientem acceperit, ut possit. Neque est in potestate hominis, ut Deus illum uocet, atque excitet; alioqui non diceret Apostolus 2. ad Timot. 2. *Ne quando det eis Deus penitentiam, & conuertatur à diaboli laqueis.* Neque tam anxie oraret Ecclesia pro infidelibus, aliisque peccatoribus, si possent ipsi suis uiribus, absque diuina inspiratione conuerti. Atque hoc est, quod supra diximus, habere hominem ad actus pietatis, ante omnem gratiam, liberum arbitrium, & potentiam remotam, sed non proximam.

Ad tertium respondeo, In homine peccatore fidem quidem esse, sed mortuam. Quod nihil operari potest in ordine ad salutem, nisi per diuinam inspirationem, & uocationem exciterur.

Ad quartum respondeo, Ad gratiam excitantem pertinere, ut proponat obiectum aliquod congruum menti, per quod homo persuaderi possit; & præterea ut excitet mentem ad illud considerandum, & ut moueat uoluntatem, eamque inclinet ad illud acceptandum. Quod igitur atinet ad representationem obiecti, non est necessarium, ut id semper fiat interius, sed satis est, si fiat extrinsecus per Euangelicam exhortationem, & hoc est, quod dicit eo loco sanctus Augustinus, ubi non negat requiri, ut Deus intrinsecus excitet ad intendendum prædicationi, & ad eam amplectendam. Quamuis illa etiam sit gratia Dei, quod talis exhortatio extrinsecus offeratur,

quæ menti sit congrua, ut idem Augustinus docet in lib. de bono perfectantia, cap. 14. Vide Driedonem in lib. de captiuit. & redemp. generis humani, tract. 5. c. 2. part. 2. Tapperum in explicat. art. 7. ante medium, id est, ante illa uerba capitalia; tractantur circa hanc materiam, &c. pag. 315. in alia editione 320.

QUINTA sententia: *Gratia excitans datur homini sine ullis meritis præcedentibus, ac sine ulla præparatione.* Hæc satis probata est supra cap. 4. & 5. & manifestissima est: nam cum hæc absolute prima gratia sit, non potest ulla ratione cadere sub meritum, ne gratia non sit gratia; & cum hæc eadem sit prima dispositio ad iustitiam, non potest eam ulla ratione præcedere alia dispositio.

SEXTA: *Gratia excitans non datur homini sine actione ipsius, quamuis sine cooperatione liberi arbitrij detur.* Hæc etiam probata est supra in cap. 9. & non minus est certa, quam superior. Nam gratia excitans, duo quadam complectitur, initium bonæ cogitationis, & initium boni desiderij. Cogitare autem, & desiderare sunt actus mentis, & uoluntatis. Quare fieri non potest, ut quis sine suo actu ad cogitandum, & desiderandum exciteetur. Quia tamen ratio repentinè quidam motus, & omnem deliberationem rationis præueniunt, idè non sunt actus liberi arbitrij; qualia sunt etiam sæpè immunda desideria, & sordida cogitationes, quas diabolus interdum nobis inuitis inuitis immittit. Et sicut de malis motibus, quos inuiti patimur, quoniam liberi non sunt, uerè dixit Apostolus: *Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* ad Rom. 7. Ita de istis motibus bonis eadem ratione, quia liberi non sunt, dicere possumus. Iam non ego operor illos, sed quæ præuenit me gratia Dei. De ijs August. in lib. de spiritu, & lit. cap. 34. scribit: *Visorum suasionibus agit Deus, ut uelimus, sicut extrinsecus per Euangelicas exhortationes, sine intrinsecis, ubi nemo habet in potestate, quod ei ueniat in mentem.*

SEPTIMA: *Ad asserendum gratia excitanti, seu diuine interne uocationi, requiritur necessariò gratia adiuuans.* Hæc nota est ex testimonijs supra citatis, Concilij Tridentini, sess. 6. c. 5. *Disponuntur ad iustificationem, dum excitati, & adiuti, liberè mouentur in Deum.* Et S. Augustinus in Enchiridio, c. 32. *Hominis uoluntatem, & præparat adiuuandam, & adiuuat præparatam.* Et lib. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 18. *Quòd nos ad Deum conuertimus, nisi ipso excitante, & adiuuante non possumus.* Et S. Bernardi lib. de grat. & lib. arb. *Conatus liberi arbitrij, & casti sunt, si non adiuuentur, & nulli, si non excitentur.*

Est autem hoc loco breuiter annotandum, à nonnullis distingui quatuor motus, qui possunt in homine existere, cum à Deo interna inspiratione excitarur, uel enim qui uocatur, reicit uocantem; uel neque reicit, neque recipit, sed sinit Deum pulsare ad ostium cordis, & tamen nullo modo afficitur ad pulsantem; uel neque reicit, neque recipit, sed gaudet tamen ea uocatione, & incipit affici ad uocantem; uel denique simpliciter uocantem amplectitur, & se trahi sinit quocunque uoluerit.

Et quidem de primo & postremo cordis motu, nulla potest esse discordia. Certum est enim, posse hominem, sine auxilio gratia, reicere uocantem; non enim Deus nos ad peccandum adiuuat: nec minus est certum, non posse hominem sine Dei gratia, uocantem amplecti. Ac de his duobus motibus loquitur S. Augustinus, cum ait in libro de gratia Christi, cap. 14. *Hoc arbitrium potest esse solum si non uenit, non autem potest esse, nisi adiutum, si uenit.* De secundo, & tertio aliqui ambigunt, sed uix est ulla iusta causa ambigendi. Nam secundus pertinet ad primum, & tertius ad postremum.

Secundus (inquam) ad primum pertinet, quoniam audire uocantem, & non sequi, quid est aliud, nisi eum contemnere, ac reicere? cerè qui pauperem clamantem audit, & non mouetur ad misericordiam, neque aliquid

ei donat, repellere illum dici potest, quamuis neque uerbo, neque manu illum abigat. Er qui longo tempore audit suadentem, & non persuadetur, nonne dicitur suadenti resistere? Quare S. Augustinus, loco notato, non ait: *Hoc arbitrium potest esse solum, si Deum repellit, sed ait: Potest esse solum, si non uenit.* Itaque non solum repellere uocationem contrario aliquo actu, sed etiam non eam admittere, & non uenire, reicere est.

Tertius autem motus ad postremum pertinet, nec sine adiutorio gratia haberi potest, quoniam gaudere de uocatione Dei, initium est bonæ uoluntatis, piæque affectus erga Deum; & licet non sit absolute uenire, tamen est inclinari ad ueniendum, & quasi itineris inchoatio.

OCTAUA sententia: *Neque gratia excitans, neque adiuuans, ullam imponit homini necessitatem, quo minus possit liberè consentire, aut dissentire Deo uocanti.* Nam imprimis gratia excitans, si solum sit sufficiens, non autem efficax, reici potest, & re ipsa reicitur, ut experientia docet. Si uerò sit efficax, non reicitur inquam neque potest reici ex hypothesi, sed absolute reici potest, ut ostendimus capite superiore; & ratio est, quoniam gratia quantumuis efficax, nihil est aliud, nisi uasio, quæ non determinat uoluntatem, sed inclinât per modum proponentis obiecti. Sed idè nunquã reicitur, quia Deus sic suadet, ut uideri aptum esse homini, ut uasiori acquiescat.

Gratia uerò adiuuans tribus in rebus consistit. Primò, in directione hominis. Secundò, in protectione eiusdem, contra varias hostis nostri diaboli impugnationes. Tertio, in cooperatione intrinseca, ad eliciendum actum cum ipsa uoluntate. Et quidem directio, & protectio nullam imponunt necessitatem, cum non attingant ipsum actum liberæ electionis, sed tantum remoueant impedimenta. Cooperatio autem illa intrinseca non alio modo concurrit, quàm auxilium generale. Sicut enim ad opera naturalia faciendâ necessarium est auxilium generale, sic ad opera supernaturalia auxilium speciale: & sicut illud nunquam deest ijs, qui habent formas naturales, per quas operari queant: ita neque hoc deest uicquam ijs, qui habent formam supernaturalem, id est, habitus insularum uirtutum, uel certè gratiam excitantem: & sicut denique auxilium generale ita concurrit cum omnibus rebus in actionibus naturalibus, ut tamen non impediat libertatem, & contingentiam, ut ostendimus in quarto libro huius disputationis: ita speciale auxilium adiuuans, ita concurrit ad omnes actiones supernaturales, ut non impediat hominis libertatem; quoniam eodem prorsus modo auxilia ista concurrunt, ut rectè docet Ruardus Tapperus in explicatione art. 7.

Neque hoc negari potest à Catholicis, salua Concilij Trident. auctoritate, quod disertis uerbis in sexta sessione, capite 5. & canone 4. docet, hominem excitatum, & adiutum, liberè moueri in Deum, quoniam uocationem Dei, & recipere, & reicere potest. Sed refutandæ sunt distortæ quadam huius canonis explicationes.

Dicunt enim aliqui, hominem liberè moueri in Deum, cum ab eius gratia excitatur, & adiuuatur, quoniam sponte, & cum pleno, atque perfectò iudicio rationis mouetur, iam etiã necessariò mouetur.

At Concilium non solum dicit, hominem liberè moueri, sed etiam adiungit rationem, quia potest gratiam non recipere, & uocationi resistere, quod certè non posset, si necessariò moueretur. Deinde nonne beati, qui Deum uident, sponte feruntur per amorem in Deum, & cum pleno, atque perfectò iudicio rationis, & tamen ex communi sententia Theologorum non liberè mouentur, quia non possunt non moueri? Denique Calvinus ipse, qui præter cæteros huius temporis hæreticos, liberè oppugnat arbitrium, non negabit, hominem liberè moueri in Deum, si hoc sit liberè moueri, sponte, & cum pleno iudicio rationis moueri. Sic enim loquitur in lib. 2.

duerfus Pighium: *Si coactioni opponitur libertas, liberum esse arbitrium, & constanter afferuo, & pro heretico habeo, quisquis secus sentiat. Quid igitur Concilium contra hereticos huius temporis laboravit in canonibus condendis, si Caluinis nobiscum sentit, aut nos potius cum illo sentimus?*

Dicunt rursus, hominem posse dissentire, si velit, sed tamen non posse id velle, si gratiam Dei habeat; & hanc ipsam sententiam fuisse Concilij.

At Concilium non solum dicit, posse hominem dissentire, si velit, sed etiam dicit absolute, posse hominem gratiam Dei excitantem abicere, vt patet ex c. 5. sess. 6. Deinde, non posse velle dissentire, pugnat omnino cum libero arbitrio, si ponatur (vt aduerfarij ponunt) ided non posse velle dissentire, quia gratia determinat voluntatem actiue, & intrinsecè ad contrarium. Nos quidem supra sepe diximus, posse hominem credere aut diligere Deum, si velit, non tamen posse velle sine adiutorio gratiæ. Sed hoc rectè dicebatur, quia liberum arbitrium ad bonum est infirmum, & ided indiget adiutorio; sed adiutorio præfinito, dicebamus, posse hominem velle, & non velle, & eo modo verè ac propriè esse liberum. At si gratia Dei præfinita, non potest homo velle dissentire, ea verò absente non potest velle consentire, nulla est arbitrij libertas, neque ab hereticorum opinione receditur.

Dicunt iterum, posse hominem, iuxta Concilij decretum consentire, & dissentire, quia potest fieri, vt habeat gratiam, & potest etiam fieri, vt non habeat gratiam. At hoc non facit hominem liberum, sed Deum, qui pro arbitrio gratiam tribuit, vel non tribuit. Alioqui dici posset liberum etiam iumentum, quia potest currere, & non currere, si placet sessori caricia adhibere, vel non adhibere, & habenas laxare, vel non laxare. Sed non respondent, iumentum nunquam posse dici liberum, quia naturaliter determinatur ad vnum; homo verò non naturaliter, sed beneficio gratiæ determinatur ad bonum.

At nos non querimus nunc, vnde tollatur libertas, ex natura, an gratia, sed, an tollatur, & an sit verum, quod Scriptura dicit, *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, facere malum, & non fecit; & quod Concilium dicit, hominem liberè recipere gratiam internæ inspirationis, quoniam eam reicere etiam potest. Quidquid enim sit de Deo, & beatis, qui peccare non possunt, Ecclesia Catholica in hominibus mortalibus, secundum Scripturas diuinas, & communem Patrum consensum, eam libertatem defendit, per quam possint benè agendo mereri præmium, quia poterant non benè agere; & male agendo mereri pœnas, quia poterant non male agere, vt in 4. & 5. libro satis abundè monstrauimus.*

Dicunt postremò, Concilium loqui de gratia excitante, non de adiuuante, cum dicit, posse ab homine gratiam reici, & posse hominem dissentire, si velit: se autem non gratiam excitantem, sed adiuuantem asserere ita efficacem, vt voluntatem determinet, & reici non possit.

At isti falluntur primum in eo, quod gratiam efficacem putant esse gratiam adiuuantem, cum secundum Scripturas, & S. Augustinum gratia efficax sit ipsa vocatio, siue excitatio secundum propositum, vt copiosè probauimus in libro 1. cap. 12. Vnus hic locus sufficit ex libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 5. *Vt Paulus, inquit, tam magna, & efficacissima vocatione conuerteretur, gratia Dei erat sola. Quæ autem fuerit illa vocatio, explicat idem Augustinus in libro 1. ad simplicianum, extremo: Vna, inquit, desuper voce prostratus, Paulus videlicet, occurrente vtrique tali viso, quo mens illa, & voluntas, refracta sanctorum rectorqueretur, & corrigeretur ad fidem.* Gratia igitur efficacem in conuersione B. Pauli fuit vox de cœlo, cum interna tali inspiratione, & suasionem, qualis congruebat, vt Paulus eam non sperneret. Vide locum citatum, vbi perspicuè hæc veritas demonstratur.

A Neque solum in eo laborant isti, quod gratiam efficacem in adiuuante, non in excitante constituunt; sed etiam in eo, quod dicunt, excitantem gratiam respui posse, non adiuuantem. Nam cum ad hoc detur adiuuans, vt excitans non respuatur, sed ei consentiatur: Quomodo potest respui gratia excitans, si respui non potest adiuuans? Adde quod si propriè loqui velimus, recipi & reici, non potest conuenire gratiæ adiuuanti, quia gratia adiuuans non est aliquid, quod homini offeratur, sed est ipsa productio actus, quæ non est, nisi quando actus producitur, quando autem actus producit, non potest fieri, vt non producat, & in hoc sensu non potest reici gratia adiuuans, sicut nec ipsa cooperatio nostra, quæ sunt omnino simul. Et ided Concilium non dixit, posse reici gratiam adiuuantem, sed solum excitantem.

Sed quamuis gratia adiuuans, propriè loquendo, non possit reici, tamen adhuc remanet quæstio, an operatio illa Dei, determinet prius naturam voluntatem nostram, nec ne. Nā si non determinat, vt nos probauimus in quarto libro sepe extremò, in nostra potestate est, vt ea gratia ponatur, vel non ponatur, & sic in quodam sensu potest reici; quomodo auxilium generale in nostra quodammodo potestate est, & in quodam sensu potest reici, quia si volumus operari, ponitur; si nolumus, non ponitur. At gratia illa determinat prius naturam voluntatem nostram, tunc quidem in nullo sensu potest reici, sed tollitur libertas arbitrij, vt loco citato satis probasse nos credimus.

NONA sententia: *Fieri potest, vt eadem motione interna duobus adhibita, vnus conuertatur, alius non conuertatur, & vnus magis, alius minus proficiat.* Hæc est Ruardi Tappeti loco citato, & colligitur ex ijs, quæ antè dicta sunt. Nam motio diuina relinquit hominem planè liberum, vt possit conuerti, & non conuerti, & magis minisque proficere. Et confirmatur ex parabola seminantis, Matth. 13. vbi Dominus causam diuersitatis, cur idem semen alicubi multum, alicubi parum, alicubi nihil omnino protulerit, refert in variam terræ dispositionem. Denique accedit etiam communis piorum confessio, qui negligentiam suam accusant, & ingenè proficiunt, se non tantum proficere, quantum possent, si gratia diuina maiori studio cooperarentur.

Dices, si res ita se habet, poterit, qui conuertitur, aut qui magis proficit, gloriari aduersus alterum, qui ex eadem vocatione, & auxilio conuerti noluit, aut minus proficere studuit. At id est contra illud Apostoli 1. ad Corin. 4. *Quis te discernit? quid habes, quod non accepisti?*

RESPONDEO, Qui non conuertitur, aut minus proficit, merito poterit negligentiam suam accusare, quod gratia diuina cooperari noluerit: qui verò conuertitur, aut magis proficit, non habet, vnde gloriatur, nisi in Domino, quoniam dono Dei, non solum posse conuerti, & proficere, vt alius, sed etiam velle conuerti, & magno fetuore proficere. Tametsi enim eadem fuit motio in vtroque, quod attinet ad substantiam motionis, tamen vni fuit congrua, alteri non fuit. Et quoniam gratia Dei singularis est, vt dignetur ita mouere hominem, sicut videtur congruum, atque aptum esse illi, vt persuadeatur, atque consentiat, ided non diximus, posse fieri, vt vnus conuertatur, alius non conuertatur, si eadem vtrique gratia doneatur; id enim falsum esse censuimus: Sed si eadem vtrique motio adhibeatur. Potest enim, vt diximus, eadem motio vni esse congrua, alteri non congrua, ac per hoc vni dari vt possit, alteri vt possit, & velit.

DECIMA sententia: *Conuersio hominis ad Deum, vt etiam quodlibet aliud opus pium, quatenus opus à libero arbitrio est tantum, non tamen secluso auxilio generali; quatenus pium, à sola gratia est; quatenus opus pium à libero arbitrio, & gratia simul.* Hæc est eiusdem Ruardi ibidem. Et probatur, quoniam causa efficiens actionis humanæ, vt est actio est ipsa voluntas ho-

minis;

minis; vt est libera, est libertas arbitrij: vt est pia, est diuinum semen; & auxilium tali semini conueniens. Proinde gratia solum facit, vt actio humana sit talis, id est, pia, & supernaturalis, ad quod sanè viribus suis nunquam ipsa natura pertingeret.

VNDECIMA: *Ad opera, quæ sequuntur actum conuersionis tam interna, quam externa, id est, ad opera penitentiae, quibus ad iustificationis gratiam præparamur, non videtur requiri necessarîo noua aliqua gratia, sed solum continua derectio, & protectio, & conseruatio diuini seminis iam concepti, & formati.* Est Ruardi ibidem, & probatur, quoniam posita voluntate efficaci, non est dubium, quin cætera opera necessarîo consequantur. Nam qui vult efficaciter vitam mutare, orare, ieiunare, eleemosynas dare, continere se à delicijs, & voluptatibus, ista omnia non difficulter exequitur. *Certum est,* (inquit Augustinus in li. arbi. cap. 16.) *nos mandata seruare, si volumus, sed quia præparatur voluntas à Domina, ab illo petendum est, vt tantum velimus, quantum sufficit, vt volendo faciamus.* Et infra: *Certum est nos facere, cum faciamus, sed ille facit, vt faciamus, præbens vires efficacissimas voluntati.* Et in lib. 8. Confes. cap. 9. totam causam, cur non possit abdicare à carnis voluptates, eam fuisse dicit, quia non planè volebat.

Ad hæc, sicut in operibus mentis, ex principijs cognitis, possumus discurrendo conclusiones colligere: Sic etiam in operibus voluntatis ex amore finis, siue naturaliter excitato; siue ex diuina inspiratione concepto, possumus sine dubio, absque noua inspiratione progredi ad inquisitionem, & electionem mediolorum. Gratia siquidem non tollit, aut impedit, sed iuuat, ac perficit naturalem efficaciam liberæ voluntatis. Qui ergo Deo Misericorditer præuenienti, & vocanti acquiescens, firmissimè statuit mutare vitam, poterit sine noua gratiæ inspiratione inquirere, & accipere media, ad hoc vitia, modò, vt diximus non desit diuinæ directionis, ac protectionis auxilium.

Neque repugnat hæc sententia definitioni illi Ecclesiasticæ, quam refert S. August. in epist. 106. quod gratia ad singulos actus detur. Significatur enim ea definitione, nullum esse posse pium actum, qui non sit donum Dei, & non oriatur ex gratia, sed ex solis naturæ viribus. Id quod nos libentissimè confitemur. Nam opera bona, quæ conuersionem sequuntur, omnia dona Dei sunt, & ex gratia oriuntur, tùm quia imperantur à bona voluntate, quam Deus in nobis per gratiam præuenientem præparauit, & fecit, tùm etiam quia sine speciali Dei directione, & protectione non fiunt.

DVODECIMA sententia: *Habitus gratiæ iustificantis à solo Deo infunditur, non tamen sine praua dispositione nostra.* Hæc certissima est, quoniam habitus gratiæ diuina qualitas est, quæ non educitur de potentia naturali, sed

A per quandam quasi creationem producitur: Solum autem Deus res creare potest. Itaq; S. Augustinus in Psal. 118. conuisione 26. tractans illud: *Feci iudicium & iustitiam,* distinguit iustitiam actuale, quam faciunt, qui iusti sunt à iustitiæ virtute, quia iusti sunt, ac de ista posteriore loquens: *Quis, inquit, facit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium?*

Ex quo sequitur (vt Ruardus loco citato sapienter admonuit) cum gratia præueniens semini comparatur, nõ fieri similem gratiam illam seminibus herbarum, quæ virtute continent formam rei producendæ; sed semini humano, quod non continet virtute formam humanam, id est, animam rationalem, quæ à solo Deo creatur, sed dispositiones tantum ad eam formam recipiendam. *Renati,* inquit B. Petrus in epist. 1. c. 1. *non ex iustitiæ corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei.* Itaq; sicut in humana generatione, ex vi seminis disponitur, formaturque materia, vt fiat apta ad animam ex diuina creatione, atque infusione recipiendam: sic etiam ex vi gratiæ excitantis, & adiuuantis, disponitur anima peccatoris, vt ei gratia iustificationis diuino munere infundatur. Porro de gratia iustificante in sequenti disputatione, Deo propitio discutemus.

TERTIADecima sententia: *Homo iustus potest, quando vult, iustitiam tam internam, quam externam exercere, id est, bona opera facere, ac præcepta diuina seruare, neque indiget ordinariè noua gratia excitante, sed solum adiuuante.* Colligitur hæc sententia de superioribus. Nam si potest homo, nondum iustificatus, ex semine bonæ inspirationis producere fructum conuersionis, & operum penitentiae, quanto magis ex semine gratiæ, gratum facientis, producere poterit fructum iustitiæ, & operum bonorum? Habetur id præterea disertis verbis positum in canone postremo Concilij Arauscani.

Diximus autem ordinariè, quoniam non est negandum, in arduis quibusdam operibus exigi noua, & specialia auxilia gratiæ. Requiritur autem in omni opere bono, & pio, gratiam adiuuantem, id est, dirigentem, ac protegentem, nec sufficere gratiam iustificantem, docent Scripturæ, Concilia, & Patres passim. Illud enim Ioan. 15. *Sine me nihil potestis facere,* dictum est Apostolis, qui sine dubio iusti erant, vt notat S. Augustinus in lib. de correp. & grat. cap. 1. Et illud: *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam.* Psal. 26. intelligunt Hilarius in comment. huius Psal. & Ambrosius lib. 2. in Luc. de anima iusti, quæ sine diuina protectione non potest tentationi resistere. Concilium Arauscanum can. 19. *Non potest, inquit, natura humana, sine gratia salutem custodire, quam accepit.* Quod idem docet Calestinus in epistol. ad Gallos, cap. 6. & S. Augustinus in lib. de gratia, & lib. arbit. cap. 6. de correp. & grat. cap. 12. & alibi.

FINIS PRIMAE CONTRVERSIAE PRINCIPALIS.

**TERTIAE CONTRO-
VERSIAE GENERALIS,
CONTROVERSIA SECUNDA
PRINCIPALIS.**

**QUAE EST DE IUSTIFICATIONE
IMPII, ET BONIS OPERIBVS GENERATIM,
Quinque libris explicata.**

ORDO DISPUTATIONIS.

De Iustificatione, quae est secunda controuersia principalis, tria potissimum tractanda sunt. Primo, de dispositione precedente iustificationem. Secundo, de ipsa iustificatione. Tertio, de operibus consequentibus iustificationem.

De dispositione precedente dua sunt praecipua quaestiones. Prima, quenam sit fides iustificans. Secunda, an fides sola iustificet, quibus annexa erunt alia dua, an fides iustificans possit à caritate disungi. Et, an sit alicuius pretij, vel meriti, coram Deo.

De ipsa iustificatione multa sunt quaestiones. Vna, an iustitia, qua formaliter iustificamur, sit inherens, an imputatiua. Altera, an illud inherens, sit actus, vel habitus. Tertia, de certitudine gratiae, & remissionis peccatorum perseverantia. Quarta, de inaequalitate, & mutabilitate iustitiae.

De operibus consequentibus, sunt item quaestiones multa. Vna, de necessitate operum bonorum. Secunda, de veritate iustitiae, siue de impletionem legis. Tertia, de merito. Quarta, de intuitu mercedis. Quinta, de fiducia meritum. Sexta, quid requiratur ad meritum. Septima, de merito, ex condigno. Quas quaestiones omnes quinque sequentibus libris, Deo fauente, explicabimus.

**LIBER PRIMVS.
DE IUSTIFICATIONE,
QUI EST DE FIDE IUSTIFICANTE.**

CAPVT PRIMVM.

De nomine iustificationis, & iustitiae.

NTEQVAM ad ipsam quaestionem, de fide iustificante, explicandam aggrediamur, pauca quaedam, quasi prolegomena praemittenda sunt, de nomine iustificationis, & iustitiae; de causis iustificationis, & de sententia haereticorum, ac statu totius quaestionis.

Quod igitur ad primum attinet, iustificationis nomen in sacris literis multis modis accipitur: Primum, pro ipsa lege, quae iustitiam docet, qua notione passim vitur Dauid in Psalm. 118. *Iustificationes tuas custodiam; Doce me iustificationes tuas. Primam dirigantur vita mea, ad custodiendas iustificationes tuas, &c.*

DEINDE, pro acquisitione iustitiae, vt I. ad Cor. 6. *Hac quidem fuisistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis.* Ad Roma. 8. *Quos vocauit, hos iustificauit.* Et cap. 4. *Credenti in eum, qui iustificat impium.*

TERTIO, pro incremento iustitiae; nam quemadmo-

Adum vltatè dicitur calefieri, non solum qui fit calidus ex frigido, sed etiam qui ex calido fit calidior; sic etiam iustificari dicitur non solum is, qui ex impio fit iustus, sed ille quoque qui ex iusto fit iustior. Sic loquitur Ecclesiasticus cap. 18. *Ne verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Domini manet in aeternum.* Et Iacobus in epistola sua, cap. 2. *Videris, quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.* Et Ioannes in Apoc. cap. 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc.*

QUARTO, pro declaratione iustitiae, modo quodam forensi, vt ille dicatur iustificari, qui cum esset ab accusatore factus reus alicuius iniquitatis, à iudice per sententiam declaratur iustus, atque absoluitur. Sic vitur hac voce Salomon Prouerb. 17. *Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, uterque abominabilis est apud Deum.* Et Isai. cap. 5. *Vae qui iustificatis impium pro muneribus, & iustitiam iusti aufertis ab eo.* Et Luc. cap. 7. *Iustificata est sapientia*

ab omnibus filiis suis. Et cap. 10. *Ille autem volens iustificare seipsum.*

A sapientia ab omnibus filiis suis. Et cap. 10. *Ille autem volens iustificare seipsum.*

Ex his acceptionibus aduersarij istam quartam in controuersia de iustificatione, maxime propriam esse docent, illam autem secundam, & tertiam, quae nascitur ex secunda, impropiam esse dicunt, & apud nullos probatos auctores inueniri. Sed de hac re differemus in secundo libro, cap. 3.

Porrò iustitia, vnde iustificatio nomen habet, nihil est aliud, nisi ordinis rectitudo. Id enim est iustum, quod rectum, & adaequatum, & cum sua regula optime congruens. Inueniuntur autem in sacris literis plures iustitiae acceptiones. Interdum enim idem sonat iustitia, quod ius. Quomodo loquitur Iacob in Genes. cap. 30. *Respondebitque mihi cras iustitia mea, cum placui tempus venerit apud te.* Et Isaias capit. 5. *Iustitiam iusti aufertis ab eo.*

INTERDV M accipitur pro rectitudine scripta in libris, quae proprie iustitia legis dici potest. Psalm. 18. *Iustitiae Domini rectae, letificantes corda.* Ad Roma. 2. *Si praeputium iustitiae legis custodiat, &c.*

Accipitur tertio iustitia pro rectitudine operum externorum, quae dici potest iustitia operum. De qua Dominus Matt. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam Scribarum, & Pharisaorum, non intrabitis in regnum caelorum.* Iustitia enim Scribarum, & Pharisaorum, tota in externa legis obseruatione erat, de qua etiam Apostolus ad Romanos quarto. *Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non ad Deum.* Homines enim laudant eum, quem vident opera externa facere, secundum regulas iustitiae, de interno affectu minime iudicantes, & tales ferè est iustitia politica, quam solum Philosophi cognouerunt, & docuerunt, ea enim ordinat homines inter se, quantum ad actiones externas. Est autem duplex ista iustitia politica, & humana, altera vniuersalis, quae & legalis dicitur, altera particularis. Iustitia legalis non est vna aliqua virtus, sed aggregatio omnium virtutum, quae necessariae sunt ad leges obseruandas, de qua Philosophus in lib. 5. de moribus, capite primo. *Iustitia, inquit, virtutes in se continet omnes.* Iustitia particularis, specialis est virtus, quae rursus diuiditur in commutatiuam, & distributiua.

Accipitur denique pro rectitudine interna, qua homo rectè ordinatur erga Deum, & proximum, quae sola est simpliciter, & absolute iustitia, & dicitur iustitia fidei, quia à fide incipit, & iustitia Dei, quoniam ab illo donatur. De hac scribit Apostolus ad Philip. 3. *Et inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quae ex lege est, sed illam, quae ex fide est Christi, quae ex Deo est iustitia in fide.* Vbi notandum est, iustitiam ex lege, quae opponitur iustitiae ex fide, non esse iustitiam legis, id est, iustitiam scriptam in lege, sed esse iustitiam factam sine auxilio gratiae, ex sola cogitatione legis; *Miro modo* (inquit Augustinus in libro tertio ad Bonifacium, cap. 7.) *sed tamen verò iustitiam legis non implet iustitia, quae in lege est, sed quae in spiritu gratiae.* Interna igitur iustitia sedem habet in corde; nam iustitia legis est in libris, iustitia operum est in manibus, iustitia fidei, siue Dei, est in animo, id est, in voluntate, quae cordis nomine in Scripturis appellari solet; & ideo in Scripturis iusti dicuntur recti corde, vt in Psalm. 31. *Lati mihi iusti in Domino, & gloriamini omnes recti corde.* Et Psalm. 96. *Lux orta est iusto, & rectis corde laetitia.* De qua sic loquitur S. Augustinus lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 27. *Hic in vnoquoquo iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autem vitis, etiam repugnantibus, imperet, vel subigendo, vel resistendo.*

Est autem haec iustitia duplex, habitualis, & actualis, quod aperte docet S. Augustinus concione 26. in Psalm. 118. tractans illud: *Feci iudicium & iustitiam*, vbi monet

A Psalmum loqui de iustitia actuali, id est, de opere iustitiae, quod faciunt qui iusti sunt, iuxta illud 1. Ioan. 5. *Qui facit iustitiam, iustus est*: non de ipsa virtute iustitiae, quam Deus in nobis facit, cum iustificat impium.

De hac igitur iustitia loquimur, cum de iustificatione differimus. Cuius iustitiae causas omnes ex Scripturis, & Tridentino Concilio breuiter percurremus, vt videamus, quid sit apud omnes certum, & quid adhuc in quaestione remaneat.

CAPVT II.

Explicantur cause iustificationis.

AVSSAE rerum omnium sunt quatuor, Finis, efficiens, materia, & forma. Finis iustificationis impij, est gloria Dei, & Christi, & salus aeterna eorum, qui iustificantur. Ita enim Concilium Tridentinum docet sess. 6. cap. 7. & Concilij doctrina, cum Scripturis sanctis apertissime congruit. Nam de gloria Dei sic loquitur Isai. cap. 41. *Omnem, qui inuocat nomen meum, in gloriam meam creauit eum.* Et Apostolus ad Ephes. 1. *Prædestinavit nos in adoptionem filiorum in laudem gloriae gratiae suae.* De gloria Christi sic loquitur idem Apostolus ad Hebr. 2. *Dicebat enim, propter quem omnia, & per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummari.* Vbi vides, propter Christum esse omnia, ac per hoc ipsius gloriam finem esse totius operis redemptionis humanae.

Quod etiam ex eo potest intelligi, quòd cum Christus sit caput omnium iustorum, in ipsum redundat omnis gloria iustificationis ipsorum. Neque enim dubitari potest, quia pulchritudo membrorum pertineat ad gloriam capitis. Itaque sanctus Gregorius lib. 32. Moralium, cap. 5. scribit, Christum in caelo quasi vestiendum, atque ornandum esse gloria omnium Sanctorum iuxta illud Isai. 49. *Omnibus his velut ornamento vestieris.*

DENIQUE, salutem propriam finem esse iustificationis, docet Apostolus Paulus ad Romanos sexto: *Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam aeternam.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. c. 1. *Vt reportetis finem fidei vestrae, salutem animarum vestrarum.*

Causa efficiens primaria est bonitas, & misericordia Dei, efficiens per modum meriti, est Christi passio; efficiens per modum instrumenti coniuncti, est ipsa Christi humanitas, per modum instrumenti separati, sunt verbum, & Sacramenta, & qui illa Christi nomine ad ministrant.

De primaria causa efficiente legimus in libro Iob, cap. 14. *Quis potest facere mundum de immundo conceptum femine? nonne tu qui solus es?* Et Isai. cap. 43. *Ego sum, ego sum qui doleo iniquitates tuas propter me.* Et ad Roman. 3. *Vnus est Deus, qui iustificat circumcisionem ex fide, & praeputium per fidem.* Denique cum iustificatio impij constet ex remissione peccati, & infusione gratiae adoptionis filiorum Dei, quis potest remittere peccata, id est, debita contracta cum Deo, nisi ipse Deus? & quis potest adoptare seruum, & inimicum in filium Dei, nisi idem Deus?

De causa meritoria loquitur Isaias, cap. 53. *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longeuum, & iustificabit ipse iustus seruus meus multos.* Et Apostolus Paulus ad Roman. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem, &c.* Et apostolus Petrus in epist. 1. cap. 1. *Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati, & incontaminati Christi.* Et Apostolus Ioan. in epist. 1. cap. 2. *Ipsè est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

Est

Est autem hoc loco breuiter annotandum, Christum non esse causam meritoriam, quasi Pater in gratiam filij nobis peccata dimiserit, quo modo sapè Reges in gratia amicorum petentium, reos absolunt, sed quoniam premium redemptionis exactè persoluit, & ex rigore iustitiæ (vt Theologi loquuntur) pro nostris omnium sceleribus satisfecit. Id enim significant Scripturæ cum vocabulo redemptionis vtuntur, & hoc idem indicare voluit Concilium Triden. loco citato, cùm docuit Christum causam esse meritoriam nostræ iustificationis, quoniam passione sua pro peccatis nostris integrè satisfecit, & nobis reconciliationem, gratiamque promeruit.

De causa instrumentaria, sed cõiuncta, loquitur Scriptura, cùm Dei Filium ratione assumptæ naturæ, brachiũ Domini nominat, vt Isai. 53. *Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini, cui reuelatum est, & ascendet sicut virgultum coram eo: & tanquam radix de terra sitiens, non est spes ei, neque decor, &c.* Vide sanctum Cyrillum libro quarto in Ioannem, capite 12. 14. & 23. & Damascenum lib. 3. cap. 15.

De causa instrumentaria separata, id est, de verbo Dei, & Sacramentis, & de ipsis ministris verbi, & Sacramentorum, Scriptura diuina frequentissimè loquitur. De Verbo, Iacob. cap. 1. *Voluntariè genui nos verbo veritatis. Item: Suscipite in sum verbum, quod potest saluare animas vestras.* De Sacramentis Apostolus Petrus in epist. 1. c. 3. *Saluos facit baptisma.* Et Apostolus Paulus ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, &c.* De Ministris idem Paulus 1. ad Cor. 3. *Dei adiutores sumus.* Et 2. ad Cor. 1. *Posuit in nobis verbum reconciliationis.* Et Dominus ipse Ioan. 20. *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.*

Causa materialis dici potest animus hominis, siue ipsa eius voluntas, in qua iustitia, tamquam in subiecto, & sede propria commoratur. Pertinent quoque ad materialem causam dispositiones, quæ materiam præparant ad recipiendam formam. Dicuntur autem dispositiones ad iustificationem illi omnes actus gratiæ, & liberi arbitrij, quibus donum ipsum iustificationis acquiritur, quales sunt ex sententia Concilij Tridentini, sess. 6. c. 6. actus fidei, timoris, spei, dilectionis, penitentiæ, de quibus postea differimus.

Causa formalis intrinseca iustificationis est ipse habitus gratiæ, siue caritatis infusus, vt post suo loco probabimus. Causa formalis extrinseca, quæ & exemplaris dicitur, est ipsa Christi iustitia. *Nam quos præciuit, eos Deos prædestinauit, conformes fieri imaginis Filij sui,* vt Apostolus loquitur ad Rom. 8. qui erant 1. ad Cor. 15. monet, vt portemus imaginem hominis terreni, id est, Adami. Denique formalis causa, non in habitu, sed in actu, sunt ipsa opera iusta, quæ etiam effectus iustitiæ, vel iustificationis dici possunt. Ex his omnibus solum tria in quæstionem vocantur, dispositiones, causa formalis intrinseca, & iustitia actualis. Cætera enim omnia vel conceduntur ab omnibus, vel sunt à nobis alio loco, pro tenuitate ingenij nostri, & virium explicata.

CAPVT III.

Aperitur status quæstionis de fide iustificante, & indicantur auctores, qui de iustificatione scripserunt.

Igitur à dispositionibus, quæ iustificationem præcedunt, principium faciamus; aduersarij non negat, aliquos eorum actuum requiri, quos nos dispositiones appellamus, quidquid tandem initio huius pernitiosæ contentions scripserit

Lutherus, nulli enim ferè sunt hodie sectarij, qui terrores, & fidem non requirant ante iustificationem. Aliqui etiam addunt propositum nouæ vitæ, siue obedientiæ, vt ostendimus in 1. lib. de penitentia, cap. 18. Sed tamen quatuor in rebus à nobis dissentiunt; omittunt enim illud, quod non vocant ipsi fidem, dispositionem, sed instrumentum, quo apprehenditur iustificatio. In eo certè nobiscum aduersarij conueniunt, actum fidem requiri, vt iustificationem adipisci valeamus.

PRIMUM igitur in eo dissentimus, quod aliter ipsi fidem, quæ ad iustificationem obtinendam necessaria est, interpretantur, quam nos Catholici faciamus; proinde prima quæstio disputanda erit, quænam sit illa fides, siue quid sit ea fides, quæ ad iustificationem requiritur. Secundò dissentimus, quod ipsi solum fidem iustificare contendunt, nos ei comites adiungimus in hoc ipso officio iustificandi, siue ad iustitiam disponendi. Erit igitur altera quæstio, an per modum dispositionis, siue instrumenti, fides sola iustificet. Tertio dissentimus, quod ipsi fidem, quam dicunt solum iustificare, docent, nunquam esse posse solum: nos contra dicimus, non iustificare solum, sed tamen posse esse solum. Postremò dissentimus de modo, quo fides iustificat, ipsi enim contendunt, fidem nullius esse pretij, aut meriti, & solum relationè iustificare: nos asserimus, fidem etiam à caritate distinctam, alicuius esse pretij, & vim habere iustificandi per modum dispositionis, & impetrationis.

Illud autem non est hoc loco prætereundum, aduersarios nostros, vt sunt inopes argumentorum, & diuites calumniarum passim traducere Catholicos, quasi doceant, Solis naturæ viribus disponi homines ad gratiam; quibuscunque operibus, vel etiam ritibus, & ceremonijs tribuere meritum iustificationis; fidei iustificantis nullam rationem habere, neque in suis libris, & sermonibus vllam eius mentionem facere. Quæ omnia mendacia, atque calumnias esse, fusè demonstrauimus, tum in 1. lib. de penitentia, tum in libello, cuius inscriptio est, Iudicium de libro concordie Lutherianorum.

His igitur præmissis, ad primam quæstionem explicandam aggrediar, si prius in Lectorum gratiam breuiter annotauerò nomina eorum, qui hoc nostro sæculo de iustificatione, aduersus nouas hæreses opuscula ediderunt. Videat igitur Lector auctores sequentes, præter alios multos, qui mihi noti non sunt, Ioan. Driedon. in libro de cap. & redempt. humani generis, tract. 4. cap. 1. Iacob. Latom. in libro de fide & operibus. Albertum Pighium in secunda controuersa. Ioan. Roffen. in refutatione articulorum & assertionis Lutheri. Enchiridion Concilij Colonienfis. Dominicus à Soto in libro 3. de natura & gratia. Petrus à Soto in Institut. Sacerdotum, lect. 11. & 12. de penitentia. Alphonsus à Castro in libro contra hæreses. Andream Vegam in opusculo de iustificatione, & in explicatione Concilij Tridentini. Ambrosium Catharin. in opusculo de iustificatione, fide & operibus. Tomas Caietanus de fide, & operibus. Stanislaus Hosium in Confess. Polonica, à cap. 61. vsque ad 75. Ioan. à Louanio in libro de fide speciali. Franciscum Turrinum de iustificatione. Henricum Helmefium de iustificatione. Theodorum Pestanum de iustificatione. Iodocum Tiletanum in Apologia pro Concilio Tridentino. Nicolaum Sander in libro de iustificatione. Diegum Paynam libro 6. orthodoxarum explicationum. Ruardum Tapperum in explicatione articulorum Louanienfium. Tomas Stapleton. in libro de iustificatione. Vide etiam auctores, quos in vnum congressit Fabricius Leodius in Harmonia Confessionis Augustanæ, videlicet Ioannem Cochlaem in discussione Confessionis eiusdem, & alios. Audio multa præclarè scripsisse tum de iustificatione, tum de alijs controuersijs omnibus Gregorium de Valètia nostri ordinis Sacerdotem.

CAPVT IV.

Quid sit fides iustificans, est sententia tum hæreticorum, tum etiam Catholicorum.

ECTARIJ tres fides distinguere solèt, fidem historicam, fidem miraculorum, & fidem promissionum; vt ex Caluino intelligi potest lib. 3. Instit. c. 2. §. 9. ex Kemnitio in 1. parte Exam. Concilij Trident. & ex alijs. Fidem historicam vocant, qua credimus vera esse, quæ narratur in Sacris literis; de qua scriptum est ad Hebræos 11. *Fide credimus aptata esse secula Verbo Dei.* Fidem miraculorum appellant, qua fiunt miracula, de qua 1. ad Corin. 13. dicit Apostolus: *Si habuerio omnem fidem, ita vt montes transferam, &c.* Fidem promissionum, quæ fertur in promissionibus diuinis de remissione peccatorum, qualis est illa Marc. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.*

Utrum fidem promissionum aliam generalem, aliam specialem esse docent, generalem, qua credimus, promissionem esse omnibus credentibus salutem; specialem, qua vnusquisque sibi promissionem diuinam applicans credit, siue potius confidit, peccata omnia per Christum sibi esse dimissa. Nam fidem Lutherani ferè omnes non tam notitiam, vel assensum, quam fiduciam esse definiunt. Atque eam demùm fiduciam specialis misericordiæ, fidem iustificantem esse docent.

Tradit autem Philippus Melanchthon in præfatione in secundum tomum Lutheri hanc sententiam de fide iustificante, quæ quasi semen fuit omnium hæresum huius temporis, accepisse Lutherum à quodam senè ordinis sui, cùm adhuc Monachus esset, qui citabat sanctum Bernardum in serm. 1. de annunciatione. Quæ locum Bernardi, vide à nobis explicatum infra in lib. 3. cap. 10. Sed verba ipsorum audiamus. Lutherus in sermo. Dominica 2. Quadrag. *Fides, inquit, est certa, altissimèque animo insidens, diuine bonitatis, & gratiæ per verbum Dei cognitiæ, atque manifestæ fiduciæ.* Loqui autem Lutherum de fiducia specialis misericordiæ, palam est ex assert. artic. 1. & 15. & ex alijs locis plurimis. Hinc etiam Centuriatores, cùm tradunt communem doctrinam suæ sectæ, Cent. 1. lib. 1. cap. 4. colum. 113. ita fidem definiunt: *Fides est fiducia misericordiæ propter Christum.* Et in eodem lib. cap. 6. propè finem dicunt, Ioannem Baptistam nullum admisisse ad Baptismum, nisi priùs diligenter interrogatum, vtrum illa fide speciali Messiam apprehenderet.

Philippus quoque Melanchthon in locis communibus, tit. de vocabulo fidei, ita loquitur: *Cùm beatus Paulus dicit, iustificamur fide, vult te intueri filium Dei, sedentem ad dexteram Patris Mediatorem interpellantem pro nobis. Proponit enim hanc victimam, & docet, propter hunc filium Dei dari remissionem. Vt igitur vocabulum, fides, monstrat illum Mediatorem, & nobis applicet, significat fides non tantum historie notitiam, sed fiduciam misericordiæ promissæ propter filium Dei.*

Idem in iisdem locis, tit. de bonis operibus, dicit, tollenda potius quælibet esse supplicia, quàm negandum in sententijs illis Paulinis: *Credidit Abraham Deo,* & similibus, fidem nõ significare fiduciam. Similia habet in Confessione August. art. 4. & in Apologia eiusdem articuli.

DEINQUE in colloquio Altemburgensi fol. 3. electorales Theologi definiunt fidem iustificantem, esse fiduciam in voluntate, & corde, acquiescentem, in Mediatore Christo, certò statuentem propter filium, nobis remittere Deum peccata gratis, nõque acceptare in filios, & hæredes viræ æternæ.

Porro Ioannes Caluinus paulò aliter philosophari videtur de significatione vel natura fidei iustificantis. Sic enim eam definit lib. 3. Instit. cap. 2. §. 7. *Fides est diuine eræ nos beneuolentiæ firma, certaque cognitio, quæ gratuita in*

Christo promissionis veritate fundata, per Spiritum sanctum, & reuelatur mentibus nostris, & cordibus obfirmatur. In qua definitione pro obiecto fidei cum Lutheranis solum misericordiam, siue beneuolentiam Dei ponit. In eo verò dissentire videtur, quod fidem non fiduciam, sed notitiam appellat. Nisi fortè fiduciam intelligi voluerit in illis vltimis verbis: *Et cordibus obfirmatur.* Nam §. 8. scribit, affectionem fidei cordis potius esse, quàm cerebri: & affectus magis, quàm intelligentiæ. Vnde etiam §. 16. multa interserit de fiducia, & expectatione promissionum Dei.

Iam verò Catholici agnoscunt quidem vocabulum fidei, in diuinis literis non semper vno, & eodem modo sumi. Nam Rom. 3. *Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit;* fides pro fidelitate, id est, constantia in seruanda promissione accipitur. Et 1. ad Timot. 5. *Primum fidem irritam fecerunt;* fides promissionem ipsam, votumque significat. Et ad Rom. 14. *Quod non est ex fide peccatum est;* fides pro conscientia posita est. Et ad Ephes. 1. *Vna fides, vnum Baptisma;* fidei nomine ipsum fidei obiectum designari videtur, vt sensus sit, id ipsum omnes credimus, quemadmodum eodem ritu baptizari sumus; tamen fidem historicam, & miraculorum, & promissionum vnam & eandem esse docent, atque illam vnam non esse propriè notitiam, aut fiduciam, sed assensum certum, atque firmissimum, ob auctoritatem primæ veritatis; & hanc vnam esse fidem iustificantem.

Quamquam quod attinet ad voces, Catholici non vtuntur nomine fidei historicæ, ne videantur sentire (vt re vera non sentiunt) res gestas Sæctorum, quæ referuntur in Scripturis non credi, nisi præter ipsius historici auctoritatem: sed vocant simpliciter fidem Catholicam, aut etiam fidem dogmaticam, qua voce vtuntur Cyrillus catechesi 7. & 9. & Chryostomus homilia 29. in priorem ad Corinth. explicans cap. 12.

Itaque tribus in rebus ab hæreticis Catholici dissentiunt; Primum, in obiecto fidei iustificantis, quod hæretici restringunt ad solum promissionem misericordiæ specialis, Catholici tam latè patere volunt, quàm latè patet verbum Dei; quin potius certam promissionem specialis misericordiæ, non tam ad fidem, quàm ad præsumptionem pertinere contendunt. Deinde in facultate, & potentia animi, quæ sedes est fidei. Siquidem illi fidem collocant in voluntate, cùm fiduciam esse definiunt, ac per hoc eam cum spe confundunt. Fiducia enim nihil est aliud, nisi spes roborata, vt S. Thomas docet in 2. 2. q. 129. art. 6. Catholici fidem in intellectu sedem habere docent. Denique in ipso actu intellectus. Ipsi enim per notitiam fidem definiunt, nos per assensum. Assentimur enim Deo, quantum ea nobis credenda proponat, qua non intelligimus.

CAPVT V.

Refellitur ex cap. 11. ad Hebr. hæreticorum error de notione fidei iustificantis.

ROBATVR igitur primum ex diuinis literis, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiæ, sed solum assensum firmum, ac certum ad ea omnia, quæ Deus credenda proponit.

PRIMUM testimonium sumi potest ex definitione fidei, quæ habetur ad Hebr. 11. *Fides, inquit, Apostolus, est sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium.* Quæ definitio breuiter explicanda est, vt vis argumenti, quod ex ea sumitur magis appareat. *Substantia, Græcè est ὑποστάσις* id est, basis, ac fundamentum. *Sperandarum rerum, Græcè est ἐπιπέποιον,* quod ambiguum est, & verti potest, tũ sperantium hominum, tum rerum speratarum, siue sperandarum. S. Augustinus ferè, vbicumq; hunc locum citat, legit sperantium, vt in epist. 112. ad Paulin. li. 2. de peccat. merit. & remiss. cap. 31. tract. 79. in Ioannem,

homil. 32. in libro quinquaginta homiliarum, & alibi. Et iuxta hanc lectionem sensus erit, fidem esse substantiam sperantium, id est, quasi vitam & animam, quæ sustentat hominem iustum, qui despiciens terrena, sperat, atque expectat æterna. Quo sensu dictum etiam est, iustum ex fide vivere, in hac ipsa epistola capite 10. Græci verò omnes, vt sanctus Basilius in explicatione Psalmi 115. & Chylostomus, Theodoretus, Theophylactus, Oecumenius in hunc locum passim accipiunt, quos sequutus est ant. quos noster interpres, qui reddidit rerum sperandarum.

Sed sententia est omnino eadem, nihil enim aliud est, fidem esse substantiam rerum sperandarum, nisi quæ sperantur, quoniam futura sunt, non habere ullam substantiam, vel fundamentum, nisi in intellectu per fidem. Itaque fides est quasi vita, & anima rerum, quæ sperantur, quoniam eas apprehendens, ac menti representans, facit eas quodammodo esse præsentis, ac vivere, quamvis in se re vera non sint, nisi futura. Idem autem est, fidem esse substantiam sperantium, & substantiam rei speratæ; idem enim dici potest fides substantia sperantium, quoniam est substantia rei speratæ, id est, idem fide se ipse sustentat, qui sperat, quoniam substantia rei speratæ non est nisi fides.

Illud autem quod sequitur, *argumentum non apparentium*, Græcè est, *ἄλογος ἰβραεωμῶν*, hoc est, demonstratio, siue conuictio (vt sanctus Augustinus legit) eorum, quæ non conspiciuntur. Quæ verba sic exponunt aliqui vt velint esse repetitionem sententiæ superioris, vt sensus sit, fides facit quodammodo extare ea, quæ non sunt, sed sperantur futura, & facit quasi cerni, & spectari res easdem, cum in se minime appareant. Sed non ita est: nam idem Apostolus explicans paulò post abiectum fidei, non restringit illud ad res futuras, quæ sperantur, sed extendit ad omnia, quæ Deus reuelare dignatus est, siue sint futura, siue præterita, siue speranda, siue timenda. Nam dicit, fide nos credere, aptata esse sacula Verbo Dei, quod præteritum est; & fide sanctum Noë ob merum diluuij aptate arcam; diluuium autem futurum quidem erat, sed merendum, non sperandum. Verba igitur illa, *argumentum non apparentium*, non referuntur ad res speratas, sed explicant aliam fidei virtutem, quæ est conuincere intellectum, atque eum adducere, vt assentiatur ijs, quæ non capit, neque intelligit.

Itaque definitio fidei, ab Apostolo tradita, duas continet fidei proprietates; vnam, quod faciat in animo subsistere ea, quæ sperantur futura: alteram, quod intellectum faciat ijs assentiri, quæ non intelligit. Ex quo intelligimus, fidem Christianam (hanc enim definit Apostolus) distingui ab omnibus alijs habitibus intellectus. Nam ea particula, *Substantia rerum sperandarum*, distinguit fidem Christianam, à fide politica, & humana, tum quia fides humana potest esse fallax, & ideo non meretur nomen substantiæ, id est, fundamenti, ac basis firmæ, ac solidæ; tum quia nomine rerum sperandarum intelligitur bona diuina, ac cœlestia, ad quæ fides humana non peruenit.

Ea vox, *argumentum*, siue conuictio, distinguit fidem Christianam ab opinione, suspitione, & dubitatione. Ista enim non conuincunt, neque cogunt intellectum ad assensum.

Denique duæ illa voces, *non apparentium*, distingunt eandem fidem à scientia, & intellectu, quæ non patiuntur obscuritatem, sed lumen, & euideniam requirunt. Vide de hoc loco quæ scribimus infra, cap. 11. in solutione primi argumenti Lutherianorum.

Ostendamus nunc falsam esse aduersariorum sententiam, de notione fidei iustificantis. Nam quod Apostolus hoc loco definiat fidem iustificantem, negari non potest cum enim in cap. superiore extremo dixisset: *Iustus ex*

fide uiuit; quod si subtraxerit se, non placebit anima mea. Nos autem non sumus subtractionis filij in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ: continuo subiungit, nullo interposito verbo, *est autem fides sperandarum substantia rerum, &c.* Vbi vides definiti eam fidem, ex qua iustus uiuit, & ex qua placemus Deo, & cuius filij sumus in acquisitionem animæ; & à qua qui se subtrahit, in perditionem ruit. Deinde in reliquo capite non semel Apostolus reperit, hanc esse fidem sine qua impossibile est placere Deo, & per quam sancti omnes Deo placuerunt. Definitur igitur fides iustificans.

Quod autem hæc fides non sit fiducia, sed aliquid ad intellectum pertinens, probat: primò, illud verbum *substantia*. Nam substantia rei futuræ (vt ostendimus) dicitur fides, quia facit præsentia ea, quæ sunt alioqui futura: at representare non est voluntatis, ubi est fiducia, sed intellectus. Ille enim rem apprehendens per speciem sibi impressam, facit rem esse, antequam sit.

Secundò, idem probat illud verbum (*argumentum*). Nam *ἔλεγχος* (id est) *demonstratio*, & conuictio ad intellectum pertinet, vt etiam ipsum nomen Latinum *argumentum*; eius enim est conuincere argumentis, cuius est assentiri & iudicare.

Tertio, accedit illud quod sequitur: *Fide intelligimus aptata esse sacula Verbo Dei*. Vbi describitur actus fidei per vocem intelligendi, quæ nullo modo ad fiduciam accommodari potest.

Quarto, Idem confirmat illud: *Fide Noë metuens aptauit arcam, &c.* Vbi fidei actus non potest esse fiducia, quia fiducia non gignit metum, sed expellit; proinde fidei actus in Noë fuit, credere certo futurum diluuium: nam ex illo actu credendi merus exortus, causa fuit, cur fabricaretur arca.

Quinto, Denique idem probat illa verba: *Sine fide impossibile est placere Deo. Nam accedentem ad Deum oportet credere, quia est, & iniquitibus se remunerator sit.* Vbi sine dubio per verbum *credere*, explicatur actus fidei iustificantis, neque potest vlla ratione ipsum *credere*, de torqueri ad fiduciam. Non enim confidimus Deum esse, sed certo iudicamus, & assentimur.

Quod autem fides iustificans non sit propriè notitia, sed assensus in rem etiam incognitam, probat illud (*argumentum non apparentium*) hinc enim intelligimus, fidei officium non esse, efficere, vt res obscuræ fiant perspicuæ, sed vt credantur, etiam si non appareant. Mirè enim coniunxit Apostolus (*argumentum*) cum (*non apparentium*) vt significaret, fidem id facere, quod faciunt argumenta, sed alio modo. Nam argumenta, & maximè demonstrationes, faciunt, vt intellectus omnino assentiatur, sed hoc faciunt, per euideniam rei intellectum conuincendo, dum causas ipsas, & proprietates aperiant. At fides facit quidè, vt intellectus omnino assentiatur, sed non per euidentiã rei, & notitiã causæ, & proprietatũ, sed cedendo auctoritati dicentis. Itaque in fide manet res obscura vt antea erat, sed creditur propter auctoritatẽ dicentis; non igitur fides propriè loquẽdo est notitia, sed assensus.

Quod autem Apostolus ait: *Fide intelligimus, aptata esse sacula verbo Dei*. Non significat fide planè cognosci creationẽ saculorũ, sed per verbũ intelligendi exprimere voluit apprehensionẽ, & assensum intellectus. Omnis enim actus intellectus, significari potest per verbũ intelligere.

Quod fides iustificans non habeat pro obiecto misericordiam specialem, sed omnia, quæ Deus reuelauit, probatur: primò, ex illis verbis, *Sperandarum rerum*. Nam specialis misericordia non est res aliqua speranda, sed donum præsens, aut præteritum, vt ipsimet aduersarij dicent, qui ad fidem pertinent dicunt, vt vnusquisquẽ credat sibi esse remissa peccata, sequere per Christum gratum esse Deo, & pro iusto reputari. Secundò, idem probatur ex illis verbis: *Fide intelligimus aptata esse sacula verbo Dei. Et*

ex illis

ex illis: *Accedentem ad Deum oportet credere, quia est, &c.* Denique ex toto illo capite, ubi fidei tribuitur plurima; & specialis misericordiae nulla fit mentio.

Denique quod vna & eadem sit fides historica (si tamen hoc nomine appellare fas est, assensum, quem adhibemus narrationi rerum præteritarum, non ob hominum, sed ob Dei ipsius, qui ea reuelauit, auctoritatem) fides miraculorum, & promissionum, ac per hoc fides iustificans nõ sit sola fides promissionum: perspicuè probatur ex hoc eodem loco; nam eidẽ fidei quam definiuit, & quam iustificantem esse ostẽdimus, tribuit Apostolus, quod per eam intelligamus aptata esse sacula Verbo Dei, quod ad historiam pertinet; Item quod per eam sancti vicerint regna, obtinuerint ora leonum, extinxerint imperium ignis, &c. Quæ pertinent ad miracula. Denique quod per eadem adepti sint repromissiones, quod ad promissiones spectat.

Ad hunc locum Kemnitius respondere conatur, ac duo dicit, Primò, fatetur multa esse fidei obiecta, ea videlicet omnia, quæ continentur in verbo Dei, sed quæstionem esse ait, quid illud sit, in quod propriè fides iustificans intueri debet; quod quidem non esse aliud, nisi misericordiam specialem. Secundò addit, Apostolum hoc loco tractare de variis exercitiis fidei, quæ illis conueniunt, qui fide iustificati sunt.

Sed ista nihil faciunt ad abolitionẽ argumenti. Nam Inprimis quamuis multa sint obiecta fidei materialia, tamen, non ideo multæ sunt fides. Vna enim fides est propter vnam, & eandem rationem formalem, qua creduntur omnia. Alioqui cum in symbolo fidei numerentur articuli duodecim, duodecim quoque essent fides, quod est in Ecclesia Dei hæcenus inauditum.

Deinde Apostolus hoc loco non solum explicat varia obiecta, vel exercitia fidei, sed ipsam fidem initio definit: cur igitur in ea definitione, quæ (vt ostendimus) est fidei iustificantis, non meminit illius misericordiae specialis, si ea est obiectum proprium fidei iustificantis?

Præterea si quæ in isto capite narrantur sunt exercitia, vel obiecta fidei; peto, cuius fidei? certè iustificantis: nam illius fidei exercitia, & obiecta explicantur, quæ initio definita est: igitur fides iustificans non solum respicit, vel apprehendit misericordiam specialem, sed etiã credit mundi creationem, & operatur miracula: proinde ipsa fides iustificans, est etiam fides historica, & miraculorum.

Quid quod idem Apostolus in hoc eodẽ loco disertis verbis tradit, fidem iustificare. quatenus per eam credimus ea, quæ gignunt timorem, ac per hoc quatenus nõ est fiducia misericordiae: Fide (inquit) Noë responso accpto de iis, quæ adhuc non videbantur, metuens aptauit arcã in salutem domus suæ, per quã damnavit mundũ, & iustitiã, quæ per fidem est, hæres est constitutus. Vides ne hoc loco, sanctum Noë iustitiam fidei esse adeptũ, ac per hoc fide iustificatum, quia credidit Deo dicenti, futurum fuisse diluuium generale, & ex ea fide metuens arcam fabricauit? Ideo enim damnavit mundum incredulitatis, & ipse hæres iustitiæ fidei constitutus est, quia mundus credere noluit diluuium futurum, ipse autem credidit.

Quid hic responderi potest? Vbi hoc loco mētio misericordie specialis? Simile est quod paulò infra legimus: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.* Vbi etiam fidei tribuitur iustitiæ operatio, & miraculorum ostensio. Sed de hoc loco satis multa dicta sunt.

CAPITULUM VI.

Fidem iustificantem non esse fiduciam, probatur ex diuinis literis.

NUNC adferemus testimonia scripturæ, quibus seorsim probemus, Primum, fidem non esse fiduciam, Deinde, nõ esse notitiam, sed assensum;

Postremò, non habere pro obiecto misericordiam specialem, sed id totum, quod in verbo Dei continetur.

Fidem igitur non esse fiduciam, probatur Primò, ex illis verbis, Rom. 4. *Non infirmatus est fide, nec considerauit corpus suum emortuum, & emortuã vuluam Saræ, in repromissione etiam Dei non habuit diffidentia, sed confortatus est fide, dans gloriam Deo, plenissimè sciens, quia quæcũque promissit Deus, potens est & facere. Ideo & reputatum est ei ad iustitiam.* Vbi loquitur Apostolus, de fide iustificante, vt perspicuum est ex vltimis verbis: quid autem fuerit illa fides, explicat per propositionẽ negantem, & affirmantẽ; per negantem, cum dicit: *Non considerauit corpus suum emortuum, &c.* Consideratio autem ad intellectum pertinet, ad quem non pertinet fiducia: per affirmantẽ, cum ait: *Plenissimè sciens quia quæcũque promissit Deus, potens est & facere;* Plenissimè scire, intellectus est, non voluntatis; sicut contrã, fiduciam habere, voluntatis est, non intellectus. Porro vox græca *πληροῦς ἐπίστας*, significat propriè, plenissimè persuasus, siue pro certo habens, quæ omnia ad intellectum pertinent. Neque mouere nos debet illud, non habuit diffidentia, nam diffidentia posita est eo loco pro incredulitate, in græco est *ἀπιστία*.

Secundò, idem probatur ex illo, 1. Cor. 13. *Nunc autem manent fides, spes, caritas, tria hæc, maior autem horũ est caritas.* Vbi distinguit Apostolus fidem à spe, & dicit esse duo quedam diuersa; manifestum autem est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem roboratam. Vnde Iob 8. dicitur: *Spes hypocritæ peribit, & sicut tela aranearum fiducia eius.* Et pro eo, quod dixit David, Psal. 39. *Beatus vir cuius est nomen Domini, spes eius.* Dixit Hieremias ca. 17. *Beatus vir, qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius.* Itaque fiducia ex fide quidem oritur, sed non potest idem esse cum fide, nisi confundere velimus, quæ tam apertè Apostolus ipse distinxit.

Tertio, probatur ex illo, 2. Cor. 10. *In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Vbi B. Paulus per fidem dicit, intellectu captiuum duci in obsequium Christi, quia cogitur credere, quod non intelligit. Proinde fides manifestè ad intellectum non ad voluntatem pertinet.

Quarto, probatur ex illis verbis, ad Ephes. 3. *In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius.* Quod si habemus accessum ad Deum in cõfidentia, seu fiducia per fidem, certè sequitur, vt fides non sit fiducia, sed fiducia causa; alioqui sensus huius loci esset, habemus accessum in confidentia per cõfidentiam, quod absurdum esse non dubium est. Non dissimiliter distinguitur fides à fiducia, Matt. 9. *Confide filia, fides in te saluam fecit.* Vbi excitatur ad fiduciam concipiendam mulier illa, quæ iam ex fide sanata fuerat. Et in priore ad Timoth. cap. 3. *Qui bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirẽ, & multam fiduciam in fide, quæ est in Christo.* Vbi fiducia in fide acquiri dicitur, quia potest esse fides sine tali fiducia.

Quinto, accedat omnia illa loca, quæ docet, obiectum fidei iustificantis esse illa omnia, quæ Deus reuelauit, quæ loca cap. 8. adferet; neque enim fiducia latè patere potest, cum solum bona, & ea, vt futura respiciat.

Sextò, accedat etiam illa loca, ubi actus fidei dicitur esse, credere; vt Rom. 4. *Credidit Abraham Deo, &c.* Nam si scriptura diuina per fidem intelligeret fiduciam, actum eius explicaret per verbum fidere, non per verbum, credere. Quod si aduersarij contendant, ipsum etiã (credere) vltipari in sacris literis, pro eo, quod est (fidere) aut confidere; cogentur absurdissimè, atque ineptissimè loca plurima explicare, vt exempli gratia, cum dicitur Ioan. 14. *Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est; alioqui propter opera ipsa credidit.* Act. 8. *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Rom. 10. *Corde creditur ad iustitiam;* Et infra: *Si in corde tuo credideris, quia Deus cum*

f. scitavit à mortuis, saluus eris. Hæc & similia non possunt nisi ineptissime accipi pro fiducia.

Neque satisfacit Kemnitius, qui in suo examine Concilii Tridentini dicit, ad fidem pertinere non solum fiduciam sed etiam notitiam, siue assensum intellectus. Scribit enim in fide Primo, esse notitiam, siue cogitationem promissionum Dei. Secundo, assensionem, qua vnusquisque statuit eam promissionem ad se pertinere. Tercio, ex illa notitia, & assensu oriri in voluntate desiderium iustificationis. Quarto, demum excitari fiduciam accedendi ad thronum gratiæ, quæ apprehendit iustificationem.

Hæc Philosophia Kemnitiana parum facit ad rem, nam non possunt isti omnes actus ad vnam virtutem proprie, & per se pertinere, cum priores duo sint in intellectu; posteriores in voluntate, nec fieri possint, vt vna virtus sit in duabus potestatis genere distinctis. Quare adhuc restat quæstio, quinam ex illis actibus ad fidem iustificantem pertineant. Nos enim contendimus, quos priores, qui sunt in intellectu, esse actus fidei aduersarij, contra duos posteriores, qui sunt in voluntate, & maxime postremum actum fidei esse volunt, cum illi soli tribuant iustificandi officium.

Argumenta autem omnia, quæ fecimus hæcenus, aperte demonstrant, fidem esse in intellectu, ac per hoc ad eam nullo modo pertinere fiduciam, quæ est in voluntate. Quibus addere possumus testimonium sancti Augustini in libro de prædestinatione sanctorum, cap. 2. vbi dicit, credere, nihil esse aliud, nisi cum assensu cogitare; ita vt cogitatio sit quasi genus, assensus quasi differentia. Nam vt ipse ibidem docet, multi cogitant, qui non credunt, imo etiam aliquando cogitant, vt non credant, sed nullus credit, qui non cogitat. Quo loco sanctus Augustinus, manifestè confirmat sententiam nostram. Et ex quatuor illis actibus, quos Kemnitius distinguit, duos tantum priores ad fidem pertinere, demonstrat.

At instat Kemnitius, scriptura tribuit cordi quæ ad intellectum, & quæ ad voluntatem pertinent, cum dicat: *Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris.* Matr. 9. Et: *Diligite Dominum Deum vultum ex toto corde tuo.* Matr. 22. Cur igitur non poterunt etiam fidei tribui, quæ ad intellectum, & quæ ad voluntatem pertinent? Addit etiam postremo testimonium sancti Bonaventuræ, qui scribit, spem, quantum ad certitudinem, pertinere ad intellectum, quantum ad expectationem, pertinere ad voluntatem.

Sed facilis est Responso. Cor enim in sacris literis pro tota anima accipitur, vt videlicet totum interiorem hominem significet, nam idcirco carni, vel corpori opponitur. Psalm. 23. *Imocens manibus, & mundo corde.* Psalm. 83. *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* 1. Petri 3. *Qui in abscondito est cordis homo* Quare non est mirum, si cordi tribuantur actus, tam intellectus, quam voluntatis, cum in homine interiore vtraque potentia reperitur. Non est autem eadem ratio fidei, quæ specialis quædam virtus est; & ad vnam specialem potentiam pertinet.

Porro sanctus Bonaventura in 3. sentent. dist. 26. art. 1. quæst. 3. contrariam docet, eius, quod à Kemnitio illi tribuitur. Siquidem affirmat, spem etiam quoad certitudinem pertinere ad voluntatem. Distinguit enim duplicem certitudinem, vnam fidei, quæ est in intellectu, alteram spei, quæ est in voluntate. Itaque viderit Kemnitius vbi sententiam illam Bonaventuræ reperit. Quod si testimonium illud Bonaventuræ germanum esset, promptum esset respondere, ab eo poni spem in intellectu quoad certitudinem; non essentialiter, sed casualiter, quia videlicet ideo spes certa est, quia præsupponit certitudinem fidei de omnipotentia, & fidelitate Dei. Nos autem cum hæreticis non contendimus de subiecto, causæ spei, sed de subiecto ipsius spei.

CAPVT VII.

Fidem iustificantem non tam esse notitiam, quam assensum, probatur ex scripturis.

Nunc aduersus Calvinum breuiter probandum est, fidem non tam esse notitiam quam simplicem assensum, quod etiam paulò antè probatum est, ex definitione, quæ tradit Apostolus, Calvinus enim non solum definit fidem per cognitionem, libro 3. Instit. capite 2. sed etiam insultat Catholicis, quod dicant, se reuerenter credere quicquid Ecclesia docet, etiam si minus ea intelligant. Contra verò ipse affirmat, non ignorantia, nec sensus nostri submissione, sed cognitione certa & explorata regnum cælorum adiri; & allegat Apostolum damnantem eos, qui semper discunt, & ad scientiam veritatis nunquam perueniunt. 1. Timoth. 3.

Probatur igitur, fidem non esse notitiam, sed assensum. Nam in primis Isaias cap. 7. aperte protestatur: *Nisi credideritis, non intelligetis.* Vbi videmus, fidem non esse intelligentiam, sed viam, & gradum ad intelligendum. Quod aliis verbis dixit etiam de rebus naturalibus ille Philosophus: *Ad discendum oportet credere.* Item in priore ad Corinth. cap. 13. Apostolus distinguit notitiam mysteriorum à fide, tamquam duo diuersa dona; *Si habuerit omnem scientiam, & nouerit mysteria omnia, & omnem fidem.* Et 1. Corinth. 12. enumerans dona Dei, dicit, alij dari sermonem sapientiæ, alij sermonem scientiæ, alij fidem, id est, eximiam fidem, quæ montes etiam transferre possit. Rursus in posteriore ad Corinth. cap. 10. dicit, se per Euangelij prædicationem in captiuitatem redigere omnem intellectum in obsequium Christi. At certe non est necesse, captiuare intellectum, vbi est notitia veritatis. Quo etiam pertinet obedientia fidei, de qua tam sæpe idem Apostolus concionatur. Quorsum enim obedientia in credendo opus esset, si per fidem notitia præberetur? sed audiamus in hac re sententiam veterum Patrum.

Sanctus Irenæus, libro secundo, capite quadragesimo quinto. *Melius (inquit) est nihil omnino scientem credere Deo, & perseuerare in eius dilectione, quæ hominem viuificat, quam per questionum subtilitates, & multiloquium in impietatem cadere.*

Clemens Alexandrinus, libro tertio, Pædagogici, capite vndecimo. *Fides (inquit) non sapientium secundum mundum, sed eorum, qui secundum Deum sunt sapientes, possessio est. Illa autem etiam absque literis discitur. Eius autem scriptum, quod & ad rudes, & ad ignorantes pertinet, & est diuinum, caritas vocatur.*

Sanctus Hilarius, libro octauo de trinitate, ante medium: *Habet (inquit) non tam veniam, quam præmium, ignorare, quod credas, quia maximum stipendium fidei est, sperare quæ nescias.*

Sanctus Augustinus, in epistola centesima secunda, ad Euodiu: *Si propter eos solos (inquit) Christus natus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, pene frustra in Ecclesia laboramus.* Et sanè ita esse, experientia testatur, cum maxima pars fidelium, vel propter ætatem puerilem, vel propter sexum muliebrem, vel propter ingenij hebetudinem, vel propter imperitiam literarum, & scièntiarum, quales sunt pene omnes rustici, non solum non intelligant mysteria Trinitatis, & incarnationis, & similia necessaria ad salutem, sed vix quidquam animo concipiant, præter sonum verborum; & tamen inter fideles merito numerantur, cum fatèntur se credere, Deum esse Patrem & Filium, & Spiritum sanctum iuxta sensum Ecclesiæ.

Quare idem Augustinus, in libro contra epistolam Fundamenti, capite quarto. *Turbâ (inquit) non intelligedi*

vinacitas, sed credendi simplicitas rursus facit. Et tract. 27. in Ioannem dicit, intelligentiam mysteriorum esse præmium fidei. Et tract. 40. *Non quia cognouerunt, inquit, crediderunt, sed vt cognoscerent crediderunt. Quid enim est fides, nisi credere quod non vides.* Et serm. 189. de tempore, qui est primus de sancta Trinitate. *Considera, inquit, quod voceris fidelis, non rationalis. Denique accepto baptismo hoc dicimus fidelis factus sum, credo quod nescio.*

S. Prosper lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 19. *Dicente, inquit, Apostolo, nisi credideris non intelligeris, datur intelligi, quod non fides ex intellectu, sed ex fide intellectus existat: nec qui intelligit, credat, sed qui credit, intelligat.* Itaque fides intellectum præcedit, ac per hoc credere, non est intelligere.

S. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 25. tractans illud Iob 1. *Boues arabant & asinae pascebantur iuxta eos;* docet, per boues significari homines doctos, per asinas homines imperitos, qui simpliciter credentes in intelligentia maiorum acquiescunt.

Denique in eo qui credit, duo sunt, apprehensio, & iudicium siue assensus: sed apprehensio non est fides, sed aliquid fidei præcedens. Possunt enim etiam infideles apprehendere mysteria fidei. Præterea apprehensio non dicitur proprie notitia, si sit rudis, & confusa; distincta autem & perspicua non necessario requiritur ad fidem. Nam accidere potest, vt Philosophus Ethnicus apprehendat non solum confusè, sed etiam distinctè mysterium Trinitatis, & subtilissimè intelligendo discernat essentiam, & relationes, atque alia id genus, & tamen non credat: Contra autem rusticus Catholicus, non apprehendat nisi confusè tria illa nomina, & tamen verè credat.

Iudicium autem siue assensus duplex est. Alter enim sequitur rationem, & euidenciam rei, alter auctoritatem proponentis; prior dicitur notitia (si proprie loqui velimus) posterior fides. Sic enim loquitur S. Augustinus, in libro de vitilare credendi, cap. 11. *Quod, inquit, intelligimus aliquid, rationi debemus; quod autem credimus, auctoritati.* Igitur mysteria fidei, quæ rationem superant credimus, non intelligimus, ac per hoc fides distinguitur contra scientiam, & melius per ignorantiam, quam per notitiam definitur.

Illud autem, quod obiicit Calvinus, semper discentes, & nunquam ad scientiam veritatis peruenientes, nihil ad rem facit. Nam tamen si distinguatur fides à scientia, tamen vtilis est etiam, & laudabilis scientia rerum diuinarum, quippe quæ amorem Dei semper magis, & magis accendit: & sicut laude digni sunt, qui discendo proficiunt; ita merito reprehenduntur, qui semper discunt, & ad scientiam nunquam perueniunt.

CAPVT VIII.

Fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelauit, probatur ex diuinis literis.

Nunc demum ad id, quod maxime proprium est huius loci, veniam, ac ex diuinis literis probemus, fidei iustificantis obiectum non esse specialem misericordiam, sed omnia quæ Deus reuelare dignatus est.

Incipiamus ab Euangelis. Fides certè, quam Christus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat, fides erat iustificans. Huius enim rei causa fidem prædicabat, & confirmabat, vt per eam homines saluarentur. *Venit enim querere, & saluum facere quod perierat* Lucæ 19. Et: *Venit in hunc mundum peccatores saluos facere.* 1. Timoth. 1. Et ideo Pater, sic dilexit mundum, vt filium suum unigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non

percat, sed habeat vitam æternam. Ioan. 3.

Videamus igitur, quam fidem Christus exigeret, quam laudaret, ad quam hortaretur, quam denique signis, & prodigiis comprobaret. Matth. 9. Dominus cæcis petentibus lumen, *Creditis, inquit, quia hoc possum facere vobis?* Illis respondentibus, *viue Domine;* ait, *secundum fidem vestram fiat vobis.* Quo loco Dominus fidem omnipotentiam, ac per hoc diuinitatis suæ, non misericordiam specialem exegit.

Matth. 16. cum S. Petrus confessionem fidei suæ illis verbis edidisset: *Tu es Christus filius Dei viui.* Eam fidem ita Dominus commendauit, vt diceret: *Beatus es Simon Bar-Iona, quia non reuelauit tibi caro, & sanguis, sed Pater meus, qui in cælis est.* Eandemque S. Petri fidem, omnes Patres miris laudibus efferunt. Vt quæ perfecta fides fuerit. Vide Hilarium lib. 6. de Trin. Chrylostomum hom. 55. in Matth. Augustinum tract. 10. in epist. Ioannis. Cyrillum Dialogo 4. de Trinitate. Et Leonem serm. 2. de assumptione sua ad Pontificatum. Quid autem Petrus tunc credidit nisi Christi diuinitatem?

Similis fuit confessio fidei in Centurione, Lucæ 7. quam Christus ita miratus est, vt diceret: *Tantum fidem se non inuenisse in Israël.* Neque enim aliud se credere Centurio ille professus est, nisi Christi omnipotentiam, & diuinitatem, dicens: *Dic tantum verbum, & sanabitur puer meus.*

Ioan. 1. cum Nathanaël dixisset: *Rabbi tu es Rex Israël, tu es filius Dei.* Dominus fidem eius approbans ait: *Quia dixi, vidi te sub fœu, credis.*

Ioan. 6. cum Dominus longa oratione ad fidem cohortatus esset Iudæos, & illi non credentes abirent, interrogauit Apostolos, num & ipsi vellent abire; respondit autem Petrus nomine omnium: *Ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, & nos credimus, quia tu es Christus filius Dei viui.* Ex quo intelligimus, hanc ipsam fuisse fidem, quam Dominus requirebat.

Ioan. 11. cum Dominus Martha dixisset: *Ego sum resurrexerit, & vita, qui credit in me, non morietur in æternum.* *Credis hoc?* Respondit illa. *Viue Domine, ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti.*

Ioan. 14. Dominus ipse docens, quod sit obiectum fidei, quam in nobis requirit: *Non creditis, inquit, quia ego in Patre, & Pater in me est; alioqui propter opera ipsa credite.* Et cap. 20. cum Thomas, aliquamdiu incredulus, tandè viso Domino exclamasset: *Dominus meus, & Deus meus.* Subiunxit Dominus: *Quia vidisti me Thomas, credidisti, beati qui non viderunt, & crediderunt.* Vbi certè beati dicuntur, qui credunt, Christum resurrexisse à mortuis, & Dominum ac Deum esse. Id enim est, quod Thomas credidit. Denique ibidem: *Hæc scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius.* Hæc igitur fides, quæ respicit Christi diuinitatem, ipsa est, quæ & iustitiam, & vitam æternam tribuit. Atque hæc quidem testimonia probant, fidem iustificantem habere pro obiecto aliquid aliud præter misericordiam specialem.

Sed addamus alia testimonia, quibus probemus, non solum fidem iustificantem respicere alia obiecta, sed etiam fidem esse iustificantem, quamuis non respiciat misericordiam specialem, & non esse fidem iustificantem, si eam misericordiam fortè respiciat. Marci 1. Leproso dicens: *Domine si vis, potes me mundare.* Dominus ait: *Potes mundare.* Leprosus iste de voluntate Domini, ac per hoc de misericordia speciali sine dubio ambigebat, alioqui nõ dixisset, *si vis, potes.* Et tamen quia non defuit illi fides omnipotentiam, & diuinitatis: impetrauit quod petiit. Ex quo intelligimus, fidem eius fuisse talem, qualem Dominus exigebat, & in cuius confirmationem miracula faciebat; quamuis dolesset illi certitudo de misericordia speciali.

Lucā 18. Phariseus confidebat se esse iustum, & ideo orans dicebat, *Gratias tibi ago Domine, quia non sum sicut ceteri homines, &c.* Contra: *Publicanus non audebat oculos ad celum levare, sed à longe stans, & peccatus percutiens orabat, Deus propitius esto mihi peccatori:* Et tamen descendit hic iustificatus ab illo, id est, prae illo. Itaque Phariseus habuit fidem specialis benevolentiae, & tamen repulsam passus est: publicanus caruit fiducia illa, & cum timore, ac tremore ad Deum accessit, & iustificatus est. Neque dici potest, Phariseum habuisse fidem, vel fiduciam benevolentiae ob propria merita, quasi iustitiam suam ex se habere se crederet. Nam agebat gratias Deo de sua iustitia, proinde à Deo eam se habere credebat. Non igitur iustificatur, qui iustum se esse confidit, sed qui cum metu, & tremore salutem suam operatur.

Accedat Ultimo testimonium ex capite postremo Marci, ubi cum Dominus dixisset: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui vero non crediderit, condemnabitur;* Mox adiunxit: *Signa autem eos qui crediderint, haec sequentur, in nomine meo demonia eiciunt, linguis loquentur novis, serpentes tollent, &c.* Vbi apertissime videmus, fidem miraculorum vnam & eandem esse cum fide iustificante, & saluante: certum autem est, fidem miraculorum non respicere tanquam obiectum specialem misericordiam remissionis peccatorum, sed omnipotentiam, & diuinitatem filij Dei.

Hac igitur ex Euangelis sufficiant; quibus addi possunt alia non dissimilia ex Actis, & epistolis Apostolorum. Nam Actor. 2. 4. 10. 13. & 17. narratur regiones Petri, & Pauli, quibus explicatio, & doctrina fidei continetur. In iis autem nullum est verbum de speciali misericordia, sed tota consumuntur in explicanda, & persuadenda resurrectione, & diuinitate Iesu Christi. Item Actor. 8. cum Philippus ab Eunuchum baptismum postulante quaesiuisset, crederet ne ex toto corde, respondit ille: *Credo filium Dei esse Iesum Christum.* Atque hoc responso contentus Philippus, Eunuchum continuo baptizauit. Est igitur fides verè iustificans, non qua credimus, Deum nobis esse propitium, alioqui perperam egisset Philippus, qui sine tali fide Eunuchum baptizauit, sed qua toto corde, id est, sine vlla haesitatione credimus, Iesum esse Christum, ac filium Dei, ac per hoc etiam Deum.

Apostolus Paulus in epist. ad Rom. cap. 4. explicans fidem Abraham, quae reputata est illi ad iustitiam, non dicit, eum credidisse sibi per misericordiam specialem, remissa fuisse peccata; sed patrem se futurum multarum gentium ex filio, quem sibi centenario vxor nonagenaria, & sterilis praeter solum ordinem, cursumque naturae paritura esset. Id enim credere, nihil aliud erat, nisi credere Deum, qui promiserat, omnipotentem, ac fidelissimum esse. Itaque Abraham fides, ideo tanto praerogatio, ab Apostolo laudatur, & in exemplum omnibus fidelibus ponitur, quia (vt ipse dicit) *in repromissione Dei non basitauit, neque considerauit corpus suum emortuum, & emortuam vuluam Sarae, sed dedit gloriam Deo, plenissime persuasus, quoniam quae promissit, Deus, potens est & facere.*

Item cap. 10. Hoc (inquit idem Apostolus) est verbum fidei, quod predicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quia Deus eum suscitauit à mortuis, saluus eris. Hoc quoque apertissime videmus obiectum fidei iustificantis, & saluantis, esse resurrectionem filij Dei.

Idem in priore ad Corinth. cap. 13. coniungit fidem, qua montes transferri possunt, quam illi vocant fidem miraculorum, cum spe, & caritate, vt intelligamus, fidem miraculorum non esse aliam, quam fidem, quae cum spe, & caritate iustificat. Idem in eadem epistola, cap. 15. Notum (inquit) vobis facio Euangelium, quod predicauimus, in quo stamus, per quod & saluamini, nisi forte frustra credidistis. Tradidi enim vobis imprimis, quod & accepi, quoniam Christum

mortuum est pro peccatis nostris, secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit, tertia die, secundum scripturas, &c. Vb. sine dubio fidei saluantis obiectum explicatur, nec tamen dicitur, tradidi vobis, vt vnusquisque se certò credat, per Christum esse iustificatum, sed tradidi vobis credendam Passionem, sepulcrum, & Resurrectionem Domini nostri Iesu Christi. Denique sanctus Ioannes, in epist. 1. c. 5. Omnis (inquit) qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Et infra: *Hac est victoria, quae vincit mundum, fides nostra. Quis est, qui vincit mundum nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei?* Habemus igitur obiectum fidei iustificantis tam perspicue, & tam copiose in sacris literis explicatum, vt aduersarij haeresim suam persuadere non possint, nisi nouas scripturas veteribus abolitis solita temeritate confingant.

CAPVT IX.

Probat ex traditione Ecclesiastica, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiae, sed assensum ad omnia, quae in verbo Dei continentur.

HAM verò quid vetus Ecclesia senserit, ac tradiderit de fide ad iustificationem, & salutem necessaria, quid ea videlicet sit, & quod obiectum habeat, non potest clarius intelligi, quam ex Symbolo fidei, quod catechumenis initio traditur, vt cum fide recta, & sana ad luacrum regenerationis accedant, hoc est, vt ex fide iustificentur, & iustificati salutem consequantur aeternam.

Extat igitur imprimis Symbolum antiquissimum, quod Apostolicum dicitur, propterea quod Apostoli ipsi considerint, vt inter omnes constaret, quanam esset totius Christianae fidei summa. Cuius rei testes sunt Ambrosius in epist. 81. ad Siricum. Hieronymus in epist. ad Pammachium aduersus Ioannem Hierosolymitanum, Augustinus in serm. 115. & 181. de tempore. Leo epist. 13. ad Pulcheriam, & serm. 11. de passione Domini Maximus in serm. de Symbolo, & alij.

Contineri autem Symbolo, quamuis breuiter, & in summa, totum fidei obiectum, docet praeter alios sanctus Augustinus, loco citato, sermone 115. de tempore, ubi Symbolum Apostolicum, his verbis definit: *Est (inquit) Symbolum comprehensio fidei nostra simplex, breuis, plena, vt simplicitas consulat audientium rusticitati, breuitas memoriae, plenitudo doctrinae.* Et serm. 119. *Symbolum (inquit) est breuiter complexa regula fidei, vt mentem instruat, nec oneret memoriam.*

Hoc Symbolum habemus paulò latius explicatum, in Concilijs Oecumenicis Nycæno, & Constantinopolitano, & rursum à sancto Athanasio Episcopo Alexandrino; sed sicut quatuor Euangelia, non tam sunt quatuor Euangelia, quam quatuor libri eiusdem Euangelij, ita quatuor Symbola, Apostolicum, Nycænum, Constantinopolitanum, & sancti Athanasij, non tam sunt quatuor Symbola, quam enarrationes quatuor eiusdem Symboli.

In Symbolo igitur fidei continentur multa, quae necessario credenda sunt, si quis esse fidei iustificari velit, de vnitatem, & Trinitatem Dei, de Incarnatione, Passione, & Resurrectione Christi, de Ecclesia, de Baptismo, de vita aeterna, de speciali autem misericordia ne verbum quidem. Itaque id solum praetermissum est, quod solum ponendum erat, si vera esset Lutherianorum de fidei notione, vel definitione sententia.

At (inquit Lutherus in comment. ad cap. 3. epist. ad Galat.) in Symbolo habetur: *Credo sanctam Ecclesiam, quod non est aliud, quam credo nullum esse amplius peccatum, nullam mortem in Ecclesia.* Sed inanis haec obiectio est duabus de causis. Primo, quia sancta Ecclesia esse credimus,

quoniam sponsum habet sanctum & multos filios sanctos, & extra eam nullus est sanctus; non autem quoniam omnes, qui in ea sunt, sancti sint. Scimus enim, Ecclesiam esse arcem, in qua sunt palaeae cum tritico; & rete in quo sunt boni, & mali pisces, & domum, in qua sunt vasa alia in honorem, alia in contumeliam. Secundo, quoniam qui credit Ecclesiam sanctam, non tenetur credere, se iam esse partem Ecclesiae sanctae. Catechumeni enim credunt Ecclesiam sanctam, & tamen sciunt, se nondum partem eius esse; qui vero iam baptizati sunt, & intus manent, sciunt se partem esse corporis Ecclesiae. Sed an sanctitatem eius participant, quae potissimum in caritate sita est, neque sciunt, neque scire, aut credere tenentur.

At (inquit Philippus in Apologia confess. in articulo de fide) *Non est ommissa remissio peccatorum in Symbolo fidei; atque illa est, quam fides iustificans proprie intuetur.* Sed facile hoc reicitur. Nam imprimis, si fides iustificans rectè definita esset fiducia misericordiae propter Christum deberet saltem magna pars Symboli, si non totum, cum hac definitione congruere. Contra autem factum esse videmus, cum ex articulis duodecim, vnus tantum sit, qui vtcumque ad fiduciam misericordiae accommodari posse videatur; nam reliqui vndecim neque de misericordia docent aliquid, neque ad fiduciam vlla ratione, sed ad solam credulitatem, vt sic loquamur, pertinent.

Deinde, articulus de remissione peccatorum, non docet specialem, & absolutam benevolentiam, quam aduersarij obiectum fidei iustificantis faciunt, sed benevolentiam generalem, & quae suis conditionibus non caret, cum ex baptismi perceptione dependeat. Nam quod in Symbolo Apostolico habetur, *Credo remissionem peccatorum*, in Constantinopolitano explicatur, cū dicitur *Confiteor vnum baptismum in remissionem peccatorum.* Quocirca Catechumeni etiam ante baptismum, totum fidei Symbolum recitant, & credunt; & tamen nondum habent remissionem peccatorum, sed eam obtinendam per luacrum regenerationis expectant. Itaque sensus illius articuli non est, credo, aut confido mihi remissa esse peccata, sed credo, & confiteor, in Ecclesia Catholica esse donum remissionis peccatorum, quod per baptismum, aliaque sacramenta percipitur.

Praeter hoc testimonium totius Ecclesiae Symbolum fidei Catechumenis tradentis, adferri possunt etiam testimonia singulorum Patrum, qui de fide iustificate cum differunt, eam semper intelligunt, quae Catholica dicitur, quaeque totum Symbolum respicit.

Sanctus Irenaeus, lib. 1. cap. 2. 3. & 4. explicat regulam fidei Christianae, quod idem facit Tertullianus, in libro aduersus Praxeam, vterque autem nihil aliud credendum docet, nisi articulos Symboli Apostolici, quamuis nomen Symboli non habeant. Sanctus quoque Basilij, in oratione de confessione fidei, docet, fidem ad salutem, & iustificationem necessariam illam esse, qua creduntur ea, quae Deus reuelauit; neque fidei specialis in tota illa oratione vsquam meminit.

Pari ratione Cyrillus Hierosolymitanus, Catechesi quinta scribit, fidem iustificantem esse fidem dogmaticam, qua credimus Iesum esse Christum, & à mortuis resurrexisse, atque alia id genus dogmata. Idem quoque catechesi 18. explicans, quid sit credendum catechumenis, vt baptizari possint, totum Symbolum tradit, & exponit, neque vsquam meminit fiducia specialis misericordiae.

Idem faciunt Gregorius Nazianzenus, oratione in sanctum Lazaerum extrema, & in tractatu de fide Nycæna; Chryostomus in duabus homilijs de Symbolo, Eusebius Emislenus, in homilijs, item duabus de Symbolo, Rufinus, in explicatione Symboli, Augustinus, in lib. de Fide, & Symbolo, in lib. de Genesi imperfecto, ca. 1. Et in Enchiridio per multa capita; Fulgentius, in lib. de

fide ad Petrum, & auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui omnes, cum Symbolum explicant, tum profitentur, ea omnia se docere, quae ad fidem Christianam pertinent; & tamen nemo est eorum, qui vel semel specialis istius fidei Lutherianorum meminerit.

Sed placet ex Augustino, & qui eum sequuti sunt, Prospero, Leone; atque Fulgentio, verba ipsa proferre. Igitur Sanctus Augustinus in Enchirid. capite 2. dicit, Deum fide, spe, & caritate coli; & cap. 5. dicit, mentem imbui debere fide, vt bene viuendo tendat ad speciem, Et cap. 7. dicit, salutem his tribus acquiri, fide, & spe, & caritate. Nam quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit; sed non potest inuocari nomen Domini nisi prius credatur; ideo fides credit, spes, & caritas orant. Ex quibus locis manifestè colligimus, eum loqui de fide iustificante, & saluante.

De hac igitur fide iustificante, mox capite octauo, docet, eam distingui à spe, ac per hoc etiam à fiducia, non solum nomine, sed etiam obiecto, vnde sumitur ratio propria, essentiaque virtutum. *Est (inquit) fides & malorum rerum, & bonarum, quia & bona creduntur, & mala, & hoc fide bona non mala. Est etiam fides & praeteritarum rerum, & praesentium, & futurarum. Credimus enim mortuum Christum, quod iam praeterit; credimus sedere ad dexteram Patris, quod nunc est; credimus venturum ad iudicandum, quod futurum est. Item fides & suarum rerum est, & alienarum. Nam & se quisque credit aliquando capisse, nec fuisse vtrique sempiternum, & alia atque alia: nec solum de alijs hominibus multa, quae ad religionem pertinent, verum etiam de Angelis credimus. Spes autem non nisi bonarum rerum est, nec nisi futurarum, & ad cum pertinentium, qui earum spem gerere perhibetur. Quae cum ita sint propter has causas distinguenda erit fides à spe sicut vocabulo, ita & rationabili differentia.*

Idem Augustinus in libro tertio, contra duas epistolas Pelagianorum, capite quinto. *Nostra (inquit) fides, hoc est, catholica fides iustos ab iniustis non operum, sed ipsa fidei lege discernit. Quia iustus ex fide uiuit, Vbi sanctus Augustinus loquitur de fide iustificante, & quae discernit iustum ab iniusto; & dicit, eam fidem esse Catholicam, id est, fidem dogmaticam, communem toti Ecclesiae, non specialem illam, quae eius tantum est, qui credit, vel confidit sibi remissa esse peccata. Et paulò infra, dicit, hanc fidem esse fidem rectam, quae haeresi opponitur, & ratione cuius melior est mulier bis nupta catholica, quam virgo haeretica. Vbi sine dubio per fidem iustificantem intelligit fidem, qua creduntur articuli, & dogmata omnia sine vlla permixtione perfidia.*

Sanctus Leo sermone quarto, de Epiphania: *Hoc est (inquit) quod iustificat impios, hoc est, quod ex peccatoribus facit sanctos, si in vno, eodemque Domino nostro Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

Sanctus Prosper in lib. primo, de vita contemplatiua, cap. decimo octauo, enumerat breuiter summam fidei de Trinitate, & Incarnatione. Deinde capite decimo nono, hanc ipsam dicit esse fidem iustificantem: *Qui non crediderit (inquit) habendo fidem, nec iustitiam cordis habere poterit, nec salutem.*

Sanctus Fulgentius, in lib. de Fide ad Petrum, in ipso prologo, loquens de fide catholica, & dogmatica, quam in toto eo libro exponit: *Gaudeo (inquit) quod pro fide vera, sine vilo perfidiae vitio custodienda sollicitudinem geris, sine qua nulla potest prodesse, imo nec esse conuersio Apostolica quippe dicit auctoritas, quia sine fide impossibile est placere Deo. Fides namque est bonorum omnium fundamentum; fides est humanae salutis initium. Sine hac fide, nemo ad filiorum Dei numerum potest peruenire: quia sine ipsa, nec in hoc seculo quisquam iustificationis gratiam consequitur, nec in futuro vitam possidebit aeternam.*

Sanctus Bernardus, multis in locis hoc docet, sed

vnium in praesentia nobis citasse sufficere, serm. 6. in vigilia Natiuitatis, cum loqueretur de fide Incarnationis, & aliorum mysteriorum; Beati (inquit) qui non viderunt, & crediderunt. Pars nostra h. e. in verbo vitae; nec sane contumptibilis, ex qua nimirum vivitur, & qua vincitur mundus, quoniam insus ex fide vivit; haec est victoria, qua vincit mundum, fides nostra, haec est, qua velut quoddam aeternitatis exemplar praeterita simul, & praesentia, ac futura sine quodam rasilissimo comprehendit. Vbi fidem iustificantem dicit, complecti praeterita, praesentia, & futura, quia credimus omnes articulos, a Deo reuelatos, quorum alij sunt de rebus praeteritis, alij de praesentibus, alij de futuris.

CAPVT X.

Probatur idem rationibus.

POSTREMO, manifestis rationibus potest fides ista specialis explodi.

PRIMA ratio, Fides (vt ipse etiam docet Caluinus) in nihil aliud collimare debet, nisi in verbum Dei. Non enim potest esse certa, & infallibilis, nisi eius auctoritate nitatur, qui nec falli potest, nec fallere; at in verbo Dei nusquam reperitur annunciata salus, vel remissio peccatorum mihi, aut illi in particulari, exceptis quibusdam paucis, vt Paralytico, cui dictum est, Matth. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Et peccatrice, de qua dictum est, Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et fortasse Adultera, cui dictum est, Ioan. 8. *Vade, & iam amplius non peccare.* Et Zaccharo, de quo dictum est, Luc. 19. *Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahae.* Et Larro-ne, cui dictum est, 23. *Hodie mecum eris in Paradiso.* No igitur possunt reliqui homines credere, nisi omnino temperet, tamquam ex verbo Dei, sibi remissa esse peccata.

Respondent, specialem promissionem contineri in generali, nam qui dixit Ioan. 3. *Qui credit in filium, habet vitam aeternam;* Significauit omnes qui credunt, hoc est illum, & illum qui credit, habere vitam aeternam. Pari rane quid dicit, Acto. 13. *In hoc omnia qui credit, iustificatur.* Et Roman. 3. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes qui credunt in eum;* Significauit, omnes, & singulos, qui credunt, iustificari.

Sed haec responsio multis nominibus peccat. Primum enim nusquam dicit Scriptura, qui credit sibi remissa esse peccata, habet vitam aeternam, aut iustificatur; sed qui credit in filium, habet vitam aeternam, vel iustificatur. Quod autem credere in filium, sit credere, sibi remissa esse peccata per filium, non habent aduersarij ex verbo Dei, sed ex interpretatione sua; proinde non possunt id facere obiectum fidei, nisi velint ex verbo suo facere verbum Dei.

Adde, quod interpretatio ipsorum tantum abest, vt sit verbum Dei, vt etiam repugnet verbo Dei. Nam idem Ioannes, qui scripsit; *Qui credit in filium, habet vitam aeternam;* scripsit, Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.* Et infra; *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei?* Itaque credere in filium, ipso interprete Euangelista Ioane, est credere, quod Iesus sit filius Dei, & Christus, Sic etiam beatus Paulus, qui scripsit; *In hoc omnia qui credit, iustificatur, & iustitia in omnes qui credunt in eum.* Idem explicuit verba sua, cum ait ad Rom. 10. *Hoc est verbum fidei, quod praedicamus, quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus eum suscitauit a mortuis, saluus eris.* Itaque non modo non habentur in Scriptura illae particulae propositiones, quas aduersarij certa fide se tenere profitentur, videlicet, Lutheri, aut Caluino remittuntur peccata; sed neque habetur illa generalis,

A Omnis qui credit, sibi per Christum remissa esse peccata, iustificatur.

Deinde peccant aduersarij etiam in eo, quod ex antecedente conditionato colligunt conclusionem absolutam. Nam illae propositiones: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam.* Et: *In hoc omnia qui credit, iustificatur.* Conditionatae sunt, ac si dictum esset, Si quis credit in filium, is habet vitam aeternam; Et si quis in Christo credit, iustificatur. Ita enim explicat Apostolus ad Ro. 10. *Si credideris in corde tuo, &c.* Et Philippus Act. 9. *Si credideris ex toto corde, &c.*

Ex his autem conditionatis propositionibus recte colligitur conditionata conclusio, igitur ego, si credo, habeo iustificationem, & vitam aeternam. Absoluta vero conclusio, quam aduersarij volunt, requirit assumptionem absolutam, videlicet illam, A quo ego credo in filium, Quae assumptio absoluta non est in verbo Dei, sed in opinione mea. Opinio autem ista mea non solum non est verbum Dei, sed etiam fallax esse potest. Nam si omnis, qui existimat se credere, reuera crederet, sicut oportet, haeretici omnes, quantumuis inter se contrarij, recte crederent & saluarentur. Quis enim vnquam haereticus, fuit tam absurdus, & deploratus, qui se non arbitraretur rectissime credere? certe Lutherani, qui Caluianos, & Anabaptistas pro haeticis habent, ne cogantur fateri, illos recte credere, non possunt admittre, omnes illos reuera credere, qui arbitrantur se credere; quod idem Caluiani, & Anabaptistae eadem de causa non admittent.

Adde quod secundum scripturas, non satis est, quocunq; modo credere, sed oportet toto corde credere, vt dicitur Acto. 8. Et quemadmodum Dominus dicit; *Omnis qui petit accipit.* Luc. 11. Et tamen Iacobus in epistola sua, capite quarto, verum scribit; *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis.* Sic etiam quamuis scriptura dicit; *Qui credit in filium, habet vitam aeternam?* Tamen verissime dicere possumus, multi credunt in filium, & non habent vitam aeternam, eo quod male credant. Neque hoc negare possunt aduersarij, quippe qui fidem negant esse veram nisi sit viuua, & fructus bonorum operum pariat. At quis est, qui certo affirmare queat, se toto corde, atque vt oportet, credere, & fidem habere viuam, & cum caritate coniunctam?

Denique peccant Aduersarij in eo, quod existimant illas propositiones: *Qui credit in filium, habet vitam aeternam.* In hoc omnia qui credit, iustificatur. Et alias similes, ita esse intelligendas, vt sola fides sufficiat ad iustitiam, & salutem, quod aperte falsum esse in libro sequenti demonstratum sumus. Qui enim credit in filium, habet vitam aeternam, si caetera adhibeat, quae fides ipsa adhibenda demonstrat. Quare tamen si fateremur, scriptum esse in libro Dei, omnia qui credit, sibi remitti peccati, iustificatur; & pariter scriptum esse, talis, vel talis homo credit, si bi remitti peccata; quae falsa esse docuimus, adhuc tamen non posset recte colligi talem illum hominem verum esse iustificatum Proinde fides illa specialis non esset certa, ac per hoc neque diuina, neque iustificans.

SECUNDA ratio, Fides, iustificans praecedere debet iustificationem; Fides autem specialis misericordiae sequitur iustificationem; igitur fides specialis misericordiae, non est fides iustificans.

Propositio huius argumenti, certissima est, nam fides est causa iustificationis; causam enim significant illae propositiones, ex & per, cum dicitur ad Rom. 5. *Iustificati ex fide;* Et capite tertio. *Qui iustificat circumcissionem ex fide, & praeparatum per fide.* Omnis autem causa prior est effectu, Quocirca sanctus Augustinus, in libro de spiritu, & litera, capite trigesimo, hunc ordinem statuit inter actus iustificationis, vt PRIMO loco sit lex, per quam est cognitio peccati; SECUNDO, fides, quae impetrat gratiam contra peccatum. TERTIO, gratia, quae iustificat a peccato. Et in epistola 106. & alibi, sepea repetit per fidem impetrari

remif-

remissionem peccatorum, ac per hoc fidem priorem esse iustificationem.

Assumptio eiusdem argumenti, nullo negotio demonstratur, nam si fides illa specialis non sequitur iustificationem, falsa esse conuincitur. Quomodo enim vera fides est, qua credo mihi remissa esse peccata, si dum ita credo, nondum sunt remissa peccata, sed sunt per hunc ipsum actum postea remittenda? cinde si obiectum huius fidei est illa propositio, Mihi sunt per Christum peccata remissa, certe prior debet esse remissio, quam fides, cum omnis actus pendeat ab obiecto, non contra obiectum ab actu. Neque multum refert, si quis forte dicat, fide speciali non credi peccata esse remissa, sed remitti in praesens: nam semper remissio est obiectum fidei, ac per hoc prius debet esse, quam fides, neque intelligi potest, vt obiectum fiat per illum ipsum actum, cuius est obiectum, cum obiectum det essentiam actui, non actus obiecto. Non igitur fides illa iustificare potest, quae iustificationem ipsam specialem pro obiecto habet.

TERTIA ratio, Fides illa specialis, quam aduersarij fingunt, esse fidem iustificantem, tollit e medio orationem, sacramenta, opera bona, & quicquid aliud ad salutem nostram Deus instituit: non igitur fides iustificans, sed fides iustificationem impediens, & in exitum, ac perditionem adducens, iure nominari potest. Nam si certo, atq; ex fide credere debeo, mihi peccata esse remissa per Christum, quomodo possum cum publicano dicere, Deus propitius esto mihi peccatori, aut cum Apostolis, & Ecclesia vniuersa, Dimitte nobis debita nostra, nisi haesitem in fide, & Deum mendacem efficiam: cur enim si precarer a Deo, vt Verbum ipsius caro fieret in vtero Virginis, infidelis iudicaret, & non similitur infidelis merito iudicabor, si peccata a Deo remissionem peccatorum, cum non minus certa fide credere debeam, mihi remissa esse peccata, quam verbum carnem in vtero Virginis esse iam factum?

Deinde quid opus est baptismo, si per fidem, quae baptismum praecedere debet, certus sum mihi iam remissa esse peccata? Itaque Lutherus satis congruenter ad hanc suam haesim, de fide speciali scripsit, in libro de captiuitate babilonica, capite de baptismo, iustificari hominem, qui credit, etiam si forte is qui baptizatur, neque intendat baptizari, neque baptizet in nomine Domini. Quod idem dici potest de Sacramento reconciliationis, siue poenitentiae, aliusque remedijs peccatorum diuinitus institutis.

QUARTA ratio, quae proprie refellit eos, qui volunt fidem iustificantem esse fiduciam beneuolentiae specialis: nam tamen si fiducia obrinenda veniat, qualis esse debet in homine poenitentiam agente, praecedat iustificationem, tamen fiducia, qua quis confidit, sibi remissa esse peccata, seque Deo gratum esse, & haeredem regni, de qua loquuntur aduersarij, pendet a bona conscientia, & perseverantia in dilectione Dei, & operibus bonis, ac proinde praerogit iustificationem, non illam efficit, ac per hoc non est fides iustificans, sed aliquid fide iustificante posterius.

Pendere fiduciam, atq; etiam nasci ex bona conscientia, & perseverantia in dilectione, & operibus bonis perspicue tradunt diuinae scripturae Plal. 1. *Sacrificate sacrificium iustitiae, & sperate in Domino.* Eccles. 2. *Dirige viam tuam, & spera in illum.* Osee 12. *Et tu ad Dominum Deum tuum conuerteris, misericordiam, & iudicium custodi, & spera in Deo tuo semper.* Ioan. 2. *Manete in eo, vt cum apparuerit, habeamus fiduciam.* Et cap. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habebimus ad Deum.* 2. Petri 1. *Saturate, vt per bona opera vestram vocationem, & electionem faciatis.*

S. quoque Augustinus in libro de agone Christiano, cap. 13. *Fides (inquit) est prima, quae subiugat animam Deo, deinde praecipua viuendi quibus custoditis spes nostra firmatur.* Et tractat. 6. in Ioannem, docet, fiduciam ex caritate

A procedere. Vide in eandem sententiam sanctum Ioannem Chryostomum, homil. 5. in Matth.

QUINTA ratio, quae proprie Caluinum respicit, Fides iustificans pacem, & tranquillitatem animi parit, iuxta illud Apostoli, ad Rom. 5. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum:* At fides illa specialis, quam Caluinus docet perturbationem, & desperationem mentibus adfert. Vult enim Caluinus, fide speciali non solum credi oportere, nobis per Christum remissa esse peccata, sed etiam planè cognosci, nos ad numerum praedestinatorum certo pertinere, & fidem semel habitam amitti non posse, lib. 3. Instit. cap. 1.

At quis (obsecro) talem se fidem habere sperare potest, & si haec ipsa fides, & sola ipsa iustificat, quis iustum se futurum esse, aut vnquam se fuisse confidit? Falli enim posse eos, qui se praedestinos, aut numquam lapsuros arbitrantur, docet apertissime tum experientia, qua videmus quotidie homines labi, tum ipse etiam caluinus in eodem loco, vbi sic loquitur: *Tot vanitatis recessus sunt, tot mendacij lacubris, sicut cor humanum, tam fraudulenta hypocrisis obiectum est, vt se ipsum saepe fallat. At verò qui talibus fidei simulacris gloriantur, intelligant diabolus nihil se in hac parte praecellere.*

Certe si haec vera sunt, maxima pars hominum merito de salute desperat. Nam si ex iis, qui statuunt in corde suo se iustos, ac praedestinos esse, plurimi falluntur, & cum se Angelis pares arbitrentur, nihilo sunt diabolis meliores; nonne merito omnes formidare debent, ne ipsi sibi imponant? Quod si hoc formidant, nonne fide iustificante iam carent, quae certa, & firma notitia diuinae beneuolentiae esse debet?

CAPVT XI.

Refelluntur obiectiones aduersariorum.

BICIVNT aduersarij pro fide sua specialis, Primo, testimonium illud ad Hebr. 11. quod nos etiam primo loco aduersus eos attulimus. Nam cum definitur fides sperandarum substantia rerum, contendunt per substantiam rerum sperandarum intelligi debere expectationem certam promissae misericordiae. Nam vox Graeca *ὑπόστανος* expectationem significat, vt colligitur tum ex illo Plal. 38. *Quae est expectatio mea, nonne Dominus? & substantia mea apud te est?* Tum ex capite tertio ad Hebr. vbi cum dixisset Apostolus: *Quae dumus sumus nos, si fiduciam, & gloriam spei usque in finem firmam retineamus.* paulo post in eandem sententiam dicit: *Participes cum Christi esset sumus, si tamen initium substantiae eius usque in finem firmum retineamus.* Vbi repetitio illorum verborum (*usque in finem firmum retineamus*) conuincit, idem significatum esse per fiduciam, & per substantiam, quae in Graeco est *ὑπόστανος*.

RESPONDEO, S. Ioannes Chryostomus, sine dubio Graecae linguae peritissimus erat, nec ignorabat quid significaret vocabulum *ὑπόστανος*. Ipse autem auctor est expositionis, quam nos supra cap. 5. sequuti sumus. Haec autem sunt eius verba, homil. 12. in epistol. ad Hebraeos: *Quoniam ea quae sunt in spe, sine substantia esse putantur, si des eis tribui substantiam, magis autem eis non tribuit, sed ipsa est essentia eorum, vt puta, Resurrectio nec dum facta est, & nec dum est in substantia: si fides facit eam subsistere in anima nostra, hoc est quod dixi substantia. Nec alio modo locum istum exponunt caeteri Graeci interpretes, quorum auctoritate freti, contemnere possumus nouam grammaticam Melancthonis, & Kemnitj.*

Sed praeterea tamen vocabulum *ὑπόστανος* significare posset expectationem (negari enim non potest, quin multa, variaeque significet) tamen in locis allegatis ex Plal. 38. Et ex epistola ad Hebraeos sine dubio non expectationem, sed substantiam, siue substantiam significat.

Nam in Psal. citato legimus, *substantia mea apud te est*, in Hebræo quidem est, *יְהוָה יְהוָה* iohabibi expectatio mea: tamen septuaginta viri non ignorantes, per expectationem eo loco significari rem expectatam, quæ est vera vita, & substantia apud Deum, ideo vertebantur *in substantiam*.

In epistola verò ad Hebræos in ipso initia capitis primi, ubi legimus: *Qui cum sit splendor Patris, & figura substantiæ eius*. Græcè *χαράδρ ὁμοιωσις*, non significat vocabulum hoc expectationem, sed substantiam, est enim filius perfecta imago substantiæ Patris, id est, subsistentis personæ paternæ. Quæ notione utuntur hac voce passim Theologi tum veteres, tum recentiores. Capite autem tertio, initium substantiæ Christi, non significat initium fiduciam, sed initium novæ creaturæ, quod initium est fides. Nam (ut dicitur ad Galat. 4.) cum iustificamur, formatur Christus in nobis, & ideo dicimur ad Galat. 6. novæ creaturæ. Et ad Ephes. 2. dicimur creati in Christo Iesu, in operibus bonis. Itaque participes sumus Christi, ut membra capitis, si tamen retinemus initium huius novæ substantiæ eius, per quam formatus est ipse in nobis, quod initium est fides, quæ per dilectionem operatur.

Adde postremo, non posse aduersarios ex definitione fidei, quæ habetur ad Hebr. 11. errorem suum constabillere, quamvis eis concederemus, nomine *ὁμοιωσις* intelligi expectationem, siue fiduciam, Nam illud (*rerum sperandarum*) propriè refertur ad vitam æternam, & corporis resurrectionem, de quibus idem Apostolus dicit, ad Rom. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum, expectantes redemptionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus*. Et ad Tit. 2. *Expectantes beatam spem, & adventum gloria magni Dei*. Expectatio autem vitæ æternæ non est fides iustificans, etiam secundum doctrinam aduersariorum, qui fidem iustificantem definiunt fiduciam misericordiam, quæ in præsentia peccata remittuntur, aut remissa sunt, & per quam iusti reputamur à Deo, non per quam expectamus, ut iusti reputemur.

SECUNDA obiectio, Apostolus ad Rom. 4. dicit Abrahamam iustificatum ex fide, per fidem autem intelligit fiduciam misericordiam. Nam explicans fidem Abrahami dicit, *Qui contra spem in spem credidit*. Et infra: *Non habuit diffidentiam*. Similia sunt illa, Marci 11. *Quicquid orantes petitis, credite quia accipietis, & fiet vobis*. Vbi (*credite*) accipitur pro confidente, nõ enim tenemur fide propriè dicta credere, nos accepturos omnia, quæ petimus, cum multa petamus, quæ non accipimus, itè illud Iacobi 1. *Postulet autem in fide nihil hesitans*. Denique huc etiam pertinet illud, 2. Paral. 29. *Credite in Domino Deo vestro, & securi eritis*.

RESPONDEO, In his omnibus locis, vocabulum fidei accipitur pro vera fide Catholica, quæ credimus id omne quod Deus reuelat, non per fiduciam, aut confidentiam. Quamvis illud verum sit, fidem qua impetratur miracula, magnam esse debere, ut etiam gignat fiduciam quandam impetrandi quod petitur. Nam propterea dixit Dominus Cananæ: *O mulier, magna est fides tua*. Matth. 15. & Apostolus 1. Cor. 13. *Si habuerõ omnem fidem, ita ut montes transferam*. Esse autem fidem miraculorum, fidem ipsam Catholicam, supra probauimus ex cap. vltimo. Marci, & ex hoc ipsa loca, 1. Cor. 13. Neque res in controuersiam vocanda esset, eum facis constet, miracula fieri ad confirmandam fidem, quæ fundamentum est religionis, & salutis, iuxta illud Marci vltimo, *illi autem profecti, prædicauerunt vbique Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis*. Et illud Act. 3. *In fide nominis eius hunc, quem vos videtis, confirmauit nomen eius. Et fides, quæ per eum est, dedit integram sanitatem israhel*.

Illud igitur Roman. 4. *Qui contra spem in spem credidit*, hanc sententiam habet, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat, illud autem (*Non habuit diffidentiam*)

significare posset, fidem Abrahami fuisse insignem, ita ut fiduciam quoque pepererit. Quamquam supra notauimus, diffidentiam hoc loco positam esse pro incredulitate, cum sit in Græco *ἀπιστία*. Denique Apostolus euidenter aperit, quæ fuerit fides Abraham, cum ait: *Plenissimè sciens, quia quæcumque promisit Deus, potens est, & facere*. Itaque omnipotentiam Dei credidit Abraham. Deum autem esse omnipotentem, fide tenemus, non fiduciam.

Illud Marci 11. *Credite quia accipietis*, ad fidem propriè dictam pertinet, sed intelligitur cum conditione, si benè petatis, & si expedit vobis dari. Illud Iacobi 1. *Postulet in fide nihil hesitans*, excludit dubitationem fidei contrariam. Vult enim Deus, omnipotentiam suam sine vlla dubitatione credi, nam ideo Dominus Mat. 9. petebat à cæcis: *Creditis quia hoc possunt facere vobis?* Et Angelus Gabriel, Luc. 1. Zachariam puniuit, quod promittenti Deo filium obiecerit senectutem suam, & sterilitatem coniugis. Et ad Mariam idem Angelus de Christi, & Ioannis conceptione loquens: *Non erit* (inquit) *impossibile apud Deum omne verbum*. Nec tamen esset absurdum, aut contra sententiam nostram, si quis diceret, loqui Iacobum de fide, quæ gignit fiduciam, ac per hoc non solum incredulitatem, sed etiam diffidentiam excludere.

Illud denique 2. Paralip. 20. *Credite in Dominum Deum vestrum, & securi eritis*. De fide propriè dicta intelligitur, fideles enim suos Deus protegit, & custodit. Id verò ex sequentibus verbis manifestè colligitur. Sequitur enim: *Credite prophetis eius, & cuncta euentum prospera*. Vbi non significat scriptura, fiduciam esse ponendam in prophetis, sed fidem habendam verbis eorum. Neque credibile est intra duas lineas scripturam accepisse verbum (*credendi nunc pro fiducia, nunc pro fide*). Semper igitur accepit pro fide.

TERCIA obiectio sumitur ex illis locis, ubi reprehenduntur quidam ob timiditatem, & tamen ea reprehensio refertur in defectum fidei, ex quo sequitur, ut fides accipiat pro fiducia, cui propriè opponitur timor. Matth. 6. *Quanto magis vos modicæ fidei*. Matth. 8. *Quid timidi estis modicæ fidei?* Matth. 14. *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Matth. 16. *Quid cogitatis modicæ fidei?* Et confirmatur argumentum, quoniam sicut timor, qui est fiduciam contrarius, opponitur fidei, sic etiam interdum fortitudo, quæ propriè nascitur ex fiducia, in scripturis tribuitur fidei. Hebr. 11. *Sancti per fidem vicerunt regna, fortes facti sunt in bello, &c.* 1. Petri 5. *Cui resistite fortes in fide*. Ephes. 6. *In omnibus scutum fidei, &c.*

RESPONDEO, Non est mirum si timiditas, quæ fiduciam opponitur, refertur in defectum fidei, quandoquidem ipsa fiducia oritur ex fide. Sed non ideo confundenda est fides cum fiducia. Itaque cum Dominus ait: *Quid timidi estis modicæ fidei?* Docet idem timorem in Apostolis locum inuenisse, quoniam debiles erant in fide. Nam si magna, id est, firmissima, & intensissima fide credidissent Christum esse Deum, ac per hoc vbique præsentem, & omnipotentem, semperque vigilantem, ac suorum prouidentiam gerentem, ex ea fide conceperissent fiduciam euadendi periculum naufragij, etiam si Christus corporaliter dormiret: sed quoniam dubitabant, an periculum illud euadere possent, nisi Christum dormientem excitarent, ideo merito audierunt, *Quid timidi estis modicæ fidei?* quod idem ad alia loca respondendum est.

Eadem de causa fortitudo tribuitur fidei, quoniam fides est radix & origo fiduciam, & ipsius etiam charitatis, quibus contraria omnia superantur. Quamvis illud etiam dici posset, fortitudinem referri in fidem, quoniam fides est genus armorum spiritualium, quibus armati fideles fortiter bellum gerunt aduersus Principes, & potestates, contra nequitiam spiritualia in cælestibus: sed eadem ratione referri posset fortitudo in alias Christianas virtutes, quæ sunt omnia spiritualium

armorum

armorum genera, ut idem Apostolus docet ad Ephes. 6.

QUARTA obiectio, in qua multum omnino confidere videntur Hæretici, sumitur ex illis verbis ad Rom. 4. *Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio*. Videntur enim hæc verba planè cogere, ut per fidem intelligamus fiduciam, siue assensum, quo amplectimur promissionem, eamque nobis applicamus. Nam quemadmodum in humanis contractibus non est rata donatio, vel promissio, donec illa is, cui facta est acceptauerit, sic etiam promissio remissionis peccatorum non est firma, id est, non sortitur effectum suum, nisi homo per fidem illam amplectatur, & dicenti Deo, remittuntur tibi peccata tua, dicat homo credo mihi remitti peccata mea. Nam si id non dixerit, mendacem facit Deum, iuxta illud, 1. Ioan. 5. *Qui non credit, mendacem facit eum*. Igitur ut firma sit promissio ex fide iustificat Deus, id est, eos iustificat, qui credunt, & confidunt, se iustificari. Alioqui si per fidem intelligeremus fidem historicam, quæ credimus Christum natum esse de Virgine, & alia id genus, ineptissima esset illa Paulina sententia, ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio. Hoc argumentum proponere volui paulò etiam clarius, quam aduersarij ipsi facere soleant, ut clarior quoque, ac euidentior fiat solutio.

RESPONDEO, si Deus alicui manifestè diceret, remittatur tibi peccata, ut revera dixit Paralytico, & Magdalenæ, sine dubio credere, & confidere is deberet, sibi verè peccata esse remissa, alioqui mendacem faceret Deum, ut sanctus Ioannes dicit. Sed non ideo per eam fidem is iustificaretur, nam ut supra ostendimus, fides ista, ut etiam fiducia posterior esset remissione peccatorum, ac proinde eam efficere non posset.

Cæterum Apostolus ad Rom. 4. non loquitur de promissione remissionis peccatorum, ut aduersarij falso assumunt, sed de promissione facta Abraham, quod Pater fieret multarum gentium, siue, quod est idem, de promissione vocationis gentium ad iustitiam, & salutem. Hæc autem promissio non poterat esse firma, & rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysi, vel ex operibus factis ex viribus liberi arbitrij, nam tunc vel nulli omnino, vel soli Iudæi iustificati, salutemque fuissent, quare ut firma sit promissio, & gratuita, nõ debita, non iustificat Deus homines ex lege, aut operibus factis ex solis naturæ viribus, sed ex fide estu Christi, quæ sola est initium gratuitæ, veræque iustitiæ non solum Iudæis, sed etiam gentibus.

Itaque aduersarij perperam intelligunt in hoc testimonio, tum vocabulum promissionis, tum vocabulum fidei. Et quidem, per vocabulum promissionis, non intelligi remissionem peccatorum, sed vocationem gentium, patet ex illis verbis: *Ut firma sit promissio omni semini, non ei, qui ex lege est solus, sed & ei, qui ex fide est Abraham, qui pater est omnium nostrorum, sicut scriptum est, quia patrem multarum gentium posui te*.

Per vocabulum autem fidei non intelligi fidem, sed fiduciam qua quis credit, aut confidit sibi remissa peccata sed fidem dogmaticam, quam illi vocant historicam, patet ex verbis sequentibus: *Sed confortatus est fide, dans gloriam Deo plenissimè sciens, quia quæcumque promisit Deus, potens est & facere*. Ideo & reputatum est illi ad iustitiam. Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad iustitiam, sed etiam propter nos, quibus reputabitur creditibus in eum, qui suscipiuit Iesum Christum Dominum nostrum à mortuis. Hic enim videmus fidem iustificantem in Abrahamo fuisse fidem omnipotentiam Dei, & in nobis similitur fidem, qua credimus, Deum excitasse Christum à mortuis.

Quod autem sanctus Ioannes scribit: *Qui non credit, mendacem facit eum*, non solum locum haberet in eo, qui non crederet, sibi remissa esse peccata, si Deus hoc illi speciali verbo significaret: sed etiam locum habet in iis, qui non credunt, Iesum esse filium Dei, & alia dogmata,

quæ Deus per Prophetas, & Apostolos suos manifestauit.

QUINTA obiectio, Fides non iustificat, ut respicit in Verbo Dei rerum gestarum historias, aut comminationem pœnarum, aut præcepta, & leges operum faciendum, sed solum ut respicit promissionem salutis, & hanc non in genere, sed in speciali, igitur reuè definita est fides iustificans, fiducia specialis misericordiam propter Christum.

Et quidem fidem non iustificare, ut respicit historias, probant, quoniam non docet, quomodo ab ira Dei liberemur, sed potius auget pauores, & desperationem. Quod enim est signum terribilius iræ Dei, quam placari Deum non alia victima potuisse, nisi morte filij?

Eam item fidem non iustificare, quæ proponit minas, & iudicium Dei iustum in peccatores, eadem ratione probant, quoniam fides iustificans facit querere Deum, fides autem minarum, & iudicij absterret potius, & fugere compellit.

Eam quoque fidem, quæ docet mandata, & legem operum, non iustificare, probant, quoniam illa fides adigit homines ad desperationem, cum requirat exactam legis impletionem, quam nemo prestare potest.

Denique fidem promissionum generatim solum propositarum non iustificare, probant, quia promissio non adfert pacem, & tranquillitatem animæ, nisi in speciali applicetur. Restat igitur ut illa sola fides iustificet, quæ respicit promissionem salutis, ut in speciali ad nos pertinet. Quocirca Lutherus in comment. ad 1. & 3. cap. ad Galat. totam vim promissionem sitam esse dicit in nominibus, Nostri, Nobis, Me, &c. Ut cum dicitur Galat. 1. *Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris*. Et cap. 3. *Fidelis est pro nobis maledictum*. Et cap. 2. *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me*.

RESPONDEO, aduersarij non malè ratiocinantur apud suos, quibus persuaserunt, fidei iustificantis officium esse, reddere homines securos, ac certos de remissione peccatorum, & salute sempiterna. Hoc enim admissio principio non est difficile probare, fidem iustificantem non respicere historias, aut leges, aut minas, sed promissiones tantum, & gratiam, nõ debita, non iustificat eos assumere, quod erat probandum, ridet eiusmodi argumenta.

Nam cum dicunt, fides iustificans non respicit historias, id est, res gestas, quæ narrantur in scripturis, quoniam illa pauores, & desperationem auget. Negamus consecutionem, quod attinet ad pauores. Non enim ideo non iustificat fides, quia pauores auget, imo pauores augendo iustificat, non (ut illi vellent) securitatem adferendo, sed ut scripturæ docent, reuocando à peccato, & disponendo ad iustitiam. *Initium enim sapientie, timor Domini*. Prouerb. 1. 1. einde negamus, eiusmodi historias augere desperationem. Nam etsi historia mortis Christi summam summi Dei iram contra peccatum ostendit, tamen simul ostendit, mortem illam pretium fuisse redemptionis, & propitiationem pro peccatis totius mundi. 1. Timoth. 2. Et 1. Ioan. 2. Denique multæ sunt historie, quæ in spem erigunt peccatorem, & ad querendum potius Deum, quam ab eo fugiendum hortantur, quales sunt historie de conversione Pauli, Marthæ, Zachari, Magdalenæ, & similibus. Atque hoc idem Respondeo, ad aliam partem argumenti, de fide respiciente minas, & iusta Dei iudicia.

Ad illud autem de fide respiciente leges, & mandata, Respondeo, eam quoque iustificare, quoniam excitat in homine propositum benè operandi, sine quo (ut infra suo loco dicemus) nemo iustificari potest. Neque verum est, hac fide adigi homines ad desperationem. Neque enim recta fides docet, Deum requirere à nobis, ut propria virtute legem præsumamus implere, sed contra potius, ut sine dubitatione credamus, sine ipsius

auxilio

auxilio nihil omnino nos posse, omnia autem posse in eo qui nos confortat.

Denique quod dicunt de promissionum generalium applicatione, propter illa pronomena, nostris, nobis, me, & similibus: rectè dicunt, posse vnumquemque promissiones generales sibi applicare per fidem. Nam quemadmodum fide catholica credo Christum mortuum esse pro omnibus, ita eadem fide credo mortuum esse pro me, qui sum vnus ex omnibus. At illæ promissiones, quæ absolute reperuntur in scripturis, testantur sufficientiam pretij nostri, id est meritum Christi. Fuit enim Christi passio, quoad sufficientiam, propitiatio pro peccatis non solum nostris, sed etiam totius mundi.

Nulla autem est promissio generalis, quæ testetur, Christi mortem in omnibus sortiri suum effectum, absq; vlla conditione ex parte ipsorum, sed omnes conditionales sunt, quod attinet ad efficaciam, cum fidem, & Sacramenta requirant. Legant aduersarij nobis ex libro Dei talem aliquam generalem promissionem, & tunc suo iure poterunt eam sibi ratione pronominum applicare.

Quid quod ipsi quoque inficari non possunt, exigi saltem conditionem fidei. Non enim admittunt, per Christi mortem promissam esse indulgentiam omnibus hominibus, etiam si in Christum credere nolint. Cum igitur non sit facta promissio remissionis peccatorum, ipsis etiam aduersariis consentientibus, sine conditione fidei, quomodo possunt absolute credere, sibi remissa esse peccata, cum ex nullo verbo Dei didicerint, se habere fidem, qualis requiritur ad remissionem illam obtinendam?

At (inquiunt) nonne S. Ioannes in 1. epist. cap. 5. absolute, & sine conditione dicit: *Hæc scribo vobis, qui creditis in filium Dei, vt sciatis, quia vitam habetis æternam?* Oportet igitur absolute credere, nos habere vitam æternam: alioqui, vt ibidem idem Ioannes ait: *Mendacem facimus Deum.*

RESPONDEO, S. Ioannes verissime dicit, omnes qui credunt, videlicet sicut oportet, habere vitam æternam, nimirum in spe. Nam spe salui facti sumus, Rom. 8. Cæterum non dicit, omnes qui arbitrantur se credere, sicut oportet, reuera credere sicut oportet. Itaque ait quidem, *Hæc scribo vobis, qui creditis, vt sciatis, quia vitam habetis æternam,* sed non ait, *Hæc scribo vobis, vt sciatis, vos habere fidem,* qualis requiritur.

Sententia igitur Apostoli conditionalis est, scribit enim iis, qui credunt vt sciant, se habere vitam æternam si reuera (sicut oportet) credant, hoc est, si fidem habeant quæ per dilectionem operatur.

CAPVT XII.

Proponitur secunda quæstio, an fides sola iustificet.

SEQVITVR nunc Altera quæstio, an fides sola iustificet. Quo loco illud est initio Obseruandum, quæstionem istam disputari posse de dispositionibus ad iustitiam, an fides videlicet per modum dispositionis sola iustificet? Item de ipsa formali iustificatione, an, vt homo si formaliter iustus, requiratur obedientia legis saltem in habitu, an verò sufficiat fides apprehendens Christi iustitiam. Denique de consequentibus iustitiam, nimirum vtum ad iustitiam retinendam, & conseruandam requirantur opera bona, an fides sola sufficiat. Cæterum hoc loco primam tantum quæstionem suscepimus explicandam. Nam de aliis duabus in sequentibus libris disserendum erit. Quare nemo mirari debet, si multa hoc loco prætermittimus, quæ alij scriptores de sola fide iustificante, vel potius de fide, non sola fide iustificante, disputant.

Porrò hæretici huius temporis vna in re conueniunt inter se, & dissentiunt à Catholicis, in aliis tribus dissentiunt etiam inter se. Conueniunt, fidem solam iustificare,

hoc est, nulla re alia iustificationem acquiri, vel vt ipsi loquuntur, apprehendi, nisi fide.

Dissentiunt autem Primo de modo, quo fides iustificat. Nam Lutherus sensisse videtur, fidem esse veram causam iustificationis. Sic enim scribit in 2. cap. ad Galat. *Fides est formalis iustitia, propter quam homo iustificatur, non propter caritatem.* Vbi non solum vox illa, *formalis*, significat veram causam, sed etiam antithesis, qua fidem opponit caritati. Nam cum negat, nos iustificari propter caritatem, cerè negat, caritatem esse causam iustificationis: igitur cum asserit propter fidem nos iustificari, asserit, fidem esse causam iustificationis.

Eandem sententiam in Colloquio Altemburgensi, tribuunt Illyriciani VVittembergensibus, affirmantes à Georgio Maiore dictum esse, fidem esse causam, cur datur iustificatio. Alij tamen plurimi, ac ferè omnes hoc tempore docent, fidem non iustificare per modum causæ formali, aut efficientis physicae, vel meritoriae, quasi aut ipsa sit iustitia, vel initium iustitiæ, aut eius intuitus, siue respectu Deus nos iustificet, sed solum relatiuè, quia respicit ac recipit oblatam indulgentiam.

Itaque sensum huius propositionis, Homo fide iustificatur, hunc esse volunt, Homo iustificatur per gratiam Dei, non imputantis peccata, quam gratiam fides credendo recipit. Explicant sententiam suam exemplo manus, quo pauper eleemosynam à diuite recipit. Nam manus illa recipiens eleemosynam, non est ipsa eleemosyna, neque est causa efficiens eleemosynæ, neque propter ipsam, quasi sua pulchritudine id mereatur, datur eleemosyna, sed solum relatiuè concurrat ad eleemosynam obtinendam, quoniam dare, & accipere, sunt relatiua, neque enim dari potest eleemosyna, nisi ab aliquo recipiatur. Ita explicant modum, quo fides iustificat, Philippus in locis communibus, titulo de bonis operibus, in dilutione argumentorum. Et Kemnitius, in Examine Concilij Tridentini, sessio. 6. Et Ioannes Caluinus, in Antidoto Concilij, ad can. 11. sessio. 6. Item in Colloquio Altemburgensi, non solum Illyriciani, siue Saxonici, sed etiam VVittembergenses Electorales conueniunt in eo, quod fides non sit diceuda causa, sed merum organum iustificationis, & verba Georgij Maioris sibi obiecta, non tam defenderunt, quam excularunt. Ex quo intelligimus Lutheranos, qui se iactant omnia tribuere soli fidei, reuera nihil omnino ei tribuere, sed eam planè contemnere, ac nihili facere.

SECUNDO, dissentiunt de actibus aliarum virtutum, siue operum, vt spei, dilectionis, penitentia, & similibus, an videlicet requirantur ad iustificationem aliquo modo. Nam etsi conueniant in eo, quod isti actus non sint causa iustificationis, neq; dicantur iustificare: tamen aliqui existimant, requiri eorum præsentiam, vel vt signa veræ fidei, vel aliis de causis. Ita docent VVittembergenses, in Colloquio Altemburgensi, idem etiam docet Philippus, in locis communibus, paulò ante citatis. *Clarè (inquit Philippus) docemus, oportere in homine existere notitiam articuloꝝ, item contritionem, bonum propositum, inchoari dilectionem. De his dimicant aduersarij, quæ tamen fatemur ipsi, in homine oportere existere. Sed addimus oportere accedere fidem, id est, fiduciam misericordie, quod propter filium Dei habemus remissionem peccatorum, non propter has nostras virtutes.*

Caluinus item in Antidoto Concilij, ad artic. 11. sess. 6. docet, fidem solam iustificare, sed eam fidem non esse solam, quo modo Solis calor solus accendit, quamuis non sit solus, sed cum splendore coniunctus. Similia habet Kemnitius loco notato.

Contrà autem Illyriciani, siue Saxonici, hoc est, rigidi Lutherani in eodem Altemburgensi Colloquio contendunt, ita solam fidem iustificare, vt illud Solum, non solum meritum, sed etiam præsentiam aliarum virtutum

excludat,

excludat. Et hanc fuisse volunt Lutheri sententiam. Et sanè Lutherus in cap. 2. ad Galat. ita loquitur: *Fides sine & ante caritatem iustificat.* Et in disputatione, Vtrum opera faciant ad iustificationem, an non, tom. 1. operum suorum, sic ait, in 3. propositione. *Fides nisi sit sine vllis etiam minimis operibus, non iustificat, imò non est fides.*

TERTIÒ, dissentiunt de voce Sola, an sit omnino necessaria, an verò possit iusta aliqua de causa reticeri. Non desunt enim inter Lutheranos, qui dicant, voculam illam Sola in propositione, Fides sola iustificat, etiam si non exprimitur, subintelligi, & ideo non esse de ea pertinacius altercandum, præsertim cum non inueniatur in sacris literis, imò posse vtiliter reticeri concordia causa. Alij tamen contra, pro vocula Sola acerrimè dimicandum esse censent, atque omnia priùs, quam vt ea vox sibi eripiatur, toleranda esse contendunt. Vide de hac eorum digladiatione Ioan. Cochleum, in Actis Lutheri, anno 1530. Et Laurentium Surium, in commentario rerum gestarum, eiusdem anni, vel ex hæreticis, Ioan. Sleidanum, ad eundem annum, & Dauidem Chytræum, in histor. confess. Augustanæ, & ipsum etiam Altemburgense Colloquium, vbi multa de hac re ab Illyricianis referuntur. Sed nos parum laborantes de ipsorum contentionibus, ad eam tantum controuersiam explicandam aggredimur quam nobiscum, id est, cum Catholicis habent.

Igitur aduersarij, vt paulo antè diximus, Sola Fide iustificationem acquiri, siue apprehendi docent: Catholicis contra, ac præsertim Synodus ipsa Tridentina (quam omnes Catholici vt magistratam sequuntur) sessio. 6. cap. 6. Septem actus enumerat, quibus impij ad iustitiam dispoñuntur, videlicet fidei, timoris, spei, dilectionis, penitentia, propositi suscipiendi sacramenti, & propositi nouæ, vitæ atque obseruationis mandatorum Dei. Quam sententiam veram esse in sequentibus capitibus, Deo benè iuuante, probabimus.

CAPVT XIII.

Fidem iustificare, sed non solam, idem enim facere Timorem, spem, dilectionem, &c.

OMINEM non sola fide iustificari, quinque argumentis principalibus, demonstrare conabimur.

PRIMUM argumentum petimus ex eo, quod scripturæ, & Patres tribuunt vim iustificandi non soli fidei, sed etiam aliis virtutibus, quas Concilium Tridentinum, inter dispositiones ad iustitiam numerauit, deinde addemus alia argumenta variis ex locis petita.

PRIMA igitur dispositio, ex doctrina Concilij, Fides est, de qua superuacaneum est ostendere, per eam iustificari impium, cum aduersarij id non negent. Quare probabimus, fidem non tam iustificare, quam iustificare vt initium, & radicem primam iustificationis: hinc enim sequetur, non ipsam solam iustificare, sed sic eam agere in hoc negotio, quod suum est, vt etiam cæteris virtutibus locum relinquat. Simul etiam refellemus aduersariorum impudentiam, qui Concilio Tridentino vitio vertunt, quod fidei nihil amplius dederit, quam vt esset initium iustificationis, cum ipsi tamen (vt paulo antè ostendimus) nihil ei re ipsa tribuant, & sit reuera apud ipsos, Fides iustificans, titulus sine re, vel res de solo titulo, vt Lutherus falsò scripsit, de libero voluntatis arbitrio.

Igitur fidem esse initium iustificationis, docet Apostolus, ad Hebr. 11. *Accedentem ad Deum, oportet credere, quia est, &c.* Vbi tribuitur fidei prima motio in Deum, per quam is qui longè erat, iam incipit propinquare. Idem Apostolus ad Rom. 10. *Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit. Sed quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? quomodo credent sine prædicant? quomodo*

predicabunt nisi mittantur? Vbi hunc ordinem iustificationis describit Apostolus, vt Primò sit missio prædicatorum. Secundò, ipsa prædicatio Euangelij. Tertiò, fides. Quartò, inuocatio. Quintò, salus, id est, iustificatio, quæ est sanitas animæ à morbo peccati. Ex quibus missio, & prædicatio extra nos sunt, proinde prima inchoatio iustificationis in nobis est fides, quam sequitur inuocatio, & cætera ordine suo.

Sanctus etiam Ioannes cum ait: *Quoiquot receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Ioan. 1. aperte docuit, eos, qui per fidem Christum recipiunt, nondum esse filios Dei, sed posse fieri, si pergant vterius, vt etiam sperare, & diligere incipiant. Dilectio enim propriè filios Dei facit, vt patet ex cap. 2. 1. epistolæ eiusdem Ioannis. Sed iam audiamus etiam veteres Patres.

CLEMENS Alexandrinus, libro 2. Strom. ante medium: *Fides (inquit) est prima ad salutem inclinatio, post quam timor, & spes, & penitentia.*

CYRILLVS Hiero'olymitanus, Catechesi 1. scribit, fidem esse quasi oculum, & lampadem ad viam salutis inueniendam.

EVSEBIVS Emisenus, homil. 2. de Symbolo, fidem appellat lumen animæ, ostium vitæ, fundamentum salutis.

Sanctus Ioannes Chrysolomus homil. de fide, spe, & caritate, nominat fidem, originem iustitiæ.

Sanctus Cyrillus Alexandrinus, lib. 4. in Ioannem, cap. 9. *Iamua (inquit) & via in vitam, fides erit.*

Sanctus Ambrosius, lib. de sacramentis primo, in ipso principio. *In Christiano (inquit) prima est fides.*

Sanctus Hieronymus, in comm. ad cap. 3. epistolæ ad Ephesios: *Fiducia (inquit) atque accessus ad Deum principium atque origo fides in Christo est.*

Sanctus Augustinus, in expositione capituli tertij epistolæ ad Galatas. *Efficiuntur (inquit) filij sapientia, præparante, ac præst. ante id scilicet Mediatoris. Fides igitur præparatio est ad iustificationem, per quam efficiuntur filij Dei.* Item in libro de prædestinatione sanctorum, capite 7. *Fides (inquit) prima datur, ex qua cætera imperantur.* Et in libro de bono perseuerantia, capite 2. *Quod initium (inquit) verius homini Christiano, quam credere in Christum? Et in libro de spiritu, & litera capite trigesimo: Per legem (inquit) cognitio peccati, per fidem impetratio gratia, per gratiam sanitas animæ, &c.* Vbi post legem, quæ extra nos est, primo loco inter ea, quæ in nobis sunt, constituit fidem, secundo orationem, tertio gratiam, &c. Et in serm. 22. de verbis Apostoli: *Dominus (inquit) Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Vides quomodo fides solum inchoat ædificium, & sine spe, & caritate non perficit?

Sanctus Prosper libr. 1. de vita contemplatiua, cap. 21. *Fides (inquit) est iustitiæ fundamentum, quam nulla bona opera præcedunt, & ex quo omnia procedunt.* Et respons. ad dubium octauum Geneuenisium: *Fides est (inquit) virtutum omnium fundamentum.*

Sanctus Gregorius, libro 2. Moralium, cap. 33. *Si fides (inquit) non prima in corde nostro gignitur, reliqua quæque esse bona non possunt.*

His testimoniis addi potest ratio naturalis, nam potest aliquis credere, quod non sperat, neque diligit, non potest sperare, aut diligere, quod non credit: igitur fundamentum spei, & caritatis est fides, non contra fundamentum fidei spes, aut caritas. Rursus in corporalibus morbis initium salutis est credere se ægroto, & medico curare volenti fidem habere: non tamen sola illa fides est integra sanitas.

SECUNDA dispositio est Timor, quem quidem bonum esse, ac salutarem ostendimus in secundo libro de penitentia, capite decimo septimo, & decimo octauo.

Nunc

Nunc adferemus solum ea loca, quae docent illum concurrere ad iustificationem eo ferè modo, quo fides ipsa concurrat.

PRIMUM igitur, fidem iustificare didicimus ex Apostolo, quid ait: *Sine fide impossibile est placere Deo.* Heb. 11. Sed hoc idem dicitur de Timore, Ecclesiast. 1. *Qui sine Timore est, non poterit iustificari.*

DEINDE, fides iustificat, quia est initium iustitiae, & salutis, ut paulò ante docuimus: *At Timor Domini est initium sapientiae,* ut legimus Psal. 110. Et Prou. 1. Et per sapientiam intelligitur perfecta iustificatio, quae totum hominem componit, ut S. August. demonstrat in libr. 1. de sermone Domini in monte, cap. 9. per Timorem autem istum, qui est initium sapientiae, intelligunt Timorem feruilem, qui est in peccatore (de quo timore hinc disputamus) ferè omnes Patres, ut sanctus Basilius, oratione in principium Prouerbiorum. Sanctus Augustinus tum loco citato, tum tract. 9. in epistola Ioannis. Sanctus Gregorius, homil. 19. in Ezechielem. Beda in commen. ad primum caput Prouerbiorum. Sanctus Bernardus, homilia 23. in Cantica, & alij.

Præterea, Fides iustificat, quia per eam quærimus Deum, atque ad eum accedimus, ut etiam aduersarij docent, sed idem facit Timor, scriptum est enim in Psal. 77. *Quem occideret eos, quærebant eum, & reuerberantur. & diluculo ueniebant ad eum.* Et rursus in Psal. 82. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine.* Et Ionæ 3. ad timorem in celsum à Iona Rex, & populus Niniuiticus ad Deum rediit. Ex quo loco intelligimus, quàm procul aberrat à vero Martinus Lutherus, qui in commen. ad 2. cap. ad Galat. dicit, impossibile esse, ut peccator audiens ex lege iudicium Dei, non fiat impatiens, & non murmuret, & oderit Deum. Et in assert. articuli 6. affirmat, peccatorem quamdiu timore angitur, semper fieri deteriorem in se ipso, quamuis fortasse aliis minus nocet.

Ad hæc, Fides iustificat, quia per eam formatur Christus in nobis, ut dicitur ad Galat. 4. At de timore scribit Ilaías cap. 26. secundum interpretationem 70. *A timore tuo concepimus, & peperimus spiritum salutis.*

RURSUS, fides iustificat, quia iustus ex fide uiuit. Habacuc 2. Et de timore scriptum est: *Timor Domini fons uitæ.* Prouerb. 14.

DEINDE, fides iustificat, quia purgat peccata, ut Apostolus docet Act. 13. Rom. 3. Galat. 3. & alibi. At de timore quoque legimus Ecclesiast. 1. *Timor Domini expellit peccatum.*

Neque desunt etiam in hac parte testimonia Patrum. S. Augustinus Tract. 9. in epistolam Ioannis: *Stimulat (inquit) timor, sed noli timere, intrat caritas, quæ sanat, quod uulnerat timor. Timor Dei sic uulnerat, quomodo medici feruamentum putredinè tollit. Opus est ergo, ut intret timor primo, per què ueniat caritas: Timor medicamentum caritas sanitas.* Idem in lib. de catechizandis rudibus, c. 5. *Rarissimè (inquit) accidit, imò uerò nunquàm ut quisquam ueniat uolens fieri Christianus, qui non sit aliquo Dei timore percussus.* At certe introducere caritatè, & compellere ad quærendum lauacrum regenerationis, disponere ad iustificationè est.

Sanctus Basilius, in Psal. 33. tractans illum: *Timorem Domini docebo uos; Timor (inquit) salutaris, qui ad sanctitatem ducit, & anima diuinitus insitit, qualis existat, si cupis audire, attende, &c.*

Sanctus Hieronymus in commen. ad 1. capit. Malachiæ: *Pult (inquit) Dominus, ut à malis per suppliciorum formidinem recedamus, & de timore seruorum ad gratiam filiorum transeamus.*

Sanctus Gregorius, homil. 34. in Euangelia: *Praua (inquit) mens si non prius per timorem eueritit, ab assuetis uitiis non emendatur.*

Ioannes Cassianus, lib. 4. de institutis renunciantium, c. 39. *Principium nostræ salutis, eiusdemq; custodia, sicut dixi,*

timor Domini est. Per hunc enim & initium conuersionis, & uitiuorum purgatio, & uirtutum custodia bis, qui imbuuntur ad uiam perfectionis, acquiruntur. His adde locum ante citatum ex Clemente Alexandrino, qui post fidem subiungit timorem in negotio acquirendæ salutis.

Accedat Postremò etiam ratio, natura enim timoris est, ut fugiat mala, & quærat remedia, quibus illa possit euadere. Hinc enim sanctus Ioannes Baptista dicebat, Mat. 3. *Quis uobis demonstrauit fugere à uentura ira?* Et nos quotidie uidemus, nunquam esse homines de salute æterna magis sollicitos, quàm cum ingens aliquis timor, aut pestis, aut naufragij, aut tonitruum, & cœlestium fulminum ingruit.

TERTIA dispositio Spes est, quæ nascitur ex fide, non secus ac timor. Eadem enim fides, quæ docet, Deum iudicem esse iustissimum, & vindicem peccatorum acerrium, & ideo gehennam ignis inextinguibilis peccatoribus oblatam, & impenitentibus præparatam, docet etiam eundem esse Patrem clementissimum, & nolle mortem peccatorum, sed ut conuertantur, & uiuant, & ideo filium suum in terras misisse, ac paratum esse propter merita filij sui peccatores omnes in gratiam recipere, si penitentiam agere, & ad se toto corde redire uelint.

Hanc igitur spem obtinendæ ueniæ, dispositionem esse ad iustitiam, & remissionem peccatorum, docet Sapiens, Prou. 28. *Qui sperat in Domino, sanabitur.* Et Dauid in Psal. 36. *Saluabit eos, quia sperauerunt in eo.* Et Psal. 90. *Quoniam in me sperauit liberabo eum.* Et Dominus, Mat. 9. *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.* Non enim (ut quidam falsò docent) prius Dominus Paralyticum iustificauit, quàm ei diceret, confide fili: sed contrà (ut Concilium Tridentinum significat, sess. 6. cap. 6.) prius dixit, Confide fili, & cum eum erectum in spem salutis uidit, adiunxit, remittuntur tibi peccata tua.

Sanctus Ambrosius, lib. 1. de pœnit. cap. 1. *Nemo potest bene agere penitentiam, nisi qui sperauerit indulgentiam.* S. Augustinus, in lib. de catechizandis rudibus, cap. 4. *Quicquid narras, ita narra, ut ille cui loqueris, audiendo credat, credendo speret, sperando amet.*

S. Cyprianus, in serm. 5. de lapsis: *Gravissimum conscientie crimen agnoscite, nec desperantes misericordiam Domini, nec tamen iam ueniam uendicantes.* Quibus uerbis satis aperte refelluntur aduersarij, qui non prius respicere incipiunt, quàm certò certius sibi persuadent, se iam Deo carissimos, & amicissimos esse factos. Et inter Cherubim, & Seraphim locum, & sedem se habere confidunt.

QUARTA dispositio, Dilectio est. Statim enim ac incipit aliquis sperare ab alio beneficium, incipit etiam eundem diligere, ut benefactorum, atque auctorem eius boni, quod sperat. Itaque qui sperat à Deo iustificationem, incipit Deum diligere (ut Concilium Tridentinum loquitur) ut iustitiæ fontem.

Porrò dilectionem aliquam priorem esse remissionem peccatorum, uel tempore, si sit dilectio imperfecta, uel certè naturà, si sit perfecta, & ex toto corde, atq; ad eam disponere, docet in primis Ecclesiast. c. 2. nam posteaquam dixerat: *Qui timetis Dominum, sperate in illo,* subiungit: *Qui timetis Dominum, diligite illum, & illuminabuntur corda uestra.* Docet deinde etiam ipse Saluator, cum ait, Luc. 7. *Remissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Docet quoque Apostolus, Paulus cum scribit ad Galat. 5. *Neque circumcisio aliquid ualeat, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur.* Docet item Apostolus Ioannes, in epist. 1. cap. 3. dicens: *Translati sumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres.* Docet denique Concilium Arausicanum, can. ult. *Deus (inquit) fidem, & amorem sui prius inspirat, ut Sacramenta Baptismi fideliter requiramus.*

At obiciunt aduersarij pauca quædam argumenta, ut probent, dilectionè non posse priorè esse iustificationem. Nam prius diligit nos Deus, quàm nos diligamus Deum,

ut sanctus Ioannes affirmat in epist. 1. cap. 4. Deus autem diligit nos, quos diligit, quoniam dilectio eius non est inanis, sed efficax.

Item, nemo diligit Deum, nisi Spiritum sanctum habeat inhabitantem, iuxta illud, Rom. 5. *Caritas diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis;* At nemo Spiritum sanctum habet inhabitantem, nisi sit iustus; igitur nemo diligit Deum, nisi iustificatus. Denique non potest aliquis Deum diligere, nisi credat eum sibi placatum. Iratum enim odit potius, quàm diligat; pax oritur ex iustificatione facta per fidem, iuxta illud Roman. 3. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.*

Respondeo ad Primum, Deus prior diligit nos, & diligendo facit iustos, sed paulatim, & per certa media. Quos enim diligit, primum uocat ad fidem, tum spem, & timorem, & dilectionem inchoatam inspirat, postremò iustificat, & perfectam caritatem infundit.

Ad Secundum, Nemo diligit Deum ex toto corde, & perfectè, ut eius dilectio propriè caritas dici possit, nisi Spiritum sanctum inhabitantem habeat, ut Apostolus scribit: tamen imperfecta, & inchoata dilectio sine Spiritu sancto inhabitante haberi potest, quamuis non sine auxilio Dei specialij, ut ostendimus in lib. 5. de gratia, & libero arbitrio.

Ad Tertium, Falsum est, non posse diligi Deum iratum; præsertim si quis credat, illum iuste esse iratum, & tamen propensum esse ad clementiam, & speret breui placandum. Aliud autem est pax, aliud dilectio, & fieri potest, ut quis diligat eum, quem lætè, & cum quo pacem inire cupit, & quamuis nondum ei reconciliatus sit. Itaque rectè dicit Apostolus, pacem ad Deum per iustificationem acquiri; sed non negat, ante iustificationem inchoari dilectionem.

Quinta dispositio Pœnitentia est, dolor uidelicet, ac detestatio peccati, de qua multa extant in diuinis literis testimonia. Sed nos ea solum adducemus, quæ probant, per eam disponi homines ad iustificationem, & remissionem peccatorum. Tale est illud, Act. 11. *Ergo & gentibus penitentiam dedit Deus ad uitam.* Et illud 2. Corin. 7. *Quæ secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur.* Et illud Ezech. 18. *Cum auertit se impius ab impietate sua, ipse animam suam uiuificabit.* Quid clarius dici poterat? Si pœnitentia datur à Deo ad uitam, id est, ad obtinendam uitam; si dolor de peccatis, propter Deum susceptus, pœnitentiam in salutem operatur; si is, qui pœnitentiam agit, ipse animam suam uiuificat dicitur, quomodo fides sola iustificat? Aut quomodo pœnitentia non iustificat? Sed de hac re satis multa diximus, in 2. lib. de pœnitentia.

Sexta dispositio est Propositum, ac desiderium Sacramenti re ipsa percipiendi. Nam cum scriptum sit: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu sancto, non potest introire in Regnum Dei.* Ioan. 3. & *Quorum remisistis peccata remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt.* Ioan. 20. Qui iam didicit, necessariam medicinam ad curanda peccata, lauacrum esse Baptismi; & post Baptisimum reconciliationis potestatem sacerdotibus à Christo esse concessam; certè non potest rectè dispositus dici ad iustificationem, nisi eiusmodi media ab ipso Domino instituta desideret, ac requirat. Itaque sanctus Petrus, Act. 2. uerbumque coniunxit, cum ait: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unusquisque uestrum.*

Septima dispositio est propositum nouæ uitæ, & obseruationis omnium mandatorum, de qua Dominus loquitur, Ezech. 18. *Proiçite à uobis omnes iniquitates uestras, & facite uobis cor nouum, & spiritum nouum.* Scriptum de hac re librè integrum S. Augustinus, qui inscribitur de fide, & operibus, Refellit enim quorundam errorum, qui doceant admittendos esse homines ad Bapti-

smum etiam si uitam, & mores emendare non uellent. CAPVT XI V.

Fidem solam non iustificare, probatur ex alio principio. ENIO nunc ad Alterum argumentum principale, quod hac ratiocinatione concludi potest: Si fides à spe, & dilectione, aliisque uirtutibus separetur, sine dubitatione iustificare non poterit: non igitur fides sola iustificare potest. Consecutio huius argumenti probatur hoc modo. Si tota uis iustificandi esset in sola fide, ita ut cæteræ uirtutes, quamuis præsentibus adessent, ad iustificationem nihil omnino conferrent, ut aduersarij docent, profectò fides ipsa tam iustificaret illis præsentibus, quàm absentibus. Igitur si absentibus illis iustificare non potest, efficitur, ut uis iustificandi non sit in ipsa sola, sed partim in ipsa, partim in alijs.

Porrò Antecedens eiusdem argumenti, propositio uidelicet illa conditionata, si fides à spe, & dilectione, aliisque uirtutibus separetur, sine dubitatione iustificare non poterit: hac ratione probatur; Fides ex doctrina aduersariorum relatiuè iustificat, igitur posita fide in homine, in eodem puncto temporis ponitur & iustitia: relatiua enim simul ponuntur, & simul tolluntur, cum non possit unum esse, aut intelligi sine altero. Et hoc quidem aduersarij libenter admittunt, quippe qui docent, per omne peccatum amitti fidem.

Rursus, si fides sola iustificat, quia relatiuè iustificat, non potest esse in animo hominis, quin simul in eodem sit etiam iustitia: at sine dilectione non potest esse iustitia, quoniam *qui non diligit, manet in morte,* 1. Ioan. 2. Et ex Augustino in libro de natura & gratia, cap. vlt. *inchoata caritas, inchoata iustitia est, perfecta caritas, perfecta iustitia est.* Igitur fieri non potest, ut fides à dilectione seiuincta iustificet. Ac per hoc non ipsa sola iustificat, quoniam (ut probatum est) si sola iustificaret, etiam ab omnibus alijs uirtutibus seiuincta iustificaret.

Præterea, si fides à uirtutibus cæteris separata iustificare posset, posset etiam id præstare cum uitijs, quæ uirtutibus illis contraria sunt, nam quemadmodum nihil prodesset fidei, quod attingat ad officium iustificandi, præsentia aliarum uirtutum, quia ipsa sola iustificat, ita nihil oberit ei, quod attingat ad officium iustificandi, præsentia uitiuorum, quia per accidens cum ea iunguntur siue uitia, siue uirtutes, & ipsa sola iustificat. At nulla ratione cogitati, aut fingi potest, ut ille sit iustus, qui odit Deum, & proximum, quique uoluntate gerit fornicandi, furandi, necandi, mentiendi, blasphemandi; esset enim iustus is qui non solum, non est iustus, sed etiam sceleratus, & iniustus. Igitur non potest fides, cum uitijs coniuncta, & à uirtutibus omnibus disiuincta ita iustificare, ut statim atque ipsa adest, & iustificatio ad sit. Id autem faceret, si sola ipsa iustificaret, ut aperte probatum est, igitur non sola ipsa iustificat, sed eget necessariò ad officium iustificandi non solum præsentia, sed etiam opè, & efficientia timoris, spei, dilectionis, pœnitentiæ, aliarumque uirtutum.

Respondebunt ad hoc argumentum, nos assumere aliquid impossibile, fidem uidelicet esse posse solam. Id enim ipsi passim negant; sic enim Lutherus loquitur in commen. ad cap. 13. Gen. *Scio, has uirtutes esse insignia Dei dona, scio fidem sine his donis non existere. Sed nunc nobis quaestio est, quid cuiusque proprium sit; tenes manu uaria semina, non quero ego quæ quibus coniuncta sint, sed quæ cuiusque propria uirtus sit. Hic aperte dico, quid faciat sola fides, non cum quibus uirtutibus coniuncta sit. Sola autem fides apprehendit remissionem, credit promittenti Deo, Deo porrigenti aliquid, admouet manum, & accipit, hoc proprium solius fidei est.* Et infra: *Scimus quod fides nunquam est sola, sed adfert secum caritatem, & alia multiplicia dona, sed non ideo confundenda res, & quod solius fidei est alijs tribuendum.*

Ioannes Caluinus in Antidoto Concilij, ad can. 11. fess. 6. *Sola* (inquit) *fides est, quae iustificat, fides tamen, quae iustificat, non est sola. Sicut calor Solus est, qui terram calefacit, ipse tamen calor non est solus in Sole, sed cum splendore.* Idem docet Philippus, tum in Locis, tum in Apologia Confess. Brentius in Catechismo, Kemnitius in Examin. Concilij, & alij.

Sed haec responsio multis modis labefactari potest. Primo, quoniam Patriarcha nouatorum omnium Lutherus disertis verbis scripsit, in cap. 2. ad Galat. *Fides sine, & ante caritatem iustificat.* Et in disputatione, utrum opera faciant ad iustificationem: *Fides nisi sit sine viliis etiam minimis operibus, non iustificat, immo non est fides.* Quae certe cum verbis pauli ante citatis, non bene cohaeret. Caluinus quoque summus Propheta Geneuensium, in Antidoto ad canon. vigesimum octauum, fess. 6. Conc. T. ridet. admittit, semen aliquod fidei manere inter grauissimos lapsus, atque id quantumcumque est, particulam esse veram, ac viam fidei. At si particula vera, & via fidei manet inter grauissimos lapsus, id est, cum mortiferis peccatis; quomodo non potest separari a caritate? Quomodo non potest esse sola? Quomodo facit esse iustos eos, qui illo ipso tempore grauissimè peccant?

Secundo, quoniam nostrum argumentum non assumit, fidem esse posse solam; sed, si fides sola iustificaret, id praestitutum, etiam si esset sola. Hac enim conditionata propositione concessa, quicquid sit de absoluta, ratiocinatio nostra manifestè, efficaciterque concludit. Conditionatam autem illam propositionem satis aperte paulò ante probauimus. Et confirmari potest similitudine Solis, quam Caluinus adducit. Quamquam enim fieri nequeat, ut Solis calor à splendore separaretur, tamen si id fieret, nihilominus calor ille Solis terram calefaceret, sicut etiam contrà, splendor si à calore disungeretur, nihilominus illuminaret. Quid? quod (si sancto Basilio credimus oratione in Psalm. trigessimum tertium.) Ignis gehennae vim habet vrendi, & omni splendore caret.

Tertio, quoniam si verum esset, quod aduersarij docent, fidem nunquam esse solam; ideo verum esset, quoniam ut ipsi dicunt, fides vera gignit, tanquam arbor bona fructus bonos, dilectionem, aliasque virtutes. At hoc etiam concessio, fides est prior dilectione, aliisque virtutibus omnibus, si non tempore, certe natura. Nulla enim est causa, quae non sit prior suo effectui, ac proinde quae non possit intelligi sine suo effectu. Fides autem non potest esse, nec intelligi prior, ne natura quidem, ipsa iustificatione, cum sine reatiua, ut ipsi dicunt, Deus iustificans, & fides iustificationem accipiens; reatiua enim simul omnino esse debent, ut ne intelligi quidem possit vnum sine altero. Igitur fides prius, saltem natura, iustificabit, & cum iustitia coniuncta esse intelligeretur, quam dilectionem, aliasque virtutes attulerit. Proinde sequentur absurda, quae supra notauimus, ut homo sit iustus, & non iustus, iustificatus & sceleratus, viuens & mortuus, quia iustus ex fide viuat, & tamen qui non diligit, manet in morte.

Quarto denique, quoniam falsum est, quod ipsi dicunt, fidem veram non posse à virtutibus ceteris esse disiunctam, & cum peccatis, vitiisque coniunctam. Quod in sequenti capite, ut omnis falsitati aditus pracludatur demonstrare aggrediat.

CAPVT XV.

Fidem veram posse re ipsa à dilectione, aliisque virtutibus separari.

HIC GIVR fidem veram, & Christianam, quae per modum dispositionis, iustificat impium, posse à dilectione, aliisque virtutibus separari, his argumentis probatur.

Primo, de Principibus Iudaeorum ita scribitur, Ioan. 12. *Veruntamen multi ex Principibus, crediderunt in eum,*

sed non confitebantur. Dilexerunt enim magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. Hic Euangelista testatur, in illis Principibus fuisse fidem absque caritate.

Respondent Aduersarij, non habuisse principes illos veram fidem, sed tantum notitiam quandam Christi imperfectam. At si licet ita interpretari scripturas, nihil unquam probari poterit.

Præterea, in eodem capite saepe eadem phrasi utitur scriptura, ubi tamen per id, quod est (credere in Christum) omnes intelligunt veram fidem. *Cogitauerunt* (inquit Euangelista) *Principes sacerdotum, ut & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudeis, & credebant in Iesum.* Et infra: *Cum tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Isaiae impletur, Domine quis credidit auditui nostro? Quem locum Isaia allegat etiam beatus Paulus ad Rom. 10. cum disserit de fide iustificante.* Et infra: *Dixit Iesus, qui credit in me, non credit in me, sed in eum, qui misit me.* Et rursus. *Ego lux in mundum veni, ut omnis qui credit in me, in tenebris non maneat.* Cum igitur haec omnia loca de vera fide iustificante intelligantur, cur non etiam ille, qui in eodem capite habetur, *Multi ex Principibus crediderunt in eum?* Eadem enim sunt verba, & eadem Phrasis.

Adde vltimo etiam commentarium sancti Augustini, ut alios interim praetermittam. Nam tract. 53. in Ioannem: *Videte* (inquit Augustinus) *quemadmodum notauerit Euangelista, & improbauerit quosdam, quos tamen in eum credidisse dixit, qui in hoc ingressu fides, si proficerent, amorem quoque humanae gloriae proficiendo superarent.* Quod si fides ista proficere poterat, & amorem humanae gloriae proficiendo superare, certè vera fides erat. Eadem enim est fides incipiens, proficiens, & perfecta, sed non semper aequè magna. Alioqui si fides cum proficit non est eadem, quae antea erat; non illa profecit, sed alia nascente, ipsa defecit.

Idem etiam August. Tract. 54. in ipso initio, eundem locum Euangelij tractans: *Quidam* (inquit) *crediderunt praedestinati in vitam aeternam, quidam verò non crediderunt. Eorum autem qui crediderunt, alij usque adeo confitebantur, ut palmarum ramis acceptis venienti occurrerent, in eadem laudis confessione latantes. Alij verò ex Principibus confiteri non audebant, ut de Synagoga non eiecerentur.* Vbi sanctus August. eandem fidem tribuit illis, qui confitebantur Iesum manifestè, & illis qui confiteri non audebant; neque dubitari potest, quin fides consentientium vera fides in Christum fuerit: erat igitur vera & non consentientium, sed in prioribus per dilectionem operabatur, in posterioribus sine dilectione ociabatur.

Alterum testimonium est Apostoli Pauli, in priore ad Corinth. cap. 13. ubi sic loquitur: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero, nihil sum.*

Respondent ad hunc locum duobus modis, Primo, Apostolum duxisse argumentum à conditione impossibili, ut ostenderet necessitatem dilectionis; quod probant ex principio capitis: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum.* Secundo, loqui Apostolum de fide signorum, non de fide promissionum, quae sola est fides vera, & iustificans. At neutra responsio solida est; Primum, argumentum Apostoli ducitur à conditione impossibili, sed hyperbole in sacris literis valdè usitata. Sententia enim eius loci est, Eloquentiam quamuis maximam scientiam omnium rerum fidem summam, & certissimam, eleemosynas profusissimas, & omnia alia bona, sine caritate ad vitam aeternam consequendam minimè prodesse. Ex quo sequitur, ut sicut eloquentia, scientia, eleemosyna sine caritate esse possunt, sed non prodesse, ita & fides sine caritate possit esse, non prodesse.

Deinde, loquitur hoc loco Apostolus de fide, per quam miracula fiunt, ut patet ex illis verbis: *Si habuero omnem*

fidem,

fidem, ita ut montes transferam. Hanc autem fidem re ipsa separatam in quibusdam fuisse à caritate, testatur Dominus, Matthaei 7. cum ait: *Multi mihi dicent in illa die, Nonne in nomine tuo prophetauimus, & demonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Quibus confitebor, quia nunquam no-ni vos, discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem.* Non igitur Apostolus ducit argumentum ab impossibili, sed ab eo quod aliquando factum est, & fieri solet.

Postremò, si argumentum Apostoli ab impossibili duceretur, probaret saltem conditionatam illam propositionem, quam superiori capite ego probare institui. Nam si fides sine caritate esset, eam nihil profuturam, Apostolus disertis verbis affirmat, ex quo euidenter efficitur, eam non iustificare; nisi à caritate iuuetur, ac per hoc non solum praesentia, sed etiam ope caritatis egere ad officium iustificandi. Nam si caritatis ope non egeret, nulla esset causa, cur absente caritate iustificare non posset: quod si illa abente, iustificare posset; falsò pronunciaisset Apostolus, si habuero omnem fidem, caritatem autem non habuero, nihil sum.

Iam verò quod dicunt, Apostolum loqui de fide signorum, non de fide promissionum; facile refellitur. Nam fides signorum nihil aliud est, nisi ipsa vera fides Christiana, sed excellens, ut supra probauimus ex vltimo capite Marci. Vbi posteaquam dictum fuerat: *Qui crediderit saluus erit.* Subiungitur: *Signa autem eos, qui crediderint, haec sequentur, &c.* Et ex cap. 12. ad Hebr. ubi de eadem fide dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repositiones, obdurauerunt ora leonum, exinixerunt impetum ignis, &c.* Idem patet ex illo, Lucae 17. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis.* Nam hoc dixit Dominus respondens Apostolis, qui petierant, adaugeri sibi fidem. Ostendit enim Dominus signum auctae fidei esse, si per eam miracula efficiantur. Quod etiam indicat Apostolus hoc loco, cum ait: *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam.* Illa enim particula (omnem) significat omnem gradum fidei, ita ut etiam ad magna miracula se extendat.

Denique illa coniunctio huius fidei, cum spe, & caritate, cum dicitur. *Nunc manent tria haec, fides, spes, caritas, maior autem horum est caritas.* Apertissimè declarat, eandem fidem esse, quae cum opus est, montes transfert, & quae cum spe, & caritate iustificat. Adde huc etià testimonium sancti Augustini, libro decimo quinto, de Trinitate, capite decimo octauo, ubi ex hoc loco Apostoli docet, fidem sine caritate esse posse, prodesse non posse.

Tertium testimonium est sancti Iacobi, qui in epistola sua non solum docet, sed etiam probat, fidem, sine operibus, non iustificare, & tamen sine operibus inueniri posse. Sic enim ait, capite secundo: *Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? num quid poterit fides saluare illum.*

Respondet Caluinus, libro tertio Institut. capite secundo, & capite decimo septimo, Iacobum loqui non de vera fide, sed de vmbra quadam fidei, hoc est, de inani quadam cognitione articulorum fidei. At nos probamus, eum loqui de vera fide, quae, si non desint caetera quae requiruntur, omnino iustificat. Primum enim Iacobus eam absolute fidem appellat. Quod nomen in sacris literis semper veram fidem significare solet.

Secundo, in eodem capite, ac de eadem fide loquens, dicit, fidem Abrahami cooperatam esse operibus eius, & ex ipsis operibus consummatam. At certè fides Abrahami non vmbra fidei, nec inanis articulorum notitia, sed fides verissima fuit.

Tertio, ibidem Iacobus concludit: *Videtur quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum.* At vmbra fidei nullo modo iustificat, hic verò Apostolus fidem iustificare concedit, sed non solam.

Quarro, idem probatur ex duobus exemplis, quae sanctus Iacobus adfert, ut probet fidem sine operibus non iustificare. Primum enim comparat hominem habentem fidem sine operibus, ei, qui videns pauperes egentes cibos, & vestibus, contentus sit ea cognitione, & nihil eis eleemosyna largiatur. Sicut enim nihil prodest pauperibus, quod diuites sciant eorum inopiam, etiam si verissima sit ea cognitio, nisi secundum eam cognitionem necessaria illis praebentur; ita nihil prodest vera fides, nisi quis iuxta eam viuere studuerit. Deinde, comparat fidem sine operibus corpori, sine spiritu, quod certum est, verum esse corpus licet mortuum.

Quinto, accedant testimonia Patrum, qui semper hunc locum de vera fide intellexerunt. Vide Hieronymum in caput quintum ad Galat. Chryostomum homil. 2. in Genesim, & homil. 2. in epistolam ad Philemonem, Augustinum lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 26. & libro de vnico baptismo, capite decimo, & Cyrillum libro decimo, in Ioannem, cap. 18.

Sed obiicit Caluinus, Primo, Apostolum dixisse: *Quid proderit, si quis fidem habere se dicat, eum etiam dicere debuisset, Quid proderit, si quis fidem habeat?* Secundo, quod explicauerit Iacobus, se loqui de fide essentiae Dei, non de fide beneuolentiae, quae sola iustificat, cum ait: *Tu credis, quia vnus est Deus.* Tertio, quod fides sine operibus comparata sit cum fide Daemonum: quos constat fidem veram, & iustificantem non habere. Quarto, quod fidem sine operibus mortuam esse dixerit: quod enim mortuum est, non est.

Ad Primum Respondeo, notasse Apostolum iactantiam improborum, qui de sola fide gloriantur. Haec enim est sententia eius loci. Si quis fidem habere se dicat, id est, si quis fide sola fretus, eam iactet, seque ea contentum esse affirmet, sciat, nihil sibi fidem huiusmodi profuturam. Quod enim Apostolus ea phrasi voluerit negare, fidem esse in iis, qui non operantur, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Nunquid fides poterit saluare illum?*

Ad Secundum, fateor sanctum Iacobum explicare voluisse fidem essentiae, non beneuolentiae; non enim Lutheranam fidem, sed catholicam docebat. Fidem autem beneuolentiae solam iustificare, in controversia est, proinde non debet assumi tanquam certum ab aduersariis, nisi velint in vitium illud disputando incurrere, quod vocatur petitio principij.

Ad Tertium, Fides hominum improborum partim conuenit cum fide Daemonum, partim ab ea disidet. Conuenit in eo, quod vtraque est vera, & recta fides ex parte obiecti, & tamen vtraque instructuosa. Et hoc modo comparat Apostolus Iacobus fidem hominum improborum cum fide Daemonum: Sanctus autem Augustinus in libro de vnico baptismo, cap. 10. vsque adeo veram, & Catholicam esse docet Daemonum fidem, ex parte obiecti, ut eam comparet cum fide sancti Petri, quam Dominus laudauit, Matth. 16. Differunt autem fides hominum malorum, & Daemonum, quod hominum fides libera est, captiuata nimirum pia voluntate intellectum in obsequium Christi: fides verò Daemonum est coacta, & extorta ab ipsa rerum euidencia. Quod insinuauit idem Iacobus dicens: *Demoni credunt, & contremiscunt.* Nos enim non credimus contremiscentes, id est, inuiti, & coacti, sed sponte, ac libenter.

Ad Quartum, Fides dicitur mortua, non quomodo homo dicitur mortuus, qui post mortem non est; sed quomodo corpus dicitur mortuum, quod post mortem est, sed non viuat. Vita enim non est de essentia fidei, quemadmodum est de essentia hominis; sed per metaphoram dicitur fides viuere cum operatur, mortua cum non operatur; sicut etiam aqua dicitur viuere, quae continuò fluit, ut in fonte, & fluuiis: mortua, quae non mouetur, ut in

stagnis, & paludibus; cum tamen utraque verè propriè que sit aqua.

Quartum argumentum sumitur ex illis testimoniis, quæ docent in Ecclesia esse bonos, & malos; vt Matth. 3. vbi ponitur similitudo palearum, & tritici in eadem area. Matth. 13. vbi ponitur similitudo piscium bonorum & malorum in eodem reti. Matth. 22. vbi ponitur similitudo venientium ad nuptias, sine veste nuptiali. Matth. 25. vbi ponitur similitudo Virginum prudentium, & fatuarum; & olium, atque hædorum. Quoniam enim, qui sunt in Ecclesia, fideles sunt, si iidem mali esse possint, certè sequitur fidem, vnde dicuntur fideles, cum peccato, vnde dicuntur mali, posse esse coniunctam.

Respondent fortasse, malos, qui sunt in Ecclesia, habere fidem, sed historicam, id est, notitiam articulo- rum, sed non fidem specialis benevolentie. Sed facile hoc refellitur, nam Inprimis (vt sepe iam diximus) non debent assumere tanquam certum, id quod est in questione, id est, fidem benevolentie solam esse veram fidem.

Deinde, si omnes mali, qui sunt in Ecclesia, fide vera carerent, quæcunque illa sit: certè ob id potissimum reprehendi deberent, quod præter alia peccata, exciderint à vera fide, at non reprehenduntur de amissione fidei, sed de omissione operum. Nam Matth. 22. reprehenditur, qui non habet vestem nuptialem, non alia de causa, nisi quia vestem illam nõ habet. Illa autem vestis caritatem significabat, teste Hieronymo, Chrysostomo, & aliis in eum locum, & Gregorio, homil. 38.

Item Matth. 25. non reprehenduntur Virgines fatuæ nisi quod oleum, id est, opera misericordie non habuerint, vt in eum locum notat Chrysostomus, & in eodem, ca. 25. non damnantur ij, qui ex grege dominico, à sinistris erunt, nisi propter mala opera, non autem propter carentiam fidei, vt admonet sanctus Augustinus, in libro de fide, & operibus, cap. 15. Sanctus etiam Paulus, 1. Corin. 5. Incestuosum quemdam Corinthium, seuerè puniri iubet, nec tamen eum arguit infidelitatis, sed solius incestus; & sanctus Petrus Actor. 5. non reprehendit Ananiam, & Saphiram, & c. 8. Simonem Magum, propter infidelitatem, sed propter alia peccata, itaque ex his, & similibus locis satis aperte colligitur, fidem in peccatoribus esse posse.

Quintum argumentum, sumitur à ratione propria fidei, & caritatis. Nam si fides, & caritas inter se disiungi non possent. Vel id ex eo fieret, quod vna esset de ratione alterius, Vel certè quod vna necessariò nasceretur ab altera. Neutrum autem dici potest. Non primum, Nam fides & caritas non sunt vna virtus, sed duæ, vt scriptura passim docent, vt 1. Corin. 13. *Nunc manent tria hæc, fides, spes, caritas.* Et 1. Timoth. 2. *Finis præcepti caritas de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta.* Et præterea habent diuersa subiecta, actus, & obiecta. Fides enim est in intellectu, caritas in voluntate, & fides credit, vel (vt ipsi volunt) confidit; Caritas diligit. Denique fides respicit veritatem primam, caritas summum bonum.

Non item Secundum, quoniam tamen caritas oriatur ex fide, tamen non oritur vt propria passio, quæ necessariò fluit à subiecto, sed vt virtus, ad quam alia disponit & inclinatur, fides enim dicitur gignere caritatem, quia disponit, & inclinatur eum, qui credit, ad diligendum eum cui credit. Dispositio autem, & inclinatio non cogit, sed liberum relinquit hominem, vt diligat si velit, & non diligat si non velit.

Aduersarij eligunt illud secundum, caritatem videlicet ideo inseparabilem esse à fide, quod necessariò sequatur fidem: sed exemplum persuadere nituntur, quod solidis rationibus probare non possunt. Lutherus enim præfatione, in epist. ad Rom. dicit, *Fidem similem esse igni, qui si non luceat, & ardeat, non est ignis: ita fidem rem esse viuam, actiuam, efficacem, quæ semper necessariò operetur.*

A Bucerus quoque, in libro de Concordia, iubet fingi animo ægrotum aliquem valdè cupidum salutis, qui si repente ad eum accedat medicus, qui certò pollicetur salutem, non possit eum non amare. Similem verò huius ægroti dicit esse eum, qui credit Deum, instar peritissimi medici certam salutem offerre.

Caluinus lib. 3. Instir. cap. 2. §. 9. comparat fidem, & caritatem cum Christo, & Spiritu sancto Nam quomodo fieri nequit, vt Christus separetur à Spiritu sancto, ita fieri non posse dicit, vt fides separetur à dilectione, quoniam fides inuenerit, & recipit Christum, sed cum Spiritu sanctificationis, & dilectionis.

At similia ista non admodum verisimiliter adferuntur. Primum enim, ignis similitudo in scripturis sanctis propriè tribuitur caritati, non fidei, nisi quatenus per caritatem viuit. Caritas enim est de qua in Canticis dicitur:

B *Aqua multæ non potuerunt extinguere caritatem; Et: Lampades eius, lampades ignis, atque flammarum.* Cant. 8. ipsa eadem caritas est, quæ iuxta Apostolum ad Rom. 13. *implet legem.* & 1. Cor. 13. *patiens est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, & c.* Et de qua S. Augustinus, præfatione in Psalm. 31. *Quod (inquit) credit, fidei est; quod operatur, caritatis est.* Et ibidem: *Dilectio vocare non potest, nisi & mali nihil operetur, & quicquid potest boni operetur.* Et S. Gregorius hom. 30. *Amor operatur magna, si est, si autem operari renuit, amor non est: itaque caritas est virtus illa viuam, actiuam, efficacem, semper operans, & à qua non magis seungi potest operatio, quam ab igne splendor, aut calor. Fides autem non immediatè operatur, sed mediante caritate, quam ipsa gignit, sed (vt diximus) non propriè illam producendo, vt ignis producit calorem, sed ad illam disponendo, & inclinando.*

Deinde, similitudo ægroti, quam adfert Bucerus, solum probat, quod nos dicimus, eum qui credit, inclinari ad amandum eum cui credit, non autem cogi, vt necessariò amet, nisi fortè amore concupiscentiæ, qui non est caritas, sed cupiditas. Ægrotus enim, & salutis cupidus, necessariò amat medicum, sed sepius gratia sui, quam gratia illius.

Denique, similitudo illa Caluini nihil omnino concludit, nam qui fide Christum respicit, vel recipit, inuenerit quidem illum cum spiritu suo, & recipit eum eodem spiritu, sed credendo recipit, id est, credit illum habere spiritum sanctificationis, & dilectionis: sed non inde sequitur, in homine cum fide semper esse spiritum sanctificationis, & dilectionis, nisi obiectum; quomodo est sanitas in ægroti, quando illam cogitat, aut appetit.

Sextum argumentum, sumitur ab absurdo, quod sequitur in doctrina aduersariorum. Ipsi enim ideo contendunt, hominem sola fide iustificari, quoniam si iustificatio penderet à conditione operum, aut obedientia legis, nemo certus esse posset, se esse iustificatum; & quia in hac certitudine iustificationem sitam esse credunt; efficere- tur, impossibile esse iustificationem.

At si fides necessariò coniuncta esse debet cum dilectione, & operibus bonis, ita vt alioqui non sit fides, sed umbra quadam, & spectrum fidei; certè sequitur iustificationem hoc ipso quod pender à vera fide, pendere etiam ab operibus, & dilectione, quæ est impletio legis; ac per hoc neminem certum esse posse, se esse iustificatum, atque omnino impossibile esse iustificationem. Ita videlicet stabile ad ædificium hereticorum dogmaticum, vt vndique ruinam minetur.

Accedat Septimo consensus veterum Patrum, quibus nunquam in mentem venit hæc absurditas, vt non possit esse fides, vbi non est caritas. S. Augustinus lib. 15. de Trin. c. 18. *Fides (inquit) sine caritate potest quidem esse, sed non & prodesse.* Tract. 10. in epist. Ioan. *Iam (inquit) credit aliquis in Christo, sed odit Christum, habet confessionem fidei in timore pænæ, non in amore. corona, adde huic fidei dilectionem, vt fiat fides, qualem dicit Apostolus Paulus,*

Fides,

Fides, quæ per dilectionem operatur. Lib. de spiritu, & licet, cap. 32. *Vnde (inquit) est dilectio, id est, caritas, per quam fides operatur, nisi vnde illam fides ipsa impetrauit? Quod si fides impetrat caritatem, certè prior est caritate, & antequam illam impetret, sine illa manet.* Vide eundem Tract. 8. in Ioan. de agone Christiano, cap. 13. Et in eadem sententiam Clementem Alexandrinum, lib. 2. & 4. Stromatum. Chrysostomum, hom. 9. in Ioan. Et hom. 8. in 2. ad Tim. Et in Psalm. 14. Amb. lib. 9. ep. 74. Hiero. lib. 2. in Iovinianum. Cyrillum lib. 10. in Ioan. cap. 18. Et Gregorium, hom. 38. in Euangelia. Sed argumenta quædam Kemnitij, & aliorum breuiter sunt refellenda.

Obiiciunt ergo Primum, illud 1. Tim. 5. *Qui suorum, maxime domesticorum, curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.* Respondeo, loquitur Apostolus, teste Chrysostomo, & aliis interpretibus, de iis, qui fidem negare dicuntur, quoniam non viuunt, vt fides viuendum docet, qui (vt idem Apost. ait ad Titum 1.) *constentur se nosse Deum, factis autem negant.* Dicuntur autem iidem infidelibus deteriores, non quoad omnia, sed quoad impietatem in suos. Infideles enim suorum curam gerere solent. Itaque improbi fidem negant, non corde, vel ore, sed opere, & de iisdem scribit S. Gregorius, hom. 29. in Euangelia, eos non veraciter credere, & non habere veram fidem, qui non bene operantur. Significat enim eos non verè ostendere ex operibus fidem suam, ac per hoc non habere veram fidem in ostensione operum. Alioqui enim idem Gregorius, homil. 38. apertissimè docet, multos in Ecclesiam intrare, quia fidem habent, & tamen veste nutiali carere, quia caritatem non habent.

Secundò obiiciunt illud Ioan. 6. *Sunt quidam ex vobis, qui non credunt, ipsi enim sciebant, qui essent credentes, & quis eum traditurus esset.* Vbi Iudas dicitur non credere, quia eum traditurus erat. Respondeo, Iudas vnus ex illis erat, qui audito sermone Domini, de carne eius manducanda, scandalizatus est, & cepit corde recedere ab eo, per incredulitatem, vnde postea etiam ad prodendum illum inductus est. Numquam enim eum prodidisset, si verum Deum fuisse creditisset. Itaque verè fidem amisit Iudas, & ex infidelitate ad proditionem deuenit.

Tertiò obiiciunt illud, 1. Ioan. 2. *Qui inquit se nosse Deum, & mandata eius non seruat, hic mendax est.* Respondeo, loquitur sanctus Ioannes de ueritate familiaritatis, & amicitie, vt Beda, & Oecumenius exponunt. De qua notitia loquitur Dominus, Matth. 7. & Matth. 25. vbi de improbis dicit, *non noui vos, aut, nescio vos.*

Quartò obiiciunt illud, 1. Ioan. 5. *Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est;* proinde sine dubio caritatem habet. Respondeo, loquitur de fide formata quæ per dilectionem operatur, vt sanctus Augustinus exponit tract. 10. in epist. Ioannis.

Quintò obiiciunt illud, Iacobi 2. *Fides sine operibus mortua est.* Sed iam id explicatum est in argumento nostro tertio.

Sextò obiiciunt illud, Habacuc 2. *Iustus ex fide uiuit.* At non uiuit sine caritate, igitur cum fide semper est caritas. Respondeo, ad litteram videretur sententia illa, *Iustus ex fide uiuit,* quam etiam frequenter Apostolus citat, significare, iustum sustentare se, ac tolerare desiderium cælestis patriæ ex fide, quoniam fides presentem facit quodammodo eam beatitudinem, quæ suo tempore futura speratur, vt supra ostendimus. Est enim fides fundamentum, & substantia rerum sperandarum. Ceterum illud etiam est verissimum, iustum viuere spiritualem vitam ex fide, sed ex fide qualis est in hominibus iustis, id est, formata per caritatem.

CAPVT XVI.

Fidem non solam iustificare, probatur ex remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet.

A **E**RTIVM argumentum principale, quo probamus fidem non solam iustificare, sumitur à remotione causarum, quæ possunt reddi, cur fides sola iustificet. Omnes enim eiusmodi causa ad tria capita reuocari possunt. Primum caput est, auctoritas verbi Dei; si enim Scriptura expressè alibi dicat, *Fides sola iustificat, id sine dubio credendum erit, etiam si nulla reddatur causa, cur ita fiat.* Alterum caput est voluntas Dei iustificantis, quia videlicet placuit Deo, donare iustificationem cum sola conditione fidei. Tertium est natura ipsius fidei, quoniam ipsa sola id habet, vt apprehendat iustificationem, & nobis applicet, ac nostram esse faciat.

Quòd attinet ad Primum, solent quidem aduersarij perpetuò iactare verbum Dei expressum, atque ad hoc vnun caput dogmata sua omnia reuocare. Sed in hac causa delinuntur isto præsidio. Nusquam enim hactenus ostendere potuerunt in sacris literis illam particulam *Sola*, cum de fide iustificante agitur. Nos autem expressum verbum proferimus, vbi habetur negatio eius vocis, aut synonymè. *Videtur* (inquit Iaco. c. 2.) *quia ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum?* Edidit quidem Martinus Lutherus, Biblia germanica cum voce *Sola* ad Rom. 3. sed citò fallacia deprehensa fuit, inspectis codicibus Græcis, & Latinis, qui circumferuntur omnibus. Neque ipse de hac re admonitus, negare potuit à se additam eam vocem, sed respondit, pro solita sua modestia: *Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas.* Vide responsionem Lutheri ad duos articulos ad amicum quandam scriptam.

Respondere solent, non esse quidem eam vocem expressè in Scriptura, tamen esse rem ipsam, quæ illa voce significatur, ad Rom. 3. cum dicitur: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis.* Et ibidem: *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Idem enim est iustificari gratis, & sine operibus legis. Idem verò per fidem sine operibus legis, & per solam fidem.

At hæc responsio non difficulter euertitur. Quæro enim, si idem est per solam fidem, & per fidem sine operibus legis, vt illud (*sine operibus legis*) excludat omnia opera, & omnem legem, an tantum aliquod genus operum, & legum; nam si excludat omnia omnino opera, & omnem legem, excludit etiam ipsam fidem. Nam actus fidei est quoddam opus, & quidem insignis, & hoc nomine appellatur in Euangelio, Ioan. 6. dicente enim Domino: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam;* Responderunt Iudæi: *Quid faciemus, vt operemur opera Dei?* Quibus Dominus ait: *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille.*

Quare sanctus Augustinus, in lib. de prædestinatione sanctorum, cap. 7. scribit, fidem non distingu ab operibus, quasi ipsa non sit opus, sed quoniam ipsa est opus Dei gratia factum, vel est primum opus, vnde cætera nascuntur. Et addit, sic distingu fidem ab opere, quomodo in libris Regum distinguitur Iuda ab Israël, quamuis etiam Iuda sit Israël. Itaque operamur opera Dei cum credimus in Dominum Iesum. Sine quo opere iustificabimur, si fides sine operibus omnia opera excludit, ac per hoc iustificari ex fide, nihil aliud erit, nisi iustificari sine fide.

Est etiã quadã lex fidei, de qua dicitur in illo ipso cap. 3. ad Rom. *Exclusa est gloriatio tua. Per quã legem facti oramus? non sed per legem fidei.* Quod si fides iustificans sine operibus legis, excludit omnem legem, excludit etiam legem fidei; & quoniam lex fidei est ipsa fides, vt communiter eum locum omnes exponunt, fides excludit fidem, & ex fide iustificari, erit sine fide iustificari. Non igitur fides sine operibus legis excludit omnia opera, & omnem legem, sed certum genus operum, & legis, id est, opera facta solis viribus naturæ, vel ex sola cognitione legis Mosaicæ,

vel si quo alio modo opera legis hoc loco intelligenda sunt. Parum enim refert ad argumentum, quod nunc vrgemus, quomodo ista intelligantur, modo illud maneat, non excludi omnia opera, & omnem legem. At si non excludantur omnia opera, & omnes leges; non igitur verum est, sola nos fide iustificari, neque est idem sola fide iustificari, & per fidem iustificari sine operibus legis; illud enim latius patet; & proinde prater Scripturam, ne dicam contra Scripturam, asseritur.

Illud autem Gratis excludi merita, quæ sunt nobis ex nobis, non autem dona Dei, qualis est dilectio, pœnitentia, & similia, alioqui excluderet etiam fidem: *Non dicat, inquit, Augustinus in epist. 106. si per fidem, quomodo gratis respondetur enim ei, Quid habes quod non accepisti, &c.* Quod idem de caritate dici potest. Si per dilectionem quomodo gratis nimirum, quia ipsa dilectio nihil est, nisi gratia. Quare non possunt Aduersarij, expressi Verbi Dei auctoritate sententiam suam de sola fide iustificante comprobare.

Quod atinet ad Alterum caput, Non videntur aduersarij in illo magnam spem ponere, quippe qui vt plurimum negare solent, Deum nos iustificare ob meritum fidei, aut propter nostræ fidei virtutem. Ceterum si admittant, fidem solam ideo iustificare, quia Deus requirit conditionem solius fidei; manifestis Scripturarum testimoniis repugnabunt. Scripturæ siquidem multo apertius exigunt ad iustificationem, conditionem pœnitentiæ & Sacramentorum, quam ipsius fidei. Ezech. 10. *Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatus est, vita viuet, &c.* Luc. 13. *Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis.* Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Non igitur affirmari potest, fidem solam iustificare, propterea quod solius fidei conditio requiratur.

Restat caput Tertium, in quo maxime nituntur; fidem solam iustificare, quod sola ipsa sit, quæ promissionem iustificationis, siue ipsam iustificationem apprehendit, applicat, & nostram esse facit. At hoc etiam facile refellitur. Primum enim fides non dicitur proprie apprehendere. Apprehensio enim cum refertur ad intellectum, est cognitio rei, prout in specie representatur, & distinguitur à iudicio, quod rem apprehensam discernit, & diiudicat, vera ne sit, an falsa. Illa autem cognitio apprehensiva præexistit quidem ad fidem, sed non est ipsa proprie fides, nam etiam infideles apprehendere possunt mysteria fidei, cum tamen ea non credant. Fides igitur consistit potius in iudicio, quam in apprehensione. Qui enim iudicat, siue per scientiam, huc per fidem nihil apprehendit, sed rem apprehensam, vt dixi, apprehendit, & discernit. Neque ideo res est vera, quia intellectus credendo, vel sciendo iudicat esse veram, sed contra ideo intellectus verè iudicat, id est, verè scit, aut verè credit, quia res est vera.

Eadem quoque ratio est de fiducia, si per fidem fiduciam intelligi velint. Considerare enim non est apprehendere, sed firmiter adherere rei apprehensæ. Nam qui se doctum esse aut fore confidit, non apprehendit doctrinam ea fiducia, neque incipit esse doctus, quia confidit se esse doctum, sed opinionis de sua doctrina conceptæ firmiter adheret.

Sed esto, apprehendatur aliquo modo iustificatio per fidem, certè non ita apprehenditur, vt re ipsa iam habeatur, & inhæreat, sed solum, vt sit in mente per modum obiecti, actione intellectus, aut voluntatis apprehensæ: at hoc modo apprehendunt etiam amor, & gaudium, vt scribit S. Augustinus in lib. 8. Confess. cap. 2. Vbi de Victorino loquens: *Volabant eum, inquit, iuvenes rapere intro in cor suum, & rapiabant amando, & gaudento. Hæ rapiementum manus erant.* Itaque si fides iustificat, quia iustitiam apprehendit, dum credo, aut confido, me esse iustum per Christum, ipsa etiam caritas iustificat, dum diligo, &

A gaudeo me esse iustum per Christum. Et re vera si per huiusmodi apprehensionem iustificaremur, id tribui deberet maxime caritati, quæ omnia quantumvis aliena, facit esse nostra: Amantium enim omnia sunt communia.

Sed quid obsecro respondere poterunt aduersarij ad applicationem iustificationis, quam ipsi iidem per Sacramenta fieri docent? certè Philippus & Kemnitius (vt ostendimus in primo lib. de Sacramentis in genere) contendunt, Sacramenta esse quasi visibilia verba, quæ generales promissiones applicantis, qui ritè Sacramenta suscipiunt, easque speciales de generalibus esse faciunt. Quod si Sacramenta promissiones applicantis, & nostras faciunt, non ergo per modum instrumenti applicantis fides sola iustificat.

Et confirmatur hoc ipsum testimonio apertissimo sanctarum Scripturarum. Nam quemadmodum ad Rom. 3. Apostolus scribit, Deum iustificare homines per fidem; ita ad Tit. 3. idem ipse scribit, Deum iustificare per laucrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti. Et sicut actor. 15. Petr. Apost. dicit, fide purificari à Deo corda hominū. Ita ad Ephes. 5. coapostolus eius Paulus dicit, à Deo mundari Ecclesiam laucro aquæ in verbo vitæ.

Neque multum refert, quod Sacramenta promissionem applicant dando, fides applicat accipiendo. Nam vtrumque est instrumentum Dei, non enim per Sacramenta iustificat Deus, per fidem iustificat homo; sed idem Deus per fidem, & per Sacramenta iustificat; & sicut Sacramenta dantur à Deo, ita & fides datur à Deo. Et quoniam iustificare significat actionem non passionem, magis propriè iustificat Sacramentum, quod est instrumentum, & quasi manus dās iustitiam, quam fides, quæ est instrumentum, & quasi manus (vt ipsi dicunt) accipiens iustitiam. Non igitur verè dici potest, vel homo sola fide iustificari, vel Deus hominem sola fide iustificare, cum id ipsum & magis propriè præstent Sacramenta, quam fides.

Respondent fortasse, solam fidem, non excludere Sacramenta, sed opera. At Lutherus in lib. de captiuitate Babylonica, cap. de Baptismo, & in assertionem art. 1. 2. 6. & aliorum, aperitissimè scribit Sacramenta non iustificare, sed solam fidem. Deinde, si illud Sola non excludit Sacramenta, sed opera: reddidit ad primum caput, vbi iam demonstratum est, non posse excludi opera, nisi excludatur etiam fides, quæ est quoddam eius opus.

Dicent, excludi etiam fidem, vt est opus, sed non vt instrumentum apprehendens iustitiam. At fides non est instrumentum, nisi vt opus; neque enim fides est aliquid solidum & permanente, sed actio, & operatio, atque vt actio, & operatio apprehendit iustitiam, si vilo modo illam apprehendit.

Dicent, vocem, Solam, excludere opera, non vt opera, sed vt merita. Sic enim accipitur opus ad Rom. 4. vbi distinguitur fides ab opere, quod operanti non imputetur merces secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, reputerur fides ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. At si ita est, non debent excludi pœnitentiæ, & dilectio ab actione iustificandi, vt opera sunt absolute, sed solum vt opera meritoria sunt.

Dicent, pœnitentiam, dilectionem, & similia opera excepta fide, non posse concurrere ad iustificationem nisi sub ratione meriti, & ideo cum sub hac ratione excludantur, simpliciter, & absolute excludi fidem autem prater rationem meriti, habere etiam, vt sit instrumentum apprehendens iustitiam, & idcirco eam solam inter humanas actiones, non excludi simpliciter, sed tantum sub ratione meriti. Atque hoc est omnino extremum, quod potest aduersarij peruenire responsio; si Sacramenta iustificare concedant.

Sed hoc ipsum facile refutatur ex ipsa natura fidei, & dilectionis. Nam (vt supra ostendimus) actus fidei non

est

est apprehensio, sed iudicium: quod si iudicium improprie apprehensionem appellare velint, cogentur vim apprehendendi tribuere dilectioni meliore ratione, quam fidei. Magis enim apprehendere dicitur dilectio quam iudicium, quoniam magis vnit. Quod si actum fidei iustificantis non iudicium, sed confidentiam, esse velint: eadem ratione dicemus, melius apprehendi rem aliquam dilectione, quam confidentia, quod magis illa, quam ista coniungat, & vniat.

CAPVT XVII.

Fidem non solum iustificare, probatur ex modo iustificandi ipsius fidei, vbi etiam tractatur questio de valore, & pretio fidei.

QUERTUM argumentum quartum, quod petitur ex modo iustificandi ipsius fidei. Nam præcipua causa, cur aduersarij soli fidei iustificationem attribuant, illa est, quod existimant, fidem non iustificare per modum causæ, aut dignitatis, aut meriti, sed solum relatiuè, quia videlicet credendo accipit, quod Deus promittendo offert. Nam si persuaderi possent, fidem iustificare imperando, ac promerendo, & suo quodam modo inchoando iustificationem, sine dubio non negarent, id etiam dilectioni, & pœnitentiæ, aliisque bonis actibus conuenire.

Probemus igitur fidem veram, & iustificantem non esse (vt aduersarij volunt) nudam, ac solum apprehensionem iustitiæ, sed esse causam, & vim habere iustificandi. Possunt autem argumenta omnia ad tria capita reuocari. Primum ducetur ab iis testimoniis, quæ docent, fidem esse causam iustificationis in genere. Alterum ab iis, quæ probant fidem inchoari iustitiam. Tertium ab iis, quæ demonstrant per fidem nos placere Deo, & impetrare, atque aliquo modo mereri iustificationem.

Primum igitur prodeant ea loca, quæ significant, nos iustificari per fidem, aut ex fide. Rom. 3. *Arbitramur hominem iustificari per fidem. Ibidem: Vnus est Deus, qui iustificat circumcissionem ex fide, & præputium per fidem.* Rom. 5. *Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum.* Ephes. 2. *Salui facti estis per fidem.*

In his, & similibus locis præpositionem, per, & ex, veram causam significare probamus primo, ex contrario. Nam cum Apostolus scribit ad Rom. 3. & 4. & ad Galat. 2. & 3. & alibi sæpè, hominem non iustificari per opera, aut ex operibus; per legem, aut ex lege: sine dubio excludit efficientiam, & vim legis, & operum in iustificando, non autem solam apprehensionem relatiuam. Nemo enim dubitare poterat, quin lex, & opera non iustificarent apprehendendo iustitiæ relatiuè. Ac per hoc ineptissima fuisset Apostoli sententia, si id significare voluisset, iustitiam apprehendi fide, non lege, aut operibus, quo modo ineptè loqueretur, qui diceret, elemosynam apprehendi manu, non calcaneo.

Præterea ij, quos Apostolus reprehendit, cum affirmat, & probat, hominem non iustificari ex lege, aut operibus, non somniabant lege, aut operibus, quasi manu apprehendi iustitiam; sed existimabant, merito operum suorum, & obseruationis legis Mosaicæ sibi debitum fuisse aduentum Christi, & iustificationis donum, vt perspicuum est ex ipsa epistola ad Romanos, & ad Galatas, inde enim cogebant Pseudo-apostoli gentiles, ad legis obseruationem, vt ipsi quoque merito obseruationis legis pertinere possent ad Christum, & ad indulgentiam peccatorum, & ad ipsam fidei gratiam. Sic enim enarrat hæc loca S. Augustinus, tum alibi, tum præfatione in Psal. 31. *Propterea, inquit, hæc dixi tibi o homo, quia ex operibus non iustificatur aliquis, ne quos de operibus tuis præsumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse gratiam fi-*

A dei. Vide etiam sanctum Augustinum in caput primum ad Galatas, tomo 4.

Igitur cum idem Apostolus tribuit fidei, quod negat operibus, & legi, dicens hominem iustificari per fidem, non per legem; ex fide, non ex operibus, sine dubio tribuit fidei efficientiam, & meritum aliquod respectu iustificationis, quod tamen meritum non ex nobis, sed ex Deo est, cuius donum est fides, & ideo cum fide gratiam adiungit Apostolus, dicens, nos gratis iustificari per gratiam Dei, per fidem Iesu Christi, &c.

Secundò probamus ex aliis locis, vbi habetur præpositio per, aut ex. Nam si in omnibus aliis locis significat causam, cur non etiam causam significabit, cum dicitur homo iustificari per fidem, aut ex fide? omitto loca illa, vbi dicimur, iustificari per Christum, per sanguinem eius, per mortem ipsius; item ex ipso, per ipsum, & in ipso esse omnia; & alia id genus, vbi præpositionem per aut ex, causam significare nemo dubitauit vnquam. Illis tantum locis contentus ero, vbi de ipsa fide agitur. Igitur ad Hebræos 11. cum dicitur: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtinuerunt ora leonum, &c.* Particula, per, non apprehensionem, sed veram causam significat. Non enim per fidem apprehenderunt regna relatiuè, sed re ipsa fide armati filij Israël, obtinuerunt regna Chanaan. Neque Daniel, & David, & Samson, per fidem apprehenderunt victoriam contra Leones, sed fide muniti, & implorantes auxilium Dei, bestias illas superauerunt.

In eodem capite accipit Apostolus, pro eodem aliquid fieri per fidem, aut fide, vt omnes concedunt. Cum igitur dicit Abel obtulisse plurimam hostiam, & Noè aptasse Arcam in salutem, & Abraham obediuisse, vt exiret in alium locum; & hæc omnia tribuit fidei: apertissimè fidem facit causam. Nam Abel fidei seu per fidem obtulit plurimam hostiam, quam Cain, quoniam certò credens, Deum esse primum auctorem omnium rerum, & summo cultu adorandum; ex ea fide motus est, vt offerret id, quod optimum habebat. Itaque fides causa fuit illius preciosæ oblationis.

Noè quoque fide, seu per fidem aptauit arcam, quoniam credens verbis Dei comminantis diluuium, timore concepto metuens aptauit arcam; vbi videmus ex fide natum esse timorem, ex timore fabricationem arce. Proinde fidem veram causam fuisse timoris, & consequenter ipsius arce.

Denique Abraham fide, siue per fidem obediuit exire in locum, quem nesciebat. Quoniam credens Deum omnipotentem, & fidelissimum, ex ea fide motus est, vt promptè obediret, etiam si nesciret quo vocaretur. Quare fides causa fuit obediendi; & fide obedire, nihil est aliud, nisi fidem obedientiæ esse causam. Igitur eodem modo fide iustificari, vel per fidem iustificari, nihil aliud erit, nisi fidem causam esse iustificationis.

Alterum argumentum petitur ab iis locis, quæ testantur, fidem esse initium iustitiæ, ac per hoc esse causam formalem inchoatam iustificationis. Id in primis docet Apostolus ad Rom. 4. cum dicit: *Credenti in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi ipsa fides censetur esse iustitia, ac per hoc non apprehendit fides iustitiam Christi, sed ipsa fides in Christum esse iustitia. Et si quidem sit fides viua, & perfecta per caritatem, erit perfecta iustitia, sin minus, erit saltem imperfecta, inchoataque iustitia.

Idem probat testimonium illud, 1. Corint. 3. *Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id, quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superadificat super fundamentum hoc aurum, argumentum lapides preciosos, ligna, fenum, stipulas, vnusquisque opus ignis probabit.* Nam per fundamentum intelligit S. Augustinus in libro de fide & operibus, cap. 16. & alibi passim, fidem in Christum.

Ii 4

Quomodo etiam hunc locum exponunt Chrysoſtomus, Theophylactus, & interpretes ceteri. Conſtat autem fundamentum in quouis edificio partem, & inchoationem adificij eſſe quod per additionem parietum, & tecti perducitur ad falutium, & perfectionem.

Idem probat illud Apoſtoli Petri Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* Vbi fides dicitur corda purificare, quoniam liberat hominem à ſordibus errorum, & falſarum opinionum de Deo, rebusque diuinis. Quod quidem facit fides non tam efficienter, quam formaliter, quomodo lux intrans pellit tenebras, cum ſimul morari non poſſint lux, & tenebræ. Porro puritas cordis quid eſt niſi iuſtitia, vel inchoata, vel perfecta?

Huc pertinent omnia teſtimonia, quæ attulimus ſup. cap. 13. vbi probauimus, fidem eſſe primam diſpoſitionem ad iuſtificationem. Quibus addi poſſunt hæc etiam teſtimonia Patrum.

S. Ignatius in epiſtola ad Philippenſes: *Principium, inquit, vitæ, eſt fides, ſinis verò eius, dilectio. Ambe autem ſimul iunctæ, & in vnitæte factæ, hominem Dei perficiunt.*

Clemens Alexandrinus lib. 2. Stromatum, adducens ſententiam libri antiquiſſimi, qui dicebatur Paſtoris: *Præcedit, inquit, fides, timor autem adificat, perficit autem dilectio.*

Origenes in cap. 4. ad Rom. *Puto, inquit, quòd prima ſaluus initia, & ipſa fundamenta fides eſt profectus verò, & augmenta adificij ſpes, perfectio autem, & culmen totius adificij caritas.*

S. Ambroſius in Pſalm. 118. ſerm. 20. tractatus illud: *Principium verborum tuorum veritas, Fides, inquit, principium Chriſtiani eſt, plenitudo autem Chriſtiani, iuſtitia eſt.*

S. Auguſtinus ſerm. 16. de verbis Apoſtoli: *A fide incipit homo, ſed quia & demones credunt, neceſſe eſt addere ſpem & caritatem.* Et ſerm. 22. item de verbis Apoſtoli: *Domus Dei credendo fundatur, ſperando erigitur, diligendo perficitur.* Et præſatione in Plal. 31. *Magnum, inquit, opus, ſed ex fide. Laudo ſuper adificationem operis, ſed video fundamentum fidei, laudo fructum boni operis, ſed in fide agnoſco radicem.*

Tertium argumentum, quod etiam potiffimum eſt, ſumitur ab iis locis, quæ docent, per fidem impetrari remiſſionem peccatorum, ac per hoc iuſtificari hominem ex fide, non quia fides tantum reſpiciat promiſſionem, & illam credendo apprehendat, ſed quia remiſſionem impetret, & ſuo quodam modo etiam mereatur. Luc. 7. *Fides tua te ſaluam fecit,* ait Dominus mulieri, cui dixerat, *remittuntur tibi peccata tua.* Non autem rectè conſideretur, fides ſaluam facere, videlicet à peccatis, hoc eſt, iuſtificare, ſi te vera nihil faceret in ordine ad iuſtificationem, ſed tantum acciperet indulgentiam. Quis enim diceret egenti, qui ſolum ad eleemoſynam porrigeret manum, manus tua tibi fecit eleemoſynam? aut quis agrotò manu phar-macum capienti diceret, manus tua te curauit à morbo? Itaque, fides tua te ſaluam fecit, ſine dubio magnum eſt encomium fidei, & non nihil, ſed planè aliquid efficaciæ ipſi fidei tribuit.

Confirmat autem hanc efficaciam fidei, quod Matth. 15. legimus dictum Chananea: *O mulier magna eſt fides tua.* Et Marci 7. *Propter hunc ſermonem vade, exiit Dæmonium à filia tua.* Hic enim apertè tribuitur fidei efficacia impetrandæ ſanitatis. Neque reſponderi debet, aliud eſſe loqui de iuſtificatione, aliud de curatione morbi corporalis. Nam Dominus iſdem planè verbis tribuit fidei vtramque ſanitate. Peccatrici enim dixit: *Fides tua te ſaluam fecit.* Lucæ 7. & mulieri curatæ à fluxu ſanguinis, ſimiliter dixit: *Fides tua te ſaluam fecit.* Marci 9. & cæco illuminato etiam dixit: *Fides tua te ſaluam fecit.* Marci 10.

Rufinus ad Rom. 4. *In repromiſſione, inquit Apoſtoli, non hæſitauit diſſidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriã Deo pleniffimè ſciens, quia quæcumque promiſit Deus, potens*

eſt & facere. Ideo & reputatum eſt ei ad iuſtitiã. Hoc loco cauſam reddit Apoſtoli, cur fides Abrahæ reputata ſit iuſtitia, quoniam credendo dedit quoniam Deo. Itaque placuit Deo fides illa, per quam ipſe glorificatus eſt, & ideo merito illius fidei, quæ tamen donum, & gratia ipſius erat, Abrahamum iuſtificauit.

Item ad Rom. 10. *Omnis, inquit Apoſtoli, quicumque inuocauerit nomen Domini ſaluus erit. Quomodo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? quomodo credent ſine prædicante?* Vbi B. Paulus, ſicut facit cauſam fidei prædicationem Verbi; ita facit cauſam inuocationis ipſam fidem, & cauſam ſaluus, id eſt, iuſtificationis, inuocationem. Ex quod intelligimus fidem per inuocationem impetrare iuſtificationem. Non igitur fides relatiuè iuſtificat, accipiendo videlicet oblatam iuſtificationem, ſed quærendo, pulſando, petendo, denique inuocando, & impetrando iuſtificat.

Postremò (vt alia multa loca præteream) ad Hebr. 11. multis exemplis Apoſtoli docet, per fidem placere homines Deo, ac per hoc fidem apud Deum magni eſſe pretij, ac meriti. De Abele ſcribit, eum per fidem adhuc, quamuis defunctum, loqui. Hoc eſt, ſanguinem eius clamare ad Deum, & vindictam impetrare ob meritum fidei ipſius. De Henoch ſcribit, fide tranſarum fuiſſe ne videret mortem, hoc eſt, merito fidei per quam placuerat Deo. Placuiſſe autem per fidem, quia ſine fide impoſſibile eſt placere Deo: Alia id genus multa in eo capite leguntur; quæ longum eſſet, minimèque neceſſarium huc adferre.

Ad hæc teſtimonia Scripturæ addam teſtimonia S. Auguſtini, qui conſtanter docet plurimis in locis, fidem impetrare, & mereri remiſſionem peccatorum, & iuſtificationem. Ex quo intelligitur hunc ſanctiſſimum virum, quem aduerſarij aliis omnibus antepoſunt, longiſſimè abſuiſſe ab errore Lutheranorum de fide iuſtificatione relatiuè, ſive per ſolam apprehenſionem ſine vlla ſua efficaciã, vel merito.

Igitur S. Auguſtinus lib. 1. Retractionum, cap. 23. approbat, quod alicubi dixerat: *Non opera, ſed fides inchoat meritum.* Item in epiſt. 109. ad Sixtum, ante medium: *Nec ipſa, inquit, remiſſio peccatorum ſine aliquo merito eſt, ſi fides hanc impetrat. Neque enim nullum eſt meritum fidei. Quia fide ille dicebat, Deus propitiuſ eſto mihi peccatori, & deſcendit iuſtificatus merito fidelis humiliatus, quoniam qui ſe humiliat exaltabitur.* In epiſt. 106. ad Paulinum, ante mediũ: *Si quis dixerit, quòd gratiam benè operandi fides mereatur, negare non poſſumus, immo verò gratiffimè conſideretur.* Quo loco per gratiam benè operandi, iuſtificationem intelligit: *Nam, vt ipſe ſæpe repetit, bona opera accedunt iuſtificatione, non præcedunt iuſtificationem.* In epiſt. 144. ad Anaſtaſium: *Lex, inquit, adducit ad fidem, fides impetrat ſpiritus largiorem, diffundit ſpiritus caritatem, implet caritas legem.* In lib. de ſpiritu & litera, cap. 13. *Quod factorum lex minando imperat, hoc fidei lex credendo impetrat.* Et cap. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem impetratio gratiæ contra peccatum, per gratiam ſanatio animæ.* In lib. de fide & operibus, cap. 21. *Violentia, inquit, fidei ſpiritus ſanctus impetratur, per quem diſſuſa caritate in cordibus noſtris lex, non timore pœnæ, ſed iuſtitiæ amore expletur.* In lib. 1. contra aduerſarium legis & prophetarum, cap. 17. *In nouo, inquit, Teſtamento fides impetrat caritatem.* In lib. de prædicatione Sanctorum, cap. 7. *Ex fide, inquit, ideo dicit Apoſtoli iuſtificari hominem, non ex operibus, quia ipſa prima datur, ex qua impetrantur cetera, quæ propriè opera nuncupantur, in quibus iuſtè viuunt.* Denique lib. de gratia & lib. arb. cap. 14. *Fides, inquit, & non petita conceditur, ut ei petenti alia concedantur.*

Habemus igitur ex Auguſtino non ſemel, aut iterum, ſed ſæpe ac ſapius repetitum, fidem impetrare iuſtificationem, remiſſionem peccatorum, gratiam benè

operandi

operandi, ac per hoc iuſtificare per modum diſpoſitionis, ac meriti, non propter nudam relationem, qua iuſtificationem aſpiciat, vel recipiat. Vide quæ diximus ſecundo lib. de pœnitentia, cap. 12. vbi probauimus, contritionem eſſe cauſam meritoriam iuſtificationis, & reſpondimus ad obiectiones, quæ contra meritum eiſmodi diſpoſitionum fieri ſolent. Vide etiam ſolutionem argumentorum contra hoc meritum fidei cap. 21. huius libri.

CAPVT XVIII.

Fidem non ſolam iuſtificare, probatur ex cauſa formali iuſtificationis, & neceſſitate operum bonorum.

RESTAT argumentum Poſtremum, quod hic ſolum indicandum, ſed alibi perficiendum erit. Sumitur enim ex duobus principiis, quæ in libris ſequentibus demonstratur. Vnum principium eſt, cauſam formalem iuſtificationis non eſſe iuſtitiã, quæ eſt in Chriſto, vel ſolam remiſſionem peccatorum; ſed iuſtitiã in nobis realiter inhaerentem, ad quam iuſtitiã Scripturæ, & Patres præcipuè caritatem pertinere docent. Ex hoc principio, quod in ſequenti lib. tractabitur, euidenter ſequitur, non ſolam fidem per modum diſpoſitionis iuſtificare, Nam iuſtitia iſta realis, & inhaerens non debet apprehendi per fidem, ſed infundi per gratiam.

Ad hanc autem infuſionem diſponit quidem actus fidei, ſed diſponunt etiam actus timoris, pœnitentiæ, aliarumque virtutum, ſed præter ceteros, actus dilectionis ſine dubitatione diſponit. Illis enim actibus diſponuntur homines ad eiſmodi gratiam recipendam, quos Deus in Scripturis ſanctis præxiſit, ac prærequiri ſignificat. Prærequiri autem ſecundum Scripturas actum fidei, timoris, ſpei, pœnitentiæ, & dilectionis, ſuprà probatum eſt. Neque aduerſarij, præſertim paulò ſaniores, id negant, ſed interpretantur, eos actus, excepta fide, prærequiri quoad præſentiam, non quoad apprehenſionem iuſtificationis. Quare ſi talis ponatur iuſtificatione, quæ non apprehenſione, ſed infuſione obtineatur, non erit vlla cauſa, cur ſoli fidei tribuatur diſpoſitio iuſtificationis.

Adde, quod ipſa etiam natura nos docet, iis actibus diſponi materiam ad recipendam formam, qui ſunt eorum ſimiles, qui conſequentur formam. Ligna enim per calorem diſponuntur ad formam ignis concipiendam, quoniam ex igne calor procedit. Itaque ad formalem iuſtificationem, quæ potiffimum in infuſione caritatis ſita eſt, nihil magis quam dilectio, ſive pœnitentia ex dilectione diſponit. Neque id aduerſarij vnquam negaſſent, aut de fide iuſtificante controuerſiam vllam feciſſent, niſi de ipſa formali iuſtificatione nouam doctrinam priùs excogitaſſent.

Simile argumentum ducitur ex neceſſitate operum bonorum ad ſalutem; quod eſt alterum principium ſuo loco probandum. Nam ſi fides ſola iuſtificaret impium, certè ipſa etiam ſola ſaluaret; non enim amitti poſſet iuſtitia, quibuscumque malis operibus, niſi amitteretur fides; proinde manente fide, maneret iuſtitia, manente autem iuſtitia, ſalus quoque eſſe in toto.

Neque iſtas conſecutiones aduerſarij negare poſſunt, aut negant. Lutherus enim in lib. de captiuitate Babylo-nica capite de Baptiſmo, diſertis verbis ſcribit, tam eſſe diuitem hominem Chriſtianum, vt quibuscumque operibus amittere ſalutem non poſſit, niſi nolit credere. Et in Colloquio Altemburgenſi Miniſtri Saxonici Miniſtros Electorales, id eſt, Illyriciani Maioriſtas, ſive Lutherani rigidi Lutheranos molles reprehendunt, quod diſtinguant inter iuſtitiã, & ſalutem, quaſi bona opera non iuſtificent, ſed ſola fides; non ſaluet autem fides ſola, ſed etiam opera. Illi verò reſpondent, opera quidem bona ne-

ceſſaria eſſe ad ſalutem, ſed neceſſitate præſentia, aut neceſſitate ſigni, quod videlicet fides adit; tamen non minus ſalutem, quam iuſtitiã tribui ſoli fidei.

Itaque argumenta omnia ex Scripturis, & Patribus deprompta, quibus infra ſuo loco probabimus, ita neceſſaria eſſe opera bona ad ſalutem, etiam hominibus iuſtificatis, vt ſine illis fides ſola non ſaluet: Probant etiam fidem ſolam non iuſtificare, quod in præſentia ſuſceperamus probandum.

CAPVT XIX.

Soluitur argumentum primum ex Scripturis depromptum pro ſola fide.

NVNC argumenta ſoluenda ſunt, quibus aduerſarij magno conatu contendunt, ſolam fidem iuſtificare. Reuocabimus autem teſtimonia Scripturæ, quæ illi proponunt ad certa capita, vt conuulſio, euitetur.

Primum igitur argumentum ſumunt ab illis teſtimoniis, quæ docent, hominem ſine operibus iuſtificari. Inde enim effici non dubitant, ſolam fidem iuſtificare. Teſtimonia hæc ſunt, Rom. 3. *Excluſa eſt gloria tua, per quam legem? factorum? non. Sed per legem fidei:* Et paulò poſt. *Arbitramur hominem iuſtificari per fidem ſine operibus legis.* Rom. 4. *Si Abraham ex operibus iuſtificatus eſt, habet gloriã, ſed non apud Deum.* Galat. 2. *ſciens, quod non iuſtificatur homo ex operibus legis.* Ephel. 2. *Gratia eſtis ſaluati per fidem, non ex operibus.* Tit. 3. *Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos.* Philip. 5. *Vt inueniar in illo non habens meam iuſtitiã, quæ ex lege eſt, ſed eam, quæ eſt ex fide.*

Ad hæc teſtimonia breuiter explicanda, & argumentum pro ſola fide penitus proſtigandum: Tria quædam prænotanda erunt. Primum, quid ſit apud Apoſtolum lex factorum, & lex fidei. Secundò, quid interſit inter iuſtitiã legis, & iuſtitiã in lege. Tertio, quid intelligat Apoſtoli per opera, cum dicit, hominem iuſtificari ſine operibus.

Quod attinet ad primum, Caluinus & Kemnitius, & alij Sectarij, per legem factorum intelligunt legem, quæ requirit opera, per legem fidei eam, quæ requirit fidem. Sed reſellit hanc explicationem S. Auguſtinus, cum alibi ſæpe, tum præcipuè in libro de ſpiritu & litera, cap. 13. vbi demonſtrat, legem Euangelicam, quæ maximè requirit fidem, requirere etiam opera, & omnium mandatorum, ac totius Decalogi obſeruationem: & contra demonſtrari poſſet, legem Moſis, quæ maximè requirit opera, requirere etiam fidem.

Lex igitur factorum apud Apoſtolum eſt ea, quæ iubet quid ſit faciendum: lex fidei eſt ipſa fides, quæ impetrat gratiam faciendi, quod lex factorum iubet. Itaque vtraque lex requirit opera, ſed lex factorum continet præceptum, lex fidei auxilium. Lex factorum præſtat, vt cognoſcamus, lex fidei facit, vt faciamus. Lex factorum dicit Deus, ſac quod iubeo, lege fidei dicimus Deo, da quod iubes. Denique lex factorum eſt litera, quæ occidit iubendo, & non iuuando, lex fidei eſt ſpiritus, qui viuificat opè ferendo, vt iuſtificatione legis impletur in nobis. Ex quo ſequitur, vt non ſolum lex Moſis, ſed etiam lex Chriſti, quatenus aliquid imperat, ſit lex factorum, & lex fidei ſit ſpiritus fidei, non ſolum quo nos Chriſtiani, ſed etiam Patriarchæ & Propheta, & omnes antiqui iuſti Dei gratiam impetrarunt, & iuſtificati gratis per eandem gratiam legis mandata ſeruarunt.

Quantum ad ſecundum, iuſtitia legis (vt etiam initio huius libri breuiter indicauiſimus) ſunt opera iſta, quæ lex faciendæ præſcribit. Neque hanc iuſtitiã vſquam Apoſtoli reicit tanquam inutilem, ſed contra potius ita

commen

commendat, ut dicat Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Et in eodem capite; *Si preputium iustitias legis custodiat, nonne preputium in circumfessionem reputabitur?* Et Rom. 8. *Deus misit filium suum in similitudinem carnis peccati, & peccato damnavit peccatum, ut iustificatio legis impleretur in nobis.* At iustitia ex lege, siue in lege sunt illa opera, quae homines faciunt sine gratia fidei, sola cognitione legis adiuti, & haec opera non iustificanc coram Deo, sed solum coram hominibus, qui tantum externa considerant.

Hanc iustitiam tamquam inutilem B. Paulus reicit, & opponit iustitiam fidei, hoc est, operibus bonis, quae fiunt ex gratia, & fide. Eandem iustitiam ex lege locat, Apostolus ad Rom. 10. iustitiam propriam, & opponit iustitiam Dei: *Ignorantes, inquit, Dei iustitiam, & suam quarentes statuere, iustitia Dei non sunt subiecti.* Et cap. 9. *Gentes, quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam. Iustitiam autem, quae ex fide est, Israel autem sectando legem iustitiam in legem iustitiae non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus.* Hoc est, Israelitae quarentes implere legem iustitiae, revera legem iustitiae implere non potuerunt; quoniam viribus propriis, non ex gratia Dei, quam fides impetrat, legem iustitiae facere praesumpserunt: *Putant, inquit Augustinus lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7. se arbitrii sui viribus implere legem iubentem, & ista implicati superbia ad gratiam non conuertuntur. iuuantem. At per hoc miro quodam modo, sed tamen vero, iustitiam legis non implet iustitia, quae in lege est, vel ex lege, sed quae in spiritu gratiae. Iustitia quippe legis impletur in eis, sicut scriptum est, qui non secundum carnem ambulat, sed secundum spiritum. Secundum iustitiam vero, quae in lege est, se fuisse sine querela in carne, non in spiritu dicit Apostolus; & iustitiam quae ex lege est, suam dicit fuisse, non Dei. Intelligendum est igitur, iustitiam legis non impleri secundum iustitiam, quae in lege est, vel ex lege, id est, secundum iustitiam hominis, sed secundum iustitiam, quae est in spiritu gratiae. Quod planius, & brevius ita dici potest, iustitiam legis Dei non impleri, cum lex iubet, & homo quasi suis viribus facit, sed cum spiritus adiuvat, & hominis non libera, sed Dei gratia liberata voluntas facit.* Vide eundem libro de gratia & libero arbitrio, cap. 12. vbi rursus de hac ipsa re copiose disputat.

Quod iam ad tertium pertinet, aduersarij existimant per opera, quae B. Paulus a iustificatione excludit intelligi omnia omnino opera, siue ante fidem, siue post fidem facta, immo etiam ipsam fidem, si consideretur, ut opus.

At hanc absurdissimam esse sententiam, & ab ignorantia Scripturae profectam, docet idem Augustinus in lib. de gratia, & lib. arb. c. 7. *Homines, inquit, non intelligentes quod ait ipse Apostolus Paulus, Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis; putauerunt eum dicere, sufficere homini fidem, etiamsi male viuat, & bona opera non habeat. Quod absit, ut sentiret vas electionis.* Et mox adiungit, non excludi opera, quae fiunt ex fide, & nos etiam supra probauimus, requiri ad iustificationem actum spei, timoris, poenitentiae, dilectionis, & ipsius fidei, non solum credentis, sed etiam orantis, & impetrantis, qui actus opera quadam merito dici possunt.

Nonnulli ex Catholicis docent, per opera quae a iustificatione Apostolus excludit, intelligi obseruationem legalium caeremoniarum, circumfessionis, sabbati, neomeniarum, &c. qui ea ratione mouentur, quod ad Romanos cap. 3. idem Apostolus posteaquam dixerat: *Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis,* subiungit, *An Iudaeorum Deus tantum non-ne & gentium?* Et ad Romanos 2. 3. & 4. & ad Galatas 2. & 3. vbi de hac re dicitur ex proposito, semper adducatur in medium exemplum circumfessionis.

Ceterum sententia S. Augustini constans, & sine dubitatione verissima est, per opera, quae fidei opponuntur, & a iustificatione excluduntur, intelligi opera, quae fidem

praecedunt, quaeque solis viribus liberi arbitrii fiunt. Ita docet Augustinus loco citato de gratia & libero arbitrio, cap. 7. de praedestinatione Sanctorum, cap. 7. praefatione in Psal. 31. & vbiunque de hac re disputat. Quod idem aperte docet etiam S. Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem, ultra medium. Et ratio huius sententiae est, quoniam ad Rom. 4. ad Ephes. 2. & ad Tir. 3. Apostolus simpliciter excludit opera, nulla mentione facta legis Mosaisca. Hinc enim intelligimus, non excludi solum legalium caeremoniarum obseruationem, sed etiam moralium.

Excludi autem omnia opera facta ante fidem, non autem omnia absolute, probari potest ex cap. 4. ad Rom. vbi legimus: *Et qui operatur, merces imputatur secundum debitum, non secundum gratiam.* Quo loco explicat Apostolus ipse, quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei; ac dicit illa se vocare opera, quibus id, quod redditur, est merces, non gratia. Talia autem non sunt nisi illa, quae fiunt ex solis viribus liberi arbitrii. Nam operibus, quae fiunt ex gratia, qualis est ipse actus fidei & quae inde consequuntur, id quod redditur, non est simpliciter merces, sed etiam gratia, immo magis gratia, quam merces.

Et confirmatur haec ratio ex ipso scopo epistolarum ad Romanos & ad Galatas: neque enim dubitari potest, quin Apostolus in duabus illis epistolis demonstrare voluerit, neminem posse iustificari sine fide in Christum, & gratuita Dei misericordia. Proinde quamuis saepe meminere circumfessionis, & caeremoniarum legis propter Iudaizantes, qui multum in illis confidebant: tamen absolute omnia opera fidem praecedentia excludere voluit; praesertim cum in epistola ad Romanos, non solum Iudaeis, sed etiam Gentilibus qui non minus philosophiam iactabant, quam Iudaei legem, Christi fidem necessariam esse ad iustificationem, & salutem persuadere voluerit.

Ex his facile respondetur ad illa loca. Ad primum ex cap. 3. ad Rom. respondeo, excludi gloriationem Iudaeorum per legem fidei, non per legem factorum, quoniam homo iustificatur ex gratia, quae primo fidem inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam, & opera bona perducit; non autem iustificatur per legem factorum, id est, per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrii.

At contra Kemnitius: *Apostolus, inquit, vult excludere omnem gloriationem, igitur excludit omnia opera, etiam facta per fidem, vel ex fide. Nam de illis etiam posset aliquis gloriari.* Respondeo, non excludit Apostolus omnem gloriationem, sed illam solum quae oritur ex operibus per solas vires liberi arbitrii factis. Non enim dicit, vbi est gloriantio? sed vbi est gloriatio tua? id est, vbi est gloriatio, qua in te gloriaris, & non in Domino: ex operibus autem factis ex fide, ac per hoc ex gratia, cum fides ex gratia sit, nemo potest gloriari, nisi in Domino, quae gloriatio non est prohibita, cum idem Apostolus dicat: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* 2. Cor. 10.

Itaque S. Augustinus libro de gratia & libero arbitrio, cap. 7. cum dixisset, non intelligere Apostolum ad Rom. 3. eos, qui dicunt, solam fidem sufficere ad iustificationem, reddit causam cur dictum sit, hominem iustificari per fidem sine operibus: *Quia, inquit, & ipsa bona opera nobis ex Deo sunt, a quo nobis & fides est, & dilectio.* Et lib. de praedest. Sanctorum, cap. 7. *Ideo, inquit, per fidem iustificari dicit Apostolus hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrantur caetera.*

Ad secundum de Abraham ex cap. 4. ad Rom. respondeo, Abrahamum iustificatum fuisse per fidem, non per opera praecedentia fidem, quoniam non possent illa esse vere iusta, nisi secundum aeternam iustitiam, & ideo si per illa iustificatus fuisset, habuisset gloriam, sed apud homines, non apud Deum. Idem dicendum est ad loca sequentia ex cap. 2. ad Galatas, ca. 2. ad Ephes. & cap. 3. ad Titum. Nam in illis omnibus locis solum excluduntur opera facta ante fidem.

Sed

Sed hic etiam occurrit Kemnitius, ac probat, excludi etiam opera facta per fidem. Nam Abraham iam renatus erat, & ex fide operabatur eo tempore, de quo loquitur Apostolus, & tamen idem Apostolus excludit opera eius a iustificatione. Item Galatae renati erant, & in Christum credebant, & tamen eorum opera Paulus opponit fidei, & aperte reicit. Immo status quaestionis in epistola ad Galatas, non alius esse videtur, nisi vtrum opera ex fide iustificent, an fides sola iustificet. Apostolus autem respondet, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, id est, ex sola fide.

Respondeo, Abraham eo tempore, de quo loquitur Apostolus, renatus quidem erat, & ex fide multa bona opera faciebat: tamen Apostolus cum dicit, eum iustificatum esse ex fide, non ex operibus; non reicit opera facta ex fide, sed affirmat illa non esse facta sine fide, quia si talia fuissent, nunquam eum iustificasset. Itaque excludit opera, quae Abraham habere potuisset non ex fide. Nam etiam ij, qui fidem habent, aliquando operantur non ex fide, vt cum peccant, aut cum faciunt opera pure moralia sine relatione ad Deum.

Denique loquitur Apostolus cum conditione, si Abraham iustificatus est ex operibus non procedentibus ex gratia fidei, vt ij putabant, qui suis viribus tribuebant iustitiam; certe habuit gloriam, sed non apud Deum. Et quoniam satis constat, Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit, eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera vere procedunt.

Porro in epistola ad Galatas duplex tractatur quaestio, Vna specialis, an caeremoniae legales ad Christianos pertineant, ita vt sine illis salui esse non possint; Altera generalis, an per legem, & vires naturae possit contingere iustificatio sine gratia, & fide Iesu Christi. Ad vtramque respondet Apostolus negatiue. Quaestionem autem illam, quam fingit Kemnitius, ne verbo quidem attingit. Id autem ita se habere, perspicuum est ex illis verbis: *Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Galat. 3. & ex illis: *Euaenati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis.* Galat. 5. & Rom. 4. *Si ex lege hereditas, exinanita est fides, abolita est promissio.*

Nam istae consecutiones firmissimae sunt, si excludantur a iustificatione opera facta sine fide, & gratia, ex sola cognitione legis, & viribus liberi arbitrii. Nam si lex, & natura sufficiunt ad iustificandum; quid opus fuit, vt Christus moriendo de peccato damnaret peccatum, vt iustificatio legis impleretur in nobis? & si lex, & natura sufficiunt ad iustitiam, sufficiunt etiam ad hereditatem, non enim iniustus est Deus, vt iustos fraudet corona iustitiae, vt S. Augustinus loquitur in libro de natura & gratia, cap. 2. Quod si lex, & natura sufficiunt ad hereditatem, quid opus fuit promissione? Denique si lex, & natura sufficiunt, euacuati sumus a Christo, & a gratia excidimus, quoniam his opus nobis non esse profitemur.

At eadem istae consecutiones infirmissimae sunt, & eque aliquid efficiunt, si quis per eas excludere velit opera, quae fiunt ex gratia, & fide. Neque enim Christus gratis mortuus dicitur, si iustificamur ex fide, & operibus consequentibus fidem: immo nisi Christus mortuus esset, non possemus ex fide, & operibus inde sequentibus iustificari. Haec enim omnia gratia Dei donauit nobis per Iesum Christum Dominum nostrum. Sic etiam, non ideo hereditas non est ex promissione, quia opera ex fide, & gratia procedentia ad iustificationem sunt necessaria; quin potius ideo est ex promissione hereditas, quoniam sine promissione non fuisset gratia, sine gratia non fuisset fides, sine fide non fuissent opera iusta, quibus redderetur

hereditas, id est, ipsa corona iustitiae. Ac demum non euacuamur a Christo, neque a gratia excidimus, qui ex fide Christi, & operibus gratiae iustificamur, sed contra potius, nisi ad Christum, & eius gratiam pertinere mus, fidem, & opera iustificancia non haberemus.

Quare cum Paulinae illae consecutiones vim habeant aduersus eos, qui iustificationem operibus factis sine fide, & gratia tribuebant, non autem aduersus eos, qui a iustificatione opera consequentia fidem & gratiam non excludunt, manifeste sequitur, Apostolum in epistola ad Galatas contra eos tantum differere, qui legem, & opera sine fide Christi magnificiebant: neque statum quaestionis in ea epistola esse, an opera ex fide, sed an opera sine fide iustificent.

Ad vltimum ex cap. 3. ad Philip. Respondemus (vt supra diximus) iustitiam ex lege, vocari opera, facta cognitione legis per solas naturae vires.

At contra obiicit Kemnitius, Apostolum non solum loqui de operibus suis, quae fecerat ante fidem, cum damnat iustitiam propriam, sed etiam de operibus, quae tunc faciebat, cum esset Apostolus Christi. Nam de prioribus dixit in praeterito, omnia arbitratus sum detrimenta, de posterioribus dicit in praesenti, omnia arbitror vt stercora. Itaque B. Paulus omnia opera sua, siue ex fide, siue sine fide facta contemnit, & pro stercoribus habet, sola interim Christi fide contentus.

Respondeo, mirum est, quam prompti sint haeretici ad blasphemias, nulla ferme oblata occasione. Nam quod Apostolus inter scribendum nunc vtatur tempore praeterito, nunc tempore praesenti, non cogit, vt existimemus eum loqui de rebus diuersis. Potuit enim de iisdem illis operibus factis in lege, & ante fidem dicere, se initio conuersionis illa omnia pro detrimentis habuisse, & nunc etiam illa eadem nihil facere, & non solum pro detrimentis, sed etiam pro stercoribus habere, quod in dies magis, ac magis intelligat illorum operum inauitatem. Et reuera loquutum esse B. Paulum, etiam in praesenti, de operibus factis in lege, & ante fidem, perspicuum est ex antithesi, quam facit, cum dicit: *Vt inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quae ex lege est, sed illam, quae ex fide est Christi.* Vbi opponit iustitiam suam, id est, opera sua iusta facta ex fide, quae sunt vere iusta coram Deo; iustitiam suam, id est, operibus suis iustis factis in lege, sine fide, quae non poterant esse vere iusta coram Deo, sed solum exterius, & in facie hominum, apud quos (vt ipse ibidem scribit) fuerat in Iudaismo sine querela veritatis.

At quanta quaeque blasphemia est, opera facta ex fide, & gratia Christi, stercora nominare, quae ad Galat. 5. Fructus spiritus ipse idem vocat Apostolus? ergo ne Spiritus sancti fructus stercora sunt? & quo modo 2. Tim. 4. B. Paulus gloriatur, & dicit: *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem seruavi. In reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi iustus Iudex.* Itane de stercoribus gloriari debuit tantus Apostolus? & quae debetur stercoribus corona iustitiae? & quis ille est iustus iudex, qui stercora corona dignatur? Deinde quam gratiam debemus Deo, qui nos creauit in Christo Iesu in operibus bonis, quae praeparauit vt ambulemus in illis ad Ephes. 2. si ista opera nihil sunt aliud, nisi stercora? Denique, si opera bona fidelium, detrimenta, ac stercora sunt, certe faciendae, & amplectendae non sunt, sed excutiendae, atque abiiciendae sunt.

Eat nunc Kemnitius, & queratur, quod eum hostem operum bonorum esse dicamus.

* *

CAPVT

CAPVT XX.

Soluitur alterum argumentum ex Scripturis peti-
tum pro sola fide.

ALTERVM argumentum sumunt ab iis locis, ubi sola fides nominatur, ceteris omnibus operibus, vel dispositionibus pratermissis. Matthæi 9. Lucæ 7. *Fides tua te saluum fecit.* Lucæ 8. *Crede tantum & salua erit.* Ioan. 1. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius.* Ioannis 3. *Qui credit in filium, habet vitam æternam.* Rom. 5. *Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum.*

Respondeo, locus ille (*crede tantum, & salua erit*) ubi gloriantur aliqui ex sectariis, se tandem reperisse particulam Solam, quam Lutherus de suo addiderat, cum in nullis Bibliis eam inuenire potuisset, non facit ad rem. Loquitur enim eo loco Dominus de miraculo faciendo in excitatione defunctæ, non de iustificatione impij, & remissione peccatorum. Fatemur autem, fidem solam interdum satis esse ad miracula impetranda, videlicet cum, referuntur ad ipsam fidem confirmandam, non ad vitam eius illustrandam, qui miraculum impetrat. Hoc enim modo virtutes multas fecisse dicuntur improbi quidam, qui in die iudicij auditi sunt: *Amen dico vobis, nunquam noui vos, discedite à me omnes operarij iniquitatis,* Matth. 7.

Quod attinet ad alia loca, negamus id sequi, vt fides sola iustificet, etiam si interdum sola nominetur. Nam interdum quoque solæ nominantur aliæ virtutes, aut Sacramenta, vt Lucæ septimo: *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Iob duodecimo: *Eleemofyna à morte liberat.* Rom. 8. *Spe salui facti sumus.* Ecclesiastici 2. *Timor Domini expellit peccatum.* Ad Titum 3. *Saluos nos facit per lauacrum regenerationis.* Ephes. 2. *Mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ.* Nec tamen vllus colligit dilectionem, aut eleemofynam, aut timorem, aut baptismum sine fide iustificare.

Itaque Scriptura, cum ad vnum effectum multæ causæ concurrunt, modò vni causæ, modò alteri effectum illum tribuit, nec propterea significare intelligitur, vnam causam sine aliis posse sufficere. Cur autem Apostolus frequentius iustificationem tribuat fidei, quam dilectioni, aut alijs rebus, causa est, quam reddit Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 8. quoniam fides est initium gratuita iustificationis. Iude enim incipit Deus adificium spirituale in anima hominis, inde incipit curare morbum peccati, inde incipit colere agrum cordis, inde incipit viam aperire ad portum salutis.

Sed occurrit Ioannes Caluinus in Antidoto Concilij, atque hanc explicationem non solum puerilem vocat, sed etiam manifesti erroris damnat. Probat autem ipse, fidem non esse tantum initium, & fundamentum iustificationis, sed etiam incrementum, & perfectionem, tribus testimonijs diuinæ Scripturæ. Primum est ad Romanos 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti, quia reuelatur in eo Dei iustitia ex fide in fidem. Quis non videt, inquit Caluinus, principium & finem pariter hic designari? alioqui dicendum erat ex fide in opera, si quidem opera perfecterent, quod fides inchoat.* Alterum est Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit.* Hoc, inquit Caluinus, *Propheta valde improprie dixisset, nisi fides continuaret vitam.* Cerrum est Genes. 15. *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Non erat, inquit Caluinus, tunc *Abraham nouitius, sed sanctitatis omniumque virtutum exemplar, ergo non ei aditum ad iustitiam patefecit fides, vt aliunde postea iustificatione compleretur.*

Respondeo, imprudenter Caluinus, dum se Concilio Tridentino insultare credit, S. Augustino, & toti antiquitati insultat. Quod enim Concilium dixit, ideo ex fide ho-

Aminem iustificari, ex Apostoli sententia, quod fides initium sit, & radix iustificationis: scripsit antea S. Augustinus in libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 7. his verbis: *Ex fide ideo dicit iustificari hominem, non ex operibus, quia ipsa prima datur, ex qua impetrentur cetera, que proprie opera nuncupantur.* Et in epist. 105. ad Sixtū: *Fides, inquit, vnde omnis iustitia sumit initium.* Et libro de bono perseuerantia, cap. 2. *Quod initium verius homini Christiano, quam credere in Christum?* Et præfatione in Psal. 31. *Laudo, inquit, super adificationem, sed video fundamentum fidei: laudo fructum, sed in fide agnosco radicem.* Et ser. 16. de verbis Apostoli: *A fide, inquit, incipit homo.* Et ser. 22. quem sapè citauimus: *Domus, inquit, Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur.* Quod idem omnes alios Patres sensisse, ac docuisse ostendimus, supra cap. 13. & 17.

BDicat nunc Caluinus, si audeat, Augustinum, quem vnum ex tota antiquitate sibi patronum eligere solet, pueriliter in Scriptura lusisse, quia fidem vocauit initium fundamentum, radicemque iustitiæ, & ideo iustificari ex fide hominem scripsit, quia fides prima datur, vt per eam cetera impetrentur. Verè igitur fides initium est, & origo iustitiæ; sed non tale initium, vt veniente iustitia cedat, ac recedat, quo modo timor fas mittitur à caritate, quam suo quodam ministerio introduxit, sed est initium, quod manet, & perficitur; quo modo arborum radices non arefcunt, sed crescunt, & roborantur crescente arbore; & fundamentum adificij non subtrahitur accedente fabrica domus, sed perficitur, & stabilitur, & parietes, tectumque sustentat. Ita nimirum & fides primum inchoat iustificationem, deinde assumpta spe, & caritate perficit. Ideo cum inchoat, sola est, cum perficit, non est sola; siue (quod idem est) sola inchoat, non sola perficit.

CProinde rectè Concilium post Augustinum scribit, hominem iustificari ex fide, quia fides est initium, & origo iustitiæ: vt videlicet id fidei propriè tribueret, quod ei soli propriè conuenit. Quare si Caluinus & ceteri Sectarij, cum dicant, fides sola iustificat, significare vellent, fidem solam inchoare iustitiam, non esset cum eis de sola fide diutius litigandum.

Illud igitur Apostoli: *Reuelatur iustitia Dei ex fide in fidem*, multis modis exponi potest, neque cogitur admittere fidem solam esse principium, finemque iustitiæ. Exponit enim S. Augustinus in libro de spiritu & litera, c. 11. ex fide annunciantium Euangelium, in fidem obedientium Euangelio. Exponunt alij, ex fide Prophetarum in fidem Apostolorum: Alij, ex fide obscura & latente in Testamento nouo: Alij, ex fide rerum præteritarum, in fidem futurarum. Alij, ex fide imperfecta, in fidem perfectam, & caritate formatam.

DQuæ postrema expositio confirmatur ex similibus phrasibus, quæ significant progressum, & incrementum eiusdem rei, vt: *Ibunt de virtute in virtutem*, Psal. 38. *Et vsque in generationem, & generationem veritas eius.* Psal. 99. *Transformamur à claritate in claritate tanquam à Domini spiritu.* 2. Cor. 3. *Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eum.* Lucæ 1. Itaque sententia Apostoli est, in Euangelio reuelari iustitiam Dei, quæ incipit à fide inchoata, & perducitur ad fidem caritate perfectam, atque formatam.

Illud verò Habacuc 2. *Iustus ex fide viuit.* intelligitur de fide viuâ (quomodo enim potest aliquis viuere ex fide mortua?) fides autem viuâ ex testimonio sancti Iacobi cap. 2. non est fides sola, sed fides cum operibus, siue (vt loquitur Paulus ad Galat. 5.) fides per caritatem operans. Et rectè coheret hoc testimonium cum superiore. Probat enim B. Paulus, iustitiam Dei esse ex fide in fidem, quia scriptum est, *Iustus ex fide viuit*, nimirum iustitia Dei ex fide imperfecta inchoatur, & in fidem perfectam, hoc est, viuam terminatur. Quoniam iustus ex fide

viuere

CAPVT XXI.

Soluitur argumentum tertium ex scripturis
desumptum pro sola fide.

ALTERVM argumentum petunt ab iis locis, in quibus dicitur homo gratis iustificari. Idè enim est gratis, & non ex operibus; ac per hoc idem est gratis, & sola fide Rom. 3. *Iustificati gratis per gratiam ipsius.* Roman. 4. *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Et autem, qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impij, deputatur fides eius ad iustitiam. Rom. 11. *Si gratia, iam non ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia.* Ephes. 2. *Gratia estis saluati per fidem, non ex operibus.* Hoc argumentum non solum probat, sola fide hominem iustificari, sed etiam iustificari sola fide relatiuè, id est, non propter dignitatem, aut meritum fidei, quia tunc gratia non esset gratia.

BRESPONDEO, particula illa gratis duobus modis accipi potest, vno modo, vt opponatur debito ex iustitia, siue meritis, vt loquuntur Theologi, de condigno, quæ sunt absolutæ, & simpliciter merita. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit opera, quæ dicantur concurrere ad iustificationem vt dispositiones, vel vt merita de condigno, modò non tribuatur eis meritum de condigno, de quo loquitur Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 8. vbi dicit, hominem iustificari gratis, quoniam neque fides, neque opera, quæ iustificationem præcedunt eam merentur. Et iuxta hunc modum non est idem, hominem iustificari gratis, & iustificari ex sola fide. Nam iustificari gratis, est iustificari sine merito de condigno. Iustificari sola fide, est nihil requiri ad iustificationem nisi fidem, quod esse falsum iam demonstratum est.

CALTERO modo potest accipi particula, gratis, vt opponitur operi facta sine vlla gratia, ex solis naturæ viribus, siue illud opus dicatur meritum de condigno, siue de congruo, siue etiam solum dicatur conditio, aut ratio aliqua, cur detur homini iustificatio. Et hoc modo iustificatio gratuita non excludit merita absolutè, sed merita propria, id est, quæ sunt nobis ex nobis, & non ex Deo. Nam merita quæ sunt nobis ex Deo, id est, quæ originem ducunt ex gratia præueniente non pugnant cum gratia, nisi quis velit ipsam gratiam pugnare cum gratia. Hoc modo idem est, hominem iustificari gratis, & iustificari ex fide, & iustificari sine operibus. Nam cum fides, sit primum Dei donum; qui iustificatur ex fide, non iustificatur ex operibus præcedentibus fidem, sed iustificatur

A ex gratia, & gratis, quia ipsa fides est ex gratia. Neque hinc sequitur, hominem qui iustificatur gratis, iustificari sola fide; nam sicut iustificatio gratuita non excludit fidem, quia fides est ex gratia, ita non excludit penitentiam & dilectionem, & opera penitentia, & dilectionis, quoniam etiam ista omnia sunt ex gratia. Et hac ratione explicat sanctus Augustinus particulam, gratis, vbi quæ de hac re scribit. Nam in epist. 105. postquam dixerat: *Nec ipsa remissio peccatorum sine aliquo merito est, si fides hanc impetrat.* Neque enim nullum est meritum fidei. Continuo explicat, quomodo quoque meritum non pugnet cum gratuita iustificatione, & ait: *Restat igitur, vt ipsam fidem, vnde omnis iustitia sumit initium, non humano, quo isti extolluntur, tribuamus arbitrio, nec vllis præcedentibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcumque sunt merita, sed gratuitum Dei donum esse fateamur, si gratiam verè, id est, sine meritis cogitamus.* Et in epist. 106. *Non dicat, inquit, sibi ex fide, quo modo gratis? quod enim fides meretur, cur non potius reddatur, quam doctur? non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit, vt merear iustificationem, habeo fidem, respondetur ei: Quid enim habes, quod non accepisti? cum ergo fides impetrat iustificationem, non gratiam aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia meretur augeri, vt aucta mereatur & perfici.*

CAt contra hanc solutionem obiciunt tum hæretici, tum etiam quidam Catholici, Nam Kémnitius in Examine Concilij Tridentini sess. 6. in fine disputationis de operibus infidelium, contendit, nullum esse meritum de congruo. Imò hoc meritum dicit, esse illam Helenam, de qua scriptus canon sextæ sessionis Concilij contra Scripturam, & antiquitatis sententiam dimicat. Sublato autem merito de congruo, tollitur omnis dignitas, & efficacia fidei, & aliarum dispositionum ad iustificandum, & inde sequitur, vt iustificari gratis nihil sit aliud, nisi iustificari sine vlla dignitate fidei, aut operum, ex sola fide apprehendente promissionem. Probat autem nullum esse meritum de congruo; quia tunc sequeretur, hominem iustificari propter meritum suarum dispositionum, non autem propter meritum solius Christi, quod est contra scripturam, & omnes Patres.

DAliqui etiam ex Catholicis, atque in primis Dominicus à Soto lib. 2. de natura & gratia, cap. 14. concedunt quidem dispositiones, ad iustificationem, sed negant eas posse vocari vlla ratione merita, & iustificari hominem gratis, contendunt esse, iustificari sine vlllo merito, siue de condigno, siue de congruo, siue procedente ex auxilio Dei speciali, siue ex viribus solius naturæ. Ratio autem eorum potissima est, quoniam meritum, & merces relatiua sunt, ita vt omni merito merces è regione respondeat: merces autem ex debito, & iustitia redditur: ac per hoc non gratis datur. Debitum enim & gratia opponuntur ex

Apostolo ad Rom. 4. Præterea meritum ex congruo non fundatur in vlla dignitate, & proportionem operis ad gratiam iustificationis, sed in sola promissione Dei, qui credentibus & penitentiam agentibus indulgentiam & iustificationem promittit: ac cui debetur aliquid ex sola promissione alterius, is non dicitur illud mereri, nisi valde improprie. Igitur meritum de congruo non est veri nominis meritum.

Huc addi potest testimoniū sancti Augustini ex præfatione in Psal. 31. *Nihil, inquit, boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum.* Et idem habet in Psal. 110. & alibi. Immo in epist. 105. affirmat idem August. in Scripturis sacris iustitiam nunquam vocari mercedem, sed semper gratiam; vnde colligit, iustitia deberi mercedem, sed ipsam iustitiam semper gratis dari.

RESPONDEO, quod attinet ad Kémnitium, is aut improbus, aut imperitus esse conuincitur. Dum asserit, Concilium Tridentinum pro merito de congruo contra

ex gratia, & gratis, quia ipsa fides est ex gratia.

At contra hanc solutionem obiciunt tum hæretici, tum etiam quidam Catholici, Nam Kémnitius in Examine Concilij Tridentini sess. 6. in fine disputationis de operibus infidelium, contendit, nullum esse meritum de congruo. Imò hoc meritum dicit, esse illam Helenam, de qua scriptus canon sextæ sessionis Concilij contra Scripturam, & antiquitatis sententiam dimicat. Sublato autem merito de congruo, tollitur omnis dignitas, & efficacia fidei, & aliarum dispositionum ad iustificandum, & inde sequitur, vt iustificari gratis nihil sit aliud, nisi iustificari sine vlla dignitate fidei, aut operum, ex sola fide apprehendente promissionem. Probat autem nullum esse meritum de congruo; quia tunc sequeretur, hominem iustificari propter meritum suarum dispositionum, non autem propter meritum solius Christi, quod est contra scripturam, & omnes Patres.

Aliqui etiam ex Catholicis, atque in primis Dominicus à Soto lib. 2. de natura & gratia, cap. 14. concedunt quidem dispositiones, ad iustificationem, sed negant eas posse vocari vlla ratione merita, & iustificari hominem gratis, contendunt esse, iustificari sine vlllo merito, siue de condigno, siue de congruo, siue procedente ex auxilio Dei speciali, siue ex viribus solius naturæ. Ratio autem eorum potissima est, quoniam meritum, & merces relatiua sunt, ita vt omni merito merces è regione respondeat: merces autem ex debito, & iustitia redditur: ac per hoc non gratis datur. Debitum enim & gratia opponuntur ex

Apostolo ad Rom. 4. Præterea meritum ex congruo non fundatur in vlla dignitate, & proportionem operis ad gratiam iustificationis, sed in sola promissione Dei, qui credentibus & penitentiam agentibus indulgentiam & iustificationem promittit: ac cui debetur aliquid ex sola promissione alterius, is non dicitur illud mereri, nisi valde improprie. Igitur meritum de congruo non est veri nominis meritum.

Huc addi potest testimoniū sancti Augustini ex præfatione in Psal. 31. *Nihil, inquit, boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum.* Et idem habet in Psal. 110. & alibi. Immo in epist. 105. affirmat idem August. in Scripturis sacris iustitiam nunquam vocari mercedem, sed semper gratiam; vnde colligit, iustitia deberi mercedem, sed ipsam iustitiam semper gratis dari.

RESPONDEO, quod attinet ad Kémnitium, is aut improbus, aut imperitus esse conuincitur. Dum asserit, Concilium Tridentinum pro merito de congruo contra

Tomus tertius.

K k

scriptura, & totius antiquitatis sententiam dimicare. Nam aut loquitur de merito operum, quæ sunt ex solis viribus liberi arbitrij, aut de merito operum, quæ nascuntur ex gratia præueniente, & ex fide: si de primò genere operum loquitur, apertissimè improbus est, cum impudenter, & prodigè mentiatur. Concilium enim Tridentinum non solum nusquam nominat meritum de congruo, sed etiam illud reicit, quod attinet ad opera, quæ sunt ex solis viribus naturæ, ut patet ex ipsa 6. sels. cap. 5. & 6. & can. 1. 2. & 3. nam docet, initium iustificationis sumi à gratia præueniente: & tunc primum incipere dispositiones ad gratiam iustificatam, cum homo à Deo motus, & adiutus incipit credere; & neminem posse per naturæ vires, aut scientiam legis sine gratia Dei credere, diligere, pœnitentiam agere, &c.

Si loquitur de secundò genere operum, imperitum se totius antiquitatis ostendit. Vix enim est vllus inter veteres, qui non agnoscat meritum aliquod in operibus pœnitentiæ, quæ per Dei gratiam fiunt, ut ostendimus in 2. lib. de pœnitentiâ, cap. 11. Quamvis neque de hoc secundo genere operum mendacio careant verba Kemnitij, Concilium enim in illa sels. 6. cap. 7. hoc meritum congrui neque recipit, neque reicit, immò ne verbum quidem de hac re facit, tantum abest, ut pro illo quasi pro Helena dimiceret. Dicit quidem Concilium, iustitiam à Deo nobis in fundi secundum dispositionem, & cooperationem vniuscuiusque, sed an ea dispositio sit meritoria, saltem de congruo, an verò nullo modo, sed tantum sit conditio quædam requisita, non explicat.

Iam verò quot attinet ad Catholicos, quæstio videtur esse ferè de solo nomine meriti, cum aliqui conueniat inter omnes Catholicos, dispositiones requiri, & non sola fide homines iustificari. Nos autem intelligere certè non possumus, cur non sit hoc tempore vtendum nomine meriti, præsertim cum additione illa, de congruo, cum agitur de operibus, quæ sunt ex gratia præueniente. Et si nulla esset alia ratio, auctoritas omnium Patrum, & præsertim sancti Augustini omnino sufficere nobis deberet. Nam si quo tempore Pelagiani humana merita extollebant, sanctus Augustinus præcipuus gratiæ defensor merita appellare non dubitauit opera illa, quæ nascuntur ex fide, quanto magis hoc tempore, quo Lutherani merita omnia tollunt è medio, deberent Catholicæ eadem illa opera, merita nominare?

At sanctus Augustinus lib. 1. Retractationum, c. 23. retractasse videtur sententiam illam, fides meretur remissionem peccatorum, quando illam aliam retractauit, initium fidei est ex nobis. Non ita est, nam in epist. 105. & 106. docet Augustinus, fidem mereri iustificationem, & tamen in his epistolis summa contentione affirmat, initium fidei non esse ex nobis. Et in ipso lib. 1. Retractationum, cap. 23. vbi retractat illam sententiam de initio fidei ex nobis, scribit verissimè dictum esse, fides inchoat meritum.

At sanctus Augustinus loquitur de merito fidei formate, quo meretur iustificati operum, id est, incrementum iustitiæ, non de merito fidei informis, quo meretur remissionem peccatorum. Neque hoc est verum, nam in epist. 105. ut supra citauimus, loquitur apertè de remissione peccatorum: *Neque ipsa, inquit, remissio peccatorum sine merito est, si fides hanc impetrat.* Et lib. 1. contra aduersarium legis & prophetarum, cap. 17. *Fides, inquit, impetrat caritatem.* Et in epist. 106. *Fides meretur gratiam bene operandi.* Et tract. 44. in Ioan. *Hæc, inquit, confessio meruit iustificationem.* Loquitur igitur Augustinus de fide, quæ præcedit caritatem, & remissionem peccatorum, & illi meritum impetrationis attribuit.

At sanctus Augustinus cum dicit, fidem mereri iustificationem, intelligit, fidem ostendere à quo sit petendum auxilium, vnde iustificatio, & post iustificationem merita

A acquirantur. Hæc verò responsio indigna est viro docto, qualis est is, cum quo differimus. Nam si id esset mereri iustificationem, posset etiam verbum Dei & conclamationes, & ipse Deus dici, mereri nobis iustificationem. Deinde sanctus Augustinus explicat, quomodo fides mereatur, cum dicit, eam impetrare remissionem peccatorum. Denique & ipse Augustinus, & reliqui Patres omnes non solum fidei, sed etiam dilectioni, & pœnitentiæ tribuunt meritum iustificationis. Certè autem dilectio, & pœnitentia non ostendunt, à quo sit petendum auxilium.

At sanctus Augustinus improprie loquitur de merito, proinde nulla est causa, cur cum in hac parte imitari velimus. Si semel tantum, aut iterum hæc vox vni Augustino excidisset, fortasse tolerari posset ista responsio. At quod omnes Patres, quorū plerique Latinam linguam ab ipsa matrice didicerant, in re tam graui perpetuò improprie loquantur, incredibile videtur. Vide Tertullianum lib. 4. in Marcionem, Cyprianum sermon. 6. de oratione Dominica, Ambrosium lib. 7. & 10. in Lucam, & lib. 2. de pœnitentiâ, cap. 3. Hieronymum lib. 2. contra Pelagianos, Augustinū epist. 89. quaest. 4. Tract. 44. in Ioan. in Psalm. 50. & alibi passim. Et Gregorium in primum Regum lib. 3. cap. 4.

Deinde non est potissima nostra quæstio, an opera ex fide, quibus disponitur ad iustificationem sint merita proprie, vel improprie dicta, sed an sint hoc nomine appellanda, & nos quidem probamus ita esse vocanda: quoniam sic ea vocant omnes Latini Patres. Neque argumenta illa de relatione meriti, & mercedis conuincunt: fatemur enim omni merito respondere mercedem, sed sicut meritum quoddam esse dicimus ex congruo, ita mercedem quandam esse dicimus ex congruo, quæ magis debeatur ex gratia, quàm ex iustitia. Nam ipse etiam Apostolus ad Roman. 4. cum dicit: *Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* Satis apertè indicat, esse quandam mercedem, quæ imputari possit secundum gratiam, non secundum debitum.

Ad illud autem quod obieciatur, meritum de congruo non fundari in dignitate operis, sed in sola promissione Dei, respondemus, contrarium esse verum. Nam si promissio non requirit vllam conditionem operis, tunc quidem nullum inde oriretur meritum; ut si Rex egeni alicui promittat in singulos annos certum numerum numerum sine vlla conditione; debebuntur egeni illi pecuniæ regie, sed abique vllò eius merito: at si promissio contineat operis conditionem, orietur inde meritum, etiam si opus illud alioqui non sit per se æquale mercedi. Verè enim, qui opus illud fecerit, conuenire poterit promissorem, ac dicere, se meruisse præmium ab illo promissum.

Quare si meritum de congruo fundaretur in promissione cum conditione operis, esset verè meritum ex iustitia, & potius de condigno, quàm de congruo nominandum. Et ideo nos existimamus, potius fundari meritum de congruo in aliqua dignitate operis, quàm in promissione. Nam promissiones, quibus Deus veniam pœnitentibus pollicetur, non tales sunt, quales illæ quibus bene operantibus coronam gloriæ pollicetur. Nam istæ posteriores verum pactum continent, quod Deus facit cum homine tanquam cum operario de mercede reddenda; illæ autem priores non proprie continent pactum de mercede reddenda, sed assertionem rei certè futuræ, ut homo securus reddatur veniæ obtinenda, si pœnitentiam egerit.

Id autem ita esse intelligi potest, primò ex eo, quod vita æterna sæpe vocatur merces, brauium, stipendium, iustificatio nunquam vocatur, nisi gratia, & misericordia. Secundò ex eo, quod Scripturæ cum pœnitentibus veniam

promit

promittunt; reddunt rationem, quia Deus misericors est, ut Ioel. 2. *Conuertimini ad Dominum Deum vestrum, quia benignus, & misericors est, &c.* At cum promittunt bene operantibus vitam æternam, non tam allegant misericordiam, quàm iustitiam, & fidelitatem, ut 2. Tim. 4. *Quam reddet tibi iustus index.* Quod si 1. Ioan. 1. dicitur: *Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut remittat nobis peccata.* Sciendum est eum loqui de remissione venialium, quæ iusto Dei iudicio redditur bonis meritis iustorum, ut sanctus Augustinus docet in libro de correptione & gratia, cap. 13. Tertio idem patet ex eo, quod Prophetæ cum promittunt indulgentiam operibus pœnitentiæ; addere solent particulam dubitantem, ut, quis scit, forsitan, &c. ut patet Ioel. 2. Dan. 4. Iona 5. At nihil tale additur in promissione vitæ æternæ meritis iustorum. Verum est igitur, quod diximus, promissiones indulgentiæ, non esse proprie facta, in quibus fundari possit meritum pœnitentiæ; sicut promissiones vitæ æternæ vera sunt pacta, in quibus fundatur meritum operum bonorum, quæ à iustis fiunt.

Potè negamus, nullam esse in merito de congruo dignitatem. Nam cum sit opus illud à Deo, & sit opus gratiæ, & donum Spiritus sancti, quo pacto fieri potest, ut nullam habeat dignitatem? Illud quidem est verum, totam eius operis dignitatem pendere à gratia, & ideo non tam esse hominem, qui mereatur, quàm ipsam gratiam, quæ (ut loquitur Augustinus in epist. 106.) mereatur augeri, ut aucta mereatur & perfici.

Neque tamen hinc iam licebit colligere, hoc esse meritum de condigno: nam etiam si est à Deo, tamen non est à Deo iustus inhabitante per gratiam iustificatam, sed extrinsecus excitante & adiuuante, ut idem Augustinus docet in epist. 105. & præterea est à Deo incipiente & inchoante, nondum complete & perficiente: proinde est meritum inchoatum & imperfectum; & habet aliquam dignitatem, & proportionem ad suum finem, sed non tantam quantam requirit meritum de condigno. Denique deest, ut diximus pactum proprie dictum, sine quo nullum potest esse meritum ex iustitia, siue de condigno.

Ad illud autem sancti Augustini præfatione in Psalm. 31. *Nihil boni fecisti, & datur tibi remissio peccatorum, attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* Respondet sanctus Augustinus per remissionem intelligere totam iustificationem ab initio primæ dispositionis, quæ est fides, usque ad plenam reconciliationem. Tunc enim Deus incipit remittere peccata, cum inspirat fidem, quæ orando impetrat cætera dona. Itaque illud: *Nihil boni fecisti,* intelligitur ante fidem: sicut etiam id quod sequitur, *attenduntur opera tua, & inueniuntur omnia mala.* Neque enim mala dici possunt opera, quæ sunt ex fide.

Id ita esse patet ex præcedentibus & sequentibus. Sic enim in præcedentibus ait: *Quomodo ergo iustificatur homo ex fide sine operibus? respondet ipse Apostolus, propterea hoc dixi tibi, o homo, ne quasi de operibus tuis presumere videreris, & merito operum tuorum te accepisse fidei gratiam. Noli ergo presumere de operibus tuis ante fidem; noveris, quia peccatorem te fides inuenit, &c.* In sequentibus etiam ait: *Debebat tibi Deus vindictam, dat indulgentiam. Incipit ergo esse in fide per indulgentiam. Iam fides illa assumpta spe, & dilectione incipit bene operari, &c.* Vides quomodo remissio peccatorum, id est, indulgentiam, tunc incipit, cum incipit fides: proinde ante remissionem peccatorum, quæ inchoatur in fide, nihil boni fecimus, quia ante fidem nihil boni fieri potest. Ex fide enim incipiunt quæcumque sunt bona. In eundem sensum scribit Augustinus in epist. 105. iustitiam nunquam vocari mercedem, quoniam accipit iustitiam pro toto beneficio iustificationis, ita ut in ea includatur etiam fides, quæ sola non potest esse merces, cum eam nulla omnino merita, neque

A de congruo, neque de condigno, præcedant. Cætera omnia dona, & gratiæ, & mercedis nomine appellari possunt. Hinc igitur patet explicatio omnium testimoniorum, quæ docent hominem iustificari gratis. Significant enim nulla esse merita ante donum fidei.

CAPVT XXII.

Solutur argumentum quartum ex scripturis depromptum pro sola fide.

VARTVM argumentum depromptum ex illis testimoniis, quæ docent, omnes qui credunt iustificari & saluari. Quod quidem non esset infallibiliter verum, si non sufficeret sola fides, Ioan. 3. *Ut omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam.* Act. 10. *Hinc omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere omnes, qui credunt in eum.* Act. 13. *In hoc omnis, qui credit, iustificatur.* Roman. 1. *Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti.* Rom. 10. *Omnis qui credit in eum non confundetur.* 1. Ioan. 5. *Omnis qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est.*

RESPONDEO, particula omnis potest in primis rectè exponi negatiuè, ut sensus sit, omnis qui credit, iustificatur, id est, nemo sine fide iustificatur. Quod illustrat aptissima similitudine sanctus Augustinus, explicans illud: *Deus vult omnes saluos fieri,* libro de prædestinatione Sanctorum, cap. 8. nam si in vna aliqua vrbe vnus tantum grammaticæ doctor esset, & diceretur, omnes in hac vrbe grammaticam discunt ab isto, non significaretur, omnes in ea vrbe grammaticam discere, sed neminem discere sine illo. Sic igitur omnis qui credit, iustificatur, quia nemo iustificatur, nisi credat: *Sine fide enim impossibile est placere Deo.* Et hoc videtur Apostolus significare ad Roman. 1. cum dicit: *Euangelium esse virtutem Dei in salutem omni credenti;* nam in tota illa disputatione probare nititur, fidem Christi necessariam esse omnibus, & sine illa neque Iudæos per legem Moysi, neque gentiles per lumen rationis posse coram Deo iustificari. Idem etiam videtur esse sensus illius loci Ioan. 3. *Ut omnis qui credit in eum, non pereat;* significat enim missum esse filium Dei à Patre in mundum, quoniam sine eius aduentu, & fide nemo saluari potuisset.

SECUNDÒ, potest eadem particula omnis referri ad omnia hominum genera, ut significet, fidem Christi esse viam ad salutem apertam toti mundo, Iudæis, Græcis, Barbaris, non autem vni tantum genti, ut erat lex Moysi. Sic enim explicat beatus Paulus illud Esaiæ: *Omnis qui credit in eum, non confundetur,* ad Rom. 10. nam contiud subiungit: *Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idem Dominus omnium diues in omnes, qui inuocant illum.* Et ea de causa sæpè à postolus vrget illam particulam, omnis, ut admoneat Iudæos, gratiam Christi non esse ipsorum propriam, sed communem omnibus gentibus.

TERTIÒ refertur interdum particula omnis, ad singulos credentes, & quidem affirmatiuè, sed tamen non significatur illis sententiis, solam fidem sufficere, sed fidem iustificare & saluare, si non desint cætera, id est, fidem ex parte sua semper iustificare & saluare, modo addantur alia, quæ simul requiruntur. Id autem ita esse, perspicuum est ex eo, quod in Scripturis etiam de spe dicitur: *Omnis qui sperat in eum, non confundetur.* Eccl. 2. Et de dilectione: *Omnis qui diligit, ex Deo natus est.* 1. Ioan. 4. & de humilitate: *Omnis, qui se humiliat exaltabitur.* Luc. 14. & de oratione: *Omnis qui petit accipit.* Luc. 11. & *Quicumque inuocauerit nomen Domini saluus erit.* Rom. 10. & de obedientia: *Factus est omnibus obedientibus sibi causa salutis æternæ.* Hebr. 5. & tamen nemo diceret solam spem, aut orationem, aut humilitatem, aut alia sufficere sine fide.

Tomus tertius.

K k 2

Itaque sententia Scripturæ est, singulas istas virtutes ex parte sua perducere homines ad salutem, nisi aliunde oriatur impedimentum, aut defectus. Atque hoc ipsum sancti Patres passim docent, cum admonent, non sufficere solam fidem: Multi, inquit Augustinus tractat. 10. in epist. Ioan. dicunt, credo, sed fides sine operibus non saluat. Et sanctus Prosper libro primo de vita contemplatiua, cap. 19. Nec opera sine fide, nec fides sine operibus iustificat. Vide alia testimonia infra in disputatione de necessitate operum.

CAPVT XXIII.

Soluitur argumentum quintum ex scripturis pro sola fide.

Q VARTVM argumentum ducunt ab illis testimoniis, quæ prædicant efficaciam verbi Dei. Verbum enim sola fide apprehenditur, Psalm. 106. Misit Verbum suum, & sanauit eos. Ioan. 15. Vos mundi estis propter sermonem, quem loquuntur vobis. Roman. 1. Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti. I. Corinth. 15. Notum vobis facio Euangelium, quod prædicauit vobis, quod accepistis, in quo statis, per quod & saluamini. Iacob. 1. Suscipite in istum verbum, quod potest saluare animas vestras.

R E S P O N D E O verbum Dei sanat & saluat, sed vt hoc faciat, non satis est vt fide apprehendatur, nisi etiam caritate impleatur. Verbum enim Dei non solum offert promissiones, sed etiam imperat opera facienda. Quare Dominus Matthæi septimo comparat hominem audientem verba sua, & non facientem vito stulto, qui ædificat domum super arenam. Præterea Verbum, quod fide apprehenditur, non est ipsa salus, sed semen salutis, quod non solum excipit, sed etiam calefieri, & excoli debet, vt fructum faciat. Quæ circa rectè sanctus Iacobus, non ait: Suscipite in istum verbum, quod saluabit, sed quod potest saluare animas vestras, si videlicet excipiat in corde bono, & retineatur cum patientia tempore tentationum, vt dicitur in parabola seminantis, Matthæi decimo tertio.

Sed contra occurrit Lutherus in libro de libertate Christiana, vbi probat, fidem solam cum verbo Dei sufficere. Primum enim (vt ipse dicit) fides implet omnia mandata. Nam audiens in Verbo præcepta & promissa, & prudenter intelligens præcepta non posse seruari, confert se ad promissa, quæ docent, omnia esse posita in fide, & credentem in Christum omnia habere. Nam conclusit Deus omnia sub in. redulitate, vt omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in nomine eius. Roman. 11. & Ioan. 1. Deinde, fides exhibet Deo summum obsequium, dum credendo confitetur, illum esse veracem in omnibus suis promissis. Deus autem glorificans se glorificat, vt dicitur primi Regum secundo. Vnde & Abraham credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, quia videlicet dedit gloriam Deo plenissimè sciens, quia quæcumque promissit Deus, potens est & facere. Denique, fides copulat animam Deo, iuxta illud Osæ secundo, sponso te mihi in fide: & ideo omnia quæ Christi sunt efficiuntur communia cum anima fidei.

R E S P O N D E O, hoc argumentum Lutheri ex tribus virtutibus fidei ductum, magis Lutheranos, quam Catholicos lædit. Nam si Deus glorificat nos, & iustificat, quia summum cultum illi exhibemus per fidem, certè sequitur vt merito fidei, id est, propter virtutem, & dignitatem ipsius fidei iustificemur. Quod tamen Philippus & Kemnicus, & quotquot sunt hodie Lutherani absurdum, & falsum esse contendunt.

Sed excutiamus breuiter fidei virtutes, quas Luthe-

rus prædicat. Primam illam virtutem, quod videlicet fides impleat omnia mandata, furtim subripuit Lutherus caritati, vt tribueret fidei. Sed vera fides non viuit ex raptu, & ideo clamat verum esse, quod Apostolus dicit, Roman. 13. Qui diligit, legem impleuit. Et: Plenitudo legis est dilectio. Et quod ipse Dominus ait Ioan. 14. Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Et: Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Conuertit se quidem fides ad promissa, cum videt, legis mandata solis naturæ viribus impleri non posse: & credens, veram esse illam promissionem, petite, & accipietis, à Deo petit spiritum caritatis, per quem fit verè, vt iustificatio legis impleatur in nobis. Sed non est hæc promissio, quam veller Lutherus, ipse enim promissionem quarit, per quam liberetur à debito legis implendæ, & habeatur, ac reputetur iustus, quamuis sit omni flagitiorum genere coopertus. Sed hanc promissionem in veteris Bibliis, id est, in libro Dei nunquam inueniet.

Quod enim ipse allegat, conclusit Deus omnia sub incredulitate, vt omnium misereatur. Et dedit eis potestatem filios Dei fieri his, qui credunt in eum, longè aliud significat, quam illud sit, quod ipse somniat. Dicitur enim Deus conclusisse omnia sub incredulitate, quia permisit & Iudeos & Gentiles incredulos fieri, vt in vtrisque liberandis misericordiam suam ostenderet. Dedit autem potestatem iis, qui credunt in eum, vt filij Dei fiant; proinde non sunt hoc ipso, quod credunt, filij Dei, sed fieri possunt, si renascantur ex aqua & Spiritu sancto, & sic diffusa caritate in cordibus eorum per Spiritum sanctum, qui datus est eis, incipiant dicere Deo, Abba Pater.

Iam verò quod attinet ad alteram virtutem fidei, exhibet quidem fides cultum, & obsequium Deo, cum dat illi gloriam, credens eum fidelem esse in omnibus verbis suis. Sed neque sola fides exhibet cultum Deo, cum scriptum sit Matth. 5. Videant opera vestra bona & glorificent Patrem, qui in calis est. Et Ioan. 21. de sancto Petro legamus, eum morte sua clarificasse Deum. Neque fidei obsequium placet Deo, nisi fides ipsa per dilectionem operetur. Nam & demones, velint nolint, dant gloriam Deo, dum credunt, illum esse veracem, sed nihil eis prodest obsequium illud coactum. Et nos ipsi, si habeamus omnem fidem, caritatem autem non habeamus, nihil sumus.

Itaque Deus glorificat eos, à quibus ipse glorificatur ex caritate, sine qua nihil profunt omnia, quæ ab iniuitis deferuntur obsequia. Eiusmodi autem obsequium Abraham, qui vsque adeo Deum dilexit, vt etiam filium vnigenitum, vt Deo pareret, immolare voluerit. Et ideo rectè dicit sanctus Iacobus in epistola capite secundo, fidem Abraham ex operibus consummatam fuisse. Quare non est mirum si talis fides, videlicet perfecta, & caritate formata, ac per dilectionem operans reputata fuerit ad iustitiam, id est (vt erat verè) opus eximiatum ac iudicata iustitia.

Porrò tertia virtus fidei fortasse caret fundamento. Nam quod legimus Osæ 2. Sponso te mihi in fide, non videtur accipiendum de fide, qua credimus Deo, sed de fide, qua Deus præstat promissa. Nam paulò antè dixerat Deus in eodem propheta: Sponso te mihi in iustitia, & iudicio, & in misericordia, & in miserationibus; & mox addidit: & sponso te mihi in fide. Quorum omnium verborum illa videtur esse sententia, sponso te mihi iustè, misericorditer, atque fideliter. Sed si accipiat fides pro fide, qua nos credimus Deo, certè sicut sponsum Deo per fidem, ita coniungimur in matrimonium perfectum, & consummatum per caritatem. Non enim fides, sed caritas est vinculum perfectionis, Coloss. 3. &, qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo, I. Ioan. 4.

Denique siue per fidem, siue per caritatem, siue (quod est verius) per vtrumque sponsemur Christo; erunt

quidem

quidem nostra, quæ Christi sunt, & Christi quæ nostra sunt, vt I. utherus dicit, sed non eo modo, quo ipse dicit. Non enim nostra erit Christi iustitia, quia reputabitur nostra, sed nostra erit, quia causa erit iustitiæ in nobis inhaerentis, nõque verè, & formaliter perfectiõnem: quemadmodum nostra mortalitas, & cæteræ pænæ, in quas per lapsum primi parentis incidimus, non fuerunt in Christo per solam reputationem, sed per veram, & realem assumptionem. Lutherus enim parum liberalem sponfam nostrum facit, quem vult ea, quæ nostra sunt, reipsa sibi assumere, ea verò, quæ sua sunt, nobiscum sola reputatione communicare. Sed de his hæc tenus.

CAPVT XXIII.

Soluitur argumentum sextum ex scripturis pro sola fide.

O S T R E M V M argumentum ex scripturis illis accipiunt, quæ docent, irritam fore promissionem, si lege, aut operibus nitatur, & nõ sola fide accipiat, Rom. 4. Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, abolita est promissio. Et ibidem: Ideo ex fide, vt firma sit promissio. Et Gal. 3. Vt promissio ex fide daretur credentibus. Et Gal. 5. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini.

R E S P O N D E O, hoc argumentum solutum est, partim cap. 11. in responsione ad quintam obiectionem: partim cap. 19. in explicatione vocabulorum legis, & operum. Summa est, docet Apostolus, inanem fore fidem nostram, & irritam promissionem Dei, si iustificatio haberi possit per solam cognitionem legis, aut opera facta solis naturæ viribus. Nusquam autem docet, iustificari hominem ex sola apprehensione promissionis per fidem, aut iustificationem non pendere ex conditione operum. Quin potius in infinitis locis scriptura testatur, & iustificationem & salutem pendere ex conditione penitentia, & operum honorum: Nisi penitentiam habueritis (inquit Dominus) omnes similiter peribitis, Luca 13. & Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.

CAPVT XXV.

Soluitur argumentum ex traditione veterum Patrum pro sola fide.

V A M V S aduersarij testimonia sanctorum Patrum non magni pendant, cum ipsorum erroribus manifestè repugnant: tamg cupidè illa eadem colligunt, si quando in specie salutem nobis contraria esse iudicant. Percurram igitur breuiter testimonia, quæ ab illis adferri solent, tamen non ignorem iam ab vno, aut altero, fortasse etiam à plurimis ex nostris, satis diligenter esse ferè omnia explicata.

P R I M O loco proferunt ex Origene in cap. 3. epist. ad Roman. hæc verba: Et dicit (Apostolus) sufficere solius fidei iustificationem, ita vt credens quis tantummodo, iustificetur, etiam si nihil ab eo operis fuerit expletum.

R E S P O N D E O, Origenes opponit fidem operi externo, ac docet, posse hominem interdum iustificari, etiam si nullum opus externum faciat. Põnit enim exemplum peccatricis & latronis, qui non leguntur ieiunasse, aut elemosinas fecisse antequam iustificarentur. Itaque per vocabulum sola, excludit Origenes necessitatem operis externi, quando videlicet, aut potestas, aut occasio deest eiusmodi operis faciendi.

Non excludi autem ab Origene dilectionem, & penitentiam, perspicuum erit ex verbis eius in cap. 4. eiusdem epistolæ ad Rom. Puto, inquit, quod primo salutis initia, & ipsa fundamenta fides est, profectus verò, & argumen-

ta edificij, spes; perfectio autem, & culmen totius operis, caritas. Et infra: Credentibus quidem Christo, nec tamen deponentibus veterem hominem cum actibus suis, fides reparari non potest ad iustitiam. Vides igitur non sufficere solam fidem, sed etiam spem, & dilectionem, & depõitionem veteris hominis, quod fit per penitentiam, omnino requiri.

S E C V N D O proferunt ex Hilario illa verba cap. 8. in Matth. Mouet Scribas, remissum ab homine peccatum, hominem enim tantum in Iesu Christo intuebatur, & remissum ab eo quod lex laxare non poterat. Fides enim sola iustificat.

R E S P O N D E O, non excludit Hilarius per particulam sola, nisi legem Moysi, de qua loquebatur. Quia enim dicit, lex non iustificat, sed sola fides, idem est, ac si diceret, ex his duobus sola fides vim habet iustificandi, siue fides iustificat, lex non iustificat. In quem sensum scriptum est Actor. 8. Nondum Spiritus sanctus, in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantum erant in nomine Domini Iesu, non enim illud tantum, excludit fidem, aut alias virtutes, sed solum visibilem Spiritus sancti aduentum. Itaque idem Hilarius can. 7. in Matth. cum fide coniungit opera, cum sic loquitur: Salus gentium omnis in fide est, & in præceptis Domini vita est vniuersorum.

T E R T I O, proferunt ex Basilio illa verba in homilia de humilitate: Hæc est perfecta, & integra gloriatio in Deo, quando neque ob iustitiam suam quis se iactat, sed nouit quidem seipsum vera iustitia indignum, sola autem fide in Christum iustificatum.

R E S P O N D E O, excludit Magnus Basilius per vocem sola, opera, quæ fiunt sine fide, & gratia Dei. Hortatur enim ad humilitatem, ac monet, vt vnusquisque intelligat, se nihil iustitiæ à se habere, sed quidquid habet, donum esse Dei. Itaque sola fide iustificari apud Basilium, nihil est aliud, nisi ex dono Dei tantum iustificari; non ex operibus prauentibus omnia dona Dei. Et valde accommodatè ponit exemplum Apostoli, qui ad Philip. 3. non vult habere iustitiam suam, id est, opera facta solis naturæ viribus, sed iustitiam fidei, id est, opera facta ex gratia fidei. Et ibidem reprehendit ingratos, qui gloriantur de bonis suis, quasi dona Dei non essent. Porrò idem Basilius in sermone de fide, posteaquam docuit necessitatem fidei, adiungit etiam necessitatem caritatis. Quod probat, tum ex Apostolo I. Corinth. 13. tum ex ipso Dominico, qui Ioan. 15. non ex fide, sed ex caritate discipulos suos cognoscendos esse prædixit.

Q V A R T O, proferunt ex Ambrosio verba illa in sermone 45. Sicut sufficit Iude ad scelera, Christum deseruisse; ita sufficit latroni ad innocentiam, Domino credidisse. Item ex commentario in cap. 3. ad Rom. Iustificati sunt gratis, quia nihil operantes, neque vicem reddentes, sola fide iustificati sunt dono Dei. Item in cap. 4. Non ergo opus est lex, quando impius per solam fidem iustificatur. Item ibidem: Sic decretum dicit à Deo, vt cessante lege, solam fidem gratia Dei poscerent ad salutem. Item: Beatos dicit, de quibus hoc sanxit Deus, vt sine labore, & aliqua obseruatione sola fide iustificentur apud Deum. Item in cap. 9. Sola fides posita est ad salutem.

R E S P O N D E O, Ambrosius (si tamen is est auctor vel sermonis illius, vel commentariorum in Paulum) per vocem sola, non excludit, nisi opera caremonialia legis veteris, aut certè necessitatem operum externorum. Nam idem auctor sic loquitur in commentario ad quartum caput ad Hebræos: Magna res est fides & salutaris, & sine hac non est saluari possibile: sed sola fides non sufficit. Operari fidem per dilectionem necessarium est, & conuersari dignè Deo.

Idem etiam auctor in cap. 3. ad Rom. explicat, gentilem saluari sola fide, quia sine obseruatione circuncisionis, sabbati, neomeniæ, & similibus saluantur. Sic etiam in capite quarto ideo dicit, cessante lege, solam fidem

sufficere, quia loquitur de lege ceremoniali, quae iam cessavit. Nam in cap. 6. tractans illud: *Gratias autem Deo quia cum fuisset serui peccati, &c.* dicit, nos iam seruire Deo, non per legem Moysi, sed per legem naturae. Denique in cap. 9. antequam diceret, sola fides posita est in salutem, praemiserat, per fidem hominem consequi salutem sublatam neomeniis, & sabbato, & circumcisione, & lege escaurum, & oblationibus pecorum.

QUINTO, proferunt ex Chrysofomo illa verba in homilia de fide, & lege naturae: *Eum qui operatur opera iustitiae, sine fide non possum probare, vivum esse; fidelem absque operibus possum monstrare, & vixisse, & regnum caelorum assequutum, nullus sine fide vitam habuit, latro autem credidit tantum, & iustificatus est.* Item illud ex homilia, in epist. ad Tit. *Si credis fidei, cur alia inferis, quasi fides iustificare non sufficiat sola?*

RESPONDEO, Chrysofomus in priore loco docet, fidem solam, id est, sine opere externo interdum sufficere, opus externum sine fide nunquam sufficere. Et rationem reddit, quia fides parit opera, opera non pariunt fidem; in posteriore loco docet fidem solam, id est, sine ceremoniis legis veteris abunde sufficere. Nam post verba allegata, mox addit: *Quid te spontanea servituti subdis, & legis iugo collum submittis?*

Chrysofomus autem non fuisse in ea sententia, ut existimaret, fidem sine dilectione, & poenitentia, aliisque similibus operibus sufficere, facile potest intelligi ex illis verbis ipsius homilia 70. in Matth. *Ne fideles sola se fide salvari posse confidant, de pena malorum differit. Ita infideles ad fidem, fideles vero ad recte vivendum cohortatur.* Vide etiam homilia 25. & 26. in Matth. Item homilia 28. 29. & 31. in epist. ad Rom. Item homilia 1. in priorem epist. ad Tim. ubi sic ait: *Non fide solum opus est, sed etiam caritate.*

SEXTO, proferunt ex Augustino illud: *Quantalibet fuisse virtutis antiquos praedices iustos, non eos salvos fecit, nisi fides Mediatoris.* Libro primo contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 21. Item illud: *Si quis cum crediderit, mox de hac vita decesserit, iustificatio fidei manet cum illo, nec praecedentibus bonis operibus, quia non merito ad illam, sed gratia pervenit; nec consequentibus, quia in hac vita esse non sinitur.* Lib. 83. quaest. 76.

RESPONDEO, in priore loco solum docet Augustinus neminem sine fide salvari; proinde antiquos iustos neque per naturam, neque per legem Moysi, sed per ipsam Christi fidem esse salvatos. Ipsa enim sola ex rebus enumeratis vim habet salvandi. Quomodo si tres ambularent, & diceretur nobis, nullus est Doctor nisi ille, qui ambulat medius; non intelligeremus, nullum esse in orbe terrarum Doctorem praeter illum, sed non esse inter eos tres Doctorem nisi unum.

In posteriore loco apertissime loquitur sanctus Augustinus de fide viva, & caritate perfecta, atque formata, quae sine operibus in actu esse potest, sed non in habitu. Dixerat enim in verbis immediate praecedentibus, hominem iustificari sine operibus praecedentibus fidem, sed fidem iustificantem esse fidem, quae per dilectionem

operatur. Idem autem Augustinus in infinitis locis; ut supra citavimus, docet, fidem sine caritate nihil esse nisi fundamentum aditicii, & initium, ac radicem iustificationis.

SEPTIMO, posset adduci Cyrillus Alexandrinus, qui lib. 10. in Ioan. cap. 18. scribit, hominem per solam fidem inhærere Christo. Sed in eodem loco satis ipse se explicat, cum dicit, posse hominem in Christo manere per fidem, & tamen carere dilectione, & perire.

OTAVO, adduci potest Leo in epist. 70. ubi sic ait: *Sola fides Catholica vivificat & sanctificat.* Et serm. 4. de Epiphania: *Hoc est, quod iustificat impium, hoc est, quod de peccatoribus facit sanctos, si in vno, eodemque Domino Iesu Christo, & vera Deitas, & vera credatur humanitas.*

Sed responsio est in promptu, siquidem per vocem sola, nihil aliud S. Leo excludit, nisi falsam fidem, & haereticas sectas. Sola enim fides Catholica, id est, non Ariana, non Eutythiana, non Lutherana iustificat. Ut illud omitterem, quod non loquitur Leo, sicut etiam neque alij Patres, de fide speciali promissionum; sed de fide dogmatica, quam aduersarij neque solam, neque cum aliis virtutibus iustificare concedunt.

NONO, adduci potest Theophylactus, qui in commentar. ad cap. 3. ad Galat. ait: *Fides sola habet in se iustificandi virtutem.* Sed locus iste similis est testimonio sancti Augustini supra citato, neque aliud significat, nisi nihil esse, quod sine fide iustificare valeat.

DECIMO, adduci potest, & solet Bernardus, qui serm. 22. in Cantica, sic ait: *Quisquis pro peccatis compunctus, esurit & sitit iustitiam, credat in te, qui iustificas impium, & solam iustificatus per fidem pacem habebit ad te.* Et in epist. 77. citans illud: *Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit: Cautè, inquit, non repetit, qui verè baptizatus non fuerit condemnabitur, sed tantum, qui verò non crediderit, immens nimirum, solam fidem interdum sufficere ad salutem, & sine illa sufficere nihil.*

In priore testimonio loquitur de fide viva, & cum caritate coniuncta. Nam illa est, quae esurit & sitit iustitiam, & quae pro peccatis non timore poenae, sed iustitiae amore compungitur. Itaque idem est, ac si dixisset: *Qui toto corde auertatur peccatum, & cupit operibus poenitentiae Domino satisfacere, etiam antequam opera ista aggrediat per fidem viam, & caritatem feruentem Domino reconciliatur.*

In posteriore testimonio per vocem solam, baptismi necessitatem excludit, quando videlicet eius percipiendi facultas non datur. Iustificat enim fides sine baptismo in necessitatis articulo, non autem baptismus sine fide. Et tamen fides, quae sine baptismo aliquando iustificat, nunquam sine voto baptismi, & poenitentia, ac dilectione iustificat. Sic enim loquitur idem Bernardus serm. 24. in Cantica: *Non facit hominem rectum fides etiam recta, quae non operatur ex dilectione.* Et infra: *Neque opera sine fide, neque fides sine operibus sufficit ad animi rectitudinem.*

Habemus igitur ex testimoniis veterum Patrum, fidem solam aliquando iustificare, sed nunquam in eo sensu, quo id accipiunt aduersarij.

LIBER SECVNDVS,
DE IVSTIFICATIONE, QVI EST
DE IVSTITIA INHÆRENTE.
CAPVT PRIMVM.

De variis erroribus circa formalem causam iustificationis.

XPEDITIS iis, quae iustificationem praecedunt, de ipsa iustificatione, id est, de causa formali, propter quam homo dicitur iustus coram Deo, differendum est. Magna sanè quaestio, & hoc tempore praeter ceteras maximè necessaria.

Haeretici siquidem Lutherani ad hanc disputationem illustrandam, magnum à se lumen accensum esse gloriantur. Cùm tamen tanta eam opinionum confusione turbauerint, ut multi iam apud eos de veritate reperti non sine ratione desperent. Exponã igitur breuiter precipuas eorum sententias, ut inde statu quaestionis inuenito, commodius & veritatem comprobare, & quae contra eam obiciuntur argumenta refutare possimus.

Primus igitur Lutherus causam formalem iustificationis aliquando fidem, aliquando Christum ipsum fide apprehensum, facere videtur. Sic enim loquitur in commentario ad cap. 2. ad Galatas: *Sicut Sophista dicunt caritatem informare, & imbuere fidem; sic nos dicimus, Christum informare, & imbuere fidem, vel formam esse fidei.* Ergo fide apprehensus, & inhabitans, Christus, est iustitia Christiana, propter quam nos Deo reputari iustos, & donat vitam aeternam. Ibidem tamen etiam haec habet: *Est ergo formalis nostra iustitia, ipsa fides, & nebula cordis, hoc est, fiducia in rem, quae non videtur.* Itaque vix loquutus est Lutherus; & ideo discipuli eius in varias sententias abierunt, quamuis in eo conuenirent, vt dicerent, sola fide hominem iustificari, & nullam esse in nobis inhærentem iustitiam.

Philippus Melancthon in confessione Augustana artic. 4. scribit, fidem ipsam nobis pro iustitia imputari coram Deo. Sed in artic. 20. & in Apologia confessionis artic. 4. 5. 6. & 20. saepius repetit, non propter ipsam fidei virtutem nos coram Deo iustos reputari; sed propter Christi meritum: dicit autem nos fide iustificari, quia fides apprehendit misericordiam Dei. Proinde Philippus quoque non semper vno modo loquitur, cum interdum fidem, interdum Christi meritum, interdum Dei misericordiam videatur facere formalem causam iustificationis.

Quocirca Hosiander in cõsutatione scripti, quod contra ipsum ediderat Melancthon testatur, viginti discrepantes sententias apud solos Confessionistas numerari de iustificatione. Et in libro, quem scribit contra Nyctocoracem quendam, ita loquitur de Philippo, eiusque discipulis: *Simul ac locum aliquem Scripturae viderunt, in quo iustitia mentio ferret, statim ex eo nouam iustitiam sunt fabricati.* Atque ibidem recenset quatuordecim de iustificatione sententias. Ipse autem Hosiander ex Lutheri libris docuit, formalem causam iustificationis esse illam ipsam iustitiam, quae Deus essentialiter iustus est. Sic enim intellexit, quod Lutherus ait, ipsum Christum in nobis

habitantem esse formalem nostram iustitiam. Itaque Hosiander non agnoscit imputatiam iustitiã cum aliis Lutheranis, neque inhærentem cum Catholicis, sed inhabitantem cum Luthero, ut ipse eum interpretatur. Extat eius confessio, in qua sic loquitur: *De confessionistis, hypocritæ docent, iustitiam nostram nihil esse aliud, quam quod Deus nos pro iustis habet, etiam si semus peccatores, & nostram iustitiam esse extra nos.* Et in cõsutatione scripti Philippi, scribit, Deum non acceptare ullam iustitiam, nisi suam propriam, & essentialem. Refellunt hanc Hosianderi sententiam, cum alij permulti, tum Ioannes Caluinus satis copiosè lib. 1. Institut. cap. 11.

Matthias Illyricus in Centuriis cent. 1. lib. 2. col. 238. his verbis proponit sententiam, quam ex Luthero se didicisse gloriatur: *Iustitia, quam Deus impio imputat non sunt qualitates, aut virtutes nostrae, neque ipsa Dei essentia, seu diuina, & substantialis iustitia, sed totum opus, quod Christus homo, & Deus in vna persona mediator noster pro toto genere humano prestauit.* Eodem serè modo loquuntur in Colloquio Altenburgensi tum Saxonici, id est, Lutherani rigidi; tum electorales, id est, molles: *Inter nos, inquit isti, nulla est dubitatio, quin sacra Scriptura iustitiam Christi, per quam nos coram Deo iustificamur, & qua iusti sumus, passionem, & obedientiam Christi claris, & perspicuis verbis appellet.* Et ibidem Saxonici: *Obedientia, inquit, & meritum Christi est res ipsa, quae nobis imputatur, est iustitia ipsa, quae nobis donatur, atque adscribitur.*

Ioannes Caluinus admittit quidem cum Lutheranis, non esse in nobis ullam inhærentem iustitiam, & imputari Christi iustitiam, & propter eam condonari peccata, proptèr tamen in ipsa remissione peccati firam esse docet iustificationem. Existimat enim nomen iustificationis esse forense, neque aliud esse iustificare, nisi iustum pronunciare. Itaque in lib. 3. Institut. cap. 11. §. 2. sic ait: *Nos iustificationem simpliciter interpretamur acceptionem, quae in Deo in gratiam receptos pro iustis habet: eamque in peccatorum remissione, ac iustitia Christi imputatione positam esse dicimus.* Et ibidem §. 3. *Iustificare nihil aliud est, quam eum qui reus est, vel agitur, tanquam approbat à innocentia à reatu absolueret. Cùm itaque nos Christi intercessione iustificet Deus, non propria innocentiae approbatione, sed iustitia imputatione nos absoluit, ut pro iustis in Christo consemur, qui in nobis non sumus.* Itaque cum idem Caluinus in eodem cap. §. 21. & 22. in Antidoto Concilij ad sels. 6. contendit, iustificationem non esse positam nisi in peccatorum remissione, non excludit imputationem iustitiae Christi, sed internam renouationem & sanctificationem; quam iustitiae nomine omnino indignam esse iudicat.

Martinus Bucerus in libro Concordia, ut fortasse Catholicos aliquos seduceret, ut fecit, duplicem iustitiam excogitauit, à qua formaliter iustificaremur; vnam

imperfectam, quæ in virtutibus in nobis inhaerentibus sita sit; alteram perfectam, quæ est ipsa Christi iustitia nobis imputata. Quoniam enim iustitia nostra nunquam talis esse potest, ut iudicium Dei sustineat, ut ipse dicit, ideo necessarium esse imputationem iustitiae Christi, ut illa induti, & quodammodo recti coram Deo compareamus, & iusti pronunciemur. Hinc in libello Imperatori Ratisbonæ exhibito à Lutheranis (quorum princeps Bucerus erat) sic legimus in articulo. *Et si autem is qui iustificatur, iustitiam accipit, & habet per Christum etiam inhaerentem: tamen anima fidelis huic non immititur, sed soli iustitiae Christi nobis donata, sine qua nulla omnino est, nec esse potest iustitia.*

In eandem sententiam, siue potius errorem incidit Albertus Pighius in secunda controverfia, & auctores Antididagmatis Colonienfis. Quocirca Bucerus in libro Concordia iam citato, in articulo de iustificatione, fateatur, Pighij sententiam non dissentire à Lutheranorum sententia, quod attinet ad causam formalem iustificationis, sed solum quantum ad causam apprehensivam, quam Lutherani solam fidem, Pighius dilectionem potius, quam fidem esse definit.

Ceterum quicquid Bucerus de Pighij communione cum Lutheranis dicat, duabus in rebus dissidet à Lutheranis Pighius. Primum enim Lutherani virtutes, quæ sunt in nobis per gratiam Dei, non dignantur illo modo nomine iustitiae (solo excepto Bucero) sed inchoatam obedientiam, & renovationem vocant, quam ipsam per se adeo contemnunt, ut iniustitiam esse velint; & sempiterna morte dignam existimant, ut perspicuum est ex Calvino, Kemnitio, & aliis: *Omnia hominum opera* (inquit Calvinus lib. 3. Institutionum, cap. 12. §. 4.) *si sua dignitate censeantur, nihil nisi inquinamenta sunt, & sordes.* Et cap. 14. §. 9. *Nullum à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrii mercedem.* Neque ipsum Bucero credibile est, iustitiam in nobis inhaerentem posuisse, nisi nomine. Neque enim axioma illud Lutheri negare ausus fuisset: *Iustus in omni bono opere peccat mortaliter.* At Pighius, & Colonienfes iustitiam inhaerentem imperfectam dixerunt, non quod iniustitiam esse crederent, sed quod eam in parem esse censerent ad magnitudinem adoptionis filiorum Dei, quæ per iustificationem acquiritur.

DEINDE (quod est diffrimen longè maximum) Bucerus, & ceteri Sectarij, sententiam suam obstinatè defendunt, neque Ecclesie Catholicae iudicio acquiescere sunt parati; proinde non errantes, sed heretici merito nominantur. Pighius autem, & Colonienfes semper in Ecclesie Catholicae communione manserunt, parati illius iudicio iudicium suum, sententiamque subicere; quocirca illorum errorem nulla animositate, sed sola ignorantie defensionem tegere potuit caritas veritatis.

Ex his, quæ hæcenus dicta sunt, errores de iustificatione quinque numerari posse videntur. Vnus est, formalem causam iustificationis esse fidem. Id enim (saltem verbo) tum in Lutheri scriptis, tum in Augustana confessione reperimus. Alter, formalem causam iustificationis esse Christi obedientiam, & iustitiam nobis imputatam. Id enim Illyricus, & plerique alij docent. Tertius, formalem causam iustificationis esse iustitiam Dei essentialem nos inhabitantem. Id enim docuit Hosander. Quartus, formalem iustificationem sitam esse propriè in sola remissione peccati. Id enim Calvinus affirmat, quævis non neget (ut diximus) ad iustificationem requiri etiam imputationem iustitiae Christi. Quintus, formalem causam iustificationis duplicem esse, iustitiam nostram inhaerentem, & Christi iustitiam imputatam. Id enim Pighius, & quidam alij docuerunt.

CAPVT II.

Proponitur sententia Ecclesie, & aperitur status questionis.

ECCLÉSIAE Catholicae sententia de causa formali iustificationis, explicatur à Tridentina Synodo sess. 6. cap. 7. his verbis: *Vnica formalis causa est iustitia Dei, non qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit, qua videlicet ab eo donati, renouamur spiritu mentis nostræ, & non modo reputamur, sed verè iusti nominamur, & sumus.* Et paulò infra: *Id in hac impij iustificatione fit, dum eiusdem sanctissime passionis merito, per Spiritum sanctum caritas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui iustificantur, atque ipsi inhaerent. Unde in ipsa iustificatione cum remissione peccatorum hæc simul infusa accipit homo per Iesum Christum, cui inseritur, fidem, spem & caritatem,*

His verbis, omnes quinque errores damnantur, quos capite superiore numerauimus. Nam cum dicitur vnica esse formalis causa, reiicitur sententia Buceri & Pighij, de duplici iustitia: cum dicitur, ea esse iustitia Dei, non qua ipse iustus est, reiicitur sententia Hosanderi de iustitia diuina per essentiam: cum dicitur, qua renouamur spiritu mentis, & qua inhaeret, & qua iusti verè nominamur, & sumus, reiicitur sententia Lutheranorum de iustitia imputatiua: cum dicitur ea iustitia non consistere in sola remissione peccatorum, reiicitur sententia Calvini de iustificatione more forensi: cum dicitur, iustitia nostra esse fides, spes & caritas infusa, reiicitur sententia Lutheri de sola fide.

Porro status totius controverfiae reuocari potest ad hanc simplicem questionem, sit ne formalis causa absoluta iustificationis iustitia in nobis inhaerens, an non. Nam si quis probet partem affirmantem, eodem tempore refellet omnes contrarios errores. Nam si formalis causa iustificationis est iustitia inhaerens, non igitur iustitia Dei inhabitans; vel iustitia Christi imputata, vel sola remissio peccati sine renouatione hominis interioris. Et si iustitia inhaerens est formalis causa absoluta iustificationis, non igitur requiritur imputatio iustitiae Christi, quæ iustificationem alioqui inchoatam & imperfectam absoluat. Neque sola fides est nostra iustitia, cum fides (ipsis etiam Lutheranis testibus) non possit absolute iustificare, & ideo (ut loquitur confessio Augustana articulo quarto) non tam sit, quam reputetur à Deo iustitia. Itaque omnes illi errores, aut non ponunt iustitiam inhaerentem, sed extrinsecam: aut si ponunt inhaerentem, nolunt eam absolute iustificare. Proinde omnes refutantur, si probetur iustitia inhaerens, quæ absolute simpliciterque iustificet.

Est autem hoc loco breuiter annotandum, Kemnitium more suo fraudulentè admodum proponere statum questionis de formali iustificatione. Dicit enim id in controverfiam vocari, *Quid sit id, propter quod Deus hominem in gratiam recipiat? an sit meritum filij Dei, an inchoata in nobis nouitas? & planè tragicè queritur, nos detrahere vim iustificandi merito Christi, ut tribuamus eam virtutibus, & qualitatibus nostris.* Vbi primum de industria loquitur impropiè, ut confundere possit causam formalem cum meritum, & illa ambiguitate sententiam Catholicam odiosam reddat. Nam si quis propriè loqui velit, non vretur voce, *propter*, sed *per*, cum formalem causam designare voluerit. Si quis enim querat, *per* quid vivit homo? *per* quid ignis est calidus? *per* quid lucent sidera? rectè respondetur, *per* animam, *per* calorem, *per* lucem, quæ sunt causæ formales. Si verò querat, *propter* quid Imperator triumphat? *propter* quid milites pugnant? respondetur, non reddendo causam formalem, sed meritariam, aut finalem. Dicemus enim,

militur pugnare, ut vincant, Imperatorem triumphare, quia vicit, & vincendo triumphum promeruit. Sic igitur, si Kemnitius sine fraude ageret, propriè loqueretur, ac diceret, id esse quod queritur, quid illud sit, *per* quod homo iustificatur, an iustitia sibi à Deo per Christi merita donata, & inhaerens, an ipsum Christi meritum extrinsecum imputatum.

DEINDE, in eo quoque fraudulentè egit, quod merito filij Dei opposuit, quasi è regione inchoatam renouationem nostram, inde inuidiam nobis apud suos concilianis, quasi pluris faciamus renouationem nostram quantumvis imperfectam & inchoatam, quam ipsum perfectissimum, atque absolutissimum meritum filij Dei.

Remotis igitur fraudibus, & ambiguitate verborum, ad questionem (ut à Kemnitio proponitur) an videlicet iustificemur propter meritum filij Dei, an propter inchoatam renouationem nostram; Respondemus, si illud, *propter*, significet causam formalem, non iustificari propter nouitatem nobis inhaerentem, non propter meritum Christi, quod inhaerere nõ potest. Si verò significet causam meritariam, nos iustificari dicemus propter meritum filij Dei, non propter nouitatem in nobis inhaerentem. Si denique significet causam in communi, asseremus, iustificari hominem propter vtrumque, sed propter meritum filij Dei meritorie, propter nouitatem in nobis inhaerentem formaliter.

Sed non minori fraude, Concilij Tridentini sententiam Calvini exposuit. Sic enim scripsit in Antidoto ad sess. 6. *Causam iustificationis Tridentini faciunt duplicem, ac si partim remissione peccatorum, partim spirituali regeneratione iusti essemus. Vel ut aliis verbis exprimam, quod sentiunt, ac si partim imputatione, partim qualitate iustitia nostra constaret. Ego autem vnica, & simplicem esse assero.* Sed hoc ipsum nos in illum maiori ratione regerere possumus, quippe qui libro tertio Institutionum, cap. 11. §. 2. disertis verbis iustificationem in peccatorum remissione, & iustitiae Christi imputatione sitam esse scripsit. Quid enim hoc aliud est, nisi causam iustificationis duplicem facere? Concilium autem Tridentinum sess. 6. cap. 7. apertissimis verbis vnica esse dixit formalem causam iustificationis, iustitiam videlicet Dei, nobis infusam & inhaerentem.

Quod si Concilium in eodem loco separatim meminit remissionis peccatorum, & infusionis gratiae; id fecit, non ut significaret, duplicem esse causam formalem iustificationis, sed ut indicaret, duos esse terminos eius motus, qui dicitur iustificatio, siue duos effectus eiusdem causae; nam (ut idem Concilium rectè definit) iustificatio est translatio hominis ab eo statu, in quo nascitur filius primi Adami in statum adoptionis filiorum Dei, iuxta illud Apostoli ad Colossens. 1. *Qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transfulit in regnum filij dilectionis suae.* Non potest autem hæc translatio fieri, nisi homo per remissionem peccati desinat esse impius, & per infusionem iustitiae incipiat esse pius. Sed sicut aer cum illustratur à Sole, per idem lumen, quod recipit, definit esse tenebrosus, & incipit esse lucidus; sic etiam homo per eandem iustitiam sibi à Sole iustitiae donatam, atque infusam, definit esse iniustus, delente videlicet lumine gratiae tenebras peccatorum, & incipit esse iustus, succedente nimirum tenebris peccatorum ipsa luce iustitiae.

Quod autem Calvinus dicit esse sententia Concilij, iustificari hominem partim imputatione, partim qualitate, mirum est vnde illi venerit in mentem, nisi fortè sententiam Pighij legerit, & eam Catholicis omnibus communem esse censerit. Certè Concilium non solum, capite septimo vnica tantum facit causam formalem iustificationis, & eam in ipsius iustitiae inhaerentis infusione constituit, sed etiam canone decimo disertis verbis anathema dicit illi, qui sentiunt, nos per Christi iustitiam,

iustos esse formaliter, quo canone sententia Pighij sine dubitatione damnata est.

Quod autem can. 11. idem Concilium anathema dicit illi, qui docent, hominem iustificari aut sola imputatione iustitiae Christi, aut sola remissione peccatorum. Damnantur eo canone duo quidam errores, alter Lutheranorum, Calvini alter, sed non significatur, Concilij sententiam esse, hominem iustificari quidem imputatione iustitiae Christi, sed non solam, ut diximus can. 10. absolute fuerat definitum, non iustificari hominem formaliter per iustitiam, qua Christus ipse iustus est. Ac de statu quidem questionis satis est dictum.

CAPVT III.

Inhaerentem esse iustitiam nostram formalem probatur ex Scripturis.

B

NUMC ad argumenta pro veritate veniamus. Primum argumentum sumitur ex verbis illis Apostoli ad Rom. 7. *Si enim vnus delictum mors regnavit per vnum: multò magis abundantiam gratiae, & donationis & iustitiae accipientes in vita regnabunt per vnum Iesum Christum.* Igitur sicut per vnus delictum in omnes homines in condemnationem, sic & per vnus iustitiam, in omnes homines in iustificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam vnus hominis peccatores constituti sunt multi: ita per vnus obedientiam iusti constituentur multi.

Ex hoc loco habemus, iustificari per Christum, non esse haberi, aut pronunciarum iustos, sed verè fieri atque constitui iustos, per adaptionem inhaerentis iustitiae, & iustitiae non imperfectae, sed absolutae & perfectae. Nam iustificare hoc loco esse iustum facere, non iustum pronunciarum perspicuum est. Tum ex illis verbis, iusti constituentur multi, ubi declarat Apostolus ipse, quid sit iustificari, ac dicit, esse iustum constitui; iustum autem constitui, & iustum fieri idem sunt; tum ex antithesi Adami ad Christum, scribit enim Apostolus, sic nos constitui iustos per obedientiam Christi, quomodo constituti sumus iniusti per inobedientiam Adami: constat autem per inobedientiam Adami nos iniustos esse constitutos, iniustitia in nobis verè, ac re ipsa inhaerente, non iniustitia Adami nobis imputata.

Esse autem iustitiam, quam per Christum adipiscimur, veram; absolutamque iustitiam, intelligi potest, tum ex eo, quod Apostolus vocat eam abundantiam iustitiae; tum ex eo, quod idem Apostolus dicit, maius esse Dei donum, quam Adæ peccatum. Inde enim sequitur, ut si peccatum Adæ veram in nobis, & absolutam iniustitiam posuit, ut omnium consensu posuit, certè Dei donum veram in nobis, absolutamque iustitiam ponat.

Sed occurrunt Calvinus & Kemnitius, & probare nituntur, Apostolum hoc loco per vocem, *iustificare*, nihil aliud significare voluisse, nisi iustum pronunciarum. Primum, quoniam opposuit verbum, *iustificare*, verbo, *condemmare*, cum ait, *iudicium ex vno in condemnationem, gratia ex multis in iustificationem.* Et rursus capite octavo: *Deus, qui iustificat, quis est, qui condemnet.* Secundò, quoniam Apostolus sine dubio phrasim Hebraicam imitatur, tamen Græcè scribat; Hebraicè autè verbum, *iustificare*, forensalem planè significationem habet. Tertio, quoniam Latina vox, si proprietas inspiciatur, nihil significat aliud, nisi iustum pronunciarum. Quamvis enim à Pathibus interdum iustificare, accipitur pro eo, quod est iustum, facere: tamen ea notio non inuenitur apud bonos linguæ Latinæ auctores. Denique, Catholicos Kemnitius reprehendit, quod nimis hareant in ipsa compositione vocabuli, quasi iustificare sit iustum facere, quia componitur ex nomine iustum, & verbo facere.

RESPONDEO ad primum, iustificatio rectè oppo-

nitur condemnationi, & tamen non ideo semper est forense vocabulum. Nam ipsa etiam condemnatio interdum est actus iudicis deputantis ad poenam eum, qui in iudicio reus inuentus est: interdum autem est effectus culpae, quae poenam commeruit. Siquidem & Adam nos condemnauit, & Deus. Sed Adam nos condemnauit non iudicando, nec modo forensi, sed imprimendo culpam originalem: Deus autem iudicando damnauit. Ad eundem igitur modum & iustificatio nunc est actus iudicis, nunc effectus gratiae; & ipse idem Christus primò, ut secundum Adam, nos iustificat delendo peccata, & gratiam infundendo, secundò, in die iudicij nos iustificabit, declarando iustos, quos ipse antea fecit iustos.

Præterea quamuis condemnatio, & iustificatio alicubi significant actionem iudicis, ut in illo loco citato, iudicium ex vno in condemnationem, &c. tamen quando Deus iustificat impium, declarando iustum, facit etiam iustum; quoniam iudicium Dei secundum veritatem est. Itaque siue Christus per obedientiam suam, siue per iudicium suum nos iustificet, semper facit iustos. Et hoc modo locum istum intellexit S. Augustinus lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 15. vbi dicit, in Christo iustificari, ex sententia Apostoli ad Rom. 5. non esse solum imitatione Christi iustum fieri, sed etiam per eius gratiam regenerari, sicut in Adamo condemnari, non esse solum imitatione Adami, sed carnali etiam generatione ad culpam trahi.

Ad secundum de voce Hebraica, dico verbum *צדיק* *isiddech* & *צדיק* *isidich* proprie nihil esse aliud, nisi iustum facere: sed quia potest aliquis fieri iustus, tum intrinsecè per ademptionem iustitiae, tum extrinsecè per declarationem, inde eandem vocem ad varia significanda traduci. Porro non deesse loca in Scripturis, vbi vox illa significet iustum facere non more forensi declarando, sed verè efficiendo iustitiam, perspicuum est ex verbis illis Danielis, cap. 12. *Qui ad iustitiam erudunt multos, fulgebunt sicut stellae in perpetuas aeternitates.* Illud enim: *Qui ad iustitiam erudunt*, in Hebraeo est *מאסדיכים* *masdichim*, id est, iustificantes, siue qui iustificant. Et non potest hoc trahi ad iudices declarantes; significat enim Propheta magnam futuram esse gloriam Doctorum, qui multos ad iustitiam docendo perduxerint.

Neque multum prodest aduersariis, quod aliqui eorum dicunt, Daniele loqui de ministris Euangelij, qui annuntiant remissionem peccatorum per fidem Christi, quasi iustificare sit indulgentiam predicare. Nam etiam hoc modo iustificare non erit forense vocabulum, quomodo Caluinus & Kemnitius, illud accipiunt. Non enim qui praedicat Euangelium, pronunciat homines esse iustos, more iudicis, sed aperit viam ad iustificationem, & eo modo causa est, ut auditores iusti efficiantur ex impijs. Non enim dicit, ego vos omnes iustos esse pronuncio, sed ait, credite Euangelio, & iustificabimini: quemadmodum nullus iudex loquitur. Itaque certum est apud Daniele loco notato, verbum *iustificant*, non admittere forensem significationem.

Sed est alius locus adhuc illustrior apud Isaiam, cap. 53. vbi de Christo sic loquitur Isaias: *In scientia sua iustificabit ipse iustus seruus meus multos, & iniquitates eorum ipse portabit.* Vbi est verbum in hebraeo *צדיק* *isidich*, quod iustum facere significat. Conatur quidem Kemnitius hunc etiam locum detorquere ad significationem forensem, sed frustra. Quatuor enim vocabula manifestè repugnant eius interpretationi.

PRIMUM est, in scientia sua. Id enim significat, interprete sancto Hieronymo, Christum varijs modis iustificasse homines, atque vnum ex eis modis fuisse doctrinam. Qui autem docendo iustificat, certè non iudicis more iustificat.

ALTERVM est, ipse iustus, qua voce significatur,

A Christum non solum docendo, sed etiam iustè operando, ac nobis iustitiam suam impartiendo iustificare. Porro non requiritur ad iustificandum more forensi, ut is iustus sit, qui alios iustificat, sed necessariò requiritur, ut is iustus sit, qui benè operando iustificare debet. Et idèd B. Paulus ad hunc locum alludens ait ad Roman. 3. *Ut sit ipse iustus & iustificans.*

TERTIVM est, seruus meus. Sic enim legendum est, non seruos meos, ut habent aliqui codices vitio librario- rum, in Hebraeo enim est *עבד* *ghabdi*, significat autem hac vox, Christum seruasse Deo patri in opere iustificationis, ac per hoc iustificasse homines non iudicando, sed ministrando, ut ipse dicit Matth. 20. *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.* Vnde & ab Apostolo Roman. 15. vocatur minister circuncisionis ad confirmandas promissiones Patrum.

B QVARTVM est, iniquitates eorum portabit. Hic enim significatur modus, quo Christos ministrando iustificat, vbi vox Hebraea *יטול* *isbol* significat, gestare quasi in humeris. Itaque docet Isaias, Christum nos iustificasse portando sarcinam peccatorum nostrorum in humeris suis, id est, luendo poenam nobis debitam. Quo alluse sanctus Petrus in epist. 1. cap. 2. cum ait: *Peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, iustitiam viuamus, cuius liuore sanati estis.* Vbi vides effectum satisfactionis Christi, esse iustitiam, & sanitarè nobis inhaerentem. Non igitur in hoc Isaiæ testimonio, *iustificare*, accipitur more forensi; neque enim iudices ita iustificat, ut pro reis poenas luant, eosque peccatis mori, & iustitiae viuere, ac demum spiritaliter sanos esse faciant.

C Est etiam alius locus in scriptura, vbi *iustificare*, nullo modo potest accipi more forensi, nimirum Apocalypsis 22. *Qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sordidus est, sordescat adhuc.* Et tamen non ignorabat sanctus Ioannes Hebraicas phrasas.

Ad tertium, de vsu Latinae vocis apud bonos auctores, respondeo, auctores lingua Latina, non habere hanc vocem in vlla significatione, & ideo non esse mirum, si non possimus ostendere in Terentio, vel Cicerone, *iustificare*, positum esse pro eo, quod est iustum facere. Nam nec ipse Kemnitius, aut Caluinus ostendit in iisdem auctoribus, *iustificare*, vsurpatum esse pro eo, quod est iustum pronunciarè.

D Deinde non esset etiam mirum, si profani auctores haberent hanc vocem solum in vsu forensi, cum ignorauerint iustificationem iudicis Dei. Deus enim cum iustificat impium, pronunciat quidem illum iustum, quod & homines faciunt, sed absoluendo facit illum verè iustum ex impio, quod homines facere non possunt. Atque hinc est, quod apud homines, qui fatetur delictum, condemnatur, qui negat, iustificatur: contra autem apud Deum, qui negat, condemnatur; qui fatetur, iustificatur. Nam cum non possint homines eum, qui delictum fatetur, facere iustum ex reo, damnare debent, non iustificare, si nolint errare. Deus autem, cuius iudicium secundum veritatem est, pronunciat iustum eum, qui se fatetur reum, sed pronunciando iustum (ut supra diximus) facit reuera iustum. Proinde solus Deus non errat, cum impios, iniustosque iustificat.

Quod mysterium non ignorantes sancti Patres, Latinae etiam linguae non imperiti, verbum, *iustificare*, passim vsurpant pro eo, quod est iustum facere: *Quis est* (inquit Augustinus in Psalm. 30. concio. 1.) *qui iustificat impium? qui facit ex impio iustum.* Item lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 33. *Gratia Dei iustificamur, hoc est, iusti efficiamur.* Item libro de spiritu & litera, cap. 26. *Quid est aliud iustificati, quam iusti facti? Epist. 105. Iusti enim facti sunt, cum iustificati sunt.* Et epist. 106. *Antequam gratia*

iustific

iustificetur, id est, iustus efficiatur, impius quid est, nisi impius? Et epist. 120. cap. 20. Credens in eum qui iustificat impium, id est, ex impio facit piuum.

Quanta igitur importunitas nouatorum est, ut in questione Ecclesiastica repudient Patres, neque velint quiete, nisi Ciceronem illis, vel Terentium iudicem proferamus? Et cum Apostolus ipse tam apertè significauerit, iustificari esse iustum constitui, ac per hoc vocis compositionem & notionem aperuerit, calumniatur Kemnitius adhuc, quod ex compositione vocis interpretationem nominis eruamus? sed de his satis multa dicta sunt.

ALTERVM testimonium pro iustitia inhaerente sumitur ex cap. 1. ad Rom. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem, quae est in Christo Iesu, quem proposuit propitiatorem per fidem in sanguine ipsius.* Hoc loco simul explicatur ferè omnes causae iustificationis; nam iustificamur à Deo gratis, id est, ex mera eius liberalitate, quantum ad nostra merita; nullo enim nostro opere mereamur iustificari. At hæc Dei liberalitas est causa efficiens. Iustificamur autem per gratiam ipsius, id est, per iustitiam ab illo donatam & infusam: & hæc est causa formalis. Iustificamur item per redemptionem, quae est in Christo Iesu; & hæc est causa meritoria. Denique iustificamur per fidem in sanguine propitiatoris; & hæc est causa dispositiua.

RESPONDENT aduersarij, Caluinus, Kemnitius, & alij, per gratiam non significari donum aliquod infusum, & inhaerens, sed ipsum Dei fauorem, & benevolentiam, qua nos prosequitur, dum per Christi merita nos reconciliat, non imputans delicta nostra, sed imputans iustitiam, obedientiam Christi.

At in primis fauor Dei satis explicatur per illam vocem, *gratis*, qui enim gratis iustificat certè ex benevolentia, & liberalitate iustificat. Illa igitur additio, *per gratiam*, non ipsum fauorem, sed aliquid aliud, id est, effectum illius fauoris significabit.

DENDE præpositio, *per*, non rectè accommodatur fauori, & benevolentiae, sed causae formalis, aut meritoriae, aut instrumetali. Non enim rectè diceremus, Deus per suum fauorem, aut per suam benevolentiam nos iustificat; rectè autem dicimus, per gratiam inhaerentem, per meritum filij sui, per fidem, & sacramenta iustificat.

AD hæc benevolentia Dei non potest esse inanis, sed omnino praestat, atque efficit id bonum, quod alicui vult. Omnia enim quaequamque voluit fecit, Psalm. 13. & si velle alicui bonum, & non faceret, non esset omnipotens, sed similis nobis infirmus. Cur enim multa volunt homines, quae non faciunt, nisi quia multa volunt, quae non possunt? cum verò Deus nos diligit, ac benè vult, id sine dubio vult, ut simus verè iusti, & sancti coram ipso: *Elegit enim nos*, ut Apostolus loquitur ad Ephes. 1. *ut simus sancti, & immaculati in conspectu eius.* Et: *Hæc est voluntas Dei* (inquit idem Apostolus 1. Thessal. 4.) *sanctificatio vestra.* Igitur si gratia iustificans est fauor, & benevolentia Dei, & Deus non solum extrinsecus fauet, neque inaniter bonum vult, sed facit sanctos, & immaculatos, quales esse nos vult; certè sequitur, ut per gratiam iustificari, non sit iustus reputari, & non esse, sed reuera iustos, sanctos, atque immaculatos esse.

PRÆTEREA gratiam iustificantem non esse solum fauorem Dei, sed donum in anima inhaerens, intelligi potest ex varijs attributis, & nominibus eius. Nam dicitur donum, quod accipimus, ad Rom. 5. *Accipientes abundantiam gratiae, & creationis.* Item dicitur dari per Christum, *gratia, & veritas per Iesum Christum facta est*, Ioannis 1. Non autem rectè dicitur facta per Christum benevolentia Dei patris. Item dicitur dari ad mensuram ab ipso Christo: *in cuiusque nostrum data est gratia, secundum mensuram donationis Christi*, ad Ephes. 4. At benevolentia Dei non datur ad mensuram, neque à Christo. Item comparatur

A essentia, quae datur per creationem. Inde enim dicimur *creari in Christo*, ad 1. p. 2. Et esse *nona creatura*, ad Galat. 5. At id, per quod creatura dicimur, intimum, & inhaerens est.

DENIQUE comparatur luci, 2. ad Cor. 6. *Qua participatio iustitiae cum iniquitate? quae societas luci ad tenebras?* ad 1. p. 2. *Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino.* 1. Ioan. 2. *Qui dicit, se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est.* At certè lux non facit corpus lucidum, nisi inhaereat, neque patitur secum tenebras. Quomodo igitur potest homo iustificatus, non tantum lucidus dici, sed etiam lux in Domino, cum antea tenebrosus esset, si adhuc tenebrae peccatorum in ipso inhaerent, & gratia lux extrinsecus manet?

Præterea gratia, per quam iustificari nos dicit Apostolus, dicitur etiam *caritas diffusa in cordibus per spiritum sanctum, qui datus est nobis*, ad Rom. 5. Et quamuis aduersarij, Philippus, Caluinus, Petrus Martyr, & alij, contendunt, Apostolum loqui de caritate, qua Deus nos diligit, hoc est, de fauore, & benevolentia, qua in ipso Deo est; tamen sanctus Augustinus, quem sibi anteponi, velint nolint aduersarij, pati debent, disertis verbis contrarium docet. Sic enim loquitur in libro de Spiritu, & litera, cap. 32. *Caritas Dei dicta est diffusa in cordibus nostris, non qua nos ipse diligit, sed qua nos facit dilectores suos.* Ipse etià Apostolus ad Rom. 8. de hoc ipso spiritu, nobis dato, loquens: *Acceperitis*, inquit, *spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater.* At certè clamamus, Abba Pater, per caritatem, qua diligimus nos Deum, non qua diligit nos Deus. Et in eodem cap. per gratiam iustificantem viuere dicimur: *Corpus quidem*, inquit, *mortuum est propter peccatum, spiritus autem vivit propter iustificationem.* At non rectè dici possumus viuere per extrinsecum Dei fauorem, cum nihil sit magis intimum, quam vita.

TERTIVM testimonium est in epistola priorè ad Cor. cap. 6. vbi sic explicat Apostolus iustificationem: *Et hæc quidem* (peccatores videlicet) *fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri.* Quo loco, ut exponunt Chrysol. Ambros. Theophyl. & alij, docet Apostolus, homines in baptismo per inuocationem nominis Christi, & operationem spiritus sanctus purgari, & sanctificari. Atque hoc ipsum esse iustificari, ita ut iustificatio duo illa contineat, purgationem, siue abluionem & sanctificationem. Quod si iustificatio est ablutio & sanctificatio; sequitur, ut iustificatio non sit sola peccatorum remissio sine interna sanctificatione. Item sequitur, ut iustificatio non sit imputatio iustitiae, vel declaratio, more forensi. Nam imputatio, & declaratio non egent inuocatione nominis Christi, aut virtute spiritus sancti. Apostolus autem dicit, Corinths, fuisse ablutos, sanctificatos & iustificatos, in nomine Christi, & in virtute spiritus sancti.

QVARTVM testimonium est in epistola ad Titum, cap. 3. *Cum apparuit benignitas & humanitas Saluatoris nostri Dei, non ex operibus, quae fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos feci per lavacrum regenerationis, & renouationis spiritus sancti, quæ effudit in nos abundè per Iesum Christum Saluatorem nostrum, ut iustificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ aeternae.* Ex verbis illis postremis: *ut iustificati gratia ipsius, &c.* intelligimus, in verbis superioribus descriptam esse iustificationem, ita ut secundum Apostoli sententiam, iustificatio sit regeneratio & renouatio, Dei benignitate, per lacrum baptismi, & effusionem spiritus sancti, in nobis facta.

Hanc autem regenerationem & renouationem, quae est ipsa iustificatio, formaliter fieri per donum aliquod inhaerens, tribus argumentis probari potest. Primò, ex ipsa natura, & ratione regenerationis; neque enim intelligi potest, quemadmodum regeneretur aliquis, si sine vlla sui mutatione, per solam Dei benevolentiam,

in ips

in ipso Deo existente; vel per solam extrinsecam iustitiam alterius imputationem. Nam certe regeneratus, diligitur ut filius, cum antea odio haberetur, ut inimicus, igitur mutatio aliqua facta est; non potuit autem in Deo fieri, igitur in homine facta est. Ac per hoc regeneratio aliquid in ipso homine ponit, ob quod filius Dei nominetur, & sit.

DEINDE, idem probatur ex causis huius renovationis, quas hoc loco idem Apostolus numerat. Nominatur enim benignitas Dei, quae est efficiens causa; Christus, qui est causa meritoria, lauarii baptismi, quod est causa instrumentaria; effusio Spiritus, siue Spiritus effusus, qui est causa formalis. Per effusionem autem Spiritus, siue spiritum effusum nihil rectius intelligitur, quam primum eius donum, quod est caritas, quae idcirco etiam dicitur diffundi in cordibus nostris.

DEINQUE idem probatur ex confessione aduersariorum; fatentur enim etiam ipsi, esse in nobis inhaerentem aliquam renovationem per Spiritum sanctum, sed negant eam proprie esse iustitiam, aut per eam nos absolute iustificari, & ideo confugiunt ad Christi iustitiam imputatam: At Apostolus hanc ipsam renovationem iustificationem appellat, ut ostendimus. Id enim significat illud: *Ut iustificati gratia ipsius, haeredes simus, secundum spem vitae aeternae.* Reddit enim causam, cur nos Deus per lauacrum, & spiritum sanctum regenerauerit, ac renouauerit; & ait, causam fuisse, ut iustificati, id est, ut per eam regenerationem & renovationem iustificati, haeredes regni, ac vitae sempiternae effici mereremur.

QUINTVM testimonium est, ad Hebraeos undecimo, ubi testatur Apostolus, aliquos homines fuisse verè, & absolute iustos; nam de Abel scribit: *Testimonium consecutus est, esse iustus.* De Noè, *iustitia, quae per fidem est, haeres est constitutus.* Isti certè, & alij eorum similes, verè iusti erant, nec iusti imperfectè & inchoatè, sed absolute & perfectè. Neque enim Scriptura iustos absolute vocaret eos, qui absolute iusti non essent. Quid? quod etiam perfectos, & immaculatos appellat? Nam Genesis sexto de Noè dicitur: *Noè vir iustus, atque perfectus fuit.* Et David in Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.*

Potèd hac eorum iustitia non erat iustitia Dei inhabitans, aut iustitia Christi imputata, sed iustitia in illis inhaerens, & propria. Nam Apostolus ostendere volens, unde Abel iustitia testimonium consequutus esset, ait: *Testimonium perhibente Deo, meritis eius.* Vbi videmus, probari iustitiam Abelis, ab affectu ipsius iustitiae. Nam ut ait sanctus Ioannes in epistola prima, capite secundo: *Qui facit iustitiam, iustus est.* Itaque probat Apostolus, Abelem fuisse iustum, quia iusta opera faciebat, cum Deo ritè sacrificaret. Iusti autem operis causa, est iustitia inhaerens, non imputatio iustitiae, quae cum extrinseca sit, principium operis esse non potest. Sic etiam Noè fuisse iustum, probat ibidem Apostolus, quia credidit Deo, timuit iudicium Dei, obediuit mandatis Dei. Et in Genesis, capite sexto, dicitur, fuisse iustus, quia ambulauit cum Deo. Quomodo etiam probat sanctus Lucas, capite primo, Zachariam & Elisabetham fuisse iustos coram Deo, quia incedebant in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini.

SEXTVM testimonium est Apostoli ad Romanos 8. & 1. ad Corinth. 15. ubi dicit, iustos conformes esse imagini Christi, & portare imaginem Christi: *Quos, inquit, praesciuit & praedestinavit conformes fieri imaginis filij sui; ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et sicut portavimus imaginem terrenam, ita portemus & imaginem caelestis.* Christus autem non est iustus per imputationem, neque per solam inhabitationem iustitiae increatae, sed iustus est verè, ac proprie, etiam ut homo, per creatam, & inhaerentem sibi iustitiam, ex qua iustissima opera faciebat: igitur & nos si similes, si fratres, si imagines eius esse debe-

mus, iustitiam veram, & inhaerentem habere necesse est. Nam si reipsa iniusti, & solum putatiue iusti simus, magis diaboli, quam Christi imaginem geremus. Rectius enim denominamur ab eo, quod sumus, quam ab eo, quod esse putamur, praeterea terreni hominis, id est, Adami, peccatoris, veram imaginem portauimus, quoniam peccatum in nobis non putatiue, sed verè, & reipsa inhaerebat, igitur & Christi veram imaginem geremus, si iustitia nobis, non putatiue, sed verè ac reipsa inhaereat.

SEPTIMVM testimonium est in epistola ad Romanos, cap. 6. ubi Apostolus docet, nos per iustificationem, qua morimur peccato, & resurgimus iustitiae, repraesentare Christi mortem, & resurrectionem. Et inter alia dicit: *Qui mortuus est, iustificatus est à peccato.* Quod etiam significauit Apostolus Petrus in priore epistola, capite quarto, cum ait: *Christo igitur passo in carne, & vos eadem cogitatione armamini. Quia qui passus est in carne, desit à peccatis.* At Christus non putatiue, sed verè mortuus est, & verè resurrexit. Igitur & nos non putatiue, sed verè morimur peccato, & resurgimus ad iustitiam, cum per baptismum iustificamur.

OCTAVVM testimonium est in epistola ad Romanos, cap. 8. ubi Apostolus scribit: *Nos iam per Christum accepisse spiritum adoptionis filiorum Dei, quoad animam, quae vivit (ut ibidem dicitur) propter iustificationem, quamuis corpus mortuum sit (id est, adhuc mortale sit) propter peccatum.* Sed paulo post addit: *Nos iam primitias spiritus habentes, intra nos gemere, expectantes adoptionem filiorum Dei, redemptionem corporis nostri.* Nam, ut idem ait ad Philippenes tertio: *Saluatorem expectamus, qui reformabit corpus, humilitatis nostrae configuratum corporis claritatis suae.* Atqui adoptio filiorum, quam expectamus in redemptione corporis, verissima erit, & inhaerens in ipso corpore, id est, immortalitas & impassibilitas, non putatiua, sed vera. Igitur adoptio, quam nunc habemus in Spiritu per iustificationem, vera etiam esse debet non putatiua. Alioqui, sicut expectamus redemptionem corporis, ita quoque expectaremus redemptionem animae.

CAPVT IIII.

Fidem non esse integram formalem causam iustificationis.

ACTEMVS communibus argumentis probatum est, causam formalem iustificationis nostrae esse iustitiam inhaerentem; ex qua sententia reselluntur quinque illi errores, quos supra notauimus, nunc seorsum singulos resellemus.

PRIMVS igitur error fuit, causam formalem iustificationis nostrae solum esse fidem. Idem enim Lutherus dicitur verbis posuit in commentatio ad secundum caput epistolae ad Galatas, & Philippus in ipsa confessione Augustana, articulo quarto, & quanquam Lutherani omnes, tum rigidi, tum molles, ab hoc errore iam recessisse videntur, ut supra notauimus ex colloquio Altheburgensi: nihil tamen oberit, si huic ipsam errorem breuiter confutemus.

PRIMUM, in ipsa epistola ad Galatas, capite quinto, Apostolus, cum dixisset: *Nos autem spiritu ex fide spem iustitiae expectamus,* subiunxit continuò: *Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed fides, quae per dilectionem operatur.* Vbi verba illa: *Ex fide spem iustitiae expectamus,* duobus modis intelligi possunt, vno modo, ut sensus sit, ex fide speramus vitam aeternam, quae est merces iustitiae. Sapè enim Apostolus ponit spem pro ea re, quae speratur, ut ad Titum tertio: *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriae magni Dei:* Itaque spes iustitiae erit id, quod iustitia sperat, id est, quod iustitia debetur, videlicet, praeium vitae beatæ. Altero modo,

vt scilicet

ut sensus sit, ex fide spem iustitiae expectamus, id est, ex fide speramus, nos posse iustificari. Vtramque sensum attigit sanctus Augustinus in libro de spiritu, & litera; capite trigesimo secundo. Sed hic posterior simplicior, & magis congruus cum praecedentibus verbis esse videtur, & tamen uterque in idem recidit: cum ex utroque id manifestè colligatur, ex fide non ex lege, aut operibus ante fidem factis, hominem iustificari.

At ne daretur occasio errandi, explicuit idem Apostolus, quae fides sit illi, quae iustificat, cum ait: *Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, id est, neque lex circumcisus data, neque opera gentilium, in praeputio facta, iustificat, sed fides; non quaecunque autem fides, sed quae per dilectionem operatur,* id est, fides, quae agitur, ac mouetur, formatur, & quasi animatur per dilectionem. Quod si caritas est forma fidei, & fides non iustificat formaliter, nisi ab ipsa caritate, formata, certè multò magis caritas ipsa iustificat.

Huc etiam pertinent illa testimonia, quae indicant, vel solam fidem non sufficere, ut 1. ad Corinthios tertio: *Si habuerò omnem fidem, ita ut nonies transferam, caritatem autem non habuerò, nihil mihi prodest.* Et Iacobi secundo: *Fides sine operibus mortua est.* Et illa, quae docent necessariam esse caritatem, ut 1. Ioannis tertio: *Qui non diligit, manet in morte. Et nos si unus, quia translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.*

DEINDE, potest hoc idem probari ex Patribus, qui docent, fide tantum inchoari iustitiam, perfici vero per dilectionem, quos citauimus libro superiore, capite decimo septimo, quibus addi possunt, duo testimonia sancti Augustini, vnum ex libro de spiritu, & litera, capite vigesimo nono, ubi dicit, fide impetrari iustificationem: *Iustitiam, inquit, quae ex fide est, impetrado ex Deo, non ex semetipso presumendo.* Et infra: *Opus, quod qui fecerit, vivit in eo, non nisi à iustificato. Iustificatio autem ex fide impetratur.* Et sermone 15. de verbis Apostoli: *Iustitia sit, sed ex gratia sit, à Deo tibi sit, non tua sit.* Et mox de eadem: *Geme, ut impetres, plora ut impetres, crede ut impetres. Qui inuocauerit nomen Domini saluus erit, iustus erit.* Quod si fides impetrat iustificationem, certè non formaliter sola ipsa iustificat. Nam si formaliter ipsa sola iustificaret, esset homo formaliter iustus, antequam iustificationem impetraret, cum fidem habeat ante impetrationem iustitiae, atque ita esset iustus antequam esset iustus. Alterum testimonium est in libro de natura, & gratia capite vltimo, ubi iustitiam S. Augustinus in ipsa caritate constituit: *Caritas, inquit, inchoata, inchoata iustitia est, caritas perfecta, perfecta iustitia est, caritas magna, magna iustitia est, caritas perfecta, perfecta iustitia est.*

TERTIO, probatur ratione, ducta ex natura ipsius fidei, & iustitiae. Nam iustitia res est, adeò bona, vt cum nullo alio bono pugnet, & idè ad adiunctionem aliorum bonorum non minuatur, nec desinat esse, sed perficiatur semper, & crescat, vt perspicuum est ex eo, quod inuenitur in beatis, in Christo, & in ipso Deo: At fides repugnat beatitudini, neque in Deo aut in Christo, vnquam fuit, neque in Angelis, & hominibus manet, cum beati esse incipiunt: non igitur fides est formalis iustitia, nisi inchoata, & imperfecta.

PRÆTEREA iustitia facit nos Christo similes, & per eam gerimus Christi imaginem, vt supra probatum est ex capite octauo ad Romanos, & capite decimo quinto ad Corinthios. At fides non facit nos Christo similes, sed potius aliquo modo dissimiles, cum in Christo fides non fuerit, quippe qui faciem Patris semper viderit. Adhuc iustitia virtus est, per quam lex diuina completur; at plenitudo legis non est fides sed caritas, Apostolo teste, ad Romanos decimo tertio,

DEINQUE, iustitia non potest esse informis, & mortua, cum ipsa sit animae vita, nec possit fieri, vt quis eo-

dem tempore sit peccator, & iustus, hoc est mortuus secundum Spiritum, & secundum spiritum viuus: at fides informis, & mortua esse potest, vt libro superiore probauimus ex Apostolo Paulo 1. ad Corin. 13. & Apostolo Iacobo cap. 2. non igitur sola fides est nostra integra formalisque iustitia.

Sed occurrendum de Lutero, & Caluino, qui freti testimonio Prophetæ Habacuch: *Iustus ex fide vivit,* miris modis exagitant distinctionem fidei, in fidem formatam, & informem. Et Lutherus quidem in comment ad cap. 1. ad Galat. eam distinctionem Saranicam, & pestilentem vocat: Caluinus in lib. 2. Instit. ca. 2. §. 8. nugatoriam, putidam, & insultam nominat. Et quoniam ipse quoque fatetur, quod adam fidem, videlicet historicam, separatam esse posse à caritate, & non iustificare. Ne cogatur fidem informem admittere, dicit duas esse formas fidei, quarum vna iustificat, altera non iustificat. At Caluini distinctio in duas formas fidei, ad verborum nouitates relegari debet. Nusquam enim Scriptura, vel traditio Ecclesiastica duas istas formas, sed vnam fidem vbi-que praedicat.

Distinctio verò vnus fidei in formatam, & informem ab Apostolis Christi, Paulo & Iacobo manifestissimè traditur. Nam quid, quæso, interest, si dicamus fidem viuam, & mortuam; vel formatam, & informem? Certè enim res viuæ, per aliquam formam vivit, & res mortua, propter absentiam alicuius formæ mortua est. Fidem autem viuam, & mortuam Iacobus appellat in epistola sua, cap. 2. Sed Apostolus Paulus non solum docet, fidem caritate formari; sed etià explicat, dilectionem formam esse extrinsecam fidei, non intrinsecam, & quæ det illi, nõ vt sit, sed vt moueatur; ac per hoc fides sine dilectione non desinat esse fides, sed desinat esse res actiuosa, & operans. Sic enim Apostolus ait ad Galat. 5. *Fides per dilectionem operatur* Vbi illud (*operatur*) passiuè accipiendum est, non actiuè. Est enim à Græco ἐργαζομένη, id est mota atque acta.

Iraque sensus Apostoli est, fidem à caritate agi, & moueri, quo modo à spiritu mouetur, & agitur corpus. Ac per hoc dilectionem non esse signum viuens fidei, vt aduersarij dicere solent, sed etià ipsam vitam fidei, & fidem sine dilectione similem esse corpori, sine spiritu, vt rectissimè scribit Iacobus. Rectè igitur Catholici dicunt, fidem sine caritate esse informem, & cum caritate formatam. Et non rectè Caluinus duas facit fidei formas, nam cum duæ sunt formæ, nunquam potest vna fieri altera; fides autem informis, formata fieri potest, & quæ formata est, reddi potest rursus informis.

Piget autem multis resellere ineptias, & nugas Lutheri. Colligit enim si caritas sit forma fidei, sequi, vt caritas sit praestantior fide, & in ea sit summa Christiana legionis; & inde obscuratur Christus, eiusque beneficii; & omissa fide incipiunt homines nitri dilectione, & moralibus operibus; quærit etià an Spiritus sanctus non potuerit, si veritas id postulasset, per Prophetam dicere, *Iustus ex fide formata vivit.* Denique addit, caritatà ad legem pertinere, fidem autem non esse ex lege, proinde neque esse ex caritate, ac per hoc nullo modo caritate formari.

RESPONDEAMVS totidem serè verbis, Caritatem praeferi fidei libenter admittimus, neque id absurdum videri potest, nisi heretico, qualis fuit Lutherus, qui Apostolo repugnare non vereatur. Quid enim clarius dici potuit, quam quod ait Apostolus ad Cor. 13. *Nunc manent fides, spes, caritas, tria hæc, maior autè horum est caritas.* In eadem caritate sitam esse summam Christianæ religionis, nunquam Lutherus negasset, si Christum audire voluisset in Evangelio suo dicentem: *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inimicem.* Et: *In hoc cognoscet omnes quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inimicem.* Ioan.

L I

decimo tertio: & Apostolum exhortantem: Super omnia haec caritatem habete, quod est vinculum perfectionis, ad Colossens 3. & in eum Augustinum, qui tractat 83. in Ioannem breuissimè demonstrat, summam Christianae religionis redigi ad caritatem, non ad fidem, quoniam qui diligi necessarium etiam credit, & sperat, Non autem omnis qui credit, continuè sperat, & diligit.

Obsecrari autem Christum, & eius beneficia; si caritas ita magni fiat, vt fidei forma esse dicatur, tam est consequens, quam soleni ventemni ab iis, qui eius luce cupidè fruuntur. Quid enim est caritas, nisi summum Christi beneficium? Caritas enim diffunditur in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hoc autem donum, nonne Christus ipse ad Patris dexteram exaltatus effudit, vt Apostolus Petrus ait Actorum secundo: Neque periculum, est ne fidem negligant, aut in operibus moralibus per solas vires liberi arbitrij factis, spem ponant, qui caritatem imprimis praedicant. Sciunt enim caritatem sine fide in hac vita esse non posse; & caritatem laudant, non quae ex lege, aut ex viribus liberi arbitrij, sed quae ex Deo, & eius gratia possidetur.

Porro non deest verba Spiritui sancto, quibus per Prophetam suum illud effertur, Iustus ex fide formata, aut etiam ex caritate viuunt, sed maluit dicere, ex fide viuunt, vel quia non loquebatur de vita iustitiae, sed vita spei quae iustum patienter expectare facit, vel quia commendare voluit id, vnde initium ducit vita iustorum. Sed sicut per Prophetam Spiritus sanctus vitam iustorum tribuit fidei, quoniam inde inchoatur, sic per Apostolum eandem vitam tribuit caritati, quoniam inde perficitur: Translati sumus (inquit Ioannes in Epistola prima, capite tertio) de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Et: Qui non diligit, manet in morte.

Quis autem ferat caritatis donum, quod est ipse nucleus (vt sic loquar) Euangelij, transferri ad legem, & opponi fidei si caritas ad legem pertinet: quia lex si caritatem praecipit, cur non etiam fides relegatur ad legem, cum tam multa sint in lege de fide praecipita? De fide (inquit sanctus Augustinus tract. 83. in Ioan.) quam multa mandata sunt? quis potest cuncta colligere? quis enumerando sufficeret? Aut igitur Lutherus, & fidem cum caritate ab Euangelio separet, & legem scriptam in cordibus, dicat non esse testamentum nouum, vt Hieremias praedixit cap. 31. sed testamentum veteris & omnia more suo inuertet, atque confundat. Itaque praecipuum caritatis, vt etiam fidei, ad legem pertinet, Spiritus autem caritatis & fidei ad Euangelium. Sed de discrimine legis, & Euangelij plura dicemus, cum controuersiam de iustitia operum, & legis obseruatione tractabimus.

CAPVT V.

Formalem causam iustificationis non esse Dei essentialem, ac diuinam.

Secundus error Hosiandri est, qui iustificari hominem dixit illam ipsam per iustitiam, qua Christus non vt homo, sed vt Deus essentialiter iustus est. Resellitur hic error ab Apostolo ad Rom. 4. vbi ex proposito de iustificatione disseritur, & apertissimè demonstratur, iustitiam per quam iustificamur, esse fidem, vitam videlicet, & per dilectionem operantem; illam enim fidem Deus pro iustitia habet; & quia Deus non fallitur, eadem fides verè iustitia est, & iustitia fidei nominatur. Credenti, inquit, in eum, qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Et infra: Dicitur, quia reputata est, Abrahæ fides ad iustitiam. Et infra: Si gnium accepit circumcisionis signaculum iustitiae fidei, quae est in praecipio, vt sit pater omnium credentium per praecipium, vt reputetur & illis ad iustitiam. Et similia habentur ad Galat 3. Nos fide spem iustitiae expectamus, nam in Christo Ie-

su neque circumcisio aliquid valet, neque praecipium, sed fides, quae per dilectionem operatur. Quod si fides per dilectionem operans, est illa iustitia, per quam iustificamur: certè non iustificamur per iustitiam fidei essentialem, nisi quis ita decipiat, vt fidem nostram iustitiam Dei essentialem esse definiat.

Secundo, resellitur ex Augustino, qui sapissimè repetit, & inculcat, nos iustificari iustitia Dei, non qua ille iustus est, sed qua nos iustos facit. Libro de Spiritu, & litera, capite nono. Sicut, inquit, fides Christi dicta est, non qua credit Christus, sic iustitia Dei, non qua iustus est Deus. Et paulò antè: Iustitia Dei, non qua Deus iustus est, sed qua induit hominem, dum iustificat impium. Et cap. trigesimo primo dicit, Iustitiam, qua iustificamur, dici iustitiam Dei, sicut dicitur caritas Dei, qua Deum diligimus, & fides Dei, qua in eum credimus, & salus Dei, qua saluamur. Et in epist. 120. cap. 30. Ignorantes, inquit, Dei iustitiam, qua nos eius gratia iusti sumus, vt ipsa Dei iustitia nos finis, cum iuste viuimus, credentes in eum, qui iustificat impium, non illa, qua ipse iustus est, aeterna sua, & incommutabili iustitia. Et lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7. Non propterea, inquit, iustitia Dei dicitur, quoniam Deus iustus est, sed quia homini ex Deo. Similia repetit in lib. de gratia & libero arbitrio, capite 12. & alibi saepe.

Tertio, resellitur rationibus variis. Prima ratio, iustificatio praecedat inhabitationem Dei, non igitur homo iustificatur per iustitiam essentialem inhabitantem, iustificatione praecedere testatur Scriptura Sapientiae primo, vbi dicitur, Spiritus sanctus non habitare in corpore subdito peccatis. Testatur item August. in epist. 105. ad Sixtum: Post remissionem, inquit, peccatorum, nisi mundatam domum habiter Spiritus sanctus, nonne cum alijs septem redit spiritus immundus. Vt autem inhabitet Spiritus sanctus, nonne vbi vult spirat, & caritas Dei diffunditur in cordibus nostris, non à nobis, sed à Spiritu sancto, qui datus est nobis? Hic videmus, prius remitti peccata, & mundari domum, & ornari etiam caritate, vt in illa Spiritus sanctus habitare dignetur.

Neque his repugnat, quod Spiritus S. prius dari videtur, quam caritas diffundi, cum ipse sit, qui eam diffundit, & peccata remittit. Nam, vt idem Augustinus ait sermone vndecimo, de verbis Domini: A quo mundamur, accipiendo indulgentiam, ipsam accipimus habitantem ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam. Et in epistola 105. Aliter adiuuat Spiritus nōdum inhabitans, aliter inhabitans adiuuat enim, vt efficiamur fideles, cum non inhabitat, cum verò inhabitat, adiuuat iam fideles. Itaque purgat, & iustificat, vt purgatos, & iustificatos inhabitet. Et hoc idem aperit Scriptura demonstrat, cum dicit ad Ephel. 4. Christum habitare per fidem in cordibus nostris. Et, 1. Io. 4. eū, qui manet in caritate, in Deo manere, & Deum in eo. Quia nimirum non habitat Deus in nobis, nisi fides caritasque praecedant. Inhabitatio igitur Dei non facit iustos, vt Hosander existimat, sed iam iustificatos Deus inhabitans adiuuat (vt loquitur Augustinus) ad faciendam, augendam, perficiendamque iustitiam.

Secunda ratio, si essemus iusti, iustitia Dei essentiali nos inhabitante, essemus omnes aequè iusti atque ipse Christus. Nam ipse quoque non aliter iustus esse posset, nisi per iustitiam Dei essentialem, si Deus nullam iustitiam acceptat, nisi suam essentialem, vt Hosander somniat. At scriptura Ioan. 1. disertis verbis testatur, nos omnes de plenitudine Christi accepisse; & ad Ephel. 4. Vnicuique nostrum dari gratiam secundum mensuram donationis Christi, non igitur iusti sumus iustitia illa essentiali, sed iustitia creata, quae maior & minor esse, & sub certam mensuram cadere potest.

Tertia ratio, Scriptura docet, aliquos homines verè esse iustos, vt Noè, Genes. 6. Zachariam, Luc. primo, Abel, & multos alios, ad Hebraeos vndecimo. At no-

potest

habitante, sed solùm ab inharere: alioqui enim, si satis est iustitia inhabitans, vt verè iusti esse dicamur, cur non dicimur etiam immortales, aeterni, beati, omnipotentes, cum immortalitas Dei, aeternitas, beatitudo, omnipotentia, & alia omnia eius attributa nos inhabitent? & cur non dicuntur omnes homines iusti, immò & omnes lapides, omnia ligna, omnia fydera, cur non rectè iusta dicentur, si inhabitatio Dei dominationem illam tribuere potest? Quamuis enim non inhabitet Deus omnia per fidem, & caritatem, tamen per potentiam, essentiam, & praesentiam omnia profus inhabitat. Osiander autem non facit nos iustos, quoniam per fidem, & caritatem inhabitamur, sed quoniam à iustitia essentiali simpliciter inhabitamur.

Quarta ratio, si nullam iustitiam Deus acceptat, nisi suam essentialem, ac propterea per illam nos inhabitat, vt iustos efficiat: Certè sequitur, vt Christi iustitiam, qua is pro nobis Patri satisfacere patiendo, & moriendo voluit, Deus non acceptet. Illa enim Christi iustitia, iustitia fuit creata, non diuina, & essentialis. Quod si Christi iustitia Patri non satisfacit, quorsum ille carnem suscepit? quorsum tanta pati voluit? quorsum humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis? nunquid vt tantis sumptibus nihil redimeret;

At longè aliud nos docent Isaias, & Paulus. Ille enim capite 53. scribit de Christo: Iustificabit ipse iustus seruus meus multos. Et iste ad Romanos 3. & 5. Reconciliatos, nos dicit, Patri in sanguine filij sui. Quid Apostolus Ioannes? an non affirmat in epistola prima, capite primo, sanguinem Christi mundare nos ab omni peccato? Et capite secundo, Christum propitiationem esse pro peccatis totius mundi: Deinde, nihil frequentius omnis Scriptura testatur, quam Christi passionem, & mortem, plenam, atque perfectam satisfactionem fuisse pro peccatis. Quare Osiandri sententia recipi non potest, nisi quis velit totum mysterium humanae redemptionis, & reconciliationis euertere.

Neque argumenta, quibus ille nititur, aliquid soliditatis habent, praecipua sunt. Quoniam beatus Petrus in epist. 2. cap. 1. scribit, nos effici diuinae confortes naturae: Et quia Deus non acceptat vllam iustitiam, nisi suam. Sed Apostolus Petrus non dicit, nos effici diuinae confortes naturae per inhabitationem iustitiae essentialis. Hac enim est glossa Osiandri, non sententia B. Petri.

Quomodo autem efficiamur diuinae confortes naturae, indicat ipse idem, cum ait: Vt per hanc efficiamur, & c. Illud autem, haec, refert sententiam praecedentem, Per quem nobis maxima, & preciosa promissa donauit. Vbi nomine promissorum intelliguntur res promissae, non ipsae promissiones, non enim donantur promissiones propriae loquendo, sed dona, quae fuerant promissa. Itaque donauit nobis Deus per Christi merita res maximas, & preciosas, quas antè promiserat, & per haec dona facti sumus diuinae confortes naturae. Quoniam per haec dona efficiamur filij Dei, & coheredes Christi, & hoc modo participamus naturam Dei, quomodo filij participant naturam Patris; Vnde est illud: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes. Vbi dicitur Dij, id est, diuinae confortes naturae, qui filij sunt Dei. Quae sint autè dona, quae nos filios Dei faciunt, explicat Apostolus Ioan. in epist. 1. c. 3. cum ait: Videte qualem caritatem dederit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus. Et c. 4. Omnis qui diligit, ex Deo natus est. Et ibidem, Deus caritas est, & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo. Et ipse B. Petrus ideo, postea quae dixerat: Vt diuina efficiamini confortes naturae, adiunxit, fugientes eam, quae in mundo est, concupiscentiae corruptionem. Nam cupiditati opponitur caritas, & qui per caritatis donum efficitur diuinae confortes naturae, hoc ipso fugit eam, quae in mundo est, concupiscentiae corruptionem.

Fuit autem hoc donum promissum nobis à Deo, PRIMVM per Prophetam Hieremiam, c. 31. Dabo legem meam in cordibus eorum. Et Ezechiel, cap. 36. Dabo vobis cor carnis, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam vt in praeceptis meis ambulatis. Deinde per ipsum Christum sapissimè Ioan. 14. & Actor. 1. & alibi. Et de eodem dono promisso, & dato, loquitur Apostolus ad Rom. 8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.

Quod verò attinet ad argumentum illud de acceptatione iustitiae, vel acceptare iustitiam, est acceptare satisfactionem pro peccato; vel est approbare iustitiam alicuius, tanquam veram, & solidam, non simulatam, & apparentem. PRIORE modo non acceptat quidem Deus in veram satisfactionem pro peccato nisi iustitiam infinitam; quoniam peccatum offensa est infinita: sed vt aliqua iustitia sit infinita, id est, infiniti pretij, & valoris, non est necesse, vt sit iustitia Dei essentialis, sed satis est, vt sit iustitia personae infinitae, qualis est Christus, Deus & homo. Itaque obedientia, passio, & mors filij Dei, quamuis in se, & essentialiter fuerit creata, & finita, tamen ratione personae obediens, patientis, & morientis infinita fuit, & ex vero iustitiae rigore propitiatio fuit pro peccatis nostris, non nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi. POSTERIORE modo acceptat Deus non solùm iustitiam infinitam, sed etiam finitam, modò vera sit iustitia, non fucata.

Id autem ita esse, perspicuum est ex ipsius Dei testimonio. Nam ad Noè dicit Deus Genes. 7. Te vidi iustum coram me in generatione hac. Et de Abel scribit Apostolus ad Hebraeos vndecimo: Testimonium consequutus est, esse iustum, testimonium perhibente Deo operibus eius. Et certè si non acceptaret Deus iustitiam, nisi suam essentialem, non verè diceret Apostolus Paulus 2. ad Timot. vltimo: Reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solùm autem mihi, sed etiam iis, qui diligunt aduentum eius.

Itaque viderit Osiander, in qua Scriptura repererit, à Deo non acceptari iustitiam, nisi suam diuinam, & essentialiam. Nos enim contrariam sententiam in omnibus diuinis libris praedicari existimamus.

CAPVT VI.

Iustificationem nostram non constare sola remissione peccatorum.

ERTIVS error CALVINI erat, qui quamuis cum Lutheranis agnoscat imputationem iustitiae CHRISTI, & non imputationem peccatorum, & inchoatam etiam renouationem & sanctificationem: tamen contendit, vt supra ostendimus, iustificationem proprie in sola remissione, id est, non imputatione peccatorum positam esse; cum Lutherani in imputatione potius iustitiae Christi eam proprie sitam esse contendunt.

Refutauimus hunc errorem supra capite tertio, & refutabimus copiosius in libro de iustitia operum. Id enim potissimum Calvinus efficere conatur, vt nulla sit iustitia operum in hac vita. Nunc igitur id solùm ex Scriptura, ex Augustino, & ex ratione probabimus, Iustificationem non consistere in sola remissione peccatorum, sed etiam in interna renouatione, ita vt ipsa renouatio iustitia dicenda sit, & non tantum iustificationis effectus.

PRIMVM igitur Apostolus Paulus ad Rom. quarto, ita loquitur de Christo: Qui traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Hic Apostolus nomen iustificationis tribuit potius renouationi internae, quam remissioni peccatorum, ac per hoc docet iustificationem non modò non consistere sola remissione peccatorum, sed neque praecipue ea consistere. Neque enim dubitari potest, quin Apostolus velit, mortè Christi fuisse exemplar mortis peccatorum, id est, remissionis, & deletionis pecca-

torum nostrorum; resurrectionem autem exemplar re-
nouationis, & regenerationis interna, per quam in no-
uitate vitæ ambulemus. Id enim explicat multis verbis
in cap. 6. vbi etiam docet, Baptismi ceremoniam, qua
mergimur in aquam, & emergimus ex aqua, representare
Christi mortem, & resurrectionem, & simul mor-
tificationem vitiorum, & nouitatem vitæ.

Cum igitur Apostolus dicit, Christum traditum esse
ad mortem propter delicta nostra, videlicet remittenda,
& resurrexisse propter iustificationem nostram, id est, vt
in vita nouitate ambulemus, apertissimè demonstrat in
ipsa renouatione iustificationem esse positam; alioqui
dicere debuisset; Qui traditus est propter iustificatio-
nem à peccatis, & resurrexit propter vitæ nouitatem.

Est autem hoc loco breuiter ANNOTANDVM, mortem
Christi, quæ pretium fuit redemptionis, non solum causam
fuisse remissionis peccatorum, sed etiam internæ re-
nouationis. Nam secundum Ecclesiæ Catholicæ doctrinam
hæc duo separari nequeunt, cum vna, & eadem
gratia per Christi meritum nobis infusa, atque in nobis
inhærens, & peccata delet, & animam iustitia exorner.

Sed quamvis hoc ita sit, tamen ad iustificationem nos-
tram nõ satis erat mors Christi, sed necessaria erat etiam
resurrectio. Deus enim ita constituerat, vt PRIMVM Chri-
stus ipse glorificaretur, DEINDE, mitteretur Spiritus san-
ctus, euangelium predicaretur, gentes conuertetentur,
& per fidem, & Sacramenta iustificarentur. Nondum erat
(inquit Ioannes in Euangelio capite septimo) Spiritus
datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et Apostolus 1.
ad Corinthios decimo quinto: Si Christus non resurrexit,
inanis est fides vestra, adhuc estis in peccatis vestris. Itaque
cum tã mors, quàm resurrectio ad iustificationem neces-
saria esset, potuisset beatus Paulus vtramque partem iusti-
ficationis, id est, remissionem peccati, & donum renoua-
tionis tribuere morti Christi, vel resurrectioni, sed ma-
luit distinguere, & morti quidem tribuere remissionem
peccati, resurrectioni autem renouationem propter simili-
tudinem, quam habet extinctio peccati cum morte car-
nis, & renouatio spiritualis, cum resurrectione corporali.

SECUNDO, probatur idem ex capite quinto ad Ro-
manos. Nam cum Apostolus ait ad Romanos quinto:
Sicut regnavit peccatum in morte, ita & gratia regnet per
iustitiam in vitam æternam. Opponit iustitiam peccato, &
per iustitiam intelligit internam renouationem, ex qua
procedunt opera vitæ. Id enim requirit antithesis. Pec-
catum enim regnasse dicitur in mortem, quia operaba-
tur opera mortifera; contra igitur, gratia Dei regnare di-
cetur per iustitiam in vitam, quia per iustitiam infusam
operabitur opera vitæ. Quod si renouatio interna, quæ
est principium operum bonorum, rectè vocatur iustitia,
proculdubio iustificatio in illa renouatione, & non in
sola peccatorum remissione constituenda erit.

VERSUS idem probatur ex cap. 6. ad Rom. vbi Apo-
stolus dicit: Neque exhibeatis membra vestra arma iniqui-
tatis peccato, sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis
vuentes, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Docet enim
in nobis esse iustitiam loco peccati, & per iustitiam in-
telligit aliquid inhærens, vnde procedunt opera. Nam
ideo dicit, nos esse ex mortuis vuentes, & membra nos-
tra esse debere arma iustitiæ Dei, vt videlicet membris
vramur ad opera iustitiæ faciendâ ad gloriam Dei.

QUARTO, idem probatur ex cap. 8. ad Rom. vbi præ-
ter alia dicit Apostolus: Spiritus vivit propter iustificatio-
nem. Vel (vt habent Græca) Spiritus vita (videlicet est)
propter iustitiam. Iustificatio enim, siue iustitia, quæ facit
vivere, & per hoc operari, non potest esse sola remissio
peccati, sed aliquid internum, & inhærens.

QUINTO, idem probatur ex cap. 3. ad Galat. 3. vbi cum
Apostolus dicit: Si data esset lex, quæ posset viuificare, verè
ex lege esset iustitia, apertè demonstrat, iustitiam, vnde

A dicitur iustificatio, esse aliquid, quod vitam animæ præ-
bet, eamque in motu, & actione constituit.

Sexto, idè patet ex illo ad Ephel. 4. Renouamini spiritu
mentis vestræ, & induite nouum hominè, qui sicut dicitur
est in iustitia, & sanctitate veritatis vbi renouari in Spiritu
explicat Apostolus per induere nouum hominè, nouum au-
tem hominè appellat, creatum in iustitia, & sanctitate veri-
tatis. Proinde renouationem, iustitiam, & sanctitatem vocat.

Quod autem ex Scripturis probauimus, longè adhuc
facilius ex testimonio S. Augustini probari potest. Nam in
epist. 105. ad Sixtum, vltra medium: Nec quisquam, inquit,
liberatur, & iustificatur, nisi gratia Dei per Iesum Christum
Dominum nostrum, non solum remissione peccatorum, sed
prius ipsius inspiratione fidei, & timoris Dei impartito sa-
lubriter orationis affectu, & effectu. Item in Enchir. ca. 52.
Quemadmodum, inquit, in illo vera mors facta est, sic in no-
bis vera remissio peccatorum, & quemadmodum in illo vera
resurrectio, ita in nobis vera iustificatio. Vbi S. Aug. Apo-
stolum sequutus, iustificationis nomen tribuere maluit
internæ renouationi, quàm remissioni peccatorum.

Item lib. 1. de pecc. merit. & remiss. c. 13. Quid est, inquit,
quod abundantia gratiæ, & iustitiæ accipiunt, nisi quod nõ ei
tantum peccato, in quo omnes peccauerunt, sed eis etiã, quæ ad-
diderunt, gratia remissionis datur, eisque hominibus tanta ius-
titiæ donatur, vt cum Adam conseriserit ad peccatũ suadẽt,
non cedant isti etiã cogenti. Annon apertissimè hoc loco
S. August. præter remissionem peccatorum, ponit in ho-
mine iustitiam, per quam diuina præcepta, diabolo etiam
tentante, ac penè ad prænaricandum cogente, custodiat?

Item serm. 16. de verbis Apostoli, Iustificati sumus,
inquit, sed ipsa iustitia cum proficimus crescit. At remissio
peccatorum non propriè dicitur crescere, sed virtus fi-
dei, spei, & caritatis, ipsa est iustitia, quæ cum proficimur,
crescit, vt eodem loco fufius idem Doctor exponit.

DENIQUE in libro de Spiritu & litera, cap. 17. Ibi lex,
inquit, intrinsecus posita est, qua iniusti terrentur, hic in-
trinsecus data est, qua iustificarentur. Quo loco dicit, ho-
minem iustificari per legem scriptam in cordibus, quæ
vt ipse ibidem explicat, nihil est aliud, nisi caritas Dei
diffusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui
datus est nobis. Itaque de sententia sancti Augustini nul-
la omninò relinquatur dubitatio.

Accedat ad hæc testimonia ratio naturalis. Nam ius-
tificatio sine dubio motus quidam est de peccato ad ius-
titiã, & nomen accipit à termino, ad quem ducit, vt
omnes alij similes motus, illuminatio, calefactio, & ceteri:
non igitur potest intelligi vera iustificatio, nisi ali-
qua præter remissionem peccati, iustitia acquiratur.
Quemadmodum nec vera erit illuminatio, nec vera cale-
factio, si tenebris fugatis, vel frigore depulso, nulla lux,
nullusque calor in subiecto corpore subsequatur.

DEINDE, iustificatio non idèd solum nobis confertur
à Deo, vt gehennæ pœnas euadamus, sed etiã vt præmia
vitæ cœlestis acquiramus: id quod significauit Aposto-
lus ad Romanos sexto, cum ait: Habetis fructum vestrum
in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Et c. 8. Quos
prædestinavit, hos vocauit, quos vocauit, hos iustificauit, quos
iustificauit, hos & magnificauit: vbi ponitur magnificatio
effectus iustificationis, sicut est ipsa iustificatio vocatio-
nis, & vocatio prædestinationis effectus. Quod etiam per-
tinet illud 2. ad Timor. vlt. Reposita est mihi corona iustitiæ.
At certè sola remissio peccatorum liberat à pœna, nõ
tribuit gloriam. Quod ipsum quotidie in forè iudicio
videmus. Qui enim à iudice absoluuntur, eripiuntur à
morte, sed non consequuntur noua præmia propter hoc
solum, quod iudicentur non fuisse, aut non esse rei.

DENIQUE iustificatio ex inimicis facit amicos, filios,
dilectos, ciues Sanctorum, domesticos Dei, hæredes reg-
ni, vt Scripturæ passim loquuntur: non igitur sola remis-
sione peccatorum constat, sed & infusione virtutum, ob

quas

quas homo dignus tam insignibus appellationibus ha-
beatur. Non enim dignus est amore aliquis ob hoc so-
lum, quod ei debita condonata sunt, cum ea dissoluere
non posset. Neque continuo efficitur filius, aut ciuis, aut
domesticus, aut hæres, qui pœnam, cui iuste adiudica-
tus erat, iudicis clementia non subibit.

Argumenta quæ pro sententia sua Caluinus exco-
gitauit, in extrema disputatione cum argumentis alio-
rum hæreticorum commodius diluentur.

CAPVT VII.

Iustificationem non consistere in imputatione
iustitiæ Christi.

QUARTVS & QVINTVS error, & qui plu-
res assertores habent, in imputatione iustitiæ
Christi iustificationem constituunt, quasi vi-
delicet nos iusti simus coram Deo, quoniam
regit nos Christus iustitia sua, & eo modo tectos Deus
nos videns, pro iustis se habere pronunciet.

Omittam autem ineptias, nugãsq; KEMNITII, qui
nesciens quid loquatur, neque de quibus affirmet, dicit,
vocalulum imputationis esse relatiuum, & fundamen-
tum quidem huius relationis esse Christi iustitiam; ter-
minum autem, hominem credentem; alium terminum
iustitiam, seu beatitudinem; relationem ipsam, Dei mi-
sericordiam. Quia videlicet misericordia Dei imputat
homini credenti iustitiam Christi, ad iustitiam, & beati-
tudinem. Ita tribus verbis totam Aristotelis doctrinam
de relationibus subtilissima hac disputatione Kemnitius
noster euerit. Et quid mirum, si temeritas horum homi-
num tot monstra pariat in doctrina supernaturali, cum
in rebus Philosophicis, & ab ipsis Ethnicis, tam lucu-
lenter expositis, ita delirent? Certè si misericordia Dei
relatio est, quia iustitiam Christi credentibus imputat,
Philemon quoque relatio erit, quoniam illi scribit Apo-
stolus, vt sibi imputet debitum Onesimi. Sed nolo, vt di-
xi, cum Kemnitio ineptire.

PRIMUM igitur satis refutatur error aduersariorum,
quod nullum in Scripturis, aut Patribus, testimonium
habeat. Hæcenus enim nullum omninò locum inuenire
potuerunt, vbi legeretur, Christi iustitiam nobis impu-
tari ad iustitiam; vel nos iustos esse, per Christi iustitiam
nobis imputatam. Legimus quidem, beatum esse, cui
non imputantur peccata; & fidem reputari ad iustitiã, &
Christum factum esse nobis à Deo sapientiam, iustitiam,
& redemptionem. Sed sicut non legimus, nobis impu-
tari redemptionem Christi, aut sapientiam, quasi nos
redemptiores haberi debeamus humani generis, vel ip-
sum Dei verbum, & sapientiam, ita non legimus, nobis
Christi iustitiam imputari.

At (inquit Kemnitius) Concilium Tridentinum non
abhorret ab hoc modo loquendi. Cum enim in sexta sessio-
ne, canone vndecimo neget, nos iustificari sola imputatione
iustitiæ Christi, concedit, nos iustificari imputatione iustitiæ
Christi, sed non sola.

RESPONDEO, Concilium Tridentinum in illo ca-
none damnare voluit errorem illorum, qui dicunt, sola
imputatione iustitiæ Christi hominem iustificari, qua-
les sunt Lutherani; sed non propterea approbavit idem
Concilium errorem aliorum, qui dicunt, hominem ius-
tificari partim renouatione interna, partim imputatione
iustitiæ Christi. Nam ex sententia eiusdem Concilij,
non iustificari hominem formaliter per iustitiam Christi
vllò modo, habetur expressè in canon. 10.

SECUNDO, refutatur idem error ex eo, quod nulla
necessitas eiusmodi imputationis adferri potest. Nam si
necessaria esset imputatio ista, ideo potissimùm neces-
saria esset, quod homo post remissionem peccati adhuc sit
verè peccator, peccato videlicet tecto, non deleto. At
ista necessitatis causa locum non habet, nisi quis Scri-
pturam euidentissimis testimoniis repugnare velit.

A Scriptura siquidem vitur omni genere vocabulorum,
quæ excogitari poterant ad veram peccati remissionem
significandam; vt si quis de industria quærat vocabula,
quibus perspicuè declaret, peccatum aliquod verè tolli,
& aboleri, non possit aliquod reperire, quod ipsa Scri-
ptura diuina antè non occupauerit.

Dicit enim peccata tolli, 1. Paralip. 2. Obsecro, Domine
aufer iniquitatem serui tui. Dicit deleri, Itaque quadragesi-
mo quarto: Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quasi ne-
bulam, peccata tua. Vbi similitudo nubis, & nebulae indi-
cat, ne vestigium quidem veræ culpæ remanere. Dicit
mundari, Ezechielis 36. Effundam super vos aquam mun-
dam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris.
Dicit ablui, Psalmo quinquagesimo: Asperges me, Domi-
ne, hyssopo, & mundabor, lauabis me, & super niuem deal-
babor. Vbi etiam obiter comparatio illa notanda est, su-
per niuem dealbabor. Quomodo enim super niuem deal-
batur, à quo nihil omninò nigredinis, & sordium au-
fertur? Dicit purgari, Prouerb. 15. Per misericordiam, &
fidem purgantur peccata. Dicit remoueri à nobis, & lon-
gissimè proici, Psal. 102. Quantum distat ortus ab occiden-
te, longè fecit à nobis iniquitates nostras. Et Michæ 7.
Proiciet in profundum maris omnia peccata nostra. Dicit
denique peccatum fuisse, & non esse. Psal. 9. Quæretur
peccatum illius, & non inuenietur. Cantic. 4. Tota pulchra
es, & macula non est in te.

Nec solum in testamento veteri, sed etiam in nouo,
phrases eiusmodi frequentantur. Ioan. 1. Ecce agnus Dei,
ecce qui tollit peccata mundi. Act. 13. Conuertimini, vt de-
leantur peccata vestra. 1. Ioã. 1. Sanguis Iesu Christi emundat
nos ab omni peccato. Act. 22. Abluc peccata tua, inuocato
nomine ipsius. Heb. 1. Peccatorum purgationem faciens. Heb. 9.
Christus semel oblatus est ad multorum exhaustiunda peccata.
2. ad Cor. Hæc quidem fuis, sed abluti es, sed sanctificati
estis, sed iustificati estis. Et ad Ephel. 5. Eratis aliquando tene-
bra, nunc autem lux in Domino. Et ibidem: Vt exhiberet ipse
sibi gloriosam Ecclesiã non habentem maculam, neque rugam.

Multa possent huc adduci alia grauissima argumenta,
sed iam allata sunt in lib. de Baptismo, cap. 13. Vnum hoc
loco non videtur omittendum, quod nullam omninò
responionem videtur admittere; videlicet argumentum
petitum ex antithesi Adam ad Christum. Nam (vt Apo-
stolus ait ad Rom. 5. Sicut per inobedientiam Adam peccato-
res constituti sunt multi, ita per obedientiam Christi, iusti
constituuntur multi. Et vt in eodem loco idem Aposto-
lus ait: Maior est Christi gratia, quàm Adam peccatum.
Inobedientia verò Adam non imputatiue, sed verè pec-
catum in nobis impressit, igitur obedientia Christi non
imputatiue, sed verè peccata nostra sustulit, atq; deleuit.

TERTIO, refutatur idem error ex remotione alterius
causæ, quam aduersarij pro imputatione iustitiæ Christi
prætexere solent. Dicunt enim imputationem hanc pro-
pterea necessariã esse, nõ solum quod verè peccatum in
nobis perpetuò hæreat, sed etiam quod iustitia nostra in-
hærens, non tam sit perfecta, vt simpliciter, & absolute
iustificet. At causam istam facillè refutabimus, si Scri-
pturis sanctis aduersarij fidè habere voluerint. Nam ius-
titiã inhærens, siue renouatio interior in fide, spe, & ca-
ritate, potissimùm sita esse cognoscitur. Id enim affirmat
Apostolus 1. ad Cor. 13. cum ait: Nunc manent fides, spes,
caritas, tria hæc. Idem docet sanctus August. in Enchiri-
dio, cap. 3. & præfat. in psal. 31. & alibi, neque aduersarij
hoc negant. Quare si probauerimus fidem, spem, & ca-
ritatem in hac vita posse esse perfectam, probatũ quoque
erit, non esse necessariam imputationem iustitiæ Christi.

AC FIDEM quidem in hac vita tenemus, ac languidam
semper esse, docet Philippus in Examine ordinãtorum,
& ideo non posse nos fide iustificari, vt fides est opus, aut
virtus, sed solum vt organum est, apprehendens Christi
iustitiam. At si fides in hac vita non potest esse perfecta,

nunquam omnino poterit esse perfecta. Nam in alia vita non perficietur, sed evacuabitur. Quis autem credat tam insignem virtutem nunquam futuram esse perfectam?

DEINDE S. Petrus in epist. 1. ca. 1. aperte docet, fidem perfectam esse posse, cum ait: *Ut probatio vestrae fidei multo pretiosior auro, quod per ignem probatur, inveniatur in laudam, & gloriam, in revelatione Domini nostri.* Sicut enim aurum perfectum est, quod ignem sustinet, ita planè fides perfecta est, quae in camino tentationis probata, pretiosior auro inveniatur.

PRÆTEREA qui credit ex toto corde, certè perfectam habet fidem: talem autè habuisse Eunuchum illum, què Philippus baptizavit, testatur sanctus Lucas Act. 8. Ad hæc fidem Abrahami omnino fuisse perfectam, docet Apostolus ad Roman. 4. cum ait: *Contra spem in spem credidit, nõ infirmatus est fide, nõ hæsitavit diffidentia, plenissimè sciens, &c.* ubi ponitur illud *πληροφωρηθεὶς*, quod summam plenitudinem, perfectionemq; designat. Idem quoque Apostolus ad Hebr. 11. non languidam fidem, sed robustissimam commendat, cum ait: *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.* Et S. Ioan. in epist. 1. cap. 5. nõ de languida fide, sed de perfecta dicit: *Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra.* Et Apostolus Petrus in epist. 1. cap. 5. *Cui resistite fortes in fide.* Et Apostolus Paulus ad Ephes. 6. *In omnibus sumentes sicuti fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere.* Certè enim fides, quæ mundum vincere, diabolo resistere, & omnia eius tela retundere potest, non imbecilla, nec languida, sed fortis, & robusta esse debet.

DENIQUE ad Hebr. cap. 3. negari non potest, quin Apostolus perfectam fidem agnoscat, ubi dicit: *Accedamus cum vero corde, in plenitudine fidei;* est enim hæc vox illa (*πληροφωρηθεὶς*) quæ aduersariorum etiam consensu plenissimam, ac perfectissimam persuasionem significat.

Iam verò de Spe testimonium Apostoli ad Hebræos 6. satis esse poterit. Ibi enim spem nostram esse debere affirmat, tanquam ancoram animæ tutam, ac firmam.

DENIQUE de Caritate, in qua præcipue iustitia nostra consistit, & de qua scribit Augustinus lib. de natura, & gratia, cap. 42. *Ipsa caritas est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia.* Et cap. 70. *Perfecta caritas, perfecta iustitia est.* Testimonia autem diuina ubique occurrunt. Nam Dominus Io. 15. ait: *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quia pro amicis suis.* Constat autem plurimos homines, id est, omnes Martyres hanc perfectionem caritatis attigisse. Item 1. Ioan. 2. *Qui seruat (inquit Ioannes) verbum eius, in hoc verè caritas Dei perfecta est.* Seruari autem posse verbum eius, docet idem Apostolus in eadem epistola, cap. 5. cum ait: *Et mandata gratia non sunt.*

DENIQUE nõ defunt in Scripturis exëpla Sanctorum, qui Deum toto corde dilexerint. Nam de Dauide scribitur Ecclesiast. 47. *De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit eum, qui fecit illum.* Et in Deuteronomio promittitur hæc perfectio caritatis populo Dei, cum dicitur, ca. 30. *Circumcidet Dominus cor tuum, & cor seminis tui, ut diligas eum in toto corde, & in tota anima tua.* His accedit, quod Matt. 5. Dominus dicit: *Estote perfecti, sicut Pater vester caelestis perfectus est.* Et Apostolus agnoscit se, & alios quosdam esse perfectos, cum scribit 1. ad Cor. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* Et ad Philippen. 3. *Quicunque ergo perfecti sumus, &c.* Constat autem perfectionem in caritate consistere, cum sit ipsa vinculum perfectionis Col. 3. Igitur fatendum est, caritatem etiam in hac vita posse esse perfectam. Quod si fidem, spem, & caritatem, ac per hoc iustitiam inhaerentem, perfectam habere possumus, frustra laborat hæreticis in asserenda imputatione iustitiæ, quasi alioqui nullo modo simpliciter, & absolute iusti esse possumus.

QUARTO, refellitur idè error, quia fieri non potest, ut Christi iustitia nobis imputetur, præsertim in eo sen-

tu, qui probatur hæreticis. Nam si solum vellent, nobis imputari Christi merita, quia nobis donata sunt, & possumus ea Deo Patri offerre pro peccatis nostris; quoniam Christus suscepit super se onus satisfaciendi pro nobis, nõsque Deo Patri reconciliandi; recta esset eorum sententia, quavis modis loquendi in Scripturis, & Patribus, aut nõquã, aut rarissimè inueniatur: sed ita imputari nobis Christi iustitiam, ut per eam formaliter iusti nominemur, & simus, id nos cum recta ratione pugnare contendimus. Nam tamen aliquando denominatio fiat à forma extrinseca, quo modo res dicitur cognita per cognitionem, quæ est in mente, & partes dicitur visus, per visionem, quæ est in oculo. Tamè cum in aliquo duæ sunt formæ contrariæ, vna inhaerens, altera extrinseca, sine dubio denominatio absoluta sumitur ab inhaerente forma potius, quàm ab extrinseca. Si quis enim athiopem candida veste indueret, nõ rectè diceret, hic athiops est albus, sed contrà rectè diceret, hic athiops est niger. Quoniam magis pertinet ad eum propria, & inhaerens nigredo, quàm ille albitus candor externus. Sic igitur, si hominem verè impium, & iniustum, per inhaerentem iniustitiam, induas per apprehensionem, & cogitationem iustitiam Christi, non rectè pronuncias eum iustum, sed impium, & iniustum, iustissimè nominabis.

QUINTO refellitur, quoniam, si verè nobis imputaretur Christi iustitia, ut per eam iusti haberemur ac censeremur, perinde ac si propriè nostra esset intrinseca, formalisque iustitia, profectò non minùs iusti haberi, censerique deberemus, quàm ipse Christus; proinde deberemus dici, atque haberi Redemptores, & Saluatores mundi, atque alia id genus vocabula, & attributa recipere, quod est absurdissimum.

SEXTO, Christus id nobis restituit, quod perdidimus in Adam, ut scribit sanctus Irenæus libro tertio, cap. 20. *Quando, inquit, incarnatus, & homo factus Christus idem hominum expositionem in se ipso recapitulauit, in compendio nobis salutem præstans, ut quod perdidimus, in Adam, id est, secundum imaginem, & similitudinem esse Dei, hoc in Christo Iesu reciperemus.* Et sanctus Augustinus lib. 6. de Genes. c. 24. *Recipimus, inquit, iustitiam, ex qua per peccatum lapsus est homo.* Et cap. 26. *Renouamini, inquit, spiritu mentis vestrae, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia, & sanctitate veritatis, ecce quod amisit Adà per peccatum. In hoc ergo renouamur secundum id, quod amisit Adam, id est, secundum spiritum mentis nostræ.* Et cap. 27. *Hanc imaginem in spiritu mentis impressum, amisit Adà per peccatum, quam recipimus per gratiam iustitiæ.* Vbi Notandum est, in 2. lib. Retract. cap. 24. explicari hunc locum ab eodem Augustino, qui monet, imaginem nõ fuisse amisam omnino, sed tantum deformatam per peccatum, ut reformatione opus haberet. At in Adam non perdidimus iustitiam imputatam, neque esse ad imaginem, & similitudinem Dei, per imputationem, sed veram iustitiam inhaerentem, per quam verè similes eramus Deo; igitur per Christum veram iustitiam, Deique similitudinem, non extrinsecam tantum, imputatamque recipimus.

SEPTIMO, si per iustitiam Christi, nobis imputatam, verè dici possumus iusti, & filij Dei; ergo poterit etiam Christus, per iniustitiam nostram, sibi imputatam, dici verè peccator, & quod horret animus cogitare, filius diaboli. Nam aduersarij cõcedunt, ita Christo imputatum fuisse peccatum, ut nobis iustitia imputatur. Immo Illyricus in Confess. Antwerp. c. 6. & in Apologia eiusdem admittit, Christum verissimè dici peccatorem per potentissimam Patris imputationem, & voluntariã in se peccatorum receptionem. At ista ipsorum blasphemia, & sacrilega impudentia toti Scripturæ repugnat. Christus enim in sacris literis dicitur semel peccatum per tropum, quia hostia fuit pro peccato 2. ad Cor. 5. & item semel dicitur maledictum, ad Galat. 3. quia maledictis, & opprobriis, ac pœnis

plurimis

plurimis subiectus fuit. At nusquam dicitur peccator, impius, scelestus, diaboli filius, nisi fortè ab inimicis, & infidelibus, sed ubique sanctus, innocens, immaculatus, impollutus, iustissimus predicatur.

Quare si Christus, quia verè in se sanctus erat, quamuis ei nostra iniustitia imputaretur, non iniquus, sed iustus nominatus est: certè eadem ratione, si nos verè immundi essemus, & impij etiam post iustificationem, quamuis nobis Christi iustitia imputaretur, non iusti, sed iniqui dicendi essemus, at Scriptura vocat nos iustos, & sanctos, Deique filios, & hæredes post lauacrum regenerationis, & renouationis, ut patet ex capit. 8 ad Rom. cap. 1. ad Ephes. cap. 3. ad Col. & aliis plurimis locis, non igitur per imputationem iustitiæ, sed per ipsam iustitiam inhaerentem in nobis, & manentem iustificamur.

OCTAVO, Christus in Canticis Canticorum comparatur sponsus, & Ecclesia, siue anima iustificata, comparatur sponsa. Dicitur autem sponsa illa pulcherrima pulchritudine sibi inhaerente, non pulchritudine sponsi sibi imputata. Nam idcirco tribuitur sponsæ pulchritudo propria mulierum, & sponsus pulchritudo propria virorum, ut intelligamus aliam esse pulchritudinem Christi, aliam Ecclesiæ, vel animæ iustificatæ. Adde quod esset absurdissimum, si sponsus cœlestis, & verè pulcherrimus, sponsam haberet turpissimam, & solum ornatam extrinsecus preciosa aliqua veste viri.

NONO, per iustificationem mundatur cor, ut præparetur ad visionem Dei. Nam ideo dicitur Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* At oculus reipia immundus, quamuis mundissimus habeatur, non potest Solem videre: igitur neque cor immundum, quamuis mundum reputeetur, Deum vnquam videbit. Vera igitur mundities, non imputatiua confertur in iustificatione, si ad visionem diuinam præparare nos debet.

DECIMO, Christus passus est, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, ut dicit Apostolus ad Hebr. 13. *Et tradidit semetipsum pro Ecclesia, ut eam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, ad Ephes. 5. Et mundaret sibi populum acceptabilem, ad Tit. 2. Et ipse Dominus ait, Ioan. 17. Et pro eis ego sanctifico me ipsum, ut & ipsi sint sanctificati in veritate.* At si non verè, sed imputatiuè tantum populum suum Christus sanctificauit, frustra passus, & mortuus est, & non potuit perficere, quod operabatur. Velle enim sanctificare, & sanctificare in veritate, non significat solum velle liberare à pœna peccati, aut velle, ut habeamur pro sanctis, quamuis reuera non simus, sed velle id efficere, ut verè sancti, mundi, & immaculati simus. Aliæ rationes multæ adferri possent, sed hæc visæ sunt nobis præcipuæ.

CAPVT VIII.

Traditio veterum Patrum, ac potissimum Augustini, de iustitia inhaerente.

NONO adferemus testimonia veterum Patrum pro iustitia inhaerente. Sed duas ob causas erimus in hac parte breuiores. Nam & protulimus non pauca testimonia, quæ huc etiam pertinent, in libro 1. de gratia, & libero arbitrio, cap. 4. & aduersarij concedunt, sanctos Patres iustificationis gratiam ad internam renouationem, & sanctificationem, non ad solam peccatorum remissionem retulisse. Nam Caluinus, qui solum Augustinum excipere solet, cum sanctos Patres reiciit, lib. 3. Institutionum, capit. 11. §. 15. etiam Augustinum in hac questione repudiat: *Ac ne Augustinum quidem, inquit, sententia recipienda est, qui gratiam ad sanctificationem refert, qua in vita nominatè per Spiritum regeneramur.*

Kernitius quoque in prima parte Examinis Concilij Tridentini, admittit Patres ita loqui de iustificatione, ut nos loquimur. *Non mouemus, inquit, litteram, quo modo iustificationem accipiunt Patres. Et infra: Non ignoro, inquit, aliter loqui Patres, sed de proprietate linguarum quæstio est.* Scilicet, Patres omnes imperiti, ac rudes, proprietatis linguarum erant. Proferamus igitur pauca, de multis, testimonia veterum, ac potissimum S. Augustini.

Sanctus Augustinus tomo primo libro 12. Confessionum, cap. 15. *Quantum, inquit, distat inter lumen, quod illuminat, & quod illuminatur: tantum distat inter iustitiam iustificantem, & iustitiam que iustificatione facta est. Quo loco iustitiam nostram distinguit à iustitia Dei, & sine dubio creatam qualitatem facit, ut est lumen, sapientia, & similia.*

Tomo secundo in epist. 85. ad Consentium: *Quid est, inquit, aliud iustitia, eum in nobis est, vel quælibet virtus, qua rectè, sapienterque viuatur, quàm interioris hominis pulchritudo?* Et hæc aperitissimè ponit iustitiam nostram, in interna renouatione mentis, & decore virtutis.

Tomo tertio lib. 15. de Trinitate, cap. 8. *Que natura, inquit, cum à suo conditore iustificatur, à deformi forma formosam transfertur in formam.* Igitur non manet deformis, ut aduersarij volunt, homo iustificatus, neque eget imputatione alienæ iustitiæ, qua iniustitia propria, & inhaerens regatur. In eodem tomo est liber de spiritu & littera, quem scriptum esse contra inimicos gratiæ Christi, qua iustificamur, testatur ipse idem Augustinus libro 2. Retract. cap. 37. in eo autem toto libro gratia Dei dicitur caritas diffusa in cordibus, quæ facit, ut lex impleatur: caritas igitur, qua legem implemus, est iustitia, qua iustificamur.

Tomo quarto lib. 1. ad Simplicianum, quæst. 2. *Quia, inquit, manet propositum Dei, ut iustificet credentes, ideo inuenit opera, quæ iam eligat ad regnum celorum.* Vbi iustificatio vocatur id, vnde opera bona procedunt. Et infra: *Nisi, inquit, vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat iustificari, & accipiat facultatem bene operandi.* Itaque per iustitiam, qua iustificamur, intelligitur fides, & caritas, quæ est facultas bene operandi.

Tomo quinto, lib. 19. de ciuitate Dei, c. 27. *Hic, inquit, in quoque iustitia est, ut obediendi Deus homini, animus corporis, ratio autem virtus, etiam repugnantibus, imperet, vel subigendo, vel resistendo: atque ut ab ipso Deo petatur, & meritorum gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluatur.* In hac definitione iustitiæ nullam locum habet iustitia Christi imputata, sed sola iustitia nobis inhaerens, per quam ratio vitia subigit, & Deo obedientiam præstat. Quia tamen hæc iustitia inhaerens Deo, indiget adiutore, ut opera iusta exequi valeat, ideo ad iustitiam nostram pertinere dicit Augustinus, ut à Deo petamus gratiam meritorum, & veniam delictorum, & pro beneficiis acceptis, gratiam persoluamus.

Tomo sexto in lib. de hæresibus, cap. 88. explicans quæ sit gratia Dei, cuius inimici sunt Pelagiani, & per quam iustificamur (ut ipse ait lib. 2. Retract. cap. 37. & 42. & alibi) dicit esse eam, quæ erumur de potestate tenebrarum, ut in Christum credamus, atque in regnum ipsius transferamur, & qua diffunditur caritas in cordibus nostris, ut fides per dilectionem operetur. Vbi manifestè gratiam iustificationis constituit in remissione peccatorum, & in infusione virtutum, fidei præsertim, & caritatis.

Tomo septimo, lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 6. *Legimus, inquit, iustificari in Christo, qui credunt in eum, propter occultam communicationem, & inspirationem gratiæ spiritualis.* Item in libro de natura, & gratia, cap. 38. 42. & 70. docet, caritatem infusam in cordibus, esse veram iustitiam nostram.

Tomo octauo in Psalm. 118. concione 26. *Iustitia,*

inquit, virtus est animi magna, praecepitque laudabilis. Et continend de hac ipsa virtute: Quis fecit, inquit, in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est, per gratiam suam de impio facit iustum. Et hic apertissime iustificari dicimur per iustitiam, quae sit virtus inhærens. Item in Psal. 98. tractans illud: Iustitiam, & iudicium in Jacob tu fecisti: exaltate Dominum Deum nostrum. Verè, inquit, exaltate, benè exaltate, laudemus, & exaltemus illum, qui fecit ipsam iustitiam, quam habemus, ipse in nobis fecit. Quis enim in nobis fecit iustitiam, nisi qui nos iustificavit? nos ergo impii, ille iustificavit, quando & ipsam iustitiam ipse in nobis fecit, qua illi placeamus.

Tomo nono, tractatu 26. in Ioan. Quid est, inquit, iustitia Dei, & iustitia hominis? Iustitia Dei dicitur, non qua Deus iustus est, sed quam dat homini Deus, ut iustus sit homo per Deum.

Tomo 10. ser. 17. de verbis Apostoli: Qui crediderit in eum, non habebit suam iustitiam, quae ex lege est, quamvis sit bona lex, sed implebit ipsam legem non sua iustitia, sed data à Deo. Caritas enim plenitudo est legis. Et vnde ista caritas diffusa est in cordibus nostris? non vtiq; à nobis, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hoc loco perspicue docet S. Augustinus, iustitiam, quae nobis ex Deo est, esse ipsam caritatem, in corde diffusam, per quam legem impleamus. Et totus ille sermo, longissimus, & pulcherrimus hoc idem confirmat.

Itaque prudenter fecit Caluinus, ut S. Augustinum à partibus suis non stare, ingenuè fateretur. Alioqui testimonii eius, ex singulis tomis petitis, planè obrui potuisset. Velim tamen non obliuisceretur, hunc esse Augustinum illum, quem ipse idem lib. 3. Institutionum, c. 3. §. 10. & lib. 4. cap. 14. §. 26. fidelissimum, atque optimum testem antiquitatis esse prædicavit. Addamus nunc etiam pauca quaedam ex aliis Patribus.

S. Ambrosius lib. 6. Exa. cap. 8. Virum, inquit, iustificatio secundum corpus, an secundum animam tibi conferri videatur, quæso respondeas. Sed dubitare non potes, cum iustitia, vnde iustificatio derivata est, mentis tuæ vtiq; non corporis sit. Hæc certè per iustitiam non potest intelligere solam remissionem peccati, aut iustitiam Dei, vel Christi, imputatam, quæ nec propriè corporis, nec propriè mentis est, cum in neutra parte hominis inhæreat, sed intelligit iustitiam, quæ virtus animi est, & non in corpore, sed in animo propriè inhæret. Idem auctor lib. 6. in Lucam: In eo, inquit, iustificatio Dei est, si non ad indignos, & obnoxios, sed ad innocentes per ablutionem factos videatur & iustus sua munera transfuisse. Docet hoc loco S. Ambrosius, Deum in Baptismo iustificare, & iustificari; iustificare, quia per ablutionem facit mundos de fordibus, iustos de iniquis, de obnoxios innocentes: iustificari autem, quia se iustum ostendit, dum non ad impios, & iniustos, sed ad pios, & iustos à se factos, munera divina transmittit. At si vera esset hæreticorum sententia, Deus iustificari non posset, quia munera sua largiretur hominibus verè fordibus, & iniustis, qui falsò iusti, & innocij haberentur.

S. Hieronymus lib. 1. aduersus Pelagianos: Hæc, inquit, est hominis summa iustitia, quidquid poteris habere iustitie, non tuum esse putare, sed Domini, qui largitus est. Et libro tertio: Nunc, inquit, mundus factus es in lauacro, & de te dicitur, Quæ est ista, quæ ascendit dealbata, & lota quidem sit, sed custodire non valeat puritatem suam, nisi à Domino sustentetur. Vides quemadmodum sanctus Hieronymus iustitiam ponat in virtute, & puritate, quam acquirimus per Baptismum, non in aliqua imputatione alienæ iustitiæ.

S. Prosper in respons. ad caput 6. Gallorum: Iustificatus, inquit, homo, id est, ex impio, pius factus, nullo præcedente bono merito accepit donum, quo medio acquirit & meritum, ut quod in illo inchoatum est per gratiam Christi,

etiam per industriam liberi augeatur arbitrij, nunquam remoto adiutorio Dei, sine quo nec proficere, nec permanere in bono quisquam potest. At imputatio iustitiæ Christi non est donum, vnde acquirantur merita, neque augeatur industria liberi arbitrij.

Sanctus Cyrillus Alexandrinus libro sexto de Trinitate: Calor, inquit, Spiritus est, qui simul ut caritatem in nobis diffunderit, & igne mentes nostras inflammaverit, iam summus iustitiam consequuti. Vide eundem libro vndecimo in Ioannem, capite vigesimo quinto, & libro 12. Theofauri, capite 3. & 5.

Sanctus Gregorius lib. 18. Moralium, capite 33. exponens illud capitis. 28. Non commemorabuntur in comparatione eius. Omnes, inquit, superne patriæ electi, sancti quiddè & iusti sunt, sed participatione sapientiæ, non comparatione. Iustitia quidem sapientiæ, iustitia, & serui sapientiæ nuncupantur, sed illa iustitia iustificans est, isti autem sunt iustitia iustificata.

Vide etiam Basilium lib. 1. de Baptismo, cap. 2. Nyssenum, & Nazianzenum oratione in S. Baptisma; Chrysostomum homil. 16. in priorem ad Corinth. in illud: Et hæc quidem fuistis, 1. ad Corinth. 6. & in eundem locum Theophylactum, & Oecumenium; Leonem epist. 91. cap. 1. & Bernardum serm. 4. de dedicatione Ecclesiæ, & in epist. 190. ad Innocentium Papam.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta aduersariorum ex epistola ad Rom.

SUPEREST vt argumentis aduersariorum respondeamus, è quibus præcipua nobis esse videntur, quæ profert Caluinus lib. 3. Institut. cap. 11. quamvis multa eorum communia sint etiam Lutheranis. Primum igitur ex epistola ad Romanos colligit argumenta nonnulla, quæ ordine proponemus, & diluemus.

Primum sumit ex nomine iustificationis, quod ad Rom. 5. & 8. contendit sumi pro declaratione iustitiæ. Respondeo, Nomen iustificationis accipitur quidem sæpè in Scripturis pro declaratione iustitiæ, sed non semper; loca protulimus cap. 3. Porro ad Rom. 5. accipi iustificationem pro eo, quod est iustificare, siue constituere, demonstrauius loco citato ex ipsa B. Pauli declaratione, qui cum dixisset: Per vnus iustitiam in omnes homines in iustificationem, exposuit dicens: Per obedientiam vnus hominis iusti constituentur multi.

Sic etiam ad Rom. 8. accipi verbum iustificare, pro eo, quod est, iustum facere, non autem solùm, iustum pronunciare; perspicuum est ex similitudine huius vocis ad alias, quæ in eodem loco ponuntur. Ait enim Apostolus: Quos iustificauit, hos & magnificauit. Ibidem etiam vtitur verbis viuificandi, mortificandi, conglorificandi, quæ sunt omninò similia verbo iustificandi. Nemo autem negaret, magnificare, esse magnum facere, viuificare, viuum facere, mortificare, mortuum facere, conglorificare, gloriosum cum alio facere: cur igitur iustificare non sit etiam iustum facere?

DENIQUE, vt ostendimus loco citato, etiam si iustificare acciperetur vbique, pro iustum pronunciare, nihil tamen aduersarij obrinerent. Non enim potest impius verè iustificari, id est, iustus pronunciar, nisi qui pronunciat iustum, simul faciat iustum. Hinc enim solus Deus iustificat impios, quia solus potest de impiis facere pios. Homines autem qui iustificanc impios, non minus abominabiles sunt, quam si condemnarent iustos, vt ait Salomon Proverb. 17.

SECONDÒ, petit argumentum ex capite quarto ad Romanos, vbi dicit Apostolus, Abraham fidem reputa-

ram esse ad iustitiam. Hinc enim colligit, nihil esse aliud nostram iustitiam, nisi fidem in Christum, id est, Christi iustitiam fide apprehensam.

RESPONDEO, Fides quidem reputata est Abraham ad iustitiam, vt Apostolus dicit: sed non admittimus gloriam, quod reputari fidem ad iustitiam, sit nobis imputari Christi iustitiam, si fide illam apprehendamus. Nam glossa hæc repugnat Apostolo, duas ob causas. Primum, quoniam Apostolus ipsam fidem dicit imputari ad iustitiam, fides autem non est iustitia Christi, id est, qua Christus iustus est, sed iustitia nostra, id est, qua nos iusti sumus ex dono Dei. Deinde, quoniam verbu (imputare) hoc loco non significat nudà fide existimationem, sed existimationem, cui veritas in re ipsa respondeat, vt perspicuum est ex illis verbis: Ei qui operatur, merces imputatur non secundum gratiam, sed secundum debitum. Certum enim est ei, qui operatur, non sola opinione, & existimatione, sed verè ac re ipsa deberi mercedem.

TERTIO, petit argumentum ex illis verbis Psal. 31. in eodem cap. 4. ad Romanos, citati: Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata: beatus vir, cui non imputauit Dominus peccatum. Quærit hoc loco Caluinus, an hæc sit plena definitio iustificationis, an dimidia. Nam si plena sit, verum erit quod ipse docet, iustificationem sola peccatoru remissione constare. Nulla enim hic mentio sit infusionis virtutum, & donorum, sed solius remissionis. Si dimidia sit, quomodo beatus dici poterit, qui non erit, nisi media ex parte iustificatus? At beatum dicit David eum, cui non imputauit Dominus peccatum.

Præterea colligunt ex hoc loco, ipsam etiam remissionem non esse verè peccati abluionem, & extinctionem, sed non imputationem. Quod enim dixerat: Beati quorum remissa sunt iniquitates, explicuit per illa verba: Quorum tecta sunt peccata. Et: Cui non imputauit Dominus peccatum. Ac ne fortè dicamus, non imputare peccatum, esse delere peccatum, & infundere iustitiam, occurrit Kemnitius, & probat, à contrario sensu id esse falsum. Nam si non imputare peccatum, esset delere peccatum, & infundere iustitiam, imputare peccatum esset delere iustitiam, & infundere iniquitatem, quod est absurdissimum. Igitur imputare peccatum, est habere hominem pro peccatore, non imputare peccatum, est habere pro iusto. Idem etiam Kemnitius alio loco probat, tegere peccata, non esse delere, sed abscondere, vt sint & non videantur. Nam Prouerbiorum duodecimo: Homo astutus, tegit scientiam. Vbi ineptè exponas, delet scientiam, cum sensus sit, homo astutus, abscondit scientiam, vt non facilè percipiatur, quod ipse nouit.

RESPONDEO, Ad quæstionem Caluini posset obieci alia similis quæstio, Sit ne plena definitio iustificationis, an dimidia illa eiusdem Prophetæ, Beatus vir qui timet Dominum, Psal. 111. Et illa: Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini, Psalmo 118. Nam si plena sit, vbi est remissio peccatorum? si dimidia, quomodo dicuntur beati, qui non sunt nisi media ex parte iustificati? Potest igitur ad omnes eiusmodi quæstiones responderi, non poni in his locis integram definitionem iustificationis, aut beatitudinis, sed explicari solùm aliquid, quod pertinet ad iustificationem, vel beatitudinem acquirendam. Nam hoc etiam modo accipimus illa Domini verba Matthæi quinto: Beati pauperes spiritu, beati mites, beati qui lugent, & alia, quæ eo loco sequuntur. Neque beatus Paulus ad Romanos quarto, allegat hoc testimonium Psalms, vt definit integre iustificationem, sed solùm vt probet iustificationem veram esse donum Dei, nec posse propriis viribus obtineri. Id autem rectissime probat ex eo, quod David beatum dicit eum, cui Deus peccata remittit, hoc est, qui dono, & gratia Dei iustificatur.

Potest etiam responderi, in his verbis definitionem

integram, sed implicite contineri. Nam remissio peccatorum non potest fieri, nisi iustitia infundatur, quomodo non fugantur tenebræ, nisi lumen succedat. Id quod Apostolus ipse manifestè indicat, cum ait, David dicit, beatitudinem hominis, cui Deus accepit fieri iustitiam sine operibus. Beati quorum remissa sunt iniquitates, &c. Vbi ex non imputatione peccatorum, colligit imputationem iustitiæ, ac per hoc docet, non posse duo ista separari, remissionem peccati, & donationem iustitiæ. Atque hæc de quæstione Caluini.

Porro regi, & non imputari peccata, non est quidem, si vim horum vocabulorum spectes, deleri, atque extinguì, sed tamen est deleri, atque extinguì quoad sensum, si hæc referantur ad Deum. Nam Deo non potest aliquid regi, nisi penitus deleatur. Omnia enim nuda sunt, & aperta oculis eius, ad Hebr. 4. Quare si Deo regitur aliquid, hoc ipso ex necessitate deleretur, & euanesceat. Neque potest Deus non imputare peccata, hoc est, non habere hominem impium, pro pio, nisi desinat esse impius, & quia non potest homo transire ab impietate ad pietatem, nisi per gratiam eius, qui iustificat impium, ideo non imputatio peccati necessariò trahit secum veram peccati remissionem, & iustitiæ infusionem. Itaque in Scriptura ferè semper coniunguntur hæc duo, remittere siue delere, & tegere peccata, vt intelligamus vnum non esse sine altero. 2. Esdræ 4. Ne operias iniquitatem eorum, & peccatum eorum coram facie tua non deleatur. Psal. 50. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Psal. 84. Remissi sunt iniquitates plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. Sic igitur etiam dictum est, Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Neque aliquid probant argutiæ Kemnitij. Nam non dicimus, non imputare peccatum, esse infundere iustitiam, nisi consequenter, quia videlicet sequitur infusio iustitiæ ad non imputationem, cum Deus non possit falli non imputando id, quod imputari debet. A contrario autem sensu non efficitur, vt imputare peccatum, sit delere iustitiam, vel infundere iniquitatem, ne consequenter quidem, nam cum Deus imputat peccatum, habet pro peccatore eum, qui reuera est peccator, propria voluntate, & operibus. Non enim necessarium est, vt Deus iustitiam deleat, vel iniquitatem infundat, cum satis per se sit homo potens, & fortis ad malum. Præterea si diceremus, non imputare peccatum, esse infundere iustitiam, imputare peccatum, non esset infundere iniquitatem, sed esset, non infundere iustitiam. Quemadmodum enim non imputare peccatum, & imputare peccatum, contradicentia sunt, non contraria, ita quoque à contrario sensu colligi debent duo contradicentia, infundere iustitiam, & non infundere iustitiam, non autem duo contraria, infundere iustitiam, & infundere iniquitatem.

Sed ignoscendum est Kemnitio, qui tam fuit occupatus in arte Grammaticæ, vt non ei vacauerit dare operam Dialecticæ. Illud autem, quod obiecit, tegere scientiam, non esse delere scientiam, non ignorabamus, sed simul etiam sciebamus, quædam regi, vt conferrentur, quædam vt deleantur, quo modo teguntur vulnera emplastro. Sed placet adferre sententias Patrum de hoc testimonio Psalms, vt aduersarij intelligant, quam longè aberrant à sententia veteris, orthodoxæque Ecclesiæ.

S. Iustinus Martyr in Dialogo cum Tryphone Iudæo, propè finem: Beatus, inquit, cui non imputauit Dominus peccatum, hoc est, cui poenitenti Deus peccata remittit. Non sicut predicatis vosmetipsos fallentes, & alij quidam vestri similes asserunt, etiam si peccatores fuerint, modò Deum non erunt, non imputabit eis Dominus peccata.

ORIGENES libro 4. in epistolam ad Romanos, scribit, Dauidem quasi quibusdam gradibus ascendisse, vt diceret, magnum esse beneficium, cum alicui pecca-

ta dimittit, maius eam tegit, maximum cum non imputat. Tunc enim ita funditus delentur, vt ne vestigium quidem vllum appareat, & perinde sit, ac talis homo nunquam peccasset.

S. Hieronymus in commentario Psalm. 31. per similes quosdam gradus Prophetam deducit, scribit enim peccata remitti per Baptismum, tegi per caritatem, non imputari per Martyrium.

Sanctus Augustinus concione secunda in hunc eundem Psalmos, vbi cum sic, inquit, intelligatis quod dixit, peccata cooperata sunt, quasi ibi sint, & viuunt. Et infra: Medicus, inquit, tegat, vt curet, emplastro enim tegit. Similem expositionem habet vterque Gregorius, Romanus videlicet in Psalmum secundum poenitentialem, & Nazianzenus in sanctum lauacrum, quod attinet ad modum tegendi peccata per gratiam, quasi per emplastrum.

Quartum argumentum sumit Caluinus ex cap. 5. ad Romanos, vbi cum dicit Apostolus, per obedientiam vnius hominis iustos constituit multos, nihil aliud significare videtur, nisi ipsam Christi obedientiam nostram esse iustitiam.

Respondet, iam supra diximus, obedientiam Christi causam fuisse efficientem, non formalem nostrae iustificationis. Id quod ex antithesi probauimus, quoniam inobedientia Adams nos constituit peccatores, non formaliter, sed efficienter. De qua re vide Augustinum lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, cap. 9.

Quintum argumentum sumit ex cap. 10. ad Romanos, vbi beatus Paulus reprehendit Iudaeos, quod ignorantes Dei iustitiam, & suam quaerentes constituerent, iustitiam Dei subiecti non essent. Id enim in nos quoque conuenire videtur, qui ignorantes Dei iustitiam, nobis imputatam, & nostram inhaerentem quaerentes constituere, iustitiam Dei subiecti non sumus.

Respondet, S. Augustinus libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 12. & alibi, locis propè infinitis, docet, Iustitiam Dei vocari ad Apostolo iustitiam, quae est in nobis, ex dono Dei, iustitiam autem nostram dici eam, quae propriis viribus, sine gratia Dei, paratur, aut parari creditur. Itaque reprehenduntur ab Apostolo Iudaei, qui legem Dei se propriis viribus implere posse credebant: Commendat (inquit Augustinus sermone 13. de verbis Apostoli) hoc assidue Apostolus, commendans fidem gentibus, qua fide imperant adiutorium, vt impleant legem, non per legem, sed vires implendi imperantes per fidem. Ad hoc assidue ducit, & commendat ista Apostolus propter Iudaeos, qui de lege gloriabantur, & libero suo arbitrio legem sufficere arbitrabantur, ignorantes Dei iustitiam, id est, ex fide iustitiam datam à Domino, & suam volentes statuere, quasi suis viribus impletam, non dante fide imperatam, iustitiam Dei non sunt subiecti.

Vbi vides, iustitiam Dei appellari gratiam, & virtutem qua lex impletur, quae est caritas, in corde diffusa, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, iustitiam autem propriam, nominari praesumptionem legis implendae, solis naturae viribus. Non igitur abducimus homines à Christo (vt aduersarij mentiuntur) cum iustitiam inhaerentem docemus, sed eos maxime adducimus ad Christum, cum doceamus, iustitiam illam inhaerentem, per quam iustificatio legis impletur in nobis, non esse in nobis, ex nobis, sed ex dono, & gratia Dei, per meritum Iesu Christi, Domini nostri. Ipsi autem verè extenuant beneficium Christi, cum illum velint, non veram, absolutamque iustitiam, sed imputatam tantum, & relaxatam, nobis tot suis laboribus, & doloribus comparasse.

CAPVT X. Soluuntur argumenta ex epistolis ad Corinthios. X Epistolis ad Corinth. deprount Caluinus & alij argumenta tria.

Primum argumentum sumunt ex illis verbis, 1. ad Cor. 1. Qui factus est nobis à Deo sapientia, & iustitia, & redemptio. Cui loco adiungunt illud Hierem. 23. Et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra. Sic enim vertunt ex Hebraeo. Ex his locis colligunt, nostram iustitiam non esse aliam, nisi eam, quae est in Christo nobis imputatam.

Respondet, Rectè dicitur Christus nostra iustitia, non quod iusti simus ea iustitia, quae est in Christo nobis imputata, sed duab. aliis de causis. Primum, quia Christus causa est efficiens nostrae iustitiae. Sic enim dicitur Christus iustitia nostra, quomodo dicitur Deus fornicatio nostra in Psal. 17. & patientia nostra in Psal. 70. & salus nostra in Psal. 26. quod explicatur in Psal. 36. cum dicitur: Salus autem iustorum à Domino. Deniq; sic dicitur Christus iustitia nostra, quomodo dicitur sapientia nostra, & redemptio nostra, & alibi pax nostra, quia videlicet nos redemit, & iustos, ac sapientes fecit, & Patri suo reconciliavit, pacificans quae in terris, & quae in caelis sunt.

Deinde, dicitur Christus iustitia nostra, quoniam satisfecit Patri pro nobis, & eam satisfactionem ita nobis donat, & communicat, cum nos iustificat, vt nostra satisfactio, & iustitia dici possit. Nam etiam si per iustitiam nobis inhaerentem verè iusti nominemur, & simus, tamen non per eam satisfacimus Deo, pro culpis nostris, & poena aeterna: sed est illa iustitia inhaerens cum remissione culpae, & sempiterna poenae, effectus satisfactionis Christi, quae (vt docet Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 7.) nobis in iustificatione coferunt, & applicatur. Et hoc modo non esset absurdum, si quis diceret, nobis imputari Christi iustitiam, & merita, cum nobis donentur, & applicentur, ac si nos ipsi Deo satisfecissemus, modò non negetur esse in nobis, praeterea iustitiam inhaerentem, eamque veram, & absolutam esse iustitiam, cui iusto Dei iudicio non debeatur poena, sed gloria. Sic enim loquitur S. Bernardus in epist. 190. ad Innocentium: Nam si vnus, inquit, pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt, vt videlicet satisfactio vnus omnibus imputetur, sicut omnium peccata vnus ille portauit.

Alterum argumentum sumunt ex cap. 5. posterioris ad Corinth. Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum. Videtur enim hoc loco B. Paulus in eo constituere iustificationem, quod peccata non imputentur.

Respondet, Non imputatio, vt supra dixi, remissionem peccati, & iustitiae infusionem secum trahit. Ideo siquidem non reputat nobis Deus delicta, quoniam satisfecit Christus pro nobis, & Deus ea satisfactione placatus, reconciliavit nos sibi, & ex inimicis amicos fecit. Quare idem Apostolus quod hic dixit, reconcilians, & non reputans delicta, dixit ad Col. 2. Conuincit vos Christo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus vos erat chirographum decreti. Vbi vides viuificationem, quae pertinet ad internam renouationem, & donationem delictorum, quae pertinet ad remissionem peccati, & deletionem chirographi, quae significat omnimodam extinctionem debiti.

Et ad Rom. 5. cum idem Apostolus dixisset: Gloriamur in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus, explicat paulò infra, quid sit accipere reconciliationem, & ait: Abundantiam gratiae, & donationis, & iustitiae accipientes, regnabunt in vita per ipsum. Non igitur reconciliatio est sola non imputatio delictorum, sed acceptio abundantis gratiae, & iustitiae, & donorum, per quae ad ipsum quoque regnum, & vitam peruenitur aeternam. Sed clarissime explicat idem Apostolus effectum reconciliationis ad Coloss. 1. cum ait: Nunc autem

reconciliavit in corpore carnis eius, per mortem exhibere vos sanctos, & immaculatos, & irreprehensibiles coram ipso.

Tertium argumentum sumit ex illis verbis eiusdem epistolae, & eiusdem capituli: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficiamus iustitia Dei in ipso. Hinc enim sequi dicunt, vt nos iusti simus ipsa iustitia Dei, quae est in Christo, sicut ipse dicitur peccatum, id est, peccator, per peccata, quae sunt in nobis. Vt enim imputantur illi peccata nostra, ita imputatur nobis iustitia illius.

Respondet, Non dicitur Christus peccatum, id est, peccator, neque imputantur illi peccata nostra, quasi ipse illa fecerit, & iniquus haberi possit. Sed solum imputantur illi, quoad debitum satisfaciendi, quod ille spontè suscepit. Ex quo non peccator, sed iustus dici meretur. Qui enim pro alio satisfacit, iustissimus est. Sic igitur & nobis imputatur iustitia eius, quoad satisfactionem, quam pro nobis praestitit: sed non propterea nos iusti, id est, mundi, & immaculati haberi possumus, si verè in nobis peccatorum maculae, & sordes inhaerent.

Hac igitur falsa expositione reiecta, Tribus modis potest hic locus exponi. Vno modo, vt iustitia Dei, sit iustitia ipsa diuina, quae est in Christo. Quae iustitia nos esse dicimur, non in nobis, sed in illo, quia ipse est caput nostrum, & quod conuenit capiti, conuenit etiam membris, non vt sunt membra distincta à capite, sed vt faciunt vnum, & sunt vnum cum ipso capite. Obquam vnionem cum capite scribit Apostolus ad Ephes. 2. Conuersificauit nos, & concedere fecit in caelestibus in Christo. Et propter eandem vnionem tribuit ipse Christus sibi passiones nostras, & hinc Saulo dixit Act. 9. Quid me persequeris? & Apostolo Petro: Vado Romam iterum crucifigi. Et sicut nos dicimur iustitia in illo, non quia sumus formaliter iusti, iustitia eius, sed quia sumus membra eius, sic etiam contra dicitur ipse peccatum, non quia formaliter sit peccator, sed quia caput est nostrum, & peccata nostra, sua esse voluit, vt pro eis satisfaceret. Isaia 53. Posuit in eo iniquitatem omnium nostrum, Et in Psal. 21. ipse dicit: Longè à salute mea verba delictorum meorum.

Alter expositio est, vt per iustitiam Dei intelligatur iustitia nobis inhaerens, quae dicitur Dei, quia donatur nobis à Deo, vt Augustinus exponit in libro de Spiritu, & litera, cap. 18. & dicitur in ipso, id est, in Christo, quia per eius meritum donatur. Et dicimur iustitia potius, quam iusti, vt seruetur antithesis, cum voce (peccatum) quoniam enim dixerat, Christum factum esse peccatum, id est, hostiam pro peccato, maluit dicere, nos esse iustitiam, quam iustos. Neque est absurdum, vt homines iusti dicantur iustitia, cum dicantur etiam lux Matth. 5. Vos estis lux mundi. Et ad Ephes. 2. Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Addit S. Ioann. Chrysostronus in commentario huius loci, nos dici iustitiam, & iustitiam Dei, quia tanta est iustitia, quam nobis Deus donat per Christum, vt nulla in iustificatis macula relinquatur.

Tertia expositio est, vt per iustitiam Dei intelligatur quidem iustitia inhaerens, sed dicatur iustitia Dei per tropum, quia est effectus, & imago iustitiae Dei. Nam Christus dicitur peccatum per tropum, quia fuit hostia pro peccato, & etiam quia participauit carnem similem carni peccati. Probat enim S. Augustinus in lib. 2. aduersus Maximinum, cap. 2. hunc ipsum locum Apostoli exponens, peccatum in Scripturis sepe accipi pro victima oblata in expiationem peccati, vt cum dicuntur Sacerdotes manducare peccata populi; nec non pro similitudine carnis peccati, vt ad Rom. 8. De peccato damnauit peccatum. Et ad Rom. 6. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel.

Sicut igitur Christus factus est pro nobis peccatum, id est, assumpsit similitudinem carnis peccati, vt fieret victima pro peccato; ita nos efficiamur iustitia Dei, per

similem tropum, quia iustitiam inhaerentem recipimus quae est iustitia Dei, id est, effectus iustitiae Dei, & item iustitia Dei, id est, similitudo quadam iustitiae Dei. Et sicut Christus non imputatiue, sed verè participauit similitudinem carnis peccati, cum verbum factum est caro, & non imputatiue, sed verè factus est victima pro peccato: ita nos in iustificatione non imputatiue, sed verè participamus effectum, & similitudinem diuinæ iustitiae, cum iustitiam inhaerentem accipimus. Vide Cyrillum libr. 12. thesauri, cap. 3. qui hunc locum ita exponit.

CAPVT XI. Soluuntur argumenta ex epistola ad Ephesios.

X Epistola ad Ephesios duo argumenta deprount. Primum est ex c. 1. vbi Apostolus ait: Deus nos acceptos, siue gratiosos habuit in dilecto filio suo. Vbi clarissime videtur ostendere, nos in nobis semper esse turpes, & odio dignos, sed in Christo, id est, cooperatos iustitia Christi, nobis imputata gratiosos, & acceptos fieri coram oculis Dei. Huc etiam trahunt illa omnia testimonia, quae docent, nos in Christo, aut per Christum iustificationem, & remissionem peccatorum accipere.

Respondet, verbum Graecum, ἡμετέροις, quod noster interpret vertit, gratificauit, non significat (vt Caluinus existimat) gratiosos, vel acceptos habuit, sed gratiosos fecit, id quod vel ex vnus sanctus Ioannis Chrysostomi verbis intelligere licebit. Fuit enim vir ille non solum diligentissimus Apostoli explanator, sed etiam eloquentissimus, & Graecae linguae peritissimus, vt Caluinus aegre ferre non debeat; si in intelligentia Graeci vocabuli, & sententiae Paulinae neminem Chrysostom praeteramus.

Sic igitur ille loquitur in comm. huius loci: Gratiosos, inquit, nos reddidit, hoc est, non solum peccatis liberauit, sed & dilectos amicos effecti. Quemadmodum enim, si quis scabiosum quendam, peste, morbo, senio, paupertate pariter ac fame corruptum, nactus, formosum mox adolescentem reddat, qui quosuis venustate superet, vehementem splendore ex genis emittat, ipsaque fulgura oculorum repercussionebus obfuret. Quem deinde & in ipso aetatis flore constituat, atque insuper & purpura, & omnigeno mundo vestiat, atque exornet. Non aliter animam nostram Deus, & elaboratam, & pulchram, & desiderabilem, ac dilectam reddidit. Habemus igitur (interprete Chrysostomo) ex Apostoli sententia, in iustificatione non solum dari nobis remissionem peccatorum, sed etiam donum iustitiae, animam renouantis, & exornantis, & nos à Deo non modo gratiosos, & acceptos haberi, sed etiam verè gratiosos, & interna, ac spiritali pulchritudine formosissimos reddi.

Illud autem, in dilecto filio, siue, in Christo, siue, in ipso, quod tam saepe Apostolus reddit, nihil aliud significat, nisi nos omnia nostra bona debere Christo. Quoniam Deus Pater, intuitu Christi, nos iustificat, quia videlicet diligit filium, quia ipse hoc meruit, quia par est, vt membra dilecti filij sint conformia capiti, quia decet vt sponsa filij, speciosi praesentis filijs hominum, sic etiam pulchra atque formosa, quia fratres Christi non debent esse dissimiles primogenito, praedestinavit enim nos conformes fieri imaginis filij sui, vt sic ipse primogenitus in multis fratribus. Itaque valde absurde sentiunt haeretici, cum nos in Christo iustificari, ita exponunt, ac si per Christi iustitiam imputatam iusti haberemur, quamuis re ipsa sordidi semper, & immundi essemus. Sic enim Christus horribile monstrum videri posset, cum caput quidem formosissimum, membra verò turpissima haberet. Et sponsus ipse pulcherrimus, sponsa terribis, copunctus esset.

Alterum argumentum sumunt ex c. 4. ad Ephes. vbi B. Paulus: Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est. Ita enim similitudo ab indumento petita, indicat nos iustificari per iustitiam extrinsecam, quae non inhaeret,

sed per fidem apprehenditur, & nos tetigit, atq; operit, ne turpitudine nostra Dei oculos offendar. Confirmant hoc argumentum exemplo Patriarchae Iacob, qui indutus vestibus primogeniti, ac pro primogenito reputatus, benedictionem, & hereditatem à patre obtrinit. Gen. 27.

RESPONDEO, similitudo indumenti aptissime conuenit iustitiae inherenti. Primum enim iustitia inherens comparatur indumento, quia non est naturalis, nec nascitur nobiscum, sed extrinsecus accedit ex infusione Spiritus S. Sic exponit S. August. serm. 15. de ver. Apost. Sa. cerdotes tui, inquit, induantur iustitia. Vestis accipitur, non cum capillis nascitur. Pecora de suo vestiuntur. Deinde, comparatur etiam vestimento, quia vestes distinguunt homines, vt alij ab alijs discernantur, sic iustitia per bona opera distinguit nos ab inijs, & facit, vt Christum, quem in corde gerimus, vita, & moribus exprimamus. Itaque in hoc ipso loco Apostolus antequam diceret: Induite nouum hominem, ait, deponite secundum pristinam conuersationem veterem hominem.

DENIQUE secundum Hebraicam phrasim verbum induere, significat abundanter, & copiose regere. Sic dicitur in Psal. 64. Induti sunt arietes ouium, & valles abundabunt frumento. Est enim sensus, abundasse greges foetibus, & valles frumento. Sic etiam Iudicum 6. Spiritus Domini dicitur induisse Gedeonem, quia videlicet copiose in eum descendit, & quasi vndique illum tetigit. Sic in Psalmis saepe legimus, induantur confusione, vbi significatur magna confusio, quae vndique se ostendat, nec regi vlllo modo possit. Sic igitur dicuntur induere Christum, siue nouum hominem, qui pleni fide, & caritate in omnibus operibus suis Christum imitantur, & eius doctrinam, vitam, & mores exprimunt, & illi dicuntur induere iustitiam, qui abundantiam gratiae, iustitiaeque accipiunt. Habemus igitur similitudinem indumenti, non necessarid requirere imputationem iustitiae Christi, cum satis aperte conueniat in ipsam iustitiam inherentem.

Potest tamen sano modo accommodari haec similitudo, vt etiam exemplum Patriarchae Iacob, iustitiae imputatae. si quis dicat, oportere, vt indutamur merita Christi, & illis quodammodo recti petamus à Deo indulgentiam peccatorum. Nam (vt supra dixi) solus Christus pro peccatis nostris satisfacere potuit, & re ipsa ex iustitia satisfecit, & illa satisfactio nobis donatur, & applicatur, & nostra reputatur, cum Deo reconciliamur, & iustificamur. Itaque si exemplum illud referatur ad iustitiam satisfactionis pro culpa, admitti potest. Si verò referatur ad iustitiam, qua formaliter iustificamur, cum de peccatoribus iusti, & pij de impijs efficitur, omnino reiiciendum, cum Scripturis, & Patribus, & ipsi rationi manifestè repugnet. Quod enim vnus pro alio satisfaciatur, facile potest intelligi, quod autem vnus sit iustus, quia alius est iustus, est omnino inauditum, & non tam supra, quam contra omnem rationem.

CAPVT XII.

Soluuntur argumenta ex Actis Apostolorum, & ex parabola publicani.

ACTIS Apostolorum sumit Caluinus argumentum vnum, in quo magnam spem posuisse videtur. Ait enim Apostolus, vt refert S. Luc. Act. 13. Per hunc annunciatum vobis remissio peccatorum ab omnibus, à quibus non potuistis in lege Moysis iustificari. In hoc omnis, qui credit, iustificatur. Vbi illud, Per hunc, significat, per Christum non per nostras virtutes, & qualitates nos iustificari. Illud, annunciatum, significat ipsam annunciationem diuinæ promissionis, si fide apprehendatur, iustificare; nam, vt statim idem Apostolus explicat, in hoc omnis, qui credit, iustifi-

simus

simus, ille facit: Qui de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleveret in nobis, ad Romanos octauo.

ALTERVM argumentum sumunt ex alio libro eiusdem beati Lucae, videlicet ex c. 18. Euangelij, vbi proponitur parabola publicani, & Pharisei. Nam publicanus dicitur iustificatus, cum solùm postulasset remissionem peccatorum, dicens: Deus propitijs esto mihi peccatori. Contra Phariseus praedicans dona Dei sibi collata, & gratias agens, discessit minimè iustificatus. Igitur iustificatio non in donis, & operibus bonis, etiam Deo adiuuante, factis, sed in sola peccatorum remissione consistit.

RESPONDEO, publicanus, cum dixit, Deus propitijs esto mihi peccatori, non petit solam debiti condonationem, quasi vellet iniquus esse, sed non haberi à Deo neque puniri: sed petijt integrā reconciliationem; & talè obtrinit. Vnde Dominus parabola concludit: Descendit hic iustificatus ab illo, quia omnis qui se humiliat, exaltabitur, & qui se exultat, humiliabitur. Exaltatio autè humilis, & poenitentis publicani, aliquid amplius certè significat, quam solā delicti condonationem. Nō enim dicuntur exaltari, quibus debita dimituntur, sed qui ad gradus, & honores euertuntur. Itaque publicanus ideo dicitur exaltatus, quia de peccatore iustus, deserno peccati, feruus iustitiae, de filio diaboli, filius Dei repente factus est.

Porro Phariseus, non quia dona Dei recedebat, & ipsi Domino gratias agebat, publicano, postponi meruit, sed quia tumore superbiae plenus erat, & in sua iustitia ita confidebat, vt nihil sibi addi, nihil sibi ignosci peteret, insuper etiam publicanum humilem contemnebat. A lion enim alius Publicanus Lucae 19. qui bona opera promittebat, dicens: Domine, ecce dimidium bonorum meorum pauperibus, & si quem defraudauit, reddo quadrupli, audiuit à Domino: Hodie salus huic domui facta est. Et Ezechias Rex, qui morti proximus oratione, bona opera sua sincero corde praedicauit, dicens: Obsecro, Domine, memento, quae ego quomodo ambulauerim corā te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonū est in oculis tuis fecerim. Isaia teste c. 38. exauditus est à Deo, & additi sunt ad vitam eius quindecim anni. Non igitur confessionem operum bonorum, sed tumore superbiae, & inanem fiduciam Deus in Phariseo damnauit, qui ait S. Augustinus hom. 2. ex lib. 50. homiliarum) iactabat merita sua, & occultabat vulnera sua.

CAPVT XIII.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

PRATER loca Scripturarum profert etiam Caluinus tria testimonia Patrum.

PRIMUM est sancti Ambrosij in Psal. 118. sermone tertio: Qui dicit (inquit Ambrosius) peccata sua, iustificatur. Si dicere peccata, iustificari est, nihil erit aliud iustificatio, nisi remissio peccatorum. Nam ideo qui dicit, peccata sua, iustificatur, quia confidenti Deus ignoscit, iuxta illud: Dixi, confitebor aduersum me iustitiam meam, & tu remisisti impietatem peccati mei.

RESPONDEO, iam saepe diximus, Iustificationem, esse remissionem peccati, & remissionem peccati, esse iustificationem, sed remissionem istam peccati non esse solam liberationem à debito luendi poenam, sed esse ipsius iniquitatis, & maculae in animo residentis per infusionem gratiae, & iustitiae mundationem. Id quod vel ex vno Dauidis Psalmo intelligi potest. Quod enim ait Dauid. 2. Regū duodecimo, Peccati Domini, & audiuit, Dominus quoque transiit peccatum tuū à te: & quod dixit in Psal. 31. Dixi, confitebor aduersum me iniquitatem meam, & tu remisisti impietatem peccati mei: explicat fufius in Psalmo quinquagesimo, vbi ex eo, quod petit, intelligimus quid acciperit. Sic igitur ait: Amplius laua me ab iniquitate mea,

& à peccato meo munda me. Asperges me, Domine, hyssopo & mundabor, lauabis me, & super niuem dealbabor. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum reetum innova in visceribus meis.

Hoc modo fatemur eum, qui dicit peccata, iustificari, & iustificationem esse remissionem peccati, ita vt anima antè sordida mundetur, & super niuem dealbetur, & cor imundum, & distortum, reformetur, ac renouetur, vt iā aliud, & quasi recens creatum videri possit.

ALTERVM testimonium est sancti Augustini, lib. 19. de ciuitate Dei, c. 27. vbi sic scribit: Ipsa nostra iustitia, quāuis vera sit propter veri boni finem, ad quem refertur, tanta tamen est in hac vita, vt potius peccatorū remissione constet, quam perfectione virtutū. Quibus verbis negare videtur sanctus Augustinus, iustitiam nostram esse virtutē à Deo infusam. Qui enim dicit hoc potius volo, quā illud, dem est; ac si diceret, hoc volo, non illud.

RESPONDEO, illud, potius, hoc loco non excludit perfectionem virtutum, sed praepone remissionem peccati, vt sensus sit, iustitiam nostram, qua partim in remissione peccati, partim in perfectione virtutum sita est, magis consistere remissione peccati, quā perfectione virtutis. Id autè ita esse, manifestè probatur. Primum ex eo quod dicit Augustinus, hanc esse veram iustitiam propter finem veri boni, ad quem refertur. Haec enim iustitia non est iustitia Christi imputata, nec absolutio à peccatis, sed iustitia nobis inherens, quam dicit esse veram, propter veri boni finem, vt eam distinguat à iustitia Philosophorum, quorum opera iusta erant ex genere suo, sed carebant recto fine, quia nō referebantur ad Deum, cum non fierent ex fide, vt prolixè disputat idem Augustinus lib. 4. in Iulianum. Nostra autem iustitia vera est, quia per eam non solùm facimus opera iusta ex genere, sed etiam ex omnibus circumstantijs, ac potissimum ex fine. Cum igitur sit in nobis vera iustitia, Augustini testimonio, & ea iustitia sit virtus, diuinitus infusa; quomodo diceret Augustinus iustitiam nostram non constare perfectione virtutis, sed sola remissione peccati?

SECVNDÒ, idem probatur ex eo, quod in eodem c. paulò infra idem Aug. dicit: Haec itaque in mox quoque iustitia est, vt obedienti Deus homini, animus corpori, ratio autè vitijs etiam repugnantibus imperet, vel subigendo, vel resistendo; atq; vt ab ipso deo petatur, & meritorij gratia, & venia delictorum, ac de acceptis bonis gratiarum actio persoluantur. Vbi vides iustitiam definiti non sola remissione peccati, sed etiā perfectione virtutis, qua ratio Deo patet, & corpori imperat, & vitijs dominatur.

TERTIO, probatur ex omnibus illis locis, quos adduximus c. 8. & ipsius Caluini confessione, qui (vt ibi notauimus) fatetur, Augustinum ad sanctificationem, & renouationem iustificationis gratiam retulisse.

Cur autè dicat Augustinus, iustitiam nostram in hac vita potius, id est, magis constare remissione peccati, quā perfectione virtutis, duplex est ratio, Vna, quia peccata in Baptismo perfecte delentur, & purgantur, vt nihil omnino remaneat, quod habeat rationem culpae; virtutes autem infusa, ita suo quodam modo perfecta sunt, vt quotidie magis, ac magis, perfici debeant.

ALTERA, quoniam remissio peccati, semel facta, nō eget noua infusione virtutum, at virtus semel infusa, eget quotidie noua remissione peccati, nō lethalis, quod cum iustitia simul esse non potest, sed venialis. Iusti enim, tametsi multa bona, & iusta opera faciunt, tamen saepe etiā labuntur in peccata leuia, & venialia. Atque hoc est quod in eo loco potissimum sanctus Augustinus intendit. Nā cum dixisset, iustitiam nostram in hac vita potius consistere remissione peccati, quā perfectione virtutis: Continud, vt id probaret, subiunxit haec verba: Testis est oratio totius ciuitatis Dei, quae peregrinatur in terris. Per omnia

quippè membra sua clamat ad Deum, *Dimitte nobis debita nostra. Nec pro eis est effuax hæc oratio, quorum fides sine operibus mortua est, sed pro eis, quorum fides per dilectionem operatur. Quia enim Deo quidem subdita, in hac tamen conditione mortali, & corpore corruptibili, quod aggravat animam, non perfecte ratio vitij imperat, ideo necessaria est iustis talis oratio.* Vides iustos esse, qui sic orant, ac per hoc egere indulgentia venialium delictorum, quæ iustitiam non tollunt è medio, non autem remissionem lethalium, quæ si iusti committerent, hoc ipso iusti non essent.

TERTIUM testimonium est S. Bernardi, qui in epistola 109. ad Innocentium, sic ait: *Iustum me dixerim, sed illius iustitia. Quænam ipsa finis legis Christus ad iustitiam omni credenti. Denique qui factus est nobis, inquit, iustitia à Deo Patre.* Et sermone 22. in Cantica, exponens illud: *Qui factus est nobis sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio.* Sapientia, inquit, in predicatione, iustitia in absolute peccatorum. Et infra: *Delicta iuventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris, & iustus sum.* Et sermone 23. *Sufficit mihi ad omnem iustitiam, solum habere propitium, cui soli peccavi* Et paulò post: *Non peccare Dei iustitia est, hominis iustitia, indulgentia est.*

RESPONDEO, In epistola 109. iustitiam Christi sanctus Bernardus vult esse nostram, quomodo peccatum Adami fuit nostrum, quia videlicet iustitiam Christi participamus per regenerationem, sicut peccatum Adami per generationem. Proinde sicut peccatum Adami in nos transiit, non est illud, quod Adamo inhærebat, sed aliud nobis inhærens, sed ab illo derivatum, sic iustitia Christi nobis donata, non est illa, qua ipse iustus est, sed alia, quæ nobis inhæret, sed ab illa sine dubio derivata.

Sed verba eius audiamus: *Qui factus est, inquit, nobis iustitia à Deo Patre, quæ ergo mihi iustitia facta est, mea nõ est. Si mea traducta culpa, cur non & mea indulta iustitia? Et sanè mihi tutor donata, quàm innata.* Et infra: *Ergo docuit iustitiam, non dedit: ostendit caritatem, sed non infudit.* Vbi reprehendit Petrum Abailardum, qui dicebat, Christum profuisse hominibus doctrinam, atque exemplo, nõ autem nos redemisse, nec iustitiam aut caritatem infudisse.

In sermonibus autem in Cantica dicit quidem, Christum nobis esse iustitiam, quia nos à peccato iustificavit: & indulgentiam Dei nostram esse iustitiam, sed nomine indulgentiam, & remissionis, intelligit plenam iustificationem; quoniam (vt sæpè diximus) nunquam remittitur culpa, quin simul infundatur iustitia. Quod si aliquando per indulgentiam intelligit solam remissionem, adiungit tunc etiam iustificationem, vt cum ait in sermone 22. *Tam validus es ad iustificandum, quàm multus ad ignoscendum.* Et infra: *Sic tactus à peccatrice iustus, iustitiam impertit, non perdit, nec sordè peccati, qua illam mûdat, se inquinat.* Vides hæc aperte distingui duas partes iustificationis, cum Christus iustitiam Magdalene impertit, & maculas tergit. Et infra de sancto Petro: *Qui lapsus flevit amarè, quatenus culpam dilueret, recuperaret iustitiam.* Idem etiam S. Bernardus in sermone 5. de verbis Isaie: *Vidi Dominum, &c.* luculenter tradit iustitiam nobis inhærentem, eamque distinguit à iustitia, qua iustus est Christus, quod nostra in hac vita sit recta, sed non pura ob admixtionem venialium delictorum, Christi autem, & recta sit & pura.

CAPVT XIV.

Solvitur argumentum petitum ex ratione.

ARGUMENTUM postremum ex duplici ratione depromunt. Prima ratio sumitur ab imperfectione iustitiæ nostræ. Iustitia enim debet exactè respondere legi: nulla autem humana iustitia exactè respondet legi, iuxta illud Psal. 142. *Non in cœlestibus in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in con-*

A *specu tuo omnis vivens.* Et illud S. Gregorij lib. 3. Moralium c. 23. *Quamlibet iustitia polleat, nequaquam sibi ad innocentiam vel electi sufficit, si in iudicio districto requiratur.* Cum igitur humana iustitia iudicium Dei sustinere non possit, necesse est, vt confugiamus ad iustitiam Christi, quæ nobis imputetur, vt per eam iusti haberi, ac pronunciarì in diuino iudicio valeamus.

RESPONDEO, hoc argumentum, si quid probat, probat iustitiam actualem non esse perfectam: non autem probat, iustitiam habitualem, qua formaliter iusti sumus, vt paulò post fusius ostendemus, non esse ita perfectam, vt absolue, simpliciter, & propriè iusti nominentur, & simus. Non enim formaliter iusti sumus opere nostro, sed opere Dei, qui simul maculas peccatorum tergit, & habitum fidei, spei, & caritatis infundit. *Dei autem perfecta sunt opera.* Deuter. 32. Et: *Exquisita in omnes voluntates eius.* Psal. 110. Vnde paruuli baptizati, verè iusti sunt, quamuis nihil operis fecerint. Adde præterea, nec de iustitia actuali argumentum illud rectè cõcludere. Iustitia enim actualis, quavis aliquo modo sit imperfecta, propter admixtionem venialium delictorum, & egeant quotidiana remissione peccati; tamen non propterea desinit esse vera iustitia, & suo etiam quodam modo perfecta. Sed de hac re dicemus in libro de iustitia actuali.

ALTERVM argumentum aduersariorum sumitur ab iniuria, quam ipsi exilimant fieri meritis, & iustitiæ Christi, si per inhærentem iustitiam iustificari dicamur. Addunt etiam tertium ab occasione superbiz, quam dicunt hominibus præberi, si eis dicatur, propriam ipsos atque inhærentem habere iustitiam.

RESPONDEO, Neque Christi gloria, neque nostra humilitas indiget protectione mendacij, nihil detrahimus Christi meritis, cum ab illorum virtute, & efficacia confiteamur iustitiam nostram omninò pendere, Sed aduersarij multum detrahunt de Christi gloria, cum affirmant, eum non potuisse tot suis laboribus, & doloribus tam profunda humilitate, tam accurata obedientia, tam ardenti caritate à Patre impetrare, vt peccata nostra verè deleteret, nosque ad veram iustitiam reformaret. Et plus multò tribuunt Sathanæ ad nocendum, quam Christo ad curandum: & maiores vires peccati volunt fuisse, quàm gratia.

Nulla quoque datur superbiendi occasio ijs, quibus dicitur: *Quid habes, quod non accepisti, si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti?* Et: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Et: *Gratia salui estis per fidem.* Et: *Hoc non ex vobis, Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur.* Hæc autem omnia Catholici dicunt, cum dicunt, homines ex dono Dei habere iustitiam, id est, caritatem in corde diffusam per Spiritum sanctum, qui datus est eis ex merito obedientiæ & passionis Christi.

D Aduersarij verò an non incredibili tumore superbiunt, qui se ipsam Christi iustitiam apprehendisse iactant, & inde se nulli sanctorum aquare formidant. Certè Lutherus in serm. de natali B. Virginis, omnes fideles ipsi Deiparæ facit æquales. Nec defuerunt, qui se ipsi etiam Christo aquare contenderent, vt Ruardus testatur in explicatione articuli de iustificatione.

CAPVT XV.

Iustitiam, qua formaliter iustificamur, habitualem esse, non actualem.

L**XPEDITA** controuersia de iustitia inhærente, sequitur altera quæstio breuior, vt iustitia inhærens, per quam formaliter iusti sumus, sit iustitia habitualis, an actualis, an vtraque. Disputant enim de hac re Catholici Doctores, cum in eo contenciant omnes, vt sit in nobis vera iustitia inhærens,

non

non autem Christi iustitia imputata, Nos eorum sententiam magis conformem esse iudicium Scripturæ, Concilio Tridentino, testimonijs Patrum, & rationi, quæ docet, solam esse habitualem iustitiam, per quam formaliter iusti nominamur, & sumus: iustitia verò actualem, id est, opera verè iusta, iustificare quidem, vt sanctus Iacobus loquitur, cum ait cap. 2. ex operibus hominem iustificari, sed meritorie, non formaliter.

Quod igitur ad Scripturas attinet, ea testimonia nobis hoc loco sufficere posse videntur, quæ docent, nos per Sacramenta iustificari, Ioannis 3. *Nisi quis renatus fuerit in aqua, & Spiritu sancto, &c.* Ad Ephes. 5. *Mundans eam lauacro aque in verbo vitæ.* Ad Tit. 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem infudit in nos abundè.* At certè Sacramenta non iustificanc, nisi concurrente per modum instrumenti ad infusionem iustitiæ habitualis. Nam si iustificare deberent excitando actualem fidem, & dilectionem, frustra adhiberetur Baptismus infantibus, & frustra baptizarentur, vel reconciliarentur iij, qui vi morbi alicuius, vltim rationis & sensum amisissent. Quos tamen rectè baptizari, vel reconciliari docet S. Augustinus lib. 1. de adulterinis coniugijs, cap. vltimo. Vide alia testimonia in l. 1. de gratia, & libe. arbitrio, c. 4. vbi ex Scripturis, & Patribus probauimus, gratiam gratum facientem, esse qualitatem.

Quod verò attinet ad Concilium Tridentinum, perspicua res nobis esse videtur. Nam quòd agnoscat Concilium habitualem iustitiam, patet ex sess. 7. cap. 7. vbi dicit causam formalem iustificationis esse iustitiam, siue caritatem, quam Deus vniciueque propriam infundit, secundùm mensuram dispositionum, & quæ in cordibus iustificatorum inhæret. Quæ certè non conueniunt propriè, nisi in iustitiam habitualem. Illa enim est, quæ requirit dispositionem, illa quæ propriè infunditur ab alio, non à nobis exhibetur; illa quæ verè, & permanentè inhæret, cum non sit actus transiens, sed qualitas permanens.

Quod autem idem Concilium neget, per actualem iustitiam nos formaliter iustificari, intelligi potest ex eodem capite, vbi Concilium docet, vnicam esse formalem causam iustificationis. Nam si vnica est formalis causa iustificationis, non igitur iustificamur formaliter per habitualem, & actualem iustitiam, cum istæ duæ sint, non vna. Adde quod idem Concilium in eadem sessione, (exta, canone 3. distinguit gratiam iustificationis ab actibus fidei, spei, & dilectionis. Adde etiam testimonium Catechismi Romani, eiusdem Concilij auctoritate confecti. Sic enim loquitur in tractatu de Baptismo: *Est autem gratia, quemadmodum Tridentina Synodus ab omnibus credendum pœna anathematis proposita decreuit, non solum per quam peccatorum sit remissio, sed diuina qualitas in anima inhærens, ac veluti splendor quidam, & lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores & splendidiore reddidit.* Et paulò post addit auctor eiusdem libri, per eam qualitatem ad omnia Christianæ pietatis officia nos habiles reddi. Et rursus paulò infra adiungit, ex eadem pijs, honestis, &que actiones proficisci. *Quem locum citauimus in l. lib. de gratia, & libero arbitrio, sed placuit eum repetere, quoniam luculenter explicat Concilij sententiam, & nulla ratione, quæ Concilium de causa formali tradidit, ad actualem iustitiam detorqueri patitur.*

Iam verò quod attinet ad testimonia Patrum, vnus August. testimonio contenti erimus, quod satis multa loca Patrum, loco notato sint à nobis allata. Sanctus igitur August. plurimis in locis docet, opera iusta esse effectus iustificationis, ac per hoc nõ causam formalem eiusdem, lib. de fide, & operibus, cap. 14. *Sequuntur opera iustificationis, non præcedunt iustificandum.* Et lib. 1. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 2. *Non viuunt homines benè, nisi prius effecti sint filij Dei.* In Psal. 110. *Iustitiam homo non ope-*

A *ratur, nisi iustificatus.* Lib. de spiritu & litera, c. 26. *Sic intelligendum est, factores legis iustificabuntur, vt sciamus, eos non aliter esse factores legis nisi iustificentur, vt non iustificatio factoribus accedat, sed factores legis iustificatio præcedat.* & c. 30. *Per legem cognitio peccati, per fidem imperatio gratiæ contra peccatum, per gratiam sanatio anime à vitio peccati, per animæ sanitatem libertas arbitrij per liberum arbitrium iustitiæ dilectio, per iustitiæ dilectionem legis operatio.* Denique in Psal. 118. concione 26. explicans illud: *Feci iudicium, & iustitiam.* Iustitia, inquit, nomine hoc loco non ipsa virtus, sed opus eius significatum est. *Quis enim fecit in homine iustitiam, nisi qui iustificat impium? hoc est, per gratiam ex impio facit iustum. Facit ergo iustitiæ, id est, opus iustitiæ, qui habet in se iustitiam, id est, opus gratiæ.* Vbi per opus gratiæ intelligit sine dubio ipsam virtutem infusam. Nam ideo dixerat, per iustitiam, quam facit homo, non intelligi virtutem, sed opus eius, quoniam iustitiam in homine non facit homo, sed Deus. Et initio dixerat, iustitiam esse virtutem magnam, præcipuè que laudabilem.

B Circa hæc Augustini testimonia, sunt aliqua breuiter obseruanda: primum est, impudenter ijs aburi nonnunquam hæreticos, vt probent, opera non miseri iustificationi, & solam fidem in calicum habere. Fallunt enim hæretici duabus de causis: primò, quoniam non loquitur Augustinus de operibus, quæ disponunt ad iustitiam acquirendam, quales sunt actus fidei, spei, dilectionis, penitentia, & alij similes, sed solum de operibus absolute iustis & meritorijs. Quamuis autem opera, absolute iusta, vt Augustinus rectè dicit, sequantur iustificatum, non præcedant iustificandum, tamen opera penitentia: dispositionia ad gratiam iustificationis omninò præcedunt; vt suo loco ex eodem Augustino docuimus. Secundò falluntur, quoniam S. Augustinus loquitur de primâ tantùm iustificatione, qua iustificatur impius, non de secunda qua iustus iustificatur adhuc, id est, in iustitia crescit. Quamuis autem fateatur cum Augustino, in prima iustificatione non admitti opera, perfectè iusta, tamen in secunda iustificatione docemus cum eodem Augustino, opera iusta maximè admitti, vt in disputatione de actuali iustitia suo loco, Deo fauente, monstrabimus.

C **SECUNDO** loco obseruandum est, non posse eludi testimonia, à nobis allata, si quis fortè dicat, Augustinum per iustificationem intelligere initium iustificationis, id est, fidem, ac velle dicere, opera iusta non posse fieri sine fide. Nam in Psal. 110. vbi Augustinus dicit, nõ posse fieri opera iustitia, nisi ab homine iam iustificatò, ibidem obicit sibi orationem, & confessionem publicanij, quæ præcessit iustificationem, & tamen fiebat ex fide. Vnde ergo, inquit, illa confessio non quidem opus est iustitiæ, sed delicti improbatio. Hic certè videmus August. loqui de operibus iustitiæ, quæ prærequirunt perfectam iustificationem. Idem etiam Augustinus, cum tam sæpè reperit, fide impetrari iustificationem, vt in lib. de spiritu, & litera, c. 29. & alibi, aperte distinguit iustificationem à fide. Et cum dicit, homines non benè viuere, nisi prius effecti sint filij Dei; nõne apertissimè loquitur de perfecta iustificatione, quæ non solum initium fidei, sed etiam ipsam regenerationem, & adoptionem includit?

D **TERTIO** notandum est, non posse etiam eludi hæc testimonia, si quis dicat, Augustinum per iustificationis gratiam, quæ præcedit operationem iustitiæ, non intelligere habitum aliquem permanentem, sed continuam motionem Dei, vel ipsam rectitudinem voluntatis erga Deum, vt ipse Augustinus definit in lib. 19. de ciuit. Dei, cap. 17. qui etiam alibi dicit, caritatem esse motum animi. Non possunt, inquam, hoc modo eludi testimonia allata. Nam motio illa Dei nihil ponit in nobis reale, & inhærens, nisi actus nostros. Actus autem nostri ex Augustino prærequirunt iustificationem, non ipsi formaliter iustificanc, proinde iustificatio nõ esse aliquid reale in nobis,

& inharens ex sententia sancti Augustini, quod nemo Catholicus admittit. Deinde, Augustinus aperte dicit, nos iustificari per infusionem iustitiae, qua est virtus magna, praecipue laudabilis, concione 26. in Psal. 118. & eam distinguit ab opere iustitiae. Denique, idem August. in lib. 1. de peccatorum meritis, & remissione, c. 9. scribit, nos iustificari per communicationem gratiae spiritualis, quam Deus latenter infundit & paruulis. At certe paruuli non habent continuam illam Dei motionem.

Respondeo autem illa voluntatis, & aliarum potentiarum, si praecipue sumatur, non est aliquid reale, infusum, & inharens, sed ordo quidam, & relatio rationis. Fides autem Catholica iustificari nos docet per aliquid reale: infusum & inharens. Iustitia igitur, qua formaliter iustificamur est habitus infusus, & inharens, ex quo rectitudo illa potentiarum consequitur. Sanctus autem Augustinus in lib. 19. de ciuit. Dei, & cum dicit, caritatem esse motum animi, definit iustitiam actualem, vel certe ab effectu declarat, quid sit illud, quo formaliter iusti sumus. Atque haec de sententia Augustini.

Porro rationi consentaneam esse hanc sententiam, quae docet, nos formaliter iustificari per habitum, non per actum, facile probari potest. Primum enim iustitia, qua formaliter iustificamur, non est solum in adultis, sed etiam in paruulis baptizatis. At in paruulis nulla esse potest iustitia actualis.

Secundo, iusti non tantum, cum operantur, sed etiam cum cessant ab opere, iusti sunt; neque enim dormientes iustos deserit iustitia.

Tertio, Spiritus sanctus peculiari modo inhabitat iustificatos, non adultos tantum, sed etiam paruulos, ut sanctus Augustinus scribit epist. 57. ad Dardanum, & 105. ad Sixtum: nec definit unquam inhabitare, donec iusti sunt, ut omnes concedunt. At non potest intelligi, quomodo Spiritus sanctus semper inhabitet iustos, & non inhabitet peccatores, nisi aliquid, atque id permanens, efficiat in iustis, quod non efficit in peccatoribus. Id autem est gratia iustificationis.

Quarto, non dicitur homo peccator, quia male operatur, sed quia transeunte opere malo, remanet in illo peruersio, & macula per modum habitus. Igitur a contrario sensu, non dicitur iustus formaliter, qui operatur iustitiam, sed qui habet in se iustitiam, & rectitudinem, per modum habitus permanentem.

Quinto, ipsi etiam Philosophi hoc docent, non posse recte dici iustum, qui vnum, aut aliud opus efficit iustum, sed qui per habitum ita dispositus est, ut possit, quando velit, facile, perfecte, & cum delectatione operari iustitiam.

CAPVT XVI.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capituli superioris.

DVERSUS ea, quae diximus obici possunt: Primum, testimonia Scripturarum, quae docent, homines iustificari operibus ut ad Roman. 2. *Factores legis iustificabuntur.* Iacobi 2. *Videtur, quoniam ex operibus iustificatur homo.* 1. Ioan. 3. *Qui facit iustitiam iustus est.*

RESPONDEO, Primum testimonium tribus modis explicari potest. Nam factores legis iustificabuntur, id est, augmentum iustitiae merebuntur, ac per hoc iustificabuntur per opera meritorie, non formaliter. Item, factores legis iustificabuntur, id est, qui cupiunt verè legis esse factores, dent operam, ut iustificentur. Non enim iustitiam legis faciunt, nisi iustificati. Ita explicat sanctus Augustinus libro de spiritu, & litera, cap. 26. Denique fa-

Actores legis iustificabuntur, id est, in diuino iudicio iusti iudicabuntur, & iustitiae coronam iustè consequentur. Sic etiam exponit in eodem loco idem Augustinus. Estque haec, praeter ceteras, maximè literalis expositio. Si quidem tractat eo loco beatus Paulus de pramijs, & pœnis, in quibus non debet esse exceptio personarum: *Gloria, inquit, honor, & pax omni operari bonum, ira & indignatio omni operanti malum. Non enim est exceptio personarum apud Deum, & quicumque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt, & quicumque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.*

ALTERVM testimonium explicatur ab ipso Tridentino Concilio, sess. 6. cap. 10. de secunda iustificatione, qua qui iustus est iustificatur adhuc, dum per opera iusta iustitiae habitualis augmentum promeretur.

TERTIVM testimonium non docet, quid faciat hominem formaliter iustum, sed vnde possit cognosci, an aliquis sit iustus. Ille enim iustus est, qui iustitiam facit, sicut ille viuens est, qui mouetur; & illa est arbor bona, quae fructus facit bonos, nec tamen idèd est arbor bona, quia facit fructus bonos, nec idèd viuunt aliquis, quia mouetur, sed contra idèd mouetur, quia viuunt, & idèd facit fructus bonos, quia est arbor bona. Sic igitur qui facit iustitiam, iustus est, sed non idèd iustus, quia facit iustitiam, sed idèd iustitiam facit, quia iustus est.

SECVNDÒ, obici potest triplex ratio, ducta ex natura iustitiae habitualis. Primum, si iustitia habitualis esset formalis causa iustificationis, formaliter peccato opponeretur. Id autem non ita est; nam iustitia habitualis non opponitur peccato contrariè, nec priuatiuè, proinde nullo modo: non opponitur contrariè, quoniam habitus iustitiae contrarius est habitui iniustitiae, qui non est peccatum, sed vitium ex malis actibus contractum, quale etiam in iustificatis reperiri potest, non opponitur priuatiuè, quoniam peccatum non est priuatio iustitiae habitualis, sed deuiatio, ac recessus à regula rationis siue à lege Dei. Neque enim sunt idem recessus à regula, & priuatio iustitiae habitualis, ut ex eo potest intelligi, quod qui in peccato sunt, iterum peccant, si praeruarcentur legem, & tamen iustitiam habitualement non amittunt, cum eam non habeant, neque enim amitti potest, quod non habetur.

SECVNDÒ, si iustitia habitualis, esset formalis causa iustificationis, ea iustitia faceret nos gratos Deo, & acceptos ad regnum, at non ita est: nam iustitia habitualis donum Dei est, & ex praedestinatione datur electis iam antè ad regnum. Itaque quia sunt grati, & electi in praedestinatione datur illis hoc donum, tanquam medium ad consequendum finem.

TERTIÒ, si iustitia habitualis esset formalis causa iustificationis, non posset villo modo aliquis iustificari, sine infusione iustitiae habitualis, causam enim formalem, ne à Deo quidem suppleri posse scholae communiter docent. At non desunt grauissimi Theologi, qui sentiant, posse per Dei potentiam absolutam, tolli peccatum, sine infusione iustitiae: igitur non est omninò certum, nec tanquam dogma Ecclesiasticum defendi debet, causam formalem iustificationis esse habitum caritatis infusum.

Ad haec omnia argumenta respondeo, erit in promptu, si breuiter explicemus, ac probemus, habitualement iustitiam. Quattuor habere effectus, videlicet, purgare peccatum, efficere iustum, conciliare Deo, ordinare ad regnum.

De primo effectu multa disseruimus in quinto libro de statu peccati, qui erat secundus de peccato originis, in duobus extremis capitibus. Nunc in pauca rem

contra

continemus. Sciendum igitur est, non esse multum laborandum, quemadmodum tollatur actus peccati; is enim per se transit, dum fit: sed quemadmodum tollatur id, quod manet, transeunte actu, & vnde dicitur homo formaliter peccator. Haec autem sunt auersio à Deo, macula, dignitas pœna, & indignitas gratiae, reatus, siue obligatio ad pœnam, & offensa, atque inimicitia Dei.

Porro auersio, siue declinatio à Deo, & à lege, quae maximè proprie peccatum est habituale, priuatiuè opponitur conuersioni ad Deum, & conformitati ad legem; proinde non potest tolli, etiam de potentia Dei absoluta, siue ipsa conuersio & conformitas. Haec autem conuersio, & conformitas habitualis esse debet, sicut auersio, & declinatio habitualis est. Conuersio verò, & conformitas habitualis vera, atque perfecta, quae est, vel esse debet in homine, nihil est aliud, nisi habitus caritatis, qui omnes virtutes eminenter continet, & (ut loquitur Augustinus) plenissima iustitia est. Ergo solus habitus caritatis formaliter tollit, quod in homine peccatore maximè proprie habet rationem peccati.

Macula quoque non potest vlla ratione formaliter tolli, nisi per eundem habitum caritatis. Nam quemadmodum ex auersione illa orta est macula, ita ex conuersione contraria tollitur macula. Neque differunt, nisi ratione, auersio & macula, ac per hoc eadem est ratio vtriusque.

Dignitas, siue meritum pœnae, & indignitas gratiae, nascitur ex auersione, & macula; proinde ex conuersione, & restitute decore tollitur. Nam quemadmodum qui à Deo recessit, & distortus, ac deformis euasit, dignus est qui odio habeatur, & indignus qui diligatur. Sic etiam, si rursus ad Deum accesserit, atque ab eo lumen, & decorem acceperit, dignus erit qui diligatur, indignus qui odio habeatur.

Reatus pœnae, & offensa, possent quidem tolli sine infusione iustitiae, nihil enim impedire videtur, quo minus possit Deus velle non ordinare ad pœnam, & condonare offensam, & non habere pro inimico illum, cui donum habitualis iustitiae non concesserit, tamen tolluntur etiam ista per habitualement iustitiam; & siue ea ordinariè non tolluntur, nec possunt non tolli, sed donum illud praecesserit. Quomodo enim fieri potest, ut velit Deus inimicus esse illi, atque eum in aeternum perdere, quem per infusionem caritatis amicum suum, immò & filium fecerit? Habemus igitur primum effectum formalem iustitiae, id est, caritatis habitualis, diuinitus infusa, esse de medio tollere, ac delere peccatum.

De altero effectu res erit adhuc facilior. Nam tametsi, possit homo utcumque iustus fieri, per humanas virtutes Dei potissimum adiutorio concurrente, acquisitas: tamen iustus ea iustitia, quae hominem perfecte disponat in ordine ad vltimum finem, etiam supernaturalem, & ad omnes leges, sed supernaturales nullo modo fieri poterit, nisi per caritatem diffusam in corde, per Spiritum sanctum; ea siquidem est verissima, plenissima, perfectissimaque iustitia, ut sanctus Augustinus rectè docet in libro de natura, & gratia, capite quadragesimo secundo, neque sufficit actualis dilectio, qualis per auxilium Dei speciale haberi potest, sed requiritur habitualis. Nā (ut supra diximus) non est iustus, qui interdum iusta opera facit, sed qui perfecte, atque intrinsecè ita dispositus est, ut possit, quando velit, promptè, facillè, cum delectatione operari.

TERTIVS effectus infusa caritatis, est reconciliare hominem Deo, id est, gratum, & amicum Deo facere, & hic quidem non est immediatus caritatis effectus, sed consequens ex natura rei absolute. Caritas enim infusa, si consideretur, ut habet ordinem ad subiectum, proprie facit hominem iustum, bonum, formosum, si consideretur, ut habet ordinem ad opus,

facit hominem expeditum, ad diligendum Deum, & proximum, & per hoc ad legem implendam. Sed quia ex natura rei, amor perit amore mutuum, & reciprocum, inde consequitur, ut qui diligit Deum, diligatur à Deo. Rursus, quia simile, ex natura rei, diligitur à simili, & nihil est, quod similiores nos Deo reddat quam dilectio, ut sanctus Augustinus docet in Psalmum 99. idèd qui diligit Deum, diligitur à Deo. Denique, quia iustus Dominus est, & iustitiam diligit, fieri non potest, ut caritas, quae facit hominem iustum, & bonum, non faciat etiam Deo gratum, & amicum.

QUARTVS effectus est ordinate ad gloriam. Et quidem posset fortasse Deus ordinare ad gloriam, hominem carentem isto habitu, & contra non ordinare ad gloriam, hominem isto habitu praeditum. Non enim videtur tanta vis huius habitus absolute considerati, ut ex necessitate perat, tanquam sibi debitam beatitudinem. Tamen quoniam iustus promittit (ut ait sanctus Iacobus, capite primo) coronam vitam, omnibus diligentibus se: idèd caritas infusa, non solum facit iustos & amicos, sed etiam haeredes regni: nec potest vllus, secundum ordinariam Dei legem, acceptus esse ad regnum, qui non sit per infusam caritatem adoptatus in filium.

Ex his ad rationes, quae contra obiecebantur, facillè respondebitur. Ad primam dico, iustitiam habitualement opponi peccato priuatiuè, id est, ut opponitur habitus priuatiuè. Neque verum est, quod in argumento assumebatur, non idem esse recessum à regula, & priuatiuè iustitiae habitualis, immò sunt prorsus idem, si de recessu, auersione habituali sermo sit, de qua nos in praesentia loquimur; illa est enim, quae remanet in homine, transeunte actu peccati, & quae facit hominem formaliter peccatorem, per accidens autem est, quod qui semel peccauit, cum iterum peccat, non amittit iniustitiam quam non habet. Satis est enim, quod peccatum ex natura sua iustitiam expelleret, si in homine reperiret. Actus enim peccati opponitur gratiae habituali, non priuatiuè, sed contrariè, & eam expellit efficaciter, siue dispositiuè; quomodo actus dilectionis super omnia opponitur peccato habituali, non priuatiuè, sed contrariè, & expellit illud efficienter, siue dispositiuè per modum vltimae dispositionis, ita ut ex natura rei, & infallibiliter sequatur ad illum actum infusio gratiae, & delictio peccati habitualis, sicut ad vltimam dispositionem in generatione humana sequitur ex natura rei, & infallibiliter infusio animae rationalis. Itaque sine miraculo non potest post actum peccati manere gratia, nec post actum dilectionis super omnia manere peccatum.

Ad secundam rationem dico, Deum in praedestinatione acceptasse electos ad gloriam, sed voluisse, ut ad eam non peruenirent, nisi prius per infusam caritatem iusti, grati, amici, & filij facti essent. Proinde acceptasse fatemur Deum electos ad gloriam in praedestinatione, quamuis nondum caritate praeditos, sed non acceptare in executione ad eandem gloriam, nisi praeditos caritate. Sicut etiam dilexit nos Deus, cum adhuc peccatores essemus, ut iustos faceret, & cum inimici essemus ut amicos faceret; quos postea diligit, quoniam iustos amicos, & viuentes cernit.

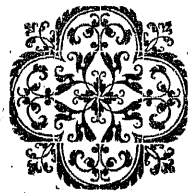
Ad tertiam rationem dico, auctores, qui docent, peccatum remitti posse sine infusione iustitiae, vel niti falso quodam fundamento, quod videlicet nihil maneat in peccatore praeter reatum pœnae: vel certe loqui de peccato, quod ab homine in puris naturalibus condito committeretur; nam si quis admittat peccatum, à quo formaliter nominatur homo peccator, non esse solum reatum pœnae, sed auersionem & maculam, ut supra ex diuinis literis manifestè probauimus; & loquitur de homine, qualis nunc est post lapsum Adae, non qualis esset,

si in puris naturalibus conderetur, certè negare non poterit, nullo modo fieri posse, ut qui peccator est, & per hoc habitualiter aversus à Deo, & à diuina lege, iustificari possit à peccato, sine cōuersione habituali ad Deum, & ad diuinam legem. Neque enim priuatio tolli potest formaliter, nisi per habitum, ut neque habitus, nisi per priuationem.

Quod autem quidam dicunt, peccatum & iustitiam, non esse contraria immediata, ut necessarid vnum alteri succedere debeat, cum sit medius status innocentie naturalis; rectè refellitur à sancto Thoma in quaestione vigesima octaua, de veritate, articulo secundo, vbi docet, peccatum & iustitiam, esse contraria immediata, si non respectu hominis absolutè, saltem respectu hominis conditi in gratia. Quemadmodum visus, & cecitas, non sunt contraria immediata, respectu carnis, ante nonum diem,

A quando non est aptus ad videndum, sed tamen post eum diem sunt omninò contraria immediata.

At, inquiunt illi, si potuit Deus condere hominem in puris naturalibus, ac per hoc non conuersum ad Deum, ut obiectum supernaturale, cur non poterit nunc etiam velle, ut aliquis peccator non teneatur esse conuersus ad Deum, ut obiectum supernaturale, ac per hoc efficiere, ut carentia iusticie diuinitus infusæ, non sit illi amplius priuatio, sed simplex negatio, & consequenter non habeat culpæ rationem? Respondeo, si id ponatur, perinde erit ac si conditus fuisset homo ille in puris naturalibus. Quare nihil impedit ista propositio, quo minus verum sit, quod diximus, non posse fieri, ut homo, qualis nunc nascitur, iustificetur à peccato, sine infusione iusticie habitualis. Sed de his rebus non est necesse hoc loco subtilius disputare.

LIBER TERTIVS, DE IUSTIFICATIONE, QUI EST DE INCERTITVDINE, MUTABILITATE,

ET INÆQUALITATE IUSTITIAE,

CAPVT PRIMVM.

De varijs erroribus recentium hæreticorum, circa iustificationem.

HÆC forma iustificationis, quam Lutherani constituunt, multi ac varij deducuntur errores: quos in hoc tertio libro Dei gratia adiuuante, profligare conabimur.

Errores præcipui quatuor esse videntur. Primum enim ex eo, quod sibi persuaserunt, iustificationis formalem causam non esse donum aliquod infusum à Deo atque in nobis inhaerens, sed iustitiam Christi, fide apprehensam; colligunt, posse ac debere omnes certè statuere, se esse iustos. Et in hoc errore conueniunt planè omnes huius temporis hæretici. Deinde, quoniam ipsorum sententia iustificatio non est doni alicuius infusio, sed acceptatio ad gratiam, & beneuolentiam per Christum; ac per hoc nihil ponit in homine, sed est actio Dei immutabilis, ac sempiterna, & eadem omninò cum electione, & prædestinatione.

Colligunt secundo, debere homines certè credere, non tantum se esse iustos, sed etiam electos, ac prædestinatos. Quem errorem apud acter docent Calvinista, timidiùs autem Lutherani.

TERTIÒ, ex præcedente errore colligunt Calvinista fidem, ac iustitiam semel adeptam, nullo vnquam tempore posse periri: proinde qui post fidem, & iustificationem ad peccata redeunt, eos nec veram fidem, nec veram vnquam habuisse iustitiam.

QUARTÒ, ex iisdem fontibus imputatiua iusticie, colligunt Lutherani omnes, non esse vnum alio iustiorum, cum omnium iusticia sit ipsa Christi obedientia, fide apprehensa, & à Patre imputata. Hos igitur quatuor errores in hoc libro, quem de incertitudine, mutabilitate, & inæqualitate iusticie idcirco inscripsimus, refutare aggrediemur, sed præcipuè primum, qui latius patet, & non solum hæreticos huius temporis omnes, sed etiam aliquos ex Catholicis patronos inuenit.

CAPVT II.

Proponitur status quaestionis de incertitudine iusticie.

Vt primus error distinctè & perspicuè refellatur, operæ præteritum erit explicare quid sit, & quotuplex certitudo, & inde controuersie statum ob oculos manifestè ponere.

Certitudo igitur nihil aliud esse videtur, nisi firmitas quædam, & immutabilitas veritatis. Illud enim dicitur certum, quod exploratè, & immobiliter est verum. Est autem duplex certitudo; vna obiecti, id est, rei cognita,

A vel credita; Altera subiecti, id est, hominis cognoscen-
tis, vel credentis. Prior certitudo est immutabilis rei, quæ reuera aliter se habere non potest, quam creditur, vel cognoscitur: qua notione dicimus, certum esse, Deum esse bonum, peccatum esse malum. Posterior certitudo est firmitas quædam assensus nostri ad rem, quæ cognoscenda vel credenda proponitur; de qua certitudine loquitur, cum dicimus, hoc mihi est certum, ego de hac re certus sum, hoc habeo pro comperto; id est, ita firmiter adhæreo huic sententiæ, vt profusus de illius veritate non dubitem.

Oritur prior certitudo vel à necessitate ipsius rei, si fortè non sit contingens, sed necessaria; vel à determinatione iam facta, si non sit necessaria, sed cōtingens. Deum esse bonum, certum est, quoniam est in se necessarium. Christum venturum esse ad iudicandos viuos, & mortuos, certum est, quoniam à diuina voluntate determinatum est, quamuis alicui contingens esset in se non necessarium.

B Certitudo posterior nascitur partim à medio, quo nobis res aliqua suadetur, partim ab ingenij bonitate, & voluntatis affectu. Quædam enim sunt media, quæ vim habent gignendi firmum assensum, quædam sunt etiam, quæ non habent. Sic etiam aliqui ex bonitate, vel exercitatione ingenij planè percipiunt vim mediocrum, & certi redduntur; alij contra ex ingenij tarditate non assequuntur efficaciam mediocrum, & idè certi reddi non possunt. Vir doctus & acutus certus est, Solem multò terra tota esse maiorem; quod multi rudes non modò non credunt, sed etiam ridendos existimant esse eos, qui credunt.

C Denique ipsum quoque affectum non parum valere ad certitudinem ex parte subiecti efficiendam, testes esse possunt hæretici rudiores, qui sæpè nesciunt ipsi quid credant, & tamen ita firmiter adherent hæresibus, quæ in sua patria prædicantur, vt aliquando malint occidi, quam illas non credere. Quanquam si propriè loquendum sit, certitudo vera ex parte subiecti, nūquam separatur à certitudine ex parte obiecti. Qui enim certè credunt ea, quæ falsa sunt, non tam certi, quam persuasi esse debent. Potest tamen certitudo vera ex parte obiecti separari à certitudine ex parte obiecti, cum multa sint in se certa, quæ nobis videntur incerta.

Sed est alia etiam partitio certitudinis. Quædam enim est certitudo euidentis, quædam obscura, & in vtraque tres quasi gradus distingui possunt. Certitudo euidentis est earum rerum, quæ alio modo videntur. Cuius certitudinis primum gradum obtinent prima rerum principia, quæ solis vocabulis explicatis, sine alia ratiocina-

tionem ab omnibus vera esse creduntur, ut non posse idem esse, & non esse; totum maius esse, quam partem, & similia; atque hæc dicitur certitudo intellectus, siue habitus principiorum. Secundum gradum certitudinis evidenter obtinent conclusiones ex principijs primis evidenter deductæ: atque hæc dicitur certitudo scientiæ. Tertium gradum obtinent ea, quæ sensibus corporis percipiuntur, quæ dicitur certitudo experientia.

Certitudo obscura est earum rerum, quæ sola fide, vel opinione nituntur. Cuius certitudinis primum gradum habent, quæ propter diuinam auctoritatem certò creduntur, & hæc est certitudo fidei Catholica, & diuina, estque absolutè, ac simpliciter certitudo, quoniam nulla ratione potest ei subesse falsum. Secundum gradum obscuræ certitudinis habent ea, quæ creduntur ob auctoritatem humanam, sed ita confirmatam, & celebrem ut omnem formidinem profus excludat, qualia sunt, Ciceronem, & Virgilium fuisse insignes viros; Augustum magna parti orbis terrarum feliciter imperasse, multas esse ciuitates præclaras in prouincijs à nobis longè distitis, Alexandriam in Ægypto, Constantinopolim in Thracia, Hierosolymam in Palaestina, Antiochiam in Asia. Atque hæc dicitur certitudo fidei humana, siue certitudo moralis; quæ tamen non tanta sit, ut ei nullo modo falsum subesse possit (omnis enim homo mendax.) tamen tanta est, ut temerarius merito iudicetur, qui contra sentiat, aut dispuret. Tertium gradum habent illa, quæ tot signis, & coniecturis nituntur, ut securum hominem reddant, & anxietatem excludant, non tamen formidinem omnem expellant, atque hæc dicitur certitudo coniecturalis, & opinionis est potius, quam fidei.

His explicatis, ad statum controuersæ accedamus. Caluinus in Antidoto Concilij, & Kemnitius in Exam. eiusdem Concilij, sess. 6. ad inuidiam Catholicis solito more constandam, & ponentes mendacium spem suam, nec rectè statum quæstionis proponunt, & apertissime mentiuntur. Nam Caluinus quidem scribit, Patres Concilij miscere dubitationem cum fide. Kemnitius autem adhuc impudentius dicit, Concilium Tridentinum facere dubitationem virtutem fidei, & ornamentum, ita ut sine dubitatione non sit fides vera, neque iustificans. Et in alio loco scribit, quæstionem inter nos, & Lutheranos esse, *An fides iustificans sit fiducia, an dubitatio de remissione peccatorum*, quasi nos fidem iustificantem doceamus esse dubitationem. At Concilium Tridentinum, tantum abest, ut dubitationem cum fide miscuerit, ut potius ideo reiecerit fidem specialem hereticorum, & non fidem, sed inanem fiduciam esse dixerit, quoniam ea fides certa esse non potest, cum fides vera certissima esse debeat.

Porrò statum quæstionis ita proponit Kemnitius, *Vtrum peccator in seria penitentia ex fide vera in Christum possit certa fiducia statuere, sibi remissa esse peccata*. Sed non istum esse quæstionis nostræ statum ex duobus intelligi poterit, tum quia quæstio esset conditionalis, non absoluta, tum quia non de fiducia, sed de fidei certitudine disputamus. Quæstio (inquam) esset conditionalis: nam illud; *in seria penitentia*, idem significat, ac si diceretur, si seria sit penitentia. Quod si quæstio ita conditionaliter proponatur. An possit homo certò statuere, sibi remissa esse peccata, si constet eum seriam egisse, vel agere penitentiam; nemo Catholicorum erit, qui non respondeat, posse, atque debere. Non igitur conditionaliter, sed absolutè controuersia hoc tempore inter Catholicos, atque hæreticos, de certitudine iustitiæ magna contentione tractatur.

D E I N D E, si de fiducia tantum ageretur, ut Kemnitius proponit, non esset etiam opus longa disputatione. Neque enim Catholici negant, certam fiduciam in Deo

collocandam esse, & certò confidendum post actam legitime penitentiam, & Sacramentum Baptismi, vel Absolutionis ritè perceptum, rem ista esse peccata. Sed aduersarij, ut fidem cum fiducia, ita certitudinem fidei cum certitudine fiducia confundunt. Multum autem interest inter vtranque certitudinem: nam certitudo fidei, quia nititur sola Dei auctoritate, omni ex parte dubitationem excludit. Certitudo fiducia (ut suo loco inferius fusius explicabimus) partim nititur diuina promissione, partim propria dispositione; & quod attinet ad diuinam promissionem, omnem similiter formidinem excludit, & est absolutè, & simpliciter certitudo: quod attinet ad propriam dispositionem, non excludit quidem penitus formidinem, neque est certitudo simpliciter, sed secundum quid, & coniecturalis, tamen tanta est, ut satis esse possit ad securitatem gignendam. Sed de hac re suo loco dicemus.

Status igitur quæstionis, si absque fallacia, & ambiguitate constituitur, hic erit: *Vtrum debeat, aut possit aliquis, sine speciali reuelatione scire esse, certitudinem fidei diuinæ, cui nullo modo potest subesse falsum, sibi remissa esse peccata*. Neque necesse est hoc loco distinguere fidem Catholicam à fide diuina speciali, quamuis enim inter se differant, quod fides Catholica non tantum diuina sit, sed etiam omnibus hominibus necessaria, fides autem diuina specialis ad eos tantum pertinet, ad quos reuelatio pertinet: tamen non differunt, quantum ad certitudinem, neque sunt habitus diuersi, sed vnus & idem, cum eiusdem æternæ veritatis auctoritate nitantur.

C A P V T III.

Recensentur variae sententiæ de proposita quæstione.

DE Proposita igitur quæstione tres videntur esse sententiæ, siue potius errores. Primus est omnium huius temporis hæreticorum, qui tria docent. Primò, posse fideles eam notitiam habere de sua gratia, ut certa fide statuunt, sibi remissa esse peccata. Secundò, non solum posse, sed etiam debere omnes hoc de se statuere, alioqui nec fideles, nec iustos futuros. Tertio, hæc ipsa fide, & sola hæc fide, homines iustificari. Ita Lutherus in artic. 11. & 12. & eorundem articuloꝝ assertione. Melancthon in locis, titulo de fide, & in Apologia Confessionis, art. 4. & 20. Bucerus in libro Concordiæ in artic. de Iustificatione. Caluinus in Antidoto Concilij, sess. 6. & in lib. 3. Instit. cap. 2. §. 16. 17. 18. & ceteris vsque ad finem capitis. Kempitius in Exam. Concilij Tridentini, sess. 6. & alij.

Altera sententia est auctoris Enchiridij Colonienſis in tractatu de iustificatione, qui ex tribus illis hæreticorum erroribus solum tertium non recipit. Vult enim necessarium esse ad iustificationem, ut certò credat vnusquisque sibi remissa esse peccata: sed tamen negat, hominem sola fide iustificari: *Fatemur, inquit, verum esse ad iustificationem hominis omnino requiri, ut homo certò credat, non tantum generaliter, quod propter Christum verè penitentibus remittantur peccata, sed & quod ipsimet homini credenti remissa sint propter Christum per fidem*. Hæc ille. Sed liberis in multis alijs censura Ecclesiastica dignus esse videretur. Certò in modo loquendi doctrinam Melancthonis, & Buceri valdè dolet.

TERTIA sententia est Ambrosij Catharini, qui solum in primò dicto cum hæreticis communicat. Non enim docet, certitudinem fidei de propria gratia necessariam esse ad iustificationem, neque hæc fide, qua homo credit, se iustum esse, & multò minùs hæc sola fide hominem iustificari, sed tantum asserit, posse hominem fidem habere certitudinem fidei, de sua gratia. Proinde

senten

sententia eius longè distat ab hæresi Lutheranorum, tametsi erronea non immeritò iudicari solet. Vide assertiones eius, & Apologiam contra Dominicum à Soto.

His erroribus contraria est sententia communis ferè omnibus Theologis, qui docent, non posse homines in hac vita habere certitudinem fidei de sua iustitia, ijs exceptis, quibus Deus speciali reuelatione hoc indicare dignatur. Ita docet S. Thomas in 1. 2. q. 112. art. 5. Item sanctus Bonaventura, Scotus, Durandus, & alij, in primum Sentent. distinct. 17. & ex recentioribus Ioan. Rossensis contra artic. 10. & 11. Lutheri, Alphonſus à Castro libr. 7. aduersus hæreses, verbo, Gratia, Dominicus à Soto lib. 3. de natura & gratia, c. 10. & seq. Ruardus Tapper in explicatione articuli 9. Louanienſium, Ioannes à Louanio in lib. de fide speciali. Andreas Vega lib. 9. in Concilio Tridentinum, Nicolaus Sanderus, & Thomas Stapletonus in libris de iustificatione, & alij.

Videretur autem hæc esse sententia non solum particularium Theologorum, sed etiam ipsarum Academicarum, & quod longè maius est, ipsius Concilij Oecumenici. Parisiensis Academia in ijs censuris, quas ad articulos Lutheri edidit, recitat verbis illis Lutheri: *Pessimè docent Theologi, quando dicunt, nos nescire, quando sumus in gratia*, hanc censuram adiecit: *Hæc propositio intelligendo nescire certitudinem fidei, de qua loquitur scribens, est falsa, sacris Doctoribus dissona, & sacrae intelligentiæ Scripturæ.*

Louanienſis Academia in articulis aduersus Lutheranos, articulo 9. sic habet: *Fides, qua quis firmiter credit, & certò st. uiuit, per Christum sibi remissa esse peccata, seque possessurum vitam æternam, nullum habet in Scripturis testimonium, immò eisdem aduersatur.*

Nititur quidem Ambrosius Catharinus hæc duo testimonia aliò detorquere; dicit enim ab ijs Academicis solum damnatam esse sententiam hæreticorum, quæ docet, hominem certum esse sibi remissa esse peccata certitudine fidei, non cuiuscunque autem fidei, sed fidei, quæ sola iustificet.

At frustra nititur. Nam Parisiensis Academia, cum ait: *Intelligendo certitudinem fidei, de qua loquitur scribens*, per illud (de qua) non significat fidem, sed certitudinem. Distinguit enim certitudinem fidei, à certitudine scientiæ. Præterea dant Parisienses, quòd Lutherus affirmat, & probat quod ipse improbat. Lutherus autè cum Theologos reprehendit, quod dicant, nescire nos, quando sumus in gratia, non agit de iustificatione, sed de certitudine fidei. Non enim Theologos arguit, quòd negent, nos iustificari sola fide, sed quod dicant, nos ignorare, quando sumus in gratia. Igitur Parisienses hoc ipsum in Luthero censura dignum esse iudicarunt, quòd affirmauerit, nos certitudine fidei statuere posse, quando sumus Deo grati.

Louanienſium verò sententia clarior est, quàm ut deprauari possit. Nam errorem illum de fide sola iustificante, iam antè damnauerant in artic. 8. proinde in art. 9. non iterum repetunt, quod dixerant, sed alium errorem damnant, qui est de certitudine propria iustificationis.

Sed Concilij Tridentini, cui Catholici omnes ingenia sua, atque iudicia sponte subiiciunt, decretum audiamus. Sicut, inquit sess. 6. cap. 9. *Nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque Sacramentorum virtute, & efficacia dubitare debet; sic quilibet, dum seipsum suamque propriam infirmitatem, & indispositionem respicit, de sua gratia formidare, & timere potest. Cum nullus scire valeat, certitudinem fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei esse consequutum. Et c. 16. Et quia in multis offendimus omnes, vnusquisque sicut misericordiam, & bonitatem, ita seueritatem, & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiam si nihil sibi cõscius fuerit, iudicare, quoniam omnis hominum vita non humano iudicio examinanda, & iudicanda est, sed Dei.*

Ad hoc testimonium Concilij Catharinus longa oratione responderet, summa est, Concilium edidisse decretum illud aduersus hæreses Lutheranorum, non contra opiniones Catholicorum, id quod probat ex titulo capituli, qui est, contra inanem hæreticorum fiduciam. Addit eo decreto, non negari omnem fidei certitudinem de propria gratia, atque iustitia, sed certitudinem fidei Catholica. Probat autem id, tum ex illis verbis: *Cui non potest subesse falsum*, quæ non conueniunt, nisi fidei Catholica, tum ex eo, quod alioqui nemo posset certus esse, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Etiam si haberet specialem reuelationem. Concilium enim nihil excepit.

Hæc Catharini defensio non videtur esse satis idonea. Nam in primis nihil impedit, quo minùs Concilium præcipuè decretum edat aduersus hæreticos, & simul damnent omnes opiniones erroneas, quæ aliquid commune habent cum hæreticorum erroribus, qui in eo decreto damnantur. Itaque titulus illius capituli non indicat, quòd potissimum spectent verba decreti, sed non prohiber, quo minùs intelligamus, alia quoque damnari, quæ in eo titulo non sunt expressa, modò sint expressa in decreto.

Quod verò Concilium non reiciat certitudinem solius fidei Catholica, sed omnis diuinæ fidei, intelligi potest primùm ex eo, quòd Concilium, data opera nõ fecit mentionem fidei Catholica, ut similibus glossis adiecit præcluderet, & omnem fidem veram, atque diuinam includeret. Deinde ex eo, quòd discretis verbis docet, neminem esse, qui non possit de sua gratia formidare. At qui habet certitudinem fidei, non potest formidare, alioqui facit iniuriam diuinæ fidei. Tertio quoniam omnis fides diuina habet certitudinem fidei Catholica, fides enim non est certa, quia Catholica, sed quia diuina. Non enim idè certitudinem habet fides, quia toti Ecclesiæ communis est, sed quia nititur auctoritate Dei, quia nec falli, nec fallere potest, cum sit ipsa veritas.

At, inquit Catharinus, *soli fidei Catholica conuenit, ut ei falsum subesse nequeat, quoniam est de obiecto probato ab Ecclesiâ: fidei autem diuinæ particulari falsum subesse potest, quoniam est de obiecto non probato ab Ecclesiâ*. Respondeo, nouam, atque inauditam hanc esse doctrinam, ut fidei diuinæ possit subesse falsum, antequam eius obiectum probatum fuerit ab Ecclesiâ. Probatio enim Ecclesiæ facit, ut omnibus innotescat, obiectum illud esse reuelatum à Deo, & propter hoc certum, & indubitatum, non autem tribuit firmitatem verbo Dei aliquid reuelantis.

Itaque implicat contradictionem, ut aliquid sit reuelatum à Deo, & possit ei subesse falsum, siue illud ab Ecclesiâ probatum sit, siue non sit. Alioqui quod Christus Paralytico, & Magdalene dicebat, *Remittuntur tibi peccata tua*, poterat esse falsum, quia nondum fuerat ab Ecclesiâ approbatum, quis ita despiat, ut verba Christi ab Ecclesiæ approbatione pendere arbitretur? Et si quis infantem baptizat, cum intentione verè baptizandi, nõne hæreticus censetur, si dubitet, an infans ille sit verè iustificatus? Et tamen non est hoc obiectum ab Ecclesiâ approbatum.

Denique Prophete, & Apostoli, quibus immediatè mysteria diuina reuelabantur, nõne tenebantur ea credere, antequam ab Ecclesiâ probarentur? & nõne fides eorum tam certa erat, ut nullo modo falsum ei subesse posset? Nam si Prophetarum, & Apostolorum fidei falsum subesse poterat, certè multo magis fidei reliquæ Ecclesiæ falsum subesse posset. Reliqua enim Ecclesiâ superædificatur super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum, ut ait Apostolus ad Eph. 2. *Cur igitur*, inquit Cathar. *Concilium non excepit specialem reuelationem, cum definiuit, neminem esse, qui de sua gratia formidare non possit?* Responso est in præopto, quia præuilegia sepe intelliguntur

excepta.

ex: epra. C6cilium enim cum docet, neminem nosse cer- titudine fidei sibi esse remissa peccata, loquitur de cer- titudine, quae habetur per media ordinaria, qualia sunt Scripturae, Sacramenta, opera bona, & alia id genus. Por- ro idem Concilium discretissimis verbis damnat errorem Enchiridij Colonienfis, cum sic loquitur sess. 6. can. 13. Si quis dixerit, omni homini ad remissionem peccatorum asse- quendam necessarium esse, ut credat cert6, & absque ulla ha- sitatione propria infirmitatis, & dispositionis peccata sibi ef- se remissa, anathema sit.

CAPVT IV.

Probatur testimonijs Salomonis incertitudo pro- prie gratiae, atque iustitiae.

ED iam ad argumentum veniamus, ac pri- mum ad ea, quae ex testimonijs diuinae Scri- pturae ducuntur.

PRIMUM testimonium habetur in va- rijs locis Prouerbiorum, Ecclesiasticae, & Ecclesiastici. Pri- mus locus est in lib. Prouerb. c. 20. Quis potest dicere, mun- dum esse cor meum, purus sum a peccato. Notat hoc loco venerabilis Beda in comment. recte Salomonem non di- xisse, neminem esse mundum corde, & purum a pecca- to, sed neminem posse dicere, mundum esse cor meum, & purus sum a peccato. Nam nisi possent homines per gra- tiam Dei mundum cor habere, non diceret Dauid Psal. 50. Cor mundum crea in me Deus. Neque in Psal. 118. Beati immaculati in via. Sed quoniam illi ipsi, qui mundi sunt, non possunt hoc cert6 scire, neque testimonium aliquod infallibile habent de sua iustitia, idem nemo potest gloria- ri, ac discere, mundum esse cor meum.

Caluinus lib. 3. Instit. c. 13. §. 3. respondet, hoc dictum esse, quia nemo est in hac vita ver6 mundus, & ided egent omnes Christi iustitia imputata. At repugnant loca pau- l6 ant6 citata. Beati mundo corde. Et: Beati immaculati in via. Et: Cor mundum crea in me Deus. Et illud ad Ephes. 1. Ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Et cap. 5. Mundans eam lauacro aquae. Et ad Tit. 2. Mundans sibi po- pulum acceptabilem, &c.

Catharinus respondet, in Hebraeo esse, Quis potest dicere, mundauit cor meum? & purificauit me a peccato meo: proinde reprehendi hoc loco superbiam eorum, qui suis viribus existimabant se posse iustificari, non autem praedicari incertitudinem propriae gratiae. Sed quanquam in Hebraeo verba sint actiua vocis, tamen sine dubio eum habent sensum, quem & 70. Interpretes, & sanctus Hie- ronymus reddiderunt. Nam apud Hebraeos constans erat fides, purgationem peccatorum a solo Deo fieri. Id enim significat Iob, cum ait c. 14. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine? n6me tu qui solus es? Vnde & Dauid a Deo petit: Cor mundum crea in me Deus. Et Pharisei, cum audiebant Christum dicentem: Remittun- tur tibi peccata tua; dicere solebant, hic blasphemat, quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Marc. 2. Luc. 5. & alibi. Itaque, mundauit cor meum, significat, mundum esse cor meum, vt etiam Rabini ipsi hunc locum enarrant.

Possent fortasse solidius responderi, Salomonem hoc dixisse propter peccata venialia. Sed haec solutio; Pri- mum nihil iuuat Lutheranos, qui non distinguunt pec- catum mortale a veniali. Deinde, non est probabile, Sa- lomonem loqui de solis venialibus, quoniam sola venialia non impediunt, quo minus homines mundi & immacu- lari esse dicantur. Non enim peccatis venialibus carebat, de quibus dicitur: Beati immaculati in via, qui ambulat in lege Domini. Rectus igitur sensus eorum verborum est, vt nemo sit, qui quantumuis sibi conscius non videat- ur esse peccatorum, non possit merit6 de sua iustitia formidare.

SECUNDVS locus est in lib. Ecclesiasticae. c. 9. Sunt iusti, atque sapientes, & opera eorum in manu Dei. Et tamen nescit homo, vtrum odio, vel amore dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta. Addamus huic loco commen- tarium S. Hieronymi: Sensus, inquit, est, inueni iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur a Deo, annon, nunc eos scire non posse, & ambiguos fluctuare, vtrum ad probationem sustineant, quae sustinent, an ad sup- plicium. In futuro igitur sciet, & in vuln eorum sunt omnia, id est, antecedit eos, cum de hac vita discesserint, notitia istius rei. Quia tunc est iudicium, & nunc certamen. Et qui- cumque aduersa sustinent: vtrum per amorem Dei sustineant, vt Iob, an per odium, vt plurimi peccatores, nunc habetur in- certum.

Ad hunc locum respondere nituntur, non sol6m ha- retici, Bucerus, Caluinus, atque Kemnitius, sed etiam Ambrosius Catharinus. Quare ipsorum obiectiones breuiter refellenda erunt.

PRIMUM igitur queritur Kemnitius, locum hunc esse deprauatum, ad stabilendum dogma de dubitatione fidei in iustificatione. Nam ad verb6 ex Hebraeo sic reddi possit: Et amorem, & odium non sciens homo, omnia ante eos, sed hoc facile refellitur. Nam cum editio vulgata an- tiquissima sit, non potuit deprauari ad stabilendum dog- ma, quod ipsi recens, & Papistarum proprium esse dicunt. Vel cert6 fateri debent, sententia nostram esse antiquis- simam, & S. Hieronymum, qui Ecclesiastic6 verit6 ex He- braeo, vt nos habemus in editione vulgata, egregium fuisse Papistam. Caterum, versio S. Hieronymi non reddit quidem verbum verbo, sed sententiam fideliter, & elega- ter expressit, ac praesertim in Ecclesiastic6, vt omnes eruditi fateantur, & si id Kemnitius negat, hoc ipso se imperitum linguae Hebraicae, & rationis interpretandi demonstrabit.

SECUND6 dicunt, Salomonem non absolute nega- re, posse hominem scire, si sit dignus odio, vel amore, sed negare, id posse cognosci euentis externis. Id ver6 prob- ant, quoniam alioqui sequeretur, non posse homines manifeste impios scire, se dignos esse odio, non amore, quod absurdissimum est.

Sed facilis est responsio. Nam Salomon non loqui- tur, nisi de iustis, vt verba illa declarant: Sunt iusti, atque sa- pientes, & opera eorum in manu Dei, & tamen nescit homo (iustus videlicet) vtrum odio vel amore dignus sit. Idem perspicui potest ex commentario S. Hieronymi supra ci- tato, qui sic ait: Inueni iustorum opera in manu Dei esse, & tamen vtrum amentur a Deo, an non, nunc eos scire non posse.

TERTI6 obiicit Caluinus lib. 3. Instit. c. 7. §. 38. ver- ba quae locum citatum proxim6 consequuntur, Ed quidd vniuersa aequ6 eueniant iusto & impio. Haec enim ratio fa- ctis apert6 ostendere videtur, loqui Salomonem de noti- tia, quae haberi potest ex euenru externo.

RESPONDEO, Non est necesse, vt ratio aequ6 late- pateat, atq; ipsa conclusio, quae ratione probanda est. Sa- lomon igitur probare voluit, non posse homines iustos cert6 cognoscere, vtrum diligantur a Deo, id autem re- ct6 probat ex ed, quod si possent id cert6 cognoscere, maxim6 cognosceret ex beneficijs Dei. At beneficia Dei communia sunt iustis, & impijs, & vniuersa aequ6 eueniunt iusto, & impio. Deus enim vt suos in humilitate c6seruet, interdum finit eos affligi, & rursus ne desperent, interd6 eos miseric6de consolatur. Et similiter impios nunc vt alli- ciat ad se, beneficijs temporalibus cumulatur, nunc vt eos- dem deterreat a peccatis, seuer6 punit. Ita beneficia, & flagella diuina nec odij, nec amoris, certa sunt indicia.

Falsam autem esse illam interpretationem, nesciunt an odio, vel amore digni sint, id est, nesciunt id non absolute, sed ex praesenti reum euentu, perspicu6 est ex illis ver- bis proxim6 sequentibus: Sed omnia in futurum seruan- tur incerta. Non enim post hanc vitam seruantur nobis

cognitio, an digni essemus odio vel amore, quantum ad signa praesentium euentorum, sed absolute. Nam si scire- mus nunc esse nos iustos, & dignos amore, quamuis non sciremus ex euentu praesenti, non esset verum, omnia in futurum incerta seruari, neque nos de futuro solliciti es- semus contenti cognitione praesenti.

QUINT6 obiicit Caluinus similem locum ex capi- te tertio eiusdem libri Ecclesiasticae. Nam cum Salomon ait, non posse sciri quid intersit inter animam hominis, & animam iumentum, cum vtrumque similiter intereat; cert6 non significat ignorari absolute, vtrum anima hominis sit immortalis, anima iumentum mortalis, sed non posse id col- ligi ex morte corporali, cum illa communis sit homini cum iumento.

RESPONDEO, Loquitur in eo cap. Salomon ex per- sona insipientium, qui omnia mentiuntur praesenti volu- ptate, aut dolore, quique ex eo, quod cernunt homines, & iumenta similiter interire, vix adduci possunt, vt cre- dant, animam hominis esse immortalem: Quis nouit, in- quit, vtrum spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & spiritus iumentorum descendat deorsum: id est, quoruscum- que est ex vulgo hominum, qui intelligat, aut cogitet, spiritum hominis redire ad Deum, vt ab illo pro factis iu- diceretur, spiritum autem iumentorum descendere de or- sum, id est, resolui in terram, vnde sumptus erat. Ipsum enim Salomonem hoc non ignorasse, perspicuum est ex cap. duodecimo, vbi disertis verbis dicit, spiritum homi- nis, redire ad Deum, qui dedit illum. Quod si multi ob istam mortis communionem, quam cum iumentis habe- mus, ignorant id, quod alioqui naturali ratione discere potuissent, quanto magis ignorant omnes homines statum gratiae, quia nihil ex diuina reuelatione cognosci non potest.

QUINT6 obiicit Catharinus, posse exponi locum Salomonis, propositum de cognitione, quam habet ho- mo, vt homo, non autem de ea, quam habet, vt est Fi- lius Dei. Neque enim scire potest homo, vt homo, id est, per solam ratiocinationem humanam, vtrum dignus sit odio, vel amore, sed tamen id scire potest ex testimonio spiritus, quem habemus in corde, si filij Dei sumus.

RESPONDEO, Potest quidem homo iustus, si spi- ritus ei perspicu6 id reuelare voluerit, scire, se dignum esse amore, non odio: tamen ordinari6 spiritus id non re- uelat per manifestam notitiam, sed per experientia quadam, & internas consolationes, quae non faciunt cer- tam fidem, vt infra suo loco dicemus. Hoc autem loco Salomonem absolute loqui de incertitudine, quam ha- bent iusti, siue vt homines, siue vt filij Dei, de propria gratia, intelligi potest ex duobus: prim6 ex illis verbis: Sed omnia in futurum seruantur incerta. Deinde ex inten- tione Salomonis, quae erat ostendere, vnam ex miserijs huius vitae, eamque non minimam esse, quod homines iusti merit6 formidare possint, ne fort6 non sint ver6 iu- sti. At si scirent, se ver6 esse iustos, vnde cumque id scirent, non omnia in futurum seruantur incerta, neque mise- riam illam experirentur, quam Salomon docet, iustis omnibus esse communem.

SEXTO, Idem Catharinus non dedignatur testimo- nium accipere a Rabbi Salomone, qui hunc locum ita exponit: Nescit homo, id est, carnalis, & peccator. At Rabbi Salomon Regi Salomonis manifeste repugnat. De iustis enim, non de peccatoribus se loqui testatur, cum ait: Sunt iustorum opera in manu Dei, &c. Deinde carnales, & peccatores facile scire possunt, se odio esse dignos, non amore. Non enim tam difficile est cognoscere se pecca- torem, quam cognoscere se iustum, cum peccatum sit opus nostrum, iustitia inherens, & insula, de qua loqui- mur, sit opus solius Dei, & quidem occultum, & abdi- tum valde. Denique mirum est, cur Catharinus velit nos homini Iud6, & fabellarum architecto, potius fidem ha-

bere, quam sancto Hieronymo, Ecclesiae Doctori, & non sol6m linguarum, sed etiam dogmatum peritissimo.

VLTIMO obiicit aliqui, quod hic locus a sancto Bernardo exponi soleat de incertitudine praedestinatio- nis, vt in sermone 1. de Septuagesima, & in sermone 2. in octaua Paschae, de verbis Ioannis: Tres sunt qui testimo- nium dant in caelo.

RESPONDEO, Non pugnant inter se incertitudo iustitiae praesentis, & incertitudo praedestinationis, imm6 ex vna colligitur altera. Et ided hic locus de vtraque re- ct6 exponi potest.

TERTIUS locus est in lib. Ecclesiasticae, cap. 5. De propitiato peccato noli esse sine metu; neque adicias peccatum super peccatum, & ne dicas: Misericordia Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserabitur. Hic locus mirific6 pungit haereticos huius temporis. Ipsi enim prop- ri6 illi sunt, qui vbi fide sibi visi sunt Christi iustitia ap- prehendisse, nullo deinceps metu tanguntur. Et quamuis adiciant peccatum super peccatum, putant sibi salutem perire non posse, quia misericordia Domini magna est, & credentibus non imputat multitudinem peccatorum. Quos sane vanissimos iudicat Ecclesiastic6 cap. 8. cum ait: Sunt impij, qui ita securi sunt, quasi iustorum facta habeant. Sed hoc vanissimum iudico.

Respondet ad hunc locum Kemnitius, verba illa de- prauata esse a Papistis, cum ex Graeco leg. ndum esse c6- stet de propitiatione, non de propitiato. Addit praeterea, lo- cum istum pugnare contra carnalem securitatem eor- um, qui spe misericordiae peccare non desunt.

Sed inane est quod queritur de corruptione verbo- rum. Idem enim prorsus est sensus, siue dicas, de propitia- to peccato, siue de propitiatione peccati. Non enim lo- quitur de propitiatione futura, sed praeterita. Nam de fu- tura adiungit quae sequitur: Et ne dicas: Misericordia Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserabitur. Similis est hic locus illi, qui habetur cap. vigesimo primo: Fili peccasti, ne adicias iterum, sed & de pristinis deprecare, vt tibi dimittantur. Vbi duplicem sollicitudinem iniungit, vnam pro futuris, alteram pro praeteritis. Sic igitur & hoc loco prim6 admonet, vt de propitiato peccato, siue de propitiatione peccati, quam quis existimat se ac- cepisse, non sit absque metu, sed adhuc sollicit6 oret, vt sibi dimittatur; deinde, vt caueat in futurum, non ad- iiciat peccatum super peccatum spe facilis indulgentiae.

Sed, si daremus, loqui Ecclesiasticum de propitiatio- ne futura, adhuc error aduersariorum non difficulter euerteretur. Nam ided de propitiatione futura, non pos- sumus esse securi, quia nescimus, an habebimus spacium poenitentiae. Quod explicat idem Ecclesiasticus, cum ait: Non tardes conuerti ad Dominum, neque differas de die in diem, subit6 enim veniet ira illius. Proinde requiritur ad obtinendam indulgentiam aliquid etiam ex parte nostra, nimirum serua conuersio, & poenitentia. Quis autem po- test certus esse, praesertim ex fide diuina, se veram habere conuersionem, & poenitentiam?

Itaque loquitur quidem Ecclesiasticus contra carna- lem securitatem, sed eam securitatem non sol6m consti- tui in eo, quod aliqui spe misericordiae adiciunt pecca- tum super peccatum, sed etiam in eo, quod aliqui non precantur pro pristinis, vt sibi dimittantur, sed cert6 cre- dunt, sibi esse remissa, ob id sol6m, quia credunt, sibi esse remissa, & cum Luthero auctore carnalis securi- tatis, dicunt, se non posse perdere salu- tem suam, etiam si velint, mo- do nolint cre- dere.

CAPVT V.

Idem probatur testimonio, & exemplo Iob,
Dauidis, & Pauli.

ECUNDO loco petemus argumentum à testimonio, & exemplo trium perfectissimorum hominum Iob, Dauidis, & Pauli. Nam si viri istam in signes, quorum vnus dicebat: *Non reprehendit me cor meum, in omni vita mea.* Alius: *In innocentia mea ingressus sum.* Tertius: *Nihil mihi conscius sum,* non audebant sibi certitudinem propria gratia arrogare, quis erit ille, qui de propria iustitia non formidet?

Igitur sanctus Iob, cap. nono: *Si venerit, inquit, ad me, non videbo eum, si abierit, non intelligam.* Item: *Si iustificare me voluerit, os meum cōdēnabit me, si innocentē ostēdero, prauum me comprobabit, etiā si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Et infra: *Verebar omnia opera mea, scies quod non parceres delinquenti.* Et c. 31. *Quid faciam, cum surrexit ad iudicandū Dominus? Et cum quaesierit, quid respōdebo illi?*

Ad damus ad hęc loca comment. S. Gregorij libro 9. Moral. cap. 17. & 19. *Quid de aliis loquar, qui ipse pro me testimonium ferre nō valeo?* Et infra: *Si subtili, inquit, discussione nō requirimus, plerūque inter vitia virtutesque caligamus.* Et infra: *Conditoris cōtra me iudicia, qua temeritate redarguo, qui ipsū me ex infirmitatis caligine ignoro?* Et infra: *Sed iustorū corda, quia ad perfectū sexaminare nequeunt, agrē hoc exhibū cecitatis ferunt. Vnde, & bene subditur, & tadebit me vita mea. Tedeit iustū viuere quia & operādo vitā nō desinit quareere, & tamen eiuslē vite sua meritū non valet inuenire.*

Ad hunc locum Catharinus respondet, sanctum Iob non ignorasse, iustum se esse, cum in toto hoc libro, contra amicos suos disputando, defendat; sed noluisse iactare iustitiam suam, nec sibi aliquid superbē arrogare. At sancti humiles esse debent, sed non mendaces. Proinde si Iob certus fuisset, certitudine fidei, de sua iustitia, nō potuisset sine mendaciō, vel etiam sine perfidia dubitationem illam ostendere: *Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.* Et: *Verebar omnia opera mea, &c.* Neq; enim sine peccato dubitare, vel dubitationem ostēdere possumus in iis, rebus, quas fide tenemus. In toto autē lib. sanctus Iob asserit quidem innocentiam suam, quia nullius criminis sibi cōsciū erat, & docet, se non puniri tam grauitate propter scelera sua, vt amici eius existimabant; sed non dicit, se certō scire se iustum esse in oculis Dei, immodō formidare se affirmat, sicut verē formidabat, ne forte de se ipso aliud esse iudicium suum, aliud iudicium Dei.

Iam verō sanctus Dauid in Psalmo decimo octauo: *Delicta quis intelligit?* inquit, & *ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo.* S. Hieronymus li. 1. & r. aduersus Pelagianos, & sanctus Bernardus in epistola quadragesima secunda, sententiam huius loci esse volūt, neminem esse iustorum, qui plenē intelligat, careat ne peccatis, an non. Et quamuis hic locus interdum exponi soleat de peccatis venialibus, tamen probabilius est extendi ad omnia, cum sententia sit generalis, & nihil sequatur absurdū, si generaliter exponatur. Præterea distinctio peccati mortalis, & venialis nihil aduersarios nostras Lutheranos, & Caluinistas iuuat, qui omnia peccata, mortalia esse contendunt.

Quod autem Catharinus dicit, ab Augustino, & Hieronymo hunc locum exponi de peccatoribus, qui dum in tenebris sunt, peccata sua videre non possunt; non infirmat argumentum nostrum. Loquūt enim sancti illi Patres de visione peccati, vtili ad ea curanda, neque enim dicere volunt, peccatores non intelligere, homicidium, & adulterium, & similia, quæ ab illis committuntur, esse peccata: sed indicare volunt, peccata non videri à peccatoribus, quia non cogitant peccatores,

quàm magna sint illa mala, & quàm grauitate per ea ipsi lædantur, quod tamen cognoscere incipiunt, cum à Domino conuertuntur, & ideo quasi tunc primū ea vidissent magno horrore concutuntur, & de eorum curatio magno studio fatigant. Hęc autem doctrina, quæ verissima est, nihil impedit, quo minus iustissimi quique dicant, *Ab occultis meis munda me Domine,* metuentes videlicet, ne fortē me ipso peccatores sint, & excæcati, quod peccata nō vident. Nam Dauid sanctus erat, & tamen dicebat: *Ab occultis meis munda me Domine:* & ipse etiam sanctus Augustinus concione 2. in hunc Psalmum, pro se, & vniuerso populo dicit: *Ab occultis meis munda me Domine.*

Sed iam ad Apostolum veniamus. In epistola priore ad Corinth. c. 4. *Nihil, inquit, mihi cōsciū sum, sed non in hoc iustificatus sum.* Propositum Apostoli erat deterere Corinthios à iudicijs temerarijs, quibus vnus alium aut iustum, aut peccatorem iudicat. Ostendit autē iudicium de nostra iustitia Deo esse relinquendum, cum ne nos quidem ipsi nos plene cognoscamus: *Mibi, inquit, pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, id est, nō magnificatio aliena iudicia de me, quia non ignoro, quàm sint incerta: sed neque me ipsum iudico, id est, nec meo iudicio fidere audeo, quoniam etiam si nihil mihi conscius sum, tamen notū in hoc iustificatus sum, id est, non ideo iustus sum, quia bonā conscientia habeo.* Fortasse enim Deus videt in conscientia mea id, quod ego ibi non video. *Qui autē iudicat me, Dominus est, id est, solus Deus est verus iudex, ille solus omnia nouit, & tunc verē iustum me putabo, cum Dominus me iustum esse pronunciat: Nolite itaque ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui reuelabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cōsilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.*

Ad hoc testimonium alio atque alio modo respondēt Lutherani, & Catharini. Lutherus in assertionē articuli decimi quarti, Caluinus libro tertio Institutionum, cap. decimo septimo, §. 14. Petrus Martyr in commentario huius loci & Kemnitius in Examine Concilij dicunt, Apostolum significare potuisse, se contra maleficos, & obreptatores innocentiam suam testari, tamen coram Deo se nō esse iustū ex vlla virtute, aut qualitate, aut opere bono, sed ex sola Dei misericordia, quæ propter Christum peccata credentibus non imputat.

Hęc expositio Primam absurda esse conuincitur, ex illis verbis, *Nihil mihi conscius sum;* Nam vel significat illa verba, *Non agnosco in me vlla peccata, quasi vera in me existentia, & inhærentia, vel significant, Video mea peccata per misericordiam Dei tecta, & ideo existimo, non esse amplius mea, quamuis in me sint, & viuunt: Si dixerint Primum, falsum erit, Apostolum non fuisse iustum coram Deo, ex vlla virtute, & qualitate. Quomodo enim non est iustus ex interiori puritate, & virtute, si reuera nullum in eo peccatum inhæret? vel si verē peccata in illo inhærebant, immō omnia eius opera, iuxta doctrinam Lutheranorum, erant peccata mortalia, falsō dixit Apostolus: *Nihil mihi conscius sum,* & contrā potius dicere debuit, Multa mala mihi conscius sum, quoniam omnia mea opera sunt ex se peccata mortalia. Si dixerint Secundum, falsum erit illud. *Nō in hoc iustificatus sum.* Nā si B. Paulus nihil sibi conscius erat, quia peccata non imputari sibi, & per non imputationem tecta esse credebatur, certē per hoc ipsum iustificabitur ex sententia Lutheranorum. Quomodo igitur opponit illud, *Nihil mihi cōsciū sum, illi. Sed non in hoc iustificatus sum;* debuisset igitur dicere, Multa bona opera, & multas bonas qualitates, & virtutes me habere, mihi conscius sum, sed non propter eas, sed propter solam Dei misericordiam iustificatus sum.*

Respondēt fortasse, illud, *Nihil mihi conscius sum,* hęc habere sensum, non agnosco in me vlla ex illis criminibus, quæ humano iudicio damnari solent, tamen non

ideo iustificatus sum, quoniam illa ipsa opera, quæ videntur bona, in me peccata sunt. At hęc responsio refellitur ex illis verbis: *Sed neque me ipsum iudico.* Apostolus enim cum dicit: *Nihil enim mihi conscius sum,* non reddit causam, cur non timeat externa iudicia, sed cur non audeat ipse se iudicare. *Sed neque, inquit, me ipsum iudico, nihil enim mihi conscius sum, &c.* non igitur loquitur de criminibus, quæ externo iudicio damnari solent, sed de peccatis, quæ ipse ad suum internum tribunal adducere possit. Potuisset autem ipse se facillē iudicare, si vera esset sententia Lutheranorum; facillē enim cognosceret opera sua per se esse mala, sed à Deo non imputari.

PRÆTEREA tota hęc hereticorum expositio repugnat scopo, siue proposito Apostoli. Nam, vt antē diximus, cupiebat deterere Corinthios à iudicio temerario, & ideo ait: *Nolite ante tempus iudicare.* Et: *Mibi pro minimo est, vt à vobis iudicer.* Et: *Neque me ipsum iudico.* Et: *Qui iudicat me, Dominus est.* Ad hoc autem propositum nihil perinet illa ratio, non iustificor ex virtutibus, aut qualitatibus meis, sed ex Dei misericordia non imputante peccata: multum autem pertinet illa, ita incerta sunt humana iudicia, vt nemo possit etiā ipse se, nedum alios, iudicare, quod attinet ad iustitiam, & peccata.

POSTREMO, repugnat ista Lutheranorum expositio, communi Patrum interpretationi, qui omnes ex hoc loco colligunt incertitudinem gratiæ.

Sanctus Ambrosius (vel quicumque est auctor commentariorum illorum) hunc locum enarrans: *Humiliat, inquit, se, & loquitur vt homo, qui possit peccatum incurere nescius.*

Sanctus Ioannes Chrysostomus in hunc eundem locum: *Non Corinthios, inquit, tantum, sed seipsum quoque hoc prius iudicio, quod cognitione sua manus testatur.* Et infra: *Qua ratione, inquit, si res meas non satis exploratas habeo, aliena potero iudicare.*

Sanctus Hieronymus lib. 2. aduersus Pelagianos: *Qui hoc, inquit, dicebat, nullius vitæ peccati sibi conscius erat, sed quia legerat, Delicta quis intelligit, idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset.*

Sanctus Augustinus in Psalm. 41. tractans illud: *Abyssus abyssum inuocat,* dicit omnes Sanctos, quantumuis proficiant, adhuc esse abyssum, quoniam non se ipsi nouerunt, & adducit hunc locum Apostoli: *Quanta, inquit, abyssus sit, audite, tantam profunditatem credit esse in homine, quæ lateat ipsum hominem, in quo est, cum enim dixisset: Nihil mihi cōsciū sum, adiecit, sed nō in hoc iustificatus sum.*

Sanctus Bernardus in epist. 41. ad Henricum Senonensem Archiepiscopum: *Cum Apostolus, inquit, diceret: Mibi pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, adiecit: Sed neque me ipsum iudico. Quare? non possum, ait, ratam de me proferre sententiam. Ego enim nihil mihi conscius sum, non tamen in hoc iustificatus sum. Non ex toto credo me vel ipsi conscientia mea. Quippe cum ne ipsa quidem queat me comprehendere totum. Neque potest iudicare de toto, qui totum non audit. Qui autem iudicat me, Dominus est; Dominus, inquit, cuius vitæ scientiam non fugit, sententiam non subterfugit, etiam quod propriam lateat conscientiam. Audit Deus in corde cogitantis, quod non audit vel ipse, qui cogitat.*

Vide quæ citamus capite septimo, & præterea Theophylactum, sanctum Anselmum, sanctum Thomam, & alios huius loci interpretes, qui omnes in eandem sententiam manifestē conueniunt.

Iam verō Ambrosius Catharinus in commentario huius loci, ne sententiam suam de certitudine gratiæ, ex tam aperto Apostoli testimonio refutari posse cōcederet, ita hunc locum exponi voluit. *Nihil mihi conscius sum, id est, ego quidem scio me iustum, & innocentem esse, tamen non in hoc iustificatus sum, hoc est, sed non propterea iustus sum coram hominibus, qui iustitiam meam internam*

videre non possunt: *Qui autem iudicat me, Dominus est, id est, Deus ipse in extremo iudicio, me iustum esse coram aliis omnibus declarabit.*

Hęc expositio primū refellitur, quia est noua, & contraria Patribus, paulō antē citatis. Secundō, quia non benē coheret cum verbis illis: *Sed neque me ipsum iudico.* Huius enim sententiæ causam reddit, cum ait: *Nihil enim mihi conscius sum, &c.* Quæ est autem ista connexio, Ego me ipsum non iudico, quia scio me esse iustum, sed non ideo iustus sum apud homines? Tertio, quia repugnat scopo, & proposito Apostoli, vt ostēdimus. Quarto, quia Concilium Tridentinum sess. 6. cap. 16. hunc locum intelligendum esse docuit, iuxta communem Patrum sententiam, de certitudine gratiæ: *Vnusquisque, inquit, sicut misericordiam & benignitatem, ita seueritatem, & iudicium ante oculos habere debet, neque seipsum aliquis, etiam si nihil sibi conscius fuerit, iudicet: quoniam omnis hominum vita, non humano iudicio examinanda & iudicanda est, sed Dei, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cōsilia cordium, & tunc laus erit vnicuique à Deo.*

CAPVT VI.

Idem probatur ex variis locis Prophetarum
& Apostolorum.

ADEM veritas probari potest testimoniis Prophetarum & Apostolorum, quæ vel requirunt ex parte nostra varias conditiones, vt iustificemur, vel indicant incertum esse, an qui agit penitentiam, consequatur remissionem, vel admonent, vt non simus nimium securi, quasi certi simus de iustitia iam adcepta.

PRIMI generis sunt hæc testimonia, Deuter. 4. *Cum quaesieris ibi Dominum (nimirum post varia peccata) inuenies eum, si tamen in toto corde quaesieris eum, & in tota tribulatione animæ tuæ.* 2. Paralip. 6. *Si peccauerint tibi, & iratus fueris, &c.* Et infra: *Si conuersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, tu exaudies de caelo, & dimittes populo tuo.* Isa. 1. *Qui scite agere peruersè, discite bene facere, quaerite iustitiam, &c. & venite, & arguite me dicit Dominus, si fuerint peccata vestra sicut coccinum, sicut nix dealbabuntur, & si fuerint rubra, sicut vermiculus, sicut lana alba erunt.* Ezech. 18. *Si impius egerit penitentiam ab omnibus peccatis suis, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, &c.* Ioan. 13. *Vos amici mei eritis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Luca 13. *Nisi penitentiam habueritis, omnes similiter peribitis.* Act. 8. *Si credis in toto corde, licet.*

Hęc & similia testimonia manifestē significant requiri aliquid in nobis, vt iustificemur. Neque aduersarij hoc negare possunt, qui tamen dicant, remissionem nō pendere à conditione operum, neque penitentiam, aut fidem, aut vllum actum nostrū, esse causam, aut meritum iustificationis, tamen non negant, requiri fidem, & penitentiam, & fidem viuam, & penitentiam seriam, & sine his neminem iustificari. At nemo certus esse potest, præsertim certitudine fidei, se toto corde conuersum esse ad Dominum, & fidem, ac penitentiam habere, quibus requiritur, cum in nulla Scriptura testimonium eiusmodi inueniatur de fide, & penitentia nostra in particulari; igitur nemo certus esse potest, certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Hęc planē Theologica demonstratio est, de qua satis multa diximus in libro primo, vbi probauimus, non esse veram fidem illam, qua quis credit, sibi remissa esse peccata.

SECUNDI generis sunt hæc testimonia, Daniel. 4. *Foras ignoscat Deus delictis tuis.* Ioel. 2. *Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c.* Et paulō post: *Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus?* Iona 3. Idem habetur: *Quis scit, si conuertatur, & ignoscat Deus?* Act. 8. *Penitentiam age ab hac nequitia tua, & roga Deum, si forte remittatur tibi.* Hęc, & similia, quæ significant incertitudinem remissionis, non faciunt dubias promissiones Dei, quibus

promisit verè pœnitentibus indulgentiam. Illæ enim certissimæ sunt; sed respiciunt incertitudinem nostræ dispositionis. Unde tanquæ autem veniât incertitudo, semper probant hæc testimonia non debere hominem ita esse securum, vt non semper à Deo petat seriam pœnitentiam, & peccati remissionem.

Sic exponit sanctus Hieronymus illud Ionæ 3. Ideo, inquit, ambiguum ponitur, & incertum, vt dum homines dubij sunt de salute, fortius agant pœnitentiam, & magis ad misericordiam prouocent Deum. Huc etiam pertinere docet sanctus Augustinus illud Psal. 50. Incerta, & occulta sapientia tua manifestasti mihi. Vbi etiam allegat locum Ionæ: Quis scit, si conuertatur, & ignoret Deus. Incertum est, inquit, cum dicitur, quis scit. De incerto pœnitentiam egerunt, & certam misericordiam meruerunt.

TERTII generis sunt hæc testimonia, Prouerb. 2. Beatus homo, qui semper est pauidus. 2. ad Corinth. 10. Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quæ Deus commendat. At certè si quis certitudine fidei sciter, se iustum esse, pollet vtique se commendare, & probatus esset, quia sine dubio minime falleretur. Ad Philip. 2. Cum metu & tremore salutem vestram operamini. 1. Petr. 1. In timore inuolatus vestri tempore conuerfamini. 2. Petr. 1. Sagittate, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis. At si per bona opera certitudo vocationis querenda est, certè etiam iustificationis. Nam quos vocauit, hos & iustificauit, ad Rom. 8. Quod si certitudo iustificationis ex bonis operibus pendet; non igitur certus est homo de sua iustificatione, mox atque iustificatus est. Rursus, non igitur ex sola fide pendet certitudo iustificationis. Denique, non igitur certa est iustificatio nostra certitudine fidei, quæ infallibilis est, sed certitudine operum, quæ coniecturalis, atque imperfecta certitudo est.

CAPVT VII.

Idem probatur testimonio sanctorum Patrum.

DEREMVS nunc testimonia veterum Patrum, ad rem eandem comprobendam. Sanctus Ambrosius serm. 5. in Psal. 118. tractans illud: Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum, sic loquitur: Sui polebat auferri opprobrium, quod suspicatus est, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamen erat, ne forte adhuc maneret eius opprobrium, & idè Deum precatur, vt illud auferat, quia solus nouit, quod nescire potest etiam ipse qui fecit. Et addit testimonium Apostoli: Nihil mihi conscius sum, &c.

Sanctus Basilis in Constit. Monasticis, cap. 2. Multi, inquit, peccantes plurima neque intelligimus. Quapropter dicit Apostolus: Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, hoc est multa pecco, & non intelligo.

Sanctus Hieronymus lib. 2. aduersus Pelagianos: Sunt, inquit, iusti, ad quos peruenit quasi opus impiorum; & sunt impij, ad quos peruenit quasi opus iustorum. Hoc idcirco dicitur, quia certum iudicium solius Dei est. Idem libro tertio, in Hieremiam, exponens cap. 1. Homo, inquit, videt in facie, Deus in corde, & quod nobis interdum mundum videtur, illius oculis fordidum deprehenditur.

Sanctus Ioannes Chrysothomus, homil. 87. in Ioan-nem, sanctum Petrum sic loquentem inducit: Propterea contristatus sum, ne forte me amare arbitratus, non autem, vt antè, cum me fortem, & constantem putarem, imbecillis inuenitus sum. Et homil. 11. in priorem ad Corinth. Multis de causis incertum est, inquit, nostrum iudicium, vna, quod multa opera nostra nos lateant, &c.

Sanctus Augustinus in Psal. 41. tractans illud: Ad me ipsam anima mea turbata est. Noui, inquit, quia iustitia Dei mei manet, vtrum mea maneat, nescio. Terret enim me Apostolus, dicens: Qui se putat stare, videat ne cadat. Idem sermone 23. de verbis Domini. Fortasse, inquit, tu nihil inue-

nis in conscientia tua; inuenit ille, qui melius videt. Idem homil. 35. Quandiu, inquit, viuimus hic, de nobis ipsis nos ipsi iudicare non possumus, non dico quid cras erimus, sed quid hodie sumus. Idem in Psal. 50. super illud: Incerta & occulta sapientia tua manifestasti mihi: Quæ occulta, inquit, & quæ incerta? quia Deus ignoscit & talibus. Nihil tam occultum, nihil tam incertum. Idem in libro de perfectione iustitiæ, post medium: Quantalibet, inquit, iustitia sit præditus homo, cogitare debet, ne aliquid in illo, quod ipse non videt, inueniatur esse culpandum.

Theodoretus in comment. ad cap. 4. prioris ad Cor. enarrans illud: Nihil mihi conscius sum: Non me, inquit, à peccato immunem pronuncabo, sed Dei sententiam expectabo. Sæpè enim euenit, vt etiam ignorantes peccent, æquum, & iustum esse existimant, sed hoc aliter videt vniuersorum Deus.

Sanctus Gregorius lib. 6. epist. 22. ad Gregoriam, Augustinæ cubiculariam: Quod verò, inquit, dulcedo tua in suis epistolis subiunxit, importunam se mihi existere, quoad vsque scribam, mihi reuelatum esse, quia peccata tua dimissa sunt: rem & difficilem etiam & inutilem postulas. Difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui reuelatio fieri debeat. Inutilem verò, quia secreta de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum iam in die vitæ tuæ vltimo, plangere eadem peccata minime valebis. Quæ dies, quouque veniat semper suspensa, semper trepida metuere culpas debes, atque eas quotidianis fletibus lauare.

Sanctus Beda in comment. ad cap. 20. Prouerb. Potest, inquit, hic versus, & de electis accipi: Qui habent aliquando latentia in mente mala, quæ ab alijs videri non possunt hominibus, quæ tamen ipse Dominus cernit. Et infra: Sunt, inquit, multi mundo corde, & iuxta humanæ possibilitatis modum, puri à peccato, nec tamen seipse quisquam mundicordem, & immunem à peccato absque temeritate pronunciauerit.

Sanctus Bernardus serm. 3. de aduentu. Accedit, inquit, ad sollicitudinis cumulum, & pondus timoris, quod cum & meam, & proximi conscientiam seruare necesse sit; neutra mihi satis est nota, vtraque abyssus est imperscrutabilis, vtraque mihi nox est, & nihilominus exigitur à me vtriusque custodia. Item in epist. 107. De qua tamen, inquit, percepta summet ex parte notitia, interim quidem gloriatur in spe, nondum tamen in securitate. Item serm. 2. in octaua Paschæ: Nouit Dominus, qui sunt eius, quis verò scit hominum, si est dignus amore, an odio? Idem sermone 1. de Septuagesima: Quis potest dicere, ego de electis sum, ego de prædestinatis ad vitam, ego de numero filiorum? quis hæc, inquam, dicere potest, reclamante Scriptura, nescit homo, si dignus sit amore, an odio? certitudinem vtrique non habemus, sed spei fiducia consolatur nos, ne dubitationis huius anxietate penitus cruciemur.

His accedat Innocentius tertius, Papa doctissimus, qui capite vltimo de purgatione canonica, scribit, iuramentum cuiusdam hominis, qui iurare paratus erat, se à certis criminibus immunem esse, quæ per pœnitentiam sibi dimissa fuisse credebatur, esse iuramentum temerarium & indiscretum, eo quod nemo scire possit, an, vt oportet, egerit pœnitentiam; ac per hoc an ad veram peruenerit indulgentiam.

CAPVT VIII.

Idem probatur rationibus varijs.

RABTER testimonia Scripturarum & Patrum, non desunt etiam egregiæ rationes, quibus hæc veritas comprobetur. Probabimus igitur ratione primum, non posse haberi certitudinem fidei de propria iustitia. Secundò, neminem tene-ri ad illam habendam, etiam si forte posset haberi. Tertio, non expedire, vt ordinariè habeatur. Quarto, reipsa non haberi, nisi à paucis, quibus à Deo specialiter iustificatio propria reuelatur.

PRIMA ratio, non potest aliquid certum esse certitudine fidei, nisi per immediatè cõtineatur in verbo Dei, aut ex verbo Dei per euidentem consequentiã deducatur: Fides enim non est, nisi verbi diuini auctoritate nitatur. Neque de hoc principio vel Catholici vel hæretici dubitant. At in verbo Dei non cõtinetur immediatè particularis ista propositio: Talis, vel talis homo verè iustificatus est, exceptis enim paucissimis, vt Magdalena, & quodam paralytico, qui ab ipso Christo audierunt: Remittuntur tibi peccata tua. Cæteri homines in sacris literis, ne nominantur quidem. Vniuersales autem promissiones, conditiones suas requirere, vt singulis applicetur, iam supra in primo libro demonstraui. Oportet igitur vt ex verbo Dei, per euidentem consequentiã id colligat, quisquis eam certitudinem habere se iactat. Id autem fieri non posse probamus hoc modo.

Ratiocinatio, qua quis certitudinem fidei de sua iustitia ex verbo Dei concluderet, hæc esse deberet. Verbum Dei testatur, omnes verè conuersos ad Deum, & pœnitentiam seriò agentes peccatorum, indulgentiam, & gratiam obtinere: Mihi autem euidentem est mea vera conuersio, & pœnitentia; igitur mihi certum est, certitudine fidei, me indulgentiam, & gratiam accepisse.

Huius argumenti assumptionem dico non solum falsam, sed etiam impossibilem esse, nisi adsit reuelatio; nam in primis prauum est cor hominis, & inscrutabile, & quis cognoscat illud? (inquit Hieremias c. 17.) Deinde videmus reipsa multos falli, qui se putant habere quod non habent. Certè beatus Petrus, cum dicebat: Tecum paratus sum in carcerem, & in mortem ire; paratum se esse credebatur mortem subire pro Christo; & tamen verè paratus non erat, vt euentus ostendit. Et Apostolus Paulus, cum in Christianos fureretur, magna se Dei caritate flagrare arbitrabatur, & tamen ex ignorantia fallebatur. Et quis est, qui certus sit, se non laborare ignorantia aliqua non probabili, sed crassa, & ex ea peccandi affectu gerere, quem ipse non videat? Denique, nulla sunt clariora signa vera conuersionis, & gratiæ iam adeptæ, quam opera caritatis, & præsertim, si quis animã pro Deo ponat: hoc ipsum potest esse signum fallax, cum Apostolus dicat prima ad Corinthios decimotertio, posse hominem sine vera caritate Dei consumere in cibos pauperum omnes facultates suas, & tradere corpus suum ita vt ardeat. Et reipsa interdum videmus, hæreticos pro defensione perfidiæ suæ mortem libenter oppetere, qui se Deum ardentissimè amare non dubitant, cum tamen ne micam quidem vera caritatis habeant.

DICENT fortasse aduersarij, non requiri talem conuersionem, sufficere solam fidem. At hoc iam sæpè refutatum est, præsertim cum ipsi quocumque Lutherani veram fidem à caritate, & pœnitentia separari non posse contendunt. Sed fortasse Catharini respondeat, non exigi necessariò perfectam conuersionem, & pœnitentiam, nisi extra Sacramentum, cum Sacramento autem sufficere, vt quis obicem non ponat. At neque potest quis certus esse, certitudine fidei, se non ponere obicem, cum possit ex ignorantia crassa gerere affectum ad peccatum; neque potest certus esse, certitudine fidei, se percipere verum Sacramentum, cum Sacramentum sine intentione ministri non conficiatur, & intentionem alterius nemo videre possit. Nec ignoro quid de intentione, in Sacramentis conscientis sentiat Catharinus; sed eius sententia definitioni Ecclesiasticæ contraria esse conuincitur, vt alibi demonstraui.

SECUNDA ratio erit ad probandum neminem tene-ri certò credere certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Nam eiusmodi articulus in nullo Symbolo fidei continetur. Et eiusmodi præceptum in nullo canone Ecclesiastico reperitur. Percurrantur Symbola, Apostolicum, Nicænum, Constantinopolitanum, Athanasij, nusquam

reperitur talis articulus: Credo me esse iustum. Quod autem in Symbolo Apostolico dicitur: Credo remissionem peccatorum, significat, in Ecclesia dari baptismum in remissionem peccatorum, vt explicatur in Symbolo Constantinopolitano.

Porro in Concilijs Ecclesiasticis non solum non habetur tale præceptum fidei, sed habetur etiam expressè contrarium in Concilio Trident. sess. 6. cap. 13. id est, non teneri homines ad credendum, sibi remissa esse peccata.

Adde, quod si eiusmodi articulum fidei haberemus, sequeretur, omnem hominem, qui peccat, quocumque genere peccati mortalis, continuo fieri hæreticum, atque ita nullum esse peccatorem, qui non simul esset hæreticus, neque enim potest, qui voluntariè peccat, credere, se iustum esse, nisi fallum, dedita opera, credere velit. At certè inauditum est, in Ecclesia nullum esse peccatorem, qui non sit hæreticus. Et præterea cum omnes hæretici ab Ecclesia separentur, & foris sint; sequeretur, nullum peccatorem in Ecclesia esse posse, quæ fuit hæresis Donatistarum, & ab Augustino, & cæteris Patribus ex Euangelio manifestè refutata est. Quid enim fuit grana, & palea in eadem area, boni & mali pisces, in eodem reti, oues, & hædi in eodem ouili, nisi iusti, & peccatores in eadem Ecclesia? Viderint igitur Lucherani, qui per omne peccatum fidem iustificantem, id est, veram fidem excuti dicunt, quomodo se ab hæresi Donatistarum expediant, & quomodo non apertè cum ipso Euangelio pugnent.

TERCIA ratio probabit, non expedire vt homines habeant ordinariè certitudinem de propria gratia. Nam (vt S. Augustinus ait in lib. de corrept. & gratia, cap. 13.) in hoc loco tentationis tâta est infirmitas, vt superbiã possit generare securitas. Vnde etiam S. Gregorius scribit lib. 9. Moralium, cap. 7. Si scimus nos gratiam habere, superbi-mus. Et ipse Dominus Luc. 18. per parabolam Pharisei, & Publicani ostendit, eos, qui se iustos esse confidunt, faciliè se cæteris antepone, eosque despiciere: Non sum, aiunt, sicut cæteri hominum, velut etiam hic Publicanus. Contra autem ignoratio huius secreti humilitatem conseruat, & auget; facit enim vt se fideles superiores inuicem arbitrentur, & vnus alium honore præueniat.

DICENS, si ita est, cur Deus aliquibus iustificationem propriam reuelat? Quoniam sicut speciali hoc fauore dignos illos iudicat, ita etiam prouidet, sic in humilitate, & caritate radicatos esse, vt non sit illis ab hac elatione periculum, quod tamen infirmioribus & imbecillioribus faciliè imminere posse cognoscit.

QUARTA ratio docebit, reipsa fidelibus, eiusmodi certitudinem non adesse. Nam in primis quibusdam singulari beneficio reuelatum esse constat, ipsi remissa fuisse peccata. Id enim testatur de sancto Antonio Magnus Athanasius in eius vita, de sancta Galla S. Gregorius in lib. 4. Dialogorum, cap. 13. de sancto Francisco sanctus Bonauentura in eius vita, capite tertio, nec desunt alia eiusdem generis exempla. Quorsum autem Deus id certis hominibus reuelaret, quasi speciali prerogativa, si fidelibus omnibus esset notitia ista communis?

DEINDE non minus constat, alios quosdam, alioqui perfectissimos, in obitu suo propter hoc incertum non mediocriter trepidasse. Refert S. Hieronymus, beatum Hilarionem in morte dixisse: Egredere anima mea, quid times? egredere, quid trepidas? Septuaginta propè annis seruisti Christo, & mortem times? Similia exempla trepidantium sanctissimorum Patrum recenset Ioannes Climacus. At certè si viri etiam sanctissimi propter certitudinem gratiæ, & abyllum iudiciorum Dei trepidant, quomodo credibile erit, omnibus fidelibus certitudinem adesse, de propria gratia, atque iustitia?

DENIQUE idem apertissimè probat experientia huius temporis hæreticorũ. Nam cum omnes omninò hanc

certitudinem iactent; tamen ipsorum sententiâ falluntur plurimi, nostrâ autem omnes. Neque pertinet ad rem, quod dicit Kemnitius; falli Sacramentarios, & Anabaptistas, & alios, præter sua se ceteros homines, quoniam illi errant contra fundamentum fidei. Hoc, inquam, ad rem non facit; nam si per fundamentum fidei intelligatur fides in Mediatorem Christum, nõ descendendo ad particulares articulos, tenent illi quoque fundamentum: Sin autem per fundamentum intelligatur omnia dogmata fidei, quæ in Scripturis habentur, errant quidem illi contra fundamentum, vt etiam errat ipse Kemnitius; tamen isti errores sunt in fide historica, non in fide iustificante, omnes enim eodem prorsus modo credunt, se iustos esse propter Christi merita imputata; & easdem promissiones fide amplectuntur. Vnde igitur fit, vt illi fallantur, & non isti? *Quoniam* (inquit Bucerus) *in illis ista certitudo non est ex motu Spiritus sancti.* At hoc ipsum est, quod quarimus, cur non sit ex motu Spiritus sancti, si fidem iustificantem habent.

DICENT, eos non habere fidem iustificantem, quia fides iustificans, cum errore coniuncta esse non potest. At experientia docet, fidem quam ipsi iustificantem esse deserviunt, cum errore facile permanere. Nam Anabaptistæ & Sacramentarij, quos Lutherani errare contendunt, firmiter credunt, sibi propter Christum, fide apprehensum, remissa esse peccata.

DEINDE, quo certo iudicio Lutherani docebunt, Anabaptistas & Sacramentarios errare, se autem non errare, cum omnes iactent Scripturas, & non sit apud eos vllum commune iudicium, quo ipsorum controuersia dirimi queant?

DENIQUE vndeunque accidat, vt fallantur Anabaptistæ & Sacramentarij, iudicio Lutheranorum, & contra Lutherani, iudicio Anabaptistarum & Sacramentariorum, nos euidenter concludimus, atque hoc potissimum virgemus, maximam partem eorum, qui hanc certitudinem iactant, ipsi etiam testibus, sine dubio decipi.

CAPVT IX.

Soluuntur argumenta aduersariorum, ex testimonijs Scripturarum deprompta.

VONIAM testimonia Scripturarum, quæ Caluinus, Kemnitius & Catharinus adducunt, plurima sunt, vt saltem multitudine testimoniorum speciem aliquam probabilitatis efficiant, nos illa omnia secundum ordinem Scripturarum proponemus & refellemus.

PRIIMUM igitur testimonium Catharini, profert ex cap. 17. Luc. *Cum feceritis hac omnia, dicite, serui inuitiles, sumus, quod debemus facere, fecimus.* At hoc quomodo potest quis dicere, nisi certo sciat, se fecisse omnia quæ præcepta sunt; qui autem certo scit, se omnia mandata complexisse, certo quoque scit, se diligere Deum, & diligere à Deo, & iustum esse: *Qui enim diligit me, sermones meos seruabit.* Et: *Qui diligit me, diligitur à Patre meo,* Dominus ait. Et: *Qui facit iustitiam, iustus est,* inquit Ioannes.

RESPONDEO, absit vt Christus eo loco nos hortetur, vt dicimus, vel existimemus, nos fecisse omnia, quæ præcepta sunt nobis. Id enim esset ad iactantiam, & superbiam exhortari: cum contra potius ad humilitatē nos eo loco Saluator informet. Sententia igitur Domini est, vt cum bona fide fecerimus, quæ præcepta sunt nobis, ita vt cor nostrum nos non reprehendat; non inde superbiamus, sed dicamus, serui inuitiles sumus, quod debuimus facere, fecimus.

SECUNDVM testimonium profert ex cap. 3. Ioan. *Qui facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.* At quis auderet venire ad lucem, id est, ad Christum iustitiæ solem, & opera sua diiudicanda proferre, nisi certo sciret, illa esse verè bona? Respondeo, sententia huius loci est, hanc esse naturam

operum malorum, vt quarant latebras, quoniam reprehensionem timeant; contra verò naturam esse operum bonorum, vt si opus sit proferri in lucem, non erubescant, nec timeant reprehendi. Ex hac autem generali, verissimâque doctrina non debet colligi, eundem nobis esse ad Christum, vt apud eum prædicemus opera nostra. Neque etiam colligi debet, omnes qui ad Christum libenter accedunt esse perfectè iustificatos. Multi enim ad illum accedunt, vt iustificentur, iuxta illud: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos.* Matth. 11. sed colligi debet id, quod ipse Christus in eo loco colligit; qui eius consortium fugiebant, vt Phariseus & Scribas, hoc ipso fuisse homines malos; fugiebant enim Christi consortium, quia timebant reprehensionem; qui autem ad eum accedebant, vt Publicanos, & peccatores, vel etiam veros Israëlitas, in quibus dolus non erat, vt Nathanaëlem & Nicodemum, hoc ipso fuisse bonos, vel voluisse fieri bonos; & denique bonam fuisse illam voluntatem, qua Christum querebant.

QUOD si peccatores ad Christum accedere poterat, & hoc ipso veritatem faciebant & veniebant ad lucem, nec timebant manifestari opera sua, id est, desiderium, & voluntatem suâ, quam habebant recuperanda salutis: multo magis possunt, qui non sunt sibi conscij peccatorum, syncero corde ad Christum accedere, non vt iactent opera sua, sed vt ab eo illuminentur & proficiant, si boni sunt, vel corrigantur, si fortè boni sibi videntur, & non sunt.

TERTIUM testimonium profert ex illo Ioan. 13. *In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.* Quanto igitur magis poterit vnusquisque cognoscere, se verè discipulum fuisse Christi, si dilectionem proximi habere se videat?

RESPONDEO, nihil planè concluditur ex hoc loco, nisi quis velit, nõ solum nos ipsos, sed etiam omnes alios certo cognoscere nostram gratiam. Dominus enim non ait: *In hoc cognosceis, sed, in hoc cognoscent omnes.* At profectò absurdissimum est tribuere omnibus hominibus certitudinem fidei de aliena iustitia. Sententiâ igitur Domini est, discipulos Christi nõ posse inter nosci ab alijs clariori signo, quàm dilectionis. Eiusmodi autem externa signa non efficiunt certitudinem fidei diuinæ, sed humanam, & coniecturalem; cum hoc ipsum nõ possit sine reuelatione cognosci, an quis verè diligit Deum, & proximum, vt oportet. Sapè enim cupiditas se venditat pro caritate, id est, amor concupiscentiæ pro amore amicitia.

QUARTVM testimonium non à Catharino tantum, sed etiam à Caluino producit ex illo Ioan. 14. *Vos autem cognosceis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Item: *In illa die cognosceis, quia ego sum in Patre, & vos in me, & ego in vobis.*

RESPONDEO, ex priore loco solum colligitur, eos qui per fidem Spiritum sanctum noscunt, nõ sine eius gratia, & auxilio noscere. Quomodo etiam dicitur de notitia Christi: *Nemo potest dicere, Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto.* Dixerat enim Dominus: *Mittam vobis Spiritum paracletum, quem mundus non potest accipere, quia non nouit eum, nec scit eum; vos autem cognosceis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit.* Ex quibus verbis intelligimus, non posse accipi Spiritum sanctum, nisi prius cognoscatur, & tamen non posse cognosci, nisi prius habeatur.

Proinde duobus modis haberi potest Spiritus sanctus. Vno modo, vt per donum iustitiæ, & caritatis inhabitet in nobis, tanquam in templis mundatis & sanctificatis; altero, vt per donum fidei præparet sibi templum in nobis, & capaces efficiat perfectæ iustificationis. De priore modo dictum est: *Mundus eum non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum,* id est, non potest mundus accipere Spiritum sanctum, ad perfectam iustificationem, quia nondum habet illum ad fidem. Neque est capax donorum eius, quem non cognoscit, nec videt oculis fidei.

De posteriore modo dictum est: *Vos autem cognosceis eum, quia apud vos manebit.* Vel vt habent codices Græci, & plerique Latini: *Vos autem cognosceis eum, qui apud vos manet,* id est, vos iam illum habetis ad fidem, & ideo cognosceis eum, & capaces facti estis donorum eius, & propterea mittam eum ad vos. Non igitur habetur ex hoc testimonio, nos certos esse de nostra iustitia, & gratia, sed solum, si cognoscimus Deum per fidem, certos esse id non fieri sine ipsius auxilio.

In altero testimonio, si credimus Augustino & Cyrillo in commentario huius loci, loquitur Dominus de cognitione beata, quæ post hanc vitam erit, cum videbimus Deum, sicuti est. Tunc enim apertè cognoscemus, Filiū esse in Patre, & nos in Filio, & Filium in nobis. Si quis autem contendat, in hac etiam vita compleri, quod Dominus ait; in promptu erit responsio, cognoscere nos esse in Filio, & Filium in nobis, non esse cognoscere, nos esse iustos; sed Christum esse caput totius Ecclesiæ: sic enim est Christus in nobis, id est, in Ecclesia, & Ecclesia in Christo, quia ipse est caput, & Ecclesia est corpus.

QUINTVM testimonium sumunt hæretici ex illo ad Roman. 3. *Iustitia Dei in omnes, & super omnes, qui credunt in eum.* Et ad Roman. 4. *Si ex lege hæreditas, exinanita est fides, abolita est promissio.* Item ibidem: *Ideo ex fide, vt firma sit promissio.* Et ibidem: *Ideo reputatum est ei ad iustitiam.* Hinc enim colligunt, omnes qui credunt, etiam si nihil aliud agant, certissimè iustificari, & hoc ipso iustificari, quod credunt. Proinde non pendere promissionem iustificationis ab vlla conditione operis, & ideo nihil esse, quod illam incertam possit efficere. Itaque Kemnitius his locis citatis exclamat: *Hæc non verba sunt, sed fulmina contra Tridentinum decretum, quod dicit: Nemi, qui in fiducia, & certitudine remissionis peccatorum, iuxta promissionem acquiescit, remitti peccata. Paulus verò dixit, ideo reputatum est ei ad iustitiam.*

RESPONDEO, hæc omnia sunt à nobis explicata in primo libro, ideo nunc paucis respondeamus. Primum manifestè hallucinantur hæretici, cum existimant, Apostolum loqui de fide, seu fiducia, qua quis credit, sibi remissa esse peccata. Nusquam enim id Apostolus significat, sed loquitur de fide, qua credimus, Christum reuerexisse à mortuis, & qua credidit Abraham, se habiturū filium ex vxore vetula, & sterili, iuxta promissum diuinum.

DEINDE, manifestè falluntur assumunt, imò secum ipsi pugnant, cum dicunt, promissionem non pendere ab vlla conditione operis, & tamen requirere fidem. Nam ipsa fides est quoddam opus, & conditio, & omnino sufficit ad hoc, vt iustificatio reddatur incerta. Nã nemo certus esse potest certitudine fidei, se habere fidem illâ: quæ requiritur ad iustificationem, cum hoc in nulla parte verbi Dei contineatur. Itaque certum est omnes, qui credunt vt oportet, id est, viua fide, iustificari; sed nemo certus est ex fide, se fidem viuam habere. Rursus certum est, hominem iustificari ex fide, non ex lege, aut operibus, id est, non sola notitia legis, vel operibus factis solis naturæ viribus, sed ex gratia Dei, quæ primum inspirat fidem, vt per illam iustificatio impetretur, sed (vt diximus) non sumus certi ex fide, nos vel fidem habere, requiritur, vel per fidem impetrasse iustificationem. Denique certum est, Abraham reputatam fuisse fidem ad iustitiam; sed nemo certus est ex fide, se talem habere fidem, qualem habuit Abraham. Ostendat Kemnitius ex verbo Dei se, aut alios in particulari habere eiusmodi fidem viuam, & per dilectionem operantem, & tum fulmina contra Concilium iactet; alioqui sciat, verba quidem Apostoli fulmina esse, sed per paralogismos non bene torqueri, vel potius in caput recidere imperiti fulminateris.

SEXTVM testimonium sumunt ex illo ad Roman. 8. *Accipitis Spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui

nostro, quod sumus filij Dei. At Spiritus testimonium certitudinem summam efficere debet, cum Spiritus sanctus nec falli possit, nec fallere. Atque hoc testimonium, vt vnum ex præcipuis, non solum Caluinus, & Kemnitius, sed etiam Catharinus maximi facit.

RESPONDEO, duæ sunt huius loci expositiones, vt etiam duæ sunt lectiones. Vna lectio est Latini codicis, quæ habet, Spiritum sanctum testimonium reddere spiritui nostro; altera est codicis Græci, quæ habet, Spiritum sanctum simul testari cum spiritu nostro, *ἐν τῷ πνεύματι συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν.* Iuxta priorem respondeamus cum Latinis interpretibus, Spiritum sanctum attestari spiritui nostro, quod sumus filij Dei, sed hoc testimonium non esse per verbum aliquod expressum, id est, per reuelationem, sed per experimentum cuiusdam suauitatis, & pacis internæ, quæ non gignit certitudinem, nisi coniecturalem.

Iuxta posteriorem lectionem respondemus cum interpretibus Græcis, testimonium Spiritus nihil esse aliud, nisi ipsam orationem, qua dicimus: *Abba Pater.* Illa enim oratio testimonium est nostrum, & Dei: nostrum, quia nos sumus, qui dicimus: *Abba Pater,* ac per hoc testamur hac oratione, Patrem nos habere Deum; Dei autè, quia Deus est, qui mouet nos, vt dicamus: *Abba Pater,* & hoc modo Spiritus Dei simul cum spiritu nostro testimonium perhibet, quod sumus filij Dei.

Sed hoc ipsum, quod videlicet Spiritus sanctus sit, qui nos mouet, cum dicimus: *Abba Pater,* non constat nobis ex fide diuina, sed solum ex coniecturis, quæ fallaces esse possunt. Multi enim non solum peccatores inter Catholicos, sed etiam hæretici dicunt Deo, *Pater noster qui es in calis,* & tamen non sunt ipsi verè filij Dei. Et Iudæis dicentibus Ioan. 8. *Nos vnum Patrem habemus Deum,* Christus dixit: *Vos ex patre diabolo estis.* Non igitur hoc testimonium fidem facit, nisi coniecturalem.

SEPTIMVM testimonium sumunt Caluinus & Kemnitius ex illis verbis ad Rom. 8. *Certus sum, quia neque mors, neque vita poterit nos separare à caritate Dei.*

RESPONDEO, duæ sunt etiam huius loci expositiones, vna quod loquatur Apostolus de prædestinatis in genere. Vt sensus sit, certum esse, omnes prædestinatos perseueraturos in caritate Dei. Nam paulò antè dixerat idem Apostolus: *Scimus, quoniam diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum, bis, qui secundum propositum vocati sunt sancti.* Nam quos præsciuit & prædestinauit, &c. Atque hæc est sancti Augustini sententia de hoc loco Apostoli in libro de corrept. & grat. cap. 7.

ALTERA expositio est, quod loquatur Apostolus de se in particulari, & alijs similibus sibi; sed per illud, *certus sum,* non intelligat certitudinem fidei diuinæ, sed quandam persuasionem & confidentiâ, ad quam gignendam satis est certitudo coniecturalis. Id autè ita esse perspicuum est ex verbo Græco, quo vtitur. Nam *ἀσφαλισμα*, significat propriè persuasus sum, siue confido. Nam comment. Ambrosij hoc loco, & S. Hieron. in epist. ad Algaisiam, q. 9. legunt: *Confido, quia neque mors, neque vita, &c.* & idem Apollolus in hac ipsa epist. c. 15. vtitur eodem verbo, cum dicit: *Certus sum fratres mei, & ego ipse de vobis, quoniam & ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia, &c.* Et 2. ad Tim. 1. *Certus sum autem quod & in te.* Et Luc. 20. *Certi sunt enim Ioannem Prophetâ esse.* Denique ad Hebr. 6. vbi nos habemus: *Confidimus de vobis meliora,* habetur Græcè, *ἀσφαλισμα.* Quis autem ita desperet, vt diceret, Apostolum certum fuisse ex fide, omnes Romanos plenos fuisse dilectione & scientia? Ila igitur est vis eius verbi in omnibus locis citatis, vt significet persuasionem, & confidentiam, quam possumus habere ex varijs coniecturis, quamuis ea non sit eiusmodi, vt omnè formidinem prioris excludat. Vide aliam expositionem huius loci apud August. in lib. de morib. Ecclesiæ, cap. 11. & sequent.

OCTAVVM testimoniū sumūe ex c.2. prioris ad Cor. vbi legimus: Nos autem non spiritū huius mundi accepimus, sed spiritū, qui ex Deo est, ut sciamus quæ donata sunt nobis.

RESPONDEO, non loquitur Apostolus de notitia beneficiorū Dei, quæ in particulari ad hunc, aut illū pertinent, sed de notitia beneficiorum, quæ Deus præparavit electis suis, qualia sunt in primis hæreditas, & gloria regni calorum. Quam notitiā habemus per Spiritum Dei, qui in Scripturis ea reuelavit, nō per Spiritum huius mundi, id est, non per sapientiā, & studium humanū. Nam paulō antè dixerat: Et ego, cum venissem ad vos fratres, veni non in subtilitate sermonis, aut sapientiæ, annūcians vobis testimoniū Christi. Et infra: Sicut scriptū est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se, nobis autē reuelavit Deus per Spiritum suum. Et infra cum dixisset: Ut sciamus quæ donata sunt nobis, subiicit continū, quæ & loquimur non in doctis humane sapientiæ verbis, sed in doctrina Spiritus.

NONVM testimoniū sumunt ex illo 1. ad Corin. 11. Probet se unusquisque, & sic de pane illo edat.

RESPONDEO, hæc discussio, atque pbatio nō exigit certitudinem fidei, sed qualem possumus ex ipsa nostrā cōscientiæ examinatione cōsequi. Ille enim paratus dicitur ad percipiendā Eucharistiā, qui post discussionē non est sibi cōsciūs alicuius criminis, quod per penitentiā expiare neglexerit, & neque fidē, aut caritatē, aut deuotionē tanto Sacramento debitā sibi deesse bona fide existimat.

DECIMUM testimoniū sumunt ex illo 2. ad Corin. 1. Gloria nostra hæc est, testimoniū cōscientiæ nostræ. At gloria ista, inquit, inanis esset, nisi testimoniū cōscientiæ certitudinem infallibilem gigneret.

RESPONDEO, testimoniū cōscientiæ magnā lætitiā adfert, sed non infallibilem certitudinem: non enim solūm lætamur, & gloriamur de iis rebus quas certi sum⁹ nos habere, vel habituros, sed etiam de iis, quas vel nos habere confidimus, vel habituros esse speramus, quamuis non sine timore. Vnde etiā iubemur in Psal. 2. exultare certitudinem absolutā, testis est idem Apostolus, qui ait 1. ad Cor. 4. Nihil mihi cōsciūs sum, sed nō in hoc iustificatus sum.

VNDICESIMUM testimoniū sumunt ex illo 2. ad Cor. 13. Vosmetipsos tentate, si estis in fide, annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus in vobis est, nisi forte reprobi estis?

RESPONDEO, loquitur Apostolus de præsentia Christi ad Cor. non secundum gratiam gratum facientem, sed secundum potentiā, providentiam, & miracula, quæ apud illos faciebat. Alioqui enim cum idem Apostolus in toto eo cap. & tribus præcedentibus, eos reprehendat, & fœneram vitionem cōminetur, quomodo consequens esset, vt affirmare vellet omnes illos eo tempore iustos fuisse?

Sed ex verbis præcedentibus perspicuum erit, de qua præsentia Christi apud Cor. loquatur Apost. Ecce, inquit, tertio venio ad vos. In ore duorum, vel trium testium stabit omne verbum. Prædixi & prædico, vt præsens iis, qui antè peccauerunt, & cæteris omnibus. Quoniam si venero, iterum non parca. An experimentū queritis eius, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Hoc est, vultis ne experiri animaduersionem Christi, qui per me tradat aliquos vestrum Sathana, in interitum carnis? Nam etsi Christus secundum infirmitatem carnis crucifixus fuit, tamen nunc immortalis regnat per potentiam Dei, & quos vult punire potest.

Et mox adiungit: Nam & nos infirmi sumus cum illo, sed vivimus cū eo ex virtute Dei in vobis. Vosmetipsos tentate, & c. id est, Nos quoque in vtroque, in infirmitate videlicet, & in potentia Christo similes sumus, & ideo secundum infirmitatem multa quotidie patimur, secundum potētiā signa, & prodigia facimus, & ex auctoritate Christi omnem inobedienciā castigare parati possumus. Id quod vel

ex vobis ipsis intelligere potestis. Nā si vos ipsi consideretis, & ea, quæ apud vos facta sūt, si quid fidei in vobis est, & nō estis traditi in reprobū sensum, facile cognoscetis, Christū in vobis esse, & res vestras administrare, & ipsū esse, qui per ministeriū nostrū tradit inobedienciā Sathana in interitum carnis. Hæc est Apostoli sententia, ex qua nihil omnino colligi potest pro certitudine gratiæ.

DODECIMUM testimoniū sumunt ex cap. 3. ad Ephes. Per quæ habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidē eius. In Græco nomine fiducia est *παρρησία*, id est, audacia: Audacia verò (inquit Caluinus) plus est quàm certitudo. Igitur per fidem plus quàm certi sumus, nos esse gratos Deo, atque inde ad Deum audacter accedimus.

RESPONDEO, audacia nō est certitudo, neque esse audacem, est esse certum, sed certitudo gignit audaciam. Itaque ex quadam certitudine summa & infallibili audaces sumus. Cæterum ea certitudo non est de iustitia nostra, sed de veritate mysteriorū fidei. Nimirum quia certissimi sumus ex fide Catholica, Christum pro nobis natum, passum, & mortuum esse, & eundem resurrexisse, & ascendisse in cælum, & nunc astante vului Dei pro nobis, inde nos tanto intercessore freti, audemus confidenter accedere ad thronum gratiæ, & sperare à Deo indulgentiam, iustificationem, sanctificationem, & alia id genus beneficia. Itaque paralogismus Caluini in eo consistit, quod per fidem accipiat notitiam propriæ iustificationis, quam non esse fidem, sed falsam persuasionem in primo libro copiosè probauimus.

TERTIUMDECIMUM testimoniū sumunt ex epist. 1. sancti Ioannis: nam in 3. cap. 3. sic legimus: Scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Et cap. 4. In hoc cognouimus, quoniam in ipso manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Et cap. 5. Scimus quoniam ex Deo sumus. Et ibidem: Qui credit in filium Dei, habet testimoniū Dei in se.

RESPONDEO primū, illæ voces, *scimus & cognoscimus*, non necessariò includunt certitudinem fidei diuinæ. Dicimur enim etiam scire & cognoscere ea, quæ ex signis & cōiecturis colligimus. Deinde, quæuis B. Ioannes in prima persona loquatur, tamen sententiæ illæ generales sunt, nō particulares. significat enim, eos translatos esse de morte ad vitam, qui diligunt fratres; & eos in Deo manere, & Deum in ipsis, qui habent in se Spiritum Dei; & denique eos ex Deo esse, qui iustè & sanctè viuunt. Loquitur autem sanctus Ioannes in prima persona, quia bona spe confidebat, vt vnus ex illis esse, qui diligunt fratres, qui habent spiritum Dei, & qui sunt ex Deo. Sicut etiā beatus Paulus, cum loquitur de prædestinatis, serè semper ita loquitur, quasi certus esset, non solūm se, sed etiam illos omnes, ad quos scribit, in numero electorum fuisse; quia videlicet, id cupiebat & sperabat.

Illud autem: *Qui credit in Filium Dei, habet testimoniū Dei in se*, nō est ad propositū. Quoniam non loquitur sanctus Ioannes de testimoniū nostræ iustificationis, sed de testimoniū diuinitatis Christi. Dixerat enim paulō antè: *Hoc est testimoniū Dei, quod maius est, quia testificatus est de filio suo*. Et mox subiungit: *Qui credit in filium Dei, habet testimoniū Dei in se*, id est, retinet, & conseruat, & acceptat testimoniū Dei, non de se, sed de filio Dei in se; qui autem non credit, nō recipit hoc testimoniū in se, & ideo mendacem facit eum, qui de filio testificatus est, cum dicit: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui*.

VLTIMVM testimoniū sumunt ex illo 2. Pet. 1. Satagite, vt per bona opera certam vestram vocationem, & electionem faciatis.

RESPONDEO, hoc testimoniū non adfertur à Lutheranis, & merito, quia cum eorum sententiā manifestè pugnat. Ipsi enim certitudinem suam priorem operibus esse volunt, non posteriorem. Sed neque Catharicum hæc auctoritas iuuat. Non enim certitudo, quæ ex

operibus

operibus nescitur, potest esse certitudo fidei, sed tantum coniecturalis, vt omitam quod Apostolus nō tam loquitur de certitudine ex parte subiecti, quàm ex parte obiecti. Id enim monet, vt per bona opera certam, id est, ratam, & firmam vocationem & electionem faciamus. Nam cum Deus nos elegerit, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius in caritate, ad Ephesios primo, illi electionem suam confirmant, & certam reddunt, qui sancti, & immaculati fieri student, & in caritate magis, ac magis, Deo adiuuante, proficiunt.

CAPVT X.

Soluuntur argumenta ex Patribus.

X patribus multa testimonia Catharinus adducit, quædam etiam hæretici, Kemnitius & Caluinus.

PRIMVS est Dionysius Areopagita in libro de diuinis nominibus, cap. 7. prope finem qui sic ait: Nouit penitus is, qui veritati coniunctus est, quàm benè se habeat, etiam si plures illum corripiant, quasi amentem.

RESPONDEO, fallitur Catharinus, existimans, loqui Dionysium de certitudine propriæ iustitiæ, cum ipse loquatur de certitudine Christianæ religionis, quæ stultitia eo tempore Gentilibus esse videbatur. Itaque sententiā Dionysij est, pios Christianos omnino scire, & certos esse, quàm bonū sit in Christiana religione viuere, quâuis propterea vt stulti à mudi sapiētibz arguatur. Et subiungit paulō post, sanctos martyres huc ipsi veritati quotidie libenter etiam cum vita periculo testimoniū dare. Certè autem sancti Martyres non pro sua iustificatione, sed pro Christi diuinitate mortem opperebant.

SECUNDVS est sanctus Basilius, qui in questionibus breuiter explicatis, quæst. 12. & 25. 6. quart. Quomodo certificatur anima, quod Deus dimiserit ei peccata? Et respondet: Si contemplauerit ipsam in affectu eius, qui dixit, inuoluntariò odio habui, & abominatus sum.

RESPONDEO, loquitur Basilius de certitudine cōiecturali, quæ satis est ad animæ tranquillitatem. Alioqui enim certitudinē fidei diuinæ, non potest gignere quiuis affectus, & odiū cōtra peccata, nisi Deus reuelare dignetur, affectum illū & odium esse purum, & sinceri, atque ex vera Dei caritate, nō ex solo pœnæ timore procedere.

TERTIVS est sanctus Gregorius Nazianzenus, cuius testimoniū adducit Kemnitius ex oratione de plaga grandinis: Quis scit, inquit, nunquid conuertatur, & peniteat, & relinquat post se benedictionem? at qui manifestè hoc scio. Ego diuinā clementiā sum fideiussor. Nam iram, quæ præter naturam ipsius est, remittet, & ad misericordiam, quæ secundum naturam eius est, conuertetur.

RESPONDEO, valdè acutus est Kemnitius, qui videt argumenta etiam vbi non sunt. Quid enim hoc testimoniū facit ad rem? affirmat verò Gregorius, se manifestè scire, Deum esse clementem, & nullis verè pœnitentibus indulgentiam denegare. Et verba illa Prophetica: Quis scit si conuertatur, & c. non falsā esse contendit, sed exponit, docens, dubitationem illam non pertinere ad ipsum Deum, quasi is non velit pœnitentibus veniā dare. Nulquam autē Gregorius dicit, se manifestè scire, omnes qui videntur pœnitentiam agere, ex animo illam agere, neque si fideiussorem nostræ pœnitentiæ, quam perfecte scire non poterat, fide diuinæ clementiæ, cuius ex diuinis literis certissimus erat, offerre non dubitat.

QUARTVS est S. Ioan. Chrysostr. cuius illa verba Catharinus proferit ex hom. 14. in epist. ad Rom. Quando verò spiritus testatur, quoniam relinquuntur ambiguitas? Et infra: Suprema illa essentia, quæ hoc & ipsū largitur, quod promittit, atque aded orare etiam iussu, testimoniū perhibente, quisnam de dignitate hac deinceps dubitare audebit?

RESPONDEO, Sanctus Ioannes Chrysostr. explicat verba beati Pauli de testimoniū, quod Spiritus sanctus perhibet, dum efficit in nobis, vt clamemus Abba

Pater. Ex quo testimoniū certissimè colligi ur, eos qui verè, & ex corde dicunt, Abba Pater, esse filios Dei. Nam ista vox est à Spiritu sancto, qui nulla ratione falli potest. At non dicit Chrysostr. omnes qui dicunt, Abba Pater, ex corde, & sicut oportet, illud dicere; ac per hoc nō affirmat Chrysostr. omnes qui dicunt, Abba Pater, hoc dicere, impulsos à Spiritu sancto, & proinde esse filios Dei. Itaque Chrysostr. sententiā conditionata est, non absoluta, generalis, non particularis.

QUINTVS est sanctus Cyrillus lib. 10. in Ioan. c. 3. qui sic ait: Cum non rectè à discipulo verba sua intellecta Christus videret, reperit rursus quod dixit, dilucidè docet, non solum cognitione ista communi, amicis se suis manifestaturum, sed excellentiori quodam fulgoris modo. Nam rudiores ab impio idolorum cultu ad cognitionem Dei vocati, solummodo per fidem discunt, quod vnus Deus, qui nos creauit, colendus est. Qui verò omni virtute mentem suam purgando apti iam ad maiora facti sunt, Spiritus illuminatione recepta, oculis animi habitantem in se Deum videbunt.

RESPONDEO, nulla est in hoc difficultas. Nam loqui videtur S. Cyrillus de notitia beata, quæ obtinebitur post hanc vitam, vt ex capite primo, & secundo intelligi potest. Proinde non distinguit rudiores à perfectioribus, id est, alios ab aliis in hac vita; sed eosdem ipsos rudiores in hac vita à seipsis perfectioribus in alia deinde, si loqueretur de notitia solius huius vitæ, diceremus, eum nō prædicare certitudinem fidei, sed notitiā maiorem, quam vulgus habere consueuerit.

Iam verò ex Latinis primus, quem adducunt, S. Cyprianus est. Cuius auctoris duo loca proferit Catharinus, vnum Kemnitius, primus locus est in libro aduersus Demetrianū, vbi sic legimus: Viget apud nos spei robur, & firmitas fidei, & inter ipsas seculi labentes ruinas erecta mens, & immobilis virtus, & de Deo suo semper anima secura.

SECUNDVS locus est in serm. de cæna Domini, vbi Cyprian. dicit, animam fidelem in perceptione Eucharistiæ mirabiliter affici, dum videt, quod Deus condonet, & quid etiam donet. Et addit, se donatam & sanctificatam agnoscens se habere, & lacrymis se baptizat.

TERTIVS locus est in libro de mortalitate, vbi hoc habentur verbi: Quis hic anxietatis & sollicitudinis locus est? quis inter hæc trepidus, & maestus est, nisi cui spes & fides deest? eius enim est mortem timere, qui ad cælum transire nolit. Eius est ad Christum nolle ire, qui se non credit cum Christo incipere regnare. Scriptum est enim: Iustus ex fide vivit: si iustus es, & fide viuisti, verò in Deum credis, cur non cum Christo futurus, & de Domini pollicitatione securus, quod ad Christum voceris amplecteris? item ibidem: Deus tibi de mundo recedenti immortalitatem pollicetur, & tu debitas? hoc est Deum omnino non nosse hoc est, Christū credentiū Magistru peccato incredulitatis offendere, hoc est in Ecclesia cōstitutum fidem in domo fidei non habere.

RESPONDEO, primū testimoniū omnino gratis adducitur. Fatemur enim apud omnes pios vigere spei robur, & fidei firmitatem, & animam de Deo suo semper esse securā. Sed negamus, inde sequi, vt certi sint certitudine fidei, de sua iustitia; vt enim securi de Deo viuamus, satis est, si certi sumus, Deū fidelē esse in omnibus verbis suis, & non deserere suos, nisi prius ipse deseratur ab illis.

ALTERVM quoque testimoniū non docet agnitionem certam certitudinem fidei, sed ex erimendalem, & coniecturalem, quæ non ex testimoniū, id est, verbo aliquo Dei, sed ex infusa diuinitatis lætitiā, & suauitate oritur.

TERTIVM testimoniū pugnat aduersus eos, qui de promissionibus Dei dubitant id est, qui non satis firmiter credūt, parata esse gaudia sempiterna diligentibus Deum, & spem talem non gerunt, qualis requiritur; & ideo nimis anxie mortem timent, & fugiunt. Nos autem non negamus, oportere fidem certissimam, quæ dubitationem prorsus excrudat, haberi de diuinis pro-

missionibus, & spem etiam talem, ac tantam, qua desiderium moriendi pariat, quamvis ea spes cum timore coniuncta esse debeat...

Reprehendi autem à sancto Cypriano trepidationem natam ex incredulitate, perpicuum est tum ex verbis citatis, tum etiam clarioribus ex verbis interiectis inter duo testimonia allegata.

At inquit Kemnitius hoc est, quod nos dicimus, diuinae promissioni fidem esse habendam etiam in particulari, ut ad nos pertinet...

Ceterum ex parte dispositionis nostrae, sine qua non iustificamur, potest locum habere formido. Promissio enim remissionis peccatorum & salutis, non est absoluta, ut Kemnitius somniat, sed conditionata...

Ergo cum ipse idem Kemnitius asserat, Catholicos ideo docere incertitudinem iustificationis, quia existant, eam pendere à conditione operum poenitentiae...

SECVNDVS ex Latinis, quem adducit Kemnitius, est S. Hilarius, cuius haec verba citat ex comment. in cap. 7. Marc. Regnum caelorum, quod Dominus in se esse positum est...

RESPONDEO, hoc testimonium verissimum est, sed ad rem propositam nihil pertinet. Non enim loquitur S. Hilarius de fide propria iustificationis, quasi vnuquisque sine ambiguitate credere debeat...

Loqui verò sanctum Hilarium de fide dogmatica resurrectionis, intelliget quicumque locum illum allegatum consulerit voluerit. Dixit enim paulò antè, quosdam ob praesentium delectationem, & futurorum desperationem fieri negligentes...

TERTIVS est Ambrosius, cuius duo testimonia profert Catharinus, vnum ex lib. 5. de Sacramentis, cap. 2. vbi dicit, animam post baptismum susceptum, videre se à peccatis esse mundatam.

A quitur Ambrosius: Quisquis illi fermento Christi adhaerescit, efficitur & ipse fermentum, tam sibi utilis, quam idoneus vniuersis, & de sua certus salute, & de aliorum acquisitione securus.

RESPONDEO, in priore loco docet Ambrosius, animam videre seipsum esse mundatam, quoniam ita sibi persuaderet, tum ex certa fide virtutis baptismi, tum ex bona spe, qua de sua dispositione gerit.

In posteriore loco loquitur de certitudine conditionali, non absoluta, ut sensus sit, cum qui adheret Christo, certum esse de sua salute, & de aliorum acquisitione, si Christo verè adhaereat, & in illo permaneat...

QUARTVS est S. Hieronymus, cuius testimonium adfertur ex comment. ad cap. 6. ad Galat. tractans enim Hieron. illa verba: Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans teipsum ne & tu iacteris...

RESPONDEO, non negamus esse quosdam, qui ex multis victoriis contra aliqua vitia probabilem certitudinem perseverantiae sunt adepti. Nam qui ad senectutem virgines peruenerunt, quod exemplum Hieronymus adfert, non immeritò certi, ac securi dici possunt de sua continentia.

Nihil autem pugnat hoc testimonium contra sententiam nostram: tum, quia sanctus Hieronymus loquitur de certitudine in aliquo certo genere virtutis, non absolute de iustificatione: tum, quia non loquitur de certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, sed de certitudine coniecturali, atque humana.

QUINTVS est sanctus Augustinus cuius vnum testimonium profert Caluinus, duo Kemnitius, multa Catharinus. Primus igitur locus est in tract. super Psalm. 88. Hoc dicit Deus, hoc promisit Deus: si parum est, hoc iurauit. Quia ergo non secundum opera nostra, sed secundum illius misericordiam firma est promissio, nemo debet cum trepidatione predicare, de quo non potest dubitare.

RESPONDEO, est argumentum hoc in specie magni, in rei veritate nullum. Nam non loquitur S. Augustinus de verbo, aut iuramento Dei, quod iste, aut ille sit iustus, sed quod Christus sit perpetuò regnurus in Ecclesia. Explicans enim versiculù illum: Iurauit David seruo meo, usque in aeternum praeferabo semen tuum, ait: In aeternum regnabit Christus in sanctis suis, hoc dixit Deus, hoc promisit Deus, &c.

SECVNDVS locus est in serm. 28. de verbis Domini: O homo faciem tuam non audebas attollere, oculos tuos in terram dirigebas, & subitò accepisti gratiam Christi, omnia tibi peccata dimissa sunt. Ex malo seruo factus es bonus filius. Ideo praesente non de operatione tua, sed de gratia Christi. Non ergo arrogatia est,

est, sed fides; predicare quod accepisti, non est superbia, sed deuotio. Ergo attolle oculos ad Patrem, qui te per lauacrum genuit, qui te per filium redemit, & dic Pater noster.

RESPONDEO, haec omnia libenter amplectimur, asserimus, predicamus, nec videre possumus, qua in re sententia nostra repugnet. Non enim hortatur August. recens baptizatus, ut certò credant, sibi remissa esse peccata ea certitudine, qua credunt Christum esse Deum; id est, certitudine fidei diuinæ, sed ut confidant, se per baptismum iustificatos, & filios Dei effectos, & ideo cum fiducia oculos ad Patrem attollant, & dicant: Pater noster. Ad hanc enim fiduciam gignendam abundè sufficit fides, qua certissime credimus per baptismum ritè collatum, & susceptum omnia peccata deleri, & gratiam iustificationis infundi, & praeterea bona conscientia, qua non reprehendat cor nostrum de obice diuinæ gratiae posito, id est, de affectu aliquo erga peccatù. Itaque nos ipsi, qui contendimus, non posse quenquam sine peculiari reuelatione, certò scire, certitudine fidei sibi remissa esse peccata, tamen quando Sacramenta percepimus, & cor nostrum non reprehendit nos magna cum fiducia, & securitate dicimus, Pater noster.

TERTIVS locus est in tract. 22. super Ioannem: Oportet omnes nos exhiberi ante tribunal Christi; & tu tibi audes promittere, quod in iudicium non venies? Absit, inquis, per hoc ego mihi promittere audeam: sed credo promittenti. Saluator loquitur, veritas pollicetur, ipse dixit mihi, qui audit verba mea, & credit ei, qui me misit, habet vitam aeternam, & in iudicium non venit. Ego audiui verba Domini mei, credidi. Iam infidelis cum essem, factus sum fidelis, sicut ipse monuit, transiit de morte ad vitam, ad iudicium non venio, non presumptione mea, sed promissione ipsius.

RESPONDEO, ex promissione Christi potest vnuquisque, ut sanctus Augustinus rectè docet, colligere, se transisse de morte ad vitam, & in iudicium non esse venturum. Ceterum, quaestio est, qua certitudine id possit colligere, id enim Augustinus non explicat. Nos verò dicimus, id eum posse colligere certitudine infallibili, planèque diuina, si promittentis fidelitas attendatur; sin autem consideretur dispositio propria, non maiorem certitudinem illi damus, quam coniecturalem. Quoniam promissio Christi non absoluta, sed conditionalis est. Non enim dixit absolute Christus, tu in iudicium non venies; aut ille in iudicium non veniet sed, qui audit verba mea, & credit ei, qui misit me, in iudicium non veniet. Vtrum autem ego verba eius, sicut oportet, audierim, & crediderim; mihi ipse non dixit, sed experientia mea; quae fallax esse potest, credere me oportet.

QUARTVS locus est super Psalm. 149. Est ergo modus gloriandi in conscientia, ut noueris fidem tuam esse sinceram, ut noueris spem tuam esse certam, ut noueris caritatem tuam esse sine simulatione.

RESPONDEO, loquitur sanctus Augustinus de notitia humana, & coniecturali; quae sufficit ad gloriã scientiae, de qua dicit Apostolus 2. ad Corinth. 1. Gloria nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae. Nam ibidem admonet Augustinus, cum hac notitia & gloria, posse consistere peccatum occultum, & ideo scriptum esse Proverbiorum vigesimo: Quis gloriabitur mundum se esse à peccato? sed quoniam, inquit, multa sunt adhuc, quae possunt forte offendere oculos Dei, lauda eum qui ista tibi donauit, tunc perficiet, quod donauit, id est, lauda eum, quod scias te multa peccata non fecisse, & non habere, & ipse dabit etiam ut auferantur, si quae habes occulta.

QUINTVS locus est in serm. 6. de verbis Apostoli ferè extremo: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ecce adiuuante ipsius misericordia spiritum Christi habemus ex ipsa delectatione iustitiae, integra fide, Catholica fide, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus.

RESPONDEO, hunc locum, quem tanti fecit Ca-

A tharinus, ut diceret, per eum planè obstrui ora omnium aduersariorum, dico nihil omninò concludere, si ambiguitas sententiae tollatur è medio. Illud enim, Catholica fide, non debet referri ad modum cognoscendi, sed ad signum, & coniecturam. Non enim significauit S. Augustinus nos Catholica fide cognoscere, Spiritum Dei esse in nobis; quasi Spiritum Dei esse in nobis, sit obiectum fidei Catholicae: Sed dicit, nos ex fide Catholica, quam habere nos experimur, tanquam ex quodam signo colligere posse, Spiritum Dei esse in nobis.

Hanc autem esse mentem sancti Augustini euidenter probamus ex eo, quod idem Augustinus coniungit cum fide Catholica delectationem iustitiae, dicens: Ex ipsa delectatione iustitiae integra fide, Catholica fide, Spiritum Dei in nobis esse cognoscimus. Nam vel particula, ex, refertur etiam ad fidem Catholicam, vel non refertur: si refertur; tunc sensus iste erit, ex delectatione iustitiae, & ex Catholica fide, tanquam duobus signis, spiritum Dei in nobis esse cognoscimus. Si non refertur; iste erit sensus, ex delectatione iustitiae, tanquam ex quodam signo cognoscimus fide Catholica, spiritum Dei esse in nobis. Hic autem sensus absurdissimus est, & repugnantiam inuoluit, quomodo enim Catholica fide cognoscimus, si ex iustitiae delectatione cognoscimus: fides enim Catholica, in diuina reuelatione, non in nostra delectatione niti debet. Itaque idem est, ac si quis diceret, sententiam aliquam se certissima demonstratione concludere ex argumento topico. Prior igitur sensus, qui verus est, Augustino tribui debet.

Adde quod cum Tridentinum Concilium, ipso etiam Catharino teste, definiat, non posse haberi de propria iustitia certitudinem fidei Catholicae; si Augustinus diceret contrarium, ut iam videtur Catharinus velle, pugnaret Concilium cum Augustino, & Catharinus cum Concilio. Quae si Catharinus concedere non audeat, non dicat etiam eo testimonio obstrui ora contra sententiam.

SEXTVS locus est in tract. 75. super Ioan. Tunc erit ut possimus videre quod credimus. Nam nunc est in nobis, & nos in illo. Sed hoc nunc credimus, tunc etiam cognoscemus. Ergo (inquit Catharinus) nunc fidei certitudine certi sumus, Christum esse in nobis, & nos in illo.

RESPONDEO, ita est; sed Christum esse in nobis, & nos in illo, non significat, in me, aut in te in particulari esse Christum per gratiam iustificantem; sed significat Christum esse in Ecclesia, ut caput in corpore, & Ecclesiam esse in Christo, ut corpus in capite.

SEPTIMVS locus in lib. 13. de Trinit. cap. 1. Fidem ipsam videt quisque esse in corde suo, si credit, vel non esse, si non credit. Et lib. 8. cap. 8. Qui diligit, inquit, magis nouit dilectionem, quam diligit, quam fratrem, quem diligit.

RESPONDEO, loquitur S. Augustinus de actione credendi & diligendi. Certissimi enim sumus nos credere & diligere, quãdo credimus & diligimus: sed vtrum actus illi sint, quales oportet, & vtrum ex habitu proficiantur, sine reuelatione sciri non potest.

OCTAVVS locus est in tract. 5. super epist. Ioannis: Nemo interroget hominem, redeat ad cor suum, si ibi inuenit caritatem securus sit, quia transiit à morte ad vitam.

RESPONDEO, caritas sine vlla dubitatione viuificat, & ideo si quis illam inueniat in corde suo, securus meritò esse potest. Ceterum quamuis possit vnuquisque in corde videre actum dilectionis, tamen (ut dixi) non potest certò cognoscere, sit ne ille actus vera caritas, an non. Proinde poterit quidem securus esse, quoniam ad hoc sufficit certitudo moralis, non tamen certus erit certitudine fidei, cui falsum nulla ratione subesse possit.

NONVS locus est in lib. de poenitentia medicina, c. 2. Dimittite nobis debita nostra, non dicimus pro iis peccatis, quae remissa credimus in baptismo, nisi de ipsa fide dubitemus.

RESPONDEO, illud (credimus) positum est pro eo,

quod est, existimamus, cœsemus, arbitramur. Vnde in lib. 2. aduersus Cresconium, cap. 28. eandem sententiam idem Augustinus repetens, vsus est verbo, *confidimus*; *Dimitte nobis*, inquit, *debita nostra, non dicimus, pro iis debitis, quæ semel in baptismo dimissa esse confidimus*. Illud autem, *nisi de ipsa fide dubitemus*, ideo positum est, quoniam si quis dubitet, an in baptismo peccata omnia deleantur, de ipsa fide baptisimi dubitare censetur; non quod fieri possit, vt vel propter defectum intentionis ministri, vel propter indispositionem suscipientis non sint deleta peccata, sed quia vt plurimum nulla est rationalis causa dubitandi de intentione vel dispositione, quod attinet ad baptismum ritè ministrandum & suscipiendum; & ideo si quis dubitet, de ipsa efficacia baptismi, hoc est, de fide Catholica dubitare videbitur.

DICENS, ergo talis certitudo haberi debet de remissione peccatorum in baptismo, vt omnem dubitationem prorsus excludat. Respondeo, ita esse, si per dubitationem intelligas eam animi dispositionem, per quam neutri parti assentiri quis audeat, illi enim dubij proprie sunt, qui ita fluctuant, vt nihil decernere audeant. At si per dubitationem intelligas formidinem, quam interdum habemus de contraria parte, etiam si vni parti assentiamur; nego talem certitudinem haberi debere, quæ dubitationem, id est, formidinem prorsus excludat. Sanctus autem Augustinus dicit, eos dubitare de fide, qui dicunt: *Dimitte nobis debita nostra*, pro iis peccatis, quæ in baptismo dimissa esse considerare debent; quoniam qui orant pro illis peccatis, videntur esse dubij priore modo, ac per hoc anxij & fluctuantes; quæ fluctuatio non præsumitur nasci, nisi ex defectu fidei de efficacia Sacramenti, vt dictum est.

DECIMVS locus est in tractatu super Psalm. 85. *Dicit vnusquisque fidelium, sanctus sum: non est ista superbia elati, sed confessio non ingrati*.

RESPONDEO, dicat sanè vnusquisque fidelium, qui nihil sibi concius est, ex bona spe, sanctus sum. Nam ex fide diuina non potest hoc dicere, nisi hoc ipsum Deus ei reuelauerit. Alioqui falsa esse posset fides, cum facillè fieri possit, vt aliqui sanctos se esse credant, & non sint.

SEXTVS est sanctus Leo in ferm. 2. de festo Pasche: *Variant se fidelium mentes, & intimos sui cordis affectus vera examinatione diuident, vt si depositum aliquid in conscientia suis de fructibus caritatis inuenerint, Deum sibi inesse non dubitent*. Et idem habet in ferm. 8. de Epiphania.

RESPONDEO, eadem est sententia S. Leonis, quæ S. Augustini in tract. 7. in epist. Ioan. De quo loco paulò antè loquuti sumus.

SEPTIMVS est sanctus Gregorius, in primo libro Dialogorum, cap. 1. *Mens quæ Sancto spiritu impletur, habet euidentissima signa sua, virtutes scilicet, & humilitatem, quæ si vtraque perfectè in vna mente conueniunt, liquet, quod de presentia sancti Spiritus testimonium ferant*.

RESPONDEO, loquitur sanctus Gregorius, de euidencia signorum, quæ quamuis tanta sit, quanta esse potest, semper tamen est euidencia figui, id est, coniecturalis; ac per hoc certitudinem efficit coniecturalem, non fidei diuinæ. Deinde, non videtur loqui sanctus Gregorius de notitia, quam vnusquisque habet de se, sed potius quam habet de aliis, in quibus videt, cum summis virtutibus humilitatem esse coniunctam.

OCTAVVS est sanctus Anselmus, in comment. ad cap. 8. ad Roman. *Per hoc, quod Spiritus sanctus caritatem nobis infundit, quia nos facit imitatores esse diuinæ bonitatis, vt diligamus inimicos: euidenti testimonio declarat mentem nostram, nos esse filios Dei*.

RESPONDEO, loquitur de euidencia signorum, vt paulò antè dicebamus, signum enim omnium maximum gratiæ Dei, est dilectio, ac præsertim inimicorum.

NONVS est sanctus Bernardus, quem pro sententia

A sua omnes adducunt, Lutherus, Caluinus, Philippus, Bucerus, Kemnitius: Et ex catholicis Catharinus. Is igitur in ferm. 1. de Annuntiatione Dominica habet hæc verba: *Si credis peccata tua non posse deleri, nisi ab eo, cui soli peccasti, & in quem peccatum non cadit, benè facis: sed adde adhuc vt credas, quia per ipsum tibi peccata donantur. Hoc est testimonium, quod perhibet in corde nostro Spiritus sanctus, dicens: Dimissa sunt tibi peccata tua. Sic enim arbitratur Apostolus, gratis iustificari hominem per fidem*.

RESPONDEO, sanctus Bernardus in eo sermone, proponit explicanda verba illa Psalmi, *vt inhabitet gloria in terra nostra*. Et statim in ipso principio, dicit, hanc gloriam esse illam, de qua loquitur Apostolus, 2. Cor. 1. *Gloria nostra hæc est testimonium conscientie nostræ*. Deinde docet, hoc testimonium conscientie, esse testimoniū quod perhibet Spiritus sanctus in corde nostro, non testimonium quod ipsi perhibemus de nobis. Et addit, esse testimoniū triplex, de remissione peccatorum, de meritis vitæ æternæ, de electione ad gloriam.

Vt autem quis habeat hoc testimonium triplex, & possit dicere: *Gloria nostra hæc est, &c.* Tria necessaria esse demonstrat. Primum est, vt quis credat, non posse haberi remissionem peccatorum, neque merita, neque vitam æternam, nisi per gratiam Dei. Et de hoc primo non est quaestio; certum enim est, hoc debere credi fide Catholica. Secundum est, vt quis credat, per Christum sibi indulgeri peccata, donari merita, & paratam esse vitam sempiternam. De hoc secundo, quaestio est, quo pacto intelligi debeat.

Aliqui ex Catholicis dicunt, sanctum Bernardum non loqui de fide Catholica, sed de fide, quæ haberi potest ex coniecturis & signis, vt sensus sit, debere hominem sibi persuadere, & credere sibi remissa esse peccata, non tamen id certò credere certitudine fidei diuinæ. Sed hæc responsio non videtur solidatam, cum sanctus Bernardus eadem voce (*credendi*) vtitur, quam dicit, credendum esse, non posse deleri peccata, nisi per gratiam, & cum dicit, credendum esse, per Christum remitti peccata; & in priore sententia sine dubio loquitur de fide Catholica, non de persuasionem ex signis; neque credibile est, eum intra duas lineas æquiuocationis vti voluisse: Tum quia mox adiungit de hac fide, quæ credimus, nobis per Christum remitti peccata, sic enim arbitratur Apostolus, *gratis iustificari hominem per fidem*. At certè non iustificamur per illam persuasionem ex signis, sed per veram, & Catholicam fidem.

Dico igitur, sanctum Bernardum loqui de fide Catholica, quæ credimus, Deum velle nobis peccata remittere, & re ipsa ex parte sua remittere, modò conditio impleatur, de qua paulò pòst dicemus: non autem loqui de fide, quæ absolute, & sine respectu dispositionis credamus, nobis peccata remitti, vt hæretici somniant. Id autem probo primum, quoniam sanctus Bernardus, sicut dicit, credendum esse nobis remitti peccata, ita etiam dicit in eodem loco, credendum esse nobis donari merita, & paratam esse vitam æternam; at idem Bernardus in epist. 107. & in ferm. 1. de Septuagesima, & alibi, disertis verbis dicit, de vita æterna consequenda spem nos habere, non securitatem.

DEINDE, idem Bernardus probare volens, nos debere credere, peccata per Christum nobis remitti, merita donari, & vitam æternam esse paratam, dicit, argumenta validissima esse Christi mortem, resurrectionem, & ascensionem. At hæc argumenta verè validissima sunt ad probandum, Deum velle peccata remittere, & ex parte sua re ipsa illa remittere, & merita donare, & vitam æternam parare. Non enim Christus mortuus est, resurrexit, & ascendit, vt ostenderet sine sua gratia, nõ posse deleri peccata, haberi merita, & vitam æternam, sed vt ostenderet, se velle ista omnia præstare; & re ipsa ex parte sua iam

præstare.

præstare. At non probant hæc argumenta nobis in particulari, sine vlla dispositione ex parte nostra, dimitti peccata, donari merita, & vitam æternam. Nam si ita esset, omnes homines iustificarentur, & saluarentur, quia pro omnibus Christus mortuus est, & resurrexit.

TERTIO, idem Bernardus paulò pòst (vt mox dicemus) aperte docet, multas condiciones ex parte nostra requiri, vt iustificemur & saluemur: non igitur docet, credendum esse absolute, nobis remitti peccata, donari merita, & vitam æternam.

Adde vltimò, quod cum Bernardus antea loquutus esset de potentia Dei, cum dixit, necessarium esse credere, non posse deleri peccata, haberi merita, & vitam æternam, nisi per gratiam Dei, recto ordine adiungit, credendum esse secundo loco, Deum velle delere peccata, donare merita, & vitam æternam, vt habeamus primò testimonium potentia, secundo testimonium voluntatis. Atque hæc de secundo.

TERTIVM, quòd necessarium esse demonstrat S. Bernardus est, vt nobis applicetur in particulari remissio peccatorum, & merita donentur, & spes vitæ æternæ conferatur, vt non solum habeamus testimonium potentia, & voluntatis, sed etiam executionis. Et in hoc tertio non dicit Bernardus, credendum esse, sed potius experendum, an habeamus condiciones, quæ requiruntur: Sic ergo (inquit loquès de applicatione in particulari) *inhabitat hæc gloria etiam hic in terra nostra, si misericordia, & veritas obuiant sibi, & sese iustitia, & pax osculatur. Præuenienti siquidem misericordia, vt veritas nostra conuersionis occurrat necesse est, ac de cetero sanctimoniam sectemur & pacem, sine qua nemo videbit Deum. Vbi enim conuergitur quis, tunc cum misericordia præuenit, sed nequaquam ingreditur, donec ei veritas confessionis occurrat. Et hoc quidem, vt declines à malo. Tam verò vt facias bonum, in tympano, & choro tibi psallendum est, vt ipsa mortificatio carnis tuæ, & penitentia fructus, ac iustitia opera in unitate, & concordia fiant*. Et infra: *Sanè quisquis ille est, in quo misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, iustitia, & pax osculata sunt, securè gloriatur, sed in eo, qui sibi testimonium perhibet, in Spiritu vtiq; veritatis*. Hæc ille.

Vides igitur sanctum Bernardum non docere, absolute credendum esse sine respectu operum, nobis remitti peccata; sed eum requirere conditionem conuersionis, confessionis, fructum penitentia, & simillum operum, ex quibus, vt ex signis quibusdam gignitur persuasio, & securitas gratiæ, non tamen certitudo fidei Catholica, vel diuinæ. Hunc locum fusiùs explicare volui, quoniam ex verbis huius sermonis perperam intellectis, duxit originem perniciofa illa hæresis de fide speciali, quæ magnam partem Septentrionis infecit.

CAPVT XI.

Soluuntur argumenta ex ratione.

PRÆTER testimonia Scripturarum & Patrū, multas quoque rationes colligit aduersarij.

PRIAM rationem ducunt ab exemplis sanctorum, qui certi fuisse narrantur de sua iustitia. Enumerant Kemnitius & Catharinus sanctos Patriarchas, Abel, Henoch, Noè, Abraham, & similes, quos ipsa scriptura commendat.

Sed facilis est responsio. Primum enim pauci illi viri, & ij valdè eximij, fortasse peculiari reuelatione certi fieri meruerunt de gratia, quam apud Dominum inueniunt. Certè ad Abraham manifestè dictū esse legitimus, Genes. 22. *Nunc cognoui, quod timeas Dominum*: id est, nunc te cognoscere feci, quod verus sis cultor & amator Dei. Sic enim exponit S. Augustinus, quaest. 57. & 58. in Genes. ex quo intelligimus, non esse commune omnibus iustis, vt se iustos esse certò sciant. Quandoquidem Patriarcha Abraham, tot annis piè Deo seruierat, & tamen tunc solum audire meruit: Nunc cognoui, quod ti-

A meas Deum, quando ad imperium Dei vnigenitum filium immolare decreuit. Deinde, scriptura dum sanctos commendat, & eorum iustitiam, & virtutes laudat, nos certos reddit, quibus id vtilissimum erat, potius quam illos.

SECUNDAM rationem perunt Kemnitius & Caluinus à veritate promissionum. Deus enim, qui mentiri non potest, gratiam promittit non solum in genere omnibus, sed etiam in particulari singulis. Id enim sonant illa verba, Zach. 9. *Eccc Rex tuus venit tibi*. Et Luc. 12. *Complacuit patri in te*. Addit Caluinus in Antidoto confirmationem ex Concilio Trident. *Concilium sess. 6. cap. 9. monet, vt nemo dubitet de efficacia passionis Christi: at nunquid in aère (inquit Caluinus) locanda est ista efficacia? Si efficax fuit Christi passio, certè mihi, & tibi fuit efficax, non Ideæ Platonicæ*.

RESPONDEO, multa de hac re diximus in primo libro, ideo breuiter nunc respondemus, primùm promissiones allegatas non esse particulares, sed generales. Illud enim: *Eccc Rex tuus venit tibi*, dicitur filia Sion, id est, toti Ecclesiæ. Et illud (*Complacuit patri in te*) dicitur toti gregi pusillo, id est, eidem Ecclesiæ. Deinde addimus, promissiones istas posse quidem etiam applicari singulis in particulari, sed tunc esse conditionatas, non absolutas. Non enim quæ promittuntur Ecclesiæ, conueniunt singulis hominibus, nisi illi per fidem, & caritatem incipiāt esse membra viua corporis Ecclesiæ, immo nisi prius renascantur ex aqua, & Spiritu sancto, & postea seruent omnia, quæ mandata sunt.

TERTIAM rationem sumunt idem ab efficacia, & proprietatibus fidei, & spei. Scriptura enim tribuit fidei plenissimam certitudinem, ad Heb. 10. Item vt sit conuictio & hypostasis, ad Hebr. 11. Et Iaco. 1. Fidei opponitur hæsitatio. Præterea ipsi etiam spei tribuit firmitas, & certitudo, imò & plenissimam ad Heb. 6. vbi etiam comparatur anchora propter stabilitatem & immobilitatem: Igitur promittenti Deo remissionem peccatorum, debet homo firmissimè ac certissimè credere & credere, sibi remitti peccata. Alioqui fides & spes dubia esse possent.

RESPONDEO, quòd attinet ad fidem, nulla est in hac parte difficultas. Fides enim certissima est. Neque vllus vnquam Catholicus dixit, fidem non esse certam, aut posse dubitari, vel eam formidine assentiri, in iis, quæ ad fidem pertinent. Sed paralogismus aduersariorum in eo positus est, quòd assumunt remissionem peccatorum, siue iustificationem vnus cuiusque, ad fidem proprie dictam pertinere, quòd falsum esse ostendimus in primo libro, neque possunt aduersarij vllum argumentum, non solum verè solidum, sed neque in specie solidum contra proferre.

Quod autem attinet ad spem; fatemur, eam quoque esse debere certissimam, sed in suo genere. Alia enim fidei, alia spei certitudo est. Duplex igitur in spe certitudo considerari potest, vna ex parte voluntatis, altera ex parte intellectus. Ex parte voluntatis certitudo spei est firma adhesio voluntatis ad rem speratam; & hæc maxima esse potest, etiam si ex parte intellectus non sit homo certus, se rem illam consecuturum. Imò videtur spes non solum non exigere, sed nec ferre posse ex parte intellectus certitudinem absolutam. Nam quod certò scimus nos habituros, non proprie speramus, sed simpliciter expectamus. Hoc enim modo animæ beatorum non proprie sperant corporum resurrectionem, sed tantum expectant, quia certissima sunt ex parte intellectus, eam sibi deesse non posse. Itaque hæretici nostri temporis, qui certitudinem absolutam ex parte intellectus requirunt de iustificatione, & salute, nullum locum spei proprie dictæ relinquunt.

Quamuis autem (vt diximus) absolutam certitudinem

spes

spes non requirat ex parte intellectus, tamen habet etiam ex parte intellectus duplicem certitudinem. Prima oritur ex fundamento spei primario, quod est promissio Dei. Certi enim sumus, Deum non posse fallere. Et siquidem nihil requireretur ad iustificationem, vel salutem, nisi promissio Dei, haberemus etiam de his rebus absolutam, & infallibilem certitudinem: tamen quia requiruntur etiam alia, de quibus non sumus tam certi, ideo spes non expellit omnem timorem. De hac certitudine, ex parte fundamenti, loquitur Apostolus 2. Timot. 1. *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est depositum meum servare in ultimum diem.* Et ad Hebr. 6. *Interposuit (Deus) insurandum, ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum solatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propositam spem, quam sicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam.*

ALTERA certitudo spei ex parte intellectus oritur ex caritate, ac per hoc non convenit nisi hominibus iustis. Amicus enim ab amico omnia bona sperare potest, neque periculum est, ne confundatur. De hac certitudine scribit Apostolus ad Rom. 5. *Spes autem non confundit, quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris.* Et siquidem amicitia ista cum Deo corrumpi non posset, infallibiliter, & absolute de salute securi essent, qui caritate cum Deo coniuncti sunt: tamen quia dum peregrinamur à Domino fieri potest, ut qui amicus est, iterum fiat inimicus. Idcirco non possunt etiam iusti sine timore aliquo vivere.

Habemus igitur spem Christianorum certissimam esse, tum ex parte voluntatis, tum ex parte intellectus; sed ex parte intellectus certitudinem absolutam, & infallibilem habere, ratione fundamenti, & ratione formæ, id est, ratione promittentis Dei, & ratione caritatis, quæ est forma spei: & solum ratione propriæ dispositionis formidinem aliquam habere coniunctam.

QUARTA rationem ducunt aduersarij ex natura, & efficacia sacramentorum. Sed aliter hoc argumentum texunt hæretici, aliter Catharini. Hæretici sic ratiocinantur, sacramenta sunt instituta ad obsequendam gratiam per Christum acceptam, vel quæ per Christum accipiuntur, ut nimirum hoc symbolo externo sustentetur fides, & certi reddamur de eo, quod non videmus. Igitur qui dicit, baptizatos non esse certos de remissione peccatorum, iuriam sacramentis facit, & ipsi etiam Deo, quasi iactantia signa instituerit. Præterea, cum minister absolute in Christi nomine pronunciat: Ego te absolvo, vel est certum quod dicit, vel incertum; si certum, igitur peccat qui non credit, se certo esse absolutum, ac per hoc iustificationem: si est incertum, igitur peccat minister, tam audacter pronuncians Christi nomine, quod fortasse est falsum: *Et possit ei dici* (inquit Lutherus) *Domine tu mentiris.*

Catharini autem in hunc modum argumentum proponunt, sacramenta non ponenti obicem certo gratiâ conferunt; potest autem qui sacramentum recipit, certo scire à se obicem nullum poni; igitur potest idem ipse certus esse, sibi peccata esse dimissa.

RESPONDEO, falsè assumunt hæretici sacramenta instituta esse præcipue ad fidem sustentandam, & nos certos de Dei voluntate reddendos: nam (ut in lib. I. de sacramentis, in genere demonstrauimus) si ita esset frustra baptizarentur infantes & amenes, qui eiusmodi effectus capaces non sunt. Potissima igitur causa institutionis sacramentorum est, ut sint instrumenta iustificationis efficiendæ. Et ideo sanctus Paulus ad Tit. 3. non dixit, certos nos fecit, sed, *saluos nos fecit per lauacrum*; neque lauacrum dixit certitudinis (ut sic loquar) sed, *regenerationis & renouationis.* Et ad Ephes. 5. non dixit, certam faciès Ecclesiam, sed, *mundans eam lauacro aqua in verbo vitæ.* Concedimus tamen sacramenta non solum esse causas, sed etiam signa iustificationis, & quidem infallibilia ex parte sua, non absolute. Non enim significat cæremonia

A illa baptismi, hominem absolute lauari, & mundari à peccato; sed lauari & mundari, quod attinet ad vim, & efficaciam sacramenti, modò non impediatur effectus per indispositionem suscipientis. Requirit autem dispositionem fidei & penitentiam, & posse fieri, ut quis fidem & penitentiam simulans ad baptismum accedat, neque hæretici negant.

Itaque non sunt fallacia signa, neque potest dici ministro, Domine tu mentiris, si quis fortè ficto corde accedens à ministro, qui id ignorat, simpliciter baptizetur. Non enim ille, cum dicit, ego te baptizo, aliud significat, nisi ego sacramentum tibi præbeo, quod vim habet omnia peccata delendi, vel (quod est in me) ablucio te, & mundo à sordibus peccatorum. Et hoc ipsum est, quod credere tenetur, qui sacramentum recipit, nimirum sibi remitti peccata vi sacramenti illius, nisi fortè ipse per indispositionem suam in causa sit, cur non succedat iustificationis effectus.

Iam verò ad Catharinum respondeo, argumentum eius rectè concludere, posse cum, qui non est sibi conscius fraudis alicuius, certum esse de remissione peccatorum, sed certitudine quadam humana & morali, non certitudine fidei. Quoniam (ut supra ostendimus) non potest haberi certitudo fidei (si reuelationem remoueas) de intentione ministri, siue qua non perficitur sacramentum, neque de remotione omnis impedimenti, cum fieri possit, ut aliquis non sit sibi conscius obicis, & tamen re ipsa obicem ponat, cum affectum gerat ad peccatum aliquod lethale, quod esse peccatum ignorat.

QUINTAM rationem ducit Kemnitius ab origine sententiæ nostræ. Scribit enim eam ortam esse ab errore Phariseorum & Nouatianorum. Quod inde probat, quoniam Pharisei (ut ipse dicit) non dubitabant de remissione peccatorum in genere, sed murmurabant, quia Christus iubebat homines considerare, sibi in particulari dimissa esse peccata. Nouatiani verò (ut ex Ambrosio de penitentia, & ex historia tripartita, lib. 8. Kemnitius citare se dicit) non dubitabant in genere posse dimitti peccata, sed an minister deberet certo affirmare, an dubitauerit, in particulari penitentibus peccata dimitti.

RESPONDEO, hæc verò non argumenta, sed imposturæ & mendacia sunt. Nam Euangelium apertissime testatur, Phariseos non murmurasse, quòd Christus iuberet in particulari fiduciam concipi de remissione peccatorum, sed quòd se Deum facere videretur, dum potestatem peccata relaxandi soli Deo propriam sibi sumebat. Si enim Pharisei loquuntur, Marci 2. *Quid hic sic loquitur? blasphemat. Quis enim potest peccata dimittere, nisi solus Deus?* Et Luc. 7. *Quis est hic, qui etiam peccata dimittit?* Adde quod Dominus nõ iussit, homines credere fide Catholica, sibi peccata esse dimissa, sed tantum confidere. Quod ipsum Catholici omnes docent, quippe qui sciunt fidem, & fiduciam nõ esse idem; & posse hominem confidere sibi remissa esse peccata, etiam si ex parte intellectus, non habeat eius rei certitudinem absolutam.

Quod ad Nouatianos pertinet, mirum est, cur audeat Lutherani nobis errorem Nouatianorum tribuere, cum ipsi verissimi sint Nouatiani. Nam error Nouatianorum ille erat, quod nullum in Ecclesia sacramentum penitentiam, & reconciliationis agnoscebant distinctum à baptismo. Quod ipsum Lutherani omnes docent. Sed quoniam nouum Satanas inspirauerat Nouatianos, ut dicerent per memoriam baptismi posse homines reconciliari, quod Lutherani postea inspirauerunt; ideo Nouatiani lapsos post baptismum monebant, ut cum Deo agerent, in Ecclesia enim non esse potestatem reconciliandi. Sic Ambrosius loquitur lib. 1. de penitentia, cap. 1. *Aut Nouatiani se Domino deferre reuerentiam, cui soli remittentorum criminum potestatem permittunt.* Et Socrates lib. 8. Tripart. & lib. 4. historię suæ, cap. 23. *Nouatus, inquit, Ecclesiis*

scribebat,

scribebat, ne eos, qui demonibus immolauerat, ad Sacramenta suscipere, sed inuitarent quidè ad penitentiam, remissionem verò Dei relinqueret potestati, cui soli est peccata remittere.

Postremam rationem ducunt ab absurdo. Nam valde absurda videntur esse doctrina, quæ perpetuam dubitationem, hæsitacionem, & fluctuationem docet. *Qualis* (inquit Kemnitius) *est illa doctrina, cuius effectus, summa, & finis est, ut anxie conscientie, quærentes consolationem, reiciantur in perpetuas hæsitaciones, & dubitaciones suæ cum Deo reconciliationis, salutis, & vitæ aternæ?*

RESPONDEO, Posset hoc argumentum, si rethorici liberet, multò verius in aduersarios retorqueri, qui miseris animas quærentes consolationem ita seducunt, ut in vanissimam fiduciam, & temerariam præsumptionem præcipitare non dubitent. Sed his omisiss, dico nullum esse Catholicum scriptorem, qui doceat oportere homines perpetuò dubitare, & hæsitare de sua cum Deo reconciliatione.

Tres enim videntur numerari inter catholicos de hac quæstione sententiæ, quarum Vna, quæ est Ambrosij Catharini, non solum dubitationem omnem excludit, sed etiam addit posse iustos habere de sua iustificatione certitudinem fidei diuinæ, de qua sententia non potest Kemnitius queri.

ALTERA sententia non docet quidem certitudinè fidei diuinæ, tamen affirmat posse, imò etiam solere præsertim homines perfectos ad eam securitatem venire, ut nullam habeant de sua iustificatione formidinem; planè ad eum modum, quod credimus sine vlla hæsitacione, & formidine deceptionis, Cæsarem inperasse in Italia, Alexandrum in Græcia, Ciceronem Oratorem, Liuium Historicum, Virgilium Poëtam fuisse; Constantinopolim esse urbem in Thracia, & Antiochiam in Syria, quamuis neutram viderimus.

De qua etiam sententia nõ video cur Kemnitius queri possit. Quamquam (ut verum fatear) mihi hæc sententia non probatur; Tum quia Concilium Trident. sess. 6. cap. 9. docet, neminem esse, qui dum considerat suam infirmitatem, & indispositionem, non possit de sua gratia formidare, ac timere, Tum etiam quia exempla sanctorum Iobi, Davidis, Pauli, Hilariionis, & aliorum perfectissimorum hominum supra citata contrarium persuadent. Tum denique quoniam de Cæsare, Alexandro, Cicerone, Liuiio, Virgilio, Constantinopoli, & Antiochia, aiiisque similibus rebus ideo non dubitamus, quoniam habemus plurimos oculos testes, nec vquam in eiusmodi rebus accidit deceptio; vel multis seculis res celebrata est, & nemo vquam contradixit, & eiusmodi res sunt, quæ sub aspectu cadunt, & facili negotio cognosci possunt. Sepe etiam nihil ad nos pertinet, & ideo malum simpliciter credere, quàm anxie quætere, vtrum sic, an aliter se habeant. At negotium iustificationis, & salutis aternæ ad nos maximè pertinet, neque vllos habemus de ea re testes oculos, & scimus non paucos vehementer esse deceptos, & res est altissima, atque abdita valde.

TERTIA sententia, quæ cõmunior in Ecclesia est, nõ tollit quidem omnem formidinem, tamen tollit omnem anxietatem, & hæsitacionem, & ipsam etiam dubitationem, si dubius dicatur, qui nõ audet alteri parti assentiri. Neque enim bona est argumentatio, Catholici non habent certitudinem fidei de sua iustificatione, igitur semper dubitant, hærent, anxij sunt. Sicut neque contrà rectè quis concluderet; Catholici non sunt anxij, neque hæsitant de sua iustificatione, igitur certi sunt certitudine fidei, sibi remissa esse peccata. Datur enim aliquid mediũ inter hæc extrema, videlicet certitudo quædam moralis. Ex parte intellectus, & spes, ac fiducia ex parte voluntatis.

Porro solidam cõsolationem, & pacem, ac tranquillitatem, & lætitiã interiolem longe melius gignit in Catholicis bona conscientia, contritio, caritas, studiũ bono-

rum operum, frequens Eucharistiæ perceptio, visitatio Spiritus sancti, quæ est manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Quia inanis illa fiducia, & verè temeraria præsumptio in Lutheranis; Nam de bona conscientia scribit Apostolus. 2. Cor. 1. *Gloria nostra, hæc est, & testimonium conscientie nostræ.* Et S. Ioannes, in epist. 1. cap. 3. *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiducia habemus apud Deum.* De vera cõtritione scribit Salomon, Proverb. 14. *Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscbitur extraneus.* Verè enim incredibilis læticia oritur ex eo, quod quis videat se amarissimè peccata sua destitisse. Porro caritas nihil prius gignit quàm gaudium & pacem. Inde enim dicitur, Galat. 5. *Fructus Spiritus est caritas, gaudium, pax, &c.*

Sed ex patientia (ut alia nunc omitta) solidissima oritur cõsolatio. Nam ut ait Apostolus, Rom. 5. *Gloriamur in tribulationibus, quia tribulatio patientiã operatur, patientiã probationem; probatio verò spem, spes autem non confundit, &c.* Et 2. Cor. 7. *Repletus sum cõsolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostrâ.* Et c. 8. *Notum* (inquit) *vobis facimus, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedonia, quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudij ipsorum fuit.* Et Iacobus, ca. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cū in tentaciones varias incidieris, si tētes quod probatio fidei vestra patientiam operatur, patientiã autem opus perfectum habet.* Et ante hos omnes Propheta Dauid: *In tribulatione* (inquit) *dilatasti mihi.* Et rursus: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo cõsolationes tuæ lætificauerunt animam meam.*

Sancti quoque Patres, quorum testimonia perperam adduxerunt aduersarij pro certitudine fidei, & præsertim Cyprianus, Ambrosius, Augustinus, Leo securitatè animæ, non ex fide remissionis peccatorum, sed ex cõscientiæ caritatis, & operum bonorum colligebant. Placet autem nomine aliorum sancti Bernardi testimonium hinc adscribere, ut omnes intelligant, vnde petenda sit solida cõsolatio. Sic igitur loquitur in sermon. 69. in Cantica: *Quanta putas ex hac mansione inter animam, & verbum familiaritatis gratia oritur? Quanta de familiaritate sequatur fiducia? Non est (ut opinor) quod iam talis anima dicere vereatur, dilectus meus mihi, quæ ex eo quod se diligere, & vehementer diligere sentit, etiam diligi nihilominus. Vehementer non ambigit, ac de sua singulari intentione, sollicitudine, & opera, diligentia, studique quo incessanter, & ardentè inuigilat quemadmodum placeat Deo, æquè hæc omnia in ipso indubitanter agnoscit, reuertens promissionis eius: in quam mensura mensi fueritis remetietur vobis. Ergo ex propriis, quæ sunt penes Deum agnoscit, nec dubit at se amari quæ amat. Et infra: *Fides quomodo non solum de amore suo certum te reddat, si quidem tu ames illum, sed etiam de sollicitudine sua, quam pro te gerit, si te senserit sollicitum sui.**

Hanc igitur certitudinem libenter agnoscimus, quæ non oritur ex præsumptione imputatæ iustitiæ, neque est certitudo fidei catholice, sed oritur ex caritatis, & operum bonorum experimento, ac per hoc moralis, & cõiecturalis certitudo nominari potest.

CAPVT XII.

Refellitur error de certitudine Prædestinationis.

HACTENVS primum errorè ex illis quinque, quos initio huius libri proposuimus, expugnabere conati sumus. Sequitur ut aduersus secundum breuiter disseramus.

SECUNDVS error eorum erat, qui non solum de præsentī gratia, atque iustitia, sed etiam de prædestinatione, atque electione ad gloriam & certitudinem fidei haberi contendunt. Docuit hunc errorem Martinus Bucerus, in Colloquio Ratisbonensi. Nam extat in eo Colloquio inter alios titulos, vnus de firmissima aternæ salutis fiducia, & certitudine, & in eo affirmat Bucerus, non esse verum Christianum, qui non eadem fidei certi-

tudine, Credit se habiturum esse vitam æternam, qua credit, Christum esse, & Deum etiam esse. Idem etiã docet in lib. de concordia, in conciliatione articuli de iustificatione: Idem quoque docet Petrus Martyr, in comment. ad c. 8. epi. ad Ro. Eundem errorem mordicus defendit Ioannes Caluinus, in lib. 3. Insti. c. 2. ubi sic loquitur, §. 16. *Verè fidei non est, nisi qui solida persuasione Deum sibi propriè persuasus, de eius benignitate omnia sibi pollicetur, nisi qui diuine erga se beneuolentiæ promissionibus fretus, indubitatam salutis expectationem præsumit.* Vide eundem §. 40. & in Antidoto Concilij. In eodem errore versatur Kemnitius, in Examine Concilij Tridentini. Reprehendit enim quòd Concilium docet, sess. 6. c. 12. neminem sine peculiari reuelatione, certò statuere debere se esse ex numero prædestinatorum. Affirmat verò Kemnitius, hanc falsam esse doctrinam, & probat ex cap. 8. ad Rom. Ex verbo Dei posse, ac debere omnes iustificatos certò statuere, de sua prædestinatione.

Cæterum hic error pugnat cum scripturæ diuinæ testimonio, cum sententiis sanctorum Patrum, & cù manifestata, atque apertissima ratione.

PRIMUM igitur, Apostolus Paulus ad Ro. 11. de Prædestinatione disputans, refert hoc mysterium inter altissima Dei secreta, exclamans: *O altitudo diuinitarum, sapientiæ, & scientiæ Dei, quæ inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Et quis nouit sensum Domini, aut quis cõsiliarius eius fuit?* Et quæuis hæc altitudo secreti præcipuè respiciat causam; cur Deus vnũ eligat, alterũ nõ eligat: tamẽ indicat etiã nõ posse sciri sine reuelatione, quæ Deus elegerit, & quæ nõ elegerit. Nã ex hoc ipso, quod ignoramus, quid moueat Deum, vt hunc potius, quã illũ eligat, & in eius voluntatem rem totã referre cogimur; intelligimus non posse aliã via cognosci quem eligere, & quem non eligere uoluerit, nisi per reuelationẽ specialem, qua suam ipse voluntatem alicui manifestare dignetur.

SECUNDO, Scriptura hortatur omnes fideles ad timorem, cum ait Rom. 11. *Tu autẽ fidei stas, noli altũ sapere, sed time, ne forte & tibi nõ parcat.* Et 1. Cor. 10. *Qui stat videat ne cadat.* Et Phil. 2. *Cũ timore, & tremore salutẽ vestrã operamini.* Et Apoc. 3. *Tene quod habes, ne forte aliõ accipiat coronam tuã.* Et in epi. 2. idem Ioannes. *Videte (inquit) ne perdati ue operati estis.* Et in Plal. 1. *Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore. Apprehẽdite disciplinam, ne quando irascatur Dominus, & pereatis de via iustã.*

Ad hæc, & similia respõdent Caluinus, & Kemnitius, hæc dici ad excutiendum torpore, & carnalem securitatẽ, quæ homines in operibus bonis negligentes faciunt; non quod reuera periculum sit, ne veri fideles excidant à salute. At verum quidem est, nullum esse periculum, ne prædestinati salutem æternam perdant, & terrores illos à Spiritu sancto, per scripturas sanctas adhiberi, vt electi ad sollicitudinem, & diligentiam, excitentur: sed hæc omnia locum habent in iis, qui prædestinationem suã ignorant, non in iis, qui de illa certissimi sunt. Nam qui certò persuasi sunt, se omninò saluandos, non possunt timere, ne excidant à salute; imo nec debent timere, si id certò credunt certitudine fidei, quomodo credunt Christum esse Deum; nam isto suo timore iniuriam fidei facerent.

Proinde si vera esset responsio hæreticorum, Spiritus S. hortaretur electos ad infidelitatẽ, cum hortatur ad timorem amittendæ salutis. Quemadmodum enim si quis admoneret fidelem vt timeret, ne fortè non sit verum, Christum esse Deum; ad impietatẽ sine dubio eum impellere videretur. Ita prorsus Spiritus S. (quod blasphemũ est cogitare) ad impietatem prouocaret electos, dum hortatur vt timeant, ne fortè excidantur, ne pereant de via iusta, ne amittant coronam suam. Igitur qui timere iubemur, non debemus, nec possumus certò credere certitudine fidei, nos esse de numero saluandorum.

TERCIO, Scripturã disertis verbis docet, salutẽ pen-

dere à conditione operum, Matth. *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum colorum.* Matt. 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Rom. 8. *Quod si filij, & heredes, si tamen compatimur, vt & conglorificemur.* 2. Tim. 2. *Si commortui sumus, & conuicemus.* Et ibidem: *Non coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* At concedunt aduersarij nullam esse posse certitudinem salutis, si ea pendeat à conditione operum: vnde igitur tam confidenter affirmant se de salute, & vita æterna esse certissimos?

Respondent fortasse, hæc omnia se habere non in se, sed in Christo, cuius facti sunt membra per fidem. Sic enim iubet Caluinus, vt fidelis non respiciat se, & opera sua, sed respiciat Christũ, non vt extra se positum, sed vt in se manentem, & omnia bona sua cõmunicantem. Sed hæc responsio non est solida. Nã Christus ipse requirit à membris suis, vt ipsa etiam benè operentur, & tanquam vitis requirit, vt palmites fructum ferãt. Alioqui excisionem minatur: *Ego sum vitis vera* (inquit Ioan. 15.) *& Pater meus agricola est. Ommem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum.* Et infra: *Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palme arset, & colligẽt eum, & in ignem mitet, & ardebit.* Non igitur sufficit ad salutẽ, infertũ esse in vitam Christũ, nisi quis vt palme fructũ bonorũ operum pariat. Deinde, cum Dominus ait: *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Et: *Si vis ad vitam ingredi, &c.* Non significat vt membra iustitiam capitis sibi arroget, sed vt ipsa quoque operentur, & iustitiam faciãt; vt perspicuum est ex sequentibus, ubi ait Matth. 5. *Ego autem dico vobis, diligite inimicos vestros &c.* Et Matt. 19. *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & habebis thesaurum in celo.*

Respondere solent, opera quidem requiri, sed non vt conditionem, à qua pendeat promissio vitæ æternæ, sed qua fides vera nõ est, nisi sit viuã, & fructificet opera bona, nam peccata, id est, opera carnis excutiunt fidem, & effundunt Spiritum S. At non laboramus hoc loco cur sint opera necessaria: contenti sumus, si detur nobis, ea necessariò exigì, & sine illis nõ obtineri vitam æternam. Hinc enim euidenter concludimus, sine diuina reuelatione neminem certò statuere posse, se esse de numero electorum, cù nemo, ipsis etiã aduersariis testibus, certò statuere possit, se facturum omnia illa bona opera, quæ Christus fieri iubet.

QUARTO, Scriptura testatur, multos ad tẽpus credere, & postea circa fidẽ naufragare, & perire, vt pater Luc. 8. de femine quod cecidit super petram, quod exponit Dominus de iis, qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Et 1. Timoth. 4. *Spiritus manifestè dicit, quia in nouissimis diebus discedent quidã à fide.* Et cap. 9. *Quam quidam appetentes errauerunt à fide.* Qui autẽ à gratia & fide exciderunt, nullam certitudinem habent suar restitutionis in gratiam, imò Scriptura dicit, hoc planè esse incertum. Cum ait 2. Timoth. 2. *Ne forte det illis Deus penitentiam, & respiciant.* Et Ioel. 2. *Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus?* At si multi credẽtes à veritate postea aberrant & reprobi fiunt, igitur non erant illi certi ex fide se perseueraturos; alioqui falsa fuisset eorum fides. Non potest autẽ certitudo prædestinationis haberi sine certitudine perseuerantiæ, cum perseuerantiæ sit effectus maximè proprius prædestinationis, & sine perseuerantia non possit impleri prædestinatio; igitur neque de prædestinatione homines illi certi fuerunt ex fide. Ac per hoc falsum est, omnes fideles certos esse certitudine fidei de sua prædestinatione.

Ad hoc argumentum vtrumque respondere potest Caluinus, quippe qui negat habuisse veram fidem illos qui non perseuerant. Quem errorem paulò post refellimus. Kemnitius verò nihil omninò respondere potest. Ipse enim apertè fatetur, posse fideles excidere à gratia, & nõ perseuerare, & tamẽ audacter affirmat debere eos,

qui

qui fidẽ habent certò statuere se esse prædestinatos. Quæ quàm malè inter se cohæreant, nemo non videt. Nam si omnes debent ex fide certò statuere se esse prædestinatos, & tamen possunt non perseuerare, & per hoc non saluari, igitur vel potest falli prædestinatio Dei, vel potest homo ex fide certò credere id, quod est incertum, & quod fieri potest, vt sit falsum.

Respondet Kemnitius, fidem semper esse veram; quia quod aliqui non perseuerant, non fit ex eo quod Deus nolit conseruare eos vsque in finẽ, sed quia ipsi per opera carnis fidem excutiunt. At inepta solutio est. Hoc enim est quod nos vrgemus, non posse vllum ex fide certum esse, se ad numerum electorũ pertinere, quia potest fieri, vt excutiat fidem, & tandem sit reprobos. Nam cum vera fides possit esse in eo, qui reuera coram Deo reprobus est, cum præsciatur non perseueraturus; euidẽter sequitur, vt vel fides non doceat eum esse de numero electorum, vel fides sit falsa; quomodo enim reprobos credere potest ex fide vera se non esse reprobũ, sed electũ?

Ad hæc testimonia Scripturæ addi possunt etiam testimonia Patrum. S. Ioannes Chrysostomus homil. 11. in epi. ad Philipp. Si Paulus (inquit) qui tanta passus est, nõdũ de resurrectione illa securus fuit, quid sanè nos docemus?

S. Hieronymus lib. 2. aduersus Pelagianos: *Ne beatum (inquit) dixeris quempiam ante mortem, quamdiu enim viuimus, in certamine sumus; quandiu in certamine, nulla est certa victoria.*

S. Augustinus lib. 11. de ciuit. Dei, ca. 12. *Licet (inquit) sancti de sue perseuerantiæ præmio certi sint, de ipsa tamen perseuerantia sua reperuntur incerti. Quis enim hominum se in actione profectũque iustitiæ perseueraturum vsque in finem sciat, nisi aliqua reuelatione ab illo fiat certus, qui de hac re iusto, latenteque iudicio non omnes instruit, sed neminem fallit?*

Martinus Bucerus, in lib. de concordia, sub finem cõciliationis, articuli de iustificatione, hunc vnum locum sibi ipsi obiecit, & duas adhibuit responsiones, sine malis dicere tergiversationes. Primò dicit, sanctos ex se non posse certò statuere, an sint perseueraturi; tamẽ quia vocati sunt ad sempiternum Christi consortium, ex fide debere omnino certos esse, se vsque in finem perseueraturos. Secundò dicit, Augustinũ loqui de certitudine scientiæ, nõ de certitudine fidei. At si sancti ex se statuere debeant, id est, viribus naturæ suæ; certò statuere debent, se nõ perseueraturos. Quo modo enim sine Dei gratia perseuerarent? Itaque si ex se statuere debent, non sunt incerti, vt Augustinus dicit, sed planè certi.

Dicit fortasse Bucerus, illud (ex se) non debere ad vires perseuerandi referri, sed ad cognitionem, vt sensus sit, sanctos non posse statuere certò se perseueraturos ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei omnino posse. At contra, nam de præmio perseuerantiæ non sunt certi ex se, id est, ex lumine solius rationis, sed ex lumine fidei: & tamen Augustinus scribit, de præmio perseuerantiæ sanctos esse certos, de ipsa perseuerantiã incertos. Preterea si certi essent sancti ex lumine fidei de sua perseuerantia, omnes, qui fide præditi sunt, hanc certitudinem haberent. At Augustinus dicit, non omnes sanctos, id est, non omnes qui fidem habent, esse de hac re certos, sed illos tantũ, quibus Deus per specialem reuelationem id manifestare dignatur. Vult igitur Augustinus non solum ex se, sed etiam ex fide, & non solum certitudine scientiæ, sed etiam certitudine fidei sanctos de sua perseuerantia esse incertos.

Sed vt omnem tergiversandi occasionem Bucero auferamus, addamus alia duo loca in libro de correptione, & gratia, cap. 13. *Quis (inquit) ex multitudine fidelium, quamdiu in hac mortalitate viuunt, in numero prædestinatorum se esse præsumat?* Item in libro de bono perseuerantiarũ, capite 13. *Ad quam uocationem (secundum propositum, quæ*

propria est electorum) perinere, nullus est homo ab hominibus certa assueuatione dicendus, nisi cù de hoc seculo exierit. In hac autem vita humana, quæ tentatio est super terrã, qui videtur stare, videat ne cadat.

S. Gregorius, lib. 6. in primum Regum: *Quia iudiciũ (inquit) omnipotentis Dei imperferuntur est, vnicũ ueniat, & quo vadat homo nescit, quia sciri non potest, an quis in gratia, quam recipit, perseuerare in perpetuum debeat.*

S. Prosper, in lib. 2. de uocatione gentium, cap. vlt. In remotissimo (inquit) ab humana cognitione secreto præfinitio huius electionis abscondita est. Et de nullo ante ipsius finem prænunciari potest, quod in electorum gloria sit futurus, vt perseuerantem humilitatem uiliis metus seruet, & qui stat videat ne cadat.

Bernardus, quem virum Dei loco citato Bucerus appellat, & Lutherani omnes in questione de Iustificatione magnificere solent, sic loquitur in serm. 1. de Septuagesima: *Quis potest dicere, ego de electis sum? ego de prædestinatis ad vitam? ego de numero electorum? certitudinem vtiq; nõ habemus, sed spei fiducia consolatur nos.* Idem in epi. 107. *Datur (inquit) aliquid præsentire de sua ipsius futura beatitudine, quemadmodum ab æterno latuit in iustificante plenius appariturum in beatificante. De qua tamen iam percepta summet ex parte notitia, interim quidem gloriatur in spe, nõdum tamen in securitate.*

Addamus vlt. rationes. Prima ratio, Nihil affirmari debet de his, quæ pendent ex sola Dei voluntate, nisi ex manifesta reuelatione ipsius: si enim nemo certò scire potest, quid sit in homine nisi spiritus eius, quanto magis nemo scire poterit, quid sit in Deo nisi Spiritus Dei? Pondere autem prædestinationem ex Dei voluntate, perspicuum est, quia cuius uult miseretur, & quem uult indurat, Ro. 9. Et quos eligit non ex operibus, sed ex misericordia eligit. Dicent, reuelauit Deus per Spiritum suum in Scripturis omnes qui credũt, habituros esse vitam æternam. At nõquam reuelauit omnes, qui dicunt se credere, eos credere sicut oportet. Nam si satis dicere, ego credo, vel etiam, ego rectè credo, & sicut oportet, credo; omnes hæretici saluentur.

SECUNDA ratio, Non potest homo certus esse ex fide, an sit dignus odio vel amore secundum præsentem iustitiam, quam in se habet, vt ostẽdimus in disputatione præcedenti, igitur multò minus ex fide certus esse potest, an sit dignus odio vel amore secundum æternam meritum, quod in ipso Deo latet. Neque enim dubitari potest; quin facilius sit notitia præsentis iustitiæ, quàm æternæ prædestinationis.

TERCIA ratio sumitur ab utilitate huius secreti. Nã vt scribit S. Augustinus, in lib. de correptione & gratia, capite 13, uilissimum est ad humilitatem conseruandam, vt non sciatur in hac vita, quis ad numerum electorum certò pertineat. Et quamuis posset Deus alia etiam ratione huic elationis morbo medicinam facere: tamẽ sic placuit magno illi medico, qui ordinem sanandi non accipit ab ægroto.

QUARTA ratio est sancti Prosperi loco notato, quoniam id etiam uilissimum fuit propter reprobos. Nam si scirentur qui sint prædestinati, reliqui omnes desperantes de salute nihil omnino boni peragere curarent. Itaque, vt qui stat videat ne cadat, & qui uictus tentatione cecidit, resurgere conetur, & nemo de Dei misericordia diffidat, nemo desperet, uilissimum fuit, vt secretissima esset electio.

CAPVT XIII.

Solumtur obiectiones.

QUAMVIS autem is, quæ refutauimus, error exploratus, & apertissimus esse uideatur: nõ tamẽ defunt argumenta aliqua, quæ pro illius defensione Bucerus, Caluinus, & Kemnitius excogitarunt.

PRIMUM igitur ita ratiocinatur Bucerus: *Assidẽ pro*

domo perseverantia nobis orandum esse non dubium est: dicit autem Iacobus, cap. i. de eo, qui cupit a Deo aliquid impetrare, Postulet in fide nihil hesitans: igitur nihil hesitare debemus, sed esse credere, nos accepturos perseverantiam, ac proinde etiam esse predestinatos.

RESPONDEO, Potest optime coherere oratio in fide sine hesitatione cum incertitudine de re illa adipiscenda, quae petitur. Nam in oratione requiritur tum fides, tum etiam fiducia, & utriusque suo modo contraria est hesitatio. Et quidem de fide nulla est difficultas. Nam fide credere debemus, Deum posse facere quod petimus, fidelem quoque esse in omnibus verbis suis, & per hoc velle etiam facere quod petimus, nisi ex parte nostra sit defectus & de his rebus non debemus vel minimum hesitare. Non autem tenemur certo credere, nos absolute impetraturos quod petimus; alioqui fides falsa esse posset. Certè cum apostolus ter rogavit, ut liberaretur à stimulo carnis, in fide nihil hesitans oravit, & non impetravit tamen quod petiit; ex quo intelligimus, eum non credidisse absolute se liberandum.

At Dominus Marci ii. dicit: Quidquid orantes petitis, credite, quia accipietis, & fiet vobis. Respondeo, credendum esse quia accipiemus, si bona petamus, & si expedit nobis non absolute. Porro perseverantiam donum planè expedit nobis, sed non bene petit, qui non assidue petit. Nò enim perseverantia res est eiusmodi, quae vno die peti, & accipi possit, sed quotidie petenda est, ut quotidie detur, & sic tandem fiat, ut in finem usque perseverentiam. Tunc enim data intelligitur perseverantia cum perseveratum est usque in finem. Itaque credere debemus nos accepturos perseverantiam, si perseveranter eam postulaverimus; vtrum autem perseveranter eam postulaturi simus, quis scire potest, nisi Deus, & cui voluerit Deus revelare?

Quod autem attinet ad fiduciam, confidere debemus, nos accepturos, quod petimus, & nò hesitare, id est, non diffidere. Ceterum sicut fiducia non est in intellectu, sed in voluntate; ita hesitatio cum opponitur fiducia, non est incertitudo intellectus, sed infirmitas, & instabilitas voluntatis. Quare fiducia sine hesitatione non requirit certitudinem intellectus de re impetranda, sed firmam adhesionem voluntatis erga bonitatem Dei, à qua sperat homo se impetraturum quod postulat. Nihil igitur concludit Bucerii ratiocinatio.

SECUNDO, obiicit idem auctor illud, i. Ioan. 5. Haec duo vobis, ut sciat, quia vitam habetis aeternam, qui creditis in nomine filii Dei. Respondeo, Multa hinc dici possent, sed iam tempè de hac re loquuti sumus.

Dico igitur eos qui credunt, habere vitam aeternam; sed in spe, nò in re. Spe enim salvi facti sumus, inquit B. Paulus ad Rom. 8. porro ut in re vita habeatur aeterna, requiritur (praeter alia multa) perseverantia in fide. Sic enim scribit Apostolus ad Heb. 10. Videte fratres ne forte sit in aliquo vestrum cor malè incredulitatis discedendi à Deo vivo. Sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies, donec hodie cognominatur, ut nò obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Participes enim Christi effecti sumus, si tamè initiū substantiae usque ad finem firmum retineamus. Et idem ipse Ioannes, qui dixit, credentes habere vitam aeternam, scribit quibusdam creditibus, in epi. 2. Videte vosmetipsos ne perdati quae operati estis. Quare si probare Bucerius cupit sententiam suam, laborare debet, ut inveniatur scripturae testimonium, in quo habeatur, se, & alios in particulari usque in finem perseveraturos.

TERTIO, obiicit Caluinus, i. cap. epi. ad Ephes. ubi Apostolus dicit, nos habere pignus hereditatis; at qui pignus habet, certus est de hereditate. Item ibidem Apostolus orat Deum, ut illuminet oculos Ephesiorum, ut cognoscant, planeque percipiant se predestinatos in adoptionem filiorum.

RESPONDEO, Qui spiritum habent inhabitantem, sine dubio pignus habent hereditatis; hoc enim Apo-

lus dicit. At quis certus esse potest certitudine fidei, se spiritum inhabitantem habere? Deinde, qui pignus habent hereditatis, sine dubio consequentur hereditatem, modò pignus diligenter conservent. Nam si forte illud amiserint, antequam hereditatem accipiant, nihil eis proderit aliquando pignus huiusmodi accepisse. Nò scribit autem Apostolus, omnes, qui pignus habent, illud sine dubio servaturos, ac patrifamilias suo tempore representaturos. Neque est aliqua ratio, Dei revelatione excepta, per quam huius rei certi reddi valeamus.

Porro rogat idem Apostolus Deum, ut illuminet Ephesiorum oculos, non ut cognoscant se esse predestinatos; sed ut intelligant quae sint spes vocationis, & quae diuitiae gloriae hereditatis in sanctos, id est, quanta sit ea gloria, quam Deus preparavit diligentibus se.

Sed libenter quaerem à Caluino, si ex fide certus est omnis, qui iustificatur, se predestinatus esse, cur isti Ephesij iam dudum fideles, & iustificati egebant illustratione nova, ut cognoscerent se esse predestinatos? Nam si id non certò nouerant, non erant fideles, & iustificati, si verum est dogma Caluini: si autem fideles, & iusti, imò & sancti erant, ut eos Apostolus vocat; igitur vel non egebant isto nouo lumine, & Paulus frustra pro illis orat, vel quod est verius, nò certi erant, ex fide se esse iustificatos.

QUARTO, obiicit idem Caluinus illud, i. Thessal. 1. Scientes fratres dilecti à Deo electionem vestram, quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed & in virtute, & in spiritu sancto, & in plenitudine multa. Vbi probat Apostolus Thessalonicenses fuisse electos, ex eo quòd fidem haberent, per quam Euangelium receperant. Ex quo sequitur, ut fides sit propria electorum, & eam illam habent, sciant etiam se esse in numero electorum.

RESPONDEO, Primò illud: Scientes electionem vestram, non refertur ad ipsos Thessalonicenses, quasi ipsi tunc electionem suam, sed ad Paulum, qui dicit se cum Silvano & Timotheo scire electionem illorum. Deinde loquitur Apostolus de scientia, non ex revelatione, sed ex signis, quia videlicet nouerat se illis praedicasse cum adiunctione miraculorum, & cum plenitudine multa, Graecè πληροσφρα, id est, cum magna copia testimoniorum diuinorum, quae apta erant ad certam persuasionem gignendam. Idem etiam probat ex operibus Thessalonicensium, quia in tribulatione multa cum gaudio verbum Dei receperant. Itaque nihil aliud ex eo loco colligitur, nisi Apostolum optimam spem habuisse de electione Thessalonicensium, ex multis signis, quae de ipsorum electione habebat.

QUINTO, obiicit Kemnitius illud, Rom. 8. Quos vocauit, hos & iustificauit, quos iustificauit, hos & magnificauit. Nam in hoc loco dicit Kemnitius, patfactum esse fundamentum huius certitudinis, quam habent iusti ex fide de sua electione.

RESPONDEO, si omnes vocati essent electi, argumentum Kemnitij solidissimè esset: sed Dominus dicens Matt. 22. Multi sunt vocati, pauci verò electi, nullius roboris argumentum illud esse ostendit. Cum igitur Apostolus ait: Quos vocauit, hos & iustificauit, nò loquitur de omnibus vocatis, sed de vocatis secundum propositum; & cum addit, quos iustificauit, hos & magnificauit; nò loquitur de omnibus iustificatis, sed de iustificatis secundum propositum, de quibus dicitur in eodè capite: Scimus quia diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum his qui secundum propositum vocati sunt sancti. Vide Augustinū in li. de bono perseverantiae, ca. 13. qui sunt autem vocati, & iustificati secundum propositum, nemo scire potest. Quis enim nouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit?

VLTIMO, obiicit Kemnitius multa loca, quae nihil ad rem faciunt, ut Ioan. 10. Nemo rapit eas de manu mea. Rom. 8. Quis accusabit aduersus electos Dei? i. Cor. 1. Confirmabit vos usque in finem. Ephes. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem.

RESPONDEO, priora duo loca docent, electos nò posse

perire;

perire, sed non docent electos nolle de se in particulari, se esse tales. Quae autem est ista consecutio, Nemo rapiet oues de manu Christi, ergo Kemnitius certò scit certitudine fidei se esse de numero electorum. Duo loca posteriora, ut etiā multa alia testimonia Apostolum bene sperasse de salute Corinthiorum, & Ephesiorum; nò autem certum fuisse certitudine fidei, eos omnes saluandos.

Hinc prudenter monet S. Augustinus, in lib. de bono perseverantiae, ca. 22. ut cum in concione ad populum de electis loquimur, utamur prima, vel secunda persona, ponentes in eo numero nos, & auditores nostros, ut ostendamus, nos bene sperare cum de nobis, tum etiā de illis: at cum loquimur de reprobis, utamur verbis tertiae personae, ne nobis, aut auditoribus malè ominari videamur.

CAPITULUM XIV.

Fidem, ac iustitiam non esse propriam electorum, & semel habitam amitti posse.

ENIO ad errorem Tertium, qui proprius est Caluini, qui docet in lib. 3. Instit. c. 2. §. ii. Fidè & iustitiam propriam esse electorum, & semel verè acceptam, non posse vlla ratione amitti, & qui eam videntur amittere; nunquam verè habuisse, & solos (inquit) electos semine incorruptibili Deus in perpetuum regenerat, ut nunquam dispareat semen vite in eorum cordibus insitum. Et infra §. 12. Hoc (inquit) interim tenendum est, quamuis exigua sit ac debilis in electis fides; quia tamen spiritus Dei certa illis arbor est, ac sigillum suae adoptionis, nunquam ex eorum cordibus deleri posse eius sculpturam. Et ibidem affirmat, plurimos decipi, qui fidem se habere putant, cum nihil habeant, nisi fidei vmbra, & simulacrum.

Repugnant Caluino non solum Catholici, sed etiam plerique Lutheranorum, & ipse etiam Petrus Martyr, in comm. ad ca. 8. ad Romanos, & Kemnitius, in Examine Concilij. Quamuis hi duo postremo etiā aperte doceant, posse iustum interdum labitatem sentire videntur non posse fieri, quin ante mortem redeat ad fidem. Certè cogit error ille de fide praedestinationis, ut credant, nullum fidelem esse posse reprobum, nisi secum ipsi apertissimè pugnare velint. Quomodo enim ex fide certus esse dicerent omnes fideles de sua praedestinatione, si crederent, fideles aliquos in aeternum posse perire?

Itaque hoc solum inter Caluinum, & ipsos interesse videretur, quòd Caluinus dicat, fidem non solum non esse nisi in electis, sed etiā, addat, in electis esse planè immobiliter: ipsi verò conuicti argumentis fateantur, posse fidem ad tempus amitti, non tamen ita, ut ante mortem nò redeat. Refelli potest vterque error testimonij, & ex eplis diuinae scripturae, definitione Ecclesiastica, & ratione.

Quod attinet ad scripturae testimonia, tam multa, & tam perspicua sunt, ut mirum sit, potuisse in mentes hominum eiusmodi errorè cadere. Ezechiel. 18. Cum auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, morietur in illa. Quid clarius? Quomodo quaeso auertitur iustus à iustitia, si fide sola iustificatur, & fides semel concepta extingui non potest?

Sed veniamus ad Euangelium. Luc. 8. Nam quod super petram, qui cum gaudio suscipiunt verbum, & in radices non habent, sed ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt. Isti certè suscipiunt semen verbi Dei cum gaudio, & credunt; neque deest illis fides, sed perseverantia in fide.

Ioan. 15. Omnem palmitem in me nò ferentem fructum, tollet eum. At palmes esse non potest, qui aliquando non vixerit in vite: non enim palmites aliunde inferuntur, sed nascuntur ex vite, & non mortui, sed viui nascuntur. Sic igitur fideles renascuntur in Christo, & cum renascuntur non mortui sunt, sed viui: & tamè si postquam renati sunt fructum bonorum operum ferre recusent, arcescunt, praeciduntur, & pereunt. Ex quo non solum Caluinus, sed

etiam Martyr, & Kemnitius refutantur. Dominus enim non solum dicit, palmitem arcescentem, separandum à vite, sed addit, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Potest igitur, qui aliquando palmes in vite, id est, membrum in corpore Christi per fidem viam suam, mitti in ignem aeternum, ut semper ardeat.

Marth. 24. Et quoniam abundabit iniquitas, refrigeret caritas multorum. Qui autè perseverauerit usque in finem, hic saluus erit. Ex hoc loco intelligimus, nò omnes iustos perseverare, ac per hoc non omnes iustos saluari. Illud enim (refrigeret caritas) extinctionem planè significat caritatis, alioqui non opponeretur perseverantiae usque in finem.

1. Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis predicauerim, ipse reprobus efficiar. At Caluinita meritò non castigat corpus suum, & operibus penitentiae vale dixerunt, quia certi sunt certitudine fidei, se reprobos fieri nulla ratione posse.

Galar. 1. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Quomodo possent euacuari à Christo, & à gratia excidere, si in Christo, & in gratia verè nunquam fuissent?

1. Timoth. 1. Quidam circa fidem naufragauerunt. 1. Timoth. 4. In nouissimis diebus discedent quidam à fide. 1. Timoth. 6. Quam quidam appetentes errauerunt à fide. Hebr. 6. Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, gustauerunt etiam donum caeleste, & participes facti sunt Spiritus sancti: gustauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque seculi venturi, & prolapsi sunt; renouari iterum ad penitentiam, &c. Quid hic dici potest? Non habuerunt veram fidem, qui discesserunt à fide? Et quomodo naufragauerunt qui in nauim nunquam fuerunt? Non verè iustificati fuerant, qui illuminati gustauerant donum caeleste, & participes facti erant Spiritus sancti; & tamen prolapsi sunt.

Et vide quantum interfit inter sententiam Pauli Apostoli, & Petri pseudomartyris: iste dicit, certissimè renouandos ad penitentiam qui prolapsi sunt; ille dicit, impossibile hoc est, difficillimum, & rarissimum esse, ut renouentur. Nam ut idem ait, cap. 10. Voluntarie peccantibus nobis post acceptam notitiā veritatis, iam nò relinquuntur hostia pro peccato: terribilis autè quaedam expectatio iudicij, & ignis amulatio, quae consumptura est aduersarios. 2. Petri 2. Melius erat illis non agnouisse viam iustitiae, quam post agnitioem reuertor sum conuerti ab eo, quod illis traditū est sancto mandato. Contigit enim illis illud uti proverbij, Carnis reuersus auerit vomitū, & sus lota in volutabro luti. Poterat ne clarius explicari vera prolapsio? Nā qui reuertitur ad suum vomitum, certè antea vomuerat, & vomendo peccatus purgauerat: & sus lota non diceretur reuertit ad volutabrum luti, nisi de illo antea exiisset, & lota verè fuisset.

Veniamus nunc ad exempla eorum, qui Spiritu sancto referente, fidem, vel caritatem amiserunt. Atque ut altè incipiamus, Primò, Angeli mali, qui scriptura teste peccauerunt, & ex Angelis diaboli fieri meruerunt, certè antequam peccarent iusti fuerant, vt colligunt sancti Patres, ex ca. 14. Isaie, & 28. Ezechielis.

SECUNDO, primi nostri parentes ad imaginem, & similitudinem Dei conditi fide, & gratia ornati erant, etiā aduersariis testibus, & tamen eos grauissimè lapsos esse, aduersarij negare non possunt.

TERTIO, Saul Rex initio bonus, & iustus erat, & tamen non solum peccauit, sed etiā reprobis, & damnatus creditur. Id enim insinuat scriptura, 1. Reg. 15. & 16. Et aperte asserit Augustinus lib. 2. ad Simplicianum, q. 1. Et ante eum Cyprianus, lib. 1. epi. 5. Negat quidem Caluinus, Saulem fuisse vnquam verè iustum. Sed audi, quid Spiritus S. dicat, in 1. li. Reg. ca. 9. Erat Saul electus, & bonus, & nò erat vir de filiis Israel melior illo, ab humero & sursum eminebat super omnem populum. Hic planè describitur vir animo, & corpore praestans; & cui nemo esset in filiis Israèl melior illo, si non erat hic verè iustus, nullus tunc fuisset

in vniuerso populo Dei verè iustus. Quod falsum esse certum est, cum adhuc viueret Samuel, & multi cum eo propheta; & prophetarum filij.

QUARTO, Dauid Rex omnium cōsensu iustus fuit, cum de eo diceret Deus: *Inueni Dauid virum secundum cor meum.* Act. 13. & tamen quis negare potest, eum verè à gratia, & iustitia, & secundum aduersarios, qui sola fide iustificati, à fide excidisse? Magnitudinem enim peccati eius testatur penitentia magnitudo, qua lauabat per singulas noctes lectum suum, & lachrymis suis stratum suum rigabat, Psal. 6.

QUINTO, Salomon fuit aliquando verè iustus, & à Deo singulariter dilectus. Nā 2. Reg. 7. dicit de eo Deus: *Ego ero illi in patre, & ipse erit mihi in filio.* Et cap. 12. *Vocauit nomen eius Salomon, & Dominus dilexit eum, misitque in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomē eius Amabilis Domino, eo quod Dominus diligeret eum.* Denique filius erat Dauidis, hominis sancti, igitur secundum doctrinā Caluini, & Petri Martyris, & ipse sanctus erat. Hunc autē virū in senectute à gratia & iustitia excidisse, scriptura testatur. Quæ refert eū etiam idola omnium cōcubinarum suarū, turpissimè coluisse. Eundē planè reprobū, atque damnatum esse, indicat S. Cyprianus lib. 1. epist. 5. Et post eum S. Augustinus in lib. 22. contra Faustū, cap. 85. his verbis: *De Salomone quid dicam? quem vehementer arguit sancta Scriptura, atque condemnat; nihilque de penitentia eius, vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat?*

SEXTO, S. Petrus sine dubio iustus erat, cum ei diceretur à Domino, Matth. 16. *Beatus es Simon Bar-Iona: Et Ioan. 13. Qui lotus est, non eget, nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus.* Et tamen peccauit negando Christum, & negationem perituro confirmando. Docet autem S. Augustinus, tract. 66. in Ioan. peccatū illud sancti Petri fuisse lethale, & reprehendit defensores Apostoli, qui audēt excusare peccatum, cuius magnitudinē ipse idem amarissimè flendo monstrauit.

SEPTIMO, Simon Magus, conuersus à Philippo credidit, & baptizatus Philippum sequebatur, vt Lucas scribit Act. 8. Et tamen hæresiarca factus miserè perit. Dicit quidem Caluinus, eum non verè credidisse, sed fidem simulasse. At nos magis credimus sancto Lucæ, qui dicit, eum credidisse, & hoc dicit, vbi alios multos credidisse dicit, qui permanserunt in fide; nec vllō verbo in dulationem Simonis.

OCTAuo, Iudas proditor, etiam si solus esset, exemplo suo omnia ora obstrueret. Nā fuisse Iudam aliquādo iustum, probat S. Hieronymus, in lib. 3. aduersus Pelagianos, ex illis verbis Domini, Ioan. 17. *Pater quos dedisti mihi custodi, & nemo ex eis perit, nisi filius perditionis.* Nā si Pater dedit illum filio, certè bonus erat; & si perit ex grege, certè antequam periret, in Christi grege numerabatur. Constat autem Iudam reprobū, & damnatum esse, tum ex hoc loco, vbi dicitur *Filius perditionis*: tum ex cap. 26. Matthæi, vbi Dominus de Iuda dicit: *Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille.*

Habemus igitur octo exempla, quorum tria, Adami, Dauidis, & Petri, demonstrant, iustitiam posse & amitti, & recuperari; alia quinque Satanae, Saulis, Salomonis, Simonis, & Iudæ, indicant, posse aliquos verè iustos ita excidere à iustitia, vt inter reprobos numerari non sine ratione credantur. Proinde iustitiam non semper esse propriam electorum, sed cum reprobis aliquando communem.

His testimoniis, & exemplis diuinæ scripturæ addi potest traditio, ac definitio Ecclesiastica. Nam eundem hunc errorem olim in Iouiniano damnauit Ecclesia. Testantur enim sanctus Hieronymus, lib. 2. aduersus Iouinianum, & sanctus Augustinus, heres. 82. Vnum ex erroribus eius fuisse, iustos post baptismum non posse peccare, & si fortè peccent, eos quidem fuisse lotos aqua; spiri-

tum autem gratiæ minimè recepisse. Itaque error Caluini iam ante mille, & ducentos annos in Iouiniano diiudicatus, & damnatus fuit.

Præter hoc publicum antiquitatis testimonium discretis verbis idē testatur S. Augustinus, in libro de corrept. & gratia, cap. 13. *Credendum est (inquit) quosdam de filiis perditionis non accepto dono perseuerandi vsque in finem, in fide, quæ per dilectionem operatur, incipere viuere, & aliquandiu fideliter, & iuste viuere, & postea cadere, neque de hac vita priusquam eis id cōtingat, auferri.* Et sanctus Gregorius, lib. 30. Moralium, ca. 32. *Quis (inquit) intelligat, quod alius Catholicae matris ventre prodiit, iuxta vitam certaminum erroris voragine deuoratur, alius autem vitam suam in catholica pietate consummat, qui ortus in perfidia, cum lacte matris hauserat virus erroris?*

Accedant vltimò rationes. Prima ratio, Fides quæ secundum Caluini sententiam, immobiliter hæret in corde hominis semel iustificati, sine dubio non est actus, sed habitus; actus enim non semper est in corde hominis iustificati, vt experientia testatur: habitus autem non impedit ex necessitate actum contrarium, vt perspicuum est ex ratione, & natura omnium aliorum habituum, qui inclinant ad suum actum, sed non cogunt. Poterit igitur, si habet habitum fidei, facere actum infidelitatis, perdit etiam habitum; nam efficitur simpliciter infidelis, & inimicus Dei, & reus mortis æternæ; & ex doctrina aduersariorum per omne peccatum excutitur fides iustificans, & effunditur ex corde Spiritus sanctus.

Dicent fortasse, non esse ex natura fidei, quod immobiliter hæreat, sed ex assistentia, & prouidentia Dei, qui nō permittit homines semel verè iustificatos labi in peccatum. At si ita esset, cur dicerent ipsi, omnia opera iustorum esse peccata mortalia? Et vbi est promissio ista Dei, quod nō permittit iustos labi in peccatum? Nonne scriptura contrariū discretis verbis docet, cū ait: *Cum auerterit se iustus à iustitia sua.* Ezech. 18. *& si negauerimus, & ille negabit nos.* 2. Timoth. 2. & alia, quæ supra citauimus?

SECUNDA ratio, Infantes omnes per Baptismū verè iustificantur, & fidem accipiunt etiā testimonio Lutherianorum, imo etiam sine baptismo, ex sententia Caluini & Petri Martyris, & Bucerii, filij fidelium nascuntur sancti: at quis credat omnes filios fidelium, vel certè omnes, qui in infantia baptizantur esse prædestinatos, & non posse peccare secundum Caluinū, vel non posse damnari secundum Bucerum, & Martyrem? Nonne videmus multos in infantia baptizatos, cum adoleuerint grauissimè peccare? Adde quod, si verum esset paradoxū istorum, omnes Catholici, qui in infantia baptizati sunt, prædestinati essent ad vitam, & perire non possent; quos tamen isti pro membris Antichristi, & infidelibus habent.

TERCIA ratio, si fides amitti nō potest, vnde tot sunt in mundo hæretici? Hoc enim interest inter paganos, & hæreticos, quod pagani fidem nunquam habuerunt, hæretici habuerunt, & amiserunt. *Ex vobis ipsis* (inquit Apostolus Act. 20.) *exurgēt viri loquentes peruersa.* Et 2. Timoth. 2. *Hymeneus, & Philetus à veritate exciderūt.* Et ad Tit. 3. *Hæreticum deuita, sciens, quia subuersus est, &c.*

QUARTA ratio, si iusti peccare nō possunt, quorsum tot admonitiones, & cohortationes Apostolorū, & Prophetarum, & omnium sequentium Doctorum Ecclesiæ ad populum Dei, vt timeant, vt caueant, vt solliciti sint? Quorsum ipse Dominus Apostolos suos, & omnē Ecclesiam orare iussit: *Dimittite nobis debita nostra: ne nos inducas in tentationem, & libera nos à malo?* Quorsum penitentia, absolutio, & reconciliatio lapsorum defenditur contra Nouatianos, si iusti peccare non possunt?

QUINTA ratio, sententia ista Caluini, ex parte etiam Bucerii, Martyris, & Kemnitij, non solum certitudinem nullam adfert, sed planè desperationem inducit: proinde

non modò contraria est veræ doctrinæ Catholicorum, sed etiam ipsorum hæreticorum, proposito, & instituto, qui nihil sapius iactant, quàm solidam consolationem se conscientia hominum lex certitudine iustificationis adferre. Nam si præsens gratia, & iustificatio vera esse non potest, nisi quis certus sit de perseuerantia, ita vt vel certò sciat se nunquam lapsurum, vel ad penitentiam rediturum, quomodo fieri potest, vt vllus sani cerebri certò speret se verè iustum esse, cum de futuris euentibus nihil sibi certi polliceri nisi temere possit? Et cum videat quotidie se, & alios in varia peccata, etiam contra conscientiam labi? *Ne gloriaris in crastino* (inquit Sapiens Prou. 27.) *ignorans quid superuentura pariat dies.* Et Ecclesiasticus cap. 11. *Ante mortem ne laudes quemquam.* Et sanctus Iacobus cap. 4. *Ignoratis quid erit in crastino.*

CAPVT XV.

Soluntur obiectiones.

CCVRVNT in diuinis literis testimonia quædam, quæ partim aduersarij pro causa sua allegant, partim etiam talia sunt, vt eis in speciem non parum fauere videantur.

PRIMUM est illud Cant. 8. *Aqua multa non poterunt extinguere caritatem, neque flumina obruent illam.* Quod si caritas non potest extinguere, certè nec fides, cum sine fide caritas esse non possit. Respondeo, hoc testimonium non probat, non posse amitti caritatem, si quis velit eam exuere, & cupiditatem in eius locum recipere, vt multi quotidie faciunt, quibus dicitur in Apocal. cap. 2. *Habeo aduersum te pauca, quia primam caritatem reliquisti. Memor esto vnde excideris.* Sed probat, manente caritate nullam esse tribulationem, quæ non facile toleretur. Nam aquarum nomine hoc loco tribulationes significari testantur Ambrosius, in lib. 1. de Iacob, cap. 7. Et Gregorius in comment. huius loci, caritatem autem omnia tolerare, docet Apostolus, 1. Corinth. 13. *Caritas omnia suffert, omnia sustinet, benigna est, patiens est, &c.*

SECUNDVM testimonium Io. 4. *Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, sed fiet in eo fons aquæ salubris in vitam æternam.* Respondeo, eadem est vis huius testimonij, quæ superioris. Nam in quo manet gratia Dei, siue caritas, non sitiet in æternum, cum habeat in se fontem viuum, tamen fons ille siccat, & oblitui potest, dum sumus in hoc loco tentationum. Esti forte siccat, id est, si excidamus à gratia, iuxta illud Galat. 5. *A gratia excidistis: quid mirum, si iterum delectationes vanas, urgente cupiditate, sitire incipiamus?*

TERTIVM testimonium Rom. 8. *Quis nos separabit à caritate Christi?* Et infra: *Certus sum, quia neque mors, neque vita, &c. poterit nos separare à caritate Dei.* Respondeo, S. Augustinus, in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, c. 11. & sequentibus, explicans hunc locum, docet, hic explicari efficaciam, & potentiam caritatis, quæ si adsit in corde nostro, omnes tribulationes vincit, vt sensus totius illius sententiæ sit, nullum esse terrorem, qui possit efficere in homine, in quo ardeat caritas, vt Deum suum offendat: tamen ibidem idem Augustinus monet, posse in hac vita amitti caritatem, & ideo diligentissimè tantum bonum esse seruandum. Posset tamen etiam responderi, Apostolum hic loqui in persona electorum, vt supra diximus cap. 9. in explicatione testimonij septimi.

QUINTVM testimonium 1. Cor. 13. *Caritas nunquam excidit.* Respondeo, Caritas nunquam excidit, quia non frangitur laboribus, sed omnia tolerat, vt exponit hoc loco S. Ioan. Chrysolomus. Rufus & magis ad litteram. Caritas ex se nunquam excidit, sed nos ab illa interdum excidimus. Ipsa (inquam) ex se nunquam excidit, quia & in hac vita, & in futura locum suum habet. Non sic autem

fides, & spes, quæ post hanc vitam non erunt. Itaque non significat Apostolus, nullum esse, qui caritatem amittat, sed ostendit, non repugnare caritati, vt semper vigeat sicut id fidei, & spei repugnat.

QUINTVM testimonium 1. Ioan. 3. *Qui natus est ex Deo, peccatum non facit, quoniam semen illius in eo manet, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est.* Respondeo, Variæ sunt huius loci, qui omnium est difficillimus, expositiones.

PRIMA est S. Ambrosij, in commentario Isaïæ (vt S. Augustinus testatur lib. 4. ad Bonifacium, cap. 7.) Refert hæc expositio hunc locum ad statum futuræ gloriæ, vt sensus sit, eos non posse peccare, qui nati sunt ex Deo, per secundam illam regenerationem, de qua dicitur Matth. 19. *In regeneratione cum sederit filius hominis, &c.* Vera est hæc doctrina, sed videtur Ambrosius potius alludere voluisse ad hunc locum, quàm cum ex proposito explicare.

Apostolus enim Ioannes docet in eo capite, quo signo internosci possunt in hac vita filij Dei, à filiis diaboli, & dicit, illud esse primarium signum, quod filij Dei non peccant, filij diaboli peccant, atque ita vtrique patrem suum imitantur, illi Deum, qui est ipsa iustitia, isti diabolum, qui ab initio peccat.

SECUNDA expositio est sancti Bernardi, in 1. sermone de septuagesima, & sermone 23. in Cantica, qui per semen Dei intelligit gratiam prædestinationis, ac dicit, prædestinatos non posse peccare, non quod reuera quandoque non peccent, sed quod perinde sit, ac si nunquam peccarent, cum certum sit, eis peccata remittenda esse, imo ipsa etiam peccata eis cooperentur in bonum. Hæc quoque expositio veram doctrinam continet, sed non explicat propriè sensum Apostoli, & credibile est, sanctum Bernardum, more suo vti voluisse scripturæ verbis, ad sententiam quandam veram explicandam, quamuis non eo loco intentam ab eo, qui verba illa conscripserat. Certè S. Ioannes sicut dicit, omnem, qui est natus ex Deo, non peccare, ita etiam dicit, omnem, qui facit iustitiam, ex Deo natum esse. Nec tamen significare voluit, omnem, qui facit iustitiam, esse prædestinatam. Præterea docere intendit Apostolus (vt diximus) quomodo discernantur filij Dei à filiis diaboli, non autem quo modo internoscantur electi à reprobis. Nam de electis, & reprobis ne verbum quidem facit, neque possunt in hac vita discerni, vt supra docuimus.

TERCIA expositio est aliorum, qui docent, illud (non potest peccare) positum esse pro eo, quod est, non debet peccare. Refert hanc sententiam S. Augustinus, in lib. de natura, & gratia, cap. 14. Sed non videtur hæc sententia multum ad rem facere. Nam etiam qui non est natus ex Deo, non debet peccare. Nemo enim debet peccare, alioqui peccatum non esset, si fieri deberet.

QUARTA expositio est sancti Augustini, in lib. 2. de peccatorum meritis, & remis. cap. 7. de gratia Christi, cap. 21. & alibi, qui refert hunc locum ad peccata venialia, vt sensus sit, eum qui natus est ex Deo, non posse peccare etiam venialiter, quatenus est filius Dei, id est, quatenus operatur ex caritate, sed posse tamen eundem peccare, quatenus idem ipse ratione corruptionis carnis est adhuc filius huius seculi.

Sed proculdubio melior est expositio Quinta, quæ est eiusdem Augustini tract. 5. in epist. Ioanis, & Hieronymi lib. 1. aduersus Pelagianos, & lib. 2. aduersus Iouinianum. Hæc sententia docet, S. Ioannem loqui, de peccatis lethalibus, non de venialibus. Nam distinguit filios Dei à filiis diaboli per hoc quod est peccare, & non peccare: non autem distinguuntur filij Dei, à filiis diaboli, id est, iusti ab impijs per hoc, quod iusti non peccent venialiter, & impij venialiter peccent. Igitur sententiæ Apostoli hæc est: qui natus est ex Deo non peccat, nec peccare potest lethaliter, dum perseuerat filius Dei, quoniam semen

Illius, id est caritas quæ omnibus peccatis lethalibus contraria est, in ipso manet. Caritas enim est plenitudo legis, ac per hoc nullo modo fieri potest, ut sit præuaricator, qui caritatem habet. Id quod de nulla alia virtute dici potest. Nam qui fidem habet, qui temperantiam habet, qui liberalitatem habet, qui fortitudinem habet, qui reliquas virtutes habet, potest qualibet earum retenta contra aliam peccare: at qui caritatem habet, non potest ea retenta contra aliam virtutem peccata committere, quoniam caritas virtutes omnes continet. Benigna est, patiens, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, &c. Quare ipsa sola est certissima nota, qua discernuntur filij Dei à filiis diaboli.

Ex quo intelligimus, omnia quinque testimonia pro immobilitate caritatis adducta, excellentiam caritatis probare, non autem immobilitatem, quoniam si maneat, efficit ut homo non peccet, nec possit peccare, tamen potest non manere, si quis (ut diximus) eam abiciat, & cupiditati sponte succumbat.

CAPVT XVI.

Non esse omnes iustos inter se pares.

QUARTVS restat error breuiter refellendus. Nam ut initio diximus in eo conueniunt Lutherani, ut dicant, omnes iustos æqualiter esse iustos, ita ut neq; vnus sit iustior alio, neque idem homo in iustitia crescat. Similem errorem docuit olim Iouinianus, teste S. Hieronymo, in lib. 2. aduersus Iouinianum, quamuis non ex fundamento eodem. Iouinianus enim docebat virtutes esse pares, & peccata etiam paria, iuxta antiquam sententiam Stoicorum. Lutherani verò nō dicunt (quod sciam) virtutes esse pares aut peccata paria, neq; negant, posse hominem crescere in fide, spe, dilectione, aliisque virtutibus: neque dicunt, non esse vnum alio maiorem quod attinet ad eiusmodi virtutes: sed affirmant, per has virtutes neminem iustificari, ac per hoc crescere in fide, & caritate, non esse crescere in iustitia, & ex eo quod alius alio fide, & caritate sit maior, non efficit, ut vnus sit alio iustior, quandoquidem vna, & eadē Christi iustitia fide apprehensa, atq; à Deo imputata omnes iustificari docent.

Notatur primum aduersus Iouinianum proferemus quædam testimonia scripturarum, & Patrum: deinde alia quædam seorsim aduersus Lutheranos.

Quod attinet ad Iouinianum, euidenter refellitur error ipsius ex his testimoniis. Job. 1. *Nunquid considerasti seruum meum Job, quod non sit ei similis in terra?* 1. Reg. 9. *Non erat vir de filiis Israël melior illo.* Ecclesiastici 4. *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi.* Psal. 83. *Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo, disponit in valle lacrymarum in loco, quem posuit. Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, &c.* Quem locum tractans, S. Gregorius, homil. 15. in Ezechielem: *Non mirum (inquit) si de virtute in virtutem gradus sunt, quando ipsa vnaquæque virtus quasi quibusdam gradibus augetur, & sic per incrementa meritorum ad summa perducitur.* Luc. 17. Apostoli petunt sibi fidem augeri, Ex quo loco ducit argumentum S. Hieronymus, lib. 2. in Iouinianum: *Quare (inquit) dicunt Apostoli, Adauge nobis fidem, si omnium vna mensura est? Matth. 11. Non surrexit maior Ioanne Baptista. Matth. 8. Non inueni tantam fidem in Israël. Luc. 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.*

Huc pertinent varia similitudines. Nam Matth. 13. Comparatur Ecclesia terræ, quæ pro varia dispositione alicubi reddit fructum tricenum, alicubi sexagenum, alicubi centenum. Rom. 12. & 1. Cor. 12. comparatur Ecclesia corpori humano; in quo sunt varia membra, alia sublimiora, alia inferiora, alia nobiliora, alia viliora. 2. Ti-

moth. 2. alia non minus apta similitudine dicuntur in domo Dei esse vasa aurea, & argentea, lignea, & fictilia. Et sine dubio præstantiora sunt aurea, quàm argentea, & argentea, quàm lignea vel fictilia. Quo etiam spectat illa similitudo eiusdem Apostoli, 1. Corinth. 3. de his, qui supra fundamentum fidei ædificant aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulas.

Denique idem probant omnia testimonia, quæ docent, præmia in cælo non esse paria, ut illud Ioan. 14. *In domo patris mei, mansiones multe sunt.* Et 1. Corinth. 15. *Alia claritas Solis, alia claritas Lune, alia claritas stellarum, & stella differt à stella in claritate, &c.* Neque his repugnat, quod Matth. 20. dari videtur idem præmium omnibus operariis, videlicet denarius quidam diurnus. Nam denarius ille significat æqualitatem æternitatis, non gloriæ, & excellentiæ.

Pulchrè S. Ambrosius, lib. 7. in Lucam, exponens cap. 15. *Æqualem (inquit) dignaris soluere mercedem, æqualem mercedem vitæ, non gloriæ.* Itaque datur omnibus idem denarius, quoniam sancti omnes sine fine regnabunt, quamuis non omnes eadē eminentia regnabunt. Quem admodum commune stellis omnibus est, perpetuò fulgere in cælo, tamen si aliæ aliis clarius micent. Atque hoc modo locum istum exponunt sancti Patres, Ambrosius loco citato, Hieronymus libro 2. in Iouinianum. Augustinus libro de sancta Virginitate, capit. 26. Gregorius lib. 4. moral. cap. 42.

At (inquit) si denarius diurnus non significat omnino par præmium, vnde murmurabant operarij, qui plus laborauerant, quod eandem mercedem acciperent cum iis, qui minus laborauerant? Introducitur murmur illud in parabola, non quod in cælo vllum futurum sit murmur, sed ut ostendatur, nullam esse in Deo iniquitatem, si cum aliis liberalior, quàm cum aliis esse velit. Et si (quod fieri non potest) murmur inter beatos oriretur, illud esse planè iniustum. Non enim facit Deus iniuriam ei, cui debitam mercedem reddidit, si parem, vel maiorem alteri ex benignitate donauerit.

Ad hæc testimonia scripturæ addi possunt testimonia Patrum. S. Ambrosius, in epist. 81. ad Siricum: *Agrestis (inquit) vtilatus est, nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinem seruare, promiscuè omnia velle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, & paupertatem quandam cælestium remunerationum inducere, quasi Christo vna sit palma; quàm tribuat, nec plurimi abundantem tuleri meritorum.*

S. Hieronymus lib. 2. aduersus Iouinianum, ex instituto hoc agit, ut superuacaneū sit testimonium eius adducere.

S. Augustinus in epist. 57. ad Dardanum: *Deus (inquit) totus adesse rebus omnibus potest, & singulis totus: quamuis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacitatis diuersitate alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratiæ suæ bonitatis ædificat.* Et ibidem: *Vnde in omnibus sanctis sunt alij aliis sanctiores, nisi abundantius habendo habitatorem Deum?*

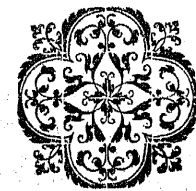
S. Gregorius, lib. 4. moralium, cap. 42: *Quia (inquit) in hac vita nobis est discretio operum, erit proculdubio in illa discretio dignitatum, ut quo hic alius alium merito superat, illic alius alium retributione transcendat.* Atque hæc in Iouinianum.

Nunc aduersus Lutheranos Primò pugnat illud Proverb. 4. *Iustorum semita quasi Lux splendens procedit, & crescit vsque ad perfectum diem.* Hic enim describitur iustitiæ ipsius progressus per similitudinem lucis, quæ ab aurora progreditur ad meridiem. Sicut enim vera lux est, quæ fulget in aurora, & semper augetur, & crescit vsque ad perfectionem meridianam: sic etiam vera iustitia est in hominibus iustificatis, & ea tamen semper magis ac magis augetur, donec ad perfectionem beatorum in cælesti felicitate pertingat.

SECVNDO, illud Apostoli, 2. Corinth. 9. *Augebit incrementa frugum iustitiæ vestre.* Quomodo enim Deus augebit incrementa frugum iustitiæ nostræ, si nulla est in nobis iustitia, nisi Christi, quæ augeri non potest?

TERCIO, illud sancti Iohannis in Apocalypsi, capit. vltim. qui iustus est, iustificetur adhuc, & qui sanctus est, sanctificetur adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Quis autem dubitat, eos, qui in sordibus sunt, verè posse adhuc sordescere, & vnum esse sordidiorum alio: cur igitur non concedunt, posse etiam iustos effici iustiores, & vnum alio in iustitia esse maiorem?

QUARTO, pugnant aduersus eos omnia loca, in quibus dicitur caritas augeri, & in vno maior esse, quàm in alio, ut Ioan. vlt. *Diligis me plus his?* Et Luc. 7. *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Et: *Cui minus dimittitur, minus diligit.* Et Ioan. 15. *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut antnam suam ponat quis pro amicis suis.* Et 1. Ioan. 4. *Perfecta caritas foras mittit timorem.* Et: *Qui timet, non est perfectus in caritate.* Nam secundum scripturas, iustitia nihil est aliud nisi caritas. Nam 1. Ioan. 3. Apostolus pro eodem accipit esse iustum, & diligere: *In hoc (inquit) manifesti sunt filij Dei, & filij diaboli. Omnis qui non est iustus, non est ex Deo, & qui non diligit fratrem suum. Quoniam hæc est annunciatio, quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum.* Et ibidem: *Qui non diligit, manet in morte.* Et: *Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres.* Item Apostolus Paulus cum ait, Rom. 14. *Regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in Spiritu sancto.* Per iustitiam intelligit caritatem, cuius proprij sunt effectus pax, & gaudium, iuxta illud Galat. 5. *Fructus autem Spiritus sunt, Caritas, gaudium, pax.* Et Do-

minus Matth. 7. cum admonet, ut iustitia nostra abundet plusquam Scribarum, & Phariseorum, præcipuè loquitur de caritate. Scribarum enim & Phariseorum iustitia erat, diligere amicos, & odio prosequi inimicos; iubet autem Christus, ut diligamus etiam inimicos, & sic iustitia nostra abundet plusquam Scribarum, & Phariseorum. Itaque cum aduersarij non negent, disparitatem esse caritatis in regeneratis, non possunt etiam negare, disparitatem esse iustitiæ, nisi verbo repugnare velint.

QUINTO, pugnant contra eos omnia loca, quæ docent, in cælo varietatem esse præmiorum, & coronarum, quæ supra citata sunt contra Iouinianum. Nam præmia regni cælorum propriè iustis parata sunt, ut Dominus ait, Mat. 25. *Ibunt iusti in vitam æternam.* Et Philip. 3. Apostolus vocat beatitudinem *brauium supernæ vocationis.* Et apertius, 2. Tim. 4. vocat *coronam iustitiæ, quam reddidit iustus iudex.* Quare si diuersitas est in cælo præmiorum, sine dubio diuersitas est in terra meritorum, & si varia est corona iustitiæ, varia quoque est ipsa iustitia. Non sunt igitur omnes regenerati æquè iusti.

Accedant vlt. testimonia S. Augustini, serm. 16. de verbis Apostoli: *Iustificati, inquit, sumus, sed ipsa iustitia, dum proficit, crescit.* Item in epist. 29. ad Hieronymum: *Iniusti sunt sancti iustitia, alius magis, alius minus.* Item tract. 6. in Ioannem: *Ipsi, inquit, spirituales sancti in Ecclesia, sunt alij aliis sanctiores, alij aliis meliores.*

Argumenta contraria, nulla remanent hoc loco soluenda, quoniam non alia sunt, quàm quæ in libro superiore dissoluimus. Quibus videlicet inherentem iustitiam opponunt, & imputatitiam propugnare aduersarij nitebantur.

LIBER QVARTVS,
DE IVSTIFICATIONE, QVI
EST DE IVSTITIA OPERVM.

DE IVSTITIA Actuali, siue operum, quatuor sunt quaestiones, Vna de necessitate, Altera de veritate, Tertia de merito, Quarta de perfectione. Dissidemus enim ab Hæreticis huius temporis, Primum, an sint hominibus iustificatis opera necessaria ad salutem, cum qua quaestione ferè coincidunt illæ, Xtrum iusti legem Dei seruare teneantur, & quid intersit inter legem, & Euangelium. Deinde, dissidemus de ipsa veritate iustitiæ actualis, id est, vtrum opera iustorum sint verè iusta, ita vt coram Dei iudicio comparere audeant, cum qua quaestione coincidit illa, possit ne homo iustus legem diuinam ita implere, vt in eo opere peccatum nullum admittat. Tertio, contendimus de meritis operum bonorum, vtrum ex iustitia digna sint retributione.

Quarto disceptamus de perfectione iustitiæ, sed ea duobus in locis à nobis explicata est, in libro de Monachis, & in libro de distinctione peccati mortalis, & venialis.

CAPVT PRIMVM.

Quod Hæretici huius temporis negent operum necessitatem.

V Igitur à Prima Quaestione incipiamus, explicanda est sententia aduersariorum de necessitate operum. Si quidem multi ipsorum aliud loquuntur, aliud sentiunt. Non desunt enim, qui clamant iniuriam Lutheranis fieri cum dicuntur opera bona, tanquam non necessaria ad salutem contemnerent.

Ac Primum confessio ipsa Augustana articulo 20. falso dicit accusari suos, quod bona opera negligent, vel prohibeant. Philippus quoque in locis, Brentius in Catechismo, Kemnitius in Examine Concil. sessio. 6. prope finem, Caluinus libro tertio, Institution. capite 16. Et ipse etiam Lutherus, in libro de visitatione Saxonica, docent opera bona esse faciendâ, & aliquo modo indicant esse necessaria cum afferunt, veram fidem non esse, quæ non parit opera bona, & quæ caritatem comitem non habet. Denique in Colloquio Altemburgensi Maioristæ, siue Electorales disertis verbis docent, opera bona esse ad salutem necessaria, non quidem necessitate efficientiæ, sed necessitate præsentia: Illyriciani autem, siue Saxonici non negant opera esse necessaria necessitate præsentia, sed tamen propter scandalum, & periculum contendunt, istam propositionem, Opera sunt necessaria ad salutem, non esse in Ecclesia tolerandam.

Cæterum quidquid sit de modis ipsorum loquendi, cum excutiuntur ipsorum principia, & pleræque dicta & scripta Lutheri, videntur omnino existimare posse hominem saluari, etiam si nulla bona opera faciat, nec mandata diuina custodiat. Quod his argumentis probabo.

P R I M V M, ex verbis disertis Prophetæ ipsorum Lutheri, qui affirmat mala opera credenti nihil nocere. Sic enim loquitur in libro de libertate Christiana: Bona opera non faciunt bonum virum, nec malum mala. Et paulò post, Vt infideli nullum bonum opus prodest ad salutem, & iustitiam: sic è diuerso nullum malum opus facit malum, & damnatum sed sola incredulitas. Idem in sermone. Sic Deus dilexit mundum, Vbi fides est (inquit) nullum peccatum nocere potest. Et in libro de captiuitate Babylonica, capit. de Baptismo: Vides (inquit) quam diues sit homo Christianus, vel baptizatus, vt etiam volens non possit perdere salutem suam, quantissimisque peccatis, nisi velit credere. Nulla enim peccata possunt eum damnare, nisi sola incredulitas. Hæc & similia manifestè docent, omnia bona opera posse tutò omitti, ac per hoc non esse necessaria. Nam si quæuis peccata non faciunt hominem malum, neque ipsum damnant, quare non possunt omitti? Et si possunt omitti, quare sunt necessaria?

In comment. ad cap. 2. ad Galat. Quando (inquit) sic docetur, fides in Christum iustificat quidem, sed simul seruari oportet mandata Dei, quia scriptum est, si vis ad vitam ingredi, serua mandata: ibi statim Christus negatus est, & fides abolita, quia mandatis Dei, siue legi tribuitur, quod est solius Dei. Item in sermone de nouo testamento, siue de Missa, Caueamus (inquit) à peccatis, sed multo magis à legibus, & operibus bonis: tantum attendamus Dei promissionem, & fidem.

Denique in sermone citato, sic Deus dilexit mundum: Ego (inquit) dico tibi, quia angusta est via, oportet te fieri tenuem, si vis per eam venire. Cæterum qui operibus onerati sunt, sicut conchyliis onustos videmus Iacobi peregrinos,

nos, non poterunt penetrare. Et infra: Si ueneris cum magnis sacris operum plenis, deponere oportebit, alioquin non poteris penetrare.

Hæc & similia, quæ in Lutheri scriptis contra studium operum bonorum passim leguntur, satis indicant mentem eius: & quomodocumque excusentur, certè magnam vim habent ad persuadendum simplici populo, & ad malum propenso, non esse faciendâ opera bona.

S E C V N D O, idè probatur ex illo communi ipsorum dogmate, quod omnia opera iustorum sint ex natura sua peccata mortalia, vt patet ex Lutherò in assert. art. 31. 32. & 26. Et ex Caluino lib. 3. Instit. cap. 12. §. 4. 4. & cap. 14. §. 9. Nam si bona opera sunt peccata mortalia, & tamen propter fidem non imputantur, certè poterunt etiam mala opera propter fidem non imputari, ac per hoc non nocere. Neque erit causa cur vitentur. Atque hoc est, quod dicit Lutherus, in captiuitate Babylonica, loco citato, omnia peccata in momento à fide absorberi.

Dicent forsattè, mala opera non posse cum fide consistere, quoniam qui habet propositum peccandi, non potest concipere fiduciam remissionis peccatorum: & ideo fides vera semper est cum caritate coniuncta. At contra, nam si hoc esset verum, non possent etiam opera, quæ dicuntur bona cum fide consistere. Nam opera bona non sunt bona (ex ipsorum sententia) nisi nomine, & secundùm quid, re ipsa verò, & simpliciter sunt peccata mortalia. Quare qui habet propositum faciendi eleemosynam, quoniam scit hoc se non posse facere, nisi peccando mortaliter, habet propositum peccandi mortaliter: atqui hoc propositum cum fide consistit, imò propter fidem non reputatur peccatum, igitur eodem modo qui habet propositum furandi poterit simul habere fidem, & propter eam fidem furum non reputabitur ad peccatum. Sequitur igitur ex hoc ipsorum dogmate, vt reuera non sint necessaria bona opera ad salutem, sed perinde sit vtrum quis amer coniugem suam, an alienam, vtrum furatur, an donet.

T E R T I O, idem probamus ex discrimine legis, & Euangelij. Nam ex doctrina ipsorum communi hoc interest inter legem, & Euangelium, quod lex proponit iustitiam & salutem cum conditione totius legis implendæ, Euangelium promittit iustitiam, & salutem sine vlla conditione, sed absolute, vel cum sola conditione fidei. Et hinc deducunt alterum discrimen, quod lex terret, Euangelium consolatur. Ita docet Lutherus passim in comment. ad cap. 2. ad Galat. & alibi, Philippus in locis, tit. de lege, & de Euangelio, & alij. Et in Colloquio Altemburgensi ita loquuntur Saxonici: Legis promissiones sunt conditionales: proponunt enim cum conditione obedientiæ: sed promissiones Euangelij non sunt conditionales, sed gratuitæ. Ad si Euangelium nullam requirit conditionem obedientiæ, sed est sola fide contentum: certè qui nihil boni faciat, consentaneè ad Euangelium viuet.

Quod si dicas, Euangelium non requirit conditionem operum, fides tamen requirit, non enim erit fides, nisi pariat bona opera, sequeretur aut fidem non esse conformem Euangelio, aut Euangelium si non immediatè, saltem mediatè requirere conditionem operum. Quomodo enim fides si requirit opera, non erit potius ex lege, quam ex Euangelio: aut si Euangelium requirit fidem, & fides requirit opera, nonne etiam consequenter Euangelium requirit opera? Quare vel inane est discrimen quod frequentissimè tradunt inter legem, & Euangelium, vel coguntur dicere, absolute nulla bona opera necessaria esse ad salutem, & consolationem magnam ex Euangelio percipere, & iustificari, & saluari etiam eos, qui voluntariè in sceleribus perseverant.

Q U A R T O, probamus idem ex libertate Christiana, quam ipsi communi consensu docent. In eo siquidem libertatem Christianam constituunt, quod homo iustus sit

A liber à debito legis implendæ coram Deo, & per hoc omnia opera sint illi iam indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Quod necessariò colligunt ex alio principio, quo docent legis obseruationem esse etiam iustis penitus impossibilem. Nam si lex impossibilis est, nisi tollatur debitum eius implendæ, omnes damnabit. Ne igitur iusti damnentur, ab eius iugo, & debito liberantur.

Ita docet Lutherus, tum in libro de libertate Christiana, tum in comm. epistolæ ad Galat. tum in serm. de Moïse: Sola fides (inquit in cap. 2. ad Galat.) necessaria est, vt iusti simus, cætera omnia libera rima, neque præcepta amplius, neque prohibita. Ibidem: Si conscientia dicitur, peccasti, respondet peccasti, ergo Deus puniet, & damnabit? Non. At lex hoc dicit: Sed nihil mihi cum lege. Quare? Quia habeo libertatem. Et in argumento eiusdem epistolæ: Summa ars (inquit) & sapientia Christiana est, ne legem, ignorare opera, & totam iustitiam actiuam. Et in lib. de libertate Christiana: Nullo opere, nulla lege homini Christiano opus est, cum per fidem sit liber ab omni lege.

B Et Caluinus lib. 3. Instit. cap. 19. §. 2. 4. & 7. tribus in rebus libertatem Christianam ponit. Primum in eo, quod vbi fiducia iustificationis quaeritur, nulla legis, vel operum ratio habeatur. Deinde in eo, vt opera bona non fiant tanquam examinanda ad regulam legis, sed tanquam certè acceptanda à Deo qualiacumque sint. Deniq; in eo, vt omnium rerum externarum vfus habeatur pro indifferenti, ita vt homo nulla religione tangatur, siue eas vsurpet, siue relinquat. Et hæc doctrina quis non videt, quàm lata porta sceleribus, & flagitiis omnibus pateat? Et quis ambigat, nulla esse opera bona necessaria ad salutem, si res omnes externæ, proinde etiam Baptismus, & Eucharistia, adiaphoræ sunt, & nihil ad legis regulam examinandum est?

C **Q** U I N T O, probamus ex vita, & moribus Lutheranorum, qui occasione huius doctrinæ ita cæperunt incredibilem licentiam in omnia scelera, & peccata prorumpere, vt necesse fuerit, Lutherum ipsum Visitationem institueri & laudare opera bona, atque ad ea populos adhortari. Sed quàm parum feliciter id ei successerit, scribit Ioannes Cochleus in eius vita. Rectè igitur, id est, consentaneè ad Lutheri dogmata in Colloquio Altemburgensi dixerunt quidam ex rigidis Lutheranis: Opera bona, & nouam obedientiam non ad regnum Christi, sed ad mundum pertinere. Item: Ad Satanam spectare Christianos cum rebus bonis. Item: adeo non esse necessaria opera bona, vt etiam ad salutem incommodum, sintque perniciosa. Denique: precari oportere, vt in fide sine omnibus operibus bonis, usque in finem perseveremus. Vide Petrum Canisium in libro 1. de corruptelis verbi Dei, cap. 10. vbi multa huius generis ex aduersariorum libris refert.

CAPVT II.

Refutatur falsum discrimen legis, & Euangelij, & unde probatur operum necessitas.

N V N C vt errorem omnium perniciosissimum refellamus, Primum probabimus, in Euangelio contineri doctrinam operum, & leges varias, eiusque promissiones requirere conditionem legis implendæ. Deinde, iustos non esse liberos ab obseruatione legis diuinæ. Postremò, opera bona simpliciter ad salutem esse necessaria.

Igitur Sciendum est, Euangelium Duobus modis accipi posse, Vno modo pro doctrina, quam Christus, & Apostoli prædicarunt, & in libris Euangelistarum, aliisque Apostolorum scriptis continetur. Alio modo pro gratia noui testamenti, quæ & lex scripta in corde, & spiritus viuificans, & lex fidei dici solet, quamuis (vt verum

nostrum. I. Ioan. 1. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & iustus, ut remittat nobis peccata nostra. Apoc. 3. Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo.

Quartus probatur ex doctrina prophetica. Nam promissiones remissionis peccatorum, etiam in Prophetis sunt, non ad legem, sed ad Evangelium pertinere adversarij non negant. Sic igitur loquitur Ezechiel, cap. 18. Si impius auerterit se ab impietate sua, & fecerit iudicium & iustitiam, vita vivet, &c. Vbi non semel, sed saepius Dominus repetit, se indulgentiam, & vitam impio donaturum, si tamen poenitentiam egerit a peccatis, & mandata omnia custodierit. Et contra, se iustum graviter puniturum, si auerterit se à iustitia, & mandata omnia non custodierit. Quo loco sicut auertere se à iustitia, & mandata non custodire, conditio est, à qua pender comminatio mortis, omnium consensu; & nemo dicere auderet comminationem mortis non esse conditionalem, sed absolutam: ita quoque auertere se à peccato, & facere iudicium, & iustitiam, conditio est, à qua pender promissio vitæ; & nemo dicere debet, promissionem vitæ non esse conditionalem, sed absolutam, nisi diuini literis aperte repugnare velit.

Quintus probatur ex conditione fidei, quæ requiritur ad salutem non negant adversarij, cum scriptum sit Marci vltimo. Qui crediderit, saluus erit: qui non crediderit, condemnabitur. Ex hac enim fidei conditione sequitur, Primum, vt falsum sit, quod ipsi dicunt, promissiones Evangelij non esse conditionales. quomodo enim conditionales non sunt, si conditio aliqua, fidei videlicet, in omnibus requiritur? Secundò, vt etiam falsum sit, non requiri conditionem legis implendæ. Nam quibus verbis Scriptura docet, requiri, conditionem fidei ad salutem, iisdem, vel etiam clarioribus docet, requiri conditionem legis implendæ, vt patet ex tot locis supra citatis.

At inquit promissiones Evangelij gratuita sunt, non igitur conditionales. Respondeo, Gratuitum non opponitur conditionali, neque est idem, quod absolutum, alioqui promissio Evangelica conditione fidei non requireretur. Gratuita igitur dicitur promissio, quamuis conditionalis, quoniam ipsa etiam conditio gratuita est; gratuita enim est promissio indulgentiæ, tametsi fidem, & poenitentiam exigit, quoniam fides & poenitentia dona sunt Dei, & gratuita est promissio vitæ æternæ, quamuis obedientiam eius requirat, quoniam ipsa etiam obedientia legis donum Dei est; & hoc modo gratiam dat Deus pro gratia, vt legimus Ioan. 1. Quoniam gratiam vitæ æternæ dat pro gratia meritorum; & gratiam indulgentiæ dat pro gratia poenitentiae.

CAPVT III.

Asseritur verum discrimen legis, & Evangelij, & inde necessitas operum comprobatur.

Explicabimus nunc verum discrimen legis & Evangelij, vt hinc etiam necessitas bonorum operum comprobetur.

Duo sunt præcipua discrimina legis, & Evangelij, ex quibus multa alia consequuntur.

Primum igitur illud interest inter legem, & Evangelium, quod inter doctrinam inchoatam, & perfectam; continetur enim Evangelium in lege, vt arbor in semine, vt S. Thomas rectè docet, in 1. 2. q. 107. Vnde S. Augustinus, lib. 16. de ciuitate Dei, c. 26. scribit, testamentum vetus esse occultationem noui, & testamentum nouum esse reuelationem veteris. Et S. Gregorius hom. 6. in Ezechielem, explicans mysterium rotæ, quæ erat in rota; dicit rotam in rota esse testamentum nouum in testamento vetere.

Tria continet scriptura vtriusque testamenti, mysteria, promissiones, & præcepta, id est, res credendas, sperandas, & faciendas, quibus fides, spes, caritasque respondent. Nam ad hæc tria reuocatur summa totius do-

ctrinæ cælestis, vt S. Augustinus docet in Enchiridio, in lib. de agone Christiano, in lib. de catechizandis rudibus, & alibi. Sed in omnibus tribus longè præstat doctrina euangelica, & Apostolica doctrinæ legis, & Prophetarum.

Nam quod attinet ad Mysteria fidei, doctrina veteris testamenti vnitatem Dei manifestè docet, Trinitatem personarum, & incarnationem verbi non nisi obscure, & imperfectè, vt ea potius adumbret, quàm exprimat: doctrina verò testamenti noui hæc omnia perspicue tradit, & prædicat. Itaque ad hoc significandum, Moses cum loqueretur ad populum, faciem velabat; nobis autè Christus ipse reuelata facie loquutus est, annuncians omnia, quæcunque audiuit à Patre suo. Vnde Apostolus 1. Cor. 3. Moyses inquit ponebat velamen super faciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem eius: nos autem reuelata facie, gloriam Domini speculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu.

Quod attinet ad Promissam, Lex & Prophetæ pollicentur expressè bona temporalia, figuratè autem regnum cælorum; Christus, & Apostoli manifestè regnum cælorum, & vitam æternam pollicentur, bona temporalia adiacienda esse dicunt, & ideo non esse sollicitè, & anxie requirenda. Et quoniam promissionibus adiungi solent etiam minæ, Lex & Prophetæ comminantur temporalia mala, Christus & Apostoli mortem sempiternam. Si auerteritis me inquit Dominus, per Prophetam Isaia 1. bona terræ comedatis, quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deorabit vos. Christus autè Matt. 5. Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Et infra: Qui dixerit fratri suo fraue, reus erit gehennæ ignis.

S. Auctores inquit lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 11. Educto inquit populo in monte Syna, diuinitus acceptam tradidit legem, quod vetus dicitur testamentum, quia promissiones terrenas habet: & per Iesum Christum futurum fuerat testamentum nouum quo regnum cælorum promitteretur. Et in Psal. 73. Deus se vtriusque testamenti esse voluit auctorem, vt & terrena promitteret in veteri testamento, & cælestia in nouo testamento. Obseruat idem Augustinus in lib. 19. contra Faustum, cap. vltimo, in prophetis inueniri non raro testimonia de resurrectione, & vita æterna; sed regnum cælorum nusquam expressè nominatum, nedum promissum, nisi in Evangelio. Quare non immeritò S. Hieronymus, in lib. 1. aduersus Pelagianos, reprehendit Pelagianos, quod dicerent in testamento veteri regnum cælorum esse promissum.

Restant Leges & Mandata, quorū alia ceremonialia, alia iudicialia, alia moralia erant in veteri testamento. In nouo autem pro Ceremoniis illis Mosaicis, quæ prope modum infinitæ erant instituit in Evangelio Christus, vt S. Augustinus loquitur in epist. 118. ad Ianuarium: Sacramenta numero paucissima, obseruatione facilissima, significatione præstantissima, quibus societatem nomi populi colligauit. Et in Psal. 73. Mutata inquit sunt sacramenta, facta sunt pauciora, faciliora, salubriora, felicitiora.

Iudiciales leges in Evangelio, Christus non tulit, sed ferendas reliquit iis, qui variis in locis Rempublicam gerentes pro rerum, personarum, & temporum diuersitate instituendas esse iudicauerunt. Hoc enim interest inter populum Hebræum, & Christianum, quod ille vnā gentem, & vnā regionem, eamque satis exiguam continebat. De qua re vide Hieronymum in epistol. ad Dardanum, de terra promissionis; iste autem orbem terræ complexus est, vbi regiones sunt & regna vastissima, mores, & consuetudines diuersissimæ, temperamenta, ingenia, habitus animorum, & corporum infinitis modis variantes. Hinc igitur facile poterat hebræus populus iisdem iudiciis regi, non potest autem populus Christianus vlla ratione iisdem particularibus ritibus, & legibus gubernari.

MORALES leges, quæ perpetuæ sunt, eisdem ferè habent lex, & Evangelium, vt ostendit S. Augustinus lib. 19. contra Faustum c. 28. sed in hoc præstat Evangelium legi, quod quædam grauiora, quæ à Iudæis propter infirmitatem ipsorum in lege non exigebantur, à Christianis in Evangelio exiguntur; vt patet de libello repudij, & polygamiæ; quædam etiā expressius leguntur in Evangelio, quæ obscurius habebantur in lege. Quare S. Augustinus, cum in libro contra Adimantum, ca. 3. scripsisset, nihil esse in Euagelica, & Apostolica disciplina, quod in lege, & Prophetis desideretur: admonuit postea in lib. 1. retract. cap. 22. addendam fuisse voculam ferè, non enim omnia, sed ferè omnia, quæ ad mores pertinent, habet Evangelium cum lege communia.

Sed vt planè intelligatur, quemadmodum in Evangelio Dominus legem moralem non sustulerit, sed perfectit, exponam breuiter summam sermonis Domini in monte, quem verè scripsit S. Augustinus lib. 1. de serm. Domini, in monte, cap. 1. omnibus præceptis, quibus vita hominis formari potest, esse perfectum.

Initio igitur sermonis sui Dominus, quasi loco proemij, diuino prorsus artificio, simul explicat finem vltimū hominis; & virtutum, atque operum bonorum vtilitatē proponit, dicens: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Et quæ sequuntur. Quoniam enim vltimus finis, principium, & fundamentum est totius doctrinæ moralis, ideo primo loco exponi debuit; simul autem adiungi par fu t vtilitatem virtutis, vt discipuli attentiores efficerentur.

Deinde, quasi proemio explicato, accedit Dominus ad præcepta tradenda, & primum instruit Doctores, deinde auditores: Doctores admonet, eos saltem terræ, & lucem mundi esse debere, id est, sapientia, & caritate ita cæteris præstare, vt alios sapientes, & ardentes efficere possint. Quas duas conditiones non semel repetiuit, cum præpositos Ecclesiæ fideles, & prudentes esse debere præmonuit.

Aggreditur deinde instructionem populorum, eosque instruit, tum quoad Substantiam præceptorum diuinorum, tum quoad finem; nā in vtroque Scribæ, & Pharisei prauas opiniones induxerant.

Quod attinet ad Substantiam præceptorum, probat Dominus quinque Phariseorum corruptelas. Primum, deprauabant Scribæ, & Pharisei præcepta grauiissima de homicidio, & adulterio, docentes in eiusmodi præceptis actum externum solum esse prohibitum, non autem internum, nisi signis exterioribus proderetur. In quo errore fuit etiam Iosephus lib. 12. antiquitatum, c. 17. & David Kimhi in comment. Psal. 66. v. 17. exponens illud: Iniquitatem si aspexi in corde meo, non audivit Dominus, deprauat enim illud, non audivit Dominus, vt significet, non imputabit Dominus. Aduersus eiusmodi corruptelas, declarat Dominus legem, non occides, non solum manum, sed etiam linguam, & animum cohibere, & legem, non mœchaberis, extendi vsque ad concupiscentiam in ipsa mente conceptam.

Deinde, Pharisei deprauabant legem de repudio; quod enim ob infirmitatem eorum hominum lex impunitum dimiserat, ipsi vt rem absolutè iustam proponebant. Dominus autem docuit, non licere vxorem dimittere, nisi causa fornicationis, & legem de libello repudij penitus abrogauit.

Tertio, Pharisei docebant, non esse peierandum, tamen frequentare iuramentum; etiam leui de causa, nullum peccatum esse ducebant. Contra Dominus iubet, non esse iurandum omnino, nisi (videlicet) subit iurandi necessitas.

Quarto, corrumpebat Pharisei legem illam talionis, oculum pro oculo, dentem pro dente. Nam cum non animaduertent, eam legem constitutam fuisse ad iusti-

tiam conseruandam, non ad appetitum vindictæ saturandam, docebant licitum esse vindictam appetere. Dominus igitur monet, non esse appetendam vindictam, nec malum pro malo reddendum; sed potius paratū esse debere hominem probum si opus sit, percutienti maxillam vnā, præbere etiam alteram.

Quinto, peruertebant Pharisei primariū dilectionis præceptum. Quoniam enim lex iusserat, vt hostes suos occiderent, non odij causa, sed zelo iustitiæ, qua iusta bella interdum etiam à pijs Regibus indicuntur; illi generale præceptum tradebant, diligendos esse amicos, odio habendos inimicos. Dominus ergo grauissimè admonet, diligendos esse inimicos, benefaciendū his qui nos oderunt, orandum pro persecutibus, & calumniantibus, nos.

His ita explicatis tranfit admodum, ac docet, cauendā esse inprimis inanem gloriam, & non esse facienda opera bona ea intentione, vt videantur, & laudentur ab hominibus. Et quoniam nimis prolixum fuisset, de singulis operum bonorum generibus disserere, reuocauit omnia ad tria capita, orationem, ieiunium, & eleemosynā, quorum primum erga Deum, alterum erga nos ipsos, tertium erga proximum exhibemus; & vno mentem, altero corpus, tertio bona externa sacrificamus.

Addit postea Dominus, ac docet, quæ sint impedimenta ad perfectionem iustitiæ peruenire. Impedimenta tria demonstrat, nimiam sollicitudinem in opibus congregandi: Nolite thesaurizare vobis thesauros in terris, superuacaneam diligentiam in rebus, etiam necessarijs procurandis, Nolite solliciti esse in crastinum. Temerarium iudicium de vita, & factis alienis, Nolite iudicare. Adiuuenta etiam ostendit, orationem assiduam, petite & dabitur vobis; conatum, & contentionem proficiendi, & superandi omnes difficultates; Contendite intrare per angustam portam; electionem bonorum Magistorum. Attendite vobis ad alios Prophetas.

Postremò concludit sermonem iterum commendans vtilitatem operū bonorum, vt in proemio fecerat: Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est viro sapienti, qui adificauit domum suam supra petram, &c. Atque hæc de sermone Domini in monte.

Perfecit autem Dominus legem moralem, non solum explicando, & addendo, quæ diximus, sed etiam adiacendo consilia quædam ad perfectionem caritatis, quæ finis est omnium præceptorum, adipiscendā aprissima; de quibus satis multa disputauimus in lib. de Monachis. Habemus igitur primum discrimen legis, & Evangelij, ex quo manifestè colligitur obedientiam legis, atque opera bona non minis, sed multò magis in Euagelio, quàm in lege doceri. Proinde Lutheranos sine dubitatione verum Euangelij ac legis ignorare discrimen.

CAPVT IV.

Ostenditur alterum discrimen legis & Evangelij.

Alterum discrimen legis & Evangelij sumitur ex annexis. Nam lex per Moysen data est, qui legislator tantum fuit; Evangelium per Christum, qui non fuit solum legislator, sed etiā Redemptor. Proinde lex venit sola, Evangelium non solum, sed cum gratia. Itaque qui legem in monte Syna per Moysen acceperunt, doctrinam tantum acceperunt, vt instructi per legem, inter vitia, virtutesque discernerent, qui verò per Christum Evangelium acceperunt, non solum doctrinam, sed etiam gratiam acceperunt, vt non modo inter virtutes, & vitia discernerent, sed etiam vt iustitiam diligenter, & odio haberent iniquitatem.

Hoc discrimen prædixerunt Ezechiel cap. 36. & Hieremias cap. 31. Ille enim cum Baptismum adumbrasset

illis verbis: *Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris*; adiungit de spiritu gratia; *auferam a vobis cor lapideum, & dabo vobis cor carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, ut in precepta mea ambuletis.* Ille autem dicitur verbis duo testamenta distinguit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Israel, & domui Iuda fœdus novum, non sicut fœdus quod pepigi cum patribus vestris, in die, quâ apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti, pactum, quod in ritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israel post dies illos dicit Dominus, Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum.*

Quam prophetiam de testamento nouo, cuius Christus auctor est, exponit Apostolus ad Hebr. 8. & 10. & idem Apostolus ad Rom. 7. cum dicit: *Caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum S. qui datus est nobis.* Significat legem in corde scriptam, de qua loquitur Hieremias, & spiritum in medio nostri positum, de quo vaticinatur. Ezechiel, nihil esse aliud, nisi caritatem in corde diffusam. Tunc enim Deus facit, ut ambulemus in præceptis suis, cum caritate, in cordibus nostris diffundit; *Quoniam qui diligit, legem impleuit, & plenitudo legis est dilectio, Rom. 13.* Quod discrimen copiose, & eleganter persequitur S. Augustinus in pluribus locis, sed præcipue in toto libro de spiritu, & litera.

Porto hoc discrimen legis, & euangelij tantum abest, ut operum necessitatem ab Euangelio remoueat, ut eam potius ad Euangelium maxime pertinere demonstrat. Quorsum enim cum Euangelio gratiam bene operandi, & legis ipsius implendæ Christus coniunxit, nisi ut, quod per literam legis euangelicæ discimus esse faciendum, id per spiritum, & gratiam impleamus? Quod enim Apostolus ait, 2. Cor. 3. *Litera occidit, spiritus uiuificat.* Demonstrat S. Augustinus, manifestissima ratione, non tantum intelligi debere de litera legis Moisaicæ, sed etiam de litera legis euangelicæ, vtraque enim occidit, si à spiritu separetur. Sed ideo scriptum est de lege Moisis, lex iram operatur. Non autem scriptum est de lege Christi, Euangelium iram operatur, quoniam (ut diximus) cum Moses legem dedit, nihil nisi literam dedit, Christus autem cum Euangelium dedit, simul cum litera spiritum dedit. Quare S. Iohannes hoc ipsum discrimen attendens ait: *Lex per os sem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est, Ioan. 1.* Habemus igitur duas potissimas differentias legis, & Euangelij. Nunc pauca percurreremus alias, quæ ex his duabus tanquam ex fontibus deriuantur. Ex primo discrimine nascuntur alia tria, & ex secundo item tria.

TERTIUM igitur discrimen legis & euangelij, est, quod lex Moisis vni tantum genti data fuit, lex Christi omnibus gentibus. Deuter. 4. *Quæ est alia gens, ut habeat caeremonias, iustitiasque iudicia, & uniuersam legem, quâ ego ponam hodie ante oculos vestros?* Psal. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis.* Rom. 3. *Quid ergo amplius Iudæo est, aut quæ utilitas circumcissioni? Multi quidem per omnem modum, primum quia credita sunt illis eloquia Dei.* Et cap. 9. *Optabam ego ipse anathema esse pro fratribus meis, secundum carnem, quorum est testimonium, & legislatio, &c.* At Christus Matth. vltimo. *Euangelium docete omnes gentes, Et Marci vltimo. Prædicite Euangelium omni creaturæ.* Et Lucæ vltimo. *Oporet prædicari in nomine meo penitentiam, & remissionem peccatorum in omnes gentes incipientibus ab Hierosolyma.* Et a postolus ad Rom. 1. *Non erubescit euangelium, Virtus enim Dei in salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco.* Oritur hoc discrimen ex primo. Lex enim Moisis positua (id est) caeremonialis, & iudicialis angusta erat, & ritus, ac iudicia particularia continebat, Euangelium verò lex est perfecta, & ritus, præcepta, & sacramenta ita vniuersalia comprehendit,

ut toti mundo communia esse possint.

QUARTUM discrimen, quod oritur etiam ex primo, in eo positum est, quod lex vmbra, & figuræ rerum futurarum magna ex parte complectitur: Euangelium ipsum corpus & veritatem exhibet. Io. n. 1. *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.* Lex enim per Moysen data, per Christum facta est gratia, propter infusionem fidei, & caritatis, facta est veritas, propter impletionem omnium figurarum. 1. Corinth. 10. *Hæc autem in figura facta sunt nobis.* Et paulo post: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem ad correptionem.* H. b. 10. *Vmbra hæc habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.* Denique passim in Euangelio legimus, varia in Christo mysteria fuisse completa, quoniam sic scriptum erat in lege, aut Prophetis.

QUARTUM discrimen est, quod lex Moisis adueniente Christi lege mutanda erat, Christi autem legi nulla succedere debet alia lex. Oritur hoc discrimen, ut alia duo, item ex primo, ideo siquidem mutanda fuit lex Moisis, quoniam imperfecta erat, omne enim imperfectum perfectiori cedit, & vmbra luce apparente diffugiunt. Luc. 16. *Lex & Prophetæ, sicut ad Ioannem Baptistam.* Heb. 7. *Translatio sacerdotio necesse est, ut & legis translatio fiat.* Et ibidem: *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem, & inuilitatem.* Et cap. 8. *Dicendo nouum, veterauit prius. Quod enim antiquatur, & senescit prope interitum est.* Et ad Galat. 3. *Quid ergo lex propter transgressionem posita est, donec veniret semen, cui promiserat.* At Christi legem non esse finem habituram, perspicuum est ex duobus. Primo, quoniam sacerdotium Christi manet in æternum, iuxta illud Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Secundo, quoniam regni Christi nullus erit finis, ut legimus Daniel. 2. & Luc. 1. Lex enim cum sacerdotio, & regno ita coniuncta est, ut illis manentibus, & ipsa manere debeat, quod de sacerdotio, & lege Apostolus docet ad Hebr. 7. de regno, & lege dubium esse non potest, cum regum proprium sic leges ferre, neque vllum sit regnum, quod proprias leges non habeat. Denique Testamentum nouum æternum dicitur. Psal. 110. *Mandauit in æternum testamentum suum, Baruch. 2. Statuam illis testamentum æternum sempiternum.* Ad Hebr. 13. *Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum omnium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Iesum Christum.*

Est autem hoc loco breuiter annotandum, Legem Moisis, quoad præcepta caeremonialia, & iudicialia simpliciter abrogatam esse: quoad moralia præcepta, & doctrinam fidei mutatam esse, non abrogatione, sed profectu; non enim sublata est lex moralis, nec fides vnitatis Dei, sed aucta, amplificata, perfecta; quomodo mutari solet infans in adolescentem, adolescens in virum; & quo modo populus Dei, Christo adueniente, non perit, sed statum mutauit. Lex autem euangelica sempiterna dicitur, non quod sacramenta, & omnia eius præcepta nullum sint finem habitura; sed quoniam vsque ad mundi consummationem legi euangelicæ nulla succedere debet alia lex, cum hæc perfectissima sit: & præterea quia caritas, quæ est lex noua, & Testamentum nouum scriptum in cordibus, nunquam excidit, & sine fine in omnem æternitatem durare debet.

SEXTUM discrimen, quod oritur ex secundo, illud est quod lex Moisis non habebat vim iustificandi, neque data erat, ut iustificaret, sed ut morbum ostenderet, & ad quærendum medicum excitaret: Lex autem Christi, id est, Euangelium vim habet iustificandi, & ad hoc ipsum datum est, ut ab iniquitate iustificet. Roma. 3. *Per legem cognitio peccati.* Gal. 2. *Si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est.* Et cap. 3. *Quoniam in lege nemo iustificatur, manifestum est, quia iustus ex fide uiuit, lex autem non est fide.* Item si data esset lex, qua posset viuificare, verè ex

lege esset iustitia. At Euangelium (ut dicitur ad Rom. 1.) *Virtus Dei est in salutem omni credenti.* Et 1. Cor. 15. *Notum vobis facio* (inquit Apostolus) *Euangelium, quod prædicauit vobis, quod & accepistis, per quod & saluamini.*

Sed hoc quod dicimus, Euangelium vim habere iustificandi, non ita accipiendum est, quasi sola litera Euangelij salutem adferre possit, sed quoniam (ut dictum est in secundo discrimine) cum Euangelij doctrina data est etiam gratia fidei, & caritatis, quia legislator noster, simul etiam Redemptor fuit, & simul cum lege dedit benedictionem, id est, gratiam implendi legem, iuxta illud Psal. 83. *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem.* Quocirca B. Paulus vbiunque dicit legem non iustificare, non opponit legi Moisis doctrinam Euangelij, sed legi opponit fidem, operibus, gratiam, & literæ spiritum. Alioquin enim etiam litera Euangelij, sine spiritu & gratia, iram operaretur, & occideret, ut iam saepe diximus.

SEPTIMUM discrimen, quod item oritur ex secundo, illud est, quod lex Moisis, lex timoris, & seruitutis fuit, Euangelium lex amoris, & libertatis. Rom. 8. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Gal. 4. *Hæc enim sunt duo testamenta, vnum quidem in monte Syna, seruitutem generans, quæ est Agar.* Et infra: *Itaque fratres, non sumus ancilla filij, sed libera, qua libertate Christus nos liberauit.* 2. Timot. 2. *Non dedit nobis spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis.*

Sed hoc discrimen fufius explicabimus in sequenti capite. Interim illud annotasse satis erit, legem Moisis dici legem timoris, & seruitutis, quoniam legis mandata sine gratia Dei, quam Moses dare non potuit, reos constituunt homines, & pænæ obnoxios: Euangelium Christi legem esse libertatis, & amoris, quoniam Christus, qui dedit mandata, dedit etiam spiritum, per quem in corde diffusa est caritas.

OCIAUUM discrimen est, quod lex Moisis grauissima, & importabilis erat: Euangelium Christi iugum suauis, & onus leue. Sic enim de lege Moisis B. Petrus loquitur Act. 15. *Quid tentatis imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus?* De lege autem sua Christus Matth. 11. *Tollite iugum meum, inquit, super vos. Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue.* Oritur hoc quoque discrimen ex secundo. Potissima enim causa, cur lex noua sit leuis, & lex vetus grauis, est annexa legi nouæ gratia caritatis. Quod est enim durum, & importabile timentis, leue est, & facile diligenti. Et hanc rationem reddit S. Augustinus in omnibus ferè locis, vbi de hac re tractat, vt quæst. 166. in Exod. in lib. 83. quæst. 66. libro de gratia & libero arbitrio, cap. 17. in libro de natura & gratia, cap. 69. & in libro de perfectione iustitiæ post ratiocinationem 16. Vbi etiam addit insignem similitudinem de pennis anium, quæ non tam premunt, quam subleuant: *Perfeta, inquit, caritas foras mittit timorem, & facit præcepti sarcinam leuem, non solum non prementem onere ponderum, verum etiam subleuantem vice penarum.*

Sunt tamen etiam alia duæ rationes cur lex noua verè dici possit facilius veteri: Vna est, quam reddunt Nazianzenus in 2. orat. de Pascha, & Chrylостomus hom. 8. de penitentia, quod spes retributionis longè sit maior in lege noua, quam in veteri, cum iam propalata sit via sanctorum, atque aditus pateat ad regnum felicitatis æternæ. Altera ratio est, quoniam in lege veteri præcepta caeremonialia, & iudicialia plurima erant, & parum vtilia; in lege noua paucissima sunt, & vtilissima: præcepta verò moralia ferè sunt eadem in vtraque lege. Nam illa quoque quæ videntur in Euangelio esse grauissima de dilectione inimicorum, & de concupiscentia cohibenda, inueniuntur Exod. 20. Prouerb. 25. & alibi, vt S.

Augustinus demonstrat in libro contra Adimantum ca. 3. & libro 19. contra Faustum, cap. 28.

Itaque non ait Dominus Matth. 5. Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam legis, & prophetarum, sed plusquam Scribarum & Phariseorum, ut videlicet significaret, se non tam addere velle ad onera præceptorum legis, quam tollere de medio corruptelas Scribarum & Phariseorum. Quod si quæ grauiora præcepta addit, aut certè magis expressè tradidit, ut de non dimittenda vxore per libellum repudij, & si quæ sunt alia, non debent illa gratia videri populo Iudæorum. Nam non est graue viro forti quod puero delicato importabile solet videri.

C A P V T V.

Refellitur falsa libertas Christiana, & inde probatur necessitas operum.

DISSERVIMVS hæcenus de falso, & vero discrimine legis, & Euangelij. Nunc de falsa & vera libertate Christiana breuiter differemus. Nam hoc est alterum caput, vnde magna ex parte dependet quæstio de necessitate operum ad salutem.

Igitur aduersarij, vt supra diximus, in eo ponunt Christianam libertatem, vt nulli legi subiecti sint in conscientia, & coram Deo; & Christum habeant pro redemptore, non pro Legislatore; Moses autem cum suo Decalogo nihil ad eos pertineat. Nos verò cum Tridentino Concilio in sess. 6. can. 19. 20. & 21. docemus, homines Christianos & iustificatos, non esse liberos ab obligatione præceptorum Dei, & Ecclesiæ, & eam, quam Hæretici prædicant, non esse Christianam, sed profanam libertatem, & verius peccati, ac diaboli voluntariam seruitutem.

Primum, id probamus ex iis testimoniis, quæ docent, Christum verum fuisse Legislatorem. Neque enim negare audebunt, se legi subiectos esse, si Dominum suum Legislatorem fuisse negare non possint. Isaias quidem ca. 33. de Salvatore dicit: *Dominus Index noster, Dominus Legisfer noster, Dominus Rex noster, ipse saluabit nos.* Ac ne ad tropum aliquem fortè confugiant, audiamus Mosè in Deut. cap. 18. *Prophetam, inquit, de gente tua, & de fratribus tuis, sicut me suscipiabis tibi Dominus; ipsum audies.*

Hunc Prophetam, Christum esse, testatur Apoc. 3. Petrus Act. 3. & S. Stephanus Act. 7. sed apertissime Apostolus Paulus Christum confert cum Moise, vt Legislatorem cum Legislatore. Nam in epist. ad Heb. cap. 2. dicit, sermonem factum per Angelos in Manu Moisis, ita firmum fuisse, vt omnis inobedientia dignam receperit vindictæ retributionem. Et inde colligit multò magis timendum esse nobis, si sermonem filij Dei contempserimus. Et cap. 3. dicit, Mosè fidelem fuisse in tota domo Dei tanquam famulum, Christum autem in domo sua tanquam filium. Et cap. 5. dicit, Christum factum esse omnibus obedientibus sibi causam salutis æternæ. Obedientia autem propriè Legislatori debetur, & cap. 12. ita concludit: *Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non esugerunt, recusantes eum, qui super terram loquebatur, multò magis nos, qui de caelis loquentem nobis auertimus, cuius vox monet terram tunc, nunc autem reprobauit dicens, adhuc semel & ego mouebo non solum terram, sed & caelum.*

Præterea Christum esse Regem nostrum omnis Scriptura testatur, Psal. 2. *Ego autem constituui sum Rex ab eo.* Michea 5. *Ex te exiet Dux, qui regat populum meum Israel.* Luca 1. *Et regni eius non erit finis.* Apocal. 1. dicitur: *Princeps Regum terræ.* Et cap. 19. *Rex regum, & Dominus dominantium.* At Regis proprium est leges condere; ideo siquidem Isai. 33. coniungitur, *Legisfer noster, cum verbis, Rex noster, & Prouerb. 8. dicitur: Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Christus igitur Rex noster legem aliquam sine dubio, nobis de-

dit, per cuius custodiam obedientiam illi præstemus. **S**ECUNDO idem probamus ex testimoniis, quæ docent, Euangelium esse quædam legem. Nam Iaiæ 2. & Michææ 4. dicitur: *De Syon exibit lex, & Verbum Domini de Hierusalem.* Quæ verba intelliguntur communiter de prædicatione euangelica, quæ ab vrbe Hierosolyma per totum mundum propagata est. Vide Aug. lib. 18. de ciuit. Dei, c. 50. & Isa. 42. *Eccce seruus meus, electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, ad spiritum meum super eum, iudicium gentibus proferet.* Et paulo post. *Et legem eius insula expectabit.* Et c. 1. *Attendite ad me popule meus, quia lex à me exiit, & iudicium meum in lucem populorum requisceat.*

Pertinere autem hæc ad Christum, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Propè est iustus meus, egressus est Saluator meus.* Et Matth. 11. cum Dominus ait: *Iugum meum suauè est, & onus meum leue.* Nonne apertè legem aliquam se attulisse testatur? neque enim promissio, exhortatio, instructio, iugum, & onus dici possunt. Sed lex, quæ obligat, & obligando premit, & grauat, rectè dicitur iugum. Vnde actor. 15. & ad Galat. 5. lex Moïsis iugum ab Apostolis appellatur. Præterea B. Paulus 1. Cor. 1. 16. inquit, *qui sine lege erant, factus sum tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi.* Et ad Gal. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi.*

TERTIO, probatur ex particularibus, & propriis Christi mandatis. Nam in primis mandatum Christi in Euangelio contineri, de suscipièdo Baptismo & Eucharistia nemo negare potest, cum tam apertè scriptum legamus, Ioan. 1. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, nò potest intrare in regnum Dei.* Et Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Deinde lex prohibens libellum repudij, & præcipiens, vt vir vxorem non dimittat, neque vxor virum, nisi in causa fornicationis, & si dimiserint, hac etiam de causa maneant inuupti, vel coniugibus reconciliantur, propria Christi est, de qua sic loquitur Apostolus 1. Cor. 7. *His, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro nò discedere, quod si disceperit, manere inuuptam, aut viro suo reconciliari.* Et Matth. 19. *Dominus ipse aliqua se mandasse, & ab omnibus esse custodienda, testatur his verbis: Docete omnes gentes baptizantes, eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, que mandauimus vobis.*

QUARTO, probatur ex testimoniis, quæ docent, legem Moïsis, quæ ad mores pertinet à Christo, & Apostolis approbatam, & fidelibus ad obseruandum traditam. Nam id imprimis perspicuum est ex cap. 5. 6. & 7. Mat. vbi Dominus a. probat, & explicat legem Moïsis, de qua re diximus supra in c. 1. & 2. Deinde, idem probat ex c. 19. Mat. 10. Marc. & 18. Luc. Vbi Dominus iterum approbat Decalogum Moïsis, ac dicit, eam legem viam esse ad vitam æternam. De quo etiam diximus cap. 1. Tertio, probatur euidenter ex eo, quod idem Dominus testatur Matth. 22. præceptum dilectionis esse primum, & maximum mandatum, & ab eo legem, prophetarumque pendere; quippe quod virtute Decalogum, & omnes alias leges, & præcepta comprehendit; & hoc ipsum mandatum ita commendat Apostolis, & per eos Ecclesiæ vniter, vt dicat Ioan. 15. *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* Et rursus: *Hæc n. ando vobis, vt diligatis inuicem.* Et Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.* Vbi noui appellat, tum quia renouari illud volebat, tum quia illud vnum diligenter seruati homines facit nouos.

Nec solum Dominus, sed etiam Apostoli Mandata Decalogi, & ipsum dilectionis præceptum, in quo totus Decalogus (vt diximus) continetur, fidelibus omnibus diligenter, assidueque commendant, quod certe non facerent, si decem præcepta non pertinerent ad Ecclesiam Christianorum, Rom. 13. *Nemini quidquam debeatis, nisi*

A *vi inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, nò concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo insinuat. Diliges proximum tanquam te ipsum. Dilectio proximi malum non operatur. plenitudo ergo legis est dilectio.* Idem ad 1. p. 6. *Honora, inquit, patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione.*

Apostolus quoque Iacobus cap. 2. *Si tamen, inquit, legem perficitis regalem secundum scripturas, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, bene facitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores. Quicumque autem totam legem serauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, non mœchaberis, dixit, & non occides; quod si non mœchaberis, occides autem, factus es transgressor legis. Vides quam apertè Iacobus Decalogum Moïsis ad nos quoque pertinere demonstrat?*

Porro S. Petrus in epist. 1. cap. 1. & 4. & S. Ioannes in tota 1. epist. immò etiam in 2. & 3. nihil sapienter admonet, quàm vt dilectionis præceptum implere satagamus, scientes videlicet in eo præcepto, vt saepe diximus, vniuersam legem plenissimè contineri.

QUINTO, probatur ex testimoniis illis, quæ docent, legem Moïsis mo alè non esse per fidem Christi & Euangelium abrogatam. Mat. 5. *Nolite putare, quoniam veni soluere legem; non veni soluere, sed adimplere.* Quomodo verò se dixerit impleturum, explicat in sequentibus, vbi perfectissimè seruati mandata præcepta legis Non occides, Nò mœchaberis, & similia. Et postolus ad Ro. 3. *Quid ergo legem destruximus per fidem? absit, sed legem statimus. At si prædicatione euangelica solam fidè ita docet, vt opera nò requirant, nec legem vllam propriè dictam admittat, quid ni verum sit, legem destrui per fidem? quid enim est, legem destruere, nisi vim obligandi ab ea tollere? idè quoque Apostolus ad Rom. 7. *Itaque, inquit, lex quidem sancta, & mandatum sanctum, iustum, & bonum.* Et ibidem: *Consensio legi, quia bona est. Item: Ego ipse mente seruo legi Dei.* Et cap. 8. *Deus filium suum mittens in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum, vt iustificatio legis impleatur in nobis. Quis igitur credat, legem illam à Christo esse sublata, quam sanctam, bonam, & iustam appellauit Apostolus, & cuius gratia misit Deus filium suum, & de peccato damnauit peccatum, vt eam videlicet, ipso adiuuante, implere possentus.**

SEPTIMO, probatur ex testimoniis, quæ habent nomè deb. ti, vt Rom. 8. *Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuamus, & c. 1. Ioan. 4. Nos debemus alterutrū diligere, 1. Ioan. 2. Qui se diligit in Christo manere, debet, sicut ille ambulauit, & ipse ambulare. 1. Ioan. 3. Nos debemus pro fratribus animas ponere. Luc. 17. Quod debuim⁹ facere fecimus.*

SEPTIMO, probatur ex iis, quæ docent, Christum esse iudicem totius mundi, & in vltimo die secundum opera vniuersulque, vel pœnas, vel præmia distributurum. Idem habetur expressè Matth. 25. & 10. & 17. Ro. 2. & 14. Petri 4. & alibi passim. At quale iudicium erit, si nullæ, sunt leges, e quarum præuaricatione damnari, vel obseruatione coronari mereamur? quod enim quidam ex nouatoribus dicunt, in iudicio extremo examenturum de sola fide, manifestè pugnat cum verbis Domini, qui Matth. 25. iustis diciturum se esse testatur: *Confidete paratum vobis regnū, esurui enim, & dediistis mihi manducare, & c. iniusti autè. Ite maledicti in ignem æternum; esurui enim, & non dediistis mihi manducare, & c.* In quo loco (vt notat S. Augustinus in lib. de fide & operibus, c. 15.) nulla mentio fidei facta est, vt intelligeremus, Christianis, qui damnantur, non fidem, sed opera defuisse. Id quod etiã apertissimè docet Apostolus 2. Cor. 5. cū ait: *Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat unusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.*

OCTAVO, probatur ex testimoniis Patrum, Clemens in lib. 6. Apostolicarum constitutionum, cap. 19. *Cognoscitis, inquit, Deum per Christum, vniuersamque eius dispensationem à principio institutam, quod dedit nobis legem simplicem ad auxilium naturalis legis puram, salutarem, sanctam, in qua & proprium nomen reposuit, perfectam, absolutam, decem præcepta continentem, reprehensione carcerem, conuertentem animas, & c.*

S. Augustinus in lib. de spiritu & litera, cap. 14. *In illis, inquit, decem præceptis, excepta sabbati obseruatione, dicitur mihi, quid non sit obseruandum à Christiano. Et infra: Quid horum quisquam dixerit, non debere seruare Christianum? Itè lib. 10. contra Faustum, c. 2. *Indeo dicenti mihi, cur tenes veteris Testamentum, cuius præcepta non seruas? Respondeo seruari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agenda, præcepta autem vitæ significanda, tunc rectè obseruata, cum præuocantur, quæ nunc reuelata sunt. Item tract. 3. in Io. Illa, inquit, omnia moralia præcepta nobis magis præcipiuntur, & obseruanda sunt. In Psal. 73. non procul ab initio: Si discernimus, inquit, duo Testamenta, veteris & nouum, non sunt eadem sacramenta non eadem promissa, eadem tamen plerumque præcepta, Nam non occides, Nò mœchaberis, Non furaberis, Honora patrem & matrem, Non falsum testimonium dixeris, Non concupisces res proximi tui, Non concupisces vxorè proximi tui, & nobis dictum est, & quisquis ea non obseruauerit, deniat, nec omnino dignus est, qui accipere mereatur montem sanctum Dei. Et infra: Dismissa ergo præcepta, aut eadem omnia inueniuntur, aut vix aliqua in Euangelio, quæ non dicta sunt à Prophetis, præcepta eadem, sacramenta non eadem.**

S. Leo sermon. 6. de ieiunio decimi mensis: *Ex ipsi, inquit, Ecclesiastica deuotione demonstratur, quod Dominus Iesus Christus non venit legem soluere, sed adimplere. Cessantibus enim significationibus, quibus Saluatoris nostri nunciabatur aduentus, & per a. tis figuris, quas abstulit ipsa præsentia veritatis, ea quæ vel ad regulas morum, vel ad simplicem Dei cultum ratio pietatis instituit, in eadem apud nos forma, in qua sunt condita perseverant, & quæ vtrique Testamento erant congrua, nulla sunt commutatione variata. Idem in serm. 14. de passione Domini: Sicut, inquit, nemo est credentium, cui dona neganda sine gratia, ita nemo est, qui non sit Christianus, debitor disciplina. Quia & si remota sit mysticæ legis asperitas, voluntariè tamen obseruantur creuiti vtilitas. Vbi vox illa, voluntariè, non opponitur debite, alio qui secum ipse pugnet, sed opponitur aspera, & serui-li, vt fufius in sequenti capite declarabimus. Vnde subiungit ibidem S. Leo: *In præceptis moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed euangelico ministerio multa sunt aucta, vt perfectiora, & lucidiora essent damna salutem, quàm promittentia Saluatorum.**

Possent eiusmodi testimonia adhuc multa proferri, sed non est opus, cum obuia sint, & legentibus passim occurrant. Id vnum addam, nonnullos ex Patribus non solum obiter hoc dixisse, sed etiam studiosè collegisse ex vtroque testamento præcepta moralia, quibus ad perfectionem iustitiæ informari debeat vita fidelium. Vide Clementem Alexandrinum lib. 3. Pædagog. cap. 10. Cyprianum lib. 3. ad Quirinum. Augustinum in Speculo, tomo 3. nam alius liber de Speculo, qui habetur tomo 9. non videretur esse Augustini. Simile opus meditabatur quoque S. Basilius, sed angustiis temporis exclusus non collegit præcepta moralia, nisi ex Testamento nouo, vt ipse testatur in præfatione moralium.

NONO, probatur euidentissima ratione. Nam vel homo Christianus, & iustus peccat, cum moralia legis veteris præcepta transgreditur, vel non peccat. Si peccat, igitur non est liber ab eius legis obseruatione. Quid enim est peccatum, nisi præuaricatio legis? non autem præuaricatur legem, qui non habet legem. Nam vbi nò est lex, nec præuaricatio, proinde si lex illa moralis Testamenti veteris non est homini Christiano, & iustificatio verè lex,

A non peccat, dum eam non seruat, vel si peccat igitur est illi verè lex: Denique fingi non potest, quomodo peccet, qui liber sit à lege. Quod si non peccat, igitur falsum est quod sectarij omnes dicunt, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia. Item si non peccat, igitur vera est Libertinorum hæresis, quod nihil sit peccatum, nisi falsa imaginatio, & laxanda sunt omnibus habemæ, vt vnicuique liceat quod ei liber. Ista videlicet libertas est Christiana, quam sectarij prædicant, libertas omnia flagitia sine scrupulo perpetrandi, libertas carnis non spiritus, filiorum diaboli, non filiorum Dei, libertas denique omni feruitute inferior.

Dicent fortasse, non ita se intelligere libertatem à lege, quasi præuaricatio legis non sit peccatum, sed quod fidelibus ea præuaricatio nò imputetur. Hunc enim sensum videntur efficere verba Lutheri in lib. de votis Monasticis, vbi dicit, in eo consistere libertatem, quod pia conscientia sit libera ab omnibus operibus, non quidem faciendis, sed accusantibus, & defendentibus, quia nulla sint tam mala, quæ possint illum accusare, & damnare, nulla tam bona, quæ eum queant defendere, & iustificare. Et in 2. ca. ad Gal. vbi agnoscit hominem peccare, sed dicit, nihil sibi esse cum lege, quia non potest eum damnare. Eundem sensum faciunt verba Caluini lib. 3. Instit. cap. 19. §. 4. & 7. vbi dicit, libertatem in eo consistere, vt faciamus opera non tanquam examinanda ad regulam legis, sed tanquam acceptanda qualiacunque sunt.

At si ita dixerint, fateri debent, verè & propriè legem ad se pertinere, cuiusque iugo se quoque esse subiectos: nam si verè peccant, licet peccatum eis non imputetur, verè præuaricantur legem. Proinde verè legem habent. Non enim verè præuaricatores dici possent, nisi legè haberent, neque verè peccarent, nisi legè præuaricarentur.

Præterea quæro, vtrum præuaricatio legis, vt exempli gloria, homicidium, adulterium, periurium, cum fide simul habitare possit, vel non possit: nam si non potest, igitur præuaricatio illa non solum est peccatum, sed etiam imputatur. Quomodo enim non imputatur, si excutit fidem? an etiam infidelibus præuaricatio non imputatur? si verò potest præuaricatio legis habitare cum fide, vt satis apertè indicat Lutherus, cum dicit in lib. de captiuit. Babylonica cap. de Baptismo, nulla peccata nocere posse baptizato, quia si stet, vel redat fides, in momento absorbentur, vbi significat posse stare fidem. Et lib. 4. votis Monasticis, vbi dicit, credentis nulla esse tam mala opera, quæ eum accusare, vel damnare possint. Igitur non sunt necessaria opera bona, etiam vt fructus, & signa fidei: igitur nulla est omnino ratio, cur sint scelerata, & flagitia fugienda, nisi fortè ex metu supplicij temporalis. Vides vt semper ad id reuoluat error sectariorum, vt aditum patefaciant vitii, & peccatis, & tamen passim vociferantur, sibi magnam à Catholicis iniuriam fieri, quasi negligant opera bona.

CAPVT VI.

Afferitur vera libertas Christianis, & inde quoque probatur necessitas operum honorum.

AFFERITUR igitur Christiana libertas ex Euangelicis, & Apostolicis literis, tribus in rebus sita esse cognoscitur, in libertate à peccato, & morte, in libertate à iugo legis ceremonialis, & iudiciali Hebraeorum, & à dominio, & reatu legis naturalis, atque moralis.

De libertate à peccato, & morte, quæ ex peccato sequitur, loquitur Dominus Ioan. 8. *Si vos liberauerit, vere libereritis.* Nam paulò antè dixerat: *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Ite eadem loquitur Apostolus ad Rom. 6. *Cum serui essetis peccati, liberi fustis iniustitiae, nunc autem liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, sinem verò vitam æternam.* Et cap. 7. idem Apostolus hoc rursus confirmat similitu-

dine mulieris, quæ per mortem vici liberatur à servitute eiusdem viri, vt possit liberè cum alio viro coniungi. Tres enim personæ in ea similitudine introducuntur, persona mulieris, persona viri morientis, & persona alterius viri, cui rursus mulier nubit.

Applicandam autem similitudinem, per mulierem intelligit Apostolus homines baptizatos, & iustificatos, per virum, cui rursus mulier nubit, intelligit Christum, per virum morientem, à quo mulier liberatur, intelligit peccatum, & mortem, sed reddita est obscura sententia Apostolica, quoniam cum debuisset dicere, peccatum esse mortuum, ipse cõtra dixit, nos mortificatos esse per mortem Christi. Nam in idem recidit, siue nos moriamur peccato, siue peccatum moriatur nobis, Obscurior etiam sententia reddita est, quoniam cum debuisset saltem dicere, nos mortificatos esse peccato, vel morti, dixit, nos mortificatos esse legi, quoniam lex (vt infra explicat) ex occasione peccatum fouebat, & augebat, & nos ipsi peccato, vt coniugem viro subiectos tenebat.

Quod autem intentio Apostoli fuerit dicere, nos per Christi mortem liberatos esse à peccato, & in ea similitudine peccatum tenere locum viri morientis, perspicuum est ex illis verbis: *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit, vt fructificemus Deo, cum enim in carne essemus, passiones, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificaremus morti. Nunc autem soluti sumus à lege mortis, in qua detinebamur, ita vt seruiamus in nouitate spiritus, & non in vetustate literæ.* Vbi sicut ex eo, quod dicit, vt fructificemus Deo, intelligimus, Deum esse secundum virum cui nubit anima, & cui fructificat, proles bonorum operum pariendo, sic etiam ex eo, quod dicit, vt fructificaremus morti, intelligimus mortem esse priorem virum, cui copulata erat anima, & cui fructificabat, proles malorum operum pariendo. Vide S. Augustinum copiosè hunc locum explicantem in lib. 83, q. 66. & lib. 15, contra Faustum, cap. 8. vbi monet, hominem baptizatum dici mortificatum legi, non quia sit mortuus legis iustitiæ, sed legis reatui, & præuicationi, quam lex per literam, cum gratia defuit, faciebat.

Ex hac prima libertate colligimus, aduersarios grauitè errare, cum dicunt, peccatum in hominibus iustificatis semper viuere, sed non imputari. Nam si ita esset, non estimus verè, & propriè liberati, neque essemus peccato verè mortui, sed adhuc fructificaremus morti, & seruiremus in vetustate literæ, non in nouitate spiritus.

Iam verò de libertate Secunda, quæ est ab oneribus legis cæremonialis, & iudicialis, extant etiam apertissima testimonia. Hoc enim est, quod clamat Apostolus Petrus Act. 15. *Quid tentatis imponere iugum super cervicibus discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus.* Et Apostolus Paulus ad Galat. 2. *Nec Titus, inquit, compulsus est circumcidi, cum esset gentilis. Sed propter falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent.* Et c. 4. *Quomodo iterum conuertimini ad infirma, & egena elementa, quibus denuo seruire vultis.* Et cap. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri. Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Et ad Hebr. 7. *Translatio enim sacerdotio necesse est, vt & legis translatio fiat.* Et ibidem: *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem. Nihil enim ad perfectum adduxit lex.* Et cap. 6. vocantur cæremonie legis, in iustitiæ carnis vsque ad tempus correctionis impostæ. Neque de hac libertate vlla iam dubitatio est.

De Tertia libertate, quæ est à dominio legis diuinæ moralis, id est, per quam fit, vt lex nobis non dominetur tanquam seruis immineas flagello, & timorem semper incutiens, sed vt imperet liberis, & liberaliter obtemperare volentibus: non adimendo legi vim obligandi, sed

A addendo hominibus caritatem illam libenter implendi loquitur idem Apostolus cum ait ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* 2. Cor. 5. *Vbi spiritus Domini, ibi libertas.* Ad Gal. 5. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege.* Et 1. Tim. 1. *Iusto non est lex posita, sed iniustus, & non subditus.* Nam vt S. Augustinus obseruat in explicatione primi Psalmi, aliud est hominem esse sub lege, aliud hominem esse in lege. Sub lege enim dicitur esse, qui à lege agitur tãquam seruus, in lege est, qui secundum legem agit, vt liber. Quare Apostolus 1. Cor. 9. dicit se factum esse omnia omnibus, iis, qui sub lege sunt, quasi esset sub lege, cum verè non esset sub lege, iis qui sine lege sunt, quasi sine lege esset, cum tamen sine lege Dei non esset, sed in lege esset Christi. Vbi negat se esse sub lege, & affirmat se esse in lege.

Vnde in lib. de continentia, ca. 3. idem Augustinus ait: *Non sumus sub lege, bonum quidem iubente, non tamen dante, sed sumus sub gratia, quæ id quod lex iubet, faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et in lib. de natura & gratia, c. 57. *Si spiritus, inquit, ducimini, non estis sub lege, vtique lege quæ timorem incutit, non tribuit caritatem.* Et in lib. de spiritu & litera, cap. 10. explicat illud: *Iusto non est lex posita, de lege terrene, & minante, qua iusti non indigent, sed iniusti.* Quod etiam pulchrè explicat in eadem sententia S. Ambrosius in Psal. 36. tractans illud: *Lex Dei eius in corde ipsius.* Vbi dicit, legem scriptam fuisse in tabulis lapideis propter iniustos, de quorum cordibus lex Dei deleri iam cœperat. Iuxta illud ad Gal. 3. *Lex propter transgressionem posita est.* Vt videlicet transgressores eam videre cogentur in tabulis, qui non amplius eam videbant in cordibus. Nam iustis non est necessaria lex scripta in tabulis, cum eam diligenter seruent in cordibus. Lex enim Dei eius in corde ipsius.

C Addunt aliqui ex Catholicis, in quibus est Dominicus à Soto lib. 2. de Iustitia & Iure, q. 5. art. 4. non solum Christianos liberatos esse à lege cæremoniali, & à reatu, & terrore legis moralis, sed etiam à tota lege scripta in libris Moysi, non quòd non teneamur seruate legem illam Moysi, vt est naturalis, & quatenus in Euangelio, & epistolis Apostolorum renouatur, sed vt est ab ipso Mose scripta. Non enim Moses nos iam obligare potest, sed solus Christus. Christiani enim sumus, non Iudæi. Et videtur id satis efficaciter probari. Primò ex ipso principio Decalogi vt scribitur exodi 20. *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti.* Nos enim nunquam fuimus serui in Ægypto, Secundò ex illo Luc. 16. *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.* Tertiò ex Apostolo, qui ad Rom. 7. ad Hebr. 7. & ad Galat. 3. videtur absolute dicere totam legem Moysi esse sublatam.

D Cæterum nos verius putamus, legem morale, etiam vt est data per Moysen, & Prophetas, atque vt est in libris veteris Testamenti scripta, verè obligare Christianos. Nam quod Dominus ait Matth. 5. *Non veni legem soluere, sed adimplere,* intelligitur de lege morali, vt patet ex toto illo capite. Adimplere autem non est (vt Dominicus à Soto ait) adducere tempus, quo lex illa cessare debet, id est, per aduentum suum illi finem imponere, quandoquidem vsque ad Christi aduentum duratura erat. Non (inquam) id est, eo loco adimplere, sed perficere, & stabilire remota corruptelis, quæ per falsas interpretationes illi accesserant. Adimpleuit enim Christus legem de cauendo homicidio, quia docuit cauendam esse etiam iram, quæ est via ad homicidium.

Præterea S. Paulus ad Rom. 3. cum ait: *Nunquid legem destruximus per fidem? absit, sed legem statuimus.* Loquitur de lege Moysi, illa enim in Scripturis intelligitur cum absolute lex nominatur.

Ad hæc Apostoli semper allegant verba Testamèti veteris, cù præcepta moralia seruanda esse docent, vt patet ad Rom. 13. *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud*

manda

mandatum, &c. Ad Ephes. 6. *Honora patrem & matrem, quod est mandatum primum in promissionibus.* Iacobi 2. *Si tamen legem perficitis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, &c.* At cur Apostoli hoc facerent, si testimonia illa ad Christianos non pertinerent?

Sanè mirum est, cur Dominicus à Soto loco notato scripserit, nullum testimonium ex libris veteris Testamenti quoad vim obligandi adduci posse Christianis. Nam non solum Apostoli, sed etiam Patres omnes, immo & Theologi omnes testimonia veteris Testamenti allegant ad probanda præcepta moralia, vt verbi gratia ad probandum vlturas esse prohibitas, quis non allegat Psal. 14. & Ezech. cap. 18.

Ad hæc S. Augustinus lib. 10. contra Faustum, capit. 2. disertis verbis dicit, seruari à Christianis præcepta vitæ ex ipsis libris Testamenti veteris. Et tam ipse, quàm alij Patres citati capite superiore crebro repetunt, præcepta moralia data Iudæis obligare etiam Christianos. Et nonne in Catechismis, quibus omnis Christianorum Ecclesia vtitur, scribuntur decem præcepta ad verbum deprompta ex cap. 20. Exodi? Denique lex moralis Testamenti veteris, non tantum diuina est, sed etiam spiritalis, sancta, iusta, bona, vt dicitur ad Roman. 7. & præterea immaculata, conuertens animas, & illuminans oculos, vt dicitur in Psal. 18. denique liber mandatorum Dei, & lex, quæ est in æternum, vt dicitur Baruch 4. quare nulla est ratio, cur non conueniat Christianis, vel cur abrogari debuisset à Christo.

Neque contraria argumenta conuincunt, sed potius sententiam nostram confirmare videntur. Nam (quod attinet ad illud) *Ego sum Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti,* nobis etiam conuenit, quippe qui fuimus in Ægypto, & ex Ægypto liberati sumus in personis patrum nostrorum. Nam qui ex gentilitate conuersi sumus ad Deum, in radicem bonæ oliuæ inseri sumus, id est, ad populum Patriarcharum adiuncti, vt dicit Apostolus ad Rom. 11. non enim populus Dei veteris Testamenti extinctus est, sed creuit ex adiunctione gentilium, vnde idem Apostolus. 1. Cor. 10. alloquens Christianos ex gentilibus, dicit: *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, &c.* Itaque nos sumus Abraham filij, quos ei Deus promissit, cum ait Gen. 17. *Patrem multarum gentium constitui te.* De qua re vide plura apud Apostolum ad Rom. 3. & 4. & ad Gal. 4. & apud Augustinum in epist. 207. ad Afllicum. Vbi deducit ex Scripturis, Iudæos, qui secundum carnem ex Sara, & Israël descendunt, & tamen increduli sunt, secundum spiritum esse ramos fractos, & ad Agar, & Esau pertinere: nos autem qui secundum carnem Iudæi non sumus, & tamen in Christum credimus, esse veros Iudæos in spiritu & ad Saram, & Israël pertinere. Et ibidem dicit, omnia præcepta legis veteris moralia, à nobis, qui iam sumus populus Dei, sine dubitatione esse seruanda. Præterea si non fuimus in Ægypto captiui, fuimus tamen in potestate diaboli, quam seruitus illa significabat, & si liberati non sumus ab oneribus duris luti & laterum, liberati tamen sumus ab oneribus longè durioribus peccatorum. Itaque rectè est nobis quoque Deus dicit: *Ego sum Deus tuus, non habebis Deos alienos coram me, &c.*

Ad illud: *Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem,* responsio est in promptu. Nam loquitur Dominus de lege propheteante per figuras, non de lege instituyente mores hominum. Quod apertius habetur Matth. 11. *Omnes Prophetæ, & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt,* id est, omnes prædictiones futuri Messie, siue per verba Prophetarum, siue per figuras, & cæremonias legis non vltra Ioannem extenduntur, qui fuit nouissimus Prophetarum. Itaque locus iste de cæremoniali lege, non de morali intelligi debet.

Porrò ad Rom. 7. iam supra ostendimus in huius capi-

A tis initio, non abrogari legem, sed reatum legis. Quod vel inde confirmari potest, quod in eodem capite, 7. idem Apostolus ait: *Condelector legi seruandum interiore hominem.* Item: *Consentio legi, quia bona est.* Item: *Ego ipse mente seruo legi Dei.* Certe si seruiebat legi Dei, non erat mortuus legi, nec lex erat illi mortua, quoad obligationem, & debitum implendi. Quare initio cap. 8. dicit, lex spiritus vitæ liberavit me à lege peccati, & mortis, id est, lex in corde scripta, quæ est caritas, liberavit me à lege scripta in tabulis, quæ sine spiritu litera erat occidens. Liberavit autem, quia effecit (vt mox idem Apostolus subiungit) vt iustificatio legis (scriptæ nimirum in tabulis) impleretur in nobis.

In locis autem ad Galat. 3. & ad Hebr. 7. sermo est de lege cæremoniali, vt supra dictum est. Vide quæ diximus cap. 2. in explicatione quinti discriminis legis, & Euangelij. Habemus igitur ex vera Christiana libertate colligi, legis custodiam, & opera bona homini Christiano esse maximè necessaria.

C A P V T VII.

Probatur ex Scripturis necessitas operum ad salutem.

S ED iam propius ad questionem ipsam de necessitate operum accedamus.

A duersarij in eo conueniunt, vt opera bona non sint necessaria ad salutem, nisi necessitate præsentis. Cuius propositionis hic sensus est, vt opera bona fieri debeant, quoniam alioqui fides non esset viua, nec vera, nisi fructus bonos faceret, quomodo ignis non est ignis, nisi calefaciat: tamen opera bona non habeant vllam relationem ad salutem, quasi sint merita, causæ, conditiones, &c. in quo distingui dicunt fidem ab operibus, quoniam fides habet relationem ad salutem, quia illam apprehendit, & ideo necessaria dicitur ad salutem: opera vero nullam omnino relationem habent, & ideo sunt quidem necessaria, sed non ad salutem.

C Nos contra dicimus, opera bona homini iusto esse necessaria ad salutem, non solum ratione præsentis, sed etiam ratione efficientiæ, quoniam efficiunt salutem, & siue ipsis sola fides non efficit salutem. Intelligimus autem hoc esse necessarium hominibus rationis vltimam habentibus, & qui tandem post adeptam remissionis gratiam superuiuant, donec occasio implendæ legis occurrat. Non enim negamus, quin infantes, & etiam adulti recens baptizati saluentur, si continuò ex hac vita decedant. Censentur enim totam legem implere, qui post iustificationem adeptam legis præcepta non violarunt, & qui caritatem, quæ est legis plenitudo, saltem habitualiter in corde gerunt.

D PRIMUM igitur probatur necessitas operum ad salutem ex iis, quæ dicta sunt de discrimine legis, & Euangelij, & de libertate Christiana. Nam si promissio vitæ æternæ est conditionata, vt in 1. cap. probauimus, certè necessarium est implere conditionem, si quis saluus fieri velit. Et si iustus non est liber ab obligatione diuinæ legis, certè nisi eam impleat, non saluabitur.

Deinde probatur specialibus testimonijs. Primum testimonium ad Hebr. 10. *Patientia vobis necessaria est, vt facientes voluntatem Dei, reportetis promissionem.* Hic habemus in primis modum loquendi contrarium sententiæ Lutheranorum rigidorum, qui non admittunt propter periculum erroris (vt ipsi somniant) opera esse necessaria ad salutem. Nam patientia opus quoddam est, cum sit actus virtutis à fide distinctus, immo opus perfectum iuxta Iacobum ca. 1. & verbis disertis necessaria prædicatur, & additur ad quid sit necessaria, vt reportetis (inquit) promissionem. Deinde, habemus etiam hoc loco, patientiam esse necessariam, non solum ratione præsentis, sed etiam relationis ad salutem. Id enim significat illud vt reportetis promissionem. Nam si tantum necessaria esset

ratione

ratione presentie, satis fuisse dicere, patientia vobis necessaria est, sed cum additur ratio necessitatis, & dicitur, ut reportetis promissionem, aperte significatur relatio aliqua patientie ad acquisitionem promissionis. Id enim videmus in omnibus similibus loquendi formis, sicut est necessarius, ut nutriamur, aer est necessarius, ut respiremus, vestis est necessaria, ne frigeamus. Vbi semper relatio causae alicuius exprimitur.

SECUNDUM testimonium 1. Tim. 2. Mulier sedula in praevaricatione sui, salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserit in fide, & dilectione & sanctificatione cum sobrietate. Quo loco perscrutatio non in sola fide, sed in fide, dilectione, sanctificatione, & sobrietate ponitur necessaria ad salutem, ut conditio quaedam, sine qua mulier salvari non potest.

tertium testimonium Philip. 2. Cum metu, & tremore vestram salutem operamini. Profecto si actiones bonae salutem operantur, non sunt necessariae solum ratione presentie, sed etiam ratione efficientiae.

quartum testimonium 2. Corinth. 7. Tristitia, quae secundum Deum est, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Hic etiam videmus rationem efficientiae. Nam tristitia poenitentiam, poenitentia salutem stabilem operatur. Tristitia enim verè efficit in homine poenitentiam, id est, detestationem peccati, & propositum peccata vitandi: igitur ipsa etiam poenitentia verè efficit stabilem salutem. Proinde non est necessaria solum ratione presentie, sed etiam causae.

quintum testimonium 2. Corinth. 4. Id enim quod in presenti est momentaneum, & leve tribulationis nostrae, supra modum in sublimitate eternae gloriae pondus operatur in nobis. Quid aptius dici potuit? si patientia tribulationis operatur pondus aeternae gloriae: quis negare potest relationem aliquam esse inter patientiam & salutem? nisi forte operari salutem, non sit aliquid operari, vel nulla consequatur ex operatione relatio.

sex tum testimonium Rom. 8. Si spiritus facta carnis mortificaveritis, vivetis. Vbi mortificationem carnalium concupiscentiarum necessariam esse ad salutem, ut conditionem, & causam, ac per hoc relationem habere ad ipsam salutem, primum demonstrat particula conditionalis, si, deinde antithesis. Nam paulò ante dixerat, si secundum carnem vixeritis, moriemini. Neque enim dubitari potest, quin secundum carnem vivere sit vera causa mortis aeternae. Stipendium enim peccati mors, ad Rom. 6. Quod autem additur: Gratia autem Dei vita aeterna, non significat, vitam aeternam non esse stipendium iustitiae, sed ipsam iustitiam non haberi, nisi ex gratia Dei, ut in libro de Meritis operum fuit declarabimus.

septimum testimonium Rom. 8. Sit amen compatimur, ut & conglorificemur. Existimo enim, quia non sunt condigna passiones huius temporis ad futuram gloriam. Hic verò non solum conditionalis particula indicat causam, sed etiam ratio addita de excessu gloriae ad passiones. Nam si nullam haberet patientia tribulationum relationem ad salutem, frustra Paulus diceret: Existimo enim, quod non sunt condigna, &c. Ita enim collatio passionum ad gloriam, & excessus unus ad alterum, manifestè declarat, esse aliquam vim in opere patientiae ad acquirendam illam gloriam, tamen ab olute longè maior sit futura illa gloria, quam sit praesens tribulatio.

octavum testimonium Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Videmus hoc loco non sufficere fidem ad salutem, quae vera, & integra in corde esse potest, nisi accesserit etiam externa confessio. Mirum est autem quanta sit in aduersariis audacia, & quid non moliantur, ut euadant retia veritatis. Nam, ut scribitur in Colloquio Altembùrgensi Illyricianus quidam, timens ne hoc testimonio stabiliretur necessitas operum ad salutem, pro, ad salutem, posuit, de salute, ut

sentis sit, hominem corde credere ad iustitiam obtinendam, ore autem confiteri de adpta salute. Sed iustitiam hanc deprauationem Apostolus ipse cum ait: Si enim confessus fueris Dominum Iesum; & in corde tuo credideris, quoniam Deus etiam suscitauit a mortuis, saluus eris. Vbi quod confitemur, non est salutem nos esse adeptos, sed Iesum esse filium Dei. Respexit enim Paulus ad verba Domini Mart. 10. Qui me conf. ssus fuerit, conf. elor & ego eum coram Patre meo: & qui me negauerit coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo.

nonum testimonium Matth. 25. Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, &c. Certè reddita ratio luculenter ostendit, opera bona esse aliquo modo causam aeternae salutis. Respondent quidem aduersarij, opera bona à Domino commendari, ut fructus & signa verae fidei. Sed non oportet verba Domini expressa dimittere, & alia, quae ipse non dixit, & quae in quaestione sunt posita aliunde accellere. Quod enim opera sint necessaria cum vera fide coniuncta, & proinde sint eius signa, & testimonia infallibilia, Dominus hoc loco non dicit, vbi fidei ne meminit quidem, & res (ut diximus) in quaestione posita aliunde accellere. Quod enim opera bona detur regnum caelorum, disertis verbis hoc loco Scriptura testatur, nec solum hoc loco, sed etiam in aliis plurimis, ut in sequenti libro probabimus.

decimum testimonium Iacobi 1. Qui autem perpexerit in lege perfecta libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factus operis, hic beatus in factis suis erit. At quomodo quæso beatus in factis suis, si facta nullam habent relationem ad beatitudinem, sed solum praesentiam suam ociosè exhibent? Adde, quod idem Apostolus ait cap. 2. Quid proderit frater meus, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat, nunquid poterit fides saluare eum? De quo testimonio satis multa diximus in 1. lib.

His accedant integræ epistolæ Petri, Ioannis, Iacobi & Iudæ, qui, teste S. Augustino in lib. de fide & operibus, capit. 14. intentionem suam eo potissimum dirigunt, ut probent, opera bona iustificationis hominibus ad salutem esse necessaria, neque fidem solam sufficere, ut quidam eo tempore ex epistolis B. Pauli non benè intellectis, prædicare cœperant.

CAPVT VIII.

Probatum operum necessitas ex traditione Ecclesiastica.

Scripturae testimonia traditio Ecclesiastica debet adiungi. Ac primum testantur Patres, hanc ipsam haeresim, quae negat operum necessitatem ad salutem, patronos habuisse perditissimos hæreticos. Nam ipso tempore Apostolorum non defuisse, qui dicerent, solam fidem sufficere, opera non esse necessaria, testatur S. Augustinus, tum in libro de vnico Baptismo contra Petilianum, cap. 10 tum in lib. de fide & operibus, cap. 14.

Præterea nominatim Simonem Magum huius erroris assertorem faciunt, S. Irenæus & Theodoretus. S. Irenæus lib. 1. cap. 20. dicit, vnum ex erroribus Simonis fuisse, saluari homines per gratiam eius, non secundum operas iustas. Theodoretus autem de hæreticis fabulis: Inbebat, inquit, Simon suos legis minas non pertimescere, sed tanquam liberos facere quæ vellent. Non enim per bonas actiones, sed per gratiam eos esse salutem consecutus.

Denique Eunomium corpore, & mente leprosum, atque hæreticorum penè omnium impudentissimum in eodem errore versatum, testatur S. Augustinus in lib. de hæresibus, cap. 54. Fertur, inquit, vique adeo fuisse bonis moribus inimicus, ut asseueraret, quod nihil cuiquam obesset

quorum

quorumlibet perpetratio, & perseverantia peccatorum, si huius, quæ ab illo docebatur fidei particeps esset. Ex his appareret, ab antiquissimis patribus pro hæreticis habitos, qui sine bonis operibus salutem hominibus promittebant. Sed audiamus etiam in particulari aliquot Patrum sententias.

Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum: Gratia, inquit, saluamur, sed non absque bonis operibus. Et infra: Quando audierimus, fides tua te saluum fecit, non accipimus absolute eos saluos futuros, qui quomodo cunque crediderint, nisi facta quoque fuerint consequuta.

S. Hilarius cap. 7. in Matth. Salus, inquit, gentium omnis in fide est, & in præceptis Domini vita est vniuersorum.

S. Gregorius Nazianzenus oratione in sanctum laudatum, propè extrema. Operare, inquit, bonum super hoc doctrinarum fundamentum, quoniam si fides sine operibus mortua est, quemadmodum & opera sine fide.

S. Ambrosius, vel quicumque est auctor in comment. ad cap. 4. ad Hebr. tractans illud: Festinemus ingredi in illam requiem. Festinemus, inquit, quoniam non sufficit fides, sed debet addi & vita fidei condigna. Opus est quippe omni volenti caelum possidere, fidem operibus bonis ornare.

S. Ioannes Chrysostomus hom. 30. in Ioan. tractans illud, Qui credit in filium, habet vitam aeternam, Nunquid ergo, inquit, satis est ad vitam aeternam in filium credere? minime. Non enim omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in regnum caelorum. Et peccatum in spiritum sanctum vel solum est satis, ut hominem in gehennam detruat. Et quid de patre loquor? nam si in Patrem, & filium, & Spiritum sanctum rectè credideris, non autem rectè vixeris, nulla tibi ad salutem utilitas. Cum ergo dicit, ipsa est vita aeterna, ut cognoscant te solum Deum verum: nolimus hoc nobis ad salutem satis arbitrari. Opus namque nobis est & vita, & morum puritate pollere. Et licet hoc in loco dicat, Qui credit in filium, habet vitam aeternam: non tamen dicimus, satis esse solam fidem ad salutem. Quod quæ de vita sepe in Evangelij dicuntur, ostendit.

S. Hieronymus in comm. Isa. ad cap. 26. tractans illud: Murus, & antemurale ponetur in ea, Murus, inquit, bonorum operum, & antemurale fidei. Non enim sufficit murum habere fidei, nisi ipsa fides bonis operibus confirmetur. Idem in cap. 4. Olee, imitans penè ipsam Lutheri vocem: Per dulces, inquit, sermones decipiunt infelices. Cum enim viderint aliquot delinquentes, aiunt. Nihil aliud querit Deus, nisi fidei veritatem, quam si custodieritis, non curat quid agatis. Quid quæso interest inter ista verba, & illa Lutheri de captiuit. Babylonica cap. de Eucharistia: Nos cum Deo nunquam aliter agere possumus, quam fide, opera ille nihil curat?

S. Cyrillus lib. 10. in Ioan. cap. 18. Quod autem, inquit, fides ad salutem non sufficiat, Christi etiam discipulus ostendit, scribens, Tu credis, quia vnus est Deus, &c.

S. Augustinus in lib. de fide & operibus, cap. 14. Iam, inquit, illud videamus, quod exequendum est à cordibus religiosi, ne mala securitate salutem suam perdant, si ad eam obtinendam sufficere solum fidem putauerint. Idem de gratia & lib. arb. cap. 7. Homines, inquit, non intelligentes, quod ait Apostolus, arbitramur, hominem iustificari per fidem sine operibus, putauerunt eum dicere sufficere homini fidem, etiam si male viuat, & bona opera non habeat, quod absit ut sentiret vas electionis. Et in præfatione Psal. 31. explicans præceptum, quo ruunt, qui sola fide nituntur: Si, inquit, se infirmitati propria omni ex parte donauerit, & in hanc cogitationem se inclinauerit, ut dicat, quia misericordia Dei omnibus peccatoribus, in quibuslibet peccatis perseverantibus, tantum credentibus, quia Deus liberat, Deus ignoscit, ita parata est in finem, ut nemo pereat fidelium iniquorum, id est, nemo pereat coram, qui sibi dicunt, quicquid vis faciam, quibuslibet facinoribus, & flagitijs iniquis, quantumlibet peccem, liberat me Deus misericordia sua quia credidi in eum. Qui ergo dicit, neminem perire talium, cogitatione ma-

la inclinatur in impunitatem peccatorum: & Deus ille iustus, cui cantatur misericordia, & iudicium, non sola misericordia, sed & iudicium, inuenit hominem malè de se presumptentem, & ad interitum suum misericordia Dei abutentem, & necesse est, ut damnetur.

Vbi S. Augustinus videtur Lutheranum hominem appetere describere, qui infirmitatem suam respiciens, & existimans impossibile esse, ut legem Dei feruare possit, totum se transfert ad præsumptionem misericordiae Dei, & hoc ipso quod credit se à Deo liberandum, & peccata sua propter fidem non imputanda, existimat sibi iam omnia esse salua. Cæterum eiusmodi hominem, Augustinus dicit, ad interitum suum abuti misericordia Dei, & necessariò esse damnandum.

S. Gregorius homil. 38. in Euangelia, explicans illud: Amice quomodo hic intrasti, Amicum, inquit, vocat, & reprobat, ac si apertius dicat amice, & non amice, amice per fidem, non amice per orationem.

S. Prosper in Psal. 111. explicans illud: Potens in terra erit semen eius, semen futuræ messis, inquit, esse opera misericordiae, Apostolus testis est dicens, Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim proprio metemus. Quid autem potentius hoc semine, cuius impendio comparatur regnum caelorum & vita aeterna? Idem lib. 1. de vita contemplatiua, cap. 9. Verbum fidei prædicandum est, ut audiens credat, credens intelligat, intelligens bonum opus perseveranter exerceat, quoniam eum, qui potest uti libera voluntatis arbitrio, nec opera sine fide, nec fides sola sine operibus iustificat.

S. Fulgentius libro 2. de remissione peccatorum, cap. 1. Vita, inquit, bona non veraciter dicitur, quæ peruersæ credulitatis vitio deprauatur: neque sufficit ad salutem fides rectè credentis, si conuersatio moribus, atque operibus turpatur obscenis.

Primasius in comment. capit. 5. ad Ephes. notat illud: Omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, &c. Propriè dictum esse aduersus eos, qui solam fidem sufficere credunt ad salutem.

CAPVT IX.

Probatum operum necessitas ad salutem ex ratione.

DEMVSO Postremo rationem illi similem, quam teximus in primo libro, ut probaremus, fidem solam non iustificare.

Sic igitur ratiocinari possumus, si fides sola saluaret, & opera non essent necessaria nisi ratione presentie, ut fructus, & signa fidei, sequeretur, fidem saluare posse, etiam si careret omni bono opere, & coniuncta esset omnibus vitijs, & peccatis: hoc autem consequens est manifestè falsum, & Scripturis, ac rationi repugnat, igitur fides sola non saluat, & necessaria sunt opera bona, non solum ratione presentie, sed etiam ratione efficientie.

Propositio argumenti, quæ conditionata est, probatur hoc modo, opera non requiruntur in actu saluandi nisi per accidens, nullam enim ipsa vim saluandi habent, neque addunt fidei, neque tollunt à fide vim, quam habet saluandi, ut aduersarij contendunt, igitur bonis omnibus operibus sublatis adhuc fides saluaret. Quemadmodum enim quia ignis solo calore calefacit, si tolleretur ab igne omnes aliae qualitates, quæ per accidens sunt cum calore coniunctæ, adhuc sine dubio calefaceret: & quoniam pater sola relatione paternitatis refertur ad filium, si ab eo, qui pater est, omnia alia attributa remouerentur, ut scientia, nobilitas, potestas, sanitas, pulchritudo, & contrà adderetur ignorantia, obscuritas, debilitas, ægritudo, deformitas, & ex prioribus attributis sola pateritas remaneret, adhuc pater ille referretur ad filium. Ita prorsus quia Christianus per solam fidem salutem apprehendit, atque ad eam refertur per aduersarios, certè sequitur, ut manente fide saluari possit, etiam si null

habeat

habeat opera bona, & multa habeat opera mala.

Neque respondere debent, nostram hypothesein esse impossibilem. Tum quia probauimus in primo libro verè posse fidem ab operibus separari, non solum ratione, sed etiam re: Tum quia satis nobis hoc loco est ad hypotheticam propositionem statuendam, fidem posse intelligi sine bonis operibus, atque ab eis si non re, saltem ratione separari. Possè autem fidem intelligi sine operibus, & ab eis saltem ratione separari, aduersarij negare non possunt, quippe quidicunt, fidem, & opera ita se habere vt causam, & effectum, vt arborem, & fructus, vt ignem, & calorem. Quidni enim intelligi possit causa sine effectu, arbor sine fructu, prius sine posteriore? Vera igitur est argumenti propositio ita conditionata, si fides sola saluaret, id præstaret, etiam si bonis omnibus operibus esset vacua, & cum omni genere vitiorum coniuncta.

Assumptio eiusdem argumenti, quæ docet, fieri nullo modo posse, vt fides bonis operibus destituta, & malis operibus comitata, hominem saluet, ab aduersariis non negatur, & si negaretur, in promptu esset probatio, cum scriptum sit: Tribulatio, & angustia in omnem animam operantem malum, Iudæi primum, & Græci: gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum, & Græco. Rom. 2. Item: An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? nolite errare, neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt. 1. Corint. 6. Item: Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, &c. quæ prædico vobis, sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Galat. 5. Denique, vt alia multa præteream: Hoc scitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hereditatem in regno Christi, & Dei, Ephes. 5.

Sequitur igitur Conclusio, necessaria esse ad salutem opera bona, non solum ratione præsentia, sed etiam alicuius efficientiæ, & non minus opera, quam fidem ad salutem suo modo referri. Atque hæc de necessitate operum hoc loco sufficiunt. Nam argumenta contraria nulla sunt, præter ea, quæ soluimus in primo libro, cum disputarem de fide non sola iustificante, & quæ soluimus paulò post in quæstione de iustitiæ veritate in operibus bonis.

CAPVT X.

Proponitur quæstio de veritate iustitiæ operum, & sententiæ referuntur Hæreticorum & Catholicorum.

QUÆSTIO altera quæstio de iustitia actuali, quæ est de veritate iustitiæ actualis, siue operum. Est autem hic controuersia status: Vtrum homines iustificati, & gratiâ Domini adiuuante, possint ita legem diuinam implere, vt opera ipsorum non modò non sint appellanda peccata, sed etiam verè, ac propriè iusta dici mereantur.

Et quidem Hæretici huius temporis partem negantem defendunt. Docent enim, legem diuinam esse planè impossibilem homini, etiam iusto, & inde colligunt nullam esse in nobis veram actualem iustitiam, sed omnia opera iustorum esse peccata mortalia ex natura sua: Ita Lutherus docet in lib. de libertate Christiana. Aequè, inquit, nobis impossibilia sunt omnia præcepta, atque illud vnum, Non concupisces. Idem in assertionem art. 2. 31. 32. & 36. aperte scribit, omnia opera hominis iusti esse peccata mortalia.

Idem habet Ioannes Caluinus lib. 3. Institur. cap. 14. §. 9. Nullum, inquit, à sanctis exire potest opus, quod non mereatur iustam opprobrii mercedem. Idem etiam in Antidoto Concilij sess. 6. cap. 11. sic ait: Non sunt tantopere exagrandi, qui dixerunt quamlibet, bona opera, si exactò rigore censentur, æterna potius damnatione, quam vitæ præmio digna esse.

A Ibidem disputat contra id quod habet Concilium, legem Dei non esse impossibilem. Et in lib. 2. Institur. cap. 7. §. 5. ex instituto probat, ne sanctis quidem possibilem esse legis impletionem, præsertim quod attinet ad illud: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et illud: Non concupisces.

Idem habet Philippus in locis anni M. D. XXI. tit. de peccato: Consequitur itaque, inquit, omnia hominum quantumvis laudabilia opera, planè vitiosa esse, & morte digna peccata. Idem habet in Confessione Augustana, art. 6. & in Apologia tit. de impletione legis, & in locis, tit. de libero arbitrio.

Kemnitius in Examine Concilij, more suo fraudulenter agens, videtur admittere, legem Dei per gratiam posse seruari, modò non addatur, perfectè. Nam reprehendens cap. 11. sess. 6. accusat Patres Concilij, quod non explicauerint, an lex Dei posset impleri perfectè, an inchoatè: Nam posse per gratiam legem impleri, non est, inquit ipse, controuersia. Et ibidem: Persuasio, inquit, quæ renatorum operibus bonis in hac vita tribuit perfectionem, facit Christum post primam reconciliationem otiosum. Vbi si existimaret Kemnitius, non posse legem impleri ita perfectè, vt iusti in tota vita non admiscerent operibus bonis vlla peccata venialia, nobiscum sentiret, & cum ipso Concilio, vt patet ex illo ipso cap. 11. sessio. 6. sed non hoc sensu negat ille perfectionem operibus iustorum, sed quia cum cæteris secularis censeret, non posse ita legem impleri, vt opus simpliciter iustum appellari queat. Imperfectam enim dicit esse nostram obseruantiam legis, quia iudicat eam contaminatam, & immundam. Vnde approbat dictum Lutheri, quod omnia opera iustorum sint verè peccata.

Porrò Catholici omnes summa consensione contrarium docent, fatentur enim Primò, legem Dei iustis hominibus absolute esse possibilem, non quidem per solas vires liberi arbitrij, vt Hæretici calumniantur, nos dicere, sed per auxilium gratiæ Dei, & spirituum fidei, & caritatis in ipsa iustificatione nobis infusum.

SECUNDÒ, opera iustorum simpliciter, & absolute iusta, & suo etiam modo esse perfectè, quâuis non ea perfectione, quin crescere possint, & quin (vt paulò ante dixi) non admisceantur interdum operibus bonis aliqua opera mala, non quidem mortifera, sed venialia, quæ non impediunt, quo minus iusti maneant, qui iusti erant. De qua re differuimus in primo libro de statu peccati.

TERTIÒ, operibus iustis hominem verè iustificari, non prima, sed secunda iustificatione, quæ non facit iustos ex impiis, sed iustiores ex iustis. Hæc tria habentur in Concilio Tridentino sessio. 6. cap. 10. & 11. & nos eadem tria in sequentibus capitibus, Domino adiuuante, probabimus.

CAPVT XI.

Legem Dei esse possibilem probatur ex diuinis literis.

RESPONDENT Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine, legem Dei vocari iugum suauis, & onus leue, & mandata non grauiam, quoniam renatis non imputatur præuicatio. Christus enim nos liberauit de maledicto legis, vt dicitur ad Galat. 3. & nihil damnationis est his, qui sunt in Christo Iesu, vt dicitur ad Rom. 8.

At hæc solutio non tollit, nec minuit vim argumenti, nam in primis vel illa non imputatio tollit obligationem legis, ita vt præuicator non incurrat reatum,

vel tollit reatum ex præuicacione contractum. Si tollit obligationem, facit, vt lex non sit lex, & iugum non sit iugum. Proinde Scriptura falsò dicit, legem esse iugum suauis, & mandata non esse grauiam. Neque enim sine obligatione lex esse potest.

Si verò permittit contrahi reatum, sed contractum postea tollit: tunc non facit iugum esse suauis, neq; onus leue, immò ostendit iugum esse durissimum, & onus grauisimum, quippe quòd portare non potest. Certè si boues sub iugo ad singulos passus caderent, etiam si ataroris industria continuò resurgerent, non tamen propterea diceretur iugum eorum suauis, & onus leue. Domini autem, & Apostoli verba indicant, legem Dei esse iugum, quòd facile portatur, & mandata eius non esse grauiam, sed paruo negotio custodiri, quòd euidentius expressit Dauid sub metaphora via, cum ait in Psalm. 118. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatastis cor meum. Et Apostolus Philip. 4. Omnia possunt in eo, qui me confortat. Vbi vides dilatationem cordis per infusam caritatem, & gratiam Domini confortantem efficere, vt mandata facile obseruentur. Quòd multò antè futurum prædixit Ezechiel. cap. 39. cum ait: Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis.

Et hoc idem confirmant loca, quæ illi contra adducunt. Nam Christus liberauit nos de maledicto legis, quia fecit, vt madata impleremus, & nulla damnatio est his, qui sunt in Christo, non quia non imputatur præuari. a. tio, sed quia ij non secundum carnem ambulant, & quia per gratiam Dei fit, vt iustificatio legis impleatur in ipsis, vt ibidem subiungit Apostolus.

SECUNDÒ probatur ex testimonijs, quæ docent mandata seruari ab his, qui diligunt, vt etiam Concilium in eodem loco argumentatur. Ioan. 14. Qui diligit me, sermonem meum seruabit. Roma. 13. Qui diligit proximum legem impleuit. Gal. 5. Omnis lex in vno sermone impletur. Diliges proximum tuum, sicut teipsum. At certè debemus, & possumus diligere Deum, & proximum, alioqui non possumus esse Christi discipuli, cum ipse dicat Ioan. 13. In hoc cognoscet omnes, quòd discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. Nec possemus vnquam amici Christi fieri, si non possemus diligere. Ipse enim ait Ioan. 15. Vos amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Quid autem præcipiat, explicat ibidem dicens: Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.

Ad hoc argumentum respondent Caluinus & Kemnitius, locis notatis, eum qui diligit legem implere, sed neminem esse qui diligit sicut oportet, vt præcepto diuino satisfiat. Hic enim inchoatam tantum esse dilectionem, non perfectam.

At nos fatemur dilectionem in hac vita imperfectam esse, quia potest crescere, & quia maior erit in patria: tamen non posse esse etiam tam perfectam, vt præcepto adimplendo sufficiat, omnino negamus. Nam in primis (vt diximus) non possemus esse Christi discipuli, & amici, nisi hoc præceptum dilectionis impleveremus. Valdè autem absurdum est, neminem esse posse Christi discipulum, vel amicum.

Deinde nihil Deus requirit, cum dilectionem præcipit, nisi vt diligamus ex toto corde: at hoc non solum posse fieri, sed etiam fuisse futurum in statu Testamenti noui testatur Scriptura, Deut. 30. Circumcidet, inquit Dominus, cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum in toto corde tuo, & in tota anima tua. Denique Scriptura docet, homines posse esse perfectos in hac vita, ac per hoc verè, perfectèq; diligere, caritas enim est vinculum perfectionis. Genes. 6. Noè vir iustus fuit, atque perfectus. Gen. 17. Ambula coram me, & esto perfectus. Mat. 5. Estote perfecti. Mat. 19. Si vis perfectus esse. Philip. 3. Quicumque perfecti sumus. 1. Ioan. 5. Qui seruat verbum eius, vt è in hoc

A caritas Dei perfecta est. Porrò Philippus Melanchthon in Apologia titulo de impletionem legis, in solutione argumentorum, videtur concedere, posse diligi proximum, sed negat ab eo, qui diligit proximum, legem impleri. Stultum enim esse dicit, somnare, quod dilectio proximi iustificet coram Deo, & legi diuinæ satisfaciatur. At hoc est negare Verbum Dei expressum. Qui enim apertius scribi potest, quam qui diligit proximum, legem impleuit?

TERTIÒ probatur ex testimonijs, quæ docent, aliquos seruasse madata, ac præcipuè de dilectione ex toto corde, & de non concupiscendo. Psal. 118. inquit Dauid: In toto corde meo exquisiui te. Et de eodem dicitur li. 3. Reg. 14. Non fuisi sicut seruus meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & sequutus est me in toto corde suo, faciens quod placitum esset in conspectu meo. Et Act. 13. Inueni, inquit, Dauid filium Iesse, virum secundum cor meum, qui omnes voluntates meas faciet. Et 3. Reg. cap. 15. Eò quòd fecisset Dauid reatum in oculis Domini, & non declinasset ab omnibus, quæ præceperat ei cumtibus diebus vite sue, excepto sermone Priæ. Item de Iosia lib. 4. Reg. c. 23. Similis non fuit antè eum Rex, qui reuerteretur ad Dominum omni corde suo, in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua. Item de Asa, & populo lib. 2. Paralip. cap. 15. In tota virtute sua quaesierunt Dominum, & inuenerunt. Item de Iosue in eius lib. cap. 11. Sicut præceperat Dominus Moysi seruo suo, ita præcepit Moysi Iosue, & ille vniuersa cõpleuit. Nò præterijt de vniuersis madata, nec vnum quidè verbum, quod iusserat Dominus Moysi.

Neque dubium est, quin similia dici possint de Abraham, de Moise, de Samuele, de Helia, de Heliseo, Iosia, Hieremia, aliisque Prophetis. In testamento nouo legitur Luc. 1. de Zacharia, & vxore: Erant iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela.

C De Apostolis Dominus ait Ioan. 17. Tu erant & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Eisdem etiam vocat amicos, Luc. 2. Dico autè vobis amicis meis. Et Ioan. 15. Vos autem dixi amicos. Et tamen ibidem iam dixerat, solos amicos esse, qui præcepta custodiunt.

Apostolus verò Paulus Rom. 7. de præcepto, Non concupisces, verba facit: Quod nolo, inquit, facio, si autem quod nolo facio, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Vbi aperte demonstrat, se nò peccare, dum inuitus concupiscit, quia non ipse illud opus facit, proinde seruare se legem, quæ cum iubet, Non concupisces, voluntati præcipit, ne velit concupiscere, non sensui, qui legis capax non est. Vnde ibidem addit: Ego ipse mente seruo legi Dei. At si mente seruiebat legi, certè non peccabat, non enim peccatum esse potest, nisi in mente, aut cum aliquo mentis consensu. Quod autem de Apostolis legitur, ambigi non potest, quin etiam de Ioanne Baptista dici possit, cum inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Habemus igitur, multos seruasse legem Dei; ex quo euidenter sequitur, vt non sit impossibile.

Neque ad hoc argumentum applicari potest communis Lutheranorum solutio, quod sancti Patres mandata seruasse dicantur, tum propter inchoatam obedientiam, tum propter non imputationem Dei. Non enim dici potest, absolute implere mandata, sed potius absolute præuicari, qui tam imperfectè illud seruat, vt peccet mortaliter, & dignus sit propter illud opus odio, & ira Dei, & supplicio sempiterno. Scriptura autem dicit, illos absolute seruasse, immò etià toto corde seruasse; addit etiam Ezechias, Iosia 38. se in veritate, & in corde profecto coram Domino ambulauit, quis id negabit Abrahamo, cui dictum est: Ambula coram me, & esto perfectus? Quis idem negabit Dauidi, Moysi, Helia, & similibus, quibus Ezechiam præferre nemo sanus audeat.

CAPVT XII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur ex patribus. CEDAT traditio Ecclesiastica. Habemus imprimis Concilium II. Araucanum can. vlt. vbi sic legitur: Hoc etiam secundum fidem Catholicam credimus, quod accepta per Baptismi gratia, omnes baptizati, Christo auxiliante & cooperante, quae ad salutem pertinent, possint & debeant, si fideliter laborare voluerint, adimplere.

Origenes homil. 9. in Iosue propè finem, mulieribus comparandos censet eos, qui dicunt, se Dei mandata seruare non posse.

S. Basilii oratione in illud: Attende tibi, non procul ab initio, impium, inquit, est dicere, impossibilia esse spiritus praecipia.

S. Ioannes Chryostomus homil. 8. de poenitentia, circa medium: Nequaquam, inquit, Dominum accuses, haud mandata impossibilia. Multi & ipsa superant praecipia. Similia habet homil. 19. in epist. ad Hebr. homil. 39. in Matth. & homil. 2. in epist. ad Philip.

S. Cyrillus lib. 3. contra Iulianum circa medium, ipsum etiam praecipium, Non concupisces, quod omnium difficillimum indicatur, dicit, impleri posse per gratiam.

Ex Latinis S. Hilarius in Psal. 118. tractans illud: Latum mandatum tuum nimis latum, inquit, mandatum Dei est, & in omnia spei nostrae genera diffunditur, ut non difficile sit, si voluntas adsit, praecipio Domini obtemperare.

S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos, propè initium: Deus, inquit, possibilia mandauit, hoc nulli dubium est. Idem in comment. ad c. 5. Mart. propè finem. Multi praecipia Dei sua imbecillitate mentientes, putant esse impossibilia, quae praecipia sunt. Et: Sciendum est ergo, Christum non impossibilia praecipere, sed perfecta, quae fecit Dauid, &c.

S. Augustinus lib. de natura & gratia, c. 43. Non igitur, inquit, Deus impossibilia iubet, sed iubendo admonet, & facere quod possis, & petere quod non possis. Vbi docet, mandata omnia esse possibilia, sed alia immediatè, alia mediatè, id est, mediante oratione.

Hoc testimonium Concilium Tridentinum citauit, vel potius suum fecit sess. 6. c. 11. Idè responder Kemnitius, Augustinum fuisse vexatum à Pelagianis ista quaestione, essent ne Dei praecipia possibilia; & ad cauendam inuidiam abstinuisse à voce impossibilitatis, interdum etiam concessione esse possibilia, sed sine prauidicio veritatis. Nam in lib. de perfectione iustitiae respon. 16. dicit Augustinus, non esse quaestionem, an possit homo vitare omnia peccata, sed quando, & per quem. Potest enim vitare, sed in alia vita, non in ista, & per gratiam, non per naturam, quod est idem, ac si dixisset, legem esse possibilem, sed in caelo, non in terris, post mortem non in vita. Item in lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, c. 7. dicit, gratiam Dei dedisse homini studium praecipia seruandi, & eandem gratiam ignoscere, si quid minus sit. Quibus verbis videtur S. Augustinus dicere voluisse, mandata non esse impossibilia, non quòd impleri possint, sed quia quod non impletur, indulgetur.

At Kemnitius confundit more suo duas quaestiones, Vtrum praecipia seruari possint, & an possit homo vitare abique peccato. Ista enim quaestiones adè diuersae sunt, vt ad priorem semper Augustinus responderit affirmando, ad posteriorem responderit semper negando. Peccata enim venialia non sunt contra, sed praeter mandata; & etiam si essent contra mandata, non tamen necessè est, vt in quolibet opere peccatum veniale admittatur. Itaque S. Augustinus constanter docet, non posse hominem in hac vita cauere omnia peccata venialia, lib. de natura & gratia, cap. 34. de spiritu & litera, c. vlt. libr. 1. ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum, c. 14. in epist. 89. & 95. & in toto lib. de perfectione iustitiae.

Atque hoc modo intelligitur, quod obiicit Kemnitius

A ex libro de perfectione iustitiae, non enim Augustinus dicit, mandata seruari posse in caelo, non in terra; sed in caelo non in terra habituros nos eam perfectionem, vt viuamus omninò absque peccato, etiam veniali. Imò in altero loco nobis obiicit, id est, in lib. 3. ad Bonifacium, cap. 7. cum Pelagiani colligerent ex sententia Augustini id, quod nunc Kemnitius colligit, legem videlicet in caelo impleri posse, non in terra, respondit Augustinus, valde illos errare, praecipia enim ad hanc vitam, non ad aliam pertinere: Hic, inquit, praecipitur nobis, vt diligamus, ibi autem diligere non obedientia, sed felicitas erit.

Quod autem ibidem subiungit, gratiam Dei praebere studium ad implenda mandata, & indulgentiam, si quid minus impletur; non arguit praecipia esse impossibilia, sed hominem non esse impeccabilem. Sensus enim eorum verborum est, ex gratia Dei hominem habere, vt velit, & studeat implere mandata. Quod si fortè aliquando labatur, & non impleat, ex gratia item indulgentiam esse sperandam.

Iam verò quod S. Augustinus ad priorem quaestionè semper respondeat affirmando, haec loca testantur. lib. de natura & gratia, c. 69. Eo ipso quo firmissime creditur Deum iustum & bonum impossibilia non potuisse praecipere, hinc admonemur, & in facilibus quid agamus, & in difficilibus quid petamus. Omnia quippe facilia sunt charitati, cui vni Christi sarcina leuis est. Lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, c. 2. Non praeciperet Deus aliquid, quod esset humana impossibile voluntati. Et in eodem lib. c. 6. Dubitare non possunt, nec Deum aliquid impossibile homini praecipisse, nec Deo ad optulandum, & adiuuandum, quod fiat quod iubet, impossibile homini praecipisse, nec Deo ad optulandum, & adiuuandum, quo fiat quod iubet, impossibile aliquid esse. Lib. de gratia & libero arbitrio, c. 16. Magni aliquid Pelagianis scire putant, quando dicunt, non iubere Deum, quod sciret, non posse ab homine fieri, quis hoc nescit? In Psal. 5. Non imperaret hoc Deus, vt faceremus, si impossibile iudicaret.

CAPVT XIII.

Legem Dei non esse impossibilem, probatur rationibus.

CEDANT postremo etiam rationes Prima ratio, potest homo facere plus quam Deus praecipiat, igitur multò magis potest implere praecipium. Posse autem fieri plus quam Deus praecipiat, testatur Dominus Matth. 19. qui posteaquam dixerat: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, & quidam responderat, haec omnia seruauit à iuuentute mea. Rursus eadem ait: Si vis perfectus esse, vende omnia quae habes, &c. Testatur quoque S. Ioannes Chryostomus loco citato, hom. 8. de poenitentia: Multi, inquit, & ipsa superant mandata. Testatur denique S. Augustinus serm. 18. de verbis Apostoli: Non grande onus impositum est virginibus, maior amor impositus matris onus, tanquam dicerent, quid iubere adulter & simul: hoc praecipis: amado te plus facimus, quam praecipis.

Secunda ratio, si praecipia essent impossibilia, neminem obligarent, ac per hoc praecipia non essent praecipia. Neque enim fingi potest, quomodo aliquis peccet in eo; quod vitare non potest. Quod si non peccat, qui legis transgressionem vitare non potest, profectò nec legem transgreditur, nec legem ullam habet. Non enim fieri potest, vt legis transgressio non sit peccatum, cum nihil sit aliud peccatum, nisi transgressio legis.

Tertia, si lex Domini esset impossibilis, sequeretur Deum omni tyranno esse crudeliorem & stultiorem, quippe qui ab ipsis etiam amicis tributum exigeret, quod nemo soluere posset, & leges ferret, quas seiret à nemine obseruandas. Quod verò Philippus & Kemnitius dicunt, non esse audiendam politicam iustitiam, quae docet, nihil praecipii posse aut debere, quod seruari non possit; fortasse locū haberet, nisi huic iustitiae politicae, vel potius rectae rationi Scripturarum, & Patrum testimonia

confen

confentanea non haberemus. At cum politica in hac parte iurificè cum diuinae Scripturae auctoritate consentiat, quidni rationem politicam potius, quam Lutheri delirationem audiamus?

Quarta ratio, Christus passus est, vt iustificatio legis impleteretur in nobis, vt dicitur ad Rom. 8. Item docuit nos orare: Fiat voluntas tua sicut in caelo & in terra. Matth. 6. vbi petimus gratiam implendi praecipia, vt exponit S. Cyprianus in sermone de oratione Dominica. Et S. Augustinus lib. 3. ad Bonifacium, c. 7. Denique Christus factus est omnibus obedientibus sibi causa salutis aeternae. Hebr. 5. At si lex impleri non potest, Christus non obtinuit quod voluit; frustra nos oramus quotidie; & nemo omninò saluari poterit. Nam si lex impleri non potest, iustificatio legis nunquam impletur in nobis, etiam si Christus venierit in similitudine carnis peccati, & de peccato, id est, vltima pro peccato, damnauerit peccatū: nec fit vnquam Dei voluntas in terra, sicut in caelo, etiam si Christo Magistro fieri hanc orationem assidue frequentamus; nec vnquam verè obedimus Christo, ac per hoc nulli nostrum erit causa salutis aeternae.

Quinta ratio omnes verè iustificati Spiritum sanctum habent, vt Scripturae passim testatur, 1. Cor. 3. & 8. 1. Cor. 3. Gal. 3. Tit. 3. & alibi. Ad Spiritum sanctum fructus suos parit, qui numerantur ad Gal. 5. Caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, mansuetudo, fides, modestia, continentia, castitas. Qui verò hos fructus habet, non accusatur à lege, quippe qui eam non prauaricatur, sed implet. Id enim significat quod in eodem loco subiungitur, aduersus huiusmodi est lex. Non enim lex habet, in quo accuset eos, qui sunt praediti caritate, patientia, &c. & idè paulo antè dixerat idè Apostolus. Si Spiritu ducimini, non estis sub lege. Et Rom. 8. Lex spiritus vitae liberauit me à lege peccati, & mortis. Quia videlicet lex in corde scripta, id est, Spiritus sanctus in corde diffusus facit implendo legem, vt lex non accuset amplius, neque occidat, vt prauaricatores: ergo de primò ad vltimum, qui est iustificatus, propter spiritum quem accipit, legem omninò implet, & si non implet, nec spiritum accipit, nec verè iustificatus est.

Sexta ratio, omnes iustificati ex Deo nati sunt, vt perspicuum est ex plurimis locis diuinae Scripturae, Ioan. 1. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto. 1. Pet. 1. Quasi modò geniti infantes. Iacob. 1. Genuit nos verbo veritatis. 1. Ioan. 4. Qui diligit, ex Deo natus est. Rom. 8. Accipistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. At qui natus est ex Deo, non peccat, nec potest peccare, quia ex Deo natus est, vt habetur 1. Ioan. 3. qui autem non peccat; non prauaricatur, sed implet legem; qui enim legem non implet, hoc ipso prauaricatur, & peccat. Igitur omnis, qui verè iustificatus est, implet legem, nec potest fieri, vt iustificatus maneat, & legem non impleat. Quare qui legem impossibilem esse dicunt, contra Scripturam apertissima testimonia, hominem iustificatum ex Deo natum esse, negare coguntur.

CAPVT XIV.

Soluuntur obiectiones haereticorum.

Verè est vt argumenta haereticorum breuiter dissoluamus.

Primò obiiciunt Caluinus in Antidoto, & Kemnitius in Examine illud S. Petri Act. 15. Qui tentatis imponere iugum super cervices discipulorum, quod nec eos, nec Patres nostri portare potuimus: sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credimus saluari quem admodum & illi. Hac enim verba dicuntur fidelibus, non infidelibus, ne fortè respondeatur, legem esse iugum importabile sine gratia, & non tenatis: non autem renatis, &

qui gratia Dei habent. Praeterea intelligi debet haec verba de omni lege, & caeremoniali, quam moralis; tum quia sola caeremoniae legis non superant vires humanas; tum quia particula aduersatiua, sed, opponit gratiam legi simpliciter; tum quia si caeremonialis lex iugum est importabile, quanto magis lex moralis iugum erit importabile?

Respondeo, non loquitur S. Petrus, nisi de lege caeremoniali. Id quod euidenter probo, primùm ex occasione illorum verborum. Scribit enim S. Lucas, surrexisset quosdam ex discipulis, qui dicerent, oportere gentiles conuersos ad fidem circumcidi, & Moysi legem omninò seruare: atque istam fuisse causam, cur à postulo Concilium coegerint, vt videret de verbo hoc, Petipolium est igitur, de circumcisione aliisque id genus caeremonijs Apostolum Petrum esse loquutum.

Secundò, idem probatur ex decreto illius Concilij quod iuxta Petri sententiam constitutum fuit. Sic enim habet decretum. Visum est Spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quam haec necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, à sanguine, suffocato, & fornicatione. Quare igitur, vtrum ista dicantur sola necessaria ex lege caeremoniali Iudaeorū, habemus quòd volumus. Si ex omni lege simpliciter, id sequetur absurdum, vt non sit necessarium Christiano non colere idola, non mœchari, non furari, non occidere, non falsum testimonium dicere, & alia, de quibus Apostolus ait 1. Corint. 6. Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Dicent fortasse, necessaria quidem esse haec omnia, sed non inde homines iustificari. At non ex illis quatuor, quae sola dicuntur necessaria homines iustificantur.

Tertio, probari potest res eadem ex ipsa summa decreti, & verborum Petri, Volunt enim Petrus, & Apostoli ceteri remouere iugum legis à ceruicibus discipulorum. Quid verò est remouere iugum legis? tollere ne obligationem, atque abrogare legem, an tollere opinionem iustificationis, ac docere, neminem per eam legem iustificari si dixerint, remouere iugum esse, tollere obligationem, ergo nulla iam amplius lex obligabit Christianos excepta lege de immolatis simulacrorum, sanguine, suffocato, & fornicatione, si per legem intelligatur lex omnis non solum caeremonialis, sed etiam moralis. At qui hoc absurdissimum esse neque ipsi quidem aduersarij negare audebunt. Si dixerint tollere iugum, non esse tollere obligationem, sed opinionem tantum iustificationis, ergo lex caeremonialis de circumcisione, sabbathis, neomenijs, sacrificijs pecorum, non erit sublata, quoad obligationem. Atqui id repugnat Apostolo, qui ad Galat. 3. scribit: Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Cogimur igitur dicere, Apostolos iugum importabile appellasse legem caeremonialem, atque eius obligationem declarasse per Christum omninò esse sublata. Voluisse tamen eosdem Apostolos paucas quaedam caeremonias de sanguine, suffocato, & immolatis idolorum à gentibus ad tempus obseruari, quibus adiunxerunt continentiam à fornicatione, quod fornicatio apud Gentiles non haberetur pro peccato, sicut habebatur adulterium, homicidium, periurium, & alia id genus.

Ad illud igitur quod obiiciunt, caeremonias legis non superare vires humanas praesertim addita gratia Dei. Respondeo verum esse, & idè Zachariam, & Elizabetham ambulasse in omnibus mandatis, & iustificationibus Domini sine querela: sed tamen dici iugum importabile, quoniam agere, ac difficulter portabatur, vt rectè exponit S. Thomas in 2. sent. dist. 28. q. vnica, art. 4. ad 3. & Nicolaus Lyranus in huc locum Actorum. Et Theophylactus exponens illud Matth. 23. & Luc. 11. Alligati onera graui, & importabilia in humeros hominum.

Ad illud autem, quòd aduersatiua particula, sed per gratiam Dei, &c. videtur opponere gratiam legi simpliciter. Respondeo S. Petrum duas rationes indicasse, cur non

essent obligandi Christiani ad caeremonias legis: vnam, quod eae caeremoniae essent iugum grauissimum. Alteram, quod essent inutiles ad iustificationem. Itaque sensus hic est verborum S. Petri, Quid reatatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? praesertim cum non per eas caeremonias, sed per gratiam Domini nostri Iesu Christi credamus saluari, sicut & illi saluati sunt: vbi in illa particula aduersarij includitur, siue implicitè cõrincetur altera illa ratio de inutilitate caeremoniarum.

Ad illud quod lex moralis sit grauior caeremoniali, ac proinde iustius dicenda sit iugum importabile quàm caeremonialis. Respondet quod caeremonialem non debere comparari cum morali praesè, sed conferri debere legem caeremonialem adiunctam morali, cum ipsa morali remota caeremoniali. Non enim lex caeremonialis dicitur iugum importabile, quia sola ipsa sit importabilis, sed quoniam adiuncta legi morali, auget vehementer onus, & sit iugum, ferè importabile homini iam onerato lege morali. Quare lex moralis, remota caeremoniali Iudaica, non est iugum importabile habenti gratiam Dei, sed iugum suaue, & onus leue; & lex caeremonialis Iudaica, adiuncta morali, iugum est grauissimum, ita vt importabile dici possit. Quamuis enim per gratiam Dei portatum fuerit à nonnullis; tamen rectè dicuntur etiam illi portare non potuisse quod non sine magno labore, & sudore portarunt.

SECUNDA obiectio Caluini eiusmodi est. Paul. ad Gal. 3. pro confessio assumit legem esse impossibilem, cum dicit: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledictio sunt. Scriptum est enim, maledictus omnis qui non manserit in omnibus, quae scripta sunt in libro legis huius.* Vbi hoc argumentum rexit Apostolus, Maledictus est qui non seruat totam legem, vt Moses dicit: *Maledictus omnis qui non permanet, &c.* igitur qui ex operibus legis sunt, id est, qui iustificari volunt implendo legem, maledicti sunt. Quae consequutio nulla est, nisi subintelligatur assumptio ista: Atqui nullus legem totam seruare potest. Sic igitur argumentum integrum conficiendum erit, Maledictus omnis, qui totam legem non seruat; Nemo potest legem totam seruare, igitur maledictus omnis qui ex operibus legis est, id est, qui vt legi subiectus ex ipsius obseruatione iustificari querit.

RESPONDEO, Assumptio necessaria, vt argumentatio Apostoli concludat, quod ipse intendit, non est illa, Atqui nemo totam legem seruare potest: sed ista, Atqui nemo suis viribus, sine fide, & gratia seruare potest totam legem. Illud quoque: *Qui ex operibus legis sunt, sub maledictio sunt,* non significat eos esse maledictos, qui legem implendo iustificari querunt; cum dicat idem Apostolus ad Rom. 2. *Factores legis iustificabuntur;* sed significat maledictos esse eos, qui suis viribus sine fide & gratia legem implere, & iustificari se posse credunt. Nam paulò antè dixerat, eos qui ex fide sunt, benedicendos esse cum fideli Abrahamo, quia scriptum est: *Benedicentur in semine tuo omnes gentes.* Idem opponens fidei opera, sine fide subiungit. *Quicumque enim ex operibus legis sub, sunt maledictio sunt.*

Itaq; argumentum Apostolicum est hoc, Maledictus est omnis qui non seruat totam legem. At nemo potest suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, igitur maledicti sunt omnes illi, qui ex operibus legis sunt, id est, qui suis viribus, sine fide & gratia totam legem seruare, & eo modo iustificari querunt. Atque hinc intelligimus id quod sequitur: *Christus nos liberavit de maledictio legis, factus pro nobis maledictum.* Non significare, vt aduersarij credunt, nos liberatos à lege per non imputationem praeruaricationis, sed (vt nos sepe diximus) nos liberatos à maledictio, quia per Christi fidem & gratiam legem implere possumus, & implemus.

A Diceret aliquis, Apostolus Paulus loquitur eo loco de lege circumcissionis, non de lege morali, vt nos etiam supra diximus cum ageremus de libertate Christiana: legem autem circumcissionis omninò tollendam, vel sublata esse contèdit; non igitur maledictos eos esse dicit, qui legem non seruant ex fide & gratia, sed qui eam quomodocunq; seruare volunt.

RESPONDEO, B. Paulus in epistola ad Galatas, vt etiam in epistola ad Romanos, duo errores Iudaizantium, quorum vnus est ratio alterius, refellit. Vnus est eorum erat, seruandam esse legem circumcissionis, atque aliarum id genus caeremoniarum. Alter error erat, idè seruandam esse legem circumcissionis, quoniam obseruatio legis esset necessaria preparatio ad fidem & gratiam Christi, & idèd possent, & deberent omnes seruare legem, & iustificari, vt digni essent Euangelio, & promissi Christi. Apostolus igitur contra priorem errorem, dicit legem caeremonialem fuisse quasi pedagogum, & ad tempus impositam, & non esse amplius seruandam, & hoc diximus cum ageremus de libertate Christiana: contra posteriorem errorem, qui perniciosior erat, Apostolus dicit, ex operibus legis sine fide nullam posse esse iustitiam, & alioqui Christum gratis mortuum esse, & in hac disputatione contra posteriorem errorem loquitur de omni lege, non solum caeremoniali, sed etiam morali, nulla enim lex est, quae sine fide & gratia iustificare possit.

TERTIA obiectio sumitur ex illis verbis Apostoli ad Roma. 7. *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.*

RESPONDEO, loquitur Apostolus de actu concupiscèdi, quem sapè sentimus, quando etià non consentimus: Quamuis enim non sit peccatum sentire carnalem concupiscèntiam, & non consentire, tamen nollet homo castus eam sentire, & in parte infelicitatis suae ponit, quod cogatur etiam nolens, carne seruire legi peccati.

Hinc igitur Apostolus dicit: *Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio.* Et: *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?* Vide August. tract. 41. in Ioan. li. 6. in Iulianum, c. 11. & lib. 1. ad Bo. ifacium, cap. 10.

QUARTA obiectio, Nemo potest vitare omnia peccata, cum scriptum sit Iacobi 2. *In multis offendimus omnes.* Et 1. Ioan. 1. *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* At qui legem omnem impleat, nullum haberet omninò peccatum: igitur fieri non potest, vt lex omnis à nobis, etiam cum fide & gratia impleatur.

RESPONDEO, Ab hoc argumento, quod valdè Kennitius vtget, non tam facile se expediunt, qui concedunt, peccatum veniale esse propriè contra legem, vt Vega lib. 11. in Concilium, cap. 10. coguntur enim dicere, legem non esse impossibilem, non quod tota simul seruari possit, sed quod seruari possit maior eius pars, & à meliori parte fiat denominatio. Sed videndù est illis: quid respondeant Apostolo Iacobo dicenti: *Quicumque totam legem seruauerit, offendet autem in vno, factus est omnium reus.*

Solida igitur responsio est, peccata venialia, sine quibus non viuimus, non esse peccata simpliciter, sed imperfectè, & secundum quid, neque esse contra legem, vt S. Thomas rectè docet in 1. 2. q. 88. art. 1. hinc enim omnia coherant. Nam qui offendit in vno, praeruaricans videlicet vnum præceptum, factus est omnium reus, & iniustus simpliciter constituitur, & tamen in multis effendimus omnes, quia tamen nihil facimus contra legem, tamen multa facimus præter legem. Et qui natus est ex Deo non peccat, transgrediendo legem; & tamen si dixerimus, quia peccatum non habemus, nihil videlicet præter legem faciendo, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est.

QUINTA obiectio, Christus Mediator est nõ solum in prima reconciliatione, sed etiam postea in totò vitæ nostrae tempore: ergo semper egemus intercessione Christi, ac per hoc semper peccamus, legemque trans-

gredi

gredimur; alioqui post primam reconciliationem Christus ociofus esset. Hoc argumentum commune est Caluino, Philippo, Kennitio, & alijs, qui inde concludunt, si qua est in nobis legis impletio, illam non tam esse operum, quae respondeant perfectioni legis, quàm fidei, quae perpetuò reprehendit remissionem.

RESPONDEO, Christus semper nobis Mediator est, nec vnquam est ociofus; idq; duplici ratione. Primò, quoniam semper nobis vires, & gratiam subministrat, per quam bona opera faciamus. Idèd siquidem rectè comparauit seipse viti, & nos palmitibus. Vt enim palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, & succum traxerit ex vite, sic nec nos, nisi manserimus in Christo, & spiritum hauserimus ex ipso.

SECUNDO, quoniam peccata nostra, quamuis leuia & quotidiana, ipse purgat, & sanguis eius emundat nos ab omni peccato. Et si fortè legem praeruaricando à iustitia excidamus, ipse nihilominus propitiatio est pro peccatis nostris, & non septies, sed septuagies septies nos Patri reconciliat, si per eius gratiam conuersi feruò penitentiam agere incipiamus. Itaque non facimus nos, qui legem impleri posse dicimus, Christum Mediatore ociosum: sed verè faciunt aduersarij Christi merita inefficacia, cum docent Christum tam insigni obedientia id efficere non potuisse, vt iustificatio legis impleatur in nobis.

SEXTA obiectio sumitur ex S. Augustino, qui in libro 1. Retract. c. 19. sic ait: *Omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non sit, ignoscitur.*

RESPONDEO, loquitur eo loco S. Augustinus de summa perfectione implendi præcepta, quam dicit expressam fuisse à Domino per illa verba, Matth. 5. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant;* querit autem num hæc perfectio possit haberi in hac vita, & responderi, non posse haberi, nisi in hoc sensu quod omnia mandata facta deputantur, quando quicquid non sit ignoscitur. Nam inter alia mandata implenda est etiam illud, vt oremus: *Dimitte nobis debita nostra.* Ex quo intelligimus eam imperfectionem in lege diuina seruanda asseri ab Augustino, quæ non sit praeruaricatio integri præcepti, sed carentia perfectionis in ipsa legis obseruatione: quomodo qui scribendo, aut proferendo legem, proferret quidem omnes dictiones, & syllabas, hoc literulam, aut literæ partem aliquam non exprimeret. Hac enim similitudine Dominus vsus est, cum non ait, verbum vnum, sed *iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.*

Atque hæc dicta sint ad mètrem S. Augustini in eo testimonio explicandam. Alioqui enim si apertè dixisset Augustinus, omnia mandata facta deputantur, quando si quod mandatum violatur, ignoscitur: non deberet, nec posset inde colligi, legem Domini esse impossibilem. Potest enim fieri, vt quis multa mandata integrè seruauerit, & postea tamen aliquod aliud mandatum non impleat, cuius praeruaricationis penitentiam agat, & indulgentia impetrata ita saluetur, ac si mandata omnia custodisset.

Ad di posset alia obiectio ex præceptis: *Diliges Dominum tuum ex toto corde tuo;* & *Non concupisces.* Hæc enim duo in hac vita impleri non posse probant aduersarij ex Augustino & Bernardo. Sed hæc à nobis fusè tractata sunt in lib. 2. de Monachis, c. 13. & in lib. 2. de peccato originis, qui est quintus de statu peccati, cap. 10. Idèd videtur hoc loco prætermittenda,

ne fatigemus nimia repetitione Lectorem.

CAPVT XV.

Iustorum opera non esse peccata, sed iustitiam, probatur ex diuinis Literis.

Nunc veniendum est ad alterum caput huius controuersiae de veritate iustitiae actualis, in quo probandum erat, opera bona iustorum non esse peccata; sed verè iusta, vt etiam iustitia actualis dici possint.

PRIMUM igitur testimonium ad hoc probandum sumitur ex lib. Iob c. 1. *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, nec stultum aliquid contra Deum loquutus est.* Vbi scriptura reddit testimonium S. Iob, quod in tanta occasione impatientiae, ne verbo quidem peccauerit, ac ne fortè Lutherani Rabbinos, quosdam imitari velint, qui dicunt, Iob non peccasse labijs, tamen corde peccasse; audiamus Deum ipsum in 2. cap. ita loquentem ad Satanam: *Numquid considerasti seruum meum Iob, quod non sit similis in terra; vir simplex, & rectus, & recedens à malo, & abne retinens innocentiam?* Certè si innocentiam retinebat, & si à malo recedebat, neque lingua, neque corde peccauerat.

Adde quòd cum Satan nihil aliud quæreret, tot suis tentationibus, nisi Iob ad peccandum inducere, contra autem Deus illa omnia tentamenta permittit, vt patientia, & virtus sancti viri demonstraretur, si Iob peccasset, Deus ipse quodammodo à Satana superatus fuisset. Quare certum est, opus illud penitentiae S. Iob nullo peccato macularum fuisse: & Lutheranos, qui id negant, à partibus diaboli contra Deum pugnare.

SECUNDVM testimonium sumi potest ex verbis Davidis Plal. 7. *Iudica me Domine secundum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam, super me.* Plal. 6. *Exaudi Domine iustitiam meam. De vultu tuo iudicium meum prodeat. Oculi tui videant aequitatem. Probasti cor meum, & visitasti nocte, igne me examinasti, & non est inuentum in me iniquitas.* Plal. 17. *Retribuatur mihi Dominus secundum iustitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum retribuatur mihi, quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo.* Plal. 27. *Iudica me Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum.* Plalm. 118. *Feci iudicium, & iustitiam, non calumniantur me superbi.* In his locis David non solum opera sua iustitiae nomina ornanda censèbat, sed etiam confidebat ea in iudicio Dei posse consistere, alioqui petens iudicari secundum iustitiam suam, damnationem pro absolutione quaesisset. Igitur David credebat posse hominem cum Dei gratia facere opera verè iusta.

Neque verò satisfacit Philippi & Caluini responsio, qui dicunt Davidem nõ velle in his locis affirmare, opera sua fuisse absolute iusta, sed per comparisonem ad opera aduersariorum suorum, nec id etiam absolute, sed incerta aliqua causa. Hæc, inquam, responsio non satisficit, quoniam verba Davidis generalia sunt, atque illa præsertim: *Quia custodiui vias Domini, nec impiè gessi à Deo meo.* Item: *Ab omni via mala prohibui pedes meos.* Item: *Feci iudicium & iustitiam. Igne me examinasti, & non est in me iniquitas.*

TERTIVM testimonium, Matth. 6. *Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Et Luca 11. *Si ergo corpus tuum lucidum fuerit, non habens aliquam partem tenebrarum, erit lucidum totum, & sicut lucerna fulgoris illuminabit te.* Hoc loco describitur opus perfectè bonum, quod videlicet sit bonum ex genere suo, & ex intentione, aliisque circumstantijs. Nam oculus simplex, est intentio recta, corpus lucidum, est opus bonum, de quo dicitur Matth. 5. *Sic luceat lux vestra, vt videant opera vestra bona, &c.* Tale autem opus pronunciat Dominus esse lucidum totum, nec vllam habere partem tenebrarum. At si illud opus peccatum esset mortale natura sua, vt Lutherani dicunt, magnam partem haberet tenebrarum, immò esset tenebrorum totum, vt Dominus ibidem dicit de opere quod mala intentione factatur. Sicut enim mala

intentione, ita quod liber aliud vitium reddit opus malum, quamvis ex genere suo bonum esset.

QUARTUM testimonium ex Apostolo in prioribus ad Corinthios. c. 3. Si quis super edificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam, uniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod super edificavit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur, &c. Quo loco indicantur esse quaedam opera supra fundamentum verae fidei edificata adeo bona, ut nihil omnino habeant vitij. Id enim primum ostendit comparatio ad aurum, argentum, lapides pretiosos. Deinde quod illa opera in igne diuini iudicij manere dicantur, & mercedem accipere. Certè enim peccata nec aurum dici possunt, nec in diuini iudicij igne subsisterent, nec mercedem, sed poenam, suppliciumque perciperent.

QUINTUM testimonium ex Iacobo c. 3. In multis offendimus omnes. Quare quaso non dixit, in omnibus offendimus omnes: nam si omnia opera iustorum sunt peccata mortalia, certè non tantum in multis, sed etiam in omnibus offendimus, sed nouerat ipse quid diceret. Nam c. 2. distinxerat opera bona à peccatis, dicens: Si legem perscruis regalem secundum Scripturas, Diliges proximum tuum sicut teipsum, bene facis: si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores.

SEXTUM testimonium sumitur ex illis locis, quae hortantur hominem ad non peccandum. Plal. 4. Irascimini, & nolite peccare. Iai. 1. Quiescite agere peruersè, discite bene facere. I. an. 1. Noli amplius peccare. 1. Corinth. 15. Euidet iusti, & nolite peccare. 1. Pet. 1. Satagite ut per bona opera caritatem vestram uocationem, & electionem faciatis, haec enim facientes non peccabitis aliquando. 1. Ioan. 2. Haec scribo uobis, ut non peccetis. Quorum enim pertinent haec cohortationes, uel admonitiones, si in omni opere, quantumuis bono, non possumus non peccare?

SEPTIMUM testimonium sumitur ex illis locis, quae docent opera iustorum placere Deo; Malach. 3. Placebit Deo sacrificium iuda, & Hierusalem, sicut dies saeculi, & sicut anni antiqui. Sap. 9. Sapientia custodit me in potentia sua, & accepta erunt opera mea. Act. 10. Qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. 1. Petri 2. Offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo. Philip. 4. Repletus sum acceptis ab Epaphrodito, quae mihi sunt in odorem suauitatis hostiarum acceptam, placentem Deo. Atqui Deo nihil placere potest, nisi quod est uerè bonum, & purum ab omni vitio, ut ipse etiam Caluinus fatetur lib. 3. Institut. c. 12. §. 1.

Quod uero idem Caluinus ait, placere Deo eiusmodi opera, non ratione propriae dignitatis, sed quia Deus per indulgentiam lauat operum foeditatem: omnino est absurdum, nisi forte non solum peccatoribus imputari uelit Christi iustitiam, sed ipsis etiam peccatis, quod nullo modo fieri potest. Nam si quis dixerit, Deum ignoscere culpas, nõ uelle punire, non imputare, facile intelligetur, at ipsum peccatum per indulgentiam fieri hostiam placentem Deo in odorem suauitatis, quis tandem intelligit.

OC TAVM testimonium ex locis illis, quae absolute iustorum opera, bona opera nominant, Matth. 5. Sic luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum, qui in caelis est. 1. Tim. 6. Diuitijs praeceptum non superbe sapere, diuites fieri in operibus bonis. 1. Tim. 3. Curent operibus bonis praesse, qui credunt Deo. Ephes. 2. Ipsius enim sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quae preparauit Deus, ut in illis ambulemus. At si opera omnia iustorum, essent peccata mortalia, dicenda essent potius mala, quam bona. Nam ut ex Dionysio in c. 4. de diuinis nominibus Theologi colligunt, malum dicitur opus absolute, nisi integrè sit bonum. Quomodo igitur Scriptura praedicat absolute opera bona, si non sunt bona, nisi secundum quid, sed absolute, & sim-

pliciter mala? Omnino nec esse est, ut vel Spiritus sanctus in hac parte fallatur, uel Lutherus & Caluinus errent. Vtrum autem horum sit uerius, ipsi sciant sectarijs iudicandum relinquo.

CAPVT XVI.

Opera bona non esse peccata, sed uerè bona, probatur ex Patribus.

Ubi attinet ad testimonia sanctorum Patrum, si producere uellemus in medium, quae illi dicunt in commendationem operum bonorum, nullus esset finis. Solum igitur pauca quaedam notabimus. Ex quibus colligi possit, agnouisse Patres opera simpliciter bona, atque à peccatis, uerè proprièque distincta.

S. Ambrosius in lib. de Apologia Dauid. c. 6. Etenim, inquit, quia non potest sine peccato esse humana fragilitas, cauendum est, ne plura peccata sint, quam opera uirtutum. Vbi distinguit aperte S. Ambrosius opera uirtutum à peccatis, quod non faceret, si existimaret, omnia opera, quantumuis bona, uerè esse peccata.

S. Hieronymus lib. 3. aduersus Pelagianos: Hoc, inquit, & nos dicimus, posse hominem non peccare, si uelit, pro tempore, pro loco, pro imbecillitate corporea, quamdiu intentus est animus, quamdiu chorda nullo uicio laxatur in cithara. Et infra. Qui cautus est & timidus, potest ad tempus uitare peccata. Quo loco S. Hieronymus non laborat, ut probet posse hominem aliqua facere bona, quae non sint peccata, id enim in controuersiam nondum uenerat; sed nititur contra Pelagianos ostendere uitam humanam, etiam iustorum, non ita esse posse perfectam, ut longo tempore caueat omnia peccata, etiam quotidiana, & leuia. Vbi tamen admittit, saltem aliquando tempore posse hominem diligentem ita uiuere, ut nullum peccatum, ne ueniale quidem admittat, ac per hoc aliqua opera facere ab omni vitio pura, & integra.

S. Augustinus in lib. de spiritu & litera, c. 16. Dicitur quaedam iustitia minor, huic uitae competens, quae iustus ex fide uiuit, quamuis peregrinus à Domino, & ideo per fidem ambulans, nondum per speciem, non absurde dicitur etiam ad istam pertinere, ne peccet. Neque enim si nondum esse potest tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plena, perfectèque debetur, iam culpa deputandum est. Aliud est enim totam nondum assequi caritatem, aliud nullam assequi cupiditatem. Quamobrem debet homo, quamuis longè minus amet Deum, quam eum potest amare conspiciendum, nihil tamen appetere illicitum: sicut etiam in his, quae adiacent sensibus corporis, potest oculus nullis tenebris delectari, quamuis non possit in fulgentissima luce desigi. Hoc loco S. Augustinus fatetur quidem iustitiam nostram in hac uita esse minorem, quam sit futura in alia uita, tamen diseris uerbis affirmat, ad hanc etiam iustitiam nostram pertinere, ut non peccet; & posse, ac debere hominem nullam sequi cupiditatem.

Idem in lib. de bono coniugali. c. 6. Coniugalis, inquit, concubitus generandi gratia non habet culpam; concupiscentiae uerò satanda, sed tamè cum coniuge propter fidem ibori, ueniale habet culpam; adulterium uerò, sine fornicatio lethalem habet culpam. Et c. 7. Continentia merui est amphioris, reddere debium coniugi nullus est criminis; exigere ueltra generandi necessitatem, culpa uenialis fornicari, uel mæchari, puniendi criminis. In his quatuor gradibus operum, quos distinguit Augustinus, assignare debent aduersarij discrimen aliquod, uel potius necessarid confiteri, in primo, & secundo nullum omnino esse peccatum, neque mortale ex natura sua, neque ueniale per misericordiam Dei. Nam si continentia ab omni concubitu peccatum est mortale ex natura sua, & ueniale per misericordiam Dei, quid erit concubitus gignendi causa, nisi peccatum omni ex parte mortale? & si concubitus gignendi causa peccatum

est

est omni ex parte mortale, quid erit concubitus causa libidinis satanda, nisi peccatum in Spiritum sanctum, non remittitur, neque in hoc saeculo, neque in futuro? At S. Augustinus huic tertio gradui tribuit culpam ueniale: secundo gradui nullam culpam, primo gradui meritum ingens. Tantum uidelicet interest inter sententiam S. Augustini, & Nouatorum.

Idem denique S. Augustinus lib. 4. in Iulianum, cap. 3. & alijs in locis plurimis, contendit opera infidelium, esse peccata, non quod non sint, uel esse possint bona ex genere suo, sed quoniam deest illis intentio bona dirigendi opera illa ad uerum Deum, quem ignorant, cum fidem non habeant. Igitur opera fidelium ex sententia S. Augustini poterunt esse simpliciter, & absolute bona. Nam si fidelium quoque opera essent omnia peccata, & quidem morte digna, quorsum tantopere laboraret Augustinus, ut probaret opera infidelium esse peccata?

S. Gregorius lib. 2. moral. c. 8. Si in sermonibus, inquit, suis dicimus Iob deliquisse, quod sentire nefas est, Deum dicimus in sua propositione uictoriam perdidisse. Itè lib. 9. c. 2. 6. Ipsa, inquit, bona nostra infidelium culpa euadere gladium nequeunt, nisi sollicito quodam timore munitur. Vbi admittit S. Gregorius posse fieri, ut bona nostra infidelium culpa gladium uident. Idem in epistola ad Augustinum respon. 10. Bonarum, inquit, mentium est, ibi etiam aliquo modo culpam agnoscere, ubi culpa non est.

S. Bernardus in lib. de praeepto, & dispensatione distinguit inter bonum obedientiae, & malum inobedientiae, & ponit aliquot gradus, ut supra S. Augustinus ponebat in concubitu: Bonum, inquit, obedientiae gradus est, si iuxta Magistrum nostrum sententiam propter metum gehemae, seu propter professionem sanctam, quam professus est, quispiam obediuit. Melior tamè, cum ex Dei amore obeditur. Illa quippe obedientia necessitatis est, ista caritatis. Et infra de inobedientia. Haec, inquit, generalis regula sit uersuorum, quae per se, aut propter se, nec bona nec mala sunt, aut propria cuiusque professione, aut diuina institutione fixa non sunt, ut non iussa quidem licitè utrumlibet, uel admittantur, uel omitantur: iussa uerò sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur. Vbi quae enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est.

Vbi S. Bernardus cum dicit, obedientiam ex metu gehemae esse bonam, ex caritate meliorem, intelligit bonam simpliciter, & sine ullo peccato, etiam ueniali posse praestari. A lioque non distingueret eam ab inobedientia propter neglectum, quam dicit esse culpam ueniale, & inobedientia propter contemptum, quam dicit esse criminalem, atque damnabilem.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum non esse peccata, sed uerè bona probatur rationibus.

AM uerò potest eadem ueritas manifestis rationibus comprobari.

PRIMA ratio, si opera bona iustorum essent omnia uitiata, & corrupta, ita ut peccata mortalia ex natura sua dici deberent, id sine dubio, uel ex innata concupiscentia, uel ex defectu dilectionis Dei, uel ex admissione peccatorum uenialium nasceretur. Ista enim causas aduersarij reddere solent, cur opera ex genere suo bona, uel à Deo mandata, & bona intentione facta, tamen peccata mortalia esse contendunt. At nihil horum trium contamine potest opera iustorum bona.

Nam imprimis concupiscentia ipsa peccatum non est, sed infirmitas, nisi ei consentiatur. Vnde S. Augustinus in lib. de perfectione iustitiae, & alibi saepe reperit, non oportere pro moribus concupiscentiae inuoluntarijs dicere: Dimitte nobis debita uestra. Deinde etiam si peccatum

esset, tamen non semper mouetur, ut idem testatur Augustinus lib. 6. in Iulianum, cap. 8. ac per hoc opera bona fieri possunt aliquando ex caritate, sine ulla admissione cupiditatis.

Defectus autem caritatis, quod uidelicet non faciamus opera nostra tanto seruore dilectionis, quanto faciemus in patria, defectus quidem est, sed culpa, & peccatum non est, ut S. Augustinus docet in libro de spiritu & litera, cap. 16. Vnde etiam caritas nostra, quamuis comparata ad caritatem beatorum sit imperfecta, tamen absolute perfecta dici potest, ut eam S. Ioannes appellat, in 1. epist. cap. 2. & 5. & S. Augustinus in lib. 1. de doctrina Christiana, cap. 39. lib. 1. de peccatorum meritis & remissione, cap. 13. & alibi.

Admissio denique uenialium peccatorum non impedit ueram iustitiam. Tum quia non est necessè, ut in singulis operibus admisceatur ueniale peccatum, ut ex Patribus probatum est, & experientia ipsa docet. Tum etiam quia peccatum ueniale non est contrarium caritati, nec propriè contra legem, sed praeter legem, ut supra diximus. Itaque Scriptura diuina quamuis dicat, In multis offendimus omnes, & si dixerimus, quia peccatum non habemus nos ipsos seducimus; tamen absolute uocat homines quosdam iustos, sanctos, immaculatos, perfectos; quod nullo modo faceret, si ueniale peccatum iustitiam impediret. Genes. 6. Noè uir iustus fuit, atque perfectus. Eph. 1. Ut essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Philip. 3. Quicumque perfecti sumus, hoc sentiamus. Plal. 118. Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege Domini. Similia habet S. Augustinus in lib. 2. de peccatorum meritis & remissione, cap. 12. & 13. & in lib. 3. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2.

SECUNDA ratio ducitur ab absurdis: nam si omnia iustorum opera essent peccata, etiam opus fidei quo iustificamur, esset peccatum; & illa oratio, quam fundimus, cum dicimus: Dimitte nobis debita uestra, esset peccatum. At nõnne absurdissimum est, hominem per peccatum iustificari, & per peccatum quærere, & impetrare remissionem peccati?

Item si omnia opera iustorum sunt peccata, qua fronte dicere potuit Apostolus Paulus: Nihil mihi conuictus sum: nullum ne bonum opus fecerat: aut ignorabat, illa ipsa bona opera peccata esse mortalia? & nõnne maior adhuc fuisset audacia pro eiusmodi operibus, id est, peccatis mortalibus expectare à iusto iudice coronam iustitiae?

Præterea si omnia iustorum opera essent peccata mortalia, sequeretur, ipsum Deum peccare mortaliter: Deus enim est, qui operatur in nobis. Cum bona opera facimus, ut dicit Apostolus ad Philippen. 1. & 2. neque aduersarij id negant.

Item fieret ingens iniuria Redemptori: Qui, ut Apostolus ait ad Tim. 2. dedit semetipsum, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populum acceptabilem, selectorem bonorum operum. Nam à nulla non iniquitate uerè redemisset, nec uerè populum suum mundasset, nec selectorum nos operum uerè bonorum, sed peccatorum mortalium effecisset.

Ad hac si omnia opera bona sunt peccata mortalia, sequitur, ut aliqua peccata mortalia sint opera bona, & posse fieri hos syllogismos, Omnia opera bona sunt facienda, aliqua peccata mortalia sunt opera bona, igitur aliqua peccata mortalia sunt facienda. Item, nullum peccatum mortale est faciendum, omnia opera bona sunt peccata mortalia, igitur nullum opus bonum est faciendum. Digna sanè Lutheranis conclusiones, aliqua peccata mortalia sunt facienda, & nullum bonum opus est faciendum.

Denique quis nõ uidet, opera bona esse peccata mortalia, contradictionem implicare: atque inuoluerè? nam erunt opera bona, & non bona, digna premio, & poena;

& per ea formemus Deo, & Diabolo, & simul erimus filij Dei, & filij Diaboli.

Dicent fortasse, quod Lutherus dicit in assertione art. 6. eadem opera esse bona, ut fiunt à Deo, mala ut fiunt ex obiecto, mala ex circumstantia, id est, propter cupiditatem, qua fiunt.

At prior distinctio inanis est, cum Deus non faciat nostra opera bona, nisi per nos, id est, faciendo ut nos illa faciamus; ac per hoc, si ut à nobis fiunt mala sunt, simpliciter mala, non bona sunt. Id quod vel ex ipso Lutheri exemplo intelli potest: Si quis, inquit, securi corrosa & dentata fecerit, licet operator sit bonus faber, tamen securis facit malas, & difficiles, & deformes incisiones, sic Deus per nos operans, &c. Ex hac similitudine manifestè colligitur, opera nostra esse bona & mala, sed tantum mala. Bonus enim faber per malam securim non facit bonas, sed malas incisiones: sic igitur Deus per nos operans non faciet opera bona, sed mala.

Posterior quoque distinctio non soluit nodum. Nam opera bona ex genere, siue ex obiecto, sed mala ex circumstantia, non sunt bona simpliciter, sed mala. Quoniam (ut supra diximus) bonum non existit nisi ex integra causa, malum verò ex quolibet vitio. Quare Dominus Matth. 6. & 7. orationes, ieiunia, elemosinas, quæ sunt bona ex genere suo, simpliciter damnat, & mercede apud Deum carere dicit, si fiant intentione captandæ auræ popularis. Pugnancia igitur aduersarij docent, cum opera bona iustorum bona opera, & peccata mortalia simul esse definiunt.

CAPVT XVIII.

Opera bona non solum esse verè iusta, sed etiam iustificare, probatur ex cap. 2. Iacobi.

Nunc antequam ad argumenta Hæreticorum contra iustitiam operum proponamus, probare nitimur id, quod tertio loco probandum esse diximus in cap. 10.

Operibus igitur bonis hominem iustum magis iustificari; atque ad eò fieri iustiorē probamus ex epist. S. Iacobi, qui sic loquitur, cap. 2. *Abraham Pater noster nomen ex operibus iustificatus est, offerens, filium suum super altare. Vides, quoniam fides comparabatur operibus eius, & ex operibus fides consummata est: & impleta est Scriptura, dicens: creditit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Vides quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum? similiter autem & Raab meretrice nomen ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, & alia via eiciens?*

Ad hoc testimonium respondere conatur Ioan. Calvinus in lib. 3. Instit. cap. 17. §. 11. & 12. & in summa tria dicit. Primò, Scopum Iacobi fuisse ostendere, quæ sit vera fides. Secundò per fidem, sine operibus non iustificat, Iacobum non accipere veram fidem, sed vmbraam quandam veræ fidei. Tertio, nomine iustificationis hoc loco non intelligi imputationem iustitiæ Christi, sicut apud Paulum ad Romanos 4. sed declarationem iustitiæ. Ex his efficit, ut cum Iacobus dicit, Abrahamum ex operibus iustificatum fuisse, intelligere debeamus iustum fuisse declaratum, & idè iustum, quia veram fidem haberet.

In omnibus tribus ab eo dissentimus: Primùm enim dicimus, scopum Iacobi fuisse demonstrare, non quæ sit vera fides, sed fidem veram, atque Catholicam ad salutem sine operibus non sufficere, & fidelem, qui bene operatur, in iustitia crescere, qui malè operatur; iustitiam amittere, & fidem in eo mortuam, ociosamque manere.

Id ita esse, non esset nobis necesse probare, cum sen-

tentiam suam Calvinus nulla ratione probauerit: tamen habemus imprimis testimonium S. Augustini, qui in lib. de fide & operibus. c. 14. disertis verbis affirmat, scopum epistolæ Iacobi, ut etiam Petri, Iohannis & Iudæ, dirigi aduersus hæresim tunc recens exortam eorum, qui dicebāt fidem sine operibus ad salutem iustificare: *Quoniam, inquit, hæc opinio tunc fuerat exorta, alie Apostolicæ epistolæ Petri, Iohannis, Iacobi, Iudæ, contra eam maxime dirigitur intentionem, ut vehementer adstruant, fidem sine operibus nihil prodesse. Deinde, scopus Iacobi in hac epistola satis apertè colligitur ex ipso cõtextu verborum eius. Nam ad finem, c. 1. concludit: Estote factores verbi, & non auditores tantum, fallentes vosmetipsos &c. Et ad initium cap. 2. Fratres mei, inquit, nolite personarum acceptione habere fidem Domini nostri Iesu Christi; hoc est, Nolite cum fide quam habetis in Christum, simul peccata nutrire, quale est acceptio personarum. Deinde pergit explicare, magnum esse malum personas accipere, & hoc vnum sufficere ad æternam damnationem, sicut etiam quodcumq; aliud lethale peccatum. Quoniam, ut ipse dicit, qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Deinde quoniam sciebat pseudoapostolos multum gloriari de fide, qui iuxta Paulum iustificamur, continuò subiungit: Quid proderit fratres mei, si quis dixerit fidem se habere, opera autem non habet, nunquid poterit fides saluare illum? Atque hinc sumpta occasione demonstrat fidem, si operibus destituatur, reddi ociosam; si verò opera illi adiungantur, hominem iustum fieri iustiorē, quòd ostendit exemplo Abraham & Raab. Atque hæc de Scopò.*

Quòd attinet ad fidem, differimus de toto hoc loco in 1. lib. cap. 14. vbi ostendimus multis rationibus Iacobum loqui de vera fide, & obiectiones Caluini diluimus, & certè res clarior est, quàm ut probatione indigeat. Iacobus enim dicit, hominem iustificari ex fide, sed non ex fide tantum, & fidem cooperari operibus, vmbraam autem fidei, neque iustificari, neque operibus cooperari posse, non dubium est.

Iam verò de nomine iustificationis, præcipua controversia est. Calvinus enim contendit, iustificationem hoc loco necessariò pro declaratione iustitiæ accipiendam esse, quoniam alioqui manifestè pugnet Iacobus cum Paulo, cum Iacobus dicat, hominem ex operibus iustificari, Paulus autem ad Roma. 4. dicat, non ex operibus iustificari. Quos ita Calvinus conciliat, ut dicat, Paulum loqui de iustificatione, quæ fit per imputationem iustitiæ Christi; Iacobum verò de declaratione iustitiæ. In vtroque à veteribus, & ab ipsa veritate dissentit.

Nos igitur dicimus, Paulum loqui de prima iustificatione, qua homo ex impio fit iustus, Iacobum de secunda, qua iustus efficitur iustior. Et idè rectè Paulum dicere, iustificari hominem sine operibus; Iacobum iustificari ex operibus. Quemadmodum enim nemo potest opere suo seipse procreare, aut à morte reuocare; procreatus, autem, vel à morte reuocatus, ipse se, comedendo, & bibendo nutrit, & auget: sic etiam homo per peccatum mortuus, non potest meritiò operum suorum, se iustificare, sed postquam à Deo iustus factus est, potest rectè viuendo iustitiam in se alere & augere, atque ita operibus iustificari. Ita conciliat hæc loca Tridentinum Concilium sess. 6. cap. 8. & 10. & multò antea S. Augustinus præfatione in Psal. 31. in lib. de fide & operibus cap. 14. in questionibus ad Dulcitium. q. 1. & in lib. 8. q. 76.

Ac ne sola auctoritate niti videamur, probatur, Iacobum per iustificationem non intelligere declarationem, sed incrementum iustitiæ. Primò, ex eo, quòd Iacobus dicit, fidem Abraham cooperatam esse operibus ad eum iustificandum. Neque enim fides cooperatur operibus ad iustitiæ declarationem. Nam neque aduersarij hoc dicunt, fidem iustificare per modum declarationis, neque id ratio fidei patitur.

SECUNDò probatur ex eo, quòd Iacobus adiungit, hominem iustificari ex operibus, & non ex fide tantum. Vbi non potest iustificatio sumi pro declaratione, eadem de causa, quia videlicet fides non iustificat declarando, sed vel disponendo ad iustitiam, & inchoando iustitiam formalem secundum Catholicos, vel apprehendendo iustitiam Christi, secundum hæreticos.

TERTIò ex eo, quòd additur, fidem Abraham ex operibus consummatam esse. Id enim non potest aliud significare, nisi iustitiam inchoatam per fidem, accepisse incrementum, & perfectionem per opera.

QUARTò ex eo, quòd dicitur Raab meretricem ex operibus iustificatam. Neque enim Raab declarati potuit iusta, cum esset meretrix, sed verè iustificata est, id est, ex infideli fidelis, & ex meretrice iusta facta est. Non igitur iustificatio apud Iacobum pro declaratione sumitur.

Iam verò quòd Paulus loquitur de prima iustificatione, qua quis, ex impio efficitur iustus, multis argumentis probari potest. Sed vnum hoc loco sufficere, quod ex ipso cap. 3. & 4. ad Roma. petitur. Nam cap. 3. sicut ait: *Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei iustificati gratis per gratiam eius, per redemptionem, quæ est in Christo.* Et c. 4. probare volens Apostolus, hominem iustificari ex fide, non ex operibus, adducit testimoniù Prophetæ dicentis: *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Quod testimonium de iustificatione impij peritissimè loquitur. Præterea ibidè Apostolus dicit: Et ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, credenti autem in eum, qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iustitiam.* Vbi non alia de causa, nõ dixit, credenti in Deum, sed credenti in eum, qui iustificat impium, nisi quia de impij iustificatione tractabat.

Sed vna est hic grauissima difficultas, ex qua totus hic locus dependet. Nam & Paulus & Iacobus, vtrius eodem exemplo Abraham; & vterq; citat illa verba: *Credit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Quare vel eodem modo vterque accipit iustificationem, vel alter eorum ineptè vtrius exemplo Abraham, & perperam explicat verba Moïsi.

Cæterum Respondemus, Paulum & Iacobum, non eodem modo accipere iustificationem, & tamen ab vtroque rectè usurpari exemplum Abraham, & verba Moïsi. Ac (ut à Iacobo incipiamus) respexit ille præcipuè tempus, quo Abraham immolare voluit filium suum, quòd legitur in Genes. 22. sic enim ait: *Abraham Pater noster nomen ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare.* Illo autem tempore certum est, Abraham fuisse iustum, quippe qui iam obedierat Deo, ut exiret de terra sua, & signum acceperat circumcissionem signaculù iustitiæ fidei, &c. & idè illo nouo opere obedientia non factum esse iustum ex impio, sed iustiorē ex iusto.

Quòd verò Iacobus dicit, tum impletam fuisse Scripturam, quæ ait: *Creditit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam;* non repugnat sententiæ nostræ. Nam non vult Iacobus dicere, tunc primùm eam Scripturam impletam fuisse. Non enim ignorare poterat, verba illa multò antea fuisse dicta de fide Abraham, quando videlicet credidit Deo, promittenti sibi filium ex Sara, quòd scriptum est in Genes. 15. sed dicere voluit, tunc etiam fuisse Scripturam illam impletam, quando ex fide obtulit eundem illum filium super altare. Possunt enim illa verba applicari ad omnes insignes actus fidei eiusdè Patriarchæ. Quemadmodum si quis narraret aliquod factum Nathanaelis, in quo eius integritas, & simplicitas appareret, posset verè dicere, nunc impletum est quòd Dominus ait, Ecce verum Israëlitem, in quo dolus non est. Itaque de verbis Iacobi nulla remanet questio.

De verbis Pauli maior est difficultas, non desunt, qui existiment, Abraham tunc primùm iustificatum esse à peccatis, cum credidit Deo promittenti filium, & cum

de eo dictum est: *Creditit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Ita docet Anselmus in comment. ad c. 4. ad Rom. & eandem sententiam iudicare videtur S. Augustinus, præfatione in Psal. 31. cum ait, exponens hunc locum: *Ergo ex fide iustificatus est Abraham; & si opera non præcesserunt, tamen sequuta sunt.* Et siquidem hæc opinio vera esset, nulla esset in Paulo difficultas.

Cæterum non auderem dicere, Abrahamum non fuisse multò antè iustificatum, quàm de eo dictum sit: *Creditit Abraham Deo, &c.* Primò, quoniam in Genes. c. 12. 13. & 14. narrantur egregia opera Abraham, ut quòd vocatus à Deo, & iustus exire de terra sua, continuò obedierit, quòd aram Deo erexerit, quòd sapius cum Deo familiariter collocatus fuerit. Secundò, quoniam Apostolus ad Hebr. 11. inter præcipuas laudes Abraham ponit, quòd fide obedierit exire in locum, quem nesciebat. Quòd certè factum est multò antè, quàm diceretur de eo: *Creditit Abraham Deo, &c.* Tertio, quoniam idem confirmant Patres, Origenes lib. 4. in epist. ad Rom. Ambrosius lib. 1. de Abraham. c. 2. Chryostomus hom. 31. & 36. in Gen. & Augustinus lib. 16. de ciuitate Dei. c. 17. Quartò, quoniam id quòd dicitur Genes. 15. *Creditit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam,* si verba Hebræa diligenter inspiciantur, hunc sensum habet, quòd actus ille credèdi fuerit opus iustum, & meritorium, & pro tali sit à Deo iudicatum, & acceptù. Ex quo intelligimus, eum antea fuisse iustum, cum opera iusta facere potuerit, eaque fide non esse factum iustum ex impio, sed iustiorē ex iusto.

Dico igitur, Paulum vsum esse exemplo Abraham, non ut significaret, Abrahamum tunc primùm iustificatum fuisse à peccatis, sed ut ostenderet, non iustificari impium ex operibus sine fide, & gratia Dei factis, sed ex fide, & gratia Dei. Nam si Abraham iustus, non est factus iustior ex operibus sine fide, multò magis impius non poterit fieri iustus ex operibus sine fide.

Possimus enim doctrinæ causa distinguere tres iustitias. Vnam, quæ sit gratia & non merces, qualis secundum rei veritatem est illa, qua impius iustificatur. Alteram, quæ sit merces & gratia, qualis est etiam secundum rei veritatem, qua iustus fit iustior. Tertiam, quæ sit merces, & non gratia, qualis esset, si homo ex operibus solius liberi arbitrij viribus factis iustificaretur. Hanc tertiam contendit Apostolus, excludere in epistola ad Romanos, & ad Galatas. Ad hoc autem faciendum nihil interest, vtrum sumantur exempla à prima, vel à secunda iustitia, cum neutra ex operibus sine fide obtineri possint.

Igitur Apostolus ad Roma. 4. loquitur de prima iustificatione, qua quis ex impio fit iustus; tamen si ad probandum, eam non fieri ex operibus, sed ex fide, exemplum petat à secunda iustificatione, qua quis ex iusto fit iustior. Quare Paulus & Iacobus, consentiunt omninò in exemplo Abraham, & verbis Moïsi intelligendis, quamuis ad varias conclusiones probandas illis vtantur.

Porrò sicut Paulus, cum loqueretur de prima iustificatione, attulit exemplum Abraham, quòd erat secundum, ut probaret à maiori, nõ posse impium iustificari ex operibus sine fide, si Abraham iustus non est factus iustior ex operibus sine fide: sic Iacobus cum loqueretur de secunda iustificatione, attulit exemplum Raab, quòd est primæ iustificationis, ut probaret à maiori, iustum fieri iustiorē ex operibus, & non ex fide tantum; si Raab ex meretrice facta est iusta ex operibus, & non ex fide tantum. Nam probabile est valde, Raab, vique ad illud tempus, quo susceperit nuncios Iosue, fuisse non solum meretricem, sed etiam infidelem; sed ab eo tempore credidisse in Deum, & opere illo misericordiam præparatam fuisse ad iustificationem, ita ut bonum illud opus, ex fide factum, non fuerit meritorium simpliciter iustificationis, sed imperfectè, & de congruo, ut supra diximus de dispositionibus ad gratiam.

CAPVT XIX.

Opera iustificare, probatur ex alijs Scripturis & rationibus.

OPERATER Iacobi testimonium, quod aperitissimum est, non desunt alia multa, quae breuiter perstringemus. Idem igitur probatur ex verbis illis Ecclesiastici cap. 18. Non imperata orare semper, & ne verearis vsque ad mortem iustificari. Vbi monet Sapiens, vt assidua oratione iustitiam nostram augere atque alere studeamus.

Caluinus in Antidoto ex occasione Graeci vocabuli, ueritas, dicit, legendum esse, ne differas iustificari vsque ad mortem, vt hoc testimonium ad primam iustificationem, non ad secundam pertineat. At verbum illud Graecum potest etiam commodè verti, ne cesses, quod est idem cum illo, ne verearis, vel, vt legit S. Augustinus in Speculo, ne verearis. Omnia enim continuationem, & progressionem, non inchoationem iustitiae significant. Et consonant huic sensui praecedentia, & sequentia. Illud enim, quod proximè antecedit: Non impediatis orare semper, significat continuationem, & progressum orationis, quae propria sunt iustorum proficientium, non impiorum nondum conuerforum. Quod autem proximè sequitur: Quia merces Domini manet in aeternum, est ratio altissima, congruens praecipuo augenda iustificationis. Nam prima iustificationi impiorum non merces, sed indulgentia congruit.

ALTERVM testimonium habetur apud Apostolum ad Rom. 6. Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiae, & iniquitati ad iniquitatem, sic exhibete vestra membra seruire iustitiae in sanctificationem. Quo loco illud, in sanctificationem, non significat, ad acquirendam primam sanctitatem: nam sanctos, & iustos alloquebatur Paulus, sed ad augendam sanctificationem. Intelligi autem per sanctificationem, iustificationem: & per sanctitatem, iustitiam, perspicuum est ex antithesi. Opponit enim sanctificationem, iniquitati.

TERTIVM testimonium est eiusdem Apostoli in posteriore ad Corinth. cap. 7. Has ergo habentes promissiones charissimi, emundemus nos ab omni inquinamento carnis, & spiritus, perficientes sanctificationem in timore Domini. Vbi docet Apostolus, per mentis & corporis puritatem proficiendum esse quotidie ad maiorem iustitiam, & sanctificationem.

QUARTVM testimonium 2. Corinth. Multiplicabit semen vestrum, & augebit incrementa frugum iustitiae. Docemur his verbis, per elemosinas liberaliter pauperibus erogatas, diminui facultates, sed augeri iustitiam. Vbi opportunè etiam Paulus allegat illud Psalm. 111. Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in saeculum saeculi; pulchre enim verbo dispersit, opponitur verbum contrarium, manet, quia sicut diuitiae corporales per elemosynam dissipantur, ita iustitia spiritalis per eandem elemosynam radiceatur, stabilitur, & crecescit, vt manere possit in saeculum saeculi.

QVINTVM testimonium Ioan. 14. Qui diligit me, sermonem meum seruabit; & Pater meus diliget eum. Haec noua dilectio post impleta mandata, quid est, nisi dilectionis, ac per hoc iustitiae augmentum, quod per obseruantiam diuinae legis acquiritur?

SEXTVM testimonium, Apoc. 14. Qui in sordibus est, fordescat adhuc, & qui iustus est, iustificetur adhuc. Certè qui magis fordescit, per mala opera, & noua peccata fordescunt; igitur & qui magis iustificatur, per bona opera, & nouam obedientiam iustificatur.

His addi possunt duae rationes ex ijs, quae in capitibus superioribus probata sunt. Nam si potest iustus legem diuinam implere, vt supra demonstratum est, potest etiam sine dubio per opera iustificari. Neque enim aduersarij

A negant, implenti legem debere iustitiam: Obedientia legis, inquit Philippus in Apologia Confess. de implerione legis, esset iustitia, si legem faceremus. Rursus, si potest iustus opera verè bona facere, quae nullo vitio polluta sint, vt supra ostendimus; potest utique iustitiam facere, & multiplicando opera iusta, consequenter augere iustitiam.

CAPVT XX.

Soluuntur obiectiones ex Scripturis contra veritatem iustitiae actualis.

VPEREST tandem, vt obiectiones haereticorum, quibus illi probare nituntur, omnia opera nostra esse peccata, breuiter diluamus.

PRIMUM igitur obiicit Caluinus illud Psal. 32. Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Dauid enim cum haec diceret, non ad vnum temporis momentum, quo homo per Baptisimum iustificatur, sed ad totam vitam iustorum respiciebat: Proinde sequitur, vt tota vita iustorum remissione indigeat, quod non fieret, nisi perpetuo, & in omnibus operibus peccaremus.

RESPONDEO, Quam vera sunt verba Dauidis, tam falsa est glossa Caluini. Nam si tota vita iustorum, & omnia ipsorum opera peccatis sordescerent, vnde diceret idem Dauid in Psal. 1. Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiae non sedit, sed in lege Domini voluntas eius. Et in Psal. 110. Psallam, & intelligam in via immaculata, quando venies ad me. Perambulabam in innocencia cordis mei, in medio domus meae. Non proponebam ante oculos meos rem in iustam. Non adhaesi mihi cor prauum, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat. & similia, quae passim repetitè certè haec non bene coherent cum eo, quod dicit Caluinus, totam vitam iustorum, ex testimonio Dauidis, nihil esse nisi peccatum. Loquitur igitur Dauid in Psal. 31. de initio iustificationis, siue de prima iustificatione, per quam remittuntur peccata, & infunditur caritas, vt per eam corde dilatato per viam mandatorum currere valeamus.

SECVNDÒ obiiciunt aduersarij omnes illud Psalmi 142. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.

RESPONDEO, Triplex huius loci explicatio à Patribus indicatur. Prima est S. Augustini in commentario huius loci, vbi dicit, hominem coram Deo iustificari non posse, quoniam ex se iustitiam nullam habet, sed si quam habet, ex Deo habet. Qui cum illo, inquit Augustinus, volunt intrare in iudicium, nisi qui ignorantes Dei iustitiam, suam volunt constitueret? Sententia igitur Dauidis haec est, Non intres in iudicium cum seruo tuo, id est, noli me iudicare ex his quae ex me habeo. Sic enim non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et idè paulò antè dixerat: In veritate tua exaudi me in tua iustitia; id est, in iustitia, quam vt haberem, tu dedisti.

ALTERA expositio est eiusdem Augustini in lib. de perfectione iustitiae. Hieronymi in epistola ad Ctesiphontem, & Gregorij in commentario huius Psalmi, qui est postremus ex penitentialibus, qui referunt hunc locum ad peccata venialia, sine quibus in hac vita esse non possumus. Non autem sequitur, vt omnia nostra opera sint peccata, etiam si absque peccato viuere non possumus. Miscentur enim operibus bonis opera quaedam mala, quae tamen sileua, & quotidiana sint, tamen in iudicio Dei non iniuste puniuntur. Igitur sententia Psalmi hoc secundo modo accepti, haec erit, Non intres in iudicio cum seruo tuo, id est, non cupio tecum contendere, confiteor me peccatorem, & veniam oro. Nam non ego solus, sed etiam omnis homo aliquando peccat, nec est vllus ita iustus, qui non aliquando labatur, & erret.

TERR

TERTIA expositio est Hilarij, Hieronymi, Arnobij, Euthymij, & aliorum in hunc Psalmum, & S. Bernardi sermone, de verbis Isaia, qui dicunt, sententiam Dauidis esse, non posse hominem iustificari, si comparatur ad Deum, non quod non sit in homine iusto vera iustitia, si absolurè consideretur, sed quia tanta est puritas, & sublimitas iustitiae Dei, vt omnis hominum, & Angelorum iustitia, cum ea comparata, iniustitia esse videatur. Sicut etiam stellae clarissima sunt in se, tamen coram Sole continuè tenebescunt. Atque hoc est, quod in Iob legimus, cap. 4. Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur? Et cap. 9. Verè scio, quod ita sit, & quod non iustificabitur homo compositus Deo. Quem locum tractans Augustinus libro ad Orosum, contra Priscillianistas, & Origenistas, cap. 10. In comparatione iustitiae Dei, si nec sancti in caelis, Angeli iusti esse dicantur, non mihi videtur importuna sententia: non quia vt hoc esset, à iustitia lapsi sunt, sed quia facti sunt, & Deus non sunt, tantumque spiritalis luminis habere non possunt, quantum habet ille, à quo facti sunt. Ibi enim summa iustitia, vbi summa sapientia: & hoc Deus est, de quo dictum est, soli sapienti Deo. Et infra: Cuius participatione iusti sunt, solis comparatione nec iusti sunt.

TERTIÒ, obiiciunt illud Ecclesiast. 7. Non est homo iustus, qui faciat bonum, & non peccet.

RESPONDEO, Non significat sapiens, vt Lutherus existimare videtur, hominem iustum peccare, dum bonum facit: sed neminem esse tam iustum, qui semper bonum faciat; omnes enim aliquando peccant, iuxta illud Proverbiorum 24. Septies in die cadit iustus, & resurgit. Vbi non dicitur iustus ad singulos passus cadere, sed aliquoties cadere, nec dicitur semper cadere, sed aliquando cadere, aliquando resurgere; nisi etiam resurgere apud Lutheranos sit cadere. Vide S. Hieronymum, haec loca explicantem, tum in commentario Ecclesiast., tum in libro primo aduersus Pelagianos, & in epist. ad Ctesiphontem.

QUARTÒ, obiiciunt illud Isaia 64. Facti sumus vt immundi omnes nos, & quasi pannum menstruatè, vniuersa iustitia nostra.

RESPONDEO, Hic planè triumphare sibi videntur haeretici. Hunc enim locum semper in ore habent, cum tamen ad rem nihil pertineat, propter tres rationes. PRIMÒ, quoniam sine dabo non loquitur Isaia de iustis hominibus, sed de insignibus peccatoribus, ob quorum scelera tradenda erat ciuitas, & totus populus in manu regis Babyloniae. Quod enim loquitur Isaia in persona eiusmodi hominum sceleratorum patet: primò, quoniam paulò antè dixerat: Ecce tu iratus es, & peccauimus; id est, vt Cyrillus exponit, quia tu iratus es, deseruisti nos, deseruisti autem resistere nõ potuimus. At iusti non deseruntur à Deo, quippe qui non deserunt, nisi prius deserantur. Non igitur de iustis, sed de impijs loquitur. Quod si exponas: Ecce tu iratus es, & peccauimus, id est, idè tu iratus es, quia peccauimus; in idem recideret sententia. Deus enim non irascitur iustis, sed tegit eorum peccata, & non imputat, vt aduersarij volunt. Loquitur igitur Isaia de impijs, quibus Deus irascitur, non de iustis, quorum peccata dissimulat.

SECVNDÒ, patet ex verbis sequentibus: Non est qui innocet nomen tuum, non est qui consurgat & teneat te. At iusti Deum inuocant, & ipse Isaia, qui iustus erat, in hoc ipso capite Deum inuocat, & Philippus in Apologia Confessionis Augustanae valdè gloriatur, quod propter Lutheri doctrinam didicerit populus exercere opera fidei, & maximè in precibus Deum frequenter inuocàdo. Loquitur igitur Isaia in persona impiorum, non in persona sua, vel aliorum iustorum.

TERTIÒ, opera iustorum Scriptura vbiq; laudat, & dicit, esse Deo placita, & accepta in odorem suauitatis, vt supra probatum est; & in hoc ipso capite dicit Isaia: Occurristi letanti, & facienti iustitiam: in vis tuis recorda-

A buntur tui. Non igitur loquitur de operibus iustorum: cum dicit, iustitiam esse quasi pannum menstruatè, nisi quis ita desipiat, vt existimet, Deo placere sordes, & pannum menstruatè ab illo, qui fons est totius puritatis, acceptari in odorem suauitatis.

Neque mouere nos debet, quòd Isaia loqui videatur ita generatim, vt omnes homines comprehendat. Est enim iste Scripturae mos, vt loquatur de multis, quasi de omnibus: Omnis caro, inquit Moyses Genes. 6. corrumperat viam suam. Et tamen ibidem vocat Noè virum iustum, atque perfectum. Et Apostolus Paulus 1. ad Corinth. 1. vocat omnes Corinthios sanctificatos in Christo Iesu, & tales, vt nihil eis desit in vlla gratia, & praedicat fore, vt confirmentur à Deo vsque in finem sine crimine. Et tamen cap. 3. omnes vocat carnales, & dicit: Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim imperatis, sed nec nunc quidem potestis, adhuc enim carnales estis. Ceterum laudat omnes propter quosdam, qui apud eos laudabiles erant, vituperat omnes propter quosdam, qui apud eosdem vituperatione digni erant. Vide Augustinum libro de vnitae Ecclesiae, cap. 12. vbi hunc morem Scripturae sacrae diligenter obseruat. Atque haec est prima ratio cur testimonium Isaia ad rem non faciat.

ALTERA ratio est, quoniam etiam si loqueretur Isaia de omnibus, id est, de toto illo populo, tamen non loquebatur de omnibus, pro omni tempore, sed solum pro eo tempore, quo tradendi erant, propter summa ipsorum scelera in captiuitatem Babylonicam. Id enim patet ex sequentibus verbis: Ciuitas sancti tui facta est deserta, Syon deserta facta est, Hierusalem desolata est, domus sanctificationis nostrae, & gloria nostra, vbi laudauerunt te Patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Non autem sequitur, si quodam tempore totus populus fuit malus, vt omni alio tempore fuerit malus, & omnia opera ipsorum semper fuerint mala.

TERTIA ratio est, quoniam non solum non loquitur Isaia de iustis, sed de impijs, & de impijs pro certo quodam tempore, sed etiam non loquitur de omnibus operibus illorum impiorum, quasi omnia essent peccata, sed tantum de operibus illis, quae ipsi iustitias esse putabant, vt sacrificia, neomenias, &c. poterant enim illi ipsi impij multa opera facere, quae neque essent meritoria apud Deum, neque peccata, sed bona moraliter, vt alibi docuimus. Et idè non dicit Isaia, omnia opera esse velut pannum menstruatè; sed omnes iustitias esse quasi pannum menstruatè, vocat enim iustitias opera quaedam ad cultum diuinum instituta, in quibus illi praecipue iustitia constituebant, quae quoniam non bona intentione, nec sic oportebat, ab illis fiebant, merito panno menstruatè comparantur. De ijs enim dicit Dominus Isaia 1. Ne offeratis vltra sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Candelas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, &c.

Ad has causas accedat confessio Lutheri, & Caluini. Vterque enim in commentario huius loci fatetur, hoc testimonium non rectè adferri contra iustitiam operum: & tamen idem Lutherus in assertionem artic. 31. ex hoc potissimum testimonio probare conatus erat, omnia opera iustorum esse peccata.

QVINTÒ, obiicit Lutherus in cap. 6. Matthaei orationem Dominicam. Nam ex eo quòd oramus quotidie: Sanctificetur nomen tuum, fiat voluntas tua, Dimitte nobis debita nostra: colligi dicit Lutherus. nos omnes in omni opere nostro peccare; quoniam non petimus quòd habemus, sed quòd non habemus. Igitur semper in nobis poluitur nomen Domini, semperq; rebelles sumus in omni opere voluntati Dei, semper denique egemus, vt nobis peccata misericorditer remittantur.

RESPONDEO, Potest hoc argumentum rectissimè in aduersarium retorqueri. Nam Christus nõ docuit nos

petere

petere, quæ nunquam impetrari essemus, imò promissis nos accepturos, quod peteremus, dicens: *Petite, & accipietis. Et: Omnis qui petit, accipit.* Petimus autem iustificari nomen Domini, & ut fiat à nobis voluntas Dei; igitur nõ polluitur semper in nobis, sed sanctificatur potius nomen Domini; & legi obedientes, facimus homini voluntatem. Alioquin frustra id peteremus, si nõquam impetraremus. Præterea si non potest quisquam petere, ut fiat voluntas Dei, nisi qui semper Dei voluntati rebellis est. Quomodo Christus oravit, Fiat voluntas tua? an etiam Christus semper voluntati Dei rebellis erat?

R E S P O N D E O igitur, non solum posse peti quod non habemus, sed etiam conseruationem, & incrementum eius quod habemus. Sic enim explicat S. Cyprianus sermone de oratione Dominica primam illam petitionem: *Id, inquit, petimus & rogamus, ut qui in Baptismo sanctificati sumus, in eo quod esse cepimus, perseueremus.* Et eodem modo explicat S. Augustinus in lib. de bono perseuerantia, cap. 2.

Illud autem: *Fiat voluntas tua, sicut in celo & in terra,* non est prædicti Patres, posse etiã sic intelligi, ut petamus conuerfionem infidelium, ut videlicet illi quoque, qui nomine terræ intelliguntur, faciant voluntatem Dei, sicut eam faciunt plerique fideles, qui nomine cœli significantur. Ex quo intelligimus, sanctos Patres contrario modo ex Dominica oratione argumentari, ac Lutherus facere soleat.

Porrò illud: *Dimittite nobis debita nostra,* dicimus non pro omni opere nostro, (pro multis enim gratias agimus, non veniam petimus) sed pro venialibus peccatis, quæ bonis operibus admiscuntur. Quod autem Lutherus dicit in assertionem articuli secundi, dici illi orationem pro concupiscentia, quæ semper est in nobis; repugnat expressè sancto Augustino, qui in libro de perfectione iustitiæ scribit, non esse opus dicere, *Dimittite nobis debita nostra,* pro concupiscentia, quæ est in nobis, nisi motibus eius voluntate consentiamus.

C A P V T XXI.

Soluuntur obiectiones ex patribus, contra veritatem iustitiæ actualis.

RATER Scripturæ testimonia proferunt etiam aduersarij nonnulla ex Patribus, Cypriano, Hieronymo, Augustino, Gregorio, Bernardo. Sæctus enim Cyprianus in sermone 4. de mortalitate, sic loquitur: *Obsessa mens hominis, & yndique Zabuli infestatione vallata vix occurrit singulis, vix resistit. Si auaritia prostrata est, exurgit libido, &c.*

R E S P O N D E O, Nihil hoc loco S. Cyprianus dicit, contra iustam operum, sed contra miseriam huius vitæ, quæ tota militia, siue tentatio est super terram. Vna enim tentatione deuicta, continuò exoritur alia, atque ita semper pugna succedit. Quam autem iustitiam operum veram & meritoria Cyprianus agnouerit, perspicuum est ex sermone de elemosyna, ut in libro sequenti citabimus.

Ex S. Hieronymo adducunt verba illa in primo Dialogo aduersus Pelagianos: *Tunc ergo iusti sumus, quando nos peccatores fatemur, & iustitia nostra non ex proprio merito, sed ex Dei consistit misericordia.*

R E S P O N D E O, Potest hic locus referri ad primam iustificationem, per quam ex impijs reddimur iusti: hanc enim iustitiam non ex merito, sed ex misericordia Dei consequimur, atque hanc propriè pœnitentia, & confessio peccatorum præcedit. Nec tamen vllum sequitur incommodum, si idem locus referatur ad secundum iustificationem. Nam ad iustitiam huius vitæ pertinet veritas confessionis, quod sæpè labamur in peccata, saltem venialia, quæ (ut sæpè diximus) non repugnant iustitiæ; & quod quidquid boni facimus, non sine gratia, & auxilio Dei facimus.

A Ex S. Augustino tria loca obici solent, præter ea, quæ in di'putatione de meritis operum in sequenti libro excutiemus. Primus igitur locus est in epist. 29. ad Hieronymum: *Planissima caritas, quæ iam non possit auferri, quandiu hic homo viuit, est in nemine, quandiu autem auferri potest, profectò illud quod minus est, quàm debet ex vitio est, ex quo vitio non est, qui faciat bonum, & non peccet.*

Alius locus est haic similis, in libro de perfectione iustitiæ, respon. 15. *Peccatum, inquit, est, cum vel non est caritas, quæ esse debet, vel minor est, quàm debet.*

R E S P O N D E O, Appellat S. Augustinus vitium, & largo modo peccatum, imperfectionem; & defectum illum, qui est in nobis, ratione concupiscentiæ. Cuius vitij causa nemo est, qui non aliquando peccet. Non esse autem eam imperfectionem peccatum propriè dictum, perspicuum est, tum ex ipso libro de perfectione iustitiæ, vbi S. Augustinus dicit, non esse opus pro concupiscentia carnis, contra quam spiritus concupiscit, dicere, *Dimittite nobis debita nostra*: tum ex lib. de spiritu & litera, c. vlt. vbi disertis verbis dicit, non esse ad culpam deputandum, quod caritas in hac vita non tanta sit, quanta erit in patria.

S E C V N D V S locus est in lib. 9. confes. c. 13. *Væ etiam laudabili vitæ hominũ, si remota misericordia discutias eam.*

R E S P O N D E O, Non dicit S. Augustinus, laudabilia opera esse peccata, si remota misericordia discutiamus: imò in eodem loco separat opera bona matris suæ; pro quibus gratias agit Deo, à peccatis; pro quib. à Deo veniã petit. Solum igitur dicit, vitã hominis laudabilem propter opera bona, egere misericordia in iudicio Dei, propter peccata, saltem venialia, à quibus nemo liber inuenitur.

T E R T I V S locus est in li. 3. contra duas epist. Pelagianorum, c. 7. *Ex quo factum est, inquit, virtutem, quæ nunc est in homine iusto, perfectam hætenus nominari, ut ad eius perfectionem pertineat etiam ipsius imperfectionis, & in veritate cognitio, & in humilitate confessio.*

R E S P O N D E O, Nihil aliud hoc loco S. Augustinus dicit, nisi iustitiam in hac vita imperfectam esse, si comparetur ad iustitiam vitæ beatæ: & huius imperfectionis cognitionem, & confessionem, hoc tempore non parum esse necessariã, ne quis existimet, se esse, quod verè nõ est, atq; ita seipse seducat. Nusquam autem in toto hoc libro imperfectionem istam peccatum esse August. dicit, sed contra potius veram iustitiam, & suo modo perfectam esse confirmat. Sic enim ait in fine capituli: *Iustitia, secundum quam iustus ex fide viuit, quoniam per spiritum gratia homini ex Deo est, vera iustitia est. Quæ licet non immeritò in aliquibus iustis pro huius vitæ capacitate perfecta dicitur; parua tamen est ad illam magnam, quam capit æqualitas Angelorum, quam qui nondum habebat, & propter illam, quæ inerat, perfectum, & propter istam, quæ adhuc deerat, imperfectum se esse dicebat. Sed planè minor ista iustitia facit meritum, maior illa fit præmium, vnde qui istam non sequitur, illam non assequitur.* Hæc ille, ex quibus euidenter apparet, aduersarios abuti Patrum auctoritate ad imperitos, simplicisque fallendos.

Ex S. Gregorio proferunt multa testimonia. Primum est in lib. 9. Moral. c. 1. *Sanctus, inquit, vir, quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districtè iudicetur, rectè subiungit, si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.*

R E S P O N D E O, Districtè iudicari hoc loco virtutis nostræ meritum, nihil est aliud, nisi iudicari ex his, quæ homo ex se habet, remotis donis gratiæ Dei. Sic enim verè, quod virtutis meritum esse videtur, vitium, & peccatum esse cognoscitur. Id ita esse, probamus ex verbis præcedentibus, & sequentibus. Nam districtè iudicari dicit eum, qui se Deo comparat, & cum eo contendere cupit: illum autem se Deo comparare, & cum eo contendere velle dicit, qui non agnoscit, se à Deo habere quod habet,

sed totum locum adscribamus: *Homo, inquit, Deo non comparatus, iustitiam percipit, compositus amittit, quisquis se auctori bonorum comparat, bono se, quod acceperat, priuat. Qui enim accepta bona sibi arrogat, suis contra Deum domis pugnat. Sanctus autem vir, quia omne virtutis nostræ meritum esse vitium conspicit, si ab interno arbitrio districtè iudicetur, rectè subiungit: Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille. Cum Deo autem contendere est, non ei tribuere, sed sibi gloriam suæ virtutis arrogare. Sed sanctus vir conspicit, quia & qui summa iam dona perceperit, si de acceptis extollitur, cum tamen, quæ acceperat, amittit, & dicit: Si voluerit contendere cum eo, non poterit ei respondere vnum pro mille.* Ex his intelligimus, eum districtè iudicari apud Gregorium, qui propter superbiam prius amittit dona Dei, quæ acceperat, & seuerè secundu' propriam iudicatur.

A L T E R V M testimonium est in lib. 9. Moralium, cap. 11. *Repentè, inquit, Deus interrogat, cum nos ad districtiorem sui examinis inopinato vocat, sed interrogationi illius, homo respondere non sufficit, quia si remota tunc pietate discutitur, in illo examine etiam iustorum vita succumbit.*

R E S P O N D E O, explicat sanctus Gregorius illa verba Iob: *Si repentè interroget, quis respondebit ei?* docet autem, esse valde periculosum, si quis inopinatò, & imparatus ad iudiciũ Dei vocetur, quia cum nemo sit, qui non peccet, qui imparatus vocatur, verifimiliter in peccato aliquo reperitur, cuius nullam pœnitentiam egit. Cæterum, non dicit Gregorius, opera iustorum in iudicio succumbere, quasi ipsa bona opera vitæ peccata, ut Lutherani volunt, sed vitam iustorum in iudicio succumbere, quoniam (ut dixi) in peccatis inueniuntur, de quibus nullam pœnitentiam egerunt. Nec dicit, iustos ita succumbere in iudicio, ut ad penas delinuerunt æternas, sed intelligit eos succumbere, quoniam pœna aliqua, saltem purgatoria, temporariaque multantur, iuxta illud 1. ad Corinth. 3. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit quasi per ignem.*

T E R T I V M testimonium est in eodem libro, cap. 14. Vbi explicans Gregorius illa verba: *Si habuero quippiam iustum, non respondebo, sed meum iudicem deprecabor,* sic ait: *Omnia humana iustitia, iniustitia esse conuincitur, si districtè iudicetur. Prece ergo post iustitiã indiget, ut quæ succumbere discussa poterat, ex sola iudicis pietate conalescat.*

R E S P O N D E O, hic locus eundem sensum habet, cum primo loco. Significat enim humanam iustitiam esse iniustitiam, si districtè iudicetur, id est, si iudicetur remotis beneficiis Dei, secundum ea, quæ homo habet ex se. Nam hoc loco hortatur nos Gregorius ad humilitatem, non ad pœnitentiam, ut patet ex verbis sequentibus: *Preci itaque imitandum est, cum recta agimus, ut omne quod iustè viuimus, ex humilitate condiamus.* Itaque sensus verborum eius hic est, ut cum bona opera aggredimur, Dei auxilium inuocemus, scientes nos absque Deo nihil boni facere posse; & posteaquam bona opera fecimus, non superbiamus, quasi nostris viribus illa fecerimus, sed iniustitiam precibus, orantes Deum, ut confirmet, quod operatus est in nobis.

Q U A R T V M testimoniũ est in eodem libro, cap. 26. in illud: *Verebar omnia opera mea. Ac si, inquit, humili confessione diceretur, quæ apertè egerim, video: sed quæ in his latenter pertulerim, ignoro.*

R E S P O N D E O, non dicit in omni bono opere esse latentem culpam, sed sæpè cum bona opera facimus, culpam aliquam admisceri, nisi quis diligenter vigilet. Id quod apertius dixerat paulò antè, cum ait: *Ipsa bona nostra, quia insidiantis culpa enadere gladium nequeunt, nisi sollicito quotidie timore muniantur, per sanctum virum nunc rectè dicitur, Verebar omnia opera mea.*

Q U I N T V M testimoniũ est in eodem libro, cap. 28. *Notandum, inquit, quod vir sanctus non ait, Pulsarunt mun-*

A *dissima manus meæ; sed velut mundissima manus meæ, quia quousque pœna corruptionis adstringimur, quamlibet rectis operibus insudemus, veram munditiam nequaquam apprehendimus, sed imitamur.*

R E S P O N D E O, vocat Gregorius veram munditiam, munditiam Dei, & beatorum, cuius comparatione, nostra munditia vera non esse videtur, quamuis absolute sit vera. Sic enim loquitur idem Gregor. lib. 5. Moral. cap. 26. *Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est, quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in solis radio posita tenebratur.* Et lib. vlt. cap. 1. *Omnia humana, quæ iusta, & pulchra sunt, Dei iustitiæ, & pulchritudini comparata, nec iusta, nec pulchra sunt.*

S E X T V M testimonium est in lib. vlt. cap. vlt. *Si autem, inquit, de his diuinitus districtè discutimur: quis inter ista remanet saluus locus, quando & mala nostra pura mala sunt, & bona, quæ nos habere credimus, pura bona esse nequaquam possumus?*

R E S P O N D E O, non dicit Gregorius, omnia bona opera nostra esse impura, sed non omnia posse esse pura, quia fieri nõ potest, ut non aliquando subrepat aliquid, quo bona aliqua opera vitiantur. Ita enim seipse explicat, cum paulò post ait: *Fatendum est igitur, quod rectam intentionem nostram, quæ soli Deo placere appetit, non nunquam intentio minus recta, quæ de donis Dei placere hominibus querit, insidiando comitatur.* Quamuis autem loquatur Gregorius de peccatis venialibus, dicit tamen, non remanere saluus locum, si districtè iudicentur, quoniam peccata etiam venialia, si non misericorditer remittantur, impediunt ab ingressu illius regni, in quod nihil conquinatum intrare potest.

Cæterum fieri non potest, ut non misericorditer remittantur, si iusti sumus, & in caritate Dei perseueremus: Nam, ut scribit S. Augustinus in libro de correptione, & gratia, cap. 13. *Misericordia illa iusto Dei iudicio dabitur iustis, quoniam bonis suis operibus meruerunt, ut non sine misericordia indicarentur. Nam beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur, ait Dominus Matthæi quinto, & iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam, inquit Iacobus, cap. 2.*

Ex sancto Bernardo proferri solet testimonium illud quod habetur in serm. 5. de verbis Isaia: *Nostra si qua est, humilis iustitia, recta forsitan sed nõ pura, nisi forte meliores nos esse credimus, quàm patres nostros, qui nõ minus veraciter, quàm humiliter dicebant: Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruæ mulieris. Quomodo enim pura iustitia, vbi non potest adhuc culpa deesse?*

R E S P O N D E O, S. Bernardus exponit quidem illud Isaia: de panno menstruata paulò aliter, quàm alij Patres exponant: Tamen in re non dissentit à cæteris, neque ab ipsa veritate. Distinguit enim triplicem iustitiam, vnam, quam dicit esse rectam, sed non puram, nec firmam: alteram, rectam & puram, sed non firmam: tertiam, rectam, puram & firmam. Rectam esse docet, cum peccato non consentitur, Sic enim ait: *Recta proinde interim videri potest iustitia hominum, si tamen peccato non consentiant.* Puram, autem vocat, quæ in eis est, qui nunquam fuerunt iniusti. Firmam denique, quæ amitti non potest. Itaque in Angelis beatis ponit iustitiam rectam, puram & firmam, in primis nostris parentibus, antequam peccarent, dicit fuisse iustitiam rectam & puram, sed non firmam. Denique in nobis dicit esse iustitiam rectam, quia possumus peccato non consentire, sed non puram, quoniam nemo nostrum est, qui non peccauerit in Adamo, & qui non aliquando saltem venialiter peccet. Nec firmam, quoniam nemo est, qui eam non possit amittere.

Videmus igitur S. Bernardum iustitiam rectam, id est, quæ in peccatum lethale non consentiat, liberam admittit. Quod vnum planè sufficit ad nouatores resellendos, qui omnia bona opera, peccata mortalia esse definiunt.

LIBER QUINTVS,
DE IUSTIFICATIONE, QVI
EST DE MERITIS OPERVM.

DISSERVIMVS hæcenus de necessitate, & veritate iustitiæ actualis: nunc de efficacia eiusdem, id est, de meritis operum differendum est. Erit assem quadruparita hæc de meritis disputatio. Primum, enim tractandum erit, An sint merita aliqua vera iustorum. Deinde, quid sit meritum, siue quid requiratur ad verum meritum constituendum. Tertio, qualia sint hæc merita, id est, an ex condigno, an ex congruo tantum. Quarto, propter quid sint, siue quid illud sit, quod proprie cadit sub meritum.

CAPVT PRIMVM.

Proponitur controuersia, sint ne opera bona iustorum meritoria salutis æternæ.

PRIMVM igitur controuersia illa principalis tractanda erit: Sint ne opera iustorum meritoria vitæ æternæ. Deinde quaestiones duæ breuiores de intuitu mercedis, & de fiducia meritum.

Quod igitur ad controuersiam illâ principalem attinet, aduersarij, quamuis initio valdè contemptim loquerentur de operibus bonis, paulatim tamen cœperunt nonnihil eis tribuere. Nam confessio Augustana, & Apologia artic. 20. dicunt, opera bona iustorum placere Deo, & esse meritoria præmiorum. Sed ne videantur omnino consentire Papistis, addunt duo temperamenta, quorû vnum est, opera bona esse meritoria præmiorum temporalium & spiritualium, in hac vita, & in futura, sed non ipsius vitæ, & salutis æternæ. Ne videlicet falsum sit, quod tam sæpe repetiuerunt, sola fide iustificari, & saluari homines. Alterum temperamentum est, opera iustorum non esse meritoria ex propria dignitate, quasi reuera sint iusta, & legi satisfaciunt, sed ex fide, & indulgentia Dei, quia videlicet Deus iis, qui credunt sibi remissa esse peccata, indulgentia sua tegit operû fœditatem, & sic accipit, quasi iusta essent.

Eandem sententiam habet Ioannes Brentius in confessione V. virtembergensi, capite de bonis operibus. Martinus Kemnitius in Examine Concilij Tridentini, ad finem sessionis sextæ, & alij passim.

Ioannes verò Caluinus libro tertio Institutionû, cap. 15. §. 2. & sequentibus, in re cum Lutheranis consentit, in verbis discrepat. Contendit enim, non esse vtendum nomine meriti & mercedis, sed dicendû esse, operib' bonis dari à Deo remunerationem aliquam, & compensatiorem liberalem, & quamuis agnoscat, & fateatur veteres Patres passim vsos esse vocabulis meriti, & mercedis, tamen ita acerbè in eos inuehitur, vt dicat pœsimè consuluisse fidei sinceritati, qui primus nomen meriti operibus tribuit. Qua incredibili arrogancia non solum totam antiquitatem temerè, & impudenter accusat, sed ipsam etiam Spiritum sanctum corrigit, qui in sacris literis hæc ipsa no-

mina (vt paulò post videbimus) extare voluit. Fatemur nihilominus eum valdè malè consuluisse Caluianæ & Lutheranæ fidei, qui hoc nomen primus inuenit. Nihil enim efficacius dici potest ad probandam iustitiam veram operum bonorum, & ad iustitiam imputatitiam refellendam, quam si opera iustorum merita vitæ æternæ esse dicantur.

Porro Martinus Bucerus in actis Colloquij Ratisbonen. ne totam antiquitatem contemnere videatur, negat Scripturam, vel Patres, nomine meriti vsos esse, addit tamen, si fortè Patres hoc nomine vsi sint, duram esse in ea voce catachresim. Sed tam frequenter, & tam apertè vtuntur Patres hoc nomine, vt nesciam, vtrum sit maius Caluini sacrilegium, an Buceri mendacium.

Nos igitur probabimus id, quod habet communis Catholicorum omnium sententia, opera bona iustorum verè, ac propriè esse merita, & merita non cuiuscunque præmij, sed ipsius vitæ æternæ, contra sectarios omnes. Sed antea tamen contra Caluinum probabimus nomen meriti in Scripturis fundari, ac proinde non malè consuluisse fidei sinceritati sanctos Patres, qui eo nomine passim vsi esse inueniuntur.

CAPVT II.

Probatur ex Scripturis, opera iustorum rectè vocari merita.

QUOD igitur ad nomen meriti pertinet, non desunt testimonia sacra Scripturæ, vbi eiusmodi nomen vel apertè continetur, vel vnde facili negotio deducatur.

PRIMVM testimonium habetur Ecclesiastici, capite decimosexto: *Omnis misericordia faciet locum viciniquæ secundùm meritum operum suorum.* Responder Caluinus, in Græco textu non haberi nomen meriti, sed solum *κατὰ ἔργα*. At illud *κατὰ ἔργα*, rectè vertitur secundùm meritum operum, vel pro merito, & dignitate operum. Quid enim

enim

enim est reddere secundum opera, nisi reddere sicut opera merentur? Quare non solum vetus interpret Ecclesiastici, sed etiam S. Hieronymus, qui trium linguarum peritissimus erat, Latine reddere solet per vocem meriti, quod Hebræi vel Græci dicunt, iuxta vel secundum opera. Vt exempli causa, quod habetur Iud. 20. in Hebræo & Græco, vt possimus reddere contra Gabaa Benjamin, iuxta omnem stultitiam, quam fecerunt in Israël. S. Hieronymus vertit: *Vt possimus pugnare contra Gabaa Benjamin, & reddere ei pro scelere quod meretur.*

ALIVS locus est in epist. ad Hebr. c. 13. *Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci, talibus enim hostiis promeretur Deus.* Vbi passim vsurpauit interpret vocem promeretur, sed alioqui rectè vsus est vocem Græcam, *ἀποστέλλω*. Significat enim hoc verbum delectari, hilariter se habere, placari. Itaque sensus est, talibus hostiis delectatur, siue placatur Deus, vt habet commentarius Chryostomi, vel talibus hostiis placetur Deo, vt exponit Oecumenius. Caluinus fatetur, Apostolum dicere voluisse, tales hostias placere Deo, atque ei acceptas esse: & tamen negat, rectè vocari merita. At certè propriissimè dicimus Latine, vnum apud alterum mereri, & eum sibi obstringere, qui facit aliquid, quod ei placat, eumque delectet. Adde, quod verbum illud coniunctum cum vocabulo, *hostiarum*, non solum significat, Deum delectari bonis operibus, sed etiam conciliari, & induci ad beneficiendum iis, qui bene operantur. Hoc autem est, quod dicimus, opera bona esse meritoria.

ALIA loca sunt, vbicunque inuenitur nomen dignitatis. Nam quod nos dicimus mereri, dicunt Græci *ἀξιοῦν*, id est, dignum esse, & meritum vocant *ἀξία*. Hæc autem verba frequenter habentur in Scripturis, vt 2. ad Thess. 1. *Vt digni habeamini regno Dei.* Græcè est, *εἰς τὸ καταξιοῦναι ὑμᾶς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ*, quod æquè verti poterat, vt vos mereamini regnum Dei. Et Apocal. cap. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt*, id est, quoniam id merentur. Et cap. 16. *Dedisti eis sanguinem bibere, digni sunt enim*, id est, eiusmodi pœnam merentur. In his omnibus locis, aliisque permultis, ponitur illa vox, qua Græci meritum designare solent.

DENIQUE plurima sunt testimonia Scripturæ, quæ disertis verbis continent nomen mercedis. Vt Genes. 15. *Ego protektor tuus sum, & merces tua magna nimis.* 2. Paral. 15. *Vos ergo confortamini, erit enim merces operi vestro.* Proverb. 11. *Seminanti iustitiam merces fidelis.* Sap. 5. *Iusti autem in perpetuum viuunt, & apud Dominum est merces eorum.* Ecclesiast. 18. *Ne verearis vsque ad mortem iustificari, quoniam merces Dei manet in æternum.* Itæm 40. *Eccc Dominus venit, & merces eius cum eo.* Matth. 5. *Merces vestra copiosa est in calis.* 1. ad Cor. 3. *Vnusquisque propriam mercedem accipiet.* Apocal. vlt. *Eccc venio cito, & merces mea mecum est.* At merces, & meritum, relativa sunt, merces enim meritis redditur, sicut gratia gratis datur. Igitur cum tam sapè, & tam perspicuè præmium operû dicatur merces, dubiû esse non debet, quin ipsa opera secundum meritum loquendi Scripturæ, rectè dicantur merita.

Neque probabile est, in tot locis semper esse duram catachresim, vt dicit Bucerus. Catachresis enim, præsertim dura, in vno aut altero loco fortasse tolerari possit; in tot autem locis planè intolerabilis esset, & iniuriam facit Spiritui sancto, qui tot in locis durissima catachresi illum vsu esse confirmat.

CAPVT III.

Opera iustorum meritoria esse vitæ æternæ, probatur ex diuinis literis.

SED vt iam ad rem ipsam veniamus, probare possumus ex diuinis literis sententiã nostram testimoniis plurimis, sed ea nos ad certa capita reuocabimus.

PRIMVM igitur argumentum ducitur ab iis locis,

ubi vita æterna nominatur merces. Nam si ipsa est merces, bona opera, quib' illa redditur sine dubitatione sunt merita, Matth. 5. *Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in calis.* Quid autem sit hæc merces, paulò ante explicauerat Dominus dicens: *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum.* Dicit igitur, gaudendum & exultandum in persecutionibus, quoniam copiosa nos manet merces in caelo, cum regnum caelorum iis paratum sit, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.

Item Matth. 20. *Voca operarios, & redde illis mercedem.* Huius autem mercedis nomine intelligi denarium diurnum, ex ipsa eadem parabola perspicuum est. Per denarium verò diurnum significari vitam æternam, communi consensu Patres docent. Nam præter commentarios in hunc locum, id habent S. Hieronymus lib. 2. in Iouinianum, S. Augustinus lib. de sancta Virginitate, cap. 26. & sanctus Gregorius lib. 4. Moral. cap. 42.

Ad hoc argumentum responder Philippus in Apologia confessionis Augustanæ, mercedem dici præmium, quod Deus reddit, non quia debeatur operibus, sed quia debetur promissioni, qua Deus constituit filiis suis adoptatis per Christum dare vitam æternam. At Scriptura disertis verbis dicit, hanc mercedem dari operibus, non soli promissioni. Quid enim apertius dici potuit, quam, *Voca operarios, & redde illis mercedem?* Deinde esto, propter solam promissionem aliquid verè, & propriè debeatur, tamen nunquam id mercedis nomine verè appellari poterit, nisi conditio operis & conditionis impletio interuenerit. Ista enim verè durissima, & intolerabilis esset catachresis, si quis donatiuum à rege promissum ex mera liberalitate, sine vlla conditione operis mercedem appellare vellet.

Caluinus aliter responder, mercedem videlicet, cum dicitur de vita æterna, non accipi propriè, sed figuratè: quoniam vita æterna in Scripturis vocatur hereditas, hæreditas autem nõ est propriè merces, cum debeatur filiis, quia filij sunt, non quia sibi eam propriis laboribus pepererunt. At neque hæc solutio multum valet. Nam cum in Scripturis vita æterna non minus sapè, fortasse etiam sapè dicatur merces, quam hæreditas, vnde probabit Caluinus, dicendam esse propriè hereditatè, impropriè mercedem, & non potius contrà, mercedem propriè, hereditatem impropriè: Deinde, quid si vtrumque possit dici propriè? habet enim vita æterna conditionem mercedis & hereditatis. Datur enim ex promissione laborantibus, quod est mercedis propriû; & non datur nisi filiis, quod est proprium hereditatis.

At si filiis debeatur hereditas, quia filij sunt, quid opus est pro ea adipiscenda laborare? Responso est in promptu, nam tamen si paruulis, qui mox à baptismo decedunt, vita æterna donetur solo iure hereditatis, tamen voluit Deus filios suos, qui vsu rationis habet, propriis laboribus, & meritis illam acquirere, vt duplici titulo illis vita æterna deberetur, titulo videlicet hereditatis, & iure mercedis, quoniam enim magis honorificum est, habere aliquid ex merito, quam ex sola donatione, idèd Deus, vt filios suos magis honoraret, id etiam eis præstitit, vt vitam æternam per merita sibi pararent. Nam & ipsi Christo debita erat gloria corporis, & exaltatio nominis, hoc ipso quod erat filius Dei; & tamen quia humiliavit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, propterea Deus illum exaltauit, & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. Vt interim illud omitam, quod meritis operum redditur gradus aliquis gloriæ sempiternæ, ad quem nõ pertingunt, qui solo titulo hereditatis gaudent.

ALTERVM argumentum ducitur ab iis locis, in quibus habetur, præmium caeleste dari hominibus secundum mensuram, & proportionem operum & laboris. Hinc enim euidenter colligitur, in præmio illo cõferendo, non

haberi rationem solius promissionis, vel liberalitatis, vel indulgentiæ Dei, sed etiã dignitatis, & efficaciz ipsorum operum. Loca hæc sunt. Psal. 65. *Reddes unicuique secundum opera sua.* Math. 16. *Filius hominis venturus est in gloria Patris sui, cum Angelis suis, & tunc reddet unicuique secundum opera sua.* Luc. 6. *Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur vobis.* Ad Rom. 2. *Thesaurizas tibi irã in die iræ & revelationis iusti iudicij Dei, qui reddet unicuique secundum opera eius.* 1. ad Cor. 3. *Unusquisque mercedem recipiet secundum suum laborem.* Ad Galat. 6. *Quæ seminaverit homo, hæc & metet.* Apoc. 17. *Ecce venio cito, & merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua.*

Ad hæc, & similia respondere solent, non negare se, danda esse præmia in hac vita, & in futura bonis operibus, non tamen vitam æternam. At Apostolus ad Rom. 2. cum dixisset, Deum reddi turum unicuique secundum opera sua, subiunxit continuò: *His qui secundum patientiam boni operis gloriam, & incorruptionem quarunt, vitam æternam.* Et ad Galat. 6. cum dixisset: *Quæ seminaverit homo, hæc & metet,* adiunxit explicans: *Qui enim seminat in carne sua, de carne metet corruptionem; qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Igitur vita æterna est præmium illud, quod datur secundum proportionem & mensuram operum.

DEINDE explicare deberent adversarij, quæ sint præmia reddenda in futura vita, si ad ea non pertinet vita æterna. Certè Scriptura, quamvis nunc regnum calorum, nunc visionem Dei, nunc salutem animarum, nunc aliis verbis explicet beatitudinem Sanctorum, tamen semper rem eandem intelligit, id est, vitam æternam, vt sanctus Augustinus docet in libro primo de sermone Domini in monte, cap. 9.

DEINQUE, cum Scriptura dicit, Deum redditurum unicuique secundum opera sua, omnes consentiunt, malis hominibus secundum mala ipsorum opera, reddendam esse mortem æternam; cur non igitur consentiunt etiam bonis hominibus secundum bona ipsorum opera reddendam esse vitam æternam?

Sed rursus respondent, quod Scriptura dicit, reddendam esse vitam æternam bonis operibus, esse phrasim quandam, quæ significatur, vitam æternam dandam esse fidei, cuius signa, & fructus sunt opera bona. Vnde Calvinus dicit, se posse illud in nos regerere, quod habetur prima Petri primo, vitam æternam fidei esse mercedem.

SED neque hæc responsio solida est. Nam si vita æterna non redderetur operibus, nisi vt signa sunt fidei, non rectè diceret Scriptura, dari præmium illud secundum proportionem laboris, & operis vniuscuiusque: imò nec dici posset dari secundum proportionem maioris vel minoris, imò nec dici posset esse mercedem fidei. Siquidem fides non saluat, vt adversarij docent, vt sua, quasi sit ipsa meritum, vel causa vitæ æternæ, sed solum relatiuè, quia apprehendit promissionem salutis.

Itaque, si vera esset hæreticorum sententia, sicut iustitia eadem est in omnibus iustis, nec maior in vno, quam in alio, ita esset eadè beatitudo in omnibus beatis, nec maior in vno, quam in alio: Proinde nihil interesset, vtrum quis magnam, vel parvam fidem haberet, siue vtrum plura, & maiora opera, vel pauciora, & minora fecisset. At certè longè aliud Scriptura docet, cum ait: *Unusquisque mercedem accipiet secundum suum laborem.* Et cum opera comparat semini, & vitam æternam frugibus. Verè enim semen est causa frugum, & secundum mensuram seminis, mensis quoque, & frugum mensura respondet.

Præterea cum Scriptura loquatur eadem phrasi de bonis & malis operibus, si bonis operibus nõ redderetur præmium, nisi quia signa sunt fidei, certè etiam malis operibus non redderetur poena, nisi quia sunt signa perfidiz, vel absentiz veræ fidei. At quis Christianus id affirmare audeat, homicidio, adulterio, periurio, aliisque id

genus sceleribus non deberi supplicium per se, quia talia scelera sunt, sed solum quatenus sunt signa perfidiz, vel absentiz veræ fidei?

Quod verò sanctus Petrus dicit, verissimum est, & pro nobis facit. Primum enim non dicit, vitam æternam esse mercedem, sed finem fidei, sic enim ait: *Reportantes finem fidei vestræ, salutem animarum vestrarum.* Non est autem idem finis, & merces. Nam finis relationem habet ad media, siue sint merita, siue nõ sint, merces relationem habet ad sola merita. Proinde omnis merces est finis, non omnis finis est merces. Deinde, sine dubio loquitur sanctus Petrus de fide, quæ per dilectionem operatur: huius autem fidei, vt etiam cuiuscunque alterius virtutis formatæ per caritatem, vitæ æternam esse mercedem, libentissimè confitemur.

Sed fortè non serid Calvinus Petri sententiam nobis obiecit; nam si revera fidei actum meritorium salutis esse fatereur, omnes protestantes illum, tanquam Papistam novum, execrarentur. Nam (vt sæpè diximus) nulli omnino hominum minus tribuunt fidei, quam Lutherani & Calviniani, qui soli fidei omnia tribuere videri solent.

TERTIUM argumentum sumitur ex illis locis, quæ ita vitam æternam reddi testantur operibus bonis, vt ipsam rationem, cur detur vita æterna, in operibus ponant. Sunt autem hæc loca, Matth. 25. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum ab origine mundi.* Esurivi enim, & dedistis mihi manducare, &c. Item ibidem: *Quia in pauca fuisi fidelis, supra multa te constituã; intra in gaudium Domini tui.* Apocal. 7. *Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, &c. idè sunt ante thronum Dei.* In quibus locis particula, enim, quia, ideo, sunt omnes causales, vt notum est.

Respondet Calvinus, in locis notari ordinem diuinæ prouidentiz; quæ non donat salutem, nisi iis, quos antea iustificauit, & bona opera exercere fecit. Itaque sensum illorum verborum: *Possidete regnum, esurivi enim, & dedistis mihi manducare, &c.* hunc esse vult, non possidebunt regnum, nisi qui prius misericordiz opera fecerint, nõ quod opera misericordiz sint merita, vel causa illius regni adipiscendi, sed quia Deus voluit, prius fieri opera misericordiz ab electis, & posteriùs ab eisdem obtineri regnum. Probat autè Calvinus, in Scripturis, illud enim, vel quia, sæpè notam esse ordinis & consequentiz, nõ autem causæ, quoniam in Genesi, cap. 15. Deus absolute, & gratis promittit Abraham, quod semen eius multiplicaretur in star stellarum, quæ numerari non possunt. Et tamen c. 22. ait: *Quia fecisti rem hæc, multiplicabo semen tuum, &c.*

AT si ita licet omnia eludere, nulla erunt forma loquendi, quibus sententias nostras explicare possimus. Finiamus enim, voluisse Christum ostendere, opera misericordiz esse verã causam, cur iustis hominibus in iudicio reddenda sit merces salutis æternæ. Quibus, quæso, verbis breuiùs, apertius, cõmodius id explicare potuisset, quam illis: *Possidete regnũ, esurivi enim, & dedistis mihi manducare?*

DEINDE, nõne eodem modo loquitur Dominus de bonorum præmiis, & de impiorum suppliciis? certè sicut dixerat: *Possidete regnum, esurivi enim, & dedistis mihi manducare, &c.* ita dicit: *Ita maledicti in ignem æternũ, esurivi enim, & non dedistis mihi manducare, &c.* At nemo dicere potest, in his verbis posterioribus non reddi veram causam, sed ordinem, & consequentiam tantum ostendi. Nam stipendium peccati mors, vt dicitur ad Rom. 6.

DEINQUE vtrum illæ particula, enim, & quia, & similes, veræ sint causales, cum agitur de bonorum operum præmiis, perspicuum est ex plurimis aliis locis, vbi bona opera dicuntur salutem ipsam efficere, vt 2. ad Corinth. 4. *Quod in presens est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternam glorie pondus operatur in nobis.* Et ad Galat. 6. *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Et ad Philippens. 2.

Cum timore, & tremore salutem vestram operamini. Vide etiam alia, quæ supra attulimus in disputatione de necessitate operum bonorum.

Ad illud autem, quod Calvinus obiecit ex cap. 15. & 22. Genes. facilis est responsio, Deus enim voluit semen Abraham multiplicare sicut stellas celi; & simul voluit, vt donũ illud Abraham bonis operibus promeretur, quem admodum etiã postea voluit, vt Isaac precibus impetraret filios, quos tamen idem Deus antè promiserat, Voluit enim dare, sed per meritum precum eius. Sicut etiã omnes electos Deus prædestinavit ad gloriã, & tamen vult, vt ad eam per bona opera, meritæque perueniant. Itaque ex eo, quod Deus absolute promittit Abraham multiplicationem posteritatis, nõ sequitur, vt Abraham eam non verè meruerit; imò sequitur, vt meruerit, cum Deus per eiusmodi medium promissionem suam implere decreuerit.

QUARTUM argumentum sumitur ab illis testimoniis, vbi præmium bonis operibus ex iustitia dicitur esse reddendum. Vt 2. ad Thess. 1. *Gloriamur in Ecclesijs Dei, pro patientia vestra, & fide in omnibus persecutionibus vestris, & tribulationibus, quas iustitiz in exemplũ iusti iudicij Dei.* Et infra: *Si tamen iustum est apud Deum, retribuere tribulationem his, qui vos tribulant, & vobis, qui tribulamini requiem nobiscum.* 2. ad Timoth. 4. *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem seruavi, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* Ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus, vt obliuiscatur operis vestri.* Iacob 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniã cum probatus fuerit, accipiet coronã vitæ.* Apocal. 2. *Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.* Huc etiam pertinent illa: *Teneratur Domino, qui miseretur pauperis.* Prouerb. 19. *Et: Nescitis, quod hi, qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed vnus accipit brauium? sic currite, vt comprehendatis.* 1. ad Cor. 9. *Et: Certus sum, quia potens est depositum meum seruare in illum diem.* 2. ad Timoth. 1. Siquidem iniuriam faceret, qui mutuum non redderet, vel brauium vincenti non daret, vel depositum non restitueret. Hæc enim omnia iustitiam includunt.

Respondet Calvinus ad primum testimonium, afflictiones iustorum esse quasi notas, & stigmata quædam quibus Christiani Christo similes efficiuntur, & illis insigniti digni sunt, qui in regnum calorũ admittantur, non propter meritũ patientiæ, sed quia sunt veri Christiani, quod notat, & stigmata illa testantur. Ad alia loca respondet, Scripturas ita loqui, vt hortetur homines ad opera bona.

SED non solas notas esse veri Christiani, tribulationes patienter propter Christum toleratas, sed etiam vera merita, perspicuum est, quia quod solis notis responderet, non dicitur corona, brauium, & similia. Neque si essent opera illa solum nota veri Christiani, diceretur Deus iusto iudicio, & vt iustus iudex præmia distribuere. Deniq; non diceret Apostolus, eadem iustitia reddi à Deo tribulatione his, qui tribulant, & requirem his, qui tribulantur. Neque enim qui tribulãtur, & persequuntur Sanctos, eiusmodi impietate solum testantur, se veros non esse Christianos, sed verè ac propriè iam diuinã in se prouocant & supplicia, poenãque suis sceleribus debitas promerentur.

Quod autem Scriptura hortetur homines ad opera bona, verissimum est, sed illud etiam est verum, cohortationes diuinas non habere officiosã mendacia, sed veritate esse plenissimas. Quare si Deus vt nos ad bona opera cohortetur, dicit, bene operantibus, iusto iudicio reddendam esse coronam iustitiæ, securi esse debemus, quia non fallit nos Deus, & sic ad bona opera excitati, vt simul credamus, bonis operibus ex iustitia reddendam esse mercedem.

QUINTUM argumentum sumitur ex illis testimoniis, quæ docent, vitam æternam promissam esse operibus bonis, qualia Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi serua man-*

data. Et ibidem: *Omnis qui reliquerit domum, vel patrem &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* 1. ad Tim. 4. *Pietas ad omnia utilis est, promissionẽ habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.* Iac. 1. *Accipiet coronam vitæ, quam repromissit Deus diligentibus se.* At promissio facta cũ conditione operis, non solum debitam facit rem promissam, qui enim promissit, ex iustitia tenetur stare promissis; sed etiam facit, vt qui opus impleuerit, meruisse rem promissam, eamque vt mercedem iure suo exigere possit dicatur. Sed de hoc plura diximus in libro superiore.

SEXIMUM argumentũ sumitur ab illis locis, in quibus fit mentio dignitatis. Nam (vt supra diximus cap. 2.) dignum esse præmio, & mereri præmium, idem sunt, iuxta illud Domini Luc. 10. *Dignus est operarius mercede sua.* Sunt igitur hæc loca Sapient. 3. *Deus tentauit eos, & inuenit eos dignos se.* Item 2. ad Thessal. 1. *Vt digni habeamini regno Dei, pro quo & patimini.* Luc. 20. *Qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis.* Apocal. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt.*

Neque his locis repugnat illud ad Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Loquitur enim Apostolus de substantia ipsorum operum, non de proportione absoluta. Nam passiones huius temporis breues sunt, gloria illa æterna est, tamen proportio est inter has passiones, & illam gloriã propter caritatis dignitatem, vnde procedunt Nam & Christi passio multò breuior fuit poenis damnatorũ sempiternis, & tamen propter dignitatem personæ patientis dignissima fuit, quæ pro illis poenis iustissimè satisfaceret. Et delicia peccatorũ incõparabiliter minores sunt tormentis gehennæ, & tamen propter contemptũ Dei dignissima sunt, quæ illis supplicij puniantur. Et semen multò est minus, quod ad molem atinet, ipsa arbore; & tamen proportio est inter semen, & arborem tanta, vt semini ritè fato naturali quadã iustitia arbor debeatur. Itaque B. Paulus 2. ad Cor. 4. dicit quidem, passiones huius temporis momentaneas, & leues esse, si conferantur ad pondus æternæ gloriæ, quod expectamus, & tamen addit has ipsas momentaneas, leuẽque passiones operari æternum gloriæ pondus, operari verò sine dubio intelligit non physicè, sed moraliter, id est, non efficienter, sed meritorie; per hoc dignas esse, quibus gloria illa, quamvis maxima, & sempiterna, iusto iudicio tribuatur.

SEPTIMUM argumentum sumitur ab illis locis, vbi dicitur Deus iudex iustus, & non acceptor personarum. Vt ad Rom. 2. *Non est acceptio personarum apud Deum.* Ad Gal. 2. *Deus personas non accipit.* 1. Pet. 1. *Si patre inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum vniuersum, quæ opus, &c. A. & 10. In veritate comperi, quia non est personarum acceptio apud Deum.* At acceptio personarum est vitium contrarium iustitiæ distributiue, cum videlicet iudex dai præmium sine meritis, aut maius præmium minoribus meritis, vel contrã. Deus igitur in retributione præmiorum merita hominum considerat, & pro merito diuersitate vitæ æternæ mansiones assignat.

Itaque rectè S. August. in epist. 46. ad Valentinum: *Si non sunt merita, inquit, quomodo iudicabit Deus hunc mundum?* proinde aduersariorum hæresis, quæ tollit merita, tollit simul articulum fidei de iudicio futuro.

CAPVT IIII.

Idem probatur ex traditione Patrum.

UNC addemus testimonia sanctorum Patrum. Ac vt à Græcis incipiamus, deinde ad Latinos veniamus.

Sanctus Ignatius in epist. ad Romanos: *Simite, inquit, me, vt bestiarum esca sim, per quam possim Deum promereri.*

Sanctus Iustinus in Apolog. 2. ante medium: *Homines, inquit, qui dignos se Dei voluntate, & consilio operibus præstiterint, cum eo victuros esse meritis suis sumpsimus, ac re-*

gnaturus, sic ut ab omni interitu, perturbationeque sint liberi.

Sanctus Irenaeus lib. 4. aduersus haereses, cap. 72. Pretiosam, inquit, arbitremur coronam, quae per agonem nobis acquiritur, sed non vltro coalitam, & quanto per agonem nobis aduenit, tanto est pretiosior. Item cap. 44. probat meritum operum ex iudicij forma, quae describitur Matth. 25.

Origenes lib. 2. in epist. ad Rom. explicans, cap. 2. Primum, inquit, excludantur haeretici, qui dicunt, animarum naturas bonas & malas; & audiant, quia non pro natura, sed pro meritis reddit Deus. Secundum adificetur fideles, ne putent hoc solum sufficere, quod credunt, sed sciant, iustum iudicium Dei unicuique reddere secundum opera sua. Vide etiam Clementem Alexand. Origenis praeceptorem, lib. 4. Strom.

Sanctus Basilius in libro de Spiritu sancto, cap. 24. Homo, inquit, ex operibus iustitia saluatur. Et oratione in initium Proverb. Omnes, inquit, qui vitam Evangelicam incedimus, mercatores sumus, per opera mandatorum nobis possessionem caelestium comparantes.

Sanctus Iohannes Chrysostronus homil. 4. de Lazaro, circa medium: Si iustus, inquit, est Deus, & his, & illis reddet pro meritis. Quod si & his, & illis rependet pro meritis, hic verò nullus eorum recepit, neque ille improbitatis poenam, neque hic virtutis praemia, perspicuum est, restare tempus aliud, in quo cogrens praemium boni uterque ferat. Vide eundem hom. 42. in Genes. & hom. 43. in priorum ad Corinth.

Sanctus Gregorius Nazianzenus orat. in sanctum Baptisma, extrema: Crede, inquit, resurrectionem, iudicium, mercedem, ad iustam Dei lancem exigendam.

Sanctus Gregorius Nyssenus orat. 1. de amandis pauperibus: Denique, inquit, pro suis quemque meritis ornatum cerno. Illis, qui boni, benignique fuerint, summa, & perpetua requies tribuitur in regno caelesti; inhumanis autem, & improbis, supplicium ignis, idque sempiternum.

Iam ex Latinis, Tertullianus in lib. de resurrectione carnis, vltra medium, tractans cap. 15. prioris ad Corinth. Ordo, inquit, meritorum, dispositio nomine disponitur: merita autem cum corpori quoque adscribantur, ordo quoque corporum disponatur necesse est, ut possit esse meritorium.

Sanctus Cyprianus in libro de Simplicitate Praelatorum siue de vnitae Ecclesiae, vltra medium: Iustitia, inquit, opus est, ut promereri quis possit Deum: praecipit eius, & monitis obtemperandum est, ut accipiant merita nostra mercedem. Item in sermone de elemosyna, extremo: Si, inquit, expeditis, si celeres, si in hoc operis agone currentes, dies nos vel reditionis, vel persecutionis inuenerit, nusquam Dominus meritis nostris ad praemium decrit. In pace coronam vincens candidam pro operibus dabit. In persecutione purpuream pro passione geminabit. Vide eundem lib. 2. epist. 4. lib. 3. cap. 25. lib. 4. epist. 6. & 8.

Sanctus Hilarius can. 5. in Matth. Regnum, inquit, Dei vitae nostra stipendium queramus. Et hac rectè, perfectèque videntur merces est, ut in nouam, caelestemque substantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena, caelesti incorruptione mutetur. Et can. 6. De nostro, inquit, est beata illa aeternitas promerenda, praestandumque est aliquid ex proprio.

Sanctus Ambrosius lib. 1. de officiis, c. 15. Nonne, inquit, evidens est meritorium, aut praemia, aut supplicia post mortem manere? Vide eundem in epist. 81. ad Siricum, lib. 2. de Cain, cap. 9. lib. de Noe, & arca, cap. 7. in Psal. 118. serm. 7. & lib. 7. in Luc. in illud: Nonne duo passeret, &c.

Sanctus Hieronymus lib. 2. aduersus Iovinianum non procul à fine: Denarius, inquit, quasi indulgentia veri Principis omnes per baptismum emittit de carcere. Iam nostri laboris est, per diuersitate virtutum, diuersa nobis praemia praeparare.

Sanctus Paulinus in epist. ad Victorium: Tuarum, inquit, tibi praemia se debere virtutum, index iustus agnoscat.

Sanctus Augustinus in epist. 105. ad Sixtum: Nullane, inquit, sunt merita iustorum? sunt planè, quia iusti sunt. Sed ut iusti fierent, merita non fuerunt. Et infra: Sicut merito

peccati, tanquam stipendium, redditur mors, ita merito iustitiae, tanquam stipendium, vita aeterna. Idem in libro de moribus Ecclesiae, cap. 25. Vita, inquit, aeterna est totum praemium, cuius promissione gaudemus. Nec praemium potest precedere merita, & prius homini dari, quam dignus est. Quid enim hoc est iniustus, & quid iustus Deo non ergo debemus poscere praemium, antequam mereamur accipere.

Hic S. Augustinus non solum docet, hominem habere merita vitae aeternae, sed etiam vnum, & totum esse, praemium nostrum vitam aeternam, contra sententiam aduersariorum, qui sinxerit varia praemia in hac vita, & in futura, ut eluderent testimonia, quae loquuntur de meritis, ac ne cogentur admittere, bona opera esse praemia vitae aeternae: Item docet hoc loco S. Augustinus, meritis operum ex iustitia dari praemium vitae aeternae, ne forte dicerent, dari quidem, sed ex mera liberalitate. Item addit, non dari nisi prius ea digni inueniantur, qui illam habituri sunt, ne dicant, nullam esse in operibus dignitatem. Denique dicit, iniustissimum esse petere à Deo iustissimo iudice vitam aeternam, antequam eam merearis accipere; vbi aperte damnat omnes Lutheranos, qui vitam aeternam operibus mereri non volunt, & tamen eam sibi certissima fide dandam esse praesumunt. Vide eundem Augustinum in Psalm. 83. 93. 100. Item in epist. 46. 47. 52. In Enchiridio, cap. 106. & 107. libro de natura, & gratia, cap. 2. de correptione, & gratia, cap. 13. de gratia & libero arbitrio, cap. 4. & sequentibus.

Sanctus Prosper in responsione ad caput 6. Gallorum: Iustificatus, inquit, homo, id est, ex impio pius factus, nullo precedente bono merito accipit donum, quo medio acquiritur & meritum. Idem habet in lib. 2. de vocatione gentium, cap. 8. & in Psal. 125. in vltimis verbis.

Sanctus Caeslinus Papa in epistola ad Gallos, cap. 12. Tanta, inquit, erga omnes homines est bonitas Dei, ut nostra velit esse merita, quae sunt ipsius dona: atque pro his, quae largitus est, aeterna praemia sit donaturus.

Sanctus Gregorius lib. 4. Moral. cap. 42. Quia, inquit, in hac vita nobis est discretio operum, erit in illa proculdubio discretio dignitatum, ut quo hic alius alium merito superat, illic alius alium retributione transcendat. Vide eundem libro 18. Moral. cap. 24. & lib. 25. cap. 1.

Sanctus Bernardus serm. 68. in Cant. Merita, inquit, habere cures, habita data noueris. Perniciosa paupertas, penuria meritorum. Et serm. 81. Item in Cant. Omne, inquit, quod feceris, bonum, malumque, quod quidem non facere liberum sit, meritum ad meritum deputatur.

Hic addi possunt testimonia Conciliorum. Nam in Concilio Arausicano cap. 18. sic legitur: Debetur merces bonis operibus, si stant, sed gratia, quae non debetur, praecedit ut stant.

Concilium Lateranense Oecumenicum, sub Innocentio tertio, ut habetur in cap. Firmiter, de Summa Trin. & fide Catholica: Non solum, inquit, virgines & continentes, verum etiam coniugatae per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad aeternam merentur beatitudinem peruenire.

Concilium Florentinum item Oecumenicum in decreto de purgatorio, docet animas, quae nihil expiandum habent in calum mox recipi, Deumque videre pro meritorum diuersitate, alium alio claris, atque perfectius. Nihil igitur noui, sed fidem antiquam docuit Conc. Trid. sels. 6. c. 16. & can. 26. & 32. vbi merita iustorum asseruit.

Accedat vltimò ratio evidens ex iis, quae probata sunt in libro superiore. Demonstratum est enim, opera bona iustorum esse verè iusta, satisfacere legi diuinae, iustificare hominem: Hinc autem sequitur, esse verè meritoria. Potissima enim ratio, cur haeretici huius temporis merita negent, illa est, quoniam existimant, nullum esse opus in hac vita verè iustum, & quod legi satisfaciatur, sed esse omnia opera nostra peccata mortalia ex natura sua, & solum propter Domini indulgentiam venialia.

CAPVT V. Soluuntur obiectiones ex Scripturis, contra merita operum bonorum.

ARGUMENTA aduersariorum magna ex parte soluta sunt in libro superiore extremo. Siquidem illa omnia, quae adferuntur ad probandum, omnia iustorum opera esse peccata. Adferri solent etiam ad probandum, nulla esse vera merita salutaris aeternae. Soluimus igitur hoc loco eas tantum obiectiones, quae propriè contra merita pugnare videntur.

PRIMUM ex diuinis literis obicitur illud Psal. 102. Qui coronat te in misericordia, & miserationibus. Item: Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Et Iacobi 2. Iudicium sine misericordia ei, qui non fecit misericordiam. Haec enim, & alia similia loca testantur, ipsam etiam coronam gloriae, & beatitudinem caelestem dandam esse sanctis hominibus ex misericordia, non ex iustitia, ac per hoc non reddi propriè meritis, sed gratis dari.

RESPONDEO, sanctus Augustinus haec loca diligenter expendit, tum in epist. 105. Tum in libro de correptione, & gratia, cap. 13. Duas autem indicat expositiones. Vna est, quod beatiudo tribuatur misericordia, non quia non sit vera merces meriti, sed quia merita ipsa ex misericordia data sunt. Non enim potest opera meritoria facere homo, nisi prius iustificatus. Iustificatur autem non ex operibus, sed ex gratia & misericordia. Quare solet etiam Augustinus ita distinguere, ut dicat, ipsi iustitiam vitam aeternam esse mercedem, non gratiam, ipsi autem homini esse gratiam, non mercedem, quoniam homini iustitia gratia est. Eandem explicationem sequitur sanctus Gregorius in Psal. 7. penitentialem, tractans illud: Audiam fac mihi mandè misericordiam tuam.

ALTERA expositio est, quod in ipsa coronatione, quae merces est meriti, sit etiam misericordia necessaria, quae peccata venialia remittat, sine quibus nulli viuunt, & pauci vitam hanc finiunt, cateram addit ibidem Augustinus, hanc ipsam misericordiam debitam esse bonis meritis Sanctorum, & in iudicio non tam donari, quam reddi, ut dici possit iusta misericordia, quoniam iusto iudicio redditur.

Sed etiam ista misericordia non redderet meritis, sed pura misericordia esset, non tamen impediret rationem meriti in bonis operibus hominum iustorum. Nam comitar misericordia coronam gloriae, sed non est ipsa corona gloriae. Corona enim respicit bona merita, misericordia respicit peccata venialia, quae remissione delenda sunt. Sicut enim ex parte hominis duo sunt, bona merita, & peccata venialia, quorum vnum non destruit alterum; ita ex parte Dei duo sunt, corona gloriae tanquam merces meritis, & misericordia tanquam medicina peccati, & horum etiam duorum vnum non impedit aliud. Nam si remissio illa nullo modo debita esset, sed omnino gratuita: posset quidem Deus non remittere peccata illa venialia, sed tamen nec punire posset, nisi temporaria poena, cum illa peccata maiorem poenam iusto iudicio non mereantur. Soluta verò in igne purgatorio illa poena, bona merita iusto iudicio coronam iustitiae nulla re iam impediunt perciperent.

SECUNDO, obicitur potest illud Isaia 55. Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac. Et illud Daniel. cap. 9. Non in iustificationibus nostris profiterimus preces nostras, sed in miserationibus tuis magnis.

RESPONDEO, haec loca ad rem non faciunt; siquidem vinum, & lac non gloriam sempiternam, sed gratiam temporis huius eo loco significant. Fatemur autem gratiam Dei non acquiri per merita, sed gratis dari, quamuis non abique opere, & labore nostro. Nam venire & emere, laborem nostrum designant; absque argento, & absque vlla commutatione, reconciliationem non debitam, sed

gratiam planè esse demonstrant. Porro vinum & lac ad gratiam praesentis temporis pertinere docet S. Hieronymus in commentario, vbi etiam dicit, in huius rei signum solitos esse Christianos renatis in Christo praedare gustandum vinum & lac. Daniel quoque non coronam petiit eo loco, sed liberationem à captiuitate, in quam populus Dei propter peccata deuenerat.

TERCIO, obicitur illud Luc. 17. Cum feceritis haec omnia, dicite, serui inutiles sumus, quod debuim? facere, fecimus.

RESPONDO, multis modis hunc locum Patres exponunt, & sunt omnes egregiae explicationes, nec vlla contra merita bonorum operum pugnat.

PRIMUM (ut exponit S. Ambrosius lib. 8. in Lucam) iubet Dominus, ut agnoscamus id, quod sumus ex nobis: Agnoscamus, inquit, gratiam, sed non ignoranda natura, &c. Itaque ex nobis serui inutiles sumus, inepti prorsus ad ea implenda, quae Dominus praecipit: tamè per eius gratiam viles efficiuntur, iuxta illud 2. ad Timoth. 2. Qui emundauerit se ab his, erit vas in honorem sanctificationum, & vile Domino ad omne opus bonum paratum.

SECUNDO, ut exponit Beda, iubemur agnoscere, nihil nos Deo vtilitatis adferre, sed quidquid boni facimus id nobis vtile esse, non Deo, qui bonorum nostrorum non eger. Quare summa cum humilitate Deo seruire debemus, & gratias agere, quod obsequium nostrum acceptare voluerit.

TERCIO, ut exponit S. Augustinus, serm. 3. de verbis Domini, serui inutiles dici possumus, cum omnia diuina mandata seruauimus, quoniam nihil facimus vltra id, quod debemus, & nihil inde iuste mercedis petere possemus, nisi Deus liberali pacto nobiscum conuenire voluisset. Nam ex conditione mancipia Dei sumus, & si velit, potest nos absque vilo praemio ad omnia opera, quaeunque illi placuerint, obligare. Hanc igitur conditionem nostram ad humilitatem conseruandam, vult nos Christus agnoscere. Quamuis ex gratuito pacto, quod nobiscum facere dignatus est, possumus cum Apostolo dicere: Reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi in illa die iustus iudex. Nam & Dominus ipse dicit: Nonne ex denario conuenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade. O magna (inquit Augustinus) bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obsequium, vixit serui Domino, amicitiarum nobis praemia repromittit, ut à nobis obsequia debita seruitutis extorqueat.

QUARTO, ut exponit S. Iohannes Chrysostronus homilia in illud: Elatum est cor Ozia, non dicit Dominus, cum feceritis haec omnia, serui inutiles estis: sed ait; dicite, quia serui inutiles sumus, vbi vult nos de nobis post beneficia humiliter sentire, ne superbia corruptat opera bona, quae fecimus. Sed cum nos dicemus, serui inutiles sumus, dicit ille: Euge serue bone, & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Absolutè enim non esse inutiles eos, qui bene operantur, perspicuum est ex hac ipsa parabola de talentis, Matth. 25. Nam seruum inutilem vocat Christus eum solum, qui talentum abscondit, & quem proci iuber in tenebris exterioribus. Alios autem, qui talenta multiplicauerant, ut seruos viles laudat, & remunerat.

QUARTO, obicitur illud Apostoli ad Rom. 6. Stipendium peccati mors, gratia Dei vita aeterna. Hinc enim videntur aperte excludi merita, tum quia vita aeterna non dicitur stipendium bonorum operum, sicut dicitur mors aeterna stipendium peccati: tum, quia simpliciter dicitur gratia; nam ut idem Apostolus ait ad Romanos quattuor: Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.

RESPONDEO, hoc argumentum diligenter soluit sanctus Augustinus in epistola centesimaquinta, in Enchiridio, capite centesimo septimo, & praecipue in libro de gratia, & libero arbitrio, capite 8. & 9. Duo autem

dicit, primò, potuisset Apostolum rectè dicere, stipendium iustitiæ vitæ æternæ, sicut dixit, stipendium peccati mors. Quæ sancti Augustini confessio causam aduersariorum penitus ingulat. Secundo, non esse dictum, stipendium iustitiæ vitæ æternæ, sicut stipendium peccati mors, ne quis existimaret, ita nos ex nobis habere iustitiam, sicut ex nobis habemus peccata. Itaque gratia dicitur vitæ æternæ, non quia non est merces meriti, sed quia ipsa merita habemus ex gratia. In illis autem verbis ad Rom. 4. *Ei, qui operatur, &c.* loquitur Apostolus de operibus, quæ sine gratia Dei, solis vitibus liberi arbitrij fieri posse credebant, quos eo loco refellit.

QVINTO, obiiciunt illud ad Rom. 8. *Non sunt condignæ passiones huius temporis, &c.* Sed hoc iam solum in cap. 3, in argumento sexto pro meritis.

SEXTO, obiiciunt illud ad Philip. 3. *Hæc omnia quæ mihi erant lucra, propter Christum detrimentum feci, & arbitror ut stercora, ut Christum lucrificam; & ut inueniar in illo, non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Iesu Christi.* Huc etiam addi possunt illa: *Gratiâ saluati estis per fidem, non ex operibus,* ad Ephes. 2. *Et: Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, secundum suam magnam misericordiam saluos nos fecit,* ad Tit. 3.

RESPONDEO primò, hæc omnia loca siustrà adferuntur contra merita salutis æternæ, cum Apostolus loquatur de salute inchoata, quæ habetur in hac vita, per gratiâ iustificationis & regenerationis; non de salute perfecta, quæ reposita est nobis in calis. Nos autem non contendimus, salutem inchoatam, id est, iustificationem haberi per merita, sed gratiam eam donari gratisimè conferuntur.

DEINDE loquitur Apostolus de iustitiâ & operibus, quæ fidem, & gratiâ Dei præcedunt; nam ideo fidei, & gratiæ illam opponit, cum ait: *Ut inueniar in illo non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi.* Et: *Gratiâ estis saluati per fidem, non ex operibus, &c.* Istam autem iustitiam, & opera nos quoque despicimus, & merita vitæ æternæ non esse concedimus.

DEINDE aduersarij, qui hæc loca, ac præcipuè primum locum ex cap. 3. ad Philip. impudentissimè referunt ad opera bona, quæ ex fide, & gratia Dei à sanctis, & iustis hominibus fiunt, deberent vel vnum ex tota vetustate producere, qui ea loca ita exposuissent.

Certè S. August. in lib. de pecc. merit. & remiss. cap. 13. dicit, Apostolum vocare detrimenta, & stercora, opera bona, quæ fecerat in Iudaismo, quoniam talia videri poterant in comparatione eminentissimæ iustitiæ, quæ habetur per fidem Christi, in Ecclesia Catholica. Vbi iustitiam Christianorum non solum non vult appellari detrimenta, vel stercora, sed eminentissimam iustitiam nominat, imò nec iustitiam, quæ erat in Iudaismo, absolute damnat eo loco, sed tantum in comparatione Christianæ iustitiæ.

Idem verò Augustinus eum locum diligentius tractans in lib. 3. ad Bonifacium, in libro de gratia, & libero arbitrio, & in serm. 15. de verbis Apostoli, damnat quidè absolute iustitiam illam, quæ Apostolus vocat detrimenta, & stercora, sed ideo damnat, quia docet illam iustitiam superbiorum, qui suis solis vitibus existimant sine fide, & gratia Christi se posse implere iustitiam. Iustitiam enim ex fide & gratia vbiq. Augustinus laudat, & meritum vitæ æternæ esse docet.

Quo verò Kemnitius notat, Apostolum in presenti dixisse: *Arbitror ut stercora,* quasi damnare voluerit imputari eam etiam iustitiam, quam ex fide Christi, cum esset Apostolus, faciebat: puerile est, nam illud (*Arbitror*) non respicit opera præsentia, sed præsens iudicium de operibus præteritis, atque in Iudaismo factis.

SEPTIMO, obiiciunt illud ad Romanos tertio: *Exclusa est gloriatio tua, per quam legem & factorum non, sed per legem fidei.* At si fides excludit omnem gloriationem,

quæ ex operibus nascitur, certè excludit omnia merita. Si quis enim vera merita haberet, de illis iure gloriari posset.

RESPONDEO, fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis vitibus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent: non autem excludit gloriationem eorum, qui in Domino gloriantur, id est, qui iustitiam, & merita, Deo iuuante, habere se posse confidunt. Alioqui nunc diceret Apostolus: *Qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Itaque sanctus Bernardus sermone decimotercio in Cantica: *Hæc nobis, inquit, gloriatio non solum non prohibetur, sed etiam suadet, cum dicitur, gloriam ab inuicem queritis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non vultis.*

OCTAVO, obiiciunt, fieri Christo magnam iniuriam, si meritis nostris aliquid tribuatur, quasi non sufficient Christi merita.

RESPONDEO, hoc argumentum, quanto ab aduersariis magis rhetoricè, vel potius tragicè amplificatur, tantum, cum discutitur, inanius inuenitur. Si quidem merita iustorum non opponuntur meritis Christi, sed ab illis nascuntur, & quidquid ipsa iustorum merita laudis habent, id totum redundat in laudem meritorum Christi. Ipse est enim vitis, nos palmites; & sicut palmes non potest ferre fructum, nisi manserit in vite, sic & nos nihil possumus sine Christo facere. Et sicut nemo vnquam ita desipuit, ut diceret detrahi de gloria vitis, si palmites ipsius multum fructum adferant. Ita nemo, nisi planè stultus, dicere potest detrahi de gloria Christi, si serui eius, per gratiam eius, per spiritum eius, per fidem, & caritatem, ab ipso inspiratam, bona opera faciant; quæ ita verè sint iusta, ut eis debeatur à iusto iudice corona iustitiæ.

AT, inquit, si requiritur merita hominum, non igitur sufficiebant merita Christi. Non ita est. Nam merita hominum non requiruntur propter insufficientiam meritorum Christi, sed propter maximam eorum efficaciam. Meruerunt enim Christi opera apud Deum, non solum, ut salutem consequeremur, sed etiam, ut eam per merita propria consequeremur. Siue (quod est idem) non solum æternam salutem, sed etiam virtutem merendi nobisauerant. Sicut etiam quòd Deus sole vitatur ad mundum illustrandum, igne ad calefaciendum, aura, & pluuuis ad refrigerandum, non est in causa imbecillitas Dei; quasi non posset ipse per se, absque Sole, igne, aura mundum illustrare, calefacere, refrigerare; sed omnipotentia eius, quia potuit non solum ista facere, sed etiam rebus creatis vim faciendi tribuere.

AT saltem, inquit, diuiditur gloria inter Deum, & hominem, si non solis meritis, sed etiam nostris salutem assequimur. Neque id verum est. Nam merita nostra, dona sunt Christi, & quantum in opere bono, quod nos, Deo iuuante, facimus, nihil sit nostrum, quod non sit Dei, neque aliquid sit Dei, quod non sit nostrum, sed totum faciat Deus, & totum faciat homo: tamen ratio, cur id opus sit dignum vitæ æternæ, tota pender à gratia.

DENIQUE, nos ipsi non minus Christo sumus obstricti, nec minus salutem nostram totâ, atque integram illi acceptam referimus, cum illam meritis nostris acquirimus, quam si absque vllis meritis nostris illam acciperemus: imò multo magis nunc illi nos debitorum esse fateamur, quando quidem non solum per eius gratiam saluamur, sed etiam per eandem nobilissimo modo, honorificentissimòque saluamur.

CAPVT VI.

Soluuntur obiectiones ex Patribus.

AM verò ex Patribus nonnulla proferunt testimonia contra merita humana, quæ facili negotio explicari poterunt.

PRIMO, obiiciunt illa verba sancti Hilarij in Psal. 51.

Non enim illa ipsa iustitiæ opera sufficient ad perfectam beatitudinis meritum, nisi misericordia Dei, etiam in hac iustitiæ voluntate humanarum demutationum & motuum, non replet vitia. Spes igitur in misericordia Dei in seculum seculi.

RESPONDEO, explicatio huius loci petenda est ex iis, quæ diximus ad primam obiectionem capitis superioris. Solum enim Hilarius docet, cum bonis meritis admiseri peccata quædam, quæ tamen non faciant hominem iniustum, cum sint leuia & venialia, tamen remissione, & misericordia indigent, quia nihil coinquinatum intrare potest in regnum cælorum.

SECUNDO, obiiciunt illa verba S. Basilij in Psal. 114. *Manet sempiterna requies illos, qui in hac vita legitime certauerunt, non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia, in qua sperarunt.*

RESPONDEO, non rectè verba S. Basilij Kemnitius interpretatur. Non enim in Græco textu inuenitur illud: *Non ob eorum merita, neque illud, gratia.* Hæc enim sunt verba: *ὁ θεὸς ἡμεῖς τὸν ἐργὸν ἀποδοδμήνα, ἀλλὰ καὶ τὴν χάριν αὐτοῦ.* Quæ verba significant, requiem æternam reddendam esse legitime certantibus, non secundum debitum operum, sed secundum debitum Dei munificentissimi, id est, non pro mensura operum, sed pro mensura magnificentiæ Dei, siue non quantum debetur operibus, sed multo amplius quantum videlicet docet munificentiam Dei.

Sed etiam si rectè Kemnitius verba sancti Basilij Latine reddidisset; nihil tamen obtineret ex Basilio contra merita. Dicemus enim à Basilio excludi merita, quæ sint homini à se, & prædicari merita, quæ sint homini ex gratia. Nam cum dicit, manere requiem æternam legitime certantes, aperte ponit merita, legitime enim certanti debetur iure brauium. Cum autem addit (si tamen addit) *Non ob eorum merita factorum, sed de munificentissimi Dei gratia,* indicat, neminem legitime certare suis solis vitibus, sed per gratiam condonationis. Ac per hoc non ob merita propria, id est, propriis vitibus acquisita, sed ob gratiam Dei, à qua merita vera nascuntur, dari certantibus requiem sempiternam.

TERTIO, obiiciunt ex Augustino illa verba in Psal. 70. concio. 2. *Tua peccata sunt: merita, Dei sunt. Supplicium tibi debetur, & cum premium venerit, sua dona coronabit, non merita tua.* Item illa ex serm. 15. de verbis Apostoli: *Pro nihilo saluos facies illos, nihil inuenis, unde salues, & multi inuenis, unde damnes.* Item illa verba ex lib. de gratia, & libero arbitrio, c. 9. *Maluit, inquit, dicere, Gratia Dei vitæ æternæ, ut intelligeremus, non pro meritis nostris, Deum nos ad æternam vitam, sed pro sua miseratione perducere.*

RESPONDEO, sanctus Augustinus vbiunque merita damnat, loquitur de meritis, quæ sint in nobis, ex nobis, id est, sine gratia Dei. Id quod ex duobus locis aperitissimè intelligi poterit. Prior locus est in epist. 15. ad Sixtum: *Ipsa, inquit, vitæ æternæ, quæ in fine, sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur: tamen quia eadem merita, quibus redditur, non à nobis parta sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud, nisi quia gratis datur; nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur.* Et infra: *Cui debetur vitæ æternæ, vera iustitia est; si autem vera iustitia est, ex te non est, desursum est descendens à Patre lumen, ut haberes eam, si tamen habes, profectò accepisti. Quid enim habes, quod non accepisti? quapropter, o homo, si accepimus es vitam æternam, iustitiæ quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est ipsa iustitia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iustitia, cui debetur.*

Habemus ex hoc loco, iustitiam nostram, cui redditur vitæ æternæ, veram esse iustitiam, ac per hoc verè meritariam, non autem ita imperfectam, ut peccatū dici possit, ut aduersarij dicunt. Habemus deinde Augustinum, cum dicit, nobis non deberi vitam æternam ex merito,

sed gratis donari, loqui de homine, qualis est sine gratia Dei, & qui suis solis vitibus operatur: homini enim, ut operatur ex gratia, nunquam negauit Augustinus deberi vitam æternam ex merito, cum ipsi iustitiam, quam homo per gratiam operatur, dicat, reddi tanquam stipendium vitam æternam.

Locus posterior est in libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 6. *Cum, inquit, dicunt Pelagiani, hæc esse solam, non secundum merita nostra gratiam, quæ homini peccata dimittuntur: illam verò, quæ datur in finem, id est, æternam vitam, meritis nostris præcedentibus reddi: respondendum est eis. Si enim merita nostra sic intelligerent, ut etiam ipsa dona Dei esse cognoscerent, non esset reprobanda ista sententia; quoniam verò merita humana sic prædicant, ut ea ex semetipso habere hominem dicant, prorsus rectissime respondendum est eis. Quis enim te discernit? quid autem habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non accepisti? prorsus talia cogitanti verissime dicitur: *Dona sua coronat Deus, non merita tua: si tibi à teipso non ab illo sunt merita tua, hæc enim si talia sunt, mala sunt, quæ mala sunt, non coronat Deus: si autem bona sunt, Dei dona sunt.**

Et c. 7. *Si inquit, Dei dona sunt bona merita tua, non Deus coronat merita tua, tanquam merita tua, sed tanquam dona sua.*

Et cap. 8. *Apostolus, inquit, cum dixisset: *Gratiâ salus facti estis, per fidem, & hoc non ex nobis, sed Dei donum est, non ex operibus, ne quis extollatur; vidit vtrique, putare posse homines, hoc ita dictum, quasi necessaria non sint opera bona credentibus, sed eis fides sola sufficiat; & rursum posse homines de bonis operibus extolli, velut ad ea faciendâ sibi sufficiant: mox itaque addit, ipsius enim sumus signum, creati in Christo Iesu in operibus bonis, quæ præparauit Deus, ut in illis ambulemus. Quid est hoc, quòd cum Dei gratiam commendans, dixisset, non ex operibus, ne forte quis extollatur; cum hoc dixerit, rationem reddens, ipsius enim sumus, inquit, signum, creati in Christo Iesu, in operibus bonis? quomodo ergo non ex operibus, ne forte quis extollatur? sed audi & intellige, non ex operibus dictum, tanquam tuis ex teipso tibi existentibus, sed tanquam his, in quibus te Deus finxit, id est, formauit & creauit.**

Et infra: *Illâ (nimirum gratia boni operis) cui datur, tantummodo gratia est. Hæc autem (id est, vitæ æternæ) quæ illi datur, quoniam præmium est, gratia est pro gratia, tanquam merces pro iustitia, ut verum sit, quoniam verum est, quia reddet vnicuique Deus secundum opera eius. Ex his manifestè colligitur, quid S. Augustinus de meritis sentiat: neque opus est verbis eius aliquid addere, cum sine vllis ambagibus dixerit, illa se merita dâre, quæ non sunt nobis ex Deo.*

QUARTO, obiiciunt illud ex sancto Prospero in libro primo de vocatione gentium, cap. 17. siue (in alia editione) cap. 5. vbi dicit: *Idè in parabola de his, qui laborant in vinea, dari idem præmium, eandemque mercedem omnibus operariis, siue multum, siue parum laborauerint, ut ij, qui multo labore sudauerunt, nec amplius quàm nouissimi acceperunt, intelligant, donum se gratia, non operum accepisse mercedem.*

RESPONDEO, considerat sanctus Prosper vitam æternam ut est vna, & eadem, siue ut est æqualis in omnibus beatis. Neque enim alius longius, alius breuius, sed omnes in æternum vident. Dicit autem, hanc vitam æternam donum esse gratiæ, non operum mercedem, eo sensu, quo dixit Augustinus, dona sua coronat Deus, non merita tua, videlicet non est vitæ æternæ merces operum, quæ sint nobis à nobis, sed quæ sunt nobis à gratia Dei. Atque ut hoc intelligeretur, ideo voluit Deus vitæ æternam tribuere iis, qui multum, & iis, qui parum laborauerant. Ne, qui multum laborant, de suis vitibus extollantur. Sanctum autem Prosperum non negare verè meritariam esse gratiam, planum est ex eodem loco, vbi dicit: *Bona merita sequi in homine post adeptam gratiam, non autem præcedere.*

QVINTO, obliicit illud sancti Gregorij libro 9. Moralium, cap. 14. Si opus virtutis exercueris, ad vitam non ex meritis, sed ex venia conualesco.

RESPONDEO, loquitur sanctus Gregorius de meritis, quae sunt in nobis ex nobis, eo modo quo loqui diximus Augustinum & Prosperum. Vult enim ad humilitatem nos adhortari, & ideo dicit, cum opera virtutis facimus, nos ad vitam conualescere, non ex meritis propriis viribus acquiritis, sed ex venia, per quam iustificati a Deo, iustitiam & bona opera habere incipimus.

SEXTO, obliicit S. Bernardum, qui in sermone primo de Annunciatione sic loquitur: Neque talia sunt hominum merita, ut propter ea vita aeterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi eam donaret. Item serm. 15. in Psal. Qui habitat. Totum, inquit, hominis meritum est, si totam spem suam ponat in eo, qui totum hominem saluum facit. Et serm. 61. in Cantica: Proinde meritum meum, miseratio Domini. Addit etiam Kemnitius altercationem sancti Bernardi cum diabolo, in qua dixisse legitur: Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere a colorum. Ceterum Dominus meus duplici iure illud possidens, hereditate Patris, & merito passionis, altero ipse contentus, alterum mihi donat.

RESPONDEO, in primo testimonio docet sanctus Bernardus, vitam aeternam non deberi meritis ex iure absolute, quia merita praesupponunt & gratiam, & promissionem. Id enim paulo infra ita ipse explicat, dicens, propterea non deberi meritis vitam aeternam ex iure, quia merita ipsa nascitur ex gratia. Praesupposita autem gratia & promissione, deberi vitam aeternam ex iure, docet Apostolus, cum ait 2. ad Timoth. 4. Reposita est mihi corona iustitiae. Et ad Hebr. 6. Non est iniustus Deus, qui obliuiscatur operis vestri & laboris. Et sanctus Augustinus de natura & gratia, cap. 2. Non est iniustus Deus, ut iustos fraudet mercede iustitiae.

Ad alia loca respondemus, ea dicta esse a sancto Bernardo, ut intelligamus, merita nostra non esse ex nobis, sed ex misericordia Dei; quod claris explicat serm. 68. in Cantica: Merita habere cures; habita, data noueris, &c. Fortasse etiam S. Bernardus, tum ex humilitate, quae propria merita ignorat, tum ex incertitudine propriae gratiae, prudenter non confidebat in meritis suis, sed in sola misericordia Domini. Quod imitandum esse in sequenti cap. pluribus ostendimus. Sed non ideo merita non habebat, quia merita sua non agnoscebat.

CAPVT VII.

Quatenus fiducia in meritis collocari possit, exponitur.

CONTROVERSIAE superiori coniunctae sunt duae quaestiones breuiiores, una, de fiducia meritorum; altera, de intuitu mercedis. Quod attinet ad primam, haeretici nostri temporis, nullam omnino fiduciam in meritis constitui posse contendunt. Quam sententiam cogunt defendere, si velint in illo errore persistere, quod omnia opera iustorum sint peccata mortalia.

Sed in primis Ioannes Caluinus aduersus hanc fiduciam meritorum tragicè commouetur. Nam in libro 3. Institut. cap. 2. §. ult. reprehendens Petrum Lombardum, quod scriperit, spem gigni in nobis ex gratia Dei, & meritis praecedentibus: Quis, inquit, non meritis tales bestias excrucietur? & magistrum talibus dignum discipulis, quales in insanis rabularum scholis nactus est. Deinde, cap. 12. §. 3. & 4. ex instituto docet, nullam in propriis meritis fiduciam esse locandam. Errorem huic plane contrarium docuit Ioannes Vvicleffus, Pelagium sequutus, ut testatur Thomas Vvaldensis tom. 3. cap. 7.

Sed Catholica Ecclesia mediam viam ingreditur, quae praecipuum quidem spem, & fiduciam in Deo ponendam

esse; aliquam tamen etiam in meritis poni posse docet. Sed ut res tota planius explicetur, sciendum est, fiduciam nihil esse aliud, nisi spem confirmatam, atque perfectam, ut sanctus Thomas docet in 2. 2. quaest. 129. artic. 6. Quod etiam profani scriptores tradiderunt. Sic enim loquitur Seneca in epist. 16. ad Lucilium: De te spem habeo, nondum fiduciam.

SCIENDUM est etiam, aliud esse fiduciam nasci ex meritis, aliud fiduciam esse ponendam in meritis. Potest enim fieri, ut quis exiguum, ac penè nullam fiduciam in meritis propriis constituat, eo quod non certè sciat, an habeat vera merita; & tamen veris, magnisque meritis abundet, & ex illis fiducia in ipso erga Deum maxima oritur. Ex qua distinctio tota quaestio absoluitur, & varia Scripturarum, ac Patrum testimonia conciliari poterunt. Igitur tribus propositionibus nostram sententiam complectemur.

PRIMA, propositio sit: Fiducia sanctorum, quam in Deo constituunt, non ex fide sola, sed etiam ex bonis meritis nascitur, atque ideo summo studio merita quaerenda sunt, ut apud Deum fiduciam habere possimus.

Hac propositio directè contra Caluinum ponitur, & ex Scripturis, & Patribus facile probari potest. Tob. 4. Fiducia magna erit coram summo Deo elemosyna, omnibus facientibus eam. Iob 11. Si iniquitatem, quae est in manu tua, abstuleris, & non manserit in tabernaculo tuo iniustitia, tunc leuare poteris faciem tuam, & habebis fiduciam proposita spe, & desolus securus dormies. Ad Rom. 5. Tribulatio patientiam operatur, patientia verò probationem, probatio verò spem. 1. ad Timoth. 3. Qui bene ministraverit, gradum bonum sibi acquirat, & multam fiduciam, &c. Ad Hebr. 10. Vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis. Nolite itaque amittere confidentiam vestram. 1. Ioan. 3. Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. His apertissimis Scripturae testimoniis addi possunt haec testimonia sanctorum Patrum.

Sanctus Cyprianus in sermone de elemosyna, circa finem: Praeclara, inquit, & diuina res, Fratres carissimi, salutaris operatio, solatium grande credentium, securitatis nostrae salubre praesidium, munimentum spei, tutela fidei, medela peccati.

Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 2. in posteriorum ad Corinth. Nos, inquit, oramus, ut post baptismum etiam vitam honestam habeatis: tu contra studes, nihilque non facis, ut hinc migres absque bona vita. At nos optamus, ut ex benefactis habeas fiduciam.

AUTOR operis imperfecti homilia 15. in Matth. non procul ab initio: Sicut oleum, inquit, accendit lumen lucerne, ita & bona opera excitant fidem cordis, & dant confidentiam animae.

Sanctus Ambrosius in comment. ad cap. 17. Lucæ: Ex fide, inquit, caritas, ex caritate spes, & rursum in se sancto quodam circuitu renouuntur. Idem (si tamen idem) in cap. 3. posterioris ad Corinthios: Nunc, inquit, opus est, ut crescat in nobis fiducia bonis actibus comparata.

Sanctus Augustinus praefatione in Psal. 31. Ille sperat qui bonam conscientiam gerit, quem verò pungit mala conscientia, retrahit se a spe, & non sibi sperat nisi damnationem. Vt ergo speret regnum, habeat bonam conscientiam; credat & operetur. Idem in serm. 16. de verbis Apostoli: Quae spes, inquit, est nisi de aliqua conscientia bonitate?

His accedit etiam ratio, nam cum promiserit Deus coronam vitam diligentibus se, ut dicit sanctus Iacobus, capite primo, ex duobus pendet adeptio gloriae, ex fidelitate Dei, qui praestat quod promittit, & ex operibus nostris, diligere enim oportet, non verbo, & lingua, sed opere, & veritate, ut ait sanctus Ioannes in epistola prima, capite tertio, proinde sicut spes certa non esset, si nos benè operaremur, sed Deus fidelis non permaneret: ita nec certa esse potest, si Deus quidem fidelis sit, sed nos non

benè operemur, nec diligamus opes & veritate. Spes igitur, ac per hoc etiam fiducia, non solum ex gratia Dei promittentis, sed etiam ex meritis, & operibus nascitur, ut rectè docuit Petrus Lombardus lib. 3. Sent. dist. 26.

Sed fortè obliicit aliquis, quod his, quae dicta sunt, repugnare videatur, quod S. Augustinus tractat. 83. in Ioan. nem, & Petrus Lombardus in 3. Sentent. dist. 25. dicunt, spem priorem esse caritate, & sine ea posse consistere, contra autem caritate sine spe esse non posse. Nam si haec vera sint, illud verum esse non poterit, quod supra dictum est, spem ex caritate, & bonis operibus nasci.

Sed facilis est responsio. Nam (ut rectè ait sanctus Ambrosius) spes oritur ex caritate, & ex ipsa spe oritur caritas. Amor enim beatitudinis, ut rei nobis conuenientis, spem omnem praecedit. Non enim speratur, quòd non amatur, ut Augustinus docet in Enchiridio, cap. 117.

Itaque in homine nondum conciliato primus motus ad salutem est fides; inde sequitur amor, & desiderium beatitudinis, per fidem iam cognita: post amorem, siue cupiditatem beatitudinis, sequitur in homine spes consequenda eiudem beatitudinis, sed ea spes non immediate, sed mediate beatitudinem respicit. Non enim qui nondum cum Deo in gratiam rediit, nec habet vlla bona merita, immediate beatitudinem sperare potest. Ista enim non spes, sed praesumptio esset, ut Augustinus dicit in locis supra citatis; sed sperat reconciliationem, & bona merita per Deum misericordiam se habiurum, & per haec tandem ad beatitudinem peruenturum. Post hanc spem, quam Theologi vocant informem, sequitur vera caritas, & operatio bona. Inde autem roboratur spes, & fiducia incipit appellari, quae immediate beatitudinem respicit.

Sic iam altera propositio: In bonis meritis, quae verè talia esse compertum sit, fiducia aliqua collocari potest, modò superbia caueatur.

Hac quoque propositio exemplis diuinae Scripturae confirmari potest. Legimus in secundo libro Ezechiae, capite quinto, Nehemiam virum sanctum, enumerantem opera sua bona, & dicentem Deo: Memento mei Domine in bono, secundum omnia, quae feci populo huic. Item Dauidem dicentem in Psal. 17. Et retribuatur mihi Dominus secundum iustitiam meam, quia custodivi vias eius. Et Ezechiam orantem apud Isai. cap. 38. Obsecro Domine memento, quae ego, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Et sanctam Hester ita orantem, cap. 14. Tu scis necessitatem meam, quod abominer signum superbiae, & gloriae meae, quod est super caput meum in diebus ostentationis meae, & detestor illud sicut pannum menstruatæ, & non portem in diebus silentij mei; & quod non comederim in mensa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum, & nunquam leuata sit ancilla tua, ex quo huc translata sum usque in presentem diem, nisi in te Domine Deus Abraham, Deus fortis super omnes, exaudi vocem eorum, qui nullam aliam spem habent, & libera nos de manu iniquorum. Denique Apostolum dicentem: Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruauit, in reliquo reposita est mihi corona iustitiae.

His exemplis addi possunt alia ex testimoniis Patrum. Scribit enim S. Hieronymus in vita Pauli primi Eremitae, eundem Paulum morti propinquum dixisse: Peractò cursum superest mihi corona iustitiae. In vita verò Hilarionis refert idem Hieronymus, dixisse Hilarionem: Egrederè anima mea, egredere, quid times? septuaginta prope annis seruisti Christo, & mortem times? Scribit quoque Sulpitius S. Martinum in exitu diabolo altanti, magna cum fiducia dixisse: Quid hic astas cruenta bestia? nihil in me fuisse reperies. Abrahae me spes excipiet. Denique S. Bonaventura scribit, illa fuisse verba extrema sancti Francisci: Educ de custodia animam meam ad confitentium nomen tuo. Me expectant iusti, donec retribuas mihi.

His tot, ac tantis exemplis satis apparet in bonis meritis nonnullam fiduciam reponi posse, addidi autem: Modò superbia caueatur. Quoniam si quis in propriis meritis ita consideret, ut ea se à se, non ex gratia Dei habere crederet, vel ceteros praese despiceret, aut maiora se merita habere existimaret, quam reuera haberetis non tam in spem erigeretur, quam in superbiae barathrum praecipitaretur.

Possè autem in meritis spem aliquam poni, si vera sint merita, & sobriè id fiat, probari potest hac etiam ratione, quoniam sicut misericordia Dei, ita etiam bona merita sunt vera salutis causa; licet autem confidere in omni vera causa, quae ad finem optatum, & speratum consequendum, cognoscatur idonea. Nam & in rebus corporalibus agrorum rectè confidit non solum in arte, & industria medici, sed etiam in medicamentorum virtute, & efficacia. Neque hoc est confidere in propria virtute, sed in Deo, & eius gratia, cuius sunt munera omnia bona merita.

Sit tertia propositio: Propter incertitudinem propriae iustitiae, & periculum inanis gloriae tutissimum est, fiduciam totam in sola Dei misericordia & benignitate reponere.

Explico propositioem, non enim ita accipienda est, quasi non sit homini totis viribus studendum operibus bonis, aut non sit in eis confidendum, quasi non sint vera iustitia, aut iudicium Dei sustinere non possint; sed hoc solum dicimus tutius esse, meritorum iam partem, quodam modo obliuisci, & in solam misericordiam Dei respicere. Tum, quia nemo absque reuelatione certè scire potest se habere vera merita, aut in eis in finem vsque perseveraturum: tum, quia nihil est facilius in hoc loco tentationis, quam superbiam ex consideratione bonorum operum gigni.

Probatur igitur propositio testimoniis illis, quae aduersarij contra merita operum adferre solent. Nam quod ait Daniel, cap. 9. Non in iustificationibus nostris prosteruimus preces nostras ante faciem tuam, sed in misericordiis tuis multis. Et quod ipse Dominus admonet Lucæ 17. Cum feceritis haec omnia, quae praecpta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus; hoc solum probant, quod nos dicimus, tutum esse in sola misericordia Dei, & non in operibus nostris fiduciam collocare. Quod etiam testantur publicae preces, quas Ecclesia Catholica ad altare fundere solet. Nam in collecta Dominica, quae Sexagesima dicitur, sic orat Ecclesia: Deus, qui conspicias, quia ex nulla nostra actione confidimus, &c. Item in collecta secreta Dominicae Adventus: Vbi nulla suppetunt suffragia meritorum, tuis nobis succurre praesidiis. Item in canone post consecrationem: Intra quorum nos confortium non estimator meriti, sed veniae quasumus, largitor admittit.

Similia passim leguntur in Patribus: sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 21. in Genes. ante medium: Oportet, inquit, in virtute, & rectè factis spem salutis habere, imò neque in illis multum de se sentire, sed tunc magis humilem, & modestum esse, cum magnas virtutum diuitias congerere possumus. Sic enim & ipsi collectas diuitias custodiemus, & gratiam Dei nobis conciliabimus. Etenim propter hoc & Christus discipulis dicebat: Cum feceritis haec omnia, dicite, serui inutiles sumus. Item homilia tertia in illud: Elatum est cor Ozia, sub initium: Nihil, inquit, perinde gignit superbiam, ut bona conscientia, nisi aduigilemus. Vnde & Christus sciens quod post benefacta nos hic morbus adoriatur, dicebat discipulis, cum omnia feceritis, dicite, serui inutiles sumus. Item homil. 3. in Matth. Noli, inquit, mercedem reposcere, ut accipias mercedem. Tu saluari te per gratiam confitere, ut se ille tibi debitorè fateatur; nec modò pro operibus tuis, sed etiam pro hac equanimitate. Quando enim aliqua praecclare fecerimus, habemus cum debitorem ob res benè gestas: quado verò nihil arbitramur nos operatos egregrum, amplius etiam ob talem meremur affectum, quam propter opera ipsa,

qua fecimus. Minimum itaque de se sensisse, tam magnum est, quam maximas res fecisse.

Sanctus Ambrosius, vt in eius vita scribit Paulinus, sub mortem ita loquutus fertur ad ciues Mediolanenses: Non sic vixi, vt me pudeat inter vos viuere: nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus. Quae verba sanctus Augustinus (vt in eius vita Possidonius refert) vehementer mirari, & laudare solebat; idem siquidem Ambrosium dixisse affirmabat: Nec mori timeo, quia bonum Dominum habemus, ne crederetur praesidens de suis purgatissimis moribus praesumpisse. Sciens enim Ambrosius examem aequitatis diuinae, magis de bono Domino, quam de suis meritis confidebat.

Ipse quoque S. August. lib. 3. contra Cresconium, cap. 80. Ad existimationem, inquit, hominum magna testium, qui me nouerunt, suppetit copia: ad Dei vero conspectum sola conscientia, quam contra vestras criminationes cum intrepida geram; non me tamen sub oculis omnipotentis iustificare audeo, magisque ab illo effluentem misericordiae largitatem, quam iudicis summum examen exspecto.

Sanctus Gregorius lib. 9. Moral. c. 17. Si scimus, inquit, bona quae agimus, ad elationem ducimur; si nescimus, minime seruamus. Quis enim aut de virtutis suae conscientia non quantumtuluncumque superbiat? aut quis rursus bonum in se custodiat, quod ignorat? sed contra utraque quid superest, nisi vt recta quae agimus, sciendo nesciamus, vt haec & recta estimemus, & minima, quatenus & ad custodia sensisset animam scientia re-stituitur, & in tumorem non eleuet estimatio minorationis.

Sanctus Bernardus serm. 9. in Psal. Qui habitat. Prae-ferat, inquit, alter meritum, sustinere se iacet pondus diei, & estus; mihi adhaerere Deo bonum est, ponere in Domino Deo spem meam. Item in Cant. serm. 68. Perniciosa paupertas penuria meritorum: praesumptio autem spiritus fallaces diuitia. Et idem diuitias & paupertatem ne dederis mihi Domine, ait Sapiens, Felix Ecclesia cui nec merita sine praesumptione, nec praesumptio absque meritis deest. Habet merita, sed ad promerendum, non ad praesumendum. Idem in epist. 42. scribit, vtilissimum esse coram Deo, non iustitiam pratendere, sed misericordiam postulare. Et in epist. 310. quam in ipsa penem morte constitutus, dictauit: Orate, inquit, Saluatorum, vt tempestiuum iam exitum non differat, sed custodiat: curate munitis rotis calcaneam nudum meritis. Vbi sanctus Bernardus ex conscientia bonae vitae optat, non differri diuitias mortem suam: & tamen ad eam non confidebat in meritis, vt existimaret, se nudum esse meritis.

DENIQUE, his accedit ratio manifesta. Vel enim habet homo vera merita, vel non habet; si non habet, perniciosè fallitur, seque ipse seducit, dum in falsis meritis confidit. Itaque enim sunt fallaces diuitiae apud S. Bernardum, quae veras impediunt. Si vero habet, nihil perdit ex eo, quod ipse ea non intuetur, & in solo Deo confidit. Deus enim ea bene nouit, & intuetur, nec irremunerata esse patitur, vt pulchre docet S. Ioan. Chrysol. homil. 38. ad populum Antioche. Habemus igitur quatenus in bonis meritis fidendum, aut non fidendum esse videatur.

CAPVT VIII.

Licitum esse operari bona opera intuitu mercedis aeternae.

ALTEra quaestio est de intuitu mercedis, licet aeternae operari opera bona intuitu mercedis aeternae. Ioannes Caluinus lib. 3. Instit. cap. 16. §. 3. & cap. 18. §. 1. negare videtur operandum esse intuitu mercedis; & quoniam negare non potuit, Scripturas interdum hortari homines ad bonum spe mercedis addit, saltem non esse à tali exhortatione ducendum exordium. In Antidoto quoque Concilij, sels. 6. can. 31. dicit, Apostolum ad Ephes. 1. longè aliam doctrinam tradere de intuitu mercedis, quam Concilium faciat. Fuit etià in Catalonia quidam Bugarius publicè damnatus, vt Bernardus Lutzemburgensis in suo Catalogo refert, quod diceret, opera bona vitari, si fierent intuitu mercedis aeternae.

Contrariam doctrinam tradit Concilium Tridentinum, sels. 6. cap. 11. & can. 31. vbi tamen non dicit Concilium, operandum esse tantum affectu mercedis, vt Caluinus in Antidoto significat, cum contra ipse asserit, non tantum affectu mercedis operandum esse. Haec enim sunt verba Concilij, cap. 11. Constat eos orthodoxae religionis doctrinam aduersari, qui statunt, iustos peccare, si sua ipsorum socordiam excitando, & sese ad currendum in stadio exhortando, cum hoc vt in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur aeternam. Vbi clarè videmus, non tantum, nec praecipue amore mercedis operandum esse ex doctrina Concilij, sed primum quidem propter gloriam Dei. Deinde etiam, propter mercedem felicitatis aeternae. Quam doctrinam ex Scripturis & Patribus, & ipsa naturali ratione probabimus.

PRIMUM igitur Christus ipse Matth. 4. praedicationem suam ita exorsus est: Paenitentiam agite, appropinquabit enim regnum caelorum. Item Matth. 5. Instruktionem Apostolicam ita inchoauit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. A simili spe regni caelorum exordium sumpsit Ioan. Baptista Matth. 3. ab eodem iussit Christus, Matth. 10. vt Apostoli exordirentur. Quid igitur est, quod Caluinus dicit, non esse ducendum exordium à promissione mercedis: vtrum, quare, Christus, & eius praecursor, & Apostoli falluntur, an Caluinus errat?

SECUNDO, habemus Christi non solum exhortationem, sed etiam praecipuum, Matth. 6. Primum querite regnum Dei, & iustitiam eius, & haec omnia adiicientur vobis. Et Luc. 16. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Simile est Apostoli praecipuum 1. ad Cor. 9. Debet in spe, qui arat, arare, & qui irruat, in spe fructus percipiendi.

TERTIÒ, habemus exempla Sanctorum, in Psal. 110. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas propter retributionem. Neque obstat, quod in Hebraeo habetur, לעולם לעולם, legibolam ghabeb, id est, in aeternum finis, siue merces. Nam idem est sensus; est enim ac si dixisset, quoniam merces, quam exspecto, sempiterna erit. Quod exprèsit Ecclesiast. c. 18. cum ait: Ne vereris vsque ad mortem iustificari quoniam merces Dei manet in aeterno. Itaque non solum Septuaginta viri veterunt, propter retributionem: sed etiam S. Hieronymus reddidit, propter aeternam mercedem. Aliud exemplum est ad Heb. 11. Moses grandis factus, negauit se esse filium filiae Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias estimans thesauro Aegyptiorum improprietu Christi, aspicebat enim in remunerationem. Aliud exemplum est ipse Apostoli ad Philip. Ad destinatum persequor, ad brauium supernae vocationis in Christo Iesu.

QUARTÒ, habemus cohortationes Apostoli plurimas. Nam 1. ad Cor. 9. ait: Sic currite, vt comprehendatis. Ad Galat. 6. Bonum autem facientes non desiciamus. Tempore enim suo metemus. Ad Coloss. 3. Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, & non hominibus, scientes quod à Domino accipietis retributionem hereditatis.

Quid autem Caluinus sibi velit, cum contra allegat primum cap. ad Ephesios, penitus nescio. Nihil enim est in eo capite, quod vel imaginè praeseferat argumenti aduersus sententiam nostram. Contra autem illud est, quod Apostolus orat Deum, vt illuminet Ephesiorum mentes, vt sciant quae sit spes vocationis eius, & quae diuitiae gloria hereditatis eius in sanctos. Quae oratio Apostoli eò tendit, vt Ephesij, cognita praemij magnitudine, prompti ad bona opera faciendae, & mala omnia pro Christo ferenda reddantur.

Addamus his etiam testimonia Patrum. S. Cyprianus in libro de exhortatione Martyrij, capite vltimo, posteaquam docuit, quam magnum praemium in caelo Martyres maneant: Haec cogitationes, inquit, quae persecutio potest

vincere?

vincere? quae possunt tormenta superare? Et infra: Haec oportet mente contemplari, & cogitatione, haec die, ac nocte meditari. Si talem persecutionis dies Christi militem inuenerit, vinci non potest virtus ad praemium prompta.

Sanctus Ambrosius in cap. 15. Luc. tractans illud: Quia mercenarij, &c. distinguit bonos mercenarios à malis mercenariis: malos autè esse dicit, qui seruiunt Deo propter lucella bonorum temporalium. Ex quo sequitur, vt boni sint, qui seruiunt propter lucrum mercedis aeternae.

Sanctus Hieronymus lib. 2. in Iouin. differens contra quartam propositionem: Ideo, inquit, Paulus hoc facit, vt plus laborans, plus etiam mercedis accipiat.

Sanctus Augustinus in Psal. 120. super illud: Dominus protectio tua super manum dexteram tuam; Quid est, inquit, nescias sinistra tua, quid faciat dextera tua? id est, quando facis opus bonum, propter vitam aeternam fac. Nam si opus bonum in terra propterea feceris, vt terrae tibi cibum dent, scit sinistra tua, quid faciat dextera tua, misisti dexteram sinistrae. Noli facere, nisi propter vitam aeternam, ideo fac, & securus facies. Hoc enim mandauit Deus.

Sanctus Gregorius homil. 13. in Euangelia: Nec castitas, inquit, magna est, sine bono opere, nec opus bonum est aliud sine castitate. Sed si vtrumque agitur, restat, vt quisquis ille est, spe ad supernam patriam tendat, & nequaquam se à vitijs mundi huius honestate contineat.

Neque desunt ad rem eandem confirmandam optimae rationes. Primum enim, si vita aeterna est finis fidei, & operum iustorum, ad Rom. 6. Habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem vero vitam aeternam. Et 1. Pet. 1. Vt reportetis finem fidei vestrae salutem animarum vestrarum. Quis ambigere potest, liceat ne vitam aeternam intueri, atque ad eam opera bona dirigere, cum certò constet, finem spectandum esse inter operandum, atque ad eum media omnia esse referenda?

Deinde, si licet propter metum gehennae continere manum, & oculos, & cor ipsum à peccato, & mandata legis implere, vt in 1. lib. probatum est, cur non magis licebit idem facere propter spem felicitatis aeternae?

Adhaec, non vitiantur poenitentia, & Sacramento percepto, cum ista sunt causa obtinendae gratiae Dei, cur ergo vitiantur opera bona, si fiant causa obtinendae beatitudinis, quae est gratia consummata, atque perfecta?

POSTREMO, licet omnium consensu in operibus temporalibus spectare temporalem finem, vt pharmacum sumere gratia sanitatis, arare, & ferere spe fructus percipiendi; currere, vel decurrere in stadio causa obtinendae victoriae. Cur igitur non liceat in opere spiritali, in cursu, & certamine ab ipso Deo proposito, ad brauium supernae vocationis attendere?

CAPVT IX.

Soluuntur obiectiones.

NOBIS argumenta, quae contra obiiciuntur, aliquid probant. Primum obiicitur testimonium Domini, qui Io. 10. mercenarios reprehendit. Secundo, Additur testimonium S. Bernardi in lib. de diligendo Deo, sic loquentis: Non sine praemio diligitur Deus, & si absque praemij intuitu diligendus sit. Vacua namque vera caritas esse non potest, nec tamen mercenaria est. Tertio testimonium S. Thom. qui in 2. 2. q. 19. artic. 4. ad 3. scribit, amorem mercenarium cum vera caritate non posse consistere. Quarto, quod seruile, ac fordidum videatur operari propter mercedem. Quinto, quod Deus amore amicitiae, non amore concupiscentiae diligendus sit.

Ad Primum, Secundum, & Tertium Respondeo, Mercenarios proprie non vocari, nisi qui mercedem solam, aut praecipue intuentur. Isti enim sunt, qui si merces nulla praesto esset, Domino non seruirent. Isti etiam sunt, qui viso lupo fugiunt, & dimitunt oues; quoniam non

pertinet ad eos de ouibus, id est, non ouium salutem, sed propriam tantum vtilitatem propositam habent. Hos igitur Dominus reprehendit: nec non S. Bernardus, & S. Thomas. Nos vero non dicimus, in bonis operibus solam, aut praecipue spectandam esse mercedem; sed Deum eiusque gloriam, tanquam vltimum finem; mercedem autem, vt finem secundarium, qui propter Deum, eiusque gloriam expetatur. Cupinus enim Deum videre, atque ex ea visione felices effici, vt tantò ardentius, & securius Dominum diligamus.

Ad Quartum Respondeo, seruile, ac fordidum esse intueri mercedem opere ipso, & labore viliozem. Quod faciunt, qui propter temporalia lucra praecipue, Deo seruiunt, aut Ecclesiastica, & spiritalia ministeria obeunt. At spectare mercedem eminentissimam, quae in ipsius Dei visione consistit, non potest esse fordidum, aut seruile, sed nobilissimum, ac regium. Et quamuis ne ipsa quidem vita aeterna sit appetenda, plusquam Dei gloria, & vitiosus amor esset, magis beatitudinem propriam amare, quam Deum, tamen incomparabiliter turpius & periculosius est, temporalem mercedem intueri, quam aeternam, non solum quoniam (vt diximus) merces temporalis opere ipso vilior est, sed etiam quoniam temporalis mercedis amor impedit amorem Dei, reuocat à Deo, implicat terrenis: amor autem mercedis aeternae, quae in Dei visione posita est, cum Deo coniungit, auellit à rebus terrenis, purgat animam à prauis cupiditatibus, excitat ad solidam mandatorum Dei. Vnicuique vix contingere solet, vt aliquis ardentem appetat videre Deum, nisi quia ardentem amat ipsum Deum amore amicitiae, ita vt cupiat eum videre, quia diligit eum, non quia diligit se.

Atque hinc est, quod Sancti, cum detestatur amorem mercenarium, semper loquuntur de amore temporalium commodorum. Vide sanctum Ambrosium lib. 7. in Lucam, in cap. 15. sanctum Hieronymum lib. sexto in Ilaiam, prope finem, sanctum Augustinum tractatu 46. in Ioannem, sanctum Gregorium homilia 14. in Euangelia. Hinc etiam sanctus Bernardus in lib. de diligendo Deo dicit: Anima amans Deum, aliud praeter Deum, praemium non requirit, aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.

Ad Quintum Respondeo, Amorem concupiscentiae proprie dici, cum potissimum quis diligit alterum propter se, non propter illum. Nam si quis diligit amicum, praecipue propter ipsum, etiam si secundario mercedem operis ab illo expectet: non est amor concupiscentiae, sed amicitiae.

CAPVT X.

Ad meritum constituendum requiri liberum voluntatis arbitrium.

SEQUITUR Altera pars disputationis de merito, in qua discutiendum est, quae sint, & quot necessariae conditiones, vt aliquod opus dici possit vere, ac proprie meritorium felicitatis aeternae. De hoc enim potissimum quaerimus. Videntur autem Septem omnino conditiones requiri, quarum tres conceduntur ab omnibus, aliae quatuor in controuersia sunt.

PRIMA conditio est, vt sit opus bonum. Mala enim opera merentur quidem, sed poenam, non praemium. Quae mala sunt, non coronat Deus: inquit Augustinus de grat. & lib. arb. c. 6. Nos autem de bonis meritis hoc loco differimus. Altera conditio est, vt opus illud bonum fiat in obsequium Dei. Meritum enim relationem dicit ad mercedem ab alio accipiendam, proinde qui meretur, apud alium meretur. Tertia, vt qui meretur, sit viator. Nam in hac vita stadium est, & praesidium, in alia brauium, & corona. Sed de hac conditione vide infra ca. 14. vbi agitur de conditioe sexta. Quarta, vt opus sit non solum bonum, sed etiam liberum. Quinta, vt qui meretur, sit amicus, & gratus Deo. Sexta, vt intercedat promissio.

Septima, ut opus ex caritatis virtute procedat.
 Omnis igitur tribus prioribus, de quibus nulla quaestio est, examinare incipiamus Quartam, sed quamvis non desint, qui doceant libertatem arbitrii ad merendum non esse necessariam; id enim sensisse Robert. Olchor, testatur Io. Picus in Apologia quaest. 8. tamen communis Theologorum sententia contrarium habet, ut perspicuum est ex sancto Thoma 1.2. quaest. 114. art. 1. & ex Doctoribus ceteris in 1. Sentent. dist. 17. & in 2. dist. 27. & in 3. dist. 18.

Potest autem haec sententia vera, atque communis probari Primò ex diuinis literis utriusque testamenti. Nam Ecclesiastici 31. cum dictum esset: *Qui potuit transgredi, & non est transgressus, sacer malum, & non fecit: cōtinuò addit meritū. Ideo stabilita sunt bona illius, & cleemosynas illius enarrabit omnis Ecclesia sanctorum.* Et Apostolus 1. ad Cor. 9. *Si volens, inquit, hoc ago, mercedem habeo, si autē inuitus, dispensatio mihi credita est.* Et 2. ad Cor. 9. *Vnusquisque prout destinauit in corde suo, non ex tristitia, aut ex necessitate. Nilarem enim datorum diligit Deus.*

Secundo, Idem probatur ex Patribus, quorum testimonia plurima attulimus in 7. lib. de gratia, & libero arbitrio Ex quibus paucissima adscribemus, quae magis proprie ad rem praesentem faciunt.

Sanctus Iustinus in Apologia prima circa medium: *Neque enim, inquit, qui aliquam horum laudem dignum esset, nisi illi (homines videlicet) vitamque in partem conuertere, & quasi scelerare possent.*

Sanctus Irenaeus lib. 4. cap. 71. *Qui operantur, inquit, bonum, gloriam & honorem percipiunt, quoniam operati sunt bonum, cum possent non operari illud.*

CLEMENS Alexandrinus lib. 1. Strom. circa mediū: *Sed, inquit, nec laudes, nec vituperationes, nec honores, nec supplicia iusta sunt, si anima non habeat liberam potestatem & appetendi, & aggrediendi.*

Sanctus Basilius in orat. quod Deus non sit auctor malorum: *Deo, inquit, non est gratum, quod coactum, sed quod ex virtute recte geritur. Virtus autem ex voluntate, & non ex necessitate fit. Voluntas autem ex his, quae in nobis sunt, dependet. In nobis autem est liberum arbitrium.*

Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 2. in Genes. *Nōne, inquit, manifestum est, sua quemque voluntate vel malitiam, vel virtutem eligere? nam nisi ita esset, & naturae nostrae potestas in ista esset, neque illos primis, neque istos premia virtutum accipere oportebat. Verum quia in nostra voluntate totum (post gratia Dei) relictum est, ideo & peccantibus supplicia propofita sunt, & bene operantibus mercedes, & premia.*

Sanctus Cyrillus lib. 2. in Ioan. ca. 54. *Liberum, inquit, arbitrium hominis bis verbis ostendit. qui ad alterutrum secundam animi sui iudicium potest proficisci. Sic enim iuste laudē, si bene agimus, & contraria, si mala committimus, inuenimus.*

TERTULLIANVS lib. 2. in Marcione, ante mediū: *Ceterū, inquit, nec boni, nec mali merces in re praesentibus ei qui aut bonus, aut malus necessitate fuisse inuēus, non voluntate.*

Sanctus Hilarius in Psalmum secundum: *Quid, inquit, honoris, ac praemij bonitatis necessitas mereretur, cum malos nos esse vis quaedam inferta non sineret? voluntati ergo promissa bonitas est, ut praemij sibi voluntas bonitatis acquireret.*

Sanctus Hieronymus lib. 2. in Iovinianum: *Liberi arbitrii nos cōdidit Deus, nec ad virtutes, nec ad vitia necessitate trahimur. Alioquin ubi necessitas, nec corona, nec dānatio est.*

Sanctus Augustinus libro 1. de libero arbitrio, capite primo: *Deinde, inquit, illud bonum, quo commodatur ipsa iustitia in damnandis peccatis, recteque factis honorandis, quo modo esset, si homo voluntatem non haberet liberam? non enim recte factum, aut peccatum esset, quod non fieret voluntate, ac per hoc & poena iniusta esset, & praemium, si homo voluntatem non haberet liberam.*

Sanctus Paulinus in epist. 2. ad Severum: *Quae nobis, inquit, est gratia si in alieno tantum fideles fuerimus, nisi de*

A *proprio seruiamus, id est, de libero voluntatis arbitrio?*
 Sanctus Bernardus serm. 81. in Cant. *Vbi, inquit, non est libertas nec meritum. Propterea quae sunt carnis ratione animalia, nihil merentur, quia sicut deliberatione, ita & libertate carum.*

TERTIO, idem probatur rationibus, Primū enim res multae, ut sol, Luna, campi, vineae, horri, iumentā, pecora, maxima nobis commoda praesentant, & tamen non dicuntur proprie de nobis bene mereri, quia non liberè agunt, nec possunt aliud facere, quàm quod faciūt. Deinde, meritū debetur merces; debitum autem non oritur, nisi ex eo, quod vnus dat alteri, quod suum erat. Nam si rem non suam, sed alienam daret, nihil ei deberetur: nihil autem proprie nostrum est, nisi quod pro arbitrio possumus facere, vel omittere. Ista enim in nostra potestate sunt, & horum dominium proprie habere dicimus. Denique mala opera, nisi liberè fiant, poenam nullam merentur: igitur nec bona opera praemium merebuntur, nisi liberè facta fuerint.

CAPVT XI.

Soluntur obiectiones.

SED contra doctrinam capitis superioris obieci solet, quod meritum ex acceptatione dependeat, & possit Deus ad vitam aeternam acceptare nō solum actiones liberas, sed etiam necessarias, quemadmodum ad Martyrij palmam acceptauit mortem sanctorum Innocentium.

Sed facilis est Responsio; pendet enim meritum ab acceptatione Dei, sed non sola. Et potest Deus acceptare ad vitam aeternam actionem non liberam, sed non ad meritum vitae aeternae. Sancti autem Innocentes priuilegio singulari gloriam, Martyribus debitam, acceperunt, quamvis illam proprie non meruerint: *Si quis, inquit, sanctus Bernardus in ser. de natali Innocentium, eorum apud Deum merita, ut coronarentur, quare & apud Herodē crimina, ut trucidarentur. An forte minor Christi pietas, quàm Herodis impietas, ut ille quidem potuerit innocens neci dare, Christus non potuerit propter se occisos coronare?* Et infra: *Ceterum sic sunt plane Martyres tui Deus, ut in quibus nec homo, nec Angelus meritum inuenit, singularis tua prerogativa gratia eisdem inuenit commendetur.*

Secundo, obieciuntur Christi merita, quae constat fuisse maxima, atque verissima: & tamen Christus non liberè, sed necessariò Deum diligebat, quippe qui beatus erat. Nam meritum omne ex caritate pendere, suo loco demonstratū sumus.

RESPONDEO, Christus simul viator fuit, & cōprehensor: & ideo duplex in eo dilectionis actus inueniri poterat, vnus consequens ad visionem Dei, qui necessarius erat; alter consequens ad cognitionē insulam, qui liber ac voluntarius erat. Vide sanctū Thomā 3. p. q. 19. art. 3. ad 1. Deinde quāuis Christus non posset nō diligere Deum, tamē poterat ex actibus caritatis imperatis, alios facere, alios omittere pro arbitrio, quoadmodū ceteri, tum Angeli, tum homines, qui Deū vident, & ipse etiā Deus, nō possunt quidem peccare, aut Deum nō semper diligere: tamen possunt in aliis multis rebus pro arbitrio agere.

Itaque electionē passionis, qua nos Christus redemit, liberam, voluntariamque fuisse testatur Iſaias ca. 53. *Oblatus est, quia ipse voluit.* Et aperte de merito eiusdem passionis, *Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semet longanum.* Et infra: *Pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & saturabitur, & c.* Et ipse Dominus Ioan. 10. *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam.* Et: *Potestatem habeo ponendi animam meam.*

TERTIA obiectio contra solutionem argumenti superioris; Christus praecipuū habuit à Patre ponendi animam suam; sic enim ipse subiungit Ioan. 10. *Hoc mandatum accepi à Patre meo.* Vnde ad Philip. 2. dicitur: *Factus obediens usque ad mortē.* At Christus peccare nō poterat: igitur non

poterat

poterat non implere praecipuum, ac per hoc electio illa ponendi animam suam, non libera, sed necessaria fuit.

RESPONDEO, Duplex est necessitas, altera interna, altera Externa; necessitas Interna est, cum ipsa potentia naturaliter determinata est ad vnum; vel cum obiectum eam ex necessitate determinat; & haec necessitas impedit libertatem, ac per hoc meriti rationem. Necessitas externa est, cum remanet in voluntate vera indifferentia, & indeterminatio ad vtrumlibet; sed tamen fieri non potest, ut eligat non seruare praecipuum, quoniam regitur, & gubernatur à Deo, qui semper illi obicit ea media ad non peccandum, quae videt eam acceptaturam. Haec necessitas non tollit libertatem, nec meriti rationem, & talis fuit non solum in Christo, sed etiam in iis, qui dicuntur confirmati in gratia.

At si res ita se habet, sicut confirmati in gratia, absolute peccare poterant, quamuis peccaturi non essent, lethaliter saltem, ita & Christus peccare potuit absolute, quamuis peccaturus non esset.

RESPONDEO, Magnum est discrimen inter Christum, & alios confirmatos in gratia. Christus enim, quia Deus, & homo erat, etiā cum viator esset, habebat intra se, vnde peccare non posset. Diuinitas enim, quae humanitatem regebat, vnita erat ipsi humanitati Christi hypostaticè, ac per hoc intrinsecum, & naturale erat Christo, ut non posset peccare etiam secundum humanitatem, & ideo absolute, & simpliciter Christus, etiā ut homo viator (stante hypostatica vnione) peccare non potuit. At ceteri confirmati in gratia, non habent intra se, id est, in suo supposito aliquid, vnde peccare non possint, cum diuinitas, quae eos regit, ad ipsorum suppositum non pertinet. Proinde ipsi in se considerati, absolute peccare possunt, etiam lethaliter, sed sine dubitatione immunes erūt à peccato, si Deus eos in gratia confirmauit.

Quod autem diximus, in voluntate Christi humana fuisse veram indifferentiam ad vtrumque, id est, ad praecipuum obseruationem, & violationem, & necessitatem non peccandi, respectu illius voluntatis, fuisse extrinsecam, nō repugnat his, quae diximus. Nam necessitas non peccandi ipsi voluntati humanae Christi praecise sumptae fuit extrinseca, sed ipsi Christo, etiam ut homo est, fuit intrinseca, & naturalis.

CAPVT XII.

Ad meritum requiri statum gratiae, & adoptionis filiorum.

ALTERA quaestio tractanda est propter quintam conditionem meriti: *Queritur igitur, Vtrum ad meritum vitae aeternae necessario requiratur, ut homo sit iustus, & gratus Deo, & in filium per regenerationem adoptatus.*

Potest autem quaestio Duobus modis intelligi. Primò, Vtrum requiratur eleuatio illa naturae ad statum filiorum Dei, ex parte operum; quia videlicet non possit legem perfecte implere, nisi qui per gratiam iustificatam factus est filius Dei. Secundò, Vtrum requiratur ex parte subiecti, quia videlicet, etiam si quis legem perfecte impleret, tamen non meretur vitam aeternam, nisi esset cleuatus ad statum illum supernaturalem.

Fuit opinio cuiusdam recentioris, cuius multae sententiae à Pio Quinto Pontifice damnatae fuerunt, operibus bonis vitam aeternam deberi, ex eo quod sunt vera legis obedientia, non quia fiant à persona eleuata per gratiam ad statum filiorum Dei. Intelligit verò Doctor ille non solum non esse necessariam eleuationem naturae ex parte subiecti, sed neque ex parte operum. Existimat enim opera verè meritoria vitae aeternae, posse fieri ab homine nondum renato per Baptismum, vel nondum reconciliato per Sacramentum poenitentiae. Itaque ex eius sententia Catechumeni, & poenitentes, ante remis-

A sionem peccatorum seruantes mandata, per auxilium Dei speciale, vitam merentur aeternam.

Contraria sententia communis est, & fuit in Scholis Catholicorum Theologorum. Neque soli nunc in statu naturae corruptae, sed etiā in statu naturae integre Theologi docent necessariū fuisse ad meritum vitae aeternae, ut homo per iustificationis gratiam, & Spiritum inhabitantem adoptaretur in filium, & ad statum quendam supernaturalem, & diuinum eueheretur. Vide Magistram, & Theologos in 2. Sent. dist. 24. 27. 28. & 29.

Arque hanc ipsam sententiam esse Concilij Trident. ac per hoc Ecclesiae vniuersae, certum est sess. 6. ca. 16. vbi Concilium docet, vitam aeternam esse gratiam, misericorditer filijs per Christum promissam, & simul mercedem bonis eorum operibus fideliter ex Dei promissione reddendam. Idem constat ex can. 32. vbi Concilium declarat, opera meritoria illa esse, quae sunt à iustificatis per gratiam Dei, ut sunt viuia Christi membra.

Denique extat Bulla Pij Quinti Pontificis, à Gregorio XIII. renouata, in qua damnantur haec duae propositioes. *Pelagij sententia est, opus bonum contra gratiam adoptionis factum, non esse regni caelestis meritorium. Opera bona à filijs adoptionis facta, non accipiunt rationem meriti ex eo, quod sunt per spiritum adoptionis inhabitantem corda filiorum Dei, sed tantum ex eo, quod sunt conformia legi.* Nos igitur probabimus, gratiam adoptionis ad meritum constituendum requiri, variis argumentis, quorum aliqua ostendent, eam gratiam esse necessariam ex parte operum, alia ex parte subiecti.

Probat igitur haec sententia Primò ex diuinis literis. Gen. 4. *Respexit Deus ad Abel, & ad munerā eius.* Notat sanctus Gregorius lib. 22. Moralium, cap. 12. hoc ideo dictū esse, quia Deus non habet gratum offerentem propter munera, sed munera propter offerentem. Neque intelligit propter solam intentionem offerentis, sed propter bonitatem, & puritatem, dicit enim, debere ab omni malitia esse purgatum, qui cupit, ut sua munera Domino placeant. Ioan. 15. *Manete in me, & ego in vobis, sicut palmas non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite, sic & vos, nisi in me manseritis, ego sum vitis, & vos palmes; qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Requiritur igitur ad fructum, id est, ad bona opera faciendā, non quaeunque gratia, sed ea, quae facit hominem esse viuum membrum corporis Christi. Idem enim est, esse palmitem vitis, & membrum corporis.

Ad haec Scriptura passim docet, regnum caelorum esse gloriam, & hereditatem filiorum, Ioan. 8. *Seruus nō manet in domo in aeternum, filius manet in aeternum, quod si vos filius liberauerit, verè liberi eritis.* Rom. 8. *Accepistis spiritum adoptionis filiorum. Si autē filij, & haeredes.* Et infra: *Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatē gloriae filiorum Dei.* Galat. 3. *Itaque iam non est seruus, sed filius; quod si filius, & haeres per Deū.* Et infra: *Sed quid dicit Scriptura? Eūce ancilla, & filium eius. Non enim erit haeres filius ancilla cum filio libera.* Similia habentur ad Ephes. 1. ad Coloss. 3. ad Tit. 3. ad Hebr. 1. 1. Pet. 1. & alibi, vbi vita aeterna dicitur hereditas, quae proprie ad filios pertinet. Non igitur qui seruus est, vitam aeternam vllis meritis obtinere poterit, non enim hereditas merces est seruorum, etiam si annis mille seruiert, sed propria portio filiorum. Quare sine dubio necessaria conditio ad meritum vitae aeternae est regeneratio, & adoptio filiorum Dei.

PRÆTEREA, Scriptura testatur ita fundari meritum in amicitia cum Deo, ut statim atque aliquis Deum offendit, amittat omnia bona merita. Ezechielis 18. *Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes iustitiae eius non recordabuntur.* Et Iacobi 2. *Si quis totā legem seruauerit, offendat autem in vno factus est omnium reus.* At si merita non penderent à statu, & qualitate personae, sed à sola obedientia legis, nō deberet is, qui Deum of-

sendit, amittere bona merita per obedientiam legis antea parata. Quemadmodum qui laboravit in colenda vinea alicuius certa mercede conductus, non perdit mercedem suam, si forte inimicus fiat domino vineæ, non enim meritum illud in amicitia, sed in solo opere, & labore fundatur. Igitur meritum vitæ æternæ, quod statim perditur, cum quis Deum ad iracundiam prouocat, non in solo opere, sed etiam in amicitia, & dignitate personæ fundamentum habet. Atque hinc est, quod Scriptura vitam æternam diligentibus Deum promissam esse testatur, Ioan. 14. 1. Corinth. 2. 2. Timoth. 4. Iacobi 1. & alibi.

Probatur Secundò eadem veritas testimonio sancti Augustini, qui in lib. 1. ad Bonifacium, contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 2. *Non viuunt* (inquit) *rectè homines nisi effecti filij Dei. Et non sunt homines filij Dei, nisi per regenerationem, in qua remittuntur peccata, & infunditur gratia gratum faciens.* Item lib. 1. ad Simplicium, quæst. 2. *Sed in quibusdam* (inquit) *tanta est gratia fidei, quanta non sufficit ad obtinendum regnum cælorum. sicut in Catechumenis, sicut in Cornelio, antequam sacramentorum participatione incorporaretur Ecclesiæ.*

Neque solùm in statu naturæ corruptæ, sed etiam in statu naturæ integræ agnoscit Augustinus gratiæ necessitatem ad bona merita comparanda. Sic enim ait in Enchiridio, capite 106. *Quamuis sine gratia nec tunc ullum bonum meritum esse potuisset.* Non loqui autem Augustinum de aliqua gratia auxilij generalis, vel etiam specialis trãsentis, sed de ipsa caritate infusa, & inherente, perspicuum est ex libro 12. de ciuitat. Dei, cap. 1. vbi de sanctis Angelis loquens: *Cum amore* (inquit) *casto eos creauit, simul in eis & condens naturam, & largiès gratiam.* Et mox: *Constitutum est igitur, cum debita laude creatoris non ad solos sanctos homines pertinere, verum etiam de sanctis Angelis posse dici, quod caritas Dei diffusa sit in eis per Spiritum sanctum, qui datus est eis.* Illa igitur gratia, sine qua nec tunc (id est, in statu naturæ integræ hominũ, vel Angelorum) vllum bonum meritum esse potuisset, est caritas Dei diffusa per Spiritum sanctum, qui datus est eis.

Huc etiam pertinent, quæ diximus in 2. libro de Iustificatione, vbi probauimus iustificari hominem, per iustitiam habitualem, id est, per gratiam gratum facientem, inherentem, & permanentem. Nam vt idem Augustinus ait in libro de fide, & operibus, cap. 14. *Sequuntur bona opera hominem iustificatum, non procedunt iustificandum.* Et in libro de Spiritu, & litera, cap. 29. *Per Spiritum incorporatus, factisque membrum eius, potest quisque, illo incrementum intrinsecas dante, operari iustitiam.*

Probatur Tertio rationibus, Prima ratio, Visio Dei, in qua propriè vita æterna consistit, res est non modo supernaturalis, sed vsque adeò naturam omnem creatam excedit, vt nec agnosci, nec appeti, nec cogitari possit, nisi Deo ipso reuelante: *Oculus non vidit* (inquit Apóstolus Iesaiam citans, 1. Cor. 2.) *auris non audiuit, in cor hominis non ascenderunt, qua preparauit Deus diligentibus se.* Atqui ad finem supernaturalem, & diuinum requiruntur opera supernaturalia, & diuina, præsertim cum Deus omnia sapienter, suauitèrque disponat. Non potest autem diuina, & supernaturalia opera facere, nisi prius ipse diuinus, & supernaturalis efficiatur, vt S. Dionysius ratiocinatur, in libro de Ecclesiastica Hierarchia, cap. 2, part. 1. debet igitur homo per gratiam inherentem, & Spiritum inhabitantem euehi ad consortium diuinæ naturæ, vt opera diuina, id est, vitæ æternæ meritoria facere valeat. Atque hæc est ratio sancti Thomæ, sancti Bonauenturæ, & aliorum illustrium Theologorum.

Secunda ratio, si merita non penderent à statu, & dignitate personæ, sed solùm ab ipso opere, siue legis obediencia; certè merita Christi non essent infiniti pretij, neque multò essent maiora, quàm cæterorum iustorum: nam vbi solùm spectatur opus, nihil interest, vtrum

qui operatur sit rex, an miles, nobilis, vel ignobilis, probus, aut improbus: At certum est opera Christi fuisse infiniti pretij, quandoquidem propitiatio fuerunt, pro peccatis totius mundi, & copiosa fuit apud eum redemptio, igitur dignitas personæ plurimum confert ad valorem meriti. Et confirmatur hæc ratio, nam de Christo nullus Catholicus negare audebit, quin eius merita fuerint maximi pretij propter dignitatem personæ. Nam (vt alia nunc omittam) extat epistola decretalis Clementis VI. quæ incipit, *Vnigenitus*, in quo docemur guttam vnam sanguinis Christi propter infinitam personæ dignitatem ad totius mundi redemptionem sufficere potuisse. At nõ dissimilis esse debet ratio meriti in capite, & membris: Igitur sicut Christi meritum, ita etiam merita iustorum aliorum vim accipient à dignitate personæ.

Tertia ratio. Si non requiritur ad meritũ adoptio, & regeneratio; certè poterit homo ante remissionem peccati per auxilium Dei speciale mereri vitæ æternam, id verò tametsi ab aduersario concedatur, non solùm est falsum, sed etiam repugnantiam continere videtur. Nam idem ipse merebitur vitam æternam, & mortem æternam. Reus enim erit mortis æternæ propter peccata olim admilla, & nondum remissa; & simul ius habebit ad vitam æternam propter bona merita per legis obedientiam acquisita. Mereri autem simul vitam æternam, & mortem æternam repugnantiam includit, quoniam mors æterna carentiam significat vitæ æternæ, proinde qui talis esset, deberet viuere in æternum, & non viuere in æternum; mori in æternum, & non mori in æternum.

Quarta ratio, si posset qui nondum regeneratus est, vitam æternam operibus suis verè mereri: certè posset etiam gratiam iustificationis propriè mereri. Nam si mereri potest gloria, quæ est gratia consummata, cur mereri non poterit gratia, quæ est gloria inchoata? At gratiam iustificationis, id est, iustitiam ipsam, per quam formaliter iustificamur, non cadere sub meritum propriè dictum, Theologi omnes consentiunt, & ipsum Concilium Tridentinum, discretis verbis affirmat, sess. 6. cap. 8. Vnde etiam S. Augustinus, in epist. 105. ad Sixtum scribit, vitam æternam in scripturis appellari mercedem, & gratiam: ipsam autem iustitiam nunquam appellari mercedem, sed solùm gratiam.

CAPVT XIII.
Soluuntur obiectiones.

Sed iam argumenta, quæ contra obiiciuntur breuiter diluamus. Prima obiectio, Scriptura diuina promittit vitam æternam obedientiæ legis, Ecclesiastici 15. *Si volueris mandata seruare, conseruabunt te.* Et Matth. 9. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Non autem dicit, si vis ad vitam ingredi, cura vt adopteris in filium.

Respondet; Imo hoc ipsum scriptura manifestè clamat, cum ait Ioan. 3. *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei.* Et Rom. 8. *Viuitificat corpora nostra propter inhabitantem spiritum eius in nobis.* Et ad Titum 3. *Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, &c.*

Sed intuendum est in scripturis sanctis ad quos dirigatur oratio. Nam cum infidelibus scripture loquuntur, non tam opera bona, quàm fidem, & Baptismum prædicant: cum autem alloquuntur fideles, atque regenitos, non ampliùs fidem, & Baptismum, sed opera, & legis obedientiam docent. Quod etiam nobis faciendum esse, vt videlicet aliter fideles, aliter impios adhortemur, monet S. Augustinus in libro de natura, & gratia, cap. 68. Dominus igitur apud Mattheum, & Ecclesiasticus, legis obedientiam tanquam viam ad vitam proponunt, quoniam fidelibus loquuntur.

Adde,

Adde, quòd si quis omnia mandata integrè obseruaret, sine dubio saluaretur. Sed inter omnia est etiam illud primum, & maximum de dilectione Dei super omnia, quod ab hominibus nondum regenitis perfectè obseruari non potest. Actus enim dilectionis Dei super omnia vel non potest haberi, nisi per gratiam gratum facientem, & spiritum cor inhabitantem; vel si potest haberi per auxilium Dei speciale, continuo ad eum tanquam ad vltimam dispositionè sequitur infusio gratiæ iustificantis, & regenerantis, atque in filium Dei adoptantis.

Septima obiectio, Apóstoli Petrus & Paulus, ille Actor. 10. iste ad Roma. 2. docent, Deum non accipere personas, sed gloriam, & honorem tribuere omni operanti bonum. Non igitur requiritur ad meritum vitæ æternæ exaltatio naturæ ad esse quoddam supernaturale, sed sola obedientia legis.

Respondet, sæpe iam diximus cum sancto Augustino, lib. 2. contra duas epist. Pelagianorum, capite 7. acceptionem personarum vitium esse contrarium iustitiæ, noui misericordiæ, vel liberalitati, proinde in iudice locum habere, non in eo qui sua liberaliter donat. Deus igitur in iudicio non accipiet personas, sed vnicuique reddet secundum opera sua. At opera bona nascuntur ex gratia, & iustificatione, ac regeneratione præcedente, quam gratiam Deus non vt iudex reddit, sed vt Princeps liberalis donat. Itaque etiam in iudicio Deus non respiceret personæ dignitatem, sed solam obedientiam legis, adhuc necessaria esset exaltatio illa naturæ ad esse quoddam supernaturale, quoniam sine illa merita vitæ æternæ haberi non possunt.

Sed addo non esse acceptionem personarum, si iudex præmia distributurus dignitatem personæ consideret, quando ex ipsa dignitate meritum pèdet. Accipere enim personam non est attendere ad quamuis qualitatem personæ, sed ad eam, quæ ad causam nihil pertinet. Nam si fortè lex sit, vt soli filij nobilium currant ad brauium aliquod à Rege propositum; non accipiet personam Iudæi, si non solùm celeritatem cursus, sed etiam nobilitatem considerabit. Sic igitur cum vita æterna sit brauium solis iustis, & bonis, & in filios Dei adoptatis propositum, non accipiet Deus personas, cum has personæ qualitates attendit; sicut acciperet si consideraret, an qui benè operantur sint Græci, vel Iudæi, liberi, an serui, masculi, an femine, & ideo nominatim Apóstoli cum dicunt, Deum non accipere personas, mentionem faciunt Iudæi, & Græci. Quam rem sæpè repetunt, & inculcant, quoniam Iudæi existimabant se solos ad regnum Dei, & gratiam pertinere.

Tertia obiectio, Concilium Arausicanum, can. 18. docet, deberi mercedem bonis operibus, si fiant; sed gratiam, quæ non debetur, præcedere, vt fiant. Non igitur requiritur ad meritum aliqua exaltatio naturæ, sed sola gratia benè operandi.

Respondet, Gratia benè operandi, & gratia adoptans homines in filios Dei, & exaltans, in consortium diuinæ naturæ, vna atque eadem est, nimirum caritas infusa in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Illa enim si consideretur vt virtus, dicitur gratia benè operandi, si consideretur vt forma inherens in animâ, eamque formatam, & diuinam reddens, dicitur gratia adoptionis filiorum. Quare idem Concilium, can. vlt. dicit, debere homines per baptismum regenerari, vt possint legem implere sicut oportet.

Quarta obiectio, S. Augustinus lib. 1. de libero arbitrio, cap. 6. dicit lege naturæ constitutum esse, vt boni beatam, mali miseram vitam ducant.

Respondet, non dicit Augustinus, lege naturæ, sed lege æterna. Nec loquitur de vita beata, quæ in Deivisione consistit, sed de vita beata in genere. Itaque sententia sancti Augustini hæc est, lege æterna, & immuta-

bili constitutũ esse, vt boni benè, & mali malè recipiant: & siquidem boni sint bonitate supernaturali, supernaturalem beatitudinè consequantur; si tantum boni sint bonitate naturali, simili etiam beatitudine sint beati.

Quinta obiectio, S. Augustinus in lib. de natura, & gratia, cap. 2. *Natura* (inquit) *humani generis ex illius vnius præuaricatoris carne procreata, si potest sibi sufficere ad implendã legem, perficiendãq; iustitiã, de premio debet esse secura, hoc est, de vita æterna, etiamsi in aliqua gente, aut in aliquo superiori tẽpore fides eã latuit sanguinis Christi. Non enim est iniustus Deus, qui istos fraudet mercede iustitiæ.* Hoc enim loco videtur S. August. refellere sententiã Pelagianorum, qui dicebant hominè posse suis viribus legem implere, & tamen egere gratia adoptionis, & regenerationis, vt regnũ cælorum valeat obtinere. Sequitur autem ex hac refutatione, S. Augustinum in ea sententia fuisse, vt existimaret non esse opus gratia adoptionis, & regenerationis, ad regnum cælorũ obtinendum, sed solùm gratia, quæ iuuaret ad implendam legem, perficiendamque iustitiam. Ac per hoc meritum pendere simpliciter ex obedientia legis, non ex dignitate personæ.

Respondet, Propositio conditionata sancti Augustini verissima est: videlicet, si homo sine fide Christi possit suis solis viribus implere legem, de præmio vitæ æternæ debet esse securus. Sed non inde sequitur, non esse necessariam gratiam adoptionis ad meritum. Nam (vt idem Augustinus docet, loco citato) id est (lib. 1. ad Bonifacium, cap. 2.) non viuunt rectè homines, ac per hoc non implent legem, neque iustitiam perficiunt, nisi prius filij Dei efficiantur.

Neque eo loco S. Augustinus refellit Pelagianos, quod existimarent gratiam adoptionis esse necessariam. Huius enim rei in toto eo libro ne meminit quidem; sed tantum refellit errorem cuiusdam, qui naturæ humanæ nimum tribuebat. In aliis quidem locis idem Augustinus Pelagianis tribuit, quod requirerent gratiam adoptionis tanquam necessariam ad capessendam vitam æternam, sed non eos inde reprehendit, quod eam gratiam requirerent, sed quod negarent, eam necessariam esse in paruulis ad peccatum originale purgandum, in adultis ad implenda mandata diuina. Vide quæ scripsimus de hac re in 1. lib. de gratia, & libero arbitrio, cap. 5.

At (inquit) ex hac propositione conditionata sancti Augustini, si homo sibi sufficeret ad implendam legem, perficiendamque iustitiã, de premio (id est) de vita æterna deberet esse securus, sequitur, nõ esse necessariã gratiam adoptionis ex parte subiecti, sed tantum ex parte operis.

Respondet, Id non sequi, quoniam (vt supra diximus) eadem gratia habitualis infusa, quæ perficit subiectum, est etiam principiũ operis. At nõnne posset Deus sine habituali illa gratia eleuante naturam, per solum auxilium speciale id efficere, vt homo legem impleteret, iustitiãque perficeret? Posset quidem, sed non querimus hoc loco quid Deus possit, sed quid velit, & quid faciat. Constat autem nobis ex sacris literis, & ex ipso S. Augustino non viuere homines rectè, nisi filij Dei efficiantur: proinde non sufficere secundum ordinariam Dei legem, siue potentiam, ad bona opera, qualia requiruntur ad meritum faciendã, quodlibet auxilium speciale, sed exigi gratiam illam adoptionis infusam, quæ naturam eleuat ad esse quoddam supernaturale, atque diuinum.

Sexta obiectio, Opus malum ex natura sua meretur pœnam, nec requiritur vt procedat ex habitu destruyente naturam: igitur & opus bonum ex natura sua meretur præmium, etiamsi non procedat ex habitu eleuante naturam.

Respondet, Facilius est peccare, quàm bene agere. Et ideo ad peccandum sufficit libertas arbitrij, ad bonum opus requiritur etiã gratia. Præterea, vt peccato debeat pœna, nulla cõuictio, vel promissio necessaria est:

qui enim alterum lædit, iustitiam violat, & ideo satisfacere tenetur ex iustitia, etiam si nulla promissio intercesserit. At ut bono operi debeat merces ex iustitia, conventio, vel promissio necessaria est. Non enim tenetur vnus alterius obsequium acceptare, nisi conventio interuenierit. Deus autem non promissit mercedem vitæ æternæ, nisi per Christi gratiam regeneratis, & adoptatis, vt passim scriptura testatur.

CAPVT XIV. Requiritur ad meritum vitæ æternæ promissio Dei gratuita.

DISCVTIENDA sequitur conditio Sexta, quam esse diximus promissioem, siue pactum liberale, atque gratuitum. Nam recentior ille doctor, cuius sententiam superioribus duobus capitibus refutauimus; docuit præterea, opera bona ex natura sua esse meritoria vitæ æternæ, ita vt non requiratur pactum aliquod, vel gratuita promissio, ad hoc vt ex iustitia merces vitæ æternæ bonis operibus debeat.

Addit etiam quoddam ex hac ipsa sententia manifestè sequitur, Christum nobis non meruisse vitam æternam, nisi quatenus gratiam benè operandi nobis meruit. Sed verba eius ex Bulla Pij V. Pontificis audiamus; hæc enim est secunda propositio damnata: Sicut opus malum ex sua natura est meritis æternæ meritorium; sic opus bonum ex sua natura, est vitæ æternæ meritorium. Et hæc est vndecima, Quod pie, & iuste in hac mortali vita conuersati vsque in finem, vitam, consequuntur æternam, id non gratia Dei proprie, sed ordinationi naturali statim initio creationis constituta, iusto Dei iudicio deputandum est. Neque in hac retributione bonorum ad Christi meritum respicitur, sed tantum ad primam institutionem humani generis, in qua lege naturali constitutum est, vt iusto Dei iudicio obedientie mandatorum vitæ æternæ reddatur.

Quamuis autem omnibus Ecclesiæ filiis ad has sententias repudiandas satis abundè sufficiat Pontificis Maximi auctoritas: tamen addemus etiam ad maiorem veritatis confirmationem auctoritatem Concilij Tridentini, & rationes ex Scriptura depromptas. Concilium igitur in sexta sess. cap. vltimo. Benè operantibus (inquit) vsque in finem, & in Deo sperantibus proponenda est vitæ æternæ, & tanquam gratia filijs Dei per Christum Iesum misericorditer promissa, & tanquam merces ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus, & meritis fideliter reddenda. Et can. 18. Si quis dixit, iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo fuerint facta, expectare, & sperare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam, & Iesu Christi meritum, si benè agendo, & diuina mandata custodiendo vsque in finem perseverauerint, anathema sit. Hic habemus & promissionem, eamque misericordem, & gratuitam, & Christi merita respectu vitæ æternæ, nobis tanquam filiis donandæ. Sed veniamus ad rationes.

PRIMA ratio, sumitur ex parte ipsorum operum, quæ si considerentur ex natura sua, remota promissione, & dignitate principij operantis, nullam habent proportionem ad beatitudinem illam supernaturalem; proinde non eis debetur ex iustitia merces æternæ vitæ, si ex natura sua tantummodo considerentur. Atque hoc est, quod Apostolus dicit ad Rom. 8. Existimo, quod non sunt cõdignæ passionibus huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et 1. Corinth. 4. Quod in presenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Hæc enim non docet opera bona non esse meritoria vitæ æternæ, sed nõ esse meritoria tanti præmij ex natura sua, sed aliunde, nimirum ex promissione, ex dignitate principij, &c.

Huc etiam pertinent testimonia Patrum, Athanasij in vita sancti Antonij. Nec vniuerso orbi renunciantes, digni aliquid habitaculis possumus compensare cœlestibus. Euse-

A bij Emiffeni, homil. 3. ad Monachos: Totis licet anima, & corporis laboribus desudemus, totis licet obedientia viribus exerceamur, nihil tamen condignum merito pro cœlestibus bonis compensare, & offerre valdebimus. Augustini, in Plal. 93. Quanto labore digna est requies, quæ non habet finem? Si verum vis comparare, & verum iudicare, æterna requies æterno labore rectè emitur. Verum hoc est, sed noli timere, misericors est Deus. Bernardi, in serm. 1. de Annunciatione: Quid sunt merita omnia ad tantam gloriam? Thomæ, in 1. 2. quæst. 114. artic. 3. Si consideretur opus meritorium secundum substantiam operis, & secundum quod procedit ex libero arbitrio, sic non potest ibi esse condignitas, propter maximam inæqualitatem. Cum igitur opera ipsa nostra bona, si per se, & secundum naturam suam tantum considerentur, sint temporalia, & vilia, & nullo modo æqualia premio supernaturali, & sempiterno: certè necesse est, vt addatur eis dignitas aliunde, si ex iustitia merces æternæ vitæ illis reddenda sit.

B SRCVND A ratio sumitur ex parte Dei, qui nulla te indiget, & cuius sunt omnia iure creationis. Hinc enim sequitur, vt non teneatur Deus acceptare opera nostra ad præmium iure reddendum, nisi ipse promissione sua liberali, se antea obligare voluerit. Hinc enim Iob dicit, capite trigesimo quinto. Si iuste egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet? Et Apostolus ad Rom. 11. Quis prior dedit illi, & retribuatur ei? Nam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Et sanctus Augustinus, serm. 16. de verbis Apostoli: Debitor (inquit) nobis factus est Deus, non aliquid accipiendo, sed quod ei placuit promittendo. Aliter enim dicimus homini, debes mihi, quia dedi tibi: Et aliter dicimus, debes mihi, quia promissisti mihi, Deo igitur quid dicimus? Redde mihi, quia dedi tibi? Quid dedimus Deo, quando quod sumus, & quod habemus boni, ab illo habemus? Nihil ergo ei dedimus, non est quemadmodum ista voce exigamus debitorem Dei. Illo ergo modo possumus exigere Dominum nostrum, redde quod promissisti, quia fecimus quod iussisti. Et hoc tu fecisti, qui laborantes iniussisti.

C S. FVLGENTIVS, in prologo librorum ad Monimū: Nam (inquit) & se ipsum sua largitate dignatus est, facere debitorem. Et sanctus Bernardus, in libro de gratia, & libero arbitrio, extremo: Promissum quidè (inquit) ex misericordia, si id tamen ex iustitia persoluendum. Et sanctus Thomas in prima, secunda, quæstione centesima, decima quarta, articulo primo concludit, Deum, cum nobis aliquid debet, non tam nobis debere quàm dispositioni, & promissioni suæ.

D Denique potest institui hæc ratio, Vel debet Deus vitam æternam bonis operibus reddere ex iustitia commutatiua, Vel ex distributiua: ex Commutatiua, igitur requiritur pactum, siue promissio. Neque enim opus, quantumuis eximium & æquale mercedi, potest ex iustitia commutatiua alteri obligare, nisi cõuentio, & pactum ante præcesserit. Nam si quis fortè nõ conductus, sed sponte sua vineam alterius colat, nõ potest iure mercedè exigere, vt omnes nouerunt, etiã si aliqui opus eius mercede dignissimum iudicari posset. Itaque in parabola vineæ, Matth. 20. Operarij quidam tota die ociosi in foro sedere malèbant, quàm ad laborandū in vinea, nisi prius conductorerentur, accedere, & dominus vineæ conuentionem fecisse legitur cum operarijs ex denario diurno.

Si verò ex iustitia Distributiua Deus reddat præmia laborantibus, tunc quoque necessaria est promissio, atque conuentio. Nam in iustitia distributiua non solet exigi pactum, vel promissio saltè expressa, quando Princeps distribuit bona communia; sed planè exigitur, quando propria bona distribuit, vt cum ad certamè brauium sponte proponit. Neque enim debetur velocius currenti certum præmium, nisi promissio pactumque præcesserit. Deus igitur qui non distribuit bona communia, sed propria, sine dubio non tenetur præmia

reddere

reddere laborantibus, nisi quia redditurum se ante promittit.

Quod si quis fortè hic explicari cupiat, Vtrum Deus secundum iustitiam distributiua, an secundum commutatiua bonis hominum meritis sit præmia redditurus, illud breuiter habeat, Substantiam diuini iudicij secundum Distributiua iustitiam fore, Modum autem secundum Commutatiua. Substantiam enim illius iudicij futuram esse secundum iustitiam Distributiua, docet S. Thomas in 1. parte, quæst. 21. art. 1. & lib. 1. contra Gent. 93. Et ratio manifesta est, quoniam Deus, vt summus iudex præmia pro meritis distribuet. Vnde etiam in sacris literis dicitur Deus non esse acceptor personarum, quod vitium, iustitiæ distributiue contrarium esse non dubium est.

Modum autem eiusdem iudicij futurum secundum iustitiam Commutatiua. Docet idem S. Thomas, in 2. 2. quæst. 61. art. 4. ad primum. Et ratio est etiam manifesta, quoniam Deus non solum constituet proportionalem æqualitatem inter merita, & præmia, vt ille plus habeat præmij, qui plus habet meriti, quod proprium est iustitiæ distributiue, sed etiam constituet absolutam æqualitatem inter opera, & merces, vt vnusquisque non minorem habeat mercedem, quàm iusto iudicio mereatur, quod est iustitiæ commutatiue. Et ideo Deus in diuinis literis, nunc se Iudicem fore dicit, qui præmia, pœnalsque distribuat, vt Matth. 25. in parabola de talentis: nunc patrem familias, qui laborantibus mercedem ex conuentione restituit, vt Matth. 20. in parabola de conductis ad vineam pro denario diurno.

Quo enim interest inter iustitiam distributiua, & commutatiua, quod Commutatiua perfectam æqualitatem constituit inter meritum & præmium, Distributiua proportionalem, siue sint absolute æqualia, siue non sint. Neque enim iniustus distributor, Princeps erit, si officium præstantissimum in hominem, cæteris omnibus digniorem conferat, etiam si ille absolute maiore, vel minore dignus esset. Cæterum Deus qui thesaurus bonorum infinitos habet, non solum (vt diximus) meliores magis remunerat, sed etiam singulis non minus mercedis attribuit, quàm ipsorum opera iusto iudicio mereantur: atque ita vtrique parti iustitiæ ita plenè satisfacit, vt nihil omnino in eius iustitia desiderari queat.

TERTIA ratio, sumitur ex parte hominum, qui mereantur. Nam cum sumus omnes conditione serui, & mancipia Dei, non posset esse iustitia inter nos, & Deum, nisi ipse liberali conuentione operibus nostris, aliqui debitis, etiam si nulla merces illis reddenda esset, præmium constituere voluisset. Atque hoc (vt supra diximus) significauit Dominus cum ait, Luc. 17. Cum feceritis hæc omnia, dicite, serui inutiles sumus. Et S. Augustinus, sermon. 3. de verbis Domini: O magna bonitas Dei, cui cum pro conditione reddere debeamus obsequia, vt serui Domini, famuli Dei, subiecti potentij, mancipia redemptori, amicitiarum nobis præmia repromittit. Et sanctus Bernardus, in sermone de quadruplici debito, demonstrat pluribus de causis in solidum, omnia nostra opera bona esse debita Deo, ita vt possit omnia exigere, etiam si præmium nullum dare velit. Inter alia numerat creationem: Ecce (inquit) in ianuis est, qui fecit celum, & terram, & creator tuus est, in creatura, tu seruus, ille Dominus, ille figulus, tu figmentum. Tuum ergo, quod es, illi debes, a quo totum habes.

Dicent fortasse, conuentionem esse necessariam, sed non aliam, quàm quæ in ipsa creatione, lege natura facta est, vt operibus bonis vitæ æternæ reddatur. At si lege natura conuentio facta est, & ex natura rei bonis operibus, etiam sine gratia Dei factis, debetur vitæ æternæ, non potuit Deus istam conuentionem non facere, non enim lex natura mutabilis est. Proinde non est gra-

A ruita, sed debita conuentio. Atque hoc quidem Doctor ille concedit, sed reclamant, scriptura, & Augustini ac Bernardi testimonia iam citata, & ipsa ratio à conditione deprompta.

Prioreta idem Augustinus serm. 13. de verbis Apostoli, apertissimè tribuit gratiæ, non legi natura, promissionem vitæ æternæ: Deus (inquit) humanum iusto suo iudicio condemnatum, noluit Deus in interitum sempiternum relinquare, sed misit & medicum, misit saluatorem, misit eum, qui gratis sanaret. Parum est, qui gratis sanaret, qui sanatis etiam mercedem daret. Nihil addi ad istam beneuolentiam potest. Quis est, qui dicat, sanem te, & do tibi mercedem? Hic apertè videmus, non legi natura, sed admirabili beneuolentiæ tribui promissionem mercedis: Idem quoque Augustinus in Plal 93. cum dixisset, æternam requiem æterno labore comparandam fuisse. Non addidit, noli timere, quia iustus est Deus: sed noli timere, quia misericors est Deus. Vbi ostendit, ex misericordia factum esse, vt bonis operibus, quamuis imparibus tanto præmio, vita promitteretur æterna.

B QVARTA ratio sumitur ex ipso statu viatorum, qui requiritur ad merendum. Nulla enim causa reddi potest, cur opera bona, quæ fiunt in hac vita, mereantur præmium apud Deum, & non mereantur bona opera, quæ fiunt in alia vita, nisi quia requiritur ad meritum promissio Dei liberalis, atque gratuita, placuit autem Deo, vt promissionem suam non ultra tempus vitæ præsentis extenderet. Alioqui enim multa faciunt S. Angeli, atque homines in cælo opera bona, liberè, in obsequium Dei, quibus gloriæ incrementum mereri possent, nisi tempus ad merendum præscriptum præterisset. Et tamen si lege natura, siue ex natura rei bonis operibus absolute præmium deberetur, nullum certum tempus ad meritum præscribi posset, nisi post illud tempus definerent esse opera bona, quæ ante illud tempus erant opera bona.

C Esse autem certo tempore definitum spatium ad merendum, scripturæ passim testantur, 1. Corinth. 7. Tempus breue est. 2. Corinth. 6. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Galat. 6. Dum tempus habemus operemur bonum, &c.

D QVINTA ratio sumitur à virtute meritorum Christi. Nam si distributio præmiorum lege natura deberetur obedientiæ legis, Christus nobis non meruisset vitam æternam immediate, sed solum gratiam benè operandi. Id quod aduersarius concedere videtur. At contra est ratio in diuinis literis manifestè fundata. Nam hoc ipso quod incipimus esse filij Dei, incipimus ius habere ad hæreditatem felicitatis æternæ. Nam si filij & heredes, inquit Apostolus ad Rom. 8. & ad Galat. 4. Quod si filius, & hæres per Deum. Incipimus autem esse filij Dei, antequam incipiamus benè operari, nam (vt supra ex Augustino probauimus) non viuunt homines rectè, nisi prius filij Dei efficiantur, igitur ius habemus ad æternam hæreditatem per gratiam regenerationis, antequam incipiamus benè operari: imo etiam baptizati infantes, per solum eam gratiam, ante omnia opera bona saluantur: meruit igitur Christus nobis ipsam hæreditatem, dum gratiam regenerationis, & adoptionis promeruit.

Quod autem voluerit, vt eandem etiam nos bonis operibus mereamur, argumentum est amplius gratiæ, & benignitatis ipsius, qui (vt supra demonstrauimus) non solum vitam æternam nos habere voluit iure hæreditatis, sed etiam iure promeritorum, quæ vt haberemus, ipse etiam dedit. Rectè igitur Concilium Tridentinum, sess. 6. cap. 6. concludit, vitam æternam proponendam esse fidelibus, & tanquam gratiam filijs Dei per Christum promissam, & tanquam mercedem bonis operibus à Deo iuste, fideliterque reddendam.

Argumenta soluenda contra hanc nulla sunt. Si qua enim erant, soluta sunt cap. superiore.

CAPVT XV.

Bonum opus non esse meritorium vite æternæ, nisi ex caritate procedat.

RESTAT Postrema conditio, quæ erat, ut opus bonum ex caritatis virtute procedat. Fuit enim singularis opinio Gulielmi Altisiodorensis libro 3. tractatu 12. cap. 1. quæst. 2. & cap. 2. quæst. 1. Meritum prius, & principalius à fide, quam à caritate pendere. Quæ sententia non parum fauere videtur erroribus huius temporis hæreticorum, quamuis ille longè alio sensu fidem ita prædicet, ac hæretici facere soleant, sed profectò tam sunt aperta scripturarum testimonia, ut mirum sit, egregium illum virum in ea re labi potuisse.

PRIMUM enim disertis verbis caritati beatitudo promittitur. Ioan. 14. *Si quis diligit me, diligitur à Patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Esse autem in hac manifestatione sitam beatitudinem, idem Dominus testatur, cum ait, Matth. 5. *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Et Ioan. 17. *Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Jesum Christum.* Et Apostolus Ioannes in prima epistola, cap. 3. *Nunc filij Dei sumus, & nondum apparuit quid erimus. Scimus enim quia cum apparuerit, similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Præterea rursus de præmio caritatis Apostolus Paulus 1. Corinth. 2. *Oculus (inquit) non vidit, auris non audivit, in cor hominis non ascenderunt, quæ preparavit Deus diligentibus se.* Et 1. Corinth. 13. *Si habuerò omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habeam, nihil sum.* At quo pacto quæso fides prius, & principalius felicitatem mereatur, quam caritas, si homo fidem habens sine caritate nihil est? Idem Apostolus 2. Timoth. 4. *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius.* Item beatus Iacobus, cap. 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se.*

Deinde, argumenta omnia, quibus supra probatum est, formalem causam iustificationis non esse fidem sine caritate, sed fidem caritate formatam, ita ut principaliter iustitia vera, & Christiana in caritate consistat, probant etiam meritum principaliter ex caritate pendere, quandoquidem præmium vitæ æternæ nihil est aliud nisi merces, & corona iustitiæ.

TERCIO, idem probatur manifesta ratione. Nam meritum vitæ æternæ ita ex diuina ordinatione dependet, ut illa sola opera propriè meritoria vitæ æternæ possint esse, quæ Deus ad vitam æternam acceptate dignatur. Est enim vita æterna veluti brauium quoddam, ut scripturæ loquuntur, & in libera potestate Principis proponentis brauium, est, ut desinat quibus operibus, quo cursu, quo certamine brauium obtineri velit.

Porrò caritatis opera ad vitam æternam à Deo requiruntur, perspicuum est, Tum ex scripturis paulò antè citatis, Tum etiam ex ratione suavis providentiæ Dei, illa enim media Deus ordinare solet ad finem, quæ maiorem cum illo proportionem, & conformitatem habent. Nihil autem esse, quod maiorem proportionem, & conformitatem cum æterna felicitate habeat, quam dilectionem, & opera ex dilectione manantia, facile probati potest. Nam æterna felicitas est consecutio vltimi finis, atque adeptio summæ boni, sola verò caritas est, quæ finem vltimum, summumque bonum tanquam obiectum proprium respicit, atque ad illud mouet, & ordinat actus virtutum omnium reliquarum. Inde est enim, quod ipsa sola vera dicitur, & est omnia, & regina virtutum, & ipsi soli actus

A virtutum omnium quasi proprii eius essent, ab Apostolo tribuuntur. *Caritas pater est, benigna est, omnia credit, omnia sperat, &c.* 1. Corinth. 13.

Atque hæc est ratio, cur S. Augustinus lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 15. dixerit, virtutem esse amorem summæ boni, & omnes virtutes per amorem definiendas esse censuerit. Non quod ignoraret propriam rationem temperantiæ, Prudentiæ, & aliarum virtutum non in amore, sed in alio actu sitam esse, sed ut ostenderet virtutes omnes à caritate moueri, atque formari. Et easdem virtutes, non nisi caritate formatas, nos ad Deum promerendum posse perducere. Id enim in cap. 14. extremo posuerat, nos ad summum bonum non posse nisi dilectione, amore, caritate conscendere.

Ex quo intelligi poterit, quid illud fuerit, quod Altisiodorensis fecellit. Nam ex hoc loco S. Augustini perperam intellecto, collegit fidem ex propria ratione, & ut est virtus à caritate distincta, includere non solum cognitionem, sed etiam amorem primæ veritatis, ut proprium sit fidei, ut fides est, credere primæ veritati propter amorem ipsius primæ veritatis, & hoc distinguam à caritate, quod fides sit cognitio, & amor primæ veritatis, caritas verò amor primæ bonitatis, sed non erit opus in his refellendis diutius laborare, cum nemo sit vel mediocriter in morali disciplina versatus, qui nesciat, fidem non esse amorem, & amorem, non veritatem, sed bonitatem respicere.

His igitur ita constitutis quæri solet à Theologis: *Utrum ad meritum vitæ æternæ satis sit, ut opus bonum procedat ab homine iusto, & habitu caritatis præedito, an etiam requiratur, ut actus, vel virtute ab ipsa caritate procedat.* Et quamuis non desint grauissimi auctores, qui sentiant, omne opus bonum hominis iusti, & habitu caritatis præditi, vitæ æternæ meritorium esse: nobis tamen probabilius videtur ad meritum exigi, ut opus bonum, vel tunc, cum sit, actu imperetur à caritate, atque in Deum ut finem supernaturalem, & vltimum referatur: vel certè nascatur ab actu imperato à caritate, atque in Deum antè relato, quod est virtute, non actu in Deum referri.

Quo loco non est omittendum, quod prudenter monet S. Bonaventura in secundo sententiarum, distinct. 41. art. 1. quæst. 3. non sufficere, ut opus virtute referri dicatur in Deum, si quis ad initium anni, vel mensis, vel etià diei, generali quadam intentione referat omnia sua futura opera in Deum, sed necesse esse, ut illud ipsum opus particulare referatur in Deum, quod postea faciendum est. Tunc enim dicuntur opera virtute in Deum relata, cum intentio præcedens est vera causa operum, quæ postea fiunt, ut si quis apud se certò constituat aliquam numerorum summam propter Deum pauperibus erogare, & postea summam illam oblata occasione erogat: is dicitur virtute referre opus suum in Deum, etiam si dum pecunias illas distribuit, nihil de Deo cogitet.

Hæc sententia, quæ communior in scholis esse videtur, his argumentis confirmari potest. Primò, Scriptura testatur, Ioan. 15. ita se habere homines iustos ad Christum, ut palmites ad vitem, constat autem palmites non ferre fructum, nisi succum à vite traxerint, igitur neque homines iusti (ut Concilium Tridentinum, sess. 6. capite decimo sexto explicat) opera meritoria facere possunt, nisi per illam gratiam, quam Christus in ipsos, ut vitis in palmites inluit. Quod etiam confirmatur ex epistola Cælestini ad Gallos, capite octavo, vbi legimus, non placere Deo, nisi opera illa, quorum ipse auctor est. Item ex Augustino, qui in epistola centesima quinta, & alibi passim scribit, merita nostra munera esse Dei, Non igitur meritoria sunt opera bona tantum moraliter, quæ sine relatione in Deum, per actum Caritatis à iustis fieri possunt.

SECUNDO, Dominus Matth. 5. cum ait, *Si diligitis eos,*

qui

qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? Sine dubio demonstrat, posse hominem iustum facere aliqua bona moralia, quale est, Diligere amicum, quoniam ab illo diligeris, & tamen non habere mercedem in vita æterna. Idem etiam Matth. 10. non ait: *Qui recipit iustum, mercedem iusti accipiet:* Sed qui recipit iustum in nomine iusti (id est) ea intentione, quia seruus Dei est: Et Matth. 19. cum diceret: *Omni qui reliquerit patrem, vel matrem, &c. Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit:* Addere curauit, *propter nomen meum,* ut etiam alibi sæpe addit, *propter me.* Et cur Apostolus tam sollicitè monet, 1. Cor. 10. & Col. 3. ut quicquid facimus in nomine Domini, & in gloriam Dei faciamus, si omnia iustorum opera ex se dirigeruntur in Deum, & meritoria sunt?

TERCIO, Illa solum opera meritoria sunt vitæ æternæ, quæ ex natura sua caritatem augent. Nam iuxta communem Theologorum sententiam, omne meritum vitæ æternæ, simul etiam incrementi caritatis meritum est: at caritas non augetur nisi per actus, qui ex ipsa procedunt, id enim omnibus habitibus commune est. Igitur illa solum opera meritoria sunt vitæ æternæ, quæ vel sunt actus caritatis elicit, vel saltem imperati.

QUARTO, Conuenit inter omnes, ut opus referri debeat, in Deum, ut finem supernaturalem, si futurum sit meritorium vitæ æternæ, at opera virtutum cæterarum non referuntur in Deum, ut finem supernaturalem, nisi à caritate imperentur, & dirigantur, nam si morales sint, non referuntur ex natura sua in Deum, nisi ut finem naturalem, si Theologica: sint, respiciunt quidem Deum, ut obiectum supernaturale, sed non referuntur in eum, ut finem supernaturalem, vel ut summum bonum, igitur non sunt meritorij actus virtutum reliquarum, nisi à caritate imperentur, & moueantur.

Respondent foras omnia bona opera iustorum referri in Deum, ut finem supernaturalem, etiam si à caritate non imperentur, tum quia ipse operans ratione habitualis caritatis est ordinatus in Deum. Tum quia quicumque recipit habitum caritatis infusæ, hoc ipso refert, atque ordinat omnia sua ad gloriam Dei.

At responsio non rectè soluit argumentum. Nam subiectum ordinatum pro habitu aliquem in finem, non necessariò communicat operi ordinationem in eundem finem, nisi ex illo habitu operetur, alioqui omnia opera hominis habitualiter à Deo auerfi, & ad creaturam, ut ad finem vltimum conuersi essent ordinata ad peruersum vltimum finem, atque adeo peccata essent mortalia, quod esse falsum, & hæreticum, supra docuimus.

Item nulla esse possent in homine iusto verba, vel facta ociosa, nam illa dicuntur, & sunt ociosa, quæ carent debito fine: nulla verò iusti verba, vel facta debito fine carerent, si ratione subiecti directæ, atque ordinata intelligerentur in Deum, ut finem. Neque verò sufficit generalis illa, & confusa relatio operum in Deum, quam facere debent, vel solent, qui recipiunt habitum caritatis infusæ, alioqui (ut diximus) non ita sedulo Apostolus hortaretur, ut omnia in Dei gloriam faceremus, neque diceret 1. Cor. vlt. *Omnia vestra in caritate fiant, si non posset accedere, ut opera iustorum in caritate, vel ex caritate non fierent.* Maneat igitur opera meritoria, id ex necessitate requirere, ut actu vel virtute à caritate dirigantur, atque ordinentur in Deum.

CAPVT XVI.

Opera iustorum ex caritate facta, meritoria esse vitæ æternæ ex condigno.

DISSERVI MUS hæcenus de merito, an sit, & quid sit: sequitur nunc, ut quale sit videamus. Sunt autem Tres de hac re quæstiones, Vna, sit ne meritum iustorum dicendum ex condigno, an ex con-

A guo. Altera, sit ne condignum ratione promissionis tantum, an etiam ratione operis. Tertia, num Deus remuneret opera iustorum supra condignum, & impiorum citra condignum.

Quod attinet ad Primam quæstionem, Catholici omnes agnoscunt opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ, sed tamen aliqui censent non esse vtendum his vocibus de condigno, & de congruo, sed absolutè dicendum, opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ, ex gratia Dei. Ita docet Thomas VValdenfis, tomo tertio, de Sacramentalibus, capit. 7. cui subscribere visus est Paulus Burgenfis, in additione ad commentarium Nicolai Lyrani, in Psal. 35.

Alij volunt opera bona iustorum esse meritoria de condigno, largo modo, ita ut hoc condignum respectu condigni propriè sumpti possit dici congruum, respectu congrui propriè sumpti possit dici condignum. Ita docent Durandus in secundum sententiarum, dist. 27. quæstion. 2. Et Gregorius in primum sententiarum, dist. 17. quæst. 1. art. 2.

Communis autem sententia Theologorum admittit simpliciter, meritum de condigno. Quæ sententia verissima est. Et quidem quod ad voces attinet, rectè dicuntur merita nostra esse ex gratia Dei, sicut etiam verè dicuntur esse munera Dei, tamen non minus rectè dicuntur, esse ex iustitia, & ex condigno. Nam scriptura diuina satis apertè agnoscit has voces, dum dicit, Coloss. 1. *Ut ambulatis dignè Deo.* Et 2. Thessal. 1. *Ut digni habeamini regno Dei.* Et Apocal. 3. *Ambulabunt mecum in albis, quoniam digni sunt.*

Quod verò quidam distinguunt inter dignum, & condignum, & meritum ex digno admittunt, non ex condigno, nimis leue est. Nam interpres Latinus eandem vocem Græcam, nunc vertit dignum, ut in locis citatis, nunc condignum, ut Roman. 8. *Non sunt condignæ passiones, &c.*

Quod verò attinet ad rem ipsam, Durandi sententia, si nihil aliud vellent, nisi merita nostra non esse ex condigno, siue ex iustitia absolutè, sed tantum ex hypothesi, id est, posita liberali Dei promissione, non esset reprobanda: Cæterum videtur omnino velle, merita nostra ex gratia Dei procedentia, & posita promissione, adhuc non esse talia, ut eis ex iustitia debeatur merces, sed ex sola Dei liberalitate. In quo sensu refellitur à Theologis communi ferè omnium consensu, & meritò: pugnant enim contra eam sententiam omnia argumenta, quæ fecimus aduersus hæreticos. Omnia enim probant iusto Dei iudicio, deberi meritis operum bonorum mercedem vitæ æternæ.

Neque necesse erit hoc loco illa repetere. Satis erit, paucis refutare quatuor eius dicta, quibus potissimum eius sententia niti videtur. Dicit enim Primò, temerarium, & blasphemum esse dicere, Deum fore iniustum, si meritis hominum iustorum non reddat mercedem promissam.

Dicit Secundò, Non extare in sacris literis promissionem, quæ Deum obliget ad reddendam mercedem, sed tantum, quæ doceat, Deum ordinasse, ac disposuisse vitam æternam dare, iis qui mandata seruauerint.

Dicit Tertio, in illis beati Pauli verbis, 2. Tim. 4. *Quam reddet mihi in illa die iustus iudex, rectè positum esse, iustus iudex, & rectè non esse positum, iusto iudicio, quia Deus, qui reddit præmia iustis, & pœnas iniustis, iustus, & misericors est, & ut iustus, iusto iudicio pœnas reddit iniustis, ut misericors, liberaliter præmia tribuit iustis.*

Dicit Quarto, Non posse vllum ex iustitia mercedem, ab alio petere, nisi reddat ei omnia, quæ illius sunt, & aliquid amplius: nos autem, non posse Deo vnquam reddere omnia, quæ illius sunt, ne dum aliquid amplius, cum omnia sint ipsius.

Ad

Ad Primum Respondeo, non esse temerarium, nec blasphemum, sed pium, & sanctum dicere, Deum fore iniustum, si non seruaret promissa. Sic enim loquuntur scripturae, & Patres. Quid enim sibi vult illud Psal. 144. *Fides in omnibus verbis suis*? Et ibidem: *Iustus Dominus in omnibus viis suis*? Et illud. 2. Esdræ 9. *Tu ipse Domine Deus, qui elegisti Abraham, & inuocasti cor eius fidele coram te, & percussisti eum eo factum, ut daret ei terram Amorrhæi, & Iebusi, & implesti verba tua, quoniam iustus es.* Et illud, ad Hebr. 6. *Non est iniustus Deus, qui obliuiscatur operis vestri, & laboris.* Certè quid dicit, Deus implet verba sua, quoniam iustus est, & non obliuiscitur Deus laboris, & operis suorum, quia iniustus non est: manifestè significat, eum iniustum fore, si secus faceret.

S. Augustinus, lib. de natura, & gratia, e. 2. *Non est (inquit) iniustus Deus, qui iustos fraudet mercede iustitie.* Et lib. 4. in Iulianum, cap. 3. *Per quod (inquit) vera iustitia, per hoc & regnum Dei, Deus namq; ipse, quod absit, erit iniustus, si ad eius regnum verus non admittitur iustus.* Vides quam non timeat S. Augustinus temeritatem, vel blasphemiam, si dicat, Deum iniustum fore, si iustos excludat à regno.

Adde, quòd si Deus non seruando promissa, non esset iniustus, posset certè non seruare promissa: ac per hoc posset non esse fidelis, posset mentiri, posset negare se ipsum, quæ verè temeraria sunt, atque blasphema: *Nam si nos negauerimus, ille fidelis permanet, negare se ipsum non potest.* 2. Tim. 2. Item: *Quam promissit, qui non mentitur Deus.* Tit. 1. Item: *Impossibile est mentiri Deum.* Hebr. 6. Item, *Fidelis est, qui repromissit.* Hebr. 10.

Ad Secundum Respondeo, Omnem veram promissionem ferre secum obligationem, & ideo ex iustitia implendam esse, atque seruandam. Nam idcirco fidelis dicitur, qui stat promissis, infidelis, quia promissa non præstat. Extare autem in scripturis non solum ordinationem, & dispositionem, siue propositum, sed etiam promissionem, quæ ad fidelitatem verè pertineat, perspicuum est ex loco citato, ad Tit. 1. *Secundum spem vitæ æternæ, quam promissit, qui non mentitur, Deus.* Et Iacobi 1. *Accipiet coronam vitæ, quam repromissit Deus diligentibus se.*

Deinde, similitudo brauij, cui comparat Apostolus vitam æternam, 1. Cor. 9. similitudo denarij diurni ex conuentione promissi laborantibus in vinea, Matth. 20. similitudo depositi, quæ habetur 2. Timoth. 1. & alia id genus multa, nonne aperitissimè significant promissionem ex debito, & obligatione reddendam?

Quid quod Patres passim dicunt, Deum fieri hominibus propter bona opera debitorem. S. Cyprianus, id sermon. de elemosyna, extremo, de eo, qui benè operatur: *Deum (inquit) computat debitorem.*

S. Basiliius, oratione ad diuites: *Opera (inquit) ostende, & exige retributionem.*

S. Ambrosius sermo. 7. in Psal. 118. in illud: *Memor esto verbi tui.* *Fuit (inquit) Deus conuenti, ut si quis proposita seculi virtutibus præmia benè certauerit, fructum remunerationis expectet, quin etiam exigat.*

S. Ioannes Chrysostomus, homil. 3. in Matth. *Vt se (inquit) Deus tibi debitorem fateatur non solum pro operibus, sed etiam pro hac gratia humillique sententia.*

S. Augustinus in Psal. 83. in illud: *Miserecordiam & veritatem diligit Dominus.* *Ecce (inquit) Videmus, quia tenet eum Paulus debitorem. Item: Debitorem (inquit) Dominus ipse se fecit, non accipiendo, sed promittendo. Non ei dicitur, reddere quod accepisti, sed reddere quod promissisti.* Similia supra citauimus ex Paulino ad Victorium, & Fulgentio ad Monimum.

Ad Tertium Respondeo, Non rectè à Durando exponi sententiam Apostoli, quod enim illa verba, *quam reddet mihi iustus iudex,* sint accipienda formaliter, vt sensus sit, reddet mihi Dominus, quatenus est iustus iudex, ac per hoc ex iustitia, non ex sola liberalitate, pla-

num est, Primò, ex singulis penè verbis illius sententiæ, vt ex illis, *bonum certauimus certauimus.* Item ex illo, *reddet,* & ex illo, *corona iustitie.*

Secundo, quia superuacaneum esset illud, *iustus iudex,* eo loco, vbi non agitur de pœnis impiorum, sed de præmijs tantum iustorum, si Deus pœnas solum vt iustus iudex infligeret, præmia verò, vt liberalis donator effunderet.

Tertio ex Augustino, qui loco citato in Psal. 83. hunc locum Apostoli tractans, dicit, Deum indulgentiæ esse largitorem, coronæ autem debitorem, & ideo indulgentiam tribuere vt patrem, coronam iustitiæ, vt iudicem iustum. Item in libro de gratia, & libero arbitrio, eundem locum exponens, cap. 6. *Cui redderet (inquit) coronam iustus iudex, si non donasset gratiam misericors Pater?* Et in lib. de corrept. & gratia, cap. 13. non solum vitam æternam, sed etiam misericordiam in remissione venialium dicit, iusto iudicio bonis meritis reddi.

Denique, in alijs locis idem Apostolus non solum dixit, iustum iudicem esse Deum in remuneratione operum bonorum, sed etiam iustum esse apud Deum, vt bona opera remuneret, 2. Thess. 1. Et ibidem disertis verbis dicit, iusto iudicio Dei Thessalonicenses dignos haberi regno Dei, pro quo patiebantur.

Ad Quartum Respondeo, Absolutè non posse hominem à Deo aliquid exigere, cum omnia sint ipsius, tamen posita eius voluntate, & pacto, quo non vult exigere à nobis opera nostra gratis, sed mercedem reddere iuxta proportionem operum, verè possumus ab eo mercedem exigere: quomodo seruus non potest absolutè à domino suo vllum præmium postulare, cum omnia, quæ seruus acquirit, domino suo acquirat: tamen si domino placeat donare illi opera sua, & pro iisdem tanquam sibi non debitis mercedem promittere, iure mercedem pro suis operibus postulat.

Deinde, obiectio ista Durandi locum haberet, si Deus ex iustitia commutatiua mercedem redderet operibus bonis: sed cum Deus ex iustitia distributiua præmia benè operantibus dare decreuerit, non est opus, vt ei propriè aliquid demus. Nam neque ij, qui currunt ad brauium, dant aliquid Regi, & tamen tenetur Rex brauium tribuere ei, qui cæteros in cursu superauerit. Maneat igitur opera bona iustorum ex iustitia, atque adeo ex condigno mereri vitam æternam.

CAPVT XVII.

Opera bona iustorum meritoria esse ex condigno, non solum ratione pacti, sed etiam ratione operum.

LITERA quæstio sequitur, Vtrum opera bona sint meritoria ex condigno ratione pacti tantum, an ratione operis tantum, an ratione vtriusque. Neque enim dubitari debet, quin meritum ex condigno his tribus modis variari possit. Nam si fortè opus aliquod sit multò inferiùs mercede ex conuentione promissa, vt si Dominus vineæ conduceret operarios, & non denarium diurnum, sed centum nummos aureos pro mercede promitteret: esset eiusmodi meritum ex condigno, ratione pacti, non ratione operis.

Contra verò si opus sit reuera æquale mercedi, vel fortè etiam maius: sed conuentio nulla interuenerit, si dici debeat eiusmodi meritum ex condigno, dici debet ex condigno ratione operis, non ratione pacti. Et in malis quidem facilè reperiemus meritum pœnæ ex condigno ratione operis, non ratione pacti, quoniam sine vlla conuentione qui alterum lædit, satisfacere tenetur, atque ad pœnam à iudice compelli potest: vtrum autem in bonis sit aliquod meritum verè de condigno ratione operis, non ratione pacti, paulò post videbimus.

Denique, si pactum intercedat, & opus sit verè par-

merce

mercedi, vt cum operarij ad vineam iuxta Euangelium conducuntur pro denario diurno: id meritum erit ex condigno ratione operis, & ratione pacti.

Non desunt qui censent, opera bona iustorum esse meritoria vitæ æternæ ex condigno ratione operis, etiam si nulla extaret diuina conuentio. Ita enim docet Caietanus in 1. 2. q. 114. art. 3. Et idem videtur sensisse Dominicus à Soto, libro 3. de natura, & gratia, capit. 7.

Alij contra existimant opera bona ex gratia procedentia non esse meritoria ex condigno ratione operis, sed tantum ratione pacti, & acceptationis diuinæ. Ita docet Scotus in 1. sent. distin. 17. q. 2. quem alij quoque sequuntur ex veteribus scholasticis, & ex recentioribus Andreas Vega, in opusculo de iustificatione, quæst. 5.

Distat autem hæc opinio longissimè ab hæresi Lutheranorum. Non enim Scotus censet, opera bona non esse verè bona, sed peccata, si ad legem diuinam examinentur, vt Lutherani censent, sed existimat opera iustorum esse bona verè, & propriè, sed non tam excellentia, vt proportionem habeant cum vita æterna, & ideo acceptari quidem à Deo ad iustam, & dignam mercedem vitæ æternæ, sed ex pacto, & promissione, non ex operis dignitate.

Nobis media sententia probabilior esse videtur, quæ docet, opera bona iustorum meritoria esse vitæ æternæ ex condigno ratione pacti, & operis simul, non quidem quòd sine pacto, vel acceptatione non habeat opus bonum proportionem ad vitam æternam, sed quia non tenetur Deus acceptare ad illam mercedem opus bonum, quamvis par, & æquale mercedi, nisi conuentio interueniat. Quam sententiam conformem esse non dubitamus Concilio Tridentino & principibus Theologorum sancto Thomæ, in 1. 2. quæst. 114. art. 1. ad 3. & artic. 3. sancto Bonaventuræ, & alijs in 2. sent. dist. 27.

Primum igitur opera iustorum, remoto pacto, vel promissione non esse meritoria vitæ æternæ ex condigno, siue ex iustitia, ita vt non possit Deus sine iniustitia talem negare mercedem, satis probatum est supra capit. 4. in 2. ratione. Scriptura siquidem & Patres vbi-cunque dicunt, Deum fidelem esse, & iustum in reddendo præmio, semper aut ferè semper mentionem faciunt promissionis.

At (inquit) Filio debetur hæreditas, si benè se gesserit, etiam si nulla conuentio inter patrem & filium intercedat. Nos autem per gratiam filij Dei sumus, igitur, si benè operemur, debetur nos hæreditas vitæ æternæ, etiam si nulla conuentio, vel promissio intercedat.

Respondeo, aliud esse loqui de merito personæ, aliud de merito operis. Et rursum aliud de vita æterna, vt est hæreditas, aliud vt est merces, stipendium, brauium. Nam ex eo quod aliquis est filius Dei per gratiam, meretur ex condigno hæreditatem vitæ æternæ, sine alio pacto, sed merito personæ, non merito operis. Nam etiam infantibus, qui decedunt mox à Baptismo, quia filij Dei sunt, debetur iure hæreditas, & ipsi eam mereri dici possunt, non merito operis, sed personæ. Quemadmodum etiam cum distribuenda sunt officia, vel beneficia publica melioribus ciuibus, illi dicuntur ea mereri ex condigno, qui sunt optimi inter ciues.

Potè bona opera non requiruntur ad vitam æternam acquirendam, vt hæreditatem, sed requiruntur, ne filius excidat ad adoptionem, & iure mereatur ex hæreditate. Proinde filius Dei adoptiuus per bona opera sine alio pacto non meretur vitam æternam acquirere vt hæreditatem, sed meretur eam non amittere. Quod patet tum ex eo, quod hæreditas ante omnia bona opera, iure adoptionis illi debetur. Tum quia infantes baptizati, ex hac vita migrantes vitam æternam accipiunt in hæreditatem, cum tamen nulla habeant operum merita, vt experientia testatur, & sancti Patres docent, Augustinus in epist. 157. ad

Operatum. Et Bernardus serm. 68. in Cantica.

At verò vt filius Dei adoptiuus vitam æternam obtineat, vt mercedem, siue stipendium, & brauium, dicimus requiri promissionem, siue pactum, neque sufficere gratiam adoptionis. Nam etiam si tenetur pater admittere probum filium ad hæreditatem, tamen non tenetur admittere opera eius, quauis alioqui valde egregia ad obtinendum brauium, nisi pactum, vel promissio interueniat. Id quod magis apertè perspiceretur, si cælestis hæreditas, & cælestis brauium omnino distinguerentur. Tunc enim omnes intelligerent, hæreditatem deberi personæ à Deo in filium adoptatæ, etiam si nulla alia extaret promissio, iuxta illud, *si filij, & hæredes,* Rom. 8. at brauium deberi operibus ex pacto, & promissione, iuxta illud, *accipiet coronam vitæ, quam repromissit Deus diligentibus se,* Iacobi, 1. & *nomine ex denario conuenisti mecum?* Matth. 20.

Sed quamquam ipsa gloria sempiterna, hæreditas est, & brauium, tamen vt hæreditas personæ debetur iure adoptionis sine alio pacto, vt obiecto probat, vt brauium debetur operibus ex pacto, vt nos hic docemus: & præterea cū varij sint gradus cælestis gloriæ, vnus tantum debetur personæ iure adoptionis, sine alio pacto, reliqui debentur operibus ex promissione, vel pacto.

Iam verò opera bona iustorum meritoria esse vitæ æternæ ex condigno non solum ratione pacti, & acceptationis, sed etiam ratione operis, ita vt in opere bono ex gratia procedente sit quædam proportio, & æqualitas ad præmium vitæ æternæ, probatur his argumentis.

Primo, vita æterna est gratia pro gratia, vt dicitur Ioan. 1. id est, gratia mercedis pro gratia meritorum, siue caritas patriæ pro caritate viæ, vt exponitur à sancto Augustino in epist. 105. & in libro de gratia, & libero arbitrio, cap. 9. At inter gratiam, & gratiam sine dubio magna similitudo, & proportio est.

Secundo, vita æterna est flumen latificans ciuitatem Dei, Psal. 45. gratia verò benè operadi est fons aquæ salientis in vitam æternam, vt dicitur Ioan. 4. at fons proportionem habet ad flumen, imo totum flumen virtute continet. Et præterea proportio est inter descensum, & ascensum aquæ, tam enim altè ascendit, quam altè descendit, fons autem aquæ viæ, id est, gratia Spiritus sancti diffusa in cordibus nostris, de cælo descendit, & ideo debita proportione salit in vitam æternam.

Tertio vita æterna est denarius diurnus laborantium in vinea, Matth. 20. At denarius diurnus iustum est precium laboris diurni. Ideo enim vocatur denarius diurnus, quia solet ordinariè ex communi æstimatione respondere labori diurno.

Quarto, gratia est semen gloriæ, iuxta illud, 1. Ioan. 3. *Semen Dei manet in eo.* At semen non est quidem æquale rei, cuius est semen, quoad molem, sed est tamen æquale, quoad virtutem.

Neque Durandi responsio, quòd gratia sit semen gloriæ, metaphoricè, non propriè, solida est. Nam hæc ipsa metaphora satis aptè, atque accommodatè potest indicare quod volumus. Vt enim semen propriè dictum, arboris videlicet, aut animantis, physica virtute totam arborem, vel animantem continet, sic etiam caritas Dei in corde diffusa, morali, meritoriaque virtute gloriam ipsam continet.

Quinto, vita æterna est actio quædam supernaturalis ex parte obiecti, & principij tum efficientis, tum etiam formalis, at meritum, quod in dilectione consistit, est etiam actio supernaturalis ex parte obiecti, & principij tum efficientis, tum formalis, igitur proportionem habent inter se, & vnus ad alterum, quasi recta viæ ad suum terminum ducit.

Sexto, Deus est, qui electos per merita ad vitam æternam vt brauium, & coronam iustitiæ perducentes esse decreuit, igitur sine dubio eiusmodi merita illis

donat,

donat, quibus verè, & propriè, atque adeo ex condigno perueniant ad coronam. Neque enim potestas, vel sapientia, qua id faceret, Deo deesse potuit.

S E P T I M O, merita nostra pendunt à meritis Christi, tum quia nobis ille meruit virtutem merendi, tum quia nos meremur vt membra viua Christi, & per influxum, quem ab illo, vt à capite nostro recipimus: igitur detrahatur de gloria Christi, si merita nostra sint ita imperfecta, vt non sint merita ex condigno, nisi ratione acceptationis Dei.

CAPVT XVIII.

Soluuntur obiectiones contra doctrinam capitis superioris.

N E Q U E argumenta, quæ contra obiici solent aliquid concludunt. Primò, obiici potest illud Apostoli, Rom. 3. *Non sunt condigne passionis, &c.* Et illa testimonia Patrum, quæ nos supra citauimus, cap. 14. in prima ratione.

Sed intelliguntur illa omnia loca de meritis secundum substantiam operum, non vt à Spiritu sancto, & gratia Dei proficiuntur, vt tum eo loco, tum in cap. 6. diximus. Quod si velimus locum Apostoli vniuersaliter intelligere de bonis operibus omnibus, etiam vt à Spiritu sancto, & à gratia Dei proficiuntur, vt S. Fulgentius intellexit in lib. 1. ad Monimum, promptum erit respondere, non requiri ad meritum ex condigno absolutam æqualitatem inter meritum & præmium, sed satis esse proportionalem, vt paulò post fusiùs explicabimus.

S E C U N D O, obiici potest S. Augustinus, qui libro 1. Confess. cap. 4. dicit. *Qui reddis debita nulli debens.* Et sermon. 16. de verbis Apostoli: *Non dicimus Deo, redde quia accepisti, sed redde, quia promissisti.* Item S. Bernardus, qui in sermo. 1. de Annuntiatione dicit: *Neque enim talia sunt hominum merita, vt propter ea vita æterna debeatur ex iure, aut Deus iniuriam aliquam faceret, nisi eam donaret.* Denique S. Thomas, qui 1. 2. quæst. 114. art. 1. ad 3. dicit, Deum non debere nobis, sed dispositioni suæ.

Sed facilis est Responso. Nam dicitur Deus, reddere debita nulli debens: quia nihil illi debet absolute, sed solum ex promissione & dono suo. Pari ratione dicimus Deo, redde quia promissisti, non dicimus, redde quia accepisti, quoniam fundamentum primum debiti diuini non in opere nostro, sed in eius promissione consistit. Nam remota promissione non tenetur acceptare opus nostrum ad mercedem. Quod autem non ex sola promissione, sed etiam ex opere nostro Deus efficiatur debitor, docet ibidem Augustinus cum subiungit. *Redde quod promissisti, quia fecimus quod iussisti.*

Sanctus quoque Bernardus dicit, vitam æternam non deberi ex iure, quoniam (vt ipse ibidem explicat) merita nostra nascuntur ex gratia. Proinde significat non deberi ex rigore iustitiæ (vt Theologi loquuntur) qui gratiam nullam præsupponit, & Deum absolute non facturum iniuriam iustis, si eos priuè mercede iustitiæ: non tamen negat, quin ex hypothesi Deus iniuriam facturum esset, si vitam æternam bonis operibus, ex conuentione non redderet.

Denique S. Thomas non dicit, Deum non fieri nobis debitorem, sed non fieri nobis simpliciter debitorem, quoniam (vt diximus) prima, & potissima ratio debiti diuini, ex ipsius Dei promissione, & dispositione confurgit.

T E R T I O obiiciunt, inter Deum, & hominem non posse esse iustitiam, nisi secundum quid, vt S. Thomas docet, 1. 2. q. 114. art. 1. Iustitiam autem secundum quid, non esse iustitiam simpliciter, & absolute: quare non esse absolute dicendum operibus nostris, ex condigno

A deberi vitam sempiternam.

R E S P O N D E O, Duobus modis dicitur aliquid secundum quid, Vno modo, cum caret ea forma, à qua denominatur secundum quid, quo modo Cygnus dicitur niger secundum quid, id est, secundum pedes, & æthiops albus secundum quid, id est, secundum dentes: Altero modo, cum caret ea forma, sed tantum perfectione eius, quæ in aliis rebus eiusdem generis reperitur, quo modo puer dici potest homo secundum quid, si ad virum perfectum comparatur, & res creatæ dicuntur entia secundum quid, si conferantur ad Deum: & accidentia dicuntur habere esse secundum quid, ad substantiam comparata.

Igitur quæ dicuntur secundum quid priore modo, non possunt simpliciter, & absolute nominari talia, quæ dicuntur secundum quid modo posteriore, dicuntur etiam simpliciter & absolute talia, sed imperfectiùs, quàm alia generis eiusdem. Atque hoc modo posteriore Theologi dicunt iustitiam secundum quid esse inter Deum, & hominem, quia præsupponit gratiam, & tamen simpliciter etiam dicunt esse iustitiam, sed minùs perfectam, quàm ea sit, quæ nullam gratiam prærequirit.

Q U A R T O obiiciunt, maximam esse inæqualitatem inter opera nostra, quamuis ex gratia proficiantur, & ipsam æternam beatitudinem, præsertim si beatitudo obiectiue consideretur, sicut scriptum est: *Ego ero merces tua magna nimis.*

R E S P O N D E O, negari nõ potest, quin beatitudo longè excellat actioni meritorie, cum in illa sit cognitio, & caritas perfecta, in ista verò sit cognitio, & caritas imperfecta: sed non requiritur absoluta æqualitas inter meritum, & præmium, secundum iustitiam distributiuam, vt dici possit præmium deberi merito ex condigno, etiam ex parte operis: sed sufficit, vt sit proportio quædam, secundum quam is, qui meretur, dici possit dignus eo præmio. Nam hic etiam in terris qui doctrina, & bonis moribus præditus est, & pro Ecclesia aliquamdiu laborauit, dignus Episcopatu iudicari solet, quamuis absolute dignitas Episcopalis amplissima sit, & nullo pretio comparabilis: in rebus quoque naturalibus, dispositio ad formam multo imperfectior est ipsa forma, & tamen ex naturali quadam iustitia subiecto ritè disposito forma debetur: sic igitur qui Deum ex toto corde diligit, ac per hoc mundus est corde, pacificus, mitis, humilis, misericors, dignus est, qui ad beatitudinem illam admittatur, quæ diligentibus Deum, mundis corde, pacificis, mitibus, misericordibus, humilibus, vt ritè dispositis promissa est.

Quod autem dicebatur de beatitudine obiectiua, quæ Deus est, non auget difficultatem, nam sicut Deus obiectum est beatitudinis (id est) cognitionis, & amoris beatorum, sic etiam obiectum est meriti, id est, fidei, & caritatis viatorum. Hoc solum interest, quod fides, & caritas in hac vita minùs perfectè Deum attingunt, quàm visio, & caritas in alia vita, sed ideo dicimus ex condigno fidei formatae per caritatem deberi visionem cum ardentissima caritate, quia dignum est, vt res à Deo inchoata, & disposita tandem aliquando perficiatur, & absoluat. Nam (vt loquitur S. Fulgentius, in libro 1. ad Monimum, cap. 10.) *Cum Deus vitam æternam donat, opus suum, quod inchoauit iustificans impium, perficit glorificans iustum.*

Q U I N T O obiiciunt, Deum ex communi sententia Theologorum remunerari iustorum opera supra condignum, proinde non esse in operibus iustorum veram condignitatem ad præmium.

R E S P O N D E O, Deum remunerari supra condignum non ita esse accipiendum, quasi bona opera non sint digna præmio vitæ æternæ, sed quod vltra præmium, quod ex condigno meritis bonis debetur, Deus ex liberalitate aliquid semper adiungat. Sed de hac re in sequenti capite differemus.

CAPVT

CAPVT XIX.

Deum remunerari opera bona supra condignum.

R O S T R E M A restat quæstio, num Deus opera bona remuneret ex mera liberalitate supra condignum. Communis enim Theologorum sententia id constanter affirmat, vt peripicuum est ex S. Thoma, S. Bonauentura, Scoto, Durando, & alijs in 4. sentent. dist. 46.

Contrarium docuit Andreas Vega, in 5. quæstione de iustificatione, & Doctor ille Louanensis, cuius multas sententias Pius V. Põtifex damnauit. Est enim inter damnatas sententias, quartadecima his verbis expressa: *Opera bona iustorum nõ accipiunt in die iudicij extremè amplioiorem mercedem, quàm iusto Dei iudicio mereantur accipere.*

Probat igitur breuiter, Deum remunerari vltra, vel supra condignum: Primò, ex diuini literis. Nam Matth. 5. non sine causa Dominus ait: *Gaudete, & exultate quoniam merces vestra copiosa est in celis.* Et apertius Luc. 6. *Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinu vestros.* Certè enim iusta merces esse poterat, mensura bona; car autem additur, conferta, coagitata, superfluens, si nihil additur supra condignum?

Item Luc. 19. posteaquam seruus fidelis, qui lucratus fuerat decem Mnas, acceperat præmium suum (id est) imperium supra decem Ciuitates; rursum extraordinario munere datur ei Mna, quæ fuerat ablata à seruo infideli, & pigro. Quid autem hoc significare potest, si Deus in iudicio nulli dabit aliquid, nisi iuste, & ex condigno illud mereatur?

Ad hæc, Matth. 20. in parabola vineæ manifestè videmus multis dari integrum diurnum denarium, cum tamè non integrum diem in opere posuissent. Atque id non ex iustitia, sed ex liberalitate factum esse, indicat Dominus illis verbis: *Volo huic dare, sicut & tibi. An non licet mihi quod volo facere? An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Ex quo etiam intelligimus id, quod supra condignum additur, non dari ex æquo, nec omnibus. Fortasse etiam huc pertinet illud Apostoli ad Roma. 8. *Non sunt condigne passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis,* quamuis & aliter hoc testimonium exponi possit, vt supra notauimus.

Idem secundo, ex Patribus probari potest. S. Basilius, in Psal. 114. in illud: *Conuertere anima mea, in requiem tuam. Proposita est (inquit) æterna requies his, qui legitime in hac vita decertarunt, quæ non secundum operum debitum, ac meritum retribuitur, sed iuxta magnificentiam Dei his, qui in ipsum sperauerunt, exhibetur.* Quem locum ostendimus cap. 6. malè allegari contra merita ex condigno, cum non extenuet merita, sed amplifcet munificentiam Dei in retribuendis præmijs etiam supra condignum.

S. Fulgentius, in lib. 1. ad Monimum, cap. 10. reddens rationem cur vita æterna dicatur gratia, cum merces sit meriti, ita loquitur: *Gratia autem etiam ipsa non iniuste dicitur, quia non solum donis suis Deus dona sua reddit, sed quia tantum etiam ibi gratia diuinæ retributionis exuberat, vt incomparabiliter, atque ineffabiliter omne meritum, quantumuis bonum, & ex Deo data, humane voluntatis, atque operationis excedat.* Hæc ille. Itaque non temerè, nec sine fundamento scholæ Theologorum præmium operibus bonis à Deo supra condignum reddendum esse confirmant.

Vtrum autem operibus malis Deus pœnam reddat citra condignum, non videtur ita esse certum: nam nec inueniuntur loca Scripturæ, quibus id facile confirmetur; & quamuis S. Ioannes Chrysostomus, homil. 37. in Gen. huius sententiæ paronius esse videatur, tamen S. Augustinus lib. 21. de ciuit. Dei, cap. 24. hanc ipsam sententiam

A tolerat potius, quàm probat. Nam cum dixisset illa verba Psal. 76. *Nunquid obliuiscitur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas,* non pertinere ad reprobos, sed ad electos, ita subiunxit: *Sed quibus placet, istam sententiam vsque ad illa impiorum tormenta pro tendere, saltem sic intelligant, vt manente in eis ira Dei, quæ in æterno est præannunciata supplicio, non contineat Deus in hac ira sua miserationes suas, & faciat eos non tanta, quanta digni sunt pœnarum atrocitate cruciari: non vt eas pœnas, vel nunquam subeant, vel aliquando finiant, sed vt eas mitiores, quàm merita sunt eorum, lenioresque patiantur. Sic enim & ira Dei manebit, & in ipsa ira sua miserationes suas non continebit. Quod quidem non ideo confirmo, quia non resisto.* Hæc ille.

Quia tamen hæc sententia de pœnis citra condignum, & multis Theologis placuit, & à S. Augustino minime refutatur; respondendum erit quatuor testimonijs scripturæ diuinæ, quæ contra eam pugnare videntur.

P R I M U M testimonium est illud: *Non exibis inde, donec reddas nouissimum quadrante,* Matth. 5. Sed facilis est responso. Nam siue hic locus intelligatur de pœnis purgatorij, vt nos in 1. lib. de purgatorio, & in 1. lib. de statu peccati ostendimus, siue etiam de pœnis gehennæ; significat Dominus, nullum peccatum sine suo cruciatu mansurum, non autem nullam partem eius cruciatu qui singulis peccatis debetur esse minuendam. Deinde loquitur Dominus de pœna, quæ soluenda manebit post latam iudicij sententiam, non de ea, quam iudex constituet, cum sententiam feret. Quamuis enim Deus, cum peccatores iudicabit, citra condignum fortasse iudicabit; sed post sententiam latam nihil vnquæ de pœna minuetur.

A L T E R V M testimonium est Luc. 6. *Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.* Sed absque dubio sententia hæc generatim accipienda est, vt sensus sit: *Qui boni fuerint, bona recipient; qui mali, mala; & qui valde boni fuerint, multum boni recipient, qui valde mali, multum mali.* Nam si æqualitas præmij ad merita describeretur, repugnaret hæc sententia verbis illis, quæ ex eodem capite nos citauimus, *mensuram bonam, & confertam, &c.*

T E R T I U M testimonium est Iacobi 2. *Iudicium sine misericordiam, qui non fecerit misericordiam.* Sed loquitur Apostolus eo loco de misericordia non quacuque, sed saluante, atque à damnatione æterna hominem liberante. De qua loquitur Dominus Matth. *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*

P O S T R E M U M testimonium est in Apocalypsi, cap. 18. *Quantum se glorificauit, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum, & luctum.* Caterum hic locus docet proportionem quandam futuram inter culpam, & pœnam, vt maiori culpæ maior pœna respondeat, & minor minori: non tamen necesse est ex hac proportione æqualitatem colligere. Sed de his satis, præsertim cum de supplicijs citra condignum inferendis res sit (vt diximus) satis incerta.

CAPVT XX.

Vitam æternam etiam quoad primum eius gradum reddi meritis operum bonorum.

X P L I C A V I M U S tres partes disputationis de Merito. Sequitur quarta, quæ est etiam vltima, in qua breuissimè docendum est, quæ nam sint illa, quæ cadunt sub meritum de condigno.

Sunt autem omnino quinque res, quæ in dubium reuocari possunt, vita æterna, gratia iustificationis, gratia incrementum, reparatio post lapsum, & perseuerantia in fide, & caritate vsque in finem. De quibus disputat S.

Tomus tertius.

T t

S. Thomas in 1. 2. quæst. 114. artic. 5. sequentibus. Nos patris indicabimus, quæ veriora de his omnibus quæstionibus nobis esse videantur.

P R I M U M igitur de vita æterna solum quæstio est: Vtrum ipsa vita æterna, an gradus tantum in ea præstantiores cadant sub meritum de condigno. Sunt enim qui sentiant, vitam æternam, siue primum eius gradum non cadere sub meritum, cum debeat iure hereditatis omnibus filiis Dei, hoc ipso quod sunt filij Dei. Sunt etiam, qui existimant vitam æternam, siue primum eius gradum, reddi meritis operum, si dilectio illa Dei, quæ est vltima dispositio ad iustificationem, oriatur ex ipsa gratia iustificationis, alioqui meritis non reddi.

Nos existimamus, vitam æternam, tum quoad primum gradum, tum quoad ceteros reddi bonis meritis filiorum Dei: nec multum ad rem facere, vtrum vltima illa dispositio procedat ex gratia iustificante, vel eam præcedat. Nam scriptura diuina passim docet, non solum gloriæ incrementum, sed ipsam gloriam simpliciter primum esse operum bonorum, At Matth. 19. *Si vis ad vitam ingredi serua mandata.* Et ibidem: *Qui reliquerit patrem, vel matrem, & c. Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Et Iacobi 1. *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Galat. 6. *Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam.* Et Colos. 3. Ipsam hereditatem scribit Apostolus, reddi operibus bonis. *Quodcumque facitis, ex animo operamini, sicut Deo, & non hominibus, scientes quod à Domino recipietis retributionem hereditatis, Domino Christo seruire.*

Ex quo intelligimus illum ipsum gradum gloriæ, qui debetur iure hereditario, retribui etiam iure mercedis. Non enim est absurdum (vt supra non semel diximus) eandem rem duplici iure deberi, titulo videlicet hereditatis, & titulo meritorum. Atque hoc præstabit in cælo adulti infantibus, non solum quod ipsam gloriam, & primum eius gradum habebunt infantes solo iure hereditatis, adultis verò gloria illa simul erit & patris hereditas, & corona victoriæ.

Potè dispositio illa vltima, si gratiam adoptionis præcedat, non erit meritoria vitæ æternæ de condigno, quia non possunt mereri vitam æternam de condigno, nisi filij Dei, vt supra demonstratum est: si verò ex gratia illa nascatur, eamque sequatur, saltem ordine naturæ, non poterit mereri primum gradum gloriæ, si vera sit illorum opinio, qui dicunt, non cadere sub meritum id, quod iam debetur titulo hereditatis: nam primus gradus gloriæ prius naturâ debetur titulo hereditatis homini iustificato, quam vltima illa dispositio ex gratia iustificationis procedat. Sicut enim prius est in homine gratia adoptionis, quam dispositio ex gratia ipsa procedat, ita prius est ius ad hereditatem, quod à gratia adoptionis separari nequit, quam ex gratia adoptionis dispositio illa procedat.

Vides igitur ad rem non facere, vtrum illa dispositio gratiam præcedat, vel sequatur. Neutro enim modo meritoria esse poterit primi gradus gloriæ, si quod iam debetur, non potest sub meritum cadere. At si concedatur, quod nos contendimus, & quod S. Thomas docet, in 3. sentent. distinct. 18. quæst. 1. artic. 5. rem vnam, & eandem varijs titulis posse deberi, sine dubio vltima illa dispositio post infusionem gratiæ continuata, meritoria erit vitæ æternæ, vt S. Thomas confirmat in 1. 2. quæst. 112. artic. 2. ad 1.

* * *

C A P V T XXI.

Non gratiam iustificationis, sed eius incrementum cadere sub meritum de condigno.

I T E M verò de gratia iustificationis, & eius incremento, tota res breuissimè expediti poterit. Nam gratiam eiusmodi non posse obtineri, neque ex condigno, neque ex congruo meritis operum, solis viribus liberi arbitrij effectorem, docuimus aduersus Pelagianos, in lib. 5. de gratia, & libero arbitrio. Rursus, eandem gratiam non posse obtineri ex condigno, sed solum ex congruo meritis operum ex fide, & auxilio Dei speciali procedentium, docuimus in libro 1. de iustificatione, cap. 21. Præterea, non posse gratiam eandem obtineri meritis consequentibus, hoc est, bono vsu gratiæ, vt quidam olim absurdè dixerunt, docet S. Augustinus, in lib. 2. contra duas epistolas Pelagianorum, cap. 7. & in lib. 1. de prædestinatione sanctorum, cap. 11. quod illo argumento potissimum confirmatur, quia gratia iustificationis sæpè datur illis, qui ea bene vti non possunt, vt infantibus mox à baptismo morituris, vel qui non volunt, vt adultis quibusdam, qui gratiam iam acceptam abiiciunt, & sunt nouissima eorum peiora prioribus; sepe etiam non datur illis, qui ea bene vsuri fuissent, si illam accepissent, quod de Tyrrijs, & Sydonijs Dominus ipse testatur, Matthæi 11.

Ad hæc, nullum (Christo excepto) quamuis iustum, & sanctum posse alijs mereri gratiam de condigno, certa ratio persuadet. Nullum enim extat pactum, nulla promissio de merito aliena salutis; & solus Christus, vt Ecclesiæ totius caput, eam gratiam habuit, qua membris omnibus gratiam, & gloriam mereretur. *Quamuis* (inquit S. Leo, in epist. 97. ad Leonem, cap. 2.) *multorum sanctorum in conspectu Domini pretiosa mors fuerit, nullius tamen infantis occiso, redemptio fuit mundi. Acceperunt iusti, non dedere coronas, & de fortitudine fidelium exempla nata sunt patientia, non dona iustitia.*

Sed sicut certum est, non posse vnum alteri ex condigno gratiam promereri, ita non dubium est, posse id ex congruo fieri. Quomodo S. Stephanum precibus apud Deum, conuersionem Apostoli Pauli, & S. Monicam lachrymis apud eundem conuersionem S. Augustini promeruisse, nemo est qui neget. Et in ipso Euangelio legitur, Matthæi 9. *Videns Iesus fidem illorum dixit Paralytico. Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.*

Denique posse hominem iustum mereri ex condigno augmentum iustitiæ, docet Concilium Tridentinum, sess. 6. can. 32. docet etiam S. Augustinus, tractat. 77. in Ioannem, quamuis nomen ipsum de condigno non ponat: *Restat* (inquit) *vt intelligamus Spiritum sanctum habere, qui dirigit, & habendo mereri, vt plus habeat, & plus habendo plus diligit.*

C A P V T XXII.

Reparationem post lapsum, & perseverantiam vsque in finem non cadere sub meritum de condigno, sed solum de congruo.

D E reparatione post lapsum, & perseverantia vsque in finem concors est sententia Theologorum, non cadere ea sub meritum de condigno. Ac (vt cætera argumenta præteream) si caderent illa duo sub meritum de condigno, nemo iustorum esset, qui non esset etiam de numero electorum, & prædestinatorum ad vitam.

Qui

Qui error fuit Iouiniani, & Caluini, & à nobis in tertio libro confutatus est.

Possè autem donum perseverantiæ precibus impetrari, docuimus in 2. lib. de gratia, & lib. arbitrio, cap. 12. posse verò reparationem post lapsum, cum qui iustus est, mereri ex congruo, negat quidem S. Thomas, in 1. 2. quæst. 114. artic. 7. sed id ipsum concedere videtur in epist. ad Hebr. capite 6. lect. 3. vt etiam aperte concedit S. Bonaventura, in 2. sentent. distinct. 28. explicans verba Petri Lombardi. Et certè non desunt optimæ rationes, quibus id probari posse videatur. Nam in 2. libr. Paralipom. cap. 19. dictum est ad Iosaphat Regem Iuda: *Impio præbes auxilium, & his qui oderunt Dominum, amicitia iungens, & idcirco iram Domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, & c.* Ex quo intelligimus sanctum illū Regem bonis operibus apud Deum obtinuisse, vt etiam cum peccaret, à Deo non desereretur, nec pro meritis puniretur. Item in Psal. 70. orat Propheta, quod nos etiam orare conuenit: *Cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.* Et certè frustra fieret talis oratio, si nulla ei respondere posset reformatio.

Ad hæc, si potest iustus mereri de congruo, id est, impetrare alteri conuersionem, cur non & ipse sibi postulare, & impetrare possit, vt si labatur non deseratur, sed ad penitentiam reuocetur?

P R A E T E R E A, potest homo nondum reconciliatus per opera penitentiae impetrare, & mereri ex congruo

gratiam iustificationis, vt in primo libro demonstratum est, cur igitur non poterit idem ipse, dum est iustus, & amicus Dei impetrare, & mereri ex congruo reparationem, si fortè labatur?

Neque obiectio illa conuincit, per peccatum amittuntur omnia merita præcedentia, igitur fieri non potest, vt reparatio post lapsum bonis meritis vlla ratione reddatur. Nam probat quidem hoc argumentum, reparationem non posse esse mercedem, quæ fit reddenda ex iustitia. Qui enim amisit omnia merita, quomodo potest ex iustitia postulare mercedem? At non probat non esse congruens, vt Deus respiciat ex clementia sua ad bona opera præcedentia, & illorum intuitu misereatur eius qui cecidit.

A T (inquit) quo quis plura merita habuit, eo grauius Deum offendit, cum peccat. Quoniã merita nostra munera Dei sunt, & qui plura beneficia accepit, si benefactorem offendat magis est ingratus, & minus dignus indulgentia. Respondeo, argumentum rectè concludit aduersus eos, qui ex malitia, & contemptu benefactoris peccant: at non aduersus eos, qui ex ignorantia, & infirmitate delinquant. De quibus nos tantum loquimur. Quare S. Thomas in 2. 2. quæst. 186. artic. 10. docet, peccata religiosorum etiam mortalia, sed ex ignorantia, vel infirmitate commissa minus esse grauias, & facilius condonari, quam aliorum hominum, propter bona opera, quæ religiosi assidue faciunt.

FINIS SECVNDÆ CONTROVERSIÆ
PARTICVLARIS.

TERTIAE CONTRORSIAE GENERALIS

TERTIA ET VLTIMA CONTRORSIA PRINCIPALIS.

DE BONIS OPERIBVS IN PARTICVLARI.
ORDO DISPUTATIONIS.

DOSTREMA restat Controuersia ex tribus illis, quas de reparatione gratia tractandas esse diximus: ea verò est de bonis operibus in particulari, & tribus libris continetur, quorum, Primus erit de oratione, Secundus de ieiunio, Tertius de eleemosyna. Tot enim esse præcipua genera operum bonorum, testatur Angelus Raphael apud Tobiam, cap. 12. Bona est oratio cum ieiunio, & eleemosyna, magis quam thesauros auri recondere.

LIBER PRIMVS.
DE BONIS OPERIBVS, IN
PARTICVLARI, QUI EST DE ORATIONE.

CAPVT PRIMVM.

Definitio orationis breuiter explicatur.

DE Oratione solita Breuitate scripturus, Primum de ipsa oratione generatim disseram, Deinde, de certa illa forma precum, quæ propria est Sacerdotum, & Monachorum, & Horarum canonicarum nomine appellari solet.

De oratione generatim septem capita tractanda esse censeo, Quid sit oratio; Quotuplex; An sit necessaria, vel utilis, Quid sit in oratione petendum; Cuius sit petere; A quo, & pro quibus sit petendum; Quomodo sit petendum, vt, quod petimus, impetremus.

Quod attinet ad Primum, sic potest Oratio definiri ex sancto Thoma in 2.2. quæst. 83. artic. 1. Est actus rationis practica, voluntatis desiderium explicans, & ab alio aliquid postulans.

Dicitur actus rationis, quoniam tamen tum ratio, tum voluntas ad orationem ex necessitate concurrant, tamen propriè actus est rationis, non voluntatis. Nam oratio est petitio quedam, petitio autem cum sit intuitio, ac loquutio, sine dubio ad rationem, & intelligentiam pertinet. Itaque Dominus Matth. 7. Petite (inquit) & accipietis. Et Marc. 11. Quicquid orantes petitis, &c. Et Apostolus ad Rom. 8. Quid oremus, sicut oportet nescimus; Spiritus postulat pro nobis, &c. Et sancti Patres, Basilii oratione in Iulianum: Oratio (inquit) est boni cuiusdam petitio, quæ à pijs ad Deum effunditur. Gregorius Nyssenus oratione prima, de oratione Dominica: Oratio est conuersatio, ser-

uatiuaque cum Deo, & oratione secunda: Oratio est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offertur. Ioannes Chrysostomus homil. 30. in Genes. Oratio colloquium est cum Deo. Ioannes Damascenus, lib. 3. de fide, cap. 24. Oratio est ascensio mentis in Deum, aut decentium à Deo petitio.

Dicimus Deinde, esse actum rationis, non theoreticæ, sed practicæ, quoniam non ad cognitionem, sed ad impetrationem ordinatur.

Dicimus Tertio, esse actum rationis: Explicans desiderium voluntatis. Nam cum intellectus, & affectus ad orandum concurrant, affectus concurrat desiderando id bonum, quo caret, intellectus verò desiderium illud explicando, & proponendo; quemadmodum in rebus corporalibus cum re aliqua indigemus, per appetitum, qui concupiscibilis dicitur, rem illam desideramus, per linguam verò, quæ appetitus interpretis est, rem eandem flagitamus.

Dicimus Postremò, esse actum rationis: Ab alio aliquid postulans. Quoniam desiderium voluntatis, si est in nostra potestate, non exprimitur à ratione per modum postulantis, sed per modum impetrantis: at si non in nostra, sed in aliena potestate est, tum demum exprimitur per modum postulantis, & ea propriè dicitur oratio. Atque hæc de definitione.

CAPVT II.

De partitione orationis.

PORRO Triplex est orationis partitio. Primum enim Alia est oratio publica, quæ nomine totius populi à sacerdotibus, tamquam publicis Ministris in templis potissimum ritè celebratur; Alia est priuata, quæ ad singulos pertinet, & de qua scribit Apostolus: Volo ergo viros orare, in omni loco leuantes puras manus, sine ira, & disceptatione. 1. Timoth. 2.

Deinde, Alia est oratio tantum mentalis, Alia mentalis simul & vocalis. Neque debet addi tertium membrum, (id est) vocalis tantum. Ea siquidem non est utilis ad placandum Deum, sed magis ad prouocandum ad iram, iuxta illud: Populus sic labus me honorat, cor autem eorum longè est à me. Iai. 29.

Et quidem oratio, quæ sola mente concipitur, cum quis priuatim orat, vtilissima est, & aliquando vtilior; quàm si etiam vox corporalis addatur. Nam & Deus sarris intelligit quid velimus, & quid petamus, etiam si id sola mente exprimamus; & nos ipsi nonnunquam toto ictu cordis Dei aures melius attingimus, cum ab omni strepitu corporali vacamus, quàm si voce simul, & corde orare velimus. Et denique (vt S. Ambrosius docet, in 6. lib. de Sacramentis, cap. 4. Qui in silentio orat, silem deserit, & confitetur, quod Deus scrutator cordis, & renis sit, & orationem tuam antè ille audiat, quàm tuo ore fundatur.

CÆTERVM non negamus, quin oratio vocalis sit interdum utilis, & aliquando etiam necessaria. Vtilis enim est: Quoniam (vt S. Augustinus loquitur in epist. 121. ad Probam, cap. 9. interdum voce nos ipsos ad deuotionem acrius excitamus. Vtilis quoque est, quoniam seruit deuotioni iam excitatæ, quæ erumpere solet, & redundare in externum affectum, iuxta illud Psalm. 15. Latatum est cor meum, & exultauit lingua mea: Et illud Psalm. 83. Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum vinum. Denique utilis est, vt non solum corde, sed etiã corpore debitè seruitur Deo reddamus obsequium, iuxta illud Osæ vlt. Omnes aufer iniquitatem, & reddemus vitulos labiorum nostrorum. Est autem nõ solum utilis, sed etiam necessaria vocalis oratio, quando ex præcepto maiorum, vel publicè, vel priuatim certas preces recitare iubemur.

TERTIA partitio orationis extat apud Apostolum, 1. Tim. 2. Quatuor facit quasi genera, siue partes orationis, cum ait: Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus &c. Et ad Philip. 4. In omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestrae innotescant apud Deum. Et quoniam hæc partitio subobscura esse videretur, referam breuiter, quid præcipui Patres de ea scriptum reliquerint.

Igitur S. Hilarius in explicatione, Psalm. 140. ita loquitur: Quatuor genera orationis Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens: Exoro ergo primum omnium fieri preces, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, Magnificentiæ Dei est orari, Fidei est postulare, Confessionis & laudis est gratulari.

S. AMBROSIVS, in lib. 6. de Sacramentis, cap. 5. Prima (inquit) oratio laudem debet habere Dei, secunda supplicationem, tertia postulationem, quarta gratiarum actionem. Vbi S. Ambrosius primo loco ponit orationem, secundo loco obsecrationem, non nihil inuertens ordinem Apostoli, & per orationem intelligit laudem Dei; per obsecrationem intelligit supplicationem, qua petimus, vt Deus nos audire dignetur; per postulationem intelligit petitionem eius rei, quam desideramus; per gratiarum actionem, intelligit iterum laudes Dei. Nam, ipse paulò post exponit, quomodo incipit oratio à laudibus Dei, sic debet in Dei laude desinere.

A S. AVGVSTINVS, in epist. 59. ad Paulinum, quæst. 5. totum hunc locum refert ad publicas preces, quæ tempore sacrificij ad altare funduntur. Quod idè facit Chrysostomus in commentario; sed Chrysostomus non indicat, quid intersit inter has voces: Augustinus autè indicat, cum ita loquitur: Elgo (inquit) in his verbis hoc intelligere, quod omnis, vel penè omnis frequentat Ecclesia, vt preces accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud quod est in Domini mensa, incipiat benedici: Orationes, cum benedicuntur, & sanctificantur, & ad distribuendum comminuntur, quam totam petitionem ferè omnis Ecclesia Domini oratione concludit. Interpellationes autem siue (vt vestri codices habent, Postulationes, sunt, cum populus benedicuntur. Tunc Antistiti s. velut aduocati susceptos suos per manus impositionem misericordissima offerunt potestati. Quibus per actum, & participato tanto sacramento Gratiarum actio cuncta concludit, quam in his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus.

B IOANNES Cassianus, collat. 9. cap. 9. & sequentibus, fusè tractat de hac partitione, & in summa docet, per obsecrationem intelligi orationem pro remissione peccatorum; per orationem, vota, quibus Deo aliquid offerimus; per postulationem, siue interpellationem preces, quas pro salute aliorum fundimus; per gratiarum actionem, laudes Dei, pro acceptis beneficiis.

THEODORETVS in commentario, 1. Tim. 2. scribit, obsecrationem esse deprecationem malorum, orationem, postulationem bonorum; interpellationem, esse accusationem aduersariorum, id est, Diaboli, & angelorum eius, qui nos ad peccata sollicitant; Denique gratiarum actionem, id quod verba ipsa significant.

S.BERNARDVS, in ferm. de quatuor modis orandi, per obsecrationem accipit orationem peccatoris penitentiam inchoantis, qui intercessores adhibet, nondum audens per se ad Deum accedere; per orationem intelligit preces penitentis, qui per se à Deo postulat indulgentiam; per postulationem orationem iusti, qui petit regnum cælorum, & alia necessaria ad salutem; per gratiarum actionem orationem viri perfecti, qui se certò confidit exaudiri.

S.THOMAS in 2.2. q. 83. art. 17. explicans hanc ipsam partitionem, scribit, in omni oratione Tria esse necessaria, Primum, vt animus coniungatur cum Deo, quod fit per orationem, quæ est ascensio mentis in Deum. Secundò, vt aliquid petatur à Deo, quod fit per postulationem; Tertio, vt proponatur ratio aliqua cur videatur esse concedendum id quod petitur, tum ex parte orantis, tum ex parte Dei. Et quidem ex parte Dei optima ratio est Meritum Christi, quod proponitur per obsecrationem; ex parte nostra est actio gratiarum, quæ proponitur, cum Deum aliqua ratione laudamus.

D Explicat S. Thomas hæc omnia in oratione de sancta Trinitate, Nam cum dicimus: Omnipotès sempitèrne Deus; Oratio est: cum addimus: Qui desisti famulis tuis in confessione vere fidei aeterna Trinitatis gloriam agnoscere; Gratiarum actio est: cum adiungimus: Tribue quasumus, vt eiusdem fidei firmitate ab omnibus semper maneamus aduersis; Postulatio est: cum concludimus: Per Dominum nostrum, &c. Obsecratio est.

THEOPHYLACTVS in commentario huius loci scribit, Apostolus loqui de oratione sacerdotis ad altare, in quo cum Augustino conuenit, sed non agnoscit distinctionem inter obsecrationem, orationem, & postulationem, in quo conuenit cum Chrysostomo.

Si mihi licet addere, quid de hoc loco Apostoli sentiam, Primum existimo loqui Apostolum, non solum de oratione sacerdotis ad altare, sed etiam de oratione priuata cuiuscumque fidelis. Nam ideo 1. Tim. 2. concludit: Volo ergo viros orare in omni loco, &c. Similiter & mulieres in habitu ornato, &c. Et ad Philip. 4. omnibus dicit: Nihil

fulliciti fitis, sed in omni oratione, & obsecratione. &c. Fateor tamen hoc preceptum, quod omnibus datur, ad facer-

Existimo Præterea, voluisse Apostolum per has voces partitionem aliquam indicare, non rem eandem pluri-

Existimo Tertio partitionem hanc Apostoli desumi à materia orationis, quæ est res bona, vel mala, præterita, vel futura, vt sensus Apostoli sit orandum esse Deum pro malis auertendis, & bonis accipiendis; & quidem vtraque postulanda esse in futurum, & pro iam impetratis gratias exhibendas. Quem sensum clarius ostendit epistola ad Philippenfes, quàm ad Timotheum. Nam cum ait ad Philippenfes: In omni oratione, & obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestra imotescant apud Deum: Hoc manifestè præcipit, vt sine bonorù aduersione, siue à malis liberationem cupiamus, & precemur à Deo; semper coniungamus petitionem cum gratiarum actione (id est) ita peramus futura, vt pro præteritis agere gratias nunquam obliuiscamur.

Existimo Denique, per Obsecrationes Græcè δέσους, rectè Theodoretum, & Augustinum locis citatis accipi voluisse deprecationes malorum. Nam vox illa à verbo δέσους descendit, quod est indigere: ille autem maximè indiget ope diuina, qui malo aliquo premitur. Item per Orationes rectè eodem auctores intellexisse petitiones bonorum: non enim in Græco est, ἐρωτάς, vt Cassianus legisse videtur, qui interpretatur vota, sed προσευχάς, quod orationes significat: Nam (vt scribit Gregorius Nyssenus, oratione secunda, de oratione Dominica) ideo oratio, quæ boni aliquid petimus dicitur προσευχή, quoniam votum dicitur ἐρώ, & illi cum fiducia petunt à Deo bona, qui illi antea boni aliquid deuouerunt. At per Postulationes non existimo cum Theodoro, significari hoc loco accusationem aduersariorum, sed cum Augustino simpliciter postulationem. Nam etiam si vox Græca ἐρωτάς significet interpellationem pro aliquo, vel contra aliquem; tamen quia omnis interpellans petit, imò ideo interpellat vt petat, rectè sanctus Augustinus loco notato monet, vicinitate vocabuli vnum pro alio poni solere, neque corrigendum esse textum Latinum, qui non habet interpellationes, sed postulationes.

Ad d o quodd in epistola ad Philipp. cap. 4. vbi obsecratio, oratio, & gratiarum actio iisdem Græcis verbis exprimuntur, quibus in epistola priore ad Timotheum, capite secundo, solum nomen postulationis variatur. Non enim est ἐρωτάς, sed αἰτήματα, quod propriè petitionem, vel postulationem significat. Vbi videtur Apostolus explicare voluisse vno in loco id, quod dixerat in alio.

Ad d o etiam quodd interpellatio contra aliquem, comprehenditur in obsecratione, quæ est deprecatio malorum, sicut interpellatio pro aliquo, in oratione, quæ est precatio bonorum; vt non fuerit opus distinguere tria membra, cum duo sufficerent.

Ad d o denique auctoritatè Latini interpretis antiquissimi, quino sine causa verbum ἐρωτάς, hoc loco postulationes, nò interpellationes reddendū esse iudicauit.

CAPVT III.

De necessitate, & vtilitate orationis.

Quarta pars Tertii disputationis proposita, quæ erat de necessitate, vel vtilitate orationis. Multi fuerunt, ac sunt errores de fructu orationis, qui facili negotio recenseri, & refutati poterunt.

PRIMUM igitur non defuerunt olim tum ethnicis,

tum hereticis, qui nimis multum orationi tribuerent. Refert enim sanctus Thomas in libro tertio contra Gentes, capite 96. errorem ethnicorum quorundam, qui arbitrabantur per orationes hominum mutari posse prouidentiam Dei. Refert quoque Theodoretus libro quarto, Histor. capite decimo, & libro quarto de fabulis hereticorum, Messalianos hereticos vsque adeo extollere solitos orationem, vt existimarent, per eam solam verè iustificari homines. Sacramenta verò, præsertim Baptismum, & Euchariſtiam nihil prodesse. Vnde etiam Euchariſta dici meruerunt.

Sed hic error nullo negotio refutati potest. Deum enim esse profus immutabilem, non solum docet scriptura diuina, Numer. 23. 1. Reg. 15. Malach. 3. & Iacobi primo, sed etiam manifesta ratio. Nam si Deus vlla ratione mutationi esset obnoxius, non esset simplex, neque infinitus, neque æternus, ac per hoc esset creatura, non Deus. Vide sanctum Thomam in prima parte, quæstione nona, articulo primo, non igitur potest humana oratio prouidentiam illius inuertere, aut mutare, apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Et si absque Sacramentis à Christo institutis, possent homines per solas preces iustificari, atque saluari, non diceret idem Saluator: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei. Ioan. 3. Neque diceret: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, non habebitis vitam in vobis. Ioan. 6. Non igitur sola oratio sufficit ad salutem.

Alter error, & quidem superiori contrarius, est eorū qui nimium e: tenuant fructū orationis. In quo numero reponendi sunt imprimis ethnici illi, qui tollebant è medio prouidentiam Dei erga res humanas, vt Epicurei, teste Marco Tullio, in libro primo de natura Deorum; vt Peripatetici, teste Clemente Alexandrino, libro quinto Strom. & sancto Ambrosio, libro primo de officiis, capite decimo tertio, vt illi, qui Epicurum, & Aristotelem præcesserunt, qui in libro sancti Iob, capite vigesimo secundo, dixisse leguntur: Circa cardinales celi ambulat, nec nostra considerat. Isti enim omnes orationis studium non solum extenuant, sed etiam penitus tollunt. Quid enim prodest orare Deum, si nostra non curat?

Ad horum errorem accedunt heretici Pelagiani, qui si non vtilitatem, certè necessitatem orationis tollebant, cum dicerent, posse homines suis viribus benè viuere, seruare mandata, gratiam Dei, & gloriam promereri. Quare sanctus Augustinus, tum in libro de hæresibus, capite 88. tum in epist. 106. ad Paulinum, inter præcipuos Pelagianorum errores posuit, quodd destruerent orationes Ecclesiæ.

In similem errorem incidit postea Ioan. VViclef, qui, teste Thoma VValdens, tomo tertio, capite primo & secundo docebat, Deum non requirere à nobis cogitationem, aut vocem, sed bonis operibus esse contentum. Idem etiam cum diceret, tria esse genera orationis; aliam enim esse orationem mentalem, aliam vocalem, aliam vitalem; in oratione vitali (id est) in operibus bonis omnia comprehendi, & ipsam solam sine mentali & vocali ad salutem sufficere, contendebat.

Denique in hoc erratum numero iure collocari posse videtur quidam Ioannes Monhemius, ex Grammatico ludi magistro Theologus Lutheranus, qui in suo catechismo tractatu de oratione, scribit, Deum id perentibus dare, quod etiam alias daturus esset, etiam si non peteretur. Ex quo sequitur, vt non solum non necessaria, sed etiam superuacanea videatur oratio.

Aduersus omnes istos errores pugnat Euangelica illa sententia, Luca 18. Oportet semper orare, & nunquam deficere. Item illo cap. 21. Vigilate omni tempore orantes, vt digni habeamini fugere ista omnia. Item illa Apostolica, 1. Thessal. vlt. Sine intermissione orate. Quibus non dissimilis est

illa sapientis Ecclesiastici 18. Non impediatis orare semper. Hæc enim, & alia, quibus plena est scriptura diuina aperitissimè docent, omnino necessariam esse orationem, neque esse committendam, vt alia vite huius negotia à studio rei tam necessariæ nos impediunt.

Neque responderi potest, prædicta testimonia referenda esse ad necessitatem solius orationis vitalis, vt loquitur VViclef. Nam Dominus in Euangelio Luc. 18. cum dixisset: Oportet semper orare, & nunquam deficere: Explicaturus de quo genere orationis intelligi vellet sententiam suam, narrauit parabolas duas, Vnam de vidua; quæ importunitate petendi extorsit à Iudice, alioqui in iusto & seuo, iusto sententiam. Aliam de Pharisæo, & Publicano orantibus in templo. Et rursus Luc. 11. cum vehementer commendaret studium orationis, narrauit aliam parabolam de quodam, qui ab amico tres panes petiit importunissimo tempore, & tamen accepit quod petiit, non quia esset amicus, sed quia non destitit petere, donec acciperet. Quæ omnes parabole clarissimæ sunt, & omnium iudicio orationem propriè dictam, non autem metaphoricam, qualis est vitalis, necessariam esse demonstrant.

Præterea vt benè viuamus, fieri non potest sine auxilio Dei, cum scriptum sit, Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Et 2. Corinth. 3. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.

Igitur auxilium Dei per orationem propriè dictam petere necesse habemus, si vitalem orationem exercere (id est) si benè viuere desideramus. Quare non sola vitalis oratio, sed etiam mentalis, & vocalis necessaria sunt, & de iis verba Domini, & Apostoli intelligi debent.

Quod autem Monhemius dicit, auxilium Dei non defuturum, etiam illud minimè petamus, cum Deus illa det petentibus, quæ non petentibus etiam daturus erat: repugnat manifestè scripturæ testimoniis. Nam quod legimus in Psal. 105. Et dixit, vt disperderet eos, si nò Moyſes electus eius sterisset in confractioe, in conspectu eius: Satis apertè demonstrat, ita liberatum fuisse populū ab vlcimo exitu per orationes Moſis, vt si Moſes non orasset, vniuersus populus periturus fuisset. Illud etiam quod ait Dominus, Matth. 17. Hoc genus demoniorū non eicitur, nisi in oratione, & ieiunio. Nonne apertè indicat, beneficia quædam impetrari per orationem, & ieiunium, quæ sine oratione, & ieiunio, minimè impetrarentur? Quod verò sanctus Iacobus in epistola sua capite 4. docet: Non habetis, propterea quod non postulatis, petitis, & non accipitis, eò quod malè petatis: Certè manifestus esse non potuit.

Quibus testimoniis congruens est illud sancti Augustini, in sermone primo, de sancto Stephano: Si sanctus Stephanus sic non orasset, Ecclesia Paulum non haberet. Et illud in libro secundo, de bono perseuerantiæ, capite decimo sexto. Constat Deum alia danda non orantibus, sicut initium fidei, alia non nisi orantibus præparasse, sicut vsque in finem perseuerantiam. Ex quo loco intelligimus quæ causa sit, cur Deus quædam beneficia concedat orantibus, quæ alioqui minimè concessurus erat; & tamen per orationes diuina prouidentia non mutetur. Nam sicut Deus iam ab æternitate statuit, quid nobis donare vellet, sic etiam statuit per orationes nobis ea donare. Atque id tam in corporalibus, quàm in spiritualibus beneficiis: Quia enim Deus constituit dare nobis frumentum, & vinum; & simul constituit id nobis præstare per humanos labores, quibus agri, vineæque coluntur: nemo est qui neget necessarium esse arare, ac serere; plantare, ac fodere, & alia id genus facere, si metere, & vindemiare velimus; etiam si Deus quos fructus, & quantos nobis dare velit, ab æternitate decreuerit.

Sic etiam Patriarcha Isaac, tamen si sciebat ex diuina promissione in semine suo benedicendas omnes gentes, ac per hoc prolem aliquam se habiturum dubitare

non posset. Orauit tamen Deum pro sterilitate coniugis suæ, vt legimus in Genes. 25. Quoniam illud etiam sciebat, multa Deum promittere, quæ per orationes à se impetrari vellet, vt S. Gregorius annotauit in lib. 1. Dialogorum, cap. 8.

Et Helias Propheta, cum Dei nomine pluuiam promississet Regi, & certò sciret, falsam esse non posse, quod Deus promittit, anxie tamen Deum precari cœpit pro pluua impetranda, 3. Reg. 18. quia nouerat, pluuiam quidem donandam esse à Deo, sed non nisi per orationes suas esse donandam.

Denique Tobia cap. 6. Angelus Raphaël dicit, Saram Tobia iuniori à Deo dest. natam esse vxorem, & tamen eundem Tobiam admonuit, vt Deum precaretur, ne se à Dæmonio illo pateretur occidi, à quo necatos fuisse constabat alios omnes, qui cum eadem Sara coniugio copulari tentauerant. Nimirum indicauit Angelus, consocium Dei secretorum, præordinatum fuisse à Deo coniugium Tobia, & Saræ, sed non nisi per orationes eorum diuinam illam præordinationem fuisse complendam.

Postremus error circa necessitatem orationis est hæreticorum huius temporis, vt Philippi Melancthonis in locis communibus, titulo de precatioe, vt Ioannis Caluini libro tertio institutionum, capite vigesimo, 5. tertio. Ioannis Brenij, in Confessione VVittembergensi, capite de oratione, & aliorum omnium, qui quamuis orationis studium maximi facere se iactent, tamen præcipuos eius fructus negant, imò nihil ferè vtilitatis orationi relinquunt.

Tres enim sunt primarij fructus orationis, Satisfactio, Meritum, Imperatio. Ex quibus duos priores aduersarij funditus tollunt, vt ostendimus in 4. libro de pœnitentia, & in libr. 5. de Iustificatione. Tertium mutilant, si non tollunt. Nam ex iis bonis quæ precibus impetrantur, præcipuum est remissio peccatorum, ac iustificatio. Hunc autem fructum omnes huius temporis hæretici orationi detrahunt, cum illam soli fidei, quæ æternitatem præcedit, attribuant.

Reliqua bona fatentur orationibus impetrari; si oratio fundatur ex fide: sed quia per fidem impellunt fidem illam suam specialem, qua vnusquisque certò credere debet, se gratum esse Deo, sibi que non imputari peccata, quæ fides reuera haberi non potest, inde fit, vt conditionem planè impossibilem ad impetrandum requirant; ac per hoc nihil omnino orationi relinquunt. Sed quoniam fundamenta huius erroris alibi sunt à nobis pro nostrarum vitium tenuitate satis diligenter euersa, nunc solum præcipuos fructus orationis indicabimus, & ex diuinis literis breuiter confirmabimus.

PRIMVS igitur fructus est Satisfactio pro peccato, de quo diximus in lib. 4. de pœnit. cap. 6. Et sanè si quis concedat opera bona laboriosa, satisfactoria esse pro peccatis, nunquam negabit, quin sit oratio inter illa opera numeranda, cum satis constat, orationem non tantum bonam, sed etiam laboriosam esse, atque pœnalem. Quæ causa est, vt ferè semper ieiunio, & eleemosynæ adiungatur, cum de satisfactionibus agitur.

SECVNDVS fructus est Meritum. Oratio enim siue impetret quod postulat, siue non impetret, semper est meritoria maioris gratiæ, & gloriæ, quando ab homine iusto, & sicut oportet, funditur. Cuius rei testimonium habemus in Euangelio Matthæi 6. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in iugis, & in angulis plantare: m. st. ntes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Quo loco Dominus ostendit, orationem esse opus bonum, cui, si benè fiat, debetur merces à Deo: ex quo fit, vt etiam sit meritoria, cum merces merito iuste,

proprieque respondeat.

TERTIUS fructus est Impetratio, ac primum oratione impetrari remissionem peccatorum, docetur in oratione Dominica, non enim iuberet nos Dominus dicere: *Dimitte nobis debita nostra*. Si remissio debitorum per orationem impetrari non posset. Quod idem testatur parabola Publicani, & Pharisei, Luc. 18. *Publicanus enim orans, & dicens, Deus propitius esto mihi peccatori, descendit in domum suam iustificatus.*

Nec solum remissionem peccatorum, sed multa alia beneficia, imò etiam penè omnia, quæ nobis necessaria, vel vtilia sunt, per orationem à Domino impetramus. Nam (vt rectè animaduertit S. Ioann. Chrysostomus, in duobus libellis de oratione) sicut in rebus corporalibus homo nascitur nudus, & egens rebus omnibus, sed habet manus, quæ satis appositè organum organorum propterea dici meruerunt. Quod per eas reliqua omnia instrumenta confici, & cibus, vestis, domus arma, & quicquid humanæ vitæ necessarium est facile parari queat, sic etiam in vita spirituali nihil omnino potest homo sine ope diuina, non solum operari, sed nec loqui, aut cogitare: sed habet organum organorum (id est) orationem, qua si bene vtatur, omnia sine dubio obtinebit.

Præter hos tres primarios fructus, sunt etiam alij permulti, quasi secundarij. Nam oratio frequens mentem illustrat, neque enim fieri potest, vt aliquis cordis oculos in Deum, qui lux est, intent: defigat, quin ab eo aliquantum illustretur. in cuius rei signum Moses rediens à colloquio Domini, frontem gerebat mirifica luce fulgentem, Exod. 34. Et Dauid ait: *Accedite ad eum, & illuminamini.* Psal. 33.

DEINDE, oratio, spes, & fiduciam alit, quo enim aliquis cum alio frequentius loquitur, eò fidentius ad eum accedit.

TERTIO, inflammat etiam oratio caritatem, & mentem ad maiora dona recipienda capaciore reddit, vt sanctus Augustinus docet, in lib. 2. de sermo. Domini in monte, cap. 7.

QUARTO, auget humilitatem, & castum timorem. Nam qui ad orationem accedit, intelligit, se Dei esse mendicum, ac per hoc humiliter coram eo apparere studet, & diligentissimè cauet ne illum offendat, cuius auxilio in rebus omnibus indiget.

QUINTO, gignit oratio frequens in animo orantis contemptum rerum omnium temporalium. Neque enim fieri potest, vt non vilescant, & sordiant terrena omnia illi, qui cælestia, atque æterna assidue speculatur, De qua re vide S. Augustinum, lib. 9. con. fest. cap. 1. & 10.

SEXTO, parit oratio delectationem incredibilem, cum per eam fiat, vt incipiat homo gustare, quam suavis sit Dominus. Quanta autem sit hæc suauitas, vel ex eo potest intelligi, quòd nonnullos non solum pernoctare, sed etiam dies integros cum integris noctibus in oratione contingere sine labore potuisse nouimus.

Denique, præter vtilitatem, & voluptatem, adfert etiam oratio dignitatem, atque honorem non exiguum oranti. Nam (vt S. Chrysostomus docet, in lib. de orando Deo) ipsi etiam Angeli animam illam honorant, quam cernunt tam familiariter, & crebro ad colloquium diuinæ Maiestatis admitti.

CAPVT IV.

De excellentia orationis Dominicæ.

IAM verò quid sit in oratione petendum, quod erat. Quartum caput propositæ disputationis, non possumus breuius, & plenius explicare, quam si Dominicam orationem plenissimè exponamus. Nam (vt S. Augustinus, in epist. 121.

cap. 12.) *Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dicimus, quam in ista Dominica oratione posuimus, si rectè, & congruenter oramus.* Igitur orationem Dominicam ex Patrum sententia explanabimus, si de excellentia eius, de numero, & ordine petitionum pauca quædam solita breuitate præfati fuerimus.

Quod ad Excellentiam attinet, præstat oratio Dominica omnibus aliis formis orandi, auctoritate, breuitate, perfectione, ordine, efficacia, necessitate.

Auctoritate, quoniam ab ipsa Dei sapientia condita est, proinde non solum nullum hominum, sed nec vllus Angelorum melius potuit nos instituire in ratione orandi, quàm Christus fecerit.

Breuitate etiam præstat, quoniam pro magnitudine, & multitudine rerum, quas continet, non poterat oratio fieri breuior. Est autem vtilis hæc summa breuitas, Tum ad memoriam adiuuandam, vt notat S. Cyprianus, Tum etiam, vt monuit Tertullianus, vt intelligamus non multis verbis opus esse, cum oramus Deum, qui scit quid velimus, antequam petamus, sed ingenti desiderio, & feruenti affectu.

Præstat quoque Perfectione, quoniam omnia comprehendit, quæ à Deo nos petere vel necessarium, vel vtile est, vt paulò antè ex Augustino didicimus. Addit verò Tertullianus, orationem Dominicam esse quasi breuiarium Euangelij, quia dum hanc orationem fundimus, simul admonemur quid sperare, quid amare, quem colere, quid agere, quid fugere, quid appetere, quid contemnere debeamus, vt hic maximè locum habeat, quod Cælestinus scribit in epist. ad Gallos, cap. 11. *Legem credendi, adde, & operandi, lex statuit supplicandi.*

ORDINE præstat, quoniam diuina planè methodo postulare docemur. Primò quæ ad gloriam Dei, deinde quæ ad salutem nostram pertinent, & in his primùm æterna, deinde temporalia.

Efficacitate, siue vtilitate præstat, quoniam (vt rectè notat sanctus Cyprianus) nihil potest Deum Patrem magis mouere, quàm oratio filij eius. Neque vllus melius nouit, quæ sit oratio efficacior apud Deum, & quibus bonis nos potissimùm egeamus, quàm is, quem Deus aduocatum nostrum, patronumque constituit. Denique si quicquid petitur in nomine Christi, facile impetratur, vt dicitur Ioan. 16. quanto facilius impetrabitur, quod non solum in nomine Christi, sed etiam verbis Christi postulabitur?

Præstat demum etiam Necessitate, quoniam nulla est alia forma precandi, quàm omnes Christiani conceptis verbis tenere, & frequentare iubeantur, nisi ista. In constitutionibus Apostolicis, lib. 6. cap. 27. monentur Christiani omnes, ter quolibet die orationem hanc fundere. Item in Concilio Tolitano 4. can. 9. iubemur, nullo vquam die orationem hanc intermittere, quam non sine ratione sancti Patres Cyprianus, sermo. 6. & Augustinus in Enchirid. cap. 71. quotidianam vocauerunt. Denique in Concilio Remensi, cap. 2. docemur, non licere homini Christiano Dominicam orationem, aut non tenere memoria, aut non intelligere, aut non frequentare.

Addi potest alia excellentia, quòd hanc orationem veteres Patres summo studio explicarunt. Vide Tertullianum in lib. de oratione, qui est de oratione Dominica. Cyprianum in serm. 6. qui est de oratione Dominica. Cyrillum Hierosolymitanum catechesi 5. mystagogica. Ambrosium li. 5. de Sacramentis, cap. 4. Gregorium Nyssenum, in quinque orationibus de oratione Dominica. Hieronymum in comment. ad ca. 6. Matt. Ioan. Chrysostomum in comment. eiusdem capituli, & in hom. de oratione Dominica. Augustinum in epist. 121. ad Probam, cap. 11. in Enchir. cap. 117. lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 8. & sequent. serm. 28. de verbis Domini, hom. 42. ex lib. 50. homiliarum, serm. 126. 135. & 182. de tempore. Ioan.

Cassia

Cassianum, collatione 9. capite 18. & sequentibus. Petrum Chryzologum, serm. 67. & sequent. Bernardum serm. 6. de Quadragesima, Innocentium Papam, lib. 5. de mysteriis Missæ, cap. 17. Denique commentaria in cap. 6. Matthæi, vel 11. Lucæ, Theophylacti, Euthymij, Bedæ, Anselmi, Rupertij, Thomæ, Bonauenturæ, Alberti, & aliorum.

CAPVT V.

De numero, & ordine petitionum orationis Dominicæ.

PETITIONES orationis Dominicæ Septem esse communis habet sententia veterum, & recentiorum, paucissimis tantum exceptis, in quibus sunt Tertullianus, in lib. de oratione, & Ioan. Caluinus, in lib. 3. Infit. cap. 20. § 35. qui sex tantum esse contendunt, reuocantes ad vnam petitionem omnia illa verba. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Sed Tertullianus, vt ait S. Hilarius, ca. 5. in Matthæum, conseruens error abstulit auctoritatem, & Caluinus, quod sit hostis Ecclesiæ manifestus, indignus est, cuius ratio habeatur, nisi forte sit eius rescilenda sententia.

SEPTEM igitur esse petitiones orationis Dominicæ discretis verbis docet Augustinus, Anselmus, Rupertus, Innocentius, Thomas, Bonauentura supra citati. Reliqui veteres Cyprianus, Cyrillus, Nyssenus, Chrysostomus, & alij non laborant de numero: sed ita tamen orationem tractant, vt satis apertè significant in septem petitiones esse diuisam.

Quare falsum est, nisi mendacium etiam dici possit, quod iactat Caluinus, pro se facere veteres Patres, & ad marginem scribit Augustinum, & Chrysostomum. Nam Chrysostomus (vt monui) de numero non laborat, Augustinus autem sic loquitur in Enchiridio, cap. 115. *Proinde apud Euangelistam Matthæum septem petitiones continere Dominica videtur oratio.* Et in lib. 2. de sermo. Domini in monte, c. 16. *Ultima (inquit) & septima petitiō est, Sed libera nos à malo.* Et cap. 17. *Sed harum septem petitionum consideranda, & commendanda distinctio est.* Et cap. 18. *Videtur etiam mihi septenarius iste harum petitionum numerus congruere illi septenario numero, ex quo totus iste sermo manauit.* Idem habet in homil. 42. extrema ex lib. 50. homiliarum, vbi diuidit Orationem Dominicam in tres petitiones, quibus æterna: & quatuor, quibus temporalia postulantur. Viderit igitur Caluinus, vbi legerit in Augustino senarium petitionum numerum.

Accedit Præterea etiam ratio, nam nisi petitiones sint septem, non erit oratio Dominica breuissima, & plenissima, cum tamen à breuitate, & plenitudine passim à sanctis Patribus laudetur. Non erit (inquam) Breuissima, quoniam res eadem bis repetetur, videlicet, *Et ne nos inducas in tentationem, & Libera nos à malo.* Non est autem credibile, Dominum, qui paulò antè dixerat, *Orantes nolite multum loqui,* nunc formam orandi præscribere, in qua res vna & eadem diuersis verbis, id est, duabus sententiis significetur. Neque erit Plenissima, quoniam si idem profusus sint, *Ne nos inducas in tentationem, & Libera nos à malo:* Non petemus liberari à malo præterito, sed solum à futuro, nec à malo penæ, sed solum à malo culpæ. Tentatio enim, in quam petimus non induci, non est malum præteritum, sed futurum, nec malum penæ, sed culpæ.

Addè Postremò, omnino congruere, vt tot sint petitiones Dominicæ orationis, quot sunt dona Spiritus sancti, quandoquidem his petitionibus illa dona respondent, vt S. Augustinus demonstrat in secundo libro de serm. Domini in monte.

Potèd habet Caluinus argumentum ex particula (sed) non omnino despiciendum. Nam si duæ petitiones

essent: *Ne nos inducas in tentationem, & Libera nos à malo:* non coniungerentur per aduerbium (sed) sed per copulationem. Et, nunc autem ita dictum est, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo,* Ac si dictum esset, *Ne nos inducas in tentationem, sed erue nos à tentatione.*

Sed est præterea alia grauior obiectio, quoniam Luc. 11. non habetur illa sententia, *Sed libera nos à malo;* Et S. Augustinus in Enchirid. cap. 116. dicit, ideo non fuisse additam à Luca vllam sententiam, quoniam continetur in superiore. Atque hic fortasse est locus Augustini, ad quem respexit Caluinus, cum pro numero petitionum senario Augustinum citauit.

RESPONDEO, quod attinet ad particulam (sed) illam non esse positam hoc loco ad explicandum quod antea dictum erat, id enim superuacuum videretur, & breuitati orationis repugnaret, sed ad aliquid maius significandum, vt quali correctionis cuiusdam speciem præferat, quod clarius esset, si adderetur vocula (potius) hoc modo: *Et ne nos inducas in tentationem, sed potius libera nos ab omni malo.* Quomodo si debitor creditor dicat, *Ne quæso repetas nummos, quos mihi dedisti mutuo, sed adde potius aliquot alios.*

Quod verò pertinet ad concordiam Matthæi, & Lucæ, Sciendum est apud Lucam in Latinis codicibus duas petitiones desiderari, *Fiat voluntas tua, & Libera nos à malo.* Proinde non sex, vt vult Caluinus, sed quinque tantum futuras esse petitiones, si obiectio illa locum habere debeat.

PRIMUM igitur fieri potest, vt in Latinis codicibus incuria librariorum desint duæ illæ petitiones, quæ integre habentur in codicibus Græcis, & Syriacis, & exponuntur ab Euthymio, & Theophylacto in comment. Lucæ.

Deinde fieri etiam potest, vt Dominus apud Lucam non integre tradiderit orationem Dominicam. Constat enim alio tempore, & aliis auditoribus, Dominum docuisse formam orandi apud Lucam, quam apud Matthæum. Et quoniam apud Lucam Dominus instituebat discipulos minores, quibus omnia breuius, & imperfectius tradere solebat, ideo fortasse (vt Rupertus notat) non integram orationem tradidit.

Denique Tertio dici potest cum sancto Augustino in Enchiridio, cap. 116. duas petitiones apud Lucam omitti, quoniam aliquo modo in præcedentibus continentur. Non quod sint omnino eadem cum illis, sed quod sint valde similes, & ex illis facile deduci queant. Nam ideo S. Augustinus addidit particulas (quodammodo, &, tanquam) cum ait tertiam esse quodammodo repetitionem primæ, & secundæ, & septimam esse tanquam vnam cum sexta. Idem videmus factum esse in beatitudinibus. Nam Matthæus cap. 5. numerauit octo, Lucas cap. 6. quatuor, sed (vt monet S. Ambrosius, lib. 5. in Lucam) in illis octo, istæ quatuor sunt, & in istis quatuor, illæ octo. Itaque sicut verè omnium consensu octo sunt beatitudines Euangelicæ, quamuis Lucas contraxerit eas ad quatuor, ita septem sunt petitiones orationis Dominicæ, tametsi Lucas reuocauerit eas ad quinque.

Iam verò quod attinet ad Ordinem petitionum, sanctus Augustinus in Enchiridio, cap. 11. & lib. 2. de sermone Domini in monte, cap. 17. docet, tribus petitionibus prioribus peti res æternas, tribus posterioribus temporales. Plenius rem totam explicat Cornelius Ianfenius in concordia Euangelica. Scribit enim, Primò peti bonorum largitionem. Secundò malorum remotionem, & in bonis, Primò bonum Dei: *Sanctificetur nomen tuum.* Secundò, bonum nostrum summum: *Adueniat regnum tuum.* Tertio, bonum nostrum median, id est gratiam implendi mandata: *Fiat voluntas tua.* Quarto, bonum nostrum infimum, id est, subsidia temporalia: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* In malis, Primò peti

remotio

remotionem mali præteriti: *Dimitte nobis debita nostra.* Secundò mali futuri: *Et ne nos inducas in tentationem.* Tertio mali præsentis: *Sed libera nos à malo.*

Plenissimè S. Thomas in 2.2. quæst. art. 9. ita petitionum ordinem digerit. Quoniam oratio interpres est desiderij, desiderium autem actus est caritatis, qua diligimus Deum in se, & nos in Deo. Ideo Primò petimus gloriam Dei, vt sanctificetur nomen ipsius, quæ petitio nascitur ex amore, quo diligimus Deum in se. Secundò beatitudinem nostram, quam habebimus cum adueniet regnum Dei, & hæc petitio oritur ex amore, quo diligimus nos in Deo. Tertio medium principale, & per se ad beatitudinem, id verò est obedientia legis, fiat voluntas tua, nam per obedientiam legis meremur beatitudinem. Quarto medium per se, sed instrumentarium, id est, panem tuum spiritalem Verbi & Sacramentorum, tum etiam corporalem. Quintò medium per accidens, id est, remotionem peccati præteriti, quod propriè excludit à regno, & opponitur primo nostro bono. Sextò aliud medium per accidens, id est, remotionem peccati futuri, ne videlicet superemur à tentatione, quæ impedit, ne Dei præcepta seruemus, quod erat bonum nostrum secundum. Septimò aliud medium per accidens, id est, remotionem mali præsentis, omnium videlicet huius vitæ miseriarum, quatenus impediunt sufficientiam temporalium bonorum, quæ suo modo ad vitam æternam consequendam, vel necessaria, vel vtilia sunt. Quare mala ista, quæ in postrema petitione remoueri cupimus, opponuntur tertio nostro bono, quod in quarta petitione à Domino postulamus.

CAPVT VI.

Exponitur oratio Dominica.

Vnc ad ipsa verba Dominicæ orationis explicanda veniamus, & non tam nostras, quam Patrum sententias in medium adferamus.

Pater noster qui es in cælis.

Hæc pauca verba præfationem continent totius orationis, breuissimam, pulcherrimam, atque vtilissimam. Primùm enim simul nos admonent adoptionis diuinæ, dum dicimus, *Pater noster*, & peregrinationis terrenæ, dum addimus, *qui es in cælis*, vt simul intelligamus nos egere auxilio, quia peregrini sumus, & fiduciam petendi concipiamus, quia filij Dei sumus. Ita sanctus Bernardus in sermone de Natali B. Mariæ, qui inscribitur de aquæ ductu.

Deinde verba illa sunt quasi præmium beneuolentiam captans, vt S. Augustinus monet libr. 2. de sermone in Monte, cap. 18. nam cum dicimus: *Pater noster*, laudamus bonitatem Dei, qui Pater appellari dignatur à vtilissimis seruulis, cum addimus, *qui es in cælis*, laudamus eius potentiam, & excellentiam, qui in cælo, id est, in altissimo solo præsidet. Quæ duo significari solent illis duabus vocibus, Optimus, Maximus.

Tertio excitant illa verba in orante amorem & timorem, quæ sunt optimæ ad bene orandum præparationes. Accenditur enim ad Cypro, qui cogitat se patrem adire, vt cum eo de rebus sibi necessariis colloquetur, & simul sancto timore concutitur, qui cogitat Patrem illum in cælo sedere, & terrenam simul, ac cælestia moderari.

Quarto mito quodam artificio rationem insinuamus cur Deus possit, & debeat nos audire. Nam si Pater est, debet certè filiis quod iuste postulant, non negare, si in cælis est, vt summus rector vniuersitatis, in manu eius sunt omnia, & potest quæcunque voluerit facere.

Quinto nos ipsos (vt Cyprianus docet) admonemus, vt meminerimus nos patri terreno renunciaffe, &

A Patrem in cælis habere cœpisse, & ideo deinceps non terrenam, sed cælestem vitam nobis agendam, & non in terris, sed in cælis patriam, & hæreditatem esse querendam. Sed iam seorsim de singulis vocibus pauca dicenda sunt.

Ac Primùm de illa voce, Pater, annotandum est, ea voce significari primam personam sanctissimæ Trinitatis, atque ad eam dirigi orationem Dominicam, vt docent Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius & Augustinus, locis supra notatis, quamuis (vt idem Tertullianus monet) in Patre inuocentur etiam Filius, & Spiritus sanctus, quorum vna est natura, vna potestas, vna voluntas, vna diuinitas. Quod idem seruari videmus in plerisque collectis, quæ diriguntur ad Patrem, & concluduntur per filium, qui cum eodem Patre, & Spiritu sancto viuunt, & regnat in secula seculorum.

B Solet autem quæri, an hoc loco dicatur Deus esse hominum Pater ratione creationis, iuxta illud Deut. 32. *Nomen ipse est Pater tuus, qui fecit, & creauit te?* an ratione adoptionis, de qua dicit Apostolus ad Rom. 8. *Accipistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater.* Ceterùm S. Cyprianus, Nyssenus, Chrysostomus, Augustinus, & alij affirmant, in hac oratione Deum vocari Patrem, præcipuè ratione adoptionis. Est enim hæc oratio propria noui testamenti. Iudei siquidem (vt Augustinus notat in 2. libro de serm. Domini in monte, cap. 8.) vt serui audierunt in monte Sina: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti*, nos (vt filij) orare iubemur, *Pater noster, qui es in cælis.*

C Ex quo colligit S. Gregorius Nyssenus orat. 2. de oratione Dominica, eos, qui filij Dei nec sunt, nec esse volunt, quippe qui voluntariè in peccato mortali persistunt, mendaciter dicere: *Pater noster, qui es in cælis*: nam cum Patrem inuocant (vt ipse ait) non Deum, sed Diabolum inuocant, siquidem ex patre Diabolo sunt. Diabolus autem non est in cælis, sed in inferis. Ac de tali oratione rectè intelligitur illud Prouer. 28. *Oratio eius erit execrabilis.* Et illud cæci nati Ioannis 9. *Scimus quia Deus peccatores non exaudit.* Tamen si peccator pœnitentiam agere incipiat, & iam spe, ac desiderio filius Dei sit, non absurdè dicere poterit, *Pater noster*, vt S. Hieronymus docet in epistola ad Damasum de filio prodigo, & probat ex eo quod filius prodigus Lucæ 15. nondum reconciliatus, dicit se indignum, qui vocetur filius, & tamen patrem appellat, cum ait: *Pater peccaui in cælum, & coram te. Quomodo etiam Isaias in persona pœnitentium orat. cap. 63. Tu Domine Pater noster es, &c.*

D Porro ad vocem Noster, obseruandum est ea voce admoneri diuites, & nobiles, vt notat S. Augustinus loco citato, vt non se extollant supra cæteros, neque pauperes, obscuròsque despiciant, cum in hac oratione fateantur se pro fratribus Christianis omnes agnoscere. Item admoneri fideles, vt S. Cyprianus docet, vnitatis, & pacis, quam cum omnibus habere debemus, si exaudiri cupimus. Debent enim, qui vnum patrem communiter inuocant esse cor vnum, & anima vna, & quasi vno ore dicere, *Pater noster*, quod de tribus pueris legitimus Daniel 3. *Tunc hi tres quasi ex vno ore laudabant Deum.* Denique ex hac voce colligunt Patres, Cyprianus, Ambrosius, Chrysostomus, meliorem esse orationem generalem, quam specialem. Ideo enim orare docemus, *Pater noster*, non Pater mi. Notat autem S. Ambrosius in libro 1. de Cain, capit. 9. orationem generalem non solum vtiliorem esse aliis, sed etiam ipsi oranti. Nam dum singuli orant pro omnibus, sequitur, vt omnes orent pro singulis. Itaque si vnusquisque diceret, Pater mi, nemo pro me oraret, nisi ego solus, at si dicant omnes, *Pater noster*, omnes omnino, quotquot sunt in orbe Christiano, pro me orabunt, quæ sanè est vtilitas maxima.

R E S T A N T illæ voces, *Qui es in cælis.* De quibus

quæri

A quæri potest, quid hoc loco propriè significant. Siquidem sancti Patres, Cyrillus, Ambrosius & Augustinus, per cælos intelligunt mentes Sanctorum, in quibus Deus per gratiam inhabitat. Alij verò vt Gregorius Nyssenus, Ioannes Chrysostomus, & Cassianus locis citatis, & Bernardus serm. 1. in Psal. *Qui habitat*, intelligunt cælos corporales, ac propriè dictos. Quamuis autem vtraque expositio pia sit, & vera: tamen posterior magis videtur litera, siue sententiæ Euangelicæ inhaerere. Nam in Scripturis passim cælum hoc corporale, quod spectamus, sedes Dei nominatur. Vt Isaiæ 66. *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum.* Et Matth. 5. *Nolite iurare per cælum, quia thronus Dei est, neque per terram, quia scabellum pedum eius.*

B Dicitur autem Deus esse in cælo, non quod vbique non sit, sed quoniam in eo gloriam præsentis suæ maximè manifestat. Nam & beati in cælo Deum facio ad faciem vident, & nos ex cæli conspectu, quod est corporum omnium maximum & pulcherrimum, potentiam, & sapientiam Dei maximè intelligimus: *Cæli enim enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiant firmitermentum.* Psal. 8.

C Porro aptissimè fit mentio habitationis Dei in cælo in principio huius orationis, tum vt admoneamur sursum cor habere, & nihil nisi cælestia cogitare debere, cum ad orandum accedimus, vt S. Augustinus notat in 2. lib. de serm. Domini in monte, cap. 1. tum vt intelligamus, magno clamore opus esse vt S. Bernardus docet in term. 16. 10 Psal. *Qui habitat*, si à Deo exaudiri volumus, cum nos in profundo terrarum, ille in summo cælo sedem habeat. Quod rectè intelligebat, qui dicebat: *De profundis clamaui ad te Domine.* Clamor autem iste non corporis, sed cordis, non vocis, sed desiderij accipiendus est.

P R I M A petitio: *Sanctificetur nomen tuum.*

Hæc est petitio prima, quam quidem nonnulli referunt ad sanctitatem Dei in nobis, vel inchoandam, vel perficiendam, vt videlicet petere intelligamur vt sancti simus, vel in sanctitate perseueremus. Ita Tertullianus & Cyprianus. Alij referunt ad gloriam nominis Dei, sed ex nostris bonis moribus, & operibus consequentem, iuxta illud Matth. 5. *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est.* Ita Cyrillus catechesi 5. mystagogica, Nyssenus orat. 3. de oratione Dominica, Chrysostomus. Hieronymus & Rupertus, in cap. 6. Matth. Sed optima, & litera maximè inhaerens est explicatio S. Augustini lib. 1. de sermone Domini in monte, cap. 10. Cassiani collat. 9. cap. 11. S. Bernardi sermo 6. in Quadragesima, & aliorum, qui dicunt simpliciter peti gloriam Dei, id est, vt innotescat omnibus nomen Dei, & ab omnibus sanctificetur. Quod fit, quando homines relictis idolis, vel peccatis agnoscunt Deum viuum, & verum, illi credunt, in eum sperant, eum toto corde diligunt, laudant, prædicant, venerantur. Atque ita impletur quod Malachias futurum aliquando prædixit: *Ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus.* Superiores enim explicationes, & præsertim prima, idè minus probabiles sunt, quòd hæc petitio cum tertia serè confundunt.

S E C V N D A petitio. *Adueniat regnum tuum.*

Hæc est secunda petitio, in qua rectè ordine petimus nostram beatitudinem, cum in prima petierimus gloriam Dei. Regnum enim Dei in sacris literis triplex inuenitur, regnum gloriæ, regnum gratiæ, & regnum quod naturæ, vel naturale dici potest.

Ac vt ab hoc postremo incipiamus, regnum Dei naturale dicitur imperium illud, quod naturaliter Deus habet in omnes res creatas, quas pro arbitrio regit, & gubernat; de quo legitur in Psal. 144. *Regnum tuum, regnum omnium seculorum.* De hoc regno nemo est qui petitionem secundam orationis Dominicæ explicandam

A censuerit. Quoniam non est opus petere, vt fiant ea, quæ semper sunt, nec possunt non fieri. Hoc autem regnum semper est, ac fuit, & erit; & quamuis impij nihil magis moliantur, quam regnum Dei, id est, ordinem diuinæ prouidentiae perturbare; tamen semper fit, quod Deus vult fieri, & vt Mardocheus ait Hester 13. *In ditione Dei cuncta sunt posita, neque est, qui possit eius resistere voluntati.*

B Regnum gratiæ est illud, quo Deus regnat in Ecclesia in mentibus fidelium, de quo dicitur Matth. 13. *Colligent de regno eius omnia scandala.* De hoc regno exponunt hæc petitionem nonnulli, vt S. Ambrosius li. 5. de Sacramentis. c. 4. Rupertus in comment. c. 6. Matth. & alij.

C Sed verissima expositio est de regno gloriæ, quod inchoatur nunc in spiritibus beatorum, & perficietur in nouissimo die, quando beati accepta gloria eius corporum cum Deo perfectè, feliciterque regnabunt. Tunc enim tollitur omnis pestas demonum, & hominum impiorum, & solus Deus, & filij eius sine vlla resistance, vbique regnabunt.

Hanc esse expositionem optimam perspicuum est. Primò, quoniam in eam conueniunt, Tertullianus, Cyprianus, Cyrillus, Chrysostomus, Hieronymus, Augustinus, Cassianus, Bernardus, & alij serè omnes. Secundò, quoniam superior expositio confundit hæc petitionem cum sequenti; hæc autem vnam ab alia commodè aptèque distinguit. Tertio, quoniam nisi ita dicamus, nusquam in tota Dominica oratione petetur beatitudo, quæ tamen in primis petenda esse videtur. Nam (vt docet S. Augustinus in Psal. 113. conc. 20. quemadmodum ante Christi incarnationem omnia vota piorum in primam Christi aduentum aspiciant: ita nunc par est, vt aspiciant in secundum; quod etiam Apostolus monet cum ait Rom. 8. *Et ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei, expectantes redemptionem corporis nostri.* Et 1. Tim. 4. *Reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi in illa die iustus iudex, non solum autem mihi, sed etiam ijs, qui diligunt aduentum eius.* Et ad Titum. *Expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei.* Quarto, quoniam in Scripturis regnum Dei, quod promittitur esse venturum, vix vsquam aliter accipitur, quam pro resurrectione, & gloria cælesti, vt Luc. 13. *Cum videritis Abraham, Isaac, & Iacob, & omnes Prophetas in regno Dei, vos autem expelli foras.* Et cap. 14. *Beatus qui manducabit panem in regno Dei.* Et Matth. 5. *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi.*

T E R T I A petitio. *Fiat voluntas tua sicut in cælo, & in terra.*

Rectè distinguunt Theologi voluntatè Dei, in voluntatem signi, & voluntatem beneplaciti; ac voluntatem signi appellant præcepta, & prohibitiones, quibus Deus significat, quid à nobis agi, vel non agi velit. Voluntatem beneplaciti nominant eam, qua Deus vult absolutè aliquid fieri, quæ semper impletur, & quam nulla vis externa impedire potest.

D De prioribus intelliguntur ea loca Matth. 12. *Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, qui in cælis est, ille meus frater, & soror, & mater est.* Ioan. 4. *Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me.* 1. Thess. 4. *Hæc est enim voluntas Dei sanctificatio vestra.* Hebr. 10. *Vt voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem.*

De posteriore intelliguntur illa Psal. 113. *Omnia quæcumque voluit Dominus fecit in cælo, & in terra.* Isaiæ 46. *Omne consilium meum stabit, & omnis voluntas mea fiet.* Ester 3. *Non est qui tua possit resistere voluntati.* In hac autem petitione, *Fiat voluntas tua*, conueniunt sancti Patres initio citati, accipi voluntatem pro voluntate signi. Id enim est, quod petimus vt gratia, & auxilium Dei nobis adfit, quopossimus, ac velimus diuina implere mandata.

Obseruat

Obferuat autem hoc loco Auctor operis imperfecti in Matthæum rectè dictum esse, *Fiat voluntas tua*, non autem, fac in nobis voluntatem tuam, vel, faciamus voluntatem tuam: vt intelligamus obedientiam legis, quam Dei opere præstamus, non esse opus solius Dei, nec solius liberi nostri arbitrij, sed vtriusque simul.

Quamuis autem hæc petitio præcipuè referatur ad obedientiam legis, & voluntatem Signi: tamen potest etiam aliquo modo referri ad voluntatem Beneplaciti, quatenus videlicet debemus nunquam reprehendere beneplacitum Dei, neque de eo submurmurare, etiam si nos affligi, ac premi velit, sed ei patienter, & libenter etiam acquiescere. Nam hoc modo Dominus dixit Matthæi 26. *Non mea, sed tua voluntas fiat.* Et Act. 21. cum discipuli non possent Paulum retinere, quod minus in Hierusalem ad manifesta pericula carceris, & vinculorum pergere, dixerunt: *Voluntas Domini fiat.*

Sanctus quoque Cyprianus in serm. de mortalitate, cum hortaretur populum, vt æquo animo ferret mortalitatem, quæ nunc in illa prouincia grassabatur: *Memento, inquit, debemus voluntatem nos non nostram, sed Dei facere debere, secundum quod nos Dominus quotidie iussit orare.*

Et S. Augustinus in serm. 109. de tempore, qui est primus in feria 3. post Dominicam Passionis, adducens illud quod paulò antè citauimus ex Actis apostolorum: *Voluntas Domini fiat: Nunquid, inquit, quia dixerunt, Voluntas Domini fiat, optauerunt Apostoli, vt talia paterentur, ac non potius mentem suam sublimi, & diuino statu deuotissimè subdidissent?*

Ceterum rectè docet idem Augustinus in Enchiridio, cap. 101. non, semper nobis optandum esse, vt fiat; quod Deus vult fieri voluntate beneplaciti, tamen si nunquam displicere debeat consilium Dei. Sapè enim aliud conuenit Deo, vt velit, aliud nobis. Ex quo etiam fit, vt sapè homo bona voluntate non velit quod Deus vult, vt quando Ioseph ab Artimathia nolebat Christum occidi, & idè non erat consentiens actibus Iudæorum, Lucæ 23. & sapè mala voluntate velit quod Deus vult, vt cum Iudæi Christum occidi voluerunt.

Hinc etiam intelligimus, non esse malum dolere propter afflictiones Ecclesiæ, aliæque mala, quæ ex beneplacito Dei nobis adueniunt; atque ea etiam deprecari. Sic enim Samuel fleuit Saullem Regem, quem sciebat à Deo reprobatum; & Dauid fleuit interitum Absalonis; & Hieremias amarissimè luxit deaflationem Hierosolymæ; & ipse Dominus videns ciuitatem, fleuit super eam, & mortem etiam suam horrens orauit ad Patrem, vt si fieri posset, transiret ab eo hora. Denique omnes Patres in funebribus orationibus desunt mortis eorum, quorum vita Ecclesiæ vitilis esse videbatur.

Summa igitur sit, voluntati beneplaciti non esse obmurmurandum, sed voluntatem signi à nobis esse totis viribus perficiendam. Quamuis enim non semper velle debeamus quod Deus vult absolute fieri. Semper tamen velle debemus id, quod Deus vult nos velle, quod, vt diximus, explicatur nobis per legem, & præcepta. 1. Reg. 15. *Nunquid vult Deus holocausta; & victimas, & non magis vt obediatur voci Domini?*

Quod autem additur, *Sicut in celo, & in terra.* Quatuor modis à Patribus explicatur. Primum enim per cælum intelligitur spiritum, per terram carnem. Et quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem, dicunt nos petere, vt concordet caro cum spiritu: & sicut spiritus seruit legi Dei, ita & caro non seruiat amplius legi peccati, sed legi Dei. Ita Tertullianus, Cyprianus & Augustinus.

Rursus per cælum intelliguntur fideles, & iusti; per terram infideles, & peccatores; vt sensus petitionis sit, vt sicut fideles, & iusti Deo seruiant, ita infideles, &

A peccatores conuertantur ad Deum, eique subiciantur, & seruiant. Ita Cyprianus.

Item per cælum intelligunt Christum, per terram Ecclesiam, atque id peti dicunt, vt Ecclesia sponsum suum imitetur in obedientia Deo præstanda. Ille enim obediens fuit vsque ad mortem, mortem autem crucis. Ita Augustinus libro 2. de sermone Domini in monte, cap. 11.

Sed expositio communis, & planè literalis est, vt per cælum intelligatur cælestis Hierusalem, siue Ecclesia triumphans, per terram Ecclesia, quæ militat; & peregrinatur in terris. Id enim optamus, vt sicut in cælo Angeli sancti Deo promptè, perfectè, atq; in omnibus obediunt: ita & nos per Dei gratiam faciamus: ita exponunt omnes Patres initio citati cum Græci, tum Latini, solis exceptis Tertulliano & Cypriano, qui huius expositionis non meminerunt.

QVARTA petitio. *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.*

Hæc est petitio quarta, de qua tres inuenio auctorum sententias. Prima eorum est, qui existimant, hoc loco nihil aliud peti nisi panem corporalem. Ita exponit Chrysoström, & auctor operis imperfecti in cap. 6. Matthæi, quam sententiam mordicus defendunt Philippus Melancthon in locis titul. de inuocatione & precatione. Et Ioan. Caluinus in lib. 3. Instit. c. 20. §. 44. sed hoc interest inter illos veteres Patres, & hos recentiores hæreticos, quod illi non reprehendunt eos, qui de pane spirituali hæc petitionem accipiunt: isti non sine conuictio excipiunt, si quis audeat de spirituali pane hunc locum exponere.

Sed notandus est puerilis lapsus Philippi Melancthonis, qui Chrysoström reprehendit, omnino nesciens quid loquatur: *Chrysoström, inquit, & alij multi infulsè deprauant precationem, quam tradidit Christus, cum panem quotidianum nolunt intelligi de corporali pane.* Hæc ille loco citato. Itaque Philippus non legit Chrysoström, sed cum fureret pro defensione panis corporalis, illum verbis flagellare cœpit, qui primus animo eius occurrit.

Hæc prima sententia minime nobis probatur: Primò, quoniam omnes Patres initio citati, Chrysostrómo, & auctore operis imperfecti exceptis, de pane spirituali vel solo, vel præcipuè hunc locum accipiunt. Secundò, quoniam valdè imperfecta, & manca esset Oratio Dominica, si tam diligenter per eam peteretur cibus corporis, & cibi spiritualis nulla mentio fieret. Tertio, quoniam vt S. August. docet lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. nõ est credibile Dominum voluisse tam sollicitè peti panem corporalem, aut solùm, aut præcipuè eum in eodem sermone præceperit, cauendam esse sollicitudinem rerum corporalium, dicens: *Nolite solliciti esse, dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur; hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis. Querite ergo primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijciuntur vobis.* Vbi propterea videtur dixisse Dominus: *Scit Pater vester, quia his omnibus indigetis,* vt intelligeremus, non esse opus, ista sollicitè, & anxie querere. Quemadmodum etiam nõ dixit, *Querite primum regnum Dei, & iustitiam eius,* deinde hæc temporalia, sed, *& hæc omnia adijciuntur vobis,* videlicet, etiam non querentibus.

Respondent aliqui, hoc ipsum esse, non esse sollicitum de temporalibus, si quis iactet cogitatum suum in Domino, & non aliter ista querat, nisi per orationem à Patre cælesti ea petendo. At responsio ista aspernanda non esset, si dicerent, hæc bona peti à Deo debere, vt aditamenta, obiter, implicite, rarè, quòd autem ipsi volunt, hæc peti in media oratione Dominica, quam debemus quotidie summa attentione, summòque studio fundere, nõ rectè vitium nimie sollicitudinis, & anxietatis excusari. Quomodo enim non erimus de cibo corporis nimium

solici,

solliciti, si eum tam crebro, & tanta cum attentione flagitemus?

Altera expositio est S. Hieronymi in cap. 6. Matth. & in ca. 2. ad Tit. S. Ambrosij lib. 5. de Sacramentis, cap. 4. Cyrilli catechesi 5. mystagogic. Ioannis Cassiani collat. 9. cap. 21. & 24. & Pet. Chrysologi in serm. de oratione Dominica, qui exponunt hanc petitionem de solo pane spirituali. Quæ sententia si ita velit de pane spirituali hunc locum esse intelligendum, vt omnino excludatur panis corporalis, non videtur admodum esse probabilis. Nam cum panis corporalis rectè desiderari, & peti possit, vt perspicuum est ex illa oratione sapientis proverb. 30. *Tribue tantum victui meo necessaria.* Et ex voto illo Patriarchæ Iacob Genes. 28. *Si fuerit Dominus mecum, & custodierit me in via, per quam ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reuersusque fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, &c.* Certè debuit in hac oratione aliquo modo peti, vt sit oratio perfectissima, & contineat omnia, quæ peti possunt, vt supra docuimus ex Augustino in epist. 121. cap. 12.

Est igitur Tertia sententia sine dubio recipienda, quæ docet, nomine panis intelligi debere alimenta in genere, id est, omnia subsidia necessaria ad vitam cum anima, tum corporis conseruandam: & quoniam subsidia vitæ spiritualis, vt Sacramenta, conciones, & alia id genus, multò magis sunt, & necessaria, & nobilia, quàm subsidia vitæ corporalis, ideo intentionem orantis ferri debere ad panem spirituale, vt ad id quod primariò petitur, ad panem autem corporalem, vt quoddam additamentum.

Hæc sententia communissima est apud Patres. Sic enim exponunt hunc locum Tertullianus, Cyprianus, Gregorius Nyssenus, Theophylactus, Euthymius, Beda, & alij, quos initio citauimus; & S. Aug. in Enchirid. cap. 15. & in epist. 121. c. 11. proinde quod idem auctor in lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. explicat hunc locum de solo pane spirituali, intelligendum esse, de solo pane principaliter, & primaria intentione petendo, non autem absolute de solo pane spirituali, alioqui manifestè secum ipse pugnaret. Quomodo etiam exponi possunt omnes illi Patres, quos pro secunda opinione citauimus.

Vna tantum est Obiectio aduersus hanc sententiam tertia, quod vox Græca *ἐπιούσιος*, quæ est tam apud Matthæum, quàm apud Lucam, non videatur posse conuenire pani corporali. Nam vel significat supersubstantialem, vel certè eximium, peculiarem, excellentem. Idem est enim (vt S. Hieronymus dicit) *ἐπιούσιος*, & *ἀειούσιος*. Vox autem *ἀειούσιος* peculiarem significat, vt perspicuum est ex Deut. cap. 7. 14. & 26. Et ex epistola ad Tit. cap. 2. vbi populus electus, & peculiaris dicitur *λαὸς ἀειούσιος*.

Respondeo, Vox *ἐπιούσιος*, si sonum spectes, supersubstantialem significat: tamen si rem subiectam consideres pro eodem accipiunt, pro quo substantialis, siue essentialis, vt non tam ad excellentiam, quàm ad necessitatem panis, referenda esse videatur. Nam Græci patres, qui vim Græci vocabuli optime nonerant, vt Basilii in questionibus breuioribus quæst. 152. Gregorius Nyssenus orat. 4. de oratione Dominica, Ioannes Chrysoström, Theophylactus, & Euthymius in commentario ad 6. cap. Matthæi dicunt, *ἐπιούσιος* esse panem substantialem, id est, substantiam nostræ alendæ accommodatum. Quo etiam respexit antiquus interpres, qui quotidianum reddidit, est, quo pane quotidie indigemus.

At, Inquis, vulgata editio Matth. 6. supersubstantialem, quæ Latina vox nõ videtur nisi ad excellentiam posse referri. Respondeo, Primum non defunt multi codices antiqui vulgatæ editionis, qui non habeant supersubstantialem, sed quotidianum. Quomodo etiam legisse constat S. Cyprianum; immo & Ecclesiam Latinam vniuersam,

A quæ in oratione Dominica, quam ex Matthæo sine dubitatione desumpsit, semper orauit, & orat, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Deinde sicut Græci *ἐπιούσιος* legunt, & tamen non habita ratione propositionis exponunt substantialem, cur non possumus, & nos Latini legere supersubstantialem, vt verbo respondeat, & tamen non habita ratione propositionis exponere substantialem? Adde quod cum vulgata latina editio eandem Græcam vocem *ἐπιούσιος* reddat apud Lucam quotidianum, apud Matthæum, supersubstantialem, ita debet exponi vox, supersubstantialis, vt cum voce, quotidianum, aptè conueniat. Consentiet autem aptissimè, si per illud (supersubstantialem) significari dicamus panem substantiam nostræ alendæ, & conseruandæ quotidie necessarium. Tenique potest etiam supersubstantialis idem esse quod valdè substantialis. Quomodo dicimus superabundare, & supereminere, valde abundare, & eminere. Quæ significatione idem omnino erit panis supersubstantialis, & quotidianus. Ideo enim quotidie necessarius est, quia valdè substantialis est. Sed iam de singulis vocibus huius petitionis pauca dicamus.

Panem. Rectè panem petimus, posteaquam gratiam, quæ est anima vitæ, petiuimus. Nihil enim prius appetit, qui viuere cœpit, quàm panem. Rectè etiam nomine panis significantur omnia subsidia vitæ spirituali, & corporali necessaria. Nam & Sacramentum altaris, quod est vnum ex præcipuis animæ subsidijs, panis dicitur Ioan. 6. & 1. Corinth. 11. & Verbum Dei, cuius prædicatione etiam paciscimur, dici potest etiam panis, cum dicat Apostolus 1. Timoth. 14. *Enutrius verbis fidei.* Et Hebr. 6. *Gustauerunt bonum Dei verbum.* Denique cibum omnem corporalem in Scripturis panis nomine comprehendit, notius est, quàm vt sit necesse probari.

Nostrum. Rectè ad panem additur nostrum, Tum vt intelligamus panem Eucharistiæ esse nostrum, id est, proprium filiorum, quem alieni habere non possunt, vt S. Cyprianus exponit: Tum quia non cupimus panem alienum, id est, Verbum prædicationis hæreticæ, sed panem nostrum, id est, doctrinam sanam, Catholicam, Orthodoxam, qualis Ecclesia filijs disperatur. Tum denique quoniam etiam panem corporalem non volumus alienum, id est, furto, rapina, fraudibus, malisque artibus acquisitum, sed nõrurum, hoc est, proprio labore, & industria; vel ex iustis legitimisque redditibus, Deo benediciente, partum: de qua re vide auctorem operis imperfecti.

Quotidianum. Hanc vocem addere iubemur. Primum, Cypriano & Chrysostrómo auctoribus, vt intelligamus non esse querenda superuacua, & curiosa, sed substantialia, simplicia, necessaria, sine quibus nullo die viuere possumus. Deinde (vt iidem auctores docent) ne de crastino solliciti simus, sed tanquam hoipites, & peregrini viuamus in diem. Tertio quotidianum petimus, vt Sanct. Augustinus monet in sermone. 182. ad differentiam panis æterni, quo pane ita fruimur in cælo, vt semel gustatus æternam adferat saturitatem. Quare non erit opus quotidie illum petere, vel accipere.

Da nobis. Quamuis non peramus, neque expectemus, vt Deus pluat manna de cælo, vel Sacramenta per Angelos administret, aut sapientiam dormientibus infundat; sed in sudore vultus nostri panem nostrum tum spirituale, tum corporalem manducare velimus; tamen rectè dicimus, *da nobis*, Tum quia sine Dei prouidentia, & auxilio, inanes essent nostri conatus; Tum etiam (vt docet S. Augustinus serm. 155.) quoniam cupimus cibum de manu Dei accipere, id est, ab illo sanctificatum, temperatum, diuensum, vt corpori proficiat, & anima non oblit, de corporali agatur; & contrà, mentem nutriat, &

corpus non destruat, si de spiritali tractetur.

Hodie. Hac ultima vox Duobus modis accipi potest. Vno modo, ut significet, hoc tempore, id est, vite huius mortalitatis, quo modo accipitur ab Apostolo ad Hebraeos 7. *Adhortamini vosmetipsos, donec hodie cognominatur.* Altero modo, ut significet præcisè hoc die. Prior expofitio est Cyrilli catechesei 5. mytagogica, & Augustini in epist. 121. cap. 11. & lib. 2. de sermone Domini in monte, c. 12. posterior est Tertulliani, Cypriani, & Chrysofomi.

Et quidem si Priorem amplectamur, cessant multæ quaestiones, quæ fieri solent, cur petamus dari nobis panem sacramentalem eo die, quo ipsum panem accipere nolumus, aut iam accepimus; & cur petamus panem corporalem saepe statim à cœna, vel prandio. Orationem enim Dominicam omnibus horis recitare solemus. Sed istæ, aliæque similes quaestiones locum nullum habent, si vox Hodie, non hunc diem, sed totum tempus nostræ mortalitatis, peregrinationisque designet.

Si tamen Posteriorem explicationem sequamur, ad illas quaestiones respondendum erit, nomine panis significari generatim omnia subsidia vite necessaria. Et ideo non solum omni die, sed etiam omni hora: & omni momento rectè dici posse, panem nostrum quotidianum da nobis hodie, quoniam nullus est dies, nulla hora, nullum momentum, quo aliqua in te subsidio Dei non egeamus: etiam si non omni die, vel hora Sacramento Eucharistia, vel pane corporali indigamus.

Quinta Petitio. *Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*

Nomine Debitorum non intelliguntur hoc loco, nisi peccata, non autem debita seruandi leges, vota, promissiones, & alia id genus. Nam Luca 11. disertis verbis dicitur: *Et dimitte nobis debita nostra.* Et Matth. 6. explicans Dominus hanc petitionem ait: *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester caelestis peccata vestra.*

Potro peccata dicuntur debita, Tum quia omnis qui peccat, iniuriam facit Deo, ac per hoc debitor est satisfactionis: Tum quia omnis qui peccat, legem Dei prauaricatur; lex autem Dei pœnam habet adiunctam, cuius luenda sit debitor, qui legem ipsam violat. Tum denique quoniam commisit Deus unicuique nostrum animam propriam, tanquam vineam excolendam; ex qua fructus expectat temporibus suis, deditque nobis talenta naturæ, & gratiæ, ut operaremur in eis, proinde qui negligunt bene operari, debitores fiunt lucri non acquisiti, & census non redditi. Vide etiam aliam rationem apud Ambrosium lib. 7. de Sacramentis, cap. 4.

Solent autem Patres ex hac petitione probare tria dogmata Ecclesiastica. Primum est, omnes homines, quamuis alioqui iustos & sanctos, in hac vita non carere peccatis. Omnes enim dicunt quotidie Deo, *Dimitte nobis debita nostra.* Id colligunt præter ceteros Tertullianus, Cyprianus, & Gregorius Nyssenus in locis supra citatis. Secundum sequitur ex superiore, esse quædam peccata venialia, quæ natura sua non faciunt hominem inimicum Dei; & cum ipsa caritate consistunt, de quo vide Augustinum in Enchiridio, cap. 71. Tertium est, post Baptismum esse adhuc locum pœnitentiæ, & indulgentiæ. Hæc enim oratio propria baptizatorum est, & quamuis potissimum instituta esse videatur ad peccata venialia delenda, tamen valet etiam ad impetrandam peccatorum mortalium indulgentiam. Vide Chrysofomum in commentario ad cap. 6. Matthæi.

Quod verò addimus, Sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, non ideo addimus, ut Deus nos imitetur, atque à nobis misericordiam discat: sed ut testemur, nobis misericordiam valde placere, viderique omnino præclarum condonare iniurias; ne forte supplicantiibus nobis

A Deum respondeat, Quare tu misericordiam à me petis, qui misericordiam odisti? & cur audes postulare, ut tibi parcam, qui turpe tibi ducis conferis tuis parcere? Vide Nyssenum orat. 5. de oratione Dominica, hunc locum eleganter & copiosè explicantem. Existunt autem hoc loco Quatuor dubitationes, quæ paucis expediendæ videntur.

Prima dubitatio, *quænam debita proximis nostris dimittere nobis necesse sit, si nobis à Deo debita nostra dimitti velimus.* Sed facilis est Responso. Non enim iubemur dimittere omnia debita, sed ea solum, quæ sunt cum offensione coniuncta; neque ea omni ex parte, sed tantum quoad offensionem animi, ut videlicet non oderimus proximum, qui nos læsit, neque cum eo inimicitiam geramus. Unde etiam fiet, ut non cogamus eum resarcire dânum nobis illatum, si fortè id facere sine maximo detrimento suo non possit; quomodo Deus cum nobis peccata dimittit, condonat iniuriam, atque ad amicitiam suam nos recõciliat, neque expetit pœnam æternam, quam sine summo exitio luere non possemus: requirit tamen, ut temporalem satisfactionem minimè negligamus.

B Secunda dubitatio est: *An satis sit dimittere iniuriam proximo veniam postulanti, an verò necesse sit dimittere etiam non postulanti.* S. Augustinus in Enchirid. ca. 73. scribit, satis esse dimittere veniam postulanti. Sed ipse idem in 2. lib. de serm. Domini in monte, c. 13. dicit, necesse esse omnibus dimittere, etiam non petentibus. Et hoc est verius. Dominus enim Marci 11. præcipit: *Cum stabitis ad orandum, dimitte si quid habetis aduersus alterum, ut & Pater vester dimittat vobis peccata vestra.* Ex quo loco intelligimus, dimitte debita esse iniuriæ homini absenti, ac per hoc veniam non petenti. Quod autem S. Augustinus dixit in Enchiridio, fortasse intelligendum de remissione, quæ fit per signa externa, non de ea, quæ solo animo fieri potest.

C Tercia dubitatio est: *An qui ex animo remittit iniurias, & tamen in aliquo alio peccato voluntariè perseuerat, possit hac oratione aliquid impetrare.* Respondeo, vel is, qui in peccato voluntariè perseuerat, cupit sibi dari gratiam à Deo perfectæ conuersionis, eamque serio postulat; vel non cupit, nec serio postulat: si cupit gratiam conuersionis, quamuis interim à concupiscentia victus peccatum non relinquat, non inutiliter dicit Deo, *Dimitte nobis debita nostra*, & si ex corde dimittat fratri suo iniuriam, disponetur ad gratiam perfectæ conuersionis adipsendam. Nam qui cepit opus bonum inspirando illi desiderium, & petitionem conuersionis, & condonationem iniuriarum, perficiet sine dubio, si perseueret ille pulsando & orando, ut Deus adiuuet infirmitatem ipsius, & rebellem ad se conuertat propitius voluntatem.

D Sin autem non cupit gratiam conuersionis, neque ex animo illam petit, sed vel orat solis labiis ex consuetudine, vel (quod grauius est) ut videatur ab hominibus; is non solum nihil impetrat, sed etiam oratio eius fiet in peccatum, cum in singulis serè petitionibus mentiatur. Quomodo enim dicere potest, *Pater noster*: qui non vult esse filius? & *Sanctificetur nomen tuum*: per quem nomen Dei assidue blasphematur? & *Aduentat regnum tuum*; qui nihil magis, quam aduentum Domini timeret? & *Fiat voluntas tua*: qui suam, non Dei voluntatem semper facit?

Quarta dubitatio est: *Rectè ne faciant illi, qui cum iniurias condonare nolint, ne mentiantur in oratione sua Deo, verba illa prætereunt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris?* Id enim aliquos facere solere, testatur Cassianus collat. nona, cap. 1. vigesimo. secundo, quos in eodem loco meritò reprehendit. Nam etiam si ea verba prætereant, tamen adhuc frustra petunt sibi remitti peccata, cum Dominus tam apertè dixerit: *Si non remiseritis hominibus*

peccata eorum, nec Pater vester remittet vobis peccata vestra.

Adde quod ij, qui neque condonant iniurias, neque cupiunt gratiam à Deo sibi donari, qua velle incipiunt iniurias condonare; etiam si non mentiantur dum non dicunt, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, tamen mentiuntur cum reliquas partes Dominicæ orationis pronunciant, ut paulè antè diximus.

Sexta petitio *Et ne nos inducas in tentationem.*

Due sunt huius petitionis explicationes. Prior Hilarij & Hieronymi in commentario ad capit. 26. Cyrilli catechesei 5. mytagogica, Augustini in epist. 121. capit. 11. & Cassiani collat. 9. capit. 23. qui docent, his verbis peti à Deo, non quidem ut non tentemur, sed ne à tentatore vincamur. Posterior est Tertulliani in libr. de oratione, Cypriani in sermone de oratione Dominica, Gregorij Nysseni oratione 5. de oratione Dominica, Chrysofomi & Euthymij in commen. ad capit. 6. Matthæi qui volunt id peti, ut simpliciter non tentemur. Quæ sententia posterior videtur nobis aliquanto probabilior.

Nam secundum modum loquendi Scripturarum, non induci in tentationem, non videtur esse, non vinci à tentatione, sed in tentationem nõ inducere. Quod enim legimus in Psalm. 65. *Induxisti nos in laqueum*, omnino idem est, ac si dictum esset, *induxisti nos in tentationem*: & tamen eo loco non significat Propheta, se Dei permissione à tentatione fuisse deuictum, sed solum tentari vexarique permillum, ut ipse etiam sanctus Augustinus eum locum exponit, & psalmus totus, si consularur, clamat. Simile est illud Apostoli, 1. Corinth. 10. *Tentatio vos non apprehendit, nisi humana.* Idem enim esse videtur, apprehendi à tentatione, & induci in tentationem, & tamen non significat Apostolus Corinthios ab humana tentatione fuisse superatos, sed tantum fuisse Deo permittente tentatos.

Adde quod cum tentatio, quamuis, interdum sit utilis semper sit periculosa, propter ambiguum, incertamque victoriam, non solum præsumptio est illam appetere, sed etiam humilitas declinare, & à Deo petere, ut nos in certamen eiusmodi non inducat.

At Iacobus ait capit. 1. *Omne gaudium existimate fratres, cum in tentationes varias incidieritis.* Et David in Psalm. 25. *Proba, inquit, me Domine, & tenta me.* Respondeo, Tentatio quamuis appetenda non sit, tamè non solum fortiter, sed etiam cum gaudio toleranda est, ut Iacobus dicit. Tamen quod toleratur, non amatur, neque petitur: *Toleratur* (inquit Augustinus lib. 10. Confessionum, ca. 28. *cas iubet nõ amare. Nemo quod tolerat amat, etsi tolerare amet. Quamuis enim gaudet se tolerare, tamen manuli nõ esse quod toleret.* Porro sancti nonnunquã ex reuelatione diuina certiores redditi de victoria rectè petunt tentari, vel ipsi se periculis, & persecutoribus obiciunt, sed eiusmodi exempla veneranda sunt ab omnibus, non ab omnibus imitanda.

Quoniam autem finis huius petitionis est euitatio peccati futuri, possent duæ illæ sententiæ Patrum ita conciliari, vt prior respexerit finem, atque intentionem orantis, posterior verba ipsa orationis. Petimus enim non induci in tentationem, ne fortè à tentatione superari legem Domini violemus.

Discimus verò ex hac petitione (vt S. Cyprianus monet) duo vtilissima documenta, nos videlicet sine Dei auxilio, omnino esse infirmos, & imbecilles; & Satanam sine Dei permissione non solum non deicere, sed ne tentate quidem seruos Dei posse, proinde neque de viribus nostris gloriari, neque Satanæ potentiam formidare nos oportere, si vt serui fideles, & humiles de Dei semper auxilio, & protectione speremus.

Septima petitio. *Sed libera nos à malo.*

A Græci patres omnes per *malum*, intelligunt Diaboli, vt Nyssenus, Cyrillus, Chrysofomus, Euthymius & Theophylactus, locis supra citatis. Mouet autem eos articulus additus ad nomen, sic enim legunt *ἁπὸ πονηρῶν*. Eandem sententiam sequuntur ex Latinis Ambrosius, Chrysofomus, Cassianus. Verum Cyprianus, Augustinus, Rupertus, Beda, & plerique alij latini intelligunt per *malum*, res omnes malas, ac potissimum præsentis vitæ calamitates, in quas incidimus per Adæ peccatum.

B Confirmat hanc sententiã Ecclesiæ auctoritas, quæ in sacrificio altaris, posteaquam dictum est, *libera nos à malo*, subiungi iussit hanc veluti explicationem, *Libera nos quasumus Domine ab omnibus malis præteritis, præsentibus, & futuris, ut ope misericordiæ tuæ adiuti, & à peccatis simus semper liberi, & ab omni perturbatione securi.* Vbi illud, *præteritis* respicit petitionem quintam, *futuris*, petitionem sextam, *præsentibus*, petitionem septimam. Illud autem à *peccatis simus semper liberi*, pertinet ad petitionem quintam, & sextam, illud verò, *ab omni perturbatione securi* ad petitionem septimam.

C Neque verò articulus Græcus multum adiuuat sententiã priorem. Nam in scripturis eadem vox *πονηρῶν* cum suo articulo non raro accipitur pro re mala, vt Rom. 12. *Odientes malum, adhaerentes bono.* In Græco pro voce, *malum*, est *τὸ πονηρῶν*. Et Matthæi 5. *Sit autem sermo vester, est, est, non, non. Quod enim amplius est, à malo est*, id est, à corruptione est. Græce habetur *ἢ πῶν πονηρῶν*.

Addunt Græci codices Matthæi 6. post septem petitiones hæc verba. *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria in secula, Amen.* Et explicant clausulam istam Chrysofomus, Theophylactus & Euthymius in commentario eiusdem loci. Sed certum est, ea verba non esse de textu Evangelico, sed inserta fuisse à Græcis ex consuetudine, quam habent ea verba recitandi post orationem Dominicam in sacrificio Missæ. Nam Latini etiam antiquissimi, & Græca linguæ periti, vt Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, nullam horum verborum mentionem faciunt. Videtur igitur illa esse appendix quædam orationis Dominicæ apud Græcos, sicut apud Latinos illud, *Libera nos quasumus Domine, &c.* Nã sicut apud nos non continuantur hæc verba cum oratione Dominica; ita neque apud Græcos continuantur, vt perspicuum est ex Liturgia Chrysofomi. Atque hæc de Dominica oratione sufficiant.

CAPVT VII.

Solius creature rationalis proprium esse orare.

QVINTA pars quinta disputationis, in qua explicandum est, cuius sit orare. Sed res facilis est. Non enim conuenit munus orandi, nisi Angelis, & hominibus. Est enim oratio actus quidam rationis, quo vnus alteri supplicat, inferior videlicet superiori, & pauper diuiti. Ex quo sequitur, vt nec Deo conueniat orare, cum ipse nullum habeat se ditiozem, aut superiorem, quippe cui omnes dicunt, *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges*; Neque etiam bestis, & rebus inanimatis, quæ sunt rationis, & orationis expertes. Quare impia, & blasphema censenda est deliratio illa Iudaorum Thalmudistarum, qui dicunt, Deum quotidie certas orationes deuoto animo fundere. In Thalmud. ord. 1. tract. 1. dist. 1. Item illa Pseudopropheteæ Mahometi, qui affirmat, Deum, & Angelos pro se orare. In Alcorano cap. 43.

Illud autem quod dicit Dominus ad Mosem Exod. 32. *Dimitte me, ut irascatur furor meus*: non proprie sed metaphoricè accipiendum est, vt sancti Patres exponunt,

Augustinus quæst. 149. in Exod. Cyrillus lib. 5. in Iulianum, & Gregorius lib. 6. Moralium, cap. 12. non enim significat illud, *Dimitte me*, Deum potuisse à Mose impediri, ne faceret quod velle, cum scriptum sit in lib. Iob cap. 9. *Deus cuius iræ nemo resistere potest*: sed significat, Deum precibus Mosis placatum id fecisse, quod illi solent, qui ab aliquo impediuntur, ne in aliquo alium seuerè animaduertant. Quemadmodum etiam illud, *ut irascatur furor meus*, non propriè, sed per metaphoram accipitur. Dicitur enim Deus irasci, & furere, cum id facit sine vlla perturbatione, quod homines impellente furore faciunt, id est, perdit, ac destruit. Denique similis metaphora est in illo Iosue 10. *Stetit Sol in medio celi, obediens Deo voci hominis*. Significat enim in his verbis, Deum tam promptè fecisse, quod Iosue fieri cupiebat, ac si ad nutum ei parere voluisset, hoc est, fecisse id, quod facere solent, qui dominis suis libenter obediunt.

Quod autem legimus ad Roma. 8. *Ipsè spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*: pro eo sine dubio positum est, quod nos postulare facit, vt S. Augustinus docet in libro primo, aduersus Maximam non procul ab initio.

Non dissimili ratione explicanda sunt sententiæ Scripturarum, vel partium, quæ multis animantibus tribuere videntur munus precandi, quale est illud Psalm. 103. *Catuli Leonum rugientes vt raptant, & querant à Deo escam sibi*. Et illud Psalm. 146. *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum*. Et illud S. Hieronymi in vita S. Pauli primi eremita, vbi refert môstrum quoddam S. Antonio humana voce dixisse. *Legatione fungor gregis mei; precamur, vt pro nobis communem Deum deprecetis*. Et in eodem loco cum dixisset duos Iones S. Antonio blandiri, eiuque manus, ac pedes lingere, & quasi osculari cœpisse, subiunxit: *Ille animaduertit, benedictionem eos à se precari*.

Hæc, inquam, & alia id genus omnia metaphorica sunt. Dicuntur enim catuli Leonum, & coruorum pulli Deum inuocare, dum naturali quodam instinctu siue rugiendo, siue crocitando expriment famem suam; cui Deus secundum ordinem prouidentia suæ prospicit, aperiens manum suam, & implens omne animal benedictione. Quod autem Leones sancto blandiebantur Antonio, inter miracula numerandum est, sicut etiam, illud, quod petulcum illud, & cornutum animal humana voce pro suo grege orari petiuerit. Nam vt olim Afina Balaam, vt legimus Num. 12. Deo volente loquuta est, & quæ sibi necessaria erant, petiit, quamuis vocem ipsa suam non intelligeret; sic etiam Monstrum illud, quod sanctus Hieronymus perpetuè bestiam vocat, diuino miraculo loqui, & quæ sibi, subque gregi congruebant, petere potuit, quamuis nec sciret, nec intelligeret quid loqueretur, aut postularer.

CAPVT VIII.

Non solum generatim, sed etiam in specie pro certis hominibus orari posse.

EX hoc loco tractandum proposuimus à quibus, & pro quibus sit aliquid per orationem petendum. Sed quoniam duæ primariæ controuerſiæ de inuocatione sanctorum, & oratione pro defunctis, quæ hic tractari potuissent, iam sunt à nobis partim in lib. de cultu Sanctorum, partim in 1. lib. de Purgatorio explicatæ; solùm hoc loco dubitationem illam expediemus, sicut ne in specie pro aliquo preces fundere. Siquidem Ioan. V. Vicleffus Duos errores de speciali oratione inuexit, Vnum, orationes speciales non magis prodesse, quam generales, & ideo non rectè facere eos,

A qui certos reditus legant Ecclesiis, vt singulis diebus, vel hebdomadibus sacra fiant, vel preces fundantur pro ipsorum anima. Alterum, non licere specialem orationem pro aliquo fundere, sed omnem orationem debere esse generalem, & omnibus simul, non pro singulis seorsim. Priorem errorem damnauit Concilium Constantiense sessione 8. Posteriorem refert, & refellit Thomas V. Valdensis tomo 3. de Sacramentalibus titulo 11. cap. 127.

Polsumus vtrumque errorem exemplis Scripturarum breuiter confutare. Legimus enim Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & ipsum etiam Christum, speciales orationes fuisse; quod nunquam fecissent, si non pro singulis seorsim. Priorem errorem damnauit Concilium Constantiense sessione 8. Posteriorem refert, & refellit Thomas V. Valdensis tomo 3. de Sacramentalibus titulo 11. cap. 127.

Pollumus vtrumque errorem exemplis Scripturarum breuiter confutare. Legimus enim Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & ipsum etiam Christum, speciales orationes fuisse; quod nunquam fecissent, si non pro singulis seorsim. Priorem errorem damnauit Concilium Constantiense sessione 8. Posteriorem refert, & refellit Thomas V. Valdensis tomo 3. de Sacramentalibus titulo 11. cap. 127.

Polsumus vtrumque errorem exemplis Scripturarum breuiter confutare. Legimus enim Patriarchas, Prophetas, Apostolos, & ipsum etiam Christum, speciales orationes fuisse; quod nunquam fecissent, si non pro singulis seorsim. Priorem errorem damnauit Concilium Constantiense sessione 8. Posteriorem refert, & refellit Thomas V. Valdensis tomo 3. de Sacramentalibus titulo 11. cap. 127.

Sed obiicit V. Vicleffus argumenta tria. Primum est, Oratione non est efficax, quæ ex perfecta caritate non prodit: perfecta verò caritas omnes amplectitur, nullum excludit.

Respondeo, Perfecta caritas est ordinata, & ideo quamuis omnes amplectatur, tamen alios alius anteponit, & nunc illos, nunc istos, nunc omnes, nunc singulos iuuat, prout magis, vel minus omnes, aut singulos istos, aut illos ope sua indigere cognoscit.

Secunda obiectio, Oratione Dominica tota generalis est; non enim dicimus Pater mihi, sed Pater noster, nec, Panem meum quotidianum da nobis hodie. Nec Dimitte mihi debita mea; sed, Dimitte nobis debita nostra; nec denique. Ne me inducas in tentationem, sed libera me à malo, sed, Ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo. At non licet aliud petere, nisi quod in oratione Dominica continetur, vt S. Augustinus docet in epist. 121. cap. 12.

Respondeo, Non petimus aliud, siue generatim, siue speciatim oremus, nisi quod in oratione Dominica continetur, sed petimus alio modo; vel potius non tam petimus alio modo, quam ipsam generalem orationem applicamus particularibus personis, quod fieri posse Dominus ipse exemplo suo nos docuit. Alioqui enim non rectè idem Dominus in hortu pro se solo orans dixisset: *Pater mihi, si possibile est transeat à me calix iste*. Cur autem Christus orationem Dominicam verbis generalibus pronunciarì voluerit, causa est, quam supra diximus quia generalis oratio est absolute melior, & vtilior; quamuis illi pro quo fit, vtilior sit specialis, si non tam imperatio, quam satisfactio ex oratione quaratur.

Tertia obiectio, Communitas præferenda est singularitati; at non pollumus eodem tempore pro communitate orare, & pro singulis in specie.

Respondeo, Negari non potest, quin sit communitas præferenda singularitati, si eodem tempore occurrat necessitas vtriusque; sed si forte, quod sæpe accidit, vnus aliquis versetur in magno discrimine, quod discrimen cum

ipsa corum communitate non sit commune, nihil prohibet, quò minus tunc omnia communitate, pro qua nunquam defunt qui orant, ad speciale illud malum speciali oratione auertendum possimus, vel debeamus intentionem nostram animùmque conuertere. Quod Patriarchas & Prophetas, Christum quoque, & Apostolos fecisse paulò ante docuimus.

CAPVT IX.

De conditionibus qua requiruntur ad impetrandum.

ESTAT pars Vltima de modo orandi, siue potius de conditionibus, quæ requiruntur, vt quis certò impetret quod orando postulat.

Sciendum est autem Primo, multum interesse inter meritum, & impetrationem. Nam meritum requirit caritatem, & caritatem via, vt Theologi loquuntur, & ideo neque peccatores, neque beati mereri possunt, sed solum iusti, qui peregrinantur in terris; impetratio autem non requirit caritatem viæ, immo nec caritatem quidem si absolute de impetratione fit sermo. Proinde non solum viatores, sed etiam comprehensores, nec solum iusti, sed etiam peccatores aliquando impetrant.

Præterea vt oratio sit meritoria, non requiritur, nisi vt ab homine iusto, & ex caritate fiat vt supra diximus de aliis operibus meritoriis: at verò vt sit infallibiliter imperatoria multa conditiones requiruntur; quamuis enim Scriptura videatur absolute promittere orantibus impetrationem earum rerum, quas postulant. Vt Matth. 7. & Luc. 11. *Petite, & accipietis: & omnis, qui petit, accipit*; tamen promissiones istæ conditionem includunt, quam expressit Iacobus capit. 4. cum ait: *Petitio, & non accipit, eo quod malè petatis*. Itaque interdum oratio est meritoria, & non imperatoria, vt cum homo iustus ex caritate petit id quod sibi forte non expedit, vt cum Paulus ter rogauit, vt auferretur à se stimulus carnis. Interdum est imperatoria, sed non meritoria, vt cum beati pro nobis, vel cum peccatores pro se ipsis orant, vt cum Publicanus dixit, Deus propitius esto mihi peccatori. Interdum est meritoria, & imperatoria, vt cum iusti in terris cum omnibus requisitis conditionibus orant.

Sciendum Secundo, conditiones ad infallibiliter impetrandum à S. Thoma in 2. 2. quæst. 83. artic. 15. numerari Quatuor, videlicet vt qui orat, piè, perseueranter pro se, & necessaria ad salutem postulet: sed ipse idem cum eo loco, cum in 4. sentent. dist. 15. quæst. 4. art. vltim. indicat ad piè petendum requiri Quinq; conditiones, fidem, spem, caritatem, humilitatem & deuotionem. Itaque omnes conditiones simul octo erunt, non quatuor. De singulis ordine, ac breuiter disseremus.

Prima conditio est fides, de hac enim scribit Apostolus ad Rom. 10. *Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt?* Et S. Iacobus cap. 1. *Postulet autem in fide, nihil habitans*. Et ipse Dominus Marci 11. *Quicumque orantes petitis, credite quia accipietis, & eueniet vobis*. De hac fide multa diximus in 1. lib. de Iustificatione, vbi reseruauimus Lutheranorum errorem, qui fiduciam cum fide confundunt, nec volunt veram esse fidem, nisi eam, qua quis certò credit, se gratum esse Deo.

Illud est proprium huius loci, vt intelligamus non requiri in oratione fidem, qua certò credamus Deum absolute facturum quod petimus, sed solum vt certò credamus; Deum esse potentissimum, sapientissimum, benignissimum, fidelissimum, & proinde posse, scire, & etiam velle facere quod petimus, si non sit ex nostra parte defectus. Nam hanc fidem quaesuit Dominus Marthæ 9. ab illis, quibus dixit: *Creditis quia hoc possum facere vobis?* eadem fide orauit Dauid libro secundo Reg. capit. duodecimo pro filio. Nam non certò credidisset se impetra-

turum, testantur illa eius verba; *Quis scit si forte donet eum mihi Dominus?* Simili fide orasse Apostolum 2. Corinth. 12. vt stimulus carnis auferretur à se, in dubium reuocari non potest. Nam orauit ex fide; neque enim aliud sentire est de tanto Apostolo: & tamen non credit, se certò impetraturum, alioqui falsa fuisset fides. Non enim quod petit, impetrauit. Neque alia fide orat Ecclesia vniuersa pro infidelibus, & peccatoribus, vt ad fidem, vel ad iustitiam adducantur: neque enim certò credit Ecclesia, omnes infideles, & peccatores esse conuertendos. De qua re vide S. Prosperum lib. 1. de vocatione gentium, cap. quarto. Denique nulla est absoluta promissio Dei, qua certi efficiamur nos absolute quicquid petierimus impetraturos, cum semper intelligatur adiuncta conditio, si bene petierimus: igitur falsa esset fides, aut certè non esset diuina, & Catholica fides, si certò crederemus Deum absolute quicquid petierimus esse facturum.

Altera conditio, eaque valde necessaria est spes, & fiducia impetrandi. Quamuis enim non oporteat per fidem, quæ est actus intellectus certò statuere nos impetraturos quod petimus; oportet tamen per spem, & fiduciam, quæ est actus voluntatis firmiter adherere benignitati diuinæ, & certò confidere, Deum facturum esse quod petimus.

Hanc conditionem quaesuit Dominus in Paralytico, cui dixit Matth. nono: *Consue filie remittuntur tibi peccata tua*. Eandem requirit Apostolus ad Hebræos quarto, cum ait: *Accedamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius*. Item primæ, Timoth. tertio: *Quæ verè vidua est, speret in Deo, & inflet obsecrationibus, & orationibus, nocte & die*. Eidem promittit Deus impetrationem in Psalm. 90. *Quoniam in me sperauit, liberabo eum inuocabit me, & ego exaudiam eum*.

Quia verò fiducia nascitur ex fide, ideo Scriptura cum requirit fidem in orante, adiungit aliquid pertinens ad fiduciam, vt intelligamus requiri ad impetrandum non quamlibet fidem, sed perfectam, quæ gignat fiduciam, vt simul credamus Deum posse facere quod petimus, & simul certò confidamus, eum id quod petimus pro sua benignitate facturum.

Hinc legimus Marci 11. *Quicumque dixerit monti huic, tollere, & mittere in mare, & non habuerit in corde suo, sed crediderit, quia quodcumque dixerit, fiat sicut ei*. Hoc est, quicumque imperauerit monti, vt sese transferat in mare, & non habuerit in corde suo vllam dissidentiam, sed fidem perfectam, qua maximam etiam gignat fiduciam, impetrabit sine dubitatione quod petit. De qua perfecta fide gignente fiduciam intelligitur illud Apostoli 1. Corinth. 13. *Si habuerò tantam fidem, ut vt montes transferam, &c.* Atque hinc scribit Ioannes Cassianus collat. 9. cap. 32. Signum certum impetrationis esse, cum quis in oratione magnam fiduciam sentit. Deus enim quando non exaudit, non infundit fiduciam; cum verò exaudire decernit, fiduciam, & lætitiā ingentem in corda orantis infundit. Denique hæc ipsa fides magna, gignens, patiensque fiduciam est illa fides, quæ operatur miracula, & quæ non omnibus datur, dicente Apostolo 1. Cor 12. *Alteri fides in eodem spiritu*.

Tertia conditio est Caritas, siue Iustitia: caritas enim (vt ostendimus in 2. lib. de Iustificatione) ipsa est Christianorum vera, perfectaque iustitia. Requirit autem iustitiam in orante, vt certò impetret, Scriptura non vno in loco testatur Psalm. 3. *Oculi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum*. Et contra Psalm. 65. *Si aspexi iniquitatem in corde meo, non exaudiet Dominus. Isaie 8. Frange esurienti panem tuum, &c.* Et mox: *Tunc inuocabis, & Dominus exaudiet, clamabis, & dicet, ecce adsum*, Et contra Isaie 1. *Cum multiplicaueritis orationes, non exaudiam, manus enim vestre sanguine plene sunt*. Itè Isaie 15. *Si maueritis in me, & verba mea in*

vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis. Et 1. Ioan. 3. Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus accipiemus ab eo, quoniam mandata eius custodimus, & ea, quae sunt placita coram eo facimus. Denique Ioan. 9. Scimus quia peccatores non exaudit, sed si quis cultor eius est, huc exaudit.

Sunt autem aliqua loca quibus probari videtur, etiam peccatores a Deo exaudiri, Matth. 7. Omnis qui petit accipit, id est, inquit auctor operis imperfecti, hom. 18. siue iustus, siue peccator sit. Item ibidem peccatores quidam, ac reprobi dicunt: *Nome in nomine tuo demonia eiecimus.* Et Luc. 11. *Dico vobis, & si non dabit illi eo quod amicus eius sit, propter improbitatem tamen eius surget, & dabit ei quotquot habet necessarios.* Ex quo loco S. Basilius colligit in Constitutionibus Monasticis, c. 1. peccatores quoque impetrare, quod petunt, quando perseveranter petunt. Denique Luc. 18. Publicanus peccator erat, & tamen indulgentiam meruit dicens: *Deus propitius esto mihi peccatori.* Quo exemplo adductus S. Augustinus tract. 44. in Ioan. dicit caecum illum non fuisse adhuc illuminatum, cum dixit: *Scimus quia peccatores Deus non exaudit. Si peccatores, inquit, Deus non exaudit, frustra publicanus oculos in terram dimittens, & pedes suos percussens dicebat, Deus propitius esto mihi peccatori.*

Respondeo, Tribus modis peccatores orare possunt, Vno modo vt impetrent a Deo miracula in confirmationem fidei. Et hoc modo fieri potest, vt peccatores impetrent, si veram fidem confirmare velint, quia tunc non est proprie ipsorum vita vel meritum, vel etiam oratio, qua miraculum impetrat, sed fides vera, qua confirmanda est, vel invocatio nominis Dei, aut signum crucis, vel aliquid eiusmodi, quo ille vitur ad miraculum faciendum. Sic enim loquitur S. Petr. Act. 3. *Fides, quae per eum est, dedit integram sanitatem istam.* Et S. Hilarius cano. 6. in Matth. loquens de improbis, qui miracula faciunt: *Quasi vero, inquit, eorum aliquid proprium sit, & non omnia virtus Dei invocata perficiat.* Et paulo post: *Et demonia Christi nomen exagitet.*

Si quis autem peccator miracula impetrare nitatur, vt sanctitatem suam ipse demonstret, vel solam suae orationis virtutem, non autem nomen Dei, aut crucis signum, aut aliam rem sacram adhibeat, nihil vnquam impetrare poterit, quia nec Deus testis falsitatis esse, nec peccatoris oratio virtutem miracula faciendi habere potest. Quare verissimum est, quod caecus ille dixit: *Scimus, quod peccatores Deus non exaudit.* Loquebatur enim de iis, qui propriam sanctitatem confirmare volunt, & qui oratione sua, non aliquo signo miracula faciunt. Et quoniam Christus miracula faciebat, vt se Messiam, ac Deum, ac per hoc sanctissimum probaret, & non utebatur nomine, aut signo aliquo sacro, sed solo imperio, & voluntate sua, inde caecus firmissimum argumentum duxit, vt ostenderet Christum non esse peccatorem.

Altero modo peccatores orant, vt impetrent sibi donum aliquod spirituale, vel corporale, & tunc vel in peccato voluntate permanent, vel incipiunt poenitentiam agere. Si voluntate permanent in peccato, ordinariè non exaudiuntur, vt testimonia Prophetarum, & Apostolorum allata demonstrant. Iustum enim est, vt qui Deum precipientem, & docentem audire contemnunt, eos orantes, & supplicantes Deus quoque despiciat. Interdum tamen etiam isti exaudiuntur, vel ad iudicium, vel ad misericordiam. Quosdam enim Deus audit, vt puniat; quomodo audiuit Israelitas petentes carnes in deserto Numer. 11. *Metendum est,* inquit S. Augustinus tract. 73. in Ioan. *ne id quod possit non dare propitius, det iratus.* Quosdam tamen extraordinaria quadam benignitate concedit eam peccatoribus, vt eos beneficiis ad amorem suum alliciat. Et hoc fortasse sibi voluit auctor operis imperfecti.

Tertio modo peccatores orant, cum poenitentiam agere incipiunt, quo modo Niniuita & Publicanus orabant; & hi saepe impetrant, non ex iustitia quasi digni sint, sed ex misericordia Dei, & non omnino infallibiliter. Nam ideo Scripturae addere solent particulam, *forte, vel, quis scit,* vt Ioelis 2. Iona 3. Daniel. 4. & Actor. 8. quando de orationibus peccatorum loquuntur. Ex his explicari possunt omnia loca paulò ante adducta.

Quarta conditio est humilitas, qua is, qui orat non in sua iustitia, sed in Dei benignitate confidat. *Sed & vitam eternam,* inquit S. Bernardus serm. 5. de Quadragesima, *fortassis aliqui non in humilitate querunt. Sed tanquam in fiducia suorum meritorum. Nec hoc dico, quin accepta gratia fiduciam donet orandi, sed non oportet, vt in ea constituat quisquam fiduciam impetrandi.* Et infra: *Sit, inquit, oratio in omni humilitate presumens de sola, vt dignum est miseratione diuina.* Igitur vt huius conditionis necessitatem Dominus commendaret, parabolam illam Publicani & Pharisei narrauit, Luc. 18. direxit enim eam parabolam ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur ceteros, vt ipse Euangelista testatur.

Hinc etiam Dominus per Isaiam cap. 66. *Ad quem,* inquit, *aspiciam nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Et sanctus Daniel cap. 9. *Neque enim, inquit, in iustificationibus nostris prosterimus precibus ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis.* Et Eccles. cap. 35. *Oratio humilium se nubes penetrabit, & non discedet donec altissimus aspiciat.* Et Iacobus cap. 4. *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.* Et sanctus Abraham Gen. 18. *Loquar, inquit, ad Dominum meum, cum sim pulvis & cinis.*

Denique ratio idem probat. Neque enim dignus est accipere quod petit, qui non agnoscit se re illa, quam postulat indigere. Itaque miseri, & mendici in oculis nostris esse debemus, si misericordiam, & gratiam impetrare desideramus.

Quinta conditio deuotio est: vocatur autem hoc loco deuotio, studium attentè, sollicitè, diligenter, atque ardentè orandi. Reprehendit enim Dominus populum, qui solis labiis orat, Isai. 29. & Matth. 15. & maledictus pronuntiatur, qui facit opus Dei diligenter, Hierem. 48.

Oritur autem hæc conditio, vt etiam superiores ex fide. Qui enim attentè, & firmissima fide cogitat quanta sit maiestas Dei, quanta vilitas nostra, quam magna res quam petimus, vix fieri potest, vt non humiliter, reuerenter, & ardentè ad orandum accedat. Adferbam hic testimonium S. Hieronymi, qui in Dialo aduersus Luciferianos transfigurans in se personas hominum indeuotorum: *Ad orationem, inquit, assisto, non orarem, si non crederem: sed si verè crederem, illud cor, quo Deus videtur, mundarem; manibus munderem petrus; genas lachrymis rigarem; corpore inhorrescerem, ore pallerem; iacerem ad Domini mei pedes, eosque stetu profunderem, crine tergerem, haererem certo trunco crucis, nec prius amitterem, quam misericordiam impetrarem. Nunc verè creberremè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fenore computo, aut abductus turpi cogitatione, etiam quae diuinitus erubescenda sunt, gero. Vbi est fides? sicine putamus orasse Ionam? sic tres pueros? Sic Danielem inter Leones; sic certè latronem in cruce?*

Vide de eadem conditione S. Bernardum in serm. de quatuor modis orandi. Vbi inter alia sic loquitur: *Omnia oportet nos orationis tempore curiam intrare caelestem, illam vique curiam, in qua Rex Regum stellato sedet solio, circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet a palude sua procedens, & repens riuicula vilis? quam tremebundus, quam supplex, quam denique humilis, & sollicitus, & toto*

intentus animo maiestati gloriae, in praesentia Angelorum, in concilio iustorum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? In cunctis igitur actionibus nostris multa est opera animi vigilantia, sed praecipue in oratione.

Sexta conditio, perseverantia est. Hanc conditionem Dominus ipse & verbis, & parabolis persuadere studuit. Nam Luc. 11. parabolam narrauit illius, qui ob improbitatem assidue petendi impetrauit quod voluit. Et Luc. 18. disertis verbis ait: *Oportet semper orare, & nunquam desistere.* Continuo adiecit parabolam viduae, quae sola perseverantia precum ab Iudice quodam inhumano sententiam, iudiciumque extorsit. Et Luc. 21. *Vigilate, inquit, omni tempore orantes.* Quam doctrinam legimus etiam apud Eccl. cap. 17. *Non impediatur orare semper.* Et apud Apostolum 1. Thess. vit. *Sine intermissione orate.*

Sed explicemus breuiter quid proprie sibi velit Scriptura, cum dicit semper esse orandum. Quatuor enim huius sententiae expositiones inuenio. Primo non desunt, qui dicunt illum semper orare, qui semper bene operatur. Sed quamuis non ineptè dici possint opera bona generis quoddam orationis, quoniam Deum ad misericordiam prouocant, quemadmodum & mala opera clamant ad Deum, & iram, ac furorem eius accendunt, tamen non hoc proprie Dominum voluisse cum ait, oportet semper orare, & nunquam desistere; perspicuum est ex adiunctis parabolis de vidua, & iudice; nec non de Publicano & Phariseo; vt etiam supra contra Vvicleffum ostendimus.

Secundo alij sunt, qui semper orare nihil aliud esse volunt, nisi mentem cum Deo per amorem, & desiderium assidue coniungere. Ita docent S. Augustinus in epist. 121. ad Probam, cap. 9. & S. Basilius oratione in Iulianum. Quo loco demonstrat idem auctor non esse impossibile hoc praecipuum, oportet semper orare, quoniam impossibile non est, rem vehementer dilectam semper desiderare. Nam & amatores huius seculi siue comedant, siue bibant, rem amatam cum desiderio cogitant, & etiam inter dormiendum cum eadem somniando versantur. Hæc doctrina verissima, atque vtilissima est, sed non videtur tamen proprie explicare quid Christus ad literam docere voluerit. Parabolæ enim ab ipso adductæ indicant eo loco de oratione proprie dicta tractari, quæ non est simplex desiderium, sed expressio desiderij per verba, certa quadam forma, & ratione concepta.

Tertio, idem S. Augustinus in lib. de hæresibus, cap. 57. & Beda in comment. ad cap. 17. Luc. nec non Anselmus, Haymo, & alij in comment. ad cap. 5. prioris ad Thessal. docent semper orare, iuxta Christi, & Apostoli præceptum, illos omnes qui stant, & certas orandi horas nunquam praetermittunt. Quo sensu dictum est in 2. lib. Regum cap. 8. *Tu comedes panem in mensa mea semper.* Neque enim illud, *semper,* significat totum diem, & noctis tempus, sed illas omnes horas, quibus sit cæna, vel prandium.

Hæc quoque satis apta, & vtilis explicatio est. Sed videtur tamen simplicissima, & verissima explicatio illa esse, quæ etiam quarta numerari potest, quam sequuntur Chrysostrum, & Theophylactus in illa verba Apostoli, *sine intermissione orate.* Docet hæc vltima sententia, Dominum & Apostolum nihil aliud commendare voluisse, nisi perseverantiam, & assiduitatem orandi, quantum maxime habere possumus. Id enim proprie declarat parabola de vidua instante apud iudicem, & de amico petente tres panes; quorum exemplo non solum certis horis, sed omni oblata occasione tum noctu, tum interdiu orationi vacare debemus.

Similes sunt in diuinis literis permulta alia sententia, quæ per vocem, *semper,* nihil aliud nisi assiduitatem significant, vt Psal. 1. *Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die, ac nocte.* Psal. 24. *Oculi mei semper ad*

Dominum. Psal. 33. *Semper laus eius in ore meo.* Luc. 2. *Non discedebat de templo, ieiunans, & orationibus seruens die ac nocte.* Luc. vlt. *Erant semper in templo laudantes, & benedicentes Dominum.*

Sed huic doctrinae contraria videtur sententia illa Domini Matth. 6. *Orantes nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Nolite ergo assimilari eis, scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.* Respondet S. Augustinus in epist. 121. cap. 10. non prohiberi à Domino longam orationem, sed inanem verborum multiplicationem: *Abstine, inquit, ab oratione multa loquutio, sed non desiste multa precatio, si seruens perseverat intentio.* Nam & Iohannes qui prohibuit multum loqui, pernoctabat in oratione Luc. 6. & iussit nos semper orare, Luc. 18. & factus in agonia prolixius orabat, Luc. 22.

Porro causam, cur ita sit perseveranter orandum, esse docet S. Augustinus serm. 5. de verbis Domini; quia sapè cum aliquid petimus nondum sumus idonei, vt illud accipiamus, sed perseverantes petendo extendimus desiderium, & ad rem petitam accipiendam animum dilatamus, & dilatando praeparamus. Vide de perseverantia in oratione S. Basilius in consti. monasticis, cap. 1. Chrysostr. homil. 30. in Genes. S. Augustinus tract. 73. & 102. in Ioan. & S. Bernardus serm. 9. in Cant.

Septima conditio est, vt pro se quisque petat, quam conditionem colligit S. Augustinus loco citato ex verbis illis Domini Ioan. 16. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Exaudiantur, inquit, omnes sancti pro se ipsis, non autem pro omnibus exaudiantur, vel amicis, vel inimicis suis, vel quibuslibet aliis, quia non vnicuique dictum est, dabit, sed dabit vobis.*

Sed hæc S. Augustini doctrina vera quidem est, at non videtur satis efficaciter probari ex illis solis vocibus, *dabit vobis.* Posset enim responderi, id omne dari nobis quod in gratiam nostram aliis datur. Sic enim Act. 27. Angelus Domini dixit B. Paulo: *Donauit tibi Deus omnes, qui nauigant tecum.* Quocirca Ioan. 14. idem Dominus absolute promittit: *Quodcumque petieritis in nomine meo hoc faciam.* Ratio igitur, cur homines iusti semper exaudiantur pro se, & non semper exaudiantur pro aliis, illa est, quoniam non semper ij, pro quibus oramus idonei sunt, vt accipiant. Quare Dominus Matth. 10. cum Apostolos monuisset, vt in quamcunque domum intrarent, primum dicerent: *Pax huic domui;* quoniam sciebat non esse omnes filios pacis, adiunxit coniunctio, *& si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra; sin autem, ad vos reuertetur.*

Postrema conditio est, vt petantur necessaria, vel vtilia ad salutem. Colligit hanc conditionem idem Augustinus tractatu 73. 81. & 102. in Ioan. ex verbis illis, in nomine meo, quæ habentur Ioan. 14. 15. & 16. Nam cum Christus saluator sit, non petit verè in nomine Saluatoris, qui petit ea, quæ non sunt vtilia ad salutem.

Efficacius fortasse id probari posset ex verbis illis. 1. Ioan. 5. *Hæc est fiducia quam habemus ad Deum, quia quodcumque petierimus, secundum voluntatem eius, audit nos. Hæc est autem voluntas eius sanctificatio nostra.* 1. Thess. 4. Itaque cum id petimus, quod non est secundum voluntatem eius, id est, quod nobis verè vtile non est, non exaudit dando quod petimus, sed potius exaudit negando quod petimus. Tunc enim magis facit quod cupimus, cum negat ea, quæ nobis inutilia esse nescimus, quam cum ea concedit. Siquidem nos etiam si sciremus, ea quæ petimus vtilia non esse, nunquam peteremus.

Quare S. Ioannes Chrysostrum homil. in Gen. rectè monet agendas esse Deo gratias non minus cum negat, quam cum tribuit id quod petimus. Et S. Augustinus tractat. 73. in Ioan. dicit, inter alia, quæ petimus, cum bene petimus, illud etiam esse debere, vt petamus nobis

non dati quod ignorant non bene petimus. Atque hæc de oratione in genere dicta sint; nunc de oratione, quæ ex præscripto Ecclesiæ, certis canonicisque horis fundi debet, breuiter differemus.

CAPVT X.

De nomine, & definitione officij diuini, siue Horarum canonicarum.

De officio diuino, siue Horis canonicis tum ad Hæreticos confutandos, tum ad Clericos & Monachos instruendos, Quinque capita mihi hoc loco tractanda desumpsi. Primum de nomine, & definitione officij diuini. Alterum de partitione eiusdem officij. Tertium de ipsius officij antiqua, & rationabili institutione. Quartum de modo ritè officium persoluendi. Quintum de personis, quæ ad hoc officium persoluendum obligantur.

Quod igitur ad primum atinet, nomen officij diuini extat in Concilio Aquilgransensi, cap. 131. & in Concilio Lateranensi, cuius extat cap. Dolentes, in epistolis decretalibus, tit. de celebrat. Missarum nomen *Horarum canonicarum* extat apud Bedam in com. ad cap. 18. Luc. & apud omnes auctores, qui de Horis canonicis tractant.

Dicuntur autem hæc preces, & laudes *diuini officij*, quoniam in iis continetur id, quod facere debemus erga Deum, siquidem orare, & laudare Deum, proprium est officium Christianorum, & præsertim eorum, qui clerici vel Monachi dicuntur. Hinc enim Dominus per Isaiam cap. 56. ait: *Domus mea, domus orationis vocabitur cum sitis gentibus.* Quod non solum de materiali domo, id est, de templis & oratoriis, sed etiam de mystica domo Dei, quæ sumus nos, intelligendum esse videtur. Hoc enim interest inter Christianos, & alias omnes gentes, quod cum illæ in industria, & viribus suis confidunt, quippe quæ peccatum originis, & naturæ humanæ corruptionem, & infirmitatem ignorant; Christiani de auxilio Dei in rebus omnibus præsumunt, atque ideo in rebus omnibus ad Deum per orationem confugiunt, atque opem, & misericordiam ipsius implorant; vt non puerit breuius Ecclesiæ definiti, quàm domus orationis. Et quamuis officium orandi temporale sit, nec diutius duraturum, quàm peregrinatio ipsa durabit: tamen officium laudandi sempiternum erit, iuxta illud Psal. 38. *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.*

Dicuntur autem eadem laudes & preces, horæ canonicæ, quia certis horis recitari debent iuxta canones, & regulas sanctorum Patrum. Quod enim Brentius ait in Confessione Vvittembergensi capite de Horis canonicis, dici apud veteres Horas canonicas certa tempora præscripta à sacris canonibus, vt in iis sacra Scriptura per totum annum ordine legerentur, non modò falsum, sed etiam ineptum, & puerile est. Neque enim canones præscribunt, quid sit legendum singulis horis, sed quid sit legendum singulis mensibus, vt perspicuum est ex dist. 15. can. sancta Romana. Proinde tempora illa non Horæ canonicæ, sed menses canonici appellari debuissent. Neque vllus auctor antiquus aut recens inuenitur, qui notionem Horæ canonicæ ita explicet, vt Brentius facit. Itaque inter alia Sectariorum deliramenta, qui sæpe nesciunt quid loquantur, cum de rebus nostris loquantur, hoc etiam numerari poterit.

Porro si quis definitionem officij diuini fortè desideret, ita accipiat: *Diuini officij est certa ratio publicè laudandi, precandique Deum, mente simul, & voce, auctoritate Præfulum Ecclesiæ instituta.*

Dicitur primo *certa ratio*, quoniam nõ quælibet Dei laudatio, vel ad Deum oratio, est officium diuinum, sed certa quadam forma, & ordo psalmodum, hymnorum &

precum, quem omnes sequi debent, qui diuinum officium ex obligatione persoluunt.

Additur secundo *publicè*, quoniam officium diuinum persoluitur publico nomine totius Ecclesiæ, pro bono communi, & publico, per publicos, & solennes ministros. Atque ea causa est, cur etiam si dicatur interdum ab vno homine, & in priuata domo, tamen non omittuntur voces illæ, *Dominus vobiscum, Oremus, Benedicamus Domino*, & similes. Dicuntur enim toti Ecclesiæ, & nomine eiusdem Ecclesiæ ipse sibi respondet: *Et cum spiritu tuo, Deo gratias, &c.*

Additur tertio *laudandi, precandique*, quoniam hæc duo continet officium, de quo agimus, laudes pro beneficiis acceptis, preces pro accipiendis. In quo differt officium Ecclesiæ militantis ab officio Ecclesiæ triumphantis: Ecclesiæ enim triumphantis officium, quando post vltimi iudicij diem in omnibus suis membris triumphabit, solas laudes continebit.

Additur quarto *Deum*, quoniam totum hoc officium propriè soli Deo præstatur. Est enim sacrificium labiorum, de quo legitur in Psal. 49. *Immola Deo sacrificium laudis.* Neque mouere nos debet, quod aliud appelleretur officium de sanctis, aliud de mortuis, aliud de tempore, &c. Dicitur enim de sanctis, quando offertur Deo in memoriam sanctorum, & cum in sanctis suis Deus ipse laudatur; dicitur verò de mortuis, quando pro mortuorum refrigerio, & requie Deum precamur. Denique siue à Sanctis, siue à mortuis, siue à quacunque alia re officium nominetur, semper Psalmi, Hymni, Collectæ, & cetera diuini officij partes, diriguntur ad Deum.

Additur quinto, *mente simul & voce*, quoniam huius officij forma cum ex præscripto & instituto hominum sit, actum externum necessariò postulat. Quare muneri suo non satisfaceret, qui sola mente orans, & laudans, non etiam voce, verba omnia distinctè, integrèque proféreret.

Additur Postremò, *auctoritate Præfulum Ecclesiæ instituta.* Nemo enim potest certam formam orandi præscribere, nisi qui præest. Itaque in Concilio Mileuitano canon. 12. sic legitur: *Placuit, vt preces, vel orationes, seu Missæ quæ probatæ fuerint in Concilio, ab omnibus celebrantur. Nec alia omnino dicantur in Ecclesia, nisi quæ à prudentioribus tractatæ, vel comprobatæ in Synodo fuerint.* Et in Concilio Toletano IIII. cap. 2. statuitur, vt in tota prouincia idem officium celebretur. Et Gregorius Papa VII. in Concilio generali numerum psalmodum, & lectionum officij diuini præscripsit, vt habetur can. In die consecrationis dist. 5.

CAPVT XI.

De partibus officij diuini, & de canonico tempore singularum partium.

PARTES officij diuini alia Maiores, alia Minores. Maiores sunt Nocturni, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, Completorium; Minores sunt Psalmi, Hymni, Lectiones, Cantica, Antiphonæ, Responsoria, Litanie, Versus, Capitula, Collectæ. Ex his enim totum officium constat. Et quoniam partes maiores à tempore nomen accipiunt, vt nominum ratio cognoscatur, necesse erit de tempore singularum Horarum breuiter disputare. Scripsit nuper de hac re volumem egregium Marcellus Francolinus, quod mihi totum euoluere per varias occupationes nunquam licuit. Quæ enim in lucem nunc edo, multò ante scripsi, & auditoribus in scholis tradidi, quam doctissimi illius viri laboribus frui poterim.

Sciendum igitur, nomina canonicarum Horarum propriè ad eas horas accommodatas esse, quæ apud ve-

terres

teres erant in vsu, quæque inæquales, vel planetaria dici solent. Initium earum horarum ducitur ab ortu Solis, ita vt hora prima dicatur, quæ est prima ab ortu Solis; secunda, quæ est secunda ab eodem Solis exortu; & sic deinceps. Dicuntur autem inæquales, quoniam cum per totum annum in duodecim horas diem artificialem veteres distribuerent, & in totidem noctem; necessariò fiebat, vt in æstate longiores essent horæ diurnæ nocturnis, & contrà in hyeme nocturnæ diurnis. Eiusmodi horas Christi tempore Iudæis in vsu fuisse, testatur Euangelium. Nam Ioan. 11. legitur: *Nomine duodecim sunt horæ diei?* Et Matth. 20. mentio fit horæ primæ, tertie, sextæ, nonæ, & duodecimæ. Item Ioan. 1. fit mentio horæ decimæ; & Ioan. 4. horæ septimæ.

Sciendum est secundo, duodecim horas noctis diuidi solitas esse in quatuor vigilias, quarum prima incipiebat ab occasu Solis, & terminabatur in horam tertiam noctis; Secunda incipiebat ab hora tertia, & terminabatur in sextam; Tertia incipiebat à sexta, & terminabatur in nonam; Quarta, quæ propriè dicebatur vigilia matutina, incipiebat à nona, & terminabatur in duodecimam.

Meminit harum vigiliarum Christus Dominus, cum Marci. 13. ait: *Vigilate ergo, nescitis enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an galli cantu, an manu.* Quod autem hoc loco dixit: *Media nocte, an galli cantu;* Luc. 12. dixit: *Si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit.* Et quod dixit: *mane,* dixit idem Marcus cap. 6. *Quartam vigiliam noctis.* Habemus etiam in veteri Testamento initium vigiliarum Thre. 2. Et vigilias noctis mediæ. Iudic. 7. Et vigiliam matutinam. Exod. 14.

Denique harum quatuor vigiliarum meminit S. Hieronymus in epistola ad Cyprianum, & in cap. 14. Marth. & alij auctores passim. Sicut autem ex duodecim horis nocturnis tertia quæque habebatur potissima, videlicet tertia, sexta, nona, duodecima. In quibus (vt diximus) quatuor nocturnæ vigilie terminabantur. Sic etiam ex diurnis, tertia, sexta, nona, duodecima, siue vespertina, plerumque nominari, & ad celebriora negocia deputari solebat, quod insigniores essent, & diem in quatuor partes æquales diuiserent, de qua re vide Tertullianum in libro de ieiunio.

His notatis non erit difficile tempus canonicum singularum officij diuini partium explicare. Ac primum quod atinet ad Nocturnos, varia fuit Ecclesiarum consuetudo. Alicubi apud veteres tres nocturni tribus distinctis horis, id est, tribus vigiliis nocturnis celebrabantur. Sic enim scribit S. Hieronymus in epist. ad Eustochium de custodia virginitatis, *noctibus bis terque surgendum.* Et apertius vsu hunc fuisse apud nonnullos ex veteribus tradunt, Rupertus lib. 1. de officiis diuinis, S. Thomas lect. 6. in cap. 14. prioris ad Corinth. & Thomas Vvaldensis tomo 3. de Sacramentalibus, cap. 24.

Alibi tamen nocturni omnes simul, sed præcipuè media nocte celebrari solebant, iuxta illud: *Media nocte surgebam ad constituendum tibi.* Psal. 118. Hoc enim tempus disertis verbis præscribunt sancti Patres, Athanasius in lib. de virginitate extremo: Basilius in questionibus suis explicatis q. 37. Hieronymus in epist. ad Eustochium de obitu Paulæ, & alij.

Alibi denique nocturni cum laudibus matutinis iunguntur, & in quarta vigilia, quæ & matutina dicitur, celebrantur. Atque hunc esse antiquum vsu Ecclesiæ Romanæ, testantur Amalarius, qui præfatione libri de ordine antiphonarj ponit responsiones Romanorum, magistrorum ad interrogationes suas. Et inter alia dicit se interrogasse, an inter nocturnum officium, & matutinum, id est, laudes, aliquod interstitium esse deberet: & responsum esse nullum, sed continuo inchoandas laudes per versiculum, *Deus in adiutorium, &c.*

Obseruat autem Thomas Vvaldensis loco notato di-

uina prouidentia factum esse, vt quamuis nulla iam sit Ecclesiæ, quæ singulis nocturnis vigiliis Deum laudet, tamen aliqua monasteria nocturnum officium celebrent in prima vigilia, aliqua in secunda, aliqua in tertia, & totus ferè clerus in quarta: atque ita si non ab iisdem, certè à diuersis hominibus laudes diuinæ singulis nocturnis vigiliis celebrentur.

Iam verò Laudes matutinæ, cum quibus iuxta Breuiarij Romani formam nocturni iunguntur, sine vlla dubitatione in aurora celebrari debent, vt tempus canonicum laudum sit ab initio crepusculi matutini vsque ad ortum Solis. Id quod perspicuum est, Tum ex nomine, id enim est propriè officium, quod Matutinum à veteribus omnibus nominatur: Tum ex hymnis, qui in laudibus decantantur: in plurimis enim eorum fit mentio auroræ: Tum denique ex communi omnium sententia: nulli sunt enim auctores, qui contrà sentiant.

Atque hæc est causa cur Ecclesiæ in nocte Natalis Domini seingat nocturnos à Laudibus, & Missam celebret ante Laudes. Quoniam enim vetere instituto Missa illa circa mediam noctem celebrari debet, nimium præteriretur tempus Laudum, si ante mediam noctem Laudes canerentur. Ex quo intelligitur minùs absurdum esse, nocturnos à Laudibus separate, quàm totum illud officium ante mediam noctem persoluere.

Neque moueri debemus ex eo quod in triduo ante Pascha Ecclesiæ ipsa publicè nocturnum officium, & Laudes ad vesperam canere solet. Nam ratione mysterij, deditaque opera ista sunt: id eo enim tribus illis diebus officium Matutinum Sole occidente celebratur, & in tenebras definit. vnde & nomen accepit: Tum vt repræsentetur occasus Solis iustitiæ, Tum vt significetur tenebræ gentis Iudaicæ, quæ Dominum abnegauerat, & crucifixæ. Quod idem extincto candelarum, & alia signa mæstitiæ, quæ in officio illo exhibentur satis apertè demonstrant. De quibus mysterijs vide Amalarium lib. 4. de officiis Ecclesiasticis cap. 21. & 22. & Rupertum lib. 5. de officiis diuinis, cap. 24. & seq.

Officium primæ primà hora diei celebrandum esse, ac per hoc tempus eius canonicum esse ab ortu Solis vsque ad finem primæ horæ, docet nomen ipsum primæ: docet hymnus ille, *Iam lucis orto sydere*: docent collectæ verba illa, *Qui nos ad principium huius diei venire fecisti*: docent auctores plurimi, vt Rabanus lib. 2. de Institut. clericorum, cap. 3. Amalarius in lib. de ordine Antiphonarj cap. 6. & in primis Ioannes Cassianus lib. 3. de Institutis cœnobiatorum, cap. 4. vbi etiam monet, officium primæ suo primum tempore institutum fuisse, cum officia aliarum Horarum antiquissima sint. Et verè nec Cyprianus, nec Athanasius, nec Basilius, nec Hieronymus, neque alij Cassiano antiquiores huius primæ Horæ mentionem faciunt, cum aliarum Horarum sæpe meminerint. Extat quidem hymnus ad primam, qui S. Ambrosio compositus dicitur: sed fortasse S. Ambrosius scripsit hymnum illum pro exortu diei, postea Ecclesiæ officio primæ hymnum illum inseruit. Quod autem quidam Doctores canonum exponentes cap. 1. de celebrat. Missarum dicunt, officium primæ esse officium nocturnum, & celebrandum ante Solis exortum, manifestè falsum est, & rectè confutatur à Francolino in tractatu de tempore Horarum canonicarum, cap. 15. & 16.

Officium Horarum trium, videlicet tertie, sextæ & nonæ, illis ipsis horis celebrandum esse, non dubium est. Quoniam autem horæ illæ inæquales, non sunt iam amplius in vsu, propterea tempora illa accipienda sunt, quæ Horis illis in nostra supputatione respondent. Quod nullo negotio fiet, si quis auertat in quas horas Solis ortus & occasus, & meridies incidant. Nam hora sexta inæqualis, quæ est hora orationis sexta, semper incidit in meridiem. Hora tertia inæqualis semper incidit in illud

tem

tempus, quod est medium inter ortum Solis, & meridiem. Hora nona inaequalis in illud incidit, quod est medium inter meridiem, & occasum.

Itaque in iis regionibus ubi numerantur horae à meridie, duodecima hora diei semper est hora sexta canonica; & ab ea reliqua duae faciliè colliguntur. In iis autem regionibus, ubi horae numerantur ab occasu; tempore æquinoctij hora quintadecima, ipsa est tertia: Decima-octava, est sexta: Vicesima prima est nona. Cum autem crescentibus diebus, meridies fuerit hora septimadecima: tum hora tertia canonica, erit hora diei tertiadecima cum dimidia: hora sexta canonica erit hora diei septimadecima: hora nona canonica erit hora diei vicesima cum dimidia. Contra autem cum dies decreverint, & erit meridies hora decimanona: tunc hora tertia canonica erit hora diei sextadecima cum dimidia: hora sexta canonica erit hora diei decimanona: hora nona canonica erit hora diei vicesima prima cum dimidia.

Si quis autem haberet in tabella descriptos quadrantes dierum artificialium per totum annum, id est, quot horas contineat quarta pars cuiuslibet artificialis diei, is facillimè horas canonicas inuestigaret. Nam ubi dies incipiunt à meridie, si quis detraheret ab hora duodecima quadrantem unum, haberet horam tertiam canonicam, si detraheret duos quadrantes, haberet ortum Solis: post meridiem verò primus quadrans esset hora nona canonica, secundus hora vespertina. Vbi autem hora numerantur ab occasu, si detraheret quadrantem unum à numero viginti quatuor horarum, haberet horam nonam: si detraheret quadrantes duos, haberet horam sextam: si detraheret tres, haberet horam tertiam: si detraheret quatuor, haberet ortum Solis, & initium horae primae. Descripsit eiusmodi tabulas Francolinus accuratissimè, sed per arcus semidiurnos. Ceterum non erit opus fortasse tam accuratè ista cognoscere, cum satis sit ex ortu, & occasu, qui ad sensum patent, crasso modo colligere tempora media, ut iam diximus.

Sed existit dubitatio quadam circa tres hac canonicas Horas, tertiam, sextam & nonam, si ne tempus legitimum persolvendi officium harum Horarum, posteaquam ipsa horae finitae sunt, an potius posteaquam labi coeperunt, & adhuc labuntur: non enim desunt qui existiment tempus canonicum officij Horae tertiae tunc primum incipere, cum hora tertia dei iam fluxit, & in horologiis, ut completa signatur, quod idem intelligendum esse volunt de sexta & nona.

Sed contra sentendum existimo. Nam certum est officium Laudum matutinarum non esse celebrandum hora duodecima completa, id est, orto iam Sole, sed hora duodecima labente, ac per hoc in aurora, ut omnes consentiunt. Pari ratione officium primae satis constat ex auctoribus supra citatis, non esse celebrandum hora prima exacta, sed labente, id est, paulò post ortum Solis, cur igitur non idem dicemus de officio tertiae, sextae & nonae, celebrandum esse videlicet horis illis labentibus, non autem exactis, atque completis?

Sequitur officium vespertinum, de quo varias video esse sententias, sed ego mihi omnino persuasi, tempus canonicum vespertinarum esse horam duodecimam, atque postremum totius diei, non quidem exactam, sed labentem, ut de aliis horis dixi.

Nam omnes ferè veteres scribunt, vespertinum officium celebrandum esse in fine diei, ut Isidorus, Rabanus, Hugo, Rupertus, & alij; & Amalarius, qui lib. 4. de officiis Eccles. cap. 7. scripserat vespertinum officium ad noctem pertinere, in lib. de ordine antiphonarij scribit, consuetudinem habere, ut paulò antè Solem, occasum celebraretur, & addit, horam duodecimam esse legitimum tempus vespertinarum.

Eiusdem horae duodecimae mentionem facit S. Atha-

nasius in lib. de Virginitate, ubi post officium tertiae, sextae & nonae, officium pleniùs, & maius in hora duodecima celebrandum esse dicit. S. etiam Ioannes Chrysostomus homil. 59. ad populum scribit, Monachos quatuor in partes diem distribuere, dum celebrant diuinas laudes, hora tertia, sexta & nona, & vespertina. Vbi per vespertinam necessariò intelligit duodecimam. Illa enim explet quartam partem diei, & iusta proportione tantum distat à nona, quantum nona à sexta, & sexta à tertia, & tertia ab initio diei. Sanctus quoque Basilius in regulis suis explicatis q. 37. dicit, completo die Vesperas celebrandas, & S. Cyprianus serm. 6. scribit, recedente Sole, & cessante die id esse faciendum.

Sed quod maximi momenti esse videtur, illud est, quod Cassianus refert lib. 2. de institutis cœnobiorum, cap. 4. & 5. non humana inuentione, sed cœlestis angelico magisterio institutum, ut in Vesperis duodecim Psalmi canerentur. Concilium autem Tur. II. cap. 19. Vespertinam horam, in qua duodecim Psalmi Angelo doctore canuntur, dicit esse horam duodecimam. Itaque ex definitione Concilij ante annos mille celebrati, habemus horam vespertinam, propriè esse duodecimam quae diem artificialem claudit.

His accedit ratio ex proportione, quam habet officium vespertinum cum matutino, id est, eum laudibus, has enim vocant omnes veteres matutinum. Sunt enim haec duo officia valde similia. Nam habent saepe antiphonas eadem: eundem hymnum, eundem capitulum, eadem commemorationes, eundem numerum, & ordinem psalmodiarum: igitur par est, ut sicut matutinum celebratur paulò antè ortum Solis, in extrema hora noctis, ita vespertinum celebratur paulò antè occasum Solis in extrema hora diei. Quod item confirmatur ex illis verbis hymni vespertini: *Iam Sol recedit igneus, insidat lumen cordibus.* Et denique ex eo, quod veteres vespertinum officium accensa lucerna celebrandum esse dicunt, ut perspicuum est ex illis verbis S. Hieronymi in epist. ad Leptam de institutione filiae: *Assuecat accensa lucerna reddere sacrificium vespertinum.* Neque enim lucerna necessaria est hora decima, vel vndecima inchoante, dum adhuc Sol clarissimè luceat; sed hora duodecima Sole iam occumbente praesertim in locis obscurioribus, qualia oratoria esse solent, omnino lucernae lumine indigemus.

Quod autem Ioannes Cassianus libro 3. de institutis cœnobiorum, cap. 3. dicit, lucernam horam esse vndecimam, non infirmat, sed confirmat sententiam nostram. Loquitur enim ipse de hora vndecima iam exacta. Nam accommodat laudes officij vespertini ad opus illorum, qui hora vndecima vocantur ad vineam. Illos autem hora vndecima exacta operari capisse, & vsque in finem duodecimae operatos, testatur Euangelium, Matthaei 20. *Hi nouissimi vna hora fecerunt, &c.*

Restat officium Completorii, quod non esse aequè antiquum, ac officia reliquarum horarum, rectè obseruauit Radulphus de riuo in lib. de canon. obseruat. propof. 14. indicat enim tempus Completorii obscurè S. Ambrosius lib. 3. de Virginitate. Sed expressam mentionem inuenio primum apud Graecos in q. 17. S. Basilij ex regulis suis explicatis, apud Latinos autem & nomen, & tempus Completorii primum inuenio in Regula S. Benedicti cap. 16.

Porò tempus canonicum completorii est initium noctis ante finem crepusculi vespertini. Id enim satis aperte colligitur ex omnibus antiquis auctoribus. Nam Isidorus lib. 1. de officiis, cap. 21. Amalarius lib. 4. de officiis Eccles. cap. 8. & in lib. de ordine antiphonarij, cap. 7. Hugo de S. Victore lib. 2. de officiis diuinis, cap. 7. Rupertus lib. 1. de officiis diuinis, cap. 7. & alij dicunt, completorium ad noctem pertinere, & post cenam, & omnia alia opera, quae somnum praecedunt, debere persolui. S. autem Basilius

CAPVT XII.

Referuntur Haeretici, qui Horas canonicas reprehendunt.

NON defuerunt vnquam Haeretici, qui vel omnino, vel ex parte aliqua officium Ecclesiasticum reprehenderent. Primum enim Paulus Samosatenus circa annum Domini CC. LXXX. Ecclesiam Catholicam arguebat, quod hymnos ab hominibus compositos, & qui in sacris literis non haberentur, Christo decantaret. Quocirca ipse eos tanquam neotericos, & nuper inuentos ab Ecclesia sua remouit. Refert hanc haesim Eusebius lib. 7. hist. cap. 26.

Deinde, Vigilantius non totum quidem officium Ecclesiasticum, sed nocturnas vigilias reprehendebat, vt refert S. Hieronymus in epist. ad Riparium. Atque haec videtur esse haesim illorum, quos Isidorus in lib. 1. de Officiis, cap. 22. dicit, vocari solitos nyctazones, id est, somniculosos.

Post aliquot secula Ioannes Vviclefius multa contra Horas canonicas scripsit, quae referuntur & reselluntur à Thoma Vvaldeni tomo 3. de sacramentalibus, c. 24. Non diu post in Boemia Thaboritarum haesim fuisse, frustra tempus teri in Horis canonicis persoluentis, testis est Aeneas Syluius in lib. de origine Boemorum, cap. 35.

Hoc nostro seculo Martinus Lutherus in lib. de abroganda Missa extremo, ritum Ecclesiae improbat, quem seruauit in Horis canonicis; & re ipsa fultulit in regionibus, quas à fide Catholica alienare potuit. Quamuis postea instituerit ipse quoque suas quasdam Horas canonicas, sed breuissimas, & ordine peruerso, vt Apostolum Satanam decebat, praecipit enim, vt mane tres dicerentur Psalmi, & tres ad Vesperam. Cantica quoque, *Te Deum laudamus, & Benedictus Dominus Deus Israel;* & symbolum Athanasij recitari voluit, non manè, vt in Ecclesia fieri consuevit, sed vespere, vt videlicet nihil sibi commune esse cum Ecclesia Catholica demonstraret.

Illyricus in Centuriis passim reprehendit summos Pontifices, quod officium Ecclesiasticum instituerint, vel auxerint, vel ornauerint. sed insignis est locus cent. 6. c. 10. col. 674. ubi de Pelagio 1. loquens, sic ait: *Notis Antichristi hic quoque insignis fuit. Nam constituit, vt Clerici quotidie canonicas Horas septies cantarent, vt habetur 91. dist. can. Eleutherus frater.* Quo loco Tria sunt breuiter obseruanda. Primum, non haberi in canone illo citato, verbum vllum de Horis canonicis septies decantandis, sed solum de vigilis in quadam particulari Ecclesia celebrandis. Alterum, non solum reliquas Horas, sed etiam nocturnas, ad quas propriè vigiliae pertinent, antiquissimas esse, vt mox ostendemus ex Patribus, qui Pelagij Pontificatum longè praecesserunt. Tertium, miram esse illam Illyrici consecutionem, Pelagium Papa instituit Horas canonicas, igitur notis Antichristi insignis fuit. Quis enim vnquam inter Antichristi notas posuit, instituire Horas canonicas, id est, officium statim horis Deum laudandi, ac precandi? nonne Antichristus iuge sacrificium auferret Daniele teste? nonne efferet se, teste Apostolo, super omne quod dicitur Deus: quomodo igitur credibile est ab illo institutum esse iuge sacrificium laudis, & precationis Deo nostro, & Christo eius, cuius ipse hostis acerrimus erit?

Iam verò Ioannes Brentius in Confessione Vvitembergensi cap. de Horis canonicis, quatuor in vsu canonicarum Horarum reprehendit. Primum, quod instituat certum hominum genus, id est, sacerdotes, ad canonicas Horas persoluentas. Secundò, quod persoluantur Hora illa lingua aliena, quae vulgo Ecclesiae non sit nota. Tertio, quod sine intermissione die noctuque hoc officium persoluantur. Quarto, quod hoc fiat, non vt per patientiam, & consolationem Scripturarum spem habeamus, sed vt merito huius operis mitigemus iram Dei, & expiemus peccata hominum coram Deo.

Sed primum illud de ministris tractabitur infra suo loco, Alterum de lingua vulgari, tractatum est à nobis in 2. lib. de Verbo Dei, cap. 15. & 16. neque aliquid noui hoc loco scribendum occurrit. De tertio differemus cap. sequenti, id enim est huius loci proprium. Quartum partim est falsum, partim commune orationi cum aliis operibus bonis. Falsum est enim non decantari à nobis laudes Dei, vt per patientiam, & consolationem Scripturarum spem habeamus. Hunc enim fructum inter alios, & quarunt, & referunt omnes pij, qui ritè diuinum officium canunt, vel legunt. Commune verò est orationi cum aliis bonis operibus, vt sit meritoria, & satisfactoria, vt supra ostendimus.

Similia scribunt contra Horas canonicas Tilmanus Heshusius in lib. de sexcentis erroribus Pontificiorum tit. 24. num. 7. & alij passim.

CAPVT XIII.

Demonstratur antiqua, & rationalis institutio canonicarum Horarum.

ADVERSVS predictos Hæreticorum errores nos breuiter ostendemus antiquam, & rationabilem institutionem esse canonicarum Horarum, ac primum de ipsis Horis, deinde de iis, quæ leguntur, aut canuntur in officio Ecclesiastico breuiter differemus.

Quod igitur ad Horas attinet, habemus exempla Prophetarum & Apostolorum, testimonia veterum Patrum, & antiquæ Ecclesiæ consuetudinem; rationes denique, & causas huius institutionis.

Veniamus ad exempla, Propheta Dauid septies in die laudem dicebat Deo Psal. 118. quod si ille in bellis, & regni administratione occupatus, septies in die, sine intermissione, Deū precabatur, & laudabat; quid habet Brençius, quod queratur, si sacerdotes, quorum proprium munus est vacare Deo, septies in die sine intermissione orationi, & laudibus diuinis insistant?

Sed audiamus exempla de singulis Horis. De Nocturna oratione idem Dauid in eodem Psal. 118. *Media*, inquit, *nocte surgebam ad confitendum tibi*. Dominus quoque non solum media nocte orabat, sed etiam pernoctabat in oratione Luca 6. & Apostolus Paulus, & Silas in ipso etiam carcere media nocte orantes laudabant Deum Act. 16.

De laudibus Matutinis habemus illud Psal. 5. *Mane exaudi vocem meam, mane astabo tibi, & videbo*. Et illud Psal. 62. *In matutinis meditabor in te*. Et illud Psal. 118. *Praeuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua*.

De prima, tertia, sexta & nona explicat Beda illud 2. Esdra 9. *Legerunt in volumine legis Domini Dei sui quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Dominum Deum suum*. Item illud Daniel. 6. *Tribus temporibus in die stetebat genua, & adorabat, confitebaturque coram Deo*. Exponunt Cyprianus in serm. 6. & Hieronymus in comment. Danielis, de Hora tertia, & sexta, & nona.

Eandem Horas legitimus in Actis Apostolorum. Nam Hora tertia Apostoli orantes accipiunt Spiritum sanctum, Act. 2. Hora sexta princeps Apostolorum ascendit in superiorem adium partem, vt orationi vocaret, Act. 10. Denique Petrus, & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam Act. 3. De officio vespertino Propheta Dauid Psal. 54. *Vespere, & Mane, & Meridie narrabo, & annuntiabo, & exaudiet vocem meam*. Et Psal. 140. *Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum*.

Iam ex Patribus plurima testimonia adferri possunt, nunquam enim in Ecclesia Christiana non fuit, consuetudo laudandi, precandique Deum nocturno tempore,

A & praterea Mane, hora tertia, sexta, nona, & ad Vesperam. Proinde qui hunc usum reiiciunt, quod faciant omnes huius temporis hæretici, vel imperiti sunt antiquitatis, vel nimium impudentes nouatores.

Clemens Romanus lib. 8. Apostolicarum constitutionum, cap. 40. *Preces, inquit, vestras facite diluculo, hora tertia, sexta, nona, Vespere, & in galli cantu*.

S. Cyprianus in ser. 6. qui est de oratione Dominica: *In orationibus, inquit, celebrandis, inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores, horam tertiam, sextam, & nonam*. Et paulò post: *Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquius obseruatas, orandi nunc & spacia, & sacramenta creauerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur. Recedente item Sole, ac die cessante necessarid rursus orandum est. Vt infra: Qui autem in Christo, hoc est, in lumine semper sumus, ne noctibus ab oratione cessemus*.

B S. Athanasius in lib. de Virginitate, siue de meditatione: *Habeto, inquit, psalterium, & psalmos edifice. Sol exoriens videat librum in manu tua; post tertiam horam peragito communionem, quoniam hac hora aduersum est lignum crucis. Sexta hora celebrato preces cum psalmis plorationibus, & obsecrationibus, quoniam hac hora filius Dei sublatus est in crucem. Hora nona rursus esto in hymnis, & laudibus Dei cum lachrymis confitens peccata tua. Deo supplica, quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritum*. Et infra: *Hora duodecima maiorem, & crebriorem celebra communionem cum virginibus tuis, &c.* Item in eodem libro: *Media, inquit, nocte surgito, & laudato Dominum Deum tuum*.

S. Ambrosius in Psal. 118. ser. 8. meminit orationis, quæ fit media nocte, in meridie, & vespere. Et in lib. 3. de Virginitate notat sex tempora orandi, cum surgimus manè, cum est prodeundum, ante prandium, post prandium, hora incensæ, & cum pergimus cubitum. Quæ tempora eum solennium orationum tempora ab ipso vocentur, videntur omnino significare horam Matutinam, tertiam, sextam, nonam, vespertinam & Completorium. Extrat etiam S. Ambrosij hymni pro singulis horis canonicis.

C S. Basilii in regulis fufius explicatis q. 37. eandem Horarum multo apertius meminit; nam cum dixisset, non esse negligendas præscriptas orationes stas temporibus, quas in conuentibus obseruari solenne est, & quotidianum; continuè enumerat tempora, & singulorum rationes reddit. Tempora verò illa his nominibus appellat: *Matutinam, horam, tertiam, sextam, nonam*. Addit praterea *officium completa diei*, id est, Vesperas & Officium, *initio tenebrarum pro quiete nocturna captanda*, id est, Completorium & Officium, *media noctis*, id est, Vigiliis nocturnas.

D S. Hieronymus in epistola ad Eustochium de custodia virginitatis: *Horam tertiam, inquit, sextam, nonam, diluculum quoque, & Vesperas, nemo est qui nesciat*. Et infra: *Noctibus quoque bis, terque surgendum*. Et in epist. ad eandem de obitu Paulæ: *Mane, inquit, hora tertia, sexta, nona, Vespere, noctis medio per ordinem psalterium cantabant*. Similia habet idem auctor in epistola ad Lxtam de institutione filie. S. Ioannes Chrysostronus hom. 59. ad populum Antiochenum, describens Monachorum consuetudinem: *Ante lucem, inquit, cum gallus vocem dederit, omnes statim cum reuerentia somnum deponentes exurgunt, excitante eos Pralato, & consistunt sanctum constituentes chorum, & statim manus extendentes sacros hymnos decantant*. Et infra de diurnis precibus: *Tertiam, inquit, sextam, nonam & vespertinas orationes celebrant, & in quatuor partes diem partiti, dum singula partes implentur psalmodiis, & hymnis Deum venerantur*.

S. Augustinus ser. 55. de tempore: *Rogo, inquit, vos ad Vigiliis matutinis surgite, ad tertiam, ad sextam, ad nonam, ante omnia conuenite*.

Ioannes Cassianus libro 2. de institutis cœnobiorum differt de officio nocturno, & lib. 3. de diurno, & nominat horam matutinam ante ortum Solis, & rursus aliam matutinam orto iam Sole, id est, Primam, deinde Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas.

S. Benedictus in Regula c. 16. *His, inquit, horis referamus laudes creatori nostro, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespere, Completorio, & nocte surgamus ad confitendum ei*.

Præter hos Patres, multi alij grauissimi, doctissimique scriptores singularum Horarum canonicarum tempora, & mysteria explicant, Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, Amalarius lib. 4. de officiis Ecclesiasticis, Rabanus lib. 2. de institutione clericorum, Hugo de S. Viatore in lib. 2. de officiis Ecclesiasticis, Rupertus Tuitiensis in lib. 1. de diuinis officiis, ex quibus Rabanus lib. 2. de institutione clericorum, ca. 9. usum hunc toti Ecclesiæ communem esse testatur, his verbis: *Iste, inquit, est Catholicus ordo diuinarum celebrationum, qui ab vniuersa Ecclesia Christi incommutabiliter seruatur*. Atque hæc de testimoniis Patrum.

Porro rationes variæ adferuntur à Patribus, sed Tres videntur esse præcipuæ. Prima ratio est, quam assignat S. Cyprianus in serm. 6. vt videlicet in honorem sanctissimæ Trinitatis tertia quoque hora Deum laudemus. Nam Horæ canonicæ antiquissimæ sunt, vt diximus, tertia, sexta, nona, duodecima, quæ totum diem in quatuor ternarios horarum diuidunt; quibus addebantur quatuor vigilia nocturna, quæ terminabantur hora tertia, sexta, nona, duodecima noctis, & noctem totam in alios quatuor horarum ternarios diuidebant.

Secunda ratio est, vt beneficium creationis commemoremus, & pro eo conditori rerum omnium gratias agamus. Ideo enim sunt horæ septem diurnæ, quoniam septem diebus creauit Deus cœlum, & terram, & omnia quæ in cœlo, & in terra continentur. Additur autem hora octaua, id est, officium nocturnum pro spe resurrectionis, quæ per diem octauam significari solet. Noctu autem futuram resurrectionem, Dominus ipse admonuit cum ait Luca 17. *In illa nocte erunt duo in lecto vno, vnus assumetur, alter relinquetur*. Et Matth. 25. *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit, exite obuiam ei*.

Tertia ratio, eaque potissima, quam reddunt sancti Patres Athanasius, Basiliius, Cassianus, & alij; est ad memoriam Redemptionis conseruandam. Nam præcipua Redemptionis mysteria his horis completa esse noscuntur. Hora Vespertina (inde enim officium Ecclesiasticum initium sumit) Christus cœnam cum discipulis fecit, pedes eorum lauit, Sacramentum Eucharistiæ instituit. Hora Completorij post orationem in hortu, & sudorem sanguinis comprehensus ab inimicis, atque ad Annam & Caiapham ductus, variis modis illusus fuit. Hora Matutina in Concilio Pontificum & Phariseorum, initium est consilium, de ratione perdendi Christum, Hora Prima ductus est Dominus ad Pilatum, atque inde ad Herodem, & rursus reductus ad Pilatum. Hora Tertia crucifixus est vocibus Hebræorum, flagellis casus, & spinis coronatus à militibus Pilati. Hora sexta crucifixus reipsa, atque à terra (vt ipse prædixerat) exaltatus, maximum Deo Patri pro totius mundi salute sacrificium immolauit. Hora Nona spiritum emisit, ad inferos descendit, regnum Satanæ destruxit.

Rursus Hora Vespertina de cruce depositus, & in sepulchrum illatus est, Hora Completorij dum ipse quiesceret in tumulo, sepulchrum ipsum ab inimicis signatum fuit, & militum custodiis septum, atque munitum. Hora Matutina, id est, (sub auroram, resurrexit, redemptionemque perfecit; in cuius rei figuram in vigilia matutina Deus olim Pharaonem cum exercitu suo demersit in mare, & filios Israël liberauit. Hora Prima apparuit sanctis mulieribus. Hora Tertia descendit Spiritus san-

A ctus super Apostolos. Hora Sexta S. Petrus orans mandatum accepit, vt Gentiles admitteret ad Ecclesiam; & eadem hora coapostolus eius Paulus Christo sibi apparente conuersus, & ad prædicandum Gentilibus destinatus est. Hora Nona primitiæ gentium Cornelius Centurio Angelico ministerio ad Apostolum Petrum audiendum missus est.

His rationibus addi potest confirmatio ex eo, quod satis constat ex Ioanne Cassiano lib. 2. de institutis Cœnobiorum, ca. 4. & 5. non solum humano, sed etiam Angelico magisterio canonicarum Horarum ordinem constitutum. Item alia confirmatio ex eo, quod narrat Ado Treuirensis in Martyrologio ad nonum diem Ianuarij, ociosa magna copia sacerdotum in persecutione Diocletiani, audiram fuisse circa eorum reliquias celestem psalmodiam manè, & vespere, & rursus hora tertia, sexta, & nona. Quæ sanè manifesta sunt indicia, quod hæc religio stas horis Deum laudandi, quam sancti illi Martyres dum viuere semper tenuerant, Deo non mediocriter placeat.

Denique illud etiam addi potest, vsque adeo antiquis temporibus studium celebrandi canonicas Horas in Ecclesia floruisse, vt Iulianus Apostata inuidens Christianis hoc ornamentum, iussit sacerdotibus Idolorum, vt ipsi quoque similem formam stas horis prædicandi, & laudandi Deos in suis fanis instituerent. Vide Sozomenum lib. 5. hist. cap. 15.

CAPVT XIV.

De antiquitate singularum partium officij Ecclesiastici.

DE IXTMVS de Horis canonicis, nunc de iis, quæ in ipsis Horis canuntur, aut leguntur, breuiter dicendum est. Sunt autem hæc: Psalms, Cantica, Hymni, Lectiones, Responsoria, Antiphonæ, Litanias, Capitula, Collectæ, Symbolum, & Confessio.

Et quidem Psalms & Cantica, reprehendi non solent, nec possunt, cum habeantur omnia in diuinis literis, excepto Cantico, quod incipit: *Te Deum laudamus*. Fuisse autem in usu apud Christianos ab ipso exordio nascentis Ecclesiæ, vt in conuentibus Ecclesiasticis psalmodia primum locum haberet, cognosci potest ex loco illo Apostoli 1. Corinth. 14. *Cum conuenitis, vnusquisque vestrum psalmodum habet*. Item ex Tertulliano in lib. de velandis virginibus extremo; & lib. 2. ad vxorem extremo; Denique ex Concilio Laodiceno, ca. 15. & 17.

Porro Canticum, *Te Deum laudamus*, non habetur quidem in Scripturis, tamen compositum fuit Deo inspirante, à sanctis Patribus, Ambrosio & Augustino qui statim à Baptismo eiusdem Augustini, toto populo obstupescente Canticum illud alternatim, & ex tempore cecinerunt; vt scribit S. Dacius Episcopus Mediolanensis lib. 1. Chronici, cap. 10. Floruit autem S. Dacius imperante Iustino seniore, vt S. Gregorius refert lib. 3. Dialogorum, c. 4. Addit quoque idem Dacius. Canticum illud ab vniuersa Ecclesia frequentari coepisse. Quod verum esse cognosci potest etiam ex regula S. Benedicti, in qua post lectiones præscribitur Canticum, *Te Deum laudamus*. Denique ipse etiam Lutherus ab hoc Cantico non abhorruit, vt supra diximus. Quare nihil est cur in eius defensione plura dicamus.

Iam verò de Hymnis superadditis, habemus Primò testimonium Apostoli Col. 3. & Ephes. 5. qui Psalms & Cantica hymnos adiungit. Videtur enim hymnorum nomine intelligere carmina spiritualia, quæ Christiani illius temporis componebant, vt Haymo exponit. Nam & Eusebius in lib. 2. histor. cap. 17. ex Philone refert, primos Christianos nou tantum psalmos Dauidis & Cantica

Scripturarum, sed etiam proprios hymnos canere solitos esse. Sanctus quoque, Dionysius in lib. de diuinis nominibus, ca. 4. non pauca commemorat ex hymnis sacris à B. Hierotheo compositis. Factum etiam illum Pauli Samosatani, qui Ecclesiasticos hymnos tanquam neotericos, & nuper inuentos reiecit, satis testatur, vsum eiusmodi hymnorum esse vetustissimum. Dixit enim Samosatenus ante annos mille trecentos. Denique Concilium Toletanum IV. ante annos ferme mille can. 12. præcipit, vt hymni à sanctis Patribus Hilario, & Ambrosio compositi in officio Ecclesiastico retineantur. Quidam enim iam tunc cæperant eos contemnere, propterea quod in sacris literis non haberentur.

Lectiones præcipuè leguntur in officio nocturno partim ex Scripturis, partim ex homiliis Patrum, partim ex vitis Sanctorum. Vsum lectionum antiquissimum esse in Ecclesia perspicuum esse potest ex Apologia 2. S. Iustini extrema, vbi dicit, Lectiones ex Prophetis, & Apostolis in conuento fidelium legi solitas. Item ex Concilio Laodicensi, quod ante annos mille ducentos celebratum fuit, statuit enim cap. 17. vt psalmis lectiones interfererentur. Item ex Concilio Carthageniense III. ca. 47. vbi præscribuntur lectiones non tantum ex Scripturis, sed etiam ex vitis sanctorum Martyrum. De lectionibus quoque ex homiliis Patrum, testis est S. Hieronymus in libro de scriptoribus Ecclesiasticis, vbi dicit, sermones B. Ephre legi consueuisse in Ecclesia post lectiones Apostolorum & Prophetarum. Ioannes etiam Cassianus lib. 2. de institutis cænobiorum, cap. 5. refert à maioribus institutum fuisse, vt in officio nocturno duodecim psalmi, & duodecim lectiones pronuntiarentur. Denique Gelasius Papa ante annos mille descripsit ordinem lectionum, tum ex Scripturis sacris, tum ex Patrum homiliis per totum annum, vt est apud Gratianum distinc. 15. can. sancta Romana. Et Gregorius VII. ante annos quingentos restituit Breuiarium Romanum in eam formam, quam habuerat antiquissimis temporibus, idque fecit in Concilio generali. Vnde extat can. In die, de consecratione dist. 5. quod idem fecit nostris diebus Pius V. Pontifex de Ecclesia Dei optimè meritis.

Circa autem lectiones per totum annum eo sint ordine distributæ, quem nunc quoque in Romano Breuiario cernimus, explicat Rupertus lib. 12. de officiis diuinis, propè extremo. Et quoniam non multum referte videtur id cognoscere, & nos breuiatè studemus, ad eum auctorem lectorem censuimus remittendum.

Ante lectiones præcedit Benedictio, de qua scribit Petrus Damiani in libro de Dominis vobiscum, cap. 2. vbi etiam notat, propter humilitatem non petere lectionem à sacerdote, vel Pontifice, vt ipse benedicat, sed vt iubeat ab alio benedici: sacerdotem autem, vel Pontificem, vt vicem reddat humilitati, nec per se, nec per alium benedicere, sed benedictionem lectori, & cæteris omnibus ab ipso Deo precari.

Post lectiones sequuntur Responsoria, quæ ab Italicis Ecclesiis primum inuenta, vt referunt Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, cap. 8. Et Rabanus lib. 2. de institut. clericorum, cap. 11. & fortè à S. Ambrosio, vt cenfer Valfredus in lib. de rebus Eccles. cap. 25. inde ad alias Ecclesias dimanarunt. Cerrè S. Benedicti tempore iam erant in vfu, vt ex ipsius regula intelligi potest. Appellantur autem Responsoria teste Rabano loco notato, quoniam vno inchoante à cæteris responderetur.

Capitula nihil sunt aliud nisi breuissima lectiones quæ dicuntur in singulis Horis diurnis, & semper ex sacris literis depromuntur. Meminit eiusmodi capitulorum Concilium Agathense, cap. 30.

De Collectis, Litanis, Gloria Patri, Symbolo, & Confessione, quæ sunt communia officio cum Missa, differuimus in 2. lib. de de sacrificio Missæ, cap. 16.

Antiphonæ restant, quæ vt plurimum cum Psalmis coniunguntur, aliquando etiam scorsim canuntur: Significat autem Antiphona vocem reciprocam, & per Antiphonas canere, nihil est aliud, nisi alternatim canere, dicitur verè in officio Ecclesiastico Antiphona tenentia illa, quæ Psalmo concinendo præmittitur, quoniam secundum eius modulationem totus Psalmus canitur, atque vtrumque chororum in fine coniungit, vt rectè docet Amalarius lib. 4. de officiis Eccles. cap. 7.

Porro vsum Antiphonarum, id est alternatim canendi Psalmos ex Angelica admonitione atque exemplo S. Ignatii didicisse, & Antiochenæ Ecclesiæ tradidisse, Socrates scribit libro 6. hist. cap. 8. Quod igitur scribit Theodoretus lib. 2. hist. c. 24. primos fuisse Flavianum, & Diodorum, qui Antiochenis Davidicos psalmos alternatim canendos tradiderunt, non de prima institutione, sed vel de instauratione, vel de commodiore aliqua ratione alternatim concinendi intelligendum esse videtur. Apud Latinos primum fuisse S. Ambrosium, qui hanc ipsam consuetudinem introduxit, scribit Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, cap. 7. Sed hoc de solo officio Ecclesiastico accipiendum videtur. Nam in sacrificio Missæ Psalmum alternatim canendum tradidit Cælestinus Papa, vt in eius vita legimus. Absolutè autem vsum alternatim canendi Psalmos apud Latinos antiquissimum esse, perspicuum est ex Tertulliano qui in lib. secundo ad vxorem extremo dicit Psalmum inter duos sonare. Sed de his hæcenus.

CAPVT XV.

Antiphona, Salue Regina, ab Hereticorum calumniis asseritur.

DX omnibus officij partibus nihil est, quod magis Hæreticis nostri temporis displiceat quam Antiphona illa, quæ incipit, Salue Regina, eam enim Lutherus in ferm. de Natali B. Mariæ dicit nulla ratione in bonum sensum trahi posse. Petrus quoque Pseudomartyr in commentar. ad ca. 5. prioris ad Corinth. scribit, hanc Antiphonam non posse villo modo ab impietate defendi, cum illa omnia tribuat Mariæ, quæ soli Deo conueniunt.

Ac vt eius ratiunculas ordine digeramus, sic ille ratiocinatur: *Deus est propriè Pater misericordiarum 2. Corinth. 1. non ergo licet vocare Mariam Matrem misericordiarum, nisi diuinis honoribus eam ornare velimus.* Item: *Christus est propriè vita, qui de se ait Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita, Acquatur igitur Maria Christo, cum appellatur vita.* Ad hæc: *Deus est propriè totius auctore consolationis. 2. Corinth. 1. Non igitur Maria dulcedo nominari potest, nisi Deo asseratur equalis.* Præterea: *In solo Deo sperandum esse testatur Propheta, qui dicit, Maledictus vir, qui sperat in homine, Hierem. 17. non ergo Maria spes nostra nominanda est, nisi fortè iam homo esse desierit.* Denique: *Deus Pater est, qui ad filium credentes adducit, Ioan. 6. & ipse se filium nobis ostendit cum beatos faciet, Ioan. 14. quomodo igitur Maria nobis post hoc exilium Iesum ostendit, nisi ipsa quoque sit Deus, & beatos homines facere queat?*

Hæc argumenta nullius sunt ponderis; ac vt omitramus Ecclesiæ auctoritatem, quæ hæc Antiphonam multis iam seculis vsu probauit, neque enim fas esse putamus vnum, vel duos apostatas cum ipsa Ecclesia in comparationem adducere, certè longè nobiliofuit doctrina, & pietate, ac per hoc etiam dignior, cui fides habeatur, Hermannus Contractus, qui hanc Antiphonam, & illam, *Alma Redemptoris*, composuisse fertur, quàm Petrus Martyr aut Lutherus. Sed ad proposita argumenta veniamus.

Primo ratiorem illam argumentandi infirmam esse, ac nihil omnino efficere demonstramus ex diuinis literis. De Christo dicitur Ioan. 1. *Plenus gratia.* Proinde non

potest

potest hoc alteri tribui, si bona sit ratiocinatio Petri Martyris. At Luc. 1. dicitur: *Maria, plena gratia.* Et Act. 6. Stephanus *plenus gratia.* Item Christus *lux mundi* dicitur Ioan. 6. & tamen hoc idem Apostolis Christus ipse tribuit, cum ait Matth. 5. *Vos estis lux mundi.* Denique nonne in Scripturis Christus dicitur *Apostolus, Magister, Pater, Pastor, Episcopus?* & nonne ista eadem psalmi in eadem Scriptura tribuuntur Apostolis? Non igitur rectè colligit Petrus Martyr: *Deus est Pater misericordiarum, ergo impius est, qui Mariam salutat Matrem misericordiarum.*

Sed ostendamus præterea singulas partes huius Antiphonæ in B. Mariam rectissimè conuenire. Primum dicitur Regina. Nam & omnes beati Reges sunt, quibus dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum celorum,* Matth. 5. Et, *Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum,* Matth. 25. Et ipsa præterea cum sit vera Mater Regum, Reginæ appellationem singulariter meretur.

Secundo dicitur Mater Misericordiarum, tum quia Christi mater est, per quem misericordiam à Deo consequuti sumus; tum quia nobis quotidie misericordiam à Deo precatur, & impetratur; denique phrasè Hebraica dicitur Mater misericordiarum, quasi mater valde misericors. Quomodo etiam illud accipimus, *Pater misericordiarum,* id est, Pater summè misericors.

Tertio dicitur Vita, non quòd sit ipsa vita per essentiam, quo modo est Deus, neque quòd sit principalis causa vitæ, quo modo de Christo dicitur Act. 3. *Auctorem vero vitæ interfecisti;* sed quod Christum pepererit, & per illum facta sit mater omnium viuentium vita spirituali. Sic enim Heuæ dicta est vita. Vox enim Hebræa *חַיָּה* hauiia, vitam significat, quia mater futura erat omnium viuentium vita animali. Obseruat autem Epiphanius hæref. 78. Heuam appellatam esse vitam, non quia ipsa per se tam insigni nomine digna esset, sed quia typus erat Mariæ, quæ vera vita dici meretur, cum sit Mater Christi, & per eum etiam omnium fratrum Christi, ac per hoc omnium viuentium.

Quarto dicitur Dulcedo, quod nomen optimo iure in Deiparam conuenire, testantur innumerabilia beneficia, quibus illa semper consolata est, & quotidie consolatur afflictos. Neque enim est angelus orbis terræ, in quo non luceat memoria aliqua beneficiorum eius. Et si potuit Apostolus dicere Philemoni: *Ita frater, ergo te fruatur in Domino,* cum tamen frui propriè non quæderet, nisi in summum bonum, & ipsam dulcedinem, quæ per se ipsa expetenda est; cur non liceat nobis eodem tropo dulcedinem vocare Matrem Dei, per quam non quæramus sanctorum, vt per Philemonem, sed omnium omnino viscerum requiescent?

Quinto dicitur Spes Nostra; quoniam post Dominum, in ipsius potissimum intercessione confidimus. Neque enim spes in auctore solum boni reponi debet, sed etiam in intercessoribus, & ministris. Itaque Dominus cum Iudæis ait Ioan. 5. *Est qui vos accuset Moses, in quo vos speratis;* non illos reprehendit, quòd sperarent in Moise, sed quòd Moisi non crederent.

Quod verò Hieremias ait: *Maledictus vir, qui sperat in homine.* Intelligendum est de iis, qui potissimam spem suam ponunt, quique ita confidunt in homine, vt in Deo nulla ratione confidant. Sic enim sequitur: *Et à Domino recedit cor eius.* At qui piè, rectèque in Maria confidunt, potissimam spem habent in Deo; denique hæc forma loquendi vt etiam superiores, inueniuntur psalmi in scriptis S. Bernardi & S. Ephrem, quos certè impietatis accusare nemo vnquam auderet. Nam in 1. ser. de Assumptione vocat S. Bernardus Virginem Mariam: *Reginam & Dominam, Matrem misericordiarum, totam suauem, &c.* Et ferm. 4. addit, conuenire iure quodam modo in Mariam quod in Psalmo legitur: *Misericordia eius plena est terra.*

A Et in ferm. de Aqueductu: *Filioli, inquit, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ.* Sanctus quoque Ephrem in ferm. de Deipara, vocat eam *spem suam, & omnium Christianorum.*

Sexto, rectè additur: *Et Iesum benedictum fructum ventris tui nobis post hoc exilium ostende.* Nam certè non minus est saluare homines, quàm ostendere illis saluatorem, posse autem rectè dici saluari homines ab hominibus, perspicuum est ex his locis. Rom. 9. *Omnibus omnia factus sum, vt omnes facerem saluos.* 1. Timoth. 4. *Et te ipsum saluum facies, & eos, qui te audiunt.* Iacob. 5. *Qui conuerit fecerit peccatum ab errore viae suæ, saluabit animam eius à morte.* Et Iudas in epist. dicit: *Illos verò saluare de igne rapientes.*

Iam igitur si Apostoli non timerunt dicere, saluari homines ab iis, qui verbo, exemplo, orationibus student animarum saluari; cur Ecclesia timeat dicere Virgini cum Christo regnanti, & primum locum in cælo post ipsum obtinenti, vt Iesum nobis post hoc exilium ostendat: id enim sano modo intelligi debere, id est, per intercessionem, nemo Catholicus dubitat. Quomodo intelligenda sunt etiam illa: *Damibi virtutem contra hostes tuos.* Et illa: *Tu nos ab hoste proteges, & hora mortis suscipe.* Et si quæ sunt alia his similia.

Sanctus enim Bernardus, ferm. 1. de Assumptione ait, Virgini Mariæ: *Trabe nos post te, in odorem vnguentorum tuorum curremus.* Et infra: *Ascendens in altum Virgo beata, dabit ipsa quoque dona hominibus. Quidni daret? siquidem nec facultas ei deesse poterit, nec voluntas.* Sed explicat ipse idem tum alibi, tum in ser. 4. de Assumptione. Quomodo hæc faciat beatissima Virgo. Sit, inquit, pietatis tuæ ipsum quam apud Deum gratiam inuenisti, notam facere mundo, reis veniam, medelam agris, pusillis corde robur, afflictiis consolationem, periclitantibus adiutorium, & liberationem tuis sanctis precibus obtinendo. In hac quoque die solentatis, & letitiæ dulcissimum Mariæ nomen cum laude inuocantibus seruulis, per te Regina clemens, gratiæ suæ munera largiatur Iesus Christus filius tuus, Dominus noster.

Sed placet adscribere verba aliqua S. Ephrem, patris omnium consensu celeberrimi, ex oratione de laudibus Deiparæ, quæ extat in 8. tomo Aloysij Lipomani: *Intemerata, inquit, prorsusque pura, Virgo Deipara, Regina omnium, spes desperantium.* Et infra: *Tu portus procellis vexatorum, solatium mundi, carcere clausorum liberatrix, tu orphanorum susceptio, tu captiuorum redemptio, tu egrotantium exultatio, & omnium salus.* Et infra: *Sub alis tuis custodi me, & proteges, miserere mei, qui sum luto inquinatus.* Et infra: *Non mihi alia fiducia, o Virgo sincera.* Et infra: *Aue pax gaudium, & salus mundi.* Hæc & alia id genus multa habet S. Ephrem, quæ similia sunt iis, quæ in Antiphona, quæ incipit, Salue Regina, continentur. Sufficit autem ad hæc omnia ab hæreticorum calumniis asserenda, illud vnum, quando nihil haberemus aliud, sanctum hunc virum tanta claritudinis fuisse, vt eius scripta post diuinas literas in Ecclesiis publicè legerentur, vt supra ex testimonio S. Hieronymi demonstrauius.

CAPVT XVI.

Defenditur cantus, qui in officio diuino adhiberi solet.

DXPLICIT VIMVS hæcenus patres tres disputationis de officio diuino: sequitur Quarta, quæ est de modo ritè officium persoluendi.

Tres autem quæstiones de modo institui possunt, Vna de genere linguæ, latinè ne an vulgari & communi lingua sit officium persoluendum; Altera de genere vocis, cantusne, an simplex pronuntiatio sit in officio adhibenda; Tertia de conditionibus, siue circumstantiis, integritate, ordine, loco, tempore,

& similibus. Sed quoniam de prima questione satis copiose differuimus in 2. lib. de Verbo Dei, ca. 15. & 16. secundam tantum, & tertiam hoc loco explicare aggrediemur.

Quaritur igitur sit ne cantus in officio Ecclesiastico adhibendus. Fuit enim antiquus error Hilarij cuiusdam: qui cantum omnino ab Ecclesiis excludi volebat. Refert hunc errorem S. Augustinus lib. 2. retract. ca. 11. eundem errorem postea sequuti sunt Henricus & Petrus Bruis. Vnde Henriciani & Petrobrusiani quidam Hæretici dicti sunt, quos refellit Petrus Cluniacensis in epist. scripta ad omnes Episcopos c. vi. Ioannes autem VViclef non modo cantum, sed etiam vocem paulo elatiorem in precibus reprehendebat, & ea de causa clericos in templis canentes cum sacerdotibus Baal comparandos esse iudicabat. Vide Thomam VValdensem tomo 3. titul. 2. vbi per multa capita hunc errorem confutat.

Trinitarij Transyluani in 2. lib. ca. 1. dicunt, se cantum cum omnibus tubis, & organis proscripsisse. Et in antithesis Christi veri, & falsi, dicunt, Christum falsum velle in suis templis cantum, & organa; Christum verum nihil eiusmodi approbare. Magdeburgenses in Centurijs, cen. 9. cap. 6. col. 279. & alibi passim, dum vitas Pontificum Romanorum describunt, Catholicos sacerdotes, Baaliticos vocant, nec dubium, quin propter cantum, propter illud, quod Helias dixit sacerdotibus Baal, *clamate voce maiori*. Sed certe mirum est, cur tantum Ecclesiasticum reprehendat Illyricus, cum apud Lutheranos, & Calvinistas non solum Ministri, sed etiam populus magno clamore in templis canat. Sed hac in re Arianos imitantur, qui cantum in Catholicis reprehendebant, vt S. Ambrosius testatur in oratione de tradendis basilicis, & ipsi tamen canendis hymnis operam dabant, vt refert Socrates lib. 6. hist. cap. 8.

His igitur omittis, nos breuiter consuetudinem Ecclesiæ, quam in canendo seruat, antiquam, & rationabilem esse demonstrare nitemur. Habemus Primo exemplum Angelorum, qui nato Christo magnis vocibus canebant: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Ex quo verba illa Canticum Angelorum nominari ceperunt, vt notat VValtridus Strabo in libro de rebus Eccles. capite 22. perspicuum est ex Concilio Toletano, 4. can. 12.

Habemus Secundo exempla Patrum veteris Testamenti, ac præsertim Regis, & Prophetæ David, qui non solum Psalmos plurimos composuit, & choros cantorum instituit, sed etiam hortatur in Psal. 150. vt instrumentis musicis Dominum laudemus.

Neque nos mouet, quod Petrus Martyr in comment. ad cap. 14. prioris ad Cor. dicit, instrumenta musica pertinere ad cæremonias Hebræorum, & ideo non magis conuenire Christianis, quam circuncisio, sabbata, neomeniæque conueniunt. Respondemus enim, cæremonias Iudæas alias fuisse propria Testamenti veteris, eas videlicet, quæ res futuras significabant, vt circuncisio, sabbatum, & imilia; alias communes vtrique Testamento, quæ non ad significandas res futuras, sed ad colendum simpliciter Deum referebantur, vt flectere genua ad orationem, tunderè pectus, colere festos dies, & alia id genus multa, ac priores quidem cæremonias fatemur Christianis minime conuenire; posteriores autem non minus ad nos, quam ad Iudæos pertinere contendimus. Huius generis esse musica instrumenta, intelligi potest ex eo, quod Hebræi non utebantur eiusmodi instrumentis ad mysterium aliquod futurum significandum, sed ad excitandos animos infirmos ad laudes Dei, & tedium remouendum, quod ex prolixitate Psalmorum, atque Hymnorum oriri solet, quæ ratio locum habet etiam in Ecclesia Testamenti noui. Non enim defunt in Ecclesia multi infirmi, & rudes, qui eiusmodi fomentum curandi, & ad laudes Dei audiendas alliciendi sunt. Denique nulla ratio reddi po-

test, cur cantus, quo utebantur Hebræi, & quo nunc vtuntur etiam Lutherani, non sit cæremonia proprie Iudæica, & sonus organi, aliquid sit cæremonia Iudæorum propria, atque ideo interdicta Christianis.

Habemus Tertio exemplum à Christo ipso approbatum, nam cum obuiam illi venirent turbe, & magnis vocibus canerent: *Benedictus qui venit in nomine Domini, hosanna in excelsis*; non tantum non eas prohibuit, sed etiam Phariseos, & Scribas volentes prohibere cõpescuit.

Habemus Quarto exemplum ipsius Domini, & discipulorum eius. Siquidem *post cenam* (vt Matthæus refert cap. 26.) *hymno dicto exierunt in montem oliueti*. Non enim simpliciter pronunciatum, sed verè, proprièque cantatum hymnum illum fuisse à Christo, & Apostolis, indicat Concilium Toletanum IV. ca. 12. vt colligitur ex ipsa Græca voce ὑμνωδῶντες, & ex Augustino, qui explicans titulum Psal. 72. scribit, ita proprium esse hymnotum, vt canantur, vt nisi canantur, hymni vocari non possint. Et in epist. 119. cap. 19 ad hunc locum aspiciens dicit, de canendis hymnis nos habere Saluatoris, & Apostolorum exemplum.

Habemus Quinto exemplum Pauli, & Silæ, qui vt Lucas testatur Act. 15. media nocte orantes hymnos decantabant, id enim significat illud, ὡς οὐρανοὶ ὑμνοῦν. Clara autem, atque elata voce illos cecinisse, perspicuum est ex eo quod audiebantur ab alijs, qui in custodia erant.

Habemus Sexto præceptum Apostoli ad Ephes. 5. & ad Coloss. 3. vbi monet Christianos: *Vt in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus se exercent*. Atque hæc ex diuinitis literis.

Nunc, vt ad Traditionem Ecclesiæ veniamus, annotabimus Primo testimonia Conciliorum ex primarijs partibus orbis terræ; Deinde singulorum Patrum testimonia proferemus.

Igitur ex oriente habemus Concilium Laodicenum can. 15. vbi statuitur: *Vt nulli alij in Ecclesia psalmos cantent, præter eos qui cantorum funguntur officio*.

Ex Italia habemus decretum Damasi Pontificis: *Vt Psalmi in Ecclesia die, nocteque cantentur*. Item decretum Gregorij I. in Concilio Romano: *Vt Diaconi non cantent in Ecclesia nisi Euangelium, lectiones ceteras, vt etiam Hymnos, & Psalmos ab inferioribus clericis decantari sinant*.

Ex Africa habemus Concilium IV. Carthaginense can. 10. vbi sic legimus: *Cantor potest absque scientia Episcopi, sola iussione Presbyteri, officium cantandi suscipere, dicente sibi Presbytero, vide, vt quod ore cantas, corde credas, & quod ore credis, operibus comprobas*.

Ex Hispania habemus Concilium Toletanum IV. cap. 12. quod ita loquitur: *De Hymnis, & Psalmis canendis publicè in Ecclesia & Saluatoris, & Apostolorum habemus exemplum*.

Ex Gallia habemus Concilium Agathense ca. 21. vbi statuitur, *Vt Hymni diebus singulis decantentur*.

Ex Germania habemus Concilium Aquigranense cap. 132. & 133. vbi monentur cantores Ecclesiæ: *Vt adificationem, non adulationem populi querant, dum sacras lectiones, & Psalmos, atque Hymnos modulatis vocibus cantant*.

Iam verò ex Patribus singulis S. Dionysius Areopagita in lib. de Eccles. hier. c. 7. par. 2. meminit cantus Ecclesiastici, quo utebatur Ecclesia illius temporis in sepeliendis mortuis.

Tertullianus in Apologetico cap. 2. refert ex epist. Plinij ad Traianum consuetudinem primorum Christianorum, qui horis antelucanis conueniebant ad sacros hymnos Deo canendos. Idem etiam meminit cantus Ecclesiastici in eodem Apologetico cap. 39. & in lib. 2. ad vxorem extremo.

Similia refert ex Philone Eusebii lib. 2. hist. c. 17. primi enim Christiani, quos Marcus Angelista in Ægypto docuerat in canendis Deo Psalmis & hymnis, die nocteque

se exercebant. De quorum vita, vt planè admiranda, ac propè Anglica librum scripsit Philo, vt nos in libro de Monachis copiose probauimus.

Auctor questionum, quæ habentur inter opera S. Iustini, cantum Ecclesiasticum vtilissimum esse docet in responstone ad q. 107. quem locum paulò infra integrum adscribemus.

S. Basiliius in epist. 63. ad Clerum Neocæsariensem, purgat se diligenter à crimine, quod ei nonnulli obieiebant, quasi ritum canendi in Ecclesia immutasset. Docet verò ritum à se receptum, optatum, atque orienti penè toti esse communem.

S. Hilarius in comment. Psal. 65. meminit cantus his verbis: *Audiat, inquit, orantis populi, consistens quis extra Ecclesiam, vocem: spectet celebres hymnorum sonitus*.

S. Ambrosius in oratione de tradendis basilicis, quæ habetur in 5. lib. epistolarum, aduersus Arianorum calumnias, cantum Ecclesiasticum, hymnosque suos defendit.

S. Hieronymus in epistola ad Oceanum de obitu Fabiola, & in altera ad Eustochium de obitu Paulæ, meminit cantus Ecclesiastici in funere. Et quod magis est admirandum in vita B. Pauli primi eremite, scribit, S. Antonium, quamuis solus esset, Pauli exequias celebrantem, Psalmos, atque Hymnos de Christiana traditione cãtasse.

S. Ioannes Chrysostomus cantus Ecclesiastici meminit hom. 56. in Math. & hom. 59. ad populum Antiochenum. Ipse quoque cantum Ecclesiasticum auxit, & ornauit, vt scribit Socrates lib. 6. cap. 8.

S. Augustinus lib. 9. Confess. c. 7. scribit, ab Ambrosio primum institutum fuisse, vt iuxta morem orientalium partium, Psalmi, atque Hymni in Mediolanensi Ecclesia canerentur, atque hunc vsum inde ad alias occidentis Ecclesias dimanasse, eundem vsum idem Augustinus probat, cum loco notato, tum etiam lib. 10. cap. 3.

Sed quod ait, ab Ambrosio id primum institutum, non ita videtur accipiendum, quasi cantus Ecclesiasticus in occidente ante Ambrosij tempora planè ignotus fuerit. Contrarium enim restantur, quæ paulò ante citauimus ex Hilario & Tertulliano. Sed fortasse loquitur Augustinus non de cantu absoluto, sed de cantu totius populi. Antea siquidem Psalmum cantabat vnus tantum, audientibus ceteris. Vnde est illud Hieronymi in epist. ad Ruiticum: *Dicas Psalmum in ordine tuo*. Fortasse etiam soli clerici, vt fieri videmus, canebant: Ambrosius autem ad leniendum mœrorem populi in persecutione Iustine, instituit vt totus populus caneret. Quod etiam fecit Chrysostomus in simili occasione apud Constantinopolim, vt Socrates refert lib. 6. hist. ca. 8.

Fortasse etiam non loquitur Augustinus de toto occidente, sed solum de locis, in quibus ipse fuerat. Nam certè testimonium ex Hilario adductum, videtur omnino cogere, vt credamus in Gallia fuisse consuetudinem, vt populus in Ecclesia caneret, etiã ante Ambrosij tempora. Sed quicquid de hac re sit, id nobis hoc loco sufficit, ritum canendi in Ecclesia antiquissimum esse.

Adferamus postremò Rationes ductas ab utilitate eximia, quæ in hoc instituto cernitur. Prima utilitas, quæ ex cantu percipitur, illa est, quod accendunt pia cantica non parum audientium animos. Cuius rei vel vnus Augustinum testem adduxisse sat erit. Sic enim ipse loquitur in lib. 9. Confess. cap. 6. *Quantum, inquit, fleui in hymnis, & canticis tuis suauis sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter, voces ille influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea astuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat in eis*. Et libro 10. ca. 33. *Cum reminiscor, inquit, lacrymas meas quas fudit ad cantus Ecclesiæ tuæ in primordijs recuperata fidei meæ, magnam instituti huius utilitatem agnosco*. Et in epist. 119. cap. 18. *Sine dubitatione, inquit, faciendum est maxime illud quod de Scripturis defendi potest, sicut de Hymnis &*

Psalmis canendis, cum & ipsius Domini & Apostolorum habeamus documenta, & exempla. Et præcepta de re tam vtili ad monendum piè animum, & accendendum diuine lectionis affectum.

Alterta utilitas in eo posita est, quod facilius, & libentius Deo laudes persoluntur, quando officium diuinum, alioqui prolixum, & graue, quadam cantus iucunditate conditur. Quam enim ob causam Spiritus sanctus voluit diuinas laudes à Prophetis carmine scribi, ob eandem vtile fuit, vt eiusmodi carmina non simplici pronuntiatione, sed cantu celebrarentur. Cur autem voluerit Spiritus sanctus laudes diuinas carmine scribi, causam reddit S. Basiliius oratione in primum Psalmum, vt sine tadio, immo etiam cum voluptate, & delectatione discerentur, & frequentarentur, præsertim cum in eiusmodi laudibus diuinis multa sint admixta præcepta vitæ, ac moribus vtilissima.

Magnam verò atque honestissimam percipi voluptatem ex cantu laudum diuinarum, docet Lactantius lib. 5. cap. 21. *Si voluptas est, inquit, audire cantus, & carmina; Dei laudes canere, & audire iucundum sit. Hæc est voluptas vera, quæ comes & socia virtutis est. Hæc est non caduca, & breuis, vt illa, quas appetunt, qui corpori, vt pecudes seruiunt, sed perpetua, & sine ulla intermissione delectans*.

Tertia utilitas illa est, quod hac ratione testatur Ethniscis, & Hæreticis non erubescere nos fidem nostram, quandoquidem fidei dogmata, quæ ab Ethniscis, vel Hæreticis irridentur, nos cantu, ac versibus celebrare non dubitamus. Cuius rei multa exempla in historia Ecclesiastica legi possunt. Vide S. Ambrosium in oratione de tradendis Basilicis, Rufinum lib. 1. hist. cap. 35. & 36. cum describit translationem reliquiarum S. Babilæ Martyris; & Theodoretum lib. 3. hist. cap. 17. vbi narrat res gestas Publicæ, & Virginum quas illa erudiebat.

Quarta utilitas, vt Christiani testentur, sibi diuinam legem non esse molestant, & grauem, sed iucundam, & suauem, sequè eam non ex timore, sed ex amore seruare, iuxta illud Psal. 118. *Cantabiles mihi erant iustificaciones tuæ in loco peregrinationis meæ*.

Postrema utilitas est, vt Deo nostro perfectum omni ex parte reddamus obsequium, dum & animo ardentissimis votis, & corpore clarissima voce laudes eius celebrare contendimus.

Sed claudamus hunc locum verbis Iustini, aut quicumque fait auctor questionum illarum, quæ inter opera Iustini leguntur. Sic enim auctor ille loquitur in responstone ad quæst. 107. *Excitat (cantus Ecclesiasticus) cum voluptate quadam animum adflagrans eius, quod carmine celebratur, desiderium, affectiones, & concupiscentias carnis sedat, cogitationes malas inimicorum, quos cernere non est, suggestiones oborientes amolitur. Pictatis decratorum generosos, & fortes per constantiam in rebus aduersis efficit. Omnium rerum quæ in vita tristes, & luctuose accidunt, pijs adfert medicinam. Mentis ad fructificationem diuinarum bonorum rigat. Gladium spiritus hoc Paulus appellat in armamentario, vbi contra inuisibiles aduersarios, milites veræ pietatis suis instruit armis. Verbum namque Dei est, & quod animi cogitatione, quod carminis præudio, quod carmine ipso celebratur, ac demones fugat, atque depellit. Et in rebus omnibus, quæ pijs conueniunt, animus veræ pietatis virtutibus per carmina Ecclesiastica perficitur*.

CAPVT XVII.

Soluuntur obiectiones aduersariorum.

DVERSVS ea, quæ diximus, non desunt obiectiones, quæ dissoluendæ sunt.

Primo igitur obiicitur, qui cantum Ecclesiæ ferre non possunt, irrisionem illam Helia Prophætæ ad Sacerdotes Bial: *Clamate*

voce maiori, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, ut excitetur. 3. Reg. 18.

Respondeo, Sacerdotes Baal non iridentur ab Helia, quia clamarent voce magna; nam neque clamasse eos Scriptura tradit; sed quia Baal inuocabant Deum inanem, & fallum, & qui exaudire non poterat. Alioqui enim si clamor in oratione reprehendi posset, reprehendenda fuisset mulier illa Chanaanæ, quæ clamabat ad Christum Matth. 15. & cæci illi similiter clamantes Mat. 20. & ipse Dominus, qui cum clamore valido orauit Mat. 27. & Hebr. 5. & Stephanus qui (Act. 7.) voce magna clamauit: *Ne statuas illis hoc peccatum.* Itaque ineptè Illyricus, & alij Baalifinum Sacerdotibus Catholicis propter cantum obiciunt, nisi fortè Christum, cui Catholici laudes canunt, & Baal pro eodem accipi velit Illyricus.

Secundo obiciunt exemplum Annæ, quæ 1. Reg. 1. orabat in corde suo, ita vt vox penitus non audiretur. Hanc enim sanctam feminam figuram Ecclesiæ fuisse, scribit S. Cyprianus in ser. 6. his verbis: *Deus non vocis, sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus, qui cogitationes videt. Quod Anna in primo Regum libro Ecclesiæ typum portans custodit, & seruat, quæ Dominum non clamorosa petitione, sed tacitè, & modestè intra ipsas pectoris latebras precabatur.*

Respondeo, Anna priuatim orabat in templo, & ideo tacita, vel submissa voce preces suas fundebat, ne alios in eodem loco orantes suo clamore turbaret. Sanctus etiam Cyprianus hoc exemplo instruit populum, siue Ecclesiam de ratione priuata orationis. Alia verò ratio est orationis publicæ, vel diuinarum laudum, quæ communiter celebrari debent. Nam in iisdem libris regum legimus, Dauidem instituisse Cântores, qui magnis vocibus Deum laudarent; & Salomon Rex nomine totius populi orans 3. Reg. 8. clara voce orauit, vt ab omnibus audiretur.

Tertio obiciunt illud Matth. 6. vbi Dominus iubet, vt qui orare volunt, intrent in cubiculum suum, & clauso ostio Patrem cælestem in silentio orent. Quem locum exponens Chrysostomus hom. 19. in Matth. sic ait: *Non gestibus corporis, neque clamoribus vocis, sed intentione optima voluntatis orationum vota reddamus.* Et similia habet auctor operis imperfecti hom. 13.

Respondeo, Eadem est solutio. Dominus enim instruit eo loco fideles suos, cum priuatim orare volunt. Quocirca auctor operis imperfecti loco notato, Tres causas reddit, cur non sit magna voce in oratione vtendum; quæ omnes causæ cogunt, vt intelligamus hunc locum de oratione priuata: *Ex clamorosa, inquit, oratione multa mala nascuntur, maxime Tria. Primum, qui clamorè orat, non credit Deum vbiq; esse, & absens audire.* Deinde, *mysteria secretarum petitionum tuarum, quas fortè non oportebat alium scire præter te, & Deum, in auribus bonorum, & malorum hominum audienda committis.* Denique, *clamorè orans, iuxta te alterum non permittis orare.* Hæc ille.

At qui publicè in Ecclesia Dei laudes, precæque decantant, non ideo hoc faciunt, quia credant Deum non esse vbiq; vel abscondita non audire, sed quia volunt homines edificare, atque ad Dei laudes, & amorem excitare, pari ratione qui publicè canunt, non secretas petitiones Deo porrigunt, sed manifestas, & quæ ab omnibus audiri possunt. Denique non est mirum, si qui canunt in templo, non permittant alios priuatim, nisi difficulter orare, quoniam iam tempus illud non priuatas, sed publicas preces requirit. Itaque rationes illæ non habent locum, nisi vbi ab omnibus priuatim oratur.

Adde quod præceptum Domini de ingrediendo cubiculo, & ostio claudendo, non tam ad cubiculum materiale, quam ad cubiculum cordis referendum est, vt S. Augustinus monet in 2. lib. de serm. Domini in monte, ca. 9. alioqui pugnaret hæc sententia Euangelica cum illa

A Apostolica 1. Timoth. 2. *Volo viros orare in omni loco, &c.* Hoc igitur est, quod præcipit Dominus, vt cum oramus, & intentio sit in abscondito, & aditum vanis cogitationibus præcludamus.

Quarto obiciunt illud Apostoli ad Ephes. 5. *Psallentes, & cantantes in cordibus vestris Domino.* In quem locum scribens S. Hieronymus ait: *Audiant hæc adolescentuli, audiant hi quibus psallendi in Ecclesia officium est, Deo non voce, sed corde canendum, nec in tragædorum modum guttur, & fauces dulci medicamine collinendas, vt in Ecclesia tetrales modulii audiantur, & cantica, sed in timore, in opere, in scientia Scripturarum.*

Respondeo, Apostolus non meminit hoc loco vocis, sed tantum cordis, quoniam non erat necesse homines admonere, vt voce cantarent (nemo enim propriè sine voce cantat) admonere autem vt corde canerent, omnino necesse erat, quoniam multi solis labijs Deum honorant. Et tamen ipse idem Apostolus 1. Cor. 14. vocis & cordis mentionem facit, cum ait, *Psallam spiritu, psallam & mente.*

Porro S. Hieronymus abusum reprehendit, non bonum vsum tollit. Et cum ait: *Deo non voce, sed corde cantandum,* non intelligit solo corde, sed non sola voce esse cantandum. Quod enim vocem S. Hieronymus non excludat, perspicuum est ex verbis illis: *Qui psallendi in Ecclesia officium habent.* Item ex illis verbis: *Et canere, & psallere, & laudare Dominum magis animo, quam voce debemus.* Item ex illis, *Sic cantet seruus Christi, vt non vox cantantis, sed verba placeant, quæ leguntur.*

Quinto obiciunt eundem Hieronymum, qui præfatione lib. 7. in Habacuc dicit, titulum orationis Habacuc non debuisse verti, oratio Habacuc cum cantico (vt septuaginta verterunt) sed oratio Habacuc pro ignorantibus. Et rationem reddit, quoniam non decet orantem canere. Ex quo videtur posse colligi non rectè fieri, quod in Ecclesia non solum Hymni & Psalmi, sed etiam Collectæ, & ipsa Dominica oratio cani soleat.

Respondeo, quæ propriè canuntur in Ecclesia non sunt puræ preces, sed Hymni & Psalmi, quibus Dei laudes continentur. Admisceri autem laudibus preces, & ea ratione cantari, non est absurdum. Alioqui David Propheta reprehendi deberet, qui dum Psalmos canebat, simul etiam Deum orabat, vt ex verbis Psalmorum perspicuum est. Apud nos etiam non censetur absurdum, si quis inter canendas laudes Principis, aliquid ab eo modestè postulet. Quæ autem sunt puræ preces, vt Collectæ, & oratio Dominica non tam canuntur, quam clara voce distinctè pronunciantur, & cum aliqua vocis inflexione, quæ indicet supplicantis affectum. Vox enim supplicantis miserabilis esse debet, ac per hoc inflexionem aliquam vocis, sed modicam, & grauem requirit, qualis omnino illa est, quam in precibus ab Ecclesia adhiberi videmus.

Sexto obici posse testimonium Clementis Alexandrini lib. 2. Pedagogi. cap. quarto, qui sic approbare videtur vsum canendi, vt vsum musicorum instrumentorum penitus improbet. Et in eandem sententiam descendit Iustinus, vel quicumque auctor est earum quaestionum, in quaest. 107.

Respondeo, Clemens Alexandrinus loquitur de conuiujs, non de officio Ecclesiastico; nec omnino improbat vsum instrumentorum musicorum, quamuis magis probet cantum solius vocis humanæ. Nam in eo cap. cum in vniuersum improbare visus esset instrumenta musica, addit tamen hæc verba, *Et si ad lyram, vel citharam canere, & psallere noueris, nulla in te cadet reprehensio, Hebraeum iustum Regem imitaberis, qui Deo est gratus, & acceptus, &c.*

Iustinus autem dicit, vsum instrumentorum concessum fuisse Iudæis propter imperfectione ipsorum; & ideo in Ecclesia locum non habere eiusmodi instrumenta. Nos

verò fatemur, vsum instrumentorum musicorum non ita conuenire perfectis, ac imperfectis, & ideo in Ecclesia serò admitti cæpisse; primum enim tempore Vitaliani Pontificis circa annum Domini DCXX. Organorum vsum in Ecclesia esse cæpit, si Platina credimus; si verò fidè habere volumus Aimoino in lib. 4. de gestis Francorum, c. 114. non ante Ludouici Pij tempora, id est, post annum Domini DCCCXX. organa in Ecclesiis audita sunt.

Ex quibus omnibus illud efficitur, vt organa propter infirmos in Ecclesiis retinenda sunt, ita non facile alia instrumenta esse introducenda; & in ipsis organis non nisi res sacras, & piæ, sobriæ, & grauitè exprimentas. Neque enim leue peccatum, vel sacrilegium, vel superstitionis existimandum est, si quis inter sacra celebranda lasciuum aliquid organum ludat, & auditorium animos non ad pietatem, sed ad amorem mundi & carnis accendat. Vide de ratione rectè canendi in Ecclesia, & de abusu vitandis, Concilium Romanum sub S. Gregorio, quod habetur in Registro epistolarum eius lib. 4. cap. 8. Concilium Aquigranense cap. 130. 132. & 137. Concilium Tridentinum sess. 22. in decreto de obseruandis & vitandis in celebrat. Missæ. S. Bernardus serm. 47. in Cantica, Rabanum lib. 2. de institut. clericorum. cap. 48. & Thomam Caietanum in commentario ad 2. 2. quaest. 91. art. 2.

CAPVT XVIII.

De iis, quæ requiruntur ad officium ritè persoluendum.

A M verò de iis, quæ requiruntur ad officium diuinum ritè persoluendum, quæ erat tertia quaestio quartæ partis huius disputationis, breuiter differemus. Accuratam enim harum rerum tractationem relinquimus iis, qui ex instituto casus conscientia suscipiunt explicandos.

Igitur ad septem capita reuocari possunt, quæ necessaria sunt ad hoc munus, vt oportet, implendum, videlicet ad integritatem, ordinem, qualitatem, locum, tempus, attentionem, deuotionem.

Integritas imprimis obseruanda est quoad numerum, vt septem Horarum diuinarum, & vnus, vel trium nocturnarum officium integrè persoluatur. Cum enim hæc sint partes officij principales, qui vel vnus ex his partibus sciens, & prudens, ac non legitime impeditus omittet, lethali crimine se obstringeret, vt præter alios docet grauis auctor S. Antoninus in 3. part. summa Theologica tit. 13. cap. 4. §. 5.

Integritas deinde seruanda est, quoad partes minores, vt Psalmos, Hymnos, Lectiones, &c. necnon etiam quoad alia singula verba. In qua re non leuiter peccant nonnulli, qui praua consuetudine dimidiata verba pronunciant. Quos officio non satisfacere censet Nauarrus in Enchiridio, cap. 25. num. 98. Sanctus verò Bernardus in serm. 47. in Cantica: *Non præcedentes, inquit, verba dimidia, non integra transilientes, non fractis, & remissis vocibus, muliebri quiddam balba de nare sonantes, sed virili (vt dignum est) & sonitu, & affectu voces sancti Spiritus depromamus.*

Ordo in eo situs est, vt singula suo loco ponantur, & officia priorum Horarum prius, posteriorum posterius abfoluantur. Quanquam si quis fortè secus fecerit, non ideo repetere cogetur, quod non suo loco recitauit, vt S. Antoninus rectè docet 3. part. tit. 13. cap. 4. §. 4. à quo Doctores ceteri non dissentunt.

De ordine inter officium horarum, & officium Missæ disputari solet. Mihi probabilis videtur ea sententia, quæ habet, nullum esse ordinem essentialem inter Missam, & Horas canonicas, vt præter alios docet Dominicus à So-

to lib. 10. de iustitia & iure, q. 5. art. 4. Ideo siquidem consuetudo Ecclesiastica seruat, vt ante Missam persoluantur officia Laudum, & prima, quoniam iuxta veteres canones Missa celebrari non poterat nisi hora tertia, vel sexta vel nona, vt perspicuum est ex can. Noctæ. & sequent. de consecr. dist. 11.

Ceterum si quis ante ortum Solis, quod hoc tempore permitti non dubium est, Missam celebrare velit, rectè ius faciet, si officium primæ sacrificio Missæ postponat, quam si præponat. Quod Ecclesia ipsa Catholica exemplo suo nos docet, cum in nocte Natalis Domini, non alia de causa Missas celebrari iubet ante officium, non solum primæ, sed etiam Laudum, nisi quoniam media nocte non est canonicum tempus Laudum, aut primæ.

Quia tamen communis sententia, & consuetudo fidelium id habere videtur, vt peccato mortali se obstringere censentur, qui absque graui necessitate Missam celebrare præsumit, Matutino officio non expleto. Vt patet ex Antonino part. 3. tit. 13. cap. 6. §. 4. Petro Paludano in 4. d. 13. q. 2. art. 2. Hostien. in sum. tit. de consecr. Ecclesiæ d. 2. Gab. super can. lect. 13. Syl. in verbo Missa 1. q. 6. Nauarra in Enchir. de orat. cap. 21. num. 30. & alijs plurimis; & quia id expressè præscribitur in Rubricis Missalis Romani in principio; & in titulo de defectibus, sine dubio tutius est hoc sequi, quam propter probabilem aliquam rationem peccandi periculo se exponere.

Qualitas officij tunc obseruatur, cum & Clerici suorum Ecclesiarum, & Monachi suorum ordinum formam sequuntur. Constat enim aliam esse formam Romani Breuiarij, aliam Leodiensis, aliam Salisburgensis, aliam Mediolanensis, aliam aliarum quarundam ciuitatum; & rursum aliam Monachorum S. Benedicti, aliam Fratrum Prædicatorum, &c.

Et quamuis Cardinalis Caietanus in sua summa, vbi de Horis canonicis agit, doceat, non peccare lethalius Clericos, siue Monachos, qui Romanum Breuiarium eligunt propria Ecclesiæ, vel ordinis breuiario prætermisso: tamen non est id vsque ad eò certum, vel tutum, vt rectè monet Dominicus à Soto lib. 18. de iustitia & iure, q. 5. art. 4. nisi id fiat de consensu Episcopi & totius Capituli, iuxta confessionem Pij V. in Bulla, quæ habetur ad initium Breuiarij Romani.

Cuius rei duplex est ratio. Vna, quoniam (vt S. Thomas docet in quodlib. 6. art. 8.) quemadmodum Clericus, quia Ecclesiæ mancipatus, atque addictus est; ad officium Ecclesiasticum obligatur: sic etiam quia tali Ecclesiæ ratione beneficii addictus est, talis Ecclesiæ officium recitare debet. Altera, quoniam Concilium Viennense non indulgeret (hoc enim verbo Concilium vtitur, vt patet in Clementina Diguun, de celebr. Miss.) Clericis & Monachis, vt officium diuinum recitare possint iuxta formam officij Episcoporum, vel Cardinalium; cum quibus fortè viuunt; nisi alioqui ex præcepto Ecclesiarum suarum, vel ordinum formam diuini officij sequi tenerentur. Porro qui nec certæ Ecclesiæ, nec alicui ordini religioso addicti sunt, vt nonnulli, qui ad solum patrimonij titulum ordinantur, iis liberum est cuiuscunque Ecclesiæ formam sequi, vt ex directorio iuris docent S. Antoninus 3. parte tit. 13. cap. 4. §. 2. & Nauarrus cap. 25. num. 107. Rectè tamen facerent, si vsum illius Ecclesiæ sequerentur, apud quam ordinariè versari solent, iuxta consilium S. Augustini in epist. 118. cap. 2.

Locus publicarum precum, & laudum diuinarum proprius, atque ordinarius, Ecclesia est, vt habetur in Clement. 1. de celebrat. Missæ, qui verò priuatim officium diuinum persolunt, vbiq; id facere possunt: quamuis deccat, nisi necessitas cogat, loca turpia, vel minus honesta vitare, vt Ambrosius, siue quicumque est auctor, & Haymo, admonet in comment. ad illa verba: *Volo viros orare in omni loco, 1. Timoth. 2.* Rectè autem refellitur à

Dominico de Soto libro decimo de iustitia & iure quæst. 5. articulo. 4. eorum opinio, qui censebant non satisfacere officio diuino eos, qui beneficia Ecclesiastica possident, nisi in ipsa Ecclesia preces horarias cum cæteris clericis canant.

Tempus canonicas Horas persoluedi, vt peccatum mortale vitetur, est totum illud spacium, quod intercedit inter vesperam vnius diei, & mediam noctem alterius, vt S. Antoninus, & cæteri fere omnes docent. Itaque si quis intra spacium illud preces horarias legat, non peccat lethaliter, etiam si alioqui non obseruet tempora singularum Horarum.

Solet autem quæri, quid accipiendum sit hoc loco nomine *Vesperæ*, occasusne Solis, an tempus illud, quo vespertinum officium celebrari solet. Sed nos cum S. Thoma in quodlib. 5. art. 28. in responsione ad 3. existimamus, nomine *Vesperæ* intelligi debere tempus officij vespertini, ac per hoc non peccare lethaliter, qui post *Vesperas* & *Completorium*, continuo recitant officium matutinum sequentis diei, etiam si id fiat ante Solis occasum. Ratio enim, cur Doctores ad integrum officium persoluedum assignent tempus à *Vesperæ* vnius diei vsque ad mediam noctem alterius, illa est, quoniam officium incipit à primis *Vesperis*, & terminatur ad *Completorium* sequentis diei; *Completorium* autem celebrari debet secundum veterem titum post occasum Solis, & vsque ad mediam noctem extendi potest, quoniam in media nocte incipit tempus canonicum officij Matutini.

Vt autem peccatum quodcumque etiam veniale vitetur, debent officia singularum Horarum illis horis celebrari, vnde nomina acceperunt. De quibus horis satis multa diximus supra, cap. 11. Esse autem peccatum, saltem veniale, à canonico tempore in officio persoluedo recedere, communis est sententia Theologorum, & Canonistarum, quorum ingentis numerum citat Marcellus Francolinus in lib. de tempore Horarum canonicarum cap. 24. num. 4. & cap. 25. num. 7.

Intelligendum est autem, tunc solum peccatum esse, preces horarias non suo tempore celebrare, quando & longè receditur à tempore canonico, & absque vlla rationabili causa id præsumitur: nisi fortè consuetudo iam multis in locis recepta, & à pijs doctisque viris tacito quodam consensu approbata excuset. Censetur autem longè recedere à legitimo tempore, qui tunc officium alicuius Horæ persoluit, cum verba, quæ leguntur, aut canuntur, cum tempore nulla ratione conueniant, vt si quis ante lucem dicat, iam lucis orto sydere; vel sub *Vesperam*, Aurora lucis rutilat; vel ante meridiem, iam Sol recedit igneus; vel mox à cæna, siue etiam ante cænam, Somno refectis artibus, spreto cubili surgimus.

Sed quicquid sit de rigore iuris, certè dubitari non debet, quin sit longè perfectius, fructuosius, & facilius officia singularum Horarum, suis propriisque temporibus celebrare, quam multa simul officia sine vlla horarum, & temporum distinctione coniungere. Sic enim satisfit Ecclesiastica institutioni, quæ ideo in certas horas diurnas atque nocturnas officium distribuit, vt in iisdem horis, atque adeo per omnes totius diei partes, Deum laudamus: sic etiam maxima vtilitas ex officij recitatione ad nos accedit, dum tam crebro ad nos ipsi redimus, & à tumultibus seculi ad pacem Dei, animum reuocamus: sic denique labor precum horarum in tot partes diuisus ita minuitur, vt leuissimus, ac penè nullus esse videatur.

Denique ita faciendum esse tunc etiam, cum priuatim officium diuinum persoluitur, sancti Patres apertissime docent, quos cap. 11. citauimus. Quibus addi potest Petrus Damiani, qui in epistola ad Desiderium, de miraculis sui temporis, post narrationem horribilis exempli ad hanc

rem pertinentis ita concludit: *Distinguenda sunt ergo per momenta temporum Ecclesiasticæ institutionis officia.*

Attentio triplex distinguitur à Doctores, Vna ad verba, Altera ad sententiam, Tertia ad ipsum Deum, qui oratur, vel laudatur. Qualiter verò haum trium sufficit; neque necesse est, vt semper sit actualis, modò ita sit virtualis, vt voluntariè nunquam interrumpatur. Vide S. Thomam in 2. 2. q. 83. art. 13. Dominicum à 50 to lib. 10. de iustitia & iure, q. 5. art. 5. & Nauarrum in Enchiridio, cap. 25. num. 105. Huc pertinet illud Isaia 29. *Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Et illud Apostoli ad Ephes. 5. *Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino.* Illud quoque S. Cypriani in serm. 6. *Ideo & sacerdos ante orationem preparat fratrum mentes dicendo, Sursum corda, vt dum respondet plebs, Habemus ad Dominum, admoneatur, nihil aliud se quam Dominum cogitare debere.* Et illud S. Augustini in epist. 109. *Psalmis, & Hymnis dum oratis Deum, hoc versetur in corde, quod profertur in ore.*

Deuotio, quam in officio diuino ritè persoluedo exigit generale Concilium Lateranense, vnde extat cap. Dolentes de celebr. Miss. partim est interna, partim externa; Interna deuotio est promptitudo quædam animi ad Deum laudandum: ac precandum, quam certè non habent, qui cum tadio ad hoc munus accedunt, vel de prolixitate facilè queruntur: deuotio Externa est promptitudo ad genua flectenda, ad standum, ad canendum, & alia id genus præstanda.

Proderit autem ad deuotionem excitandum, si quis dum ad officium persoluedum accedit, breuiter apud animi suum reuoluat, vel se in precibus cum Deo collocaturum, vel in lectionibus Deum sibi loquentem audiendum; vel in Psalmis & Hymnis, cum Angelis Deo laudes esse dicturum. Sic enim fiet, vt diuinum officium non per modum legentis historiam aliquam, sed effectum precantis, audientis, & laudantis Deum, deuotè, reuerenter, humiliterque persoluat. Sic nimirum illi sanctissimi viri Psalmos canebant: apud quos, vt Chrysostomus scribit homil. 19. ad populum Antiochenum. Dauidica cantica multos mouebant fontes lachrymarum. Sic etiam S. Augustinus, qui de se scribit lib. 9. Confess. cap. 4. *Quas tibi voces dabam in Psalmis illis, & quomodo in te inflam-mabam ex eis?* Sic quoque S. Bernardus, qui ser. 7. in Cantica scribit. *Perperimus officium, quorum sortimur consortium, vt in ore infantium, & lactentium perficiatur laus. Dicamus Angelis, psallite Deo nostro, psallite. Atque audiamus eos vicissim respondentes, psallite. Laudem ergo cum cæli cantoribus in commune ducentes, vt pote ciues sanctorum, & domestici Dei psallite sapienter. Cibus in ore, Psalmus in corde, &c.* Vide eundem serm. 47.

Sed placet adscribere, quid de magno illo Dei seruo, & amatore Francisco S. Bonauentura tradat in vita eiusdè, cap. 16. *Solitus, inquit, erat vir sanctus Horas canonicas non minus timor atè persolueret, quam deuotè. Nam licet oculorum, stomachi, splenis, & hepatis ægitudine laboraret: note-bat muro vel parieti inherere dum psalleret. Sed Horas semper erectus, & sine caputio, non gyronagis oculis, nec cum aliqua synco-pa persoluebat. Si quando esset in itinere constitutus, figebat tunc temporis gressum; huiusmodi consuetudinem reuerentem, & sacram, propter plumarum inundantiam non omitens. Dicebat enim, si quiete comedit corpus cibum suum, futurum cum ipso vermium esca; cum quanta pace, & tranquillitate accipere debet anima cibum vitæ?*

CAPVT XIX.

De iis, qui ex officio tenentur ad Horas canonicas persoluedas.

RESTAT pars vltima disputationis, quæ est de iis, quibus incumbit ex proprio munere diuinum hoc tributum Domino reddere. Et quidem non dubium est apud Catholicos hoc officium ad Clericos & Monachos, atque ad Clericos, vel ratione ordinis sacri, vel ratione Ecclesiastici beneficij propriè pertinere. Extant enim non pauci Concilio veterum canones, vnde id colligi potest; de quibus vide apud Gratianum, d. 92. can. fin. & in epist. decret. cap. Presbyter de celebrat. Miss. & cap. Dolentes, eodem titulo; & Clementinam primam, eodem etiam tit. Item Concilium Cabilonense can. 59. Moguntinum sub Rabano can. 16. Concilium Lateranense postremum sub Leone X. sess. 9. & alia id genus.

Est autem quæstio, an id rectè fiat, vt soli Clerici & Monachi, ad hoc officium obligentur. Id enim reprehendi ab aduersariis, ac potissimum à Ioanne Brentio, notauimus cap. 12. Sed quia res facilis est, breuiter expediri poterit.

Tribus igitur argumentis probamus id rectè fieri. Primum enim id probatur exemplo veteris Ecclesiæ vtriusque Testamenti. Nam in Testamento veteri non totus populus, sed soli Leuitæ Psalmos ex officio publicè decantabant. Paral. 15. *Dixit Dauid Principibus Leuitarum vt constituerent de fratribus suis cantores, &c.* Et cap. 16. *Constituitque coram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent, & recordarentur operum eius, & glorificarent atque laudarent Dominum Deum Israël.* In Testamento nouo Apostoli primi fuerunt, qui relicta cura temporalium rerum munus suum proprium esse dixerunt, Verbo Dei, & orationi sine intermissione instare: Nos, inquit, Act. 6. *orationi, & Verbo Dei instantes erimus.* Ex quo intelligimus, omnium quidem fidelium esse priuatim orare, & alios exhortari; sed proprium esse sacerdotum publicè populo prædicare, & pro eodem populo affidè orare. Et sicut reprehendere non possunt aduersarij, quod non omnes in Ecclesia Verbum Dei prædicent, sed soli Ministri ad hoc munus electi, & ordinati; ita reprehendere non debent, quod ipsi soli publicas preces in Ecclesia fundant, & ex officio Dei laudibus vacent. Exempla ista Scripturarum sequutam esse antiquam Ecclesiam, & munus Deum laudandi, ac precandi publicè, solis Clericis, & Monachis demandasse, perspicuum est ex Concilijs supra citatis, tum in hoc ipso capite, tum etiam in cap. 16.

Deinde, idem probatur argumento ducto à simili: nam si Respub. temporalis habet milites suos, qui die nocteque excubant ad custodiam ciuitatis; cur enim non conueniat, vt Respub. spiritualis, id est, Ecclesia habeat suos, qui similiter excubent contra spirituales nequitas, eas-

que clamando exterreant? *Super muros tuos* (inquit Dominus Isaia c. 62.) *Hierusalem, constitui custodes tota die, & nocte in perpetuum non tacebunt.* Quem locum S. Hieronymus de Pastoribus Ecclesiæ exponit. *Qui custodes, inquit, nec diebus debent, nec noctibus tacere, sed semper Domini clementiam deprecari, vt grex illius, & muri Hierusalem custodiantur, & valentur eius auxilio. Vnde & ad eosdem custodes, atque doctores sermo dirigitur, & vos qui recordamini Domini, eiusque clementiam die ac nocte precibus fatigatis, caute ne vnquam in ore vestro sileat oratio.*

Tertiò, idem probatur alio argumento ducto, item à simili. Nam si ad cætera omnia munera certi homines destinantur, & non omnes ex officio docent, aut iudicant, aut hanc, vel illam artem exercent; cur non par sit ad munus Deum laudandi, atque affidè precandi certos homines destinari; præsertim cum reliquus populus alijs rebus occupatus, neque tam frequenter, neque tanta intentione huic summo negotio vacare possit, quam eius dignitas, & necessitas postulat?

Dua solent hoc loco quæstiones tractari, Vna quo iure teneantur Clerici & Monachi, ad Horas canonicas persoluedas, diuinò ne, an humano; x qua quæstione pendet alia, Vtrum possit in hac re à summo Pontifice dispensari: Altera quæstio est, Vtrum qui ratione beneficij ad hoc officium obligantur, fructibus beneficiorum carere debeant, si diuinum officium non persoluant.

Ad priorem breuiter respondemus, iure diuino teneri Clericos, & Monachos, ad vacandum precibus, & laudibus Dei, magis quam cæteros: tamen formam illam precum, & laudum, quæ nunc est in vsu, non à iure diuino, sed ab Ecclesiæ determinatione pendere.

Quod verò Panormitanus, insignis aliqui Iuris interpres, scribit in c. 1. de celebrat. Miss. iure diuino determinatum esse numerum septem Horarum, cum scriptum sit: *Septies in die laudem dixi tibi*, Pal. 118. & ideo non posse in Horarum numerum per Ecclesiam dispensari, non est magni ponderis. Illud enim Scripturæ testimonium non præceptum, sed exemplum continet. Et exemplum Regis, non Sacerdotis. Proinde si quid efficeret, ad Horas canonicas Reges obligaret, non sacerdotes. Adde quòd Hora canonicæ in Ecclesia aliquando solum quinque, aliquando sex, aliquando etiam octo fuisse videntur, vt supra notauimus. Vide Ioannem de Turrecremata in can. Eleutherius, dist. 91. & Nauarrum in Enchiridio, ca. 25. nu. 102.

Ad Posteriores quæstiones Respondemus, quicquid olim Doctores aliqui senserint, hoc tempore dubitari non posse, quin fructibus beneficiorum carere, & si eos præceperint restituere, debeant, vt in elemosynas, pauperum, vel Ecclesiæ fabricam infundantur, qui diuinum officium non persoluant. Exrat enim de hac re perspicuum decretum in Concilio Lateranensi sub Leone X. sess. 9. §. Satuimus. Et in constitutione Pij V. Pontificis, quam vide apud Nauarrum, cap. 25. nu. 122. Atque hæc de Horis canonicis, & oratione hoc loco sufficere possunt.

LIBER SECVNDVS, DE IEIVNIO.

CAPVT PRIMVM.

Dis nomine, & varia acceptione Ieiunij.

DE ieiunio, quod est alterum ex bonis operibus, & orationi, atque elemosyna tanquam comes adiungitur, quinque capita tractanda suscepi. Primum enim differam breuiter de nomine, & varia acceptione ieiunij. Deinde de iis, quæ ad essentiam ieiunij requiruntur. Tertio, de præcepto ieiunij, tum diuino, tum humano. Quarto, de fide, id est, de fructu, & utilitate ieiunij. Quinto, de temporibus ieiuniorum, vt Quadragesima, Aduentu, Vigiliis, &c.

Igitur nomen ieiunij abstinentiam à cibo significare videtur; Græcè enim ieiunare dicitur *νηστεύειν* quasi *νηστέω*, id est, non edere. Vnde nomen Latinum inedia. Accipitur autem vox ieiunium quatuor modis, ex quibus oriuntur quatuor quasi genera ieiunij, spirituale, morale, naturale, & Ecclesiasticum. Ieiunium spirituale dicitur abstinentia à vitij, iuxta illud Isaia 58. *Nōne hoc est magis ieiunium quod elegi, dissolue colligationes impietatis, solue fasciculos deprimentes, &c. Ieiunium magnum, inquit sanctus Augustinus tractatu 17. in Ioannem: Et generale est, abstinere ab iniquitatibus & illicitis voluptatibus seculi.* Et libro secundo quæstionum Euangelicarum, quæstione 18. *Scriptura, inquit, docet generale ieiunium non à concupiscentia ciborum tantum, sed ab omni lætitia temporalium delectationum.* Caterum hæc abstinentia metaphorice ieiunium appellatur, sicut ipsa delectatio vitiosa cibus non est, nisi metaphorice. Neque de tali ieiunio disputare aggredimur.

Ieiunium morale, est parsimonia illa, & temperantia cibi, & potus, quam Philosophi quoque duce natura, & ratione approbauerunt, & quam eorum aliqui tenuerunt. De qua vide S. Hieronymum in lib. 2. aduersus Iouinianum, De hoc etiam ieiunio nos hoc loco minimè disputamus.

Ieiunium naturale, vocant Theologi abstinentiam ab omni prorsus cibo, vel potu, quacunque ratione sumpto. Dicitur autem sumptus cibus, vel potus, quando iam ad stomachum est transmissus. Si quis enim cibum aliquem degustatum continuè expueret, non solueret naturale ieiunium. De hoc ieiunio differimus in disputatione de Sacramento Eucharistia; non enim est in præcepto eiusmodi ieiunium, nisi propter communionem corporis Domini: *Placuit enim Spiritui sancto* (vt loquitur S. Augustinus in epist. 118.) *vt propter honorem tanti Sacramenti, prius in os Christiani Dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi.*

Ieiunium Ecclesiasticum, de quo soli disputare nobis propositum est, definitur toler abstinentia cibi secundum Ecclesie regulam assumpta.

Dicitur ieiunium Ecclesiasticum *abstinentia cibi*; quoniam tria sunt, quæ per os traiciuntur ad stomachum; Primum ea, quæ per se referuntur ad corpus alendum, & hi propriè dicuntur cibi, siue sumantur per modum cibi,

vt panis, & caro; siue per modum potus, vt mel, lac, iusculum, & similia.

Secundo ea, quæ per se referuntur non ad corpus alendum, sed ad iuuandam cibi digestionem, vel ad restinguendam sitim, qualia sunt vinum, aqua, sicera, &c. quorum sumptio propriè dicitur potus. Quamuis enim vinum etiam nutriat, tamen per se non ad nutriendum, sed ad alios, effectus (vt diximus) ordinatur.

Tertio, quæ referuntur per se non ad corpus alendum vel sitim extinguendum, sed ad morbos pellendos, vel euitandos; atque hæc non cibi, vel potus, sed pharmaca nominantur; quamuis enim interdum medicamenta vel carnem nutriant, vel sitim sedent; tamen distinguuntur à cibo, & potu, ratione proprii finis, qui est morbos impedire, vel tollere. Ieiunium igitur Ecclesiasticum dicitur abstinentia cibi, quoniam hoc ieiunium, neque potus, neque medicamentorum, sed solius cibi abstinentiam per se requirit.

S. Leo serm. 8. de ieiunio septimi mensis: *Licet, inquit, ieiunium generali nomine ad omnem continentiam pertinere videatur, propriè tamen ad edendi diminutionem refertur, vt pro sit nunc voluntate non sumere, quod ab initio contra vitium nocuit surpassere, vt sicut ille concupiscentia vulneri, ita hic abstinentia salutem.* Idem tradit S. Thomas in 2. 2. quæst. 147. artic. 6. & Theologi ceteri in 4. sententiarum, dist. 15.

Addidimus in explicatione ieiunij Ecclesiastici, secundum Ecclesie regulam assumpta; quibus verbis, non volumus significare, nullum esse ieiunium Ecclesiasticum, nisi ab Ecclesia indictum; scimus enim ieiunium Ecclesiasticum aliud esse voluntarium, aliud necessitatis; & aliud necessitatis ratione vori, aliud ratione præcepti: sed indicare volumus, ieiunium Ecclesiasticum esse abstinentiam cibi, non qualemcunque, sed iuxta regulam ieiunantibus ab Ecclesia, vel consuetudine, vel lege præscriptam.

Tria verò sunt, quæ secundum regulam Ecclesiasticam ad ieiunium requiruntur, primum, vt qui ieiunat, semel tantum in die cibum sumat: Secundò, vt vna illa refectione sit cæna, non prandium: Tertio, vt habeatur ciborum delectus, & præsertim à carnibus se absteat, qui Ecclesiastico more ieiunat.

CAPVT II.

Vnicam in ieiunio refectionem, eamque cænam esse debere, non prandium.

EX tribus illis, quæ ad ieiunium Ecclesiasticum exigi diximus, duo priora, hoc est vnicam refectionem, & hora tardior, à Kennitio non negatur, sed solum tertium, id est, ciborum delectus. At Caluinus lib. 4. Institutionum cap. 12. omnia

tria

tria negare videtur; dicit enim ieiunium tribus rebus perfici, tempore, qualitate, & quantitate: sed per tempus non intelligit certam, ac definitam horam; sed solum, vt ieiunium non soluat antequam res illa peracta sit, cuius gratia ieiunium est susceptum, vt si ieiunium suscipiatur propter solennem precationem, non antè capiatur cibus, quam solennis precatio absoluitur, per quantitatem non intelligit vnicam refectionem, sed vt minus solito comedatur: per qualitatem non delectum alicuius cibi in specie, sed abstinentiam à lautitiis in genere. Nos igitur de duobus prioribus in hoc capite breuiter, de tertio in sequenti capite fastius differemus.

Vnam igitur refectionem, eamque cænam esse debere non prandium, cum ieiunio datur opera, facile probari potest. Extant enim exempla Scripturarum, testimonia Patrum, & perpetua consuetudo fidelium. In Testamento veteri cum de ieiuniis agitur, hora vespertina sit mentio, Iudicum 20. *Ieiunauerunt illa die vsque ad Vesperam.* Idem habetur 2. Reg. 1. & 3. & alibi Ex quo intelligimus apud Patres veteris Testamenti ieiunium fuisse, semel tantum idque ad Vesperam cibum capere, ex qua consuetudine fluxit superstitiosa obseruatio Iudæorum, & Saracenorum, qui cum ieiunant non antè cibum sumere audent, quam stellam conspexerint, vt de Iudæis S. Hieronymus refert lib. 2. in Iouinianum, & ante eum Tertullianus in lib. contra Pſichicos extremo. De Saracenis perspicuum est ex cap. 2. Alcorani.

Porrò Christiani veteres non ita superstitiosè stellas obseruabant, sed tamen ieiunia non soluebant, nisi hora nona ab ortu Solis, vel etiam hora vespertina in quadragesima. Et vnicam illam refectionem, non prandium, sed cænam nominabant. Tertullianus in libro de ieiunio contra Pſichicos, scribit, Pſichicos, solitos ieiunia protrahere vsque ad horam nonam, suos autem, id est, Montanistas, vsque ad Vesperam, vbi scribit quidem aduersus Ecclesiam, & Catholicos vocat Pſichicos; id est, animales, propterea quod non admitterent nouam disciplinam Montani de tribus quadragesimis, & ieiunio ordinario vsque ad Vesperam: tamen ex eo colligimus, antiquissimum esse vsum Ecclesie ieiunandi vsque ad nonam.

Sanctus Athanasius in libro Virginitate loquens de hora soluendi ieiunium: *Post communionem, inquit, hora nona comedere panem tuum, gratias agens Deo super mensam tuam.*

S. Basilii orat. 1. de ieiunio, de quadragesima loquens: *Expectas, inquit, vespere, vt cibum capias, &c.*

S. Epiphanius in fine librorum aduersus hæreses: *Quarta, inquit, & pro Sabbato ieiunium statutum est vsque ad horam nonam.* Et ibidem dicit, sex diebus ante Pascha protrahendum esse ieiunium vsque ad Vesperam.

S. Ambrosius serm. 8. in Psal. 118. *Indictum, inquit, est ieiunium, caue ne negligas: & si te festus quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinet ieiunium: tamen celestis magis te seruat conuiuio, non epula parata extorqueant, vt celestibus sis vacuus sacramentis. Differ aliquantulum, non longè finis est dici.*

Sanctus Hieronymus in epistola ad Eustochium de custodia Virginitatis, dicit, apud Monachos quosdam ieiunium totius anni aequale esse, excepta quadragesima, in qua sola conceditur districtius viuere. Dixerat autem paulò antè, Monachos illos post horam nonam cibum sumere solitos fuisse. Ex quo intelligimus, horam nonam esse tempus soluendi ieiunij ordinarij, in quadragesima verò expectandam esse horam tardiorem. Ibidem ait, senibus, & paruulis sæpe fieri prandium; significare volens, senes, & paruulos sæpe excipi à lege ieiunij. Et rursus ibidem: *A Pascha, inquit, vsque ad Pentecosten cæna mutantur in prandia, quo & traditioni Ecclesiastica satisfiat, & ventrem cibo non onerent duplicato.* Ex quo loco aper-

tissime colligitur, non satis esse ad ieiunium, vt quis tantum semel capiat cibum, nisi etiam tarda hora illum capiat, vt ea refectione cæna non prandium dici possit. Siquidem Monachi illi censebantur non ieiunare à Pascha vsque ad Pentecosten, quia prandebant, quamuis alioqui semel tantum, non bis in die cibum sumerent.

Prudens in hymno post ieiunium, describens horam soluendi ieiunium.

*Nona, inquit, submissum rotat hora solem,
Partibus vix dum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe*

Portio lucis.

*Nos breuis voti dape vindicata,
Soluimus festum, fruimurque mensis
Assatim plenis, quibus imbuatur*

Prona voluptas.

S. Paulinus in epist. 6. ad Amandum: *Quotidiana, inquit, ieiunia non refugit, & pauperem mensam vespertinam conuiuia non horruit.*

S. Ioannes Chryostomus homil. 4. in Gen. de ieiunio Quadragesima loquens, aperitè indicat, horam soluendi ieiunium in Quadragesima esse vespeream, *Non existimus, inquit, mediam vsque ad Vesperam ad salutem nobis sufficere.* Et rursus hom. 6. *Que, inquit, vitium ieiunij, die obsecro, si tota die nihil comedis, Indis autem, & nugaris, sepe etiam peieras, & blasphemias, & ita rotam perdis diem.*

S. Augustinus in epist. 86. ad Casulanum, disputans de ieiunio Sabbathi, passim accipit non prandere, pro eo quod est ieiunare, & contra, non ieiunare pro eo, quod est prandere. Et in epist. 118. ad Ianuarium, c. 7. dicit horam soluendi ieiunium esse nonam.

Ioannes Cassianus collat. 21. cap. 23. scribit, horam capiendi cibi tempore ieiunij esse horam nonam, tempore autem quinquagesimæ, id est, à Pascha ad Pentecosten esse horam sextam.

S. Benedictus in regula cap. 41. *Quarta, inquit, & sexta feria ieiunent vsque ad nonam.* Et infra: *Ab initio quadragesimæ vsque ad Pascha ad Vesperam reficiant.*

S. Gregorius lib. 3. Dialogorum, cap. 15. describens vitam Florentij Monachi, dicit, eum, cum non ieiunabat, hora sexta, cum ieiunabat, hora nona cibum sumere consueuisse.

Sanctus Bernardus serm. 3. de quadragesima: *Hactenus, inquit, vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad Vesperam ieiunabunt nobiscum vniuersi Reges & Principes, clerus & populus, & ignobiles, simul in vnum diues & pauper.*

Micrologus in libro de Ecclesiasticis obseruationibus, cap. 49. *In hoc, inquit, quadragesimale ieiunium ab aliis differt, quod in aliis post nonam, in hoc autem post vespeream reficere nos debemus. Nec iuxta canones, quadragesimaliter ieiunare censetur, si ante Vesperam reficimur.* Canon autem, quem ipse citat, videtur esse ille, quem ex Cabillonensi Concilio his verbis refert Gratianus de consecr. dist. 1. *Solent plures, qui se ieiunare putant in quadragesima, mox vt audierint signum ad horam nonam, manducare. Qui nullatenus ieiunare credendi sunt, si antè manducauerint, quam vespertinum celebretur officium.*

Denique apud veteres, quamuis de tempore quadragesimæ nonnulla varietas esse videatur, an ad finem diei, an post horam nonam ieiunium solui possit; tamen indubitum est prorsus, vt ante horam nonam, quæ est tertia post meridiem, ieiunium quodcunque soluat. Quemadmodum etiam nulla est apud veteres mentio binæ refectionis, cum de ieiuniis agitur.

Porro S. Thomas in 2. 2. quæst. 147. art. 6. & 7. rationem reddidit, cur ad ieiunium ritè seruandum vna refectione, & hora nona ex Ecclesie lege, vel consuetudine re-

quiratur.

quiratur. Vnius enim refectiois illa est causa, quod ieiunium ideo fit institutum, vt natura docetur, non vt destruat. Domatur autem, & non destruit, si assuetudo bis cibum capere, semel tantum sumat; destrueretur enim si nihil sumeret, & non domaretur, si nihil amitteret. Hoc autem non ratio est, quoniam qui ieiunant, carnem suam quodammodo crucifigunt; & Christo patienti compatiuntur. Christus autem vsque ad horam nonam in passione perdurans, illa demum hora à doloribus, & laboribus requieuit.

Sed opus erit breuiter Kemnitio respondere, qui in 4. parte examinis Concilij Tridentini, pag. 516. & 517. Catholicos reprehendit, quod non amplius horam nonam, aut vesperam expectent, cum temporibus ieiuniorum cibum capiunt, quodque non semel, sed bis corpus reficiant, dum sumunt prandium sub meridiem, cœnulam sub vesperam.

Primum respondeo, vsum ieiunia soluendi circa meridiem, & cœnulam sumendi sub noctem ab Ecclesia non imperari, sed tolerari: neque deesse inter Catholicos, qui vnica omnino refectioe contenti, nihil omnino cibi degustent nisi vel hora nona, vel sub vesperam. Neque enim ignorant ieiunium tantò esse perfectius, quanto diutius refectio siue cœna differtur.

Deinde, addimus determinationes eiusmodi rerum, quæ non habentur ex diuino iure, posse per Ecclesiasticam legem, vel consuetudinem pro locorum, & temporum diuersitate ita variari, vt quod vno loco, vel tempore non licet, alio loco, vel tempore liceat. Nam & apud veteres in quadragesima quadam prouincia, hora nona soluebant ieiunium, alia non nisi sub vesperam. In quibusdam locis Sabbatho ieiunabatur, in aliis prandebatur. Et multa huiusmodi refert S. Augustinus in epist. 118. Itaque tametsi nostro tempore seueritas ieiuniorum aliquantum relaxata esse videatur, tamen non ideo reprehendi possunt populi Christiani, qui morem in Ecclesia introductum, atque à Pastoribus vel probatum, vel certè permissum sequi volunt.

Addimus postremo, non carere probabili ratione mutationem illam horæ nonæ in horam sextam, quod attinet ad tempus soluendi ieiunia. Nam quando veteres definitur horam nonam pro solutione ieiunij, tempus ordinarium cibum sumendi solebat esse Meridies. Satis enim esse putauerunt ad carnis afflictionem, & castigationem, si ad spatium trium horarum, id est, ab hora sexta vsque ad nonam refectio differetur. Nostro verò tempore magna pars hominũ non hora sexta, sed tertia prandere solet; ex quo sequitur, vt si tempore ieiunij cibum sumant hora sexta, hoc est ad meridiem; tribus horis serius ad reficiendum corpus accedant, quam ordinariè soleant, ac per hoc ab antiqua consuetudine non recedant.

Fuisse autem apud veteres in more positum, vt ad meridiem prandium, sumerent multis testimoniis ostendi potest. Vt omitam, quod prandium, scribit Festus, dictum esse etiam merendam, quod meridie fieret. Et Plutarchus lib. 8. de problematibus conuiuialibus, problemate sexto, dicit, prandium nomen habere ab hora meridiana, vt sit prandium quasi prandion. Gen. 43. Ioseph cum fratribus ad meridiem prander. Lib. 2. Esdræ cap. 8. vsque ad meridiem populus audit lectionem legis, inde dimittitur ad capiendum cibum. Dan. 13. de hora meridiana qua fiebant iudicia, dicunt senes, eamus domum, quia hora prandij est. Ioan. 4. hora dicitur fuisse quasi sexta cum discipuli cibos parauerunt, vt Dominus prandere posset. Act. 2. B. Petrus, vt probaret, Apostolos non fuisse ebrios post acceptum Spiritum sanctum, vt turbæ existimabant, satis esse putauit, si diceret, horam tertiam tunc fuisse. Act. 10. idem Apostolus hora sexta sibi prandium parari iubet. Ioannes Cassianus collat. 21. cap. 23. Festis diebus, quibus non ieiunatur, hora sexta cibum sumendum esse dicit,

Quod idem statuit S. Benedictus in Regula c. 41. S. etiam Gregorius lib. 3. Dialogorum, c. 15. tempus cibi capiendi, cum non ieiunatur, horam sextam, cum ieiunatur, horam nonam fuisse scribit. Denique S. Thomas in 2. 2. q. 147. art. 7. ideo dicit, horam nonam aptissimam esse soluendo ieiunio, quoniam tribus horis distat à meridie, quod est tempus prandij, cum non ieiunatur. Sed quamuis hac ita sint, & probabilem causam suam consuetudinis habeant, qui ieiunium soluunt hora sexta, tamen fatendum est, melius illos facere, qui more veteri non ante horam nonam, & in quadragesima non ante vesperam cibum capiunt.

C A P V T III.

De ciborum delectu referuntur sententia Hæreticorum.

DE tertio, quod ad ieiunium pertinere diximus, hoc est, de ciborum delectu, duæ contrariæ hæreses Ecclesiam vexarunt, & ex parte etiam vexant. Vna fuit hæresis, cibos quosdam naturæ suæ esse immundos, ac per hoc illicitos, atque prohibitos. Et alij quidem omnium animantium carnes immundas esse dicebant, vt Ebionitæ apud Epiphanium hæresi 30. Encratitæ apud Augustinum hæresi 25. Eustathiani apud Socratem lib. 2. cap. 33. Priscillianistæ apud Augustinum hæresi 70. Apostolici apud Bernardum serm. 66. in Cantica. Alij non solum carnes, sed etiam vinum immundum dixerunt, atque omnino vitandum, vt Manichæi apud Augustinum hæresi 46. quam hæresim, quod attinet ad vinum, sequutus est etiam Mahometus in Alcorano c. 3. qui rursus c. 12. prohibet quoque suis sanguinem, & suffocatum, & à lupo tactum.

Aduersus hanc hæresim pugnant apertissima Scripturæ testimonia, ac præsertim illud Apostoli Pauli, 1. Tim. 4. Spiritus manifestè dicit, quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus & iis qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura Dei bona est, & nihil reiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Pugnatur etiam aduersus eandem hæresim exemplum Domini, & Apostolorum, qui tum alias, tum potissimum in vltima cœna Agnum comederunt, vinum biberunt.

Altera igitur hæresis priori contraria fuit aliorum, qui nullos omnino cibos, neque in perpetuum, neque ad tempus; neque omnibus, neque quibusdam, neque absolute, neque certa de causa interdici patiuntur. Ad hanc hæreticorum classem pertinent imprimis Nicolaitæ, & Valentiniani, qui cibos etiam idolis immolatos audacter edebant, vt Irenæus refert lib. 1. c. 1. & 27. ad eandem classem pertinet Iouinianus, qui teste S. Hieronymo in 2. lib. aduersus eundem Iouinianum, & S. Augustino in libro de hæresi. cap. 82. docebat, Ieiunia, & à cibis quibusdam abstinentiam nihil prodesse.

Ad eandem pertinent omnes huius temporis hæretici, & eorum præcursor Erasmus. Nam in epistola ad piscopum Basileensem Erasmus: Paulatim, inquit, irrepit consuetudo, quæ diem Veneris pisculentum nobis reddidit. Deinde ubi hoc successit, adiuncta est & Sabbathi dies: nunc etiam Mercurij periclitatur. Ob idque genus obseruationum videmus homines affigi, & denique mori, sibi que Christianos videri, cum sint Iudæi. Hæc illa, qui librum etiam integrum scripsit de interdico esu carniũ, quem (vt verum fatear) nunquam vidi. Porro ciborum delectum, qui in Ecclesia Catholica certis diebus ab omnibus, & omnibus diebus à quibusdam religiosè seruat, passim reprehendunt Lutherus in lib. de libertate Christiana, Philippus in Confessione Augustana, & Apologia ar. 15. & 16. Ioannes Brentius

in

in Confessione VVirttembergensi c. de Ieiunio. Centuriatores lib. 2. cent. 1. c. 4. col. 395. Ioan. Caluin. lib. 4. Inst. c. 12. Martinus Kemnitius in 4. par. examinis Concilij Tridentini, & alij multi, quos longum esset recensere.

Quatuor autem sunt, quæ illis non placent in nostro delectu ciborum; Primo, quod videamur existimare cibos aliquos esse per se malos, & immundos more veterum hæreticorum. Secundo, quod ad rationem ieiunij pertinere dicamus abstinentiam à carne, & ab ouis, & cafeo; cum ipsi contra existimant ad ieiunium solum pertinere abstinentiam à lautijs, & proinde melius ieiunare eum, qui carne fumo durata sobriè vescitur, quam qui optimis piscibus, & varijs condimentis gulam irritantibus vitur. Tertio, quod delectum ciborum Ecclesia ita impetret, vt in conscientia peccare iudicentur, qui secus fecerint. Quarto, quod delectum ciborum meritorium esse velimus, & cultum Dei ex re indifferente faciamus.

Sed tertium, & quartum explicantur paulò post in tertia, & quarta parte huius disputationis. De primo, & secundo tantum hoc loco agendum erit. Itaque primum refellemus calumniam illam impudentem de immunditia ciborum. Deinde probabimus, ad rationem ieiunij pertinere abstinentiam à certis cibis, ac potissimum à carnibus.

C A P. IV.

Refellitur impudens calumnia hæreticorum circa ciborum delectum.

MULTI quidem ex aduersarijs, Catholica Ecclesia illud obiciunt, quod cibos prohibeat, quasi natura sua immundi sint: sed quia copiosius, quam ceteri, Kemnitius hoc argumentum tractat in 4. par. examinis Trid. Concilij pag. 460. & seq. ideo disputationem Kemnitij refellemus. Ac si quis fortè miratur, cur nunc demum quartam istam partem Kemnitiani examinis attingamus, cuius nullam mentionem fecimus in disputatione de cœlibatu, de festis, de cultu sanctorum, de reliquijs, & imaginibus; sciat is, nobis, qui procul à Germania degimus, tertiã & quartam partem examinis Kemnitiani profus fuisse incognitam, cum illa scriberemus.

Sed ad rem: Laborant, inquit Kemnitius, Pontificij magno conatu amoliri suspicionem istam, quasi cibos quosdam prohibeant, ea opinione, sicut olim Tatianus, Manichæi & Priscillianistæ, quasi scilicet vel maledicti sint, vel à Diabolo occupati, ac propterea conscientiam inquinant: sed argumenta quibus suam prohibitionem ciborum ante hæc tempora probare, & stabilire conati sunt, & pontificia consecrationes tractarunt, seu ciborum, prorsus ostendunt, in eodem ipsos luto cum antiquis istis hæreticis barere.

At impudentem istam calumniam facile refellit Ecclesie consuetudo. Primum enim cibos omnes, etiam carnes, & oua comedunt Catholici extra Quadragesimam, & alios dies ieiunij, vel abstinentiæ deputatos. At si carnes, & oua per se immunda esse crederent, nullo tempore illa contingerent. Quod enim per se immundum est, semper immundum est. Quare Tatianistæ, Manichæi, & Priscillianistæ non certis diebus, sed omni tempore se à carnibus abstinebant.

Neque repugnat huic nostro argumento, quod Monachi S. Benedicti, & Carthusiensis, & alij quidam à carnibus se non certis diebus, sed semper abstineant. Nam Ecclesia neminem cogit Carthusianum, aut Benedictinum fieri, ac per hoc neminem cogit perpetuè à carnibus abstinere, quo modo suos cogebant abstinere perpetuè Tatianistæ, Priscillianistæ, & Manichæi.

Deinde, Catholici Monachi, antequam Monachi essent, carnibus vesciebantur, neque inde se inquinari credebant; & posteaquam Monachi facti sunt, seueriorem quidem illam continentiam colunt, sed Christianos ca-

teros, qui carnes comedunt, non iudicant, neque pro Tatianistis, vel Manichæis habent, quod certè facerent, si carnes per se immundas, & prohibitas esse censerent.

Deinde, in ipsa etiam Quadragesima, & quibuscunque alijs ieiuniorum diebus, carnes in cibum concedit Ecclesia tum ægrotis, qui iudicio medicorum eiusmodi cibo egent, cum etiam valentibus, si aliud, quod comedant, non habeant: at si carnes natura sua essent, immundæ, & ideo prohiberentur, quia per se mala essent; non autem malum esset eas comedere, quoniam ab Ecclesia certo tempore prohiberentur; certè nulla ratione vel ægrotis, vel alijs vllis hominibus permetterentur, quomodo non permituntur adulteria, & fornicationes, & alia, quæ per se mala sunt, etiam si mortis periculum propterea subeundum esset.

Præterea Ebionitæ, Tatianistæ, Manichæi, Priscillianistæ, non solum carnes pecorum, & auium, sed etiam piscium detestabantur, vt ex auctoribus supra citatis intelligi potest: at Catholica Ecclesia carnes piscium concedit, pecorum, & auium, in diebus Quadragesimæ prohibet: non igitur errore hæreticorum, sed alia ratione ciborum delectum Ecclesia seruat.

Denique sancti Patres, qui veteres hæreticos reprehendunt propter ciborum delectum, ipsi quoque delectum ciborum in diebus ieiuniorum sanctè obseruabant, vt paulò post demonstrabimus: non igitur ex eo, quod ciborum delectu in diebus ieiuniorum vitur, notari possumus tanquam Manichæi, vel Priscillianistæ, nisi veteres Patres eodem crimine teneantur. Sed argumenta Kemnitij videamus.

Primo obicit, quod ratio, cur Pontificij credant, carnes animalium terrestrium esse prohibitas, non autem aquatiliũ, sit, quia Deus Genes. 3. maledixit terram, & non aquam; item quia Christus non legitur comedisse carnes, sed pisces, panem, & mel. Ex quibus ita concludit: Ergo sentiunt carnes animalium esse maledictas, & per se immundas. Et contra, pisces, panem, & mel esse cibos per se sanctiores, & mundiores, quam carnes.

Respondeo, ratio cur Catholici existimant carnes pecorum, & auium certis diebus esse illicitas, non alia est, nisi quia placuit Ecclesie illas prohibere. Cur autem Ecclesia id placuerit, varias causas Theologi reddunt. Sed illa est potissima, quoniam ieiunium indicitur ad cohibendam carnis concupiscentiam, quæ circa delectationes gula, luxuriaque versatur. Carnes autem terrestrium, & volatiliũ animalium magis nutriunt, & delectant ex genere suo, quam ceteri cibi: cum sint humana carni similiores. Inde enim & libentius appetuntur, & materiam generationis magis augent, vnde stimuli carnis aciores oriri solent. Atque eadem ferè ratio est ouorum, & lactisnam vt sanctus Hieronymus ex sententia veterum Ægyptiorum refert lib. 2. aduersus Iouinianum, nihil esse videntur aliud ouum, & lac, nisi caro liquida, & sanguis albus.

Præter hanc rationem, quam Theologi communiter dare solent; quædam alij varias congruentias, quasi topicas rationes, quas omnino stultum est ad trutinam solidorum argumentorũ velle reuocare. Tales sunt duæ illa ratiunculæ, quas Kemnitius exagitandas suscepit; & vel falsò ipse credidit, vel callidè credi voluit, in illis fundamenta Catholica sententiæ contineri. Itaque negamus, rationes illas fundamenta esse nostræ sententiæ, præsertim cum in ipsa Ecclesia, in qua de dogmatibus fidei omnes idem dicunt, eiusmodi ratiuncula, vt à quibusdam simpliciter proferuntur, sic ab alijs liberè refellantur.

Secundo obiciunt hoc modo: Non obscure, inquit, dicunt, carniũ eam esse immundiciem, quod in homine prauas carnis concupiscentia excitent. An hæc procul absint à Tatianorum, & Manichæorum fundamentis, lector iudicet.

Respondeo, carniũ esum seminarium esse libidinis,

testantur omnes Patres, ac potissimum S. Hieronymus lib. 2. aduersus Iouinianum: testatur ratio, quam supra posuimus; testatur experientia, quam nemo negare potest. Proinde stupidus sit Kemnitius, necesse est, si id negandum putet. Sed non ideo tamen caro immunda cenferi debet, neque immunda à Catholicis nominatur, quia concupiscentias excitet. Non enim ideo creata est à Deo, vel concessa in cibum, vt concupiscentias excitet, sed vt moderatè sumpta corpus reficiat, & sustentet: proinde abusus immoderatè vescientium carnibus, non ipsa natura carniū vituperatur: *Non ego* (inquit Augustinus lib. 10. Confelsionum, cap. 31.) *immundiciem obsonij timeo, sed immundiciam cupiditatis.*

Quare ergo, Inquit, non prohibet Ecclesia immoderatū vsum carniū potius, quàm ipsū vsum? Ratio est in promptu, nam generatim vsus immoderatus, tum carniū, tum aliarum omnium rerum, iure naturali, & diuino prohibitus est, vt non fuerit opus noua aliqua lege: particulatim autem definire quantum sit cibi sumendum, siue ex carnibus, siue ex aliis rebus, non potuit Ecclesia vilo modo. Lex enim debet esse generalis, & omnibus in commune proposita: non potest autem certa mensura cibi communiter statui, cum variæ sint hominum complexiones, & quod vni est non est satis, alteri sit nimium. Itaque quoniam Ecclesia de quantitate cibi sumendi, legem ferre non poterat, de sola qualitate legem tulit, & quamuis qualitas moderatè sumpta non sit mala, tamen quia vt plurimum abusus immoderationis irrepserit, Ecclesia ad carnis petulantiam cohibendam, certis temporibus esum carniū simpliciter interdixit.

Quod verò Kemnitius dicit, hæc non abesse à fundamentis Tatianorum & Manichæorum, indicat, eum in historiis, & in doctrina antiquitatis valde negligenter esse versatum, sic enim scribit. S. Epiphanius de Encratis Tatiani discipulis: *Animata abominantes interdicit, non continentia gratia, neque honesta vita, sed ob timorem, & imaginationem, vt non condemnentur ab animatorum esu.* Vbi vides (Epiphanius teste) Tatiani discipulos non continentia gratia, vt nos facimus, sed metu naturalis immundicia carnis abstinuisse. Quod etiam indicat S. Hieronymus lib. 1. in Iouinianum non longè à principio, vbi dicit, Catholicos non abstinere à cibis iuxta errorem, vbi dicit, Catholicos abstinere à carnibus continentia gratia, quia carnis esus seminarium est libidinis.

De Manichæis autem testatur S. Augustinus lib. de hæresibus, cap. 46. carnes ab eis non comedi, quia dum occiduntur, fugit ab eis diuina substantia, id est anima, & solum remanet corpus, quod à malo principio factum indignum est, quod à fidelibus comedatur: *Nec vescuntur, inquit, carnis, tanquam de mortuis, vel occisis fugerit diuina substantia, tantumque ac tale inde remanserit, quod iam dignum non sit in Electorum ventre purgari. Nec oia saltem sumunt, quasi & ipsa cum franguntur expirent, oporteat vllis mortuis corporibus vesci.* Et infra: *Nam & vinum non bibunt, dicentes, sel esse Principium tenebrarum, &c.* Et infra c. 70. de Priscillianistarum hæresi loquens: *Carnes, inquit, tanquam immundas escas etiam ipsa deuorat.*

Iudicet ergo lector, vtrum ratio abstinentia Catholicorum à fundamentis Tatianorum, & Manichæorum nõ longè absit, an potius Kemnitij obiectio cum aperto mendacio, & calumniandi libidine sit coniuncta.

Tertio obiicit ciborum benedictiones, atque inde opinionem immundicie naturalis colligere nititur: *Omnium, inquit, clarissimè causa prohibitionis ciborum quorundam, in Ecclesia Pontificia inde colligitur, quod in consecrationibus suis expressis verbis petunt, vt Diaboli vis, ac potestas à creaturis expellatur, & per consecrationes hoc accipiant, vt sint sanitas mentis, & corporis. Ergo sentiunt, crea-*

turas per se, & prohibitis temporibus quando non consecrantur, ac potestate Diaboli infectas inquinare, & corpus, & animam, nisi Diaboli Pontificis execrationibus, inde exorcizetur. Hæc certe sunt ipsissima fundamenta Tatianorum, & Manichæorum, quos cum damnare se simulent, quomodo suam prohibitionem videri fundamentis submixam, defendere possint, lectoris sit iudicium.

Respondeo, piger profectò tempus terere in eiusmodi calumniis refellendis. Sed quid faciam, cum aduersarius hanc obiectionem tanti faciat, vt propter eam triumphum canere non vereatur? Primum, si benedictiones ciborum cognosci posset causa, cur Ecclesia Catholica certos cibos ieiunantibus interdiceret: non solum à carnibus, sed etiam à pane, oleribus, & aqua in Quadragesima nos abstinere, aduersarius existimare deberet. Nam ista etiam in Ecclesia benedicuntur, & formulas benedictionum ipse etiam Kemnitius citat. At quis nescit panis, & olerum, & ipsius aquæ vsum esse maximum in Quadragesima?

Deinde, si diebus ieiuniorum non vesceremur carnibus, quia tunc destituimur his benedictionibus, & ideo carnes vt immundas horreremus (id enim Kemnitius dicit in sequenti pagina) certè non solum in Quadragesima, sed etiam toto anno carnibus abstineremus. Rari enim sunt, qui carnes iuxta formulas illas benedici curent, nisi in ipso die Paschatis. Plurimi quoque ne illo quidem die benedictionem istam expectent, qui sciunt ritum hunc esse liberæ observationis, non alicuius necessitatis. Ignorat igitur Kemnitius, & quid loquatur, & de quibus affirmet.

Tertio, si Catholici crederent (vt Kemnitius somniat) benedictione mundari carnes pecorum, & auium, ac de prohibitis licitas fieri: quis prohiberet in Quadragesima carnes huiusmodi benedictione purgare, ac deinde liberè illis vesci: neque enim vsquam interdixit Ecclesia, nec cibi quicumque quolibet tempore benedicantur.

Denique, nullus Catholicorum est tam rudis, qui existimet, cibos esse vel illicitos, vel immundos, nisi certa illa formula benedicantur. Sed ideo peractò ieiunio Quadragesimæ solent plerique ipso die Paschatis carnes, & oua deferre ad sacerdotes, vt benedicantur: quoniam reddituri ad esum carniū, & ouorum, piè cupiunt, nouum illum cibum quasi de manu Domini recipere, & sacerdotali benedictione inuari, vt eo sobriè, & salubriter vti possint, atque ita & corpori, & animæ profint.

Porò exorcizatio demonum, quæ in aquæ potissimum benedictione adhibetur, non eò refertur, quasi putemus, aquam à Diabolo inquinari, vt ea iam vti non liceat, nisi benedicatur. Sed quoniam scimus, Diabolum sæpe vti creaturis Dei bonis in nostram perniciem, ideo & signo crucis munimus creaturas, quibus vti volumus & Deum precamur, vt non sinat res illas à Diabolo conuerti nobis in malum.

Ad Extremum illud hoc loco addendum est, Kemnitium laudare veteris Ecclesie morem, quæ ad mensam in prandio utebatur illa benedictione: *Oculi omnium in te sperant Domine, &c.* Et ad cænam: *Edent pauperes & saturabuntur, &c.* Quasi nostro tempore illæ benedictiones exoleuerint, & in earum locum subintrauerint particulares illæ benedictiones carniū, ouorum, &c. Sed mera calumnia est ad imponendum simplicibus excogitata. Nam benedictiones, & gratiarum actiones, quas ipse tanquam veteris Ecclesie laudat, fuerunt semper & sunt in communi vsu Catholice Ecclesie, & habentur in Romanis Breuiariis, tum antiquis, tum nouis integre omnino, vt eas Kemnitius quasi depromptas ex antiquitate describit. Neque enim Ecclesia Catholica similis est synagogis ipsorum, quæ singulis annis, non solum ritus, sed etiam fidem mutant. Particulares autem illæ benedictiones à paucis (vt diximus) & rarè, & sine vlla obligatione quaruntur.

CAPVT V.

Ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, ac potissimum à carnibus, pertinere.

PROBANDVM nunc superest, ad rationem ieiunij abstinentiam à certis cibis, atque à carnibus potissimum pertinere. Aduersarij siquidem solum in genere abstinentiam à nimio, & lauto cibo, non autem in particulari ab aliquo genere cibi, ad rationem ieiunij pertinere contendunt.

Primum igitur sententiam nostram tractat exempla Scripturarum, & Patrum. Siquidem piorum consuetudo, optima est interpres Ecclesiasticarum traditionum & legum. Daniel, cap. 10. describens formam ieiunij sui: *In diebus illis, inquit, ego Daniel libebam trium hebdomadarum diebus, panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum.* Hic videmus non solum abstinentiam à pane desiderabili, qui ad lautitias à Kemnitio refertur; sed etiam in specie à carnibus, & vino. Sanctus Ioannes Baptista, cuius vita perpetuum ieiunium fuit, non solum à lautitiis in genere, sed in specie ab omni cibo, & potu abstinere, praterquam à locustis, & melle syluestri, vt habemus Matth. 3. Sanctus Petrus Apostolorum Princeps penè semper ieiunans, nihil aliud fumebat in cibum, nisi lupinos minuto assè, vneuntes, vt scribit Gregorius Nazianzenus in oratione de pauperum amore. Sanctus Matthæus Apostolus oleribus, baccis, & seminibus, non autem carnibus vescitur, teste Clemente Alexandrino libro secundo pedagogi, cap. 1. Sanctus Iacobus item Apostolus à carnibus, & vino se abstinere, vt Eusebius refert libro secundo historiarum, capite 22. Sanctum Timotheum à vino ordinariè abstinere solitum fuisse, perspicuum est verbis illis Apostoli Pauli primo ad Timotheum 5. *Noli adhuc aquam bibere, sed vtere modico vino propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates.*

Primi illi Christiani, qui apud Alexandriam à S. Marco erudiebantur, ad Vesperam tantum cibum sumere, & à carnibus, & vino abstinere solebant, vt ex Philone refertur Eusebius libro 2. historiarum, cap. 17. S. Epiphanius hæresi 29. quæ est Nazaræorum, & sanctus Hieronymus in libro de viris illustribus in Philone. Sanctus Epiphanius in compendiaris doctrina, quæ habetur in fine libro aduersus hæreses, testatur, multos fuisse, qui sponte abstinere à carnibus per totum annum; sed in hebdomada, quæ sanctum Pascha præcedit, totam Ecclesiam perseuerare solitam in esu siccorum. Cyrillus Hierosolymitanus catechesi quarta dicit, Christianos ieiunantes abstinere à carnibus. Sanctus Basilius oratione prima de ieiunio. Sanctus Chrysostomus homilia sexta in Genesim. Theophilus Alexandrinus libro tertio Paschali. Sanctus Augustinus libro 30. contra Faustum, cap. quinto, & alij Patres passim docent, in Quadragesima cessare vsum carniū. Sanctus Hieronymus libro quinto, aduersus Iouinianum ex instituto probat, bonam esse abstinentiam à carnibus, & vino. Et in epistola ad Eustochium de custodia virginis scribit, apud multos Anachoretas continua per totum annum fuisse ieiunia, & à vino, & carnibus abstinentiam. Similia tradunt sanctus Augustinus libro primo de moribus Ecclesie, cap. 31. & sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 59. ad populum Antiochenum, Theodoretus in emptione diuorum decretorum extrema, docet, Ecclesiam Catholicam sæpe abstinere à carnibus, sed longè alia opinione, quàm hæretici faciunt.

Denique, si quis legat vitas Sanctorum, & præsertim Eremitarum, vt Antonij, Hilarionis, & similibus, videbit vsum abstinentie à carnibus in specie, & non solum à lautitiis in genere, fuisse frequentissimum, & maxi-

mè probarum, & laudatum.

Deinde, ratio naturalis rem eandem confirmat. Nam finis ieiunij est, corporis concupiscentias edomare, & in seruitutem redigere; vt sanctus Augustinus docet libro tricésimo contra Faustum, capite quinto, neque aduersarij id negant: at non poterat certa, & communis regula constitui circa quantitatē cibi sumendi, vel circa lautitias, & condimenta ciborum: hæc enim infinitis modis variantur, & quod vni est multum, alteri est parum: quod vni est lautum, alteri non est lautum: debuit igitur constitui regula penes abstinentiam ab aliquo genere cibi, qui ex genere suo, & vt plurimum, magis nutrit, & magis delectat, qualem esse carnem pecorum, & auium omnes concedunt.

Sed obiicit Kemnitius in quarta parte examinis, pagina 442. in Scripturis veteris Testamenti, definiti ieiunia vnica comestione, eaque ad Vesperam sumenda; nihil autem præscribi de ciborum delectu. Addit Præterea magis pugnare cum fine ieiunij, si quis ventrem replet optimis piscibus, & fructibus lautè preparatis; quàm si modicum sumat ex carnibus fumo duratis, arido caseo, vel rancido butyro. Addit Denique non esse dubium, quin concupiscentia carnis magis, & facilius irriteretur per potum vini, quàm per esum casei, & ouorum: proinde nullam esse causam, cur ieiunantes potius ab onis, & caseo, quàm à vino contineant.

Sed facilis est Responso. Nam scriptura, quæ testantur, veteres illos Patres ieiunasse vsque ad Vesperam, nusquam dicunt, eos in refectioe illa vespertina sumpsisse carnes in cibum. Neque locum vllum pro hac re Kemnitius proferre potuit. Quare quod illi veteres ieiunantes ad Vesperam carnes comederint, non habetur ex testimonio Scripturæ, sed ex suspitione Kemnitij. Nos autem qui contra sentimus, non nitimur nostra suspitione, sed exçplo Danielis, qui cap. 10. scribit, se ieiunasse tribus hebdomadis, & toto eo tempore, neque carnes gustasse, neque vinum bibisse.

Ad Alteram obiectionem Respondemus, per accidens fieri, vt magis pugnet cum fine ieiunij immoderatus vsus piscium, atque aliorum ciborum lautè conditorum, quàm moderatus vsus carniū simpliciter, vel negligenter conditorum. Quia videlicet cum piscibus coniungitur immoderatio, cum carnibus moderatio. Præterea ex piscibus sumantur recentes, & optimi, ex carnibus arida, & deteriora; Denique piscibus adduntur varia condimenta: carnes simpliciter parantur. Ad si iusta fiat collatio, & carnes cum piscibus, arida cum aridis, recentes cum recentibus comparentur, & moderatè sumatur vtrumque, dubium esse non poterit, quin multò magis ad finem conducat ieiunij, carniū quàm piscium: ouorum, & casei, quàm olerum, & leguminum abstinentia. Lex autem Ecclesiastica (vt supra diximus) non potuit ferri de moderatione, quantitate, lautitiis, & similibus, quæ infinitis modis variantur, & de quibus lex naturalis, & recta ratio consulenda est: & ideo certum genus cibi prohibuit ieiunantibus, illud videlicet, quod ex genere suo, & vt plurimum magis nutrit, & magis delectat.

Ad illam obiectionem de vini potu Respondeo, Abstinentiam vini in iis locis, vbi corporum valetudini potus aquæ non multum nocet, valde congruenter esse ieiunio, & ideo Ecclesiam orientalem in Quadragesima non minùs à vino, quàm à carnibus abstinuisse, vt testatur Basilius oratione 1. de ieiunio, Cyrillus catechesi 4. Theophilus lib. 3. Paschali, & Chrysostomus homil. 6. in Genesim. In regionibus autem frigidioribus ideo noluisse Ecclesiam vini abstinentiam imperare, quoniam à plurimis sine magno valetudinis periculo tolerari non potuisset. Accedit quoque, quòd carniū etus, causa est luxuriæ magis principalis, quàm potus vini. Siqui-

dem carnis alimentum parat materiam generationis, qua exuberante desumat corpus in luxuriam, vinum autem non parando materiam, sed calcificando corpus incitat ad libidinem. Sed flamma, quæ ex vino concipitur, si materia generationis non suppetat, non difficulter extinguitur: materia verò generationis exuberans, etiam si vinum abfit, stimulare non cessat ad libidinem.

CAP. VI.

Ieiunium in genere lege diuina esse præceptum.

EQVITVR Tertia pars disputationis, quæ erat de præcepto ieiunij. Sunt autem Duæ quæstiones de præcepto ieiunij, Vna, sit ne ieiunium diuina lege præceptum. Altera, potuerit ne Ecclesia legem in conscientia obligantem de ieiuniis ferre.

De Priori quæstione sententia aduersariorum ea esse videtur, vt nullum sit de ieiunio diuino præceptum. Nam Ioannes Caluinus in Institutione lib. 4. ca. 12. dicit, esse perniciosam superstitionem confundere ieiunium cum operibus à Deo mandatis, eum sit res per se media, & indifferens. Kemnitius quoque in quarta parte examinis pag. 440. dicit, in Scripturis extrare testimonia, & exempla ieiunij; & addit ad imitationem illorum exemplorum liberè nunc fieri posse ieiunia. Vbi cum dicit, liberè fieri posse, satis indicat nullum præceptum, quod obliget ad ieiunium.

Contraria sententia, quam habet sanctus Thomas in 2. 2. quæst. 147. artic. 3. & Theologi communiter, verissima est; ieiunium generatim sumptum habere diuinum præceptum; quamuis in particulari ab Ecclesia determinetur tempus, modusque ieiunij. Primum enim sententia illa Domini, quæ Ioël. 2. penitentiis imperat ieiunium cum fletu, & planctu: non est propriè ceremonialis, vel iudicialis, sed planè moralis, & non magis ad Iudæos, quam ad Ecclesiam pertinet. Vt sanctus Leo monet in sermone quarto, de ieiunio decimi mensis. Item illa Domini sententia Matthæi sexto: *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, &c.* Ita tradit modum ieiunandi, vt præsupponat aliquando esse ieiunandum, & quidem ex diuino præcepto: nam ideo coniungit ieiunium cum oratione, & elemosyna, & simul quomodo sit orandum, ieiunandum, & largiendum præcipit; quoniam eadem est ratio, & necessitas horum trium operum.

Quod verò Philippus Melancthon in hunc locum scribit, Duplex ieiunij genus in diuinis literis inuenitur; Vnum, quo sobriè, & moderatè cibus, & potus sumitur, & de hoc dictum esse, *Tu autem cum ieiunas, &c.* Alterum, quo nihil omnino, aut parum admodum cibi sumitur, vel quia deest cibus, quomodo pauperes sapè ieiunant, vel quia deest appetitus, quo modo interdum ieiunant agroti, & qui ob grauem aliquem mororem nauſeant ad omnem cibum. Atque hoc propriè dicit esse ieiunium euangelicum, de quo scriptum est Matth. 9. *Cum auferretur ab eis sponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus.* Et hoc modo ieiunasse Niniuitas, & Dauidem territos ex agnitione peccati, & ipsum etiam Paulum tribus diebus ante baptismum.

Hoc, inquam, totum ineptum, & vanum est. Dominus enim Matth. 6. cum ait: *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum,* non loquitur de eo, quod sit quotidie, sed quod sit aliquo certo tempore, vt patet ex illa particula, *cum*: ad sobrietatem, & moderatio in cibo sumendo semper adhibenda est, sicut crapula, & ebrietas omni tempore fugienda est. Et paulò ante idem Dominus dixerat: *Cum ieiunatis, nolite fieri, sicut hypocritæ, tristes. Exterminant*

enim facies suas, vt appareant hominibus ieiunantes. Hypocrita autem non cupiunt ostentare solam sobrietatem, & temperantiam, quæ non reddit homines deformes, & horridos, sed ingentem inedia. Loquitur igitur Dominus de ieiunio propriè dicto, quod præter temperantiam, & sobrietatem addit abstinentiam acriorem, qua corpus extenuatur ultra solitum morem.

Quod autem Dominus dicit Matth. 6. *Cum auferretur ab eis sponſus, tunc ieiunabunt in illis diebus,* non significat, Apostolos post Christi Ascensionem tanto maiore afficiendos, vt præ tristitia ad omnem cibum nauſeaturi sint, vt Philippus somniat. Contra enim scribit S. Lucas cap. vii. Christo in cælum sublato, Apostolos cum ingenti gaudio in Hierusalem rediisse, & Actor. 2. idem Lucas loquens de tempore illo, quo recens ablati fuerat sponſus: *Sumebant, inquit, cibum cum exultatione, & simplicitate cordis.* Et Actorum 14. Paulus, qui & ipse vnus erat de filiis sponſi, de Deo loquens, ait: *Implet cibo, & lætitia cordis nostra.* Non itaque ieiunabant filij sponſi, sponſo ipso ablato, quin præ morore cordis nauſearent ad cibum, sed quia sursum habentes cor, vbi sponſus est, carnem ieiuniis castigare studebant, ne concupisceret aduersus spiritum iam ad cælestia suspirantem. Atque hæc pauca hoc loco de Scripturis sufficiant.

Audiamus nunc vnum, vel alterum ex Patribus. S. Augustinus in epist. 86. ad Casulanum: *Ego, inquit, in Euangelicis, & Apostolicis literis, totòque instrumento quod appellatur Testamentum nouum, animo id reuoluens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini vel Apostolorum non inuenio definitum.* Hæc ille. Qui cum ieiunium in sacris literis Euangelicis, & Apostolicis dicit esse præceptum, sine dubio non loquitur de temperantia, & sobrietate. Alioqui non diceret, Christum, & Apostolos non definiisse, & quibus diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat. Certum enim est, semper esse temperatè vescendum, & nusquam oportere intemperanter cibum sumere.

Quare in eadem epistola idem Augustinus distinguens ieiunium à temperantia: *Aliud est, inquit, grauare corda in crapula, & ebrietate, quæ semper est malum, aliud autem, modestia, & temperantia custodiua, relaxare ieiunia.* Et in eadem epistola addit, non solere à Christianis die Dominica ieiunari, neque à Pascha ad Pentecosten per totos quinquaginta dies. Quis autem credat, eum voluisse dicere, non solere Christianos diebus Dominicis, & per Quinquagesimam paschalem sobriè, ac temperanter viuere?

Ex quo etiam refellitur altera illa species ieiunij Melancthonici; ieiunium enim ex carentia cibi, vel appetitus non magis prohibitum est diebus Dominicis, & paschali tempore, quam aliis diebus, nisi quis ita desipiat, vt exilimet, pauperem peccare, si Dominica die non prandeat, quia non habet cibum, vel agrotus quia destituitur appetitu.

S. Leo I. sermone 4. de ieiunio decimi mensis: *Illæ, inquit, quæ rerum futurarum figuræ gerebant, impletis quæ significauerunt, finita sunt: ieiuniorum verò utilitatem noui Testamenti gratia non remouit, & continentiam corpori, atque anima semper profuturam pia obseruatione suscepit. Quia sicut permanet ad intelligentiam Christianam, Dominum tuum adorabis, & illi soli seruias, & cetera talia mandatorum; ita quod in eisdem libris de ieiuniorum sanctificatione præceptum est, nulla interpretatione vacatur.* Similia repetit in sermone 6. de ieiunio decimi mensis, & sermone septimo, de ieiunio septimi mensis. Quibus verbis non significat S. Leo ieiunandum esse à Christianis illis ipsis diebus, quibus ieiunabant Iudæi; sed præcepta ieiunandi in veteri Testamento tradita, seruanda esse à Christianis

secun

secundum determinationem Ecclesiæ, quod attinet ad tempus, & modum.

Accedat Postremò etiam ratio, quæ docet, ad ipsum ius naturæ ieiunium aliquod pertinere. Nam penitentiam agere pro peccatis admissis, & tentatori resistere. Ac peccata vitare diuini, & naturalis iuris esse nemo negare potest: sæpe autem contingit, vt recta ratio iudicet, non posse vinci tentationem sine ieiunio; vel non posse nisi per ieiunium pro culpis commissis congruè satisfieri, vt si quis fortè, nec orationi instare, nec elemosynas largiri possit.

Sed contra obici solent Duæ Patrum sententiæ, Vna Hefichij lib. 7. in Leuiticum, cap. 27. qui docere videtur, ieiunium nusquam à Deo esse præceptum. Altera Theodoretij, apud quem in historia religiosa, c. 3. Martianus affirmat, caritatem præstantiorem esse ieiunio, quod lege Dei caritas præcipiatur, ieiunium vnusquisque pro arbitrio sponte suscipiat.

Sed facilis est Solutio, nam Hefichius loquitur de solo Decalogo, & rectè dicit, ieiunium non contineri in præceptis Decalogi, quoniam præcepta Decalogi pertinent ad iustitiam, ieiunium autem non ad iustitiam, sed ad temperantiam pertinet. Martianus verò apud Theodoretum loquitur de voluntariis ieiuniis, quæ vnusquisque sibi pro arbitrio assumit, quæ sine dubitatione omittenda sunt, cum id proximorum caritas postulat.

CAPVT VII.

Lege Ecclesiastica obligari fideles in conscientia ad certa quedam ieiunia, & ciborum delectum.

NVNC de lege Ecclesiastica differendum erit. Hanc enim & olim Eustathiani, & Aëriani oppugnabant, teste Socrate lib. 2. hist. cap. 33. & Epiphanius hæresi 75. & hoc tempore Sectarij omnes oppugnant. Nam Lutherus de libertate Christiana, Philippus in Confessione Augustana, art. 26. Brentius in Confessione VVirtembergenſi, cap. de ieiunio, Caluinus lib. 4. Inst. cap. 12. & Kemnitius in 4. par. examinis. docent, Ecclesiam non potuisse leges ferre de ieiuniis, & delectu ciborum. Et fideles non obligari in conscientia ad eiusmodi præcepta seruanda, nisi forte ratione scandali, aut contemptus.

Huic hæresi contraria est sententia communis totius Ecclesiæ Catholice; quæ legibus ieiuniorum obligari homines in conscientia docet. Vide S. Thomam in 2. 2. quæst. 147. art. 3. ad 2. & Theologos ceteros in 4. sent. dist. 15. & interpretes iuris canonici in rubricam de obseruatione ieiuniorum.

Verissima hæc sententia probatur Primo exemplis, & testimoniis Scripturæ diuinæ. In veteri Testamento extant exempla, Vnum ex libro Hieremias 37. vbi filij Ionadab laudantur, quod obediuerint parenti suo, qui interdixerat illis vinum vsque in sempiternum. At si potuit Ionadab prohibere filiis, & nepotibus vinum vsque in sempiternum, & tum illius præceptum tum filiorum obedientia placuit Deo: cur non poterit Mater Ecclesiæ certos aliquos cibos pro tempore filiis interdiceret, ita vt & hostra obedientia, & Ecclesiæ præceptum Domino placeat?

Alterum exemplum est in lib. Hester cap. 9. vbi ex constitutione Mardochei totus populus suscipit nouum ieiunium, & festum diem celebrandum perpetuò in memoriam liberationis à persecutione Aman Agagite.

Tertium est in Zacharia cap. 8. vbi mentio fit quatuor ieiuniorum, quæ dicebantur ieiunia mensium, quarti, quinti, septimi, & decimi, quæ non fuerunt ab ipso Deo præcepta, sed ab iis, qui Kempub. Iudaicam rege-

bant, variis occasionibus introducta. Ex his enim exemplis intelligimus, in Ecclesia Testamenti veteris non solum diuinis legibus, sed etiam Ecclesiasticis consueuisse determinari, ac sanciri ieiunia.

Sed Kemnitius pro sua censoria potestate reprehendit hunc morem Hebræorum, & ad *uaxgixlar* pertinere contendit in quarta parte examinis pag. 47. & 458. in quo incredibilem suam audaciam, & impudentiam manifestat. Siquidem Scriptura diuina non solum non reprehendit eiusmodi leges ieiuniorum, sed etiam laudat, dum Mardocheum, & Ionadab vehementer laudat; & dum apud Zachariam dicit, ieiunia illa quarti, quinti, septimi, & decimi mensis vertenda esse aliquando in gaudium, & solennitates præclaras.

In nouo Testamento extat aliud exemplum. Constat enim Actor. 15. Concilium Apostolicum Christianis omnibus interdixisse vsum quorundam ciborum, vt sanguinis, & suffocati, non quidem continentia causa, sed vt facilius Ecclesia ex Gentibus, & Iudæis coalesceret, dum ad tempus iubentur Gentes abstinere ab iis cibis, à quibus Iudæi vehementer abhorrebant. Ita enim docet sanctus Augustinus libro tricesimo secundo contra Faustum capite decimo tertio, quemadmodum igitur Apostoli propter bonum finem certos cibos prohibuerunt, quos alioqui Deus non prohibebat; cur, quæso, non possint, qui Apostolis succedunt, ieiunia indicere, & certos quosdam cibos prohibere ob alium bonum finem, nimirum ad carnis petulantiam cohibendam? hunc enim esse bonum finem ieiunij aduersarij non negant.

Fuisse autem verum præceptum, illud Apostolorum decretum de certis cibis non comedendis, perspicuum est, Tum ex verbis illis Lucæ Actorum 15. *Perambulabat Paulus, Syriam, & Ciliciam, præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & Seniorum.* Tum ex eo, quod præceptum illud per aliquod tempus ita seuerè custoditum est, vt Christiani mori mallet, quam sanguinem degustare, vt patet ex Apologetico Tertulliani, cap. nono.

Eadem sententia probatur Secundo ex testimoniis veterum Conciliorum, in canonibus Apostolorum canone sexagesimo octauo, iubetur Clericus deponi, & Laicus excommunicari, si Quadragesimam non ieiunet. At eiusmodi pœna iniusta essent, si Quadragesimam non ieiunare peccatum non esset. Rursus in Concilio Gangrenſi canone decimo nono, anathema dicitur iis, qui sine magna necessitate ieiunia indicta dissolunt. Sentiebant igitur Patres illi veteris Ecclesiæ, ieiunia rectè dici, & indicta sine peccato non posse dissolui. Item in Concilio Laodiceno, capite quinquagesimo. præcipitur, vt in Quadragesima ecclis aridis omnes vtantur. In Concilio Toletano VIII. capite nono, ita seuerè præceptum ieiunij Quadragesimalis obseruandum esse præscribitur, vt qui secus fecerint, tanquam rei Dominicæ Resurrectionis, & sacra communione priuentur in Pascha, & per integrum annum à carnibus abstinere cogantur. In Concilio Bracarenſi secundo, canone nono, mandatur sacerdotibus, vt suo tempore ieiunium Quadragesimæ populis prædicent, & accuratè obseruari præcipiant. Nec distimilia habentur in Concilio Moguntino, tempore Caroli Magni celebrato can. 35. & in canonibus, qui circumferuntur nomine sextæ Synodi, can. 6.

Accedant Tertio testimonia Patrum de præcepto ieiunij. Tertullianus in libro de ieiunio de *Bene*, inquit, *quod & Episcopi vniuersæ plebi mandare ieiunia assolent.*

Sanctus Epiphanius in libro de hæresibus hæresi 75. aduersus Aërium disputans, qui ista ieiunia contemnebat, testatur ieiunia quadam ab ipsis Apostolis esse

Tomus tertius.

Y y 3

mandata. Idem etiam in compendiarie doctrina dicit, in Ecclesia alios ritus ex lege seruari, alios voluntarios, ac liberos esse. Atque inter hos ritus, quorum alij necessarii, alij liberi sunt, ieiunia imprimis refert.

S. Basilius orat. de ieiunio, differens de ieiunio Qua dragesima: Omnes, inquit, equaliter preceptum audiunt, & cum gaudio suscipiunt. Angeli sunt, qui per singulas Ecclesias ieiunantes describunt. Vide ne propter paruam eduliorum voluptatem damnum incurras, vt ne ab Angelo in numerum adscribaris, & te ipsum criminis desertoris reum, ab exercitus lustratore statuas.

S. Ambrosius ser. 34. Quisquis, inquit, Christianus ieiunando non impleuerit Quadragesimam, praeuaricationis, & contumaciae reus tenebitur. Et sermone 25, non leue peccatum esse dicit, indicta ieiunia violare.

S. Hieronymus in epistola ad Marcellam aduersus errores Montani: Nos, inquit, vnam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis congruo ieiunamus. Non quo & per totum annum, excepta Pentecoste, ieiunare non liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre. Vide hoc loco, quam aperte Sanct. Hieronymus ieiunium Quadragesimae necessarium vocet, & à ieiuniis voluntariis separet.

Theophilus Alexandrinus lib. 3. Paschali dicit, semper in Ecclesia fuisse legem abstinendi à carnibus in Quadragesima, & carnis reos esse, qui carnibus clam vescuntur. Ex quo loco intelligimus, preceptum Ecclesiae obligare in conscientia, etiam citra scandalum, & contemptum.

S. Ioannes Chrysostomus homil. sexta, ad populum Antiochenum: Aduerente, inquit, ieiunio, & si milles quis exhortetur, & infinita crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud quid ieiunij lege non concessum gustare, omnia quis mallet pati, quam prohibitum tangere nutrimentum.

Verum autem esse quod Chrysostomus dicit, testatur illustre exemplum Constantinopolitanorum, qui (vt Nicephorus refert lib. 17. histor. cap. 32.) cum Iustinianus Imperator ob ingentem peccuriam rerum ceterarum, quae ad victum pertinent, in secunda hebdomada Quadragesimae iussisset carnes publice in macello proponi, nullus in tanto populo inuentus est, qui carnes emere, aut gustare voluerit. Certè autem qui sic affecti erant, omnino ieiunium Quadragesimae necessarium esse, & in conscientia obligare credebant. Quod etiam apertius scribit idem Chrysostomus homilia 2. in Genesim, vbi dicit, Quadragesimam in seclere omnium conscientiam, etiam Regum, & Imperatorum ad obedientiam.

S. Augustinus in sermone 62. de tempore: Aliis, inquit, diebus ieiunare remedium est, aut premium, in Quadragesima non ieiunare peccatum est. Idem quoque in libro de haeresibus, capite 53. inter errores Aërij numerat, quod is diceret, ieiunia ab Ecclesia indicta, non debere seruari.

Sanctus Leo sermone primo, de ieiunio septimi mensis: Res, inquit, est praecipuum operis, quam ex auctoritate indicimus, & ex caritate suademus. Et serm. 3. de ieiunio decimi mensis: Pium, inquit, est agere non indistinctum, impium est negligere praedicatum.

Ioannes Cassianus collatione vicefima prima, cap. 29. & 30. disertis verbis docet, legis necessitate teneri Christianos ad ieiunium Quadragesimae.

Accedat Postremo etiam ratio. Nam possunt Ecclesiae praesules veras leges ferre, vt fusè probauimus in libro quarto de summo Pontifice: est autem commune omni verae legi, vt actum virtutis non necessarium, faciat esse necessarium, cum illud determinat, ac faciendum praecipit: igitur actus ieiunandi certis diebus, & abstinendi à certis cibis, Ecclesiastica lege praescriptus, actus

A est virtutis temperantiae necessarius; etiam si alioqui necessarius non esset, nisi lege praescriberetur. Peccat igitur vitio intemperantiae, qui non ieiunat, quando Ecclesia indicit ieiunia, & qui ab iis cibis non abstinere, à quibus Ecclesia praecipit abstinendum.

Neque responderi potest, eos qui legem ieiunij violant, peccare solum propter scandalum, vel contemptum. Nam lex Ecclesiastica distincta est à lege diuina, & naturali, scandalum autem, & contemptus, siue contumacia prohibetur, diuina, & naturali lege; igitur lex Ecclesiastica alio vinculo subditas adstringit.

Præterea lex Ecclesiae, quae ieiunium certis diebus praescribit, facit (vt diximus) actum illum ieiunandi esse actum temperantiae necessarium: igitur qui legem illam non seruat, peccat vitio intemperantiae, etiam absque scandalo, & contemptu id faciat, vt si quis clam aliis in Quadragesima carnes comedat, idque non ea mente, vt Ecclesiam contemnat, sed tantum, vt concupiscentiae satisfaciatur. Quare Sanct. Ambrosius in sermone vigesimo quinto scribit, non leue peccatum esse indicta ieiunia ventris voracitate dissoluere. Vbi non constituit peccatum non ieiunantis in contemptu Ecclesiae, aut scandalo pusillorum, sed in intemperantia, quam ventris voracitatem nominat. Sic etiam sanctus Basilius oratione secunda de ieiunio, cum reprehendit eos, qui non ieiunant, non scandali, aut contemptus, sed intemperantiae illos arguit. Dicit enim eos ob eduliorum voluptatem ieiunia indicta violare. Denique Concilium Tolentanum VIII. cap. nono, non contemptores, aut scandalizantes, sed gula addictos, & intemperantes reprehendit.

CAPVT VIII.

C Soluuntur argumenta ex Scripturis contra preceptum ieiunij, & delectum ciborum.

Nunc breuiter argumenta proponenda, atque soluenda sunt, quae tum haeretici veteres, tum noui Catholici obicere solent.

Primum argumentum, Deus creauit omnia propter hominem, vt perspicuum est ex capite primo, & nono Geneseos, & ex Psalmo octauo, at nonnulla sunt, quae nullum vsum homini praebent, nisi comedantur, vt anseres, gallinae, & alia id genus. Non igitur debet Ecclesia cibos vltos fidelibus interdiceret, ne cum ipso creatoris beneficio pugnare velle videatur.

Respondit iam olim ad hoc Iouiniani argumentum sanctus Hieronymus in secundo libro aduersus Iouinianum, non esse condita vlla animantia ob id solum, vt comedantur, sed vel ad medicamenta, vel ad alios vsus, ac saltem ad ornamentum vniuersitatis, atque ad ipsum conditorem ex tanta rerum varietate laudandum. Id verò probat, tum quia per multa secula, hoc est, vsque ad tempus diluuij, nullus fuit apud homines carnum edendarum vsus, tum quia si res illae omnes in cibum sumendae essent, quae non videntur hominibus aliquid vsum praebere: comedendae essent noctuae, bufones, serpentes, araneae, atque alia permulta, quae omnium iudicio nihil utilitatis humano generi adferre videntur. Adde etiam Clementem Alexandrino libro secundo Paedagogi, capite primo, esse quidem etiam omnes propter hominem conditas, sed vt pro loco, & tempore sumantur. Proinde legem Ecclesiae cum conditoris voluntate minime pugnare, cum certis solum diebus cibos quosdam prohibeat, alio tempore omnes permittat.

Secundum argumentum: Quod intrat per os, non inquinat hominem, vt Dominus ait Matth. 15. at si legem

Ecclesiae cibos quosdam prohibentem seruare in conscientia teneremur; certè quod intrat per os, hominem omnino coinquinaret.

Respondeo, Negari non potest quin id quod intrat per os, aliquo modo coinquinet hominem; alioqui crapula, & ebrietas, quae per os intrant, hominem non coinquinaret. Loquitur igitur Dominus de cibo, & potu, non quocunque modo, sed vt res corporales, quae ex natura sua non possunt animam, quae spiritalis est, coinquinare; quamuis ratione adiuncta concupiscentiae, aut inobedientiae facile possint eandem animam inquinare; vt S. Augustinus docet libro primo, de moribus Ecclesiae, capite trigesimalotertio. Voluit enim Dominus illis verbis superstitionem Iudaeorum reprehendere, qui existimabant, cibos illotis manibus sumptos contrahere nescio quas sordes, quibus anima quoque inficerentur, & cibos quosdam propterea fuisse à Deo prohibitos, quod natura sua immundi essent, cum tamen Deus eos prohibuisset, non ob naturalem immunditiam, quae nulla est, sed ob certam significationem rerum vel praesentium, vel futurarum.

Tertium argumentum, iussit Dominus Lucae 10. vt manducemus quae apponuntur nobis. Et Apostolus 1. Cor. 1. Omne quod in macello venit, inquit, manducate. Non igitur potest Ecclesia suis legibus hanc libertatem nobis eripere, quam à Christo, & Apostolo habemus.

Respondet. Verba Domini non libertatem transgrediendi leges Ecclesiae, sed temperantiam, & modestiam docent. Nimirum id iubet Dominus, vt cum hospitio recipimus, non quaramus sumptuosos cibos, sed iis, qui apponuntur, contenti simus, etiam si fortasse viliores sint, quam vellemus. Ita hunc locum exponunt S. Ambrosius, Theophylactus, & alij. Neque dubitari potest, quin Dominus de iis tantum cibis loquatur, qui pro loco, & tempore liciti, & vtilis sunt. Neque enim venenum, si apponeretur, comedi voluit, aut etiam carnes suillas eo tempore, quo vigeat lex Moysis.

Eodem modo B. Paulus quicquid in macello venit, manducari voluit, vt fideles liberaret sollicitudine inquirendi, Vtrum carnes illae essent idolis immolatae, vel non essent. Nam alioqui idem Apostolus Actuum 15. & 16. iubeat seruari decretum Concilij Hierosolymitani de sanguine, & suffocato, & idolothytis non edendis; ac per hoc non volebat in macello esse sanguinem, vel suffocata, vel carnes, quas aliquis sciret esse immolatae. Et certè is, qui dixerat, bonum esse non comedere carnes, & non bibere vinum, ne frater scandilizeret, Roman. 14. multò magis cupiebat ieiunia ab Ecclesia indicta, seruari, quae qui non seruant, non solum fratres multos scandalizant, sed etiam intemperantiae, & inobedientiae crimine incurrunt.

Quantum argumentum sumunt ex illis verbis Coloss. 2. Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi huius, quid adhuc decernitis, ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne contrectaueritis, quae sunt omnia in interitum ipso vsu secundum praeccepta, & doctrinas hominum. Hunc locum praeter ceteros vrget Kemnitius, atque in hunc modum ex illo argumentatur: Paulus, inquit, primum tractat de abrogatione discriminis legalis, quod verbo, & mandato diuino sancitum erat: postea loquitur etiam de doctrinis, decretis, & mandatis hominum constitutis, ne tetigeris, ne gustaueris, ne contrectaris. Haec enim non posse de legali, seu Moisaico discrimine intelligi, inde patet, quia vocat praeccepta, & doctrinas hominum, cum Moisaicum discrimen Verbo, & mandato diuino sit sancitum. Et argumentatur Paulus à maiori ad minus, si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi huius, hoc est, si in Christo à Leuitico discrimine ciborum, quod mandato diuino sancitum erat, libertati estis; cur decretis iuxta doctrinas, & mandata hominum tenemini, ne gustaueris, &c.

Respondeo, loquitur Apostolus in toto isto loco de

A legalibus caeremoniis, nec possunt eius verba, nisi per summam impudentiam detorqueri ad leges Ecclesiae de ciborum delectu. Primum enim sanctus Hieronymus in epistola ad Algaiam, quaestione 10. à quo non dissentit, sanctus Augustinus in epistola 59. ad Paulinum, quaestione 7. sanctus Ioannes Chrysostomus, & alij: in commentario huius loci, disertis verbis docent, illud, ne tetigeris, neque contrectaueris, significare, ne tetigeris cadaver hominis mortui, neque sedem, aut lectum mulieris menstruantis; illud autem, ne gustaueris, referendum esse ad carnem suillam, leporinam, & alios cibos Leuitica lege prohibitos. Quò etiam pertinet id, quod paulò antè idem Apostolus ait: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut parte diei festi, aut Neomenia, aut Sabbatorum, quae sunt vmbra futurorum. Haec enim omnia manifestè pertinent ad Moisaicam legem.

B Ad id verò, quod obicit Kemnitius, haec non decretis hominum, sed lege diuina sancita fuisse: Respondit iam dudum Chrysostomus hom. 7. in epist. ad Coloss. Etiam si, inquit, legem obicitis, ea tamen ipsa iam à deinceps humana doctrina est, claspò videlicet temporis sui praescripto. Itaque lex ipsa diuina de discretionem ciborum post abrogationem suam, si rursus in vsum reuocetur, vt tum à Pseudoapostolis, & Haereticis Simonianis, & aliis multis reuocabatur, iam non lex diuina, sed humana, & commentitia traditio dici poterit.

C Deinde, si constaret, Apostolum non loqui de caeremoniis Leuiticis, quod tamen vt ostendi non constat, sed contrarium potius constare: dici posset cum eodem Chrysostomo, Apostolum taxare dogmata Graecorum Philosphorum, de quibus paulò antè dixerat: Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & inanem fallaciam. Consequens autem variorum Philosophos varios cibos interdiceret, testatur S. Hieronymus in 2. lib. aduersus Iouinianum. Atque ab his Patriarchis hauserunt haereses suas magna ex parte Simoniani, Ebionitae, Menandriani, Saturniani, & alij, qui tempore Apostolorum vel cibos tanquam immundos, vel nuptias tanquam à Sathana inuentas execrabantur.

Ceterum siue Iudaizantes, siue Philosophos, aut haereticos Apostolus reprehendat: illud certum est, eum loqui de iis, qui cibos aliquos, vt immundos, ita prohibebant, vt nunquam eos comedi vellent, quique res aliquas ita natura sua immundas esse iudicabant, vt ne tangi quidem sine contaminatione possent. Quae omnia longè ab Ecclesia doctrina, quae res omnes bonas, & mundas à Deo conditas esse fatetur, & in cibis pro tempore prohibendis non immunditiam ciborum, sed immunditiam concupiscentiae respicit.

D Denique illud accedat, quod per doctrinam, & praeccepta hominum Scriptura sacra tum hoc loco, & ad Titum 1. tum Isaia 28. & Matth. 15. non intelligit constitutiones humanas quascunque, sed constitutiones humanas, quae vel repugnant diuinis, vel certè non sunt eis conformes; nam alioqui constitutiones hominum, qui spiritu Dei aguntur, & secundum regulam fidei, & iuxta Scripturarum exempla, & doctrinam aliquid praecipunt, non tam hominum, quam Dei praeccepta dici solent. Sic enim Dominus ait, Lucae 10. Qui vos audit, me audit. Et A postoli Act. 15. Visum est Spiritui sancto, & nobis. Et beatus Paulus 1. Corinth. 14. Si quis videtur Propheeta esse, aut spiritalis, cognoscat quae scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Et 1. ad Thessal. 4. de suis praecceptis loquens: Itaque, inquit, qui haec spernit, non hominem spernit sed Deum, qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. Porro praeccepta Ecclesiae de ieiuniis, & delectu ciborum, dubium esse non potest, quin sint conformia Scripturarum doctrinae, & exemplis, cum Scriptura passim hortetur ad ieiunia, & exempla plurima narret, Davidis, Danielis, Mardochei, Ioannis Baptista, Ester, Iudith, Anna matris

Samuelis, & alterius filia Phanuel, & aliorum. Neque negari potest, quin sancti illi Patres, qui in Conciliis veteribus ieiunia, ciborumque delectum indixerunt, viri fuerint fide, & spiritu Dei pleni.

Quintum argumentum sumunt ex verbis illis Apostoli 1. ad Timoth. 4. In nouissimis diebus discedent quidam a fide, prohibentes nubere, & abstinere a cibis, quos Deus creauit, &c. Et quoniam satis Kemnitius nouerat, Catholicos responsum; Apostolum loqui de iis, qui cibos prohibent, ut per se immundos, ideo sic locum hunc explicat, Locus, inquit, Pauli non tam de illis, qui cibos crassa accusatione, quasi a Diabolo essent, damnant, agit, quam de illis, qui ob hypocrisim, speciem, seu ostentationem externam sanctitatis inibent, a quibusdam cibis abstinere. Sicut & Coloss. 2. speciosa decreta de non gustando reuicit; fundamenta certe, quae Paulus prohibitioni ista ciborum, de qua 1. Timoth. 4. loquitur, opponit, generatim sunt contra quasuis prohibitiones ciborum, quae sunt praetextu sanctitatis, & cultus; ideo enim hypocrisim in textu nominat.

Respondeo, damnat Apostolus haereticos omnes, quo cibos, ut per se immundos prohibent, ac praesertim (ut sanctus Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, & Oecumenius in commentario huius loci, & sanctus Hieronymus in lib. 2. aduersus Iouinianum docent) Marcionistas, Encratitas, & Manichaeos. Neque obstat illud, in nouissimis diebus, quasi loquatur Apostolus de iis, qui longè post Apostolica tempora futuri erant. Nam per dies nouissimos intelligit Apostolus totum tempus, quod est à Christi aduentu usque ad finem mundi. Hoc enim tempus vocat etiam fines seculorum, 1. Cor. 10. cum ait: Omnia contingebant illis in figuram, facta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines seculorum deuenerunt. Et Apostolus Petrus Act. 2. exponit de suo tempore, quod Ioel Propheta futurum esse praedixerat in nouissimis diebus. Idem etiam Petrus in priore epist. cap. 1. dicit, Christum praecognitum quidem fuisse ante mundi constitutionem; manifestatum autem in nouissimis temporibus. Denique Ioannes item Apostolus in epist. 1. cap. 2. non semel repetit: Filii nouissima hora est. Manichaeos autem, & Encratitas damnasse cibos quosdam ut natura immundos, ostendimus supra cap. 4.

Sed possumus addere alia testimonia, ut impudentia Kemnitij clarior detegatur.

Tertullianus in lib. de ieiunio, c. 15. Pradamans, inquit, iam haereticos, abstinentiam perpetuam praecipuos, ad destruenda, & despicienda opera creatoris. Quales inueniam apud Marcionem, apud Tatianum, &c.

S. Hieronymus in 2. lib. aduersus Iouinianum tractans hunc locum Apostoli: Marcionem, inquit, designat, & Tatianum, & ceteros haereticos, qui abstinentiam indicunt perpetuam, ad destruenda, & contemnenda, & abominanda opera creatoris.

S. Augustinus in lib. 30. contra Faustum, cap. 5. Vos, inquit, ipsam creaturam negatis bonam, & immundam dicitis, quod carnes diaboli operetur seculentiore materia mali, ac per hoc eas, tanquam immundiora, & truculentiora Dei vestri vincula exhorrentes abiicitis. Item libro contra Adimantum Manichaeum, cap. 14. In nouissimis, inquit, temporibus futuros dicit quosdam, prohibentes nubere, abstinere a cibis, quos Deus creauit. Hos enim (Manichaeos) proprie designat, qui non propterea temperant à cibis talibus, ut aut concupiscentiam suam refrenent, aut infirmitati alterius parcant: sed quia ipsas carnes immundas putant, & earum creatorem Deum esse negant.

Theodororus in cap. 4. prioris ad Timoth. Execrabiles, inquit, nuptias, & plurimos cibos appellant, ut creatorem iniuria afficiant.

Certe hi Patres manifestè docent ab Apostolo eos reprehendi, qui cibos quosdam prohibebant, in iniuriam creatoris, quia videlicet existimabant creatorem non esse

A Deum bonum, sed malum, & non tam Deum, quam Diabolum, & ideo eius operibus uti volebant. Falsò igitur Kemnitius, & sine vilo teste dicit, Haereticos, quos Apostolus damnat, non sensisse, cibos quosdam à Diabolo esse.

At, inquit Kemnitius, dum Apostolus nominat hypocrisim, generaliter damnat omnes, qui praetextu sanctitatis & cultus cibos prohibent. Respondeo, Callidè Kemnitius confundit hypocrisim, & praetextum sanctitatis, & cultus cum ipsa vera sanctitate, & cultu. Fatemur enim damnari ab Apostolo omnes hypocrisis, qui praetextu sanctitatis, & cultus à cibis abstinendum esse docent, cum ipsi reuera neque sanctitatem, neque cultum veri Dei propositum habeant. Quales erant Haeretici supra nominati Marcion, Tatianus, Manichaeus, qui abstinere iubebant à cibis tanquam immundis, ut ipsi mundi, & puritatis amatores esse viderentur, cum tamen vitiosi, & immundi essent, ut ex Epiphano, & aliis Patribus constat.

B At Ecclesia Catholica non ex hypocrisim, neque praetextu sanctitatis, sed propter veram sanctitatem, & cultum Deo praestandum ieiunia, & ciborum delectum aliquando praescribit, cum aliqui omnes cibos natura sua mundos, & à bono Deo creatos esse, & cum gratiarum actione pro tempore, & loco percipi posse doceat. Quoniam autem aduersarij existimant, non posse sine superstitione cultum Dei in ieiuniis, & ciborum delectu constitui. Ideo Kemnitius ad hypocrisim pertinere voluit abstinentiam à cibis cum opinione cultus. Sed hunc eorum errorem paulò infra refutauimus.

C Sextum argumentum sumit Kemnitius ex Euangelio Marth. 9. Marc. 2. & Luc. 5. vbi Dominus interrogatus à discipulis Pharisaeorum, & Ioannis Baptistae, cur non indiceret discipulis suis stata ieiunia, quemadmodum Ioannes Baptista, & Pharisaei discipulis suis indixerant: respondit, filios nuptiarum non esse huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Et rationem addit, veritatem, siue disciplinae legalis, ex qua Baptista aliquid retinuit, siue traditionum humanarum, vnde Pharisaei ieiunabant, non esse assuecendam nouitati Evangelicae. Talem enim mixturam non prodesse, sed obesse. Ita enim & Hieronymus similitudinem de vestimento veteri, & assumendo nouo interpretatur. Haec Kemnitius in 4. par. examinis pag. 548.

D Respondeo, Fallitur Kemnitius in tribus, Primum enim non ait Dominus, quod Kemnitius eum dixisse falsò asseruit, non esse filios nuptiarum huiusmodi legibus ad ieiunia adigendos. Sed ait, non esse filios nuptiarum, dum cum illis sponsus versatur, cogendos ad ieiunia, cum tempus nuptiarum conuiuia potius, & modestam relaxationem, quam ieiunia, & seueritatem poenitentiae requirat. Ceterum futurum paulò post, ut sponsus ab Apostolis auferatur, & tunc eos ieiuniis operam duros. Vbi debemus intelligere, discipulos Christi post ablatum sponsum, non solum ieiunatos, sed etiam ex legis praescripto, certis diebus ieiunatos. Nam si quaestio intelligitur de ieiunio ex legis praescripto; certè etiam responsio de ieiunio ex legis praescripto intelligi debet.

Itaque sicut illa verba, cur discipuli tui non ieiunant, exponuntur à Kemnitio de ieiunio legitimo; sic etiam illa verba, cum ablatum fuerit sponsum tunc ieiunabunt, exponi debent de ieiunio legitimo, praesertim cum illa verba eiusdem sententiae, non possunt filij nuptiarum ieiunare, quamdiu cum illis est sponsum, exponat idem Kemnitius de ieiunio legitimo. Habemus igitur ex loco euangelico à Kemnitio contra legem ieiunio ex adducto, non eueriti, sed stabili legem ieiuniorum.

Deinde fallitur Kemnitius in explicatione similitudinis de vestimento veteri, & nouo: nam per vestimentum vetus intelligendum esse docet praecipuum ieiunij,

atque

atque ita similitudinem illam exponit, quasi Dominus dixerat, non debere assummentum vetus adiungi vestimento nouo, hoc est, non debere legis ieiuniorum, quae sunt propriae testamenti veteris, adiungi doctrinae Evangelicae Testamenti noui. At Christus non dixit, assummentum vetus non esse adiungendum vestimento nouo, sed contra, non esse assummentum nouum adiungendum vestimento veteri, ut perspicuum est tum ex verbis Matthaei, Marci, & Lucae; tum ex alia similitudine, in qua Dominus dicit, vinum nouum reponendum non esse in vtris veteribus; & neminem, qui bibit vinum vetus, statim velle nouum.

Porrò S. Patres, Chrysostomus, Hieronymus, Beda, & alij in comment. ad cap. 9. Marth. & Augustinus lib. 2. quaestione euangelicarum cap. 18. & lib. 8. contra Faustum, cap. 2. per vestimentum vetus non intelligunt praecipuum ieiunij, sed ipsos Apostolos, qui eo tempore adhuc veteres erant, id est, carnales, & infirmi: per assummentum panni noui intelligunt praecipua Evangelica, quorum vnum esse dicunt de ieiunio. Et sensum huius loci hunc esse volunt, non esse praecipua vitae anterioris, ut ieiuniorum, abstinentiae à certis cibis, & similibus rerum iniungenda veteribus, & infirmis hominibus, quales tunc erant Apostoli, & ceteri Christi discipuli, sed renouatis, & fortibus, quales Apostoli futuri erant post aduentum Spiritus sancti: sicut pannus nouus non assuitur indumento veteri, nec vinum nouum in vtris veteribus ponitur. Itaque sancti Patres contrario planè modo locum hunc euangelicum exposuerunt, ac fecerit Kemnitius, & praecipua ieiunij magis ad nouum Testamentum, quam ad vetus pertinere voluerunt.

C Dices, si praecipua ieiuniorum non conueniunt hominibus veteribus, & si magis propria sunt Testamenti noui, quam veteris; quomodo discipuli Ioannis, & Pharisaeorum, qui sine dubio veteres erant, ieiunabant frequenter? Respondeo, praecipuum euangelicum ieiunandi proprie conuenit hominibus nouis; quoniam Dominus suos discipulos perfecte ieiunare volebat, id est, ex amore, non ex timore. Discipuli autem Ioannis, & Pharisaeorum non ex amore, sed ex timore ieiunabant. Et fortasse Dominus cum similitudines illas adhibuit de vestimento veteri, & vris veteribus, non solum significare voluit, discipulos suos nondum esse idoneos ad euangelica praecipua cum ea, quae par erat, perfectione seruanda sed etiam oblique discipulos Ioannis, & Pharisaeorum voluit admonere, ut non nimium de suo ieiunio gloriarentur. Nam ipsos quoque esse vestimenta vetera, & vres veteres, & ideo parum capaces doctrinae euangelicae, ac propterea non assequi mysterium Christi, & cur eo tempore discipuli eius minimè ieiunarent. Et hoc modo conciliari possunt Patres supra citati cum aliis Patribus qui per indumenta vetera, & vres veteres intelligunt Pharisaeos, per pannum nouum, & vinum nouum doctrinam euangelicam. Vide Epiphanium haeresi 42. Hilarium & Hieronymum in cap. 9. Marth.

Tertio fallitur Kemnitius, dum pro sententia sua S. Hieronymum profert. Sanctus enim Hieronymus attingit breuiter duas explanationes, quas paulò ante posuimus; quarum vtraque sed maxime prima Kemnitium apertissime iugulat. Sic igitur loquitur S. Hieronymus in comment. ad cap. 9. Marth. Nemo renatus quis fuerit, & veteri homine deposito, per passionem meam nouum hominem induerit, non potest seueriora ieiunij, & continentiae seruare praecipua: ne per austeritatem nimiam, etiam credulitatem, quam nunc habere videtur, amittat.

In his certè verbis praecipua ieiunij comparantur panno nouo, non veteri, & hominibus renouatis, non veteribus conuenire dicuntur: cum Kemnitius contra ieiunij praecipua panno veteri similia esse dixerit, & ad vetus Te-

stamentum proprie pertinere voluerit.

A Atingit deinde S. Hieronymus alteram expositionem his verbis: Veteres vres debemus intelligere Scribas, & Pharisaeos: plagula vestimenti noui, & vinum nouum praecipua euangelica sentienda, quae non possunt sustinere Iudaei, ne maior scissura fiat. Hic etiam per veterem pannum non legem ieiuniorum, ut Kemnitius cupiebat, sed Scribas, & Pharisaeos à S. Hieronymo exponi videmus. Ac de his haec tenus.

CAPVT IX.

Soluitur obiectio ex historia antiquitatis.

B E historia antiquitatis profert Kemnitius in 4. parte Examinis, pag. 89. locum vnum ex Irenaeo in epistola ad Victorem, quam refert Eusebius lib. 5. hist. c. 24. quoniam enim Irenaeus scribit ad Victorem, non solum quaestione esse de Pascha, sed etiam de ieiunio: ita colligit Kemnitius: Ergo de ieiunio paschali, quod nunc quadragesimale vocatur, voluerint tunc quidam cum Romano Episcopo leges ferre, opinione necessitatis sub poena excommunicationis, quando, quot diebus, quamdiu, & quomodo ieiunandum esset. Sed Irenaeus respondit, liberis, & dissimiles esse illas observationes, ad quarum similitudinem Ecclesia non sint adigenda, nec propter dissimilitudinem, quasi irregulariter damanda.

C Respondeo primò, Kemnitius non rectè colligit, fuisse, qui cum Rom. Episcopo legem de ieiunio ferre vellent. Id enim Irenaeus ne insinuat quidem. Quod verò narrat de ieiunio paschali, eò pertinet, ut Victorem adiuuaret, tolerandam esse dissimilitudinem in celebratione Pascha, sicut tolerabatur dissimilitudo in obseruatione ieiunij.

Deinde, non erat quaestio tempore Irenaei, an deberet lex aliqua esse ieiunij, aut Pascha, ut Kemnitius fingit, sed an deberet eadem esse lex in Oriente, & Occidente. Multa enim sunt in Ecclesia, quae ex praecipuo, & lege seruantur, & tamen non est eadem lex in omnibus prouinciis.

D Denique, non erat quaestio de substantia ieiunij, sed de quadam accidentaria qualitate, quam sub legem non erat necesse cadere. Nemo enim dubitabat, an ex lege ieiunium Pascha obseruandum esset, sicut etiam nemo ambigebat, vtrum ex lege pascha celebrandum esset: sed controuersia erat, quo die lex praescriberet Pascha esse celebrandum, diè ne Dominico tantum, an quocunque alio die, in quem Luna quatuordecima incideret; & similiter quaestio erat, quale ieiunium quadragesima lex praescriberet, vtrum videlicet semel in die cibis sumi deberet, an post biduum, vel triduum. Et quoniam reuera quaestio ista de forma ieiunij non necessariò definienda erat, ita sentiebat Irenaeus, quaestione de die Paschatis, non necessariò defini debuisse. Sed contra sentit Victor Pontifex, & eius sententiam postea Synodus Nicæna probauit. De qua re differimus in lib. de Pontifice, & in lib. de cultu sanctorum.

Rursum profert Caluinus duo loca in praefatione Institutionis, quae fusiùs tractat Kemnitius in 4. parte examinis Concilij Tridentini. Prior locus est in hist. Eusebij, lib. 5. cap. 17. vbi refertur ex Apollonio primum fuisse Montanum, qui leges ieiunij imposuerit.

Respondeo, Vox illa (primus) additio est Haereticorum. Nam nec habetur in textu Graeco Eusebij, nec in editionibus Latinis, excepta Basileensi. Praterea Tertullianus in libro de ieiunio, vbi Montanum acriter defendit, non dicit, accusatum fuisse Montanum, quòd primus leges ieiuniorum imposuerit, sed quòd nouas leges addiderit. Et in eodem loco fatetur Tertullianus, ieiunium paschale fuisse ex lege seruatum in Ecclesia ante tempora Montani. Quod est argumentum euidentissimum fuisse

fuisse

fuisse à Montano primum excogitatas leges ieiuniorum. Accedit etiam quod S. Hieronymus in epist. ad Marcellam de erroribus Montani non reprehendit Montanum, quod primas leges ieiuniorum excogitavit, sed quod res quadragesimas observari voluerit. Et Theodoretus in lib. 3. de Hæret. fabulis, dicit, Montanum novas leges ieiunij tulisse præter Ecclesie consuetudinem.

Sed obiicit Kemnitius, Catholicos apud Tertullianum defendisse libertatem Christianam adversus Montanum, ac pro hæresi habuisse novas leges de ieiuniis ferre; & interdiceret aliquos cibos in diebus ieiunij. Hinc enim sequitur, ut Ecclesia, quæ nunc leges ieiuniorum constituit, & certos cibos in diebus ieiuniorum prohibet, non sequatur vestigia veteris Ecclesie Catholicae, sed potiùs hæresim, ac dogma Montani.

Respondeo, Tertullianus in eo libro eo modo Catholicorum doctrinam exponit, quo solent hoc tempore Lutherani, id est, calumnia, & mendacia passim admiscendo. Itaque mirum est, cur Kemnitius malit doctrinam Ecclesie Catholicae colligere ex Tertulliano hoste Catholicorum, quàm ex Epiphano, aliisque Patribus verè Catholicis. Nisi forte, quia ut ipse hæreticus est, ita motes hæreticorum diligit. Exempli causa, dicunt hoc tempore Catholici, Lutheranos non rectè facere, quod vxores Monachis, Sacerdotibusque concedant; Illi clamant, Catholicos nuptias prohibere.

Sic etiam dicebant Catholici olim, Montanistas non rectè facere, quod adigerent præcepto omnes Christianos ad plures quadragesimas; item quod tempore ieiunij cogere omnes ad cibos tantum aridos sumendos; Item quod feria 4. & 6. iuberent omnes ieiunare vsque ad vesperam. Denique quod ista præcepta tamquam diuina (id est) ab ipso Spiritu sancto edita iactarent. Tertullianus autem vt odiosè ista proponat, dicit à Catholicis prohiberi leges ieiuniorum, prohiberi aridos cibos tempore ieiunij, prohiberi ieiunium vsque ad vesperam, reprehendi ipsam Paracletum, &c. Constat autem hæc omnia esse calumnias, atque mendacia. Sicut etiam quod Tertullianus disputat de utilitate ieiunij, satisfactione, ac merito; quasi Catholici ista negarent, calumniatur more suo. Nam alioqui pleni sunt libri sanctorum Patrum eiusmodi laudibus ieiuniorum.

Sed illud addendum est, Kemnitium ipso Tertulliano impudentiorem videri. Quod enim Kemnitius pag. 607. colligit ex Tertulliano, Apostolos docuisse esse ieiunandum, sed non imposuisse iugum, quod ad tempus attinet, certorum, & in commune ex imperio obeundorum ieiuniorum. Et, interdictionem certorum eduliorum tempore ieiunij, Ecclesiam tunc tanquam hæresim damnaſſe; nusquam in Tertulliano inveniuntur. Dicunt enim Catholici apud Tertullianum, Apostolos non imposuisse iugum ieiunandi, nisi eo tempore, quo ablatas est sponsus, sed eo tempore planè imposuisse iugum. Vocat autem tempus quo ablatas est sponsus, ipsam quadragesimam, quæ ad passionem Domini commemorandam celebratur. Kemnitius autem omisit illam exceptionem, & simpliciter affirmat Apostolos docuisse ieiunium, sed non imposuisse iugum.

Sic etiam Tertullianus vocat ieiunium ferie quartæ, & ferie sextæ quo utebantur Catholici portionale ieiunium, aut semiieiunium; exponit Kemnitius, ita nuncupari illud ieiunium, qui sine ciborum delectu, & tantum vsque ad nonam ieiunabant, & inde colligit, in diebus ieiuniorum Catholicos non habuisse ciborum delectum. At ipse Tertullianus portionale ieiunium explicat exceptionem ciborum: *Exceptio, inquit, quorundam eduliorum portionale ieiunium est.* Et ibidem affirmat Catholicos in semiieiuniis ferie quartæ & sextæ, sapere panem tanrùm & aqua vîſitare.

Summa igitur hæc sit. Catholici in montano non leges

ieiuniorum, vel ciborum delectum, vel opinionem meriti, & satisfactionis damnant: sed quod ipse priuatus homo, Ecclesiam ad suas leges obligare vellet, & leges plane indifferetas, & eas tamen per summam impudentiam Spiritui sancto auctori tribueret.

Locus posterior est in historia Sozomeni, lib. 1. c. 11. vbi Spiridion in quadragesima carnes edendas hospiti suo apposuit. Hinc enim Caluinus, & Kemnitius colligunt, delectum ciborum in quadragesima non ita esse lege præceptum, vt in conscientia, & coram Deo obliget, cum vir tam sanctus in ipsa quadragesima carnes edere, & aliis edendas apponere non dubitauerit.

Respondeo, S. Episcopus Spiridion, carnes quidem hospiti suo apposuit in quadragesima, & eandem ipse gustauit, sed cogente necessitate, & caritate. Quod fieri posse nullus Catholicorum negat. Imò extat de hac re decretum Innocentij summi Pontificis ca. Concilium de obseruatione ieiunij.

Sed vt impudentia hæreticorum manifestius innotescat, pauca quadam ex illa historia referenda sunt. Primum scribit Sozomenus, consueuisse Spiridionem plures dies sine cibo transmittere; & ideo cum aduenisset hospes quidam valde festus ex itinere, nihil omnino habuisse, quod ei posset apponere, præter carnes salatas, quæ in longum tempus conseruari solent. Nam nec panem, nec aliquid aliud parauerat, cum sine omni cibo illo die ieiunaturus esset. Ex quo intelligimus, Spiridionem nunquam fuisse in quadragesima hospiti carnes appositurum, si panem, vel aliquid aliud habuisset.

Secundò scribit, eundem Spiridionem non priùs carnes apposuisse, quàm à Deo veniam petiisset. Quorsum autem petitio ista veniat, si lex de ciborum delectu in quadragesima non obligat coram Deo?

Tertiò addit, hospitem recusasse alimoniam illam carnis, eo nomine quòd Christianus esset. Igitur mirari non debent Lutherani, si dicimus, eos Christianos non esse, qui carnibus vescuntur in quadragesima.

Quartò denique adiungit, Spiridionem, vt hospiti scrupulum eximeret, atque ostenderet, in eiusmodi summa necessitate non esse illicitum carnibus vesci, dixisse, propterea illam carnibus vesci posse, quia Christianus esset, cum Christianis dictum sit: *Omnia munda mundis.*

Sed arripit Kemnitius hoc vltimum verbum, ac dicit, magnos viros qualis Spiridion erat, quamuis ipsi quoque opinione necessitatis interdum fascinantur, tamen ad fundamenta Scripturæ tandem respicere solitos fuisse, quibus superstitiosa illa opinio reprimuntur. At non huc pertinet locus Scripturæ à Spiridione citatus, vt superstitiosa iudicanda sit quadragesimæ obseruatio. Causa enim scripturæ citanda illa fuit, vt hospes intelligeret, se reprehendi posse tanquam existimantem, carnes esse immundas, si vigente necessitate illis vesci recusatet.

Nam cum necessitas excuset à lege, qui non vult in extrema necessitate carnibus vesci, indicat, se non ideo abstinere, quia lex prohibet, sed quia caro sit res per se immunda; quod est contra verbum Apostoli: *Omnia munda mundis.*

Quod autem Kemnitius dicit, iam tunc (Spiridionis videlicet tempore) cœpisse superstitiosam Opinionem necessitatis, eaque magnos etiam viros fascinari solitos, pertinet ad solitam eius impudentiam. Cur enim non potiùs credidit se fascinari potuisse, quàm sanctissimum illum senem? & cur obseruatio antiquissima Ecclesie superstitiosa potiùs dici debuit, quàm contraria Lutheranos nouitas temeraria, atque hæretica?

Præter hæc duo loca profert Kemnitius alia quadam Augustini, Chryostomi, Theodoret. Ex Augustino profert primo, epistol. 86. ad Casulanum; vbi S. Augustinus dicit, Apostolos non constituisse quibus diebus ieiunandum esset, aut non ieiunandum. Respondeo,

loquitur

loquitur S. Augustinus de præceptis Apostolorum scriptis, non autem de traditis sine scripto. Deinde etiam si Apostoli nihil statuisſent, num eorum successores, nihil statuere potuerunt?

Secundò, profert lib. 3. contra Faustum, cap. 5. vbi sic loquitur Augustinus: *Christiani non solum à carnibus, verum à quibusdam etiam terræ fructibus abstinent, vel semper sicut pauci, vel certis diebus, atque temporibus, sicut per Quadragesimam ferè omnes, quanto magis quisque vel minus seu voluerit, seu potuerit.* Respondeo, Illud (ferè) significat, nò omnes in Quadragesima abstinere à carnibus, quia multi excusantur, vel ob ætatem, vel ob infirmitatem, vt paulò post dicemus. Quod autem sequitur, *quanto magis quisque seu voluerit, seu potuerit,* non refertur ad abſtinentiam à carnibus, sed ad abſtinentiam à fructibus. Sententia enim eius est, Christianos non solum à carnibus, sed etiam à fructibus abstinere: sed à pluribus, vel paucioribus fructibus prout voluerint, vel potuerint.

Ex Chryostomo adducit potissimum locum vnum, ex homil. 10. in Genesim, vbi Chryostomus hortatur eos, qui ob infirmitatem ieiunare non possunt, vt ad concionem vel præſbiter accedant. Respondeo, hic locus, vt multa similia, præteram adducitur à Kemnitio. Non enim negamus, eos ieiunij lege non comprehendi, qui ieiunare non possunt.

Ex Theodoro producit Epitomen diuinorum decretorum, cap. de abſtinentia, vbi Theodoretus dicit, hæreticos leges sancire de cibis tanquam immundis reiciendis: Ecclesiam autem nihil tale præcipere, sed omnes cibos permittere. Respondeo, hic locus nihil ad rem facit. Fatemur enim, Ecclesiam nullum cibum prohibere tanquam immundum, sed omnes permittere, vt cum gratiarum actione pro loco & tempore percipiantur.

CAPVT X.

Quam excipiantur à lege ieiunij.

DEMONSTRAVIMVS ieiunia sub legem tum diuinam, tum etiam Ecclesiasticam cadere: sequitur vt videamus, num aliqui ab his legibus excipi debeant. Non desuerunt Hæretici, qui dicerent, viros perfectos non teneri legibus ieiuniorum; cum ipsi peccare non possint, ac per hoc non egeant ieiunio, quod ad peccatum cauendum aut delendum institutum esse, non dubium est. Id enim sensisse quosdam, qui Begardi dicti sunt, testis est Ioannes de Turrecemata, lib. 4. summa, de Ecclesia, par. 2. cap. 36. à qua sententia non abhoruisse Ioannes Cassianum, collat. 21. cap. 29. nonnulli existimant.

Cæterum, hæc sententia damnata est in Concilio Viennensi, vnde extat Clementina ad nostram, titul. de Hæreticis. Eandem priùs etiam, quàm oriretur, damnauit S. Leo, serm. 11. de quadragesima, his verbis: *Adest maximum, sacratissimumque ieiunium, quod obseruantiam sui vniuersis fidelibus sine exceptione denunciat. Quia nemo tam sanctus est, vt non sanctior, nemo tam deuotus, vt non debeat esse deuotior.*

Eandem refellunt exempla sanctissimorum hominum, qui ieiuniis assidue operam dabant. Siquidem S. Ioannes Baptista, quo maior inter natos mulierum non surrexit, adeo ieiunium coluit, vt diceretur non comedere, neque bibere, Matth. 11. Apost. Paulus qui raptus fuit in Paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui; tamen inter alios suos labores numerat ieiunia multa, 2. Cor. 11. & ieiunio se eguisse aduersus carnis rebellionem, testatur cum ait, 1. Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Omitto Mardocheum, Danielem, Dauidem, Iudith, Hester, Annam, alios innumerabiles tum viros, tum feminas, qui & perfecti dici poterant, &

vnum

tamen ieiunia studiosè colebant.

Porrò argumentum illud Hæreticorum, quo se à lege ieiunij expediendos esse probabant, quia ieiunio non egerent, nec verum assumunt, nec rectè concludit. Verum non assumunt, quoniam etiam viri perfecti in hac vita ieiunio egent, cum rebellionem carnis, velint nolint, experiri cogantur, & peccare possint, ac peccent. Perfectorum enim sunt ille voces: *Sentio aliam legem in membris meis, &c.* Rom. 7. Et: *In multis offendimus omnes,* Iacob. 2. Et: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus.* 1. Ioan. 2. Rectè autem idem argumentum non concludit, quoniam lex non desinit obligare ex eo, quod in vno vel altero non inueniatur finis legis, modò quod præcipitur, non sit contra finem legis. Exempli causa, finis proximus legis ieiuniorum est edomatio carnis remorsus, est caritas, quæ finis est omnium præceptorum, 1. Tim. 1. Si quis igitur ieiunando salutem suam, ac per hoc caritatem læderet, is ieiunare non deberet, neque legis præuaricator esset, quoniam lex obligare non potest contra caritatem, cum ad caritatem fouendam, & conseruandam instituta sit. Si quis autem aliunde carnis rebellionem resistat, neque ieiunio ad hunc finem obtinendum indigeat, & tamen ieiunando salutem suam vel aliorum, id est, caritatem nullo modo lædat, is omnino tenetur communibus ieiuniorum legibus. Lex enim non respicit, quid vni, aut alteri, sed quid communitati, ac multitudini expediat.

Iam verò quod attinet ad Cassianum; longissimè abſuit ipse à Begardorum errore. Tria sunt autem præcipua, quæ docet in eo capite. Primum affirmat homines iustos, ac perfectos, non subiicere legi cogenti, cum ipsi non per quadragesimam solum, sed etiam per totum annum sponte, alacriterque ieiunent. Deinde addit, eiusmodi perfectos viros, si causa adſit relaxandi ieiunium indictum, tutius id posse facere, quàm ceteros, qui non seruant, nisi præscripta ieiunia. Quoniam ipsi certi sunt & apud se, & apud alios, se non causa intemperantia, sed solius caritatis relaxasse ieiunia. Addit tamen tertio, viros illos perfectos, qui per totum annum ieiunant, non teneri legibus ieiuniorum, quibus ceteri tenentur, cum ipsi plus offerant Deo, quàm his legibus præcipiatur.

Atque in hoc tertio non existimamus, sententiam eius esse sequendam. Tum, quia non oportet propter oblationem voluntariam, prætermittete necessariam; Tum, propter rationem, quàm paulò antè tradidimus; quamuis enim non egeant illi ad carnem edomandam ieiunio paucorum dierum, qui per totos menses ieiunare solent; tamen lex communis est, & omnibus indicta: proinde eos quoque obligare non desinit.

His igitur omisſis, qui à lege ieiunij non excipiuntur; Ecclesia ipsa Catholica non paucos liberat à lege communium ieiuniorum, Concilium Toletanum VIII. capite nono, dicit, iis permittendum esse, vt in quadragesima carnibus vescantur, quos aut aras incuruat, aut languor extenuat, aut necessitas arctat. Sed Scholastici Theologi paulò aliter hæc tradunt. Docent enim tria esse, quæ à legibus ieiuniorum excusant, impotentiam, necessitatem, pietatem. Vel enim ex ieiunio lædatur corpus, vel spiritus, vel substantia externa. Si corpus læditur, impedimentum excusans à ieiunio, dicitur impotentia; si læditur spiritus, dicitur pietas; si læditur substantia externa, dicitur necessitas.

Ac propter impotentiam quidem excusantur à lege ieiunij senes, & pueri, vt aliorum festi sustentetur aras, aliorum non frangatur incipiens, vt loquitur sanctus Hieronymus, in epistola ad Eustochium, de custodia virginitatis; Item agroti, debiles, prægnantes, & alij, qui Medicorum iudicio, non sine periculo salutis corporalis ieiunare queunt; denique pauperes, qui non habent vnde sumant vnam integram refectionem, sed nunc emendant

vnum panis fragmentum, paulò pòst aliud. Propter pietatem excusantur concionatores, Lectores, Confessarij, qui ministrant ægrotis, & alij si forrè non possint simul ieiunare, & pietatis officio satisfacere. Denique propter necessitatem excusantur ij, qui ex officio laboriosis operibus dant operam, quæ vires corporis exhauriunt, vi Fabri murarij, Ferrarij, Lignarij, & similes.

Ceterùm de his ipsis, qui à ieiunij legibus excusantur, multæ regulæ traduntur, quas non existimamus huic nostro operi inferendas, præsertim cum de his rebus copiosissimè scribant, tum scholastici Theologi, in quartum sentent. tum etiam ij, qui summas casuum conscientie confecerunt.

Illud non est prætereundum, semper in Ecclesia Orientali fuisse leges ieiunij seueriores, quàm in Occidentali. Scribit enim S. Basilius, in oratione secunda, de Ieiunio, pueros quoque & viatores, & omnes omnino homines edictum ieiunij suscipere. Nec solum à carnibus, & iis, quæ ex lacte conficiuntur, sed etiam à vino, & piscibus in quadragesima Orientalis Ecclesie ieiunare solebant, vt ex eodem Basilio, in orationibus de ieiunio, ex Chrysostomo in primis homiliis in Genesim, ex Catechesibus Cyrilli, & epist. Paschalibus Theophili potest intelligi.

CAPVT XI.

De Fructibus, & vtilitate Ieiunij.

QVINTVM quartum caput disputationis, in quo de fructibus, & vtilitate ieiunij differendum esse diximus. Atque aduersarij quidem nostri Lutherani, & Calvinista in magno errore versantur, sequuti Patriarcham suum Iouinianum. Nam quemadmodum Iouinianus docebat, nihil prodesse ad salutem ieiunia, delectumque ciborum, vt referunt S. Hieronymus, lib. 2. in Iouinianum, & S. Augustinus in lib. de hæresi. c. 82. Sic etiam Philippus, in confess. Augustana, art. 26. Brentius in confess. Vvirtembergensi, in duobus capitibus de ieiunio. Calvinus lib. 4. Instit. cap. 12. Et Kemnitius in 4. parte examinis, pag. 420. & sequentibus, docent quidem, ieiunium vtile esse ad carnis petulantiam coercendam, ad orationis auxilium, ad signum humilitatis, & pœnitentia; tamen obstinatè contendunt, ieiunium nihil valere ad placandum Deum, nihil ad satisfaciendum pro peccatis, nihil ad impetrandum auxilium, nihil ad cœleste præmium promerendum.

Nos autem ieiunij fructus esse contendimus, tum eos, quos aduersarij fatentur, tum etiam eos, quos negant; ac rectissimè in Ecclesia cani existimamus: *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentes eleuas, virtutem largiris, & premia.*

Primum igitur, ieiunium vtilissimum est ad carnem edomandam, & hoc nomine placet Deo, cui placet, vt carnem crucifigamus cum vitiis, & concupiscentiis eius. Quare de ieiunio potissimum loquitur Apostolus, cum ait 1. Cor. 9. *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Sic enim huic locum interpretantur Chrysostomus, & Theophylactus in Commentario; & S. Ambrosius, in epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem. Hanc vtilitatem ieiunij prædicant Patres, Cyprianus in serm. de Ieiunio, & tentatione Christi. Basilius, in oratione prima de Ieiunio, Chrysostomus homil. 2. in Genesim, Hieronymus in epist. ad Eustochium, de custodia virginitatis, Augustinus in lib. 10. confess. cap. 31. & Ecclesia vniuersa ad officium Hora primæ canit ex hymno S. Ambrosij: *Carnis terat superbiam Potus, cibique parcitas.* Sed hanc vtilitatem (vt dixi) aduersarij non negant.

Secundò, vtile ieiunium est ad animam disponendam ad rationem, & rerum cœlestium contemplationem. Sic Moses quadragesima dierum ieiunio animam

præparauit, antequam ad Dei colloquium auderet accedere, Exod. 34. Sic Helias quadragesima dies ieiunat, vt Deum in monte Horeb, sub specie auræ tenuis videre posset, 3. Regum. 19. Sic Daniel ieiunio hebdomadarum tritium præparatur ad reuelationes Domini recipiendas, Daniel. 10. Sic Ecclesia Catholica in profestis magnarum celebratum ieiunia instituit, vt animi paratioris sint ad vacandum rebus diuinis, vt S. Bernardus docet, serm. in vigilia S. Andrea: *Ieiunium* (inquit Chrysostomus hom. 1. in Genesim.) *anima nostra alimentum est, leues ei pennas producit, vt in sublimè feratur, & summa cœmplari queat.* Vide in eandem sententiam Athanasium, in libro de Virginitate, Ambrosium in libro de Helia, & ieiunio, cap. 3. & Basilius, oratione prima & secunda, de ieiunio, qui similitudinibus aptissimis hanc ieiunij vtilitatem explicat. Sed non est opus de hac re fusius disserere, cum hanc vtilitatem nullus sit, qui neget.

Tertiò, ieiunium vtile est ad Deum colendum. Est autem hoc loco obseruandum, nos non dicere id, quod Kemnitius fingit nos dicere, in quarta parte exam. pag. 421. 420. & alibi, ieiunium per se sumptum sine relatione ad vllum bonum finem, ex opere operato esse cultum Dei, meritum, satisfactionem, &c. Nam ieiunium per se sumptum, vt solam significat abstinentiam cibi, & potus, scimus rem esse mediã, non virtutem aut vitium. Potest enim fieri, vt quis abstineat à cibo, & potu, quia cupit de vita decedere, vel quia non habet quod comedat, aut bibat; vel quia vitio stomachi, aut palati abhorret à cibo & potu. Loquimur igitur solum de abstinentia, quæ ex electione assumitur ad bonum aliquem finem, sic enim ieiunium non est res mediã, sed actus virtutis.

Et quidem propriè ieiunium ad virtutem temperantia pertinet, atque actus eius elicitus est, vt scholæ loquuntur, cum verferet circa delectationes cibi, & potus moderandas: tamen ad alias etiam multas virtutes pertinere poterit, si ad fines earum ab ipso ieiunante referatur. Qui enim ieiunat, vt melius oret, quia vult Deo ieiunium, facit actum religionis. Qui ieiunat, vt hoc signo protestetur fidem Catholicam aduersus Lutheranos, facit actum fidei. Qui ieiunat, vt Ecclesie obediat, facit actum obedientia. Qui ieiunat, vt peccatum admittit puniat, facit actum iustitiæ punitiua, siue pœnitentiæ. Qui ieiunat, vt Christum ieiunantem imitetur, facit actum dilectionis.

Nemo autem nostrum somnauit vnquam, ieiunium esse cultum Dei, vel meritum, aut satisfactionem ex opere operato, vt Kemnitius, nesciens quid loquatur, nobis affingit. Opus enim operatum vocamus id, quod non pendet ex merito, virtute, vel deuotione operantis, sed ex sola Dei institutione; quo modo Baptismus vim habet ex opere operato, quoniam ex institutione Christi suscipientem iustificat, etiam si fortè Minister, qui baptismum præbet, sit peccator, & inimicus Dei, & sine deuotione baptizet. Ieiunium autem vt sit meritum, vel satisfactorium, atque adeo cultus Dei, omnino pendet ex deuotione, & virtute ieiunantis; proinde non ex opere operato, sed ex opere operantis vim habet.

Porrò, cum dicimus, ieiunium esse cultum Dei, non accipimus nomine cultus solum actum religionis propriè dictum, sed omnem actum, qui Deo placet. Sic enim de cultu loquuntur aduersarij, cum ieiunium, præcipuè voluntarium, cultum esse negant. His igitur probamus, ieiunium cultum esse Dei, primo ex scripturis. Nam Luc. 2. dicitur, Anna vidua coluisse Deum ieiuniis, & orationibus *visitans, & deherans latere ieiunia;* vbi & ponitur nomen cultus, & distinguitur ieiunium ab oratione, vt intelligimus non solum orationem, sed etiam abstinentiam, propter Deum assumptã, esse cultum Dei. Nec ieiunabat sancta ista mulier quotidie ex mandato Dei, sed planè voluntariè; & tamen hoc ieiunio spontaneo verè Deum colebat,

Item

Item Apostolus ad Rom. 12. cum dicit: *Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.* Loquitur de compressione carnalium concupiscentiarum quæ fit potissimum per ieiunium, atque hanc compressionem, & mortificationem hostiam vocat, & λογικὴν λατρείαν, id est, rationabilem cultum. Est igitur ieiunium, vt per ipsum concupiscentia reprimantur, cultus Deo gratus, & acceptus. Concilium Nicanum I. can. 5. Ieiunium Quadragesimæ, cultum appellat, cum ait: *Vt mundum, & solenne Deo ieiunium possit offerri.* Tertullianus in libro de resurrectione carnis: *Sacrificia* (inquit) *Deo grata dico ieiunia, feras, & aridas escas.* Certè autem quod sacrificium est, etiam cultus est. Sanctus Leo ser. 2. de ieiunio decimi mensis: *Pro consummata* (inquit) *perceptione omnium fructuum dignissimè largitori eorum Deo continentia libamen offertur.* Sanctus Gregorius hom. 16. scribit, nos per ieiunium Quadragesimæ offerre Deo quasi decimas, & primitias vitæ nostræ. Quod etiam scribunt Ioannes Casianus, collat. 21. c. 29. & alij. Denique ieiunium est satisfactorium, & meritum, vt mox probabimus, igitur est cultus Dei, vt nunc de cultu verba facimus.

Quarto, Ieiunium est vtile ad satisfaciendum Deo, vel ad eum placandum. Id primum ostendunt exempla scripturarum. Nam 1. Reg. 7. ieiunantes filij Israël cum Samuele, Deum placauerunt, & victoriam de hostibus rulerunt. 3. Reg. 21. Achab. Rex impius cum Deum ad iracundiam prouocasset propter vineam Naboth, indutus cilicio ieiunauit, & ambulauit demisso capite. Et eo facto, iram Domini, saltem ex parte, mitigauit. Sic etiam Ninuitta Iona 3. iudicte communi ieiunio Deum placare studuerunt, & re ipsa placarunt. Idem fecerunt Iudæi tempore Hester, & tempore Iudith, & placato Deo liberati sunt ab excidio imminente, Esther 4. & Iudith. 4. denique Ioel c. 2. hortatur peccatores, vt conuertantur ad Deum in ieiunio, & fletu, & planctu.

Idem probatur ex Patribus, Tertullianus in lib. de ieiunio: *Omnium* (inquit) *erga vitium macerationum hac est ratio, quæ rursum interdicit cibo, & obseruato præcepto primordiale iam delictum expiaretur, vt homo per eandem materiam cause Deo satisfaciat, per quam offenderat.* Et infra: *Sicut primum vsus cibi perdidit, ita ieiunium Deo satisfaciat.* S. Cyprianus in serm. de lapsis prope extremo. *Iram* (inquit) *offensam eius, ieiuniis fletibus, planctibus sicut monet ipse, placemus.* Et infra: *Daniel* (inquit) *ieiuniis promereri Deum nititur, in sacco, & cinere voluntatur, ex omni logesin faciens dolenter, & dicens, &c. Quo loco (promereri Deum) pro eo accipit, quod est Deum placare, eique satisfacere, vt ex toto sermone perspicuum est.*

S. Basilius oratione 1. de ieiunio: *In morbum* (inquit) *incidimus per peccatum, sanemur per pœnitentiam. Sed pœnitentia sine ieiunio ociosa, & infrugifera est, per ieiunium satisfactio Deo.*

Kemnitius in 4. par. examinis, pag. 493. notat hoc loco, vocem ἀπολογία, quam interpres reddidit *satisfactio*, non significare satisfacere, vel defendere, aut excusare, sed reatum agnoscere, & culpam deprecari. At quis vnquam audiuit, ἀπολογία esse reatum agnoscere? nisi fortè idem sit excusare, & accusare; confiteri, & negare. An hoc non est pro arbitrio vocabulorum significatio nes inuerrere? Itaque ἀπολογία propriè significat defendere, & excusare; & quia satisfactio pœnalis compensat delictum, & eo modo purgat, & auferit, ideo ad eam significandam vtuntur sæpe auctores vocabulo excusandi, & contra vocabulo satisfaciendi ad excusationem significandam. Hoc autem loco certum est sententiam sancti Baslij esse, vt opponamus iram Dei, tanquam clypeum pro peccato ieiunium, quod illud excusabit non negando, sed satisfaciendo, & compensando.

A S. Ambrosius in lib. de Elia, & Ieiunio, cap. 3. *Ieiunium* (inquit) *culpe mors, excidium delictorum, remedium salutis.* Et ca. 4. dicit, ieiunio regi, & abluui peccata. Et ca. 9. ipsum ieiunium sacrificium reconciliationis appellat.

S. Epiphanius in compendiarie doctrina, quæ est ad finem liroorum aduersus hæreses: *Ieiunamus* (inquit) *non vt beneficium aliquando ei, qui pro nobis passus est, exhibeamus, sed vt Domini passionem, quam pro nobis ipse suscepit, ad salutem nostram consiteamur; & vt pro peccatis nostris ieiunia nobis apud Deum suppentur.*

Hoc etiam loco Kemnitius admonet, deprauari hanc sententiam à Iesuitis; in Græco enim sic legi, *ὅπως ὕπερ τῶν ἡμῶν ἀμαρτιῶν αἰ νῦν αἰμα ἡμῶν ὑπολάβῃσι θεῶν γυνοῖσας,* hoc est, vt ipse vertit, *vt pro peccatis ieiunia nobis fiant grata, & accepta Deo.* At nonne est omnino idem ieiunia pro peccatis suppurari; & ieiunia pro peccatis fieri grata, & accepta Deo? Itaque ipse Kemnitius paulò post ab Epiphaniij sententia recedere se liberè profitetur.

S. Hieronymus, in commentario ad e. 3. Ionæ: *Saccus* (inquit) *& ieiunium arma sunt pœnitentiæ, auxilia peccatorum.* Et lib. 2. aduersus Iouinianum scribit, ipsam etiam Sodomam, & Gomorri ieiunio Deum potuisse placare. Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 1. in Genesim. *Communis* (inquit) *nostrum omnium Dominus, veluti pater filios indulgenter amans, cupiens ea, quæ vnquam peccauimus, nos abluere; hanc nobis, quæ per ieiunium fit, curationem adiuuenit.*

Sanctus Augustinus, serm. 60. de tempore: *Nemo*, inquit, *pro laude humana, sed pro peccatorum indulgentia ieiunet.* At ne dicat Kemnitius, hunc sermonem fortasse non esse Augustini, idem auctor in ser. de vtilitate ieiunij, quem ipse etiam Pelsidius nominatim sanct. August. tribuit: *Responde*, inquit, *tentari, excrucio me planè, vt ille parcat; do de me penas, vt ille subueniat, vt placeam oculis eius.*

S. Leo serm. 4. de Quadragesima: *Magna*, inquit, *diuinae institutionis salubritate prouisum est, vt ad reparandam mentium puritatem, quadragesima nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas, & pia opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent.* Idem ser. 4. de ieiunio septimi mensis dicit, ieiunij sacrificio id eum placari. Ac similes sententia in sancto Leone passim leguntur.

Sanctus Bernardus ser. 64. in Can. Ego, inquit, *interdum abstineo, sed abstinentia mea satisfactio est pro peccato, non superfluo pro impietate.* Item serm. 4. de Quadragesima: *Pro eo*, inquit, *quoque licitis abstinemus, ea nobis, quæ prius commissimus, illicita condonantur, &c.*

Quinto, Ieiunium vtile est ad merendum, & impetrandum beneficia Dei temporalia, & sempiterna. Nam vt in libro primo Reg. cap. primo legimus, Anna vxor Helcana filium Samuelem per ieiunium impetrauit. *Anna*, inquit sanctus Hieronymus lib. 2. in Iouinianum) *inanem cibo ventrem filio meruit implere.* David quoque ieiunio se afflixit, vt periclitanti filio vitam impetraret, 1. Reg. 12. Sara item per ieiunium à demonio liberatur, Tob. 3. arque fortè est genus illud demoniorum, quod non eiicitur nisi per orationem, & ieiunium, vt Dominus ait, Matth. 17.

Sed est insignis locus præter cæteros, pro merito ieiunij, Matth. 6. *Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans. Et pater tuus, qui videt in abscondito reddet tibi.* At quid quæso reddet, nisi mercedem? Opponet enim Dominus hoc ieiunium illi, de quo antea dixerat, *extermiant facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.*

Caluinus in commentario huius loci scribit, mercedem accipiendam esse impropiè; quoniam merces promittitur etiam orationi; & tamen quod oranti datur non est merces, sed donum. Addit non esse eandem rationem orationis, & ieiunij, quoniam oratio est cultus Dei, cum

fit opus à Deo præceptum; ieiunium non est cultus, cum non sit præceptum, sed res media, & indifferens. Ex quo sequitur, ut orationi per se reddatur merces, ieiunio autem non per se, sed ut orationi deferatur.

At fallit Caluinus, nam tametsi orationi, ut oratio est, respondeat potius donum, quam merces, tamen orationi, ut est opus bonum, & ex caritate profectum, omnino debetur merces. Et hoc modo tum ipsi orationi, tum ieiunio mercedem respondere Saluator affirmat. Falsum est autem, ieiunium esse rem mediam, si sumatur (ut à nobis sumitur) pro abstinentia ex electione assumpta ad bonum aliquem finem. Sic enim non est res media, sed actus virtutis, & res à Deo præcepta, & illi gratissima non solum ut orationi deferens, sed etiam per se ut actus temperantia, vel alterius cuiuscunque virtutis.

His testimoniis, & exemplis Scripturæ subiici possunt testimonia, atque exempla Patrum. Sanctus Ioannes Apostolus, teste Clemente Alexandrino, apud Eusebium lib. 3. hist. c. 17. crebra duxit ieiunia, ut gratiam Dei cuiusdam iuueni impetraret. Idem etiam Ioannes scripturus Euangelium indixit solenne ieiunium, ut gratiam recte scribendi accipere mereretur, ut sanctus Hieronymus tradit præfatione commentariorum in Matthæum, & eum sequutus Venerabilis Beda in primum caput Ioannis.

Tertullianus in lib. de ieiunio: *Etiā, inquit, sacramentorum agnitionem ieiunia de Deo merentur.*

S. Ambrosius in epist. 82. ad Ecclesiam Vercellensem: *Qui sunt, inquit, hi præceptores noti, qui meritum excludunt ieiunij?*

Sanctus Gregorius Nazianzenus, oratione de laudibus Cypriani, explicans quibus armis sancta quædam Virgo diabolum à se repulerit. *Ieiunij, inquit, & humilitationis pharmacum obiecit.*

S. Athanasius in lib. de virginitate, non procul ab initio: *Vides, inquit, quid faciat ieiunium? morbos sanat, distillationes exccat, demones fugat, prauas cogitationes expellit, cor mundum efficit, &c.* Et infra: *Quisquis, inquit, ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmacum, ieiunio, inquam, statim spiritus malus afflictos abscedere, vim ieiunij metuentes.*

S. Basilus oratione 1. de ieiunio: *Ieiunium, inquit, ad venturi seculi mala fugienda, & assequenda bona utile est, &c.*

S. Ioannes Chryostomus, serm. 1. de ieiunio: *Ieiunia, inquit, quia peccasti; ieiunia ut non pecces; ieiunia ut accipias; ieiunia ut permaneant que accepisti.*

S. Hieronymus in 2. lib. aduersus Iovinianum, ex proposito disputat, meritum esse ieiunium.

S. Augustinus serm. 62. *Ieiunium, inquit, remedium est, aut premium. Hoc est, aut indulgentiam peccatorum, aut premium regni caelestis acquirit.*

Auctor libri de Ecclesiasticis dogmatibus, qui habetur in 4. tomo sancti Augustini, sic loquitur cap. 68. *Pro amore castigandi corporis abstinentibus à vino, vel carnibus, nihil credere meriti accrescere; non hoc Christiani, sed Ioviniani est.*

S. Leo serm. 1. de Ieiunio septimi mensis: *Ut per humilitatem, inquit, ieiunij contra omnes hostes nostros diuinum mereamur auxilium.*

Ad aliqua testimonia Patrum, quæ in toto capite superiore citauimus, respondere nititur Kemnitius, in 4. par. examinis, pag. 490. & sequentibus. Primo dicit Patres sæpe rhetorici solitos; nam existimantur, ut ipse ait, se huiusmodi rhetorici exaggerationibus efficacius vel potius homines ad suscipienda, & exercenda ieiunia permouere. Sicut Chryostomus feretur in libro de compunct. cordis, quædam cohortatoriè magis, quam verè dici.

Secundo addit, posse Patrum sententias ad analogiam fidei explicari, si dicamus, eos tribuere ieiunio tanquam causæ remoræ. id, quod conuenit orationi, vel penitentia, quibus ieiunia seruire debent.

Tertio, obiecit aliqua loca Patrum, ubi legimus, ieiunium à cibis nihil prodesse; nisi ieiunetur à vitis. Ac dicit, in his locis se Patres explicasse.

Quarto, cum videret non satis commode verba Patrum ita exponi, fatetur eos errare: *Negari, inquit, non potest, Patres in rhetorici illis ieiunij encomiis sæpe longius pronectos, ab analogia fidei, & norma scripturæ non parum discessisse.* Et infra: *Quando contra hanc fidei analogiam Pontificij talia veterum dicta videntur, cogimur salua reuerentia, quæ tam magnis viris debetur, illa reuocare, ut fundamentum salutis saluum retineamus.* Et infra: *Quando Pontificij tales veterum excessus ad palliandas, & stabilendas superstitias de ieiunij opiniones producant: cogimur contradicere, & à Patrum exorbitantibus vestigijs aliquantisper discedere, ut iuxta canonem scripturæ recto pede ad veritatem Euangelij ambulare possimus.*

Sed hæc omnia facile refelluntur. Nam quod attinet ad primum, si Kemnitius vnus, aut alterum Patrem rhetorice amplificatione usum esse diceret, non videretur omnino sine ratione loqui: at quis credat, nullum fuisse ex tanto numero Patrum, qui non extulerit supra veritatē ieiunij laudes? Adde quod multa testimonia adduxerimus non excerpta ex sermonibus, sed ex libris dogmaticis, vel commentariis scripturarum, in quibus locum non habent rhetorice amplificationes. Quod autem Kemnitius Chryostomum citat ex lib. de compunct. cordis; planè contra se excitat. Chryostomus enim eo loco non laudat, sed reprehendit eos, qui ad homines terrendos aliqua cohortatoriè, non verè dicta existimant.

Quod attinet ad secundum, non possunt testimonia Patrum ita exponi, ut solum velint ieiunium seruire orationi, & penitentia, præsertim si dicatur, ieiunium signum esse penitentia, non autem partem, siue opus, & fructum penitentia. Patres enim omnia distinctè docent, nimirum ieiunio iuari orationem, & præterea placari Deum, impetrari beneficia, satisfieri pro peccatis, &c.

Porrò, non facit ad rem, quod afferitur Tertio loco. Fatemur enim parum prodesse ieiunia à cibis, si nõ abstinetur à vitis; sed ideo ieiunia vtilissima esse dicimus, quia iuant, ut purgemur à vitis, & ut in vita non labamur. Proinde non repugnant sententia Patrum inter se, neque vna sententia impedit, quo minus alia sint veræ, etiam si propriè, & sine tropo accipiantur.

Quod verò Quarto loco, Kemnitius dicit, id planè satis est ad ipsius, & eius similibus nouatorum temeritatem coarguendam. Quis enim sibi persuadere possit, tot sanctissimos, & doctissimos Patres minus rectè canonem sacrae scripturæ intellexisse, & fundamentum fidei, & salutis tenuisse, quam paucos nouatores, magis Grammaticos, quam Theologos? Quis non magis credat Kemnitium exorbitasse, & à norma, atque Analogia fidei recessisse, quam Basilium, Chryostomum, Ambrosium, Hieronymum, & alios, quos citauimus, quibus iniuriam faciamus, si cum eis nouatores istos vlla ex parte comparemus?

C A P V T X I I.

Soluntur obiectiones.

ED videamus quæ ipsi argumenta habeant, ut præsent, ieiunium non esse cultum, nec satisfactorium, vel meritum.

Primum obiecit Brentius, testimonium Isaia, c. 58. *Nunquid tale est ieiunium, quod elegi, per diem affligere hominem, animam suam, &c. Non ne hoc est magis ieiunium, quod elegi? Dissolue colligationes impietatis, &c.* Addit Kemnitius testimonium Hieremias, ca. 14. *Populus hic diligit vacillare pedibus, & non abstinet, vel cohibet se. Ideo Domino non est complacitum in illis. Et si igitur ieiunet,*

non

non exaudiam. Item testimonium Zachariae, cap. 7. *Cum ieiunaretis, & plangeretis, nunquid ieiunium ieiunastis mihi? His testimoniis, aliisque similibus probari existimant, ieiunium non esse cultum Dei.*

Respondeo, Ex allatis testimoniis non solum non colligitur, ieiunium non esse cultum Dei, sed colligitur omnino contrarium. Nam cum Dominus dicat, non placere sibi ieiunium eorum, qui non student mores emendare, satis aperte indicat, illud ieiunium sibi placere, ac per hoc esse cultum, quod est coniunctum cum iustitia & pietate. Itaque cum dicitur: *Nunquid hoc est ieiunium, quod elegi, affligere hominem per diem animam suam?* Subintelligendum est, solum, ut monet sanctus Hieronymus in commentario, ut sensus sit, non placere Deo ieiunium, in quo solum affligitur anima; sed illud, in quo cum afflictione anima coniuncta est emendatio morum. Placere Deo, ut homines ieiunando affligant animam, perspicuum est c. 16. & Leuitici, & c. 29. Numer. ubi Deus indicit ieiunium septimi mensis, & non solum dicit: *Affligetis animas vestras, sed etiam addit, si quis ea die afflictus non fuerit, peribit anima eius de populo suo.*

Secundo, obiecit Caluinus illud Ioëlis 2. *Scinditis corda vestra, & non vestimenta vestra.* Id est non carnis afflictione, sed cordis contritione conuertimini ad Deum.

Respondeo, Per scissionem vestium non significatur ieiunium, aut alia corporalis afflictio, sed signum planè externum doloris, & penitentia. Ieiunium enim coniungitur ab eodem Propheta cum ipsa conuersione, & contritione cordis ut fructus eius. *Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio, & fletu, & planctu.* Deinde non prohibetur scisso vestium, quidquid tandem illa significet, nisi quando non ei respondet cordis contritio. Itaque sensus est. Nolite scindere solum vestimenta, sed etiam corda. Scissionem enim vestium in signum detestationis, ac doloris, non displicuisse Deo, vel ex eo potest intelligi, quod etiam post Christi aduentum Apostoli hac caeremonia vsi fuisse inueniuntur, Act. 14.

Tertio, obiecit Philippus verba illa B. Pauli, 1. Tim. 4. *Exerce te ad pietatem. Corporalis enim exercitatio ad modicum valet: pietas autem ad omnia.* Vbi nomine corporalis exercitatio intelligitur ieiunium, ut Ambrosius in commentario exponit. Quare cum opponatur ieiunium pietati, quæ propriè ad cultum Dei pertinet, sequitur, ut ieiunium propriè non sit cultus.

Respondeo, Duæ sunt huius loci explanationes. Vna est commentarij, qui tribuitur Ambrosio; quæ quidem per corporalem exercitacionem ieiunium intelligit, sed per misericordiam non intelligit cultum Dei propriè dictum, sed misericordiam in pauperes. Vult autem hic commentarius, ieiunium ad modicum vtile esse, nisi cum misericordia, & eleemosynis coniungatur. Quod idem docet Chryostomus, homil. 78. in Matth. ubi dicit, ieiunium sine eleemosynis nihil valere. Quod intelligendum est, si eleemosyna faciendæ præceptum occurrat, & is qui ieiunat, tam sit auarus, ut nolit eleemosynam facere etiam de eo, quod sibi superest, & quod alias consumpsisset, nisi ieiunare instituisset. Alioqui enim ieiunium cum eleemosyna coniungere non est necessarium, quamuis sit vtilissimum. Quare sanctus Ambrosius serm. 33. sanctus Augustinus serm. 76. & sanctus Leo serm. de ieiunio decimi mensis, non iubent, sed hortantur, ut vnusquisque tempore ieiunij prandium, quod sibi ipse subtrahit, pauperibus erogat.

Alteræ expositio verior, & planè ad mentem Apostoli, est Chryostomi, Theodoret, Theophylacti, Oecumenij, & aliorum, qui per corporalem exercitacionem non intelligunt ieiunium, sed studium corporis confirmandi & corroborandi, quod faciunt athleta, gladiatores, milites, & ceteri, qui viribus corporalibus egent. Sumit enim Apostolus similitudinem ab athletic, cum ait: *Exerce te*

ipsam ad pietatem. Nam id significat vox Græca *ὑπέρτατος*. Et sensus eius loci hic est, exerce te more boni athleta ad cursum, vel certamen pietatis. Hoc enim verè vtilissimum est, tum in hac vita, tum in futura. Nam qui vires exercet ad cursum, vel corporale certamen, patum omnino inde lucratur in hac vita, & in alia profus nihil. Similis locus est. 1. Cor. 9. *Qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet: & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.*

Porrò, sanctus Ioannes Chryostomus non solum docet, Apostolum non loqui hoc loco de ieiunio, sed etiam refellit eos, qui contra sentiunt. Neque enim credibile est, Apostolum vocatum fuisse ieiunium corporalem exercitacionem, cum ieiunium ad corpus extenuandum, non ad confirmandum referatur; & cum sit verè spiritualis, & caelestis exercitatio. Deinde, quomodo diceret idem Apostolus, ieiunium ad modicum valere, cum ipse idem ad ieiunium tam frequenter, & verbo, & exemplo discipulos hortaretur? Denique, nunquam Apostolus ieiunio pietatem opponeret, quæ habet promissionem vitæ, quæ nunc est, & futura, cum id maxime conueniat ieiunio, ut in hac vita sanitatem efficiat, & conseruet, ut patet ex ca. primo Daniëlis. Et in alia mercedem accipiat à Patre caelesti, iuxta promissionem Domini, Matth. 6. Itaque rectè sanctus Leo, serm. 1. de ieiunio Pentecostes: *Sequitur, inquit, solenne ieiunium, quod animis, corporibusque curandis salubriter institutum, denota nobis est obseruantia celebrandum.*

Quarto, obiecit Kemnitius, quod Luca 18. Phariseus allegans ieiunia sua, iustificatus non fuerit, & quod Matth. 9. Christus opinione, qua Pharisei ieiunabant, comparauerit vestibus detritis, quibus Euangelij nouitas non conueniat. Ex quibus locis manifestum esse dicit, ieiunium improbari, & reici à Deo, si suscipiatur opinione Pharisæica, vel ad ostentationem, vel ad meritum, satisfactionem, seu iustificationem.

Respondeo, Quod attinet ad priorem locum, Phariseus non ideo iustificatus non est, quia ieiunabat bis in Sabbatho, aut quia ieiunium ad iustificationem aliquid valere existimabat, sed quia superbè ostentabat bona opera sua, & alios contemnebat. Dominus enim anteposuit Publicanum Phariseo, quia humilis erat, & Pharisæus superbus, non quia Phariseus ieiunabat, & Publicanus non ieiunabat. *Descendit, inquit, iustificatus ab illo, quia omnis qui se exultat, humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur.*

De Altero testimonio ex c. 9. Matth. discernimus supra, ubi ostendimus, manifestè errare Kemnitium, dum ieiunium detritis vestibus comparatum esse docet, cum potius contra nouis sit vestibus comparatum. Quod autem Kemnitius eandem rationem esse vult ieiunij ad ostentationem, & ad meritum satisfactionem, & iustificationem; facit more suo, qui solet omnia confundere. Nam ieiunium ad ostentationem malum esse, & in scripturis passim reprehensum, notum est ex ca. 6. Matth. 18. Luca, & ex alijs locis. Ieiunium autem ad meritum acquirendum, vel ad satisfaciendum pro peccatis, in scripturis non solum non reprehendi, vel etiam probari, & laudari, multis testimonijs, & exemplis superiore c. demonstrauimus.

Quinto, obiecit idem Kemnitius, c. 2. ad Colossenses ubi (ut ipse dicit) Paulus reprehendit, & damnat facitias, seu electias illas religiones, quæ in cibis, vel ipso vsu consumuntur, cultum Dei constituunt; & iuxta traditiones hominum sub specie humilitatis, & seuerioris disciplinae corpori non parcunt, sed illud ita vexant, affligunt, & macerant (hoc enim significat *ἀραιώσα*) ut debitum honorem necessaria sustentatione, & conuenienti curatione ei non tribuant. Atque in hac disciplina seueritate cultum Dei constituunt.

Respondeo Duo quaedam Paulus reprehendit. Primum, cultum Dei in cibi potusque abstinentia situm, non quemcumque, sed superstitiosum, & falsum. Nam vox εὐσεβείας, tametsi sonet cultum voluntarium, tamen non significat cultum voluntarium, ut distinguitur à cultu imperato, & necessario, sed ut distinguitur à cultu rationali. Illa enim dicitur interdum voluntaria, quæ non habent fundamentum rationis, sed ideo fiunt, quia sic liber. Reprehendit igitur Apostolus abstinentiam Iudæorum, vel Hæreticorum, qui putabant, cibos aliquos per se esse immundos, & in eo religionibus constituebant, si cibos eiusmodi nunquam gustarent. Quæ religio voluntaria, & falsa, ac superstitiosa merito nominatur, quoniam non fundatur in scripturis, aut in aliqua solida ratione, sed in deliratione, & somniis, vel potius in voluntate quorundam Hæresiarcharum. Abstinentia autem Catholicorum ἐξ ἀποστολικῆς dicitur non potest, & multò minùs cultus factitius, vel electivus, ut cum Kemnitius vocat, quoniam Catholici non fingunt ex capite suo, Deo gratum esse suam abstinentiam, sed ex testimoniis, & exemplis Scripturæ & Patrum colligunt, ut superiore capite demonstravimus.

Secundo, reprehendit Apostolus eos, qui sine moderatione ieiunant, ita ut non parcant corpori, neque ei suppedirent, quæ sunt ad vitam, vel ad sanitatem necessaria. Ita enim hunc locum interpretatur Chryostomus in Commentario, & sanctus Hieronymus, in epistola ad Algasiam, questione decima. Atque hoc ipsum Catholici omnes libentissimè consentunt. Castigari enim, & affligi volumus carnem, ut Scripturæ faciendum esse docent, non autem interiri, aut morbum contrahere.

Sed est etiam alia eiusdem loci expositio apud sanctum Augustinum, in epistola quinquagesima nona, ad Paulinum, quæ sententiam nostram planè confirmat. Scribit enim Augustinus, notari, ac reprehendi ab Apostolo illos, qui videntur non sine ratione ieiunare, cum id videantur referre ad corpus castigandum, & cor humiliandum; sed tamen revera non propter hoc potissimum, sed propter superstitionem suam ieiunant, qua videlicet sibi persuaserunt, cibos aliquos natura sua esse immundos. Itaque ex Augustini sententia non reprehenduntur hoc loco, qui carnem ieiuniis affligunt, & in ea re cultum aliquem, id est, opus Deo gratum constituunt: sed illi qui videntur ea de causa ieiuniis operam dare, re autem vera superstitionem suam per abstinentiam illam alere, & augere conantur.

Sexto, obicit idem Kemnitius, quod meritum, aut satisfactionem in ieiunio ponere, sit fundamentum redemptionis, & salutis negare. Sed argumentum est commune contra omnia bona opera, & satis copiosè à nobis refutatum, in disputatione de Merito & Satisfactione.

CAPVT XIII.

Soluntur obiectiones ex Patribus.

X Patribus, & historia antiquitatis multa colligit argumenta Kemnitius, contra meritum ieiunij; sed magna ex parte tam sunt inepta, & leuia, & mendacis vndique aspersa, ut pigeat in iis referendis, vel refellendis tempus terere. Pauca quædam attingam, quæ grauiora visa sunt.

Primum igitur ex Ignatio Duo loca producit. Primus est in epistola ad Heronem, vbi sic loquitur Ignatius: *Ieiunius, & orationibus vacato, sed non immodicè, ne te ipsum destruas: à vino, & carnibus non penitus abstineto, neque enim abominabilia sunt.* Et infra: *Quicumque dicit aliquid contra ea, quæ mandata sunt, etiamsi fide dignus sit, etiamsi ieiunet, etiamsi propheta, etiamsi signa faciat, lupus tibi habeatur sub ovis pelle, omnium exitium machinans.*

A Alter locus est in epistola ad Philipenses: *Si quis in reliquis rectè sentiat, ex cibis autem quosdam vocet abominabiles, ille in habitatore habet draconem Apostolatam.*

Ex his locis Kemnitius ita colligit: *Fuerunt igitur, inquit, Ignatij tempore circa annum CX, qui à cibis quibusdam, maxime à carne, & vino sub specie religionis abstinent, & immodicis ieiuniis corpora lesunt, &c. Quibus verbis Carthusiensis, atque Catholicos Monachos reprehendit, qui carnibus nunquam vescuntur.*

Sed facilis est Responso. Nam Ignatij doctrina sanctissima est, & ab hominibus Catholicis libenter admittitur. Non enim S. Ignatius illos reprehendit, qui propter continentia virtutem semper à vino, & carnibus abstinent, sed eos, qui id faciunt, quod vinum, & carnes res immundas esse arbitrentur, quales fuisse ipso Ignatij tempore Ebionitas, ex Epiphonio constat.

B Id autem ita esse probatur Primò, quoniam aliqui sanctum Iacobum Apostolum, Ignatius reprehendisset, qui teste Hegeippo apud Eusebium, libro secundo, hist. cap. vigesimo secundo, à carnibus & vino perpetuò abstinebat. Quod idem commune fuit omnibus illis sanctis Anachoretis, Antonio, Hilarioni, Macario, Simeoni Scilita, & aliis, quorum laudes Athanasius, Hieronymus, Palladius, Theodoretus, & alij veteres conscripserunt.

Præterea, sanctus Ignatius cum dicit, non esse à vino, & carnibus abstinentium, quia non sunt abominabilia, apertè docet, tunc esse malum à vino, & carnibus abstinere, cum aliquis propterea ab illis abstinet, quod abominabilia esse credat.

Denique, sicut reprehendit Ignatius prohibentes cibos, sic reprehendit prohibentes nuptias, sic enim loquitur in epistola ad Philadelphenses, in ipso loco, quem citat Kemnitius: *Si quis in reliquis rectè sentiat, sed legitimum commixtionem, & liberorum procreationem corruptelam, & pollutionem appellet, aut cibos quosdam abominabiles vocet, talis Apostolatam Draconem inhabitantem habet.* Nam Ignatij tempore sicut Ebron carnes immundas, sic Saturnius nuptias à Diabolo esse dicebat.

C De nuptiis autem non detestandis, ita S. Ignatius loquitur, ut perpetuam virginitatem etiam laudet, & nuptiis anteponat. Sic enim scribit in eadem epistola ad Philadelphenses: *Virgines Christi in puritate, non abominantes nuptias, sed id quod præstantius est amplectentes, &c.* Et in epistola ad Philipenses: *Si quis, inquit, castè, si quis continenter vivit, non extollatur, ne perdat mercedem.*

Sic igitur Ignatius cibos omnes mundos esse docet, & nullum vitandum, quasi immundum, non tamen prohibet, quo minùs quis continentia gratia semper ieiunet, aut semper à vino, & carnibus abstinat, nisi fortè certa de causa alicui magis expediat, aliquando saltem vinum, & carnes degustare. Sic enim Apostolus Timotheum admonet, ut propter stomachi sui debilitatem non semper aquam bibat, sed modicum vinum illi adiungat, & noster Ignatius Heroni præcipit, ut non omnino vini potum, & carniū cibum respuat. Cum enim tunc primum exorta esset hæresis, quæ prætextu religionis vinum, & carnes detestari docebat, vitæ erat multis, vt Hero, qui persona erat publica, hæresim illam exemplo suo refelleret. Nec tamen inde sequitur, ut non debuisset Hero in Quadragesima, aliisque ieiunij diebus à carnibus abstinere.

D Secundo loco profert Kemnitius historiam Alcibiadis, quam etiam attigit Philippus, in locis, tit. de Scandalo. Summa historia hæc est, vt eam refert Eusebius lib. 5. c. 3. Alcibiades quidam assueverat vitæ admodum austere, vt nihil præter panem & aquam in cibum & potum sumeret. Is propter Christi fidem in carcerem coniectus, vbi simul aderat Attalus, Maturus, Blania, & alij Confessores, in ipso etiam carcere nihil omnino præter panem & aquam gustare volebat. Interim Attalo diuinitus indicatur, non rectè agere Alcibiadem, quòd

creaturis Dei non vteretur, & inde scandalum in mentibus aliorum gignere, quare Alcibiades à fratribus admonitus, omnibus cibis promiscuè vi cepit. Hanc historiam ita Philippus, & Kemnitius interpretantur, quasi Alcibiades à cibis abstineret opinione cultus, & vitæ perfectioris. Et hoc ipsum Attalo diuinitus reuelatum fuerit, Alcibiadis abstinentiam ideo non placere Deo, & scandalum in aliis gignere, quod ipse censeret discrimen ciborum esse cultum Dei præstantiorem.

Sed nullo negotio res expediri potest. Nam in tota illa historia nulla fit mentio cultus præstantioris, sed simpliciter narratur, ut diuina reuelatione cognitum fuisse Alcibiadem non rectè facere, quòd creaturis Dei non vteretur, deque ea re ceteros fratres non leue scandalum pati. Ex qua narratione colligitur satis probabiliter, suspicatos esse fratres, qui cum Alcibiade in carcere erant illum hæresi damnantium cibos, vt immundos, infectum fuisse. Habuerunt autem occasionem huius suspicionis, ex eo, quod cum prudentia Christiana doceret, homines in carcerem coniectos, & ferè quotidie variis tormentis vexatos, ac debilitatos indigere aliqua refectioe maiori, & ea non deesset, ipse tamen in sua illa seuerissima abstinentia perseverare vellet. Scribit enim Tertullianus in lib. ad Martyres, solitos fuisse Christianos, summa diligentia, & caritate ministrare cibos, etiam delicatos, confessoribus in carcere constitutis. Hoc igitur est, quod solcios Alcibiades offendebat, quod eum viderent refectioe indigere, & eam tamè respicere. Inde enim suspicabantur, eum aliquo errore circa ciborum mundiciem laborare.

At (inquit Kemnitius) *Alcibiades post admonitionem illam non cepit alia opinione à cibis abstinere, sed absque delictu cibis omnibus vii.* Non igitur in eo solam errabat quod abstinere, quasi ab immundis. Respondeo, Posset obiectio in aduersarium retorqueri; quoniam si Alcibiades reprehensus fuisset, quod abstinere propter opinionem cultus præstantioris, potuisset mutare opinionem, & ea mutata in abstinentia sua perseverare. Ceterum vera responsio est, non potuisse Alcibiadem se ab erroris suspicionem purgare, nisi edendo promiscuè cibos, quibus alij vescabantur, cum quia fratres qui scandala passi fuerant, non poterat certiores reddi de opinione illius interna, nisi per actionem externam, cum etiam quia prudentia, atque discretio (vt diximus) e tempore postulabat, vt rigorem illum abstinentie relaxaret.

Omitto lapsum Philippi, qui scribit Attalum, & Blandinam coniuges fuisse, cuius contrarium ex ipsa historia manifestè colligitur. Blandina enim ancilla erat, & virgo; Attalus vir nobilissimus, & ciues Romanus. Omitto item multa, quæ ex c. suo Kemnitius comminiscitur, vt quod fratres ex loco Apostoli, 1. Timoth. 4. opinionem Alcibiadis refutauerint, & alia, quæ ex ipso loco Eusebij inspecto per se euanescent.

Tertio, profert Kemnitius historiam hæresis Tatiani, vt probet sententiam nostram de merito ieiunij natam esse ex errore Tatiani. Sed hoc supra refutatum est. Constat enim ex communi Patrum consensu, Tatianum prohibuisse cibos aliquos, propterea quod immundos natura sua esse censeret, & ideo nunquam eos gustari voluisse. Quod longissimè abest ab Ecclesiæ doctrina.

Quarto, producit librum Tertulliani de ieiunio, in quo Tertullianus Montanum Hæresiarcham defendens, dicit, ieiunium, ac delectum ciborum esse vilem ad metuendum, ad satisfaciendum, ad placandum Deum. Et contra obicit sibi Catholicorum refutationem, qui proferebant scripturas Hæreticæ: *Non hoc est ieiunium quod elegi: & Euangelij, Quod intrat in os non conquinat hominem.* Et Apostoli: *Esca nos non commendat Deo.* Ex quibus colligit Kemnitius, sententiam nostram de merito ieiunij consentaneam esse doctrina Tertulliani, & Montani Hæ-

A resiarchar, & alienam à doctrina veteris Ecclesiæ, quæ Tertullianum, Montanumque damnauit.

Respondeo, iam supra diximus, Tertullianum non bona fide recitare doctrinam Catholicorum. Catholici enim non reprehendebant Montanistas, quòd ieiunia, & ciborum delectum ad meritum, & satisfactioem valere existimarent, sed quod ita superstitiosè Xirophagias vgerent, vt viderentur summam religionis in eo ponere, si nihil nisi crudū, & aridum comederent. Hæc enim sunt verba Tertulliani: *Arguant, inquit, nos, quod Xirophagias obseruamus, secantes cibum ab omni carne, & omni virulentia, & vndioribus quibusque pomis, ne quid vinositatis, vel edamus, vel potemus.* Hæc certè superstitiosam diligentiam demonstrant, & ideo Catholici non sine causa Scripturas allegabant: *Non hoc est ieiunium quod elegi. Quod intrat in os non conquinat hominem.* Esca nos non commendat Deo. Alioqui fuisse in Ecclesia Catholica usum ieiunandi in pane, & aqua, fatetur in eodem libro Tertullianus, & ieiunium, atque abstinentiam à certis cibis meritariam esse, Patres omnes docent.

B Quinto, profert Kemnitius historiam hæresis Eustathij. *Eustathius enim, inquit Kemnitius, à carnium esu abstinentiam docuit, non quod cum Manicheis eas immundas, & abominandas, iudicaret, sed propter exercitationem cultus diuini.* Id quod probat ex Sozomeno lib. 3. c. 17. qui scribit, ipsum Eustathium, in Concilio Gangrensi se declarasse, *in aduersitas herese, addidit tunc uariè dicitur abominandas, id est, non contumacia gratia, sed ob cultum Dei abstinentiam illam instituisse.* Concilium autem Gangrense nihilominus Eustathij sententiam damnauit, igitur damnauit ieiunia, & abstinentiam, quæ suscipitur cum opinione cultus, & meriti apud Deum. Colligit etiam ex hoc loco Kemnitius, nondum fuisse illo tempore in Ecclesia prohibitionem carniū in diebus ieiuniorum; sed tantum quidem fuisse ab Eustathio, sed ab Ecclesia continuè repressam.

C Respondeo, Eustathij hæresim non possumus melius cognoscere, quam ex Gangrensi Concilio, quod illo ipso tempore celebratum est. Sic igitur loquitur Concilium in ipsa præfatione: *Declaratum, inquit, est, hos (nimirum Eustathianos) nuptias accusare, & docere, quòd nullus in cõiugali positus gradu spem habeat apud Deum.* Et infra: *Ieiunia, quæ in Ecclesia prædicantur cõtinnenda asseruisse. Nonnullos eorum etiam cibos carniū tanquam illicitos reputasse.* Deinde in canonibus can. 1. *Si quis vituperat nuptias, &c. anathema sit.* Et can. 2. *Si quis carnem edentem præter sanguinem, & Idolis immolatum, & suffocatum, cum religione, & fide, condemnat, velut spem propter huiusmodi perceptionem non habentem, anathema sit.*

D Ex his manifestè colligitur ab Eustathio, eiusque discipulis nuptias, & carnis esum absolutè fuisse damnata; ita vt saluum esse non posse crederent, qui nuptias contraheret, aut carnes villo tempore degustaret. Quæ est ipsa hæresis Manichæi, quoad substantiam, quatenus fortasse non ex eodem fundamento Manichæus, & Eustathius hanc hæresim fabricauerint.

Manifestum quoque est, Eustathium à Concilio damnatum, non quod à nuptiis, vel carnis esu propter cultum Dei perfectiorem, abstinentium esse deceret, sed quod absolutè nuptias, carnisque esum, vt res illicitas Christianis (vt diximus) repudiaret. Nam idem Concilium, can. 9. & 21. Virginitatem, & continentiam recipit, & laudat.

At (inquit Kemnitius) *Eustathius (Sozomeno teste) dabat operam vitæ seueræ, & in Concilio Gangrensi professus est, se non contumacia gratia, sed ob cultum Dei abstinentiam illam introduxisse.* Respondeo, Ita est, sed idem Sozomenus, addit, Eustathium ob auiorem vitæ seuerioris in absurdas opiniones incidisse. Itaque non abstinentiam ob cultum Dei, sed absurdas illas opiniones Concilium damnauit.

Quod verò Kemnitijs dicit, nondum eo tempore interdictum fuisse carniū esum in diebus ieiuniorum, merum est ipsius figmentum. Eustathius enim non arguitur, aut damnatur, quod carnes comedi noluerit in diebus ieiuniorum, sed quod absolute carniū esum illicitum esse dixerit: interdictum aut illo tempore fuisse Christianis carniū esum, cum ieiunia celebranda erant ac potissimum in Quadragesima, perspicuum est ex historia Spiridionis, quam supra tractauimus. Spiridion enim Eustathij aequalis fuit, aut etiam paulo antiquior, & tamē eo tēpore scimus ab homine Christiano repudiatas fuisse carnes in Quadragesima, eo nomine quod Christianus esset. Vide eundem Sozomenum li. 1. c. 11.

Sexto profert Caluinus lib. 4. Instit. c. 12. §. 19. locum vnum sancti Augustini. ex li. 30. contra Faustum; vbi dicit, ab Augustino refelli delirium Manichæorum, apud quos in magno honore erant, qui abstinebant à certis cibis, quasi abstinentia illa sit opus Deo gratum.

Respondeo, S. Augustinus non refellit Manichæos quod in magno honore haberent à carnibus abstinentes; sed quod putarent, carnes natura sua esse immundas. Id quod probat, quoniam etiam si apud Manichæos soli sacerdotēs à carnibus abstinerent, tamen plebi carniū esum non tam vt licitus concedebatur, quam vt illicitus indubiebat: Auditoribus, inquit, vestris, quos tanquam distinetos à genere sacerdotum dixisti, secundum veniam hæc edenda conceditis. Neque enim conceditur secundum veniam, nisi peccatum. Et infra: Hoc animo, hac voluntate, hac opinione ab esis huiusmodi temperatis, quod non significatione, sed natura male & immunde sint. Adde quod Faustus Manichæus non solum dicit, perfectos apud Manichæos à carnibus abstinere, quem locum notauit Caluinus, sed etiam dicit, apud Catholicos in magno pretio haberi, qui carnibus semper abstineant. Sic enim loquitur c. 3. De vobis verò quid dicam (id est) de Christianioribus apud vos, quorum nonnulli quidem porcina, plerique verò quadrupede omni, alij etiam cuncto animali penitus abstinent, fertique ob hoc in oculis eos omnis Ecclesia, & summa cum veneratione suscipiens, solum non Deos existimat. Quod testimonium S. Augustinus non reprobat, sed approbat, vt perspicuum est ex quinto capite.

CAPVT. XIV.

De origine, & institutione ieiunij Quadragesimalis.

VINTA pars restat disputationis de ieiunio, quæ est de variis temporibus, in quibus ab Ecclesia sunt instituta ieiunia. Ac primùm de ieiunio Quadragesimæ, quod est omnium maximum, & celeberrimum, Tra tractanda sunt, de origine, & institutione, de rationibus institutionis, & de varietate.

Quod attinet ad Primum. Tres falsæ opiniones de origine Quadragesimæ refellendæ sunt. Prima est Hæreticorum omnium huius temporis, qui docent, Quadragesimam post tempora Apostolorum ex quadam superstitione, & peruersa imitatione Christi paulatim irrepsisse. Ita Ioannes Caluinus lib. 4. Instit. ca. 31. §. 20. Magdeburgenses cent. 1. lib. 2. c. 10. col. 577. Kemnitijs in quarta parte examinis, & alij. Probat autem id Kemnitijs in quarta parte examinis, pag. 581. ex testimonio Irenæi, apud Eusebium lib. 5. c. 24. Sic enim loquitur Irenæus: Quidam vnum diem ante Pascha ieiunant quidam duos, alij plures, alij quadragesima, diurnas, & nocturnas horas supputantes pro die. Et hæc diuersitas non iam nostra ætate primum capit, sed longè ante, illorum scilicet tempore, qui ante nos fuerunt, quæ vt coniectura assequi licet, non accuratè consuetudinem eorum, qui vel simplicitate quadam, vel priuata auctoritate in posterum aliquid statuerent, obseruauerunt.

Ex hoc loco Quinque memorabilia Kemnitijs col-

ligi iubet, Primo, tempore virorum Apostolicorum fuisse diuersas, & varias obseruationes, non certas, & stas leges de ieiunijs. Secundo, ieiunium Quadragesimæ fuisse vulgarem consuetudinem, non mandatum, aut traditionem Apostolicam. Tertio, consuetudinem illam introductam priuata auctoritate à simplicibus hominibus, non ex totius Ecclesiæ, aut Apostolorum institutione, & præscripto. Quarto fuisse, qui in posterum tempus aliquid statuerint de forma ieiunij, sed (vt dictum est) ex priuata sententia, & deuotione. Quinto, Viros Apostolicos eiusmodi consuetudinem non accuratè obseruasse, propterea quod scirent ex quadam simplicitate à priuatis hominibus introductam.

Sed hoc argumentum Kemnitijs Duplici ratione refutari potest. Primum enim si verba ipsa Irenæi diligenter excutiantur, facillè apparebit, eum auctorem non loqui de institutione ieiunij Quadragesimalis, sed solum de forma ieiunandi, id est, quantum oporteat ieiunantes manere impastos, vno ne die, an duobus, an pluribus. Sed verba Græca adscribamus ex correctissima Roberti Stephani editione: εἰς τὸ μὴ ἕναι τῆς ἡμέρας ἐστὶν ἡ ἀποστολική, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς νηστείας. οἱ μὲν γὰρ δύνανται μίαν ἡμέραν δεῖν αὐτὸς νηστεύειν. οἱ δὲ, δύο. οἱ δὲ καὶ περὶ τριῶν. οἱ δὲ, περὶ τεσσάρων ἡμέρας ἡμετέρας καὶ νηστείας, συμμετρῶς τὴν ἡμέραν αὐτῶν. Hæc verba si reddantur simpliciter, ita sonabunt Latine. Neque enim solum de die (Pascha videlicet) est dubitatio, sed etiam de specie ipsius ieiunij. Quidam enim existimant vnam diem oportere se ieiunare, quidam duas, quidam etiam plures. Quidam quadragesima horis diurnis, & nocturnis metiuntur suum diem. Hoc est, alij continuant ieiunium, nihil omnino comedentes vnum diem, alij duos, alij plures, tres videlicet, aut quatuor, aut quinque, aut sex, integram nimirum hebdomadam. Alij quadragesima horis diurnis, & nocturnis, quæ tametsi ferè duos dies contineant, tamen ipsi pro vno die accipiunt.

Hanc esse veram explicationem, probamus Primo ex ipsis verbis Græcis, quæ non possunt simpliciter reddi, quàm à nobis reddita sint.

Secundo, quia non dicit Irenæus, dubitationem esse de ieiunio Quadragesimæ, sed de specie, & forma ieiunij. Proinde non erat in controversia apud viros Apostolicos, vtrum seruandum esset ieiunium quadragesima dierum ante Pascha; id enim pro comperto omnes habebant: sed quomodo seruandum esset.

Tertio, confirmatur à simili. Scribit enim Irenæus non solum de die Paschæ, sed etiam de forma ieiunij controuersiam esse. At de die Paschæ non erat questio, vtrum dies Paschæ celebrandus esset, sed vtrum dies Paschæ esse posset solum dies Dominicus, an quicumque dies hebdomadæ. Sic igitur de ieiunio paschali, siue quadragesimali non erat questio, an seruandum esset, sed qua forma seruandum esset.

Quarto, incredibile videtur tantam fuisse aliquando varietatē ieiunij paschalis, vt aliqui putarent ieiunium illud constare vno die tantum, aut duobus, alij quadragesima diebus: & incredibile est, ieiunium illud quod Quadragesimæ nomen semper habuit, potuisse definiti vno die, vel duobus. Non igitur de diebus Quadragesimæ, sed tempore continuandi ieiunium sine omni cibo, loquitur Irenæus.

Quinto, quoniam reuera semper fuit apud veteres varia consuetudo continuandi ieiunium. Scribit enim Philo in lib. de vita theotica supplicium, viros illos adeo amasse ieiunium, vt aliqui triduum, aliqui sex dies sine cibo transmitterent. Sanctus Epiphanius in compendiarie doctrina scribit suo tempore fuisse adhuc in Ecclesia eius-

modi

modi varietatem, vt aliqui ad Solis occasum ieiunium soluerent, alij, biduum, aut triduum, aut integram hebdomadam sine cibo traducerent. Similia referunt S. Hieronymus in epist. ad Marcellam, de laudibus A. Sellæ, & S. Augustinus in lib. 1. de moribus Ecclesiæ, cap. 33. neque desunt etiam hodie, præsertim apud Græcos, qui ad initium, & finem quadragesimæ tres dies, aut quadragesima horis impasti transigunt. Cuius formæ ieiunandi habentur exempla in diuinis literis, Ester 4. Tob. 3. & Actor. 9. Hanc autem formam ieiunandi sine vilo cibo plures dies, libenter admittimus, semper libera fuisse consuetudinem, neque vquam ab Apostolis, aut alijs Ecclesiæ Præfultibus imperatam. Ex quo sequitur, vt quinque illa memorabilia Kemnitijs ad rem nihil pertineant.

Quamuis autem id quod iam diximus, verissimum esse credamus: tamen quoniam tum Rufinus, tum Christophorus, tum alij locum hunc Irenæi ad quadragesimam varietatem reulerunt, adferemus alteram rationem, cur Kemnitijs argumentum nihil probet. Nam quod sequitur in testimonio Irenæi, non significat, consuetudinem quadragesimalis ieiunij introductam fuisse à priuatis hominibus, & ex simplicitate quadam, & ideo à viris Apostolicis non fuisse accuratè seruatum: sed significat, aliquos ex antiquis non accuratè seruasse consuetudinem, vt erat tradita à maioribus, & Apostolicis viris, & ex hac negligentia ortam esse varietatem, quæ ipsius tempore concebatur. Sic enim veritè Rufinus: Caput hæc diuersitas ab illis (vt opinor) qui non simpliciter, quod ab initio traditum est, tenentes, in aliam morem, vel per negligentiam, vel per imperitiam postmodum decidere.

Sed Kemnitijs obicit veritè nem Christophorini, qui ita veritè, vt ipse paulò ante citauit. At nos Rufinum, vt multò antiquiorem, & doctiorem, & qui multa veritè in Latinum sermonem ex Græco, Christophorino anteposendum censemus. Præsertim cum verba Græca extent, & de vtraque versione à peritis iudicium fieri possit. Hæc enim sunt verba Irenæi, quæ proximè sequuntur post ea, quæ paulò ante descripsimus: καὶ τοῖσιν μὲν ποικίλα τὴν ἐπιτησίαν, ἡ οὖν ἐφ' ἡμῶν ζερονίχα, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ πρότερον ἐπὶ τῶν πατρῶν ἡμῶν τὴν παρά τῶ ἀρχιερέων ἑστέρας κατετόνουν τὴν κατὰ ἀποστόλων καὶ ἱεροσολιτῶν συνήθειαν εἰς τὸ μετῴριον πεποιμέντων. Quæ ad verbum sic reddi possunt, & talis quidam diuersitas obseruantium, non iam nostro tempore facta est; sed & multò antea tempore maiorum nostrorum, qui non accuratè (vt par erat) tenentes simplicem & propriam consuetudinem, eam ad posteros transfuserunt.

Ex quo non sequitur, quod Kemnitijs dicit, ieiunium quadragesimæ ex simplicitate quadam, & priuata quorundam auctoritate introductam; sed tantum id sequitur, aliquos ex veteribus non obseruasse consuetudinem Apostolicam, ita simpliciter, ac propriè vt seruanda erat, & inde natam esse apud aliquos magnam in forma ieiunij diuersitatem.

Sed his omiffis, Altera sententia est Ioannis Cassiani, qui collatione 21. c. 30. docet, in Ecclesiâ primitiua, per totum annum æquale fuisse ieiunium; deinde frigiditate deuotione, cum inciperent apud multos negligi ieiunia, placuisse omnibus sacerdotibus, vt quadragesimæ ieiunium indiceretur, ac fixa lege stabiliretur.

Sed hæc sententia falso nititur fundamento. Tamet si enim credibile sit Apostolos, aliisque nonnullos, sicut in commune vivebant, & continentiam perpetuam colebant: ita etiam vel per totum annum, vel certè frequentissimè ieiunasse: tamen neque certum, neque verisimile est, omnes Christianos. Apostolicis temporibus per totum annum operam dedisse ieiunijs; quemadmodum nulla ratione affirmari debet, omnes vbique Christianos sub Apostolis vitam calibem, & communem duxisse. Nam certè apud Corinthios, aliisque ciuitates Græcorum (vt ex epistolis beati Pauli perspicuum est) Christiani

per multi liberis operam dabant, & res suas proprias retinebant, & per vnam Sabbathi collecta apud eos fiebant. Item 1. Cor. admonet coniugatos Apostolus, vt ad tempus intermitterent opus coniugale, vt vacent orationi, & ieiunio. Ex quo sequitur, vt non per totum annum ieiunare soliti fuerint. Et 1. Cor. 8. monet, vt comedant quicquid in maceilo venit; ex quo intelligimus, eos carniū vesci solitos, à quibus tamen abstinent ieiunantes.

Quid quod Act. 13. Apostoli Paulus & Barnabas ordinantur in opus Euangelij cum ieiunio, & oratione, & manuum impositione. Vbi sine dubio fit mentio specialis ieiunij tempore ordinationis; proinde non semper in prima illa Ecclesia ieiunabatur. Ipse etiam B. Paulus 2. Corinth. 11. commemorat inter alios suos labores, ieiunia multa. Et de S. Ioanne Apostolo supra citauimus, illum cum quodam adolescente crebra duxisse ieiunia; & cum Euangelium scribere veller, solenne indixisse ieiunium. Quæ sunt argumenta clarissima, non fuisse apud Christianos omnes, Apostolicis temporibus, per totum annum æquale ieiunium.

Adde quod nusquàm inuenitur lex illa, quam Cassianus dicit, ab omnibus simul Christi sacerdotibus fuisse latam de ieiunio quadragesimæ. Primum enim generale Concilium omnium sacerdotum constat fuisse Nicænum primum: in eo autem Concilio fit mentio quadragesimæ tanquam rei nouissimæ, & multò antea institutæ.

Tertia sententia est aliorum, qui institutionem quadragesimæ referunt ad Telephorum Papam. Id enim aliquos sensisse refert Eusebius in Chronico Sed fortè inde nata est opinio illa, quod Telephorus legatur clericis mandasse, vt septem integras hebdomadas à carnibus abstinerent, cum laici septem hebdomadas non integras abstineant. Alioqui enim fieri non potest, vt Telephorus ieiunium quadragesimæ instituerit, cum ante ipsius tempora vixerit S. Ignatius, qui quadragesimam apertissimè meminit.

Vera igitur sententia est, quadragesimale ieiunium ab Apostolis Domini institutum; atque Ecclesiæ vniuersæ traditum fuisse. Id enim primum constat ex canone Apostolorum 68. Deinde, ex testimonio expresse duorum insignium Patrum Hieronymi, & Leonis. Sic enim scribit S. Hieronymus, in epist. ad Marcellam aduersus Montanum: Nos vnam quadragesimam, secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo, ieiunamus.

S. verò Leo. ser. 6. de quadragesima ita loquitur. Quod ergo dilectissimi in omni tempore vnumquemque conuenit facere Christianum, id nunc sollicitius est, & deuotius exequendum: vt Apostolica institutio quadragesima dierum ieiunij impleatur. Et ser. 9. de quadragesima loquens: A sanctis, inquit, Apostolis, per doctrinam Spiritus sancti maiora sunt instituta ieiunia, vt per commune consorium crucis Christi, etiam nos aliquid in eo, quod propter nos gessit, ageremus.

Tertio, probatur ex regula illa notissima B. Augustini, in epist. 118. ad Iouaniam, & lib. 4. de Baptismo, c. 24. quæ habet, illa omnia sine dubio ex Apostolica traditione descendere, quæ in vniuersa Ecclesia obseruantur, & in nullo Ecclesiæ concilio instituta inueniuntur. Eiusmodi esse quadragesimale ieiunium, nullo negotio demonstrari potest. Nam non esse institutum in vilo Concilio perspicuum est, Tum ex eo, quod nusquam extat tale concilium, in quo primum Quadragesima instituta esse dicatur: Tum ex eo, quod inuenitur mētio Quadragesimæ in auctoribus, qui omnia Concilia præcesserunt.

Obseruatum verò ieiunium hoc in Ecclesiâ vniuersa semper fuisse, manifestè patet ex Concilijs, & Patribus diuersorum temporum, & locorum. Fit enim mētio Quadragesimæ, vt rei generalis, & antiquissimæ, in Concilio primo Nicæno, can. 5. in Concilio Laodiceno, canone 46. & sequentibus. Et in canonibus, qui dicuntur sextæ

Synodi; can. 29 qua sunt Concilia in oriente celebrata. Item in Conciliis occidentalibus, Aurelianensi primo, can. 11. Aurchianensi quarto, canon. 2. Agathensi, can. 8. Antifiodoensi, can. 2. Toletano 8. can. 9. & Bracarenfi 2. can. 9.

Porro, nullus est veterum Patrum, qui quadragesima non meminerit. Ex Græcis, S. Ignatius in epist. ad Philipenses. S. Irenæus in epist. ad Victorem, apud Eusebium. lib. 5. hist. c. 24. Origenes hom. 10. in Leuiticum, Cyrillus Hierosolymitanus, catechesi 1. & 18. Epiphanius in compendiaria doctrina. Athanasius in epist. ad Orthodoxos de persecutione. Basilius oratione secunda, de ieiunio. Gregorius Nazianzenus, oratione in sanctum lauacrum. Gregorius Nyssenus, oratione de amandis pauperibus. Ioannes Chrysostomus, homil. 1. in Genesim, & homil. 18. & 73. ad populum Antiochenum. Theophilus Alexandrinus, in epistolis tribus Paschalis. Denique Dorotheus Abbas, in lib. de vita rectè, ac piè instituenda, doctrina 15. ubi etiam affirmat, quadragesimam ab Apostolis institutam. Vide hunc auctorem in tomo 3. bibliothecæ sanctorum Patrum.

Ex Latinis, Tertullianus in lib. de ieiunio, cap. 2. dicit, ieiunium quoddam esse in Ecclesia lege præscriptum. Deinde cap. 13. illud ipsum vocat ieiunium Paschale. Ex quo intelligimus, eum de quadragesima loqui, id est, de ieiunio, quod ante Pascha solemniter celebratur. Sed verbis dilectis quadragesimæ faciunt mentionem ex Latinis, Ambrosius lib. de Noë, & arca. c. 13. & serm. 23. & sequentibus, Hieronymus in c. 58. Isaia, in c. 3. Iona, in c. 9. Marthæ, in epist. ad Latam, de institutione filia, & alibi. Augustinus in epist. 119. c. 15. Et in Psalm. 110. & in sermonibus plurimis. Paulinus in epist. 6. ad Amandum, Maximus in sermonibus de quadragesima, Cassianus Collat. 21. Leo Pontifex, in sermonibus, item de quadragesima. Petrus Chrysofologus, in sermonibus de quadragesima. Gregorius Magnus, homil. 16. in Euangelia. Isidorus lib. 1. de officiis diuinis, c. 26. Rabanus lib. 2. de Institut. clericorum. Amalarius lib. 1. de officiis Ecclesiasticis. Rupertus lib. 4. de officiis diuinis. Bernardus in serm. de quadragesima.

Ex hac autem tanta nube testium, qui omnes quadragesimæ, vt rei sacra, & celeberrima, faciunt mentionem, nec non opprimatur impudentia Hæreticorum, & præsertim Caluini, qui in lib. 4. Inst. c. 12. §. 20. dicere ausus est: *Iam in ualuerat supersticiosa quadragesimæ obseruatio. Quomodo enim supersticiosa obseruatio dici potest, quæ ab Apostolis per doctrinam Spiritus sancti instituta, omnibus seculis post Apostolica tempora succedentibus, ab omnibus Conciliis, omnibusque Patribus Græcis, & Latinis celebrata est?*

Adde quod non desunt insignes Patres, qui ab ipso Domino indictam quadragesimam fuisse docent. Sic enim loquuntur Ambrosius, ser. 25. Hieronymus in c. 58. Isaia, & c. 3. Iona. Augustinus in Psalm. 110. Et Leo serm. 12. de quadragesima. Quamuis enim Ambrosius, Hieronymus, & August. intelligant, quadragesimam à Domino indictam, non verbo, sed exemplo; & Leo diuinitus institutam esse dicat, quoniam Apostoli, non ex proprio capite, sed ex inspiratione Dei illam instituerunt: tamen hoc ipsum, quod Christus exemplo suo, & Spiritus sanctus uocatione sua quadragesimam instituit, apertissime docet, planè blasphemum, & sacrilegum esse Caluinum, qui supersticiosam quadragesimæ obseruationem vocare non dubitauit.

Sed obiicit Kemnitius testimonium S. Augustini, ex epist. 86. ad Casulanum: *Ego in Euangelicis, & Apostolicis literis, totòque instrumento, quod appellatur testamentum nouum, animo id reuoluens, uideo præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare; & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum non ieiunio*

A definitum. Sed facilis est responsio. Loquitur enim S. Augustinus: de præcepto Domini, vel Apostolorum scripto in diuinis libris. Fatemur autem nullum eiusmodi in diuinis libris extare præceptum. Et ideo non præcepto scripto, sed traditione non scripta defendimus quadragesimam ab Apostolis institutam. Esse autem hanc verè Apostolicam traditionem, probauimus paulò ante per illam ipsam regulam, quam nobis ad traditiones Apostolorum internoscenda, idem ipse sanctus Augustinus reliquit.

CAPVT XV.

De quadragesimæ uarietate.

B **M**IRANDA planè fuisse uidetur, apud veteres in quadragesima obseruanda uarietas. Nam S. Irenæus apud Eusebium, lib. 5. cap. 25. scribit, alios vno die, alios duobus, alios pluribus, alios quadragesima diebus Paschale definiuisse ieiunium.

S. Basilius oratione secunda, de ieiunio, indicit publicè quadragesimam, & tamen dies tantum quinque, non autem quadragesima ieiunandos esse monet. Quod diligenter notari iubet Kemnitius in quarta parte examinis, pag. 630.

S. Ambrosius serm. 34. dicit, suo tempore aliquos non quadragesimam, sed quinquagesimam ieiunare solitos; alios contra vix trigesimam, aut vigesimam, cum alternis tantum hebdomadis in quadragesima ieiunarent.

Ioannes Cassianus, collat. 21. c. 27. scribit, alios ieiunare sex hebdomadas, alios uero septem.

C Socrates lib. 5. hist. c. 21. dicit, Romanos ieiunare solitos tres tantum hebdomadas ante Pascha, Dominicis, & Sabbathis non supputatis, Græcos, Illyricos, & Alexandrinos, sex hebdomadas. Alios quosdam septem hebdomadas, sed interuallo posito post quintum decimum quemque diem. Quem locum non solum Kemnitius in Exam. sed etià Caluinus in Inst. 11. 4. c. 12. obseruari iubet.

Sanctus Leo serm. 4. de quadragesima indicat, suo tempore solum quatuor dies per hebdomadam ieiunari consueuisse in quadragesima. Sic enim loquitur indicens ieiunium quadragesimæ: *Igitur feria secunda, feria quarta, & feria sexta ieiunemus: Sabbathum autem apud sanctum Petrum uigilias celebremus.* Dixit autem quatuor dies, quia Sabbathum cum uigilia semper ieiunium iungebatur.

C Caterum hæc tanta diuersitas non difficulter tolli potest. Verè enim in Ecclesia Catholica omnibus seculis, tum apud Græcos, tum apud Latinos ieiunium paschale fuit dierum quadragesima, aut ferè quadragesima, id est triginta sex. Id uero perspicuum est primo, quoniam omnia Concilia, & Patres supra citati uentur nomine quadragesimæ, cum ieiunium paschale commendant. Per quadragesimam autem non potest intelligi nisi numerus quadragenarius aut propè quadragenarius. Quis enim quadragesimam uocaret ieiunium dierum quindecim, aut viginti?

Secundò, Multi Patres dicunt, ieiunari quadragesimam ad exemplum Christi, Moysi, & Elia: id enim habet S. Basilius oratione in 40. martyres. S. Hieronymus in cap. 8. Isaia, S. Augustinus in epist. 119. ad Ianuarium, & alij. At Christus, Moyses, & Elias quadragesima dies ieiunauerunt.

Tertiò, S. Ambrosius ser. 23. S. Gregorius, hom. 16. & Cassianus Collat. 21. cap. 27. scribunt, quadragesimam continere quadragesima duos dies, & detractis Dominicis, in quibus non ieiunatur, remanere dies ieiunij triginta sex.

Quartò, S. Augustinus in epist. 119. cap. 17. S. Leo, ser.

4. de quadragesima, & Petrus Chrysofologus, serm. 11. dilectis uerbis tradunt, ieiunium quod ante Pascha celebratur, esse quadragesima dierum.

Sed hæc omnia clariora efficiuntur ex discussione eorum, quæ contrà obiciebantur. Nam ad locum productum ex Irenæo iam respondimus capite superiore, non loqui Irenæum de uarietate dierum quadragesimæ: sed de uarietate continuandi ieiunium sine omni cibo in ipsa quadragesima, id est, an tempore quadragesimæ cibus sumendus esset semel in die, aut semel post biduum, aut triduum, &c.

Ad locum S. Basiliij respondeo, loqui S. Basilium de ieiunio singularum hebdomadarum quadragesimæ, ac numerare solum quinque dies, quoniam Græci die Sabbathi, & die Dominico non ieiunant. Hortatur enim sanctus Basilius populum ad ieiunium quadragesimæ alacriter amplectendum; atque inter alia argumenta, quibus probat, non esse difficile quadragesimæ obseruationem, adducit illud, quod numerus dierum, quibus continenter ieiunandum est, non sit nisi quinquarius; quinario enim exacto su. cedere biduum, quibus ieiunij seueritas relaxetur. Itaque annotatio Kemnitij ex imperitia nata est.

Ad locum S. Ambrosij respondeo, Qui ieiunare uolebant quinquagesimam pro quadragesima, eos uoluisse secundum ritum Græcorum non ieiunare die Sabbathi. Sic enim detractis Sabbathis, & addita una hebdomada, redit numerus dierum, quibus ieiunatur, omnino idem cum eo, qui resultat dempta una hebdomada, & Sabbathis inclusis. Caterum hic mos, quamuis in numero dierum cum nostro conueniat, tamen non placuit Ecclesiis Latinis; & ideo Concilium Agathense can. 8. Aurelianense I. can. 11. & Aurelianense IV. can. 2. mandat, vt omnes ieiunent Sabbatha quadragesimæ, & ueram quadragesimam, non quinquagesimam celebrent.

C Hæc est igitur quinquagesima, quam sanctus Ambrosius reprehendit, siue quicunque est auctor illius sermonis. Nam certè uix fieri potest, vt auctor sit Ambrosius, cum eius tempore Mediolani seruaretur vsus Græcorum de Sabbathum non ieiunando. Sic enim loquitur sanctus Ambrosius, in libro de Elia, & ieiunio, cap. 10. *Quadragesima totis, præter Sabbatum, & Dominicum, ieiunatur diebus.*

Porro illi, qui apud eundem auctorem ieiunabant alternis septimanis, fortè addebant ad numerum hebdomadarum, vt etiam ipsi completerent eundem numerum dierum ieiunij quadragesimalis. Sed siue id fecerint, siue non fecerint, parum refert, quoniam hi non legem aliquam Ecclesiasticam, sed cupiditatem, & intemperantiam suam habebant pro lege, & propterea ab auctore illo grauissimè castigantur.

Ad locum Cassiani facilis est responsio. Ipse enim fatetur, nullam esse discrepantiam in numero dierum. Quidam enim (id est) Latini ieiunabant sex hebdomadas, quia solum Dominicos dies non ieiunabant: quidam (id est) Græci ieiunabant septem hebdomadas, quia non solum Dominicos dies, sed etiam Sabbatha non ieiunabant, excepto Sabbathum sancto. Sicut enim in sex hebdomadis triginta sex dies ieiuniorum inueniuntur, demptis Dominicis: ita quoque in septem hebdomadis triginta sex dies ieiuniorum inueniuntur, detractis Sabbathis, & Dominicis, excepto Sabbathum sancto.

Ad locum Socratis dico primo, Socratem non multum fidei mereri, cum & Nouarianus, & Aërtianus fuerit. Cupiebat enim (vt ipse apertè in hoc ipso loco indicat) festa, & ieiunia omnino esse libera. Deinde, aut manifestè falsa scribit, aut codicem eius corruptum habemus. Scribit enim apud Romanos non ieiunari nisi tribus hebdomadibus ante Pascha, detractis Sabbathis, & Dominicis. At Romæ potissimum ieiunabatur Sabbathum, non solum

A in quadragesima, sed etiam per totum annum, vt sanctus Augustinus docet, in epist. 86. ad Casulanum. Immo ipsi Græci in can. 55. eorum, qui sexta Synodo tribuuntur, Romanos reprehendunt, quod Sabbathum in quadragesima ieiunent.

Itaque exploratus est error Socratis, quod Romani Sabbatha excipiant à ieiunio quadragesimæ. Nec minus exploratus est error, quod non ieiunent, nisi tres hebdomadas. Nam Cassianus, qui uixit eodem tempore, quo Socrates, scribit, Latinos ieiunare sex hebdomadas. Et S. Leo, qui fuit Episcopus Romanus tempore Socratis, in ser. 5. de quadragesima dicit, Romæ ieiunium ante Pascha esse omnino quadragesima dierum.

B Sed probabile est, codicem Socratis esse corruptum, & pro tribus septimanis scribendum esse quinque, vt numeri, quos ipse ponit, se consequantur, uidelicet quinque, sex, septem; & nomen Sabbathi irrepperit in codicem Socratis. Ex consuetudine Græcorum, qui Sabbathis non ieiunant.

At (inquies) Romani non quinque septimanas ieiunant, sed sex; & Græci non sex, sed septem, vt Cassiano didicimus. Verum est, sed Socrates distinguit quadragesimam ab hebdomada sancta, & ideo dicit, ieiunari quinque hebdomadas à Romanis, & sex à Græcis: Cassianus includit in quadragesima sanctam hebdomadam & ideo ieiunio Latinorum tribuit hebdomadas sex, ieiunio Græcorum septem. Morem autem esse Græcorum distinguere ieiunium quadragesimæ à ieiunio hebdomadæ Paschalis, id est, quæ ipsam Pascha proximè præcedit, perspicuum est ex Ignatio, in epistola ad Philipenses, ex Clemente lib. 5. const. Apostolic. c. 13. & 19. & ex Epiphano, in compendiarie doctrina.

C Itaque si corrigamus textum Socratis, & pro tribus septimanis ponamus quinque, nulla erit discordia inter Socratem & Cassianum de ieiunio tum Latinorum, tum Græcorum. Illi autem qui apud Socratem dicuntur, præter regulam cæterorum ieiunare septem hebdomadas, sed interuallo interposito post quindecim dies; conueniunt etiam cum cæteris in numero dierum. Nam ieiunabant primas duas hebdomadas integre, deinde in tertia hebdomada cessabant à ieiunio. Rursum ieiunabant quartam, & quintam hebdomadam etiam integre, tum cessabant in hebdomada sexta. Denique ieiunabant hebdomadam septimam, & eique addebant hebdomadam sanctam. Proinde ieiunabant integre sex hebdomadas, quæ ut supra diximus continent dies ieiuniorum sex & triginta.

D Ad locum S. Leonis respondeo, S. Leonem loqui de ieiunio quatuor dierum, qui adduntur ante primam Dominicam quadragesimæ, vt numerus quadragenarius compleatur. Nam si loqueretur de ieiunio ipsius quadragesimæ, & uellet eximi in singulis hebdomadis feriam tertiam & feriam quintam; sequeretur, vt vel dies ieiunij quadragesimalis non essent triginta sex, sed pauciores, vel certè hebdomadæ quadragesimales non essent sex, sed plures. Vtrumque autem repugnat Cassiano, qui tempore sancti Leonis uixit, & apertissime tradit, apud Latinos sex esse hebdomadas quadragesimales, & in iis ieiunari dies sex, & triginta. Quod idem tradit S. Gregorius, homil. 16.

Adde, quod S. Leo in singulis ferè sermonibus de quadragesima repetit, dies ieiunij quadragesimalis non esse triginta sex, sed planè quadragesima; ex quo intelligimus, iam tunc addi cœpisse quatuor dies ante primam Dominicam quadragesimæ. Sic enim loquitur ser. 4. *Proxiimum est, vt ad reparandam mentium puritatem, quadragesima nobis dierum exercitatio mederetur.* Et ser. 5. *Saluberrimè nos quadragesima dierum ieiunio præparamus.* Et ser. 6. *Apostolica institutio quadragesima dierum ieiunij implatur.* Et ser. 8. *In istis quadragesima dierum ieiunij, uos pietatis operibus*

apollite. Et ser.10. Merito nos quadraginta dierum ieiunio pro paramus. Et ser. 12. Sic est præcurrenda consuetudo ieiunij, vt nos quadraginta dierum numerus exerceat.

Ex quo postremo loco intelligimus, sermonem esse habitum non in ipsa prima Dominica quadagesima, sed in præcedente. Ideo enim dicit, præcurrendam esse ieiunij consuetudinem, vt quadraginta dierum numerus nos exerceat. quia nisi præcurreremus consuetudinem ieiunij addendo quatuor dies, non esset numerus quadraginta dierum, sed tantum triginta sex. Et ideo etiam in ser. illo 4. vbi denunciat ieiunium feria 2 & 4. & 6. & vigilia, ac per hoc etiam ieiunium in Sabbatho, dicit: Ingressuri mysticos dies, &c. Ex quo intelligimus, sermonem esse habitum in Dominica præcedente primam Dominicam quadagesimam, ac per hoc indictum esse ieiunium quatuor dierum ante ipsam primam Dominicam, in qua proprie incipit quadagesima.

Potest, hanc additionem quatuor dierum vniuersa Ecclesia recepisse videtur. Esse enim valde antiquam in Latina Ecclesia, perspicuum est ex Alcuino, in lib. de officiis Ecclesiasticis, vbi tractat de cap. ieiunij, ex Amalario, lib. 1. de officiis Ecclesiasticis, capite septimo, ex Micrologo, in lib. de obseruationibus Ecclesiasticis, c. 49. ex Ruperto lib. 4. de officiis diuinis, cap. 9. ex Luone, in ser. de c. ieiunij, ex Gratiano, de consecr. dist. 5. can. quadagesima. Denique ex sacramentario sancti Gregorij, in quo annotatur initium ieiunij feria quarta, ante primam Dominicam quadagesimam.

Nec solum in Latina Ecclesia, sed etiam in Græca receptam fuisse hanc consuetudinem complendi numerum quadragenarium, cognosci potest ex Dorotheo Abbate, quem supra citauimus, in lib. de vita rectè instituenda, doctrina 15. qui dicit, quadagesimam constare triginta sex diebus ieiuniorum, sed additam esse vnam hebdomadam à maioribus, vt numerus quadragenarius completeretur.

Illud autem fatendum est, additionem horum quatuor dierum aliquo modo variatam esse. Nam tempore S. Leonis quatuor dies erant, feria secunda, quarta, sexta, & Sabbathum: tempore autem S. Gregorij feria quarta, quinta, sexta, & Sabbathum. Quod autem in sermone quodam S. Augustini, titulus extat, feria quarta, in ca. ieiunij, nos mouere non debet. Nam neque certum est, vtrum sermo ille sit B. Augustini, neque an titulus ille ab Augustino sit additus. Videntur enim sermones illi de tempore, ab aliquo posteriore collecti, & ad ordinem Gregorianum accommodari.

CAPVT XVI.

De ratione instituenda quadagesime.

VAE fuerit ratio quadagesimalis ieiunij instituendi, breuiter explicandum est, tum propter Caluinum; qui non aliam rationem agnoscit, quam *maximè* tum propter Kemnitium, qui rationes, quas Theologi adferunt ita ineptas iudicat, vt solam earum recitationem dicat satis esse ad confutationem.

Igitur septem videntur esse præcipue cause huius institutionis. Prima, vt Christiani omnes pro negligentis toto anno commissis agant, quasi communem, & publicam penitentiam, & Deum coniuictis studiis, precibus, & lachrymis placare nitantur. Sic enim loquitur S. Leo serm. 4. de quadagesima: *Dum per varias actiones vite huius sollicitudo distenditur, necesse est de mundano puluere etiam religiosa corda fordescere, ideo magna diuine institutionis salubritate prouisum est, vt ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis dierum exercitatio maderetur, in quibus aliorum temporum culpas, & pia opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent.* Quadragenarium autem numerum penitentia conuenire, docent S. Pa-

tres, Hieronymus in cap. 3. Ionæ, & Gregorius hom. 16. in Euangelia.

Secunda ratio, vt sacram communionem, quam in Paschate Christianorum nullus debet omittere, simul omnes per hoc publicum ac solenne ieiunium præparemur. Reddunt hanc rationem Chrysostomus, homilia prima in Genesim, & Hieronymus in caput tertium Iong, quo loco sic ait: *Ipse Dominus verus Ionas ieiunauit quadraginta dies, & hereditatem nobis ieiunij derelinquens ad esum corporis sui, sub hoc numero nostras animas præparat.* Et in cap. 9. Matthæi, scribit idem Hieronymus, ieiunari quadagesimam, vt fagina spirituali, ieiunio corporis præparemur.

Tertia, vt impleatur quod Dominus ait, Matth. 9. *Cum auferetur ab eis sponfus, tunc ieiunabunt ab illis diebus.* Hanc enim rationem reddebant antiquissimi Christiani, apud Tertullianum in lib. de ieiunio. Scribit S. Hieronymus in cap. 9. Matthæi, Montanistas occasione huius sententia: instituisse vnam quadagesimam ieiuniorum post Ascensionem Domini, interpretantes per ablationem sponfi ipsam Ascensionem. Sed Ecclesia Catholica à Spiritu sancto, melius edocta per ablationem sponfi passionem eius, & mortem interpretatur. Et ideo tunc maiora ieiunia instituit, cum ipsam Dominicam passionem commemorare aggreditur.

Quarta, vt non solum verba Domini impleantur, sed etiam vt ad celebrationem passionis, & resurrectionis Domini, quæ sunt mysteria nostræ redemptionis omnium maxima, per hoc solenne ieiunium præparemur. Reddunt hanc rationem passim S. Patres, sed præcipue S. Leo, qui in serm. 9. de quadagesima sic ait: *In omnibus dilectissimi, solemnitatibus Christianis non ignoramus, paschale sacramentum esse præcipuum, cui condigne, & congruè suscipiendo, totius quidem nos temporis instituta reformant, sed deuotionem nostram præsentis, vel maxime dies exigunt, quod illi sublimissimo diuine misericordie Sacramento, scimus esse contiguos.* Et serm. 10. *Cognoscimus, inquit, ad celebrandum Paschæ diem merito nos quadraginta dierum ieiunium præparari, vt digni possimus diuinis interesse mysterijs.* Et serm. 12. *Suscipituri festorum omnium maximum festum, ea nos debemus obseruantia præparare, vt in cuius sumus resurrectione conuersitati, in ipsius inueniamur passione commortui.*

Quinta, vt Christiani non solum pro se, sed etiam pro Catechumenis in Paschate regenerandis ieiunent, & orent. Pulchrè S. Ambrosius, ser. 27. Sic, inquit, *Elias quadraginta dierum curriculo continuato ieiunio, totius mundi longam ac nimiam siccitatem, meruit imbrium rore resinguere, & ardentem terrarum suam celestis pluuie largitate perfundere. Quod quidem in figuram nostri factum esse cognoscimus, vt nos quoque horum quadraginta circulo dierum ieiunantes spiritualem Baptismatis pluuiam mereamur, nostramque iamdiu aridam terram celestis desuper imber infundat, & longam gentiliū siccitatem lauacri inundatio salutaris irroret. Siccitatem enim, & ardorem anime sue patitur, quisquis Baptismi gratia non rigatur.* Vide etiam serm. 38.

Sexta, vt quasi decimas vite nostræ per abstinentiam quadagesimalem Domino consecremus. Nam dierum totius anni decima pars sunt dies triginta sex. Tot autem sunt dies ieiunij quadagesimalis proprie dicti. Quadagesima enim proprie incipit in prima Dominica quadagesima, vt perspicuum est tum ex officio Ecclesiastico, tum ex eo, quod ieiunium quadagesimæ soluitur ad vespeream, ieiunium autem dierum precedentium primam Dominicam quadagesimæ soluitur ad nonam. Et hæc est ratio cur sanctus Gregorius homil. 16. dicat, ieiunium quadagesimæ constare triginta sex diebus. Tamen si enim ipse ignorare non posset, addi solere quatuor dies ad numerum quadragenarium

perficiendum

perficiendum: tamen sciebat etiam, quadagesimam proprie dictam non vltra triginta sex dies extendi. Vide hanc rationem de decimis per ieiunium Deo soluendis apud Cassianum, collat. 21. cap. 27. Gregorium homil. 16. Isidorum lib. 1. de officiis diuinis, cap. 6. & Dorotheum Abbatem, loco supra citato.

Septima, vt Christum, qui caput nostrum est, eo modo quo possumus, imitemur. Imitamur autem per hoc ieiunium, tum passionem Christi, quam hoc tempore ipse pro nobis pertulit, tum etiam illum ipsum ieiunium, quod nostri causa suscipere dignatus est. Atque hanc rationem, quam Hæretici præcipue tident, S. Patres supra citati maxime faciunt. Et verè non potest reddi certior ratio cur hoc paschale ieiunium, quadagesima nominetur, nisi quia suscipitur ad imitandum Christum, qui quadraginta diebus legitur ieiunasse.

Sic Ignatius ad Philippenfes monet: *Ieiunandum esse à fidelibus quadagesimam, quia imitationem continet conuersationis Domini:* Scribit quidem Kemnitius hanc sententiam videri assutam in epistola sancti Ignatii, ex constitutionibus Clementis. Sed cur fieri non potuit, vt Ignatius Clementem imitaretur, & verba illius sua etiam verba faceret?

Deinde, præter Ignatium omnes ferè Patres hoc ipsum repetunt. Basilii oratione 1. de ieiunio: *Caput, inquit, omnium reatorum Dominum noster cum per ieiunium carnem, quam pro nobis assumpsit, nunciasset, sic in ipso Diaboli insultu sustinuit, quo & nos erudiret, vt per ieiunia magnum, ac exerceamus nos ipsos ad certamina in tentationibus.*

Gregorius Nazianzenus, oratione in S. Lauacrum: *Christus, inquit, paulò ante tentationem ieiunauit, nos ante Pascha. Ieiunium vnum, idemque est, at vtriusque temporis non parua est differentia. Ille totos quadraginta dies à cibo abstinuit, vt pote Deus, nos autem ad virium nostrarum modulum ieiunium attemperauimus.*

Hieronymus in cap. 8. Iaiæ: *Dominus, inquit, quadraginta diebus in solitudine ieiunauit, vt nobis solennes ieiuniorum dies relinqueret.*

Chrysostomus homil. in Genesim. *Dominus noster, inquit, Iesus Christus & ipse quadraginta dierum ieiunio declarato, sic certamen contra diabolum aggressus est, omnibus nobis exemplar dans, vt per illud armemur, &c.*

August. in epist. 19. c. 15. *Quadagesima, inquit, ieiuniorum habet auctoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moysis & Eliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit.*

Ambrosius serm. 26. *Vbi est, inquit, similis cum Christo deuotio, similis est & cum Christo tentatio.* Et serm. 34. *Quadagesimam, inquit, nobis Dominus suo ieiunio consecrauit.* Et ser. 37. *Hoc fecit, inquit, causa salutis nostræ, vt rem vtilem non solum doceret verbis, sed etiam exemplis instrueret, vt iisdem vestigijs, quibus ad fidem currimus, ad abstinentiam graderemur.*

Hæc loca paulò fustius describere volui, vt aduersarij intelligant, quos auctores reprehendant, cum quadagesimam ex praua Christi imitatione natam esse dicunt. Sed habet Caluinus tria argumenta, vt prober, Christum non ieiunasse, vt se nobis imitandum præberet. Primum est, Quoniam si Christus id facere voluisset, debuisset singulis annis quadagesimam ieiunare. Secundum, quia debuisset non omnino à cibo abstinere, sed vna tantum refectione esse contentus. Tertium, Quoniam Moses ieiunauit quadraginta diebus, & tamen non fuit in testamento veteri institutum, vt ad Moysi imitationem quadagesima ieiunaretur. Addit Kemnitius quartum argumentum ex Chrysostomo, hom. 47. in Matt. *Non enim, inquit, dicit Christus ieiunium suum esse imitandum, quamuis quadraginta illos dies posset proponi: resed discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Inò verò contra, omne quod apponitur vobis, manducate, inquit.

Ad primum respondeo, Christum ieiunasse vnam quadagesimam solum, & vna tantum diè palàm tentari voluisse. Quoniam id satis erat ad exemplum nobis præbendum, vt ad resistendum tentationibus per ieiunium armaremur. Nos autem, qui non semel, sed annis singulis eum tentatore pugnaturi sumus, annis singulis ieiunare debemus.

Ad secundum dico, nos non ita velle Christum imitari, vt non simul eum admirari velimus. Imitamur enim eum, vt discipuli magistrum, vt serui Dominum, vt homines Deum, non perfecte, sed pro modulo nostro, vt Nazianzenus admonuit.

Ad tertium dico, non esse eandem rationem Moysi, & Christi, Synagoga, & Ecclesia. Nam & Christus dignior est, quem imitemur, quam fuerit Moyses; & Ecclesia conuenit maior prompti udo, & amor ad ipsam Dominum imitandum, quam Synagoga ad imitandum seruum. Adde quod nusquam legitur, Moyses datus Hebrais in exemplum. Nobis autem Christus, Ioan. 13. ait: *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.* Et B. Perus in priore epist. c. 2. *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Et Apostolus Paulus ad Ephes. 5. *Estote imitatores dei, sicut Filij carissimi, & ambulare in dilectione, sicut & Christus dilexit nos.*

Ad quartum, Fateor, Christum non dixisse verbo, vt imitemur ieiunium eius, sicut dixit: *Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Tamen quod non dixit verbo, dixit exemplo, vt tot S. Patres, & ipse etiam Chrysostomus, monuerunt. Cur autem Christus non dixerit verbo, vt ieiunium eius imitemur, sicut dixit, vt humilitatem, & mansuetudinem disceremus; ratio est quam edidit Chrysostomus, quia ieiunium sine humilitate nihil prodest, humilitas sine ieiunio multum prodest: *Hæc dixi, inquit Chrysostomus, non quia ieiunium mihi non placeat, quod magnis soleo offerre laudibus: sed quia dolco, si ceteris neglectis satis ad salutem vobis ieiunium existimeris.*

Querunt aliqui, si quadagesima ieiunij Christi imitatio est, cur non ieiunemus illo ipso tempore, quo Dominus ieiunauit. Sed facilis est responsio. Primum enim maluit Ecclesia post Dominum, quam cum ipso Domino ieiunare, vt verè eius vestigia sequeretur. Itaque ieiunauit Dominus à sexta die Ianuarij, vsque ad quartam decimam Februarij: nos autem vltimum ibi incipimus vbi ipse desit.

Deinde, par erat, vt ieiunium celeberrimum cum festo celeberrimo iungeretur. In qua parte anni (inquit S. August. in epist. 19. cap. 15.) congruentius obseruatio quadagesime constitueretur, nisi confini, atque contigua Domini cæ pastum?

Ad hæc nunquam magis sunt necessaria arma ieiunij, quam ineunte vere, quo tempore crescentibus humoribus, acriores tentationes existere solent.

Denique, nullum est aptius tempus, quo facilis ab omnibus ieiunari possit. Nam in hyeme nimium frigus exigit multum alimenti; pisces natura sua frigidi, non multum eo tempore conferunt valeudini, olera, quibus in quadagesima magnus est vsus, vix vsquam in hyeme reperuntur. In æstate nimius calor exigit cibum modicum, sed frequentem; pisces quoque vix à putrefactione conseruari queunt. Denique tum in æstate, tum in autumnno multi sunt labores agricolarum, multa agnitudines, multa incommoda. In vere autem tempus est temperatum, pisces salubres, copia olerum ingens, opera in agis rara, ac penè nulla. Quare S. Hieronymus, testisimè dixit in epistola ad Marcellam: *Nos vnam quadagesimam tempore nobis congruo ieiunamus.*

CAPVT

CAPVT XVII.

De ieiunio ferie quartæ, & ferie sextæ.

De ieiunio quadragesimæ nullum est aliud, cuius maior inueniatur mentio apud veteres, quam ferie quartæ, & ferie sextæ. Meminit huius ieiunij canon Apostolorum sexagesimus octauus. Ignatius in epistola ad Philippenfes, Tertullianus in lib. de ieiunio, Clemens Alexandrinus lib. 7. Strom. vltra medium, Origenes homil. 10. in Leuiticum, Epiphanius in compendiaris doctrina, Hieronymus in caput quartum ad Galat. Augustinus in epist. 86. ad Casulanum, Palladius in historia Lausiaca, cap. 52. & alij passim.

Causam huius ieiunij callidè, sed falsò reddit Kemnitius in quarta parte examini pag. 578. dicit enim veterem Ecclesiam ieiunare solitè feriam quartam, & feriam sextam, quia duobus illis diebus conueniebant populi in Ecclesiam ad audiendum verbum Dei, & sumendam cœnam. Et inde colligit pag. 584. hoc tempore debuisse hæc ieiunia cessare, cum causa ipsa cessauerit. Et ibidem addit, quadragesimam fuisse institutam, quoniam apud veteres in Paschate catechumeni baptizabantur, & pœnitentes absoluebantur, & ideo cum eis totus populus ieiunabat. Proinde hoc tempore superuacaneam esse quadragesimam, cum ritus illi, propter quos fuerat instituta, cessauerint.

At si verum esset, quod Kemnitius dicit de causa ieiunij ferie quartæ, & sextæ, oportuisset Christianos semper in Dominica ieiunare. Nullo enim die solennior, atque celebrior populi conuentus in Ecclesia esse solet ad concionem audiendam, & sacram communionem percipiendam, quam die Dominico. Et hanc fuisse consuetudinem antiquissimam, cognosci potest ex Apologia S. Iustini ad Antoninum. Neque aduersarij id negant. Die verò Dominica non esse ieiunandum, testantur multi veteres, atque imprimis S. Augustinus, in epist. 86. & 119. Falsum igitur est, quod Kemnitius dicit, feriam quartam, & sextam ieiunium indici solitum, quia diebus illis conueniebat populus ad verbum Dei audiendum, & cœnam Domini participandam.

Quod autem addit, abolitam esse consuetudinem baptizandi catechumenos, & absoluedi pœnitentes in Paschate, verum est apud Lutheranos, ceterum apud Catholicos, ac præsertim in vrbis Romana nullus est annus, quo non multi catechumeni in Paschate baptizentur. Pœnitentes autem non solum Romæ, sed in tota planè Catholica Ecclesia maximo numero in Paschate præmissa absolutione, Christi corpus accipiunt.

His igitur omnis vera causa ieiunij quartæ, & sextæ ferie est ipsa Dominica passio, quam per totum annum his potissimum diebus commemoramus, quod feria quarta Dominus proditus ac venditus fuerit, feria sexta crucifixus, & mortuus. Hanc enim causam reddunt Clemens lib. 5. Apost. constit. c. 16. & Augustinus epist. 86. Sanctus autem Epiphanius dicit quidem feriam sextam ieiunari, quia Dominus ea die crucifixus fuit, sed feriam quartam ieiunari dicit, quia illucescente quarta, Dominus fuit assumptus. Quod non satis conuenit cum traditione Ascensionis Domini.

Addit autem Epiphanius loco notato, per hoc ieiunium impleri, quod Dominus ait, Math. 9. Cum ablati fuerint sponsus, tunc ieiunabunt in illis diebus. Nam etiam si hoc dictum impleatur per quadragesimale ieiunium, vt supra ex Tertulliano notauimus: non est tamen absurdum, si per ieiunium quoque ferie quartæ, & sextæ, impleri dicitur, cum tam ieiunium quadragesimæ, quam ferie quartæ, & sextæ, ad passionem Domini, per quam ablati sunt à nobis sponsus, sine dubio referatur.

Addit etiam ibidem Epiphanius, si festum Natalis Domini in feriam quartam incidit, neque esse ieiunandum, neque à carnibus abstinendum, nisi forte ratione voti aliquis ad ieiunium, aut abstinenciam obligetur. Quod idem postea declarauit Honorius Pontifex Max. c. Explicari, de obseruatione ieiuniorum.

Existunt autem de ieiunio ferie quartæ, & sextæ, quæst. 2. Prior est, sit ne hoc ieiunium lege sancitum, an potius in arbitrio fidelium positum. Nam can. 68. Apostolorum, & Epiphanius hæresi 75. & in compendiaris doctrina incidant, ieiunium ferie quartæ, & sextæ, per totum annum Apostolica esse lege sancitum.

Contrà autem Tertullianus in lib. de ieiunio, refert Catholicos dicentes, ieiunium ferie quartæ, & sextæ, passiuè currere, non sub lege præcepti, id est, petmitti, non imperari. Item S. Augustinus in epist. 86. scribit, Romæ frequenter ieiunari feriam quartam, & sextam, vbi cum dicit, frequenter, indicat non semper id fieri. Sic etiam Isidorus lib. 11. de officiis diuinis, c. 42. cum scribit, nonnullos feriam sextam, per totum annum ieiunare, apertè significat id non ab omnibus fieri.

Ad hæc si per totum annum fideles omnes feriam quartam, & sextam, ieiunarent ex lege: quorsum opus fuisset ieiunio quatuor temporum, quod vt postea demonstrabimus, feriam quartam, & sextam, & Sabbathi ieiunium continet?

Denique, pœnitentibus apud veteres iniungi solebat, vt feriam quartam, & sextam, per totum annum ieiunarent, vt cognosci potest ex Burchardo, lib. 6. & 19. Decretorum. Non igitur fideles ceteri feriam quartam, & sextam, per totum annum ad ieiunia cogebantur.

Proposita quæstio ita soluenda esse videtur, vt dicamus feriam quartam, & sextam, per totum annum ex legis præcepto ieiunari, quoad abstinenciam à carnibus, & de hac lege intelligendum esse canonem Apostolicum, & testimonium Epiphanij: Quod autem pertinet ad abstinenciam à prandio, quo modo ieiunium nominare solet Augustinus, epist. 86. Non ex præcepto legis, sed passiuè, vt Tertullianus loquitur, hoc ieiunium cucurrisse. Quamuis ipse etiam Tertullianus meminisse videatur ieiunij per abstinenciam solum à carne, cum in lib. de ieiunio dicit, exceptionem quorundam ciborum portionale esse ieiunium, & rursum feriam quartam, & sextam, à Catholicis semiieiunium plerumque seruari.

Posterior quæstio est, cur in Latina Ecclesia non seruetur lex, quæ feriam quartam abstinenciam à carnibus imperat. Respondendum videtur in occidentali Ecclesia, magna ex parte mutatum fuisse ieiunium ferie quartæ in ieiunium Sabbathi. Scribit enim Ambrosius, siue quicumque est auctor, qui certè antiquissimus est, in comment. ad c. 14. ad Rom. Alios feriam quartam, alios die Sabbathi carnibus abstinere. Innocentius quoque Pontifex eius nominis primus, in epist. 1. sæpè reperit, feriam sextam, & Sabbatho ieiunandum, feriam autem quartam non meminit. Quod idem faciunt auctores Latini posteriores. Scribit quidem S. Augustinus in epist. 86. Romæ sæpe ieiunare feriam quartam, & sextam, & Sabbatho, sed nec dicit id semper fieri, nec loquitur de portionali, sed de integro, perfectoque ieiunio.

CAPVT XVIII.

De ieiunio Sabbathi.

De ieiunio Sabbathi magna quæstio apud veteres fuit. Et quidem nonnulli existimant nefas esse die Sabbathi ieiunari excepto Sabbatho Paschali. Quam sententiam sequuti sunt Græci in Concilio, quod ipsi sextum, vel quinisextum vocant, can. 55. Contrà autem quidam vrbicus nefas esse docuit. Sabbatho non ieiunare, cuius sententiam refellit S. Augustinus,

gustinus, in epist. 86. ad Casulanum.

Præter hæc extremas sententias sunt alia duæ mediæ. Nam S. Innocentius Primus, in epist. 1. cõcendit, Sabbatho conuenturissimè ieiunari, quod idè sensisse videtur Epiph. in compendiaris doctrina, vbi solù excipit Dominicos dies à ieiunio Quadragesimæ. Nec non sanctus Hiero. ad Lucinũ Beticum, qui ad quæstionem sibi propositam, vt ieiunandum esset die Sabbathi, vt Romæ, & in Hispania fieri solebat, respondit quidè seruandam esse propriam Ecclesiæ consuetudinem; tamen addidit vtiuè per totum annum ieiunare possemus. Quibus verbis indicasse videtur, probari sibi, vt etiã die Sabbathi ieiunetur.

Contrà autè S. Ambr. & S. August. congruentius esse putabant, vt non ieiunaretur Sabbatho, sed tamen hortabantur omnes, vt Prouinciæ suæ consuetudinem obseruarent. Vide Augustinum, in epist. 86. & 113.

Cæterum sententia sancti Innocentij tandem prævaluit, & ab Ecclesia occidentali vniuersa recepta est, vt patet ex Cõcilio Agathensi, can. 11. & Aurelianensi 4. can. 2. In Hispania verò etiam ante tẽpora Innocentij admittà fuerat, vt perspicuũ est ex Concilio Elibertino, can. 21. Et certè ratio Innocentij solidissima est. Nã quemadmodũ Græci cum Latinis ieiunant in Sabbatho maioris hebdomadæ, propter Christi sepulturã, & Apostolorũ mœrorem: sic etiã par esset, vt ieiunaret in omnibus Sabbathis per totum annum propter eandem causam, alioqui nõ deberent ieiunare feriam sextam propter Christi passionem, nisi in maioribus hebdomadæ; nec deberent nõ ieiunare die Dominico per totum annum, sed solù in ipso die Domine Resurrectionis. Nulla enim ratio reddi potest, cur in omni feriam sextam liceat imitari ieiunij ferie sextæ Paschalis, & non liceat in omni Sabbatho imitari ieiunium Sabbathi Paschalis. Præsertim cum in omni Dominica die imitemur gaudium Dominicæ Paschalis, & ideo nunquam in Dominica ieiunemus.

Sed respondendum est ad obiectionem, quæ fieri solet ex can. 65. Apost. & ex epist. sancti Ignatij ad Philipp. vbi prohibetur ieiunium Sabbathi, & Dominicæ, & Christi dicitur interfecto, qui Sabbatho, aut Dominica ieiunauerit. Respondeo, Clemens in Apostolico illo canone, & Ignatius in epist. ad Philip. non sine magna ratione prohibent ieiunium Sabbathi: exorti sunt enim illo tempore Hæretici varij, qui negabant Deum verum esse illum, qui mundum condidit sex diebus, & in septimo requieuit. Vt de Simonianis refert Epiph. hæresi 21. & de Marcionistis, hæresi 42. vbi etiam expressè addit, Marcionistas propterea die Sabbathi ieiunare solitos fuisse, he viderentur gaudere de quiete, & operibus Creatoris. Itaq; In odium, & detestationem horũ Hæreticorũ, placuit veteribus per orientem prohibere ieiunium die Sabbathi.

Posset etiam fieri, vt in canone Apostolico, quàm in epistola Ignatij solum prohiberetur ieiunium diei Dominicæ; sed postea à Græcis posterioribus insertum fuerit nomẽ Sabbathi. Nã S. Epiph. optimè nouerat canones Apostolicos, quos etiam sæpe citare solet, & tamè (vt supra diximus) nõ excipit à ieiunio, nisi dies Dominicos,

Sed quicquid de hoc sit, Romana Ecclesia, & Occidēs vniuersus longè alia de causa ieiunat Sabbatho, quàm Hæretici illi facerēt. Primum enim Sabbatho ieiunamus vel in carnibus abstinemus, vt longissimè à Iudaismo recedamus. Iudæi siquidem non ieiunant, sed epulantur in Sabbatho. Deinde, in memoriam humilitatis Domini, qui die Sabbathi iacuit mortuus, & clausus in sepulchro, Tum, vt imitemur Apostolos, aliosq; discipulos Domini, qui cum ipsa Deipara, & sanctis mulieribus, non solum feriam sextam, sed etiam die Sabbathi in luctu, & mœrore fuerunt. Denique, vt ad celebritatem Dominicæ dici per hoc ieiunium præparemur.

Refert S. August. in epist. 86. aliam causam, quod videlicet S. Petrus, cum Simone Mago decertaturus die

Dominico, pridie cum tota Ecclesia, quæ in Vrbe erat, ieiunauerit, & consequuto tam prospero euentu, eundè morem postea tenuerit. Sed hanc causam falsam esse (inquit Augustinus) perhibent plerique Romani.

CAPVT XIX.

De ieiunio quatuor temporum.

De ieiunio quatuor temporum tria sunt explicanda, origo, varietas, & causa.

Originem ab Apostolica traditione deducimus. Primum enim id confirmat expressè S. Leo, in ferm. 2. de ieiunio Pentecostes, & in ferm. 8. de ieiunio septimi mensis. Idem etiam auctor in ferm. 7. de ieiunio decimi mensis, testatur hæc ieiunia quatuor temporum in vniuersa Ecclesia celebrari.

Quod verũ esse etiã de Orientali colligitur ex sancto Athanasio, qui in Apologia pro fuga sua meminit ieiunij Pentecostes, quod est vnu ex quatuor. Cum autè in nullo concilio Oecumenico instituta reperiantur, sequitur vt ex Apostolica traditione descendere credenda sint, iuxta regulam sancti Augustini, supra citatam, ex libro quarto de Baptismo, capite vigesimo quarto.

His accedit, quod Callistus Papa vicinus Apostolorum temporibus in epist. ad Benedictum affirmat, iam ante sua tempora consueuisse in Ecclesia seruari trium temporum ieiunia, à se verò additum quartum ieiunium, siue quarti temporis ieiunium. Ex quo sequitur, vt ieiunia quatuor temporum saltem per figuram intellectiois, id est, maxima ex parte ab Apostolis sint instituta.

Denique de ieiunio decimi mensis, quod est vnum, ac præcipuũ ex quatuor, videtur mentio fieri in Actis Apostolorum, capite vigesimo septimo, in illis verbis: Incipiebat enim periculosa esse nauigatio, quia ieiunium iã præterierat. Neq; enim exponi potest hic locus de inedia nauigantium, vt sensus sit, incipiebat periculosa esse nauigatio, quoniã qui erant in naui ob longã inedia, viribus iam destituti erant. Nam si sanctus Lucas id significare voluisset, non dixisset, quia ieiunium iã præterierat, sed quia magnum ieiunium iam præcesserat. Cũ autem in absolutè dicat, quia ieiunium iam præterierat, loquitur de aliquo statò, & solenni ieiunio, ex quo tempus anni describit, vt Chrysostr. & Oecumenius in commentario huius loci affirmant.

Et confirmari potest hæc expositio ex collatione cum alio loco in eodem capite, vbi describitur ieiunium profanum ortũ ex mœrore nauigantium. Ibi enim non dicitur quia ieiunium iã præterierat, sed cũ multa ieiunatio fuisset, & ipsi ieiunium dicitur ibi vocat, cũ hic τὸν νηστειῶν appeller. Verum est quidè à Chrysostr. & Oecumenio hunc locũ exponi de solenni ieiunio Hebræorũ. Sed certè longè probabilius est, eũ loqui de solenni ieiunio Christianorum. Neque enim Hebræis, sed Christianis librum Actorum scripsit sanctus Lucas, & ex ieiunio illis noto, descripsit tẽpus hybernũ, in quo periculosa nauigatio esse solet. Videtur igitur loqui de ieiunio decimi mensis, quod semper apud Christianos celeberrimũ fuit propter ordinationes clericorum. Apud veteres enim nõ fiebat ordinationes nisi in mense Decẽbri, vt Amalarius testatur libro secundo, de officiis Ecclesiasticis, capite primo, & perspicuũ est ex Pontificali Damasci, vbi solum mense Decẽbri leguntur antiquissimi Põtifices ordinationis solitè fuisse Ecclesiam ieiunare, docemur in Actis Apostolorum, cap. 13. & Hæretici quoque ediferantur.

Iam verò varietas duplex in hoc ieiunio inuenitur. Primum enim trium temporum obseruabatur ieiunium. Deinde, ex decreto Callisti quartum est additum. Præterea, nonnulli hæc ieiunia ita, distribuiebant, vt Primum celebrarent prima hebdomada primi mensis, id est Martij, Secundum secunda hebdomada quarti mensis.

TERTIVM, tertia hebdomada septimi mensis. QVARTVM, quarta hebdomada decimi mensis. Ita legimus in Concilio Moguntino, canone trigesimo quarto, & apud Rabanum, libro secundo de institutione clericorum, c. 24.

Alij verò, idque magis communiter, PRIMVM tempus constituebant in prima hebdomada Quadragesimæ SECVNDVM, in hebdomada Pentecostes, TERTIVM, in tertia hebdomada Septembris, QVARTVM, in tertia hebdomada Decembris. Sic enim hæc tempora describunt summi Pontifices, Leo primus, in serm. 8. de ieiunio decimi mensis, & Gelasius primus, in epistola prima, capite decimo tertio, quamvis non expresse notent hebdomadas septimi, & decimi mensis, sed solum ipsos menses.

Porro causæ præcipuæ institutionis quatuor temporum QVATVOR assignari possunt. PRIMA causa fuit, ne Christiani Iudæis in hac parte remissiores viderentur. Cõstat enim ex capite octavo Zachariæ, fuisse apud Hebræos solenne ieiunium quater in anno, id est, mense quarto, quinto, septimo, & decimo. Aequum igitur fuit, ut Christiani, qui perfectiores Hebræis esse debent, haberent etiam sua quatuor tempora, quibus solenniter ieiunarent. Reddunt hanc rationem sancti Pontifices, Callistus in epistola ad Benedictum, Et Leo sermone septimo, de ieiunio septimi mensis, & serm. 4. & 6. de ieiunio decimi mensis.

Alteræ causa fuit propter ordinationes clericorum. Nã etiam si primi summi Pontifices sacros ordines non conferrent, nisi mense Decembri, postea tamen crescente numero ordinandorum, institutum est, ut aliis etiam tribus temporibus sacri ordines conferrentur, ut ex epistola prima Gelasij iam citata intelligi potest.

Tertiã, ut his temporibus Deo supplicarem pro frugibus, & fructibus terræ, & pro iisdem iam perceptis gratias, ageremus. Nam in iis quatuor temporibus aeris temperies maximè variatur, & fructus omnes, ac fruges vel feruntur, vel nascuntur, vel maturantur, vel colliguntur. Adfert hanc rationem sanctus Leo serm. 2. 5. & 8. de ieiunio decimi mensis.

Quarta, ut sicut habemus solenne ieiunium singulis annis, quod est ieiunium Quadragesimæ, & ieiunium statum singulis hebdomadibus, quod est ieiunium feriæ quartæ & sextæ, vel feriæ sextæ, & sabbathi: sic habemus ieiunium aliquod singulis mensibus.

Tres autem dies, qui tribus mensibus respõdent, cõmoditatis gratia in vnũ mensem coniecerunt. Ita ieiunamus tribus diebus primi mensis, pro mense primo, secundo, & tertio. Item tribus diebus mensis quarti, pro mense quarto, quinto, & sexto. Tribus quoque diebus mensis septimi pro mense septimo, octavo, & nono. Denique tribus diebus mensis decimi pro mense decimo, vndecimo, & duodecimo. Sic Leo nos docet serm. 9. de ieiunio septimi mensis, & serm. 8. decimi mensis, & Amalarius lib. 2. de officiis Ecclesiasticis, cap. 2.

Sed obiectiones Kemnitij breuiter diluendę sunt, quas habet in quarta parte exam. pagin. 645. 646. & 686. Primum obiicit, quod in libro Tertulliani de ieiunio Catholici dieant, nullum esse impositũ ab Apostolis iugum ieiuniorum, excepto ieiunio Paschali.

Respondeo, Fieri potest, ut Apostoli ieiunium quatuor temporũ instituerint quidem, sed non sub lege præcepti; deinde deuotione fidelium frigidescere, vel à Callisto Pontifice, vel ab alio præceptũ sit additum. Quamquam (ut supra monui) non satis magna fides haberi potest Tertulliano in iis libris, quos dedita opera contra Ecclesiam scripsit.

Obiicit Secundo, Quod S. Hieronymus in epistola ad Marcellam scribit, Montanistas, tres Quadragesimas ieiunare, nos autẽ vnã tantũ, secundũ traditionẽ Apostolorum, per reliquum autẽ annum ieiunare non necessitate, sed voluntate. Ex quo loco ita Kemnitius colligit:

Hieronymi ergo tẽpore illa necessitas ieiuniorũ quatuor tẽporum adhuc fuit ignota Ecclesiæ, sicut hæc ipsius sententia manifeste ostendit. Et infra: Lex igitur, quæ in Montanistis antea damnata fuerat, postea in ieiunijs quatuor tẽporũ per metamorphosim in cultũ Dei cõuersa, & canonizata est. Hæc ille.

Respondeo, Non ieiunabant Montanistæ quatuor tempora, sed tres Quadragesimas, vel duas hebdomadas, ut Tertullianus indicare videtur. Proinde nihil habet simile ieiunium quatuor temporum cum ieiunijs Montanistarum. Sed Kemnitio licet nõ solum ex dissimilibus similia, sed etiam ex diuersis eadem facere, sicut ex quolibet antecedente quodlibet consequens pro arbitrato colligere. Sanctus enim Hieronymus nõ dicit, per reliquum annum nulla esse ieiunia per legẽ Ecclesiasticam constituta, sed dicit, licitum esse vnicuique, per totum annum, si voluerit, ieiunare. Nam cum dixisset, Montanistas tres Quadragesimas habere ex præcepto Montani, ne videretur improbare frequentia ieiunia, subiungit: Non quod per totum annum (excepta Pentecoste) ieiunare non liceat; sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate minus offerre.

Vbi Duo dicit, Primo licitum esse per totũ annum (excepta Pentecoste) id est, præter quinquaginta dies, qui sunt à Pascha ad Pentecosten, ieiunare. Deinde addit, non esse tamen Ecclesiam cogendam ad ieiunium totius anni, vel trium Quadragesimarũ, quod esset multis planè intolerabile. Alioqui enim sanctus Franciscus, & alij, non tres, sed quinque, vel sex Quadragesimas ieiunabãt, sed voluntate, ut sanctus Hieronymus monet esse faciendum, non necessitate.

Obiicit Tertio, Quod ieiunium quatuor temporum natum sit ex praua æmulatione Iudæorũ, qui ieiunium in quatuor mensibus obseruabãt. Duo sunt autẽ, quæ in hac imitatione Kemnitius reprehendit, Primo, quod ieiunia illa quatuor temporum Iudæi non ex præcepto Domini, sed ex proprio capite instituerint, & ideo Zachar. 8. ab ipso Domino per Prophetam reprehensa fuerint. Secundo, quod non liceat Christianis ritus Iudæicos imitari etiam à Domino institutos, & imperatos, ut ait Apostolus ad Galat. cap. 4.

Respondeo falsum esse, ieiunia quarti, quinti, septimi, & decimi mensis à Deo per Prophetã reprehensa fuisse. Nam ut etiam supra ostendimus, quod Dominus ait Zachar. 8. ieiunia illa cõuertenda esse in solennitates præclaras, ad laudẽ eorum ieiuniorũ pertinet. Significat enim Dominus, si ieiunia illa pie feruntur, fore vte aliquando id præmij accipiant, ut conuertantur in solennitates præclaras, atque in hunc sensum locum exponunt Hieronymus, Theodoretus, & Rupertus in commentarijs, & sanctus Leo serm. 7. de ieiunio septimi mensis, & serm. 4. de ieiunio decimi mensis.

Porro ieiunia quatuor temporum ex pia, & sancta Iudæorum veterũ imitatione orta esse, cũ sancto Leone asserere nõ veremur, nã etiam si cõremonias Iudæorũ, quæ significationis causa institutæ fuerãt, imitari nõ possumus, tamẽ exercitia virtutũ cõmunia sunt vtrique; testamẽto & magis cõueniunt Christianis quã Iudæis, & ideo pati nõ debem, ut in eiusmodi rebus ab illis superemur.

S. Augustinus in epist. 86. ad Casulanum, scribit, ieiunare bis in Sabbatho, ut Pharisæus Luc. 18. bonũ esse Christiano, modò sine superbiæ tumore id faciat. Sicut etiam decimas fructuum omnium dare, quod Iudæi faciebant, optandum esse dicit, ut à Christianis omnibus impleatur. Itaque Aeriãni apud Epiphanium sic ratiocinabantur, Hebræi stata ieiunia habuerũt, igitur nefas est, stata ieiunia habere Christianos. Contra sanctus Augustinus, & sanctus Leo, Hebræi ieiunabant bis in Sabbatho, & rursus in quatuor mensibus certa ieiunia obseruabant, igitur æquum est, ut Christiani ieiunent feriã quartã, & sextã, & ieiunia quatuor tẽporum religiose custodiant. Cũ igitur ex eodem antecedente contrarijs cõ-

clusiones Hæretici veteres, & veteres patres collegerint, dialecticam Hæreticorum Lutheranis relinquentes, nos Patrum sanctorum dialecticam amplectemur.

At (inquit Kemnitius) beatus Ioannes Chrysostomus notat, Apostolum ad Galat. 4. reprehendisse Christianos, qui non solum integros Iudæicos ritus, sed etiam partem aliquam eorũ rituum seruant. Non igitur licet Christianis vllõ modo seruare Iudæicum ritum de ieiunio quatuor temporum. Respondeo, Loquitur beatus Paulus, & cum eo S. Ioannes Chrysostomus de cõremonialibus præceptis, quæ nec ex toto, nec ex parte seruanda sunt; qualia sunt circumcisio, sacrificia pecorum, neomeniæ, Sabbathæ, & alia id genus: at ieiunia, elemosinæ, preces planè moralia sunt. Præterea non eodem ritu, neque eodem tempore, neque ob eandem causam ieiunia quatuor temporum à nobis, & à Iudæis seruantur.

CAPVT XXI.

De ieiunio Aduentus.

ADVENTVM Domini ieiunio celebrari consueuissẽ in Romana Ecclesia, perspicuum est. Tum ex Innocentio Tertio, cap. Cõsiliũ, de obseruatione ieiuniorum: Tum ex ipso ritu Romani Breuiarij, in quo preces illæ ad singulas Horas ponuntur legendæ in feriis Aduentus, quæ propriæ sunt eorum dierum, quibus ieiunatur. Cæterum, hoc ieiunium non tam ex præcepto, quàm ex consilio, aut voto à multis seruari, Ecclesiæ vsus satis apertè testatur. Vide Radulphum de Riou in libro de Canonum obseruatione, capite decimo sexto.

CAPVT XXI.

De ieiunio Rogationum.

IEIUNIUM tridui ante ascensionem, vnã cum Litanis, instituisse fertur sanctus Mamertus, Viennæ episcopus, ut scribit Gregorius Turonicus lib. 2. historię Fræcorum, ca. 34. propter multa incommoda, quæ à terræ moribus, & luporũ, incurfionibus, eo tempore Gallia patiebatur. Deinde idem ieiunium receptum legimus in Cõcilio Aurelianensi primo, cap. 28. Romæ quoque olim idem ieiunium ita seruabatur, ut cibus solum quadragesimalibus populis vesceretur, ut intelligi potest ex Ord. Romano, vbi agitur de rogationibus.

Videtur tamen non tam præcepti, quàm cõsiliij fuisse eiusmodi obseruatio, cũ satis constet, inter Pascha, & Pentecosten, ex antiquissima consuetudine nulla ieiunia imperari. Sicut tamen hoc ipsum ieiunium præcepti lege seruatur, nõ est improbandũ. Seruanda est enim in eiusmodi rebus Ecclesiæ consuetudo, ut Hieronymus in epistola ad Lucinium, & Augustinus in epistola ad Casulanum monet. Extrã de institutione rogationum insignis sermo sancti Alchimi Aniti, qui fuit tertius à sancto Mamerto, Viennensis Episcopus.

CAPVT XXII.

De ieiunijs vigiliarum, & stationibus.

RITUS magnorum festorum non solum vigilijs agi per noctem, sed etiam interdiu ieiunari, testis esse potest sanctus Bernardus in serm. de vigilia sancti Andree. Item Burchardus lib. 13. decret. cap. 16. & Innocentius Tertius cap. 1. & 2. obseruatione ieiuniorum.

Quoniam autem stationis nomen, cuius frequens est mentio apud veteres, partim cum vigilia, partim cũ ieiunio conuenit, ita ut sæpè pro alterutro accipi videatur: operæ pretium esse duxi breuiter explicare, quid propriè statio sit.

Igitur non desunt, qui stationem existiment dictã esse à stando, quod fieret diebus Dominicis, quibus diebus Christiani non nisi stantes orabant, iuxta illud Tertulliani in libro de corona militis, die Dominico ieiunare nefas ducimus, & de geniculis adorare. Sed falsam esse

hanc opinionem ex illo ipso libro de corona militis intelligi potest. Docet enim Tertullianus, nunquam fieri stationem die Dominico: Iam, inquit, & stationes, aut alij magis faciet, quàm Christo, aut die Dominico, quando nec Christo.

Igitur statio propriè nihil aliud erat, nisi vigilia diurna tempore solennis ieiunij. Cũ enim publice, & solenniter ieiunabatur, vigilabãt in orationibus, & eiusmodi vigiliæ, & quasi excubiæ orantium, & ieiunantium stationes dicebãtur, vocabulo desumpto ex militia, ut Tertullianus monet in lib. de oratione.

Hoc autem intererat inter stationem, vigiliam, & ieiunium, propriè loquendo, quod ieiunium fieri poterat noctu, & interdiu, Vigilia solum de nocte, Statio solum de die. Atque idcirco diximus, stationem non esse vigiliam simpliciter, sed vigiliam diurnam, item ante omnem vigiliam, nocturnam videlicet, præcedebat statio, & ieiunium: non autem post omnem stationem, & ieiunium sequebatur vigilia.

Et quidem quod statio esset vigilia diurna, & distingueretur à ieiunio, & oratione, perspicuũ est ex Tertulliano, in libro de fuga in persecutione, Quando, inquit, Deus magis creditur, nisi cũ magis timetur, nisi tempore persecutionis? tunc Ecclesia in armento est, tunc ex fide in expeditione sollicitior, & disciplinatio in ieiunijs, stationibus, orationibus. Vbi per stationem intelligit vigiliam ieiunantium, & orantium. Quod autem interdiu solum fieret statio, ac per hoc esset vigilia diurna, docet idem Tertullianus in libro secundo ad uxorem: Si statio, inquit, faciendã sit, maritus de die conducat ad balnea. Item in lib. de ieiunio dicit, stationem finire hora nona, aut ad vespèram. Simul enim ieiunium soluebatur, & statio.

Fieri autem solitam stationem in diebus solennium ieiuniorũ, docent Isidorus libro sexto Etymolog. capite vltimo, & Rabanus libro secundo, de institutione Clericorum, capite decimo octauo, & ante hos omnes Tertullianus in libro de ieiunio, vbi dicit, stationes fieri feriã quartã, & sextã, & tãdiu statione durare, quãdiu non soluitur ieiunium. Immo propter hæc coniunctione stationis cum ieiunio, ieiunium ipsũ aliquando statio nominatur. Sic enim accipit stationem Tertullianus in libro de oratione, extremo, vbi querit, vtrũ per sumptionem Eucharistiæ soluatur statio; cũ querere vellet, vtrum Eucharistia sit talis cibus, ut eo sumpto, dicatur solutum esse ieiunium. Sic etiam accipit Cassianus collar. 21. capite 29. cũ dicit, stationem ieiunij relaxari.

Porro sanctus Gregorius stationibus certa loca attribuit in vrbe Romana, & ipse ad ea loca veniens, tempore stationum viginti homilias in variis Ecclesijs declamauit, ut scribit Ioannes Diaconus in vita sancti Gregorij libro secundo, capite 18. & lib. 4. cap. 74. Fortè etiam ipse primus fuit, qui stationes à ieiunio separauit, & in Dominicis Aduentus, & Quadragesimæ, & in ipsa etiam Dominica Resurrectionis stationes fieri voluit, cũ antea solum in diebus ieiuniorũ fieri solebãt. Legimus enim in Antiphonario, & Sacramentario sancti Gregorij annotatam stationem ad Lateranũ primã Dominica Quadragesimæ, & in ordine Romano in ipso principio, mectio fit stationis in die festo.

Vsus autẽ, qui nunc viget, Ecclesias, vbi statio celebratur, inuisendi, ac breuiter orandi, ex necessitate ortus videtur. Quoniã enim Basilica illa, ad quam statio fortè indicitur, tantam populũ multitudinem capere non potest, & omnes tamen stationis participes esse cupiunt, ideo consuetudo introducta est, ut nunc illi locum stationis adigent.

Itaque Duabus in rebus differt statio huius temporis ab antiqua. Primum enim iidem homines tunc in oratione perseuerabant à summo mane, vsque ad horam nonam, aut vespèram: nunc autem alij, atque alij vigilas

in orationibus, sic tamen, vt à summo manè, vsque ad vesperam nunquam desint, qui in Ecclesia Deum precantur aut laudent. Deinde, tunc stationem semper cum ieiunio, & oratione iungebant: nec antè statio, quàm ieiunium solubatur: nunc autem non solum diebus ieiuniorum, sed etiam in festis & Dominicis, nec solum ante cibum, sed etiam post cibum statio celebratur.

CAPVT XXIII.

De diebus quibus ieiunari non debet.

ER omnes Dominicas, & spacium illud, quod est inter Pascha, & Pentecosten, & in die Natalis Domini, ieiunandum non esse, communi consensu Patres docent.

Tertullianus in libro de corona militis: *Die Dominico, inquit, ieiunari nefas ducimus.*

Sanctus Ambrosius in epistola 83. *Dominica, inquit, ieiunare non possumus, quia Manichæos etiam ob istius diei ieiunia iure damnamus. Hoc est enim in Resurrectione Christi, non credere, si legem quis ieiunij dierum resurrectionis indicat.*

Sanctus Hilarius præfatione in Psalmos: *Et hæc, inquit, Sabbata Sabbatorum ea ab Apostolis religione celebrata sunt, vt his Quinquagesime diebus nullus neque in terram, strato corpore adoraret, neque ieiunio festiuitatem spirituales huius beatitudinis impediret. Quod id ipsum extrinsecus etiam in diebus Dominicis est constitutum.*

Sanctus Epiphanius in compendiarie doctrina: *Per totum, inquit, annum hoc seruatur in eadem sancta Catholica Ecclesia, quarta, inquam, & pro sabbato vsque ad horam nonam, excepta sola Pentecoste, per totos quinquaginta dies, in quibus neque gentes stantur, neque ieiunium est imperatum.* Et infra: *At verò Dominicas omnes delicatas ducit sancta hæc Catholica Ecclesia, & communionem manè perficit, & non ieiunat. Inconsensaneum enim est in Dominica ieiunare.* Et ibidem: *Neque, inquit, in die Epiphaniarum, hoc est, Apparitionis, & Aduentus, quado natus est in carne Dominus, ieiunare licet, etiamsi contingat, vt sit quarta, aut Pro-sabbatum. Quo loco nomine Epiphaniarum, more Græco, non intelligit, nisi ipsum diem Natalis Domini.*

Vide similia apud Hieronymum in epistola ad Lucinium Beticum, in epistola ad Marcellam contra Montanum, & in epistola ad Eustochium, de custodia virginitatis, apud Augustinum in epistola 86. ad Casulanum, & in epistola 119. ad Ianuarium, ca. 15. apud Leonem in epistola 91. ad Turbium. Item in Concilio Gangrensi, can. 18. Carthaginen. IV can. 64. Bracaren. primo, can. 4. & aliis.

Causa huius prohibitionis fuit, tum ob læritiam, & celebratorem horum dierum: tum maximè in odium Hæreticorum, qui his potissimum diebus, dedita opera, ieiunabant. Montanistæ enim vnam Quadragesimam, siue vnam hebdomadam (varie sunt enim de hac re sententiæ) post Ascensionem Domini, & aliam post Pentecosten ieiunabant, vt sanctus Hieronymus refert in commentario ad cap. 9. Matth. Manichæi ieiunabant ordinariè die Dominico, ne viderentur de Christi resurrectione gaudere, quam falsam fuisse sibi persuaserant, vt ex Ambrosio in epistola 83. & ex Augustino in epistola 86. cognosci potest. Eustathius, & Aërius, atque eorum discipuli, diem Dominicum ad ieiunium potissimum deputabant, & contra fidem Aëriani hebdomadam sanctam conuiciis, & potationibus celebrabant, vt Epiphanius hæresi 75. & Socrates libro secundo historie, cap. 33. testes sunt. Denique, Priscillianistæ die Dominico, & in Natali Domini ieiunare, solebant, vt sanctus Leo testatur in epistola ad Turbium, iam citata.

Sed illud hoc loco non est omittendum, ieiunium in his diebus non simpliciter esse prohibitum, sed solum si quis vel ex superstitione ieiunet, vt Montanistæ faciebant, vel ex errore, vt Manichæi, & Priscillianistæ, vel

ex contemptu Ecclesiæ, vt Eustathiani, Aëriani, Vel denique cum scandalo aliorum, vt si quis vnam hebdomadam ieiunaturus, eligat sine vlla rationabili causa hebdomadam paschalem, aut vnum diem ieiunaturus, eligat diem Natalis Domini, aut Dominicam. Alio qui enim si quis vel ad tentationem carnis superandam, vel cursum morbi corporalis curandi, vel quia vult ieiunium totius anni, aut integri mensis, non peccabit, si paschali tempore, vel in Dominica die, aut etiam in Natali Domini ieiunauerit. Atque hoc ipsum Epiphanius, Hieronymus, & Augustinus locis notatis docent.

Ex quo intelligimus, non debere consuetudinem eorum reprehendi, qui (vt supra diximus) in diebus Rogationis ieiunant: Et multò minùs consuetudinem Ecclesiæ vniuersæ, quæ vigiliam Pentecostes similiter ieiunat. Cuius ieiunij meminit Ordo Romanus, vbi describit officium vigiliæ Pentecostes. Ordinem autem Romanum antiquissimum esse, vel ex eo perspicitur potest, quod ab Alcuino, & Amalario passim citatur.

Quod autem in Concilio Saleguttano apud Gratianum dist. 76. can. de ieiunio, dicitur, ieiunium quatuor temporum non debere celebrari immediatè ante Pentecosten, quia ieiunium, & vigilia simul celebrari non debent: non significat, in vigilia Pentecostes non esse ieiunandum, sed nõ debere in vnum diem concurrere duo ieiunia, ieiunium videlicet vigiliæ, & ieiunium quatuor temporum. Sicut etiam paulò infra monet, vt ieiunium decimi mensis celebraretur in Sabbato præcedente vigiliam Natalis, ne ieiunium illud concurrat cum vigilia, id est, cum ieiunio vigiliæ Natalis.

CAPVT XXIV.

De fraudibus, & corrupte is Kemnitij in historia antiquitatis.

IN extrema disputatione de ieiunio, mira calliditate Kemnitius per modum simplicis historie se demonstraturum proficitur, nunquam defuisse, qui leges ieiuniorum, aut opinionem meriti, & satisfactionis in ieiuniis suscipiendis obrudere voluerint, sed nunquam etiam defuisse sanctos viros, qui magno zelo contra eiusmodi superstitiones opiniones & leges, pro Euangelica libertate, & sinceritate pugnaverint.

Hanc eius historicam obseruationem duabus de causis non existimaui mihi esse accuratè refellendam. Nam hoc ipso tempore, magno Ecclesiæ bono, Casar Baronius, vir optimus, & sine controuersia eruditissimus, annales suos Ecclesiasticos partim edidit, partim iam edit, ex quibus omnes omnium hæreticorum fraudes, & corruptelæ, quæ ad historias pertinent, nullo negotio deprehendi, & profligari poterunt. Et ego in superioribus capitibus ad omnia illa respondi, quæ speciem aliquã difficultatis habere posse videbantur, vt de Montano, de Alcibiade, de Spiridione, & similibus. Solum igitur hoc loco summam historicæ obseruationis ipsius perstringam, & fraudes, atque calumnias in ea obseruatione infertas patefaciam, ac refellam.

Igitur in quarta parte Examinis, pagina 542. & sequentibus, septemdecim capita proponit. In Primo capite expositurum se dicit, quales superstitiones opiniones de ieiunio Scriptura taxet, & refutet. Deinde, adducit loca Isaïæ, 58. & Zachariæ 7. & 8. Item Matth. 9. ad Coloss. 2. & 1. ad Timoth. 4. ad quæ omnia supra responsum est. Addit etiam locum Euangelij Matthei sexto: *Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes, &c.* Et Lucæ 18. *Ieiuno bis in die Sabbato.* Vbi reprehendi dicit opinionem Phariseorù, qui sanctitatem, & pietatem putabant suam esse in externa obseruatione traditionum de ieiuniis, & opinionem habebant meriti & iustitiæ coram Deo ex ieiuniis à Deo, non præceptis.

A T

AT more suo Scripturas deprauat. Dominus enim Matthei sexto non negat sanctitatem aliquam, & pietatem sitam esse in externa obseruatione ieiunij à Deo nõ imperati, sed à maioribus traditi; nec enim ignorabat laudatos à Deo Rechabitas, qui ex traditione patris sui à vino perpetuò abstinebant, & Nazareos, qui abstinentiam à Deo non imperatam sponte vouebant: Sed vituperat hypocritas, qui gloriæ humanæ causa videri volunt magis ieiunare, & abstinere, quàm faciant. Ideo enim, vt Dominus ait: *Exterminant facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes.* Lucæ autem 18. non reprehenditur Phariseus, quod ieiunaret bis in Sabbato, neque etiam quod ieiunium non imperatum, meritorium esse crederet, vt vera meritorium erat ieiunium eorum, qui Num. 30. illud spontè suscipiebant, & Deo, vt rem illi gratam promittebant; sed quod ex bono opere in superbiâ efferretur, aliisque contemneret, vt ex ipsius parabola conclusione colligitur.

IN Secundo capite narrat ritus Gentilium circa ieiunia, ex Hieronymo contra Iouinianum, ex Volaterrano lib. 13. Anthropologia, cap. 4. ex Alexandro ab Alexandro lib. 6. cap. 2. & lib. 4. capite 7. & 17. ex Ranisio, & Polydoro. Ex quibus ritibus colligit, à spiritu dæmoniorum, profectam esse opinionem, quod ipsum opus operatum ieiunij, præcipuè verò abstinentia à quibusdam cibis fit cultus Dei.

Sed hæc multa sunt errata Kemnitij. Primum, aut ignorat, quid sit opus operatum, aut opus operatum ieiunij apud Catholicos cultum Dei esse mentitur. Nul- lum enim Catholicorum protulit, aut proferet, qui ita desipiat.

Deinde, socium se Iouiniano Hæresiarchæ adiungit, dum nobis Gentilium abstinentiam obiicit, vt meritorium ieiunij oppugnet. Sic enim & Iouinianus apud sanctum Hieronymum libro secundo obiiciebat: *De ciborum sibi placet abstinentia, quasi non & superstitio Gentilium Cossim matris Deum obseruet & Isidis.*

Tertio, non intelligit, cur à sancto Hieronymo Gentilium exempla in causa ieiunij adferantur. Rectissimè enim probat sanctus Hieronymus exemplis Gentilium naturali lumine rationis cognosci posse, vile esse ieiunium ad sapientiam acquirendam, & passionem animi cohibendam.

Quarto, non rectè colligit ieiunium, & abstinentiam à certis cibis non esse cultum Dei, quia Gentiles res eadem cultum Dei esse censebant. Nam si licet ita ratiocinari, probabimus etiam, oratione, sacrificiis, templis, votis, Deum non posse coli, quia Gentiles his omnibus rebus Deum coli existimabant. Errabant igitur Ethnici, quod ieiunia propter falsos Deos suscipiebant, vt etiam quod falsos Deos inuocarent, eisque templa, & aras erigerent; at non errabant, quod eo non solum orationes, templa, altaria, sacrificia, sed etiam ieiunia placere arbitrabantur.

Denique, cum Scriptura diuina manifestè Kemnitius pugnat, cum à spiritu dæmoniorum opinionem illam profectam esse affirmat; quæ abstinentiam à certis cibis cultum Dei facit. Nam (vt supra ostendimus) Spiritus Dei abstinentiam à certis cibis, aut à vino cultum Dei esse testatur, cum dicit, placere Deo vota Nazareorum, qui à vino se abstinebant. Item vota aliorum, qui abstinentiam aliquam Deo pollicebantur; & cum Annam viduam orationibus, & ieiuniis Deo seruisse confirmat. Vide Num. 6. & 30. & Luc. 2.

In Tertio capite differit de abstinentia Essæorum, ac Primum sanctum Hieronymum redarguit, quod scripserit in secundo libro aduersus Iouinianum, Essæos, teste Iosepho, à vino, & carnibus abstinere solitos. Id enim Iosephum nusquam testari Kemnitius dicit.

AT Iosephus libro secundo de bello Iudaico, capite

A septimo, describens prandium Essæorum, ue (vt ipse loquitur) Essæorum, scribit, Essænis in cibum nihil aliud apponi, nisi panem, & vasculum vnum cum edulio. Et passim laudat in eis continentiam, sobrietatem, & victus, ac vitæ simplicitatem. Itaque non malè sanctus Hieronymus ex verbis Iosephi collegit, Essænos à vino, & carnibus abstinere, præsertim cum existimauerit eosdem esse, qui à Philone, & Iosepho laudentur. Quos enim Philo laudat, certum est, perpetuò à vino, & carnibus abstinuisse.

Deinde, Kemnitius cum negare non posset eos, quos Philo insigni libro commendat fuisse Christianos, & ieiunia, atque abstinentiam à certis cibis, vt res Deo gratas studiôsissimè coluisse; dicit, hoc eorum institutum non fuisse Apostolicæ traditionis, sed reliquijs veteris fermenti Essæorum, quod ipsi etiam ad fidem Christi conuersis adhæsit. Id autem probat, quia Sozomenus libro primo, capite 12, Nicephorus libro 2. capite 15. & Sophronius in vita Marci dicit, eos quos Iosepho laudat, Hebræos fuisse ad Christum conuersos, & adhuc iudaizare solitos. Addit Præterea, si quis conferat cap. 2. epistolæ ad Coloss. cum vita, & institutis Essæorum, eum planè perspecturum, ab Apostolo Paulo notari, ac reprehendi eiusmodi vitam, & instituta.

At Kemnitius Primum secum ipse pugnat, cum velit institutum abstinentiæ à carnibus, & vino esse reliquijs fermenti Essæorum; & tamen paulò antè scripserit, non colligi ex Iosepho, quod Essæni à vino, & carnibus abstinerent. Non enim Essæorum instituta aliudquè melius, quàm ex Iosepho discere possumus.

Deinde Sozomenus, Nicephorus, & Sophronius, quibus auctoribus Kemnitius nititur, contra ipsum manifestè pugnant. Nam Sozomenus, & Nicephorus miris laudibus efferunt institutum eorum, de quibus loquitur Philo, & sanctum sine dubitatione appellant. Proinde cum dicunt, eos iudaizasse, non loquuntur de ieiunio, & abstinentia, quæ sunt communia Iudæis cum Christianis, sed de ritibus propriis Iudæorum, vt de custodia Sabbathi, circumcissione, & similibus rebus. Sophronius autem tum in vita Marci, tum in vita Philonis, & Nicephorus loco notato, disertis verbis docent, eos, quos Philo tantoperè laudat, discipulos fuisse sancti Marci Euangelistæ, & ab ipso institutum illud vitæ, ieiunia, & abstinentiam didicisse. Quare non reliquijs fermenti Essæorum, sed Apostolica doctrina erat, si Sophronio, & Nicephoro credimus, illa, quam Philo commendat.

Sed in eo potissimum stultitia Kemnitij se prodit, quod Sozomenum, Nicephorum, & Sophronium, Eusebio, & Hieronymo, quasi opponit, cum tamen Sozomenus, & Nicephorus Eusebium sequantur, & Sophronius id ipsum scribat Græcè, quod Hieronymus scripsit Latine.

Quod attinet ad collationem capituli secundi ad Colossenses, cum libro Philonis de vita contemplatiua supplicium: nemo vnquam iudicabit, ab Apostolo reprehendi vitam illorum, quos laudat Philo, nisi sensum iudicandi corruptum, ac deprauatum habeat, nisi fortè probabile sit ab Apostolo Paulo Marcum Euangelistam reprehendi. Marci enim sectatores fuisse, quos Philo, laudibus celebrat, non solum Sophronius, & Nicephorus, sed etiam Hieronymus, Epiphanius, Cassianus, Beda, & alij docent. Vide quæ scripsimus in libr. de Monachis, cap. 7.

In capite quarto probat, adulterinos libros esse constitutiones, & canones Apostolicos, librum Pastoris, & Abdiam de vitis Apostolorum, in quibus multa leguntur de ieiunio, & abstinentia à certis cibis.

Sed laborem differendi de his libris Kemnitius omittere potuisset. Non enim defunt Ecclesiæ Catholice plurimi alij libri sanctorum Patrum certi, & indubitati,

unde traditiones Apostolicæ probari possint. De constitutionibus, & canonibus Apostolorum multa scripsit noſter Turrianus. Sanctus Epiphanius in hæresi Auditorum dicit quidem, constitutiones Apostolicas non ab omnibus recipi, tamen addit, nihil in eis, nisi verum, & sanum contineri. Liber Pastoris non est quidem canonicus, sed potius Apocryphus, quod attinet ad auctoritatem Scripturæ divinæ: tamen utilis ab omnibus ferè Patribus indicatus est, ut patet ex Tertulliano in libro de oratione, Origine lib. 10. in epist. ad Romanos, Ireneo libro 4. capite 37. Clemente Alexandrino lib. 6. Strom. Athanasio in libro de decretis Nicænæ Synodi. Eusebio libro 3. histor. cap. 3. Hieronymo in libro de virtutibus in Hermete, Rufino in explicatione Symboli, Cassiano collat. 13. cap. 12. Quare temerè Kemnitius hunc librum contrarium literis Apostolicis improbat. Librum Abdæ suppositivum esse, viri docti etiam apud nos censent. Ego certè nullum ab eo testimonium petij, ut nec ex libro Pastoris.

In Quinto capite disputat de causâ, cur verus Ecclesia paschale ieiunium, & feræ quartæ, & sextæ aliquando servauerit, salua Euangelica libertate. Sed respondimus supra, tum in capite de origine. Quadragesimæ, tum in capite de ieiunio feræ quartæ, & sextæ, ubi demonstravimus falsas, & ineptas causas Kemnitium reddidisse.

In Sexto capite profert testimonia Ignatii, & Irenæi, & historiam Atrali, & Aleybiadis cõtra meritum, & necessitatem ieiunij. Sed hæc omnia excusamus supra in propriis locis, ut discerimus de lege ieiunij, & de utilitate ieiunij.

In Septimo, & Octavo capite tractat historiam Tatiiani, & Montani, & multa ex Tertulliano adducit, ad quæ omnia supra respondimus. Vnum est hoc loco Notandum, grauter, & non semel sanctum Epiphanium a Kemnitio reprehendi, pagina 195. & 605, quod scripserit, Montanitas abstinere à cibis, non disciplinæ gratia, non maioris virtutis, nõ præmiorum, & coronarum, sed quod ea, quæ à Domino facta sunt, abominabilia iudicent. Sed certè non Epiphanius Montano, sed Kemnitius Epiphanius falsum affugit. Epiphanius enim illa, quæ citat Kemnitius, non de Montanitis, sed de aliis hæreticis scribit, ut perspicuum erit, si quis locum Epiphaniij diligenter incipiat.

In Nono, Decimo, & Vndecimo capite, producit in medium loca quædam Origenis, historiam Eustathij, & Spiridionis, quæ sunt à nobis tractata suis locis.

In Duodecimo, & Decimotertio capite docet, circa annum Domini cccc. cœpisse in Ecclesiam inuehi leges ieiuniorum, cum opinione necessitatis, & meriti, per Basilium, Ambrosium, Epiphanium, & Hieronymum, & simul Aërium, & Iovinianum excusat. Hic verò gratias agimus Kemnitio, quod lumina illa Ecclesiæ, tam Occidentalis, quàm Orientalis nobis tam promptè, liberalitèrque concedat. Existimamus enim neminem esse debere tam stultum, qui non magis fidem habere velit sanctissimis, illis viris, Basilio, Ambrosio, Epiphano, & Hieronymo, quàm Luthero, Caluino, Philippo, Kemnitio. Neque miramur, si Kemnitius, cum planè sit Aërianus, Iovinianista, parentes suos defendere velle, & voluerit.

Sed illud malè haberet fortasse ipsum etiam Aërium, quod falso commento eum defendere conatus sit. Dicit enim Kemnitius, Aërium, cum improbat statera ieiunia, non tam Ecclesiæ Catholice, quàm Eustathij leges ieiuniorum improbare voluisse. At quamvis Aërius, & Eustathius quibusdam in rebus dissenferint, tamen in hac re

mirificè consentiebant. Nam ipse etiam Eustathius statera ieiunia ferè non poterat, ut ex Concilio Gangrensi, & historia Socratis supra probauimus.

Denique quanta temeritas est, ut velit Kemnitius, qui heri natus est, maiorem sibi fidem haberi in intelligentia hæresis Aëriane, quàm sancto Epiphano, qui primus hanc hæresim exposuit, & ipso Aërio viuentè scripsit? quemadmodum etiam valdè ineptè fingit, dubium esse quid Iovinianus senserit, quasi non satis apertè id sanctus Hieronymus exposuerit in libris aduersus Iovinianum, quos sanctus Augustinus in epistola 29. lucidissimos, suauissimos, & præclarissimos vocat.

In Decimoquarto, Decimoquinto, & Decimosexto capite producit, tanquam defensores libertatis Christianæ in vsu ciborum, Augustinum, Prosperum, & Primalium Latinos; Chrysoſtomum, Cyrillum, Theodoretum, & Socratem Græcos; eoque cum Basilio, Epiphano, Ambrosio & Hieronymo aduersà fronte committit. Quasi credibile sit sanctum Augustinum, Prosperum, & Primalium à sancto Ambrosio, & Hieronymo; Chrysoſtomum, Cyrillum, & Theodoretum à sancto Basilio, & Epiphano tam apertè, ut Kemnitius fingit, dissentire potuisse. Expertus erat Kemnitius, summos principes nouatorum, Lutherum, Zuinglium, & alios inter se de primariis fidei nostræ capitibus digladiari solitos; Itaque idem censuit sanctis Patribus accidisse.

Sed longè aliud scribit de Concordia Catholicorum Patrum in dogmatibus fidei, sanctus Augustinus in primo & secundo libro aduersus Iulianum. Et ea quæ nos supra ex Augustino, & Chrysoſtomo citauimus, satis ostendunt, eos cum Basilio, Ambrosio, Epiphano, & Hieronymo mirificè consentisse. Si quid autem obſcuritatis erat in auctoribus, quos Kemnitius citat, supra in locis propriis explicatum est: multa verò de industria prætermisit, quod nihil omnino difficultatis haberent.

In Decimo Septimo capite scribit Kemnitius, ab anno Domini cccc. l. x. cum non essent, qui contradicerent, extinctis videlicet luminaribus Ecclesiæ superstitiosas leges, & opiniones de ieiunio per Pontificum, & Conciliorum decreta cumularas fuisse, donec Scholastica Theologia inde extructa est. Profert autem sancti Leonis Magi multa loca pro ieiunio, item sancti Gregorij, sancti Bernardi, & aliorum.

At si diuina providentia per annos cccc. l. x. semper aliquos excitauit, qui superstitiones reprimere, & cur non etiam postea id fecit? Desuit ne Spiritui sancto sapientia, aut potentia? An verò Ecclesiam suam omnino deseruit? Aut fortè impedire non potuit, quominus portæ inferorum aduersus Ecclesiam præualerent? Et, si luminaria quædam extincta sunt, non poterat alia rursus accendere? Cur igitur nõ potius dicimus, sanctum Leonem, sanctum Gregorium, & sanctum Bernardum fuisse quoque magna Ecclesiæ luminaria, & nihil diuersum ab antiquioribus Patribus docuisse. Nec fuisse alios, qui legem, & meritum ieiunij oppugnare tentauerint, nisi manifestos hæreticos Eustathij, Aërium, Iovinianum? Nam si defensores illi, quos Kemnitius fingit, libertatis euangelicæ à Deo excitati fuissent, continuasset sine dubio Deus opus suum. Nec promississet luminaria omnia Ecclesiæ ita extinguere, ut per annos mille, & centum, portæ inferi aduersus Ecclesiam præualerent.

Quare maximum præiudicium causæ suæ Kemnitius fecit, cum tam apertè confessus est, ab anno cccc. l. x. sanctum Leonem, sanctum Gregorium, & quot fuere deinceps Ecclesiæ doctores, & pastores leges ieiunij, & opinionem cultus, ac meriti, nemine contradicente tradidisse.

LIBER TERTIVS,

DE ELEEMOSYNA.

CAPVT PRIMVM.

Quid sit eleemosyna.

ELEEMOSYNA vix vlla sunt controuersia cum hæreticis nostri temporis; tamen de ipsa quoque nobis dissendendum esse censuimus, ne videlicet eam ad ieiunio, & oratione disingere mus. Sequemur autem in hac tota disputatione vestigia S. Thomæ, & ea quæ ipse docet, in 2. 2. q. 32. vel pleniora efficere conabimur, vel clariora.

Igitur de eleemosyna Octo capita tractanda esse videntur. Quid sit eleemosyna: Quæ sint, & quot genera eleemosynæ: Quis sit eius fructus, & finis, Sit ne præceptum aliquod de eleemosyna faciendâ: Quibus ex rebus corporalis eleemosyna fieri debeat, ubi de malis partibus, de superuacaneis, de necessariis opibus differatur: A quo sit eleemosynâ faciendâ: Cui sit faciendâ: Qua ratione, & modo sit faciendâ.

Ac ut à definitione incipiamus, Eleemosyna definitur potest: *Opus quo datur aliquid indigenti ex misericordia.* Est enim eleemosyna propriè actus misericordiæ, quæ virtus miseriam respicit, ut eam tollat, ac per hoc relationem habet ad indigentem, & miserum. Id perspicuum est Primum ex nomine. Dicitur enim eleemosyna à verbo Græco *ἐλεος*, quod est misereor. Deinde ex scripturis, quæ per misericordiam eleemosynam describunt. Prou. 19. *Faneratur Deo, qui miseretur pauperis.* Et Dan. 4. *Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum.* Tertio, ex sancto Augustino, qui in Enchirid. cap. 76. *Est enim (inquit) eleemosyna opus misericordiæ.* Denique ex communi sensu omnium gentium. Nemo enim eleemosynam vocat id, quod datur non egenti, & omnes eleemosynam vocant, quam pauperes à diuitibus petunt, & quam diuites pauperibus erogant.

Quamuis autem eleemosyna sit actus elicitus misericordiæ; tamen imperatur à caritate, & adiuuatur à liberalitate. *Caritas enim benigna est.* 1. Corin. 13. *Et qui videt fratrem suum necessitatem habere, & clausit viscera sua ab eo, quomodo caritas Dei manet in eo?* 1. Ioan. 3. Liberalitas autem remouet auaritiam, quæ sepe impedit eleemosynam, & promptum facit ad dandâ, quæ promptitudo facit hilarem datorem, qualem diligit Deus. Denique S. Ambrosius in 2. lib. de officiis, cap. 15. liberalitatis effectum eleemosynam esse docet, quoniam vix fieri potest, ut aut auarus eleemosynas faciat, aut liberalis eas non faciat.

Illud autem hoc loco non est omittendum, eleemosynam sine caritate factâ, atque ut est actus solius misericordiæ, quæ est virtus moralis, verè proprièq; eleemosynam dici posse; cum in scripturis, & Patrum libris absolute, ac simpliciter eleemosyna dicatur, quas peccatores faciunt, ut perspicuum est ex ca. 4. Danielis, ex ca. 6. Matt. ex ca. 11. Luc. & ex Augustino in Enchirid. ca. 75. & 76. & lib. 21. de ciuit. Dei, ca. 22. & sequentibus. Quia tamen virtutes morales sine caritate non sunt omnino perfectæ virtutes, quamuis veræ virtutes esse possint, ut S. Tho-

mas docet in 2. 2. q. 23. art. 7. Ideo si eleemosyna sumatur pro actu perfectæ virtutis, siue pro actu misericordiæ à caritate imperato, non dicitur eleemosynas facere, nisi materialiter, qui sine caritate eleemosynas facit.

CAPVT II.

De partitione eleemosynæ.

PARTIVTUR eleemosynam Theologi in Duo genera; alias enim corporales, alias spirituales esse docent; vtrumque autem genus in Septem quasi formas, & species diuidunt. Et quidem S. Thomas elegantem huius numeri rationem reddit. Sed nos paulò fortasse breuius, & planius rem eandem exponemus:

PRIMUM igitur omnis humana miseria, aut ad corpus, aut ad animâ pertinet. Quæ pertinet ad corpus, aut in vita, toleratur, aut post mortè; quæ toleratur in vita, vel est carentia earum rerum, quibus omnes egent, vel est aliquorum specialis ærumna. Carètia earum rerum, quibus omnes egent, aut est interior, ut carentia cibi, & potus; aut exterior, ut carentia vestiti, & domicilij. Atque his quatuor corporalibus miserijs respondent quatuor genera eleemosynæ, pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, excipere hospitio peregrinum.

Ærumnæ speciales Duæ sunt, Altera interior, morbus, Altera exterior, captiuitas; quibus respondent duo alia genera eleemosynæ, visitare ægrotum, redimere captiuum. Atque ad eiusmodi eleemosynas reuocatur omnia similia officia, quæ proximis exhibemus, siue propter internas miseras depellendas, ut dirigere cæcos, sustentare claudos, regere paralyticos; siue propter externas, ut protegere viduas, ac pupillos, soluere debita pauperum, dotem providere virginibus, & alia id genus. Miseria post mortem est carentia sepulturæ, cui respondet vltimum genus eleemosynæ corporalis; quod est sepelire defunctos; cui possunt adiungi pompa funebris, exequutio testamenti, & alia, quæ fieri solent ab amicis in gratiam defunctorum.

Iam verò miseria, quæ pertinet ad animam, aut culpa est, aut pœna; si culpa, non potest ea simpliciter à nobis tolli, potest tamè inuari, qui in eâ incidit, Tribus modis, Primo, oratione ad Deum. Secundò, remissione iniuriæ. Tertio, correptione fraterna. Si pœna est, aut intellectû lædit, ut ignorantia, tum theoreticâ practica; aut affectû, ut tristitia, ac dolor, aut cõsuetudinem cum aliis, ut morositas, id est, incõmoditas, & difficultas morum. Et quidem ignorantia theoreticâ mederi possumus per doctrinam, practicâ per consiliu, tristitiæ per consolationem, morositati per patientiam. Atque hæc sunt Septem genera eleemosynæ spiritualis, orate pro peccatoribus, condonare iniurias, corripere delinquentes,

docere imperitos, consilium imprudentibus dare, consolari afflictos, tolerare alienam infirmitatem.

Neque desunt testimonia Scripturæ diuinæ, quibus hæc omnia genera eleemosynæ vel imperantur, vel laudantur. Prima sex genera eleemosynæ corporalis habentur Matth. 5. Septimum genus Tobia 12. Primum genus eleemosynæ spiritualis habetur Matth. 5. Orate pro persequentibus, & calumniantibus vos. Secundum; Matth. 6. Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec Pater vester dimittet vobis. Tertium. Matth. 18. Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum, &c. Quartum. Matth. 5. Qui fecerit, & docuerit hic magnus vocabitur in regno caelorum. Quintum, ad Gal. 6. Si praecipuus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis. Sextum, Consolamini pusillanimes, 1. ad Thes. 5. Septimum, Supportantes inuicem, ad Ephes. 4. & ad Rom. 1. Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere.

Ex his omnibus nihil est, quod ab hæreticis in controuersiam reuocetur, excepta sepultura, præsertim cum Dominus Matth. 25. cum opera misericordiae corporalis enumeraret, & commendaret, non sine ratione solum omiserit officium sepulturae. Sed de hac re differuimus in 2. lib. de Purgatorio, extremo.

CAPVT III.

Eleemosynas non sufficere ad salutem sine fide, spe, dilectione, penitentia, aliisque ad salutem praesidijs.

DE FRUCTU eleemosynæ, quod erat Tertium caput initio propositum, Duo sunt errores contrarij. Vnus quorundam veterum, qui nimis multos eleemosynæ tribuebant; Alter recentiorum, qui nimis parum tribuunt. Scribit igitur sanctus Augustinus in lib. 21. de ciuitate Dei, c. vigeſimo secundo, de prioribus hoc modo: Comperi etiam quosdam putare, eos tantummodo arduos illius eternitate supplicij, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligunt: iuxta illud Iacobi, iudicium autem sine misericordia ei, qui non facit misericordiam. Qui ergo fecerit, inquit, quamuis mores in melius non mutauerit, sed inter ipsas suas eleemosynas nefarie, ac nequiter vixerit: iudicium illi cum misericordia futurum est: ut aut nulla damnatione plectatur, aut post aliquod tempus, sine paruum, sine prolixum, ab illa damnatione liberetur. Hæc ille.

Quamuis autem hæc sententia, quæ peccatoribus sine penitentia de hac vita migrantibus per eleemosynas aditum ad salutem aperit, non careat argumētis in speciem magnis, & difficilibus, tamen sine dubio falsa est & Scripturæ diuinæ manifestè repugnat. Primum enim Ista primò, describens Dominus dispositiones ad iustificationem, primo loco ponit internam conuersionem: Lauamini, mundi estote, auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benefacere. Deinde ultimo loco collocat eleemosynam: Subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam.

Deinde Ioan. Baptista, Matth. 3. cum dixisset: Omnia arbor, quæ non facit fructum bonum, excindetur, & in ignem mittetur: explicat quis sit fructus bonus, dicens: Facite ergo fructus dignos penitentia. Ex quo loco docemur, non sufficere opera bona, qualis est eleemosynarum largitio ad placandum Deum, nisi ex vera penitentia oriatur, & hominem ex animo respiciisse testentur.

Præterea Luc. 13. Dominus ipse ait: Nisi penitentiam habueritis, omnes similiter peribitis. Cui sententiæ simile est quod Apostolus ait 1. ad Cor. 6. Neque fornicarij, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. Quod

idem reperit ad Gal. 5. ad Eph. 5. & alibi. At si eleemosyna sine innocentia, vel penitentia salutem adferre possit, Christi, & Apostoli verba falsa esse possent.

Ac (vt alia multa præteream) certè illud Apostoli 1. ad Corint. 13. sententiam eorum qui eleemosynas plurquam oportet, efferunt non obscure refellit. Si distri-buero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum, ita ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quomodo enim caritatem habet, qui nec Deum timet, nec hominem reueretur? & qui non solum Deum, & proximum offendere non veretur, sed neque animum tam sceleratum exuere, neque per veram penitentiam Deo reconciliari satagit? Adde quod hanc sententiam accuratè refellit sanctus Augustinus in Enchiridio cap. 6. & lib. 21. de ciuitate Dei, ca. 27. & eum sequens sanctus Gregorius lib. 12. moralium, cap. 24. Sed obiectiones soluendæ sunt.

Prima obiectio sumitur ex cap. vndecimo Luca, vbi Dominus ait: Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.

Respondeo, Locus Euangelicus variis modis explicari solet. Aliqui docent, non commendari in his verbis eleemosynam, sed redargui Phariseos, qui existimabant, per eleemosynam mox expiari furta, & rapinas, & omnia omnino peccata. Quocirca verbum Græcum, δωρεν, non reddunt date, sed, datis. Vel si reddatur, date, dicunt, accipiendum esse ironice, non proprie. Hæc sententia, quam indicat in commentario huius loci Cardin. Caietanus, non videtur recipienda, quoniam omnes alij interpretes tum Latini, tum Græci, quos paulò infra citabimus, agnoscunt hoc loco commendationem eleemosynæ.

Alia est expositio sancti Augustini in Enchiridio, ca. 76. & se. m. 30. de verbis Domini, qui docet, Christum his verbis generatim eleemosynæ studium commendasse, non solum erga alios, sed etiam erga se. Et quoniam qui à se incipit secundum ordinem caritatis; is primum animæ suæ eleemosynam facit, eam purgando à vitijs per conuersionem, & penitentiam; deinde proximos per eleemosynam siue corporalem, siue spirituales iuuat: idè verè dictum esse scribit Augustinus, Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis.

Hæc explicatio veram, atque vtilem doctrinam continet: sed non videtur tamen propria, & literæ inhaerens explicatio esse. Nam nomine eleemosynæ, cum hoc nomen absolute ponitur, omnes intelligit opus misericordiae erga alios, Deinde verba illa, quæ proxime præcedunt, Verum tamen quod superest, date eleemosynam, &c. satis aperte indicant, loquutum esse Dominum de eleemosyna, quæ fit erogando pauperibus facultates. Nam etiam si Beda in cōmentario huius loci, illud, quod superest, ita exponat, ac si dictū esset, de cetero, vel quod restat agendū, tamen Græca vox, τὸ ὑπόλοιπον, perspicuè significat, facultates, quæ supersunt, aut quæ adsunt, vt sit sensus, Date eleemosynam de eo quod habetis & omnia munda sunt vobis.

Tertia expositio est sancti Basilij in quæstionibus breuioribus, quæstione 271. qui docet, non loqui Dominum de expiatione omnium peccatorum, sed eorum tantum, quæ nascuntur ex auaritia, vt furti, rapinæ, vlturæ, & similibus. Vt sensus sit, Vos Pharisei habetis cor plenum rapinis, & furtis: sed, Date eleemosynas ex iis facultatibus, quas habetis, & omnia vestra furta, & rapinæ expiabuntur. Vbi addit Basilius, peccata per auaritiā contracta mūdari per largam eleemosynarum largitionem, non quidem principaliter, sed vt per fructus dignos penitentia: causam enim principalem purgationis peccatorum esse gratiam Dei, & sanguinem Iesu Christi.

Quarta expositio, quæ videtur omnium optima, est Euthymij, & Theophylacti, in hunc locum, & fortasse etiam Ambrosij in eundem locum, & sancti Maximi ser. 1. de eleemosyna. Docet hæc sententia, Dominum commendasse præcipuè studiū eleemosynæ, quoniā alloque-

batur Phariseos, quorum præcipuum vitium erat auaritia. Quemadmodum enim Medicus aliquis peritus, si videat originem variorum morborum in aliquo ægroto esse repl. tionem, dicere poteris, adhibe inediā, & integre conalesces; quia videlicet radice principalis morbi sublata, ceteri morbi facillè tolli poterunt: Sic enim Dominus dicit Phariseis, Date eleemosynas, & omnia munda sunt vobis. Quoniam cum radix omnium malorum præcipuè in Phariseis, auaritia esset, si ea per virtutem contrariam euulsa fuisset, facillè illi ad fidem, & penitentia, ac per hoc ad plenā salutē animi peruenissent.

Sæcunda obiectio, Dominus promisit Matthæi 5. misericordiam misericordibus: Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiam consequentur. Matth. 6. Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet vobis Pater vester peccata vestra. Et contrā, Iacobi 2. dicitur Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam. Videtur igitur homines misericordes, etiam si alioqui perdidit viuāt, securi de sua salute, propter apertam Domini promissionem.

Respondeo, Cum Dominus ait: Beati misericordes, quoniā ipsi misericordiam consequentur ostendit misericordiam esse rem Deo gratam, & ingenti præmio remunerandam: non tamen solum sufficere ad salutem. Singula enim virtutes per se ducunt ad regnum, nisi aliunde sit impedimentum, hoc est, nisi desint aliæ virtutes.

Illud: Si dimiseritis hominibus peccata eorum, &c. non tā docet quid sufficiat, quàm quid necessariò requiratur ad peccati expiationem. Ideo enim dicitur Deus remissurus nobis peccata nostra, si nos fratribus nostris dimiserimus peccata eorum, quoniam nisi nos dimiserimus, nec nobis dimittetur, vt notat sanctus Augustinus in libro 21. de ciuit. Dei, ca. vlt. vbi etiam monet, posse hunc totum locum referri ad peccata venialia, idè enim dictum esse: Pater dimittet vobis, id est vobis iustis, qui patrem habetis Deum. Et peccata vestra, id est qualia iusti habere possunt quotidiana, ac leuia, quæ per eleemosynā remissionis iniuria facillè condonantur.

Denique sanctus Iacobus rectè dixit, Iudicium sine misericordia ei, qui non fecerit misericordiam: quoniam vel vnum crimen nõ delerunt, sufficit ad damnationem, dicente eodem Apostolo Qui offendit in vno factus est omnium reus. At non dixit Iacobus, misericordia sine iudicio ei qui fecerit misericordiam, quia non sufficit vnū opus bonum ad salutem, sicut sufficit vnum crimen ad damnationem. Dixit tamen, superexaltat autem misericordia iudicium, quia misericordia, qua Deus cum bonis, iustis, & misericordibus vtetur, ipsum iudicium, quo damnabuntur imimisericordes, magis eminere faciet. Vel iuxta Græcos codices, misericordia superexulta, κατανυχῶσαι, iudicio, id est exultat, & gloriatur supra iudicium, illudque vincit, & superat. Et ideo iudicium sine misericordia immisericordibus fiet, ne si cum misericordia fieret, cogeret ipsa misericordia iudicium aliquid remittere de rigore sententiæ aduersus immisericordes.

Tertia obiectio, Scriptura diuina Tobia 4. manifestè pronunciat, non posse perire eos, qui eleemosynas faciunt. Sic enim ait: Eleemosyna ab omni peccato, & a morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras; Cui simile est illud Ecclesiastici 3. Sicut aqua extinguit ignem ita eleemosyna extinguit peccatum. Et confirmari potest hæc obiectio testimonijs Patrum, qui eleemosynam comparant cum Baptismo, quia sicut non potest baptizatus perire, si gratiam baptismi conseruet vsque in finem: Sic etiam non potest misericors homo perire, qui vsque ad finem in eleemosynæ studio perseueret. Cyprianus in sermone de eleemosyna, explicans verba Ecclesiastici iam citata: Hic, inquit, ostenditur, & probatur, quia sicut lauacro aquæ salutaris, gehennæ ignis extinguitur, ita eleemosynis, atque operibus iustis delictorum flamma sopitur. Ambros. serm.

31. Eleemosyna, inquit, quodammodo animarum aliud est lauacrum, sicut ait Dominus, Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis, nisi quod salua fide dixerimus, indulgentior est eleemosyna, quàm lauacrum. Lauacrum enim semel datur, & semel veniam pollicetur: eleemosynam autem quoties feceris, toties veniam promereris. Chrysostr. in hom. 25. in Acta Apostolorum: Non est, inquit, peccatum quod non possit purgare eleemosyna, quoduc non possit extinguere. Omne peccatum infra illam stat. Leo serm. 5. de collectis. Eleemosyna inquit, peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt.

Respondeo, Loquuntur Ecclesiasticus & Tobias de eleemosynis, quæ sunt fructus penitentia. Verè enim eiusmodi eleemosynæ partim vt dispositiones ad iustificationem, peccatum etiam quoad culpam, suo modo delent, dum gratiam impetrant iustificationis: partim post acceptam remissionem culpæ satisfaciunt pro pœna temporali, & suo quodam modo peccatum extinguunt. Et eodem modo sancti Patres comparant eleemosynas ex penitentia procedentes cum Baptismo. Sicut enim Baptismus culpam, & pœnam tollit, ita vt si quis mox à Baptismo decedat, nihil sit ei periculi vel à gehenna, vel à Purgatorio: Sic etiam eleemosynæ, culpa iam remissa per penitentiam, satisfaciunt pro pœna temporali: Atque ita eleemosyna coniuncta cum penitentia, est alter Baptismus, & in eo excellit, vt Ambrosius ait, quod Baptismus semel tantum, eleemosyna sæpius peccata dimittit.

Obiectio QUARTA, Dominus Matth. 25. totum examen futuri iudicij circa eleemosynas constituisse videtur, non igitur damnantur, nisi qui eleemosynas non fecerunt, neque saluantur, nisi qui eas fecerunt. Quare S. Augustinus serm. 1. in Septuagesima, qui est 50. de tempore, inducit Christum in iudicio sic loquentem: Difficile est, vt si examinem vos, & appendam vos, & scriuer diligentiſſimè facta vestra, non inueniam vnde vos damnem, sed ita in regnum. Esurium enim, & dedistis mihi manducare, &c.

Respondeo, In die iudicij non solum de eleemosyna, sed etiam de aliis omnibus rebus, ex quibus bene, vel malè meriti fuerimus, rationem Deo reddicuri sumus. Alioqui non diceret Dominus Matth. 12. Omne verbum otiosum, quod loquuti fuerint homines, reddent de eo rationem in die iudicij. Cur autem exemplum examinis Dominus posuerit in eleemosyna, illa causa fuit, vt ex ea de rebus grauioribus iudicium faceremus. Nam si damnabitur, qui res suas non dederit, quid fiet de eo, qui rapuerit alienas? & si coronabitur, qui res vilissimas cum pauperibus communicauerit, quo præmio dignus erit, qui vitam ipsam pro Dei honore posuerit?

Ad locum sancti Augustini Respondeo, non significari illis verbis in die iudicij inuenienda esse peccata in hominibus iustis, ob quæ damnari possent, sed ob quæ damnari potuissent, nisi ea per dignam penitentiam, & penitentia fructus, inter quos eleemosynæ sunt, delere studuissent. Sic enim explicat idem Augustinus, cum subiungit. Non ergo ius in regnum quia non peccastis, sed quia vestra peccata eleemosynis redemistis.

Porrò S. Augustinum non loqui de eleemosynis sine penitentia, perspicuum est ex verbis sequentibus, vbi reprehendit S. Augustinus sterilem penitentiam, quæ nomen penitentia non meretur, ac docet, illam penitentiam esse necessariam, quæ parit fructus eleemosynæ citat illud Matthæi 3. Facite fructus dignos penitentia.

Itaque cum dicit, peccata eleemosynis redimi, intelligit de eleemosynis, quæ sunt veræ penitentia fructus. Quod etiam clarissè docet in Enchiridio, capite 69. & 70.

CAPVT III.

Eleemosynas esse opera meritoria, & satisfactoria, ac multos prater ea fructus habere.

LET error est recentium omnium hereticorum, qui tamen eleemosynas viles esse non negant, tamen negant eas ad merendam vitam aeternam, aut ad satisfaciendum pro peccatis, aliquam vim habere. Sed hic eorum error satis refutatus est, tum in 4. lib. de Penitentia, tum in 5. de Iustificatione. His igitur omisis, nos hic breuiter attingemus eleemosynae fructus, quos Catholici consentunt, qui sex numerari posse videntur.

Primum enim eleemosyna, si ab homine iusto, & ex vera caritate fiat, meretur vitam aeternam, quod verbis disertis Dominus docet, cum ait Matth. 25. Percipite regnum, quod vobis paratum est a constitutione mundi. Esurienti enim & dedistis mihi manducare, &c. Idem docent S. Cyprianus in serm. de eleemosyna, & alij Patres passim.

Neque videtur contemnendum, quod quidam obseruant, non sine mysterio portas tabernaculi, quod sancta Sanctorum dicebatur, ex ligno oliuae fieri debuisse 3. Reg. 6. Nam per Sancta Sanctorum vitam aeternam significari, docet Apostolus ad Hebr. 6. per oliuam autem significari misericordiam, passim docent Patres, ac praesertim S. Iohn Chrysostr. homil. 79. in Matthaeum, contra autem portas inferorum ferrae describuntur in Psal. 106. ut intelligamus, per misericordiam aditum patefieri ad vitam aeternam, per inhumanitatem ad gehennam.

Secundo, eleemosyna satisfactio est pro peccatis. Id quod satis probant testimonia Scripturae, & Patrum, quae paulo ante allata sunt, videlicet in tertia obiectione capituli superioris.

Tertio, auget fiduciam apud Deum, & gaudium spirituale. Quamuis enim id commune sit cum omni opere bono, tamen praecipue conuenit eleemosynae, cum per eam Deo simul, & proximo gratum praestemus obsequium, & sit opus, quod facile cognoscitur esse bonum. Tobiae quarto: Fiducia magna erit coram summo Deo eleemosyna. omnibus facientibus ea. Ad Heb. 10. Vincitis (inquit Apostolus) copiosi estis, nolite itaque amittere confidentiam vestram. Sanctus Cyprianus eleemosynam appellat solatium grande credentium, securitatis nostrae salutarem praesidium. Similia vide apud Chrysostr. homilia 34. in Genesim & alibi.

Quarto, conciliat beneuolentiam multorum, qui pro benefactoribus Deum precantur, eisque vel gratiam conuersionis, vel donum perseverantiae, vel incrementum gratiae & gloriae impetrant. Nam his omnibus modis intelligi potest, quod dominus ait: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula. Luc. 16. Huc etiam illud pertinet: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Mat. 10. hoc est qui iustum eleemosynis suis fouet, particeps erit meritorum ipsius. Et quemadmodum sanctus Petrus Tabitam corporaliter, mortuam ad preces viduarum, quae ab ea eleemosynas acceperant, excitauit: ita saepe Deus, spiritualiter mortuos, excitat ad preces sanctorum pauperum, qui pro benefactoribus suis orant.

Quinto eleemosyna dispositio est ad gratiam iustificationis, si fiat ab eo, qui penitentiam agere incipit, & ex Dei motione, & auxilio speciali. De hoc fructu loquitur Salomon Proverb. 15. Eleemosynis, & fide delicta purgantur. Et Uemini Luc. 11. ut supra exposuimus: Date eleemosynam & omnia munda sunt vobis. Et Luc. 19. cum dixisset Zachaeus: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, &c. adiunxit Dominus: Hodie salus huic domui facta est. Denique Act. 10. Eleemosyna tua ascendit in memoriam in conspectu Dei. Et mitte in Ioppem, &

accersere Simonem, &c. Ex quo loco probat S. Augustinus in 1. lib. de praedest. Sanctorum, capite 7. Corneliū per eleemosynas imp. trasse à Deo gratiam fidei Christianae, & perfectae iustificationis.

Sexto, & eleemosyna saepe causa est maioris abundantiae temporalium bonorum. Id enim ut plurimum diuina providentia ordinare solet, ut qui sunt eleemosynae studiosi, quo magis erogant, eo magis abundant. Id quod affirmat Sapiens Proverb. 19. cum ait: Feneratur Domino, qui miseretur pauperis. Et apertius cap. 8. Qui dat pauperibus, nunquam egebit. Idem exēplo suo Dominus docere voluit, cum discipulis iussit, ut quinque panes, quos solos habebant, turbis egentibus apponerent. Nam turbis satiatis, pro quinque panibus duodecim cophinos panibus plenos discipuli reulerunt. Tobias quoque, qui bona sua cum pauperibus benignè communicabat, ingentes diuitias breui cons. quutus est. Vidua etiam Sareptana, quae modicum farinae, & olei in vsum Prophetae libenter insumpsit, id à Deo obtinuit, ut farina, & oleū, longo tempore nunquam ei defuerit. Exempla praeterea plurima, & dignissima quae legantur, extant apud Gregorium Turonicum libro. 5. historiae Francorum, cap. 19. apud Leontium, in vita sancti Iohannis Eleemosynarum, & apud Sophronium in Prato spirituali, cap. 187. & 201. Idem denique sancti Patres affirmant, ac praesertim sanctus Cyprianus in serm. de eleemosyna, & sanctus Basilius in oratione ad diuites, explicans illud: Destruam horrea mea, &c. Vbi etiam eleganti similitudine diuitias comparat aquis puteorum, quae si frequenter hauriantur, semper meliores, & copiosiores scaturire solent, si verò immotae confluentur, putrescunt, atque decrescunt.

CAPVT V.

Vnde sumatur eleemosynae magnitudo.

VERI solet post enumeratos eleemosynae fructus, vnde sumatur eleemosynae magnitudo. Quam quaestionem, quia facilis est, paucis absoluemus. Igitur tria sunt quae maiorem eleemosynam reddunt, magnitudo rei, quae datur, promptitudo voluntatis ad dandum, & dignitatis personae, quae eleemosynam facit. Nam, caeteris paribus, semper maior eleemosyna esse censetur, & Deo gratior, quo plura, vel preciosiora dantur, quia donum ipsum est absolutè, & simpliciter maius. Sic etiam, caeteris paribus, semper eleemosyna maior existimatur, quo maiori promptitudine, & feruore tribuitur. Siquidem in ea promptitudine includitur voluntas plura & maiora tribuendi, si facultas suppeteret. Denique, caeteris paribus, eleemosyna illa plura à Deo fit, quae proficitur ab eo, qui iustior, sanctior, & ipsi Deo gratior est: Respexit enim Deus ad Abel primum, deinde ad munera eius, Genes. 4. Verum si haec tria inter se conferantur, primum locum obtinebit feruor, & promptitudo voluntatis actualis, secundum bonitas personae, siue magnitudo gratiae habitualis; postremum rerum, quae donantur, magnitudo, vel pretium.

Hinc videlicet Dominus Luc. 21. anteposuit eleemosynam duorum minorum viduae cuiusdam egentis, ingentibus donariis diuitum, quia cum illa dederit totum victum suum, sine dubio tanta promptitudine animi dedit, ut parata fuerit multo plura, & maiora donare, quam diuites illi fecerint, si quod dare posset, habuisset. Hinc etiam sancti Patres passim anteponunt affectum censui.

Sanctus Cyprianus in libro tertio ad Quirinum, capite 2. In opere, inquit, & eleemosynis, si per mediocritatem minus fiat, ipsa voluntas satis est.

Sanctus Ambrosius in libro de viduis: Liberalitas,

inquit,

inquit, non cumulo patrimonij, sed largitatis defuitur affectu. Idem repetit in libro 1. de officiis, cap. 30.

Sanctus Iohannes Chrysostr. hom. 34. ad populum Antiochenum: Eleemosynae, inquit, magnitudo non in pecuniarum multitudine iudicatur, sed in danium promptitudine.

Sanctus Augustinus in Psal. 125. in illud: Tunc impletum est gaudium os nostrum, & lingua nostra exultatione, Si manum, inquit, porrigas, nec in corde miseraris, nihil fecisti. Si autem in corde miseraris, etiamsi non habeas quod porrigas manus, acceptat Deus eleemosynam tuam.

Sanctus Leo serm. 4. de Quadragesima: Ex affectibus, inquit, sanctorum benignitatis mensura taxatur.

Sanctus Gregorius homilia quinta in Euangelia: Exteriora, inquit, nostra Domino, quamlibet parua iusticiam. Cor namque, & non substantiam pensat.

CAPVT VI.

Esse praecipuum aliquod de eleemosyna faciendae, idque ad quartum praecipuum Decalogi reuocari.

RAECEPTVM esse aliquod in diuinis literis de eleemosyna faciendae, in dubio reuocari non potest. Non enim in iudicio damnantur, qui eleemosynas non fecerunt nisi praecipuum aliquod violarent, qui eleemosynas non faciunt. Damnamur autem perspicuum est ex Euangelio, Matth. 25. Deinde vnum ex primariis praecipuis esse: Diliges proximum tuum sicut teipsum, notum est ex Leuit. 19. Matth. 22. & ad Rom. 13. proximum autem non verbo & lingua diligere debemus, sed opere, & veritate, ut sanctus Iohannes in epist. 1. cap. 3. scribit. Quid est autem opere & veritate diligere nisi proximo indigenti succurrere, quod fit per eleemosynae largitionem?

Quamuis autem praecipuum eleemosynae proprie ad Decalogum non pertineat, cum in Decalogo non ponantur, nisi praecipua iustitiae, eleemosynae autem praecipuum, caritatis sit, non iustitiae: tamen solent Theologi omnia praecipua moralia aliquo modo ad Decalogum reuocare. Et alij quidem, in quibus est Albertus in 4. dist. 15. artic. 16. reducunt eleemosynae praecipuum ad illud Decalogi: Non furaberis, quoniam genus furci esse videtur, non tribuere pauperibus quod debemus.

Alii verò, in quibus est sanctus Thomas in 2. 2. quae. 32. art. 5. ad 4. reuocant ad praecipuum: Honora patrem & matrem. Quae sententia probabilior est. Nam Apostolus 1. ad Timot. 4. ait: Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitae, quae nunc est, & futurae. Vbi commendans opera pietatis, quibus proximis subuenimus, indicat ad illud praecipuum eiusmodi officia pertinere, quod habet promissionem vitae. In nullo autem praecipuo Decalogi annexa est promissio vitae, nisi in illo. Honora patrem & matrem, ut sis longeuus super terram.

Deinde, praecipuum eleemosynae sine dubio est affirmatiuum, non negatiuum. Includitur enim in illo: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. At in secunda tabula Decalogi nullum est affirmatiuum praecipuum, nisi vnum illud: Honora patrem, & matrem. Caetera enim pertinent omnia ad mala, quae cauere debemus, ne proximis inferamus, & ideo negatiua sunt: Quartum duntaxat praecipit bona officia, quae proximis praestare tenemur, & affirmatiuum est. Itaque omnia bona, quae proximis debemus, continentur in illis verbis, Honora patrem, & matrem. Sed ideo parentum solum mentionem fecit Scriptura diuina, quoniam ipsi in proximis primum locum tenent, & magis elucet ratio iustitiae in eo, quod parenti quam in eo quod alij cuiuscunque debemus.

Denique, si praecipuum eleemosynae faciendae, non

ad quartum, sed ad septimum praecipuum Decalogi, quod est, Non furaberis, reuocemus, id sequeretur, ut ad restitutionem obligandus esset, qui eleemosynam non fecisset. Quod certe à communi sententia Scholarum abhorret.

CAPVT VII.

Diuino praecipuo diuites obligari ad ea pauperibus eroganda, quae sibi superuacanea sunt.

RAECEPTVM esse aliquod eleemosynae faciendae, capite superiore docuimus. Sed quibus ex rebus eleemosyna faciendae sit, superest ut quaeramus. Ac Prima quaestio est, utrum superfluas opes praecipui necessitate, diuites pauperibus erogare cogantur. Ut autem status quaestioni propius explicetur, pauca quaedam praemittenda sunt.

Sciendum est Primo Duobus modis posse dici opes superfluas. Vno modo, si sint superfluae naturae, non tamen personae; Altero modo, si superfluae sint, tam naturae, quam personae. Superfluum Naturae dicitur id, sine quo viuere posset tum is, qui superfluum habere dicitur, tum etiam familia, quam ipse alere, ac sustentare debet: Superfluum Personae appellatur id, sine quo non solum viuere, & familiam alere, sed etiam statum, conditionem, ac dignitatem propriam conseruare posset. Quaestio igitur de superfluo absolute, id est, quod tam naturae, quam personae superfluum est, intelligi debet.

Secundo considerandum est, necessitatem naturae, vel personae, non esse accipiendam mathematicè, sed moraliter, ac secundum iudicium pij, prudentisque Christiani. Neque enim id solum necessarium dici debet sine quo nullo modo naturae, aut personae status conseruari potest: sed etiam id, sine quo non bene conseruari potest. Contra quoque non ideo debent opes necessariae aut non superfluae, iudicari, quoniam non seruantur ociose, sed in vestibus, aut hortis, aut aedificiis insumuntur. Nam haec ipsa dicuntur superuacanea, & sunt, quando non sunt necessariae naturae, vel personae. De qua re diligenter legi deberent, quae scribit sanctus Basilius in oratione ad diuites.

Tertio addendum est, non tantum id posse dici non superfluum, sed necessarium, quo in praesenti opus habemus, sed etiam id, quo paulo post opus habebimus. Si quis enim filias habeat paruulas, non dicitur retinere superfluum, si pecunias conseruet, quae pro earum dotibus necessariae erunt, quamuis in praesenti necessariae non esse videantur. Ex quo intelligimus, minus excusari posse Ecclesiasticos, quam Laicos, si opes superuacaneas habeant, cum ipsi ab onere vxorum, & filiarum, liberi sint, & exemplo temperantiae, moderationis, & omnium virtutum aliis praelucere debeant.

Quamuis autem non censetur esse superfluum id, quod paulo post necessarium erit, tamen non sunt opes conseruandae propter omnes casus, qui aliquando accidere possent, sed propter eos tantum, qui probabiliter, & quasi certè ita imminet, ut nisi nunc iis prospiciamus, postea provideri non poterit. Alioqui peccatur contra praecipuum Domini, prohibentis sollicitum esse de crastino, Matthaei sexto. Is enim dicitur sollicitus esse de crastino, qui hodie pro ea re sollicitus est, de qua satis tempestiue cras cogitare inciperet.

Quarto est obseruandum, conuenire inter Theologos, tunc saltem praecipui necessitate superfluum esse pauperibus erogandum, quando occurrunt pauperes, qui extrema, vel graui admodum necessitate premuntur: sed quaestionem esse de superfluis opibus, ratione superfluitatis, id est, An diuites teneantur superflua erogare,

quia

quia superflua sunt, quicquid sit de necessitate extrema, vel gravi egenorū. Et quamuis non desint graues Theologi, qui contra sentiant, nos tamen tutiorem, & veriorē eam sententiam arbitramur, quae docet superfluas opes sine peccato retineri non posse. Quam sententiam sequitur sanctus Thomas in 2. 2. quæst. 66. art. 7. & quæst. 87. art. 1. ad 4. & quæst. 118. art. 4. ad 2. & Quodlibeto 6. art. 12. & præterea Albertus, Richardus, Paludanus, & alij in 4. sent. dist. 15. Quo loco sanctus Thomas quæst. 2. artic. 1. quæstioncula 4. scribit, hanc esse communem Theologorum sententiam.

Probatur igitur hæc sententia Primò ex diuinis literis; Matth. sexto: *Nemo potest duobus dominis seruire. Non potestis Deo seruire & mammonæ.* Seruire mammonæ nihil esse aliud docet Chrysostomus & Hieronymus in hunc locum, nisi superuacaneas diuitias cōgregare. Qui enim opes suas distribuit indigentibus, is nō seruit, sed dominatur mammonæ: qui autem cōgregat, & custodit ociosas pecunias, aut vestes, aut alia id genus, sine dubio seruit. Item Luc. 3. *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat.* Quo loco per duas tunicas, & duplices escas aperte superfluum indicatur. Nam vt sanctus Hieronymus rectè explicat in epistola ad Hedibiam, quæst. 1. vna tunica dicitur vestimentum vnicuique necessarium: & si alicui tres, aut quatuor vestes per hyemem necessariæ sint, illæ omnes vna tunica sunt. Sed si plures fortè habeat, illæ dicuntur altera tunica, & ex præcepto à Ioanne declarato, pauperibus distribuendæ sunt. Neque dicit beatus Ioannes, qui habet duas tunicas, det alteram frigore morienti, sed non habenti; neque est hoc consilium, sed præceptum. Nam cum dixisset: *Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excindetur, & in ignem mittetur.* Quarentibus turbis, quid ergo faciemus? respondit: *Qui habet duas tunicas, &c.*

Ad hæc Lucæ 12. diues quidam cū haberet bona plurima, cogitare cepit, vbi nam ea recōdere posset, dictum autem illi est: *Stulte, hac nocte repetunt à te animam tuam, & quæ parasti, cuius erunt? Quem locum tractans B. Augustinus homilia septima in librum quinquaginta homiliarum, scribit, diuitem illum non ob aliud peccatum fuisse damnatū, nisi quia superflua retinebat. Illud enim, *Stulte, hac nocte repetunt à te animam tuam,* dicit non esse simplicem reprobationem, sed dānationis iudicium. Sicut etiam quod sequitur: *Sic est omnis, qui sibi thesaurizat, & non est in Deum diues.* nihil significat aliud, nisi sic perituros omnes, qui student augendis opibus non necessariis, cū potius studere deberent, vt diuites fierent apud Deum meritis operum bonorum.*

Similis locus est Luc. decimo sexto, vbi describitur alius diues, qui induebatur purpura, & bysso & epulabatur quotidie splendide, & cum aleret etiā canes tamen vlceroso pauperi non miserebatur. Nam iste quoque, vt sanctus Augustinus monet loco notato, nō alia de causa damnatus est, nisi quia superfluas opes in superfluo cultu, & deliciis infumebat, cum eas pauperibus distribuere debuisset. Neq; Lazarus introducit in extrema necessitate, sed planè talis, quales in plateis, vel ante fores diuitum videmus quotidie.

Addi solet alius locus ex capite vndecimo Lucæ: *Quod super est, date eleemosynam.* Et quamuis Græca vox, *τὸ ἐπιπλέον* significet, quæ ad sunt, tamen interpretes rectè exposuissent sententiam Domini, & verit, quod superest, id est, quod vobis adest vltra necessitatem.

Probatur Secundo eadem sententia testimoniis Patrum, Sanctus Basilius orat. in illud, *Destruam horrea mea,* propè finem: *At tu, inquit, nome spoliator es, qui quæ dispensanda accepisti, propria repulas, est panis famelici, quæ tu tenes: nudus tunica, quam in conclau conseruas, discalceatus calcuus, qui apud te marcescit, indigentis argentum quod possides inbumatum.* Quæ circa tot pauperibus iniuriam fa-

ciis, quot dare valeres.

Sanctus Ioannes Chrysostomus homil. 34. ad populum Antiochenum: *Nunquid, inquit, graue quippiam, & onerosum à nobis requirit? necessitatem excedentia vult nos facere necessaria, & quæ nequiquam & inutiliter reposita sunt, hæc vult bene distribui, vt hinc occasione sumpta, nos corruerit.* Et infra disputans de superfluis: *Tuarum, inquit, rerum es, o homo; dispensator, non minus quam qui Ecclesie bona dispensat.* Et infra: *Non ad hoc accepisti, vt in deliciis absumeres, sed vt in eleemosynam erogares.* Nunquid enim tua possides? res pauperum tibi sunt creditæ, siue ex laboribus iustis, siue ex hereditate paterna possideas.

Sanctus Ambrosius sermone 81. *Sed aia, inquit, quid iniustum est, si cum aliena non inuadam, propria diligentibus seruem? o impudens dictum, propria dicitis? quæ ex quibus reconditis in hunc mundum deruisisti? Et infra: Non minus est criminis, habenti tollere, quam cum possis, & abundes indigentibus denegare.*

Sanctus Hieronymus in epistola ad Hedibiam, quæst. 1. *Si plus, inquit, habes, quam tibi ad vitam, vestiuumque necessarium est, illud eroga, & in illo debitoricem esse te noueris.* Citatur etiam illud ex Hieronymo: *Aliena rapere conuincitur, qui vltra sibi necessaria retinere probatur.* Vide Gratianum dist. 42. can. Hospitalæ.

Sanctus Augustinus in Psalm. 147. in illud, *Confortauit feras portarum tuarum, superflua, inquit, diuiti, necessaria sunt pauperi: aliena retinet, qui ista tenet.* Item homil. 8. in lib. 50. homiliarum: *Desert, inquit, tibi Deus honorem, & quasi dicit tibi, prior de communi tolle, quod sufficit necessitatibus domus tue: quod reliquum est, da Christo.* Idem tractatu 50. in Ioannem: *Tibi, inquit, superflua sunt, sed Domini pedibus necessaria sunt.*

Sanctus Leo sermone 5. de collectis: *Etiā terrena, inquit, & corporæ facultates ex Dei largitate proueniunt, vt merito rationem earum quaestiuus sit, quæ non magis possidenda quam dispensanda commisit.*

Sanctus Gregorius tertia parte pastoralis admonitione 22. *Admonendi sunt, inquit, qui nec aliena appetunt, nec sua largiuntur, vt sciant sollicitè, quod ea, de qua sumpti sunt, cunctis hominibus terra communis est: & idcirco alimenta quoque omnibus cōmuniter profert: & idcirco in cassum se innocentes putat, qui cōmune Deum sibi priuatiū veditat.*

Sanctus Bernardus in epistola 42. ad Henricum Senonensem Archiepiscopum: *Nostrum est, inquit, pauperes clamant, quod effunditis, nobis crudeliter subtrahitur, quod inaniter expenditis.*

Probatur vltimò rationibus. Prima ratio, Debet vnusquisq; diligere proximū sicut seipsum, vt omnes cōcedunt: At fieri nō potest, vt quis verè diligat proximū sicut seipsum, si ne superflua quidem cum illo egente cōmunicare velit. immò qui eiusmodi est, in vtroque extremo versatur; nam non solum non diligit proximū, quantum oportet, sed etiam se ipse diligit plus quam oportet.

Secunda ratio, Qui diuitias habent, quamuis reuera Domini sint, opum suarum iuste acquiratarum, si comparentur ad alios homines, tamè si conferantur ad Deum non tam Domini, quam dispensatores dici debent, vt perspicuum est ex parabola de villico iniquitatis, Lucæ 16. & ex Patribus supra citatis, & ex ipsa ratione. Nam Deus omnia creauit, & eius prouidentia fiunt homines, aut diuites, aut pauperes. Et Deo sine dubio rationem de diuitiis suis reddituri sunt: igitur secundum voluntatem Dei diuitias suas erogare debet. Non vult autè Deus, qui Pater est omnium, & qui mundum creauit in communem omnium vtilitatem, vt alij sint ita diuites, vt abundant superfluis, alij ita pauperes, vt careant necessariis: Sed vult alios esse diuites, alios pauperes, vt illi per misericordiam, illi per patientiam in regnum cœlorum ingrediantur. Quare contra Dei voluntatem agunt, & sine dubio peccant, qui superflua retinent. Atque hæc est potissim a

ratio, quam sancti Patres in suis ad populum concionibus adferre solent.

At contra nostram hanc sententiā obici potest, quod Apost. 2. ad Cor. 8. cum hortaretur ad eleemosynam, ait: *Non imperans dico, sed consiliū do.* Et loquebatur de eleemosyna ex superfluo: *Ita præsentis, inquit, vestra abundantia illorum inopiam supplet.* Respondeo vel Apostolus nomine abundantia, non intellexit superfluum, sed id, quod commode sufficiebat Corinthiis. Nam & illi abundare dicuntur qui commode viuunt. Vel certè si de superfluo loquebatur, non dixit, consiliū do, quia non tenerentur Corinthij donare superfluum pauperibus, sed quia non tenebantur donare iis, qui erant in Hierusalem, vt Apostolus cupiebat, sed poterant, quod eis supererat, distribuere in ciues suos Corinthios. Quāuis enim diuites non possint sine peccato retinere superflua: non tamen coguntur cuiusque pauperi petenti eleemosynam facere, sed possunt vni potius, quam alteri dare, dummodo bona fide ea dispensent, quibus, quando quomodo prudentia, & caritas docent, vt sanctus Thomas monet in Quodlibeto 6. articulo 12. ad 1. & 2.

CAPVT VIII.

Non solum superflua, sed etiam necessaria interdum erogare, vel præceptum, vel consiliū est.

De Necessariis naturæ, vel personæ, an sit eleemosyna faciendā, multa disputant Theologi, sed quoniam hæc satis accuratè traduntur à multis, ac præsertim ab iis, qui casus conscientia tractant: attingam hoc loco solum capitulum rerum.

PRIMUM igitur de necessario naturæ propriæ non videtur eleemosyna fieri debere, nisi fortè publica aliqua persona ex qua salus Reipublicæ penderet, in extrema necessitate versetur. Id enim exigit ordo caritatis, vt non diligamus proximū magis quam nos ipsos, nisi fortè ex proximū alicuius salute, vt diximas, salus penderet Reipub. vniuersæ.

SECUNDO, de necessario personæ, vel statui, sed superfluo naturæ, eleemosyna fieri debet pauperibus necessitatem naturæ patientibus, Nam & id postulat ordo caritatis, vt pluris faciamus vitam proximī nostri, quam statum & conditionem nostram.

TERCIO, non semper est necesse donare, sed tunc solum, cum egentī neque per mutuum, neque per venditionem, neque alia ratione succurrī potest. Nam si quis fortè vno in loco pecuniis egeat, quibus in alio abundet, satis erit ei pecunias mutuo dare: & hoc ipsum genus est eleemosynæ, iuxta illud Psalm. 111. *Iucundus homo qui miseretur, & cōmodat.* Et in Ecclesiastici. 29. *Venerare proximo tuo in tempore necessitatis illius.* Vbi per vocem, *fenere,* nihil aliud, nisi mutuare intelligendum est. Itaque Tobias, qui multis pauperibus plurima largiebatur, Gabelo tamen egentis: sed alioqui locupletis non donauit, sed sub chirographo pecunias mutuo dedit. Sic etiam, si absque mutuo, sola venditione, necessitati proximorum subueniri possit, id solum prestare debebimus, quemadmodū patriarcha Ioseph summa annonæ caritate iis, qui pecunias habebant, non donauit frumenta, sed vendidit.

QUARTO, dare in eleemosynam tantum de suis rebus, vt non possit quis deinceps viuere secundum dignitatem proprii status, vitium est, nisi velit mutare statū, aut occurrat extrema necessitas proximī, aut grauis necessitas Reipub. Debet enim vnusquisque pro conditione sua honestè viuere, & famæ, atque honoris suo confidere. Neque villo modo decet, cessante necessitate (vt diximus) extrema proximorum, aut graui Reipub. vt qui doctoris munere fungitur, neque libros, neque vestes, neque alia conuenientia proprio gradu sibi retineat: &

qui militiam proficitur, arma omnia, & equos, ac cætera instrumenta bellica pauperibus tribuat. Si quis tamen statum mutare velit, & seculo valedicens ordinem monasticum profiteri incipiat: is poterit, ac debet iuxta verbum Domini Matt. 19. vendere omnia, & pauperibus dare.

Quamuis autem hæc doctrina vera sit, & non solum à S. Thoma in 2. 2. q. 32. art. 6. Sed etiam ab aliis Theologis communiter tradi solet: tamen quoniam prouident homines ad retinendum magis, quam ad largiendum, & plerumque amplificanc necessitates suas, & extequant alienas: idè sententia ista communis restringenda videtur ex parte diuitum, & dilatanda ex parte pauperum.

Itaque tunc solum vitium censeri deberet, nimis multum de rebus suis proximo largiri, quando valde magnū detrimentum pateretur persona largientis, & non occurreret proximī necessitas, nisi cōmunis, & leuis. Contra autem non vitium, sed virtus existimari deberet, liberaliter sua profundere, etiam cum detrimento proprii status, quando vel grauis occurreret necessitas proximī, vel non adeo graue detrimentum persona dantis pateretur. Certè enim exempla Scripturæ, & Patrum id nobis aperitissimè persuadēt. Nam vidua illa, quæ totum vitium suum misit in donaria Dei, non reprehenditur, sed laudatur à Christo Luc. 21. & Apostolus 2. ad Corinth. 8. Macedones laudat, quod non solum secundum virtutem, sed etiam supra virtutem eleemosynas fecerint.

Neque repugnat huic sententiæ, quod in eodem loco adiungitur: *Non vt alius sit remissio, vobis autem tribulatio.* Non enim significatur his verbis, non licere aliquid pati vt succurratur necessitatibus aliorum: sed non debere ita fieri eleemosynam, vt is, qui accipit, fiat ditior, quamuis, quid dat, & incipiat, qui pauper erat, habere superflua, qui diues erat, canere etiā necessariis. Ipse etiā beatus Apostolus non sine aliquo detrimento non solum personæ, sed etiam naturæ donabat populis id, quod iure exigere potuisset, & labore manuum, se ac suos, vt poterat, sustentabat. Act. 20. & ad Cor. 9.

Sanctus Martinus cum pauperi occurrenti dimidium chlamydis dedit, nō superfluum, sed planè necessariū dedit. Nam vt Sulpitius in eius vita, cap. 2. scribit, nihil præter chlamydē, qua indutus erat, habebat; iā enim reliqua in opus simile consumplerat. Quam autem id fuerit Christo gratum, testatur idem Sulpitius in eodem loco.

Sanctus Gregorius Nazianzenus in oratione de obitu Gregorij patris sui, parentem valde commēdat, quod non tantum superflua, sed etiam quæ necessaria sibi erant, pauperibus largiri solitus esset.

S. Ambrosius, cum non solum omnia sua, sed etiam Ecclesiæ sacra vasa conlata, ac pauperibus dari iussisset, de hoc facto suo ita scripsit in 2. li. de offic. c. 28. *Hoc, inquit, maximum incentiuū misericordie, vt cōpatiamur alienis calamitatibus, necessitates aliorū, quantum possumus iuuenimus, & plus interdū quā possumus. Melius est enim pro misericordia causas prestare, vel inuidiam perpeti, quā prætere in clementiam.*

Sanctus Hieronymus in vita Paulæ Romanæ refert, eam cum esset alioqui ditissima, ita omnia pauperibus erogasse, vt ne quidem nummum filia dereliquerit.

Sanctus Paulinus Episcopus Nolæ, cum omnia quæ habebat, in captiuorum redemptione, & egentium necessitatibus consumpsisset: ad extremum se ipse dedit in seruum, vt alium quendam à seruitute liberaret. Neque hoc eius factum reprehensum fuisse legimus, sed egregiè laudatum à sancto Gregorio lib. 3. Dialog. cap. 1.

Sanctus benedictus, eodem Gregorio teste libro secundo Dialogorum, capite 28. cum videret Prouinciam, in qua erat, fame grauitè laborare, omnia quæ in monasterio reperire potuit, pauperibus erogauit.

Ipse quoque sanctus Gregorius, cum aliquando pecunias omnes, & vestes, quas domi habebat, pauperibus

dono dedisset, argentum etiam vas, quod vnum reman-

serat, pauperi petenti dari iussit, dicens, malle se nihil habere, quam pauperes sine consolatione dimittere. Vide Ioannem Diaconum in vita S. Gregorij, lib. 1. cap. 10.

CAPVT IX.

Quando ex male partis eleemosyna fieri possit.

ESTANT opes male partæ, de quibus etiam queri solet, Vtrum ex iis eleemosyna fieri possit, aut debeat. Sed facilis erit responsio, si illud teneamus, Tria esse genera male partorum. Sæpe enim ita sunt male parta, vt iniustitia sit tantum eius, qui acquisiuit, non eius, qui amisit, vt cum ex furto rapina, vsura lucrum accedit. Interdum verò iniustitia communis est, tum ei, qui accepit, tum ei, qui dedit, vt cum per Simoniam, vel iudicij subuersionem, vel patriæ prodicionem aliquid acquiritur. Denique aliquando, nec in dante, nec in accipiente iniustitia est, & idèd lucrum eiusmodi non iniustum, sed turpe, ac fordidum appellatur, quale est lenonum ius, meretricum, & histriorum.

Igitur ex rebus male partis, Primo modo eleemosyna fieri non potest, nisi in extrema pauperum necessitate, quoniam eleemosyna ex propriis fieri debet. Res autem male partæ primo illo modo alienæ sunt, ac restitutioni obnoxie. Job. 4. Ex substantia tua fac eleemosynam. Prouer. 3. Honora Dominum de tua substantia, & de primitiis frugum tuarum da pauperibus. Ecclesiastici 34. Immolantis ex iniquo oblatio est maculata. Isaia 58. Frange esurienti panem tuum. S. Ambrosius lib. 1. de officiis, c. 30. Non probatur largiri as ferat, quod iuste dispensandum putet. S. August. serm. 35. de verbis Domini. De iustis laboribus facite eleemosynam. Et homil. 47. De iustis laboribus iussu (Deus) dari: de rapinis verò prohibuit dari. S. Gregorius lib. 7. epistoliarum, epist. 110. Eleemosyna redemptoris nostri oculis illa placet, quæ non de illicitis rebus, & iniquitate congeritur, sed quæ de rebus concessis, & bene acquisitis, impenditur. Vide eundem lib. 12. moral. cap. 24. & Theologos in 4. Sent. distinet. 15. & 16. Quod autem contra obiici solet ex verbis Domini Luc. 16. Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis, in vndecimo capite exponetur.

Iam verò ex rebus male partis Secundo modo, hoc est, cum lucrum est iniustum, tam ex parte dantis, quam ex parte accipientis: eleemosyna quidem fieri potest, ac debet, quia lucrum illud ad pauperes pertinet, cum illud neque possit retinere, qui iniuste accepit, nec mereatur recipere, qui iniuste dedit: tamen ea proprie non tam eleemosyna, quam restitutio dici debet, vt S. Gregorius affirmat loco citato in epist. 110. lib. 7. vbi differens de eleemosyna ex lucro Simoniacis: Neque enim, inquit, eleemosyna reputanda est, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus accipitur. Et infra: Vnde etiam illud certum est, quia est monasteria, ac xenodochia, vel quid aliud de pecunia, quæ pro sacris ordinibus datur, confirmatur, mercedi non proficit, &c.

Est Obseruandum hoc loco, Simoniacum lucrum non semper pauperibus erogandum esse. Sed interdum illi Ecclesiæ conferendum, in cuius iniuriam Simonia commissa est, de qua re vide titulum de Simonia in epist. decretalibus.

Postremo, de lucro non tam iniusto, quam turpi, eleemosyna fieri potest; quamvis Ecclesia iustis de causis oblationes non admittat, Histriorum, Lenonum, Meretricum, & similibus personarum. Id enim facit, Tum ob reuerentiam rerum sacrarum, Tum, vt eiusmodi homines confundantur, & respiciant, Tum, ne videatur eorum facta approbare, Tum denique ad imitationem testamenti veteris, in quo lege sancitum erat, vt non offerretur merces prostibuli in domo Domini, Deut. 3. Rectissime tamen facient isti omnes, si fructus dignos penitentia facere cupientes, peccata sua eleemosynis redimant, & iniquitates suas misericordis pauperum, Danielis 4.

CAPVT X.

Diuitias non esse Christianis illicitas.

B.

XPVSVMVS hæctenus quatuor partes disputationis de eleemosyna. Nunc, vt Quintam, & Sextam, id est, quis facere debeat eleemosynam, & cui faciendæ sit, explicemus: necessarium esse duximus, paucis demonstrare, licitum esse Christianis possidere diuitias. Nam cum diuitis sit eleemosyna facere, pauperis recipere: si nulli possint esse in Ecclesia diuites, sed omnia sint communia omnibus, nulli quoque pauperes esse poterunt. Ita fundamentum eleemosynæ dandæ, & accipiendæ nullum erit.

Igitur nemo, quod sciam, in quaestionem vocauit vquam, an iure naturæ, & gentium licitum esset, habere proprias opes. Tamen enim Plato in Timæo, & in libro 5. de Rep. conatus est introducere communionem omnium rerum, etiam vxorum: tamen non docuit, illicitam esse proprietatem, sed communionem vtiliorem esse iudicauit. Quem egregie refutauit ex Ethnicis Aristoteles lib. 2. Polit. ex Christianis Tertullianus in Apologet. cap. 39.

Cæterum, non desuerunt, qui lege Evangelica diuitias, ac rerum proprietatem Christianis interdictas esse contendere. Ita enim sensit quondam Iulianus Apostata, teste sancto Gregorio Nazianzeno oratione prima in Iulianum. Ita etiam hæretici, qui A postolici nominari volebant, teste Epiphania hæresi 61. & Augustino hæresi 40. Ita quoque Manichæi, teste Augustino libro primo de moribus Ecclesiæ Catholicæ, cap. vlt. Ita denique Pelagiani, teste Augustino in epist. 89. ad Hilarium, & 106. ad Paulinum. Et quamuis non desint argumenta huic errori, verus tamen atque exploratus est error.

PRIMUM enim Dominus Matt. 19. petenti diuiti adolescenti, quid opus factu esset ad consequendam vitam æternam, non ait, abiice omnes diuitias, sed, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Deinde cõsilium perfectionis, non præceptum necessitatis exposuit, dicens: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, &c.

SECUNDO, beatus Petrus Act. 5. cum Anania dixit: Nonne manens tibi manebat, & venundatus in tua erat potestate? Satis apertè significauit, liberum fuisse Anania, quauis Christiano, agri suum non vendere, & precium agri iam venundati, non offerre Apostolis, neque in commune conferre. Ex quo intelligimus id, quod narratur Act. 4. de primis Christianis, qui in Hierusalem habitabant, quod nemo suum aliquid diceret, sed omnia essent illis communia, non præcepti, sed consilij fuisse.

Tertio, B. Paulus in priore ad Tim. cap. 6. de diuitibus, ita loquitur: Diuitibus huius seculi præcipe non superbe sapere, facile tribuere, &c. At certè non decipiebat Apostolus diuites, & tamen non eis dicebat, renunciate diuitiis.

Quarto, Scriptura passim prohibet furta, imperat reddi debita, iubet solui tributa, cõmendat eleemosynas, & laudat mutuantes: quæ certè omnia manifestè clamant,

A Spiritu sancto non improbari proprietatem, & rerum possessionem.

Quarto, Semper in Ecclesia fuit vsus collectarum, hoc est, vt Dominicis diebus in conuentu Ecclesiæ ad diuitibus colligeretur, quod pauperibus erogaretur, idque pro arbitrio & voluntate diuitum, vt notum est ex Apost. 1. ad Cor. 16. & 2. ad Cor. 8. & 9. ex Iustino in Apologia ad Antonium extrema, & ex Apologetico Tertulliani. cap. 39. Quod autem in eo loco idem Tertullianus dicit, omnia indiscreta esse apud Christianos, præter vxores: nihil aliud significat, nisi omnia faciliè, & libenter communicari cum cæteris, præter vxores.

Sexto, Patres communi consensu docent, consilium esse, non præceptum abdicare se proprietatem, & dominium rerum suarum. Vide præter cæteros Eusebium in libro Demonstrat. Evangelicæ cap. 8. Chrysostomum homi. 8. de penitentia, Ambrosium in lib. de viduis ultra medium, Hieronymum in epist. ad Hedibiam, q. 1. Augustinum in epist. 89. quæst. 4. & Bedam in commentario capituli 14. Lucæ.

Postremo, accedat ratio ducta ab vtilitate, vel potius necessitate diuisionis rerum, ex qua proprietates orta est. Siquidem fieri non potest post corruptionem generis humani, vt pacificè, ordinatè, ac diligenter res administrantur, nisi vnusquisque rerum suarum curam suscipiat. Nam si omnia essent communia multi vellent rebus melioribus vtique atque inde rixæ, contentiones, & prælia orientur, quæ causa fuit, cur Abraham separari coactus fuerit a nepote suo Loth. Genes. 13. Item si essent omnia communia, qui essent robustiores cæteris, illi sine dubio prævalerent, minus laborarent, & plura consumerent. Denique si essent omnia communia, vix inueniretur, qui diligentia adhiberet in agris colendis, & rebus cæteris procurandis. Quod si non solum facultates, sed etiam vxores essent communes, periret virtus pudicitia conugalitatis; inaccessus plurimi inter fratres & sorores, parentes ac filias sequerentur; liberi denique rectè institui nullo modo possent, cum nec parentes agnoscerent proprias proles, nec proles agnoscerent suos parentes, ac per hoc nulla esset prudentia parentum erga filios, nulla obedientia filiorum erga parentes. Quis autem credat, legem euangelicam, quæ perfectissima est, & naturam non destruit, sed exornat, de medio tollere voluisse vtilitatem quæ nascitur ex diuisione rerum, & incõmoda, atque absurda illa adducere, quæ ex communione, & confusione nascuntur.

CAPVT XI.

Soluuntur obiectiones.

DVERSVS doctrinam capituli superioris multa fieri possunt argumenta, quæ breuiter soluenda sunt.

Primum argumentum, Matth. 19 Dominus ait, facilius esse camelum transire per foramen acus, quam diuitem intrare in regnum cælorum.

Respondeo, Difficile, vel etiam impossibile esse diuitem intrare in regnum cælorum, nisi magna Dei gratia adiuuetur. Nam vt plurimum diuites superbi sunt, voluptarij, auari, crudeles, & nimium in ipsis diuitiis confidentes. Quocirca Marci 10. dicitur: Filiois, quam difficile est confidentes in pecuniis in regnum Dei introire. Facilius est camelum per foramen acus transire, &c. Sed quoniam per gratiam Dei fieri potest, vt diues affectum inordinatum erga diuitias exuat, & iis benè & sapienter vtatur; ideo subiungit Dominus: Apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum.

Secundum argumentum, Marci 10. Adolescenti, qui omnia mandata seruauerat dicitur à Domino: Adhuc v-

num tibi deest, vade & quæcumque habes, da pauperibus.

Respondeo, Adhuc vnum illi deerat, non ad vitam æternam parandam, sed ad perfectionem adipiscendam. Id quod ex Euangelio Matthæi, qui pluribus verbis rem eandem descripsit intelligi potest. Sic enim legimus Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Et paulo post: Si vis perfectus esse vade, vende omnia, &c.

Tertium argumentum, Lucæ 14. Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

Respondeo, Præceptum hoc Dominicum in præparatione animi seruandum est semper, re autem ipsa, cum articulus necessitatis aduenerit, vt aut Christo, aut opibus renunciandum sit. Sic enim docent S. Augustinus, in epist. 2. ad Marcellinum, & Beda in hunc locum, & colligitur hæc explicatio ex eodem loco Euangelij; vbi Dominus dicit: Qui non odit patrem, & matrem, & filios, & vxorem, &c. Et tamen constat, parentes, & filios, & coniuges, nec auerandos nec deserendos esse, nisi quando causa fidei & honoris Dei tale aliquid postulat.

Quartum argumentum, Lucæ 16. Facite vobis amicos de Mammona iniquitatis, &c. Quem locum ita explicant Chrysostomus hom. 11. in priorem ad Timotheum, & Hieronymus epistola ad Hedibiam, q. 1. vt dicant, diuitias appellari Mammonam iniquitatis, quia primi qui fecerunt sibi propria, quæ erant communia, iniquitatem commiserunt. Necessè est, inquit Chrysostomus, opum iniquitatem ac radicem ex aliqua iniquitate mansisse. Vnde id constat? Ex eo scilicet, quod Deus ab initio non fecit alium pauperem, sed eandem omnibus tumum aperuit. Quo pacto igitur cum illa communis sit, tu illius per multa ingera possides, proximus verò nec vnius glebe possessione letatur? Pater (inquit) mihi ista reliquit. Ille autem à quo ea suscepit? A maioribus scilicet. Sed necesse profecto est per successionem lineam ascendendo inuenire principium. Id autem iniustitia vacare non potuit. Sanctus autem Hieronymus, in epistola ad Hedibiam, q. 1. dicit verum esse prouerbum: Omnem diuitem, aut esse iniquum, aut iniqui heredem. Et in Epistola ad Algasiam, q. 6. dicit: Mammonam vocabulum esse Syriacum, & eo significari diuitias quod ex iniquitate collectæ sint.

Respondeo cur diuitiæ ab iniquitate nomen acceperint, & iniqua à Domino appellentur, non ea causa est quod semper iniuste possideantur, sed Vel quia valde inæqualiter possidentur, cum alij diuissimi, alij pauperissimi sint. Vel quia materiam præbent multarum iniquitatum, immo incitamenta sunt ad omnes iniquitates, vt S. Ambrosius exponit in commentario, c. 16. Lucæ. Vel quia iniuste sibi nomen diuitiarum vsurpant, cum verè diuitiæ non sint, vt S. Aug. docet, serm. 35. de verbis Domini. Et lib. 2. quaestionum Euangelij, c. 34. quæ expositio confirmatur ex verbis sequentibus: Si in iniquo Mammona fideles non fuistis, quod verum est quis crederet vobis? Vbi verum opponitur iniquo, quia diuitiæ corporales fasdò vocantur diuitiæ, & ideo iniuste nomen diuitiarum gerunt, quod proprie solis diuitiis spiritualibus conuenit. Vel denique quia re vera vix fieri potest, vt aliquis sine iniquitate ditescat, vt Chrysostomus, & Hieronymus docent: Qui enim volunt diuites fieri, incidunt in tentationes, & laqueum diaboli, & desideria multa noxia & inuilita quæ mergunt hominem in interitum & in perditionem. Vt ait Apostolus in priore ad Timoth. cap. 6.

Nec tamen significant Chrysostomus, & Hieronymus terræ possessionem diuidere, & proprietatem inducere iniquum fuisse, sed in modo diuisionis indicant esse peccatum, quod aliqui multo plus terræ occupauerint quam æquum esset, & eo modo alios excluderint. Quo tendit similitudo theatri, quæ vtitur sanctus Basilius, oratione in illud: Destruam horrea mea. Non enim peccatum est occupare in teatro locum vnum cum que satis commodè sed occupare plus loci, quam sibi necesse sit; ex quo

sequitur ut alius excludatur. Porro, S. Iohannes Chryso- stomus in eadem homilia 12. in priorum, ad Timotheum fatetur multos esse, qui iuste diuitias possideant, & ponit exempla Patriarcharum, qui ditissimi simul, & iustissimi erant.

Quintum argumentum, sanctus Clemens Papa primus, in episto 5. dilectis verbis communionem omnium rerum necessariam esse docet: *Communis* (inquit) *vita omnibus necessaria est, & maxime his qui Deo irreprehensibiliter militare cupiunt.* Et infra: *Communis usus omnium, quae sunt in hoc mundo omnibus esse hominibus debuit, sed per iniquitatem alius dixit hoc esse suum, alius istud, & sic inter mortalis facta diuisio est.*

Respondeo, Possent verba citata in bonam partem accipi, vt nimirum intelligamus vitam communem esse necessariam non simpliciter ad salutem, sed ad melius, & facilius Domino seruendum Et per iniquitatem factam esse diuisionem rerum, id est, occasione peccati originalis & communis deprauationis generis humani.

Ceterum non est opus in hac re multum laborare; constat enim eam epistolam aut non esse Clementis, aut ab aliquo valde corruptam, ac deprauatam. Primum, enim initio epistolae fingitur Clemens Romanus episcopus scribere fratribus habitantibus in Hierusalem cum Iacobo. At Iacobus obiit septem annis ante Petrum, & Clemens non fuit Roman. Episcopus nisi post Petrum, vt colligitur ex libro sancti Hieronymi & viris illustribus, & ex omnibus historicis, qui res Ecclesiae conscripserunt. Deinde, laudar fictitius iste Clemens communionem vxorum, quod Nicolai potius Heretiarcae, quam sancti Clementis dogma fuisse extra controuersiam est. Denique, totus hic locus de communionem rerum & vxorum translatus est in hanc epistolam ex libro 10. Recognitionum, vbi ista secundum philosophiam Platonis dicuntur a Faustiano ethnico, & ab ipso sancto Clemente traditi Christianis, quae ipse idem alibi ab ethnico disputata refutauit.

Sextum argumentum, Sanctus Athanasius in vita beati Antonij, & sanctus Basilius in oratione ad diuites praecipuum Dominicum vocant illa verba: *Vade, vende omnia quae habes, & da pauperibus* Et rursum idem Basilius ibidem, & Ambrosius serm. 8. & alij Patres non raro docent, diuites non esse l. ominos, sed dispensatores rerum suarum.

Respondeo, Athanasius, & Basilius recte vocant praecipuum Dominicum illa verba: *Vade, vende omnia &c.* Sed intelligunt praecipuum esse conditionatum, non absolutum, id est non omnibus datum, sed iis tantum qui cupiunt esse perfecti. Porro; qui dicunt diuites non esse dominos, sed dispensatores, nihil aliud sibi volunt, nisi reddituros esse diuites rationem Deo, a quo diuitias acceperunt, vt non ipsi solum inde viuerent, sed etiam alios sustentarent.

Septimum argumentum, Communio rerum in vsu fuit apud Apostolos, Act. 4. & sancti Patres miris eam laudibus efferunt, & praesertim Chrysostomus homil. 12. in Priorum ad Timotheum, & Augustinus in lib. 1. de moribus Ecclesiae, cap. 3. & sequentibus. Non igitur necessaria est rerum diuisio, vt nos capite superiore docuimus.

Respondeo Saepè accidit, vt vnum ex se praestet alijs & tamen ratione alicuius circumstantiae eligi non debeat. Exempli causa, dare operam literis per se melius est, quam artem aliquam mechanicam exercere: tamen non pauci sunt, quibus vel ob ingentem inopiam, vel ob ingenij tarditatem magis expediat artem suorum, quam bonas literas discere. Sic igitur communio rerum exterratum per se melior est, quam diuisio: & tamen ob corruptionem generis humani perniciofa esset, si omnibus

hominibus imponeretur. Nam si homines paucis indigerent vt animantia caetera, vel terra vbique sponte produceret omnia necessaria, vel nulli essent cupidi, nulli auari, nulli pigri, ac desides; optima esset vita communis, qualis erat in statu innocentiae: sed quoniam nunc propter peccatum originis omnia sunt contraria non expedit vitae communio nisi paucis illis qui serid animam abstrahunt a rebus temporalibus, & paucis contenti Deo soli seruire student, quales sunt Cœnobite, quos Augustinus, & Chrysostomus laudant.

Octauum argumentum, Iure naturae omnia sunt communia, vt perspicuum est, ex c. 1. & 9. Gen. vbi datur hominibus commune imperium in animantia, & in ea omnia quae nascuntur ex terra. Et ex can. Ius naturale, dist. 1. non autem potuit iure gentium, quo dicitur introducta esse diuisio, abrogari ius naturae: iniqua igitur fuit diuisio rerum, iure gentium introducta.

Respondeo, Iure naturae sunt omnia communia, sed aliter quoad vsum necessariū, aliter quoad dominium & proprietatem. Nam quoad vsum necessariū, sunt omnia communia positū, ita vt per nullum aliud ius possit quicunque homo prohiberi, quo minus viuat de rebus a Deo creatis. Atque hic est quod in articulo necessitatis non dicitur, neque est fur, qui ex quocunque loco accipit, vnde viuat. At quoad proprietatem, & dominium iure naturae sunt omnia communia negatiue, id est, non sunt diuisa iure naturae, sed tamen permissum est, vt diuiderentur, si id ipsi generi humano videretur expediens. Quomodo cum pater familias moritur, & filios in commune relinquit heredes, hereditas quidem est eis ex testamento communis, sed negatiue, non positue, & ideo nihil prohibet, quo minus eam inter se diuidant, & vna pars vnus, altera alterius efficiatur propria. Itaque diuisio rerum iure gentium introducta, iuri naturae nullo modo repugnat.

CAPVT XII.

Quis eleemosynam facere, & cui eleemosyna fieri debeat.

RX FUNDAMENTO posito in capite decimo non difficile erit colligere quis eleemosynam facere, & cui eleemosyna fieri debeat.

Siquidem cum eleemosynā facere diuitum: accipere, pauperum sit: id sequitur, vt illi soli possint, & debeant eleemosynam facere, qui verē diuites sunt, id est qui proprietatem, & dominium diuitum habent. Qui verō proprietatem & dominium non habent, vt vxores, quae sunt in potestate virorum, filij, qui sunt in potestate parentum, serui, qui sunt in potestate dominorum, & regulares, qui sunt sub potestate praepositorum: non debent, nec possunt eleemosynas facere, nisi vel in extrema pauperum necessitate, vel ex consensu tacito, vel expresso superiorum vel in certis alijs casibus, de quibus differunt qui casus conscientiae tradunt.

Quod verō attinet ad eos, quibus eleemosyna fieri debet, vna solū occurrit dubitatio, Vtrum videlicet peccatori sit eleemosyna faciēda, cum scriptū sit Ecclesiastici duodecimo: *Da bono, & ne receperis peccatorem; prohibe panem illi dare, &c.* Sed facilis est responsio, nam peccatoribus, ea ratione qua peccatores sunt, non est eleemosyna faciēda: iisdem tamen, quia homines miseri sunt, faciēda est; semper tamen caeteris paribus, anteponendi sunt boni malis; quando vtriusque securi non potest. Et quidem nō esse peccatoribus, quia peccatores sunt eleemosynam faciendam, probat sanctus Augustinus in Psalm. 102. quia hoc nihil aliud esset, nisi diligere iniquitatem: & sicut qui recipit iustum in

nomine iusti, mercedem iusti accipiet, id est, vitam aeternam: Sic etiam qui recipit peccatorem in nomine peccatoris, mercedem peccatoris accipiet, id est, mortem sempiternam. Nam stipendium peccati mors est.

Peccatoribus verō non vt peccatores, sed vt homines sunt, non esse eleemosynam denegandam, probant illa verba Salomonis Prou. 25. *Si uerterit inimicus tuus, ciba illum.* Et illa Domini Matthaei quinto: *Benedicite his, qui vos oderunt.* Et Luca sexto. *Omni petenti tribue.* Et illa beati Pauli ad Galat. 6. *operemur bonum ad omnes.* Idē sancti Patres Gregorius Nazianzenus in oratione de obitu patris sui; Chrysostomus homil. 21. in epist. ad Romanos; Hieronymus in lib. aduersus Vigilantium extremo; Augustinus in Psalm. 102. Et Gregorius in 3. part. pastoralis admonition.

Anteponendos autem esse iustos iniustis, facile probari potest, Tum qui iusti sunt digniores, qui iuuentur, Tum etiam, quia id utilius est iis, qui eleemosynam faciunt, vt copiose docet sanctus Hieronymus in libro aduersus Vigilantium. Momen tamen Gregorius Nazianzenus, loco notato, & Chrysostomus in oratione, quae inscribitur, ne curiosē pauperes scrutemur, non oportere nimis accuratē pauperes interrogare, sed simpliciter propter Christum esse illis eleemosynam faciendam.

Sed occurrunt obiectiones aliqua breuiter dissoluentur. Prima est, quam initio posuimus ex cap. 12. Ecclesiastici: *Da iusto, & ne receperis peccatorem; prohibe panem illi dare.* Respondeo, Videretur eo loco Ecclesiasticus non loqui de eleemosyna, quae datur pauperi, sed de beneficio, quod in amicum confertur, etiam si foret non egeat. Sic enim ait: *Si bene feceris, scito cui feceris, da bono, & ne receperis peccatorem; benefac humilis, & ne dederis impio. Prohibe panem illi dare, ne in ipsis potentior te sit.* Itaque prohibet Ecclesiasticus, ne benefaciamus impijs, quando non egent, quomodo multi benefaciunt histrionibus, & meretricibus. Potest etiam vnico verbo responderi, prohiberi eleemosynam, quae datur peccatori, vt peccator est.

Secunda obiectio, Luc. 16. Dominus ait: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula.* At peccatores non habent aeterna tabernacula nisi forte in gehenna. Respondeo, Fortasse nomine amicorum, intelligi debent Angeli sancti, vt sanctus Ambrosius in hunc locum scribens, monet, eos enim amicos nobis facimus, cum eleemosynas pauperibus quibuscunque, propter Deum facimus. Sed si nomine amicorum intelligantur ipsi pauperes, vt sanctus Hieronymus in libro aduersus Vigilantium, & sanctus Augustinus sermone 35. de verbis Domini, docent: Respondendum erit, moneri nos à Domino, vt potissimum eleemosynas faciamus sanctis pauperibus, atque iis praecipue, qui voluntariē sunt pauperes. id est, qui relictis omnibus sequuti sunt Christum. Ipsorum enim est regnum caelorum Matth. 1. & ipsi habent thesaurum in caelo; & cum Christo iudices futuri sunt in nouissimo die Matth. 19.

Sed non ideo praetibemur peccatoribus quoque eleemosynam dare, quamuis moneamur solliciti esse, vt iustis, & sanctis pauperibus praecipue benefaciamus. Nam vt ait Apostolus ad Galat. 6. operari debemus bonum ad omnes, sed maxime ad domesticos fidei. Et quamuis pauperes peccatores non habeant in caelo aeterna tabernacula, neque nos possint apud Deum sua intercessione iuuare; tamen eleemosyna ipsa propter Deum facta, non poterit esse inanis, dicente Ecclesiastico capite 29. *Conclude eleemosynā in corde pauperis, & hac* (videlicet eleemosyna) *pro te exorabit ab omni malo.*

Tertia obiectio, Dominus Matth. 25. dicit: *Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis* At peccatores non possunt recte fratres Christi nominari. Respondeo, Eadem est solutio. Dominus enim laudat eos, qui

pijs pauperibus bona sua distribuunt, sed non reprehendit alios, qui non solum pijs, sed etiam peccatoribus benefaciunt, modò propter ipsum faciant, praesertim cum Matth. 5. iusserit nos imitari Patrem nostrum caelestem, qui solem suum oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos.

Quarta obiectio, Saepè accidit, vt pauperes propter peccata sua inopiam patiantur; nō igitur debemus eis opē ferre, ne cum Deo pugnare velle videamur.

Respondeo, Hoc argumentum proponit, & soluit S. Gregorius Nazianzen. in orat. de cura pauperum habēda. Summa responsionis haec est. Primò, non facile cognosci posse, vtrum aliquis prematur inopia propter peccata sua, an propter aliam causam; cum sciamus, diuitias, & paupertatem bonis & malis posse esse communes.

Secundò, etiam si certo sciremus, aliquem hominem, iusto Dei iudicio, propter sua peccata, ad extremā inopiā esse redactū: tamen nō propterea sequeretur, nō esse illi eleemosynam faciendam. Haec enim est poena satis magna, si quis cogatur ex mendicatione viuere, quamuis mendicando inueniat vnde viuat.

Tertiò si cōstaret, velle Deum, vt aliquis fame moriatur, non tamen debere illum à nobis deserere, nisi speciali mandato id ipsum Deus imperaret, cum contrā generale mandatum acceperimus, operandi bonum ad omnes. Saepè enim vult Deus aliquem per inediam interficere, & non vult tamen vti nostra inhumanitate ad eum interendum. Quare si quis indigentibus ea de causa non succurreret, quod existimaret velle Deum, vt in poenam peccatorum fame enecarentur; is officium sibi tortoris assumeret, iudice non solum id non iubente, sed etiam prohibente.

CAPVT XIII.

Quomodo sit eleemosyna faciēda.

VINOYE potissimum conditiones bonae eleemosynae ex Scripturis, & Patribus colliguntur. Prima, vt fiat intentione placendi Deo non autem ad captandam auram popularem. Matth. 6. *Cum facis eleemosynam, noli tuba canere, &c.* Et *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Quo loco per dexteram intelligit sanctus Augustinus tractatu sexto in epistolam Iohannis, intentionem operandi propter vitam aeternam: & intentionem operandi propter honorem temporalem, intelligit per sinistram: vt sententia Domini haec sit, cum facis eleemosynam, caue ne intentio fauoris humani se admisceat intentioni vitae aeternae.

Secunda, vt eleemosyna fiat promptē, & non extorqueatur precibus, nec differatur de die in diem. Proverbiorum tertio: *Ne dicas amico tuo, vade, & reuertere, cras enim dabo tibi, cum statim possis dare.* Sic Abraham Genesis decimo octauo hospites rogat, vt ad se diuertant, non expectat, vt ab eis rogetur, quod idem facit Loth. Genes. 19. Tobias quoque, vt in eius historia capite primo legitur, per singulos dies discurrerat pauperes quaerens, quibus eleemosynam faceret. Denique hoc faciendum monet sanctus Gregorius homilia 23. in Euangelia, explicans illud: *Et coegerunt eum.*

Tertia, vt fiat hilariter; Ecclesiastici 35. *In omni dato hilarem fac vultum tuum.* 2. ad Corinth. 9. *Non ex tristitia, aut ex necessitate, hilarem enim datorem diligit Deus.* Vide sanctum Ambrosium lib. 1. de officiis, cap. 30.

Quarta, vt fiat humiliter, & existimet, qui dat eleemosynam, non tam se dare, quam accipere beneficium. De qua re pulchre scribit sanctus Gregorius l. br. 21. moral. cap. 14. *Multum, inquit, ad edomandam dantis superbiam valet, si cum terrena tribuit, verba sollicitè Magistri caelestis*

penfet, qui ait, Facite nobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis recipiant vos in aeterna tabernacula. Si enim eorum amicitias aeterna tabernacula acquirimus, dantes procul dubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quam egenis dona largimur.

Quinta, ut abundanter fiat pro modo facultatum. Tobias 4. Quomodo potueris, ita esto misericors: si multum tibi fuerit, abundanter tribue. Si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri stude. Apostolus 2. ad Corinth. 8. dicit, eleemosynam dandam esse ut benedictionem, non ut avaritiam. Quoniam qui parca seminat, parca et metet. Sanctus Ioannes Chrysostomus hom. 37. ad populum Antiochenum: Non dare, inquit, sed cum copia dare, eleemosyna est. Et ibidem addit, eos qui audiri volunt, cum dicunt Deo: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: Debere etiam misereri pauperum secundum magnam eleemosynam suam.

Hic tamen illud est obseruandum, eleemosynae largitatem magis, in eo constitui debere, ut multis aliquid, quam ut paucis multum detur. Id enim significat Scriptura, cum dicit Psalm. III. Dispersit dedit pauperibus. Et Isaia 58. Frange esurienti panem tuum. Frangere enim, distribuere significat. Et 1. ad Corinth. 13. Si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, &c. Tobias (ut dicitur

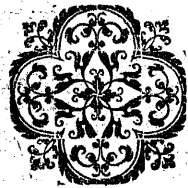
cap. 1.) quotidie pergebat per omnem cognationem suam, diuidebatque singulis, pro ut poterat ex facultatibus suis. Sanctus Ambrosius libro primo de officiis, cap. 30. Non sunt inquit, profundenda opes sed dispensanda. Sanctus Hieronymus in vita Paulae Romanae: Solent, inquit, plerumque matronarum in paucos largitate profusa, manum a ceteris retrahere, quo Paula omnino carebat vitio. Ita enim singulis suam pecuniam diuidebat, ut singulis necessarium erat, non ad luxuriam, sed ad necessitatem.

Accedit etiam ad hoc probandum manifesta ratio, sic enim pluribus subuenitur: plures orant pro eo, qui eleemosynam facit: & ipse facilius inanem gloriam vitat.

Ceterum per ea, quae diximus, non excluditur, quin aliquando contra etiam fieri possit, ut si virgo matrimonio collocanda sit, vel captiuus redimendus, vel sacrae aedes, aut cimiterium extruendum. Nulla enim est in hac re certior regula, quam pia caritas cum vera prudentia, & vera prudentia cum pia caritate coniuncta. Vide sanctum Gregorium tertia parte pastoralis admonitione 21. qui quod ipse egregie praestabat opere, ut eleemosynas non minori largitate, quam prudenti caritate profunderet: idem etiam ut alij facerent, literis ad posteritatem scriptis non minus pie, quam sapienter admonuit.

LAVS DEO.

FINIS VLTIMAE CONTRVERSIAE PRINCIPALIS.

INDEX LOCORVM S.

SCRIPTURAE, QUI IN HOC TERTIO DISPUTATIONVM DE controuersiis huius temporis tomo explicantur, vna cum eorundem locorum fusa, sed clara admodum & perspicua iuxta sensum literalem expositione.

EX GENESI.

Cum duo sunt numeri prior caput libri, posterior versus capituli designat. Cum autem unus tantum est numerus, versus capituli quod prius collocatum est.

Enoch. cap. 1. 27. Creauit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam. Imago ad naturam intelligentiae & voluntatis, similitudo ad sapientiam & iustitiam refertur. 3. e. 2. 2. Et requirit Deus ab omni opere quod patrat. animarum creatio non est noua, quia iam animam vnam sexto die fecerat. vel dici potest animas omnes creatas esse die sexto, non actu sed virtute. 31. d. 7. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitae. de gratia Spiritus S. in animam primi parentis infusa exponitur. 7. c. Rursus, Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitae. Significat Spiritum humanum a Deo esse productum, qui cum non sit productus ex substantia Dei neque ex materia, ex nihilo productus est. 21. b. c. Rursus, Inspirauit Deus in faciem. Heb. In naves spiraculum vitae. posuit Deus in naribus corporis ex limo terrae conflati spiritum, ac fecit, ut spirare & viuere inciperet. 21. d. 10. Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradysum, qui inde diuiditur in quatuor capita. de his fluuiis agitur. 37. b. e. 18. In quacumque enim die comederis ex eo morte morieris. Mortis est comminatio in praeruaricationis poenam. recte Symmachus mortalis eris, quia Adam post praeruaricationem non erat statim moriturus, sed morti obnoxius futurus. 28. e. Intelligitur etiam de morte animae. ibid. vel de triplici morte animae, corporis & gloria. 29. a. 19. Omne autem quod vocauit Adam animam viuentis, ipsum est nomen eius. Significat Adamum fuisse sapientissimum, qui nomina animalibus imposuit, ut natura cuiusque exigere videbatur. 37. d. 25. Erat autem uterque nudus, & non erubescabant. Quia scilicet pudenda illa rebellionem membrorum carebant, ob quam causam nunc erubescimus, si nudi conspiciamur. 5. b. 3. 1. Cur precepit vobis ut non adoretis de omni ligno. Heb. vere quod. vel etiam quod ut sensus sit, Est ne verum quod precepit vobis Deus ubi videmus insinuari dubitationem 17. e. vid. ibid. ca. Gen. 3. 9. Adam ubi es. Interrogatio non est, sed inceptio, non enim in quo sit loco petit, sed in quibus sit. 18. b. 14. Quia fecisti hoc maledictus es inter omnia animalia & bestias terrae. Quia instrumentum diaboli ad perdendos homines fuit, abiectissimum eris animal, & cum antea solum parte posteriore reperes, anteriore autem rectus incederes iam super pedes gradieris, & cum antea herbis vesceris, iam terram comedes, & cum in paradiso cum ceteris animalibus pacifice viueres, bellum erit post haec inter te & mulierem quod nullo vnquam tempore finietur. explicatur & de diabolo ut ibi videri potest. 187. b. c. 16. Multiplicabo arumnas & conceptus tuos. Multiplicabo arumnas conceptuum, vel hoc dicit, quia si non peccassent, soli illi factus concipiendi erant, qui ad maturitatem peruenirent, nunc autem foeminae fetus concipiunt & pariunt, qui breuissimo tempore exinguntur. 185. d. e. Et sub viri potestate eris. vel ut habent graeca & ad virum conuerso tua duo significat vel mulierem seruiendum & obediendo ad virum conuertendam, ut ab eius ore pendeat, vel mulierem post laborem gerendi veri, & dolorem paricendi adhuc virum desiderantia 186. a. Maledicta terra in opere tuo. maledictio hic sterilitatem significat, sicut benedictio fecunditatem: in labore comedes ex ea. multi requiruntur labores, ut ex terra sterili fructum colligas. Spinis & tribulis germinabis tibi, & comedes herbas

terra. i. herbas quidem habere poteris, sed non absquo impedimento spinarum & tribulorum. In sudore vultus tui vesceris pane, hic tangitur labor in colenda terra, quamuis fecunda, & spinis & tribulis vacua subcondus, per panem autem omnis cibus intelligitur. ibid. c. Donec reuertaris in terram de qua sumptus es. haec poena est necessitas moriendi viris & mulieribus communis, quam cum his quae maximè ad virum pertinent Deus coniungere voluit. ibid. d. 19. Quia pulvis es, & in puluerem reuertaris. ex natura tua scilicet mortalis, fragilis & cap. 16. damnat ad poenam Adamum, quam ei comminatus fuerat. 28. d. 20. Et vocauit Adam nomen uxoris suae Eua. I. vita, quia mater futura erat omnium viuentium vita animalium. 1018. c. 22. Ne forte mittat manum suam & sumat de ligno vitae, & viuat in aeternum. lignum vitae semel gustatum perfectam afferebat immortalitatem, nec ironice loquutus est Deus, sed verè & prophete. 41. 4. Respexit Dominus ad Abel & ad munera eius. Deus non habet gratum offerentem propter munera eius, sed muera propter offerentem. 947. c. 4. 6. Cur iratus es & quare concidit facies tua. haec interrogatio indicat Cainum potuisse non italei, & non trillari. Nonne si bene egeris recipies, sin autem male statim in foribus &c. haec conditio si bene & male ostendit liberum arbitrium. Sed sub te erit appetitus tuus. In potestate tua aut peccati cupiditas, tu dominaberis illius: poteris si volueris cupiditati resistere, & ita efficere ut non regnet peccatum in tuo mortali corpore. 618. c. d. haec expositio probatur contra Caluinum fuisse. 619. 7. Sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. hoc verum est, quoniam non sinit nos Deus tentari supra id quod possumus. 582. c. 6. 5. Cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore hyperbole est Scripturae familiaris. 267. d. Rursus, Cuncta cogitatio cordis humani intenta ad malum omni tempore. loquitur de hominibus huius temporis, qui nihil fere cogitabant, nisi quod ad utilitatem & voluptatem carnis pertineret. 304. a. Rursus ex Hebraeo. Fugitum cordis humani tantum malum, humanae cogitationes dicuntur mala, quoniam ut plurimum mala sunt. 369. b. tribuit Scriptura omnibus, quod conuenit parti. 389. b. 7. 20. Quindecim cubitis altior fuit terra super montes quos operuerat. hoc intelligendum de montibus eius terrae, quae a peccatoribus incolebatur. 41. a. 9. 2. Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terra. indicat post peccatum hominum imperium futurum violentum, atque terribile, quod ante peccatum erat pacificum. 371. c. 15. 6. Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Abraham iustus ex nouo quodam actu fidei factus est iustior. 750 a reputari non est hic nudè existimari, sed existimari cum veritate. 790. a. Rursus, Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. ex Heb. significatur actum illum credendi fuisse opus iustitiae & meritum, & pro tali a Deo iudicatum & acceptum, nec enim tunc primum Abrahamus iustificatus est, cum de hoc scriptura dicit 911. a. b. 12. 12. Nunc cognoui, cognoscere te feci, quod timeas Deum: verus sis cultor & amator Dei. 841. c.

16. Quia fecisti rem hanc &c. multiplicabo semen tuum. multiplicatio feminis & si promissa ante hoc fuerit, tamen Abraham cum hoc facto est promeritus, sicut Isaac precibus, liberos impetravit, quos eis Dominus erat antea pollicitus. 916.a

EX EXODO.

1.23. Et quia timuerunt obsequere Deum: non parentes iniusto impetio Pharaonis adfuerunt eis domos: dedit eis pro mercede copiosam & numerosam prolem. 184.a

EX LIBRO IOSUE.

13. Stetit sol in medio caeli obediens Deo voci hominis. Deus tam prompte fecit quod Iosue fieri cupiebat, ac si ad nutum ei parere voluisset. 996.a

EX LIBRO IUDICVM.

11.3. Anna loquebatur in corde suo tantumque labia eius movebantur, & vox penitus non audiebatur. Anna privatim orabat in templo, & ideo tacita vel submissa voce preces fundebat, ne alios in eodem loco orantes suo clamore turbaret. 1024.b

EX LIBRO REGVM.

11.6. Et insinuit spiritus Domini in Saul. Donatus fuit Saul a Deo spiritu zeli & fortitudinis, per quem incitabatur ad praelium. 549.c

EX LIBRO II. PARALIPOM.

19.2. Impio praebeas auxilium, idcirco iram Domini merebari, sed bona opera inuenta sunt in te, hinc patet regem illum apud Deum bonis operibus obtinuisse, vt etiam cum peccaret, a Deo non deferretur, nec pro meritis puniretur. 770.b

EX LIBRO IOB.

1.11. Ecce vniuersa qua habet, in manu tua sunt, tantum in eum non extendas manum tuam. Ex his colligitur permissionem tantum diabolo factam esse, vt Iobum vexaret, neque vllum Dei preceptum

mus inter Enacim situs est. i. Hebron erat ante ciuitas Arbe, qui Arbe fuit homo maximus inter Enacitas, quia erat pater Enaci, a quo Enacitas omnes originem duxerunt. 189.d

24.15. Optio vobis datur. Eligite hodie quod placet, cui seruire potissimum debeatis. Significat populum eligere potuisse vellet nec cultum vero Deo adhibere, an idolis i. vellet nec bene agere an peccatore. 621.b

EX LIBRO IUDICVM.

Iud.6.34. Spiritus Domini induit Gedeonem, copiose in eum descendit & quasi vndique illum texit. 796.b

EX LIBRO REGVM.

11.3. Anna loquebatur in corde suo tantumque labia eius movebantur, & vox penitus non audiebatur. Anna privatim orabat in templo, & ideo tacita vel submissa voce preces fundebat, ne alios in eodem loco orantes suo clamore turbaret. 1024.b

EX LIBRO REGVM.

11.6. Et insinuit spiritus Domini in Saul. Donatus fuit Saul a Deo spiritu zeli & fortitudinis, per quem incitabatur ad praelium. 549.c

EX LIBRO REGVM.

12.11. Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam uxores tuas in oculis tuis & dabo proximo tuo, & dormiet cum uxoriibus tuis in oculis solis huius, &c. hoc Deus dicitur fecisse, non qua culpa Absalonis erat, sed qua poena Davidis erat. Reicit autem Deus non incitandum Absalonem, sed permittere cum facile impedire possit. 140.b

EX LIBRO REGVM.

16.10. Dominus praecepit ei vt malediceret David. Deus dicitur praecepisse, quia corruptam Semel voluntatem inclinavit ad maledicendum David, non compellendo, sed permittere vt hoc solum malum vellet & petere, ex multis ad quae parata erat. 132.c

EX LIBRO REGVM.

3.11. Quia postulatit verbum hoc, & non petisti dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorum Salomon potuit postulare diuitias & non sapientiam, & sic facere quod non fecit. 540.b

EX LIBRO REGVM.

11.38. Si audieris omnia quae praeceperunt tibi &c. ero tecum & edificabo tibi domum fideliem, quemadmodum edificauit David domum. Ex hoc loco colligitur Hieroboam fuisse regem legitimu, & quod is sit factus rex Dei iussu & decreto, non yronice ad regnum subiectus, 132. a. b. adificare domum est succedentem regni dare. 151.d

EX LIBRO REGVM.

22.21. Egre diat & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius, & ait Dominus, Lecipies & prauales, egredere, & fac ita. Hic non solum permittit Deus spiritui, vt loqueretur mendacia per ora omnium prophetarum Achab, sed etiam non dedit illi lumen, quo discerneret mendacium a veritate. 131. i. porro hic spiritus non tam imperio quam permissione diuina egebat, cum ex se promptissimus ad omne malum, imo & cupidissimus nocendi esset. 132.d

EX LIBRO REGVM.

1.11. Ecce vniuersa qua habet, in manu tua sunt, tantum in eum non extendas manum tuam. Ex his colligitur permissionem tantum diabolo factam esse, vt Iobum vexaret, neque vllum Dei preceptum

vel iuramentum intercessisse. 130.c

21. In omnibus his non peccavit Iob labiis suis nec stultum aliquid contra Deum loquutus est, laudatur Iob quod in tanta quidem impotentia Deum ne verbo quidem offenderit, probatur etiam corde non offenderit. 903.a.b

4.17. Nunquid homo Dei comparatione iustificabitur? omnis hominum & Angelorum iustitia, Dei comparatione iniustitia confertur. 914.b

9.11. Si venerit ad me non videbo eum, si abierit non intelligam. Si iustificare me volueris, os meum conuincet me, si innocens me ostendero prauum me comprobabit, etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. 28. Ver. bar omnia opera mea, sciens quia non parceres id. loquutus. His verbis Iob de sua iustitia se incertum esse manifeste testatur, & formidare se affirmat, sicut verum formidabat, ne forte de se ipso aliud esset iudicium suum, & aliud iudicium Dei. 810.c.d

12.20. Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens: Deus non immutat labium veracium mentiendo, sed vel permittendo vt decipiantur, vel reddendo muros & cingens prudentissimos consiliarios. Qui immutat cor principum populi terra, & decipit eos frustra incedant per inuim, immittendo scilicet bonam aliquam cogitationem, aut certe indifferenter, ex qua tamen detrahatur a proposito suo, atque ita decipiantur. 138.d

14.4. Quis potest facere mundum de immundo conceptum semine, nonne tu qui solus es vel Nemo mundus de locis neque infans eius est vniuersi dicit vna super terram. Verque locus expenditur, & veritati Hebraica conformis demonstratur, & peccatum originale ex eo probatur. 204.c.d

EX LIBRO PSALMORVM.

2.6. Ego autem constitutus sum, rex super Sion montem sanctum eius, predicans praeceptum eius. Christus non vi & armis sed per praedicationem regnum se collegit restatur. 648.d

EX LIBRO PSALMORVM.

4.5. Irascimini & nolite peccare, si irascimini nolite peccare, sed vincite ratione iracundiam. 191.a

5. Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos lumen vultus tui. Non posse excusari homines per ignorantiam docet, si non seruant praepara moralia, cum ab ipsa natura lumen in corde impressum habeant, & loquitur de bono in particulari, quod necesse est cognoscere, vt fiat opus bonum. 567.d

8.5. Quid est homo quod memores eius, aut filius hominis quia visitas eum. Minuit eum paulominus ad Angelis. Describitur homo qualis fuit in prima sui creatione, miraturque propheta in ea honorum donis supernaturalibus ornatum ferre Angelis aequati fuisse. 16.c

11.3. Omnes declinauerunt, sunt in statu peccati, simul inuitas facti sunt ad opera facienda, quae Deo placeant, nisi per Christum reconciliantur. Non est qui faciat bonum, nemo est qui iniuste viuat seruando totam legem moralem. 589.c

18.13. Delicta quae intelligit loquitur de peccatis actualibus sine venialibus, sine mortalibus occultis, quae dubitamus an sint nobis remissa. 304.c

Rufus. Delicta quae intelligit ab oculis munda me Domine, & ab aliis parte seruo tuo, nemo est iustorum, qui plene intelligat carere ne peccatis in uno, & loquitur de peccatis tam mortalibus quam venialibus. 820.d.e

24.10. Vniuersa via Domini misericordia & iudicium. Significat omnibus hominibus primum a Deo exhiberi misericordiam, deinde si ea non vtantur iudicium. 440.b

25.2. Probatio Domine & tenta me. Sancti certi de victoria recte tentari petunt, quod tamen aliis non licet. 994.d

31.1. Beati quorum remissa sunt iniquitates. non est hic plena definitio iustificationis seu beati tudinis: nec D. Paulus hoc citat vt definit iustificationem, sed vt probet, iustificationem proprie esse Dei donum nec posse propriis viribus obtineri: vnde sensus est, beatus est qui dono & gratia Dei iustificatur, & quocumque rectum est, id plane non est. Beatus vir cui non imputantur peccata. Deus non potest habere hominem impium pro pio, nisi desinat esse impius, ideo non imputatio peccati ualere scilicet vera peccati remissionem, & gratia infusione. 790. e. 791. a. b. Beatus vir cui non imputantur peccata, cui poenitentia Deum peccata remittit. Iulianus martyr. ibidem. e remittuntur per baptismum, vt quare per caritatem, non imputantur per baptismum, Hieronym. 792. a. loquitur autem David de initio iustificationis, seu de prima iustificatione hic. 913.b

6. Pro hac remissione peccatorum ad te orabit omnis sanctus, manifeste loquitur ex hoc in omnibus Sanctis quaedam esse peccata pro quorum remissione ipsi orant. 64.b

38.8. Et substantia mea. Heb. expectatio mea, id est, res expectata quae est vera vita & substantia apud Deum. 716.a

41.10. Declinaui semitas nostras & via tua. Declinatio illa est a fauore & auxilio, non ad peccata, vel intelligenda est negatio quae praecessit, & sic sensus est, te adiutore non declinauimus a via tua. 134.b.c.

Psalm. 52.7. Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepti mater mea. Hic locus declatatur, & pro peccato originis facere d. monstratur. 205.b.c

Psalm. 12. Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum inuina in uisceribus meis, non hoc petere, nisi c. ederet per peccatum se munditiam cordis & rectitudinem amittit. Et spiritum sanctum tuum ne auferas a me, significat Spiritum S. ei adesse cepisse cum poenitentiam ei inspiant, & ideo rogauit vt ille Spiritus S. poenitentiae lacrymas excitans ab eo non auferretur. 58. e. multus est in hoc psalmo explicando, vt ex eo ostendat homines quamuis sanctissimos peccare lethali ter. 59

Rufus. Cor mundum crea in me Deus, munda atque purga, purgatum deinde cor ad suam conuersionem cooperatur. 678.c

57. Si uere uis uis iustitiam loquimini, recte iudicate filii hominis docet omnes homines habere in corde imp. illa quae iam iustitiae praepara, & ideo in excusabiles esse, si ea non seruant, quae ignorare non possunt. 565.d. loquitur de cognitione veri morais particularis. 567.d

61.10. Mendaces filii hominum in stateris, in negotiis, quae pondere ribus & mensuris transiguntur, vt decipiant in uanitate. ad praualendum ex uanitate, vt decipiant fraudibus uanitate plenis. 193.a

64.14. Induiti sunt arietes otium. abundant greges foetibus & ualles frumento. 796.b

65.11. Et dixi nunc capsi, haec mutatio dexterae excessi. Significat ipsam conuersionis inclinationem dono Dei esse tribuendam. 653.d

12. Induxisti nos in laqueum, in tentationem, significat se a Deo tentari ueritate permittam, non tamen a tentatione prostratum 994.c

31.13. Eruiisti animam meam ex inferno inferiori, non in quod incidetam, sed in quod inciditum, nisi tua gratia praeventus fuisset. 253.c

39.11. Cogitationes hominum uanae sunt, quia vt sunt ex solis uiribus naturae nihil pertinent ad fa. utem. 569.c

94.8. Hodie si uocem eius audieris, quia non quotidie nec sine intermissione sonat uox eius, sed certo tempore non uisitat atque excitat. 445.b

98. Moyses & Aaron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos qui invocant nomen eius, &c. Deus in propitiis fuisse eis, & oleis in omnes aduersiones eorum. Hic discimus in his sanctis fuisse quaedam peccata, ob quae propitiatioe Dei indigerent, & a Domino paternae caritatis curam. 65.c

99.3. Ipsi fecerunt nos, non ipsi nos. loquitur de prima creatione, quod si de iustificatione, uerum est, Deus enim est qui iustificat. 678.d

102.3. Qui propitius est omnibus iniquitatibus tuis, cum desideria praua eo appetat. 1292.a.b

104. Coronatus es in misericordia & misericordionibus. hoc dicitur quia mirra ex uisceribus cordis tui, vel quia in ipsa coronatione necessaria est misericordia, quae peccata uenialia remittat. 930.c.d

104.21. Casuli tui rugientes vt rapiam, & quarant ad Deo escam sibi exprimunt fam. in sua rugiendo, quibus Deus secundum ordinem suae prouidentiae prospicit. 996.c

104.25. Conuerit cor eorum vt odirent populum suum. Deas id fecit non petendo cor la Aegyptio. um, se i. be. refaciendo populo suo, vnde A. gyp. maioris odij occasionem accepit. 132.b

105.23. Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius steteret, in conuersione in conspectu eius. liberatus est populus ab uictimo exitu, vt si Moyses non orasset, uinculus populus perisset. 978.c

110.10. Intimum sapientiae perfectae iustificationis, quae totum hominem componit. timor Domini. Ceruicis. 724.b

111.9. Dispersisti dedit pauperibus, diuitiae corporales per elemosynam dissipantur, iustitia eius manet stabiliter, radicata, vt possit manere in saeculum saeculi. 912.d

114.7. Conuertere anima mea in requiem tuam. Hortatur se propheta ad internam pacem & tranquillitatem animi reperendam, quam ob frequenter timores amiserat. 1229.d

118.29. Viam iniquitatis amone a me, omnia corporalium uoluptatum desideria uult auferri, nec tentationem aliquam concupiscentiae ingerere. 291.a

121. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in aeternum propter retributionem. Heb. in aeternum finis seu merces. id est, quoniam merces quam expecto sempiterna erit. 941.c

121.1. Feci iudicium & iustitiam actualem scilicet quam hi faciunt, qui iusti sunt. 695.a

127. Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat, qui custodit eam, loquitur de anima iusta, quae sine diuina gratia non potest tentatione resistere. 691.d

128. Mirabilis facta est scientia tua ex me, super me seu pra me confortata est, & non potero ad eam, mirabilior est modus scientiae tuae quam vt ego possim eum comprehendere. 559.c. semitas meas inuestigasti, intendo scilicet meam uoluntatem cognouisti libera actiones omnes meas. 1341.4. Educ de custodia animam meam, de spelunca in qua delitescere, vel de corpore hoc mortali. 129.d

INDEX LOCORVM

141. In veritate car exaudi me in tua iustitia, in iusticia, quam vt habere tu dedisti, & non inires in iudicium cum seruo tuo, non me iudicare ex his, quæ ex me habeo, quia non iustificabitur apud te omnis viuens, quoniam ex te iustitia nullam habet, & si quam habet ex te habet, vel Non inires in iudicium cum seruo tuo, non cupio tecum contendere in iudicio, confiteor me peccatorem & veniam oro, quia omnis homo aliquando peccat, nec est vllus, quin aliquando erret & labatur, vel non potest homo iustificari, si compareretur ad Deum. 913.d.e.914.a

146.9. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum eum inuocantibus, citando famem suam restantibus, vt eis Deus secundum ordinem suæ prouidentia proficiat, 996.c

EX LIBRO PROVERBIORVM.

4. 18. In iustitia semita quasi lux splendens procedit, & crescit usque ad perfectum diem, iusticia in iustificatis semper magis ac magis augetur, donec ad perfectionem beatorum in caelesti patria pertingat. 861.c

855. Iuxta 70. Preparatur voluntas à Domino pro eo quod nos habemus humiles saluare à Domino, quæ vtraque lectio veritati hebraice conformis ostenditur, & sensus esse dicitur, excitabitur & producet voluntas à Domino. 654.c

16.1. Hominis est animam preparare, meditari quid loqui possimus, & Domini gubernare linguam, nisi Deus speciali gratia linguam gubernet, non implemus quod proposuimus. Cor hominis est dispositio viam suam, præmeditatur, quid & quomodo faciendum sit, sed Domini est dirigere gressus eius, tamen euentus est in manu Dei. 547.c

16.4. Omnia propter semetipsum operatus est Dominus impius, quoque ad diem malum. i. Deus qui omnia ad gloriam suam procreauit, eos etiam quos vidit futuros impios procreauit, vt reddita eis pena iustitiam suam patefaciat. 115. e. vel sic impius quoque iurum ad diem malum propter gloriam suam operatus est. ibid. d

19. 17. Feneratur Domino, qui miseretur pauperi, elemosynæ studio quo magis erogant eo magis abundant. 1105.a

20. 9. Quis potest dicere mundum est cor meum, purus sum à peccato. possunt esse aliqui mundo corde, sed quoniam illi ipsi qui sunt mundi, non possunt hoc certo scire, & testimonium infallibile de eo habere, ideo de hoc nemo gloriaripotest non loquitur autem de solo veniali, quia venialia non impediunt cordis mundiciam, ita sensus est, nemo est, qui quantumvis sibi conficius non videatur peccatorem, non possit merito de sua iusticia formidare. 816.b.c.d

21.1. Sicut diuisiones aquarum ita cor regis in manu Domini. loquitur de executione, & sic intelligitur Deum posse impedire executionem regiarum voluntatum: vel sic facile Deo est mutare hominum voluntates, etiam si reges sint, atque ex Hebræo hic sensus est, quam facile est agricolæ ducere ab aliquo fonte riuos aquarum, tam facile est Deo flectere corda regum, quamnis potentium. 549.d.e

24.10. Septies in die cadit iustus. Cadere est peccare, & tamen cum septies cadat, iustus pronuntiatur, neq; lapsus eius iustitiæ præiudicat. 64.c

EX LIBRO ECCLESIASTAE.

3. 21. Quis nouit spiritus filiorum Adam ascendat sursum, quotusquisque est ex vulgo hominum qui intelligat aut cogitet, spiritum hominis redire ad Deum vt pro factis iudicetur: & spiritus iumentorum ascendat deorsum, & si spiritus iumentorum resoluatur in terram vnde sumpsus est, loquitur autem in persona insipientium. 818.b

17.21. Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet, nemo est tam iustus, qui semper bonum faciat, & aliquando non peccet. 914.b

9.1. Sunt iusti atque sapientes, & opera eorum in manu Dei, iuueni iustorum quidem opera in manu Dei esse, & tamen nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit, & tamen vtrum amentur à Deo vel non, eos scire non posse, sed omnia in futurum seruantur incerta, in futuro igitur scient, & in vulu eorum sunt omnia. i. antecedit eos, cum de hac vita decesserint scientia iustis rei. 797.a. eo quod vniuersa euentiant aequè iusto & impio. Deus vt suos in humilitate conferuet finit eos affligi & mirificet eos interdum consolatur, & similiter impios nunc seuerè punit, nunc beneficiis temporalibus cumulatur. ibid. e. de incertitudine prædestinationis locus hic potest etiam intelligi. 819.a

11.3. Si ceciderit lignum ad austrum suæ ad aquilonem ibi erit, homines in eo statu erunt, in quo eos motus inueniunt. 347.b

EX CANTICIS.

Cant. 8.7. Aqua multa non poterunt extinguere caritatem, tribulationes nullæ sunt quæ non facile tollerentur manente caritate. 838.b

EX LIBRO SAPIENTIAE.

6.8. Aequaliter est illi cura de omnibus, res omnes nulla prorsus excepte diuina prouidentia gubernatur, vel loquitur de retributione præmiotorum in die iudicii vel poenarum. 436.c

8.21. Nemo potest esse continens nisi Deus det, tempore tentationum scilicet, nam alio non est dubium. 580.a

13.9. Si tantum potuerunt scire, vt possent æstimare seculum quomodo bonus Dominum non facilius inuenerunt, Deum verum & vni naturaliter non potuerunt cognoscere, qui verus est mundi dominus. 550.a

16.25. Propter hoc & tunc in omnia transfigurata, omnium nutritrix gratia tua deseruiebant, benignitatis & prouidentia quæ tanquam nutritrix omnia quæ creata sunt conseruat & fouet. 390.b

EX LIBRO ECCLESIASTICI.

5.5. De propitiato peccato noli esse sine metu, loquitur de propitiatione peccati præterita, quam quis existimare accepit, monens vt sollicitè oret, vt sibi dimittatur, & ne dicas miseratio Domini magna est, multitudinis peccatorum meorum miserabitur, monet vt in futurum à peccato caueat & non adiciat peccatum super peccatum spe facilis indulgentiæ. 819.c.d

10.14. Initium superbiae hominis apostatare à Deo. i. primus actus superbiae humanae apparuit in illa defectione primi hominis, qui à Deo, qui cum recens creauerat sponte recessit. 169. a. significat autem primum superbiae actum fuisse nolle parere Deo. ibid. e

12.7. Da bono & non receptoris peccatorem, benefac humilis & ne dederis impio. Prohibere beneficiamus impiis quando non egent, quomodo multi beneficiantur hitionibus & peccatoribus, itaque prohibetur elemosyna, quæ datur peccatori, vt peccator est. 1118.b.c

15.11. Ne dixeris per Deum abesse, per Deum stat quo minus peccata vitemus, 449. ille me implanauit, est causa sceleris mei. 620.d

15. 14. Deus reliquit hominem in manu consilij sui, liberi arbitrij Adiecit mandata & precepta. Si volueris mandata seruare conseruabunt te, significat hominem posse seruare mandata Dei si velit, & non seruare, si nolit. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam, ex duobus contrariis altitum posse eligere aquam & ignem bonum & malum. 489.d.e. Hic etiam locus exponitur contra Caluinum. 610.c.d

Rursus. Si volueris mandata seruare conseruabunt te, hic demonstratur liberum arbitrium, per quod præcepta implenda sunt, sed non excluditur gratia sine qua seruare non possunt. 577.d

16. 15. Omnis misericordia faciet locum meritum secundum meritum operum suorum, natiuè pro merito & dignitate operum atque docetur meritum hic rectè usurpatum esse. 921.a

17.1. Deus creauit hominem de terra, & secundum se vestiuit illum virtute. Creatio refertur ad naturam, indumentum virtutis ad superaddita dona. 16.c

18.22. Non impediatis orare semper, & ne vereris ante mortem iustificari, assidua oratione iustitiam nostram augete vel alere studeamus, nam loquitur de secunda iustificatione quod significant præcedentia, progressus enim orationis proprius est proficium iustorum & sequentia, quia merces Domini manet in æternum, est enim ratio apta cur iustificatio augeti debeat. 912.a.b

30. Post concupiscentiam tuam non eas, opus externum quo concupiscentiæ sciuntur. 301.b

20.1. Fili peccasti, ne adicias iterum, & de pristinis deprecare vt tibi dimittantur, duplicem sollicitudinem iniungit, vnam pro futuris peccatis, alteram pro præteritis. 819.c

24.35. Qui adimplet quasi Phison sapientiam, is est Gages qui præter cætera flumina adimpleri solet: & assistens quasi Geon in die vindemiar, is est Nilus, qui post solstitium æstiuum & in tempore vindemiar plenissimus esse solet. 58.a.b

25.33. A muliere initium factum est peccati, & per illam omnes morimur, non dicitur in illa sed per illam, quia illa occasione viro tribuit peccandi, vnde mors consecuta est. 247.b

29.2. Fenerare, da mutuum proximo tuo in tempore necessitatis eius, vnde colligit sufficere proximo extemè egentem dare mutuum si is habeat alibi, vbi reddere possit mutuum. 1110.d

31. 20. Qui potuit transgredi & non est transgressus, facere mala & non fecit, ideo stabilita sunt bona illius. Nihil potest dici contra hunc locum, quin per eum liberum arbitrium adeo confirmetur, vt nullo modo negari possit. 611.c

44.16. Enoch translatus est in paradysum, terrestrem in quo fuit Adam. 39.b

EX PROPHETIA ISAIAE.

1. 11. Incensum abominatio est mihi, solennitates vestras odium anima mea, nimirum quia sacrificium habet pro sine placare Deum, vnde necesse est, vt qui illud offerre vult, Deo amicus sit. 589.a

2.3. De Sion exibit lex & verbum Domini de Hierusalem, prædicatione Euangelica, quæ ab vrbe Hierosolyma per totum mundum propagata est. 880.a

5.4. Quid est quod ultra debuit facere vinea mea, & non feci, Ex hoc loco colligitur dari aliquod auxilium sufficiens, quod non sit efficax. 419.c

10.5. Assur virga furoris mei, non proprie, sed metaphorice quia potest ita Deus hætere corda hominum, sicut artifex sua instrumenta. 557.d

26.22. Omnia opera nostra operatus es nobis, Flagella omnia quæ passi sumus à te nobis venerunt, vel operatus in nobis omnia sed non sine nobis. 548.c

41.23. Bene quoque aut malè si potestis facite exprobat Idolis imbecillitatem quod cum dii habeantur ab hominibus, nulli tamen prodesse, aut obesse possunt. 642.d

45.9. Nunquid dicit luitum sigillo suo quid facis, dicit non minus posse Deum de hominibus pro arbitrio disponere, ac sigillum de vasis. 128.d

53. 11. In scientia sua iustificabit, Christus iustificat in primis

SACRAE SCRIPTURAE.

per suam doctrinam, ipse iustus, deinde operando & iustitiam impetiendo seruus meus, & ministrando Deo Patri in opere iustificationis, & iniquitates eorum ipse portabit, denique portando sarcinam peccatorum nostrorum, illud poenam nobis debitam. 768.c. 769.a

56. 17. Venite & emite, hæc laborem nostrum designant. absque argento & absque vlla commutatione, plane gratuito, vinum & lac, huius temporis gratiam. 931.a

56. 7. Domus mea domus orationis vocabitur civitatis populus, hoc non solum de materiali domo, sed etiam spirituali, quæ sumus nos exponitur. 1004.c

58. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere animam suam, solum videlicet, nomine hoc magis ieiunium quod elegi, absque colligatione iniquitatis, &c. Cum dicit Dominus non placere sibi ieiunium eorum qui non student mores emendare, indicat illud sibi placere quod est coniunctum cum motum emendationis & pietatis. 1066.a

60. 2. Quia ecce tenebra operiant terram, super te autem orietur Dominus, loquitur Iſaias de lumine diuino, quod necessarium est ad cognoscendum Christum, & rectam viam ad salutem. 590.b

62. 6. Super muros tuos Hierusalem constitui custodes, sacerdotibus scilicet & ministris noui testamenti, qui excubias spirituales agant, tota die & nocte in perpetuum non tacebunt, ab oratione non cessabunt, sed semper Domini clementiam deprecabuntur. 1031.a

64.5. Ecce iratus es & peccauimus, quia tu iratus es deseruisti nos, defecit autem reficere non potuimus, facti sumus vt immundi omnes, loquitur de insignibus peccatoribus, ob quorum scelera tradenda erat ciuitas & totus populus in manu regis Babyloniar: Mos autem Scripturæ est, vt loquatur de multis quali de omnibus, & si loquatur de omnibus, loquitur solum de his pro eo tæpe quo tradenda erat ciuitas, propter summa ipsorum scelera in captiuitatem regis Babyloniar: & quasi pannus menstruatus vniuersa iustitia nostra, non loquitur de omnibus operibus illorum peccatorum, sed tantum de operibus illis, quas ipsi iustitias putabant: vocat enim iustitias opera quadam ad diuinum cultum instituta, in quibus illi iustitiam præcipuè constituebant, quæ quoniam non bona intentione fiebant ab illis, merito panno menstruato comparantur. Non est qui innocet nomen tuum, non est qui conseruat, & tenet te, loquitur in persona impiorum, non in persona sua vel aliorum iustorum. 914.d.e.915.c

12.65.1. Vt citat Paulus. 1. Rom. 10.10. Inuentus sum à non querentibus me, palam aperui his qui me non interrogabant. Indicat nos non incipere querendo Deum, sed Deum incipere querendo & vocando nos auctores, & fugientes. 655.d.e

EX LIBRO HIEREMIAE.

2.18. Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam. i. Nili qui turbidus est. 37.c

7.27. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, & non audient te. Auditor poterant fide nolabant, ideo iusto Domini reuocantur eis in memoriam scelera eorum, vt sint inexcusabiles. 616.a

10.21. Scio quia non est ex potestate hominis dirigere viam ciuium, non est in eius potestate progressus negotij, cum variis modis impediri possit. 587.e

17.9. Prauium est cor hominis & fraudulentum pra omni re, quia in eo est otigo malorum, tum propter arbitrij libertatem, tum propter naturæ corruptionem, vel prauum, & dicit i. profundum reuertitur. 590.b

Rursum. Prauium est cor hominis, callidum & difficile penetratu. 304.d

20.7. Seduxisti me Domini, & seductus sum, ambiguitate scilicet, non falsitate. 139.b

EX LIBRO EZECHIELIS.

18.20. Anima quæ peccauerit ipsa morietur, ea scilicet perpetrando, quæ ipse abominationis & impietates appellauerat. 75.a

20. Filius non portabit iniquitatem Patris, si videlicet non imitetur iniquitatem Patris, nec sit particeps peccati illius. 21.a. & hoc verum est in infantibus qui non portant peccatum Adæ sed suum. ibid. b

26.36. Auferam cor lapideum & dabo vobis cor carneum, liberum arbitrium est vis, quæ formam lapidis. i. peccati duritiem, & formam carnis. i. gratiae tenentudinem recipere potest, cum autem per peccatum lapis recipit duritiem, non habet esse potestatem, vt se conuertat ad Deum, sed eam recipit per gratiam præuenientem. Et faciam vt in præceptis meis ambulatis. Qui cor carneum habet. i. caritate imbutum, non potest non ambulare in præceptis Domini, dum tale cor habet, potest tamen ambulare & non ambulare, quia potest retinere, vel abicere caritatem. 677.d.e.678.a

Rursum. Auferam à vobis cor lapideum, obduratum more lapidis, & dabo vobis cor carneum, facile per iustitiam ad imperium Dei, fitur caro mollis & tenera. 473.b

29. 18. Nabuchodonosor Rex Babylonis seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, exercitus iste sine dubio infidelis erat, & tamen quia fideliter in bello iusto seruierat regi suo contra Tyrum, ideo mercedem illi reddidit Deus, donans ei spolia Aegypti, quæ propter sua peccata spoliarit metuerat. 584.b

36.22. Non propter vos ego faciam, sed propter nomen meum sanctum, quod polluitis in gentibus, indicat nihil Deum in hominibus inuenire propter quod eos conuertat, deique cor nouum eis. 658.d

36.26. Et dabo vobis cor nouum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambulatis, Qui habet cor nouum & spiritum Dei, non potest quamdiu est talis in præceptis Dei non ambulare, potest tamen absolute cor nouum non ambulare, & se à Deo si velit auertere. 641.c

EX LIBRO DANIELIS.

4.24. Peccata tua elemosynis redime, quod si elemosynæ hominis infidelis auertere poterant iram Dei, certe bona opera erant non peccata. 484.c

6.10. Daniel tribus temporibus in die stetebat genua, hoc est hora tertia, sexta & nona. 1011.d

10.3. Panem desiderabilem non comedi, lautum & delicatum, & carum & vinum non introierunt in os meum, abstinentia à carnibus ieiunij tempore consueta. 1042.b

12.3. Qui ad iustitiam erudiunt multos, Heb. iustificantes, quasi stelle in perpetuas æternitates, significat magnam futuram esse gloriam doctorum, qui ad iustitiam multos perduxerunt. 768.c

12.2. Et multi qui dormiunt in terra puluere euigilabunt. i. omnes. Nam reuicta multi erunt, cum omnes resurgent. 350.d

EX LIBRO OSEE.

1.19. Sponsabo te mihi in iusticia, iustè, & in misericordia misericorditer, & sponsabo te mihi in fide, fideliter, itaque fides est, qua Deus præstat promissa. 757.d.c

8.4. Ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt, & non cognoui, loquitur de Hieroboam qui dicitur regnasse non ex Deo, quia malè regno vsus est, vt ratione causa sue occasionis institutionis regni quæ simpliciter à Deo non fuit. 135.e

13.9. Perditio tua ex te Israel, tantummodo in me auxilium tuum. i. nihil ex me habet nisi adiutorium, ruinam ex te solo habes. 116.d

Duo autem hic donatur, non esse alium qui possit auxiliari homini præter Deum, & in Deo nihil esse aliud præter auxilium. 117.b

EX LIBRO IOELIS.

2. 11. Scindite corda vestra, & non vestimenta vestra, scissio vestium signum doloris & poenitentia: itaque reprehenditur scissio vestium, quando ei non respondet cordis contritio & dolor animi. 1066.b

EX LIBRO ABACUCH.

2.4. Iustus ex fide viuunt, sustentat se ac tolerat desiderium patriæ ex fide, quæ quasi præsentem facit beatitudinem. 733. e. vel viuunt fide viuataque perfecta. 749.e

EX LIBRO ZACHARIAE.

1.1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos, commendatur hic liberum arbitrium, sed non excluditur gratia præueniens. 66.c. vide 671.a

8.19. Ieiunium quarti mensis & ieiunium quinti mensis, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi, hæc ieiunia non fuerunt ab ipso Deo præcepta, sed ab iis qui tempus Iudæorum regerebant, variis occasionibus introducta. 1047.a. Horum quatuor Iudaicorum ieiuniorum instar ieiunia nostrorum quatuor temporum instituta prouidentur. 1088.b

Rursum. Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi, erit domus Iudæ in gaudium & læticiam, & in solennitates præclaras. Significat Dominus si ieiunia illa pie seruauerint, fore vt aliquando id præmij accipiant, vt conuertantur in præclaras solennitates. 1089. d

EX NOVO TESTAMENTO.

Ex Mathæo.

1.20. Quod in ea natum est, de spiritu. S. est, loquitur de formatione foris in vitro, quæ naturas quædam est. 255.b

3.9. Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham, ex veris propriisque lapidibus potuit Deus hoc facere, sed non fecit. 519.c

10. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur, fructum bonum dignum poenitentia, vnde docemur non sufficere ad placandum Deum quæuis bona opera, nisi ex poenitentia orientur & hominem ex animo resipuisse reseruitur. 1100.e

11. Cuius ventilebrum in manu sua, & purgabit arcum suum, hæc atq; est Catholica Ecclesia, in qua sunt boni & mali, fideles omnes, infideles nulli. 316.d

51. Videns Iesus turbas ascendit in montem, &c. totus hic sermo, qui omnibus præceptis quibus vita hominum formari potest, instructus est breuiter, sed eleganter explicatur. 874.875

7. Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. ostendit misericordiam rem esse Deo gratam, & ingenti præmio dignam, non tamen solum sufficere ad salutem. 1102.b

10.31. Iugum enim meum suauis est. Lex Christi iugum & onus dicitur, quia obligat, & obligando premit & grauat. 880.b

12. Gaudete & exultate, ecce enim merces vestra, vita æterna, & regnum celorum. 913.a

18. Non veni legem, moralem scilicet, solvere, abrogare ac tollere

sed adimplere, perfectè explicare. 86. a
Sed adimplere, quia precepta legis perfectissimè impleri mandat. 88. c. adimplere est stabiliter remoueri corruptelis, perfectè. 88. d.
19. Iota unum aut unus apex non prateribit à lege, donec omnia fiant. loquitur de summa perfectione implendi precepta. 90. c.
20. Qui soluerit unum de mandatis istis minimis, minimus vocabitur in regno calorum, i. nullus. 84. d. Soluere autem mandatum est praua interpretatione destruere. 85. e.
Rufus. Qui soluerit unum de mandatis istis minimis, de mandatis legis veteris, quæ minus hominem perficiunt, vel si de mandatis suis loquatur, ea vocat minima, vt modeste de suis rebus loquatur, & nos doceret in hac sua doctrina humilitatem. 86. b. c.
21. Nisi abundauerit iustitia vestra, recludo vestrorum operum plusquam Scribarum & Pharisæorum, quæ tota in externa legis obseruatione erat. 66. d.
Rufus. nisi abundauerit iustitia vestra, caritas. Nam iustitia Pharisæorum erat diligere amicos, odio prosequi inimicos. Christus iubet vt diligamus etiam inimicos. 83. a. Hic est Euangelica promissio, quæ requirit conditionem iustitiæ actualis & operosæ. 87. b.
Plusquam Scribarum & Pharisæorum, non dixit plusquam legis & Prophetarum, significans se non tam addere velle ad onera præceptorum legis quam tollere de medio corruptelas Scribarum & Pharisæorum. 87. a.
23. Qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio, qui dixit Racæ, reus erit consilio, qui autem dixit satanæ, reus erit gehennæ ignis, tres facit gradus iracundiæ. I. qui leuis est, in nullam vocem erumpit. II. grauior, qui non peruenit ad apertum conuicium. III. grauissimus, qui in manifestum conuicium erumpit. hic locus fustissimè tractatur ad ostendendam peccati mortalitatem & venialis differentiam. 74. d.
27. Non exitis inde, donec reddas nouissimum quadransum, nullum peccatum sine suo cruciatu manebit, & loquitur de pena quæ solueda manet post latam iudicis sententiam. 96. b.
29. Qui videt mulierem ad concupiscendum eam, qui concupiscetiam tibi consciuit. quique quiescenti concupiscentiæ cogitationum, seram omnino immiserit. 29. c. Hoc autem dixit Dominus contra peruersas Pharisæorum opiniones, qui dicebant flagitia interna non esse peccata.
Iam mactatus est eam in corde suo, quia non concupiscenciæ carnis, sed cordis est prohibita. 19. a.
47. Quod autem abundantius his est, à malo est, à corruptione est, & r. 99. b.
47. Si saluauerit fratres vestros istum, quid amplius facitis, nomen est Ethnicis hoc faciunt: Tribuitur Ethnicis bonum opus ostendendi signa benevolentia erga suos. 71. d.
48. Egoce perfecti, & multa huiusmodi, perfectione scilicet, quæ quæ est paratus omnia relinquere, potius quam Deum deserere. 65. c.
6. Cum facis elemosynam noli, tuba canere. verat captandam auram popularem. Nescias sinistra tua, quid faciat dextera tua, cum facis elemosynam, caue ne intentio fauoris humani se admisceat intentioni vitæ æternæ. 119. d.
6. Te faciente elemosynâ nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, quando facis opus bonum propter æternam vitam fac. 94. b.
6. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Intrauit Dominus fideles suos cum priuatum orate volunt, tunc enim non magna voce inter orandû vtendum est. Hoc autem præceptum non tam ad cubiculum materiale, quam ad cubiculum cordis referendam est, sicque intentio sit in abscondito, vt aditus vanis cogitationibus præcludatur. 122. d. c. 102. a.
6. 7. Orantes autem nolite multum loqui, non prohibet Dominus longam orationem sed inanem verborum multiplicationem. 100. a.
6. 9. Pater noster qui es in calis. Oratio dominica tota doctissimè, elegantissimè, fustissimè, & perfectissimè exponitur. 98. d. 65. & seq.
6. 10. Sanctificetur nomen tuum, perseveremus in sanctificatione quam per baptismum adepti sumus, adueniat regnum tuum, qui in hac vitâ cum Christo patimur, in futura cum illo regnemus. 30. a.
6. 10. Sanctificetur nomen tuum, qui in baptismo sanctificari sumus, in eo quod esse cepimus perseveremus. Fiat voluntas tua sicut in celo, & in terra, infideles qui nomine terræ significantur faciant voluntatem Dei, sicut cum faciunt fideles qui nomine caeli designantur. Dimitte nobis debita nostra, peccata venialia quæ bonis operibus admilcentur. 91. a. b.
6. 11. Panem nostrum quotidianum, postea dicitur, quia nolumus alienum panem furari, sed cum laborando acquirere, petitur tamen à Deo, quia sine eo inutilis esset nostra industria. 67. b.
11. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos à malo, particula, sed, hic addita est ad aliquid maius significandum, vt quasi correctionis cuiusdam vim præferat, quod clarius esset si adderetur

vocula potius. 98. c.
15. Si non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. Non tam docet quid efficiat, sed quid requiratur ad peccati expiationem. Potest etiam referri ad peccata venialia, ideo dicit vobis, iustis qui Patrem habetis, Deum, & peccata vestra, qualia iusti habere possunt. 110. b. c.
16. Cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Non negat Dominus sanctitatem aliquam sitam esse in ieiunio non imperato, sed vituperat hypocritas, qui humana gloriæ causa volunt magis videri ieiunare quam faciant. 109. a.
6. 17. Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, tradit modum ieiunandi ita, vt præsupponat esse ieiunandam, idque ex diuino præcepto, ideo coniungit ieiunium cum oratione & elemosyna 104. d. loquitur autem non de eo quod fit quotidie, sed de eo quod fit certo aliquo tempore, vt patet ex illa particula cum. ibid. e. ideo loquitur Dominus de ieiunio propriè dicto, quod præter sobrietatem & temperantiam, addit abstinentiam acriorem, quæ corpus extenuatur ultra solum morem, nam dixerat antea. Cum ieiunatis: nolite fieri sicut hypocritæ tristes, hypocritæ autem non cupiunt ostentare solam sobrietatem & temperantiam, sed ingentem inedia. 104. a.
6. 18. Et pater tuus qui est in abscondito, reddet tibi, mercedem scilicet tui ieiunij. 106. e.
22. Si oculus tuus reclusus fuerit, intentio recta, totum corpus tuum lucidum erit, opus ex genere suo bonum, perfectè bonum erit. 61. c.
24. Nemo potest duobus dominis seruire. Non potest Deus seruire & Mammonæ, Seruitur Mammonæ, est superuacua diuitias congregare. Qui enim superuacua distribuit indigentibus, dominatur Mammonæ, qui cultor dicit otiosas pecunias, seruit. 110. b.
34. Nolite solliciti esse in crastino, is est sollicitus de crastino, qui hodie pro ea re, sollicitus est, de qua satis tempelud cras cogitare inciperet. 110. e.
7. 1. Si vos cum sitis mali natis, si vos qui ex natura corrupti pro ni estis ad malum. 97. b.
7. 18. Non potest arbor mala fructus bonos facere, quamdiu est mala, potest tamen fieri bona, & tunc bonos fructus facit. 49. c.
Rufus. Non potest arbor mala bonos fructus facere, intelligit doctrinas veras vel falsas, vel homines quatenus docent sanam doctrinam vel fraudulentam. hic locus fustè explicatur, & per arborem, voluntatem hoc loco non posse intelligi demonstratur. 90. e. 59. a. b.
27. Erat enim docens sicut potestatem habens, sicut legislator qui ex autoritate leges interpretatur, mutat vel addit, non sicut Scriba & Pharisæi, legisperitus qui solum ex scientia legem explicat. 86. c.
8. Quid timidi estis modica fidei, docet timorem in Apostolis locum inuenisse, quia debiles erant in fide. 117. d.
9. 2. Confide fide, remittuntur tibi peccata, non prius iustificauit, quam ei diceret confide, sed prius hoc dixit, cumque eum erectum ad spem salutis videret, tunc iustificauit. 72. c.
9. 4. Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant, ista & certa ieiunia non seruant. Numquid possunt filij sponsi lugere quando cum illis est sponsus? filij nuptiarum dum cum eis sponsus versatur, cogendi non sunt ad ieiunia: cum nuptiarum tempus modestè potius conuiua; & honestam relaxationem, quam ieiunia & penitentia feruenter requirant. Venient autem dies cum auferetur ab eis sponsus, tunc ieiunabunt, futurum est paulo post, vt sponsus ab Apostolis auferatur, & tunc ipsi ieiunij certis & stans operam dabunt, & proinde his verbis ieiuniorum lex futura stabilitur. Nemo autem immisit commissuram panniculus in vestimentum vetus. Non sunt præcepta vitæ austerioris, vt ieiuniorum, inuigenda veteribus & infirmis hominibus quales tunc erant Apostoli, sed vinum nouum in vires nouos mittunt, sed renouatis & fortibus hæc præcepta danda sunt, quales erant futuris Apostoli post acceptum Spiritum sanctum, vide aliam expositionem. 103. c. d. 104. a. b.
Rufus, Venient dies cum auferetur ab eis sponsus. Christus qui per passionem suam nobis est quodammodo ablatas, & tunc ieiunabunt in illis diebus: sic ante passionem Quadragesimæ ieiunium est institutum. 108. b. pertinet hoc etiam ad ieiunium quartæ & sextæ feriæ.
Rufus, Venient dies cum auferetur ab eis sponsus & tunc ieiunabunt, non ieiunabant filij sponsi ipsi ablati, quia præ morte cordis nauerant ad cibum, sed quia sursum habentes cor, vbi sponsus est, carnem ieiunij macerare studebant, ne concupisceret aduersus spiritum, iam ad coelestia suspirantem. 104. b.
10. 41. Qui recipit iustum in nomine iusti, ea intentione quia feruus Dei est, mercedem iusti accipiet. 98. a.
Rufus, Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet, qui iustum suis elemosynis fouet, particeps erit meritum ipsius. 110. d.
11. 13. Omnes prophetae & lex, usque ad Ioannem prophetauerunt, prædictiones futuri Messia; siue per verba prophetarum, siue per figuras legis non ultra Ioannem extenduntur. 88. c.
21. Si in Tyro & Sidone facta essent virtutes quæ factæ sunt in te, in cinere & cilicio paenitentiam egissent. Deus iusto & sibi soli noto iudicio, iis quos credituros præuidebat, si miracula Christi vidisset,

sent,

sent, ea illis non ostendit, quæ tamen iis ostendit quos præuidebat minime credituros. 43. e. quamuis autem hoc auxilium eis denegauerit, sufficiens tamen aliud eis non negauit. 4. c.
1. 25. Confiteor tibi Pater Domine cali. Cum paulo ante expröbasset ciuitatibus in quibus prædicauerat, videns per eam prædicationem non Scribas & Phariseos, sed tantum paruulos, id est simplicem turbam, esse conuersos, explicare voluit, rectè quidem illos reprehendit, sed hos non trahere debere suis viribus fidem, cum Patri coelesti placuerit, hos trahere, illos non trahere. 65. e.
25. Abscondisti hæc prudentibus & sapientibus, & reuelasti ea paruulis, ita Pater, quoniam sic placitum fuit ante te & cui voluerit filius reuelare, hæc reuelatio quæ à Patre & filio fit, non fit per exterm prædicationem, sed est interna reuelatio, quæ perfundit fidem, quæ non datur omnibus, sed quibus placitum est ante Deum. 46. b. c.
11. 29. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, non dixit verbo, vt ieiunarem, sed dixit exemplor: dixit autem vt essemus humiles, quia ieiunium sine humilitate nihil prodest, humilitas sine ieiunio multum. 108. b. c.
31. Iugum enim meum suauis est, quod facili negotio portatur, & mandata eius graua non sunt quæ paruo negotio custodiuntur. 89. a.
12. 33. Aut facite arborem bonam, & fructum eius bonum, aut facite arborem malam, & fructum eius malum, per arborem bonam vel malam intelligunt voluntates hominum bonæ vel malæ, vel homines ipsi boni vel mali, quomodo autem arbor bona fructus aliquos bonos edat, & arbor mala, fructus bonos, declarat tripliciter. 59. c. d. 1.
15. 11. Non quod intrat in os hoc coinquinat hominem, loquitur de cibo & potu, non quocumque modo, sed vt sunt res corporales quæ ex natura sua non possunt animam quæ spiritualis est coinquinare, quamuis ratione adiunctæ concupiscenciæ aut inobedienciæ facili possint eandem animam inquinare. 109. a.
17. 21. Hoc genus non eicitur nisi per orationem & ieiunium, quædam impetrantur per orationem & ieiunium, quæ sine his non impetrarentur. 97. c.
17. Si vis ad vitam ingredi serua mandata, apertissima promissio vitæ æternæ, apertissima conditionem exigit obedientiam, hoc Christi dictum ironice non esse dictum, vt volunt aduersarij, nec conditionem impossibilem continere multis explicatur. 87. c. d. c.
20. 2. Si vis perfectus esse, petfectione scilicet qua toti Deo homines consecrantur, & propter eam omnia deserunt. 65. b.
19. 24. Facilius est camelum per foramen acus transire quam diuitem intrare in regnum calorum, Diuites vt plurimum superbi sunt, voluptatij, crudelēs, auari, & ideo nisi magna Dei gratia adiuuentur, difficile, vel etiam impossibile est eos in vitam in regnum calorum, sed quoniam per Dei gratiam fieri potest, vt diues affectum inordinatum in diuitias exuat, & iis benè & sapienter vtatur, subiungit: Apud homines hoc impossibile est, sed non apud Deum. 111. a. c.
20. 2. Ex denario diurno. Denarius diurnus significat æqualitatem æternitatis, non gloria; & excellentiæ. Et accipientes murmurabant. murmur illud interduciunt, vt ostendant nullam in Deo esse iniquitatem si cum aliis liberalior, quam cum aliis esse velit. 80. b.
20. 8. Voca operarios, hic operarij vocantur, qui bona opera ad salutem peregerunt, non ligones. 67. a.
Rufus, Voca operarios, & reddo illis mercedem, vitam æternam quæ est denarius diurnus. 92. a.
24. Volo autem huic nouissimo dare sicut & tibi, datur hic mercedis loco aliquid ultra condignum, quod quidem non ex iustitia, sed ex liberalitate dari ostenditur, & non dari ex æquo non omnibus. 96. c.
23. 24. Excolentes culicem camelum autem deglutientes, peccata leuissima cauentes, grauiissima sine serupulo perpetrantes. 76. c.
37. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas & noluit, non carcerum hi gratia necessaria & sufficienti, vt vellent, quod Deus vellent, quod tamen noluerunt. 42. a.
25. 15. Et vni dedit quinq; talenta, alij autem duo, alij vero unum, vnicuique secundum propriam virtutem, dedit gratias gratis datas, communes electis cum reprobis secundam gratiam cuiusque datam, vt talento benè vti posset. 46. e.
34. Venite benedicti, possideite paratum vobis regnum. Esuriri enim, & dedisti mihi manducare. Reddita ratio luculenter ostendit opera bona esse aliquo modo causam salutis æternæ. 88. b. atque ita hæc verba vitam æternam bonis operibus reddi testantur, vt rationem cur detur in eis ponant. 92. a.
Rufus, Esuriri & dedisti mihi manducare, &c. Esuriri enim, & non dedisti mihi manducare. Proposita est hæc forma iudicij in elemosyna, vt ex ea de rebus grauioribus iudicium faceremus. Nam si damnauerit, qui res suas non dedit, quid fiet de eo, qui rapuerit alienas, & si coronabitur qui res vilissimas cum pauperibus communicauerit, quo præmio dignus erit, qui vitam ipsam pro Deo posuerit, & d. fructus autem hic elemosynæ docetur,

vt per eam pateat regnum caelorum. 11. 4. b.
25. 41. Quamdiu fecistis vni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis, laudat Dominus eos qui pijs pauperibus bona sua distribuerunt, sed non reprehendit alios, qui propter ipsum alius eriam peccatoribus benè faciunt. 118. d.
25. 41. Dicit his qui à fratribus eius erunt, i. omnibus malis. Ne maledicti in ignem æternum, delibitetur forma iudicij eorum qui sunt in Ecclesia, cum enim Euangelium ad solos fideles pertinet, non erat opus describere in Euangelio formam, qua iudicabuntur infideles. 357. b. c.
26. 30. Et hymno dicto exierunt in montem oliuarum. Quæ uocatur, hymnum verè propriè que canentes. 1021. a.
26. 53. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones Angelorum. Vult Christus docere liberè non coactè se subire mortem, id autem demonstrat ex eo, quod faciliè poterat à Patre multorum millium Angelorum præsidium impetrare. 310. c.
EX D. MARCO.
70. 21. Vnum adhuc tibi deest, vende quæcumque &c. hoc ei decrat non ad vitam æternam parandam, sed ad perfectionem adpiiscendam. 1115. a.
23. Quicumque dixerit monti huic, tollere & mittere in mare, quicumque imperauerit monti, vt sese transferat in mare, & non habuerit in corde suo, & non habuerit in corde suo vllam difficultatem, sed crediderit, quia quæcumque dixerit fiet, sed fidem perfectam, quæ maximam etiam gignat fiduciam, fiet ei, impetrabit sine dubitatione quod petet. 999. d.
11. 23. Omnia quæcumque orantes petitis credite, quia accipietis, si bona petamus, si expedit nobis non absolutè. 85. c.
Credite quia accipietis, ad fidem propriè dictam pertinet, sed intelligitur cum conditione, si benè petatis. 717. a.
11. 25. Et cum stabitis ad orandum dimittere si quid habetis aduersus alterum, dimittenda est iniuria homini absentis, ac per hoc veniam non petenti. 99. i.
13. 35. Vigilate, nescitis enim quando Dominus ueniet, sero, prima vigilia, an media nocte, secunda vigilia, an Galli cantus, tertia vigilia, an mane, quarta vigilia. 1066. b.
14. 4. Abba pater omnia tibi possibilia sunt, transfer calicem hunc à me. Deo possibile fuit transferre calicem passionis à Christo, quod tamen non fecit. 52. d.
16. 20. Domino cooperantur, concurrente cum actione libera prædicationis Apostolorum, & sermonem confirmationis sequentibus signis, miracula simpliciter tribuantur Deo, licet per homines fiant, quia à libero arbitrio non pendunt. 670. c.
EX D. LVCA.
1. Incendens in omnibus mandatis & iustificationibus Domini sine querela, nihil agentes, de quo homines quæti possunt, qui nemini noceant, omnibus profint. 66. d.
2. 34. Ecce posui est hic in ruinam, & in resurrexerunt multorum in Israël. Ecce à Deo missus est Christus, qui multis eum propter passionem despicientibus erit occasio ruinæ, & multis in eum fideliter credentibus erit causa salutis. 14. a.
37. Ieiunij & obseruationibus seruient. κατ' ἕνα ponitur non men cultus & diliguntur ab oratione, vt intelligamus abstinentiam propter Deum assumptam esse cultum Dei. 1067. e.
3. 11. Qui habet duas tunicas, superflua, vna enim tunica vestimentum necessarium dicitur: etiam si Iuæ uelut aut quatuor sint vestes in hyeme necessariæ, set non habenti, non dicit frigere morienti, sed non habenti, pauperi, neque hoc consilium est, sed præceptum. 1108. c.
6. 38. Mensuram bonam, sic vocat præmium merito de condigno respondens, & conferam & cogitatem & superfluum dabit in signum vestrum, & hoc est præmium supra condignum, quia mensura mensi fuerit remouetur vobis Qui boni fuerint bona recipient, & qui mali mala, & valde boni valde bona, & valde mali, valde mala. 966. b. 967. c.
41. Quid autem vides festucam, i. leue aliquid peccatum, in oculo fratris tui, trabem autem, &c. grauiussum peccatum, quod totum corpus opprimit. 76. d.
7. 50. Fides tua te saluam fecit, à peccatis i. iustificauit. 740. d.
8. 50. Crede tantum & salua eris, loquitur de miraculo faciendo in excitatione defunctæ, non de iustificatione impij. 78. b.
10. 8. Manducate quæ apponuntur vobis, iubet Dominus vt cum hospicio recipimus, non queramus sumptuosos cibos, sed iis qui apponunt contenti simus, quamuis viliores sint, quam vellemus. 1050. b. c.
18. Hoc fac & vives, legis ibi obseruantia cum promissione vitæ æternæ commendatur. Quod Christi dictum ab ironia, quam ei tribuant aduersarij, vindicatur, & serium maximè responsum fuisse demonstratur. 111. b. c.
30. Homo incidit in latronem qui, despoliauerunt eum, & plagas impossit abierunt. i. don s supernaturalibus quæ nomine vestium designantur excutunt, & plagas ei ex despoliatione indiderunt. 16. d. vide item. 18. b.
11. 34. Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum reprobum erit, si intentio fuerit mala, omnes actiones malæ erunt. 168. c.
41. Veruntamen quod superest tibi, & vobis, de facultatibus, quæ

sanx vobis. varie exponitur hic locus, sed hæc magis probatur ex-
positio. Alloquebatur Phariseos quorum præcipuum vitium erat
avaritia. Itaque quoniam in eis radix omnium malorum erat avari-
tia, si ea per virtutem contrariam auulsa fuisset, facile illi ad fidem
& poenitentiam, & per hoc ad plenam salutem animi peruenis-
sent, quoniam radice principalis morbi sublata, cæteri facile tolli
possunt. 1102. Quod superest, quod vobis adest ultra necessitatem.
1108.c

12. 16. Hominis cuiusdam diuitias uberes fructus ager attulit, &
cogitabat intra se dicens, &c. diues hic non ob aliud peccatum
damnatus fuit, nisi quia superflua retinebat, illud enim, sulte hac
nocte repetunt à te animam tuam, non simplicis reprobatōis sed
damnationis iudicium est. Sic est qui sibi thesaurizat & non est in
Deum diues, sic peribunt omnes qui student vobis augendis non
necessariis, cum studere deberent vt meritis operum bonorum apud
Deum diuites fierent. 1108.b

32. Complacitis Patri vestro dare vobis regnum, vox complacuit,
puram Dei benignitatem indicat. 638.

59. Non exies inde donec etiam nouissimum minutum reddas.
Non liberaberis à carcere purgatorij, donec pro peccatis vel leuisi-
simis factis feceris. 76. d

14. 13. Qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus
esse discipulus. Hoc seruandum est in preparatione animi semper,
re autem ipsa cum articulo necessitatis aduenit. 115. a

16. 9. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum dese-
reris recipiant vos in aeterna tabernacula, facite vobis amicos qui
pro vobis presentent, vobisque per gratiam conuersionis vel donum
perseuerantiae, vel incrementum gratiæ & gloriæ impetrent. 1104. d.
ex hac autem parabola colligitur, diuites esse tantum dispensatores
suorum bonorum si cum Deo conferantur 1109. e

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, diuitias dicuntur
mammona iniquitatis, quia valde inæqualiter possidentur, cum
alij sine discrimine, alij pauperissimi, vel quia iniuste diuitiarum no-
men sibi usurpant, cum veræ diuitiæ non sint, vnde subiungitur si
in iniquo mammona fideles non fueritis, quod verum est quia credet
vobis, vbi verum opponitur iniquo, quia diuitiæ corporales falso di-
uitiæ vocantur, quod propriè solis spiritalibus conuenit. 1115. d. e.
vide alias causas ibid. fortasse hic per amicos Angeli intelliguntur
quos amicos nobis facimus, dum quibuscumque pauperibus eleme-
osynas propter Deum facimus, vel sancti pauperes, atque illi præ-
cipuè, qui relictis omnibus sequuntur Christum, nam propriè ipso-
rum est regnum caelorum. 1118. c. d

16. 10. Lex & propheta usque ad Ioannem, prophetas per figu-
ras, non instituit motes hominum. 886. e

17. 10. Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, bona fide,
ita vt cor vestrum vos non reprehendat, non inde superbiatis, sed
dicite seruis inuicem istum, vult ergo nos Deus ad humilitatem ex-
hortari, nec significat nos debere existimare omnia quæ sunt præ-
cepta nobis, fecisse. 828. b. e

Rursus. Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite seruis
inuicem istum, quod debuimus facere fecimus. iubet Dominus, vt
agnoscamus id, quod ex natura et ætate sumus inepti ad implenda
mandata sed per eius gratiam vitales, vel quicquid boni facimus, id
non est vtile Deo sed nobis, vt nihil facimus ultra id quod debe-
mus, & nihil inde iustæ mercedis petere possemus, nisi Deus libe-
rali pacto nobiscum conuenire voluisset, vel non dicit, estis serui
inuitales, sed dicite ne videlicet superbia corrupta bona opera
quæ fecimus. 832. b. c. vult nos in sola misericordia Dei, & non in
bonis operibus spem collocare. 939. e

18. 1. Oportet semper orare, & nunquam desistere, secundum ali-
quos oportet semper bene operari, vel mentem cum Deo per amo-
rem & desiderium assidue coniungere, vel statas & certas orandi
horas nunquam prætermittite, vel perseuerantiam & assiduitatem
quam maximam possumus habere, quæ explicatio magis probatur.
1201. b. c. d

18. 19. Dixit autem ad quosdam qui in se confidebant tamquam
iusti parabolam hanc. Duo homines, hæc parabola inducta est ad
commendandam humilitatis virtutem tamquam vnam ex condi-
tionibus orationis maximè necessariam. 1001. b

11. Deus gratus tibi ago, quia non sum sicut cæteri hominum,
hic Phariseus habuit fidem specialis beneuolentiæ, & tamen iusti-
ficatus non est. Publicanus non andebat oculos ad caelum lenare,
caruit fiducia illa, & cum timore ac tremore ad Deum accessit, &
descendit hic iustificatus ab illo, præ illo, & iustificatus est. 70. 8. a

12. Ieiuno bis in Sabbato, Phariseus non ideo iustificatus non
est, quia bis in Sabbato ieiunabat, sed quia superbe ostentabat om-
nia opera sua, & alios contemnebat. Descendit hic iustificatus ab il-
lo. Anteposuit Dominus Publicanum Phariseo, quia ille humilis
hic superbus. 1067. c

Rursus. Ieiuno bis in Sabbato non reprehenditur Phari-
sæus quod ieiunaret bis in Sabbato, nec quod ieiunium non impera-
torum meritum esse crederet, nec quod ex bono opere in super-
biam efferretur, alioque contemneret. 1094. c

13. Deus propitiuss esto mihi peccatori, non petiit solam debitam
condonacionem, sed integram reconciliacionem & talem obtinuit,
quia omnis qui se exultat humiliabitur, & qui se humiliat exalta-
bitur. Publicanus ideo dicitur exaltatus, quia de peccatore iustus,
de seruo peccati seruus iustitiæ, de filio diaboli filius Dei repente
factus est. Porro Phariseus non ideo publicano potest poni meriti,

quia dona Dei recensebat, sed quia timore superbiæ plenus erat, &
de sua iustitia ita confidebat, vt nihil sibi addi, nihil sibi ignosci pe-
teret. 798. a. b

Luc. 19. 16. Domine mna tua decem misas acquisiuit. Et tu ego su-
pra decem ciuitates, hoc est premium merito & labori respondens,
Dato ei qui decem misas habet, hoc significat Deum vltra iustum &
condignum præmium, aliquid in iudicio addere. 966. b

Luc. 11. 3. Vere dico vobis quia vidua hæc pauper plusquam omnes
misit, quia videlicet parata fuerit multo plura & maiora donare,
quam diuites illi fecerunt, si quod dare possent habuissent. 1105. e

EX D. IOANNE.

1. 5. Lux in tenebris lucet, & tenebra eam non comprehenderunt.
loquitur de mysterio adorandissimæ Trinitatis, quod lumine natu-
ræ cognosci non potest, vel lux diuinæ sapientiæ lucet, in his rebus,
quæ omni sapientiæ luce carent, & illæ tenebræ non comprehende-
runt eam, vel lux notitiæ Dei in hominibus quoque quauis tene-
bratum multitudinem non vincitur. 531. b

9. Erat lux vera que illuminat omnem hominem venientem in
hunc mundum, quia nullus illuminatur nisi per illum, vel quoniam
omnibus præbet sufficiens quæ conuerti possunt. 436. d.
Quotquot autem receperunt eum, crediderunt in eum, dedit eis pote-
statem filios Dei fieri, verè autem expectat Deus vt recipiatur, vt se
suscipientibus det potestatem filios Dei fieri. 473. a. recipiatur ad lu-
men gratiæ quo nemo non priatur. 441. a

Rursum. Quotquot autem receperunt eum per fidem dedit eis po-
testatem filios Dei fieri, si pergant vltius, & sperare & diligere in-
cipiant. 1713. a

16. Et gratiam vitæ æternæ dat Deus pro gratia meritum, &
gratiam indulgentiæ pro gratia poenitentiae. 872. d

17. Lex per Moysen data est vmbra & figura magna ex parte
complectens gratiam propter infusionem fidei & caritatis, & veritas
propter impletionem omnium figuratum per Iesum Christum fa-
cta est. 877. a

29. Ecce qui tollit peccata mundi, i. peccatum com-
mune, quod per vnum hominem intravit in mundum. 106. a

2. 19. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud,
Christus non imperat, sed prædixit quod facturi erant. 140. c

3. 6. Quod natum est ex carne ex homine caro est, homo est, non
sufficit natum esse semel ex homine, nam homo nihil aliud quam
hominem gignit, sed oportet vos nasci deo, idque ex Deo, vt Dii
quodammodo sitis, & hereditatem filiorum Dei consequi metea-
mini. 592. b. c

101. Omnis qui credit in eum non percat. i. est nullus nisi credens
in eum saluari potest. 75. c

20. Omnis qui male agit odit lucem, hæc est natura operum ma-
lorum, vt querant tenebras, quoniam tamen reprehensionem. Qui
autem facit veritatem, venit ad lucem vt manifestentur opera eius,
natura autem bonorum operum est, vt si opus sit proferri in lucem,
non erubescant, neque timeant reprehendi. 829. a

29. Qui incredulus est filio, ira Dei manet super eum, non dicit
venit, sed manet, quia iam erat, & manet in omnibus filiis Adæ,
nisi per Christum tollatur. 206. a. fides in Christum necessaria
ostenditur, vt liberemur ab ira, in quam incidimus. 144. a

36. Qui credit in filium habet vitam æternam, si cætera adhibeat
quæ fides ipsa adhibenda demonstrat, & sic similes propositiones in
scriptura intelligendæ sunt. 713. d

4. 6. Hora erat quasi sexta, consueta scilicet hora prandij, erat
meridies. 1037. e

13. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, non sitiet in æternum,
in quo manet gratia Dei sine caritate, non sitiet in æternum, cum
habeat in se fontem vinum, tamen fons ille sicari potest dum fu-
mus in loco tentationum. 838. c. d

14. Aqua quam ego dabo fiet ei fons aquæ salientis in vitam
æternam. Spiritus sanctus per gratiam inhabitans, vel gratia à spi-
ritu S. inhabitante diffusa. 397. d. quæ expositio magis probatur, &
cum per fontem permanentem aliquid significetur, gratiam esse per-
manentem & inhererentem colligitur. 398. a. quæ autem salit in vi-
tam æternam, meretur. ibid.

5. 29. Qui mala egerunt in resurrectione iudicij, vt miseri sem-
per in damnatione viuunt. 350. a. b

5. 44. Quomodo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem acci-
pitis, & gloriam quæ à solo Deo est non queritis, monet desiderium
humanæ gloriæ impedimentum esse, quominus credere possent.
139. c

6. 29. Hoc est opus Dei vt credatis in eum. Credere est opus Dei,
& nostrum etiam, nam dixerat de eo, Operamini non cibum qui
perit, itaque sensus est, vt Deo ipsi in hoc opere cooperemur.
671. b

39. Vt omne quod dedit mihi non perdam ex eo, sed resuscitem il-
lud, vt nullum perdam, omnes resuscitem. 457. e

44. Nemo potest, non ait, nemo venit, sed nemo potest vt signi-
ficet hoc fieri non posse, venire ad me, credere in me, nisi Pater, &c.
trahatur à Patre. 650. b. hoc etiam loco dispositio ad gratiam ex
parte nostra viribus nostris tollitur. 683. b

Rursum 44. Nemo potest venire ad me, nisi Pater qui misit me
traxerit eum, inuitando scilicet atque allecendo quomodo omni-
ramo ostenso, & nucibus puer trahitur. 426. a. 427. d. vel nemo po-
test conuerti sine gratia præueniente. 444. e. Trahit omnes Pater

sed pro loco & tempore, at non veniunt licet reuera possunt, trahi
autem est audire, sed qui audiunt non veniunt. 457. c

4. Nisi Pater meus traxerit, trahus iste non est gratia adiuuans,
sed excitans, quia præuenit nolentem, vt faciat volentem. 683. e

45. Omnis qui audiuit à Patre & didicit, venit ad me, est igitur
quodam vox Patris, hæc infallibiliter persuadet, & proinde auxi-
lium efficac. 420. d. hæc excellentia Magistrum non studium discipuli
est causa cur ad Christum veniamus. 473. c

45. Est scriptum in prophetis, erunt omnes docibiles Dei, omnes
qui credunt docentur à Deo. 463. b

45. Omnis qui audiuit, ita audiuit vt disceret, sine dubio ve-
nit, quia discere est credere. 678. e

46. Nolite murmurare inuicem. Nemo potest, &c. indicat fidem esse
donum Dei, nec haberi in industria humana, sed reuelatione diuina,
& ideo non opus esse murmuratione sed oratione. 452. a

9. 31. Scimus quia peccatores Deus non audit, loquitur de iis qui
proprium sanctitatem confirmare volunt, & qui oratione sua mira-
cula faciunt, & quoniam Christus miracula faciebat, vt se verum
Messiam & Deum, & proinde sanctissimum ostenderet, idque solo
imperio, cæcus ex hoc inuicissimum protulit argumentum, vt
Christum peccatorem non esse ostenderet. 1000. b. c. d

11. Nonne duodecim hora sunt dies, loquitur de horis diei in-
qualibus, quorum ratio explicatur. 1006. a. b

15. 22. Si non venissem, & locutus fuisset eis peccatum, non habe-
rent, hic locus cum nonnullis aliis proferatur ad probandum quan-
tumuis obduratos peccare, dum mandata Dei violant. 447. c

Rursum, Si non venissem, & locutus fuisset, peccatum non habe-
rent, sine predicante credere non potuissent, non credendo non
peccassent. 648. c

16. 24. Si quis petierit Patrem in nomine meo, quod sit necessa-
rium ad salutem, dabit vobis, non aliis, & proinde iusti non semper
exaudiuntur pro aliis, sed pro seipsis. 1033. c. e

17. 12. Quos dedit mihi custodiri, & nemo, ex eis perit, nisi filius perditionis, is
tamen postea malus male perit, & damnatus est. 856. d

6. 64. Sunt quidam ex vobis, qui non credunt, Iudeis nempe, is
enim audit sermone Domini de carne eius standuanda, cæcpe
corde recedere ab eo per incredulitatem, & quis traditurus esse
eum, vnde postea ad eum prodendum inductus est. 735. c

8. 34. Qui facit peccatum seruus est peccati, non potest nisi vi-
ribus exuere iugum peccati, & ad libertatem iustitiæ peruenire.
643. c

44. Vos ex patre diabolo estis, per imitationem, non per naturam.
271. b

Ioan. 9. 39. In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non
vident vident, & qui vident cæci fiant. Scriptura indicat quid sit
factum, non scopum Dei mirantis Christum. 140. d

42. Si cæci essetis, agnosceretis vestram cæcitatē apud vosmet-
ipsos, non haberetis peccatum, quia morbum vestrum agnoscentes
crueritis ad medicum vt curaretini, nunc autem dicitis quia viden-
mus, quia videntes vos esse cæcos, peccatum vestrum manet, non
curatur. 448. e

10. 13. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, mercedem
solum aut præcipit inuenit, & non pertinet ad eum de omnibus, non
omnium saluem, sed propter tantum vilitatem opusculum ha-
beret. 943. a

16. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, gentiles & pecca-
tores, qui in prædestinatione oues erant, quamuis essent tunc lupi.
472. a

11. 3. Vt filios Dei qui erant dispersi, &c. filios Diaboli sic nomi-
nat, quia in prædestinatione erant filij Dei. 472. a

12. 39. Propterea non poterant credere quia iterum dixit Iſaias,
Excaecauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, hoc duobus modis
exponitur, & in vtroque liberris arbitrij saluatur. 139. c

Rursum, Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Iſaias
excaecauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, non dixit Iudeos non
posse credere propter certam præscienciam futurorum, quia Iſaias
eos non crediduros præuiderat, sed aliam causam adiungit ex
excaecatione eorum. 444. a non poterant credere durante excaecatio-
ne, poterunt tamen remouere cæcitatē. 431. a

Rursum 39. Propterea non poterant credere, quia iterum dixit
Iſaias, Excaecauit oculos eorum ne viderent, illos excaecat Deus quod
non illustrat, cum sine lumine videre nequeant. 650. d

42. Veruntamen ex principibus multi crediderunt in eum, sed non
constabantur, dilexerunt enim magis gloriam hominum. Testatur in
illis principibus fidem fuisse sine caritate, quæ expositio confirma-
tur. 729. a. b

13. 8. Si non lauero te non habebis partem mecum, notat inobe-
dientiam Petri qui Domino parere nolebat, quæ mortale pecca-
tum erat, vel si loquatur de peccatis venialibus, intelligendum est
nullum nisi ab eis purgatum regnum caelorum ingressurum. 88. a. b

10. Qui lotus est ab impiiore, & lustralibus criminibus, non indi-
get nisi vt pedes laues remissione venialium, quæ instat pulueris in
via huius vitæ pedibus adherent. 71. c

34. Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, nouum di-
citur quia illud renouati volebat, & quia seruatum homines nouos
facit. 880. c

35. In hoc cognoscant omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem
habueritis ad inuicem, Discipuli Christi non possunt internosci cla-

riori signo quam dilectionis. 489. e

14. 17. Spiritum veritatis quem mundus non potest accipere, ad
perfectam iustificationem, quia non videt eum nec scit eum, quia
nondum habet illum ad fidem, neque est capax donorum eius,
non cognoscit, nec videt oculis fidei, vos autem cognoscitis eum, quia
apud vos manebit, vos illum iam habetis ad fidem, & ideo cognos-
citis eum, & capaces estis donorum eius, & propterea mitam eum
ad vos. 819. e. 830. 21. in illa die cognoscitis quia ego in Patre, & vos
in me, & ego in vobis, loquitur de cognitione beata, quæ post hanc
vitam erit, cum videbimus eum sicuti est. Cognoscimus autem in
hac vita Christum esse caput totius Ecclesiæ, sic Christus est in no-
bis, & nos cum Christo, quia ipse est caput nostrum, & nos eius
membra. 830. b

23. Et pater meus diligit eum, hoc est dilectionis augmentum,
quod per obseruantiam legis acquiritur. 912

15. 2. Omnem palmitem in me, membrum meum non ferentem
fructum, si postquam mihi insertum fuerit fructum boni operis
ferre recuset, tollit eum, præcidet eum & desinet esse vium mem-
brum. 854. c

4. Sicut palmas non potest ferre fructum nisi manserit in vite,
sic nec vos nisi in me manseritis. Homo rectè palmici comparatur,
quia sine succo vitæ caelestis quæ Christus est, non potest ferre fru-
ctum salutarium. 643. d

5. Sine me nihil potestis facere, de his quæ ad salutem perti-
nent 592. e. vel de omni opere bono ad salutem necessario 655. e

5. Qui manet in me, & ego in eo hinc fert fructum multum, requi-
ritur ad fructum. i. bona opera facienda, gratia quæ facit vt homo
sit vium Christi membrum. 547. d

16. Elegi vos & posui vos vt eatis, & fructum offeratis, & fru-
ctus vestri maneat, ego dabo vobis bene operari, & perseuerare in
bono opere vsque in finem. 464. a

16. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Non elegit Deus ho-
mines, quia videt se eligendum ab eis, sed ipse eligi, vt faciat bene
operantes, & in bono perseuerantes. 458. a. elegi vos temporaria
scilicet electione. 472. c

EX ACTIVIS APOSTOLORVM.

2. 15. Non enim scitis astimatis, hi ebrj sunt, cum sit hora diei
tertia, nam tali hora quæ erat tertia ante meridiem homines
proliis ieiunij erant, nec vllum cibum potumque sumptant.
1036. c

23. Hunc desinito consilio, & præsciencia Dei traditum per ma-
nus iniquorum assignentes interemistis. Deus desinitit vt Christus
mortis sua mundum redimeret, non autem vt Iudas eum traderet.
124. e

15. Autorem verò vitæ interfecistis. Christum qui est principalis
causa vitæ. 1028. b

4. 32. Nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dice-
bat, sed erant illis omnia communia. hoc non fuit præcepti, sed consi-
lij inter primos Christianos. 1113. e

5. 4. Nonne manens tibi manebat, nonne poterat agrum tuum
non vendere, & vendundum in tua erat potestate, & posteaquam
vendideras, nonne poterat pretium eius retinere. 540. c

Rursum. Nonne manens tibi manebat, & vendundum in tua erat
potestate, liberum tibi fuit quamuis Christiano agrum tuum non
vendere & agri venundati pretium non offerre Apostolis. 1113. c

7. 51. Vos semper Spiritui S. resistitis. Vocatos hos esse certum
est, præsciens autem Spiritum S. eos non obedituros, & ei non de-
fuisse potentiam, qua vocaret eos modo, quo sequerentur, nemo
dubitatur. 428. e

Rursum, Vos semper Spiritui sancto resistitis. Significat quibus-
dam bona desideria inspirati, qui non conuertuntur. 420. b

10. 4. Eleemosyna tua ascenderit in memoriam in conspectu Dei:
& nunc mitte in Ioppem, & accerses Simonem. Cornelius per ele-
mosynam impetratur à Deo gratiam fidei Christianæ & perfectæ
iustificationis. 1105. a

13. 38. Per hunc Christum non exclusa tamen virtute & quali-
tate à Deo insula annuntiat vobis remissio peccatorum ab omni-
bus, non quod ex sola remissionis peccatorum annuntiatione fide
apprehensa homines iustificentur, sed significat eos iustificari, qui
credunt in Christum vt oportet faciendum quicquid ille fieri iussit,
nominans autem remissionem peccatorum non negat iustificatio-
nem constare ex remissione peccatorum, & infusione gratiæ, à qui-
bus non potuit in lege Moysi iustificari, quia obseruatio legis pro-
prios viribus vel sola lege iuuante præsumpta non iustificat, in hoc
omnis qui credit sicut oportet, implendo omnia, quæ fides imple-
nda esse demonstrat iustificatur. 797. b. c. d

14. 15. Qui in præteritis generationibus dimisit omnes gentes in-
gredi vias suas, non ita largiet antiquis temporibus gratiam suam
fluxit, vt postea fecit, & quidem non sine testimonio scripturæ relin-
quit, non desuit tamen ea mensura gratiæ, quæ diuina prouidentia
sufficiens, visa est. 410. d. e

15. 9. Fide purificans corda eorum, liberans nempe à sordibus in-
teriorum & fallarum opinionum de Deo, & rebus diuinis. 740. a

15. 10. Quid tentatis imponere iugum super cervicibus discipulo-
rum, quod nec nos nec patres nostri portare potuimus? hoc intelligen-
dum est de sola lege cæremonialia, quæ iugum importabile dicitur,
quoniam aegrè & difficulter portabatur. Psum est Spiritui S. & no-
bis nihil ultra vobis imponere oneris, quàm hæc necessaria est

Abstinere vos ab immolatis simulacrorum, a suffocato & sanguine & fornicatione, explicatur hoc decretum, & demonstrat illud tantum tollere obligationem legis ceremonialis non moralis. 899. 23. Abstinere vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine & suffocato & fornicatione. Apostoli vltim quorundam ciborum Christianis omnibus interdixerunt, vt facilius Ecclesia ex Iudaeis & gentibus coalesceret, dum Gentes ab iis cibis abstinent, a quibus Iudaei valde abhorrent. 1047. b. 16. 25. Media autem nocte Paulus & Silas orantes laudabant Deum & psalmodabant & cantabant hymnum Deo, clara scilicet & elata voce. 1011. b. 17. 27. In ipso viuimus, quia ipse nos portat verbo virtutis suae, mouemur, quia sine ipso nihil possumus facere, & sumus, quia ipse fecit nos, & non ipsi nos, propositio in hic valet per. 534. c. d. 27. Querere Deum si forte attrahens eum, quamuis non longe sit ab unoquoque nostrum, tam facilis est & obuia Dei notitia, ex rebus creatis, vt ferre palpati, & attractari queat, quomodo tractantur ea, quae ante pedes & oculos sunt. 130. b. In ipso viuimus mouemur & sumus, ex hoc loco Deus colligitur operari in rebus omnibus cum ipse operatur. 534. b. Acto. 27. 9. Et cum iam tuta non esset nauigatio, eo quod ieiunium iam praeterierat: loquitur de stato & solenni ieiunio, ex quo tempus anni describitur, hoc autem ieiunium, non fuit aliquod Hebraeorum, sed Christianorum ieiunium, & videtur loqui de ieiunio decimi mensis, in quo eo tempus hybernium periculosa esse solet nauigatio. 1087. c. d. EX EPIST. D. PAULI AD ROMANOS. Rom. 16. Euangelium virtus Dei est in salutem omni credenti nemo sine fide Christi potest salutem consequi. 755. a. Rom. 1. 17. Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem. In Euangelio reuelatur iustitia Dei, quae incipit a fide inchoata, & perducit ad fidem caritate perfectam atque formatam. 749. d. 18. Reuelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinuerunt. Significat Apostolus sapientes mundi ex rebus creatis verum Deum cognouisse. Nam si non cognouissent, non dicerentur veritatem Dei in iniustitia detinuisse, neque absolute pronunciaisset Apostolus, Cum Deum cognouissent non sicut Deum glorificauerunt, neque propter cognitionem nimis in genere dicerentur inexcusabiles circa peccatum idololatriae. Deus enim ille manifestauit, non per reuelationem specialem, sed per species rerum creatarum. Nam subditur Inuisibilia Dei per ea quae facta sunt intellecta conspiciuntur, cognouerunt etiam philosophi non solum Deum esse, sed liberè agere, & providere rebus humanis: quia dixit, nec gratias egerunt: nam non debetur ei gratia, qui ex necessitate naturae agit, & non potest agere. 330. c. d. Arguuntur autem hi qui cum cognouissent Deum non glorificauerunt, ergo Deus naturaliter cognoscitur potest, 331. a. ostendit per cognitionem vnus Dei à creaturis accepta, potuisse gentiles abstinere ab idololatria, & deo esse inexcusabiles. 565. d. 18. Reuelatur enim ira Dei super omnem impietatem. Reuelatur iustitia Dei in Euangelio ex fide, vt iustificati euadant iram Dei, quam idem Euangelium omnibus impiis imminere testatur. 869. a. 16. Tradidit illos Deus in passiones ignominiae, deserendo & sinendo, vt desideris malis consentiant. 146. a. 2. 11. Qui sine lege peccauerunt, qui legem ignorantes peccauerunt sine lege peribunt, ignorantiae enim peccatum aliquod mortale est. 217. a. 13. Non enim auditores legis sed factores iustificabuntur. loquitur de illis qui totam legem obseruauerunt. 567. c. 13. Factores legis iustificabuntur, augmentum iustitiae merebuntur, vel qui cupiunt legis esse factores, deinde operam vt iustificentur, vel in diuino iudicio iusti iudicabuntur, & iustitiae coronam consequentur. 804. c. 805. a. 14. Gentes quae legem non habent naturaliter quae legis sunt facti. 1. per gratiam quae naturam perficit, & vitio quod est contra naturam opponitur. 1. c. vide aliam expositionem. 274. a. b. 14. Cum gentes quae legem non habent naturaliter ea quae legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex. Demonstrat ethnicos qui legem scriptam non acceperunt, solo lumine rationis quaedam cognoscere, quae ad honestè viuendum pertinent. Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, ostendunt in corde se scriptum habere, quid sit faciendum, vt rectè, & cum ratione viuatur, duplex huius loci expositio affertur, prima eorum qui totum hunc locum referunt ad Christianos ex gentibus conuersos, altera est eorum, qui dicunt hanc verba intelligenda esse de gentibus illis quae Christum ignorantes solo lumine naturali ducebantur, quae magis probatur. 66. a. b. c. refertur reddente ipsi conscientia ipsorum, quia si leues facere velint, conscientiam reclamant sentiuunt. 67. b. Occasione huius loci explicatur propositum & intentionem Dini Pauli initio huius epistolae fuisse ostendere necessitatem fidei Christianae, sine qua nemo iustificari potest, sine iudaeis, sine gentilibus 567. d. Rursum, cum gentes quae legem non habent, solum hic ostenditur naturaliter impleri posse aliquod mandatum legis naturalis non tamen omnia. 577. d. hic docet gentes naturali lumine implere aliqua legis praecpta. 784. c.

1. 3. Nunquid incredulitas illorum fidem Dei fidelitatem & constantiam promissorum euacuat? 699. a. 23. Omnis peccauerunt. si omnes ergo & paruuli. 1006. b. 3. 24. Iustificati gratis per gratiam ipsius per redemptionem qua est in Christo Iesu. Significat post lapsam Adae iustificationem dari non solum gratis, sed indignis & peccatoribus, qui nisi per Christum redimerentur filij irae permanerent. 392. c. Rursum. Iustificati gratis per gratiam ipsius, excludit merita quae sunt nobis ex nobis, non autem dona Dei, vt dilectionem, &c. alioqui etiam fidem excluderet. 736. b. 24. Abitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis, non excludit omnia opera, & omnem legem, alioqui ipsa fides excluderetur, quae opus insigne est, neque legem fidei, sed excludit certum genus operum & legis, i. opera facta solis viribus naturae, vt ex cognitione legis Moisaica. 736. a. Rursum. Iustificati gratis per gratiam ipsius, vox gratis, vel opponitur debito ex iustitia sine merito de condigno, & ita iustificati gratis, non est idem quod iustificati sola fide, cum neque fides, neque aliud iustificationem praecedens eam mereatur, vel vox gratis opponitur operi facto sine vlla gratia ex solis naturae viribus, sic iustificatio non excludit merita absolute, sed ea quae sunt ex nobis tamquam ex nobis, sic iustificati gratis est iustificari ex fide & sine operibus, hinc autem non sequitur vt iustificatio sit ex sola fide. 770. d. e. 24. Arbitramur hominem iustificari per fidem, causam & vim iustificandi fidei tribuit, non ex operibus legis: non merito operum suorum, aut obseruationis legis Moisaicae 738. d. vide item, 744. 745. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositiua. 770. b. Gratia hic non significat fauorem & beneuolentiam, sed donum Dei, & effectum fauoris & beneuolentiae. ibid. c. 27. Vbi est gloriatio tua, vbi est gloriatio qua in te gloriaris non in Domino. Excludit est. Per quam legem? factorem? non sed per legem fidei. excludit gloriatio per legem fidei, quoniam homo iustificatur per gratiam, quae fidem primo inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam & opera bona perducit, operibus autem ex fide factis, nemo potest gloriari nisi in Domino, non iustificatur autem homo per legem factorem, i. per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij. 745. c. d. Rursum. Exclusa est gloriatio tua, per quam legem factorem? non, sed per legem fidei. fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent. 931. a. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit. lex destruitur per fidem, si Euangelium ita requirit fidem, vt opera non requirit. 881. c. per legem, Moysis legem intelligit, sic enim nominatur. 885. d. e. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum. loquitur de iustitia operum exteriorum, quam homines laudant, de interna iustitia nihil curantes. 694. c. Rursum, si enim Abraham ex operibus praecedentibus fidem, iustificatus est, quoniam illa opera non possident esse verè iusta nisi secundum externam iustitiam, si inquam, per illa opera iustificatus est habet gloriam apud homines sed non apud Deum. 745. a. Quoniam autem satis cõstat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt. 745. b. 3. Quid enim dicit de eo Scriptura, Creditit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Non hoc dicit, vt ostendat tunc primum Abrahamum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostendat impium non iustificari ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. 915. b. c. 4. Ei qui operatur merces non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam. Explicat quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei, dicit de vocare illa opera, quibus id quod redditur, est merces non gratia. 745. b. hinc etiam colligitur mercedem aliquam esse de congruo. 753. d. 5. Credenti in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. Fides censetur esse iustitia, & siquidem sit fides viva, erit perfecta iustitia, sin minus, imperfecta. 739. d. e. fides non ex exultatione solum, sed reipia verè reputatur ad iustitiam. 790. b. 16. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Loquitur de promissione facta Abraham vocacionis gentium ad salutem. Hanc autem promissio non poterat esse rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, quare vt firma sit promissio, & gratuita, iustificat Deus homines ex fide Iesu Christi, quae sola est initium gratuita, verèque iustitia, non solum Iudaeis sed & gentibus, hic locus pulchre exponitur, quia est Achilles haereticorum pro fide specialis. 718. 18. Qui contra spem in spem credidit, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. 16. c. Non haesitauit diffidentia. Abraham fides fuit insignis, vt fiducia pepererit, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Omnipotentiam Dei credidit Abraham, non fiducia, sed fide. 717. a.

19. Et non confirmatus est in fide iustificante, nec considerans corpus suum emortuum, consideratio ad intellectum pertinet, non fiducia. In re promissione etiam Dei non haesitauit diffidentia, & in incredulitate, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Significat post lapsam Adae iustificationem dari non solum gratis, sed indignis & peccatoribus, qui nisi per Christum redimerentur filij irae permanerent. 392. c. Rursum. Iustificati gratis per gratiam ipsius, excludit merita quae sunt nobis ex nobis, non autem dona Dei, vt dilectionem, &c. alioqui etiam fidem excluderet. 736. b. 24. Abitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis, non excludit omnia opera, & omnem legem, alioqui ipsa fides excluderetur, quae opus insigne est, neque legem fidei, sed excludit certum genus operum & legis, i. opera facta solis viribus naturae, vt ex cognitione legis Moisaica. 736. a. Rursum. Iustificati gratis per gratiam ipsius, vox gratis, vel opponitur debito ex iustitia sine merito de condigno, & ita iustificati gratis, non est idem quod iustificati sola fide, cum neque fides, neque aliud iustificationem praecedens eam mereatur, vel vox gratis opponitur operi facto sine vlla gratia ex solis naturae viribus, sic iustificatio non excludit merita absolute, sed ea quae sunt ex nobis tamquam ex nobis, sic iustificati gratis est iustificari ex fide & sine operibus, hinc autem non sequitur vt iustificatio sit ex sola fide. 770. d. e. 24. Arbitramur hominem iustificari per fidem, causam & vim iustificandi fidei tribuit, non ex operibus legis: non merito operum suorum, aut obseruationis legis Moisaicae 738. d. vide item, 744. 745. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositiua. 770. b. Gratia hic non significat fauorem & beneuolentiam, sed donum Dei, & effectum fauoris & beneuolentiae. ibid. c. 27. Vbi est gloriatio tua, vbi est gloriatio qua in te gloriaris non in Domino. Excludit est. Per quam legem? factorem? non sed per legem fidei. excludit gloriatio per legem fidei, quoniam homo iustificatur per gratiam, quae fidem primo inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam & opera bona perducit, operibus autem ex fide factis, nemo potest gloriari nisi in Domino, non iustificatur autem homo per legem factorem, i. per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij. 745. c. d. Rursum. Exclusa est gloriatio tua, per quam legem factorem? non, sed per legem fidei. fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent. 931. a. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit. lex destruitur per fidem, si Euangelium ita requirit fidem, vt opera non requirit. 881. c. per legem, Moysis legem intelligit, sic enim nominatur. 885. d. e. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum. loquitur de iustitia operum exteriorum, quam homines laudant, de interna iustitia nihil curantes. 694. c. Rursum, si enim Abraham ex operibus praecedentibus fidem, iustificatus est, quoniam illa opera non possident esse verè iusta nisi secundum externam iustitiam, si inquam, per illa opera iustificatus est habet gloriam apud homines sed non apud Deum. 745. a. Quoniam autem satis cõstat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt. 745. b. 3. Quid enim dicit de eo Scriptura, Creditit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Non hoc dicit, vt ostendat tunc primum Abrahamum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostendat impium non iustificari ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. 915. b. c. 4. Ei qui operatur merces non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam. Explicat quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei, dicit de vocare illa opera, quibus id quod redditur, est merces non gratia. 745. b. hinc etiam colligitur mercedem aliquam esse de congruo. 753. d. 5. Credenti in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. Fides censetur esse iustitia, & siquidem sit fides viva, erit perfecta iustitia, sin minus, imperfecta. 739. d. e. fides non ex exultatione solum, sed reipia verè reputatur ad iustitiam. 790. b. 16. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Loquitur de promissione facta Abraham vocacionis gentium ad salutem. Hanc autem promissio non poterat esse rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, quare vt firma sit promissio, & gratuita, iustificat Deus homines ex fide Iesu Christi, quae sola est initium gratuita, verèque iustitia, non solum Iudaeis sed & gentibus, hic locus pulchre exponitur, quia est Achilles haereticorum pro fide specialis. 718. 18. Qui contra spem in spem credidit, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. 16. c. Non haesitauit diffidentia. Abraham fides fuit insignis, vt fiducia pepererit, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Omnipotentiam Dei credidit Abraham, non fiducia, sed fide. 717. a. 19. Et non confirmatus est in fide iustificante, nec considerans corpus suum emortuum, consideratio ad intellectum pertinet, non fiducia. In re promissione etiam Dei non haesitauit diffidentia, & in incredulitate, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Significat post lapsam Adae iustificationem dari non solum gratis, sed indignis & peccatoribus, qui nisi per Christum redimerentur filij irae permanerent. 392. c. Rursum. Iustificati gratis per gratiam ipsius, excludit merita quae sunt nobis ex nobis, non autem dona Dei, vt dilectionem, &c. alioqui etiam fidem excluderet. 736. b. 24. Abitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis, non excludit omnia opera, & omnem legem, alioqui ipsa fides excluderetur, quae opus insigne est, neque legem fidei, sed excludit certum genus operum & legis, i. opera facta solis viribus naturae, vt ex cognitione legis Moisaica. 736. a. Rursum. Iustificati gratis per gratiam ipsius, vox gratis, vel opponitur debito ex iustitia sine merito de condigno, & ita iustificati gratis, non est idem quod iustificati sola fide, cum neque fides, neque aliud iustificationem praecedens eam mereatur, vel vox gratis opponitur operi facto sine vlla gratia ex solis naturae viribus, sic iustificatio non excludit merita absolute, sed ea quae sunt ex nobis tamquam ex nobis, sic iustificati gratis est iustificari ex fide & sine operibus, hinc autem non sequitur vt iustificatio sit ex sola fide. 770. d. e. 24. Arbitramur hominem iustificari per fidem, causam & vim iustificandi fidei tribuit, non ex operibus legis: non merito operum suorum, aut obseruationis legis Moisaicae 738. d. vide item, 744. 745. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositiua. 770. b. Gratia hic non significat fauorem & beneuolentiam, sed donum Dei, & effectum fauoris & beneuolentiae. ibid. c. 27. Vbi est gloriatio tua, vbi est gloriatio qua in te gloriaris non in Domino. Excludit est. Per quam legem? factorem? non sed per legem fidei. excludit gloriatio per legem fidei, quoniam homo iustificatur per gratiam, quae fidem primo inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam & opera bona perducit, operibus autem ex fide factis, nemo potest gloriari nisi in Domino, non iustificatur autem homo per legem factorem, i. per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij. 745. c. d. Rursum. Exclusa est gloriatio tua, per quam legem factorem? non, sed per legem fidei. fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent. 931. a. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit. lex destruitur per fidem, si Euangelium ita requirit fidem, vt opera non requirit. 881. c. per legem, Moysis legem intelligit, sic enim nominatur. 885. d. e. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum. loquitur de iustitia operum exteriorum, quam homines laudant, de interna iustitia nihil curantes. 694. c. Rursum, si enim Abraham ex operibus praecedentibus fidem, iustificatus est, quoniam illa opera non possident esse verè iusta nisi secundum externam iustitiam, si inquam, per illa opera iustificatus est habet gloriam apud homines sed non apud Deum. 745. a. Quoniam autem satis cõstat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt. 745. b. 3. Quid enim dicit de eo Scriptura, Creditit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Non hoc dicit, vt ostendat tunc primum Abrahamum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostendat impium non iustificari ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. 915. b. c. 4. Ei qui operatur merces non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam. Explicat quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei, dicit de vocare illa opera, quibus id quod redditur, est merces non gratia. 745. b. hinc etiam colligitur mercedem aliquam esse de congruo. 753. d. 5. Credenti in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. Fides censetur esse iustitia, & siquidem sit fides viva, erit perfecta iustitia, sin minus, imperfecta. 739. d. e. fides non ex exultatione solum, sed reipia verè reputatur ad iustitiam. 790. b. 16. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Loquitur de promissione facta Abraham vocacionis gentium ad salutem. Hanc autem promissio non poterat esse rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, quare vt firma sit promissio, & gratuita, iustificat Deus homines ex fide Iesu Christi, quae sola est initium gratuita, verèque iustitia, non solum Iudaeis sed & gentibus, hic locus pulchre exponitur, quia est Achilles haereticorum pro fide specialis. 718. 18. Qui contra spem in spem credidit, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. 16. c. Non haesitauit diffidentia. Abraham fides fuit insignis, vt fiducia pepererit, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Omnipotentiam Dei credidit Abraham, non fiducia, sed fide. 717. a. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositiua. 770. b. Gratia hic non significat fauorem & beneuolentiam, sed donum Dei, & effectum fauoris & beneuolentiae. ibid. c. 27. Vbi est gloriatio tua, vbi est gloriatio qua in te gloriaris non in Domino. Excludit est. Per quam legem? factorem? non sed per legem fidei. excludit gloriatio per legem fidei, quoniam homo iustificatur per gratiam, quae fidem primo inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam & opera bona perducit, operibus autem ex fide factis, nemo potest gloriari nisi in Domino, non iustificatur autem homo per legem factorem, i. per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij. 745. c. d. Rursum. Exclusa est gloriatio tua, per quam legem factorem? non, sed per legem fidei. fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent. 931. a. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit. lex destruitur per fidem, si Euangelium ita requirit fidem, vt opera non requirit. 881. c. per legem, Moysis legem intelligit, sic enim nominatur. 885. d. e. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum. loquitur de iustitia operum exteriorum, quam homines laudant, de interna iustitia nihil curantes. 694. c. Rursum, si enim Abraham ex operibus praecedentibus fidem, iustificatus est, quoniam illa opera non possident esse verè iusta nisi secundum externam iustitiam, si inquam, per illa opera iustificatus est habet gloriam apud homines sed non apud Deum. 745. a. Quoniam autem satis cõstat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt. 745. b. 3. Quid enim dicit de eo Scriptura, Creditit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Non hoc dicit, vt ostendat tunc primum Abrahamum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostendat impium non iustificari ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. 915. b. c. 4. Ei qui operatur merces non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam. Explicat quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei, dicit de vocare illa opera, quibus id quod redditur, est merces non gratia. 745. b. hinc etiam colligitur mercedem aliquam esse de congruo. 753. d. 5. Credenti in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. Fides censetur esse iustitia, & siquidem sit fides viva, erit perfecta iustitia, sin minus, imperfecta. 739. d. e. fides non ex exultatione solum, sed reipia verè reputatur ad iustitiam. 790. b. 16. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Loquitur de promissione facta Abraham vocacionis gentium ad salutem. Hanc autem promissio non poterat esse rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, quare vt firma sit promissio, & gratuita, iustificat Deus homines ex fide Iesu Christi, quae sola est initium gratuita, verèque iustitia, non solum Iudaeis sed & gentibus, hic locus pulchre exponitur, quia est Achilles haereticorum pro fide specialis. 718. 18. Qui contra spem in spem credidit, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. 16. c. Non haesitauit diffidentia. Abraham fides fuit insignis, vt fiducia pepererit, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Omnipotentiam Dei credidit Abraham, non fiducia, sed fide. 717. a. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositiua. 770. b. Gratia hic non significat fauorem & beneuolentiam, sed donum Dei, & effectum fauoris & beneuolentiae. ibid. c. 27. Vbi est gloriatio tua, vbi est gloriatio qua in te gloriaris non in Domino. Excludit est. Per quam legem? factorem? non sed per legem fidei. excludit gloriatio per legem fidei, quoniam homo iustificatur per gratiam, quae fidem primo inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam & opera bona perducit, operibus autem ex fide factis, nemo potest gloriari nisi in Domino, non iustificatur autem homo per legem factorem, i. per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij. 745. c. d. Rursum. Exclusa est gloriatio tua, per quam legem factorem? non, sed per legem fidei. fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent. 931. a. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit. lex destruitur per fidem, si Euangelium ita requirit fidem, vt opera non requirit. 881. c. per legem, Moysis legem intelligit, sic enim nominatur. 885. d. e. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum. loquitur de iustitia operum exteriorum, quam homines laudant, de interna iustitia nihil curantes. 694. c. Rursum, si enim Abraham ex operibus praecedentibus fidem, iustificatus est, quoniam illa opera non possident esse verè iusta nisi secundum externam iustitiam, si inquam, per illa opera iustificatus est habet gloriam apud homines sed non apud Deum. 745. a. Quoniam autem satis cõstat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt. 745. b. 3. Quid enim dicit de eo Scriptura, Creditit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Non hoc dicit, vt ostendat tunc primum Abrahamum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostendat impium non iustificari ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. 915. b. c. 4. Ei qui operatur merces non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam. Explicat quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei, dicit de vocare illa opera, quibus id quod redditur, est merces non gratia. 745. b. hinc etiam colligitur mercedem aliquam esse de congruo. 753. d. 5. Credenti in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. Fides censetur esse iustitia, & siquidem sit fides viva, erit perfecta iustitia, sin minus, imperfecta. 739. d. e. fides non ex exultatione solum, sed reipia verè reputatur ad iustitiam. 790. b. 16. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Loquitur de promissione facta Abraham vocacionis gentium ad salutem. Hanc autem promissio non poterat esse rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, quare vt firma sit promissio, & gratuita, iustificat Deus homines ex fide Iesu Christi, quae sola est initium gratuita, verèque iustitia, non solum Iudaeis sed & gentibus, hic locus pulchre exponitur, quia est Achilles haereticorum pro fide specialis. 718. 18. Qui contra spem in spem credidit, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. 16. c. Non haesitauit diffidentia. Abraham fides fuit insignis, vt fiducia pepererit, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Omnipotentiam Dei credidit Abraham, non fiducia, sed fide. 717. a. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositiua. 770. b. Gratia hic non significat fauorem & beneuolentiam, sed donum Dei, & effectum fauoris & beneuolentiae. ibid. c. 27. Vbi est gloriatio tua, vbi est gloriatio qua in te gloriaris non in Domino. Excludit est. Per quam legem? factorem? non sed per legem fidei. excludit gloriatio per legem fidei, quoniam homo iustificatur per gratiam, quae fidem primo inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam & opera bona perducit, operibus autem ex fide factis, nemo potest gloriari nisi in Domino, non iustificatur autem homo per legem factorem, i. per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij. 745. c. d. Rursum. Exclusa est gloriatio tua, per quam legem factorem? non, sed per legem fidei. fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent. 931. a. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit. lex destruitur per fidem, si Euangelium ita requirit fidem, vt opera non requirit. 881. c. per legem, Moysis legem intelligit, sic enim nominatur. 885. d. e. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum. loquitur de iustitia operum exteriorum, quam homines laudant, de interna iustitia nihil curantes. 694. c. Rursum, si enim Abraham ex operibus praecedentibus fidem, iustificatus est, quoniam illa opera non possident esse verè iusta nisi secundum externam iustitiam, si inquam, per illa opera iustificatus est habet gloriam apud homines sed non apud Deum. 745. a. Quoniam autem satis cõstat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt. 745. b. 3. Quid enim dicit de eo Scriptura, Creditit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Non hoc dicit, vt ostendat tunc primum Abrahamum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostendat impium non iustificari ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. 915. b. c. 4. Ei qui operatur merces non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam. Explicat quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei, dicit de vocare illa opera, quibus id quod redditur, est merces non gratia. 745. b. hinc etiam colligitur mercedem aliquam esse de congruo. 753. d. 5. Credenti in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. Fides censetur esse iustitia, & siquidem sit fides viva, erit perfecta iustitia, sin minus, imperfecta. 739. d. e. fides non ex exultatione solum, sed reipia verè reputatur ad iustitiam. 790. b. 16. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Loquitur de promissione facta Abraham vocacionis gentium ad salutem. Hanc autem promissio non poterat esse rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, quare vt firma sit promissio, & gratuita, iustificat Deus homines ex fide Iesu Christi, quae sola est initium gratuita, verèque iustitia, non solum Iudaeis sed & gentibus, hic locus pulchre exponitur, quia est Achilles haereticorum pro fide specialis. 718. 18. Qui contra spem in spem credidit, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. 16. c. Non haesitauit diffidentia. Abraham fides fuit insignis, vt fiducia pepererit, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Omnipotentiam Dei credidit Abraham, non fiducia, sed fide. 717. a. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositiua. 770. b. Gratia hic non significat fauorem & beneuolentiam, sed donum Dei, & effectum fauoris & beneuolentiae. ibid. c. 27. Vbi est gloriatio tua, vbi est gloriatio qua in te gloriaris non in Domino. Excludit est. Per quam legem? factorem? non sed per legem fidei. excludit gloriatio per legem fidei, quoniam homo iustificatur per gratiam, quae fidem primo inspirat, deinde per fidem ad indulgentiam & opera bona perducit, operibus autem ex fide factis, nemo potest gloriari nisi in Domino, non iustificatur autem homo per legem factorem, i. per solam notitiam legis, & vires liberi arbitrij. 745. c. d. Rursum. Exclusa est gloriatio tua, per quam legem factorem? non, sed per legem fidei. fides excludit gloriationem eorum, qui in se gloriantur, quasi suis viribus iustitiam facere possint, & à se habeant, si quid boni habent. 931. a. 31. Legem ergo destruximus per fidem? Absit. lex destruitur per fidem, si Euangelium ita requirit fidem, vt opera non requirit. 881. c. per legem, Moysis legem intelligit, sic enim nominatur. 885. d. e. 4. 2. Si Abraham ex operibus iustificatus est habet gloriam, sed non apud Deum. loquitur de iustitia operum exteriorum, quam homines laudant, de interna iustitia nihil curantes. 694. c. Rursum, si enim Abraham ex operibus praecedentibus fidem, iustificatus est, quoniam illa opera non possident esse verè iusta nisi secundum externam iustitiam, si inquam, per illa opera iustificatus est habet gloriam apud homines sed non apud Deum. 745. a. Quoniam autem satis cõstat Abrahamum habuisse gloriam etiam apud Deum, inde colligit eum non esse iustificatum ex operibus sine fide, sed ex fide, ex qua bona opera verè procedunt. 745. b. 3. Quid enim dicit de eo Scriptura, Creditit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiam. Non hoc dicit, vt ostendat tunc primum Abrahamum iustificatum fuisse à peccatis, sed vt ostendat impium non iustificari ex operibus sine fide & gratia Dei factis, sed ex fide & gratia Dei. 915. b. c. 4. Ei qui operatur merces non imputatur secundum debitum, sed secundum gratiam. Explicat quid intelligi debeat per opera, quae opponuntur fidei, dicit de vocare illa opera, quibus id quod redditur, est merces non gratia. 745. b. hinc etiam colligitur mercedem aliquam esse de congruo. 753. d. 5. Credenti in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. Fides censetur esse iustitia, & siquidem sit fides viva, erit perfecta iustitia, sin minus, imperfecta. 739. d. e. fides non ex exultatione solum, sed reipia verè reputatur ad iustitiam. 790. b. 16. Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio. Loquitur de promissione facta Abraham vocacionis gentium ad salutem. Hanc autem promissio non poterat esse rata, si iustificatio contingeret ex lege Moysis, quare vt firma sit promissio, & gratuita, iustificat Deus homines ex fide Iesu Christi, quae sola est initium gratuita, verèque iustitia, non solum Iudaeis sed & gentibus, hic locus pulchre exponitur, quia est Achilles haereticorum pro fide specialis. 718. 18. Qui contra spem in spem credidit, credidit ob diuinam promissionem, se posse sperare filium ex Sara, quem naturaliter sperare non poterat. 16. c. Non haesitauit diffidentia. Abraham fides fuit insignis, vt fiducia pepererit, plenissime sciens quia quaecunque promissit Deus potens est & facere. Omnipotentiam Dei credidit Abraham, non fiducia, sed fide. 717. a. Rursum, iustificati gratis ex meta Dei liberalitate, hanc est causa efficiens per gratiam ipsius iustitiam ab illo donatam & iustitiam, causa formalis, per redemptionem qua in Christo Iesu, causa meritoria, quem proposuit propitiorem per fidem in sanguine ipsius, fides in sanguinem propitiorem est causa dispositi

14. Si quod nolo illud facio, consentio legi, quoniam bona est. Si inuitus concupisco, non repugno legi, sed illi consentio, quia illa vult vt ego non concupiscam. 301. d. e.
17. Nunc ergo iam, non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum, rebellionem carnis peccatum vocat, quia ex peccato nata erat. 6. c.
Rursum. Nunc iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Significat concupiscentiam in homine iustificato non esse suum opus, nec posse sibi in peccatum imputari. Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne bonum. Si hoc malum, i. concupiscentia est in carne, non est peccatum, quia caro peccati capax non est. 285. c. Hec loci expositio contra Caluinum & Bezaum defenditur.
18. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Velle non pecco, quia inuitus concupisco, & seruo legem quae praecipit non concupiscere est in nobis, carne autem non concupiscere non est in nostra potestate, 303. b. vel malum adiacet, concupiscentia. 372. c.
Rursum. Velle adiacet mihi, perficere autem non inuenio. Velle non concupiscere etiam si actui illi non consentiam, cogor tamen inuitus hanc concupiscentiam carnis sustinere. 901. c.
20. Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, non concupisco. 295. c. d. Ipse ego mente seruo legi, ergo non peccabatur concupiscendo in carne, quia peccatum non potest esse nisi in mente, aut cum aliquo mentis consensu. ibid.
7. 11. Inuenio igitur legem volenti mihi bonum facere, quoniam malum adiacet mihi. Inuenio legem bonum quoddam esse mihi volenti bonum operari, & secundum legem vivere, ideo autem hoc inuenio, quia malum concupiscentiae adiacet mihi. 302. a. b. Videlicet aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, haec est concupiscentia, legi mentis vt lex contraria impellens ad malum, sicut autem lex mentis regula est bonae actionis, ita concupiscentia regula est peccandi, quam si sequaris omnino peccabis, & captiuam me in lege peccati captiuare conantem, vel captiuam me secundum carnem, non secundum mentem. Infallibilis ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius. Infallibilis potius poena tribuitur quam culpa, cupit autem Paulus de corpore mortali & passionibus obnoxio liberari. 301. c. d. e.
8. 1. Nihil ergo damnationis est iis qui sunt in Christo Iesu. ob concupiscentiam quae est in iustificatione nihil condemnatione dignum est, siue nulla est causa condemnationis. hic locus fusc ex notat contra Kemnitium, Caluinum & Lutherum. 287. c. d.
8. 2. Lex enim spiritus vita in Christo Iesu liberavit me a lege mortis & peccati: quia per gratiam spiritus legem implemus, quam per vires naturae implere non potuissimus, sed per legem praeuocatores constituti rei peccati & mortis fuissimus. 374. d.
Rursum. Lex spiritus vita, lex in corde scripta quae est caritas liberavit me a lege peccati & mortis, a lege scripta in tabulis quae sine spiritu littera erat occidens. 887. a.
Rursum. Lex spiritus vita, lex in corde scripta. Spiritus S. in corde diffusus liberavit me a lege peccati & mortis, facit, vt implem do lex non accuset amplius, neque occidat vt praeuocatores. 898. c.
3. Quod impossibile erat legem in quo infirmabatur per carnem, Deo misit filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum, vt iustitia legis impleteret in nobis. Docet impossibile fuisse legis obseruationem sine gratia Dei, idque propter carnis infirmitatem, & ideo misit fuisse filium Dei, vt per ipsum possibile fieret, quod aliqui impossibile erat. 374. c.
4. De peccato, in carne sua facta in similitudinem carnis peccati damnauit peccatum. 794. c. vt iustitia legis impleteret in nobis, vt legem integre perfectaeque seruetur. 798. a. 881. c.
Rursum. De peccato damnauit peccatum, Christus victima pro peccato sustulit & extinxit peccatum. 898. b.
6. Prudentia carnis mors est. ac quiescere carnis concupiscentiis est mortale peccatum admittere. 392. d.
8. 7. Sapientia carnis inimica est Deo. prudentia carnis, quae est cura nimia prouidendi ea quae sunt corpori commoda, est inimica Deo, quia non congruit cum eius lege, neque congruere potest dum talis est, haec autem prudentia est peccatum actuale non originale. 203. c. d.
10. Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum. mortuum corpus propter peccatum dicitur, quia propter peccatum coniectum est in necessitatem inuitabilem moriendi. 29. b.
Spiritus autem vivit, propter iustificationem, per gratiam iustificationis, quae proinde hic vita, & aliquid animae intum dicitur. 771. b. c.
Rursum. Si autem Christus in vobis est, quoad animam, corpus quidem mortuum est, est adhuc mortale propter peccatum. Spiritus autem vivit, propter iustificationem, in anima inhaeret vera iustitia, quae est ipsius vita. 773. b. iustitia est quae facit vivere. 780. c.
13. Si secundum carnem uisceribus moriuntur, secundum carnem uiuere vera causa est mortis aeternae: si spiritus facta carnis mortificationis uisceribus: est contratio vera causa salutis aeternae mortificatione concupiscentiarum. 888. c.
15. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, caritatem qua diligimus Deum, illa enim est quae facit nos clamare Abba Pater. 771. c.
16. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod su-

mus filij Dei. Spiritus testatur hoc non per reuelationem sed per experimentum cuiusdam suauitatis & pacis in eterna, quae non gignit certitudinem. G. ad 1. 13.
hoc testimonium est ipsa oratio qua dicimus Abba Pater. Est enim illa oratio Dei, qui nos mouet vt dicamus Abba Pater, & nostra, quia nos sumus, qui dicimus Abba Pater. 831. a.
17. Si tamen compatimur vt & conglorificemur, patientia tribulationum relationem habet ad salutem, existimo enim quod non sunt condigne passionibus huius temporis ad futuram gloriam: collatio passionum & excessus vnius ad alterum declarat esse in opere patientiae aliquam vim ad acquirendam gloriam, tamen maior fit futura gloria, quam sit praesens tribulatio. 888. e.
18. Non sunt condigne passionibus, loquitur de substantia ipsorum operum non de proportione absoluta. Nam passionibus huius temporis breues sunt, gloria aeterna est, tamen proportio est inter eas passionibus, & illam gloriam, propter dignitatem caritatis vnde procedunt. 917. b.
26. Spiritus adiuvat infirmitatem nostram. G. 5. 18.
quasi manu oneri adiuuat nobiscum fert onus, & agit de oratione. Nam quid oremus, quam Spiritus S. in nobis operatur dum facit nos orare, non solus sed nobiscum. 671. c.
26. Spiritus postulat pro nobis, postulare nos facit. 996. b.
28. Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. G. 5. 18.
quae vt potest conuenire cum dictione praecedente, sitque sensus, Diligentibus Deum omnia sunt utilia ad salutem, vel cum praecedente, sitque sensus, Spiritus S. in omnibus cooperatur ad bonum. 670. d. c.
19. Quos praesciuit, scientia approbationis, quos dilexit, hoc est praedestinavit conformes fieri imaginis filij sui, vt conformes fierent imagini filij sui. 467. b. c. Quos praedestinavit, hoc est vocauit, quos vocauit, hoc est iustificauit, a praedestinatione haec omnia pendunt, non ab his praedestinatione. 496. c.
29. Conformes fieri imaginis filij sui, sumus conformes Christo, si, sicut ille, per inhaerentem & inhabitantem iustitiam, iusti sumus. 772. c.
30. Quos vocauit, secundum propositum, hoc est iustificauit, quia videlicet hi respondent, ista vocatio est gratia Dei efficax. 420. d. e. hoc iustificauit, iustificatione, quae adiecta habet perseverantiam. 423. e.
38. Certus sum quia neque mors, neque vita poterunt nos separare a caritate Dei: loquitur de praedestinatione in genere, quos dicit certum esse perseveraturos in caritate, de se & de similibus, sed non loquitur de certitudine fidei diuinae, sed de quadam persuasione & confidentia, vnde in, G. est persuasus sum, confido. 831. c. d.
Rursum, Certus sum quod neque mors, &c. Efficacia caritatis hic explicatur, quae si adsit in corde nostro, omnes tribulationes vincit. Itaque sensus est, nullus est error qui efficere possit, vt is in quo atdet caritas, Deum suum offendat. 858. d. e.
9. 1. Ignorantes Dei iustitiam, gratiam & virtutem, quae in nobis est dono Dei, & suam uolentem constituit, eam quae ex propriis viribus sine gratia Dei paratur, aut parari creditur, iustitia Dei non sunt subiecti, abducunt homines a Christo. 792. c. d.
9. 11. Cum nondum nati fuissent aut aliquid boni aut mali egissent, vt secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus sed ex uocante dictum est, quia maior seruitur minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau uero odio habui. Hic locus fusc explicatur ad probandam praedestinationem ex sola misericordia Dei, non ex praerogatione operum pendere. 458. c. d. & reprobationis negatiuae nullam dari causam ex parte hominum. 478. d. e.
9. 15. Miserebor, uocando secundum propositum, cuius miseris fuerit: praedestinando. 473. c. Cuius uult miseretur, quem uult induerunt, negatiue, i. non miseretur: sic supra: Iacob dilexi, Esau odio habui. i. non dilexi. 479. a.
9. 16. Igitur non uolentis neque currentis, sed miserentis est Dei, ponit homines credere & operari, & tamen non perueniunt ad brauium, nisi ex misericordia Dei habere perseverantiam. 464. a. illi ergo soli ad brauium perueniunt, quos uolentes & currentes misericordia infallibiliter facit. ibid. b. e.
9. 21. An non habent potestatem singulis luti ex eadem massa facere aliud quidem uas in contumeliam, aliud in honorem. hoc non sic accipiendum est, quasi ex materia uobis fecerit uasa in contumeliam, sed quod ex materia damnata & contumeliosa fecerit uasa qualia materia illa postulabat, cum tamen ex eadem materia fecerit alia uasa in honorem. 126. a. haec autem massa non est tota humani generis natura creanda, vt uult impius Beza, sed corrupta & deprauata in Adamo generis humani propago. ibid. d. c. quod probatur ex his. Deus uolens ostendere iram & notam facere potentiam suam sustulit in multa patientia uasa irae apta ad interitum, vt ostenderet diuitias gloriae suae, in uasa misericordiae, quae praeparauit in gloriam. Significat autem Deum odisse uasa illa contumeliae, & uoluisse primo, quoque tempore in eorum confectione ostendere iram & potentiam suam, tamen sustinuisse uasa illa in multa patientia, quia id uile esset uasis misericordiae. 127. a. b. Dicit autem facere ex eadem massa, non autem relinquit in massa, quia homines nondum nati, non sunt in massa, nec sunt uasa nisi in potentia. 128. a.
Rursum. An non habet potestatem singulis luti ex eadem massa facere. haec massa est uniuersum genus humanum damnatum. 456. c. Facere aliud uas in honorem, singulos electos, aliud in contumeliam,

130. Qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia, duabus de causis, i. quia Christus est causa efficiens nostrae iustitiae, quia videlicet nos iustos, sapientes ac redemptos efficit, quia pro nobis satisfecit & eam satisfactionem ita nobis donat, vt nostra satisfactio & iustitia dici possit; quod tamen non tollit iustitiam inhaerentem. 793. b. c.
2. 12. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, non per sapientiam & studium humanum didicimus, sed per spiritum qui ex Deo est, sed per Spiritum S. qui ea reuelauit in Scripturis, vt sciamus quae a Deo donata sunt nobis, beneficia generalia quae Deus praeparauit electis suis. 837. a.
3. 8. Vnusquisque mercedem suam accipiet secundum suum laborem, G. Itho proprium, cuius nos ipsi domini sumus. Dei enim adiutores sumus euangelii, cooperatores, quae uoce nulla aprior esse potest ad declarandam liberi nostri arbitrij in diuinis operibus actionem. 670. b. c.
11. Fundamentum aliud nemo potest ponere. hoc fundamentum est fides in Christum. 740. a.
12. Si quis superaedificat supra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, opera perfecta & laudabilia, quae nihil nisi mercedem promerentur, ligna, fenum, stipulam, opera inutilia & reprehensione digna, sed uentilia. 774. a. b.
1. Si quis superaedificat supra fundamentum hoc aurum, argentum, lapides preciosos, opera supra fundamentum fidei aedificata adeo bona vt nihil habeant uitij. 904. a.
4. 3. Mihi autem pro minimo est vt a uobis iudicet, aut ab hominum die, non magnificatio aliena iudicia de me, quia non ignoro quam sint incerta, sed neque me ipsum iudico, neque etiam meo iudicio fidere audeo. Nihil enim mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, non ideo iustus sum, quia bonam conscientiam habeo. Qui autem iudicat me Dominus est, solus Deus est uerus iudex, ille solus nouit omnia, & tunc uere iustum me putabo, cum Dominus me iustum esse pronuntiabit. 821. b. c. hic locus firmissimus adducitur pro incertitudine gratiae. 821. c. d. Nihil mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum, multa pecco & non intelligo. 824. d.
4. 7. Quis enim se discernit. Quid autem habes, quod non accepisti? Colligitur hinc gratia efficax esse illud quod discernat incredulum a fidele, non liberum arbitrium. 443. c. d. vel quod discernit est fides quae est donum Dei. 429. c. uide 452. & 463. d.
Rursum. Quis se discernit. Quis tibi dedit vt fidelis & sanctus esses tam multis in incredulitate remanentibus. Quid enim habes quod non accepisti, ergo non fides mea, uoluntas mea, studium meum, & loquitur de donis supernaturalibus, sed neque de naturalibus gloriam dum, cum & naturam, & uires a Deo acceptimus & sine eius auxilio, ne digitum quidem curuare possumus. 571. a.
6. 10. An nescitis quia iniqui regnum Dei non possident. Nolite errare, neque fornicari, &c. regnum Dei possident. Sed haec quidem iustis, sed ab illis est, &c. Tribus modis docet peccata quae hic enumerantur iniustos homines facere. i. quia docet esse quia talia agunt esse iniquos. 2. quia docet purgationem huiusmodi delictorum iustificationem. 3. quia docet huiusmodi peccatis excludi homines a regno caelorum. 63. a.
11. Sed ab illis est, sed iustificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini nostri Iesu Christi, & in Spiritu Dei nostri, per inuocationem nominis Christi & operationem Spiritus S. iustificati estis, quae iustificatio duo continet abluionem seu purgationem, & sanctificationem. uide sequitur vt iustificatio non sit imputatio iustitiae. 771. c. d.
7. 6. Hoc autem dico secundum indulgentiam non secundum imperium. Melius est nubere quam uri. declarat coniugium datum esse in remedium concupiscentiae, & indulgentiae opus esse, cum opus coniugij exerceretur non amore prolis, sed ad satisfaciendum concupiscentiae. 172. c. d.
37. Praeparatam habens sua uoluntatis. Ipsi uos uis illis benedictio, en vox benedictio, quam Caluinus detestatur ex vna parte cum periphrasi alterius. 559. d.
37. Qui statuit in corde firmus, non habens necessitatem, uoti scilicet, iuramenti, aut praeccepti: potestatem autem habens (sua uoluntatis, &c. agit de bono morali faciendo, vel non faciendo de quo dicit habere liberam electionem, modo non fit impeditus extrinseca aliqua necessitate, quae non tollit liberum arbitrium, sed qui ea non ligatur absolute liber est, vt possit absolute facere, & non facere, & non peccat, siue faciat siue non faciat, 621. d.
9. 27. Castigo corpus meum, hoc intelligitur potissimum de ieiunio. 1060. d.
10. 3. Siue manducatis, siue bibitis omnia in gloriam Dei facite, explicitum vel implicitum. implicitum autem hoc facit, qui haec ad bonum finem refert. 593. c. d.
10. 8. Omne quod in macello uenit manducate, uoluit fideles liberare solitudine inquitendi, uerum carnes illae uanales in macello essent idolis immolatae vel non. 1050. c. d.
10. 13. Fideles Deus qui non paritur uos tentari supra quod potestis, indicat tentationes supra id quod postquam prouentum, hoc si si Deus permittat. 580. sed facit cum uoluntate prouentum, hoc si cum ex caritate Dei tentationi resistitur. 579.
10. 13. Tentatio uos non apprehendat nisi humana. in tentationem

vos non induci patiamini, à qua superemini. 994. c. 41. 28. Probet scriptum homo, & sic de pane illo edat, loquitur de probatione quam possumus ex ipsa nostræ conscientie examinatione consequi. 822. b. 12. s. Alij per spiritum datur sermo sapientie, alijs sermo scientie, alteri fides, &c. De his gratis datis disputantur multa, quæ hunc locum valde illustrant. 416. 417. 9. Hæc omnia operatur vnus & idem spiritus diuidens singulis prout vult, pro libito voluntatis arbitrio; non pro necessitate obsequio. 512. a. 9. Alteri fides in eodem spiritu, eximia ita vt montes transferre possit. 705. c. 13. 1. Si linguis hominum loquar & Angelorum, caritatem autem non habeam, nihil sum, &c. vult dicere Eloquentiam quamuis maximam, scientiam, omnium rerum fidem summam & certissimam, eleemosynas profusissimas & omnia alia bona sine caritate, ad vitam æternam consequendam nihil prodesse. 729. d. e. Si habuerim omnem fidem ita vt montes transferam, omnem gradum fidei, ita vt ad magna miracula se extendat. Hic locus fusc tractatur, vt ostendatur fidem sine caritate esse posse. 730. a. b. c. 8. Caritas nunquam excidit, ex se, sed in hac vita & in futura locum habet, vel non frangitur laboribus, sed omnia tolerat. 839. a. 13. Nunc autem manent fides, spes, & caritas: tria hæc distinguuntur hic fides à spe, & proinde non est fiducia. 703. b. 15. 12. Non ego autem, sed gratia Dei mecum, &c. h. xpus vs vs h. i. e. v. d. i. supple est. optimè redditur mecum, ostendit gratiam Dei non solum operari, sed nobiscum. itaque neque ipse solus, neque Dei sola, sed gratia Dei cum illo. 672. b. e. 22. Ita & in Christo omnes viuificabuntur. loquitur de resurrectione iustorum, quæ per Christum faciendâ est. 437. c. vel si de vita gratiæ loquitur, intelligit omnes in Christo viuificari, quia nemo viuificatur nisi per Christum, sicut nemo perit, nisi per Adamum. 418. a. 26. Inimica destruitur mors, in resurrectione per veram vitam beatorum potissimum per resurrectionem damnatorum. 350. b. 46. Factus est primus homo in animam viuentem: secundus, i. Christus in spiritum viuificantem. Conferit corpus Adami rebus formatum, quod animale erat, cibique ac potu indigebat cum corpore Christi gloriose post resurrectionem, quod spirituale dici poterat, cum nulli necessitati subiaceret. 9. a. b. 49. Sicut portavimus imaginem terreni, Adami peccatoris, quia verè & reipia peccatum nobis inhærebat, portemus & imaginem celestis, iustitiam Christi nobis verè ac reipia inhærebat. 773. a. 16. 7. Spero me aliquantulum temporis manere apud vos si Dominus permiserit, non inopeditis. 145. a.

EX POSTERIORE EPISTOLA ad Corinthios.

1. 8. Pater misericordiarum, pater summè misericors. 1018. b. 1. 12. Gloria nostra hæc est testimonium conscientie nostræ. testimonium conscientie magnam affert certitudinem de qua gloriari & lætari possumus. 832. c. 1. 22. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritum in cordibus nostris, gratiam inhærentem & permanentem. 398. c. 3. 5. Næ quod simus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, loquitur de cogitatione solum quæ ad vitam æternam pertinet. 568. d. Rufus, Næ quod sufficientes simus aliquid cogitare ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est, sufficimus aliquid cogitare & velle & facere, sed posteaquam vires ex Deo accepimus. 679. a. 3. 6. Litera occidit, spiritus autem viuificat, tam litera legis Euangelicæ, quam Mosaicæ occidit, si à Spiritu separetur. 876. c. 13. Moses ponebat velamen super faciem suam, mysteria fidei obsecrante populo tradebat. Nos autem reuelata facie gloriam Dei speculantes, Christum loquentem audimus, quæcumque audiuit à Patre suo nobis annunciantem. 873. b. 4. 17. Quod momentaneum est & leue tribulationis nostræ, si conseratur ad pondus æternæ gloriæ quod expectamus, æternam gloria pondus operatur in nobis, non physice sed moraliter, non efficienter sed meritore. 917. c. 5. 10. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ergo etiam paruuli, qui etiam vel regenerati, qui referent quod per alios fecerunt vel non, qui referent etiam peccatum ab Adamo transfusum. 216. c. 10. Vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, hoc etiam ad infantes referunt, qui gesserunt non per se, sed per alium. 38. c. 5. 14. Si vnus pro omnibus mortuus est, omnes mortui sumus, Et Christus pro omnibus mortuus est, sequitur ergo, omnes mortui sumus. Loquitur autem Apost. de morte spirituali, vnde sequitur omnes spiritualiter mortuos esse, & proinde peccasse. 206. c. 19. Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans delicta ipsorum. Deus non reputat delicta, id est, iustificat nos per iustitiam infusionem, quoniam Christus pro nobis satisfecit, & Deus ea satisfactione placatus ex inimicis amicos fecit. 793. d. 5. 21. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, hostiam pro peccato, quia morte sua Deum placauit, qui erat intentus propter peccatum. 273. d.

Rufus. Eum qui non nouerat peccatum, Christus omnino innocens, pro nobis peccatum fecit, pro nobis assumptis similitudinem carnis peccati, vt licet victima pro peccato, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso, vt iustitia Dei quæ est in Christo nobis qui Christi sumus membra, conueniret & adaperetur, vel vt iusti efficeremur iustitia inhærente quæ donatur nobis à Deo per Christi meritum; vel iustitia Dei hic dicitur iustitia inhærens, quia est effectus & imago iustitiæ Dei. 794. d. e. 7. 1. Emundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, per mentis & corporis puritatem perfectentes sanctificationem, proficiendum est in maiori iustitia. 912. c. 7. 10. Tristitia quæ secundum Deum est penitentiam, detestationem peccati, & propositum peccata vitandi, in salutem stabilem operatur, verè efficit salutem stabilem. 888. b. 8. Non quasi imperans dico: & consilium in hoc do: in presenti tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, Per abundantiam non intellexit superbiam, sed id quod commode sufficerebat Cotinthiis, vel si de superfluo loquitur: dixit se consilium dare, quia non tenebantur superfluum dare, qui erant in Hierusalem, sed poterant distribuere in suos ciues pauperes Corinth. 110. a. b. 13. Non ut alii sit remissio, vobis autem tribulatio, non debetis eleemosyna fieri, vt is qui accipit, fiat ditior, quam is qui dat, & incipiat qui pauper erat habere superflua, qui diues erat, carere necessariis. 111. b. 9. 7. Vnusquisque prout destinauit in corde suo, quod libera voluntate prælegit, & propter non ex tristitia aut ex necessitate bilam enim datorem diligit Deus. loquitur de eleemosyna, & monet vt vnusquisque eam libenter tribuat. 612. c. 10. Multiplicabit semen vestrum & augetur incrementum frugum iustitiæ vestre, per eleemosynam diminuuntur facultates, augetur iustitia. 912. d. 15. 1. In captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, pio affectu quasi cogentes intellectum, vt assentiantur iis, quæ cum ratione pugnant. 649. b. c. vel credere quod non intelligit. 703. c. 12. 2. Scio hominem in Christo raptum usque ad tertium cælum, & quoniam raptus est in paradysum. Duo fuerunt Apostoli raptus, vnus in tertium cælum, alter in paradysum, vel paradysum spiritualis quidam locus est, cuius hic corporalis figura fuit, in priorum Paulus raptus est. 34. d. 13. 3. An experimentum queritis eius qui in me loquitur Christus. Vultis ne experiri animadversionem Christi, qui per me tradit aliquos ex vobis Satanæ in intentum carnis. Nam & si crucifixus est ex infirmitate. Er si Christus secundum infirmitatem carnis crucifixus fuit, sed vixit ex virtute Dei, nunc per potentiam Dei regnat immortalis. Nam & nos infirmi sumus in illo, & viuimus cum illo ex virtute Dei. Nos quoque in vtroque in infirmitate scilicet & virtute Christo similes sumus, & ideo secundum infirmitatem quotidie multa patimur, secundum potentiam signa facimus. Vosmet ipsos tentate, id vel ex vobis ipsis intelligere poteritis, si estis in fide, si quid fidei in vobis est, an non cognoscitis vosmetipsos nisi forte reprobi estis, si non estis traditi in reprobum sensum facile cognoscitis Christi in vobis esse, & res vestras administrare. 831. c. d. 833. a.

EX EPISTOLA AD GALATAS.

2. 21. Si per legem iustitia, si lex & natura sufficiunt ad iustificandum, ergo Christus gratis mortuus est, quid opus erat vt Christus moriendo de peccato damnaret peccatum, vt iustificatio legis impleteretur in nobis. 746. d. 3. 10. Quicumque ex operibus legis sumus, sub maledicto sumus: qui suis viribus, sine fide & sine gratia legem se legem & implere se putant: maledicti sunt. Scriptum est, maledictus est omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis huius. hic est syllogismus Apostolicus & leuitus huius loci. Maledictus omnis, qui non seruat totam legem. At nemo potest suis viribus sine fide & gratia seruare totam legem: maledicti ergo sunt, qui suis viribus sine fide & gratia totam legem seruare & iustificari querunt. Christus nos liberauit de maledicto legis. Nos sumus liberati à maledicto legis, quia per fidem & gratiam Christi legem implere possumus. 900. c. d. e. 3. 12. Christus redemit de maledicto legis, quia fecit vt mandatum impletemus. 894. b. 3. 17. Manifesta sunt opera carnis, i. hominis qui secundum carnem vinit, sic caro sæpè sumitur in Scripturis. 286. e. 28. Si ex lege hæreditas, si lex & natura sufficiunt ad iustitiam, sufficiunt etiam ad hæreditatem. Quod si lex & natura sufficiunt ad hæreditatem, ergo non ex promissione, quid opus fuit promissione? 746. d. 19. Lex propter transgressiones posita est, vt transgressores eam videre cogentur in tabulis, qui non amplius eam videbant in cordibus. 883. c. 21. Si data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia, significat iustitiam esse aliquid, quod vitam à imæ præberet, camque in actione constituit. 780. c. 22. Conclufit Scriptura omnia sub peccato, i. Scriptura demonstrat omnes homines nasci peccatores, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus, nec posse ad indulgentiam nisi per Christum petentem. 206. a.

27. Omnes enim filij Dei estis per fidem viuam scilicet. 405. d. 4. Dies obseruatis, & mensis, & tempora, & annos, loquitur de caeremonialibus præceptis, quæ nec ex toto nec ex parte seruanda sunt, quia sunt circumcisio, sacrificia peccorum, neomenias, sabbatha & alia id genus, ieiunia autem & preces planè moralia sunt. 1090. a. 5. 3. Euacuati estis Christo qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Si lex & natura sufficiunt ad iustificationem, euacuati sumus à Christo, & à gratia excidimus, quoniam his opus non habemus. 746. d. 5. Nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus, ex fide speramus vitam æternam, quæ est merces iustitiæ, vel ex fide speramus nos posse iustificari. Nam in Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, neque lex circumcisus data, neque opera gentilitium in præputio facta iustificat, sed fides non quemcumque, sed quæ per dilectionem operatur, quæ agit ac mouetur ac formatur per dilectionem. 774. a. b. operatur iniquum, i. mota atque acta est quomodo à spiritu mouetur atque agit corpus. 775. c. 18. Manifesta sunt opera carnis, hominis qui secundum carnem vinit, sic caro sæpè sumitur in Scripturis. 286. c. 20. Fructus autem spiritus, caritas, gaudium, pax, &c. aduersus huiusmodi non est lex, lex non habet in quo accuset eos, qui prædri sunt caritate, patientia, &c. 398. c. 6. 15. In Christo Iesu neque circumcisio aliquid valet, sed noua creatura, fides viuia. 405. d.

EX EPISTOLA AD EPHESIOS.

Eph. 1. 4. Elegit nos, non quia sanctos vidit futuros, sed vt effemus sancti, & qui prædestinavit nos, non propter bonum vsum liberi arbitrij, aut gratiæ, sed secundum propositum voluntatis suæ, & hoc in laudem gloriæ gratiæ suæ, vt laudaretur & glorificaretur gratia ipsius, in quo nos sorte vocati sumus, vocatio electorum dici potest fortuita respectu ipsorum, quoniam ipsi nihil agebant, vt vocarentur, sed respectu Dei est determinata prædestinanti secundum propositum eius. 438. b. 6. Prædestinavit nos in laudem gloriæ gratiæ suæ, amoris quo nos Deus æternaliter dilexit. 392. e. 6. Gratificauit nos iniquitatem, male Calu, gratiosus habuit, melius Chryl. gratiosus efficit omnino amabiles & ex omni parte pulchros, in dilecto filio suo, significat nos omnia debere Christo, legitur Deus iustificat in Christo, quia filium diligit, quia ipse hoc meruit, iustitia per est, vt membra sint capiti conformia. 795. b. c. 10. Infirmare omnia in Christo quæ in calu & quæ in terra sunt, reparata sunt ruinæ angelorum, & genus humanum redemptum, vel in Christi cruce omnia mysteria diuersis temporibus prædicta ad vnam quasi summam reducta, vel Angeli & homines vnum caput Christum habere coeperunt. 352. c. 353. a. 11. Qui operatur omnia secundum propositum voluntatis suæ, qui operatur omnia quæ facit, non temere, non inuitus, sed libere & prudenter. 141. c. 14. Qui est pignus hæreditatis nostræ, Spiritus S. est pignus hæreditatis, quod qui habent sine dubio hæreditatem consequentur, si pignus diligenter conseruent. 832. a. 18. Vt sciat quæ sit spes vocationis eius, & quæ diuina gloriæ hæreditatis eius in sanctis, quanta sit ea gloria, quam Deus præparauit diligentibus se. 833. a. 2. 2. Erasmus natura filij iræ, i. à natiuitate, vel quia natura in primo parente vitata est. 206. c. 8. Per fidem & non ex vobis, Dei enim donum est, quia donum Dei est ipsum velle credere, & reipia credere, quod non habent nisi qui credunt. 469. d. 2. 8. Gratia saluati estis per fidem, gratia potestatem accepistis, vt in filios Dei recipere mini, quoniam per fidem recepistis Deum, quæ fides donum Dei est. 467. b. 3. 2. In quo habemus fiduciam, & accessum in confidentia per fidem eius, de veritate mysteriorum fidei, ea enim est fides quæ tribuit nobis confidentiam, vt audeamus accedere ad thronum gratiæ, & sperare à Deo indulgentiam. 833. b. 4. 5. Vna fides, vnum fidei obiectum, vnum baptismum, id ipsum omnes credimus quemadmodum eodem ritu baptizati sumus. 699. b. 17. Vt iam non ambuletis sicut & gentes ambulantes in vanitate sensus sui: renebris obscuratum habentes intellectum. Plurima opera infidelium mala esse iudicat, omnia autem vana, id est, inutilia ad æternam felicitatem. 199. d. 22. Depanite veterem hominem, non cernat in vestris actionibus similitudo peccantis Adami, & induite nouum: Christi virtutes imitamini. 268. a. 23. Renouamini spiritu mentis vestræ, duplex in homine vitæ, altera à peccato originis, altera à malis à peccato relictis, ab hac non ab illa admonentur fideles vt renouentur. 109. d. c. & induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Renouationem hic iustitiam & sanctitatem vocat. 789. a. c. Rufus 3. Renouamini spiritu mentis vestræ & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iustitia & sanctitate veritatis. Ex hoc loco colligitur primum hominem in gratia gratum faciente conditum fuisse c. c. Inducere significat abundanter & co-

piose regere, sic induunt Christum, qui pleni fide & caritate in omnibus Christum imitantur. 796. a. 5. 3. Fornicatio, aut omnis immunditia aut auaritia nec nominetur in vobis, aut rursus, aut sibillogium, aut scurrilitas. Sex peccatorum genera cauenda pronunciat, ex quibus tria priora dixit separare à regno cælorum subiungens. Hoc autem scitote quod omnis fornicator, &c. tria autem posteriora minimè, quamuis sint ore fidelium sanctificato indigna. 78. b. 10. Loquentes vobismetipsos in psalmis & hymnis, hymni sunt carmina spiritualia, quæ Christiani illius temporis componebant. 1015. e. Psallentes & cantes in cordibus vestris Domino, admonet vt corde canant, non autem voce tantum, quia nemo sine voce cantat, multi autem solis labijs Deum honorant. 1015. a.

EX EPISTOLIS AD PHILIPPENSES.

2. 12. Cum timore & tremore vestram salutem operamini. Deus est enim qui operatur in vobis velle & perficere pro bona voluntate, quamuis bene operemur, non tamen certo perseverantiam promittamus, sed cum metu & tremore Deo subiecti sumus, à cuius manu pender perseverantia nostra. 464. c. Rufus, Cum metu & tremore salutem vestram operamini, Deus enim est, qui operatur in vobis. Cooperamini deo salutem vestram operanti. 671. b. Operatur autem in nobis sed non sine nobis. 679. b. 13. Deus est qui operatur in nobis & velle, qer gratiam operantem, & perficere, per cooperantem 430. b. c. perficere autem deus dicitur non opera externa tantum, sed etiam interna. 433. d. 3. 7. Quæ mihi lucra fuerunt, hæc arbitratu sum propter Christum stercora, sic vocat opera facta in iudicijs, quæ talia haberi poterant comparatione iustitiæ Christianissimæ, vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, loquitur de iustitia ex operibus quæ gratiam Dei & fidem præcedunt. 932. b. c. 9. Et inueniar in illo non habens iustitiam meam, quæ ex lege est, quæ facta est sine gratia, sed illam quæ ex fide est, internam iustitiam quæ ex fide incipit, & ideo iustitia fidei dicitur. 694. d. Rufus. Vt inueniar in illo non habens meam iustitiam quæ ex lege est, opera facta ex cognitione legis, vel solis naturæ viribus, sed illam, quæ ex fide, sed opera mea facta ex fide, quæ sunt verè iusta coram Deo. Eo autem loco cum dicit se omnia detrimentum facere & arbitari vt stercora, loquitur de operibus factis ante fidem, quæ omnia in dies magis contemnebat, & quorum inanitatem magis ac magis perspicebat. 747. c. d. 12. Non quod iam acceperim aut perfectus sim, perfectione scilicet beatorum, qui actu semper diliguat Deum. 68. a. b. 6. In omni oratione & obseruatione cum gratiarum actione petitiones vestra immorescant apud Deum, præcipit vt sine bonorum adeptionem, siue malorum liberationem cupiamus & petamus à Deo, ita petamus futura, vt pro præteritis nunquam gratias agere obliuiscamur. 976. b.

EX EPISTOLA AD COLOSSENSIS.

2. 20. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis huius mundi quid adhuc tanquam viuentes in mundo decernitis, loquitur de legalibus caeremoniis, nec possunt eius verba ad Ecclesiæ leges de ciborum delectu deoqueri. Ne refrigeritis cadaver homines mortui, neque gustaueritis, sedem aut lectum mulieris menstruare. Quæ sunt omnia in interitum ipso usu secundum præcepta & doctrinam hominum, nam lex ipsa diuina de illis cibis iam abrogata & abolita, quatenus ab hæreticis Simonianis & alijs reuocabatur, non lex diuina, sed humana & commentitia doctrina & traditio dici poterat. 1051. a. b. 3. 5. Mortificate membra vestra quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, intelligit concupiscentiam quæ hæc omnia dicitur, quia causa omnium istorum est. 306. a. b. 9. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis & induentes nouum, eum qui renouatur in agnitionem secundum imaginem illius qui creauit illum, probatur ex hoc loco hominem esse in gratia gratum faciente conditum, homo etiam est animus, qui per Christi gratiam quotidie proficit in sanctitate, & sic renouatur in eo diuina imago per peccatum obscurata, 6. c. 23. Quæ sunt rationem quidem habentia sapientia in superstitione & humilitate, Reprehendit Apostolos abstinentiam Iudaicam & hæreticam, qui putabant cibos aliquos per se immundos, & in eo religionem constituebant, si cibos eiusmodi nunquam gustarent. Quæ religio improba merito dicitur: quoniam non fundatur in Scripturis, aut aliqua solida ratione, sed in deliratione & somniis quorundam hæreticorum. Et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Reprehendit eos qui sine moderatione ieiunant, ita vt non parant corpori, neque ei suppeditent, quæ sunt ad vitam vel sanitatem necessaria, vel notat eos qui videntur non sine ratione ieiunare, cum id videntur referre ad corpus castigandum & cor humiliandum: sed propter superstitionem ieiunant, quia sibi persuaserunt cibos aliquos natura esse immundos. 1068. a. b. c. 3. 14. Conuincamini cum illo, hoc pertinet ad internam renouationem condonans nobis omnia delicta. Hoc pertinet ad condonationem peccatorum, delens quod aduersum nos erat chirographum decreti, significat omnimodam extinctionem debiti. 793. e.

INDEX LOCORVM

EX EPISTOLIS AD THESSALONICENSIS.

1. Thess. 1.4. Sciens fratres dilecti Deo electionem vestram. Ego cum Siluano & Timotheo bonam spem habentes de vestra electione...

EX EPISTOLIS AD TIMOTHEVM.

1. Tim. 1.5. finis precepti est caritas actualis non habitualis, que exiit de corde puro, & ad Deum tendit. 412. c. 1.9. Lex iusto non est posita, sed iniusta. Loquitur de renouatione legis...

huiusmodi hereticis, & mundum se ab eorum sordibus & pollutione seruauerit, erit vobis cognoscere esse vas in honorem. 469 b 2.25. Ne quando Deus dei illis pariterentiam, hinc habemus donum poenitentiae non semper adesse, sed dari a Deo, quando & quibus voluerit. 444.1.c

EX EPISTOLA AD TITVM.

1.15. Omnia munda mundis, omnes cibi natura sua mundi sunt, & post abrogatam legem iuste a iustis hominibus manducantur: coquinatis autem iudeis iniustus & infidelibus, qui noluit credere legem esse abrogatam, nihil est mundum, omnes cibi immundi sunt...

EX EPISTOLA AD HEBRÆOS.

1.3. Portans omnia verbo virtutis sue, conseruans; ita vt omnia ab ipso pendeant. 535. c Heb. 1.3. Et figura substantia eius pariterque dicitur. filius est perfecta imago substantie personae Patris. 716. a Heb. 4.13. sed adhortamini vosmetipsos per singulos dies donec hodie cognominatur, tempore huius vite mortalis. 992. a

SACRAE SCRIPTURAE.

33. Sancti per fidem vicierunt. Hic commendatur non fides quaedam languida, sed robustissima. 784. b 11.1. Depoentes omne pondus, curas inanes rerum temporarium, & circumstantias nos peccatum, occasiones & pericula peccati, quae nobis vndique insidiantur. 106. c

EX EPIST. S. IACOBI.

1.2. Omne gaudium exultatione fratres mei cum in variis tentationibus incidieritis. Tentatio quamuis appetenda non sit, tamen non solum fortiter, sed in gaudio est toleranda. 994. c 6. Postulet in fide nihil hastrans, excludit dubitationem fidei contrariam, vel loquitur de fide quae gignit fiduciam. 717. b

fidelis & ex meretricis iusta facta est. 910. a & loquitur de prima iustificacione, quae ex operibus facta dicitur, quod opera fuerint preparatio ad gratiam, & imperfecte & de congruo gratiam iustificacionis meruerint. 911. d. e 3.2. In multis offendimus omnes, loquitur de offensione veniali, vnde subiunxit. Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, quo declarauit se de offensione loqui, quae perfectioni opponitur non integritati. 85. d

EX EPISTOLIS D. PETRI.

1. Pet. 1.9. Reportantes fidei vestra salutem animarum vestrarum, loquitur de fide formata per caritatem, cuius finis & merces etiam est vita aeterna. 925. a 2.24. Qui peccata nostra ipse perulit in corpore suo super lignum vt peccatis mortui iustitia viuamus, cuius linore sanati sumus. Effectus satisfactionis Christi est iustitia & sanitas nobis inhaerens. 769. c

EX I. EPISTOLA D. IOANNIS.

1. Ioan. 1.7. Qui facit in iustitiam iustus est, signum est quod sit iustus. 805. b 8. Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, loquitur de peccatis actualibus, quotidianis ac minutis. 307. b 9. Si confiteamur peccata nostra fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra. loquitur de remissione venialium, quae iusto Dei iudicio redditur bonis meritis iustorum. 754. a 2.4. Qui dicit se nosse Deum, notitia familiaritatis & amicitiae, &c. 733. d

INDEX LOCORVM

ca, propterea quod consilio sine Deo esse non possit. ibid. d
s. 1. Omnis qui credit, si se formata quae per dilectionem opera-
tur, gratiam, &c. 731. d
10. Qui non credit filio mendacem facit eum, hoc locum habet in
iis, qui non credunt Iesum esse filium Dei & alia dogmata, quae
Deus per Prophetas & Apostolos suos manifestauit. 719. a. Hac
scribo vobis, ut sciatis quoniam vitam habeatis aeternam, in spe, quia
spe salui facti sumus, qui creditis in nomine filij Dei, sicut oportet &
proinde haec promissio conditionalis est. 720. d
11. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se, loquitur
de testimonio diuinitatis Christi, quod eum qui credit, dicit
retinere, conseruare & acceptare de filio Dei in se, & non de se.
Qui autem non credit, non recipit hoc testimonium in se, & ideo,
mendacem facit eum, qui dixit hic est filius meus dilectus in quo
mihi bene complacui. 833. d
12. Quodcumque petierimus secundum voluntatem eius, quod
pertinet ad nostram sanctificationem, haec enim est voluntas
eius sanctificatio nostra, audit nos, dando quod petimus, sed eum
petimus contrarium, etiam audit nos non dando quod petimus.
1003. c

EX APOCALYPSI.

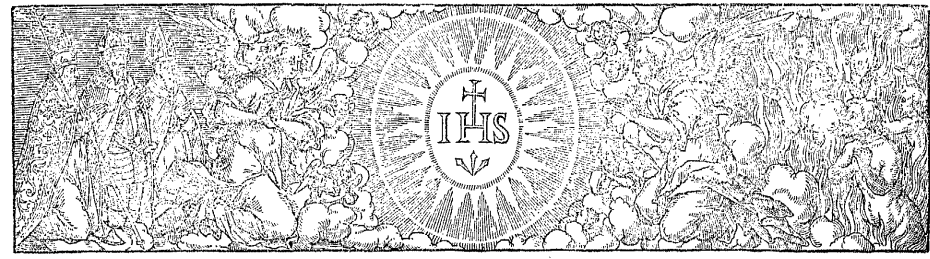
35. Ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt, quoniam id me-
rentur. 921. c
17. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam, meritorum
tuorum, nam praedestinationis corona amitti non potest, vel
Deus habet varios modos, quibus facit ut corona praedestina-
tionis non amittatur, inter quas sunt terrores, quibus sollicitudo

& vigilantia excitatur. 469. d
20. Ego sto ad ostium & pulso. Hoc est sufficiens auxilium quod
datur omnibus ad conuersionem. 420. c
16. b. Et sanguinem dedisti eis bibere, digni sunt enim, eiusmodi
penam merentur. 912. c
18. 7. Quantum glorificauit se, & in deliciis fuit, tantum date illi
tormentum & luctum, proportio quaedam inter culpam & penam,
vt maiori culpa maior poena respondeat, maiori minor. 967. d
20. b. Beatus & sanctus qui habet partem in resurrectione prima,
in his secunda mors non habet locum, loquitur de adultis, qui secun-
dum opera propria iudicandi erunt, vel quod probabilius est, sen-
tentiae sunt generales. 338. a. b
22. 11. Qui in sordibus est, sordescat adhuc, per mala opera & pec-
cata, & qui iustus est iustificetur adhuc, per bona opera & nouam
obedientiam. 912. c

DEO IESV CHRISTO
laus & gloria.

Plura Scripturae loca in hoc praclaro opere explicata
notari potuissent, sed nolimus in quibusdam immorari, &
ex his multorum Scripturae locorum similitum explicatio
peti potest. In indice etiam rerum quaedam adiecitimus quae ad
S. Scripturae faciunt explanationem, quae quoniam proprie
ipsa Scripturae verba non explicabant in hunc indicem in-
ferenda non diximus.

INDEX RERVM PRAE-
CIPVARVM FVSISSIMVS,
QVÆ IN HOC TOTO OPERE
CONTINENTVR.

A
ABSTINENTIA.

Abstinentia Catholicorum *inuestiganda* dici non potest,
1068. b
Abstinentia à vino & carnibus Apostolorum temporibus multis
fuit frequens. 1069. a. b. vide caro, ieiunium ciborum delectus, so-
brietas.

ACCEPTIO PERSONARVM.

Acceptio personarum quomodo in donis gratiae locum non ha-
beat. 437. c. neque etiam in iudicio, si Deus minorem poenam, vel
maius praemium dare voluerit. ibid. d. Acceptio personarum in
Deo non est, in his quae ad iustitiam pertinent. 438. c. Acceptio per-
sonarum non est in gratiae bonis. 471. d
Acceptio personarum vitium est contrarium iustitiae, non mi-
sericordiae aut liberalitatis. 950. b. non erit acceptio personarum in
Dei iudicio, sed unicuique reddetur secundum opera sua. ibid. Ac-
cipere personam non est attendere ad quamuis personae qualita-
tem, sed ad eam quae ad causam nihil pertinet. ibid. c. non accipiet per-
sonam Deus si in iudicio solum filijs adoptatis brauium aeternae
beatitudinis concedat. ibid. Acceptio personarum iustitiae distri-
butione vitium contrarium est. 954. b

ACCIDENS.

Accidentis definitio à Porphyrio data examinatur & explicatur.
271. d. c

ACTIO.

Actio agentis est recipientis per modum recipientis quoad spe-
cificationem, non quoad exercitium. 507. c. Actionum tria sunt ge-
nera naturales, morales, & supernaturales. 23. a. Actiones omnes
naturales in individuo bonae vel malae sunt, ex se tamen sunt indif-
ferentes. 23. b. Vide opus, operatio, peccatum.

ADAMVS ET EVA.

Adamus in quor. & quantis nos praecesserit. 24. c. Adamus si non
peccasset, non eguisset morte Christi, scribit Augustinus. ibid. e. Ada-
mus latiore gratia donatus fuit, nos potentiore. 25. b
Adamus eiectus de paradiso, ne de ligno vitae vesceretur, & per-
petuo fieret miser. 44. Adamo non peccante tempus meriti deter-
minatum erat, quo transacto ad beatam immortalitatem transfe-
rendi posterius erant. 46. d.
Adamum perdidisse fidem qui & quot Patres dicant. 68. b. c.
Adamus eiusque posterius Dei ordinatione, voluntate & praedestina-
tione per Caluinum peccarunt. 101. a. b
Adamo peccante naturaliter omnis humana propago corrupta
est. 151. Adamum quidam non peccasse nec potuisse peccare asse-
ruerunt. 160. a. Adamum grauius peccasse demonstratur. ibid. c.
Adamum primum peccasse & postea tentationi obnoxium fuisse,
& peccatum aliud commisisse scribit Prosper. 163. c. resellitur.
ibid. d
Adami & Euae peccatum non fuisse, quod peruerterit esum
ligni scientiae boni & mali. 167. d. nec in libidinem, intemperan-
tiam. ibid. e. quaedam aliae opiniones. 168. a. b. Luthero & Caluino
recte fuit infidelitas. 169. d. Theologorum nostrorum sententia
vtriusque parentis peccatum fuit superbia, quae sententia probat-
ur. 169. a. b. in eis superbia necessario praecessit infidelitatem. 161.
b. c. Adami I. peccatum fuit superbia occulta. II. vitium inordina-
ti amoris erga uxorem. III. aperta mandati diuini transgressio.
173. a

Adam & Eua per solam incogitantiam in superbiam quomodo
sunt lapsi. 174. a. eorum primum peccatum simile fuisse videtur de-
lectationi morosa. ibid. c. post peccatum superbiae inciderunt in
infidelitatem. ibid. d. quodam fuerit illud infidelitatis peccatum
disputatur, & primum Eua dicitur credidisse, non fuisse vetitum fru-
ctum scientiae boni & mali. 175. a. b. Adam eius non fuit seductus vt
Eua, in quibus tamen errauerit. 176. c. d

Adami primum peccatum non potuit esse veniale, quod pro-
bat. 179. d. e. Eua grauius peccasse, quam Adamum quae rati-
ones doceant. 180. e. Adam tamen absolute grauius peccauit.
181. b

Adami in peccato septem actus mali reperiuntur, & totidem in
Euae peccato, sed grauius vir peccauit in his quam foemina. 181.
c. d. Adamus ex circumstantia personae longe grauius peccauit
quam foemina. 182. c. Adami peccatum non fuit grauius abso-
lute, sed secundum quid. ibid. e. quod probatur ex triplici capite.
183. a. b. Adamum & Eua esse damnatos, error Tatiani est qui
reicitur. 188. a. eos saluos esse rationibus probatur. ibid. c. d. Adam
in Caluarie monte sepultus fuit. 189. a. b

ante Adae peccatum fuit in homine libertas viuendi sine omni
peccato, nunc autem est necessitas habendi aliquod peccatum.
604. b

Adami liberum arbitrium duabus in rebus fuit potentius quam
nostrum & in quibus. 653. e. I. quod Adami liberum arbitrium sine
vlla resistencia carnis omnibus in rebus imperaret, explicatur. 656. e.
II. quod non egeret gratia. 667. a. Vide originale peccatum.

ADVLTI.

Adulti in caelo eo praestabunt infantibus quod eum gradum
beatitudinis quem infantes habebunt iure hereditatis, illi habe-
bunt iure meritorum. 98. c. vide meritum.

AFFLICTIO.

Afflictiones quas Deus immittit, vt tenter & exploret suos
quomodo arguant liberum arbitrium. 617. c
Alciades qui in carcere cum alijs Christianis martyribus erat
constitutus, abstinentiam suam qua ratione temperauerit. 1070. a. b

ALTI SI DORENSIS.

Alcisdorensis opinio meritum prius à fide quam à caritate
pendere resellitur. 956. a. b. quomodo is falsus sit. 957. b

D. AMBROSIVS.

Ambrosij morituri praclarum dictum. *Non se vixi vt me pu-
deat inter vos viuere, nec mori timeo, quia bonum Dominum habe-
mus.* 940. a
Ambrosium cum Augustinus ait Cantum Ecclesiasticum in
occidentali Ecclesia instituisse quomodo sit intelligendus.
1022. c. d
Ambrosij tempore quomodo seruaretur Quadragesima Medio-
lani. 1078. c

AMOR SVI, AMOR DEI, AMOR
rerum aliarum.

Amor sui quot & quanta peccata pariat. 166. e. Amor Dei
quo peruenitur ad Deum, non est nisi à Deo. 669. c. Amor Dei,
super omnia non patitur secum vllum affectum inordinatum.
ibid. d

Amor Dei naturalis oritur ex amore sui non quocumque, sed
ordinato. 667. a. Amor Dei inordinatus non parit amorem Dei,
sed contemptum. ibid. d

INDEX RERVM

Amor temporalium commodorum est amor mercenarius non eternorum. 943. c. Amor concupiscentie est cum quis diligit proximum propter se, non propter ipsum. ibid. Vide caritas, dilectio.

ANGELI.

Angeli non sunt Sancti natura, sed à Spiritu S. mensuram sanctitatis acceperunt. 17. c. Angeli per peccatum dona supernaturalia perdidit. 18. c. Angelice nature conuenit adherere Deo, sed non naturaliter. 22. a.

Angelus & primus homo sine sua culpa ceciderunt, si casum vitare non potuerunt. 112. c.

Angeli sancti quamuis gratis predestinati sunt, & mali partem ex sola Dei voluntate partim ob peccata reprobatam, tamen diuinitate gratie Dei & iustitie magis ostenduntur in electione & reprobatione hominum quam Angelorum. 481. a. Angeli beati sunt electi, & predestinati. ibid. b. & gratis. ibid. c. Angelorum reprobatio negatiua non ex voluntate ipsorum pendet. ibid. d. sed reprobationis positie causa sunt peccata ipsorum. ibid. e.

Angeli predestinati sunt gratis. 482. a. in Angelorum electione & reprobatione quomodo minus eluceat diuina gratia & iustitia quam in hominum. ibid. b. c.

Angeli & Sancti cur bonis operibus nihil mereantur iam, non est alia ratio quam defectus promissionis. 955. c. Vide predestinatio, meritum, liberum arbitrium.

ANIMA RATIONALIS.

Animæ rationalis immortalitati qua ratione naturaliter corpus mortale conuenit. 31. d.

Animæ de origine sex sententiæ. I. eam esse Dei partem, quæ hæreticos damnatur. 118. a. b. II. eam esse productam à Deo & ex nihilo, sed omnes simul, quæ erroris damnatur. ibidem d. e. III. animas humanas simul cum Angelis creatas modo vnâ, modo aliam ad corpora nutriti. 230. a. hæc sententia refellitur. ibidem c. d. IIII. animas non minus à parentibus trahi quam corpora. 231. c. hæc sententia refellitur. 232. a. b. Animas non propagari à parentibus, sed creati, qua ratione maximè doceri possit. 233. a. b.

Animas esse Immortales principium est fidei & primarium & certissimum, & in Scripturis luculenter expressum. 234. c. Si Anima sit immortalis quomodo non possit propagari, sed necesse sit illam creati, demonstrationes euidentis & certissimæ. ibid. c. d. e. Anima humana vera est & propria corporis forma. 235. b. Anima pro toto composita frequens est in Scripturis. ibid. c. Animas in Adulteris & fornicariis conceptibus cur Deus infundat. 236. b. V. sententiæ, animæ originem latere, & de ea nihil temerè definiendum. ibid. c. reicitur. & VI. adicitur, singulas animas singulis hominibus non ex propagatione sed ex nihilo creati cum in vtero fetus concepti, & ad animationem preparati sunt. ibid. d. e.

Anima siue, tradatur siue non æquè est patriceps peccati originis. 235. c.

Animæ substantia non habet partes, sed est vna eaque impartibilis, licet ratione partes in ea gradus distinguamus. 264. c.

Anima contrahit peccatum originis cum infunditur corpori. 239. c. Anima separata absque privilegio valde imperfectè intelligunt. 348. c. Vide homo, originis peccatum.

ANIMAL.

Animalia & inanima non differunt in primo actu, sed in sequentibus. 517. a.

Animalia rationis expertia & ratione vrentia in fine appetendo quomodo differant. ibid. b. Animalia rationis expertia imagine liberi arbitrii prædita sunt, non tamen vero proprieque dicto libero arbitrio. ibid. c. d. Animalia omnia semper eodem modo operantur. 518. b. vide bestia.

ANOMIA.

Animæ & anima non sunt idem apud D. Ioannem, quamuis nonster interpretes vtramque vocem iniquitatem verterit. 313. b. c.

ANTIPHONA, SALVE REGINA.

Antiphona sententia illa est qua psalmo capendo præmittitur. 1017. a. earum vsus in Ecclesia tam Græca quam Latina quando cœperit. ibidem b. Antiphona, Salve regina ab hæreticis plurimum profcinditur. ibid. c. d. Defenditur. ibidem d. Hermannus Contrastus & hanc Antiphonam & Alma redemptoris, condidisse fertur. ibid.

APOSTOLI, APOSTOLICÆ CONSTITUTIONES.

Apostoli de quadragesima nihil scripto tradiderunt, sed sine scripto. 1018. a.

Apostolicatum constitutionum liber probatur. & Pistoris eriam, sed non vt liber Canonicus. 1096. a.

APPREHENSVS.

Apprehensio est cognitio rei prout in specie representatur. 736. d.

Apprehendere magis dicitur dilectio quam fides. 738. a.

AQVA.

Aqua post diem iudicii totam terram ambiat. 348. a.

ARBITRII LIBERTAS.

Arbitrii libertas optimam & præstantissimam Dei donum. 384. d. e. Arbitrii libertas si tollatur, non est quod saluetur, si gratia, non est vnde saluetur. 382. a. Arbitrii libertas res est potentissima. ibid. b. Arbitrii libertatem tubatur illa arca, quæ martyrum sanguine caluit. 386. a. Arbitrii liberi doctrina, quomodo à Christo & Apostolis tradita demonstratur. 388. b. c.

Arbitrii liberi doctrina est præcipua inter omnes controuersas. 389. a. Arbitrii libertas in moralibus probatur. I. argumento ducente ad impossibile. 603. a. b. c. libertas eadem II. argumento probatur, quod à calumniis Caluini defenditur. 605. d. Arbitrii libertas IV. rursus argumento propugnatur. & V. etiam. 608. 609. Arbitrii libertas ex Scripturis in classes distribuitur comprobatur, & I. ex legibus. 612. e. II. ex promissionibus sub conditione factis. 614. & ex his quæ docent per hominem sterile, quo minus bene ageret. 615.

Arbitrii libertas probatur IV. ex Scripturis quæ docent Deum quasi recedere & explorare quid homines faciant. 617. a. b. Item V. duobus ex locis, quæ quasi cum stomacho protulit Caluinus, quæ tamen sunt firmissima. 618. 619. Item VI. argumento locorum derelictorum. 621. 622. Arbitrii libertas consensu Græcorum Patrum confirmatur. & I. Ignatii II. Dionysij Areopagite. III. Clementis Romani. 623. a. b. c. IV. Iustini martyris V. Athenagoræ. VI. Irenæi contra quos nihil potest obici. 624. c. d. e. VII. Clementis Alexandrini. VIII. Origenis contra quem Caluinus lauræ sed repellitur. IX. Eusebii Cæsariensis. 425. a. b. c. X. Athanasij. XI. Basilij. XII. Gregorij Nysseni. XIII. Gregorij Nazianzeni. XIII. Cyrilli Hierosolymitani. XV. Epiphaniij. 626. a. b. XVI. Theophili Alexandrini. XVII. Chrysostomi. XVIII. Macarij Aegyptij. XIX. Marci Eremitæ. XX. Cyrilli Alexandrini. XXI. Theodoret. 627. a. b. XXII. Paladij. XXIII. Ioannis Damasceni. XXIV. Theophylacti. XXV. Euthymij. 628. a. b. Arbitrii libertas consensu Patrum Latinorum probatur, & I. Tertulliani. II. Cypriani. III. Minutij Felicis. IV. Lactantij. V. Iulij Firmici. VI. Hilarij. 629. a. VII. Optati Mileuitani. VIII. Ambrosij. IX. Philastrij. X. Gaudentij. 630. XI. Prudentij. XII. Hieronymi. XIII. Paulini. 631. XIV. Innocentij I. Rom. Pont. XV. Celestini I. XVI. Leonis I. XVII. Properi. XVIII. Fulgentij. XIX. Boetij. 632. XX. Gregorij I. XXI. Amobij. XXII. Bedæ. XXIII. Leonis. IX. XXIV. Anselmi. XXV. Bernardi. 633. a. b.

Arbitrii libertas ex scriptis Augustini, quæ ante exortam Pelagianam hæresim edidit comprobatur. 634. c. d. libertas Arbitrii ex libris Augustini post exortam Pelagij hæresim editis confirmatur. 640. 641. Arbitrii libertas in actionibus pijs & salutaribus ex Scripturis I. comprobatur. 669. 670. II. ex traditione veteris Ecclesiæ quam pro nostra sententia teste Caluino habemus. 672. c. 673. III. Conciliorum decretis. 676. a. b. IV. rationibus. ibidem c. d. Vide liberum arbitrium, peccatum, voluntas & sexcenta huius indicis loca alia, in quæ de industria nos de libero arbitrio sententias digessimus, ne in ea vna voce magnam partem huius indicis conficeremus.

ARISTOTELES.

Aristoteles libertatem arbitrii studiosissimè accuratissimèque defendit. 605. a.

ASINA.

Asina Balaam loquuta est, sed non intellexit quæ dixit. 996. d.

AVARITIA.

Avaritia contraria peccata, mundantur per largam elemosynatum largitionem, sed non principaliter. 1104. c.

D. AVGVSTINVS.

Augustini non est liber questionum noui & veteris testamenti, sed neque auctor eius lib. Catholicus est. 8. d. c. Augustinum Pontificium esse Tilmannus Heshusius fuisse concedit. 56. c.

Augustini quædam loca in quibus ad Deum tamquam ad auctorem peccata referre videtur explicantur. 142. 143. Augustino

vifa

ET VERBORVM.

vifa est sententia verior quæ asserit animam ex nihilo creari, ea quæ dicit eam propagari. 237. a. b.

Augustinus quo modo. B. Virginem sine peccato conceptam esse asserere conuincitur. 249. d. c. Augustinus Papista est refte Heshusio. 600. d.

Augustini quodnam sit prepositum. in. 2. lib. contra Iulianum. 308. a. quomodo malos mortis non fuisse vera peccata, sed eorum virtutis & materiam victorie esse dixerit. ibid. c. Augustinus Caluinum hæreticos damnat in dogmate liberi arbitrii. 386. b. Augustinus ægrè fert sibi tribui quod negaret liberum arbitrium. 641. a. b.

A VXILIVM.

Auxilium Dei generale & speciale quomodo differant. 394. a. b. Auxilium sufficiens quomodo Deus multis præbuerit quod non fuit efficax. 419. c.

Auxilium efficax quomodo Deus aliquibus præbeat. 420. d. Auxilium sufficiens omnes vocati habent ad veniendum. 421. b.

Auxilium sufficiens omnes iustificati habent ad perseverandum. ibid. d. Auxilium sufficiens non est efficax quæ rationes probent. 422. a. b. Auxilium efficax si tollatur non erit predestinatio. ibid. d. Auxilium efficax, qui constituunt in cooperatiue humana, ita vt ab euentu dicatur efficax reiciuntur. 423. a. b. Auxilium efficax alij dicunt esse actionem Dei physicam, quæ determinat voluntatem ad eligendum bonum, quod illi fuerit inspiratum, quæ opinio reicitur. 424. a. b. c.

Auxilium efficax consistit in vocatione seu persuasione & illustratione interna, & ad gratiam excitandam potius quam ad adiuuandam pertinet. 424. d. Auxilium efficax est vocatio alia atque secreta, quæ menti persuadet, vt consensum doctrina, quæ sibi prædicatur accommodat. 425. c. d. Auxilium efficax vnde sit, licet non determinet physicè sed moraliter. 427. a. b.

Auxilium gratie Dei non ita offertur omnibus hominibus, vt Deus expectet homines, qui illud postulent, sed præuenit omne desiderium & inuocationem. 43. a. b. Auxilium gratie Dei non æqualiter omnibus adest. ibid. c. Auxilium sufficiens siue detur omnibus siue non detur de nullo tamen est desperandum. 439. c. Auxilium sufficiens ad salutem pro loco & tempore omnibus datur. ibid. d. quod fufe probatur. 440. 441. 442.

Auxilium necessarium ad salutem non adest peccatoribus omnibus momentis, & si non desit pro loco & tempore. 443. d. quod probatur. 444. 445. Auxilium necessarium ad vitanda peccata omnibus hominibus omni tempore mediare vel immediate adest. 446. a. Auxilium sufficiens quamuis omnes habeant, nemo amen conuenit & perseverat, nisi donum speciale penitentiae & perseverantiae habeat. 47. b. c.

Auxilio absque speciali homines multa facere possunt, sed non sine generali. 536. a. vide gratia.

B

BAPTISMVS.

Baptismus paruulorum eis in remissionem peccatorum conferitur. 212. c. f. 212. a. Baptismi cæremonia tam antiqua vt eas ne, Pelagiani quidem auferent reprehendere. 212. a. b. Baptismo quomodo & quatenus iudicent egeant. 223. b. c. Baptismi quanta olim fuerit & nunc est sollicitudo etiam fidelium filiis procurandi. 243. a.

Baptismo remitti omnia peccata qui doctores erant. 291. b. c. Baptismus auferit crimina non radit. 291. c. post Baptismum renati licet sint puri & innocentes, diutius tamen sine peccato saltem veniali vivere non possunt. 310. a. b. Baptismo mali actus non mali diuersis penis afficiuntur. 354. d. e.

Baptismo reatus omnium malorum tollitur, non omnia mala 314. a. per Baptismum homo perfectè innovatur teste August. 17. c. Baptismus quomodo iustitiam originalem restituit. 341. b. sine Baptismo infantes saluari non possunt. Patrum testimonia. 345. a. b. c. Baptismus qui non accepit, tria genera hominum, qui diuersis penis afficiuntur. 354. d. e.

Baptismus non solum homines rationis compotes, sed & infantes & amantes iustificat. 400. d. idque per modum regenerationis. ibid. d. Baptismus quomodo Pelagiani paruulis necessarium esse dicerent. 40. a. b.

Baptismi approbatio quem quis se habere credit ad salutem sufficit. 654. c.

In Baptismo omnia peccata dimitti dubitans de ipsa fide baptisimi dubitare videtur. 840. a. de Baptismi effectu non dubitare, non excludit formidinem. ibid. b. Baptismo filij fidelium verè iustificantur, & si Caluino credimus etiam sine baptismo. 877. c. Baptismus vinum & lac cur olim præberi solita. 937. a. vide paruuli infantes.

D. BASILIVS.

Basilij 2n sunt quæstiones compendio explicatæ. 89. a. b. is quomodo nullum peccatum leue ac contemnendum esse dixerit. ibid. c.

Basilij ibi statuit & confirmat merita, vbi cum Kemnitius

negat agnoscere in. rita. 934. b.

BEATITVDO.

Beatitudo tribuitur misericordie, quia merita ipsa ex misericordia data sunt. 930. b. Beatitudines Euangelicas octo D. Martini, Lucas in quatuor contraxit. 583. d.

Beatitudo finis est hominis naturalis, quo ad appetitum non quoad consecutionem. 27. c. Beatitudo finis est hominis naturalis sed improporcionatus. ibid. d.

BEGARDI.

Begardi dixerunt viros perfectos ad ieiunia non teneri. 1053. c. Hæc sententia tamquam hæretica damnatur. ibi. e.

BENEDICTIONES.

Benedictiones ciborum non arguunt nos exstimare cibos esse immundos sicut hæretici veteres purabant. 1041. Benedictiones mensæ antiquæ, quas Kemnitius laudat seruantur. ibid. c.

BENEFICIA.

Beneficia vult Deus hominibus conferre, pro quibus vult sibi supplicari. 454. d. Beneficia Dei in homines, Christianus peccator nouit, sed inde non mouetur ad dolorem peccatorum nisi gratia Dei. 664. a.

Beneficio Deus quædam concedit orantibus, quæ alioqui concessurus non erat. 978. d.

D. BERNARDVS.

Bernardi de B. Virgine tres sententiæ, quæ directo contrahere ticos pugnant. 254. c. d. Eius sententia de conceptione non pugnat cum nostro ostenditur. 255. a.

BESTIÆ.

Bestiæ sunt homini subiectæ naturaliter. 374. c. Bestias ad nutum Sancti aliquot gubernantur, & cur. 375. a. Bestiarum appetitus cur sit ad vnum determinatus. 500. c. Bestiæ habent conditionalem libertatem, & absolutam necessitatem. 518. a.

BEZA IMPIVS.

Beza incepta reprehendentis Hebraicum interpretem in voce. Raca, redarguitur. 75. b. Eiusdem interpretatio in illum Martini thæi locum falsa demonstratur. 76. a. Beza aphorismi de causa peccati omni impierate plenissimi. 103. d. e. 104. a. b. Beza multa contradictiones. ibid. c. d.

Beza quomodo in Deo iniquitatem esse dicere cogitur, si vasa à Deo ex materie incorrupta in contumeliam facta asserat. 127. c. d. Beza D. Thomæ testimonium in causa peccati magni facit. 157. c.

Vide Caluinus, quicquid enim Caluinus impietatis & nequitiae habuit id in Beza ipse profudit, excepta impunitate, qua eum superat.

BONVM BONI.

Bonum sub ratione mali reici potest, & malum sub ratione boni apprehendi. 112. b. Bonum morale omne solis naturæ viribus impleri posse Pelagiani dicebant; Lutherani nullum; media est Catholica veritas. 571. d. c.

de Bono morali quæ sit Catholica & media inter Pelagianos & Lutheranos sententia. 573. d. Bonum morale si nulla tentatio virgeat potest homo facere sine fide cum auxilio speciali & sine illo quo propositio explicatur. 583. c. d. Bonum opus morale fertur in Deum, etiam si auctor operis id non intendat. 587. c.

Boni & mali non essent, nisi esset liberum arbitrium neque inter bonos meliores & inter malos peiores. 608. c. 609. a.

BRENTIVS.

Brentius in officio diuino quid reprehendat. 1011. c. redarguitur. 1012. a.

BREVIARIVM.

Breuiarium Romanum Gregorius. VII. & Pius V. restituerunt 1016. c. Breuiarium suum reliquere, & Romanum assumere propria auctoritate non tuerunt. 1017. c.

Breuiarium quodcumque recitare potest, qui nulli Ecclesiæ addictus est. 1027. d. Vide Hora, Officium diuinum.

CÆREMONIÆ.

Cæremonia legis non obligant duplici de causa. 900. a. Cæremonia legis veteris partim erant propria veteris testamenti, partim nonnullas adhibere nefas est, has non item. 1010. d. e. Cæremonia Iudaorum significationis causa institutas imitari non possumus, exercitia tamen virtutum communia sunt

INDEX LOCORVM.

varique testamento, & magis ad Christianos quam ad Iudaeos pertinent. 1089. d. vide Baptismus. Ciborum delectus.

CÆSAR BARONIVS.

Cæsar Baronius & eius Ecclesiastici Annales laudantur. 1093. d

CALVARIÆ.

Caluarie in monte primus homo sepultus est. 189. a. b

CALVINVS EXECRANDVS.

Calvinus docet nullum penitus supernaturale donum homini initio concessum fuisse in quo cum Pelagianis consensit. 2. a. b Calvinus quomodo det licentiam suis hominibus adulteria & homicidia & id genus alia scelera perpetrandi. 70. c. Calvinus Deum peccati auctorem dixerit negat. 99. c. hoc ipse verbis negat, sed res ipsa facit. 100. a. b

Calvini similitudo qua probat Deum non peccare, & si sit causa cur alij peccent. 111. b. Tribus in rebus hæc similitudo peccat. ibid. c. d. Calvinus quod respondeat dicenti nemini peccare in eo quod vitare non potest. 112. c

Calvinus arguitur quod Hieroboam & Hiehu non veros reges à Deo electos dixerit. 133. a. b

Calvinus reprehendit omnes Patres eo quod liberum arbitrium sine propugnati. 187. d. e. Calvinum AVGVSTINVS hæreticos damnat in dogmate liberi arbitrij. 387. b. Calvinus Augustinum, quem se solum à Patribus sequi dixerat in hoc dogmate deserit. ibid. c. Calvinus mendacia in citando D. Augustini teste monio. ibid. c

Calvinus mendacij arguitur quod dixerit Magistrum solum liberatorem à coactione agnosceret. 491. b. c. Calvinus dicit Deum non posse facere, nisi quod facit & proinde non habere liberum arbitrium. 19. a. b. c. contra impium & execrædum CALVINVM probatur Deus facere posse quod non facit, & non facere quod facit. ibid. d. e

Calvinus opare se dicit nomen liberi arbitrij aboleri. 336. d. eodem teste liberi arbitrij nomē semper extitit. 39. a. Calviniani qui negant liberum arbitrium, quomodo, illud astruant. 546. b

Calvinus Manichæus est, si nos sumus Pelagianus. 605. d. Calvinus vitæ petitione principij. 606. c. & iterum 611. a. Calvinus secum pugnat, & docet eum errorem, quem refutare vult. ibid. d. & turfus. 612. a. b

Calvinus quid dicat de Patribus, quos pro libero arbitrio Pighius attrahit. 622. b. Consensum veterum patrum admittit, quem auctor se producturum profiteretur. ibid. c. d. Calvinus non est Marcionista, sed Semimarcionista. 625. d. Calvinus ponit necessitatem similem fatali. ibid. d. Calvinus & Kemnitius imponunt Catholicis, eos dicere voluerunt posse sine auxilio gratiæ aliquid boni spiritalis agere. 669. b. Deinde docent voluntatem in rebus spiritalibus sic agi à Deo vt non possit non agere, quod reprehenditur. 669. c.

Calvinus locum Pauli malè veterere arguitur. 672. a. b Calvinus fraude vsus est in exponenda de iustificatione Triden. Co. nell. sententiæ. 766. c. d.

Calvinus imponit Concilio Tridentino illud, dubitationem cum fide miscere asserens. 812. c. Calvini error proprius, electos fidei & iustitiam non posse vlla ratione amittere & qui eam amiserunt nunquam habuisse. 834. b. Calvino repugnat Martyr & Kemnitius, sed illorum error alter non potest illi merito repugnare. ibid. c. Calvinus meriti nomen exosum habet, & Patres & Scripturam ipsam redarguit, quæ hoc nominæ vsa est. 929. 925. a

Calvinus tragicè in Magistrum vociferatur, quod spem ex meritis gigni dixerit. 936. c. Calvini mendacium, veteres asserere sex tantum esse orationis dominicæ petitiones. 982. c. Vide Lutherus & Lutherani, Manichæus & huiusmodi fæces hominum, quas Calvinus imbibit.

CANTVS.

Cantus Ecclesiasticus qui hæretici damnauerint. 1010. a. b. Cantus Ecclesiasticus probatur ex Scripturis. ibid. c. d. & ex Conciliis in omnibus, partibus celebratis. 1021. c. d. & ex Patribus ibid. e. rationibus denique confirmatur. 1022. c. 2023. a. b. Cantus Ecclesiasticus vitæ maxime. 1023. d.

Cantus in templo ad manifestas preces & laudes adhibetur. 1024. e. Cantandum Deum non vocenturum sed corde. 1025.

Cantuntur in Ecclesia non puræ preces, sed hymni & psalmi quibus Dei laudes continentur. ibid. c. non Cantuntur puræ preces sed clara voce distinctè pronuntiantur, & cum aliqua vocis inflexione, quæ indicet orantis affectum. ibid. d. Cantus humanæ vocis magis probatur, quam musica instrumenta. ibid. e. vide musica instrumenta.

CARITAS.

Caritas est verissima, perfectissima, plenissimaque iustitia. 404. d. Caritas in Scripturis tribuitur, quicquid gratiæ tribuitur 405. b. Caritati præclari effectus, ex quibus colligitur eandem esse cum gratia. 406. a. b. Caritas vt forma inherens animæ facit eam formosam & dilectâ à Deo, vt principium operationis facit eam aptam ad diligendum. 411. a. Caritas est regina virtutum, &

radix omnis meriti, & ab ipsa omnium virtutum actiones imperantur. ibid. c. Caritas est qualitas non autem Spiritus S. vult Magister. 412. b. quod probatur. ibid. c. d. Caritas nihil, proprius facilius, suavis. 413. d. Caritas est forma creata, per quam nos Spiritus S. inhabitat. 414. a. Caritate nihil melius, in creata scilicet, & creata quoad nos. 415. a

Caritas vera Dei est in eo qui diligit proximum. 664. b. Caritas quæ est donum Dei, est dilectio quæ fertur in Deum vt auctorem naturæ. ibid. c. Caritas initium est à Deo ibid. d. Caritas perfecta non solum Dei donum est sed etiam imperfecta. 665. a

Caritas sicut à fide, vt virtus ad quam alia disponit & inclinatur. 732. c. Caritas virtus est aduosa, efficax, semper operans. 733. b

Caritas est forma fidei, & fides non iustificat, nisi ab ipsa caritate, formata. 774. a. Caritas inchoata, inchoata iustitia est, caritas perfecta, perfecta iustitia est. ibid. d. Caritas non est signum viuentis fidei, sed ipsa vita. 775. c. Caritas fidei præferenda, & est summa Christianæ religionis. ibid. e. Caritas non obsecrat Christum, & eius beneficiâ. 776. a. Caritas in hac vita potest esse perfecta. 784. c. d. Caritas habitus formaliter tollit id quod in homine peccatore maxime rationem peccati habet, id est auersionem à Deo, & maculam. 806. a. Caritas qua ratione Deum homini conciliat & amicum reddit. 807. a. & ordinat ad regnum. ibi. b

Caritas sine dubitatione viuificat. nemo tamen scire potest, sit ne actus veræ caritatis an non. 839. c. Caritatem vel fidem qui & quot iusti amiserunt. 835. d. Caritas est plenitudo legis, & nullo modo fieri potest, vt sit præuaricator qui caritatem habet. 860. a. Caritas augeri, & in vno maior esse, quam in alio potest. 862. a. b.

Caritas licet non tam perfecta sit in hac vita quam in alia, perfecta tamen est. 907. a. quod Caritas non tanta sit hic, quanta erit in patria, non est culpa deputandum. 919. b. Caritati debetur visio Dei non fidei. 956. b. c. inter Caritatem & finem vltimum quanta sit proportio & conformitas. ibid. e

Caritas non augetur nisi per actus qui ex ipsa procedunt. 988. b

Caritas perfecta ordinata est, & quomnis omnes amplectatur alios alios anteponit. 997. c. vide dilectio, gratia, amor.

CARO, CARNALIS, CARNIVM ESVS.

Caro in Scriptura significat omnes potentias superiores & inferiores per peccatum corruptas. 286. a. in Scripturis cum caro sumitur pro toto homine intelligitur de impijs. ibid. d. Caro interdum pro toto homine, qualis est sine gratia Dei post lapsum Adami, sumitur & Carnalis qui secundum seipsum, non secundum Deum viuunt. 326. a

Carnes pecorum & auium esse illicitas certis diebus Catholici credunt, quia Ecclesia ita prohibuit. 1039. c. cur eas Ecclesia prohibuerit potius quam alios cibos. ibid. d. Carnium usus seminarius esse libidinis omnes Patres testantur. ibid. c. Carnibus vescituria abusus. non ipsa natura carnium vituperatur. 1040. a

Carnium usus immoderatus omni tempore prohibitus, vsus omnino carnium aliquo tempore. ibid. b. Carnibus qui abstinent Catholici nihil habent commune cum Tarziano. ibid. c

Carnium benedictio, qua raro vitum indicat nos non existimare carnes esse immundas. 1041. c. Carnes & oua cur in Paschate benedicti soleant. ibid. d. Carnium usus magis est luxuriæ causa quam potus vini. 1044. a. Carne, cogente necessitate & caritate in Quadragesima edi possunt. 1057. b

Carnes edere, & vinum bibere etiam perfectis aliquando expedit. 1069. d. c. vide ieiunium, ciborum delectus, Quadragesima.

CASSIANVS.

Cassianus de ieiunij perfectionum quid tradat, & quomodo ipse à Begardorum errore abfuerit. 1059. c. d

CASTITAS.

Castitas nec magna est sine bono opere, nec bonum opus sine castitate. 942. b. vide continentia, virginitas.

CATHARINVS.

Catharinus qui scripsit infantes sine baptismo mortuos, non fore amplius post diem iudicij in potestate diaboli, reuocatur. 346. c. d. eius sententiæ de felicitate infantum post diem iudicij Pelagiana fuit hæresis. 348. d.

Catharini ratio, qua probat infantes post diem iudicij beatos futuros, concludit maiores etiam damnatos beatos futuros. 349. d. alia est illud rationes pro ea opinione dissoluntur. 350. 351.

Catharini expositio qua ostendit Concilium Tridentinum nihil contra suam de gratiæ essentia opinionem itauisse, reuocatur. 815. a. Catharinus in eo maxime fallitur, quod vbiuque legit videri, scire, cognoscere, de diuina fide interpretatur. 837. a

Catharini error de certitudine gratiæ redarguitur. 828. c. d

CATHOLICI.

Catholici fidem habent certam & infallibilem de iis quæ credunt, & cur. 654. b.

CAVSÆ.

Causatū quatuor sunt genera in omni actione, ex quibus materia

teria

ET VERBORVM.

causa & efficiens, & forma & finis, quæ loque idem esse possunt. 110. Causa vt causa, quæ liberio, eo præstantur. 523. c

Causa secundas verè & propriè operari demonstratur. 134. d

Inter Causam primam & secundam ager liberè, non est ordo, vt vno alteram moueat, sed ordo perfectionis. 557. b

Causa secundæ sunt particulantes & determinantes actionem primi mouentis. 558. c. Causa contingentes vel libera Deum instituisse, quia tales voluit esse affectus, hoc quomodo intelligendum. 559. a. vide affectus.

CAVTVS.

Cautus & timidus potest ad tempus vitare peccata. 905. c

CERTITVDO CERTVS.

Certitudo duplex, vna fidei quæ est in intellectu, altera spei, quæ est in voluntate. 704. c

Certitudo quæ est, firmitas quadam & immutabilitas veritatis, duplex est, vna obiecti, altera subiecti, & quæ sit vtique. 812. a. a

Certitudo vtique vna est oriatur, ibid. b. Certi non sunt, qui ea quæ falsa sunt, certò credunt, sed persuasi. ibid. d. Certitudo diuiditur in euidenciam & obscurem, & vtique tres gradus distinguuntur. ibid. & 812. a. b. Certitudo fidei & certitudo fiducia diuersa sunt. 815. a. de Certitudo line remissionis peccatorum quæstio hæc controuersa est, vtum debeat aut possit aliquis sine speciali reuelatione certus esse certitudine fidei diuinæ, cui nullo modo fallum subesse potest remissa sibi esse peccata. ibid. b

de Certitudine remissionis peccatorum tres sunt errores, hæreticorum, vnus, secundum Enchiridij Colonienfis, tertius Catharini & qui illi. 815. c. d. Certitudinem fidei de sua gratia sine reuelatione neminem posse habere communis est. & Catholica sententiæ. 814. a. Academia Parisiensis & Louanenfis hoc etiam tenent. ibid. b. c. & Quod maius, Concilium Tridentinum hoc definit. ibid. e. Probatur sententiæ ex libris Salomonis. 816. 817. & exemplis Iob, Davidis & Pauli. 820. 821. Certitudinem de sua iustitia non expedit habere hominibus. 827. c. Certitudinem de sua gratia quibusdam Deus reuelauit, quibusdam non. ibid. d. e

Certitudinem gratiæ agnoscamus non quæ oritur ex præsumptione imputatæ iustitiæ, sed ex caritatis & bonorum operum experimento. 847. d. Vide Gratia.

CHERVIM.

Cherubim custodientia paradysum, spectra fuisse qui dixerint 41. c. Cherubim fuerunt viri & Sancti Angeli. 43. a.

CHRISTIANI.

Christiani non nascuntur sed fiunt. 242. d

Christiani pij sciunt & certi sunt, quam bonum sit in Christiana religione viuere. 834. b

Christiani in hoc à cæteris nationibus differunt, quod hi Deum orare debeat, alij minus. 1004. c. Christianorum omnium proprium est priuatim orare, & alios exhortari, sed sacerdotū publicè. 1030. c

Christiani veteres non soluebant ieiunium ante nonam & ante vespere tempore Quadragesimæ. 1034. Christiani primi apud Alexandriam à vino & carnis abstinent. 1042. b

Christiani confessoribus in carceribus constitutis cibos etiam, delicatius abundè subministrabant. 1070. b. Christiani non omnes Apostolorum temporibus in commune vivebant, & calibes permancbant. 1074. e

CHRISTVS DOMINVS ET

redemptor nostrus. Christus Dominus omnis omnino peccati expertus fuit. 66. e

Christus elegit Iudæos ad effundendum sanguinem suum, hoc quomodo sit intelligendum. 148. d. e. Christus non fuisse incarnatus si homo non peccasset. 65. d. Christi sanguis non prodest nisi instrumento aliquo applicetur. 236. a

Christus cur non decimatus est in lumbis Abraham, sicut & Levi. 235. c. Christus peccatum originis cur non contraxerit. 236. a

Christus solus quomodo peccatum originis euaserit. 237. a. b. Christi caro, caro non fuit peccati, & quomodo. 254. b. Christus assumptus naturam eiusdem rationis cum nostra, quod negat Illyricus. 29. d. d. Christus concupiscit eam & ignorantiam assumere noluit, & cur. 322. b

Christi pœna sensus quomodo pro peccato originis, & aliis factus fuerit. 360. Christi humanitati proprium est, vt in persona diuina sustentetur. 414. a

Christus homo nullis suis meritis prædestinatus est. vt filius Dei fieret. 466. d. Christus Deus & homo caput Angelorum & hominum, & propter illum humana natura angelicâ superat. 481. a

Christi gloria finis est redemptionis totius generis humani. 69;

c. Christus est causa meritoria nostræ iustificationis, quia pro nobis integrè, & de rigore iustitiæ satisfecit. 696. a

Christi iustitia, qua pro nobis satisfecit, non fuit essentialis Dei iustitiæ. 778. b. Iustitia Christi etiam creata fuerit, infinita tamen fuit. 779. b. Christi mors causa fuit & remissionis peccatorum, & renouationis internæ. 730. a. Christi resurrectio ad iustificationem nostram tamen fuit necessaria. ibid.

Christi morti cur tribuitur à D. Paulo remissio peccatorum, & resurrectio iustitiam. 730. c. Christus nobis instituit, quod perdidideramus in Adam. 783. c. Christus dici non potest peccatorum peccatorum nostrorum imputationem, vt blasphemar Illyricus. ibid. e. Christus sponsus verè & pulcherrimus, & Ecclesiæ seu anima iustificata item. 786. b

Christo gloriam non detrahant, qui iustitiam formalem inherentem eius meritis acceptam ferunt, sed illi qui eam negant. 801. c

Christus requirit, vt membra sua bene operentur, & tanquam vitis, requirit vt palmites fructum ferant. 849. b

Christum ironicè loquuntur, cum obseruationem legis ad vitam æternam obtruncam exegit, quam impiè aduersarij dicant. 871. a. b. c. Christum cum à Iudæis tentaretur, non reddebat malum pro malo, & doctrinam seriam & solidam tradebat. ibid. d. e

Christi sermo in monte, omnibus præceptis quibus vita hominis formari potest, instructus est. 774. b. Christus verè fuit legislator, quod probatur multis. 879. c. d. & rex nostrus. ibid. e

Christus est iudex totius mundi, & in vltimo die secundum opera vniuscuiusque premia vel pœnas distribuet. 881. d. e

Christus semper est mediator & in prima iustificatione, & in secunda, & non otiosus, qui nobis semper vires subministrat ad legem seruandam & peccata nostra quamuis leuiter purgat. 902. a

Christo sit magna iniuria ab his, qui dicunt omnia opera iustorum esse peccata. 907. d. Christi opera merentur apud Deum non solum, vt salutem consequantur, sed etiam vt per merita eam consequantur. 933. c. Christus fuit semuliyator & comprehensor, in eo duplex fuit dilectionis actus, vnus consequens visionem diuinam, accessarius alter consequens cognitionem infusam, liber 945. c. d

Christus poterat ex actibus imperatis alios facere, alios omittere 945. d. Christus electonem passiuus, quia nos redemit, liberam habuit. ibid. e. Christus habebat in se, vnde peccare non poterat, diuinitatem scilicet vnicam hypostaticè sibi. 946. b

Christi merita fuerunt infiniti valoris ratione dignitatis personæ, quæ ea operabatur. 949. a. Christus non solum meruit nobis gratiam bene operandi, sed etiam ius ad regnum caeleste. 955. d.

Christus solus alteri gratiam de condigno meruit. 969. c. Christus curviam tantum Quadragesimam, non plures ieiunare voluerit 1083. a. Christi exemplo cur Quadragesimam ieiunemus. Hebraei autem Moysi exemplo non ieiunant. ibid. b. Christus quælo ieiunauit, cur nos eodem tempore non ieiunemus, ibid. d. Vide Deus & multa alia passim in hoc indice.

CHRYSOSTOMVS.

Chrysostrus magnus est prædicator liberi arbitrij, & ideo merito à Caluino traducitur. 62. c

Chrysostrus à Pelagiana hæresi vindicatur. 221. a. b. Chrysostrus dicta quæ pro Pelagiana hæresi facere videbantur explicatur. 222. Chrysostrus gratiam præuenientem cur non ita explicet ac alij. 661. b

CIBORVM DELECTVS.

Ciborum delectum hæretici quidam ita laudant, vt multa ciborum genera damnarent 1037. b. c. Alij omnem Ciborum delectum planè sustulerunt. ibid. d. e. in Ciborum delectu nostro quatuor hæretici reprehendunt, & quæ illa. 1038. a. Ciborum delectum nos non ita habemus, vt immundos quosdam cibos existimemus, vt veteres hæretici, quod probatur fuscè contra Kemnitium. 1038. c. d. Ciborum delectus quorundam quare ab Ecclesiâ sit iudicatus. 1039. c. d. vide ieiunium, Carnium usus.

CLEMENS ROMANVS.

Clementis libri recognitionum illius sunt, sed deprauati. 623. d. e. non tamen in his, in quibus agitur de libero arbitrio. 624. a

Clemens non fuit auctor epistolæ quintæ ad Iacobum fratrem Domini, vel si is fuit auctor, ea ab hæreticis corrupta fuit. 1116. b. c

CLERICI.

Clericis & monachis solis incumbere publicum Horarum Canoniarum officium dicere, probatur. 1030. c. d. Clerici & monachi teneant iure diuino ad vacandum precibus magis quam ceteri, & iure humano ad eorum formam precandi obligantur. 1031. c. quod probatur contra Panormitanum. ibid. e

Clericorum ordinationes fuerunt decimo mense celebrariæ. 1087. d. e. Clericorum numero crescente statutum fuit, vt tribus aliis temporibus hi ordinarentur. 1088. c. Clerici minus excusari possunt, si diuitias accumulent quam laici. 1107. d. vide officium diuinum.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

Cæli corporei sunt sedes Dei iuxta Scripturam, & quàm ob causam. 786. a. Cæli mentio cur in principio orationis Dominicæ fiat. ibid. b.

CÆLI.

INDEX LOCORVM.

COGNITIO, COGNOSCERE. Cognitio humanarum tria genera, naturalium, moralium & supernaturalium. 518. a. cognosci possunt solo lumine naturali...

COHORTATIO. Cohortationes diuinae non continent officiosa mendacia, sed veritate sunt plenissimae. 917. c.

COLLECTA. Collectarum usus in Ecclesia semper fuit, & quid essent collectae. 1114. a.

COMMUNIO RERVM. Communionem rerum omnium qui introducere voluerunt, non iure gentium, vel naturae licitae, sed tanquam magis vilem esse duxerunt...

COMMVNITAS. Communitas singularitati praeferenda est, sed accidunt tempora ut singularis persona sit communitati praeferenda. 998. a.

CONCILIVM TRIDENTINVM. Concilium Tridentinum a multis Kemnitij calumniis defenditur. 572. c. d. Concilium oecumenicum pro libero arbitrio tuendo, quale nunquam fuit auctor quomodo collegerit. 631. e.

CONCVBITVS. Concubitus viri cum muliere quando nullum & quando veniale, vel mortale peccatum sit. 905. d. vide coniugium.

CONCVPISCENTIA. Concupiscentia non est a Deo sed a peccato. 19. c. Concupiscentia si a Deo esse dicatur, sit Deo deferente non a libidine immitente ibid. f. Concupiscentia etiam si sit naturalis, quomodo sit mala, & non a Deo.

Concupiscentia est immoderata vis appetendi. 168. d. Concupiscentia carnis non est radix omnium peccatorum. 269. d. Concupiscentiam seu naturae corruptionem, quae remanet post iustificationem esse peccatum verè & proprie communis est Lutheranorum doctrina. 278. e.

Concupiscentia iuxta communem Lutheranorum & Caluinistarum sententiam est peccatum originale, sed iuxta nos est effectus rebellionis, mentis, in qua materialiter peccatum consistit. 279. b. Concupiscentia post baptismum repugnans legi mentis est mala, & morbus, & defectus, non tamen peccatum si absit consensus. 281. a. Concupiscentia post baptismum remanens non est peccatum originis nullo modo. 283. d. quod probatur subtilissime. 284. 285. & seq.

Concupiscentia neque pro pronitate peccandi neque pro suggestionem peccatum originale dici potest. 284. e. & f. 288. b. c. d. Concupiscentia pro remissione non debent orare renati. 289. a. Concupiscentiam non esse peccatum Patres fatentur Caluini testimonio ibi. c. d. Patrum de ea testimonia. 290. 291. c.

Concupiscentiam non esse peccatum quae rationes doceant. 294. b. c. Concupiscentia non est peccatum originis, ibidem c. Concupiscentia est poena & effectus peccati originis. 295. a. Concupiscentiam qui dicit esse peccatum, quantum iniuriam Christo inferat. 296. b. Concupiscentia repugnat legi mentis, vt lex contraria impellens ad malum. 302. d. Concupiscentia lex rectè dicitur, quia est regula peccandi, quam si sequaris omnino peccabis. ibid. Concupiscentia in quo sensu ab Ambrosio dicitur, iniquitas. & vitium. 310. d. e. a. Concupiscentia in renatis non est quoad peccatum, si ceter maneat quoad actum. 312. c.

Concupiscentia in non renatis peccatum est non ratione sui, sed ratione reatus peccati originis, cui annexa est. 312. d. e. Concupiscentia qua parte reatus est in baptismo remittitur ex Aug. 314. b. c. Concupiscentia quomodo ab August. dicitur iniquitas. ibid. e. Concupiscentia est similis habitui non actui. 318. a. Concupiscentia totalis facit hominè reum etiam in se, non operetur ibi. Concupiscentia non manet post baptismum vt erat antea. ibi. e. Concupiscentia non bona, nec sancta, sed mala, non tamen peccatum. 316. a.

Concupiscentia virtuti repugnat non vt peccatum, sed vt passio & habitus. 316. c. Concupiscentia dicitur peccatum largo modo, vt

corruptione significat. 318. a. b. Concupiscentiam cur Aug. non solum peccati poenam, sed etiam peccatum esse dixerit. ibid. d. peccatum quomodo hic intellexerit. 319. a. Concupiscentiae motus quomodo sint, illiciti. 320. a. Concupiscentia, quomodo sit a Deo & non sit. 321. c. d. Concupiscentia qua ratione fit amara, vel non. 322. d. e.

Concupiscentiae notiones multae in Scripturis & primum est appetitus boni in vniuersum. 325. a. ite acti aliquado, & aliquado potentiam significat ibid. b. Item est, virtum quo prouident homines ad appetenda sensibilia contra ordinem rationis. ibi. c. Hoc concupiscentiae vitium in corde potissimum. i. sensualitate residet. ibi. d. Concupiscentiae vitium in parte animae superiore reperitur. ibi. e. Concupiscentia non est positua qualitas, quod probatur ex August. 326. c. d. & rationibus etiam. 327. b. c. Quomodo hæc sententia sit Tridentino concilio contraria. 329. c. d. Concupiscentiae quam sit atrox imperium, vel tyrannus potius. 369. c. d. Concupiscentia verè est mala, & vitium naturae non bonum nominandum. 372. c. d. Concupiscentia bella, & lites & mala omnia peperit. 374. e. vide Peccatum, & Originis peccatum.

CONIUGIVM. Coniugium non ideo malum, quia ex damnata soboles suscipitur. 226. b. Coniugij actus cur semper in latebris fiat. 373. a.

CONSCIENCIA. Conscientia quamuis erit onera, semper ligat, & contra conscientiam nihil licet facere. 593. c.

CONSILIVM. Consilium in rebus arduis & difficilibus cur nobis suppetat, quod in rebus facilibus, & leuibus nobis deficit. 563. b. c.

CONSVETVDO. Consuetudo variare potest ea, quae humani juris sunt. 1038. c. Consuetudo piorum optima interpret Ecclesiasticarum legum & traditionum. 1042. a.

CONTENDO. Contendere cum Deo est, non ei gloriam tribuere, sed sibi gloriam suae virtutis arrogare. 908. a.

CONTINENTIA. Continentia etiam coniugalis sine gratia Dei seruari non potest. 575. b. Continentia Palæmonis Dei donum fuit. 987. e. vide Castitas.

CONTINGENTIA ET FVtura contingentia.

Contingentia non sunt praeter voluntatem Dei, & eorū prima radix non sunt causa secundae. 559. a. Contingentia futura quomodo Deus praenoscit difficile sciri, & fortasse incomprehensibile ibi. d. futuras actiones liberae Deus non videt, nisi in voluntate humana. ibid. e. de Contingentibus futuris non est determinata veritas, hoc quomodo intelligendum. 560. c.

CONVERSIO. Conuersio ad Deum est opus Dei, quod probatur 658. c. Conuersio ad Deum vt auctore naturae est vera conuersio. 666. c. Conuersio cum suadetur & praecipitur est in potestate nostra posita. 671. a. b.

Conuersio quomodo fiat in momento vel non fiat. 985. b. Conuersio quomodo sit semper in potestate liberi arbitrij, & si homo non possit sine gratia Dei praenocentia conuertere. ibid. c. Conuersus aut magis proficiens non potest gloriari quod eadem motione qua ipse conuersus aut magis proficit, alius non sit conuersus vel minus proficiat.

Conuersio hominis ad Deum quatenus opus, a libero arbitrio est quatenus primum, a gratia, quatenus opus primum, est a gratia & libero arbitrio. 690. a. Conuersionis actum opera sequentia, quibus ad gratiam iustificationis praeparatur, non videntur requirere nouam aliquam gratiam, sed sufficit continua directio diuini seminis. ibid. b. vide iustificationis, dispositio, praeparatio.

COR. Cor in Scripturis pro tota anima sumitur, & significat totum hominem interiozem. 704. c. Cor mundi aliqui esse possunt, quamuis hoc de se nemo possit asserere. 816. c.

CORNELIVS. Cornelius antequam fidem Christianam audiuisset non erat infidelis, sed vnum Deum nouerat, eumque religiosè colebat. 663. c.

CORPVS. Corpora nostra quomodo materiam esse omnium vitiourum dixerit Hilarius a Kemnitio male citatus. 309. b. c.

Corpora

ET VERBORVM.

Corpora damnatorum passibilia erunt secundum ordinationem diuinam & supernaturaliter. 359. d.

CORREPTIO. Correctio praesupponit auxilium gratiae quo possint, si velint ex correptione proficere. 610. c. Correctio flagellum conscientiae esse non potest, si desit homini liberum arbitrium contra Caluinum. 611. b.

CREATURA. Creaturae surdis quando canunt laudes Dei. 533. c. Credere vt oportet, ad salutem tres condiciones requirit, & quae illae. 613. d. Credere quis potest sua signa sine speciali Dei gratia. 954. d.

Credere est cum assensu cogitare. Aug. teste. 704. b. eo qui credit duo sunt, apprehensio, & iudicium seu assensus, prius non fides sed posterius. 706. b.

CVPIDITAS. Cupiditas saepe se vendit pro caritate, amor concupiscentiae pro amore amicitiae. 829. d.

CYPRIVS. Cypriani ex testimonio, quod pro se adducit Kemnitius, duo Lutheranorum errores confutatur. 308. d.

D. DEMONES. Demones cur nihil boni operari possint, mali autem homines sic. 599. c. Daemonum vermis, qui eos semper cruciat est syndereis. 601. d. Demones ratione ultimi finis non habent liberū arbitrium a necessitate, sed a coactione. 604. c. Demones semper necessario male agunt, propositio Caluini partim vera partim falsa. 604. d. e. vide diabolus, peccatum, tentatio.

DEBITOR, DEBEO, DEBITVM. Debitor factus est nobis Deus non aliquid accipiendo sed promittendo. 951. c. Debeamus totum Deo, a quo totū habemus. 954. c. Debitorem Deum hominibus Patres dicunt. 960. d. Debita dicuntur peccata oratione Dominica & cur. 992. c. Debita qualia hominibus dimittenda sint, si nos velimus nobis Deum debita nostra dimittere. 993. a.

DESIDERIVM. Desiderium percipiendi sacramenti est sexta ad iustificationem praeparatio. 726. d. desiderium & propositum nouae vitae & obseruationis omnium mandatorum, est septima ad iustificationem praeparatio. ibid. c.

DEVOTIO. Deuotio quae est studium orandi attentè, sollicitè, diligenter & ardentè, oritur ex fide, & qualis esse debeat. 1001. d. e. Deuotionem in officio diuino quae excitare possunt. 1029. c. d.

DEVS RERVM OMNIVM CREATOR & moderator summus.

Deus non esset auctor peccati, etiam si hominem creasset in puris naturalibus, qui rebellionè pateretur. 26. a. Deus bonus est, Deus iustus est, potest quemquam sine meritis liberare quia bonus est, non potest quemquam sine meritis damnare quia iustus est. 92. d. Deus non potest punire poena aeterna peccatum veniale, quia bonus est. ibid. e.

Deus ad condonandum peccatum veniale quomodo sit aliquo pacto obligatus. 95. a. Deus esse auctorem malorum, Deum peccare posse, Deum causam esse cur nos peccemus, dicere omnes refugium. 99. a. Deus esse non solum peccati auctorem sed etiam proprie peccare, quomodo ex Caluini, & Bezae sententia sequatur. 108. d. e. Deus cum concurrat vt causa vniuersalis est causa actionis, sed non peccati. 109. c. d. Deus ex sententia aduersariourum cum concurrat vt causa particularis est auctor peccati. 110. a.

Deus sicut est auctor conuersionis impij iuxta Caluinum est auctor peruersionis iusti. 110. d. Deus non peccare neque esse auctorem peccati ex Scripturis demonstratur. 114. e. Deus voluntate in Scripturis per facta non vult peccata, sed illa quam Caluinista somniantur. 115. b. c. Deus nunquam imperare peccata in Scripturis legitur. ibid. d. Deus non incitat, & multo minus impellit homines ad peccandum. ibid. e. Deo necessarii non sunt homines impij. 116. a. Deus non inducat, sed homines quibus Deus dicit nolite obdurare corda vestra. 117. b.

Deum non esse auctorem peccati, qui idem quocumque tradiderunt. 117. 118. Philosophi item aliquot, qui idem docuerunt. 121. b. Deum non esse auctorem peccati, quae rationes probent. ibid. c. d. 122. Deus vult et praefinitur opera mala, venditionis Ioseph. & passionis Christi, vt erant passiones Ioseph & Christi, non vt actiones. 123. d. Deus non creat impios nisi materialiter, & quid hoc. 125. b. Deum ordinasse primi hominis lapsum vt haberet quod puniret, quam impiè a Beza dictum. 127. d.

Deus quatuor modis dici potest impellere vel incitare ad malum. Iper se & proprie. quod est impium dicere. 130. c. II. cum permittit impios male agere, & hic modus probatur. ibid. c. III. quia deserit eos, qui a flagrantur, & donat impiis de eis victoriam. 131. b. IIII. quia praeficit malis voluntatibus, ea quae regit ac gubernat, torquet ac flectit vt quauis suo vitio mala sint, ad diuina tamen prouidentia ad vnum potius quam ad aliud malum, non potest sed permittit ordinetur. ibi. d. e. Deus non est causa excaecationis, & indurationis posituè sed negatiuè, permittendo, deferendo, non miserendo. 135. a. Deus non est causa peccati deferendo homines, sicut Dauid peccauit, deferendo Viriam. 137. c. Deus cur solus bonus, sapiens & c. dicatur. 251. e.

Deus erga peccata posituè non habet velle & nolle, sed negatiuè non velle. 142. d. e. Quomodo ex eo non sequatur, multa Deo non curante vel imprudè fieri, vt vult Beza. 143. a. Deus vult permittere mala fieri sed non vult mala fieri. 144. b. Deus qua ratione vult bona voluntate, quod homo vult mala. 145. d. Deus quo sine hominem condiderit, quem casum praeficit. 150. b. c. Deus nunquam in ambiguum finem creasse hominem dicendus. 151. c.

Deus cur non necessario ad peccatum concurrat, & nullo modo peccet. 156. e. & clarius. 157. b. Deus cur non peccat concursum suum generale ei praebens, quem scit eo malè vsurum, & homo peccat, gladium praebens ei què scit eo malè vsurum. 158. b. Deus cur causa sit actionis bonae non aures mala. ibid. d. diluuntur argumenta Deum peccati causam facientia. 159. b. c.

Deum in renatis nihil odisse, quomodo verum sit etiam si in ipsis sit concupiscentia. 319. d. Deus odit concupiscentiam non tanquam peccatum, sed tanquam languorem. 321. c. Deus omnia non fecit praeter peccatum, vt mortem. ibid. in Deo est summa perfectio cognitio & amor, quorum alterum in altera vita, alterum in hac participamus. 407. c. Deus caritas est, non qua nos Deum diligimus, sed qua nos Deus diligit. 414. c. Deus non deserit, nisi desertus. 422. c. Deus quod facit absurdum videri non debet, cur autem non vocet reprobos quando videri sequuturos & tunc vocet quando videri non sequuturos causa redditur. 429. a. Deum operari ipsum velle in nobis sine nobis, & non sine nobis quomodo sit verum. 431. c. Deus est causa physica mouens voluntatem, sed non sine nobis. 432. a. Deus iniustitiae accusari non potest, si omnibus auxilium sufficiens non dederit. 439. a. Deus quomodo ex sententia Augustini der nobis posse, velle & facere. 444. b. Deus est beneuolentior multis sceleratissimis quam paruulis. 455. b.

Deus non priuatur libero arbitrio, quia nihil mali agere potest. 493. a. Deum non esse compotem liberi arbitrij, quidam philosophi & nonnulli etiam ex Christianis tradiderunt. 498. d. e. Deus est praedictus libero arbitrio, quod probatur. 519. c. d. Deus quam multa possit facere quae non facit. 521. b. c. Deus non agit ex necessitate naturae, quod probatur. 521. c. Deum esse potentiae infinitae, & illimitatae demonstratur. 522. a. Deum inuocare, & in arumis non in Capitolium, sed in caelum respicere naturale est. ibi. d. Deus liberè vult hoc & illud quomodo verum sit. 523. a. Deum esse, & esse vnum naturali lumine cognosci potest: quod probatur contra Caluinum. 529. c. d. Deum esse naturaliter demonstrari potest, & quoniam id demonstrauerit, 531. c. d. Deum quae rationes cognosci non posse affirmant refelluntur. 533. a. b.

Deum operari in rebus omnibus, & sine ipso nihil a quibuscumque causis fieri posse demonstratur. 534. c. d. Deus etiam si sit determinatus ad vnum, nihilominus est suarū actionū ad extra dominus. 534. a. Deus praeficit omnia, sed non praefinit ac praedestinat. ibid. e. Deus sequitur determinationem voluntatis, quoniam Deus ideo agit actum illum, quia cum voluntas agit. 535. b. Deus & voluntas licet in eodem instanti operari incipiant, tamen Deus o; erator quia voluntas operatur, non contra. 537. e. hoc autem non est Deum pendere a creatura, sed a sua institutione & voluntate. 538. a. Deus videt futura contingentia libera, non in se sed in suis causis. 560. a. b. Deus magis concurrat ad opera bona quam mala. quod duobus modis fit. 599. a. b. Deus nullum deserit, nisi ab eo deseratur. 609. a. Deus si peccata omnia impediret, maneret libera a coactione, sed non a necessitate. 629. c. Deum esse super omnia diligendum ratio dicit in vniuersali, sed in particulari gratia fieri non potest. 667. c. Deus operatur in nobis sine nobis in genere causae moralis, vt velimus, non ipsum velle. 681. d. Deo adiuvante non alio genere causae praeparamus voluntatem cum, diuinae vocacioni consentimus. ibi. e. Deus nos prius diligit, & diligendo facit iustos sed paulatim. 726. a. Deus iuste iratus diligi potest cum iuste iratus esse cognoscitur. ibid. c. Deus qua ratione opera mala facere conuincatur, si omnia opera iustorum mala sint. 908. a. Deus iustus iudex, & non est acceptio personarum apud eum. 927. d. Deus vult nostra esse merita quae ipse sunt dona 919. c. Deus coronat sua dona, non merita tua, quia merita tua Dei dona sunt. 935. b. Deus nulla re indiget, & eius sunt omnia iure creationis. 935. b. Deus cū nobis aliquid debet, non tam nobis debet quā dispositioni & promissioni suae. ibi. d. Deus se nunciat dicit in vltimo iudicio futurū significat, nunc patrefamilias & cur. 954. c. Deus vt obiectum est beatitudinis, ita obiectū est meriti. 965. d. Deus est immutabilis, & humana ratio non potest eius prouidentiam inuenire. 977. b.

Tomus tertius D d d 4

Deus dicitur. Pater noster &c. quae verba habent vim illorum. opti-
ma in ratione. 93. d. Deus cur in caelo esse dicitur. 986. a. b. Deus
cum negat ea quae perimus inuicta ad salutem, exaudit nos. 1003. e
Deus cur in hoc mundo alios pauperes, alios diuites esse velit.
1109. c. vide gloriosissima Trinitas. Pater, Christus Spiritus S. & fe-
re lingua nomina huius indicis.

DIABOLVS.

Diabolus sine Dei permisso nos ne tgnare quidem potest. 994. c.
Diabolus in scripturis non semper d. nimpis dicitur. 995. c. Diaboli
exorcizatio cur in aqua benedictione potissimum adhibeatur. 1041.
d. vide Damones.

DILECTIO DEI, DILIGERE.

Dilectio Dei ex toto corde duplex, vna vt nihil ei anteferatur
vel adaequatur, altera, vt corde toto semper ei adhaereatur: prior est
viatorum, posterior beatorum.

Dilectio Dei sine aliqua mutatione in homine fieri non potest.
402. b. Diligit nos Deus duobus modis. I. vt simus boni & sancti. II.
quia sumus boni & sancti. 410. b. Dilectionem actuaalem Aug. dicit
esse Deum, quia est diuina bonitatis participatio. 415. d. e

Dilectionis Dei praecipuum super omnia seruari non potest. 175. b.
Dilectio proximi totam legem naturalem virtute continet. ibi. d.

Dilectio Dei multiplici. i. proactione voluntatis & pro propen-
sione eiusdem 664. a. dilectio prior vel fertur in Deum vt auctore
naturae, vel donatorem felicitatis aeternae ibi. d. Dilectio Dei alia
perfecta, alia imperfecta tripliciter. ibi. c. Diligi non potest Deus si-
ue vt auctor naturae, siue gratiae & gloriae, neque perfecte neque im-
perfecte, siue ope ipsius ibi. d. e. Dilectio quam praecipit Scriptura
non est habitus, sed actus. 664. d. Dilectio imperfecta qua Deus
non antefertur rebus omnibus, non meretur nomen caritatis. ibi. e.
est tamen donum Dei. ibi.

Dilectio Dei super omnia quoad inclinationem est homini natu-
ralis, sed sine gratia Dei in actum exire non potest. 666. d. Dilectio
sui ordinata vt & proximi a Deo est. 667. b. Dilectio creaturae super
omnia facillime est quam dilectio Dei. ibi. d. Dilectio est quarta ad
iustificationem preparatio. 725. d. e

Dilectio in hac vita imperfecta quidem est, quia potest cresce-
re, ita tamen perfecta, vt praecipio diuino seruando sufficiat. 894. c.
Dilectio proximi iustificat coram Deo, & legem Dei implet 895. a
Dilectionis Dei actus super omnia non potest haberi nisi per gra-
tiam gratum facientem, vel si habeatur, iustitiae gratiae statim sequi-
tur. 950. a

Dilectionis signo melius interno sentitur Christi discipuli quam
vilo alio, quod tamen non facit certitudinem fidei, eos esse in Chri-
sti gratia. 819. c. vide gratia, caritas, amor.

DISPOSITIO.

Dispositio ad gratiam non fit sine gratia. 660. a
Dispositio vltima gratiae fit ne meritoria primi gradus gloriae
disputatur & resoluitur breuiter 968. d. e

DIVISIO.

Diuisio rerum introducta iure gentium iuri naturae non repugnat.
1117. c.

DIVITIAE, DIVITES.

Diuitiae aquis puseo, em recte comparantur, quae sunt meliores,
si frequenter hauriantur, im nota putrescunt 1100. c. Diuites an se-
perstia pauperibus ex praecipio necessitate erogare teneantur quaerit.
1107. a. b. Diuitiae duobus modis, scilicet naturae & personae, ibi. c. Diuitiae propter omnes causas futuros conferenda
non sunt, sed propter probabiles tantum. ibi. d. Diues epulo non ob
aliam causam damnatus est, nisi quod superflua non erogaret
pauperibus. 1108. d. Diuites sunt veri Domini suorum opum, si cum
caeteris hominibus conferantur, sed si cum Deo dispensatores tan-
tum. 1109. e

Diuites & si non possint sine peccato retinere superflua, non ta-
men coguntur cuiuscunque pauperi elemosynam facere. 1110. b. Di-
uites qui & quot necessaria personae erogant pauperibus. 1111. d.
Diuitiae male partae quando sunt pauperibus eroganda & quando
non 1112. b. c. Diuitias Christianis licitas esse argumentis probatur.
1113. d. e. Diuitiae cur iniquae vel mammona iniquitatis appellentur.
1115. c. d. Diuitibus & qua ratione hoc praecipuum datum sit, vide
omnia qua habes &c. 1116. d. Diuites quomodo non sint domini, sed
dispensatores rerum suarum. ibi. Diuites qui vere proprietatem
& dominium rerum suarum habent, elemosynam facere possunt,
non alij. 1117. d. vide superfluum, & elemosyna.

DOCTRINAE.

Doctrinae & praecipua hominum in Scriptura sunt constitutiones
humanae, quae vel repugnant diuinis, vel non sunt eis conformes.
1051. d. Doctrinae & constitutiones hominum, qui spiritu Dei agun-
tur, & secundum regulam fidei aliquid praecipunt, Dei praecipua
in Scriptura dici solent. ibi. e

DOGMA.

Dogmata tria Ecclesiastica quae ex praecipuo orationis Domi-
nicae colliguntur. 992. d

DOLERE.

Dolere propter afflictiones Ecclesiae quomodo debeamus &
quomodo Sancti amarissime resaduersas a Deo immissas tulerunt.
998. c

DOMINICA ORATIO.

Dominicus dies.

Dominica oratio comprehendit, quae quid orare possimus, si re-
cte & congruenter oremus, 981. a. Dominica oratio praestat caeteris
auctoritate, breuitate, perfectione, ordine, efficacia, & necessitate.
ibi. b. c. d. Oratio Dominica est quasi breuiarium Euangelij. ibi. c.
Dominica oratio ter quolibet die a quocunque frequentanda, &
quae de ea statuta sunt. ibi. d. Dominica orationem, qui & quot Pa-
tres explicauerunt. ibi. e. Dominica oratio septem petitiones continet,
non sex tantum, vt vult Caluinus. 982. b. c. Dominica oratio est bre-
uissima & plenissima. ibi. d. Dominica oratio cur apud Mattheum se-
ptem petitiones & apud Lucam quatuor tantum continet. 983. b. c.
Orationis Dominicae breuis summa singularum petitionum. ibi. e.
Orationis Dominicae petitionum ordo plenius describitur. 984. a. b.
Dominica oratio ad Deum Patrem dirigitur, quamuis cu eo filius
& Spiritus S. inuocentur. 985. a. Sanctificetur nomen tuum, quid signi-
ficet potissimum hac petio, & concluditur gloria Dei hic expecti.
985. c. d. Adueniat regnum tuum explicatur. ibi. c. fiat voluntas tua, expli-
catur. 987. d. explicatur, sicut in caelo & in terra. 988. c. explicatur, pa-
nem nostrum quosiduanum da nobis hodie. 989. e. Explicatur dimitte no-
bis debita nostra. 992. b. c. Cur addamus, Sicut & nos. &c. ibi. e. Expo-
nitur, Et ne nos inducas in temptationem. 994. a. Explicatur, Sed libera nos
a malo. 995. a. Quia tuum est regnum & potentia & gloria in secula,
non sunt verba Euangelij. ibi. d. c.

Dominica oratione quocunque perimus in aliis orationibus peti-
mus sed alio modo, vel applicamus certis personis, quod generali-
ter in oratione dominica, pro omnibus perimus. 997. d

Dominica die ieiunandum non est. 1084. c. Dominico die cur non
fit ieiunandum. 1085. c

DOMVS DEI.

Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo per-
ficitur. 727. d

DONA.

Donum Dei in homine quatuor ad bene operandum considerari
possunt, & quae illa. 9. d.

DVRANDVS.

Durandus qui opera bona meritoria esse negat de condigno re-
felliunt. 919. c. d. Quatuor eius de hac re dicta. ibi. e. i. Temerarium
& blasphemum non esse, sed piun & sanctum, dicere Deum non
esse iniustum, si mercedem operibus bonis promissam non redde-
ret, contra eundem probatur. 960. a. b. II. in scripturis extare pro-
missionem qua Deus se ad dandam vitam aeternam bene operan-
tibus obligauit contra eundem demonstratur. ibi. c. d. III. Sen-
tentia Apostoli quam reddet mihi Dominus iustus iudex, ab eius ex-
positione vindicatur. ibi. e. 961. a. 4. nos posse exigere a Deo aliquid
mercedis loco, quamuis illi omnia debeamus contra eundem af-
feritur. 961. c. d

E

ECCLESIA.

Ecclesia habet bonos & malos, quod indicant aliquot Scriptu-
rae parabolae. 156. c. d

In Ecclesia non omnes sancti sunt, & qui credit Ecclesiam sanctam
esse quamuis in ea sit, non debet se credere esse sanctum. 710. a. b
Ecclesiae probatio non addit certitudinem rebus reuelatis a Deo,
sed ea facit, illas omnibus innotescere esse reuelatas. 815. d. in Eccle-
sia nullum esse peccatorem, qui non sit haereticus, inauditum est.
827. b

Ecclesia recte & breuiter definitur domus orationis. 1004. d. Ec-
clesiae militantis & triumphantis officium differunt, quod illius
laudes & preces, huius laudes solum post diem iudicij continetur.
1009. c

Ecclesia respublica spiritualis debet habere milites, qui excubias
spirituales agant. 1011. a

Ecclesia seruat antiquos ritus, nec est similis haereticorum syna-
gogis, quae fidei & ritus saepe mutant. 1041. c. Ecclesia Orientalis in
quadragesima non minus a vino quam a carnibus abstinet & cur.
1043. e. in Ecclesia multa sunt quae ex praecipio & lege seruantur,
non tamen eodem modo vbique. 1050. c

Ecclesia nullum cibum prohibet tanquam immundum. 1058. c.
Ecclesia Orientalis semper seuerius ieiunia obseruauit quam occi-
dentalis. 1060. a

Ecclesiae lumina nunquam sunt extincta, neque vilo vinqnam tem-
pore defuerunt, qui se erroribus opponerent. 1097. d. c. vide domus
Dei, oratio.

ECCLESIASTICI LIBER.

Ecclesiastici libri Caluin. si sibi constat, negare non potest. 620. c
EDEM.

Edem, vox, in Scriptura, nunc delicias, nunc nomen loci signifi-
cat. 959. d

EFFECTVS.

Effectus cuiuscunque causae initio a Deo fit, & ab eo conser-
uatur. 555. d. e. Effectus omnes Deus ab aeterno determinauit, sed
non ante praerisionem determinationis causarum secundarum.
558. c

ELECTI ELECTIO.

Electos quosdam esse ex genere humano, & electos ad regnum
caelorum

caelorum & infallibiliter saluado, & ex mera Dei gratia quomo-
do doceat. Scriptura diuina. 457. d. Electorum discretionem a re-
probis scripturae referunt inter arcana, & sacramenta altissima.
467. b

Electio duplex, vna quae fit in tempore, altera aeterna, & aeterna
etiam duplex, vna quae est intentio dandi gloriam, alia dispositio
executionis in mente diuina: prior nulla merita exigit, postero-
rior sic. 472. d. Electio est iter multa, & ideo electione praecedit
cōsultatio. 492. a. Electio nulla potest esse sine rationis actu pre-
cedente. 493. c. ad Electionem malam & bonam cōferunt mali &
boni habitus. 503. d. Electio est actus voluntatis cum conclusionem ul-
timi iudicij. 505. b

Electio est actus maximè proprius liberi arbitrij. 540. a. b. Ele-
ctio libera necessaria ad libertatem arbitrij conseruandam, non
autem executio. 547. d

Electio diuina vt homines faciat bonos praerequirat in eis li-
berum arbitrium. 608. d. Electio quae adhibetur corruptio iuxta
Caluinum qui in hoc confirmat liberum arbitrium. 611. c

Electos Deus sine caritate praedestinavit ad gloriam, eos tamen
non acceptat in executione sine caritate. 807. d. Electos non esse
non certitudinè, sed spei fiduciam habemus. 851. a. Electio debuit
esse occultissima & cur. ibi. d. de Electis cum loquendum erit
prima & secunda persona vtamur in numero multitudinis, & cum
de reprobis, tertia. 854. a

ELEEMOSYNA.

Elemosyna est opus quo datur aliquid indigentibus ex misericordia
1098. Elemosyna est alius misericordiae elicitus, imperatur autem
ad caritatem & adiunctorum liberalitate. ibi. c. Elemosyna etiam
sunt quae peccatores faciunt. Elemosyna in spiritualem & corpo-
ralem diuiditur. 1099. a. Elemosyna seu misericordiae corpo-
ralis septem opera & totidem spiritualis opera colliguntur. ibi. d.

Elemosyna opera omnia tan spiritualia quam corporalia in
Scriptura fundantur. 1100. a. Elemosynas dare sine conuersione
morum non sufficere ad salutem probatur. ibi. d. e. Elemosyna
opus est erga alios, & non erga se. 1101. d. Elemosynas ex peni-
tentia procedentes quare Patres cum baptismo comparent. 1103. b.

Elemosyna fructus, I. quod per eam si rectè fiat parcat regnum
caelorum. 1104. a. II. est satisfactio pro peccatis. ibi. c. III. fiducia
praestatur apud Deum, & gaudium spirituale. ibi. III. conciliat
multorum beneuolentiam. ibi. d. V. dispositio est ad gratiam iu-
stificationis. ibi. e. VI. est causa saepe maioris abundantiae bono-
rum temporalium. 1105. a. Elemosyna magnitudo vnde petenda sit.
1105. c. Elemosyna largitio magis ex effectu, quam ex re ipsa
pensanda est. 1106. a

Elemosyna esse aliquid diuinae praecipuum demonstratur &
quodnam illud sit queritur, 1106. c. continentur in quarto praeci-
pio. ibi. d. Elemosyna de necessitate naturae propria fieri non de-
bet, nisi ei personae, ex qua salus reipub. pēdet. 1119. c. Elemosyna
fieri debet pauperibus extremè egenis de necessitate personae,
sed superfluo naturae. ibi. Elemosynam dare de suis, ita vt non
possit quis secundum dignitatem status viuere vitium, nisi velit
quis mutare statum aut necessitas proximi vrgeat. ibi. c. Hoc po-
testa declaratur. 1117. b

Elemosyna ex propriis fieri debet, non ex iniuste acquisitis. 1112. c. d. nisi iniustitia & turpitudine ex vttraque parte veretur. ibi. d. e
Elemosyna de turpi & turpi licite potest, quamuis eam Ecclie-
sia non admittat. 1113. a

Elemosynam facere diuitum est, accipere autem pauperum.
1117. d

Elemosyna facienda non est peccatoribus, quia peccatores sunt,
sed quia homines misericorditer tamen anteposendi sunt boni
malis, quado vtriusque succuri non potest. 1117. d. e. Elemosyna pau-
peribus sanctis, qui voluntarie sunt pauperes potissimum confe-
renda est. 1118. d. Elemosyna facta pauperibus peccatoribus pro-
pter Deum non poterit esse inanis. ibi. c. Elemosyna facienda est
pauperibus ijs, qui propter sua peccata sunt ad inopiam redacti.
1119. a. Elemosyna illi danda est, de quo constaret nobis Deum
velle, vt fame moriatur. ibi. b

Elemosyna quinque debet habere condiciones. I. vt fiat inten-
tione placendi Deo. 1119. c. d. II. vt fiat promptè. III. vt fiat hila-
riter. IIII. vt fiat humiliter. ibi. e. V. vt fiat abundanter pro modo
facultatum. 1120. a. Elemosyna largitas magis in eo constituitur de-
bet, vt multis aliquid, quam vt paucis multum detur. ibi. b
Elemosyna copiosa aliquando conferenda est. 1121. b. vide di-
uitia, superfluum.

ENOCH ET ELIAS.

Enoch & Helias transfari sunt in paradysum. 39. a. b. Enoch &
Heliam adhuc viuere, vt ad finem mundi se Antichristo oppo-
nant probat. 41.

ERASMVVS.

Erasmus Pelagianum errorem sequutus, se ab eo non satis pur-
gauerit. 48. b. Erasmus quae impiè de D. Augustino, Hieronymo &
alij sentiat. ibi. d. Erasmus pessimus interpres noui testamenti
veritè malè praepositionem dicit cum gen. propter. 201. a. b

Erasmus malè vertit apud Paulum, 1° in quantum vel qua-
tenus. 202. b. c. Erasmus temere Cocilium Milcuitanum non pro-
bat. 204. a

Erasmus Lutherorum praecursor ciborum delectum dam-
nat. 1037. c

ESSE, ENS.

Esse, posse, operari tria haec esse in rebus omnibus quomodo
sint intelligendum. 409. c

Ens, seu id quod est, necesse est, quando est, esse intelligendum,
est de necessitate conditionata, non absoluta. 514. a

ESSENI.

Esseni olim a vino & carnibus abstinerunt. 1095. Esseni fuerunt
illi Christiani, quorum vitam Philo scribit. ibi. c. Hi quos Philo
laudat fuerunt Marci Euangelistae discipuli. ibi. d

Esseni non est cultus voluntarius vt distinguitur a cultu
necessario & imperato: sed vt distinguitur a cultu rationabili:
1098. a

EVA.

Eua dicta fuit vita, quia vitum fuit Mariz, quae verè vita dici
meretur. 1018. c. vide Adam.

EVANGELIYM.

Euangelium duo significat, nempe doctrinam, quam Christus
& Apostoli predicauerunt, & gratiam noui testamenti. 867. c. Eu-
gelio continentur leges propriae, dictae communicationes & promif-
siones cu conditione obedientiae. 869. b. quod probatur. c. d. Eu-
gelium quare bonum nōcium significet, cum terrores minasque
conineat. 869. d. Euangelium lex quadam esse monstratur. 880. d
vide Testamentum.

EVIDENTIA.

Euidencia signi quamuis tanta sit, quanta esse potest coniectu-
ralis tamen est. 840. d

EVSTATIIVS.

Eustachij error eos qui nuptias contraherent, aut carnes ede-
rent saluos esse non posse. 1071. c. damnatus est in Concilio Can-
tensii. ibi. d.

EXVLES

Exulium & relegatorum differentia. 352. b

F

FACERE.

Faciendi quod in se est, Deus non denegat gratiam, id fit cum
homo cooperatur gratiae Dei, a qua mouetur. 662. a. faciens
quod in se est solis naturae virtus non meretur gratiam, sed pec-
nam. ibi. Qui fecit te sine te, non te iustificat sine te. 675. d

FIDES, FIDELIS.

Fidem & caritatem habere posse naturae est hominum: habere
autem gratiae fidelium. 22. c. Fides quid sit tam ex Catholicorum
quam ex Lutherorum sententia, & vt peccata cum ea sint. 72. a
Fides specialis Lutherorum quae & qualis sit, & quomodo
ea cum quouis peccandi proposito possit consistere. 72. b. c. Fidelis
magis punitur ob idem peccatum a se commissum quam infidelis.
81. b.

Fides Dei donum est, quia ipsum velle credere & re ipsa crede-
re Dei donum est. 463. d
Fides sine operibus non est falsa sed vera, & mortua dicitur,
quia non operatur salutem. 85. b

Fides viua dat nobis esse diuinum & supernaturale. 405. c. Fidem
esse donum Dei, plenus est Apostolus testimonio. 650. 14. I. idem
Conciliorum & Patrum rationibus roboratur. 651. c

Fides Catholica cur piam voluntatis assensum requirat. 499. b
Fidei articulis credere nos non posse sine speciali dono Dei,
hoc quomodo sit verum. 653. c

Fides vt sit certa, duo requiruntur. Deus reuelans, & causa pro-
ponens. 653. c. Fides alia humana, alia diuina, & illa nos profanas
historias, hac factas credimus. 654. d

Fides triplex iuxta Haereticos: historica, miraculosa, & promif-
sionum, & illa duplex vna generalis, altera specialis. 658. a. b. Fidem
iustificatè qualè esse dicant Lutherus, Ceteri auctores, Melancthon
& alij. ibi. c. d. Fidem Caluinus quomodo definiat. 699. a. Fide var-
riè sumi in scripturis Catholici agnoscunt. ibi. b. Fides qua iustifi-
camur est assensus certus atque firmus, ob auctoritatem primae
veritatis, quae fides Catholica aut dogmatica appellatur. ibi. c. in
fidei acceptione ritibus in rebus Catholici ab haereticis dissentiunt.
ibi. Fidei definitio a Paulo tradita explicatur. ibi. e. Fides Chri-
stiana distinguitur ab omnibus aliis habitibus intellectus per de-
finitionem Pauli. 700. d. e. Fides quae Apostolus definit est fides iu-
stificans, non fiducia de misericordia Dei, vt volunt haereticus. 70. a.
b. fides non est notitia, sed assensus in rem etiam incognitam. ibi. c.
d. fides iustificans non habet pro obiecto misericordiam Dei specialem
ibi. e. Fides iustificans non est sola fides promissionum. 702. a. Fi-
des vna est propter eandem rationem formalem, qua creduntur omnia.
ibi. c. Fides iterum non est fiducia. 707. Fides rursum non est notitia,
sed assensus contra Caluinum. 705. a. b. Fides melius per igno-
rantiam

rationem quā per notitiam definitur. 706.c. Fideles multi sunt qui non noverunt mysteria fidei. 705.c. Fides non est specialis misericordia, sed omnium quæ Deus reuelare voluit. 706.c. quod probatur in Scripturis. 707.708. Consi...

FIDUCIA

Fiducia est spes corroborata, & non potest esse idē cū fide. 703. c. Fiducia qua quis confidit remissa sibi esse peccata, sequē gratiā Deo...

pendet à bona conscientia, & perseverantia in dilectione Dei, & bonis operibus. 614.d. Fiducia non est apprehensio, sed firmiter adhaerere rei apprehensa, est confidere. 756. d. Fiducia certa remissionis peccatorum post actam legitimē penitentiam, non negatur à Catholicis, sed fides. 813.a. fiduciam ad gignendam post sacramenti acceptionem quæ fides sufficit 8.8.3.

FILII

Filii non puniuntur pro parentibus nisi qui eorū peccata imitantur. 213.a. Filii duobus modis non portant iniquitatē patris, & qui illi. 214.c. 215.a. Filij fidelium non pertinent ad promissionem nisi post baptisma. 243.d.

FINIS

Finis induit sæpè rationem medijs, & ea ratione ad obiectū liberi arbitrij pertinet. 511.b. Finis vitium non potest habere rationem medijs, eius tamen appetitio potest esse medium ad eundem finem assequendum. ibi. d. Finis recti omnium, Deus est, & ipse sibi est finis. 522.c. finis duplex intrinsecus, in hominibus visio Dei & extrinsecus, gloria Dei. 527.b.

FLUVII

Fluuij quatuor Paradisi qui sunt & vbi sunt 37.d.e. 38.a.b. Fortitudo cur fidei tribuatur, sicut & caritas. 717.c.

FRANCIS

D. Franciscus officium diuinum qualiter recitat, erat solitum. 1023.d.c.

FRANCI

Francorū reges curant morbum strumæ quando volunt. 416.d.

GENTES

Gentes sua desidia & nequitia ad idola deflexerunt, cū Iudæi verū Deū venerantur. 441.c. Gentium vocē Scriptura sæpè usurpat pro infidelibus. 567.a. inter gentes qui fuerunt sanctissimi, multi vitijs cooperati fuerunt. 663.b.

GLORIA ÆTERNA

Gloria est remuneratio anima cum Deo per visionem & amorem. 407.d. gloria duplici titulo debita est, vno prædestinationis, altero meritum priorē amitti non potest, posteriore sic. 469.d. Gloria in genere finis est prior bonis operibus, in genere causæ efficientis est posterior. 472.d. Gloria est merces bonorum operum, & meritum bonorum operum acquiritur. 473.e. Gloriam habere ex se tribus gradibus cōtingit. I. naturaliter, vt Deo. II. ex principio intrinseco, vt Christo. III. ex meritis gratia adiutis vt hominibus. 513.b. Gloriam propriam querunt, qui pro patria aut suis hæresibus moriuntur. 667.d.

GRÆCI

Græci distinguunt ieiunium Quadragesimæ à ieiunio hebdomadae sanctæ. 1079.b. vide ieiunium, ciborum delectus.

GRATIA DEI OMNIUM BONORUM MAXIMUM

Gratia in qua primus homo conditus est ex Pelagianorum & Lutheranorum sententia qualis sit. x.b.c. Catholi. I de ea gratia quid sentiant. ibi. d. Gratia omne meritum in statu innocentie integræ tribuendum est. 22.d. Gratia inde nomen accepit quod gratis datur. 390.a. Gratia I. pro quouis Deo beneficio, siue illud naturale sit, siue supernaturale sumitur. ibi. b. II. pro beneficiis diuinis, quæ naturæ superaddita sunt. 391.b. Gratia in hac significatione quot & quæna cōprehendat. 392.a. III. Gratia sumitur pro illis beneficiis quæ indigis ho-

minibus per Christi meritum conferuntur. ibi. b. c. Gratia prima diuisio in eternā & temporariam. ibi. c. Gratia temporaria in gratiam gratis datam, & gratiam facientem diuiditur. 393. a. quid sit vtraque gratia explicatur. ibi. b. c. Gratia gratiam faciens in gratiam permanentem, & gratiam specialis auxilij diuiditur, & quæ sit vtraque. ibi. d. Gratia item diuiditur in excitantem & adiuuantem, & quæ sit vtraque. 394.b. Gratia Dei in gratiam sufficientem, & efficacem diuiditur, & quid sit vtraque. ibi. e. & adhuc in gratiam operantem & cooperantem. ibi. d. Gratia diuisio in præuenientem & subsequentem non differt à superioribus. 395.a. Gratiam gratiam facientem habitum esse, seu qualitatem qui negent. ibi. c. d. Gratiam & caritatem habitum esse & qualitatem, quo anima exornatur & perficitur, & Deo gratia & accepta redditur, communis est Theologorum sententia. 396.a. b. Concilia duo hoc tradere videntur. ibi. d. Probatur hæc sententia Scripturarum testimonijs. 397. b. c. & ex Patribus. 398.c.

Gratia quæ in nos per Spiritum S. effusa est, externus Dei fauor dici non potest. 398. c. Gratia quibus rationibus animæ inherere demonstratur. 400.c. d. Gratia in nobis augetur & perficitur. 401. d. Gratiam & caritatem distinguere & ratione quidam putant, & quondam sit inter hæc discrimen. 403.b. Alij formalem distinctionem inter eas admittunt, alij rationis tantum. ibi. c. & alij nullam. ibi. e. eorum, qui eas tantum ratione distingui aiunt, probabilior sententia est. ibi. d. Gratiam & caritatem non profus idem esse demonstratur. 404.a. inter eas non realem aut formalem distinctionem esse quomodo probari possit. ibi. b. Gratia quicquid tribuitur, caritati in Scripturis tribuitur. 406.a. Gratiam non ita distingui à caritate, sicut animam à suis potentis quæ rationes prebent. ibi. c.

Gratia nulli effectus proprij sunt, qui non sint etiam caritatis. 407.a. b. Gratia est spes & caritas ipsius anime potentia diuinitus infusa. ibi. c. Gratiam & caritatem pro eodem habet Concilium Tridentinum. 408.c. Gratia vt significat benevolentiam Dei erga nos prior est caritate, vt est qualitas est idem. 410.a. c. Gratia gratis datur ab Apostolo numeratis quinque sunt habitus permanentes, reliquæ quatuor motiones transientes. 416.c. Gratia gratis datur, & à se inuicem & à gratia gratiam faciente separari possunt. ibi. e. Gratia gratis datur sunt plures quam nouem, & earum numerus facile iniri non potest. 418.d. e. Gratia gratiam faciens est nobilior quam gratia gratis data. 419.a. Gratiam omnem efficacem hæretici agnoscunt, nullam sufficientem. ibi. c. d. Gratia Dei qua facit nos velle, & proinde est efficax, est gratia præueniens non solum natura, sed tempore. 426.a.

Gratia interna, suauis, & concio externa, quomodo differant. 428.a. b. Gratia efficax, est illa quæ quis ita vocatur, vt aptum est ei, vt vocatum non spernet. ibi. c. Gratiam efficacem qui ponit in interna suauitate, quomodo differat ab eo, qui eam ponit in voluntatis assensu. 429.b. c. Gratia operantis, & cooperantis diuisio vnde sumpta. 430.b. Gratiam operantem ad habitum gratia, qua formaliter iusti sumus, & cooperantem ad habitum eundem, vt est merendi principium, Theologi referunt, sed relictur. ibi. c. Vel gratia operans est gratia excitans, cooperans, adiuuans, quod item non probatur. ibi. d. vel gratia operans tribuit actum internum, cooperans externum, quæ item non probatur. 431.a. Gratia operans est, quæ efficit primum actum deliberata voluntatis, cooperans est, quæ efficit consequentes actus. ibi. b. c. Gratia quomodo omnibus non æqualiter adesse monstratur. 432.a.

Gratia operans quare sit necessaria ad primum actum voluntatis, cooperans ad alios. 432. b. c. de Gratia communicatione tres sententia: I. Gratiam omnibus paratam esse modo eam excipere velint: posse autem eam excipere viribus solius arbitrij. II. ad eam excipiendam non dari auxilium sufficientem omnibus. III. dari omnibus auxilium sufficientem, sed eam non dari sine præueniente gratia, quæ est Catholicorum sententia, deæ alia hæreticorum. 434.b. c.

Gratia prima datur inimicis ac per hoc omnibus est indubitata. 439.b. Gratia præueniens non semper adest. 444. b. Gratia efficax est, quæ discernit fidem ab infideli, & iustum ab impio. 452.c. Gratia habituali homines possunt vitare singula peccata, sed non omnia. 453.c. Gratiam secundum merita dari Pelagij sententia. 462.c. Gratiam Dei non præueniri ab operibus nostris, sed illam præuenire omnia nostra opera, communis est Patrum sententia, etiam qui ante Pelagium fuerunt. 470.c. Gratia prout sumitur in questione, an possit sine gratia speciali verum aliquid morale cognoscere, est motio seu directio diuina, qualem peccatores habere possunt. 546.b. Gratiam dari secundum merita adeo absurdum est, vt illud Pelagius damnauerit. 652.a.

Gratia sine speciali non potest homo aliquid velle, aut facere in iis quæ ad pietatē & salutem pertinent, quæ propositio probatur. 655. d. e. Gratia ad recipiendam non potest esse homo vlla ratione viribus nature disponere. 6.8.a. quæ sententia probatur. ibi. b.

Gratiam dari secundum merita, damnata sententia. 659.d. Gratia donum ita aliquando datur, quæ maxime sunt indispofiti. 660.d. Gratia in operibus nos esse Dei cooperatores, probatur Patrum testimonio & præsertim Aug. 673. Gratia adiuuans est in ipsa etiam conuersione teste Aug. contra Kemnitium. 674.d. e.

Gratia efficax infallibilitatem habet, non necessitatem. 680.d. Gratia efficax, est illa quæ Deum ita vocat hominem vt videt congruere illi vt vocationem non respiciat. 681.a.

Gratia efficax potest respici, sed non respicitur. ibi. ante Gratiam omnem habet homo potentiam remotam ad opera pietatis facien-

das, sed non proximam & perfectam. 683.b. Gratia excitans interna necessarid præcedere debet hominis conuersionem, siue ab infidelitate ad fidem, siue à peccato ad iustitiam, neque sufficit gratia adiuuans. 683.d. Gratia adiuuans non præuenit sed comitatur. 684.a. Gratia excitans quo modo sit necessaria ad conuersionem ex Conc. Trid. ibi Gratia excitans quomodo moueat voluntatem. 685.e. Gratia excitans datur homini sine vllis meritis præcedentibus, ac sine vlla preparatione. 686.a. non tamen sine vlla actione ipsius, quamuis sine cooperatione liberi arbitrij. ibi. b.

Gratia excitandi ad assentiendum gratia adiuuans requiritur. 686.c. Gratia excitans aut adiuuans nullam imponunt homini necessitatem, quo minus possit liberè assentire aut dissentire Deo vocanti. 687.b. Gratia adiuuans tribus in rebus consistit & quæ illa. ibi. c.

Gratia efficax est vocatio seu excitatio secundum propositum. 688. c. Gratia excitans respici potest, sed non adiuuans. 689. a. b. Gratia non tollit aut impedit, sed inuadit aut perficit naturalem efficaciam liberæ voluntatis. 690.b. c.

Gratia præueniens cum comparatur semini, non intelligitur de herbarum semine, sed de humano & cur. 691.b. Gratia adiuuans, sed non excitans indiget homo iustus ad bona opera faciendæ & præcepta diuina seruanda quando vult. ibi. c. Gratia Dei non est fauor & benevolentia, sed effectus & donum Dei nobis infusum. 770. c. d. Gratia est diuina qualitas anime inherens, ac veluti lux, quæ animarum nostrarum maculas delet, ipsisque pulchriores ac splendidiore reddat. 802.d.

Gratia iustificationis quæ præcedit operationem iustitiae non potest esse continua Dei motio, vel relictio voluntatis. 803. c. Gratia incertitudo non facit dubias promissiones Dei, sed nostram dispositionem. 824. a.

Gratia boni operis tantummodo gratia est, vita autem æterna & gratia & merces est. 923.c. Gratia necessitatem ad bona merita comparanda agnoscit, Aug. non solum in statu nature corruptæ, sed etiam integræ. 948.b. Gratia Dei sine qua nec in statu nature integræ nec corruptæ vllum bonum meritum esse potest est caritas. ibi. c. Gratiam Dei non vt index, sed vt princeps liberalis donat. 950. b.

Gratia bene operandi, & adoptans in filios Dei, & exaltans in consortium diuinæ nature, vna & eadem est. 950.d. Gratia & gloria habent inter se quendam proportionem. 961.c. d. Gratiam alteri alterum non posse mereri de condigno excepto Christo, certa ratio persuadet. 969.c. de congruo tamen hoc fieri potest. ibi. d.

Gratia Deo agendæ non minus cum non accepimus, quod ab eo petimus, quam cum accepimus. 1003. e.

HABITVS

Habitus vitiosus & peccatum habituale vt differant. 337.c. Habitus est dispositio perfecti ad optimum teste Philosopho. 409. a. habitus infusi & acquisiti quomodo differant. ibi. b.

Habitus virtuosus nullus est accepta caritate beatorum, qui deterrminer ex necessitate voluntatem. 549.a. Habitus vitiosus in quo est, est continuò expellere eum non possit, tamen necessario non peccat. 605. a.

Habitus gratia iustificantis à solo Deo infunditur, non tamen sine præuia dispositione nostra. 690.d.

HÆRESIS, HÆRETICI

Hæreses nota, est nouam aliquam opinionem post fidem Catholicam acceptam & prædicatam exoriri. 214. a. Hæretici de iis, quæ erudunt fidei Catholicæ consentaneis fidem non habent, & cur. 654.a. vide nomina propria hæreticorum Beza, Caluinus, Lutherus, Kemnitius & huiusmodi furfures.

HILARIVS

Hilarij Concilium I. Ephesum & alia deinceps concilia coluunt. 629. c.

HODIE

Hodie in oratione Dominica quid designet. 992. a.

HOMO

Homo non fuit conditus qualis nunc nascitur pronus ad malum scilicet, sed rectus, sapiens, &c. 3.d. e. Homo primus in quàm felicitatum statu conditus sit. 5.c. Homo primus in gratia gratiam facientem copditus est. 6.b. quod probatur ex Scripturis, Concilijs & Doctoribus. 7.a. b. c.

Homo primus ornatus gratia & iustitia originali non eguit speciali auxilio ad bene operandum, & vitanda peccata. 9. c. Homo primus quæ & qualia dona à Deo accepit, & quæ non. 10.a.

Hominis primi relictio, in qua conditus fuit donum supernaturale fuit. 11. c.

Hominem condere Deus potuit in puris naturalibus sine iustitia originali. 18. c. Homo naturaliter non est filius Dei, sed per gratiam 21.a. Homo in puris naturalibus æquè in vitia præceptis rueret, ac post lapsum. 23. c.

Hominem meritorum fuisse etiam si non peccasset, Pelagianorum sententia & Eugubini. 28. b. Homo primus quomodo non peccare poterit, sicut nec ceteri, Caluini sententia. 113. a. b. Homo non est Angelorum seruus, sed conseruus, & quod sit diabolus subiectus est poena peccati. 374. d. Homo lapsus est Deo non inuito, nec ignoante, nec otiose spectante, sed permittente. 151. b. Homo quot & quantas utilitates ex tentatione prima suscipere poterit. 165. c. Homo cur a Deo conditus, diabolo statim subditus sit. 127. c. Homo totus ratione animae recte dicitur conditus ad imaginem Dei. 141. c. Homo hominem generat, verissima propositio. 140. b. Hominum duorum eandem concionem audientium vel eadem miracula videntium, cur vnus conuertatur, alter non. 419. c. d. Hominum duorum aequè tentatorum cur vnus cadat & alter non, causa est liberum arbitrium, sed non prima. 410. a. Humana natura infirma est, & potest omnia, quae sana potuisset, sed eget auxilio. 178. a. Homines sani & infani in eo differunt, quod hi more pecudum feruntur, hi libero iudicio eligunt. 610. a. Homo parat cor, non tamen sine adiutorio Dei qui tangit cor. 683. b. Homo si sine fide Christi possit suis solis viribus implere legem, de premio debet esse securus, haec Aug. sententia explicatur. 911. b. c. Hominis causa omnia animantia condita sunt, non tamen vt omnia comedantur. 1049. d. vide Adam, peccatum.

HORAE CANONICAE, ET ALIAE.

Horae canonicæ ab horis diei inaequalibus apud veteres vtitatis nomen acceptum. 1006. a. Horarum inaequalium Christus & Euangelia meminerunt. ibid. Horæ inaequales veterum qua ratione ad nostras aequales accommodari poterunt. 1008. a. b. Horæ canonicæ inaequales quomodo iam ex horis aequalibus dignoscantur. ibid. c. d. Horarum canonicarum in Prophetis & Euangelio fit mentio. 1012. c. d. Horæ Canonicæ in Ecclesia ab omni tempore vtitæ. 1013. a. Horarum Canonicarum institutionis, quæ rationes reddi possunt. 1014. b. c. Horis his quibus horæ Canonicæ respondent, quot & quanta salutis nostræ mysteria peracta sint. ibid. d. vide officium diuinum. Oratio, breuiarium.

HYMNI.

Hymnorum Apostolorum & alij antiqui meminerunt. 1015. c. Hymnorum proprium est vt canantur, & si non canantur, hymni non sunt. 1021. a. vide cantus.

I.

IEIUNIUM.

Ieiunium est cibi abstinentia, G. ieiunare vultum vt scribitur, non comedere. 1032. a. Ieiuniorum quatuor genera. Spirituale, abstinentia ad vitia. ibid. b. morale, temperantia cibis & potibus, naturale, & quocumque cibo & potu abstinentia. Ecclesiasticum quod est, abstinentia cibi secundum Ecclesiam regulam assumpta. ibid. d. e. ad Ieiunium Ecclesiasticum tria requiruntur & quæ illa. 1031. c. Ieiunium Ecclesiasticum vnica cibi refectione contentum esse debere, quæ cæna sit non prandium, probatur. 1034. b. c. Ieiunium cur vna tantum refectione contentum, quæ ad nonam horam sumatur. 1035. a. Ieiunium cur iam sub meridie soluat, & cœna breuis sumatur. ibid. b. ad rationem Ieiunij abstinentiam ad certis cibis & potibus ad carnis pertinere probatur multis exemplis. 1041. & rationibus etiam. 1043. a. b. Ieiunantes ad vesperam Partes carnes comedisse, nusquam legitur. ibid. c. Ieiunij ad finem vtrum magis conducant carnes arida, an pisces recentes optime conditi, non est æqua collatio qua vnus est Kernitius. ibid. d. Ieiunium generatim sumptum habet diuinum præceptum, in particulari, tamen ab Ecclesia determinatur tempus modusque ieiunij. 1044. b. c. Ieiunium ad ipsum ius naturæ pertinere quæ ratio doceat. 1046. a. Ieiunij leges Ecclesia ferre potuit, & ad eas obseruandas homines in conscientia tenentur. ibid. d. Ieiunia in Ecclesia testamenti veteris non solum diuinis legibus, sed etiam Ecclesiasticis sancita sunt. 1047. a. Ieiunium Quadragesimæ, & alia quàm seuetè in veteri Ecclesia sancita sunt & custodita. ibid. c. d. de Ieiunio quadragesimæ & aliis quid Patres scribant. 1048. a. b. Ieiunij legem qui violant, peccant non solum propter scandalum & contemptum. 1049. a. Ieiunij præceptum quomodo maximè conueniat filiis noui Testamenti. 1054. c. d. de Ieiunio Paschæ tempore Irenæi & Victoris qualis fuerit questio. 1055. b. c. Ieiunium portionale seu semieiunium quid sit apud Tertullianum. 1056. c. ad Ieiuniorum lege qui excusentur. 1059. e. Ieiunio nullus fructus heretici concedunt. 1060. c. Ieiunij nos magnos fructus esse asserunt, quorum primum, carnem affligere quod Deo placet. ibid. d. II. ad cælestia animum eleuare. ibid. e. III. Deum colere quod explicatur non quidem per se, sed reatum ad finem bonum. 1061. b. Ieiunium ex opere operato esse meritum, nemo nostrum somniauit. ibid. d. Ieiunium quomodo sit cultus Dei. ibid. e. IV. Ieiunij finis est Deo satisfacere, vel eum placare. 1061. b. c. quod multis S. Patrum testimoniis roboratur. ibid. d. e. V. Id est, meretur & impetrat beneficia Dei tum æterna tum temporalia. 1063. d. quod probatur tum Scripturæ tum etiam Patrum sententiis. 1064. a. b.

Ieiunium sibi placere Deus vbi indicet. 1066. a. b. Ieiunium sine elemosynis nihil valere, quomodo sit intelligendum. 1066. d. Ieiunium corporalis exercitatio dici non potest. 1067. b. Ieiunium ad oblationem in Scripturis reprehenditur ad meritum & satisfactionem laudatur. 1067. d. Ieiunium immoderatum esse non debet. 1068. d. Ieiunium ante Pascha fuit biduum, aliquando triduum vel etiam diuor plurimum, & hoc fuit liberum. 1074. a. Ieiunium non semper in Ecclesia primitiua seruabatur. 1075. a. b. Ieiunij feriae 4. & feriae 6. crebra est mentio. 1084. a. cuius rei falsam causam reddit Kernitius. ibid. c. eius Ieiunij vera causa est ipsa passio Dominica. ibid. d. in Natali Domini his diebus non ieiunandum. 1085. a. Ieiunium 4. & 6. feriarum fuit de præcepto quoad esum carnis interdictum, non quoad prohibitionem prandij. 1085. c. d. Ieiunium feriarum 4. in Ieiunium Sabbathi in occidentali Ecclesia translatum est. ibid. d. de Ieiunio Sabbathi controversia. ibid. Ieiunari potest Sabbatho. 1086. a. Ieiunium Sabbathi in Ecclesia occidentali receptum fuit. ibid. b. Ieiunium Sabbathi cur olim in Ecclesia fuerit interdictum. ibid. c. Ieiunium Sabbathi cur in Ecclesia occidentali receptum sit. ibid. e. Ieiunij quatuor temporum origo ad Apostolorum tempora refertur. 1087. Ieiunium decimi mensis fuit propter ordinationes clericorum celeberrimum. 1087. d. In Ieiunio quatuor temporum fuit magna varietas seruata. 1087. Ieiunia quatuor temporum cur fuerint instituta. 1088. b. Ieiunia quatuor temporum instituta ab Apostolis, sed non sub lege præcepti, sed à Calixto Papa præcepta. 1088. d. c. Ieiunia 4. temporum bona Iudæorum imitatione sunt instituta. 1089. d. Ieiunium aduentus in Ecclesia celebrari consuetum est, sed non tam ex præcepto est, quàm ex consilio & voto. 1089. a. Ieiunium rogationum à S. Mamerto institutum est in Gallis. ibid. illud est magis consilij quàm præcepti, sequenda tamen in eo est loci consuetudo. ibid. d. Ieiunari non debet diebus dominicis & inter Pascha & Pentecosten. 1091. b. c. Ieiunia his diebus interdicta maxime propter hereticos. ibid. d. Ieiunium non simpliciter his diebus prohibuit. ibid. e. Ieiunari potest his diebus. 1093. a. Vide abstinentia, delectus ciborum, Carnes.

IGNATIVS.

Ignatij epistolæ illius sunt. 623. b

IGNIS.

Ignis post diem iudicij quomodo damnatos vret. 358. c. Ignis gehennæ vim habet vrendi, & omni splendore caret. 718. d. Ignis similitudo in Scripturis proprie conuenit caritati. 732. b

IGNORANTIA.

Ignorantia antecedens peccatum excusat, concomitans non, & cur. 448. b. c.

ILLYRICVS MONSTRORVM OPIFEX.

Illyricus vir ad monstra excogitanda natus de peccato originis quot libros condiderit. 160. a. b. eius absurdissima de peccato originis heresis aliquor propositionibus comprehensa. ibid. c. Lutherus & Lutherani qui aduersus eum pugnant, eius causæ partocinatur. 161. b. c. Illyrici sententia impia ostenditur. 162. c. d. Illyricus tot Deos facit, quot sunt mentes in originali iustitia persistentes. 263. c. Ex eius sententia Deus non est creator rerum omnium. ibid. d. est auctor peccati. ibid. e. Manichæi doctrinam ille tuetur, qui mali aliquam esse substantiam perhibebat. 265. c. d. Manichæorum tres errores quos ille sequitur. 266. a. eius doctrina rationibus redarguitur. ibid. b. c. Rationes quibus suam insaniam ructur. 267. Illyricus ex puris affirmantibus in secunda figura argumentatur. 269. a. Illyrici singularis impudentia, qui dicit Magistrum id dicere, cuius contrarium ipse dicit. 175. a. b. Illyricus male explicat Theologorum sententias. ibid. c. d. Illyricus quid de Patribus arbitrij libertatem asserentibus scripserit. 381. c. Illyricus quam absurdè inter notas Antichristi posuerit, horarum canonicarum institutionem. 1001. c. d. vide peccati originale,

IMAGO.

Imago Dei sita est in natura trium facultatum animæ rationalis, similitudo, in iustitia & probitate. 4. a. Imaginem homo ex prima creatione solum habet, similitudinem ex baptismo percipit. ibid. c. Imago Dei in homine qua ratione renouetur. ibid. d. Imago Dei est ipsa rationalis animæ natura. 170. c. Imago Dei tribus modis considerari potest, secundum naturam, habitum & actum. 271. c. Imago Dei per peccatum non perit, sed obscurata & deformata est. 171. d. Imaginem Dei non in animæ substantia, sed in potentia peccatum laesit. 411. d. Imago Dei per peccatum non fuit amissa, sed deformata. 78. d. IMMORTALITAS. Immortalitas primi hominis (supernaturalis erat, non naturalis. I. M. P. I. Impios Deus non decreuit damnare, vt essent tales, sed quia

tales futuri erant, damnare decreuit. 123. d. e.

IMPOSSIBILIA.

Impossibilia Deus non præcipit, quia semper præsto est ad adiuuandum. 578. c. Impossibili sub conditione Deus non potest aliquid præcipere hominibus impiis. 614. d.

IMPOTENTIA.

Impotentia antecedens excusat peccatum, concomitans non & cur. 448. d. Impotentia voluntatis numquam potest esse ita concomitans, vt non sit etiam antecedens. ibid. d. Impotentia voluntatis impedit nolle. & velle, impotentia executionis non impedit. 449. a. Impotentia ex peccato originali quomodo non excuset à peccato. 450. d.

IMPROBI.

Improbi fidem negant non corde vel ore, sed opere. 719. e.

INDETERMINATIO.

Indeterminatio duplex, vna quæ oritur ex parte causæ, quæ non est in Deo, alia quæ oritur ex effectu, quæ in Deo est. 324. a. b.

INFANTES.

Infantibus quomodo originale peccatum obesse possit. 215. a. Infantes nullum habere Dei sensum, & cognitionem probatur. 277. c. d. Infantes sine baptismo decedentes in quo statu sint, variè sententiæ. 342. Infantes sine baptismo decedentes absolutè esse damnatos, & non solum cælesti, sed etiam naturali beatitudine carituros fide Catholica tenendum est. 343. c. d. Infantes sine baptismo decedentes quæ Scripturæ & Concilia damnari perhibent. 344. a. b. e. Infantes ante baptismum sunt in potestate diaboli. 345. d. Infantium locus sine baptismo decedentium est infernus. 347. a. Infantes felicitate naturali nulla potiri posse probatur. 348. b. c. Infantes cur baptizandi. 349. a. Infantibus medium locum inter gehennam & calum dant Catholici, sed non inter paradysum & infernum. 351. a. Infantes post diem iudicij quales sunt futuri. 352. Infantes non relegantur, sed deportantur similes sunt. ibid. b. c. Infantes non puniendos esse poena sensus seu ignis sensibilis, communis est Catholicorum opinio, quæ probatur. 354. a. b. Infantes visione diuina carebunt, sed non supplicij æternis destinabuntur. Augustini sententiæ. 355. b. c. quæ sententiæ rationibus probatur. 356. a. b. Infantes iudicio vniuersali aderunt, & ad inferorum poenas condemnabuntur, non tamen ad poenam sensus. 357. d. Infantes in iudicij die futuri sunt in sinistra, & cum damnantur in ignem æternum, intelligendum de loco inferni. 357. d. Infantes iudicabuntur in die iudicij prout gesserunt in corpore suo siue per se siue per alium. 358. b. Infantes igni sempiterno cruciandos qui Patres asserunt, exponuntur. 369. a. Infantes cur poena sensus in hac vita puniantur, non autem in alia. 359. b. Infantes animi dolore angentur, quod se beatitudine priuatos intelligent. 360. b. sed dolor erit micissimus. ibid. c. quod probatur. ibid. c. d. Infantes cognoscent aliquam esse beatitudinem, & de ea amiffa dolebunt. 361. b. c. Infantes quæ dolore carituros rationes probant redarguntur. 162. Infantium poena cur mitissima dicatur, quamuis sit cum dolore de amiffa beatitudine coniuncta. 363. a. b. Infantes dolores omnes experient non faturos, qui & quot doctores tradant. ibid. c. d. Infantium cur aliqui per baptismum ad regnum Dei admittantur, alij sine eo excludantur. 402. c. Infantibus Deus de remedio salutis prouidit si qui perant, culpa percutit. 443. b. Infantium vnus baptizatus cur ad regnum perueniat, alter non baptizatus damnatur, nulla dari potest ratio nisi Dei misericordia. 465. d. alia omnes rationes inanes sunt & reiciuntur. ibid. d. 466. a. b. vid. filij fidelium parvuli, baptismus.

INFERRI.

Inferorum portæ ferreæ dicuntur, quia inhumanitas aditum ad gehennam parat. 1104. c.

INFIDELIS.

Infidelis est qui facit actum infidelitatis, & inimicus Dei constituitur. 87. b. Infidelium opera sunt peccata, non quod non possint esse bona, sed quod desit eis intentio referendi ea ad Deum. 906. a. Infidelibus cum Scripturæ loquuntur fidem & baptismum prædicant, cum fidelibus autem loquuntur, opera bona. 949. d. INFLEXVS. Influxus seu virus Dei qua voluntas mouetur ad opus recipitur in causis secundis secundum earum dispositionem. 561. c. Influxus hic in voluntate recipitur per modum qui est negatiua quædam determinatio præcedens tum in fluxum, tum actum elicitorum voluntatis. ibid. d.

INIQUITAS.

Iniquitas est ipsa recessio à lege, quæ melius G. dicitur. 209. a.

INIVRIA.

Iniuria dimittenda est proximo etiam non postulanti. 993. b.

Iniuriam quis & dimittens & tamen in peccato peruersans dicens orationem Dominicam aliquid impetrat vel non. 993. c. Iniurias qui non condonant, non debent omittere hæc verba orationis Dominicæ, sicut & nos dimittimus. ibid. d.

INNOCENTES.

Innocentes priuilegio singulari martyrij gloriam adepti sunt, quamuis propriè eam non meruerint. 945. c.

INTELLECTVS.

Intellectus humanus peccato laesus, & debilitatus, non tamen extinctus. 570. b.

INTELLIGENTIA.

Intelligentiæ sui ipsarum efficientes causæ non fuerunt, sed prima intelligentia cætera intelligentias fecit. 521. c. d.

INTENTIO.

Intentio mala & quodlibet aliud vitium, reddit opus malum. 904. a.

IOANNES.

Ioannes Apost. pro quodam iuvene crebra duxit ieiunia, vt ei veniam impetraret. 1064. b.

IOVINIANVS.

Ioviniani error iustum post baptismum peccare non posse, quem errorem Caluinus sequitur. 836. d. Ioviniani alter error omnes iustos æqualiter esse iustos, quod virtutes omnes pares esse diceret. 860. c. d. redarguitur. ibid. e.

IUDAS.

Iudas proditor bonus aliquando fuit, sed postea malus malè peritit. 856. d.

IULIANVS APOSTATA.

Iulianus Apostata sacerdotibus Idolorum iussit, vt similem horis Canonicis precandi formulam in suis sanis inlitterent. 1015. b. Iulianus Apostata diuitias Christianis interdicitas esse censuit, quem aliqui heretici sunt sequuti. 1113. c.

IVDÆI.

Iudæorum constans erat fides, purgationem peccatorum à Deo solo fieri. 816. d. Iudæi quare iisdem legibus iudicialibus vi poterant, non autem Christiani. 873. d. Iudæi veri nos sumus quotquot ex Gentilitate conuersi sumus ad Deum. Iudæi autem increduli ad Esau & Agar pertinent. 886. c. d.

Iudæi & Saraceni cum ieiunant, non audent ante cibum sumere, quàm stellam conspexerint. 1034. b. vide Pharisæi.

IUDICIUM VNIERSALE.

Iudicium vniuersale erit, in quo aderunt pusilli cum magnis fideles cum fidelibus, iusti cum peccatoribus. 357. a. Iudicij forma in Scriptura solum describitur, qua fideles iudicabuntur & cur. ibid. b. c. Iudicium vniuersale erit, & mali Catholici erunt in sinistra, quia ibi erunt infideles, & demones. ibid. d. in Iudicio omnibus nota erit Dei sententia, & eius æquitas. 361. c.

Iudicium temerarium quomodo redarguat Apostolus. 821. b. c. Iudicium diuinum secundum substantiam fiet iuxta leges iustitiæ distributiue, sed secundum modum, fiet iuxta leges commutatiue. 934. a.

in Iudicij die de rebus omnibus de quibus de Deo bene vel malè meruimus iudicandi sumus. 1003. c. in Iudicio de elemosyna futurum examaa propositum est argumentum à minori, ad maius. ibid. d.

IUSTIFICATIO.

Iustificatio formalis causa est iustitia Dei, qua nos iustos facit quæ in fide, spe & caritate consistit. 404. b.

Iustificatio nomen in Scripturis variè sumitur. I. pro lege. II. pro acquisitione iustitiæ. III. pro incremento iustitiæ. IIII. pro declaratione iustitiæ. 692. a. 693. a. Iustificatio quatuor causas, finis Dei gloria & Christi, & salus eorum qui iustificantur. 693. b. Efficiens primaria Deus per modum meriti Christi passio, instrumenti continet humanitas, Christi separati, sacramenta. ibid. d. materia animus humanus, siue ipsa voluntas. 696. c. forma intrinseca habitus gratia: siue caritatis infusus, exemplis Christi. ibid. d. de iustificatione in quo nos cum Aduersariis dissentiamus & quide iustificatione scripturæ. 697. e. non Iustificatur qui iustum se esse confidit, sed qui cum metu & tremore suam salutem operatur. 708. a.

Iustificatio non ita apprehenditur per fidem quin etiam per caritatem apprehendi & per alia possit. 746. e. Iustificatio causa formalis non est iustitia Christi vel sola remissio peccatorum, sed iustitia in nobis realiter inherens. 742. b. Iustificatio ideo frequentius fidei tribuitur, quoniam fides est initium gratiue iustificationis. 748. d. Iustificatio nostræ formalis causa quæ sit Lutherani inter se maxime contendunt. Lutherus Christum fide apprehensum, vel fidem esse dicit. 762. a. b. Melanchthon variè de ea re loquitur. ibid. c. Olander esse dicit iustitiam, qua Deus formaliter est iustus. 763. a. Illyrici & Caluini de ea re sententia. ibid. d. & Bucer. 764. a.

de Iustificatio causa formalis quiaque sunt errores. 764. a. Iustificatio causa formalis est iustitia Dei qua nos iustos facit, qua ab eo donari venouamur spiritu mentis nostræ, & non modo re-

putatur, sed verè iusti nominantur. Sumus. 765. a. b. Iustificationis causam formalem esse iustitiam inhærentem, est quæstio quæ omnes errores de hac re condemnat. ibid. c. Iustificatio est translatio hominis ex eo statu in quonascitur filius. Adæ, in statum adoptionis filiorum Dei. 766. d. quæ definitione duo effectus iustificationis explicatur. ibid. e. Iustificatio rectè opponitur condemnationi, & tamen non semper est verbum forensis. 768. a. Iustificare nō est vox Latina, nec mirū si apud prophanos auctores non significaret iustum fieri. 769. c. d. Iustificare apud Patres idem quod iustum facere. ibid. d. Iustificatio ex fide impetratur. 774. c. Iustificatur homo non per formalem Dei iustitiam. 776. d. Iustificatur iustitia Dei, non qua ille iustus est, sed qua nos iustos facit. 777. a. Iustificatio præcedit inhabitationem Dei. ibid. c. Iustificationem potius in remissione peccatorum seu non imputatione, Caluinus constituit redarguitur. 779. d. Iustificatio in remotione potius iustitiam quam in remissione peccatorum consistere probatur. 780. 781. Iustificationem consistere in imputatione iustitiæ Christi multis modis reprobatur. 782. b. c. in Iustificatione Deus quomodo iustificare & iustificari dicitur. 788. d. Iustificare sumitur in Scripturis sæpè pro iustum facere. 689. c. d. Iustificatio est duplex. I. in qua non admittuntur opera meritoria. II. in qua opera meritoria locum habent. 802. c. d. Iustificatio requirit aliquid ex parte nostræ, & ideo maximè incerta nobis est. 823. c. d. Iustificatio nostra certa est non certitudine fidei, sed certitudine operum, quæ coniecturalis est. 824. c. Iustificatos omnes esse perfectè, qui ad Christum accedunt non est necesse. 829. a. d. Iustificationis certitudine duplex est Catholicorum sententia, I. Catharini, quæ asserit certitudine fidei de sua iustificatione Catholicos certos esse debere. II. eorum qui docent homines præsertim perfectos ad eam securitatem pervenire, vt de sua iustificatione nullam habeant formidinem. III. est quæ non tollit omnem formidinem, sed anxietatem & hæsitacionem, quæ probatur. 849. c. d. e. Iustificatio duplex, vna qua quis ex impio fit iustus, quæ est prima iustificatio, quæ fit sine operibus, de qua loquitur Paulus Apost. altera qua iustus fit iustior, & illa fit operibus de qua loquitur Iacobus. 909. d. de Iustificatione prima loquens Apostolus ait Abraham exemplum in eo loco, vbi ex iusto iustior factus est, & Iacobus de secunda loquens ait exemplum primæ Iustificationis Rahab. 911. d. Iustificatus sine merito accipit donum, quo meritum acquiritur. 929. b. Iustificationis gratia non tribuitur meritis operum solis virtutibus liberi arbitrij effectum, sed sic de congruo meritis operum ex fide & auxilio speciali præcedentium. 969. a. Iustificationis gratia non datur ob merita consequentia, quod breuiter probatur. 969. b. vide fides, iustitia.

IUSTINIANSVS.

Iustinianus Imp. cum Quadragesima tempore ob aliarum rerum penuriam iussit carnes emendas proponi, nullas emit. 1048. c.

IUSTITIA DEI, IUSTITIA ORIGINALIS, IUSTITIA CHRISTIANA INHÆRENS.

Iustitia originalis à gratia vniuersali faciente separanda non est. b. c. Iustitia originalis fuit, vbi aurum quoddam probum, quæ pars inferior superiori, & hac Deo subiecta continebatur. 12. b. Iustitia originalis non fuit homini naturalis, sed supernaturalis. 13. Iustitiam originalem donum supernaturale fuisse quibus modis demonstrari possit. 16. a. rationibus hoc item confirmatur. 19. b. c. Iustitiam originalem qui dicit esse de essentia hominis, creatorem cum creatura confundit. 271. c. Iustitia & misericordia Dei quomodo se manifestassent etiam si peccatum non fuisset. 133. d. Iustitia originalis duas partes habebat, subicere animam Deo, & animæ carnem, horum priuatio est originale peccatum. 359. d. Iustitia quæ est ordinis recitudo, inueniuntur plures in Scripturis acceptiones, nam. I. idem est quod ius. II. recitudo legis. III. est recitudo operum exteriorum. 694. b. III. recitudo interna quæ dicitur iustitia fidei. ibid. d. Iustitia pro variis significationibus varias sedes habet. ibid. d. Iustitia est duplex, habitualis & actualis. 695. a. Iustitia & caritas vna sine altera esse non potest. 727. c. Iustitia legis sunt opera iusta, quæ lex faciendæ præscribit, iustitia ex lege sunt illa, quæ homines faciunt sine gratia fidei, sola cognitione legis adiutæ. 744. a. Iustitiam in nobis inhærentem non autem imputatiam, quæ Scripturæ testimonia conuincant. 767. 768. Iusti operis iustitia inhærens, causa esse debet non imputatiua. 772. d. Iustitia adeo perfecta res est, vt cum nullo alio bono pugnet. 774. d. Iustitiam acceptare duobus modis Deus dicitur, & qua ratione iustitiam cum Christi iustitiam nostram Deus acceptet. 779. a. b. Iustitia crescit cum virtutis fidei, spei, & caritatis crescit. 781. c. Iustitia inhærens in fide, spe, & caritate sita, potissimum cognoscitur. 783. d. Iustitia imputatiua Christi homo iustus dici non potest. 785. a. b. Iustitia inhærens testimonij Patrum toboratur, quos omnes in hac re nobis fauere Caluinus & Kemnitius asserunt. 787. a. b. Iustitia est caritatis in corde diffusa per quam legem implemus. 788. b. Iustitia Christi qua ratione nobis im-

putari iure dici possit. 793. b. Iustitia inhærens comparatur rectè indumento & cur. 769. a. Iustitia nostra a quomodo remissione peccatorum consistit. 798. d. Iustitia nostra vera est propter veri bonum, ad quem referuntur, hoc quomodo intelligendum. 799. b. Iustitia nostra non consistit sola remissione peccati, sed etiam perfectione virtutis, ex Aug. ibid. d. cur autem potius in illa quam in hac esse dicatur duplex ratio redditur. ibid. d. Iustitia c. h. iustitiam est nostra quæ ad modum Adami peccatum nostrum est. 800. b. Iustitia nostra perfecta non est actualis, sed habitualis. 801. a. Iustitia actualis vera est, & suo quodam modo perfecta. ibid. b. Iustitia habitualis est illa sola per quam formaliter iusti nominantur & sumus. Iustitia verò actualis iustificat quidem, sed meritorie non formaliter. 802. a. Iustitiam habitualem Concilium Tridentinum agnouit. ibid. c. Iustitia ex qua formaliter iustificamur est habitus infusus & inhærens, ex quo restitudo peccatorum consequitur. 804. b. Iustitia habitualis nos formaliter iustificari demonstratur. ibid. d. Iustitia nostra in hac vita minor futura est quam in alia, tamen in hac vita esse potest aliqua iustitia sine cupiditate. 905. d. Iustitiæ nostræ quæ & quales panno mensuratur comparantur. 915. b. c. ad Iustitiam huius vitæ pertinet confessio veritatis, quod sæpè labamur in peccata saltem venialia. 916. d. Iustitia huius vitæ si comparatur ad iustitiam vitæ beatæ imperfecta est, sed tamen vera est, & suo modo perfecta. 917. c. d. Iustitia humana si districte iudicetur, quomodo iniustitia censetur. 938. c. Iustitias tres doctrinæ causa possumus in homine distinguere, vna quæ sit gratia & non merces, altera quæ sit gratia & merces, quæ sit merces & non gratia. 911. c. Iustitia triplex est. D. Bernar. d. vna recta. 2. recta pura. 3. recta pura & firma. & quæ illa sit. 919. d. Iustitia habitualis quatuor habet effectus formales: purgat peccatum, efficit iustum, conciliat Deo, ordinat ad regnum. 805. e. Iustitia habitualis tollit reatum peccati, & offensam Dei in peccatore. 806. d. Iustus vnum quæ homo esse potest per humanas virtutes, non tamen ea iustitia quæ ordinat ad finem supernaturalem, nisi per caritatem infusam. ibid. d. Iustitia habitualis opponitur peccato priuatiuè, i. opponitur habitus priuatiuè iustitiæ, actus autem opponitur actui peccato contrariè. 807. c. Iusti non omnes inter se pares esse demonstrantur. 860. c. d. Iustitia secundum Scripturas nihil aliud est quam caritas. 862. b. Iustitia nuncquam in Scripturis appellatur merces, sed gratia. 949. c. Iustitia nostra cui debetur vita æterna verè iustitia est, ac per se verè meritoria. 954. d. inter Iustitiam communitatiuam & distributiua quid interit. 954. c. Iustitia secundum quid est inter Deum & homines, hoc secundum quid explicatur. 964. c. 965. a.

K

KEMNITIVS PESSIMVS GRAMMATICISTA.

Kemnitij mendacia & calumniæ contra immaculatam B. Virginis conceptionem, 16. c. d. Kemnitius non potest soluere rationem Illyrici de peccato originis. 270. c. eiusdem in Concil. Trident. calumnia. 282. c. Kemnitius quam frigidè D. August. dicta de concupiscentia interpretetur. 291. d. Kemnitij ineptæ rationes quibus probat concupiscentiam propriè esse peccatum. 298. b. Kemnitius quomodo ridiculus sit, dum quædam loci D. Ioannis expositionem explodit. 307. c. Kemnitij incredibilis impudentia & nequitia in citandis Patrum testimoniis. 308. a. b. Kemnitij gloriatio de D. Ambrosij dictis vanissima. 311. d. Kemnitij gloria rextum destruens. 316. b. Kemnitius duos Pelagianorum errores nobis tribuit impudentissimè. 317. a. b. Kemnitius Tridentino Concilio repugnantiæ tribuit quæ non sunt. 572. c. d. Kemnitius absurdissimam Lutheri defendens sententiam redarguit. 668. d. Kemnitij nugæ in hoc Augustini, consentire aut non consentire vocationi proprie est voluntatis, redarguuntur. 674. a. b. Kemnitij frans in Catholicos, quasi dicant liberum arbitrium exercere suas vires quas habebat antequam per gratiam exerceretur. 678. a. Kemnitij dilemma de potestate liberi arbitrij diluitur. 683. c. Kemnitiana Philosophia de actibus fidei reprehenditur. 704. a. Kemnitius blasphematur dum opera facta post fidem, iterora vocat. 747. d. Kemnitius quam fit improbus cum de merito de congruo aduersus Concil. Trident. disputat. 752. a. b. Kemnitius cum de causa formalis iustificationis contra nos disputat, quam fraudulenter agit. 661. d. Kemnitij quæstioni propter quid iustificemur, respondetur congruenter. 766. b. Kemnitij de imputatione iustitiæ Christi pro nostra iustificatione ineptiæ. 782. c. Kemnitius ita fuit occupatus in arte Grammaticæ, vt dialecticæ nō vacauerit. 791. c. d. Kemnitius Concil. Trident. falso traducit. 812. c. d. Kemnitius malè proponit statum quæstionis de certitudine remissionis peccatorum. 812. d. Kemnitij mendacia & imposturæ dum Catholicam sententiam de incertitudine gratiæ à Pharisæis & Nouationis originem dixisse asserit. 845. c. d. Kemnitius malè coherentia loquitur, cum dicit quæque de sua prædestinatione securum esse debere, & tamen posse à fide excidere. 850. a.

Kemnitius duas quæstiones diuersas confundit, nempe. Vtrum homo possit seruare præcepta, & vtrum homo possit vitare sine peccato prioris respondendum est affirmatiuè, posteriori negatiuè. 83. b. d. Kemnitius malè interpretatur locum D. Basilij. 934. b. Kemnitius Tertullianum impudentior ostenditur in taxandis Catholicis ob leges ieiunij. 10. 6. c. d. Kemnitij in verbo ἀνομιᾶς turpis error. 1062. e. Kemnitij calumniationes quibus Patrum sententias de ieiunio eludit, reiciuntur. 1065. b. c. Kemnitius nescit quid sit apud Catholicos opus operatum. 1094. b. Iouianiano socium se adiungit in quæstione, cur à D. Hieronymo Gentilium ieiunantium exempla afferantur. ibid. c. pugnat manifestè cum Scripturâ à Spiritu demonum ieiunij cultum profectum esse dicens. ibid. d. Kemnitius pugnat secum cum agit de abstinentia Christianorum, quomodo Philo meminit. 1095. c. Kemnitij iustitia vbi se maximè prodar. ibid. d. Kemnitius Epiphano asserit, quæ non dicit. 1099. c. laudat Aetium & Iouinianum, taxat Basilium, Hieronymum, Ambrosium ibid. d. temerè & falsè Patres inter se committit. 1097. b. c.

L

LANGVOR.

Langvor significat humores corporis debita proportione & harmonia priuatos. 29. b. Langvor concupiscentiæ est primæ inobedienciæ supplicium. 341. a.

LECTIONES.

Lectiones ex Scripturis Apostolorum & Prophetarum & hominibus S. Patrum quam antiquæ fuerint in Ecclesia. 1016. b.

LEONES.

Leones, qui S. Antonio blandiebantur, & illud animal conuertunt, quomodo pro se orari petierunt. 996. d.

LEX VETVS, LEX NOVA.

Lex æterna comprehendit omnes leges & ipsa est radix legum. 57. b. Lex nature duplex, vna quæ legem moralem comprehendit, altera quæ est ordo & congruentia naturalis. 324. a. b. Legi quod repugnat non semper peccatum est. 302. c. Legem impleri posse quoad externas actiones scribitur Philippus & Kemnitius, non tamen bonum effici, & peccatum vitari. 572. a. Legis obseruationem tribuendam esse gratiæ Scriptura passim clamat. 573. c. Lex habet multos fines, sed habet etiam istum, vt sit norma viuendi. 613. a. Lex non datur nisi iis qui habent liberum arbitrium cum lex sit regula dirigens actiones. 605. b. Leges non dantur de habitibus, sed de actibus. 664. d. Lex factorum apud Apostol. ea est, quæ iubet quid sit faciendum, lex fidei, est fides quæ impetrat gratiam faciendi, quod lex factorum iubet. 743. d. e. Legis & Euangelij hoc est discrimen secundum Lutheranos, quod lex proponit iustitiam cum conditione legis implendæ, Euangelium promittit iustitiam sine vlla conditione, sed absolute. 866. c. Lex & Euangelium differunt, quod lex docet quid sit faciendum, Euangelium præbet vires ad faciendum. 873. a. Lex vetus quoad moralia ad Christianos etiam pertinet. ibid. c. Legis & Euangelij aliud discrimen est, quod inter doctrinam inchoatam & perfectam. 872. d. e. Leges & mandata in veteri testamento partim sunt ceremonialis, partim iudicialia, partim moralia, in nouo pro ceremoniis Christus instituit sacramenta, & iudicialia non tradidit, sed castruenda iis qui præstant rebus, reliquit. 873. d. Mandata moralia eadem fere habet lex & Euangelium, sed gratiora in Euangelio quam in lege mandantur. 874. a. Legem moralem perfecit Christus non solum explicando & addendo, sed etiam adiciendo consilia ad perfectionem caritatis spectantia. 875. d. Legis & Euangelij aliud discrimen quod Moses legislator tantum, Christus legislator & redemptor, & lex sola, Euangelij cum gratia venerit. 875. e. Legis & Euangelij, III. discrimen, quod illa vni genti, hoc omnibus populis sit datum. 876. d. Lex Moysi positua, angusta erat, Christi perfecta & omnibus communis. ibid. c. III. Discrimen, quod lex vmbriam & figuras, Euangelium corpus & veritatem complecteretur. 877. a. V. quod lex Moysi mutanda erat Euangelium nunquam. ibid. b. Lex cum sacerdotio & regno ita coniuncta est, vt illis mementibus maneat. ibid. Lex quo ad ceremonialis & iudicialia abrogata, in moralibus mutata est, cum profectu tamen. ibid. d. VI. est quod lex non habet vim iustificandi, Euangelium habet. ibid. e. VII. est quod lex iugum erat importabile, Euangelium suauis. ibid. c. d. Lex noua quare facillior sit, due rationes assignantur. ibid. Legis præcepta feruanda à Christianis Patres docent. 882. a. b. Lex moralis etiam vt est à Mose lata, verè obligat Christianos. 885. d. Lex moralis testamenti veteris diuina est spiritualis, sancta, iusta, bona. 886. b. Legem diuinam planè esse impossibilem homini iusto, nullamque esse actuale iustitiam, sed omnia opera iustorum esse peccata moralia aduersarij docent. 892. d. e. contra hunc errorem tria Catholici docent. I. Legem Dei iustus esse possibilem per auxilium gratiæ Dei. II. opera iustorum absolute & simpliciter esse iusta. III. operibus iustis hominem iustum fieri, non prima, sed se-

cunda iustificatione. 893. c. d. Lex Dei probatur esse possibilis. ibid. d. 804. Lex Dei probatur esse possibilis ex Patribus. 196. item rationibus. 896. c. d. Lex moralis aduersa lege ceremonialis sit absolute iugum importabile, lex moralis sine ceremonialis non est iugum importabile. 900. b. Lex nulla est, quæ sine fine & gratia iustificare possit. 901. b. Lex æterna & immutabili constitutum est, vt boni bene, mali male recipiant. 951. a. legis est vt actum virtuosum non necessarium faciat esse necessarium. 1048. e. Lex non debet obligare, etiam si in vno vel altero non inueniatur finis legis. 1059. b. Vide præceptum, Euangelium, testamentum.

LIBERTAS CHRISTIANA, Libertas popularis.

Libertas triplex est vna nature, altera gratiæ, tertia gloriæ & quæ sint illæ. 488. c. Libertas nature duplex altera à coactione, altera à necessitate, & quæ sit veraque. ibid. d. Libertas contrarietatis & contradictionis, quæ sit, & quomodo homo liber sit utraque libertate. 489. e. Libertas ad vtrumlibet quæ dicitur à necessitate requiritur ad liberum arbitrium. 494. d. Libertas voluntatis in eo proprie sita esse videtur, quod propositis variis rationibus non necessariis fuisse moueri ab vno, non ab aliis. 502. c. Libertas quæ Deo, Angelis & hominibus beatis propria. 521. d. Libertas à præcepto includit libertatem à naturali necessitate. 41. d. Libertas gratiæ est, Libertas quæ anima sancta viam mandatorum Dei cum delectatione currit. Libertas nature est, liberum arbitrium. 656. c. Libertas popularis, quantum bonum sit teste M. T. 35. a. Libertas ibi est, vbi est intelligentia. 418. d. Libertas à coactione facillimè cum gratia Dei, & cum fato ipso copulatur. 640. e. Libertas Christiana in eo sita est iuxta Lutheranos, quod homo iustus sit liber à debito legis implendæ coram Deo. 416. d. Libertatem Christianam quibus in rebus Caluinus ponat. 867. b. Libertas Christiana non reddi homines liberos ab obseruatione mandatorum Dei & Ecclesiæ vt hæretici putant. 879. b. Libertas quam Sectarij prædicant, est omnia flagitia sine seculo perpetrandi. 883. a. Libertas Christiana consistit in tribus: I. in Libertate à peccato, & morte quæ ex peccato sequitur. 883. d. II. in Libertate ab oneribus legis ceremonialis & iudicialis. 884. d. III. in Libertate à lege moralis, per quam fit vt lex nobis non dominetur tanquam seruis, sed vt impetret liberis liberaliter obtemperare voluntibus. 885. a. b.

LIBERTINI.

Libertini hæretici qui, & quia eorum duces. 97. b. Libertinorum errores teste Caluino. 98. a. Libertini ex Caluianis, vt ex Lutheranis Anabaptistæ proderunt. ibid. d. Libertinorum sententia probatur, quia dicunt peccatum nihil esse nisi falsam opinionem, si Caluini & Beza opinio vera sit. 114. b. c. Libertinorum dogma quod & quam multa absurda continent. ibid. d. Libertini sunt qui peccatum omnem ex mundo expellunt. 161. c.

LIBERVM ARBITRIVM

Liberum arbitrium ita homini naturale est, sicut esse animal rationale teste Caluino. 2. c. d. Liberum arbitrium in primo homine ante lapsum fuit sanum, post verò læsum, & quomodo hoc Augustinus intellexerit. 111. a. b. de Libero arbitrio quæ præcipue in hoc opere tractantur. 484. a. difficillimæ de eodem quæstiones enodandæ. ibid. b. c. Ex Aduersariis de eo qui scripserint & ex nostris. 485. b. c. I. liberum arbitrium dicitur secundum quosdam ab actu iudicij rationis & electione voluntatis. 487. c. Liberum arbitrium solum actum rationis significare quidam volunt. ibid. d. Liberum arbitrium voluntatis solius actum designare quidam putant. quæ sententia probatur. ibid. d. e. Arbitrium liberum cur dicitur non liberum iudicium. 487. a. Liberi arbitrij plurimæ definitiones. ibid. b. c. Liberi arbitrij plenior definitio; hæc datur, liberum arbitrium est, Libera potestas ex his quæ ad finem aliquem conducunt vni prae alio eligendi, aut vnum ex idem acceptandi, vel pro arbitrio resipien di, intelligenti nature ad magnam Dei gloriam arbitriua. ibid. d. quæ definitio planè explicatur. ibid. d. Liberum arbitrium & voluntas differunt, quod eadem potentia vt vestitur circa finem dicitur voluntas, vt vestitur circa media, liberum arbitrium. 448. a. Liberi arbitrij proprius actus est electio, & quor modis ea fiat. ibid. b. Liberum arbitrium dicitur à libertate uariè non ab alio. 488. d. Liberum arbitrium in sola libertate à coactione hæretici ponunt. 489. a. b. Liberum arbitrium ad constituendum necessarium requiri libertatem à necessitate præbatur. ibid. d. & item. 490. 491. a. b. Liberum arbitrium non tollitur in beatis, etiam si peccata non possint. 491. d. Liberum arbitrium non in habitu & potentia consistere quidam putant. 495. b. alij in habitu quodam naturali conseruante ex ratione & voluntate. ibid. d. alij potentiam perfectam per habitum superadditum naturalem alij alia. ibid. e. 496. a. b. Liberum arbitrium non est actus, quod probatur. 497. b. c. Liberum arbitrium non est habitus, sed potentia, quod item

INDEX RERVM

Meritorum diuersitas ex diuersitate premiorum & coronarum 865. a. Meriti nomen in Scriptura locum habet. 912. c. Meriti Græci dicuntur 355. d. & meritum 355. e. quæ verba sunt in Scripturis. 912. c. d. Meriti operum debetur aliquis gradus gloriae, ad quem non pertingunt, qui solo iure hereditatis gloriam consequuntur. 923. e. Merita qui tollit, tollit iudicium Dei futurum. 927. d. Merita quot & quanti Patres Græci statuerint. ibid. e. 918. & Latini ibid. e. d. e. Merita non impediunt misericordiam in coronatione, nec misericordia amplificant. 93. b. Merita nostra dona sunt Christi, & nihil est nostrum, quod non sit Dei. ibid. d. Merita non à nobis parta sunt, sed in nobis facta per gratiam. 934. d. Merita habere cures, habita data nouerit. 936. c. Meritorum penuria, perniciofa paupertas, spiritus præsumptio, fallaces diuitiæ. 940. e. Meritum ut aliquid sit septem condiciones requiritur, tres certæ, & quatuor de quibus disputatur. 943. e. Meritum ut sit, necesse est ut actus sit liber quod probatur. 944. a. b. Meritum pendet ab acceptatione Dei, sed non sola. 945. b. ad Meritum vitæ æternæ necessarium est, ut homo per gratiam adoptetur in filium, & ad statum quemdam supernaturalem euehatur. 947. a. b. Meritum cum Dei amicitia ita fundatur, ut statim atque aliquis Deum offendit amittat omnia bona merita sua. ibid. e. ad Meritum requiritur promissio, siue pactum liberale, ac gratuitum quod probatur. 952. b. c. d. Meritum potissimum ex caritate pendet, & non ex fide. 956. b. c. ad meritum exigitur ut opus bonum, vel tunc cum sit actu imperetur à caritate, vel certè nascatur cum opere imperato à caritate. 957. c. Meritum de condigno cõmuni Theologorum schola admittit. 959. a. b. inter Meritum de condigno & condigno nullum est discrimen. ibid. e. Meritum de condigno potest constitui vel ratione pacti, vel ratione operis, vel ratione virtutis. 961. d. e. Merita nostra pendet à meritis Christi. 964. a. ad meritum de condigno non requiritur absoluta æqualitas inter meritum & præmium, sed sufficit proportionalis. 964. b. quod pluribus ostenditur. 965. b. c. Meritum vitæ condignum probatur, quod non datur omnibus nec ex æquo. 966. c. Meritum de condigno valet ad augmentum gratiæ consequendum. 969. d. Meritum de condigno non valet ad reparationem lapsi, neque ad acquirendam perseverantiam, quod probatur ibidem e. Meritum autem de congruo potest ad vitamque valeat. 970. a. b. Meritum requirit caritatem vitæ, & imperato non. 998. b. Vide merces, liberum arbitrium, vitæ æternæ gloria. M E T V E N D V M. Merendum est ne id quod Deus dare non posset propitius, det iratus. 1000. e. M I N I S T R I. Ministri veri ab hæreticis & falsis qua ratione discerni valeant. 591. a. b. M I S E R I C O R D I A. Misericordia necessaria est in coronatione, qua peccata venialia deleantur. 930. c. misericordia comitatur coronam gloriæ, sed non est corona gloriæ. ibid. d. M I S S A. Missa & officium præponi postponive possunt pro opportunitate temporis. 1027. a. Missa tamen Marutino officio ex consuetudine præponi non debet. ibid. b. vide officium diuinum. M O N A C H I. Monachi qualiter se ieiunarent tempore D. Hieronymi. 1034. e. Monachi & Carthusienses etiam perueno à carnibus abstineant, eas tamen immundas non iudicant, nec abhorrent ab aliis Catholicis qui eas comedunt. 1038. e. M O N T A N V S. Montanus non fuit primus auctor ieiunij vt volunt hæretici. 1055. e. Montanus tres quadragesimas obseruari voluit præter Ecclesiæ consuetudinem. 1056. a. in Montano Catholici damnarunt, quod ipse priuatus Ecclesiam vellet ad suas leges adigere, & eas Spiritu S. tribueret. 1057. a. Montanistas Catholici redarguebant, quod in xirophagis summam religionis constituerent. 1071. a. M O R S, M O R I. Mortem penam esse peccati ex Scripturis demonstratur. 128. c. d. item ex Conciliis & rationibus. 29. c. d. Mors quæ homini in puris naturalibus condito naturæ debitum fuisset, nunc pena peccati est. 31. c. Mors pœna peccati quomodo originale peccatum in puetis esse probet. 212. d. c. Mors animæ est priuatio gratiæ. 336. d. Mortem sine peccato qui ad nos transiit dicitur institutum Deo dare conuincitur. 199. c. Mortem non transiit semel, si Eua sola peccasset. 241. a. Mors inimica naturæ, & omnium terribilium extremum. 370. d. Mori pro patriæ salute potissimum nemo potest sine auxilio speciali. 668. a. vide Mala. M O T V S, M O V E R E. Motus quatuor qui possunt in homine existere cum à Deo interna vocatione excitatur. 686. d. reiciuntur hi quatuor motus, & ad duos contrahuntur. 687. Mouetur homo liberè, cum à gratia expectante, & adiuuante mouetur, quomodo hoc fit intelligendum. ibid. e. Motione eadem interna duobus adhibita fieri potest, vt vnus conuertatur, alius non, & vnus magis alius minus proficiat. 689. c. Moueri ab alio, omne quod mouetur, sententia est quæ tribuitur Aristoteli, sed ipse nusquam hoc dixit & falsum est. 509. a. M V N D I T I A. Munditia nostra munditiæ Dei comparata, vera non videtur, quamuis absolute vera sit. 919. a. M V N D V S. Mundi status post diem iudicij qualis sit futurus. 347. a. M V S I C A. Musica instrumenta cur in templis adhibeantur. 1020. e. Musica instrumenta quando in Ecclesia esse ceperunt, & conueniunt imperfectis. 1026. a. M V T V M. Mutuum dare extremè egentis sufficit, cum is alibi copiosus est. 110. d. M Y S T E R I A. Mystera Dei supernaturalia vt cognoscantur, tria sunt necessaria I. est reuelatio diuina. 648. b. II. persuasio siue per signa, siue aliqua ratione. ibid. d. III. est imperium voluntatis. 649. b. Mystera fidei credi non posse sine speciali illustratione Dei probatur. 650. b. c. Mysteriorum intelligentia est præmium fidei. 706. a. N N A T V R A L E, N A T V R A. Naturale quatuor modis aliquid dicitur, & qui illi. 12. b. & supernaturalia duobus modis. ibid. d. Naturales defectus sunt à natura tanquam à causa per se, ad peccatum autem tanquam à remouente prohibens. 15. a. Naturalia in demonibus ex D. Dionysio integra mansisse vnde Theologi asserant. 17. Naturalia in homine quomodo integra remansisse dicantur, & tamen homo in naturalibus vulneratus dicatur. 7. b. Natura accusanda non est, sed in peccatum omnis miseria referenda. 26. c. Naturaliter in Scripturis ita solet accipi, vt sit id quod sit distans & momente natura. 567. b. Naturalia integra manserunt post peccatum, hoc quomodo sit verum. 602. d. N E C E S S I T A S. Necessitas duplex est, altera quæ facit, vt res non sit in potestate, altera quæ non facit vt res non sit in potestate. 493. c. Necessitas conditionata non repugnat libertati, sed absoluta. 494. c. Necessitas multiplex est. I. patendi motus carni repugnantes. II. peccandi ex ignorantia. III. diuinæ gratiæ. IV. habendi peccatum aliquod veniale. V. faciendi actus malos. 647. c. d. hæc quinque necessitates non pugnant cum libero arbitrio, sed illa quæ facit vt homo non sit Dominus suæ voluntatis. ibid. e. Necessitas duplex est interna & externa, illa tollit liberum arbitrium, hæc nequaquam, & ista necessitas non peccandi fuit in Christo. 946. a. Necessitas non peccandi ipsi Christi humanæ voluntati fuit extrinseca, sed ipsi Christo fuit intrinseca. ibid. c. N O M E N D E I. Nomen Dei quomodo sanctificetur. 986. d. N O S T E R. Noster vox, qua vimur in oratione Dominica, quid nos monent. 987. d. Nostrium cum dicimus in oratione Dominica Panem nostrum, cur dicamus. 991. c. N O V A T I A N I. Nouationorum error quis, & quomodo Lutherani sunt Nouationarij. 845. c. N V P T I Æ. Nuptiæ laudantur, sed perpetua virginitas eis anteponitur. 1069. c. O O B D V R A R E, O B D V R A T I O. induratio & obsecratio, &c. O b d u r a t u s non impartiendo malitiam, sed non impartiendo misericordiam. 35. a. b. Obduratio & cæcitas cordis est peccatum, & causa peccati & effectus. ibid. c. Obduratio est prauus affectus, quo quis admonitiones diuinas contemnit, ac semper magis ac magis resistit, donec ad eum sensum deueniat, ut eas ne sentiat quidem. ibid. d. Obduratus non dicitur debuit primus patens, dum primò in peccatum incidit. ibid. e. Obduratio requiritur vt quis non possit moraliter cedere, & exaceratio vt non possit videre. 136. a. Obduratio & obsecratio illa permisso dicitur, qua fit, vt homo in suo Dei iudicio præterita peccata punientis, in delinquitur diuino auxilio, vt non possit moraliter non cadere. ibid. c. Obduratus non potest cedere vel obsecratus non potest videre, non est verum absolute sed ex hypothesi. ibid. d. Obdurati & obsecrati reprehenduntur & puniuntur in Scriptura. ibid. Obduratio in Scriptura quamuis sit actionis omisio, per nomen actionem significans sepe exprimitur. 137. a. Obdurandi actio & obsecranda tribuitur in Scriptura iis quæ potius sunt occasio obdurationis quam causa. ibid. e. Obdurat Deus, vt iudex, & sic penam eorum & ruinam qui obdurantur intendit. 138. a. Obdurantur quidam Dei patientia, & illi non à Deo, sed à malitia sua indurantur. ibid. in Obduratione peccatoris quomodo potentia Dei cernatur duobus modis. 147. c. Ob. lu

INDEX RERVM

Obduratos ita esse aliquos in hac vita, vt ad Deum conuerti nequeant error est. 445. e. Obdurati omnes peccant, si deliberato animo transgrediantur mandata Dei. 447. a. Obduratio non tollit liberum arbitrium nec excusat peccatum. ibid. c. Obduratum peccatum, sunt peccata in se, non in causa tantum. 449. c. d. Obdurati nihil aliud est, quam ad Deo, vt à Satana vincantur. 450. c. Obdurati auxilium habent, quo possint duritiam à corde suo repellere. ibid. d. Obduratio est pœna peccati & effectus reprobanonis negatiuæ. 479. b. O B E D I E N T I A. Obediencia gradus aliquos & inobediencia etiam 906. e. Obediencia legis, nec est opus solius Dei, nec solius liberi arbitrij, sed vtiusque. 988. a. O F F I C I V M D I V I N V M. Officium diuinum & Horæ Canonice re idem sunt. 1004. b. c. dicuntur officium diuinum, quia continent id quod facere debemus erga Deum, & Horæ canonice, quia certis horis recitari debent iuxta regulas sanctorum Patrum. ibid. c. d. Officium orandi Deum temporale est, officium laudandi perpetuum. ibid. de Horis canonicis Brentij deliramentum redarguitur. ibid. e. officium diuinum est, certa ratio laudandi præcandique Deum mente simul, & voce auctoritate præfulum Ecclesiæ instituta. ibid. Officium diuinum publico ratiu Ecclesiæ nomine dicitur. 1005. a. Officium de Sanctis & de mortuis cur dicatur. ibid. b. Officij diuini partes alia maiores, alia minores sunt, & quæ illa. ibid. e. Officij diuini, nocturni sunt partes, qui quando olim recitabantur. 1006. b. c. laudes quæ partem sunt diuini officij, & quando recitanda. 1007. a. b. laudes in Natali Domini cur à nocturnis separentur. ibid. c. Officium diuinum cur in triduo ante Pascha vesperi celebratur. ibid. b. Officium primæ horæ quæ hora celebrandum. ibid. d. Officium tertie, sextæ, nonæ, quando celebrandum. ibid. e. Officium horarum horarum, quando sit legitimum tempus persoluendi. 1008. d. Officium Vespertinum quando celebrandum. ibid. e. Officium vespertinum celebrandum est parum ante solis occasum, & magnam habet cum laudibus affinitatem. 1009. b. c. Officium completorij non ita antiquum ac reliqua horarum officia. ibid. e. Officium Completorij quando celebrandum. 1010. a. Officium Completorij cum officio primæ similitudinem habet. ibid. c. Officium Completorij quam habeat cum sepultura dominica communicationem, & cur persoluantur. ibid. d. e. contra officium diuinum qui hæretici oblatrantur. 1011. a. b. Officij diuini singularum partium antiquitas & approbatio ostenditur. 1016. a. b. ad officium diuinum rite persoluendum septem requiruntur & I. integritas, quæ & qualis esse debeat. 1026. c. d. II. ordo, qui in eo sit, vt singula suo loco ponantur. ibid. e. III. est qualitas quæ obseruatur, cum clericis suarum Ecclesiarum & monachi suorum ordinum officium recitant. 1027. c. d. I V. locus, qui publicum precem ordinarij est Ecclesiæ, priuatum autem quilibet modo non sit turpis. ibid. e. Officij diuini persoluenti conditio. V. est tempus, quod vt peccatum mortale vitetur, est totum illud spacium quod intercedit inter vespem vnus diei, & mediam noctem alterius. 1028. a. Officium maritimum sequens dicitur qui recitant ante solis occasum non peccant. ibid. b. Officia singularum horarum ad peccatum veniale vitandum illis horis celebrari debent, à quibus nomen acceperunt, nisi rationabilis causa excuset. ibid. c. Officia singularum horarum melius, fructuosius, & facilius sigillatim celebrantur, quam simul coniungantur. ibid. d. quod etiam dum priuatum officium dicitur faciendum est. ibid. e. Officij diuini conditio. VI. est attentio quæ est triplex, ad verba, ad sententiam, ad Deum ipsum. 1029. a. VII. est deuotio quæ partim est interna, partim externa, & quæ sit vtraque. ibid. b. c. Officium diuinum qui recitare tenentur. 1030. a. b. Officium diuinum qui non persoluant tenentur fructus beneficiorum in vsum pauperum dare. 1031. c. d. Vide Horæ Canonice, Breuiarium, Oratio. O P V S, O P E R A T I O. Opus cur non semper iustificat bona intentio, mala autem intentio semper vitiat. 107. a. Opus malorum actio mala est, passio bona. 123. d. Operatio aliqua tribus modis vices naturæ superare dicitur, & qui illi. 393. d. e. Opera bona sine fide non sunt mala, sed verè bona, sed mortua, quia non profunt ad vitam. 583. b. Opera omnia bona & mala Deus facit, in bonis quod sunt & quæ bona sunt, in malis quod sunt, non quod mala sunt. 35. d. Opera infidelium non esse peccata, quomodo Concilium Tridentinum destituit. 573. a. b. Opera bona infidelium ob finem prauum, vix peccata non sunt. 587. Opus à malitia causa non potest inquinari, nisi quando ab ipsa malitia procedit. 588. a. Opus omnis inirio cur Deus inuocandus, & in fine laudandus. 98. b. c. Opera bona moralia facta à peccatore non disponunt ad gratiam. 663. d. Opera bona accedunt iustificatio, non præcedunt iustificandum. 741. d. Opera quæ opponuntur fidei, & à iustificatione excluduntur, sunt illa, quæ fidem præcedunt, & solis liberi arbitrij virtutibus sunt. 745. a. Operibus quæ sunt ex gratia, id quod redditur est magis

gratia quam merces. 745. b. Opera consequentia fidem non tollunt merita Christi, sed augent. 746. e. Opera facta ex fide non sunt stercorea, sed fructus Spiritus S. 747. d. Opera sua bona qui Deo recensent, à Deo propterea non omnes despiciuntur. 798. c. Opera bona sunt effectus iustificationis non causa formalis eiusdem. 800. 2. e. Opera bona meritoria non præcedunt iustificationem, sed sic opera quæ ad eam disponunt. 803. b. Opera sunt necessaria ad salutem, & sine illis obrineri non potest vita æterna. 849. c. Opera bona Lutherani queruntur quod negligere & prohibere dicantur. 864. a. b. negligunt tamen. 865. a. b. Opera bona iustorum sunt ex natura sua peccata mortalia, commune est Lutherano dogma. 866. a. b. Operum bonorum tria genera præcipiunt, ieiunium, oratio & elemosyna, quorum I. erga Deum. II. erga nos ipsos. III. erga proximum exhibemus. 875. b. Operum necessitas magis ad Euangelium quam ad legem pertinere demonstratur. 876. b. c. Opera bona non esse necessaria ad salutem nisi necessitate presentis volunt aduersarij, quod explicatur. 887. c. non dicimus esse necessaria ratione efficientiæ, quod explicatur & probatur. ibid. d. e. Opera bona esse ad salutem necessaria integræ epistolæ Petri, Iacobi, Ioannis & Iudæ teste Augustino probant. 889. c. Opera bona iustorum non sunt peccata, sed verè iusta, vt etiam iustitia actualis dici possunt, quod probatur. 903. a. b. Opera iustorum placent Deo ratione propriæ dignitatis, non quia Deus lauat operum sordiditatem, vt vult Caluinus. 994. c. Opera bona verè esse bona, & non esse peccata probatur ex Patribus. 905. Idem probatur rationibus. 906. d. e. 907. Opera bona aliquando fieri possunt ex caritate sine vlla admixtione cupiditatis. 907. a. Opera bona non solum esse iusta, sed etiam iustificare probatur ex D. Iacobo. 908. d. 909. c. & ex aliis Scripturæ locis. 912. Operibus bonis culpa aliqua admittitur, nisi quis diligenter vigilet. 918. e. Opera iustorum esse maioræ præmio, & placere Deo admittunt aduersarij, sed cum duobus temperamentis. 920. b. c. Opera bona sunt merita, & non cuiuscunque præmij sed ipsius vitæ æternæ, quod probatur. 921. Opera bona pluribus in locis salutare æternam dicuntur efficere. 925. e. Opera bona non sunt notæ veri Christiani, quibus detur vitæ æternæ, sed vera merita. 926. c. d. Operatio bona grande solatium credentium est. 937. c. Opera bona quæ agimus sciendo, nesciendo sunt, vt hæc & recta æstimumus & minima. 940. b. Operibus bonis vitam æternam debentur, eo quod sint vera legis obediencia, non quia sint à persona eleuata ad statum filiorum Dei, opinio est recentior, sed damnata. 946. c. Opera bona esse meritoria vitæ sine vilo pacto quis tradiderit. 952. b. Opera bona ex natura sua remota promissione & dignitate principij operantis, nullam habere proportionem ad beatitudinem supernaturalem, probatur ex Scriptura. 951. d. quæ ratio id etiam demonstraret. 953. d. Opus bonum vt sit meritorium necessarium est vt ex caritate procedat. 956. a. Opera in Deum virtute relata tunc dicuntur cum intentio præcedens est vera causa operum, quæ postea sunt. 957. d. Operum relatio in Deum quam facere solent qui suscipiunt habitum caritatis, non sufficit ad merendum in singulis operibus. 958. d. Opera iustorum quomodo sint meritoria, de condigno an non, vnde Theologorum sententia. 959. a. b. Opera bona an ratione sola promissionis, an ratione operis sint meritoria de condigno. Theologi disputant. 962. a. Opera iustorum meritoria sunt vitæ æternæ de condigno ratione pacti & operis simul. 962. b. c. Opera iustorum meritoria vitæ æternæ non solum ratione pacti, sed etiam ratione operis ex condigno probatur. 963. c. d. Opera bona Deum remunerari supra condignum demonstratur. 967. a. b. Operum bonorum tria sunt genera, oratio, ieiunium & elemosyna. 972. Opus operatum vocamus id quod pendet ex sola Dei institutione vt baptismus. 1061. d. vide Meritum. O P H I T Æ. Ophitæ hæretici quinam fuerint, & cur sic dicitur. 41. c. Ophitæ hæretici docuerunt, sapientiam Paoi fuisse serpentem illum primorum hominum tentatorem. 166. b. O R A T I O D O M I N I C A. Oratio Dominica ferè explicatur, & quid contineat. 305. a. vide Dominica oratio. O R A R E, O R A T I O. Orare quomodo quis possit vt fidem habeat. 452. b. Orat Ecclesiæ pro infidelibus, vt conuertantur, etiã si scit Deum eos ad fidem inuitare, & cur. 454. c. d. Oratio sine hæsitacione in fide, cum incertitudine de illa re adpiscenda quæ petiri fieri potest. 351. a. Oramus habere non solum id quod non habemus, sed conferentiam & augmentum eius quod habemus. 916. b. Oratio est actus rationis practicæ voluntatis desiderium explicans, & ab alio aliquid postulans, quæ definitio explicatur. 972. a. b. alia definitiones Patrum. 973. a. Oratio diuiditur in publicam & priuam, & rursus in mentalem & mentalem & vocalem simul, vocalis tantum non est oratio. 974. a. Oratio mentalis, cum quis priuatum orat vtilissima. ibid. b. Oratio vocalis vtilis & interdam

Peccatorum genera quatuor distinguit Aug. I. quod nullus est peccata peccati II. quod est aliquo modo peccata peccati. III. infantium. IV. eorum qui ex ignorantia peccant.

Peccatum est voluntas retinendi vel consequendi quod iustitia vult. Et unde liberum est abstinere. ibid. d. Peccata per Christi gratiam verè tolli. & non solum non imputari Scripturæ clamant. 783. a. b. Peccatum seu id quod manet transiente actu quid & quanta continetur, & quomodo illud tollatur.

Peccator cognoscere potest se esse odio dignum, non autem iustus se amore dignum & cur. 818. e. Peccatores non vident sua peccata visione vili ad ea curanda, sed bene cognoscunt ea esse peccata.

Peccatum & iustitia sunt contraria immediata respectu hominis conditi in gratia. 808. a. Peccatum in hominibus iustificatis semper vitare sed non imputari quam sit absurdum. 884. c. Peccata non omnia sunt contra legem, sed præter legem, qualia sunt peccata venialia. 901. d. sine peccato veniali aliquanto tempore iustus vivere potest.

Peccatorum venialium admixtio in operibus nostris non impedit veram iustitiam. 907. b. Peccata venialia si districte iudicentur, & non misericorditer remittantur, impediunt regni cælestis ingressum. 919. b. Peccata quadam venialia admittuntur bonis meritis, quæ remissione indigent.

Peccatum appellat Aug. imperfectiorem, & defectum illum qui in nobis est, ratione cõpõscentia. 917. b. Peccare facilius est quam bene agere, & ad peccandum sufficit liberum arbitrium, sed ad bene agendum opus est gratia.

Peccatores qui sunt, & esse volunt, mendaciter Deum Patrem dicunt, nisi penitentiam agere incipiant. 985. c. d. Peccatori qui serio conuerti non cupit, sed in peccato vult perseverare, oratio fit in peccatum, & ferè in omnibus partibus mentitur.

Peccatores tribus modis orate possunt. I. vt impetrent miracula ad confirmandam veram fidem, & tunc impetrare possunt quod petunt. 1000. b. c. II. vt impetrent sibi donum aliquod spirituale vel corporale, & tunc vel voluntarie in peccato permanere volunt, & hi ordinari non exaudiuntur nisi aliquando extraordinarie ibid. d. III. cum incipiunt penitere, & tunc ex misericordia Dei exaudiuntur.

PELAGIVS, PELAGIANI.

Pelagius primus peccatum Originis negavit. 191. a. Pelagius qua ratione synodum Palæstinam ad quam accusatus fuerat fecerit. ibid. c. Pelagij error alter, mortem corporis trahi ex Adamo, non autem mortem animæ. ibid. d. Pelagij in vtroque errore sequaces nostræ vel Patrum memoria. ibid. e. 198. a. b. Pelagius auctor est commentariorum breuium in epist. D. Pauli quæ sunt apud D. Hieronymum. 193. c. Pelagij hæresim quot Concilia damnarint. 209. d. e. 210. a. b.

Pelagiani regenerationem paruulis quomodo necessariam esse dixerunt, & quomodo non.

Pelagiani dicebant legem Dei donum Dei esse, sed eam posse diuinitus acceptam hominem suis viribus implere. 169. d. verumque autem Dei donum esse. ibid. Pelagius damnatus est quod opera infidelium meritoria gratiæ esse voluerit.

Pelagius qua ratione vsus sit argumento, quo Patres vsi sunt contra Marcianos, & nos contra Caluinianos.

Pelagiani orationes Ecclesiæ destruxerunt.

PERICVLOSV.

Periculosum est, si quis inopinatè, & imparatus ad iudicium Dei vocetur.

PERFECTI, PERFECTIO.

Perfectorum in Scripturâ tria genera. I. qui actu semper diligunt Deum. II. qui actu propter Deum omnia reliquerunt. III. qui parati sunt propter Deum omnia relinquere.

Perfectio in caritate in hac vita consistit.

Perfecti viri in hac vita ieiunio egent cum rebellionem carnis sentiant.

PERMITTERE.

Permittere non includit velle, sed non nolle siue non impedire. 144. a. Permittere velle mala non est velle fieri mala. ibid. b. Permittere in Scripturis idem est quod non impedire.

PERSEVERANTIA.

Perseuerantia Dei donum est, & quamvis soli iusti perseuerare possint, soli tamen perseuerant, qui hoc donum habent.

Perseuerare infalibiter misericordia Dei facit, alioquin non perseueracunt. 464. b. Perseuerantia donum assidue vsque ad mortem à Deo petendum. 466. b. Perseuerantia ex gratia Dei, & libero arbitrio pendet. 602. d. Perseuerare possunt etiam hi qui non perseuerant, & merito arguuntur, quia non perseuerant.

Perseuerare iusti non possunt, nisi adsit Deus protegens & dirigens. 646. d. perseuerare iustus in bonis absolute potest, voluntate conditionata non potest.

de Perseuerantia sua certus nemo esse potest sine reuelatione, 830. b. c. Perseuerantia non est res huiusmodi, quæ vno die peti & accipi possit. 832. b. Perseuerantia in oratione maxime necessaria, & cur.

D. PETRVS.

D. Petri peccatum fuit lethale, cuius magnitudinem scondo ipse monstrauit. 336. c. S. Petrus ieiunans sumebat tantum lupinos minuto asse vœucentes.

D. Petrus cum Simone Mago certaturus die Sabbatho præcedenti ieiunauit, vnde eodem die in Ecclesiâ ieiunatur.

PHARISÆI.

Pharisæi docebant flagitia interna non esse peccata, vt Kimbi & Iosephus.

Pharisæi quomodo depraurent mandata Dei, cum quoad substantiam, tum quoad finem, contra quorum errorem Christus ea in vtroque declarauit.

PHILOSOPHI.

Philosophi, patriarchæ hæreticorum cur à Tertulliano dicti sunt.

Philosophi de natura humana dissenserunt, cum alij hominem felicissimum, alij miserimum dixerint. 26. c. Philosophi qui humanas miseras deplorant, tem cognouerunt, causam. i. peccatum originis nesciunt.

Philosophi Deum veram esse & vnum, & liberè agere & consilere rebus humanis cognouerunt. 330. b. c. Philosophi nobiles Deum quæsierunt, & ex arte artificem cognouerunt. 331. d. Philosophi dum interno studio quærunt omnia scrutanturque, vnum Deum auctorem omnium repererunt. 332. a. Philosophi qua ratione assentiantur iis, quæ magis videntur impossibilia, quam quæ fide Catholica credimus.

PIETAS.

Pietas est cultus Dei qui præcipue diligendo exhibetur. 666. b. Pietatis cultus debetur Deo quia Deus.

PIGHIVS.

Pighij de iustificatione opinio, in quo ab hæreticorum errore diffideat.

PLATO.

Platonis testera epistolam fore seriam si Deus adscribatur, ladicram si Dij.

POENÆ.

Poenæ peccati sunt mala corporis & animæ, sed non prima.

Poenæ omnis peccati in hac vita expeti non debet. 321. poenæ in hac vita non sunt expendendæ, sed tolerandæ. 322. Poenæ sensus damnatorum, & dolor de amissa beatitudine vt differant, & vt hic in infantibus, non illa sit.

Poenæ quot, & quantæ vitii coercendis institutæ.

Poenæ & præmium quomodo nulla esse possint, si careamus libero arbitrio. 808. a. Poenæ est non culpa, malitia hæreditaria. 617. c. Poenam Deum citra condignum inferre, non ita certum est, ac eum dare præmium vltra condignum. 967. a. probatur tamen ab auctore. ibid. b. vide mala.

POENITENTIA.

Poenitentia seu dolor ac detestatio peccati, quarta est ad iustificationem dispositio.

Poenitentia quadragenarius numerus conuenit. 1081. a. sine poenitentia vel innocentia elemosyna saluare non potest.

Poenitentia sterilis illa quæ non parit fructus dignos poenitentia, reprehenditur.

POTENTIA.

Potentia naturalis libera differt, quod illa præsentè obiecto non potest non agere, hæc potest.

Potentia in Deo est voluntas actualis cum habitudine quadam ad res possibiles.

PRAECEPTVM.

Præcepta Dei impossibilia, impium est dicere. 296. a. Præceptis aliquando fines, aliquando media designantur, hæc obligant, non illa.

Præcepta omnia moralia secundum substantiam operis seruari non possunt viribus naturæ. 327. e. quæ propositio explicatur. 374. a. b. & probatur ibid. c. d. Præceptorum Dei obseruatio secundum substantiam operis, necessitatio cum dilectione Dei & proximi coniuncta est. 376. a. Præcepta omnia non sunt paria, sed vnum alio grauius.

Præceptum nulli soli viribus naturæ seruari potest, si tentatio urgeat, hæc propositio explicatur. 379. a. b. Præcepta nulla, eborationes, &c. adhibenda non esse, si non sit liberum arbitrium, quam vera hæc ratio contra Caluinum. 609. c. hoc etiam argumentum ex Scriptura producit, cui responder Caluinus, sed frustra.

Præcepta & suasiones non solum rationem sed etiam libertatem indicant.

PRAEDESTINATIO.

Prædestinatio sine præscientia esse non potest, sed præscientia sine prædestinatione sic. 119. e. Prædestinavit quosdam Deus ad gloriam, quosdam ad poenam, neminem autem ad culpam

120. d. Prædestinatio non potest separari à præscientia, sed præscientia à prædestinatione siue deereret sic.

Prædestinationis diuinae nulla ratio ex parte nostri assignari potest, quamuis gratia sufficiens omnibus detur. 433. d. ex parte Dei misericordia & iustitia ipsius. Prædestinationis causa dici potest. ibid. e. ex parte etiam nostri causa esse potest, sed illa est ignota. 436. a. Prædestinatio definitur, Præscientia Dei, quæ certis bonis ex massa perditionis misericorditer selectis per infalibilia media in vitam diriguntur æternam. ibid. b. quæ definitio explicatur. ibid. c. d. Prædestinatio non præcessit, sed secuta est præuisionem peccati originalis. ibid. c. Prædestinare partim ad intellectum partim ad voluntatem pertinet. ibid. c. est tamen potius intelligentiæ quam voluntatis.

Prædestinationis ordo in mente diuina qualis fuerit.

Prædestinatio quomodo sit ex mera gratuita Dei misericordia I. probatur ex Scripturis. 438. 439. II. ex traditione Ecclesiæ, atque adeo Patres omnes, qui post exortum Pelagianam hæresim scripserunt, eandem sententiam tenuisse demonstrantur. 460. c. d. e. de Prædestinatione D. Aug. sententia iudicio Ecclesiæ Catholice approbata. 461. c. Probatur hæc sententia rursus rationibus. 462. 493. Prædestinati qui non sunt, scæpe prius corde prædicuntur ab Ecclesiâ quam corpore.

Prædestinavit Deus, vt per bona opera homines ad gloriam peruenirent: & prædestinationis duo signa sunt internum vnum i. notitia diuina, secundum externum vitio iniquitatum. 468. c. Prædestinatio non pender ab operibus, sed opera à prædestinatione.

Prædestinatio radix & origo omnium bonorum etiam naturæ. 470. a. Prædestinationis alia ratio est, & alia executionis. 471. b. Prædestinavit Deus dare hominibus regnum, calorum propter opera præuisionis, propositio vera & falsa. ibid. c. Prædestinationis gratia fuit, quod Christus tunc, vocare Mathæum voluit, cum eum vocationi non reluctatum esse præiudic. 471. e. Prædestinationem ab electione quidam differre volunt, sed relictuntur.

Prædestinatio nullam acquirit ius electis ad beatitudinem, sed ex ea oritur certitudo & infalibilitas gloriæ electorum. 474. a. Prædestinatione Deus definit ius electis ad omnem illam gloriam, ad quam per merita peruenirent erant. 476. d. per prædestinationem Deum decreuisse dare certum gradum gloriæ, quem postea maiorem ex meritis cumulauerit fallum ostenditur. 477. a. Prædestinati cur pauciores sint reprobis cum Deus sit misericordissimus. ibid. d. Hæc de Prædestinatione sententia cur exhortationes, &c. non tollat, & desperationem non inducat. ibid. e. Prædestinatus quicquid egerit, saluandus non est, sed bonus, futurus, & sic saluabitur. 478. a. Prædestinati non dicuntur, nisi qui ad gloriam sunt electi. 478. c. Prædestinare: Deus potuit sine præuisione operum, sed damnare ad gehennam sine præuisione operum non potuit. 480. a. Prædestinatio quomodo gratis fiat exemplo apto declaratur.

Prædestinatio est gratia preparatio & preparatio beneficiorum Dei, quibus certissimè liberantur, quicunque liberantur. 422. d. Prædestinatione quando Patres dicunt esse ex meritis præcedentibus sumunt eam pro dispositione executionis.

Prædestinationis duo sunt fundamenta, fides & perseverantia, quorum verumque est donum Dei, vt probat Aug.

Prædestinationis abditissimum est mysterium & nemo potest, scire esse de numero prædestinatorum sine speciali reuelatione, quod probatur ex Scripturis. 348. c. d. Prædestinati saltem æternam perdere non possunt: tamen nerentur fideles vt prope prædestinationem suam ignorent. ibid. d. Prædestinationis certitudo haberi non potest, sine certitudine perseverantia. 349. d. Prædestinatorum esse de numero, in hac mortalitate, nemo præsumat. 350. e. rationes quæ hoc probant.

Prædestinavit Deus electos ad gloriam ad quam tamen nisi per merita, & opera bona perueniant. 326. a. vide electio.

PRAEDICATIO.

Praedicatio institui potest ex exhortatione ad seruiendum intuitu mercedis æternæ. Christus enim & alij Sancti id faciunt. 94. b. Praedicare publice proprium est sacerdotum.

PRAEDICTIO.

Praedictio non importat necessitatem rebus.

PRAEMIA.

Praemia in caelo nequaquam futura sunt paria.

Praemium bonorum operum non potest esse aliud quam vita æterna. 924. c. Praemium bonis operibus ex iustitia reddendum esse in Scripturis dicitur. 926. b. Praemium nostrum vnum & totum est: vita æterna. 919. a. Praemij magnitudine prompti ad bona faciendâ & mala tolerandâ pro Christo esse debemus.

PRAESCIENTIA.

Præscientia Dei non tollit libertatem. 499. d. e. Præscientia concordatur cum contingentiâ & libertate. 543. b. Præscientiam Dei, & liberum arbitrium vtrumque amplectimur, vtrumque confitemur. 544. e. Præscientiam Dei non tollere libertatem & necessitatem rebus imponere probatur suffissimè.

Præscientia est scientia visionis, & non est causa rerum. 533. c. d. Præscientie non est causa futurorum, ne liberum tollatur arbitrium teste Hieronymo.

PRANDIVM.

Prandium olim sub meridiem sumi solitum ostenditur.

PROLES.

Proles in statu integræ naturæ sicut nunc suscipienda erat. 184. c. hoc tamen sine vllis incommodis, quibus nunc, natura humana obnoxia est.

PROMITTI, PROMISSIO.

Promitti aliquid non potest sub conditione, nisi, ei qui polleat libertatis arbitrio. 614. c. Promissio sub conditione, ironice, nequaquam, fieri à Deo potuit. 615. a. Promissiones generales absolute applicari possunt cui libet, promissiones conditionales, nequaquam. 710. a. b.

Promissiones quibus Deus coronam pollicetur bene agentibus, diuersæ ab his, quibus Deus veniam peccatoribus promittit. 733. e. Promissio remissionis peccatorum & salutis, non est absoluta, sed conditionata. 836. b. Promissio de Christi regno perpetuo absoluta est. 837. e. Promissiones Dei sunt generales, & si applicantur singulis conditionatae sunt.

Promissiones Evangelicæ sunt conditionales, ex doctrina Apostolica. 871. e. Promissiones remissionis peccatorum, etiam in prophetis sunt, non ad legem sed ad Euangeliu pertinet. 872. a. Promissiones Euangelij etiam si sunt gratuita, non desunt esse conditionales, & quid sit gratuita promissio. ibid. c. Promissiones legis temporales sunt, promissiones Euangelij sempiternæ. 873. c. d.

PROPHETIÆ.

Prophetiæ non faciunt, vt quæ prophetæ prædixerint, necessario eueniant. 543. c. vide prædictio.

PROPRIETAS.

Proprietatem rerum suarum abdicare consilium est, non præceptum. 114. b. Proprietates rerum, postea naturæ corruptione ad rerum conseruationem necessaria est. ibid. c. in Proprietate rerum capiendâ quomodo ab initio peccatum sit.

PROVIDENTIA DEI.

Providentia Dei non tollit libertatem arbitrij, sed conseruat. 541. a. b. Providentia non fieri libera hominum actiones quomodo intelligendum. ibid. d. Providentiam Deo maluit negare M. T. quam homini liberum arbitrium.

Providentia Dei non prædeterminat, omnia, indiuidua, corruptibilia tantum præuidet, ne deficient species.

Providentiam Dei cum libero arbitrio quia Caietanus conciliare nesciuit, ideo hæc non posse conciliari asseruit. 533. a. b. Providentiæ ratio non postulat, vt Deus ante omnem præuisionem, omnia determinauerit, sed vt nihil fiat sine eius præuisione, cooperatione aut permissione. 538. c. Providentia Dei reguntur, animi nostri.

Providentiam rerum humanarum qui Deo ademerunt, hietiam orationis studium, sustulerunt.

Providentia diuina cur per orationes, non mutetur, quamuis quædam sine nostris orationibus nobis non concederentur.

PRVDENTIA.

Prudentia carnis est cura & sollicitudo in omnia prouidendi, quæ carni sunt commoda, vtilia & suauia, & quæ peccatum sit.

PSALMI.

Psalmi in primitiua Ecclesiâ decantari soliti erant.

PVER.

Puer inter Christianos educatur, & non baptizatus quomodo fidem Dei habere poterit.

PURGATORIVM.

Purgatorium quomodo ex peccatis venialibus demonstretur. 79. d. e. Purgatorij poenæ grauissima est, & quam vix vili iusti homines nisi ex misericordia Dei, euadunt.

Q.

QUADRAGESIMA.

Quadragesima de origine tres falsæ opiniones redarguuntur. I. Quadragesimam post tempora Apostolorum ex quadam falsa superstitione, & peruersa Christi imitatione paulatim inrepsisse. 1072. c. Quadragesimæ de obseruantia numquam fuit controuersa, sed quomodo ea esset celebranda 1073. d. II. Cassiani, qui docet in Ecclesiâ primitiua per totum annum æquale, fuisse ieiunium, sed frigentes caritate placuisse omnibus sacerdotibus, vt Quadragesimæ ieiunium, indiceretur. 1074. d. e. III. est eorum qui Telephorum instituisse Quadragesimam asserunt.

Qua

Quadragesima instituta est ab Apostolis, & Ecclesie tradita, ibi. d. 1076. a. b. Quadragesima qui & quot Patres memoraverint. 1076. a. b. Quadragesimam à Deo vel diuinitus institutam quidam Patres scribunt quæ explicatur. 1076. d. Quadragesima, instituta est ab Apostolis non scripto, sed verbo. 1077. a. de Quadragesimæ ieiunium fuit magna varietas apud veteres. ibi. d. Quadragesimæ ieiunium fuit dierum quadraginta, vel triginta sex. ibi. d. Quadragesimæ ieiunium qui Patres maiorem illo fecerunt explicatur. 1078. a. b. Quadragesimæ additi sunt quatuor dies qui Dominicam Quadragesimæ præcedunt, ut quadraginta dierum ieiunium completeretur. 1080. a. Quadragesimæ ieiunium cur sit institutum. ibi. d. 1081. a. b. Quadragesimæ instituentis præcipua ratio & quam Patres maxime commendauerunt, est imitatio vitæ Christi. 1082. a. b. Quadragesimæ tempus est ad ieiunandum accommodatissimum. 1083. d. e. Quadragesimas non tres, sed quinque Franciscus ieiunabat. 1089. b.

QVOTIDIANVM.

Quotidianum, hæc vox quod maneat in oratione Dominica 991. d.

R

RACA.

Raca vox Hebræa quid significet. 75. a. b. Rachab meretrix quomodo ex operibus iustificata à Iacobo dicatur. 91. e. Ratio non est libera vilo genere libertatis neque à coactione, neque à necessitate, neque quoad specificationem actus, neque quoad exercitium, quod probatur. 498. e. Ratio est regula humanarum actionum qua debet esse vniuersalis, immobilis, determinata. 499. d. Rationis vltimum iudicium non patitur secum aliud iudicium simile & cur. 500. d. Ratio non solum repræsentat, sed etiam facit obiectum voluntatis. 501. d. Ratio cur non sit libera sicut voluntas. 501. c. Ratio imperat appetitui inferiori non imperio Ieshotico, sed politico. 582. c. Ratio cur sensualitati seu parti inferiori vt plurimum subiciatur. ibi. d.

REATVS, REVS.

Reatus est id quod propriè peccatum dicitur D. Augusti testimonio & aduersariorum confessione. 287. d. Reatus est propriè non pœna, sed dignitas & meritum pœnæ. ibi. e. Reatus à peccato separari non potest. 288. a. Reatum Deus non potest remittere, dum manet eius fundamentum. i. peccatum. ibi. b. Reum facit omne verum peccatum secundum Augustinum. 293. b. Reatus concupiscentiæ tribus modis intelligi potest, & qui illi sunt. 312. e. 313. a. Reatum quomodo dixerit Aug. esse concupiscentiam. ibi. b.

REGNVM DEI.

Regnum Dei in Scripturis triplex, naturale, gratiæ, & gloriæ, & quæ sunt tria regna. 986. c. Regnū Dei impij semper molitur euertere. hoc tam. n. tempus sit, quod Deus vult ieri. 987. a. Regnum gloriæ est quod petimus, cum dicimus adueniat regnum tuum. ibi. c.

RELIGIOSI.

Religiosorum peccata etiam mortalia ex ignorantia & infirmitate commissa leniora sunt, & facilius condonantur, quam eadem aliorum hominum. 971. a. b.

REPROBATIO, REPROBVS.

Reprobationis causa quomodo sit in homine per Irenæum non autem prædestinationis 471. c. Reprobatur Deus sine præiudicio operum. & reprobatur cum præiudicio operum hoc explicatur. 477. c. Reprobatus quicquid legitur damnandus non est, sed malus erit. 478. c. Reprobatio dicitur actus comprehendit, actum negatiuum cuius nulla est causa ex parte hominum, alterum positiuum cuius causa peccati originalis actualis præiudicio. 478. d. Reprobationis negatiue non datur causa ex parte hominum quomodo verū sit ibi. d. e. Reprobationis positiuæ quomodo causa sint peccata hominum. 479. c. Reprobationis causam cur D. Aug. ad peccatum originale referat. 480. c.

ROMANI.

Romanis dedit Deus tam amplum imperium, vt virtutes eorum remuneraretur. 586. e.

RVARDVVS.

Ruardus Tapperus Faustū malè Catholicum appellauit. 657. e.

SACRAMENTA.

Sacramenta conferunt gratiam & efficiunt vt instrumenta Dei 401. a. Sacramenti conferendi potestas non est gratia gratis data & cur. 418. e. Sacramenta qua ratione iustificent iuxta aduersarios. 737. a. b. Sacramenta iustificat concurrente per modum instrumenti ad infusionem gratiæ habentibus. 802. b.

Sacramenti perceptio cum fide, non facit vt de sua iustitia quis præsumere possit. 825. d. Sacramenta in se tuta non sunt, sed vt ad fidem sustentandam, sed vt instrumenta iustificationis efficienda. 844. d. Sacramenta non solum sunt causa, sed etiam signa iustificationis ex se infallibilia. ibi. e. Sacramenta non sunt signa fallacia, etiam si quis ad ea flecto corde accedat. 845. a. Sacramentum qui recipit, nullius sibi fraudis conficius, potest certo credere remissa sibi esse peccata, sed certitudine humana, non diuina. ibi. d.

SACRIFICIVM.

Sacrificia cum conscientia pura & detestatione peccatorum sunt offerenda non autem opera bona. 589. a.

SALOMON.

Salomon fuit verè iustus & à Deo singulariter dilectus, sed postea malus, & quorundam sententia damnatus. 856. b.

SALVS.

Salutis incipit esse à nobis est absurdum. 851. b. Salus pender à conditione operum. 849. a. Salutem nostram totam & integram Christo tribuimus, cum illam meritis nostris acquirimus. 933. d.

SANCTI.

Sanctos non facit nisi Spiritus S. per gratiam inhabitans 7. b. Sancti post lapsum Adæ habent gratiam qua possunt mereri, & qua velint. 23. a. Sancti in hac vita vt sint immaculati. 95. e. Sancti humiles esse debent, sed non mendaces. 820. c. Sancti omnes quantumvis proficiant, abyssi rami sunt, quia se non intelligunt. 822. c. Sanctus sum quomodo vnusquisque fidelium dicere possit. 840. c.

SAPIENTIA.

Sapientiæ sermo & Scientiæ apud Paulum, idem est cum Spiritu Sapientiæ & Scientiæ apud Iohannem. 417. b. c. Sapientiæ sermo & Scientiæ est donum, quo mysterium, & dogmatum cognitio habetur, quam qui habent, sermone sapienter & scienter profiteri possunt. ibi. e. Sapientiæ & Scientiæ sermo si sumantur pro habitibus in suis quibus mens humana à Spiritu S. ducitur, à caritate non separantur. 418. c.

SAVL.

Saul initio bonus & sanctus fuit, sed postea reprobos. 855. e.

SCIENTIA.

Scientia simplicis intelligentiæ quæ & qualia Deus intelligat. 150. d. Scientiæ desiderium hominibus incipit, quam pauci expleant. 365. d. Scientia Dei duplex simplicis intelligentiæ & visionis, illa est causa rerum, non hæc. 555. a. b. vide sapientia, præscientia.

SCISSIO.

Scissio vestium in Scriptura denotat dolorem externum & penitentiam, & Deo absolute non displicet. 1066. c.

SCRIPTVRA.

Scriptura tribuit substantiæ nomen vel attributa accidentibus 267. c. Ex Scripturæ sensu mytico quando ducitur solidum argumentum ad probanda dogmata fidei. 459. c. d. Scriptura clara per obliuionem non est interpretanda, vt facit Caluinus. 616. e.

Scripturæ cum vnus effectus causis pluribus tribuitur, solet nunc vnam, nunc aliam causam nominare. 748. e. Scriptura vtriusque testamenti mysteria, promissiones & præcepta continet, hoc est credenda, speranda & faciendâ. fidem spem, & caritatem 873. a. Tria hæc quomodo oblectant in veteri testamento, in nouo autem clarè & perspicue habeantur. ibi. b. c. Scripturæ mos est, vt loquatur de multis quasi de omnibus. 913. a. vide testamentum.

SECVRVVS.

Securus de peccatis nemo esse debet vsque ad iudicij diem. 825. b.

SENSVALITAS.

Sensualitas est proclia ad concupiscendum non ex iusta qualitate, sed ex carentia originalis iustitiæ. 326. b. Sensualitas vt spoliata originali iustitia, rationi repugnat, concupiscentia dicitur. 32.

SERPENS.

de Serpente qui Adam tentauit, varij errores. 166. a. b. Verus fuisse serpens ex Scripturis probatur. ibi. e. & diabolus per os eius locutus est. ibi. d. Serpens ille quomodo lingua humana loquutus sit ibi. e. Serpens opera diabolus vltus ad eam tentationem faciendam, quia id Deus permisit. 167. a. b. Serpens suo statu non infectam animam Adam, nisi metaphoricè. 329. d. vide Ophitæ.

SERVI, SERVITVS.

Seruos suos Deus putauit meliores futuros, si ei seruirent libenter. 637. Seruitus à peccato, opponitur libertati à peccato, &

se vitus naturæ opponitur seruituti naturæ, & quæ sint istæ. 63. c. Seruitus peccati est idem cum libertate peccati, & libertas iustitiæ est idem cum seruitute iustitiæ. 645. c.

SIMILITVDO.

Similitudo est amicitia fundamentum, quæ non tam in natura est quam in moribus. 407. d.

SIMONIACVM.

Simoniacum lucrum non semper pauperibus erogandum, sed Ecclesiæ iniuriam à Simoniacis passæ. 1112. e.

SOBRIVS.

Sobrietas & moderatio in cibo sumendo est omni tempore adhibenda, 1044. e. Sobrietas & temperantia non reddunt homines deformes. 1045. a.

SOCRATES HISTORICVS.

Socrati historico non magna fides adhibenda est. 1078. e. explicatur eius locus, in quo tradit Quadragesimæ ieiunandæ diuersitatem. 1079. a. b.

SPES.

Spes tertia est ad iustificationem præparatio. 715. b. c. Spes in hac vita perfecta esse potest. 784. c.

Spem ac etiam fiduciam non solum ex gratia Dei promittentis sed ex meritis & operibus bonis nasci rectè Magister docuit 938. a. Spes oritur ex caritate, & ex ipsa spe oritur caritas quod quomodo sit explicatur. ibi. b.

Spem de vita æterna consequenda nos habemus non securitatem. 841. d. Spes certissima est, sed in suo genere. 843. d. In Spe certitudo duplex considerari potest, vna ex parte voluntatis, & altera ex parte intellectus, & quæ sit vtraque. ibi. c. Spes & si ex parte intellectus certitudo non absolutam non requirit, habet tamen etiam ex parte intellectus duplicem certitudinem, & quæ illa sit. 844. a. Spes ratione propriæ dispositionis ex parte intellectus solum formidinem conuenit, & non habet. ibi. c. Spes in alio quam in Deo reponi potest, vt in intercessore & ministro. 1018. d.

SPIRIDION.

Spiridion qualiter suo hospiti carnes in Quadragesima apposuerit, & quanta ille obseruantia Quadragesimam seruauit. 1057. c. d. Spiridionis historia in Quadragesima carniū vsum interdictum fuisse illo tempore declarat. 1072. a. SPIRITVS S. VERVS DEVS ET DOMINVS. Spiritus Deus tribus modis producit, & quibus. 128. c. Spiritus S. non nisi per effectum creaturam inhabitat. 387. d. Spiritus S. per dona sua creata sedet in nobis, & varijs modis nos ducit. 401. a. c. habitat in nobis per habitus. ibi. d. Spiritus S. non diffunditur nisi ratione suorum donorum. 412. c. Spiritus S. propriè est dilectio quæ ex Deo est & Deus est, non autem caritas, per quam nos tota inhabitat sanctissima Trinitas 413. b.

Spiritus S. duobus modis haberi potest, vno per donum iustitiæ & caritatis inhabitantis, altero per donum fidei sibi templum præparantis. 839. c.

Spiritus S. vult diuinas laudes carmine scribi: vt sine radio imo cum voluptate discerentur. 1023. a.

STATIO.

Statio nequaquam à stando dicta est, & non est nisi vigilia diurna tempore solennis ieiunij. 1091. Statio fiebat de die solum, vigilia de nocte, ieiunij & de die & de nocte fieri poterat. ibi. b. Statio pro ieiunio aliquando sumitur, quia hæc coniuncta erant. ibi. c. Stationibus certa loca D. Gregorius primus attribuit, & eas à ieiunio separauit. ibi. d. Statio huius temporis ab antiqua differt duobus in rebus. ibi. e.

STOMACHVS.

ad Stomachum quæ per os trahuntur tria sunt, cibus potus, & pharmaca, & quis eorum finis. 103. a. Horum secundum & tertium non solum ieiunium Ecclesiasticum sed primū tantum. ibi. b.

SVBSTANTIA.

Substantiæ spirituales sunt incorruptibiles & substantialiter immutabiles, & à Deo solo creati, & in nihilum redigi possunt. 164. b. Substantia nulla mali est, quod probatur ex Partibus. 265. a. b. Substantia apud Augustinum est, id omne, quod est in rerum natura. 316. c.

SUPERBIA.

Superbiæ primus actus est, nolle subici alterius imperio, quæ propriè dicitur inobediencia. 169. c. Superbia quæ quis contemnit præceptum, nec vult parere legi superioris propriè contumacia sine inobediencia dici potest. 170. a. Superbia primorum parentum fuit quæ optauerunt fieri dii per imitationem & similitudinem. 173. d.

Superbia in proprijs meritis quomodo cauenda sit. 939. a. Superbiam ex consideratione bonorum operum gigni facile est. ibi. c. SVPERFLVVM.

Superfluum vel necessarium naturæ vel personæ quid iudicandum sit, ad elemosinas erogandas. 1107. c. d. Superfluum est erogandum pauperibus, de necessitate præcepti, quando occurrunt pauperes, qui extrema vel graui necessitate premuntur. ibi. e. Superflua opes sine peccato retineri non possunt. 1108. a. Superflua non sunt diuinitus, sed pauperū, idque probatur Patris

multorum testimonij. 1109. a. b. Superflua eroganda esse pauperibus & eorum diuites non esse vetos dominos demonstratur rationibus. 1109. d. e.

SYMBOLVM.

Symbolum Apostolicum ab Apostolis conditum, vt esset Christianæ religionis summa, quid continet, & qui eius meminerint 709. c. Symboli illius articulus de remissione peccatorum explicatur. 710. b. c.

SYNDERESIS.

Synderesis est inclinatio ad bonum, & nec in demonibus quidem extinguitur. 601. c. d.

T

TE DEVM.

Te Deum laudamus compositum à B. Augustino & Ambrosio diuinitus inspiratis. 105. d. in Ecclesia hoc frequentari statim ceperunt. ibi. e.

TENTATIO, TENTARE.

Tentationum duplex genus vnum ad seducendum, alterum ad probandum. 116. b. Tentationum alia sunt internæ, alia externæ, hæc sunt à Deo, illæ non, Martyris sententia, quæ reicitur. ibi. c. Tentari primum hominem Deus permittens nullam fecit homini iniuriam. 164. a.

Tentationis primi hominis primaria causa Deo soli nota. 164. b. probabiles tamen illius Tentationis aliqua redduntur. ibi. c. d. Tentationi ad resistendum mediare vel immediate quomodo semper sufficiens addit auxilium. 446. c.

Tentatio tribus modis vinci potest I. succumbendo alteri tentationi. II. cum merito. III. sine merito. 179. b. c. Tentationem nullam solis viribus natura superare posse, de qua tentatione sit intelligendum & quomodo. ibi. d. in Tentationibus victoriæ Scripturæ Deo tribuunt. 580. b. c. Et Patres etiam. d. e. Tentationibus etiam si resistere non valeamus, valeamus tamen cum adiutorio Dei. 582. b.

Tentare Deum aliquem est occasionem patiendi illi præbere, vel faciendi aliquid, ex quo intelligatur eius caritas & patientia, vel contra propriam amorem, & impatientiam. 617. d. ex hac tentatione quomodo probetur liberum arbitrium. ibi. e.

Tentatio quamuis sit vitiosa, semper est periculosa. 994. c. Tentationes Sancti, certi de victoria, aliquando experierunt, sed hoc admirandum, non imitandum. ibi. d.

TERVLLIANVS.

Tertullianus in quibus dogmatibus sit reprehendendus, & in quibus sequendus. 629. a.

Tertullianus aduersus psychicos scribens, Catholicos arguit quod tres quadragesimas non obseruarent, & ieiunia ante vesperam solueret. 1034. c. Tertullianus exponit calumniosè doctrinam Catholicorum, quomodo solent hoc tempore Lutherani. 1056. a. b. vide Montanus.

TESTAMENTVM.

Testamentum vetus & nouum quomodo differant. 870. a. Testamentum vetus est occultatio noui, testamentum nouum reuelatio veteris. 872. c. vide Lex, Euangellium.

TESTIMONIUM.

Testimonium cõscientiæ est illud quod prohibet Spiritus S. in corde nostro, non quod ipsi perhibemus de nobis: & est triplex de remissione peccatorum, de meritis vitæ æternæ, de electione ad gloriam. 841. b. Testimonium hoc vt quis habeat, tria sunt necessaria & quæ illa. ibi. d.

THALMVDISTÆ.

Thalmodistæ delirant, dicentes Deum quotidie orare, & Mahometus item. 995. e.

TILEMANNVS.

Tilemanus Heshufius respondere non potest Illyrico, nisi neget definitionem accidentis à Porphyrio datam. 272. c. Tilemanus Heshufij malæ ineptiæ, quas nobis tribuit de libero arbitrio. 600. c. d.

TIMOR, TIMIDITAS.

Timor seruilis, Spiritus S. donum est, sine caritate esse potest 418. a. Timor gehennæ si ordinatur ad peccatum detestandum & relinquendum, donum Dei est, & vnum ex donis Spiritus S. 661. e.

Timiditas fiduciæ contraria cur in fidei defectum referatur. 717. d. Timor ad iustificationem post fidem concurrere demonstratur. 724. a. de Timore dicitur quicquid de fide in Scripturis habetur. ibi. a. b. c. Timor in iustificatione, & recedit, non fides. 749. b. Timorem quomodo Scriptura commendat, vt nemo sit de sua salute securus. 848. c. d.

TRINITAS GLORIOSISSIMA & adorandissima.

Trinitatis gloriosissimæ imago in mente humana quomodo sit. 496. a. sed hoc magis declaratur postea. 502. c. d. Trinitatis adorandissimæ mysterium solo lumine naturali cognosci non potest. 533. b.

Trinitatis gloriosissima mysterium poterit Philosophus apprehendere quod non credit, & rusticus credere, quod non apprehenderit.

Trinitatis sanctissima in honorem tertia quaque hora Deum laudamus. 1014. b. vide Deus.

V VALLA.

Valla tribuit rationem bestis, attribuitur liberum arbitrium, nisi illud in hominibus negasset. 117. l. Valla negavit liberum arbitrium in libro de libero arbitrio. 316. c. Vallam reprehendit Melanchethon, quem ante defenderat. 338. b.

VERBVM, VERBVM DEVS.

Verbum Dei fidem in nobis gignit, eamque viam. 405. c. Verbum quod est noticia subiens in Deo quomodo producat Spiritum S. 509. d. Verbum potuit sine mente & sine carne mundum saluare. 520. d. Verbum Dei sanat & saluat, sed necesse est non vt fide apprehendatur, sed vt opere compleatur. 756. c.

VERVM.

Verum morale est id quo cum omnibus circumstantiis fit, vt actio ei vero conformis sit actio virtutis. 564. c. Verum morale in statu naturae corruptae nullum cognosci posse quidam theologi tenent sine speciali auxilio gratiae Dei. 564. c. alij contrarium tenent. 565. a. quae sententia probatur. ibid. c. d. & furtus Patrum testimonio, & rationibus. 68. a. b. c. Verum illud quod ad pietatem & salutem pertinet sine speciali auxilio Dei cognoscere non possumus, sed sic vera alia. 570. a. Verum morale acquiri potest absque eo quod acquiratur prudentia. ibid. c. Verum morale non est in vniuersum eiusdem rationis & aliud alio facilius cognosci potest. 570. d.

VETVS.

Vetus homo apud Paulum, & nouus homo quid 167. c.

VIGILIAE.

Vigiliae noctis veterum quaruor, & quomodo eorum veteres meminerint. 1006. b. in Vigiliis praecipuorum festorum cur ieiunare consueuerimus. 1061. a. Vigilia Pentecostes est ieiunanda, ex consuetudine vniuersalis Ecclesiae. 1063. b. vide ieiunium, Statio.

VIRGINES.

Virgines qui ad senectutem peruenerunt, securi dici possunt de sua continentia. 837. c. Virgines plus faciunt quam quod eis praecipitur. 899. c.

VIRTVS.

Virtuti non quicquid repugnat peccatum est. 318. c. Virtutes & vitia quomodo sint in nostra potestate. 563. c. Virtutes morales merito dona Dei vocantur & cur. 597. d. Virtutum semina in nobis esse quomodo dicendum & quomodo non. 599. d. Virtutis meritum, vitium & peccatum esse cognoscit remotis donis gratiae Dei. 917. d. Virtus non ex necessitate, sed ex voluntate fit. 944. c. Virtutem esse amorem summi boni cur Aug. dixerit & virtutes omnes amoris nomine definiat. 937. a. Virtutem aliquarum actus non sunt meritorij nisi impententur a caritate. 938. c.

VISIO DEI

Visio Dei adeo res est supernaturalis, vt nec agnosci nec cogitari possint nisi Deo reuelante. 948. d. in Visione Dei beatitudinem aeternam consistere Scripturae tradunt 956. b. c. vide gloria, vita aeterna.

VITA AETERNA, VITA DEI.

Vita aeterna in omni statu & gratia & merces est. 22. d. Vita aeterna cur gratia dicatur, non autem primo homini. 2. 6. c. Vita huius periodus a Deo solo statuitur. 465. e. Vita Dei est actio Deo. 493. d. Vita aeterna est donum patris misericordiae propter gratiam praecedentem & corona iustitiae, propter opera bona. 607. d. Vita huius miseria est quod homines iusti merito formidare possint, nam sunt verè iusti. 818. d. Vita huius miseria tantum est, vt vna tentatione deuicta succedat alia. 916. d. Vita hominum laudabilis propter opera bona, indi-

get misericordia in iudicio Dei propter peccata saltem venialia. 917. c. ita aeterna merces est bonorum operum. 23. a. Vita aeterna habet conditionem mercedis & conditionem haereditatis. & vt utrumque proprie dicitur. 923. c. d. Vita aeterna licet haereditatis iure ad filios pertineat, vnde infantes eam eo iure assequuntur: eam tamen voluit Deus mercedis nomine adultos acquirere. ibid. d.

Vita aeterna est praemium quod datur secundum mensuram & proportionem operum. 924. a. b. Vitam aeternam dandam esse fidei, cuius signa sunt opera, dicit aduersarij, quod reicitur ibid. d. Vita aeterna est promissa operibus sub conditione operis, & proinde est vera merces. 927. a. Vita aeterna iustitiae merces est non gratia, ipsi autem homini est gratia non merces. 930. c.

Vitam aeternam cum homini non deberi ex merito dicit Aug. loquitur de homine, qualis est sine gratia Dei. 935. a. Vita aeterna non est merces operum quae sunt nobis a nobis, sed quae sunt nobis a gratia. ibid. d. Vita aeterna non debetur meritis ex iure absolute, quia praesupponit gratiam & promissionem. 936. b. sed debetur ex iure ijs praesuppositis. ibid. c.

Vita aeterna est finis fidei & operum iustorum. 942. c. Vita aeterna non plus expectanda est quam Dei gloria. 943. b. Vita aeterna est gratia filijs Dei per Christum promissa: & merces bonorum operum reddenda. 947. b. Vita aeterna est haereditas quae proprie ad filios pertinet, vnde serui eam nullo modo consequi possunt. ibid. c. Vita aeterna vt haereditas debetur ex conditione personae, vt merces debetur ex conditione operis iuncti cum pacto. 962. d. c.

Vita aeterna tum quoad primum gradum, cum quoad ceteros, redditur bonis meritis filiorum Dei. 968. a. b.

VOCARE.

Vocat Deus multos, vt aptum eis non est, vt vacantem non spernant. 428. d. cuius rei ratio redditur. 429. a. Vocat Deus secundum propositum quos praesertit credituros, sibi que deutos futuros, qui sunt tales praedestinati. 472. c. Vocat Deus homines, qui non veniunt & proinde liberi arbitrij sunt. 672. d.

VOLUNTAS DEI, VOLUNTAS nostra, velle.

Voluntas signi continet praecipua & prohibitiones. 111. d. Voluntate signi Deus vult absolute mala non fieri. 143. b.

Velle nostrum Dei est & nostrum, Dei vocando, nostrum sequendo. 426. d. Voluntas bona 1. e. idonum est, qui gressus propterea primitus dirigit, vt viam eius velit. ibid. d. Velle Deus non operatur in nobis sine nobis teste Aug. 431. c. d. vt velimus Deus operatur in nobis sine nobis, non autem velle nostrum. 433. b.

Voluntas nostra libera non est in appetenda felicitate quoad specificationem sed quoad exercitium. 492. b. Voluntas libera est quoad specificationem & quoad exercitium eam reru, quae non sunt cum felicitate necessario connexae. ibid. c. Voluntas cur libera dicatur a coactione. 498. e. Voluntas electio pendet necessario ab vltimo iudicio practicae rationis. 499. d. Voluntas beatorum cur sit ad vnum determinata. 500. d. Voluntas & si sola formaliter sit libera, radix tamen libertatis est in ratione. 501. a.

Voluntas non est potentia passiva, sed actiua. 507. a. b. Voluntas mouet actiue rationem & ceteras potentias, quia est impulsio totius suppositi ad opera exercenda omnium potentiarum. ibid. d. Voluntas ideo libera dicitur, quia sic est indeterminata, vt seipsam determinare possit. 509. c. Voluntas non necessitatur a passione, vt verum sit. 513. e.

in voluntatis actu quatuor causae quomodo reperiantur. 520. c. Voluntas actus sunt diuersarum specierum, quia diuersa obiecta sunt, ad quae per inclinationem voluntas fertur. ibid. d. Voluntas obiectum proprium & primarium est bonum, siue aliquid apprehensum sub ratione boni. 521. c. quod probatur. d. Voluntas non potest nolle bonum sub ratione boni. 522. d. Voluntas primus actus, efficiens ab ipsa voluntate fit, sed tribuitur Deo auctori, quoniam sit naturalis. 526. a. Voluntas is primus actus quo modo naturalis & liber esse possit. ibid. d. Velle Dei duplex, & vnum est necessarium, alterum liberum. 523. a.

Velle Dei est necessarium quantum ad ipsum actum volendi, non quantum ad ordinem, quem dicit ad creaturam. 524. d. Vult Deus rem eo modo fieri, quo natura rei postulat, sic libera res liberè siue, & necessariae necessitati. 530. c. Voluntas hominum in potestate Dei sunt, quia potest eas suauiter inclinare, vt voluit ibid. d.

Voluntate absoluta Deus vult saluare multos tam paruulos quam adultos, & non saluare multos tam paruulos quam adultos. 455. a. Voluntas humana quatuor modis efficitur inclinari potest & qui illi sunt. 548. e.

Voluntatem humanam quidam Deo suo concursu determinare afferunt, sic tamen vt non tollatur liberum arbitrium. 553. c. Haec sententia reicitur. ibid. d. Hominis voluntas ad vnum non determinata testimonio Patrum probatur. 554. c. d. Voluntas determinatio ad bonu particulare referenda est ad ipsam, ad bonum commune, referenda est ad Deum. 555. d. Voluntatem humanam a Deo non determinari ad vnum rationibus probatur.

6. a. b. In voluntate se determinante ad opus tria considerari possunt, & quomodo sint a Deo, voluntas tamen ab ipso non determinatur. 558. b. Voluntas est libera & se ipsa determinat, etiam si Deus illam moueat & applicet ad opus. 591. d. quod explicatur. ibid. Voluntas Dei, quae est prima causa rerum omnium, & ab aeterno decreto quid velit & non velit fieri, quomodo non impedit liberum arbitrium. 562. c.

Voluntas sine caritate tota est vitiosa cupiditas hoc dictum August. explicatur. 595. a. Voluntas bona est si praedita est caritate, si cupiditate, mala. ibid. c.

Voluntarium quod opponitur coacto, non sufficit ad peccandum. 630. b. Voluntarium malum ad deo peccatum est, vt non sit peccatum, si non sit voluntarium: haec sententia explicatur. 637. b. c.

Voluntas sine gratia Dei libera non est, i. non habet vsu liberi exercitij. 646. b. Velle nostrum est, Dei autem voluntatem nostrum implere, quomodo dicit Hieronymus. 661. d.

Voluntate in nostra nihil est boni quod non sit a Deo. 680. b. Voluntas bona initium non est a nobis, perfectio ex Deo, sed totum ex Deo. ibid. c.

Voluntas Dei in voluntatem beneplaciti, & voluntatem signi recte diuiditur, & quae sit harum vtraque. 987. d. Voluntas signi expectanda a nobis, vt semper fiat, sed voluntatem beneplaciti

numquam debemus reprehendere, sed illi nos semper submittere. 988. a. Voluntas beneplaciti non semper optandum est vt fiat. ibid. c.

VOX.

Vox ܘܠܠ holam sine Vau non significat longum tempus, & est Vau in perpetuum. 243. c. Voces quaedam cur Patres aduersus hereticos vsurpauerunt, quae non sunt in Scripturis. 339. c.

VSVS.

Vsus immoderatus rerum omnium iure diuino & naturali est prohibitus. 1040. b.

Z

ZVINGLIVS MINISTER ARMATVS.

Zuinglius Pelagiani erroris reus ex ipsius verbis euincitur. 194. 195. Zuinglius confessionem edidit, qua peccatum originis admittit, sed hoc fraude factum haeeticorum. 146. c. Zuinglius in peccato originis, in quomodo Catholicis, & cum Lutheranis consentiat & dissentiat. ibid. d.

Deo Iesu Christo, Aeterni Dei aeterno filio, laus & gloria.

